TÉNYEK KÖNYVE

MAGYAR ÉS NEMZETKÖZI ALMANACH

'90

TÉNYEK KÖNYVE

MAGYAR ÉS NEMZETKÖZI ALMANACH

'90

Szerkesztette:
BALÓ GYÖRGY és LIPOVECZ IVÁN

RÁCIÓ KIADÓ KFT

Alföldi Nyomda, Debrecen

Szolnoki Papírgyár

1989

A szerkesztésben közreműködött:
RAFALSZKY KATALIN, TÓTH ÁGNES

Munkatársak:
ARADI GUSZTÁVNÉ, SCHREIBER GYÖRGY, SZEGFŰ JÁNOSNÉ, VIOSZ KÁROLY

Írták és összeállították:
AVAR JÁNOS, BALSAY EMMA, BARÁT JÓZSEF, BEDŐ IVÁN, BENDA LÁSZLÓ, BESZTERCZEY GÁBOR, SZ. BÍRÓ ZOLTÁN, BRÜCKNER HUBA, CSUKA MÁRIA, DIÓSZEGI ISTVÁN, DOMÁNY ANDRÁS, DURUCSKÓ MIHÁLY, FAJTH GÁSPÁR, ifj. FEKETE GYULA, FEKETE ISTVÁN, FELKAI GYÖRGY, FÜST GYÖRGY, FÜZESY ZOLTÁN, GACS ISTVÁN, GÁL FERENC, GÁL ZSUZSA, GARBAINÉ KOVÁCS KATALIN, GÖMÖRI ENDRE, GYURFINA ÉVA, HASZPRA LÁSZLÓ, HAZAI ISTVÁNNÉ, HEGEDÜS B. ANDRÁS, HERTER HILDA, INZELT ANNAMÁRIA, JAKAB ZOLTÁN, JOBB SÁNDOR, JÓZSA GYÖRGY GÁBOR, KALÁSZ LÁSZLÓNÉ, KILÉNYI GÉZA, KINDLER JÓZSEF, KLINGER ANDRÁS, KOZMA TAMÁS, KOVÁCS TAMÁSNÉ, KRAUSZ TAMÁS, LAJTHA GYÖRGY, LÁSZLÓ PÉTER, LENOTTI SÁNDORNÉ, MERSICH IVÁN, MIKA JÁNOS, MINARIK GYÖRGY, NACSA SÁNDOR, NAGY BÁLINT, NÁTHON ISTVÁN, NOVÁK PÉTER, PALÁNKAI TIBOR, PÉCH ANTAL, PROBÁLD ÁKOS, RAFALSZKY KATALIN, ROBOZ PÉTER, ROCHY ZOLTÁN, SALAMIN PÁLNÉ, SALLAI GYULA, SETÉNYI JÁNOS, SZAKOLCZAI ATTILA, SZÁNTÓ ANIKÓ, SZEGŐ ANDRÁS, SZÉKFFY KLÁRA, SZELESTEY LAJOS, SZEMETI KATALIN, SZENTESI GYÖRGY, SZIJÁRTÓ TIBOR, SZILÁGYI ÁKOS, SZILI SÁNDOR, TÁLAS ANDREA, TAMÁS ERVIN, TARR JÓZSEF, VALKÓ EMŐKE, VÁMOS TIBOR, VARGA ÁGNES, VARGA GYULA, VARGHA JÁNOS, VASS ÁDÁM, VÖRÖS LÁSZLÓNÉ, ZENTAI PÉTER, ZOMBORI GYULA

© 1989, RÁCIÓ KIADÓ KFT.
© 1989, BALÓ GYÖRGY, LIPOVECZ IVÁN (szerkesztők)

Megjelent a RÁCIÓ Kiadó Kft. gondozásában.
Felelős kiadó: TÓTH ÁGNES

A szedés és a nyomás az Alföldi Nyomdában,
Debrecenben készült, 1989-ben,
a Szolnoki Papírgyár 55 g-os Superprint papírján.

A nyomdai megrendelés törzsszáma: 1683.66-12-2
Felelős vezető: Benkő István vezérigazgató

A könyvet tervezte: ODENWALD NÁNDOR

Formátum: A/5
Ívterjedelem: 53,25 ív
A kézirat lezárva: 1989. szeptember 30.

ISSN 0238-3748

Bevezető

...Köszönjük, amint látják, megvagyunk – bár, amint látják, 1990-re már szponzort kellett keresnünk. Persze: soha nagyobb gondot. Azaz: csak olvasót ne kelljen keresnünk... Bizonyos, hogy soha ennyi nyomtatott betűből magyar állampolgár nem válogathatott: a piaci verseny mintha kinézte volna magának az írásos nyilvánosságot, hogy oda törjön be elsőként. Könyvkiadók, szerkesztőségek, folyóiratok tucatjai alakultak és alakulnak. Sokan úgy érzik, miközben a nyilvánosság felértékelődött, egyik legfontosabb hordozója – az írott szó – leértékelődött. Ez – vélné az ember – törvényszerű. Mindenki el akarja mondani a magáét, s most lehetőséget lát rá. A többi – piac és verseny, áru és érték, minőség és ízlés, szerencse és pénz kérdése.

Magunk szeretnénk továbbra is a tényekhez ragaszkodni. Változatlanul hiszünk benne: életünkben nő a tények szerepe. Igaz, hogy a látványos politikai reformfolyamatok közepette gazdasági, társadalmi, kulturális, életminőségi, környezetvédelmi, szociális, egészségügyi tényeink jó része lehangoló. Mégis: tények. Egy polarizálódó, egyenetlenül fejlődő ország tényei.

Hogy hol tartunk? Két idézet a Tények Könyve '90-ből: „Tavalyhoz képest végre mérsékelt áron kaphatóak nálunk a legkülönfélébb teljesítményű mikrogépek. Működtető rendszerszoftverek is elérhetőek (bár ezeknek már sem ára, sem választéka nem igazán kedvező). Hozzá lehet jutni azokhoz a telefonvonali csatolókhoz is, amelyek segítségével a meglévő telefonhálózatot valóságos közműként lehet már igénybe venni." Ugyanakkor: „Ha egy kétgyermekes család jövedelme és családi pótléka az eddigi átlagos mértéknek megfelelően növekszik, (1989-ben) az egy főre jutó jövedelem a családban 7–10%pontot közelít a minimumszinthez és közel ennyi %ponttal marad el a társadalmi minimumtól. Ez az általános életszínvonal-romlás az átlagos jövedelmi szinten élőknél is azt jelenti, hogy alapvető szükségleteik kielégítését kell korlátozniuk." ... – Magyarország, 1989.

Új kötetünk összeállításánál igyekeztünk változatlanul ragaszkodni a „törzsanyaghoz": azokhoz az alapvető hazai és nemzetközi tényekhez, adatokhoz, statisztikákhoz, amelyeknek – meggyőződésünk szerint – minden háztartásban, oktatási intézményben és munkahelyen hozzáférhetőknek kell lenniük. Ugyanakkor: igyekeztünk azokra is gondolni, akik kezdettől fogva velünk tartanak és megtiszteltek bennünket a Tények Könyve előző két kötetének megvásárlásával – egyes témák és fejezetek önmagukban is megállva ugyan, de építenek a korábban megjelent részekre/tényekre, s mintegy folytatják, kiegészítik, teljessé teszik azokat.

Külön is figyelmükbe ajánljuk a Szovjetunióról készült politika-, gazdaság- és kultúrtörténeti kronológiát: összeállításához a szerzők, mint írják, rendkívüli mennyiségű irodalmat, szovjet és nyugati publikációkat, a szovjet sajtó közleményeit egyaránt felhasználták. A történelem, a közelebbi s távolabbi múlt iránt tapasztalhatóan növekvő érdeklődés adott indíttatást a „sorsfordító" történelmi konferenciák bemutatására. Magyarország nyitása, Európához és a világhoz való felzárkózásunk jegyében készült a „Nemzetközi szervezetek" című fejezet. Világgazdasági fejezetünkben ezúttal kiemelt figyelmet fordítottunk a bérek, az árak és a vásárlóerő nemzetközi összehasonlítására, a mezőgazdasági, ill. a pénzügyi-kereskedelmi adatsorokra. A katonai témák közül ezúttal az európai, ill. az Európában állomásozó fegyveres erőkről közlünk bőséges táblázatsorokat. Tekintve, hogy a Tények Könyve harmadszor jelentkezik, immár mondhatjuk, hogy szokásunkhoz híven igyekszünk bőséges áttekintést adni a számítástechnika, az információtovábbítás, a távközlés és a hírközlés fejlődéséről. 1990-ben labdarúgó világbajnokság lesz: ezért került a könyvbe a vb-döntők rövid története és eredményei. A professzionista ökölvívás történetét nagyon sokan kérték – íme... Magyarország társadalmi feszültségei, a megingott létbiztonság, a szociális bizonytalanság és útkeresés adják a szociálpolitika áttekintésére vállalkozó fejezet aktualitását. Az adatok, táblázatok elgondolkodtató, s mindenképpen azonnali cselekvést sürgető körképet mutatnak. Magyarországról – szokásunkhoz híven – ezúttal is széles körű és alapos áttekintést kínálunk.

Egy esztendő múlva – reményeink szerint – egy többpártrendszerű parlamenti demokrácia, egy lassan-lassan civil társadalommá szerveződő „államalakulat" állampolgárai leszünk. Új kormány, új parlament, új tervek. Ezeknek középpontjában bizonyára az a kérdés áll majd: hogyan lehet utolérni Európát, a világot?

E folyamat tervezéséhez igyekszik majd fekete-fehér tényeket szolgáltatni a Tények Könyve '91.

I. AZ ÉV: **9**
Nemzetközi eseménynaptár (9) Magyar eseménynaptár (23) Politika (55) Gazdaság (57) Hírsztorik: Őrségváltás a Fehér Házban (60) Afganisztán (61) Író és imám (63) Kína (64) Szovjet „gubancok" (66) Lengyelország 1988–1989 (67) NDK-ból az NSZK-ba (69) AIDS (70) A nagy bevásárlás (74) Történelmi Igazságtétel Bizottság (75) Kádár János (77) A jogállamiság felé (79)

II. A FÖLD ÉS A VILÁGEGYETEM: **84**
A Föld jellemző adatai (84) Földtörténeti korszakok (86) A légkör üvegházhatása és az éghajlat (88) Univerzum, csillagászat (93) Naprendszer (93) Természeti csapások: árvízkatasztrófák, vulkánkitörések, földrengések (95) Időeltérések a greenwichi középidőhöz képest (96)

III. NÉPESEDÉS, NÉPMOZGALOM **99**
Adatok a világ, néhány régió, ill. ország népességéről (99) Születéskor várható élettartam, halálozások (100) Élveszületések, természetes szaporodás, népmozgalmi adatok (102) Házasságkötések és válások (105)

IV. TÖRTÉNELEM **106**
Sorsfordító konferenciák (106) A bécsi kongresszus, 1815 (106) A párizsi kongresszus, 1856 (111) A berlini kongresszus, 1878 (113) A párizsi békekonferencia, 1919–20 (116) A párizsi békekonferencia, 1946 (125) Oroszország és a Szovjetunió 20. századi története (133) Politika, gazdaság, kultúra (136)

V. NEMZETKÖZI SZERVEZETEK **242**
Egyetemes kormányközi nemzetközi szervezetek (242) Regionális kormányközi nemzetközi szervezetek (258) Nem kormányközi nemzetközi szervezetek (264) A nyugat-európai integráció szervezete (267) Az 1992-től egységes európai piac terve (270)

VI. VILÁGGAZDASÁG **273**
Irányzatok (273) Növekedés, infláció, munkanélküliség (273) Mezőgazdaság (277) Általános mezőgazdasági és élelmiszeripari adatok (280) Vezető agrárexportőrök és -importőrök (282) A világ műtrágya-felhasználása, traktor- és kombájnállománya (283) Gabonafélék (284) Hústermelés, állattenyésztés (286) Halászat (287) Vaj-, tojás-, tejtermelés (287) Bor- és sörtermelés (288) Dohány-, gyümölcs-, kávé-, tea-, kakaó-, kaucsuk-, szizáltermelés (289) A világ erdőségei (291) zat és nyersanyagtermelés (291) Szén (294) Földgáz (294) Vasérc (294) Bauxit (295) Urán (295) Nemes-, színes- és ritkafémek (295) Kőolajadatok (298) Ipar (300) Energiatermelés és -felhasználás (301) Általános ipari adatok (303) Nyersvas-, acél-, alumínium-, cementtermelés (304) Gépgyártás (305) Vegyipar (305) Ruházati, cipő-, textil- és gépipar (306) Rádió-, televízió-, mosógép- és hűtőszekrénytermelés (308) Kereskedelem és pénzügyek (309) Világkereskedelmi adatok (311) Cserearányok (312) Fizetési mérlegek (313) Világbank-árindex (314) Economist nyersanyagár-indexek (314) Az USA ötven vezető brokercége (315) A világ valutái (316) Kamatlábak (323) Kormánykötvények (324) Értékpapírpiacok (324) A londoni bankközi kamatlábak (324) Deviza- és aranytartalékok (325) Fejlődő országok tartozása és adósságszolgálata (326) Kelet-európai hiteltartozások, bruttó adósságállományok, adósságszolgálati ráták (327) Az Institutional Investor hitelképességi rangsora (328) Nemzetközi hitelfelvételek, kötvénykibocsátások, Eurokötvények (330) A világ legjelentősebb részvénytőzsdéi (333) A fejlett tőkés országok kereskedelmi mérlegei (334) Nyersanyagok reprezentatív árindexei (334) Árak: arany, platina, színesfémek (335) Közlekedés (336) Gépkocsi: állomány, gyártók, exportőrök, termelési adatok (336) Teherautók, autóbuszok (339) Autópályák (340) Közúti balesetek (341) Hajógyártás, kikötők (342) Szállítás (342) Belvízi hajóutak (343) Repülés (343) Géptípusok (343) Utas- és teherforgalom (344) Legforgalmasabb légi útvonalak, repülőterek (344) Légi balesetek (346) Idegenforgalom (347) Szálláshelyek, turisták, eltöltött éjszakák (347) Idegenforgalmi bevételek és kiadások (350) Bérek, árak, vásárlóerő a világon (351) Bruttó és nettó órabérek (354) Kiskereskedelmi árak változásai néhány európai országban (356) Miért, hol, mennyit kell dolgozni (363)

VII. A VILÁG ORSZÁGAI **371**
Földrajzi, népesedési, politikai, gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi, közlekedési, egészségügyi, kulturális adatok és az elmúlt időszak történeti áttekintése a világ valamennyi független államáról, valamint a függő, illetve társult területekről

VIII. HAGYOMÁNYOS FEGYVERZETEK **496**
A NATO- és a Varsói Szerződés-tagországok fegyveres erőinek állománya (496) Az európai fegyveres erők létszáma, fegyverzetük mennyiségi és minőségi jellemzői (501) Egy európai koalíciós háború lehetőségeiről, jellegéről, elkerülhetőségéről (502) Haditechnikai miniszótár (506) Hadszíntéri atomfegyverek (509) A Varsói Szerződés, ill. a NATO tagországai európai fegyveres erőinek létszáma, az idegen területeken állomásozó fegyveres erők összehasonlítása (509) Fegyvertajták (511) Repülőgépek (514) Helikopterek (516) Harckocsik (518) Gyalogsági harcjárművek (519) Tüzérségi fegyverek (519) Páncéltörők, légvédelmi fegyverek és gépágyúk (521) Légvédelmi rakéták (523) A Varsói Szerződés fegyverzetcsökkentései (524) A bécsi tárgyalások célja (525) Az el nem kötelezett és semleges országok fegyveres erői (525)

IX. TECHNIKA **526**
Korszakváltás a számítástechnikában (526) Az alaptechnológia frontvonala (537) A számítógépes technika élvonalának alakulása 1961-től napjainkig (538) Mikroprocesszorok generációi (540) Az Intel mikroprocesszorai, architektúrájuk (540) 32 bites processzorok (540) Nagy-, közepes- és kisszámítógép-eladások, rendszerek, piaci részesedés, gyártók Nyugat-Európában (541) PC-eladások, üzemelés, piaci részesedés Nyugat-Európában (545) Számítógépes hálózatok (549) Európai csomagkapcsolt hálózatok (554) Személyi számítógépes programcsomagok, hálózatok (554) Az Ethernet és a Token ring hálózattípusok összehasonlítása (556) Néhány erőforrás-megosztó csillaghálózat (556) LAN-eladások, gyártók, piaci részesedés Nyugat-Európában (556) Számítógépes on-line információs rendszerek, fejlődésük (558) On-line adatbázis-szolgáltatók, -szolgáltatások, adatbázisok forgalma (562) Néhány főbb adatbázis jellemzői (563) A KGST-országokban elérhető néhány adatbázis (570) Az IIF-rendszerben elérhető hazai adatbázisok (570) Külföldi adatbázisokat elérő hazai intézmények (572) Hír- és távközlés (573) Összehasonlító médiastatisztikák (573) Rádió- és tv-vevőkészülékek (574) Telefon (576) Távközlési beruházások (579) Videotex, teletex, fakszimile (580) Adatátviteli szolgáltatások (581) A jövő század arcai (582)

X. SPORT **584**
A labdarúgó-világbajnokságok döntőinek rövid története és eredményei (584) Az ökölvívás története (594) Nehézsúlyú profiboksz (607) Az év kiemelkedő versenyeinek győztesei és magyar helyezettjei (621) Az év világcsúcsai (628)

XI. SZOCIÁLPOLITIKA **629**
A társadalombiztosítás kialakulása, irányítási, szervezeti rendszere (629) Társadalombiztosítási ellátások (630) Felnőttvédelmi szociális gondoskodás (639) Pénzbeli, anyagi ellátások (639) Területi, intézményi gondoskodás (641) Gyermek- és ifjúságvédelem (642) A szociálpolitika alapfogalmai (645) A GDP fogyasztási célú felhasználása (649) A lakosság jövedelmei (649) Társadalmi jövedelmek (651) Lét- és társadalmi minimum (652) A társadalmi és létminimum összevetése a jövedelemmel, átlagbérrel és átlagnyugdíjjal (653) A személyes jövedelemből származó fogyasztás (653) Egy főre jutó fogyasztás (654) Részletes fogyasztói árindex (654) Az egy főre jutó személyes jövedelem differenciáltsága (655) Az aktív és inaktív háztartások népességtizedeinek %-os részesedése az összes személyes jövedelemből különféle jellemzők alapján (656) Jövedelmi, kereseti és kereső–eltartott arányok (660) A háztartások jövedelmi színvonala (661) A személyes jövedelem %-os megoszlása források, összetétel szerint (662) Alkoholisták (666) Tartós betegségben szenvedők (667) Társadalombiztosítási költségvetés (668) Szociálpolitikai intézkedések (672) Nyugdíjasok száma, megoszlása (674) Az átlagos élettartam és a nyugdíjkorhatár egyes országokban (675) Nyugdíjrendszerek az európai országokban (675) Rendszeres, rendkívüli és központi szociális segélyezés (676)

Hadigondozotti pénzellátás (676) A szociális gondoskodás adatai (677) A családi pótlék a gyermekek eltartási kiadásainak %-ában (677) Családipótlék-rendszerek Európában (678) Gyámügyek (685) Örökbefogadás (687) Állami gondoskodásban részesülők (687) Nevelőotthonok, növendékek, javítónevelés (688) Nevelőszülők (690) Segélytelefonok (690) Menekültügy (692)

XII. MAGYARORSZÁG **693**

Terület, népesség, népsűrűség (695) Belföldi vándorlások (696) A népesség számának alakulása nem, kor és családi állapot szerint (697) Családok, háztartások (700) Születéskor várható átlagos élettartam (701) A népesség gazdasági aktivitás szerint (701) Nyugellátás (701) Születési adatsorok (703) Gyermekgondozási segély (708) Magzati veszteségek, terhességmegszakítások (709) Csecsemőhalálozások (711) Halálozások száma, alakulása (712) Halálos balesetek (718) Öngyilkosságok (719) Házasságok, válások (722) Gazdaság: átfogó adatok (728) Az aktív keresők (729) Munkanélküliség, foglalkoztatottság (730) Nominál- és reálbér, reáljövedelem (732) Külkereskedelem (734) Fizetési mérleg, bruttó külföldi adósságok, nemzetközi tartalékok, külföldi követelések (737) A bankrendszer felépítése (738) A Magyar Nemzeti Bank mérlege (739) A pénzintézeti szektor összevont mérlege (740) Jegybanki kamatlábak (741) Takarékbetétállomány (741) Befektetési lehetőségek (742) Állami vállalatok és szövetkezetek vagyoni helyzete (746) Ipari irányító (747) Ipari adatok: termelés, növekedés (769) A felhalmozott eszközök (770) Az iparban foglalkoztatottak (770) Beruházások (771) A gépállomány értéke (771) Energiafelhasználás, -termelés és -import (771) Az iparvállalatok és ipari szövetkezetek megoszlása termelési érték, létszám szerint (772) Az 50 legnagyobb iparvállalat (773) A gazdasági szervezetek száma (774) Társas vállalkozások száma, létszáma, árbevétele, vagyona, résztvevők jövedelme (774) Mezőgazdaság (776) A földterület megoszlása (777) Szántóföldi növénytermelés (778) Szőlő- és gyümölcstermelés (778) Öntözési kapacitás, öntözött területek (779) Traktor- és aratócséplőgép-állomány (779) A mezőgazdasági nagyüzemek épületállománya (780) A növénytermelés mutatói (781) Állatállomány, állattenyésztés (781) Mezőgazdasági termékek felvásárlása (783) A mezőgazdaságban foglalkoztatottak (784) Az állami költségvetés táblázatai (785) Idegenforgalom (789) Bűnözési statisztikák (799) A bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer krónikája (802) Tudomány, oktatás, kultúra (814) Tudományos fokozattal rendelkezők adatai (814) A Művelődési Minisztérium által támogatott társadalmi szervezetek, egyesületek (816) Óvodák (816) Általános iskolák (816) Középiskolák (817) Felsőoktatás (817) Könyvkiadás (827) A könyvek és füzetek megoszlása (828) A fordításban megjelent művek (829) Szépirodalmi művek (829) A legnagyobb példányszámban kiadott könyvek (829) Tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalmi művek (830) Könyvtárak (830) Hanglemezkiadás (831) Zenetanulás (832) Filmek és mozik (832) Színházak (833) Múzeumok, kiállítások (833) Művelődési otthonok (833) Az 1988. jan. 1. és 1989. jún. 20. között engedélyezett új sajtótermékek (835) Rádió és televízió (850)

I. Az év: 1988/89

Nemzetközi eseménynaptár 1988. július–1989. június

1988. július 1. – Ausztriában törvénymódosítással lehetővé teszik, hogy Magyarország is részesüljön az osztrák vámpreferenciákból. – A Román Kommunista Párt központi bizottságának határozata szerint: Magyarországon újabb nacionalista és szocialistaellenes megnyilvánulások voltak hivatalos jóváhagyással.

Július 3. – Iráni utasszállító gépet lőnek le tévedésből, egy amerikai hadihajóról a Perzsa-öböl felett: 290-en halnak meg.

Július 5. – A Varsói Szerződés honvédelmi miniszterei tanácskozásának résztvevői Moszkvában támogatják a hadászati támadófegyverek 50%-os csökkentését. – Az örmény fővárosban több százan megszállják a repülőteret, megbénul a forgalom, a rendőri beavatkozás nyomán 30-an megsebesülnek.

Július 6. – Washingtonban Ronald Reagan amerikai elnök megbeszélést folytat Szergej Ahromejev marsall szovjet vezérkari főnökkel; megbeszéléseik nyomán közös bizottságot hoznak létre a veszélyes katonai incidensek megakadályozása érdekében. – Elnökválasztás Mexikóban. Az új elnök: Carlos Salinas de Gortari. – Fúrótorony-katasztrófa az Északi-tengeren. A robbanás nyomán 165-en meghalnak, s napi 4,5 millió USD-vel csökkennek Nagy-Britannia olajbevételei.

Július 7. – A Közös Piac parlamentje éles hangú nyilatkozatban ítéli el Románia belpolitikáját.

Július 8. – A párizsi COCOM-titkárság kedvezményeket nyújt Kína számára: a kínaiak több olyan korszerű technológiájú berendezést vásárolhatnak Nyugatról, amelyeket a többi szocialista ország nem vehet meg.

Július 9. – Jugoszlávia Vajdaság autonóm tartományában a Koszovóban élő szerbek és crnagoracok az állítólagos albán nacionalizmus ellen tüntetnek. Sokan magyarellenes éllel tarkított tüntetésről beszélnek. – Moszkvában, évtizedekkel haláluk után, visszaállítják egykori szovjet vezetők – köztük Buharin és Rikov – párttagságát.

Július 11. – Nicaraguából kiutasítják az amerikai nagykövetet és további 7 diplomatát, mert állítólag beavatkoztak az ország belügyeibe; egyúttal szigorítják a sajtócenzúrát és betiltják a katolikus rádióadót. – Négynapos látogatást kezd Lengyelországban Mihail Gorbacsov: a kiadott közlemény kiemeli a két ország reformpolitikájának hasonlóságát.

Július 12. – A szovjet külügyminisztérium cáfolja azokat a nyugati híreket, hogy a Szovjetunió hamarosan egyoldalú csapatkivonásokat hajt végre Közép- és Kelet-Európából. – Hegyi Karabahban az ún. Néptanács úgy dönt: a terület önállónak nyilvánítja magát, nem fogadja el sem az örmény, sem az azerbajdzsán fennhatóságot. 6 nappal később a szovjet parlament megerősíti a Karabah-hegyvidék Azerbajdzsánhoz tartozását; ennek nyomán a területen heves tüntetések, sztrájkok robbannak ki.

Július 13. – Anglia, Dél-Afrika, Kuba és az Egyesült Államok New Yorkban okmányban rögzíti készségét a békés rendezésre Afrika déli részén. Hosszas tárgyalások kezdődnek. – Az afgán ellenzék hétpárti szövetsége közvetlen tárgyalásokat javasol a Szovjetunióval a hadifoglyok szabadon bocsátásáról.

Július 14. – George Shultz amerikai külügyminiszter Pekingben arra kéri vendéglátóit: ne adjanak el fegyvereket az arab államoknak.

Július 15. – Varsóban 2 napos csúcstalálkozót tartanak a Varsói Szerződés tagállamainak vezetői; a kiadott dokumentum először ismeri be a szocialista országok katonai fölényét több területen. – Csehszlovákiában döntést hoznak a kétszintű bankrendszer létrehozásáról.

Július 20. – Az amerikai Demokrata Párt konvenciójan Michael Dukakist választják elnökjelöltté.

Július 22. – A Szovjetunióban amerikai ellenőrök jelenlétében megsemmisítik az első SS–20-as kódjelű közepes hatótávolságú rakétát.

Július 24. – Az Örmény Kommunista Párt vezetősége önkritikus állásfoglalást hoz nyilvánosságra: nacionalistának nevezi korábbi tevékenységét, ugyanakkor támogatásáról biztosítja a Legfelsőbb Tanács Karabahhal kapcsolatos döntését.

Július 25. – Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter bejelenti: hamarosan nyilvánosságra hozzák a katonai költségvetés részleteit. Egyúttal javasolja: helyezzék polgári ellenőrzés alá a hadiipart, s túlhaladottnak nevezi a „rendszerek harcáról" szóló eddigi szemléletet. – „Koktélpar-

ti" néven nem hivatalos tanácskozásra ülnek össze Indonéziában a délkelet-ázsiai országok kormányainak és szervezeteinek képviselői, hogy eszmecserét folytassanak Kambodzsa vietnami megszállásának befejezéséről és egy átfogó biztonsági rendszerről.

Július 28. – Husszein jordániai uralkodó közli: lemond Ciszjordániáról, nem kívánja befolyását érvényesíteni az ott lakó arabok fölött. Két nap múltán feloszlatja a parlament alsóházát, melyben a ciszjordániai palesztinok vannak többségben.

Július 30. – Hans-Dietrich Genscher, az NSZK külügyminisztere Moszkvában Mihail Gorbacsovval is tárgyal, hogy előkészítse Helmut Kohl kancellár októberre tervezett látogatását.

Július 31. – Szovjet–amerikai megbeszélések Genfben az Afrika déli részén kialakult helyzetről.

Augusztus 1. – Frank Carlucci amerikai védelmi miniszter Moszkvában fegyverkorlátozási kérdésekről tárgyal. A korábbi megállapodások értelmében jelenlétében megsemmisítik az első 4, rövidebb hatótávolságú szovjet nukleáris rakétát. – Terrorakció-sorozat kezdete Londonban: az IRA nevű ír katolikus szervezet bombamerényletet hajt végre egy katonai központ ellen. – Afgán gerillák a Nemzetközi Vöröskereszt közvetítésével kiadnak 2 szovjet hadifoglyot. – Egy ENSZ-szakértői csoport közli: az utóbbi időben Irak és Irán egyaránt használt vegyi fegyvereket.

Augusztus 2. – Enyhítik a számítógépes berendezések kivitelére vonatkozó COCOM-korlátozásokat. – A Karabah-hegyvidék jövőjéről tárgyal az örmény és az azerbajdzsán pártvezetés.

Augusztus 3. – Moszkvában a szovjet–pakisztáni külügyminiszteri tárgyaláson Pakisztán visszautasítja a szovjet vádat, miszerint beavatkozik Afganisztán belügyeibe. Egy nappal később Sevardnadze szovjet külügyminiszter Kabulban tárgyal. – A szovjet parlament megkegyelmez Matthias Rust nyugatnémet fiatalembernek, aki 1988-ban illegálisan berepült a Szovjetunióba és a moszkvai Vörös téren landolt. – Rendkívüli állapot Burmában: miután tömeges tiltakozások robbannak ki a diktatúra és az autark gazdaságpolitika ellen, az új államfő, Sein Lwin aug. 12-én távozni kényszerül.

Augusztus 5. – Eredményes tárgyalási forduló Genfben Kuba, Angola, Dél-Afrika és az Egyesült Államok között. Tűzszünet Angola és Namíbia határán, elvi ígéretek a csapatkivonásokra és Namíbia függetlenségének megteremtésére. – Lemond James Baker, amerikai pénzügyminiszter, hogy átvegye George Bush elnökjelölt választási kampányának irányítását.

Augusztus 9. – Az ENSZ Biztonsági Tanácsa katonai megfigyelőcsoportot küld a tető alá hozott irak–iráni tűzszünet ellenőrzésére; a csoportnak magyar katonatisztek is tagjai.

Augusztus 10. – A dél-afrikai csapatok megkezdik távozásukat Angola déli részéről.

Augusztus 11. – A washingtoni szenátus egyhangú határozatban ítéli el Romániát az emberi jogok megsértéséért. – Belgrádi lapjelentés szerint évente ezrek szöknek át útlevél nélkül Romániából Jugoszláviába.

Augusztus 14. – Az Afganisztánban állomásozó szovjet hadsereg főparancsnoka bejelenti: a menetrendnek megfelelően az országból már kivonták a csapatok felét, 60 000 embert.

Augusztus 15. – Az NDK és a Közös Piac megállapodik a diplomáciai kapcsolatok felvételéről. Egy nappal később jelentik be hivatalosan, hogy az Európai Gazdasági Közösség diplomáciai viszonyt létesít Magyarországgal, Bulgáriával, Csehszlovákiával és a Szovjetunióval is. – Ro Te Vu dél-koreai elnök javasolja Kim Ir Szen északkoreai államfőnek: tartsanak csúcstalálkozót. Eközben a közelben a rendőrség szétveri 4000 diák béketüntetését.

Augusztus 16. – Lengyelországban sztrájkhullám veszi kezdetét, amely kiterjed a tengerparti hajógyárakra és a Nova Huta-i kohóműre is. A követelések között szerepel a Szolidaritás Szakszervezet legalizálása.

Augusztus 17. – Repülőgép-balesetben életét veszti Ziaul Hakk pakisztáni államfő és több magas rangú katonai vezető, valamint a pakisztáni amerikai nagykövet. A vizsgálat később nyilvánosságra hozott megállapítása: a repülőgép szabotázs következtében robbant fel.

Augusztus 18. – George Busht választja elnökjelöltjéül az amerikai republikánus párt.

Augusztus 20. – Életbe lép a tűzszünet Irak és Irán között; a hónap végéig a két ország naponta vádolja egymást a tűzszünet megsértésével. – A hivatalos lengyel szakszervezeti szövetség jelzi: a kormány lemondását akarja elérni. – Prágában a 20 évvel korábbi katonai beavatkozás évfordulóján 4000-en tüntetnek: 77 embert őrizetbe vesznek. – Budapesten bejelentik: a magyar Katolikus Püspöki Kar és az Elnöki Tanács magyarországi látogatásra hívja meg II. János Pál pápát.

Augusztus 22. – Bruno Saul észt miniszterelnök Finnországban kijelenti: hónapokon belül megvalósulhatna az észt tagköztársaság gazdasági és pénzügyi autonómiája.

Augusztus 23. – Észtországban, Lettországban és Litvániában engedélyezett tömegtüntetése-

ken ítélik el a II. világháború előestéjén kötött szovjet–német megnemtámadási szerződést.

Augusztus 24. – Az osztrák zöldek pártja kampányt indít a bős–nagymarosi vízlépcső építésének megakadályozására.

Augusztus 25. – Kínában kezd tárgyalásokat Takesita Noboru japán miniszterelnök, és bejelenti: országa 5 év alatt több mint 6 milliárdos kölcsönt nyújt Kínának.

Augusztus 25. – Chilében feloldják a 15 éve érvényben lévő szükségállapotot. – Nicaraguában új választási törvény teszi lehetővé, hogy a legközelebbi választásokon indulhassanak a régi rendszer amnesztiában részesült tagjai.

Augusztus 26. – Kiszczak lengyel belügyminiszter tárgyalásokat ajánl az ellenzéknek, mindenekelőtt Lech Wałęsának, a betiltott Szolidaritás vezetőjének.

Augusztus 29. – Dél-Afrika befejezi a csapatkivonásokat Angolából.

Augusztus 30. – Kiszczak és Wałęsa megállapodnak: átfogó nemzeti kerekasztal-megbeszélést kellene indítani a szakszervezeti, esetleg a politikai pluralizmusról. Wałęa ezután Gdańskban felszólítja a sztrájkoló munkásokat, hogy kezdjenek dolgozni. Radikális ellenzéki csoportok árulással vádolják.

Augusztus 31. – Az amerikai kormány visszavonja korábbi bejelentését, miszerint bezáratja a PFSZ ENSZ-képviseletének irodáját New Yorkban.

Szeptember 1. – Lengyelországban csaknem mindenütt befejeződnek a sztrájkok, csupán egy szczecini és egy dél-lengyelországi üzemben tartanak ki még 2 napig a sztrájkolók. – Litvániában a környezetvédők követelésére leállítanak egy atomerőmű-építkezést. – Az NSZK-beli Münsterben a szociáldemokraták kongresszusán Willy Brandt nagy hatású beszédben szólítja föl a Nyugatot Gorbacsov támogatására. – A chilei kormány bejelenti: hazatérhetnek a politikai emigránsok.

Szeptember 2. – Turgut Özal török miniszterelnök bejelenti: 2 hét alatt 60 000 kurd menekült Irakból Törökországba. (Az iraki hadsereg állítólag 1300 kurdot ölt meg előzőleg.)

Szeptember 5. – Moszkvában per kezdődik Leonyid Brezsnyev veje, Jurij Csurbanov volt belügyminiszter-helyettes és 8 társa ellen. Korrupcióval és a hatalommal való visszaéléssel vádolják őket. Néhány hónappal később hosszú börtönbüntetést kapnak. – Belgrádban a szerb párt- és állami vezetés támogatásáról biztosítja azon követeléseket, hogy nyirbálják meg Koszovó és a Vajdaság autonómiáját. Külföldi és független jugoszláv megfigyelők a szerb nacionalizmus rég nem tapasztalt erősödéséről számolnak be.

Szeptember 6. – Irak általános amnesztiát hirdet a kurd fegyvereseknek, ha abbahagyják a kormányellenes tevékenységet. – Szovjet–dél-koreai tárgyalások kereskedelmi irodák létesítéséről. – Franz Vranitzky osztrák kancellár közli: a nagymarosi építkezésbe bevont osztrák vállalatoknak mindenképpen teljesíteniük kell szerződéses kötelezettségeiket.

Szeptember 8. – Az Egyesült Államokban is megkezdik a közepes és rövidebb hatótávolságú rakéták megsemmisítését. – Grósz Károly Berlinben tárgyal Erich Honeckerrel, ismerteti a magyar reformelképzeléseket. – Egy ENSZ-tanácskozáson Magyarország jelzi: csatlakozni kíván a polgári és a politikai jogok egyezségokmányának jegyzőkönyvéhez.

Szeptember 9. – Az állandósult tüntetések miatt Azerbajdzsánt lezárják a külföldi újságírók előtt. – Burmában U Nu volt miniszterelnök vezetésével ellenkormány alakul a demokrácia jelszavával.

Szeptember 10. – A még betiltott Szolidaritás vezetői támogatásukról biztosítják Wałęsa tárgyalási taktikáját a kormánnyal és kitartanak eredeti követelésük, a Szolidaritás új ngedélyezése mellett.

Szeptember 11. – Alois Mock osztrák külügyminiszter Moszkvában megállapodást ír alá a tájékoztatási kötelezettségről atombalesetek esetére.

Szeptember 12. – Gorbacsov főtitkár Krasznojarszkban bejelenti: nem fogják növelni a Szovjetunió nukleáris erejét az ázsiai és a csendes-óceáni térségben, hazája kész a vietnami támaszpontok felszámolására, ha az Egyesült Államok hasonló lépést tesz a Fülöp-szigeteken. Javasolja: a térség országai tartsanak értekezletet a katonai szembenállás szintjének csökkentéséről, s dolgozzanak ki biztonsági intézkedéseket a tengeri és a légi incidensek megelőzésére. – Moszkvában cáfolják, hogy a Szovjetuniónak támaszpontjai vannak Szíriában. – Mozambikban tárgyal Pieter Botha dél-afrikai államfő a gazdasági együttműködés bővítéséről, a maputói kikötő közös korszerűsítéséről.

Szeptember 13. – Az amerikai elnök bejelentése szerint Washington rendezi tartozásait az ENSZ-szel szemben: 44 millió USD-t azonnal, 144 milliót pedig a következő pénzügyi évben fizet be a közös kasszába.

Szeptember 14. – Előre nem bejelentett magánlátogatást tesz Budapesten Jichak Samir izraeli miniszterelnök; tárgyal a magyar vezetőkkel a kétoldalú kapcsolatok javításáról és a közel-

keleti helyzetről. – A lengyel FSO autógyár és az olasz Fiat cég 1 milliárd USD-s üzletet köt közös gépkocsigyártásról.

Szeptember 17. – Puccs Haitiban: Prosper Avril tábornok megbuktatja a szintén katonai úton hatalomra került Henri Namphy tábornok kormányát. – Véres incidens a Karabah-hegyvidék székhelyén, Sztyepanakertben: azerbajdzsánok egy csoportja tűz alá vesz egy örményeket szállító autóbuszt; 1 embert megölnek; ezt követően a városban összecsapások kezdődnek, melyeket a hatóságok a körzet lezárásával és más szigorú intézkedésekkel szüntetnek meg.

Szeptember 19. – Izrael műholdat bocsát föl egyelőre nem katonai céllal. – Az észak-koreai központi pártlap élesen elítéli a magyar–dél-koreai kapcsolatokat.

Szeptember 21. – Sztyepanakertben és egy közeli járásban az újabb villongások miatt ismét rendkívüli állapotot, kijárási tilalmat rendelnek el. – Visszatér Chilébe az egyik legismertebb kommunista vezető, Volodia Teitelboim.

Szeptember 22. – Japánban Akihito trónörökös veszi át az államügyeket a halálos beteg Hirohito császártól. – Szovjet–amerikai külügyminiszteri megbeszélés a regionális konfliktusokról, ill. leszerelési kérdésekről.

Szeptember 27. – Mieczysław Rakowski az új lengyel miniszterelnök, miután Varsóban lemond a Zbigniew Messner vezette kormány. – Sevardnadze szovjet külügyminiszter beszédet mond az ENSZ-közgyűlés ülésszakán; minden eddiginél egyértelműbben fogalmazza meg kormánya szándékát a világpolitikai enyhülés előmozdítására. – Nyugat-Berlinben közgyűlést tart a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank: nem születik átfogó terv a világ adósságproblémáinak rendezésére.

Szeptember 29. – Diplomáciai kapcsolatfelvétel a Közös Piac és Kuba között. – Nobel-békedíjat ítélnek az ENSZ békefenntartó erőinek.

Szeptember 30. – Nagy átszervezések a szovjet pártapparátusban. Lemond Gromiko államfő, az ideológiai ügyek irányítását Vagyim Medvegyev veszi át. Külföldi megfigyelők szerint gyengül Jegor Ligacsov politikai befolyása, akit a mezőgazdasági ügyek felügyelőjévé választanak. Okt. 1-jétől Mihail Gorbacsov a Legfelsőbb Tanács elnöke. – A Jugoszláv Kommunisták Szövetségének elnöksége támogatásáról biztosítja a Szerbia helyzetét erősítő alkotmánymódosítási javaslatot; tiltakozásul lemond az elnökség szlovén tagja. – A Nemzetközi Döntőbíróság Egyiptomnak ítéli az 1967 óta Izrael ellenőrizte Taba-földsávot.

Október 1. – Dél-Koreában több ezer embert érintő amnesztiát hirdetnek abból az alkalomból, hogy zavartalanul lezajlottak az olimpiai játékok Szöulban.

Október 2. – Tallinnban észt népfrontkongresszus, mely a helyi nyelv egyenjogúsítása és a peresztrojka támogatása jegyében zajlik.

Október 3. – Meghal Franz-Josef Strauss bajor miniszterelnök, a Keresztényszociális Unió elnöke. – Négynapos sikeres expedíció után visszatér a földre a Discovery űrrepülőgép: a Challenger 1986. jan.-i katasztrófája óta ez az első amerikai űrrepülés.

Október 4. – Ceauşescu–Gorbacsov találkozó Moszkvában: a 2 vezető hitet tesz a kapcsolatok sokoldalú bővítése mellett.

Október 5. – Népszavazás Chilében: a lakosság többsége elutasítja, hogy Augusto Pinochet újabb 8 évvel meghosszabbítsa hatalmát. Az elnök csupán a következő évi elnökválasztásig maradhat hivatalában.

Október 6. – Éhséglázadás Algériában az élelmiszerárak emelése miatt. Rendkívüli állapot, 2 napig tartó véres zavargások Algírban. – Újvidéken szerb tüntetők tízezreinek követelésére lemond a vajdasági pártvezetés, majd másnap Major Nándor, az autonóm tartomány miniszterelnöke is.

Október 7. – Litvániában a litván nyelvet hivatalos nyelvvé nyilvánítják.

Október 10. – Lemond Lubomír Štrougal csehszlovák miniszterelnök; helyére Ladislav Adamecet nevezik ki. – A macedón és a szlovén kommunista vezetés állást foglal a szerb kommunista vezetés nacionalizmusa ellen.

Október 12. – Új agrárpolitikát hirdet meg Mihail Gorbacsov; törvényt javasol az állami földek bérletbeadásáról.

Október 13. – Rakowski lengyel miniszterelnök új kormányában felajánl 4 posztot az ún. konstruktív ellenzéknek. Egy magánvállalkozó, Mieczysław Wilczek az új ipari miniszter.

Október 14. – Richard von Weizsäcker, az NSZK államfője felszólítja Romániát: hagyjon fel a településrendezési terv végrehajtásával.

Október 15. – Közvetlen kereskedelmi és gazdasági kapcsolat létesül a Szovjetunió és Dél-Korea között.

Október 17. – Az Egyesült Államok engedélyt kap a Fülöp-szigetektől, hogy az eddigi bérleti díj két és félszereséért további 2 éven át használhassa ottani katonai támaszpontját.

Október 18. – Ismét elhalasztják a lengyel kormány és az ellenzék kerekasztal-megbeszélését, mert az esetleges résztvevők közül néhányan, hivatalos vélemény szerint, nem állnak alkotmá-

nyos alapokon. – Az ENSZ-közgyűlés elutasítja azt, a szocialista országok által is támogatott indítványt, hogy zárják ki Izraelt: Magyarország és Románia a javaslat ellen szavaz.

Október 19. – Észak- és Dél-Korea egyetért: csúcstalálkozót kellene tartani és megnemtámadási szerződésre lenne szükség a 2 ország között.

Október 21. – Andrej Szaharov Nobel-békedíjas akadémikus bejelenti: az Egyesült Államokba utazhat egy amerikai kitüntetés átvételére. – A prágai városi tanács a műemlékek védelmére hivatkozva elrendeli, hogy ezentúl csak az állami szervezetek tarthatnak tömeggyűléseket és felvonulásokat a belvárosban. – Egy amerikai bíróság csalás, sikkasztás és megvesztegetés vádjával eljárást indít az Egyesült Államokban élő Marcos volt Fülöp-szigeti diktátor ellen.

Október 22. – A jordániai Akabában egyiptomi–palesztin–jordániai csúcstalálkozó: egy majdani palesztin állam és Jordánia konföderációjának tervét vitatják meg.

Október 24. – Szovjet–nyugatnémet csúcstalálkozó Moszkvában. Helmut Kohl látogatása alkalmából megállapodás energetikai, élelmiszeripari és könnyűipari együttműködésről, valamint 3,5 milliárd DEM-es óriáskölcsönről.

Október 25. – Geoffrey Howe brit külügyminiszter visszautasítja, hogy a Nyugat további mamutkölcsönöket adjon a Szovjetuniónak.

Október 28. – Alekszandr Jakovlev szovjet kbtitkár egy interjúban közli: Jegor Ligacsov már nem Mihail Gorbacsov helyettese a pártapparátusban. – Prágában tüntetési hullám kezdődik az önálló csehszlovák állam megalakulásának 70. évfordulója alkalmából; a rendőrség napokon át vízágyúkat vet be az ellenzék szervezte csoportok feloszlatására. – Az Emberi Jogok Nemzetközi Szövetsége felkéri Magyarországot: adja meg a politikai menekült státust a Romániából áttelepülőknek.

Október 31. – A lengyel kormány, gazdasági megfontolásból, az év végéig bezárja a gdański hajógyárat.

November 1. – Parlamenti választások Izraelben: a szavazás nem változtatja meg lényegesen az erőviszonyokat; ismét nagykoalíció alakul, élén Jichak Samirral.

November 2. – Margaret Thatcher brit miniszterelnök Varsóban további politikai reformokra buzdítja Jaruzelski tábornokot és a többi lengyel vezetőt.

November 3. – Népszavazás Algériában: eredményeként demokratikusabbá teszik a kormányzási rendszert. – Katonai puccs a Maldív-szigeteken.

November 4. – Időlegesen megerősítik az Afganisztánban állomásozó szovjet csapatokat, mert Pakisztán is fokozza katonai támogatását az afgán kormány ellen küzdő erők számára.

November 6. – Hosszú idő után az izraeli légierő nagy támadást hajt végre Libanonban palesztin célpontok ellen. Közben rövid ideig tartó tűzszünet a Libanonban egymással szemben álló muzulmán és keresztény csoportok között.

November 7. – Az októberi forradalom évfordulóján Gorbacsov kijelenti: a szovjet társadalomnak nincs más lehetősége, csak a reformok folytatása. – Vasúti katasztrófa Franciaországban: A Luxembourg–Párizs expressz kisiklik, 10-en meghalnak.

November 8. – Az amerikai elnökválasztásokon George Bush győz. – A csehszlovák hatóságok kiutazási engedélyt adnak Olaszországba Alexander Dubček volt első titkárnak, aki csaknem 20 éven át nem járhatott külföldön, s akit Bolognában díszdoktorrá avatnak. – Észtországban lemond a nagyobb autonómia hívének számító Bruno Saul miniszterelnök.

November 9. – Irak és Irán megállapodik a sebesült hadifoglyok cseréjéről. – Hazarendelik a Perzsa-öbölből az ott tartózkodó olasz hadihajókat.

November 11. – A balti köztársaságokban tömeges tiltakozások a szovjet alkotmánytervezet olyan módosítása ellen, melynek nyomán megnyirbálnák a köztársaságok autonómiáját. – Lemondásra kényszerül az NSZK törvényhozásának elnöke, Philip Jenninger, mert az 50 évvel ezelőtti kristályéjszaka kapcsán mondott beszédében bizonyos fokig védelmébe vette a nácikat.

November 12. – Tyitov és Manarov szovjet űrhajósok világrekordja: 327 napja tartózkodnak a MIR űrállomáson.

November 13. – A Palesztin Nemzeti Tanács kikiáltja a palesztin államot; az ülés résztvevői egyúttal lényegében elismerik Izraelt.

November 14. – Ronald Reagan amerikai elnök fogadja Andrej Szaharov szovjet akadémikust. – Svájcban 82 éves korában meghal Dorati Antal, a világhírű karmester.

November 15. – A spanyol–magyar együttműködés bővítését határozza el Madridban Grósz Károly és vendéglátója, Felipe González miniszterelnök.

November 16. – Az észt parlament elveti az alkotmánymódosítási tervet, amely a tagköztársaságok autonómiáját szűkítené.

November 17. – Választások Pakisztánban; a néhai Ali Bhutto lánya, Benazir Bhutto pártja győz, s így ő lesz Pakisztán első női miniszterelnöke.

November 18. – Politikai menedékjogot kér az Egyesült Államokban az egyik afgán külügyminiszter-helyettes és egy afgán ENSZ-diplomata. – A jugoszláviai Koszovó tartományban lemond a pártelnökség 7 tagja, jóllehet albán nemzetiségűek tízezrei rendeznek tüntetést mellettük.

November 19. – Az NDK-ban betiltják a német nyelven is megjelenő Szputnyik szovjet folyóirat terjesztését, mert az másként foglalkozik a történelemmel, mint az NDK hivatalos sajtója.

November 20. – Rómában Alexander Dubčeket fogadja II. János Pál pápa.

November 21. – Nadzsibullah afgán államfő hivatalosan kéri a Szovjetuniót: egyelőre állítsa le a csapatkivonásokat, mert Pakisztán egyre aktívabban beavatkozik az ország belügyeibe.

November 22. – Litvániában Egység néven, a helyi népfront ellenlábasaként, megalakul a köztársaságban élő nem litván nemzetiségűek internacionalista szervezete.

November 25. – Szovjet–francia csúcstalálkozó Moszkvában: Gorbacsov és Mitterrand egymáshoz közel álló álláspontot vall a regionális konfliktusok megoldásának lehetőségeiről, viszont nézeteltérés mutatkozik fegyverzetkorlátozási kérdésekben. Mitterrand másnap megnézi az első francia űrhajós startját: Jean-Louis Chretien a Szojuz–T–M űrhajón szovjet kozmonautákkal dolgozik együtt.

November 27. – Ismét súlyos feszültség Azerbajdzsán és Örményország között. Mindkét köztársaságban tüntetések, zavargások. Helyi pártvezetőket menesztenek Azerbajdzsánban. – Az Egyesült Államok nem ad beutazási vízumot Jasszer Arafatnak, hogy részt vegyen az ENSZ-közgyűlés ülésszakán.

November 28. – Húsz év után a legmagasabb rangú izraeli vendég a Szovjetunióban: Abraham Tamir külügyminisztériumi főigazgató. Kiderül: magánszemélyként, felső jóváhagyás nélkül tárgyal szovjet vezetőkkel. – Azerbajdzsánban elismerik, hogy az elmúlt napok zavargásaiban legalább 8-an életüket vesztették. – Gorbacsov alkotmányellenesnek minősíti az észt parlament elutasító határozatát az alkotmánymódosításról.

November 30. – Örményországban először közlik nyilvánosan, hogy a legutóbbi zavargásokban 11-en haltak meg. Az azerbajdzsán fővárosban több száz embert tartóztatnak le a kijárási tilalom megszegése miatt.

December 1. – Több mint 30 év után kínai külügyminiszter tárgyal Moszkvában: Csien Csicsen megvitatja a kambodzsai rendezés lehetőségét, ill. a tervezett szovjet–kínai csúcstalálkozót. – Mihail Gorbacsov azerbajdzsáni és örményországi vezetőkkel tárgyal a 2 köztársaság viszályának megszüntetéséről. A Karabah-hegyvidéken leváltják a helyi pártvezetést, s a terület igazgatását egy moszkvai irányítás alatt álló testület veszi át. A 2 köztársaságot továbbra is tömegesen hagyják el a menekültek. – Pakisztánban feloldják a szükségállapotot, amelyet még aug.-ban, a Ziaul Hakk elleni merénylet után rendeltek el. – A Szovjetunió beszünteti a Szabad Európa és a Szabadság rádió adásainak zavarását; szocialista országok közül már csak Csehszlovákiában és Bulgáriában zavarják a Szabad Európát.

December 2. – Ausztrália bezáratja Jugoszlávia Sidneyben lévő főkonzulátusát, mivel nem adták ki azt a biztonsági őrt, aki fegyverrel megsebesített egy 16 éves fiút. – Argentínában több helyőrségben is fellázadnak a katonák. – A Szovjetunióban fegyveresek hatalmukba kerítenek egy autóbuszt a rajta utazó iskolásokkal, s repülőgépet és pénzt követelnek külföldre távozásukhoz. Kérésüket teljesítik; a bűnözők Izraelbe indulnak, ahol röviddel leszállásuk után a hatóságok letartóztatják őket. Nem sokkal később a terroristákat Izrael kiadja a Szovjetuniónak. – Az Egyesült Államokban felbocsátják az Atlantisz űrrepülőgépet, fedélzetén katonákból álló legénységgel; feladatuk, hogy pályára állítsanak egy felderítő műholdat.

December 3. – Argentínában leverik a lázadó katonai egységeket. – Sevardnadze szovjet külügyminiszter fogadja a Moszkvában tartózkodó izraeli konzuli csoport vezetőjét, s köszönetet mond, amiért Izrael együttműködött a Szovjetunióval a terroristák ellen.

December 5. – Az izraeli államfő 3 héttel meghosszabbítja a kormányalakításra adott határidőt, mivel a választások után még mindig nem sikerült megalakítani az új izraeli kabinetet.

December 7. – New Yorkban Mihail Gorbacsov megbeszéléseket folytat Perez de Cuellar ENSZ-főtitkárral, majd beszédet mond az ENSZ közgyűlésén. Bejelenti, hogy a Szovjetunió 500 000 fővel csökkenti fegyveres erői létszámát. Ezt követően a szovjet vezető találkozik a rövidesen leköszönő Reagan elnökkel és megválasztott utódjával, George Bushsal. A NATO üdvözli az egyoldalú szovjet haderőcsökkentést. – Nagyerejű földrengés Örményországban. Az első jelentések még néhány száz halálos áldozatról számolnak be; később kiderül, hogy a katasztrófa következtében több tízezren vesztették életüket.

December 8. – Az örményországi földrengés miatt Mihail Gorbacsov lerövidíti amerikai látogatását, s elhalasztja kubai, valamint nagybritanniai útját. Rizskov kormányfő vezetésével bizottság utazik az örmény földrengés helyszínére.

re, hogy segítse a mentést. – Világszerte kedvezően értékelik az ENSZ-ben tett szovjet haderőcsökkentési bejelentést.

December 9. – Örményországban többnapos nemzeti gyászt rendelnek el a földrengés miatt, s megindulnak a helyszínre a nemzetközi segélyszállítmányok, mentőalakulatok. A katasztrófa következtében félmillió ember válik hajléktalanná.

December 10. – Országos gyásznap a Szovjetunióban az örményországi földrengés miatt. Mihail Gorbacsov a katasztrófa helyszínére utazik. – Párizsban találkozik egymással Kelet-Európa 2 legismertebb polgárjogi személyisége: Andrej Szaharov és Lech Wałęsa.

December 11. – Örményországban a földrengés okozta tragédiát tetézi, hogy Leninakán közelében lezuhan egy szállítógép, 70 főnyi mentőalakulattal a fedélzetén. A gépen utazók mind meghalnak. Gorbacsov visszatér Moszkvába.

December 12. – Az NSZK az eddiginél 300 DEM-mel többet, fejenként 11 000 DEM-et fizet a Romániából kivándorló németekért (ehhez a szükséges okmányok kiállítása címén további 400 DEM járul). A Der Spiegel szerint évente eddig 11–12 000 német nemzetiségű vándorolt ki Romániából, ezentúl viszont 14 000-en fogják elhagyni Romániát. – Jugoszlávia egyik tagköztársaságában, Szlovéniában Szociáldemokrata Szövetség alakul. – Újabb légikatasztrófa Örményországban: ezúttal egy jugoszláv szállítógép zuhan le, 7 tagú személyzete meghal. Közben Izrael is szakképzett ápolókat és gyógyszereket küld a földrengés helyszínére. Gorbacsov vizsgálatot rendel el, mert föltehető, hogy a földrengéskor romba dőlt házak súlyos konstrukciós hibákkal épültek. – Súlyos vasúti baleset Londonban: több mint 50-en meghalnak.

December 13. – Az ENSZ-közgyűlés Genfben kezdi meg palesztin vitáját, mivel az amerikai kormány nem adott vízumot Jasszer Arafatnak. A PFSZ vezetője beszédet mond a közgyűlésen, ebben hangsúlyozza: a palesztinok nem a harc folytatására, hanem tartós béke megteremtésére törekszenek. Szorgalmazza, hogy a megszállt területeket helyezzék ideiglenesen ENSZ-felügyelet alá, s nemzetközi erők ellenőrizzék az izraeli csapatok kivonását. Izrael ENSZ-nagykövete elutasítja Arafat beszédét. – Brazzaville-ben aláírják a délnyugat-afrikai rendezésről szóló jegyzőkönyvet. Ennek értelmében Angolából távoznak a kubai csapatok, Dél-Afrika pedig hozzájárul, hogy Namíbia teljesen független legyen. – II. János Pál pápa a nemzeti kisebbségi jogok tiszteletben tartására szólít fel, s a béke-világnap alkalmából foglal állást a nemzeti kulturális örökségek védelme mellett.

December 15. – Az amerikai kormány hajlandó párbeszédet kezdeni a PFSZ-szel, miután a genfi Arafat-beszéd eleget tett az amerikaiak feltételeinek.

December 16. – Tuniszban létrejön az első hivatalos kapcsolatfelvétel az Egyesült Államok és a PFSZ között. Elhatározzák, hogy folytatják a párbeszédet.

December 19. – Tokióban szovjet–japán külügyminiszteri megbeszélések a 2 ország viszonyáról. Japán továbbra is igényt tart a Kuril-szigetcsoport több szigetére, amely még a II. világháború után került szovjet fennhatóság alá. Sevardnadze elutasítja a japán követelést. – Radzsiv Gandhi személyében 34 év után először tárgyal indiai miniszterelnök Kínában. A látogatást mindkét fél történelmi jelentőségűnek tekinti, de a kínai–indiai határprobléma megoldásáról nem születik megállapodás.

December 20. – Izraelben, az eddigi koalícióban részt vevő 2 nagypárt, a Likud-tömb és a Munkapárt vezetésével megalakul az új kormány. A miniszterelnök továbbra is Jichak Samir, a Likud-tömb vezetője. Simon Peresz, a Munkapárt vezetője a pénzügyi tárcát kapja.

December 21. – Skóciában egy falura zuhan a PanAm amerikai légitársaság utasszállító gépe. Minden utas meghal, több mint 250 a halálos áldozatok száma. A Boeing 747-es Frankfurtból Londonon keresztül New Yorkba tartott. Hosszas vita kezdődik, hogy műszaki okok vagy pokolgépes merénylet miatt történt-e a szerencsétlenség. A katasztrófának 4 magyar halálos áldozata is van.

December 24. – A kanadai parlament jóváhagyja az amerikai–kanadai szabadkereskedelmi megállapodást. Ennek értelmében a 2 ország között 10 éven belül eltörlik az összes kereskedelmi korlátozást. Az intézkedés 1989. jan.-tól lép érvénybe.

December 29. – Megállapítják: merénylet okozta a PanAm-gép katasztrófáját. Nemzetközi akció indul a tettesek elfogására.

December 30. – Jugoszláviában lemond a kormány, miután a parlament elveti a következő évi költségvetési tervet. Ez példátlan esemény az elmúlt 40 év jugoszláv történelmében. – A Szovjetunióban 12 évi börtönbüntetésre ítélik Jurij Csurbanovot, egykori belügyminiszter-helyettest, a néhai Brezsnyev pártfőtitkár vejét.

December 31. – A kabuli kormány és a szovjet csapatok egyoldalú tűzszünetet hirdetnek Afganisztánban. – Az ENSZ Biztonsági Tanácsa elítéli az amerikai PanAm-járat elleni bombamerényletet.

1989. január 1. – Mihail Gorbacsov a nemzetiségi feszültségek csökkentését nevezi a Szovjetunió legfontosabb feladatának az új évre. Televíziós üzenetében köszönetet mond az amerikaiaknak segítségükért az örményországi földrengés helyreállítási munkáiban. – Jasszer Arafat megígéri, hogy külön nyomozást indít a PanAm-gép felrobbantói után. – A pápa újévi üzenetében a nemzeti, etnikai és vallási kisebbségek jogainak tiszteletben tartását sürgeti.

Január 2. – Az afgán elnök kész béketárgyalásokat kezdeni a fegyveres ellenzékkel. – Washingtonban cáfolják, hogy a PFSZ felajánlotta segítségét a PanAm-gép merénylőinek kézre kerítésére. – Az NSZK-ban cáfolják, hogy nyugatnémet vállalatok is segítséget nyújtottak Líbiának egy vegyi üzem felépítéséhez.

Január 3. – Örményországban 3 héttel a földrengés után a mentőalakulatok újabb túlélőkre bukkannak. – Tuniszban nem hivatalos megbeszélést tart az Egyesült Államok nagykövete és a PFSZ képviselője. – A bécsi utótalálkozón a semleges és el nem kötelezett országok újabb záródokumentum-tervezetet nyújtanak be. Az osztrák küldöttség vezetője reményét fejezi ki, hogy a módosított szöveg segíti a találkozó mielőbbi befejezését. – Angolába érkezik az ENSZ ellenőrző csoportjának parancsnoka, valamint az ENSZ-erők első részlege. Feladatuk, hogy ellenőrizzék az afrikai országban tartózkodó 50 000 kubai katona kivonását.

Január 4. – Lengyelországban több tízezer fővel csökkentik a hadsereg létszámát. A védelmi miniszter a leszerelést egyebek között pénzügyi okokkal magyarázza. – A Szovjetunióban felszámolják az 5 éve létrehozott cionistaellenes hivatalos bizottságot: e bizottság jelentette az utóbbi időkben a legfőbb akadályt a nyugati és a szovjet zsidó szervezetek együttműködésében. – Az izraeli parlament támogatja a tárgyalásokat azokkal a palesztinokkal, akik elismerik a zsidó államot, s elutasítják a terrorizmust. – Amerikai harci gépek lelőnek 2 líbiai katonai repülőgépet. A Pentagon szóvivője szerint a líbiai vadászgépek megtámadták az amerikai gépeket, s erre válaszul lőtték le őket. Líbia szándékos agresszióval vádolja az Egyesült Államokat. – A délskóciai Lockerbie-ban gyászmisét tartanak a kisvárosra zuhant PanAm utasszállító gép áldozatainak emlékére. A szertartáson jelen van Margaret Thatcher brit kormányfő is. – Mihail Gorbacsov találkozik Khomeini ajatollah személyes megbízottjával, aki átadja a szovjet vezetőnek az iráni főpap üzenetét. Ebben az afganisztáni rendezésről van szó. Közben Jurij Voroncov, a szovjet külügyminiszter első helyettese, aki egyben hazája kabuli nagykövete, Iránban, majd Pakisztánban megbeszéléseket folytat az afganisztáni rendezésről. – Örményország és Azerbajdzsán vezetői felhívásban szólítanak fel a nemzetiségi ellenségeskedések beszüntetésére. Közben változatlanul nagy számban menekülnek örmények, ill. azerbajdzsánok a szomszédos tagköztársaságba.

Január 6. – Indiában kivégzik Indira Gandhi gyilkosait (a halálos ítéletet már korábban meghozták, de csak most hajtják végre). – Vietnam kész szeptemberig hazahívni katonáit Kambodzsából, ha sikerül megoldást találni a kambodzsai válságra. Eredetileg 2 év alatt kellene távoznia az 50 000 vietnami katonának.

Január 7. – 87 éves korában meghal Hirohito japán császár. Utódja az 55 éves Akihito herceg. Japánban Hirohito halála miatt többnapos gyászt rendelnek el. – Párizsban világkonferencia kezdődik a vegyi fegyverek betiltásáról.

Január 8. – Mihail Gorbacsov bejelenti: a Szovjetunió gazdasági problémái olyan súlyosak, hogy csökkenteni kell a védelmi kiadásokat. A szovjet pártfőtitkár bírálja azokat, akik jobbról vagy balról támadják az átalakítást.

Január 9. – A szovjet kormány bezáratja az örményországi atomerőművet, mivel üzemben tartása súlyos veszéllyel fenyeget egy esetleges újabb földrengéskor. – A Szovjetunió és Izrael bővíti kapcsolatait: erről a 2 ország külügyminisztere dönt párizsi tárgyalásukon.

Január 11. – A jugoszláviai Titográdban hatalmas tüntetések zajlanak. – Visszaérkezik Kubába az Angolából kivont katonai egységek első csoportja.

Január 12. – Reagan búcsúbeszédében pozitívan értékeli a szovjet–amerikai kapcsolatokat és az Egyesült Államok gazdaságának fejlődését.

Január 13. – George Bush, a megválasztott amerikai elnök kinevezi kabinetjét. – A bécsi utótalálkozó résztvevői kijelentik: előzetesen elfogadják a záróokmány-tervezetet. – Sevardnadze szovjet külügyminiszter Kabulban tárgyal a szovjet csapatkivonásokról. – Jugoszláviában a Crna Gora-i parlament elfogadja a köztársasági elnökség kollektív lemondását.

Január 15. – A bécsi utótalálkozó 2 éves tanácskozását záródokumentum elfogadásával zárja. – Tüntetés Prágában Jan Palach önkéntes tűzhalálának 20. évfordulóján. A több ezer résztvevőből néhányat letartóztatnak a csehszlovák hatóságok. A megmozdulások több napon át tartanak Prága központjában; a rendőrség az esetek többségében erőszakkal oszlatja szét a tömeget.

Január 17. – Az amerikai külügyminiszter bírálja a csehszlovák hatóságokat a Vencel téri tüntetések erőszakos szétoszlatása miatt. Shultz a bécsi utótalálkozó záróülésén elítéli az emberi jogok

romániai megsértését; ugyanakkor elismeri, hogy az elmúlt években jelentős előrelépés történt e téren a Szovjetunióban, Lengyelországban és Magyarországon.

Január 18. – Szófiában tárgyal Mitterrand francia elnök.

Január 19. – Mihail Gorbacsov bejelenti: több mint 14%-kal csökkentik a szovjet katonai költségvetést. – Erich Honecker szerint a berlini fal még 50 vagy akár 100 év múlva is állni fog. Az NDK államfője ezt azzal indokolja, hogy nem szűntek meg azok az okok, amelyek miatt annak idején felépítették a berlini falat. – A jugoszláv államelnökség Ante Markovicsot javasolja a szövetségi kormány élére.

Január 20. – Az Egyesült Államokban ünnepélyes külsőségek között beiktatják George Bush új amerikai elnököt, egyúttal elbúcsúztatják a leköszönő Ronald Reagant.

Január 21. – Afganisztánból sorra távoznak a külföldiek, mivel erősödik a fegyveres ellenzék támadása. Több külföldi követséget bezárnak Kabulban. – Moszkvában egy kutatóintézetben képviselőjelöltté választják a Nobel-békedíjas Szaharov akadémikust.

Január 22. – Mihail Gorbacsov első ízben beszél nem elutasítóan a többpártrendszerről. A szovjet pártfőtitkár szerint a többpártrendszer híveinek igazuk van abban, hogy nyilvánosan ellenőrizni kell a hatalom gyakorlóit. – A lengyel Szolidaritás Szakszervezet újbóli engedélyezéséről hozott pártjavaslat Lech Wałęsa szerint lehetővé teszi az azonnali és közvetlen tárgyalásokat a kormány és az ellenzék között.

Január 23. – 84 éves korában meghal Salvador Dalí, világhírű spanyol festőművész.

Január 24. – Argentínában újabb fegyveres katonai lázadást vernek le.

Január 26. – Litvániában a parlament hivatalos államnyelvvé nyilvánítja a litvánt. Korábban már egy másik balti köztársaságban, Észtországban is a helyi nyelvet tették hivatalos nyelvvé az orosz helyett.

Január 27. – Varsóban újabb tárgyalások kezdődnek a lengyel kormány és a betiltott Szolidaritás Szakszervezet között. A belügyminiszter és a Szolidaritás vezetőjének megbeszélésein a cél a nemzeti kerekasztal megteremtése.

Január 28. – Ceaușescu bírálja azokat a szocialista országokat, amelyek utat nyitnak a magántulajdon s általában a piac előtt. Ezen országokat, anélkül hogy megnevezné őket, a román vezető a szocializmus alapelvének megszegésével vádolja.

Január 29. – Meghal a pancsen láma, Tibet második számú vallási vezetője, aki, a dalai lámával ellentétben, együttműködött Kína vezetőivel. – Ismét működik a csernobili atomerőmű, miután az 1986-os súlyos nukleáris katasztrófa színhelyét, a negyedik blokkot megbízhatóan lefedték.

Január 31. – A Szovjetunióban újabb 25 000, a sztálini uralom idején igazságtalanul elítélt személyt rehabilitálnak.

Február 2. – Kínai kollégájával Pekingben tárgyal Sevardnadze szovjet külügyminiszter: főleg a kétoldalú kapcsolatok teljes rendezéséről és a kínai–szovjet csúcstalálkozó előkészítéséről esik szó. – Bécsben hivatalosan is véget ér a több mint 15 éve folyó közép-európai haderő-csökkentési tárgyalássorozat. A résztvevők azért nyilvánítják befejezettnek a tanácskozást, mert rövidesen, ugyancsak az osztrák fővárosban, új fórum foglalkozik e témakörrel. – Az NDK és Izrael megállapodik: átadják egymásnak a II. világháború zsidó áldozatairól szóló archív anyagokat.

Február 3. – Paraguayban katonai puccsal eltávolítják az ország éléről Alfredo Stroessner tábornokot, aki 34 évig uralkodott. A katonai akciót vezető Rodriguez tábornok még aznap leteszi az elnöki esküt. A puccs során többen életüket vesztik. – Pekingben bejelentik: májusban Kínába látogat Mihail Gorbacsov.

Február 6. – Elhagyja Kabult az utolsó szovjet katona is. Afganisztánban egy héttel a szovjet csapatok tervezett kivonási határideje előtt még mindig több ezer szovjet katona tartózkodik. Az afgán védelmi minisztérium cáfolja, hogy a fokozódó harcok miatt rendkívüli állapotot hirdettek volna Kabulban. – Varsóban megkezdődik a kerekasztal-konferencia a lengyel ellenzék és a kormány között. A megbeszélések célja a nemzeti közmegegyezés és az előrehozott választások előkészítése. A kormány részéről Kiszczak belügyminiszter vezeti a tárgyaló küldöttséget, a betiltott Szolidaritás Szakszervezetet pedig Lech Wałęsa, Jacek Kuron és Adam Michnik képviseli. – A Szovjetunióba meghívják az egyik legismertebb nemzetközi emberi jogi szervezet, az Amnesty International képviselőit.

Február 11. – Csehszlovák értelmiségiek egy csoportja követeli a Vencel téri tüntetéseken letartóztatottak mielőbbi szabadon bocsátását.

Február 13. – Moszkvában zsidó kulturális központ nyílik. A megnyitón részt vesz Edgar Bronfmann, a Zsidó Világkongresszus elnöke és Elie Wiesel Nobel-díjas író. A moszkvai kulturális központ célja a szovjet zsidóság szellemi életének fejlesztése és kapcsolattartás külföldi zsidó közösségekkel.

Február 15. – Az utolsó szovjet egységek is kivonulnak Afganisztánból; ezzel véget ér a Szovjetunió 9 éves afganisztáni háborúja. Pakisztánban az ott működő hétpárti afgán gerillaszövetség ellenkormányt hoz létre. Kabul környékén változatlan hevességgel folynak a harcok.

Február 16. – Iránban Khomeini ajatollah összesen 5 millió USD vérdíjat tűz ki az indiai származású brit író, Salman Rushdie fejére. Az ok: Rushdie egyik könyve az irániak szerint meggyalázza az iszlám vallást. A nyugat-európai kormányok tiltakoznak, s felháborítónak találják az iráni módszert. Az ügy miatt diplomáciai viszály alakul ki Irán és több nyugati ország között.

Február 17. – Lengyelországban a kerekasztal-tárgyalásokon megállapodás születik a Szolidaritás Szakszervezet újbóli engedélyezéséről. – A szovjet külügyminiszter 10 napos közel-keleti körutat kezd, hogy ismertesse a térségre vonatkozó szovjet rendezési javaslatokat. Sevardnadze ellátogat Szíriába, Jordániába, Egyiptomba, Irakba és Iránba is. – Románia a bécsi záródokumentumban elfogadott előírások közül nem vállalja azok tiszteletben tartását, amelyekkel kapcsolatban már korábban kifejtette fenntartásait. Ezek közé főleg az emberi jogokkal kapcsolatos részek tartoznak. – Moszkvában kinevezik a brüsszeli Közös Piac-központba akkreditált első szovjet állandó képviselőt.

Február 18. – Több lengyel városban is diáktüntetéseket tartanak a Független Lengyel Diákszövetség újbóli engedélyezését követelve. Néhány helyen a tüntetők és a rendőrök összecsapnak. – Afganisztánban a szovjet csapatok kivonulása után szükségállapotot vezetnek be. – Rushdie sajnálkozását fejezi ki, amiért megsértette az iszlám hiveit. Iránban azonban nem tartják kielégítőnek a bocsánatkérést, ezért továbbra is érvényben marad a Khomeini által kimondott halálos ítélet.

Február 20. – Kairóban Sevardnadze szovjet külügyminiszter megbeszélést folytat az egyiptomi elnökkel, és ide várják az izraeli külügyminisztert, valamint a PFSZ vezetőjét is. – Nagy-Britannia a Rushdie-ügy miatt hazarendeli Teheránból diplomatáit; Londonban egyúttal közlik az iráni ügyvivővel, hogy a jelenlegi helyzetben nincs értelme ott-tartózkodásának.

Február 21. – Prágában 9 hónapi szabadságvesztésre ítélik Vaclav Havel drámairót, a Charta '77 ellenzéki csoport egyik vezetőjét a jan.-i Vencel téri tüntetések szervezéséért. Több ország, ill. szervezet bírálja a csehszlovák bírósági ítéletet. – A jugoszláviai Koszovóban egyre szaporodnak a sztrájkok, egy bányászcsoport éhségsztrájkot kezd. – Az Európai Közösség tagországai a Rushdie-ügy miatt hazahívják Iránból diplomáciai képviseleteik munkatársait, egyúttal felfüggesztik a magas szintű látogatásokat. Irán válaszul szintén hazarendeli akkreditált nagyköveteit a Közös Piac országaiból.

Február 22. – Kairóban Sevardnadze szovjet külügyminiszter izraeli kollégájával tárgyal. Szovjet részről szorgalmazzák: Izrael kezdjen közvetlen párbeszédet a PFSZ-szel. Az egyiptomi fővárosban Sevardnadze megbeszéléseket folytat Jasszer Arafattal is. – A brit kormány tiltakozik a román hatóságoknál a bukaresti angol nagykövet bántalmazása miatt.

Február 23. – A japán főváros több magas szintű találkozó színhelye, mivel Hirohito császár temetése alkalmából több államfő is Tokióban tartózkodik. – Mihail Gorbacsov ukrajnai körútján ellátogat a csernobili atomerőműbe.

Február 24. – A koszovói sztrájkok miatt a helyszínre érkezik Štipe Šuvar, a JKSZ elnöke és Szlobodan Milosevics, a szerb kommunisták vezetője. Az autonóm tartományban már 30 000 albán nemzetiségű követeli az alkotmány megváltoztatását. – Japánban eltemetik Hirohito császárt. A gyászszertartásra több ezer politikus és közéleti személyiség érkezik, köztük az amerikai és a francia elnök, ill. több uralkodóház tagjai.

Február 25. – Általános sztrájk Koszovóban. – Krakkóban többen megsebesülnek, amikor tüntető diákok összecsapnak az ellenük kivezényelt rendőrökkel. Az elmúlt évben ez volt a legsúlyosabb incidens Lengyelországban.

Február 26. – Bush amerikai elnök Pekingben tárgyal, főleg a kétoldalú kapcsolatokról és az ázsiai helyzetről.

Február 27. – Koszovóban rendkívüli intézkedéseket rendel el az Államelnökség. A főbb útvonalakat katonai és rendőri alakulatok torlaszolják el; a tartomány székhelyén, Prištinában harckocsik jelennek meg. Közben lemond a tartományi pártvezetőség s a prištinai pártbizottság elnöke, de a sztrájkok folytatódnak. – Egyiptom és Izrael megállapodik, hogy a jövőben ismét Kairó ellenőrizheti a tabai földsávot. Cserébe Egyiptom 37 millió USD kártérítést fizet az ott épült izraeli szálloda tulajdonosának.

Február 28. – Ausztriában meghal Konrad Lorenz Nobel-díjas tudós. – Belgrádban csaknem félmilliónan tüntetnek a parlament előtt a koszovói helyzet miatt. – Az iráni parlament úgy dönt a Rushdie-ügy miatt megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Londonnal.

Március 6. – Bécsben a helsinki folyamatban részt vevő 35 ország 2 napos külügyminiszteri találkozója kezdődik: ez a nyitánya a hagyomá-

nyos haderők csökkentéséről, ill. a bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekről kezdődő újabb tanácskozásnak.

Március 7. – Bécsben szovjet–amerikai külügyminiszteri megbeszélés zajlik. Megállapodnak, hogy máj.-ban ismét találkoznak, s előkészítik Gorbacsov és Bush találkozóját. – Tibetben a több napja tartó zavargások miatt szükségállapot lép életbe. Kijárási tilalmat rendelnek el. A rendőrség több esetben tüzet nyit a tüntetőkre, akik függetlenséget követelnek a tibeti autonóm területnek. Az indiai száműzetésben élő dalai láma bejelenti: kész tárgyalni a kínai vezetéssel a tibeti helyzetről.

Március 9. – Afganisztánban a kormányellenes erők körülzárják Dzsalalabadot, s heves harcok folynak az afgán nagyváros birtoklásáért.

Március 11. – Az amerikai szenátus nem fogadja el John Tower jelölését a védelmi miniszteri posztra. Bush elnök ezek után Richard Cheney-t jelöli, aki elnyeri a szenátus bizalmát.

Március 14. – Hat volt román vezető nyílt levélben bírálja Ceauşescu elnök politikáját. A példátlan eset után többeket letartóztatnak Romániában, mások házi őrizetbe kerülnek. – 97 éves korában meghal Zita, Magyarország utolsó királynéja, Ausztria egykori császárnéja. – Az Egyesült Államokban és Kanadában ciánnal mérgezett chilei szőlőt találnak.

Március 16. – Az Európa Parlament határozatban ítéli el Romániát az emberi jogok megsértése miatt.

Március 19. – Salvadorban új elnököt választanak: a halálosan beteg Napoleon Duarte helyett a szélsőjobboldal jelöltje, Alfredo Cristiani lesz az államfő.

Március 21. – A Szovjetunió az eddigi legnagyobb arányú fogolycserében állapodik meg az afgán kormányellenes erőkkel. – Prágában egy hónappal csökkentik Vaclav Havel ellenzéki író börtönbüntetését.

Március 22. – A Szovjet Tudományos Akadémia a számára fenntartott 20 képviselői helyre csak 8 személyt választ meg. Így lehetségessé válik, hogy egy pótszavazáson mégiscsak képviselő legyen a Nobel-békedíjas Andrej Szaharov. – Tunisban újabb magas szintű palesztin–amerikai tárgyalásokat tartanak: főleg a megszállt területek jövőjéről van szó.

Március 23. – Trockij Mexikóban élő leszármazottai az orosz forradalmár rehabilitálását kérik a Szovjetuniótól.

Március 25. – Súlyos környezetszennyezés Alaszka partjainál. Egy óriás tankhajó zátonyra fut, s 260 000 hordó nyersolaj ömlik a tengerbe.

Március 26. – A Szovjetunióban először tartanak parlamenti választásokat úgy, hogy több jelöltre lehet szavazni. Az eredmény: számos körzetben a pártvezetők kibuknak, s az átalakítás hívei közül sokan bejutnak a szovjet törvényhozásba

Március 27. – A Szovjetunióban leállítják a krasznodari atomerőmű építését, mivel a térség földrengésveszélyes. – Először jár Moszkvában az Amnesty International nemzetközi emberi jogi szervezet küldöttsége. A delegáció kedvezően értékeli a választásokat.

Március 28. – Lemond a török kormány, miután a kormánypárt súlyos vereséget szenvedett a helyhatósági választásokon. – Újabb véres incidensek Koszovóban, miután az alkotmánymódosítás értelmében a szerb vezetésnek nagyobb befolyása van a koszovói tartomány életében.

Március 31. – Moszkvában Mihail Gorbacsov fogadja az iráni külügyminisztert: a kétoldalú kapcsolatokról és az afgán helyzetről folytatnak megbeszéléseket.

Április 1. – Namíbiában tízezrek ünneplik az ország függetlenné válásának napját. Közben a függetlenségért küzdő fegyveres gerillák összecsapnak a dél-afrikai biztonsági erőkkel. Megkezdődik a dél-afrikai csapatok kivonása Namíbiából. – Bécsben több mint 100 000-en kísérik utolsó útjára Zita királynét. A 97 éves korában elhunyt utolsó osztrák császárné és magyar királyné végső nyughelye a kapucinusok kriptája. Az osztrák televízió többórás közvetítést ad a temetésről.

Április 2. – Mihail Gorbacsov Kubában kezd tárgyalásokat. Útban Havanna felé rövid időre megáll Írországban, hogy megbeszéléseket folytasson a szigetország miniszterelnökével. Hírügynökségek felhívják a figyelmet, hogy véleménykülönbségek vannak Fidel Castro és Mihail Gorbacsov között. – A PFSZ központi tanácsa tuniszi ülésén jóváhagyja Jasszer Arafat kinevezését a korábban kikiáltott palesztin állam elnökévé.

Április 3. – Lengyelországban több nagyvárosban tüntetnek Jaruzelski lemondását követelve és a Szolidaritás Szakszervezetet éltetve. – A Szovjetunióban 5 napos tárgyalást kezd a francia védelmi miniszter. – Washingtonban amerikai–egyiptomi csúcstalálkozót tartanak: Bush főleg a közel-keleti helyzetről tárgyal Mubarakkal. – Szöulban szovjet kereskedelmi képviselet nyílik.

Április 4. – Havannában Gorbacsov és Castro tárgyalásain hangsúlyozzák: Közép-Amerika

békéjét csak politikai eszközökkel lehet megteremteni. – Varsóban eredménytelen a lengyel belügyminiszter és a Szolidaritás vezetőjének tárgyalása.

Április 5. – A Szovjetunió és Kuba 25 évre szóló barátsági együttműködési szerződést ír alá. Gorbacsov cáfolja, hogy nagy nézeteltérések lennének a két ország között. A szovjet vezető havannai látogatását befejezve Londonba utazik. – Az izraeli kormányfő néhány nappal Mubarak washingtoni útja után az amerikai elnökkel s annak külügyminiszterével tárgyal. – Jelentéstételre hazarendelik az NSZK bukaresti nagykövetét. – Stockholmban hivatalosan is vádat emelnek az Olof Palme miniszterelnök meggyilkolásával vádolt férfi ellen. – Varsóban a kormány és a Szolidaritás képviselői megállapodást írnak alá a társadalmi és politikai reformokról. Ezzel befejeződik a lengyel kerekasztal-tárgyalás.

Április 6. – Gorbacsov megkezdi tárgyalásait Margaret Thatcherrel; a megbeszélésekről mindketten elégedetten nyilatkoznak.

Április 7. – Gorbacsov beszédet mond a brit parlamentben, s kijelenti, hogy csökkentik a katonai költségvetést. A szovjet vezetőt fogadja II. Erzsébet királynő. – Lengyelországban ismét törvényesen működhet a Szolidaritás szakszervezet, miután a Szejm is jóváhagyja a kerekasztal-tárgyalásokon létrejött megállapodásokat.

Április 8. – A norvég partok közelében kigyullad egy szovjet atommeghajtású tengeralattjáró; a katasztrófának sok halálos áldozata van.

Április 9. – Tbilisziben többen életüket vesztik, amikor tüntetők összecsapnak az ellenük kivezényelt karhatalommal.

Április 10. – Több szovjet vezető, köztük Sevardnadze külügyminiszter – a köztársaság volt első titkára – Tbiliszibe utazik a súlyos zavargásokat követően. A grúz első titkár nyilvánosan magára vállalja a felelősséget a halálos áldozatokat is követelő összecsapásokért. A szovjet külügyminiszter a grúziai események miatt lemondja NDK-beli útját.

Április 11. – A Varsói Szerződés szorgalmazza, hogy a 2 katonai szervezet kezdjen tárgyalásokat a harcászati nukleáris fegyverekről.

Április 12. – Grúziában folytatódnak a sztrájkok. Gorbacsov elítéli az ottani szovjetellenes megnyilvánulásokat. Sevardnadze a tbiliszi események miatt elhalasztja NSZK-beli útját. – Ceauşescu román vezető bejelenti: országa teljes egészében visszafizette külföldi adósságait.

Április 13. – A legalitását visszanyert lengyel Szolidaritás hivatalosan is kéri bejegyzését.

Április 15. – Kínában meghal Hu Jao-pang, az 1986-ban leváltott pártfőtitkár. A 73 éves politikust azzal vádolták, hogy burzsoá liberalista eszméket támogat. Halála után spontán diákmegmozdulások kezdődnek. – A nagy-britanniai Sheffieldben több mint 90 halálos áldozatot követelő futballtragédia történik: a szurkolók dulakodás közben valósággal összenyomják egymást a túlzsúfolt lelátókon.

Április 17. – Bush bejelenti: nagyszabású segélyprogramot dolgoztat ki Lengyelország számára. Ezzel bátorítani kívánják a további lengyel reformokat.

Április 18. – Lengyelországban 8 év után először találkozik a lengyel államfő, Jaruzelski az ellenzék vezérével, Wałęsával. – Franciaországban közzéteszik az ismert ellenzéki román személyiség, Doina Cornea asszony Ceauşescuhoz írt bíráló levelét.

Április 19. – Pekingben folytatódik a Hu Jao-pang egykori pártfőtitkár halálakor kezdődött diáktüntetés. Már százezrek gyűlnek össze a kínai főváros központjában, a Tienanmen téren.

Április 20. – Jordániában nagy nehézségek árán helyreállítják a rendet, miután a lakosság több napja tüntetésekkel tiltakozott a romló gazdasági helyzet ellen.

Április 21. – A Szovjetunióban mégis parlamenti képviselővé választják Andrej Szaharov Nobel-békedíjas akadémikust.

Április 24. – A japán miniszterelnök bejelenti lemondását, mivel korrupciós botrányba keveredett. – A pekingi egyetemen 10 000 diák tüntet demokráciát követelve. – Az új grúz első titkár elismeri, hogy április 1-jén a tbiliszi tüntetés résztvevői ellen mérges gázt is bevetettek, és ez okozta több ember halálát.

Április 25. – Az SZKP KB elfogadja összesen 110 kb-tag, -póttag, ill. központi ellenőrző bizottsági tag lemondását. Többnyire idős politikusokról van szó, köztük van Gromiko, Szolomencev, Szokolov, Alijev és Tyihonov. A helyükre megválasztott új tagok főleg a peresztrojka fiatalabb hívei. A központi bizottság ülésén Gorbacsov elismeri, hogy a reformok ellenére súlyos gazdasági gondok vannak a Szovjetunióban.

Április 27. – A nyugatnémet kancellár kelet–nyugati tárgyalásokat sürget a rövid hatótávolságú nukleáris rakéták csökkentéséről. A NATO-n belül az Egyesült Államok és Nagy-Britannia hevesen ellenzi a tervet. – Pekingben már félmillióan tüntetnek, de a hatóságok nem akarnak párbeszédet kezdeni a fiatalokkal. Hivatalos részről már többször fölszólították őket, hogy fejezzék be a megmozdulásokat.

Április 30. – A kínai kormány megbízottai tárgyalásokat kezdenek a diákság képviselőivel.

A megbeszélések eredménytelenek, így a fiatalok folytatják megmozdulásaikat. – Brit–nyugatnémet csúcstalálkozót tartanak, de továbbra is ellentétek vannak a rövid hatótávolságú rakéták ügyében.

Május 2. – Arafat Párizsban tárgyal, s Mitterrand kérésére közli, hogy elavult a Palesztínai Felszabadítási Szervezet nemzeti chartája, amely Izrael felszámolását tűzi ki célul. – Lemond a holland kormányfő. Lubbers 6 év óta állt a kabinet élén, az utóbbi időkben ő vezette a leghosszabb életű holland kormányt.

Május 4. – Jaruzelski államfő a LEMP országos értekezletének nyitónapján olyan törvényt szorgalmaz, amely eltörölné az elmúlt években hozott politikai ítéleteket.

Május 6. – Washingtonban hivatalosan is megerősítik, hogy Bush elnök júl.-ban európai körútja során ellátogat Magyarországra is. – A lett parlament hivatalos köztársasági nyelvvé nyilvánítja a lett nyelvet.

Május 9. – Az amerikai külügyminiszter Moszkvában tárgyalásokat kezd. Baker kijelenti: a Bush-kormányzat kész a Szovjetunióval való együttműködésre, amennyiben Moszkva valóban őszintén akarja a változásokat. Baker és Sevardnadze tárgyalásain a kétoldalú kapcsolatokon kívül főleg a közel-keleti, a közép-amerikai és az afganisztáni helyzetről van szó.

Május 10. – Bulgária enyhíti a külföldi utazások feltételeit: a jövőben minden állampolgár 5 évre érvényes világútlevelet kaphat.

Május 11. – Az Egyesült Államok és a Szovjetunió megállapodást köt: jún. végén újból tárgyalásokat kezdenek a nukleáris kísérletek leállításáról. Baker Mihail Gorbacsovval is találkozott, aki tárgyalásokat javasol a rövid hatótávolságú atomfegyverekről. – Pekingi egyetemisták levelet küldenek Gorbacsovnak, amelyben kérik, hogy kínai útja során találkozzon velük. – Panamában érvénytelenítik az elnökválasztás eredményét, mert a kormánypárt csalással nyert.

Május 12. – A szovjet külügyminiszter Bonnban kezd tárgyalásokat. Sevardnadze elsősorban Mihail Gorbacsov jún.-i NSZK-beli látogatását készíti elő.

Május 13. – Pekingben több diák éhségsztrájkot kezd a Tienanmen téren. A tüntetések tovább folytatódnak.

Május 14. – Gorbacsov 4 napos hivatalos kínai látogatásra indul. Útja Pekingbe megáll a szibériai Irkutszkban. A szovjet vezetőt elkíséri Sevardnadze külügyminiszter, valamint Jakovlev pb-tag. A szovjet–kínai csúcstalálkozótól a 2 ország kapcsolatainak teljes normalizálását várják.

Május 15. – Pekingbe érkezik Mihail Gorbacsov. 3 évtized óta ez az első kínai–szovjet csúcstalálkozó. A szovjet vezető programját a diáktüntetések miatt módosítani kell. – Csehszlovákia először reagál arra a magyar bejelentésre, hogy felfüggesztik a nagymarosi vízlépcső építését. Prága szerint a magyar döntés ellentétes a 2 fél szerződésével, s Budapest politikai okok miatt döntött így.

Május 16. – Pekingben Mihail Gorbacsov találkozik a legbefolyásosabb kínai politikussal, Teng Hsziao-pinggel, s ezzel szentesítik: 30 évi hűvös viszony után normalizálódott a 2 ország kapcsolata. A diáktüntetések miatt ismét módosítani kell Gorbacsov programját. Az éhségsztrájkot folytatók száma eléri a 3000-et. – Puccs Etiópiában. A hír hallatán a Berlinben tárgyaló Mengisztu Hailé Mariam elnök azonnal hazarepül. A kormányerők leverik a lázadást.

Május 17. – Csao Ce-jang kínai pártfőtitkár nyugalomra inti a diákokat. A tüntetők száma azonban tovább nő, eléri az 1 milliót. A tiltakozási hullám átterjed több más városra, köztük Sanghajra is. – Prágában elengedik az ellenzéki nézeteiről ismert Vaclav Havel drámaíró hátralevő bortonbüntetését. Korábban a világon sokan követelték a cseh író szabadon bocsátását.

Május 18. – Gorbacsov befejezi kínai útját. A szovjet vezető a legfőbb eredménynek a 2 ország kapcsolatainak teljes normalizálását nevezi. – Pekingben Gorbacsov elutazását követően a kormányfő vezetésével tárgyalások kezdődnek a tüntető diákokkal. A megbeszélések megszakadnak, mert a kormány nem kívánja teljesíteni az egyetemisták követeléseit. – Először találkozik a Varsói Szerződés és a NATO katonai erőinek főparancsnoka. Lusev és Galvin londoni megbeszéléseinek középpontjában a NATO rövid hatótávolságú nukleáris rakétáinak korszerűsítése áll.

Május 19. – Pekingben egyre drámaibb a helyzet. Újabb diákok csatlakoznak az éhségsztrájkhoz. Hírek terjednek el a rendkívüli állapot kihirdetéséről. Arról is jelentés érkezik, hogy Csao Ce-jang pártfőtitkár lemond, mert ellenzi a hadsereg bevetését a békés tüntetők ellen. A kínai pártvezető egyúttal nyilvánosan bocsánatot kér az éhségsztrájkolóktól.

Május 20. – Pekingben befejeződik az éhségsztrájk. A rendkívüli állapot kihirdetése ellenére is folytatódnak a megmozdulások.

Május 23. – Lengyel–szovjet történészbizottság megállapítja: az 1939-es szovjet–német paktumnak valóban volt titkos záradéka, amely Lengyelország felosztásáról rendelkezett a Szovjetunió és Németország között. – Jurij Ljubimov neves rendező visszakapja szovjet állampolgárságát.

Május 25. – Moszkvában összeül az új szovjet népképviseleti szerv. Gorbacsovot megválasztják államfőnek, szélesebb hatáskörrel, mint eddig. Több napon keresztül viharos felszólalások hangzanak el. – A kínai hadsereg vezérkara a kemény vonalasnak tartott Li Peng miniszterelnök mellé áll. A diákokat azzal vádolják, hogy összeesküvést szerveznek a rendszer ellen.

Május 27. – Bush Rómában megerősíti azon lapértesüléseket, hogy 10%-kal csökkentik az Európában állomásozó amerikai haderőt.

Május 29. – NATO-csúcs Brüsszelben. George Bush 4 pontos leszerelési javaslatot terjeszt elő. Ennek értelmében 20%-kal kevesebb amerikai katona állomásozna Európában, és 275 000 főben maximálnák a szovjet és az amerikai európai haderők létszámát. Ehhez azonban a Szovjetuniónak csaknem 10-szer annyi katonáját kellene hazarendelnie, mint az Egyesült Államoknak.

Május 30. – A válságos gazdasági helyzet miatt ostromállapotot vezetnek be Argentínában. Szélsőséges csoportok napok óta üzleteket fosztogatnak.

Május 31. – Az NSZK-beli Mainzban tárgyal az amerikai elnök. Szorgalmazza Európa megosztottságának megszüntetését és a berlini fal lebontását.

Június 1. – Bush–Thatcher találkozó Londonban. Az amerikai elnök megerősíti, hogy a 2 ország kapcsolata különlegesen fontos.

Június 2. – Meghal Khomeini ajatollah, az iráni Iszlám Köztársaság megalapítója és legfőbb vezetője. Utódja Hamenei elnök.

Június 3. – A kínai hadsereg támadást indít a pekingi diákok ellen. A 2 napos vérfürdőben sokan meghalnak, katonák foglalják el a legfontosabb stratégiai pontokat. A mészárlás áldozatainak számát egyesek több százra, mások több ezerre becsülik. A kínai tragédia világszerte megdöbbenést vált ki.

Június 4. – Bulgáriából folyamatosan török nemzetiségűeket utasítanak ki. – Lengyel választások. Több évtized óta ez az első viszonylag szabad választás. A Szolidaritás szakszervezet elsöprő győzelmet arat, súlyos vereséget mérve az eddigi kormánykoalíció tagjaira.

Június 6. – Eltemetik Khomeinit.

Június 9. – Hosszú hetek után először jelenik meg a nyilvánosság előtt a kínai tévé képernyőjén Teng Hsziao-ping. A legbefolyásosabbnak tartott kínai politikus ellenforradalmi lázadásnak nevezi a pekingi diáktüntetéseket, s gratulál a hadsereg vezetőinek a megmozdulások vérbe fojtása miatt. Közben tömeges letartóztatások kezdődnek, de Pekingben fokozatosan normalizálódik az élet.

Június 10. – Jaruzelski–Thatcher találkozó Londonban. Nagy-Britannia 5 év alatt 25 millió GBP támogatást ígér Lengyelországnak. – A Szovjetunióban majdnem felére csökken a minisztériumok és főhatóságok száma, mert jelentősen átalakítják a kormányt.

Június 11. – Első ízben közlik a szovjet adósságállományt: Rizskov bejelenti, hogy ez több mint 54 milliárd USD.

Június 13. – Gorbacsov–Kohl csúcstalálkozó Bonnban. Történelmi jelentőségű közös politikai nyilatkozatot írnak alá a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséről. Gorbacsovot nagy lelkesedéssel fogadják az NSZK-ban.

Június 14. – Mitterrand Lengyelországban kezd tárgyalásokat. Találkozik Jaruzelskivel és Wałęsával is. Konkrét gazdasági segítséget ígér a lengyeleknek.

Június 15. – Pekingben először hoznak halálos ítéleteket a tömegtüntetésben részt vevők ellen. A világ több vezetője kegyelmet kér a fiatalok számára.

Június 19. – Genfben felújítják a hadászati fegyverzetek csökkentéséről kezdett szovjet–amerikai tárgyalásokat. – Újabb nemzetiségi zavargások a Szovjetunióban: a kazahsztáni Novij Uzenyben a megmozdulásoknak halálos áldozatai is vannak. Közben Moszkvában Üzbegisztánból előzött meszheti törökök tüntetnek, találkozót követelve Gorbacsovtól.

Június 20. – Gorbacsov fogadja a Moszkvában tárgyaló Rafszandzsanit. Az iráni parlament elnöke szovjet partnereivel gazdasági együttműködési megállapodásokat ír alá. – Görögországban az Új Demokrácia Párt győz a választásokon, de nem jut abszolút többséghez.

Június 21. – Amerikai katonai vezető tárgyal Moszkvában. Crowe tengernagy Gorbacsovval is találkozik.

Június 24. – Kínában Csao Ce-jang pártfőtitkárt megfosztják valamennyi tisztségétől, s vizsgálat indul ellene. Az új pártvezető Csiang Cö-min, korábban sanghaji párttitkár. Li Peng továbbra is miniszterelnök. Több reformpárti kínai politikust eltávolítanak a vezetésből.

Június 25. – Angolában életbe lép a tűzszünet a kormány és a vele szemben álló UNITA egységei között.

Június 26. – Kubában magas rangú katonatiszteket, köztük egy tábornokot is kábítószer-csempészéssel és más korrupciós ügyekkel vádolnak. Ochoa tábornok beismeri bűnösségét.

Június 27. – Az amerikai képviselőházban nem kapja meg a szükséges többséget az a törvényjavaslat, amelynek értelmében a jövőben 5 évre biztosítanák Magyarország számára a legnagyobb kedvezményes elbánást. – Közös piaci csúcstalálkozó Madridban: kompromisszum jön létre az egységes nyugat-európai valuta megteremtése ügyében. – A Szovjetunió közvetítő szerepet vállal Bulgária és Törökország között a nemzetiségi viszályban. Már több tízezer török nemzetiségű bolgár állampolgár telepedett át Törökországba.

Június 29. – Csehszlovák értelmiségiek petíciót írnak alá nagyobb demokráciát és reformokat követelve.

Június 30. – Jaruzelski visszalép a köztársasági elnöki poszt megpályázásától. Egyúttal Varsóban ár- és bérstopot vezet be a kormány. – Katonai puccs Szudánban. A néhány évvel ezelőtt megbuktatott Nimeri tagadja, hogy ő állna a hatalomátvétel mögött.

Magyar eseménynaptár 1988. július–1989. június

1988. július 1. – Az Országgyűlés nyári ülésszakának végén bizottságot jelölnek ki az új alkotmány kidolgozásának előkészítésére. Az ülésen Straub F. Brúnót választják meg az Elnöki Tanács elnökének, s állásfoglalásban ítélik el a romániai falurombolást. – Székesfehérváron megkezdi működését az új, 100 kW-os rövidhullámú adó, amely lehetővé teszi a Kossuth rádió műsorának jobb vételét a határokon túl. – A Világbank 200 millió USD hitelt nyújt Magyarországnak az ipari ágazatiszerkezet-kiigazítási programra, további 50 millió USD-t pedig az ún. technológiafejlesztési tervre.

Július 2. – Grósz Károly kijelenti: változatlanul kész eleget tenni a kormányfőként kapott bukaresti meghívásnak, hogy közvetlen párbeszédet folytasson az ellentétekről, melyeket az ún. településrendezési tervek éleztek ki. Hangsúlyozza: Magyarország ezután sem kívánja felülvizsgálni a II. világháború utáni határokat, s a nézeteltérések feloldására nem akar igénybe venni semmilyen nemzetközi szervezetet, de az enyhülés ellen hatna, ha Közép-Európában tartósan megromlana a viszony két szomszédos ország között.

Július 3. – Átlagosan 14%-kal drágulnak a cigaretták; a sörök fogyasztói árát 13%-kal emelik. A kormány szerint csak így lehet előteremteni a fedezetet a családi pótlék növeléséhez és a társadalombiztosítás többletkiadásaihoz.

Július 4. – Huszár István a Hazafias Népfront új főtitkára, miután elődjét, Pozsgay Imrét államminiszterré választották. – Magyar–csehszlovák külügyminiszteri találkozó Komáromban: hangsúlyozzák a lenini nemzetiségi politika fontosságát.

Július 5. – Moszkvában tárgyal Grósz Károly és Mihail Gorbacsov. Egyetértenek abban, hogy sok a hasonlóság – sőt: egybeesés – a magyar és a szovjet reformelképzelések között.

Július 6. – Békesi László pénzügyminiszter-helyettes szerint egy-két éven belül összeomlik a magyar államháztartás, ha átfogó reform helyett csak kisebb-nagyobb módosításokat hajtanak végre a jelenlegi költségvetési rendszeren. – A Farkasréti temetőben örök nyugalomra helyezik Bartók Béla hamvait.

Július 7. – A Központi Statisztikai Hivatal közlése szerint 1987-ben 1,9 millióan éltek a 3840 forintban megállapított társadalmi minimum alatt, 660 000 ember jövedelme pedig a 2850 forintos létminimumot sem érte el. – Nagy Sándor, a SZOT új főtitkára kijelenti: a készülő szakszervezeti törvényben szabályozni kell a dolgozók sztrájkjogát is, pontosan meghatározva a munkabeszüntetés módját, keretelt, hogy a sztrájkok ne kaphassanak politikai jelleget. – A Hazafias Népfront egyik bizottságában felvetik, hogy politikai tevékenységet is folytathassanak azok az újonnan létrejövő társadalmi szervezetek, amelyek erre igényt tartanak.

Július 13–14. – Az MSZMP KB kétnapos tanácskozásán a gazdasági szerkezet radikálisabb átalakítását tartalmazó tervváltozat kidolgozását fogadják el. Az úgynevezett „A" variáns a gyorsabb előrelépés érdekében előirányozza a piaci eszközök fokozott alkalmazását, az import liberalizálását, a forint leértékelését, továbbá az árrendszer és a bérgazdálkodás kötöttségeinek enyhítését. Ugyanakkor azzal is számol, hogy évi 80–100 000 ember veszítheti el állását, csökkennek a reálbérek, s mindezek miatt nő a társadalmi feszültség. A testület indokoltnak nevezi, hogy törvényben szabályozzák a gyülekezési és egyesülési jogot. Az ülésről először sugároz helyszíni összefoglalókat a rádió és a televízió. – Hivatalosan közlik: az első félévben 6178 román állampolgár kért letelepedési engedélyt a magyar hatóságoktól; támogatásukra a kormány alapot létesít. – Az Országgyűlés illetékes bizottsága

előtt ismertetik: 1989-től bevezetik az egységes vállalkozási adót. – 75 éves korában meghal Gobbi Hilda Kossuth-díjas, kiváló művész.

Július 16. – Féléven belül másodszor emelik több lakossági OTP-kölcsön kamatait. – Paskai László érsek, a magyar katolikus egyház feje első ünnepélyes bíborosi istentiszteletét mutatja be az esztergomi Bazilikában.

Július 18. – A konvertibilis valutákhoz képest 6%-kal leértékelik a forintot.

Július 19. – Kéthetes észak-amerikai körutazása első napján chicagói üzletemberekkel folytat megbeszélést Grósz Károly, akinek személyében 42 év óta először tesz hivatalos látogatást magyar kormányfő az USA-ban. – Karlovy Varyban a nemzetközi filmfesztivál egyik fődíját Sára Sándor „Tüske a köröm alatt" c., a Hajdú-Bihar megyében történt vezetői visszaéléseket feldolgozta filmje kapja. – 81 éves korában meghal Szentkuthy Miklós Kossuth-díjas író.

Július 21. – Jichak Samir izraeli kormányfő fogadja Szabó Istvánt, a Politikai Bizottság tagját, aki szövetkezeti vezetőként tárgyal Izraelben. Szabó István kijelenti: Magyarország hibát követett el, amikor megszakította kapcsolatait Izraellel.

Július 22. – Grósz Károly San Franciscóban lehetségesnek mondja, hogy külföldi cégek akár 100%-os tulajdonjoggal is vállalatokat alapíthassanak Magyarországon.

Július 24. – Grósz Károly New Yorkban, az Egyesült Államokban élő magyar emigráció képviselői előtt elmondja: ha a család kéri, akkor megfelelő körülmények között végső nyugalomra helyezhetik Nagy Imre hamvait. Bejelenti, hogy felülvizsgálják azok helyzetét, akik 1956-os politikai fellépésük miatt nem kaphatnak útlevelet, és eltörlik az őket sújtó többi hátrányos következményt is.

Július 25. – Literenként 2 forinttal emelik a benzin, 1,30-cal pedig a gázolaj árát. – Az Országházban megkezdik a parlamenti ülésterem egy évre tervezett felújítását.

Július 26. – Egyesült államokbeli látogatása utolsó állomásán, Washingtonban Grósz Károly rámutat: Magyarországon az egypártrendszer fenntartása nem elvi kérdés, de a politikai pluralizmust az adott viszonyok közepette is meg lehet teremteni. Grósz Károly tárgyal George Shultz külügyminiszterrel, valamint a Valutaalap és a Világbank vezetőivel. – A SZOT elnöksége a Miniszertanácshoz intézett levélben kifogásolja, hogy a kormány a költségvetési hiány mérséklése érdekében a lakosságtól követel újabb erőfeszítéseket. A szakszervezetek sérelmezik, hogy a tömegeket érintő ár- és kamatemelések előtt nem kérték ki véleményüket.

Július 27. – Ronald Reagan amerikai elnök Washingtonban fogadja Grósz Károlyt. A vendéglátó bátorításának nevezi, hogy Magyarországon felismerték: politikai változások nélkül nem vezetnek eredményre a gazdasági reformok. Grósz Károly találkozik George Bush alelnökkel, James Baker pénzügyminiszterrel, továbbá a képviselőház és a szenátus megbízottaival.

Július 28. – A kormány válaszol a SZOT két nappal korábban kelt bírálatára. Eszerint átfogó kérdésekről továbbra is tárgyal a szaktanáccsal, olyan részletkérdésekről azonban nem, mint amilyen a forintleértékelés vagy a támogatások leépítése. – A KISZ úgy látja: nem vállalhatja az egész ifjúság érdekképviseletét, ezért életre kívánja hívni a Magyar Ifjúság Országos Tanácsát, amely népfrontként tömörítené a fiatalok különféle egyenjogú szervezeteit, köztük a KISZ-t.

Július 29. – Dunai Imre kereskedelmi miniszterhelyettes bukaresti tárgyalásain megállapítják: a magyar–román kereskedelmi kapcsolatok kielégítően fejlődnek.

Július 30. – A magyar néphez intézett üzenetében Ronald Reagan amerikai elnök azt hangoztatja, hogy minden bizonnyal lehetőség nyílik a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére.

Július 31. – 4–5%-kal emelkedik a hűtőszekrények, 7–8%-kal a kombinált hűtőszekrények és 7–12%-kal a fagyasztóládák ára. Csaknem 8%-kal többet kell fizetni a különféle tűzhelyekért, valamint az olaj- és szilárd tüzelésű kályhákért is.

Augusztus 2. – Szigethalmon a Magyar Néphadsereg és a szovjet déli hadseregcsoport képviselőinek jelenlétében falugyűlésen vitatják meg a helyi lakosság kérését, hogy csökkentsék a katonai gyakorlórepülések keltette zajokat és az egyéb környezeti ártalmakat.

Augusztus 3. – A kereskedelmi tárca szerint várhatóan októberre–novemberre szűnik meg a papírhiány, amit az váltott ki, hogy a Szovjetunió 7000 tonnával csökkentette Magyarországgal szemben vállalt papírszállításait. (Később magyar kérésre 5000 tonnára módosították ezt a mennyiséget.) – Az MSZMP és az SZKP megállapodása alapján magyar kutatók a Szovjetunióban tanulmányozhatják az ott élt magyar emigráció és a Kommunista Internacionálé tevékenységével kapcsolatos dokumentumokat. – 66 éves korában meghal Tomanek Nándor színművész. – Az ipari tárca döntése értelmében a bányászok 1988-ban is megkapják szokásos hűségjutalmukat; előzőleg azt közölték, hogy nincs fedezet a pénz kifizetésére, s emiatt felvetődik a bányászsztrájk lehetősége.

Augusztus 6. – 1988 első felében Magyarországon átlagosan 16,5%-kal emelkedtek a fogyasz-

tói árak. Az élelmiszerek, az energia és a ruházati cikkek ára 20%-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban. A KSH közlése szerint 1980 óta az infláció elérte a 80%-ot. – Elvi megállapodás születik arról, hogy az ötéves szerződés lejárta után is rendezhetnek Forma–1-es autóversenyeket a Hungaroringen. A vállalkozás egyébként mind ez idáig veszteséges az érintett magyar cégek számára.

Augusztus 9. – Az MSZMP PB megerősíti: Magyarország érdekelt abban, hogy az itt lévő katonai erőkre már az első szakaszban kiterjedjen a hagyományos fegyveres erők csökkentéséről kötendő egyezmény. A testület szorgalmazza, hogy nagyobb hangsúlyt kapjanak a szocialista államok együttműködésében az emberi jogi és humanitárius kérdések. – Szigethalom után Százhalombatta lakosai is ígéretet kapnak, hogy a jövőben sem ünnepnapokon, sem a hétvégeken nem szállnak fel katonai kiképzőgépek a tököli légibázisról, sőt hétköznap délutánonként is szüneteltetik a gyakorlórepüléseket.

Augusztus 10. – Az ENSZ felkéri Magyarországot, hogy – egyelőre 6 hónapon keresztül – 15 fővel képviseltesse magát az iraki–iráni tűzszünetet ellenőrző katonai megfigyelőcsoportban. – Miniszterhelyettesi rangban ifj. Marosán György a kormány új szóvivője. A kormány ülésén 10 munkabizottságot alakítanak az alkotmány felülvizsgálatával kapcsolatos munkákra. – Nyilvánosságra hozzák a KISZ és az Úttörő Szövetség – korábban bizalmas adatként kezelt – költségvetését. 1987-ben a két szervezet rendelkezésére álló csaknem 1,5 milliárd forint 61%-a állami forrásból származott. – A kereskedelmi miniszter felfüggeszti a 10%-os felár ellenében történő soron kívüli gépkocsi-kiutalásokat, mert a reméltnél kevesebb személyautót szereztek be a szocialista országokból.

Augusztus 13. – A Szent István-emlékünnepség keretében egy napra Székesfehérvárra viszik és a Nagyboldogasszony székesegyházban helyezik el a Szent Jobbot. Az államalapító halálának 950. évfordulója alkalmából Paskai László bíboros Székesfehérváron több tízezer zarándok előtt ünnepi misét celebrál.

Augusztus 14. – A Videoton átlagosan 5,7%-kal emeli a színes tévék árát. A vállalat által gyártott rádiók 6,7, a hangdobozok 1,8%-kal drágulnak.

Augusztus 15. – A hazai kisegyházak közül működési engedélyt kap a Magyar Iszlám Közösség is. – Összesen 6 embert megöl, majd magával is végez a Csongrád megyei Csengelén a 43 éves Hajagos Tóth Imre, aki volt élettársán akart bosszút állni, ezért benzinespalackokkal felgyújtotta azt a tanyát, ahol az asszony aludt. – Megfojtja 8 hónapos ikerlányait, valamint 7 éves fiát a 33 éves Szabó Lajosné dabasi tanárnő, akiről később megállapítják, hogy nem beszámítható.

Augusztus 18. – Straub F. Brúnó fogadja Colasuonno érseket, aki II. János Pál pápa személyes követeként vesz részt a Szent István halálának évfordulóján rendezett ünnepségeken.

Augusztus 19. – Székesfehérváron az államalapító tiszteletére tartott nagygyűlésen az Elnöki Tanács elnöke kijelenti: új, az állampolgárok és a hatalom viszonyát egyértelműen szabályozó alkotmányra van szükség. – A Magyarországra érkezett romániai menekültek közül eddig 6000-en kaptak gyorssegélyt, összesen 8 millió forint értékben. A Vöröskereszt segélyszámlájára 11 millió forint, ill. 1 millió forint értékű deviza folyt be.

Augusztus 20. – A budapesti Bazilikában tartott misén Paskai László bíboros bejelenti: az Elnöki Tanács és a kormány meghívta Magyarországra a pápát.

Augusztus 22. – Több százan ülősztrájkot tartanak Budapesten a román nagykövetségnél, sürgetve a két ország legfelső szintű párbeszédét, a falurombolási program elvetését, és azt, hogy a bukaresti vezetés tartsa magát a Helsinkiben vállalt kötelezettségekhez. – A SZOT elnöksége nem ért egyet az egészségügyi tárcával abban, hogy már 1988-ban módosítani kell a táppénzszámítási szabályokat. – Bécsből hazafelé úton súlyos baleset ér egy magyar turistabuszt; 12-en meghalnak.

Augusztus 24. – Egész napos sztrájk robban ki a Mecseki Szénbányák István-aknáján. A dolgozók – miután tárgyaltak Kapolyi László kormánybiztossal, Berecz Frigyes ipari miniszterrel és Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettessel – ígéretet kapnak, hogy 1988-ban is legalább annyi nettó hűségjutalmat vehetnek fel, mint egy évvel korábban. – Perbe fogják a Gazdasági Rendészet két volt vezetőjét, mert felmerül a gyanú, hogy jogtalan előnyöket fogadtak el. – Pécsett megszületik az első magyar lombikbébi.

Augusztus 25. – Októbertől 2%-kal, de legalább 100 forinttal emelkedik a 70 évnél idősebbek nyugdíja, és megváltoznak a táppénzszámítás szabályai. A kormány kilátásba helyezi, hogy 1989-ben a fogyasztói árindexnek megfelelően módosítják a személyi jövedelemadó sávjait. – Előől, hogy heteken belül felszámolják a Ganz-MÁVAG-ot, mivel a költségvetés nem hajlandó átvállalni a cég 17 milliárd forintos adósságát. – Tatai Ilona, a PB tagja kijelenti: veszteséges termelésre és kivitelre még államközi szerződések alapján sem kötelezhetők a magyar vállalatok, mert e megállapodásokért az államnak kellene viselnie a felelősséget. – A mecseki bányákban pótműszakokat szerveznek a hét végi szabadna-

pokra, hogy behozzák a sztrájk miatti termeléskiesést.

Augusztus 26. – Nagy Imre, a KISZ KB titkára szerint a rossz gazdasági és társadalmi prognózisok miatt egyetlen lényeges törekvés sem teljesült az MSZMP 1984-es ifjúságpolitikai határozatából. Az érdemi vita elősegítése érdekében sürgetik a Fiatal Demokraták Szövetségének legalizálását.

Augusztus 28. – Aradon csaknem 8 órán át tanácskozik Grósz Károly és Nicolae Ceauşescu. A román vezető hasznosnak és szükségesnek ítéli a megbeszéléseket, amelyeken – a jelentések szerint – nyílt, elvtársi légkörben megállapítják: mindkét országnak érdeke az együttműködés, a jószomszédi viszony fejlesztése. Ceauşescu hozzáteszi: maradtak fenn nézetkülönbségek, de azon témákat kell előtérbe helyezni, amelyekben nincs vita. Grósz Károly azt emeli ki, hogy magyar részről nem csalódtak várakozásaikban. Szerinte a két ország közti feszültség legnagyobb része a múltból ered, és egyetért vendéglátójával abban, hogy valamely ország politikájának a minősítése az adott ország népére tartozik. Kijelenti: keveset tudunk a településfejlesztési programról, ezért hamarosan magyar küldöttség utazik Romániába a kérdés gyakorlati tanulmányozására. Kitér rá, hogy román részről nem akarják a főkonzulátusok visszaállítását, ill. azt, hogy más nemzetek kultúrcentrumokat építsenek Bukarestben. Úgy fogalmaz, hogy a román vezetés elvi álláspontot foglalt el e két ügyben, ezért levették őket a napirendről. Megerősíti, hogy egyik állam sem támogatja az áttelepülést. Kiderül, hogy a két fél eltérően ítéli meg a sajtószabadságot. Grósz Károly a további párbeszéd érdekében felveti, hogy 1989-ben tartsanak újabb magas szintű találkozót, s fektessék le a két ország nemzetiségi politikájának elveit. – Emlékünnepség Balatonszárszón az 1943-as Magyar Élet Konferencia tiszteletére. Huszár István a Hazafias Népfront nevében kifejti: 1943-ban az akkori magyar progresszió megpróbált ugyan választ adni a történelem legsúlyosabb kérdéseire, de a szélsőjobboldal ereje miatt nem tudta befolyásolni a nemzet sorsát. Úgy értékeli, hogy az akkor kidolgozott programok közül nagyon sok ma is időszerű.

Augusztus 29. – Közös közleményt adnak ki az aradi csúcstalálkozóról. Eszerint Magyarország és Románia erősíteni kívánja a baráti és jószomszédi kapcsolatokat, és ki akarja küszöbölni a kétoldalú viszonyban tapasztalható problémákat. – Magyar meghívásra az európai hagyományos fegyverzetekről tanácskoznak Budapesten a Varsói Szerződés és a NATO 5–5 tagállamának vezetői, leszerelési szakértői. – Otto Lambsdorff, a nyugatnémet szabaddemokraták gazdasági szóvivője Budapesten azt hangsúlyozza: a magyar fejlődés a kelet–nyugati kapcsolatok szempontjából is meghatározó tényező. – 25%-kal drágul a műtrágya. Az intézkedés a későbbiekben további élelmiszer-drágulást eredményez. – Néhány napon belül másodszor sztrájkol a Kner Nyomda gyomaendrődi üzeme, mert a munkaügyi bíróság döntése alapján újra el akarja foglalni tisztségét az év elején állásából felfüggesztett korábbi igazgató. A dolgozók ígéretet kapnak, hogy a vezetőt nem helyezik vissza az üzem élére. – Pilisborosjenő és Üröm lakói, saját egészségük és környékük természeti értékeinek védelmében azt követelik, hogy a két község mellett állítsák le az M–0-s autópálya és a 400 kV-os távvezeték építését.

Augusztus 30. – Major László, az MSZMP szóvivője közli: a román vezetés elfogadta az 1989-re javasolt legfelső szintű eszmecserét, és azt, hogy azon közös deklaráció szülessen a nemzetiségi kérdésről. Arról is tájékoztat, hogy román részről is hajlandók a gazdasági együttműködés kiszélesítésére, ill. arra, hogy újból összeüljön a kulturális vegyesbizottság; hogy kedvező fogadtatásra talált az a magyar indítvány, hogy közös testület vizsgálja meg a Magyarországon tartózkodó román állampolgárok helyzetét. Mint elmondja: megegyezés született abban is, hogy elhárítják az akadályokat a történelmi hagyományok közös ápolása és az idegenforgalom bővítése elől, s a partner hozzájárult ahhoz is, hogy magyar újságíró-küldöttség utazzon Romániába.

Augusztus 31. – Sztrájkba lépnek a Granvisus budapesti leányvállalatának dolgozói, emiatt az esztergomi cég vezérigazgatója meghátrál és visszahelyezi munkakörébe az üzem vezetőjét, akit előzőleg az együttműködési készség hiányára hivatkozva váltott le. – Átlagosan 5,3%-kal emelik a propán-bután gázpalackok árát. – 17,5 millió forintos bírsággal sújtják a Minőségi Vegyipari Szövetkezetet, monori telepének volt vezetője ellen pedig pert indítanak, mert a cég éveken át minden óvintézkedés nélkül nagy mennyiségű növényvédő szert s egyéb vegyi anyagot temetett a földbe, s ezért a talajvíz is mérgező nehézfémekkel szennyeződött.

Szeptember 1. – A szovjet külügyi szóvivő kijelenti: országa elégedett az aradi találkozóval, mert a magyar és a román vezetés megtette az első lépést a viták tárgyalásos rendezése felé. – Berecz János szerint az MSZMP-nek nem hatalmi, hanem politikai és ideológiai eszközökkel kell érvényesítenie vezető szerepét. A KB-titkár arról is beszél Nádudvaron, hogy az utóbbi időben megromlott a májusi pártértekezlet után javulásnak indult közhangulat. – A Pénzügyminisztérium úgy látja: az év elején bevezetett személyi jövedelemadó-rendszer működőképes, átfogó módosítása felesleges.

Szeptember 2. – A dunai duzzasztógátakról nemzetközi környezetvédelmi konferencia kezdődik a Duna Kör, a World Life Fund for Nature és az International Rivers Network rendezésében. A résztvevők példákkal igazolják, milyen káros hatása lehet egy-egy nagy vízlépcsőnek, és a bős–nagymarosi munkálatok haladéktalan felfüggesztését sürgetik. – Pozsgay Imre államminiszter kijelenti: az új hazai egyesületek megítélésében a politikának toleranciát kell tanúsítania, a tanácsoknak pedig meg kell szabadulniuk az ilyen ügyek kezelésében mutatkozó bürokratizmustól. – Csongrád megyében úgy döntenek: összehívják a helyi pártértekezletet. Előzőleg 25 üzemi párttitkár levélben sürgette a tanácskozás megrendezését.

Szeptember 3. – Lakitelken hivatalosan is megalakul az 1987 szeptemberében, laza értelmiségi koalícióként létrejött Magyar Demokrata Fórum. Az MDF szervezett politikai mozgalomként, független társadalmi szervezetként, az alkotmányos rend tiszteletben tartásával kíván működni. Elkerülhetetlennek tartja a többpártrendszert, maga azonban egyelőre nem akar párttá szerveződni, szándéka szerint viszont indul mind a parlamenti, mind a helyi választásokon.

Szeptember 4. – Berecz János bejelenti: az MSZMP kapcsolatokat alakított ki a Magyar Demokrata Fórummal. A kb-titkár szerint az MDF zömmel olyan írókat tömörít, akik kevesellték azt a lehetőséget, amelyet az Írószövetség nyújtott nekik az ország ügyeinek intézésében. – A magyarországi zsinagógák felújításáról tárgyal Izraelben Miklós Imre államtitkár, akit fogad Jichak Samir kormányfő is.

Szeptember 6. – Az MSZMP PB úgy határoz, hogy ad hoc bizottságokat kell létrehozni a szocializmus fejlődésével összefüggő ideológiai kérdések tanulmányozására. – Megalakul a Mozgókép Demokratikus Szakszervezet, a filmszakmában dolgozók autonóm érdekvédelmi tömörülése.

Szeptember 7. – A kormány javasolja: kapjanak közkegyelmet azok, akiket az 1956-os események kapcsán ítéltek el. A testület szerint a jelenlegi helyzetben meg kell építeni a bős–nagymarosi vízlépcsőt, de ha egy esetleges népszavazás másként dönt, a Minisztertanács alávetni magát a döntésnek.

Szeptember 8. – Magyarország csatlakozni kíván az ENSZ Polgári és Politikai Egyezségokmányának jegyzőkönyvéhez – közli Kovács László külügyminiszter-helyettes Milánóban, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának évfordulóján rendezett konferencián. – Újabb 200 millió DEM-ért bocsát ki kötvényeket az NSZK-ban a Magyar Nemzeti Bank. – Kecskeméten lerakják a 2. magyarországi SOS-gyermekfalu alapkövét.

Szeptember 9. – Grósz Károly kétnapos látogatást tesz az NDK-ban. A gazdasági kérdésekről folytatott tárgyalásokon szorgalmazza a piac szerepének növelését a KGST-n belül.

Szeptember 10. – Az Igazságügyi Minisztérium gyorsítani kívánja az alkotmány koncepciójának kidolgozását, hogy a tervezet összhangban legyen a készülő egyesülési és gyülekezési törvénnyel. – Az országban elsőként Debrecenben tartanak városi pártértekezletet. A küldöttek új pártbizottságot és új tisztségviselőket választanak. – Az MDF esztergomi vitafóruma levelet intéz az Országgyűlés képviselőihez, hogy támogassák a nagymarosi vízlépcső munkálatainak leállítását, ill. hogy független szakértők vizsgálják felül az egész tervet. Az MDF tanácskozásán jelen van az Osztrák Néppárt alelnöke.

Szeptember 12. – Budapesten mintegy 20 000-en vesznek részt a dunai vízlépcsőrendszer megépítése elleni tüntetésen. A Parlamentben Grósz Károlynak és Straub F. Brúnónak címzett petíciót adnak át, hangsúlyozva: a vita demokratikus rendezése egy megújuló politikai konszenzus alapja lehet. – A Hazafias Népfront nagymarosi bizottsága és más helyi társadalmi szervek tiltakoznak amiatt, hogy különböző csoportok „Nagymaros Bizottság" néven szervezkednek, és felvonulásokat rendeznek a vízlépcső ellen. – Németh Miklós kb-titkár kijelenti: a magyar gazdasági program sarkalatos pontja a tulajdonviszonyok átalakítása, aminek lényege a társadalmi tulajdon működőképes formáinak a kifejlesztése, ill. a magán-, valamint az egyéni tulajdon egyenjogúságának a megteremtése.

Szeptember 13. – Magyarország állandó képviseletet nyit Szöulban, ill. Dél-Korea Budapesten. A két ország ezenkívül tárgyalásokat akar kezdeni a kapcsolatok rendezéséről, a diplomáciai viszony felvételéről. – Grósz Károly levélben javasolja az ENSZ-nek, hogy a nemzeti kisebbségek védelmét és a nemzeti kultúrák megőrzésének a jogait is foglalják nemzetközi szerződésbe, mivel az Emberi Jogok Deklarációja külön nem rögzíti ezeket a jogokat. – A fővárosi tanács szerint Aquincum, Gazdagrét vagy a BNV jelenlegi területe lehetne az 1995-ös világkiállítás budapesti helyszíne.

Szeptember 15. – Grósz Károly a kétoldalú viszonyról és a közel-keleti válságról tárgyal Jichak Samir izraeli miniszterelnökkel, aki kétnapos magánlátogatáson tartózkodik Budapesten. Magyar részről hangsúlyozzák: az arab–izraeli viszály felszámolását Budapest csak úgy tudja elősegíteni, ha valamennyi érdekelt féllel kapcsolatban van. – Állásfoglalást tesz közzé az Új

Márciusi Front. Eszerint az ÚMF a társadalom megújítását és a válság leküzdésének előmozdítását tekinti céljának. A tavasszal megalakult ÚMF – amely az 1938-as Márciusi Front baloldali népfrontos törekvéseit vallja magáénak, és tagság nélküli mozgalomként működik – állásfoglalásában megállapítja: meg kell reformálni a politikai intézményrendszert, újra kell gondolni a párt szerepét, és szükség van az MSZMP nyílt ellenőrzésére. A Front tagjai többek között Nyers Rezső, Újhelyi Szilárd, Király Zoltán, Bihari Mihály és Vásárhelyi Miklós. – A Tudományos Akadémia bizottságot alapít, hogy megvizsgálja, milyen hátrányok, ill. előnyök származnak abból, ha nem épül föl a nagymarosi duzzasztómű.

Szeptember 16. – Fejti György, az MSZMP KB titkára szerint a pluralizmust az egypártrendszer viszonyai között is meg lehet teremteni. – Vas megyében, a korábbi döntést megváltoztatva, a helyi pártértekezlet megrendezése mellett szavaznak. Zalában és Kaposváron ezzel szemben úgy ítélik meg, hogy szükségtelen az ilyen tanácskozás. – Az Országos Széchényi Könyvtárban feloldják a tilalmat több mint 5000 olyan könyvre, amelyet korábban ellenséges irodalomnak nyilvánítottak s elzártak a nagyközönség elől. – Marosán György kormányszóvivő közli: a Minisztertanács nem kíván népszavazást tartatni Bős–Nagymarosról, de hibának tartja, hogy korábban nem adtak részletes tájékoztatást a vízlépcsőről.

Szeptember 17. – Straub F. Brúnó, az Elnöki Tanács elnöke szerint hosszú távon fontolóra kell venni Magyarországon a többpártrendszer lehetőségét. – A Hajdú-Bihar megyei pártértekezleten Grósz Károly pártfőtitkár hangsúlyozza: igen lassan változik a pártszervek munkastílusa, de veszélyes lenne mind a tétlenség, mind a kapkodás. Szerinte a Bős–Nagymaros körüli vita politikai jellegűvé vált. A Dunakanyarban több száz nő tüntet az építkezés beszüntetése mellett. – Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter szerint politikai döntés kell az MSZMP és az esetleges többi párt tevékenységét szabályozó törvényhez, valamint ahhoz is, hogy nyilvánosságra hozzák-e az 1945 utáni koncepciós perek anyagát. – A KNDK (Észak-Korea) központi pártlapja éles hangú cikkben bírálja, hogy Magyarország és Dél-Korea kölcsönösen állandó képviseletet létesít.

Szeptember 20. – Maróthy László környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter azzal érvel a bős–nagymarosi vízlépcső mellett, hogy az építkezés leállítása költségesebb lenne, mint a befejezés. – 3 évtized után Budapestre látogat Faludy György költő.

Szeptember 21. – A kormány és a szakszervezetek vezetőinek egyeztető találkozója után közlik, hogy októbertől összesen 1,3 milliárd forinttal emelik a béreket több ágazatban és a közszolgáltatások bizonyos területein. Az intézkedés 150–170 000 embert érint, köztük a sajtó és a posta dolgozóit. A SZOT átfogó bér- és szociálpolitikai csomagot akart, de ezt a Minisztertanács nem tartotta lehetségesnek. A szakszervezetek fenntartják bérigényüket. – Szabolcs-Szatmárban is összehívják a megyei pártértekezletet.

Szeptember 22. – A kormány kezdeményezi az Országos Érdekegyeztető Tanács felállítását, hogy összehangolják a Minisztertanács, a szakszervezetek, a Gazdasági Kamara, az OKISZ, a SZÖVOSZ és a TOT által képviselt érdekeket. – Pécsett összehívják a pártértekezletet, Heves megyében viszont az összehívás ellen foglalnak állást. – Bukarestben tárgyal Szűrös Mátyás, az MSZMP KB titkára. A kétnapos eszmecserén kitűnik: nem változott a román fél véleménye a menekültek, valamint a főkonzulátusok újramegnyitása ügyében.

Szeptember 23. – Hámori Csaba, az MSZMP PB tagja, a KISZ KB első titkára szerint utópia a kommunista társadalom, mert az odavezető út nincs tudományosan kidolgozva, ráadásul az eddigi irány nem is oda vezet. Úgy véli: kezd megkopni az új pártvezetés iránti bizalom. – Svájci nívódíjat kap Budapest és Bécs a közös világkiállítás gondolatáért.

Szeptember 25. – 12 erdélyi magyar menedékjogot kér a szófiai magyar nagykövetségen azzal, hogy Magyarországra szeretnének jutni.

Szeptember 26. – Brüsszelben kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodást köt a Közös Piac Magyarországgal – elsőként a szocialista államok közül. A 10 évre szóló szerződés megszabja, hogy az EGK milyen ütemben számolja fel a Magyarországgal szembeni mennyiségi korlátozásokat.

Szeptember 27. – Az MSZMP KB mellett működő tanácsadó testület ülésén közlik, hogy az utóbbi egy évben – 1957 óta először – csökkent a párt taglétszáma, méghozzá jelentősen; több mint 73 000 fővel.

Szeptember 28. – A svéd Ericsson cég a több évvel korábban kelt megrendelés alapján – amerikai engedéllyel – korszerű, digitális telefonközpontokat szállít Magyarországnak. – Egynapos tanítási bojkott a szegedi egyetem bölcsészkarán. A felsőoktatás átfogó reformját követelik.

Szeptember 29. – Budapesten mintegy 3000 egyetemista és főiskolás tüntet a bős–nagymarosi erőmű ellen.

Szeptember 30. – Az Elnöki Tanács kegyelmet ad az 1956. okt. 23. és 1957. május 1-je közötti

cselekmények miatt elítélteknek. – A Magyar Katolikus Püspöki Kar felkéri az Európa Parlamentet, hogy legközelebbi ülésén foglalkozzon a romániai falurendezési tervvel. – Magyarország jelzi, hogy kész tárgyalásokat kezdeni Albániával a nagykövetei szintű diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról. – Az MSZMP Pest megyei bizottsága nem tartja indokoltnak megyei pártértekezlet összehívását. – 6–11%-kal drágulnak a gázkonvektorok és kandallók. A korábbi két forintleértékelésre hivatkozva a Malév 10%-kal emeli árait.

Október 3. – Az osztrák fővállalkozó Nagymarosnál birtokba veszi a vízerőmű építkezési munkaterületét.

Október 4. – Az MSZMP KB úgy foglal állást, hogy párttagok is beléphetnek olyan alternatív szervezetekbe, amelyek törvényesen működnek, elfogadják a szocialista társadalmi rendet és az ország nemzetközi elkötelezettségét. – A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa az Európa Parlamenthez intézett levélben fejti ki aggodalmát a román nemzetiségi politika miatt.

Október 5. – Az Országgyűlés őszi ülésszakának első napján elfogadják az új társasági törvényt. Ezáltal lehetővé válik, hogy ezentúl kizárólag magánszemélyek is – legfeljebb 500 alkalmazottal – részvénytársaságot vagy kft.-t alapítsanak. – A nyugalomba vonuló Marjai József helyett Beck Tamást választják kereskedelmi miniszternek.

Október 6. – A tervekkel ellentétben az Országgyűlés nem szavaz a vállalkozói nyereségadóról, mert a képviselők szerint nincsenek megbízható adatok a költségvetés hiányáról. Villányi Miklós pénzügyminiszter megígéri, hogy novemberre átdolgozzák a javaslatot, egyúttal jelzi, hogy az államháztartás állapota rosszabb, mint ahogyan azt a közvélemény hiszi. – Vatikánvárosban közlik, hogy egy-két éven belül Magyarországra látogat II. János Pál pápa.

Október 7. – A képviselők – akik hosszadalmas ügyrendi vita után nyilvánosan, felállással szavaznak a kérdésben – többsége a kormánnyal ért egyet abban, hogy folytatni kell a bős–nagymarosi építkezést.

Október 9. – Új típusú szocializmust hirdet meg a KISZ KB programtervezete; eszerint a sztálini irányítás felé nem lehet visszafordulni, de a kapitalizmus visszaállításának irányában sem szabad elmozdulni. – Az Országos Béketanács több más békecsoporttal közösen azt javasolja, hogy 1989-től tegyék lehetővé az alternatív katonai szolgálatot.

Október 10. – Hűtlen kezelés miatt felfüggesztett szabadságvesztésre ítélik a Hajdú-Bihar megyei KISZ-bizottság volt első titkárát és 2 munkatársát, mert közpénzekből csaknem 1 millió forint értékben adtak ajándékot országos, megyei és városi párt-, állami, ill. KISZ-vezetőknek.

Október 11. – Huszár István HNF-főtitkár kifejti: az MSZMP-nek továbbra is meghatározó szerepe lesz a Népfrontban, de fel kell készülni arra, hogy más társadalmi szervezetek, tömegmozgalmak és csoportok is nagyobb beleszólást akarnak a szervezet tevékenységébe. – A helyi pártbizottság eredeti döntésétől eltérően mind Bács-Kiskunban, mind Békéscsabán összehívják a pártértekezletet. – Magyar–izraeli idegenforgalmi megállapodást írnak alá Tel-Avivban.

Október 12. – Nicolae Ceaușescu román elnök a bukaresti vásár magyar pavilonjában úgy vélekedik: van lehetőség a két ország közötti megállapodások valóra váltására, erre főként a gazdaságban jók a kilátások. – A csepeli pártbizottság nem tartja kívánatosnak a pártértekezletet, mert az, úgymond, elvonja a figyelmet a lényegi munkáról. – Megalakul a Magyar Cserkész Szövetség; elődjét 40 évvel ezelőtt szüntették meg. – Egészségesen előkerül az a kislány, akit 2 hónapos korában, csaknem egy éve loptak el a budapesti Halló bár elől. – Megölnek egy taxisofőrt Székesfehérváron.

Október 13. – A Baranya megyei pártbizottság a pártértekezlet gondolata ellen foglal állást. Egerben, Hatvanban és Szekszárdon megtartják a városi párttanácskozást.

Október 14. – Megtartja első ülését a főleg bérügyekben illetékes Országos Érdekegyeztető Tanács. A KISZ, a KIOSZ, a KISOSZ és a VOSZ sérelmezi, hogy kimaradt a testületből. – A Komárom megyei pártbizottság úgy értékeli, hogy a helyi gondokat nem lehet pártértekezlettel megoldani. – A Duna Kör és más alternatív szervezetek hívei aláírásgyűjtő kampányt kezdenek annak érdekében, hogy tartsanak népszavazást Bős–Nagymaros ügyében.

Október 17. – Kelet-európai körútja budapesti állomásán a magyarországi helyzetről, a gazdasági és politikai reformtörekvésekről tájékozódik John Whitehead amerikai külügyminiszter-helyettes. – A stockholmi bizalomerősítő megállapodás alapján – első ízben – 12 tőkés és 6 szocialista ország katonai megfigyelői is jelen vannak a Dunántúlon folyó, 17 000 fős magyar–szovjet hadgyakorlaton.

Október 18. – A Tervhivatal elnöke szerint 1989-ben 40–50 milliárd forint lesz a költségvetés hiánya, s mivel a lakosságra már nem lehet több terhet hárítani, a vállalatoktól kell több nyereséget elvonni. – Az MSZMP PB két tagja, Berecz János és Nyers Rezső szerint a magyar politikai vezetés nem a többpártrendszertől, hanem attól

tart, hogy annak bevezetése nyomán anarchia keletkezik az országban.

Október 20. – Az MSZMP KB után – a szakszervezetek támogatásával – a kormány is arra az álláspontra jut, hogy a gazdaságpolitikai elképzelések közül 1989-ben a nagyobb megpróbáltatásokkal járó, de gyorsabb eredményt ígérő „A" variánst kell bevezetni. A Minisztertanács szerint azonban az életszínvonal 1989-ben nem csökkenhet olyan mértékben, mint 1988-ban. – Sztrájkot helyez kilátásba a Kereskedelmi Berendezéseket Gyártó Vállalat szombathelyi üzemegysége arra az esetre, ha nem önállósulhat. Néhány nappal később teljesül a dolgozók követelése. – Az MSZMP szombathelyi bizottsága harmadik nekifutásra mégis amellett szavaz, hogy legyen városi pártértekezlet. – A Művelődési Minisztérium megszünteti a tudományos szocializmus oktatását a hazai egyetemeken, főiskolákon, helyette – politikaelmélet néven – új tantárgyat vezet be. – Székesfehérváron mintegy 2500 gépkocsi konvoja kíséri utolsó útjára a meggyilkolt taxisofőrt.

Október 21. – A SZOT elnöksége szerint 1989-ben minden dolgozónak államilag szavatolt minimális béremelést kell kapnia. – A Budapesti Rendőr-főkapitányság minden, okt. 23-ra tervezett tüntetést betilt. Ennek nyomán a Magyar Demokrata Fórum felhívja tagjait, hogy semmilyen utcai megmozdulásban ne vegyenek részt. – A kormány létrehozza a bős–nagymarosi beruházást ellenőrző társadalmi bizottságot. A Minisztertanács döntése az is, hogy 1989-től egyszerűsítik az abortuszok engedélyezését, de a duplájára emelik a terhességmegszakításért fizetendő összeget.

Október 23. – Budapesten 5 embert állítanak elő, mert mintegy 80–100 társukkal együtt megpróbálnak tüntetést szervezni, hogy megemlékezzenek 1956-ról.

Október 24. – Magyarország, a szocialista országok közül elsőként, lehetővé teszi, hogy területén adott esetben vizsgálatot végezzen az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága – közli Várkonyi Péter külügyminiszter. – Az MSZMP szegedi városi bizottsága kezdeményezi a KB-nál, hogy legalább egy részt fizessenek vissza abból az 54 millió forintból, amit a város lakásfelújítási alapjából vontak el a helyi pártház építésére. – A rendőrség nyomozást indít több NB I-es futballcsapatnál azzal a gyanúval, hogy az előző bajnoki idényben mérkőzéseket adtak-vettek. Több tucat élvonalbeli labdarúgót és néhány sportvezetőt előzetes letartóztatásba helyeznek.

Október 25. – Bejelentik: Magyarországon januártól bevezetik a munkanélküli-segélyt, mivel a kormány 1989-ben 50–100 000 munkanélkülivel számol. – Budapesten megnyílik a Koreai Köztársaság magyarországi állandó képviselete.

Október 26. – Grósz Károly eredményesnek, nyíltnak és őszintének minősíti teheráni tárgyalásait. – A népi Korea újból bírálja a szöuli kormánnyal kötött magyar egyezményt, mivel az független államként kezeli Dél-Koreát. – A nemzetiségi szövetségek szerint Magyarországon mintegy 400 000-en vallják magukat nem magyarnak.

Október 27. – Két amerikai cég részvénytöbbségét szerzett a Csepel Művek Ruhaipari Gép- és Kerékpárgyártó Vállalatnál. – A Határőrség Országos Parancsnoksága kezdeményezi, hogy a nyugati határon számolják fel a műszaki zárat.

Október 28. – Grósz Károly megerősíti: novemberben megválik a miniszterelnöki poszttól. Hangsúlyozza: nincs megelégedve a kormány munkájával, bár a stabilizációs program megvalósítása jól halad. – Több mint 60 000 pedagógus aláírással hitelesített állásfoglalásban kéri, hogy az Országgyűlés tűzze napirendre az oktatásügy helyzetét.

Október 29. – Megalakul a Nyilvánosság Klub, amely a közélet minden területén érvényesíteni akarja a szólás és véleménynyilvánítás szabadságát.

Október 31. – A környezetvédelmi világnapon többezres tüntetés zajlik Budapesten a bős–nagymarosi vízlépcső ellen. Hasonló felvonulást tartanak Pécsett is.

November 1. – Átlagosan 180%-kal drágulnak a fagyálló folyadékok. Felemelik az automata és hagyományos mosógépek, a centrifugák, valamint a Patyolat-szolgáltatások árát is. – A Szlovákiában élő Duray Miklós, a korábban nagy vihart kavart Kutyaszorítóban c. könyv szerzője az 1988-as Bethlen Gábor-díj egyik kitüntetettje.

November 2. – Az MSZMP KB ismét a gyorsabb szerkezetváltást előirányzó „A" gazdaságpolitikai koncepció mellett foglal állást. A testület úgy látja: egy év alatt teljesültek a stabilizációs program fő előirányzatai, ám a következő 1–2 évben nem várható érzékelhető gazdasági növekedés. A közlemény szerint 1989-ben tovább süllyed majd az életszínvonal, bár nem olyan mértékben, mint 1988-ban. – Megalakul a Magyarországi Cigányok Demokratikus Egyesülete. – Megjelenik a Hitel c. független irodalmi, társadalmi, kritikai lap, amely az MDF-hez áll közel. – Az újabb phenjani vádaskodásra válaszolva a Külügyminisztérium szóvivő útján erősíti meg, hogy a Dél-Koreával történt kapcsolatfelvétel nem irányul a népi Korea ellen.

November 3. – Ausztriába látogat Grósz Károly. A párt főtitkára közli, hogy a termelési szolgálta-

tó infrastruktúra fejlesztésére részben magánvállalattá alakítják a Postát, azon belül is a telefonszolgáltatást. – Szombathelyen üzembe állítják az első korszerű, 100 000 vonal kapacitású digitális telefonközpontot, amelyet Magyarország Ausztriától vásárolt.

November 4. – Grósz Károly az osztrák parlamentben arról beszél, hogy Magyarországon is létre kell hozni a köztársasági elnöki tisztséget. – A kormány úgy dönt, hogy 4 év alatt 130 milliárd forintról 40 milliárdra csökkenti a vállalatok támogatásának összegét. – Nagy Sándor SZOT-főtitkár kijelenti, hogy a szakszervezetek nem fogadják el az 1989-re tervezett reálbércsökkenést, ill. áremelést, s továbbra is nagy vitában vannak a Minisztertanáccsal.

November 5. – A demokratikus szocializmus megteremtését, a parlament szerepkörének növelését sürgetik az Új Márciusi Front vitaülésén. – A Demokrata Fórum támogatja azt a kezdeményezést, hogy a falurombolási terv megakadályozására minden magyar falu és város válaszszon magának erdélyi testvértelepülést. – Megalakul a Demokratikus Gyógypedagógiai Szakszervezet. – Budapesten saját fegyverével agyonlőnek egy rendőrt. – 75 millió svájci frank értékben Svájcban is kötvényeket bocsát ki a Magyar Nemzeti Bank.

November 10. – Politikai pártok alapítását is lehetővé teszi az egyesülési és gyülekezési törvénytervezet, amelyet a kormány is jóváhagy. – Budapesti tárgyalásai során Alekszandr Jakovlev, az SZKP PB tagja úgy vélekedik, hogy a szocializmusban is lehet többpártrendszer, de erről minden országban a sajátosságoktól függően kell dönteni.

November 11. – Az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal azt javasolja, hogy csak egy éven át folyósítsák a januártól tervezett munkanélküliségélyt, és csupán azoknak, akik már legalább 2 évig dolgoztak. A szakszervezetek ezzel szemben azt szorgalmazzák, hogy a segély állampolgári jogon minden állástalant illessen meg. – Az MSZMP Pest megyei bizottságának új első titkára: Hámori Csaba.

November 12. – Alekszandr Jakovlev, az SZKP PB tagja Esztergomban találkozik Paskai Lászlóval, és meghívja a bíborost, hogy látogasson el a Kárpátaljára, ahol 200 000 magyar él. – Unió a Demokratikus Szocializmusért néven új ifjúsági politikai szövetség létrehozását határozzák el a KISZ felsőoktatási rétegértekezletén. – Négy szakmai szakszervezetté kíván szétválni a Nyomda-, a Papíripar, a Sajtó és a Könyvkiadás Dolgozóinak Szakszervezete.

November 13. – Csaknem 1000 taggal létrejön a Szabad Demokraták Szövetsége, amely a reformkor, a liberalizmus, a szociáldemokrácia, a polgári radikalizmus és a magyar népi mozgalom utódjának tekinti magát. Állásfoglalása szerint folytatni kívánja a harcot, amelyet a hazai demokratikus ellenzék 10 éven át vívott az alkotmányban deklarált politikai jogokért. Az SZDSZ indulni kíván a választásokon. – A Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága szerint Magyarországot sem kerülik el a neofasiszta eszmék.

November 14. – A választási törvénytervezet társadalmi vitája nyomán a Belügyminisztérium képviselője elismeri, hogy a lakosság nem akarja elfogadni a spontán jelölési jog eltörlését. – A művészeti szakszervezetek sürgetik, hogy tegyék közzé a kulturális költségvetés kiadásainak és bevételeinek részletes adatait.

November 15. – Spanyolországba utazik Grósz Károly pártfőtitkár. Madridban kijelenti: olyan társadalmat akarunk felépíteni, amely elméletileg sincs teljesen megalapozva. – Az MSZMP PB szerint szükséges, hogy az 1989-ben életbe lépő tájékoztatási törvény állampolgári jogként szabályozza a szólás- és sajtószabadságot. – Brüsszelben Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkár részt vesz az Észak-Atlanti Közgyűlés ülésszakán, ahová a NATO fennállása óta először hívták meg a Varsói Szerződés egyik tagállamának hivatalos képviselőjét. Horn Gyula kijelenti: Magyarország kész rá, hogy a leszerelési folyamat keretében nyilvánosságra hozza katonai költségvetésének és fegyveres erőinek adatait. – Budapesten a rendőrség erővel oszlatja szét azt a 300 fős tüntetést, amelyet a hatósági tilalom ellenére néhány alternatív csoport szervezett a román nagykövetség közelében. – Az Alkotmányjogi Tanács törvénysértőnek minősíti azt a kormányrendeletet, amelynek értelmében nem kaphatják meg járandóságukat azok a nyugdíjasok, akik 90 napnál hosszabb ideig vannak külföldön. – Szűrös Mátyás kb-titkár úgy véli: a többpártrendszer bevezetését nem az MSZMP, hanem a társadalmi fejlődés dönti majd el. – Az Írószövetség nem fogadja el a kormány felkérését, hogy vegyen részt annak a társadalmi bizottságnak a munkájában, amely a bős–nagymarosi vízlépcső munkálatait ellenőrizné.

November 17. – Spanyolországból 3 napos látogatásra Franciaországba érkezik Grósz Károly. – A kormány elfogadja az adómentes sáv határának felemelését, ill. bizonyos túlóradíjak növelését. A Munka Törvénykönyvének tervezett módosítása ügyében éles vita támad a bérhatóság és a SZOT között. – Nagy János bécsi magyar nagykövet szerint Magyarország elképzelhetőnek tartja, hogy a leszerelés elősegítése érdekében egyoldalú gesztusként csökkentse saját fegyveres erőit, ill. hogy hazarendeljék a területén lévő szovjet csapatok egy részét. – Debrecen-

ben módosítják a katonai repülések rendjét, hogy a városban csökkenjen a vadászgépek keltette zaj.

November 18. – A román hatóságok példátlan provokáció után kiutasítják az országból Győrfi Károly bukaresti magyar kereskedelmi tanácsost. Magyarország tiltakozik az ügy miatt. – A népi Korea által kezdett vita újabb fejleményeként végleg elutazik Budapestről a phenjani kormány nagykövete. – A Filmfőigazgatóság engedélyezi, hogy olyan filmeket mutassanak be, amelyek hosszú évekig dobozban hevertek.

November 19. – A KISZ úgy határoz, hogy az MSZMP ifjúsági szervezeteként, a párttal stratégiai szövetségben, de közvetlen pártirányítás nélkül kíván működni. – A Magyar Demokrata Fórum tagtoborzó találkozóján kozlik: a tömörülés lemond a politikai hatalom megszerzéséről és – a totalitárius törekvések hiveitől eltekintve – hajlandó együttműködni minden demokratikus szervezettel. – Jogállamot követel programadó kongresszusán a Fiatal Demokraták Szövetsége.

November 21. – Budapesten tárgyal az amerikai képviselőház külügyi bizottságának elnoke, Dante Fascell. A magyar vezetők a megbeszéléseken hangsúlyozzák: az ország számára kedvező lenne, ha a washingtoni törvényhozás nem mindig csak egy évre adná meg a legnagyobb kedvezmény elvét. – A Gazdasági Kamara felveti, hogy a kormány vizsgálja felul az 1989-re tervezett gazdasági intézkedéseket, főleg az elvonásokat. – Medgyessy Péter miniszterelnok-helyettes bejelenti, hogy a gazdasági helyzet miatt emelni kell a vállalati adókat.

November 23. – Az országgyűlési ülésszak előtt egy nappal Pozsgay Imre úgy értékeli, hogy a többpártrendszer kialakítása elsősorban a társadalom akaratán és nem a kormányon múlik. Szavai szerint az új alkotmány kidolgozását ossze kellene kotni a hatalommegosztás elvével. – Szűrös Mátyás kijelenti: nemcsak a sztálinizmus jutott csődbe, hanem sok tekintetben az egész hagyományos szocializmus, vagyis az a modell, amely a politikában kikapcsolta a demokráciát, a gazdaságban pedig meggátolta a piaci onszerveződést. – Országszerte nyilvános demonstrációkat rendeznek az egyetemeken és főiskolákon, követelve a felsőoktatás anyagi és tárgyi feltételeinek gyökeres javítását, az intézmények onkormányzatát és a tanszabadságot.

November 24. – A parlament Grósz Károly utódjaként a 40 éves Németh Miklóst választja miniszterelnoknek. Nyers Rezső államminiszter feladata főleg a hosszú távú gazdasági elképzelések kidolgozása. Az Országgyűlés elfogadja a politikai intézményrendszer korszerűsítésének programját. A képviselők a gazdaság fejlesztésére az „A" változatot választják, viszont a kormány akaratával szemben 55% helyett 50%-ban szabják meg a vállalkozási nyereségadó mértékét. A Tervhivatal elnoke az 1988-asnál kisebb lakossági terheket ígér. – Kiutasítják Magyarországról a román nagykovetség tanácsosát. Románia tiltakozik a lépés ellen. – Magyarország elismeri a palesztin állam kikiáltását.

November 25. – Pozsgay Imre úgy nyilatkozik: az új alkotmány megszületésével lehetővé válik egy újfajta jogállamiság, beleértve a politikai pluralizmust is. Bejelenti: az MSZMP párbeszédet kezdett az alternatív szerveződésekkel. – Magyarország és Albánia ideiglenes ügyvivői szintről ismét nagykoveti szintre emeli diplomáciai kapcsolatait.

November 26. – A tomeges tiltakozás hatására visszavonják az Elnoki Tanács rendeletét, amely engedélyezte volna, hogy magánszemélyek gáz- és riasztópisztolyt tartsanak. – Megalakul a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete, amely a SZOT-tól és a Pedagógus Szakszervezettől függetlenül kíván működni.

November 27. – Megalakul a Magyarországi Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsa, a MISZOT, amely párbeszédet akar a fiatalokat képviselő mozgalmak kozott, és a 29 tagszervezet kozos álláspontját szeretné kifejezésre juttatni az állami, politikai és kormányszervek előtt.

November 28. – A kormány és a SZOT vezetőinek megbeszélésén elhatározzák: 1989-ben két részletben növelik a nyugdíjakat, a gyest és a családi pótlékot, kozponti béremelést kapnak az egészségugy, az oktatás és a kozművelődés dolgozói. Nagy Sándor SZOT-főtitkár a terhek enyhítése érdekében sürgeti a katonai kiadások további mérséklését, a nagyberuházások időbeli széthúzását és a veszteséges üzemek támogatásának leépítését. – A szakszervezetek és az egyházak kapcsolatot létesítenek annak érdekében, hogy együttműködjenek az idős, beteg emberek segítésében.

November 29. – Grósz Károly a budapesti pártaktiván kijelenti: nemzeti összefogásra, nem pedig politikai válságra van szükség. Hangsúlyozza az MSZMP az egypártrendszer viszonyai közott képzeli el a politikai pluralizmust. – Bejelenti létrejottét a Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt, a Magyar Kommunisták Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. – Magyar Béke Egyesület néven saját utódszervezetének megalakitását javasolja a Béketanács.

November 30. – Berecz János szerint az egyesülési torvennyel megteremtődik a politikai alap a pártjellegű tömorulések tevékenységéhez, de az MSZMP külön párttörvényt tart szukségesnek. – Budapesten tárgyal Tom Lantos, az amerikai

képviselőház külügyi bizottságának magyar származású tagja.

December 1. – A kormány döntése értelmében januártól csak a költségvetési szerveknél marad meg a központi bérszabályozás; a gazdálkodó szférában a szakszervezetek és a Gazdasági Kamara közti tárgyalásokon kell megszabni a bérek felső határát.

December 2. – Szabó István, a TOT elnöke szerint a magyar mezőgazdaságnak – reális árak és kisebb adók formájában – 4 milliárd forinthoz kellene jutnia, hogy megállítsák a termelés visszaesését. – Az MNB két éven belül 5000 forintos bankjegyet akar kibocsátani. – Megyei MSZMP-pártértekezlet Vasban és Szabolcs-Szatmárban, városi szintű MSZMP-tanácskozás Békéscsabán, Dunaújvárosban, valamint Hatvanban. – A Nyilvánosság Klub helyteleníti, hogy az MSZMP KB november elején kiadott állásfoglalásában elmarasztalta a sajtót.

December 4. – A SZOT értekezletén határozatot hoznak a mozgalom megújításáról, az érdekvédelemről, valamint egy új országos képviselet alapelveiről. – Robbanás a lencsehegyi bányában: 15-en meghalnak.

December 5. – Az Érdekegyeztető Tanácsban jóváhagyják, hogy a jövőben a bérből és fizetésből élőket érintő ügyekben csakis a kormány, a SZOT és a Kamara egyetértésével születhet megállapodás. Ugyanakkor a Kamara megvétózza a szakszervezetek minimális béremelési indítványát.

December 6. – Budapesten a KISZ a Margitszigeten rendezi meg a lakásgazdálkodás reformját és a szociális létbiztonság növelését követelő demonstrációt, miután a rendőrség nem engedte meg, hogy a megmozdulás a Parlament előtt legyen.

December 7. – A kormány és a KISZ megegyezik abban, hogy szakértői csoportot alakítanak a lakáshelyzet megvizsgálására. – Az Építőművészek Szövetsége szerint nem Gazdagrét, hanem Aquincum lenne a legalkalmasabb az 1995-ös világkiállítás megrendezésére.

December 8. – Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter úgy véli: a Magyarországon állomásozó szovjet alakulatok egynegyedét érintheti a Mihail Gorbacsov által bejelentett egyoldalú haderőcsökkentés. Egyúttal közli: 1989-ben reálértékben 17%-kal lesz alacsonyabb a magyar katonai költségvetés, mint 1988-ban. – Budapesten a Józsefvárosban aláírásgyűjtő kampányt kezdeményeznek Vida Miklós képviselő visszahívására, mert az Országgyűlés őszi ülésszakán ő is azt akarta, hogy zárt ülésen döntsenek Bős–Nagymaros ügyében. – Először találkoznak hivatalosan a KISZ és a Fidesz képviselői.

December 11. – Az Árhivatal elnöke közli, hogy 1988-ban az előirányzottnál 1%-kal magasabb, 16% a fogyasztói árszínvonal emelkedése. – Az MSZMP Csongrád megyei pártértekezletén Vastagh Pál, az új első titkár kijelenti: az évtizedes politikai hibák a válság szélére sodorták az országot, és a párt egyaránt felelős a krízishelyzetért, valamint a kibontakozásért. – A KISZ-en belül önálló szervezetként elkülönül az Értelmiségi Fiatalok Szövetsége.

December 13. – Németh Miklós miniszterelnök szerint a magyar politikai reformok alighanem egy nyugati stílusú parlamenti demokráciához vezetnek el. A Newsweeknek adott interjúban kitér rá, hogy 4 évig is eltarthat, amíg stabilizálják a gazdaságot.

December 14. – A magyar reformok állását méri fel Budapesten Hans-Dietrich Genscher, az NSZK külügyminisztere. Látogatása idején jelentik be, hogy 1989-ben Münchenben magyar, Pécsett pedig NSZK-konzulátus nyílik. – Magyarország és Ausztria hivatalosan benyújtja jelentkezését az 1995-ös világkiállítás közös megrendezésére. – 1988-hoz képest 30 millió forinttal kevesebbet, csaknem 720 millió forintot irányoznak elő a munkásőrség támogatására 1989-re.

December 15. – Az MSZMP KB ülése után Grósz Károly kijelenti: Magyarországon újfajta koalícióra, magyar középbal formulára lenne szükség. Ebben a párt lenne a baloldal, s tőle közép felé helyezkednének el azok a tömörülések, amelyek elfogadják a szocializmust, de építését nem a marxizmus–leninizmus alapján vagy nem az MSZMP módszereivel képzelik el.

December 16. – Grósz Károly arról beszél, hogy mindenkinek nagyobb terheket kell vállalnia, mert enélkül még 1990 után sem javul a gazdasági helyzet. Kijelenti: az MSZMP nem akarja megosztani a hatalmat, hanem annak gyakorlásába kíván bevonni szövetséges erőket. – Érvénytelenítik azt a rendeletet, amely szerint a magyar turistáknak a kiutazáskor legalább 3000 forintnyi, legális eredetű valutát kellett felmutatniuk a határon. – Visegrádnál ideiglenes mederbe szivattyúzzák a Duna vizét.

December 17. – Pártértekezlet Bács-Kiskun és Fejér megyében, valamint Pécsett. Mindhárom helyszínen sok bírálat éri a helyi vezetőket.

December 18. – Nyers Rezső először szól a nyilvánosság előtt arról, hogy az MSZMP-nek meg kell őriznie egyesült párt jellegét, és hogy hasznosítania kell a szociáldemokrácia pozitív vonásait is.

December 19. – A Népfront Országos Tanácsa visszautasítja a választójogi törvénytervezetet, mert képtelenségnek tartja, hogy az új alkot-

mány elfogadása előtt alakítsák ki a későbbi választási rendszert. – Több alternatív szervezet azt követeli a Vörösmarty téren tartott gyűlésen, hogy a jelenlegi Országgyűlés helyett válasszanak alkotmányozó nemzetgyűlést. Ezzel egyidejűleg 2500 fős tüntetés zajlik Budapesten a közoktatás válságos állapota miatt. – Az együttműködés előmozdítására ligába tömörülnek a független szakszervezetek, amelyek elutasítják a Munka Törvénykönyve tervezett módosítását, ill. a készülő sztrájktörvényt. – A Gazdasági Kamara úgy véli: javítana a költségvetés helyzetén, ha meggyorsítanák az állami tulajdon értékesítését. – Berecz Frigyes ipari miniszter a kormány képviseletében elismeri, hogy hiba volt támogatni az eocénprogramot.

December 20. – Az Országgyűlés ülésszakán 3 tárca összevonásával létrehozzák a Közlekedési, Hírközlési és Építésügyi Minisztériumot, élére a 43 éves Derzsi Andrást választják. Egyúttal munkaszüneti nappá nyilvánítják március 15-ét. Bejelentik azt is, hogy külön frakciót kívánnak létrehozni az Országgyűlés nem párttag képviselői.

December 21. – Az Országgyűlés hosszas vita után elfogadja az 1989-es költségvetést, ám a kormány elképzelésével szemben nem 6, hanem csak 4%-os egyszeri nyereségadó kivetéséről rendelkezik. A hiányzó 5 milliárd forintos összeg pótlására tovább csökkentik a védelmi kiadásokat és a társadalmi szervezeteknek juttatott támogatást.

December 22. – A törvényhozás módosítja a személyi jövedelemadóról szóló törvényt, így az eddigi 48 000 forint helyett 55 000 forint lett az adóköteles jövedelem alsó határa. Mérséklik az adókulcsokat, s kevesebb az adósávok száma. A képviselők elfogadják a társadalombiztosítási és a szakképzési alapot. Új törvény születik a külföldiek befektetéseiről. – Az Országos Érdekegyeztető Tanácsban létrejött kompromisszum értelmében 1989 első felében 3000 forint marad a minimálbér, júl. 1-je után viszont 3700 forintra emelik. – A Kereskedelmi Minisztérium úgy rendelkezik, hogy 1989-től a beérkező személyautómennyiség legfeljebb 20%-át lehet soron kívül értékesíteni.

December 28. – Svájcból hazahozzák Bán Antal szociáldemokrata politikus hamvait. – Kiderül: az utóbbi esztendőkben több száz tonna veszélyes hulladékot ástak el Apajpusztán a Kiskunsági Állami Gazdaság melléküzemágában, s ez nagyarányú környezetszennyezést okozott.

December 29. – A kormány 1989-re nagyobb mozgásszabadságot ígér a vállalatoknak, de egyúttal előirányozza, hogy az átlagosnál nagyobb mértékben emelik egyes alapvető élelmiszerek, a villany-, a gáz-, a csatornaszolgáltatás, a személyautók, a hírlapok és egyes postai szolgáltatások, valamint a gyógyszerek árait.

December 30. – Az Elnöki Tanács újabb 120 személynek ad kegyelmet az 1956-os elítéltek közül.

December 31. – Németh Miklós miniszterelnök nyilatkozik a Kyodo japán hírügynökségnek: személy szerint bármely párttal el tud képzelni koalíciót, ha annak elvei nem sértik a szocialista rendszer alapjait, de – mint hangoztatja – egy ilyen koalícióra még nem érett meg a helyzet.

1989. január 1. – Az Országgyűlés újévi nyilatkozatában elítéli a kisebbségi jogok nyílt vagy burkolt csorbítását: egyben felszólítja a kormányt, hogy továbbra is kísérje figyelemmel a határokon kívül élő magyarok helyzetének alakulását.

Január 2. – Áremelésekről dönt a kormány. Január 9-től átlagosan 16–17%-kal drágulnak az élelmiszerek, 8%-kal a mosószerek, 25%-kal az autók. Februártól átlagosan 62%-kal emelik a helyi közlekedési tarifákat, s drágulnak a postai szolgáltatások is. A havonta személyenként átlagosan 800 forintos többletkiadást a nyugdíjasoknál háromnegyed részben ellentételezik.

Január 3. – A Demokrata Fórum javasolja, a Belügyminisztérium pedig támogatja, hogy hozzanak létre menekülttáborokat az áttelepült erdélyieknek. – Váncsa Jenő mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter személyében 1967 óta először utazik a magyar kormány valamelyik tagja Izraelbe. – A Ferihegyi repülőtéren különleges biztonsági intézkedéseket léptetnek életbe, mert ismeretlen telefonáló egy skandináv gép felrobbantásával fenyegetőzik. – Fegyvereket és lőszereket lopnak el az MHSZ vámosgyörki klubjából.

Január 4. – Az OTP 18,5%-ra emeli lakásvásárlási és építési hiteleinek kamatát. – Bányaomlás miatt 5 ember meghal a Nógrádi Szénbányák kányási aknájában.

Január 5. – Az ÁBMH adatai szerint már 15 000 munkanélküli van Magyarországon.

Január 6. – A SZOT elnöksége jogosnak ítéli az áremelkedések hírére megindult dolgozói tiltakozásokat. – A genfi menekültügyi konvencióhoz való magyar csatlakozást javasolja a Szabad Demokraták Szövetsége és a Menedék Bizottság.

Január 8. – A Richter-skála szerinti 3,5–4-es erősségű földrengés a Balaton környékén. Senki sem sérül meg.

Január 9. – Az áremelésekre válaszul 10 percre beszünteti a munkát több tízezer dolgozó Szabolcs-Szatmárban. Szolnok, Csongrád és Zala

megye szakszervezeti vezető testülete is tiltakozik. – A fegyver nélküli katonai szolgálat bevezetését kéri az Országgyűléstől a Kelet–Nyugat Párbeszéd Hálózat Kör.

Január 10. – Az Országgyűlés, folytatva a decemberi ülésszakot, kétnapos vitában törvényt alkot az egyesülési és a gyülekezési jogról, felkéri az igazságügyi minisztert, hogy aug. 1-jéig terjessze a parlament elé párttörvénytervezetét, néhány ponton módosítja az Alkotmányt, és új országgyűlési ügyrendet dolgoz ki. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára egy japán lapnak adott nyilatkozatában közli: rövid időn belül megkezdik a szovjet csapatok részleges kivonását Magyarországról. – A Magyar Nemzeti Bank 200 millió DEM értékben kötvényt bocsát ki az NSZK-ban.

Január 12. – Az áremelések ellentételezésére 3%-os béremelést követel több ágazat, ill. megye szakszervezeti vezetése. Bírálják egyúttal a SZOT-ot gyenge érdekképviseleti munkája miatt.

Január 13. – Az ágazati szakszervezetek nyomására a SZOT elnöksége is béremelést követel az áremelések ellensúlyozására. – A képviseleti demokráciába való átmenet kidolgozására Országos Nemzeti Bizottság felállítását javasolja az Új Márciusi Front.

Január 15. – A Minisztertanács elfogadja, hogy soron kívül hívják össze az Országos Érdekegyeztető Tanácsot az áremelések ellentételezésének megvitatására. – A magyar egyházak vezetői nyilatkozatban fejezik ki aggodalmukat a Romániában élő kisebbségek sorsa miatt.

Január 16. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára amerikai képviselők előtt megerősíti a George Bush elnöknek szóló magyarországi meghívást. – Németh Miklós miniszterelnök elveti a Magyar Demokrata Fórum javaslatát, hogy új földosztással oldják meg a mezőgazdaság gondjait.

Január 18. – Várkonyi Péter külügyminiszter a bécsi utótalálkozón kijelenti, hogy a záródokumentum rendelkezéseit a nemzetiségi jogokról minden, a helsinki folyamatban részt vevő államnak be kell tartania. – A Magyarországi Református Egyház Zsinata úgy dönt, hogy megkezdi egykori iskoláinak újjászervezését.

Január 19. – Soron kívüli ülésén a Minisztertanács hattagú kabinetet alakít, ugyanakkor megszünteti a Tervgazdasági Bizottságot. – Cservenka Ferencné országgyűlési képviselő visszahívását kezdeményezi az MDF gödöllői szervezete. A képviselő nem sokkal később lemond mandátumáról.

Január 20. – Az MSZMP és az MDF képviselői a demokratikus intézményrendszer kialakításáról tartanak vitát. Az MDF szerint még nincsenek meg a politikai koalíció feltételei. – Nagymarosnál a vízerőmű alapozásának előkészítéséhez megkezdik 550 000 köbméter szikla kirobbantását.

Január 21. – Gál Zoltán belügyminiszter-helyettes közli: Budapesten, továbbá 3 kelet-magyarországi településen állítanak föl menekülttáborokat a Romániából érkezők számára.

Január 23. – 76 éves korában meghal Weöres Sándor Kossuth-díjas költő. – Hazahívják az afgán fővárosban hivatalos kiküldetésben dolgozó magyarok családtagjait.

Január 24. – Független Képviselők Csoportja néven megalakul az MSZMP-n kívüli országgyűlési képviselők frakciója.

Január 25. – Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter közli: az év első felében kivonnak Magyarországról 1 szovjet harckocsihadosztályt és 1 kiképző harckocsiezredet, a második félévben pedig távozik 1 deszantzászlóalj és 1 vadászrepülő-ezred. – Az ENSZ menekültügyi konvenciójához való magyar csatlakozásról is tárgyal Genfben Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkár a menekültügyi főbiztossal.

Január 26. – A Minisztertanács a hozzátartozók kérésére megengedi Nagy Imre egykori miniszterelnök és társainak eltemetését a Kozma utcai temető 301-es parcellájában. A családok dönthetnek arról, nyilvános lesz-e a gyászszertartás. A kormányszóvivő szerint a holttestek azonosítása elhúzódhat. – Az erdélyi menekültek megsegítésére 74 millió forintot fordítottak állami pénzekből 1988-ban – hangzik el az áttelepültek ügyeivel foglalkozó bizottság ülésén.

Január 27. – Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter szerint valószínűleg népszavazás dönt majd az új alkotmány sorsáról. – A SZOT szerint a sztrájktörvényben nemcsak a szakszervezeti tagoknak, hanem minden dolgozónak meg kell adni a munkabeszüntetéshez való jogot. – A sztrájktörvény elfogadásának megakadályozására akciószövetséget alapít több független társadalmi és szakszervezet. – A Richter-skála szerinti 4,5-es erősségű földrengés Zalában. Bőrbaltaváron legalább 100 lakóház megrongálódik, de senki sem sérül meg. – Az Elnöki Tanács döntése értelmében febr. 1-jétől megszűnik az OTP és a takarékszövetkezetek monopóliuma a lakossági betétek kezelésére.

Január 28. – A Világgazdasági Fórumra a svájci Davosba utazik Grósz Károly MSZMP-főtitkár. – Népfelkelésnek minősíti az 1956. okt. 23. után történteket Pozsgay Imre, az MSZMP PB tagja. Az MSZMP KB történelmi albizottságának előző napi vitája alapján Pozsgay rádiónyilatkozatában kijelenti: át kell értékelni Nagy Imre egykori miniszterelnök megítélését is. Pozsgay Imre sür-

geti továbbá az utóbbi 15–20 év és általában a Kádár-korszak hibáinak elemzését, de kijelenti: személyes leszámolásról nem lehet szó. – A lelkiismereti és a vallásszabadságról tartanak vitát a magyar egyházak, valamint a párt- és az állami szervek képviselői. Egyetértenek abban, hogy vezessék be a fegyver nélküli katonai szolgálatot Magyarországon. – Zöld Hullám elnevezéssel több környezetvédelmi csoport kétnapos tudományos konferenciát kezd Budapesten.

Január 29. – A Magyar Újságírók Szövetségének előrehozott közgyűlése végén Baló György személyében új elnököt választanak. A főtitkár Szegő Tamás.

Január 30. – Grósz Károly MSZMP-főtitkár Pozsgay Imre rádiónyilatkozata kapcsán kijelenti: az MSZMP vezetésében nem alakult ki emberi egység, a tulajdonság- és munkastílusbeli különbségek kezdenek politikai különbözőséggé válni, s mintha „feltűnne a tartalmi egység hiánya is". A főtitkár szerint a kb-nak le kell vonni a személyi konzekvenciákat is, ha úgy látja, hogy a vezetés nem tudja betölteni feladatát. – Németh Miklós miniszterelnök kijelenti, hogy 1956 értékelésében a népfelkelés éppúgy helyet kaphat, mint a nemzeti tragédiát okozó terrorlázadás. – Nyers Rezső, az MSZMP PB tagja, államminiszter egy osztrák lapnak azt mondja, hogy az újonnan alakuló magyar pártok képviselhetnek kapitalista érdekeket is, de el kell ismerniük a fennálló rendet. – Magyarország 1989-ben és 1990-ben 9%-kal csökkenti a néphadsereg létszámát. Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter közli, hogy a csapatcsökkentés kb. 9300 katonát, 251 harckocsit és 1 vadászrepülő-századot érint. – A legújabb áremelések kapcsán a SZOT sürgeti, hogy hozzák előre a szakszervezetek és a kormány képviselőinek májusra tervezett megbeszélését.

Február 1. – Magyarország és a Koreai Köztársaság felveszi a diplomáciai kapcsolatokat. Szöulban Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkár kormányközi egyezményeket ír alá a gazdasági és a kereskedelmi, valamint a kulturális együttműködésről. – Lukács János MSZMP KB-titkár szerint Pozsgay Imrének egyéni véleménye az, hogy 1956-ban népfelkelés volt Magyarországon. – Az OTP-nél 20%-ra emelik fel az árusvásárlási és a szolgáltatási kölcsönök évi kamatát, kezelési költségként pedig további 2%-ot kell fizetni. – Öngyilkos lesz Miskó István tiszakécskei tanácselnök, országgyűlési képviselő. – A Magyar Távirati Iroda új vezérigazgatója: Pálos Tamás. – Robbanás a Budalakk újpesti gyárában. Ketten meghalnak, 8-an súlyosan, 7-en könnyebben megsérülnek. A kár kb. 30 millió forint.

Február 2. – Szűrös Mátyás, az MSZMP KB titkára szerint az 1956-os eseményeket nem lehet egyetlen szóval – ellenforradalomként vagy népfelkelésként – átfogóan jellemezni. A kb-titkár borsodi képviselők előtt elmondja azt is, hogy egyelőre nem lesz újabb magyar–román csúcstalálkozó, mert Arad óta nem történt érdemi változás a két ország kapcsolatában. – A Magyar Demokrata Fórum javasolja a diplomáciai kapcsolatok felvételét a Vatikánnal. – Pozsgay Imre államminiszter kijelenti: az MSZMP-ben szükség van az egységre, de ez tekintélyi alapon nem valósulhat meg. – A Legfőbb Ügyészség cáfolja az MDF gyulai szervezetének azt az állítását, hogy 18 holttestet találtak a magyar–román határ egy 50 kilométeres szakaszán. Cáfolják azt is, hogy a magyar hatóságok visszaküldték Romániába a menekültek felét: valójában 6490 ember közül 1652-őt szólítottak fel távozásra. – Újabb 3 ágazati szakszervezet tiltakozik az áremelések ellen, kompenzációt követelve. – A Fiatal Demokraták Szövetsége szerint a VIT-re tervezett költségeket más ifjúságpolitikai célokra kellene fordítani.

Február 4. – Újabb országos pártértekezlet vagy rendkívüli pártkongresszus összehívását javasolja az MSZMP Veszprém megyei bizottsága. – A szmog miatt a fővárosi tanács az autóhasználat mellőzését kéri a budapestiektől. Füstködriadót nem rendelnek el, mivel a levegőszennyezettség mértéke nem éri el a kritikus értéket.

Február 5. – Az ÁBMH adatai szerint még mindig legalább 4000 munkanélküli van az iskolát tavaly végzett 130 000 fiatal közül. – A Münnich Ferenc Társaság ellenzi és leegyszerűsítőnek tartja, a Szabad Demokraták Szövetsége üdvözli a „népfelkelés" minősítést 1956-ról.

Február 6. – 15 alternatív szervezet nyilatkozatban sürgeti az 1956-os népfelkelés igazságos történeti megítélését, hozzátéve: csak így tudnak akár koalícióban, akár konstruktív ellenzékként együttműködni az MSZMP-vel. – A Független Kisgazda Párt 1956 októberét nemzeti felkelésnek és a sztálinizmussal szembeni forradalomnak tekinti. – Az MSZMP Szolnok megyei bizottsága egyetért az 1956-os események értékelésének felülvizsgálatával, de a „népfelkelés" minősítést nem fogadja el. – A Magyar Írók Szövetségének elnöksége szerint az éles ellentétek 1956 megítélésében elmélyítették a közéletben feszültséget gerjesztő, a népet a politikai vezetéssel szembefordító bizalmi válságot. – Budapestre érkezik az ENSZ menekültügyi főbiztosságának ténymegállapító küldöttsége, hogy felmérje: milyen segítséget tudna adni a szervezet az erdélyi menekülteknek.

Február 7. – Moszkvában bejelentik: Grósz Károly és Mihail Gorbacsov március második felében találkozik a szovjet fővárosban. – Nagy Sándor SZOT-főtitkár közli: a szakszervezetek felmondják a kormánnyal kötött megállapodáso-

kat a minimálbérekről, a szociális intézkedésekről és a nyugdíjemelésekről, mert szerintük az infláció nagyobb lesz a beígért 12%-osnál. A SZOT-főtitkár egy budapesti munkásgyűlésen aggodalmát fejezi ki a vezetésben tapasztalható válságjelenségek és ellentétek miatt. – Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes csehszlovák kollégájával jegyzőkönyvet ír alá arról, hogy a bősi vízerőművet a tervezettnél 14 hónappal hamarabb adják át. – Fegyelmivel elbocsátják a nagykanizsai tanácselnököt, Mózes Pált a beosztásával való visszaélések miatt.

Február 8. – A szakszervezetek nyomására az Országos Érdekegyeztető Tanács ajánlja, hogy a vállalatok és a szövetkezetek 3%-kal emeljék dolgozóik fizetését. Megegyeznek, hogy július helyett már márciustól 3000-ről 3700 forintra emelik föl a minimálbéreket. A szakszervezetek indítványára a minimálbér októbertől további 300 forinttal nő. – 5 független szervezet a gyülekezési törvény módosítását kéri az Országgyűléstől, hogy a Parlament épülete előtt is lehessen demonstrációkat tartani. – Valamelyik magyar történelmi címer visszaállítását javasolja az új alkotmány előkészítésével foglalkozó testület Nemzeti Jelvények nevű albizottsága.

Február 9. – A kormány állást foglal az 1995-re tervezett Budapest–Bécs világkiállítás megrendezése mellett.

Február 10. – Zárt ajtók mögött megkezdi tanácskozását az MSZMP Központi Bizottsága. – A fővárosi tanács elnökének Bielek József korábbi elnökhelyettest választják meg. – Magyarország biztonsági okokból átmenetileg bezáratja diplomáciai képviseletét az afgán fővárosban. – 5%-kal emelik az 1989-es termésű kalászos gabonák és a kukorica felvásárlási árát. – Kovács Ádám, a Celladam feltalálója közli: a szert gyógyhatású anyagként törzskönyvezték. – Vesztegetés miatt 3 és fél évi szabadságvesztésre ítélik a budapesti gazdasági rendészet időközben elbocsátott vezetőjét, Tóth Ferencet. Pudleiner Gyula, a Belügyminisztérium főügyeletének volt vezetője 2 év felfüggesztett szabadságvesztést kap.

Február 11. – A többpártrendszer bevezetése mellett foglal állást az MSZMP KB kétnapos zárt ülésén. Grósz Károly főtitkár a tanácskozás után közli: a testület többsége szerint 1956-ban felkelés kezdődött, később azonban felerősödtek az ellenforradalmi elemek. Pozsgay Imre nyilatkozatát elsietettnek vélték, mert a társadalom és a párttagság nem volt felkészülve rá. Grósz Károly ugyanakkor kijelenti: nincs Pozsgay-ügy. – Rendkívüli MSZMP-kongresszus összehívását javasolja 1989-re az orosházi városi pártértekezlet. – A Veres Péter Társaság úgy dönt a közgyűlésén, hogy főként az agrárérdekek képviseletére megalakítják a Magyar Néppártot. – Baloldali Alternatíva Egyesülés néven társadalmi szervezet alakul a gazdasági, politikai és kulturális monopóliumok ellen. – Öt új püspököt avatnak az esztergomi Bazilikában.

Február 12. – Az MSZMP KB üléséről kiadott közlemény szerint a társadalom nincs felkészülve a többpártrendszerre való azonnali átállásra, ezért fennáll a destabilizálódás veszélye. A dokumentum szerint olyan gazdasági rendszert kell kialakítani, amelyben a vegyes tulajdon, a főágazatokban pedig a közösségi és az állami tulajdon kap meghatározó szerepet. – A Szociális és Egészségügyi Minisztérium adatai szerint az 1988 őszétől tartó kanyarójárványban eddig 5300-an betegedtek meg. Megkezdik a veszélyeztetett korosztályok védőoltását.

Február 13. – Magyar–osztrák kormányfői tárgyalás Nagycenken és Rusztban. Németh Miklós miniszterelnök közli: Magyarország 2 éven belül felszámolja az osztrák határnál lévő ún. műszaki zárat.

Február 14. – A munkásőrség vezető beosztású parancsnokai aktíváértekezleten támogatják az MSZMP KB legutóbbi ülésének állásfoglalását. – Nagy Sándor, a SZOT főtitkára kijelenti: a szakszervezetek a többpártrendszerben nem válhatnak a politikai csatározások színhelyévé, ezért meg kell őrizniük függetlenségüket. – A leszerelések és a bevonulások kapcsán a Honvédelmi Minisztérium képviselői bejelentik: terveik szerint ősztől a fegyver nélküli sorkatonai szolgálat 24 hónapig, a polgári szolgálat pedig 36 hónapig tart majd. – A miskolci városi tanács 161 alacsony komfortfokozatú, szoba-konyhás, 34,5 négyzetméteres lakást akar építeni cigányoknak a Sajó partján. A terv ellen foglal állást egy magát Gettóellenes Ideiglenes Bizottságnak nevező csoport.

Február 15. – Magyar–csehszlovák pártfőtitkári találkozó Prágában. Grósz Károly külpolitikai tanácsadója közli, hogy a munkalátogatáson sikerült megnyugtató választ adni a magyar fejlődéssel kapcsolatos csehszlovák kérdésekre. – Németh Miklós fogadja Zevolun Hammer izraeli vallásügyi minisztert, aki megerősíti a magyar kormányfőnek szóló izraeli meghívást. – Az MSZMP KB állásfoglalásban támogatja olyan politikai egyeztető fórum létrehozását, amely folyamatos párbeszéddel segíti az új alkotmány és a választási törvény kidolgozását. – Kerekasztal-megbeszéléseket sürget a különböző politikai erők között a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. – Halmos Csaba, az ÁBMH elnöke közli: a Minisztertanács a szakszervezetek nyomására a Munka Törvénykönyvének módosítása után is lehetővé teszi a kollektív szerződések megkötését; a sztrájktörvény tervezetét pedig úgy módo-

sítják, hogy szó szerint már nem tiltják a politikai sztrájkot. – 3 alternatív ifjúsági szervezet bejelenti: március 15-én nem akarnak közösen ünnepelni a hagyományos politikai szervezetekkel.

Február 16. – Németh Miklós miniszterelnök szerint az MSZMP KB legutóbbi ülésén a pártszakadás elkerülése volt a legfontosabb eredmény. Pozsgay Imre szereplését végül is pozitívan ítéli meg, mert ő késztette állásfoglalásra a kb-t a pluralizmusról, a platformszabadságról és a többpártrendszerről. – Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter kijelenti: a készülő párttörvény nem állít semmiféle korlátot a pártok megalakulása elé, mert csak technikai jellegű jogszabály lesz. – Nem támogatja a Bécs–Budapest világkiállítás megrendezését a hajdú-bihari, a szabolcs-szatmári és a nógrádi képviselőcsoport. – Az Országos Béketanács ellenzi a Honvédelmi Minisztérium azon javaslatát, hogy 36 hónapos, tehát aránytalanul hosszú s ezért büntető jellegű legyen a katonaságnál tervezett polgári szolgálat. – Az MSZMP Csongrád megyei bizottsága úgy határoz, hogy rehabilitálják a Tiszatáj c. irodalmi folyóirat két és fél évvel korábban elbocsátott szerkesztőit.

Február 17. – A független politikai szervezetek és pártok közös nyilatkozatban üdvözlik az MSZMP KB állásfoglalását a többpártrendszer bevezetéséről, ugyanakkor kifogásolják, hogy 1956-ot nem forradalomként és szabadságharcként minősítették. – Szűrös Mátyás kb-titkár a strasbourgi Európa Parlamentben megerősíti, hogy Magyarországnak folytatnia kell a demokratikus rendszer kiépítését, ha közeledni akar az Európai Közösséghez. – A HNF Országos Elnöksége egyetért azzal, hogy a képviseleti demokrácia megteremtéséhez többpártrendszerre van szükség. Kiáltványban javasolják, hogy az egész társadalom ünnepeljen együtt március 15-én. – A Nemzetközi Vöröskereszt papírjaival Szófiából Bécsbe repül, majd onnan Magyarországra érkezik az a 12 erdélyi, aki 1988 szeptemberében menekült a bolgár fővárosban a magyar nagykövetségre. – A Munka Törvénykönyve módosítási tervezetének visszavonását kérik a független szakszervezetek. – Házilag készített időzített bomba robban a budapesti metró egyik kocsijában. Senki sem sérül meg. A merénylet tettese ismeretlen.

Február 18. – Az MSZMP rendkívüli kongresszusának összehívását sürgetik a fővárosi VIII. és XX. kerületi pártértekezleten. – Már 23 országgyűlési képviselő javasolja, hogy a parlament vizsgálja felül határozatát a bős–nagymarosi vízlépcsőről.

Február 19. – Budapesten 30 független szervezet elutasítja a HNF ajánlatát március 15. közös megünnepléséről. Önállóan szerveznek demonstrációkat, s jelképesen le akarják foglalni a Magyar Televíziót. – 63 éves korában meghal Kálmán György Kossuth-díjas színművész.

Február 20. – Az MSZMP KB kétnapos ülésén elfogadja az új alkotmány koncepciójáról szóló tájékoztatót, amely szerint a párt nem tart igényt arra, hogy vezető szerepét rögzítse a készülő alaptörvény. A testület elfogadja és tagsági vitára bocsátja az MSZMP agrárpolitikai koncepcióját. Az ülésen Stadinger István bejelenti, hogy lemond országgyűlési elnöki tisztségéről. A kb munkacsoportnak ad megbízást, hogy a nemzeti kerekasztal-tárgyalások előkészítése érdekében folytasson megbeszéléseket a különböző politikai és társadalmi szervezetekkel. – A szolidaritási sztrájk engedélyezésének bevezetése mellett foglal állást az Országgyűlés terv- és költségvetési bizottsága. – Az 1995-re tervezett Bécs–Budapest világkiállítás megrendezése mellett szavaz az Országgyűlés építési és közlekedési bizottsága. – Lemond képviselői mandátumáról a budapesti 43. számú választókörzet országgyűlési képviselője, Gajdos Ferenc. – A Veszprém megyei rendőr-főkapitányság vizsgálatot indít, amiért Várpalotán a rendőrök gumibottal megverték a piacon árusító lengyel turistákat.

Február 21. – Az Országgyűlés jogi bizottsága egyetért azzal, hogy a gyülekezési törvényből töröljék a Parlament előtt tartandó rendezvények tilalmáról szóló rendelkezést. – A Legfelsőbb Bíróság halálra ítéli Kardos Aladár 22 éves sorkatonát, aki tavaly májusban különös kegyetlenséggel meggyilkolt egy 11 éves kislányt.

Február 22. – A Minisztertanács döntései: nem léptetik életbe a márciustól tervezett víz- és csatornadíj-emelést; a jövőben november 7. nem lesz munkaszüneti nappal járó ünnep; felülvizsgálják a koncepciós pereket. A kormány kezdeményezi, hogy Magyarország csatlakozzon a genfi menekültügyi konvencióhoz. – Az egykori 1956-os elítéltek megalakítják a Magyarországi Politikai Foglyok Szövetségét.

Február 23. – Hirohito japán császár temetésére Tokióba utazik Straub F. Brúnó. Az Elnöki Tanács elnöke találkozik Takesita Noburu japán miniszterelnökkel. – A Duna-mozgalmak vezetői bejelentik: eddig több mint 124 000-en írták alá azt a petíciót, amely a bős–nagymarosi vízlépcső ügyében népszavazást követel.

Február 24. – Az Elnöki Tanács döntései: Magyarország csatlakozzon a genfi menekültügyi egyezményhez; szakítsák félbe a katonai szolgálatot megtagadó 70 elítélt börtönbüntetését. – Németh Miklós kormányfő a termelőszövetkezetek rendkívüli konferenciáján újból elutasítja a Magyar Demokrata Fórum javaslatát az új földosztásról. – A Világbank 140 millió USD-s köl-

csönt ad Magyarországnak az ipari szerkezetátalakítási program finanszírozására. – A Független Kisgazda Párt Politikai Bizottsága kizár 4 vezetőt a pártból bomlasztó tevékenység miatt. – A győri katonai ügyészség vizsgálatot indít, hogyan vehettek általános iskolások lőszert szovjet katonáktól.

Február 27. – Magyar–jugoszláv pártfőtitkári találkozó a jugoszláviai Bellyén. Grósz Károly és Štipe Šuvar országaik belső helyzetét ismertetik.

Február 28. – A SZOT elutasítja a sztrájktörvénytervezetet, ha a parlament elé kerülő változatban is lesznek korlátozó rendelkezések. – Az Országgyűlés ipari bizottsága a szolidaritási sztrájk engedélyezése mellett foglal állást. – Horn Gyula külügyi államtitkár a Romániában élő magyar nemzetiségek súlyos helyzetére hívja fel a figyelmet az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának genfi ülésén.

Március 1. – Az MSZMP és az Új Márciusi Front képviselői tanácskozó fórum létrehozását javasolják a politikai és társadalmi szervezetek párbeszédének megkezdésére. – Baracskán szabadon engedik a katonai szolgálatot korábban megtagadó s emiatt börtönre ítélt 70 fiatalembert. – A magyar–szovjet határon 4 új átkelőt nyitnak meg a kishatár menti személyforgalom számára.

Március 2. – Moszkvába utazik Németh Miklós kormányfő. – Elmarad az MSZMP és az MDF képviselőinek megbeszélése, mert az MDF csak végleges programjának elkészítése és állandó elnökségének megválasztása után akar tárgyalóasztalhoz ülni. – A Mecseki Szénbányáktól 3 év alatt 3000 embert küldenek el: ezt is tartalmazza a vállalat szerkezetátalakítási programja, amelyet elfogad az ipari és a pénzügyminiszter, továbbá az OT elnöke. – A miskolci városi tanács elhalasztja a cigányoknak szánt, ún. csökkentett komfortfokozatú lakótelep építését.

Március 3. – Németh Miklós egynapos moszkvai látogatásáról hazatérve kijelenti: a szovjet vezetők támogatják a magyar reformprogramot. – A Hajdú-Bihar megyei képviselőcsoport rendkívüli ülésén javasolják: az MSZMP kezdeményezze Szűrös Mátyás kb-titkár jelölését az Országgyűlés elnöki tisztére. – Felmentését kéri a Népfront elnöki tisztéből Kállai Gyula. – Az új választási törvényről és az alkotmányról tárgyalnak az MSZMP és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt képviselői. – Megalakul 11 000-es tagsággal a Magyar Orvosi Kamara. – A külterületi buszjegyek és bérletek árának csökkentését javasolja a kormánynak a Budapesti Közlekedési Vállalat.

Március 4. – A nemzeti kerekasztal-tárgyalások előkészítése érdekében az MSZMP képviselői külön-külön megbeszélést folytatnak a Magyar Ellenállók-Antifasiszták Szövetsége, a Münnich Ferenc Társaság, valamint a Független Kisgazda Párt küldöttségével.

Március 5. – Folytatja a kétoldalú konzultációkat a nemzeti kerekasztal-tárgyalások előkészítéséről az MSZMP tárgyalóküldöttsége: a Magyarországi Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsának, a Magyar Néppártnak, valamint a Magyar Demokrata Fórumnak a képviselőivel tanácskoznak. – Nyers Rezső tévényilatkozatában úgy fogalmaz, hogy szerinte nem jelentene pártszakadást, ha a hagyományos értelemben vett szocializmus hívei kiválnának az MSZMP-ből. – Bécsben Várkonyi Péter külügyminiszter külön-külön megbeszélést folytat Eduard Sevardnadze szovjet és James Baker amerikai külügyminiszterrel.

Március 6. – Huszár István, a HNF főtitkára kijelenti: a Népfrontnak a jövőben a pártoktól függetlenül, önálló arculatú társadalmi szövetségként kell működnie. – A SZOT felfüggeszti alapszabályát, hogy megkezdődhessen a szakszervezeti szövetség kiépítése. – Megbeszélést folytatnak az MSZMP és a Szabad Demokraták Szövetségének képviselői. – A Minisztertanács csökkenti a budapesti és a miskolci városkörnyéki közlekedési díjakat. Dönt arról is, hogy ezentúl a munkáltatók szabják meg a belföldi kiküldetési napidíjak összegét.

Március 7. – Egynapos ülésén az MSZMP KB megvitatja a párt rövid távú akciótervét. A zárt tanácskozáson jóváhagyják Szűrös Mátyás kb-titkár jelölését az Országgyűlés elnöki posztjára. A testület indítványozza a parlamentnek, hogy márc. 15-ről egy nappal korábban ünnepi ülésen emlékezzen meg. – Rajk László-szobrot avatnak Gárdonyban a politikus születésének 80. évfordulóján.

Március 8. – Az Országgyűlés Szűrös Mátyást választja elnöknek a leköszönt Stadinger István helyébe. A képviselők jóváhagyják az új alkotmány koncepcióját, amely rögzíti a köztársasági elnöki funkció bevezetését, az Elnöki Tanács megszüntetését. Az új alkotmány szövegtervezetének kidolgozására a Minisztertanácsot kérik fel. Több képviselő indítványára válaszul Németh Miklós miniszterelnök közli: a kormány hajlandó megvizsgálni egy esetleges népszavazás kiírását Bős–Nagymarosról. A parlament módosítja a gyülekezési törvényt, így ezentúl az Országház előtt is lehet tartani demonstrációkat, ha nem ülésezik a parlament. Az ülésszakot márc. 22-én folytatják. – 71 éves korában meghal Mészáros Ági Kossuth-díjas színművész.

Március 9. – A budapesti VIII. kerületi választási elnökség nem ír ki szavazást Vida Miklós országgyűlési alelnök visszahívásáról, mert a Fi

desz által benyújtott indítványban nem talált ehhez elegendő hiteles aláírást.

Március 10. – Nyilvánosságra hozzák az MSZMP KB cselekvési programját. A dokumentumban a párt elhatárolja magát a korábbi vezetés hibáitól, a szubjektivizmustól és a tagság részvételét kizáró politizálástól, ugyanakkor állást foglal a jogállam, az alkotmányos többpártrendszer, a szabad választások és a koalíciós kormányzat megteremtése mellett. – Villányi Miklós pénzügyminiszter cáfolja azt a hiresztelést, hogy bevezetnék az 1000 forintos határátlépési illetéket. – A Magyar Demokrata Fórum szegedi szervezete egyik tagját, Raffay Ernő történészt javasolja képviselőnek a mandátumáról leköszönt Apró Antal helyére.

Március 11. – Két napig tartó országos gyűlésén a Magyar Demokrata Fórum elfogadja alapszabályát és programját. A politikai nyilatkozat nemzeti önrendelkezést, parlamenti demokráciát, gazdasági megújulást és az egyetemes magyarság érdekeinek képviseletét követeli. Az MDF bizottságot hoz létre a párttá szerveződés előkészítésére, s 15 tagú elnökséget választ. Az országos gyűlés javasolja a Minisztertanácsnak, hogy kérje a Varsói Szerződés politikai tanácskozótestületének összehívását a romániai helyzet miatt. – Németh Miklós miniszterelnök Hágába utazik 24 ország környezetvédelmi csúcstalálkozójára. A tanácskozáson külön-külön megbeszélést folytat a holland, a francia és a svéd kormányfővel.

Március 13. – Az MSZMP budapesti bizottsága elnagyoltnak tartja a kb rövid távú cselekvési programját, és ellenzi, hogy a párt kivonuljon a munkahelyekről. – Budapesten tanácskozik az Interparlamentáris Unió 81. kongresszusa.

Március 14. – Az Országgyűlés ünnepi ülésen emlékezik meg márc. 15-ről. – Lemond képviselői mandátumáról Vida Miklós. – A munkásőrség vezetőihez látogat Mark Palmer, az Egyesült Államok budapesti nagykövete.

Március 15. – Országszerte százezrek emlékeznek meg békésen az 1848–49-es forradalomról és szabadságharcról. A nagyvárosok többségében külön ünnepelnek az alternatív szervezetek. Budapesten a Nemzeti Múzeumnál politikai nagygyűlésen beszédet mond az MSZMP, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazda Párt képviselője. Ezzel egyidejűleg a fővárosban 31 független szervezet több helyen külön demonstrációt tart. Becslések szerint 60–80 000 ember vonul a Petőfi-szobortól a Szabadság térre, ahol jelképesen lefoglalják a Magyar Televíziót. Felolvassák a független szervezetek „Mit kíván a magyar nemzet?" 12 pontját. A dokumentum valódi népképviseletet, többpártrendszert, semleges és független Magyarországot követel.

Március 16. – Budapesten Grósz Károly MSZMP-főtitkárral tárgyal Jasszer Arafat, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet elnöke. Grósz Károly elmondja: Magyarország igyekszik segíteni a közel-keleti konfliktus rendezésében. – Londonban Várkonyi Péter külügyminisztert fogadja Margaret Thatcher brit kormányfő. – A Szabad Demokraták Szövetsége javasolja, hogy a független szervezetek kerekasztal-megbeszéléseken alakítsanak ki közös álláspontot, mielőtt újra tárgyalóasztalhoz ülnének az MSZMP-vel.

Március 17. – Magyarország csatlakozik az ENSZ menekültügyi konvenciójához. – Kereszténydemokrata Néppárt néven újjáalakul az egykori Demokrata Néppárt. – 3 független szervezet tiltakozik az ellen, hogy a nagymarosi vízlépcsőépítkezésnél folytatódnak a sziklarobbantások, jóllehet Németh Miklós kormányfő azt ígérte: nem végeznek visszafordíthatatlan munkákat.

Március 19. – Paskai László bíboros, római katolikus prímás magánlátogatást tesz II. János Pál pápánál. – 57 éves korában meghal Gelley Kornél Jászai-díjas színművész.

Március 20. – Az Olasz Kommunista Párt kongresszusán részt vevő Pozsgay Imrét fogadja a pápa. A magyar politikus bejelenti, hogy II. János Pál pápa várhatóan 1991 szeptemberében jön Magyarországra. – A Magyar Nemzeti Bank elnöke 5%-kal leértékeli a forintot a konvertibilis devizákhoz képest. – A nagymarosi vízlépcső felépítése mellett kezd aláírás-gyűjtési kampányt a település lakószervezeti pártalapszervezete.

Március 21. – A Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulóján a hivatalos budapesti ünnepség után Kádár János arcképével és „Éljen az MSZMP!" feliratú transzparenssel csaknem 200-an vonulnak a budapesti Dózsa György úti emlékműhöz. – Az utóbbi hetekben elszaporodott bombariadók miatt a Belügyminisztérium egy, közelebbről meg nem nevezett, speciális berendezés készítéséről ad hírt a robbantással fenyegetőzők kilétének felderítésére.

Március 22. – Az Országgyűlés kétnapos vitában megalkotja a sztrájktörvényt, amely szerint alapvető munkavállalói jog a munkabeszüntetés. A képviselők tudomásul veszik a kereskedelmi miniszter jelentését az 1995-re tervezett Budapest–Bécs világkiállítás előkészületeiről. – Pozitívan értékeli nyolcnapos magyarországi látogatását az ENSZ menekültügyi főbiztosságának küldöttsége. A sajtótérkezleten magyar illetékesek bejelentik: Hajdúszoboszlón, Békéscsabán és Bicskén fogadóállomást állítanak föl az erdélyi menekülteknek. – Olaszországi tárgyalásait

befejezve Pozsgay Imre államminiszter kijelenti, hogy a magyarországi koncepciós perek felülvizsgálata kiterjed az egyházi személyek ellen lefolytatott perekre, köztük a Mindszenty-ügyre. – A Független Jogász Fórum kezdeményezésére Budapesten megalakul az Ellenzéki Kerekasztal.

Március 23. – Borics Gyula igazságügyi államtitkár közli: napokon belül megkezdik Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós, Szilágyi József és Losonczy Géza földi maradványainak kihantolását, miután előkerült egy térképvázlat a 301-es parcelláról. A családok kérésére a temetést jún. 16-án, Nagy Imre és társai kivégzésének évfordulóján tartják. – A vámrendelkezések szigorítását javasolja a Kereskedelmi Minisztérium. Az indítvány szerint az eddigi 30% helyett 45% lenne a vám, és azt már 5000 forint érték fölött meg kellene fizetni.

Március 24. – Moszkvában tárgyal Grósz Károly és Mihail Gorbacsov. Szovjet részről megértéssel fogadják azt a magyar javaslatot, hogy a kereskedelmi forgalomban át kellene térni a dollárelszámolásra, világpiaci árakon. – A Minisztertanács törvénytervezeteket vitat meg a bizalmatlansági indítvány, a bizalmi szavazás és a népszavazás intézményének a meghonosításáról. A kormány autópálya-használati díj bevezetését tervezi. – A Külügyminisztérium jegyzékben tiltakozik Románia budapesti nagyköveténél amiatt, hogy a bukaresti hatóságok március 15-én az ottani magyar nagykövetség vitrinjéből kivetették a Nemzeti dal szövegét.

Március 25. – Hajdúszoboszlón aláírás-gyűjtési akció indul tiltakozásul amiatt, hogy a helybeliek megkérdezése nélkül erdélyieket befogadó állomást akarnak kialakítani a helyi KISZ-iskolában.

Március 28. – Grósz Károly, Németh Miklós és Nyers Rezső fogadja az amerikai képviselőház küldöttségét. – A Budapest–Tel-Aviv közötti menetrend szerinti légi járat megindítása alkalmából Magyarországra érkezik az izraeli szállítási miniszter, Mose Kacav. – Bartha Ferenc, a Magyar Nemzeti Bank elnöke közli: a fizetési mérleg hiánya az év első 3 hónapjában 600 millió USD-t tett ki, és ez több, mint amennyi tavaly egész évben volt. – A Pénzjegynyomda megkezdi az 5000 forintos bankjegyek nyomtatását, de ezeket csak 2 év múlva hozzák forgalomba.

Március 29. – Az MSZMP KB egynapos ülésen megvitatja a politikai nyilvánosság fejlesztéséről, a tájékoztatási törvény alapelveiről és a párt sajtópolitikájának elveiről szóló állásfoglalás-tervezeteket. – Prágában 2 szlovák fegyveres eltéríti a Malév Amszterdamba tartó járatát. Túszokat ejtenek, majd Frankfurtba repülnek, ahol megadják magukat. – Megkezdődik Nagy Imre és társai holttestének kihantolása a Rákoskeresztúri új köztemető 301-es parcellájában. – Magyarországi látogatása során Cso Ho Dzsung, a Koreai Köztársaság külügyminisztere magyar–dél-koreai egyezményt ír alá a kettős adóztatás eltörléséről és a műszaki-tudományos együttműködésről. – Bejelentik: ápr. 8-tól az eddigi 10 000 forintról 5000 forintra csökken a vámkedvezmény, a vámtétel pedig egységesen 45%-os lesz. A hír hallatára jelentősen megélénkül az ausztriai bevásárlóturizmus.

Március 30. – Lukács János, az MSZMP KB titkára közli: az utóbbi másfél évben 120 000-en léptek ki a pártból, és 20 000 új tag lépett be. – Az MSZMP budapesti reformköre azt javasolja, hogy a párt centruma és reformszárnya szigetelje el a fundamentalistákat. – Bejelentik a dohányipari termékek 6, a festékek 8, valamint a hűtőgépek és a fagyasztók 11%-os áremelését.

Március 31. – Az Elnöki Tanács módosítja a magánkereskedelemről szóló törvényerejű rendeletet, így a magánkereskedők akár 500 alkalmazottat is foglalkoztathatnak. – Határozatképtelenség miatt a SZOT nem tud dönteni a szakszervezetek új alapokmány-tervezetéről.

Április 1. – A Rákoskeresztúri új köztemető 301-es parcellájában a hozzátartozók azonosítják Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál földi maradványait. – Felemelik több hetilap árát. A tégla 11,4, a cserép 20%-kal drágul. – A Minisztertanács dönt az útalap és az autópálya-használati díj bevezetéséről. Az 1995-re tervezett Budapest–Bécs világkiállítás előkészítő bizottságának vezetésével Somogyi Lászlót bízzák meg, kormánybiztosi kinevezéssel. – Törvényesen elismert vallásfelekezetté nyilvánítják a Magyarországi Új Apostoli Egyházat. – Bejelentik: a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem 2 fizikusa – az erősen vitatott amerikai példa nyomán – szobahőmérsékleten atommagfúziót hozott létre.

Április 2. – Újjáalakul a Magyar Függetlenségi Párt. Világnézete az Evangéliumon alapul, és az osztálykülönbségek nélküli, polgári életforma megvalósítására törekszik.

Április 3. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára, útban a Kárpátaljára, várossá avatja Záhonyt. Beszédében kijelenti, hogy új nemzeti közmegegyezésre van szükség, amelynek keretében az MSZMP-nek el kell magát határolnia az elmúlt másfél évtized hibáitól. Grósz Károly szerint közérzetrontó intézkedésekre is szükség van, mert az adósságállomány kezelése már-már lehetetlen. Az MSZMP főtitkára az SZKP központi bizottságának meghívására Kárpátalján magyarlakta településeket keres föl. – A budapesti Mátyás-templomban Paskai László bíboros érsek misét celebrál a 97 éves korában elhunyt Zita magyar királyné lelki üdvéért.

Április 4. – A munkaszüneti napon becslések szerint legkevesebb 150 000 magyar turista utazott vásárolni Ausztriába.

Április 5. – Az MSZMP politikai bizottsága a lelkiismereti és a vallásszabadság alapelveit megvitatva úgy foglal állást, hogy az állam a jövőben ne avatkozzék be az egyházak belső ügyeibe. – Az MSZMP Hajdú-Bihar megyei és debreceni reformszárnya nyilatkozatában a kormányzó pártot, ill. az azt kisajátító pártvezetést teszi elsődlegesen felelőssé a kialakult válságos helyzetért. – Az Országgyűlés építési és közlekedési bizottságában bejelentik, az autópályahasználati díjat máj.-tól vezetik be, amelynek összege egy évre 1500 forint lesz.

Április 6. – A Minisztertanács megvitatja a népszavazásról szóló törvénytervezetet. Az elképzelések szerint népszavazás kiírása csak akkor kötelező, ha az alkotmányt az Országgyűlés módosítani kívánja, továbbá ha a népszavazást 100 vagy 150 000 állampolgár kéri. A kormány létrehozza a Minisztertanács mellett működő nemzetiségi kollégiumot, amelynek elnöke Pozsgay Imre államminiszter. – A Rákoskeresztúri új köztemető 301-es parcellájában befejeződik Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József holttestének exhumálása. – Az Ikarusznál bejelentik: leállítják a termelést, mert árviták miatt a Csepel Autógyár felfüggesztette az autóbuszalvázak szállítását. A leállás napi több mint 100 millió Ft termeléskiesést jelent. – A nagymarosi vízlépcső munkálataival párhuzamosan megkezdik a 12-es és a 11-es út átépítését.

Április 7. – A SZOT elnöksége tiltakozik az ellen, hogy az egészségügy, az oktatás és a társadalombiztosítás anyagi forrásait más célokra csoportosítsák át, miközben már több mint 2 millióan szorultak a társadalom perifériájára. – Az alternatív katonai szolgálatról rendezett budapesti nemzetközi konferencián a Honvédelmi Minisztérium illetékese bejelenti: a parlament várhatóan jún.-ban dönt arról, hogy a fegyver nélküli katonai szolgálat 36 vagy 30 hónapos legyen-e. A vitában a Magyar Béketársaság javasolja, hogy a kötelező sorkatonai szolgálatot mindenkinél csökkentsék 18-ról 12 hónapra. – Az Autóklub ügyvezető elnöksége követeli az autópálya-használati díj visszavonását. – Czoma László országgyűlési képviselő bizalmatlansági indítványt helyez kilátásba a kormány ellen arra az esetre, ha a Minisztertanács kedvezőtlen döntést hoz a Hévízi-tó ügyében. – Magyar–izraeli tudományos, sport- és kulturális együttműködési szerződést írnak alá Jeruzsálemben. A megállapodás csak akkor lép hatályba, ha létrejön a diplomáciai viszony Magyarország és Izrael között.

Április 8. – Budapesten az MSZMP kezdeményezésére 7 politikai és társadalmi szervezet képviselői megbeszélést tartanak az ún. politikai érdekegyeztető fórum megalakításáról. Az újonnan alakult szervezetek közül csak a Kisgazdapárt és a Münnich Ferenc Társaság képviselői vesznek részt a tanácskozáson. A további meghívott 8 szervezet, amely az Ellenzéki Kerekasztal résztvevője, távol marad a tanácskozástól azzal az indokkal, hogy az előkészítés nem volt megfelelő, s ezért nem lett volna mód érdemi tárgyalásokra.

Április 9. – Gyógyszerárcsökkentéseket jelent be a Szociális és Egészségügyi Minisztérium. Máj.-tól kell kevesebbet fizetni több orvosságért. – A KISZ központi bizottsága az ifjúsági szövetség XII. kongresszusának előkészítéséről tárgyal. A jelölőbizottság ismét Nagy Imrét fogja javasolni az új ifjúsági szövetség vezetőjének.

Április 10. – Az MSZMP Somogy megyei reformköre sürgeti Nagy Imre egykori miniszterelnök politikai szerepének újraértékelését, és azt, hogy az alkotmány mondja ki: politikai meggyőződése és tevékenysége miatt Magyarországon senkit nem lehet halálra ítélni. – A bős–nagymarosi beruházást ellenőrző, a kormány által létrehozott társadalmi bizottság új gazdasági számításokat kér azzal kapcsolatban, milyen kockázattal jár a beruházás folytatása vagy leállítása. – Az Ikarusz és a Csepel Autógyár megállapodott árvitájának átmeneti megoldásában. Érdemi részleteket nem közölnek a megegyezésről, de annyit tudni, hogy a pénzügyi kormányzattól kérnek segítséget. – Az Országos Közlekedésbiztonsági Tanács is tiltakozik az autópálya-használati díj bevezetése ellen.

Április 11. – Szalai Ferenc, a SZOT titkára közli: a szaktanács a korábbi állásponttal ellentétben mégis szervez felvonulással egybekötött nagygyűlést máj. 1-jén. Eközben a független szakszervezetek bejelentik, hogy a Népligetben majálist rendeznek, amelyre várják az új politikai szervezetek, az MSZMP és a SZOT képviselőit is. – Újabb szervezetek tiltakoznak az autópálya-használati díj bevezetése ellen.

Április 12. – Az MSZMP KB egynapos ülésén átalakítja a politikai bizottságot. A 11 tagú testület létszáma 9-re csökken. Nem választják be az új pb-be Berecz Jánost, Csehák Juditot, Lukács Jánost és Szabó Istvánt. Helyükre ketten kerülnek: az 53 éves Jassó Mihály, a budapesti és a 43 éves Vastagh Pál, a Csongrád megyei pártbizottság első titkára. A kb 10 új tagot kooptál. – Megalakul a Magyar Kereszténydemokrata Párt. A több mint 28 000 fős szervezet ügyvezető főtitkárává Kocsis Ferenc írót, a párt elnökének pedig dr. Kiss Péter jogászt választják. – A legutóbbi kormányintézkedéseket bírálja a Magyar Füg-

getlenségi Párt és az Eötvös Loránd Tudományegyetem MSZMP-bizottsága. Mindkét szervezet követeli a vámszabályok enyhítését, az autópályadíj bevezetésének visszavonását.

Április 13. – Soron kívüli ülésén a Minisztertanács úgy dönt: ápr. 14-től 6%-kal leértékeli a Ft-ot a konvertibilis valutákhoz képest. A kormányközlemény az intézkedést az ország fizetőképességének megőrzésével és a nemzetközi pénzügyi szervezeteknek tett ígéretekkel magyarázza. – Győrött és Mosonmagyaróvárott az autópálya-használati díj bevezetése ellen, ill. a városokat elkerülő autópálya megépítését követelve tüntetnek. – A Minisztertanács Tanácsadó Testülete szorgalmazza a Nagy Imre-per jogi felülvizsgálatát. – A határőrség bejelenti: 3 héten belül megkezdik a műszaki határzár lebontását a magyar–osztrák határon.

Április 14. – Németh Miklós miniszterelnök bejelenti: jelentősen átalakítja kormányát. Elismeri, hogy a vezetés kapkod, többször rögtönzésre kényszerül, tagjai között pedig hiányzik a szükséges szemléleti összhang. A Magyar Hírlapban elmondja azt is, hogy kezdeményezte az autópálya-használati díj rendszerének felülvizsgálatát. Csapnivalóan rossznak nevezi a szigorúbb vámszabályok bevezetési módját, de hozzáteszi, az új rendelkezésre mindenképpen szükség volt, különben teljesen kimerültek volna Magyarország devizatartalékai. – A Magyar Demokrata Fórum válságkormány létrehozását javasolja. – Nyilvánosságra hozzák a közleményt az MSZMP KB ápr. 12-i üléséről. A dokumentum szerint a testület állást foglal a párt választási programjának és ideiglenes szervezeti szabályzatának kidolgozása mellett is. A pb személyi összetételének megújítására azért is szükség volt, mert a testületben gyenge volt a szolidaritás, a kollektív szellem, kevés volt a kölcsönös informálás. – Grósz Károly a városi első titkárok budapesti értekezletén kijelenti, hogy az MSZMP-ben balról és jobbról egyaránt meg kell húzni a határokat, majd meg kell válni azoktól, akik nem fogadják el a párt választási programját. A pártszakadással kapcsolatos találgatásokról szólva úgy fogalmaz, hogy egy felelősen politizáló pártnak nem érdeke a szakadás, de az egység mindenáron való fenntartása ugyancsak a széteséshez vezethet. – A Hazafias Népfront Országos Tanácsa ideiglenes vezetőséget választ, hogy az őszi kongresszusig az vigye a mozgalom ügyeit. Ügyvezető elnöknek Kukorelli Istvánt, elnök-főtitkárnak pedig Huszár Istvánt választják meg.

Április 15. – A kecskeméti Reform-műhely tanácskozáson Pozsgay Imre és Nyers Rezső, az MSZMP PB tagjai is a pártszakadás ellen foglalnak állást. Több felszólaló ugyanakkor egy reformpárt létrejöttének fontosságát hangsúlyozza. A tanácskozás szorgalmazza rendkívüli pártkongresszus összehívását.

Április 16. – A Szabad Demokraták Szövetsége közgyűlésén javasolja, hogy az egyik államminiszter vezetésével szakértőkből alakuljon új kormány. A szervezet másik nyilatkozatában indítványozza: kiáltsák ki Magyarország semlegességét. – Az MSZMP reformkörei és az Értelmiségi Fiatalok Szövetsége nyilatkozatban bírálja a kormányt és a pártvezetést. A dokumentumok alkalmatlannak tartják a kormányzásra a Minisztertanácsot, a pártról pedig azt állítják, hogy mostani politikája miatt méltatlan a hatalom gyakorlására. – Németh Miklós miniszterelnök visszautasítja a kormányát érő bírálatokat. – Szófiába utazik Grósz Károly, az MSZMP főtitkára.

Április 17. – A SZOT elnöksége úgy dönt: a lakosságot sújtó legújabb minisztertanácsi intézkedések miatt felülvizsgálja a kormánnyal kötött korábbi megállapodásait. A szaktanács vezető testülete csak egy összetételében jelentősen megújult kormánnyal lát lehetőséget érdemi tárgyalásokra. – A Közlekedési Szakszervezetek Szövetsége és a KIOSZ több szakmai szervezete is tiltakozik az autópálya-használati díj bevezetése ellen. – Hévízen a tó megmentése érdekében több ezer tüntető követeli, hogy a kormány hozzon azonnali, egyértelmű és határozott döntést a karsztvízkiemelés leállításáról. – Az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottsága érvényteleníti Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Király Zoltán és Lengyel László pártból való kizárását. Az indoklás szerint az 1988. ápr.-i döntés felülvizsgálatára azért került sor, mert az eltelt egy évben korszakos jelentőségű változások történtek a politikai közéletben és a politikai rendszerben. – A KEB új elnöke Lukács János. – Az Orient expresszen Magyarországról Ausztriába próbál átszökni 35 román állampolgár, de a határon a kocsit lekapcsolják a szerelvényről. – Befejezi Grósz Károly, az MSZMP főtitkára egynapos bulgáriai látogatását.

Április 18. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára és Németh Miklós kormányfő Budapesten megbeszélést folytat Jichak Samir izraeli miniszterelnökkel. Megerősítik, hogy kölcsönös a készség a 2 ország kapcsolatainak fejlesztésére. – Grósz Károly szerint ellentétes a kb előző heti határozatával a kecskeméti Reform-műhely azon javaslata, hogy az MSZMP reformkörei horizontális kapcsolatokat alakítsanak ki. Az MSZMP főtitkára a Népszabadságban kijelenti: gyengítené a párt befolyását a szervezett frakciók létrejötte és működése. – Lemond Gazsó Ferenc művelődési miniszterhelyettes. – Súlyos testi sértés és hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt bíróság elé állítanak 4 budapesti rendőrt, akik 1988

okt.-ben egy lakásban megvertek 4 embert, köztük 2 nőt. Napokkal korábban Tiszafüreden kezdődött rendőrper. A Belügyminisztérium nyilatkozatban határolja el magát alkalmazottai viszszaéléseitől.

Április 19. – Az MSZMP PB javasolja a KB-nak, hogy a párt mondjon le káderhatásköréről a nem párttisztségek esetében. A testület szerint az élet túlhaladta a hagyományos értelemben vett demokratikus centralizmust, ezért ez a kifejezés az ideiglenes szervezeti szabályzat tervezetében már nem szerepel. – Az MSZMP Budapesti Reformköre üdvözli a 4 kizárt párttag visszavételét, de tiltakozik a KEB-határozat módja és indoklása ellen, követelve Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Király Zoltán és Lengyel László teljes erkölcsi és politikai rehabilitálását. – Az Ellenzéki Kerekasztalba tömörült szervezetek bejelentik: készek az érdemi, politikai tárgyalások megkezdésére az MSZMP-vel. Kétoldalú megbeszéléseket akarnak. Javasolják, hogy a tárgyalások előtt mind az MSZMP, mind az Ellenzéki Kerekasztal tegyen hivatalos nyilatkozatot az alkotmányosság betartásáról. Megegyezni a demokratikus átmenettel kapcsolatos jogszabályokban és az országgyűlési képviselő-választások időpontjában akarnak. – A Magyar Néppárt az agrárágazat válsága miatt azt javasolja, hogy mentsék fel Váncsa Jenő mezőgazdasági és élelmezésügyi, valamint Villányi Miklós pénzügyminisztert. – A Magyar Nemzeti Bank 150 millió USD hitelt vesz fel egy nemzetközi bankkonzorciumtól 8 éves futamidővel.

Április 20. – A Minisztertanács visszavonja az autópálya-használati díj bevezetéséről hozott korábbi határozatát, s a SZOT-tal esedékes tárgyalásokig elhalasztja a háztartási energiahordozók, ill. a víz- és a csatornadíjak árának tervezett emelését. – A kormány felkéri a belügyminisztert, hogy a Nagy Imre-per iratait adja át a legfőbb ügyésznek, s kezdődjön meg az ítélet törvényességének felülvizsgálata. A Minisztertanács dönt arról is, hogy egy év alatt zárják be a nyírádi bauxitbányát. – A Magyar Aluminiumipari Tröszt vezérigazgatója kijelenti: nem ért egyet a nyírádi bánya leállításáról hozott kormánydöntéssel. – Az MSZMP illetékese közli: megvizsgálják az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalási ajánlatát. – Elsőfokon 6 hónaptól 1 évig terjedő, katonai fogdában letöltendő elzárásra ítélik azt a 4 budapesti rendőrt, akik 1988. okt. 23-ra virradó éjszaka egy kispesti lakásban – csendháborítás miatt kivonulva – durván bántalmaztak 2 nőt és 2 férfit.

Április 21. – Megkezdődik a KISZ XII. kongresszusa. – Pozsgay Imre államminiszter a Magyarok Világszövetsége ülésén kijelenti: a kormány a jövőben nem fogja hatalmi eszközökkel megakadályozni, hogy külföldön telepedjenek le azok, akik ott látnak garanciát boldogulásukra. – Bejelenti lemondását Váncsa Jenő mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter. – A nyírádi bauxitbánya dolgozói Budapesten átadják Németh Miklós kormányfőnek és Nagy Sándornak, a SZOT főtitkárának levelüket, amelyben követelik, hogy a kormány adjon garanciákat a dolgozók anyagi és szociális helyzetének biztosítására, továbbá mondja meg, milyen gazdasági megfontolások alapján döntött a bánya bezárásáról.

Április 22. – A KISZ XII. kongresszusán Grósz Károly kijelenti: az MSZMP-nek kétfrontos harcot kell vállalnia, hogy reformpárttá alakuljon. Megerősíti, hogy a párt átmenetileg defenzívába került, szellemileg, politikailag és szervezetileg megosztott, ezért most újra rendezi sorait. A KISZ kongresszusán úgy döntenek: Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség néven működjön az újjáalakult szervezet. – A Duna Kör közgyűlésén úgy döntenek, hogy megnyitják a Duna-mozgalmak népszavazási irodáját, amelynek feladata, hogy megszervezze a lakosság tájékoztatását a bős–nagymarosi vízlépcső érintő topológiai, energetikai, hajózási, mezőgazdasági és egyéb kérdésekben. – A Budapestről Bécsbe tartó Lehár expresszen újabb 11 erdélyi menekült kísérli meg, hogy vízum nélkül jusson át Ausztriába. Valamennyiüket visszafordítják. – A Független Jogász Fórum a büntetőjog megreformálását s az állam elleni bűncselekmények új meghatározását sürgeti.

Április 23. – A KISZ jogutódaként megalakult Demokratikus Ifjúsági Szövetség Nagy Imrét választja elnökének.

Április 24. – A Független Kisgazdapárt szerint a jelenlegi Országgyűlés nem alkalmas az új alkotmány meghozatalára. Az FKGP úgy véli: az alaptörvényben szükségtelen az állam szocialista jellegének meghatározása. – Az Országgyűlés Vas megyei képviselőcsoportja nem tartja parlamenti vitára alkalmasnak az ifjúsági törvény érvényesülésének tapasztalatairól készített beszámolót. – Budapesten ülésezik a Magyar–Szovjet Közgazdasági Bizottság. Magyar vélemény szerint már 2 év múlva át lehetne térni a konvertibilis valutában való elszámolásra a kereskedelemben. – Nagy Sándor, a SZOT főtitkára Tatabányán egy szakszervezeti fórumon kijelenti: a reálbércsökkentés nem javítja, hanem éppen ellenkezőleg, rontja a népgazdaság egyensúlyát.

Április 25. – Kiskunhalasról hazaindul a szovjet harckocsi gárdahadosztály. – Londonba utazik Pozsgay Imre államminiszter, az MSZMP PB tagja. Megbeszélést folytat Margaret Thatcher brit miniszterelnökkel.

Április 26. – Németh Miklós miniszterelnök beterjeszti kormányátalakítási javaslatait az Elnöki

Tanácshoz. A kormányfő külügyminiszternek Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkárt, pénzügyminiszternek Békesi László pénzügyminiszter-helyettest, ipari miniszternek Horváth Ferenc ipari minisztériumi államtitkárt, mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszternek Hütter Csaba szécsényi tsz-elnököt, művelődési miniszternek Glatz Ferencet, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatóját, az Országos Tervhivatal elnökének pedig Kemenes Ernőt, a Tervhivatal államtitkárát javasolja. – Megalakul az 1945–62 közötti koncepciós perek felülvizsgálatával foglalkozó jogász- és történészbizottság. Társelnököknek Földvári József büntetőjogászt és Zinner Tibor történészt nevezi ki a kormány elnöke. Zinner Tibor ellen más történészek tiltakoznak. – Veszprém megyei látogatásán Grósz Károly, az MSZMP főtitkára kijelenti: nem ellenzi, hogy 1990-ről előbbre hozzák a parlamenti választásokat. – Franciaországi látogatása során Beck Tamás kereskedelmi miniszter megerősíti, hogy eladó a külföld számára 50 magyar vállalat.

Április 27. – A Hajdú-Bihar megyei országgyűlési képviselők levelet küldenek Szűrös Mátyás parlamenti elnöknek. Sérelmezik, hogy az utóbbi hetekben több politikai vezető elképzelhetőnek tartotta az előrehozott országgyűlési választásokat anélkül, hogy a kérdésben illetékes parlament tárgyalt volna erről. – A Minisztertanács úgy dönt, hogy az Országgyűlés elé terjeszti a gazdálkodó szervezetek és a gazdasági társaságok átalakulásáról szóló törvényjavaslatot. – Genfben Kovács László külügyminiszter-helyettes közli: Magyarország fegyverzete és katonai kiadásai további csökkentésére készül. – Újabb hitelek felvételéről tárgyal az NSZK-ban a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Bartha Ferenc bejelenti, hogy megállapodott egy 55%-ban magyar tulajdonú, majna-frankfurti székhelyű közös bank létrehozásáról. – A Magyar–Szovjet Közgazdasági Bizottság budapesti ülésén olyan vegyesbizottságot alakítanak, amely rövidesen konkrét elképzeléseket dolgoz ki a KGST-együttműködés mechanizmusának reformjára. – A Fidesz kezdeményezésére néhány tucat fiatal ülősztrájkot tart a Belügyminisztérium előtt, tiltakozva a rendőri túlkapások ellen. – A Veszprém megyei kórházban szalmonellafertőzés miatt a dolgozók közül 150-en, az ápoltak közül pedig 20-an betegednek meg.

Április 28. – Az Elnöki Tanács elfogadja Németh Miklós miniszterelnök előterjesztését a kormány átalakításáról, és jún. 3-ra tűzi ki a szavazást Dauda Sándor budapesti képviselő visszahívásáról. – A Magyarországi Szociáldemokrata Párt ellenzi, hogy előbbre hozzák a parlamenti választásokat. – A Belügyminisztérium átadja a Nagy Imre-per iratait a legfőbb ügyésznek, aki kijelenti, hogy a jogi elemzés várhatóan hosszú ideig tart. – A Magyar Demokrata Fórum kiskunfélegyházi szervezete követeli, hogy mondjon le mandátumáról Korom Mihály országgyűlési képviselő. – A gyógyszergyártó vállalatok júl.-tól termelői áremelést helyeznek kilátásba, alapanyagaik drágulása miatt. Az Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság tiltakozik. – Törvényesen is elismerik a Magyarországi Új Apostoli Egyházat.

Április 29. – Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság alakul a Függetlenségi Párt kezdeményezésére. A testület elemezni akarja Magyarország nemzetközi szerződéseit, a külföldről felvett hitelek felhasználásának módját, a nagyberuházásokat, valamint a hibás döntésekért felelős állami és társadalmi vezetők vagyonát. – Németh Miklós miniszterelnök megerősíti, hogy a nyírádi bauxitbányát 1990. jún. 30-ig be kell zárni. – A Tolna megyei MSZMP-értekezleten javasolják, hogy még az idén hívják össze az MSZMP kongresszusát. – 88 éves korában meghal Ijjas József nyugalmazott kalocsai érsek.

Április 30. – Szűrös Mátyás parlamenti elnök Orosházán egy nagygyűlésen kijelenti, hogy a mostani országgyűlésnek kell jóváhagynia az új választójogi és a párttörvényt. Szerinte célszerű lenne esetleg előrehozni a választásokat, mert az MSZMP-nek és a többi pártnak az össznemzeti célok érdekében megbékélésre kell törekedniük. – Sándor László, a SZOT titkára máj. 1-jei ünnepi rádió- és tv-köszöntőjében a munka, a szabadság és a rend hármas jelszavát hirdeti meg. – A Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság az Országgyűléshez intézett nyílt levelében azzal vádolja a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztériumot, hogy évtizedekig tartó környezetromboló programot valósít meg a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer felépítésével.

Május 1. – A SZOT szervezésében a budapesti felvonulási téren tartanak politikai nagygyűlést. Nagy Sándor, a SZOT főtitkára igényli a kormánytól, hogy vizsgálja meg a veszteséges tevékenységeket, a nagyberuházásokat és a költségvetés kiadásait. Tatár Árpád, a SZOT ifjúsági tanácsának tagja követeli, hogy gyermekenként 300 Ft-tal emeljék fel a családi pótlékot júl.-tól, szept.-től pedig ingyenes ellátást kapjanak az óvodákban és az iskolákban a mindenkori létminimum szintje alatt élő családok gyermekei. Grósz Károly arról szól, hogy az MSZMP mai vezetése elhatárolja magát mindattól, ami a jelenlegi súlyos helyzethez vezetett. Az MSZMP főtitkára a Népszabadság fórumán kijelenti: Kádár János nagyon rossz egészségi állapotban van, mert a bortönévek alatt szerzett tüdőbetegsége eluralkodott rajta, s emberileg is nehezen éli meg a mostani változó időszakot. – A függet-

len szakszervezetek a Népligetben tartanak majálist. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt külön ünnepséget szervez. Baranyai Tibor, az MSZDP elnökségi tagja megerősíti, hogy pártja semmiféle koalíciós tárgyalásra nem hajlandó, amíg egy új, szabad választáson nem tisztázódnak a valódi politikai erőviszonyok.

Május 2. – Az MSZMP PB máj. 8-ára összehívja a központi bizottság ülését. A testület javasolja, hogy a kb foglaljon állást a párttörvény tervezetének elvi kérdéseiről, majd ajánlja a jogszabályjavaslatot elfogadásra a parlamentnek. A pb orvosi konzílium véleménye alapján tájékoztatót hallgat meg Kádár János egészségi állapotáról. – Kőszeg térségében megkezdik a műszaki határzár bontását. – Az Állami Egyházügyi Hivatal új vezetője, Sarkadi Nagy Barna kijelenti: az állam az egyházi élet szabályozásának valamennyi területéről kivonul. – Korom Mihály országgyűlési képviselő visszautasítja az őt ért bírálatokat. – Általános és középiskolás gyerekek tüntetnek Vácott, a Chinoin Gyógyszergyár ottani telepének bezárását követelve.

Május 3. – Medgyessy Péter miniszterelnökhelyettes Prágában Pavel Hrivnak miniszterelnök-helyettessel tárgyal. Közli: Magyarország egyelőre nem köti meg az egyezményt Csehszlovákiával a bős–nagymarosi vízlépcsővel kapcsolatos környezetvédelemről és a víztisztító létesítmények megépítéséről, mert megvárja a parlament állásfoglalását. – A bős–nagymarosi vízlépcsőrendszerről tárgyal Németh Miklós kormányfő részvételével a Minisztertanács Tanácsadó Testülete. Meghallgatják a beruházást ellenző Duna Kör szakértőinek véleményét is. – Az MSZMP társadalompolitikai bizottsága szerint el kellene törölni azt az 1973-as párthatározatot, amelyben filozófusokat és társadalomtudósokat ítéltek el. – Megalakul a párizsi székhelyű Emberi Jogok Magyar Ligájának budapesti tagozata. Elnöknek Csoóri Sándort választják.

Május 4. – A Minisztertanács állást foglal átfogó gazdasági csomagterv kidolgozása mellett. Marosán György kormányszóvivő közli: a tervezettnél is nagyobb mértékű áremelések lesznek, másrészt élénkítik a vállalkozásokat s elősegítik az állami tulajdon gyorsabb magánkézbe adását. – Az MSZMP Csongrád megyei bizottsága azt javasolja, hogy a kb jún.-ra hívja össze az országos pártértekezletet a választási program kidolgozására, új működési szabályzat megalkotására, s a szükséges személyi változások eldöntésére. – A Vásárhelyi Pál Társaság nyilatkozatában újból a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer megépítését szorgalmazza.

Május 5. – A legfőbb ügyész törvényességi óvást emel a Demény Pál ellen 1946-ban hozott ítélet miatt. – A bős–nagymarosi beruházást ellenőrző társadalmi bizottság megállapítja, hogy mind csehszlovák, mind magyar oldalon előrehaladott állapotban vannak a munkálatok.

Május 6. – A Nyilvánosság Klub, a Hajnal István Kör és a Történelmi Igazságtétel Bizottsága javasolja, hogy az elmúlt 45 év történetének kutatására hozzanak létre tudományos intézetet. – Az MSZMP Pest megyei bizottsága kibővített ülésén javasolja, hogy még 1989-ben kezdődjön meg a népképviseleti testületek újraválasztása. A párt választási programjának kidolgozására s a személyi változások eldöntésére országos pártértekezlet összehívását tartják szükségesnek. – A győri MSZMP-értekezleten követelik, hogy a kb még az ősszel hívja össze a párt XIV. kongresszusát. – MSZMP-tagok egy csoportja Budapesten marxista-centrista platformot alakít. A gyűlésen elsietettnek minősítik a többpártrendszert, s azt állítják, hogy az MSZMP PB-ben olyanok a hangadók, akik a polgári rendszerre való átmenetet szorgalmazzák. – Tahitótfaluban 61 erdélyi menekült család egyenként 200 négyszögöles telket kap ingyen. – Megalakul a gazdasági vezetők érdekképviseleti szervezete, elnöknek Bihari Istvánt, a Chinoin vezérigazgatóját választják.

Május 7. – Debrecenben a Magyar Demokrata Fórum helyi szervezetének kezdeményezésére lakossági fórumon követelik a helyi szovjet katonai repülőtér bezárását.

Május 8. – Az MSZMP KB egynapos zárt ülésén felmenti Kádár Jánost pártelnöki tisztségéből és központi bizottsági tagságából. A kb támogatja a miniszterelnök kormányátalakítási javaslatait; elvi döntést hoz országos pártértekezlet összehívásáról. A testület politikai egyeztető fórum létrehozását javasolja az MSZMP és a többi politikai erő párbeszédének megkezdésére. További személyi döntések: Lukács Jánost felmentik kb-titkári tisztségéből, Eötvös Pál korábbi főszerkesztő-helyettest kinevezik a Népszabadság főszerkesztőjének. – Megkezdődik a Magyar Tudományos Akadémia 149. közgyűlése. Németh Miklós miniszterelnök kijelenti: a kormány a jövőben szervezeti átalakításokkal nem akar beavatkozni az MTA életébe. – Vissi Ferenc, az Országos Árhivatal elnöke cáfolja a kormányszóvivő azon bejelentését, hogy 1989-ben a tervezettnél nagyobb áremelkedések lesznek.

Május 9. – Nyilvánosságra hozzák az MSZMP KB Kádár Jánoshoz írt levelét. E szerint a testület a párt elnökének egészségi állapotát mérlegelve döntött arról, hogy Kádár Jánost felmenti pártelnöki tisztségéből és kb-tagságából. A levél hangsúlyozza: „Ma még nem vállalkozhatunk egy fél évszázados történelmi jelentőségű életút értékelésére... A magyar kommunisták úgy tekintenek Kádár Jánosra, mint aki a nemzeti megbé-

kélés érdekében mindenkor kész volt a megegyezésre." – Fejti György, az MSZMP KB titkára nemzetközi sajtóértekezletén kijelenti: nem politikai okokból, hanem a párt és az ország érdekeit szem előtt tartva mentették föl tisztségeiből Kádár Jánost. – Az MSZMP KB közzéteszi részletes javaslatait a politikai egyeztető fórum működéséről: minden társadalmi és politikai szervezetet elfogad tárgyalópartnernek, amely az alkotmányosság talaján áll. Az MSZMP szerint a megbeszéléseken a demokratikus átmenettel kapcsolatos törvénytervezeteket és a következő választások időpontját kell megvitatni. – Az MSZMP KB máj. 8-i üléséről kiadott közlemény bejelenti: a kb a jövőben csak a saját hatáskörébe tartozó párttisztségek betöltéséről dönt; a kb hatályon kívül helyezi a munkásőrség pártirányításáról szóló korábbi határozatait.

Május 10. – Megkezdődik az Országgyűlés ülésszaka. A képviselők jóváhagyják a 6 új miniszter kinevezését, majd – módosítva az alkotmányt – elfogadják a bizalmatlansági indítványról szóló törvényjavaslatot. Kádár János az MSZMP KB-nak küldött válaszlevelében megírja, hogy a testület döntését fegyelmezett kommunistaként elfogadja, de már ő is foglalkozott a visszavonulás gondolatával. „Bizonyára követtem el hibákat is, de higgyék el, minden tettemet a jó szándék vezette, mindenekelőtt a magyar nép, a mozgalom, a párt érdekeit tartottam elsődlegesnek." – Az Igazságügyi Minisztérium közzétesz egy 277 nevet tartalmazó listát, azokról, akiket az 1956-os eseményekkel összefüggésben végeztek ki. Borics Gyula igazságügyi államtitkár közli: a névsor – adatok hiján – nem lehet teljes. Újságíróknak kijelenti, hogy Nagy Imrének és társainak jún. 16-i temetésén a kormány hivatalosan nem képviselteti magát. – Az Elnöki Tanács a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével tünteti ki a 60 éves Kányádi Sándor romániai magyar költőt és lapszerkesztőt. – Figyelmeztető sztrájkot tartanak a mezőfalvai általános iskola pedagógusai, követelve, hogy 50%-kal emeljék bérüket. Beszüntetik a munkát a szekszárdi tanítóképző főiskola és gyakorlóiskola oktatói is, mert 100%-os béremelést szeretnének elérni.

Május 11. – Az Országgyűlés elfogadja az ifjúsági törvény végrehajtásáról szóló beszámolót. A képviselők – megváltoztatva a választási törvényt – kimondják, hogy a megüresedett képviselői helyekre időközi választásokat kell kiírni, s a jelölteknek nem a Népfront programját, hanem az alkotmányt kell elfogadniuk. A parlament módosítja a polgári törvénykönyvet úgy, hogy a magánkölcsönök kamata a jövőben 8% helyett akár 20% is lehet. – Az MSZMP Budapesti Reformköre további személyi változásokat sürget a pártvezetésben azzal az indoklással, hogy le kell vonni az országot válságba juttató elmúlt másfél évtizedes politika konzekvenciáit. Javasolják, hogy haladéktalanul mentsék fel minden pártfunkciójából Aczél Györgyöt, Maróthy Lászlót és Sarlós Istvánt. Az MSZMP Budapesti Reformköre elsősorban politikai indítékú és súlyú döntésnek tartja Kádár János felmentését. – A Történelmi Igazságtétel Bizottsága szerint tarthatatlan, hogy a koncepciós perek felülvizsgálatáról olyan ügyészek foglaljanak állást, akik korábban ilyen ítéletekben szerepet játszottak, vagy a közelmúltban is hitet tettek 1956 ellenforradalomként való minősítése mellett. – Andrew Sarlós, magyar származású kanadai üzletember Németh Miklós miniszterelnök előtt kijelenti, hogy egy kanadai üzleti csoport hajlandó lenne 1,5 milliárd USD-vel beszállni az 1995-re tervezett Budapest–Bécs világkiállítás beruházásaiba. – A rendőrség tevékenységét szabályozó törvény megalkotását sürgeti a Belügyminisztérium ifjúsági szervezete. – A bős–nagymarosi beruházás befejezését kéri a kormánytól a Népfront környezetvédelmi bizottsága, a Vásárhelyi Pál Társaság, a Budapesti Műszaki Egyetem vízgazdálkodási tanszéke, Pest megye tanácsa és MSZMP-bizottsága, Nagymaros tanácsa és MSZMP-bizottsága, a váci városi MSZMP-értekezlet, a Magyar Hidrológiai Társaság Pest megyei szervezete és a Magyar Hajózási Részvénytársaság. – A bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer felépítését ellenző Duna-mozgalmak alapítványt hoznak létre azért, hogy ha leállítják a beruházást, az általuk összegyűjtött pénzből csökkenthető legyen az országra háruló kártérítési és helyreállítási teher. – Beck Tamás kereskedelmi miniszter bejelenti, hogy 51%-os brit részesedéssel vegyes vállalattá alakul a Ganz Vasúti Járműgyár Rt. – A Republikánus Kör kezdeményezésére néhány tucat ember a Művelődési Minisztérium előtt tüntetésen követeli, hogy szept.-től töröljék el az ideológiai nevelést és az orosz nyelv kötelező tanítását.

Május 12. – A nagymarosi vízlépcsőrendszer építésének leállítását javasolja a Minisztertanács Tanácsadó Testülete. Az indoklás szerint a beruházás az elhibázott, a túlzottan anyag- és energiaigényes, elavult gazdaságfejlesztési politika szimbóluma lett, továbbá megtestesíti azt a döntéshozatali rendszert, amely kizárta a szakértők széles körét, s amely nem állt a nyilvánosság ellenőrzése alatt. A Minisztertanács Tanácsadó Testülete elutasítja, hogy népszavazás döntsön az építkezés sorsáról. – A vízgazdálkodási szakembereket tömörítő Vásárhelyi Pál Társaság szórólapokon is megerősíti, hogy a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer építésének folytatása mellett van. – A Duna Kör bejelenti: országgyűlési képviselők részvételével jószolgálati küldöttséget indít Ausztriába, hogy a nagymarosi vízlépcső várható leállításának következményeiről tárgyaljanak osztrák vállalatok és bankok képvise-

lőivel. – A Minisztertanács a Központi Statisztikai Hivatal elnökévé nevezi ki Hoós Jánost, aki eddig az Országos Tervhivatal élén állt. – A lakossági tiltakozások nyomán tovább korlátozzák a szovjet katonai repüléseket Debrecenben. – Hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége miatt vádat emelnek a budapesti II. kerületi rendőrkapitányság 3 beosztottja ellen, amiért közlekedési szabálysértés miatt bevittek a rendőrségre és megvertek egy taxisofőrt.

Május 13. – A Minisztertanács rendkívüli ülésén azonnali hatállyal felfüggeszti a nagymarosi vízlépcső építését. Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes közli: a kormány komolyan mérlegeli a végleges leállítás lehetőségét, ehhez azonban további szakmai vizsgálatokat kell végezni, ill. államközi tárgyalásokat kell folytatni a megkötött nemzetközi szerződések módosításáról. – Budapesten az MSZMP meghívására 26 európai és észak-amerikai párt képviselői zárt ülésükön úgy foglalnak állást, hogy a romániai helyzet veszélyezteti az európai stabilitást.

Május 14. – Németh Miklós miniszterelnök az Országgyűlési Tudósítások c. újságnak azt mondja, hogy a parlamentnek kell döntenie a nagymarosi építkezés végleges leállításáról. – Békesi László pénzügyminiszter a kormány gazdasági csomagtervéről elmondja, hogy 20 milliárd Ft-tal akarják csökkenteni a költségvetés kiadásait: a védelemre fordított összegeket 5 milliárd Ft-tal, az igazgatási szerveknek adott pénzt 1 milliárddal, a társadalmi szervezeteknek juttatott támogatást szintén 1 milliárddal akarják lefaragni. A Minisztertanács a közelgő kormány–SZOT találkozón előterjeszti 5-6 milliárd Ft-ra tervezett szociálpolitikai csomagtervét is.

Május 15. – Németh Miklós miniszterelnök Varsóban Mieczysław Rakowski kormányfővel és Wojciech Jaruzelskivel, a LEMP első titkárával folytat megbeszélést. – Az Ellenzéki Kerekasztalba tömörült 8 politikai szervezet üdvözli a nagymarosi vízlépcsőépítés felfüggesztéséről hozott kormánydöntést. – Lemond mandátumáról Kiskunfélegyháza országgyűlési képviselője, Korom Mihály.

Május 16. – Az MSZMP PB máj. 29-re összehívja a kb-t. Állást foglal amellett, hogy alakítsák át az MSZMP vallás- és egyházpolitikáját. A pb szerint a kb-nak új agrárpolitikai koncepciót kell kidolgoznia, mert a korábbi tervezetet sok kritika érte. – A Hajdú-Bihar megyei országgyűlési képviselőcsoport úgy foglal állást, hogy a parlament beleegyezése nélkül a Minisztertanácsnak nem volt joga a nagymarosi vízlépcsőépítés leállításához, ezért az Országgyűlésnek felelősségre kellene vonnia a kormányt. – A nagymarosi beruházásban érdekelt Vízépítő-ipari Trösztöt vezérigazgatóhelyettese bejelenti, hogy cége kötbért és kártérítést fog kérni, amiért felfüggesztették a vízlépcső építését. – Az agrárreformkörök országos szervezetének alakuló ülésén a Gabonatermelők Egyesülése sztrájkot helyez kilátásba arra az esetre, ha a kormány legalább 30%-kal nem emeli fel a gabona felvásárlási árát. – Lemond mandátumáról Varga Gyula, a Zala megyei országgyűlési képviselőcsoport vezetője, akinek visszahívására az MDF és a Fidesz zalaegerszegi szervezete aláírás-gyűjtési akciót indított. – Madarasi Attila pénzügyminisztériumi államtitkár bejelenti: a kormány pénzügyi csomagterve a benzinárak emelését is tartalmazza. – A Művelődési Minisztérium bejelenti: kiszivárogtak a matematika írásbeli érettségi tételek, ezért a dolgozatokat nem értékelik, hanem az év végi érdemjegy kerül az érettségi bizonyítványba. Alapos a gyanú, hogy a magyar nyelv és irodalom írásbeli érettségi tételei is kiszivárogtak. Vizsgálat indul az Országos Pedagógiai Intézetnél.

Május 17. – A SZOT–kormány-találkozón bejelentik: a Minisztertanács eláll a víz- és a csatornadíjak idei emelésétől s az ehhez kapcsolódó lakbéremelésektől. Ugyanakkor jún.-tól felemelik a háztartási energiák árát, de a tervezettnél kisebb mértékben. Kompenzációként júl.-tól minden nyugdíjas havi 100 Ft-tal többet kap, de akinek 5000 Ft-nál kisebb a nyugdíja, az további 200 Ft-ot vehet fel. Szept.-től minden gyerek után 150 Ft-tal több családi pótlékot fizetnek. – Pozsgay Imre, az MSZMP PB tagja Bécsben megerősíti, hogy pártja elfogadja a szabad választások elvét, épp ezért egy esetleges vereség után hajlandó ellenzékbe vonulni. – Lemond mandátumáról Varga Gyula Szabolcs-Szatmár megyei országgyűlési képviselő, aki egy tisztázatlan kedvezményes bútorvásárlási ügybe keveredett. – A Művelődési Minisztérium bejelenti: valószínűleg kiszivárogtak a fizika és a kémia írásbeli érettségi tételek, ezért az új vizsgakérdéseket rádión keresztül közli. – Pécsi székhellyel országos érdekvédelmi szervezetként megalakul a Magyar Pedagógus Kamara. – Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes a KGST végrehajtó bizottságának moszkvai ülése után kijelenti, hogy a Szovjetunió valószínűleg kész áttérni a konvertibilis elszámolás bevezetésére a Magyarországgal folytatott kereskedelemben.

Május 18. – Áremelésekről dönt a Minisztertanács. Jún.-tól a szén 47, a brikett 9, a koksz 30, a tűzifa 43, a tüzelőolaj 15, a vezetékes gáz 20, a budapesti villamosáram 36%-kal drágul. Máj. 12-től a 86-os, a 92-es és a 98-as oktánszámú benzin, az ólommentes 95-ös oktánszámú benzin 1 Ft-tal kerül többe. A benzináremelésből befolyó többletjövedelem az általap pénzügyi fedezetét szolgálja. – Gábor András, a Magyar Gazdasági Kamara elnöke kijelenti: a nagymarosi építkezés végleges leállítása esetén a ma-

gyar vállalatok is hasonló kártérítést igényelnek, mint amilyet az osztrák cégek kapnak. – Újabb 10 megye tsz-ei csatlakoznak a Gabonatermelők Egyesülésének felhívásához, hogy ha a kormány nem emeli fel legalább 30%-kal a gabona felvásárlási árát, jún. 29-én legyen sztrájk. – Az MSZMP Budapesti Reformköre öntelt és diktatórikus hangneműnek nevezi Grósz Károlynak a New York Timesban megjelent nyilatkozatát, tartalmáról pedig azt állítja, hogy az MSZMP főtitkára megkérdőjelezi a demokratikus többpártrendszerre való békés átmenet szándékának komolyságát. Türmer Gyula, Grósz Károly külpolitikai tanácsadója visszautasítja az MSZMP Budapesti Reformkörének állításait. – Az Ellenzéki Kerekasztal szervezetei levelükben úgy fogalmaznak, hogy az MSZMP megakasztotta, sőt felszámolta a kormányzó párt és az ellenzék között megindult tárgyalásokat. Az MSZMP tárgyalási ajánlata pusztán propagandafogás annak alapján, hogy Grósz Károly kijelentette, a szabad választásokra leghamarabb csak 6 év múlva kerülhet sor.

Május 19. – Németh Miklós kormányfő a Honvédelmi Minisztérium vezetői értekezletén kijelenti: a hadsereg erejét semmilyen politikai erőnek nem szabad felhasználni a belpolitikai kérdések megoldására. – Sárbogárdról és Debrecenből hazaindulnak az ott állomásozó szovjet alakulatok, de mindkét laktanyába Nyugat-Dunántúlról telepítenek át szovjet katonákat. – A SZOT elnöksége szerint a kormány gazdasági csomagterve nem néz szembe az alapproblémával: az eladósodási helyzettel, a fizetési mérleg nagymértékű hiányával. – Az MSZMP Hódmezővásárhelyi Reformköre Szabó Sándor országgyűlési képviselőt, a Magyar Demokrata Fórum mezőkövesdi szervezete pedig Ladányi József törvényhozót szólítja fel lemondásra. – Nagymaroson egy lakossági fórumon a miniszterelnök és a kormány lemondását követelik, amiért a Minisztertanács felfüggesztette a vízlépcső építését. – Varga Miklós környezetvédelmi és vízgazdálkodási államtitkár kijelenti: minisztériuma nem ért egyet a nagymarosi beruházás leállításával, de a döntést tudomásul veszi. – Túlóradíjaik emelését követelve sztrájkolnak 2 bajai általános iskola pedagógusai.

Május 20. – Az MSZMP-reformkörök szegedi első országos tanácskozásán követelik pártkongresszus összehívását, s ennek érdekében aláírás-gyűjtési akciót hirdetnek. Nyilatkozatban indítványozzák a központi bizottságnak, hogy a jún. 16-i gyászszertartás előtt mondják ki: Nagy Imre politikai koncepciós per áldozata lett. Felszólítják az MSZMP vezető testületét arra is, kezdjen azonnal érdemi tárgyalásokat az Ellenzéki Kerekasztallal. – A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetői közlik, hogy körülbelül 25–30 000 tagja van az MSZDP-nek, amely az év végén kongresszust akar tartani. – A Fiatal Demokraták Szövetségének vezetői bejelentik, hogy szervezetük kilép a Magyar Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsából. – 59 éves korában meghal Galgóczi Erzsébet Kossuth-díjas író.

Május 21. – Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke az egyik olasz tévétársaságnak adott interjúban szorgalmazza Nagy Imre teljes politikai, jogi rehabilitálását.

Május 22. – Horn Gyula külügyminiszter az MSZMP Egri Reformkörének vitáján, Szűrös Mátyás országgyűlési elnök pedig rádiónyilatkozatában jelenti ki, hogy Nagy Imre és mártírtársai politikai koncepciós per áldozatai lettek. – Nyilvánosságra hozzák az MSZMP reformköreinek platformtervezetét, amely szerint a hatalom megosztására, a tulajdonviszonyok gyökeres átalakítására van szükség. A dokumentum szorgalmazza, hogy a súlyos válságban lévő MSZMP alakuljon át baloldali közösségi párttá, legyen hiteles vezetése és nemzeti politikai programja. – Németh Miklós miniszterelnök az Országgyűlés független képviselői előtt azt ígéri, hogy a kormány a jövőben minden nagy beruházás megindításához parlamenti jóváhagyást kér. Közli, hogy hazánk visszafogja a szocialista exportot, mert a gazdaság már nem képes újabb hitelkihelyezésre. – A magyar–ciprusi kapcsolatok fejlesztéséről tárgyal Budapesten Georgiosz Vasziliu ciprusi elnök.

Május 23. – Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke felajánlja közreműködését az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásainak lebonyolításában. Az Ellenzéki Kerekasztal képviselője üdvözli a javaslatot. – A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa bűncselekmény hiányában felmenti Demény Pált, s hatályon kívül helyezi az ellene állítólagos háborús és népellenes bűntettek miatt 1946-ban hozott ítéletet. – Magyar társadalmi jószolgálati küldöttség tárgyal Bécsben a nagymarosi beruházás felfüggesztéséről az érintett osztrák vállalatok és a parlamenti pártok megbízottaival.

Május 24. – Németh Miklós miniszterelnök Prágában megállapodik Ladislav Adamec kormányfővel, hogy miniszterelnök-helyettesi szintű magyar–csehszlovák szakértői csoportot állítanak fel a nagymarosi vízlépcsőépítéssel kapcsolatos problémák rendezésére. – Horn Gyula külügyminiszter belgrádi tárgyalásain megállapodik abban, hogy Jugoszlávia átadja a magyar történelem 1956–58 közötti időszakával kapcsolatos jugoszláv dokumentumokat. – A budapesti rendőr-főkapitányság az érettségi botrányok ügyében folytatott vizsgálatát azzal zárja le, hogy a tételeket átlátszó borítékba tették az Országos Pedagógiai Intézet házinyomdájában,

így ismerhették meg azok tartalmát illetéktelenek is.

Május 25. – Ausztriai tárgyalásai után Németh Miklós miniszterelnök kijelenti, hogy prágai és bécsi megbeszélései megteremtették a feltételeket a nagymarosi építkezésre vonatkozó végleges állásfoglaláshoz. – A Minisztertanács javasolja a parlamentnek az alkotmánybíróság és a köztársasági elnöki intézmény bevezetését.

Május 26. – Az MSZMP PB gyökeresen új választási törvény megalkotása mellett foglal állást azzal, hogy biztosítani kell a pártok demokratikus esélyegyenlőségét, s azt, hogy a választópolgárok a hivatalosan bejegyzett pártok programjai között szabadon választhassanak. A testület hatálytalanítja azt a 16 évvel korábbi határozatát, amelynek alapján 7 filozófust és szociológust eltávolítottak a kutatóintézetekből, korlátozták publikálási és utazási lehetőségeiket. – Országos értekezlet helyett pártkongresszus összehívását sürgeti 4 MSZMP-szervezet. Az Elnöki Tanács időközi választásokat ír ki júl. 22-re 3 megüresedett mandátumú országgyűlési választókerületbe. – A nagymarosi vízlépcsőépítés felfüggesztéséről hozott kormánydöntést támogatva körülbelül 6000 ember vonul az Országház elé. A Duna-mozgalmak képviselői átadják azokat az íveket, amelyekben újabb 40 000-en követelik népszavazás kiírását a beruházásról. Eközben a nagymarosi lakóterületi MSZMP-alapszervezet képviselői 78 500 aláírást visznek a parlament elé, követelve a nagymarosi beruházás befejezését. – Tóth Tibor, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének helyettese bejelenti: Magyarország 1990 végéig 250 harckocsit és 430 tüzérségi löveget semmisít meg. – Törvényesen elismert vallásfelekezetté nyilvánítják a Hit Gyülekezetét.

Május 27. – Az MDF Szolnok megyei tanácskozásán Bíró Zoltán ügyvezető elnök kijelenti, hogy az Ellenzéki Kerekasztal és a kormányzó párt megegyezése után ősszel parlamenti választásokat kellene tartani. – Az MSZMP Komárom megyei értekezletén javasolják, hogy még jún. 16. előtt rehabilitálják politikailag Nagy Imrét és sorstársait. – Alakuló kongresszust tart Budapesten a Szolidaritás Szakszervezeti Munkásszövetség. – Nyíregyházán 500 ember tüntet a folyamatos áremelkedések ellen. – Bejelentik, hogy Magyarország és a Nemzetközi Valutaalap továbbra is fenntartja pénzügyi együttműködését, jóllehet az IMF egyelőre nem folyósítja a legutóbbi egyéves készenléti hitel utolsó részletét, mert hazánk nem teljesítette a vállalt feltételeket. Az IMF képviselői ugyanakkor budapesti tárgyalásukon egyetértettek a kormány gazdasági csomagtervével.

Május 29. – Zárt ülésén az MSZMP KB úgy dönt, hogy nem pártértekezletet, hanem kongresszust hív össze.

Május 30. – Az Országgyűlés törvényt alkot a gazdálkodó szervezetek és a gazdasági társaságok átalakulásáról, módosítja a vállalati és a szövetkezeti törvényeket. – Az MSZMP KB máj. 29-i üléséről tartott sajtótájékoztatóján Major László pártszóvivő kijelenti: a periratok mindegyikének ismerete nélkül is kimondható, hogy Nagy Imrét „koncepcionált politikai perben ítélték el", és az MSZMP alapító tagjának kivégzése törvénytelen volt. Az MSZMP hivatalosan nem lesz ott a jún. 16-i temetésen. – Az MSZMP budapesti bizottsága azt javasolja, hogy az MSZMP képviselői is vegyenek részt Nagy Imrének és mártírtársainak temetésén. Grósz Károly, az MSZMP főtitkára tévéinterjújában kijelenti: a párt rendelkezésére álló dokumentumok alapján határozottan megállapítható, hogy az MSZMP egyetlen testülete és személy szerint Kádár János sem adott utasítást Nagy Imre elítélésére, kivégzésére. – Nyilvánosságra hozzák az MSZMP KB új tárgyalási javaslatát. Eszerint 4 oldalú megbeszéléseket kellene kezdeni úgy, hogy az asztal egyik oldalán az MSZMP, a másikon az Ellenzéki Kerekasztal, a harmadikon a többi független szervezet képviselői, a negyediken pedig megfigyelők foglalnának helyet. Az MSZMP KB felkéri az Országgyűlés elnökét, hogy elnököljön az érdemi tárgyalások ülésein. – A Termelőszövetkezetek Országos Tanácsában közlik: már csaknem 1000 hazai tsz-ben döntöttek úgy, hogy csatlakoznak az aratási demonstrációhoz. – Lemond Patkó András pénzügyminiszter-helyettes, személyes okokra hivatkozva. – A Legfelsőbb Bíróság megerősíti, hogy Kiss Lajos törzsőrmester 2 és félévi börtönbüntetést, Papp Bálint pedig 8 hónapi katonai fogdát töltsön le, amiért Tiszakécskén kihallgatás közben bántalmaztak 2 fiatalembert.

Május 31. – Az MSZMP KB nyilatkozatában szükségesnek tartja, hogy mielőbb lezáruljon Nagy Imre és társai perének felülvizsgálata, és igazságot szolgáltassanak a megvádolt s elítélt politikusoknak. A párt megújulása során építenek az 1956. okt. végi megalakulás elveire, s nyíltan vállalják az 1953–54-es reformkezdeményezések örökségét. – A Legfőbb Ügyészség átadja Nagy Imre lányának az egykori miniszterelnök személyes hagyatékát, így a Viharos emberöltő c. élettörténet-vázlatot, a snagovi jegyzeteket, verseket és leveleket. Nagy Erzsébet szerint a hagyatékból több írás is hiányzik. – A Művelődési Minisztérium közli, hogy szept.-től minden olyan általános iskolában indulhat az orosz nyelv helyett egy másik idegen nyelv kötelező oktatása, ahol ennek feltételeiről az iskola gondoskodni tud. – Kaposvárott figyelmeztető sztrájkot tartanak a Táncsics Mihály Gimnázium tanárai, 50%-os béremelést követelve. – Lemond az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának

elnöke, Barcs Sándor, akit éles támadások értek a Rajk-perben játszott szerepe miatt. – Washingtonban 110 millió USD-s kölcsönmegállapodást írnak alá a Világbank és Magyarország képviselői.

Június 1. – Az Országgyűlés módosítja a tszekről és a földről szóló törvényeket. Az 1989-es költségvetési törvény módosítását indokolva Németh Miklós miniszterelnök közli, hogy Magyarország nettó konvertibilis adósságállománya 14,5 milliárd USD, a bruttó adósság ennél 2,5 milliárd USD-vel több, ugyanakkor 2 milliárd 700 USD külföldi követelésünk behajthatatlan. – A Történelmi Igazságtétel Bizottsága ellenzi, hogy Nagy Imrének és sorstársainak temetésén hivatalosan koszorúzzanak az MSZMP, az Elnöki Tanács és a kormány tagjai, mert ezek a testületek még nem határolták el magukat egyértelműen az akkori eseményektől. – Az Ellenzéki Kerekasztal alkalmasnak tartja az MSZMP KB legutóbbi indítványát a tárgyalások felújítására, de ellenzi, hogy a megbeszéléseken szavazati joggal vegyenek részt a kormányzó párthoz és a demokratikus ellenzékhez nem kapcsolódó politikai szervezetek. – Horn Gyula külügyminiszter Francesco Colasuonno érsek, apostoli nunciussal közli: a magyar kormány hajlandó megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy létrejöjjenek a diplomáciai kapcsolatok hazánk és a Vatikán között. – A Malév átlagosan 10%-kal felemeli repülőjegyeinek árát azzal az indoklással, hogy idén már 2-szer leértékelték a forintot.

Június 2. – Az Országgyűlés, elfogadva Szűrös Mátyás javaslatát, támogatja, hogy parlamenti delegáció koszorúzzon Nagy Imre és sorstársainak temetésén. A miniszterelnök indítványával egyetértve a képviselők állást foglalnak amellett, hogy szülessen törvény a koncepciós perek semmissé tételéről. Az Országgyűlés tudomásul veszi, hogy a kormány felfüggesztette a nagymarosi vízlépcső építését. Két képviselő lemondásra szólítja fel Maróthy László környezetvédelmi és vízgazdálkodási minisztert. Az országgyűlés módosítja az 1989-es költségvetési törvényt. – Tájékozódó megbeszélést tartanak a Minisztertanács, valamint a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Magyar Néppárt, a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Baloldali Alternatíva Egyesülés és az Új Márciusi Front képviselői. – A pedagógusnap alkalmából a Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezete petícióban követeli a művelődési minisztertől a főiskolai és egyetemi oktatók bérének 40%-os emelését, és azt, hogy dolgozzanak ki felsőoktatási törvényt. Több iskolában a pedagógusok nem fogadják el a jutalmat. – Az Országos Érdekegyeztető Tanács támogatja, hogy központi pénzekből a vasutasok éves bérét 400 millió Ft-tal, a művészeti dolgozókét pedig 100 millióval emeljék fel.

Június 3. – A 6000 tagot számláló Független Kisgazdapárt országos választmánya elnöknek Vörös Vincét, tiszteletbeli elnöknek pedig Pártai Tivadart választja. – A 700 000-es magyarországi cigányság érdekeinek képviseletére megalakul a Magyar Cigányok Pártja. – A Dauda Sándor országgyűlési képviselő visszahívásáról kiírt szavazásra a választókörzet lakóinak kevesebb mint a fele megy el, ezért nem hívják vissza a törvényhozót.

Június 4. – Budapesten egy magát „kommunista munkásgyűlésnek" nevező tanácskozáson arra figyelmeztetnek, hogy Magyarországon meg kell állítani a jobbratolódást, és el kell hárítani az ellenforradalmi veszélyt.

Június 5. – A Minisztertanács határozatai: jún. végéig rendezik az 1949–53 között internáltak munkaviszonyát és nyugdíját. Szept.-ben méltányos intézkedéseket hoznak az 1945–49 között, valamint az 1956 után joghátrányt szenvedett emberek és a kitelepítettek ügyében. A jóvátétel konkrét módozatairól törvényjavaslat készül. A Minisztertanács dönt arról is, hogy ezentúl nem kell engedély könyvek és filmek megjelentetéséhez. – Horn Gyula külügyminiszter kijelenti, hogy semmivel nem menthető a pekingi vérfürdő. – Számos politikai és társadalmi szervezet nyilatkozatban ítéli el a pekingi vérontást, és arra figyelmeztet, hogy Magyarországon politikai vitákat nem szabad fegyverrel megoldani. – Tatai Ilona, az MSZMP PB tagja, a Taurus vezérigazgatója megerősíti, hogy moszkvai nagykövetnek jelölték. – A Művelődési Minisztérium közleményben jelenti be, hogy kölcsönös megegyezéssel felmentették Knopp András államtitkárt. – A Fővárosi Tanács VB úgy dönt, hogy szept.-ben ingyen kapják a tanszercsomagokat az alsó tagozatos diákok. – Törökországban tárgyalásokat kezd Straub F. Brúnó, az Elnöki Tanács elnöke.

Június 6. – Budapesten újból tárgyalóasztalhoz ülnek a Magyar Nemzeti Bank és a Nemzetközi Valutaalap képviselői, hogy megállapodjanak a nemrég felfüggesztett egyéves készenléti hitel ötödik részletének folyósításáról. A megbeszélések második fordulójával arra vártak, hogy az Országgyűlés jóváhagyja a deficit csökkentését szolgáló kormánytervet. – A Hazafias Népfront elnöksége Barcs Sándor országgyűlési képviselő lemondása mellett foglal állást.

Június 7. – A Minisztertanács nyilatkozatban fejezi ki mélységes aggodalmát a kínai események miatt. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára a kínai eseményekről szólva kijelenti, hogy az MSZMP vezetése és tagsága mélységesen elítéli az erőszakot. – A Fidesz szervezésében több ezren tüntetnek Budapesten a kínai nagykövetség előtt. – Megalakul a Demokratikus Magyar-

országért Mozgalom előkészítő bizottsága. A kezdeményezők között van Pozsgay Imre, az MSZMP PB tagja. – A jún. 3-i „kommunista munkásgyűlés" résztvevői nyilatkozatban vádolják az MSZMP vezetését, hogy megtagadta a párt eredeti céljait, ideológiáját, cserbenhagyta a munkásosztályt, a parasztságot és a haladó értelmiséget. A dokumentum szerint az MSZMP vezetői kapituláltak a külföldi hitelezők követelései előtt, és a reform jelszavával takarózva valójában egy szűk tőkés rétegnek akarják átjátszani az állami és a szövetkezeti tulajdont. – A Kereszténydemokrata Néppárt csatlakozik az Ellenzéki Kerekasztalhoz. – Szegeden leég a Déltex vállalat kereskedelmi raktára. A kár 100 millió Ft.

Június 8. – A Történelmi Igazságtétel Bizottsága hozzájárul, hogy Szűrös Mátyás az Országgyűlés, Németh Miklós pedig a Minisztertanács nevében részt vegyen Nagy Imre és mártírtársai temetésén. – A Minisztertanács Udvari László környezetvédelmi államtitkárt kormánybiztosnak nevezi ki azzal a megbízatással, hogy hangolja össze a nagymarosi vízlépcső építésének felfüggesztésével kapcsolatos teendőket.

Június 9. – A legfőbb ügyész törvényességi óvást emel a Nagy Imre-perrel kapcsolatban. Indítványozza, hogy mentsék fel az ártatlanul elítélt 1956-os miniszterelnököt, valamint Donáth Ferencet, Gimes Miklóst, Tildy Zoltánt, Maléter Pált, Kopácsi Sándort, Szilágyi Józsefet, Jánosi Ferencet és Vásárhelyi Miklóst. A Legfőbb Ügyészség vizsgálata szerint a Nagy Imre-perben megalapozatlan és törvénysértő a vádemelés és az ítélet, számos ténymegállapítás hiányos, ellentétes az iratok tartalmával, s a bíróság egyes tényekből helytelenül következtetett. – Az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal szakértői megállapodnak az érdemi politikai tárgyalások megkezdéséről. Megbeszélések lesznek az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal, valamint különböző társadalmi szervezetek képviselői között. A harmadik oldalon a Baloldali Alternatíva Egyesülés, a Hazafias Népfront, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége, a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Münnich Ferenc Társaság és a SZOT képviselői egy delegációban foglalnak helyet. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára kijelenti: a pártszakadással egyenértékű lépés lenne, ha a Demokratikus Magyarországért Mozgalom, amelynek kezdeményezője Pozsgay Imre, az MSZMP-vel szembeni szervezetté alakulna. – „Szocialista reformplatform" megalakítását kezdeményezi az MSZMP több budapesti és vidéki szervezetének küldötte, akiknek Berecz János kb-titkár tart tájékoztatót. – A Csongrád megyei rendőrfőkapitány bejelenti, hogy jún. 4-én 3 Magyarországra menekülő emberre lőttek román határőrök Nagylak térségében. Ugyanott jún. 8-án egy kislány temetésére bukkannak. – Budapesten Horn Gyula magyar és Hans-Dietrich Genscher nyugatnémet külügyminiszter egy Stuttgartban alapítandó magyar kulturális és tájékoztató központról ír alá megállapodást.

Június 10. – Aláírják az érdemi politikai tárgyalások megkezdéséről szóló megállapodást az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal és a „független szervezetek" képviselői. – Grósz Károly a Győr-Sopron megyei MSZMP-értekezleten reális veszélynek nevezi a pártszakadást. – A 15 hónapja működő Új Márciusi Front tagsággal rendelkező független szellemi-politikai tömörüléssé alakul. A közgyűlésen Nyers Rezső, az MSZMP PB tagja kijelenti, hogy Magyarországnak egyaránt szüksége van polgári és szocialista értékekre. – A magyar–olasz–spanyol kerekasztal-megbeszélésen Barabás Miklós, az Országos Béketanács főtitkára kijelenti, hogy Magyarország tovább csökkentené a hadsereg technikai és személyi állományát, ha Spanyolországból nem telepítenének át Olaszországba amerikai F–16-os harci gépeket, hanem kivonnák őket Európából.

Június 11. – Nyilvánosságra hozzák a politikai egyeztető tárgyalások megkezdéséről szóló megállapodást, amely szerint a demokratikus átmenet megvalósítása, a politikai konfliktusok megoldása csak békés, erőszaktól mentes módon történhet, ezért egyetlen társadalmi szervezet sem rendelkezhet közvetlenül a fegyveres testületekkel. Az MSZMP Tolna megyei bizottsága nyílt levélben szólítja fel a kb-t, hogy mielőbb vessenek véget az egyre nyilvánvalóbb hatalmi harcnak, ami öncélú, személyeskedő, és a párt szétzilálásához vezet.

Június 12. – A magyarországi egyházak közös nyilatkozatban arra szólítanak fel, hogy Nagy Imre és sorstársai temetése a nemzeti gyász napja és az összefogás jele legyen. – Pozsgay Imre államminiszter vezetésével megalakul a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiuma.

Június 13. – A politikai egyeztető tárgyalások első fordulóján az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal és a független társadalmi szervezetek és mozgalmak képviselői szándéknyilatkozataikat ismertetik. – A párizsi emberi jogi értekezleten Erdős André nagykövet bejelenti, hogy a Magyarországra hetenként érkező 300 romániai menekült 75%-a már nem magyar nemzetiségű.

Június 14. – A Minisztertanács nyilatkozatában kiemelkedő államférfinak nevezi Nagy Imrét, mert felismerte, hogy szükséges a hagyományainktól idegen és életképtelen politika megváltoztatása, a nemzeti sajátosságok, és a maradandó emberi értékek érvényesítése. A dokumentumban a kormány elhatárolja magát a múlt hibás, nemegyszer vétkes politikai döntéseitől, az 1956

utáni megtorló intézkedésektől, majd összefogásra szólít fel az új, demokratikus Magyarország megteremtéséért. – Horn Gyula külügyminiszter kijelenti, hogy a Minisztertanács az ENSZ főtitkárához is eljuttatja Nagy Imrével és sorstársaival kapcsolatos nyilatkozatát. – Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter közli: már készül a törvény az 1956-os népfelkelés után ártatlanul elítéltek rehabilitálásáról. – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára Salgótarjánban egy aktívaértekezleten megerősíti, hogy hatalmi harc van az MSZMP felső vezetésében. – Lemond az MSZMP szegedi bizottságának első titkára, társadalompolitikai és gazdaságpolitikai titkára. – Az Országgyűlés honvédelmi, valamint ifjúsági és sportbizottsága azt javasolja, hogy két és fél éves legyen a szolgálat a Magyar Néphadseregben. – Magyarország és Chile külügyminisztériumának képviselői megállapodnak, hogy kölcsönösen konzuli képviseletet nyitnak egymás fővárosában.

Június 15. – A Minisztertanács javasolja, hogy szüntessen meg az Állami Egyházügyi Hivatal és az Állami Ifjúsági és Sporthivatal. A kormány módosítja gazdasági csomagtervét úgy, hogy 30 milliárd helyett 35 milliárd Ft-tal csökkentsék a kiadásokat. – Nagy Imrére és mártírtársaira emlékezve az ország több településén tartanak demonstrációkat, miséket, istentiszteleteket. – A Fidesz kezdeményezésére csaknem 200-an tüntetnek a Szovjetunió budapesti nagykövetsége előtt a szovjet csapatok azonnali kivonását követelve.

Június 16. – A Rákoskeresztúri új köztemetőben orok nyugalomra helyezik Nagy Imrét, Gimes Miklóst, Losonczy Gézát, Maléter Pált és Szilágyi Józsefet, valamint eltemetnek egy hatodik koporsót, amely emlék az ismeretlen forradalmároknak. A hozzátartozók és az egykori sorstársak szűk körében a 300-as és a 301-es parcellában felolvassák 235 kivégzett nevét. A nevek előzőleg a Hősök terén is elhangzanak, ahol a ravatalnál 250 000-en helyezik el a kegyelet virágait. Az Országgyűlés nevében Szűrös Mátyás parlamenti elnök és több képviselő, a Minisztertanács nevében Németh Miklós kormányfő, Pozsgay Imre államminiszter és Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes koszorúz. Gyászbeszédében Rácz Sándor, a Nagy-Budapesti Munkástanács egykori elnöke és Orbán Viktor, a Fidesz választmányi tagja a szovjet csapatok azonnali kivonását követeli Magyarországról. Országszerte megemlékezéseket tartanak. – Tabajdi Csaba, az MSZMP KB külügyi osztályának helyettes vezetője a L'Unità c. olasz lapnak nyilatkozva kijelenti, hogy miután Grósz Károlynak már nincs kellő hitele, helyébe Nyers Rezsőt vagy Pozsgay Imrét kellene megválasztani főtitkárnak a pártkongresszuson. – Magyarországra érkezik a Nobel-békedíjas calcuttai Teréz anya, hogy felavassa a szegények szolgálatára alapított rendje budapesti házát. – A Központi Statisztikai Hivatal elnöke júl. 1-jei hatállyal eltörli a külföldi utazáshoz eddig szükséges statisztikai lapot.

Június 17. – A Rákoskeresztúri új köztemetőben több ezren helyeznek el virágot Nagy Imre és mártírtársai sírjánál. – Őszi István külügyminiszter-helyettes érthetetlennek és elfogadhatatlannak tartja, hogy Jan Foytik, a csehszlovák pártvezetés tagja ellenforradalmi erőket is lát a most zajló magyarországi változások mögött.

Június 18. – Az MSZMP Csongrád megyei reformköre fölszólítja a kb-t, hogy jún. 23-i ülésén válasszon új főtitkárt, akinek országos és nemzetkozi tekintélye van, és támogatja a radikális modellváltást. – Az MSZMP újpesti bizottsága felszólítja a kb-t, hogy vessen véget a pártvezetésben dúló hatalmi harcnak. – A Baloldali Alternatíva Egyesülés csalódottságának ad hangot amiatt, hogy Nagy Imre temetésén politikai jelszavak és antidemokratikus megnyilvánulások is elhangzottak.

Június 19. – Erdős André magyar nagykövet a párizsi emberi jogi értekezleten visszautasítja azt a román vádat, hogy Nagy Imre temetésén a demonstráció soviniszta, újfasiszta és területi revíziós jellegű volt. – Horn Gyula külügyminiszter rádiónyilatkozatában közli, hogy a magyar kormány nem készül válaszolni a legutóbbi román vádakra, mert nem tapasztalt olyan megnyilvánulásokat, mint amilyeneket Bukarest „észrevett". – Ifjúsági szervezetek tiltakoznak Orbán Viktor Fidesz-tag 16-i beszéde ellen. – Nem tud megegyezni Hütter Csaba mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter a tsz-ek képviselőivel a gabonatermelők követeléseiről.

Június 20. – Pozsgay Imre államminiszter, az MSZMP PB tagja az Országos Béketanácsban annak a reményének ad hangot, hogy Magyarország és szomszédai között a kiéleződött feszültség múló epizód lesz és nem fajul balkáni csetepatévá. – Szovjet katonák közreműködésével kezdik meg helyreállítani azokat a károkat, amelyeket a Debrecenből kivont szovjet páncélos kiképzőezred és a Szombathelyről Debrecenbe áttelepített gépkocsizó lövészezred okozott.

Június 21. – A politikai egyeztető tárgyalások második fordulóján az MSZMP képviselője bejelenti, hogy a kormányzó párt nem javasolja a jún. 27-én kezdődő országgyűlési ülésszak napirendjére az alkotmány módosításáról, a pártokról, a köztársasági elnöki intézmény és az Alkotmánybíróság bevezetéséről szóló törvénytervezeteket. Ezt üdvözli az Ellenzéki Kerekasztal szóvivője. Hasonlóan foglal állást a független szervezetek képviselője, de megfontolásra ajánlja,

hogy esetleg meg kellene választani a köztársasági elnököt, mert ő a parlamenti választások után stabilizáló szerepet tölthetne be. – Németh Miklós kormányfő kijelenti, hogy jún. 16-án a magyar nép európai nemzetihez méltón adott végső tisztességet Nagy Imrének és mártírtársainak. Hozzáteszi: a kegyeletet is sértő politikai demagógiától az ország vezetése és a józan közvélemény elhatárolta magát. Az MSZMP Somogy megyei végrehajtó bizottsága követeli Nagy Imrének és mártírtársainak politikai rehabilitálását, és azt, hogy a kb nyíltan határolja el magát korábbi hibás döntéseitől, tisztázza 1956-os és későbbi politikáját, állapítsa meg a személyes felelősséget. Az állásfoglalás követeli azt is, hogy az MSZMP KB jún. 23-i ülésén a pártvezetők vallják meg politikai nézeteiket, s tisztázzák a viszonyukat a platformokhoz. – Az MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei bizottsága azt kéri a kb-tól, hogy még a kongresszus előtt minősítse a pb-t, amelynek egyes tagjai a párttagság álláspontját figyelmen kívül hagyva politizálnak. – Horn Gyula külügyminiszter megerősíti, hogy a magyar vezetők nem feledkeznek meg a környező országokhoz fűződő jó viszony ápolásáról, ugyanakkor nem lehet elvárnia senkinek a magyar reformfolyamat feláldozását a jószomszédság látszatáért.

Június 22. – Nagy Sándor, a SZOT főtitkára az Ózdi Kohászati Üzemekbe látogat, miután az ott dolgozók sztrájkot helyeznek kilátásba, amiért a szerkezetátalakítás miatt 2500 embert el akarnak bocsátani 1990-ben.

Június 23. – Megkezdi zárt ülését az MSZMP kb. Kimmel Emil, a pártszóvivő helyettese közli, hogy másnap is folytatja munkáját a testület, amely nemcsak személyi, hanem szervezeti kérdésekben is dönt. – 3 hónapra felfüggesztik állásából az MSZMP külügyi osztályának helyettes vezetőjét, Tabajdi Csabát. – Bizonyossá válik, hogy jún. 29-én megtartják az aratási demonstrációt, mert a kormány és a szakminisztérium képviselői közlik, hogy nem tudják fölemelni soron kívül legalább 30%-kal a gabona felvásárlási árát. – A Központi Népi Ellenőrzési Bizottság vizsgálata szerint 1988-ban csaknem 130 000-en voltak hosszabb-rövidebb ideig munka nélküli álláskeresők, ami az egy évvel korábbihoz képest 20%-os növekedést jelent. – Budapesten nagygyűlésen jelentik be a Kereszténydemokrata Néppárt újjászervezését.

Június 24. – Az MSZMP KB Nyers Rezsőt választja a párt elnökének. Létrehozzák az MSZMP elnökségét, amelynek tagja Nyers Rezső mellett Grósz Károly, főtitkár, Németh Miklós kormányfő és Pozsgay Imre államminiszter. A kb kibővíti a pb-t, amely a jövőben 21 tagú politikai intézőbizottságként működik. Az MSZMP következő kongresszusát okt. 7-re hívják össze. A megüresedett titkári helyekre Kovács Jenőt pártszervezési titkárrá, Barabás Jánost pedig az ideológiai és a sajtóügyek felelősévé választják. Felmentik Berecz Jánost, akit egy újonnan felállítandó, összevont pártelméleti kutatóintézet főigazgatójának javasolnak. – A Magyarországi Szociáldemokrata Párt egészségi állapota miatt felmenti elnöki funkciójából Révész Andrást, s helyébe Baranyai Tibort választja meg. Kongresszusát őszre hívja össze a 20 000 tagot számláló MSZDP. – A Magyar Demokrata Fórum elnöksége és választmánya úgy dönt, hogy alakuljon párttá az MDF.

Június 25. – Nyilvánosságra hozzák a közleményt az MSZMP KB kétnapos üléséről, amely szerint ha az Országgyűlés törvényt hoz a köztársasági elnöki intézmény bevezetéséről, akkor a párt jelöltje erre a tisztségre Pozsgay Imre.

Június 26. – A Minisztertanács elfogadja a ki- és a bevándorlásról, a külföldi utazásról és az útlevélről szóló törvénytervezeteket. Dönt arról is, hogy munkaviszonyban eltöltött időként vegyék figyelembe az internálás időtartamát azoknál, akik 1949–53 között rendőrhatósági őrizetben voltak. Nyugdíjukat 500 Ft-tal felemelik. – Az Elnöki Tanács felfüggeszti a halálbüntetésre ítéltek kegyelmi kérvényének elbírálását mindaddig, amíg az Országgyűlés nem dönt a halálbüntetés eltörléséről. – Udvari László, a bős–nagymarosi beruházás magyar kormánybiztosa átadja a csehszlovák kormánymeghatalmazottaknak azokat a dokumentumokat, elemzéseket, amelynek alapján a Minisztertanács felfüggesztette a nagymarosi építkezést. – A Magyarországi Szociáldemokrata Párt „Megújulás" platformja és több megyei szervezete törvénytelennek és a párt szabályaival ellenkezőnek minősíti a jún. 24-i vezetőségi ülést. – A Dohányértékesítő Vállalat bejelenti, hogy felemeli a cigaretták árát.

Június 27. – Az Országgyűlés elfogadja az 1988-as költségvetés végrehajtásáról szóló törvényt, felmenti államminiszteri tisztségéből az MSZMP elnökének megválasztott Nyers Rezsőt, és Fodor István független képviselőt megválasztja a parlament alelnökének. – Mark Palmer, az Egyesült Államok budapesti nagykövete találkozik az Ellenzéki Kerekasztal szervezeteinek képviselőivel – Horn Gyula külügyminiszter Ausztriában tárgyal a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszerről, az 1995-re tervezett Bécs–Budapest világkiállításról s általában a magyar–osztrák kapcsolatokról.

Június 28. – Az Országgyűlés elfogadja az adóreform működésének tapasztalatairól és az adórendszer korszerűsítésének koncepciójáról szóló előterjesztés első változatát. – A Minisztertanács úgy dönt, hogy júl. 13-án adja át a csehszlovák kormánynak a teljes bős–nagymarosi dossziét. –

Bejelentik, hogy júl. 1-jétől felemelik a gyógyszerek termelői árát, de a gyártók és az Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság megállapodása értelmében a fogyasztói árak nem változnak.

Június 29. – Országszerte békésen zajlik le reggel 7 és 9 óra között a Péter-Pál-napi aratási demonstráció. Csaknem 1000 tsz és állami gazdaság dolgozói vonulnak kombájnjaikkal és szállító járműveikkel a főútvonalakra, hogy így adjanak nyomatékot a gabonaárak 30%-os növelését sürgető kérésüknek. – A politikai egyeztető tárgyalások középszintű fordulóján a független szervezetek képviselői nyilatkozatban kifogásolják, hogy a Minisztertanács első olvasatban az Országgyűlés elé terjesztette az államháztartási reform koncepcióját. – A Pénzügyminisztérium bejelenti, hogy júl. 1-jétől átlagosan 2%-kal felemeli a kincstárjegyek évi kamatát. – Az Országgyűlés kulturális bizottságában Glatz Ferenc művelődési miniszter bejelenti, hogy a jövőben miniszterhelyettes foglalkozik majd a nemzetiségi kisebbségek ügyeivel.

Június 30. – Az Országgyűlés módosítja a honvédelmi törvényt, amely szerint a fegyveres, a fegyver nélküli és a polgári szolgálat időtartama egységesen 24 hónap. A Btk.-t úgy módosítják a képviselők, hogy a polgári szolgálat megtagadásáért kiszabható büntetés 3 év börtön legyen. Az Országgyűlés külügyi bizottsága Szűrös Mátyás helyébe Berecz Jánost választja meg elnökének, s további mérlegelésre visszautalja a kormánynak Tatai Ilona moszkvai nagyköveti kinevezésének kérdését. – Megalakul a Magyar Október Párt, hogy elősegítse az 1956-os forradalom és szabadságharc célkitűzéseinek maradéktalan megvalósítását. – A Magyar Munkás-Paraszt Szövetség tiltakozik a gyárak, a föld és az erdők magánkézbe adása, „az ország kiárusítása" ellen.

Politika

Az 1989-es esztendő derekát megelőző 12 hónap eseményeire az volt a jellemző, hogy minden igazán fontos és kritikus lépésnek abban a szférában kellett – vagy kellett volna – megtörténnie, amely évtizedeken keresztül a belpolitikai strukturális mozdulatlanság területe, valóságos „politikai sivatag" volt. Az alaphelyzet e 12 hónapban továbbra is az maradt, hogy a fejlett tőkés világot, a „harmadik világnak" a fejlett szférába elképesztő erővel berobbanó részét, sőt ez utóbbi szféra meghatározó jelentőségű államait (India, Brazília) is a tőkés modell legitimitásának egyértelmű elfogadása jellemezte. Ez természetszerűen együtt járt a mégoly ingatag folyamatok – vagy netán fordulatok – mögött meghúzódó alapvető rendszerstabilitással.

Ezzel éles ellentétben a hajdan „szocialista világnak" nevezett – s ma már hitelesen nem definiálható – szférát az általános politikai válság állapota jellemzi. Az események irányától és a modellek különbségétől függetlenül Kínától a Szovjetunión át Lengyelországon, Magyarországon, Csehszlovákián, Románián keresztül egészen Jugoszláviáig a korábbi 12 hónapinál is markánsabban megmutatkozott az egypárti diktatúrára épített modellek teljes politikai és gazdasági csődje, a belső ellentétek szinte robbanásig feszülő fokozódása. Ezen nem változtatott, hogy az egyik országban még az ellentétek brutális és fegyveres elfojtása, míg a másikban a nyugati mintájú parlamentarizmus irányába történő politikai nyitás van napirenden.

E helyzet következtében a fejlett tőkés világ – s különösképpen annak vezető hatalma, az Egyesült Államok – alapvetően a várakozás álláspontjára helyezkedett, s szkeptikusan tekintett a Sárga-tengertől az Elbáig húzódó válságövezet eseményeire. E szkepszis látványos és tömör megfogalmazását adta az 1988-as amerikai elnökválasztás küszöbén az a közös tanulmány, amelyet 2 volt külügyminiszter, a republikánus Kissinger és a demokrata Vance publikált a kétpárti amerikai külpolitikáról. Ebben a következő alaptézist szögezték le: „Nincs olyan amerikai elnök, aki egy szovjet pártfőtitkár feltételezett szándékaira építheti a Szovjetunióval szemben követendő politikáját. Nem jósolhatjuk meg ugyanis, hogy a főtitkár szándékai nem alakulnak-e át gyökeresen egy belső politikai nyomás következtében. Követője is megváltoztathatja ezt a politikát, mint ahogy ez a múltban már megtörtént. Azzal sem áltathatjuk magunkat, hogy eléggé megértjük a Kreml belső mozgását ahhoz, hogy megmondhassuk: bizonyos-e Gorbacsov politikai túlélése és sikere. A glasznoszty és a peresztrojka valójában nagyon vonzó a Nyugat számára, de önmagában még ez sem jelenti, hogy alapvetően meg kell változtatnunk azt a módot, ahogy a Szovjetunióval fenntartott kapcsolatainkat kezeljük."

Ez a magatartásmodell voltaképpen az egész időszakban jellemző maradt az Egyesült Államok – és árnyalati különbségekkel a vezető NATO-szövetségesek – politikájára. Nyilvánvalóan szerepe volt abban, hogy az Egyesült Államok 1988. nov.-ben a kontinuitást választotta, s jan. végén Bush személyében a republikánus centrum képviselője vette át a Fehér Ház irányítását. Ez a szemlélet és

magatartás húzódott meg az amerikai politika szovjet relációjú viszonylagos mozdulatlansága és kivárása mögött. Ennek egyik külső jele az volt, hogy Bush (aki a Távol-Kelettől Nyugat-Európáig utazva több nagyszabású tárgyalássorozatot bonyolított le) 1989. júl.-ig semmiféle kezdeményezést nem tett a szovjet–amerikai csúcstalálkozók felújítására. (Sőt, az amerikai történelemben egyedülálló módon aktív elnökként előbb utazott a Varsói Szerződés 2 legmarkánsabb „reformállamába", Lengyelországba és Magyarországra, mint Moszkvába.)

Közben a válságszféra központjában, a Szovjetunióban Gorbacsov óriási – s legalábbis a politikai felszínt tekintve eredményes – erőfeszítéseket tett hatalma megszilárdítására és a reform politikai bázisának kiszélesítésére. Már 1988 kora őszén a konzervatív erőket meggyengítő radikális változásokat hajtott végre a politikai bizottságban és a titkárság összetételében. 1989 tavaszán masszív tisztogatást sikerült végrehajtania a központi bizottságban: jórészt generációs okokra hivatkozva kisöpörte „a holt lelkek" nagy részét ebből a bizottságból. Egy hónappal később a népképviselők tanácsa a Szovjetunió elnökévé választotta, s ezzel szervezetileg rendkívüli hatalmat összpontosított a kezében. A nagyon fokozatosan „dolgozó parlamenttié" formálódó Legfelsőbb Tanács ülésén már megjelentek a legális keretek között zajló politikai viták; nyílt összecsapásokra került sor radikális reformerek és konzervatívok, radikális reformerek és centristák között. Mindamellett továbbra is egyértelmű maradt, hogy a Szovjetunióban a Gorbacsov nevével fémjelzett átalakulás az egypárti hatalmi monopólium keretei között, annak fenntartásával történik. Legfeljebb arról van szó, hogy a hatalom tényleges menedzselése fokozatosan átcsúszhat az apparátus konzervatív szektorából a „progresszív" szektorba. Netán egy másik változatban a pártapparátus végrehajtó hatalma az ugyancsak pártkeretek között tartott, de mégiscsak választott „Legfelsőbb Tanács intézményesített hatalmává válhat".

Mindezt azonban továbbra is rendkívül riasztó és ellentmondásos jelenségek kísérték. Ilyen mindenekelőtt a nemzeti-nemzetiségi problémák oly mértékű kezelhetetlensége, amely már a Szovjetunió állami kohéziójának kérdését is felvetette (Baltikum, Azerbajdzsán, Örményország, Üzbegisztán, Grúzia). Olyan események, mint a hosszú hónapokon keresztül felderíthetetlennek bizonyult brutális grúziai sortűz, még azt a lehetőséget is felvetették, hogy a hatalmához ragaszkodó konzervatív apparátus provokációkra és (egyelőre) helyi jellegű összeesküvésekre vagy puccskísérletekre is képes a gorbacsovi típusú reformok megtorpedózása érdekében. Az utóbbi hónapokban egyre nőtt annak a kombinációnak a valószerűsége, hogy a korábbi szovjet szinthez képest is katasztrofális ellátási nehézségek mögött szintén az apparátus szervezett provokációi és szabotázsa rejtőzhetnek.

Ilyen körülmények között a szovjet belső helyzet továbbra is rendkívül veszélyes, bizonytalan és ingatag maradt. Ezen mit sem változtatott az, hogy Gorbacsov gesztusértékű külpolitikai kezdeményezései (egyoldalú, bár korlátozott európai csapatvisszavonás, ismételt leszerelési kezdeményezések, az „európai ház" gondolatának hangsúlyozása) továbbra is általában kedvező nemzetközi fogadtatásra találtak. Teljes mértékben megmaradt, sőt fokozódott az egyensúlykülönbség a szovjet intellektuális és politikai élet – beleértve a külpolitikát is – dinamikus mozgása, ill. a gazdasági és közigazgatási átépítés immobilitása között. Ennek sok oka van, de a legfontosabb kétségkívül az, hogy a közigazgatási és politikai apparátus a maga egészében még a sztálini típusú apparátus, amely egyúttal a hagyományos orosz cári bürokrácia legriasztóbb jegyeinek a hordozója.

A helyzetet bonyolította, hogy ebben az irtózatos méretű, magát makacsul „szocialistának" minősítő – s ezzel a fogalmat kompromittáló – válságövezetben nemcsak a centrum (Moszkva) helyzete maradt ingatag. Az önmagában is világrésznyi méretű Kínában több hónapig tartó, elhúzódó hatalmi harc során a hatalmi monopóliumát őrző párt „sztálini reflexszel" tömeggyilkossággal és perek sorozatával válaszolt annak a radikális reformirányzatnak a fellépésére, amely a korábbi gazdasági reformokat a politikai intézményrendszer átalakításával akarta végre összekapcsolni.

Teljesen más irányú és ennél komplexebb politikai mozgás zajlott le az 1989 nyarát megelőző 12 hónapban Európában. Két országban (Lengyel- és Magyarország) gyakorlatilag bekövetkezett a kommunista pártállam politikai-lélektani bukása – ám anélkül, hogy megváltozott volna a hatalmi-elnyomó apparátus tényleges összetétele és kapcsolatrendszere. 1989. jún. elején a lengyel ellenzék elsöprő erejű győzelme a választásokon és azt követő zavara bizonyos értelemben ezért éppen úgy „sajátos figyelmeztetést" jelentett a radikális reformerek számára, mint más vonatkozásban a pekingi vérfürdő. Rendkívül markánsan felszínre dobta: milyen kockázatos és milyen dilemmákat dobhat fel a parlamentáris demokráciába való áttörés kísérlete. Mennyire komplex, átgondolt és újszerű megoldások szükségesek a destabilizálódás elkerülésére.

A már említett kelet-európai komplexitáshoz tartozik, hogy Lengyelországgal és főképpen Magyarországgal szemben kialakult egy NDK–csehszlovák–román–bolgár „tagadási front". Ez a dolgok természetes logikájánál fogva egyben a gorbacsovi reformszárny ellen is irányul, és természetes szövetségese a konzervatív szovjet apparátusnak. Az említett „tagadási front" számára valóságos „istenáldást" jelentett az 1989. jún.-i pekingi sortűz és a nyomában kibontakozó véres elnyomás.

Részben a távolság, részben a szovjet politika csúcsain kialakult hatalmi helyzet miatt az említett időszakban ez a „tagadási front" a pekingi „injekció" után sem tudott a szó teljes értelmében egységes és akcióképes erőt alkotni: nem tudta megváltoztatni a kelet-európai „reformtrend" irányát.

Az elvileg szkeptikus, politikai értelemben az egész időszakban „kivárásra játszó" amerikai és NATO-politika a hónapok múltával – de különösen 1989 kora tavaszától kezdve – fokozatosan arra kényszerült, hogy valamiféle koherens politikát (ha úgy tetszik, egy washingtoni „keleti politikát") dolgozzon ki. Ennek első jele a febr.-ban napvilágot látott Kissinger-terv volt. Ez lényegében 2 pontból állt: 1. A kelet-európai államok nemzeti önrendelkezésébe a Szovjetunió nem avatkozik be; 2. a NATO a maga részéről kötelezettséget vállal, hogy politikailag és értelemszerűen katonailag sem hatol be Kelet-Európába, tehát nem kérdőjelezi meg azt, hogy a Szovjetuniónak e régióban elemi biztonsági érdekei vannak, amelyeket a Nyugatnak tiszteletben kell tartania, s nem vitatja az említett országok alapvető lojalitását a Szovjetunió legitim biztonsági érdekei iránt.

Az amerikai külpolitika a maga vegytiszta formájában nem fogadhatta el a Kissinger-féle megközelítést, mert az nem felelt meg többé a NATO hatalmi realitásainak s a politikai egység felé haladó Nyugat-Európa politikaformáló igényeinek. Washington nem vállalhatta egy második Jalta társszerzőségét, tehát azt, hogy egy nem-európai és egy félig európai szuperhatalom az európaiak feje fölött döntsön az európai régió további sorsáról. A hivatalos amerikai elutasítás ellenére a kissingeri gondolkodás alapelemei felbukkannak az amerikai külpolitikában. Magának a visszautasításnak a következménye volt a Carter nemzetbiztonsági tanácsadója, Brzezinski által kidolgozott tézis. Ez határozottan elutasította az új Jalta gondolatát. Ám Kissingerhez hasonlóan a kölcsönös leszereléssel párhuzamosan a NATO és a Varsói Szerződés meghatározott időre szóló fennállását tartja szükségesnek az európai stabilitás fenntartása érdekében. Úgy azonban, hogy a Varsói Szerződés térjen vissza eredeti, szigorúan katonai-védelmi funkciójához. Brzezinski: „A NATO és a Varsói Szerződés ily módon előbb-utóbb a meglévő területi megoszlásban a kölcsönös biztonság koordinátarendszerévé válhat – de úgy, hogy a Varsói Szerződés megszűnik a szovjet ideológiai ortodoxia regionális eszköze lenni."

Az említetteken túlmutató, hivatalos kormánypolitikának tekinthető doktrína nem fogalmazódott meg Washingtonban. Az év derekán mindenesetre egyértelműnek tűnt, hogy a gorbacsovi radikális reformot a Nyugat kedvezőnek, de labilisnak ítéli. Ezért „fel kell ajánlania" Gorbacsovnak a geopolitikai stabilitás ésszerű minimumának és a legitim biztonsági érdekeknek a tiszteletben tartását. Ha ugyanis a helyzet oly mértékben fellazul, hogy a radikális reformerek és személyesen Gorbacsov „az új orosz birodalom felszámolásának" felelőseivé válhatnak, az nemcsak személyes bukásukat, hanem az egész folyamat összeomlását eredményezheti. A varsói és budapesti Bush-látogatás ugyanakkor azt is jelezte – s ennyiben anti-Jalta vonásokat mutatott –, hogy Washington immár nem Moszkván keresztül, hanem közvetlenül kíván tárgyalni a varsói válságrégió reformországaival.

Gömöri Endre

Gazdaság

A világgazdaság fejleményei az 1989. júl.-t megelőző 12 hónapban voltaképpen nem hoztak minőségi változást. A stabil és lényeges mutatóit tekintve sikeres fejlett tőkés szférában tovább folytatódtak azok a világgazdasági pozícióharcok, amelyek már a megelőző 12 hónapot is jellemezték, s amelyeket a konfliktuskezelési mechanizmus teljes mértékben menedzselni tudott. Ezzel párhuzamosan Európa nyugati fele – hasonlóképpen „menedzselhető konfliktusokkal" tarkítva – tovább folytatta a maga tipikusan hullámvonalban haladó, kompromisszumos, ám organikus mozgását a teljesen integrált belső piac, perspektivikus értelemben pedig egy majdani, politikai értelemben is „igazi" Európai Közösség irányába.

Eközben a magát szocialistának nevező válságszférában az elképesztően erős gazdasági kényszer ellenére sem történt radikális változás. Egyetlen, bár rendkívül jelentős kivétel: a kínai reformkurzus feltehetően ideiglenes, de időben be nem határolható veresége. Kínában is régóta világos volt, hogy a gazdasági reform, a piacgazdaság kiépítése széles rétegeket érintő gazdasági megrázkódtatásokkal jár. 1988 kora őszétől kezdve fokozatosan kiderült, hogy ezeket a konfliktusokat és válságokat nem lehet többé hatékonyan kezelni a monolitikus egypártdiktatúra módszereivel. Amikor a politikai fordulatot követelő társadalmi mozgás következtében a döntés megérlelődött, a hatalom csúcsain a monolitikus szisztéma brutális konzerválása mellett döntöttek. Deklarációkban a gazdaságra korlátozott reformpolitika folytatását ígérték ugyan: az új körülmények között azonban ennek mind a belső, mind a nemzetközi gazdasági feltételeit jórészt szétzúzták. A kínai reformkurzus szétzúzása a tárgyalt 12 hónap világgazdasági krónikájának is legsötétebb lapjait jelenti.

A világgazdasági fejlemények szempontjából ennél is fontosabb, hogy a Szovjetunió gazdasági élete gyakorlatilag mozdulatlan maradt. Továbbra is várat magára a reformpolitika gazdaságpolitikai áttörése, ami egyúttal azt is mutatja, hogy a konzervatív apparátus pozíciója, a tervhivatali és minisztériumi bürokrácia hatalma talán itt a legerősebb.

Egész sor tipikus példa bizonyította ezt. Már a megelőző (1978 és 1988 dereka közé eső) periódusban megállapította a szovjet pártkonferencia, hogy az apparátus szabotálja mind a vállalati önállóságról szóló törvényt, mind pedig a kolhozok új alapszabály-tervezetéről szóló, rendkívül progresszív és a csoportos, ill. családi munkaszerződések megkötéséről, a gúzsba kötött háztáji gazdálkodás lehetőségeinek kiterjesztéséről szóló dokumentumot. A mozdulatlanság olyan mélységes és annyira „áthatható erejű" volt, hogy a pártkonferencia után több mint egy évvel, 1989 késő tavaszán az agrárkérdésekkel foglalkozó kb-ülésen Gorbacsov és a konzervatív apparátus szimbolikus vezérfigurája, a látszólag némileg visszaszorított Ligacsov még mindig a régi vitakérdésekben konfrontálódtak.

Gazdasági vonatkozásban a gorbacsovi peresztrojka továbbra sem volt képes tényleges eredményekre. A társadalom gazdasági tevékenységét egyrészt a régi rendszer továbbélésének hatásai, másrészt a helyzet változatlansága miatt általánossá váló apátia jellemzi. Jelenleg a helyzet főbb jellemzői a következők: 1. A tervutasításos rendszer továbbélése. 2. A bürokrácia és az állampolgárok apatikus többsége nem akar változást. 3. A munkaerő nem elég fölkészült és nem elég rugalmas a szerkezetátalakításhoz. 4. Az ipari és mezőgazdasági üzemek továbbra sem a gazdasági racionalitás, hanem a fölülről jövő utasítás (állami megrendelések) szerint dolgoznak. 5. A válság kiéleződése lehetetlenné teszi a realitásokat figyelembe vevő pénzügyi reformot. 6. A Gorbacsov által bejelentett katonaiköltségvetés-csökkentés csak kozmetikai jellegű. A Szovjetunió továbbra is túlfegyverzettnek tekinthető. Sehol nem veszik immár komolyan azt a hivatalos közlést, hogy a katonai kiadások a költségvetés 4,1%-át teszik ki. Szovjet reformközgazdászok nyilvánosan kifejtették, hogy a hivatalosan közölt 20 milliárd rubel helyett 100 milliárd felett van a szovjet katonai kiadások összege. Ez a szovjet GNP 12–13%-a. Ez utóbbi becslés azért reális, mert az amerikai GNP kétszerese a szovjetnek, s az Egyesült Államok ennek 6,6%-át fordítja katonai kiadásokra. (A fiktív egyensúly fenntartásához tehát a szovjet gazdaság kétszeres terhet visel.)

A gazdasági mozdulatlanság jellemzője az is, hogy a szovjet GNP 1989-ben becslések szerint mindössze 1,5%-kal nő, az ipari termelés 2,3%-kal, míg a mezőgazdaságé 2%-kal csökken. Nyikolaj Smeljov radikális szovjet közgazdász szerint a Szovjetuniónak a következő 2-3 év során 30 milliárd USD-re lenne szüksége a gazdasági és pénzügyi katasztrófák elkerülésére.

Mindez lecsapódik a szovjet áru- és élelmiszer-ellátás katasztrofális helyzetében. Ennek részben kiváltója – és hatalmi szempontból egyben potenciális haszonélvezője – Gorbacsov konzervatív politikai ellenzéke. A főtitkár-elnöknek a hatalom zárt körében végrehajtott politikai erőnyerése mindaddig nem tekinthető még stabilnak, amíg a szovjet gazdaság a csőd szélén tántorog.

Akárcsak a politikai szférában, a fejlett tőkés országok a gazdaságban is kénytelenek szembenézni egy „keleti politika" kidolgozásának szükségességével. És még sokkalta inkább, mint a politikában – egy nagyvonalú „keleti gazdaságpolitika kidolgozása" továbbra is várat magára.

A szovjet gazdaságot már méreteinél fogva sem lehet kívülről kiemelni a csődszituációból; sőt, hatékonyan még befolyásolni sem lehet a válság méreteit, lefolyását és következményeit.

Teljesen más a helyzet a működésképtelenné vált KGST európai tagországaival. A szovjet gazdasági reformmal elvileg szemben álló tábor (NDK, Csehszlovákia, Románia, Bulgária) esetében a fejlett tőkés világnak semmilyen politikai-gazdasági érdeke nem fűződik az említett országok gazdasági válságfolyamatainak befolyásolásához. A gazdasági és politikai reformkitöréssel kísérletező – jóformán a fordulat küszöbére érkezett – Lengyelországgal és Magyarországgal kapcsolatban viszont már igen jelentős lehet ez a nyugati érdekeltség. Az amerikai politika mozgása azonban a jelek szerint ebben a kérdésben meglehetősen lassú és óvatos, noha politikailag felismerte: ezekben az országokban a progresszív reformprogramokat a szó legszorosabb értelmében „szétrobbanthatja", hogy olyan körülmények között kellene végrehajtani azokat, amelyek a tűrőképességet meghaladó áldozatokat követelnek a lakosság többségétől.

Az 1989 nyaráig eltelt 12 hónap tanulsága szerint ez a nyugati felismerés csak intellektuális és deklaratív maradt. Egyelőre olyan döntések szerepeltek napirenden, mint a legnagyobb kedvezmény elvének nem évenkénti, hanem ötévenkénti megadása; az eredetileg a fejlődő országok számára biztosított ún. „általános vámkedvezmények" (GSP) kiterjesztése és ezzel különlegesen kedvezményes vámlehetőségek biztosítása; amerikai állami (OPIC) garancia a magántőke-beruházásokra. Szóba került még a Brady amerikai pénzügyminiszter nevével fémjelzett, 1989 tavaszán született adósságcsökkentési terv esetleges kiterjesztése a KGST reformországaira. Ezt a tervet azonban alapvetően a harmadik világ országai számára dolgozták ki. Ott is elvben és maximálisan 20%-os adósságcsökkentést eredményezhetne. Gyakorlati végrehajtására még az eredeti körben sem került sor, nem is beszélve a Kelet-Európára szóló kiterjesztésről.

Amerikai részről a tárgyalt 12 hónap folyamán egyetlen, elvileg nagyszabású, de nem hivatalos kezdeményezés történt. Brzezinski azt ajánlotta, hogy létesüljön USA–EK–Japán konzorcium a KGST reformkitörést végrehajtó tagállamainak megsegítésére. Továbbá: hogy tűzzék az 1989. júl. közepén tartandó párizsi hetes csúcs napirendjére ezt a problémát. Természetesen ez sem volt több intellektuális megközelítésnél. A vezető tőkés országok magatartása arra vall, hogy kedvező esetben egyedül az NSZK lehet nagyvonalú partner a kelet-európai reformgazdaságok gondjainak feloldásában; s a jelek szerint – mint Bush 1989. késő tavaszi NSZK-beli beszéde mutatta – Washington is az NSZK-nak kívánja szánni ezt a szerepet.

Jellegzetes, hogy a vizsgált 12 hónapos időszakban az említett – bizvást történelmi fontosságúnak és léptékűnek nevezhető – problémák voltaképpen csak periferikus helyet foglaltak el a vezető tőkés országok világgazdasági tárgyalásai során. Szellemi energiáik, törvényhozási vitáik és tárgyalási erőfeszítéseik középpontjában továbbra is az egymás közötti kapcsolatok rendszere állott. Ezeknek az erőfeszítéseknek a hátterét egy viszonylag stabil és működőképes gazdaság adta, ami módot nyújtott a meggondolt, lassú haladásra és körülményes kompromisszumok kidolgozására. Az 1989. júl. közepén tartott – és az időszakot lezáró – párizsi hetes gazdasági csúcs szinte szó szerint lemásolhatta a megelőző, torontói csúcsértekezlet mérlegét, amely szerint a fejlett tőkés régió gazdaságát kiegyensúlyozott növekedés, alacsony és kézben tartott infláció s viszonylag magas, de általában csökkenő tendenciájú munkanélküliség jellemzi. E stabilitást sugalló színfalak mögött a régi koreográfiával a régi pozícióharcok folytatódtak. Tovább tartott az Egyesült Államok, Japán és az Európai Közösség pozícióharca. A kereskedelmi-pénzügyi küzdelemben az Egyesült Államok a korábbinál némileg határozottabb magatartást tanúsított. A kongresszus 1988 őszén elfogadott egy kereskedelmi törvényt, amely jórészt protekcionista indíttatású volt s a világpiaci konkurensek gyöngítésére irányult. Ennek szerves folytatásaképpen 1989. máj.-ban, a törvény 301-es paragrafusára hivatkozva, közzétették a szankcionálandó országok listáját, amelyek – úgymond – „tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot" folytatnak. (A főbűnösnek Japánt minősítették.) A lista nyilvánosságra hozatala összefüggésben volt az amerikai költségvetés deficitjének csökkentésére irányuló, hullámzó erőfeszítésekkel, amelyek szintén évek óta végigkísérik a tőkés világgazdaságon belüli vitákat. Abban sem történt változás, hogy 2 hónapos kemény vita után 1989. ápr.-ban a kongresszus úgy jutott kompromisszumos döntésre, hogy továbbra sem talált végleges megoldást a költségvetési deficit érdemi csökkentésére. A már említett régi koreográfia része volt a dollár árfolyamával kapcsolatos vita is – „mindössze" azzal a különbséggel, hogy a 2 megelőző időszakkal ellentétben most nem a dollár erőteljes árfolyamesése, hanem éppen szilárdulása okozott gondokat s gerjesztett részletekbe fulladó vitákat. Mindez azonban egy kipróbált és kifinomult válságkezelési mechanizmus apparátusán keresztülhaladva az érdekek nyílt ütköztetésén át jut el a kompromisszumhoz. Így a válság tulajdonképpen pozitív értelmű hajtóerővé válik.

Gyakorlatilag ugyanez mondható el a Közös Piac belső integrációs folyamatairól. A megelőző időszakban a hannoveri EK-csúcsértekezlet tette világossá, hogy nincs visszafordulás: a világgazdasági trend egyértelműen az EK közös belső piacának létrehozása felé mutat. A legutóbbi időszakban ugyanezt mutatták a madridi EK-csúcs kompromisszumai. Ezúttal a pénzügyi integrációt körvonalazó Delors-terv állt a vita középpontjában. A konfrontáció mögött a pénzügyi-gazdasági szuverenitásról vallott, eltérő álláspontok húzódtak meg. Az EK „nagyjai" közül Nagy-Britannia a szuverenitás őrzőjének, Franciaország a nemzetek fölötti pénzügyi folyamatok ösztönzőjének mutatkozott, míg az NSZK köztes álláspontot foglalt el. A Delors-terv 3 fázisa (a valuták közös lebegtetése, közös valuta, közös jegybank) közül az első végül is megvalósult: Nagy-Britannia hajlandó volt csatlakozni a „valutakígyóként" ismert, az egymás közti árfolyamokat határok között tartó szisztémához. A második és harmadik fázis sem került le a napirendről: csupán automatizmusukat kérdőjelezték meg, s a tárgyalások nyílván még évekig folytatódnak.

Gazdaságpolitikailag ennél lényegesebbnek tűnik, hogy az EK évek óta tapasztalt, rendkívül erős gazdasági vonzása a tárgyalt 12 hónapban megerősödött s minőségileg új eredményeket produkált. Ilyennek tekinthető az osztrák parlament óriási többséggel elfogadott döntése a teljes jogú tagságot célzó felvételi kérelem benyújtásáról. Az EK történetében ez az első eset, hogy semleges ország nyújt be tagsági kérelmet. Nem lehetetlen, hogy ezzel a lépéssel új szakasz kezdődik az európai integráció történetében, s hogy ez az új szakasz új lehetőséget nyithat a politikai-gazdasági kitörést végrehajtó KGST-országok számára is. Az osztrák felvételi kérelem tárgyalása önmagában is évekig tarthat. Ez az időszak lehetőséget nyújthat átgondolt, a geopolitikai realitásokkal és a kelet-európai válságrégió valódi gazdasági érdekeivel egyaránt számoló álláspont kialakítására. Azt ugyanis aligha lehet vitatni, hogy ezek az országok – a tervutasításos rendszer csődjének és működésképtelenségének tudomásulvétele után – csak az európai integrációs folyamathoz való szerves kapcsolódással juthatnak ki pillanatnyilag reménytelennek tűnő perifériahelyzetükből.

Gömöri Endre

Hírsztorik

Őrségváltás a Fehér Házban

A jó száz éve bevált amerikai kétpárti váltógazdálkodás biztosítja, hogy az elnökválasztás finise, a szeptember első hétfőjétől november első keddjéig tartó „hivatalos" kampány két politikus – vagy inkább személyiség – páros vetélkedőjévé váljon. A pártok maguk jószerivel háttérbe szorulnak, az emberek a két jelölt kvalitásait latolgatják. 1988 kora őszén egy sikeres, nyolcéves republikánus kormányzás örököse, az alelnök George Bush került szembe az őrségváltásra készülő demokraták elnökjelöltjével, Michael Dukakisszal. A hagyományok Bush ellen dolgoztak: mintha szabály volna, a pártok az utóbbi évtizedekben többnyire nyolcévente változtak a Fehér Házban, s 1836 óta hivatalban lévő alelnöknek nem sikerült saját jogon elnökválasztást nyernie. Dukakis személyében azonban olyan ellenfelet kapott Bush, aki gyanithatóan a számára a lehető legjobban megfelelt. A massachusettsi kormányzó az Egyesült Államok legliberálisabb államában volt sikeres politikus, s görög származása, a megjelenésén látható „etnikai beütés" vitathatatlanul eleve hátrányt jelentett a „tősgyökeres" jenkivel szemben. Szórakoztató meggondolni, hogy Bush és Dukakis a hatalmas országnak ugyanabban az új-angliai megyéjében született, csak éppen az előbbi kifejezetten patrícius családból, míg az utóbbi felkapaszkodott bevándorló családiából. Páros mérkőzésük így óhatatlanul a létező két Amerika sajátos küzdelmévé vált, s ez Bush előnyét biztosította, hiszen ő felelt meg inkább az elnökről alkotott nemzeti felfogásnak.

Manapság az amerikai elnökválasztásokat legfőképpen a jelöltek televíziós vitái döntik el, hiszen mindkét fél kampányhirdetéseinek áradatában ez az egy-két alkalom biztosítja az átlagember számára a két politikus egyidejű megmérhetését. S 1988 őszén a két televíziós szópárbaj – vagyis inkább a második – George Bush javára vált; ő bizonyult közvetlenebbnek, emberibbnek, oldottabbnak. Ehhez azonban jószerivel át kellett formálnia korábban egyáltalán nem ilyennek ismert személyiségét: a képernyőkön kedvezőtlen hatású, hol merev, hol túlzottan – és zavaróan – leereszkedő elit politikus tévészakértők segítségével szinte feledtette korábbi önmagát, s meggyőző emberi fölénybe került Dukakisszal szemben. A nov. 8-i elnökválasztáson Bush 54 : 46 arányban nyerte el a voksok többségét, ám a különleges amerikai elektori rendszerben ez jóval nagyobb arányú fölényt jelentett. Bushnak még az sem okozott hátrányt, ami az elnökválasztási kampány egy pontján kis híján tönkretette esélyeit: Dan Quayle indianai szenátor kiszemelése alelnökjelöltnek (amit egyébként feltehetően a republikánus párt reaganista szárnyának megnyerése és megnyugtatása motivált). A meglehetősen középszerű, a vietnami háborút feltűnő módon „lelazsáló" Quayle sok amerikait gondolkodóba ejtett, hiszen a mondás szerint az alelnököt mindössze egyetlen szívdobbanás választja el a nagyhatalmú államfői tisztségtől. Meggyőző elnökválasztási előnye azonban egyáltalán nem biztosította Bush számára a politikai hátországot, hiszen nemcsak a képviselőházban erősítették meg régóta élvezett többségüket az ellenzéki demokraták, hanem a szenátusban sem sikerült „visszacsinálniuk" a republikánusoknak az 1986. őszi fordulatot, amikor is a Reagan-korszakban élvezett felsőházi többséget elvesztették. Az újonnan megválasztott, sorrendben 41. amerikai elnöknek ily módon az ellenpárt által irányított törvényhozással kellett kormányra lépnie, ami eleve megszabta Bush lehetőségeit: szüntelen konfrontáció a kongresszussal, vagy folyamatos kompromisszumkeresés.

George Bush 1928 óta az első, aki saját párti elnöktől vehette át a hatalmat, s így mindenki gyors berendezkedést és republikánus folyamatosságot jósolt. Kormánya kialakításakor az új elnök világossá tette, hogy pártja derékhadára és a politikai centrumra óhajt támaszkodni, valamint nagymértékben – és ugyancsak a hagyományoknak megfelelően – azokra az emberekre, akik szűkebb pátriájában, Texasban lettek barátaivá. Már az elnökválasztás utáni napon – szokatlan módon – közölte, hogy külügyminisztere az a James Baker lesz, aki a 80-as évek első felében Reagan fehér házi apparátusát irányította, majd pénzügyminiszterként ismerkedett meg a világgazdasággal. Baker utóda a kincstár élén szintén személyes barát, James Brady lett; a kereskedelmi miniszter pedig az a Robert Mosbacher, aki Bush kampánykasszáját kezelte. Nemzetbiztonsági tanácsadónak Bush ugyancsak a korábbi republikánus korszakok bevált emberét, az e posztot egyszer már betöltő Brent Scowcroft extábornokot választotta; s csak védelmi miniszterjelöltjével, a szintén texasi John Towerral sült föl: a nemrég még szenátor Towert volt capitoliumi kollégái italozás és hölgyek kedvelése vétkében marasztalták el, és – ritkaságszámba menő módon – nem fogadták el az új elnök e kinevezettjét. Helyére aztán Richard Cheney, Ford korábbi republikánus elnök stábfőnöke került. A kormányzat második és harmadik vonalába is a republikánusok bevált, pragmatikusnak ismert szakértői kerültek, köztük – Eagleburger első külügyminiszter-helyettessel az élen – „Kissinger-emberek".

A várakozásokkal ellentétben a Bush-kormány nem az ügyeket gyorsan továbbmozdító örökösként kezdett viselkedni, hanem mindent úiratanulmányozó utódként. Ily módon az új amerikai elnöknek

hagyomány szerint járó „mézeshetek" hamar méztelenné váltak, hiszen előbb az amerikai sajtó, majd a nyugati szövetségesek kezdtek türelmetlenkedni, utóbb kifejezetten ingerültté válni. Ennek persze az is oka volt, hogy az Egyesült Államok legfőbb világpolitikai partnerének, a Szovjetuniónak az élén Gorbacsov szinte elképesztő diplomáciai ütemet diktált, s így – a fogyatékosságai ellenére is erős és domináns államférfiként megismert Ronald Reagan után – George Bush kezdte felidézni a vele szembeni nem éppen hízelgő korábbi bírálatokat.

Csak 1989 tavaszutóján lendült mozgásba a washingtoni diplomácia, s George Bush voltaképpeni világpolitikai belépője a május végi brüsszeli atlanti csúcstalálkozó lett. Itt az amerikai elnök végrevalahára komoly és messze mutató leszerelési ellenjavaslatokkal egyfelől megoldotta a rövidtávú rakéták ügyében kirobbant NATO-vitát, másfelől versenyre kelt a gorbacsovi kezdeményezésekkel, hiszen nagyarányú európai fegyvercsökkentési elképzeléseket indítványozott. Ekként a szovjet és az amerikai haderő-csökkentési javaslatok páratlan módon egymás közelébe kerültek, s ez történelmi jelentőségű kompromisszum lehetőségét adta. Az 1989 tavaszán új lendületet vett európai haderőcsökkentési tárgyalások Bush javaslatait követően egészen rövid időn belül eredményt hozhatnak, s ekkor megváltozhat a földrész egész arculata. Az új amerikai elnök 1989 nyarán ismét Európába rándult: a hét vezető tőkés állam párizsi csúcsértekezlete előtt Kelet-Európa két reformországát kereste fel, Lengyelországot és Magyarországot, hogy kinyilvánítsa az Egyesült Államok közvetlen érdekeltségét a világ e térségében végbemenő alapvető változásokban.

Afganisztán

Befejeződött egy szakasz Afganisztán vérzivataros történelmében. És az új „időszámítás" kezdete után folytatódott a vérontás...

Az 1988. ápr.-ban megkötött genfi megállapodásnak megfelelően egy hónappal később megkezdődött az 1979–80 fordulóján bevonult szovjet csapatok kivonása. (A közzétett keserves mérleg: több mint 13 000 halott, 35 000 sebesült. A lelki sérültekről, a pszichés ártalmakról nincs statisztikai kimutatás; a trauma az egész Szovjetuniót megrázta, anyagi áldozatát évi 5 milliárd rubelben jelölte meg Nyikolaj Rizskov miniszterelnök 1989-ben, s hosszú távon az erkölcsi kár is jelentős.) Bár előfordult, hogy a kormányellenes mudzsáhed gerillák fokozódó aktivitására hivatkozva leállították a csapatkivonást, a végső terminust gondosan betartották.

1989. febr. 15-én egy, már napok óta rendkívül intenzív légihíd jóvoltából a kabuli repülőtér munkáját irányítók és néhány utóvédfunkciót betöltő elitegység tagjai is eltávoztak Afganisztánból. A több mint 100 000 fős „korlátozott létszámú kontingens" utolsó katonái is búcsút vettek a hadszíntértől. Így – az ellentétes jelentések és célzatos „leleplezések" dacára – Kabulban csupán a népes szovjet nagykövetséget védő egységek és néhány minisztériális tanácsadó maradt.

Sűrű találgatások és feszült légkör, gazdasági ostromállapot és fenyegető terrorakciók hírei uralták az immár jó 2 milliósra duzzadt afgán fővárost 1989. febr. derekán. A mudzsáhed gerillák fojtogató blokádja miatt heteken át nem érkezett meg a szovjet határ felől elindult konvoj. A városban hetekig nem lehetett benzint kapni – végül már a mindig élénk bazárban sem! Hiánycikké vált a liszt, a pékségek előtt hajnaloktól kezdve végeláthatatlan sorok kígyóztak. Az utcákon a szokottnál is több volt a katona. A saját adatai szerint több mint 200 000 tagot számláló Afganisztáni Népi Demokratikus Párt valamennyi tagja fegyvert fogott. Félretették (talán csak átmenetileg) a soraikat hagyományosan megosztó frakciós ellentéteket.

Mintegy a Kabul elleni pszichológiai hadviselés részeként a nyugati országok (majd később átmenetileg Magyarország is) hazarendelték diplomatáikat. Városszerte szállingóztak a készülő nagy leszámolás hírei. Pakisztánban – jelentős külső közvetítési erőfeszítések és nyomás árán – összeült a mudzsáhedek választott nagytanácsa, a súra, hogy megalakítsa vezető szerveit, szavaik szerint persze már Afganisztán törvényes közhivatalait. A pakisztáni diplomácia (a Nyugat és néhány öböl menti állam) kulisszák mögötti munkája szinte teljesen eredménytelen maradt. Az Iránban székelő mozgalmak kevesellték képviseleti arányukat és távol maradtak. A Pakisztánban székelő „hét vezér" többször is megszakította alkudozását. Végül „egeret szültek a vajúdó hegyek": igencsak kétes értékű kompromisszummal véget ért a súra, úgy, hogy még az emigránskormányzat tárcáit sem sikerült egyértelműen szétosztaniok.

Még a tárgyalások időszakában is véres leszámolásokra került sor a mérsékeltnek mondott (kompromisszumra inkább hajló, ill. a Rómában élő exkirály támogatására kész) mozgalmak s a muzulmán fundamentalistának címkézett szélsőségesek között. Ezek legerősebbike, az Iszlám Párt (Hezb-i Iszlami) a külügyi tárcát verekedte ki magának Gulbuddin Hekmatiar külügyminiszter később ázsiai körutat tett az emigráns kormány elismertetése érdekében – kevés sikerrel.

Rendszeres nyilatkozataiban Hekmatiar határozottan sikraszállt a kabuli rendszer megdöntése, a „kommunisták" megbüntetése és a Szovjetunió által fizetendő háborús kártérítés követelése mellett. Kijelentette, hogy a mudzsáhed gerillák hetek alatt beveszik a nagyvárosokat, ölükbe hullik Kabul, ahol már régen működik „ötödik hadoszlopuk", 6 hónapon belül választásokat tartanak és végérvényesen legalizálják uralmukat.

Nem így történt. Az ellenzék összehangolt támadásainak célpontjául a Kabul és a pakisztáni határ között félúton fekvő tartományi székhelyet, Dzsalálábádot választották. A támadó hadműveletek összehangolását a pakisztáni titkosszolgálat végezte. Óriási erőket összpontosítottak a város köré, támogatóiktól dőlt a munició. Voltak olyan hetek, amikor Kabulból csak helikopterről tudták ellátni a várost védő kormánycsapatokat. De kitartottak, sőt, az első hetek dezertálási hullámai elapadtak, és az erőt merítő védők több ellenoffenzívával tisztogatták meg a környező vidékeket.

A tél enyhültével több fronton is támadni kezdték a Nadzsibullah-rezsim állásait, ám a rendszeressé váló terrorakciókon, rakétatámadásokon és robbantásokon kívül nem sikerült jelentősebb hadműveletet végrehajtaniuk. A politikai tárgyalásokra inkább hajló és a tábornokokat visszaszorítani szándékozó pakisztáni kormányfő, Benazir Bhutto végül menesztette a titkosszolgálatokat koordináló tábornokot, Aszlam Béget, és újfent közvetítőtárgyalások kezdődtek a „hátsó nemzetközi frontszakaszokon".

1989 nyarán Stockholmban ismét tárgyalóasztalhoz ültek az eddig félsikert hozó genfi egyezmények garantáló hatalmainak, a Szovjetuniónak és az Egyesült Államoknak a képviselői. Ám a kiszivárgott hírek szerint itt sem sikerült áttörést elérni. Mindkét fél a másik fegyverszállításainak leállításától tette függővé saját hasonló lépését. Washingtonban már korábban bejelentették, hogy folytatják a mudzsáhedek fegyverutánpótlását. Így aligha keltett meglepetést, hogy a pár nappal később (aug. elején) Kabulba látogató Sevardnadze szovjet külügyminiszter kijelentette: Moszkva minden lehetséges katonai segítséget megad az afgán kormánynak, bár „kölcsönösségi alapon a moszkvai vezetés kész bármely pillanatban föllüggeszteni a fegyverszállításokat".

Lényegesebbnek tetszik a szovjet diplomácia vezetőjének azon megállapítása, miszerint a szovjet csapatok teljes kivonása óta eltelt első fél év egyértelműen azt bizonyította, hogy az afganisztáni konfliktust katonai eszközökkel nem lehet rendezni. A térség erőviszonyai alighanem azáltal is módosultak, hogy Khomeini ajatollah halála után – és Rafszandzsáni iráni elnökké választását követően – az új teheráni vezetés immár támogatja az afgánközi párbeszédet és egy széles alapokon nyugvó koalíciós kormány létrehozását.

Az ellenzék szélsőségei keményen megbírálták az addig sokuk számára eszmei „zsinórmértékül" szolgáló teheráni irányvonal módosulását. Ám az elméleten túl volt elég gondjuk a gyakorlattal is. A pakisztáni bázisú mudzsáhedek ugyanis nemcsak szavakban és szavakon viaskodtak egymással, hanem ellentéteiket olykor fegyveres úton kísérelték meg elsimítani. Kiváltképp Gulbuddin Hekmatiar radikális híveit vádolták többször is azzal, hogy a belső afgán frontokon nem a kabuli kormányzat képviselőire, hanem a riválisgerillamozgalmakra irányították az összetüzet. 1989 nyarán hónapokig tartó elmérgesedett vita bizonyította be újfent, hogy a mudzsáhedek mérsékeltebb csoportjainak lemészárlásáért az „Iszlám Párt" martalócai voltak felelősek.

Az ellenzéki erők „állásait" az elmúlt esztendőben az is zavarhatta, hogy többszázas létszámú egységeik álltak át a kormánycsapatok oldalára, és hogy a kabuli kormány – hivatalos nyilatkozatok nélkül is! – folyamatos tárgyalásokat folytatott az ország határain belül aktív gerillacsoportok vezéreivel. Ezek a „belső parancsnokok" gyakorta vádolták azzal a Pakisztánban székelő vezetőket, hogy a frontoktól távol csupán tulajdon meggazdagodásukkal vannak elfoglalva (a segélyszállítmányok dézsmálása révén többen csakugyan zsíros falatokhoz jutottak). A kabuli kormány nemcsak büntetlenséget ígér kompromisszumra kész ellenfeleinek, hanem a saját eddigi „feudumaik" fölötti változatlan ellenőrzési és védelmi jogot is, és persze anyagi támogatást.

Nem kétséges, hogy Kabulban „lenni vagy nem lenni" kérdésfölvetéssel indulnak harcba. A hadsereg fölszereltsége bebizonyította, hogy szovjet jelenlét nélkül is nagyobb ellenállásra képes, mintsem ellenfelei feltételezték. Egyben a szovjet csapatkivonással megsemmisült az ellenzékieket összekötő legfőbb propagandisztikus érv, miszerint hitetlen külső betolakodókkal szemben vívják a dzsihádot, az iszlám „szent háborúját".

Miközben rendszeressé váltak a találgatások a kabuli kormányzaton belüli frakciós harcok kiújulásáról és egy esetleges katonai puccs veszélyéről, Nadzsibullah elnök még az általa fölváltott Babrak Karmal öccsét, Mahmud Barjalait is miniszterelnök-helyettessé nevezte ki, hogy az egység látszatára is ügyeljen. Időközben ezzel párhuzamos döntés született a kormány átalakításáról: a pártonkívüli miniszterek helyére ismét az ANDP elkötelezett aktivistáit állították, a kabinet irányítását ismét a pártveterán Szultán Ali Kestmand vállalta magára.

A frakciós viszály állandósult veszélyét és egy katonai hatalomátvétel esélyét is következetesen cáfolták. A hadsereg fegyverutánpótlása nemcsak folyamatos volt, hanem új (nagyobb hatótávolsá-

gú) rakétákkal erősödtek, sőt, jelképes értékűnek mondható, hogy legfőbb támogatójuk jóvoltából 1988. szept.-ben afgán űrhajós járhatott a szovjet Mir űrállomáson.

Külföldi megfigyelők feltételezései szerint tehát a fegyveres és diplomáciai frontszakaszokon is folyik az ádáz tusa. A hagyományosan zord kontinentális tél beálltáig még jelentős katonai erőpróbákra kerül sor, és folytatódik az alkudozás: ki kit tud szövetségesként megnyerni magának az ellenfél soraiból. Nadzsibullah pártfőtitkár-elnök többször is fölajánlotta lemondását, amennyiben ez a végső megbékélés célját szolgálná. Nem lehet kizárni, hogy az 1978. ápr.-i „forradalom" néhány legelkötelezettebb hívének távozása árán végül is résnyire megnyílhatnak a megegyezés kiskapui. De bárhogy történjék is, Afganisztánnak évszázadok óta nem volt országos hatókörű központi kormánya. Így bármilyen kompromisszumnak meglesznek a beépített aknái, lesz fegyveres ellenzéke. Egyszóval véget ért egy vérzivataros korszak, ám bizonyosra vehető, hogy ebben a viharos múltú közép-keleti államban folytatódni fog a vérontás – egyhamar nem következhet be a végső búcsú a fegyverektől.

Író és imám

Bár hivatalosan azóta sem ért véget, pár hét híján nyolcéves háború jutott nyugvópontra 1988. aug. 20-án, amikor életbe lépett Irak és Irán ENSZ-közvetítéssel elért aug. 8-i fegyverszüneti megállapodása. Ha volt valaha drágább hadszíntéri „döntetlen", akkor az irak–iráni háború alig marad el tőle, hiszen a két közép-keleti ország pusztító küzdelmében már évekkel korábban szinte rögződtek a – mindössze pár km-rel errébb vagy arrébb mozduló – frontvonalak. Megint kiderült, hogy egy háborút könnyebb elkezdeni, mint befejezni: Bagdad és Teherán esztendőkön át folytatta a kilátástalan csatákat, s ez mindkét állam nemzetgazdaságát tönkretette. Irán esetében jó néhány megfigyelő már évek óta gyanította, hogy a teheráni rendszer – s főképpen annak radikálisnak minősített szárnya – képtelen szabadulni a háború folytatásának tehetetlenségi nyomatékától.

Épp ezért majdnem mindenki bizonyosra vette, hogy az értelmetlen háború abbahagyásával az iráni politikai küzdőtéren kiéleződnek a harcok, amelyeket még inkább szítottak a mindenható vezető, Khomeini ajatollah utódlásával kapcsolatos számítgatások.

Az 1979-es iráni forradalom vitathatatlan vezére élete kilencedik évtizedének vége felé közeledett, s ahogy terjedtek a hírek súlyosbodó állapotáról, úgy fokozódott a teheráni feszültség. Ebben a különleges helyzetben bombaként robbant 1989 télutóján a Rushdie-ügy.

Az indiai muzulmán családból származó, de már jó ideje Nagy-Britanniában élő Salman Rushdie 1988. szept.-ben jelentette meg Sátáni strófák c. szürrealisztikus stílusú könyvét. A tagadhatatlanul bonyolult és messze vezető asszociációkkal terhes regényben egy hamis próféta „karrierjének" képét rajzolja meg az író, aki kétségtelenül ironikus módon kezeli az iszlám hit legfontosabb tételeit és történeteit. Mohamedán olvasói hamar úgy döntenek, hogy a vallás legfőbb prófétájának, Mohamednek megengedhetetlen kigúnyolását olvassák ki a regény lapjairól, noha a sokszoros áttétel folytán valóban nehéz megítélni, mi az író valóságos véleménye, s mi az, amit úgy ad hősei szájába, mint eleve elítélendőt. A fogadtatás azonban egyáltalán nem volt „áttételes".

Az iszlám világ már 1988 őszén megbolydult. A könyvet ugyan nem adták ki azokban az országokban, ahol a mohamedán vallás az uralkodó, de híre természetesen mindenhová eljutott. Legelőször azok a Nagy-Britanniában élő moszlimok kezdtek háborogni, akiknek a sorába korábban magát Rushdie-t is számíthattuk. Nem szabad elfelejteni, hogy az iszlám hívők számára a másvallásúaknál is elítélendőbb – a Korán szerint kifejezetten halállal büntetendő – a hitehagyott, tehát aki megtagadja az „igazhitűek" vallását.

A vihar azonban voltaképpen lassan kerekedett a Rushdie-könyv körül, hiszen a mű a publikálását követő első hónapokban még nem vált világpolitikai üggyé. Történetesen Pakisztánban lett azzá, amikor ott a választásokat a nem egyértelműen vallási alapokon álló Benazir Bhutto pártja nyerte meg, s a csalódott szélsőséges muzulmán körök jó ürügynek vélték tiltakozó tüntetések sorozatának szervezésére a Rushdie-könyvet. A demonstrációk hamar átterjedtek India moszlim rétegeire, miközben Nagy-Britanniában a viszonylag kis létszámú iszlám közösségek lankadni kezdő íróellenes háborgása e távoli tüntetésektől kapott új lendületet. Salman Rushdie azonban még vígan élhette életét, mígnem egyszeriben minden megváltozott a Khomeini ajatollah által kiszabott halálos ítélettel.

Ha némiképp megkésve is, Irán első számú vallási és politikai vezetője 1989 elején „felfedezte" a Rushdie-könyvet, s azonnal ki is átkozta, a lehető leghatásosabb módon. Khomeini – szöveghűen követve a Korán előírásait – halálos ítéletet mondott ki a hitehagyottra, s felszólította a világ mohamedánjait, hogy amelyikük teheti, a lehető legteljesebb megdicsőülés reményében maga hajtsa végre a kivégzést. Az ügy egyszeriben diplomáciai világbotránnyá vált, lévén Salman Rushdie brit alattvaló. A nyugati kormányok elfogadhatatlannak tartották egy állampolgár nyilvános, államhatárokat semmibe vevő halálra ítélését egy írásműért, s vele a Teheránból érkező világméretű cenzúrázási törek-

vést. Egyfelől a brit és általában véve a nyugati szuverenitás, másfelől a fejlett civilizáció publikációs normái kerültek frontális összeütközésbe azokkal a középkori ihletésű vallási szabályokkal, amelyeket a Khomeini döntését sietve és látványosan támogató teheráni vezető körök képviseltek. Az persze mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a háború befejezése után a Nyugathoz nyitni próbáló teheráni szárny került jószerivel lehetetlen helyzetbe, hiszen képviselői nem kockáztathatták meg az akárcsak burkolt szembeszegülést sem az ajatollah akaratával.

Szabályos láncreakció kezdődött, hiszen mind a nyugati fővárosok, mind Teherán politikai kényszerpályára kerültek, kölcsönösen eszkalálva egymás figyelmeztetését és fenyegetését. Holott a nyugati vezető körök – éppen Khomeini közelgő halálára számítva – a legkevésbé sem óhajtották e kritikus időszakban elvágni az Iránnal nagy nehezen újra kiépített kapcsolatokat. A büntetés elleni szankciók azonban elkerülhetetlenek voltak, hiszen Teheránban hatalmas tüntetések visszhangozták a Rushdie-ra kimondott halálos ítéletet, s a brit rendőrségnek gyakorlatilag illegalitásba kellett helyeznie, rejtekhelyen elbújtatnia a fenyegetett írót.

Az iszlám világ egészben kezdett ingadozni, hiszen elsősorban a szunnita mohamedánok maguk is zavarónak érezték a kisebbségi siiták által szinte rájuk kényszerített kampányt. De mivel a szunnita dominációjú országokban is egyre erősebbek a fundamentalista mozgalmak, s mert Rushdie könyvében tagadhatatlanul jócskán akadnak a higgadtabb mohamedánokat is okkal zavaró részletek, csak kevés olyan iszlám közéleti tényező akadt, mint a Nobel-díjas egyiptomi író, Maszhud, aki nyíltan visszautasította Khomeini ítéletét. Mégis úgy látszott, igazi fordulatot csak Khomeini ajatollah halála hozhat.

Amikor 1989 június elején Khomeini 89 éves korában megtért Mohamed hetedik paradicsomába, Teherán sebtében újjárendeződő politikai vezetése igyekezett túltenni magát a Rushdie-ügyön is. A nyári elnökválasztás egyedüli jelöltjének számító Rafszandzsani parlamenti elnök kezdett mind nyilvánvalóbban az ország első számú politikai vezetőjévé válni, s mint ilyen látogatott 1989 júniusában Moszkvába. Ugyanakkor Teheránból értésre adták, hogy az írói vétek beismerése és a formális bocsánatkérés Salman Rushdie részéről elősegítené a voltaképpen minden érdekeltet zavaró és gyaníthatóan Khomeinivel sírba szálló ügy lezárását – s így Teherán nyugati nyitását is. Kétségtelen, hogy amikor Khomeini ajatollah kis híján botrányba fúló temetésén a zabolázatlan tömeg egy pillanatra még a holttestet is kiborította koporsójából, Iránban ismét véget ért egy korszak.

Kína

Eseménydús esztendőt zár a Mennyei Birodalom, amely 1989 kora nyarán pokoli társadalmi traumát élt át. Addig teljes nyitottsággal folyt a reform és a nyitás nemzetközi elismerést kiváltó politikája a gazdaságban, s nemzetközi téren is jelentős lépésekre került sor.

1988. dec. elején, 31 éve először látogatott kínai külügyminiszter Moszkvába. Csien Csi-csent fogadta Gorbacsov főtitkár is, s megbeszéléseiken már intenzíven folyt a szovjet pártfőtitkár-államfő pekingi látogatásának előkészítése. A kölcsönös tárgyalások eredményeképpen elhárult a kapcsolatok rendezésének útjából a korábban kínai részről emelt 3 fő akadály.

A szovjetek az 1988. ápr.-ban aláírt genfi szerződés jegyében folytatták csapataik kivonását Afganisztánból (ez a folyamat 1989. febr. 15-én, a terveknek megfelelően befejeződött). Időközben megkezdődött a szovjet katonák és fegyverek kivonása Mongóliából s a feszültség csökkentése a kínai–szovjet határtérségben. Egyidejűleg intenzív tárgyalások folytak a kambodzsai megbékélésről s a vietnami csapatok kivonásáról – végül is ez a „regionális válsággóc" bizonyult a legnehezebben rendezhetőnek. Az 1989. aug.-ban Párizsban tartott nemzetközi Kambodzsa-konferencián mindkét szocialista nagyhatalom külügyminisztere részt vett, ám áttöréshez ez sem segítette a szemben álló feleket. A kínai támogatást élvező „vörös khmerek" részvétele egy leendő koalíciós kormányban változatlan feszültséget szült a résztvevők többségében.

A kétoldalú kapcsolatok végül is kimozdultak a holtpontról. 30 esztendővel a legutóbbi csúcstalálkozó után (1959-ben Hruscsov kereste föl Kínát) ismét a Szovjetunió első embere érkezett Pekingbe. Hivatalos partnere ugyan Jang San-kun államfő és Csao Ce-jang (akkor még) pártfőtitkár volt, de Gorbacsov tárgyalt Li Peng kormányfővel és Teng Hsziao-pinggel, Kína háttérből irányító „erős emberével" is.

Teng számára eredendően ez lehetett évtizedes diplomáciájának megkoronázása. Már jó évtizeddel korábbi délkelet-ázsiai és japán útján, majd amerikai látogatása során átrendezte a Kínai Népköztársaság külkapcsolatait, majd 1986-os normalizálási ajánlatával új sínekre helyezte a szovjet kapcsolatrendszert. A külföldi megfigyelők egyetértettek abban, hogy Gorbacsov vizitje (1989. máj. 15–18.) a leglényegesebb áttörést sejteti Nixon amerikai elnök 1972-es pekingi látogatása óta.

A csúcstalálkozóra mégis sötét árnyék vetődött. Utóbb szinte észrevétlenségbe fakult – az időközben tetőfokára hágó kínai tüntetéssorozat, majd a megtorlások következtében. Olyannyira, hogy

alighanem a szovjet vezető volt az egyetlen kiemelkedő politikus, aki Kína szívében nem kapott lehetőséget néhány látványos és jelképes program lebonyolítására. Nem koszorúzhatta meg a Mennyei Béke Kapujának terén a kínai népi hősök emlékművét, hiszen a teret napok óta éhségsztrájkoló tüntetők lepték el, s elmaradt látogatása a szomszédos Tiltott Városban. Az országos népi gyűlés (parlament) téren lévő épületében folyó tárgyalásaira egy hátsó kapun kellett bevonulnia...

A kétoldalú találkozó legemlékezetesebb pillanatai végül a Gorbacsov és Teng által elmondott „normalizációs pohárköszöntők" voltak. A szovjet vezető történelmi jelentőségűnek minősítette, hogy sikerült a hagyományos szovjet–kínai barátságba újólag lelket lehelni, Teng pedig kijelentette: végérvényesen le kell zárnunk a múltat, hogy kitárhassuk kapuinkat a jövő előtt.

Alighogy Gorbacsov Sanghajba távozott (ahol találkozott Csiang Cö-min ottani pártvezetővel, a majdani párttőtitkárral), majd visszatért Moszkvába, Kína befelé fordult s utóbbi évtizedének végzetes fordulatához érkezett.

A súlyos belső konfliktusok látszólagos kiindulópontja Hu Jao-pang egykori párttőtitkár halála, ill. méltó búcsúztatása volt. Az egykor a „burzsoá liberalizmus" vádjával leváltott (de pb-tagságát megtartó) vezető halála után demokratizálást követelő diákok tízezrei, majd hozzájuk csatlakozó tömegek kezdtek tüntetni előbb csak Pekingben, később Kína többi nagyvárosában is. Több száz diák a főváros szívében, a Mennyei Béke Kapujának terén éhségsztrájkba kezdett; Peking egyetlen megmaradt köztéri Mao-képével szemben felépítették az amerikai Szabadság-szobor mását, értelmiségiek és újságírók a véleménynyilvánítás szabadságát követelték.

Ápr. 26-án a Zsenmin Zsipao (Népújság) Tengtől inspirált vezércikkében „maroknyi összeesküvőnek a szocialista rendszer megdöntését célzó megmozdulásairól" ír. Teng hetekre eltűnik (sokan súlyosbodó egészségi állapotáról találgatnak), ám mint utóbb kiderül, Vuhanban a veterán vezető összegyűjti a katonai körzetparancsnokokat, meggyőzi őket az ellenlépés szükségszerűségéről s ellentámadásba lendül. Eközben a reformszárny képviselői (élükön Csao Ce-jang párttőtitkárral) tárgyalásos megoldást sürgetnek, találkoznak a tüntető diákság képviselőivel, nem azonosulnak a Zsenmin Zsipaóban közölt „irányadó útmutatás" szellemével, sőt Csao a Gorbacsovval folytatott megbeszélésein kiszivárogtatja, hogy a hivatalos funkciók ellenére Kínát nem a formális pártvezetés, hanem a hátsó sorokban aktív Teng és veteránbrigádja irányítja.

Jún. elején teljes gőzzel megindul a katonai gépezet fegyveres ellenakciója. A tüntetőket szétzilálják, kiszorítják a nagyvárosok központjából, s megindul az összehangolt hajsza az „összeesküvés szítói" ellen. Változatlanul folyik a találgatás, hány áldozattal járt a „rendhelyreállítás", és hogy kiknek a köréből került ki a legtöbb áldozat, ám mindez utóbb a propaganda síkjára terelődött. A megtorlások (át- vagy visszarendeződés) hívei később a hősiesen helytálló katonák meglátogatásával igyekeznek hangsúlyt és „vonzó színt" adni a maguk igazának, ám a megmozdulások külföldre emigrált szervezői brutális vérengzésekről beszélnek.

A rend június derekára – legalább a felszínen – helyreáll. Ám a kínai vezetés sorai átrendeződnek. Valamennyi pártfunkciójából fölmentik Csao Ce-jangot, utóbb pártvizsgálat is indul ellene. Kizárják a párt politikai bizottságából és az annak elnökségéül szolgáló állandó bizottságból a főtitkárral együttműködő legfiatalabb tagot, Hu Csi-lit.

A háttérben maradó Teng mellett a legerősebb konzervatívként jellemzett kormányfő, Li Peng és a biztonságért (is) felelős Csiao Si látszik legbefolyásosabbnak. Meglepő döntés születik. A párt jún. végi kibővített kb-ülésén az addigi sanghaji pártvezetőt, Csiang Cö-mint választják főtitkárrá. E lépés után megerősödöttnek érezhetik magukat a rendpárti vezető körök, hiszen Csiang az elsők között üdvözölte a szükségállapot pekingi kihirdetését, és Sanghajban – körzetében – végezték ki a megtorlások első áldozatait. Ugyanakkor a Kelet-Kínából érkezett új főtitkár nem részese a katonai akciók megszervezésének és lebonyolításának, sőt az elmúlt évek nyitásra és reformra irányuló külgazdasági politikájában a tengermelléken tagadhatatlan sikereket könyvelhetett el.

Ugyancsak bekerül a KKP politikai bizottsága 6 tagúra bővített állandó bizottságába a szervezésben jártas pártveterán, Szung Ping, valamint az egykori munkahősből lett technokrata sikerember, a tiencsini pártvezető, Li Zsuj-huan.

Csao Ce-jang és „társai" ellen vizsgálat indul, tevékenységük kivizsgálására minden jel szerint pert készítenek elő. A külvilágban tiltakozási hullámot vált ki a pekingi katonai megtorlás és az adminisztratív intézkedések. Egymást követik a tüntetések Nyugaton és Kína kapujában. Az 1997-ben Kínához visszacsatolandó Hongkongban heves gazdasági reakciók kezdődnek: menekülnek a tőkeerős szakemberek, a brit „koronagyarmat" vezetői módosítani kívánják a leendő alaptörvényt. Eszerint a kínai „népi felszabadító hadsereg" katonái csak külső támadás esetén léphetnének Hongkong területére, s nem lehetne Pekingből szükségállapotot elrendelni ebben a – hagyományosan gazdasági sikereiről és kínai közvetítő üzleteiről híres – minibirodalomban. Csiang Cö-min, az újdonatúj párttőtitkár sietve fogadja a hongkongi üzletemberek befolyásos csoportját, ám a földúlt kedélyeket nehéz lehűteni.

A kínai kérdés szélesebb értelmezést nyer. Vajon mennyire ítélik majd a külső beruházók biztos (politikailag is stabil) területnek a Mennyei Birodalmat? És milyen kamatterhek mellett tehet szert a nyitás mellett változatlanul elkötelezett pekingi vezetés a Négy Nagy Modernizáláshoz, vagyis a gazdasági továbblépéshez feltétlenül szükséges hitelekre?

A korábban a „reformok atyjaként" tisztelt Teng Hsziao-ping fölöttébb kedvezőtlen színben tűnik föl a világpolitika porondján. Változatlanul tartják magukat a válságos egészségi állapotáról terjengő hírek. Kételkedve újraértékelik a szükségszerű fiatalításról és a reform lendületes folytatásáról idézett kijelentéseit. Legközelibb partnere, a szintén veterán államfő, Jang San-kun (a megtorlások egyik szellemi vezére) kijelenti: „Ha tövestől nem irtjuk ki az elégedetlenséget Pekingben, akkor ez később a nyugtalanság gyökerévé válhat." A kétkedőket heteken át üldözik – a kétely megmaradnak.

Teng technokrata fölhangú szállóigéje: „Mindegy, hogy a macska fekete vagy fehér, a fő, hogy megfogja az egeret" – a visszájára fordul. A rendteremtés (és antidemokratikus visszarendeződés) macskája heteken át ugrásra készen vizslat a talán radikális reformtörekvések egerei után. A kínai sajátságokhoz igazított átalakítási törekvések hosszú ideig nem tudnak majd kiszabadulni Teng, a nagy taktikus csapdájából, 1989 nyarának emberőrlő egérfogójából...

Szovjet „gubancok"

„Minden összegubancolódott. A fogyasztói piac kiélezett helyzete, a nemzetiségek közötti kapcsolatok konfliktusai és a társadalmi tudat... nehéz, időnként fájdalmas folyamatai" – így jellemezte Mihail Gorbacsov 1989. szept.-ben, nyári szabadsága után Moszkvába visszatérve, a Szovjetunióban kialakult helyzetet. Az elnök-főtitkár szerint az állapotokat azok bélyegzik kaotikusnak, sőt polgárháborúsnak, akik meg akarják állítani az átalakítási folyamatot. Sőt, vissza akarnak térni a régi parancsnoki-adminisztratív rendszerhez. Maradjunk tehát Gorbacsov némiképp mégiscsak eufemisztikus lágyító meghatározásánál: „A viszonyok nem egyszerűek."

1989-ben tovább éleződtek a Szovjetunióban azok a nemzetiségi ellentétek, amelyeket a szovjet hatalom korábbi 72 esztendeje során csak elfojtani sikerült, megoldani nem.

Törvényszerű volt, hogy a demokratizmus felé tett első lépések után felszínre kerüljenek a tulajdonképpen évszázadokon át érlelt sérelmek, s a problémák egyszerre szakadjanak egy olyan vezetés nyakába, amely megkísérli, hogy orvosolja elődei bűneit s tévedéseit. Az akut gondok között a Baltikumé nemcsak a legfájdalmasabb, de egyidejűleg a legkönnyebben kezelhető is. Hiszen a képlet tiszta, és a megoldás útjai is kézenfekvőek. A Molotov–Ribbentrop-paktum titkos záradékainak léte 1989-ben bebizonyosodott. Azok törvénytelen jellege csakúgy nyilvánvaló, mint az is, hogy Észtország, Lettország és Litvánia ugyanúgy integráns része a Szovjetuniónak, mint amennyire a cári birodalomnak volt.

A Baltikum Európa. Itt az emberek nem nyúlnak rögtön fegyverért, nem lépnek azonnal sztrájkba, ha közös akaratukat akarják kinyilvánítani. Itt nem folyt vér a nemzetiségi mozgalom kiteljesedésekor, és az SZKP-val szemben álló, alternatív politikai erővé érlelődött népfrontmozgalmak nem az egymással szembeni acsarkodásra fecsérlik az energiát, mint a Kaukázusban, hanem éppen egymással léptek természetes szövetségre, meghirdetve az integrálódó Baltoscandia eszméit. Kérdés persze, hogy a kötelékek ily mértékű lazítása elfogadható-e Moszkva számára. Ám ha egyszerre 3 balti főváros utcáin csattognának lánckerekek, azok széttaposnák a megkezdett demokratizálást, a gorbacsovi átalakítást is. Mindez egyszerre áll hátterében annak, hogy 1989-ben közös kongresszust tartottak a balti népfrontok, sztrájkoltak a balti parlamentek önelszámolási, választójogi és nyelvi törvényei ellen az orosz anyanyelvűek, s hogy az SZKP Központi Bizottságának nevében a titkárság éles hangú megbélyegző dokumentumot adott ki az erősödő szeparatizmus, a balti nacionalizmus ellen.

Ismét kiéleződött a karabahi válság. És bár Sztyepanakert követelései nem mennek olyan messze, mint a 3 balti köztársaságé, hiszen „csak" arról van szó, hogy Karabahot csatolják Örményországhoz, ezt az első körben már a múlt század második felében I. Miklós cár által elpuskázott helyzetet nehezebb lesz orvosolni. Itt az önrendelkezés kiterjesztése nem lehet megoldás, annál az egyszerű oknál fogva, hogy Azerbajdzsán másképpen önrendelkezne, mint Karabah népe, a Jerevánban megfogalmazott célok kizárják Baku törekvéseit, és viszont. Volszkij – a Karabahot irányító, csak Moszkvának alárendelt különbizottság vezetője – szept.-ben úgy nyilatkozott, hogy a polgárháború szélére jutottak az állapotok. Azerbajdzsán városaiban ugyanakkor több százezer embert megmozgató sztrájkok voltak. Leálltak nemcsak a hadiüzemek, de a betakarítást és a téli felkészülést döntően befolyásoló kőolajfeldolgozó kombinátok is. Leállt a vasúti teherforgalom, összetorlódott 35 000 vagon. A sztrájkolók már nemcsak azt követelték, hogy Karabahot azonnal helyezzék Baku fennhatósága alá, hogy törvényesítsék a népfrontot, de a köztársaság vezetőinek azonnali lemondását is.

Mindez kísértetiesen emlékeztetett arra, ahogyan 1922-ben Marimanov, azerbajdzsáni vezető Sztálintól erőszakolta ki a Baku számára kedvező döntést. Azerbajdzsán, akárcsak a vele közös rokoni kapcsolatban álló szomszédja, Irán, muzulmán ország. A bakui tüntetéseken pedig egyre gyakrabban kerül elő a zöld félholdas zászló, és a néhai Khomeini ajatollah képe. 2000-re pedig a Szovjetunió lesz a világ legnagyobb iszlám országa; hogy egyéb következményeket ne említsünk: a szovjet hadseregben szolgáló fiatalok több mint fele jön közép-ázsiai köztársaságokból.

Egy rövid összefoglaló keretei szűkek annak akár csak vázlatos ismertetéséhez, hogyan robbantak 1989-ben egymás után a Sztálin által időzített nemzetiségi bombák. Hogyan kellett 100 halálos áldozat után Oroszországban letelepíteni azokat az Üzbegisztánban élő meszheti törököket, akiket Sztálin szakított el grúziai hazájuktól. Hogy miért vezetett Moldáviában 100 000 orosz sztrájkjához annak a döntésnek a korrekciója, mellyel a népek atyja egy szép napon elhatározta, hogy a román szavakat eztán cirill betűkkel kell írni. És mindez még nem minden. Csak felsorolásszerűen álljon itt néhány nép neve azok közül, amelyek nem rendelkeznek államisággal a Szovjetunió keretein belül: tatárok (6,3 millió), németek (1,9 millió), csuvasok (1,7 millió), baskírok (1,3 millió), lengyelek (1,1 millió). (Ezek az 1979-es népszámlálási adatok.)

Bármilyen szempontból vizsgáljuk is az 1989-es esztendő szovjet történéseit, két tény említése nélkül nem maradhat a beszámoló, hiszen esetükben minden idők politikai alapkérdéséről: a hatalomról van szó. Gorbacsov a csúcson sikerre vitte elképzeléseit az állam és a párt szétválasztásáról, méghozzá úgy, hogy mindkét struktúra élén ő maradjon. Létrehozta a népképviselők kongresszusát, ill. annak állandóan ülésező, profi politikusokból álló házát, az új típusú Legfelső Tanácsot. Élére saját magát választatta. Az elkorhadt pártapparátus mindenhatóságát azonban ez csak korlátozza, hiszen a virtuóz elnök-főtitkár új hatalmi bázisának csak a felső emeletei léteznek. A végeken ma még a pártbizottságok irányítanak. Igaz, már nem csorbítatlanul. Nem pontosan felmérhető, de valószínűleg igen nagy jelentőségű változások történtek a hatalmi piramis alapjainál. A félmillió bányász nyári sztrájkja, amely követeléseinek maradéktalan teljesítésére szorította a kormányt, valószínűleg tartós változásokat okoz. Színre lépett ugyanis a kommunizmus-vallás dogmáiban felmagasztalt, ám valójában korábban ellehetetlenített munkásmozgalom. A sztrájkbizottságok a sztrájkokat túlélő hatalmi központként megmaradtak, s nemcsak a hivatalos szovjet szakszervezetek létjogosultságát kérdőjelezték meg. A sztrájkok után Gorbacsov első hallásra talán meglepő nyilatkozatot tett: üdvözölte azt az erőt, amely az általa ellenőrzött kormányt – tehát őt magát is – megszorította. Valójában ez nagyon is logikus lépés volt. Hiszen az elnök-főtitkárnak tudnia kell, hogy maga sem számíthat több jóindulatra a pártapparátus részéről, mint amennyit maga mutat annak irányában. Talán nem véletlen, hogy Gorbacsov hagyja kifejlődni az ellentmondásokat, konfliktussá érni a rejtett ellentéteket. A reformer főtitkár valódi szövetségese az utca lehet, ha képesnek mutatkozik arra, ami már-már a lehetetlennel határos, és mégis a gorbacsovi reformok távlatait jelentő egyetlen lehetőség: hogy a nemzetiségi és szociális mozgalmakat azok erejének korlátozása, vagy legalábbis megtörése nélkül, ellenőrizze, terelje mederbe.

Lengyelország 1988–1989

1988 őszén Lengyelországban új kormány alakult, annak a Mieczysław F. Rakowskinak a vezetésével, akit korábban sokan már félreállítottnak véltek. A miniszterek közé a politikában ismeretlen, ám sikeres menedzseri pályát befutott emberek kerültek, például az ipari tárca élére a milliomos magánvállalkozó (bár mellesleg LEMP-tag) Mieczysław Wilczek. Az új kormány rövid idő alatt számos törvényt terjesztett elő a vállalkozás szabadsága, a szektorsemlegesség, a piacgazdaság értelmében, emellett tovább liberalizálta a magánutazások szabályait és – a lakosság több évtizedes, mindeddig eredménytelen követelésének engedve – elfogadta november 11-ének, a lengyel függetlenség visszanyerése napjának (1918) nemzeti ünneppé nyilvánítását. Ennél is továbbmutatott az, hogy november 30-án előadásban televíziós vita zajlott Lech Wałęsa és a hivatalos (bár egyre kirtikusabb) szakszervezetek vezetője, Alfred Miodowicz között. Ezzel a Szolidaritás elnöke, akit évekig „magánszemélynek" nevezett a kormány szóvivője, visszatért a közéletbe.

1988–1989 fordulóján zajlott le két részletben a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának az a plénuma, amely elindított egy rendkívül jelentős változássorozatot – vagy talán inkább utat engedett neki. A vezető párt elfogadta a politikai pluralizmust, az ellenzék működési jogát, és elismerte az 1982. őszi szakszervezeti törvény óta illegális, ám fennmaradt Szolidaritást. Ennek alapján kezdődhettek el február 6-án a kormány és a Szolidaritás több mint két hónapig tartó kerekasztal-tárgyalásai, amelyek azért jelentettek alapvető újdonságot, mert a törvényesen létező és működő politikai intézményrendszeren túlra terjesztették ki a párbeszédet. Ezt ugyan éppen a parlamentben számosan

kifogásolták (hiszen a képviselők valóban szinte készen kapták, mit kell megszavazniuk – de mégis nekik kellett megszavazniuk, hogy a fordulat törvényes legyen), mégis ezáltal vált lehetővé az áttörés. A kerekasztalnál megállapodtak a köztársasági elnök intézményének létrehozásában (ezzel az Államtanács mint kollektív államfő megszüntetésében), a parlamenti választások szabályaiban, a szakszervezetekről és az egyéni gazdálkodók érdekképviseletéről szóló törvények módosításában, az egyesülési jog új szabályozásában. Emellett az albizottságok a gazdaság, a szociálpolitika, az oktatás, az egészségügy stb. számos kérdésében is megegyeztek. Az eredményeket jóváhagyta a LEMP Országos Értekezlete – itt már nem volt szükség arra, mint a januári kb-ülésen, hogy Jaruzelski első titkár és legközelebbi munkatársai lemondással fenyegetőzzenek, ezzel kényszerítsék ki a változásokat ellenző testületi tagok támogatását. A szejm jóváhagyta a törvényeket, egyedül a Független Diákszövetség (NZS) bírósági bejegyzésének – egyébként igen szerencsétlen – megtagadása borzolta fel a kedélyeket.

A választási megállapodás lényege az volt, hogy a szejmben előre elosztották a mandátumokat. A LEMP, a vele koalícióban lévő két kisebb párttal és 3 katolikus szervezettel együtt megkapta a mandátumok 65%-át (a LEMP önmaga azonban 50% alatt maradt), a helyek 35%-ára pedig az e szervezetektől független jelöltek pályázhattak a választópolgárok ajánlása alapján. Visszaállították viszont a háború után megszüntetett szenátust, és e korlátozott hatáskörű (de azért a törvények megbuktatására képes) felsőházba teljesen szabad választásokat írtak ki. A két fordulóra 1989. június 4-én és 18-án került sor. A Szolidaritás elnyerte a szejm összes, a koalíción kívülieknek kiírt mandátumát (tehát nem csak a kormánykoalíció iránt lojális pártonkívülieket szavazták le, hanem a Szolidaritáson kívül indult egyéb ellenzékieket, például az egyház által támogatott kereszténydemokratákat is!), a 100 szenátori helyből pedig 99-et. (A századik egy független üzletember, pártonkívüli.) A legnagyobb dilemmát azonban az okozta, hogy nem kapott kellő többséget az országos lista zöme, így éppen azok a reformer reálpolitikusok nem jutottak be a parlamentbe, akiknek a hallatlan változások jórészt köszönhetőek voltak. A választók nem az egyes személyek érdemeit mérlegelték, hanem 45 év politikájának egészét vetették el, sok érzelemmel és szenvedéllyel. Az így üresen maradt mandátumokra – vitatott jogi megoldással – a második fordulóban indíthattak új jelölteket a kormánykoalíció szervezetei, de ez a gondot nem oldotta meg.

A július 4-én megalakult új parlament valódi pluralizmust mutat. Ott ül számos olyan ellenzéki vezető, aki a korábbi években megjárta a börtönöket, a szükségállapot idején az internálótáborokat. Nincs viszont egység az ellenzék soraiban sem egy sor lényeges kérdésben, főleg a rohamosan romló gazdasági helyzet megoldása tekintetében. Az első nagy erőpróba a köztársasági elnök megválasztása volt, aki a fegyveres erők főparancsnoka is. Walęsa kijelentette: a mai külső és belső körülmények között az államfőnek a koalíció köréből kell kikerülnie. Bush amerikai elnök és valamivel korábban Mitterrand francia elnök varsói látogatása során, de a Jaruzelskit fogadó brit és más vezetők is érzékeltették: a tábornokot tartják alkalmas vezetőnek. Számos nyilatkozat teszi ma már valószínűvé, hogy 1981 végén léteztek szovjet fegyveres beavatkozási tervek, a szükségállapot tehát esetleg valóban a kisebbik rossz volt. Mégis nagy volt az ellenállás Jaruzelskivel szemben, főleg éppen a szükségállapot miatt. Ő maga az utolsó pillanatig taktikázott, hogy elfogadja-e a jelölést – és ezzel legalább a szövetségesekből kikényszerítette az egyértelmű támogatást. Csakhogy kiderült, hogy a Parasztpárt és a Demokrata Párt számos képviselője nem engedelmeskedett saját pártja határozatának. Így Wojciech Jaruzelskit 1989. július 19-én egyetlen szavazatnyi többséggel választották meg a Lengyel Népköztársaság elnökévé, de ez is csak úgy volt lehetséges, hogy a Szolidaritás több képviselője, illetve szenátora el sem ment a két ház együttes ülésére, heten pedig tudatosan érvénytelen szavazatot adtak be. Így valójában az ellenzék segítette hozzá az államfőt a megválasztáshoz, amiért az érintetteket – és a megválasztottat is – igen éles támadások érik. Az érvénytelenül szavazók érvei: négy év múlva a megállapodások szerint már teljesen szabad parlamenti és közvetlen elnökválasztások lesznek. Addig azonban békés átmenetre van szükség, nem összeomlásra és katasztrófára. Ezért kellett most Jaruzelski államfő.

Az új elnök lemondott pártvezetői tisztségéről, a LEMP KB új első titkára Mieczysław F. Rakowski lett. Több régi pártvezető is lemondott, a kb titkárai közé új és fiatal erők kerültek. A párt Czesław Kiszczak tábornokot, belügyminisztert, az államfő bizalmasát javasolta a kormány élére, aki azonban 2 hét után kénytelen volt visszaadni megbízatását, mert nem sikerült megalakítania a kabinetet. Közben viszont a Szolidaritás vezetése megváltoztatta azt a véleményét, hogy a helyzet nem alkalmas az eddigi ellenzék kormányra lépésére. A Parasztpárt és a Demokrata Párt ugyanis – amellyel a LEMP elmulasztotta a koalíció új alapra helyezését, érdemi és tartalmas megállapodás megkötését – hajlandónak mutatkozott kormányszövetséget kötni a Szolidaritással. Ezzel felborult ugyan a kerekasztal-megállapodás azon lényeges része, amely szerint a LEMP és a 2 kisebb párt alkot – együttesen többséget képezve – tömböt a szejmben, ám Jaruzelski elnök elfogadta a realitásokat. Jelölése alapján pedig a parlament megválasztotta Lengyelország (sőt az összes szocialista ország) évtizedek

óta első nem kommunista miniszterelnökét, Tadeusz Mazowiecki személyében. A 62 éves katolikus jogász és újságíró 1980-ban a Szolidaritás legelső tanácsadói közé tartozott, a szükségállapot idején 1 évre internálták. Igen jó kapcsolatban áll az egyházi vezetéssel is.

Mazowiecki igen nehéz szakaszban kezdte el működését. A régi kormány aug. 1-jétől teljesen felszabadította a mezőgazdasági árakat, és e gazdaságilag indokolt, de kellően elő nem készített lépés meglóditotta az inflációt, miközben a rendkívül rossz ellátás nem sokat javult, így széles rétegek megélhetése vált szinte lehetetlenné. Az ennek nyomán kirobbant sztrájkok éppen az új kormányfő iránti támogatást jelezve enyhültek ugyan, ám nem vitás, hogy a most amolyan „se nem párt, se nem szakszervezet" Szolidaritásnak tisztáznia kell saját helyzetét – és viszonyát a részben „saját" kormányához, amely azonban szintén kénytelen lesz népszerűtlen gazdasági intézkedéseket hozni. A radikális hangulattól tartva Wałęsa vonakodik a szervezeten belül demokratikus vezetőségválasztásokat tartani, amivel viszont támadási felületet nyújt az őt is árulónak tartó, a kommunistákkal és a szovjetekkel minden együttműködést elutasító, még Molotov-koktélokkal is fenyegetőző szélsőségeseknek. Tekintélye a kormányfőválasztás nyomán megnőtt ugyan, de ha az idő múlásával az emberek úgy érzik, hogy a választási győzelem, a parlamenti demokrácia, a legálissá vált, sőt kormányra került ellenzék ellenére sem javultak a mindennapi életkörülmények, fennáll a robbanás veszélye.

Az új helyzetben a katolikus egyháznak is újra meg kell határoznia szerepét. Vannak ellentétek a klérus és a Szolidaritás baloldali indíttatású vezetői között, s éledezni kezd a háború előtti soviniszta, antiszemita nemzeti demokrácia, amely a katolicizmusra hivatkozik, és egy szervezetét 1989 nyarán törvényesen is bejegyezték. Glemp bíboros-prímás egyik beszéde olyan antiszemita hangsúlyokat tartalmazott, amelyek éppen a lengyel társadalomban meglévő ilyesféle hajlamok miatt váltottak ki éles bírálatokat. Fontos esemény ugyanakkor, hogy helyreálltak az 1945-ben megszakadt lengyel–vatikáni diplomáciai kapcsolatok, 50 évvel elődje távozása után újra pápai nuncius érkezett Varsóba.

Hosszas tárgyalások után sikerült Mazowieckinek előterjesztenie kormánylistáját. Számos kulcspozíciót a Szolidaritás képviselőinek adott, köztük az egyik legismertebb vezetőnek, Jacek Kuronnak. A LEMP az eleve adottnak tekintett belügyi és honvédelmi tárcán kívül két gazdasági posztot is kapott, míg a vitatott külügyminiszteri helyre egy független, ám a Szolidaritáshoz közelálló szakember került. Nehezen, de tisztázódott a Parasztpárt és a Demokrata Párt helye is a kormányban.

NDK-ból az NSZK-ba

Amikor 1989. jan. 1-jén életbe lépett az NDK-ban az eddigi első utazási rendelet, máris látható volt, hogy ez nem old meg mindent, de arra senki sem számított, hogy néhány hónapon belül tízezrek hagyják el az országot. Az NDK történetének egyik legnagyobb menekülthulláma Magyarországon is átcsapott, mire Ausztrián keresztül az NSZK-ba ért.

Főképpen a körülmények és a váratlanul nagy tömeg keltettek feltűnést: az nem új, hogy az NDK-t így vagy úgy elhagyják az emberek. 1945 óta a szovjet szektorból, ill. 1949-től az NDK-ból összesen körülbelül 3,5 milliónan mentek vagy szöktek Nyugatra, gyakorlatilag kizárólag az NSZK-ba és Nyugat-Berlinbe. A mostani előtt a nagyobb hullámok 1952–53-ban (a szocializmus építését meggyorsító pártkongresszus és az 53. jún.-i munkásfelkelés közti időben) és 1961-ben (közvetlenül a berlini fal építése előtt) voltak.

Kevésbé feltűnően ugyan, de az utóbbi években a legális kivándorlások száma is megnőtt: évi 10 000 és 30 000 között mozgott. Az 1989-es menekülthullám sodrában az sem tűnt fel igazán, hogy épp ekkor gyorsult fel még jobban a kivándorlás: az év első felében több mint 50 000-en kapták meg az engedélyt, s a becslések szerint az év végéig számuk eléri a 100 000-et is. Történt ez annak ellenére, hogy az említett utazási rendelet miatt a régebbi kérelmeket meg kellett újítani, s ezt sokan szkeptikusan fogadták. Olyannyira, hogy egy héttel a rendelet életbelépése után máris megjelentek az első követségfoglalók az NSZK berlini állandó képviseletén (ez nagykövetségnek felel meg). A módszer nem új: az utóbbi években bevált fogás volt, hogy a Nyugatra vágyók bementek egy nagykövetségre (legtöbbször a nyugatnémetekhez), s addig nem jöttek ki, amíg ígéretet nem kaptak, hogy kivándorolhatnak. Ezúttal is ez történt. Új volt viszont febr.-ban, hogy egy 4 tagú család erőszakkal hatolt be a képviseletre, s miközben Ladájukkal áttörték a sorompót, elütöttek egy rendőrt. A családfő az NSZK helyett börtönbe került.

Ugyancsak febr.-ban történt, hogy – jóllehet az NDK tagadja, hogy határőreinek tűzparancsuk lenne, s hónapokon át akkoriban tényleg nem lőttek – a berlini falnál egy menekülőt halálosan, egyet súlyosan megsebesítettek. Az eset megzavarta a 2 német állam kapcsolatait, s rávetítette árnyékát a tavaszi Lipcsei Vásárra is. Márc. elején újabb tragédia hívta fel a figyelmet arra, hogy vannak, akik akár életük kockáztatásával is el akarják hagyni az NDK-t. Egy fiatal férfi maga készítette léggömbbel repült Nyugat-Berlin fölé, de nem tudott leszállni, lezuhant és szörnyethalt.

Ápr. 1-jei hatállyal enyhítettek a 3 hónapos utazási rendeleten: többfajta rokonságfok „jogán", többfajta családi esemény alkalmából vált lehetővé a nyugati látogatás. Ez sem változtatott az NDK-beli közvélemény egyik fő panaszán: a nyugati utak csak azoknak adatnak meg, akiknek rokonuk van odaát, s a döntés a helyi rendőrségek kezében van. Az utazási szabadság hiánya gyakori indok volt később a Nyugatra érkezők szájából. Ápr.-ban egyébként is felbolydult a hangulat az utazások körül: becslések kerültek forgalomba, hogy akár 1,5 millióan is el szeretnék hagyni az NDK-t, ha tehetnék. Az evangélikus egyház (az egyetlen nem hivatalos erő, amely hallathatja hangját) úgy vélte, hogy a szám csak 150 000 körül van. Ugyanekkor tudatosult az a hír az NDK-beli közvéleményben, hogy Magyarországon megkezdik a műszaki határzár, a vasfüggöny lebontását. Szinte ezzel egy időben röppent fel a hír, hogy korlátozni fogják a magyarországi utakat, nehogy az NDK-turisták átszökjenek ezen a határon. És bár később éppen ez következett be, a turistaszezon végéig, vagyis nagyjából az iskolai tanév elejéig a többszöri híresztelések ellenére sem volt ilyen korlátozás – eltekintve némely helyi rendőrkapitányság kisebb túlkapásaitól.

A szokás szerint – sőt a szokásosnál valamivel nagyobb számban – Magyarországra érkező NDK-turisták a nyár elején lassacskán kezdték kihasználni a lehetőséget, s eleinte óvatosabban, nyár végére csoportosan és magabiztosan szöktek át Ausztriába. A magyar határőrség nem lőtt a menekülőkre. Az elfogás kockázata annyi volt, hogy ha ez többször előfordult, a rendőrség megvonta tartózkodási engedélyüket. Ezzel a pecséttel az útlevelükben azonban a legtöbben nem mertek már hazatérni, miután az NDK-törvények szerint büntetés várt rájuk. Szaporodni kezdett azon NDK-polgároknak a száma, akik Magyarországon maradtak, s aug. elejére hirtelen több százan kértek és kaptak menedéket az NSZK budapesti nagykövetségén.

Ekkor az események már párhuzamosan több színhelyen zajlottak. A berlini nyugatnémet képviseleten ugyancsak aug. elejére gyűlt össze egy 130 fős csoport. A korábbiaktól eltérően azonban az NDK ezúttal nem járult hozzá a kivándorláshoz, pusztán büntetlenséget ígért a következőfoglalóknak, akik viszont a maguk részéről addigra fölégették maguk mögött a hidakat s nem akartak hazamenni. Ügyük valamivel több mint egy hónap múlva oldódott meg, nagyjából egy időben a Magyarországon várakozó NDK-polgárok távozásával.

Budapestről egy kisebb csoport már aug. végén Nyugatra jutott: az a 104 ember, aki a nyugatnémet nagykövetségen volt. Vöröskeresztes útlevéllel, a Vöröskereszt által bérelt repülőgéppel utaztak Bécsbe. Addigra azonban a nagykövetségen kívül, átmeneti táborokban több ezren várakoztak, s több ezerre rúgott azoknak a száma is, akik a magyar–osztrák határon mentek át. Néhány héten át ez viszonylag kockázatmentes lehetőség volt. A példa nélkül álló vándorlást egyetlen haláleset zavarta csak meg: egy NDK-beli férfi úgy lelte halálát, hogy dulakodott egy magyar határőrrel, s a véletlenül elsülő fegyver halálra sebesítette.

Azok, akik valamilyen okból nem vállalták a tiltott határátlépést (köztük sok kisgyermekes család), azok több táborban – pl. a zugligeti templom kertjében, a csillebérci és a zánkai úttörővárosban – várták, hogy helyzetük rendeződjön.

Aug. végén Németh Miklós miniszterelnök váratlanul Bonnba, Horn Gyula külügyminiszter Berlinbe utazott. A tárgyalások tartalmáról semmit sem árultak el, de a 2 német állam és Magyarország között több szinten is folyó sorozatos eszmecserék szept. elejére eredménnyel jártak. Előbb a berlini nyugatnémet képviseletről távozott az addigra már csak 116 NDK-polgár. Nem ígérték ugyan meg nekik, hogy Nyugatra mehetnek, de a körülmények sejteni engedték, hogy ez fog bekövetkezni. Néhány nappal később, szept. 10-én közölték Budapesten, hogy a Magyarországon lévő 6300 menekült is az NSZK-ba indulhat, ill. a közlemény szövege szerint a Magyarországon tartózkodó többi NDK-állampolgár (becsült számuk kb. 60 000 volt) is elhagyhatja NDK-s útlevéllel nyugati irányba a határt. Az NDK első reakciója az volt, hogy nemzetközi megállapodások megsértésével, emberkereskedelemmel és az NDK belügyeibe való beavatkozással vádolta Magyarországot. Hátramaradt még a prágai és a varsói NSZK-nagykövetségen lévők ügyének rendezése. Ennek első menetében közel 10 ezer NDK-polgár távozott vasúton az NDK-n keresztül az NSZK-ba szeptember utolsó napjaiban.

AIDS

Az AIDS-re vonatkozó első orvosi közleményt (USA, 1981) követő években e fertőző betegség jelentőségét még alábecsülték, az azóta eltelt évek alatt azonban világméretű járvány (pandémia) alakult ki, amely szakértők szerint napjainkban még csak kezdeti szakaszában van. Az adatok már most riasztóak. Igen nehéz megjósolni e pandémia végső kiterjedését; az viszont máris egyértelmű, hogy súlyosan veszélyezteti az emberiséget, s terjedését csak világméretű összefogással lehet lassítani.

Fogalmi meghatározás: Az AIDS orvosi betűszó – az angol acquired immunodeficiency syndrome kifejezés (szerzett immunhiányos tünetegyüttes) kezdőbetűiből. A kór lényege, hogy az AIDS kórokozója, az emberi immunelégtelenséget okozó vírus (human immundeficiency virus, HIV) bejutva a szervezetbe fokozatosan lerombolja a sejtes védekező rendszert. E többéves folyamat végső állomása maga az AIDS-betegség, amikor a károsodott szervezet már egyre kevésbé tud ellenállni a különböző mikroorganizmusok (vírusok, baktériumok, gombák, egysejtűek) ismétlődő támadásainak, s nem tudja megakadályozni a rosszindulatú daganatok (pl. Kaposi-szarkóma) kialakulását sem.

A HIV terjedése: Az emberi immunelégtelenséget okozó vírust kimutatták a fertőzött emberek legkülönbözőbb testnedveiből és váladékaiból (ondó, hüvelyváladék, vér, vizelet, liquor, könny, nyál stb.). Fontos tapasztalati tény, hogy *a fertőzés terjesztésében csak az ondó, a hüvelyváladék és a vér játszik szerepet.* Néhány esetben bizonyítható volt az anyatej fertőzésterjesztő szerepe is.

A HIV 3 úton terjed: szexuális kapcsolat révén, fertőzött vérrel, fertőzött anyáról magzatra.

A szexuális kapcsolat révén, közösüléssel terjed (végbélben, hüvelyben), amikor is a vírus a fertőzött személy ondójával vagy hüvelyváladékával jut át a partner szervezetébe. Nehéz meghatározni, hogy a különböző szexuális érintkezési formák milyen mértékben terjesztik a fertőzést, de egyértelműen igen magas kockázatot jelent pl. a befogadó partneri szerep a végbélben történő közösülésnél. A legutóbbi évek járványtani vizsgálatai azt is bizonyították, hogy a szifilisszhez és a nemi szervek herpeszfertőzéseihez – valamint minden olyan egyéb nemi betegséghez, amely a nemi szervek vagy a végbél fekélyeit idézi elő – gyakran társul HIV-fertőzöttség. Valószínű, hogy a nemi szervek vagy a végbél nyálkahártyájának vagy hámjának sérülései elősegítik a HIV átvitelét. E tapasztalat azt is jelenti, hogy azok a populációk, amelyek körében gyakoriak a nemi betegségek, fokozottabban ki vannak téve HIV-fertőzés veszélyének is. Bár a HIV heteroszexuális úton legtöbbször hüvelyi közösüléssel terjed, a végbélben történő közösülés fokozza a nők fertőződési kockázatát.

A fertőzött vérrel való vérátömlesztés csaknem 80–100%-os valószínűséggel létrehozza a fertőződést. A fejlett országok a vérrel történő fertőzés meggátlása érdekében viszonylag gyors intézkedéseket tettek: bevezették a vérátömlesztésre szánt vérek felhasználás előtti kötelező AIDS-szűrését. (Magyarországon ez 1986. júl. 1. óta kötelező.) Biztonsági előírások kötelezik a több ember véréből készülő vérkészítmények gyártóit a vírusmentesség biztosítására s e tény deklarálására (Magyarországon 1985. dec. óta érvényes ez a kötelezettség). A vérrel való fertőződés másik lehetősége az intravénás kábítószeresek vérrel szennyezett, tisztítás és sterilizálás nélkül, közösen használt fecskendőivel és tűivel való fertőződés. További veszélyt jelentenek a rituális műveletekhez (pl. tetoválás) felhasznált, vérrel szennyezett, nem steril tűk is.

A HIV-fertőzés terjedhet *fertőzött anyáról magzatára is,* a terhesség alatt a méhen belül, majd a szülés alatt is. Olyan orvosi esetleírás is ismert, amelyből kiderül, hogy az anya közvetlenül a szülés után fertőződött, majd ezt követően fertőzte csecsemőjét. E tény indirekt módon arra utal, hogy a vírus az anyatejjel is átjuthat az anyából a magzatba. Ritkaságként előfordult olyan eset is, hogy a fertőzött csecsemő, aki fertőzöttségét művi úton szerezte (nem steril fecskendőkkel injekcióztak) szoptatásnál harapással fertőzte anyját (ez a szovjetunióbeli elisztai kórházi járványnál vált ismertté).

Tévhitek: A HIV terjedésére vonatkozóan világszerte, így Magyarországon is sok a tévhit. A világon több mint 150 000 1989. jún. 1-jéig bejelentett AIDS-beteg fertőződési módjainak egyenkénti vizsgálata meggyőző bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a HIV nem terjed a hagyományos fertőző betegségeknél megszokott módon, tehát sem cseppfertőzéssel (beszéddel, köhögéssel), sem kézfogással, élelmiszerekkel, ivó- és fürdővízzel, sem használati tárgyakkal, munkaeszközökkel, de nem tudják terjeszteni a különböző rovarok, így a szúnyog sem.

A HIV-fertőzéstől az AIDS-ig: Éles különbséget kell tenni HIV-fertőzöttség és AIDS-betegség között. A fertőzöttség, amely gyakran tünetmentes – viszont életre szóló fertőzőképességgel társul –, igen fontos tényező a járvány terjedése szempontjából, szemben a legtöbb fertőző betegséggel, amelyek terjesztésében csak a betegek játszanak szerepet. Az eddigi (7 éves) nemzetközi tapasztalatok szerint a HIV fertőzöttek mintegy 10–30%-ánál alakult ki többéves lappangási idő után a klinikai tünetekkel járó AIDS-betegség. Ez az arány a jövőben növekedhet.

Ha a HIV bejut a szervezetbe, gyors szaporodásnak indul, s megjelenik az agy- és gerincvelő-folyadékban, ill. a vérben. E szaporodási hullámot egyes fertőzöttekben láz, nyirokcsomó-duzzanat, kiütések és néha idegrendszeri panaszok követhetik. E tünetekkel egy időben (tehát a 2. hét és a 3. hónap között) megjelennek a vérben a vírus ellen termelt szervezeti ellenanyagok is, amelyek diagnosztikai tesztekkel kimutathatók, bizonyítva a fertőzöttség tényét. Néhány hét elteltével e korai tünetek megszűnnek. A fertőzöttek többségénél azonban általában semmilyen tünet nem észlelhető, egészségesnek érzik magukat, s így érik meg évek múlva az AIDS-betegséget.

Az AIDS kialakulásáig a fertőzött személynél több szakasz különíthető el. A folyamat előrehaladásának első tünete lehet az általános nyirokcsomó-megnagyobbodás. Az ilyen fertőzöttek általában még panaszmentesek, de jelentkezhetnek náluk általános tünetek (pl. fogyás, izzadás, láz, hasme-

nés). Súlyosabb állapotot jelent, ha a fertőzöttnél ARC-t (AIDS-related complex: AIDS-hez kapcsolódó tünetcsoport, prae-AIDS) diagnosztizálnak. Jellemző tünetei: testsúlycsökkenés, fáradékonyság, rossz közérzet, láz, fejfájás, étvágytalanság, hasi fájdalmak, hasmenés, éjszakai izzadás, nyirokcsomó-duzzanatok, bőr- és nyálkahártya-eltérések. Az ilyen stádiumban lévő fertőzöttek egy részénél a tünetek visszafejlődnek, többségüknél azonban AIDS alakul ki.

Az AIDS a HIV-fertőzés végső klinikai stádiuma, amikor a már említett különböző kórokozók támadása következtében sorozatban alakulnak ki az egyre súlyosbodó megbetegedések a tüdőgyulladástól a nyelőcső-gombásodásig, valamint a rosszindulatú daganatokig (pl. Kaposi-szarkóma). A már kifejlődött AIDS halálozási aránya eléri a 100%-ot. A fejlett országokban napjainkban minden második beteg meghal a diagnózis felállítását követő másfél éven belül, 80%-uk pedig 3 éven belül (az afrikai országokban ez a túlélési idő – elsősorban ellátási nehézségek miatt – jóval rövidebb).

A magyarországi járványügyi helyzet: Az első magyar AIDS-beteget 1986 végén jelentették be, s 1987-től kezdődően a betegek száma évenként duplázódott. Az 1989. okt. 9.-ig regisztrált 28 beteg alapján – akik közül 19-en sajnos már meghaltak – továbbra is az enyhén fertőzött európai országok közé tartozunk. (A 4 vérrel, vérkészítménnyel történt hazai fertőződés a kötelező AIDS-ellenőrzés bevezetése előtt történt.)

Az ismert hazai HIV-fertőzöttek döntő többsége homoszexuális-biszexuális férfi. A fertőzöttek valódi száma a szakértők szerint az ismert 183-nál jóval nagyobb. Úgy tűnik, hogy a fertőzés egyelőre még a rizikócsoportokon belül maradt, azonban az, hogy 10 személy már heteroszexuális módon fertőződött, jelzi, hogy megkezdődött a fertőzés átterjedése a legfontosabb rizikócsoportból az általános populációra. A hazai szakértők szerint, ha a vírus terjedését nem sikerül lassítani, a 90-es évek elejére a betegek száma 100-as, az ismert fertőzöttek száma többezres nagyságrendűre növekedhet.

A védekezés Magyarországon szervezett módon 1985 ősze óta folyik, folyamatosan felhasználva az Egészségügyi Világszervezet AIDS elleni globális programjának ajánlásait. Az AIDS elleni társadalmi aktivitás fokozódása jegyében 1987. nov.-ben létrejött az AIDS-ellenes Alapítvány, amely az AIDS-szel kapcsolatos kulcsfontosságú felvilágosításhoz nyújt közadakozásból anyagi segítséget. (Számlaszáma: Unicbank Rt. 219–98564 Magyar AIDS Alapítvány.) 1988. febr.-ban létrejött az AIDS Ellen Küzdők Társadalmi Egyesülete, amelynek mindenki tagja lehet, aki elő akarja segíteni a védekezést. (Az egyesület postacíme: Bp. XI., Daróczi út 24.; számlaszáma: 217–98168–7021.) A járvány lassítása szempontjából igen fontos lépés volt 1988. máj.-ban a Homoszexuális Egyesület létrehozása, amely tagjai körében hatékonyabbá teheti a hozzáférhetetlenség miatt addig meglehetősen sikertelen felvilágosító tevékenységet.

A lakosság AIDS-szel kapcsolatos felvilágosítását az Országos Egészségnevelési Intézet (Bp. VI., Népköztársaság útja 82.) végzi. A lakosság informálását szolgáló szóróanyagokon kívül az Országos Bőr- és Nemikórtani Intézetben működő AIDS Információs Szolgálat telefonszolgáltatást is végez (a 138-431 telefonszámon az érdeklődők szakértőktől kaphatnak választ kérdéseikre; fix tájékoztató szöveg pedig a 384-555 telefonszámon hallható). Az AIDS Ellen Küzdők Egyesülete 1988 telén AIDS-segélyhelyet hozott létre Budapesten (telefonszáma: 669-283; levélcíme: Budapest 62. 1387 Pf. 22). A segélyhelyen (az inkognitó megőrzése mellett) mód nyílik személyes tanácsadásra orvos vagy pszichológus segítségével, továbbá bárki kérheti anonim vérvizsgálatát (vagyis személyi adatait nem kell közölnie). Anonim szűrővizsgálatot az Országos Bőr- és Nemikórtani Intézetben (Bp. IX., Mária u. 41.) is végeznek. AIDS-vizsgálatra – személyi szám megadása mellett – az Országos Közegészségügyi Intézetben (Bp. VIII. Gyáli út 2–6.) és a fővárosi és megyei kójálokban, ill. minden bőr- és nemibeteg-gondozóban van mód. Az AIDS-ellenes magyarországi felvilágosító tevékenység *jelenlegi legfontosabb célja*, hogy a lakosság – s ezen belül a fiatalok – ne csak ismerjék, milyen módon kerülhetik el az AIDS-fertőzést, hanem változtassanak szexuális magatartásukon a kockázatmentesebb szex érdekében (csökkentsék partnereik számát, ne kössenek alkalmi szexuális kapcsolatot, és használják a gumi óvszert).

A betegek, fertőzöttek adatai földrészenként

Földrész	Bejelentett AIDS-betegek száma, 1988	AIDS-betegek becsült száma, 1988	HIV-fertőzöttek becsült száma, 1988 (millió)	AIDS-betegek várható száma, 1991
Afrika	21 318	200 000	2,5	575 000
Amerika	99 444	150 000	2,0	425 000
Ázsia	338	500	0,05	5 000
Európa	19 061	25 000	0,5	100 000
Óceánia	1 282	1 500	0,03	6 000
Összesen	*141 443*	*377 000*	*>5,0*	*1 111 000*

Bejelentett AIDS-megbetegedések Magyarországon

Év	Szám	Össz-szám
1986	1	1
1987	7	8
1988	9	17
1989 I–X.	11	28

AIDS-betegek száma egyes európai országokban, 1989. máj. 31.

Ország	Betegek száma
Franciaország	6409
Olaszország	3494
NSZK	3086
Spanyolország	2781
Nagy-Britannia	2228
Ausztria	269
Jugoszlávia	75
Magyarország	*22*
Csehszlovákia	17
NDK	11
Románia	10
Lengyelország	8
Szovjetunió	7
Bulgária	3

A bejelentett magyarországi AIDS-betegek megoszlása kockázati csoportok szerint, 1989. okt. 9.

Csoportok	Betegek száma
Homo-(bi-)szexuális férfiak	19
Vérzékeny betegek	3
Transzfúzióban részesültek	4
Heteroszexuális kapcsolat	1
Ismeretlen fertőzési mód	1

Az ismert magyarországi HIV-fertőzöttek megoszlása kockázati csoportok szerint, 1989. okt. 9.

Csoportok	Fertőzöttek száma
Homo-(bi-)szexuális férfiak	120
Vérzékeny betegek	28
Transzfúzióban részesültek	6
Heteroszexuális kapcsolat	10
Ismeretlen fertőzési mód	1
Külföldi állampolgár	28
Összesen	*193*
Anonim	3

Az V. nemzetközi AIDS-konferencia (Montreal, 1989. jún. 4–9.) több mint 10 000 résztvevővel, 1500 újságíró jelenlétében zajlott le a montreali Kongresszusi Központban. Jelmondata: „Az AIDS: tudományos és társadalmi kihívás." Ennek megfelelően a plenáris ülésen a legtöbb előadás az AIDS elleni küzdelem társadalmi vonatkozásaival és perspektíváival foglalkozott. Számos új információ hangzott el. Sajnos jelentős részük rossz hír volt: a kórokozó és az AIDS-betegség könyörtelenül terjed a világ minden táján.

1989. jún. 1-jéig Földünk 149 országából 157 191 AIDS-megbetegedést jelentettek az Egészségügyi Világszervezetnek (WHO), s már csak 28 WHO-tagország AIDS-mentes. Csak Észak- és Dél-Amerikából 100 000-nél több AIDS-esetet jelentettek be, többségüket az Egyesült Államokból, ahol a megbetegedések össz-száma 1989-ben várhatóan eléri a 100 ezret. További 3 országban ez a szám meghaladja az 5000-et, 18-ban pedig az 1000-et.

– Különösen súlyos a helyzet Afrikában, ahol a WHO becslése szerint az AIDS-esetek tényleges száma az eddig bejelentett 24 686 megbetegedés többszöröse, valószínűleg eléri a 200 000-et. Kelet- és Közép-Afrika egyes országaiban a szexuálisan aktív városi lakosság AIDS-vírusfertőzöttsége meghaladja a 20%-ot, néhány afrikai országban már a gyermekhalandóságnál is érezhető az AIDS hatása.

– Riasztóak azok a hírek, amelyek szerint az intravénás kábítószerezők között az AIDS-vírusfertőzöttség „futótűzszerűen" terjedhet el. Pl. Bangkokban e csoportban az AIDS-vírusfertőzöttség aránya 1987 végén kb. 1, 1988 nyarán 20, 1989 tavaszán pedig már 40% volt. Hasonló folyamatot több országban is észleltek, legújabban Lengyelországban. E tendenciát különösen veszélyessé teszi az, hogy az új AIDS-esetek előfordulási gyakorisága az Egyesült Államokban, Dél-Európában, Brazíliában és más országokban is folyamatosan eltolódik a homoszexuális férfiaktól az intravénás kábítószerezők irányába.

– Az intravénás kábítószerezés, a nagyfokú promiszkuitás és a prostitúció miatt az iparilag fejlett országokban az AIDS-járványtól legfenyegetettebb csoport a serdülők és a fiatal felnőttek. Noha ezekben az országokban e csoport nem kábítószerező, heteroszexuális tagjainak AIDS-vírusfertőzöttségi aránya még jelentéktelen, félő, hogy ez az arány már a közeljövőben meredeken emelkedik. E veszély annál is reálisabb, mert a nemi betegségek száma minden AIDS-ellenes propaganda ellenére e csoportban a legutóbbi időben is folyamatosan nő!

Néhány új eredmény viszont ha nem is ellensúlyozza a rossz híreket, de reményt ad rá, hogy az AIDS elleni küzdelem már a közeljövőben eredményesebbé válhat.

– A rendkívül intenzív, elsősorban az érintettek öntevékeny egyesületei által irányított egészségnevelés hatására az Egyesült Államok egyes nagyvárosaiban csaknem 0-ra csökkent az új AIDS-virus-

fertőzések – s ezzel párhuzamosan más nemi betegségek, pl. a végbélkankó-esetek – száma a homoszexuális férfiak között, azt mutatva, hogy az érdekeltek megváltoztatták szexuális életüket, kevésbé veszélyes vagy teljesen veszélytelen nemi érintkezési módokat alkalmaznak.

– Az elméleti kutatás igen nagy léptekkel haladt előre az előző, stockholmi konferencia óta eltelt év során. Ma már a kutatók részletesen ismerik az AIDS-vírus életciklusát, s közelebb kerültek annak tisztázásához is, hogyan károsítja az AIDS-vírus a szervezetet, elsősorban az immunrendszert.

– A különböző cégek és kutatók egyre érzékenyebb, gyorsabb és egyszerűbb eljárásokat vezetnek be az AIDS-vírusfertőzöttség kimutatására.

– Egyre több olyan állatmodellt (emberszabású és más majom, egér, nyúl) találnak, amelyek alkalmasak az AIDS-vírusfertőzés megelőzését és gyógyítását célzó kísérletekre.

– Bár a csimpánzokon végzett eddigi vakcinációs kísérletek többsége kudarccal végződött, Montrealban néhány biztató – de még további megerősödésre váró – eredményről is beszámoltak. Ezek közül a legérdekesebbnek az látszik, hogy 2, AIDS-vírussal fertőzött csimpánzt speciálisan kezelt AIDS-vírust tartalmazó oltóanyaggal vakcináltak, s a vakcináció után az állatok szervezetéből a vírust már nem lehetett izolálni, noha az oltás előtt ez igen sokszor sikerült. Ez reményt ad rá, hogy sikerülhet a már fertőzöttek állapotát vakcináció segítségével javítani, és ilyen úton elodázni vagy megakadályozni az AIDS kifejlődését. (Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez csak remény, s távolról sem biztos, hogy valóra válik.)

– Igen jelentős mértékű a haladás az AIDS kezelésével kapcsolatban. Bár olyan szer nincs (s kérdéses, hogy lesz-e valaha), amely az AIDS-vírusfertőzést megszüntetné, a már jelenleg is rendszeresen alkalmazott gyógyszerek – az AZT, ennek rokonvegyületei –, ill. az AIDS-esekben jelentkező ún. opportunista fertőzések jobb kezelése, ill. megelőzése képesek meghosszabbítani az AIDS-esek életét. Így pl. 1982-ben 30% volt annak az esélye, hogy egy homoszexuális férfi az AIDS diagnosztizálását követően másfél évet éljen; ma 60%-nál is több. A jövőben további jelentős mértékű javulás várható a jelenlegi gyógyszerek kombinált alkalmazásától és a kísérleti gyógyszerek terápiás bevezetésétől.

Előrejelzés 2000-ig: 1988–89-ben az ún. Delphi-módszert (14 szakértő egy egységes kérdőív kitöltése útján való előrejelzéseinek matematikai analízise) alkalmazva a WHO kísérletet tett az AIDS, ill. az AIDS-vírusfertőzések számának prognosztizálására az évezred végéig. Az alapfeltételezés az volt, hogy Földünkön jelenleg 5 millió a fertőzöttek száma. Az előrejelzés szerint 2000-ig összesen 6 millió AIDS-megbetegedés fordul majd elő, ezek közül 1 milliót meg lehet előzni akkor, ha ebből a célból intenzív erőfeszítések történnek az egyes országokban és a WHO irányításával világszerte. Az AIDS-vírusfertőzöttek várható össz-számát 2000-ig a szakértők 18,3 millióra becsülik, de ha végrehajtják az intenzív és megfelelő egészségnevelési programokat, esély van rá, hogy ⅓-a, tehát 7 millió nem következik be. Ehhez azonban haladéktalanul meg kell kezdeni e programokat.

dr. Vass Ádám, dr. Füst György

A nagy bevásárlás

1989 áprilisának első 7 napján félmillió magyar állampolgár – a lakosság 5%-a – utazott Ausztriába bevásárolni. Ekkor tetőzött az a népvándorlási hullám – „magyar invázió" –, amely 1988 őszétől 1989 tavaszáig söpört végig Ausztria keleti részén, s amelynek rekordjait a Magyarországon piros betűs ünnepnapokon – nov. 7-én, márc. 15-én, ápr. 3–4-én – regisztrálták. A hajnalban induló és este visszaérkező személyautók, autóbuszok a szokásos bazárárukon kívül személyi számítógépet, mikrohullámú sütőt, színes tévét, videofelvevőt és -lejátszót, elektronikus játékokat, legkivált pedig fagyasztószekrényt hoztak.

Annak hátterében, hogy ez a különös rekord megszületett – hogy az ausztriai utazás egyedüli célja milliók számára a bevásárlás lett –, bizonyos kormányzati döntések és gazdasági folyamatok sajátos egybeesése állt. 1987 novemberében a Grósz-kormány úgy döntött, hogy állampolgári joggá teszi a külföldi utazást. A világ összes országába érvényes, külön engedélyezési eljárás nélkül használható útlevelek kiállítását 1988 januárjában kezdték meg. Ezt megelőzően – a korábbi korlátozott utazási lehetőségekhez igazodva – 10 000 forintra emelték a vámmentesség mértékét, és megengedték, hogy a 10 000 forintok összevonásával egy-egy család vámmentesen vagy csekély vám megfizetésével hozhasson be nagyobb értékű műszaki cikkeket. 1989-ben eltörölték a nyugati utazás utolsó adminisztratív kötöttségét is, amely addig megkövetelte az utastól, hogy legalább 3000 forintnyi „hivatalos eredetű", azaz legális forrásból származó konvertibilis valutával rendelkezzen. A használt kocsik után fizetendő vámot pedig 50%-ról 10%-ra csökkentették.

Olyan helyzetben nyílt meg a szabad utazás lehetősége, amikor a forint inflációja két számjegyűvé vált, s így értékőrzés céljából is ésszerű volt külföldi valutát gyűjteni. Ehhez forrást a beutazóturizmus

nyújtott (1988-ban 6,4 millióan látogattak Nyugatról Magyarországra). A külföldi turisták pénzének megszerzéséért versenyfutás indult a 18 milliárd USD-nyi adósság terhét viselő állam és a személyes boldogulásáért küzdő állampolgárok között. Az utóbbiak egyrészt a forintot kínálták a hivatalos árfolyamnál olcsóbban a turistáknak, másrészt turisztikai szolgáltatásokat – szobát, étkezést, személyfuvarozást stb. – ajánlottak nekik konvertibilis valutáért. Emellett a személyi szolgáltatásokat nyújtók közül sokan – pl. kisiparosok, orvosok, fogtechnikusok – külföldi valutában kérték járandóságukat.

Ismeretlen mennyiségű – becslések szerint több százmillió dollárnyi – külföldi fizetőeszköz halmozódott fel a lakosságnál, s nemigen nyílt mód ennek hazai felhasználására. Bár a valutáért árusító hazai üzletek szinte mindazokat a termékeket kínálták, amelyek forintért nem voltak kaphatók, magyar állampolgárok ezeket nemigen vehették meg, mert az üzletek nem fogadhattak el tőlük 2000 – később 4000 – forint értékűnél több külföldi valutát. A belföldi áruhiány a külföldi utazási lehetőséggel és a vámkedvezményekkel összetalálkozva tekintélyes mennyiségű valutát szivattyúzott át a nyugati határ túloldalára.

Ott, Ausztria keleti részén, a magyar boom a kereskedők számára az évszázad üzletét jelentette. Elsőként a bécsi Mariahilfer Strasse és a Shopping City Süd áruházai részesedtek az üzletből, azon fővárosi kiskereskedők mellett, akik olcsó áruk tömegével, apró ajándékokkal, magyar nyelvű üdvözlő feliratokkal, magyarországi sajtóhirdetésekkel és az értéktöbbletadó helyszíni visszatérítésével csalogatták a magyar vevőket. Később a Bécs és Nickelsdorf között árusítók is bekapcsolódtak; fióküzleteket nyitottak az országút mentén, hogy megállítsák a Bécs felé igyekvőket.

Ilyen helyzetben jelentette be 1989. március végén Budapesten Patkó András pénzügyminiszter-helyettes, hogy ápr. 8-tól 5000 forintra csökkentik a vámmentesség mértékét, és megszüntetik a vámkedvezmény családi összevonásának lehetőségét. A közlés nyomán indult meg a minden korábbinál hosszabb autókaraván, amely ápr. 3-án – Magyarországon munkaszüneti nap, Ausztriában „arany hétfő" – megbénította a forgalmat Tatabányától az osztrák fővárosig. „Kelet-Ausztria ismét magyar kézen" címmel ad helyzetjelentést az APA osztrák hírügynökség; Helmut Zilk, Bécs polgármestere pedig „az emberiség történelmének első békés népvándorlásaként" üdvözli a jelenséget. Míg Zurndorfban az anyák ülősztrájkkal tiltakoztak a községükön szüntelenül átáramló forgalom ellen, és a közlekedés veszélyessége miatt több burgenlandi faluban nem nyitottak ki iskolák, óvodák, addig Nickelsdorf, Parndorf, Gattendorf és Bruck nem egy üzlete előtt daruszolgálat működött, hogy a boltajtóban kifizetett Gorenje fagyasztószekrényt már emelhesse is a roskadozó Trabant tetejére.

Nincs megbízható válasz arra a közvéleményt is erősen foglalkoztató kérdésre, hogy mindennek következtében mennyi pénz áramlott Magyarországról Ausztriába. Az osztrák kereskedők és a magyar vevők szemérmesen hallgatnak. A magyar vámőrség egyik számítása így szól: ha csupán április első 7 napját tekintjük, és feltételezzük, hogy a félmillió kiutazó csupán azt a 4000 forintnyi valutát költötte el, amit engedély nélkül is kivihet, akkor az összeg félmilliárd osztrák schillingre rúg. De akkor még senki nem vette igénybe turistaellátmányát, nem vett fel pénzt deviza-, ill. utazási számlájáról, s nem vitt ki a zsebében egyetlen illegálisan szerzett schillinget sem. Az osztrák nemzeti bank számításai szerint – az ausztriai forintbeváltások összegét és a Magyar Nemzeti Banknak eladott schilling bankjegyek értékét alapul véve – viszont a magyar turisták 1988-ban 7 milliárd schillinget költöttek el Ausztriában, ebből mintegy 6 milliárdot áruvásárlásra.

Történelmi Igazságtételi Bizottság

A bizottságot 1988. máj.-ban Budapesten, egy magánlakásban alapította meg 32 magyar állampolgár, akiket 1956 után a forradalomban való részvétel miatt börtönbüntetésre ítéltek vagy internáltak; ill. a Nagy Imre-perben kivégzettek közvetlen hozzátartozói. A bizottság első, 1988. jún. 5-én kelt felhívását a magyar sajtó akkor nem közölte, így először külföldön, a párizsi Père-Lachaise temetőben tartott jelképes siremlékavatás alkalmából hozták nyilvánosságra. A magyar társadalomhoz intézett felhívás emlékeztet Nagy Imre és társainak kivégzésére, a forradalom leverését követő megtorlás példa nélküli méreteire, s felhívja a figyelmet az – azóta szimbólumértékűvé emelkedett – 301-es parcella állapotára és titokzatosságára. A felhívás, hivatkozva arra, hogy a konszolidáció viszonylagos eredményei éppen a forradalom vívmányaira épültek, követeli a megtorlás élő és holt áldozatainak teljes erkölcsi, politikai és jogi rehabilitációját. Követeli a hallgatás és feledtetés megtörését, a forradalom emlékének megtisztítását és az egész háború utáni korszak valamennyi politikai perének felderítését. Megállapítja, hogy a politikai pereket a Demény Pál elleni pertől kezdve kell felülvizsgálni, és a politikai és erkölcsi jóvátételt ki kell terjeszteni valamennyi demokratikus politikai párt politikusára, az egyházi személyiségekre, a mondvacsinált gazdasági bűnözőkre, a kitelepítettekre, internáltakra és kényszermunkatáborba hurcoltakra is. Felszólítja az MSZMP tagságát, hogy a megújulás

érdekében működjön közre ebben, és segítse elő, hogy maga is megszabaduljon saját súlyos lelkiismereti terhétől.

A felhívás bejelenti, hogy miután 3 évtized során semmi sem történt az 56-os forradalom igazságának helyreállítása érdekében, a TIB kezdeményezőleg lép fel a büntetett előélethez fűződő joghátrányok eltörlése érdekében. Kezdeményezi az 1945-tel kezdődő egész történelmi korszak újbóli történettudományi feldolgozását, s az ebben való részvételre szólítja fel a társadalmat. Követeli a kivégzettek méltó eltemetését és nemzeti emlékmű felállítását a megtorlás áldozatainak.

A felhívást aláíró személyek az 56-os és mai politikai élet széles spektrumát képviselték: az egykori pártellenzék politikusai éppen úgy csatlakoztak a felhíváshoz, mint az 56-os munkástanácsok számos vezetője, egykori kisgazdapárti és parasztpárti politikusok, diákvezetők, katonatisztek, az irodalmi és újságírói ellenállás elítéltjei és mások.

A TIB megalakulása után 3 – történeti, jogi és kegyeleti – szekcióban folytatta tevékenységét.

A jogi szekció 1988 őszén kidolgozta a politikai és jogi jóvátétel főbb szempontjait. Álláspontjáról levélben tájékoztatta a kormányt és az országgyűlési képviselőket. Nov.-ben az igazságügyi kormányzat korlátozott közkegyelmi törvényt terjesztett az Elnöki Tanács elé, amely sokaknál – de nem kielégítő mértékben – megszüntette a büntetett előélethez fűződő hátrányokat. A TIB ekkor sérelmezte, hogy bizonyos cselekményekre (így pl. a hazaárulásért elítéltekre) nem vonatkozott a közkegyelem, és a cselekvőség határidejét 1957. máj. 1-jében állapították meg. 1989 tavaszától a politikai perek felülvizsgálata új szakaszba lépett.

1988 nyarán Grósz Károly miniszterelnök amerikai útja során kijelentette, hogy a kormány nem zárkózik el Nagy Imre és kivégzett sorstársai holttestének újratemetése elől, de fenntartotta az MSZMP addigi álláspontját Nagy Imre elítéléséről és az 56-os események ellenforradalmi jellegéről. Ezzel párhuzamosan kezdett dolgozni az MSZMP ún. történelmi albizottsága, amely hamarosan népfelkelésnek nyilvánította 1956 októberét.

1988 őszén az Igazságügyi Minisztérium megbízottai tárgyalásokat kezdtek Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József hozzátartozóival, valamint a Történelmi Igazságtétel Bizottsággal a kihantolás és újratemetés lebonyolítása érdekében. Egyidejűleg a Belügyminisztérium különleges nyomozócsoportja elkezdte kutatni a kivégzettek nyugvóhelyét. 1989. márc. végén–ápr. elején zajlott le az 5 politikus kihantolása; ezen jelen voltak a hatóságok képviselői, a közvetlen hozzátartozók és a TIB tagjai. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy Nagy Imrét és a vele egy időben kivégzett Gimes Miklóst és Maléter Pált 1958. jún. 16-án történt kivégzésük után először a Kozma utcai börtön kisfogházának udvarán „temették el", betonba ágyazva, s csak kb. 3 évvel később, szigorú titoktartás mellett helyezték át a tetemeket a 301-es parcellába. Szilágyi József kihantolásakor előkerült a lábszárára erősített fémlapocska. Losonczy Géza kihantolásával egy időben a családnak átadták azt a boncolási jegyzőkönyvet, amely tanúsítja, hogy a halál egy sokhetes éhségsztrájkot követően állt be a vizsgálati fogságban. Az azonosítási eljárást igazságügyi orvosszakértőkből, antropológusból és régészből álló szakértőbizottság végezte, és a kétséget kizáró jelentését sokhetes munka után közölte az érdekeltekkel.

Az exhumálási eljárás során az igazságügyi hatóságok kötelezték magukat, hogy minden olyan kivégzett személy kihantolását elvégzik, akinek a családja ezt kérni fogja.

A történtekkel párhuzamosan a TIB országos emlékműpályázatot hirdetett a 301-es parcellában felállítandó emlékműre, s ennek javára gyűjtést kezdeményezett. A pályázati modelleket 1989 végén állítják ki, a felavatást 1990. jún. 16-ra tervezik. A TIB korlátozott példányszámban kiadta Beck András szobrászművész Párizsban készült bronzplakettjét is.

1989 tavaszán kezdődtek meg Nagy Imre és társai újratemetésének előkészületei. A hozzátartozók és a TIB együttes elhatározása alapján a temetést jún. 16-ra, a kivégzés 31. évfordulójára tűzték ki. Ekkorra egyesítették a volt 300-as és 301-es parcellát, a főváros utakat építtetett a temetőben, s elvégezték a bozótos rengetegben a kertészeti munkálatokat. Jún. 16-án 301 kopjafát állítottak föl független művészek. Az egyes sírhelyeket a társadalom sokéves követelésének eleget téve megjelölték, egyforma kőlapokkal fedték be, és ahol lehetett, feltüntették az ott nyugvó halott nevét. Az Igazságügyi Minisztérium nyilvánosságra hozta az 1956. nov. után kivégzettek névsorát. A TIB közreműködésével sor került a politikai okból kivégzettek viszonylag teljes körű névsorának összeállítására, amely egyúttal a hivatalos névsor bizonyos korrekcióját is jelentette.

A gyászszertartást a hozzátartozók és a TIB eleinte a Rákoskeresztúri köztemetőbe tervezte. Az előkészületek során azonban kiderült, hogy az érdeklődés óriási és így a temető nem alkalmas helyszín. Ezért a temetést a Hősök terén rendezték meg. A Műcsarnok lépcsőin felállított 5 koporsó mellett helyezték el az 56-os forradalomban elesetteket és kivégzetteket szimbolizáló, üres, 6. koporsót. Ez a jelkép és valamennyi kivégzett nevének felolvasása jelezte, hogy a jún. 16-i temetést és gyásznapot a forradalom vezetői mellett valamennyi 56-os halott emlékének is szentelik.

A temetés előtti napokban jelent meg a TIB felhívása a magyar nemzethez, amelyet számos

ellenzéki és alternatív szervezet és párt is aláírt. Ezt a felhívást olvasta fel délelőtt 10 órakor Sinkovits Imre. Ugyanezekben a napokban tette a Minisztertanács is közzé a maga nyilatkozatát, amelyben méltatja Nagy Imre és sorstársai történelmi érdemeit, és fejet hajt mártírhaláluk előtt. E kormánynyilatkozat eredményeképpen a kormány és az Országgyűlés hivatalosan is részt vett a Hősök terén a koszorúzási aktuson, és a Minisztertanács, ill. az országgyűlés elnöke a kormány tagjaival és a képviselőkkel díszőrséget állt a ravatalok mellett.

Jún. 16-án, a Hősök terén több százezer ember jelent meg, az emlékezés virágait és a koszorúkat hosszú órákon át helyezték el a ravataloknál. Igen nagy számban voltak jelen a magyar emigráció képviselői, az olasz kommunista, szocialista és radikális párt főtitkárai, szinte a teljes budapesti diplomáciai kar, valamint a magyarországi egyházak legmagasabb rangú vezetői. A Hősök terén, a gyászünnepségen Vásárhelyi Miklós, Rácz Sándor, Mécs Imre, Zimányi Tibor, Király Béla és Orbán Viktor mondtak beszédet. Fél 1-kor az országban leállt a forgalom, megszólaltak a harangok és a gyárak kürtjei.

A nyilvános gyászszertartás után a koporsókat a Rákoskeresztúri temetőbe szállították, ahol szűkebb körben – a családtagok, a barátok, a bajtársak és a kivégzettek hozzátartozóinak jelenlétében – a honvédség kegyeleti sorfala mellett zajlott le a temetés. Mensáros László és Darvas Iván ismét felolvasták a kivégzettek névsorát. Ökumenikus gyászszertartást tartottak, és a kivégzettek közeli barátai gyászbeszédet mondtak a sírok mellett. Nagy Imre koporsóját és az ismeretlen forradalmár jelképes koporsóját a család kívánságának megfelelően, abba a sírgödörbe helyezték el, ahol Nagy Imre és 2 társa nyugodott 1961–89 között, míg Nagy Imre 4 mártírtársát egymás mellett helyezték el immár örök nyugalomra.

A Magyar Rádió és a Magyar Televízió reggel 9-től a gyászszertartás befejezéséig egyenes adásban közvetítette az eseményt.

Miután a Legfelsőbb Bíróság külön eljárás keretében kimondta Demény Pál teljes ártatlanságát, a legfőbb ügyész törvényességi óvásának eleget téve 1989. júl. 6-án a Legfelsőbb Bíróság elnökségi tanácsa törvénytelennek nyilvánította a Nagy Imre és társai elleni teljes eljárást, és kimondta valamennyi vádlott ártatlanságát. Ez a precedens értékű bírósági eljárás koncepciós (koholt) pernek nyilvánította az 1956-os forradalmat követő megtorlás politikai persorozatát.

1989. okt.-ben az Országgyűlés 1963-ig bezárólag semmisnek nyilvánította a politikai perek ítéleteit és a kormány az Országgyűlés színe előtt ígéretet tett a kártalanításra is.

A Történelmi Igazságtétel Bizottság, amely néhány hónapos működés után 1989. febr. 20-án bíróságilag bejegyzett társadalmi szervezetté alakult, a temetéssel teljesítette egyik legfontosabb célkitűzését; munkája azonban nem fejeződött be. Továbbra is részt vesz a politikai perek felülvizsgálatában és az 1945 utáni törvénysértések történetének tudományos feldolgozásában, elemzésében és újraértékelésében, folytatja küzdelmeit a politikai perekben elítéltek teljes jogi és lehetséges anyagi rehabilitációjáért, s közre kíván működni a kivégzett forradalmárok emlékének ápolásában.

Kádár János

Egy pillanatfelvétel villanásaként rögzült emlékeimben a kép, ahogy az 1988. máj.-i pártértekezlet utolsó napján a higgadtságot végig magára erőltető Kádár elveszti önuralmát, s ráförmed a platformszabadság szükségességét ecsetelő idős akadémikusra, Hoch Róbertre: „Ebből elég, erre nincs már idő!" Az elnöklő Hámori Csaba tanácstalan, szemével Berecz Jánost keresi, aki visszaint – folytassa a szavaztatást, mintha mi sem történt volna.

A pártértekezlet *szavakban* kevés újat hozott. Rezüméje mindössze annyi: „Mára elodázhatatlanná vált a politikai berendezkedés szerkezeti átrendezése. Reformokkal kell módosítani a politikai hatalmat megvalósító mechanizmust. Az átalakítás iránya a párt vezető szerepére épülő, törvénybe foglalt munkamegosztáson alapuló, több döntési centrumú politikai rendszer kiépítése." A tanácskozáson az áttörést a szavazás hozta meg, amely a korábbi pb-tagok közül 5-öt hagyott ki a központi bizottság testületéből. Kádár Jánost láthatóan összetöri a végeredmény, hiszen a látványos szakítás harcostársaival közvetve már neki is üzent. A hajdan oly sebesen rótt tiszteletkörök észrevehetően lassulni kezdenek, bár röviddel a pártértekezlet után Grósz Károly kormányfő-főtitkár azt nyilatkozza: „Kádár elvtárs segítségét elsősorban nem a jelen, hanem a holnapi és a holnaputáni politika alakításához kell kérnünk." A bók, akár a luftballon, száll el s pukkan szét alig néhány hónap alatt.

Szokásos kelet-európai drámának vagyunk tanúi: a hatalom elvesztése egyben egy mitosz szétrobbanása, a bálvány hirtelen bűnössé válik, némely bálványimádók leleplezőkké silányulnak – soha föl nem tett kérdések szegélyezik a visszavonulók útját. És Kádár esetében bőven akadtak kérdések, amelyekre az ország *csak látszólag* nem kereste a választ. Tamás István az Élet és Irodalomban 1989. febr.-ban föltesz belőlük egy csokorra valót; ezt némelyek tiszteletlenségnek tartják, mások az újságíró múltját firtatva a kérdező illetékességét vonják kétségbe, ám ez csak a nyitány – a hatalom

hajdani kedvezményezettjei néhány hét, hónap múlva bátrabban és keményebben fogalmazzák meg fenntartásaikat a Kádár-korszakkal szemben.

Azon nyomban kiderül tehát, hogy a kérdések éltek, éppen csak *föltenni* kellett őket. A néhány ezer példányban forgó szamizdatokban, a lakások falai közt, a külföldön megjelentetett tanulmányokban, mint cseppben a tenger, rejlett a kétkedés és a kritika, amely hirtelen, érből folyammá duzzadva borit el egy korszakot, nem kímélve a viszonylagos vívmányokat, a személyes erőfeszítéseket, s azt a *reformakaratot* sem, amely korlátaival egyetemben is Kelet-Európa legszuverénebb kísérletének számított. Az 1956-os események újraértékelése, amely a népfelkelés minősítésétől hihetetlen gyorsasággal jut el Nagy Imre és mártírtársainak méltóságteljes temetéséig; az ellenzéki szervezetek pártosodásának utat engedve a többpártrendszer deklarálása; a nyilvánosság „gátszakadása", amelynek sodró lendülete egyetlen médiát sem hagy érintetlenül; a gazdasági csőd beismerésével párhuzamosan a tulajdonreform ideológiai tabukat megsemmisítő koncepciója ismét a szokásos frusztrációhoz vezet: a tudat radírjai – társadalmi méretekben – nem működnek olyan sebesen, mint amilyen lázasan „kudarcosítjuk" a valósakkal egyetemben a kétségkívül látszatvívmányokat, tagadunk meg korábban betonalapzatba ágyazott tételeket. Miközben tehát a nemzeti identitás erősödését szolgálják bizonyos nacionalista felhangok, s a magyar kisebbségek érdekében tett jogos lépések, addig – bizonyos szempontból – az identitástudat ellen dolgozik a zavaros nyilatkozatdömping, s az a szétesési folyamat, kiszámíthatatlanság és hatalmi harc, amely az MSZMP-t pártértekezlet után jellemzi.

Az ún. gulyáskommunizmus föltalálója, Kádár János, betegen és összeomolva, de fegyelmezetten hajt fejet a központi bizottsági döntés előtt, amely 1989. máj. elején a köldökzsinórt is elszakítja – fölmenti pártelnöki tisztségéből a „kompromisszumok robotosát". A francia Le Figaro ekkor így emlékezik meg róla: „Szerénységéről volt közismert. Ellensége volt a személyi kultusznak, de szerette a hatalmat. Mélyen barázdált arcán szomorú tekintet ült, mögötte rejtély lapult. A történelemmel való tragikus találkozásai nyomán az élet Shakespeare-hőssé faragta egy parasztasszony gyermekét..."

Az oly sokszor emlegetett homályos múltat hirtelen reflektorok pásztázzák végig: nincs nap, hogy ne derüljön fény a kádári represszió egy-egy olyan részletére, amellyel – történelmietlenül – összemosható az 50-es és 60-as évek, sőt egyesek szerint a jelen is. Önkény, vér, koncepciós perek vezetnek a konszolidációhoz, az „aki nincs ellenünk, az velünk van" tétele megbicsaklik az áldozatok névsora láttán, a sztálini szisztéma, mint vas a mágneshez tapad Kádár János politikájához, hiszen ahogy Hruscsov esetében, úgy nála is a csak félig elvégzett rehabilitáció, a csupán részleges szakítás még épségben hátrahagyott nyomai és hívei gondoskodnak róla, hogy a struktúra és a működés formái szelídebben, szalonképesebben ugyan, de átmenthetők legyenek. Valójában ez keveredik az „élni és élni hagyni" kádári teóriájával, amelynek erényei és bűnei adták a rendszer savát és borsát: az időszakos kiegyezést és közmegegyezést, a viszonylagos stabilitást, a relatív szabadságot, a nemzetközi elismerést, a népszerűséget, közben pedig az infrastrukturális és morális romlást, a látszatok uralmát a tények felett, a konfliktusok már szinte rituális megkerülését, a gondok szőnyeg alá söprését egy voluntarista ábránd jegyében, a katasztrofálisan szubjektív káderpolitikát, amely jobban büntette az egyéniséghez való ragaszkodást a hatalmi állóröknél, s mindennél többre értékelte a soha ellent nem mondó, szervilis hűséget, holott Kádár sohasem követelte meg, hogy tömjénezzék.

Magányossága úgy is értelmezhető, hogy bár vonzódott a szuverén gondolathoz, egyúttal a számára mindennél fontosabb egység bomlasztását látta benne – az ilyeténképpen értelmezett pártfegyelem pedig egy magasabb cél érdekében óhatatlanul kitermelte az alkalmazkodókészségben jeleskedők karrierjét, akik manapság (tisztelet a kivételnek) egykori mentorukból csinálnak bűnbakot. Életének másik paradoxona, hogy fénykorában Nyugaton jobban értékelték, mint Keleten. Manőverezőképessége, praktikus és józan gondolkodása, puritán életvitele, folytonos reformpróbálkozásai aligha arattak maradéktalan sikert a baráti államokban, mint ahogy hajlama a kompromisszumok kötésére, a diktatórikus eszközök háttérbe szorítására is inkább voltak bírálat tárgyai, mint politikájának dicsérendő elemei.

A viszonylagos belső önállóságot feltétel nélküli külpolitikai hűséggel fizette meg – jegyezte ezt az 1968-as csehszlovákiai bevonulás csakúgy, mint a romániai magyar kisebbség elnyomásáról való hallgatás. Tény, hogy a sokáig tartó belső béke és válságmentesség többé-kevésbé teret nyitott az autonóm kezdeményezéseknek, a liberálisabb kultúrpolitikának, a gazdasági mechanizmus korszerűsítésének, mindez azonban nem változtatott azon, hogy Kelet-Európa – élén a Szovjetunióval – inkább tűrte, mintsem támogatta a kádári kísérleteket. És mindjárt itt egy újabb tragikus mozzanat: Gorbacsov színrelépésekor, amikor a korábbi fékek kioldódtak, s életbe léphettek volna a radikális, a politikai intézményrendszerre is kiterjedő reformok – Magyarországot akkor fenyegette a válság, s kerekedett felül a konzervativizmus. Egy megfáradt, kétségbeesett, bizonytalanná vált Kádár János próbálkozott fékezéssel, s kezelt ideges-idegenül minden újat, mást, szokatlant. Valószínűleg ezért is teszik néhányan a Kádár-korszak végét 1985-re, hiszen a XIII. kongresszus strucchatározatai egyértelműen jelzik: ez a politika fölélte minden tartalékát.

Természetesen a történészek máris buzgón szakaszolják a Kádár János nevével fémjelzett időt. Ő az, aki 1956 tragédiájának árnyékában került hatalomra, s a nemzettől semmiféle legitimációt nem kapott. A fordulópont 1962: ezt követően már nem csupán a konszolidáció jellemző Magyarországra, de a fokozatos megbékélés is a lakosság egyre szélesebb rétegeivel. Természetesen a hullámhegyek és -völgyek ezután is váltják egymást, 1968 pl. két szempontból sajátos esztendő: ekkor kezdődött a sokat ígérő gazdasági reform, de a Csehszlovákia elleni fellépés is ehhez az évhez kötődik. Ormos Mária akadémikus így fogalmaz: „Kevesen voltak még, akik nyíltan szakítottak a konszenzussal, de sokan váltak kétkedőkké." Az 1972–73-as időszak az ún. reformellenes visszarendeződésé, ugyanakkor a szerény, de fokozatos gyarapodásé, a társadalmi felemelkedés érzetéé is. Akkoriban Kádár Jánosról azt írta a világsajtó, hogy ő az egyetlen kommunista vezető, akit szabad választáson is az ország első emberének szavazna meg a nép. A konszenzus, ismét csak a történészek szerint, egészen az évtized fordulójáig tartott, utána kezdett – igaz, gyorsuló ütemben – repedezni.

Kádár utolsó nagy tragédiája, hogy néhány hónap leforgása alatt végig kellett statisztálnia életműve összeomlását, át kellett élnie azon sebek fölszakadását, melyeket 32 éven át gyógyítani próbált. A jelen nem volt méltányos vele szemben, holott ő hatalma vezérmotívumául a méltányosságot választotta. Egészségének megroppanásában, szklerózisának rohamos súlyosbodásában minden bizonnyal nagy szerepe volt egy történelmi személyiség felelősségérzetének és egy gyarló ember feloldhatatlan lelkiismereti konfliktusainak azzal, amit tett, és azzal, amit – talán laboratóriumi körülmények között – tehetett volna.

A „kinyújtott kéz" politikája – sajnos – vele szemben csak akkor érvényesült, amikor már nem volt az élők sorában. Találóak a halála után írt egyik publicisztika sorai: Nagy Imrét azért csodálhatjuk, mert vállalta a lehetetlent, Kádár János pedig úgy marad meg jó emlékezetünkben, mint aki vállalta a lehetségest.

Tamás Ervin

A jogállamiság felé

Valamely állam akkor nevezheti önmagát jogállamnak, ha

a) érvényre jut az alkotmány alaptörvény jellege, ennek megfelelően az alkotmány megkülönböztetett helyet foglal el a jogforrások rendszerében, s magában foglalja az állam és a társadalom viszonyára, az állampolgárok jogaira és kötelességeire, az államhatalom gyakorlásának módjára és korlátaira, ill. az államszervezetre vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket;

b) a jogrendszerben megvalósul a törvények dominanciája a végrehajtó hatalom által kibocsátott normatív aktusokkal szemben;

c) a végrehajtó hatalom tevékenysége nem csupán a hatáskör megállapítása szempontjából, de tartalmi vonatkozásban is alá van vetve a jognak, s nem jellemző rá a korlátlan felhatalmazáson alapuló diszkrecionális mérlegelés;

d) kiépült s hatékonyan funkcionál a jogalkotás, ill. a jogalkalmazás alkotmányosságának garanciarendszere, amelyen belül központi szerepet töltenek be a bíróságok.

Hazánkban a jogállam kiépítése kettős folyamat: ezek egymással összefüggő, de mégis viszonylag önálló folyamatok. Az egyik az új alkotmány kidolgozása, a másik a politikai és alkotmányjogi szempontból kiemelkedő jelentőségű törvények megalkotása. A könnyebb eligazodás érdekében célszerű e két folyamatot külön-külön szemügyre venni.

Az 1949-ben elfogadott alkotmány nem volt önálló szellemi termék: valójában nem egyéb, mint a Szovjetunió 1936-os – a világ szemében Sztálin nevével „fémjelzett" – alkotmányának magyar fordítása, legjobb esetben adaptációja. Negyven év alatt több tucat alkotmánymódosításra került sor. Ezek közül a legfontosabb az 1972. évi átfogó alkotmány-felülvizsgálat volt, melynek nyomán egységes szerkezetbe foglalva adták ki az alkotmány hatályos szövegét. Már ekkor felmerült egy új alkotmány megalkotásának gondolata, de ezt az előkészítés során elvetették. Nem csupán ekkor, de később is feltűnő volt a hatalom görcsös ragaszkodása az 1949-es alkotmányhoz, amely lényegében a pártállam modelljét szentesítette. Épp emiatt – bár a sok módosítás számos részkérdésben hozott változást – az alkotmány alapelvei lényegében változatlanok maradtak.

Az 1988. májusi pártértekezlet még nem foglalt állást az új alkotmány megalkotásának szükségessége mellett, noha volt rá javaslat. Ekkor azonban – s még hónapokkal később is – elég szilárdan tartották hadállásaikat azon konzervatív erők, amelyek mereven elutasították a gondolatot, hogy megérett az idő az 1949-es alkotmány elméleti alapjainak teljes körű felülvizsgálatára s ennek eredményeként új alapelvekre épülő, korszerű és demokratikus alkotmány megalkotására.

Az 1988. májusi pártértekezlet után meggyorsultak az alkotmányozással kapcsolatos munkák.

A Minisztertanács 1988. aug. 11-én határozatban szabta meg az előkészítés ütemtervét. (Ekkor még nem született állásfoglalás az új alkotmány szükségességéről, ezért a határozat a hatályos alkotmány átfogó felülvizsgálatát irányozta elő, nyitva hagyva azt a kérdést, hogy a felülvizsgálat nyomán új alaptörvény kidolgozására vagy alkotmánymódosításra kerül-e sor.) A Minisztertanács döntése alapján az igazságügy-miniszter 10 munkabizottságot hozott létre az alkotmány fontosabb szabályozási tárgyköreinek gondozására: a kritikai elemzésre és a javaslatok kidolgozására. E munkabizottságokban tudományos kutatók, állami vezetők és gyakorlati területen tevékenykedő jogászok (bírák, ügyészek, ügyvédek) vettek részt.

Az Országgyűlés 1989. márc.-i ülésszakán elfogadott koncepció gyökeres szakítást jelent a sztálini modellel. Legfontosabb elvi alapjai a következők:

a) Az 1949-ben elfogadott alkotmány a hatalom egységének fikciójából indult ki. Egyik központi gondolata az volt, hogy „az Országgyűlés gyakorolja a népszuverenitásból eredő összes jogot". Nem nehéz kimutatni, hogy ez a tétel elméleti képtelenség, amely a gyakorlatban sohasem valósult meg. A magyar Országgyűlés nem csupán a népszuverenitásból eredő összes jogot nem gyakorolta, de évtizedeken át semmiféle tényleges hatalommal nem rendelkezett. A hatalom egységének hamis tétele mögött valójában a párt mindenhatóságának és tévedhetetlenségének dogmája húzódott meg, az Országgyűlés pedig nem volt egyéb, mint a központi párttestületek engedelmes és kritikátlan kiszolgálója. Egy civilizált országban – a társadalmi berendezkedésre való tekintet nélkül – nem lehet egyetlen szerv a népszuverenitásból eredő összes jog gyakorlója. A parlamenti hatalom korlátlanságának és korlátozhatatlanságának ellentmond mindenekelőtt magának a népnek az a joga, hogy közvetlenül – azaz képviselők közbeiktatása nélkül – döntsön a nemzeti sorskérdésekben. Ám a parlamenti hatalomnak nem ez az egyetlen korlátja. Nem új keletű az a felismerés, hogy a korlátlan és korlátozhatatlan hatalom léte magában hordozza az önkényuralommá torzulás veszélyét. Ennek megelőzésére alakult ki a hatalmi ágak elválasztásának elmélete. Ezt sokan Montesquieu nevével kapcsolják egybe, holott ez az eszme már Arisztotelész munkáiban felbukkan. Nem csupán az a lényege, hogy a törvényhozást szervezetileg el kell választani a végrehajtó és a bírói hatalomtól, hanem az is, hogy az említett hatalmi ágak egymás korlátaiként is jelentkeznek.

Az új alkotmány szabályozási koncepciója mintegy „rehabilitálja" a hatalmi ágak megosztásának elméletét. Ennek megfelelően állítja fel a parlamenti hatalom korlátait. Az Országgyűlés a legfelsőbb népképviseleti testület, amelynek tényleges hatalmat kell megtestesítenie, anélkül azonban, hogy korlátlan hatalommal rendelkeznék. Maga az Országgyűlés is alá van vetve egy tőle független bírói testület, az Alkotmánybíróság alkotmányossági ellenőrzésének. Ezen túlmenően érvényesül a hatáskörelvonás tilalma, amely megakadályozza, hogy az Országgyűlés elvonhassa pl. a Minisztertanács vagy a bíróságok döntési jogkörét.

b) A szabályozási elvek számot vetnek a politikai pluralizmussal, amely pártpluralizmus formájában is testet ölthet. Ennek megfelelően fel kell számolni a párt és az állam összefonódását, s az alkotmány egyetlen politikai pártot sem hozhat privilegizált helyzetbe, még kevésbé monopolhelyzetbe. Az alkotmánynak ki kell mondania, hogy egyetlen párt sem törekedhet a hatalom erőszakos úton való megszerzésére, vagy olyan kizárólagos birtoklásra, amely a többi politikai tömörülésnek a politikai életből való kiszorítására irányul.

c) Rehabilitálni kell a jogállam gondolatát. Ebből eredően gondoskodni kell arról, hogy maradéktalanul érvényre jusson az alkotmány alaptörvény jellege, ill. a törvények elsődlegessége a végrehajtó hatalom által kibocsátott jogszabályokkal szemben. A törvények érvényre juttatásában kiemelkedő szerep hárul a független bíróságokra. A végrehajtó hatalom tevékenységét bírósági kontrollnak kell alávetni.

d) Az emberi és állampolgári jogokat nem elég csupán felsorolásszerűen deklarálni az alkotmányban, hanem kellő mélységig szabályozni is kell őket. Az nem lehet reális cél, hogy az említett jogokat kizárólag az alkotmány szabályozza, mert ez terjengőssé, áttekinthetetlenné s változékonnyá tenné az alaptörvényt. Továbbra is szükség van tehát az egyes jogokat részletesen szabályozó alkotmányerejű törvényekre. Ugyanakkor arra kell törekedni, hogy maga az alaptörvény tartalmazza az egyes jogokra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, ide értve a jogok érvényre juttatásának garanciáit is. E tárgykör jelentőségének megfelelően az erről szóló fejezetet az alkotmány élén, annak első fejezeteként kell elhelyezni.

e) Indokolt lényeges változtatásokat végrehajtani az államszervezetben. Ha az Országgyűlés valóban be akarja tölteni szerepét, gyakorlatilag folyamatosan működnie kell, azaz tevékenysége nem szorítkozhat évi 4, egy-két napos ülésszakra. Ez esetben nincs szükség az Országgyűlést helyettesítő testületi szervre, az Elnöki Tanácsra. Célszerű visszatérni az egyszemélyi államfő, a köztársasági elnök intézményéhez. Létre kell hozni az Alkotmánybíróságot és az Állami Számvevőszéket. Érvényre kell juttatni a területi önkormányzatok: a tanácsok és az ún. testületi önkormányzatok (pl. a Magyar Tudományos Akadémia) valódi önkormányzati jellegét.

f) Végérvényesen szakítani kell azzal a felfogással, amely hierarchikus viszonyokat hozott létre a tulajdonjogot illetően, s az állami tulajdon abszolút felsőbbrendűségét hirdetve nem csupán az állampolgári, hanem a kollektív (pl. szövetkezeti) tulajdont is indokolatlan korlátozásoknak és hátrányos megkülönböztetéseknek vetette alá. Az élet egyértelműen megcáfolta azt a feltételezést, hogy az állami tulajdon szükségképpen – mintegy jellegéből adódóan – hatékonyabb és így magasabb rendű a többi tulajdoni formánál. Magyarországon vegyes tulajdon érvényesül, amelyet az egyes tulajdoni formák változatossága és összekapcsolódása jellemez. Nem az alkotmány feladata az összes tulajdoni forma tételes felsorolása, viszont deklarálnia kell az egyes tulajdoni formák egyenrangúságát. Ennek nem mond ellent, hogy bizonyos vagyontárgyak – pl. a folyók medre, a főutak – továbbra is állami tulajdonban maradnak. A tulajdonosok számára megfelelő garanciákat kell adni vagyontárgyaik közérdekből történő állami tulajdonba vétele esetére.

g) A gazdasági életben deklarálni kell a piac szabályozó szerepének érvényre jutását. Ennek érdekében meg kell vonni az állami beavatkozás határait, kinyilvánítva a szektorsemleges gazdasági verseny szabadságát. Bizonyos fokig ezzel összefüggésben is szükség van az állami szociálpolitika rendeltetésének meghatározására, mivel a „szociálpolitikai védőháló" az állampolgárok létbiztonságának nélkülözhetetlen eleme.

A vázlatosan ismertetett elvek számos ponton eltérnek az évtizedeken át hirdetett, szentnek és sérthetetlennek tekintett hivatalos ideológiától. Épp ezért teljességgel érthető, hogy mindez sokkolóan hatott sok állampolgárra. Most üt vissza az a nagyfokú politikai rövidlátás, amely – abból kiindulva, hogy a nép politikailag éretlen és kiskorú, épp ezért gyámkodásra szorul – még a hivatalosan támogatott tudományos kutatást is ügyszólván illegalitásba kényszerítette. A kutatóknak ugyanis jó néhány év állott rendelkezésre ahhoz, hogy szembesüljenek olyan problémákkal, amelyek most egyszerre zúdulnak az emberek nyakába. A kor kihívásaira adott szokatlan – korábban éretneknek számító – válaszok sokakban idéztek elő elbizonytalanodást. Ám a szilárdnak vélt fogódzók elvesztése, az előre gyártott gondolati panelektől való megszabadulás nemcsak bizonytalanságot szült, hanem az önálló gondolkodás serkentőjének is bizonyult.

Vannak, akik úgy vélik: átmeneti időszakban élünk, amely nem kedvez az alkotmányozásnak. Magam nem osztom ezt a felfogást. A történelem arra tanít, hogy az emberiség nagy hatású, nevezetes alkotmányai általában nem kiegyensúlyozott, boldog békeévek termékei voltak. A mi esetünkben is elképzelhető: az új alkotmány lesz az a tájékozódási pont, amely segít kijuttatni a nemzetet a társadalmi válságból, amelynek tanúi lehetünk. Mivel a szabályozási elvek egyetemes emberi értékeket állítottak a középpontba, ezek körül az értékek körül pártállásra való tekintet nélkül kialakulhat a nemzeti közmegegyezés. Az említett értékek egyik legbecsesebbje éppen a jogállamiság.

Az 1989. évnek szinte minden hónapjára jutott egy vagy több olyan törvény, amelyet bízvást tekinthetünk a jogállam felé vezető út mérföldkövének. Jan.-ban az Országgyűlés módosította az alkotmány több rendelkezését. A változások közül legfontosabb az Alkotmánybíróságra vonatkozó alapvető rendelkezések alaptörvénybe foglalása. Ezen túlmenően az alkotmánymódosító törvény az Elnöki Tanács hatásköréből az Országgyűlés hatáskörébe utalta az országos népszavazás elrendelését, évi 2-ről 4-re emelte az Országgyűlés minimális ülésszakainak számát, s bevezette az alternatív katonai szolgálat lehetőségét.

A korábbi jogi szabályozáshoz képest nagy lépést jelentett az egyesülési jogról szóló törvény megalkotása. A jogi szabályozás évtizedeken át igyekezett olyan látszatot kelteni, mintha az állampolgároknak az alkotmányban biztosított egyesülési joga leszűkülne az egyesületalapítási jogra. Ennek magyarázata az amiatt való aggodalom volt, hogy valaki netán a jogi szabályozásból merít ötletet nem egyesületi típusú szervezet létrehozására. Nos, az élet már 1988-ban túllépett a fogyatékos jogi szabályozáson, s létrejöttek olyan szerveződési formák, melyeket sehogyan sem lehetett beilleszteni az egyesületi jog hagyományos keretei közé, s így valójában kezelhetetlenek voltak jogilag. (Jellemző a több évtizedes hatalomvédő reflexekre, hogy a Fidesz alapítói az ügyészség – amely büszkén vallja magát a törvényesség őrének – még figyelmeztetésben részesítette. Nagy bajban lett volna az ügyész, ha magyarázatot kell adnia arra a kérdésre: vajon mely jogszabály rendelkezéseit sértették meg a fideszesek.)

Az egyesülési jogról szóló törvény kimondta, hogy az egyesülési jog alapján politikai pártot, szakszervezetet, tömegmozgalmakat, érdekképviseleti szervezetet, egyesületet vagy más, a törvény rendelkezéseivel nem ellentétes szervezetet lehet létrehozni. A felsorolt társadalmi szervezeteket a bíróság veszi nyilvántartásba. (Korábban az egyesület nyilvántartásba vétele a közigazgatás hatáskörébe tartozott.) A társadalmi szervezet felett az ügyészség gyakorol törvényességi felügyeletet, s ha a szervezet működésének törvényessége másként nem biztosítható, az ügyész a bírósághoz fordulhat.

A gyülekezési jogról szóló törvény megalkotásával 4 évtizedes mulasztást pótolt a törvényhozás. A törvény abból indul ki, hogy a gyülekezési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, melyet

a Magyar Népköztársaság elismer, s biztosítja zavartalan gyakorlását. E jog gyakorlása keretében békés összejövetelek, felvonulások, tüntetések tarthatók, s azokon a résztvevők szabadon kinyilvánithatják véleményüket.

Az Országgyűlés márc.-ban törvényt fogadott el a sztrájkról. Ebben meghatározta a sztrájkjog gyakorlásának kereteit és előfeltételeit. A parlamentarizmus kibontakozása irányába tett jelentős lépés volt a Minisztertanáccsal, ill. annak egyes tagjaival szembeni bizalmatlansági indítvány törvényi szintű szabályozása, ami szükségessé tette az alkotmány módosítását is. Ilyen indítvány előterjesztéséhez az országgyűlési képviselők egyötödének a támogatása szükséges.

A közvetlen demokrácia fontos intézménye a népszavazás és a népi kezdeményezés. Az erről szóló törvény mind országos, mind helyi szinten rendezte a választópolgárok ily módon való bekapcsolódását a közéletbe. A törvény abban az esetben teszi kötelezővé országos népszavazás elrendelését, ha azt legalább 100 ezer választópolgár írásban kéri. Az Országgyűlés jún.-i ülésszakára a Minisztertanács egyebek között beterjesztette a politikai pártokról, az Alkotmánybíróságról, ill. az alkotmány módosításáról szóló törvényjavaslatot. Az utóbbi középpontjában a köztársasági elnök jogkörének a meghatározása áll. Időközben azonban megkezdődtek az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal, ill. más társadalmi szervezetek közötti háromoldalú egyeztető tárgyalások. Az ezeken létrejött megállapodásoknak megfelelően a kormány arra kérte az Országgyűlést: jún.-i ülésén tekintsen el a felsorolt törvények, valamint a szintén kidolgozott választójogi törvény megtárgyalásától. Minderre később kerülhet sor. Ez a helyzet 1989. június végén.

A már benyújtott törvényjavaslatok visszavonása nem használt a parlament és a kormány közötti – egyébként sem felhőtlen – viszonynak. Sok képviselő úgy érezte, hogy a parlament feje felett kötöttek olyan megállapodást, amely csorbítja a törvényhozó testület szuverén döntési jogkörét, sőt netán formális szerepkörre kárhoztatja az Országgyűlést. Ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy a történelmi helyzet merőben szokatlan, s ez szokatlan módszerek alkalmazását teszi szükségessé a törvényelőkészítés során is.

A törvényhozás társadalmi-politikai legitimációs bázisát erősítette, hogy a törvény-előkészítés folyamatában lehetőséget kaptak véleményük kifejtésére és – bizonyos kompromisszumok árán való – érvényre juttatására az MSZMP-n kívül az ellenzéki szervezetek, továbbá a „Harmadik tárgyaló fél" gyűjtőnév alatt megjelenő társadalmi szervezetek is. A háromoldalú politikai egyeztető tárgyalások első szakasza 1989. szeptember 18-án megállapodás aláírásával zárult. Ebben a tárgyaló felek megegyeztek a következő törvényjavaslatok elveiben és szövegében:

– az Alkotmány módosításáról,
– az Alkotmánybíróságról,
– a pártok működéséről és gazdálkodásáról,
– az országgyűlési képviselők választásáról,
– a büntető törvénykönyv módosításáról,
– a büntetőeljárási törvény módosításáról.

Az MSZMP (és a kormány) hallgatólagosan tudomásul vette, hogy – ez eredeti tervektől eltérően – az új Alkotmány megalkotása már a demokratikus választások nyomán összeülő új parlamentre hárul. Ez azonban mit sem változtatott azon, hogy az új Alkotmány szabályozási elvei meghatározzák a törvényhozás fő irányait, s a szabályozási elvek érvényre jutnak már a választásokig tartó átmeneti időszak törvényalkotásában is.

A politikai megállapodás megnyitotta az utat a júniusi ülésszakról visszavont törvényjavaslatok – időközben átdolgozott szöveggel való – újbóli benyújtása előtt. Ezen túlmenően az Országgyűlés 1989. szeptemberi (de októberre is áthúzódó) ülésszakán fogadtak el néhány olyan további törvényt is, amelyek bár nem szerepeltek a politikai egyeztető tárgyalások napirendjén, alkotmányjogi szempontból kiemelkedő jelentőségűek.

A ki- és bevándorlásról szóló törvény abból az elvből indul ki: a magyar állampolgár alapvető joga, hogy lakóhelyét szabadon megválassza, Magyarországról kivándoroljon és oda visszatérjen. Ennek megfelelően az a külföldön élő magyar állampolgár, aki érvényes magyar útlevéllel nem rendelkezik és haza kíván térni, a magyar külképviselettől igényelhet útlevelet. A törvény tételesen meghatározza a kivándorlás akadályait, s a ki- és bevándorlási ügyekben hozott államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát is lehetővé teszi.

Ugyancsak alapvető állampolgári joggá nyilvánította egy – egyidejűleg elfogadott – másik törvény a külföldre utazáshoz, a hazautazáshoz és az útlevélhez való jogot. A törvény rendkívül szűken vonja meg azoknak az okoknak a körét, amelyek fennállása esetén az állampolgár nem utazhat külföldre, s végső soron az ilyen jogvitában is a bíróság dönt.

A büntető törvénykönyv módosítása az állam elleni bűncselekményekről szóló fejezetet érinti és szoros összefüggésben áll az alkotmánymódosítással. E módosítás a demokratikus jogállamhoz való békés átmenet szempontjából volt fontos, hiszen a korábbi büntetőjogi szabályok következetes

alkalmazása esetén az ellenzéki pártok vezetőit és tagjait politikai tevékenységük miatt akár bíróság előtt is felelősségre lehetett volna vonni. A módosított rendelkezések az alkotmányos rendet állították a büntetőjogi védelem középpontjába, azaz a büntető törvénykönyv keretrendelkezését a módosított Alkotmány tölti ki konkrét tartalommal.

A büntetőeljárási törvény módosítása pedig alapvetően arra irányult, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya Magyarországon is maradéktalanul érvényre jusson. Ennek megfelelően az előzetes letartóztatás elrendelése már a büntetőeljárás első – úgynevezett nyomozati és ügyészi – szakaszában is a bíróság hatáskörébe tartozik. Megszűnt az a korábbi korlátozás is, hogy az előzetes letartóztatásba helyezett személy csak az első kihallgatását követően érintkezhet védőjével.

A szeptemberi parlamenti ülésszakra benyújtott törvényjavaslatok közül kétségtelenül az alkotmánymódosítás volt a legnagyobb jelentőségű. A módosítás központi gondolata: teljes szakítás a pártállam koncepcióval és a demokratikus hatalomgyakorlás jogi, valamint szervezeti garanciáinak kiépítése. A módosítás folytán új fejezetek épültek be a hatályos Alkotmányba, illetőleg egyes korábbi fejezetek tartalma alapvetően megváltozott. Az Alkotmány kimondja: a Magyar Népköztársaság független, demokratikus jogállam, amelyben a polgári demokrácia és a demokratikus szocializmus értékei egyaránt érvényesülnek. Kikerült az Alkotmány szövegéből minden olyan rendelkezés, amely a monopolisztikus hatalomgyakorlásra, egyetlen párt vezető szerepére utalt, illetőleg egyetlen párt ideológiáját emelte alaptörvényi rangra.

Az Alkotmány értelmében a társadalom egyetlen szervezetének, egyetlen állami szervnek vagy állampolgárnak a tevékenysége sem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetőleg kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és egyben köteles fellépni. A módosított Alkotmány megszüntette a kollektív államfői testületet, a 21 tagból álló Elnöki Tanácsot – amely évtizedeken át úgyszólván korlátlanul gyakorolta a ritkán ülésező Országgyűlés jogkörét – és újból bevezette a köztársasági elnöki tisztséget. Az Alkotmány tervezetében önálló fejezetet kapott az Alkotmánybíróság, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa (ombudsman), az Állami Számvevőszék, a fegyveres erők és a rendőrség, továbbá tartalmában teljesen megújult az alapvető jogokról és kötelességekről szóló fejezet.

A módosított Alkotmány végrehajtásaként készült el az Alkotmánybíróságról, az Állami Számvevőszékről, a pártok működéséről és gazdálkodásáról, a köztársasági elnök választásáról, illetőleg az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény.

Kilényi Géza

II. A Föld és a világegyetem

A Föld

Tömege: 5978 trillió tonna
Sűrűsége: 5,518 g/cm^3
Egyenlítői kerülete: 40 075,704 km
Egyenlítői átmérője*: 12 756,320 km
Sarki átmérője*: 12 713,550 km
Legmélyebb (tengeri) pontja: Mariana-árok (Csendes-óceán): 11 034 m
Legmagasabb pontja: Csomolungma (Mt. Everest, Himalája): 8848 m
Felülete: 510,22 millió km^2
Szárazföldek területe (29,2%): 149,16 millió km^2
Vizek felülete (70,8%): 361,06 millió km^2
* Mesterséges holdak mérése szerint, 1964.

Az óceánok

Óceán	Alapterület (1000 km^2)	Átlagos mélység (m)
Csendes-óceán	165 016	4028
Atlanti-óceán	96 911	3743
Indiai-óceán	73 442	3963
Összesen	335 369	3930

A legnagyobb tengerek

Tenger	Melyik óceánhoz tartozik?	Terület (1000 km^2)
Jeges-tenger	Atlanti-óceán	10 512
Korall-tenger	Csendes-óceán	4 791
Arab-tenger	Indiai-óceán	3 683
Földközi-tenger	Atlanti-óceán	2 969
Weddel-tenger	Atlanti-óceán	2 890
Karib-tenger	Atlanti-óceán	2 754

A tengerfenék legmélyebb pontjai

Név	Óceán	Mélység (m)
Mariana-árok	Csendes-óceán	11 034
Tonga-árok	Csendes-óceán	10 882
Filippínó-árok	Csendes-óceán	10 830

A legnagyobb félszigetek

Név	Földrész	Terület (km^2)
Arab-fsz.	Ázsia	2 691 000
Hindusztáni-fsz.	Ázsia	2 088 000
Indokínai-fsz.	Ázsia	1 740 000
Szomáli-fsz.	Afrika	1 400 000
Labrador	É-Amerika	1 300 000
Skandináv-fsz.	Európa	720 000

A legnagyobb szigetek

Név	Ország vagy földrész	Terület (km^2)
Grönland	Grönland	2 160 000
Új-Guinea	Indonézia–Pápua Új-Guinea	771 900
Borneó (Kalimantan)	Indonézia–Malaysia–Brunei	734 000
Madagaszkár	Madagaszkár	587 041
Baffin-sziget	Kanada	476 050
Szumátra (Sumatera)	Indonézia	423 647

Földrészek

Földrész	Terület (1000 km^2)
Európa	10 508
Ázsia	44 411
Afrika	30 319
Észak-Amerika	21 515
Közép- és Dél-Amerika	20 566
Ausztrália és Óceánia	8 510
Antarktisz	13 328

A legnagyobb sivatagok

Név	Földrész	Terület (km^2)
Szahara	Afrika	9 065 000
Góbi	Ázsia	1 295 000
Líbiai-siv.	Afrika	1 165 500
Rub' al Hāli	Ázsia	647 500
Kalahári	Afrika	582 750
Nagy-homoksiv.	Ausztrália	388 500

A leghosszabb folyók

Név	Földrész	Hosszúság (km)
Nílus	Afrika	6656
Amazonas	Dél-Amerika	6400
Jangce (Csang-csian)	Ázsia	6342
Ob–Irtisz	Ázsia	5379
Sárga-folyó (Huangho)	Ázsia	4644
Kongó	Afrika	4640
Amur	Ázsia	4390
Léna	Ázsia	4374
Missouri	Észak-Amerika	4320
Mackenzie	Észak-Amerika	4216

A legnagyobb tavak

Tó	Ország	Terület (km^2)
Kaszpi-tenger	Szovjetunió–Irán	371 000
Felső-tó	USA–Kanada	82 411
Viktória-tó	Tanzánia–Uganda–Kenya	69 482
Aral-tó	Szovjetunió	66 458
Huron-tó	Kanada–USA	59 594
Michigan-tó	USA	58 014

A leghosszabb hidak

Híd	Ország	Hossz (m)
Pontchartrain Causeway-II.	USA	38 422
Pontchartrain Causeway-I.	USA	38 352
Chesapeake (hídalagút)	USA	28 408
Pontchartrain (közúti)	USA	16 100
Pontchartrain (vasúti)	USA	16 000
Presidente Costa e Silva	Brazília	13 980

A legmagasabb épületek

Épület	Város (ország)	Magasság (m)	Emelet
Sears Tower	Chicago (USA)	443	110
World Trade Center	New York (USA)	421	110
Empire State Building	New York (USA)	381	102 + tévétorony
Standard Oil Building	Chicago (USA)	346	80
John Hancock Center	Chicago (USA)	337	100
Chrysler Building	New York (USA)	319	77

A leghosszabb alagutak

Vasúti alagút	Ország	Hosszúság (m)	Megnyitás éve
Seikan	Japán	53 841	1985
Dai-Shimizu	Japán	22 300	1979
Simplon-II.	Olaszország–Svájc	19 819	1922
Simplon-I.	Olaszország–Svájc	19 799	1906
Shin-Kanmon	Japán	18 600	1975
Appennino	Olaszország	18 507	1934

Néhány jelentősebb vulkán

Név	Hegység v. terület	Ország	Magasság (m)	Az utolsó kitörés időpontja
San Pedro	Andok	Chile	6154	1911
San Pablo	Andok	Chile	6118	1911
Citlaltépetl (Orizaba)	Keleti-Sierra Madre	Mexikó	5700	1867
Popocatépetl	Keleti-Sierra Madre	Mexikó	5452	1923
Klucsevszkaja szopka	Kamcsatka-fsz.	Szovjetunió	4750	1974
Meru	Meru	Tanzánia	4566	1910

A Föld legmagasabb pontjai (földrészek szerint)

Földrész; csúcs	Hegység, terület	Ország	Magasság (m)
Ázsia			
Csomolungma (Mt. Everest)	Himalája	Kína–Nepál	8848
Dél-Amerika			
Jankho Uma	Andok	Bolívia	7010
Észak- és Közép-Amerika			
Mt. McKinley	Alaszkai-hg.	USA (Alaszka)	6194
Afrika			
Kibo	Kilimandzsáró	Tanzánia	5895
Antarktisz			
Vinson Massif	Ellsworth-hg.		5140
Ausztrália és Óceánia			
Puncak Jaya	Maoke-hg. (Új-Guinea)	Indonézia	5030
Európa			
Mt. Blanc	Alpok (Mont Blanc)	Franciaország–Olaszország	4807

Földtörténeti korszakok

	Kor, millió év	Időszakok, ill. korok	Főbb kőzetek	Értékes kőzetek, ásványi kincsek hazánkban	Tenger, szárazföld, hegységképződés, vulkanizmus	Éghajlat	Jellemző hazai ősmaradványok: növények	Jellemző hazai ősmaradványok: állatok – *ember*
Ősidő (Archaikum)	4600		A Föld kora	A Föld keletkezési kora: 4,6 milliárd év. A legidősebb életmaradványok a Földön 3600 millió évesek. (A legidősebb hazai kőzetek kora kb. 1 milliárd év.)				
Előkor (Proterozoikum)	2600	Alsó-proterozoikum						
	1900	Középső-proterozoikum						
	1600	Rifeikum (felső-proterozoikum)	a gneisz, csillámpala (kristályos palák) eredeti üledéklerakódási kora	az Alföld medence-aljzatának felső, repedezett részén kőolaj				
Ókor (Paleozoikum)	580	Kambrium						
	520	Ordovicium					ostoros moszatok, primitív mikroplanktonok	a hazai legidősebb kezdetleges tengeri ősmaradványok, graptoliták, hidraállatok
	450	Szilur	palás kőzetek (filit, agyagpala) kovabetelepülésekkel		tenger	trópusi vagy mérsékelt (déli félgömbön)		
	420	Devon	palás dolomit, mészkő, agyagpala, diabáz	fehér kristályos mészkő (Szabadbattyán)	trópusi tenger, vulkanizmus (diabáz)	meleg		korallok, tengeri liliomok, csigák
	375	Karbon	gránit, márvány, enyhén kristályos palák, mészkő, homokpalák	ma már nem működő ólombánya (Szabadbattyán mellett), márvány (Rakaca)	variszkuszi hegységképződés, trópusi tenger és szárazföld	trópusi nedves meleg, üledékképződés az Egyenlítő közelében	őspáfrányok, őskorpiók, a tengerben algák	egysejtűek, mohaállatok, korallok, csigák, kagylók, karlábúak, ősrákok
	285	Perm	vörös homokkő, kavicskő, a tengerben mészkő, vulkáni kőzetek (kvarcporfír)	uránérc (Mecsek), gipsz (Mecsek)	félsivatag, lagúna, részben tenger, vulkánok	félsivatagi	ősi pálmák, ősi tűlevelű fák kovásodott törzsei, tengerben algák	a tengerben mohaállatok, egysejtűek (foraminiferák), kovaszivacsok, tüskésbőrűek, korallok, kagylók, csigák, karlábúak, a szárazföldön hüllők (csak lábnyomaik ismertek), ősrákok, virágállatok

Középkor (Mezozoikum)	240	Triász	dolomit, mészkő, homokkő, vulkáni kőzetek (kvarcporfír, diabáz)	mészkő, dolomit, vasérc (Rudabánya), gipsz (É-Borsod)	trópusi tenger, vulkánok	trópusi meleg	algák	egysejtűek, kagylók, főleg vastag héjú megalóduszok, csigák, pörgekarúak, kagylósrákok
	195	Jura	mészkő, „vörösmárvány", homokkő, mészfillit, zöldpala	feketekőszén (Mecsek), „vörösmárvány" (Gerecse), mangánérc (Eplakony)	tenger, a Mecsekben parti mocsarak	nedves, meleg	dús tengerparti növényzet, haraszt, korpafű, páfrány, fenyő, ságópálma	sugárállatok (radiolariák), egysejtűek (foraminiferák), korallok, tengeri liliomok, kagylók, csigák, pörgekarúak, legjellemzőbbek a fejlábúak (ammoniteszek) és hüllők
	135	Kréta	mészkő, márga, „flis" homokkő, kavicskő (konglomerátum), nagy fémtartalmú vulkáni kőzetek (főleg diabáz)	kőolajtárolók, kőszén (Ajka), bauxit	alpi hegységképződés, tenger, tenger alatti vulkánok, szárazföld	meleg, vállakozva nedves, száraz	az időszak végén a zárvatermők uralkodnak (nyárfák, tölgy, lombos fák)	egysejtűek (foraminiferák), szivacsok, tengeri liliomok, tengeri sünök, korallok, férgek, kagylók, csigák, fejlábúak (ammoniteszek)
Újkor (Kainozoikum) — Harmadidőszak	65	Paleocén / Eocén	andezit, mészkő, homokkő, márga	barnakőszén (Tatabánya, Oroszlány, Dorog, Dudar, Mány), rézérc (Recsk)	andezitvulkanizmus, tengerelöntés, lagúnák, szárazföld is	meleg szubtrópusi, trópusi	haraszt- és fenyőfélék, trópusi lombos fák, eukaliptusz, tengerben mészalgák	óriás egysejtűek (nummuliteszek), mohaállatok, korallok, tengeri sünök, csigák, kagylók, halak
	37	Oligocén	agyag, homokkő	„kiscelli" agyag, hárshegyi homokkő, kőolaj (Bükk előtere)	tenger és szárazföld is	kissé hidegebb	borostyánkő	egysejtűek (foraminiferák), kagylók, csigák, halak, ősteknősök, rovarevők, rágcsálók, denevérek, erszényesek, madarak
	25	Miocén (az alsó-pannon nélkül)	riolit, dácit, andezit, vulkáni tufák, mészkő, agyag, homokkő, kavicskő	ólom- és cinkérc ek, barnakőszén, kőolaj, földgáz, bentonit, kaolin, perlit	szigettenger, vulkánok	szubtrópusi	ősfenyők, fűge, pálma, babér, magnólia, tengerben mészalgák	algák, mohaállatok, egysejtűek (foraminiferák), csigák, kagylók, krokodilok, ősorrszarvúak, őselefántok
	12	Pannon	homok, agyag	üveghomok, lignit, kőolaj, földgáz, bazalt, szén-dioxid, termálvizek	bazaltvulkánok, alig sós vizű beltenger, majd tó	mainál melegebb	mocsári ciprus, fenyőfélék, tölgy, bükk, platán, juhar, nád, sás, káka	csigák, kagylók, halak, rovarok, emlősök, Rudapithecus
Negyedidőszak	2,5	Pleisztocén (jégkorszak)	homok, bazalt, kavics, mésztufa, lösz	mésztufa, lösz, kavics	szárazföld	változó hideg és meleg időszakok		mamut, gyapjas orrszarvú, barlangi medve – *előember, ősember*
		Jelenkor Holocén	futóhomok	ásványvizek, tőzeg				

A légkör üvegházhatása és az éghajlat

A légkör üvegházhatásának antropogén erősödése miatt a Föld hőmérséklete a jövő század közepére magasabbra emelkedhet, mint az emberi történelem során valaha. Ezért az olyan, ún. üvegházgázok bizonyítottan emelkedő tendenciája a felelős, mint amilyen elsősorban a szén-dioxid (CO_2), a metán (CH_4), a dinitrogén-oxid (kéjgáz, N_2O), a halogénezett szénhidrogének és a felszín közelében szaporodó (bár a sztratoszférában valószínűleg ezt túl is kompenzálva csökkenő) mennyiségű ózon (O_3). E gázokon keresztül a Nap sugarai szinte zavartalanul lejutnak a felszínre, ezzel szemben az onnan kiinduló, nagyobb hullámhosszú energia egy részét e gázok (és a vízgőz) elnyelik s visszasugározzák a felszín felé. A légkörnek ez az ún. üvegházhatása már ma kb. 30 °C-kal emeli a Föld hőmérsékletét.

1987-ben kétfordulós nemzetközi munkaértekezletet rendeztek „A klímaváltozással kapcsolatos fejlesztési politikák" címmel. Ezen 3 globális éghajlati forgatókönyvbe foglalták az üvegházhatás erősödésének lehetséges ütemét. Az ún. felső határ jellegű változat évtizedenként 0,8 °C-os (vagyis 50 év alatt 4 °C-os) melegedéssel számol. A halogénezett szénhidrogének használatának korlátozására 1987-ben kötötték a montreali ózonegyezményt. Az ennek betartását, a többi gáz esetében a jelenlegi kibocsátási trend folytatódását s az éghajlat közepes érzékenységét feltételező változat szerint az évtizedenkénti melegedés 0,3 °C (2040-re 1,5 °C). A legkedvezőbb, alsó határ jellegű változat szerint – amely csak sikeres korlátozó erőfeszítések és viszonylag alacsony éghajlati érzékenység mellett realizálódhat – évtizedenként csupán 0,06 °C lenne a melegedés.

A közepes és a felső változat szerint a globális felmelegedés a jövő század közepéig 30–150 cm-rel emelheti a tengerek szintjét. A csapadék a magasabb szélességi körökön és a nedves trópusi körzetekben várhatóan nő, míg a mérsékelt égövi és a száraz szubtrópusi vidékeken legalább az év egy részében csökken. Magyarországon az eddigi statisztikai adatok szerint néhány tized °C-kal melegebb globális klímához melegebb és aszályosabb nyár tartozott, míg a tél hőmérséklete nem a melegedés mértékével, hanem annak ütemével mutat párhuzamot.

A múlt század második felétől kezdődően a Föld hőmérséklete – kisebb ingadozásokkal – kb. 0,6 °C-kal emelkedett. Az erősödő üvegházhatás ebben inkább csak századunk közepétől játszik dominánsz szerepet, ezt megelőzően a gyengébb vulkáni tevékenység vagy más természeti tényezők domináltak. A melegedés az északi félgömbön markánsabb, míg a déli féltekén – az óceánok nagyobb aránya miatt – a kisebb visszaesések (pl. a 40-es és a 70-es évek eleje között) is elmosódottabbak. Az évszázad 5 legmelegebb éve a 80-as évekre esik. Rekorder az 1988-as, második az 1987-es év.

A felszíni léghőmérséklet emelkedésével párhuzamosan az elmúlt 100 évben 10–15 cm-nyit emelkedett a világóceán szintje is. E változás nagyrészt bizonyára a másik meghatározó folyamattal, a tengervíz hőtágulásával magyarázható.

A világtengerek szintje a jelenlegi jégkorszakon belüli glaciális-interglaciális átmenetek évezredes időskáláján több 10 m-es szintkülönbségeket mutatott. Ebben azonban elsősorban a kontinentális jégtakaróban végbement változások domináltak a hőtágulással szemben. Ha ugyanis a teljes, átlagosan 4 km mélységű világóceán például 3,5 °C-kal felmelegedne, a hőtágulás önmagában csupán 2,5 m-rel emelné a világóceán szintjét.

Az üvegházgázok

E gyűjtőcím alá elsősorban a szén-dioxid (CO_2), valamint a metán (CH_4), a dinitrogén-oxid (kéjgáz, N_2O), a troposzferikus és sztratoszferikus ózon (O_3) és a halogénezett szénhidrogének (CFC) tartoznak. Néhány további gázt, mint a szén-monoxid (CO), a különféle nitrogén-oxidok (NO_x), a kén-dioxid (SO_2), melyek kis koncentrációjuk s rövid tartózkodási idejükből adódó korlátozott terjedésük miatt a klímaváltozás szempontjából nem lényegesek, figyelmen kívül hagyhatunk, noha lokális környezetkárosító hatásuk nagy. (A potenciális üvegházgázok száma meghaladja a 20-at.)

Az üvegházgázok rövidhullámú (azaz 4 mikrométernél kisebb hullámhosszú) sugárzáselnyelő képessége lényegesen gyengébb a hosszúhullámban fellépő sávokéhoz képest. A természetes koncentrációikhoz viszonyított többlet az alábbi – egyszerűsített – mechanizmus szerint vezet melegedéshez. Az üvegházgázok a felszín és a felhők által kisugárzott energia egy részét elnyelik, s e többletnek csak kisebb részét sugározzák ki a világűr felé. A nagyobb rész visszasugárzódik a felszín irányában. A Föld–légkör rendszer hosszúhullámúenergia-vesztesége így nem egyenlítené ki a rendszer rövidhullámú bevételét. A kiegyenlítés csak magasabb hőmérséklet mellett következhet be.

A sztratoszférába feljutó nyomgázok az üvegházhatás közvetlen erősítése mellett közvetett befolyást is gyakorolnak az éghajlatra az ózonpajzs erősségét módosító kémiai reakciókban való részvétel során. Az ózonkoncentráció csökkenésének elsődleges következménye: az ultraibolya sugárzás növekvő részének átengedése.

1. Szén-dioxid: A koncentráció növekedésének tényéről 1958 óta vannak közvetlen bizonyítékok, de a kontinentális jégzárványok kémiai analízisével már a 2 évszázaddal régebbi koncentrációk is megállapíthatók. Eszerint a szén-dioxid koncentrációjának lassú emelkedése a 19. sz. első felében – tehát még az ipari forradalom előtt – megindult, s mértéke jelenleg 1,5 ppm (milliomodrész/év). A CO_2-kibocsátás növekedésétől függően annak 30–60%-a marad a levegőben, míg a többi elnyelődik, főleg az óceán mélyebb rétegeiben, ill. végül a tengerfenék mészkőképződményeiben.

2. Metán: Koncentrációja a jégzárványok elemzése alapján az elmúlt 200–300 év során megkétszereződött. Jelenlegi koncentrációja 1,7 ppm. Évi növekedési üteme 1,1%. A koncentrációnövekedés a földi népesség számával közel párhuzamosan alakult. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a CH_4 anaerob (oxigéntől elzárt) képződési módjai (kérődzők, elárasztott rizsföldek, mocsarak és lecsapolásuk, biomassza-égetés, földgáz- és szénbányászat) közül több is szorosan kapcsolódik a népesség élelmezéséhez és energiaigényéhez.

3. Dinitrogén-oxid: Koncentrációja évente 0,2–0,3%-kal nő, értéke jelenleg 0,30 ppm. A N_2O fő forrása a műtrágyázás, ill. a biomassza- és a szénégetés, nyelője a sztratoszferikus fotolízis, melynek során ózonroncsolással NO keletkezik. A N_2O légköri tartózkodási ideje igen hosszú, kb. 170 év.

4. Halogénezett szénhidrogének: Kizárólag antropogén eredetűek, koncentrációjuk folyamatosan növekszik. Az eddig kibocsátott CFC-k alig 10%-a bomlott el eddig a sztratoszférában. E bomlás az ózonréteg ritkulása irányába hat.

5. Ózon: Több mint 9/10-ed része a sztratoszférában található, s koncentrációját a N_2O s a halogénezett szénhidrogének veszélyeztetik.

A nem túl jelentős összmennyiségű és rövid (néhány hetes) tartózkodási idejű troposzferikus ózon koncentrációját elsősorban más – nem üvegházgáz – anyagok (NO_x, SO_2 stb.) kibocsátása emeli. Az elmúlt 2-3 évtizedben a troposzferikus ózon növekedése kb. 10% volt.

A klímaváltozás további külső tényezői

Az üvegházgázok által fenyegetett évtizedes időskálán a mai ismeretek szerint fontos, további éghajlati kényszerek 2 csoportba sorolhatók: 1. globális, döntően természetes eredetű tényezők (naptevékenység, vulkánosság); 2. regionális, eredetük vagy változásaik oka szerint antropogén hatások (troposzferikus aeroszolok, antropogén hőtermelés, felszín-átalakítás).

Naptevékenység: A Nap változó csillag, amely a látható sugárzás tartományában – itt realizálódik a kisugárzott energia túlnyomó része – évtizedes időskálán legfeljebb 0,1%-os nagyságrendű ingadozást mutat. Ez 0,1–0,2 °C-os egyensúlyi hőmérséklet-ingadozásnak felel meg. E nem túl jelentős közvetlen energetikai szabályozás mellett a sugárzás ultraibolya tartományában realizálódó többször 10% nagyságrendű fluktuáció a sztratoszféra ózontartalmának befolyásolásával további hatást gyakorolhat az éghajlatra.

Vulkánosság: Egy-egy vulkán kitörése során kén-dioxid (SO_2) és más, főleg szilárd alkotórészek kerülnek a levegőbe. A kén-dioxid a sztratoszférában kisméretű kénsavcseppekké alakul és még évekig a sztratoszférában marad. E kénsavernyő hatására gyengül a felszínre érkező napsugárzás, ill. ennél kisebb mértékben csökken a felszínről távozó hosszúhullámú (4 mikrométernél nagyobb hullámhosszú) sugárzás. Ennek eredményeként a felszín közelében csökken, a sztratoszférában (kb. 20 km magasságban) viszont emelkedik a hőmérséklet. Az El Chicon vulkán 1982-es kitörése pl. kb. 0,5 °C-os hőmérséklet-csökkenést okozott a kitörés utáni 3-4 évben az északi félgömb átlagában. E 0,5 °C megfelel az elmúlt 100 év nagy kitörései utáni átmeneti lehűlések átlagos mértékének. (A vulkánmentes időszaknak ugyanakkor néhány tized °C-kal magasabb átlaghőmérséklet felel meg.)

Az antropogén aeroszolok: Egyetlen lényeges kivétellel a troposzférában találhatók. A kivétel a karbonil-szulfid (COS) felszabadulásával kapcsolatos, amely vulkánmentes időszakban a sztratoszferikus kénsavréteg kéntartalmának fő forrása. A nagy mennyiségben kibocsátott kéndioxid (SO_2) ugyanis – nagy oldhatósága és kémiai aktivitása miatt – csak kis arányban jut el a sztratoszférába. A korszerűbb szénbázisú tüzelőanyagok előállítása és a kénleválasztás sajátos módon növeli a karbonil-szulfid-kibocsátás mennyiségét. A koncentrációnövekedés mértéke egyelőre nem ismert, de nem zárható ki, hogy az ipari kibocsátás növekedtével a későbbiekben a karbonil-szulfid a vulkánossághoz hasonló mechanizmus szerinti – az üvegházhatást részben ellensúlyozó – hűtőhatást fejt ki.

A troposzferikus aeroszolok (por, korom, szulfátok, homok, tengeri sók stb.) mennyiségének szaporodása a jövőben eléggé valószínű, sőt ez egyes – a levegő elektromos vezetőképességére és az ún. másodlagos aeroszolok képződésében részt vevő gázok (pl. SO_2) koncentrációira vonatkozó – megfigyelések szerint a Föld több körzetében már meg is kezdődött. Ennek hatása a globális éghajlatra azonban valószínűleg kisebb, mint az üvegházgázok feldúsulásáé: egyrészt rövid – maximum néhány hetes – légköri élettartamuk, korlátozott térbeli elterjedésük, másrészt a sugárzási mérlegben játszott bizonytalan előjelű szerepük miatt.

A növényzet szerkezetének megváltozása: Ez

az antropogén felszínmódosítás további következménye lehet (ti. a változó földhasználattal is befolyásolt aeroszol-összetétel mellett). A legsúlyosabb gond a sivatagosodás, ami főleg a szubtrópusi öv nyugtalanító problémája (noha már a mediterrán körzetekben is pusztít). A szavannák és a sivatagok határán az éghajlat instabil: bizonyos időszakokban sivatagi jellegű, máskor viszont lehetővé teszi fejlett növényzet kialakulását. Csakhogy ekkor a nem eléggé kímélő, helytelen mezőgazdaság és a felszaporodó – gyakran nem őshonos – állatállomány a növényzet túl gyors legelésével kizárja, hogy a szavannaövezet tartósan fennmaradjon. Modellszámítások egy érdekes, regionális érvényű visszacsatolás létét mutatták ki. Ennek lényege, hogy ha a szavannából számottevő területen nagyobb fényvisszaverő képességű sivatag lesz, akkor csökken a rövidhullámú sugárzásbevétel, tehát csökken a felszíni hőmérséklet. A visszacsatolás azonban nem ér véget a hőmérsékletnél, hanem ennek csökkenésével egyidejűleg gyengül a feláramlás, s ezért csökken az amúgy is kevés csapadék mennyisége a passzát övezet leszálló ágában a szárazföldek felett. Ez a növényzet további pusztulásához vezet.

A másik veszélyforrás a trópusi övben végbemenő nagyarányú – évente Belgium területével egyező mértékű – őserdőpusztítás. Ennek elsődleges éghajlati következménye szintén a megváltoztatott felszín nagyobb fényvisszaverő képessége az erdőéhez képest. Néhány éghajlatimodell-számítás szerint e 2 folyamat együttes hűtőhatása valószínűleg a jövőben sem lesz összemérhető az üvegházgázok okozta melegedéssel. (Az érintett régiókban ugyanakkor természetesen kiemelt környezeti probléma már napjainkban is.)

Az antropogén hőtermelés lokális következményei – városi hőszigethatás néven – már régóta ismertek. A városok belterületén – kedvező időjárási helyzetekben – több °C-kal melegebb van, mint a peremkerületekben. Jelenleg földi átlagban az antropogén hőtermelés mintegy tízezred része a felszínen elnyelt napsugárzásnak, tehát hatása globális léptékben ma még elhanyagolható. Egyes nagyvárosokban azonban már megközelíti a természetes napsugárzást. Ha az antropogén többlethő (és az általa kiváltott melegedés) egyenletesen oszlana el a Földön, akkor valószínűleg nem kellene jelentős következményeivel számolni, de az erős térbeli koncentráltság kiválthatja az általános légkörzés módosulását is.

A sztratoszferikus ózonpajzs

A légkör ózontartalmának körülbelül 90%-a a sztratoszférában, 15–35 km közötti magasságban található. Ez a réteg természetes szűrőként szolgál, elnyeli a Napnak az élő szervezetekre ártalmas ultraibolya sugárzását. Vizsgálatok azt mutatják, hogy az ózontartalom 1%-os csökkenése 4%-kal növeli a bőrrák előfordulási gyakoriságát, s mérhető terméscsökkenést okoz egyes mezőgazdasági növényeknél. Különösen érzékeny az ultraibolya sugárzásra néhány, az emberiség élelmezésében kulcsszerepet játszó növény (pl. búza, rizs, kukorica, szója). Az ultraibolya sugárzás károsan hat az immunrendszerre, növeli a betegségek iránti fogékonyságot, de roncsolja a műanyagok és festékanyagok egy részét is. Mindez jelentős, bár az esetek többségében nehezen számszerűsíthető gazdasági kárt okoz. Emellett az ózonrétegben elnyelt energia befolyásolja a sztratoszféra áramlási rendszerét, így áttételesen a Föld éghajlatát.

A légkörbe bocsátott szennyezőanyagok többsége viszonylag gyorsan kikerül a levegőből, nem jut fel a sztratoszférába. Néhány, a felszínközeli rétegekben kémiailag passzívan viselkedő anyag azonban évekig, évtizedekig a légkörben maradhat s ezalatt elérheti az ózonréteget is. Ilyen anyag a természetes úton keletkező, a talajban lejátszódó mikrobiológiai folyamatoknak köszönhető dinitrogén-oxid, amely a magasabb légrétegekben az erősebb ultraibolya sugárzás hatására az ózonnal reakcióba lépő nitrogén-monoxidra bomlik. Ezt a természetes folyamatot az ember egyelőre csak kismértékben zavarta meg, részint az erőteljes műtrágyázásnak köszönhető dinitrogén-oxid-kibocsátás növelésével, részint a sztratoszférában haladó szuperszonikus repülőgépek közvetlen nitrogén-oxid-emissziójával.

Az antropogén hatásokat tekintve sokkal veszélyesebbek a halogénezett szénhidrogének, amelyeknek széles körben használt csoportjai a freonok és halonok. Ezeket az anyagokat hűtőközegként, aeroszolos palackokban hajtógázként, ipari folyamatokban habosítóanyagként, oldószerként használják. Élettartamuk a felszínközeli légtérben 50–100 év, így a valaha is kibocsátott mennyiségük túlnyomó része még ma is a légkörben van. Elterjedésüket éppen kémiai passzivitásuk, „környezetbarát" voltuk segítette elő. Ezek az alsó légkörben, a troposzférában ártalmatlan vegyületek a sztratoszférában elbomlanak, atomos klórt vagy más halogén atomot hozva létre, amely az ózonnal azonnal reakcióba lép. Nagyrészt e folyamatnak tulajdonítható, hogy az elmúlt 20 évben a Földet övező ózonréteg ózontartalma mérhető módon csökkent. Ez a csökkenés az északi félgömb mérsékelt szélességi övezete felett 1,5–4% volt.

A sztratoszferikus ózonmennyiség csökkenésére az Antarktisz feletti „ózonlyuk" felfedezése irányította a közfigyelmet. A Déli-sarkvidék feletti, rendkívül alacsony hőmérsékletű levegőben ugyanis olyan kémiai és fizikai folyamatok játszódnak le a jégkristályok felületén, amelyek je-

lentős ózonfogyáshoz vezetnek. Az Északi-sark felett a sztratoszféra melegebb, mint az Antarktisz felett, ezért itt „ózonlyuk" egyelőre nem alakult ki. De elvileg – a freon- és halonkoncentráció növekedésével – az Északi-pólus fölött is kialakulhat „ózonlyuk", ezért indokolt a freon- és halongyártás és -kibocsátás mihamarabbi megszüntetése.

A freonoknak az ózonréteg gyengítésén kívül meghatározó szerepük van a légköri üvegházhatás erősítésében is. Az üvegházhatás 15%-a ennek az anyagcsoportnak a számlájára írható, és így a szén-dioxid mellett ez az anyagcsoport játssza a legfontosabb szerepet a Föld éghajlatának lassú melegedésében.

A világ jelenlegi teljes freontermelése évi 700–800 000 tonna (a halontermelésről nem áll adat rendelkezésünkre). Magyarországon sem freon-, sem halongyártás nem folyik, felhasználásuk viszont igen. A Magyarországon felhasznált freonmennyiség világviszonylatban nem túl jelentős (kb. 0,7%).

A halogénezett szénhidrogének felhasználása gyakorlatilag az iparra korlátozódik. Főbb területei: festékipar, gyógyszer- és vegyianyag-gyártás, háztartási vegyipar, kozmetikai ipar; szigetelőanyag-gyártás (poliuretánhab), csomagolóanyagok gyártása (polisztirol); szerves oldószerek zsírtalanító anyagokként való felhasználása; tűzoltó készülékek.

Az egyes freon- és halonfajták felhasználása csökkenő mennyiségi sorrendben a következő:
CFC13 (CFC–11): habosításra, aeroszolos hajtógáz, hűtőközeg.
CF2C12 (CFC–12): hűtőközeg, aeroszolos hajtógáz, műanyaghab-gyártás.
CFC–11/12: aeroszolos hajtógáz, műanyaghab-gyártás.
C2F3C13 (CFC–113): zsírtalanítás, vegytisztítás.
C2F4C12 (CFC–114): tűzoltó készülékek.
CF2BrCl (halon 1211) és CF3Br (halon 1301): tűzoltó készülékek.

Paradox módon, a felszín közelében az ózonkoncentráció erőteljes növekedése okoz egyre súlyosabb gondokat. Európában a felszínközeli ózonkoncentráció az elmúlt 100 évben megduplázódott, jelenleg is évi 1%-kal nő. A jelenség oka, hogy a szénhidrogénekkel és nitrogén-oxidokkal szennyezett levegőben a napsugárzás hatására olyan fotokémiai reakciók játszódnak le, amelyek ózon és egyéb oxidánsok képződéséhez vezetnek. Szélsőséges esetben fotokémiai szmog keletkezhet.

A montreali jegyzőkönyv: A sztratoszferikus ózonréteg védelmére vonatkozó nemzetközi egyezményt az ENSZ környezeti programja (UNEP) kezdeményezte. 1985. márc. 22-én fogadták el Bécsben. E globális egyezmény végrehajtása céljából dolgozták ki az ún. montreali jegyzőkönyvet, amely az ózonréteget leginkább veszélyeztető freon- és halonféleségek termelését, forgalmazását és felhasználását szabályozza. A jegyzőkönyvet 1987. szept. 16-án 24 ország és az Európai Gazdasági Közösség írta alá. Magyarország 1989. márc.-ban csatlakozott az egyezményhez.

A jegyzőkönyv a freon- és halonvegyületek csoportjából – környezeti ártalmaik miatt – a következő jelű vegyületeket vonja szabályozás alá:
I. csoport: freonok (–11, –12, –113, –114, –115),
II. csoport: halonok (–1211, –1301, –2402).

Az egyes csoportokba sorolt anyagokra – amelyek száma a tudományos vizsgálatok előrehaladásával gyarapodhat vagy csökkenhet – differenciált korlátozások vonatkoznak. Bázisként az 1986-os szintet vették alapul.

A jegyzőkönyv az I. csoport anyagaira a hatálybalépést (1989. jan. 1.) követő 7. hónaptól az 1986-os bázisév felhasználásának szinten tartását, 1993. júl. 1-jétől 20%-os, 1998. júl. 1-jétől további 30%-os csökkentést ír elő, míg a II. csoport anyagaival – bár azok az ózonrétegre veszélyesebbek, de kiváltásukra belátható időn belül nincs lehetőség – a hatálybalépést követő 37. hónaptól kell a bázisév szintjére beállni.

Magyarországon a szabályozott anyagokat nem gyártják, de a jegyzőkönyv korlátozza a nevezett anyagok importálási lehetőségeit is. Ezenkívül előírja, hogy az aláíró országok e hatálybalépést követő egy éven belül importjukból minden olyan országot kizárnak, amely nem csatlakozott a megállapodáshoz, sőt ezen országokkal szemben 1991 végéig kidolgozzák a szankcionálás módjait azon termékek kereskedelmére, amelyek a szabályozás alá vont anyagokat tartalmaznak vagy ilyenek felhasználásával készülnek.

A fotokémiai szmog

A 20. sz. 60-as–70-es éveiig elsősorban a szélcsendes, párás téli napokon kialakuló mérgező, magas korom- és kén-dioxid-koncentrációjú füstködök okozták a fő gondot. Súlyos szmogkatasztrófák (pl. London, 1952. dec. 5–8., 6000 halott) hívták fel a figyelmet a helyzet tarthatatlanságára, a levegőtisztaság-védelem jelentőségére.

A széntüzelés visszaszorulásával, a korszerű tüzeléstechnikai berendezések elterjedésével jelentősen csökkent a levegő SO_2-koncentrációja és a téli füstködök veszélye. A gépjárműforgalom növekedésével azonban újabb szennyezőanyagok jelentek meg a légkörben.

A 40-es években Los Angeles környékén, ahol már akkor nagy volt a gépkocsiforgalom, a levegőszennyeződés új formája tűnt fel, amely alapvetően különbözött a Londonra jellemző füstködöktől. Az 50-es évek közepére kiderült, hogy a

nitrogén-oxidokkal, szén-monoxiddal és különböző szénhidrogénekkel (fő forrásaik a belső égésű motorok) szennyezett levegőben olyan fotokémiai reakciók (fény hatására végbemenő kémiai folyamatok) játszódnak le, amelyek során mérgező és ingerlő anyagok keletkeznek.

Kedvezőtlen meteorológiai feltételek között ezek az ún. másodlagos szennyezőanyagok felhalmozódhatnak a légkörben, kialakulhat a fotokémiai szmognak nevezett jelenség. A fotokémiai szmogot elsősorban a magas oxidáns- (elsősorban ózon-) koncentráció, a derült idő ellenére kis látástávolság és a légkör barnás elszíneződése jellemzi.

A közlekedési és ipari eredetű légszennyeződés növekedésével a fotokémiai szmog Európában is megjelent.

A fotokémiai szmog a nitrogén-oxidokkal (NO, NO_2), szén-monoxiddal (CO) és a különböző szénhidrogénekkel szennyezett levegőben a napsugárzás hatására végbemenő kémiai folyamatok következménye. Ebben az ózonképződés az egyik legjellegzetesebb folyamat, s a reakciótermékek közül is az ózon a legjelentősebb (mennyiségileg), ezért a szmog erősségét, súlyosságát általában az ózonkoncentrációval jellemzik. Az ózon erősen oxidáló anyag. Átlagos koncentrációja a tiszta, természetes légkörben 20–40 ppb (1 ppb O_3: egységnyi térfogatú levegőben egymilliárdomod térfogatrész ózon). Már ebben a koncentrációban is károsítja a gumitermékeket, s jelentős károkat okoz a festékanyagok roncsolásával.

Fotokémiai szmogról általában 80–120 ppb ózonkoncentráció felett beszélünk. Európában – ahol az utóbbi időben évente 1–5 szmoghelyzetet jegyeznek fel – mértek már 250 ppb-t, míg Los Angeles környékén 500 ppb-t is. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) szerint az emberre veszélytelen ózonszint 50–100 ppb. Ez körülbelül a szennyezetlen, természetes levegőben megfigyelhető ózonmaximum értéke.

Szmog esetén először könnyezésre, szemirritációra panaszkodnak az emberek. A másodlagos szennyezőanyagok koncentrációjának növekedésével a légutak ingerlése erősebbé válik, köhögés, torokfájás, légzési nehézségek lépnek fel. Csökken a tüdőkapacitás, az arra hajlamosaknál asztmás rohamok alakulhatnak ki.

A fotokémiai szmog kialakulása a jelentős szennyezőforrásokhoz kötődik, de maga a jelenség nem korlátozódik a forrásterületekre. A szennyezőanyagokat a légmozgások a forrásoktól messzire sodorhatják, miközben a kémiai átalakulások a mozgó légtömegben tovább folynak. A forrásterületeken kívül az ózonképződést gátló elsődleges szennyezőanyagok emissziója már elenyésző, ezért nem véletlen, hogy a maximális ózonkoncentrációkat általában nem a városok belterületén, hanem – a légmozgások irányában – tőlük 50–100 km-re mérik. Főleg Nyugat-Európában oly közel vannak egymáshoz a szennyezőforrások, hogy kedvezőtlen esetben a fotokémiai szmog több 100 000 km^2-nyi területet is elboríthat.

A magas ózonkoncentráció jól látható elváltozásokat, elszíneződéseket okoz a növények levelein. Csökkenti a fotoszintézist, gátolja a gyökérlégzést, így végső soron jelentős termésveszteséget okoz. A lombos erdőkben idő előtti levélhullást, lassúbb fejlődést figyeltek meg, s igen sok elpusztulásáért is az ózont teszik felelőssé.

A fotokémiai szmog kialakulásának feltételei ma már Magyarországon is adottak. Elsősorban Budapesten, ill. a főváros szennyezőanyag-csóvájába eső területeken lehet számítani rá, s nyáron – a nagy gépkocsiforgalom miatt – nyugodt, napos időjárás esetén a Balaton környékén is kialakulhat.

A fosszilis szén-dioxid-kibocsátás alakulása (elemi szén Gt/év)*

Év	Teljes	Földgáz	Kőolaj	Szén	Egyéb (gázégés, cement stb.)
1860	0,09	0,00	0,00	0,03	–
1890	0,35	0,00	0,01	0,34	–
1920	0,96	0,01	0,08	0,87	–
1950	1,64	0,10	0,42	1,08	0,04
1955	2,05	0,15	0,62	1,22	0,06
1960	2,59	0,24	0,85	1,42	0,08
1965	3,15	0,35	1,22	1,47	0,11
1970	4,09	0,51	1,84	1,57	0,17
1975	4,63	0,62	2,13	1,69	0,19
1980	5,25	0,72	2,41	1,92	0,20
1985	5,34	0,81	2,18	2,17	0,18

* Gt = gigatonna = 10^9 t (elemiszén-egyenérték).

Egyes országcsoportok részesedése a szén-dioxid-kibocsátásból (%)

	1950	1965	1980	2025*
Észak-Amerika	45	32	27	17
Nyugat-Európa	23	21	16	8
Szovjetunió és Kelet-Európa	18	24	24	25
Japán és Ausztrália	3	4	6	7
Fejlődő országok	6	8	12	27
Kína és az ázsiai szocialista országok	1	6	9	16
Egyéb	4	5	6	–

* Középszintű prognózis

Univerzum, csillagászat, időszámítás

A világegyetem története arányosan 24 órába sűrítve

Esemény	Ideje a valóságban	Ideje képzelt skálánkon
Ősrobbanás	kb. 18 milliárd éve	0^h
A Tejútrendszer keletkezése	10 milliárd éve	$10^h\,40^m$
A Naprendszer keletkezése	4,5 milliárd éve	18^h
Az élet megjelenése a Földon	3 milliárd éve	20^h
Dinosaurusok uralma	100–150 millió éve	$23^h\,48^m$–$23^h\,52^m$
Virágos növények megjelenése	60 millió éve	$23^h\,55^m$
Főemlősök fejlődése	30 millió éve	$23^h\,57{,}5^m$
Homo erectus	2 millió éve	$23^h\,59^m\,50^s$
Mai ember	10 000 éve	$23^h\,59^m\,59{,}95^s$
Egyiptomi birodalom kezdete	i. e. 3000	$23^h\,59^m\,59{,}985^s$
Görög kultúra virágkora	i. e. 5. sz.	$23^h\,59^m\,59{,}988^s$
Róma bukása	476	$23^h\,59^m\,59{,}993^s$
Kepler, Galilei, Newton	17. sz.	$23^h\,59^m\,59{,}9985^s$
20. sz. kezdete	1900	$23^h\,59^m\,59{,}9996^s$
Űrkutatás korának kezdete	1957	$23^h\,59^m\,59{,}99985^s$

A világegyetem kémiaielem-gyakorisága

Elem	Atomszám	Tömegszám	Gyakoriság (%)	Tömegarány (%)
Hidrogén	1	1	92,06	73,4
Hélium	2	4	7,83	25,0
Szén	6	12		
Nitrogén	7	14	0,1	1,13
Oxigén	8	16		
Neon	10	20		
Magnézium	12	24	0,01	0,08
Szilícium	14	28		
Kén	16	32		
Vas	26	56	0,004	0,16
Az összes többi elem			–	0,004

A Naprendszer

A Naprendszer központi csillaga a Nap. Körülötte keringenek a nagybolygók: a Merkúr, a Vénusz, a Föld, a Mars, a Jupiter, a Szaturnusz, az Uránusz, a Neptunusz és a Plútó, holdjaikkal és gyűrűikkel. A Naprendszer főbb égitestjeinek méretarányát és elhelyezkedését a következő modell szemlélteti.

Égitest	Mérete	Távolsága a modell-Naptól
Nap	Strandlabda (1 m)	–
Merkúr	Borsszem (3,5 mm)	41 m
Vénusz	Cseresznyemag (8,6 mm)	77 m
Föld	Cseresznyemag (9 mm)	106 m
Hold	Sörétszem (2,5 mm)	27 cm*
Mars	Kis csapágygolyó (4,9 mm)	162 m
Nagyobb kisbolygók	Homokszemcsék (0,7 mm)	300 m
Jupiter	Kislabda (97,5 mm)	555 m
Szaturnusz	Teniszlabda (81,7 mm)	1 010 m
Uránusz	Dió (35,7 mm)	2 045 m
Neptunusz	Dió (35,1 mm)	3,2 km
Plútó	Sörétszem (2–4 mm)	4,2 km
Üstökösök	Porszemek (0,09 mm)	5 300 km
Legközelebbi csillag	Strandlabda (1 m)	28 600 km

* A Földtől mért távolság (léptek: 1 mm = $1{,}4 \times 10^6$ km)

A nagybolygók adatai

Bolygó	Távolság a Naptól (Cs. E.)*	Távolság a Naptól (10^6 km)	Keringési idő	Pályamenti sebesség (km/s)	Pályahajlás az ekliptikához
Merkúr	0,38	57,9	87,9 nap	47,8	7°
Vénusz	0,72	108,2	224,7 nap	35,0	3,3°
Föld	1,00	149,6	365,2 nap	29,7	–
Mars	1,52	227,9	1,8 év	24,1	1,8°
Jupiter	5,20	778,3	11,8 év	13,0	1,3°
Szaturnusz	9,55	1429,4	29,4 év	9,6	2,4°
Uránusz	19,21	2875,0	84,0 év	6,8	0,7°
Neptunusz	30,10	4504,3	164,7 év	5,4	1,7°
Plútó	39,44	5900,1	248,5 év	4,7	17,2°

Bolygó	Tömeg (Föld = 1)	Tömeg (kg)	Egyenlítő hajlása a pályasíkhoz	Egyenlítői sugár (Föld = 1)	Egyenlítői sugár (km)**
Merkúr	0,05	$3,3 \times 10^{23}$	0°	0,38	2 439
Vénusz	0,81	$4,8 \times 10^{24}$	2°	0,94	6 052
Föld	1,00	$5,9 \times 10^{24}$	23,44°	1,00	6 378
Mars	0,10	$6,4 \times 10^{23}$	23,98°	0,53	3 398
Jupiter	317,89	$1,9 \times 10^{27}$	3,08°	11,27	71 900
Szaturnusz	95,14	$5,6 \times 10^{26}$	29°	9,44	60 330
Uránusz	14,54	$8,7 \times 10^{25}$	97,92°	4,10	25 400
Neptunusz	17,23	$1,0 \times 10^{26}$	28,8°	3,88	24 300
Plútó	0,002	$1,3 \times 10^{22}$	(≥ 50°)	(0,24)	(1 500)

Bolygó	Sűrűség (g/cm^3)	Szökési sebesség (km/s)	Forgási periódus
Merkúr	5,42	4,3	58,65 nap
Vénusz	5,25	10,3	243,01 retrográd nap
Föld	5,52	11,2	23,93 óra
Mars	3,94	5,0	24,62 óra
Jupiter	1,31	59,5	9,84 óra
Szaturnusz	0,69	35,6	10,23 óra
Uránusz	1,19	21,2	15,50 óra
Neptunusz	1,66	23,6	(15,8 óra)
Plútó	(0,9)	(1,1)	6,38 nap

* Cs. E. = Csillagászati Egység = Nap–Föld közepes távolsága = 149,6 millió km.

** A tömeg, ill. az egyenlítői sugár oszlopában az egyik adat egy szemléletes arányos adat, ahol is a Földre vonatkoztatott érték éppen 1, a másik adat pedig az illető mértékegységben van megadva.

A legjelentősebb galaxishalmazok

Halmaz	Távolság (megaparszek)*	Sugárirányú sebesség (km/s)	Galaxisok száma
Lokális halmaz	–	–	24
Virgo	24	1 200	2500
Perseus	110	5 500	500
Coma	130	6 700	1500
Ursa Major I	300	15 400	300
Corona Borealis	400	21 600	400
Ursa Major II	800	42 000	400

* 1 parszek = 3,26 fényév; 1 megaparszek = $3,26 \times 10^6$ fényév.

A legfényesebbnek látszó csillagok

A csillag jele	Látszó fényesség (magnitúdó)	Távolság (fényév)	A csillag neve	Csillagkép	Láthatósága
α CMa	−1,6	9	Sirius	Orion	tél
α Car	−0,9	190	Canopus	Hajógerinc	D*
α Ori	+0,1	650	Betelgeuse	Orion	tél
α Lyr	+0,1	36	Vega	Lant	nyár
α Aur	+0,2	45	Capella	Szekeres	tél–CP*
α Boo	+0,2	36	Arcturus	Ökörhajcsár	tavasz
β Ori	+0,3	1100	Rigel	Orion	tél
α Cen	+0,3	4	Toliman	Kentaur	D*
α Cmi	+0,5	12	Procyon	Kis Kutya	tél
α Eri	+0,6	140	Achernar	Eridánusz	D*
β Cen	+0,9	200	Agena	Kentaur	D*
α Aql	+0,9	17	Atair	Sas	nyár
α Tau	+1,1	68	Aldebaran	Bika	tél
β Gem	+1,2	35	Pollux	Ikrek	tél
α Vir	+1,2	170	Spica	Szűz	tavasz
α Sco	+1,2	170	Antares	Skorpió	nyár
α Leo	+1,3	84	Regulus	Oroszlán	tavasz
α Cyg	+1,3	800	Deneb	Hattyú	nyár

* D = csak hazánkénál délebbi földrajzi szélességű helyekről látható. CP = cirkumpoláris, minden évszakban megfigyelhető csillag.

Természeti csapások

Árvízkatasztrófák

Dátum	Helyszín	Halálos áldozatok száma
1228	Hollandia	100 000
1642	Kína	300 000
1887	Huangho-folyó (Kína)	900 000
1900	Galveston (USA)	5 000
1911	Chang Jiang-folyó (Kína)	100 000
1928	Okeechobee-tó (USA)	2 000
1931	Huangho-folyó (Kína)	3 700 000
1939	Kína (É)	200 000
1947	Honshu-sziget (Japán)	1 900
1954	Farahzad (Irán)	2 000
1959	Mexikó (Ny)	2 000
1960	Banglades	6 000
1963	Vaiont (gátszakadás, Olaszország)	1 800
1968	Gujarat állam (India)	1 000
1973	Pakisztán	1 500
1974	Tubaro (Brazília)	1 000
1974	Monty-Long (Banglades)	2 500
1978	India (É)	1 200
1979	Morvi (India)	5 000–15 000
1981	Szecsuan (Kína)	1 300
1982	Salvador, Guatemala	1 300
1985	Olaszország (É): (gátszakadás)	361

Vulkánkitörések

Dátum	A vulkán neve	A halálos áldozatok száma
i. e. 79	Vezúv (Olaszország)	16 000
1169	Etna (Olaszország)	15 000
1631	Vezúv (Olaszország)	4 000
1669	Etna (Olaszország)	20 000
1772	Papandayan (Jáva sz.)	3 000
1792	Unzen-Dake (Japán)	10 400
1815	Tamboro (Jáva sz.)	12 000
1883	Krakatau (Indonézia)	35 000
1902	Santa Maria (Guatemala)	1 000
1902	Mt. Pelée (Martinique)	40 000
1911	Taal (Fülöp-szigetek)	1 400
1919	Kelud (Jáva sz.)	5 000
1951	Lamington (Új Guinea)	3 000
1966	Kelud (Jáva sz.)	1 000
1980	St. Helens (USA)	60
1985	Nevado del Ruiz (Kolumbia)	22 940
1986	Cameroon (Kamerun)	1 700

Legsúlyosabb földrengések

Dátum	Helyszín	Erősség (Richter-skálán)	Halálos áldozatok száma
526	Antiochia (Szíria)	n. a.	250 000
856	Korinthosz (Görögország)	n. a.	45 000
1290	Kína	n. a.	100 000
1531	Lisszabon (Portugália)	n. a.	30 000
1556	Shaanxi (Kína)	n. a.	830 000
1693	Catania (Olaszország)	n. a.	60 000
1730	Hokkaido (Japán)	n. a.	137 000
1737	Calcutta (India)	n. a.	300 000
1755	Lisszabon (Portugália)	n. a.	60 000
1868	Peru és Ecuador	n. a.	40 000
1908	Messina (Olaszország)	7,5	83 000
1920	Gansu (Kína)	8,6	100 000
1923	Yokohama (Japán)	8,3	200 000
1935	Quetta (India)	7,5	50 000
1939	Erzincan (Törökország)	7,9	30 000
1949	Pelileo (Ecuador)	6,8	6 000
1960	Agadir (Marokkó)	5,8	12 000
1962	Irán (É-Ny)	7,1	12 230
1963	Szkopje (Jugoszlávia)	6,0	1 100
1970	Peru (É)	7,7	66 794
1976	Guatemala	7,5	22 778
1976	Tangshan (Kína)	8,2	242 000
1977	Bukarest (Románia)	7,5	1 541
1978	Irán (ÉK)	7,7	25 000
1980	Algéria (ÉNy)	7,3	4 500
1980	Olaszország (D)	7,2	4 800
1985	Mexico City (Mexikó)	8,1	4 200
1987	Ecuador (ÉK)	7,3	4 000
1988	Örményország (Szovjetunió)	6,8	25 000

Időeltérések a greenwichi középidőhöz képest

Ország	Normál időszámításkor	Nyári időszámításkor	A nyári időszámítás tartama
Afganisztán	+4.30		
Albánia	+1	+2	*
Algéria	+1		
Andorra	+1	+2	*
Arab Emírségek	+4		
Argentína	−3	−2	1989. XII. 01.–1990. III. 13.
Ausztrália			1989. X. 29.–1990. III. 17.
ny-i terület	+8		
é-i és d-i terület	+9.30	+10.30	
egyéb	+10	+11	
Ausztria	+1	+2	*
Bahama-szigetek	+5	−4	
Bahrein	+3		
Banglades	+6		
Belgium	+1	+2	*
Belize	−6		
Benin	+1		
Bhután	+6		
Bissau-Guinea	0		
Bolívia	−4		
Botswana	+2		
Brazília			1989. X. 22.–1990. II. 10.
Fernando de Noronha szk.	−2	−1	
K-i országrész	−3	−2	
partvidék			
Brasília			
Ny-i országrész			
Amapa szöv. ter.	−3	−3	
Amazonas szöv. állam	−4		
Rondonia és Roraima szöv. ter.	−4	−5	
Acre szöv. állam	−5		
Brunei	+8		
Bulgária	+2	+3	*
Burkina Faso	0		
Burma	+6.30		
Chile	−4	−3	1989. X. 15.–1990. III. 10.
Ciprus	+2	+3	*
Costa Rica	−6		
Csád	+1		
Csehszlovákia	+1	+2	*
Dánia	+1	+2	*
Dél-afrikai Köztársaság	+2		
Dominikai Köztársaság	−4		
Dzsibuti	+3		

Ország	Normál időszámításkor	Nyári időszámításkor	A nyári időszámítás tartama
Ecuador	−5		
Egyenlítői Guinea	+1		
Egyesült Államok			1990. IV. 01.– X. 27.
Eastern Time	−5	−4	
Boston			
New York City			
Washington (D. C.)			
Miami			
Atlanta			
Buffalo			
Central Time	−6	−5	
Chicago			
Oklahoma City			
Dallas, Houston			
Memphis			
Mountain Time	−7	−6	
Denver			
Salt Lake City			
Phoenix			
El Paso			
Pacific Time	−8	−7	
San Francisco			
Los Angeles			
Las Vegas			
Seattle			
Alaszka	−9	−8	
Anchorage			
Aleuti-szigetek	−10	−9	
Hawaii-szigetek	−10	−9	
Honolulu			
Egyiptom	−5	−4	
Elefántcsontpart	0		
Etiópia	+3		
Fidzsi-szigetek	+12		
Finnország	+2	+3	*
Franciaország	+1	+2	*
Gabon	+1		
Gambia	0		
Ghana	0		
Görögország	+2	+3	*
Guatemala	−6		
Guinea	0		
Guyana	−3		
Haiti	−5	−4	
Hollandia	+1	+2	*
Honduras	−6		
India	+5.30		
Indonézia			
Nyugati zóna	+7	+8	
Dzsakarta	+8	+9	
Központi zóna			
Ujung Pandang			
Keleti zóna	+9	+10	
Irak	+3	+4	
Irán	+3.30		

Ország	Normál időszámításkor	Nyári időszámításkor	A nyári időszámítás tartama
Írország	0	+1	*
Izland	0		
Izrael	+2	+3	
Jamaica			
Japán	−5		
Dél-Jemen	+9		
Észak-Jemen	+3		
Jordánia	+3		
Jugoszlávia	+2	+3	
Kambodzsa	+1	+2	*
Kamerun	+7		
Kanada	+1		
Atlantic Time	−4	−3	
Halifax			
Eastern Time	−5	−4	
Quebec			
Montreal			
Toronto			
Central Time	−6	−5	
Winnipeg			
Mountain Time	−7	−6	
Calgary			
Edmonton			
Pacific Time	−8	−7	
Vancouver			
Katar	+3		
Kenya	+3		
Kína	+8	+9	
Kolumbia	−5		
Kongó	+1		
Dél-Korea	+9		
Észak-Korea	+9		
Közép-afrikai Köztársaság	+1		
Kuba	−5	−4	
Kuvait	+3		
Laosz	+7		
Lengyelország	+1	+2	*
Libanon	+2	+3	
Libéria	0		
Líbia	+1	+2	
Liechtenstein	+1	+2	*
Luxemburg	+1	+2	*
Madagaszkár	+3		
Magyarország	+1	+2	*
Malawi	+2		
Malaysia	+8		
Mali	0		
Málta	+1	+2	
Marokkó	0		
Mauritánia	0		
Mauritius	+4		
Mexikó	−6		

Ország	Normál időszámításkor	Nyári időszámításkor	A nyári időszámítás tartama
Kaliforniai-fsz. (D), csendes-óceáni partvidék	−7		
Kaliforniai-fsz. (É)	−8		
Monaco	+1	+2	*
Mongólia	+8	+9	*
Mozambik	+2		
Nagy-Britannia	0	+1	*
NDK	+1	+2	*
NSZK	+1	+2	*
Nepál	+5.45		
Nicaragua	−6		
Niger	+1		
Nigéria	+1		
Norvégia	+1	+2	*
Olaszország	+1	+2	*
Omán	+4		
Pakisztán	+5		
Panama	−5		
Pápua Új-Guinea	+10		
Paraguay	−4	−3	1989. X. 01.–1990. III. 31.
Peru	−5		
Portugália	0	+1	*
Románia	+2	+3	*
Ruanda	+2		
Salamon-szigetek	+11		
Salvador	−6		
San Marino	+1	+2	*
Sierra Leone	0		
Spanyolország	+1	+2	*
Srí Lanka	+5.30		
Suriname	−3		
Svájc	+1	+2	*
Svédország	+1	+2	*
Szaúd-Arábia	+3		
Szenegál	0		
Szingapúr	+8		
Szíria	+2	+3	
Szomália	+3		
Szovjetunió			*
1. zóna (Kijev, Leningrád, Minszk, Moszkva, Riga, Tallin, Vilniusz)	+3	+4	
2. zóna (Baku, Jereván, Tbiliszi, Volgográd)	+4	+5	
3. zóna (Ashabad, Buhara, Szamarkand)	+5	+6	
4. zóna (Alma-Ata, Frunze, Taskent)	+6	+7	
5. zóna (Novoszibirszk)	+7	+8	
6. zóna (Irkutszk)	+8	+9	
7. zóna (Jakutszk)	+9	+10	
8. zóna (Habarovszk, Vlagyivosztok)	+10	+11	
9. zóna (Magadan)	+11	+12	
10. zóna (Anadir, Kamcsatszkij, Petropavlovszk)	+12	+13	
Szudán	+2		
Szváziföld	+2		
Tanzánia	+3		
Thaiföld	+7		
Togo	0		
Törökország	+2	+3	*
Tunézia	+1	+2	*
Uganda	+3		
Új-Zéland	+12	+13	1989. X. 08.–1990. III. 17.
Vanuatu	+11	+12	1989. IX. 24.–1990. III. 24.
Vatikán	+1	+2	*
Venezuela	−4		
Vietnam	+7		
Zaire	+1; +2		
Zambia	+2		
Zimbabwe	+2		
Zöld-foki Köztársaság	−1		

* 1990. III. 25–IX. 22.

III. Népesedés, népmozgalom

A világ népessége a fejlett és a fejlődő régiókban (millió fő)

Év	Összesen	Fejlett régiókban	Fejlődő
1750	730	158	572
1800	907	201	706
1900	1608	505	1103
1950	2516	832	1684
1955	2751	887	1864
1960	3019	945	2074
1965	3334	1003	2332
1970	3693	1047	2646
1975	4076	1095	2981
1980	4450	1137	3313
1985	4837	1174	3663
1990	5246	1210	4036
2000	6122	1277	4845
2025	8206	1396	6809

Évi átlagos népességfejlődés a fejlett és a fejlődő régiókban (%)

Időszak	Összesen	Fejlett régiókban	Fejlődő
1750–1800	0,44	0,48	0,42
1800–1900	0,57	0,93	0,45
1900–1950	0,90	1,00	0,85
1950–1955	1,79	1,28	2,04
1955–1960	1,86	1,27	2,13
1960–1965	1,99	1,19	2,34
1965–1970	2,04	0,87	2,53
1970–1975	1,97	0,89	2,39
1975–1980	1,75	0,75	2,11
1980–1985	1,67	0,64	2,01
1985–1990	1,63	0,60	1,94
2000–2005	1,38	0,45	1,62
2020–2025	0,96	0,29	1,10

A népesség száma néhány országban (millió fő)

Ország	1978	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Ausztria	7,56	7,55	7,57	7,55	7,55	7,56	7,56	7,57
Belgium	9,83	9,85	9,86	9,86	9,86	9,86	9,91	9,92
Bulgária	8,81	8,86	8,92	8,94	8,96	8,96	8,96	8,97
Csehszlovákia	15,14	15,31	15,37	15,41	15,46	15,50	15,53	15,56
Dánia	5,10	5,12	5,12	5,11	5,11	5,11	5,12	5,13
Finnország	4,75	4,78	4,82	4,86	4,88	4,90	4,92	4,93
Franciaország	53,38	53,88	54,48	54,73	54,95	55,17	55,39	55,63
Görögország	9,36	9,64	9,79	9,85	9,90	9,93	9,97	9,99
Hollandia	13,94	14,14	14,31	14,36	14,42	14,48	14,56	14,66
Írország	3,31	3,37	3,48	3,51	3,54	3,55	3,54	3,54
Jugoszlávia	21,97	22,30	22,64	22,80	22,96	23,24	23,27	23,41
Lengyelország	35,01	35,58	36,23	36,57	36,91	37,20	37,46	37,66
Magyarország	*10,67*	*10,71*	*10,71*	*10,69*	*10,67*	*10,65*	*10,63*	*10,61*
Nagy-Britannia	56,20	56,36	56,31	56,35	56,46	56,62	56,76	56,89
NDK	16,76	16,74	16,70	16,70	16,67	16,64	16,62	16,64
NSZK	61,31	61,56	61,64	61,42	61,18	61,02	61,05	59,21
Norvégia	4,06	4,09	4,11	4,13	4,14	4,15	4,17	4,19
Olaszország	56,15	56,43	56,64	56,84	57,00	57,13	57,22	57,33
Portugália	9,56	9,77	9,93	10,01	10,09	10,16	10,29	10,35
Románia	21,85	22,20	22,48	22,55	22,62	22,72	23,17	22,94
Spanyolország	36,67	37,54	37,98	38,17	38,34	38,50	38,67	38,83
Svájc	6,33	6,32	6,39	6,42	6,44	6,47	6,50	6,54
Svédország	8,28	8,31	8,33	8,33	8,34	8,35	8,37	8,40
Szovjetunió	261,25	265,54	270,04	272,54	275,07	277,54	280,14	283,10
Fülöp-szigetek	45,79	48,32	50,78	52,06	53,35	54,67	56,00	57,36
India	646,00	675,00	705,00	720,00	736,00	750,90	766,14	781,37
Indonézia	139,80	146,36	153,04	156,45	159,89	164,05	166,94	170,18
Izrael	3,69	3,88	4,03	4,10	4,16	4,23	4,30	4,37
Japán	114,91	116,81	118,45	119,26	120,02	120,75	121,49	122,09
Kína	970,67	996,13	1026,50	1038,42	1049,71	1059,52	1072,22	1066,14
Mongólia	1,57	1,66	1,75	1,80	1,84	1,89	1,94	2,03
Törökország	42,64	44,44	46,31	47,28	48,27	49,27	50,30	51,35
Vietnam	51,74	54,18	56,40	57,47	58,57	59,71	60,92	62 81

Ország	1978	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Algéria	17,63	18,67	19,86	20,52	21,05	21,72	22,42	23,10
Dél-afrikai Közt.	27,30	28,61	30,04	30,80	31,59	32,39	33,22	33,02
Egyiptom	39,77	42,13	44,52	45,92	47,19	48,50	49,61	50,74
Marokkó	18,91	20,05	20,36	20,88	21,41	21,94	22,48	23,31
Egyesült Államok	222,59	227,74	232,35	234,54	237,00	239,28	241,60	243,77
Kanada	23,52	24,04	24,63	24,89	25,13	25,36	25,61	25,65
Argentína	27,35	28,24	29,16	29,63	30,10	30,56	31,03	31,50
Brazília	112,94	121,29	126,90	129,77	132,66	135,56	138,49	141,45
Chile	10,82	11,14	11,52	11,72	11,92	12,12	12,33	12,54
Kuba	9,64	9,72	9,80	9,90	9,99	10,10	10,25	10,29
Mexikó	65,66	69,39	72,97	74,63	76,29	77,94	79,56	81,16
Venezuela	14,07	15,02	15,94	16,39	16,85	17,32	17,79	18,27
Ausztrália	14,36	14,70	15,18	15,38	15,56	15,76	15,97	16,25
Új-Zéland	3,12	3,11	3,16	3,20	3,23	3,25	3,25	3,28

A világ és az egyes földrészek népességének születéskor várható élettartama (év)

Időszak	Afrika	Amerika	Ázsia	Óceánia	Európa	Szovjetunió	Összesen
			Férfi és nő együtt				
1950–1955	37,8	57,7	41,2	60,8	65,3	64,1	46,0
1960–1965	41,8	61,1	48,0	63,8	69,7	69,3	51,5
1965–1970	43,9	62,0	53,3	64,2	70,6	69,6	54,8
1970–1975	45,7	63,6	55,6	65,8	71,4	69,8	56,6
1975–1980	47,6	65,4	57,3	66,5	72,3	69,6	58,0
1980–1985	49,4	66,8	59,1	67,9	73,1	70,9	59,5
1985–1990	51,3	68,0	61,1	69,1	74,0	72,1	61,1
2000–2005	57,0	71,1	66,7	71,5	75,8	74,7	65,4
2020–2025	64,5	73,6	72,1	74,9	77,2	76,7	70,5
			Férfi				
1950-1955	36,4	55,6	40,6	59,0	63,2	60,0	44,8
1960-1965	40,4	58,7	47,6	61,6	67,1	65,5	50,4
1965-1970	42,4	59,6	52,9	61,9	67,8	65,5	53,7
1970-1975	44,3	61,0	55,3	63,4	68,4	65,5	55,5
1975-1980	46,1	62,7	56,9	64,2	69,1	65,0	56,8
1980–1985	47,9	64,1	58,5	65,4	69,9	66,5	58,2
1985–1990	49,8	65,3	60,3	66,5	70,7	67,9	59,7
2000–2005	55,4	68,2	65,4	68,9	72,4	70,7	63,6
2020–2025	62,7	70,7	70,0	72,3	73,9	73,0	68,3
			Nő				
1950–1955	39,2	59,9	41,9	62,7	67,6	68,5	47,2
1960–1965	43,3	63,5	48,4	66,1	72,4	73,2	52,6
1965–1970	45,4	64,6	53,7	66,6	73,5	74,0	55,9
1970–1975	47,3	66,3	55,9	68,3	74,5	74,3	57,7
1975–1980	49,2	68,2	57,6	68,8	75,6	74,3	59,2
1980–1985	51,0	69,6	59,7	70,6	76,5	75,4	60,9
1985–1990	52,9	70,9	62,0	71,7	77,4	76,4	62,6
2000–2005	58,8	74,0	68,0	74,2	79,4	78,9	67,2
2020–2025	66,4	76,6	74,3	77,7	80,7	80,5	72,8

Az ezer lakosra jutó halálozások száma néhány országban

Ország	1971–1975*	1976–1980*	1984	1985	1986	1987
Ausztria	12,7	12,4	11,6	11,9	11,4	11,2
Belgium	12,1	11,6	11,1	11,2	11,1	10,6
Bulgária	9,8	10,6	11,3	12,0	n. a.	12,0
Csehszlovákia	11,5	11,6	11,8	11,8	11,8	11,6
Dánia	10,0	10,5	11,2	11,4	11,4	11,3

Ország	1971–1975*	1976–1980*	1984	1985	1986	1987
Finnország	9,5	9,3	9,2	9,8	9,6	9,7
Franciaország	10,6	10,3	9,8	10,0	9,9	9,5
Görögország	8,6	8,9	8,9	9,4	9,2	n. a.
Hollandia	8,3	8,1	8,3	8,5	8,6	8,3
Írország	11,1	10,0	9,1	9,0	9,5	n. a.
Jugoszlávia	8,7	8,6	9,3	9,1	9,1	9,2
Lengyelország	8,4	9,2	9,9	10,3	10,0	10,0
Magyarország	*11,9*	*12,9*	*13,8*	*13,9*	*13,8*	*13,4*
Nagy-Britannia	11,9	11,9	11,4	11,8	11,6	11,2
NDK	13,8	13,9	13,3	13,5	13,4	12,9
NSZK	12,0	11,7	11,3	11,5	11,5	11,2
Norvégia	10,0	10,0	10,3	10,7	9,8	10,7
Olaszország	9,7	9,6	9,3	9,5	n. a.	n. a.
Portugália	10,9	9,9	9,6	9,6	9,4	n. a.
Románia	9,4	9,8	10,3	n. a.	n. a.	10,9
Spanyolország	8,5	7,8	7,7	0,8	7,9	n. a.
Svájc	8,9	9,0	9,1	9,2	9,2	9,0
Svédország	10,5	10,9	10,9	11,3	11,1	11,1
Szovjetunió	8,7	9,8	10,8	10,2	n. a.	9,9
Izrael	7,2	6,8	6,7	6,6	6,8	n. a.
Japán	6,5	6,1	6,2	6,2	6,2	n. a.
Egyiptom	13,2**	n. a.	n. a.	9,1	n. a.	n. a.
Egyesült Államok	9,2	8,7	8,6	8,7	8,7	n. a.
Kanada	7,4	7,2	7,0	7,1	7,2	n. a.
Chile	8,3	n. a.	6,3	6,1	n. a.	n. a.
Kuba	5,6	5,7	6,0	6,4	6,2	6,3
Mexikó	8,0	6,4	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Ausztrália	8,0	7,6	7,1	7,4	7,3	n. a.
Új-Zéland	8,4	8,2	7,9	8,4	8,3	8,4

* Évek átlaga. ** 1972–1974 évek átlaga.

Az ezer lakosra jutó halálozások száma az egyes földrészeken

Időszak	Afrika	Amerika	Ázsia	Óceánia	Európa	Szovjetunió	Összesen
1950–1955	27,1	12,4	24,0	12,4	10,9	9,2	19,6
1955–1960	25,0	11,5	20,3	11,3	10,4	7,7	17,2
1960–1965	23,2	10,8	17,7	10,6	10,2	7,2	15,4
1965–1970	21,5	10,2	14,1	10,3	10,3	7,6	13,3
1970–1975	19,8	9,5	12,4	9,4	10,4	7,9	12,2
1975–1980	18,2	8,9	10,8	8,9	10,5	9,0	11,2
1980–1985	16,6	8,5	9,8	8,3	10,9	9,3	10,5
1985–1990	15,1	8,1	9,1	8,2	10,8	9,1	9,9
2000–2005	11,1	7,5	7,8	8,2	10,8	9,1	8,5
2020–2025	7,2	8,0	8,0	8,8	12,1	9,6	8,2

Ezer élve szülöttre jutó 1 éven aluli meghalt

Időszak	Afrika	Amerika	Ázsia	Óceánia	Európa	Szovjetunió	Összesen
1950–1955	191	90	181	67	62	73	156
1955–1960	180	81	165	61	49	44	142
1960–1965	169	75	133	54	37	32	119
1965–1970	158	71	110	48	30	26	103
1970–1975	142	64	97	39	24	26	93
1975–1980	124	56	90	36	19	28	85
1980–1985	112	49	83	31	15	25	78
1985–1990	101	44	74	26	13	22	71
2000–2005	74	32	48	16	9	15	50
2020–2025	45	22	26	9	7	9	30

Élveszületések az egyes földrészeken (ezer lakosra)

Időszak	Afrika	Amerika	Ázsia	Óceánia	Európa	Szovjetunió	Összesen
1950–1955	48,3	33,8	42,7	27,6	19,8	26,3	37,3
1955–1960	48,2	33,7	39,7	27,5	19,2	25,3	35,6
1960–1965	48,2	32,5	39,5	26,7	18,7	22,3	35,3
1965–1970	47,7	29,0	38,4	24,5	17,7	17,6	33,9
1970–1975	46,8	27,1	34,9	25,0	16,1	17,8	31,6
1975–1980	46,5	26,1	29,6	21,8	14,4	18,3	28,4
1980–1985	45,9	25,3	27,2	20,7	13,9	19,0	27,1
1985–1990	45,2	24,3	25,4	20,0	13,5	18,3	26,0
2000–2005	40,1	20,2	20,1	17,3	12,5	16,1	22,3
2020–2025	26,5	17,1	15,7	14,5	12,5	15,2	17,7

Élveszületések néhány országban (ezer lakosra)

Ország	1971–1975 évek átlaga	1976–1980 évek átlaga	1984	1985	1986	1987
Ausztria	13,4	11,5	11,7	11,4	11,4	11,3
Belgium	13,4	12,4	11,7	11,5	11,8	11,8
Bulgária	16,2	15,5	13,6	13,2	13,5	12,9
Csehszlovákia	18,4	18,1	14,7	14,5	14,2	13,9
Dánia	14,6	12,0	10,1	10,6	10,8	11,0
Finnország	13,1	13,6	13,3	12,8	12,4	12,0
Franciaország	16,0	14,1	13,8	13,9	14,1	13,8
Görögország	15,8	15,7	12,8	11,7	11,3	n. a.
Hollandia	14,9	12,7	12,1	12,3	12,7	12,7
Írország	22,4	21,4	18,2	17,6	17,4	n. a.
Jugoszlávia	18,1	17,5	16,4	15,9	15,4	15,3
Lengyelország	17,9	19,3	18,9	18,2	16,9	16,1
Magyarország	*16,1*	*15,8*	*11,8*	*12,2*	*12,1*	*11,9*
Nagy-Britannia	14,1	12,6	12,9	13,3	13,3	13,6
NDK	11,5	13,5	13,7	13,7	13,4	13,6
NSZK	10,8	9,7	9,5	9,6	10,2	10,5
Norvégia	15,5	12,8	12,1	12,3	12,6	13,0
Olaszország	15,9	12,5	10,3	10,1	n. a.	n. a.
Portugália	20,2	17,5	14,2	12,9	n. a.	n. a.
Románia	19,3	18,9	15,5	15,8	n. a.	n. a.
Spanyolország	19,3	16,9	12,1	n. a.	n. a.	n. a.
Svájc	13,7	11,5	11,6	11,6	11,7	11,7
Svédország	13,5	11,6	11,3	11,8	12,2	12,5
Szovjetunió	17,9	18,3	19,6	19,5	19,9	19,8
Izrael	28,2	25,7	23,7	23,5	23,1	n. a.
Japán	18,8	14,9	12,5	11,9	11,5	n. a.
Egyiptom	35,5	38,3*	n. a.	37,5	n. a.	n. a.
Argentina	23,0****	24,9**	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Chile	26,0	22,3***	22,3	21,6	n. a.	n. a.
Egyesült Államok	15,5	15,3	15,5	15,7	15,5	n. a.
Kanada	15,9	15,5	15,0	14,8	14,8	n. a.
Kuba	25,1	16,3	16,6	18,0	16,2	17,4
Mexikó	42,0	35,2**	33,2	32,3	n. a.	n. a.
Venezuela	36,1	36,7	n. a.	29,0	n. a.	n. a.
Ausztrália	19,3	15,8	15,1	15,7	15,0	n. a.
Új-Zéland	20,6	16,9	16,0	15,6	16,3	16,8

* 1977–1979. évek átlaga.
** 1976–1979. évek átlaga.
*** 1976, 1978–1980. évek átlaga.
**** 1971–1973. évek átlaga.

A természetes népmozgalom arányszámai a fejlett és a fejlődő régiókban (ezer lakosra)

Időszak	Élveszületések		Halálozások		Természetes szaporodás	
	fejlett	fejlődő	fejlett	fejlődő	fejlett	fejlődő
1950–1955	22,7	44,4	10,1	24,1	12,6	20,2
1955–1960	21,7	42,0	9,3	20,9	12,4	21,1
1960–1965	20,3	41,9	9,0	18,3	11,3	23,6
1965–1970	17,9	40,5	9,1	15,1	8,8	25,4
1970–1975	17,0	37,2	9,2	13,4	7,8	23,8
1975–1980	15,9	32,9	9,4	11,8	6,5	21,1
1980–1985	15,5	31,0	9,6	10,8	5,9	20,2
1985–1990	15,1	29,4	9,5	10,0	5,6	19,4
1990–1995	14,6	28,1	9,5	9,3	5,1	18,8
2000–2005	13,8	24,4	9,8	8,2	4,0	16,2
2020–2025	13,4	18,6	11,0	7,6	2,4	11,0

Az ezer lakosra jutó természetes szaporodás, fogyás (–) néhány országban

Ország	1971–1975 évek átlaga	1976–1980	1984	1985	1986	1987
Ausztria	0,7	−0,9	0,1	−0,5	0,0	0,1
Belgium	1,3	0,8	0,6	0,3	0,7	1,2
Bulgária	6,4	4,9	2,3	1,2	n. a.	0,9
Csehszlovákia	6,9	6,5	2,9	2,7	2,4	2,3
Dánia	4,6	1,5	−1,1	−0,8	−0,6	−0,3
Finnország	3,6	4,3	4,1	3,0	2,7	2,3
Franciaország	5,4	3,8	4,0	3,9	4,2	4,3
Görögország	7,2	6,8	3,9	2,3	2,1	n. a.
Hollandia	6,6	4,6	3,8	3,8	4,1	4,4
Írország	11,3	11,4	9,1	8,6	7,8	n. a.
Jugoszlávia	9,4	8,9	7,1	6,8	6,3	6,1
Lengyelország	9,5	10,1	9,0	7,9	6,9	6,1
Magyarország	*4,2*	*2,9*	*−2,0*	*−1,6*	*−1,8*	*−1,6*
Nagy-Britannia	2,2	0,7	1,5	1,5	1,7	2,4
NDK	−2,3	−0,4	0,4	0,2	0,0	0,7
NSZK	−1,2	−2,0	−1,8	−1,9	−1,3	−0,7
Norvégia	5,5	2,8	1,8	1,6	2,8	2,3
Olaszország	6,2	2,9	1,0	0,6	n. a.	n. a.
Portugália	9,3	7,6	4,6	3,2	3,0	n. a.
Románia	9,9	9,1	5,2	n. a.	n. a.	n. a.
Spanyolország	10,8	9,1	4,4	3,7	3,3	n. a.
Svájc	4,8	2,5	2,5	2,4	2,5	2,7
Svédország	3,0	0,7	0,4	0,5	1,1	1,4
Szovjetunió	9,2	8,5	8,8	9,2	n. a.	9,9
Izrael	21,0	18,9	17,0	16,9	16,3	n. a.
Japán	12,3	8,8	6,3	5,7	5,2	n. a.
Egyiptom	n. a	n. a.	n. a	28,4	n. a.	n. a.
Egyesült Államok	6,3	6,6	6,9	7,0	6,8	n. a.
Kanada	8,5	8,3	8,0	7,7	7,3	n. a.
Chile	17,7	n. a.	16,0	n. a.	n. a.	n. a.
Kuba	19,5	10,6	10,6	11,6	10,1	11,1
Mexikó	34,0	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Ausztrália	11,3	8,2	8,0	8,3	7,7	n. a.
Új-Zéland	12,2	8,7	8,1	7,2	8,0	8,4

Az ezer lakosra jutó természetes szaporodás az egyes földrészeken

Időszak	Afrika	Amerika	Ázsia	Óceánia	Európa	Szovjetunió	Összesen
1950–1955	21,2	21,4	18,7	15,2	8,9	17,1	17,7
1955–1960	23,2	22,2	19,4	16,2	8,8	17,6	18,4
1960–1965	26,0	21,7	21,8	16,1	8,5	15,1	19,9
1965–1970	26,2	18,8	24,3	14,2	7,4	10,0	20,6
1970–1975	27,0	17,6	22,5	15,6	5,7	9,9	19,4
1975–1980	28,3	17,2	18,8	12,9	3,9	9,3	17,2
1980–1985	29,3	16,8	17,4	12,4	3,0	9,7	16,6
1985–1990	30,1	16,2	16,3	11,8	2,9	9,2	16,1
2000–2005	29,0	12,7	12,3	9,1	1,7	7,0	13,8
2020–2025	19,3	9,1	7,7	5,7	0,4	5,6	9,5

Természetes szaporodás, fogyás (–) néhány országban

Ország	1971–1975 évek átlaga	1976–1980	1984	1985	1986
Ausztria	5 196	−6 100	768	−2 138	−806
Belgium	12 132	8 234	6 057	3 260	6 636
Bulgária	55 331	43 828	20 884	10 470	18 578
Csehszlovákia	101 939	97 757	43 857	42 612	36 000
Dánia	22 759	7 575	−5 309	−4 629	−2 769
Finnország	16 632	20 395	19 978	14 598	13 491
Franciaország	277 283	206 235	219 880	215 935	232 060
Görögország	64 236	63 319	38 254	23 595	20 781
Hollandia	88 535	63 281	54 624	55 432	60 000
Írország	34 314	37 224	32 083	30 230	n. a.
Jugoszlávia	198 839	193 485	163 329	156 461	146 323
Lengyelország	320 271	352 956	334 158	296 118	258 432
Magyarország	*43 674*	*30 720*	*−21 350*	*−17 414*	*−18 885*
Nagy-Britannia	60 340	33 075	162 743	159 966	n. a.
NDK	−38 843	−6 230	6 954	2 295	−1 253
NSZK	−65 495	−124 565	−111 961	−118 141	−77 432
Norvégia	21 825	11 005	7 746	6 762	11 684
Olaszország	338 629	164 744	54 073	30 734	n. a.
Portugália	81 674	74 432	39 720	33 153	n. a.
Románia	207 486	198 525	117 042	n. a.	n. a.
Spanyolország	310 400	333 634	170 284	n. a.	n. a.
Svájc	30 886	15 406	15 298	15 101	15 895
Svédország	24 589	5 902	3 406	4 431	9 000
Szovjetunió	2 295 903	2 191 679	2 421 972	2 427 325	n. a.
Izrael	66 863	69 723	70 547	71 283	n. a.
Japán	1 320 924	1 002 840	749 533	679 294	n. a.
Egyiptom	n. a.	n. a.	n. a.	1 375 039	n. a.
Egyesült Államok	1 312 829	1 457 023	650 000	1 665 000	1 632 000
Kanada	187 845	194 934	n. a.	194 404	191 850
Chile	175 486	n. a.	190 347	188 444	n. a.
Kuba	174 575	n. a.	106 092	117 652	103 358
Mexikó	1 939 313	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Ausztrália	142 250	116 360	124 120	124 102	122 930
Új-Zéland	35 964	27 008	26 258	24 318	25 789

Házasságkötések és válások néhány országban

Ország	1000 lakosra jutó házasságkötés				1000 lakosra jutó válás		
	1980	1985	1986	1987	1980	1985	1986
Ausztria	6,2	5,9	6,0	9,9	1,8	2,1	n. a.
Belgium	6,7	5,8	5,7	5,7	1,5	1,9	1,9
Bulgária	7,9	7,4	7,3	7,2	1,5	1,6	1,1
Csehszlovákia	7,7	7,7	7,7	7,8	2,2	2,5	2,4
Dánia	5,2	5,7	6,0	6,1	2,7	2,8	2,8
Finnország	6,1	5,3	5,3	5,4	2,0	n. a.	1,9
Franciaország	6,2	4,9	4,8	4,8	n. a.	2,0	n. a.
Görögország	6,5	6,4	6,1	n. a.	0,7	8,0	0,9
Hollandia	6,4	5,7	6,0	6,0	1,8	2,4	2,1
Jugoszlávia	7,7	7,0	6,9	7,0	1,0	0,9	0,9
Lengyelország	8,6	7,2	6,9	6,7	1,1	1,3	1,4
Magyarország	7,5	6,9	6,8	6,2	2,6	2,8	2,8
Nagy-Britannia	7,4	6,9	6,9	7,0	3,0	3,2	n. a.
NDK	8,0	7,9	8,3	8,5	2,7	3,1	3,1
NSZK	5,9	6,0	6,1	6,2	1,6	2,1	n. a.
Norvégia	5,4	4,9	4,9	4,9	1,6	2,0	n. a.
Olaszország	5,7	5,2	n. a.	n. a.	0,2	0,3	n. a.
Románia	8,2	7,1	n. a.	n. a.	1,5	1,4	n. a.
Svájc	5,6	6,0	6,1	6,5	1,7	1,8	n. a.
Svédország	4,5	4,6	4,7	4,9	2,4	2,4	2,3
Szovjetunió	10,3	9,8	9,8	9,8	3,5	3,4	3,4
Izrael	7,6	6,9	7,0	n. a.	1,1	1,2	n. a.
Japán	6,7	6,1	5,9	n. a.	1,2	1,4	n. a.
Egyesült Államok	10,5	10,2	10,0	n. a.	5,2	5,0	4,8
Kanada	8,0	7,3	7,4	n. a.	2,6	2,4	n. a.
Kuba	7,1	8,0	8,3	7,7	2,5	2,9	3,2
Ausztrália	7,3	7,3	7,1	n. a.	2,7	2,5	2,5
Új-Zéland	7,4	7,6	7,4	n. a.	2,1	2,6	n. a.

IV. Történelem

Sorsfordító konferenciák

A bécsi kongresszus, 1815

Az 1792. ápr. 20-án a forradalmi Franciaország által megindított s csaknem negyedszázadig tartó háborúsorozat gyökeresen megváltoztatta Európa politikai térképét és a hatalmi viszonyoknak az 1648-as vesztfáliai béke óta fennálló rendjét. Az egyes háborús periódusokat lezáró békék (Basel, 1795; Campoformio, 1897; Luneville, 1801; Amiens 1802; Pozsony, 1805; Tilsit, 1807; Schönbrunn, 1809), ill. deklarációk (a Rajnai Szövetség létrehozása, 1806; a kontinentális zárlat, 1806; I. Ferenc osztrák császár lemondása a német-római császári koronáról, 1806) nagymértékű területi változtatásokat foganatosítottak, és Európában Franciaországé lett a vezető szerep. 1812-ben, Napóleon hatalmának tetőpontján a közvetlen annexiók révén Franciaországé volt a német Rajna-balpart, Belgium, Hollandia, Illíria, Piemont és Közép-Olaszország; a császár protektorátusa alatt állott a mai Nyugat-Németország területén létrehozott Rajnai Szövetség és a Lengyelország legnagyobb részére kiterjedő Varsói Nagyhercegség; Napóleon fivérei és tábornokai uralkodtak (vagy a trón várományosai voltak) az Itáliai és a Nápolyi Királyságban, Spanyolországban és Svédországban; szövetségi szálak fűzték Franciaországhoz a Dán és Norvég Királyságot, Poroszországot és az Osztrák Császárságot. Poroszország és Ausztria a sorozatos katonai vereségek és területi veszteségek következtében annyira meggyengült, hogy egyikőjük sem számított többé elsőrangú nagyhatalomnak. (Az osztrák elgyengülés szimptómája volt, hogy I. Ferenc 1810-ben leányát, Mária Lujzát nőül adta Napóleonhoz.) Az európai francia hegemónia csak azért nem volt teljes, mert Oroszország – noha csatlakozott a kontinentális zárlathoz – megőrizte mozgásszabadságát, s mert a legnagyobb ellenfél, Anglia, változatlanul kitartott.

A kontinentális hegemóniát Napóleon Oroszország leverésével szándékozott teljessé tenni, és a sikertől azt remélte, hogy Anglia is jobb belátásra tér. Az 1812. júl. 1-jén kezdődő oroszországi hadjárat azonban, amelyhez Franciaország megnyerte Ausztria és Poroszország katonai közreműködését is, kudarccal végződött. Napóleon a megfogyatkozott Grande Armée-vel szept. 7-én nem tudott győzni a borogyinói csatában, és szept. 13-án hiába foglalta el Moszkvát, az orosz hadsereggel a hátában visszavonulásra kényszerült. Dec. 5-én már csak hadserege roncsait maga mögött hagyva távozhatott Párizsba. A francia kudarc hatására megindult az újabb, sorrendben immár a hatodik franciaellenes koalíció kialakulása. York porosz tábornok 1812. dec. 30-án aláírta a tauroggeni konvenciót, amelyben kötelezettséget vállalt, hogy a jövőben nem vesz részt az orosz csapatok elleni hadműveletekben. 1813. febr. 26-án Oroszország és Poroszország között létrejött a kaliszi egyezmény (aláírók Kutuzov, ill. Hardenberg), amelyben Oroszország 150 000, Poroszország 50 000 katona kiállítására vállalkozott, és az orosz cár kötelezte magát, hogy a hadműveleteket addig nem fejezi be, amíg Poroszország nem nyeri vissza korábbi területeit. Poroszország 1813. márc. 27-én hadat üzent Franciaországnak.

Az újabb koalíció kialakulását az átmeneti francia katonai sikerek lelassították: Napóleon az újjászervezett francia hadsereggel 1813. máj. 21-én csatát nyert a szászországi Bautzen mellett, és négyhetes fegyverszünetet is sikerült kieszközölnie. Metternich osztrák kancellár, aki attól tartott, hogy a teljes francia vereség európai orosz túlsúlyt eredményez, ebben a helyzetben közvetítőként lépett fel. A jún. 26-án lezajlott drezdai találkozón megpróbálta rávenni Napóleont: egyezzen bele a Rajnai Szövetség és a Varsói Nagyhercegség felosztásába. Kilátásba helyezte viszont, hogy a császár megtarthatja az 1805. dec.-i pozsonyi béke előtti hódításait. Időközben 1813. jún. 14-én Anglia és Poroszország között létrejött a reichenbachi egyezmény (aláírók: Charles Stewart, ill. Hardenberg), amely a franciák által megszállt területek függetlenségének visszaállítását tűzte ki célul. Az egyezményhez Oroszország jún. 15-én csatlakozott, majd miután Metternich közvetítő akciója sikertelennek bizonyult, jún. 27-én Ausztria is. Ausztria 1813. aug. 12-én hadat üzent Franciaországnak. Az 1813. szept. 9-én létrejött teplitzi szövetségi szerződésben Oroszország, Poroszország és Ausztria (aláírók: Nesselrode, Hardenberg és Metternich) kötelezte magát, hogy Franciaországgal csak együttesen kötnek békét, s egyenként minimálisan 150 000 katonát állítanak ki. A megállapodáshoz okt. 3-án csatlakozó Anglia 1 millió font sterling anyagi támogatást helyezett kilátásba.

Az újra meginduló hadműveletekben a szövetségesek jelentős számbeli fölénnyel rendelkeztek. Napóleon védekezésbe szorult. Jóllehet a szövetségesek számbeli fölénye egyre inkább éreztette hatását, a császár mégis döntő ütkö-

zetre szánta el magát. Erre 1813. okt. 16–18-án Lipcse mellett került sor: Napóleon „a népek csatájában" vereséget szenvedett. A hadműveletek 1814 tavaszán francia földön folytatódtak. Anglia, Ausztria, Poroszország és Oroszország az 1814. márc. 1-jén Chaumont-ban létrejött négyes szövetségi szerződéssel erősítette meg együttműködési szándékát (aláírók: Castlereagh, Metternich, Hardenberg és Nesselrode). A szerződő felek kötelezték magukat, hogy egyenként 150 000 katonát állítanak ki, s nem kötnek különbékét Napóleonnal. Anglia újabb 5 millió font sterling támogatás folyósítását helyezte kilátásba. A szerződésben külön cikkelyek intézkedtek arról, hogy Franciaországot vissza kell szorítani régi határai mögé, hogy Németországnak, Itáliának, Spanyolországnak, Hollandiának és Svájcnak vissza kell nyernie függetlenségét, és hogy föderatív kapcsolatot kell létesíteni Németország szuverén államai között. A szövetséges haderők 1814. márc. 31-én bevonultak Párizsba. Napóleon ápr. 11-én maga és örökösei nevében lemondott a francia trónról. A lemondás módozatait részletesen szabályozta a még aznap Párizsban Ausztria, Poroszország és Oroszország, valamint a Napóleon meghatalmazottai által Fontainebleau-ban aláírt szerződés. Napóleon mint szuverén fejedelemséget élethosszíglan megkapta Elba szigetét, hozzá 2 millió frank évjáradékot a francia államkasszából. Az excsászár a francia gárda 400 tagját magával vihette Elba szigetére, és a tulajdonában maradt az őt oda szállító korvett. Mária Lujza – a maga és Napóleon leszármazottai nevében – Párma, Piacenza és Guastalla uralkodója lett. Napóleon anyja és testvérei számára összesen 2 500 000 frank évjáradékot biztosítottak. Napóleon ápr. 20-án elbúcsúzott csapataitól.

A francia szenátus a szövetségesek márc. 31-i felhívásának megfelelően már ápr. 2-án megfosztotta trónjától Napóleont, és ápr. 6-án úgy nyilatkozott, hogy a kivégzett XVI. Lajos fivérét, Provence grófját hívja meg a francia trónra. A gróf a meghívást elfogadta, s ápr. 24-én az emigrációból XVIII. Lajos néven visszatért Franciaországba. A szenátus még az uralkodó hazaérkezése előtt helytartóvá nevezte ki Artois grófját, és megbízta, hogy kezdjen fegyverszüneti tárgyalásokat a szövetségesekkel. A fegyverszüneti szerződés ápr. 23-án létrejött, majd máj. 30-án Párizsban sor került a békeszerződés aláírására. A 33 cikkelyből álló, francia nyelvű szerződés 4 azonos szövegű okmányból állt, amelyet Franciaország, ill. Anglia, Ausztria, Poroszország és Oroszország megbízottai külön-külön írtak alá. A szerződés megfosztotta Franciaországot a forradalmi és a napóleoni időszakban szerzett összes hódításaitól, de biztosította számára, hogy megtarthatja 1792. jan. 1-je előtti, tehát a háborúk megindulásakor fennállott határait. Ez az engedmény azonban csak Franciaország kontinentális területeire vonatkozott, mert a 7. és 8. cikkely értelmében Málta, Tobago, Saint Lucie, Isle de France, Rodrigue és Seychelle Angliához került. A szövetségesek, hogy bizonyságot adjanak arról, hogy a háború következményeit el akarják törölni, lemondtak arról, hogy Franciaországtól jóvátételt követeljenek. A szerződéshez csatolt kiegészítő cikkelyekben még egyszer leszögezték, hogy az 1805-ös pozsonyi, az 1809-es schönbrunni, ill. az 1795-ös bázeli és az 1807-es tilsiti békét érvénytelennek nyilvánítják. A szerződés 32. cikkelye kilátásba helyezte, hogy 2 hónapon belül a jelenlegi háborúban részt vevő valamennyi hatalom Bécsbe küldi megbízottjait, hogy az ott tartandó kongresszuson teljessé tegyék a szerződés határozatait.

A párizsi békeszerződésben előirányzott 2 hónap helyett csak jóval később, 1814. szept. közepétől kezdtek gyülekezni Bécsben az államfők, kormányfők, külügyminiszterek és nagykövetek, de mondhatni, hogy aztán teljes számban megjelentek. Az uralkodók közül a vendéglátó I. Ferenc osztrák császár mellett ott volt I. Sándor orosz cár, III. Frigyes Vilmos porosz király, a dán, a bajor és a württembergi király, a badeni és a weimari nagyherceg, ill. számos kisebb ország fejedelme. A legjelentősebb államok: Portugália, Spanyolország, Franciaország, Anglia, Poroszország, Ausztria, Bajorország, Württemberg, Hollandia, Svájc, Szardínia, a Pápai Állam, Szicília, Dánia, Svédország és Oroszország emellett kormányfőikkel, ill. külügyminisztereikkel képviseltették magukat. Közülük különösen az osztrák Metternich, az angol Castlereagh, az orosz Nesselrode, a porosz Hardenberg és a francia Talleyrand játszott meghatározó szerepet. A teljes jogú meghatalmazottak és küldöttek száma 216-ra rúgott, mert összesen 200 állam, város és különféle közösség képviseltette magát. Csupán Törökország és Napóleon egykori lovassági tábornoka, Murat Nápolyi Királysága maradt távol.

A kongresszus struktúrájával és ügyrendjével kapcsolatban a legkülönbözőbb elgondolások merültek fel a négyek tanácsával kezdve a hatok, a kilencek, a tizenhatok tanácsán át egészen a mandátummal rendelkezők összességének plenáris üléséig. Az előzetes megbeszélések egészen dec. elejéig elhúzódtak. Végül olyan megállapodás született, hogy a legfontosabb kérdések megtárgyalása és eldöntése az 5 nagyhatalom – Ausztria, Anglia, Franciaország, Poroszország és Oroszország – megbízottaiból alakított bizottság elé kerül, míg a kevésbé jelentős ügyek megtárgyalásába bevonják Portugália, Spanyolország és Svédország képviselőit is. A kongresszus egésze soha nem ült össze, és az – Friedrich Gentz, a kongresszus titkárának megjegyzése szerint – tulajdonképpen csak a

tárgyalások eredményeként elfogadott zárójegyzőkönyvben kelt életre. Testet öltött viszont ez az összejövetel a vég nélküli szórakoztató rendezvényekben, és az utókor nem indok nélkül nevezte el „táncoló kongresszusnak".

Az új európai rend bizonyos elveiben egyetértés állt fenn a napóleoni Franciaország fölött győztes nagyhatalmak között. Az új épületet a nemzeti szempontok teljes mellőzésével a dinasztikus törvényesség, a legitimitás elvi fundamentumára akarták ráhúzni. A dinasztiák restaurálását és az uralkodóházak eredeti területi birtokainak szavatolását kívánták; visszakanyarodást minden tekintetben a francia forradalom előtti állapotokhoz. A legitimitás teóriájából csak ott és annyiban kívántak engedni, ahol azt a klasszikus diplomáciában polgárjogot nyert gyakorlati szempont, az európai egyensúly elve szükségessé tette.

A tárgyalások során azonban kiderült, hogy az általános elvekben mutatkozó egyetértés nem kuszöböli ki a hatalmi érdekekben mutatkozó nézeteltéréseket. Oroszország rögtön a kezdetkor megbontotta a nagyhatalmak koncertjét. A cári diplomácia azon az álláspontón volt, hogy a rendezés nem mehet végbe Oroszország nagyarányú területi gyarapodása nélkül. I. Sándor és Nesselrode igényt jelentett be egész Lengyelországra, ami annyit jelentett, hogy a korábbi többrendbeli osztozkodás alkalmával Poroszországnak, ill. Ausztriának jutott lengyel részt is be akarja kebelezni. Mindezért Poroszországot Szászország, Ausztriát pedig a kisebb német fejedelemségek rovására kívánta kárpótolni. Ez utóbbi szogesen ellenkezett a legitimitás elvével, aminek éppen Oroszország volt a legfőbb védnöke, de az orosz diplomácia úgy értelmezte a legitimitást, hogy az nem vonatkozik azokra a dinasztiákra, amelyek a Napóleon melletti kitartásukkal méltatlanná váltak a dinasztikus törvényességre. A legitimizmus elvét az orosz diplomácia a Franciaországgal kapcsolatos kérdések rendezésénél kívánta maradéktalanul érvényesíteni. Ez egyszerre jelentette az eredeti francia határok szavatolását és a szomszéd államok túlzott megerősödésének megakadályozását. Orosz vélemény szerint ugyanis egyedül a nagyhatalmi rangon tartott Franciaország ellensúlyozhatta a tengereken és a gyarmatokon vetélytárs nélkül maradt Angliát. A francia nagyhatalmi rang megtartásának egyik eszköze a német széttagoltság konzerválása volt, ami ráadásul biztató távlatokat nyitott a cárizmus közép-európai beavatkozása számára.

Az európai újjárendezés orosz programjára az angol diplomácia reagált a legnagyobb élénkséggel. Pedig a tervezet a brit érdekövezet számos területét még csak nem is érintette. A tengeri közlekedés szempontjából kulcsfontosságú területeken – Máltában, Helgolandban, Ceylonban és Fokföldön – az angol fennhatóságot már a kongresszus összejövetele előtt nemzetközi megállapodások szavatolták. Angliában azonban tudták, hogy a brit tengeri főhatalom sok tekintetben a kontinentális viszonyok függvénye. Minden olyan rendezés, amely nem eredményezi Franciaország kellő korlátozását, ugyanakkor Oroszország hatalmát túlzott mértékben megnöveli, veszélyezteti a brit tengeri és gyarmati pozíciókat. Castlereagh az orosz tervezettel a nagy koalíciós miniszter, Pitt programját szegezte szembe: az eredeti határai mögé visszaszorított Franciaországot olyan nagyhatalmakkal és megerősített államokkal kell körülvenni, amelyek képesek megakadályozni a francia hódító törekvések feléledését. Castlereagh Oroszország lengyel annexiós terveivel szemben is határozott vétót nyilvánított.

Az angol elgondolások támogatásra találtak Ausztriában és Poroszországban. Metternich a Grande Armée oroszországi katasztrófája óta mélységesen aggódott a cárizmus hatalmi súlyának megnövekedése miatt. A lengyelországi orosz tervezet pedig kifejezetten osztrák területi érdekeket érintett. III. Frigyes Vilmos és Hardenberg is nehezen tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy a már porosz tulajdonnak tekintett lengyel területek Oroszország birtokába kerüljenek. Az angol diplomácia erőfeszítései eredményre vezettek: Castlereagh, Metternich és Hardenberg együttesen fordultak I. Sándorhoz, hogy mérsékelje lengyelországi igényeit. A válasz goromba visszautasítás volt, aminek hatására, és a szászországi kompenzációban reménykedve, III. Frigyes ismét I. Sándor oldalára állt. A diplomáciai vállalkozás kudarca viszont alkalmat adott Talleyrand-nak, hogy felajánlja együttműködését Ausztriának és Angliának, és ezzel kiemelje Franciaországot a párizsi béke óta fennálló elszigeteltségből. Metternich és Castlereagh az ajánlatot elfogadta, s ennek eredményeként 1815. jan. 3-án aláírták a bécsi titkos szerződést. A szerződő felek kötelezték magukat, hogy minden eszközzel akadályozni fogják az orosz és a porosz területi aspirációk megvalósulását, és szükség esetén a háborútól sem riadnak vissza. Erre az esetre egyenként 150 000 katona kiállítását helyezték kilátásba, és kötelezettséget vállaltak, hogy a békét csak együttesen kötik meg. A szerződéshez Bajorország, Hannover, Hollandia és Hessen–Darmstadt is csatlakozott.

A bécsi titkos szerződés által kilátásba helyezett szakítás mindamellett nem következett be, mert Napóleon franciaországi visszatérése új helyzetet teremtett. Az excsászár 1815. márc. 1-jén a dél-franciaországi Juanban lépett partra, és márc. 20-án – valóságos diadalmenet után – már a Tuilleriákban volt. A Franciaország-szerte megnyilvánuló szimpátia azonban nem ringatta

nyugalomba az újra hatalomra került diktátort. Tudta, hogy trónjának sorsa a francia határ mentén lábhoz tett fegyverekkel álló szövetséges seregektől függ. Volt ellenfeleit békés szándékainak kinyilvánításával próbálta mindenekelőtt megnyugtatni. De azt az eszközt sem vetette meg, amelyet a véletlen szerencse adott kezébe. A bécsi titkos szerződés egyik példányát ugyanis a Párizsból sebtiben távozó XVIII. Lajos íróasztalán találta. Az okmányt gyorsan megküldte I. Sándornak, annak bizonyságául, hogy a trónját neki köszönhető Bourbon-dinasztia és a nagyhatalmi rangját általa visszanyerő Habsburg-ház nem érdemlik meg támogatását. A császár azt remélte, hogy a leleplezés elhárithatatlan akadálya lesz az újabb franciaellenes koalíció kialakulásának.

Reményei azonban nem váltak valóra. A francia veszély hírére helyreállt a felbomlott nagyhatalmi koalíció egysége. A Franciaország elleni újabb háborút – Metternich javaslatára – még aznap elhatározták, amikor Napóleon hazatértének híre Bécsbe érkezett. Márc. 13-án a párizsi békét aláíró 8 hatalom – köztük a restauráció Franciaországa – deklarációt adott ki, amelyben Bonapartét mint a „világbéke feldúlóját" törvényen kívül helyezték. I. Sándor gőgösen jelentette ki: sem békét, sem fegyverszünetet, sem megbékülést ezzel az emberrel. Márc. 25-én Ausztria (Metternich), Anglia (Castlereagh), Poroszország (Hardenberg) és Oroszország (Nesselrode) aláírta a négyes szövetségi szerződést, amelyben egyenként 150 000 katona kiállítására kötelezték magukat. A szerződéshez Nápoly, Svédország és Törökország kivételével valamennyi európai állam csatlakozott.

A háború újrakezdése 2 fontos területen, Itáliában és Németországban onmagában is hozzásegített a helyzet tisztázásához. A nagyhatalmak részéről nem volt akadálya annak, hogy a Bourbonok és a Habsburgok visszaszerezzék itáliai pozícióikat, de ehhez előbb el kellett távolítani a Nápolyban uralkodó Murat tábornokot. A nápolyi király Napóleon franciaországi visszatérésének hírére kétségbeesett lépésre szánta el magát: proklamálta egész Itália függetlenségét és hadat üzent Ausztriának. Az erők nem voltak egyenlőek, és Murat már máj. folyamán döntő vereséget szenvedett. A Habsburgok visszatérhettek Közép-Itáliába, a Bourbonok pedig Nápolyba. A francia fenyegetés Németországban is meggyorsította az elrendezést. A chaumont-i szerződés kilátásba helyezte ugyan Németország föderatív alapon történő megszervezését, de a 2 német nagyhatalom hajlott arra, hogy minél több kis német államot bekebelezzen. Most, hogy a nagyhatalmaknak újra katonákra volt szükségük, a kisebb államok feltételeket szabhattak, s hatékonyabban ragaszkodhattak ahhoz, hogy szuverenitásukat garantálják. 1815. jún. 8-án 39 állam képviselője aláírta a Német Szövetség alapító okmányát. Ennek értelmében államszövetség létesült az aláíró országok között, amelynek az volt a tartalma, hogy a szövetség tagjai a szövetség valamelyik állama ellen irányuló támadást saját maguk ellen irányuló támadásnak nyilvánítottak, és kölcsönös fegyveres segítségnyújtásra kötelezték magukat. A szövetség ügyeinek irányítására Szövetségi Gyűlést hoztak létre, amely Frankfurtban osztrák elnökség alatt ülésezett, és amelyben valamennyi tagállam lakói számával arányos szavazati joggal rendelkezett. A külhatalmak a Szövetségi Gyűlésnél diplomáciai képviselettel rendelkeztek, maga a szövetség azonban csak tagállamain keresztül képviseltette magát külföldön. A Német Szövetség a német államok szövetsége volt, de Holstein birtoklása révén Dánia, Luxemburg birtoklása révén a Németalföldi Királyság, Hannover tulajdona révén pedig Anglia is helyet kapott benne, ugyanakkor nem tartoztak a szövetséghez Ausztria lengyel, magyar és olasz területei, valamint Poroszország lengyel szerzeményei.

Az általános rendezés sem váratott tovább magára. A következő napon, 1815. jún. 9-én sor került a kongresszus zárójegyzőkönyvének aláírására. Az ünnepi aktusnál 7 nagyhatalom képviseltette magát. A 4 „nagy": Oroszország, Anglia, Ausztria és Poroszország; a 2 szövetséges: Svédország és Portugália; valamint a továbbra is tárgyaló félnek tekintett Bourbon-Franciaország. A sorból azonban, noha a „hetek" között lett volna a helye, hiányzott a spanyol meghatalmazott. A Pireneusi-félsziget elégedetlen nagyhatalma csak jóval később, 1817. jún. 7-én adta meg hozzájárulását. A kongresszuson részt vevő országok később ugyancsak valamennyien csatlakoztak a zárójegyzőkönyvhöz.

Az „Acte finale" 121 cikkelyt tartalmazott, érvényessége Törökország kivételével valamennyi európai államra kiterjedt. A zárójegyzőkönyv egésze a hatalmi egyensúly jegyében fogant. Hogy a mérleg nyelve középen állt meg, ez leginkább a 2 kritikus területen, a francia és az orosz határ mentén látszott. Az ellentétes irányú angol, ill. orosz törekvés egyenlege a francia határ mentén létrehozott útkozőállamok láncolata lett. Északon a Belgiummal megerősített Hollandia, keleten a rajnai tartományokat annektáló Poroszország, délen pedig a Genuával kiegészült Szárd Királyság kapta a feladatot, hogy az újabb francia hódító törekvések útjába álljon. A védelmi gát Svájc 1815. nov. 20-án történt semlegesítésével vált teljessé. Az egyensúly érvényesülése az orosz határ mentén abban mutatkozott, hogy Oroszország megkapta Lengyelország legnagyobb részét (az egész volt Varsói Nagyhercegséget), de szavatolták Ausztria korábbi lengyelországi birtokait, valamint Poroszország szerzeményeinek egy részét is. Az angol–orosz egyen-

súlyt az is megerősítette, hogy törvényesítették Anglia korábbi gyarmati szerzeményeit – Máltát, Helgolandot, Ceylont és Fokföldet –, noha a kontinentális mérleg szempontjából ez csupán formalitásnak számított.

A hatalmi mérleg a porosz és osztrák határok meghúzásánál is mértékadónak számított. Mindkét hatalom visszakapta azokat a területeket, amelyeket a Franciaországgal 1795 óta kötött békeszerződésekkel elveszített. Poroszország Vesztfáliát a Rajna mentén és Pozent Lengyelországban, valamint Tirolt, Vorarlberget, Karintiát és Krainát az egykori Szent Birodalomban. Továbbá, mert kénytelen volt átengedni Oroszországnak a harmadik lengyel osztozkodás alkalmával szerzett területeket (Varsó és Krakkó környékét), kárpótlásul megkapta a Szász Királyság területének felét és a svéd Pomerániát. Az angol biztonsági szempontok ugyanakkor lehetővé tették számára a rajnai tartományok (Trier, Köln, Aachen és Berg) megszerzését, valamint Vesztfália területének megnövelését. Ausztria területi restaurációja sem volt maradéktalan, hiszen Hollandia (új nevén a Németalföldi Királyság) az osztrák Belgium megszerzése révén növekedett rangos hatalommá. Az angol diplomácia azonban bőséges kárpótlást nyújtott a Habsburgoknak Itáliában. Osztrák tulajdon lett Velence, Isztria és Trieszt, a közép-itáliai trónokra, Toscanába, Modenába és Pármába pedig Habsburg-leszármazottak kerültek. Emellett Ausztria magához csatolhatta Dalmáciát és Salzburgot is. A Német Szövetség alapító okmányát beépítették a kongresszus zárójegyzőkönyvébe. Végezetül említést érdemel, hogy új államként létrehozták Luxemburgot és a Krakkói Köztársaságot, Norvégiát elvették Dániától és Svédországhoz csatolták.

A kongresszuson a zárójegyzőkönyv mellett egyéb megállapodások is létrejöttek. A vezető hatalmak 1815. febr. 8-án ünnepélyes nyilatkozatban ítélték el a rabszolga-kereskedelmet. Az 1815. márc. 19-én aláírt ún. bécsi szabályzat a diplomáciai képviselők rangjáról intézkedett. A szabályzat a diplomaták egységes minősítése érdekében rangokat állapított meg, s azokat osztályokba sorolta. Az első osztályba a nagykövet (ambassadeur) és a pápa követe, a nuncius került; a második osztályba a követet (envoyé) és az internunciust (helyettes nuncius) sorolták; végül a harmadik osztályt az ügyvivő (chargée d'affaire) részére tartották fenn. (Az aacheni kongresszus 1818-ban ehhez még egy negyedik osztályt kreált, amelybe a miniszterrezidenst osztották be. Ez rangban a követ és az ügyvivő között helyezkedett el.) A diplomáciai rangok együttal a külországokban felállítható képviseletek minősítését is jelentették, és az illető képviseletre mindig a megfelelő rangú diplomatát akkreditálták. A diplomáciai rangokról szóló szabályzat a bécsi kongresszus leginkább időtálló alkotásának bizonyult. A szabályzat az idők során bizonyos vonatkozásaiban módosult ugyan, de alapvető intézkedéseiben mind a mai napig érvényben van.

A zárójegyzőkönyvbe foglalt területi és egyéb intézkedések életbe léptetése mindaddig kérdéses maradt, amíg Franciaországban Napóleon uralkodott. A visszatért császárnak ezért számolnia kellett a négyes szövetség által 1815. márc. 25-én kilátásba helyezett fegyveres fellépéssel. Jóllehet a katonai helyzet a franciák számára kedvezőtlen volt – minden francia katonára 4 szövetséges fegyveres jutott –, Napóleon mégis maga kezdeményezett: megtámadta a koalíciót, még mielőtt az összpontosíthatta volna erőit. A modern hadviselés általa bevezetett metódusa az adott helyzetben csak hazardírozás volt. Az északon előretörő francia hadsereg csak vissza szorítani tudta a poroszokat, megverni nem, és amikor jún. 18-án az angolok arcvonalának feszült, oldalába kapta a tegnapelőtti ellenséget. Waterloo, a kis belga község, egy tüneményes politikai és katonai pályafutás utolsó állomása lett. Napóleon számára az újabb döntő vereség után már csak a lemondás maradt, és utána a Szent Ilona-szigeti száműzetés, ahonnan egy negyedszázad múlva csak haló poraiban kerül majd vissza. Franciaországnak azonban, amely újra a koalíció ítélőszéke elé került, viselnie kellett a „száz nap" következményeit. Az 1815. nov. 20-án aláírt második párizsi békében területcsonkítással (Saarlouis, Saarbrücken és Savoya maradéka), hadisarc kirovásával (700 millió frank) és keleti megyéinek 5 évre kilátásba helyezett megszállásával büntették meg. Az ugyane napon aláírt újabb négyes szövetség (Anglia, Ausztria, Poroszország és Oroszország részvételével) fegyveres fellépést helyezett kilátásba minden olyan esetre, ha Franciaország a békét újra megbontaná.

Napóleont száműzték, Franciaországot kalodába szorították, Európa népeit az abszolutizmus börtönébe zárták. Mindennel rendelkeztek, és mindent elrendeztek a bécsi törvényszék bírái, csak egyben nem voltak biztosak: hogy sikerült-e visszaszerezniök a lelkek fölötti uralmat is. Megsejtették, hogy uralmuk csak úgy lehet ismét teljes, ha a szívekből is száműzik a szabadság és a függetlenség vágyát. A küzdelemben azonban már csak ósdi fegyverekkel rendelkeztek: a romjaiból helyreállított feudális Európát a hit oltalma alá helyezték. 1815. szept. 26-án Párizsban, a legyűrt forradalom fővárosában I. Sándor, I. Ferenc és III. Frigyes Vilmos életre hívta a Szent Szövetséget. A 3 uralkodó „az elszakíthatatlan testvériség szálaival" kötötte össze egymást, s kötelezte magát, hogy népeit abban a szellemben fogja irányítani, „amely őket lelkesíti a vallás, a béke és az igazság megvédésére". A ke-

resztény társuláshoz a pápa és a török szultán, valamint az angol régens kivételével valamennyi európai uralkodó csatlakozott. Amikor a koronás államfők ellátták kézjegyükkel a „Szentírás igéi szerint" készült okmányt, szentül hitték, hogy ezzel a bécsi kongresszus zárójegyzőkönyvére is ráütötték az örökkévalóság bélyegét.

A bécsi kongresszus döntései, amelyek megfeleltek a hatalmi egyensúly és a legitimitás követelményeinek, nem bizonyulhattak tartósnak, mert figyelmen kívül hagyták a 19. sz. legjelentősebb eszmei-politikai áramlatát: a nacionalizmust. Ez az áramlat nemzetközi politikai síkon a nemzeti államok kialakításának formáját öltötte, s alapjaiban kérdőjelezte meg a bécsi kongresszuson elfogadott rendezést. Az egymást követő különböző megnyilvánulások lényeges változtatásokat eredményeztek, s a foganatosított változtatások végül nemzetközi jogi szankcionálást nyertek, amelyek a bécsi zárójegyzőkönyv vonatkozó cikkelyei helyébe léptek. Belgium az 1830. aug. 25-i brüsszeli forradalom eredményeként elszakadt a Németalföldi Királyságtól, s a londoni konferencián 1831. júl. 26-án a bécsi szerződést aláíró 5 nagyhatalom elismerte Belgium függetlenségét és semlegességét. Ausztria 1859-ben a Szárd Királyság és Franciaország elleni háborúban vereséget szenvedett, s az 1859. nov. 10-én aláírt zürichi béke értelmében lemondott Lombardia birtokáról. 1859–60 folyamán Párma, Modena, Toscana, ill. Nápoly csatlakozott a Szárd Királysághoz, amelynek eredményeként létrejött az Itáliai Királyság. Anglia, ill. Franciaország ezt különböző megfontolásokból tudomásul vette, ellenszolgáltatásul a Szárd Királyság az 1860. márc. 24-én aláírt torinói szerződésben átengedte Nizzát és Savoyát Franciaországnak. Az 1866-os háborúban Ausztria vereséget szenvedett Poroszországtól, és az 1866. aug. 23-án aláírt prágai béke értelmében elismerte a Német Szövetség feloszlását, az 1866. okt. 3-án aláírt bécsi békében pedig az Olasz Királyság javára lemondott Velencéről. Az 1866. aug. 18-án kötött német szövetségi szerződés értelmében a Majna vonalától északra fekvő német államok Poroszország vezetésével Északnémet Szövetséggé alakultak. Az 1870–71-es porosz–francia háború eredményeként 1871. jan. 18-án Versailles-ban kikiáltották a Német Császárságot. Norvégia 1905-ben felbontotta a Svédországhoz fűződő uniót, és az 1905. szept. 23-án aláírt karlstadti egyezménnyel Svédország ezt tudomásul vette. A közép-kelet-európai és kelet-európai térséget érintő változások, ill. e változások nemzetközi jogi jóváhagyása az I. világháború után következett be.

A párizsi kongresszus, 1856

A cári Oroszország a bécsi kongresszus óta vitathatatlanul a kontinentális Európa vezető hatalmassága volt. A dinasztikus terjeszkedés, amely a rendszer lényegéből fakadt, ezekben az években jelentős területekkel növelte a cárizmus birtokállományát. A hódítás azonban Közép-Ázsiára és a Távol-Keletre korlátozódott, Európában csupán bizonyos pozícióny ereséget könyvelhetett el. Oroszország végső soron nem tudta vezető szerepét a számára legfontosabb európai probléma, a keleti kérdés megoldására kihasználni. Az 1848–49-es forradalmakban s az azt követő években foganatosított orosz fellépések azonban nyilvánvalóvá tették a cári külpolitikai vezetés számára Európa gyengeségét, és azt, hogy a további orosz lépések nem ütköznének hathatós ellenállásba. 1849 nyarán a magyar forradalommal szembeni orosz intervenció mentette meg a Habsburg monarchiát az összeomlástól, 1850. nov.-ben pedig az orosz diplomácia beavatkozása kényszerítette Poroszországot a német államok egyesítését dezavuáló olmützi szerződés aláírására. A lekötelezett Ausztria és a megfegyelmezett Poroszország szomszédságában veszélytelennek tűnt minden közel-keleti vállalkozás.

I. Miklós orosz cár már 1844-ben Európa beteg emberének nevezte Törökországot, 1852-ben pedig – a kedvezőnek ítélt körülmények közepette – kifejezett ajánlatot tett felosztására. Angliáé lett volna Egyiptom és Kréta, Oroszország megkapta volna Konstantinápolyt, a Balkánon pedig orosz protektorátus alatt álló kis államok rendezkedtek volna be. Az angol diplomácia azonban inkább érdekeiben állónak tekintette a török integritást, mint az esetleges osztozkodást, és elutasítóan válaszolt. A cári külpolitika ekkor, a nyugati hatalmak passzivitásával számolva, az orosz–török viszony kiélezésébe kezdett, s miután a török kormány nem teljesítette az indokolatlan kéréseket, 1853. máj.-ban megszakította a diplomáciai kapcsolatokat. Ugyanekkor az orosz csapatok megszállták a török protektorátus alatt álló Moldvát és Havasalföldet. Mindez előjátéka volt a Konstantinápoly ellen irányuló hadjáratnak. Kiderült azonban, hogy a nyugati hatalmak várható passzivitásával kapcsolatos feltételezések megalapozatlanok. Ill. Napóleon francia császár biztosította az angol kormányt, hogy kész együttműködni vele Törökország megvédésében. A török kormány a két nyugati nagyhatalom tanácsára ultimátumban tiltakozott a dunai fejedelemségek megszállása ellen, majd 1853. okt. 4-én hadat üzent Oroszországnak. Az angol–francia és török meghatalmazottak 1854. márc. 12-én aláírták a konstantinápolyi szövetségi szerződést, amelyben a nyugati hatalmak kötelezettséget vállaltak Törökország te-

rületi integritásának megvédésére. 1854. márc. 28-án Anglia és Franciaország hadat üzent Oroszországnak.

A 3 hatalom ellen hadiállapotba került Oroszország hagyományos szövetségeseitől, Ausztriától és Poroszországtól sem kapott segítséget. A két hatalom 1854. ápr. 20-án szövetségi szerződést írt alá, amelynek kifejezetten oroszellenes éle volt. Ausztria 1854. jún. 14-én szerződéses kötelezettséget vállalt Törökországgal szemben, hogy minden eszközzel, szükség esetén fegyverrel is kényszeríti Oroszországot, hogy az kiürítse a dunai fejedelemségeket. Az osztrák nyomásnak engedve az oroszok 1854. aug. 8-án elhagyták Moldvát és Havasalföldet, ahová aug. 22-én osztrák csapatok vonultak be. A Törökország elleni hadműveleti tevékenység ettől kezdve csupán a Kaukázus környékére korlátozódhatott. A háborút kezdeményező Oroszország elszigetelődött, és az ellenséges hatalmak gyűrűjébe került.

Az osztrák fegyveres semlegesség hátrányos helyzetbe hozta Oroszországot, de az osztrák pozíció a nyugati hatalmak szempontjából sem volt egyértelműen kedvező. Ez a fegyveres semlegesség ugyanis eleve lehetetlenné tette az Oroszország elleni „nagy hadjárat" megindítását, amire egyébként a nyugati hatalmakban sem volt meg az igazi hajlandóság. A hadüzenetek és a katonai felvonulások után így nem hadműveletek, hanem diplomáciai tárgyalások következtek. Az osztrák fővárosban 1854. aug.-ban nagyköveti szinten konferencia kezdődött. A szövetségesek megbízottai átnyújtották az orosz meghatalmazottnak a „bécsi négy pontot", amelyben a dunai fejedelemségek nemzetközi felügyeletét, a törökországi keresztények kollektív védelmét, a dunai hajózás nemzetközi ellenőrzését és az 1841-es tengerszoros-egyezmény revízióját javasolták. Miután I. Miklós elutasítóan válaszolt, 1854. szept.-ben angol és francia csapatok szálltak partra a Krím félszigeten.

A megkezdett és alapjában véve jelentéktelen erőkkel folytatott hadműveletek mellett továbbra sem lehetett nélkülözni a diplomáciai hadviselés eszközeit. Ausztriára fokozott nyomás nehezedett, hogy valljon színt és lépjen fel Oroszország ellen. Buol-Schauenstein külügyminiszter követelésére Ferenc József végül beadta derekát: Ausztria az 1854. dec. 2-án aláírt bécsi szövetségi szerződéssel csatlakozott a koalícióhoz, s kilátásba helyezte az Oroszország elleni beavatkozást. Határozatlan ígéretét azonban nem tudta beváltani. Amikor a frankfurti diétán az osztrák küldött előhozakodott a Német Szövetség államai haderejének mozgósításával, elutasításba ütközött. A nagypolitikában akkor még alig ismert porosz küldött, Bismarck gróf befolyása megakadályozta a keleti kérdés germanizálását. Ausztria a bizonytalan Németországgal a hátában nem léphetett be a keleti háborúba. A tehetetlen angol és francia diplomáciát a Szárd Királyság felajánlkozása vezette ki a zsákutcából. Cavour piemonti miniszterelnök az olasz egyesítéshez szükséges külső támogatás megszerzése érdekében kilátásba helyezte a fegyveres közreműködést. Anglia és Franciaország örömmel kapott az ajánlaton. Az 1855. jan. 26-án aláírt katonai egyezmény értelmében a Szárd Királyság 15 000 katona kiállítását vállalta.

A 15 000-es olasz hadsereg megjelenése érezhetően megnövelte a krími expedíció ütőerejét: az orosz védekezés Szevasztopol várába szorult vissza. I. Miklós 1855. márc. 2-án meghalt, s ezzel a háború befejezésének személyi akadálya elhárult. Az új cár, II. Sándor, porosz tanácsra hajlott bizonyos engedményekre, de a bécsi négy pontot egészében véve ő sem volt hajlandó elfogadni. A katonai és diplomáciai helyzet azonban tovább romlott Oroszország számára. 1855. szept. 8-án elesett Szevasztopol, 1855. nov. 21-én pedig Svédország szövetségre lépett a nyugati hatalmakkal Oroszország ellen. A legsúlyosabb azonban az volt, hogy 1855. dec. 28-án Ausztria is ultimátumot nyújtott át Oroszországnak: ha nem fogadja el a bécsi négy pontot, Ausztria hadüzenetével is számolnia kell. A szövetségesek ugyancsak jelezték, hogy ragaszkodnak a bécsi négy ponthoz, ezenfelül a Fekete-tenger semlegesítését és Besszarábia átengedését is követelték. Szevasztopol megmutatta, hogy az orosz hadsereg nem egyenrangú ellenfele a nyugati haderőnek. A birodalom hatalmas tartalékainak mozgósítására pedig a cári rendszer keretei között nem volt lehetőség. II. Sándor úgy döntött, hogy aláveti magát a bécsi négy pontnak, s elfogadja a szövetségesek békeajánlatát. Az ellenségeskedések 1856. jan. 10-én véget értek.

A békeszerződés kidolgozására hivatott nemzetközi kongresszus 1856. febr. 25-én nyílt meg Párizsban. A kongresszuson Anglia, Ausztria, Franciaország, Poroszország, Oroszország, a Szárd Királyság és Törökország meghatalmazottai vettek részt. Oroszország a krími háborúban katonai vereséget szenvedett ugyan, a vereség azonban nem volt olyan mértékű, ami szigorú békefeltételeket indokolt volna. Angol és osztrák részről mindamellett jelentkeztek ilyen törekvések. A Palmerston vezetése alatt álló angol kormány, amelyet Clarendon külügyminiszter képviselt a kongresszuson, Oroszország kaukázusontúli területeinek (Örményországnak és Grúziának) független állami státust indítványozott, Besszarábiát pedig egészében Törökországhoz szándékozott csatolni. A Buol-Schauenstein vezetése alatt álló osztrák küldöttség támogatta e javaslatokat. Oroszországnak azonban már a kongresszus előtt sikerült kitörnie a diplomáciai elszigeteltségből, s megnyerni az angol és az osztrák törekvésektől tartó Fran-

ciaország támogatását. Az orosz küldöttséget vezető Orlov és a francia küldöttség élén álló Walevski külügyminiszter együttesen elgáncsolta az angol és az osztrák terveket.

A békeszerződést a 7 hatalom megbízottjai 1856. márc. 30-án írták alá. A szerződés értelmében helyreállt a háború előtti területi status quo. Oroszország visszaadta Törökországnak Kars erődjét, ill. az orosz csapatok által megszállt többi kaukázusontúli területet, a szövetségesek pedig kiürítették a Krím félszigeten megszállt területeket, köztük Szevasztopol erődjét. A háború előtti állapothoz képest mégis annyi változás történt, hogy Besszarábia déli részét Moldvához csatolták. A 6 hatalom kötelezettséget vállalt Törökország függetlenségének és területi integritásának garantálására. Törökország ennek fejében kötelezettséget vállalt a határai között élő keresztények sorsának megjavítására. A dunai hajózás a Nemzetközi Duna-bizottság felügyelete alá került. Moldva és Havasalföld török szuverenitás alatt megtartotta addigi privilégiumait. Oroszország kötelezettséget vállalt, hogy az Aaland-szigeteken nem létesít erődítményeket. Végül – és ez érintette a legérzékenyebben Oroszországot – a Fekete-tenger és partvidékét semlegesítették, és megtiltották számára hadiflotta, valamint part menti erődítmények létrehozását. Az intézkedés valamennyi fekete-tengeri államra vonatkozott.

A párizsi szerződés alapokmányát különféle megállapodások egészítették ki. Az aláírók elismerték az 1841-es tengerszoros-egyezmény érvényét, s megerősítették, hogy idegen nemzet hadihajói béke idején nem futhatnak be a Boszporuszba és a Dardanellákba. Oroszország és Törökország megállapodott, hogy 6-6 kisméretű hadigőzösnél többet nem tart a Fekete-tengeren. Anglia, Ausztria és Franciaország 1856. ápr. 15-én szerződést írt alá, amelyben garantálta Törökország függetlenségét és területi integritását, s kinyilvánította, hogy a párizsi szerződés bármilyen megsértését casus bellinek tekinti.

Oroszország nem szenvedett katasztrofális vereséget, és a párizsi béke nem eredményezett lényeges változtatást Európa politikai térképén. A krími háború és a párizsi béke mégis fordulópont lett: Oroszország európai hegemóniájának vége szakadt, s a változásokra érett Európában a bécsi kongresszus által teremtett viszonyokat nem lehetett már sokáig fenntartani. A párizsi szerződés cikkelyei sem bizonyultak tartósnak. Gorcsakov orosz kancellár 1870. okt. 31-én egyoldalúan felmondta a szerződésnek a Fekete-tenger semlegesítésére vonatkozó cikkelyeit, és ezt a felmondást az 1871. márc. 13-i londoni szerződés nemzetközi jogi érvényre emelte, az 1878. márc. 3-i San Stefanó-i békeszerződés értelmében pedig Besszarábia déli része visszakerült Oroszországhoz.

A berlini kongresszus, 1878

A párizsi szerződésnek az 1871-es londoni konferencián végrehajtott revíziója után úgy tűnt, hogy a keleti kérdés nyugvópontra jut. Franciaország, amely korábban aktív közel-keleti politikát folytatott, az 1870–71-es háborúban elszenvedett vereség után kizárólag a német–francia határra fordította figyelmét, a keleti kérdést korábban többször mozgásba hozó Oroszország pedig megelégedett az 1871-ben elért eredményekkel, s újra a közép-ázsiai térségre összpontosított. A keleti kérdés másik két érdekeltje, Anglia és az Osztrák–Magyar Monarchia mindig is a status quo fenntartásának híve volt, s megnyugvással vette tudomásul az orosz passzivitást. Az érdekellentétek csökkenése azt is lehetővé tette, hogy a krími háború óta feszült viszonyban lévő Oroszország és Ausztria–Magyarország közeledjen egymáshoz. A két hatalom Németországgal közösen 1873 folyamán létrehozta a „három császár szövetségét", amelyben kifejezték készségüket az európai béke fenntartására.

Időközben azonban olyan tényező jelentkezett, amelyet a hatalmi politika képviselői kihagytak számításaikból: a balkáni népek törökellenes mozgalma. 1875 nyarán törökellenes felkelés robbant ki Hercegovinában, s a megmozdulás a balkáni népek körében széles körű visszhangra talált. Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia a legszívesebben továbbra is kitartott volna a biztonságot nyújtó változatlanság mellett, a mozgalom erőssége azonban nem tette lehetővé a passzivitást. A 2. nagyhatalom ekkor újrakezdte a szokásos keleti diplomáciát: a balkáni keresztények sorsának megjavítása érdekében nyomást gyakorolt Törökországra. Gorcsakov orosz kancellár a felkelt tartományok részére autonómiát helyezett kilátásba, Andrássy osztrák–magyar külügyminiszter pedig 1875. dec.-i jegyzékében belső reformokat indítványozott. A diplomáciai offenzíva 1876. máj.-ban a 2 hatalom közös berlini memorandumával folytatódott, amelyben a reformok végrehajtásának nemzetközi ellenőrzését is kilátásba helyezték. A válság tovább mélyült azáltal, hogy Bulgáriában 1876. ápr.-ban felkelés robbant ki, amelyet a törökök véres kegyetlenséggel elnyomtak. A bulgáriai kegyetlenkedések egész Európa haladó közvéleményét megmozgatták. Angliában a liberális ellenzék vezetője, Gladstone *A bolgár borzalmak* címen brosúrát tett közzé, amelyben nemcsak a vérengzéseket ítélte el, hanem megtámadta a konzervatív kormány törökbarát politikáját is. A balkáni országok is úgy érezték, hogy a „bolgár borzalmakkal" betelt számukra a pohár: Szerbia és Montenegró 1876. jún.-ban hadat üzent Törökországnak.

Oroszország és Ausztria–Magyarország sem

tarthatott ki immár a status quo politikája mellett. Számításaikba a háború mindkét lehetséges kimenetelét és az ezzel összefüggő változásokat is be kellett vonni. A megállapodásra a külügyminiszterek 1876. júl.-i reichstadti találkozóján került sor. Megegyeztek, hogy török győzelem esetén megóvják Szerbiát a török foglalástól, és Bosznia-Hercegovina vonatkozásában továbbra is ragaszkodnak a berlini memorandum végrehajtásához. Szerbia győzelme esetén a fejedelemség területi növekedésére sor kerülhet, de a Balkánon nagy délszláv állam nem alakulhat meg. Azt is kikötötték, hogy Törökország veresége esetén Ausztria–Magyarország magához csatolhatja Bosznia-Hercegovinát, Oroszország pedig visszakapja Besszarábia déli részét, amit a krími háború következtében veszített el.

A megindult háborúban Szerbia és Montenegró gyors és súlyos vereséget szenvedett. A török csapatok már szept.-ben Belgrád felé közeledtek. A Monarchia kész volt tudomásul venni a kialakult helyzetet, Oroszország azonban idegeskedni kezdett. Ha nem állítja meg a győztes törököket, tekintélye a szlávok szemében jóvátehetetlen csorbát szenved. Pétervárott hosszas ingadozás után végül a fellépés mellett döntöttek, ami eredménnyel járt ugyan, de megrontotta a Monarchiához fűződő kapcsolatokat. 1876 őszén Oroszországban fontolóra vették a Törökország elleni háborút. Az adott helyzetben olyan törökellenes fellépés látszott kézenfekvőnek, amelyben nem számolnak Ausztria–Magyarország igényeivel, sőt szükség esetén a Monarchia ellen is fegyvert fognak. A Monarchia-ellenes változatot csak Németország jóváhagyása esetén lehetett megvalósítani. Az ezzel kapcsolatos berlini puhatolódzás azonban nem járt eredménnyel: Bismarck német kancellár az oroszok értésére adta, hogy nem tűrné el a Monarchia meggyengítését. Az osztrák–magyar tájékozódás hasonló eredménnyel járt: Bismarck Ausztria–Magyarországnak, miként Oroszországnak, a megegyezést tanácsolta. A két régi riválist így mégis egymásra fanyalodott. Oroszország még egyszer megpróbálkozott ugyan a válság békés megoldásával, de erőfeszítései az 1876. dec.-ben tartott konstantinápolyi nagykövetei konferencián kudarcba fulladtak. Pétervárott ekkor elhatározták a háborút, s egyúttal úgy döntöttek, hogy a háború feltételeit és eredményeit illetően megállapodásra lépnek Ausztria–Magyarországgal. Az egyezményt 1877. jan. 15-én Budapesten írták alá. Ausztria–Magyarország semlegességre kötelezte magát, Oroszország pedig megígérte, hogy a hadműveleteket nem terjeszti ki a Balkán-félsziget nyugati felére. A területi változásokat illetően bizonyos kiegészítésekkel a reichstadti megállapodás kikötéseit mondták ki érvényesnek. Miután Törökország elutasította a nagyhatalmak 1877. márc. 31-i londoni jegyzőkönyvét, II. Sándor 1877. ápr. 24-én aláírta a Törökország elleni hadüzenetről szóló kiáltványt.

Az orosz háborús döntés az addig a kulisszák mögött tevékenykedő Angliát hozta nehéz helyzetbe. A budapesti szerződés következtében nem volt lehetőség arra, hogy érvényt szerezzen a török integritás veszélyeztetését háborús oknak nyilvánító 1856. ápr. 15-i titkos szerződésnek, és lokalizált háború esetén az orosz győzelem nem lehetett kétséges. Disraeli brit miniszterelnök ezért megpróbálkozott azzal, hogy az orosz fenyegetésre hivatkozva eltántorítsa a Monarchiát a budapesti szerződésben vállalt kötelezettségeitől. Andrássy azonban attól félt, hogy Anglia kritikus helyzetben cserbenhagyná a Monarchiát, ezért csak arra mutatkozott hajlandónak, hogy az orosz hódításokat megengedhető mértékét illetően lépjen megállapodásra az angol miniszterelnökkel. E diplomáciai lépések azonban nem tartóztathatták fel az események menetét. Az oroszok 1877. jún.-ban sikeresen átkeltek a Dunán, s nem sokkal később elfoglalták a Balkán-hegység uralkodó átjáróját, a Sipka-szorost. Időközben azonban a törökök erősen befészkelték magukat a nyugat-bulgáriai Plevna várába, és súlyosan veszélyeztették az orosz hadsereg jobbszárnyát. Jóllehet a török haderőnek a Sipka-szoros visszafoglalására tett erőfeszítései nem jártak sikerrel, az oroszok mindaddig nem kelhettek át a hágón, amíg fel nem számolták a plevnai török ellenállást. Ez súlyos véráldozatok árán, a szövetséges román hadsereget is bevonva, csak dec. 10-re sikerült. Plevna eleste után viszont végrehajthatóvá lett a Sipka-szoroson való átkelés, és az orosz csapatok lavinaként zúdultak le a Balkán-hegységből. 1878. jan. végére a balkáni török ellenállás teljesen megszűnt, és az oroszok előtt nyitva állott az út Konstantinápoly felé.

A nagy orosz győzelem aggodalommal töltötte el Angliát és Ausztria–Magyarországot. Oroszország jegyzéket kapott, amelyben Konstantinápoly elfoglalásának komoly következményeire figyelmeztették. A diplomáciai nyomás és Gorcsakov óvatos realizmusa eredményeként beszüntették a hadműveleteket, és 1878. jan. 31-én létrejött az orosz–török fegyverszünet. A helyzet mindamellett kritikus maradt, mert a békekötést illetően az orosz kancellár sem adott megnyugtató nyilatkozatot. Angliában fontolóra vették az Oroszország elleni háborút, és a földközi-tengeri brit hadiflotta febr. 15-én befutott a Boszporuszba. Bécsben febr. 24-én Andrássy háborús javaslatot terjesztett a közös miniszteri tanács elé. Háborúra azonban végül nem került sor, mert Andrássy javaslatait elvetették, s Ausztria–Magyarország passzivitása következtében Anglia sem kezdhetett hadműveleteket. Mindez a pánszláv körök pozícióit erősítette. 1878. márc. 3-án Konstantinápoly elővárosában, San Stefa-

nóban aláírták az orosz–török békeszerződést, amelyben Oroszország kizárólag saját elképzeléseit juttatta érvényre. Törökországot alaposan megcsonkították. Oroszország a Kaukázus vidékén magához ragadta Batum és Kars környékét, Kelet-Európában pedig annektálta Besszarábia déli részét, amely az 1856-os párizsi béke óta Romániához tartozott. Románia, Szerbia és Montenegró teljes függetlenséget nyert, és területi kompenzációban, ill. területnövelésben részesült. Bosznia és Hercegovina autonómiát kapott. A Balkán keleti felén 160 000 km² területen és közel 5 millió lakóval megalakult az autonóm Bulgária, a nagy délszláv állam. A békeszerződés azt is kilátásba helyezte, hogy Bulgária 2 esztendeig orosz megszállás alatt marad. A San Stefanó-i béke tulajdonképpen véget vetett a balkáni török uralomnak. A Porta csupán Albánia és az autonóm Bosznia-Hercegovina fölött őrizhette meg fennhatóságát, de a területi kapcsolat hiján az amúgy is forrongó tartományok megtartása reménytelennek látszott.

Törökországnak az volt a szerencsére, hogy a Balkán orosz érdekek szerinti átrendezése a nagyhatalmi érdekekkel is szögesen ellenkezett. A San Stefanó-i béke Londonban is, Bécsben is határozott elutasításba ütközött. Angliában különösen Nagy-Bulgária létrehozása keltett aggodalmat, mert az erős délszláv államban orosz ugródeszkát láttak Konstantinápoly felé. Ausztria–Magyarországon attól tartottak, hogy Bulgária 2 éves orosz megszállása következtében majd a Balkán-félsziget nyugati fele is a cárizmus érdekszférájába kerül. A San Stefanó-i békét követően a 2 hatalom jegyzékben követelte Oroszországtól, hogy a békeszerződést bocsássa az 1856-os párizsi szerződést aláíró hatalmak nemzetközi kongresszusa elé. Az orosz diplomácia a végleges válasz előtt még megkísérelte, hogy külön megállapodásra lépjen Ausztria–Magyarországgal, a budapesti szerződés be nem tartása miatt nehezteló Monarchia azonban erre nem mutatott hajlandóságot. Gorcsakov végül hivatalosan közölte az érdekeltekkel, hogy Oroszország elfogadja Anglia és Ausztria–Magyarország kongresszusajánlatát.

A cári diplomácia márc. végén nyilvánította ki készségét a San Stefanó-i béke revíziójára, a nemzetközi kongresszus előkészítése azonban még hosszú időt vett igénybe. Az érdekelt nagyhatalmak a nemzetközi kongresszust nem vitafórumnak szánták, hanem olyan értekezletnek, amely szentesíti a megkötött megállapodásokat. A kongresszus előkészítésének idején így éles diplomáciai küzdelem zajlott. A kezdeményezést Anglia és Ausztria–Magyarország tartotta kezében. A 2 hatalom együttesen követelte Oroszországtól, hogy járuljon hozzá a Bulgáriával kapcsolatos területi intézkedések megváltoztatásához, Anglia ezenfelül még a kaukázusi orosz szerzemények megrövidítését is kívánta. Az orosz diplomácia sokáig ellenállt, de végül a számára nem létfontosságú kérdésekben engedett. Az 1878. máj. 30-án aláírt angol–orosz egyezmény értelmében Oroszország hozzájárult a Bulgáriával kapcsolatos követelésekhez, ennek fejében Anglia elismerte Oroszország kaukázusontúli szerzeményeit, s hozzájárult Besszarábia déli részének annektálásához. Anglia 1878. jún. 4-én Törökországgal is egyezményt kötött, s annak fejében, hogy kilátásba helyezte Törökország ázsiai területeinek megvédését, elérte, hogy Törökország átengedje neki Ciprus szigetét. Ausztria–Magyarország azt kérte Angliától, hogy az összehívandó nemzetközi kongresszuson indítványozza Bosznia-Hercegovina osztrák–magyar annektálását. Brit részről ennek nem volt akadálya, és az 1878. jún. 6-án aláírt osztrák-magyar–angol egyezmény kilátásba helyezte, hogy a 2 hatalom az összehívandó nagyhatalmi tanácskozáson közös irányvonalat fog követni.

A nagyhatalmak kongresszusa 1878. jún. 13-án ült össze Berlinben. A kongresszuson az 1856. évi párizsi szerződést aláíró hatalmak (ill. jogutódjaik) – Anglia, Ausztria–Magyarország, Franciaország, Németország, Olaszország, Oroszország és Törökország – vettek részt teljes jogú mandátummal. A hatalmak 3-3 tagú delegációval képviseltették magukat, amelyet a miniszterelnökök, ill. a külügyminiszterek vezettek. A delegációk vezetői Disraeli (Anglia), Andrássy (Ausztria–Magyarország), Waddington (Franciaország), Bismarck (Németország), Corti (Olaszország), Gorcsakov (Oroszország) és Caratheodory (Törökország) voltak. A kongresszuson részt vettek még Görögország, Irán, Románia, Szerbia és Montenegró meghatalmazottai is, de ők csupán a saját országaikat érintő tanácskozásokba kapcsolódtak be. A kongresszus elnökévé Bismarckot választották. Az egyes kérdéseket a teljes joggal rendelkező delegátusok plenáris üléseken vitatták meg, és a megbeszéléseket, valamint azok eredményeit hivatalos jegyzőkönyvbe foglalták.

A tanácskozások, noha a legfontosabb kérdéseket már korábbi megállapodások szabályozták, nem voltak mentesek vitáktól és feszültségektől. Bulgária déli határainak meghúzásában Gorcsakov és Disraeli különbözött össze, hasonlóképp éles angol–orosz vita keletkezett a cárizmus kaukázusi szerzeményeinek kérdésében. A törökök makacsul ellenálltak Bosznia-Hercegovina tervezett osztrák–magyar annektálásának, úgyhogy Disraeli közös megegyezés alapján végül is csupán a 2 tartomány megszállását javasolta. Bulgária jövőjét illetően az angol–osztrák-magyar összhang is hiányzott. Disraeli Dél-Bulgáriát autonóm tartományként akarta berendezni, Andrássy az etnikailag körülhatárolt

(tehát csupán Macedóniától megfosztott Bulgária) egysége felé hajlott. Az ellentétek – különösen angol–orosz vonatkozásban – annyira kiéleződtek, hogy Gorcsakov is, Disraeli is 2 alkalommal is elutazással fenyegetődzött. Nem utolsósorban a házigazda és az elnök tisztét betöltő Bismarck kitartó közvetítésének volt köszönhető, hogy az ellentétek végül elrendeződtek, és a 7 hatalom képviselői 1878. júl. 13-án aláírták a San Stefanó-i béke helyébe lépő berlini szerződést.

A szerződés 64 cikkelye az érintett országok rendjében intézkedett a területi és egyéb változtatásokról. Bulgária tekintetében gyökeresen megváltoztatta a San Stefanó-i béke előírásait. Az autonóm Bulgária a Balkán hegyvonulatától északra fekvő területre korlátozódott, 64 000 km² területtel és kevesebb mint 2 millió lakossal. Az autonóm Bulgária maga választhatta fejedelmét, ez azonban nem lehetett valamely európai uralkodóház tagja. A választást az európai hatalmaknak és a Portának kellett megerősítenie. Macedónia visszakerült Törökországhoz. A Balkán hegyvonulatától délre fekvő terület Kelet-Rumélia néven a Portától függő tartomány maradt, amely közigazgatási autonómiát kapott. A tartomány szervezeti szabályzatának kidolgozását európai bizottságra bízták, de a szerződés már előre megszabta, hogy a tartományt török csapatok nem szállhatják meg, és hogy a főkormányzót a Porta a hatalmak egyetértésével nevezi ki 5 évi időtartamra. Bulgária és Kelet-Rumélia orosz megszállásának időtartamát a szerződés 9 hónapra korlátozta. Szerbia és Montenegró teljes függetlenséget kapott és nem túl jelentős területnövelésben is részesült. Románia függetlenségét szintén elismerte a szerződés, de azzal a feltétellel, hogy Románia alkotmánymódosítást hajt végre, és biztosítja valamennyi vallás követőinek (vagyis a zsidók) törvény előtti egyenlőségét. A szerződés kötelezte Romániát arra, hogy Besszarábia déli részét adja vissza Oroszországnak, kompenzáció fejében viszont megkapta Törökországtól (ill. Bulgáriától) Dobrudzsa egy részét. Görögország számára határkorrekciót helyeztek kilátásba, s előírták az ennek foganatosításához szükséges közvetlen görög–török tárgyalásokat. A szerződés felhatalmazta Ausztria–Magyarországot Bosznia-Hercegovina és a Novibazári szandzsák megszállására. Oroszország megkapta Kars, Ardahan és Batum környékét, s egyben kötelezettséget vállalt, hogy biztosítja Batum szabad kikötő státusát. Az iráni–török határon Irán javára határkorrekciót hajtottak végre. Törökország kötelezettséget vállalt a keresztények vallásszabadságának biztosítására.

A berlini szerződés intézkedéseinek végrehajtása, már ahol az orosz–török háború fejleményei nem teremtettek befejezett tényeket, 1878–81 folyamán ment végbe. Az osztrák–magyar haderő 1878. júl. 29-én kezdte meg Bosznia-Hercegovina megszállását, de a mohamedán lakosság ellenállása miatt Szarajevó elfoglalására csak aug. 29-én került sor. Az 1879. ápr. 2-án aláírt osztrák-magyar–török egyezmény jóváhagyta az okkupációt, de biztosította a szultán szuverén jogainak fenntartását. Az 1879. ápr. 21-én aláírt osztrák-magyar–török egyezmény értelmében a Szerbia és Montenegró közötti földsáv, a Novibazári szandzsák megszállására is sor került. Az európai bizottság 1878–79 folyamán kidolgozta Kelet-Rumélia szervezeti szabályzatát, és a Porta 1879. máj. 21-én kinevezte a főkormányzót. Az orosz megszálló csapatok 1879. aug. 1-jére befejezték Bulgária és Kelet-Rumélia kiürítését. 1881 folyamán Epirusz és Thesszália Görögországhoz került.

A berlini szerződés cikkelyei közül jó néhány igen rövid életűnek bizonyult. 1885. szept.-ben Plovdivban, Kelet-Rumélia fővárosában felkelés tört ki, és Battenberg Sándor bolgár fejedelem az egyesült Bulgária fejedelmévé nyilvánította magát. Az egyesülés nemzetközi jogi jóváhagyása orosz ellenkezés miatt nem történt meg, de végül a szultán – angol javaslatra – 1886-ban a bolgár fejedelmet nevezte ki Kelet-Rumélia kormányzójává. Oroszország 1886-ban megszüntette Batum szabad kikötő státusát. Ferenc József 1908. okt. 6-án proklamálta Bosznia-Hercegovina bekebelezését, s nyilvánosságra hozta a Novibazári szandzsák kiürítésére vonatkozó döntését. Bulgária 1908. okt. 5-én proklamálta függetlenségét. A Bulgáriát, Szerbiát, Görögországot és Montenegrót magában foglaló Balkán Szövetség 1912. okt.-ben háborút indított Törökország ellen, amelyben az utóbbi vereséget szenvedett. Törökország kiszorult a Balkán-félszigetről. A Törökország és Bulgária közötti, ill. a balkáni államok közötti határt az 1913. máj. 30-án aláírt londoni béke jelölte ki.

A párizsi békekonferencia, 1919–20

1914. júl. 28-án a szarajevói merénylettel kapcsolatos ultimátum nem teljesítése miatt az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. A hadüzenet következtében működésbe jött a szövetségi rendszerek gépezete. Németország a Szerbiának nyújtott diplomáciai támogatás miatt 1914. aug. 1-jén hadat üzent Oroszországnak, majd aug. 3-án határprovokációk ürügyén Franciaországnak. Aug. 4-én a belga semlegesség megsértése miatt Anglia nyilvánította ki a Németországgal szembeni hadiállapotot. Aug. 5-én osztrák–magyar haduzenet érkezett Oroszországba, aug. 12-én pedig angol és francia haduzenet az Osztrák–Magyar Monarchiába. Az osztrák-magyar–szerb balkáni ellentét parazsából lángra lobbant a világháború máglyája.

A hadműveletek 1914. aug.-ban 3 fronton (a német–francia, az osztrák-magyar–orosz és az osztrák-magyar–szerb arcvonalon) és a tengeren indultak meg. A német hadvezetés a francia fronton akart döntést kicsikarni, de a támadást a franciák a Marne mellett megállították. A nem hadviselők megnyeréséért folytatott diplomáciai küzdelem ugyancsak kedvezőtlenül alakult a német–osztrák-magyar blokk szempontjából. Olaszország és Románia, a hármasszövetség 2 tagállama semlegességi nyilatkozatot tett, Japán pedig 1914. aug. 23-án hadat üzent Németországnak. A kudarcokat csak némiképp ellensúlyozta, hogy Törökország 1914. okt. 29-én az antanthatalmak ellen bocsátkozott háborúba.

A nyugati villámháború kudarca után a német hadvezetőség a keleti frontra összpontosított. A német és az osztrák–magyar haderők 1915. máj.-ban Galíciában és Kelet-Poroszországban áttörték az orosz frontot, s egész Orosz-Lengyelországot hatalmukba kerítették. A katonai siker értékét csökkentette, hogy Olaszország 1915. máj. 23-án az antant oldalán bocsátkozott háborúba. Az olasz hadba lépés következtében az osztrák–magyar haderő jelentős részét Tirolba és az Isonzó mellé kellett átcsoportosítani. Az év utolsó hónapjaiban viszont megint a központi hatalmak könyvelhettek el jelentős diplomáciai és katonai sikereket a maguk oldalán. Bulgária 1915. okt. 13-án háborúba lépett a központi hatalmak mellett. Szerbia harapófogóba került, s az osztrák–magyar és bolgár haderők az év végére egész területét megszállták. A balkáni sikereket az antanthaderők szaloniki partraszállása sem ellensúlyozta érdemlegesen. A katonai sikereket azonban nem sikerült politikai eredményekre változtatni: sem Oroszország, sem Szerbia nem kért fegyverszünetet.

Miután a német hadvezetés visszariadt attól, hogy a hadműveleteket Oroszország belsejébe helyezze át, újra csak a nyugati frontáttöréssel kísérletezhetett. Az 1916. febr.-ban Verdun térségében indított támadás azonban az óriási anyagi és véráldozatok ellenére sem hozott eredményt. Hasonlóképp stratégiai kudarccal végződött az 1916. máj.-ban az angol tengeri blokád áttörésére Jütlandnál kezdeményezett tengeri utközet. Ugyanakkor a keleti fronton indított orosz offenzíva 1916. jún.-ban átszakította az osztrák–magyar frontot, s júl.-ban az angol–francia támadás a Somme folyó mellett is eredményes volt. Az orosz katonai sikereken felbuzdulva Románia 1916. aug. 27-én háborúba lépett az antant oldalán. A német és az osztrák–magyar haderők vereséget mértek ugyan Romániára, de az 1916-os esztendő katonai és diplomáciai eseményei következtében a stratégiai kezdeményezés az antanthatalmak kezébe ment át. Ez kifejezésre jutott abban is, hogy az antanthatalmak visszautasították a központi hatalmak 1916. dec. 12-i békeajánlatát. A német kormány, miután más aduja nem maradt, Anglia térdre kényszerítése céljából 1917. febr. 1-jén kinyilvánította a korlátlan tengeralattjáró-háborút. Ennek következtében az Egyesült Államok, számos latin-amerikai állam kíséretében, 1917. ápr. 6-án hadat üzent Németországnak és az Osztrák–Magyar Monarchiának. 1917. jún. 29-én Görögország, majd aug. 14-én Kína is háborúba lépett az antanthatalmak oldalán. A cárizmus bukása, majd az 1917. nov. 7-i forradalom viszont Oroszországnak a háborúból való kiválását vetítette előre.

A hadviselő országok már a háború első hónapjaiban megfogalmazták célkitűzéseiket.

Bethmann-Hollweg német kancellár a nyugati támadás sikerében reménykedve még 1914. szept. 9-én feljegyzést készített az elérendő célokról. A feljegyzésben Észak-Franciaország egy részének, Belgium keleti részének és Luxemburg egészének bekebelezéséről volt szó, valamint arról, hogy Németország közép-európai gazdasági szövetséget alakít, amely magában foglalja Franciaországot, Belgiumot, Hollandiát, Dániát, Ausztria–Magyarországot, Lengyelországot, esetleg Olaszországot, Svédországot és Norvégiát is. A tervezet a közép-afrikai gyarmatbirodalom kialakításáról is említést tett, ami értelemszerűen csak a francia és a belga érdekek rovására történhetett. Az 1915-ös év katonai sikerei után a hadicélterv a Baltikumot, Belorussziát és Ukrajnát is német érdekkörbe vonták.

Az Osztrák–Magyar Monarchia eredetileg nem tűzött ilyen nagy célokat maga elé, hanem elsősorban a status quo megőrzésére törekedett. A katonai sikerek nyomán azonban itt is feléledt az annexiós szándék. A különböző tervek Orosz-Lengyelország bekebelezésével, valamint Szerbia megcsonkításával és függőségbe vonásával számoltak. Az osztrák és a magyar vezető körökben mutatkozó ellentétek miatt azonban nem alakult ki egyértelmű és határozott elképzelés. Bulgária az 1913-as 2. Balkán-háborúban elszenvedett veresége és területi veszteségei miatt bocsátkozott háborúba. Az 1915. szept. 6-án aláírt bolgár–német titkos szerződés kilátásba is helyezte Bulgária számára Macedónia birtokát. Törökország számára az arab népek fölötti hegemónia megőrzése számított elsődleges célkitűzésnek, de az 1882 óta angol megszállás, majd protektorátus alatt álló Egyiptom visszaszerzése is a hadicél része lett.

Az antanthatalmak közül Anglia a német tengeri és gyarmati konkurencia kiküszöbölése érdekében bocsátkozott háborúba, s legfontosabb céljának azt tartotta, hogy Németországot megfossza hadiflottájától és kizárja a gyarmati arénában folytatott versengésből. A hagyományos egyensúlypolitika elveinek megfelelően azonban nem kívánta Németország kontinentá-

lis pozícióinak meggyengítését, és még a vele szemben alkalmazandó annexiókat is elutasította. Hasonló megfontolásokból eredetileg az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben sem akart szigorúan eljárni, csupán arra törekedett, hogy a Monarchiát a háború után elszakítsa Németországtól. Törökország, amely pedig valamikor a brit közel-keleti érdekek legfontosabb letéteményese volt, nem számíthatott kíméletre. Anglia az Oszmán Birodalom arab tartományainak megszerzése révén akarta tovább növelni gyarmati birtokait. Franciaország számára az 1871-ben elveszített Elzász-Lotaringia visszaszerzése volt a legfontosabb célkitűzés. Mivel azonban a 2 tartomány újbóli francia birtoka még nem állította volna helyre a 2 hatalom között 1871-ben megbomlott erőegyensúlyt, Franciaország a Rajna-balpart megszerzésére, ill. a német ipari és katonai potenciál nagymértékű korlátozására is törekedett. A francia külpolitikai vezetés eredetileg ugyancsak nem kívánta a Monarchia túlzott meggyengítését, de Törökországgal szemben, a brithez hasonlóan, ugyancsak területi szankciókat tervezett. A cári Oroszország a világháború során meg akarta valósítani évszázados célkitűzését: birtokába akart jutni Konstantinápolynak és a tengerszorosoknak. Emellett szükségesnek tartotta a Németországhoz és az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó lengyel területek megszerzését is. Ezzel kapcsolódott össze az Oroszországon belüli ukrán egység megteremtésének gondolata, amely Galícián kívül Bukovina annektálását is jelentette. Az orosz külpolitika ezen túlmenően sem volt olyan kíméletes a Monarchiával szemben, mint 2 szövetségese: a délszláv tartományok Szerbiához történő csatolása kezdettől a célkitűzések között szerepelt.

Az antant 3 vezető hatalma között a háborús célok tekintetében nem volt teljes nézetazonosság, de számos kérdésben létrejött a konszenzus és annak szerződésben történő rögzítése. 1915. márc. 12-én a francia és az angol kormány hivatalosan közölte, hogy jóváhagyja Oroszországnak a tengerszorosok és Konstantinápoly bekebelezésére vonatkozó igényét, valamint a Törökországgal kapcsolatos egyéb annexiós terveket. 1916. máj. 16-án Anglia és Franciaország között létrejött a Törökország arab területeinek felosztásáról szóló, az aláírók után Sykes–Picot-egyezménynek nevezett megállapodás. Ennek értelmében Angliáé lett Mezopotámia, Franciaországé pedig Szíria. A 2 aláíró hatalom emellett a tengerszoros-egyezményben kilátásba helyezett területeken felül további részt juttatott Oroszországnak. 1917. jan.-ban a francia és az orosz kormány megállapodott, hogy szabad kezet biztosít egymásnak Oroszország nyugati, ill. Franciaország keleti határainak megállapításában. 1917. febr. 17-én az angol kormány bejelentette a képviselőházban, hogy Elzász-Lotaringia francia birtokát saját háborús célkitűzésének tekinti.

A szerb kormány már 1914. szept.-ben megfogalmazta azt a célját, hogy a háború eredményeként magához akarja csatolni a Monarchia délszláv területeit, de ezt az igényét csak Oroszország ismerte el. Mindhárom antanthatalom elkötelezte magát viszont Olaszország igényei mellett, s az 1915. ápr. 26-án aláírt londoni szerződésben kilátásba helyezte számára Trentinót, Dél-Tirolt, Triesztet és Dalmáciát. Azt is megígérték, hogy az ázsiai Törökország felosztása esetén is részt juttatnak neki. Ezt a szándékot az 1917. aug. 18-án aláírt Saint Jean de Maurienne-i egyezményben konkretizálták, és Olaszországnak ígérték Dél- és Délnyugat-Anatóliát. Románia 1916. aug.-ban Erdély megszerzése érdekében lépett háborúba. Ezt az antanthatalmak és Románia között 1916. aug. 17-én aláírt bukaresti szerződés helyezte kilátásba számára.

Az annexiók jegyében fogant háborús célkitűzésektől gyökeresen különbözött az 1917. nov. 7-én hatalomra került szovjet kormány békeprogramja. Az 1917. nov. 8-án tartott 2. szovjetkongresszus Lenin javaslatára elfogadta a békéről szóló dekrétumot, amely az annexiók és a hadisarc nélküli béke megkötését indítványozta. Mindez azonban nem jelentette a háború előtti status quo feltétlen fenntartását, mert a szovjet kormány hitet tett a nemzeti önrendelkezés elve mellett is, s ezt az önrendelkezést egészen az elszakadásig terjedően érvényesíteni szándékozott. A békedekrétum elveinek megfelelően a szovjet kormány 1917. nov. 28-án felhívással fordult a hadviselő országokhoz, és azonnali fegyverszünetet indítványozott. Az Amerikai Egyesült Államok 1918. jan. 8-án Wilson 14 pontja formájában szintén nyilvánosságra hozta békecéljait. Ebben a megszállt orosz területek kiürítéséről, Elzász-Lotaringia francia birtokáról, a Monarchia népeinek autonóm fejlődéséről, Olaszország nemzeti határairól és a törökországi nemzetiségek autonóm fejlődésének biztosításáról, a lengyel függetlenség helyreállításáról volt szó, valamint a diplomácia nyilvánosságáról, a tengeri hajózás szabadságáról, a gazdasági korlátozások megszüntetéséről, a fegyverkezés korlátozásáról – s végezetül a Nemzetek Szövetségének létrehozásáról.

A hadiesemények alakulása először a központi hatalmak célkitűzéseinek részleges megvalósítására adott lehetőséget. Az Oroszországban 1917. febr.-ban hatalomra jutott ideiglenes kormány még jún.-ban offenzívát indított, ami súlyos vereséggel végződött. A központi hatalmak haderői mélyen benyomultak Oroszország területére, s a helyzet orosz szempontból katonailag tarthatatlanná vált. A szovjet kormány kezdeményezésére 1917. dec. 15-én létrejött a

fegyverszünet, majd dec. 22-én Breszt-Litovszkban megindultak a béketárgyalások. A békeszerződés aláírására, a szovjet kormányon belül a béke kérdésében mutatkozó ellentétek miatt csak 1918. márc. 3-án került sor. Az okmányt Breszt-Litovszkban Németország, Ausztria–Magyarország, Törökország és Bulgária, ill. Szovjet-Oroszország meghatalmazottjai írták alá. Szovjet-Oroszország kötelezte magát, hogy lemond Lengyelország azon részéről, amely Oroszországhoz tartozott, úgyszintén Észtországról, Lettországról és Finnországról. Elismeri Ukrajna állami önállóságát, amely országgal a központi hatalmak 1918. febr. 9-én ugyancsak Breszt-Litovszkban békeszerződést írtak alá. Kötelezte magát, hogy megszünteti az Aaland szigetén lévő erődítéseket, és hogy tiszteletben tartja Irán és Afganisztán függetlenségét. Kötelezte magát arra is, hogy Törökországnak visszaadja azokat a kaukázusontúli területeket, amelyeket az 1878. évi berlini békeszerződés értelmében birtokolt. A központi hatalmak kötelezettséget vállaltak arra, hogy kiürítik a megszállt orosz területeket, azzal a megszorítással, hogy az evakuációnak az általános békekötés után kell bekövetkeznie. Románia, az antant másik kelet-európai szövetségese a katonai vereség után még 1917. dec. 17-én fegyverszünet megkötésére kényszerült. 1917. máj. 7-én Németország, Ausztria–Magyarország, Bulgária és Törökország, valamint Románia meghatalmazottai aláírták a bukaresti békeszerződést. Ez Románia súlyos katonai vereségéhez viszonyítva enyhének számított. Egyetlen lényeges területi szankciót tartalmazott: vissza kellett adnia Bulgáriának Dél-Dobrudzsát, amelyet az 1913-as bukaresti békével szerzett meg. A központi hatalmak viszont hallgatólagosan tudomásul vették Besszarábiának a román haderő által 1917. dec.-ben történt megszállását.

A központi hatalmaknak a keleti fronton elért és békeszerződésekben rögzített sikere azonban nem fejezte ki a szemben álló két hatalmi tömb tényleges erőviszonyait. Németország a keleti fegyvernyugvás következtében ugyan nyugaton még egyszer magához ragadhatta a katonai kezdeményezést. A német hadvezetőség 1918. márc.-ban offenzívát indított Párizs irányába, s a támadást jún.-ig háromszor megismételte. Az erőfeszítés azonban nem hozott eredményt, egyebek mellett azért nem, mert a keleti fronton megszállási feladatokat teljesítő hadosztályokat nélkülözni kellett az offenzívához.

A nagy tavaszi támadás idején újra felmerült a megegyezéses béke gondolata. Német részről azért, mert bizonytalannak látszott a támadás sikere. A Reichstag ülésén maga a külügyi államtitkár fejezte ki kétségét a további katonai erőfeszítések célszerűségét illetően. Ausztria–Magyarország lelkesen támogatott volna minden német békekezdeményezést, sőt a háborúba belefáradt soknemzetiségű birodalom korábban már a különbékével is megpróbálkozott. A megegyezéses béke francia és angol részről azért talált mérlegelésre, mert tartottak a német támadás esetleges sikerétől, ill. attól, hogy saját, biztosan bekövetkező győzelmük nehogy pusztán az amerikai katonai intervenció következménye legyen.

Kapcsolatfelvételre és tárgyalásokra végül is – elsősorban a német vezérkar elvakult győzni akarása következtében – nem került sor, és az antant oldaláról is a győzelemig vivandó háború programja került előtérbe. Ennek egyik jele volt, hogy az antant kormányai 1918. jún.-ban hadviselő félnek ismerték el a londoni csehszlovák kormányt, ami a Németországtól elszakadni nem tudó Osztrák–Magyar Monarchia felbomlasztásával volt egyértelmű. Az antanthaderő, a friss amerikai hadosztályokkal megerősítve 1918. júl. 18-án elsöprő erejű támadást indított, és a német véderő fokozatosan felmorzsolódott. Aug. 8-án bekövetkezett a német hadsereg fekete napja, ami után maga a főparancsnok is beismerte, hogy a német fegyveres erő nem képes többé az érdemleges ellenállásra. A sorozatos katonai vereségek következtében először a szövetségesek kapituláltak. Bulgária 1918. szept. 29-én fegyverszünetet kötött, majd Törökország írta alá 1918. okt. 30-án Mudrosban a fegyverszüneti megállapodást. 1918. okt. végén Bécsben, Budapesten, Prágában és Zágrábban nemzeti tanácsok alakultak, amelyek proklamálták az osztrák, a magyar, a csehszlovák függetlenséget, ill. a Monarchiától való elszakadást. Amikor 1918. nov. 3-án Páduában sor került a katipulációs okmány aláírására, az Osztrák–Magyar Monarchia gyakorlatilag már nem létezett. Végezetül Németország is kapitulációra kényszerült, s 1918. nov. 11-én Compiègne-ben aláírta a fegyverszüneti egyezményt.

A központi hatalmak katonai összeomlását követő fegyverszüneti megállapodások előírták a megszállt területek kiürítését, és demarkációs vonalakat állapítottak meg, amelyek a jövendő államhatárokat előlegezték. Bulgáriának ki kellett ürítenie Dél-Dobrudzsát, Macedóniát és Trákiát. A mudrosi fegyverszünet arra kötelezte Törökországot, hogy kiürítse az arab népek által lakott területeket, továbbá Irán és Örményország megszállt részét, úgyszintén Batumot és környékét. A fegyverszüneti szerződés azt is előírta, hogy a győztesek flottája behajózhat a Fekete-tengerre, és hogy a szövetséges haderő a tengerszoros környékét megszállás alá vonja. A páduai fegyverszünet értelmében Ausztriának le kellett szerelnie hadseregét, el kellett távolítania területéről a német hadsereget, ki kellett ürítenie Dél-Tirolt, s át kellett adnia a szövetségeseknek a pólai hadikikötőt. A compiègne-i fegyverszüneti szerződés értelmében Németországnak azon-

nal ki kellett ürítenie Franciaország és Belgium megszállt részeit, valamint 15 napon belül Elzász-Lotaringiát. A szerződés ugyancsak előírta a Rajna-balpart kiürítését, valamint azt, hogy a Rajna-jobbpart 30–40 km-es sávján semleges zónát kell létrehozni. Keleten a csapatokat az 1914. aug. 1-jei határok mögé kellett visszavonni. A fegyverszüneti megállapodás érvénytelenné nyilvánította a breszt-litovszki és a bukaresti békeszerződéseket. A szövetséges hatalmak az időközben függetlenné vált Magyarországgal is fegyverszüneti szerződést írtak alá. Az 1918. nov. 3-án Belgrádban létrejött megállapodás értelmében a magyar kormánynak 8 napon belül ki kellett ürítenie a Szamos–Beszterce–Maros–Szabadka–Baja–Pécs–Dráva vonaltól délre eső területeket. Jóllehet a győztesek diktálták a fegyverszüneti feltételeket, ők voltak azok, akik az előírásokat megszegték, s a demarkációs vonalakon túl is birtokba vették azokat a területeket, amelyekre különböző jogcímen igényt formáltak.

A végrehajtott és a foganatosítandó változtatások nemzetközi szankcionálására hivatott békekonferencia 1919. jan. 18-án ült össze Párizsban. A 19. sz. során tartott békekongresszusoktól, az 1815-ös bécsi, az 1856-os párizsi és az 1878-as berlini kongresszustól eltérően ezen csupán a győztesek meghatalmazottai vettek részt. A legyőzötteket kirekesztették a tárgyalásokból, azok csupán a döntések tudomásulvétele céljából jelenhettek meg a konferencia színe előtt. A konferencián részt vevő országok száma így is 27-et tett ki. Ott voltak a szövetséges és társult főhatalmak, nevezetesen az Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán, valamint a szövetséges és társult hatalmak, név szerint Belgium, Bolívia, Brazília, Kína, Kuba, Ecuador, Görögország, Guatemala, Haiti, Hedzsasz, Honduras, Libéria, Nicaragua, Panama, Peru, Lengyelország, Portugália, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Csehszlovákia és Uruguay. Az egyes országok delegációi 4-5 főből álltak, élükön a kormányfővel és tagjaik a külügyminiszterek, valamint nagykövetek voltak. A számos kormányfő és külügyminiszter között kiemelkedő szerepet játszott Wilson amerikai elnök, Lloyd George brit miniszterelnök, Clemenceau francia miniszterelnök, Orlando olasz miniszterelnök, Beneš csehszlovák külügyminiszter, Brătianu román miniszterelnök, Pašić jugoszláv miniszterelnök, Paderewski lengyel miniszterelnök és Venizelosz görög miniszterelnök. A delegációkat a diplomaták, szakértők és tolmácsok népes serege kísérte, és a konferencián részt vevő személyek száma együttesen több mint 10 000 főt tett ki.

A konferencia legfőbb szerve a teljes ülés volt, ez azonban – tekintettel a delegátusok nagy számára – ritkán ülésezett. Az érdemleges előkészítő munka a bizottságokban folyt. Összesen 58 bizottságot hoztak létre, ezek 1646 alkalommal üléseztek. A döntések az 5 nagyhatalom kormányfőiből és külügyminisztereiből álló „legfelsőbb tanácsban", más néven a „tízek tanácsában" születtek. A gyakorlati munka során azonban ez a grémium is tovább szűkült, és a konferencia tulajdonképpeni döntési fórumává az amerikai elnökből, a francia, az angol és az olasz miniszterelnökből álló „négyek tanácsa" vált. A konferencia – jelszavai szerint – a tartós és igazságos béke megteremtéséért munkálkodott, s a demokráciát és a nemzeti elvet tekintette vezéreszmének. A gyakorlatban azonban mindkét eszmét a hatalmi politikai érdekek alárendeltségében értelmezték. A legyőzöttekkel szemben mindkét elv félretolásával, gyakorta stratégiai és gazdasági megfontolásokból döntöttek, amelyeket szükség szerint etnikai vagy történeti argumentumokkal támasztottak alá.

A konferencián részt vevő hatalmak a háború során megfogalmazott – és sok esetben szerződésekkel is szankcionált – célkitűzéseiket igyekeztek érvényre juttatni, ezeket azonban az új helyzet adta lehetőségekhez képest tovább fokozták. Különösen a magát első számú győztesnek tartó Franciaországnál mutatkozott ez a mértékvesztés. A reneszánszát élő francia nacionalizmus a természetes határok jelszavát feleleventve a Rajna-balpartot is be akarta kebelezni, s felemelte szavát a Monarchia felbomlásából visszamaradt Német-Ausztria Németországhoz történő csatlakozása ellen. Franciaország keleten arra törekedett, hogy az újjáalakuló Lengyelországot területileg minél jobban megerősítse, és hogy a Monarchia utódállamait a lehető legnagyobb mértékben megnövelje Ausztria és Magyarország rovására. Le akarta szereltetni a német hadsereget, és a német regenerálódás megakadályozása céljából a vesztest nagyarányú jóvátétellel akarta megterhelni. A brit célok a háború alatt megfogalmazottakhoz képest nem sokat változtak, s noha az angol külpolitika továbbra is fékezte a francia ambíciókat, sok területen mohó szövetségese befolyása alá került. Olaszország a háború során kötött szerződéses ígéretek beváltására törekedett, Japán pedig a Kínától megszerzett Santung-félsziget végleges birtoklására, s egyik sem volt igazi ellenlábasa a mértéktelen francia vágyaknak. Mértéktelen hóditási vágy vezérelte az antant régebbi és újabb kis szövetségeseit is: Lengyelország az 1772-es határokat akarta visszaállítani, Görögország a Bizánci Birodalmat, Szerbia a délszláv egységre törekedett, Csehország a csehek és szlovákok közös államának megteremtésére, Románia pedig Nagy-Románia létrehozására. Egyikőjüknek sem okozott gondot, hogy tervezett új államhatáraikkal milyen belevágnak idegen etnikai testekbe. A háború jogát alkalmazni kívánó győztesek között az Egyesült Államok a méltányos és igaz-

ságos béke álláspontját képviselte, s Wilson arra készült, hogy 1918. jan.-ban megfogalmazott 14 pontját a békekonferencia egészével elfogadtatja.

A békekonferencia első heteiben Wilson amerikai elnök tartotta kézben a kezdeményezést, és az 1919. febr. 14-én tartott teljes ülésen beterjesztette a Nemzetek Szövetsége létrehozásáról szóló indítványt. A Nemzetek Szövetségének 1919. ápr. 28-án végleges szövegében elfogadott egyezségokmánya a nemzetközi béke és biztonság szavatolását, a háború elkerülését és a szerződéses kötelezettségek tiszteletben tartását tűzte ki célul, s e cél elérése érdekében hozta létre magát a Nemzetek Szövetségét. Az egyezségokmány intézkedett a szervezet felépítéséről, meghatározta az irányító szervek, a közgyűlés és a tanács hatáskörét, kijelölte azokat az eszközöket és módozatokat, amelyeknek igénybevételét a kitűzött célok elérése érdekében szükségesnek tartja. Így leszögezte, hogy mindennemű háború a szövetség valamennyi tagállama ellen irányuló háborúnak minősül, s a békebontó a tagállamok együttesét hívja ki maga ellen. Intézkedett a volt német és török gyarmatok ügyében, és azok igazgatására a szövetség egyes tagállamainak adott megbízatást. Az egyezségokmány 26 cikkelye valamennyi Párizs környéki békeszerződésbe belekerült, s azok első fejezetét alkotta.

A békekonferencián a Németországgal kapcsolatos kérdések megoldása állt az érdeklődés homlokterében. A résztvevők különösen a területi kérdéseknek, a hadsereg ügyének és a jóvátételnek tulajdonítottak jelentőséget. Valamennyiben a francia diplomácia lépett fel kezdeményezőként. Nézeteit azonban csak egyetlen esetben tudta maradéktalanul érvényre juttatni: abban, hogy Ausztria ne csatlakozhassék Németországhoz. Clemenceau érvelését, hogy az Anschluss által megmaradna, sőt megerősödne a német hadipotenciál, szövetségesei nem tudták megcáfolni. Annál is kevésbé, mert ebben a kérdésben Orlando is határozottan francia kollégája oldalán állt. A nyugati német határok ügyében azonban nem sikerült érvényesíteni a francia elképzeléseket. Pedig a körülményeket valamennyire reálisan mérlegelő Clemenceau a szélsőséges követeléssel, Németország feldarabolásával elő sem hozakodott. A konferencia résztvevőinek átnyújtott emlékiratában Elzász-Lotaringia visszacsatolását, a Saar-vidék annektálását és a Rajna-balpart független államma való szervezését jelölte meg a francia igények minimumaként. A 2 francia tartomány visszacsatolása a szövetségesek hadicéljai között szerepelt. A Saar-vidékkel kapcsolatban viszont a vitapartnerek könnyen hivatkozhattak az etnikai szempontra, a terület lakosságának német többségére. A Rajna-balpart elcsatolását az Egyesült Államok is, Anglia is határozottan rosszallotta. Az angol külpolitika egyensúlyi szempontjai Németország keleti, Lengyelországgal kapcsolatos határainak megállapításánál is mérséklőleg hatottak.

A német hadsereg és flotta leszerelésének kérdésében viszonylagos egyetértés állott fenn. Párizsban és Londonban egyaránt azt vallották, hogy az esetleges revánsot a német haderő nagyfokú korlátozása akadályozhatja meg. Lloyd George a hadiflotta teljes felszámolását és a hadsereg rendfenntartó alakulatokra történő degradálását indítványozta, s ezzel lényegében Clemenceau is egyetértett. A francia miniszterelnökben élt ugyan a gyanú, hogy a kis létszámú hivatalos hadsereg, amely megőrzi tiszti állományát, könnyen modern tömeghadsereggé növekedhet, de úgy gondolta, hogy ezt a lehetőséget Németország gazdasági korlátozásával elodázhatja. A távlati német korlátozás eszközében, a nagyarányú jóvátételben azonban nem sikerült ilyen könnyen megegyezni. A franciák által előterjesztett csillagászati számokat az angolok és az amerikaiak – jól felfogott gazdasági érdekeiktől vezettetve – sorra visszautasították, a franciák viszont semmiféle engedményre nem voltak hajlandók.

A német kormány 1919. ápr. 18-án kapott meghívást arra, hogy delegációját elküldje a békekonferenciára. A német küldöttség Brockdorf-Rantzau külügyminiszter vezetésével ápr. 29-én érkezett meg Versailles-ba. A külügyminiszter az amerikai elnök 14 pontjára hivatkozva máj. 7-én hosszabb beszédben fejtette ki fenntartásait a szigorú békefeltételekkel szemben, és máj. 29-én átnyújtotta a német kormány ellenjavaslatait. Válaszul jún. 16-án megkapta az antant ultimátumát, amely minden lényeges vonatkozásban fenntartotta az eredeti tervezetet. Brockdorf-Rantzau hazatérése után, jún. 20-án benyújtotta lemondását. Ugyanezen a napon Foch marsall, a szövetséges erők főparancsnoka parancsot kapott, hogy jún. 23-án kezdje meg az előnyomulást, ha a német kormány addig nem fogadja el a békefeltételeket. A német nemzetgyűlés hosszas vita után végül felhatalmazta a kormányt a békeszerződés aláírására. Erre 1919. jún. 28-án Versailles-ban került sor. A szövetséges és társult hatalmak részéről a delegációk vezetői, német részről pedig Müller külügyminiszter és Bell közlekedésügyi miniszter látta el kézjegyével az okmányt.

A békeszerződés 15 fejezetből és 440 cikkelyből állt. A területi intézkedések egy része az elcsatolásokat rögzítette. Elzász-Lotaringiát vissza kellett adni Franciaországnak, Moresnet, Eupen és Malmédy Belgiumé lett, Schleswig-Holstein északi része Dániáé, Luxemburg pedig kivált a német vámszövetségből. Kelet-Poroszország egy része – mint Memel-vidék – további intézkedésig a szövetségesek irányítása alá került, Nyu-

gat-Poroszország és Pomeránia egy része Lengyelország tulajdona lett, Kelet-Poroszországot korridor választotta el a birodalom többi részétől. Danzig szabad város státust kapott és a Nemzetek Szövetsége igazgatása alá került. Posent és Felső-Sziléziát Lengyelországhoz csatolták. A Saar-vidék szintén a Nemzetek Szövetsége igazgatása alá került, azzal a megszorítással, hogy a terület sorsáról 15 év múlva népszavazásnak kell döntenie. Németország gyarmatai mint népszövetségi mandátumok a győztesek kezébe mentek át. Kamerunt és Togót Anglia és Franciaország osztotta fel egymás között, Német Délnyugat-Afrika a Dél-afrikai Unióé lett, Német Kelet-Afrika pedig Anglia, kisebb részben Belgium és Portugália tulajdona lett. Új-Guinea mandátumát Ausztrália, Nyugat-Szamoa mandátumát Új-Zéland kapta meg, a csendes-óceáni szigetek, valamint a santungi koncessziós terület tulajdonosa pedig, mandatárius megbízatás nélkül, Japán lett. További területi intézkedés volt a megszállási övezetek létrehozása. A szerződés értelmében a Rajna-balpart, valamint Köln, Koblenz és Mainz 15 évre a szövetséges haderők megszállása alatt maradt, s kiürítése a német jóvátétel teljesítésének volt a függvénye. A békeszerződés ezenkívül demilitarizált zónát is létrehozott, amely a Rajna bal partját és a Rajnajobbpart 50 km-es sávját foglalta magában. E területen Németország nem létesíthetett erődítéseket s nem állomásoztathatott katonai erőket. A területi intézkedések sorozatát az Anschluss tilalma zárta: a békeszerződés leszögezte, hogy Német-Ausztria nem csatlakozhat Németországhoz.

A fegyveres erőkre vonatkozó cikkelyek előírták, hogy Németország csupán 100 000 főnyi, a belső rend fenntartását szolgáló hadsereget tarthat, megtiltották az általános hadkötelezettséget, úgyszintén nehéztüzérség létesítését és modern fegyvernemek alkalmazását, és előírták a hadianyag kiszolgáltatását. A hadiflotta 15 000 főnyi legénységet alkalmazhatott, és néhány sorhajóból és cirkálóból állhatott. Parti erődítéseket Németország csak korlátozott mértékben létesíthetett. A békeszerződés megtiltotta légiflotta létesítését, és a meglévő gépállományt ki kellett szolgáltatni. A fegyveres erőkre vonatkozó cikkelyek végrehajtását szövetségesközi ellenőrző bizottság felügyelte.

A békeszerződés arra kötelezte Németországot, hogy megtérítse a szövetségeseknek a háború során okozott károkat. A jóvátétel teljes összegét a békeszerződés nem határozta meg, hanem azt a jóvátételi bizottság hatáskörébe utalta. A jóvátételi bizottságnak 1921. máj. 1-jéig kellett döntést hoznia. A békeszerződés viszont 20 milliárd aranymárka azonnali kifizetésére kötelezte Németországot. Ezenkívül ki kellett szolgáltatnia a kereskedelmi flottát, le kellett mondania a külföldi német tulajdonról, s hozzá kellett járulnia, hogy a szövetséges államok Németországgal szemben viszonosság nélkül rendelkezzenek a legnagyobb vámkedvezménnyel.

A békeszerződés a korábbi nemzetközi joggyakorlattól eltérően büntető rendelkezéseket is tartalmazott. Kimondta, hogy II. Vilmos német császárt a nemzetközi szokások durva megsértése miatt bíróság elé kell állítani, s a német kormánynak ki kell szolgáltatnia mindazon személyeket, akik a háború törvényeinek és szokásainak megsértésében elmarasztalhatók. Végezetül a békeszerződés Németországot a háborús felelősség vétkében is elmarasztalta.

Anglia és az Egyesült Államok nem támogatta a Rajna-balpartra vonatkozó francia elképzeléseket, de késznek mutatkozott, hogy a területnek a versailles-i szerződésben megállapított státusát garantálja. Az ezzel kapcsolatos francia–angol, ill. francia–amerikai szerződést, későbbi nevén rajnai garanciális paktumot, szintén 1919. jún. 28-án írták alá. A szerződésben a 2 hatalom kijelentette, hogy a versailles-i szerződés vonatkozó cikkelyeinek Németország részéről történő bármely megsértését a világbéke megzavarásának tekinti, s kötelezettséget vállalt rá, hogy Franciaországnak azonnali segítséget nyújt.

A német kérdés mellett az orosz kérdés megoldása állt a párizsi békekonferencia homlokterében. Ez utóbbi az Oroszországtól elszakadt államok és Szovjet-Oroszország közötti határvonal, ill. az új, függetlenné vált államok egymás közötti határvonalának megállapítását jelentette. A probléma annyiban volt bonyolultabb, mint a német kérdés, hogy nem egy legyőzöttel, hanem egy volt szövetségessel kellett volna tárgyalni, ez a volt szövetséges viszont társadalmi-politikai berendezkedése miatt nem bizonyult megfelelő partnernek. A megoldásra két kézenfekvő mód kínálkozott. Az egyik a szovjet kormány elismerése, a békekonferenciára való meghívása, és a két-, ill. többoldalú megállapodások létrehozása; a másik: háborús méretű szovjetellenes intervenció végrehajtása, és a restaurált cári (vagy polgári) kormánnyal a békeszerződés megkötése. Az antant mindkét megoldással próbálkozott, s jóllehet az intervenciót részesítette előnyben, határozottan és véglegesen egyik út mellett sem kötelezte el magát. A tárgyalások, amelyeket a franciák ellenzése közepette az angolok és az amerikaiak kezdeményeztek, az utóbbiak határozatlanságán hiúsultak meg. A nagyarányú fegyveres intervencióra, amelyet főként a franciák szorgalmaztak, egyebek mellett a megfelelő hadsereg híján nem kerülhetett sor.

A szövetséges és társult főhatalmak már 1917. márc. 30-i nyilatkozatukban elismerték Lengyelország függetlenségét, ezt az 1919. jún. 28-án aláírt szerződéssel megerősítették. Az utóbbi szerződés kilátásba helyezte, hogy Lengyelor-

ság keleti határait később fogják meghatározni. A lengyel kormány e vonatkozásban az 1772-es határok visszaállítására törekedett, ami - tekintettel az etnikai viszonyokra (ez a megoldás 8 millió ukrán és belorusz bekebelezésével lett volna egyértelmű) – a szövetségeseknél nem talált támogatást. A nagykövetek 1919. dec.-ben tartott konferenciája Curzon angol külügyminiszter javaslatára úgy döntött, hogy kettévágja a vitatott területet, s mindkét oldalra kisebbségeket juttat. A Curzon-vonal azonban sem a szovjet, sem a lengyel kormány részéről nem talált elfogadásra. Vitatott volt Vilna és környékének hovatartozása is, amelyre mind Lengyelország, mind Litvánia igényt tartott. A szövetségesek legfelsőbb tanácsa 1919. dec. 8-án a vitatott területet Litvániának ítélte, döntését azonban ideiglenes jellegűnek nyilvánította. Besszarábiát, amely 1812-től, ill. 1878-tól Oroszországhoz tartozott, Románia még 1917 decemberében elfoglalta, majd kinyilvánította annak Romániával való egyesülését. A szövetségesek hajlottak a román lépés jóváhagyására, végleges döntés azonban a párizsi békekonferencia idején nem született.

A konferencia behatóan foglalkozott a Monarchia felbomlásából visszamaradt Ausztriával és Magyarországgal kötendő békeszerződés kérdéseivel. A probléma területi vonatkozása azonban nem úgy merült fel, mint osztrák, ill. magyar kérdés, hanem mint az olasz, a szerb-horvát-szlovén, a csehszlovák, a lengyel és a román igények kielégítése. Részint azért nem, mert a legyőzöttek részt sem vettek a békekonferencián, részint azért nem, mert a területi kérdések eldöntését a háború alatt kötött szerződések, ill. fegyverszüneti megállapodások nagyjából körvonalazták. Ennek megfelelően a viták elsősorban az osztozkodó államok képviselői között folytak, amibe a nagyhatalmak saját érdekeiknek megfelelően kapcsolódtak bele, s a legyőzötteknek a békekonferencián nem akadt ügyvédjük. Csupán a mértékét vesztett területi követelésekkel szemben fordultak elő alkalmanként angol és amerikai részről rosszalló megnyilatkozások. Olaszország és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között éles vita folyt Dalmácia és Fiume hovatartozásának kérdésében, amelyben az előbbi az 1915-ös londoni szerződésre, az utóbbi a győzelem kivívásában szerzett érdemeire hivatkozott. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Románia a Bánátban meghúzandó határ kérdésében különbözött össze, s a vita során mindkét fél gazdasági és etnikai argumentumokkal élt. Lengyelország és Csehszlovákia a sziléziai Teschen hovatartozásának kérdésében került szembe egymással. A nagyhatalmak etnikai alapon nem találták megalapozottnak a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Klagenfurtra vonatkozó igényét, a csehszlovák kívánságot az északmagyarországi iparvidék megszerzésére, Romániával szemben pedig az 1918-ban kötött különbéke miatt fenntartásokkal éltek az 1916-os bukaresti szerződés teljesítésével kapcsolatosan. E fenntartások az utódállamok területi igényeinek kielégítését csak kismértékben befolyásolták.

Az Ausztriával kötött békeszerződést Saint Germain-en-Laye-ban 1919. szept. 10-én írta alá a szövetségesek meghatalmazottja, valamint Renner osztrák kancellár. A békeszerződés értelmében a birodalmi tanácsban képviselt országok és tartományok elkerültek Ausztriától, és az új állam a korábbi Német-Ausztriára zsugorodott. Krajna és Karintia tartományok egy része, valamint Isztria és Dél-Tirol Olaszországé lett, Krajna nagyobbik része, Dalmácia, Dél-Stájerország és Karintia egy része a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak jutott, Galíciát Lengyelország, Bukovinát pedig Románia kapta meg. A békeszerződés értelmében Ausztria elismerte Csehszlovákia függetlenségét, és azt, hogy az új állam Csehországból, Morvaországból és Szilézia-ból alakul meg. Ezzel együtt azt is tudomásul vette, hogy mintegy 3 millió német kerül Csehszlovákia határai közé. A békeszerződés Klagenfurt és környékének hovatartozása kérdésében népszavazást írt elő, a korábban Magyarországhoz tartozó Burgenlandot pedig Ausztriához csatolta. Ausztriának át kellett adnia hadi- és kereskedelmi flottáját a győzteseknek, s kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy nem tart 30 000 főnél nagyobb létszámú hadsereget. Ausztriának Németországhoz hasonlóan viselnie kellett a háborús felelősséget, s jóvátételt kellett fizetnie. A békeszerződés általánosságban megtiltotta, hogy Ausztria lemondjon függetlenségéről, és konkrétan tilalmazta, hogy Németországhoz csatlakozzék.

A békekonferencián a Törökországgal kapcsolatos kérdésekben sem született megállapodás. Az Oszmán Birodalom sorsát már a háború alatti szerződések eldöntötték, de a mértéktelen nyereségvágy minden előzetes tervezést felborított. Törökországban az angol külpolitika bizonyult olyan mohónak, mint amilyennek a francia Németországban. A hódító étvágy bizonyos vonatkozásban kielégült. Franciaország – az angol követelésnek engedve – hozzájárult, hogy a kőolajban gazdag Mosul és környéke Angliának jusson; Olaszország pedig tudomásul vette, hogy Szmirna vidékét Anglia pártfogoltja, Görögország kapja meg. Franciaország a Rajna mellett, Olaszország pedig az Adria partjainál nem nélkülözhette az angol támogatást, de még ez az engedékenység sem küszöbölte ki az összes nehézséget. Anglia nemcsak az arab területeket és a részben görögök által lakott területeket akarta kivonni Törökország fennhatósága alól, hanem Konstantinápolyt és a tengerszorosokat is. Ezeket a kulcsfontosságú pozíciókat

brit protektorátus alá akarta vonni, és a művelet leplezéséhez meg akarta szerezni a Nemzetek Szövetsége lobogóját. A megoldást az szentesítette volna, ha többekkel együtt az Egyesült Államok is szavatolja Konstantinápoly és a tengerszorosok új státusát. Wilson, aki az amerikai közvélemény szerint már így is túlságosan belebonyolódott az európai ügyekbe, határozottan elutasította az ilyen kötelezettségvállalást. Amikor kiderült, hogy a szultán küldöttsége is ellenzi az internacionalizálást, a török békeszerződés ügye végképp holtpontra jutott. A rendezéshez az angol diplomáciának új utat kellett keresnie. A kudarcot nem ellensúlyozta érdemlegesen, hogy a győztesek viszonylag könnyen megállapodtak a Bulgáriával kötendő béke alapvonalaiban. Magát a békeszerződést 1919. nov. 27-én írták alá Neuillyben. Bulgária nem szenvedett olyan mértékű területi veszteségeket, mint Ausztria. Északon és nyugaton Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság javára kisebb határmódosításokat hajtottak végre, Görögország javára viszont le kellett mondania Macedónia déli részéről, ami egyet jelentett azzal, hogy elvágták az Égei-tengertől. Bulgária jövendő hadseregét a békeszerződés 20 000 főre korlátozta, emellett súlyos jóvátételi összeg megfizetésére kötelezte az országot.

A párizsi békekonferencián a versailles-i, a Saint Germain-i és a neuillyi békeszerződések mellett számos ún. kisebbségvédelmi szerződés jött létre. A szövetséges és társult főhatalmak 1919. jún. 28-án Lengyelországgal, 1919. szept. 10-én Csehszlovákiával és a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal, 1919. dec. 9-én Romániával, majd már a békekonferencia berekesztése után, 1920. aug. 10-én Görögországgal kötöttek ilyen szerződést. Az aláíró országok, amelyekhez a békeszerződések következtében nagy lélekszámú kisebbségek tartoztak, kötelezték magukat, hogy lakosságuknak születési, állampolgársági, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül a teljes jogegyenlőséget biztosítják. A legyőzöttek magukban a békeszerződésekben vállaltak hasonló kötelezettségeket. A kisebbségvédelmi szerződések rendelkezései nemzetközi érdekű kötelezettségeknek minősültek és a Nemzetek Szövetségének garanciája alá kerültek. A párizsi békekonferencia, jóllehet még számos kérdés, így a magyar és a török békeszerződés is aláírásra várt, 1920. jan. 21-én formálisan befejezte munkáját. A „legfelsőbb tanács" helyét Párizsban a „nagykövetek tanácsa" foglalta el.

A magyar békeszerződés tervezetét 1920. jan. 15-én még a konferencián nyújtották át az Apponyi Albert vezette magyar delegációnak. Apponyi Albert 1920. jan. 16-án a legfelsőbb tanács előtt logikus és meggyőző beszédben fejtette ki a magyar kormány fenntartásait, és a wilsoni elvekre hivatkozva a vitatott területek nagy részére népszavazás megtartását indítványozta. Érvelése azonban, jóllehet mély hatást gyakorolt a jelenlévőkre, semmilyen változtatást nem tudott kieszközölni. A békeszerződés végleges szövegét – kisebb határkiigazításokat kilátásba helyező levél kíséretében – Millerand francia miniszterelnök 1920. máj. 6-án adta át a magyar delegációnak. A szerződés aláírására 1920. jún. 4-én a Nagy-Trianon palotában került sor. Magyar részről Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt az aláíró. A 11 fejezetből és 364 cikkelyből álló békeszerződés részletesen szabályozta Magyarország határait és nemzetközi kötelezettségeit. A békeszerződés területi rendelkezései következtében az ország korábbi (Horvátországgal együtt számított) 324 000 km² területe 93 000-re, lakóinak száma a korábbi 21 millióról 8 millióra csökkent. A Felvidék Kárpátaljával együtt Csehszlovákia része lett, Erdély a Parciummal együtt és a Bánát egy része Romániának jutott, Horvátország, Bácska és a Bánát egy része a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz, Nyugat-Magyarország pedig Ausztriához került. Az etnikai elveket durván megsértő rendezés következtében 1,5 millió magyar nemzetiségű lakos Romániához, 1 millió Csehszlovákiához, 0,5 millió pedig a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, ami annyit jelentett, hogy a magyar népesség több mint 1/3-a elszakadt az anyanemzettől. A békeszerződés korlátozta az állami szuverenitást, amennyiben megtiltotta, hogy Magyarország más országokkal államszövetségre lépjen, és fegyveres erőinek létszámát is limitálta, 35 000 főben. A békeszerződés ezenfelül jóvátételi kötelezettség teljesítését helyezte kilátásba.

A Törökország és a szövetségesek közötti békeszerződést 1920. aug. 10-én írták alá Sèvresben. Területi intézkedéseit tekintve a Párizs környéki békék között ez volt a legszigorúbb; Törökország elveszítette területének 3/4 részét. Az arab területek közül Irak és Palesztina mint népszövetségi mandátum Angliához került, Arábia brit érdekövezet lett, Szíria és Libanon igazgatására pedig Franciaország kapott megbízatást. Ezenfelül Törökországnak el kellett ismernie az Egyiptom feletti brit protektorátust. A tulajdonképpeni török területek sem kerülték el a megcsonkítást. Szmirna és környéke Görögország fennhatósága alá került, Anatólia többi részét Anglia, Franciaország és Olaszország osztotta fel egymás között befolyásolási övezetekre. A békeszerződés értelmében a tengerszorosok nemzetközi felügyelet alá kerültek. Törökország kötelezettséget vállalt, hogy elismeri Örményország függetlenségét, és szabad utat biztosít neki a tengerre. A török hadiflottát elkobozták, a török hadsereg létszámát 50 000 főben állapították meg. A török pénzügyek nemzetközi ellenőrzés alá kerültek,

és a győztesek állampolgárai török területen újra kivételes jogokat élvezhettek.

A békeszerződések életbe léptetése a nemzetközi joggyakorlat szerint az aláíró országok által történő becikkelyezésnek és a ratifikációs okmányok kicserélésének volt a függvénye. A legfontosabb szerződés, a versailles-i béke becikkelyezése parlamenti, ill. rendeleti úton a német, a francia, az angol, ill. az olasz parlamentben 1919 őszén végbement, az amerikai törvényhozás viszont elutasította a becikkelyezést. Egyúttal a rajnai garanciális paktum becikkelyezését is elutasította, amely ennek következtében nem is lépett hatályba. A ratifikációs okmányok kicserélésére 1920. jan. 10-én került sor Párizsban. Az amerikai döntés következtében azonban ez a béke hatékonyságának jelentékeny részét elveszítve lépett életbe.

A békeszerződések végrehajtása során 1920–21 folyamán lezajlottak a szerződésekben előirányzott népszavazások. Az Észak-Schleswigben tartott népszavazás az északi övezetben Dánia, a déli övezetben Németország számára bizonyult kedvezőnek. Kelet-Poroszországban a szavazók túlnyomó többsége a Németországhoz való csatlakozás mellett döntött. Felső-Sziléziában a városi lakosság Németország, a falusi népesség Lengyelország mellett voksolt. A terület legnagyobb része – az értékes szénbányákkal együtt – az antant döntése értelmében végül Lengyelországhoz került. A Saar-vidék hovatartozásának kérdésében 1935. jan. 13-án zajlott le a népszavazás, aminek eredményeként a terület Németországé lett. Klagenfurt hovatartozásának kérdésében az 1920. okt.-ben tartott népszavazás Jugoszlávia rovására és Ausztria javára döntött. Sopron hovatartozásának kérdésében az 1920. dec.-ben tartott népszavazás Magyarország javára döntött.

A Németország által az egyes országoknak fizetendő jóvátétel százalékos arányát az 1920. júl. 5–16. között tartott spai konferencia határozta meg. A jóvátételi bizottság 1921. ápr. 27-én a jóvátétel összegét 132 milliárd aranymárkában állapította meg. Az 1924. ápr. 9-én elfogadott Dawes-terv újból rendezte a német jóvátétel kérdését, meghatározva az évente fizetendő összegeket. Az 1929. jún. 7-én kidolgozott Young-terv újra fix összeget, 113 milliárd aranymárkát irányzott elő, a fizetések azonban a világgazdasági válság kirobbanása miatt megszűntek. A lausanne-i szerződés 1932. júl. 7-én eltörölte a német jóvátételi fizetéseket, és 3 milliárd márka befizetésével az ügyet rendezettnek nyilvánította. Hasonló módon járt el a többi jóvátétel esetében is, és a lausanne-i egyezményekkel végül valamennyit rendezettnek nyilvánították.

A békekonferencián függőben maradt kérdések közül először Besszarábia ügye rendeződött. Az 1920. okt. 28-i párizsi szerződésben Anglia, Franciaország, Olaszország és Japán elismerte Besszarábia Románia által történt bekebelezését. Lengyelország keleti határait az 1920. ápr.–okt. folyamán lezajlott szovjet–lengyel háború után az 1921. márc. 18-án aláírt rigai béke rögzítette. A békeszerződés értelmében a határ a Curzon-vonaltól 200 km-re keletre húzódott, Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia Lengyelországhoz került. Szovjet-Oroszország 1920 folyamán békeszerződést írt alá Észtországgal, Litvániával, majd Lettországgal, s elismerte a balti államok függetlenségét. Lengyelország 1920. okt.-ben elfoglalta és bekebelezte Vilnát.

A Párizs környéki békék közül legrövidebb ideig a Törökországgal kötött sèvres-i békeszerződés volt érvényben. Kemal Atatürk forradalma és a Görögország, valamint Anglia ellen 1921–22 folyamán vívott sikeres háború után az 1923. júl. 24-én aláírt lausanne-i szerződéssel Törökország visszaszerezte szuverenitását. A többi békeszerződés egyes cikkelyei a 30-as években, Németország hatalmi súlyának növekedése következtében változtak meg. Németország 1935. márc. 16-án újra bevezette az általános hadkötelezettséget. Az 1935. jún. 18-án aláírt angol–német flottaegyezmény értelmében Németország jogot nyert rá, hogy hadiflottáját az angol hajóhad 1/3-ára növelje. A német hadsereg 1936. márc. 7-én megszállta a rajnai demilitarizált övezetet. A Wehrmacht 1938. márc. 12-én bevonult Ausztriába, s törvény szuletett Németország és Ausztria egyesüléséről. Az 1938. szept. 29-i müncheni egyezmény Németországnak ítélte a Szudéta-vidéket. Az 1938. nov. 2-i bécsi döntés értelmében a Felvidék déli része visszakerült Magyarországhoz. A Párizs környéki békékkel kapcsolatos egyéb, átmeneti jellegűnek vagy tartósnak bizonyuló változások közvetlenül a II. világháború előtt és alatt következtek be.

A párizsi békekonferencia, 1946

Az 1930-as években Japán, Olaszország és Németország agressziv fellépése folytán számos területen megrendült az I. világháborút követő rendezésekkel kialakított status quo. A foganatositott változtatások sok helyütt túlmutattak a békeszerződések revizióján. Japán 1931-ben elfoglalta Mandzsúriát, majd 1937-ben háborút inditott Kína ellen, s az ország egész tengerparti sávját megszállta. Olaszország 1935-ben megtámadta és elfoglalta Etiópiát, és az olasz király Etiópia császárává nyilvánította magát. Németország 1935-ben újra bevezette az általános hadkötelezettséget, 1936-ban megszállta a rajnai demilitarizált övezetet, 1938-ban magához csatolta Ausztriát, s négyhatalmi döntőbiróság határozata révén megszerezte Csehszlovákiától a Szudéta-vidéket. De ez csak a kezdet volt.

Németország 1939. márc. 15-én megszállta s német protektorátus alá vette Cseh- és Morvaországot. A felbomló Csehszlovákiából még márc. 13-án német védnökség alatt létrejött az önálló Szlovákia, Kárpátalja pedig Magyarországhoz került. 1939. márc. 22-én Németország ultimátumban követelte Litvániától a Memel-vidék visszaadását, s a litván kormány kénytelen volt a kérést teljesíteni. 1939. márc. 28-án végleg győzedelmeskedett a spanyolországi fasiszta lázadás, és Franco tábornok csapatai bevonultak Madridba. 1939. ápr. 7-én olasz csapatok szálltak partra Albániában, s a meghódított országot perszonálunió formában Itáliához csatolták.

Prága német megszállása a Németországgal szembeni angol–francia megbékítő politika látványos kudarca volt. Kiderült, hogy hibás az a feltételezés, hogy a német ambíciók az etnikai keretek között kielégülhetnek, bebizonyosodott, hogy a hitleri Németország az európai hegemónia megszerzésére törekszik. Miután nyilvánvaló volt, hogy Németország következő áldozata Lengyelország lehet, Chamberlain brit miniszterelnök 1939. márc. 29-én az alsóházban bejelentette, hogy Nagy-Britannia garanciát vállal Lengyelország függetlenségéért, és szükség esetén minden eszközzel segítségére siet. Lengyelország megvédése azonban csak szovjet katonai közreműködéssel volt elképzelhető, ezért az angol és a francia kormány szövetségi ajánlatot tett a Szovjetuniónak. Németország a kétfrontos háború elkerülése céljából szintén közeledett Moszkvához, így a Szovjetunió kulcsszerepbe került. A szovjet kormány, részint mert korábban kedvezőtlen tapasztalatokat szerzett a nyugati hatalmakkal való együttműködésből, részint mert a Németországgal való megegyezés közvetlen területi előnyöket ígért, végül a német ajánlat elfogadása mellett döntött. Az 1939. aug. 23-án Moszkvában aláírt egyezmény értelmében mindkét fél semlegességre kötelezte magát szerződőtársa háborúja esetén. A szerződéshez csatolt titkos függelék Lengyelország nyugati részét és Litvániát Németország, Lengyelország keleti részét, valamint Finnországot, Észtországot, Lettországot és Besszarábiát szovjet érdekkörbe utalta. A szerződés semlegességre vonatkozó részét nyilvánosságra hozták. Mintegy válaszul a szovjet–német szerződésre Anglia 1939. aug. 25-én kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötött Lengyelországgal.

Németország 1939. szept. 1-jén megtámadta Lengyelországot. Anglia és Franciaország 1939. szept. 3-án hadat üzent Németországnak. A hadüzeneteket a nyugati fronton azonban semmiféle harci cselekmény nem követte, így gyorsan érvényesült a német hadsereg számbeli és technikai fölénye, és a német páncélos egységek már szept. 8-ra Varsó alá érkeztek. A szovjet kormány azon a címen, hogy a lengyel állam megszűnt létezni és a lengyel kormány nem ad életjelt magáról, szept. 17-én parancsot adott a Curzon-vonalig terjedő terület megszállására. A német és a szovjet csapatok szept. 25-én Breszt-Litovszk térségében találkoztak. A legyőzött és megszállt Lengyelország sorsát az 1939. szept. 28-án aláírt szovjet–német barátsági és határmegállapító szerződés szabályozta. A szerződésben meghúzták azt a vonalat, amely a szovjet, ill. a német érdekeket elválasztja, s kimondták, hogy a szükséges állami újjárendezés a vonaltól keletre a szovjet, a vonaltól nyugatra a német kormány hatáskörébe tartozik. A keletre eső részek, vagyis Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia a Szovjetunióhoz kerültek, a nyugatra eső részek részint Németország részei lettek, részint a Németországtól függő Lengyel Főkormányzóság nevet vették fel. Litvánia megfelelő területi kompenzáció fejében szovjet érdekkörbe került.

Anglia és Franciaország visszautasította Hitler 1939. okt. 6-i, a Reichstagban tett békeajánlatát, de fegyveres cselekményekre nyugaton továbbra sem került sor, és a „furcsa háború" folytatódott. Keleten a Szovjetunió 1939. szept.–okt. folyamán kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötött a balti államokkal, s katonai támaszpontokat létesített Észtország, Lettország és Litvánia területén. Hasonló igénnyel és területi követeléssel lépett fel Finnországgal szemben, amit azonban a finn kormány nem teljesített. A Szovjetunió erre 1939. nov. 30-án megtámadta Finnországot, nem létezőnek nyilvánította a finn kormányt, és az annexió burkolt szándékával finn népi demokratikus kormányt hozott létre. A finn hadsereg azonban a finn kormány parancsára hónapokon keresztül sikeresen ellenállt, s noha végül érvényesült a szovjet hadsereg számbeli fölénye, a szovjet kormány kénytelen volt elállni annexiós terveitől. Az 1939. márc. 12-én aláírt moszkvai béke értelmében Finnország jelentős területet veszített, de megőrizte állami önállóságát.

A nyugati „furcsa háború" 1940 tavaszán változott át valódi háborúvá. A német hadsereg 1940. ápr. 9-én megszállta Dániát, majd az angol flottával és a norvég hadsereggel vívott rövid küzdelem után Norvégiát. Hitler máj. 28-án Eupen és Malmédy környékét Németországhoz csatolta. 1940. máj. 10-én támadás indult Belgium, Hollandia, Luxemburg és Franciaország ellen, amelybe Németország oldalán jún. 10-én Olaszország is bekapcsolódott. A hadjárat váratlanul gyors német győzelemmel végződött. A holland kormány máj. 15-én Londonba menekült, Belgium máj. 25-én kapitulált, Franciaország pedig jún. 17-én fegyverszünetet kért. A német–francia fegyverszüneti szerződés aláírására 1940. jún. 22-én került sor Compiègne-ben, ugyanott, ahol az I. világháború utáni fegyverszünetet megkötötték. Franciaország ahhoz ké-

pest, hogy milyen katasztrofális vereséget szenvedett, és ahhoz képest, hogy hogyan járt el Hitler Lengyelországgal, viszonylag enyhe feltételeket kapott. A német mérsékletnek a jelentős francia hadiflotta és gyarmatbirodalom volt a magyarázata, amely túlzott német követelések esetén a háborút továbbfolytató Anglia tartalékává válhatott. A fegyverszüneti szerződés értelmében Franciaország ⅔ része német és olasz megszállás alá került, de a délnyugati részen Pétain marsall irányítása alatt fennmaradhatott a francia államiság.

Németország hatalmi súlyának megnövekedése után a szovjet kormány elérkezettnek látta az időt, hogy beváltsa az 1939. aug. 23-i szerződésben számára kiállított váltót. 1940. jún. 17-én a német kormány egyetértésével szovjet csapatok szállták meg Észtországot, Lettországot és Litvániát. A szovjet csapatok jelenlétében választott új parlamentek országaik felvételét kérték a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségébe, amit a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa teljesített. Jún. 26-án a szovjet kormány ultimátumban szólította fel Romániát Besszarábia és Észak-Bukovina átengedésére, amit a román kormány német tanácsra teljesített. A Szovjetunió Finnországgal szemben is területi követeléseket támasztott, a finn kormány azonban nem mutatkozott hajlandónak az engedményre. A keleten végbement változásokhoz tartozott még, hogy az 1940. aug. 30-án, Németország és Olaszország részvételével meghozott második bécsi döntés Magyarországnak ítélte Észak-Erdélyt, és az 1940. szept. 7-i craiovai megállapodás értelmében Románia átengedte Bulgáriának Dél-Dobrudzsát.

Hitler egész stratégiáját arra a feltevésre építette, hogy Anglia szárazföldi szövetséges nélkül feladja a küzdelmet és kiegyezik Németországgal. E meggyőződésben 1940. júl. 17-én békefelhívást intézett Angliához, a Churchill vezette brit kormány azonban júl. 22-én a felhívást elutasította. A döntésben a brit állhatatosság mellett az is szerepet játszott, hogy Anglia ekkor már maga mögött tudta az Egyesült Államok morális és anyagi támogatását. A brit elutasítást követően Hitler parancsot adott az angliai partraszállás előkészítésére. A partraszállás a brit flottafölény miatt a német légifölényt feltételezte. Miután a légifölény kiharcolása nem sikerült, a partraszállást Hitler 1940. szept. 17-én határidő nélkül elhalasztotta. Hasonlóképp eredménytelennek bizonyultak a Spanyolország és a vichyi Franciaország háborúba történő bevonására irányuló próbálkozások, úgyszintén a brit tengeri erő megtörését célzó erőfeszítések. A katonai megoldás kudarca után Anglia diplomáciai elszigetelése látszott az egyetlen járható útnak. Az 1940. szept. 27-én Japán, Németország és Olaszország háromhatalmi szerződésében a felek katonai segítséget ígértek egymásnak arra az esetre, ha a háborúba még be nem lépett hatalom valamelyiküket megtámadná. A megállapodásnak az volt a tulajdonképpeni értelme, hogy az Egyesült Államokat visszatartsa Anglia megsegítésétől, s ezáltal az utóbbit teljesen izolálja. A szerződés emellett érdekszféra-megállapodás is volt, amennyiben Európa vezetését Németország és Olaszország, a nagy-ázsiai térség új rendjének kialakítását Japán hatáskörébe utalta. A háromhatalmi egyezményhez a német befolyás alatt álló kis országok: Magyarország, Románia, Szlovákia, Bulgária, Jugoszlávia, majd Horvátország is csatlakoztak. Németország a háromhatalmi egyezményt a Szovjetunió bevonásával négyhatalmi egyezménnyé szándékozott szélesíteni. Molotov szovjet miniszterelnök 1940. nov. 12–13-án lezajlott berlini tárgyalásai során ettől az ajánlattól nem zárkózott el, és nov. 25-én a moszkvai német nagykövet előtt ki is fejtette a csatlakozás feltételeit. Egyebek mellett azt kívánta, hogy a megkötendő szerződésben a felek ismerjék el, hogy a szovjet területi aspirációk súlypontja a Perzsa-öböl irányába esik. Hitler azonban válasz nélkül hagyta a szovjet felajánlkozást, s 1940. dec. 18-án aláírta a Barbarossa-tervet, amely a Szovjetunió megtámadását helyezte kilátásba. A döntést részint az motiválta, hogy az élettér-tervet Németország eredetileg is a Szovjetunió rovására akarta megvalósítani, részint az, hogy Hitler az angol ellenállást az Egyesült Államokba és a Szovjetunióba vetett brit reményekkel hozta összefüggésbe. Az Egyesült Államok kikapcsolására nem volt meg a lehetősége, a Szovjetuniót viszont katonailag legyőzhetőnek tartotta. A Szovjetunió elleni sikeres hadjárat így, feltételezése szerint, Anglia kapitulációját is meghozhatta.

Olaszország 1940. szept. 13-án Líbiából kiindulva offenzivát indított a brit protektorátus alatt álló Egyiptom ellen, majd okt. 28-án, Németországgal való egyeztetés nélkül, megtámadta Görögországot. Mindkét hadjárat súlyos kudarccal végződött, és Olaszország védekezésbe szorult. 1941. márc. 25-én németellenes kormány került hatalomra Belgrádban, erre mintegy válaszul Németország ápr. 6-án megtámadta Jugoszláviát. A háborúba Bulgária és Magyarország is bekapcsolódott. Egyidejűleg német támadás indult Görögország ellen. A túlerő mindkét országban győzedelmeskedett: a jugoszláv hadsereg ápr. 17-én, a görög hadsereg ápr. 21-én letette a fegyvert. A győztesek felosztották maguk között Jugoszláviát: Dél-Stájerország Németországhoz, Dalmácia Olaszországhoz, a Bácska Magyarországhoz, Macedónia pedig Bulgáriához került. Horvátország 1941. ápr. 10-én proklamálta függetlenségét. A balkáni hadjárat késleltette a Szovjetunió elleni német felvonulást, és az offenziva megindítására végül 1941. jún. 22-én

került sor. Az agresszióhoz Románia, Finnország, Szlovákia, Magyarország és Olaszország is csatlakozott, s a hadjáratban önkéntes alakulatokkal Horvátország és Spanyolország is részt vett. Hitler és a német hadvezetés 6 hetes villámháborúval számolt, a kalkuláció azonban tévesnek bizonyult. Jóllehet a szovjet hadsereg súlyos veszteségeket szenvedett s egészen Moszkváig hátrált vissza, 1941. dec.-ben, a moszkvai csatában azonban végül megállította a németeket.

A szovjet fegyveres erők eredményes ellenállásához a szovjet kormány diplomáciai sikerei is hozzájárultak. A Szovjetunió 1941. ápr. 13-án semlegességi egyezményt írt alá Japánnal, s ezzel biztosította a kétfrontos háború elkerülését. 1941. júl. 12-én Moszkvában megállapodás jött létre a Szovjetunió és Anglia között a Németország elleni közös hadviselésről, amelyben az aláíró felek kölcsönösen támogatást ígértek egymásnak, s kötelezték magukat, hogy Németországgal nem kötnek különbékét. 1941. júl. 30-án a szovjet kormány újra felvette a diplomáciai kapcsolatot a londoni lengyel emigráns kormánnyal. 1941. aug. 25-én szovjet és brit egységek vonultak be Iránba, azzal a céllal, hogy a Szovjetunióba irányuló hadianyag-szállítás útvonalát biztosítsák. Szept. 9-én egyezmény jött létre Irán, ill. a Szovjetunió és Anglia között a megszállási övezetek felosztásáról. Az Egyesült Államok a Szovjetunióra is kiterjesztette az 1941. márc. 11-én elfogadott kölcsönbérleti törvény érvényességét. A mintegy 10 milliárd dollár értékű fegyver- és hadianyag-szállítás a későbbiekben jelentékenyen éreztette hatását, az első időszak eredményes szovjet védekezésében azonban nem játszott érdemleges szerepet.

Miközben a szovjet–német fronton hadosztályok százai ütköztek meg egymással, a Távol-Keleten is a robbanás küszöbére jutottak a fejlemények. Japán, kihasználva Franciaország összeomlását, 1940. szept.-ben katonai támaszpontokat létesített Indokínában, majd 1941. júl.-ban megszállta az országot. Az Egyesült Államok gazdasági embargóval válaszolt, s a japán kormánytól a Kínában folyó agresszió megszüntetését is követelte. A japán kormány nem volt hajlandó lemondani szerzeményeiről, és miután a Szovjetunióval kötött semlegességi egyezmény révén biztosította a hátát, elhatározta a háborút. A japán hadiflotta 1941. dec. 7-én támadást intézett az Egyesült Államok Pearl Harbour-i tengeri támaszpontja ellen, majd dec. 8-án hadat üzent az Egyesült Államoknak és Angliának. 1941. dec. 11-én Németország és Olaszország nyilvánította ki az Egyesült Államokkal szembeni hadiállapotot. A nagyhatalmak mellett mindkét oldalon számos ország háborúba lépett, így Magyarország 1941. dec. 6-án hadiállapotba került Angliával, majd dec. 13-án az Egyesült Államokkal. A távol-keleti háború az első időszakban a jobban felkészült Japán gyors sikerét hozta, s a japán flotta és hadsereg 1941–42 fordulóján Délkelet-Ázsia és a csendes-óceáni szigetvilág nagy részét elfoglalta.

Németország, Olaszország és Japán még az 1940. szept. 27-én aláírt háromhatalmi egyezményben rögzítette háborús célkitűzéseit. Ez akkor elsősorban a brit és francia gyarmatbirodalom felosztására irányult, s miközben az európai vezető szerepet német és japán, az ázsiai vezető szerepet japán kézbe juttatta, kilátásba helyezte, hogy Közép-Afrika német, Észak-Afrika olasz, Délkelet-Ázsia pedig japán érdekkörbe kerül. A Szovjetunió elleni német agresszió céljait a Hitler főhadiszállásán 1941. jún. 7-én tartott tanácskozáson körvonalazták. Leszögezték, hogy a Baltikumnak, Galíciának, a Krím félsziget környékének, valamint a Volga-vidéknek közvetlenül Németországhoz kell kerülnie, s hogy az Uráltól nyugatra többé nem állhat fenn olyan hatalom, amely Németországot veszélyezteti. Azt is kimondták, hogy a megszállt területek gazdasági erőforrásait teljesen a háború szolgálatába kell állítani. Japán háborúba lépése után az 1941. dec. 11-én aláírt japán–német–olasz, az együttes hadviselésről szóló egyezmény újra leszögezte, hogy a háború utáni rendezésben a háromhatalmi egyezményben kinyilvánított célok számítanak mértékadónak.

Az angolszász hatalmak háborús célkitűzéseit még az Egyesült Államok hadba lépése előtt, 1941. aug. 14-én rögzítette az Egyesült Államok elnökének és Nagy Britannia miniszterelnökének közös nyilatkozata, az ún. Atlanti Charta. Ebben egyebek közt kinyilvánították, hogy országaik nem törekszenek semmiféle területi vagy egyéb növekedésre, hogy nem kívánnak olyan területi változásokat, amelyek nem találkoznak az érdekelt népek óhajával, hogy tiszteletben tartják minden nép jogát arra, hogy saját kormányformáját megválassza, s hogy vissza kívánják állítani mindazon népek szuverén jogait, amely népeket ettől erőszakkal megfosztottak. Sztálin – az amerikai elnökkel és az angol miniszterelnökkel folytatott levelezése, valamint a brit külügyminiszterrel folytatott tárgyalása tanúsága szerint – nem követett ilyen platonikus célokat. Azt kívánta, hogy a 2 nyugati hatalom ismerje el a Szovjetunió 1941. jún. 22-én fennállott határait, vagyis Kelet-Lengyelország, a balti államok és Besszarábia német egyetértéssel végbement annektálását, a Finnországhoz tartozó Petsamo szovjet birtokát és a romániai szovjet támaszpontok létesítését. Ez utóbbiért Romániát Észak-Erdély visszacsatolásával szándékozott kárpótolni. Németországgal kapcsolatosan a közvetlen annexió és a felosztás kombinációját tartotta kívánatosnak, bár ez utóbbit még nem fogalmazta meg pontosan. A Memel-vidéket és Tilsitet közvetlenül a Szovjetunióhoz szándékozott csa-

tolni, Kelet-Poroszországot Lengyelországnak indítványozta átengedni, Ausztriából és Bajorországból önálló államot akart létrehozni, a Rajnavidéket pedig el akarta választani Németország egyéb részeitől. A katonai helyzet azonban 1941 végén nem tette időszerűvé e nagyszabású tervek megtárgyalását és a szövetségesekkel való elfogadtatását. A szovjet kormány egyelőre levette a napirendről a háborús célkitűzéseket, és 1941. szept. 24-én csatlakozott az Atlanti Chartához, majd 1942. jan. 1-jén 25 országgal együtt aláírta az Egyesült Nemzetek nyilatkozatát.

Az 1942-es esztendő nagyobbik részében úgy tűnt, hogy a háromhatalmi egyezmény aláíróinak van nagyobb esélye a háborús célkitűzések realizálására. Az afrikai hadszíntéren nem teremtek ugyan babérok; a líbiai olasz frontot 1941 elején csak a német páncélosok megérkezése mentette meg az összeomlástól, és ezt követően a siker és a kudarc váltogatta egymást. Etiópiában az olasz főerők még 1941. máj.-ban kapitultáltak, és Irak 1941. máj.-ban Németország oldalán történt hadba lépése sem változtatott az erőviszonyokon. A keleti fronton azonban Németország 1942 nyarán újabb általános offenzivát indított, s a német erők eljutottak a Volgáig. Délkelet-Ázsiában folytatódott a japán sikersorozat. Az 1942-es év végétől azonban érvényesülni kezdett az Egyesült Nemzetek számbeli és technikai fölénye, s a háború menetében stratégiai fordulat következett be. 1942. nov. 8-án angol–amerikai csapatok szálltak partra Algériában, s az egyidejűleg Egyiptomból indított támadás eredményeként a németek és az olaszok 1943. máj.-ra kiszorultak Afrikából. 1942. nov. 19-én a szovjet hadsereg támadást indított Sztálingrádnál, aminek eredményeként a 6. német hadsereg 1943. febr. 2-án kapitulált. 1943. júl.-ban a németek még korlátozott célú offenzivát tudtak indítani Kurszknál, de annak kudarca után a kezdeményezés végképp a szovjetek kezébe ment át. 1942. jún. 4–6-án döntő fontosságú ütközet zajlott le az amerikai és a japán flotta között a Midway-szigeteknél, amely amerikai győzelemmel végződött, és ettől kezdve Japán védekezésbe szorult. 1943. júl. 9-én a szövetséges csapatok partra szálltak Szicíliában. Mussolini júl. 7-én megbukott, a Badoglio vezette új olasz kormány szept. 3-án fegyverszünetet kötött a szövetségesekkel, amely szept. 8-án életbe lépett. A német fegyveres beavatkozás miatt Itália ugyan továbbra is hadszíntér maradt, de az első számú szövetséges kiválása előre jelezte az egész szövetségi rendszer várható összeomlását.

A katonai sikereket az antifasiszta koalíció tagállamai külön-külön érték el, s a hadműveletek összehangolása, valamint a háborús célkitűzések egyeztetése még váratott magára. Amerikai és angol részről a Szovjetuniónak a második front megnyitására vonatkozó kívánságát nem tudták teljesíteni, a szovjet háborús célokat pedig nem tudták magukévá tenni. Mindezen negatívumok ellensúlyozása céljából Roosevelt és Churchill 1943. jan. 14–24. között tartott találkozójukon elfogadták a feltétel nélküli kapituláció formulát, vagyis azt, hogy a háborút Németország feltétel nélküli fegyverletételéig fogják folytatni. Ezt a formulát arra szánták, hogy ellensúlyozza a Szovjetunió esetleges különbéke-törekvéseit. A szovjet–német különbékére valóban megvolt az esély, és amikor 1943 nyarán, még a kurszki csata előtt katonai egyensúlyhelyzet keletkezett, Stockholmban nagyköveti szinten kapcsolatfelvételre került sor. A háború előtti határok szavatolására irányuló szovjet kívánság azonban, miután a német hadsereg mélyen a Szovjetunióban tartózkodott, Németország számára nem volt elfogadható. A szövetségesek közötti katonai és politikai egyeztetéshez az első lépést az 1943. okt. 19–30. között tartott moszkvai külügyminiszteri értekezlet tette meg. Ezen megállapodtak abban, hogy a háborút az ellenfél feltétel nélküli fegyverletételéig fogják folytatni, nyilatkozatot fogadtak el Olaszország demokratizálásáról és Ausztria függetlenségének helyreállításáról, valamint a németek által elkövetett kegyetlenkedések megtorlásáról. Az értekezleten az európai kérdések megvizsgálására, köztük a németországi és ausztriai megszállási övezetek határainak megállapítására és a Németországgal szövetséges államokkal kötendő fegyverszüneti egyezmények kidolgozására Európai Tanácskozó Bizottságot hoztak létre. A Szovjetunió bizonyos különállását mutatta, hogy miután nem volt hadiállapotban Japánnal, nem vett részt az amerikai, az angol és a kínai kormányfő 1943. nov. 22–25. között tartott, a Japán elleni háború kérdéseivel foglalkozó kairói konferenciáján. A szovjet hadsereg 1943. nov.-ben visszafoglalta Kijevet, és 1944. jan. 3-án elérte Lengyelország 1939. szept. 1-je előtti határát. A katonai sikerek a Szovjetunió tárgyalási pozícióit erősítették. Sztálin, Roosevelt és Churchill 1943. nov. 28-án tartott teheráni konferenciáján a nyugati hatalmak hozzájárultak, hogy a Curzon-vonal legyen a Szovjetunió nyugati határa, s hogy ennek fejében Lengyelország nyugati határa az Odera mentén húzódjék. Mivel a Curzon-vonal kedvezőtlenebb volt a Szovjetunió számára, mint az 1939. szept. 28-i szovjet–német egyezményben kijelölt határvonal, ahhoz is hozzájárultak, hogy a Szovjetunió Kelet-Poroszország északi részét, Königsberg városával együtt annektálja. A részletek tisztázása nélkül abban is megállapodtak, hogy az egységes Németország helyébe önálló német államokat kell létrehozni. A nyugati hatalmak ragaszkodtak Finnország önállóságához, de azt nem tudták elérni, hogy a balti államok jövendő sorsáról korrekt népszavazás döntsön. A 3 hatalom ösz-

szehangolta a következő év hadműveleteit. Megállapodtak abban, hogy a nyugatiak 1944. máj.-ban Franciaországban megnyitják a második frontot, a szovjet hadsereg pedig ezzel egyidejűleg támadást indít, hogy megakadályozza a német haderők átszállítását a nyugati frontra. Mivel az angol–amerikai hadvezetés attól tartott, hogy a szovjet fegyveres erők a háború befejezésekor a Rajnánál vagy attól is nyugatabbra állomásoznak, az Európai Tanácskozó Bizottságban 1944. febr. 18-án elfogadták azt a szovjet indítványt, amely a kelet–nyugat demarkációs vonalat Németországban a Lübeck–Eisenach vonalon javasolta megállapítani. A Németország megszállási övezeteiről és Berlin igazgatásáról szóló végleges egyezményt 1944. szept. 12-én írták alá Londonban.

Az 1944-es év első felében a szovjet hadsereg visszafoglalta egész Ukrajnát, elérte a Kárpátok vonalát, Besszarábia határát és a Baltikumot. 1944. jún. 4-én a szövetségesek elfoglalták Rómát. 1944. jún. 6-án a normandiai partraszállással megindult a szövetségesek Németország elleni inváziója. 1944. jún. 22-én megindult a szovjet hadsereg nagy nyári offenzívája. Északon a szovjet hadsereg visszafoglalta Viborgot, a középső fronton elérte a Visztulát, délen pedig Jassynál áttörte a német–román frontot. Romániában 1944. aug. 23-án államcsíny zajlott le, s az új kormány fegyverszünetet kért. A fegyverszüneti szerződést 1944. szept. 12-én írták alá Moszkvában. Románia kötelezte magát, hogy 12 hadosztállyal részt vesz a Németország és Magyarország elleni háborúban és 300 millió dollár jóvátételt fizet a Szovjetuniónak. Az egyezmény visszaállította az 1940. jún. 28-i szerződésben meghatározott szovjet–román határt (azaz visszaadta Besszarábiát a Szovjetuniónak), semmisnek nyilvánította az 1940. aug. 30-i második bécsi döntést, s úgy intézkedett, hogy Erdély vagy annak nagyobbik része visszakerül Romániához. Finnország 1944. szept. 4-én kért fegyverszünetet, s az egyezményt 1944. szept. 19-én írták alá Moszkvában. Finnország kötelezte magát, hogy lefegyverzi a területén tartózkodó német fegyveres erőket, a szovjet főparancsnokság rendelkezésére bocsátja a Finnország déli részén fekvő repülőtereket, a Szovjetunió javára lemond Petsamóról, és haditengerészeti támaszpont létesítése céljából bérbe adja a Szovjetuniónak Porkkala–Udd térségét. Bulgária, amely 1941. dec. 12. óta csak Angliával és az Egyesült Államokkal állt hadiállapotban, 1944. szept. 5-én szovjet hadüzenetet kapott, s a szovjet hadsereg megszállta az országot. A fegyverszüneti egyezmény aláírására 1944. okt. 28-án került sor Moszkvában. Bulgária kötelezte magát, hogy hadseregét a szovjet főparancsnokság által kívánt mértékben a Németország és a Magyarország elleni háború rendelkezésére bocsátja, és hogy kivonja fegyveres erőit Görögország és Jugoszlávia területéről. A megállapodás nem kötelezte Bulgáriát jóvátétel fizetésére, s nem tett említést az 1940-es craiovai szerződésről. Magyarország szintén fegyverszünetet kért, és a fegyverszüneti megállapodást 1944. okt. 11-én írták alá Moszkvában. Annak életbe léptetésére azonban nem került sor, mert Horthy kormányzó okt. 15-én lemondott, és Szálasi Ferenc kormánya Németország oldalán tovább folytatta a háborút. A fegyverszüneti egyezményt végül a Dálnoki Miklós Béla vezette ideiglenes kormány 1945. jan. 20-án írta alá és léptette életbe. Magyarország kötelezte magát, hogy a Németország elleni háborúhoz 8 hadosztályt a szovjet főparancsnokság rendelkezésére bocsát, csapatait visszavonja az 1937. dec. 31-i határok mögé, és 300 millió dollár jóvátételt fizet a Szovjetuniónak, ill. Csehszlovákiának és Jugoszláviának.

A szovjet hadsereg katonai sikerei Kelet-Európában előrevetítették, hogy a térség jövendő sorsának alakulására a Szovjetunió rendelkezik majd döntő befolyással. Ennek jele volt, hogy a szovjet kormány, miután még 1943 folyamán megszakította a diplomáciai kapcsolatot a londoni emigráns lengyel kormánnyal, 1944-ben a lublini bizottságra ruházta a felszabadított lengyel területek igazgatását, majd 1945. jan. 5-én a bizottságot Lengyelország kormányának ismerte el. Számos jel mutatott arra, hogy a többi kelet-európai országban is az általa létrehozott kormány révén kívánja befolyását érvényesíteni. Az angol diplomácia mindenképpen meg akarta akadályozni az ilyen mértékű szovjet térnyerést, s a háború utáni időszakra bizonyos brit pozíciókat biztosítani akart. Churchill 1944. okt. 9–17. közötti moszkvai látogatása alkalmával megállapodott Sztálinnal abban, hogy Görögországban 90%-os brit, Romániában 90%-os szovjet befolyás érvényesül, Magyarországon és Jugoszláviában fele-fele arányban oszlik meg a befolyás, Bulgária pedig 75%-ban szovjet befolyás alá kerül. A magyarországi és a bulgáriai szovjet befolyást a külügyminiszterek 80%-ra módosították. A Szovjetunióval szembeni brit tárgyalási pozíciót gyengítette, hogy az Egyesült Államok nem a kelet-európai térségnek, hanem a Japán elleni háborúnak tulajdonított elsőbbséget. Az amerikai vezérkar véleménye szerint ugyanis a Japán elleni háború 1949-ig eltarthatott, s hogy hamarább végezzenek, ahhoz Roosevelt mindenképpen meg akarta nyerni a Szovjetunió katonai közreműködését. Ezt a közreműködést viszont csak az Európában tett engedményekkel lehetett megvásárolni. A problémákat mind az amerikai elnök, mind a brit miniszterelnök egy újabb hármas kormányfői találkozón szándékozott tisztázni.

A kormányfői találkozóra 1945. febr. 4–11. között került sor Jaltában. Az amerikai kívánság,

hogy a Szovjetunió vegyen részt a Japán elleni háborúban, szovjet részről kedvező fogadtatásra talált, hiszen ez a háború reváns lehetett Oroszország 1904–05-ben elszenvedett vereségéért. Az 1945. febr. 11-én aláírt titkos egyezmény értelmében a Szovjetunió kötelezte magát, hogy 2-3 hónappal az európai háború befejezése után hadat üzen Japánnak. Az egyezmény kilátásba helyezte Dél-Szahalin és a Kuril-szigetek szovjet birtokát, Port Arthur kikötőjének szovjet flottabázis kialakítását célzó bérbevételét, valamint Külső-Mongólia (a Mongol Népköztársaság) függetlenségének elismerését. Mindez megfelelő ellentételezés volt a háborúban való részvételért, de a Szovjetunió ezenfelül azt is elérte, hogy Ukrajnát és Belorussziát vegyék fel az Egyesült Nemzetek Szövetségébe, s hogy a tengerszorosokra vonatkozó 1936-os montreaux-i szerződés revízió alá kerüljön. A Japán ellen kilátásba helyezett hadba lépésért a nyugati hatalmaknak Kelet-Európában is fizetniük kellett. A jaltai konferencián hozzájárultak ahhoz, hogy a jövendő lengyel és jugoszláv kormány koalíciós alapon, a londoni emigráns lengyel és jugoszláv kormánynak a lublini, ill. belgrádi kormányhoz történő csatlakozásából jöjjön létre. Ez annyit jelentett, hogy megvonták támogatásukat az emigráns kormányoktól. A többi kelet-európai országra nézve Moszkvában elfogadott százalékos arány formálisan nem nyert jóváhagyást a konferencián, de a lengyel és a jugoszláv precedens azt jelentette, hogy ezekben az országokban is tudomásul vették a szovjet érdekek elsőbbségét. Németországgal kapcsolatban az eddigi megállapodásokat kiegészítették azzal, hogy a német kapituláció után a 3 szövetséges átveszi a hatalmat Németországban, az amerikai és az angol megszállási övezetből egy részt kihasítanak Franciaország számára, és hogy Németországnak 20 milliárd dollár jóvátételt kell fizetnie, amelynek fele a Szovjetuniót illeti. A megállapodás azt is kilátásba helyezte, hogy Németországot lefegyverzik, leszerelik és széttagolják. Ez utóbbi konkrét módozatairól azonban nem jött létre megegyezés, így a Németországgal megkötendő fegyverszünet politikai vonatkozásait sem dolgozták ki. A jaltai konferencián megállapodás született még arról, hogy 1945. ápr. 25-re San Franciscóba összehívják az Egyesült Nemzetek konferenciáját.

A szövetségesek döntő túlerejével szemben a német ellenállásnak nem voltak kilátásai. A nyugati és a keleti front már a jaltai értekezlet idején Németország határain belül húzódott, s a következő hetekben és hónapokban teljesen Németország területére helyeződött át. A nyugati szövetségesek 1945. márc. 7-én átkeltek a Rajnán, ápr. 20-án a szovjet hadsereg elérte Berlint, ápr. 28-án az amerikai és szovjet csapatok találkoztak az Elbánál, máj. 2-án Berlin teljesen a szovjet csapatok kezére került. Hitler ápr. 30-án öngyilkosságot követett el. A máj. 2-án Dönitz tengernagy vezetésével Flensburgban megalakult új birodalmi kormány fegyverszünetet kért, amelynek aláírására 1945. máj. 7-én Reimsben, ill. máj. 8-án Berlinben került sor. A fegyverszünet máj. 9-én lépett életbe. Máj. 23-án a Dönitz-kormányt letartóztatták, s jún. 5-én a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország kormányai Németországban átvették a hatalmat.

A német fegyverletételt követően kiéleződtek a szövetségesek között addig is meglévő, de a győzelem kivívása érdekében háttérbe szorított ellentétek. Az elhalálozott Roosevelt helyébe lépő Truman a német kapituláció napján leállította a Szovjetunióba irányuló kölcsönbérleti szállításokat, a szovjet kormány a kelet-európai országokkal kapcsolatosan figyelmen kívül hagyta szövetségesei érdekeit. Az ellentéteket Sztálin, Truman és Churchill (majd az angol választások után Attlee) 1945. júl. 17. és aug. 2. között Potsdamban tartott konferenciája volt hivatva feloldani. A konferencia azonban számos kérdésben nemhogy megoldotta volna, inkább hangsúlyozottabbá tette a nézeteltéréseket. Kölcsönös szemrehányások hangzottak el, hogy akadályozzák az angol és az amerikai megbízottak működését a bulgáriai és romániai, ill. a szovjet megbízottak működését a görögországi és olaszországi szövetséges ellenőrző bizottságban; visszautasításba ütközött az olasz gyarmatok fölötti gyámságra irányuló szovjet kívánság; úgyszintén az az óhaj, hogy a tengerszorosokban szovjet támaszpont létesüljön. A német kérdésben számos ponton létrejött a konszenzus, így abban, hogy lemondanak Németország széttagolásáról, s bár formálisan fenntartják a német egységet, a kelet–nyugat demarkációs vonalat a Németországot kettéosztó vonalnak tekintik. Éles vita folyt Németország keleti határairól, de angol és amerikai részről végül hozzájárultak ahhoz, hogy az Odera–Neisse vonaltól keletre eső terület a békeszerződés megkötéséig lengyel igazgatás alá kerüljön, s kötelezettséget vállaltak arra, hogy a békekötés alkalmával támogatják a Szovjetunió nak Kelet-Poroszországra vonatkozó igényét. A nyugati hatalmak engedékenységét, miként a jaltai konferencián, most is az indokolta, hogy az Egyesült Államoknak szüksége volt arra, hogy a Szovjetunió részt vegyen a távol-keleti háborúban. A 3 nagyhatalom egyébként 1945. júl. 26-án ultimátumban szólította fel Japánt a feltétel nélküli kapitulációra. A konferencia fontos döntése volt még, hogy a legyőzött államokkal való békeszerződések előkészítése céljából létrehozta a külügyminiszterek tanácsát.

A távol-keleti fronton elszenvedett sorozatos kudarcok után a japán kormány diplomáciai

tapogatózás révén kereste a kiutat a reménytelen háborúból. Elsősorban a Szovjetunióban bízott, amellyel szemben megtartotta az 1941-es semlegességi egyezményt. A szovjet kormány azonban elzárkózott minden közvetítés elől, s a jaltai konferencián történt megállapodásnak megfelelően 1945. ápr. 5-én felmondta a semlegességi egyezményt. A japán kormány júl. 27-én elutasította a 3 nagyhatalom potsdami ultimátumát, de az eredményes ellenállásra nem volt többé kilátása. Az amerikai légierő 1945. aug. 6-án atombombát dobott Hirosimára, majd aug. 8-án Nagaszakira. Ugyanezen a napon a Szovjetunió háborúba lépett Japán ellen. A japán kormány 1945. aug. 10-én feltételekkel, majd aug. 14-én feltétel nélkül elfogadta a 3 hatalom potsdami ultimátumát. A fegyverszüneti szerződés aláírására 1945. szept. 2-án került sor.

A potsdami konferencia határozatának megfelelően a Németország szövetségeseivel való békeszerződés előkészítése céljából 1945. szept. 10-én Londonban összeült a külügyminiszterek tanácsa. Az értekezleten a 3 nagyhatalom mellett Franciaország és Kína is képviseltette magát. Az értekezlet éles viták színtere lett; különösen az olasz békeszerződés kapcsán tértek el egymástól a vélemények. A nyugati hatalmak képviselői visszautasították a Líbia gyámságára benyújtott szovjet igényt, úgyszintén a 100 millió dolláros jóvátételi követelést, és azt az indítványt, hogy Trieszttet csatolják Jugoszláviához. A szovjet meghatalmazott a maga részéről alaptalannak nyilvánította a bolgár és a román kormány legitimitásával kapcsolatos nyugati kritikákat. Az a szovjet javaslat, hogy Japánban is hozzanak létre szövetséges ellenőrző bizottságot, a nyugati hatalmaknál talált elutasításra. A konferencia 1945. okt. 2-án eredmény nélkül ért véget, s még a záróközlemény szövegében sem tudtak megegyezni. A külügyminiszterek tanácsának második, 1945. dec. 16–26. között Moszkvában tartott értekezlete, minthogy nem tartalmi, hanem ügyrendi kérdésekre koncentrált, megegyezéssel zárult. Megállapodtak abban, hogy a békekonferenciát legkésőbb 1946. máj. 1-jéig össze kell hívni; meghatározták a békeszerződések megvitatásában részt vevő államokat; kimondták, hogy a békekonferencia csupán javaslatokat tehet a békeszerződésre nézve, de a szerződés végleges megszövegezésében a külügyminiszterek tanácsa illetékes. A Szovjetunió amerikai és angol kívánságra hozzájárult ahhoz, hogy Bulgária és Románia kormányát átalakítsák. A konferencia határozatot hozott még a japáni szövetséges tanács felállításáról, Korea függetlenségéről, valamint a Kína belügyeibe való be nem avatkozásról. A Németország szövetségeseivel kötendő békeszerződések végleges szövegében a 3 nagyhatalom képviselői a külügyminiszterek tanácsának Párizsban, 1946. ápr. 25. és júl. 15. között tartott harmadik tanácskozásán állapodtak meg.

A békekonferencia 1946. júl. 29-én ült össze Párizsban, 21 állam részvételével. A békekonferencia tagja volt a külügyminiszterek tanácsának 5 résztvevője: Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország, Kína és a Szovjetunió, valamint azok az államok, amelyek hathatós részt vettek a háborúban, név szerint Ausztrália, Belgium, Belorusszia, Brazília, Csehszlovákia, a Dél-afrikai Unió, Etiópia, Görögország, Hollandia, India, Jugoszlávia, Kanada, Lengyelország, Norvégia, Új-Zéland és Ukrajna. A hagyományos színhely és a résztvevők nagy száma ellenére a konferencia nem hasonlított a nagy háborúkat lezáró eddigi kongresszusokhoz. Részint azért nem, mert a konferenciának nem volt tárgya a két legyőzött nagyhatalommal, Németországgal és Japánnal kötendő békeszerződés, részint azért nem, mert a konferencia nem rendelkezett döntési jogosítvánnyal, s a végső szót a külügyminiszterek tanácsa volt hivatva kimondani. Ha volt valami hasonlatosság az 1919-es párizsival, az abban mutatkozott, hogy a legyőzöttek nem voltak tagjai a konferenciának, s meghallgatás alkalmával indítványt is csak úgy terjeszthettek elő, ha valamelyik győztes azt magáévá tette. Minthogy a békekonferencia teljes ülése volt az a fórum, amely ajánlásokat tehetett a külügyminiszterek tanácsának, igen fontos ügyrendi kérdésnek bizonyult, hogy az egyetértő szavazatok milyen aránya szükséges az érvényes ajánláshoz. A konferencia összetételéből következően a nyugati hatalmak a kétharmados többséghez ragaszkodtak, a Szovjetunió az egyszerű többség mellett volt. Az ügyrendi kérdésben végül kompromisszumos megoldás született: a nagyobb jelentőségű ajánlások elfogadásához kétharmados, a többiekhez egyszerű szótöbbség volt szükséges. Jóllehet a fegyverszüneti szerződések és a külügyminiszterek tanácsának döntései számos kérdést prejudikáltak, a konferencia sok területen nem takaríthatta meg az éles polémiákat. Különösen Trieszt státusának kérdésében, a jóvátétel ügyében, a dunai szabad hajózás kérdésében, különféle területi elcsatolásokban és a lakosságcserében álltak élesen szemben a vélemények, s a választóvonal többnyire a szovjet és az angol–amerikai delegáció között húzódott. Amikor 1946. okt. 15-én elnapolták a konferenciát, 53 kétharmados többséggel és 41 egyszerű szótöbbséggel elfogadott ajánlás ment el a külügyminiszterek tanácsának címére. A külügyminiszterek tanácsa 1946. nov. 4–15. között New Yorkban tartott értekezletén végleges formába öntötte a békeszerződéseket. 1947. febr. 10-én Párizsban sor került az Olaszországgal, Romániával, Magyarországgal, Bulgáriával és Finnországgal való békeszerződés aláírására.

Olaszország a békeszerződésben Jugoszlávia javára lemondott Isztriáról, Görögországnak átengedte a Dodekanézosz-szigetcsoportot, hozzájárult az olasz–francia határ Franciaország javára történő kiigazításához, elismerte Trieszt szabad város státusát, lemondott Líbiáról, Eritreáról és Olasz-Szomálföldről, elismerte Albánia és Etiópia függetlenségét. Tudomásul vette, hogy hadseregének létszáma nem haladhatja meg a 185 000 főt, nem rendelkezhet atomfegyverekkel, s hogy páncélos fegyvernemét, haditengerészetét és légierejét csak korlátozott mértékben fejlesztheti. Kötelezte magát, hogy összesen 360 millió dollár jóvátételt fizet, amelyből különböző arányban a Szovjetunió, Görögország, Jugoszlávia, valamint Etiópia és Albánia részesül. A Romániával kötött békeszerződés területi és jóvátételi intézkedései azonosak voltak a fegyverszüneti szerződésben kilátásba helyezett intézkedésekkel, azzal az eltéréssel, hogy nem alkalmazták az Erdéllyel kapcsolatos megszorítást, s azt teljes egészében Romániának juttatták. A békeszerződés 138 000 főnyi hadsereg alkalmazását engedélyezte, de a különleges fegyverek tartását megtiltotta, és a repülőgépek számát is korlátozta. Magyarország számára a békeszerződéssel újra a trianoni határok léptek nemzetközi jogi érvényre, azzal az eltéréssel, hogy a Pozsonnyal szemben fekvő 3 községet át kellett engednie Csehszlovákiának. A hadsereg létszáma 70 000 fő lehetett, és kizárólag a belső rend fenntartására alkalmazhatták. A jóvátétel összege azonos volt azzal, amit a fegyverszüneti szerződés megállapított. Bulgária számára az 1941. jan. 1-jei határok léptek újra érvénybe, hadserege 65 000 főt tehetett ki, és Jugoszláviának, valamint Görögországnak 70 millió dollár jóvátételt volt köteles fizetni. Finnország a békeszerződésben elismerte Petsamo szovjet birtokát, tudomásul vette, hogy hadseregének létszáma nem haladhatja meg a 41 500 főt, s hogy a Szovjetuniónak 300 millió dollár jóvátételi fizetéssel tartozik. A békeszerződések a kölcsönös ratifikációk után 1947. szept. 15-én léptek életbe.

A Szovjetunió nyugati határainak rögzítésére, ott, ahol kétoldalú megállapodásra volt szükség, még a párizsi békekonferencia összehívása előtt sor került. Az 1945. jún. 29-én aláírt szovjet–csehszlovák szerződés értelmében Kárpát-Ukrajna a Szovjetunióhoz került. 1945. aug. 16-án szovjet–lengyel határegyezményt írtak alá, amelyben a lengyel kormány a módosított Curzon-vonalat ismerte el Lengyelország keleti határául. A függőben maradt egyéb kérdések többségében azonban sem a békekonferencia előtt, sem az után jó ideig nem történt előrelépés. A Németországgal kötendő békeszerződés problémáját a külügyminiszterek tanácsának 1947. évi moszkvai, majd londoni értekezlete sem tudta megoldani. 1949. szept. 12-én Németország nyugati megszállási övezeteiből létrejött a Német Szövetségi Köztársaság, 1949. okt. 7-én a szovjet megszállási zónából megalakult a Német Demokratikus Köztársaság, s ezzel a német békeszerződés ügye lekerült a napirendről. A Német Demokratikus Köztársaság és Lengyelország között 1950. júl. 6-án létrejött egyezmény az Odera–Neisse vonalat a 2 ország közötti államhatárrá nyilvánította. 1955. máj. 15-én aláírták a békeszerződéssel egyenértékű osztrák államszerződést. Az 1970. aug. 12-én aláírt szovjet–NSZK szerződés, ill. az 1970. dec. 7-én aláírt lengyel–NSZK szerződés ugyancsak nemzetközi jogi érvényre emelte az Odera–Neisse határt, s ezzel mintegy helyettesítette a hiányzó békeszerződést. 1951. szept. 8-án a Japánnal hadiállapotban lévő 49 állam San Franciscóban békeszerződést írt alá Japánnal. A Szovjetunió nem csatlakozott a szerződéshez, és a szovjet–japán béke aláírása mind a mai napig várat magára.

Oroszország és a Szovjetunió 20. századi története

A kronológiák korát éljük, legalábbis ami a kelet-európai közelmúlt történéseit illeti. Manapság ugyanis legalább annyi újdonság, eddig nem ismert tény érkezik a múlt felől, mint amennyi az ismeretlen jövő felől várható. Nem is lehet ez másként ott, ahol a múltat olyannyira kisajátították a mindenkori politika hatalmi szükségletei. Folyik tehát a történelem „felszabadítása". De az elhallgatott múlt, a retusált történelem csak fokozatosan képes visszafogadni hajdani szereplőit, s talán ennél is lassabban nyerheti vissza a maga valóságos struktúráit. A történészi koncepció (koncepciók!) megformálása, a tények értelmezése (újra- ill. átértékelése) alighanem hosszú évekre ad majd munkát a történészeknek. Az itt közreadott kronológia nem kívánja a tényeket a koncepciók fölé emelni, mindössze arra vállalkozik, hogy „melléjük" emancipálja. Kettős értelemben válik így manapság legitim műfajjá a kronológia: egyfelől a megszaporodott tényanyag elrendezésének legkézenfekvőbb kereteként, másfelől a tények visszaállított becsületének kifejezőjeként.

Orosz-szovjet kronológiánk politika-, gazda-

ság- és kultúrtörténeti „tördelésben" dolgozza fel anyagát. Összeállításához a szerzők szovjet és nyugati publikációkat, a szovjet sajtó közelmúltbeli közléseit egyaránt felhasználták. Ha az olvasó mégis hiányolna bizonyos tényeket, akkor ebben a terjedelmi korlátokon – és a szerzők ki nem zárható figyelmetlenségén – kívül a tudatos szelektálást kell látnia. Rengeteg adat hitelesítése ugyanis ma még megoldhatatlan, s szép számmal akadnak olyanok is, amelyeknek tartalma – más történeti tényekkel összevetve – feltétlenül kérdésesnek tűnik. A 20. sz.-i orosz-szovjet történelem nem egy eseménye kapcsán máig indokoltabb feltételes módban fogalmazni, mint az állítás önhitt magabiztosságával: erről az olvasó is meggyőződhet, amikor végigolvassa a szovjet fejlődés legdrámaibb évtizedeit bemutató, valóságos mártirológiának tetsző részleteket. A forrásokban szereplő közlések „megszűrésének" oka tehát ezúttal már nem bizonyos történelmi tények eltitkolásának szándéka, hanem éppenséggel a tények hitelének tisztelete – az a törekvés, hogy a sokéves „általtények" és „álszámok" helyébe lehetőleg ne „ellen-általtények" és „ellen-álszámok" kerüljenek.

A kronológia politikatörténeti része szakít – mind az 1917 előtti, mind a szovjet szakaszt illetően – a szűken vett párttörténeti nézőponttal. Az 1917 előtti periódusban megkísérli tényleges történelmi befolyásuk arányában bemutatni a különböző pártokat, ill. érzékeltetni az egypárti politikai rendszer kifejlődését a bolsevik fordulatot követően. Megpróbálja diakronikus rendben felidézni a bolsevik párt hatalomra kerülésével, ill. hatalmának konszolidálásával meginduló szerkezeti változásokat, a bürokratikus hatalomgyakorlás kiépülésének állomásait. Részletesen tárgyalja a 30-as évek koncepciós pereit, a represszziók körét. A II. világháború eseményeit nemcsak hadtörténeti szempontból dolgozza fel, hanem tárgyalja a diplomáciatörténet és a szovjet belpolitika kevésbé ismert eseményeit is. Mindvégig törekszik a jogalkotás és -gyakorlat fejleményeinek rögzítésére is.

A gazdaságtörténeti rész a gazdaság teljesítőképessége mellett folyamatosan tárgyalja működésének jogi szabályozását, szervezeti kereteinek alakulását is. E részben történik utalás a legfontosabb gazdaságelméleti vitákra s – amennyire ezt a műfaj megengedi – a gazdaságpolitika alakulásának értelmezésére is. Mindvégig fontos helyet kap a külgazdasági kapcsolatok lehetőleg sok szempontú (orientáció, volumen, szerkezet) bemutatása is. Itt szerepelnek a népességgel, a társadalom szociális tagozódásával, ill. annak változásaival összefüggő adatok.

A kultúrhistóriai rész nemcsak a szovjet fejlődésben oly meghatározó kultúrpolitika eseményeit rögzíti, hanem igyekszik regisztrálni a legfontosabb irodalmi, képzőművészeti, zenei, filmművészeti alkotások keletkezését is, mégpedig kettős megközelítésben: a maradandó teljesítmények mellett említésre kerülnek a kor eszmeiségét, politikai ritualizáltságát jellemző – nem esztétikai, hanem kor- és politikatörténeti jelzőértékkel bíró – művek is. A századelő gazdag bölcseleti termése is felvételre került, valamint általában a társadalomtudományok olyan dokumentumai, amelyek túlmutatnak a szűken vett szaktudomány keretein. Meglehetős részletességgel jelenik meg a társadalomtudományok viszonylagos autonómiájának felszámolódási folyamata, alárendelődésük a politika legitimációs szükségleteinek. A kultúrtörténeti részbe kerültek – egyebek mellett – az értelmiséget sújtó represszziók, ill. a legismertebb áldozatok, legfontosabb irodalmi és művészeti csoportok megalakulása, a művészi manifesztumok, továbbá az űrtechnika legfontosabb eredményei, a különböző területek orosz, szovjet (ill. emigráns) Nobel-díjasai. E részben tüntettük fel a különösen a 20-as években figyelmet érdemlő politikai irodalom fontosabb dokumentumait is.

Reményeink szerint sikerült a történeti folyamatok tényleges hangsúlyait követő, hiteles kronologikus áttekintést adnunk a 20. sz.-i orosz, ill. szovjet történelemről – bár e munka legfőbb hiányosságát magunk is érezzük: joggal hiányolhatja majd az olvasó e történeti idő értelmező szakaszolását. Ez azonban nem a kronológia feladata; hanem – a kronológiában szereplő tények tiszteletben tartásával – a szaktudományé.

Oroszország a századfordulón

Az Orosz Birodalom területe 22,4 millió km², lakossága 128,2 millió fő, népsűrűsége átlagosan 6 fő/km² (európai részén 19, Szibériában 0,46, a Kaukázusban 17, Közép-Ázsiában 2, Lengyelországban 74, Finnországban 7 fő/km²)*. Magas a születési (45,5‰) és a halálozási (29,4‰) ráta. (Ez az arány Angliában 30 : 19, Németországban 36 : 24, Magyarországon 41 : 32.)

Az átlagéletkor 25,16 év, az összlakosság 21,1%-a ír-olvas. (Utóbbi adat Finnország nélkül, ahol 80,9%.)

* Az itt és a továbbiakban feltüntetett adatokhoz az 1897-es összeírás szolgált alapul.

A népesség nemzetiségi megoszlása (%)

orosz	44,32
ukrán	17,81
török nyelvű (kirgiz, üzbég, kazah, türkmén, azerbajdzsán stb.)	10,82
lengyel	6,71
belorusz	4,68
zsidó	4,03
finn, észt	2,78
lett, litván	2,46
német	1,42
kaukázusi (örmény, oszét, abház, kabardin, balkár stb.)	1,34
grúz	1,07
iráni (tadzsik, perzsa stb.)	0,62
mongol	0,28
egyéb	0,73

A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása (%)

nincstelen paraszt	33,2
szegényparaszt	28,5
jómódú paraszt, falusi kézműves	18,4
munkás	17,5
földbirtokos, gyáros, kereskedő, hivatalnok	2,4

Az államforma: korlátlan egyeduralom. A trónon 1894. okt. 21. (nov. 2.)* óta II. Mikós ül. Hatalmát az államtanács (törvényhozás, pénzügyek), a szenátus (végrehajtói és legfőbb birói testület), a szent színódus (egyházügy) és miniszterei révén gyakorolja. A cár egyben Finnország nagyfejedelme és (orosz) Lengyelország királya. Oroszország nemzeti színei: fehér-kék-piros. Címere: kétfejű koronás sas, mellén Sárkányölő Szent György képével.

A politikai életben hiányoznak a polgári szabadságjogok. Az őslakos népeket és a zsidókat diszkriminációk sújtják. Pártok működése tilos. A legszervezettebb társadalmi erő az 1897 óta működő, a zsidó munkások érdekeit védő Bund. Az első összorosz párt igényével az 1898-ban alakult Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (OSZDMP) lép fel, de vezetőit azonnal letartóztatja a kiválóan működő ohrana (politikai titkosrendőrség). A cári autokrácia liberális nemesi és polgári oppozíciójának bölcsője a Moszkvában 1899-ben létrejött féllegális kör, a „Beszeda" (Társalgás). Célja Oroszország felülről irányított, békés megreformálása. A nemesség és a parasztság számára a zemsztvók (gazdasági jogkörű, kormányzósági és járási szinten választott önkormányzati szervek), a polgárságnak a városi dumák (census alapján választott irányító testületek) biztosítanak a nyilvános politikai szerepléshez kereteket.

* Mivel 1918. febr. 6-ig a 20. sz.-ra a 13 napos késésben lévő Julianus-naptár volt érvényben, az Európa többi részén használt Gergely-naptár szerinti dátumot (zárójelben) is feltüntetjük.

Oroszország gazdaságilag elmaradott agrárország, egyes rohamosan fejlődő nehézipari ágazatokkal, amit a külföldi (angol, holland, svéd, francia, német) tőkebehozatal indukál. Ipari növekedése 1885–1913 között évente 5% (Egyesült Államok 4,6; Németország 4,0; Anglia 2,1; Magyarország 5,2%). A világ egyik vezető olajtermelő állama, a föld 4. legnagyobb acélgyártója. Valutáját 1897-ben aranyalapra helyezte. 1891–1906 között megépítette a transzszibériai vasútvonalat.

A munkásság az uráli, bakui, Moszkva és Pétervár környéki, Donyec-medencebeli ipari központokban összpontosul. Minden 5. munkás nő. A munkaidő napi 11,5 óra. A munkáscsaládok átlagosan kiadásaik 30–50%-át élelmiszerre, 11–24%-át lakbérre, 11–15%-át ruházkodásra fordítják.

Rövidítések

ÁBM = Állambiztonsági Minisztérium
BAM = Bajkál–Amur vasútvonal
Cseka = Összoroszországi Rendkívüli Bizottság
Goelro = Szovjet-Oroszország villamosítási terve
Goszplan = Állami Tervbizottság
GPU = Állami Politikai Hatóság, a Cseka utóda
Gulag = Lágerek Központi Igazgatósága
KEB = Központi Ellenőrző Bizottság
KGB = Állambiztonsági Bizottság
KKP = Kínai Kommunista Párt
Kominform = Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája
Komszomol = Összoroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség
KVB = Központi Végrehajtó Bizottság (parlament)
LT = Legfelsőbb Tanács, a KVB utóda
NEP = új gazdasági politika
NOSZF = nagy októberi szocialista forradalom
NKVD = Belügyi Népbiztosság
NT = Népbiztosok Tanácsa
OGPU = Egyesített Állami Politikai Hatóság
ohrana = politikai rendőrség
OK(b)P = Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt
OSZDMP = Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt
OSZFSZK = Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság
ÖK(b)P = Összoroszországi Kommunista (bolsevik) Párt
ÖKVB = Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság
PI = Politikai Iroda
Profintern = Vörös Szakszervezeti Internacionálé
SZKP = a Szovjetunió Kommunista Pártja
VSZ = Varsói Szerződés

1900 Politika

VI. 16. (29.) Hároméves szibériai számüzetése után Lenin Svájcba emigrál. Genfben tárgyalásokba kezd Georgij Plehanovval a „Zarja" (Hajnal) c. lap megindításáról, melynek feladata a szervezetileg kialakulatlan és eszmeileg tarka OSZDMP marxista párttá kovácsolása.
VIII. 1–2. (14–15.) A boxerlázadás leverésére érkezett nemzetközi intervenciós csapatok Nyikolaj Linyevics tábornok vezetésével elfoglalják Pekinget.
IX. hó közepe Oroszo. a Csitától Vlagyivosztokig tartó kelet-kínai vasútvonal védelmének ürügyén megszállja Mandzsúriát.
IX. A cár a dalai láma követségét fogadja livádiai (Jalta) nyári palotájában. Kezdetét veszi a tibeti orosz protektorátus.
X. 16. (29.) Oroszo. csatlakozik a londoni angol–német egyezményhez, amely rákényszeríti Kínára a „nyitott kapuk" Egyesült Államok által kezdeményezett politikáját.
Az év folyamán Oroszo. vasúti koncessziót csikar ki Perzsiától és Törökországtól.

Gazdaság

– A részvénytársaságok tőkéjének 28,5%-a külföldi tulajdonban van, ebben az évben 640 millió rubel külföldi tőkét fektetnek be az iparba (az összes befektetések 45%-a). A külföldi befektetések 54%-a a bányászatba és kohászatba, 24%-a a gépiparba és 11%-a a textiliparba áramlik. A külföldi tőke országonkénti megoszlásában Franciaország 210,1 millió rubellel, Nagy-Britannia 102,8 millió rubellel, Németország 197,4 millió rubellel, Belgium 220,1 millió rubellel részesedik. Az 1900–13 közötti időszakban az Oroszo.-ban beruházott külföldi tőke 85%-kal nő, a hazai tőkebefektetések mennyisége csupán 60%-kal.

1901 Politika

II. 14. (27.) Nyikolaj Bogolepov művelődési minisztert, a diáktüntetések kegyetlen megtorlóját egy Pjotr Karpovics nevű eszer egyetemi hallgató meggyilkolja.
II. 24. (III. 9.) Lev Tolsztojt a szent szinódus kiátkozza az egyházat bíráló művei miatt.
III. 4. (17.) Péterváról a kozákok brutálisan szétverik a Kazanyi-székesegyház előtti diák- és munkástüntetést.
V. 7. (20.) Az „obuhovi ellenállás" néven ismert pétervári sztrájk.
V. 11. (24.) A belügyminisztérium megtiltja, hogy az újságok előzetes engedély nélkül híreket közöljenek a munkások megmozdulásairól.
V. 27. (VI. 9.) A moszkvai politikai titkosrendőrség főnökének, Szergej Zubatov csendőr ezredesnek a kezdeményezésére munkássegélyegyletek alakulnak.
VIII. 23. (IX. 3.) Belügyminisztériumi körrendelet jelenik meg arról, hogy a zemsztvók és a városi dumák nem létesíthetnek kapcsolatot egymással a kormányzati intézkedések megvitatására.

1902 Politika

I. hó eleje Narodnyik és eszer (szociálforradalmár) csoportok egyesüléséből létrejön az eszer párt. Célja a földmagántulajdon kisajátítása és egyenlősítő szétosztása a paraszti földközösségek között (a föld „szocializálása"). A cárizmus elleni fegyvere gyakran a terror.
I. 14. (27.) Bizottságok alakulnak a kormányon belül, hogy megvizsgálják az 1861-es jobbágyfelszabadítás elhúzódásából fakadó problémákat.
II. 19. (III. 4.) Monarchikus érzelmű munkások nagygyűlése Moszkvában a jobbágyfelszabadító II. Sándor cár emlékműve előtt.
III. vége–IV. eleje Parasztmegmozdulások a poltavai és harkovi kormányzóságban.
III–IV. A „Beszeda" követeli a zemsztvómozgalomtól, hogy a reformok érdekében kezdjenek kampány szervezésébe.
IV. 2. (15.) Dmitrij Szipjagin belügyminisztert lelövik az eszerek (Sztyepán Balmasov kizárt diák). Helyére a cár Vjacseszlav von Pleve (Plehwe) szenátort nevezi ki.
V. 23. (VI. 5.) A kormányzósági zemsztvók képviselői követelik a parasztság kulturális és jogi felemelését.
XI. 2–25. (15.–XII. 8.) Az első általános sztrájk Oroszo.-ban, a Don menti Rosztovban.

- A nemzeti jövedelem folyó áron számolva 6,6 milliárd rubel, ami 1913-ra - szintén folyó áron számolva - 11,8 milliárdra nő. E 80%-os növekedés mögött az ipar 83, s a mezőgazdaság 80%-os növekedése húzódik meg.
- A bruttó ipari termelés értéke 3086 millió rubel, ennek 39%-a a nehéziparból származik.
- Az orosz ipar szerkezetében az élelmiszeripar 29, a textilipar 26, a vas- és fémipar 13, a kohászat 8, az olajkitermelés és -feldolgozás 6, a bányászat 5%-kal részesedik.

Kultúra

– Meghal Vlagyimir Szolovjov, a keresztény univerzalizmus filozófusa, a 19. századi orosz bölcselet legnagyobb alakja.

1900

– Megjelenik Lev Nyikolajevics Tolsztoj színműve, az *Élő holttest*.
– Az „orosz szellemi reneszánsz" jeles alakja, Vaszilij Rozanov közreadja *Természet és történelem* c. tanulmánygyűjteményét.
– Megjelenik Konsztantyin Balmont programadó tanulmánya, az *Elemi ismeretek a szimbolikus költészetről*.
– Lev Bakszt és Szergej Gyagilev vezetésével létrejön az orosz szecesszió és szimbolizmus híveinek köre, a *Mir iszkussztva* (A művészet világa) csoport (1898) s annak hasonló nevű elméleti kiadványa (1899–1904).
– Meghal Pjotr Lavrov, a narodnyikmozgalom Bakunyin és Tkacsov melletti legbefolyásosabb ideológusa.
– Megjelenik az *Iszkra* (Szikra) c. illegális marxista lap Lipcsében. Az első 4 évfolyam szerkesztője: Vlagyimir Iljics Lenin.

Gazdaság

– Okt.-ben a pénzügyminisztérium törvénytervezetet nyújt be az államtanácsnak a gazdálkodás jogi intézményrendszerének modernizálására.
– Az ipari termelés értéke 3202,6 millió rubel, ennek 37,4%-a a nehéziparból származik.
– 1901–05 között a külkereskedelmi forgalom értéke évi átlagban 1573 millió rubel; ebből 941 millió az export, 632 millió az import.
– Az évi olajtermelés 11,5 millió tonna.
– Az ipar nagyfokú koncentrációját jelzi, hogy az 50 munkásnál kevesebb munkást foglalkoztató vállalatok adják az összes vállalatok 70,5%-át, míg az összes munkásnak csupán 14,3%-át foglalkoztatják. A középvállalatokra (51–500 munkás) ez a két arány 26 és 39%, míg a nagyvállalatoknál (500 munkás fölött) 3,5, ill. 46,7%.

1901

Kultúra

– Gorkij *Dal a viharmadárról* c. költeménye és Anton Csehov *Három nővér* c. színműve emelkedik ki az év irodalmi termésből.
– Megjelenik Rozanov újabb esszégyűjteménye, a *Vallás és kultúra*.
– Megjelenik Nyikolaj Bergyajev első jelentős könyve, a *Szubjektivizmus és individualizmus a társadalomfilozófiában*.
– Szergej Rahmanyinov befejezi c-moll zongoraversenyét.

Gazdaság

– Az ipari termelés értéke 3207 millió rubel, ennek 34,5%-a a nehéziparból származik.
– Megalakul az egyik legnagyobb orosz szindikátus, a Prodamet, amely egyesítette a déli körzet kohászatát, valamint a Lengyel Királyság, a balti és az uráli körzetek iparának egy részét az ország kohászatának 60%-ával. (1909-re az ország fémtermelésének már csaknem 90%-át fogja át.)

Kultúra

1902

– Elkészül Gorkij *Éjjeli menedékhely* c. színműve és a *Kispolgárok* c. darabja.
– Lenin megírja a *Mi a teendő?* c. brosúráját.
– Megjelenik Lev Sesztov könyve, *A jó Tolsztoj és Nietzsche tanításában*.
– A pozitivizmussal szembeforduló és a bölcseleti idealizmus irányába tájékozódó gondolkodói kör – köztük a későbbi *Vehi* kötet több szerzője – *Az idealizmus problémái* c. tanulmánygyűjteménnyel jelentkezik.
– Gleb Uszpenszkij, a forradalmi demokrata író halála.
– Stuttgartban megindul a Pjotr Sztruve szerkesztette *Oszvobozsgyenyije* (Felszabadítás) c. folyóirat. A kiadvány körül csoportosulnak az 1905-ben megalakuló kadetpárt majdani alapítói.

1903 Politika

II. 26. (III. 11.) Cári manifesztum törli el a parasztok testi fenyítését, s megkönnyíti a jómódúak számára az obscsinából való kiválást, de hangsúlyozza a földközösségi rendszer sérthetetlenségét.
IV. Nyikolaj Bobrikov, Finnország kormányzója fölfüggeszti a nagyfejedelemség alkotmányát.
VII. 17. (30.)–VIII. 10. (23.) Az OSZDMP II. kongresszusa Brüsszelben, majd Londonban elfogadja a párt minimális és maximális programját. Lenin hívei a pártintézmények megválasztása során 24:20 szavazati arányban többségbe kerülnek. Ez a bolsevik (többség) és mensevik (kisebbség) frakció megalakulásának időpontja.
VII. 20–22. (VIII. 2–4.) Schaffhausenban (Svájc) létrejön az „Oszvobozsgyenyije" c. lap köré tömörülő „Szojuz Oszvobozsgyenyija" (Felszabadítás Szövetsége) szervezet. A liberális zemsztvó földbirtokosokat és a polgári ellenzéket fogja össze.
VII. 31. (VIII. 12.) Japán tárgyalásokon követeli, hogy Oroszo. vonuljon ki Mandzsúriából.
VIII. 13. (26.) Pleve belügyminiszter felelősségre vonja Szergej Zubatovot munkásszervezetei működése miatt és Vlagyimirba száműzi. Megindul a zubatovista munkásegyletek felbomlása.
IX. 1. (14.) Az ápr.-i kisinyovi pogrom után újabb zsidóellenes kilengések Gomelben.
XI. 8. (21.) A legradikálisabb zemsztvó földbirtokosok Moszkvában alkotmányt követelő csoportot alakítanak Alkotmányos Zemsztvó Szövetség néven, amely szorosan

1904 Politika

I. 3–5. (16–18.) A „Szojuz Oszvobozsgyenyija" első kongresszusa Pétervárott alkotmányt, választójogot, parasztpolitikát követel.
I. 8. (21.) Pleve belügyminiszter leváltatja a liberális tveri zemsztvóvezetőséget.
I. 26–27. (II. 8–9.) Togo admirális megtámadja a Port Arthur-i (Lüsun) cári flottát. Elkezdődik az orosz–japán háború.
V. 17. (30.) Japán elfoglalja Dalnyij (Talien) mandzsúriai orosz kikötőt. – Pleve megtagadja a mérsékelt liberális Dmitrij Sipov kinevezését a moszkvai zemsztvó élére.
VII. 15. (28.) Plevét széttépi Jegor Szazonov eszer merénylő bombája.
VIII. 17–21. (30.–IX. 3.) Súlyos orosz vereség Liaojangnál a japán hadseregtől. – Anglia bevonul Tibetbe és véget vet az orosz protektorátusnak.
X. 8–9. (21–22.) Doggersbanknál (Anglia) a Balti-tengerről Vlagyivosztokba irányított cári flotta brit halászhajókra tüzel, mert japán torpedónaszádoknak véli őket.
X. hó vége Pjotr Szvjatopolk-Mirszkij herceg, az új belügyminiszter, hogy megnyerje az ellenzéket, hozzájárul bankettkampány szervezéséhez.
XI. 6–9. (19–22.) A liberális nemesi és polgári ellenzék általános zemsztvókongresszuson alkotmányos monarchiát, szabadságjogokat és választott törvényhozói testületet (duma) követel.
XII. 12. (25.) A cár kiáltványban megígéri a reformokat, a duma felállításának kivételével. Még aznap ellenkező kormánynyilatkozat jelenik meg, amely megtiltja, hogy a zemsztvók olyan kérdésekkel foglalkozzanak, amikre nincs jogosítványuk. Ezzel a zemsztvómozgalom hanyatlásnak indul, s átadja szerepét a belőle később kialakuló liberális pártoknak.
XII. 20. (1905. I. 2.) Anatolij Stössel tábornok 157 napi ostrom után föladja Port Arthur erődjét. A cár Stösselt és Nogi japán tábor-

1905 Politika

I. 9. (22.) A „véres vasárnap". A pétervári munkások peticiót hozó felvonulására a Téli Palota előtt tüzet nyit a katonaság. (A felvonulás egyik szervezője, Georgij Gapon pópa, elmenekül, s mivel a forradalmi emigrációval nem tud kapcsolatot teremteni, felajánlja szolgálatait az ohranának.) Kezdetét veszi az első orosz forradalom.
I. 10. (23.) A cár Dmitrij Trepov tábornokot diktátori jogkörrel Pétervár főkormányzójává nevezi ki, hogy az általános sztrájkot elfojtsa.
I. 29. (II. 11.) Cári rendelettel Nyikolaj Sidlovszkij szenátor vezetésével bizottságot állítanak fel a munkásság helyzetének tanulmányozására.
II. 3. (16.) Szvjatopolk-Mirszkijt leváltják. Az új belügyminiszter, Alekszandr Buligin, bizottságot állít fel mérsékelt reformok kidolgozására.
II. 4. (17.) Szergej Alekszandrovics nagyhercegot, II. Miklós nagybátyját, moszkvai főkormányzót az eszer terrorista Ivan Kaljajev bombája széttépi a Kremlben.
II. 6–25. (19.–III. 10.) Mukdennél (Senjang) Oroszo. döntő szárazföldi vereséget szenved Japántól.
IV. 12–17. (25–30.) Az OSZDMP III. kongresszusa Londonban (bolsevik frakció). Cél: fegyveres felkelés, forradalmi kormány, de-

együttműködik a „Szojuz Oszvobozsgyenyijá"-val.

Gazdaság

– 1900–03 között gazdasági válság: az ipari termelés 5,7%-kal csökken, 3000 vállalatot zárnak be, a munkanélküliek száma meghaladja a 200 000-et.
– Az iparban a részvénytársaság az uralkodó forma; 1903-ban 1400 rt. működik, 2150 millió rubel alaptőkével.
- A vasúti hálózat hossza 58 000 km, ennek 70%-a kincstári kezelésben áll.

Kultúra **1903**

– Megjelenik Dmitrij Merezskovszkij *Tolsztoj és Dosztojevszkij*, Szergej Bulgakov a *Marxizmustól az idealizmusig* és Lev Sesztov *Dosztojevszkij és Nietzsche* c. könyve.
– Konsztantyin Balmont, az orosz szimbolizmus egyik elindítója közreadja verseskötetét *(Legyünk, miként a nap)*.
– Megjelenik Leonyid Andrejev *Vaszilij Fivejszkij élete* c. elbeszélése és Valerij Brjuszov *Urbi et orbi* c. verseskötete.
– Vjacseszlav Ivanov *Vezérlő csillagok* c. adja ki lírája első kötetnyi termését.
– Figyelmet keltenek Anatolij Lunacsarszkij ekkor publikált tanulmányai: *A végzet arca előtt. A tragédia filozófiájához; A művészről általában és néhány művészről különösen: Csehov, Andrejev, Gorkij.*

nokot a „Pour le mérite" érdemrenddel tünteti ki.

Gazdaság

– Az ipari termelés értéke 3682,7 millió rubel, ennek 35,5%-át adja a nehézipar.
– A Japánnal vívott háború naponta 2,2 millió rubelt emészt fel.
– Az év folyamán 51 új rt. alakul, összesen 48,6 millió rubel alaptőkével.
– 10 évre meghosszabbítják a Németországgal 1894-ben kötött kereskedelmi egyezményt. Az országnak az I. világháború előtt Németország a legfontosabb külkereskedelmi partnere.

Kultúra

– Megjelenik Alekszandr Blok *Versek a szépséges hölgyről* c. ciklusa, Csehov *Cseresznyéskertje* és Gorkij *Nyaralók* c. színműve. **1904**
– Megindul az orosz szimbolizmus új vezető folyóirata, a *Veszi* (Mérleg) (1904–1909).
– Valerij Brjuszov a *Titkok kulcsai* c. közöl tanulmányt, mely utóbb a szimbolizmus manifesztumává lesz.
– Vjacseszlav Ivanov megjelenteti *A szenvedő Isten hellenisztikus vallása* c. előadássorozatát, valamint lírája második, kötetté formált darabját *(Áttetszőség)*.
– Anatolij Lunacsarszkij *A pozitív esztétika alapjai* c. ír könyvet.
– Anton Csehov halála.
– Meghal Nyikolaj Mihajlovszkij, a kiváló publicista és szociológus, akinek politikai és elméleti tevékenysége az átmenetet reprezentálta a felbomló narodnyikmozgalom és a születő orosz liberalizmus között.
– Zinaida Gippiusz *Összegyűjtött versek* c. adja közre könyvét.
– Nobel-díjat kap Ivan Pavlov az emésztés élettanával kapcsolatos kutatásaiért.

mokratikus reformok. A taglétszámra nincs adat, de kevesebb, mint a mensevikéké.

IV. Az OSZDMP III. kongresszusa Genfben (mensevik frakció) elveti a fegyveres felkelést, támogatja az alkotmányozó nemzetgyűlés felállítását. Kb. 8–9000 párttagot képviselnek. Vezetőik: Julij Martov, Pavel Akszelrod, Fjodor Dan, Iraklij Cereteli.

V. 12.–VII. 23. (25.–VIII. 5.) Az ivanovo–voznyeszenszki általános sztrájk idején megalakul az egyik első munkásszovjet (munkástanács) az üzem ellenőrzésére és a sztrájk vezetésére.

V. 14–15. (27–28.) A Balti-tengerről a Távol-Keletre irányított orosz flotta Csuzima szigeténél megsemmisítő vereséget szenved a japánoktól. A háborút Oroszo. elvesztette. **1905**
VI. 14. (27.) Matrózlázadás az odesszai kikötőben horgonyzó hajókon (Patyomkin, Georgij Pobedonoszcev, Prut).
VIII. 6. (19.) A cár a Buligin-bizottság javaslatai alapján kiáltványban jelenti be tanácskozói jogú népképviseleti szerv (duma) felállítását. Választójogot csak a földbirtokosoknak, tőkéseknek, parasztgazdáknak igér a számukra felállítandó 3 kúriában.
VIII. 23. (IX. 5.) Az orosz–japán háborút lezáró portsmouthi béke (USA) visszaadja Japánnak Szahalin déli részét, Mandzsúriát pedig – a japán befolyás elismerésével – Kínának.

1905 **X. 7. (20.)** Általános vasutassztrájk kezdődik, megbénítva az egész ország életét.
X. 12–13. (25–26.) Létrejön a pétervári munkásküldöttek szovjetje. Élére Lev Trockijt választják.
X. 12–18. (25–31.) Megalakul az Alkotmányos Demokraták Pártja (kadet) a liberális közép- és kispolgárság politikai képviseletére. Kb. 70–100 000 tagja van.
X. 17. (30.) II. Miklós manifesztuma az autokrácia fönnmaradása érdekében engedményeket tesz. Megígéri a törvényhozói duma összehívását, a sajtó-, szólás-, gyülekezési, pártalapítási és vallásszabadság biztosítását. Kihirdetése után kb. 50 párt jelenti be működését.
X. 19. (XI. 1.) A cár kiváló gazdasági szakemberét, a mérsékelten liberális Szergej Wittét nevezi ki miniszterelnöknek. (Ő a kabinet egyetlen polgári származású politikusa, grófi rangját a portsmouthi béke megkötéséért nyerte.)
X. 22. (XI. 4.) II. Miklós visszaállítja a finn alkotmányt.
X. 24–28. (XI. 6–10.) Lázadás a kronstadti helyőrségben és a flottánál.
X. vége Megalakul az „Október 17. Szövetség" a konzervatív és mérsékelten liberális nagybirtok-nagytőke pártja (októbristák). Taglétszáma kb. 25–30 000 fő.
X. vége Megalakul az „Orosz Nép Szövetsége" ultrakonzervatív, monarchista párt. „Fekete százaknak" hívott rohamcsapatai liberális értelmiségiek és zsidók elleni pogromokkal terrorizálják az ellenzéket. A párt különösen falun és a kispolgárok között népszerű. Taglétszáma több mint 100 000 fő.
XI. 3. (16.) Az október óta tartó parasztmegmozdulások lecsillapítására a kormány bejelenti, hogy felére csökkenti, 1907-től pedig eltörli a megváltás 1861 óta visszamaradt hátralékait.
XI. 11–15. (24–28.) Felkelés a szevasztopoli flotta matrózai között Pjotr Smidt hadnagy vezetésével.
XII. 10–18. (23–31.) Fegyveres barikádharc Moszkvában. Közvetlen kiváltó oka: a Marseillaise-t éneklő és a Vörös térre felvonuló munkásokba a hadsereg belegéppuskázott.
XII. 11. (24.) Witte miniszterelnök bejelenti az új választójogi törvényt. A korábbi 3 kúria mellé negyediknek felállítják a munkáskúriát is. A választójog azonban nem egyenlő, nem közvetlen és nem titkos. A földesúri kúriában 2000 fő, a városiban 4000 fő, a parasztkúriában 30 000, a munkásban 90 000 szavazó választ 1 elektort (az első 2 kúriában 2 lépcsőben, a másik 2-ben 3, ill. 4 lépcsőben).

1906 **Politika**

I. Az eszer párt I. kongresszusán elfogadják a Viktor Csernov által szerkesztett pártprogramot.
I. 28–29. (II. 10–11.) Sikertelen bombamerénylet Witte miniszterelnök ellen az „Orosz Nép Szovetsége" megbízásából.
II. 20. (III. 5.) A felállítandó duma hatáskörét cári kiáltvány korlátozza azáltal, hogy az államtanácsot kvázi felsőházként újjászervezi. Megvétózhatja a duma határozatait.
III. 28. (IV. 10.) Az ohrana ügynökeként leleplezett Georgij Gapon pópát (az 1905. jan. 9-i petíciós felvonulás szervezőjét) Ozjorkiban munkások felakasztják.
IV. 10–25. (23.–V. 8.) Az OSZDMP IV. (egyesülési) kongresszusa Stockholmban. Mensevik többség alakul ki.
IV. 22. (V. 5.) Witte, az okt. 17-i cári manifesztum szorgalmazója lemond. Utódja Ivan Goremikin.
IV. 23. (V. 6.) A cár jóváhagyja az új „állami alaptörvényeket" (ötéves mandátumú törvényhozói duma; a cárnak felelős miniszterek; a dumaülések között a cár törvényerejű rendeleteket adhat ki; s joga van a duma feloszlatásához).
IV. 27. (V. 10.) Megnyílik az I. állami duma. Elsöprő ellenzéki többség alakul ki (478 képviselőből 179 kadet, 97 trudovik, 18 szocdem, 16 októbrista, 63 nemzetiségi). Követelik a földkérdés radikális megoldását.
IV. 28. (V. 11.) A duma parasztküldötteiből megalakul a „trudovik" frakció. Földosztást, általános választójogot akarnak.
VII. 8. (21.) Az I. állami dumát a cár feloszlatja. Az erélytelennek talált Goremikin helyett az addig belügyminiszter Pjotr Sztolipint nevezi ki miniszterelnöknek. Új választásokat írnak ki.
VII. 10. (23.) A duma feloszlatása után a kadet és trudovik képviselők egy része (180 fő) Viborgba utazik, ahol tiltakozásul polgári engedetlenségre szólítják föl a lakosságot („viborgi manifesztum").
VII. 17–20. (30.–VIII. 2.) Sveaborgban (Suomenlinna) fellázad a helyőrség. Revalban (Tallinn) a matrózok. Másutt parasztmegmozdulások.
VIII. 19. (IX. 1.) A minisztertanács rendelete statáriális bíróságok felállításáról. Sok kormányzóságban rendkívüli állapotokat vezet-

Gazdaság

– Ipari és kereskedelmi minisztérium alakul.
– Az ipari termelés értéke 3562,3 millió rubel, ennek 36,8%-át adja a nehézipar.
– Az év folyamán 36 új rt. alakul, 44,2 millió rubel alaptőkével.
– A válság következtében az olajtermelés 7,5 millió tonnára csökken.
– Az év végén ideiglenes sztrájkszabályozást léptetnek életbe, melynek értelmében a sztrájk a nagy állami és társadalmi jelentőségű vállalatokon kívül minden üzemben engedélyezett. Az év folyamán összesen 13 995 sztrájk zajlik le, 2 863 000 munkást érintve: a gazdasági célú sztrájkok száma 4190.
– A mezőgazdasági népszámlálás adatai szerint a faluközösségekben 9,5 millió parasztcsalád, a családok 77%-a él.
– A paraszti telektulajdon 124 millió gyeszjatyina (1 gyeszjatyina = 10,925 m²); ez a mezőgazdasági földterület 51%-a, de egyre több kereskedő és polgár vásárol földet – becslések szerint ők birtokolják a földterület 20%-át.
– Lenin számításai szerint a szegényparasztok száma 10,5 millió, az általuk birtokolt földterület nagysága 75 millió gyeszjatyina, s az átlagos földterület nagysága 7 gyeszjatyina. A középparasztokra ugyanezen adatok: 1 millió fő, 15 millió gyeszjatyina, és 15 gyeszjatyina. A gazdagparasztok száma 1,5 millió, 70 millió gyeszjatyina földjük van, és az átlag 46,7 gyeszjatyina. A földesurak száma 300 ezer, a földesúri birtokok összterülete 70 millió gyeszjatyina, s a földbirtok átlagos nagysága 233,3 gyeszjatyina. **1905**
– A hadsereg újoncai közül átlagosan 58% tud írni és olvasni.
– A falusi hitelszövetkezetek tagjainak száma 181 000 fő.

Kultúra

– Megjelenik Alekszandr Kuprin regénye, *A párbaj*.
– Leonyid Andrejev *Vörös kacaj* c. elbeszélése a japán–orosz háború borzalmairól nagy hatást kelt expresszionista látásmódjával.
– Nyikolaj Gumiljov, a szimbolizmusból kifejlődő akmeista irányzat egyik alapítója *A konkvisztádorok útja* c. könyvével jelentkezik.
– Merezskovszkij *Az Antikrisztus*, Sesztov *A talajtalanság apoteózisa* c. jelentet meg kötetét.
– A forradalom feloldja a cenzúrát, így megjelenhet az első legális bolsevik lap, a *Novaja Zsizny* (Új Élet). Ugyancsak ekkor indul a *Borba* (Harc) c. bolsevik és a *Nacsalo* (Kezdet) c. mensevik újság, valamint a munkásküldöttek tanácsának lapja, az *Izvesztyija* (Hírek).

---

nek be. A helyben összeülő bíróságok az első 6 hét alatt 160 halálos ítéletet hoznak. Szaporodnak az akasztófák (az ún. „Sztolipin-nyakkendők").
X. Az eszer párt 3 részre bomlik. A „maximalista" szárny ismét a terrort választja, s illegalitásba vonul. A jobbszárny kiválik, s legális párttá alakul (Népi Szocialisták Pártja – eneszek).
XI. 9. (22.) Az ún. sztolipini agrárreform kezdete. A rendelet politikai célja a cárhoz lojális gazdagparaszti réteg megteremtésével visszaszerezni az autokrácia társadalmi bázisát.
XI. 15. (28.) Az agrárreform támogatására az 1882 óta működő Parasztbank földvásárlási segélyt nyújthat a tanyásgazdáknak. (Eredeti célja a jobbágyok megváltásának segélyfinanszírozása volt.)

Gazdaság

– Márc.-ban Sztolipin belügyminiszter rendeletet ad ki a parasztok szabad költözködéséről.
– Nov.-ben rendeletileg két részre osztják a falusi földközösségeket: amelyekben még sor kerül a föld időszakos újrafelosztására, s amelyekben már nem. Ez utóbbi esetben a paraszti kézen lévő föld automatikusan végleg a paraszt személyes tulajdonává válik. A rendelet az egyéni kiválásokon túl a faluközösség többségének döntése alapján lehetővé teszi a faluközösség feloszlatását. **1906**
– Az orosz állam 59 kormányzóságában 861 szakszervezet működik. Ebből aktív 643 (74,6%), 187 szervezet (21,8%) legalizálását megtagadták, 31-et (3,6%) pedig megszüntettek. A szakszervezeti mozgalom a munkások 3,5%-át fogja át. Legkevésbé a bányászok szervezettek (1,1%), leginkább a nyomdászok (43%).
– Az ez évben lezajlott sztrájkok száma 6114, 1 108 000 munkás részvételével. A sztrájkok közül 2545 folyt gazdasági okokból.
– Összeül az ipar és kereskedelem képviselőinek I. kongresszusa.
– Az ipari termelés értéke 3867,6 millió rubel, ennek 35%-a származik a nehéziparból.
– Az éves külkereskedelmi forgalom 1896 millió rubel (export 1095 millió, import 801 millió).
– Az év folyamán 64 új rt. alakul, 67,2 millió

1906 rubel alaptőkével. Witte pénzügyminiszter Párizsban 2,25 milliárd frankos kölcsönszerződést köt, előnyös feltételekkel, angol és francia bankokkal.
– A gyáriparban az átlagos napi munkaidő 10 óra.

Kultúra

– Megjelenik Alekszandr Blok *Komédiásdi* c. színműve és Gorkij regénye, *Az anya*.
– Rozanov könyvében *(Az elgyengült fétis)* az orosz forradalom lélektani alapjait elemzi.

1907 **Politika**

I–II. A II. duma választási kampánya. A sztolipini terror árnyékában csak a jobboldali pártok agitálhatnak szabadon.
II. 20. (III. 5.) Megnyílik a II. állami duma. A választási körülmények ellenére baloldalibb, mint az előző. (518 képviselőből 104 trudovik, 98 kadet, 76 nemzetiségi, 65 szocdem, 42 októbrista, 37 eszer, 16 enesz.) Az agrárkérdésben ismét ellentét alakul ki a kormány és a duma között.
IV. 30.–V. 19. (V. 13.–VI. 1.) Az OSZDMP V. kongresszusa Londonban. A mensevikek az illegális forradalmi fegyveres csoportok fölszámolását, a dumafrakció kb-től való függetlenségét követelik, ez utóbbit sikertelenül. Bolsevik többségű kb alakul.
VI. 1. (14.) Sztolipin a cár elleni fegyveres összeesküvésben való bűnrészességgel vádolja meg a szocdem képviselőket, s kéri mentelmi joguk fölfüggesztését. A duma vizsgálatot rendel el.
VI. 3. (16.) A „sztolipini államcsíny". A miniszterelnök a duma állásfoglalását be nem várva föloszlatja a dumát, és új, radikálisan szűkített választójogot léptet életbe. A földbirtokosok és a burzsoázia az összes elektor $^{2}/_{3}$-át, a parasztság és a munkásság a korábbinak csupán a felét választhatja meg. Ezzel erősen csökken a nemzetiségi küldöttek száma is.
VI. 13. (26.) A híres tifliszi (tbiliszi) „kisajátítás". Egy Szimon Kamo vezette fegyveres osztag 280 000 rubelt zsákmányol a bolsevik frakció anyagi kiadásainak fedezésére. (Az OSZDMP V. kongresszusa megtiltotta az „expropriációk" szervezését.)
VIII. 18. (31.) Angol–orosz egyezmény Perzsia (Irán) befolyási övezetekre való felosztásáról. Oroszo. elismeri Anglia afganisztáni érdekeit.
XI. 1. (14.) Megnyílik a III. állami duma, az egyetlen, amelyik betölti ötéves mandátumát [1912. jún. 9 (22)-ig]. Mivel hiányzik az egyfrakciós többség, az októbrista centrumtól függ, hogy a jobboldal vagy a kadetek uralják-e a szavazatokat. A 442 képviselőből 154 októbrista, 147 jobboldali, 54 kadet, 19 szocdem, 14 trudovik.

1908 **Politika**

IX. Általános főiskolai sztrájk – tiltakozásul a demokratikus diákszervezetek felosztalása miatt – Alekszandr Schwarz művelődési miniszter ellen.
IX. 2–3. (15–16.) Lexa Aerenthal, az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere megbeszéléseket folytat orosz kollégájával, Alekszandr Izvolszkijjal a balkáni érdekszférák felosztásáról.
X. 9. (22.) Bosznia annexiójának (X. 6.) bejelentése után Izvolszkij európai konferencia összehívását sürgeti.
21–27. (1909. I. 3–9.) Az OSZDMP konferenciája Párizsban. A mensevikek között erős a „likvidátor" irányzat, amelyik szerint be kell szüntetni az illegális tevékenységet. A bolsevikok között viszont az „otzovisták" a szocdem képviselőknek a dumából való visszahívását követelik. A likvidátorok legális parlamenti pártot akarnak. Lenin nyomán a konferencia mindkét irányzatot elítéli.
Az év folyamán Lebukik a leghíresebb eszer pártvezető, Jevno Azef, aki 1892 óta az ohrana ügynöke. 1903 óta az eszerek illegális fegyveres testülete, a „Harci Szövetség" feje. A kb halálra ítéli, de az ohrana segítségével külföldre menekül.

Gazdaság

– Az 1908. évi iparvállalati összeírás szerint Oroszo.-ban 22 400 ipari vállalat működik 2 528 000 munkást foglalkoztatva. Az orosz kormányzóságokban van az összes vállalat 42,6, az összes munkás 56,5, és az összes termelési érték 61,2%-a. Az ukrajnai kormányzóságokra jut a vállalatok 20, a munkások 15,8 és a termelési érték 18,3%-a; a Lengyel Királyságra a vállalatok 16, a munkások 12,5 és a termelési érték 11,4%-a. A közép-ázsiai kormányzóságokban ugyanez a sor: 2 – 0,5 – 1,7%.
– Az ipari termelés értéke 4297,3 millió rubel, ennek 32,3%-a származik a nehéziparból.
– Az év során 79 új rt. alakul, 89,4 millió rubel alaptőkével.
– A külkereskedelmi forgalom értéke 1851 millió rubel (export 938 millió, import 913 millió).
– A rossz gabonatermés következtében az orosz gabonaexport a világ gabonaexportjának 11,5%-ára csökken.

– Nyikolaj Losszkij *Az intuitivizmus megalapozása* c. kötete.
– Megjelenik Alekszandr Bogdanov *Empiriomonizmus*ának 3. kötete (1904–1906). A „proletkult" későbbi vezető ideológusának itt kifejtett pozitivizmusa lesz az egyik oka annak, hogy Lenin megírja filozófiai riposztját, a *Materializmus és empiriokriticizmus*t (1909). **1906**

Gazdaság

– Orosz–japán kereskedelmi egyezményt és halászati megállapodást írnak alá.
– A Kolomenszkij üzemben megépítik a világ első dízelmotoros folyami hajóját.
– Az ipari termelés értéke 4300,5 millió rubel; a nehézipar részesedése 34,8%.
– Az év folyamán 90 új rt. alakul, 97,2 millió rubel alaptőkével.
– A külkereskedelmi forgalom 1900 millió rubel (export 1053 millió, import 847 millió).
– Az év 3573 sztrájkja 740 000 munkást érint. A gazdasági sztrájkok száma 973.

Kultúra

– Fjodor Szologub *Undok ördög* c. regénye az év fontos irodalmi eseménye.
– Napvilágot lát Mihail Arcibasev hírhedt regénye, a *Szanyin*.
– A Művész Színház Konsztantyin Sztanyiszlavszkij és Leopold Szulerzsickij rendezésében bemutatja Leonyid Andrejev drámáját, *Az ember életét*.

– Szinre kerül Nyikolaj Rimszkij-Korszakov operája, *A Kityezs vár legendája*. **1907**
– Nyikolaj Bergyajev két tanulmánygyűjteményt tesz közzé az „istenkeresés" jegyében *(Új vallásos tudat és a közvélemény*, ill. *Sub specie aeternitatis)*.
– Megjelenik Ivanov-Razumnyik többkötetes, a maga korában nagyon népszerű könyve, *Az orosz társadalmi gondolat története*.
– Az orosz képzőművészeti szimbolizmus *Kék Rózsa* csoportja kiállítást szervez Moszkvában. Ezzel párhuzamosan fiatal moszkvai művészek, köztük Natalija Goncsarova, Vaszilij Gyenyiszov, Vaszilij Kandinszkij, Mihail Larionov, Kazimir Malevics, Fjodor Rerberg a XIV. moszkvai tárlaton állítják ki műveiket.
– Megindul a *Voproszi tyeorii i pszichologii tvorcseszt*va (Az alkotás lélektanának és elméletének kérdései) c. periodika. (1926-ig 8 kötete jelenik meg.)

– Pétervárott egy felmérés szerint egy textilgyári munkásra átlagosan 3,1 m² lakóterület jut.
– Az év során 892 sztrájk zajlott le, a részt vevő munkások száma 176 000. A gazdasági sztrájkok száma 428.

Kultúra

– Megjelenik Valerij Brjuszov *Tüzes angyal* és Alekszandr Kuprin *Szulamit* c. regénye.
– Napvilágot lát Leonyid Andrejev elbeszélése, *A hét akasztott ember története*, a halálos ítéletek elleni erkölcsi tiltakozás megrázó erejű művészi kifejezése.
– Megjelenik Gorkij *Gyónás*a.
– Elkészül Lenin sokat hivatkozott tanulmánya, a *Lev Tolsztoj mint az orosz forradalom tükre*.
– Lev Sesztov *Kezdetek és végek* c. gyűjti kötetbe irodalmi és bölcseleti tanulmányait.
– Nyikolaj Rimszkij-Korszakov befejezi operáját, *Az aranykakas*t.
– Rendelet a kötelező alapfokú oktatás bevezetéséről.
– Alekszej Szevercov megkezdi morfológiai kutatásait.

– Megindul külföldön a bolsevik *Proletarija* (Proletariátus), a mensevik *Golosz szocialgyemokrata* (A szociáldemokrata hangja) c. folyóirat, ill. a Lev Trockij szerkesztette bécsi *Pravda*. **1908**
– Áprilisban jelenik meg az utóbb igen népszerűvé váló politikai élclap, a *Szatirikon*, amelybe a kor íróinak színe-java írt. A hetilap 1913-ig kerül kiadásra, majd *Új szatirikon* c. folytatja működését egészen 1918-ig.
– Az *Aranygyapjú Szalon* szervezésében orosz és francia képzőművészek kiállítása nyílik Moszkvában. A résztvevők között van Natalija Goncsarova, Pavel Kuznyecov, Mihail Larionov, Martirosz Szarajan, míg a francia festészetet Degas, Gauguin, Van Gogh és Matisse alkotásai képviselik.
– Nobel-díjat kap Ilja Mecsnyikov az immunitás megismerése terén végzett munkásságáért.

1909 **Politika**

III. 13. (26.) A cár német nyomásra elismeri Bosznia annexióját.
IV. A cár megkegyelmez Stössel tábornoknak, akit a közvélemény nyomására 1908-ban a katonai bíróság halálra ítélt Port Arthur feladása miatt.
VIII. 24. (IX. 6.) II. Miklós utasítására kivonják a duma hatásköréből a katonai és haditengerészeti ügyeket.
XII. 28.–I. 6. (I. 10–19.) Az antialkoholisták I. összoroszországi kongresszusa Pétervárott.

Gazdaság

– 1909–13 között gazdasági fellendülés; az évi átlagos ipari növekedés eléri a 8,9%-ot.
A termelési eszközök gyártása összesen 83%-kal, évi átlagban 13%-kal nő, a közszükségleti cikkek termelése 35%-kal, évenként átlagosan 6%-kal.
– Az ipari termelés értéke 4443,4 milliárd rubel, ennek 33,6%-a származik a nehéziparból.
– A külkereskedelmi forgalom értéke 2333 millió rubel (export 1428 millió, import 906 millió).
– Az év folyamán 81 új rt. alakul, 68,3 millió rubel alaptőkével.
– 1909–10-ben az orosz gabonaexport a világ gabonaexportjának 40%-a.
– 1900–09 között 1,4 millióan vándoroltak ki Amerikába.
– Az év során lezajlott 340 sztrájk, az érintett munkások száma 64 000. A gazdasági sztrájkok száma 290.

1910 **Politika**

III. 14. (27.) A finn parlamentet megfosztják minden törvényhozói jogától.
V. A duma elfogadja a kormány előterjesztését Belorusszia és Ukrajna 6 kormányzósági zemsztvóhivatalának felállításáról, melyekből a zsidókat kitiltják, a paraszti képviseletet pedig csökkentik.
VI. 14. (27.) Törvényerőre emelik az obscsinák felszámolásáról intézkedő 1906. nov. 9-i rendeletet.
XI. Lev Tolsztoj temetésekor Pétervár, Moszkva, Kijev, Harkov, Odessza diákjai a halálos ítélet eltörléséért tüntetnek.
XII. A sztolipini nagy áttelepítési hullám vége. 1906 és 1910 között kb. 2,5 millió szegényparasztot telepített át a kormányzat a szibériai szabad területekre (kb. annyit, mint 1861–1905 között).

Gazdaság

– Az ipar koncentrációja továbbra is fennmaradt: a kisvállalatok (50 munkás alatt) az összes vállalatok 65,7%-át teszik ki, s a munkások 11,6%-át foglalkoztatják. A középvállalatoknál (51–500 munkásig) ez a két adat 19,3 és 34,9%, míg a nagyvállalatoknál (500 munkás fölött) 5,0 és 53,5%.
– Az ipari termelés értéke 5444 millió rubel.
– A külkereskedelmi forgalom 2533 millió rubel (export 1449, import 1084 millió).
– Az év során 129 új rt. alakul, 180,4 millió rubel alaptőkével.
– Az év folyamán összesen 222 sztrájkban 47 000 munkás vett részt. A gazdasági jellegű sztrájkok száma 214.
– Az orosz gabonaexport rekordmennyiséget ér el: 13,9 millió tonnát.
– Egy 1910-es felmérés alapján: Pétervár gyári munkásainak $^2/_3$-a rendelkezik valamiféle földtulajdonnal, és majd 20%-uk minden nyáron hazatér a falujába a nyári betakarítási munkákra.

1911 **Politika**

V. 29. (VI. 11.) Törvény a sztolipini agrárreform kiegészítéséről (a gyakorlati megvalósításra életre hívott földbirtok-rendezési bizottságok munkáját szabályozza).
III. 12. (25.) Kijevben megölnek egy 10 éves kisfiút. A gyilkossággal a közeli gyár művezetőjét, a zsidó Mendel Bejliszt vádolják.
III. A „miniszteri válság". Sztolipin a cár engedélyével 3 napra feloszlatja a duma és az államtanács ülését, s közben törvényerejű rendeletben életbe lépteti az ukrajnai és belorusz zemsztvókról alkotott, de az államtanács által megbuktatott törvényjavaslatot.
IX. 1. (14.) A kijevi operában a cár közvetlen környezetének bátorítására egy eszer terrorista és ohranaügynök (Dmitrij Bogrov) agyonlövi Sztolipin miniszterelnököt.
IX. 10. (23.) Vlagyimir Kokovcov volt pénzügyminisztert nevezik ki a kormány élére.
XI. Perzsiában cári intervenció vet véget a demokratizálódási folyamatnak.

Gazdaság

– A tőkés nagyipar területi koncentrációját jelzi, hogy az ipari bruttó termelés több mint 75%-a s az iparban foglalkoztatottak 79%-a

Kultúra

– Andrej Belij *Hamu* c. verseskötete. Velemir Hlebnyikov *Nevető varázs* és *Állatkert* c. költeményei, valamint Gorkij *Okurov városka* c. regénye kelt általános figyelmet.
– Megjelenik a forradalomban csalódott liberális gondolkodók híres programadó tanulmánygyűjteménye, a *Vehi* (Mérföldkövek). A kötet szerzői az orosz értelmiség jövőjét összekapcsolják a kultúra vallásos hagyományainak újjáélesztésével s a radikális társadalmi forradalom elvetésével.
– Pavel Florenszkij *Az idealizmus általános emberi gyökerei* c. könyve.
– Megjelenik Lenin *Materializmus és empiriokriticizmus* c. műve, mely közvetlen filozófiai jelentésén túl politikai funkciót is betölt: igyekszik elejét venni a bolsevikok körében jelentkező pozitivista filozófiai „revízió" megosztottsággal fenyegető politikai következményeinek.
– Elkészül a századelő társadalomtörténet-írásának jelentős vállalkozása, a *Társadalmi mozgalom a XX. század elején Oroszországban* (I. kötet). Az 5 kötetesre tervezett mensevik kiadványból (szerkesztette: L. Martov, P. Maszlov, A. Pogresszov) 1914-ig 4 kötetet sikerül kiadni.
– *Pszichoterápia* c. pszichoanalitikus folyóirat indul Moszkvában.
– Megjelenik az *Apollón* c. irodalmi folyóirat (1909–17), a korabeli modern irányzatok fóruma. (Alapító: Szergej Makovszkij.)

1909

– Az 1910. évi összeírás szerint Pétervárott a nemesek és családtagjaik száma 137 800, vagyis a főváros lakóinak 7,2%-a. Jelentős részüknek már nincs birtoka, hanem a bankokban elhelyezett tőkéik kamataiból élnek, és állami szolgálatban állnak.

Kultúra

– Nagy figyelmet kelt Andrej Belij *Ezüstgalamb* c. regénye, Gorkij színműve, a *Vassza Zseleznova* és Ivan Bunyin kisregénye, a *Falu*.
– Makszimilian Volosin *Versek*, Nyikolaj Gumiljov *Igazgyöngyök* c. adja közre költeményeit. Marina Cvetajeva első verseskötete *(Esti album)*.
– Lev Tolsztoj halála.
– Pétervárott megjelenik a *Zvezda* (Csillag) c. marxista lap.
– *L. Ny. Tolsztoj* címmel Lenin újabb tanulmányt ír.
– Nyikolaj Bergyajev *Az értelmiség szellemi válsága* c. írása.

– Igor Sztravinszkij *Tűzmadár* c. balettjének bemutatója.
– Vaszilij Kandinszkij első absztrakt képeit festi.
– Meghal a századforduló képzőművészetének két jeles alakja: Mihail Vrubel és Arhip Kuindzsi.
– Megalakul a kubofuturisták ún. *Hylaea-köre*. Alapító tagok: Velemir Hlebnyikov, David és Nyikolaj Burljuk, Alekszej Krucsonih. A körhöz 1912-ben Vlagyimir Majakovszkij is csatlakozik.
– A *Káró Bubi* csoport első kiállítása Moszkvában. A résztvevők között van Mihail Larionov, Natalija Goncsarova, Pjotr Koncsalovszkij, Arisztarh Lentulov, Ilja Maskov és Alekszandr Kuprin.
– Pétervárott megrendezik a *Háromszög* csoport tárlatát. A kiállítók: David Burljuk, Nyikolaj Kulbin, Nyikolaj Jevrejnov, Alekszandrovna Ekszter, Jelena Guro, ill. a költő Szergej Gorogyeckij és Vaszilij Kamenszkij.

1910

az ország 6 ipari centrumára esik: a központi iparvidékre, az észak-nyugati iparvidékre (Pétervár), a balti területekre, a lengyel területekre, a déli iparvidékre és az Urálra.
– Az ipari termelés értéke 5914 millió rubel.
– A külkereskedelmi forgalom értéke 2753 millió rubel (export 1591, import 1162 millió).
– 165 új rt. alakul, 238,8 millió rubel alaptőkével.
– Az év során összesen 466 sztrájk zajlik 105 000 munkás részvételével. A gazdasági sztrájkok száma 442.
– Londonban megalakul az első külföldön működő orosz érdekeltségű pénzintézet, a Moscow Narodny Bank.

Kultúra

– A *Ceh poetov* (Költők céhe) elnevezés alatt megszerveződik az akmeista költő irányzat. Folyóiratuk: *Giperborej* (1912–13). A nagy formakultúrájú irodalmi csoport (Nyikolaj Gumiljov, Oszip Mandelstam, Szergej Gorogyeckij, Georgij Ivanov, Anna Ahmatova) utóbb az *Apollón* c. folyóiratban publikált.
– Megjelenik Zinaida Gippiusz *Az ördög bábuja* c. elbeszéléskötete, Alekszej Remizov kisregénye, a *Testvérek a keresztben* és Ivan Bunyin kisregénye, a *Szárazvölgy*.
– Ilja Ehrenburg *Élek* c. adja ki verseit.
– A költő Igor Szeverjanyin *Az egofuturizmus prológusa* c. irodalmi kiáltványt ír.

1911

1911 – Megjelennek Andrej Belij esszéi, az *Arabeszkek* és a *Zöld rét*, ill. Valerij Brjuszov *Az orosz költészet jövője* c. tanulmánya.
– Nyikolaj Bergyajev *A szabadság filozófiája* és Szergej Bulgakov *Két grádus* c. bölcseleti műve.
– Párizsban bemutatják Igor Sztravinszkij balettjét, a *Petruskát* (librettó és díszletterv: Alekszandr Benua).

1912 **Politika**

I. 5–17. (18–30.) Az OSZDMP 6. konferenciája Prágában. Két kivétellel csak bolsevik küldöttek vesznek részt. Céljai: az illegális pártszervezetek erősítése, demokratikus köztársaság követelése, a cárizmus és a liberális ellenzék „szövetségének" leleplezése. Az oroszo.-i pártmunka irányítására fölállítják az Orosz Irodát, s megválasztják az első önálló bolsevik kb-t.
IV. 4. (17.) Az angol–orosz érdekeltségű Lenzoto aranykitermelő társaság nagyezsgyinszki telepén (Kelet-Szibéria) a sztrájkoló munkások közé lövetnek. 270 halott, 250 sebesült.
VIII. 12–20. (25.–IX. 2.) Bécsben a bolsevikok prágai találkozójának ellensúlyozására létrejön az „augusztusi blokk". Tömöríti az OSZDMP többségét. Célja: az összes szocdem frakció egyesítése. Fő szervezője Trockij.
XI. 15. (28.) Megnyílik a IV. állami duma. [1917. febr. 27 (márc. 11)-ig ülésezik.] 442 képviselőjéből 65 jobboldali, 96 októbrista, 59 kadet, 48 progresszista, 14 szocdem, 10 trudovik.
XI. Pétervárott megalakul a „Progresszív Párt", az azonos nevű dumafrakcióból. A mérsékelt nagytőkét képviseli, kisebb reformokat, alkotmányt, dumának felelős kormányt akar.

Gazdaság

– Az oroszo.-i ipari felszerelések 57%-a importból származik.
– Az ipari termelés értéke 6459 millió rubel.
– A külkereskedelmi forgalom értéke 2691 millió rubel (export 1519, import 1172 millió).
– Az év során 238 új rt. alakul, 291,4 millió rubel alaptőkével.
– 4 évi előkészítő munka után elfogadják a

1913 **Politika**

II. 21. (III. 6.) A Romanov-ház uralkodásának 300. évfordulója tiszteletére politikai amnesztiát hirdetnek. A külföldre emigráltak, ha akarnak, hazatérhetnek.
III. 18–24. (31.–IV. 6.) A pánszláv eszme híveinek nacionalista tüntetése Pétervárott a szerb–bolgár seregek törökök fölötti győzelme alkalmából.
VIII. 16. (29.) Szalazkin, a vásári és tőzsdei bizottság elnöke a nyizsnyij-novgorodi (Gorkij) vásár megnyitásakor az 1905. okt. 17-i cári manifesztumban megígért politikai szabadságjogokat surgeti.
IX. 25.–X. 28. (X. 8.–XI. 10.) Mendel Bejlisz perének tárgyalása. Koncepciós vádak alapján rituális gyermekgyilkossággal vádolják. Védelmében föllép Blok, Gorkij, Korolenkó. Fölmentik.
X. 27. (XI. 9.) A IV. duma bolsevik küldöttei (6 fő) kb-utasításra kilépnek a szocdem parlamenti frakcióból s önálló parlamenti csoportot alakítanak. Vezetőjük, Roman Malinovszkij, aki 1912-ben Lenin támogatásával bekerült a kb-be, az ohrana ügynöke.

Gazdaság

– 1913-ra a gazdaságok mintegy 19%-a válik ki a faluközösségből, 12 millió gyeszjatyinával, ami a telekbirtokok 12%-a. A becslések szerint a parasztgazdaságok száma 20 millió, ebből szegényparaszti 13 millió (65%), középparaszti 4 millió (20%), gazdagparaszti pedig 3 millió (15%). A szegény- és középparasztok az összes mezőgazdasági földterület 37%-át s a paraszti földek 62%-át birtokolják. A gazdagparasztok a 22, ill. 38%-át.
– A mezőgazdasági árutermelés 33%-át a gazdagparaszti, 22%-át a földesúri, 45%-át pedig a kis- és középparaszti gazdaságok adják. Az árugabona 75%-át viszont a földesúri (25%) és a gazdagparaszti (50%) gazdaságok szolgáltatják.
– 1909–13 között a gabonatermelés évente átlagosan 65,2 millió tonna (az 1939 előtti határok között; a jelenlegi határok között 72,5 millió tonna). A gabona hozama évi átlagban 6,9 q/ha mindkét területre egyaránt. 1912-ben a gabona termésátlaga 8,2 q/ha. Az egy lakosra jutó gabonatermés

1914 **Politika**

I. 29. (II. 11.) Elbocsátják Vlagyimir Kokovcovot, aki szembekerült Grigorij Raszputyinnal, mert követelte a botrányos életű sztarec (szent ember) eltávolítását a cári család közeléből. Az új kormányfő a reakciós, agg Ivan Goremikin.

– Az első filmművészkongresszus Moszkvában.
– Pétervárott Vszevolod Mejerhold, Moszkvában pedig Vlagyimir Nyemirovics-Dancsenko és Konsztantyin Sztanyiszlavszkij rendezésében mutatják be Lev Tolsztoj *Élő holttest* c. művét. **1911**
– Mogyeszt Muszorgszkij *Hovanscsina* c. operájának premierje (Doszifej szerepében: Fjodor Saljapin).

munkástörvényeket a biztosításról, a munkásegélypénztárakról.
– Az év 2032 sztrájkja 726 000 munkást érint. A gazdasági sztrájkok száma 732.
– Egy felmérés szerint Pétervárott egy lakásra átlagosan 8 személy jut, Moszkvában 8,7. Egész Oroszo.-ot tekintve a városok 20%-ában van csak vízvezeték, és 2%-uk csatornázott.

Kultúra

– Megjelenik Anna Ahmatova verseskötete, az *Este*, ill. Marina Cvetajeva *Csodalámpa* c. költeménye.
– David Burljuk, Velemir Hlebnyikov, Alekszej Krucsonih és Vlagyimir Majakovszkij közös kötetet jelentet meg *(Pofonütjük a közízlést)*. Krucsonih és Hlebnyikov egy másik közös művel is jelentkezik *(Játék a pokolban)*. A litográfiai eljárással kiadott könyvet Natalija Goncsarova illusztrációi díszítik.

– Pétervárott megjelenik az OSZDMP KB lapja, a *Pravda*. **1912**
– Nyikolaj Bergyajev a klasszikus szlavofilizmus egyik vezető ideológusáról, Alekszej Homjakovról ír könyvet, és megjelenik Szergej Bulgakov *Gazdaságfilozófia* c. doktori értekezése.
– A *Káró Bubi* képzőművészeti csoport előadás-sorozatot szervez a kubizmusról. Az előadók: Nyikolaj Kulbin, Vaszilij Kandinszkij, David Burljuk és Makszimilian Volosin.
– Kuzma Petrov-Vodkin kiállítja új festményét, a *Fürdőző vörös lót*; nyilvános előadása *A festészet jövőjéről* nagy figyelmet kelt.
– Pétervárott tárlatot szervez a *Fiatalok szövetsége* csoport. A kiállítók között van Natalija Goncsarova, Mihail Larionov, Kazimir Malevics, Vlagyimir Tatlin, David és Vlagyimir Burljuk, ill. Vlagyimir Majakovszkij.

27 pud (1 pud = 16,38 kg). (Az USA-ban 48, Kanadában 73 pud.)
– Az év során 242 új rt. alakul 403,4 millió rubel alaptőkével.
– Az I. világháború előestéjén több mint 31 000 különböző típusú szövetkezeti szervezet működik.
– Az iparban fizetett havi átlagbérek becslések szerint 16–35 rubel között mozognak. A legalacsonyabb béreket a textiliparban, a legmagasabbakat a fémiparban fizetik.
– Az év 2404 sztrájkja 887 000 munkást érint. A gazdasági sztrájkok száma 1370.
– A vasúthálózat hossza 70 200 km.

Kultúra

– Megjelenik Oszip Mandelstam verseskötete, a *Kő*, ill. Alekszandr Blok *Rózsa és kereszt* c. színműve.
– Majakovszkij költeményei első könyvével *(Én)* jelentkezik.
– Nagy figyelmet vált ki Makszim Gorkij önéletrajzi műve, a *Gyermekkorom*, Andrej Belij *Pétervár* c. regénye, ill. Jevgenyij Zamjatyin írása, a *Kisvárosi élet*.
– Megjelenik az akmeizmus két jelentős elméleti dokumentuma. Nyikolaj Gumiljov tanulmánya, *A szimbolizmus öröksége és az akmeizmus* és Szergej Gorogyeckij írása, a *Bizonyos áramlatok a modern orosz költészetben*. **1913**
– Pétervárott sor kerül a „Világ első futurista színházának" előadásaira. A *Fiatalok szövetsége* által szervezett rendezvényen Majakovszkij *Vlagyimir Majakovszkij* c. tragédiáját a szerző rendezésében és főszereplésével, Pavel Filonov és Joszif Skolnyik díszleteivel mutatják be. Színpadra kerül Alekszej Krucsonih operája, a *Győzelem a nap felett* is (zene: Mihail Matyusin, díszlet: Kazimir Malevics).
– Megjelenik a *Szamárfarok és céltábla* c. futurista gyűjtemény, közzétéve többek között a rayonisták, a képzőművészeti avantgárd manifesztumát.
– A párizsi orosz balett színre viszi Igor Sztravinszkij művét, a *Tavaszszentelőt*.
– Kazimir Malevics megfesti *Fekete négyzetét*.
– Megjelenik a kiváló orosz szociológus, Pityirim Szorokin könyve, a *Bűn és büntetés: győzelem és jutalom*.

VII. 19. (VIII. 1.) Németország hadüzenete (az I. világháború kezdete).
VII. 23. (VIII. 5.) Az Osztrák–Magyar Monarchia hadüzenete.

VII. 26. (VIII. 8.) A duma rendkívüli ülésén a pártok sorra bejelentik a kormány támogatását. A szocdem (mensevik és bolsevik) képviselők a háború ellen foglalnak állást, s **1914**

1914 a hadihitelek megszavazása előtt elhagyják az ülésternet.
IX. A belügyminisztérium fölszámolja a bolsevik csoportokat, nyomdákat, lapokat, fölosztat több munkás- és szakszervezetet.
VIII. 15–17. (28–30.) A Kelet-Poroszországba betörő 2. orosz hadsereget Paul von Hindenburg Tannenbergnél (Stebark) megsemmisíti.
VIII. 18. (31.) A főváros nevét a németes Szankt-Petyerburgból Petrográdra oroszosítják. Betiltják a balti németek lapját.
IX. 4. (17.) A győztes lembergi csata után Nyikolaj nagyherceg kiáltványt intéz a Monarchia népeihez, hogy rázzák le a Habsburg-igát. Csapatai az Uzsoki-hágón át bevonulnak Magyarország területére.
X. 19. (XI. 1.) Törökország hadüzenete.
XI. 6. (19.) Ozjorki faluban letartóztatják a duma bolsevik képviselőit, akik illegális pártkonferencián vesznek részt.
XII. Először ütköznek ki Oroszo. háborúra való felkészületlenségének jegyei. Súlyos lőszer- és fegyverhiány alakul ki. Az elégedetlen közvélemény felelősségre vonást követel.

Gazdaság

– Oroszo.-ban 10 080 fogyasztási társulás működik 1,4 millió taggal. A falusi hitelszövetkezetek tagjainak száma 7 millió.
– Az orosz állam adóssága 4,2 milliárd rubel, ennek ⅓-a az orosz vasutakba fektetett tőke.
– Az export több mint 50%-a gabonaféle és élelmiszer, további 36% nyersanyag és félkész termék. Az import több mint fele nyersanyag és félkész termék, az iparcikkek aránya 33%. Az import 50%-a Németországból származik, s a német szállítások még a háború alatt is kivételt képeznek az ellenséges országokkal való kereskedelem általános tilalma alól.

1915 **Politika**

II. 10–13. (23–26.) Bírósági eljárás a duma volt bolsevik képviselőit örökös turuhanszki (Kelet-Szibéria) száműzetésre ítéli. Az egyik védőügyvédjük Alekszandr Kerenszkij trudovik jogász.
IV. 18–19. (V. 1–2.) Gorlicénél az osztrák-magyar–német csapatok áttörik a galíciai frontot.
V. 28–29. (VI. 10–11.) Zavargások Moszkvában. A tömeg szidalmazza az uralkodópárt és Raszputyint, beverik a német üzletek kirakatait. (A cárné német, Alix hessen-darmstadti hercegnő.)
VII. 10. (23.) A liberális ellenzék – a kormány tehetetlenségének ellensúlyozására – főbizottságot alakít a lőszergyártás és élelmiszer-szállítás javítására.
VII–VIII. Német csapatok elfoglalják Lengyelországot, Litvániát és Kurlandot (Lettország része).
VIII. 21. (IX. 3.) A duma 300 képviselője az ún. „Progresszív Blokkba" tömörül. A háborús feladatokkal megbirkózni képes, a duma bizalmát élvező kormányt követelnek.
VIII. 23. (IX. 5.) A cár a katonai kudarcok miatt leváltja Nyikolaj nagyherceget, s maga foglalja el a főparancsnoki tisztséget. Ettől kezdve a mogiljovi főhadiszálláson tartózkodik.
IX. 3. (16.) Goremikin, válaszul a „Progresszív Blokk" követeléseire, fölosztatja a dumát.
IX. Az első komoly háború alatti sztrájkhullám söpör végig az ipari körzeteken.

Gazdaság

– Az ipari foglalkoztatottak 67%-a, 5,2 millió ember dolgozik a kisiparban, ahol a bruttó ipari termelés 33%-át állítják elő.
– A német és osztrák seregek a nyugati terü-

1916 **Politika**

I. 20. (II. 2.) Goremikin helyére a cár az agresszív Borisz Stürmert nevezi ki miniszterelnöknek.
IV. 22. (V. 5.) Az ellátási válságért felelős és Mjaszojedov alezredes árulási ügyébe belekeveredett Vlagyimir Szuhomlinov volt hadügyminisztert letartóztatják.
V. 21. (VI. 3.) Megkezdődik a Bruszilov-offenzíva. A „gőzhenger" óriási véráldozatok árán (800 000 fő) ismét a Kárpátokig segíti előre az orosz sereget. A támadás azonban őszre kifullad.
X. 16–18. (29–31.) Sztrájk a petrográdi Renault-gyárban. A kivezényelt katonák a munkások helyett a rendőrökre tüzelnek.
XI. 1. (14.) Megnyílik az év 2. dumaülésszaka. Pavel Miljukov kadet vezér élesen támadja a kormányt. („Mi ez? Ostobaság vagy árulás?")
XI. 10. (23.) Stürmer megbukik. A cár a németgyűlölő Alekszandr Trepovval kísérletezik a miniszterelnöki székben.
XII. 17. (30.) Feliksz Juszupov herceg villájában Vlagyimir Puriskevics és Dmitrij nagyherceg ultrakonzervatív nacionalista cso-

– Az olajtermelés – 9,1–9,7 millió tonna – messze elmarad az 1901-es szinttől.
– A működő rt.-k száma eléri a 2550-et, az összes alaptőke értéke 4450 millió rubel.
– Az év során 3534 sztrájk zajlik 1 337 000 munkást mozgósítva. A gazdasági sztrájkok száma 969.
– 12 nagybank rendelkezik a betétek 80%-ával.
– Moszkvában megalakul a zemsztvók összorosz szövetsége. Célja: kórházak alapítása, adományok gyűjtése. Elnöke Georgij Lvov herceg.
– Megalakul a városok összorosz szövetsége Moszkvában.

Kultúra

– Anna Ahmatova *Rózsafüzér*, Borisz Pasztornak pedig *Iker a felhőkben* c. adja ki verseit.

1914

– Megjelenik a kubofuturista Vaszilij Kamenszkij műve, a *Tangó a tehenekkel.*
– Az *Üvöltő parnasszus* c. almanachban kiadásra kerül az ego- és kubofuturisták közös kiáltványa, a *Menjetek a pokolba!*
– Pavel Florenszkij *Az igazság oszlopa és alapja* c. könyve kiemelkedik az év bölcseleti irodalmából.
– Gusztav Spet *Jelenség és értelem* c. ír áttekintést a fenomenológiáról.
– Megjelenik Georgij Plehanov összefoglaló műve, *Az orosz társadalmi gondolat története*, ill. Anatolij Lunacsarszkij *Levelek a proletárirodalomról* c. esszéi.
– Viktor Sklovszkij, az orosz formalista iskola egyik megalapítója *A szó feltámasztása* c. ír tanulmányt.
– Moszkvába érkezik az olasz futuristák vezéralakja, Filippo Tomaso Marinetti, de az orosz futuristák kifütyülik.

letek elfoglalásával Oroszo.-ot termelőkapacitásai 20%-ától fosztják meg.
– Az év folyamán az orosz hadsereg 850 000 tonna húst fogyaszt, ami a háború előtti összes húsfogyasztás 60%-a. Ugyancsak a hadseregnek szállítják az éves árugabonatermelés 45–50%-át. Hogy a hadsereg ellátását biztosítsák, felhatalmazzák a katonai parancsnokokat: tiltsák meg az élelmiszerek elszállítását a hozzájuk tartozó területekről, állapítsák meg az árakat és rekviráljanak. Néhány helyi hatóság bevezeti a jegyrendszert.
– Júl.-ig 9 millió embert mozgósítanak.
– Az év 928 sztrájkja 540 000 munkást érint. A gazdasági sztrájkok száma 715.
– A külföldi tőke országonkénti megoszlása: Franciaország 594,4 millió rubel; Nagy-Britannia 491,5 millió rubel; Németország 399 millió rubel; Belgium 230,4 millió rubel. Az összes külföldi tőke értéke 1939,3 millió rubel.

1915

– Központi hadiipari bizottság alakul a magántőkés üzemek katonai kapacitásának kiaknázására.

Kultúra

– Megjelenik Majakovszkij poémája, a *Nadrágba bújt felhő*, Ivan Bunyin elbeszélése, a *San Francisco-i úr* és Alekszandr Blok allegorikus meséje, a *Csalogánykert.*
– Figyelmet kelt Szemjon Frank *Az ismeret tárgya* c. könyve.
– Konsztantyin Balmont – továbbfejlesztve századeleji gondolatait a szimbolizmusról – esszét ír *A költészet mint varázslat* címen.
– Megjelenik a Gorkij kezdeményezte *Letopisz* c. irodalmi és politikai folyóirat.
– Kazimir Malevics közzéteszi a Majakovszkij közreműködésével írt *Szuprematista kiáltványt.*

portja meggyilkolja Raszputyint, akit a cár németbarát befolyásolásával vádolnak.
XII. közepe Stockholmban felújulnak a titkos orosz–német békepuhatolózások. – Nagytőkés, liberális földbirtokos körökben és a tágabb cári családban eluralkodik az a nézet, hogy a birodalmat csak az mentheti meg az összeomlástól, ha a cár fia javára lemond.
XII. 28. (1917. I. 10.) Trepov leköszön. Utóda Nyikolaj Golicin herceg, a szélsőjobb képviselője.
XII. vége Az országban fokozatosan újjászerveződő bolsevik csoportok (24 000) fő) összefogására ismét megkezdi működését az emigrációban lévő kb Orosz Irodája Petrográdon.

1916

Gazdaság

– 1916-ig mintegy 2 millió család lép ki a faluközösségből és létesít magángazdaságot. Ez az európai Oroszo. 40 érintett tartományában lévő háztartások 24%-a.
– 2290 vállalat közül 1800 elégít ki háborús szükségleteket, és csak 490 termel lakossági

1916 szükségletre. Az ipari foglalkoztatottak (2 443 000 munkás) 87%-a (2 028 000) a frontra termel.
– A háború napi költsége 22,4 millió rubelre nő, s az ország nemzeti jövedelmének 49,3%-át elnyeli a háború.
– Az év 1284 sztrájkja 952 000 munkást érint. A gazdasági sztrájkok száma 1041.
– A városokban bevezetik a jegyrendszert, dec.-ben pedig a rögzített áras kötelező gabonabeszolgáltatást.

Kultúra
– Megjelenik Gorkij önéletrajzi sorozatának második kötete, *Az emberek között* és Majakovszkij poémája, a *Hátgerincfuvola.*

1917 **Politika**

I–II. Élelmiszer- és tűzifahiány a fővárosban. Állandósulnak a sztrájkok, tüntetések a háború, az önkényuralom ellen.
II. 23. (III. 8.) Kitört a második orosz forradalom. Újra létrejönnek a szovjetek.
II. 27. (III. 11.) Az anarchikus állapotok előidézésével a cár a dumát vádolja, s föloszlatja az ülést. A képviselők azonban együtt maradnak, s bejelentik a hatalom átvételét.
– A Tauriai Palotában (parlament) megalakul a petrográdi szovjet (elnöke Nyikolaj Csheidze, mensevik; helyettesei Alekszandr Kerenszkij, trudovik és Matvej Szkobelev, mensevik).
III. 2. (15.) II. Miklóst lemondatják trónjáról. Létrejön az ideiglenes kormány (elnök: Georgij Lvov herceg – kadet; külügy: Pavel Miljukov – kadet; hadügy: Alekszandr Gucskov – októbrista; igazságügy: Alekszandr Kerenszkij – trudovik, majd eszer). – Kezdetét veszi a polgári kormány és a szocialista petrográdi szovjet (elsöprő mensevik–eszer többség) „kettős hatalma". – Őszre alkotmányozó nemzetgyűlést hirdetnek.
III. 17. (30.) A kormány elismeri Lengyelország elszakadását.
IV. 4. (17.) Az emigrációból hazatérő Lenin bekapcsolódik az események irányításába. „Áprilisi téziseiben" kifejti a békés proletárforradalom lehetőségét: bolsevik többséget kell kivívni a munkástanácsokban, és „minden hatalmat a szovjeteknek" kell megszerezni.
IV. 18. (V. 1.) Miljukov külügyminiszter bejelenti, hogy a kormány a „végső győzelemig" folytatja a háborút.
V. 3. (16.) A kormány ebbe belebukik. Menesztik Miljukovot és Gucskovot.
V. 4–28. (17.–VI. 10.) A parasztküldöttek I. összoroszországi kongresszusa Petrográdon – amely támogatja az ideiglenes kormányt, de a föld „szocializálását" (egyenlősítő földosztást) követeli – eszer vezetőséget választ.
V. 6. (19.) A petrográdi szovjet és az ideiglenes kormány első koalíciója. A kormányba 6 szocialista minisztert vonnak be. (Elnök: Lvov; hadügy: Kerenszkij; földművelés: Viktor Csernov – eszer; munkaügy: Matvej Szkobelev – mensevik; külügy: Mihail Tyerescsenko – pártonkívüli.)
VI. 18. (VII. 1.) Kerenszkij hadügyminiszter támadást rendel el a délnyugati fronton, ami a kezdeti sikerek után összeomlik.
VII. 3–4. (16–17.) Az offenzíva kudarca tüntetők ezreit viszi az utcára. A bolsevikok a felvonulók élére állnak, mire a pártot betiltják. Lenin ellen elfogatóparancsot adnak ki, aláírója Andrej Visinszkij.
VII. 24. (VIII. 6.) A kormányból kiválik a kadetek többsége. A miniszterek zöme mensevik és eszer szocialista. (Elnök és hadügy: Kerenszkij; belügy: Nyikolaj Avkszentyev – eszer; külügy: Tyerescsenko – pártonkívüli.) A második koalíciós kormány a zavargások miatt novemberre halasztja a nemzetgyűlési választásokat.
VII. 26.–VIII. 3. (VIII. 8–16.) Az OSZDM(b)P VI. (illegális) kongresszusa Petrográdon elfogadja a fegyveres felkelés és a proletárdiktatúra kivívásának, a föld nacionalizálásának (állami tulajdonú földeken közös gazdaságok) tervét. Trockij a „kerületköziek" élén belép a pártba. Nyikolaj Buharin és Jevgenyij Preobrazsenszkij a proletárforradalom ellen szavaz, mert annak lehetőségét csak egy nyugat-európai szocialista forradalom után tartják reálisnak. A taglétszám 140 000-re nő.
VIII. Az Oroszo.-ban működő több mint 70 párt közül a legnagyobb, de legszervezetlenebb az eszer párt: 500 000 fő. Jelentős még a több frakcióra bomló mensevik (szociáldemokrata) párt: 193 000 fő. A kadetek taglétszáma 70 000; az eneszeké 10 000; a maximalista (anarchista) eszereké 3000. A nagytőke októbrista pártja és a monarchista pártok fokozatosan szétesnek.
VIII. 25–30. (IX. 7–12.) Lavr Kornyilov monarchista tábornok, az orosz hadsereg főparancsnoka lemondásra szólítja fel a Kerenszkij-kormányt, de Petrográd ellen irányított csapatait a munkások megállítják. A tábornokot Mogiljovban letartóztatják.
VIII. 31. (IX. 13.) A petrográdi szovjet bolsevik határozatot fogad el a hatalomról. (Elnök Trockij lesz.)
IX. 5. (18.) A moszkvai szovjet bolsevik többségűvé alakul.

– Nyikolaj Bergyajev közreadja életműve egyik legfontosabb darabját *(Az alkotás értelme)*.
– Lenin megírja *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb fokát*.
– Elkészül Nyikolaj Buharin terjedelmes tanulmánya, a *Világgazdaság és imperializmus*.

1916

– Kazimir Malevics *A kubizmustól a szuprematizmusig* c. foglalja össze művészi krédóját.
– Az orosz formalista irodalomtudományi iskola egyik leágazásaként megalakul az *OPOJAZ*, a Költői Nyelv Tanulmányozásának Társasága.

1917

IX. 1. (14.) A Kornyilov-lázadás miatt szétesett ideiglenes kormány helyett egy 5 tagú direktórium – Kerenszkijjel az élén – kikiáltja a köztársaságot.
IX. 14–22. (27.–X. 5.) Az Összorosz Demokratikus Értekezlet minden politikai erő bevonásával arról dönt, hogy az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásáig egy előparlamentet rendel a kormány fölé.
IX. 25. (X. 8.) Megalakul a 3. koalíciós ideiglenes kormány. (Elnök: Kerenszkij; külügy: Tyerescsenko; hadügy: Alekszandr Verhovszkij – pártonkívüli.) Ismét beveszik a kormányba a Kornyilov-lázadáskor kivált kadeteket. Cél: az anarchia megállítása, stabilizálás.
X. 7. (20.) Megnyílik az előparlament (Orosz Köztársaság Ideiglenes Tanácsa). 555 tagjából 135 eszer, 92 mensevik, 75 kadet, 58 bolsevik, 30 enesz. A bolsevik képviselők a megnyitás napján tüntetően elhagyják a termet.
X. 10. (23.) A bolsevik kb ülésén Leninnek nem sikerül elfogadtatnia az azonnali fegyveres felkelés tervét, de határozatot hoznak a forradalom elkerülhetetlenségéről.
X. 16. (29.) Kibővített kb-ülés dönt a fegyveres felkelésről (19 : 2 arányban, 3 tartózkodással).
X. 18. (31.) Kamenyev és Zinovjev Gorkij lapjában, a „Novoja Zsizny"-ben nyilvánosságra hozza véleményét a fegyveres felkelés időszerűtlenségéről.
X. 24. (XI. 6.) A bolsevik párt taglétszáma 350 000-re nő, a menseviké 160 000-re csökken. – Hadapródiskolások rajtaütnek a Trud nyomdán; az ideiglenes kormány a Szmolnij elleni támadásra, a bolsevik vezetők letartóztatására készül. – A bujkáló Lenin levélben követeli a kb-től a fegyveres felkelés azonnali megkezdését. A vöröskatonák éjszaka hozzákezdenek a főváros stratégiailag fontos pontjainak megszállásához.
X. 25. (XI. 7.) Reggelre a felkelők kezén vannak a pályaudvarok, telefonközpontok, posták, hidak, az Állami Bank. 10.25-kor a felkelést irányító forradalmi katonai bizottság (élén Trockij) kiáltványban tudatja, hogy megdöntötte az ideiglenes kormányt. – 13.00-ra a vörösgárdisták elfoglalják a hadikikötőt és a tengerészet főhadiszállását. Az előparlamentet föloszlatják. – 21.40-kor az Auróra jelére megindul a Téli Palota ostroma, ahol a megadást visszautasító ideiglenes kormány székel. – 22.40-kor megnyílik a Szmolnijban a munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek II. összoroszországi kongresszusa. Lenin bejelenti, hogy minden hatalmat a szovjetek vettek a kezükbe. A mensevik és eszer képviselők tiltakozásul elhagyják a termet.
X. 26. (XI. 8.) Hajnali 2.10-kor a Téli Palota elesik. Vlagyimir Antonov-Ovszejenko letartóztatja az ideiglenes kormány tagjait (a még időben elmenekült Kerenszkij kivételével). – Győz a nagy októberi szocialista forradalom. A szovjetek kongresszusa elfogadja a békéről és a földről szóló dekrétumot. Megalakul az első szovjet kormány, a Népbiztosok Tanácsa (NT). Tagjai: *elnök:* Vlagyimir I. Uljanov (Lenin); *belügyi népbiztos:* Alekszej I. Rikov; *külügyi népbiztos:* Lev D. Bronstein (Trockij); *földművelésügyi népbiztos:* Vlagyimir P. Miljutyin; *munkaügyi népbiztos:* Alekszandr G. Sljapnyikov; *hadügyi és haditengerészeti népbiztosok:* Vlagyimir A. Ovszejenko (Antonov), Nyikolaj V. Krilenko, Pavel I. Dibenko; *kereskedelem- és iparügyi népbiztos:* Viktor P. Nogin; *közoktatásügyi népbiztos:* Anatolij V. Lunacsarszkij; *pénzügyi népbiztos:* Ivan I. Szkvorcov (Sztyepanov); *nemzetiségügyi népbiztos:* Joszif V. Dzsugasvili (Sztálin); *igazságügyi népbiztos:* Georgij I. Oppokov (Lomov); *közellátásügyi népbiztos:* Ivan A. Tyeodorovics; *postaügyi népbiztos:* Nyikolaj P. Avilov (Glebov). – Kerenszkij az északi front főhadiszállásán, Pszkovban rábeszéli Pjotr Krasznov tábornokot egy Petrográd elleni támadásra.
X. 27. (XI. 9.) A munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek II. összoroszországi kongresszusa az új vb (101 tagból 62 bolsevik, 29 baloldali eszer) megválasztása után befejezi munkáját. Az okt. 25. óta tartó csatározásokban a szovjetek kezébe kerül a hatalom Minszkben, Kronstadtban, Kazanyban, a doni Rosztovban, Szaratovban, Szamarában (Kujbisev), Ufában, Jekatyerinburgban (Szverdlovszk), Rjazanyban, Ivanovo-Voznyeszenszkben.
X. 29–30. (XI. 11–12.) A hadapródiskolások sikertelen ellenforradalmi lázadása Petrográdon.

1917 **X. 29. (XI. 11.)** Az NT bevezeti a 8 órás munkanapot. Országos vasutassztrájk kezdődik, hogy kierőszakoljon egy minden szocialista irányzatot képviselő nagykoalíciós kormányt. A bolsevikok közül Zinovjev, Kamenyev, Rikov, Nogin a párttöbbséggel szemben támogatják a követelést.

X. 31. (XI. 13.) Pulkovónál a bolsevikok visszaverik Krasznov kozákjait.

XI. 1. (14.) Gatcsinában a bolsevikok letartóztatják Krasznovot. Taskentben győznek a szovjetek. Ukrajnában szeparatista polgári kormány kezébe kerül a hatalom. Alekszandr Dutov ezredes, az orenburgi kozákok atamánja háborút indít a szovjet kormány ellen.

XI. 2. (15.) Alekszej Kalegyin a doni kozákok élén föllázad. Megjelenik a „Deklaráció Oroszország népeinek jogairól", amelyben az NT egyenlőséget, szuverenitást és a nemzeti önrendelkezés jogát deklarálja (akár a független állam kikiáltását is beleértve).

XI. 3. (16.) A 25. óta tartó véres utcai harcok után Moszkvában győz a szovjethatalom.

XI. 5. (18.) Az összorosz egyházi zsinat Tyihon moszkvai metropolitát választja az 1721 óta először visszaállított pátriárkai méltóságra.

XI. 8. (21.) Javaslat a szövetséges antanthatalmaknak, hogy kezdjenek béketárgyalásokat az ellenséggel.

XI. 11. (24.) Eltörlik a társadalom feudális tagozódásának maradványait (rendeket, rangokat, fokozatokat).

XI. 15. (28.) Tifliszben (Tbiliszi) mensevik kormány alakul; céljául a Kaukázusontúl nemzeti függetlenségét tűzi ki.

XI. 18. (XII. 1.) Vlagyivosztok irányítása a helyi szovjet kezébe kerül.

XI. 19–28. (XII. 2–11.) Az eszer pártból a bolsevikokkal való együttműködés miatt kizárt balszárny (Szpiridonova, Kamkov, Natanszon) önálló párttá alakul. Kongresszusuk kb. 80 000 főt képvisel.

XI. 20. (XII. 3.) Letartóztatják Nyikolaj Duhonyin tábornokot, a főhadiszállás parancsnokát, mert megtagadta az NT utasítását, s nem kezdeményezett fegyverszüneti tárgyalásokat a németekkel. A feldühödött tömeg agyonveri őt a mogiljovi vasútállomáson, mert letartóztatása előtt kiengedte börtönükből a Kornyilov-lázadás után elfogott tiszteket.

XI. 26.–XII. 10. (XII. 9–23.) A parasztküldöttek II. összoroszországi kongresszusa Petrográdon. (790 delegátusból 350 baloldali, 305 jobboldali eszer, 91 bolsevik.) A jobboldali eszerek dec. 5 (18)-én elhagyják az üléstermet, tiltakozásul a bolsevikok erőszakos hatalomátvétele miatt. A kongresszus az eszer földprogram (szocializálás) megvalósítását követeli.

XI. 28. (XII. 11.) Az NT dekrétuma a nép ellenségének nyilvánítja s ezzel gyakorlatilag betiltja a kadet pártot. A párt illegalitásba vonul.

XI–XII. Még az ideiglenes kormány által meghirdetett alkotmányozó nemzetgyűlési választások. Az összesen 79 választókörzetből csak 65-ben tartják meg, így 90 millió helyett csak 45 millió választó akaratát fejezi ki. Eredménye: eszerek 40,4%, orosz és nemzeti polgári pártok 28,3%, bolsevikok 24%, kadetek 4,7%, mensevikek 2,6%.

XII. 6 baloldali eszer bekerül a Népbiztosok Tanácsába, de a „nagykoalícióra" nem kerül sor.

XII. 2. (15.) Breszt-Litovszkban fegyverszünetet írnak alá Oroszország és a központi hatalmak között.

XII. 3. (16.) Az NT kiáltványa elismeri az ukrán nép jogát a függetlenségre.

XII. 7. (20.) Az NT titkos határozata az Összoroszországi Rendkívüli Bizottság (VCSK vagy Cseka) megalakításáról. Elnöke Feliksz Dzerzsinszkij. Feladata az ellenforradalmi és szabotázsakciók megakadályozása. (Jogkörébe tartozik a kiutasítás, a konfiskáció, az élelmiszerjegyektől való megfosztás, a nép ellenségévé nyilvánítás. Hivatalosan nem végeztethet ki senkit, a bűnöző elemeken kívül.)

XII. 9. (22.) A központi hatalmakkal folytatott béketárgyalások kezdete Breszt-Litovszkban. Németország 150 000 km² kiürítését követeli.

XII. 16. (29.) NT-dekrétum a hadsereg demokratizálásáról. (A teljes hatalmat a katonatanácsok kezébe kell letenni, a parancsnoki kart választják, a cári tisztek mellé politikai biztosokat – komisszárokat – neveznek ki.)

XII. 18. (31.) NT-dekrétum ismeri el Finnország függetlenségét.

1918 **Politika**

I. 5–6. (18–19.) Összeül az alkotmányozó nemzetgyűlés Petrográdon. A bolsevikok és a baloldali eszerek a képviselőknek csupán 38%-át teszik ki. Mivel az eszer és liberális polgári többség nem ismeri el az okt. 25-i politikai fordulatot, a bolsevikok a gyűlést feloszlatják.

I. 6. (19.) Az alkotmányozó nemzetgyűlés

Gazdaság

– Befejezik a jégmentes murmanszki kikötőhöz vezető vasútvonal építését, hogy egész évben hozzájuthassanak a nyugatról érkező importhadianyaghoz.

III. – Az ideiglenes kormány, hogy elegendő gabonát biztosíthasson rögzített áron, bevezeti a gabonafelvásárlás állami monopóliumát. A falun kívüli gabonakereskedelmet betiltják. Az elrendelt készletnyilvántartás, a vetésterület és az állatállomány nagysága alapján a gazdák számára kötelező állami beszolgáltatási kontingenseket állapítanak meg.

X. 26. (XI. 8.) – A szovjetkongresszuson elfogadják a földről szóló dekrétumot. A dekrétum a földesúri, a korona- és az egyházi birtokokat megváltás nélkül ossznépi tulajdonba veszi, és a járási és kerületi parasztküldöttek szovjetjeinek rendelkezésébe utalja. A föld magántulajdonát örökre eltörli. A dekrétum megtiltja a föld adásvételét, bérbeadását és elzálogosítását. A földet egyenlő mértékben osztják fel a helyi körülményeknek, a munka- és fogyasztási normáknak megfelelően. A bérmunka alkalmazását megtiltják. A dekrétum lényegében a baloldali eszereknek az I. összorosz parasztkongresszuson (1917. máj.) elfogadott programja alapján készült el.

X. 29. (XI. 11.) – A Népbiztosok Tanácsának dekrétuma bevezeti a 8 órás munkanapot.

X. – Lenin „A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene" c. cikkében a következő gazdasági intézkedéseket tartja szükségesnek a katasztrófa elkerüléséhez: a bankok államosítását és centralizálását; a szindikátusok, azaz a legnagyobb monopolista tőkés szövetségek államosítását; az üzleti titkok megszüntetését; a „kényszerszindikalizálást" az iparban; a kötelező fogyasztási szövetkezeti tagságot.

XI. 14. (27.) – Rendelet a munkásellenőrzésről. Az üzemi bizottságok, amelyek már az ideiglenes kormány idején is működtek, nagyobb hatalmat kapnak, tevőlegesen beleszólhatnak a termelés és az elosztás minden kérdésébe. A munkásellenőrzés szerveinek határozatai kötelezőek a vállalatok tulajdonosaira. Mindez a legalitás pecsétjével látja el a növekvő szindikalista tendenciákat, amelyek már hónapokkal a bolsevikok hatalomra jutása előtt egyre erősebbekké váltak.

XI. – Fegyveres karhatalom foglalja el az Állami Bankot (Goszbank), mivel az alkalmazottak megtagadják a pénzkibocsátást a Népbiztosok Tanácsának, amelyet ők nem ismernek el törvényes hatalomnak. **1917**

XII. 2. (15.) – Felállítják a legfelsőbb népgazdasági tanácsot, melynek fő feladata a népgazdaság és az állami pénzügyek megszervezése.

XII. 14. (27.) – Valamennyi magánbankot államosítják.

Az év folyamán – Az orosz kormány szept.-ig 42,5 milliárd rubel értékű kölcsönt vett fel (ebből mintegy 8,5 milliárdot külföldről): Angliától 5,37, Franciaországtól 1,49 milliárd, az USA-tól 533 millió rubelt.

– A háború napi költsége 1917-ben 55,6 millió rubel.

Kultúra

– Megjelenik Majakovszkij *Háború és világ* c. verse, ill. Anna Ahmatova *Fehér madárraj* c. verseskötete.

– Megjelenik a *Szkiták* c. gyűjtemény első kötete.

– Alekszandr Blok *A cári hatalom végnapjai* c. ír könyvet.

– Az októberi események és következményei foglalkoztatják Andrej Belijt *Forradalom és kultúra* c. írásában.

– Megszületik Viktor Sklovszkij *A művészet mint módszer* c. tanulmánya, a formalista iskola egyik alapdokumentuma.

– Nyikolaj Losszkij *A világ mint szerves egész* c. adja ki filozófiai művét.

– Pityirim Szorokin *A társadalmi egyenlőség problémájáról* ír könyvet.

– Elkészül Szergej Prokofjev *Klasszikus szimfóniája*.

– Négyévi szünet után ismét kiadják a *Pravdát* (márc. 18.), és újraindul a munkásküldöttek petrográdi tanácsának lapja, az *Izvesztyija*.

– Lenin megírja *Állam és forradalom* c. könyvét.

– Az ÖKVB dekrétumot ad ki, amelyben a nép tulajdonává nyilvánítja a szépirodalom klasszikusainak műveit.

– A külügyi népbiztos, Lev Trockij elrendeli a cári kormányzat titkos külpolitikai megállapodásainak közzétételét.

---

szétkergetését követő lincshullam során matrózok brutálisan meggyilkolják az ideiglenes kormány 2 egykori kadet miniszterét, a kórházban fekvő Andrej Singarjovot és Fjodor Kokoskint.

I. 10–18. (23–31.) Az alkotmányozó nemzetgyűlés ellensúlyozására összehívják a munkás-, katona- és parasztküldöttek III. összoroszországi (egyesített) kongresszusát, amely soraiból megválasztja az Összorosz- **1918**

1918 országi Központi Végrehajtó Bizottságot (ÖKVB). Elnöke Jakov Szverdlov. (Tagjai közül 160 bolsevik, 125 baloldali eszer, 7 maximalista eszer, 7 jobboldali eszer, 2 mensevik, 3 anarchista, 3 mensevik-internacionalista.) A kongresszus megerősíti, hogy minden hatalom a szovjeteké, bejelenti Oroszország föderatív átszervezését (a Kaukázus, Ukrajna, Belorusszia és a Baltikum nélkül).

I. 11. (24.) A bolsevik párt kb-ülésén a breszti béketárgyalások kapcsán a súlyos német követelések miatt 3 irányzat alakul ki: 1. a kényszerű különbéke hívei (Lenin, Zinovjev, Szokolnyikov, Sztálin); 2. a forradalmi háború hívei (Buharin, Preobrazsenszkij, Jakovleva); 3. egyoldalú leszerelés, de a békeszerződés alá nem írása („se béke, se háború": Trockij, Joffe, Kresztyinszkij).

I. 15. (28.) NT-dekrétum a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg felállításáról.

I. A bolsevik párton belül a lenini irányvonallal szemben megszerveződik a magát „baloldali kommunistának" nevező frakció. Vezetőik Nyikolaj Buharin, Jevgenyij Preobrazsenszkij, Karl Radek, Jurij Pjatakov és Valerian Oszinszkij (Obolenszkij). Céljuk a világforradalom (amelynek részeként az októberi fordulatot a párt elképzelte) meggyorsítása. Ezért ellenzik a breszti béketárgyalásokat, siettetik az államosításokat. Az 1918 őszéig főnnálló frakció a párttagság kb. ⅓-át öleli föl.

I. 24. (II. 6.) NT-dekrétum a Gergely-naptár bevezetéséről, mellyel átálltak a 13 napos késésben lévő Julián-naptárról az Európa többi részén használt gregorián időszámításra.

II. 10. A külügyi népbiztos, Trockij megszakítja a németekkel folytatott béketárgyalásokat a területrabló feltételek miatt.

II. 11. Dekrétum a Vörös Flotta felállításáról.

II. 18. Kis létszámú, önkéntesekből álló német alakulatok Petrográd ellen indulnak. A fővárosban pánik tör ki.

II. 23. (A Vörös Hadsereg napja) A németek megközelítik Pszkov és Narva térségét. A cári seregben és a városokban kihirdetik Lenin „Veszélyben a szocialista haza!" c. felhívását.

III. 3. Georgij Csicserin külügyinépbiztos-helyettes, a „vörös arisztokrata", a visszahívott Trockij helyett aláírja a breszti békét. Szovjet-Oroszo.-tól elcsatolják Lengyelországot, Litvániát, Belorusszia és Lettország nyugati részét. A Vörös Hadseregnek ki kell vonulnia Ukrajnából, Finnországból, Észtországból, Lettországból, Batumiból és Karszból (Törökország), valamint teljes demobilizálást kell végrehajtania. Mindez kb. 1 millió km² veszteség.

III. 6–8. Az OSZDM(b)P VII. kongresszusa 2 napirendi pontot tárgyal. Elfogadja a breszti békét, ill. megvitatja a készülő új pártprogramot. Ennek tervezetébe Lenin javaslatára beveszik, hogy negatív politikai fordulat esetén a párt élni fog a parlamenti harc fegyverével. A párt felveszi az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt – OK(b)P – nevet.

III. 9. Angol csapatok murmanszki partraszállásával megindul az intervenció. (Ápr.-ban japán, aug.-ban amerikai partraszállás Vlagyivosztokban, máj.-ban angol–német csapatok behatolnak a Kaukázusba.)

III. 11. A front közelsége miatt a szovjet kormány Moszkvába költözik. 12-én Moszkvát nyilvánítják az új fővárossá.

III. 14–16. Moszkvában összeül a szovjetek IV. (rendkívüli) összoroszországi kongresszusa, s ratifikálja a breszti békét. – A ratifikálás elleni tiltakozásul a baloldali eszer párt visszahívja képviselőit az NT-ből.

V. Az eszer párt 8. tanácskozása határozatot fogad el a bolsevikok elleni fegyveres harcról.

V. 25. A szibériai vasútvonal mentén kirobban a fehéreket támogató cseh hadifoglyok lázadása.

V. 30. A breszti béke aláírása miatt lemondott Trockij helyére Csicserint nevezik ki külügyi népbiztosnak. Trockij hadügyi népbiztos és a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elnöke lesz (a fegyveres harc irányítása).

VI. 14. Az ÖKVB kizárja soraiból s a helyi szovjetekből az eszereket és a mensevikeket.

VII. 4–10. A szovjetek V. összoroszországi kongresszusa Moszkvában elfogadja az első szovjet alkotmányt, s kimondja az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság (OSZFSZK) megalakulását. Elnöke Jakov Szverdlov.

VII. 6–8. A baloldali eszerek lázadása. Meggyilkolják Wilhelm Mirbach gróf német nagykövetet, és Marija Szpiridonova vezetésével foglyul ejtik a szovjet kongresszus résztvevőit és a bolsevik vezetőket, hogy forradalmi háborút csikarjanak ki a központi hatalmak ellen. A puccs után betiltják a baloldali eszer pártot.

VII. 17. II. Miklóst, 6 tagú családját és kíséretét a jekatyerinburgi (szverdlovszki) szovjet kivégzi a város felé tartó fehér kozákok közeledése miatt.

VII. 20. Mojszej Volodarszkijt, a sajtó és agitáció népbiztosát egy eszer merénylő megöli.

VIII. 7. Kazanyban a fehércsehek megkaparintják az OSZFSZK aranykészletét, amit átadnak Kolcsaknak. – Az ország minden pontján kirobbant antibolsevista felkelések polgárháborúvá szélesednek.

VIII. 30. Mojszej Urickijt, a petrográdi Cseka elnökét egy diák meggyilkolja. – A Michelson-gyár udvarán munkásgyűlésen felszóló Lenint egy eszer nő több pisztolylövéssel súlyosan megsebesíti.

Nyár Az illegalitásba kényszerített kadet párt frakciókra hullik szét. A polgárháború után megindul vezetőinek emigrációba vonulása.

IX. 5. Az NT dekrétuma meghirdeti a „vörös terrort", azaz a Cseka engedélyt kap a bolsevikellenes terrorra és polgárháborúra való tekintettel a politikai ellenfelek gyűjtőtáborokban való elkülönítésére és likvidálására.

X. 29.–XI. 4. Az Összoroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség (Komszomol) alapító kongresszusa.

XI. 6–9. A szovjetek VI. (rendkívüli) összoroszországi kongresszusa megemlékezik a forradalom évfordulójáról.

XI. 13. A német katonai összeomlás és a berlini forradalom hírére az ÖKVB semmisnek nyilvánítja a breszti békét.

XI. 18. Kezdetét veszi Alekszandr Kolcsak admirális ellenforradalmi diktatúrája Szibériában.

XI. 30. Az ÖKVB elismeri a mensevik OSZDMP-t, miután azok történelmi szükségszerűségnek deklarálták a bolsevik fordulatot.

XII. A mensevik OSZDMP pártértekezlete lemond az alkotmányozó nemzetgyűlés követeléséről, elismeri a szovjethatalmat, de továbbra is elveti a proletárdiktatúra szükségességét.

Az év folyamán Megszűnik az enesz és a Progresszív Párt.

Gazdaság

I. 27. (II. 9.) – „A föld szocializálására" címmel törvénybe foglalják a földről szóló dekrétumot. – Az ÖKVB határozata alapján minden külföldi adósság kifizetését megtagadják; államosítják a kereskedelmi flottát.

III. – A vasutakat kiveszik a munkásellenőrzés kezéből – a vasutas-szakszervezet nem bolsevik vezetés alatt áll –, és félkatonai parancsnokság alá helyezik.

IV. – Meghirdetik a külkereskedelem állami monopóliumát.

V. – Az élelmiszer- és gabonahiány miatt a közellátási népbiztosság nagyobb hatalmat kap az élelmiszer összegyűjtésére és elosztására: ez az „élelmiszer-diktatúra" kezdete, az élelmezési munkásosztagok felállítása, amelyek rekvirálás céljából fegyveresen járják a falvakat.

VI. – A kisüzemek kivételével valamennyi gyár államosítását elrendelik. A rendelet előtt mindössze 487 államosított üzem volt. **1918**

VII. 11. – Rendelet jelenik meg a falusi szegényparaszt-bizottságokról. Fő feladatuk a kulákok gabonafeleslegének elkobzása.

XI. – A háborús szükségletek és a szállítási nehézségek szükségessé teszik a munkásparaszt védelmi tanács felállítását. Feladata, hogy a háború céljaira összegyűjtse s hasznosítsa az anyagi forrásokat.

Az év folyamán – Határozatot hoznak az önhatalmú államosítások ellen, de ezt ápr.-ban újabb határozattal, immár pénzügyi szankciókat kilátásba helyezve, kell megerősíteni. A legfelsőbb népgazdasági tanács engedélye nélkül államosított üzem számára nem biztosítják a pénzügyi ellátást. Jún.-ig egyes vállalatokat államosítanak, nem pedig iparágakat, s az államosítások $^2/_3$-a helyi döntés alapján, s nem központi utasításra megy végbe.

– A gabonabegyűjtés növelésére tett kísérletek ellenére 1918–19-ben a városi fogyasztás 60%-át a feketepiac elégíti ki, ezért bizonyos időszakokban a kormánynak legalizálnia kell az illegális kereskedelmet. Szept.-ben a batyuzóknak megengedik, hogy másfél pudnyi (24 kg) árut vigyenek Pétervárra és Moszkvába. E hónapban négyszer annyit szállítanak, mint a hivatalos ellátási intézmények.

Kultúra

II. 2. (I. 20.) – Dekrétum az egyház államtól és iskoláktól való elválasztásáról.

III. 18. – A Népbiztosok Tanácsa határozatot hoz a moszkvai polgári lapok betiltásáról.

IV. 12. – Rendelet a cárizmusnak emléket állító szobrok ledöntéséről.

V. – A Proletkult kiadásában megjelenik Alekszej Gasztyev könyve, *A munkáscsapás költészete.*

VI. 1. – A Népbiztosok Tanácsának rendelete 1 millió rubel kiutalásáról a Marx londoni sírhelyén felállítandó emlékmű finanszírozására. A *Kinonyegyelja* (Filmhét) c. filmhíradó első számának bemutatója (rendező: Dziga Vertov).

VII. – Megjelenik a Proletkult folyóirata, a *Proletarszkaja kultura.*

VIII. 2. – Rendelet a felsőfokú tanintézetek felvételi feltételeiről, a proletár és szegényparaszti jelentkezők előnyben részesítéséről.

VIII. 20. – A Kreml toronyórája először játssza el az akkori állami himnuszt, az Internacionálét.

1918 **IX. 7.** – Rendelet a *Roszta* (Oroszországi Távirati Iroda) felállításáról.

IX. – Marc Chagallt nevezik ki a vityebszki kormányzóság szépművészeti biztosává. Néhány hónappal később (1919. jan.) vezetésével alakul meg a vityebszki képzőművészeti iskola és múzeum. 1920. máj.-ig – amikor a szuprematistákkal történt összeütközés miatt Chagall lemond igazgatói tisztéről – Vityebszk az oroszországi képzőművészeti avantgárd egyik központja, ahol olyan jeles művészek dolgoznak, mint Msztyiszlav Dobuzsinszkij, Ivan Punyi, Vera Jermolajeva, Kazimir Malevics vagy Lazar El-Liszickij.

X. 1. – Megnyílik a Társadalomtudományok Szocialista Akadémiája.

X. 10. – Rendelet az új helyesírás bevezetéséről.

X. 22. – Megkezdődnek a foglalkozások az Abram Arhipov, Vaszilij Kandinszkij, Pjotr Koncsalovszkij, Pavel Kuznyecov, Kazimir Malevics és Vlagyimir Tatlin vezette szabad állami képzőművészeti műtermekben.

XI. 7. – Péterváron bemutatják Majakovszkij *Buffo-misztériumát* (rendező: Vszevolod Mejerhold, díszlet: Kazimir Malevics).

Az év folyamán – Megkezdődik Marx és Engels *Összegyűjtött művei*nek kiadása; a 28

1919 **Politika**

II. 17. ÖKVB-határozat engedélyezi, hogy a Cseka bírósági ítélet nélkül is táborokba hurcolhassa a szovjethatalom ellenségeit.

III. 2–6. A Kommunista Internacionálé (Komintern) I. kongresszusa Moszkvában. Megállapítja, hogy a világforradalmat a szociáldemokraták megalkuvása és a kommunista pártok hiánya késlelteti. Ezért a nemzetközi baloldali szocialista pártok, csoportok egyesítésével létrehozza a kommunista világpártot. Elnöke Zinovjev. Jelszavai: „Le a centristákkal!", „A proletariátus diktatúrájáért!".

III. 15. A Munkás-Paraszt Védelmi Tanács határozata a csekisták számára a legjobb élelmiszer-fejadagot biztosítja. – Dzerzsinszkijt, a Cseka főnökét nevezik ki a szervezet működését felügyelő belügyi népbiztosság élére.

III. 16. Szverdlov halála. Helyette az ÖKVB 4 nap múlva Mihail Kalinyint választja meg elnökének (gyakorlatilag államfőnek). Sztálint pedig kinevezi az Állami Ellenőrzés Népbiztossága élére.

III. vége OK(b)P KB-határozat az eszerek, anarchisták, mensevikek elleni harcról. Lapjaikat betiltják, vezetőiket letartóztatják. – Kolcsak elfoglalja Ufát, és Szaratovnál akar egyesülni a Donyec-medencét uraló Anton Gyenyikin tábornokkal, hogy közösen vonuljanak Moszkva ellen.

III. 18–23. Az OK(b)P VIII. kongresszusa Moszkvában dönt a hadikommunizmus kiterjesztéséről, új pártprogramot fogad el, ami felváltja az 1903-ban szerkesztett első programot. Célul tűzik ki a szocialista viszonyok döntővé tételét az országban, s kihagyják belőle a parlamenti harcra vonatkozó részt. Helyette a kommunista típusú demokrácia megvalósítását tűzik ki célul. – A kb munkájának segítésére felállítanak 3 albizottságot: a politikai iroda (PI) a párt átfogó irányító testülete (Lenin, Trockij, Kamenyev, Kresztyinszkij, Sztálin – póttagjai Zinovjev, Buharin, Kalinyin), a titkárság és a szervezőiroda a centralizált országos párthálózat kiépítését kapja feladatául. – A kongresszuson fellép az ún. „katonai ellenzék" (Szmirnov, Vorosilov, Szapronov, a háttérben Sztálin), és tiltakozik a „katonai szakértők" (cári tisztek) alkalmazása ellen, a népi milíciák, a partizánháború, a vezetők választhatósága érdekében. Támadják a hadügyi népbiztos Trockijt, aki szakképzett reguláris hadsereg mellett száll síkra. A kongresszusi többség Leninnel az élén Trockijt támogatja.

IV. 15. ÖKVB-határozat a munkatáborok felállításáról. Abban különbözik a gyűjtőtáboroktól, hogy a foglyoknak a tábor és önmaguk fenntartására dolgozniuk kell. Egy máj. 17-i rendelet értelmében minden kormányzósági székváros közelében legalább 300 fős munkatábort kell kialakítani.

Tavasztól Az autonóm területek és köztársaságok föderációjából álló OSZFSZK kétoldalú szerződésekben rögzített katonai-politikai szövetségre lép a cári birodalom helyén megalakult önálló szovjet köztársaságokkal (Ukrajna, Belorusszia).

VII. 9. A bolsevik párt felhívása: „Mind egy szálig Gyenyikin ellen!"

VII. A mensevik OSZDMP KB kiáltványt tesz közzé, ebben a hadikommunizmus felszámolását, egyes iparvállalatok reprivatizálását követeli, de fellép Gyenyikin és Kolcsak ellen.

VII. 25. Az NT bejelenti, hogy lemond Oroszo. minden kínai hódításáról.

IX. 5. A Kolcsak elleni harcokban elesik a legendás parancsnok, Vaszilij Csapajev.

IX. Gyenyikin lovassága 150 km-re megközelíti Moszkvát.

X. Északon kivonják az ország területéről az antantcsapatokat.

XI. A vörösök visszaverik Gyenyikint, meghátrálásra kényszerítik Kolcsakot, szétverik a Petrográdra támadó Nyikolaj Jugyenyicset.

XII. 2–4. Az OK(b)P 8. összoroszországi kon-

kötetesre tervezett sorozat szerkesztőbizottságának Lenin is tagja.
– Megindul a futuristák lapja, az *Iszkusszstvo kommuni* (A kommün művészete).
– Megjelenik Alekszandr Blok *Tizenketten* c. költeménye, valamint *Értelmiség és forradalom* c. cikke.
– Borisz Paszternak a *Nővérem – élet* c. verseskötetén dolgozik, Szergej Jeszenyin *Az égi dobos* c. verseskötetével jelentkezik.
– Megjelenik Alekszandr Bogdanov könyve, *A művészet és a munkásosztály.*
– Vaszilij Rozanov *Korunk apokalipszise* c. ír esszét.

1918

– Az orosz forradalom értelmezési kísérleteit gyűjti egybe a *Mélységből* c. kötet. Szerzői között találjuk a Vehi egykori jegyzői közül Nyikolaj Bergyajevet, Szergej Bulgakovot, Pjotr Sztruvét és Szemjon Frankot. A gyűjtemény – minthogy a forradalmat katasztrófaként fogja fel és elutasítja – nem jelenhet meg.

ferenciája létrehozza az állami és társadalmi szervek pártellenőrzését.
XII. 5–9. A szovjetek VII. összoroszországi kongresszusa – egyéb teendők mellett – tiltakozik a magyarországi fehérterror ellen.

Gazdaság

I. – Becslések szerint a kormányzóságok fővárosaiban a fogyasztásnak csak 19%-át biztosítja a hivatalos ellátás. Ez ápr.-ra 31%-ra emelkedik.
III. – Az állami üzemeket költségvetésből finanszírozzák, vagyis minden pénzszükségletüket a költségvetésből kapják, s bevételeiket a költségvetésbe fizetik be.
IV. 12. – A moszkvai rendező-főpályaudvar fűtőházában megtartják az első kommunista szombatot.
IX. – A statisztikai adatok szerint 3300 üzem áll a legfelsőbb népgazdasági tanács irányítása alatt, de ezekből csupán 1375 működik. A közlekedés és a szállítás teljes összeomlása, az összes készlet katonai igénybevétele, valamint a gazdasági erőforrások rossz kezelése miatt a népgazdasági tanács csupán azért küzdhet, hogy legalább halogassa a gazdasági élet teljes összeomlását.
X. 10. – Az antant főtanácsa határozatot hoz a Szovjet-Oroszo. elleni gazdasági blokádról.
Az év folyamán – A kormány felszámolja a szegényparaszti bizottságokat, de a fegyveres élelmezési munkásosztagok továbbra is fennmaradnak.
– A polgárháború idején a városi lakosság létszáma gyors ütemben csökken, 2 év alatt a munkások létszáma is felére apad. 1917-ben 2,6 millió munkás volt, 1919-ben 1,3 millió.
– A Népbiztosok Tanácsa határozatot hoz a gabonafeleslegek rögzített árú kötelező beszolgáltatásáról. Bevezetik az általános munkakötelezettséget és a jegyrendszert.

Kultúra

1919

I. 30. – A *Szirena* c. folyóirat Voronyezsben közzéteszi a korai futurizmus szélsőséges hagyományait követő imaginisták, azaz a szó–kép önértékét valló irodalmárok kiáltványát. Az aláírók között van Szergej Jeszenyin, Rjurij Ivnyev és Anatolij Mariengof.
II. 26. – Határozat az ellenforradalmi tevékenységgel vádolt *Vszegda vperjod* (Mindig előre) c. mensevik lap betiltásáról.
IV. 23. – A Népbiztosok Tanácsa rendeletet hoz a ponyvairodalom forgalmazásának beszüntetéséről.
VIII. 16. – Rendelettel állami tulajdonba veszik Borogyin, Csajkovszkij, Muszorgszkij, Rimszkij-Korszakov, Alekszandr Szkrjabin műveit.
IX. 12. – Leonyid Andrejev halála.
XII. 26. – Határozatot fogadnak el az analfabetizmus felszámolásáról. A rendelet a 8 és 50 év közti korosztályra terjed ki.
Az év folyamán – Megalakul a Szellemi Kultúra Szabad Akadémiája, a vallásbölcseleti tradíciójú gondolkodók 1922-ig működő nyilvános fóruma.
– Megjelenik Alekszej Remizov *Ördögi szinjáték* c. színműve, Oszip Mandelstam *Az akmeizmus reggele* c. esztétikai elemzése.
– Kazimir Malevics megírja tanulmányát, *Az új rendszerekről a művészetben*, és megfesti a *Fehér négyzet fehér alapon* c. képét.
– Nyikolaj Buharin és Jevgenyij Preobrazsenszkij *A kommunizmus ábécéje* c. népszerű formában foglalja össze a hatalomra jutott bolsevikok politikai hitvallását.

1920 Politika

I. 7. Krasznojarszkot elfoglalják a vörösök, s ez Kolcsak szibériai uralmának végét jelenti. **I. 17.** Lenin utasítására a Gyenyikin felett aratott győzelem után eltörlik a politikai elítéltek halálbüntetését.

II. Gyenyikin szétvert csapatait a Krímben Pjotr Vrangel tábornok szervezi újjá.

II. 7. Irkutszkban a vörösök kivégzik Kolcsakot.

II. 19. Bevezetik az általános munkakötelezettséget.

III. 29.–IV. 5. Az OK(b)P IX. kongresszusa kibővíti a kb-nak formálisan alárendelt titkárságot, amely a pártapparátus tényleges irányítását végzi (előkészíti a PI üléseit, személyi ügyekkel foglalkozik, kapcsolatot tart az alsóbb pártszervekkel). A központi apparátus ekkor kb. 600 emberből, országosan kb. 15 000 pártmunkásból áll.

IV. 6. Verhnyeudinszkban (Ulan-Ude) kikiáltják a szovjet Távol-keleti Köztársaságot, ami a Bajkál-tótól a Csendes-óceánig elterülő kelet-szibériai régiót fogja át, s a japán intervenciósok kiűzését tekinti feladatának.

IV. 25. A lengyelek elfoglalják Zsitomirt, ezzel megkezdődik a lengyel–orosz háború. Jozef Pilsudski csapatait a Krímből támadva Vrangel is támogatja.

V. Az új háborúra való tekintettel visszaállítják a politikai elítéltekre kiszabható halálbüntetést.

Tavasz A lengyel háború feléleszti a hadikommunizmust. A gazdaság és a szakszervezetek militarizálása. Munkahadseregek felállítása.

VII. 19.–VIII. 17. A Komintern II. kongresszusa (Petrográd–Moszkva). Kidolgozzák a felvételi feltételek 21 pontját (kommunista elnevezés, demokratikus centralizmus, proletárdiktatúra elismerése, illegális és legális harci módszerek alkalmazása). Elítélik az előkészítetlen forradalom erőltetését, a balos türelmetlenséget.

VIII. 13–20. Sztálin, a Délnyugati Front Forradalmi Katonai Tanácsának tagja a főparancsnokság utasítása ellenére sem engedi, hogy Alekszandr Jegorov tábornok erősítést küldjön a Varsó elleni támadáshoz, hanem a saját vonalánál, Lvovnál erőlteti a lengyel front áttörését, sikertelenül.

VIII. 16–17. Tuhacsevszkij csapatainak súlyos veresége Varsó alatt. Sztálint lvovi akciója miatt visszarendelik Moszkvába.

IX. 1. Bakuban összeül a Keleti Népek Kongresszusa, és felhív a közös antiimperialista harcra.

IX. 5. A Cseka elrendeli a „munkahadseregekből", a mindenki számára kötelező munka elől dezertálók felkutatását.

IX. 22–25. Az OK(b)P 9. összoroszországi konferenciája dönt arról, hogy a pártban is bevezeti az ellenőrzés rendszerét, de a testület felállítását a következő kongresszusra halasztja.

X. 12. A rigai előzetes béketárgyalások lezárják a lengyel–szovjet háborút.

XI. 16. A Vörös Hadsereg Vrangel szétverése után bevonul Szevasztopolba. A Krím félszigetet felszabadulásával véget ér a polgárháború Oroszo. európai részén.

XI–XII. Különböző fórumokon pártvita kezdődik a szakszervezetek szerepéről, amelyet csak 1921-ben a X. kongresszus zár le. A „militarizátorok" (Trockij, Buharin, Preobrazenszkij) a hadikommunizmusnak megfelelően a szakszervezeteket továbbra is teljesen alá akarják rendelni az államnak (a szakszervezetek államosítása). A „munkásellenzék" (Sljapnyikov, Medvegyev, Kollontaj) a munkásdemokrácia és a munkásönigazgatás visszaállítását szorgalmazzák, az állam szakszervezeteken keresztüli ellenőrzését (az állam szakszervezetesítése). A „demokratikus centralisták" (Bubnov, Oszinszkij, Szapronov) a szakszervezetek termelés-ellenőrzési jogainak kiszélesítését, a gazdasági vezetők választhatóságát követelik.

XII. 20. Dzerzsinszkij rendelete arról, hogy a politikai foglyokat a köztörvényes bűnözőktől külön börtönökben, jobb körülmények között kell tartani.

XII. 22–29. A szovjetek VIII. összoroszországi kongresszusa megvonja a polgárháború mérlegét, ill. elfogadja a helyreállítás és a Goelro-tervet.

Gazdaság

– A munkás-paraszt védelmi tanácsot átalakítják a Munka és Védelem Tanácsává. Hatásköre részben ütközik a népgazdasági tanácséval, de nagyobb is annál, valóságos gazdasági kormánnyá válik, s minden kér-

1921 Politika

I. 14. A Pravda közzéteszi az ún. Rudzutak-téziseket („tizek platformja"), amit a szakszervezeti vitában Lenin is támogat. (Rudzutak, Tomszkij, Zinovjev, Kamenyev, Sztálin és mások.)

II. 13. A 79 éves Pjotr Kropotkin, az orosz anarchizmus „atyja" temetésére elengedik börtöneikből az anarchistákat, akiknek be-

désben kötelező rendeletet bocsát ki. Elnöke Lenin.
– A moszkvai pártkongresszuson ismertetik a Goelro-tervet, Szovjet-Oroszo. villamosítási tervét.
– Az új ipari cenzus szerint 37 000 állami vállalat van (ebből 5000 egyetlen munkással dolgozó kisüzem).
– Rendelet a kisipar teljes államosításáról, bár ez időre a kisipar legnagyobb részét már államosították vagy megbénították.
– Dec.-ben a VIII. szovjetkongresszus határoz a vetés és aratás ellenőrzéséről a 26 millió parasztgazdaságban.
– Az év végére a pénz elveszti hatékony funkcióját a gazdaság állami szektorában; a munkások bérét is természetben fizetik, s nem kell fizetniük a szolgáltatásokért. Kísérleteznek a pénz nélküli költségvetés összeállításával is.
– 1920–21-ben a kötelező terménybeszolgáltatás eredményeképp jelentősen csökken a vetésterület, s mindehhez keleten és délkeleten súlyos aszály járul. Az 1920-as gabonatermés az 1909–13-as évi átlagos termésnek csupán 54%-a.
– Londonban megalakítják az Arkosz nevű részvénytársaságot a brit–szovjet kereskedelem lebonyolítására.
– Az antant főtanácsa határozata arról, hogy újra felveszi a kereskedelmi kapcsolatokat Szovjet-Oroszo.-gal.
– A bolsevikok IX. kongresszusa határozatot hoz az egyszemélyi vezetés megteremtéséről az iparban.

Kultúra

V. 1. – *A felszabadított munka* c. nagyszabású képzőművészeti kiállítás nyílik. Pétervárott 2000 ember részvételével előadják *A felszabadított munka misztériumát*.
V. 5. – A moszkvai tanács Lenin-múzeum alapítását határozza el.
V. 14. – Megnyílik a Forradalmi Szatíra Színháza.
V. 24. – A művelődésügyi népbiztosság keretében irodalmi stúdiót hoznak létre. Az oktatók között van Valerij Brjuszov, Pavel Szakulin és Andrej Belij.
V. – Megjelenik a *Kuznyica* (Kovácsműhely) c. irodalmi folyóirat első száma. A lap köré szerveződő csoportot a Proletkultból kilépett költők (Kirillov, Geraszimov, Alekszandrovszkij, Poletajev, Kazin) hozták létre a művészi minőségre való törekvés jegyében. **1920**
VII. 19. – Létrejön az analfabetizmus elleni rendkívüli bizottság (Cseka likbez).
VII. – Lenin találkozik Bertrand Russell angol filozófussal, aki utóbb megörökíti oroszországi élményeit.
VII. – Megjelenik a *Knyiga i revoljucija* (Könyv és forradalom) c. folyóirat első száma.
VIII. – A Komintern II. kongresszusa idején megszerveződik a Proletkult nemzetközi ideiglenes irodája. Lenin Alekszandr Bogdanov aktív elméleti és közéleti tevékenysége miatt kezdeményezi a *Materializmus és empiriokriticizmus* ismételt kiadását.
Nyár – Marc Chagall díszletterveket készít az Állami Zsidó Kamaraszínház számára, így többek között Sólem Aléchem *Miniatűrjei*hez.
IX. 21. – Bizottságot hoznak létre az októberi forradalom és a bolsevik párt történetének tanulmányozására, ill. az ezzel kapcsolatos dokumentumok összegyűjtésére.
X. 5–12. – Ülésezik a Proletkult I. összoroszországi kongresszusa.
XI. 8. – Mintegy 10 000 résztvevővel újra eljátsszák a Téli Palota elfoglalását.
XII. 1. – A Pravda közli az OK(b)P KB levelét a Proletkultról, amelyben elutasítja a szervezet autonómiaigényeit.
Az év folyamán – Vlagyimir Tatlin elkészíti a III. Internacionálé emlékműtervezetét.
– El-Liszickij megfesti absztrakt képét, a *Két négyzet történetét*, Borisz Kusztogyijev pedig *A bolsevik* c. művét, s elkészül Kuzma Petrov-Vodkin festménye, a *Petrográdi madonna*.
– Majakovszkij megírja *150 000 000* c. poémáját, Alekszej Tolsztoj pedig *Nyikita gyermekkora* c. visszaemlékezéseit.
– Megjelenik Pityirim Szorokin könyve, *A szociológia rendszere* (1–2).
– Napvilágot lát Nyikolaj Buharin könyve, *Az átmeneti korszak gazdasága*.
– Jevgenyij Zamjatyin megírja antiutópista regényét, a *Mit*. Könyve azonban csak külföldön juthat nyilvánossághoz. (Hazájában 1958-ban adják ki.) Megjelenik viszont *Félek* c. írása, amelyben az elsők között figyelmeztet a személyiség autonómiáját elfojtó politikai fordulatra.

---

csületszavukat kellett adni, hogy a gyászszertartás után visszatérnek. Így is történik.
II. 25. A Vörös Hadsereg segítségével Grúziában a bolsevikok megdöntik az 1917. nov. óta fennálló mensevik uralmat. **II. 28.–III. 18.** Kronstadtban antibolsevik matrózlázadás tör ki, amely a tambovi, ukrajnai és Volga menti parasztlázadásokkal együtt a hadikommunizmus tarthatatlanságát bizonyítja. **1921**

1921 **III. 8–16.** Az OK(b)P X. kongresszusa határozatot hoz az államkapitalizmus részleges visszaállításáról (új gazdasági politika, NEP), hogy megteremtse az eljövendő szocializmus gazdasági és kulturális előfeltételeit. – A szakszervezeti vitában az új helyzetre való tekintettel a Rudzutak-platformot fogadja el, amely elkülöníti az irányító hatóságokat a szakszervezetektől, hogy azok a munkások érdekeit az állammal szemben is védeni tudják. – A szervezeti kérdésről folytatott vitában megállapítják, hogy a kollektív vezetés rovására – a „harci parancsok" rendszeréhez közelítő – szélsőséges szervezeti centralizmus alakult ki, ami káros. Ennek ellenére, minthogy a NEP szükségszerűen a polgári tendenciák felerősödéséhez fog vezetni, a pártegység megőrzésére, ideiglenes jelleggel betiltják a frakciókat, de ezt a döntést titokban tartják. – Felállítják a központi ellenőrző bizottságot (KEB), amelynek első feladata a bejelentett „párttisztítás" (a polgárháború éveiben felvizeződött párttagság megrostálása a NEP indítása előtt) ellenőrzése. Ez egy év alatt 260 000-rel csökkenti a párt taglétszámát.

III. 18. Rigában megkötik a lengyel–szovjet háborút lezáró békét; ez az etnikai határt nagyjából követő Curzon-vonaltól (Grodnó–Breszt-Litovszk) keletebbre húzza meg az új országhatárt. Így a mai Nyugat-Belorusszia és Nyugat-Ukrajna Lengyelországhoz kerül.

IV. A Volga-vidéket, az Észak-Kaukázust és Ukrajnát sújtó aszály miatt több százezer halottat követelő éhínség pusztít.

V. 26–28. Az OK(b)P 10. összoroszországi konferenciája a NEP bevezetése során felmerült problémákat elemzi. Megtárgyalja a mensevikek és az eszerekkel szembeni követendő politikát a NEP-korszakban.

VI. 22.–VII. 12. A Komintern III. kongresszusán (Moszkva) Lenin élesen bírálja a felelőtlenül fegyveres felkeléseket kirobbantó balos tendenciákat a világpárton belül, s inkább a tömegek megnyerését, a szociáldemokrata és szindikalista irányzatokkal való taktikai szövetség keresését („munkásegységfront") javasolja, ám ezt a kongresszus részben elveti. [1921-ben a nemzetközi munkásmozgalomban az OK(b)P nélkül 760 000 kommunista, 8 millió szociáldemokrata és szocialista van.] A kongresszus megállapítja, hogy a világforradalom első szakasza lezárult, de a forradalmi helyzet továbbra is fennáll. Cél a tömeg megnyerése. Ezért az új jelszó: „Be a tömegekbe!"

VII. 3–19. A Vörös Szakszervezeti Internacionálé (Profintern) alapító kongresszusa Moszkvában.

IX. Az oroszországi éhezők támogatására Berlinben megalakul a Nemzetközi Munkássegély szervezete. (Az alapítók között van Albert Einstein, Martin Andersen-Nexö, Romain Rolland, Anatole France.) Fridtjof Nansen bizottságot állít fel az éhezők megsegítésére. Az ARA amerikai segélyszervezet gabonaelosztó állomásokat létesít, a Népszövetség szintén bizottságot hoz létre a probléma megoldására.

XII. 1. Lenin javasolja a Cseka tevékenységi körének szűkítését, valamint kihirdetik a hamis feljelentésekért a törvény előtt viselt felelősségről szóló rendeletet.

XII. 9. Az Izvesztyija kinyomtatja a Moszkvai Forradalmi Katonai Törvényszék elnökének, Szmirnovnak a nyilatkozatát, amelyben közli, hogy 1917–19 között a Cseka évente átlagosan 4194 embert végeztetett ki bírósági eljárás nélkül. 1920-ban csak Moszkvában 639, 1921-ben 758 embert lőttek ítélet nélkül főbe.

XII. 19–22. Az OK(b)P 11. összoroszországi konferenciáján ismét az áru- és pénzviszonyok, a piac visszaállítása (NEP) a fő napirendi pont. Megvitatják a „párttisztítás" eredményeit.

XII. 23–28. A szovjetek IX. összoroszországi kongresszusa elrendeli a Cseka átszervezését, a törvényesség megszilárdítását; megköszöni az éhezők támogatására létrejött nemzetközi összefogást.

Gazdaság

I. 10. – Rendelet a vetőmagbizottságok felállításáról és a kötelező vetéstervről.

II. 8. – Valenan Oszinszkij (V. Obolenszkij) földművelődésügyi népbiztos javasolja a kbnak a kötelező terménybeszolgáltatás megszüntetését.

III. 15. – Az OK(b)P X. kongresszusa elfogadja a beszolgáltatás terményadóval való felváltását. Az adó befizetése után a paraszt szabadon rendelkezhet a felesleggel, s eladhatja azt – a határozat eredeti tartalma szerint – a helyi piacon.

1922 **Politika**

II. 6. Az ÖKVB határozata felszámolja a Csekát. Helyette – szintén Dzerzsinszkij vezetésével – megalakítja az Állami Politikai Hatóságot (GPU), amelyet elődjétől eltérően alárendel a Belügyi Népbiztosságnak, és annak egyik osztályává szervezik. Székhelyét

II. 22. – Felállítják az általános tervezési állami bizottságot, hogy kidolgozza az egységes állami tervet, ill. végrehajtásának eszközeit és módszereit. Tagjait a Munka és Védelem Tanácsa nevezi ki.
III. 16. – Kereskedelmi megállapodást írnak alá Nagy-Britanniával.
V. 17. – Visszavonják a kisipar államosítását kimondó rendeletet.
V. 24. – A Népbiztosok Tanácsának rendelete engedélyezi a mezőgazdasági feleslegek, a kézműipari és kisipari termékek kereskedelmét.
VII. 7. – Rendeletben biztosítják, hogy minden polgár szabadon gyakorolhasson kézműipari tevékenységet, ill. legfeljebb 20 embert foglalkoztató kisipari vállalatot hozzon létre.
VII. – Szabályozzák a legfelsőbb népgazdasági tanács tulajdonában lévő vállalatok bérbeadását. Az államosítás megszüntetésére azonban ritkán kerül sor: 76 üzem kerül vissza előző tulajdonosához.
– Ismét készpénzben fizetik az állami szektorban a béreket.
VIII. 16. – Kormányrendelet az önálló elszámolás (hozraszcsot) bevezetéséről az állami iparban és kereskedelemben. A trösztök tevékenységének kritériuma a nyereségesség, ill. a veszteségek elkerülése lett.
VIII. – A pénzügyi népbiztosságon belül árbizottságot hoznak létre a nagy- és kiskereskedelmi árak megállapítására. Az ellenőrzés jórészt eredménytelen marad.
X. Felállítják az Állami Bankot.
XI. 10. Megszüntetik a jegyrendszert.
XI. Rendelet a munkanélküliek társadalombiztosításáról.
Az év folyamán 1921–22-ben a gyárakban általános a forgótőkehiány. A trösztok versenyeznek egymással, nemegyszer nyersanyagot és felszerelési tárgyakat is eladnak, hogy készpénzhez jussanak. Ez az „elkötyavetyélési (rozbazarivanyie) válság."
– Az NT-rendelet végleges formába önti a ország villamosításának programját. A teljesítés határidejét 10–15 évben határozzák meg.

Kultúra

I. 20. – Megnyílik az I. összoroszországi konferencia a munka tudományos szervezéséről (NOT).
II. – Létrejön a *Szerapion testvérek* elnevezésű irodalmi csoport. (Tagjai K. Fegyin, Vsz. Ivanov, V. Kaverin, Ny. Nyikityin, M. Szlonyimszkij, L. Lunc, Je. Polonszkaja, Ny. Tyihonov, Ny. Ragyisev, V. Pozner, I. Gruzgyev, V. Sklovszkij.) **1921**
III. 31. – Közzéteszik a bolsevik párt központi bizottságának felhívását a *Vallásellenes agitációról és propagandáról*.
VI. – Megjelenik a *Krasznaja nov* (Vörös barázda) c. folyóirat első száma (szerkesztő: Alekszandr Voronszkij).
VII. – Elindul a kritikai és bibliográfiai folyóirat, a *Pecsaty i revoljucija* (Sajtó és forradalom). Prágában megjelenik a *Szmena veh* (Mérföldkőváltás) c. gyűjtemény első kötete. A kiadvány annak az emigrációban élő politikai áramlatnak a fóruma, amely a NEP bevezetésével lehetőséget lát a szovjethatalommal való együttműködésre. – A Szmena veh megjelenésével párhuzamosan Szófiában *Iszhod k Vosztoku* (Kivonulás Keletre) címen kerül kiadásra az ún. „eurázsiaiak" mozgalmának gyűjteménye. Az orosz nagyhatalmiság és kiválasztottság történelmi eszméjét valló áramlat a szmenovehizmus jobbszárnyához állt közel.
VIII. 2. – A Pravda közleményében tudatja a Proletárírók Összoroszországi Egyesületének (VAPP) megalakulását. A szervezet a *Kuznyica* (Kovácsműhely) c. folyóiratot nyilvánítja központi orgánumává.
VIII. 3. – Ellenforradalmi összeesküvés vádjával letartóztatják a költő Nyikolaj Gumiljovot. Az ún. Pétervári Harci Szervezet perében számos értelmiségivel, köztük tudósokkal együtt halálra ítélik és kivégzik (aug. 24.).
VIII. 5. – Lenin elutasítja Gavril Mjasznyikov javaslatát a monarchistáktól az anarchistákig terjedő sajtószabadság engedélyezésére.
VIII. 7. – Meghal Alekszandr Blok.
VIII. 18. – A művelődésügyi népbiztosság kollégiuma határozatot hoz a magánkiadókról, s felhatalmazza az Állami Kiadót minden kiadásra váró kézirat ellenőrzésével.
Az év folyamán – Megjelenik Buharin népszerű tankönyve, *A történelmi materializmus elmélete* és brosúrája, *A gazdaságpolitika új irányvonala*.
– Megjelenik a szovjet avantgárd próza úttörő műve, Borisz Pilnyak regénye, a *Meztelen év* és Nyikolaj Gumiljov esszéje, *A vers anatómiája*.

(Ljubljanka) és szervezetét a Csekától örökli.
II. 23. Az ÖKVB elrendeli az egyházi vagyon elkobzását az éhezőknek szánt pénzalap javára. **1922**
II. Megalakul a Régi Bolsevikok Társasága, ahová legkevesebb 18 éves párttagsággal lehet jelentkezni. Az első évben 64 tagú.
III. 27.–IV. 2. Az OK(b)P XI. kongresszusán

1922 elhatározzák a kb és a KEB munkáját összehangoló titkárság átszervezését, egy új pártfunkció, a főtitkári poszt felállítását. A PI-ből választott főtitkár a szerv fölötti politikai ellenőrzést végzi. Szerepe mindössze a koordináció felügyelete. Megszigorítják a tagfelvétel feltételeit. (Ez az utolsó pártgyűlés, ahol Lenin személyesen jelen van.)

IV. 3. A kb ülésén Lev Kamenyev javaslatára Sztálint választják meg főtitkárnak. (E tisztség csak Lenin halála után lesz a párt csúcspozíciója.)

IV. 16. A rapallói egyezmény keretében Németország felveszi a diplomáciai kapcsolatokat Szovjet-Oroszo.-gal.

V. Tyihon pátriárkát bírósági eljárás után a Donszkoj-kolostorba internálják, mert tiltakozott az egyházi javak elkobzása ellen.

V. 19. A Komszomol összoroszországi konferenciáján határozatot fogadnak el az első úttörőcsapatok megszervezéséről.

VIII. 4–7. Az OK(b)P 12. összoroszországi konferenciája felhívja a figyelmet a NEP-korszakban újra jelentkező polgári politikai erők veszélyességére, elítéli a szmenovehovista szellemi áramlatot. Új szervezeti szabályzatot fogad el, ami megnehezíti a nem proletár származásúak tagfelvételét. (A párt taglétszáma ekkor kb. 170–180 000 fő. Ebből 2,7% 1917 előtt, 53,5% 1918–20 között, 43,8% 1921–22-ben lépett be. A párttagok 44,4%-a munkás, 26,7%-a paraszt, 22,7% alkalmazott, 6,2% egyéb.)

VIII. A kb plénuma bizottságot állít fel a szovjet köztársaságok egyesülése elveinek kidolgozására. Elnöke Sztálin nemzetiségügyi és állami ellenőrzési népbiztos, pártfőtitkár. Tagjai: Grigorij Ordzsonikidze, Vjacseszlav Molotov, Szergej Kirov, Grigorij Petrovszkij. A bizottság Sztálin autonomizálási tervét erőlteti, amely az új szovjet államot nem egyenrangú köztársaságok szövetségének fogja fel, hanem azokat akár kényszerrel is be akarja léptetni az orosz föderációba.

Nyár 34 eszer vezetőt ellenforradalmi tevékenység vádjával halálra ítélnek. Védelmükben fellép a II. Internacionálé. A tárgyalásra Moszkvába érkezett vezetői (Vandervelde, Liebknecht, Rosenfeld) kieszközlik a kegyelmet.

IX. 26. A beteg Lenin a PI-hez írt levelében javasolja, hogy az autonomizálási terv helyett föderatív alapon szervezzék meg a leendő szovjet államot.

X. 6. Lenin újabb levélben követeli a PI-től a föderatív elv érvényesítését. A PI ezt elfogadja, s a tervezet ilyen szellemű átdolgozására ad utasítást az előkészítő bizottságnak.

X. 16. Az ÖKVB határozata biztosítja a GPU-nak azt a jogot, hogy bírósági eljárás nélkül kivégeztethesse vagy munkatáborba zárathassa a társadalmilag veszélyesnek minősített elemeket.

X. A mensevik OSZDMP pártértekezlete politikai szabadságjogokat, demokratikus köztársaságot követel, és illegalitásba vonul.

X. 25. A Vörös Hadsereg felszabadítja Vlagyivosztokot a japán intervenciósok uralma alól.

XI. 5.–XII. 5. A Komintern IV. kongresszusa elismeri a forradalmi mozgalmak apályát, s levonja azt a következtetést, hogy a kapitalizmusból egy rövid átmeneti időszak vezet a szocializmus világméretű győzelméhez. Elfogadja a „munkásegységfront" követendő taktikáját.

XI. 15. A Távol-keleti Köztársaság egyesül az OSZFSZK-val.

XI. A „grúz incidens". A Grúz KP Budu Mdivani, Filipp Maharadze, Kalanidze vezette csoportja ragaszkodik ahhoz, hogy Grúzia önállóan, s ne egy kaukázusontúli föderáció keretein belül lépjen be az államszövetségbe. A pártközpontot képviselő Szergej Ordzsonikidze a vita hevében megüti Kalanidzét.

XII. 13. Bakuban megalakul a Grúziát, Azerbajdzsánt, Örményországot egyesítő Kaukázusontúli Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság (KSZFSZK).

XII. 23–27. A szovjetek X. összoroszországi kongresszusa dönt a két nemzeti (Ukrán SZSZK és Belorusz SZSZK) és a két föderatív köztársaság (OSZFSZK, KSZFSZK) egyesüléséről, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (Szovjetunió) megalakulásáról.

XII. 30. A föderatív alapon létrejött Szovjetunió (SZU) szovjetjeinek I. kongresszusa bejelenti a SZU megalakulását, megválasztja a Központi Végrehajtó Bizottságot – KVB (parlament) –, ill. elnökeként (államfő) Mihail Kalinyint.

Gazdaság

– Jan.-ban a nyilvántartott munkanélküliek száma 160 000.

– Rapallóban szerződés Németországgal; ebben Oroszo. lemond a jóvátételről, Németország pedig elismeri a német állampolgárok oroszo.-i javainak államosítását. A legnagyobb kedvezmény elve alapján előirányozzák a kölcsönös kereskedelmi kapcsolatok fejlesztését.

– Döntés az aranyalapra helyezett új pénzegység, a cservonyec bevezetéséről; ez év 2. felében és 1923 nagy részében az új pénz és a papírrubel egymás mellett létezik, miközben a rubel rohamosan devalválódik.

Okt.-ben egy háború előtti kopek értéke 100 000 rubellel egyenlő. Az éves költségvetést háború előtti rubelben állítják össze.
– 1921–22-re becslések szerint a bérből és fizetésből élők száma 6,5 millióra esik vissza: ez 1912-höz képest majdnem 50%-os csökkenés.
– A havi reálbér – változatlan áron számolva – 9,47 rubel. (Az 1913-as reálbérszint ugyanezen áron számolva 25 rubel.) Az év közepén a bér 50%-át még mindig áruk és szolgáltatások formájában fizetik.
– Új munkatörvénykönyvet vezetnek be, amely biztosítja a 8 órás – nehéz testi munka esetén rövidebb – munkaidőt, 2 hét fizetett szabadságot, a társadalombiztosítást. A fiatalok számára különleges jogok: pl. 6 órás munkanap. A szakszervezetek és az igazgatóságok között kollektív szerződések szabályozzák a béreket és a munkafeltételeket.
– Az ország területe 1913-hoz képest 710 000 km²-rel, lakossága több mint 28,5 millióval csökkent.
– Életbe lép az agrárkódex, amely megerősíti a föld nacionalizálását, megtiltja a föld forgalmát, ellenzi a gazdaságok túlzott szétaprózódását, engedélyezi a földbérletet és a bérmunkát.
– Az ipar hitelellátására felállítják az Ipari Bankot (Prombank).

Kultúra

I. – Megindul a központi filozófiai folyóirat, a *Pod znamenyem markszizma* (A marxizmus zászlaja alatt).
I. 30. – Törvény a Központi Levéltár felállításáról.
II. 27. – A kb szervezési irodája határozatot fogad el „a kispolgári ideológiával szembeni harcról az irodalmi és kiadói területen".
III. – Megjelenik a „szmenovehovista" *Novaja Rosszija* (Új Oroszország) c. folyóirat első száma.
IV–V. – Megindul a bolsevik párt és a Komszomol KB folyóirata, a *Molodaja Gvargyija* (Ifjú gárda).
V. 19. – Lenin Feliksz Dzerzsinszkijhez intézett levelében felhívja a figyelmet a szovjethatalommal elégedetlen írók és tudósok kiutasításának körültekintő előkészítésére. Nem tartja azonban még időszerűnek a *Novaja Rosszija* betiltását.
V. – Megjelenik a *Szerapion testvérek* első almanachja.
VI. 5. – Bemutatják a *Kinopravda* (Filmigazság) c. filmhíradó első számát. A Dziga Vertov rendezte filmhíradó az eszerek elleni perről és az éhínség elleni központi bizottság munkájáról számol be.
VI. 6. – Rendelet a *Glavlit*, valamennyi sajtó- és irodalmi termék cenzúráját gyakorló főhatóság felállításáról. **1922**
VII. 10. – Nyilvános vita a *Szmena veh* c. folyóiratról. A vitában részt vesz a külföldről hazaérkező két szerkesztő is: Jurij Kljucsnyikov és Jurij Potyehin.
VII. 28. – Velemir Hlebnyikov halála.
VIII. – Moszkvai, petrográdi és kijevi tudósok, írók, újságírók mintegy 160 főnyi csoportját utasítják ki Szovjet-Oroszországból. Az emigrációba kényszerülők között van többek között Nyikolaj Bergyajev, Pityirim Szorokin, Szemjon Frank, Borisz Viseszlavcev, Ivan Iljin, Nyikolaj Losszkij, Julij Ajhenvald, Lev Karszavin, Georgij Fedotov.
XI. 1. – Dekrétum a felsőfokú tanintézetek számára kötelező társadalomtudományi tantárgyak bevezetéséről. Ilyen kötelező tárgy: 1. a történelmi materializmus; 2. a kapitalizmus és a proletárforradalom; 3. az orosz föderáció politikai rendszere és társadalmi feladatai.
XI. – Megjelenik a *Vesztynyik szocializstyicseszkoj akagyemii* (A Szocialista Akadémia közlönye) c. folyóirat első száma.
Az év folyamán – Megjelenik Trockij könyve, *Az 1905-ös év* (2. kiadás). A kötetnek az orosz történelmi fejlődés különösségével foglalkozó része nemcsak elméleti, de csakhamar politikai vitát is kelt.
– Megjelenik Alekszandr Bogdanov filozófiai főművének, *Az általános szervezéstudomány*nak utolsó kötete. (1–3., Berlin–Moszkva–Petrográd.)
– Az év irodalmi terméséből: Velemir Hlebnyikov poémája, a *Zangezi*; Borisz Pasztternak könyve, a *Luvers gyermekkora*; Vlagyimir Majakovszkij verse, az *Önagyonülésezők* és Alekszandr Taraszov-Rogyionov a koncepciós pereket megsejtő regénye, a *Csokoládé*.
– Megalakul az orosz peredvizsnyikek akadémikus hagyománya folytatóinak szervezete, az ekkor még a művészeti élet perifériáján működő Forradalmi Oroszország Művészeinek Egyesülete (AHRR).

1923 Politika

I. 4. A súlyosan beteg Lenin kiegészíti a „Levél a kongresszushoz" c. üzenetét, határozottan a főtitkár leváltását indítványozza. Újabb agyvérzése azonban megakadályozza a „végrendelet" befejezését.

I. 25. Megjelenik a Pravdában Lenin „Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet" c. – Sztálin utasítására cenzúrázott – írása, amelyben a főtitkári befolyás csökkentéséről, a vezetés demokratizálásának szükségességéről beszél. (Valerian Kujbisev kb-titkár a cenzúrázás helyett azt javasolta: csak egy példányt nyomtassanak ki a Pravdából Lenin számára, de ezt a Pl elvetette.)

III. 5. Lenin Trockijt kéri meg, hogy a XII. kongresszuson képviselje a véleményét a „grúz ügy" kapcsán napirendre kerülő nemzetiségpolitikai vitában. „A nemzetiségek, ill. az autonomizálás kérdéséhez" c. írását a biztonság kedvéért Mdivanihoz is eljuttatja. Ebben elítéli a nagyorosz sovinizmust, s síkra száll a nemzetiségi ügyek türelmes kezeléséért, az önkéntesség elvéért.

IV. 17–25. Az OK(b)P XII. kongresszusán Trockij, Kamenyev, Zinovjev nem vállalja Lenin képviseletét. Buharin vezetésével azonban mégis elítélik a „nagyorosz sovinizmus maradványait".

IV. 29.–V. 2. Az összorosz zsinaton a bolsevikokhoz lojális, „Megújulás" nevű egyházpolitikai áramlat megfosztja Tyihont a pátriárkai címtől. A „kommunista kereszténységet" hirdető csoport 1943-ig létezik.

V. 8. A Curzon-ultimátum. A britek követelik a vallásüldözés abbahagyását, a felségvizek területének csökkentését Murmanszk térségében, ill. a szovjet diplomaták kivonását Iránból és Afganisztánból.

Tavasz Megindul a küzdelem a pártvezetés csúcsán a lenini örökségért. Az utódlásban a legesélyesebbek: Lev Davidovics Trockij, a győztes polgárháború hadügyi népbiztosa, a petrográdi felkelés irányítója. Lenin szerint a legtehetségesebb kb-tag: Grigorij Jevszejevics Zinovjev (Radomilszkij), a Komintern és a petrográdi szovjet elnöke; Lev Boriszovics Kamenyev (Rozenfeld), a moszkvai szovjet elnöke, az NT irányítója Lenin betegsége alatt. Zinovjevvel együtt Lenin régi és közeli tanítványa: Joszif Visszarionovics Sztálin, a párt főtitkára, nemzetiségügyi és állami ellenőrzési népbiztos, aki Lenin szerint „felmérhetetlen hatalmat összpontosított a kezében". Nyikolaj Ivanovics Buharin, a párt fő ideológusa, a Pravda főszerkesztője. Lenin szavával a párt „kedvence". Zinovjev és Kamenyev Trockijt tartja a legveszélyesebbnek, ezért Sztálinnal lépnek szövetségre. Őket támogatja a vezéri posztra nem aspiráló Buharin is.

VI. 16. Tyihon nyílt levélben „beismerő" bűnösségét, de a pátriárkai címet haláláig (1925) már nem kapja vissza.

VII. 1. Megkezdik 1939-ig tartó működésüket a Szolovki-szigeteken létesített munkatáborok és a Pecsora völgyében épített fióklágerek.

VIII. A kiszlovodszki barlangtalálkozó. Zinovjev híveivel (Frunze, Lasevics, Jevdokimov) megpróbálja Buharint és Vorosilovot maga mellé állítani Sztálin ellene irányuló manővereinek kivédésére. Az utóbbiak azonban beárulják a főtitkárnak.

Ősz A GPU Dzerzsinszkij kezdeményezésére először tartóztat le kommunistákat, szinte kizárólag munkásokat, akik a bürokratikus apparátus visszaszorítását követelték.

X. 8. Trockijnak a titkárságot elítélő, a kb-hez intézett levelével zászlót bont a „baloldali ellenzék". Gazdasági programjuk a NEP-et bírálja, gyors iparosítást, a tervgazdálkodás bevezetését támogatja (Preobrazsenszkij, Pjatakov, Oszinszkij, Antonov-Ovszejenko).

X. 15. Megjelenik a „baloldali ellenzék" platformja, a 46-ok nyilatkozata. Alapgondolata a frakciótilalom eltörlése, a pártdemokrácia visszaállítása.

XI. 15. A KVB dekrétuma átszervezi a GPU-t a tagköztársaságok politikai rendőrségeit összefogó csúcsszervvé (Egyesített Állami Politikai Hatóság – OGPU).

1924 Politika

I. 16–18. Az OK(b)P 13. konferenciáján az apparátus ellentámadásba lendül az ellenzékkel szemben. Sztálin nyílvánosságra hozza a frakciók (ideiglenes) betiltásáról szóló, 1921-ben elfogadott titkos határozatot, hogy ezzel az ellenzéket pártellenes színben tüntesse fel. – Leváltják Trockij egyik támaszát, Vlagyimir Antonov-Ovszejenkót a Vörös Hadsereg politikai főcsoportfőnoki tisztéből, mert a katonai pártsejteknek szétküldött körlevélben pártdemokráciát követelt. – Zinovjev és Kamenyev Trockij kizárását követeli a pártból, ezt viszont Sztálin taktikai okokból ellenzi.

I. 21. Goriban 54 éves korában meghal Lenin, a Népbiztosok Tanácsának elnöke. Az elhunyt végakarata, valamint felesége és számos bolsevik vezető ellenére Sztálin nem engedi a halottat elföldelni, hanem a Vörös téren felállított, ideiglenesen fából ácsolt mauzóleumban helyezik örök nyugalomra (jan. 27.).

XII. 11. A Pravda közli Trockij „Új irányvonal" c. cikkét, amelyben többek között azt követeli, hogy a párt rendelje alá önmagának a feje fölé nőtt apparátust.
Az év folyamán Moszkvában az eszer párt bejelenti feloszlását.

Gazdaság

– 1922–23-ban a nepmanok a nagykereskedelmi forgalom 14, a kiskereskedelmi forgalom 83%-át tartják kézben. Az állami szektor a kiskereskedelmi forgalom 7%-át, a szövetkezeti szektor pedig 10%-át bonyolítja le.
– 1922–23-ban a trösztök közötti verseny korlátozására szindikátusokat szerveztek.
– 1922–23-ban következett be az „árollóválság", amely 1923. okt.-ben tetőzik. 1923. okt. 1-jén a frissen stabilizált rubelben kifejezve az ipari árak az 1913. évinek 27,6%-át, a mezőgazdaságiak 89%-át teszik ki.
– A vetésterület majdnem eléri a háború előtti szint 90%-át, de a termés még messze elmarad ettől.
– A nyilvántartott munkanélküliek száma 641 000-re nő.
– Az év első negyedében még 20% a természetbeni bérezés aránya.
– A mezőgazdaság finanszírozására felállítják a Szövetkezeti Bankot.
– Az általános tervezési állami bizottság nevét Állami Tervbizottságra (Goszplan) változtatják.

Kultúra

II. – A Glavlit keretében színházi repertoárbizottság jön létre.
III. – Megindul a *LEF* (Balfront), a szovjet avantgárd folyóirata, (szerkesztő: Vlagyimir Majakovszkij).
– Megjelenik Dmitrij Furmanov regénye, a *Csapajev.*

1923

IV. 1. – *Ogonyok* (Tüzecske) címen képes hetilap indul.
IV. 10. – Kiállítás nyílik 42 moszkvai és petrográdi magánkiadó könyveiből. A NEP első éveiben forgalomba hozott könyvekből több mint ezer kiadvány került bemutatásra.
VI. – Megjelenik John Reed könyve, a *Tíz nap, amely megrengette a világot.* A kötethez Lenin (még 1919-ben) és Nagyezsda Krupszkaja ír előszót.
VI. 24. – Megjelenik a *Na posztu* (Várt án) c. folyóirat első száma (szerkesztők: B. Volin, G. Lelevics, Sz. Rodov).
VII. 3. – Nyilvános vita a LEF-ről. A művészet Balfrontjának programját Oszip Brik és Szergej Tretyakov ismerteti.
VIII. 1. – Alekszej Tolsztoj visszatér önkéntes emigrációjából.
VIII. 22. – Hazatelepül a szmenovehovizmus egyik vezető ideológusa, Jurij Kljucsnyikov.
IX. – Megjelenik Gyemjan Bednij 1909–22 között írt műveinek gyűjteménye.
XI. 7. – A forradalom megünneplésére ezúttal is eredeti formát találva, a moszkvai Proletkult kezdeményezésére előadják a „gyári szirénák szimfóniáját".
XI. – Megállapodásra jut egymással a Proletárírók Moszkvai Egyesülete (MAPP) és a LEF: a kölcsönös vádaskodások helyett vitára és tárgyszerű kritikára szólítanak fel.
XII. – Megjelenik Ivan Pavlov alapműve a feltételes reflexről. A Krasznaja nov (Vörös barázda) közli az akkor külföldön élő Gorkij önéletrajzi trilógiájának befejező részét, *Az én egyetemeimet* (a folyóiratbeli változat címe: Önéletrajzi elbeszélések).
Az év folyamán – Megindul a *Prozsektor* (Reflektor) c. képes hetilap. (A Buharin befolyása alatt álló kiadványt 1929-ben megszüntetik.)
– Trockij *Irodalom és forradalom* c. gyűjti egybe irodalmi kritikáit és kultúrpolitikai írásait.
– Majakovszkij közzéteszi a *Miért harcol a Balfront?* c. programírását.
– Megjelenik Gusztav Spet 3 kötetes alapműve, az *Esztétikai töredékek.*

I. 26.–II. 2. A szovjetek II. össz-szövetségi kongresszusán a temetés előestéjén Sztálin eskút tesz az örökség méltó folytatására. Határozatot hoznak arról, hogy Petrográdot Leningrádra keresztelik. A továbbiakban jóváhagyják a SZU első alkotmányát, megválasztják a KVB két házát: a Szovetségi Tanács és a Nemzetiségi Tanács kamaráját. A Népbiztosok Tanácsa elnökévé Alekszej Rikovot választják meg.
I. 29–31. Az OK(b)P KB plénuma meghirdeti az ún. „lenini behívót". A máj. 15-i határidőig 240 000 új tagot – 90%-ban munkást – veszenek fel a pártba, ahol a munkásság aránya 44%-ról 60%-ra szökik fel. Mindez az ellenzék elszigetelését is segíti. (Trockij ezt később a pártra mért halálos csapásnak nevezte.)

1924

II. 11. Leváltják Efraim Szkljanszkij hadügyi-népbiztos-helyettest, és a Vrangel elleni háború hősét, Mihail Frunzét nevezik ki a helyére. Ezzel Trockij helyzete tovább gyengül.
IV. Sztálin először fejtegeti, hogy a fasizmus és a szociáldemokrácia ikrek.

1924 **V. 18.** Krupszkaja átadja a kb-nak Lenin „Levél a kongresszushoz" c., eredetileg a XII. kongresszusnak szánt írását, a kb-tagok jellemzését.
V. 24. A kb-ülés úgy dönt, hogy Lenin levelét nem lehet felolvasni és sokszorosítani, hanem a küldöttségekkel külön-külön ismertetik meg. Sztálin erős fogadalmat tesz, hogy megváltozik.
V. 23–31. Az OK(b)P XIII. kongresszusa megerősíti Sztálint a főtitkári székben. A többség (Zinovjev, Kamenyev, Buharin, Rikov, Kalinyin, Sztálin) elítéli a Trockij vezette „baloldali ellenzék" nézeteit.
VI. 17.–VII. 8. A Komintern V. kongresszusa megállapítja a kapitalizmus részleges és ideiglenes stabilizációját, valamint azt, hogy a szociáldemokrácia és a fasizmus között nincs különbség. A munkásegységfront korábban kiadott jelszavát eltorzítja, és azt csak „alulról" engedélyezi, ami lehetetlenné teszi a nem kommunistákkal való együttműködést. Új jelszava: „bolsevizálni" a kommunista pártokat. – A kongresszuson Sztálin a lengyel bizottság élén vett részt. Az alkalmat arra használta fel, hogy szabályellenesen kizáratta a lengyel párt pb 4 tagját.
IX. 20. Sztálin egy újságcikkben a szociáldemokráciát a fasizmus mérsékelt szárnyának nevezi.
Ősz Trockij „Október tanulságai" c. írásában felmelegíti a „permanens forradalom" tézist, amelyet 1905–07-ben dolgozott ki. E szerint egy elmaradott országban a szükségszerűen kivívott proletárdiktatúra sikere egyedül a nemzetközi világforradalom függvénye. A szocializmus internacionalista összefogással, csak nemzetközi méretekben valósítható meg. Oroszo. elmaradottsága miatt belebukik, ha egyedül kísérletezik.
X. 27. KVB-határozat a Turkesztáni Autonóm Köztársaságot Üzbég, Türkmén SZSZK-ra, ill. a Kazah és Kara-Kirgiz ASZSZK-ra bontja.
XI. 18. Kamenyev a moszkvai pártbizottság plénumán a trockizmust önálló áramlatnak minősíti, amely „mindig szemben állt a párt hivatalos ideológiájával".
XII. Sztálin Trockij „permanens forradalom" tézisével szemben meghirdeti „a szocializmus egy országban" tételt, amely a SZU nemzetközi elszigetelődése miatt, önerőre támaszkodva ígéri a szocializmus felépítésének perspektíváját egyetlen országban, a SZU-ban („Az októberi forradalom és az orosz kommunisták taktikája").
Az év folyamán Grúziában nemzeti színezetű szovjetellenes parasztlázadás tör ki. – Nagy-Britannia, Olaszország, Ausztria, Norvégia, Svédország, Kína, Franciaország diplomáciai kapcsolatokra lép a SZU-val.

Gazdaság

– A nyilvántartott munkanélküliek száma 1,24 millió főre nő. A nyilvántartás csak az iparban foglalkoztatottakra és az alkalmazottakra terjed ki (számuk 8,5 millió). A munkaügyi népbiztosság adatai szerint a munkanélküliek 22–25%-a betanított és szakmunkás, 25%-a szellemi dolgozó.
– Jan.-ig 3,5 millió embert szereltek le a hadseregből, melynek létszáma 1921. jan.-ban 4 110 000 volt.
– Ápr. 1-jén átfogó pénzreform keretében új, egységes rubelt vezetnek be, ezüsttartalmú váltópénzekkel és rézkopejkásokkal. A régi papírrubelt (szovznak) kivonják a forgalomból.
– Az év folyamán kereskedelmi egyezményt írtak alá Olaszországgal, Svédországgal és Nagy-Britanniával. Felújítják a gazdasági kapcsolatokat Magyarországgal. Az USA-

1925 **Politika**

I. A kb-ülés elhatározza Trockij leváltását a hadügyi népbiztos tisztségéből. Trockij vereségével széthullik a Zinovjev–Kamenyev–Sztálin szövetség.
I. 25. Japán diplomáciai kapcsolatokat létesít a SZU-val és visszaadja Észak-Szahalint.
I. 26. Az új hadügyi népbiztos Frunze.
III. Buharin a falusi és városi kisárutermelőkhöz fordulva a NEP szellemében meghirdeti a „Gazdagodjatok!" jelszót, amit a Pl azonnal visszavonat vele.
IV. 7. Meghal Tyihon. A pravoszláv egyház irányítását Szergij metropolita veszi át.
IV. 10. Caricin nevét Sztálingrádra változtatják.
IV. 27–29. Az OK(b)P 14. konferenciája leszögezi, hogy a szocializmus győzelme egymagában álló országban is lehetséges.
V. 13–20. A szovjetek III. kongresszusa elfogadja Frunze katonai reformjait. Megindítják a hivatásos tisztek képzését, újra bevezetik az egyszemélyi parancsnoklást, a komisszárok csak a politikai irányítást végezhetik. – A Türkmén és az Üzbég SZSZK-t a SZU 5., ill. 6. tagállamává nyilvánítják.
IX. Zinovjev, Leningrád párttitkára a Pravdában élesen bírálja a NEP államkapitalizmusát. Kimondja, hogy a szocializmus végleges megvalósításának egyetemes előfeltétele van. – Ezzel színre lép az ún. „új" vagy „leningrádi ellenzék", amely Sztálinnal szemben Zinovjevet támogatja (Kamenyev.

ban közös rt.-t alapítanak „Amtorg" néven a szovjet–amerikai kereskedelem lebonyolítására.
– Az ország villamosításának finanszírozására létrehozzák az Elektrobankot.
– A Kommunista Akadémián tartott előadásaiban Jevgenyij Preobrazenszkij rendszerbe foglalja az „eredeti szocialista felhalmozásról" szóló elméletét, amelyet 1926-ban könyvben is kiadnak. Eszerint az iparosításhoz szükséges tőkét az államnak az államosított szektoron kívüli szférából kell átszivattyúznia, azaz – a konkrét körülményeknek megfelelően – a magánparaszti mezőgazdaságból. Az értéktöbbletnek a mezőgazdaságból az iparba való átszivattyúzásának eszközei: az adóprés, az árpolitika és a külkereskedelem állami monopóliuma.

Kultúra

I. 3. – A helyi sajtó számára megkezdődik a *Roszta* híreinek rádiós továbbítása.
I. 26. – Határozat Petrográd nevének Leningrádra változtatásáról és a Leninmauzóleum felállításáról.
I. – Megjelenik a *Zvezda* (Csillag) c. leningrádi irodalmi folyóirat első száma.
II. 6. – Az ÖK(b)P KB határozata a párt soron lévő feladatairól a sajtóügyek területén.
II. 15. – Dekrétum a Lenin Intézet felállításáról. (Megnyílik: máj. 31.)
II. 17. – Buharin *Lenin mint marxista* c. tart előadást a Kommunista Akadémia ülésén.
IV. 1. – Megindul a párt központi bizottságának elméleti folyóirata, a *Bolsevik*. (A folyóirat 1944-ig jelenik meg, majd neve *Kommunyisztra* változik.) Első szerkesztője: Nyikolaj Buharin.
IV. 27. – Bemutatásra kerül Lev Kulesov filmje, a *Mr. West csodálatos kalandjai a bolsevikok országában*.

1924

V. – Írók egy csoportja (köztük Mihail Zoscsenko, Oszip Mandelstam, Borisz Pilnyak, Iszaak Babel, Venjamin Kaverin) a KB irodalompolitikai értekezlete előtt levelet ír a KB sajtóosztályának, amelyben tiltakoznak a *Na posztu* c. folyóirat ellenük indított hajszája miatt.
V. 9–10. – Tanácskozás a kb sajtóosztályán a párt követendő politikájáról a szépirodalom területén.
V. – Megjelenik Gorkij könyve, a *Vlagyimir Iljics Lenin*.
VI. – Megjelenik az *Oktyabr* (Október) c. irodalmi folyóirat.
VII. 1. – A *Mir iszkussztvo* csoport kiállítást tart Leningrádban. A képzőművészeti kör még ebben az évben széthullik.
VIII. – Megjelenik a Konstruktivisták Irodalmi Központjának manifesztuma.
IX. – Vita bontakozik ki a formalista irodalomtudományi módszerről a *Pecsaty i revoljucija* hasábjain.
X. – Majakovszkij több helyszínen is elszavalja poémáját, a *Vlagyimir Iljics Lenint*.
– Megnyílik a Szovjetunió Forradalmi Múzeuma.
Az év folyamán – Megjelenik a *Lenyinszkij szbornyik* (Lenini gyűjtemény) sorozat 1. kötete; megindul az *Arhiv K. Marksza i F. Engelsza* (Marx–Engels archívum) c. kiadványsorozat.
– Részletek jelennek meg Mihail Bulgakov regényéből, a *Fehér gárdából*. (A regény 1927-ben készül el.)
– Megjelenik Konsztantyin Fegyin regénye, a *Városok és évek* és Alekszandr Szerafimovics műve, a *Vasáradat*.
– A politikai irodalom fontos dokumentumai Trockij *Október tanulságai* és *Új irányvonal* c. írásai.
– Joszif Sztálin *A leninizmus alapjairól* c. tart előadásokat a Szverdlov Egyetemen.

Krupszkaja, Szokolnyikov). Veszélyesnek minősíti a gazdagparasztság megerősödését, s a NEP revízióját követeli.
X. A kb ülése a „leningrádi ellenzék" jelentkezése miatt az előző pártkongresszus határozatát antidemokratikusan megváltoztatva Leningrád helyett Moszkvába teszi át a következő kongresszus színhelyét.
X. 31. Különös körülmények között meghal Frunze hadügyi népbiztos. (A gyomorfekélyben szenvedő Frunzét a PI Sztálin javaslatára operációra kötelezi, de a műtét során túlaltatás miatt életét veszti.)
XII. 18–31. Az OK(b)P XIV. kongresszusán a „leningrádi ellenzék" vereséget szenved a Sztálin mögé sorakozó párttöbbségtől (Buharin, Rikov, Tomszkij, Kalinyin). Krupszkaja figyelmezteti a kongresszust, hogy a többség nem kritériuma az igazságnak, biztosítani kellene a kisebbség számára a létezés demokratikus feltételeit. Kamenyev pedig megkérdőjelezi Sztálin főtitkári alkalmasságát de mindkettőjüket durván letorkolják. Zinovjev kifejti, hogy nem a szocializmus építésének szükségességét kérdőjelezte meg, hanem a felépíthetőségét egy országban, mert végleges győzelme csak nemzetközi méretekben lehetséges. A kongresszus a „szocializmus egy országban" tétel álláspontjára helyezkedik, és változatlanul kitart a NEP mellett. – A párt Össz-szövetségi Kommunista (bolsevik) Pártra – ÖK(b)P – változtatja nevét.

1925

XII. Jakov Osszovszkij esztergályos, kong-

1925 resszusi küldött a „Bolsevik" c. elméleti folyóiratnak egy cikket ad át, amelyben a kétpártrendszer bevezetését javasolja. (Egy nemzeti és egy internacionalista kommunista párt létrehozását, a frakciózás elkerülésére.) A cikket elfektetik.

Az év folyamán Megszűnik a mensevik OSZDMP.

Gazdaság

– 1924–25-ben a nagyipar túlnyomórészt állami kézben volt, a magántőke részesedése 1,82%. A kis- és kézműves iparban azonban az össztermelés 77,7%-át a magán-, 19,8%-át a szövetkezeti és 2,5%-át az állami szektor adja. A magániparban foglalkoztatottak létszáma 13%-kal nő (több mint 2,5 millió ember).
– A gabonafélék hozama 8,3 q/ha (1913: 7,5 q/ha; 1921: 4,7 q/ha).
– A mezőgazdasági beszerzési és értékesítési szövetkezetnek több mint 6,5 millió tagja van.
– A kollektivizált parasztgazdaságok száma 1925-ben 293 500 (a parasztgazdaságok 1,2%-a). A legelterjedtebb termelőszövetkezeti forma az artyel, ebben a tagok megtartották lakóházukat és kertjüket, de a föld és az eszközök közösek.
– A nyilvántartott munkanélküliek száma 950 000-re csökken.
– A jaroszlavszki traktorgyár kibocsátja az első orosz tehergépkocsit.
– A falusi keresők 10%-a nincstelen mezőgazdasági bérmunkás, 26%-a szegényparaszt, 60%-a középparaszt, 4%-a kulák. A kulákgazdaságok aránya a volgai, uráli, szibériai, Don-vidéki kormányzóságokban 5%.
– A 14. pártkonferencián ápr.-ban felhívás a hadikommunizmus maradványainak felszámolására falun. E hónapban adja ki a „Gazdagodjatok!" jelszót Buharin, amely épp ellentétes gazdaságpolitikai koncepciót tükröz a mezőgazdaságról, mint „az eredeti szocialista felhalmozás" elmélete. Bár a jelszót Buharin egy hónappal később kénytelen visszavonni, a párt parasztpolitikáját 1925-ben az engedmények jellemzik. A földbérlet időtartamát 6-ról 12 évre emelik, s általánosan megengedetté válik a bérmunka alkalmazása a paraszti földeken. (Azelőtt csak a betakarítás idején volt legális.) 1922–25 között a földet bérbe adó gazdaságok száma 3-szorosára nő, a bérbe adott föld mennyisége pedig 2,5-szeresére.
– A párt XIV. kongresszusán közvetlen feladatként az iparosítás végrehajtását határozzák meg.

1926 **Politika**

I. Buharin, a párttöbbség vezérszónoka a NEP védelmében támadja a „leningrádi ellenzéket" a XIV. kongresszusról tartott beszédében.
I. eleje A PI ülésén Sztálin Buharin támogatásával döntő vereséget mér a Zinovjev–Kamenyev–Krupszkaja csoportra. Zinovjevet leváltják a leningrádi városi és területi pártszervezet első titkári, ill. a leningrádi szovjet elnöki posztjáról, míg Kamenyevet a moszkvai szovjet elérői és az NT elnökhelyettesi tisztségéből.
II. 12. Szergej Kirovot (az Azerbajdzsáni KP addigi első titkárát) a Leningrád kormányzósági pártkonferencia formálisan is megválasztja első titkárnak.
III. 4. A korábban vereséget szenvedett 2 ellenzék (a „baloldal" és a „leningrádi") szövetségre lép egymással (Trockij, Preobrazsenszkij, Pjatakov, Zinovjev, Kamenyev, Krupszkaja) a sztálini–buharini többség ellen. Az ún. „egyesült ellenzék" a „szocializmus egy országban" jelszó elutasítása, a párt- és munkásdemokrácia követelése, a „kulákbarát" NEP-politika kritikája alapján áll.
IV. 6–9. A kb plénumán először lép a nyilvánosság elé az „egyesült ellenzék".
IV. 24. Szovjet–német semlegességi és megnemtámadási szerződést írnak alá Berlinben. A Reichswehr és a Vörös Hadsereg vezetői felveszik a kapcsolatokat. Szovjet tisztek érkeznek továbbképzésre a német katonai akadémiára.
VII. Megjelenik a „13-ak" nyilatkozata. Ebben az „egyesült ellenzék" kifejti nézeteit: a gazdagparasztság visszaszorítása, fokozott iparosítás, a bürokrácia felszámolása, a világforradalmi folyamat támogatása.
VII. 14–23. A kb-plénum kispolgári elhajlással vádolja meg az ellenzéket. Zinovjevet kizárják a PI-ből, helyette póttagnak beválasztják Kirovot.
VII. 20. A plénumon elhangzott, az ellenzéket elítélő szenvedélyes felszólalása után Dzerzsinszkij szívelégtelenségben meghal. Az OGPU és a belügyi népbiztosság (NKVD) élére helyettese, Vjacseszlav Menzsinszkij kerül.
VII. A „Bolsevik" leközli Jakov Osszovszkij fél évvel korábban írt levelét a kétpártrendszer bevezetésének lehetőségéről.
VII. 28. Buharin leningrádi beszédében hatá-

Kultúra

I. – Elindul a *Novij mir* (Új világ) c. folyóirat (szerkesztő: Anatolij Lunacsarszkij és Jurij Sztyeklov).
II. 5. – Bemutatják a *Lenin temetése* c. dokumentumfilmet.
III. 10. – Nyilvános vita az értelmiség szerepéről. A bolsevik pártot Anatolij Lunacsarszkij és Nyikolaj Buharin, míg a pártonkívüli értelmiséget Pavel Szakulin és a szmenovehovista Jurij Kljucsnyikov képviseli.
IV. 20. – Nyikolaj Erdman *Mandátum* c. darabjának bemutatója.
IV. – Megkezdi működését a Kommunista Akadémia *Világgazdasági és Világpolitikai Intézete* (igazgató: Fjodor Rotstejn).
V. 24. – Megjelenik a *Komszomolszkaja Pravda* első száma.
V. 26. – Párizsban nagyszabású kiállítás nyílik szovjet képzőművészek alkotásaiból (A. Lentulov, V. Majakovszkij, K. Petrov-Vodkin, V. Favorszkij, V. Kandinszkij, R. Falk stb.).
VI. 18. – Az OK(b)P KB határozatot hoz a *„Párt politikájáról a szépirodalom területén"*. Az állásfoglalás kimondja: „irodalmi ügyekben a pártnak minden vonalon ki kell irtani az önkényes és illetéktelen adminisztratív beavatkozási kísérleteket".
VII. 10. – Határozat a TASZSZ, a Szovjetunió távirati irodájának felállításáról. **1925**
VII. 23. – A Népbiztosok Tanácsa Lenin-díjat alapít a tudomány, a technika, az irodalom és a művészetek területén elért eredmények elismerésére.
VII. 27. – Az Oroszországi Tudományos Akadémia felveszi a Szovjetunió Tudományos Akadémiája nevet.
XII. 28. – Szergej Jeszenyin öngyilkossága.
Az év folyamán – Megjelenik Lenin Művei 2. és 3. kiadásának első kötete.
– Elkészül Szergej Prokofjev *Tüzes angyal* c. operája és Dmitrij Sosztakovics *Első szimfóniája*.
– Mihail Bulgakov *Sátániáda*, Ivan Bunyin *Szerelem szentsége* c. műve.
– A Krasznaja Nov közli Fjodor Gladkov regényét, a *Cementet*.
– Megalakul az *Analitikus művészet mesterei* csoport. A Leningrádban létrehozott kör egyik szervezője az orosz képzőművészeti avantgárd jeles alakja, Pavel Filonov.
– Megjelenik Grigorij Zinovjev könyve *(A leninizmus)*, a szocializmus egy országbeli felépíthetőségének elutasításával.
– Lev Vigotszkij *Művészetpszichológia* c. ír könyvet. (A kézirat kiadására csak 40 évvel később kerül sor.)
– Megjelenik a konstruktivisták almanachja, a *Goszplan Lityeraturi* (Az irodalom államterve).

rozottan visszautasítja a kétpártrendszert.
VIII. eleje Osszovszkijt kizárják a pártból és száműzik Moszkvából.
IX–X. Az ellenzék agitációja a moszkvai pártalapszervezetekben. – Sztálin utasítására az OGPU külön részleget állít föl Jakov Agranov vezetésével az ellenzéki pártvezetők telefonbeszélgetéseinek lehallgatására, leveleik cenzúrázására.
X. 23–25. A kb plénumán Trockijt és Kamenyevet kizárják a Pl-ból. Ez súlyos csapás az „egyesült ellenzékre".
X. 26.–XI. 3. Az ÖK(b)P 15. konferenciája hivatalos irányvonallá teszi „a szocializmus egy országban" sztálini tételt, amely ezentúl már nem vitatható. Trockij kitart a permanens forradalom elmélete mellett.
XI. 22.–XII. 16. A Komintern VB VII. plénuma Moszkvában Sztálin követelésére leváltja Zinovjevet; helyette Buharint ülteti az elnöki székbe.
Az év folyamán Bevezetik az új országos közigazgatási beosztást: rajon (kerület) – okrug (körzet) – kraj (határkörzet) – oblaszty (terület).

Gazdaság **1926**

– Megtörik a nyugati hitelblokád, Németország 300 millió márka hitelt nyújt a SZU-nak.
– A kb ápr.-i ülésén az erőteljesebb tőkefelhalmozás szükségességét és a tervezés erősítését hangoztatják.
– Az első pénzügyi intézkedés a magánkereskedelem nyereségének csökkentésére. A nepmanokra kivetik az extraprofitok ideiglenes állami adóját.
– A Munka és Védelem Tanácsa rendeletileg 10%-kal csökkenti az iparcikkek kiskereskedelmi árát.
– A 15. pártkonferencia meghirdeti a szocialista nagyipar gazdasági hegemóniájának erősítését s történelmileg viszonylag rövid időn belül a legfontosabb tőkés országok utolérését és túlszárnyalását. Ezt – hangoztatják – csakis a hosszú távú tervezés útján lehetséges elérni, amelynek az előkészítő munkálatai 1927-ben kezdődnek.
– A büntető törvénykönyvhöz kiegészítést fogadnak el, a hírhedt 107. tc.-t, amely „háromévi börtönbüntetést és teljes vagy részleges vagyonelkobzást helyez kilátásba azok ellen, akik bűnös szándékkal, vásárlás, fel-

1926 halmozás vagy rejtegetés útján áremelkedést idéznek elő". A törvénycikk tömeges alkalmazására 1928-ban kerül sor először.
– Az ipari termelés eléri az 1912-es szintet.
– Az első általános népszámlálás a SZU-ban. Az ország lakosainak száma 147 027 900, a városlakóké 26 314 100 (17,9%).
– A nyilvántartott munkanélküliek száma 1 071 000.
– A munkáscsaládok átlagosan kiadásaik 45,6%-át fordítják élelmiszerekre.
– A falusi lakosság 60%-ának nincs vetésterülete, 89%-ának nincs igásállata, 75%-ának még tehene sincs.
– Túljegyzik a 30 millió rubel értékben kibocsátott államkötvényeket.

Kultúra

I. – Bemutatják Szergej Eizenstein filmjét, a *Patyomkin páncélost.*
III. 5. – Megjelenik a *Na litye raturnom posztu* (Irodalmi vártán) c. kétheti folyóirat első száma. A kiadvány a „proletárírók" osztályharcos fóruma, amely szinte az egész korabeli szovjet irodalomnak hadat üzent. A szerkesztőbizottság tagjai: Leopold Averbach, Borisz Volin, Jurij Libegyinszkij, Mihail Olminszkij. (1928-tól a RAPP, azaz a Proletárírók Oroszországi Szövetségének a folyóirata).
V. – Az Állami Kiadó megjelenteti Iszaak Babel *Lovashadsereg* és Makszim Gorkij az *Artamonovok* c. művét.

1927 **Politika**

I. Megalakul az Oszoaviahim, az önkéntes polgári honvédelmi tömegszervezet.
II. 23. Neville Chamberlain angol külügyminiszter figyelmeztető jegyzéke a SZU kormányához, hogy ne folytasson „britellenes propagandát". (A SZU a Kominternen keresztül támogatta a 7 hónapos angliai bányászsztrájkot 1926-ban.)
IV. 18–26. A szovjetek IV. kongresszusa megbízza a kormányt, hogy sürgősen dolgozza ki az ötéves tervet, egyúttal módosítja az alkotmányt (ezentúl 25 000 városi, ill. 125 000 vidéki lakosra jut 1 szovjet küldött).
V. A „84-ek" nyilatkozata. Trockij csoportja bírálja a párt és a Komintern Kína-politikáját. A permanens forradalom elmélete szerint a nemzeti burzsoáziával, a Kuomintanggal való minden kapcsolat megszüntetését, a proletárforradalom napirendre tűzését követeli Kínában.
V. 27. Nagy-Britannia megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat a SZU-val, s felbontja az 1921-ben kötött kereskedelmi egyezményt a szigetországban működő szovjet külkereskedelmi kirendeltség tevékenysége miatt.
VI. 27. Varsóban fehér emigránsok meggyilkolják Pjotr Vojkov szovjet nagykövetet.
VI. 28. Trockij levele a kb-hez: „Ma meghamisítják a szavainkat, holnap tetteinket fogják meghamisítani."
VI. Az „egyesült ellenzék" elleni harcban felerősödnek a tudatosan szított antiszemita vonások. Az ellenzék tagjait megveretik. – A Távol-Keletre száműzik Ivar Szmilgát (kb-tag, az ellenzék híve).
VII. 15. Csang Kaj-sek megkezdi a Kuomintangból kitaszított Kínai Kommunista Párt üldözését. A szovjet katonai tanácsadókat visszavonják a Kuomintang mellől.
IX. Betiltják az „egyesült ellenzék" platformjának kinyomtatását, amelyben Trockij a francia forradalom analógiájára „thermidoriánus fordulattal" vádolja meg a sztálini többséget. 14 embert kizárnak a pártból, köztük Jevgenyij Preobrazenszkijt, Szerebrjakovot, Mracskovszkijt.
X. 21–23. Kb-plénum. Trockij utolsó fellépése a testület előtt. Megfenyegetik, hogy Zinovjevvel együtt kizárják a pártból „antileninista szervezkedésért".
XI. 7. Az októberi forradalom 10. évfordulóján az ellenzék Leningrádban, Moszkvában, Harkovban több ezer munkás részvételével ellentüntetést szervez. Jelszavaik: „Végrehajtjuk Lenin végrendeletét!", „Tüzet jobbra a kulák, nepman és a bürokrata ellen!" Az ellentüntetést szétverik.
XI. 12–14. A kb és KEB ülésén Sztálin követelésére Trockijt és Zinovjevet kizárják a pártból „ellenforradalmi demonstráció" szervezése miatt.
XI. 17. Adolf Joffe, Trockij barátja, neves szovjet diplomata a pártban kialakult helyzet miatt öngyilkos lesz.
XI. 30. A SZU javaslatot terjeszt a Népszövetség előkészítő bizottsága elé az általános és teljes leszerelésről. – (Mivel sem az angol bányászsztrájk, sem a kínai polgári demokratikus forradalom nem vezetett egy újabb forradalmi hullámhoz, a bolsevik pártban úrrá lett a magukra maradottság érzése. Ez – párosulva a fenyegető külpolitikai eseményekkel – egy újabb intervenció rémét vetítette a párt vezetői elé, s egyben felvetette a háborúra való felkészülés céljából a gazdaságpolitika átgondolását is.)
XII. 2–19. Az ÖK(b)P XV. kongresszusán a sztálini többség (Buharin, Rikov, Kalinyin, Tomszkij, Molotov, Vorosilov) végleges vereséget mér az ellenzékre, minden tagját – kb. 1500 embert, köztük Karl Radeket, Jurij Pjatakovot, Lev Kamenyevet – kizárja a pártból

X. 5. – A moszkvai Művész Színház bemutatja Mihail Bulgakov darabját, *A Turbin család napjait*.
X. 11. – Vszevolod Pudovkin filmje: *Az anya*.
X. 22. – Megkezdődik a rádióműsor rendszeres sugárzása Moszkvából.
XI. – A Kommunista Akadémia keretében vallástörténeti bizottságot hoznak létre Mihail Rejszner vezetésével.
Az év folyamán – Elkészül Szergej Tretyakov színműve, az *Üvölts, Kina!* és Vlagyimir Majakovszkij tanulmánya, a *Hogyan készítsünk verset?*.
– Borisz Pilnyak *Elbeszélés a ki nem hunyó holdról* c. meséli el Frunze halálának gyanús körülményeit.

1926

– Vszevolod Mejerhold *A színház októbere* c. ír esszét.
– Leningrádban megalakul a *Krug hudozsnyikov* (Művészek köre) csoport.
– Megjelenik Jevgenyij Preobrazsenszkij könyve, az *Új gazdaság* (1. rész).
– A korszellem politikai messianizmusának és modernizációs áhitatának magánéletig hatoló erejét példázzák a 20-as évek közepétől elterjedő „szovjet" keresztnevek. Példaként: *Indusztrija, Oktyabrina, Igyeja, Kommuna* mint női név és *Tyeksztil, Szpartak, Plamennij Vlagyilen* (azaz Lángoló VLAGYimir Iljics LENin) vagy a *Terror* férfinév (amelynek létezett női változata is: *Terrorka*).
– Alekszandr Dejneka festménye: *Új műhely építése*.

és vidékre vagy Szibériába számúzi. (Trockij kivételével 1933-ig visszaveszik őket.) Elfogadja az iparosítás meggyorsítását, a gazdasági eszközökkel ösztönzött kollektivizálást. (A taglétszám 786 288 fő. Ennek mindössze 1%-a volt 1917 előtt is a párt tagja.)
Az év folyamán Eltörlik a cári időszak igazolványrendszerét. (A helyváltoztatás az állampolgárok részére külön engedélyhez, paszporthoz volt kötve.)

Gazdaság

III. 16. – Egy rendelet a mezőgazdasági termelőszövetkezeti formák közül a laza társulási formát (TOZ) támogatja. E formában a tagok megtartják szerszámaikat, munkaeszközeiket, állatállományuk többségét, sőt a földjük feletti rendelkezést is. Csupán bizonyos munkák közös elvégzésére társulnak.
– A vetésterület 97,3%-a az egyéni gazdaságok, 1,2%-a a szövetkezetek, 1,5%-a a szovhozok kezében van.
VII. 8. – NT-rendelet az egységes népgazdasági terv kidolgozásáról. Növelik a Goszplan szerepét, és a köztársasági goszplanokat alárendelik a központinak.
VIII. – Kibocsátják az első iparosítási kölcsönkötvényeket.
XII. 2–19. – A XV. pártkongresszus kimondja, hogy „a jelenlegi időszakban a kicsiny parasztgazdaságok egyesítése és nagy kollektivákba való átalakítása vált a párt legfőbb falusi feladatává". Ekkor azonban még nem dobják félre az önkéntesség és fokozatosság elvét. Megfogalmazzák viszont a központi gazdasági tervek direktív jellegéről szóló tézist.
Az év folyamán – A mezőgazdasági termelés és a nemzeti jövedelem meghaladja a háború előtti szintet.

Kultúra

1927

I. 12. – A Pravda közli Buharin cikkét, a *Dühos megjegyzéseket* a dekadens Jeszenyin-kultusz és a modernizációt akadályozó archaikus mentalitás ellen.
I. – Megjelenik a *Novij LEF* (Új Balfront) első száma (szerkesztő: Vlagyimir Majakovszkij).
III. – Bemutatják Jakov Protazanov filmjét, a *Negyvenegyedik*et.
V. 19. – Szergej Prokofjev operájának, a *Három narancs szerelmesének* premierje a Nagy Színházban.
XI. 7. – Leningrádban a Néván *10 év* címmel, mintegy 2000 embert megmozgató nagyszabású látványossággal emlékeznek meg az októberi forradalomról.
XI. 15–16. – Moszkvában ülésezik a forradalmi és proletárírók nemzetközi konferenciája.
XI. – Megjelenik a *Revoljucija i kultura* (Forradalom és kultúra) c. folyóirat első száma.
XII. – Bemutatják Vszevolod Pudovkin filmjét, a *Szentpétervár végnapjait*.
Az év folyamán – Megjelenik Lenin művei első kiadásának utolsó, 20. kötete.
– Megindul Marx és Engels műveinek eredeti nyelvű, kritikai kiadása. A német–szovjet közös vállalkozásban megjelenő MEGA- (Marx–Engels Gesamtausgabe) sorozat azonban a 30-as évek közepén megszakad.
– Makszim Gorkij *Klim Szamgin élete* c. regényciklusán dolgozik. (A IV. kötet 1936-ban jelenik meg.)
– Megjelenik Alekszandr Fagyejev kisregénye, a *Tizenkilencen*, Konsztantyin Fegyin műve, a *Fivérek* és Jurij Olesa könyve, az *Irigység*; Gusztav Spet tanulmánya *A szó belső formája*; elkészül Kuzma Petrov-Vodkin képe, *A komisszár halála*.
– A már külföldön élő Marc Chagall Gogol *Holt lelkek*jét illusztráló 96 rézkarcát ajándékozza a moszkvai Tretyakov Galériának.

1928 Politika

I. 15.–II. Sztálin nyugat-szibériai útja (Novoszibirszk, Omszk, Barnaul). Célja az erőszakos gabonarekvirálás személyes ellenőrzése. (Rohamosan csökkent az állami begyűjtés volumene, mert a parasztok árfelhajtás céljából visszatartották a gabonát.) A körút meggyőzi Sztálint, hogy a hadikommunista jellegű beszolgáltatás hatékonyabb, mint a piaci szabályozás.

I. 25. Trockij megérkezik száműzetése színhelyére, Alma-Atába.

III. 28. A KVB határozata Távol-Keleten a kínai határszélt jelöli ki a zsidó lakosság letelepedési helyéül.

IV. A moszkvai pártaktiva értekezletén Sztálin azt bizonygatja, hogy a szocializmus felépítése érdekében vissza kell térni a polgárháborús állapotokhoz. – A leningrádi pártaktiva értekezletén Buharin azt fejtegeti: fel kell számolni a gabonabegyűjtési nehézségek áthidalására hozott rendkívüli intézkedéseket (kényszerrekvirálás).

V. 6. A Komszomol VIII. kongresszusán Buharin nevek említése nélkül elítéli azokat, akik az osztályharc fokozásának jelszavával túlzott tempót diktálnak a mezőgazdaságnak.

V. 28. Sztálin a Vörös Professzorok Intézetében élesen kikel azok ellen, akik a „gabonafronton" nem akarnak támadásba lendülni.

Nyár A kulákok megtagadják a felemelt adó kifizetését, 3000 végrehajtót lelőnek. – Hosszú sorok a kenyérboltok előtt vidéken is.

VI. A Frumkin-levél: a Földművelési Népbiztosság helyettese levelet ír a PI tagjaihoz, trockista elhajlásnak bélyegezve a hadikommunizmus szellemét idéző intézkedéseket. A parasztság növekvő adóztatása helyett emelni akarja a gabona felvásárlási árát.

VII. 4–11. A kb plénumán összecsap Sztálin és Buharin. Sztálin a gabonaválság megoldását a „rendkívüli intézkedések" fenntartásában látja. Őt támogatja Vjacseszlav Molotov, Kliment Vorosilov, Lazar Kaganovics, Mihail Kalinyin. Vele szemben Buharin a törvénytelenségek megszüntetéséért, a gabona felvásárlási árának növeléséért, az erőszakos kuláktalanítás ellen lép fel. (Hívei: Rikov, Tomszkij, Uglanov.) Ideiglenesen a buharini irányvonal a túlsúlyos.

VII. 11. Megszervezett találkozó Nyikolaj Buharin, Grigorij Szokolnyikov és a kalugai száműzetésből erre az alkalomra Moszkvába érkezett Lev Kamenyev között egy Sztálin elleni szövetség lehetőségéről, a fejlődés perspektíváiról.

Nyár Jan. óta 150 kisebb parasztfelkelés történt az országban.

VII. 17.–IX. 1. A Komintern VI. kongresszusa elfogadja a IV. kongresszus óta heves vita tárgyát képező programját. Kiemeli a szociáldemokrácia balszárnya elleni harc fontosságát.

VIII. 27. Párizsban a SZU 14 ország társaságában aláírja a béke védelmét szolgáló Briand–Kellogg paktumot.

X. 8. A PI határozata elítéli Buharint, mert a testület tudta nélkül publikálta írásait. (Ez a cenzúráztatási kötelezettség kezdetét jelenti a kb-tagoknak.)

XI. 27. A Buharin-csoport elleni támadás első akciója: leváltják a moszkvai első titkárt, Nyikolaj Uglanovot, s helyére Vjacseszlav Molotovot ültetik.

XII. A szovjet szakszervezetek VIII. kongresszusán Lazar Kaganovics sikertelen kísérletet tesz az elnök, Mihail Tomszkij kibuktatására.

1929 Politika

Az év elején Országos tisztogatások az állami hivatalokban. 51 000 polgári tisztviselőt távolítanak el „megbízhatatlanság" miatt.

I. 18. Az OGPU „szovjetellenes tevékenysége" miatt kiutasítja Trockijt az országból, aki a törökországi Prinkipóban telepszik le.

I. 21 és 30. Buharin nyilatkozatokban szembefordul a kb-vel. Bírálja a kollektív vezetés hiányát, az elbürokratizálódást, a parasztság „katonai-feudális" kizsákmányolását. Alekszej Rikov és Mihail Tomszkij támogatják.

I. 30.–II. 9. A kb és a KEB plénuma „jobboldali elhajlóknak" minősíti Buharint, Rikovot, Tomszkijt.

III. 5. A Pravda közli a leningrádi „Vörös Viborgi" gyár munkásainak a SZU dolgozóihoz intézett felhívását az első szocialista munkaversenyben való részvételről.

IV. 23–29. Az ÖK(b)P 16. konferenciája – mivel az 1928-as gabonaválság a belső falusi osztályellenségtől való pszichés félelmet erősíti – hozzájárul a falu feletti állami ellenőrzés, a kollektivizálás gyorsításához. – Élesen elítélik a „jobboldali ellenzéket" (Buharin, Rikov, Tomszkij). Buharint leváltják a Pravda főszerkesztői posztjáról.

VI. 2. Leváltják Tomszkijt a Szakszervezetek Összoroszországi Központi Tanácsának elnöki posztjáról.

VII. 4. A Molotov elnöksége alatt összeülő Komintern VB eltávolítja Buharint a vi-

Gazdaság

– A begyűjtött gabona mennyisége 5,9 millió tonna, szemben az előző évi 7 millió tonnával. Nemcsak a városok kenyérrel való ellátása kerül veszélybe, hanem az ipari növények termesztése is.
– Hadikommunista eszközökkel „támadást" indítanak a gabonatöloslegek megszerzéséért. Kivételes rendszabályokat léptetnek életbe – kényszerkölcsönjegyzés, a gabona magánszállításának megakadályozása stb. – és alkalmazzák a Btk. 107. cikkelyét. Ezen eljárások később „urali–szibériai" módszerekként váltak ismertté.
– Máj.–júl. között az ún. „sahti ügy": ennek során a volt mensevik, eszer és polgári szakembereket lejáratják, pereket rendeznek ellenük. A cél az, hogy bebizonyítsák, a szakemberek egy csoportja „külföldi hatalmak szolgálatában álló szabotőr és elhajló". 11 halálos ítéletet hoznak.
– A tél folyamán ismét széleskörűen alkalmazzák a parasztokkal szemben az „urali–szibériai" módszereket.
– Egyes városokban bevezetik a jegyrendszert, amelyet a következő év elejétől minden városra kiterjesztenek.
– Határozat nagy gabonatermelő szovhozok létrehozásáról.

Kultúra

II. 28. – A moszkvai Művész Színház bemutatja Iszaak Babel darabját, az *Alkonyt*.
III. 22–25. – Ülésezik „A marxista–leninista tudományos kutatóintézetek I. össz-szövetségi konferenciája".
V. 10. – A párt-kb határozata alapján összevonják a Lenin Intézetet a kb Párttörténeti Intézetével.

1928

V. 28. – Gorkij, aki 1921 őszén gyógykezelése miatt külföldre utazott, visszatér Moszkvába. Előző nap a Lenin Könyvtárban Gorkij-múzeum nyílik.
VII. 7. – Neves amerikai tudósokból álló delegáció érkezik Leningrádba. A delegáció vezetője John Dewey.
VIII. 12. – Megnyílik Moszkvában a korszak jellegzetes intézménye, az első kulturális és pihenőpark, valamint az I. Össz-szövetségi Szpartakiád.
IX. 24. – Majakovszkij bejelenti kilépését a LEF csoportból. Hasonló nyilatkozatot tesz Nyikolaj Aszejev, Oszip Brik és Szemjon Kirszanov.
IX. 30. – A Pravda közli Buharin *Egy közgazdász megjegyzései* c. cikkét.
IX. – Stefan Zweig szovjetunióbeli útja.
X. 8. – Törvény a szerzői jogról.
XI. 11. – Moszkvában Dosztojevszkij-múzeum nyílik.
XI. 15. – A „Harcos materialisták" és „A hegeli dialektika materialista barátai" szervezetek egyesüléséből létrejön „A harcos dialektikus-materialisták társasága".
Az év folyamán – A Marx–Engels Intézet hozzákezd a 28 kötetesre tervezett első orosz nyelvű Marx–Engels Művei sorozat kiadásához. (A sorozat 1948-ban fejeződik be.)
– Elkészül Dmitrij Sosztakovics operája, *Az orr*; Ilja Ehrenburg szatírája, a *Lasik Rojtsvanc mozgalmas élete*, valamint Ilja Ilf és Jevgenyij Petrov regénye, a *Tizenkét szék*.
– A Művész Színház Bulgakov darabját, a *Menekülést* próbálja, de bemutatására csak 1957-ben kerül sor.
– Pavel Filonov *A tavasz formulája* c. képén dolgozik.
– Megjelenik Mihail Solohov *Csendes Don* c. regényének első kötete.
– Nyikolaj Kljujev befejezi *Szolovki poémáját*.

1929

lágpárt éléről. Helyét Dmitrij Manuilszkij veszi át.
VII. 10. Csang Kaj-sek nankingi kormánya és volt fehérgárdista tisztek elfoglalják az 1924 óta közös szovjet–kínai igazgatás alatt álló kelet-kínai vasutat, fegyveresei nov.-ben bevonulnak a SZU területére.
VIII. 6. A leningrádi üzemek kezdeményezésére országosan megtartják az ún. „Iparosítás Napját", amelynek keretében a dolgozók felajánlják napi keresményüket az iparosítás javára.
VIII. 21–24. A Pravda Buharint „a jobboldali elhajlók fő buzdítója és vezetőjeként" aposztrofálja.
Nyár–ősz Jakut és burját mongol felkelés a szovjethatalom ellen.
IX. Vaszilij Bluchert nevezik ki a Távol-keleti Hadsereg főparancsnokává (1925–27 között Csang Kaj-sek katonai tanácsadója volt), aki nov. végéig kiűzi a kínai fegyvereseket az orosz területekről.
XI. 7. Sztálin cikke a Pravdában meghirdeti a „forradalom felülről" programját, a teljes kollektivizálás azonnali végrehajtását.
XI. 10–17. A kb 25 000 munkásagitátort irányít vidékre a kollektivizálás segítésére. (Számuk 1930 végéig 250 000-re nő.) – Buharint kizárják a Pl-ból, Rikov és Tomszkij pártbüntetést kap.
XI. 26. A Pravdában Buharin, Tomszkij, Rikov megtagadják korábbi nézeteiket s nyilvános önkritikát gyakorolnak.

1929 **XII. 5.** Megalakul a Tadzsik SZSZK, a SZU 7. tagállama.
XII. 21. Sztálin, 50. születésnapjára Vorosilovtól „Sztálin és a Vörös Hadsereg" c. cikket kap ajándékba, amely a kezdődő személyi kultusz jegyében túlértékeli az ünnepelt polgárháborús szerepét.
XII. 22. Kína és a SZU a habarovszki jegyzőkönyvben visszaállítja a kelet-kínai vasút közös igazgatását.
XII. 27. Sztálin a marxista agrárszakemberek konferenciáján kiadja a „kulákság mint osztály likvidálásának" jelszavát. Ezzel kitelepítésekkel, templomok bezárásával járó pánikszerű hajsza indul meg a magasabb kollektivizálási arányszámok eléréséért.

Gazdaság

IV. 23–29. – A 16. pártkonferencia elfogadja az 1. ötéves tervet, bár az már 1928. okt.-től érvényben van. Ebben a nemzeti jövedelemnek a magánszektor által előidézett növekedését 23,9%-ra tervezik. Úgy számolnak, hogy a terv befejezésekor a mezőgazdasági terület 15%-a lesz szövetkezeti és állami kézben. 1929-ben a magánszektor bonyolítja le a forgalom 13,5%-át, s a nemzeti jövedelem 39%-át állítja elő.
V. – A szovjetek V. kongresszusán elfogadják az 1. ötéves tervet.
IX. 5. – Kb-határozat az egyszemélyi vezetés bevezetéséről a vállalatirányításban. A gyári pártszervezet nem zavarhatja többé az igazgató hatáskörét. A szakszervezet feladata pedig a termelési feladatok teljesítésére való mozgósítás.
XI. 7. – Sztálin cikkéből értesül először a közvélemény az általános kollektivizálási kampány beindításának szándékáról.
– Rendelet a gépállomások felállításáról.
XII. 7. – A pb különbizottságot hoz létre a kollektivizálás módszereinek tisztázására. A bizottság javaslata alapján paraszti magántulajdonban kellett volna hagyni a kisebb munkaeszközöket, a baromfiállományt, a tejelő teheneket, s a kommunaforma felé haladás csak meggyőződésen alapulhatott volna. A termelőszövetkezeti kommuna formájában a lakóházak és kertek is közös tulajdonba mentek át.
XII. 25. – 35 ipari egyesülés felállítása, amelyek átvették a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács főosztályaitól az ellenőrző funkciókat.
XII. – A rohammunkásbrigádok kongresszusán felhívást fogadnak el az ötéves terv 4 év alatt történő teljesítésére. Hamarosan ez a hivatalos álláspont is, s az ötéves terv befejezésének dátumát 1933. szept. 30-ról 1932. dec. 31-re hozzák előre; egyúttal döntenek arról, hogy 1930-tól a naptári és gazdasági év egybeesik. Eddig a gazdasági év okt. 1-jén kezdődött.
Az év folyamán – Bevezetik a folyamatos, ún. ötnapos munkahetet, ami annyit jelentett, hogy a gyárak ugyan mindennap termeltek, de a munkások 20%-a mindennap szabad volt.
– Létrehozzák az össz-szövetségi szövetkezeti központot, s megalakul az össz-szövetségi mezőgazdasági népbiztosság.
– A nyilvántartott munkanélküliek száma 1 771 000 fő.
– Új begyűjtési rendszert vezetnek be: az egyes vidékekre általános begyűjtési tervet irányoznak elő, felhatalmazzák a hatóságokat, hogy megbüntessék, sőt bebörtönözzék azokat, akik vonakodnak eleget tenni a kivetett beszolgáltatási kvótáknak.
– Okt.-re a szövetkezetekbe tömörült parasztság létszáma 1,9 millióra nő. A novemberi kb-ülés szerint a szövetkezetek létszámának felduzzadása spontán folyamat.
– Az export mindösze 0,8 millió tonnát, míg a termelés 71,7 millió tonnát tett ki.

1930 **Politika**

I. 5. A kb határozata a kollektivizálás üteméről és a kolhozépítés állami támogatásáról övezeti határidőket állapít meg. A Volga-vidéken, Észak-Kaukázusban 1931 tavaszáig, Ukrajnában, az Urálban, Szibériában, Kazahsztánban 1932 tavaszáig kell a terveket végrehajtani. A határozat a kolhoztársulás elsődleges formájának az „artyelt" jelöli ki (a tagok háztájával is rendelkezhetnek).
II. 1. A KVB törvényerőre emeli a kb határozatát. Elkobozzák a kulákgazdaságok felszerelését. A konfiskálásokat mindenütt Szibéria és Észak-Oroszo. néptelen tájaira való telepítés követi (1 millió ember).
II. 3. A Pravda vezércikke a kolhozosítás ütemének gyorsítását sürgeti és célul tűzi ki, hogy 1930 végéig a parasztgazdaságok 75%-át bekényszerítsék a kozosbe. Az ellenálló parasztokat kizárják a választójogból, néhol a család egyetlen tehenét és háziszárnyasait is elveszik.
II. XI. Pius pápa a nagyhatalmakhoz fordul, hogy a kollektivizálást kísérő vallásüldözések miatt gyakoroljanak nyomást a SZU-ra.
III. 2. Megjelenik a Pravdában Sztalin „Akiknek a siker a fejükbe szállt" c. cikke, amelyben taktikai okokból elhatárolja magát a „baloldali túlzásoktól", s az erőszakos kollektivizálásért minden felelősséget a helyi

Kultúra

I. 17. – A Kommunista Akadémia Filozófiai Intézetének alapítása.
I. – Megszűnik a Novij LEF.
II. 12. – Bemutatják Majakovszkij darabját, a *Poloskát* (rendező: Vszevolod Mejerhold).
II. 16. – A Kommunista Akadémia Elnöksége határozatot hoz a Történettudományi Intézet felállításáról (megnyílik: nov. 18.).
II. – Megjelenik az Irodalmi Enciklopédia első kötete.
III. – Grigorij Kozincev és Leonyid Trauberg filmjének, az *Új Babilon*nak a bemutatója.
IV. 8–13. – Tanácskozik a marxista–leninista tudományos kutatóintézetek II. össz-szövetségi konferenciája. Még a 20-as évek közepén kibontakozott filozófiai vita zárul le ekkor az ún. dialektikusok Abram Gyeborin vezette csoportjának adminisztratív eszközökkel kikényszerített diadalával s a másik fél, az ún. mechanikusok vereségével.
IV. 14. – Ülésezik A harcos-materialisták dialektikus társaságának I. össz-szövetségi konferenciája.
IV. 22. – Megjelenik a *Lityeraturnaja gazeta* (Irodalmi újság) első száma.
IV. – Egységes pártarchívumot hoznak létre a Lenin Intézet keretében.
VIII. 7. – A Népbiztosok Tanácsa és a KVB határozatot hoz a Szovjetunió arab írású népeinek új, latin ábécéjéről.
IX. 12. – Anatolij Lunacsarszkijt Andrej Bubnov váltja fel a művelődésügyi népbiztos posztján.
IX. 15. – A moszkvai írószövetség soron kívüli közgyűlésén Borisz Pilnyak ügyét tárgyalja. Ez az első központilag irányított politikai kampány, melyet írók ellen indítanak műveik külföldi publikálása miatt. (Borisz Pilnyak *Managoni* c. műve 1927-ben, Jevgenyij Zamjatyin *Mi* c. műve 1926-ban jelent meg külföldön.)
XI. 7. – Bemutatják Szergej Eizenstein és Grigorij Alekszandrov filmjét, a *Régi és újat*. **1929**
XI. 27. – A Kommunista Akadémia irodalmi, művészeti és nyelvészeti szekciója vitát rendez. Az ún. Pereverzev-vita 1930. jan.-ig tart, s része annak az általános ideológiai offenzívának, amely a 20-as évek végén vette kezdetét a legkülönbözőbb társadalomtudományi területeken. Az ülésszak anyagát *A mechanikus irodalomtudomány ellen* c. jelentetik meg 1930-ban.
XI. – Műsorra kerül Vszevolod Pudovkin filmje, a *Dzsingisz kán utódja*.
XII. 21. – Az erősödő személyi kultusz jegyében kerül sor Sztálin 50. születésnapjának megünneplésére.
XII. 27. – Sztálin beszédet mond a marxista agrárszakemberek konferenciáján. A beszéd éles hangon bírálja az elméleti munka eredményeit. Megindul a marxista elkötelezettségű társadalomtudósok mind szélesebb körét érintő hajsza.
Az év folyamán – Kampány indul a Tudományos Akadémia ellen „apolitizmusa" miatt.
– Egy vallási-filozófiai csoportosulásban való részvétel vádjával letartóztatják és száműzik Mihail Bahtyint.
– Szétverik a formalista iskolát és leállítják a *Poetyika* c. kiadványsorozatot.
– Leváltják a moszkvai Művész Színház vezetését.
– Átszervezik az Állami Művészeti Akadémiát.
– Dmitrij Sosztakovics *Harmadik szimfóniá*ja; Dziga Vertov filmje, az *Ember a felvevőgéppel;* Majakovszkij *Gőzfürdő* c. darabja és Borisz Paszternak önéletrajzi műve, a *Menlevél* emelkedik ki az év művészeti termésből;
– Andrej Platonov befejezi regényét, a *Csevengurt* (1926–29).
– Mihail Bahtyin *Dosztojevszkij munkásságának problémái* c. közöl alapvető tanulmányt. (A dolgozat még 1922-ben elkészült.)

pártszervezetekre hárít. Ez véget vet az 1929. dec.–1930. febr. közötti 3 hónapos rohamnak.
III. 14–15. Kb-határozat a kolhozmozgalomban elkövetett torzulások elleni harcról, fellépés a kényszerítés eszköze ellen.
III. Megindul a parasztok tömeges kilépése a kolhozokból. A moszkvai területen 72%-ról 7,2%-ra zuhan vissza a szervezettség aránya, Nyugat-Szibériában 54%-ról 20%-ra.
VI. 26.–VII. 13. Az ÖK(b)P XVI. kongresszusán – Buharin távollétében – szétzúzzák a NEP folytatásáért, az arányos gazdasági fejlesztésért síkraszálló „jobboldali ellenzéket" (Rikov, Tomszkij). Vezetőik önkritikára kényszerülnek. – Sztálin kijelenti, hogy a SZU 50 évvel van elmaradva a fejlett országokhoz képest, amit 10 év alatt be kell hozni. Az ország fennmaradásának alapkérdése, hogy képes-e ipari nagyhatalommá válni. A honvédelmi felkészülés jegyében határozatot hoznak az urál–kuznyecki hadiipari kombinát felépítéséről. **1930**
VI. 30. Rendeletet adnak ki, amely a kollektivizált területeken a régi faluközösségek szervezeteit feloszlatja, s funkcióikat a helyi szovjetekre és kolhozokra ruházza át.
Nyár Kivégzik Bjlumkint, Rabinovicsot, Szillovot mint ellenzéki szimpatizánsokat.
VII. 21. Felmentik Georgij Csicserin külügyi népbiztost, helyette Makszim Litvinovot nevezik ki.

1930 **XI. 25.–XII. 7.** Az Iparpárt pere. Az újabb koncepciós per a műszaki főiskolák professzorait diverziós cselekményekkel vádolja meg.

XI. vége–XII. eleje A kb és a KEB plénuma leváltja Rikovot a Népbiztosok Tanácsa éléről, és visszaminősíti a Politikai Iroda tagjából kb-taggá. Buharint önkritikára kényszerítik. Megfosztják tisztségétől Beszo Lominadzét (kb-póttag) és Szmirnovot (az orosz föderáció NT-elnöke), mert kollektív vezetést követelnek.

XII. 15. Megszüntetik a (központi) Belügyi Népbiztosságot (NKVD), s jogkörét a szövetségi köztársaságok megfelelő szerveire ruházzák át.

XII. 19. A Népbiztosok Tanácsának új elnöke Vjacseszlav Molotov.

Gazdaság

I. 30. – Rendelet a Goszbank által nyújtott „közvetlen bankhitel" bevezetéséről. (Ezzel megszüntetik a vállalatok és trösztök egymás közötti hitelnyújtási tevékenységét.)

II. – A kb kiadja az első utasítást a kulákokkal kapcsolatos eljárásról. Júl. 1-jéig 320 000 kulákgazdaságot – mintegy 1,5 millió embert – „kuláktalanítanak", azaz elkobozzák tulajdonukat, s száműzik őket. A hivatalos párttörténet 240 757 kulákcsalád száműzéséről beszél, de a kulákgazdaságok teljes számát 1 millióra becsülik – ez 4,5 millió ember. Sorsuk máig tisztázatlan.

II. 20. – Bejelentik, hogy a parasztságnak több mint 50%-a csatlakozott a közös gazdaságokhoz, amelyek többsége artyel vagy kommuna.

II–III. – E két hónap során irtják ki a legtöbb háziállatot. Az állatállomány a háború előttinél is alacsonyabb szintre zuhan (különösen az Urálban és Szibériában). Elvész a szarvasmarhák 14,6, a sertésállomány 25, a juh- és kecskeállomány 30%-a.

IV. 2. – A kolhozokat és kolhoztagokat fölmentik az állatok után fizetendő adó alól. Az új szövetkezetek vetőmagsegélyt kapnak.

1931 **Politika**

I. 12. A Zsidó Távirati Ügynökség Amerikából érkezett kérdésére Sztálin, válaszában, elítéli az antiszemitizmust.

III. 1–9. Újabb konstruált per, a „mensevikek ellenforradalmi szervezetének (Szövetségi Iroda) pere". Olyan egykori szociáldemokratákat ítélnek el, akik központi hivatalokban (pl. Tervhivatal) dolgoztak (Szuhanov, Troman, Jakubovics, Ser). A vád titkos szervezkedés, a II. Internacionáléval való kapcsolat volt. – Elmarad a „Dolgozó Parasztság Pártja" koncepciós perének nyilvános tárgyalása (Kondratyev, Cselincev, Csajanov). A vád kolhozellenes agitáció.

Tavasz Felépül az 1929-ben alapított Magnyitogorszk városa a Déli-Urálban. E 2 év alatt több ezer fogoly halt meg a munkálatok során.

III. 8–17. A szovjetek VI. kongresszusa a kolhozosítással foglalkozik. Felszólítja a habozó gazdákat, hogy „hazafias kötelességüknek eleget téve" lépjenek be a közös gazdaságokba.

IV. Újabb lendületet vesz az erőszakos kuláktalanítás. 160 000 családot kitelepítenek (az évben), de már azt sem engedik meg, hogy személyes értékeiket magukkal vigyék. Számos helyen polgárháborús állapotok uralkodnak, fegyveres parasztbandák szerveződnek.

Az év vége Terjedni kezdenek az ún. „ellentervek", a munkások önkéntes tervtúlteljesítési ajánlásai.

Gazdaság

– A Goszplant közvetlenül a Népbiztosok Tanácsa (nem pedig a Munka és Védelem Tanácsa) alá rendelik. A Goszplan fokozatosan átveszi a legfelsőbb népgazdasági tanács tervezési funkcióit.

– Megszüntetik a jegyrendszert az iparcikkekre, de továbbra is fenntartják a ruházatra, cipőre.

– Júl.-ban kb-határozat Moszkva „újjáépítéséről"; elkezdik a földalatti építését.

– Üzembe helyezik a magnyitogorszki fémkohászati kombinát első nagyolvasztóját.

– A kb határozata leszögezi, hogy a kollektivizálás akkor fejeződik be, ha a parasztgazdaságoknak legalább 68–70%-a és a megművelt területnek 75–80%-a van társadalmasítva. Az év nyarára a parasztgazdaságok 52,7%-a van kollektivizálva.

– A Munka és Védelem Tanácsa árbizottságot állít fel, hogy végleg megszüntessék a „magánkereskedelmi spekulációt"; a fokozatos árcsökkentés érdekében fix árakat állapítsanak meg az állami és szövetkezeti szektorban.

– Megszűnik a munkanélküliség. Aug. 1-jén a nyilvántartott munkanélküliek száma 18 000 (jan.-ban még 236 000).

– 1931–32-ben terjed el az eladás „kereskedelmi formája", amikor különböző jegyes vagy hiánycikket árusítanak jóval a hivatalos ár fölött. E jövedelmek az állam bevételeit gyarapítják. Ekkor alakul ki a „zárt" üzletek

V. – Rendelet az „egységes pénzügyi tervről", amely kiterjed a gazdaság szocialista szektorainak összes pénzügyi eszközére. Döntenek arról is, hogy az állami vállalatoknak nem kell visszatéríteniük a költségvetésből finanszírozott beruházásaik árát.
X. 1. – Megreformálják az adórendszert, a korábban érvényben lévő illeték és ad hoc adó helyett „általános forgalmi adót" léptetnek életbe.

Kultúra

IV. 14. – Majakovszkij öngyilkossága.
VI. 16. – Létrejön az Irodalom, a Művészet és a Nyelvtudomány Intézete (LIJA).
VIII. 14. – A Népbiztosok Tanácsa és a KVB törvénye az általánosan kötelező elemi oktatásról. A rendelkezés az 1930–31-es tanévtől teszi kötelezővé a 8–10 éves korosztály számára a 4 osztályos elemi iskola elvégzését.
XI. 15. – Megjelenik Makszim Gorkij hírhedt cikkgyűjteménye a fehér-tengeri csatornák építéséről: *Ha az ellenség nem adja meg magát – azt meg kell semmisíteni!*

1930

IX. – Megindul a Kommunista Akadémia irodalmi, művészeti és nyelvtudományi intézetének folyóirata, a *Lityeratura i Iszkusszstvo* (Irodalom és művészet).
X. 13. – Határozat a televízió kifejlesztéséről.
X. 17–20. – Ülésezik a Kommunista Akadémia elnöksége. A tanácskozás az Abram Gyeborin vezette filozófuscsoport elleni éles bírálat fórumává lesz.
XII. 9. – Sztálin a Vörös Professzura filozófiai és természettudományi intézetének pártalapszervezetében „mensevizáló idealistáknak" nyilvánítja a gyeborini csoportot. A tudományos viták mindinkább nyílt politikai jelleget öltenek.
Az év folyamán – Elkészül Andrej Platonov kisregénye, a *Munkagödör* és Borisz Pilnyak műve, *A Volga a Kaszpi-tengerbe ömlik.*
– A már emigrációban élő Ivan Bunyin *Arszenyev élete* c. ír regényt.
– Elkészül a Lenin-ábrázolások egyik tipikus darabja, Iszaak Brodszkij festménye, a *Lenin a Szmolnijban.*

rendszere is, ahol a lakosság kedvezményezett rétegei vásárolhatnak.
– A munkáscsaládok átlagosan kiadásaik 50,8%-át élelmiszerre költik.
– A gabonaexport 5 millió tonna (a gabonatermelés 69,5 millió).

Kultúra

I. 25. – A párt-kb határozata a központi filozófiai folyóiratról, a *Pod znamenyem marxizmá*ról. Az állásfoglalás felszámolja a társadalomtudományi gondolkodás autonómiájának utolsó maradványait is.
III. 15. – Az ideológiai offenzíva jegyében a párt-kb határozatot fogad el a Kommunista Akadémia átszervezéséről.
IV. 29. – Az első szovjet kísérleti televíziós adás.
VII. 9. – A Népbiztosok Tanácsa a rádióhálózat jelentős kibővítéséről dönt.
VII. 21. – A Szovjetunióba érkezik George Bernard Shaw.
VII–VIII. – Buharin vezetésével szovjet tudósdelegáció utazik Angliába a II. természettudomány- és technikatörténeti kongresszusra.
VIII. 31.–IX. 3. – Ülésezik a Proletárírók Oroszországi Szövetségének (RAPP) 4. kibővített plénuma. Alekszandr Fagyejev felszólalásában a munka hőseinek bemutatásáról mint a proletárirodalom világtörténelmi feladatáról beszél.
X. – A Proletarszkaja Revoljucija (Proletárforradalom) c. folyóirat közli Sztálin *A bolsevizmus történetének néhány kérdéséről* c. cikkét. Ezzel kezdetét veszi a múlt sztálini birtokbavétele, politikai szükségleteknek közvetlenül alávetett meghamisítása.

1931

XI. 3. – Határozat a Marx–Engels Intézet és a Lenin Intézet egyesítéséről.
XI. – Megjelenik az *Irodalmi örökség* c. kiadványsorozat első kötete.
Az év folyamán – Megalakul a Proletárművészek Oroszországi Egyesülete (RAPH).
– Megjelenik Makszim Gorkij *Szomov és a többiek* c. darabja, Iszaak Babel novellás-kötete, az *Ogyesszai történetek*, ill. Alekszej Tolsztoj regénye, az *Emigránsok.*
– Ilf és Petrov megírják *Aranyborjú* c. regényüket.

1932 Politika

I. 21. Megnemtámadási szerződést írnak alá a SZU és Finnország között.
I. 30. A Pravda megállapítja, hogy „eltűntek a gazdaságból a kapitalista elemek".
I. 30.–II. 4. A ÖK(b)P 17. konferenciája gazdasági kérdéseket tárgyal, s kidolgozza a 2. ötéves terv direktíváit.
II. 5. Megnemtámadási szerződés a SZU és Lettország között.
V. 4. Megnemtámadási szerződést írnak alá a SZU és Észtország között.
Nyár Az erőszakos kollektivizálás eredménye szörnyű éhínség Ukrajnában, Kazahsztánban, a Kubany vidékén, az Észak-Kaukázusban és Nyugat-Szibériában. Az 1932–33. évi éhínség áldozatainak számát 3–5 millió főre becsülik. Amíg 1921–22-ben, a volgai éhínség idején a Lenin vezette szovjet kormány segítségért fordult a világhoz, addig a sztálini pártapparátus nem tesz lépéseket a tragédia elkerülésére, sőt mindent elkövet, hogy az éhínséget eltussolja.
VII. 25. Megnemtámadási szerződést írnak alá a SZU és Lengyelország között.
VIII. 7. A KVB és az NT határozata értelmében a törvény drákóian megszigorítja az állami üzemek, állami gazdaságok és közös gazdaságok vagyonvédelmét. (Az éhség miatt elszaporodtak a lopások, amiket ezután főbelövéssel – enyhítő körülmény esetén 10 év lágerbüntetéssel – torolnak meg.)
VIII. A Buharin-iskola (Buharinnak 1919-ben a Szverdlovról elnevezett Kommunista Egyetemen tartott szemináriumának tagjai, majd a „vörös professzorokat" képző intézet oktatói) tagjai (Szlepkov, Mareckij, Alekszandrov) bírálják a sztálini gazdaságpolitikát. Elképzeléseik belekerülnek a Rjutyin-programba.
IX. 3. Feldühödött parasztok agyonverik azt a 14 éves kisfiút, Pavlik Morozovot, aki az uráli Geraszimovka faluban kuláklistára adta szüleit. (Morozovnak a II. világháború után szobrot állítottak Moszkvában, Szverdlovszkban és szülőfalujában, ezenkívül neve elsőként került bele az úttörőszövetség dicsőségkönyvébe 1955-ben.)
Nyár vége–ősz A régi párttagokból szerveződő Rjutyin-csoport (Kajurov, Ter-Vaganyan, Szten, Rjutyin) 120 oldalas programot dolgoz ki, amelyben elítélik az önkényt, javasolják a beruházások visszafogását és a főtitkár leváltását. Sztálint a „párt rossz szellemének" nevezik.
X. 11. A Pravdában a KEB „ellenforradalmi kulákszervezet" létrehozásával vádolja meg a Rjutyin-csoportot. Rjutyint 10 évi börtönre ítélik, bár Sztálin az azonnali kivégzés mellett van. (1937-ben kivégzik.) A többieket elbocsátják, ill. száműzik.
X. Zinovjevet és Kamenyevet a Rjutyin-csoporttal való kapcsolatuk miatt másodszor is kizárják a pártból és az Urálba száműzik.
XI. 9. Öngyilkosságot követ el Sztálin második felesége, Nagyezsda Allilujeva.
XII. Alekszandr Szmirnov (volt földművelési népbiztos), Ejszmont, Tolmacsov (régi párttagok) a gyári munkások körében keresnek támogatókat a sztálini vezetés leváltását célzó elképzeléseikhez. (Az év során Ivanovo-Voznyeszenszkben munkásmegmozdulások zajlanak.)
XII. 27. Az NT és a KVB rendelete szigorított formában újra bevezeti a cári igazolványrendszert. A lakóhely-változtatást ismét engedélyhez kötik, amit az igazolványban 72 órán belül regisztráltatni kell. A falusi lakosság elvándorlásának megakadályozására a parasztok nem kapnak igazolványt.
Az év folyamán Parasztlázadások a Kaukázusban, Ukrajnában, Nyugat-Szibériában és a Kubany vidékén. Kazahsztánban a felkelők ellen Bugyonnij lovashadosztályát kell kivezényelni, a katonák megtorlásul falvakat perzselnek fel. A Távol-Keleten működni kezdenek a kolimai, Észak-Szibériában a vorkutai lágerek.

Gazdaság

I. – Felosztják a legfelsőbb népgazdasági tanács munkakörét; a feladatok legnagyobb részét az új nehézipari népbiztosság veszi át.
I. 30.–II. 4. – A 17. pártkonferencia elfogadja a 2. ötéves terv (1933–37) irányelveit, melyek jellemzője a feszítettség enyhítése, jelszava

1933 Politika

I. 11. Kb-határozat a politikai osztályok felállításáról a gép- és traktorállomásokon. – Sztálin beszédben értékeli az 1932-es évet. A gabonabegyűjtési terv elmaradásai miatt a helyi apparátusokat hibáztatja.
II. Letartóztatják a Buharin-iskola tagjait.
III. 3. Az NT határozata felállítja a Gusoszszor (Autópályák Főigazgatósága) nevű csúcsszervet, amely a lágerek munkaerejét alkalmazva autóút-építési monopóliumot kap a SZU és Mongólia egész területére.
V. 8. Sztálin és Molotov titkos körlevele a párt, a szovjetek, az OGPU dolgozóihoz a kollektivizálás sikerei miatt a tömeges represszók mérsékelésére szólít fel.
VI. 14. A londoni gazdasági konferencián a

pedig a „konszolidáció", a gazdaság működésének hatékonnyá tétele.

IV. – Módosítják a Btk. 58. cikkelyét, amely így kimondja, hogy a kolhoztulajdon (termés, készletek, állatállomány) megkárosítását, ill. a vasúti fosztogatást főbelövéssel, vagy minimálisan 10 év börtönnel, vagy kényszermunkával és teljes vagyonelkobzással kell büntetni. A módosításra azért van szükség, mert a demoralizált és gyakran kiéhezett parasztság rendszeresen fosztogatja a „szocialista tulajdont".

– Az élelmiszerjegy-rendszert a kenyérre, a gabonára, a húsra, a cukorra és a zsírra korlátozzák.

V. – A kolhozoknak és a szövetkezeti tagoknak megengedik, hogy a begyűjtési terv teljesítése után megmaradó gabonájukat szabadon forgalomba hozzák. Csökkentik a piacra kerülő áruk adóját. A magánüzletek létesítését és a magánkereskedelmet azonban továbbra is tiltják. A „spekulánsokat és ugynököket" 5–10 évre koncentrációs táborba lehet küldeni.

Az év folyamán – A városi lakosság jóval gyorsabban nőtt a tervezettnél. 38,7 millió a tervezett 32,5 millió helyett. Egy lakosra kevesebb, mint 5,7–6,3 m^2 lakóterület jut.

– Az ipari egyesülések fölöslegessé válnak, és teljesen eltűnnek a színről. Így alakul ki az iparirányítás „miniszteriális" rendszere.

– Az évi szerszámgép-beruházás 78%-át importból fedezik (1937-re ez az arány 10%-ra csökken.)

– A szovhozok külön népbiztosság irányítása alá kerülnek, a helyi pártbizottságok nem szólhatnak bele dolgaikba.

Kultúra

I–II. – Sztálin a Proletarszkaja revoljucijában közölt cikke (1931. okt.) nyomán sorra jelennek meg a hasonló szellemű írások a szovjet sajtó politikától távol eső fórumaiban is. A Proletarszkaja muzika (Proletárzene) *Feladataink a zenei fronton*, míg a Za szovjetszkoje szcsetovodsztvo (A szovjet számvitelért) c. lap *A bolsevik éberségért a könyvelői fronton* c. közöl vezércikket. Nem kevésbé jellemző a Neuropatológia és pszichiátria c. folyóirat cikke. *Lendüljenek támadásba a bolsevikok az idegkórtan frontján.* **1932**

I. – A Novij mir megkezdi Fjodor Gladkov *Energia* és Mihail Solohov *Feltört ugar* c. regényeinek közlését.

– A Krasznaja nov *Hajrá!* c. adja közre Valentyin Katajev magnyitogorszki építkezésről írt regényét.

IV. 23. – Az ÖK(b)P KB határozatot fogad el az irodalmi és képzőművészeti szervezetek átalakításáról. A határozat kimondja valamennyi szervezet felszámolását, azzal a céllal, hogy egységes, a szovjet rendszert támogató szövetségek jöjjenek létre.

V. 15. – Az oroszországi föderáció különböző irodalmi szervezetei az ápr. 23-i határozat szellemében szervezőbizottságot hoznak létre az I. írókongresszus előkészítésére és lebonyolítására (tiszteletbeli elnök: Makszim Gorkij, elnök: M. Gronszkij, titkár: Valerij Kirpotyin).

– A „vallásellenes ötéves terv" meghirdetése.

VI. 27. – A Proletár Zeneművészek Oroszországi Egyesülete bejelenti feloszlását.

VII. – Megjelenik Alekszej Novikov-Priboj regénye, a *Csuzima*.

VIII. 6–14. – A korszak jellegzetes rendezvénye a több mint 2800 ember részvételével lebonyolított amatőr művészek össz-szövetségi versenye.

Az év folyamán – Kezdetét veszi Moszkva átépítése, melynek keretében lebontják a Megváltó Krisztus székesegyház történelmi műemlék épületét. Helyére kívánták emelni a végül is soha meg nem épült Tanácsok Palotáját.

– Befejeződik Lenin Művei 2. és 3. kiadásának publikálása.

– Megjelenik Konsztantyin Pausztovszkij kisregénye, a *Kara Bugaz* és Nyikolaj Osztrovszkij műve, *Az acél megedzik.*

– Elkészül Mihail Bulgakov drámája, a *Molière*, ill. Gorkijé, a *Jegor Bulicsov és a többiek.*

– Megjelenik Artyom Veszjolij *Véráztatta Oroszország* c. regénytöredéke. (Ebből a változatból még hiányzik az 1935-ös kiadásba felvett *Halált halállal tiporva* c. fejezet.)

SZU bejelenti, hogy a békés egymás mellett élés politikáját kívánja követni a kapitalista országokkal szemben. **1933**

Nyár Éhínség pusztít szovjet Közép-Ázsiában.

VII. 3–5. A SZU kezdeményezésére konvenciót írnak alá az agresszió és az agresszor meghatározásáról Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Afganisztán, Irán, Törökország és a SZU képviselői.

VIII. 2. Az NT határozata megnyitja a Fehértengert a Balti-tengerrel összekötő csatornát, a Belomorkanalt. A 230 km hosszú, 20 hónap alatt felépített csatorna munkálataiban a munkaerőt lényegében a munkatáborok foglyai alkották. Az életben maradt munkásokat átszállítják a Bajkál–

1933 Amúr vasútvonal kezdődő építkezéséhez, Tajsetbe.
XI. 16. Diplomáciai viszony létesül a SZU és az Egyesült Államok között.
XII. 2. Pl-határozat arról, hogy „a kollektív biztonság elve" a SZU külpolitikai doktrínája.
Az év folyamán Működni kezdenek a Magadán környéki lágerek.

Gazdaság

– „A nagy éhínség éve": a mezőgazdasági termelés eléri mélypontját, az áldozatok száma több millió. Az 1932. ápr.-i törvénymódosítás hatályát azokra is kiterjesztik, akik nem teljesítik a beszolgáltatási kötelezettségüket. A kb irányelveinek megfelelően azon vidékeket, amelyek nem teljesítik a begyűjtési tervet, kizárják az iparcikkellátásból.
– Új, a vetésterület átlagos nagyságán nyugvó begyűjtési rendszert vezetnek be.
– A gépállomásokon és a szovhozokban közvetlenül a kb hatásköre alá rendelt politikai osztályokat állítanak fel.
– Szigorítják a piaci árusítás lehetőségét azzal, hogy ez csak akkor lehetséges, ha a begyűjtési tervet már az egész köztársasági körzet teljesítette.
– A „Metro–Vickers"-perben szabotázs vádjával ítélik el a vállalat SZU-ban dolgozó angol alkalmazottait. Ezután a brit kormány megtiltja a szovjet termékek importját.
– Az üzemeltetett vasúthálózat hossza 81 828 km.
– A piacon lévő pénzmennyiséget 20%-kal csökkentik, 1,5 milliárd rubelnek a forgalomból való kivonásával. Egyidejűleg 2 milliárd rubellel csökkentik a költségvetési kiadásokat.

1934 **Politika**

I. 26.–II. 10. Az ÖK(b)P XVII. kongresszusa (a „győztesek" kongresszusa). Az iparosításban és kollektivizálásban „győztes Sztálint" először ünneplik kongresszuson bizáncias külsőségek között, ugyanakkor az 1200 szavazásra jogosult küldött közül számosan (kb. 300) ellene voksolnak a titkos szavazáson, míg a terrort mérsékelni szándékozó népszerű Szergej Kirov csupán 3 ellenszavazatot kap. Vlagyimir Zatonszkij és Lazar Kaganovics – a mandátumbizottság vezetői – Sztálin utasítására meghamisítják a választási eredményt. A valaha létezett párton belüli ellenzékek vezéregyéniségei (Zinovjev, Kamenyev, Buharin, Rikov, Tomszkij) nyilvános vezeklésre kényszerülnek. A kb-ba ekkor kerül be Nyikita Hruscsov is. A tipikus sztálini figurák is bejutnak (Jezsov, Berija, Visinszkij, Bulganyin, Poszkrjobisev). 1938-ig a kongresszuson megválasztott kb 139 tagjából 98-at letartóztatnak és kivégeznek (70%), az 1956 küldöttből 1108 főt letartóztatnak (56%).
II. 6. Magyarország és a SZU diplomáciai kapcsolatba lép. (Jungerth Arnóthy Mihály ankarai követet bízzák meg a moszkvai képviselet vezetésével is.)
II. 23. Buharint kinevezik a kormánylap, az Izvesztyija főszerkesztőjévé.
V. 7. A KVB dekrétuma a Birobidzsáni Zsidó Autonóm Terület megalakításáról Szibériában.
VII. 10. Az Egyesített Állami Politikai Hatóságot (OGPU) feloszlatják, feladatkörét átruházzák a Genrik Jagoda vezetése alatt álló újra létrehozott Belügyi Népbiztosságra (NKVD). Az NKVD-nek 4 osztálya van: állambiztonsági, rendőrségi, tűzoltósági, és a Gulag. (Ez utóbbi az 1934-ig több népbiztosság felügyelete alatt működő, különböző lágerek irányítását összefogó csúcsszerv.)
IX. 18 A SZU-t felveszik a Népszövetségbe.
X. Kb-határozat a tagkönyvek felülvizsgálatáról. (1936-ig több ezer embert zárnak ki a pártból.)
XII. 1. Sztálin utasítására a KVB rendeletet ad ki (dec. 3.) arról, hogy terrorcselekmények végrehajtása esetén a nyomozó szervek gyorsított eljárásokat folytassanak le, s a halálos ítéleteket azonnal hajtsák végre. (Megszüntetik a nyilvános tárgyalásokat, védőügyvédek működése tilos.) – A Szmolnij folyosóján 16.30-kor egy Nyikolajev nevezetű diák lelövi Szergej Kirovot, a leningrádi pártszervezet titkárát.
XII. 2. Autóbalesetnek álcázott gyilkosság során meghal Borisszov, Kirov testőrségének parancsnoka.
XII. 4. Éberségi kampány indul a sajtóban a „bujkáló ellenség" ellen. Leningrádban megindul a régi nemesi családok és értelmiségiek tömeges kitelepítése. Molotov, Kaganovics, Sztálin személyes ellenfeleiket, régi bolsevikokat tartóztatnak le.
XII. 16. Letartóztatják Grigorij Zinovjevet, Lev Kamenyevet, Jevdokimovot.
XII. 21. Hivatalosan bejelentik, hogy Kirov megölését egy ún. „leningrádi központ" s a vele kapcsolatban álló „moszkvai központ" hajtotta végre.
XII. Beszo Lominadze öngyilkossága.
XII. 28–29. Nyikolajev és Kotolinov (volt Komszomol-vezető), a „leningrádi központ" vezetőinek zárt ajtók mögötti tárgyalása.
Az év folyamán Visszaállítják az egyszemélyi vezetést a hadseregben.

– Egy statisztikai felmérés szerint Moszkvában az új munkaerő 17%-a rendelkezik valamilyen szakképzettséggel.

Kultúra

II. 19. – A *Huszonhat komisszár* c. film bemutatója (rendezte: Nyikolaj Sengelaja).
III. 14. – Ünnepi ülés a Nagy Színházban Marx halálának 50. évfordulója alkalmából.
IV. – Megjelenik a *Marx és Engels a művészetről* c. kötet (összeállítók: Franc Siller és Mihail Lifsic; szerkesztette: Anatolij Lunacsarszkij).
VI. – Megindul a *Lityeraturnij kritykk* (Irodalmi kritika) c. irodalomelméleti, kritikai és irodalomtörténeti folyóirat.
VII. 27. – Henri Barbusse – a későbbi Sztálin-életrajz jegyzője – Leningrádba látogat.
VIII. 27. – Martin Andersen Nexö a Szovjetunióba utazik. **1933**
XII. 18. – Vszevolod Visnyevszkij *Optimista tragédiájának* premierje.
Az év folyamán – Oszip Mandelstam megírja Sztálin-epigrammáját (amiért még ez évben letartóztatják) és *Beszélgetések Dantéról* c. esszéjét (első megjelenés: 1967).
– Elkészül Gorkij színműve, a *Dosztyigajev és a többiek*.
– Az emigrációban élő Ivan Bunyin irodalmi Nobel-díjat kap.
– Andrej Kolmogorov kidolgozza a valószínűség-számítás modern elméletét.
– Borisz Joganszon képe *(Kommunisták kihallgatása)* a kor jellegzetes alkotása.
– Megjelenik Buharin terjedelmes tanulmánya: *Marx tanítása és történelmi jelentősége*.

Gazdaság

– A párt XVII. kongresszusa elfogadja a 2. ötéves terv átdolgozott, mérsékelt változatát. A terv nagyobb beruházást és termelésnövekedést irányoz elő a fogyasztási iparágakban, mint a beruházási javaknál. Az évek múltával azonban a terv előirányzatait erőteljesen a nehézipar javára módosítják. A terv fő célkitűzései: a tőkésosztály végleges felszámolása városon és falun, a lakosság életszínvonalának emelése, a népgazdaság technikai rekonstrukciója.
– Kormányrendelet az állami vállalatok beruházásainak nyílt, vissza nem térítendő, költségvetési juttatásból való finanszírozásáról.
– A kiskereskedelmet városon és falun egyaránt az állami szövetkezeti boltok bonyolítják le.
– A munkanélküliség megszűnésével felszámolják a munkaügyi népbiztosságot. Ennek némely funkcióját a szakszervezeti központ veszi át – pl. a társadalombiztosítást. A szakszervezetek az államigazgatás részévé válnak, érdekvédelmi és érdekképviseleti funkciójukat elveszítik. 1932–49 között egyszer sem ült össze az össz-szövetségi szakszervezeti kongresszus.
– Megszüntetik a gépállomások politikai osztályait, csupán egy politikai igazgatóhelyettes tevékenykedik tovább, akinek azonban nincs külön osztálya, sem önálló hatásköre a helyi pártszervezettel szemben.

Kultúra

I. – Megjelenik Anton Makarenko műve, a *Pedagógiai hősköltemény*.
– A XVII. pártkongresszuson ismertetik a „klasszikusok" kiadásának eredményeit: Marx és Engels – 7 millió példány, Lenin – 14 millió, míg Sztálin több mint 60 millió. **1934**
II. 19. – Jóváhagyják a Borisz Jofan vezette építészek gigantomán tervét a Tanácsok Palotájáról.
II. 27. – Tanácskozás nyílik a Kommunista Akadémia irodalmi és művészeti intézetének leningrádi részlegében „A szocialista realizmus és a szovjet irodalom" címmel.
III. 7–11. – Ülésezik a Szovjet Írók Szövetsége szervezőbizottságának III. plénuma, ahol elfogadják a jövendő szövetség ideiglenes szervezeti szabályzatát.
IV. 25. – Rendelet a Tudományos Akadémia Moszkvába történő átköltöztetéséről.
V. 13. – Ülésezik a leendő írószövetség tagfelvételi bizottsága; az 1-es számú tagkönyvet Makszim Gorkij kapja.
V. 23. – Niels Bohr előadást tart Moszkvában a modern fizika eredményeiről.
VI. 2. – A Szovjetunióba érkezik Harold Laski, a londoni egyetem professzora, utóbb a modern politikai pluralizmuselmélet egyik első megfogalmazója.
VII. 28. – Népes delegáció utazik a II. nemzetközi velencei filmfesztiválra.
VIII. 17.–IX. 1. – Ülésezik a szovjet írók I. kongresszusa. Buharin *Költészet, poétika és a költői alkotótevékenység feladatai a Szovjetunióban* c. tart előadást. A kb nevében felszólalók között van Andrej Zsdanov is, aki *A szovjet irodalom – az eszmeiségtől leginkább áthatott, leghaladóbb irodalom a világon* c. olvassa fel beszédét. Az írószövetség elnökévé Makszim Gorkijt választják (IX. 2.).
XI. 7. – Bemutatják a Vasziljev testvérek filmjét, a *Csapajevet*.

1934 **XI. 15.** – Az első hanggal kísért kísérleti televíziós adás.
XII. – Bemutatják a korszak sikerfilmjét, a *Vidám fiúk* c. zenés komédiát (rendező: Grigorij Alekszandrov, zeneszerző: Iszaak Dunajevszkij).
Az év folyamán – Elkészül Andrej Platonov

1935 **Politika**

I. 15–16. Zinovjev–Kamenyev első pere Leningrádban. A 19 vádlottat, a „leningrádi" és a „moszkvai" központ tagjait Kirov meggyilkolásának morális felelősségével, a kapitalizmus restaurációjára irányuló kísérlettel vádolják. Zinovjevet 10, Kamenyevet 5 évi börtönre ítélik, a többi vádlott 4–10 év börtönbüntetést kap.
I. 18. A kb titkos levele a pártszervezetek számára: mozgósítani kell minden erőt az ellenforradalmi gócok kiirtására. 1938-ig tartó tömeges letartóztatási hullám indul meg (a nagy tisztogatás).
I. 23. Medvegyev leningrádi NKVD-főnököt zárt tárgyaláson bűnösnek mondják ki Kirov halálában, ezért főbe lövik. Beosztottai büntetőtáborba kerülnek.
I. Andrej Zsdanovot nevezik ki Leningrád új első titkárává.
I. 28.–II. 6. A szovjetek VII. kongresszusa határozatot fogad el egy új alkotmány kidolgozásáról. A 30 tagú előkészítő bizottság titkára Buharin, aki komoly részt vállal az alaptörvények megszövegezésében.
III. 23. 2 éves tárgyalássorozat után a SZU 140 millió jenért eladja a Mandzsúriát megszálló Japánnak a kelet-kínai vasút szovjet részét.
VI. Kamenyevet megismételt perben a büntető törvénykönyv 58. cikkelye alapján 10 év börtönre ítélik.
VII. 5–7. A kb plénuma Avel Jenukidzét „elhajlás" vádjával kizárja a kb-ból és a pártból. (1937. dec.-ben kivégzik. Kitaszítottságának valódi oka, hogy a kaukázusi párttörténet saját interpretációjában nem volt hajlandó kiemelni Sztálin szerepét, később pedig ellenezte a terrort.)
VII. 25.–VIII. 20. A Komintern VII. kongresszusa meghatározza a fasizmus osztályjellegét, s a vele szembeni harc taktikájául a népfrontpolitikát javasolja. A kongresszus a múlt tapasztalataiból okulva megtiltja a vbnek, hogy beavatkozzon a kommunista pártok belső ügyeibe. (Ez nem valósult meg.) Feloszlatja a Profinternt.
VII. 2. A ÖK(b)P KB határozata feloszlatja a Régi Bolsevikok Társaságát.
XI. 14–17. A sztahanovisták első kongresszusa Moszkvában. A küldöttek az utolsó napon az Internacionálé helyett az operettszerző Iszaak Dunajevszkij „Vidám fiúk" c. dalával búcsúznak.
XI. 20. Újra bevezetik a régi rendfokozatokat a szovjet hadseregben, s létrehozzák az új marsalli rangot. Először 5-en kapják meg (Blücher, Bugyonnij, Jegorov, Tuhacsevszkij és Vorosilov).
Az év folyamán Andrej Visinszkijt főállamügyésszé nevezik ki.

Gazdaság

– Megszüntetik a jegyrendszert (jan. 1-jén a kenyér-, okt. 1-jén pedig a hús-, hal-, cukor-, burgonya- és zsírjegyet). A kenyér és a liszt árát csökkentik. Az új sztálini jelszó: „Az élet jobb lett, az élet vidámabb lett!"
– Össz-szövetségi kolhozkongresszust hívnak össze a minta-alapszabályzat elfogadására. Ez az alapszabályzat egészen 1969. nov.-ig marad érvényben. A kolhoz önkéntes szövetkezet: tagjai összeadják termelési eszközeiket a közös termelés céljára. A tagok

1936 **Politika**

VI. 12. A KVB és a kb nyilvánosságra hozza az alkotmánytervezetet.
VI. 27. A KVB és a Népbiztosok Tanácsa rendeletet hoz, mely megtiltja az abortuszt.
VIII. 11. A KVB rendelete módosítja a perrendtartás 1934. dec. 1-je óta érvényes rendjét, s visszaállítja a nyilvános tárgyalást, visszaadja a kegyelmi kérvény benyújtásának és a védőügyvédek szerepeltetésének jogát.
VIII. 19–25. Az első nagy nyilvános moszkvai koncepciós per, a „16-ok" pere. A „trockista–zinovjevista terrorista központot" (Zinovjev, Kamenyev, Jevdokimov, Bakajev, Szmirnov, Mracskovszkij) a Kirov elleni merénylettel, a Gestapóval való kapcsolattal, a szovjethatalom megdöntésére irányuló kísérlettel vádolja Visinszkij. A Szakszervezetek Házában tartott és Zakovszkij által rendezett tárgyaláson Ulrich, a bíróság elnöke a vádlottakat halálra ítéli, amit azonnal végrehajtanak.
VIII. 22. Mihail Tomszkij öngyilkosságot követ el bolsevói nyaralójában.
IX. 23. Kemerovóban (Nyugat-Szibéria) robbanás történik az egyik bányában. A gyanút Jurij Pjatakov nehézipari népbiztoshelyettesre és a trockistákra terelik.
IX. 25. Sztálin és Zsdanov Szocsiból keltezett távirata a Pl-nek arról, hogy az NKVD „négyéves lemaradásban van" az ellenforradalmi

kisregénye, a *Fiatalkori tenger,* ám ekkor kiadatlan marad.
– Megjelenik Iszaak Babel *Elbeszélések* c. kötete.

– Elkészül Dmitrij Sosztakovics operája, a *Kisvárosi Lady Macbeth.* **1934**

elnököt és vezetőséget választanak, akik felelősséggel tartoznak a közgyűlésnek, de a kolhoz a termelés és begyűjtés területén alá van rendelve a helyi párt- és állami szerveknek. A tagoknak joguk van 0,25–0,5 ha háztájit művelni s meghatározott számú állatot tartani. A háztáji termékeit szabadon értékesíthetik a kolhozpiacon. Az év során egy átlagos háztartás bevétele a kolhozból 247 rubel volt (egy pár cipő ára); legalább a 2-szeresére tehető a szabadpiaci eladásokból származó bevétel.
– A kereskedelmi tevékenységet szférákra osztják. A rendelet szerint az állami kereskedelemnek a városokat kell ellátnia, a szövetkezetinek pedig a falut.
– Egy Alekszej Sztahanov nevű bányász őszsel 14-szeres normát teljesít. Az eredményt az teszi lehetővé, hogy ésszerűen szervezi meg szakképzetlen munkatársai munkáját. A Sztahanov-mozgalom tapasztalait látva a kb felkéri a tervezőket és vezetőket: vizsgálják felül a 30-as évek elejének alacsony hatékonyságú munkáján alapuló technológiai és munkanormákat.
– Párt- és kormányhatározat a kis kolhozok egyesítéséről.
– Máj.-ban átadják a Kaganovicsról elnevezett moszkvai metró első vonalát.

Kultúra

I. 27. – Bemutatják Grigorij Kozincev és Leonyid Trauberg filmjét, a *Makszim ifjúságát.*
I. – Nyikolaj Pogogyin *Arisztokraták* c. darabjának bemutatója.
I–III. – Széles körű vita zajlik a főbb központi

1935

újságokban a kritika szovjetunióbeli feladatairól.
II. 21.–III. 2. – Megszervezik a Szovjetunióban az első nemzetközi filmfesztivált.
III. 2. – Konferenciát tartanak a sugárhajtású repülő szerkezetekről. Szergej Koroljov *A szárnyas rakéták és felhasználásuk az ember repüléséhez* c. tart előadást.
V. 5. – A mind korlátlanabb kultusz közepette a sajtó napján Mihail Kalinyin *Írjatok hitelesen és érdekesen* c. mond beszédet.
V. 20. – A szovjet építészek alkotói tanácskozása Leningrádban, melynek célja, hogy „véget vessenek a leningrádi szervezet önmagába zárkózásának".
VI. 10. – A Népbiztosok Tanácsa és a pártkb együttes határozata Moszkva újjáépítésének általános tervéről. A nagyszabású vállalkozás súlyos építészeti következményekkel, pótolhatatlan műemlékek tucatjainak lerombolásával jár.
VII. 21–22. – Lavrentyij Berija a Tbilisziben rendezett pártaktíván elmondja *A Kaukázuson-túli bolsevik szervezetek történetének kérdéseihez* c., később könyvvé formált hírhedt előadását.
X. 10. – A moszkvai Művész Színház bemutatja Gorkij színművét, *Az ellenségeket* (rendező: Vlagyimir Nyemirovics-Dancsenko).
Az év folyamán – Szergej Prokofjev befejezi balettjét, a *Rómeó és Júliát.*
– Mihail Bulgakov *Puskin utolsó napjai* c. darabja és Konsztantyin Pausztovszkij regénye *(Romantikusok)* érdemel említést.
– Meghal Kazimir Malevics.

elemek leleplezésében. Leváltják Genrik Jagodát, helyére Nyikolaj Jezsovot nevezik ki az NKVD élére. Tömeges megtorlások kezdődnek.
XI. 25.–XII. 5. A szovjetek VIII. (rendkívüli) kongresszusa megvitatja s elfogadja az új alkotmányt, amely deklarálja a szocializmus győzelmét a SZU-ban. Ez elméleti síkon elmossa a szocialista forradalom és a szocializmus mint társadalomelméleti formáció közötti különbséget. A felbontott kaukázusontúli föderáció helyett Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán önálló köztársaságokként lépnek be a SZU-ba. A KVB nevét Legfelsőbb Tanácsra változtatják.
XI. 30. A Pravda közli Sztálin 1931-es nyilatkozatát a Zsidó Távirati Ügynökségnek arról, hogy a SZU-ban az antiszemitizmust büntetik.

1936

Az év folyamán Tagkönyvcsere. 1935–36-ban kb. 170 000 tagot zárnak ki, ez a tagság 9,1%-a.

Gazdaság

Jan.-ban az iparcikkeknél is megszüntették a jegyrendszert.
– Az év elején lényegesen felemelik a munkanormákat: a gépiparban 30–40, a vegyiparban 34, a villamosenergia-termelésben 51, a szénbányászatban 26, az olajiparban 25–29%-kal.

1936 – 1935-höz képest 35%-kal csökkentik a vas- és acélipari beruházásokat.
– A kormány valamennyi korábban kibocsátott kötvényét 4%-os kamatozású, 20 évre szóló kötvényre váltják át. A kölcsönjegyzés gyakorlatilag kötelező a lakosságnak; korábban igen magas – 8–12%-os – kamatot fizettek, s a lejárati idő rövid volt.

Kultúra

I. 27. – A sajtó közli Sztálin, Zsdanov és Kirov még 1934-ben írt *Megjegyzéseit* a történelemtankönyvekről.
– Az Izvesztyijában megjelenik Buharin cikke, a *Szükségünk van-e marxista történettudományra?*
I. 28. – A Pravdában ledorongoló bírálat jelenik meg Sosztakovics operájáról, a *Kisvárosi Lady Macbethről*.
II. 6. – A Pravda újabb cikkben ront Sosztakovicsnak, ezúttal a *Világos patak* c. balettjét támadják.
II. 8. – Megszűnik a Kommunista Akadémia. Intézeteit a Szovjetunió Tudományos Akadémiája veszi át.
II. 20. – *Kakofónia az építészetben* a címe a Pravda újabb cikkének.
II. – Vita bontakozik ki a Pravdában közölt cikkek kapcsán a filmművészeti formalizmusról és naturalizmusról.
III. 1. – A *Mázoló művészekről* c. folytatja művészetellenes kampányát a Pravda.
III. 9. – *Külső csillogás és hamis tartalom* c. Mihail Bulgakov Művész Színház-beli *Molière* bemutatóját éri éles hangú támadás.
III–IV. – Buharin a kb megbízásából Párizsba utazik, hogy ott a német szociáldemokratáktól Marx- és Engels-dokumentumokat vásároljon.

1937 **Politika**

I. 23–30. A második nagy koncepciós per Moszkvában. Szervezői és a színhely ugyanaz. A „párhuzamos trockista központ" ügyében (Pjatakov, Radek, Szokolnyikov, Szerebrjakov) Karl Radek és Grigorij Szokolnyikov kivételével a vádlottakat halálra ítélték és kivégezték. (Ők 10 évi börtönbüntetést kapnak, 1939-ben meggyilkolják őket.)
II. 17. Grigorij Ordzsonikidze – barátai és bátyja letartóztatása után – öngyilkosságot követ el.
II–III. A kb-ülésen Sztálin megpróbálja elméletileg megalapozni a tömegterrort: a szocializmus felé haladva éleződik az osztályharc. Az ülésről elhurcolják Rikovot és Buharint. Makszim Litvinov és Pavel Posztisev kísérletet tesz Sztálin megállítására, eredménytelenül.
IV–V. Eduard Beneš cseh köztársasági elnök közvetítésével a Vörös Hadsereg tábornokaira nézve terhelő bizonyítékok érkeznek a náciktól az NKVD-hez.
IV. 3. Letartóztatják Jagodát és 3000 NKVD tisztet kivégeznek; vidéken az ügyészek 90%-át eltávolítják.
IV. 16–17. Mexikóban a John Dewey vezette bizottság nyilvános meghallgatás után felmenti Trockijt az ellene a moszkvai perekben koholt vádak alól.
V. 20. Kivégzik Smidt hadosztályparancsnokot.
V. 31. Öngyilkosságot követ el Jan Gamarnyik, a Vörös Hadsereg politikai főcsoportfőnöke.
VI. 11. A Legfelsőbb Katonai Bíróság halálra ítéli a „katonai összeesküvőket". A vád: kémkedés a németek javára, terrorizmus.
VI. 12. Kivégzik Mihail Tuhacsevszkijt, Jona Jakirt, Hieronim Uborevicset, Robert Ejdemant, Feldmant, Vitovt Putnát, Vitalij Primakovot. A hadseregben visszaállítják a komisszárok intézményét.
VII. 15. Megnyitják a 4 év alatt elkészült Moszkva–Volga-csatornát (128 km), amelyet szintén a lágerfoglyokkal is építtettek.
VII. 21. Sztálin hívatja Alekszandr Koszarjovot, a Komszomol főtitkárát, ill. Valentyina Pikina és Pavel Gorsenyin titkárokat, hogy rávegye őket az NKVD támogatására a Komszomolban megindítandó tisztogatásokhoz.
VII. Kivégzik Budu Mdivanit, Okudzsavát. Elhurcolják Kun Bélát, letartóztatják Szergej Szircovot.
VIII. 17. A kb hozzájárul, hogy az NKVD fizikai kényszert alkalmazzon a vallatások során.
X. 1. Letartóztatják Andrej Tupoljevet, mert azzal vádolják, hogy tervrajzokat adott el a Messerschmitt cégnek.
X. 23. A személyi igazolványokat fényképekkel látják el.
XII. 16. Kivégzik Avel Jenukidzét és Ivan Orahelasvilit.
Az év folyamán Kuropatiban (Minszk) működni kezd az a kivégzőtábor, ahol 1941-ig több tízezer embert lőnek tarkón az NKVD legényei (parasztokat, értelmiségieket, majd baltikumi és lengyel deportáltakat). – Az év során végrehajtott, majd betiltott országos népesség-összeírás 25 millió fő hiányt mutat a várthoz képest.

Gazdaság

– Az év elején csaknem 243 000 kolhoz és 3992 szovhoz működik, tömörítve a földterü-

IV. – A Krasznaja nov elkezdi Alekszandr Tvardovszkij *Nekeresdország* c. poémájának közlését.
VI. – Bemutatják az első szovjet színes játékfilmet, a *Grunya Kornyakovát* (rendező: Nyikolaj Ekk).
VI. 17. – Megérkezik a Szovjetunióba André Gide, aki utóbb megírja a *Visszatérés a Szovjetunióból* c. könyvét, amelyért a SZU-ban kampány indul ellene.
VI. 18. – Gyanús körülmények között meghal Makszim Gorkij.
VII. 4. – Az ÖK(b)P KB határozatot hoz a 20-as években még támogatott pedológia tudományának felszámolásáról, minthogy az „áltudományos és antimarxista nézeteket" hangoztat.
VIII. 23. – Alekszej Tolsztoj „halálos ítéletet" követel a „trockista-zinovjevista terrorista központ" perének vádlottjaira a *Lityeraturnij Leningrad* c. lapban. **1936**
XI. 30. – Lion Feuchtwanger Moszkvába érkezik. A német írót jan. 8-án Sztálin is fogadja.
Az év folyamán – Valentyin Katajev megírja *Távolban egy fehér vitorla* c. regényét.
– Bemutatják a kor mesterségesen keltett politikai hisztériáját hűen kifejező *Párttagsági könyv* c. filmet (rendező: Ivan Pirjev), amelyben a feleség leplezi le s adja át férjét a belügyi szerveknek.
– Leonyid Leonov hírhedt regényében *(Szkutarevszkij)* a jeles tudós jelenti fel saját fiát.
– A Regény c. újság közli Henri Barbusse Sztálin-életrajzát. A kötet azonban feltehetően egy a Szovjetunióban élő német emigráns, Alfred Kurella munkája.

let 99, a parasztság 93%-át. A mezőgazdaság átszervezése gyakorlatilag befejeződött.
– A beruházásokat mintegy 10%-kal csökkentik.
– A kiváló időjárás következtében rekordgabonatermés: 97,4 millió tonna (1936: 56,1 millió).
– Az egy paraszti háztartásra jutó évi készpénzbevétel 376 rubel, a gyáriparban fizetett évi bér 3047 rubel. (15 700 kolhoz még 1939-ben sem fizet készpénzzel a parasztoknak. További 46 000 pedig 20 kopeknél kevesebbet fizet munkaegységenként. Normál munkanapon a paraszt egy munkaegységnél többet aligha tud teljesíteni.)
- A reálbérszint az 1928. évinek 85%-a.
- Hivatalos számítások szerint 1,2 millió fő „hiányzik" az ipar, építőipar és szállítás területén.
– A Népbiztosok Tanácsa mellett felállítják a Gazdasági Tanácsot a gazdaságirányítás koordinálására és ellenőrzésére.
– A 2. ötéves terv során csaknem teljesen felszámolják a magántőkét. 1937-ben a magántőke aránya 0,22% volt (ezen belül a koncessziók 0,03%, a magánszektor pedig 0,19%).
– Népszámlálást tartanak, de az előzetes eredmények nem tetszenek a hatóságoknak, ezért megsemmisítik őket, készítőiket pedig letartóztatják. 1939-ben rendeznek újabb népszámlálást. **1937**

Kultúra

II. 11. – A Szovjetunió KVB-nak nemzetiségi tanácsa határozatot fogad el több szibériai őshonos nép cirill alapú ábécéjének bevezetéséről. (A rendelkezést a török nyelvcsaládhoz tartozó népeket is érintő hasonló utasítás követi.)
II. 28. – A Pravda szerkesztőségi cikket közöl *A politikai költészetről* címmel.
III. 27. – *A Baltikum küldötte* c. mutatják be Alekszandr Zarhi és Joszif Hejfic filmjét.
IV. – Megjelenik Ilja Ilf és Jevgenyij Petrov könyve, az *Egyemeletes Amerika*.
V. – Bemutatják Mihail Romm filmjét, a *Sivatagi 13-akat*.
V. 13. – Felszámolják az Irodalmi Alapot.
V. 23. – Bemutatásra kerül a Makszim-trilógia második része *Makszim visszatérése* címmel (rendezte: Grigorij Kozincev és Leonyid Trauberg).
VI. 16. – Megnyílik a szovjet építészek I. országos kongresszusa.
IX. 25. – A Népbiztosok Tanácsa határozatot hoz az 1937-es népszámlálás megismétléséről (1939. jan.-ban). A döntést a népszámlálás nem kielégítő megszervezésével indokolják.
X. – Leváltják Andrej Bubnovot a művelődésügyi népbiztos posztjáról, helyére P. Tyurkint nevezik ki.
XI. 8. – Gorkijban megnyílik Sztálin emlékmúzeuma.
XI. 21. Jevgenyij Mravinszkij vezényletével Leningrádban előadják Dmitrij Sosztakovics V. szimfóniáját.
XI. – A Novij mir megkezdi Mihail Solohov regénye, a *Csendes Don* 4. kötetének közlését.
Az év folyamán – Alekszej Tolsztoj *Kenyér* c. adja közre új regényét;
– A kor jellegzetes alkotása Jurij Pimenov festménye, *Az új Moszkva*.
– Mihail Bulgakov *Színházi regény* c. művén dolgozik.

1938 Politika

I. A kb-plénum cinikus megfogalmazású határozata a „pártból történt egyes kizárások felülvizsgálatáról" csak Jezsovot teszi felelőssé a terrorért. 1936 és 1939 között közel 500 000 embert lőttek agyon.
III. 2–13. A harmadik nagy koncepciós per Moszkvában. A „jobboldali trockista szovjetellenes központ" (21-ek pere) ügyében a SZU feldarabolására, a szocialista társadalmi rend megdöntésére irányuló kísérlettel vádolják meg Nyikolaj Buharint, Alekszej Rikovot, Nyikolaj Kresztyinszkijt, Hrisztian Rakovszkijt, Genrik Jagodát stb. A 19 halálos ítéletet azonnal végrehajtják, ketten súlyos börtönbüntetést kapnak.
IV. 29. Letartóztatják Jan Rudzutakot, az NT elnökhelyettesét és Robert Ejhe földművelési népbiztost.
VII. 29.–VIII. 11. A távol-keleti határőregységek a Haszan-tó körzetében fegyveres csatározásokba bonyolódnak határsértő japán osztagokkal.
IX. 3. Trockij emigrációban megalapítja a IV. Internacionálét.
XI. 9. Börtönében halálra kínozzák Blücher marsallt, a távol-keleti hadsereg főparancsnokát.
XI. 19–22. A Komszomol KB plénuma Sztálin utasítására leváltja Alekszandr Koszarjovot és a kb 2 titkárát (Bogacsov, Pikina), mert nem támogatták a szervezetben végzett tisztogatásokat. Nov. 28-án letartóztatják a Komszomol összes titkárát.
XII. 8. Leváltják Nyikolaj Jezsov belügyi népbiztost. Helyére Lavrentyij Berija kerül. Jezsov működésének 2 éve alatt 383 halállistát terjesztett fel jóváhagyásra Sztálin, Molotov, Kaganovics elé. (Jezsovot 1940. ápr. 1-jén kivégzik.)
Az év folyamán A Vörös Hadseregben végzett tisztogatás eredménye: kivégeztek az 5 marsall közül 3-at, 5 elsőosztályú parancsnokból 3-at, 10 másodosztályú parancsnokból mindet, 57 hadtestparancsnokból 50-et, 186 hadosztályparancsnokból 154-et, 16 hadsereg-politikaibiztosból mindet, 28 hadtest-politikaibiztosból 25-öt, 64 hadosztály-politikaibiztosból 58-at, 456 ezredesből 401-et.

Gazdaság

– A 3. ötéves terv kezdő éve. Ebből az ötéves tervből 3,5 év telik el zavartalanul (1941. jún. 22-én a német támadás megindulása szakítja félbe). Végrehajtása során a fejlesztések a hadiipar javára tolódnak el. A költségvetés védelmi kiadásai 26,4%-ra rúgnak. (A 2. ötéves tervben: 12,7%.) A hadiipar évente 39%-kal növeli termelését, míg az ipar átlagos növekedési üteme 13,2%.
– A munkafegyelem megszilárdítása érdekében nemcsak a hiányzást, hanem a legkisebb pontatlanságot és hanyagságot is büntető rendeletet léptetnek életbe. A szankciók igen súlyosak: bírság, elbocsátás, kilakoltatás, a szociális juttatások csökkentése. Minden dolgozó munkakönyvet kap, amelyet a mozgás ellenőrzésére s a fegyelem megszilárdítására használnak.

1939 Politika

I. 17. Az 1937-es népszámlálás helyett újabb népesség-összeírás, szigorúan a sztálini direktívák szerint.
II. 23. Kivégzik Koszarjovot, a Komszomol vezetőjét; a titkárokat lágerbe küldik.
II. 26. Ítélet nélkül agyonlövik Sztanyiszlav Kosziort (az NT elnökhelyettese, az ukrán K(b)P főtitkára).
III. 10–21. Az ÖK(b)P XVIII. kongresszusán a nemzetközi helyzetet elemző beszédében Sztálin mérsékelt hangot üt meg Németországról. Hangsúlyozza a háború elkerülésének szükségességét. – Elfogadják a 3. ötéves tervet, melynek ismét az a célja, hogy utolérjék s elhagyják a fejlett nyugati országokat. Megállapítják, hogy a szocializmus alapvetően felépült, a soron lévő feladat az építésének befejezése. – Módosításokat hajtanak végre a szervezeti szabályzaton (pl. megszüntetik a tömeges „párttisztításokat"). A tervbe vett új pártprogram előkészítésére bizottságot választanak. A párt taglétszáma 1 588 000 (és csaknem 900 000 tagjelölt).
III. 18. Brit kezdeményezésre jegyzékváltássorozat indul meg előbb a SZU és Nagy-Britannia, majd a SZU és Franciaország között egy esetleges külső agresszió elleni közös szövetségről, amely ápr. 18-án megakad, mert a SZU javaslatát (a fegyveres segélynyújtást a szomszédos országokra is terjesszék ki) a britek visszautasítják.
IV. 17. Berlinben a szovjet nagykovet a kapcsolatok normalizálását javasolja Ernst von Weizsäcker államtitkárnak.
V. 3. Leváltják a nácikhoz való diplomáciai közeledést ellenző Makszim Litvinovot. Az új külügyminiszter Vjacseszlav Molotov.
V. 11.–VIII. 31. A Mongólia elleni japán támadást a Vörös Hadsereg visszaveri a Halhin-Gol folyó térségében. (1936 óta szovjet–mongol segítségnyújtási szerződés van érvényben.)

– A szülési szabadságot 112 napról 70 napra csökkentik. Teljes összegű táppénzt csak azok kaphatnak, akik elég régóta dolgoznak egyazon üzemben.
– 1938-ban a SZU legfőbb külkereskedelmi partnere Nagy-Britannia (19,6%) és az USA (17,8%).

Kultúra

I. 8. – Határozat a Mejerhold Színház felszámolásáról.
II. 13. – Bemutatják Fridrik Ermler koncepciós pereket igazoló és a nagy terrort historizáló filmjét, *A nagy hazafit* (a 2. rész bemutatója: 1939. XI. 27.).
III. 1. – Felújítja működését a *Bezboznyik* (Istentagadó) c. vallásellenes lap. (Korábban 1922–34 között jelent meg.)
III. 9. – Első adását sugározza a moszkvai televíziós központ.
III. 13. – Az orosz nyelv kötelező oktatásának bevezetése valamennyi szövetségi és autonóm köztársaságban.
III. 23. – Létrehozzák a Népbiztosok Tanácsa mellett működő Filmbizottságot, melyen keresztül Sztálin a szovjet filmgyártás egészét személyes felügyelete alá vonja.
IV. 10. – A Vörös Hadsereg parancsnokai nyílt levélben fordulnak a szovjet írókhoz: *„Író elvtársak, tartsátok a népet mozgósított készenlétben."* A levelet a Lityeraturnaja gazeta első oldalán közli.
IV. 21. – „Japán kémnek" nyilvánítva kivégzik Borisz Pilnyakot.
IV. 24. – Bemutatják Grigorij Alekszandrov művét, a korszak egyik sikerfilmjét, a *Volga, Volgát.* **1938**
VI. 24. – A jogi oktatásért felelős vezetők össz-szövetségi tanácskozást tartanak.
VI. – A Krasznaja nov megkezdi Anton Makarenko *Zászlók a bástyákon* c. regényének közlését.
IX. 9–19. – A Pravda közli *„Az ÖK(b)P Története*nének *rövid tanfolyamát"*. Rövidesen (nov. 14.) a kb határozatot hoz a rövid tanfolyam kötelező tanulmányozásáról s a pártpropaganda átalakításáról.
IX. – Megjelenik Sztálin *A dialektikus és a történelmi materializmusról* c. brosúrája.
XI. 22. – Átszervezik a kb apparátusát. A sajtóirányítás, ill. a pártpropaganda és -agitáció egy osztály felügyelete alá kerül (osztályvezető: Andrej Zsdanov).
XI. 27. – Szergej Vavilov irányításával állandó bizottság jön létre az atommag fizikájának kutatására.
XII. 1. – Bemutatják Szergej Eizenstein filmjét, a *Jégmezők lovagját.*
XII. 27. – Oszip Mandelstam halála. A lágerben elpusztult költő halálát ezzel a dátummal tudatja özvegyének, Nagyezsda Mandelstamnak kiállított hivatalos igazolás.
Az év folyamán – Megjelenik Mihail Kolcov *Spanyol naplója* és Konsztantyin Sztanyiszlavszkij könyve, *A színész munkája.*
– Alekszandr Dejneka *A jövő pilótái* c. festménye.
– Elkészül Mihail Csiaureli hírhedt filmje, a sztálini korszak totalitárius mozijának egyik klasszikus darabja, *A nagy tűzfény* (Állami Díj: 1941-ben).

VIII. 3. Werner von Schulenburg moszkvai német követ Molotovnál tett látogatásakor kifejezi Németország készségét a kapcsolatok normalizálására. **1939**

VIII. 12–21. A brit és francia katonai missziók tárgyalásai Moszkvában eredménytelenül végződnek. Nagy-Britannia és Franciaország visszautasítja Kliment Vorosilov javaslatát, hogy Lengyelország és Románia szükség esetén engedje átvonulni területein a Vörös Hadsereg alakulatait.

VIII. 15. Molotov beleegyezik Ribbentrop külügyminiszter moszkvai látogatásába, mert a német fél biztosította arról, hogy a Balti-tengertől a Fekete-tengerig minden probléma közös megelégedésre megoldható.

VIII. 23. Molotov és Ribbentrop aláírják Moszkvában a szovjet–német megnemtámadási szerződést, s azt a titkos záradékot, amelyben megállapodnak Lengyelország és a Baltikum érdekövezetekre való felosztásáról. Németország Besszarábiát illetően érdektelenségét hangsúlyozza.

IX. 1. Németország megtámadja Lengyelországot.

IX. 17. A Vörös Hadsereg megszállja Kelet-Lengyelországot.

IX. 23. Helyreállnak a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok, amelyek akkor szakadtak meg, amikor Magyarország csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz (febr.). A követ Kristóffy József.

IX. 28. Ribbentrop és Molotov Moszkvában szerződést írnak alá: „A Szovjetunió és Németország határáról és a barátságról." (A határ az egykori Curzon-vonaltól nyugatabbra húzódik.) A szerződéshez 3 titkos záradékot csatolnak, ezekben felosztják egymás között Litvániát, ill. megállapodnak a másik fél ellen irányuló propaganda akadályozásában és a kölcsönös lakosságcserében. – Szovjet–észt kölcsönös segélynyújtási szerződést írnak alá.

1939 **X. eleje** A SZU Vilniuszt Lengyelországtól Litvániához csatolja.
X. 5. Szovjet–lett kölcsönös segélynyújtási szerződés.
X. 10. Szovjet–litván kölcsönös segélynyújtási szerződés. (A szerződések értelmében a Vörös Hadsereg bevonul a balti köztársaságokba, ahol támaszpontokat kapott.)
X. 14. A SZU javasolja Finnországnak, hogy adjon át 2761 km² területet több várossal Leningrád szomszédságában, cserébe felkínál 5523 km² erdőt Reboli és Poroszozero térségében.
X. 31. Molotov beszédet mond a Legfelsőbb Tanácsban (parlament), ahol kifejti, hogy bűnös dolog a hitlerizmus megsemmisítésére indított háború. (A szovjet külpolitikai manőver teljes zavart kelt a világ munkásmozgalmában. Ezt csak fokozza, hogy a Komintern kiadott anyagaiból eltűnik a fasizmus kifejezés, és az imperialistának bélyegzett háborúban a fő ellenségnek a brit–francia tőkét titulálják.)
XI. 1–2. Kelet-Lengyelország megszállt területeit a Belorusz és az Ukrán SZSZK-hoz csatolják. – A kozelszki táborba (Tulától 100 km) 4000, az osztaskovi lágerbe (Moszkvától 320 km) 6500 lengyel katonát internálnak. További sorsuk ismeretlen.
XI. 30.–(1940. III. 12.) Mivel Finnország visszautasította a SZU javaslatait, a Vörös Hadsereg megtámadja Finnországot. Kitör a „téli háború".
XII. 14. A SZU-t kizárják a Népszövetségből.

Gazdaság

III. 10–21. – A XVIII. pártkongresszus elfogadja a 3. ötéves tervet.
V. – A párt agrárpolitikája jelentősen megváltozik: a kb-ülésen a háztáji gazdaságok csökkentése mellett foglalnak állást, s 2,5 millió ha földet vesznek el a kolhozparasztoktól.
VII. – Rendeletileg utasítják a kolhozokat a közös állatállomány növelésére (a takarmányhiány következtében ugyanis a közös állatállomány eredetileg is alacsony hozama 1938 után tovább romlik). Az állati termékek begyűjtési kvótáját mind a közös, mind a háztáji állatállományra vonatkozóan erősen felemelik. Megváltoztatják a begyűjtési rendszer alapjait is: a begyűjtés alapját az összes művelhető terület képezi, nem pedig a ténylegesen megművelt terület.
Az év folyamán – Törvényileg szabályozzák a felnőtt kolhoztagok számára kötelező minimális munkaegységek számát.

1940 **Politika**

II. 2. Kivégzik Robert Ejhét.
III. 12. Szovjet–finn békeszerződés zárja le a „téli háborút". A SZU-hoz csatolják a Karéliai-félszigetet, Viborgot, a Ladoga-tó északi és nyugati partját, valamint több szigetet a Finn-öbölben.
III. 31. A területgyarapodás után a korábban autonóm tagköztársaság helyett szövetségi Karél–Finn SZSZK-t hoznak létre.
IV–V. A katinyi kivégzőtáborban (15 km Szmolenszktől) agyonlőnek 4143 lengyel katonát. A szovjetek sokáig a németek „művének" tekintették, ma már úgy tűnik, a szovjet hatóságok likvidálták a tábort.
V. 7. Ismét eltörlik a komisszárok intézményét. Visszaállítják az egyszemélyi parancsnoklást, bevezetik a tábornoki rendfokozatot.
VI. 26. A SZU felszólítja Romániát, hogy adja át az 1918-ban elfoglalt Besszarábiát s a Monarchiától megszerzett Észak-Bukovinát.
VI. 28. Románia teljesíti a szovjet követeléseket.
VII. 14–15. Parlamenti választásokat tartanak a Vörös Hadsereg által megszállt balti államokban, amelyeken mindenütt a baloldal győz. (Litvániában pl. az illegális kommunista párt nyeri a választásokat.)
VIII. 2. A Romániától kapott területeken megalakul a Moldvai SZSZK.
VIII. 3–5. A Legfelsőbb Tanács a balti államokat (Lettország, Litvánia, Észtország) saját kérésükre felveszi a SZU-ba.
VIII. A balti hadsereg tisztjeit Szibériába deportálják, 400 főtisztet pedig a Tajmir-félszigetre.
VIII. 20. Sztálin megbízásából Ramon Mercader (álnevén: Jacque Mornard) egy jégcsákánnyal meggyilkolja a mexikói emigrációban élő Trockijt.
XII. 10. A Legfelsőbb Tanács (LT) rendelete szerint a halálos ítéletek 12 éves kortól végrehajthatók.
Az év folyamán Tömegesen deportálnak Szibériába lengyeleket, románokat, beloruszokat, letteket, észteket, litvánokat. A háború előtt a számüzött népcsoportok kb. 2,5 milliót tettek ki (ebből német 1,4 millió). A művelet irányítója Ivan Szerov tábornok, az állambiztonsági osztály helyettes vezetője.

Gazdaság

II. – A finn–orosz háború a szállításban súlyos fennakadásokat okoz, sok leningrádi gyár szénhiány miatt leáll.

– Össz-szövetségi népszámlálás: a lélekszám 170 millió. 1932–39 között demográfiailag több mint 10 millió ember eltűnt.

Kultúra

I. 31. – A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa 172 írót tüntet ki, köztük Fjodor Gladkovot, Valentyin Katajevet, Szamuil Marsakot, Szergej Mihalkovot, Nyikolaj Pogonyint, Alekszandr Tvardovszkijt, Konsztantyin Fegyint és Mihail Solohovot.
II. 2. – Bemutatják Grigorij Kozincev és Leonyid Trauberg filmjét, a *Viborgi városrészt*.
II. 25. – A Történettudományi Intézetben Andrej Sesztakov előadást tart *A történettudomány a „rövid tanfolyam" fényében* címmel.
III. 28–29. – A tudomány autonómiavesztettsége nyomja rá bélyegét a Tudományos Akadémia közgyűlésére. A központi előadás címe: *Az ÖK(b)P XVIII. kongresszusa és a szovjet tudomány feladatai*.
III. – Megindul a *Druzsba narodov* (Népek barátsága), előbb almanachként, majd (1955-től) folyóiratként.
IV. 7. – Bemutatásra kerül Mihail Romm film je, a *Lenin 1918-ban*.

VI. 21. – A Népbiztosok Tanácsa határozatot hoz a Szovjet Képzőművészek Szövetségének felállításáról. **1939**
IX. 20. – Országszerte nagygyűléseket tartanak írók, tanárok részvételével Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia felszabadításának megkezdése alkalmából – tudósít első oldalán a *Lityeraturnaja gazeta*.
X. 10. – Kiállítás nyílik a moszkvai Történeti Múzeumban Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia történetéről.
XII. 2. – Feltehetően ezen a napon végzik ki Artyom Veszjolijt, az írót.
Az év folyamán – Megnyílik a KB pártfőiskolája.
– Feltehetően ebben az évben fejezi be Mihail Bulgakov regényét, az *A Mester és Margaritát*, de a regény csak 1966–67-ben jelenik meg – rövidítve – a Moszkva c. folyóiratban.
– Arkagyij Rajkin megalapítja a leningrádi Esztrád Színházat.
– Elkészül Alekszandr Dovzsenko filmje, a *Scsorsz* és Vszevolod Pudovkin alkotása, a *Tűz és tergeteg*.
– Bemutatják Drabkina-Majman *Tankosok* c. filmjét.

VI. – Rendeletileg bűnténynek minősítik a rossz minőségű áru gyártását.
VII.–VIII. – Lettországban és Litvániában nacionalizálják a kereskedelmi és iparvállalatokat.
VIII. 1. – Rendeletileg kötelezik a kolhozokat, hogy a beszolgáltatás teljesítése után képezzenek vetőmag-, élelem- és takarmánytartalékot, s csak ezután osszanak gabonát a tagok között.
Az év folyamán A nemzeti jövedelem 15%-a a háborús célokat szolgál.
– A Goszplan mellett felállítják a Tudományos-Technikai Szakértők Tanácsát, amelyet később Állami Szakértői Bizottságnak neveznek el. Feladata, hogy kidolgozza a népgazdaság távlati fejlődésének fontosabb kérdéseit.
– A reálbérek 1937–40 között kb. 10%-kal csökkennek.
– A német–szovjet egyezmények megkötése után a Németországgal folytatott külkereskedelem gyorsan nő: 1939-ben a forgalom 117,5 millió rubel, 1940-ben már 1156 millió.
– A középiskolák felső osztályaiban és a felsőoktatásban bevezetik a tandíjat, annak ellenére, hogy az 1936-os alkotmány minden szinten és minden állampolgár számára biztosította a tanulás ingyenességét.
– Tovább szigorítják a munkafegyelem megszilárdítására irányuló intézkedéseket. A különböző szakemberek számára kötelező munkavállalást írnak elő. A munkából hiányzókat bűnözőknek tekintik, ellenük a Btk. megfelelő paragrafusa alkalmazható. Engedély nélkül senki sem változtathat munkahelyet. A munkanap hossza 7 óráról 8-ra nő, s a munkahét visszaállt a 6+1 napos munkarendre (rendszeres vasárnapi pihenőnappal). Ezen intézkedések egészen 1956-ig maradnak érvényben, bár az 50-es évek elejétől már nem alkalmazzák őket. **1940**

Kultúra

I. 27. – Kivégzik Iszaak Babelt.
I. 28. – A szovjet archívumokat az NKVD felügyeletébe utalják.
II. 1. – Irodalmi Sztálin-díj alapítása. (A Sztálin-díjról – amely a tudomány és művészetek területén évente 16 főnek, találmányokért 60 főnek, a katonai ismeretek területén elért eredményekért 18 főnek volt kiadható – csakúgy, mint a 4000 egyetemista számára odaítélhető Sztálin-ösztöndíjról még 1939. XII. 20-án hozott határozatot a Népbiztosok Tanácsa.)
II. 2. – Kivégzik Vszevolod Mejerholdot, a kiváló színházrendezőt és Mihail Kolcovot,

1940 az ismert újságírót, a Pravda szerkesztőbizottságának tagját.

II. – Ligyija Csukovszkaja befejezi kisregényét, a *Szofija Petrovnát*. A sztálini terror ellen írt műve azonban csak a 80-as évek végén jelenhet meg hazájában.

II–III. – Megjelenik Mihail Solohov *Csendes Don* c. regényének befejező része (4. kötet 8. rész).

IV. 2. - A Sztálin-díj irodalmi és művészeti bizottsága elnökévé Vlagyimir Nyemirovics-Dancsenkót, tagjaivá Mihail Solohovot, Alekszandr Dovzsenkót és Rejnold Gliert nevezik ki.

V. 5. – Bemutatják a Jurij Rajzman rendezésében készült *Feltört ugar* c. filmet.

V. 11. – A török nyelvcsaládhoz tartozó népek néhány évvel korábban bevezetett latin írását a Népbiztosok Tanácsának rendelete alapján cirill ábécével váltják fel.

VII. 5. – Kisinyovban nagygyűlést tartanak a város művészeinek és íróinak részvételével a felszabadult Besszarábia jövőbeni kulturális fejlődését ünneplendő.

VIII. 6. – Letartóztatják Nyikolaj Vavilovot, a szovjet genetika egyik legnagyobb alakját, az 1930-ban létrehozott Genetikai Laboratóriumának igazgatóját.

1941 **Politika**

I. 10. Molotov és Schulenburg nagykövet titkos jegyzőkönyvet ír alá arról, hogy a SZU 31 millió birodalmi márkáért megvásárolja Németországtól az 1939. szept. 28-i titkos kiegészítő jegyzőkönyvben a német félnek juttatott litván területeket. Az összeget a szovjet fél 3 hónapon belül színesfémben és aranyban törleszti.

II. 3. Az állambiztonsági hivatal kiválik a belügyi népbiztosságból és önálló komisszáriátussá alakul.

II. 15–20. Az ÖK(b)P 18. konferenciája gazdasági témákat tárgyal, elsősorban a honvédelmi jelentőségű iparfejlesztési kérdéseket.

IV. 10. Az elhárítás jelenti Sztálinnak, hogy Hitler a SZU megtámadására készül.

IV. 13. Macuoka japán külügyminiszter Berlinből hazafelé megáll Moszkvában. Aláírják a szovjet–japán megnemtámadási és semlegességi egyezményt.

IV. 19. Winston Churchill levele – amelyben figyelmezteti a készülő német támadásra – 14 napos visszatartás után Sztálin elé kerül.

V. 6. Sztálin átveszi az NT elnöki tisztét Molotovtól, aki továbbra is külügyi népbiztos.

V. 19. Richard Sorge részletes jelentést küld a tervezett német támadás idejéről.

VI. 11. Jelentik Sztálinnak, hogy a moszkvai német követség evakuációra készül.

VI. 14. A TASZSZ cáfolja a németek SZU elleni háborús készülődésének hírét a Pravdában. (Ugyanakkor a Vörös Hadseregben hiányzik a parancsnoki állomány 1/5-e a gyalogságnál, a századokhoz beosztott tisztek 68%-a rövidített – 5 hónapos – kiképzéssel került oda. A tisztek 7%-a rendelkezik felsőfokú képzettséggel, 37%-a még a teljes középfokú végzettséggel sem. A parancsnokok 75%-a, a politikai tisztek 70%-a 1 évnél rövidebb ideje szolgál.)

VI. 22. Németország megtámadja a SZU-t. A csapás irányai: Leningrád, Moszkva, Kaukázus. A támadás teljesen váratlanul és felkészületlenül éri az országot. Délig 1200 repülőt vesztenek. Az első hónapban a németek 175 000 km² területet foglalnak el, megsemmisítenek 28 hadosztályt. A Vörös Hadsereg vesztesége 15 hét alatt meghaladja a 3 millió főt (halott és hadifogoly). (A háború végéig az újabb adatok szerint 28 millió szovjet ember halt meg.)

VI. 22.–VII. 20. A breszti erőd hősi védelme.

VI. 23. Az NT és a kb határozata felállítja a SZU fegyveres erőinek főhadiszállását.

VI. 25. Finn hadüzenet a SZU ellen.

VI. 26. Kassa bombázásának ürügyén Magyarország hadat üzen a SZU-nak.

VI. 28. Elesik Minszk.

VI. 30. Megalakul az állami honvédelmi bizottság, elnöke Sztálin. A háború alatt ez a bizottság gyakorolja a legfőbb hatalmat, helyettesítve az NT-t.

VII. 1. Sztálin rádióbeszédet intéz az országhoz. – Elesik Riga. – Leváltják a nyugati front főparancsnokát, Dmitrij Pavlov hadseregtábornokot, s haditörvényszék elé állítják mint bűnbakot. (Kivégzik.)

VII. 12. Szemjon Tyimosenko átadja a hadügyi népbiztosságot Sztálinnak. – Egyezmény a SZU és Nagy-Britannia között a Németország elleni együttes hadviselésről.

VII. 16. Visszaállítják a komisszárok intézményét a hadseregben.

VII. 20. Az államvédelmi népbiztosságot visszaintegrálják az NKVD-be.

VIII. 8. Megalakul a SZU fegyveres erők legfelsőbb főparancsnokságának főhadiszállása. A főparancsnok Sztálin.

VIII. 8. Megszüntetik a Volgai Német Autonóm SZSZK-t, lakóit kitelepítik.

IX. 8. A németek körülzárják Leningrádot. Megkezdődik a város 900 napig tartó blokádja.

IX. 19. Elesik Kijev.

XI. 29.–X. 1. A SZU, USA, Anglia képviselőinek moszkvai tanácskozása a kölcsönös hadiszállításokról.

X. 7. Sztálin megbízza Beriját, hogy a bolgár követ közvetítésével puhatolózzon Hitlernél egy különbéke felől.

rium, majd 1933-tól Genetikai Intézet vezetőjét.
VIII. 9. – A Szovjetunió Népeinek Múzeumában a lett, litván, észt, moldvai és karél-finn új szovjet köztársaságok népeit bemutató kiállítás nyílik.
IX. 5–8. – A *Pionyérszkaja pravda* közli Arkagyij Gajdar regényét, a *Timur és csapatát*.
IX. 16. – A Népbiztosok Tanácsa rendeletet hoz a német, angol és francia nyelvek közép- és felsőfokú tanintézetekben történő oktatásáról.
X. 2. – Tandíjat vezetnek be a felsőfokú tanintézetekben és az általános iskola felső osztályaiban. **1940**
XI. 11. – Moldáviában áttérnek a cirill ábécére.
XII. 2. – A párt-kb határozatot hoz az irodalmi kritikáról. Ennek részeként felszámolják a vulgárszociológiával szemben oly fontos szerepet játszó *Lityeraturnij kritykiet*.
Az év folyamán – Az ekkor szovjet tudósítóként Párizsban élő Ilja Ehrenburg megírja regényét, a *Párizs bukását*.
– Anna Ahmatova *Poéma hős nélkül* c. művének első vázlatát írja.

X. 16. A német hadsereg 80 km-re van Moszkvától, ahol pánik tör ki. Több vezető – Sztálin is – elmenekül a városból. – Elesik Odessza.
X. 19. Moszkvában kihirdetik az ostromállapotot.
X. 24. Elesik Harkov.
XI. 2. Elesik Kurszk.
XI. 7. Díszszemle az ostromlott Moszkvában. – Franklin D. Roosevelt amerikai elnök bejelenti, hogy az USA szállításokkal támogatja a SZU-t.
XI. 22.–(1942. IV. 21.) A Ladoga-tó jegén megteremtődik az összeköttetés a körülzárt Leningráddal („élet útja").
XII. 9. A kb határozattal rövidíti le a párttagjelöltség idejét, ha a jelentkező belép a hadseregbe. **1941**
családok kivételével, amelyek tagjai a hadseregben szolgálnak. Ezt dec. 29-én egy különleges hadiadó váltja fel.
VII. – Moszkvában és Leningrádban, később minden városban bevezetik a jegyrendszert.
VIII. – Másfél éves háborús szükségtervet dolgoznak ki. Ezt követően éves gazdaságikatonai terveket állítanak össze.
XI. 21. – Az agglegényekre és a gyermektelen családokra speciális adót vetnek ki.
XI. – A visszavonulás következtében nov.-ig kiürített területek adták a széntermelés 63, a nyersvastermelés 68, az acéltermelés 58, az alumíniumgyártás 60, a vasúti hálózat 41, a cukortermelés 84, a gabonatermelés 38 és a sertésállomány 60%-át.
XII. 1. – 1 milliárd dolláros fegyverszállítási hitelszerződés az USA-val.

Gazdaság

V. – Észtországban is nacionalizálják a kereskedelmi és iparvállalatokat.
VI. 24. – A kormány és a kb kiürítési bizottságot állít fel. Júl.–nov. között 1523 iparvállalatot és 10 millió embert evakuálnak a fenyegetett területekről. Az év utolsó 7 hónapja a legkritikusabb, mert a kitelepített üzemek a régi körzetekben már nem, az új telephelyeken pedig még nem termelnek. Nov.-ben az ipari termelés az 1940. nov.-i szint 51,7%-ára esik vissza.
– Az amerikai pénzügyminisztérium feloldja a szovjet pénzügyi készletek zárlatát az Egyesült Államokban.
VI. 26. – Megszüntetik az ünnepnapokat, de a ledolgozott pihenőnapokat kifizetik.
VI. 30. – A hadiipart a Sztálin elnökletével működő állami védelmi bizottság irányításával szervezik újjá.
VII. 3. – A jövedelemadó és a mezőgazdasági adó mértékét 50–200%-kal felemelik, azon

Kultúra

I. 23. – Bemutatják Vszevolod Pudovkin filmjét, a *Szuvorovot*.
II. – A kb határozatot hoz Lenin műveinek 4. kiadásáról.
III. 12. – Bemutatják Mihail Kalatozov *Valerij Cskalov* c. filmjét.
IV. 26. – A fehérfinnek elleni harcban részt vett leningrádi költők a moszkvai íróklubban estet tartanak – tudósít a *Komszomolszkaja pravda*.
VIII. 31. – Marina Cvetajeva, aki 1939-ben tért vissza önkéntes emigrációjából, önkezével vet véget életének.
XII. 1. – A *Pravda* közli Nyikolaj Tyihonov *Kirov velünk van* c. versét.
Az év folyamán – Megjelenik Alekszej Tolsztoj regénye, a *Borús reggel* és Alekszandr Fagyejev befejezetlen műve egy pusztuló népről, *Az utolsó Udege*.
– Szergej Prokofjev *Az 1941-es év* c. ír szimfonikus művet.

1942 **Politika**

II. 13. Rendelet a munkaképes városi lakosság polgárvédelemre történő mozgósításáról.
V. 3. A legfelsőbb főparancsnokság főhadiszállásán megalakul a partizánmozgalom vezérkara.
V. 26. Londonban szerződést ír alá a SZU és Nagy-Britannia a Németország elleni közös harcról és a háború utáni együttműködésről.
VI. 11. A SZU és az USA egyezményt ír alá az agresszió elleni kölcsönös segítségnyújtás alapelveiről.
VII. 17.–(1943. II. 2.) Megkezdődik a sztálingrádi csata.
VII. 24. Elesik Rosztov, a Kaukázus kulcsa.
VII. 28. A főhadiszállás hírhedt 227-es hadparancsa a harcolóknak: „Egy lépést sem hátrálni!" Német mintára különleges egységeket állítanak fel az arcvonal mögött, amelyeknek feladata a menekülők feltartóztatása és kivégzése.
VII. 29. Megalapítják a Szuvorov-rend I., II., III., a Kutuzov-rend I., II. fokozatát és az Alekszandr Nyevszkij-érdemrendet.
VIII. 16. A főhadiszállás kiadja a 270-es hadparancsot, amely az életben maradt hadifoglyot hazaárulónak nyilvánítja.
X. 9. Ismét eltörlik a komisszárok intézményét s bevezetik a teljes egyszemélyi vezetést.
X. 15. Már csak néhány száz méternyi sáv van a szovjet csapatok kezén Sztálingrádban.
X. 19. A német támadás kifullad Sztálingrádnál, megindul a szovjet ellencsapás.
Az év folyamán Felállítják a katonai felderítés különleges osztályát (SZMERS) Viktor Abakumov vezetése alatt. Ez ellenőrzi a körülzárásból vagy fogságból szabadult szovjet katonákat, ill. az okkupált területek polgári lakosságát. Felügyeli az ún. ellenőrzőszűrő táborokat.

Gazdaság

– 1941–42 telén Leningrádban 630 000 ember hal éhen vagy fagy meg.
– Megszüntetik az elveszett pihenőnapokért járó bérfizetést.
– Újabb helyi adókat vezetnek be az épületekre, a földre, az állatokra stb.
– 10 milliárd rubel értékű háborús kölcsönkötvényt bocsátanak ki.

1943 **Politika**

I. 6. A személyi állomány számára bevezetik a váll-lapot.
I. 12. Megkezdődik a voronyezsi offenzíva. A 2. magyar hadsereg pusztulása a Donkanyarban (150 000 fő).
I. 18. A szovjet csapatok áttörik a Leningrádot körülvevő blokádot.
I. 25. Voronyezs felszabadítása.
II. 2. A német hadsereg megadja magát Sztálingrádnál. A németek felajánlják Fridrich von Paulusért Jakovot, Sztálin fiát, aki még a háború kezdetén esett fogságba Sztálin a cserét visszautasítja.
IV. Ismét önálló kormányszerv az állambiztonsági népbiztosság. Vezetője: Vszevolod Merkulov.
IV. 17. A Legfelsőbb Tanács Elnöksége rendeletet hoz a hazaárulók nyilvános akasztásáról.
V. 13. A Komintern elnöksége a nyugati szövetségesek nyomására bejelenti, hogy a világpártot feloszlatta.
V–VI. A brjanszki erdőben súlyos harcok a partizánok s az ellenük kivezényelt náci büntetőexpedíció között.
VII. 5.–VIII. 23. A kurszki csata.
VIII. 3.–XI. 1. „Vasúti háború", amelyben a partizánok felrobbantják a német utánpótlásvonalakat.
VIII. 5. Az első díszsortűz Moszkvában Orjol és Belgorod felszabadulásának tiszteletére.
IX. 4. Sztálin fogadja Szergij metropolitát és az egyház hazafias tényekedését elismerve engedélyezi a patriarkátus visszaállítását. Újra megnyitják a templomokat.
IX. 10. Szmolenszk felszabadul.
XI. 6. Kijev felszabadul.
XI. 28.–XII. 1. A SZU, az USA és Nagy-Britannia kormányfőinek teheráni konferenciája. (Megállapodnak, hogy a nyugati frontot 1944. máj. 1-jéig meg kell nyitni.)
XII. Megkezdődik a kaukázusi karacsajok és a Kaszpi-tenger parti kalmükök kitelepítése.

Gazdaság

– Jún.-ra 20,3 milliárd rubelre jegyzik túl a 12 milliárd rubeles háborús kölcsönt.
- Egy statisztikai felmérés alapján az élelmiszerek szabadpiaci kiskereskedelmi ára a kö-

1944 **Politika**

I. Befejeződik a karacsaj nép kitelepítése Kazahsztánba és Üzbegisztánba.
I. 27. Véget ér Leningrád 900 napos blokádja, a város felszabadul.
II. Kitelepítik a meszheti népet Kelet-Grúziából Üzbegisztánba.

– Ápr. végére az ország egész területén általánossá válik a jegyrendszer.
– Rendelet a nem mezőgazdasági munkaerő mozgósításáról a termésbetakarítás segítésére. 4,7 millió városi lakos vesz részt a betakarításban.
– Az év során 2,4 millió munkaképes korú férfit mozgósítanak.
– A megszállt területek az ország gazdaságilag legfejlettebb régiói: innen származott az ország ipari termelésének 33%-a, az ország vasútvonalainak 41%-a, a gabona 38, a sertésállomány 60%-a. Az acéltermelés az 1940-es 18,3 millió tonnáról 8,1 millióra, a széntermelés 165,9 millió tonnáról 75,5 millióra, a villamosenergia-termelés 48 milliárd kWh-ról 29,1 milliárdra esik vissza.
– Az év végén pótjegyet vezetnek be a különösen nehéz körülmények között vagy a gazdaságilag fontos üzemekben dolgozó munkások, a szoptatós anyák, a véradók, a betegek és a sebesültek számára. Megtiltják az iparvállalatok igazgatóinak, hogy az ellátásban elsőbbséget biztosítsanak a vezető állásúak számára.
– A nemzeti jövedelem 55%-a szolgál háborús célokat.

Kultúra **1942**

I. 1. – Megjelenik – a Lityeraturnaja gazeta és a Szovjetszkoje iszkussztvo összevonásával – a *Lityeratura i iszkussztvo* (Irodalom és művészet) első száma (felelős szerkesztő: Alekszandr Fagyejev).
III. 29. – Bemutatják a Vasziljev testvérek filmjét, a *Cáricin védelmét*.
IV. 22. – A *Pravda* közli Mihail Solohov elbeszélését, *A gyűlölet tudományát*.
VII. 24. – Megjelenik Olga Berggolc *Leningrádi poémája*.
VII–VIII. – Vaszilij Grosszman *A nép halhatatlan* c. kisregényét közli a *Krasznaja zvezda* (Vörös csillag).
Az év folyamán – Nyikolaj Pogogyin *A Kreml toronyórája*, Konsztantyin Szimonov *Orosz emberek* c. ír darabot.
– Alekszandr Tvardovszkij megteremti versciklusának hősét, *Vaszilij Tyorkin* alakját.
– Nyikolaj Tyihonov *Leningrádi történetek* c. adja közre elbeszéléseit.
– Elkészül Szergej Prokofjev operája, a *Háború és béke* és Dmitrij Sosztakovics *VII. (Leningrádi) szimfóniája*.

vetkezőképpen alakul az országban: 1 kg burgonya 14-300 rubel, 1 kg rozsliszt 45-300 rubel, 1 kg marhahús 40-467 rubel, 1 l tej 7-162 rubel. A legmagasabb árakat Leningrádban (burgonya és tej), ill. Moszkvában (marhahús) regisztrálják. A szabadpiaci árak ápr.-ban tetőznek, ekkor az országos árindex 1602 (1940 = 100).
– A parasztoknak 5000 rubelre becsült jövedelem után 540 rubel adót kell fizetniük. Egy tehenet 3500 rubelre, egy sertést 1500 rubelre értékelnek. 1950-ben 5000 rubel után már 820 rubel adót kell fizetni.
– A munkaerő-mozgósítás 7 609 000 emberre terjed ki.
– Az Urál-vidék fejlesztésére hosszú lejáratú tervet (1943–47) dolgoznak ki.
– A megszállt területek felszabadításával az év során 6,4 millió ha-ral nő a megművelt területek nagysága.

III. 31. – Az *Izvesztyija* – halála kapcsán – méltató cikkben emlékezik meg Szergej Rahmanyinovról. **1943**
IV. 10. – A moszkvai Művész Színház bemutatja Mihail Bulgakov darabját, a *Puskin utolsó napjait*.
V. 5–8. – A *Pravda* részleteket közöl Mihail Solohov regényéből *(A hazáért harcoltak)*.
VIII. – Megkezdi munkáját az Igor Kurcsatov vezette atommagkutató intézet.
IX. 15. – *Halhatatlanok* c. közli a *Pravda* Alekszandr Fagyejev cikkét egy illegális Komszomol-szervezetről, későbbi regényének *(Ifjú gárda)* hőseiről.
XII. 22. – A Népbiztosok Tanácsa jóváhagyja az új állami himnusz szövegét (Szergej Mihalkov és El-Regisztan) és zenéjét (Alekszandr Alekszandrov).
XII. 30. – Bemutatják Aram Hacsaturján *II. szimfóniáját*.
Az év irodalmi terméséből: Jevgenyij Svarc *A sárkány* c. darabja; Alekszandr Bek *A volokalamszki országút* és Konsztantyin Szimonov *Nappalok és éjszakák* c. regénye.

Kultúra

I. 25. – Bemutatják Szergej Geraszimov filmjét, a *Legyőzhetetleneket*.

III. Kitelepítik a csecsen és ingus népet Kazahsztánba, Közép-Ázsiába, autonóm köztársaságukat megszüntetik. **1944**
IV. Kitelepítik az Észak-Kaukázusból a balkár népet Kazahsztánba és Közép-Ázsiába. A Kabard–Balkár ASZSZK Kabard ASZSZK-vá alakul.
IV. 8.–V. 12. A Krím félsziget fölszabadítása.

1944 **V. hó után** Kitelepítik a krími tatárokat Közép-Ázsiába. A kaukázusi népcsoportok deportálásának megszervezőjét, Szerov tábornokot, az állambiztonsági népbizottság helyettes vezetőjét a Szuvorov-érdemrend I. fokozatával tüntetik ki.
VI. A szovjet csapatok északon elérik a szovjet–finn határt.
VII. 3. Minszk fölszabadul.
VIII. 1. A SZU csak a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottságot ismeri el a lengyel nép képviselőjének.
VIII–IX. Románia és Bulgária fölszabadítása.
IX. A SZU csapatai elérik Kelet-Poroszország határát.
IX. 16. A Vörös Hadsereg bevonul Szófiába.
IX. 19. Finnország és a Szovjetunió fegyverszünetet köt Moszkvában.
X. 11. A Tuvai Népköztársaság, amely 1914-től orosz protektorátus, 1921-től szovjet befolyás alatt álló független állam volt, csatlakozik a SZU-hoz. Az OSZFSZK-n belül autonóm terület lesz.
XI. 14–15. Kitelepítik a meszheti népet Dél-Grúziából.
XII. 10. Moszkvában szovjet–francia szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötnek.

Gazdaság

– 1940-hez képest a megtermelt nemzeti jövedelem 12%-kal esik vissza, a bruttó ipari termelés 4%-kal nő (ezen belül a hadiipar 150%-kal nő, a fűtőanyagipar 25%-kal csökken). A bruttó mezőgazdasági termelés 54%-ra zuhan vissza, de még így is meghaladja az 1942–43-as eredményt, amikor az 1940. évinek csupán a 38, ill. 37%-át érték el. – A Népbiztosok Tanácsa rendelete kötelezővé teszi a pihenőnap és a szabadság kiadását a 16 évnél fiatalabbak számára.

1945 **Politika**

I. 17. A Vörös Hadsereg felszabadítja Varsót.
II. 4–11. Sztálin, Roosevelt, Churchill találkozója a Krím félszigeten, Jaltában. Megvitatják a háború utáni Európa politikai berendezkedésének kérdését, megegyeznek arról, hogy a SZU a szövetségesek oldalán belép a Japán elleni háborúba.
II. 6. A Vörös Hadsereg átkel az Oderán.
II. 13. Budapest fölszabadítása.
IV. 5. A SZU felmondja az 1941. ápr. 13-án kötött szovjet–japán semlegességi szerződést.
IV. 9. Königsberg (Kalinyingrád) elfoglalása.
IV. 11. Szovjet–jugoszláv kölcsönös segítségnyújtási és együttműködési szerződés aláírása Moszkvában.
IV. 6.–V. 2. Berlini csata.
IV. 13. Bécs felszabadulása.
V. 8. A német főparancsnokság képviselői (Keitel tábornok vezetésével) aláírják Berlinben a feltétel nélküli kapitulációt.
V. 9. Felszabadul Prága. A nácik feletti győzelem napja.
VI. 24. Győzelmi díszszemle a Vörös téren.
VII. 17.–VIII. 2. A potsdami konferencia (Sztálin, Truman, Attlee) az Odera–Neisse vonalát fogadja el lengyel–német határnak; hozzájárul, hogy Kelet-Poroszország egy része a SZU fennhatósága alá kerüljön; dönt Németország és Berlin 4 zónára való felosztásáról (hasonló rendszert vezetnek be Ausztriában is); leszögezi, hogy a környező országokból a német lakosságot Németországba kell áttelepíteni; elfogadja a jóvátétel elvét, a náci háborús bűnösök felelősségre vonását.
VIII. 8. A SZU hadat üzen Japánnak.
VIII. 9.–IX. 2. A SZU hadat visel Japán ellen.
VIII. 14. Szovjet–kínai barátsági és szövetségi szerződés.
VIII. 16. Szovjet–lengyel szerződés az államhatárokról (gyakorlatilag az egykori Curzon-vonal). Ezzel Lengyelországot nyugati irányban eltolják a térképen.
VIII. 22. A Vörös Hadsereg elfoglalja Port Arthurt (Lüsun).
VIII. 26. Szovjet csapatok elfoglalják a Szahalin-szigetet.
IX. 1. Szovjet csapatok elfoglalják a Kuril-szigeteket.
IX. 2. Japán aláírja a fegyverletételi okmányt; véget ér a II. világháború.
IX. 25. Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi elnöke közli, hogy a SZU felveszi a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal. (A magyar követ Szekfű Gyula.)
IX. 26. Egyezmény a SZU és Csehszlovákia között Kárpátaljának az Ukrán SZSZK-hoz csatolásáról.

1946 **Politika**

II. Sztálin beszédet mond a moszkvai Nagy Színházban. Bejelenti az új ötéves terv megindítását, s továbbra is a nehézipar fejlesztésének különleges fontosságát hangsúlyozza. Helyesnek deklarálja a párt múltbeli politikáját, az ellenzék megsemmisítését.

– Máj.-ban 28,1 milliárd rubel értékben újabb háborús kölcsönt bocsátanak ki.
– Ismét megnyitják az ún. kereskedelmi boltokat, ahol jegyes árukat árusítanak jegy nélkül, de a hivatalosnál jóval magasabb áron. Ápr.-ban a szabadpiaci árindex 1488 (1940 = 100).
– Az ipari munkások havi átlagbére 573 rubel.
– A népgazdaságban a nők aránya eléri az 57,4%-ot, az iparban az 52,9%-ot.
– A megszállt területek felszabadításával további 15,8 millió ha-ral nő a megművelt terület.
– Egyezmény Finnországgal a 300 millió dolláros jóvátételi szállításokról.

Kultúra

I. 1. – A szovjet rádió először sugározza az új állami himnuszt.

IV. – A párt központi ideológiai folyóirata, a *Bolsevik* szerkesztőségi cikkben bírálja meg az 1943-ban kiadott akadémiai filozófiatörténetet. A kritika a kötet 18–19. sz.-i német gondolkodást feldolgozó fejezetét éri. **1944**
V. 7. – Megjelenik Alekszej Tolsztoj elbeszélése, az *Orosz jellem*.
V. – Már a háború utáni szellemi kozállapotot és az újabb ideológiai offenzivát előlegzi meg *„A szovjet értelmiség kádereinek marxista-leninista neveléséről"* c. *Bolsevik*-vezércikk.
XI. 7. – Ismét megjelenik a *Lityeraturnaja gazeta* és a *Szovjetszkoje iszkusszivo*.
Az év folyamán – Mihail Solohov *A hazáért harcoltak* c. ír regényt.
– Dmitrij Sosztakovics befejezi *VIII. szimfóniáját*.
– Alekszandr Sztolper *Nappalok és éjszakák*, Ivan Pirjev *A párttitkár*, Mark Donszkoj *Szivárvány* c. forgat filmet.

Gazdaság

– Visszaállítják a fizetett szabadság intézményét.
– A Goszplant utasítják, hogy készítse el az 1946–50-es évekre szóló ötéves tervjavaslatot. A fő célkitűzés, hogy 1950-re haladják túl a háború előtti termelési szintet.
– Az amerikaiak megszüntetik a kölcsönbérleti szállításokat.
– Az év során hatalmas külkereskedelmi deficit alakul ki: az export értéke 1433 millió rubel, az importé pedig 14 805 millió rubel, ez magában foglalja a kölcsönbérleti szállításokat is.
– Megszüntetik az állami védelmi bizottságot s helyreállítják a szabályos kormányzati funkciókat.
– A szabadpiaci árindex ápr.-ban már csak 737 (1940 = 100). Az összes áru 46%-át már a szabadpiacon értékesítik.
– A gyáriparban fizetett évi átlagbér 5208 rubel. Egyes becslések szerint az 1945-ös reálbérek az 1940-es 40%-át érik.
– A kolhoztagok egy elszámolt munkanapért átlagosan 0,62 kg gabonát, 0,26 kg krumplit és 0,85 rubelt kapnak.
– Megszüntetik a speciális hadiadókat.
– A háborús veszteségek közül a 20 milliós emberveszteség a legsúlyosabb. Az anyagi veszteségek közül: a megszállt területek 11,6 milliós lóállományából 7 milliót, a 23 millió sertésből 20 milliót öltek meg vagy hurcoltak el. 137 000 traktor, 49 000 gabonakombájn semmisült meg. 65 000 km vasúti sínhálózat, 15 800 mozdony, 428 000 vasúti vagon, 4280 folyami hajó s a megszállt területek vasúti-híd-állományának fele elpusztult. A városi lakóházak több mint felét, 1,2 millió házat és 3,5 millió falusi házat romboltak le. **1945**

Kultúra

I. 16. – Bemutatják Szergej Eizenstein filmjét, a *Rettegett Ivánt*.
II. – A *Znamja* (Zászló) megkezdi Alekszandr Fagyejev regénye, az *Ifjú gárda* közlését.
III. 1. – Színpadra kerül Aram Hacsaturján *Gajane* c. balettje.
VI. A *Novij mir* publikálja Konsztantyin Fegyin *Első örömök* c. regényének első részét.
IX. 16. – Újból megnyitják a Lenin-mauzóleumot. Lenin szarkofágját 1941. júl.-ban vitték el az Urálon túlra, ahonnan 1945. ápr.-ban kerül vissza Moszkvába.
XI. – A Népbiztosok Tanácsa rendeletet ad ki a Szovjetunió 15 legrégibb városának gyors ütemű újjáépítéséről.
XI. 21. – A Nagy Színház bemutatja Szergej Prokofjev balettjét, a *Hamupipókét*.
XII. – Megjelenik az *Iszkusszivo kino* (Filmművészet) c. folyóirat első száma.

II. 27. A SZU és Mongólia barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést köt.
III. 12–19. A Legfelsőbb Tanács ülésén elfogadják a 4. ötéves tervtörvényt. Az ülés során törvényt hoznak (15-én) a Népbiztosok Tanácsának minisztertanácsra, a népbiztosságok elnevezésének minisztériumokra változtatásáról. – 19-én betegsége miatt lemond **1946**

1946 hivataláról Mihail Kalinyin. A Legfelsőbb Tanács elnöksége elnökének Nyikolaj Svernyiket választják meg.
VII. 3. Kalinyin halála.
VIII. Kampány indul a „Nyugat előtti hajbókolás" és a „kozmopolitizmus" ellen.
XI. 18. A fegyveres erők főparancsnokává Georgij Zsukov helyett Ivan Konyev marsallt nevezik ki.
Az év folyamán Vszevolod Merkulovot az Állambiztonsági Minisztérium élén Viktor Abakumov váltja fel. – Kíméletlen harc indul a „régi" (Zsdanov, Molotov, Vorosilov, Mikojan stb.) és az „új" (Malenkov, Bulganyin, Hruscsov stb.) sztálini nemzedék között a hatalmi pozíciók újraosztásáért. A legélesebb a Zsdanov–Malenkov vetélkedés, amiben Berija a utóbbi mellé áll.

Gazdaság

III. 15. – A Legfelsőbb Tanács rendelete alapján a népbiztosságok minisztériumokként, a Népbiztosok Tanácsa pedig minisztertanácsként működik a továbbiakban.
III. – A Legfelsőbb Tanács jóváhagyja a 4. ötéves tervet (1946–50), az újjáépítés tervét, mely 1948-ra az ipari és mezőgazdasági termelés háború előtti szintjének elérését, 1950-re pedig 48%-kal való meghaladását irányozza elő.
IX. 19. – A minisztertanács és a kb közös határozatot hoz – „a kolhozszabályok megsértésének megszüntetéséről". A háború alatt a kolhozok munkájának ellenőrzése meglazult, s lehetővé tették, hogy a parasztok olykor közös földterületeket is egyénileg műveljenek meg. Ezt most megtiltják, s előírják, hogy minden magánszemély vagy intézmény által birtokolt földet adjanak vissza a kolhozoknak. Kolhoztanácsot hoznak létre az alapszabályok megsértésének megakadályozására, ill. a kolhozok és gépállomások ellenőrzésére. A mezőgazdasági minisztériumot három részre osztják: az élelmezési növények, az ipari növények és az állattenyésztés minisztériumára. Ez tovább növeli a kolhozok irányításának bürokratikus zűrzavarát.
Az év folyamán – Az éves ipari tervet nem teljesítik, mert bár a polgári termelés 20%-kal nő, ez nem ellensúlyozza a hadiipar visszaesését. Így a hivatalos adatok szerint a bruttó ipari termelés 17%-kal alatta marad az előző évinek.
– Az év folyamán kb. 3 millió leszerelt katona tér vissza a polgári életbe.

1947 **Politika**

II. 10. Párizsban a SZU békeszerződést ír alá Bulgáriával, Finnországgal, Magyarországgal, Olaszországgal, Romániával.
III. 3. Sztálin átadja a honvédelmi tárcát Nyikolaj Bulganyin marsallnak.
IV. 2–7. A SZU és India felveszi a diplomáciai kapcsolatokat.
V. 26. A Legfelsőbb Tanács rendelete a kiszabható legsúlyosabb büntetés mértékét 25 évi szabadságvesztésben határozza meg, s egyúttal eltörli a halálbüntetést.
VIII. 26. A SZU ratifikálja az 1947. II. 10-i békeszerződéseket.
IX. 22–27. 9 kommunista párt (szovjet, jugoszláv, csehszlovák, lengyel, magyar, román, bolgár, olasz, francia) a lengyelországi Szklarska Porebában (Wrocław mellett) tartott konferenciáján elhatározza a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának (Kominform) felállítását. A szovjet felet képviselő Andrej Zsdanov megállapítja, hogy a világ két táborra szakadt: az imperialista és a béketáborra. (A Kominform hivatalosan a hidegháború elleni önvédelem, valójában a népi demokráciák feletti szovjet ellenőrzés szervezete, a SZU-t másoló monolit politikai-ideológiai egységet biztosítja.)
XI. 6. Vjacseszlav Molotov külügyminiszter bejelenti, hogy az atomfegyver titka már nem ismeretlen a SZU előtt.

Gazdaság

II. – A szervezeti fogyatékosságok és párhuzamosságok megszüntetése céljából visszaállítják az egységes földművelésügyi minisztériumot. A kolhoztanácsot rövid időn belül megszüntetik.
– A mezőgazdaságban nő a központi beavatkozás; a kb-plénum úgy dönt, hogy minden kolhoz számára, minden növényre – pl. nemcsak a gabonára, hanem annak minden fajtájára is – pontos vetéstervet készítenek. A helyi körülményektől függetlenül a füves vetésforgó továbbra is kötelező.
V. 21. – Döntés a kollektivizálás befejezésére a balti államokban.
VII. – A kolhozok nem kapnak többé vetőmagot a begyűjtési minisztériumtól, hanem maguknak kell gondoskodniuk róla.
XII. – Az állami tervbizottság hatáskörét felosztják, az ellátás terén betöltött funkciót az állami ellátási bizottság (Goszsznab), technikai fejlesztési funkcióit pedig az új technika bevezetésére alakult állami bizottság (Gosztechnika) veszi át.
XII. 14. – Közös minisztertanácsi és kb-rendelet a pénzreform végrehajtására. Az

– A nem mezőgazdasági dolgozók adómentes bérminimumát havi 150 rubelről 260 rubelre emelik.
– A bevetett terület az 1940-esnek csupán 76%-a. Mindezt súlyos aszály tetézi. A gabonatermés nem éri el az 1940-es felét sem (1940: 95,5 millió tonna; 1946: 39,6 millió). Az aszály miatt a kolhozok több mint 10%-ában a tagok az elszámolt munkanapért nem kapnak gabonát, 14,2%-ában pedig kevesebbet kapnak, mint 0,1 kg. Aug. 28-án bejelentik, hogy a különlegesen rossz mezőgazdasági termés miatt egy évvel elhalasztják a jegyrendszer megszüntetését.

Kultúra

VI. 28. – Megjelenik a *Kultura i zsizny* (Kultúra és élet) c. negyedévi folyóirat, a kb propaganda- és agitációs osztályának orgánuma.
VIII. 16. – KB-határozat születik, amit Andrej Zsdanov hirhedt beszéde és országos kampány követ Zoscsenko és Ahmatova ellen. Mindkettőjüket kizárják az írószövetségből is. A nekik fórumot adó *Zvezda* és *Leningrád* c. folyóiratok szerkesztőségét összevonják, felszámolva ezzel az utóbbit.
VIII. – Az ÖK(b)P KB utasítására az írószövetség addigi főtitkárát, Nyikolaj Tyihonovot Alekszandr Fagyejev váltja fel posztján. **1946**
– Párthatározat születik a drámai színházak repertoárjáról.
IX. – A kb újabb állásfoglalást közöl, ezúttal a *Nagy élet* c. filmről. A pártbirálat következtében Leonyid Lukov művét nem mutatják be (nyilvános bemutatójára csak 1958-ban kerül sor). A határozat Eizenstejn *Rettegett Iván* c. filmjét is elmarasztalja: „az opricsnyikek progresszív seregét... degeneráltak bandájaként mutatja be".
Az év folyamán – Megjelenik Mihail Zoscsenko elbeszélése, az *Egy majom kalandjai*, amely egyik közvetlen ürügyévé lesz az aug. 16-i párthatározatnak.
– Konsztantyin Szimonov megírja darabját, *Az orosz kérdést*, míg Borisz Polevoj *Egy igaz ember* c. ír regényt a sematizáló heroizmus jegyében.
– A korai háborús próza kiváló darabja Viktor Nyekraszov regénye, a *Sztálingrád lövészárkaiban* (a magyar kiadás címe: *Fordul a kerék*). Dokumentarista realizmusa, leplezetlen őszintesége ellenére Sztálin-díjat kap.
– Dmitrij Sosztakovics befejezi *IX. szimfóniá*ját.
– Bemutatják Mihail Csiaureli filmjét, az *Eskü*t. (Állami Díj 1947-ben.)

egyének tulajdonában lévő készpénzt 1 : 10 arányban váltják be, így a megtakarított pénz nagyobb része értékét veszti. A takarékbetéteket 3000 rubelig 1 : 1 arányban váltják be, a nagyobb betéteket azonban csak csökkentett értékben. Az államkötvényeket 1 : 3 arányban váltják át, s egyidejűleg alacsonyabb, 2%-os kamatozású kötvényekre cserélik őket. Ez a pénzreform nem azonos a következő évek pénzreformjával, a jövedelmek nem változnak, az 1947. nov.-i 1000 rubel fizetés 1948. febr.-ban is 1000 rubel. E reform csak a készpénzfölösleget semmisíti meg, ill. az államadósságot csökkenti.
– A pénzreformmal egy időben megszüntetik a jegyrendszert és a „kereskedelmi árakat" is, s egységes kiskereskedelmi árakat vezetnek be. Ez átlagosan 17%-os fogyasztóiár-csökkenésnek felel meg. Az árindex 321 (1940 = 100).
Az év folyamán – A gyáriparban fizetett átlagbér havi 550 rubel.

Kultúra **1947**

– Kritika éri Alekszandr Fagyejevet az *Ifjú gárda* eredeti változata miatt. Bírálói szerint nem hangsúlyozza kellőképpen a földalatti Komszomol-szervezet pártirányítását. Fagyejev a kritika hatására átdolgozza művét.
– A Történettudományi Intézetben vita bontakozik ki a Samil* vezette kaukázusi népek szabadságharcáról. Az évekig elhúzódó vita eredményeként Samilt angol ügynökké, míg az általa irányított mozgalmat reakcióssá nyilvánítják.
– Megjelenik „*Sztálin rövid életrajza*".
– Bemutatják Vszevolod Pudovkin *Nahimov tengernagy* c. filmjét.
– Ilja Ehrenburg megírja háborús regényét, a *Vihart*; Emmanuil Kazakevics *Csillag* c. művén dolgozik.
– Vita bontakozik ki Georgij Alekszandrov *A nyugat-európai filozófia története* c. könyvéről.

* Az 1817–64-es kaukázusi háború idején a cári gyarmatosító törekvések elleni harc irányítója, a Dagesztán területén létrejött muzulmán katonai-teokratikus állam feje.

1948 **Politika**

I. 13. Minszkben autóbalesetnek álcázva az állambiztonsági szervek ügynökei meggyilkolják a Zsidó Antifasiszta Bizottság egyik vezetőjét, Szolomon Mihoelszt. A kiváló színész-rendezőt halála után angolszász kémnek bélyegzik. Újabb antiszemita („anticionista") kampány kezdődik.
II. 4. Szovjet–román barátsági és együttműködési, kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírása.
II. 18. Szovjet–magyar barátsági és együttműködési, kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírása.
III. 18–19. A SZU visszavonja katonai és polgári szakértőit Jugoszláviából.
III–IV–V. Indulatos levélváltás a SZU és Jugoszlávia között; ennek során Sztálin nyomást gyakorol Titóra a körvonalazódó balkáni gazdasági konföderáció megtorpedózása érdekében.
IV. 6. Szovjet–finn barátsági és együttműködési, kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírása.
VI. 27. A Kominform bukaresti ülésén először ítélik el Jugoszláviát. (Szovjetellenesnek és nacionalistának bélyegzik.)
VIII. 31. Meghal Andrej Zsdanov miniszterelnök-helyettes, a párt vezető teoretikusa. Ez véget vet a Zsdanov–Malenkov hatalmi vetélkedésnek.
X. 10. Felbocsátják az első szovjet irányítható ballisztikus rakétát.
XII. „Amerika-barát zsidó összeesküvést" lepleznek le.
Az év folyamán Numerus clausust vezetnek be egyes pályákon és főiskolákon a zsidókkal szemben. – Lágerfelkelés tör ki egy Vorkuta környéki táborban Borisz Mehtyejevnek, a szovjet hadsereg volt ezredesének vezetésével.

Gazdaság

– Kormányhatározat egyes kiskereskedelmi árak 10–20%-os csökkentéséről. 1948–54

1949 **Politika**

Az év elején Az anticionista kampány részeként letartóztatják a 71 éves Szolomon Lozovszkijt, a Profintern volt főtitkárát.
I. A „leningrádi ügy". Malenkov kezdeményezésére megtorló hadjárat indul Zsdanov volt leningrádi párttitkár káderei ellen. Letartóztatják Nyikolaj Rogyionovot, az OSZFSZK miniszterelnökét; Alekszej Kuznyecov kb-titkárt; A. Voznyeszenszkijt, az OSZFSZK kulturális miniszterét; később Nyikolaj Voznyeszenszkijt, az állami tervbizottság elnökét, a Politikai Iroda tagját. (Ez előtt nem sokkal kapott Sztálin-díjat a SZU hadigazdaságáról írt könyvéért.) – Kijevben az UK(b)P kongresszusa a kb-ba választja a korábbi zaporozsjei területi első titkárt, Leonyid I. Brezsnyevet.
II. 1. Kb- és minisztertanácsi határozat Moszkva általános városrendezési tervének kidolgozására.
III. 4. Molotov helyett Visinszkij veszi át a külügyi, Bulganyin helyett Alekszandr Vaszilјevszkij marsall a honvédelmi tárcát.
VIII. 25–27. Első alkalommal rendezik meg az össz-szövetségi békekonferenciát (Moszkva).
IX. 25. A TASZSZ bejelenti a szovjet atombomba kipróbálását.
IX. 28. A SZU felbontja a kölcsönös segélynyújtási, barátsági és együttműködési szerződést Jugoszláviával.
XI. 16. A Kominform újabb elítélő határozata a JKP-ról. Jugoszláviát az agresszív, imperialista hatalmak közé sorolja, amely összeesküvéseket szervez a népi demokráciák ellen.
Az év folyamán A letartóztatott Viktor Abakumovot (Berija emberét) Szemjon Ignatyev váltja fel az Állambiztonsági Minisztérium élén, aki Berijával szemben Hruscsovhoz és Bulganyinhoz húz.

Gazdaság

I. – A szocialista országok képviselői Moszkvában gazdasági egyezményt írnak alá, melynek nyomán megalakul a KGST.

1950 **Politika**

II. 14. Szovjet–kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződés.
VII. Brezsnyevet a Moldáviai KP első titkárává választják.
IX. 30. Kivégzik Ny. Voznyeszenszkijt, az ún. „leningrádi ügy" vádlottját.
Az év folyamán A szalehárdi lágerben felkelés tör ki, amit véres megtorlás követ.

Gazdaság

II. – 300 millió dolláros kölcsön Kínának, 1%-os kamattal.
II. 28. – Kormányrendelet a rubel aranytartalmának megváltoztatásáról, ill. a dollárhoz és más külföldi valutához való árfolyamfelértékeléséről. Az új rubel 0,222 168 g tiszta arannyal egyenlő (korábban 0,167 674 g), 1

között minden tavasszal van árcsökkentés.
– Növelik a kolhozok adóját.
– Újra felállítják a vasúti politikai osztályokat a szállítási hiányosságok felszámolására.
– A sztyeppek kolhozait nagy erdőövezetek telepítésére és a csatornázás-öntözés kiépítésére kötelezik. Mindezt saját költségükre kell megvalósítaniuk.
– A szovjet kormány 50%-kal csökkenti Finnország, Románia és Magyarország még hátralévő jóvátételi terheit.
– Az év során 500 000-en hagyják el a falut.
– Az ipari szubvenciók összege 41,2 milliárd rubel.

Kultúra

II. 10. – A párt-kb határozatot hoz Vano Muragyeli *Nagy barátság* c. operájáról, amely 1918–19-ben Észak-Kaukázusban játszódik. A művet még jan.-ban Andrej Zsdanov a „szovjet zenei szakemberek tanácskozásán" éles hangon megbírálja. Beszéde a zenei szakkérdésekbe éppoly gátlástalanul avatkozik be, mint amilyen „magabiztosan" ítéli el a librettó állítólagos történelemhamisító jegyeit. **1948**
IV. 19–26. – A szovjet zeneszerzők első kongresszusukat tartják.
VII. 31.–VIII. 7. – A mezőgazdasági akadémia ülésszakán Trofim Liszenko a párt-kb támogatását maga mögött tudva határozott támadást indít a szovjet agrárbiológia és genetika jeles képviselői ellen.
VIII. – Az *Oktyabr* megkezdi Jelizar Malcev *Teljes szívből* c. regényének közlését. A mű a korszak irodalmi sematizmusának jellegzetes darabja.
Az év folyamán – Az esztendő irodalmi termését a politika elvárásait hűen tükröző művek képviselik, így Nyikolaj Virta színműve *(Kárhozottak összeesküvése)*, Szemjon Babajevszkij regénye *(Az aranycsillag lovagja)* és Vaszilij Azsajev könyve *(Távol Moszkvától)*.
– Alekszandr Sztolper filmre viszi Borisz Polevoj regényét, az *Egy igaz embert*.

– Az ipari nagykereskedelmi árakat átlagosan 60%-kal növelik. Az állami költségvetés bevételeiben nő a vállalati nyereségekből származó hányad, s csökken a forgalmi adó részaránya, amit a kiskereskedelmi árak csökkentése vet vissza.
– A minisztériumokat felhatalmazzák, hogy a vállalatok számára az állami tervmutatóknál 10%-kal magasabb havi terveket állapítsanak meg.
Az év folyamán Az állattenyésztés fejlesztésére hároméves tervet fogadnak el.
– Az év során 1,6 millióan hagyják el a falut.

Kultúra

I. 5–10. – A Tudományos Akadémia ülésszakán kezdetét veszi a nyugati tudomány elleni kampány. Ezzel párhuzamosan megindul számtalan tudományos eredmény és találmány alaptalan kisajátítása, felfedezésük orosz és szovjet tudósoknak tulajdonítása.
I. 28. A *Pravda* különösen durva hangú szerkesztőségi cikkben bírálja meg a színházkritikusok un. hazafiatlan csoportját. A cikk kendőzetlen antiszemitizmusa kirí a korszak hasonszellemű írásai közül is. **1949**
II. 26. – A moszkvai kritikusok egy csoportja előtt a „gyökértelen kozmopoliták" összeesküvő természetéről beszél Konsztantyin Szimonov. Ezzel mind teljesebben kibontakozik a zsidó értelmiséget céltáblául választó, kozmopolitizmus elleni kampány.
Az év folyamán – Megkezdődik a moszkvai Lomonoszov Egyetem új központi épületének építése (1953-ban adják át).
– Az irodalmi sematizmus jellegzetes teljesítménye Borisz Lavrenyov *Amerika hangja* c. színműve.
– Megjelenik Emmanuil Kazakevics *Tavasz az Oderán* és Borisz Polevoj *Az arany* c. regénye.
– Éles hangú bírálat éri Szergej Prokofjevet, aki kénytelen bűnbánó levelet intézni a Zeneművészek Szövetségének tanácskozásához. „Formalizmus" és a „néptől idegen" zenei elvek követése a vád Hacsaturján, Muragyeli és Mjaszkovszkij zeneművészetével szemben is.

dollár pedig 4 rubelt ér a korábbi 5,3 rubellel szemben.
Az év folyamán – A paraszti munkaegység javadalmazása nő, egy elszámolt munkanapért átlag 1,46 kg gabonát, 0,4 kg krumplit és 1,55 rubelt kapnak a parasztok. A kolhozok több mint 6%-a húst, 11,7%-a pedig tejet is ad.
– A háztáji gazdaságok adják a hústermelés 67, a tej 75 és a tojás 89%-át. Az árutermelésben a hús 47, a tej 50, a tojás 74%-át a háztájik szállítják. **1950**
– 1945–50 között az ipari beruházások 87,9%-a a termelőeszközöket előállító iparágakba (A szektor) irányul, s csupán 12,1%-a a könnyű- és élelmiszeriparba (B szektor).
– Az év során az ipari árak összesen 20,3%-kal csökkennek. Az árindex 186 (1940 = 100).

1950 – Az iparban a bérek átlagosan évi 7688 rubelre emelkednek; az évi szabadság átlagosan 14,9 nap.
– A vasútvonalak hossza 116 900 km. Az összes vasúti áruszállítás 94,6%-át még gőzmozdonnyal bonyolítják, a villamos mozdonyok részaránya 3,2%, a dízelmozdonyoké 2,2%.
– 1,5 millióan hagyják el a falut.
– Kampány indul a kolhozok összevonására. A 250 000 kolhoz az év végére a felére csökken. 1952-ben már csak 97 000 kolhoz működik.
– A falusi munkaszervezet alapja a brigád lesz, az addigi „láncszem" forma helyett. A „láncszem" egy 6–10 főből álló csoport volt, amelynek egy meghatározott földterületet kellett megművelnie, ill. egy meghatározott feladatot kellett ellátnia. A brigád ennél sokkal nagyobb, létszáma sokszor a 100 főt is eléri.

Kultúra

I. 21. – Bemutatják Mihail Csiaureli filmjét, a *Berlin elestét* (zene: Dmitrij Sosztakovics).

1951 **Politika**

III. 12. A Legfelsőbb Tanács elfogadja a béke védelméről szóló törvényt.
III. A Pravdában megjelenik Nyikita Sz. Hruscsov, Moszkva területi első titkár és kb-titkár „A kolhozok építése és felszerelése" c. cikke, amelyben több falu összevonásával 10–12 ezres lélekszámú „agrárvárosok" létesítését szorgalmazza. Sztálin és Malenkov utasítják a kb-t, hogy zárt körlevélben minősítse hibásnak a cikket.
Az év folyamán Ignatyevnek, az Állambiztonsági Minisztérium (ÁBM) vezetőjének utasítására tömegesen tartóztatnak le Grúziában mingrel származású vezetőket „burzsoá nacionalizmus" vádjával. Az intézkedés a riválisa Belügyminisztérium élén álló, szintén mingrel származású Berija ellen irányul.

Gazdaság

– Az ország népességének száma 181,6 millió, a városi lakosság részaránya 40%.
– A kb fellép a kolhozok egyesítésekor jelentkező elhamarkodott, túlzó intézkedésekkel szemben.

1952 **Politika**

X. 5–14. Az ÖK(b)P XIX. kongresszusa. A párt legfelső fóruma több mint 13 évi szünet után ül össze. A kb nevében a beszámolót ezúttal nem Sztálin, hanem Malenkov ismerteti. A párt nevét a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) elnevezésre változtatják. Fontos szervezeti változtatás, hogy a Politikai Iroda helyett új testületet hoznak létre kb-elnökség néven. A párt taglétszáma több mint 6 millió fő, a tagjelölteké 870 000.
XI. 11. Rjumin (az ÁBM különleges nyomozórészlegének vezetője) kezdeményezésére éjjel letartóztatják a Kreml magas állású funkcionáriusait kezelő orvosokat azzal a váddal, hogy pácienseik életére törnek (Vovszi, Kogan, Feldman, Grinstejn, Rapoport). Jakov Etinger és Szofja Karpaj már előbb börtönbe kerültek. Az Ignatyev jóváhagyásával leleplezett „kártevő orvosok csoportja" az érintettek zsidó származása miatt ismét a Berija-ellenes hadműveletekhez adhatott volna segítséget, mert a belügyi népbiztos szervezte meg a II. világháború alatt a Zsidó Antifasiszta Bizottságot.
Az év folyamán Kivégzik a Zsidó Antifasiszta Bizottság még 1948-ban letartóztatott vezetőit. Sztálin újabb tisztogatásokra készül. Kiszemelt áldozatok: Molotov, Mikojan, Vorosilov, Berija.

1953 **Politika**

I. 13. TASZSZ-közlemény jelenti be a Kreml-kórház orvosainak letartóztatását.
I. 21. A Legfelsőbb Tanács Lenin-renddel tünteti ki az orvosperben a fő leleplező szerepét vállaló doktornőt, Ligyija Tyimasukot.
III. 3. Berija és Malenkov megegyeznek a hatalom maguk közti felosztásáról.
III. 5. Kuncevói dácsájában meghal Sztálin.
III. 5–7. Együttes ülést tart az SZKP KB (elnöksége és elnöki irodája), a miniszterta-nács és a Legfelsőbb Tanács elnöksége. Fontosabb személyi változások: Georgij Malenkov a miniszterta-nács elnöke; helyettesei: Nyikolaj Bulganyin (honvédelmi miniszter), Vjacseszlav Molotov (külügyminiszter), Lavrentyij Berija (belügyminiszter), Lazar Kaganovics és Anasztaz Mikojan. A Legfelsőbb Tanács elnökségének elnöke Kliment Vorosilov. Nyikita Hruscsov a moszkvai területi és városi első titkárság helyett az SZKP KB irányításának feladatát kapja, de hivatalosan még nem töltik be az első titkári tisztséget;

II. 27. – Műsorra tűzik a korszak egyik sikerfilmjét, a *Kubányi kozákok*at (rendező: Ivan Pirjev, zene: Iszaak Dunajevszkij).
IV. 5. – A *Lityeraturnaja gazeta* közli Ilja Ehrenburg nyugati írókhoz intézett nyílt levelét, amelyben a háborús veszély elleni közös fellépésre szólít fel.
V. 4. – A *Pravda* közli Arnold Csikobava *A szovjet nyelvtudomány kérdéseiről* c. cikkét.
VI. 20. – A *Pravdá*ban megjelenik Sztálin *Marxizmus a nyelvtudományban* c. tanulmánya. (A nyelvtudományi „vitával" kapcsolatos további cikkei júl. 4-én *A nyelvtudomány néhány kérdéséhez* és aug. 2-án *Válasz az elvtársaknak* c. jelennek meg.) **1950**
VI. 28.–VII. 4. – A Szovjetunió Tudományos és Orvostudományi Akadémiáinak együttes ülésén Ivan Pavlov fiziológiai tanainak követőiként Konsztantyin Bikovot és tanítványait ismerik el. Minden más irányzatot károsnak nyilvánítanak.
IX. 7. – Bemutatják Konsztantyin Jugyin filmjét, a *Bátor embereket*.
Az év folyamán. – Megjelenik Jurij Trifonov Sztálin-díjjal jutalmazott regénye, a *Diákok*.
– Megjelenik Danyiil Granyin *Korszakov mérnök győzelme* c. kisregénye.

– Közzéteszik a 4. ötéves terv eredményeit. 1940-hez képest a nemzeti jövedelem 64%, a bruttó ipari termelés 73%-kal nőtt (a nehézipar 105, a könnyűipar 23%-kal). A mezőgazdasági termelés nem érte el az 1940-es szintet (99,3%).
– Az új ötéves tervet 1951-ben kellett volna elkezdeni, de semmiféle hivatalos bejelentés nem történt a tervjavaslat összeállításánál, amelyet végül a XIX. pártkongresszus fogadott el (1952. okt.).

Kultúra **1951**

VII. 2. – A *Pravda „Az ideológiai eltévelyedések ellen az irodalomban"* c. közöl szerkesztőségi cikket a nacionalista tendenciákkal szemben.
VII. 9. – Bemutatják a Szemjon Babajevszkij regényéből készült filmet, *Az aranycsillag lovagját* (rendező: Julij Rajzman).
XI. – Vita a szovjet közgazdaság-tudomány kérdéseiről.
Az év folyamán – Ilja Ehrenburg regénye, *A kilencedik hullám*.

Gazdaság

– A XIX. kongresszuson terjesztik elő és fogadják el az 5. ötéves tervet (1951–55), mely a nemzeti jövedelem 60, a bruttó ipari termelés 70, a gabonatermelés 40–50, a reálbérek 35 és a paraszti jövedelmek 40%-os növekedését irányozza elő.
– A kolhozoknak fizetett gabonafelvásárlási ár 8,25 rubel/q (a termesztés önköltsége 62 rubel).
– A parasztcsaládoknak fizetett évi készpénzjövedelem 623 rubel (egy gyenge minőségű öltöny ára meghaladja ezt az összeget), s a parasztok csakis háztáji földjük és állataik révén vészelhették át ezt a korszakot. A háztáji után megszabott beszolgáltatási kötelezettség nem függ attól, hogy tartanak-e állatot, avagy nem, termesztik-e az adott növényt, avagy sem. **1952**
– 6 évvel az Egyesült Államok után megjelenik az elsőgenerációs számítógép a SZU-ban.

Kultúra

II. 1. – Megjelenik Sztálin könyve, *A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban*.
Az év folyamán – Megjelenik Vaszilij Grosszman *Igaz ügyért* és Konsztantyin Szimonov *Fegyvertársak* c. regénye.
– Szergej Prokofjev *VII. szimfónia*, Dmitrij Kabalevszkij *III. zongoraverseny* c. komponál zeneművet.

ő áll a Sztálin temetésének megszervezésére alakult bizottság élén is. Egyéb szervezeti változások: a kb-elnökség és az elnöki iroda helyett megalakul az SZKP KB 10 főből álló elnöksége (Malenkov, Berija, Molotov, Vorosilov, Hruscsov, Bulganyin, Kaganovics, Mikojan, Szaburov és Pervuhin). A Belügyminisztérium és az Államvédelmi Minisztérium egyesül Berija vezetése alatt. (Malenkovot, Beriját és Hruscsovot tekintették az igazi hatalom birtokosainak.)
III. 9. Sztálin temetése.

III. 14. A kb ülésén Malenkov lemond kb-titkársági tisztjéről, hogy kizárólag állami feladataival tudjon foglalkozni; a titkárság tagjává választották Hruscsovot és Mihail Szuszlovot. **1953**
III. 27. Sztálin halálának alkalmából széles körű amnesztiát hirdetnek, amely azonban nem terjed ki a politikai elítéltekre.
IV. 4. Az újságok közlik az orvosper áldozatainak ártatlanságát. A börtönben meghalt Etinger kivételével az őrizetbe vett orvosokat szabadon engedik.

1953 **IV. 11.** A miniszertanács jelentősen kibővíti a miniszterek hatáskörét.
VI. 15. A SZU ismét fölveszi a diplomáciai kapcsolatokat Jugoszláviával és Izraellel.
VII. 9. A kb-elnökség ülésén Hruscsov és Malenkov kezdeményezésére Zsukov katonái letartóztatják Beriját, majd rögtön utána legközelebbi munkatársait (az általa korábban kiszabadított Abakumovot, valamint Merkulovot, Gyekanozovot stb.) is. A köztársaságokban, területeken, nagyvárosokban is őrizetbe vették a Belügy-, Államvédelmi Minisztérium számos vezetőjét. Ugyanakkor még érintetlen maradt a belügy egész országot behálózó szervezete, a Gulag. Berija letartóztatása után az uralmat a „második triumvirátus" (Malenkov, Hruscsov, Bulganyin) veszi át; a hatalom visszakerül a párt kezébe. Az új belügyminiszter Kruglov.
VII. 9. után A kb Malenkov előterjesztésében megtárgyalja a Berija párt- és államellenes tevékenységéről szóló beszámolót, és úgy határoz, hogy helyre kell állítani a pártélet lenini normáit, be kell tartani a szocialista törvényességet, fel kell számolni a nemzetiségi politikában elkövetett hibákat.
VIII. 8. A Legfelsőbb Tanács ülésén Malenkov bejelenti, hogy az USA már nem rendelkezik a hidrogénbomba monopóliumával.
VIII. 26. Megszüntetik a lágerek rabszolgamunkáját alkalmazó Gusosszdor kivételezett helyzetét, és Autóközlekedési és Útépítési Minisztériummá szervezik át.
IX. 13. Hruscsovot választják az SZKP KB első titkárává.
XI. 17. Sztálin holttestét a Lenin Mauzóleumban helyezik el.
XI. 26. A SZU jegyzéket intéz a nyugati hatalmakhoz: társadalmi rendszerüktől függetlenül minden európai állammal kész együttműködni Európa biztonságának megerősítése érdekében.
XII. 17. A SZU főügyészsége bejelenti: befejezték a vizsgálatot Berija és bűntársai ügyében. A SZU legfelsőbb bíróságának egy különleges testülete (melynek elnöke Konyev marsall) az 1934. XII. 1-jei törvény alapján tárgyalja a pert. 25-én közlemény jelenti be Berija és társai (Merkulov, Gyekanozov, Goglidze stb.) elítélését és az ítélet végrehajtását.
Tél Rehabilitálják a zsidó kultúra személyiségeit és a „leningrádi ügy" kapcsán ártatlanul elítélteket. Az év végéig mintegy 1000 fő nyeri vissza szabadságát.

Gazdaság

I. – A parasztok adóterheit tovább növelik azzal, hogy a háztáji után fizetett adó befizetését a szokásosnál korábban követelik.
IV. 1. – A lehetőségeket meghaladó mértékben, átlagosan 10%-kal csökkentik a kiskereskedelmi árakat. Az eredmény az áruhiány intenzitásának és a hivatalos, ill. a szabadpi-

1954 **Politika**

I. 1. Tagkönyvcsere az SZKP-ban, amely azonban nem kapcsolódik össze tagrevízióval.
I. 25. A párt- és az államapparátusról hozott kb-határozat bírálja a bürokratikus ügyintézést.
III. 13. A Belügyminisztériumból kiválik az Állambiztonsági Bizottság (KGB). Első elnöke Ivan Szerov tábornok.
IV. 1. A SZU kéri felvételét a NATO-ba. Elutasítják.
IV. 17. Szerény körülmények között ünneplik Hruscsov 60. születésnapját. Először kapja meg a Szocialista Munka Hőse címet.
IV. vége Jelentős mértékben átalakítják a BM-et és a KGB-t: megszüntetik ügyészi tevékenységüket, ezután csak nyomozásra jogosultak.
V. Országos ünnepségeket tartanak Ukrajna és Oroszo. egyesülésének 300. évfordulója alkalmából. A Krimi ASZSZK-ból korábban alakított Krími AT az OSZFSZK-tól átkerült az USZSZK fennhatósága alá.
V–VI. Lágersztrájkok törnek ki a vorkutai, norilszki, kingiri (Kazahsztán) és a Bajkál–Amúr vasútvonal (BAM) építésére létesített tajseti táborokban, azzal a követeléssel, hogy a meghirdetett amnesztia terjedjen ki a politikai foglyokra is, és enyhítsék a lágerek rendjét. Minimumként a köztörvényesek jogait kérik. A mozgalmakat leverik.
VII. 23. A SZU legfelsőbb bíróságának közleménye szerint M. D. Rjumint, Berija vezető munkatársát halálra ítélték, mert hamis vádak alapján készített elő pereket.
IX. Fokozatosan fölszerelik atomfegyverekkel a szovjet hadsereget és haditengerészeti flottát. Új fegyvernem alakult: a rakétacsapatok.
Ősz Hruscsov javaslatára a kb bizottságot alakít a „jugoszláv kérdés" felülvizsgálatára. Vezetője, Dmitrij Sepilov szerint „Jugoszlávia szocialista ország".
X. 14. A kb és a kormány határozatot fogad el a minisztériumok és főhatóságok, az államapparátus munkájának javításáról; egyben jelentős létszámcsökkentést írnak elő.

Gazdaság

II. – Kb-plénum foglalkozik a gabonakér-

aci árak különbségének növekedése. (1954-ben az eltérés 34%.)
IV. – Növelik a minisztériumok hatáskörét, bizonyos korlátok között döntési jogot nyernek vállalataik személyi ügyeiben, újra eloszthatják a vállalatok felszereléseit, a nyersanyagokat és más forrásokat.
VIII. – Malenkov bejelenti a mezőgazdasági adó csökkentését és a begyűjtési árak növelését.
– Csak aug.-ban, szokatlanul későn fogadják el a folyó évi költségvetést. A kiadások rovatában megjelenik egy 43,2 milliárdos tétel mint az árcsökkenések fedezete, egy további 13,6 milliárdos tétel a magasabb begyűjtési árak és a mezőgazdasági adócsökkentések ellentételeként. Korábban soha nem fordult elő, hogy a bevételi források rendeleti csökkentése a kiadási oldalon szerepeljen a költségvetésben.
– Rendelet a kolhozok fokozatos bekapcsolásáról a közületi villamos hálózatba. Előtte a kolhozok nem kaphattak villamos energiát állami erőművektől.
– Hruscsov ismerteti az új agrárpolitika elveit, többek között azt, hogy az állam megtéríti a szállítási költségeket a kolhozoknak. A kolhozok régi tartozásait törlik, a gépállomásoknak fizetett díjakat fix összegben, nem pedig a termés %-ában határozzák meg.
VIII. 29. – Népszerű reformot jelentenek be; minden hivatalban, de főleg a kormányhivatalokban szabályozzák a munkaidőt. Mint- **1953**
hogy Sztálin éjjel dolgozott, korábban a hivataloknak hozzá kellett igazodniuk.
Az év folyamán Az iparpolitika területén is változás áll be: a fogyasztási cikkek termelési tervét felemelik az ötéves terv eredeti irányzataihoz képest.
– 1953–59 között a gabona terméseredményeit nem hozzák nyilvánosságra.
– A „kötelező önkéntes" kölcsönjegyzést 15,3 milliárd rubelre csökkentik (1952: 35,7 milliárd). A 3%-os béremelkedéssel együtt ez a lépés a kézhez kapott béreket 8%-kal növeli. Az éves átlagbér eléri a 8100 rubelt.

Kultúra

III. 23. – Bemutatják Vszevolod Pudovkin filmjét, a *Visszatért szerelmet.*
VI. – A *Novij mir* megkezdi Alekszandr Tvardovszkij elbeszélő költeménye, az *Egyre messzebb* közlését.
X–XII. – A *Znamja* közli Leonyid Leonov regényét, az *Orosz erdőt.*
XII. – A *Novij mir*ben megjelenik Vlagyimir Pomerancev *„Az őszinteségről az irodalomban"* c., a sematizmus ellen írt bátor cikke, amely az „olvadás" korszak irodalmi nyitánya lesz.
Az év folyamán – Dmitrij Sosztakovics *X. szimfónia* c. ír zenekari művet.
– Élénk vitát vált ki Vlagyimir Tyendrjakov *Ivan Csuprov bukása* c. elbeszélése.

dással. 2-3 éven belül 35–40%-kal kívánják növelni a begyűjtött gabona mennyiségét. A lehetséges alternatíva a vetésterület látványos kiterjesztése, mivel a hozamok növelése időigényesebb. Ez ösztönzi Hruscsovot, hogy életre keltsen egy, már 1940-ben elfogadott tervet, 13 millió ha szűzföld és ugar művelés alá vonását az ország déli sávjában (Észak-Kazahsztán, Szibéria déli része és az európai Oroszo. délkeleti vidékein). Az eredeti tervet az 1954-es jó időjárás eredményeképp bekövetkező kedvező termés láttán 28–30 millió ha-ra emelik. 1954–56 között 35,9 millió ha-ral bővül a megművelt terület.
IV. – Az Állami Bankot különválasztják a pénzügyminisztériumtól, s nagyobb jogkört biztosítanak számára, hogy hitelekkel támogassa a pénzügyileg hatékony iparvállalatokat.
VII. 27. – Üzembe helyezik Obnyinszkban (Kalugai terület) a világ első atomerőművét.
Az év folyamán Az új agrárpolitika következtében az átlagos begyűjtési árak indexe 207-re emelkedik (1952=100). Az adórendszert átalakítják, vidékenként eltérő arányban a földterület nagysága alapján adóz- **1954**
nak, nem pedig a vetésterület alapján elérhető elméleti jövedelmet veszik alapul.
– Jugoszláviával felújítják a külkereskedelmi kapcsolatokat.
– Az év elején a munkások és alkalmazottak száma 44,8 millió, ebből az adminisztratív létszám 6,5 millió.

Kultúra

IV. – Fjodor Abramov indulatos cikkben támadja meg a faluábrázolás Babajevszkij–Laptyev–Malcev-féle sematizáló kánonját.
V. – A *Znamja* közli Ilja Ehrenburg *Olvadás* c. kisregényének első részét.
XII. 15–26. – 20 évvel első alapító kongresszusát követően összeül a szovjet írók II. kongresszusa.
Az év folyamán – Borisz Paszternak befejezi *Doktor Zsivago* c. regényét, amely azonban a Novij mir helyett Olaszországban jelenhet csak meg 1957-ben.
– Aram Hacsaturján *Spartacus* c. ír balettet.
– Bemutatják Mihail Kalatozov *Luxustutajon* c. filmjét.
– Szovjet filozófusok első alkalommal vesznek részt filozófiai világkongresszuson.

1955 Politika

II. 5–8. Miután a kb plénuma megvitatta Malenkov ügyét – akinek politikai pozíciója gazdasági és politikai okok miatt már 1954 őszére megingott –, személyi változásokról dönt a Legfelsőbb Tanács ülése. A miniszterelnöki tisztéből fölmentett Malenkov energiaügyi miniszter és miniszterelnök-helyettes. Bulganyint a kormány elnökévé, Zsukovot honvédelmi miniszterré nevezik ki. Ezzel megalakult a „harmadik triumvirátus": Hruscsov, Bulganyin, Zsukov.

V. 7. Tiltakozásul az NSZK felfegyverzése miatt a SZU hatálytalanítja a 1942. V. 6-i brit–szovjet és az 1944. XII. 10-i francia–szovjet barátsági szerződést.

V. 11–14. Megalakul a Varsói Szerződés (VSZ). Főbb szervei: Politikai Tanácskozó Testület és az Egyesített Fegyveres Erők Parancsnoksága. Utóbbi székhelye Moszkva; az első főparancsnokká Ivan Konyev marsallt nevezik ki.

V. 26. Bejelentik, hogy a szovjet csapatok kivonulnak Port Arthurból (Lüsun), és a flottatámaszpontot átengedik a Kínai Népköztársaságnak.

V. 26.–VI. 2. Hruscsov, Mikojan és Sepilov vezetésével szovjet küldöttség látogat Belgrádba. A szovjet vezetők bocsánatot kérnek a többéves rágalomhadjáratért; kölcsönösen kötelezettséget vállalnak, miszerint fölhagynak a másik ellen irányuló mindennemű propagandával és dezinformálással; megegyeznek a tudományos, gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlesztéséről. Ezzel helyreállnak a normális kapcsolatok a SZU és Jugoszlávia között. Feltűnő, hogy a szovjet küldöttségből hiányzott a külügyminiszter, Molotov. A belgrádi látogatás Sztálin ellen hangolja Hruscsovot, s bizonyos szerepet játszik a XX. kongresszuson tartandó beszédének megszületésében.

VI. 6. Közleményt jelentetnek meg, mely szerint a szovjet, csehszlovák, magyar és román vezetők Bukarestben megvitatták a szovjet delegáció jugoszláviai látogatásának tapasztalatait; a felsorolt államok is rendezik kapcsolatukat Jugoszláviával.

VI. 7–23. Nehru látogatása a SZU-ban. A tüntetően szívélyes fogadtatás demonstrálja, hogy a SZU támogatja a gyarmatosítás elleni küzdelmet és az el nem kötelezett országok mozgalmát.

VII. 18–23. Csúcstalálkozó Genfben a SZU, az USA, Nagy-Britannia és Franciaország legmagasabb szintű képviselőinek részvételével. Témák: Németország és az európai biztonság, leszerelés, kelet–nyugati kapcsolatok. Potsdam óta ez a nagyhatalmak vezetőinek első tanácskozása. Nem sikerül konkrét megállapodásokra jutni. A szovjet küldöttség: Hruscsov, Bulganyin, Zsukov.

VIII. 13. Szovjet kormánynyilatkozat az ország fegyveres erőinek 640 000 fővel való csökkentéséről (XII. 15-ig). 1955–58-ig a SZU több lépcsőben 2 140 000 fővel csökkenti fegyveres erői létszámát.

IX. 9–13. Moszkvában tárgyal Konrad Adenauer nyugatnémet kancellár. A kormányközi tárgyalások eredményeképpen megegyeznek a diplomáciai kapcsolatok fölvételében, a gazdasági kapcsolatok jelentős javításában. Kompromisszum a SZU-ban lévő német hadifoglyok ügyében: szovjet kormányhatározat rendelkezik minden német hadifogoly hazajuttatásáról, de kivételt képeznek azok, akiket bűneikért elítéltek.

1956 Politika

II. Néhány nappal az SZKP XX. kongresszusa előtt Kruglovot Dudorov váltja föl a belügyminiszteri poszton.

II. 14–25. Az SZKP XX. kongresszusának elvi fontosságú határozata szakít a III. világháború elkerülhetetlenségébe vetett sztálini dogmával, helyette a két társadalmi rendszer békés egymás mellett élését hirdeti meg. A köztük lévő politikai, ideológiai harcot gazdasági eszközökkel kell megvívni. (Ez azonban nem zárja ki egy esetleges győztes világháború lehetőségét, s nem terjed ki a kapitalista világ tőkés–munkás ellentétére, valamint a nemzeti felszabadító harcokra.) A kongresszus megállapítja: az elmúlt korszak legjelentősebb eseménye, hogy a szocializmus kilépett egy ország keretei közül és világrendszerré vált. Elismeri, hogy az egyes nemzetek részben különböző úton juthatnak el a szocializmusig, és hogy ennek megválasztása minden országnak belügye. Feloszlatják az új pártprogram kidolgozására 1952-ben, a XIX. kongresszuson kiküldött bizottságot, s feladatát az új kb-ra ruházzák át. A kongresszus feltárja és elítéli a sztálini személyi kultuszt, intézkedéseket dolgoz ki a párt- és állami élet demokratizálására. Ugyanakkor Hruscsovnak a személyi kultuszt leleplező beszédét a küldöttek csak zárt tárgyaláson hallgathatják meg, s noha eredetileg az anyagot sokszorosítva szét akarták küldeni a pártszervezeteknek, a zárt ülés eredményéről csak a határozatok között emlékeznek meg nyilvánosan. – Fontosabb személyi változások: 2 új tagot választottak az SZKP KB elnökségébe, Alekszej Kiricsenkót és Mihail Szuszlovot. Georgij Zsukovot, Leonyid Brezsnyevet és Dmitrij Se-

IX. 17. Amnesztiarendeletet adnak ki a háborúban az ellenséggel való együttműködés vádjával elítélt politikai foglyok számára. Ugyanekkor engedélyezik a külföldön élő szovjet állampolgároknak, hogy a SZU-ba utazzanak.
IX. 19. Ausztriát elhagyják az utolsó szovjet csapatok, korábban, mint az angolok vagy az amerikaiak.
XI. 18.–XII. 19. Hruscsov és Bulganyin vezetésével szovjet delegáció Indiában, Burmában és Afganisztánban. Ők az első szovjet vezetők, akik nem szocialista országokat látogatnak meg.
Az év folyamán A rehabilitációkkal kapcsolatban 6 helycserét hajtanak végre a SZU legfelsőbb bíróságában; az SZKP KB mellett bizottságokat hoznak létre a sztálini rendszer egyes nagyszabású büntetőakcióinak kivizsgálására. Nyilvános bírósági eljárásokat folytatnak Leningrádban Viktor Abakumov, Bakuban Mir-Dzsafar Bagirov és Tbilisziben Ruhadze és társai (valamennyien Berija közeli munkatársai) ügyében.

Gazdaság

– Beindul a gabonakampány második hulláma: a kukorica vetésterületét 3,5 millió haról 28 millió ha-ra kívánják növelni.
– Malenkov lemond a miniszterelnökségről. Azzal bírálták, hogy gazdaságpolitikájában a fogyasztásicikk-gyártó iparágakat előnyben részesítette a nehéziparral szemben.
– Jelentősen kiterjesztik a kolhozok döntési jogkörét. A központi terv csak a beszolgáltatási kötelezettséget írja elő, s nem tartalmaz termelési előirányzatokat. A vetésterület nagyságát és az állatállomány létszámát a kolhozok döntik el. **1955**
– Bér- és munkaügyi állami bizottságot szerveznek.
– Az állami tervbizottságot kettéválasztják: a hosszú távú tervezés állami bizottságát továbbra is állami tervbizottságnak hívják, míg a folyó tervezést az állami gazdasági bizottságra bízzák.
– A 6. ötéves terv (1956–60) előkészítő munkálatai során az igazgatókkal, a gazdasági szakemberekkel és a szakszervezeti csoportokkal is alaposan megvitatják a terv előirányzatait. A viták után az állami tervbizottság nov. 1-jén terjeszti a tervezetet a kb elé.
– Rendelet a vasút általános villamosításáról. 15 év alatt 40 000 km villamosítását irányozzák elő.
– Az átlagos havibér az iparban 719 régi, pénzreform (1961) előtti rubel.
– A SZU az USA GNP-jének 40%-át éri el.

Kultúra

IV. – Megindul a *Nyeva* c. leningrádi irodalmi folyóirat.
VI. – Egy másik induló irodalmi folyóirat, a *Junoszty* (Ifjúság) első száma is megjelenik.
VII. 25. – Iszaak Dunajevszkij, a 30-as, 40-es évek ünnepelt zeneszerzője öngyilkos lesz.
IX. 11. – Első alkalommal rendezik meg *A Költészet Napját*.
Az év folyamán – Konsztantyin Pausztovszkij *Nyugtalan ifjúság* c. ír önéletrajzi regényt.
– Vaszilij Grosszman megírja lágertémájú kisregényét *Minden folyik* címmel. 1989-ben publikálja a Moszkva c. folyóirat.
– Jurij Knorozov megfejti az ősi maja írást.

pilovot a kb-elnökség póttagjává választják.
II–III. Hruscsov kongresszusi beszéde nyomán megmozdulások kezdődtek Tbilisziben, a tüntetések lassan zavargásokba csapnak át. Vaszilij Mzsavanadze, a Grúz KP kb-titkárának kérésére Moszkva jóváhagyásával csapatok vonulnak be a városba, és fegyveresen oszlatják szét a tüntetőket.
IV. 17. Megszüntetik a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodáját.
IV. 19. A Legfelsőbb Tanács elnöksége érvényteleníti a büntetőperekre vonatkozó 1934. XII. 1-jei és 1937. IX. 14-i törvényeket.
IV. 26. Érvénytelenítik az 1938. XII. 28-i rendelkezést, amely meghatározta a munkások és alkalmazottak büntetőjogi felelősségre vonását a vállalatoktól és intézményektől való önkényes kilépésért és indokolatlan hiányzásért.
VI. 30. „A személyi kultusznak és következményeinek leküzdéséről" szóló kb-határozat **1956**
visszalépést jelent Hruscsov kongresszusi beszédéhez képest. – 33 év után teljes terjedelmében publikálják Lenin „végrendeletét".
Ősz Külön bejelentés nélkül megkezdődik a Gulag fennhatósága alatt álló javító-nevelő táborok átszervezése enyhébb fokozatú ún. javító-nevelő telepekké (más néven: intézetekké). A rossz emlékű Gulag elnevezést megszüntetik.
IX. 14. Egy nyilvánosságra nem hozott rendelet amnesztiában részesíti a külföldi állampolgárságú politikai foglyokat. Ez nem terjed ki a baltikumiakra.
IX. 20. Az 1955. IX. 17-i amnesztiát kiterjesztik a világháborúban hadifogságba esésük miatt elítélt szovjet katonákra. – A kb mellett működő bizottságok a tömeges rehabilitációkat követően is folytatják működésüket. (A nyár végéig több millió ember szabadul ki

1956 a táborokból, vagy térhet vissza lakóhelyére a száműzetésből.) Ugyanakkor a kb-elnökségen belül, és azon kívül is, már formálódóban van Hruscsov ellenzéke (Molotov, Malenkov, Vorosilov, Kaganovics stb.), akik támogatásra találnak a kínai vezetők körében.
X. 19–21. Hruscsov népes küldöttség élén (12 tábornok) Varsóban tárgyal. Beleegyezik a Władysław Gomułka fémjelezte lengyel változásokba, ha Lengyelország megmarad a SZU szövetségi rendszerében.
X. 24–30. Miközben szovjet harckocsizó alakulatok szállják meg Budapestet, Szuszlov és Mikojan vezetésével szovjet küldöttség tárgyal magyar politikusokkal.
X. 30. Moszkvában kormánynyilatkozatot adnak ki, amelyben a SZU elismeri, hogy a népi demokráciákhoz fűződő viszonyában „történtek hibák". Ezért kész a kapcsolatok „felülvizsgálatára" (gazdasági és katonai tanácsadók visszahívása, csapatainak esetleges kivonása a VSZ tagállamainak területéről). A SZU és a szocialista országok további kapcsolatait a szuverenitás és az egyenjogúság alapján kell rendezni. Egyidejűleg a szovjet csapatok megkezdik a kivonulást Budapestről.
X. 31. Moszkvában a szovjet vezetés az ott tartózkodó kínai küldöttséggel konzultálva a fegyveres beavatkozás mellett dönt a magyar népfölkelés elfojtása érdekében. A szovjet kormány elítéli az Egyiptom ellen 29-én kezdődött izraeli–brit–francia agressziót. – Hruscsov ismerteti az elhatározott intervenciót a lengyel NDK, román pártvezetéssel, majd megszerzi az akcióhoz Tito jóváhagyását is (XI. 2.).
XI. 3. Ivan Szerov tábornok letartóztatja a tokoli Szovjet Katonai Parancsnokságon a Mihail Malinyin tábornokkal a szovjet csapatok kivonásáról tárgyaló Maléter Pál honvédelmi miniszter vezette magyar katonai küldöttséget.
XI. 4–11. A második szovjet katonai beavatkozás Magyarországon.
X–XI. Moszkvában egyetemista csoportok szimpátiatüntetései a magyar felkelés mellett. Vezetőiket 3–10 év börtönbüntetésre ítélik.
XI. 5. Bulganyin, a minisztertanács elnöke jegyzékben szólítja fel Izrael, Nagy-Britannia és Franciaország kormányait, hogy haladéktalanul szüntessék be az Egyiptom elleni agressziót, ellenkező esetre katonai lépéseket helyez kilátásba. Másnap Anglia és Franciaország elrendeli a tűzszünetet.
XI. 18. Szovjet–lengyel államközi egyezményt írnak alá az ideiglenesen Lengyelországban állomásozó szovjet csapatok jogi státusáról; egyben a gazdasági együttműködés kérdéseinek szabályozásáról is megegyezés születik.
Az év végén Megtiltják Sztálin emlékművének eltávolítását.

Gazdaság

II. 14–15. – A XX. pártkongresszus elfogadja a 6. ötéves tervet (1956–60). (Ez az első hosszú lejáratú terv, amelyet békeidőben félbeszakítanak.) A kongresszus határozata a városokban elrendeli a kötelező középiskolai oktatás bevezetését.

1957 **Politika**

I. 7–11. Csou En-laj kínai miniszterelnök Moszkvában. Megbeszéléseket folytat a magyarországi eseményekről és a desztalinizálás kérdéseiről.
I. 9. A kb határozatot hoz a sztálini korban elítélt nemzetiségek egy részének rehabilitálásáról.
II. 11–14. A Legfelsőbb Tanács törvényei rehabilitálják a németekkel való együttműködéssel megvádolt, s ezért szülőföldjükről kitelepített kaukázusi nemzetiségeket; visszaállítják a Kalmük AT-t (1958. VII. 26-án Kalmük ASZSZK-vá), a Kabard-Balkár ASZSZK-t, a Csecsen-Ingus ASZSZK-t (korábban az itt elkövetett visszaéléseinek napvilágra kerülése miatt Kruglov, volt belügyminiszter főbe lőtte magát) és a Karacsaj-Cserkesz AT-t. A rendelet jogi rehabilitációban részesíti a volgai németeket, a krími tatárokat, és a meszhetiket, de e népcsoportok nem térhetnek vissza szülőföldjükre. Visszatérnek a száműzetésből a korábban a Fekete-tenger mellékén és a Kaukázusban élő kurdok, görögök, törökök (egy része), akiket 1944–45-ben telepítettek keletre. – Különböző tárgyalások eredményeképp minden német hadifogoly hazatérhet a SZU-ból. – Törvény állapítja meg a SZU minisztertanácsának és legfelsőbb bíróságának összetételét: a szövetséges köztársaságok minisztertanácsainak elnökei hivataluknál fogva tagjai a SZU minisztertanácsának, hasonlóan tagjai a szövetséges köztársaságok legfelsőbb bíróságának elnökei a SZU legfelsőbb bíróságának.
III. 20–28. Kádár János vezetésével magyar párt- és kormányküldöttség tárgyal Moszkvában a magyarországi helyzetről.
V. 27. Szovjet–magyar államközi egyezményt írnak alá az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok jogi státusáról.
VI. 18–20. A kb-elnökség ülésén – melyet

III. – Megszüntetik a vasúti politikai osztályokat.

VIII. – A magángazdasági tevékenység növekedése aggasztja a hatóságokat, ezért minden városi lakost, s mindazokat, akik nem kolhoztagok és állatot tartanak, adófizetésre köteleznek. Ugyanez a rendelet megtiltja a parasztoknak, hogy állataik hizlalására az állami boltokban kenyeret, burgonyát s más élelmiszert vásároljanak.

IX. 8. – Rendelettel bevezetik a minimális béreket (városon 300, falun 270 rubel), amely az addigi minimumot lényegesen emeli. Az alacsony keresetű munkások átlagosan 33%-os béremelést kapnak.

XII. – Kb-ülés dönt a 6. ötéves terv felülvizsgálatáról. A minisztériumok munkájának összefogására az állami gazdasági bizottságot gazdasági csúcsminisztériummá igyekeznek átalakítani, amely utasításokat ad valamennyi gazdasági minisztériumnak.

Az év folyamán Széles körű szociális intézkedéseket hoznak: a fiataloknak változatlan fizetés mellett rövidebb munkaidőt vezetnek be. 2 órával csökkentik a heti munkaidőt; az iparban a napi átlagos munkaidő 7,96 óra, bejelentik, hogy fokozatosan bevezetik a 7 órás (szombaton 6) munkanapot; a szülési szabadságot 112 napra emelik; visszavonják a hiányzás és az engedély nélküli munkahely-változtatás elleni büntetőjogi intézkedéseket; a közép- és felsőfokú oktatásban megszüntetik a tandíjat; a nyugdíjakat átlagosan 81%-kal emelik.

– Az 1946–53 között Lengyelországból a SZU-ba szállított szén értéke fejében törlik az összes régi lengyel adósságot.

– 5 évvel az USA után megkezdik a tranzisztorok sorozatgyártását a SZU-ban. **1956**

Kultúra

IV. – Eduard Burdzsalov a februári és az októberi forradalomról közöl új megközelítésű történeti tanulmányokat a *Voproszi isztorii* hasábjain. – A *Novij mir*ben megjelenik a Szovjetunióba emigrált török költő, Nazim Hikmet színműve, a *Volt-e hát Ivan Ivanovics?*

V. 13. – Alekszandr Fagyejev öngyilkossága.

VIII–X. – A *Novij mir* közli Vlagyimir Dugyincev *Nemcsak kenyérrel él az ember* c. regényét, amely – noha már a XX. kongresszus előtt a szerkesztőségbe érkezik – nem hallgat a törvénytelenségekről sem.

IX. 8. – Határozat a Lenin-díj alapításáról.

XII. 31. – A *Pravda* közli Mihail Solohov *Emberi sors* c. művét (2. rész a jan. 1-jei számban).

Az év folyamán – Georgij Szviridonov: *Jeszenyin-kantáta.*

– Bemutatják Grigorij Csuhraj *A negyvenegyedik* c. filmjét.

– Jevgenyij Jevtusenko *Zima állomás* c. verse és Robert Rozsgyesztvenszkij *Próba* c. költeménygyűjteménye.

– Megjelenik Danyiil Granyin *Különvélemény* c. elbeszélése.

– Nobel-díjat kap Nyikolaj Szemjonov a kémiai reakciók mechanizmusának tanulmányozásáért.

Hruscsov ellenzéke az első titkár és a miniszterelnök finnországi látogatását kihasználva készített elő – határozatot hoznak Hruscsov fölmentéséről és a XX. kongresszus határozatainak felülvizsgálatáról; a kb első titkárának Molotovot jelölik. Hruscsov nem veti magát alá a határozatnak, és a kb elé viszi a kérdést. A kb-tagok egy nagyobb csoportja Hruscsov melletti írásos beadványt ad át az elnökségnek.

VI. 22–29. Ülésezik az SZKP KB. Háromórás vita után Hruscsov mellett foglal állást. Az első titkárt támogatja még a hadsereg (Zsukov), a KGB (Szerov) és a kb apparátusa is. Malenkovot, Kaganovicsot, Sepilovot és – a Hruscsov ellen egyedül kitartó – Molotovot fölmentik párt- és állami tisztségeik alól. (Szemben a sztálini korral, személyükben nem éri őket sérelem.) A kb új, 16 főre emelt elnökséget választ, melynek többek mellett tagja Zsukov és Brezsnyev is. (A régi elnökség tagjai közül csak 3-an állnak mindvégig Hruscsov mellett: Mikojan, Szuszlov és Kiricsenko.) **1957**

VI. 21. és 23. Jubiláris ünnepségek Leningrádban a város alapításának 250. évfordulója alkalmából; a várost Lenin-renddel tüntetik ki. Mivel 21-én Hruscsov nem tudott jelen lenni, 23-án jelenlétében mintegy megismétlik az ünnepségeket.

VIII. 27. Közleményben jelenti a TASZSZ: a SZU sikeres kísérleteket hajtott végre interkontinentális ballisztikus rakétával.

IX. 11. Legfelsőbb tanácsi rendelet szerint közigazgatási egységek, intézmények stb. a jövőben nem vehetik föl élő személyek nevét; ahol ettől korábban eltértek, névváltoztatás szükséges.

IX. hó vége Zsukov honvédelmi miniszter Titóhoz érkezik Jugoszláviába. A szovjet kormány kérésére ellátogat Albániába is. Távollétét kihasználva Hruscsov keresztülviszi Zsukov fölmentését, s helyette Malinovszkij marsall kinevezését. Zsukovot a kb-elnök-

1957 ségből is kizárják, és 61 évesen nyugállományba helyezik. Hruscsov így kívánt megszabadulni a – különösen katonai körökben – igen népszerű politikustól.

X. 29. A kb plénuma határozatot hoz a szovjet hadseregben végzett pártpolitikai munka megjavításáról, a Zsukov személye körüli kultuszról. Ezzel indokolják Zsukov felmentését és nyugállományba helyezését.

XI. 14–16. 12 ország kommunista és munkáspártjának képviselői Moszkvában tanácskoznak. Közös elvi nyilatkozatot fogadnak el.

XI. 16–19. 64 kommunista és munkáspárt küldöttségeinek tanácskozása Moszkvában; békekiáltványt fogadnak el. A 2 tanácskozáson már a revizionizmust ismerik el a legfőbb veszélynek, ami Jugoszlávia elítélését jelenti.

Gazdaság

IV. – Az állami tervbizottság a kb elé terjeszti a 6. ötéves terv módosított változatát, jóváhagyására azonban nem kerül sor. Elhatározzák, hogy az 1959–65-ös időszakra hétéves tervet készítenek.

– Megszüntetik a „kötelező önkéntes" kölcsönjegyzést, de 20 éves moratóriumot jelentenek be a régi kötvények törlesztésére és kamatainak visszafizetésére.

VII. – Megtiltják a nők alkalmazását a bányákban, kivéve a felügyeleti és szolgáltatási munkákat.

XII. – A kb-ülés bírálja a szakszervezeteket a dolgozók érdekvédelmének és érdekképviseletének elhanyagolásáért.

Az év folyamán Hruscsovnak febr.-ban sikerül elérnie, hogy a gazdaságirányítás szervezeti átalakításának nem az 1956. dec.-i kb-ülésen elfogadott változatát bocsássák vitára, s emeljék törvényerőre máj.-ban, hanem egy ezzel teljesen ellentétes elképzelést, amely a minisztériumok birodalomépítő tevékenységéből és az elégtelen együttműködésből eredő hátrányokat az ipari minisztériumok teljes megszüntetésével igyekszik kiküszöbölni. A polgári termelést folytató ipari vállalatokat a regionális népgazdasági tanácsok vezetése alá helyezik. Mindegyik népgazdasági tanács teljes felügyeletet gyakorol a hozzá tartozó vállalatok fölött, tagjait a köztársasági minisztertanács nevezi ki, s annak is felelősek. Az össz-szövetségi állami tervbizottság felelős az általános tervekért, a tervek egyeztetéséért, a legfontosabb árucikkek köztársaságonkénti elosztásáért, anélkül hogy végrehajtó hatalommal rendelkezne. Ezt az össz-szövetségi kormányra bízták. Az állami gazdasági bizottság megszűnik.

– A nem mezőgazdasági dolgozók havi adómentes bérminimumát 370 régi, pénzreform (1961) előtti rubelre emelik.

1958 **Politika**

I. A Time magazin közlése szerint az USA-ban Hruscsovot választották az 1957-es év emberének.

III. 16. Legfelsőbb tanácsi választások. A moszkvai szavazást megtekinti egy amerikai megfigyelőcsoport is.

III. 27. Lemond hivataláról Bulganyin (a SZU Állami Bankjának elnöke lett). Helyére Vorosilov javaslatára Hruscsovot nevezik ki a minisztertanács elnökévé, aki egyben a SZU Védelmi Tanácsát is vezeti. Az egykori „harmadik triumvirátus" második tagjának elmozdításával kiteljesedik Hruscsov hatalma.

III. 31. A Legfelsőbb Tanács határozatot hoz az atomfegyver-kísérletek egyoldalú beszüntetéséről.

Tavasz Romlik a szovjet–jugoszláv viszony. Szovjet gazdasági szankciók Jugoszlávia ellen.

V. 24. A VSZ moszkvai ülésén megnemtámadási szerződés aláírását javasolják a NATO-országoknak.

VII. 21–24. Julius Raab osztrák kancellár Moszkvában. A SZU elengedi a még esedékes osztrák jóvátétel 50%-át.

IX. 29. A SZU felújítja atombomba-kísérleteit.

XI. 27. Szovjet jegyzék a 3 nagyhatalomhoz Berlin ügyében 6 hónapon belüli rendezést sürget. Elutasítják.

XII. 27. Szovjet–egyiptomi gazdasági és segélynyújtási egyezmény az Asszuáni-gát építéséhez.

XII. Szerovot leváltják a KGB élén (a GRU, a katonai hírszerző szolgálat főnöke lesz, de néhány év múlva egy kellemetlen kémügy miatt innen is leváltják). Helyére Alekszandr Seljepin, a Komszomol első titkára kerül. Egyidejűleg általános tisztogatást hajtanak végre a KGB-nél.

Gazdaság

– Felszámolják a gépállomásokat, felszerelésüket eladják a kolhozoknak.

– Eltörlik a háztáji gazdaságok beszolgáltatási kötelezettségét.

– Tovább folyik a kolhozegyesítési kampány s a kolhozok szovhozokká való átalakításának 1957-ben elkezdett folyamata. A szovhozokban fizetett havi átlagbér 531 rubel (az

– Vízre bocsátják az első atom-jégtörőhajót (Lenin jégtörő).

Kultúra

I. 8. – Az SZKP KB határozatot fogad el *Lenin Összes Művei* 55 kötetes sorozatának kiadásáról.
I. 12. – Kb-határozat a *Voproszi isztorii KPSZSZ* c. párttörténeti folyóirat megindításáról.
II. 23. – Megjelenik a *Moszkva* c. folyóirat első száma, amely többek között közli Jurij Libegyinszkij regénykrónikáját, a *Szovjetek hajnalát*.
II. 28.–III. 7. – Összeül a szovjet festőművészek I. össz-szövetségi kongresszusa.
III. 9. – Az SZKP KB határozatot hoz a *Voproszi isztorii* c. folyóiratról. Az állásfoglalás elítéli a folyóirat „objektivista" cikkeit. A határozat hátterében a folyóirat azon tanulmányai állnak, amelyekben kísérlet történt a 20. sz.-i szovjet fejlődés bizonyos eseményeinek, így pl. Sztálin 1917-es szerepének átértékelésére.
III. 28.–IV. 5. – Összeül a szovjet zeneszerzők II. össz-szövetségi kongresszusa.
III. – Az *Oktyabr* közli Galina Nyikolajeva *Útközben* c. regényét. Ez az egyik első könyv, amelyben a Sztálin utáni korszak változásai irodalmi kifejezést nyernek.
IV. 22. – Bemutatják Szergej Prokofjev *Kővirág* c. balettjét. **1957**
V. 18. – A minisztertanács dönt a Tudományos Akadémia szibériai tagozatának felállításáról.
V. 19. – Az SZKP és a kormány vezetői találkoznak a kulturális élet képviselőivel.
V. 21. – Létrehozzák a minisztertanács mellett a nemzetközi kulturális kapcsolatok bizottságát.
VII. 28.–VIII. 11. – A VI. Világifjúsági Találkozó Moszkvában.
VII. – Megjelenik a nemzetközi nyitás jegyében a *Mirovaja ekonomika i mezsdunarodnije otnosenyija* (Világgazdaság és nemzetközi kapcsolatok) c. folyóirat.
X. 4. – Felbocsátják az első műholdat, a *Szputnyikot*.
X. – A *Kommunyiszt* közli Nyikita Hruscsov cikkét *(„Az irodalom, a művészet és a nép életének szoros kapcsolatáért")*.
XI. 3. – Útjára indítják a *Szputnyik–2*-t, fedélzetén Lajka kutyával.
Az év folyamán – Anatolij Kuznyecov *A legenda folytatása* c. ír regényt a nagyszabású építkezésekről.
– Bemutatják Mihail Kalatozov *Szállnak a darvak* c. filmjét.
– Ligyija Csukovszkaja befejezi *Alámerülés* c. kisregényét az 1949-es év értelmiségellenes kampányáról.

iparban 778 rubel), és ezt olyan társadalombiztosítási juttatások egészítik ki, melyekhez a kolhozparasztok nem juthatnak hozzá. Így a kolhozok szovhozokká való átalakítása általában javít a dolgozók helyzetén.
– A Legfelsőbb Tanács meghatározza és kiterjeszti a gyári szakszervezeti bizottságok jogkörét.
– A kötelező oktatás időtartama 8 év (7–15 éves korig). Az egyetemi tanulmányokat legalább 2 évi munkaviszonynak kell megelőznie. Lemondanak a középfokú oktatás teljes kiterjesztéséről.

Kultúra

V. 28. – Az SZKP KB határozatot hoz a *Nagy barátság*, a *Bodgan Hmelnyickij* és a *Tiszta szívből* c. operák értékelésekor elkövetett hibák kijavításáról. Az említett operák egyoldalú minősítésére még 1948-ban került sor.
X. 23. – Borisz Paszternak *Doktor Zsivago* c. regényéért irodalmi Nobel-díjat kap.
X. 28. – Paszternak ellen a legrosszabb sztálini időket idéző országos hajsza és rágalomhadjárat indul. Kizárják a Szovjet Írószövetségből, és az a veszély fenyegeti, hogy hazájából is kiutasítják. Másnap lemond a Nobel-díjról. **1958**
XI. 2. – A *Pravda* közli Paszternak okt. 30-i keltezésű, Nyikita Hruscsovhoz intézett levelét, amelyben kéri, hogy ne utasítsák ki az országból.
XII. 24. – Andrej Szaharov akadémikus először fordul felhívással Nyikita Hruscsovhoz, hogy szüntesse be a hidrogénbomba-kísérleteket.
Az év folyamán – Megjelenik Csingiz Ajtmatov kisregénye, a *Dzsamila szerelme*.
– Szergej Geraszimov filmre viszi Solohov regényfolyamát, a *Csendes Don*t.
– Nobel-díjat kap Pavel Cserenkov, Ilja Frank és Igor Tamm a Cserenkov-sugárzás felfedezéséért és értelmezéséért.

1959 **Politika**

I. 15–22. Népszámlálás a SZU-ban.
I. 27.–II. 5. Az SZKP XXI., rendkívüli pártkongresszusa. Összehívásáról az 1958. IX-i kb-plénum döntött, hogy újraértékeljék az 1959–65-ös népgazdasági terv előirányzott mutatóit (visszafogják a nehézipar fejlesztését, átcsoportositanak az életszínvonal növelése érdekében). Megállapítják: a szocializmus a SZU-ban végérvényesen győzelmet aratott; az ország belépett a „kommunizmus általánosan kibontakozó építésének" korszakába.
III. 2. Határozatot hoz a kb és a minisztertanács: a lakosság aktivabban vegyen részt a közrend védelmében.
V.–VI. Hruscsov küldöttség élén Albániába látogat. Eredménytelen megbeszéléseket folytatott Enver Hodzsával; Albánia minden kapcsolatot megszakit a SZU-val.
VIII. 29. A szovjet kormány kinyilvánítja: hajlandó újból beszüntetni atombomba-kísérleteit, ha a többi nagyhatalom is ezt teszi.
IX. 12. Szovjet rakéta éri el a Hold felszinét.
IX. 15–27. Hruscsov az USA-ban. Beszédet mond az ENSZ-közgyűlés XIV. ülésszakán, tárgyal a leszerelésről; Camp Davidben Dwight Eisenhower amerikai elnökkel megállapodik csúcskonferencia tartásáról.
Az 50-es évek végén, 60-as évek elején „Publicitásra" nem törekvő „disszidens" csoportok jelennek meg a SZU-ban. Megszületik a szamizdat.

Gazdaság

– Az össz-szövetségi népszámlálás szerint a lakosság lélekszáma 208,0 millió; ebből 100 millió (47,8%) él városban.
– Átadják a 400 km hosszú Karakum-csatornát.

1960 **Politika**

I. 9. A párt propagandamunkájáról szóló kb-határozat fellép egyes helyi nacionalista megnyilvánulások ellen.
I. 13. Megszüntetik a szövetségi BM-et. Funkcióit átadja a közbiztonsági minisztériumoknak átkeresztelt tagköztársasági hivataloknak. Egyben csökkentik a belügyi dolgozók egyes fizetési és nyugellátási kedvezményeit. „Népi osztagokat" kívánnak szervezni munkásokból, alkalmazottakból.
I. 14–15. A Legfelsőbb Tanács ülésén Vorosilovot saját kérésére nyugállományba helyezik. Az LT-elnökség elnökévé Brezsnyevet nevezik ki.
I. 15. Bejelentik a szovjet fegyveres erők létszámának további 1,2 millió fővel való csökkentését. – Ugyanakkor Hruscsov bejelentést tesz egy „hihetetlen erejű" új szovjet fegyverről. Hamarosan megkezdődik a tábornokok és tengernagyok egész sorának elbocsátása a hadseregből, ami kihivja a katonai vezető körök elégedetlenségét.
V. 1. U–2-es amerikai kémrepülőt lő le Szverdlovszk térségében a szovjet légvédelem. Az incidens miatt elmarad a hónap közepére Párizsba tervezett csúcsértekezlet.
VI. Az SZKP KB „információs feljegyzést" juttat el a többi kommunista párthoz, melyben a KKP vezetőinek elméleti nézeteit és igényeit bírálja (hasonló levelet küldött a KKP is a testvérpártoknak, az SZKP nézeteit bírálva). 13-án Pravda-cikk a kínai ultrabalos tendenciák veszélyeiről.
VIII. 5. A SZU 12 tengeri mérföldre terjeszti ki felségvizei határait.
IX. 20-tól Hruscsov részt vesz az ENSZ-közgyűlés XV. ülésszakán. 23-án nyilatkozatot terjeszt elő a gyarmati országok és népek felszabadításáról, ill. az általános és teljes leszerelésről kötendő szerződés tervezetéről. 30-án beszédet mond Kína törvényes jogainak helyreállításáról az ENSZ-ben.
XI. 10.–XII. 1. 81 kommunista és munkáspárt képviselőinek tanácskozása Moszkvában (a JKSZ nem küldte el képviselőit). Az elfogadott nyilatkozat megállapítja, hogy létrejöttek a szocializmus további döntő győzelmének szilárd előfeltételei; elítéli a JKSZ opportunizmusát és revizionizmusát, ugyanakkor hangsúlyozzák a dogmatizmus és a szektásság veszélyeit is (ez a kínai nézetek elítélését jelenti). A KKP képviselői (Liu Sao-csi és Teng Hsziao-ping) a zárt ajtók mögötti éles viták ellenére végül aláírják a nyilatkozatot.

1961 **Politika**

IV. 12. Gagarin űrrepülése. Az első ember a világűrben.
IV. 17. Kubai emigránsok partraszállása a Disznó-öbölben. 20-ra teljes vereséget szenvednek. A SZU egyre több segitséget, többek között katonai szakértőket igér Kubának.
VI. 3–4. Hruscsov–Kennedy csúcstalálkozó Bécsben. Egyezmény nem születik.
VI. Megvitatás céljából közzéteszik az SZKP új programtervezetét. Megszületik az új jelszó: „a szovjet emberek jelenlegi nemzedéke

– Az SZKP XXI. kongresszusa elfogadja az 1959–65-os időszakra vonatkozó hétéves tervet. A terv a nemzeti jövedelem 62–65. a bruttó ipari termelés 80. a mezőgazdasági termelés 70%-os növekedését irányozza elő.
– Átszervezik a bankapparátust. Megszüntetik a Mezőgazdasági Bankot, a Központi Kommunális Bankot és a területi kommunális bankokat. Az Ipari Bankot a Szovjetunió Beruházási Bankjává (Sztrojbank) alakítják át.
– A városokban bevezetik a tartós fogyasztási cikkek részletre vásárlását.
– A gabonatermelés 119,5 millió tonna (a hozam 10,4 q/ha).

Kultúra

V. 18–23. – A szovjet írók III. kongresszusukat tartják.

VI. 29. – New Yorkban megnyílik a szovjet tudomány, technika és kultúra eredményeit bemutató kiállítás. **1959**
Az év folyamán – A Vahtangov Színház bemutatja Alekszej Arbuzov *Irkutszki történet* c. színművét.
– Konsztantyin Szimonov *Élők és holtak* c. író regényét.
– Megjelenik Fjodor Abramov *Fivérek és nővérek* c. regénye és Olga Berggolc *Nappali csillagok* c. emlékezései a leningrádi blokád borzalmas napjairól.
– Konsztantyin Pausztovszkij *Nagy várakozások kora* c. adja közre emlékezéseit.
– Bemutatják Grigorij Csuhraj *Ballada a katonáról* és Szergej Bondarcsuk *Emberi sors* c. filmjét.
– Majakovszkij verseire Georgij Szviridov *Patetikus oratóriumot* komponál.

Gazdaság

– A nem mezőgazdasági dolgozók adómentes bérminimumát havi 500 régi rubelre emelik.
– Az állami tervbizottságot ismét kettéválasztják. A hosszú távú tervezést és kutatást össz-szövetségi szinten a tudományos gazdasági tanács alá rendelik.
– Az év folyamán a falvakra is kiterjesztik a tartós fogyasztási cikkek részletre vásárlási lehetőségét.
– 1954–60 között 19 000 kolhoz alakul át szovhozzá. Főleg a gyengén működő kolhozok akarják ezt az átalakulást, mivel ez garantált minimális bért, orvosi ellátást és nyugdíjat jelent.
– A háztáji gazdaságok a hústermelés 41, a tejtermelés 47 és a tojás 80%-át adják. Az árutermelésben a hús 20, a tej 10 és a tojás 54%-át szállítják.
– Az iparban a napi átlagos munkaidő 6,94 óra.
– A szovjet háztartás-statisztikák szerint a munkáscsaládok kiadásaik 38,1%-át élelmiszerre, 16,9%-át ruhára, cipőre, 0,6%-át fűtésre, világításra, 20,6%-át kulturális és jóléti szolgáltatásokra, 7,6%-át pedig adófizetésre fordítják. A paraszti családoknál e kiadások aránya 53,2: 16: 2,1: 9,7: 2,2%.

– 1956–60 között a nemzeti jövedelem évi átlagos növekedési üteme 9,2%. **1960**

Kultúra

IV. 25. – Az SZKP KB határozatot hoz a „politikai ismeretek" tantárgy bevezetéséről.
V. 30. – Borisz Paszternak halála.
VI. 4. – A *Lityeraturnaja gazeta* részleteket közöl Ilja Ehrenburg *Emberek, évek, életem* c. emlékirataiból.
X. 1. – Moszkvában megnyílik a *Népek Barátsága Egyetem* (1961-ben felveszi a Patrice Lumumba nevet).
Az év folyamán – Vaszilij Grosszman befejezi regényét, az *Élet és sorsot*, de publikálására nincs mód. Mihail Szuszlov a regényről kijelenti: legfeljebb 200-300 év múlva lehet közölni.
– Megindul az egyik első szamizdat kiadvány, a *Szintaksziszt*.
– A fiatal Vaszilij Akszjonov *Kollégák* c. regényével kelt vihart. Figyelmet kelt Jevgenyij Jevtusenko *Búvölő* c. költeménye és Vlagyimir Bogomolov kisregénye, az *Ivan gyermekkora*.
– Bemutatják Mihail Kalatozov *Az el nem küldött levél* c. filmjét.

már a kommunizmusban log élni", azaz 1980-ig „lényegében be kell fejezni a kommunista társadalom felépítését". – A kb 19-i ülésén elfogadják a párt új programtervezetét. A kb-ban Hruscsov bejelenti a pártirányítás radikális reformját, melynek alapja a pártirányítás termelési elv alapján való átszervezése az addigi területi-termelési elv helyett. **1961**
VIII. 30–31. A „berlini válság lázában" a SZU megsérti a magára vállalt önkéntes atommoratóriumot, amikor 30-án 50 megatonnás hidrogénbombát robbant fel Novaja Zemlja térségében. (Az újabb kísérletsorozat miatt

1961 Szaharov akadémikus bírálja a szovjet vezetést.) Ugyanekkor a SZU ideiglenesen nem szereli le azokat a katonákat, akiknek lejárt a tényleges szolgálati idejuk.
X. 17–31. Az SZKP XXII. kongresszusa elfogadja az új, a kommunizmus 1980-ig történő felépítését célul kitűző pártprogramot, a pártnak története során 3. elfogadott programját. Változtat a szervezeti szabályzaton. Deklarálják, hogy a SZU a proletárdiktatúra korszakából átlépett az „össznépi államba". Határozat születik Sztálin koporsójának a Lenin-mauzóleumból való eltávolításáról (ez 30–31-én éjszaka megtörténik, s a Kreml falánál temetik el). Határozatot hoznak, miszerint rendszeresen meg kell újítani a párt különböző szintű vezető szerveinek személyi összetételét; jelentősen megújul a kb. – A kongresszus után, Grúzia kivételével, megindul a Sztálin-kultusz maradványainak fölszámolása.
XI. 9–11. Sztalinót visszakeresztelik Donyeckre, Sztálingrádot Volgográdra és Sztalinabadot Dusanbéra. Több Sztálinról elnevezett létesítmény visszakapja eredeti nevét.
Ősz A SZU közepes hatósugarú rakétákat és repülőgépeket, ill. kiképzőket bocsát Kuba rendelkezésére.
XII. 10. A SZU megszakítja diplomáciai kapcsolatait Albániával.
XII. 12. A szovjet kormány jegyzékben követeli Albániától, hogy hívja vissza moszkvai diplomáciai és kereskedelmi képviseletének tagjait. Albánia megszakítja diplomáciai kapcsolatait a SZU-val.

Gazdaság

I. 1. – A szovjet kormány elhatározza a rubel belső vásárlóerejének 10-szeres emelését. Az új bankjegyeket 1 : 10 arányban bocsátják ki. A bérek és árak hasonló módon változnak.
V. 7. – Az ellenforradalmi és hazaáruló tevékenységtől megkülönböztetve bevezetik a

1962 **Politika**

II. 27. A halálbüntetés további kiterjesztése a rendőri szervek elleni erőszak, a nemi erőszak és a korrupció esetére.
IV. 23–25. A Legfelsőbb Tanács határozatot hoz az új alkotmány kidolgozásáról.
VI. 1–3. Az áremelést és bércsökkentést eredményező normarendezés miatt általános sztrájk tör ki Novocserkasszkban. A munkások felvonulnak a város főterére, ahol a pártbizottság épületét védő hadsereg sortűzzel és harckocsikkal támad rájuk. Sok halott és sebesült. A szervezők közül 7 embert kivégeznek, 103-at száműznek.
VII. 3–8. Raul Castro kubai katonai küldöttség élén Moszkvában tárgyal. Feltehetően itt születik megállapodás közepes hatótávolságú nukleáris rakéták és atombomba hordozására is alkalmas repülőgépek Kubába szállításáról.
VII. 9–14. Általános leszerelési és béke-világkongresszus Moszkvában.
VII. 13. A SZU bejelenti, hogy megoldotta a rakétaelhárító rendszer technikai problémáit.
X. 10. Egyes rakéták már bizonyosan megérkeztek Kubába.
X. 16. Az amerikai elnök nemzetbiztonsági tanácsadója bemutatja Kennedynek azokat a fényképfelvételeket, amelyek bizonyítják, hogy a SZU nem légvédelmi rakétákat (mint állítja), hanem nukleáris töltet hordozására is alkalmas föld-föld rakétákat telepít Kubába.
X. 22.–XI. 20. Kubai rakétaválság. 22-én esti tévébeszédében Kennedy bejelenti a Kuba elleni blokádot, s további intézkedéseket helyez kilátásba; ugyanitt ismerteti döntésének okait is. A SZU tiltakozik az amerikai lépés ellen, és tagadja, hogy támadófegyvereket telepített volna Kubába; az ügyben az ENSZ BT összehívását kéri. Mindkét országban riadókészültségbe helyezik a hadsereget, a nukleáris erőket is. 28-án megszületik a megállapodás: az USA kötelezettséget vállal, hogy nem támadja meg Kubát és megszünteti a blokádot, a SZU leszereli és kivonja hadászati támadófegyvereit a szigetországból. Titkos megállapodás születik a Törökországba és Olaszországba telepített amerikai Jupiter rakéták leszereléséről is. – Mikojan Kubába repül, hogy tájékoztassa a megállapodásról Fidel Castrót, aki tiltakozik a megegyezés ellen, és általános mozgósítást rendel el. XI. 20-án az USA formálisan is feloldja a tengeri blokádot.
XI. 24. A kb határozata alapján a Legfelsőbb

1963 **Politika**

II. 21. Az SZKP KB levelet intéz a KKP KB-hoz a nemzetközi munkásmozgalom egységének helyreállításáért. Ezzel megkezdődik a 2 párt rendszeresen nyilvánosságra hozott levélváltása.
III. 23. A SZU-ban hivatalos látogatáson tartózkodó Fidel Castro az első külföldi, akit

halálbüntetést a gazdasági bűncselekményekre.
X. – A nem mezőgazdasági dolgozók adómentes bérminimumát 60 új rubelben állapítják meg.
X. 17–31. – A XXII. pártkongresszuson Hruscsov a hétéves terv mutatóinak felfelé irányuló korrekcióját jelenti be.
Az év folyamán A katonai kiadások – az űrkutatás és a rakétaprogram miatt – rendkívül nagy mértékben, 30%-kal emelkednek.
– 1000 területi termelési igazgatóságot alakítanak ki a hozzájuk tartozó kolhozok és szovhozok ellenőrzésére.
– Az USA után 4 évvel megjelennek a második generációs számítógépek a SZU-ban.

Kultúra

II. 21. – Megalapítják a Novosztyi sajtóügynökséget.

IV. 12. – Jurij Gagarin űrrepülése a *Vosztok* űrhajón. **1961**
Az év folyamán – Jevgenyij Jevtusenko *Babij Jar* c. versében a II. világháború idején a zsidókkal szemben elkövetett bűnökről ír.
– Bemutatják Grigorij Csuhraj *Tiszta égbolt* és Mihail Romm *Egy év kilenc napja* c. filmeket.
– Dmitrij Sosztakovics: *XII. szimfónia* és *Képek a múltból.*
– *Versek és poémák* c. Borisz Paszternak-kötet jelenik meg.
– Az *Oktyabr* c. folyóirat közli Vszevolod Kocsetov *A területi párttitkár* c. regényét, a konzervatív irányzat programértékű művét. A regény éles bírálatot kap a Tvardovszkij vezette *Novij mir* folyóirattól.
– Bulat Okudzsava: *Sok szerencsét, pajtás* c. kisregénye.
– Vaszilij Suksin: *Ott messze* c. kisregénye.
– Hosszú évek után ismét Anna Ahmatova *(Versek)* és Marina Cvetajeva *(Válogatott versek)* kötete jelenik meg.

Tanács elnöksége létrehozza a kb és a minisztertanács ellenőrzésére a párt- és állami ellenőrző bizottságot.

Gazdaság

– Jelentősen felemelik a mezőgazdasági termékek felvásárlási árát.
– Magyarországra érkezik a Barátság kőolaj-távvezetéken az első szovjet szállítmány.
– A hosszú távú tervezés az állami tervbizottság feladata, a terv végrehajtására azonban új szervet állítanak fel (össz-szövetségi népgazdasági tanács).
– Magát a pártot is ipari és agrártagozatra osztják. A területi népgazdasági tanácsok csak véletlenszerűen esnek egybe a pártszervek területi beosztásával. Alsó szinten a kormányszerveket is kettéválasztják.

Kultúra

III. 26–31. – Ülésezik a szovjet zeneszerzők III. kongresszusa.

III–V. – A *Novij mir* közli Jurij Bondarev regényét, a *Csendet.* **1962**
V. 7. – Moszkvában megnyitják a Marx–Engels Múzeumot.
VIII. – Sor kerül az első csoportos űrrepülésre (*Vosztok–3:* A. Nyikolajev, *Vosztok–4:* I. Popovics).
X. 21. – A *Pravda* közli Jevgenyij Jevtusenko versét, a *Sztálin örököseit.*
XI. 1. – Fellövik a *Mars–1* bolygóközi űrállomást.
XI. – A *Novij mir* közli Alekszandr Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja* c. kisregényét.
XII. 1. – Nyikita Hruscsov látogatása a Manezsben megrendezett képzőművészeti tárlaton és összetűzése az ott kiállító absztrakt művészekkel.
XII. 12. – A párt és a kormány vezetőinek találkozója az irodalmi és művészeti élet képviselőivel.
Az év folyamán – Bemutatják Andrej Tarkovszkij *Ivan gyermekkora* c. filmjét.
– Megjelenik Mihail Bulgakov regénye, a *Molière úr élete.*
– Nobel-díjat kap Lev Landau a kondenzált állapotokra vonatkozó úttörő elméletéért.

kitüntetnek a Szovjetunió Hőse címmel. (A kubai politikus 1963. nov. elején már kritikus megjegyzésekkel illette Hruscsov politikáját.)
VI. 20. Genfben megállapodás születik a Moszkva és Washington közötti közvetlen telefonvonalról, a „forró drótról". (VIII. 30-tól működik.) **1963**
VII. 7-től A SZU, az USA és Nagy-Britannia képviselői tárgyalásokat kezdenek az atom-

1963 fegyver-kísérletek megszüntetéséről. VIII. 5-én elfogadják a légköri, kozmikus és víz alatti atomfegyver-kísérletek beszüntetését tartalmazó egyezményt („részleges atomcsend"). Ezt a továbbiakban 96 ország elfogadja, Kína és Franciaország elutasítja.
IX. A sajtóban megjelenik a „nagy évtized" kitétel a hruscsovi korszakról.
XII. 16–19. A Legfelsőbb Tanács ülésén úgy határoznak, hogy 1963-hoz képest 1964-ben 600 millió rubellel csökkentik a katonai kiadásokat.
Az év folyamán Tovább tart Hruscsov népszerűségének 1962-ben kezdődő csökkenése; párhuzamosan folyamatosan erősödik a személyének mértéktelen dicsőítésére irányuló ideológiai és propagandakampány.
Az 1960-as évek elején Az elvi, nevelő jellegű intézkedések mellett adminisztratív intézkedéseket is hoznak a pravoszlávia ellen.

Gazdaság

– Az év elején a népgazdasági tanácsokat egyesítik. Febr.-ban az irányító szervek fölé egy szuperkoordinátort helyeznek, ennek a legfelsőbb népgazdasági tanács nevet adják. Szinte senki sem tudja, hogy hová tartozik, s hogy ki miért felelős.
– Befejezik az egységes szibériai energiarendszer kiépítését.
– Kb-határozat a vegyipar rohamos ütemű fejlesztéséről.
– A rossz mezőgazdasági termés következtében a nemzeti jövedelem növekedése csak 4,2%. Ekkor jelenti be a CIA, hogy a valóságos növekedés csak 2,5%, alacsonyabb, mint az Egyesült Államokban.
– 1963–64-ben a hivatalos ipari növekedési ráta 8% alá esik, ami alacsonyabb, mint 1933 óta bármely békeévben.

1964 **Politika**

Az év elején A pártvezetés szűkebb körében fölmerül Hruscsov leváltásának gondolata.
IV. 17. Hruscsov 70. születésnapjának ünneplése Moszkvában. Ismét kitüntetik a Szovjetunió Hőse címmel.
IV. 20. A SZU korlátozza hasadóanyagok katonai célokra történő előállítását.
V. 9–25. Hruscsov Egyiptomban. Részt vesz az Asszuáni-gát első lépcsőjének megnyitóünnepségén. Kitünteti Nasszert a Szovjetunió Hőse címmel.
VII. 13–15. A Legfelsőbb Tanács az elnökség elnökének Brezsnyev helyett Mikojant választja, s határozatot hoz a lakosság életszínvonalának emeléséről.
VIII. 28. A kormány visszavonja azt az 1941-ben a volgai németek ellen hozott vádat, hogy azok együttműködtek a fasiszta megszállókkal.
Nyár Walter Ulbricht NDK-vezető tiltakozása ellenére megkezdődik Hruscsov NSZK-beli útjának előkészítése.
X. 12. Miközben Hruscsov Picundán pihen, kibővített ülést tart a kb elnöksége. Mihail Szuszlov, Alekszandr Seljepin és Nyikolaj Ignatov fölvetik, hogy Hruscsovot mozdítsák el valamennyi posztjáról.
X. 13. Hruscsov sürgősen Moszkvába repül a kb-elnökség ülésére, de ott egyedül Mikojan áll ki mellette.
X. 14. A kb-elnökség Hruscsovot minden tisztségéből felmenti, ezt a kb is jóváhagyja. Az SZKP KB első titkára Leonyid Brezsnyev, a minisztertanács elnöke Alekszej Koszigin.

Gazdaság

VII. – A Legfelsőbb Tanács ülésszakán béremelésekről döntenek, s bevezetik a kolhoztagok nyugdíjrendszerét.
XI. – A kb határozata értelmében újból egyegető hruscsovi álláspontot a kínai fél nevének említése nélkül megfogalmazott diplomatikus felhívással igyekszik enyhíteni az új szovjet vezetés.
V. 8. Az új vezetés kiszélesíti politikai bázisát; a Legfelsőbb Tanács elnökségének rendelete megalapítja a Hős Város kitüntetést, melyet elsőként Moszkva, Breszt, Volgográd, Szevasztopol, Odessza, Leningrád és Kijev kap meg.
X. 1–2. A Legfelsőbb Tanács ülése törvényt fogad el az iparigazgatás átalakításáról. A törvény megszünteti a hruscsovi decentralizációval létrehozott területi népgazdasági tanácsokat (szovnarhoz), és visszaállítja a minisztériumok rendszerét. Okt. végén a SZU

1965 **Politika**

I. 5. A Legfelsőbb Tanács elnökségének döntése értelmében a szovjetunióbeli németek visszakapják 1941-ben elvett állampolgári jogaikat, de visszatelepítésükről a rendelet nem intézkedik.
II. 5–6. és 10–11. Alekszej Koszigin szovjet miniszterelnök, vietnami útját megszakítva, két alkalommal tárgyal Pekingben az SZKP és a KKP viszályának rendezéséről. A tárgyalások nem járnak eredménnyel.
III. 1–5. Moszkvában 18 kommunista és munkáspárt képviselői tanácskoznak a kommunista mozgalom egységének helyreállításáról. A korábbi, nyílt szakítással fenye-

Kultúra

I. – Megjelenik a *Novij mir*ben Alekszandr Szolzsenyicin két elbeszélése, *A krecsetovkai állomáson történt* és a *Matrjona háza*.
III. – A Kremlben újabb találkozóra kerül sor a párt és a kormány vezetői és a kulturális élet képviselői között. Hruscsov terjedelmes beszédében élesen bírálja Marlen Hucijev filmjét *(Iljics negyede)*, míg elismerően szól Tvardovszkij, Szolzsenyicin, Csuhraj és Jevtusenko munkásságáról. Továbbra sem tud megbékélni a manezsbeli találkozáskor (1962. XII. 1.) neki ellentmondó Ernszt Nyeizvesztnijjel.
IV. 10–13. – Ülésezik a szovjet festőművészek II. kongresszusa.
VI. 14–19. – Az első nő, Valentyina Tyereskova űrrepülése a *Vosztok–6* fedélzetén.
Az év folyamán – Vaszilij Akszjonov *Marokkói narancsok* c. regényével hívja fel ismételten magára a figyelmet. **1963**
– Alekszandr Tvardovszkij *Tyorkin a másvilágon* c. parodisztikus művében folytatja egykori háborús poémáját, a népszerű *Vaszilij Tyorkint*.
– Elkészül Marlen Hucijev *Iljics negyede* c. filmje. Eredeti formájában azonban nem kerülhet a közönség elé. Az erősen megrövidített és némiképp átdolgozott változatot *Mi, húszévesek* c. mutatják be.
– Bemutatják Georgij Danyelija filmjét, a *Moszkvai sétát*.
– Dmitrij Sosztakovics *XIII. szimfónia*.

sítik a mezőgazdasági és ipari pártbizottságokat.
Az év folyamán Az iparban az éves szabadságok átlagos időtartama 18,5 nap.
– 1964–65-ben a szovjet Kulkereskedelmi Bank 9 hitelmegállapodást köt angol, francia és olasz bankokkal gépvásárlások finanszírozására 10–15 éves lejáratra, 450 millió rubel értékben. E megállapodások áttörik a tőkés országokban a szocialista országokkal folytatott kereskedelem hitelezésében fennálló korlátozásokat.

gette a világot, és Bertold Brecht: *A szecsuáni jólélek*. **1964**
Az év folyamán – Alekszandr Szolzsenyicin újabb elbeszélése: *Az ügy érdekében*.
– Megjelenik Viktor Sklovszkij *Így éltünk* c. visszaemlékezése.
– A *Novij mir* közli Jurij Dombrovszkij regényét *(A régiségek őre)*.
– Megjelenik Konsztantyin Szimonov regénye *(Nem születünk katonának)* és Andrej Voznyeszenszkij verseskötete *(Ellenvilágok)*.
– Bemutatják Szergej Paradzsanov *Elfelejtett ősök árnyai*, Otar Joszeliani *Lombhullás*, Elem Klimov *Hurrá, nyaralunk* és Grigorij Kozincev *Hamlet* c. filmjét.
– Szergej Zaligin: *Az Irtis partján* c. regénye.
– Nobel-díjat kapnak: Nyikolaj Baszov és Alekszandr Prohorov fizikusok, a kvantumelektronika területén végzett alapvető munkájukért, amely a mézer és lézer típusú erősítők és oszcillátorok megszerkesztéséhez vezetett.

Kultúra

III. 13. – Munkakerülés vádjával 5 évi kényszermunkára ítélik Joszif Brodszkij leningrádi költőt.
IV. 23. – Megalakul a Taganka Színház. Első bemutatói: Andrej Voznyeszenszkij: *Ellenvilágok*, John Reed: *Tíz nap, amely megrendített a világot*, és Bertold Brecht: *A szecsuáni jólélek*.

miniszlertanácsa 47 minisztériumot és 15 állami bizottságot foglal magában.
XII. 7–9. A Legfelsőbb Tanács ülésén lemond Anasztaz Mikojan államfő. Utódja Nyikolaj Podgornij lesz, s ezzel kialakul a Hruscsov leváltását kezdeményező érdekcsoportok koalícióját megtestesítő Brezsnyev–Koszigin–Podgornij „trojka".

kimondják az anyagi érdekeltség elvének érvényesítését, s ennek megfelelően megváltoztatják a felvásárlási árakat. **1965**
– A kb okt.-ben határozatot hoz az ipari tervezés tökéletesítéséről s a termelés gazdasági ösztönzésének fokozásáról. A vállalati gazdálkodásban a központilag meghatározott mutatók számát 10-re csökkentik, a bruttó termelés mutatóját, mint fő sikermutatót, az értékesítés mutatója váltja fel.
– Az ipari tervezésben megszüntetik a területi népgazdasági tanácsokat s a legfelsőbb népgazdasági tanácsot is. Visszaállítják az iparirányítás minisztériális rendszerét.
– Amerikai becslések szerint a GNP (bruttó nemzeti termék) nagysága 231 milliárd dol-

Gazdaság

– Bevezetik a kolhozparasztok nyugdíjbiztosítását.
– A kb márc.-ban határozatot hoz a mezőgazdasági mechanizmus reformjáról. 5 évre előre rögzítik az állami felvásárlási terveket,

1965 lár, növekedése 8%, a népgazdasági ágak szerinti megoszlása a következő: az iparból származik 61, a mező- és erdőgazdaságból 22, a szolgáltatások területéről 17%. A munkaképes korú lakosság (118 millió ember) 42%-a a mezőgazdaságban, 29%-a az iparban, s ugyancsak 29%-a a szolgáltatások területén dolgozik.
– Az ipari termelésen belül a fogyasztási cikkeket előállító iparágak részesedése 25,9%.
– A vasútvonalak hossza 131 400 km (ebből villamosított 24 900 km). A vasúti áruszállítás 15,5%-át még mindig gőzmozdonnyal, 39,5%-át villanymozdonnyal, 45%-át pedig dízelmozdonnyal bonyolítják le.
– A háztáji gazdaságok adják a hús 40, a tej 39 és a tojás 67%-át.
– 1961–65 között a nemzeti jövedelem évi átlagos növekedési üteme 6,5%. A SZU GNP-je az USA-énak 50%-a.
– A munkások és alkalmazottak havi átlagbére 96,5 rubel.
– A városokban az egy főre jutó lakóterület 9,7 m².
– A hivatalos lakásstatisztika alapján a munkáscsaládok kiadásaik 37,9%-át élelmiszerre, 13,9%-át ruhára, cipőre, 0,4%-át fűtésre, világításra, 24,2%-át kulturális és jóléti szolgáltatásokra, 7,1%-át pedig adóra fordítják. A paraszti háztartások kiadásai: 45,2; 13,7; 2; 12,5 és 1,4%.

1966 **Politika**

I. 1. A Koszigin-féle gazdasági reform előkészítéseként 43 vállalat a gazdálkodás új módszereivel kísérletezik.
I. 3–10. Taskentben szovjet közvetítéssel tárgyalások kezdődnek a Pakisztán és India közötti háborús konfliktus rendezése érdekében.
III. 29.–IV. 8. Ülésezik az SZKP XXIII. kongresszusa. Az új pb-be a következők kerülnek be: Leonyid Brezsnyev, Andrej Kirilenko, Alekszej Koszigin, Kirill Mazurov, Arvid Pelse, Nyikolaj Podgornij, Poljanszkij, Alekszandr Seljepin, Pjotr Leszt, Mihail Szuszlov és Gennagyij Voronov. A módosított szervezeti szabályzat eltörli a pártfunkcionáriusok periodikus újraválasztását előíró szabályt. Megszüntetik az első titkári elnevezést; Leonyid Brezsnyevet főtitkárrá választják.
IV. 26. Földrengés pusztít Taskentben.
V. 5. Megkezdődik a nyugati technológia nagyarányú importja. Andrej Gromiko olaszországi látogatása során aláírják azt a megállapodást, mely szerint a FIAT évi 600 000 gépkocsi gyártására alkalmas üzemet épít Togliattiban.
V. 25–27. Az SZKP KB plénuma határozatot fogad el a mezőgazdaság fejlesztéséről. 5 év alatt 15 milliárd rubel befektetésével és a géppark megháromszorozásával kívánják elvégezni azt a talajjavítási programot, melytől a gabonatermelés jelentős növekedését várják.
VIII. 27. Az SZKP KB határozata kimondja, hogy 1967-re, a NOSZF 50. évfordulójára minden kolhoz és szovhoz dolgozójának házába be kell vezetni a villanyt.
IX. 20. Csehszlovákia, Magyarország, az NDK és a SZU fegyveres erői Vltava néven hadgyakorlatot tartanak. Ezzel megkezdődnek a VSZ-en belüli közös hadgyakorlatok.
XI. 10. Az SZKP KB és a minisztertanács határozata értelmében 1970-ig be kell vezetni a mindenkire kiterjedő 10. ill. 11 éves politechnikai középiskolát.

Gazdaság

– A XXIII. pártkongresszus ápr.-ban elfogadja a 8. ötéves terv (1966–70) direktíváit. A terv a nemzeti jövedelem 38–41, az A szektor 49–52, a B szektor 43–46%-os növelését irányozza elő.
– Az év első negyedében 46 iparvállalatra terjesztik ki a „közvetlen kapcsolatok" elvén alapuló új gazdaságirányítási rendszert. A vállalatok szabadon állapíthatják meg anyagszükségletüket, ill. részben béralapjuk jeleként Jurij Andropovot választják az állambiztonsági bizottság elnökévé.

1967 **Politika**

III. 31. Meghal Rogyion Malinovszkij, a Szovjetunió honvédelmi minisztere.
IV. 12. Malinovszkij utódjául Andrej Grecskót nevezik ki.
V. 18. A Hruscsov leváltásához döntő mértékben hozzájáruló KGB-főnök, Vlagyimir Szemicsasznij távozni kénytelen pozíciójából és a brezsnyevi vezetés megerősödéséből.
VII. 8. A tudományos, katonai kutatás feltételrendszerének javítása érdekében a kb és a kormány határozatot hoz Akagyemgorodok (akadémiai város) létrehozásáról.
IX. 5. A Legfelsőbb Tanács elnökségi rendelete visszaadja az 1944 után kitelepített krími tatárok állampolgári jogait, de visszatelepítésükről nem intézkedik.

Kultúra

III. 18. – Az első „űrséta" (A. Leonov).
IX. – Letartóztatják Andrej Szinyavszkijt (álneve: Abram Terc) és Julij Danyielt (álneve: Nyikolaj Arzsak), az 50-es–60-es évek fordulóján jelentkező demokratikus ellenzék jeles alakjait. Az ellenük felhozott egyik vádpont a Nyugaton álnéven közölt írásokat ítéli el.
X. 15. – Mihail Solohov az év irodalmi Nobel-díjasa.
XI. 12. – Felbocsátják a *Vénusz–2* űrállomást. (1966. II. 27-én 24 ezer km távolságban elhalad a Vénusz mellett.)
XI. 16. – A *Vénusz–3* fellövése. (1966. I. 1-jén leszáll a Vénuszra.)
XI. – Megalakul a szovjet filmművészek szövetsége (első titkár: Lev Kulidzsanov).

Az év folyamán – Megjelenik Mihail Bahtyin alapvető monográfiája, a *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája.* **1965**
– Megjelenik Alekszandr Nyekrics könyve, a II. világháború előzményeit feldolgozó *1941. június 22.* (a magyar kiadás címe: *Így történt...*). A kötet csakhamar, mintegy jelezve a resztalinizáció fordulatát, éles politikai támadások kereszttüzébe kerül.
– Bemutatják Andrej Mihalkov-Koncsalovszkij *Az első tanító* c. filmjét.
– Megjelenik Vaszil Bikov: *A holtaknak nem fáj* c. kisregénye.
– Kiadják Mihail Bulgakov *Színházi regényét.*
– Jurij Trifonov: *Máglyafény* c. regénye.

kat, közvetlen szerződéses kapcsolatokat létesíthetnek a megrendelővel, szabadon állapodhatnak meg a minőségben, a választékban és az árban. A gazdaságirányítás azonban továbbra is a tervutasításokon alapul.
– Kb-plénum a mezőgazdaságról: 5 év alatt 15 milliárd rubelt fektetnek be a mezőgazdaságba, s megháromszorozzák a gépparkot.
– A szovhozokban kötelező bértételek szintjén a kolhozokban is bevezetik a garantált munkadíjat s áttérnek a kizárólagos pénzbeli díjazásra.
– 1966–69 között francia, olasz, angol és osztrák bankok 1,2 milliárd dollár hitelt nyújtanak a szovjet Külkereskedelmi Banknak, 10–15 éves lejáratra.
– Rekord gabonatermést aratnak, 171,2 millió tonnát (a hozam 13,7 q/ha).

álnéven publikált szépirodalmi alkotásaikért a nemzetközi és a hazai közvélemény tiltakozása ellenére 7, ill. 5 évi kényszermunkára ítélik. **1966**
II. 14. – A szovjet kulturális és tudományos élet 25 kiemelkedő képviselője, így többek között: Konsztantyin Pausztovszkij, Valentyin Katajev, Viktor Nyekraszov, Georgij Tovsztogonov, Jurij Pimenov, Innokentyij Szmoktunovszkij, Pjotr Kapica, Andrej Szaharov, Ivan Majszkij fordul levélben Leonyid Brezsnyevhez tiltakozásul Sztálin rehabilitálásának ekkoriban kibontakozó kísérleteivel szemben. Rövidesen még újabb 13 ismert személyiség csatlakozik ehhez a követeléshez az SZKP KB elnökségéhez intézett levelében. Az aláírók között van Vlagyimir Dugyincev, Ilja Ehrenburg, Grigorij Csuhraj.

Kultúra

I. 31. – Fellövik a *Luna–9* automata űrállomást. (II. 3.: leszáll a Holdon.)
I. – Megjelenik a *Volga* c. irodalmi folyóirat első száma.
II. 10–14. – Az első szovjet íróper, mely az „olvadás" korszakának végét jelezte. Andrej Szinyovszkij és Julij Danyiel szovjet írókat külföldön (Abram Terc és Nyikolaj Arzsak)

Az év folyamán – Elkészül Andrej Tarkovszkij *Andrej Rubljov* c. alkotása. A film 7 évig dobozban marad.
– Bemutatják Larisza Sepityko *Szárnyak* c. filmjét.
– Megjelenik Csingiz Ajtmatov kisregénye, *A versenyló halála.*
– Elkészül Andrej Mihalkov-Koncsalovszkij filmje, az *Ászja Kljacsina története, aki szerelmes volt, de mégsem ment férjhez.* A filmet csak 1988-ban mutatják be.

X. 12. A Legfelsőbb Tanács törvényt fogad el az általános hadkötelezettség bevezetéséről.
XI. 3–6. Moszkvában megünneplik a NOSZF 50. évfordulóját. Brezsnyev először ismerteti azt a tézist, mely szerint a SZU-ban felépült a fejlett szocialista társadalom s teljes mértékben érvényesül a „mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint" elve.

XII. Az 1967-es év végén már 7000 vállalat dolgozik a Koszigin-féle új gazdasági mechanizmus szerint, de egyfajta „kettős könyvelésként" a vállalatok fenntartják a hagyományos tervmutatókat is. **1967**

Gazdaság

– Rendelet az 5 napos munkahétre való áttérésről.

1967 – Ápr.-ban kísérletképpen 390 szovhoz és egyéb állami mezőgazdasági vállalat tér át a teljes önálló elszámolásra. Továbbra is kötelező mutatók írják elő azonban az állam számára eladásra kerülő fontosabb termékfajtákat és a nyereség bruttó összegét.
– Az iparban az új gazdasági elvek szerinti működéshez szükséges előfeltételekként júl. 1-jén széles körű árreformot hajtanak végre.
– Kb-határozat az életszínvonal növelését szolgáló intézkedésekről: felemelik a munkabéreket és a táppénzt, növelik a fizetett szabadságot, s bizonyos területeken csökkentik a nyugdíjkorhatárt. A minimálbért 60 rubelre emelik. Északon és a Távol-Keleten pótlékot vezetnek be, csökkentik a kereseti adókat, és 5 évvel leszállítják a kolhoztagok nyugdíjkorhatárát.
– A szovhozoknak és a kolhozoknak szabad kezet adnak melléküzemek létesítésére.

Kultúra

II. 23. – Mihail Solohovot, Alekszandr Kornyejcsukot, Leonyid Leonovot és Konsztan-

1968 **Politika**

II. 23. A szovjet hadsereg létrehozásának 50. évfordulóján elmondott beszédében Grecsko marsall a fegyveres erők gyorsított fejlesztésének megkezdését javasolja.
III. 27. Jurij Gagarin próbarepülés közben életét veszti.
VII. 1. Moszkvában, Londonban és Washingtonban aláírják az atomsorompó-egyezményt.
VII. 14–15. Bulgária, Lengyelország, Magyarország, az NDK és a SZU pártvezetőinek varsói találkozója figyelmeztető levelet intéz a CSKP KB tagjaihoz.
VII. 29.–VIII. 1. Brezsnyev eredménytelenül tárgyal Ágcsernyőn Alexander Dubčekkel.
VIII. 21. A SZU, Bulgária, Lengyelország, Magyarország és az NDK fegyveres erői meglepetésszerű katonai beavatkozást hajtanak végre Csehszlovákiában. A bevonulást a TASZSZ „csehszlovák párt- és állami tisztségviselők kérésével" indokolja.
X. 19. Szovjet–csehszlovák szerződést írnak alá, mely szerint a szovjet csapatok egy része Csehszlovákiában marad, „hogy biztosítsa a szocialista közösség országainak biztonságát a nyugatnémet militarista erők fokozódó revansista törekvéseivel szemben". A szerződés leszögezi, hogy a továbbra is szovjet katonai parancsnokság alá tartozó egységek nem avatkoznak be Csehszlovákia belügyeibe.
X. 30–31. Az SZKP KB mezőgazdasággal foglalkozó plénuma megerősíti a pártvezetés óriásberuházásokkal jellemezhető agrárpolitikáját.
XI. Megszüntetik a belügyi szervek köztársasági szintre történt hruscsovi decentralizálását, s újra létrehozzák az össz-szövetségi belügyminisztériumot. Belügyi osztályok jönnek létre minden területi, körzeti és városi tanácsban. A pártvezetés megnyilatkozásaiban a reformot kiszorítja a szigorú ellenőrzés szükségességének hangsúlyozása.

Gazdaság

I. – Határozat az európai területek egységes energiarendszerének megteremtéséről.
VII. – Szovjet–japán gazdasági egyezményt

1969 **Politika**

III. 2. Kínai–szovjet incidens az Usszuri folyónál.
III. 3. Pekingben szovjetellenes tüntetések kezdődnek.
III. 17–18. A VSZ budapesti ülésén a tagállamok európai biztonsági és együttműködési értekezlet összehívását sürgetik, és állást foglalnak Csehszlovákia és Kína kérdésében is.
VI. 5–17. 75 kommunista és munkáspárt küldötteinek tanácskozásán Moszkvában állást foglalnak az antiimperialista harc folytatása és a világforradalmi folyamat segítése mellett.
VIII. 28. Megjelenik az új párttörténet („A Szovjetunió Kommunista Pártjának története"), amely élesen bírálja Hruscsov politikáját s óvatos elismeréssel nyilatkozik Sztálinról.
XI. 17.–XII. 22. Helsinkiben szovjet–amerikai tárgyalások kezdődnek a stratégiai atomfegyverek számának korlátozásáról (SALT).
XII. 3. Vorosilov halála.
XII. 21. A Pravda 13 év szünet után először közöl elismerő értékelést Sztálinról. A lap megállapítja, hogy bár Sztálin „eltért a kollektív vezetés lenini elvétől", mindazonáltal „kimagasló teoretikus és szervező" volt. A Sztálin teljes politikai rehabilitálását célzó szovjet forgatókönyvet a testvérpártok néhány vezetőjének (Luigi Longo, Kádár János, Władysław Gomułka) ellenállása miatt visszavonják.

tyin Fegyint a Szocialista Munka Hőse kitüntetésben részesítik.
V. 22–27. – Ülésezik a Szovjet Írószövetség IV. kongresszusa. Alekszandr Szolzsenyicin a cenzúrát elítélő levéllel fordul a tanácskozáshoz (V. 16.).
Az év folyamán – Megjelenik Valentyin Katajev lírai emlékezése, a *Gyógyír a feledésre* és Anatolij Kuznyecov regénye, a *Babij Jar.*
– Valentyin Raszputyin *Pénzt Marijának* c. kisregényével jelentkezik.
– Bemutatják Gleb Panfilov filmjét, *A tűzön nincs átkelést.*

– Dmitrij Sosztakovics: *Praeludium, Op. 130.* **1967**
– Megjelenik Dmitrij Lihacsov műve, *A régi orosz irodalom poétikája.*
– Szergej Zaligin: *Sósvölgy* c. regénye.
– Elkészül Alekszandr Aszkoldov filmje, *A komisszár.* A Vaszilij Grosszman elbeszélése *(Bergyicsev városa)* alapján forgatott mű csak 1988-ban kerül a közönség elé.
– A leningrádi Gorkij Színház bemutatja Makszim Gorkij *Kispolgárok* c. darabját (rendező: Grigorij Tovsztonogov).

írnak alá; ennek értelmében a Távol-Keleten kitermelt fáért Japán fafeldolgozó technológiát szállít a Szovjetuniónak.
Az év folyamán 310 millió tonna nyersolajat hoznak felszínre. A teljes termelés több mint 70%-át az Urál–Volga terület szolgáltatja. Szovjet geológusok becslése szerint az egész világon 32 millió km²-nyi gáz- és olajmező található, ebből 11 800 000 a SZU területén, legnagyobb részben Nyugat-Szibériában. Máj.-ban tárják fel a Tyumeny környékén lévő készleteket.
– A külkereskedelmi mérleg aktívuma 1 milliárd rubel; a külkereskedelmi forgalom 9–15%-kal bővül 1967-hez képest. A legnagyobb külkereskedelmi partner az NDK, a külkereskedelmi forgalom 16%-ával, a KGST-országok részesedése több mint ⅔, a fejlett tőkés országoké 20%, a fejlődő országoké pedig 12%.
– 7 évvel az USA után megkezdik a SZU-ban az integrált áramkörök sorozatgyártását.

Kultúra **1968**

– Alekszandr Szolzsenyicin, minthogy a hazai kiadók elutasítják újabb művének közlését, külföldön publikálja *Az első kör* c. regényét egy tudósokat dolgoztató különleges lágerről.
– Megjelenik Vaszilij Akszjonov *Álmokkal és túlzásokkal vegyes történet* c. regénye és Vlagyimir Tyendrjakov *A vég* c. kisregénye.
– Megjelenik Jurij Lotman könyve, az *Előadások a strukturális poétikáról.*
– Bemutatják Igor Talankin filmjét, a *Nappali csillagok*at.
– Andrej Szaharov megírja a *„Gondolatok a haladásról, az együttélésről és az intellektuális szabadságról"* c. szamizdatként terjesztett politikai manifesztumát, a hatalom „nyugatos", liberális ellenzékének egyik alapdokumentumát.
– Elbocsátják kutatói állásából Lev Kopeljev irodalomtörténészt, kritikust, miután 1967-ben Szolzsenyicin mellett állt ki, majd a bécsi Tagebuch c. lapban *Lehetséges Sztálin rehabilitációja* c. publikált. (1980-ban az NSZK-ba emigrál.)

Gazdaság **1969**

X. – Határozatban kötelezik a minisztériumokat és a köztársasági kormányokat, hogy 1970-ben 1,7 milliárd rubellel csökkentsék az irányító apparátus költségeit.
XI. – A 3. össz-szövetségi kolhozkongresszus elfogadja a kolhozok új alapszabálytervezetét, amely az ország 36 000 kollektív gazdaságának tevékenységét irányítja. Az új alapszabályzat lehetővé teszi, hogy a kolhozok a téli hónapokban ipari tevékenységet folytassanak. Az alapszabály-tervezetet előzőleg nyilvános vitára bocsátották. Utoljára 1935-ben fogadtak el alapszabályzatot. Felállítják a kolhozok össz-szövetségi érdekvédelmi szervezetét.
XII. – A gazdasági reform az iparvállalatok csaknem 75%-ára terjed ki; innen ered az ipari össztermelés 83, s az iparból származó nyereség 91%-a.
Az év folyamán Hivatalos adatok szerint a költségvetési kiadások 13,2%-át fordítják honvédelmi célokra.
– A szovjet nagykövetség egyik tagja látogatást tesz a Közös Piac vb külkereskedelmi ügyekben illetékes tagjánál. E látogatás az első kapcsolatfelvételt jelenti a SZU hivatalos szervei részéről. A SZU ekkor még nem ismeri el hivatalosan az EGK-t kereskedelmi tömbként.

Kultúra

III. 10–11. – Ülésezik az írók honvédő és hazafias neveléssel foglalkozó tanácskozása, ebben is kifejezésre juttatva a resztalinizáció új politikai rituáléit, ill. a művészeti élet

1969 mind arrogánsabb átpolitizálódását. Az ezt követő másfél évtized gazdag az ilyen típusú tanácskozásokban, az ön-ünneplés rituáléiban.

VII. – Megjelenik az *Aurora* (Hajnal) c. irodalmi folyóirat első száma.
Az év folyamán – Alekszandr Szolzsenyicint kizárják a Szovjet Írószövetségből.

1970 **Politika**

I. 14–15. Moszkvában összeül 28 európai kommunista és munkáspárt értekezlete az európai béke és biztonság kérdéseinek megvitatására.
II. 11. A közgazdász Birman professzor, a Koszigin-féle új gazdasági mechanizmus egyik kidolgozója, úgy foglal állást a Lityeraturnaja Gazetában, hogy a bevezetett intézkedések nem igazolták a reformhoz fűzött reményeket.
III. 20. Megújítják a szovjet–csehszlovák baráti, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt.
VI. A szovjet tudományos elit nyomásának eredményeképpen Zsorez Medvegyev biológus (gerontológus) kiszabadul egy KGB által ellenőrzött elmegyógyintézetből.
VII. Hivatalos ünnepség nélkül felállítják Sztálin gránit mellszobrát a Kreml falánál.
VII. 15. A Legfelsőbb Tanács ülésén elfogadják a módosított Munka Törvénykönyvet, amely elsősorban a munkafegyelem megszilárdítását szolgálja.
VIII. 12. A szovjet külpolitika nyitásának és Willy Brandt „Ostpolitik"-jának eredményeképpen aláírják a szovjet–nyugatnémet szerződést. A szerződésben Lengyelország nyugati határaként az Odera–Neisse vonalat jelölik meg, elfogadják az NDK állami létét, s lemondanak az erőszak alkalmazásáról.
X. 8. Kormányhatározat a számítástechnika meghonosításáról a népgazdaság irányításában.
XI. A kb egy csoportja kísérletet tesz az elakadt desztalinizációs folyamat folytatására: Hruscsovnak a KGB által őrzött emlékiratait tisztázatlan körülmények között az Egyesült Államokba továbbítják.
XII. 27. A Pravda először közöl cikket Brezsnyev háborús tevékenységéről. A Brezsnyev körül kialakuló személyi kultusz első jelei.

Gazdaság

I. – Határozat a nyugat-szibériai olajtermelés 10 éves fejlesztési tervéről. A 70-es évek végéig az innen származó olajtermelést 230–260 millió tonnára, kb. 10-szeresre kívánják növelni.
II. – 20 éves kereskedelmi szerződést írnak alá, az eddigi legnagyobb szovjet–nyugatnémet kereskedelmi megállapodást. A SZU 1972 végétől 0,5 milliárd köbméter, 1978-tól pedig 3 milliárd köbméter földgázt szállít évente az NSZK-ba. Az NSZK cserébe nagy átmérőjű csöveket szállít.

1971 **Politika**

III. Andrej Szaharov fizikus, Roj Medvegyev történész és Valentyij Turcsin matematikus „Nyílt levél Brezsnyevhez, Koszigin hoz és Podgornijhoz" c. memorandumukban a tudományos elit együttműködését kínálják fel az SZKP égisze alatt folytatandó további demokratizáláshoz.
III. 30.–IV. 9. Ülésezik az SZKP XXIV. kongresszusa. A kompromisszumos megoldásként megválasztott Brezsnyev politikai pozíciói jelentősen megerősödnek: ukrajnai, moldáviai és kazahsztáni munkatársai közül Viktor Grisint, Fjodor Kulakovot, Gyinmuhamed Kunajevet és Vlagyimir Scserbickijt juttatja be a pb-be. A kongresszus újra főtitkárrá választja Brezsnyevet. A felszólalók hangsúlyozzák: növelni kell a pártvezetés szerepét a gazdaságban. A megválasztott vezetőség kontrolljának érvényesítése érdekében a kongresszus úgy határoz, hogy 1972. márc.-ig tagkönyvcserét kell végrehajtani.
V. 26–28. Podgornij kairói látogatásakor szovjet–egyiptomi barátsági és együttműködési szerződést írnak alá.
VI. 30. 31 tudós és akadémikus nyílt levélben szólítja fel további demokratizálásra a pártvezetést.
VIII. 2. A szocialista országok pártvezetői találkoznak a Krímben. (A krími találkozókat 1982-ig minden évben megtartják.)
VIII. 9. A Szovjetunió és India 20 évre szóló barátsági és együttműködési szerződést ír alá.
IX. 3. Aláírják a Nyugat-Berlin helyzetét rendező négyhatalmi szerződést. Az okmány a kialakult status quo megőrzése mellett biztosítja az NSZK és Nyugat-Berlin közötti közlekedés feltételeit.
IX. 11. Hruscsov halála: a Pravda rövid hírben tudósít.
XI. 15. A KGST-országok tudományos potenciáljának egyesítése érdekében Moszkvában egyezményt írnak alá közös űrkutatási szervezet és program (Interszputnyik) létrehozásáról.

– Megjelenik Jurij Trifonov *Csere*, Bulat Okudzsava *Szegény Avroszimov* és Jurij Bondarev *Rokonok* c. regénye.

– Bemutatják Szergej Paradzsanov *A gránátalma színe* és Alekszandr Mitta *Ragyogj, ragyogj, csillagom* c. filmjét. **1969**

V. – Az állami tudományos műszaki bizottság mellett felállítják a népgazdaság-irányítási intézetet, melynek feladata a vezető gazdasági káderek képzettségének növelése.
VII. – Kb-határozat az ország ötéves mezőgazdasági fejlesztési programjáról. A mezőgazdasági beruházások értékét 5 év alatt 70%-kal növelik, eredményeként a tervek szerint évi 195 millió tonnára lehet növelni a gabonatermelést. 1965–69 között a gabonatermelés évi átlaga 162 millió tonnára rúgott.
Az év folyamán Teljes önelszámolás alapján dolgozik a szovhozok 50%-a.
– Az év végén 49 000 működő vállalatból 41 000-re terjed ki a gazdaságirányítás új rendszere.
– A mezőgazdasági magántermelés adja a burgonya 65, a zöldség 38, a hús 35, a tej 36 és a tojás 53%-át.
– A munkások és alkalmazottak havi átlagbére 122 rubel.
– A munkáscsaládok kiadásaik 35,7%-át élelmiszerre, 15,5%-át ruhára, cipőre, 0,3%-át fűtésre, világításra, 23,3%-át kulturális és jóléti kiadásokra, 7,9%-át adóra fordítják. A parasztcsaládoknál: 40,4; 15,7; 1,8; 13,6 és 1,3%. Minden második háztartásban van tv és mosógép, és minden harmadikban hűtőszekrény.

– Módosítják a munkatörvénykönyvet a munkafegyelem megszilárdítására. **1970**
– Határozat a számítástechnika fokozottabb alkalmazásáról az irányító szerveknél.

Kultúra

– Alekszandr Szolzsenyicin újabb írásával jelentkezik. A *Rákosok pavilonja* c. mű azonban csak Nyugaton kap nyilvánosságot. Szolzsenyicin egyébként az év irodalmi Nobel-díjasa.
– Megjelenik Jurij Trifonov *Válságban*, Valentyin Raszputyin *Végnapok*, Vaszil Bikov *Az út vége* és Csingiz Ajtmatov *Fehér hajó* c. regénye.
– Alekszandr Vampilov megírja *Vadkacsavadászat*, Alekszej Arbuzov pedig *Az Arbat meséi* c. színművét.
– Bemutatják Grigorij Kozincev filmjét, a *Lear királyt* (zene: Dmitrij Sosztakovics), ill. Gleb Panfilov *Kezdet* c. alkotását.
– A *Venyera–7* eléri a Vénuszt.
– Megjelenik az utóbb világhírt szerző *Tartui Szemiotikai Kör* két vezető alakjának könyve (Jurij Lotman: *A művészetelmélet szemiotikai kutatása* és Borisz Uszpenszkij: *A kompozíció poétikája*).

XII. 30. 1971-ben kb. 15 000 zsidó kap engedélyt a SZU-ból való kivándorlásra. **1971**

Gazdaság

III. – Csökkentik egyes fogyasztási cikkek árát. Az árleszállítás bizonyos cikkeknél 50%-ig terjed.
III. 30.–IV. 9. – Az SZKP XXIV. kongresszusa elfogadja a 9. ötéves terv (1971–75) direktíváit. A terv a fogyasztási cikkek termelésének gyorsabb növekedését irányozza elő (44–48%), mint a termelőeszközök esetében (41–45%). A nemzeti jövedelem 37–40, a bruttó ipari termelés 42–46, a mezőgazdasági termelés 20–22%-os növelését tűzik ki célul.
VII. – Rendelet az ipari termelés tervezésének és gazdasági ösztönzésének tökéletesítéséről. 1972-től a vállalati és egyesülési éves termelési tervekben külön szerepel az új termék kibocsátásának részaránya, aminek évről évre növekednie kell. Az ipari termékek minősítésére 3 fokozatú skálát dolgoztak ki: 1. a kiváló termékek, amelyek paraméterei elérik a hazai, ill. a külföldi színvonalat; 2. a paraméterek a jelenlegi követelményekhez igazodnak; 3. elavult termékek. A hatóságok azon vállalatokat részesítik nagyobb jutalomban, amelyeknek egyre több termékét lehet az 1–2. csoportba sorolni. A minősítés 1–3 évig érvényes.
Az év folyamán A lakosság jobb ellátása érdekében felvetődik az a gondolat, hogy bevezetik a fogyasztási cikkek gyártását olyan üzemekben is, amelyek eddig kizárólag termelőeszközöket gyártottak.
– A hadiipari szektor bruttó termelésének 42%-a polgári célokat szolgál.
– Egy angol felmérés szerint a SZU vasúthálózatának hossza 135 000 km, ami a világ egész vasúthálózatának 10%-a.
– Az állami energiahálózatba a szovhozok 88, a kolhozok 90%-a van bekapcsolva.

1971 **Kultúra**

VI. 29.–VII. 2. – Ülésezik a Szovjet Írószövetség V. kongresszusa. Elfogadják a szövetség új szervezeti szabályzatát.
Az év folyamán – Alekszandr Szolzsenyicin *1914 augusztusa* c. regénye.
– Jurij Trifonov: *Hosszú búcsúzás*, Bulat Okudzsava: *Merszi avagy Sipov kalandjai* és Konsztantyin Szimonov: *Az utolsó nyár* c. írásai.
– Az Egyesült Államokban megjelenik Roj Medvegyev csaknem két évtizednyi kutatásait összegző monográfiája a sztálinizmus eredetéről és következményeiről *Ítéljen a történelem* címmel. (Az ugyancsak Nyugaton

1972 **Politika**

I. 17. Elindítják a „Munkára és a Szovjetunió védelmére kész" elnevezésű félkatonai tömegmozgalmat.
II. 1. A rossz gazdasági eredmények ellensúlyozására szocialista munkaversenyt hirdetnek meg.
II. 23. Moszkvában a SZU, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország és az NDK képviselői interatom néven közös atomkutatási szervezetet hoznak létre.
IV. 10. Moszkvában, Londonban és Washingtonban aláírják a bakteriológiai fegyverek betiltásáról és megsemmisítéséről szóló egyezményt.
V. 19. A kb elfogadja, hogy a párt ideológiai fegyelmének megerősítése érdekében 1973. III. 1-jén tagkönyvcsere kezdődik.
V. 22–30. Richard Nixon amerikai elnök moszkvai látogatásakor aláírja a stratégiai fegyverek korlátozásáról (SALT–I.) s a két állam együttműködéséről szóló egyezményeket.
VII. 19. Anvar Szadat egyiptomi elnök kiutasítja országából a szovjet szakértőket.
VIII. 3. A Legfelsőbb Tanács elnökségének törvényerejű rendelete értelmében a kivándorló szovjet állampolgároknak vissza kell fizetniük a felsőoktatási képzésükre fordított állami költségeket.
XI. 25. Genfben megkezdődnek a SALT–II. tárgyalások.
XII. 6–9. Salvador Allende chilei elnök Moszkvába látogat.
XII. 22. A Pravda közli Brezsnyevnek a SZU fennállásának 50. évfordulója alkalmából elmondott militáns hangvételű beszédét, melyben a főtitkár leszögezi: „Elvtársak, mi nem egy álomországot építünk, ahol a folyók tejjel-mézzel folynak, hanem az emberi történelem legszervezettebb és legiparosodottabb társadalmát."

Gazdaság

I. – Határozat a kiskereskedelem árualapjának és hálózatának bővítéséről a lakosság jobb ellátása érdekében.

1973 **Politika**

I. 27. Párizsban a SZU részvételével aláírják a vietnami háború befejezéséről és a béke helyreállításáról szóló szerződést.
IV. 26. A Kijev nevű első szovjet repülőgéphordozó kifutásával megkezdődik a világtengereken való szovjet katonai jelenlét.
VII. 3–7. Helsinkiben 33 európai ország, valamint az Egyesült Államok és Kanada részvételével megkezdődik az európai biztonsági és együttműködési értekezlet első szakasza.
VIII. 15. Brezsnyev Alma-Atában elmondott beszédében az ázsiai kollektív biztonság jelentőségét hangsúlyozza. A pártfőtitkár Kína politikai elszigetelését célozva, a szovjet nagyberuházásokban való részvétel lehetőségét ajánlja fel japán vállalatoknak.
VIII. 20. A műszaki haladás meggyorsítása érdekében a kb és a kormány határozatot fogad el a találmányok alkalmazásáról.
IX. 14. Brezsnyev háborús tevékenységének színhelyei, Novorosszijszk és Kercs megkapják a Hős Város címet.

Gazdaság

– Az iparirányításban a háromszintű irányítási rendszer válik meghatározóvá. Az alapvető szervezeti láncszemet a termelési egyesülések és kombinátok jelentik, amelyek önálló jogi személyek, és közvetlenül az illetékes minisztériumoknak vannak alárendelve. A háromszintű irányítási rendszerben a termelési egyesülés vagy a kombinát és a minisztérium között ipari egyesülés formájában, össz-szövetségi vagy köztársasági

1974 **Politika**

I. 10. Ellenzéki adatok szerint a SZU-ban a politikai foglyok száma eléri a 10 000-et.
I. 28.–II. 3. Brezsnyev kubai látogatásakor kifejti a hivatalos szovjet álláspontot a világforradalmi folyamat dialektikájáról: a SZU ellenzi a forradalmak exportját, azoknak a helyi viszonyok között kell „megérniük".
IV. hó eleje Szaharov 3500 szavas válaszában kritikát gyakorol Alekszandr Szolzsenyicinnek a szovjet vezetőkhöz intézett levele felett. Szolzsenyicin politikai utópiájában egy

kiadott orosz változat címe: *A történelem ítélőszéke elé*, 1974.)
– Dmitrij Lihacsov közzéteszi *Oroszország kultúrája a reneszánsz hajnalán* c. művét.
– Alekszej German a fogságba eső, majd onnan visszaszökő szovjet katona drámáját viszi filmre. Az *Ellenőrzés az utakon* csaknem 15 évet vár a bemutatóra.

1971

– Felbocsátják az első *Szaljut* űrállomást.
– Gavril Trojepolszkij *Fekete fülű fehér Bim* c. kisregénye.
– Alekszandr Galicsot kizárják a Szovjet Írószövetségből. (1974-ben emigrál.)
– Alfred Snyitke: *Labirintusok* c. balettje.

II. – Határozat a munkafegyelem megszilárdításáról, az alkoholizmus elleni küzdelemről a munkahelyeken.
III. – Határozat a Volga és az Urál folyók fokozott védelméről.
VII. – Kb-határozat az önálló brigádelszámolási rendszer bevezetéséről az építőiparban.
IX. – A Legfelsőbb Tanács törvénye a természet védelméről és a természeti kincsek racionális felhasználásáról.
XII. – Felemelik a minimális munkabéreket.
Az év folyamán 7 évvel az USA után megjelennek a harmadik generációs számítógépek a SZU-ban.
– Katasztrofálisan rossz mezőgazdasági termés az aszály miatt. 2 milliárd dollárért vásárolnak gabonát. Ez a SZU addigi legnagyobb költségvetési deficitjét okozza.

Kultúra

– Andrej Tarkovszkij: *Solaris*.
– Dmitrij Sosztakovics befejezi *XV. szimfóniáját*.

1972

– Elkészül Sztanyiszlav Rosztockij rendezésében a *Csendesek a hajnalok* filmváltozata. Az SZKP XXV. kongresszusán mint követendő jó példára hivatkozik rá Leonyid Brezsnyev beszámolójában.
– A *Venyera–8* automatikus űrállomás leszáll a Vénuszra.
– Alfred Snyitke: *I. szimfónia*.
– Alesz Adamovics: *Hatinyi harangok* c. dokumentumregénye.
– Szergej Zaligin: *Dél-amerikai változat* c. regénye.
– A brezsnyevi korszak legitimációs szükségleteit, s részben már válságát jelzik az ismételten elszaporodó háborús filmek. A születő újmonumentalizmus jellegzetes darabja Jurij Ozerov *Felszabadítás* c. 5 részes filmje.
– Megjelenik Vaszil Bikov elbeszélésgyűjteménye, benne *Az út vége* és *Az obeliszk* c. írásaival.

szinten, középirányító szervet hoznak létre.
– Megkezdődnek a szovjet kőolajszállítások az NSZK-ba.
– Határozat arról, hogy 1975-ig az összes szovhozban és mezőgazdasági állami vállalatnál be kell vezetni a teljes gazdasági önelszámolás rendszerét.
– Az amerikai kongresszus elutasítja a legnagyobb kedvezmény elvének megadását a SZU számára.

Kultúra

I. – Ismét megindul a *Lityeraturnoje obozrenyije* (Irodalmi Szemle) c. folyóirat.
IV. – Megjelenik Vaszilij Suksin *Vörös kányafa* c. kisregénye.
IV. 11. – A Taganka Színház bemutatja Jurij Ljubimov rendezésében a Puskin emlékének szentelt *„Elvtárs, higyj..."* c. darabot.

1973

Az év folyamán – Megjelenik Konsztantyin Szimonov *Húsz nap háború nélkül* c. kisregénye, Valentyin Katajev *Széttört élet avagy Oberon varázskürtje* c. regénye és Alekszandr Vampilov *Múlt nyáron, Csulimszkban* c. színműve.
– Andrej Szinyavszkij (Abram Terc) miután kiszabadul 6 évig tartó fogságából, emigrál.
– Párizsban megjelenik Alekszandr Szolzsenyicin *Gulag-szigetcsoport* c. történelmi szociográfiája a szovjet lágerekről, amely a 70-es évek közgondolkodására nagy hatást gyakorol.
– Jurij Trifonov *„Türelmetlenség"* c. ír regényt a múlt századi Népakarat csoport terroristáiról.

diktatórikus, elzárkózó, pánszláv és vallásos értékekre támaszkodó antitechnicista Oroszország képét vázolja fel, amit Szaharov az európai liberalizmus nevében elutasít.
VI. 16. Megválasztják a Legfelsőbb Tanács tagjait. A választásra jogosult állampolgárok 99,98%-a adja le voksát, s a hivatalos jelöltek a szavazatok 99,79%-át kapják.
VI. 19. Zsukov marsall halála.
VII. 8. Kb-határozat a már az 50-es években is épülő (3200 km hosszú) Bajkál–Amúr vasútvonal (BAM) telepítéséről.

1974

1974 **XI. 23–24.** Brezsnyev főtitkár és Gerald Ford amerikai elnök Vlagyivosztokban megállapodnak a SALT–II. szerződés alapelveiről.
XII. 20. Az Egyesült Államok kongresszusa a politikai ellenzék üldözése és a zsidók kivándorlásának korlátozása miatt diszkriminatív kereskedelmi törvényt fogad el a SZU-val szemben.

Gazdaság

– A nem-feketeföldi övezet fejlesztési programjának beindítása a mezőgazdasági termelés feltételeinek megjavítására, a terület településhálózatának és infrastruktúrájának fejlesztésére. Az orosz lakosság mintegy 40%-a él e területeken.
– Jelentősen felemelik az alacsony jövedelmű, többgyermekes családok családi pótlékát és az egyéb kedvezmények összegét.
– A munkáscsaládok kiadásaik 33,5%-át élelmiszerre, 15,3%-át ruházatra, cipőre, 0,2%-át fűtésre, világításra, 23,0%-át kulturális és jóléti szolgáltatásokra, 8,4%-át pedig adóra fordítják. A parasztcsaládoknál e kiadások: 37,2; 15,4; 1,7; 15,1 és 1,2%.
– A vasútvonalak hossza 137 500 km (ebből 38 100 km villamosított). Kb-határozat a 3200 km hosszú, már az 1950-es években is épülő BAM (Bajkál–Amur vasútvonal) megépítéséről.
– A nyugati tőzsdéken a SZU az év folyamán 1,2 milliárd dollár értékű aranyat ad el.

1975 **Politika**

I. 3.–II. 14. Mindössze 1250 szovjetunióbeli zsidónak engedélyezik a kivándorlást. (1973-ban 35 000-en hagyták el az országot.)
IV. 16. Brezsnyevnek közel 10 évi rivalizálás után sikerül eltávolítania a pb-ből a befolyásos Seljepint.
V. 9. Brezsnyev megerősödött pozíciójának jeleként megkapja a korábban csak katonáknak adományozott Marsall Csillag kitüntetést.
VII. 15–24. Szojuz–Apolló közös szovjet–amerikai űrrepülés.
VII. 1. Helsinkiben aláírják az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányát.
X. 28. Andrej Szaharov Nobel-békedíjat kap. A hatóságok megtagadják tőle az útlevelet, így nem veheti át Oslóban a díjat. A Trud X. 29-i száma Szaharovot „júdásnak", nézeteit pedig „politikai pornográfiának" minősíti.
XII. 1. A kb-plénumon Brezsnyev rendkívül kritikus hangnemben bírálja a szovjet gazdaságirányítás fogyatékosságait.
XII. 10. A SZU és Afganisztán meghosszabbítják az 1931-ben aláírt semlegességi és megnemtámadási egyezményt.
XII. 15. A külföldön élő honfitársakkal fenntartott kulturális kapcsolatok központi szervezésének céljából megalakul a Rogyina (Haza) Társaság.
XII. 29. A Pravda a Helsinki utáni várakozásokat lehűtve élesen elutasítja „a nyugati értelemben vett pluralizmust".

Gazdaság

– Amerikai számítások szerint az évi átlagos népességszaporulat 0,9%, s a lakosság 61%-a városban él. A GNP nagysága 649 milliárd dollár, az éves növekedés 5,3%. A GNP 17%-a a mezőgazdaságból, 64%-a az iparból, 19%-a a szolgáltatások területéről származik. A munkaképes korú lakosság (126,6 millió ember) 22,8%-a a mezőgazdaságban, 38%-a az iparban, 38,2%-a a szolgáltatási szférában dolgozik.
– A magángazdaságok részesedése a vetésterületből 3%, ugyanakkor ők szolgáltat-

1976 **Politika**

II. 24.–III. 5. Az SZKP XXV. kongresszusa. Alekszandr Seljepin, Gennagyij Voronov és Pjotr Seleszt, a főtitkár lehetséges vetélytársai távozni kényszerülnek a kb-ból, akárcsak a 80 éves Anasztaz Mikojan. Személyi változások: Grigorij Romanov és Dmitrij Usztyinov póttagból teljes jogú pb-tagokká lesznek, Gejdar Alijev azerbajdzsáni KGB-elnök, majd első titkár a pb póttagja, a Brezsnyev legközelebbi munkatársaiként ismert Konsztantyin Csernyenkót és Mihail Zimjanyint kb-titkárokká választják. A kongresszus a korábbi gazdaságpolitika folytatását fogadja el, a külpolitikai állásfoglalásokat a Kína-ellenesség és a szocialista országok szoros cselekvési egységét szolgáló proletár internacionalizmus jellemzi. Az egész kongresszusra a Brezsnyev személye körüli kultusz nyomja rá bélyegét.
III. 14. Egyiptom felmondja a SZU-val kötött 1971-es barátsági és együttműködési szerződést.
IV. 26. Grecsko marsall, honvédelmi miniszter halála.
IV. 29. Dmitrij Usztyinov, az új honvédelmi miniszter a hadiipar irányításából jön.
V. 8. A Legfelsőbb Tanács elnöksége marsalli rangot adományoz Brezsnyevnek. A kö-

Kultúra

II. 13. – Alekszandr Szolzsenyicint a külföldön kiadott *Gulag-szigetcsoport* c. művéért kitoloncolják a Szovjetunióból és megfosztják szovjet állampolgárságától.
IV. 16. – A Taganka Színház Jurij Ljubimov rendezésében bemutatja Fjodor Abramov színművét, a *Falovakat*.
IV. 22. – A leningrádi Gorkij Drámai Színház bemutatja Vaszilij Suksin *Energikus emberek* c. komédiáját (rendező: Grigorij Tovsztogonov).
Az év folyamán– Andrej Tarkovszkij *Tükör*, Vaszilij Suksin *Vörös kányafa* és Andrej Mihalkov-Koncsalovszkij *Szerelmesek románca* c. filmjét forgatja.

1974

– Az év irodalmi terméséből kiemelkedik Valentyin Raszputyin *Élj és emlékezz* c. kisregénye és Vaszilij Suksin *Jöttem, hogy szabadságot hozzak* c. műve.
– Dmitrij Sosztakovics: *XIV. szimfónia*.
– Alesz Adamovics, Janka Bril, Kladzimir Koleszník: *Égő falvak* c. dokumentumregénye.
– Jaan Kross: *Menny-kő* c. regénye.
– Grigorij Baklanov: *Barátok* c. regénye.
– Larisza Sepityko *Kálvária* c. forgat filmet Vaszil Bikov kisregénye alapján.
– Az újmonumentalizmus jegyében készül Mihail Jersov *Blokád* c. filmje (I–IV. rész).
– Emigrál Msztyiszlav Rosztropovics, a világ egyik legjelesebb gordonkaművésze.

---

ják a burgonya 59, a zöldség 34, a hús 31, a tej 31 és a tojás 39%-át.
– A nyugati importban a gépek és berendezések aránya 32%, a mezőgazdasági termékeké 27%.
– Az olajtermelés 491 millió tonnára nő.
– A kitermelő ágazatok aránya az összes ipari beruházásokon belül 33%.
– A munkások és alkalmazottak havi átlagbére 146 rubel.
– 1971–75 között a nemzeti jövedelem évi átlagos növekedési üteme 5,7%.
– Amerikai becslések szerint a SZU honvédelmi kiadásai 103 800 millió dollárra rúgnak. (A közzétett honvédelmi kiadásokhoz hozzáadják a kutatásra fordított kiadások 75%-át.)
– Az évtized legrosszabb gabonatermését, 140 millió tonnát takarítanak be.

Kultúra

– Megjelenik Jurij Trifonov *A másik élet*, Jurij Bondarev *A part*, Vaszilij Suksin *Harmadik kakasszóra*, Csingiz Ajtmatov *Korai darvak* c. kötete.

1975

– Alekszandr Gelman *Egy pb-ülés jegyzőkönyve* c. darabja.
– Elkészül Alekszej German *Húsz nap háború nélkül* és Szergej Szolovjov *Száz nap a gyermekkor után* c. filmje.
– Alfred Snyitke *Requiem*, Rogyion Scsedrin *Holt lelkek* c. operája.
– Szergej Zaligin: *Az erdőbizottság* c. regénye.
– Szergej Bondarcsuk: *A hazáért harcoltak* c. készít filmet.
– Jurij Nornstejn elkészíti a *Süni a ködben* c. rajzfilmjét.
– Megjelenik Alekszandr Csakovszkij *Blokád* c. regényének utolsó, 5. kötete.
– Az év Nobel-békedíjasa: Andrej Szaharov.
– Nobel-díjat kap Leonyid Kantorovics a gazdasági erőforrások optimális felhasználása elméletének kidolgozásában végzett munkájáért.
– Szovjet–amerikai közös űrprogramot bonyolítanak le.

---

vetkező napon felavatják Brezsnyev mellszobrát szülővárosában, Dnyeprodzerzsinszkben. Ez Sztálin halála óta az első élő vezetőt megörökítő szobor.
V. 15. A hatóságok törvénytelennek nyilvánítják a helsinki egyezmény betartását ellenőrző szovjet polgárjogi csoportokat.
V. 28. A kb határozatot fogad el az ún. agráripari kombinátok elterjesztéséről. Brezsnyev politikai „hátországában", Moldáviában már 10 éve kísérleteznek a kombinátokkal.
VI. 29–30. Berlinben 29 európai kommunista és munkáspárt értekezletén elfogadják „Az európai békéért, biztonságért, együttműködésért és társadalmi haladásért" c. dokumentumot. Az értekezlet erőteljesen hangsúlyozza az egyes szocialista országok szuverenitását meghatározó proletár internacionalizmus elvét.
IX. 3. Koszigin kormányfő helyettese Brezsnyev dnyepropetrovszki munkatársa, Nyikolaj Tyihonov.
X. 7–13. Agostino Neto angolai elnök Moszkvában 20 évre szóló barátsági és segítségnyújtási szerződést ír alá a SZU-val.
XI. 30. Meghal Ivan Jakubovszkij marsall, a VSZ egyesített fegyveres erőinek főparancsnoka.

1976

1976 Gazdaság

I. – Kormányhatározat a Fekete- és az Azovi-tenger medencéjének környezetvédelméről. Megtiltják a salakanyagok és szennyvizek tengerbe bocsátását.
II. 24.–III. 5. – Az SZKP XXV. kongresszusa elfogadja a 10. ötéves terv (1976–80) – „a hatékonyság és a minőség ötéves terve" – irányelveit. A terv az A szektor 38–42, a B szektor 30–32%-os növekedését tűzi ki célul, s a nemzeti jövedelem 24–28, a bruttó ipari termelés 35–39, a mezőgazdasági termelés 14–17%-os növelését irányozza elő.
V. – Kb-határozat az agrár-ipari egyesülések rendszerének elterjesztéséről.
– Szovjet–nyugatnémet megállapodás arról, hogy a Szibériából Nyugat-Európába irányuló gázszállítások céljára épülő gázvezetékhez nyugatnémet cégek szállítanak kompresszorállomásokat.
XII. – Felemelik 31 millió dolgozó munkabérét.
Az év folyamán Kiemelkedően eredményes

1977 Politika

I. 9. A VSZ egyesített fegyveres erőinek új főparancsnoka Viktor Kulikov marsall.
I. 10. A lassú gazdasági növekedésre való tekintettel a kb, a minisztertanács, a szakszervezetek központi tanácsa és a Komszomol közös határozatban hív fel munkaversenyre, melynek nyomán országos kampány indul.
V. 24. A kb plénuma elfogadja a SZU új alkotmányának és himnuszának tervezetét. Az alkotmány szövegét VI. 4-én „társadalmi vitára" bocsátják.
VI. 16. Grigorij Romanov pb-tag aktív közreműködésével a Legfelsőbb Tanács vezetéséből távozó Nyikolaj Podgornijt a pb-ből is eltávolítják. A Legfelsőbb Tanács elnökségének új elnökévé Brezsnyevet választják, aki a SZU történetében először összpontosítja egy kézben a pártfőtitkári, az államfői és a főparancsnoki tisztségeket.
X. 7. A Legfelsőbb Tanács ülésén elfogadják a SZU új alkotmányát. (A sztálini alkotmányt 1936-ban fogadták el, ezt Hruscsov 1959-ben módosította.) Az alkotmánymódosítást már 1964-es megválasztásakor legfontosabb feladatai között említette Brezsnyev. Az új alkotmány 3 ideológiai elem megjelenésével módosul: kialakult az „össznépi állam"; a nemzetközi erőviszonyok a szocializmus javára változtak meg; a SZU belépett „a kommunizmus építésének szakaszába". Az új alkotmány politikai szerkezete változatlan, de garantálja a személyi tulajdont és a háztáji földeket.
XII. A SZU-ban őrizetbe vett Vlagyimir Bukovszkij polgárjogi aktivistát és a Chilében bebörtönzött Luis Corvalán kommunista vezetőt kicserélik.
XII. 19. Brezsnyev 70. születésnapján a Pravda méltató cikke Sztálin halála óta először használja újra a vozsgy (vezér) szót.

Gazdaság

– A gazdasági vezetők képzésére és továbbképzésére létrehozzák a Szovjetunió Népgazdasági Akadémiáját.

1978 Politika

I–IV. A köztársasági alkotmányok kidolgozása.
I. 14. A kb, a kormány, a szakszervezetek központi tanácsa és a Komszomol munkaversenyt hirdet a termelés hatékonyságának és minőségének javítása érdekében.
IV. 14. Tbilisziben tömegtüntetések kezdődnek, mert a köztársaság új alkotmánytervezetéből kihagyják a grúzra mint államnyelvre történő utalást. A kaukázusi nyugtalanságok miatt Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán alkotmánytervezetét módosítják, s a nemzeti nyelveket ismételten államnyelvvé teszik.
IV. 27. Az afganisztáni hatalmi harc során a népfronttaktikát képviselő Nur Muhamed Taraki eltávolítja és prágai nagykövetté nevezi ki a diktatórikus megoldás mellett sikra szálló Babrak Karmalt.
VII. 3–4. A kb plénuma a szovjet agrárpolitika 1965 óta legátfogóbb elemzését adja. A kritika hatására 10-nél több kormányrendelet születik a mezőgazdaság fejlesztéséről.
X. 21. Mikojan halála.
XI. 27. A kb plénuma személyi kérdésekről dönt: a párt káderpolitikáját meghatározó Konsztantyin Csernyenko teljes jogú pb-tag lesz, Nyikolaj Tyihonovot és Eduard Sevardnadzét pedig a pb póttagjaivá választják.
XII. 5. Taraki afgán miniszterelnök barátsági és együttműködési szerződést ír alá Moszkvában.

Gazdaság

III. – A benzin, kávé, csokoládé, arany és az autójavítás árának átlagosan 200%-os emelése.

évet zárnak a gabonatermelés szempontjából, az eredmény 223,8 millió tonna.
– 4 évvel az USA után a SZU-ban is megkezdik a mikroprocesszorok sorozatgyártását.

Kultúra

VI. 21–25. – A Szovjet Írószövetség VI. kongresszusát tartja.
Az év folyamán – Viktor Asztafjev: *A halkirály* c. elbeszélésfüzére.
– Alekszandr Gelman: *Visszajelzés* c. színműve.
– Valentyin Raszputyin: *Isten veled, Matyora* c. regénye. **1976**
– Emigrál Ernszt Nyeizvesztnij, a kiváló szobrász. 1971-ben ő készítette el Hruscsov fekete-fehér síremlékét.
– A Taganka Színház Grand Prix-t nyer a belgrádi fesztiválon.
– Megjelenik Jurij Trifonov *Ház a rakparton*, Andrej Bitov *Az ember napjai* és Bulat Okudzsava *Dilettánsok utazása* c. regénye.
– Bemutatják Nyikita Mihalkov *A szerelem rabja* c. filmjét.

– A BAM első, 400 km hosszú szakaszát összekötik a transzszibériai vasút vonalával.
– A SZU GNP-je eléri az USA-é 60%-át.
– A szovjet mezőgazdasági termelés az amerikai mezőgazdasági termelés 80%-a.
– A SZU részaránya a világ ipari termelésében kb. 20%.

Kultúra

VII. – Megjelenik a *Daugava* lett irodalmi folyóirat első száma.
IX. 30. – A leningrádi Gorkij Drámai Színház Mihail Solohov *Csendes Don* c. regénye alapján készült színművet mutat be (rendező: Grigorij Tovsztonogov).
Az év folyamán – A *Novij mir* közli Alesz Adamovics és Danyiil Granyin regényét, *Fejezetek a blokád könyvéből.* (A 2. részt 1981-ben.)
– Az 1944-től bevezetett állami himnusz (szöveg: Szergej Mihalkov és El-Regisztán, zene: Alekszandr Alekszandrov) szövegét átszerkesztik: kimarad belőle a Sztálint dicsőítő sor. **1977**
– A Taganka Színház a francia újságírók különdíját kapja az év legjobb vendégszereplőéért.
– A Taganka Színház nagy nehézségek árán viszi színpadra Mihail Bulgakov *A Mester és Margaritá*-ját.
– Bella Ahmadulina *Gyertya* c. ad ki verseskötetet.
– Külföldi számüzetésében meghal Alekszandr Galics, a 60-as években jelentkező „költő-bárd" nemzedék Bulat Okudzsava és Vlagyimir Viszockij melletti legnagyobb alakja.
– Csingiz Ajtmatov kisregénye *(A tengerparton futó tarka kutya.)*
– Megjelenik a kiváló abház iró, Fazil Iszkander regénye, a *Szandro Csegemből.* (A moszkvai kiadás azonban nem teljes.)
– Bemutatják Andrej Tarkovszkij filmjét, az Arkagyij és Borisz Sztrugackij fantasztikus regénye alapján forgatott *Sztalkert.*
– Nyikita Mihalkov *Etűdök gépzongorára* c. készít filmet Csehov Platonovja alapján.

VII. – Kb-plénum a mezőgazdaságról: a háztáji gazdálkodás ösztönzésének megfogalmazása. 1965 óta itt hangzik el a legátfogóbb elemzés a mezőgazdaságról.
XII. – Lehetővé teszik, hogy a vállalatok és intézmények kiegészítő gazdaságokat hozzanak létre, s az ezekben előállított termékeket saját dolgozóik ellátására használják fel.
– Határozat a tervező és előkészítő munkálatok megkezdéséről annak érdekében, hogy egyes észak-szibériai folyókat átterelj enek az ország déli területeire.
Az év folyamán Nyugati források szerint a SZU fegyvereladásból származó keményvaluta-bevétele 1978-ban 1,6 milliárd dollár.
– 1974–78 között a gabona- és élelmiszervásárlásra fordított összeg átlagosan 2-3 milliárd dollár évente.
– Még az 1976-os rekordszintet is meghaladó, 237,4 millió tonnás gabonatermés.
– A keménydevizáért vásárolt gépek és berendezések értéke 5 milliárd dollárra nő (1970: 900 millió dollár). **1978**

Kultúra

– Nyugaton jelenik meg Andrej Bitov regénye, a *Puskin-ház.*
– A szovjet zsidóság II. világháborús életét és drámáját dolgozza fel Anatolij Ribakov regénye, *A nehéz homok.*
– A *Druzsba narodov* (Népek barátsága) c. folyóirat közli Nodar Dumbadze kisregényét, *Az örökkévalóság törvényét* és Jurij Trifonov *Öregjét.*
– Megjelenik a kiváló észt iró, Jan Kross regénye, *A cár őrültje.*
– Viktor Asztafjev *Végtisztesség* c. kötete.
– Megjelenik a *Metropol* c. irodalmi almanach, amelynek létrehozásában olyan kiváló

1978 költők és írók működnek közre, mint Bella Ahmadulina, Andrej Bitov, Fazil Iszkander, Vlagyimir Viszockij és Vaszilij Akszjonov. A szamizdatként született *Metropol*, amelyet utóbb az USA-ban is kiadnak, a korszak egyik legfontosabb irodalmi eseménye, s szinte azonnal kiváltja az irodalom bürokratáinak támadását.

1979 **Politika**

I. 17–24. Az országos népszámlálás adatai szerint a SZU lakossága 262 440 000.
I. 31. A kb és a minisztertanács határozata a mezőgazdaság villamosításának meggyorsításáról.
IV. 20. Brezsnyev egyre rosszabbodó egészségi állapota miatt nem vesz részt a Lenin-évforduló ünnepségein.
V. 5. A zsidók kivándorlása rekordszintet ér el, s a nyugati szakértők előrejelzései az év végéig több mint 50 000 kivándorlóval számolnak. A kivándorlás ideiglenes liberalizálását a SALT–II. aláírásának és a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megszerzésének szándéka magyarázza.
VI. 15–18. Brezsnyev főtitkár és Jimmy Carter amerikai elnök Bécsben aláírják a SALT–II. megállapodást.
IX. 17. Afganisztánban a szovjetbarát Taraki pártvezetőt puccs során megölik, helyére a volt miniszterelnök, a nacionalista Hafizullah Amin lép.
X. 19. A SZU és Nicaragua felveszi a diplomáciai kapcsolatot.
XI. 27. A kb plénuma gazdasági kérdésekkel foglalkozik; az ülés során Tyihonov miniszterelnök-helyettest a pb teljes jogú tagjává, Mihail Gorbacsovot, a kb mezőgazdaságért felelős titkárát pedig a pb póttagjává választják.
XII. 5. A szovjet külügyminisztérium jegyzékben tiltakozik a NATO-nál az amerikai közepes hatótávolságú rakéták tervezett nyugat-európai telepítése ellen. – Az amerikai Pershing–2 rakéták felállításának bejelentését a 70-es évek közepétől folyó szovjet rakétaprogram váltja ki. A Szovjetunió ugyanis több mint 300 db SS–20-as típusú közepes hatótávolságú rakétát telepített területének európai részén.
XII. 13. A kb és a minisztertanács közös felhívást tesz közzé a munkafegyelem erősítéséről és a munkaerő-vándorlás csökkentéséről. A tartósan egy helyben dolgozókat anyagi és erkölcsi jutalomban részesítik.
XII. 26–27. A szovjet beavatkozással lefolytatott afganisztáni hatalmi harcban életét veszti Amin. Afganisztán új miniszterelnöke és pártfőtitkára, Babrak Karmal kérésére a szovjet csapatok bevonulnak Afganisztánba.

Gazdaság

– Júl.-ban elfogadják az 1965 óta első jelentős mechanizmusfejlesztési határozatot.

1980 **Politika**

I. 3. Carter amerikai elnök az afgán beavatkozásra hivatkozva elhalasztja a SALT–II. ratifikálását, kereskedelmi embargót hirdet, s kilátásba helyezi a moszkvai olimpia bojkottját.
I. 22. Szaharov fizikust, polgárjogi aktivistát Gorkijba száműzik.
III. 13–14. Szovjet–afgán egyezmény a szovjet csapatok afganisztáni állomásoztatásáról.
V. 21. A kb felhívja a figyelmet, hogy az olajipar nem teljesíti tervfeladatait.
V. 27. A szovjet vezetés felismeri a fegyverexportban rejlő lehetőségeket; az Indiával aláírt egyezmény értelmében szovjet segítséggel korszerűsítik az indiai hadsereget.
VII. 11. Az amerikai korlátozásokat megkerülve Argentína 22,5 millió tonna gabonát ad el a Szovjetuniónak.
VII. 19.–VIII. 5. A XXII. olimpia 81 ország „csonka" versenyeként zajlik Moszkvában.
X. 23. Az afganisztáni bevonulást ellenző Koszigin – betegségére hivatkozva – lemond kormányfői tisztségéről. Utódja Nyikolaj Tyihonov.
X. 30. Stanisław Kania, a LEMP KB új első titkára Moszkvába látogat.
XII. 5. Az európai szocialista országok párt- és állami vezetői Moszkvában tanácskoznak a nemzetközi helyzetről. Különös hangsúlyt kap a Szolidaritás létrejöttével összetetté vált lengyelországi helyzet.
XII. 16. Koszigin halála.
XII. Lelassul a zsidók kivándorlása: míg 1979-ben több mint 50 000 zsidó vándorolt ki, addig 1980-ban csak 21 471-en hagyhatták el a SZU-t.

Gazdaság

– A kb határozata szerint növelni kell a számítógépek és robotok szerepét a népgazdaságban.
– 1976–80 között a nemzeti jövedelem évi növekedése 3,6%-ra esett vissza. (Amerikai szakértők ezt az adatot kétségbe vonják, s becslésük szerint csupán 2,5% körül volt a növekedés üteme. A GNP nagyságát 1980-ban 1212 millió dollárra teszik.)

– I. Grekova: *A tanszék* c. regénye.
– Bemutatják Jurij Ozerov újabb háborús filmjét, *A szabadság katonái*t.

– Nobel-díjat kap Pjotr Kapica, az alacsony hőmérsékletek fizikája területén tett alapvető felfedezéseiért. **1978**

A főbb pontok: 1. 5 évre stabil szabályozók kidolgozása; 2. a gazdasági szerződések termelésszervező szerepének hangsúlyozása; 3. a választéki tervszerződések felértékelése; 4. a vállalati gazdálkodás fő sikermutatója a normatív tiszta termék. Az iparban a központilag jóváhagyott mutatók száma 23.
– Engedélyezik, sőt ösztönzik a nyugdíjasok munkavállalását.
– Határozat arról, hogy állami hitelből csak azon beruházások részesülhetnek, amelyeknél a hitel a beindulást követő 5 év alatt megtérül.
– Amerikai becslések szerint a GNP nagysága 1082 milliárd dollár, a növekedése pedig 1%. A GNP 17%-a a mezőgazdaságból, 62%-a az iparból, 21%-a a szolgáltatásokból származik. Az aktív népesség 17%-a a mezőgazdaságban, 47%-a az iparban, 36%-a pedig a szolgáltatásokban dolgozik.
– Az Economist c. hetilap számításai szerint 1000 dollár értékű GNP megtermeléséhez a SZU-ban 1490 kg szénegyenérték-energiára van szükség (Magyarország: 1058 kg; NSZK: 565 kg; Svájc: 371 kg).
– A mezőgazdasági termelés az előző évekhez képest 3,1%-kal visszaesik.

Kultúra **1979**

II. 20. – Az írószövetség moszkvai szervezete a szamizdatként terjedő *Metropol* irodalmi almanach ügyét tárgyalja. Feliksz Kuznyecov, a szervezet első titkára a vita eredményét összefoglalva kijelenti: a gyűjteményt alacsony művészi színvonal jellemzi.
IV. 21. – Leonyid Brezsnyev irodalmi Lenin-díjat kap a *Kisföld*, az *Újjászületés* és a *Szűzföld* c. brosúráiért.
Az év folyamán – Bemutatják Tengiz Abuladze *A kívánság fája*, Nyikita Mihalkov *Őt este* és Georgij Danyelija *Őszi maraton* c. filmjét.
– Alekszandr Gelman újabb termelési tematikájú színművének címe: *Mi alulirottak*.
– Jan Kross *Három járvány között* c. regénytetralógiája.
– Jurij Nornstein *Mesék meséje* c. rajzfilmje.
– Vaszilij Akszjonov emigrál. A brezsnyevi korszakban ez nem egyedülálló. A rendszer kulturális ellenzéke vagy önkéntesen menekül a szellemi élet szabadságát elfojtó repressziók elől, vagy – Szolzsenyicin kitoloncolása után – a kényszerszáműzetés elszenvedője lesz.

– Ugyancsak amerikai becslések szerint a magánkisipari és szolgáltató tevékenység aránya a nemzeti jövedelem termelésében 18%, míg a nemzeti jövedelem növekedéséhez való hozzájárulása 0,53%.
– 1976–80 között a háztájik részaránya a mezőgazdasági termelésben meghaladja a 25%-ot. A magántermelés állítja elő a burgonya 64, a zöldség 33, a hús 31, a tej 30 és a tojás 32%-át.
– A szovjet költségvetés szerint a védelmi kiadások aránya 5,8%-ra csökken. (Nyugati források azonban ezt a GNP 13%-ára becsülik.)
– A tv-készülékeket, rádiókat, videókat és fényképezőgépeket teljes egészében a honvédelmi ipari minisztériumok bocsátják ki. A magnók 90%-a, a villamosok 60%-a, a személygépkocsik 10%-a szintén a honvédelmi ipar vállalatától származik.
– A nyugati importban a gépek és berendezések aránya 23%-ra csökkent, miközben a mezőgazdasági termékeké 34%-ra nőtt. 1980-ban 9 milliárd dollárt fordítanak gabona- és élelmiszerimportra.

Kultúra **1980**

VII. 25. – Vlagyimir Viszockij halála.
Az év folyamán – A *Druzsba narodov* közli Otar Csiladze regényét, a *Bárki, aki rámtalál...*-t és Szergej Zaligin művét, a *Vihar után*t.
- Csingiz Ajtmatov: *Egy évszázadnál hosszabb ez a nap*.
– Megjelenik Alesz Adamovics kisregénye, a *Büntetőosztagosok*.
– Nyikita Mihalkov *Néhány nap Ilja Iljics Oblomov életéből* c. forgat filmet Gribojedov regénye alapján.
– Bemutatják Vlagyimir Menysov *Moszkva nem hisz a könnyeknek* c. utóbb Oscar-díjat nyert kommersz filmjét.
– Megjelenik Danyiil Granyin: *A kép* c., és Jurij Bondarev: *Választás* c. regénye.
– Az író Vlagyimir Vojnovics emigrál.
– Bemutatják Andrej Mihalkov-Koncsalovszkij filmjét, a *Szibériádát* (I–IV.).
– Szergej Zaligin: *Fesztivál* c. kisregénye.
– A varsói színházi világtalálkozón a Taganka Színház első díjat nyer.

1981 **Politika**

II. 23.–III. 9. Ülésezik az SZKP XXVI. kongresszusa, amely 50 év óta először alig jár személycserékkel a kb újraválasztásakor, és semmilyen személyi változást nem eszközol a pb-ben és a kb-titkárság összetételében. A kongresszus menetére a lengyel válság, az eurokommunista vita, az ellentétek kelet–nyugati kapcsolatok és az akuttá vált belső ellátási gondok nyomják rá bélyegüket. Brezsnyev fia, és Brezsnyev veje, Jurij Csurbanov a kb póttagjai lesznek, sógora, Szemjon Cvigun és dnyepropetrovszki munkatársa, a KGB elnökhelyettese, Viktor Csebrikov teljes jogú kb-tagok. A gazdasági témájú beszédek során a kazah, üzbég és türkmén első titkárok sürgetik a szibériai folyók délre terelésének megkezdését. Az ideológiai érvrendszert továbbra is a megvalósult „fejlett szocializmus" tézise határozza meg. A kongresszus az 1986-os XXVII. pártkongresszusra előirányozza az SZKP 1961-es hruscsovi pártprogramjának felulvizsgálatát.

VI. 12. Az SZKP KB levelet intéz a LEMP KB-hoz, melyben aggodalmát fejezi ki a lengyel politikai helyzet miatt.

IX. 19. A kormány újabb központi áremeléseket jelent be.

X. 5. A kormány határozatot hoz a magánerős lakásépítés támogatásáról.

XI. 16. Kb-plénum a mezőgazdaságról: az ismétlődő rossz termések miatt a pártvezetés korrekcióra kényszerül, a mezőgazdasági döntéshozatal decentralizálását és a háztáji gazdaságok rendszerének fejlesztését indítványozzák.

XI. 22. Szaharov és felesége, Jelena Bonner 17 napos éhségsztrájkba kezd, amivel lehetővé teszik egy közeli rokonuk kivándorlását.

XII. Az Afganisztánban állomásozó szovjet csapatok létszámát 85 000-ről 110 000-re növelik.

XII. 12–13. Lengyelországban szükségállapotot jelent be az ország irányítását átvevő Wojciech Jaruzelski tábornok. A katonai hatalomátvétel kidolgozásában – állítólag – részt vesz a Lengyelországban tartózkodó Viktor Kulikov marsall is.

Gazdaság

– Újabb háztájipártoló intézkedések. Felemelik a szerződéses állattartás felső határát; a társadalmi szektor üzemei kötelesek átadni a magántermelőknek az általuk nem használt földeket takarmánytermesztésre. A nagyüzemek a kistermelőktől felvásárolt termékekkel saját tervteljesítésüket növelhetik.

1982 **Politika**

I. 11. A NATO külügyminiszteri tanácsa szankciókat léptet életbe Lengyelország és a SZU ellen. Az intézkedéseket a lengyelországi szükségállapot bevezetésével indokolják.

I. 25. Meghal az SZKP ideológiai vezetője, Mihail Szuszlov. Brezsnyev képtelennek bizonyul a temetési beszéd megtartására, ami a külföldi megfigyelők számára is egyértelműen jelzi, hogy egészségi állapota kritikus pontjára érkezett.

V. 4–9. Daniel Ortega nicaraguai államfő hivatalos látogatást tesz a SZU-ban.

V. 24. A kb plénuma elfogadja a SZU élelmiszergondjait megoldani hivatott hosszú távú élelmiszerprogramot, amely a mezőgazdasági termelőalapok másfélszeres növekedését irányozza elő 1990-ig. Az ülés személyi kérdésekről is dönt: Szuszlov ideológiai titkári helyére Jurij Andropovot, a KGB elnökét nevezik ki.

VI. 10. Az élelmiszerprogram irányítására a Minisztertanács Elnökségének Agráripari Bizottsága névvel több ágazat tevékenységét összehangoló csúcsszervet hoznak létre.

VI. 18. Ronald Reagan amerikai elnök embargót rendel el az olaj- és gázipari technológia SZU-ba irányuló szállítására. A korlátozás az amerikai leányvállalatokra, ill. az eladott licencekre is vonatkozik. Az embargó azt a Nyugat-Európa felé irányuló szovjet nyersanyagexportot nehezíti meg, amely kulcsfontosságú a szovjet költségvetési hiány csökkentése szempontjából.

X. 17. Eredménytelen szovjet katonai offenzíva az afganisztáni Pandzsir-völgyben.

XI. 10. Meghal Leonyid Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára, a Legfelsőbb Tanács elnökségének elnöke.

XI. 12. A kb egyhangú szavazással Jurij Andropovot választja meg az SZKP főtitkárává.

XI. 22. A kb plénumán Andropov főtitkár a korábbi gazdaságpolitika folytatását ígéri, bár komoly korrekciókat helyez kilátásba.

1983 **Politika**

I. 4–5. A Varsói Szerződés prágai ülésszaka hangsúlyozza az amerikai „csillagháborús" program folytatásának veszélyességét, s megfelelő ellenlépéseket helyez kilátásba.

I. 11. Podgornij halála.

I. 13. Először jelenik meg hivatalos közlemény az SZKP KB egy üléséről. Ezt követően rendszeresen megjelennek tájékoztatók.

I. 31. Andropov főtitkár beszédet mond egy moszkvai gépgyár dolgozói előtt: tagadja a

– Jelentős szociálpolitikai intézkedések: felemelik a minimális nyugdíjakat, beruházási összeget különítenek el a szociális otthonok bővítésére, egyéves gyermekgondozási szabadságot vezetnek be, s felemelik a szülési szabadság időtartamát is.
– Az SZKP XXVI. kongresszusa elfogadja a 11. ötéves terv (1981–85) irányelveit. A terv a nemzeti jövedelem 18, a bruttó ipari termelés 26, ezen belül az A szektor 26 és a B szektor 27%-os növekedését, ill. a mezőgazdasági termelés 13%-os gyarapodását irányozza elő. A kongresszus meghirdeti a szibériai folyók Közép-Ázsiába, ill. az európai országrész egyes északi folyói délre történő átirányításának programját. 27 millió ha területet újonnan akarnak öntözés alá vonni, 41 millió ha-on pedig korszerűsíteni akarják az öntözési rendszert.
– 17–27%-kal felemelik a szeszes italok árát.
– A nyugati exportbevételek 52%-át az olaj és az olajtermékek, 16,7%-át a földgáz adja. A bevételek 2 másik jelentős, kereskedelmi forgalmon kívüli forrása: a fejlődő országoknak szállított fegyverek (4,6 milliárd dollár) és az értéktőzsdei aranyeladások (3,5 milliárd dollár).
– A SZU 42 000 saját gyártmányú elektronikus számítógéppel rendelkezik (az USA-ban 130 000 számítógép-berendezés és 0,5 millió kisszámítógép üzemel). **1981**
– Amerikai becslések szerint a GNP éves növekedése 1,6%.

Kultúra

VI. 30.–VII. 4. – Ülésezik a szovjet írók VII. kongresszusa.
Az év folyamán – Jurij Trifonov halála.
– A *Druzsba narodov* közli Trifonov regényét, a *Hely és időt*.
– Elem Klimov *Agónia* c. készít filmet a cári uralom végnapjairól. A film szovjetunióbeli bemutatása éveket késik.
– Megjelenik Jurij Trifonov posztumusz novellafüzére, a *Tótágast álló ház*.
– Alekszandr Gelman: *Magasfeszültség* c. színműve.
– A *Moszkva* c. folyóirat közli Jevgenyij Jevtusenko *Ahol a vadgyümölcs terem* c. regényét.
– Megjelenik Alekszandr Csakovszkij: *Győzelem* c. regényének 3. kötete is.
– Jurij Nornstein elkezdi máig befejezetlen rajzfilmjét, a Gogol elbeszélése nyomán készülő *Köpönyeg*et.

A „gyorsítás politikájaként" meghirdetett andropovi irányvonal súlypontjai a technológiai korszerűsítés, az állampolgári és ideológiai fegyelem megszilárdítása, valamint a lakossági ellátás javítása.
XII. 17. A korrupcióellenes harc élvonalába állított KGB új elnökévé Viktor Csebrikovot választják. – 1982-ben éri el a SZU II. világháború utáni történelmének addigi legalacsonyabb, 2,8%-os ipari növekedését. **1982**
– A szovjet bruttó adósságállományt 20 milliárd dollárra becsülik, a nettó adósságállományt 12–15 milliárdra.

Gazdaság

– Jelentős termelői áremelés: a szén 42, a földgáz 45, a vaskohászati termékek 20%-kal drágulnak. (A kiskereskedelmi árak 1975–82 között átlagosan 8,3%-kal emelkednek.)
– Az élelmiszerprogram meghirdetése, ezzel párhuzamosan nekilátnak az agrár-ipari komplexumok szervezésének. E szervezeti lépéssel egységes irányítás alá kívánják vonni mindazon ágazatokat, amelyek szerepet játszanak az élelmiszer-termelésben.

Kultúra

– Andrej Tarkovszkij *Nosztalgia* c. forgat filmet Olaszországban.
– Megjelenik az első szovjet regény az afganisztáni háborúról (Alekszandr Prohanov: *Áll egy fa Kabul közepén).*
– Szergej Zaligin befejezi regényét, a *Vihar utánt*.
– Andrej Voznyeszenszkij: *Juno* és *Avosz* c. rockopera librettója.
– Színre kerül Mihail Satrov darabja, az *Így győzünk*.

brezsnyevi tétel helyességét, miszerint a SZU-ban felépült a fejlett szocializmus, hangsúlyozza a munkafegyelem fontosságát, és sürgeti a lakossági ellátás javítását.
V. 28. A szovjet kormány nyilatkozatban jelenti be, hogy az amerikai rakétatelepítések esetén a SZU és szövetségesei megfelelő ellenlépéseket tesznek. **1983**
VI. 14–15. A kb ideológiai kérdésekkel foglalkozó ülése harcot hirdet a passzivitás, a bürokratizmus és a korrupció ellen.
VI. 16–17. A Legfelsőbb Tanács ülése And-

1983 ropovot a Szovjetunió államfőjének választja meg.

IX. 1. A szovjet légvédelem Szahalin szigete felett lelő egy dél-koreai utasszállító repülőgépet. A vizsgálatok ellentmondásos adatokat szolgáltatnak a katasztrófa okairól, de megerősítik a szovjet katonai irányítás felelősségét is a történtekért.

X. 24. A Szovjetunió hivatalosan bejelenti, hogy az amerikai rakéták nyugat-európai elhelyezésére válaszul atomtöltetű rakétákat telepít a saját, ill. Csehszlovákia és az NDK területén.

XII. A szovjet nagyvárosokban adminisztratív fegyelmező eszközökkel és általános ellenőrzésekkel próbálják megszüntetni a munkahelyi hiányzásokat s a közellátás hiányosságait.

Gazdaság

I. – Felemelik a legfontosabb mezőgazdasági termékek felvásárlási árát.

VII. – Új szovjet–amerikai gabonaegyezményt írnak alá, amely a SZU-nak 50%-kal több gabona vásárlását teszi lehetővé.

IX. – Elkészül a Szibériát Nyugat-Európával összekötő földgázvezeték 4451 km hosszú szovjetunióbeli szakasza.

XII. – Andropov a kb decemberi ülésén az általános fegyelmezetlenség összefüggésébe ágyazva tárgyalja a gazdasági proble-

1984 **Politika**

II. Andropov betegsége miatt Csernyenko látja el a főtitkári teendőket.

II. 7. A kb határozatban bírálja a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének munkáját.

II. 9. Meghal Jurij Andropov, az SZKP főtitkára, a Legfelsőbb Tanács elnökségének elnöke. Halálával megtorpan az a káderpolitikai irányvonal, melynek nyomán tömeges személycserék történtek a területi pártszervek élén.

II. 13. A kb plénuma Konsztantyin Csernyenkót választja az SZKP új főtitkárává. Az utódlási harcban Csernyenko megválasztása mellett foglal állást a pb brezsnyevi szárnya: Viktor Grisin, Vlagyimir Scserbickij, Gyinmuhamed Kunajev és Nyikolaj Tyihonov. Mihail Gorbacsov megválasztása mellett lépnek fel a hadsereg, a KGB képviselői és Andrej Gromiko.

III. 4. Megválasztják a Legfelsőbb Tanács tagjait. Az országos képviselőválasztáson a szavazásra jogosultak 99,99%-a vesz részt; a hivatalos jelöltek a szavazatok 99,94%-át kapják.

IV. 3. Nyikolaj Bajbakov, az állami tervbizottság elnöke a KGST-országok gazdaságtervezőinek budapesti értekezletén bejelenti, hogy a szovjet olajkitermelés stagnálása miatt többé nem lehetséges a szocialista országokba irányuló szovjet olajszállítások növelése.

IV. 11–12. A Legfelsőbb Tanács ülése a SZU államfőjévé választja Csernyenkót. Törvényt fogadnak el az oktatás reformjáról, amely a párt ideológiai kontrolljának erősítését és a munkaerőhiány enyhítését szolgálja.

IV. 20. Viktor Csebrikov, a KGB elnöke – Berija óta először – nem katonaként marsalli rangot kap.

V. 8. A SZU olimpiai bizottságának döntése értelmében a szovjet sportolók nem vesznek részt a Los Angeles-i olimpián. A szovjet döntéshez, Románia kivételével, valamennyi szövetséges szocialista állam csatlakozik.

V. 9. Eredménytelenül zárul a szovjet fegyveres erők offenzívája az afganisztáni Pandzsir-völgyben. A harcok során a szovjet légierő először alkalmaz szőnyegbombázást.

V. 10. A minisztertanács újraszabályozza a külföldi állampolgárok SZU-ba utazását, ill. ott-tartózkodását.

X. 23. A kb mezőgazdasággal foglalkozó plénumán Gorbacsov szervezeti reformokat sürgető álláspontja kisebbségbe kerül. Csernyenko, a brezsnyevi élelmiszerprogram elhagyásával, az öntözés kiterjesztésében látja a megoldást.

XII. 20. Meghal Dmitrij Usztyinov honvédelmi miniszter. Utódjául Szergej Szokolovot nevezik ki.

1985 **Politika**

II. 25. Képviselői és tanácstagi választások zajlanak le, melyben a szavazásra jogosultak 99,96%-a vesz részt, s a hivatalos jelöltek a szavazatok több mint 99,9%-át kapják.

III. 10. Meghal Konsztantyin Csernyenko, az SZKP főtitkára, a Legfelsőbb Tanács elnökségének elnöke. Az éjszaka összeül a pb, melynek ülésén a Csernyenko által kijelölt és Grigorij Romanov által is támogatott Viktor Grisin moszkvai első titkárral szemben – Andrej Gromiko döntő segítségével – Mihail Gorbacsovot választják meg az SZKP új főtitkárává.

IV. 23. Az SZKP személyi megújítását célzó kb-ülésen létrejön a legszűkebb gorbacsovi gárda: Viktor Csebrikov, a KGB elnöke, Jegor Ligacsov és Nyikolaj Rizskov a kb-titkári

mákat. Az eredményeket a „rend és fegyelem" módszereinek, a hibákat pedig az ezektől való eltérésnek, a nem megfelelő káderek kiválasztásának és a hibákért felelősök le nem leplezésének tudja be. Szigorú intézkedéseket hoznak a korrupció s a hivatali hatalommal való visszaélés felszámolására.

Az év folyamán Egy mezőgazdasági dolgozó a SZU-ban 10 embert, az NSZK-ban 37 embert, az USA-ban pedig 70 embert lát el mezőgazdasági termékekkel.

– Az összes ipari beruházások 39%-át a kitermelő ágazatokba fektetik.

– Az olajtermelés eléri addigi csúcspontját, 616 millió tonnát. 1985-ben e mennyiség 595 millióra csökken.

Kultúra **1983**

III. – Letartóztatják, majd 7 évi szigorított lágerben letöltendő börtönbüntetésre ítélik Irina Ratusinszkaja költőnőt.

Nyár – Megnyílik a Taganka Színház új épülete. Betiltják a *Borisz Godunov*, valamint a *Vlagyimir Viszockij* emlékének szentelt előadást.

Az év folyamán – Bulat Okudzsava *Találkozások Bonapartéval* c. regénye.

– Vaszil Bikov *Baljós jel* c. regényét közli a *Druzsba narodov* folyóirat.

Gazdaság **1984**

– A gépipari termékeket 3 csoportra osztják: 1. a kiváló termékek; 2. az I. osztályú termékek; 3. a megszüntetendő termékek, amelyeket csak az állami tervbizottság engedélyével, maximum 2 évig lehet gyártani.

– Febr.-ban indul be a „nagyszabású gazdasági kísérlet", amely 2 össz-szövetségi és 3 köztársasági ágazati minisztériumra terjed ki. A legfontosabb újítások: a normatívának nevezett pénzügyi szabályozók szerepének növekedése, a bér és a teljesítmény közti kapcsolat erősítése, a vállalatok számára szabadon felhasználható nyereségmaradvány. A kísérlet konkrét szabályozási intézkedései az 1979. júl.-i határozat irányvonalára támaszkodnak.

– A szántóföldek ⅓-át már brigádvállalkozás alapján művelik.

– A magángazdaságok a vetésterület 2,9%-át foglalják el, miközben ők adták a burgonya 58, a zöldség 30, a hús 28, a tej 29 és a tojás 29%-át.

– A nyugati bankokkal szembeni bruttó adósság 16,14 milliárd, a nettó adósság 5,03 milliárd dollárra csökken.

– 5–6 évvel az USA után megjelennek a SZU-ban a személyi számítógépek.

– A COCOM nyártól lehetővé teszi a kisméretű számítógépek exportját a SZU-ba.

– Amerikai becslések szerint a GNP értéke 1960 milliárd dollár; ebből a katonai kiadások 225,4 milliárdra (11,5%) rúgnak. A szovjet költségvetés szerint azonban a védelmi kiadások részesedése 4,6%-ra csökkent.

Kultúra

VII. – Párizsban Andrej Tarkovszkij sajtóértekezleten jelenti be, hogy miután a szovjet hatóságok külföldi tartózkodását nem voltak hajlandók meghosszabbítani, külföldön marad.

– Jurij Ljubimovot, aki még 1983 szeptemberében utazott el gyógykezelésre Londonba, megfosztják szovjet állampolgárságától.

Az év folyamán – Alekszej German befejezi filmjét, a *Barátom, Ivan Lapsint*. A 30-as évek közepének szovjet valóságát felidéző film évekig nem kerül közönség elé.

– Otar Joszeliani *A Hold kegyeltjei* c. forgat filmet Franciaországban.

– Szergej Paradzsanov *A szurami vár legendája* c. filmjével jelentkezik.

– A *Druzsba narodov* közli Otar Csiladze regényét, a *Vasszínházat*.

– Megjelenik Dmitrij Lihacsov tanulmánya, a *Nevetés a régi Oroszországban*.

– Elkészül Tengiz Abuladze *Vezeklés* c. tévéfilmje.

funkcióból a „póttag-állomást" kihagyva teljes jogú pb-taggá emelkednek. A pb póttagja Szergej Szokolov honvédelmi miniszter.

IV. 26. Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a SZU pártvezetői 10 évvel meghosszabbítják az 1955-ben 30 évre kötött Varsói Szerződés érvényességét.

V. 16. Nyilvánosságra hozzák az SZKP KB határozatát az alkoholfogyasztás korlátozásáról. A vodkagyártás csökkentése, az üzletek nyitvatartási idejének korlátozása s a fogyasztási korhatár felemelése mellett a sajtó és a politikai tömegszervezetek alkoholellenes kampányba kezdenek. **1985**

VII. 1. A kb ülése Gorbacsov legjelentősebb politikai riválisát, Grigorij Romanov leningrádi első titkárt felmenti pb-tagsága és kb-titkári funkciója alól. Gorbacsov szövetsége-

1985 sét. Eduard Sevardnadze grúziai első titkárt a pb teljes jogú tagjává választják. Az ülés kb-titkárrá választja Lev Zajkovot és Borisz Jelcint. Másnap a Legfelsőbb Tanács ülésén Andrej Gromikót a Szovjetunió államfőjévé, Eduard Sevardnadzét pedig külügyminiszterré választják. A jan.-tól júl.-ig terjedő időszakban Gorbacsovnak 20 kulcsfontosságú területi titkárság élén sikerül személycserét végrehajtania. Mivel a területi titkári tisztség automatikusan kb-tagsággal jár, a káder-csere kedvező erőviszonyokat készít elő Gorbacsovnak a XXVII. kongresszusra.

VII. 21. Szuszlov munkatársa, Borisz Sztukalin Budapestre távozik nagykövetnek a kb kulcsfontosságú propagandaosztályának éléről, helyére Alekszandr Jakovlev kerül.

VII. 27.–VIII. 4. Moszkvában a gorbacsovi békeoffenzíva jegyében zajlik a XII. VIT.

IX. 27. A Legfelsőbb Tanács elnökségének ülésén a 80 éves Nyikolaj Tyihonov helyére Nyikolaj Rizskovot választják kormányfőnek.

X. 26. Nyilvánosságra hozzák az SZKP újraszerkesztett programtervezetét. A tervezet elhagyja a kommunizmus hruscsovi ígéretét s a fejlett szocializmus megvalósulásának brezsnyevi formuláját, de fenntartja az önkormányzati szocializmus távlati perspektiváját.

XI. Az afganisztáni Pandzsir-völgyben indított újabb szovjet katonai offenzíva nem éri el eredeti célját, a végső katonai döntés kierőszakolását.

XI. 19–21. 1979 óta első alkalommal szovjet-amerikai csúcstalálkozó Genfben. Megállapodnak egy 1986 nyarán az USA-ban, 1987-ben pedig a SZU-ban tartandó újabb csúcstalálkozóról, de az európai rakétaegyensúly és az amerikai „csillagháborús" program kérdésében nem jön létre megegyezés.

XI. 22. Az új agrárpolitika első lépéseként 5 minisztériumot szüntetnek meg, s állami agráripari bizottság néven mezőgazdasági csúcsszervet hoznak létre, melynek vezetőjévé Gorbacsov munkatársát, Vszevolod Murahovszkijt nevezik ki.

XII. 27. Az SZKP moszkvai városi bizottsága Viktor Grisint, a brezsnyevi korszak egyik meghatározó politikusát felmenti első titkári funkciója alól, s helyére Borisz Jelcin kb-titkárt választja meg.

Gazdaság

– A munkahelyeken és nyilvános helyeken megtiltják az alkoholfogyasztást. A rendelet megszegői 1000 rubel büntetést fizetnek. Máj.-ban a kb alkoholizmusellenes határozatot fogad el. Korlátozzák az alkoholtartalmú italok gyártását és forgalmazását.

1986 **Politika**

II. 18. A kb ülése a pb póttagjává választja Jelcint.

II. 25.–III. 6. Ülésezik az SZKP XXVII. kongresszusa. Gorbacsov, beszédében fordulatot sürget. A kongresszus elfogadja a már 1985 őszén felvázolt új pártprogramot.

IV. 26. Robbanás a csernobili atomerőműben.

V. 6. A szovjetunióbeli szabadságáról hazatérő Karmal afgán pártvezetőt leváltják, utódja a szovjet csapatok kivonulását és a „nemzeti megbékélés politikáját" támogató Nadzsib, volt titkosszolgálati vezető.

VI. 10. Párt-, állami, szakszervezeti és ifjúsági vezetők kb-beli tanácskozása az alkoholellenes kampány fokozását követeli.

VI. 12. Jelcin kezdeményezésére Moszkvában szigorú büntetéseket rónak ki az állandó munkahellyel nem rendelkező „parazita elemekre" s a korrupcióval gyanúsított funkcionáriusokra.

VI. 25. Jakut és orosz nemzetiségű fiatalok csapnak össze Jakutszkban.

VII. 28. Gorbacsov Vlagyivosztokban elmondott beszédében szükségesnek nevezi a Kínával való viszony új alapokra helyezését, s bejelenti, hogy 6 szovjet ezredet kivonnak Afganisztánból.

VIII. 19. Leállítják a szibériai folyók átterelésével kapcsolatos beruházásokat.

XI. 17–19. A Legfelsőbb Tanács ülése törvényt fogad el a magán-munkatevékenység részleges engedélyezéséről. Ezzel párhuzamosan folytatódik az „ellenőrizetlen jövedelmek" elleni központi kampány.

XII. Gorbacsov személyes kezdeményezésére kiszabadul fogságából s visszanyeri állampolgári jogait Szaharov fizikus, polgárjogi aktivista.

XII. 16. Amerikai hírforrások szerint az afgán ellenállóknak juttatott korszerű légvédelmi fegyverek használatának következtében a szovjet légierő naponta átlagosan 1 repülőgépet és 1 helikoptert veszít.

XII. 17. A brezsnyevi gárdához tartozó Gyinmuhamed Kunajev kazahsztáni pártfőtitkárt leváltják tisztségéből, utódja Gennagyij Kolbin. Az új főtitkár orosz nemzetisége miatt Alma-Atában diákmegmozdulások, majd zavargások törnek ki.

– Az Izvesztyija cikke szerint 17–20 millió ember végez kisipari tevékenységet, 5–6 milliárd rubelt keresve évente; ezt a jövedelmet sehol sem tartják nyilván. A városokban a cipészmunka 50, a lakásfelújítások 45, a gépkocsikarbantartási munkák 40 és a háztartási gépek javításának 30%-át magánmunkában végzik el.
– A számítógép-technikai ismeretek elsajátításának beindítása az általános oktatás keretei között. A személyi számítógépek tömeggyártását azonban nem tudják megszervezni.
– Szept.-re a nyugati bankokkal szembeni szovjet bruttó adósság 21,14 milliárd, a nettó adósság 10,01 milliárd dollárra nő.
– 5 további össz-szövetségi és több mint 2 tucat köztársasági minisztériumban térnek át a kísérleti szabályozásra, de már az 1984-es tapasztalatokból is világosan látszik, hogy a gazdaság alapproblémáinak megoldásához a gazdasági kísérletet is jellemző felszíni intézkedések nem elégségesek.
– 6 minisztérium összevonásával létrehozzák az agráripari állami bizottságot, a mezőgazdaság irányításának korszerűbbé tételére. Az 1989-es agrárvitákat figyelembe véve azonban ez a törekvés kudarcot vall, mert ahelyett, hogy szétzúzták volna a bürokráciát, megerősítették azt. Közben semmit sem javult az élelmiszer-ellátás, sok helyütt jegyrendszert kellett bevezetni, s a termés ⅓-a továbbra is tönkremegy a betakarítás, szállítás és tárolás közben. A bizottság elnökének egy-egy utasítása 32 lépcsőfokon jut el a termelő szervekig. **1985**
– 1981–85 között a nemzeti jövedelem évi átlagos növekedési üteme 3,2%.
– Az olajtermelés visszaesése és az olajárak csökkenése ⅓-dal csökkenti a szovjet keményvaluta-bevételeket.
– A SZU-ban a nemzeti jövedelem 1 egységére jutó energiafelhasználás 40%-kal magasabb, mint az EGK-ban.

Kultúra

II. 21. – Mihail Solohov halála.
Nyár – Moszkva második alkalommal ad otthont a Világifjúsági Találkozónak.
– Elem Klimov *Jöjj és lásd!* c. forgat filmet a belorussziai falvak németek általi barbár megsemmisítéséről. (A forgatókönyv alapjául Alesz Adamovics *Hatinyi harangok* c. regénye szolgál.)
Az év folyamán – Figyelmet kelt Igor Volgin regénye, a *Dosztojevszkij utolsó éve.*
– Bemutatják Jurij Ozerov 4 részes háborús filmjét, a *Moszkvai csatát.*

Gazdaság

II. 25.–III. 6. – Az SZKP XXVII. kongresszusa elfogadja a 12. ötéves tervet (1986–90), valamint a társadalom és a gazdaság 2000-ig szóló fejlesztési programját. A terv a nemzeti jövedelem 60%-os növekedését irányozza elő.
IV. 26. – Felrobban a csernobili atomerőmű 4. blokkja. 237 ember kap sugárfertőzést, 28-an meghalnak, 116 000 embert kell átköltöztetni. Az állam kártérítésként a családoknak 800 millió rubelt oszt ki, míg közadakozásból 520 millió gyűlik össze.
V. – A Legfelsőbb Tanács rendelete a nem munkával szerzett jövedelmek elleni küzdelem erősítéséről, amely kiterjed az adóbevallási kötelezettség alóli kibúvás, késedelem és az adatok meghamisítása esetére (figyelmeztetés vagy 50–100 rubel pénzbírság), a magánjellegű munkavégzésre, amelyre külön tilalom áll fenn (50–100 rubel pénzbírság és az anyagok, eszközök elkobzása), élelmiszerek állatetetés céljára való felvásárlására az állami és szövetkezeti üzletekből (500 rubelig terjedő pénzbírság), a vesztegetésre (vagyonelkobzás és 10 évig terjedő szabadságvesztés; különösen súlyos esetben 8–15 év, vagyonelkobzás és 2–5 év száműzetés, de akár halálbüntetés is kiszabható). **1986**
VIII.–IX. – Kb-határozat a külkereskedelem szervezeti megújításáról. Felállítják a külgazdasági állami bizottságot, amely ágazatok fölötti szerv, s egységes irányítás alá vonja a különböző tárcákat és viszonylatokat.
XI. – A Legfelsőbb Tanács törvénye a magán-munkatevékenységről: engedélyezik az ipar, a mezőgazdaság és a lakossági szolgáltatások terén végzendő magánmunkát. A törvény hatálya nem terjed ki a tudományos-műszaki, az irodalmi és a művészeti alkotótevékenységre. Magánmunkát végezhetnek: a társadalmi termelésben részt vevő nagykorú állampolgárok a szabad idejük terhére, a háziasszonyok, rokkantak, nyugdíjasok és egyetemisták.
Az év folyamán A helyi üzemvezetéstől független állami minőség-ellenőrzési rendszert vezetnek be.
– A búza termésátlaga 19 q/ha (Magyarországon 44 q/ha).
– A veszteséges vállalatok aránya 13%.
– Az ipari munkások létszáma 82,1 millió.
– A lakosság 35%-a él olyan családban, ahol az 1 főre jutó havi jövedelem nem éri el a 100 rubelt.

1986 **Kultúra**

– A *Znamja* c. folyóirat megjelenteti Alekszandr Bek több mint két évtizede kész regényét, az *Új megbízatást*.

– Megjelenik Csingiz Ajtmatov *Vesztőhely* c. regénye.
– Az Oktyabr közli Viktor Asztafjev kisregényét, *A szomorú dektektivet*.
– Az emigrációban élő Andrej Tarkovszkij *Áldozathozatal* c. forgatja utolsó filmjét,

1987 **Politika**

I. 11. Az ENSZ égisze alatt folyó pakisztáni–afgán tárgyalásokon a SZU bejelenti, hogy elkészíti csapatkivonási menetrendjét.
I. 22. A pb áttekinti az afganisztáni helyzetet, s jóváhagyja a csapatkivonást és a „nemzeti megbékélés" politikáját.
I. 23. A kb mezőgazdasággal foglalkozó ülésén a reformot támogatók a munkaszervezés átalakítását és az önelszámolás bevezetését sürgetik, míg Jegor Ligacsov ideológiai titkár az agráripari komplexumok megerősítése mellett érvel.
I. 26–27. A kb ülésén Gorbacsov sürgeti a szocialista demokrácia kialakítását és vitára bocsátja a vállalati törvénytervezetet. A brezsnyevi gárdához tartozó Gyinmuhamed Kunajev és Mihail Zimjanyin távoznak a kb-ból.
II. 22. Szergej Ahromejev marsall, honvédelmi miniszterhelyettes kijelenti, hogy a SZU új katonai doktrínát dolgoz ki, ami a még elégséges védelem elvén alapul.
II. 27. A Pravda cikke a tulajdonformák sokfélesége mellett érvel.
V. 28. A Határőrség Napján Mathias Rust 19 éves nyugatnémet pilóta sportrepülőgépével leszáll a Vörös téren. Gorbacsov összehívja a pb-t, s leváltják Szokolov honvédelmi minisztert. Utódja a hadseregen belüli reformokat támogató Dmitrij Jazov tábornok.
V. Az életbe lépett magánmunkát engedélyező törvény (V. 11.) érvényesítése, azaz a magánvállalkozások helyi igazgatási szintű bejegyzése komoly ellenállásba ütközik.
VI. 21. Tanácsi választások a SZU-ban. A készülő új választási törvény próbájaként kijelölt körzetekben bevezetik a többes jelölés rendszerét.
VI. 24–26. A kb ülésén gazdaságpolitikai fordulat következik be: leszögezik, hogy a korábbi gazdaságirányítási modell tarthatatlanná vált, s elfogadják a gazdaság reformjának programját és menetrendjét.
VI. 30. A Legfelsőbb Tanács elfogadja a vállalatokról, a népi vitáról és az állampolgári jogvédelemről szóló törvényeket.
VIII. 23. Az 1939-es Molotov–Ribbentrop szerződés titkos záradéka elleni tiltakozásul megmozdulások kezdődnek a 3 balti köztársaságban.
XI. 2. A NOSZF 70. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen beszédet mond Gorbacsov főtitkár. A korábbi várakozásokkal ellentétben nem következik be „második XX. kongresszus", a beszéd elismerően említi a sztálini kollektivizációt, Buharint félig, Trockijt pedig egyáltalán nem rehabilitálja.
XI. 11. A moszkvai pártbizottság ülésén felmentik tisztségéből Jelcint.
XII. 8. Washingtonban Gorbacsov főtitkár és Reagan elnök aláírja a közepes hatótávolságú rakétákat felszámoló egyezményt.

Gazdaság

I. 1. – 20 minisztérium és főhatóság, ill. 70 egyesülés és vállalat kapja meg az export- és importműveletek közvetlen lebonyolításának a jogát.
I. – Kormányrendelet a SZU területén szovjet szervezetek, ill. tőkés és fejlődő országok vállalatai részvételével működő vegyes vállalatokról. A szovjet fél alaptőke-részesedése nem lehet kevesebb, mint 51%, az igazgatótanács elnöke s a vállalat vezérigazgatója szovjet állampolgár kell legyen. Az állami szervek nem állapíthatnak meg kötelező feladatokat a vegyes vállalatok számára.
– Febr.-ban nyilvános társadalmi vitára bocsátják a vállalati törvény tervezetét. A vállalati irányításban megszűnik a kötelező tervmutatók rendszere, helyét az ellenőrző számok, az állami megrendelések s a hosszú távú normatívák veszik át. A főhatóság csak a törvényben rögzített hatáskörével összhangban adhat utasítást a vállalatnak.
Az év folyamán A vállalati adósságok összege 38 milliárd rubel (ennek mintegy fele késedelmi kamat). A vállalatok támogatására több mint 73 milliárd rubelt fordítanak.

1988 **Politika**

I. 5. A Legfelsőbb Tanács elnökségi rendelete a KGB kezelésében lévő ideggyógyintézeteket az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá helyezi.

II. hó vége A karabahi nemzetiségi ellentétek miatt véres örményellenes pogromok robbannak ki az azerbajdzsán főváros melletti Szumgajtban. (32 halott és 197 sebesült.)
III. 13.–IV. 5. Gorbacsov jugoszláviai látoga-

majd az év végén (XII. 29.) Párizsban meghal.
– Megjelenik T. Gamkrelidze és Vjacseszlav Ivanov alapvető, tudománytörténeti jelentőségű könyve: *Az indoeurópai nyelv és az indoeurópaiak*.

– A *Druzsba narodov* közli Vaszil Bikov kisregényét, a *Kőfejtőt*. **1986**
– A *Moszkva* c. folyóiratban megjelenik az 1919-től emigrációban élő Vlagyimir Nabokov kisregénye, a *Luzsin védekezése* (1930).

– A Nemzetközi Fizetések Bankja (BIS) jelentése szerint a SZU adósságállománya 31,2 milliárd dollár.
– Az év során a SZU a nemzetközi tőkepiacokon 800 millió dollár értékű közép- és hosszú lejáratú hitelt vesz fel, s 3 milliárd dollár értékben 200 tonna aranyat ad el, ami fizetésimérleg-problémáit jelzi.
– A stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) jelentése szerint a SZU a harmadik világ legnagyobb fegyverszállítója. 1987-ben a szovjet fegyverexport 12 262 millió dollár (USA: 11 547 millió dollár).
– A már befektetett 20 millió rubel ellenére sem építik meg a lettországi Daugavpils mellé tervezett vízerőművet. A kivitelezés során 200 km hosszan visszaduzzasztották volna a Daugava folyót. A tározó tó 2200 ha mezőgazdasági termőföldet és 2000 ha erdőt foglalt volna el. 80 lettországi és 62 belorussziai faluból kellett volna áttelepíteni a lakosokat.
– A szovjet vasúthálózat hossza 147 000 km.
– A munkáscsaládok kiadásaik 30,7%-át élelmiszerre és szeszes italra, 15%-át ruhára és cipőre, 23,2%-át szociális és kulturális célokra, 8,3%-át illetékekre és tagdíjakra fordítják. Az iparban fizetett átlagbér 201 rubel; 1 munkáscsalád havi átlagos jövedelme pedig 370,5 rubel.
– 10 000 alkoholista halála, mert a nehezen hozzáférhető vodka helyett alkoholtartalmú gyógyszert, háztartási tisztítószert vagy illatszert ittak.

Kultúra

I. – A *Don* c. folyóirat megkezdi Borisz Mozsajev *Férfinép és asszonynép* c. regényének közlését.
III. – Az *Oktyabr* c. folyóiratban megjelenik Anna Ahmatova még a 30-as évek végén írt híres poémája, a *Requiem*.
IV. – A *Druzsba narodov* publikálja a korai glasznosztykorszak legnagyobb hatású irodalmi dokumentumát, Anatolij Ribakov regényét, *Az Arbat gyermekei*. (Közlése a jún.-i számban fejeződik be.)

IX. 3. – Párizsban meghal Viktor Nyekraszov. **1987**
X. 23. – Az Egyesült Államokban élő Joszif Brodszkij kapja az irodalmi Nobel-díjat.
XII. – A *Lityeraturnaja gazeta* közli Dmitrij Volkogonov *Diadal és tragédia* címmel írt Sztálin-könyvének bevezetőjét.
Az év folyamán. – Megjelenik Jurij Trifonov regénye, az *Eltűnés*.
– Vlagyimir Dugyincev a több mint 20 éve asztalfiókjában heverő *Fehérruhások* c. regényével jelentkezik.
– A szovjet genetika szomorú sorsa foglalkoztatja Danyiil Granyint is *Bölény* c. kisregényében.
– Az ősi földjéről 1944-ben kitelepített csecsen nép tragédiájáról szól Anatolij Prisztavkin kisregénye, *Az aranyfelhőcske éjszakázott*.
– Két moszkvai folyóirat csaknem egy időben teszi közzé Alekszandr Tvardovszkij poémáját, *Az emlékezet jogán*.
– Bemutatják a *Kockázat* c. dokumentumfilmet a szovjet rakétatechnika fejlődéséről. A film gazdag korábban nem vetített dokumentumfelvételekben. A szovjet néző e film révén szerezhet első ízben tudomást arról, hogy a sztálini időkben léteztek speciális tudós-lágerek.
– Műsorra kerül a *Több fényt* c. dokumentumfilm a sztálini bűnökről, a történelemből retusált egykori bolsevikokról.
– Figyelmet kelt Jurij Podnieks filmje, a *Könnyű-e fiatalnak lenni*.
– Bemutatják az '53 *hideg nyara* c. történelmi kalandfilmet a Sztálin halálát követően a köztörvényesekre elrendelt amnesztiának egy kis szibériai falut sújtó következményeiről.
– Megjelenik Bella Ahmadulina verseskötete, a *Kert*.
– A *Moszkva* c. folyóirat közli Marietta Csudakova *Mihail Bulgakov életrajza* c. művét. A kötetnyi terjedelmű biográfia a Bulgakov-kutatás megkerülhetetlen teljesítménye.

tása alatt a Szovjetszkaja Rosszija közli Nyina Andrejevna leningrádi tanárnő levelét, amely a reformellenes politikai erők aktivizálódását indítja el. A levelet átveszik a vidéki sajtóorgánumok, s tanulmányozzák a hadsereg politikai gyűlésein. Gorbacsov hazatértéig a sajtó nem közöl ellenvéleményt. **1988**
V. 25. Megkezdődik a szovjet csapatok szakaszos kivonása Afganisztánból.
V. 30.–VI. 3. Gorbacsov–Reagan csúcstalál-

1988 kozó Moszkvában. A tárgyalások során több okmányt kidolgoznak, de nem jön létre megállapodás a washingtoni „csillagháborús" program leállításáról.

VI. 28–31. Összeül az SZKP XIX. pártkonferenciája. Heves viták után határozat születik a sajtónyilvánosság további fenntartásáról és a szocialista jogállam megteremtéséről. A párt- és tanácsi képviselők megválasztásánál bevezetik a többes jelölés rendszerét, s a pártszervezetekben 5 évre korlátozzák a választott tisztségek betöltésének időtartamát. A pártbizottságok és a titkárságok a határozat értelmében legfeljebb 2 választási időszakon át tevékenykedhetnek. Gorbacsov főtitkár, a pártapparátus társadalmi ellenőrzésének megteremtése céljából, javasolja a párttitkári és tanácselnöki tisztségek egyesítését.

VII. 28. A Legfelsőbb Tanács elnöksége határozatban szabályozza a gyülekezési jogot.

VIII. Észt, lett és litván újságok közlik a Molotov–Ribbentrop szerződés feltételezett titkos záradékát.

VIII. 5. Ligacsov gorkiji beszédében elutasítja a többpártrendszer és a piacgazdaság bevezetését, ill. bírálja a nemzetközi kapcsolatok osztályjellegétől eltekintő új szovjet külpolitikai doktrínát

IX. 30. A Ligacsov távollétében tartott kb-ülésen a kb ideológiai titkárává és új pb-taggá választják Vagyim Medvegyevet. A menesztett Ligacsov a mezőgazdaságért felelős kb-titkár lesz. Csebrikov, a KGB elnöke kb-titkári funkciót kap, helyére Vlagyimir Krjucskov hadseregtábornokot választják.

X. 14. A kb mezőgazdasággal foglalkozó ülésén nem tud áttörni a bérleti rendszer „kínai típusú" reformkoncepciója a Ligacsov képviselte agráripari ellenállással szemben. A kompromisszumos döntés a bérleti rendszer bevezetését a helyi szervekre „bízza".

X. 21. Közzéteszik az új szovjet alkotmány tervezetét.

XI. 16. Az észt legfelsőbb tanács rendkívüli ülésszaka kinyilvánítja Észtország szuverenitását. Az észt parlament föderatív szerződés megkötését javasolja a SZU Legfelsőbb Tanácsának. A Legfelsőbb Tanács elveti az észt alkotmánymódosítást, melyet élesen támad a szovjet sajtó. Az indiai látogatásáról hazatérő Gorbacsov főtitkár kompromisszumos módon foglal állást.

XI. 29.–XII. 1. Az észt és lett küldöttek ellenállása ellenére a Legfelsőbb Tanács elfogadja a különleges össz-szövetségi belügyi alakulatok felállítására módot adó alkotmánymódosítást. Az ülésen egyhangúan elfogadják a többes jelölés rendszerét bevezető új választási törvényt.

Gazdaság

I. 1 – Életbe lép az új vállalati törvény, az év elejétől az iparvállalatok 60%-a működik önelszámoló formában.

I. – A SZU első közvetlen kötvénykibocsátása Nyugaton, 100 millió svájci frank értékben 10 éves futamidővel. (1986-ig a SZU nem vehetett fel kötvénykibocsátás formájában kölcsönöket, mivel az 1917 előtti cári kötvények rendezésének ügyében vitában állt Nagy-Britanniával.)

– Az Állami Bank mellett 5 másik, különféle területre szakosodott bank jön létre. Külföldi kölcsönök felvételére továbbra is csak az Állami Banknak és az átalakult Külgazdasági Banknak van joga. Az év nyarán engedélyezik a szövetkezeti bankok alapítását is. (1989. febr.-ban összesen 55 bank működik a SZU-ban.)

II. – Először vezetik be a szerződéses üzemeltetést az iparban. E működési formát eddig csak a mezőgazdaságban és a szolgáltatásokban alkalmazták. A Moszkva melletti butovói építőipari kombinát minden állóeszközét a dolgozók veszik bérbe az államtól, s használatáért előre meghatározott bérleti díjat fizetnek. A fennmaradó nyereséggel a közösség maga rendelkezik.

III. – A pb bírálja a központi gazdaságirányító testületeket, mert korlátozzák a vállalati önállóságot azzal, hogy az állami megrendelések a vállalati kapacitások nem csupán 60–70%-át kötik le, ahogyan azt a vállalati törvény elfogadásakor feltételezték, hanem gyakorlatilag kiterjednek a kapacitások 100%-ára.

– Összeül a IV. össz-szövetségi kolhozkongresszus az új alapszabályzat és a szövetkezeti törvény tervezetének megvitatására.

1989 **Politika**

I. 2. Korlátozzák a magánszövetkezetek tevékenységét. Az újonnan alakult szervezeteknek tilos bármilyen alkohollal, valutával, könyvkiadással vagy videokölcsönzéssel kapcsolatos tevékenységgel foglalkozni.

I. 4. Feloszlatják az antiszemita propaganda céljára 1983-ban létrehozott Anticionista Bizottságot.

I. 12. A Legfelsőbb Tanács döntése értelmében nemzetiségi zavargások miatt különleges irányítási formát vezetnek be a Karabahi Autonóm Területen.

Utoljára 1969. nov.-ben volt kolhozkongresszus.

V. – A Legfelsőbb Tanács elfogadja a szövetkezeti törvényt, amely a szövetkezeteket az állami vállalatokkal azonos jogokkal ruházza fel. A társadalmi vita során a tervezet 50 pontjából 42-t módosítottak. Ugyanezen ülésen elfogadják a 2000-ig szóló lakásprogramot, mely minden szovjet családot lakáshoz kíván juttatni.

– Az állami statisztikai bizottság felmérése szerint a hazai termékek 90%-a nem üti meg a nemzetközi mértéket.

VI. – A kormány munkakapcsolatot létesít a Nemzetközi Valutaalappal (IMF) és a Világbankkal.

– A pártértekezlet idején hangzik el először hivatalos szovjet megnyilatkozás az inflációról. Mértékét 1–2%-ra becsülik. 1960-hoz viszonyítva 1988-ban 1 rubel 42 kopejkát ér.

– Az iparban fizetett átlagbér 213 rubel, a mezőgazdasági munkásoké pedig 152 rubel.

IX. – A kisszövetkezetek száma 1987. júl. óta 3709-ről 32 561-re nő, forgalmuk eléri az 1040 millió rubelt.

– Enyhítik a 3 éve érvényben lévő szeszesital-árusítási korlátozásokat, miután az alkoholellenes kampány kudarcba fulladt, a munkahelyeken ugyanolyan sokat isznak, mint régebben. Becslések szerint egy átlag szovjet állampolgár évente 70–90 órát áll sorba – csak szeszes italokért.

Az év folyamán Egy CIA-tanulmány szerint 1988-ban a SZU-ban a GNP mindössze 1,5%-kal, az ipari termelés 2,3%-kal nőtt, a mezőgazdasági termelés pedig 2%-kal visszaesett. A II. világháború óta először csökkennek az ország nehézipari beruházásai.

– Az év végén 191 bejegyzett vegyes vállalat működik a SZU-ban (tőkés partnerekkel 164, szocialista partnerekkel 27).

– A SZU 15 köztársaságából 8-ban még mindig jegyre osztják a húst.

– 13 millió ember, a városi családok 22%-a él rossz lakáskörülmények között. A gyermekhalandóságot tekintve a SZU az 50. helyen áll a világon. A kórházak 35%-ában nincs melegvíz-szolgáltatás, 30%-uk nincs csatornázva.

Kultúra **1988**

I. – A *Znamja* közli Mihail Satrov színművét, a *Tovább... tovább... továbbot*.

– Végre a Szovjetunióban is megjelenik Borisz Paszternak regénye, a Doktor Zsivago *(Novij mir)*.

– Az *Oktyabr* közli Vaszilij Grosszman még 1960-ban befejezett regényét, az *Élet és sorsot*.

V. 24. – Meghal Alekszej Loszev, a kiváló klasszika-filológus, az antik esztétika történetének feldolgozója.

VI. – A *Novij mir* részleteket tesz közzé Varlam Salamov *Kolimai elbeszélések* c. kötetéből.

VIII–XI. – A *Novij mir* hasábjain megjelenik Jurij Dombrovszkij regénye, *A szükségtelen tudományok fakultása*.

XI. 15. – Fellövik a *Burant* (Hóvihar), a szovjet űrrepülőgépet.

XII. – A *Junoszty* megkezdi az emigrációban élő Vlagyimir Vojnovics *Ivan Csonkin honvéd élete és szokatlan kalandjai* c. regényének közlését.

Az év folyamán – A lett *Daugava* c. folyóirat Jevgenyija Ginzburg *Meredek útvonal* c. dokumentumregényét közli.

– A *Lityeraturnaja armenyija* Sz. Gazarjan visszaemlékezéseit adja közre *Ez nem ismétlődhet meg* címmel.

– A *Junoszty* korábban kiadatlan részleteket közöl a *Szandro Csegemből* c. Fazil Iszkander-regényből.

– Megjelenik Andrej Bitov regénye, *A szimmetria tanára*.

– Megjelenik Irina Odojevceva, az évtizedekig emigrációban élő költőnő századelőt felidéző memoárja, *A Néva partján*. (A költőnő nem sokkal ezt megelőzően tér vissza végleg párizsi emigrációjából.)

– A *Progressz* könyvkiadó sorozatot indít, amelyben nyugati történészek orosz, ill. szovjet történelemmel foglalkozó kutatásait adja közre. A sorozat egyik első köteteként Stephen F. Cohen Buharin-monográfiáját publikálják.

II. 2. A Varsói Szerződés egyesített fegyveres erőinek élére Kulikov marsall távozása után Pjotr Rusevet nevezik ki.

II. 15. Az utolsó szovjet katona is elhagyja Afganisztánt.

III. 12. Kisinyovban a február végi több ezres tüntetést megismételve tömegdemonstrációra kerül sor a moldován nyelv és a totin írás visszaállítását követelve. **1989**

III. 15–16. A kb mezőgazdasággal foglalkozó plénuma megszünteti az állami agráripari bizottságot, s létrehozza a kormány mellett működő élelmezési és felvásárlási állami bizottságot. Az ülés vitájában kompromisszum

1989 születik az agráripari kombinátok elsőbbségét valló ligacsovi irányvonal és a bérleti rendszer elterjesztését szorgalmazó gorbacsovi álláspont között. Az ülés különbizottságot állít fel Jelcin, volt moszkvai első titkár politikai megnyilatkozásai kivizsgálására.

III. 18. Az Abház ASZSZK-ban tömeggyűléseken követelik a Grúziából való kiválást, az önálló szövetségi köztársaság státusát. Az események Tbiliszi éles reagálását váltják ki.

III. 26. Parlamenti választásokat tartanak; a szovjet fővárosban és a Baltikumban 84% körüli a részvételi arány. A képviselői helyekért induló pártvezetők 20%-a kibukik a választásokon. Az egyjelöltes körzetekben induló párt-, állami vagy katonai vezetők 40%-át nem választják meg. Moszkvai választókerületében 90%-os, elsöprő győzelmet arat Jelcin.

IV. 7–8. Tbiliszben a nemzeti jelszavakat hangoztató békésen tüntető tömeget a Belügyminisztérium különleges egységei – ideggázt is felhasználva – brutálisan szétverik. (18 halott és 127 sebesült.)

IV. 25. A kb ülésén 83 nyugdíjast felmentenek tagsága alól (köztük Gromikót, Zimjanyint, Gyemicsevet, Alijevet, Tyihonovot, Kulikovot, Szolomencevet). A megüresedett helyek egy részét nem töltik be, így az SZKP KB létszáma 301-ről 251-re csökken.

V. 5. A lett parlament az észt legfelsőbb tanács jan. 18-i döntéséhez hasonlóan államnyelvvé nyilvánítja nemzeti nyelvét.

V. 15–18. Gorbacsov 30 évi szünet után Pekingbe látogat. A szovjet–kínai kapcsolatok teljes normalizálását célzó tárgyalásokkal egy időben diákmegmozdulások kezdődnek a kínai fővárosban.

V. 25.–VI. 9. Moszkvában megnyílik a Legfelsőbb Tanácsot újraválasztó népi küldöttek kongresszusa. A példátlanul hosszú időtartamú és szokatlanul éles vitákkal teli ülésszakon Szaharov képviselő javasolja, hogy a Legfelsőbb Tanács hatáskörének egy részét adják át a népképviseleti kongresszusnak. A tanácskozás a Szovjetunió államfőjévé Mihail Gorbacsovot, kormányfőjévé pedig Nyikolaj Rizskovot választja.

VI. 4–12. Az üzbegisztáni Fergana-völgyben fegyveres üzbégek pogromokat rendeznek a betelepített meszheti törökök között. A rendet a hadsereg bevetésével s a betelepítettek elköltöztetésével állítják helyre.

VI. 16–19. Novij Uzeny kazah városban 3 halottat és 53 sebesültet követelő összecsapások az őslakos kazah és az odatelepült kaukázusi lakosság között.

VI. 20. Gennagyij Geraszimov szóvivő egyéni újságírói véleménynek nyilvánítja a TASZSZ éles hangú kommentárját a Nagy Imre-temetés alkalmával jún. 16-án elhangzott gyászbeszédekről.

VI. 26. – Egy Echo–2 típusú, nukleáris fegyvereket hordozó szovjet atom-tengeralattjáró balesete a Medve-szigetektől (Norvégia) 350 km-re délre. – Megkezdődik az újonnan megválasztott Legfelsőbb Tanács első (aug. 4-ig tervezett) ülésszaka. Ismét Nyikolaj Rizskovot választják kormányfőnek.

VI. 28. Besszarábia és a Szovjetunió „újraegyesítésének" (1940. VI. 28.) évfordulós ünnepségeit nacionalistának bélyegzett csoportok zavarják meg Moldáviában.

Gazdaság

I. 1. – Minden iparvállalat az önfinanszírozás elve alapján működik.

I. – A Közös Piac széles körű tárgyalássorozatot tervez a SZU-val – jelentik be az EK brusszeli külügyminiszteri értekezletén.

– Fontos változásokat jelentenek be a vegyes vállalatok szabályozását illetően: a külföldi tőke részaránya meghaladhatja a 49%-ot, ennek eldöntése a részt vevő partnerektől függ. A vegyes vállalat vezetője kulföldi állampolgár is lehet.

– Litvániában független társaság alakul a fogyasztói érdekek védelmére.

II. – A „termékminőségről és a fogyasztók védelméről" szóló törvénytervezetet hoznak nyilvánosságra.

III. – Heves vita lezárásaként a kb-ülés támogatja az agrárszférában az egyéni kezdeményezések segítését, a földbérleti rendszer bevezetését, ill. az agráripari állami bizottság feloszlatását.

– Ápr.-tól nemcsak az addig kijelölt mintegy 100 minisztérium és állami vállalat foglalkozhat külkereskedelemmmel, hanem gyakorlatilag az üzleti élet minden szereplője, beleértve a szövetkezeteket s a magánvállalkozókat is. A külkereskedelmi tevékenységnek

korlátokat szab a keményvaluta-forgalom szigorú ellenőrzésének fennmaradása.
– Ápr.-ig a legnagyobb szovjetunióbeli befektetők a vegyes vállalatokban: NSZK 66 millió dollár (14,9%), Olaszország 62 millió dollár (14,1%), Franciaország és Jugoszlávia 43–43 millió dollár (9,8%), Japán 30 millió dollár (6,8%), USA 23 millió dollár (5,2%).
– Abel Aganbegjan akadémikus megerősíti, hogy a költségvetési hiány elérte a 100 milliárd rubelt (a GNP 13%-a).
– A szövetkezetek száma 75 000, a bennük foglalkoztatottaké 1,5 millió.
– Az infláció mértéke hivatalos számítások szerint 5–7%.
– Egy vizsgálat kimutatja, hogy a szovjet gépipari termékeknek csak 12%-a felel meg a világpiaci követelményeknek, a külföldön értékesített berendezések több mint 60%-a elavult konstrukció. 1988 első felében az exportált termékek miatt több mint 194 000 reklamáció érkezett a minisztériumokhoz és a főhatóságokhoz, s a hibák kijavítása több mint 20 millió rubelbe került.
– Az állami statisztikai bizottság jelentése szerint az örményországi földrengés okozta károk 6 milliárd rubelre, a csernobili reaktorbaleset költségei 8 milliárd rubelre rúgnak, az afganisztáni háború 30 milliárd rubelt emésztett fel, s az alkoholeladás visszafogása 3 év alatt 49 milliárd rubeles veszteséget okozott a költségvetésnek.
– Ápr.-ban a munkanélküliség 2%, s főleg a nagyvárosokban, a fiatal diplomások körében számottevő.
– Ápr.-ban Moszkvában bevezetik a cukor jegyre való adagolását, de a hiánycikkek listájára kerül a szappan, a fogkrém, a mosópor, a só és a gyufa is.
– Máj.-ban közzéteszik a szakszervezetek jogairól szóló törvénytervezetet. A tervezet lehetővé teszi végső eszközként a sztrájkot is.
– A létminimum 73–74 rubel (Borisz Jelcin szerint 48 millióan élnek ezen vagy ez alatti szinten). A munkások átlagfizetése 217 rubel.
– Társadalmi vitára bocsátják a jövedelemadó törvénytervezetét. Jelenleg az adó progresszivitása csak a 71–100 rubel közötti intervallumban érvényesül, e fölött mindenkire egységes adót (13%) vetnek ki. Az 500 rubel fölött keresők a dolgozók 3,4%-át teszik ki.
– Máj.-ban a SZU első ízben vesz részt a Világbank által rendezett tanácskozáson. **1989**
– Gorbacsov a népi küldöttek kongresszusán közzéteszi a szovjet katonai kiadások összegét, amely 77,3 milliárd rubelre rúg (a nemzeti jövedelem 12%-a), s javasolja, hogy az elkövetkező 2 évben 14%-kal csökkentsék a katonai kiadásokat.
– Jún.-ban Rizskov miniszterelnök a népi küldöttek kongresszusán bejelenti, hogy a külföldi tartozások összege 34 milliárd rubel (hivatalos árfolyamon 53 milliárd dollár). Ez az összeg legalább 40%-kal felülmúlja a nyugati becsléseket, ami nem kis aggodalmat kelt nyugati pénzügyi körökben a SZU hitelképességét illetően, bár a SZU külföldi betéteinek értéke 14 milliárd dollár, aranytartalékai pedig legalább 20 milliárd dollárt tesznek ki. Az évi adósságszolgálat 12 milliárd rubel (18,7 milliárd dollár). Az ország keményvaluta-bevételei várhatóan 25 milliárd dollárnak megfelelő összeget tesznek ki.

Kultúra

– A *Voproszi filoszofii* könyvsorozatot indít az orosz bölcselet klasszikusainak műveiből. A kiadványsorozat többek között Nyikolaj Bergyajev, Vlagyimir Szolovjov, Gusztav Spet, Pavel Florenszkij, Vaszilij Rozanov, Szemjon Frank írásaiból válogat.
– Roj Medvegyev több, korábban Nyugaton kiadott könyvét kezdik publikálni szovjet folyóiratok.
– A szovjet kulturális sajtó mind szélesebb körű nyilvánosságot ad az ún. harmadik emigrációs nemzedék képviselőinek. Interjú olvasható Andrej Szinyavszkijjal és Vaszilij Akszjonovval, de nyilvánossághoz jut Lev Kopeljev is.
– Az *Ogonyok* elbeszélést közöl Alekszandr Szolzsenyicintől; a *Matrjona házát* a *Novij mir* publikálta először 1963-ban.
– Az *Ogonyok* és a *Znamja* publikálja Nyikita Hruscsov *Visszaemlékezéseinek* hosszabb részleteit.
– Kezdetét veszi Alekszandr Szolzsenyicin irodalmi és politikai rehabilitációja. Az Írószövetség törli kizáró határozatát. A *Novij mir* augusztusi számától folytatásokban közölni kezdi a *Gulag-szigetcsoportot*.

V. Nemzetközi szervezetek

Az elmúlt csaknem fél évszázad során a nemzetközi szervezetek a nemzetközi együttműködés legáltalánosabb fórumaivá, keretévé váltak.

A Nemzetközi Szervezetek Uniójának 1988–89-es évkönyve több mint tizezer ilyen szervezetet sorol fel. Ezek túlnyomó többsége nem kormányközi, hanem az egyének és közösségeik önkéntes csoportosulása a társadalmi tevékenység legkülönbözőbb területein.

Összeállításunk e fenti szervezetek közül csupán a legjelentősebbekkel foglalkozik, különös tekintettel a kormányközi szervezetekre, elsősorban az ENSZ-családra.

Az ENSZ-családot maga az Egyesült Nemzetek Szervezete és a szakosított szervezetek (specialized agencies) alkotják. Közös jellemző vonásuk, hogy együttműködési egyezményeken keresztül kapcsolódnak egymáshoz. Ezek az egyezmények megteremtik tevékenységük összehangolásának lehetőségét, amelynek fő célja a párhuzamosságok és átfedések elkerülése. Az egyes szervezetek vezetői és munkatársaik évente több alkalommal az összes szervezetet felölelő Adminisztratív Koordinációs Bizottság (ACC) keretében vitatják meg az együttműködés konkrét kérdéseit.

Egyetemes kormányközi nemzetközi szervezetek

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)

Angolul: *United Nations* (UN)
Franciául: *Organisation des Nations Unies* (ONU)
Főtitkár: *Javier Pérez de Cuéllar* (Peru)
Székhely: New York (Egyesült Államok)
Postacím: United Nations Plaza, New York, N.Y. 10017, USA
Tel.: [1] (212) 963-1234
Alapítás éve: 1945
Tagok száma: 159
Titkárság: kb. 27 000 alkalmazott
Költségvetés: 1 769 585 000 USD (1988–89)

Az „Egyesült Nemzetek" elnevezés Franklin D. Roosevelt amerikai elnöktől ered. A kifejezés első alkalommal az antifasiszta koalícióban részt vevő államok 1942. jan. 1-jén aláírt washingtoni nyilatkozatában (Egyesült Nemzetek Nyilatkozata) szerepelt, amikor e kormányok kötelezettséget vállaltak, hogy együttműködnek a „hitlerizmus feletti győzelem eléréséért".

1945. ápr. 25.–jún. 26. között San Franciscóban 45 ország részvételével konferenciát rendeztek az új nemzetközi szervezet alapdokumentumainak kidolgozása céljából. A szervezet Alapokmányát és a Nemzetközi Bíróság Alapszabályát a konferencián részt vevő országokon kívül további 6 ország írta alá.

Az Alapokmány 1945. okt. 24-én lépett életbe, miután az Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Nagy-Britannia és a Szovjetunió (a Biztonsági Tanács 5 állandó tagja), valamint a részt vevő tagállamok többsége ratifikálta az okmányt. Okt. 24-ét azóta a világ az ENSZ napjaként ünnepli.

Az ENSZ-hez meghatározott tagfelvételi eljárás alapján csatlakoztak az államok. A szervezetnek jelenleg 159 tagja van.

Az *ENSZ célkitűzéseit* az Alapokmány első cikkelye fogalmazza meg. Ezek: a nemzetközi béke és biztonság megőrzése; a népek közötti baráti kapcsolatok ápolása; együttműködés a nemzetközi gazdasági, társadalmi-szociális, kulturális és humanitárius problémák megoldásában, az emberi jogok és szabadságjogok tiszteletben tartása, valamint a nemzetek tevékenységének összehangolása a fenti célkitűzések megvalósításában.

Az Alapokmány második cikkelye megfogalmazza a szervezet *működésének alapelveit*. Ezek között szerepel a tagállamok szuverén egyenlősége; az Alapokmányban vállalt kötelezettségek jóhiszemű teljesítése; a nemzetközi viszályok békés eszközökkel történő rendezése; az államok területi épségének és politikai függetlenségének megőrzése; tartózkodás az erőszakkal való fenyegetéstől, az erőszak alkalmazásától, az ENSZ támogatása az Alapokmánnyal összhangban lévő összes tevékenységében. Az ENSZ nem avatkozhat be olyan ügyekbe, amelyek az államok belső joghatósága alá tartoznak.

Fő szervek

Az Alapokmány értelmében a szervezetben 6 fő szerv működik: a Közgyűlés, a Biztonsági Tanács (BT), a Gazdasági és Szociális Tanács, a Gyámsági Tanács, a Nemzetközi Bíróság és a Titkárság. A szervezet hivatalos nyelvei: angol, arab, francia, kínai, orosz és a spanyol. A Titkárság munkanyelvei: az angol és a francia.

A Közgyűlés

Az ENSZ összes tagállama tagja a Közgyűlésnek, minden tagállam egy szavazattal rendelkezik. A Közgyűlés határozatai ajánlás jellegűek,

egyetlen tagállam sem kötelezhető a határozatok végrehajtására.

A Közgyűlés minden kérdést megvitathat, amely az Alapokmány hatókörébe esik. Ajánlásokat tehet a tagállamoknak és/vagy a Biztonsági Tanácsnak, kivéve azt az esetet, ha ugyanaz a kérdés a BT napirendjén éppen szerepel. Napirendjére kerülhet bármely olyan kérdés, amelyet egy tagállam vagy a BT javasol. A Közgyűlés ajánlásokat tehet a viszályok békés rendezésére, beleértve azokat a helyzeteket is, amelyek veszélyeztetik az államok közötti baráti kapcsolatokat. Felhívhatja a BT figyelmét azokra a helyzetekre, amelyek veszélyeztethetik a nemzetközi békét és biztonságot.

A Közgyűlés megvitatja az ENSZ-szervek jelentéseit; megválasztja a BT 10 nem állandó tagját, a Gazdasági és Szociális Tanács és más szervek tagjait. A Közgyűlés a BT ajánlása alapján dönt az új tagállamok felvételéről, ill. az ENSZ-főtitkár kinevezéséről. A Közgyűlés és a BT – egymástól függetlenül tartott szavazással – megválasztja a Nemzetközi Bíróság tagjait. A Közgyűlés jóváhagyja a szervezet költségvetését és a kötelező hozzájárulások felosztását (tagdíjskála).

A Közgyűlésnek az ún. fontos kérdésekben hozott határozataihoz kétharmados többség szükséges. Minden egyéb kérdésben elegendő a jelen lévő és szavazó tagállamok szavazatainak egyszerű többsége.

A Közgyűlés évente egy rendes ülésszakot tart, amely szept. harmadik keddjén kezdődik és dec. közepéig tart. Az utóbbi években a rendes ülésszakot formálisan nem zárják le, hogy lehetőséget adjanak a szóban forgó ülésszaknak a következő évben történő folytatására. Rendkívüli ülésszak összehívását kezdeményezheti a BT, a tagállamok többsége vagy bármely tagállam, ha azzal a többség egyetért. A rendkívüli, sürgős ülésszakot 24 órán belül össze kell hívni a BT határozata vagy a tagállamok többségének kérése alapján.

A Közgyűlés a saját eljárási szabályzata alapján működik. Minden ülésszakon megválasztja az elnököt, a 21 alelnököt és a 7 főbizottság elnökeit. A Közgyűlés dönt arról, hogy a napirendjén szereplő kérdések mely főbizottságban kerüljenek megvitatásra. A főbizottságok ezeket megvitatják, és ajánlásokat fogadnak el a Közgyűlés számára a napirenden szereplő egyes kérdésekben.

A főbizottságok:

– I. bizottság (leszerelési és biztonsági kérdések);
– Speciális Politikai Bizottság (az I. bizottságban nem tárgyalt politikai kérdések);
– II. bizottság (gazdasági és pénzügyi kérdések);
– III. bizottság (szociális, humanitárius és emberi jogi kérdések);
– IV. bizottság (dekolonizációs kérdések);
– V. bizottság (adminisztratív és költségvetési kérdések);
– VI. bizottság (jogi kérdések).

A Közgyűlés szervezési kérdéseivel az elnököt, az alelnököket és a főbizottságok elnökeit magában foglaló Általános Bizottság foglalkozik. A Mandátumvizsgáló Bizottság megvizsgálja a tagállamok delegációinak megbízóleveleit.

A Biztonsági Tanács (BT)

A BT 5 állandó (Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Nagy-Britannia, Szovjetunió) és 10 nem állandó tagállamból áll. A nem állandó tagokat a Közgyűlés 2 évre választja, a tagság nem hosszabbítható.

A BT az ENSZ egyetlen szerve, amely az Alapokmány értelmében olyan döntéseket hozhat, amelyek megvalósítása kötelező a tagállamok számára. A BT bármely viszályt vagy feszült helyzetet megvizsgálhat, és javaslatot tehet azok rendezésére, megoldására. Ajánlásokat tehet a nemzetközi béke és biztonság megőrzésére vagy helyreállítására. Kényszerítő intézkedéseket hozhat a békét és a biztonságot veszélyeztető állam ellen, beleértve gazdasági szankciók vagy más intézkedések alkalmazását. Amennyiben ezek az intézkedések elégtelennek bizonyulnak, fegyveres erő alkalmazását határozhatja el.

A BT minden egyes tagja 1 szavazattal rendelkezik. Eljárási jellegű határozatok meghozatalához 9 szavazat szükséges. A tartalmi kérdésekben hozott határozatok elfogadásához is 9 szavazatra van szükség, e határozatok viszont csak akkor érvényesek, ha a BT 5 állandó tagja is megszavazta őket. Bármely állandó tag negatív szavazata (az ún. vétójog) megakadályozhatja egy nem ügyrendi határozat elfogadását.

A Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC)

A Tanács ajánlásokat tesz és akciókat kezdeményez a nemzetközi gazdasági együttműködés, a nemzetközi kereskedelem, az iparosítás, a természeti erőforrások, az emberi jogok, a nők helyzete, a népesedés, oktatás, egészségügy, a tudomány és technika, a bűnmegelőzés, a kábítószer-ellenőrzés és más gazdasági és társadalmi-szociális együttműködés kérdéseiben.

Az ECOSOC-nak 54 tagja van, a tagokat a Közgyűlés 3 éves időtartamra választja. Minden tag 1 szavazattal rendelkezik, határozataikat egyszerű szótöbbséggel hozzák.

A Gazdasági és Szociális Tanács évente 2 ülést tart. A New Yorkban tartott tavaszi ülést általában az emberi jogi, humanitárius és szociális kérdéseknek szentelik, míg a genfi nyári ülésszakon a nemzetközi gazdasági együttműködés kérdéseivel foglalkoznak.

Az ECOSOC szakértői bizottságaiban részt vevő szakemberek nem kormányaikat képviselik,

hanem egyéni minőségükben vesznek részt a testület munkájában. A szakértői bizottságok az alábbiak: Bűnmegelőzési és -ellenőrzési Bizottság; Gazdasági Tervezési Bizottság; Közigazgatási Szakértői Bizottság; Veszélyes Áruk Szállításával Foglalkozó Szakértői Csoport.

Az ECOSOC alá tartoznak az ENSZ ún. regionális gazdasági bizottságai is. Ezek: Európai Gazdasági Bizottság (EGB); Latin-amerikai és Karib-tengeri Gazdasági Bizottság (ECLAC), Afrikai Gazdasági Bizottság (ECA); Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági és Szociális Bizottság (ESCAP); Nyugat-ázsiai Gazdasági Bizottság (ECWA).

A Gazdasági és Szociális Tanács hangolja össze az ENSZ-en belül bizonyos önállósággal működő, ún. kapcsolt szervek tevékenységét is. Ezek sorába tartoznak: az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD; székhelye: Genf), az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP; New York), az ENSZ Környezeti Programja (UNEP; Nairobi), az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF; New York), a Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR; Genf), a Világélelmezési Program (WFP; Róma) és a Világélelmezési Tanács (WFC; Róma), ill. az ENSZ Népesedési Alapja (UNFPA; New York).

A fenti, ún. kapcsolt szervek és a szakosított szervezetek között az alapvető különbség az, hogy míg az előbbiek nem rendelkeznek önálló tagsággal, s tevékenységüket az ENSZ rendes költségvetéséből és/vagy önkéntes felajánlásokból finanszírozzák, addig az utóbbiak jogilag és szervezetileg önállóak, külön költségvetéssel rendelkeznek, s kapcsolódásukat az ENSZ-hez külön együttműködési egyezmény szabályozza.

A Gyámsági Tanács

Az Alapokmány rendelkezése értelmében a Gyámsági Tanács felelős az önkormányzattal nem rendelkező területek felügyeletéért. A gyarmati területek önállóvá válásával a Gyámsági Tanács gyakorlatilag elvesztette funkcióit; az eredetileg felügyelete alá helyezett 11 területből csupán egyetlen – a Csendes-óceáni Gyámsági Terület – nem nyerte még el függetlenségét s maradt az Egyesült Államok gyámsága alatt. A Gyámsági Tanácsban jelenleg az Egyesült Államok mint a területet igazgató hatalom, valamint a BT 4 állandó tagja (Franciaország, Kína, Nagy-Britannia, Szovjetunió) rendelkezik tagsággal (Kína azonban nem vesz részt a Gyámsági Tanács munkájában).

A Nemzetközi Bíróság

A Hágában székelő Nemzetközi Bíróság az ENSZ legfőbb jogi szerve. Hatáskörét és feladatait az Alapokmányhoz szervesen kapcsolódó Alapszabályok (statútum) fogalmazzák meg. Az ENSZ tagállamai a szervezet Alapokmányának elfogadásával a Nemzetközi Bíróság Alapszabályainak részeseivé váltak. A BT ajánlására az ENSZ-közgyűlés egyetértésével nem tagállamok is részeseivé válhatnak a Nemzetközi Bíróság Alapszabályainak: így Svájc (1948), Liechtenstein (1950) és San Marino (1954) az Alapszabályok részes állama.

A Nemzetközi Bíróság magánszemélyek ügyeivel nem foglalkozik.

A Nemzetközi Bíróság joghatósággal rendelkezik minden olyan kérdésben, amelyet a részes államok a Bírósághoz utalnak, különösen azon kérdésekben, amelyekről az ENSZ Alapokmánya specifikusan így rendelkezik, vagy amelyek hatályban lévő nemzetközi szerződésekben, egyezményekben kerültek szabályozásra. Ha a Bíróság joghatósága vitatott, akkor arról maga a Bíróság határoz.

Az Alapszabályokban részes államok bármikor kijelenthetik, hogy kötelezőnek ismerik el a Bíróság joghatóságát minden olyan jogvitára nézve, amelynek tárgya

a) nemzetközi szerződés értelmezése;

b) a nemzetközi jog bármely kérdése;

c) olyan tény létezésének megállapítása, amely ha valósnak bizonyul, nemzetközi kötelezettség megszegését jelenti;

d) nemzetközi kötelezettség megszegése esetén teljesítendő jóvátétel természete vagy terjedelme.

Az ENSZ-közgyűlés és a BT bármely jogi kérdésben kérheti a Bíróság tanácsadó véleményét. Az ENSZ más szervei vagy a szakosított szervezetek is kérhetik a véleményét, ha erre a Közgyűlés felhatalmazza őket.

A Bíróság – melynek feladata a nemzetközi jog alapján döntést hozni az eléje terjesztett jogvitákban – eljárása során a következő forrásokat alkalmazza:

a) azokat az általános vagy különös nemzetközi egyezményeket, amelyek a vitában álló államok által kifejezetten elismert jogszabályokat állapítanak meg;

b) a nemzetközi szokást, mint a jog gyanánt elismert általános gyakorlat bizonyítékát;

c) a civilizált nemzetek által elismert általános jogelveket;

d) a bírói döntéseket s a különböző nemzetek legkiválóbb publicistáinak tanítását, mint a jogszabályok megállapításának segédeszközeit.

A Bíróság 15, különböző nemzetiségű független bíróból áll, akiket a Közgyűlés és a BT különkülön szavazás során választ 9 évre.

Fennállása óta a Nemzetközi Bíróság 43 ítéletet hozott s 18 esetben adott tanácsadói véleményt. Az államok közötti viták túlnyomó része területi felségjogokat, területi vizek és a kontinentális talapzat határait, a halászati jogokat, a területi szuverenitás kérdéseit érintette.

A Titkárság

Az ENSZ-titkárság, a nemzetközi tisztviselői gárda biztosítja a szervezet működésének zavartalanságát és folyamatosságát. Kiszolgálja az ENSZ szerveinek, bizottságainak üléseit, gondoskodik azok megfelelő előkészítéséről, elősegíti a határozatok és döntések végrehajtását és irányítja a programok megvalósítását. Élén az ENSZ főtitkára áll.

Az ENSZ-főtitkárt a BT ajánlására a Közgyűlés nevezi ki 5 éves időszakra. A főtitkár, a titkárság irányításán kívül, az Alapokmány értelmében igen fontos politikai funkciót is betölt: javaslatot tehet a BT-nek bármely olyan kérdés megvitatására, amely megítélése szerint veszélyeztetheti a nemzetközi béke és biztonság megőrzését.

A szervezet eddigi főtitkárai:

1945–53: Trygve Lie (Norvégia)

1953–61: Dag Hammarskjöld (Svédország)

1961–71: U Thant (Burma)

1972–81: Kurt Waldheim (Ausztria)

1982–: Javier Pérez de Cuéllar (Peru)

A Titkárság munkatársai 145 ország állampolgárai. Tevékenységük során csak a szervezettől fogadhatnak el utasítást; országaiktól, kormányaiktól függetlenül kell működniük.

Az ENSZ és kapcsolt szervezeteinek titkárságain s az egyes országokban megvalósuló segélyprogramokban – beleértve a UNDP és az UNICEF szakértőit is – csaknem 27 000 szakember és alkalmazott dolgozik. A New York-i központon kívül titkárságok működnek Genfben, Bécsben, Nairobiban, Santiago de Chilében, Bagdadban, Bangkokban. Több mint 100 országban működik ENSZ tájékoztatási iroda.

Az ENSZ 1988–1989-es költségvetése: 1 769 585 000 USD. A költségvetéshez a tagállamok a Közgyűlés által százalékos formában meghatározott tagdíjskála alapján járulnak hozzá. Magyarország tagdíjkulcsa: 0,22%.

Az ENSZ tevékenysége

I. A nemzetközi béke és biztonság megőrzése

Az Alapokmány értelmében a szervezet legfontosabb feladata a *nemzetközi béke és biztonság megőrzése*, a nemzetközi konfliktusok megelőzése, a viszályokat előidéző okok és folyamatok feltárása és megszüntetése. Az ENSZ nem világkormány; eszközei, különösen a nagyhatalmak közvetlen érdekeltsége esetén, korlátozottak. Az évtizedek során kialakultak azok a módszerek és eljárások, amelyek alkalmasak konstruktív módon elősegíteni egy-egy viszály, konfliktus megoldását, megakadályozni eszkalációjukat.

Ilyen eszközök: közvetítés, békéltetés, különleges megbízottak, megfigyelők vagy ténymegállapító csoportok kiküldése, népszavazás ellenőrzése stb. Az elmúlt években az ENSZ-főtitkár (ill. különmegbízottai) szerepe lényegesen megnőtt, főleg a regionális vagy kétoldalú konfliktusok megelőzésében vagy megoldásában (Afganisztán, iraki–iráni konfliktus, Kambodzsa, Közép-Amerika, Namíbia, Ciprus stb.). E tevékenység során a főtitkár – vagy magas szintű megbízottja – a klasszikus diplomácia minden titkos vagy nyílt eszközét alkalmazza. Közös vonás e tevékenységben, hogy annak részeredményeiről és kimeneteléről a főtitkár folyamatosan tájékoztatja a Biztonsági Tanácsot.

A fentiekhez szorosan kapcsolódik az ENSZ *békefenntartó tevékenysége*. Az 1988-ban Nobel-békedíjjal kitüntetett békefenntartó ENSZ-haderők története a szervezet kezdetéig nyúlik vissza. A békefenntartás eredményessége – mint az ENSZ minden tevékenységéé – a nemzetközi erőviszonyok alakulásának függvénye.

Az 50-es évek elején a koreai háborúban amerikai haderők és 16 további ország katonái ENSZ-zászló alatt, az amerikai parancsnokság irányításával vettek részt. (A koreai „ENSZ-parancsnokságot" mind a mai napig nem szüntették meg, az Egyesült Államok rendszeresen tájékoztatja a BT-t az 1953. évi fegyverszüneti egyezmény végrehajtásáról.)

A békefenntartás – az ENSZ-szóhasználatban – a pillanatnyi status quo megőrzését, a hadműveletek beszüntetését, a harcoló felek fizikai szétválasztásának biztosítását (ún. ütközőzónák kialakítását) szolgálja abból a célból, hogy lehetővé tegye a konfliktusban érdekelt felek közötti közvetítést, békéltetést, a tárgyalások megkezdését, a viszály békés rendezését célzó erőfeszítések eredményességét.

A békefenntartó műveletek alapvetően 2 kategóriába sorolhatók: megfigyelő missziók és békefenntartó haderők. Megalakításukról a BT hoz döntést, műveleteiket a főtitkár parancsnoksága alatt végzik. Kiküldésük előfeltétele, hogy a művelet helyszíne felett szuverenitást gyakorló állam – valamint sok esetben a konfliktusban közvetlenül érdekelt más állam(ok) – beleegyezzenek alkalmazásukba.

A haderők személyi állományát az ENSZ-tagállamok önkéntes alapon biztosítják: a megfigyelő erők fegyvertelenek, míg a békefenntartó erők csupán önvédelmi könnyűfegyvert viselnek. A műveletek nem jelenthetnek beavatkozást az ország belügyeibe s nem szolgálhatják – belső konfliktusok esetén – egyetlen fél vagy csoport érdekeit.

A békefenntartó műveletek részletekbe menő szabályozása, a békefenntartó erők szervezete, működési és finanszírozási elvei még mindig nincsenek kimunkálva. Az eddigi műveletekre eseti szabályozás alapján került sor.

A 80-as évek változásai, a szovjet–amerikai közeledés, a gorbacsovi külpolitikában érzékelhető új megközelítés jelentősen felértékelte az ENSZ szerepét e területen is; várható, hogy a

békefenntartás elvi és gyakorlati kérdései belátható időn belül átfogó rendezést nyernek.

Az ENSZ békefenntartó műveletei:

1. Megfigyelő missziók:

ENSZ Közel-keleti Fegyverszünet-ellenőrző Szervezete (UNTSO; felállításának ideje: 1948. jún.)

ENSZ Indiai és Pakisztáni Katonai Megfigyelő Csoportja (UNMOGIP; 1949)

ENSZ Libanoni Megfigyelő Csoportja (UNOGIL; 1958. jún.)

ENSZ Jemeni Megfigyelő Missziója (UNYOM; 1963. jún.)

ENSZ Indiai és Pakisztáni Megfigyelő Missziója (UNIPOM; 1964)

A Főtitkár Képviselőjének Missziója a Dominikai Köztársaságban (DOMREP; 1965. ápr.)

ENSZ Iráni–Iraki Katonai Megfigyelő Csoportja (UNIIMOG; 1988. szept.)

ENSZ Angolai Ellenőrző Missziója (UNAVEM; 1988. dec.)

ENSZ (namíbiai) Átmeneti Segítő Csoportja (UNTAG; 1989. ápr.)

A korábban felállított UNTSO és az UNMOGIP még mindig működik. Az iráni–iraki megfigyelőcsoportban és a namíbiai műveletekben magyar tisztek is részt vesznek.

2. Békefenntartó haderők:

ENSZ Rendkívüli Haderők (UNEF I; 1956. nov.–1967. máj.; az egyiptomi–izraeli határ mentén)

ENSZ Kongói Haderők (ONUC; 1960. júl.–1964. jún.)

ENSZ Nyugat-iráni Biztonsági Erők (UNSF; 1962. szept.–1963. ápr.)

Második ENSZ Rendkívüli Haderők (UNEF II; 1973. okt.–1979. júl.; az egyiptomi–izraeli határ mentén)

ENSZ Ciprusi Békefenntartó Haderők (UNFICYP; 1964. márc.)

ENSZ Csapatszétválasztási Megfigyelő Haderők (UNDOF; 1974. máj.; Szíria és Izrael határán)

ENSZ Libanoni Ideiglenes Haderők (UNIFIL; 1978. márc.)

Leszerelési tárgyalások az ENSZ kereteiben

Az Alapokmány kifejezetten a szervezet feladatává teszi, hogy a leszerelés és a fegyverzetkorlátozás kérdéseivel foglalkozzék. Bár az ENSZ végső célja az általános és teljes leszerelés marad, az elmúlt évtizedek tapasztalatai bizonyították, hogy a részleges leszerelési intézkedések nem akadályozzák, hanem inkább elősegítik e cél elérését.

A leszerelés kérdéseivel foglalkozó ENSZ-szervek közül kiemelendők a Közgyűlés és annak I. számú főbizottsága, a Leszerelési Bizottság (Disarmament Commission), ill. a Genfben működő 40 tagú Leszerelési Értekezlet. Ez utóbbi számos bizottságot és munkacsoportot működtet, amelyekben a részletekbe menő tárgyalások folynak.

Az ENSZ-ben folyó leszerelési tárgyalások áttekintése s a feladatok megfogalmazása céljából a Közgyűlés 3 rendkívüli ülésszakot tartott (1978, 1982 és 1988).

A nukleáris leszerelés kérdései közül kiemelkednek a nukleáris fegyverek használatának tilalmával és a fegyverkészletek befagyasztásával foglalkozó (bár eddig még eredménytelen) tárgyalások.

Az 1963-ban Moszkvában megkötött nemzetközi megállapodás betiltotta a nukleáris fegyverkísérleteket a légkörben, a világűrben és a tengerekben. E megállapodáshoz eddig 110 ország csatlakozott.

A nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló (ún. „atomsorompó") szerződés szövegét 1968-ban véglegesítették; 1970-ben lépett életbe, részes államainak száma 130. Az egyezmény betartását a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség segítségével ellenőrzik.

A nukleárisfegyver-mentes zónák létesítéséről elfogadott megállapodások kiegészítik a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról kötött szerződést s betartásának egyfajta garanciáját is nyújtják. Ilyen megállapodások: az 1959. évi Antarktisz-szerződés, az 1967. évi tlatelolcói szerződés a latin-amerikai nukleárisfegyver-mentes övezetről, az 1967. évi világűrszerződés (amely egyebek között tiltja nukleáris és más tömegpusztító fegyvereknek vagy hordozóeszközeiknek a világűrbe juttatását), ill. az 1972. évi tengerfenék-megállapodás. A biológiai fegyverek betiltásáról 1972-ben kötöttek nemzetközi megállapodást; ehhez eddig több mint 100 állam csatlakozott.

II. Nemzetközi gazdasági együttműködés

Az Alapokmány 55. cikkelye értelmében az ENSZ „elő fogja mozdítani az életszínvonal emelését, a teljes foglalkoztatást, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődés feltételeit". A gazdasági együttműködés érdekében kifejtett tevékenység napjainkban az ENSZ munkájának (a ráfordított összegek alapján) több mint háromnegyedét teszi ki.

Az ENSZ gazdasági együttműködési tevékenységében több mint negyedszázada a fejlődő világ problémái dominálnak. A szervezetben számszerű többséggel rendelkező fejlődő országok már 1963-ban kialakították azokat a kereteket, amelyekben képesek voltak állásfoglalásaikat összehangolni, egységesíteni. Az eredetileg 77 országot számláló fejlődő csoport (innen az elnevezésük is: 77-ek csoportja) mára több mint 120 tagállamot tömörít magában, s – különösen a gazdasági együttműködés területén – a szervezet egész tevékenységét meghatározó szerepet játszik.

1988-ban hozott döntést az ENSZ-közgyűlés a század utolsó évtizedére szóló nemzetközi fej-

lesztési stratégia kidolgozására, majd 1989. febr.-ban elhatározta: 1990. ápr.-ban rendkívüli ülésszakot kell összehívni a világgazdaság és a nemzetközi gazdasági együttműködés kérdéseinek átfogó vizsgálatára.

Igen fontos helyet foglalnak el az ENSZ és a szakosított szervezetek tevékenységében a *segélyprogramok*. A segélytevékenység célja olyan együttműködés kialakítása, amelynek révén – a nemzetközi szervezetek közvetítésével – a gazdaságilag-társadalmilag alacsonyabban fejlett országok bekapcsolódhatnak a világfejlődés fő áramlataiba. E *technikai segélyprogramoknak* nevezett segélytevékenység az ENSZ egyik klaszszikus programja, 1948 óta működik. Módszerei, keretei az elmúlt 4 évtized folyamán jelentős mértékben változtak. A segélynyújtás kritériumai: csak kormányoknak nyújtható; nem szolgálhat beruházásként (ami nem zárja ki a beruházások előkészítésének finanszírozását; s elsősorban a „humántőke" gyarapítását (azaz az oktatást, képzést, szakértők alkalmazását, ösztöndíjasok képzését stb.) célozza.

ENSZ Fejlesztési Program
Angolul: *United Nations Development Program* (UNDP)
Franciául: *Programme des Nations Unies pour le Développement*
Főigazgató: *William H. Draper* (Egyesült Államok)
Székhely: New York (Egyesült Államok)
Postacím: 1 United Nations Plaza, New York, N.Y.
Tel.: [1] (212) 906-5000

Az ENSZ Fejlesztési Program a világ legnagyobb technikai segélynyújtó szervezete. A kormányok által a szervezet rendelkezésére bocsátott önkéntes felajánlások összege évente meghaladja az 1 Mrd USD-t. A szervezet a világ 115 országában tart fenn irodát; ezeket a program helyi képviselője vezeti. Az ENSZ tagállamai automatikusan tagjai a programnak. A UNDP vezetőtestülete a 48 tagú kormányzótanács, amely évente egy alkalommal ülésezik, s nemcsak a programok fő irányait határozza meg, hanem a segélyek elosztásáról is dönt.

A segélyek zömét az ún. országprogramokon keresztül nyújtja a szervezet. Az országprogramok egy-egy ötéves időszakra készülnek; jóváhagyásuk legfontosabb kritériuma, hogy szervesen illeszkedjenek az adott ország gazdasági-társadalmi fejlesztési terveihez. Magyarország az 1987–91-es, ötéves ciklusban közel 2 M USD kedvezményezettje.

ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia
Angolul: *United Nations Conference for Trade and Development* (UNCTAD)
Franciául: *Conférence des Nations Unies sur le Commerce et le Développement*
Főtitkár: *Kenneth K. S. Dadzie* (Ghana)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: Palais des Nations, 8–14, Av. de la Paix, 1211 Genève 10
Tel.: [41] (22) 734-60-11

Az ENSZ a *nemzetközi kereskedelem* szabályainak, normáinak kialakításával, a kereskedelem és a világgazdaság összefüggéseivel, a fejlődő országok megsegítésével és a kormányok kereskedelempolitikájának összehangolásával az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia kereteiben foglalkozik. Az első konferenciát az ENSZ-közgyűlés 1964-ben hívta össze Genfben, s még ugyanabban az évben elhatározták, hogy az UNCTAD-ot a Közgyűlés egyik szerveként állandósítják. A konferencia eddig 7 alkalommal ülésezett: Genf (1964), Új-Delhi (1968), Santiago de Chile (1972), Nairobi (1976), Manila (1979), Belgrád (1983), Genf (1987). A szervezet munkájában az ENSZ tagállamai és a nem tagállamok is részt vesznek; tevékenységét az ENSZ rendes költségvetéséből finanszírozzák.

1. Az UNCTAD figyelmének középpontjában a nyersanyagproblémák és a nyersanyagok világpiacának stabilizálása áll. A nairobi konferencián határoztak egy ún. integrált nyersanyagprogram megteremtéséről és a program pénzügyi eszközeit biztosító közös pénzalap létesítéséről. A program fő célja a nyersanyagárak stabilizálása a világpiacon ún. ütközőkészletek mozgatásával, a készleteknek a világpiacon való értékesítésével (áruhiány miatti áremelkedés esetén), ill. újabb készletek felvásárlásával (árufeleslegek miatt bekövetkező árcsökkenés esetén). A program 18-fajta nyersanyagot, ill. mezőgazdasági terméket ölel fel.

2. Preferenciák: az 1968-ban, az új-delhi UNCTAD-konferencián kezdeményezett általános preferenciális rendszer lényege: a fejlett tőkeországok egyoldalúan vállalják, hogy a legnagyobb kedvezményes elbánásban alkalmazott vámtételeknél alacsonyabb vámokat alkalmaznak a fejlődő országokból származó késztermékek behozatalában.

3. Pénzügyi-valutáris kérdések: a nemzetközi adósságválság és a kereskedelem összefüggései; a krónikus fizetésimérleg-hiányok hatása a kereskedelemre; a hosszú távú hitelek feltételeinek alakítása; a nemzetközi pénzügyi-monetáris rendszer működési zavarai és reformjának szüksége.

A 70-es évek első felében a világ *élelmiszerellátása* feszültté vált. 1968–74 között különösen a szárazság miatt rendkívüli hiányhelyzet alakult ki a fejlődő országokban; az élelmiszerkészletek jelentősen csökkentek, az árak pedig növekedtek. Az ENSZ-közgyűlés 1974-ben élelmezési világkonferenciát hívott össze Rómában abból a célból, hogy a gazdasági fejlesztés és a nemzetközi gazdasági együttműködés széles összefüg-

géseibe illesztve hosszú távú stratégiát dolgozzon ki a világ élelmiszer-ellátásának biztosítására. A 133 ország részvételével megtartott konferencián több új szervet és szervezetet hoztak létre: megalakították a Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alapot (International Fund for Agricultural Development – IFAD), amely szakosított szervezetként működik; létrehozták a Világélelmezési Tanácsot (World Food Council) és az élelmezés biztonságával foglalkozó bizottságot.

A miniszteri szintű, 36 tagú Világélelmezési Tanács (Magyarország is tagja) eddigi tevékenysége során javaslatokat dolgozott ki a világ élelmiszer-ellátásának javítására, az egyes országok mezőgazdasági és élelmiszer-termelésének fellendítésére, a nemzetközi együttműködés kiszélesítésére, ajánlásokat tett az éhínség leküzdését célzó nemzetközi segélyprogramokra, s közreműködött e programok összehangolásában.

Világélelmezési Program
Angolul: *World Food Program* (WFP)
Franciául: *Programme alimentaire mondial* (PAM)
Ügyvezető igazgató: *James Charles Ingram* (Ausztrália)
Székhely: Róma (Olaszország)
Postacím: 426 Via Cristoforo Colombo, 00145 Roma
Tel.: [39] (6) 57971

A Világélelmezési Tanácstól függetlenül, 1963 óta működik az ENSZ és a FAO (l. ott) közös programjaként. Évente csaknem 1 Mrd USD értékű segély elosztását végzi, amelynek forrásait önkéntes (pénzbeli és természetbeni) kormányfelajánlások biztosítják.

A 60-as években egyre nyilvánvalóbbá váltak a *környezeti károsodások* az egész világon, főleg a világ fejlettebb részein kezdett aggasztó mértékűvé válni a levegő- és vízszennyezés, a zajártalom, az ipari és háztartási hulladékok felhalmozása. A Közgyűlés 1968-as határozata alapján 1972-ben világkonferenciát hívtak össze Stockholmban az emberi környezet megóvására. A konferencián elfogadott nyilatkozat első alkalommal foglalkozott globális méretekben az emberi környezet romlásának jellemzőivel, s határozta meg azokat a fő teendőket, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a környezet további károsodásának megakadályozására, ill. a károsodási folyamatok visszafordítására.

Az 1972. évi konferencián elhatározták egy új ENSZ-szerv, az ENSZ Környezeti Program felállítását. Feladata a stockholmi deklaráció és akcióprogram szellemében a nemzetközi környezetvédelmi erőfeszítések összehangolása, a környezet védelmét célzó nemzetközi akciók kezdeményezése.

ENSZ Környezeti Program
Angolul: *United Nations Environment Program* (UNEP)
Franciául: *Programme des Nations Unies pour l'Environnement* (PNUE)
Ügyvezető igazgató: *Mostafa K. Tolba* (Egyiptom)
Székhely: Nairobi (Kenya)
Postacím: P.O. Box 30552, Nairobi, Kenya
Tel.: [254] (2) 33-39-30

Az ENSZ Környezeti Program irányító szerve az 58 tagú kormányzótanács. Az ügyvezető igazgató munkáját egy viszonylag kis létszámú titkárság segíti.

A Program tevékenységének fő irányai:

– a környezet mint komplex ökoszisztéma problémái;

– a környezet és az egészségvédelem összefüggései;

– a településfejlesztés és a környezetvédelem;

– a világóceánok problémái;

– a természeti és az ember által előidézett katasztrófák – vagy katasztrófával fenyegető tevékenység – hatása a környezetre, beleértve a tengerek szennyezését, a nukleáris erőművek üzemzavarait, a fegyverkezési verseny, a háborúk hatását is;

– az energiatermelés mint a környezetet leginkább igénybe vevő emberi tevékenység (környezetkímélő, alternatív energiaforrások feltárása, alkalmazásuk elősegítése stb.);

– környezetvédelem és a gazdasági fejlődés összefüggései, a komplex környezetgazdálkodás feltételeinek megteremtése;

– ismeretterjesztés, oktatás, felvilágosítás, kutatótevékenység, a környezetvédelem politikai, társadalmi, gazdasági, szociális és kulturális összefüggései.

A környezet mindenkori állapotát az UNEP a kormányok, más nemzetközi szervezetek és tudományos kutatóhálózat közreműködésével szoros figyelemmel kíséri. A szervezet ezt elősegítendő egy programot, az ún. Földfigyelő (Earthwatch) Rendszert hozott létre, amelynek 3 fő komponense:

a) globális környezetfigyelő rendszer (Global Environmental Monitoring System – GEMS), melynek fő feladata a környezet (a légkör, a vizek, az erdők, a sivatagok stb.) állapotának folyamatos figyelése, a jellemző adatok mérése, a változások feltárása;

b) Nemzetközi Információs Rendszer (International Referral System), amely a környezeti adatbázisok nemzetközi regiszterét vezeti;

c) a potenciálisan mérgező anyagok nemzetközi listája (International Register of Potentially Toxic Chemicals).

A 80-as években felgyorsult az UNEP által kezdeményezett nemzetközi jogalkotás, így jött létre az ózonréteg védelméről szóló bécsi egyez-

mény (1985) és az ahhoz kapcsolódó, az ózonréteg károsodását előidéző anyagok szabályozásáról szóló montreali jegyzőkönyv (1987).

Regionális gazdasági bizottságok: Feladatuk az ENSZ tagállamai közötti gazdasági együttműködés elősegítése, különös tekintettel a kereskedelemre, a műszaki-tudományos fejlesztésre, a környezetvédelemre és a gazdasági (statisztikai) információcserére.

Európai Gazdasági Bizottság (EGB)
Angolul: *United Nations Economic Commission for Europe* (ECE)
Franciául: *Commission Économique de l'Europe* (CEE)
Ügyvezető titkár: *Gerald Hinteregger* (Ausztria)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: Palais des Nations, 8–14, Av. de la Paix, 1211 Genève
Tel.: [41] (22) 734-60-11

Az európai régióban (ehhez tartozik az Egyesült Államok és Kanada is) a 34 tagállamot felölelő Európai Gazdasági Bizottság tevékenykedik. (Az EGB tagja az ENSZ-tag státussal nem rendelkező Svájc is.) Az 1947-ben létesített EGB fő szerve a közgyűlés, amely évente egy alkalommal (rendszerint ápr.-ban) ülésezik, hogy áttekintse a bizottság éves munkáját s elfogadja a következő évi munkaprogramot.

A tényleges szakmai együttműködés az EGB fő bizottságaiban és az azok által létesített szakértői munkacsoportokban folyik. Az EGB fő bizottságai: mezőgazdasági bizottság, vegyipari bizottság, szénbizottság, európai statisztikusok értekezlete, villamosenergia-bizottság, gázbizottság, lakás-, építési és területfejlesztési bizottság, közlekedési és szállítási bizottság, környezetvédelmi és vízgazdálkodási kormányfőtanácsadók bizottsága, műszaki-tudományos kormányfőtanácsadók bizottsága, gazdasági kormányfőtanácsadók bizottsága, acélbizottság, fabizottság, kereskedelemfejlesztési bizottság, energetikai kormányfőtanácsadók bizottsága. Főbizottsági státus nélkül működik még a szabványosítási bizottság és a gépipari és automatizálási munkacsoport.

Az EGB tevékenységét az ENSZ rendes költségvetéséből támogatják.

Az EGB az elmúlt 40 év során folyamatos szakmai kapcsolatot biztosított a tagállamok szakemberei között, lehetővé tette az információ- és tapasztalatcserét. Az együttműködés tipikus formái: szakértői értekezletek, tanulmányutak egymás országaiban, közös kutatások és tanulmányok, szabványosítás és egységesítés, közös akciók kezdeményezése stb. Egyre nagyobb jelentőséget nyer a bizottság jogszabály-előkészítő és -alkotó tevékenysége is. Az EGB kereteiben került sor pl. a közlekedési szabályok és táblák egységesítésére, a gépjárműalkatrészek szabványosítására, az európai közúti, vasúti és folyami közlekedési hálózat egységes rendszerének megteremtésére (pl. az európai autópályák számozása). A mezőgazdasági bizottság keretében folyik az agrártermékek egyes minőségi szabványainak meghatározása.

Az EGB titkársága évente közzéteszi az európai gazdasági fejlődésről és a gazdasági együttműködés helyzetéről készített jelentését (Economic Survey for Europe). A statisztikai osztály tevékenységéből kiemelkednek a nemzetközi összehasonlító módszertani kutatások és a különböző szakstatisztikai (szén, gáz, villamos energia, acél, gépipar, vegyipar, lakás és építés, környezet, szállítás és közlekedés stb.) kiadványok.

III. Társadalmi, szociális és humanitárius kérdések

A társadalmi és gazdasági kérdések egységes megközelítésének jegyében az ENSZ 1949-ben hozta létre a Szociális Bizottságot, amely később Szociális Fejlesztési Bizottság néven működött. Az ECOSOC-hoz tartozó bizottság fő feladata a fejlődés társadalmi-szociális összetevőinek vizsgálata, a társadalmi-szociális fejlesztési célkitűzések meghatározása, a célkitűzések megvalósításához szükséges ajánlások kidolgozása.

E tevékenység keretében – a nemzetközi közvélemény figyelmét felhívandó – kerültek megrendezésre olyan világméretű akciók, mint a fiatalok nemzetközi éve (1985), a nemzetközi gyermekév (1979), az időskorúak kérdéseivel foglalkozó nemzetközi konferencia (1982), a testi fogyatékosok nemzetközi éve (1976) stb.

Külön szervezeti keretekben foglalkozik az ENSZ *a nők egyenjogúsága* kérdéseivel. Az 1946-ban az ECOSOC fennhatósága alatt létesített csoport, a nők helyzetével foglalkozó bizottság a nők egyenlőségének biztosítását tűzte ki célul a társadalomban, politikában, a gazdaságban, az oktatásban, s küzdelmet indított a diszkrimináció minden formájának megszüntetéséért. A bizottság eredményei közé számít a nők politikai jogairól szóló konvenció (1952), a rabszolgaság eltörléséről szóló egyezmény kiegészítése (1956), a férjezett nők állampolgárságáról szóló nemzetközi egyezmény (1957), a házasságkötésről szóló egyezmény (1962). 1979-ben fogadták el a nők elleni diszkrimináció minden formájának megszüntetéséről szóló nemzetközi egyezményt, amely 1981-ben lépett életbe.

A *bünmegelőzés* és a bűnözés visszaszorításával, a társadalmilag deviáns magatartás kérdéseivel a bűnmegelőzési bizottság foglalkozik. Feladata a bűnözés társadalmi és gazdasági okainak feltárása, az okok megszüntetése, a bűnözés visszaszorítását célzó nemzetközi együttműködés elősegítése. A bűnözés komplex vizsgálatára 5 évenként világkonferenciát tartanak, a legutóbbira 1985-ben került sor Milánóban.

A bűnözés különleges fajtájaként tartják számon a *kábítószer-fogyasztást*. Az ECOSOC kábítószer-bizottsága (felállításának éve: 1946) a kábítószer-fogyasztás visszaszorítását, a kábítószer-termelés és -forgalom ellenőrzését, a nemzetközi kábítószer-ellenes együttműködés elmélyítését próbálja elősegíteni. A bizottság nemzetközi szabványokat és magatartási szabályokat alakít ki a kábítószerek és kábítószer-tartalmú anyagok azonosítására, a termelés és a forgalom ellenőrzésére, foglalkozik a kábítószerek és a bűnözés összefüggéseivel, a kábítószer-fogyasztás társadalmi-gazdasági okaival.

A 30 tagú bizottság munkáját az ENSZ bécsi székhelyű kábítószerosztálya és annak keretén belül működő kábítószer-laboratórium segíti.

A kábítószer-termelés, -fogyasztás és -forgalom ellenőrzését az 1961-ben felállított Nemzetközi Kábítószer-ellenőrzési Tanács (International Narcotics Control Board) végzi, amely a kormányok negyedévenként beterjesztett, igen részletes jelentései alapján a termeléstől kezdve a piacra kerülésig nyomon tudja követni a kábítószerek és kábítószer-tartalmú anyagok (legális) mozgását.

A nemzetközi jogalkotás terén ki kell emelni a kábítószerekről szóló egységes nemzetközi egyezményt (1961), az egyezményt kiegészítő jegyzőkönyvet (1972) és a kábítószerek illegális forgalmáról szóló egyezményt (1988).

A *népesség*, a demográfiai kérdések kezdettől fogva szerepelnek az ENSZ különböző fórumainak napirendjén. 1946-ban – az ECOSOC felügyelete alatt – Népesedési Bizottságot hoztak létre, amely elsőrendű feladatának a népességstatisztika, a demográfia fejlesztését tekintette. A statisztikai adatok összegyűjtése, feldolgozása és ...zése, módszereinek kidolgozása, a statisztikai becslés tökéletesítése, a kutatási eredmények publikálása és a tapasztalatok és ismeretek elterjesztése állt a bizottság munkájának homlokterében. A népesség és a gazdasági-társadalmi fejlődés összefüggéseinek feldolgozása új dimenzióval bővítette a bizottság tevékenységét a 60-as években. A volt gyarmatok önállósodását követően előtérbe kerültek a tanácsadó- és segélyprogramok, amelynek segítségével sikerült megszervezni a demográfiai adatgyűjtést és az adatfeldolgozást a fejlődő országokban.

Az ENSZ 1974-ben (Bukarest) és 1984-ben (Mexikó) világkonferenciát rendezett a világ népességi helyzetéről, a népesség és a fejlődés összefüggéseiről.

ENSZ Népesedési Alap
Angolul: *United Nations Population Fund* (UNFPA)
Franciául: *Fonds des Nations Unies pour la Population*
Ügyvezető igazgató: *Dr. Nafis Sadik* (Pakisztán)
Székhely: New York (Egyesült Államok)
Postacím: 220 East 42nd Street, New York, N.Y. 10017
Tel.: [1] (212) 850-5600

1969-ben hozták létre. Célja a fejlődő országok támogatása a népességpolitika, a családtervezés, a népességstatisztika, a társadalmi-gazdasági fejlődés népesedési vonatkozásai terén. Tevékenységét önkéntes felajánlásokból finanszírozza. Évente mintegy 3000 projectet támogat, csaknem 150 M USD értékben.

ENSZ Gyermekalapja
Angolul: *United Nations Children's Fund* (UNICEF)
Franciául: *Fonds des Nations Unies pour l'enfance*
Főigazgató: *James P. Grant* (Egyesült Államok)
Székhely: New York (Egyesült Államok)
Postacím: UNICEF House, 3 United Nations Plaza New York, N.Y. 10017
Tel.: [1] (212) 326-7000

1946-ban a II. világháború következményeitől szenvedő *gyermekek* segélyezésére hozták létre. 1953-ban állandó szervezetté vált, tevékenységének fő irányait a gyermekek helyzetének figyelemmel kísérése, az alultápláltság, a gyermekhalandóság, a gyermekbetegségek megszüntetése, a gyermekgondozás fejlesztése, az írástudatlanság felszámolása, az alapfokú oktatás fejlesztése, támogatása képezik. Az UNICEF az ENSZ-en belül önálló státussal rendelkezik, tevékenységét a 41 tagú végrehajtó tanács irányítja. Programjait teljes egészében önkéntes felajánlásokból finanszírozzák. A szervezet évi bevétele megközelíti a 600 M USD-t, amelyből kb. 100 M USD-t tesznek ki a népszerű UNICEF üdvözlőlapok eladásából származó bevételek. Az UNICEF 1965-ben Nobel-békedíjban részesült.

A *menekültek* támogatását, segítését célzó nemzetközi programok, akciók története 1921-ig nyúlik vissza, amikor a Népszövetség kereteiben létrehozták a menekültügyi főbiztos intézményét. Az 1943-ben létrehozott UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) – amely nem kapcsolódott a későbbi világszervezethez és csak elnevezésében viselte a United Nations kifejezést – ENSZ-beli megfelelőjeként az ENSZ-közgyűlés 1946-ban létrehozta a Nemzetközi Menekültügyi Szervezetet (International Refugee Organization – IRO), melynek fő feladata a háború menekültjeinek védelme és segítése volt. A szervezet 1951 végéig csaknem 1 millió menekült letelepedését segítette elő.

Menekültügyi Főbiztosság
Angolul: *Office of the High Commissioner for Refugees* (UNHCR)
Franciául: *Haut Commissariat pour les Réfugiés*
Főbiztos: *Jean-Pierre Hocké* (Svájc)

Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 154 rue de Lausanne, 1202 Genève
Tel.: [41] (22) 739-81-11

1951-ben hozták létre az IRO utódjaként. Élén a menekültügyi főbiztos áll, akit az ENSZ-közgyűlés 3 éves időtartamra választ. A szervezet tevékenységét a 43 tagú végrehajtó bizottság irányítja. A szervezet mintegy 70 hivatallal rendelkezik a világ minden tájáin. Adminisztrációs költségeit (évi kb. 20 M USD) az ENSZ rendes költségvetéséből fedezik.

A főbiztosság a menekültkérdés nemzetközi politikai, jogi (menekültek védelme), gazdasági, társadalmi és humanitárius vonatkozásaival egyaránt foglalkozik. Segélyprogramjai az utóbbi években jelentősen kibővültek, a programok összértéke megközelíti az évi 500 M USD-t. A programok finanszírozása a kormányok önkéntes felajánlásaiból létesített alapból történik.

A főbiztosság az utóbbi időben nagymértékű segélyeket nyújtott a vietnami, a kambodzsai, laoszi, az afganisztáni, az etiópiai, a szomáliai, szudáni és más afrikai menekülteknek, segélyprogramokat hajtott végre Közép-Amerikában, gondoskodott ellátásukról, elősegítette hazatérésüket vagy harmadik országban történő letelepedésüket. Az önkéntes hazatelepülők szállítását is szervezte.

A főbiztosság tevékenységének egyik leglényegesebb eleme a menekültek jogi státusának meghatározása. A menekültek státusát 2 nemzetközi egyezmény szabályozza: az 1951. évi egyezmény és az ahhoz csatlakozó 1967. évi jegyzőkönyv. Ezen dokumentumok alapelve az ún. *non-refoulement*, azaz az egyezményhez csatlakozott államok azon kötelezettsége, hogy nem utasítanak ki – vagy erőszakkal nem kényszerítenek visszatérésre – egyetlen olyan menekültet sem, aki bizonyítja vagy valószínűsíti, hogy visszatérése esetén üldöztetésben lenne része. A szóban forgó nemzetközi okmányok meghatározzák a menekültek jogait és kötelességeit, beleértve a munkához, az oktatáshoz, a társadalombiztosításhoz és az utazáshoz való jogukat. Az egyezmény részes államai a menekülteket saját állampolgáraikkal azonos elbánásban részesítik.

Magyarország 1989. márc.-ban csatlakozott az 1951. évi menekültügyi egyezményhez és az 1967. évi jegyzőkönyvhöz.

IV. Emberi jogok

Az ENSZ az emberi jogok védelmét egyik alapvető feladatának tekinti. Az Alapokmány értelmében a szervezet előmozdítja az „emberi jogok és az alapvető szabadságjogok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő általános tiszteletben tartását".

E feladatra a szervezeten belül az Emberi Jogok Bizottsága hivatott. Az 1946-ban létesített, 43 tagú bizottság tanulmányokat kezdeményez, ajánlásokat és javaslatokat dolgoz ki az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére, nemzetközi normákat dolgoz ki, kodifikációs munkát végez és folyamatosan figyelemmel kíséri az emberi jogok érvényesülését az egész világon. Feladatainak ellátásában segíti a kisebbségek helyzetével és az ellenük irányuló diszkrimináció megszüntetésével foglalkozó albizottság.

Az ENSZ emberi jogi tevékenységét, a kormányközi szervek és bizottságok munkáját a genfi székhelyű Emberi Jogi Központ, az ENSZ-titkárság egyik főosztálya segíti. A titkárság tanulmányokat és jelentéseket készít az emberi jogok érvényesülésének helyzetéről, előkészíti és dokumentumokkal látja el az emberi jogokkal foglalkozó bizottságok üléseit, tanácsadó szolgálatot tart fenn a kormányok számára.

Az ENSZ-közgyűlés 1948. dec. 10-én fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, s ezzel megtette az első lépést az emberi jogok védelmének nemzetközi kodifikációja felé. Az egyetemes nyilatkozat a polgári és politikai jogok olyan alapelveit tartalmazza, mint az élethez, a szabadsághoz, a személyi biztonsághoz, a jogalanyisághoz, a törvény előtti egyenlőséghez és a méltányos bírósági eljáráshoz, a magánélethez és a lakóhely sérthetetlenségéhez, a szabad mozgáshoz és utazáshoz, az állampolgársághoz, a tulajdonhoz, a lelkiismereti és a vallásszabadsághoz, a szabad véleménynyilvánításhoz, a gyülekezéshez és az egyesüléshez való jogot. Az egyetemes nyilatkozat kinyilvánítja azokat a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokat is, amelyek minden embert megilletnek mint a társadalom tagját. Ezek: a munkához, a munka szabad megválasztásához, a méltányos és kielégítő fizetéshez („amely számára és családja számára az emberi méltóságnak megfelelő létet biztosít"), az érdekvédelemhez és a szakszervezet-alakításhoz való jog. A deklaráció tartalmazza az oktatáshoz és a kultúrához való jogot is.

Csaknem 2 évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy az egyetemes nyilatkozatban foglalt alapelveket kodifikálják, nemzetközi okmányba foglalják. 1966-ban 3, nemzetközi jogi érvényességgel bíró okmányt fogadott el az ENSZ-közgyűlés:
– a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát;
– a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát; és az utóbbihoz csatlakozó
– Fakultatív Jegyzőkönyvet.

Az egyezségokmányok a megerősítő államoktól megkívánják, hogy az emberi jogokat széles körben elismerjék, ill. védelemben részesítsék. A fakultatív rendelkezések pedig olyan eljárást tesznek lehetővé az egyének és az államok számára, hogy az emberi jogok megsértése miatt panaszt emelhessenek.

A 2 egyezségokmány és a fakultatív jegyzőkönyv 1976-ban lépett hatályba. Magyarország az egyezségokmányokat 1976-ban, a fakultatív jegyzőkönyvet 1988-ban ratifikálta.

Valamely ország a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának megerősítésével azt vállalja, hogy népét e törvény erejével megvédi a kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmódtól. Elismeri minden ember jogát az élethez, a szabadsághoz, a magánélethez és a személyi biztonsághoz. Az Egyezségokmány tiltja a rabszolgaságot, garantálja a jogot a pártatlan bírósági tárgyaláshoz, és védelmet nyújt az önkényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel ellen. Elismeri a gondolati, a lelkiismereti és a vallásszabadságot, a véleményformálás és -nyilvánítás szabadságát, a békés gyülekezés, egyesülés és az emigráció jogát.

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának megerősítésével az országok elismerik, hogy felelősek népeik jobb életkörülményeinek elősegítéséért. Elismerik mindenki jogát a munkához, a méltányos munkabérhez, a szociális biztonsághoz, a megfelelő életszínvonalhoz, az egészséghez és az oktatáshoz. Azt is vállalják, hogy mindenki számára biztosítják a jogot, hogy szakszervezetet alakítson, ill. abba beléphessen.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát és az egyezségokmányokat együttesen az Emberi Jogok Nemzetközi Törvényének nevezik.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát megerősítő államok, az okmányban foglaltaknak megfelelően megválasztották a 18 tagú, egyéni minőségükben fellépő szakértőkből álló Emberi Jogi Bizottságot. A bizottság megvizsgálja a részes államok által előterjesztett jelentéseket az egyezségokmány intézkedéseinek megvalósításáról és az emberi jogok tiszteletben tartásának helyzetéről. A bizottság az egyezségokmány fakultatív rendelkezései (41. cikk) alapján megvizsgálhat bármely részes államtól érkezett olyan bejelentést, amely azt állítja, hogy egy másik részes állam nem teljesíti az egyezségokmányban vállalt kötelezettségeit.

A fakultatív jegyzőkönyv felhatalmazza az Emberi Jogi Bizottságot, hogy magánszemélyektől érkezett bejelentéseket is megvizsgáljon, akik azt állítják, hogy az egyezségokmányban foglalt valamely jogukat a jegyzőkönyvben részes egyik állam megsértette. A bizottság jelentéseit továbbítja az érdekelt államokhoz. A bizottság az ECOSOC útján évente jelentést tesz az ENSZ-közgyűlésnek.

1987 végéig a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát 87, a Fakultatív Jegyzőkönyvet 39, az Egyezségokmány 41. cikkét 21, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát pedig 91 állam ratifikálta.

Az Emberi Jogok Bizottsága a fenti alapvető fontosságú okmányok kidolgozásán túl számos, az emberi jogokat érintő más kérdésekkel foglalkozott, így a népirtás, a rabszolgaság, a faji megkülönböztetés, a kényszermunka, a kínzás betiltását célzó nemzetközi egyezmények kidolgozásával.

1965-ben fogadták el a faji megkülönböztetés minden formájának eltörlésével foglalkozó egyezményt, 1984-ben pedig a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító bánásmód megengedhetetlenségét kimondó egyezményt. Előkészületben van a gyermekek jogaival foglalkozó nemzetközi egyezmény is.

Az Emberi Jogok Bizottsága napirendjén szerepelnek még a nemzeti kisebbségek jogainak megsértésével, az apartheid (fajüldözés) minden formájának megszüntetésével, a vándormunkások és illegális munkavállalók emberi jogainak biztosításával, az önkényes letartóztatás megengedhetetlenségével, a halálbüntetés megszüntetésével foglalkozó kérdések. Tárgyalják a lelkiismereti okokból történő katonaiszolgálat-megtagadás, a vallásszabadság emberi jogi vonatkozásait is.

Az ENSZ nemzetközi akciókat és kampányokat indított az emberi jogok tiszteletben tartásának előmozdítására, népszerűsítésére, a világ közvéleményének felrázására. Dec. 10-e minden évben szerte a világon az Emberi Jogok Napja.

V. Nemzetközi jog és kodifikáció

A nemzetközi jogi kérdésekkel az ENSZ-közgyűlés VI. bizottsága és a 34 tagú Nemzetközi Jogi Bizottság foglalkozik. Ez utóbbi bizottság fő feladata a kodifikáció, a nemzetközi egyezmények, szerződések kidolgozása. Az 1947-ben létesített, tekintélyes jogtudósokból álló bizottság évente 3 hónapos üléseket tart.

A Nemzetközi Jogi Bizottság által előkészített nemzetközi szerződések és egyezmények közül kiemelkednek az alábbiak: az 1958. évi tengerjogi egyezmények, az 1961. évi bécsi egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról, az 1963. évi bécsi egyezmény a konzuli kapcsolatokról, az 1969. évi egyezmény a különleges (diplomáciai) képviseletekről, az 1975. évi bécsi egyezmény az államok és az egyetemes nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatokról, az 1969. évi bécsi egyezmény a nemzetközi szerződések jogáról, az 1978., ill. az 1983. évi bécsi egyezmények az államok utódlásáról.

Az 1982-ben megkötött tengerjogi egyezmény az ENSZ történetének leghosszabb (1973–82) és legbonyolultabb tárgyalásai eredményeképpen született. A nemzeti joghatóság behatárolásán és a nemzetközi vizek meghatározásán túl az egyezmény átfogóan szabályozza a tengereken és óceánokon folyó emberi tevékenységet: a hajózást, a halászatot, a tenger kincseinek, beleért-

ve a tengerfenék ásványainak kiaknázását, a tengerszennyezés megakadályozását, a tudományos kutatást.

Az 1966-ban magyar kezdeményezésre megalakított Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottság (UNCITRAL) a nemzetközi magánjog kodifikációs munkálatait mozdítja elő.

Az ENSZ-titkárság jogi főosztálya nyilvántartja a nemzetközi egyezményeket és szerződéseket. A nyilvántartott egyezmények száma meghaladja a 24 000-et; ezeket eddig több mint 1000 kötetben tették közzé.

Szakosított intézmények

Nemzetközi Atomenergia-ügynökség
Angolul: *International Atomic Energy Agency* (IAEA)
Franciául: *Agence internationale de l'énergie atomique* (AIEA)
Vezérigazgató: *Hans Blix* (Svédország)
Székhely: Bécs (Ausztria)
Postacím: Vienna International Centre, P.O. Box 100 A–1400 Wien
Tel.: [43] (222) 2360-0
Alapítás éve: 1957
Tagok száma: 112
Szervezet: Általános konferencia
Kormányzótanács (35 tag)
Konferenciák, szakértői csoportok
Titkárság: 1600 fő
Költségvetés: 137 M USD (1988)

Fő feladata a nukleáris energia békés felhasználásának előmozdítása, a tagállamok segítése az ehhez szükséges ismeretek megszerzésében, s annak megakadályozása, hogy ezeket az ismereteket katonai célokra használják fel. A szervezet segítséget nyújt a tudományos kutatásokhoz és a kutatási eredmények alkalmazásához. Közvetít a tagállamok között a nukleáris anyagok, berendezések, ill. az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások átadásában. Elősegíti a műszaki-tudományos tapasztalatcserét; ennek érdekében a tudósok és más szakemberek számára tanácskozásokat, szemináriumokat, konferenciákat szervez. Az ügynökség célul tűzi ki a nukleáris energia fejlesztését, az izotópoknak a gyógyászatban, a mezőgazdaságban, az iparban történő felhasználásának elősegítését. Tanácsot ad a kormányoknak nukleárisenergia-programjaik fejlesztéséhez, felszereléseket és berendezéseket bocsát rendelkezésre. Szabványokat dolgoz ki a nukleáris anyagok védelmére.

A nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló („atomsorompó") szerződés betartását az ügynökség az ún. biztosítéki (safeguards) rendszer révén, a nukleáris hasadóanyagok előállításának, szállításának és felhasználásának számontartásával ellenőrzi. A biztosítéki rendszer megvalósítói az ellenőrök, akik a kormányok által beterjesztett adatokat a helyszínen, a nukleáris létesítményekben is ellenőrzik. Világszerte mintegy 900 ilyen létesítményt helyeztek az ügynökség biztosítéki rendszerének ellenőrzése alá.

Az utóbbi években – Csernobil nyomán – előtérbe került a nukleáris balesetek megelőzése. 1986-ban lépett életbe a nukleáris balesetekről való azonnali tájékoztatás kötelezettségét előíró nemzetközi egyezmény, 1987-ben pedig a nukleáris balesetek esetén történő segélynyújtásról szóló nemzetközi egyezmény. Mindkét egyezményt az ügynökség keretében dolgozták ki.

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (NMSZ)
Angolul: *International Labour Organisation* (ILO)
Franciául: *Organisation internationale du Travail* (OIT)
Vezérigazgató: *Michel Hansenne* (Belgium)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 4, route des Morillons, 1211 Genève 22
Tel.: [41] (22) 799-61-11
Alapítás éve: 1919
Tagok száma: 151
Szervezet: Általános konferencia
Kormányzótanács (56 tag)
Titkárság: 2800 fő
Költségvetés: 357 M USD (1988–89)

Az 1919-ben létrehozott szervezet 1946-ban vált az ENSZ szakosított intézményévé. Célkitűzése – melyet alapokmánya és az 1944-ben tartott általános konferenciáján elfogadott philadelphiai nyilatkozat tartalmaz – a munka- és életkörülmények javítása nemzetközi munkaügyi egyezmények és ajánlások révén, amelyek szabályozzák a béreket, a munkaidőt, a foglalkoztatás feltételeit és körülményeit, a társadalombiztosítást stb.

A szervezet egyedülálló, ún. háromoldalú (tripartite) struktúrával rendelkezik. Bár kormányközi nemzetközi szervezet, a szervezetben képviselettel rendelkeznek a munkaadók és a munkavállalók is. Az évente tartott általános konferencián minden tagország 2 kormánydelegátussal és 1-1 munkaadó-, ill. munkavállaló-képviselővel vesz részt. A kormányzótanácsban 28 kormányképviselő és 14-14 munkaadó- és munkavállaló-képviselő foglal helyet. (Az 1986-os alapokmány-módosítás értelmében a kormányzótanács létszámát megkétszerezik. A módosítás még nem lépett életbe.)

A szervezetben tömörült kormányok, a munkaadók és a munkavállalók képviselői (szakszervezetek) közös tevékenysége alapján csaknem 300 nemzetközi egyezmény kidolgozására került sor olyan kérdésekben, mint a munkavállalói jogok, a szervezkedés joga, a minimumbérek és a munkaidő, az éjszakai munka, a gyermek- és női munka, a foglalkoztatás minimális életkora,

a munkafeltételek, a munkahelyi biztonság, a társadalombiztosítás, a fizetett szabadság, a munkaellenőrzés stb.

Az egyezmények betartását a szervezet az Egyezmények és Ajánlások Bizottsága keretében ellenőrzi. A bizottság figyelemmel kíséri az egyes kormányok munkaügyi gyakorlatát, megvizsgálja az egyes országok ellen benyújtott panaszokat, az egyezmények megsértését ténymegállapító delegációk kiküldésével is ellenőrzi, majd ajánlásokat tesz a kormányzótanácsnak és a konferenciának.

A szervezet tudományos intézete szerteágazó kutatási programot folytat a munka- és életkörülmények, a vállalatvezetés, a munkahelyi biztonság stb. témáiban, szakmunkásképzési módszertani intézete Torinóban működik.

Az Egyesült Nemzetek Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete (FAO)
Angolul: *Food and Agriculture Organization of the United Nations* (FAO)
Franciául: *Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture*
Vezérigazgató: *Edouard Saouma* (Libanon)
Székhely: Róma (Olaszország)
Postacím: Via delle Terme di Caracalla 00100 Roma
Tel.: [39] (6) 57971
Alapítás éve: 1945
Tagok száma: 158
Szervezet: Konferencia
Regionális konferenciák
Tanács (49 tag)
Programbizottság
Pénzügyi bizottság
Jogi bizottság
Termékbizottság
Halászati bizottság
Erdészeti bizottság
Mezőgazdasági bizottság
Élelmezésbiztonsági bizottság
Titkárság: 3000 fő (a központban és a programok megvalósításában)
Költségvetés: 547 M USD (1988–89)

Az ENSZ-család legnagyobb szakosított szervezete 1945-ben alakult az éhezés leküzdésére és a mezőgazdaság fejlesztésére. Fő célja az élelmezés- és az életszínvonal emelése, a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termelés, a halászat és az erdőgazdaság szintjének növelése és a vidéki népesség életkörülményeinek, kultúrájának javítása; végső soron az élelmezés biztonságának megteremtése szerte a világon.

A fenti célok elérésére a szervezet 4 fő feladatot teljesít: technikai segítséget nyújt a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban; információt gyűjt, elemez és bocsát rendelkezésre az azt igénylő kormányok és szervezetek részére; ajánlásokat tesz a mezőgazdaság fejlesztésére és tervezésére; ill. lehetőséget teremt a szakemberek tapasztalatcseréjére.

A FAO és a WHO együttes kezdeményezése nyomán 1962-ben létrehozott élelmiszer-szabványosítási programban 133 ország vesz részt. Fő célja az élelmiszerekre vonatkozó szabványok megállapítása, egységesítése, az egészségügyi követelmények megállapítása, az élelmiszerhigiéne biztosítása. A szabványokat Codex Alimentarius elnevezéssel hozzák nyilvánosságra. Eddig csaknem 200 szabványt és 33 gyártási eljárást dolgoztak ki és fogadtak el.

A FAO széles körű segélytevékenységet végez, elsősorban a fejlődő országokban: a termelési technikák népszerűsítésétől kezdve az öntözési hálózat megteremtéséig, a terények szállításának és kereskedelmének megszervezéséig, a mezőgazdasági tőkebefektetések elősegítéséig. Ez utóbbi céljából a titkárságon belül felállítottak egy beruházástámogató központot. A FAO információs és előrejelző szolgálata havonta kibocsátott bulletinekben értékeli az élelmezési világhelyzetet; időjárási, éghajlati, meteorológiai és más adatok alapján előrejelzi, hol várható élelmiszerhiány vagy -felesleg.

Az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO)
Angolul: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO)
Franciául: *Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture*
Vezérigazgató: *Federico Mayor Zaragoza* (Spanyolország)
Székhely: Párizs (Franciaország)
Postacím: Maison de l'UNESCO, 7, Place de Fontenoy, 75007 Paris
Tel.: [33] (1) 45-68-10-00
Alapítás éve: 1945
Tagok száma: 158 (Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Szingapúr 1984–85 folyamán a szervezet „túlpolitizáltságára" hivatkozva kilépett a szervezetből.)
Szervezet: Konferencia
Végrehajtó tanács (51 tag)
Titkárság: 3300 fő
Költségvetés: 350 M USD (1988–89)

Az UNESCO fő célkitűzése, hogy a népek közötti megértés elősegítésével, az oktatási, a tudományos, a kulturális és a tájékoztatási együttműködés fejlesztésével hozzájáruljon a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához.

Az UNESCO kapcsolt szervei: a Nemzetközi Hidrológiai Program, a Világörökség Bizottság, az Ember és Bioszféra Program Nemzetközi Koordinációs Tanácsa, az Általános Tájékoztatási Program Kormányközi Tanácsa, a Testnevelés- és Sportbizottság, a Kormányközi Informatikai Program, a Nemzetközi Oceanográfiai Bi-

zottság, a Kulturális Kincsek Visszaszolgáltatását Elősegítő Kormányközi Bizottság stb.

Az UNESCO kutató és tájékoztató tevékenységet folytat, oktató és továbbképző programokat, konferenciákat, szemináriumokat szervez. Az oktatási programok közül ki kell emelni az írástudatlanság megszüntetésére, az oktatás demokratizálására, az iskolán kívüli oktatás és a permanens oktatás fejlesztésére irányuló programokat. Az UNESCO kiterjedten foglalkozik az oktatáspolitikák, az oktatási rendszerek, az oktatásfinanszírozás kérdéseivel.

A szervezet fontos szerepet játszott az emberiség kulturális öröksége koncepciójának megteremtésében. A Világörökség-egyezmény olyan történelmi helyek, emlékek, épületek, természeti övezetek felsorolását tartalmazza, amelyek megőrzése az emberiség közös érdeke.

Egészségügyi Világszervezet

Angolul: *World Health Organization* (WHO)
Franciául: *Organisation mondiale de la santé* (OMS)
Vezérigazgató: *Dr. Hiroshi Nakajima* (Japán)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 20, Av. Appia, 1211 Genève 27
Tel.: [41] (22) 791-21-11
Alapítás éve: 1946
Tagok száma: 166
Szervezet: Közgyűlés
Végrehajtó tanács (31 tag)
Regionális szervezetek (6)
Titkárság: 5000 fő (Genfben és a regionális központokban: Washington, Koppenhága, Alexandria, Brazzaville, Új-Delhi, Manila)
Költségvetés: 610 M USD (1988–89)

A szervezet alapokmánya 1948. ápr. 7-én lépett életbe: ez a nap azóta az ún. Egészségügyi Világnap.

A WHO 1977-ben meghirdetett egészségügyi alapellátási programja („Egészséget mindenkinek 2000-ig") képezi a szervezet munkaprogramjának gerincét. Különböző alprogramokból tevődik össze, mint az egészségügyi felvilágosítás, az élelmezés és táplálkozás, a víz- és kommunális ellátás fejlesztése, az anya- és gyermekvédelem, beleértve a családtervezést, az immunizáció a járványok megelőzéséért, a betegségmegelőzés és -kezelés, valamint a kielégítő gyógyszerellátás.

A szervezet kiterjedt segélynyújtási, kutató, ill. kutatásszervezési és -irányítási tevékenységet végez az egészségvédelem minden területén, különösen a fertőző és tropikus betegségek, a járványok, a gyermekbetegségek, a szív- és keringési zavarok, a rák és az AIDS okainak feltárása, a betegségek természete, megelőzése, terjedésük megakadályozása és gyógyításuk terén.

Nemzetközi Polgári Légiforgalmi Szervezet

Angolul: *International Civil Aviation Organization* (ICAO)
Franciául: *Organisation de l'aviation civile internationale* (OACI)
Főtitkár: *Dr. Shivinder Singh Sidhu* (India)
Székhely: Montreal (Kanada)
Postacím: 1000 Sherbrooke St. W., Montreal H3A2R2
Tel.: [1] (514) 2858219
Alapítás éve: 1944
Tagok száma: 157
Szervezet: Közgyűlés
Tanács (33 tag)
Repülési bizottság
Titkárság: kb. 1300 fő
Költségvetés: 32 M USD (1988)

A szervezet célja a polgári repülés és légiszállítás fejlesztése, repülési szabályok és szabványok kidolgozása, a repülés biztonságának megteremtése, a repülésirányítás, a kommunikáció és a légibaleset-elhárítás módszereinek és technikai berendezéseinek egységesítése. Elősegíti a légi személy- és áruszállítás fejlesztését, az utasforgalom szabályainak egységesítését.

Egyetemes Postaunió

Angolul: *Universal Postal Union* (UPU)
Franciául: *Union postale universelle*
Vezérigazgató: *Aswaldo Cardoso Botto de Barros* (Brazília)
Székhely: Bern (Svájc)
Postacím: Weltpoststrasse 4, Bern
Tel.: [41] (31) 43-22-11
Alapítás éve: 1874
Tagok száma: 168
Szervezet: Egyetemes Postakongresszus
Végrehajtó tanács (40 tag)
Postai tanulmányok konzultatív tanácsa (35 tag)
Titkárság: kb. 160 fő
Költségvetés: kb. 25 M CHF (1987)

A szervezet célja a nemzetközi postai szolgáltatások fejlesztése, szabványosítása, egységesítése, a nemzetközi postai együttműködés összehangolása.

Nemzetközi Távközlési Egyesület

Angolul: *International Telecommunication Union* (ITU)
Franciául: *Union internationale des télécommunications* (UIT)
Főtitkár: *Dr. Pekka Tarjanne* (Finnország)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: Place des Nations, 1211 Genève 20
Tel.: [41] (22) 799-51-11
Alapítás éve: 1865
Tagok száma: 163

Szervezet: Meghatalmazotti konferencia
Adminisztratív konferenciák
Adminisztratív tanács (41 tag)
Nemzetközi Frekvencia-nyilvántartó Tanács (IFRB)
Nemzetközi Távíró és Távbeszélő Konzultatív Bizottság (CCITT)
Nemzetközi Rádió Tanácskozó Bizottság (CCIR)
Titkárság: 885 fő
Költségvetés: 125 M CHF (1988)

A szervezet előmozdítja a nemzetközi távközlési együttműködést, a műszaki-tudományos eredmények bevezetését. Feladatai: a rádiófrekvenciák elosztása és regisztrálása, a rádióadások interferencia-mentességének biztosítása, a fejlődő országok távközlési rendszerének megteremtése, a távközlési biztonság szabályainak és szabványainak kidolgozása. A szabályokat, szabványokat és ajánlásokat az adminisztratív konferenciákon véglegesítik és fogadják el.

Meteorológiai Világszervezet

Angolul: *World Meteorological Organization* (WMO)
Franciául: *Organisation météorologique mondiale* (OMM)
Főtitkár: *G. O. P. Obasi* (Nigéria)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 41, Av. Giuseppe-Motta, 1211 Genève 20
Tel.: [41] (22) 730-81-11
Alapítás éve: 1950 (elődszervezeté: 1873)
Tagok száma: 160
Szervezet: Meteorológiai Világkonferencia
Végrehajtó tanács (36 tag)
Regionális szervezetek (6)
Technikai bizottságok
Titkárság: 414 fő
Költségvetés: 170 M CHF (1988–91)

A szervezet célja a nemzetközi meteorológiai együttműködés elősegítése, nemzetközi programok létesítése és működtetése (pl. a nemzetközi időjárás-figyelési rendszer – World Weather Watch, az atmoszféra, az óceánok és tengerek megfigyelési rendszere, a meteorológia felhasználása a gazdaságban, közlekedésben, a meteorológia és a környezetvédelem összefüggéseinek vizsgálata. A közelmúltban beindított programja a klímaváltozás és az ún. üvegházhatás vizsgálata.

Nemzetközi Tengerészeti Szervezet

Angolul: *International Maritime Organization* (IMO)
Franciául: *Organisation maritime internationale* (OMI)
Főtitkár: *Chandrika Prasad Srivastava* (India)
Székhely: London (Nagy-Britannia)
Postacím: 4 Albert Embankment, London SE1 7SR
Telefon: [44] (1) 7357611
Alapítás éve: 1948 (működés kezdete: 1958)
Tagok száma: 131
Szervezet: Közgyűlés
Tanács (32 tag)
Tengeri biztonsági bizottság
Jogi bizottság
Tengeri környezetvédelmi bizottság
Technikai együttműködési bizottság
Költségvetés: 21,6 M GBP (1988–89)

A szervezet előmozdítja a nemzetközi együttműködést a tengerhajózás, a hajózás biztonsága, a navigáció, a tengeri környezetvédelem technikai és jogi előfeltételeinek kialakításával; nemzetközi egyezményeket, ajánlásokat, szabályokat és szabványokat készít elő, amelyeket a szervezet Közgyűlése vagy az e célra összehívott konferenciák kodifikálnak.

Szellemi Tulajdon Világszervezete

Angolul: *World Intellectual Property Organization* (WIPO)
Franciául: *Organisation mondiale de la propriété intellectuelle* (OMPI)
Vezérigazgató: *Dr. Árpád Bogsch* (Egyesült Államok)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 34, Chemin des Colombettes, 1211 Genève 20
Tel.: [41] (22) 799-91-11
Alapítás éve: 1967 (működés kezdete: 1970)
Tagok száma: 121
Szervezet: Közgyűlés
Konferencia
Koordinációs bizottság (47 tag)
Titkárság: kb. 300 fő
Költségvetés: 107 M CHF (1988–89)

A szervezet az ipari tulajdon (találmányok, szabadalmak, védjegyek, modellek stb.), az irodalmi és művészeti alkotások, a szerzői jogok (copyright) védelmét biztosítja az ipari tulajdonról szóló, 1883. évi párizsi, és a szerzői jogokról szóló, 1886. évi berni egyezmény alapján.

Nemzetközi Mezőgazdaság-fejlesztési Alap

Angolul: *International Fund for Agricultural Development* (IFAD)
Franciául: *Fonds international de développement agricole* (FIDA)
Elnök: *Idriss Jazairy* (Algéria)
Székhely: Róma (Olaszország)
Postacím: 107 Via del Serafico, 00142 Roma
Tel.: [39] (6) 54591
Alapítás éve: 1976
Tagok: 20 OECD-tagország (I. kategória)
12 OPEC-tagország (II. kategória)
111 fejlődő ország (III. kategória)

Szervezet: Kormányzótanács
Végrehajtó tanács (18 tag)
Titkárság: 180 fő
Költségvetés: 35 M USD (1988)

A szervezet a fejlődő, különösen a legkevésbé fejlett országok számára nyújt kedvezményes hiteleket a mezőgazdaság és az élelmiszer-termelés bővítése, fejlesztése céljából. 1988-ban pénzeszközeik meghaladták az 1 Mrd USD-t.

ENSZ Iparfejlesztési Szervezete

Angolul: *United Nations Industrial Development Organization* (UNIDO)
Franciául: *Organisation des Nations Unies pour le développement industriel* (ONUDI)
Vezérigazgató: *Domingo L. Siazon* (Fülöp-szigetek)
Székhely: Bécs (Ausztria)
Postacím: Vienna International Centre (P.O. Box 300), 1400 Wien
Tel.: [43] (222) 21131-0
Alapítás éve: 1986
Tagok száma: 151
Szervezet: Általános konferencia
Iparfejlesztési tanács (53 tag)
Program- és költségvetési bizottság (27)
Titkárság: 1260 fő
Költségvetés: 30 M USD (1987–88)

Az ENSZ-család legfiatalabb szervezetének célja az ipar fejlesztése és modernizálása, az új ipari technológiák bevezetése, kutatás, tanácsadás, segélynyújtás és az ipari beruházások elősegítése. Konzultációkat szervez az egyes iparágak kapacitáskihasználásának előmozdítása céljából, a Különleges Ipari Szolgáltatások Programja (SIS) keretében pedig gyorssegítséget nyújt egy-egy, sürgős megoldást igénylő problémában.

Nemzetközi Valutaalap

Angolul: *International Monetary Fund* (IMF)
Franciául: *Fonds monétaire international* (FMI)
Vezérigazgató: *Michel Camdessus* (Franciaország)
Székhely: Washington (Egyesült Államok)
Postacím: 700 19th Street, N.W. Washington D.C.
Tel.: [1] (202) 623-7000
Alapítás éve: 1944
Tagok száma: 151
Szervezet: Kormányzótanács
Végrehajtó tanács (22 tag)
Titkárság: 1667 fő

A Nemzetközi Valutaalap célja a világgazdaság és a nemzetközi kereskedelem fejlődésének elősegítése, a valutaárfolyamok stabilitásának és a valuták átválthatóságának biztosítása, hitelek nyújtása a tagállamoknak fizetésimérleghiány esetén. Az alap a tagországok befizetéseiből nyeri eszközeit. A befizetések nagyságát az egyes tagok számára megállapított jegyzések (ún. kvóták) határozzák meg. A jegyzések összvolumene 1988-ban elérte a 125 Mrd USD-t, a készenléti és egyéb hitelkihelyezések nagysága pedig a 7 Mrd USD-t.

Magyarország 1982 óta tagja az IMF-nek.

Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Világbank)

Angolul: *International Bank for Reconstruction and Development* (IBRD) (World Bank)
Franciául: *Banque internationale pour la reconstruction et le développement* (Banque mondiale)

Nemzetközi Pénzügyi Társaság

Angolul: *International Finance Corporation* (IFC)
Franciául: *Société financière internationale*

Nemzetközi Fejlesztési Társulás

Angolul: *International Development Association* (IDA)
Franciául: *Association internationale de développement*
A 3 szervezet irányítószervei azonosak.
Elnök: *Barber A. Conable* (Egyesült Államok)
Székhely: Washington (Egyesült Államok)
Postacím: 1818 H Street N.W. Washington D.C. 20433
Tel.: [1] (202) 477-1234
Alapítás éve: 1944 (IFC: 1956, IDA: 1959)
Tagok száma: 151 (IFC: 133, IDA: 136)
Szervezet: Kormányzótanács
Végrehajtó tanács (22 tag)
Titkárság: 5500 fő

A Világbank a tagországainak újjáépítési (a II. világháború után) és fejlesztési segélyeket nyújt. Fő célja a gazdasági fejlődés ösztönzése a produktív beruházások révén. Az általa nyújtott hitelek túlnyomó részét a nemzetközi pénzpiacokon felvett kölcsönökből finanszírozza: hitelkihelyezéseinek összege 1988-ban 90 Mrd USD volt.

A Nemzetközi Pénzügyi Társaság célja a magánberuházások ösztönzése. Alaptőkéjének nagysága 1,3 Mrd USD.

A Nemzetközi Fejlesztési Társulás célja a fejlődő országok gazdasági fejlesztésének elősegítése kedvező feltételekkel nyújtott hitelekkel.

Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény

Angolul: *General Agreement on Tariffs and Trade* (GATT)
Franciául: *Accord général sur les tarifs douaniers et le commerce*
Vezérigazgató: *Arthur Dunkel* (Svájc)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 154, rue de Lausanne, 1211 Genève 21
Tel.: [41] (22) 731-02-31

Alapítás éve: 1948
Tagok száma: 96
Szervezet: Szerződő felek közgyűlése
Képviselők tanácsa
Kereskedelmi és fejlesztési bizottság
18-ak konzultatív csoportja
Fizetésimérleg-bizottság
Költségvetési és adminisztratív bizottság
Szakbizottságok
Titkárság: 180 fő
Költségvetés: 61,5 M CHF

A GATT a nemzetközi kereskedelem legfontosabb szabályait tartalmazo többoldalú egyezmény, amely a szerződő felek számára jogokat és kötelezettségeket rögzít. A GATT alapelvei: a diszkriminációmentesség, a legnagyobb kedvezményes elbánás az export- és importvámok és más terhek tekintetében; a mennyiségi és adminisztratív korlátozások visszaszorítása; a vámszintek csökkentése a szerződő felek közötti tárgyalások útján. A GATT részes államai rendszeresen tanácskoznak a nemzetközi kereskedelem problémáiról.

A vámszintek csökkentéséről ún. körtárgyalásokon – 1960–61, 1964–67 („Kennedy Round"), 1973–79 („Tokyo Round"), 1986– („Uruguay Round") – döntenek. A legutóbbi szakasz még mindig tart; első alkalommal tárgyalnak a szolgáltatások kereskedelmének szabályozásáról is.

Idegenforgalmi Világszervezet
Angolul: *World Tourism Organisation* (WTO)
Franciául: *Organisation mondiale du tourisme* (OMT)
Főtitkár: *Antonio Enriquez Savignac* (Mexikó)
Székhely: Madrid (Spanyolország)
Postacím: Calle Capitán Haya 42, Madrid 28020
Tel.: [34] (1) 571-06-28
Alapítás éve: 1970 (működés kezdete: 1975)
Tagok száma: 109
Szervezet: Közgyűlés
Végrehajtó tanács
Regionális bizottságok
Program- és koordinációs bizottság
Utazási könnyítési bizottság
Társult tagok bizottsága
Titkárság: kb. 100 fő
Költségvetés: 11,7 M USD (1988–89)

A Hivatalos Utazási Irodák Nemzetközi Uniójából átalakított szervezet az egyetlen kormányközi intézmény, amely az idegenforgalom fejlesztésével és a nemzetközi idegenforgalmi együttműködéssel foglalkozik. Szabályokat, szabványokat, ajánlásokat dolgoz ki a nemzetközi idegenforgalom egyes területeire; a turisták mozgásának megkönnyítésére és biztonságuk garantálására vonatkozó nemzetközi egyezményeket készít elő; szervezi és ösztönzi az idegenforgalmi szakemberek képzését; idegenforgalmi statisztikákat tesz közzé.

Regionális kormányközi nemzetközi szervezetek

Észak-atlanti Szerződés Szervezete
Angolul: *North Atlantic Treaty Organization* (NATO)
Franciául: *Organisation du Traité de l'Atlantique Nord* (OTAN)
Főtitkár: *Manfred Wörner* (NSZK)
Székhely: Brüsszel (Belgium)
Postacím: B–1110 Bruxelles
Tel.: [32] (2) 241-00-40
Alapítás éve: 1949
Tagok száma: 16
Polgári szervezet:
Észak-atlanti Tanács
Védelmi tervezési bizottság
Képviselők Értekezlete
Nem-katonai együttműködési bizottság
„Euro-csoport"
Katonai szervezet:
Katonai bizottság
Katonai képviselők tanácsa
Egyesített főparancsnokság
Atlanti főparancsnokság
La Manche-főparancsnokság
USA–Kanada tervezőcsoport

1949. ápr. 4-én Washingtonban 12 ország (Belgium, Dánia, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Portugália és az Egyesült Államok) írta alá az Észak-atlanti Szerződést, amely megalapította a legjelentősebb nyugati katonai-politikai szervezetet. (Görögország és Törökország 1952-ben, az NSZK 1955-ben, Spanyolország 1982-ben csatlakozott a szervezethez.)

A szervezet célja, hogy a tagországok bármelyikét ért külső támadás esetén együttesen fellépjenek a támadók ellen; e célból haderőiket egymás kölcsönös támogatásával fejlesztik. A szervezet keretet biztosít a katonai, politikai, gazdasági és más területeken a tagállamok közötti együttműködés fejlesztésére is.

A szervezet katonai terveket dolgoz ki, kiépíti a szükséges katonai infrastruktúrát, biztosítja a NATO integrált haderőibe bevont katonai alakulatok harckészültségét, e célból hadgyakorlatokat rendez. Konzultációkat szervez a tagállamok között, koordinálja biztonság- és katonapolitikájukat, összehangolja álláspontjukat a leszerelési és fegyverzetkorlátozási tárgyalásokon.

Varsói Szerződés Szervezete

Angolul: *Warsaw Treaty Organization*
Franciául: *Organisation du Traité de Varsovie*
Oroszul: *Organyizacija Varsavszkogo Dogovora*
Főtitkár: évente soros főtitkár
Székhely: Moszkva (Szovjetunió)
Tagok száma: 7
Politikai szervezet: Politikai Tanácskozó Testület
Külügyminiszteri Bizottság
Katonai szervezet: Honvédelmi Miniszterek Bizottsága
Katonai Tanács
Technikai Bizottság
Egyesített Főparancsnokság
Titkárság

A szocialista országok politikai-katonai szervezetét az 1955. máj. 14-én Varsóban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződéssel hozták létre. A szerződés aláírói: Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a Szovjetunió. (Albánia 1969-ben kilépett a szervezetből.)

Célja a tagállamok biztonságának védelme, az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtése, a tagállamok közötti együttműködés elmélyítése. Amennyiben bármely tagállamot Európában külső támadás ér, a tagállamok együttesen lépnek fel a támadó ellen.

A Politikai Tanácskozó Testület évente tart ülést, amelyen a tagországok pártjainak első titkárai, miniszterelnökei, külügy- és honvédelmi miniszterei vesznek részt. A PTT hozza a szervezet legfontosabb politikai és katonai döntéseit, kialakítja a leszerelési és fegyverzetkorlátozási ill. a kelet–nyugati együttműködési tárgyalásokon képviselendő közös álláspontot. A Külügyminiszteri Bizottság évente kétszer, a Honvédelmi Miniszterek Bizottsága évente egy alkalommal találkozik. A Külügyminiszteri Bizottság az egyes konkrét kérdések megtárgyalására miniszterhelyettesi és szakértői szintű munkacsoportokat hoz létre.

Az Egyesített Főparancsnokság vezényli az egyesített haderőkbe rendelt alakulatokat, gondoskodik harckészültségük szintjéről, e célból törzs- és hadgyakorlatokat rendez, kezdeményezi a haderők technikai felszereltségének korszerűsítését.

Amerikai Államok Szervezete

Angolul: *Organization of American States* (OAS)
Franciául: *Organisation des Etats américains*
Spanyolul: *Organización de los Estados Americanos* (OEA)
Főtitkár: *João Clemente Baena Soares* (Brazília)
Székhely: Washington (Egyesült Államok)
Postacím: 17th and Constitution Ave N.W. Washington D.C. 20006
Tel.: [1] (202) 458-3000
Alapítás éve: 1890
Tagok száma: 32 (Kubát 1962-ben kizárták)
Szervezet: Közgyűlés
Külügyminiszteri konzultatív tanács
Védelmi tanácsadó bizottság
Állandó tanács
Amerika-közi bizottság a viták békés rendezésére
Amerika-közi gazdasági és szociális tanács
Amerika-közi oktatási, tudományos és kulturális tanács
Titkárság: kb. 1000 fő

A szervezet eredetileg az Amerikai Köztársaságok Uniójaként alakult meg; 1948-ban a bogotai konferencián kapta jelenlegi elnevezését. Az 1970. évi Buenos Aires-i konferencián módosított alapokmánya értelmében a szervezet célja a béke és biztonság megőrzése a kontinensen, a tagállamok közötti viszályok békés rendezése, külső támadás esetén a támadó együttes erővel történő visszaverése, a politikai, jogi és gazdasági problémák tárgyalások útján történő rendezése és a gazdasági, szociális és kulturális együttműködés előmozdítása a tagállamok között.

Afrikai Egységszervezet

Angolul: *Organization of African Unity* (OAU)
Franciául: *Organisation de l'unité africaine* (OUA)
Főtitkár: *Salim A. Salim* (Tanzánia)
Székhely: Addisz-Abbeba (Etiópia)
Postacím: P.O. Box 3243 Addis Ababa
Tel.: [251] (1) 55-77-00
Alapítás éve: 1963
Tagok száma: 50
Szervezet: Állam- és kormányfők közgyűlése
Miniszertanács
Közvetítő és békéltető bizottság
Szakbizottságok
AESZ–Arab Liga állandó bizottság

A szervezet a volt gyarmatok önállóvá válása után létesült különböző szubregionális szervezetek összevonásából született a 32 afrikai állam részvételével Addisz-Abbebában 1963-ban tartott konferencián. Célja az afrikai államok egységének, szolidaritásának és együttműködésének előmozdítása; szuverenitásuk és függetlenségük védelme; a gyarmatosítás maradványainak felszámolása az egész földrészen; a tagországok politikai, diplomáciai, katonai, gazdasági, oktatási, szociális, kulturális, egészségügyi és műszaki-tudományos politikájának összehangolása.

A szervezet politikai, pénzügyi és katonai segítséget nyújt az afrikai nemzeti felszabadító szervezeteknek, komoly szerepet játszik a tagországok közötti határ- és egyéb viszályok, ill. a polgárháborúk előidézte válságok rendezésében. Kezdeményezi és ösztönzi nemzeti és afrika-közi gazdasági szervezetek és intézmények

felállítását, szervezi az afrikai infrastruktúra (utak, vasutak, postai és távközlési hálózat) megteremtését.

Arab Államok Ligája

Angolul: *League of Arab States* (LAS)
Franciául: *Ligue des Etats Arabes*
Főtitkár: *Chedli Klibi* (Tunézia)
Székhely: Tunisz (Tunézia)
Postacím: 37, Ave Khereddine Pacha, Tunis
Tel.: [216] (1) 89-01-00
Alapítás éve: 1945
Tagok száma: 22
Szervezet: Arab Liga tanácsa
Gazdasági tanács
Egyesített védelmi tanács
Állandó katonai bizottság
AESZ–Arab Liga állandó bizottsága
Szakbizottságok
Arab technikaisegély-alap
23 szakmai szervezet
Titkárság: 460 fő

A szervezet felállítását az 1945-ben Kairóban rendezett konferencián határozták el, székhelye is Kairóban volt. (Egyiptomot 1979-ben kizárták a szervezetből, ekkor helyezték át székhelyét Tuniszba. Egyiptom tagságát 1989-ben a Casablancában tartott arab csúcstalálkozón helyreállították.)

A szervezet célja a tagállamok közötti kapcsolatok erősítése, függetlenségük és szuverenitásuk védelme, a gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi, közlekedési és távközlési, oktatási, kulturális és egészségügyi együttműködés fejlesztése.

Rendszeres csúcstalálkozókat szervez a tagállamok vezetőinek részvételével.

Öböl Menti Arab Államok Együttműködési Tanácsa

Angolul: *Cooperation Council for the Arab States of the Gulf* (GCC)
Franciául: *Conseil de coopération des Etats arabes du Golfe*
Főtitkár: *Abdullah Y. Bisharah* (Kuvait)
Székhely: Rijad (Szaúd-Arábia)
Postacím: P.O. Box 7153, Riyadh 11462
Tel.: [966] (1) 476-0000
Alapítás éve: 1981
Tagok száma: 6 (Bahrein, Egyesült Arab Emirségek, Katar, Kuvait, Omán, Szaúd-Arábia)
Szervezet: Államfők legfelső tanácsa
Miniszteri tanács
Technikai miniszteri bizottságok

Alapokmányát Abu Dhabiban írták alá 1981. máj. 25-én. A szervezet célja a térség államai politikai és gazdasági együttműködésének elmélyítése, gazdasági, pénzügyi és valutapolitikájuk összehangolása és egységesítése, közös piac létrehozása és gazdasági integráció.

Az együttműködés az alábbi területekre terjed ki: nemzetközi és arabközi kapcsolatok, biztonság- és védelmi politika, kőolajtermelés és -forgalmazás, gazdasági tervezés, pénzügyek, beruházáspolitika, mezőgazdaság, kereskedelem és ipar, szállítás, közlekedés és távközlés, kultúra, oktatás, egészségügy és tájékoztatás. Komputerizált adatbankja és információs rendszere van.

Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet

Angolul: *Organization for Economic Cooperation and Development* (OECD)
Franciául: *Organisation de coopération et de développement économiques* (OCDE)
Főtitkár: *Jean-Claude Paye* (Franciaország)
Székhely: Párizs (Franciaország)
Postacím: 2, rue André Pascal, 75775 Paris CEDEX 16
Tel.: [33] (1) 45-24-82-00
Alapítás éve: 1961 (elődszervezet: 1948)
Tagok száma: 24 (+ Jugoszlávia különleges státussal)
Szervezet: Tanács
Végrehajtó bizottság (14)
kb. 200 szakosított bizottság
Nemzetközi energiaügynökség
Oktatáskutatási központ
Atomenergia-ügynökség
Fejlesztési Segély Bizottság

A Marshall-terv végrehajtására létrehozott Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC) utódintézménye, a fejlett tőkés országokat tömörítő nemzetközi szervezet. Célja a gazdasági és szociális jólét előmozdítása a tagállamokban, a világgazdaság egészséges és harmonikus fejlődésének elősegítése, a fejlődő országok helyzetének javítása.

A szervezet összehangolja a tagállamok gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi politikáját; mezőgazdasági, környezetvédelmi, műszaki-tudományos, oktatási, munkaerő-gazdálkodási és szociális tevékenységét. Az energiapolitika koordinálásával a Nemzetközi Energia-ügynökség (IEA) foglalkozik, amely autonóm intézmény (Franciaország, Finnország és Izland nem vesz részt e tevékenységben); az Atomenergia-ügynökség (NEA) pedig a nukleáris energia békés felhasználását mozdítja elő. A Fejlesztési Segély Bizottság (DAC) a fejlődő országokba irányuló tőkeexportot koordinálja.

Európa Tanács

Angolul: *Council of Europe* (CE)
Franciául: *Conseil de l'Europe*
Főtitkár: *Catherine Lalumière* (Franciaország)
Székhely: Strasbourg (Franciaország)
Postacím: BP 431 R6 67006 Strasbourg CEDEX
Tel.: [33] (88) 61-49-61
Alapítás éve: 1949
Tagok száma: 23

Szervezet: Miniszteri bizottság
Parlamenti közgyűlés (170)
13 szakbizottság
Titkárság: 882 fő
Költségvetés: 392 M FRF

Az Európa Tanács célja az európai örökség és a demokratikus értékek védelme, az emberi jogok tiszteletben tartása, az európai egység elmélyítése, az európai együttműködés előmozdítása.

Az Európa Tanács a védelmi kérdések kivételével a politikai, gazdasági, társadalmi élet minden területén illetékes: tevékenységének középpontjában a tagállamok nemzeti jogszabályainak összehangolása, egységesítése áll. Munkája 9 fő területen folyik: emberi jogok és az alapvető szabadságjogok; tömegkommunikáció; társadalmi és gazdasági problémák; oktatás, kultúra, sport; ifjúság; egészségügy; környezetvédelem; helyi és regionális önkormányzat; jog. Az Európa Tanács keretében eddig több mint 120 egyezményt vagy megállapodást dolgoztak ki. (1989. máj.-ban Magyarország és Lengyelország „különleges meghívotti státust" kapott a Parlamenti Közgyűlésben.)

EUREKA Szervezet

Angolul: *EUREKA Organization*
Franciául: *Organisation EUREKA*
Titkárságvezető: *Olaf Meyer* (Svédország)
Székhely: Brüsszel (Belgium)
Postacím: Avenue des Arts 19H, Boîte 3, 1040 Bruxelles
Tel.: [32] (2) 217-00-30
Alapítás éve: 1985
Tagok száma: 19 (+EGK Bizottság)
Szervezet: Miniszteri konferencia
Magas szintű csoport
Nemzeti koordinátorok
Titkárság: 7 fő

Az EUREKA a nyugat-európai országok közös programja a műszaki-technikai fejlesztés meggyorsítására különösen az elektronoptika, az új anyagfajták, a számítástechnika, a lézertechnológia, a mikroelektronika, a robotika, a biotechnológia, az energetika és a környezetvédelem területén. A program előmozdítja az információcserét és törekszik az azt gátoló akadályok megszüntetésére. A titkárságon felállított (nyilvános) adatbank a program keretében folytatott összes fejlesztés legfontosabb adatait tartalmazza, az információt az érdeklődő vállalatok és intézetek rendelkezésére bocsátják.

Európai Közösségek

Angolul: *European Communities* (EC)
Franciául: *Communautés européennes* (CE)
Elnöke: *Jacques Delors* (Franciaország)
Székhely: Brüsszel (Belgium)
Luxemburg (Bíróság, Európai Parlament, Beruházási Bank, Montánunió)
Postacím: Rue de la Loi 200, 1049 Bruxelles
Tel.: [32] (2) 235-11-11
ill. BP 1601, 2929 Luxembourg
Tel.: [352] 4300

A fenti elnevezéssel a nyugat-európai integráció 3 fő intézményét, az 1951-ben alakított Európai Szén- és Acélközösséget (Montánunió), az 1958-ban létrehozott Európai Gazdasági Közösséget („Közös Piac") és Európai Atomenergia Közösséget (Euratom) illetik. A megalakításukat követő években mindhárom szervezet külön irányító szervvel és kiszolgáló apparátussal rendelkezett; 1964-ben döntöttek az irányítás és a titkárság összevonásáról.

Az EGK a teljes gazdasági és vámunió kiépítését, a tagállamok gazdaságpolitikájának egységesítését, a gazdasági és politikai integráció elmélyítését tűzi ki célul: biztosítják a termelési tényezők (tőke, munkaerő, technológia stb.) szabad, akadálytalan áramlását, megteremtik a valuták stabilitását.

Az 1986-ban elfogadott és 1987-ben hatályba lépett Egységes Egyezmény (Single Act) az integráció meggyorsítását és egy egységes európai piac, a gazdasági és valutaunió 1992-ig történő kialakítását határozta el.

A Közösség célkitűzéseit 4 integrációs intézmény valósítja meg: a Minisztertanács, a Bizottság, az Európai Parlament és az Európai Bíróság.

Tagállamai (12): Belgium, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Nagy-Britannia, NSZK, Olaszország, Portugália és Spanyolország.

A Minisztertanács a legfelső döntéshozó szerv, a Bizottság gondoskodik a döntések végrehajtásáról, ill. intézkedik a közösségi hatáskörbe utalt kérdésekben.

A Közösségek intézményeiben több mint 12 000 szakértő dolgozik.

Európai Szabadkereskedelmi Társulás

Angolul: *European Free Trade Association* (EFTA)
Franciául: *Association européenne de libre-échange* (AELE)
Főtitkár: *Georg Reisch* (Ausztria)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 9–11, rue Varembé, 1211 Genève 20
Tel.: [41] (22) 734-90-00
Alapítás éve: 1960
Tagok száma: 6 (Ausztria, Finnország, Izland, Norvégia, Svájc, Svédország)
Szervezet: Tanács
Állandó bizottságok (10)
Titkárság: 70 fő
Költségvetés: 13 M CHF (1987–88)

Az 1960-ban Stockholmban tartott konferencián jött létre, válaszul a Közös Piac 1958-as megalakítására. Az eredeti alapítók közül Dánia és

Nagy-Britannia 1973-ban, Portugália pedig 1985-ben – EGK-csatlakozása miatt – felmondta tagságát.

A szervezet célja a gazdasági együttműködés elmélyítése, a gazdasági verseny feltételeinek egységesítése, a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok kibővítését gátló akadályok felszámolása a tagállamok között.

E célkitűzések megvalósítása jegyében az EFTA-tagállamok 1966-ra megszüntették az ipari késztermékekre kirótt vámokat az egymás közötti forgalmukban. 1977-re az egységes nyugat-európai közös piac kialakítását szem előtt tartva az EGK és az EFTA között szabadkereskedelmi övezet jött létre az ipari termékek vonatkozásában.

Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa

Oroszul: *Szovjet Ekonomicseszkoj Vzaimopomoscsi* (SZEV)
Angolul: *Council for Mutual Economic Assistance* (CMEA)
Titkár: *Vjacseszláv Vlagyimirovics Szicsov* (Szovjetunió)
Székhely: Moszkva (Szovjetunió)
Postacím: Kalinyin Proszpekt 56, 121205 Moszkva
Tel.: [7] (095) 290-91-11
Alapítás éve: 1949
Tagok száma: 10
Szervezet: Ülésszak
Végrehajtó bizottság
Állandó bizottságok
2 tudományos intézet
Önálló nemzetközi koordinációs központok és szervezetek (vállalatok)
Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank
Nemzetközi Beruházási Bank
Konferenciák

A KGST eredeti tagjai: Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió. 1950-ban csatlakozott Albánia és az NDK, 1962-ben Mongólia, 1972-ben Kuba, 1978-ban pedig Vietnam. (Albánia 1961-ben felfüggesztette tagságát.) Jugoszlávia megfigyelőként vesz részt.

A szervezet célja a tagok közötti együttműködés fejlesztése és a gazdasági integráció elmélyítése, a nemzetgazdaságok tervszerű fejlesztésének biztosítása, a gazdasági fejlettségi szintek egymáshoz közelítése.

A KGST ajánlásokat tesz a tagállamok gazdasági, kereskedelmi, műszaki-tudományos együttműködésének fejlesztésére; határozatokat csak szervezeti és eljárási kérdésekben hoz. Az ajánlások és határozatok elfogadásához az érdekelt tagállamok egyetértése szükséges. Minden tagállam jogosult kifejezni érdekeltségét a szervezet bármely tevékenységében, az ajánlások és határozatok azonban nem vonatkoznak azokra a tagokra, amelyek érdektelenséget jelentettek be az adott kérdésben.

Kőolaj-exportáló Országok Szervezete

Angolul: *Organization of the Petroleum Exporting Countries* (OPEC)
Franciául: *Organisation des pays exportateurs de pétrole* (OPEP)
Főtitkár: *Dr. Subroto* (Indonézia)
Székhely: Bécs (Ausztria)
Postacím: Obere Donaustrasse 93, 1020 Wien 2.
Tel.: [43] (222) 26-55-110
Alapítás éve: 1960
Tagok száma: 13 (Algéria, Ecuador, Egyesült Arab Emirségek, Gabon, Irak, Irán, Indonézia, Katar, Kuvait, Líbia, Nigéria, Szaúd-Arábia és Venezuela. Ecuador 1985 óta szüneteltetí tagságát.)
Szervezet: Konferencia
Kormányzótanács
OPEC-alap miniszteri tanácsa
Kőolajminiszterek konferenciája
Titkárság: 160 fő
Költségvetés: 271 M ATS (1988)

A szervezet a kőolaj világpiac stabilizálását, a tagországok kőolajtermelésének összehangolását, a piaci árak védelmét szolgálja.

Délkelet-ázsiai Nemzetek Társulása

Angolul: *Association of Southeast Asian Nations* (ASEAN)
Franciául: *Association des nations de l'Asie du Sud-Est*
Főtitkár: *Roderick Yong* (Brunei)
Székhely: Dzsakarta (Indonézia)
Postacím: 70-A Jalan Sisingamangaraja, P.O. Box 2072 Jakarta
Tel.: [62] (21) 716451
Alapítás éve: 1967
Tagok száma: 6 (Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Malaysia, Szingapúr, Thaiföld)
Szervezet: Államfők tanácskozása
Külügyminiszteri tanácskozás
Gazdasági miniszterek tanácskozása
Miniszteri tanácskozások
Állandó bizottság
Szakmai bizottságok (8)
Nemzeti titkárságok

A szervezet célja a tagállamok közötti gazdasági, szociális és kulturális együttműködés fejlesztése, közös piac kialakítása, a regionális gazdasági integráció megteremtése. Az együttműködés fő területei: gazdasági együttműködés (pénzügyek, bankszféra; mezőgazdaság, élelmezés, erdőgazdaság; ipar, bányászat, energetika; közlekedés és távközlés; kereskedelem és idegenforgalom; tudomány és technika); kultúra

és tájékoztatás; politikai együttműködés; együttműködés harmadik országok irányában.

Latin-Amerikai Gazdasági Rendszer

Angolul: *Latin American Economic System* (LAES)
Spanyolul: *Sistema Económico Latinoamericano* (SELA)
Elnök: *Sebastián Alegrett* (Venezuela)
Székhely: Caracas (Venezuela)
Postacím: Torre Europa, 4 piso, Av Francisco de Miranda, Caracas 1010A
Tel.: [58] (2) 951-42-33
Alapítás éve: 1972
Tagok száma: 25
Szervezet: Latin-amerikai tanács
Akcióbizottságok (8)
Szakmai testületek és szervezetek

A szervezet célja a latin-amerikai országok gazdasági és szociális együttműködésének fejlesztése, állandó konzultációs keret létrehozása a gazdasági és szociális kérdések és fejlesztési elképzelések összehangolására.

A szervezet (amelynek Kuba is tagja) latin-amerikai országok kísérlete egy önálló gazdasági csoportosulás létrehozására. Tevékenységének zöme az ún. akcióbizottságokban folyik (halászat, halgazdaság; mezőgazdaság; kohászat; informatika és mikroelektronika; idegenforgalom; tengerhajózás; Nicaragua újjáépítése).

Karib Közösség

Angolul: *Caribbean Community* (CARICOM)
Franciául: *Communauté des Caraïbes*
Főtitkár: *Roderick Rainford* (Guyana)
Székhely: Georgetown (Guyana)
Postacím: Bank of Guyana Bldg., P.O. Box 10827, Av. of the Republic, Georgetown
Tel.: [592] (2) 69281
Alapítás éve: 1973
Tagok száma: 13 (Antigua és Barbuda, Bahama-szk., Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Montserrat, St. Kitts és Nevis, St. Lucia, St. Vincent és Grenadines, Trinidad és Tobago)
Szervezet: Államfők konferenciája
Miniszteri tanács
Állandó szakminiszteri bizottságok
Jegybankok kormányzóinak bizottsága
Titkárság: 180 fő

A szervezet célja a karibi közös piac létrehozása, a belső vámhatárok eltörlése, a külső vámtarifák egységesítése, a kettős adóztatás megszüntetése, a beruházáspolitika összehangolása. Célul tűzik ki a gazdaságpolitika és a fejlesztési tervek koordinálását is.

Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége

Angolul: *Economic Community of West African States* (ECOWAS)
Franciául: *Communauté économique des Etats de l'Afrique de l'Ouest* (CEDEAO)
Ügyvezető titkár: *Momodu Munu* (Nigéria)
Székhely: Lagos (Nigéria)
Postacím: 6 King George Road, PMB 12745, Onikan, Lagos
Tel.: [234] (1) 63-68-41
Alapítás éve: 1975
Tagok száma: 16 (Benin, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Gambia, Ghána, Guinea, Guinea-Bissau, Libéria, Mali, Mauritánia, Niger, Nigéria, Szenegál, Sierra Leone, Togo, Zöld-foki-szk.)
Szervezet: Állam- és kormányfők hatósága
Minisztertanács
Szakbizottságok (4)
ECOWAS-alap
Bíróság
Titkárság: 200 fő

Célja a térség államai közötti gazdasági együttműködés fejlesztése a gazdasági fejlődés és stabilitás előmozdítása céljából; vámunió és közös piac létrehozása, a pénzügyi-valutáris, bányászati, energetikai, ipari és mezőgazdasági, a közlekedési és távközlési együttműködés fejlesztése, gazdasági integráció, a kulturális és sportkapcsolatok, az idegenforgalom növelése.

Iszlám Konferencia Szervezete

Angolul: *Organization of the Islamic Conference* (OIC)
Franciául: *Organisation de la conférence islamique* (OCI)
Főtitkár: *Syed Sharifuddin Pirzada* (Pakisztán)
Székhely: Dzsidda (Szaúd-Arábia)
Postacím: 6 Km Makkah Al-Mukarramah Rd. P.O. Box 178, Jiddah
Tel.: [966] (2) 687-4858
Alapítás éve: 1971
Tagok száma: 45 (Afganisztánt felfüggesztették tagságából)
Szervezet: Iszlám csúcstalálkozók
Iszlám külügyminiszterek konferenciája
Jeruzsálem-bizottság
Pénzügyi bizottság
Gazdasági, kulturális és szociális bizottság
Műszaki-tudományos miniszteri bizottság
Gazdasági-kereskedelmi bizottság
Tájékoztatási és kulturális bizottság
Titkárság: 70 fő

A szervezet célja az iszlám szolidaritás megőrzése és erősítése a tagállamok között, a gazdasági, társadalmi, kulturális, tudományos együttműködés erősítése, a faji megkülönböztetés és

minden diszkrimináció megszüntetése, a mohamedán szent helyek védelme, a palesztin nép és a mohamedán népek küzdelmének támogatása.

A szervezet prioritása: palesztin kérdés, Afganisztán, Irak–Irán konfliktus, mohamedán kisebbségek védelme, emberi jogok; a gazdasági együttműködés előmozdítása; a kultúra és a mohamedán hagyományok ápolása; párbeszéd más vallásokkal és felekezetekkel.

Nem kormányközi nemzetközi szervezetek

Interparlamentáris Unió

Angolul: *Inter-Parliamentary Union* (IPU)
Franciául: *Union interparlementaire* (UIP)
Főtitkár: *Pierre Cornillon* (Franciaország)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: Place du Petit-Saconnex, CP 438, 1211 Genève 19
Tel.: [41] (22) 734-41-50
Alapítás éve: 1888
Tagok: 108 ország parlamenti csoportja
Szervezet: Interparlamentáris konferencia
Interparlamentáris tanács
Végrehajtó bizottság (13)
Parlamenti dokumentációs központ
Nemzeti parlamenti csoportok
Titkárság: 24 fő
Költségvetés: 5,5 M CHF (1988)

Célja a parlamentek és a képviselők közötti személyes kapcsolatok elmélyítése; a képviseleti demokrácia, a parlamentek szerepének erősítése az egyes országokban; parlamenti akciók kezdeményezése a nemzetközi együttműködés és a parlamentek tekintélyének növelése céljából.

Az évente 2 alkalommal tartott interparlamentáris konferenciákra 4 bizottság (politikai kérdések, nemzetközi biztonság, leszerelés; parlamenti, jogi és emberi jogi kérdések; gazdasági, szociális, kulturális és környezetvédelmi kérdések; önrendelkezéssel nem rendelkező területek és etnikai kérdések) készíti el az állásfoglalások tervezeteit. A rendszeres konferenciákon kívül nagyszámú, egyes konkrét kérdéseknek szentelt rendkívüli konferenciák összehívására is sor került. Az unió technikai segélytevékenységet is folytat a parlamenti képviselők és a munkájukat segítő apparátus tevékenységének javítására.

A dokumentációs központ gyűjti és a tagcsoportok rendelkezésére bocsátja a parlamentek tevékenységével, gyakorlatával foglalkozó információkat. Az unió társult szervezete a parlamenti főtitkárok egyesülete, amely lehetőséget nyújt a parlamenti munka szervezéséért felelős magas állású hivatalnokoknak, hogy rendszeresen találkozzanak és tapasztalataikat kicseréljék.

ENSZ Társaságok Világszövetsége

Angolul: *World Federation of United Nations Associations* (WFUNA)
Franciául: *Fédération mondiale des associations pour les Nations Unies* (FMANU)
Főtitkár: *Dr. Marek Hagmajer* (Lengyelország)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 54-56, rue de Montbrillant, 1202 Genève
Tel.: [41] (22) 733-07-30
Alapítás éve: 1946
Tagok: 61 ország nemzeti ENSZ-társasága
Szervezet: Plenáris közgyűlés
Végrehajtó bizottság (17)

Célja a közvélemény mozgósítása az ENSZ Alapokmányában foglalt célok megvalósításának támogatására; a népi diplomácia eszközeivel előmozdítja a népek közötti megértést, a toleranciát, együttműködést; a nemzetközi béke és biztonság megőrzését, az emberi jogok tiszteletben tartását az egész világon.

Nemzetközi Vöröskereszt és Vörös Félhold Mozgalom

Angolul: *International Red Cross and Red Crescent Movement*
Franciául: *Mouvement international de la Croix-Rouge et du Croissant-Rouge*

Az 1928-ban megalapított nemzetközi mozgalmat az alábbi intézmények alkotják:
Nemzetközi Vöröskereszt Konferencia
Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság
Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok Ligája
Nemzeti Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok

A mozgalom fő szerve a 4 évenként összeülő konferencia, amely hitet tesz a mozgalom célkitűzései mellett, s meghatározza aktuális feladatait. A 145 nemzeti társaságot tömörítő mozgalom nem rendelkezik önálló intézménnyel, szervezettel.

Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság

Angolul: *International Committee of the Red Cross* (ICRC)
Franciául: *Comité international de la Croix-Rouge* (CICR)
Elnök: *Cornelio Sommaruga* (Svájc)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 17, Av. de la Paix, 1202 Genève
Tel.: [41] (22) 734-60-01
Alapítás éve: 1863
Tagok: 25 svájci állampolgár (tagság csak kooptálás útján)

Szervezet: Közgyűlés (25)
Végrehajtó tanács
Titkárság: kb. 40 fő + adminisztratív személyzet (a világ különböző részein működő megbízottak számáról nincs adat)

A Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság svájci nemzeti intézmény. Henry Dunant svájci polgár alapította a solferinói csata (1859) helyszínén szerzett személyes tapasztalatainak hatására. 1863-ban kezdeményezésére 16 nemzet részvételével nemzetközi konferenciát hívtak össze, s ennek eredményeként került kidolgozásra – majd 1864-ben aláírásra – a háborús sebesültek felkarolását biztosító első nemzetközi egyezmény. Dunant kezdeményezésére alakultak meg a nemzeti vöröskereszt-társaságok is.

Az ICRC célja a vöröskereszt-mozgalom alapelveinek megőrzése; semleges intézményként közreműködik a háborúk, polgárháborúk katonai és polgári áldozatainak gondozásában és védelmében; közvetítő szerepet játszik a szemben álló felek között, s eljár kérésüknek megfelelően (hadifogoly- és internálótáborok látogatása, humanitárius segítségnyújtás, eltűnt személyek felkutatása stb.); közreműködik a nemzetközi humanitárius jog fejlesztésében.

Az 1949-es genfi konvenciók a fegyveres konfliktusok áldozatainak védelmét, a nekik nyújtott segítség és gondoskodás kötelezettségét szabályozzák. A konvenciók részes államai kötelezik magukat, hogy gondoskodnak a sérültekről és a hadifoglyokról, tiszteletben tartják emberi jogaikat, felhatalmazzák a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság delegátusait, hogy meglátogassák a foglyul ejtetteket. Az egyezmények tiltják az inhumánus vagy lealacsonyító bánásmódot, a túszszedést, a tömeges vagy ítélet nélkül történt kivégzéseket és a kínzást.

Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok Ligája

Angolul: *League of Red Cross and Red Crescent Societies* (LORCS)
Franciául: *Ligue des sociétés de la Croix-Rouge et du Croissant-Rouge* (LSCR)
Főtitkár: *Pär Stenbäck* (Finnország)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: Chemin des Crêts 17, Petit-Saconnex, CP 372, 1211 Genève 19
Tel.: [41] (22) 734-55-80
Alapítás éve: 1919
Tagok: 145 országban működő nemzeti társaság
Szervezet: Közgyűlés
Végrehajtó tanács (26)
Szakbizottságok
Titkárság: 140 fő + kb. 100 a székhelyen kívül

A liga összehangolja a nemzeti társaságok feladatait és tevékenységét; ösztönzi, elősegíti és támogatja a tagtársaságok humanitárius akcióit. A humanitárius segítségnyújtás hatókörét a fegyveres konfliktusokon túl kiterjesztették a természeti katasztrófák áldozatainak megsegítésére (pl. örményországi földrengés); a liga szervezi és ösztönzi a katasztrófák megelőzését, megbízható kommunikációs és segélyező csatornákat épít ki, gondoskodik a segélyek szállításáról és szétosztásáról is. Szerteágazó tájékoztató és propagandatevékenységet folytat.

Nemzetközi Kereskedelmi Kamara

Angolul: *International Chamber of Commerce* (ICC)
Franciául: *Chambre de commerce internationale* (CCI)
Főtitkár: *Hugh Faulkner* (Kanada)
Székhely: Párizs (Franciaország)
Postacím: 38, Cours Albert 1er, 75008 Paris
Tel.: [33] (1) 45-62-34-56
Alapítás éve: 1920
Tagok: 58 ország nemzeti bizottsága
48 országból egyéni tagok
Szervezet: Nemzeti bizottságok
Tanács
Végrehajtó tanács (15)
Elnökség
Szakbizottságok
Kongresszusok és konferenciák
Titkárság: 85 fő

A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara az üzleti körök nemzetközi szervezete; képviseli érdekeiket és előmozdítja tevékenységüket, nemzetközi kapcsolataikat; elősegíti a világgazdaság és a nemzetközi kereskedelem fejlődését, a szabad verseny nemzetközi feltételeinek megteremtését.

Munkaadók Nemzetközi Szervezete

Angolul: *International Organization of Employers* (IOE)
Franciául: *Organisation internationale des employeurs* (OIE)
Főtitkár: *Rafaël Lagasse* (Belgium)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: 28, Chemin de Joinville, CP 68, 1216 Genève
Tel.: [41] (22) 798-16-16
Alapítás éve: 1919
Tagok: 98 nemzeti szövetség
Szervezet: Általános tanács
Végrehajtó bizottság
Titkárság: 15 fő

A szervezet célja a tagok folyamatos tájékoztatása és érdekeik védelme mindazon gazdasági és szociális kérdésekben, amelyek a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet vagy az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa napirendjén szerepelnek.

Szakszervezeti Világszövetség

Oroszul: *Vszemirnaja Federácija Profszojuzov* (VFP)
Angolul: *World Federation of Trade Unions* (WFTU)
Franciául: *Fédération syndicale mondiale* (FSM)
Főtitkár: *Ibrahim Zakaria* (Szudán)
Székhely: Prága (Csehszlovákia)
Postacím: Vinohradská 10, 121 Praha 2
Tel.: [42] (2) 235-35-65
Alapítás éve: 1945
Tagok: 74 ország szakszervezeti szövetségei
Szervezet: Szakszervezeti Világkongresszus
Általános tanács
Iroda
Titkárság: 158 fő

A párizsi konferencián létrehozott szervezet célja a világ szakszervezeteinek egyesítése, az osztályöntudat és a munkásszolidaritás erősítése; segítségnyújtás új szakszervezetek létrehozásához, a dolgozók érdekeinek védelme és képviselete a nemzetközi szervezetekben és fórumokon. Ma 214 millió szervezett dolgozót képvisel.

Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége

Angolul: *International Confederation of Free Trade Unions* (ICFTU)
Franciául: *Confédération internationale des syndicats libres* (CISL)
Főtitkár: *John Vanderveken* (Belgium)
Székhely: Brüsszel (Belgium)
Postacím: Rue Montagne-aux-Herbes-Potagères 37–41, 1000 Bruxelles
Tel.: [32] (2) 217-80-85
Alapítás éve: 1949
Tagok: 146 szakszervezeti szövetség
Szervezet: Kongresszus
Végrehajtó tanács (37)
Bizottságok
Titkárság: 86 fő

A szervezet célja a dolgozók érdekeinek védelme, a teljes foglalkoztatottság és a dolgozók emelkedő életszínvonalának előmozdítása; a nemzetközi megértés és a dolgozók közötti szolidaritás; a dolgozók szervezeteinek és tekintélyének erősítése; harc az elnyomás, a diktatúra ellen, az emberi jogok érvényesüléséért. A szövetség ma 83 millió szervezett dolgozót képvisel.

Munka Világszövetség

Angolul: *World Confederation of Labour* (WCL)
Franciául: *Confédération mondiale du travail* (CMT)
Főtitkár: *Jan Kulakowski* (Belgium)
Székhely: Brüsszel (Belgium)
Postacím: Rue de Trèves 33, 1040 Bruxelles
Tel.: [32] (2) 230-62-95
Alapítás éve: 1920
Tagok: 93 ország szakszervezeti szövetsége
Szervezet: Kongresszus
Szövetségi tanács (34)
Végrehajtó bizottság (9)
Regionális szervezetek
Titkárság: 40 fő

A szövetség a keresztény szakszervezetek összeolvadásából született 1920-ban Hágában. A szövetség célja a dolgozók szakszervezeteinek tömörítése, tevékenységük összehangolása, érdekeik nemzetközi fórumokon való védelme és előmozdítása; küzd a szervezkedési szabadság és az emberi jogok érvényesítéséért, a dolgozók életszínvonalának emeléséért. Erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti a tagszervezeteket.

Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége

Angolul: *International Co-operative Alliance* (ICA)
Franciául: *Alliance coopérative internationale* (ACI)
Igazgató: *R. Beasley* (Egyesült Államok)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: Route des Morillons 15, 1218 Genève
Tel.: [41] (22) 798-41-21
Alapítás éve: 1895
Tagok: 175 szervezet 72 országból
Szervezet: Kongresszus
Központi bizottság
Végrehajtó bizottság
10 szakmai szervezet
Titkárság: 14 fő

A szövetkezeti mozgalom nemzetközi szervezete. Célkitűzése minden szövetkezeti tömörülés, szervezet érdekeinek képviselete, a szövetkezeti gondolat és módszerek népszerűsítése, érvényesülésének elősegítése, a szövetkezetek közötti kapcsolatok ápolása, a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, a gazdasági és társadalmi fejlődés előmozdítása. A szövetség 500 millió, szövetkezetekben tömörült dolgozót képvisel.

Egyházak Világtanácsa

Angolul: *World Council of Churches* (WCC)
Franciául: *Conseil œcuménique des Eglises* (COE)
Főtitkár: *Dr. Emilio Castro* tiszteletes (Uruguay)
Székhely: Genf (Svájc)
Postacím: P.O. Box 66, route de Ferney 150, 1211 Genève 20
Tel.: [41] (22) 791-61-11
Alapítás éve: 1948
Tagok: 300 egyház 115 országból
Szervezet: Közgyűlés
Központi bizottság (150)
Végrehajtó bizottság
Elnökség (7)
Titkárság: 300 fő
Költségvetés: 41,2 M CHF (1987)

Az Amszterdamban alapított szervezet az ökumenikus egyházak nemzetközi szövetsége. Célja a hitélet fejlesztése szerte a világon, az egyházak szerepének növelése, a béke, az igazságosság és az egyházak megújulásának és egységének előmozdítása.

Zsidó Világkongresszus

Angolul: *World Jewish Congress* (WJC)
Franciául: *Congrès juif mondial* (CJM)
Főtitkár: *Israel Singer* (Egyesült Államok)
Székhely: New York (Egyesült Államok)
Postacím: 501 Madison Avenue New York, N.Y. 10022
Tel.: [1] (212) 775-5770
Alapítás éve: 1936 (elődszervezet: 1918)
Tagok: zsidó közösségek, szervezetek 69 országban
Szervezet: Közgyűlés
Általános tanács (300)
4 regionális szervezet
Kormányzótanács (70)
Végrehajtó bizottság (15)
Titkárság: 90 fő

A szervezet célja a zsidó nép egységének előmozdítása, vallási, kulturális és társadalmi örökségének megőrzése, a zsidó közösségek közötti szolidaritás erősítése, az ellenük irányuló diszkrimináció és jogsértések felszámolása, a zsidó társadalmi, vallási, kulturális élet fellendítése. A szervezet képviseli a zsidó közösségek érdekeit a nemzetközi kormányközi és nem kormányközi szervezetekben.

A nyugat-európai integráció szervezete

Európai Közösségek

Az Európai Közösségek (EK) a nyugat-európai integráció intézménye. Az Európai Szén- és Acélközösségből (Montánunió), az Európai Atomenergiai Közösségből (Euratom) és az Európai Gazdasági Közösségből (EGK) áll. A Montánunió szerződését 1951. ápr. 18-án írták alá. A Montánunió kartelltípusú államközi egyezmény, amely a tagországok szénbányászatát és acéliparát az árak limitálásával, termelési és exportkvóták meghatározásával szabályozza. Az átfogó gazdasági integráció céljával a Hatok 1957. márc. 25-én írták alá a Római Szerződést, amely az Európai Gazdasági Közösség és az Euratom létrehozásáról intézkedett. A Római Szerződés 1958. jan. 1-jével lépett életbe. A Brüsszeli Szerződés 1965-ben egyesíti a Montánunió főhatóságát, valamint az EGK és az Euratom bizottságait és tanácsait, de a megállapodás csak 1967. júl. 1-jével lép életbe. Ezt követően felveszik az Európai Közösségek elnevezést. Az integrációt az európai egységeszme megvalósításának tekintik, s távlatilag célul tűzik ki a politikai integráció valamilyen formáját.

Az EGK elsőként Görögországgal ír alá társulási egyezményt (1961. júl. 7.). 1961-ben teljes jogú tagságért folyamodik Írország, Dánia és Nagy-Britannia, majd 1962-ben Norvégia. De Gaulle vétója után a 4 országgal felfüggesztik a csatlakozási tárgyalásokat (1963. jan. 29.). 1963 folyamán az EGK társulási egyezményt köt Törökországgal. Dániával, Írországgal, Norvégiával és Nagy-Britanniával 1972. jún.-ban kezdődnek újra a csatlakozási tárgyalások. Norvégiában 1972 őszén a népszavazás nemet mond a csatlakozásra. Dánia, Nagy-Britannia és Írország 1973. jan. 1-jével teljes jogú taggá válik. Ötéves csatlakozási tárgyalások után Görögország 1981. jan. 1-jével lép be teljes jogú tagként. 1986. jan. 1-jével Spanyolország és Portugália belépésével az EK 12 tagúvá bővül.

A 12 tagország területe 2,25 millió km²-t tesz ki, s lakóinak száma 1987-ben 324 millió (a világ népességének mintegy 6%-a). Az EK tagjainak nagy többsége fejlett ipari ország, korszerű gazdasági struktúrával, magas életszínvonallal, s a „jóléti állam" keretében magas színvonalú szociális ellátással.

Az EK-statisztikák szerint 1986-ban a Tizenkettek átlagában az 1 főre eső GDP (folyó áron) 10 600 ECU (az USA-ban 18 000, Japánban 15 900 ECU) volt. Tagországonként ez a mutató: NSZK 16 200; Franciaország 14 800; Luxemburg 14 200; Hollandia 11 800; Belgium 11 400; Nagy-Britannia 10 300; Olaszország 9900; Írország 7600; Spanyolország 6100; Görögország 3800; Portugália 2900 ECU. Az EK gazdasági és műszaki tekintetben fontos erőközpont a mai világgazdaságban. A világtermelésben (GDP) és a világkereskedelemben egyaránt mintegy ⅓-ös arányban részesedik.

Az EK intézményrendszere:

1. Az EK fő politikai irányító és döntéshozó testülete, a Miniszterek Tanácsa 12 tagból áll, a tagországokat 1-1 aktív miniszter képviseli. A döntési mechanizmusban a nemzeti érdekek védelmét és érvényesítését szolgálja az egyhangúság elve; a legfontosabb kérdésekben a tagállamok vétójoggal rendelkeznek. A *Miniszterek Tanácsa* működésében a minősített többségi szavazás elvének bevezetésével tervezték elérni a nemzetek feletti jelleget. A minősített többségi szavazásra való áttérést eredetileg – az egységes MT megalakításával – 1965-től kívánták végrehajta-

ni, de Franciaország a közösség féléves bojkottjával megtorpedózta a tervet. Végül 1966. jan. 29-én született meg az ún. luxemburgi kompromisszum, miszerint a többségi szavazásra lehetőség van ugyan, de ha valamely tagállam kijelenti, hogy „létfontosságú érdekei" forognak kockán, az egyhangúság elvét kell alkalmazni. Ez gyakorlatilag kizárta a nemzetek feletti döntés lehetőségét, hiszen az adott országon múlott, mit deklarál létfontosságú érdekének. Érdemben a minősített többségi döntés lehetőségét az Egységes Európai Okmány életbelépése teremtette meg (1987. júl. 1.). A minősített többségi szavazást kell alkalmazni az 1992-es egységes belső piacra, a kutatás- és fejlesztéspolitikára és a szociálpolitikára vonatkozó döntéseknél. A minősített többségi döntésnél Nagy-Britannia, Franciaország, az NSZK és Olaszország 10-10, Spanyolország 8, Belgium, Görögország, Hollandia és Portugália 5-5, Dánia és Írország 3-3, Luxemburg 2 szavazattal rendelkezik. A lehetséges összes 76 szavazatból a szabályok szerint a „minősített többséghez" 54 szavazat szükséges. A fontosabb döntéseknél változtatlanul az egyhangúság elvét érvényesítik.

2. Az EK végrehajtó intézménye a Brüsszelben székelő *Bizottság*. 17 főből áll. Az 5 nagy ország 2-2, a többi 1-1 tagot delegál. A tagokat a tagországok delegálják, de valamennyi tagország egyetértésével nevezik ki. A Bizottság önálló döntési joggal nem rendelkezik, végrehajtó és adminisztratív funkciói során korlátozott operatív nemzetek feletti hatalma van. Döntéseket és törvényeket kezdeményezhet, s ezekkel az MT köteles foglalkozni. A bizottsági munkát Brüsszelben több mint 5000 fős apparátus támogatja. A tagállamok EK-hoz delegált nagyköveteiből áll az ún. állandó képviselők bizottsága (Coreper), amelynek fontos összekötő szerepe van az MT és a Bizottság között.

3. Az EK Közgyűlése vagy az ún. *Európai Parlament* főként konzultatív funkciókkal rendelkezik. Kezdetben vitafórumnak tekintették. Tényleges parlamenti törvényhozó és ellenőrző hatáskört korlátozottan és szűk körben (költségvetés) gyakorol. A Parlamentbe a képviselőket 1979-ig a nemzeti parlamentek saját soraikból delegálták. Ezt követően áttértek a közvetlen választásra. A legutóbbi választásokra 1989. jún.-ban került sor. A Parlament 518 tagú; Nagy-Britannia, Franciaország, az NSZK és Olaszország 81-81, Spanyolország 60, Hollandia 25, Belgium, Görögország és Portugália 24-24, Dánia 16, Írország 15, Luxemburg 6 képviselőt delegálhat. A Parlamentben a különböző politikai pártok „frakciókat" képezhetnek. Az 1989. jún.-i választások után az erőviszonyok a következőképpen alakultak: szocialisták 181, kereszténydemokraták 123, zöldek 39, kommunisták 41, konzervatívok 34, liberálisok 44, demokraták 19, az európai jobboldal 22 képviselő. A képet módosítja, hogy a Spanyol Néppárt 15 képviselővel a konzervatívoktól átállt a kereszténydemokratákhoz.

4. Nemzetek felettinek tekinthető az EK bírósága. Döntései valamennyi tagállam kormányára, társaságára vagy állampolgárára kötelezőek. Szankcionálási eszközökkel nem rendelkezik.

A politikai integráció irányában számos lépésre került sor. 1970-től a „politikai kooperáció" keretében a tagországok külpolitikai konzultációkat folytatnak és koordináltan lépnek fel a fontosabb világpolitikai kérdésekben és fórumokon. A nemzetközi intézményekben az EK önálló képviselettel rendelkezik. 1974-ben az állam- és kormányfők csúcstalálkozója úgy döntött, hogy mint „Európai Tanács" rendszeresen (évente 3-szor) ülésezik. A Tanács a közösséget érintő stratégiai kérdések döntési fórumává lett. A konkrét és operatív döntéseket változtatlanul a Miniszterek Tanácsa hozza.

Az EK távlatilag elkötelezte magát az „Európai Unió" mellett. Ezt szolgálja az intézmények hatáskörének fokozatos bővítése. 1987-től az ún. Egységes Európai Okmány megerősíti a külpolitikai kooperációt és koordinációt. 1985-től a tagországok egységes útlevelet bocsátanak ki, s 1992-re a határok „fizikai" megszüntetését tűzik ki célul.

Az EK számos országgal kötött *társulási egyezményeket*. Ezek többnyire aszimmetrikusan, teljes vagy részleges kereskedelemliberalizáláson és az EK részéről segélynyújtáson alapulnak. A társult országok többsége viszont különféle beruházásvédelmi garanciákkal teszi kedvezővé az EK-országok vállalatainak a befektetéseit és működését.

Az EGK 1975. febr. 28-án írta alá *az I. lomei konvenciót* 5 éves hatállyal 46 ún. afrikai, karibi és csendes-óceáni fejlődő ország (ACP) részvételével. A konvencióban főként a volt gyarmatok tömörülnek. A II. lomei konvencióval (1979) az ACP-országok száma 58-ra, a III. lomei konvencióval (1984) 66-ra bővült. A konvencióhoz valamennyi fekete-afrikai ország csatlakozott. Az EK a lomei konvenciók keretében teljes liberalizálást biztosít az ACP-országok termékeinek importjára, s csak néhány mezőgazdasági termékre alkalmaz mennyiségi kvótákat.

Magyarországgal a tárgyalások 1984-ben kezdődtek, s a kereskedelmi és együttműködési egyezmény aláírására 1988. szept. 26-án került sor. A szerződés legfontosabb mozzanata, hogy az EGK vállalta: a következő 7 évben három lépcsőben (1989, 1992 és 1995) leépíti a mennyiségi korlátozásokat s minden megszorítás nélkül alkalmazza a legnagyobb kedvezményes elbánást. Magyarország és az EK felvette a diplomáciai kapcsolatokat is.

Csehszlovákia 1988-ban szűkebb körben az ipari termékekre az EGK-val kereskedelmi szer-

ződést kötött. A Bizottság 1989 nyarán parafálta a lengyel–EK szerződést, és a magyar szerződéshez hasonló irányokban kezdett előzetes tárgyalásokat a Szovjetunióval. A KGST-országok többsége – köztük az NDK is – felvette a diplomáciai kapcsolatokat az EK-val.

Közös agrárpolitika: A mezőgazdaság támogatása és védelme a nyugat-európai országokban régi keletű; átfogó rendszerének a kialakulása a 30-as évekre nyúlik vissza. A mezőgazdaság viszonylagos elmaradottsága s a fejlesztés magas tőkeigényessége miatt a források állami újraelosztására volt szükség. Az európai mezőgazdaság hagyományosan hátrányban van egyes tengerentúli országok (USA, Kanada, Ausztrália stb.) korszerű technikát és az extenzív nagyüzemi mezőgazdálkodás előnyeit egyesítő termelőivel szemben. Az állami támogatásokat szociálpolitikai szempontok is indokolták: a 60-as évek elején a szavazók mintegy 20–25%-a a parasztok köréből került ki. A mezőgazdaság támogatásában és védelmében külgazdasági egyensúly- és ellátásbiztonsági szempontokat is érvényesítettek.

Az Európai Gazdasági Közösségben az ártámogatások gerincét a közös árak képezik, amelyekről hosszas alkudozások után a Miniszterek Tanácsa dönt. Az ármeghatározás és a támogatások mechanizmusa termékenként eltérő, de az árak a legtöbb termékre magasabbak, mint a világpiaci árak, ami a termelők részére biztosítja a megfelelő jövedelmeket és a felhalmozási forrásokat. A közös mezőgazdasági árak nem hatóságilag rögzítettek, hanem azok meghatározott szinten tartása ún. intervenciós állami felvásárlással történik. Ezt termékcsoportonként nemzeti felvásárlási ügynökségek végzik, amelyek a felkínált terméket korlátozás nélkül kötelesek átvenni. A termelő a felvásárlási ügynökséghez nyilván csak akkor fordul, ha a szabadpiaci ár a „közös ár" alá csökken. Ez az árat a meghatározott szinten tartja. A felvásárolt termékeket a lehetőségekhez mérten a belső vagy a külső piacokon (többnyire kedvezményes áron) értékesítik (pl. a sokat vitatott vajeladások a Szovjetuniónak), vagy pedig – eladhatóság hiányában – raktározzák.

A közös árakra épülő támogatások konstrukciója szigorú agrárprotekcionizmussal kapcsolódik össze. Az ún. importletölözéssel érik el, hogy a magas belső árak mellett sem kerülhet előnyös helyzetbe az olcsóbb külföldi szállító. A letölözés érdekében ún. mozgó importilleték alkalmaznak. A bevitt mezőgazdasági termékre kivetett illeték mindenkor a közösségi ár (adott termékre küszöbár vagy zsilipár) és az importár különbözetével egyenlő. Ez mozgó vámnak felel meg, ami mindenkor a belső ár fölé emeli az importtermék árát. E rendkívül diszkriminatív védelmi rendszer egyes termékeknél mennyiségi korlátozásokkal, valamint szigorú (egészségügyi vagy környezetvédelmi) előírásokkal egészül ki. Az EGK az import korlátozásával és szubvencionált exportkínálatával nagyban hozzájárul az agrár-világkereskedelem feszültségeihez és torzulásaihoz.

A közös agrárpolitika finanszírozása a *közös agráralapból* történik (FEOGA). Az ún. európai mezőgazdasági garanciaalap az ártámogatásokra szolgál, míg az ún. orientációs alapból a hatékonyság- és struktúrafejlesztő politikát finanszírozzák.

Az alábbi táblázat a kiadások dinamikáját és szerkezetét illusztrálja:

A közös agráralap kiadásai (M ECU)*

Év	Az agráralap összes kiadása	Agrárkiadások a közös költségvetésben (%)	Garancia-alap	Orientációs alap
1967	537	90	403	134
1971	3 484	90	2 727	757
1973	3 985	81	3 660	325
1975	5 052	–	4 727	325
1978	8 997	79	8 673	324
1981	11 717	65	11 141	576
1983	16 648	67	15 920	728
1985	20 563	73	19 843	720
1988	28 650	66	27 871	779

* A kiadási összegek 1975-ig ún. elszámolási egységben szerepelnek, ami az 1971 előtti 1 USD-nek felel meg. Az ECU-t az elszámolási egységből vezetik le. 1980-ban 1 ECU = 1,39 USD; 1985-ben 1 ECU = 0,76 USD.

Az ún. *monetáris és gazdasági unió* létrehozásáról a tagországok kormány- és államfőinek csúcstalálkozóján Hágában, 1969. dec.-ben döntöttek, s keretében a közös valuta kialakítását tekintették kulcskérdésnek. A közös valutát a nemzeti valuták teljesen szabad átválthatóságával (minden tőkeáramlási korlátozás felszámolásával), ill. az árfolyamok teljes és „visszavonhatatlan" rögzítésével akarták elérni. A valutaárfolyamok rögzítése érdekében az inflációs ráták mérséklését és kiegyenlítését, valamint a fizetési mérlegek stabilizálását tűzték ki célul. Az EK-országok fizetési mérlegei a nagyfokú olajimportfüggés miatt a 20-as években tartósan romlottak. Az egyes tagországok gazdasági helyzete erősen polarizálódott. A gazdasági és monetáris unió terve rövid idő után elvesztette realitását. A monetáris együttműködés 1972 után az egyes valuták közös lebegtetése mellett az árfolyamok lebegési sávjainak a meghatározására és szűkítésére korlátozódott („kígyó a csatornában").

A monetáris integrációt az EK 1979. márc.-ban az ún. *Európai Monetáris Rendszer* (EMS) keretében élesztette újjá. A deklarált cél a „monetáris

stabilitás övezetének" megteremtése volt. Az árfolyam-szabályozás az ún. központi paritásból indul ki, amelyet valamennyi valutára a központi bankok állapítanak meg kölcsönösen. A valuták ehhez képest szabadon ±2,25% lebegési sávban térhetnek el. A 2,25%-os lebegés lefelé a legerősebb, felfelé pedig a leggyengébb valutához képest lehetséges, ami az egyes valuták helyzetétől függően 2,25–4,5% közötti maximális eltérést enged meg. Az olasz lírára és a spanyol pesetára a lebegési sáv ±6%. A paritásrácsban a brit font sterling nem vesz részt. Görögország és Portugália pedig átmeneti haladékot kapott. A valutaárfolyamoknak a paritásrácsból való kilépése esetén a központi bankok beavatkozásra kötelezettek. Az automatikus beavatkozás a részt vevő országok valutáiban történik (a kétoldalú megállapodás szerint adott valuta eladásával vagy vásárlásával a valutapiacokon), s a korrekció a szükséges mértékig korlátlan. Sor kerülhet egyéb pénz- és gazdaságpolitikai egyeztetésre (kamatláb-változtatás, hitelnyújtás stb.).

Az EMS keretében a tagországok arany- és dollártartalékaik 20%-a erejéig kollektív tartalékokat képeznek. A kollektív tartalékokat ECU-ban külön számlákon tartják, s a központi bankok közötti tranzakciókban és intervenciókban használják.

Az EMS keretében 1979-ben fontos intézkedés volt az *Európai Valutaegység* (European Currency Unit – ECU) megteremtése. Az ECU a tagállamok (10 ország) valutáiból képzett valutakosár, amit a korábbi európai elszámolási egységből vezettek le. Létrehozásakor 1 ECU 1,31 USD-vel volt egyenlő. (1989. júl. 25-én 1 ECU=0,92 USD.) A valutakosarat 5 évenként értékelik újra. 1989. szept.-től már a spanyol peseta és a portugál escudo is részt vesz az új kosárban.

Az ECU a korábbi elszámolási egységekkel szemben több, mint egyszerű könyvelési „pénz", távlatilag az EK közös valutájának tekinthető. Az ECU-t kezdettől a tagállamok központi bankjai az egymás közötti elszámolásokban és hitelekben használták (államközi fizetési eszköz). A 80-as évek elejétől bővülő mértékben vált hiteleszközzé a magánbankok között, s fokozatosan az eurovaluta- és kötvénypiac egyik szereplője is lett (tényleges fizetési eszköz). Az ECU felhasználásra kerül az árfolyam-stabilizálással kapcsolatos tranzakciókban (intervenciós eszköz). Az ECU részben a nemzeti arany- és valutatartalékok összesítését szolgálja, s különösen 1985 óta a tagállamok központi bankjai már tartalékeszközként kezelik. A 80-as évek közepétől kereskedelmi ügyleteket is kötnek ECU-ban. A kereskedelmi ügyletek kapcsán sor kerül a világpiaci árak ECU-ban való kifejezésére. Az ECU kollektív mérőeszköz a nemzeti valuták középárfolyamainak és árfolyam-eltéréseinek kifejezésére. 1981-től a közös költségvetés áttért az ECU használatára.

Az ECU bankszámlapénz: papírpénz vagy érme formájában egyelőre nem létezik. A magánfogyasztói szférában használata hitelkártya formájában gyorsan terjed.

Az ún. *közös költségvetésből* finanszírozzák a különböző gazdaságpolitikai alapokat és a szervezet fenntartását. A közös költségvetés kezdetben a tagállamok közvetlen befizetéseiből táplálkozott. Az ún. „saját forrásokon" alapuló költségvetésre való áttérést 1970-ben határozták el, de bevezetésére csak 1978. jan. 1-jétől került sor. Ezzel párhuzamosan valamennyi tagországban áttérnek a hozzáadott érték szerinti forgalmi adózás (VAT) rendszerére. A tagállamok átutalási kötelezettsége és a közös költségvetés finanszírozása „automatikussá" válik. A költségvetés „saját forrásai" alatt a tagállamok részéről az összes vámbevételek, a lefölözésből származó mezőgazdasági importilletékek, a cukorilletékek, valamint a VAT-bevételek meghatározott százalékának (jelenleg maximum 1,4%) automatikus átutalását értik. 1986-ban a „saját bevételek" 63,8%-a a VAT-átutalásokból, 27,8%-a a vámbevételek, 7,7%-a az agrárilletékek átutalásából – a fennmaradó 0,7% egyéb pénzügyi hozzájárulásból – származott. A közös költségvetés kiadásai 1988-ban 44 milliárd ECU-t tettek ki, amiből 29 milliárd ECU (a kiadások közel 66%-a) jutott a közös agráralapra. A regionális fejlesztési alapra közel 3 milliárd ECU-t, a szociális alapra 2,6 milliárd ECU-t fordítottak. A közös költségvetés hiánya hitelekkel nem fedezhető. A költségvetési döntéseket a Miniszterek Tanácsa hozza, de a Parlamentnek növekvő ellenőrzési joga van.

Az 1992-es egységes belső piac terve

Az Európai Tanács 1985. dec.-i luxemburgi csúcsértekezletén hagyta jóvá az ún. egységes belső piac tervét és utasítást adott az Egységes Európai Okmány (Single European Act) kidolgozására. Az Egységes Európai Okmányt a kormányok 1986. febr.-ban írták alá, ezzel módosították és kiegészítették a Római Szerződést. Az integrált belső piac érdekében 279 intézkedést sorolnak fel, s a végrehajtás határidejéül 1992. dec. 31-ét tűzték ki.

Az egységes belső piac az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő (az állampolgárok) minden korlátozástól mentes mozgását valósítja meg. A *fizikai akadályok* megszüntetésével eltörlik az áruk mozgásának a nemzeti határokon történő ellenőrzését (a külső országokkal szemben a mennyiségi korlátozásokat közösen alkalmazzák, a külkereskedelmi nyilvántartás és adatszolgáltatás pedig a vállalatokhoz kerül). Az állampolgárok a közösségen belül útlevél nélkül korlátozás nélkül utazhatnak, szabadon lelete-

pedhetnek s munkát vállalhatnak. Kölcsönösen elismerik az iskolai és szakmai képesítéseket és végzettségeket. A közösségen kívüli országokba való utazásokra egységes útlevelet vezettek be. Egységesítik a nem közösségi állampolgárokkal kapcsolatos előírásokat (vízumkiadás, menedékjog, munkavállalási feltételek stb.).

A technikai akadályok felszámolásával a nemzeti szabványok, előírások (technikai, egészségügyi vagy környezeti) és engedélyezési eljárások eltéréséből származó korlátokat szándékoznak áttörni. A nemzeti szabványok és előírások egy részére a kötelező „kölcsönös elismerés" elvét alkalmazzák: e szerint „valamely közösségi tagországban jogszerűen előállított és forgalomba hozott terméket az összes többi tagországban kötelező szabad forgalomba engedni". Más szabványokra és előírásokra kötelező európai harmonizálást, valamint az újak bevezetésénél előzetes, kötelező közösségi bejegyzési eljárást írnak elő.

Az állami vásárlások és megrendelések piacának „liberalizálását" szolgálja, hogy a közösség valamennyi vállalatának az adott ország nemzeti társaságaival azonos versenyfeltételeket kell biztosítani. A szolgáltatások (áruszállítási, távközlési, tanácsadási, bank- és biztosítási tevékenységek stb.) piacának liberalizálásában kiemelt figyelmet kap a hitel- és tőkepiacok egységesítése és egyesítése. Már 1987. márc. 1-jével megszüntették a kereskedelmi hitelek nyújtására, a tőzsdén nem jegyzett értékpapírok adásvételére és az értékpapírok más EK-országok tőzsdéjén való forgalmazására vonatkozó korlátozásokat. A közösségen belül 1990-ig minden tőkeforgalmat érintő akadályt felszámolnak (Spanyolország és Írország 1992-ig, Portugália és Görögország pedig 1995-ig kapott haladékot). Az állampolgárok pénzüket bármely más ország valutájában és bankjában elhelyezhetik, részvényeket vásárolhatnak, hiteleket vehetnek igénybe és biztosítást köthetnek.

A pénzügyi (fiskális) akadályok felszámolása elsősorban bizonyos adófajták harmonizálására irányul. A hozzáadott érték szerinti forgalmi adózásban megszüntetik a különbségeket az alkalmazott ráták számában, s az egyes termékekre közelítik azok mértékét. Hasonlóan harmonizálják a közvetett fogyasztási adókat (dohányra, szeszre, üzemanyagokra stb.).

Az egységes belső piac áttogó *deregulációs és racionalizációs program*, amely *jelentős költségmegtakarításokkal* és *nyereségekkel* jár együtt. Teljes mértékben megfelel a gazdálkodók érdekeinek, s jó összhangban van a tagországokban uralkodóvá vált gazdaságpolitikai filozófiával és a 80-as évekre jellemző gyakorlattal. Rugalmas program, amely a korábban erőltetett „harmonizáció" és „egységesítés" jelszavával szemben a hangsúlyt a „kölcsönös elismerésre" és a gazdaságpolitikák „konvergenciájára" helyezi. A határok megnyitása és az előírások egyszerűsítése következtében a vállalatok számára jelentős megtakarítások keletkezhetnek. A Honeywell számításai szerint pl. az egységes belső piac következtében a raktározási költségek várhatóan mintegy 30%-kal csökkenthetők. Brit számítások szerint az európai autóiparban az eltérő nemzeti előírások és követelmények a gépkocsik termelési költségét és fogyasztói árát 1987-ben mintegy 5,7%-kal emelték meg. Az 1988 tavaszán közzétett ún. Cecchini-jelentés szerint a kereskedelemben és a termelésben a korlátok leépítéséből az eredeti Hatok és Nagy-Britannia vonatkozásában mintegy 65–80 milliárd ECU megtakarítása válhat lehetővé. A jelentés becslései szerint a dereguláció összes ún. mikrogazdasági előnye elérheti a 216 milliárd ECU-t, ami a tagországok összesített GDP-jének 5,3%-a. Az egységes belső piac költségcsökkentő és versenyösztönző hatásai kedvező makroökonómiai láncreakciókban és teljesítményekben összegeződnek. A jelentés szerint gyorsulhat a gazdasági növekedés (évi 4,5% erejéig), csökkennek a fogyasztói árak (mintegy 6,1%-kal), s javul a foglalkoztatási helyzet (mintegy 1,8 millió új munkahellyel).

Az egységes belső piac számos elemében összhang van az *európai szabadságeszme* megvalósítására irányuló törekvésekkel. Az egyén mozgási, döntési és cselekvési lehetőségei tágulnak, jólétét és aspirációit szélesebb térben valósíthatja meg. A háború után az integráció programja a nemzeti gyűlölködéssel és ellentétekkel szembe a népek közötti „megbékélés" és közeledés gondolatát állította, s a nemzeti identitáshoz való ragaszkodás mellett egyre szélesebb tömegek tették magukévá az ún. európai eszmét. Az integráció hívei kezdettől a demokratikus politikai rendszerek mellett kötelezték el magukat, s a demokratizálódási folyamat 1992 után újabb dimenziókkal gazdagodhat (pl. a választójog és az állampolgárság dolgában). Az európai integrációban sokan a nemzetiségi (kisebbségi és etnikai) jogok és érdekek védelme lehetőségének a növekedését látják (sokszor a nemzeti kormányokkal szemben), s hasonló megfontolások alapján tett néhány kis ország hitet a politikai integrációs törekvések mellett.

1989. júl.-ig a tervezett 279 intézkedésnek mintegy a felét valósították meg. 1992-ig kétségtelenül az út nehezebb fele van hátra, egyebek mellett pl. a forgalmi adózás rendszerének a közelítése. Nem lehet tisztán és pontosan előre látni az 1990. júl. 1-jével megvalósuló tőkepiaci liberalizálás következményeit sem. Az egységes belső piac mellett mégis jelentős érdekek szólnak, s élvezi a megvalósításához szükséges társadalmi és politikai támogatást.

Az egységes belső piac további *lökést ad a*

nyugat-európai integráció folyamatának. A piaci korlátok leépítése várhatóan minden területen a munkamegosztás bővülésével jár együtt. Az intézkedések közvetlen hatással vannak a mikrointegráció folyamatára. A termelővállalatok mellett intenzív egyesülési folyamat bontakozott ki a banki és szolgáltató szférában. A tőkeáramlás liberalizálása nem képzelhető el fokozottabb konjunktúrapolitikai és – a fizetési mérlegek védelmében – pénzügypolitikai koordináció nélkül. Különösen ez a helyzet a stabil árfolyamokhoz való ragaszkodás esetében, ami jelentős hitelforrások és pénzügypolitikai eszközök mobilizálását teheti szükségessé. A megtakarítások nemkívánatos mértékű külföldre áramlása csak a kamatláb-politikák koordinálásával akadályozható meg. Az Európai Tanács 1989. júl.-i madridi csúcstalálkozója az Európai Monetáris Rendszer továbbfejlesztése mellett kötelezte el magát, amely távlatilag a közös valutát és a pénzügyi uniót célozza meg (teljes részvétel az EMS-ben, árfolyamrögzítés és az amerikai szövetségi tartalékrendszerhez hasonló központi bank létrehozása). A gazdaságpolitikai integráció számos területen nem képzelhető el szélesebb politikai integráció nélkül (intézmények hatásköre).

Az egységes belső piac formálisan „belső" intézkedésekre korlátozódik, *s nem kapcsolódik össze külgazdasági stratégiával.* Nyilvánvalóan széles körben érinti a külsők érdekeit, de hatásait nehéz felmérni, s bizonytalanok a közösség szándékai is. Egyesek nem alaptalanul ún. „Európai-erődtől" félnek, amely a külsőkkel szemben a protekcionizmus új és hatékony formáit alkalmazza. A külső kapcsolatokban való erőteljes érdekeltség alapján mégis van rá remény, hogy a nyitottabb piac hívei kerekednek felül. Az egységes belső piac a külsőket mindenképpen alkalmazkodásra kényszeríti. Különösen intenzív alkalmazkodási politikát folytatnak az EFTA-országok. Az alkalmazkodást állítja a középpontba az EK és az EFTA közötti multilaterális megállapodás az ún. Európai Gazdasági Térségről. Előrehaladás történt az áruk eredetmegjelölésével kapcsolatos egységes szabályok kialakításában, a szabványok és műszaki előírások egységesítésében, a mennyiségi korlátozások felszámolásában, az állami megrendelések kölcsönös megnyitásában, az állami beruházások és szubvenciók egységes szabályozásában. Néhány külső ország (pl. Svájc, Ausztria, Svédország) törekszik az 1992-höz komplexen alkalmazkodó – „Európa-konform" – törvényhozásra. Az egységes belső piac több országban újabb impulzust adott a teljes jogú tagként való csatlakozás megkísérlésére. Ausztria 1989. júl.-ban hivatalosan bejelentette csatlakozási szándékát, de semleges státusát több EK-ország akadálynak tekinti. Szoros gazdasági értelemben Ausztria – főként az NSZK-n keresztül – szervesen beépül a nyugat-európai integrációba (kereskedelem és vállalati kapcsolatok), de a közös agrárpolitikához való kapcsolódás kölcsönösen gondot okozna. Törökország is bejelentette csatlakozási szándékát, amit eredetileg a társulási szerződés is előirányzott.

Az ezredforduló modernizálódó Magyarországa csak az integrálódó Európa részeként képzelhető el. A közeledés hosszabb, átfogó alkalmazkodás eredményeként valósulhat meg. A magyar gazdaság sok szempontból még az 1958-as közös piac követelményeinek sem felel meg (konvertibilitás hiánya). Kiinduló feltétel a magyar gazdaság zártságának felszámolása, amely komplex (valuta- és kereskedelempolitikai, tőkepiaci) intézkedéseket igényel. Az alkalmazkodás érdekében a magyar kormány 1988-ban akcióprogramot fogadott el, s a végrehajtást tárcaközi bizottság koordinálja. Fontos, hogy az alkalmazkodás nem egyszerűen az intézkedésekhez való igazodást, hanem az Európában 1992 után kialakuló világgazdasági környezetben való helytállást jelenti. A demokratizálási folyamattal javulnak a kapcsolatok építésének lehetőségei, s az EK kész lehet a közreműködésre a gazdasági problémák megoldásában.

Palánkai Tibor

VI. Világgazdaság

Irányzatok a világgazdaságban

A világgazdasági klíma előnyére változott 1988 végére, 1989 elejére. A *gazdasági helyzet általános javulásának* legfőbb jellemzői közé tartozik a *fejlett ipari országok markáns teljesítménynövekedése*, viszonylag szerény mértékű infláció közepette. Kiemelendő továbbá a világkereskedelem növekedési üteme, amely most volt a leggyorsabb ebben az évtizedben, s ennek húzó hatását sok fejlődő ország érezte, kiváltképp az ipari (kész)termékek exportőrei. Említésre érdemes még, hogy előrelépés történt a fejlett ipari országok egymással szembeni külkereskedelmi aránytalanságainak felszámolásában, továbbá az is, hogy a fejlődő országok összadósságának aránya az összexportjukhoz viszonyítva csökkent, azaz a *globális adósséghelyzet javult*.

Az 1989-re kialakult helyzet azonban néhány vonatkozásban ellentmondásos. Így pl. számos fejlett ipari országban a félelem az infláció erősödésétől a pénzellátás jelentős szigorításához vezetett 1988-ban. Emiatt viszont a világpiaci kamatlábak trendje – amely 1984–87 között csökkent – megfordult. Emiatt sok olyan fejlődő ország, amely adósságszolgálati problémákkal küszködik, nem tudta kiaknázni *a* kedvezőre fordult nemzetközi klímát, sőt, tartozásaik tovább nőttek, teljesítményük gyengült, inflációjuk felpörgött, helyzetük halmozottan hátrányossá vált.

Tekintettel a fejlett országok magas kapacitáskihasználtságára, a növekedés 1988-ban elért ütemének fennmaradása jelentős mértékben az infláció kézben tartásának sikerétől függ. A pénzügyi szigorító intézkedések jelentősen csökkentették annak veszélyét, hogy a pénzromlás a közeljövőben „elszabadulna". A növekedés folytatódásának másik fontos feltétele, hogy csökkenjen a külkereskedelmimérleg-aránytalanság bizonyos fejlett ipari országok között, ill. az újonnan iparosodottak némelyike esetében. Tehát mind a mérlegtöbblettel, mind a mérleghiánnyal rendelkező országokban erősíteni kell a kiegyensúlyozás irányába ható folyamatokat. Lényegbevágóak a további lépések pl. az Egyesült Államok költségvetési deficitjének lefaragására is, mégpedig úgy, hogy az teret engedjen a (nettó) kivitel növekedésének, miközben fennmarad a nagy beruházási hajlam. A többlettel rendelkező országokban pedig a belső kereslet növekedésének tartósnak kell maradnia.

A *fejlődő országokat* illetően kedvező a kép: 1987 után 1988-ban is összességében az adóssághányad csökkenését mutatja. De az adósságválságot kezelő stratégiák legkritikusabb eleme továbbra is a belföldi gazdaságpolitikák reformja. Fontos a szerkezeti átalakítás gyorsítása, hogy a források a leggazdaságosabb területekre áramolhassanak, hogy ösztönözzék a megtakarításokat, s hogy a befelé tekintő gazdaságokat jobban orientálják a nemzetközi piacok felé.

Növekedés

A világ gazdasági teljesítménye 4,1%-kal nőtt 1988-ban – *1984 óta a legjobb ütemben*. A növekedés lendülete több szempontból is figyelemre méltó. Például: az emlékezetes 1987. okt.-i tőzsdei válság után következett be – szinte minden előrejelző meglepetésére. A konjunkturális ciklus viszonylag késői szakaszában zajlott le – az 1983 óta tartó növekedési periódus így már kivételesen hosszúra nyúlt. Igen sok országban alacsony infláció mellett, a monetáris politika szigorodása ellenére ment végbe. Az üzleti befektetések ugrásszerű emelkedésén és a termelékenység gyors emelkedésén alapult. Ugyanakkor a vártnál kevesebb országban alakultak ilyen kedvezően a folyamatok.

A teljesítményjavulás általánosan kedvező tendenciáján belül a *fejlett ipari országok* 1988-as erőteljes növekedése elsősorban azzal jellemezhető, hogy a keresletbővülés továbbra is kedvezően oszlik meg a termelés és az infláció között. Miután az áremelkedés a legtöbb országban igen szerény mértékű volt – különösen a 70-es évekhez, ill. a 80-as évek elejéhez viszonyítva –, *a kereslet erősödése szinte teljes egészében termelési többletté konvertálódott*.

Ebben az évtized közepe óta tartó folyamatban a kínálati oldal néhány tényezőjének kölcsönhatásai mutatkoznak meg. Az olajárak 1985 utáni tartós gyengesége egyértelműen növelte a fejlett országok reáljövedelmét. Ehhez járult, hogy a beruházások különösen gyors növekedésének következtében a kapacitásszűke valamelyest enyhült. (Ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a feldolgozóipari kapacitások kihasználtsági szintje 1988-ban a 7 legnagyobb tőkés országban 1979–80 óta a legmagasabb volt.) Az olajárrobbanásokat követő szerkezetváltoztatás folyamatosan támasztja alá a javuló teljesítményeket.

Az *Egyesült Államok*ban a GNP reálértékben 3,9%-kal nőtt 1988-ban az erőteljes belső kereslet és a külkereskedelmi mérleg reálértékének javulása következtében. Emögött a talán legjelentősebb tényező a vállalati állóeszköz-beruházások 1988-as 9,5%-nyi növekedése volt.

Japán növekedési mutatói a korábban előrejelzettnél sokkal kedvezőbben alakultak. Feltehetően az játszik ebben szerepet, hogy a jen 1985 óta tartó felértékelődésére reagálva a gazdasági szerkezet a vártnál gyorsabban alakul át. Ezt látszik igazolni a beruházások ugrásszerű emelkedése, aminek egyik eredményeként a GNP reálértéken 5,7%-kal volt nagyobb 1988-ban, mint egy évvel korábban, holott az ország nettó exportja a GNP 2%-ával azonos értékben csökkent.

A nagyobb *nyugat-európai országok* és *Kanada* is a vártnál kedvezőbb eredményeket értek el. Az országcsoport átlagát meghaladó növekedés – 1988-ban 4,5% – Nagy-Britanniában immár 4, Kanadában pedig 6 éve folyamatos. Ebben leginkább a beruházások játszanak szerepet. A leggyorsabb növekedés – 5,3% – ismét Spanyolországban volt: a külföldi tőke beáramlása kedvezően hatott a beruházásokra.

E *beruházási boom*nak több sajátossága van. Az egyik az, hogy a gépekre és berendezésekre összpontosult. A beruházások húzóereje elsősorban az elavult berendezések lecserélése volt. Az új technikába való befektetés különösen nagymérvű volt Japánban és Észak-Amerikában (nem publikált amerikai adatok szerint az összes új gép és berendezés 75%-a ún. high-tech termék volt az USA-ban 1986–88 között), s nem ért el ekkora szerepet Európában.

A beruházásokat gerjesztő másik fontos tényező a *kapacitások nagyfokú kihasználtsága*. Ez a 7 legfejlettebb országban megközelítette vagy meghaladta az 1973-as, ill. 1979-es ciklikus csúcsokat. A 80-as évek elején rendkívül alacsony volt a beruházási szint – ebből is fakad az elavult berendezések lecserélésének lendülete, ill. az, hogy a termelőkapacitások szűkössé váltak. Új jelenség az is, hogy míg korábban egy beruházási fellendülés idején a beruházási javak általában drágultak, a csúcstechnológiai termékek esetében ez nem így történt.

A *kedvező* nagyságú *vállalati profitok* is ösztönözték a fellendülést. A feldolgozóiparban – különösen Európában – 1988-ban (is) javult a termelő vagyon hozadéka. Miután pedig a beruházási döntések a tőke várható hozamának és költségének összevetésén alapulnak, a jövőt illetően nagy kérdés: fennmaradnak-e a magas profitrátáik.

Nem számszerűsíthető, de a szakértők szerint igen jelentős hatású a fejlett tőkés országokban kialakult *bizakodó üzleti légkör*, amely több forrásból táplálkozik: a relatíve alacsony infláció, a viszonylag stabil valutaárfolyamok, az 1992-re tervezett egységes Közös Piac a legfontosabb összetevői.

A *foglalkoztatottság* adatai két szempontból is figyelemre méltóak. Egyes országokban rendkívül kedvezően alakultak: az USA-ban a munkanélküliek aránya (5,1%) 14 éve, Japánban (2,3%) 1982 óta a legalacsonyabb. A nyugat-európai országokban ellenben még mindig közel jár a 10%-hoz. Ez azonban azt is jelenti, hogy a termelés növekedése itt elsősorban a termelékenység javára írható.

A *fejlődő országok* összevont teljesítménye 4,3%-kal javult 1988-ban, ami *1980 óta a legjobb* eredmény. (Az összesítésbe az IMF szocialista tagországai is beleértendők.) Ennek zöme azonban *Ázsia 4 sikergazdaságára koncentrálódott*. A legtöbb olyan fejlődő országban, amelyik újabb keletű adósságproblémákkal küszködik, a virágzó exportpiacok ellenére gyenge volt a növekmény.

Hongkong, Dél-Korea, Szingapúr és Tajvan 1988-ban együttesen 10,5%-kal növelte GDP-jét. Ebben az oroszlánrész a kivitel 1986 óta tartó emelkedése. Közel hasonló ütemű volt a növekedés *Malaysia, Thaiföld és India* esetében. Ennek is a korábbi években megvalósított és – az eredmények ismeretében – sikeresnek bizonyult exportorientált iparfejlesztés áll a hátterében.

A *közel-keleti országok* végül is a vártnál jobb GDP-t értek el – a nagy olajtermelők ugyanis fokozták olajtermelésüket. Ám ennek következtében esett az olaj ára, s a régió újabb cserearányromlást szenvedett el. 1989 elején azonban – nem kis részben olajbányászatuk visszafogásának eredményeként – ismét drágult a kőolaj, s ez kevésbé korlátozó gazdaságpolitikának nyithat újból teret a térségben.

Latin-Amerika országainak gazdasági teljesítménye igen változatosnak bizonyult. Argentínában és Brazíliában a GDP gyakorlatilag stagnált, holott a kivitel jelentősen nőtt. Az infláció ismételt felgyorsulása felújította a gazdaságpolitikával szembeni bizalmatlanságot, a beruházások visszaestek. Mexikóban a lassult növekedés a szűkítő fiskális intézkedések visszaesését és a peso erősödését is meghozta. Viszonylag kedvező eredményt mutatott Chile és Kolumbia gazdasága, ahol az utóbbi évek óvatos pénzügypolitikája következtében elkerülték a száguldó inflációval járó összeomlást.

Afrika *szubszaharai övezetében* a nemzetgazdasági szintű növekedés lassult, az egy főre jutó GDP (reálértéken) ismét csökkent. Rendkívül szűk exportbázisuk következtében a térség országai sokkal kevesebbet profitálhattak az ipari országok keresletéből, mint a többi fejlődő ország. Exportbevételeiket az olajárak és a trópusi italok árának gyengélkedése sújtotta. Néhány ország, így Ghána, Kenya és Szenegál közel jutott az 5%-os növekedési ütemhez, a korábbi struktúraátalakítási programok kedvező hatásának eredményeként. Az egy főre jutó GDP növekedését Afrikában 1990-re prognosztizálják, ám ha a jóslat be is válik, ez alig-alig változtat az életszínvonal egy évtizede folyamatos csökkenésén.

A *szocialista országok* teljesítménye fékezte a világgazdaság 1988-as növekedési ütemét. A szocialista országokban a veszteséges ágazatok fenntartása maradt jellemző: a gazdaságszerkezet mind merevebbé és alkalmazkodásképtelenebbé válik. Ebben a szerkezetben – mint azt a lassuló növekedés is mutatja – nem keletkezik annyi jövedelem, hogy abból a szerkezetváltást finanszírozni lehessen, sőt már az is egyre nagyobb terheket jelent – hiszen nemzetközi versenyképességük romlik –, hogy a korábban felvett hiteleket vissza tudják fizetni.

Infláció

A *fejlett tőkés országok*ban a gazdaság 1988-ban bekövetkezett élénkülése ellenére a fogyasztói árak átlagos emelkedése az 1987. évi 2,7% után is csak 3,2%-os volt. Bár a nominálbérek néhány országban gyorsabban emelkedtek, ezt jórészt ellensúlyozta a munkatermelékenység erőteljes javulása. A feldolgozóiparban az egységnyi termelésre jutó bérköltség gyakorlatilag változatlan volt 1987-ben és 1988-ban is, az előző 2 évben pedig csak 2% körüli mértékben nőtt. (Összehasonlításképpen: a 70-es években átlagosan 7,6%-kal emelkedett évente.) A nominálbérek szerény emelkedése a viszonylag alacsony inflációs várakozásoknak tulajdonítható, amit kétségkívül előnyösen befolyásolt még az energiaárak gyengesége és a monetáris irányítás antiinflációs intézkedése is.

A nyersanyagárak alakulása is inflációcsillapító hatással volt a fejlett tőkés országokban a legutóbbi években, mivel a kőolaj olcsósága több mint ellentételezte számos más nyersanyag drágulását. A felhasználás növekedése ellenére az olaj dollárára több mint 20%-ot vesztett értékéből 1988-ban, reálértéken csupán 2-szerese volt az 1972-es szintnek.

A *fejlődő országok* csoportjában az infláció jelentősen megugrott 1988-ban (az összevont átlagban elsősorban néhány rendkívül magas inflációjú ország – Argentína, Brazília – súlya tükröződik). Tetemes volt a drágulás Törökországban is, valamint Lengyelországban és Kínában, ahol a liberalizált árak a sokáig elfojtott keresletre reagáltak.

A *legfontosabb valuták árfolyamának* stabilizálására tett lépések 1988-ban sokkal eredményesebbek voltak, mint a korábbi években. Az árfolyamok kiegyensúlyozását több alkalommal is piaci intervenció révén érték el. Emellett a devizapiacok ítélete is kedvezően változott a dollár javára, a különféle valuták kamatlábkülönbségei csökkentek. Az ún. tőkemérlegben érzékletesen megmutatkozik a magánkeresletnek a dollár irányába történt eltolódása.

A fejlődő országok valutáinak árfolyama is általában kedvezően alakult 1988-ban. Az összehasonlítás azonban némiképp csalóka, tekintettel arra, hogy 1985–87 között valutáik reálértéke nagymértékben visszaesett. Mindamellett az árfolyamjavulás mögött kétségkívül fellelhető összesített külpiaci helyzetük jobbra fordulása 1988-ban, s ez a nem-olajexportőr országok legtöbbjénél kedvező csereárány-változást takar.

A nemzeti jövedelem (GNP) évi növekedésének üteme, 1980–88 (%)

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Fejlett tőkés országok együttesen	0,7	1,0	−1,1	2,5	4,4	2,6	2,5	2,7	4,0
Egyesült Államok	−0,2	1,9	−2,5	3,6	6,4	2,7	2,5	2,9	3,9
Kanada	1,5	3,7	−3,3	3,1	5,5	4,0	3,0	3,3	4,2
Japán	4,9	4,2	3,3	3,0	5,8	4,6	2,5	3,3	5,7
NSZK	1,5	−0,1	−1,0	1,8	3,0	2,5	2,5	1,7	3,6
Franciaország	1,1	0,5	1,8	0,7	1,5	1,1	2,3	1,9	3,5
Olaszország	3,9	0,2	−0,5	−0,2	2,8	2,3	2,8	3,0	3,7
Nagy-Britannia	−2,2	−1,0	0,8	3,7	2,1	3,7	2,5	4,0	4,1
KGST együttesen (nemzeti jövedelem)	2,7	1,7	2,8	4,1	3,6	3,5	4,3	2,6	4,1
Szovjetunió	3,9	3,3	3,9	4,2	2,9	3,5	4,1	2,3	4,4
NDK	4,4	4,8	2,6	4,6	5,5	5,2	4,3	3,6	3,0
Magyarország	*−0,9*	*2,5*	*2,6*	*0,3*	*2,5*	*−1,4*	*0,9*	*4,1*	*−0,1*
Kína	4,5	4,9	8,3	9,8	13,4	12,3	11,6	7,4	11,0
Fejlődő országok együttesen	3,5	1,2	0,2	0,8	4,1	4,5	4,6	3,0	n. a.

A fogyasztói árak alakulása, 1971–88 (évi %-os változás)

	1971–80 átlaga	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Fejlett ipari országok	8,7	10,1	7,5	4,9	4,7	4,1	2,3	2,9	3,2
Fejlődő országok*	20,5	25,8	25,2	32,4	38,2	39,7	31,1	40,5	67,1

* A csoportosítás az IMF-tagság alapján készült, a fejlődő országok közé sorolva – a 21 legfejlettebb tőkés országon kívül – a többi tagországot.

A fogyasztói árak emelkedésének évi üteme (%)

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Fejlett tőkés országok együttesen	14,2	11,5	8,6	6,1	6,3	5,7	3.7	4,7	3,9
Egyesült Államok	13,5	10,4	6,1	3,2	4,3	3,6	1,9	3,7	4,0
Kanada	10,2	12,5	10,8	5,8	4,4	4,0	4,1	4,4	4,0
Japán	2,6	2,9	2,8	1,8	2,2	2,0	0,6	0,1	0,7
NSZK	5,4	6,3	5,3	3,3	2,4	2,2	−0,2	0,2	1,2
Franciaország	13,6	13,4	11,8	9,6	7,4	5,8	2,5	3,3	2,6
Olaszország	21,2	17,8	16,5	14,7	10,8	9,2	5,8	4,6	5,0
Nagy-Britannia	18,0	11,9	8,6	4,6	5,0	6,1	3,4	4,1	5,0
KGST együttesen	5,7	4,8	2,2	6,5	5,2	4,3	n. a.	7,2	n. a.
Szovjetunió	1,0	1.0	3,0	1,0	−1,0	1,0	1,8	1,6	n. a.
Magyarország	*9,1*	*4,6*	*6,9*	*7,3*	*8,3*	*7,0*	*5,3*	*8,6*	*15,7*
Kína	n. a	n. a.	2,0	2,0	2,8	8,8	6,0	7,3	18,5

A fogyasztói árindex alakulása néhány országban (1980 = 100; A: minden cikkre; B: élelmiszerekre)

Ország	1984	1985	1986	1987	1988
Ausztrália A	139,5	148,8	162,4	176,2	190,7*
B	136,5	145,1	158,0	166,8	183,2*
Ausztria A	122,9	126,9	129,0	130,9	133,4
B	119,7	122,4	125,4	126,3	127,3
Brazília A	2380,4	7 178,8	16 509,4	53 009,2	335 334,0*
B	2703,3	8 387,1	20 007,4	57 875,4	220 420,0*
Csehszlovákia A	107,9	110,4	110,9	111,0	113,9*
B	110,8	113,7	114,1	114,3	113,9
Hollandia A	120.0	122,7	122,8	122,0	122,8
B	116,9	117,8	116,7	115,1	115,4
Hongkong A	150,0	154,7	159,2	168,0	180,4
B	150,6	151,2	153,1	160,3	175,7
Izrael A	5560,4	22 500,0	33 322,0	39 937,5	48 564,0*
B	5195,8	21 640,0	33 499,0	38 908,7	46 067,9*
Jugoszlávia A	400,0	694,0	1 312,0	2 891,2	6 055,9*
B	423,0	720,8	1 369,8	2 889,0	6 217,1*
Lengyelország A	341,8	393,4	463,4	597,7	963,4*
B	400,7	448,4	517,5	687,0	1 085,3*
Magyarország A	*130,0*	*139,1*	*146,5*	*159,2*	*189,5**
B	*127,7*	*136,0*	*138,7*	*151,4*	*178,0**
Szingapúr A	116,2	117,3	115,7	116,3	118,1
B	117,1	115,8	114,1	113,9	115,4
Svájc A	119,2	123,3	124,2	126,0	128,4
B	125,1	128,9	130,6	132,0	135,3
Svédország A	143,2	153,8	160,3	167,0	176,7
B	161,0	172,9	185,3	191,1	201,6
Szaúd-Arábia A	102,7	99,1	96,0	94.4	94.7*
B	106,3	102,9	101,5	100,0	99,7*
Szovjetunió A	104,2	104,6	106,5	n. a	n. a.
B	106,6	108,5	114,2	n. a	n. a.

* Nem éves szintű adat.

Az infláció mértéke néhány fejlett ipari országban (a fogyasztói árak évi átlagos %-os változása)

Év	Egyesült Államok	Japán	NSZK	Franciaország	Nagy-Britannia	Olaszország	Kanada
1975	9,1	11,8	6,0	11,8	24,3	17.0	10,8
1976	5.8	9,3	4.2	9,6	16,5	16,8	7,5
1977	6,5	8,0	3.7	9,4	15,9	18,4	8,0
1978	7,6	3,0	2.7	9.1	8,3	12,1	8,9
1979	11,3	3,6	4,1	10,8	13,4	14,8	9,2
1980	13,5	8,0	5,3	13,6	18,0	21,2	10,2

Év	Egyesült Államok	Japán	NSZK	Franciaország	Nagy-Britannia	Olaszország	Kanada
1981	10,4	4,9	6,3	13,4	11,9	19,3	12,5
1982	6,1	2,7	5,2	11,8	8,6	16,3	10,8
1983	3,2	1,8	3,3	9,6	4,6	14,6	5,8
1984	4,3	2,7	2,4	7,4	5,0	10,8	4,3
1985	3,6	2,0	2,2	5,8	6,1	9,2	4,0
1986	2,0	0,6	−0,2	2,5	3,4	5,9	4,2
1987	3,6	0,1	0,3	3,3	4,1	4,7	4,4
1988	4,1	0,7	1,2	2,7	4,9	5,0	4,0

A munkanélküliség a fejlett tőkés országokban, a munkaképes korú lakosság %-ában, 1980–88

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Fejlett tőkés országok együttesen	7,1	8,1	9,7	10,3	9,8	9,8	7,7	7,4	7,3
Egyesült Államok	7,0	7,5	9,5	9,4	7,4	7,1	6,9	6,1	5,5
Kanada	7,4	7,5	10,9	11,8	11,2	10,4	9,6	8,8	7,8
Japán	2,1	2,2	2,4	2,7	2,7	2,6	2,8	2,9	2,5
NSZK	3,3	4,6	6,7	8,2	8,2	8,3	7,9	7,9	7,9
Franciaország	6,3	7,3	8,1	8,3	9,7	10,1	10,3	10,9	10,1
Olaszország	7,5	8,3	8,9	9,8	10,2	10,5	11,4	12,5	12,0
Nagy-Britannia	5,6	9,0	10,4	11,2	11,2	11,5	11,6	10,6	8,3

A nők munkanélkülisége a fejlett tőkés országokban

Ország	Ezer fő		Az összes munkanélküli %-ában	
	1980	1988	1980	1988
Egyesült Államok	3370	3046	44,1	45,5
Kanada	389	492	45,0	47,0
Japán	430	640	37,7	41,3
NSZK	463	1026	52,0	48,9
Franciaország	792	1338	54,6	52,3
Nagy-Britannia	484	635	29,1	30,0
Olaszország	976	1645	58,0	57,0

A 24 éven aluli fiatalok munkanélkülisége a fejlett tőkés országokban

Ország	Ezer fő		Az összes munkanélküli %-ában	
	1980	1988	1980	1988
Egyesült Államok	3504	2486	45,9	37,1
Kanada	408	333	47,1	31,8
Japán	250	380	21,9	24,5
NSZK	224	409	27,2	19,5
Nagy-Britannia	884	615	46,6	29,0
Olaszország	1058	1510	62,3	52,3

A világ mezőgazdasága

A világélelmezési helyzet fordulóponthoz érkezett 1988-ban: súlyos katasztrófák pusztítottak a Föld legjelentősebb termőterületein. Afrikában s a Közel-Keleten az utóbbi évek legsúlyosabb aszkajárása, az amerikai kontinensen 34 év óta a leghosszabb szárazság. Ázsiában pedig hatalmas árvizek tizedelték meg a termést. A jelentősen megcsappant gabonatermés a világtartalékok drasztikus zsugorodásához, az árak ugrásszerű emelkedéséhez vezetett. A gabonatermés 4 év óta először a fogyasztás szintje alatt maradt. Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) adatai szerint a világ élelmiszer-készletei a 70-es évek elejének általános élelmezési válsága óta a legalacsonyabb szintre estek 1988-ban. A világ gabonakészletei pl. 14%-kal, 384 millió tonnára apadtak. A szervezet felmérései szerint a készletek feltöltéséhez és az élelmiszer-szükséglet kielégítéséhez 1989-ben 225 millió tonnával, azaz 13%-kal kellene növelni a világ gabonatermését, amire – amióta gabona terem a Földön – még nem volt példa. A készletcsökkenés meghozta a maga jótékony hatását a nemzetközi árupiacokon: a világpiaci árak az 1987-es árszinthez képest egész éven át átlagosan több mint 10%-kal voltak magasabbak. Az 1987–88-as mezőgazdasági idény teljesítményére egyértelműen rányomta a bélyegét, hogy az Egyesült Államok és Kanada legfontosabb termőterületein több mint 3 hónapig nem esett eső (ehhez hasonló szárazság 1934 óta nem volt a kontinensen). Alabamától Kaliforniáig szinte minden államban kiégett földeket, elpusztult állatokat lehetett látni. Az amerikai mezőgazdasági minisztérium nyilvánosságra hozott adatai szerint a kukoricatermés 37, a szójatermés 23, a

búzatermés 13%-áról kellett lemondani. A szárazság okozta óriási terméskiesés következtében a gabonaárak az év második felében 35–40%-kal emelkedtek. Júliusban – a legnagyobb szárazság idején – a szójabab tonnájáért 520 dollárt, a kukoricáért 120, a búzáért 140 USD-t is megadtak. Az amerikai kormányzat a farmereket ért bevételkiesésért kártalanítást fizetett: a magasabb gabonaárakból származó 7,5 milliárd USD 66%-át (5 milliárd USD) fordították erre.

Az aszály – a gabonafélék áraival ellentétben – kedvezőtlenül hatott a hús árára: a kiégett legelők és kiszáradt folyók ugyanis az állatállomány pusztulásával fenyegettek, miközben a takarmánykészletek egyre szűkösebbé váltak. Így a farmerek kénytelenek voltak az állatállomány jelentős részét még kipusztulás előtt a vágóhídra küldeni. A megnövekedett húskínálat pedig a tőzsdéken közel 10%-os áreséshez vezetett. A szárazság ellenére az Egyesült Államok az 1987–88-as időszakban 150 millió tonna mezőgazdasági terméket exportált, 20 millió tonnával többet, mint egy évvel korábban, s így továbbra is a mezőgazdasági termékek egyik legnagyobb világpiaci szállítója maradt.

Bangladesben is természeti katasztrófa pusztított 1988-ban: területének mintegy 75%-át árasztotta el a víz. A 110 milliós ország emberemlékezet óta nem élt át ekkora katasztrófát: 30 millióan váltak hajléktalanná. Az árvizet hosszan tartó éhínség követte – miután az ország, amely már eddig is szűkölködött gabonából, rizstermelésének felét elveszítette – Japán 14 millió USD, az Egyesült Államok 150 millió USD értékű segélyt juttatott el az országba, jelentős részét gabonában.

A júniusi aratás megkezdésével némileg enyhült a hónapok óta tartó rizshiány Vietnamban. 1988-ban 3 millió vietnami már a betevő rizshez sem jutott hozzá. Az ország élelmezésében létfontosságú rizs termesztése évek óta a 18 millió tonnás szinten stagnál, miközben a lélekszám évente több mint 1 millióval nő, s így a termelt mennyiség egyre kevesebb a 68 millió lakos élelmezéséhez. Különösen az ország északi részében jelentkeztek a nehézségek, ahol a szükséges 4 millió tonna étkezési rizs helyett az év első felében mindössze 3,4 millió jött össze. Hogy ez többet ne fordulhasson elő, a hanoi vezetés 1988-ban számos agrárpolitikai intézkedést hozott: eltörölték a földműveseket sújtó korábbi korlátozásokat, sőt az állam kötelezettséget vállalt, hogy 1990-ig nem engedi nyílni az agrárollót. Az őstermelők szabadon eladhatják árujukat – ami eddig szigorúan tilos volt –, a háztáji termelés és árusítás adómentes; az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek önállóan gazdálkodhatnak, az állam a felvásárlási árakat hosszú távra a szabadpiaci ármozgásokat követve szabja meg. Teszik ezt mindazért, mert a háztáji gazdálkodás nagy tartalékokat rejt: ez adja a hústermelés 90, a zöldség- és gyümölcstermesztés 70, a rizstermelés 35%-át.

Az afrikai országokban 1988-ban 71,8 millió tonna gabona termett; 7,8%-kal több, mint 1987-ben. A növekedés hosszú évek óta először haladta meg a népszaporulatot, de az eloszlás nem volt egyenletes. Afrikának a Szaharától délre eső része minden eddiginél súlyosabb helyzetben volt. A FAO adatai szerint az e térségben fekvő 45 afrikai országnak az előző évinél 45%-kal több, összesen 4,5 millió tonna élelmiszerre volt szüksége 1988-ban az életben maradáshoz. Az év elején Etiópia volt a legnehezebb helyzetben; 1,3 millió tonna élelmiszer hiányzott. Szudánban a legutóbbi aratáskor betakarított gabona mennyisége messze elmaradt az előző 2 év viszonylag kedvező eredményei mögött, s így mintegy 470 000 tonna élelmiszersegélyre lett volna szükség. Angola és Mozambik közel 1 millió tonnás hiánnyal küszködött. A Szahel-övezet 9 országában a gabonatermés 10%-kal csökkent, amit elsősorban Niger és Csád sínylett meg. Hiába termett többlet a környező országokban, ennek átadása a rossz szállítási és raktározási feltételek miatt nem történt meg. Fekete-Afrikában 1988-ban is rendszertelen és egyenlőtlen eloszlású volt az eső, az ökológiai helyzet romlott, s ezzel párhuzamosan folytatódott az elsivatagosodás. A Szahara gyakorlatilag akadálytalanul és megállíthatatlanul terjeszkedik a kontinensen.

Továbbra is bonyolult és ellentmondásos a helyzet az ázsiai fejlődő országok agrárszektoraiban.

Kínában az utóbbi években elért eredmények ellenére a mezőgazdasági termelés elmarad a növekvő lakossági igényektől. Az elmúlt 10 évben 34%-kal, több mint 400 millió tonnára emelkedett a gabonatermelés, de ez az 1987–88-as esztendőben nem volt elegendő a 14 millióval gyarapodott kínai lakosság számára. Az Economic Information c. napilapban közzétett jelentés szerint Kínában 25 millió tonnás volt a gabonahiány. Számos szakértő szerint ennek egyből véget vetne, ha az állam felszabadítaná a gabonaárakat, megszüntetné a költségvetést megterhelő állami szubvenciókat, melyek 1987-ben az állami összkiadások 80%-át vitték el. Az ártámogatási rendszer megszüntetésére 3 évvel ezelőtt kidolgoztak ugyan egy programot, de azt elvetették, mert az élelmiszerárak túlzott felemelésével járt volna. A gabonahiánynál csak a cukorhiány volt nagyobb: a belföldi termelés olyannyira elmaradt az 1987-estől, hogy a készletek vészesen csökkentek. A kínai vezetés mindamellett jóval kevesebb juant adott mezőgazdasági beruházásokra, mint egy évvel korábban.

A Szovjetunió 1988-ban nem kevesebb mint 10,3 milliárd rubelt – hivatalos árfolyamon szá-

molva 16,5 milliárd USD-t – fordított élelmiszer-importra: 35 millió tonna gabonát, 4,1 millió tonna cukrot, 700 000 tonna húst és húskészítményt, 200 millió darab tojást és 800 000 tonna burgonyát vásárolt külföldön. Ennek ellenére az üzletek polcai üresek voltak, s sokan úgy vélték: az élelmiszer-ellátás rosszabb, mint amikor Gorbacsovot főtitkárrá választották. Pedig a Szovjetunió a világ legnagyobb mezőgazdasági termelői közé tartozik. Az ágazat azonban rendkívül ellentmondásos: évente 100 millió tonnás búzatermése pl. harmadik a világon; mégis a Szovjetunió a nemzetközi búzapiac első számú importőre, s megrendelései jelentősen befolyásolják az árakat. A szovjet mezőgazdaság katasztrofális helyzete 1988-ban is számos központi tanácskozás témája volt. Rendkívül nagy jelentőségű lépések történtek az állami és kolhoztulajdon eddig monolitikus szektorának a megbontására. Egyre többet hangzott el a szovjet vezetők szájából: a mezőgazdasági nagyüzemeken belül, azok mellett és helyett kisszövetkezeti, bérleti, családi és magánvállalkozási formákat is alkalmazzanak. 1989 nyarán egyetértés született abban, hogy a háztáji, a családi vállalkozásokat, a földbérleti rendszert kell erősíteni.

A szocialista országok mezőgazdasági teljesítményére is kihatott a szárazság. A nyári aszály főleg a déli országokat érintette: katasztrofális terméskiesést szenvedett Bulgária, Románia és Jugoszlávia. Csehszlovákiában és az NDK-ban is számottevően elmaradtak a gabonatermésátlagok az 1987-es eredménytől is. Úgy tűnik, a térség országainak továbbra is érzékeny pontja a mezőgazdaság: 1984 óta a gabonatermés csökkenő tendenciát mutat, amit az állati termékek terén tapasztalt kismértékű emelkedés csak részben ellensúlyoz. A takarmányellátás folyamatosan romlik. A KGST-országokban és Jugoszláviában a mezőgazdasági termelés növekedése sem 1987-ben, sem 1988-ban nem érte el még az 1%-ot sem. A szocialista országok közül csak Magyarország és Jugoszlávia számít nettó gabonaexportőrnek.

Az amerikai szárazság legnagyobb haszonélvezői az EGK-tagországok voltak. Előnyös helyzetüket azonban nem használták ki 1988-ban. Hiába emelkedtek a mezőgazdasági termények világpiaci árai, kormányaik továbbra is hatalmas összegeket fordítottak a belső felvásárlási árak támogatására, a mezőgazdasági termelők közvetlen segélyezésére. Más módszereik is vannak, amelyek korántsem számítanak ennyire protekcionistának versenytársaik szemében: a termelés visszafogása, ill. a szántóterület egy részének a kivonása a termelésből.

Nyugat-Európában az év agráreseményének a hosszas huzavona után jan. 1-jével bevezetett, a húsokra vonatkozó hormontilalom számított. A rendelkezés szerint 1988-tól valamennyi közös piaci tagországban tilos hormonnal beoltani az állatállományt, ezt ugyanis eddig a hústermelés növelése érdekében engedélyezték. Az intézkedésre azért került sor, mert szakértők szerint a hormonnal kezelt hús fogyasztása rákos elváltozásokat okozhat, ill. megzavarhatja az emberek hormonháztartását. Az intézkedés hiányossága, hogy 3 természetes és 1 mesterséges hormonkészítmény felmentést kapott a tilalom alól.

A közös piaci rendelkezés heves tiltakozást váltott ki az amerikai és az ausztrál exportőrökből: nekik ugyanis 1989. jan.-tól kellett eleget tenni az EGK tiltó hormonelőírásainak. Az Egyesült Államok 125 millió, Ausztrália 60 millió USD értékben szállított húst 1988-ban az EGK piacaira, s félnek, hogy a jövőben elesnek ettől a jövedelemtől.

Érezhetően fokozódtak az indulatok 1988-ban is a világ mezőgazdasági kereskedelmének gyökeres megváltoztatását célzó nemzetközi megbeszéléseken. Sőt, a folyamat már-már annyira elmérgesedett, hogy komolyan úgy nézett ki: holtpontra jutnak a tárgyalások a 3 nagy érdekszféra – az Egyesült Államok, az EGK és a világ agrárexportjából 25%-kal részesedő 14 mezőgazdasági exportőr, az ún. Cairns-csoport – között. A decemberben Montrealban megtartott félidős GATT-tanácskozáson lényegében semmi sem történt. Továbbra is mindenki a maga igazát hajtogatta: az Egyesült Államok és a cairnsiek a mezőgazdaságnak nyújtott globális támogatások teljes felszámolását hangoztatta, az EGK pedig indokait a szubvenciók további megtartására. Az amerikai farmerek, megelégelvén az egy helyben topogást, azt javasolták a washingtoni kormányzatnak, hogy a GATT-tól független, az UNCTAD, az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának égisze alatt tárgyaljanak a nemzetközi agrárliberalizáció kérdéseiről. Úgy vélték: a GATT képtelen stabilizálni a mezőgazdasági árakat. Egy olyan agrárrendszer kidolgozását sürgették, amely mind a felhasználók, mind a termelők érdekeit szem előtt tartva – meghatározott mutatók szerint – az ipari termékek áraihoz kapcsolná a mezőgazdasági termékek árait.

Az 1988-as év egészére jellemző „árboom" 1989 első félévére kifulladt. A Nemzetközi Búzatanács (IWC) nyilvánosságra hozta előrejelzéseit az 1989–90-es idényre. Eszerint rekordtermés várható: bőséges lesz a kínálat mind búzából, mind a többi gabonaféléből. A legfrissebb IWC-jelentés szerint a világ országaiban az előző idény 504 millió tonnás búzabetakarítása az 1989–90-es szezonban 535 millióra emelkedik, egyéb gabonából pedig – az egy évvel korábbi 730 millió tonnával szemben – 830 millió tonna lesz a termés.

A mezőgazdasági termelés indexe (1979–1981 évek átlaga = 100%)

Ország	1984	1985	1986	1987	1988
Világ összesen	111	114	116	115	115
Szocialista országok	120	121	127	128	128
Fejlett tőkés országok	106	107	106	104	100
Fejlődő országok	111	116	117	115	121
Nagy-Britannia	115	110	110	108	106
Egyesült Államok	102	107	100	98	89
NSZK	113	108	115	108	106
Izrael	110	124	109	106	110
Ausztrália	110	110	111	109	115
Japán	109	108	108	106	100
Olaszország	100	102	100	103	101
Finnország	116	113	112	94	109
Argentína	108	105	108	107	106
Magyarország	*111*	*104*	*107*	*105*	*109*
Szovjetunió	111	111	117	116	117
Lengyelország	106	107	112	110	117
Brazília	113	125	113	128	132
India	120	124	124	113	127
Kína	141	146	151	159	141

Az élelmiszer-termelés indexe (1979–1981 évek átlaga = 100%)

Ország	1984	1985	1986	1987	1988
Világ összesen	111	114	116	115	115
Szocialista országok	118	119	128	128	128
Fejlett tőkés országok	106	108	106	104	99
Fejlődő országok	111	116	118	116	122
Nagy-Britannia	115	110	110	108	106
Egyesült Államok	102	108	102	99	89
NSZK	113	108	115	108	106
Izrael	111	126	115	112	114
Ausztrália	110	106	107	104	109
Japán	110	109	110	107	102
Olaszország	100	102	100	103	101
Finnország	116	113	112	94	109
Argentína	108	106	109	107	106
Brazília	114	124	117	128	138
India	121	124	125	114	128

Az élelmiszeripar termelésének indexe (1980 = 100%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Világ összesen (az ázsiai szocialista országok nélkül)	102	104	106	109	112	116	120
Fejlett tőkés országok összesen	101	101	103	105	107	108	111
Ebből: Egyesült Államok	102	101	104	113	116	119	122
Kanada	102	100	100	103	106	107	107
Japán	101	101	103	102	102	103	104
Közös Piac összesen	101	102	103	105	106	108	111
Ebből: NSZK	101	100	100	102	105	107	107
Franciaország	101	102	103	105	107	108	111
Nagy-Britannia	99	103	104	102	101	103	105
Olaszország	102	101	102	101	106	110	115
Európai KGST-országok összesen	101	103	108	111	115	120	126
Ebből: Szovjetunió	102	106	111	115	118	124	129
NDK	102	101	105	108	111	114	116
Magyarország	*103*	*108*	*109*	*112*	*111*	*113*	*116*
Fejlődő országok összesen	106	111	113	120	126	131	137

Az élelmiszerek fogyasztói árindexe (%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Egyesült Államok	7,8	4,1	2,2	3,7	2,4	3,2	4,1	4,1
Kanada	11,4	7,2	3,7	5,6	2,9	5,0	4,5	2,6
Japán	5,3	1,8	2,1	2,8	1,7	0,2	−0,9	0,8
NSZK	4,8	6,2	2,7	1,5	0,8	0,6	−0,5	0,2
Franciaország	14,0	12,6	9,3	7,9	5,0	3,5	1,8	2,3
Olaszország	16,3	16,4	12,3	9,1	8,7	5,5	4,8	3,4
Nagy-Britannia	8,4	7,9	3,2	5,6	3,1	3,3	3,1	4,2
Magyarország	*3,4*	*4,8*	*5,1*	*12,1*	*6,3*	*2,0*	*9,2*	*15,9*

A mezőgazdaságban dolgozók száma (millió fő)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Kína	335,5	367,5	406,1	438,5	446,5
India	160,6	172,2	185,0	199,8	205,6
Indonézia	30,3	31,2	32,2	33,5	33,9
Nigéria	16,8	19,0	21,9	24,3	25,4
Banglades	16,7	17,6	18,8	20,7	21,6
Szovjetunió	30,2	29,0	27,4	23,0	21,3
Vietnam	15,5	16,1	16,8	18,4	19,0
Thaiföld	14,2	15,4	16,7	18,0	18,4
Pakisztán	11,4	12,5	13,9	15,5	16,0
Brazília	14,2	14,2	13,8	13,7	13,6
Törökország	11,4	11,4	11,1	11,4	11,4
Magyarország	*1,4*	*1,2*	*1,0*	*0,8*	*0,7*
Világ összesen	*878,2*	*931,5*	*993,5*	*1053,0*	*1071,5*

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottak %-ában

Ország	1965	1970	1975	1980	1986	1987
Nagy-Britannia	3,4	2,8	2,7	2,6	2,2	2,2
Egyesült Államok	5,4	4,3	3,9	3,5	2,7	2,6
NSZK	10,8	7,5	6,6	5,8	4,3	4,1
Izrael	12,0	9,7	7,9	6,2	5,0	4,8
Ausztrália	9,6	8,1	7,4	6,9	5,7	5,5
Japán	26,4	19,6	15,4	11,2	8,0	7,6
Olaszország	24,8	18,8	15,4	12,0	8,8	8,3
Finnország	23,5	19,6	15,8	12,0	9,5	9,1
Argentína	18,3	16,0	14,5	13,0	11,4	11,1
Magyarország	*31,7*	*25,1*	*21,7*	*18,2*	*13,9*	*13,3*
Szovjetunió	33,8	25,7	22,8	20,0	15,5	14,8
Lengyelország	43,6	38,9	33,7	28,5	23,7	22,9
Brazília	48,5	44,9	37,9	31,2	26,9	26,2
India	72,9	71,7	70,7	69,7	67,8	67,5
Kína	80,8	78,3	76,3	74,2	70,3	69,5
Világ összesen	57,6	55,0	52,8	50,8	48,2	47,8

A világ országai*, ahol a legnagyobb a mezőgazdasági foglalkozásúak részaránya (%)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Nepál	93,6	93,3	93,0	92,4	92,1
Mozambik	86,4	85,5	84,5	83,1	82,5
Uganda	89,3	87,6	85,9	83,5	82,4
Tanzánia	90,4	88,0	85,6	83,4	82,3
Kenya	84,8	82,9	81,0	79,1	78,2
Madagaszkár	83,7	82,3	80,9	78,8	77,9
Etiópia	85,0	82,4	79,8	77,3	76,2
Banglades	81,4	78,1	74,8	71,8	70,5
Kína	78,3	76,3	74,2	71,0	69,5
Zaire	79,1	75,4	71,5	68,7	67,5
India	71,7	70,7	69,7	68,1	67,5
Magyarország	*25,1*	*21,7*	*18,2*	*14,6*	*13,3*
Világátlag	*55,0*	*52,8*	*50,8*	*48,7*	*47,8*

* Csak a 10 milliónál népesebb országokat figyelembe véve.

A világ országai*, ahol a legkisebb a mezőgazdasági foglalkozásúak részaránya (%)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Belgium–Luxemburg	4,9	3,9	2,9	2,3	2,1
Nagy-Britannia	2,8	2,7	2,6	2,3	2,2
Egyesült Államok	4,3	3,9	3,5	2,8	2,6
Kanada	7,8	6,5	5,3	4,2	3,8

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
NSZK	7,5	6,6	5,8	4,5	4,1
Hollandia	6,8	6,2	5,5	4,5	4,2
Ausztrália	8,1	7,4	6,9	5,8	5,5
Franciaország	13,6	11,1	8,6	6,7	6,1
Japán	19,6	15,4	11,2	8,5	7,6
Olaszország	18,8	15,4	12,0	9,2	8,3
Magyarország	*25,1*	*21,7*	*18,2*	*14,6*	*13,3*
Világátlag	*55,0*	*52,8*	*50,8*	*48,7*	*47,8*

* Csak a 10 milliónál népesebb országokat figyelembe véve.

A világ legjelentősebb agrárexportőrei (Mrd USD)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Egyesült Államok	7,4	22,3	42,9	30,6	31,3
Franciaország	3,0	8,5	18,4	16,5	23,6
Hollandia	3,2	8,5	16,1	15,2	23,1
NSZK	1,3	4,4	10,6	10,0	15,1
Nagy-Britannia	1,5	3,5	8,2	7,0	10,0
Belgium–Luxemburg	1,1	3,1	6,5	6,0	9,0
Brazília	2,0	4,9	9,4	9,4	8,5
Kína	0,9	2,5	4,2	6,2	8,5
Ausztrália	2,4	5,3	9,2	8,1	8,1
Olaszország	1,2	3,1	5,7	6,1	7,9
Kanada	1,8	4,2	7,1	7,0	7,3
Magyarország	*0,5*	*1,4*	*2,0*	*1,8*	*1,9*

A világ legjelentősebb agrárimportőrei (Mrd USD)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
NSZK	6,3	13,4	25,2	21,0	29,7
Egyesült Államok	6,3	10,2	18,2	21,1	22,0
Olaszország	3,4	8,2	14,9	14,8	19,6
Nagy-Britannia	5,8	10,9	16,3	13,6	18,3
Franciaország	3,3	7,6	14,9	12,6	17,7
Szovjetunió	2,5	9,3	17,9	18,1	16,3
Hollandia	2,1	5,8	11,7	10,5	14,7
Belgium–Luxemburg	1,7	4,1	8,3	7,1	9,9
Kína	0,9	2,3	7,9	4,8	7,2
Kanada	1,3	3,0	4,6	4,7	5,4
Spanyolország	0,9	2,9	4,4	3,5	5,3
Magyarország	*0,4*	*0,8*	*1,1*	*0,7*	*0,9*

Az egy lakosra jutó legnagyobb agrárkiviteli (+), ill. agrárbehozatali (−) többlettel rendelkező országok (USD/fő)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Új-Zéland	323	427	949	858	1060
Dánia	134	364	559	552	768
Írország	89	305	501	363	708
Hollandia	79	197	314	319	567
Ausztrália	167	345	561	429	418
Malaysia	42	82	188	140	154
Magyarország	*15*	*57*	*86*	*105*	95
Ausztria	−35	−71	−139	−100	−161
Olaszország	−40	−93	−162	−152	−204
Svédország	−70	−111	−189	−115	−205
NSZK	−83	−145	−238	−180	−238
Svájc	−93	−205	−331	−267	−373
Fejlett tőkés országok	−16	−17	−8	−17	−25
KGST	−6	−23	−49	−43	−36

A világ legnagyobb agrárkiviteli (+), ill. agrárbehozatali (−) többletével rendelkező országai (Mrd USD)

Ország	1970	1975	1980	1985	1987
Egyesült Államok	1,1	12,2	24,7	9.5	9,3
Hollandia	1,0	2,7	4,4	4,7	8,3
Brazília	1,7	4,0	6,9	8,1	7,1
Ausztrália	2,1	4,7	8,3	6,9	6,7
Franciaország	−0,2	0,9	3,6	4,0	5,9
Dánia	0,7	1,8	2,9	2,8	3,9
Magyarország	*0,2*	*0,6*	*0,9*	*1,1*	*1,0*
Svájc	−0,6	−1,3	−2,1	−1,7	−2,4
Hongkong	−0,6	−1,4	−2,4	−2,1	−2,6
Nagy-Britannia	−4,3	−7,4	−8,1	−6,6	−8,4
Olaszország	−2,2	−5,1	−9,2	−8,7	−11,7
Szovjetunió	−1,0	−6,8	−15,2	−15,9	−13.5
NSZK	−5,0	−9,0	−14,6	−11,0	−14,5

Az öntözött mezőgazdasági terület nagysága

Ország	1970	1975	1980	1985	1986
Kína	81 400	84 700	45 317	44 461	44 653
India	30 440	32 300	38 478	40 100	44 350
Szovjetunió	11 100	14 500	17 487	19 951	20 467
Egyesült Államok	15 900	16 500	20 582	18 102	18 102
Pakisztán	12 950	14 300	14 680	15 440	16 040
Indonézia	4 280	4 380	5 418	7 059	7 260
Irán	5 200	5 350	4 948	5 470	5 470
Mexikó	3 950	4 479	4 980	4 890	4 900
Thaiföld	1 960	3 149	3 015	3 600	3 900
Spanyolország	2 379	2 818	3 029	3 217	3 220
Olaszország	3 345	3 600	2 870	3 000	3 020
Magyarország	*109*	*156*	*134*	*138*	*163*
Világ összesen	*209 773*	*226 764*	*210 443*	*220 312*	*227 520*

A megművelhető földterület aránya

	Mezőgazdasági terület az összes terület %-ában			
Ország	1975	1982	1984	1986
Nagy-Britannia	76,1	74,7	76,1	74,1
Magyarország	*72,8*	*70,8*	*70,5*	*70,0**
Lengyelország	61,4	60,4	60,4	60,1*
Franciaország	59,0	57,4	57,0	56,9
India	54,8	55,1	54,8	55,0
Hollandia	56,3	53,7	54,0	54,0
Egyesült Államok	45,3	45,7	46,0	46,0
Kína	35,7	40,3	40,3	43,4
Ausztria	45,2	43,8	41,8	41,7
Szovjetunió	24,5	24,8	24,9	25,0*
Finnország	8,3	7,5	7,3	7,5
Világ összesen	34,0	34,6	35,2	35,0

* 1987-es adat.

Műtrágya-felhasználás (hatóanyag-kg/hektár)

Ország	1980	1985	1987
Hollandia	789	786	770
Belgium	534	529	528
NSZK	471	422	428
Japán	372	336	427
Svájc	441	438	420
Nagy-Britannia	294	370	380
Franciaország	301	306	309
Csehszlovákia	334	340	303
Magyarország	*262*	*253*	*260*
Szovjetunió	84	113	122
Egyesült Államok	113	103	92
Kanada	42	51	47
Világ összesen	80	92	90

Az 1 ha szántóra, kert-, gyümölcs- és szőlőterületre jutó műtrágya-felhasználás nagysága és szerkezete (kg hatóanyagban)

	1971				1986			
Ország	Nitrogén	Foszfor	Kálium	Együtt	Nitrogén	Foszfor	Kálium	Együtt
Izland	1902	1040	797	3739	1545	817	622	2984
Szingapúr	100	100	100	300	550	125	625	1300
Martinique	176	140	160	476	316	158	526	1000

Ország	1971 Nitrogén	Foszfor	Kálium	Együtt	1986 Nitrogén	Foszfor	Kálium	Együtt
Írország	87	157	127	371	417	193	256	866
Hollandia	441	119	149	709	557	97	116	770
Bahrein	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	470	140	100	710
Új-Zéland	22	785	263	1070	52	418	152	622
Belgium–Luxemburg	198	172	197	567	247	111	170	528
NSZK	149	123	163	435	211	92	125	428
Japán	125	123	107	355	145	156	126	427
Svájc	96	127	169	392	172	95	153	420
Magyarország	*71*	*45*	*55*	*171*	*112*	*67*	*83*	*262*
Világ összesen	*24*	*16*	*12*	*52*	*49*	*23*	*18*	*90*

A világ traktorállománya (ezer darab)

Ország	1975	1980	1985	1986
Egyesült Államok	4 109	4 775	4 676	4 676
Szovjetunió	2 336	2 562	2 798	2 854
Japán	350	1 096	1 854	1 834
Franciaország	1 363	1 504	1 526	1 527
NSZK	1 442	1 463	1 485	1 479
Olaszország	819	1 072	1 227	1 269
Lengyelország	401	619	855	990
Jugoszlávia	225	416	882	955
Kína	190	740	873	866
Kanada	639	675	658	728
Spanyolország	379	529	630	650
Magyarország	*61*	*55*	*55*	*54*
Világ összesen	*17 212*	*21 307*	*24 504*	*25 845*

A világ gabonakombájn-állománya

Ország	1975	1980	1985	1986
Japán	344	884	1110	1150
Szovjetunió	680	722	832	849
Egyesült Államok	655	669	645	645
Kanada	166	170	161	158
NSZK	171	165	153	150
Franciaország	153	142	150	150
Lengyelország	21	39	56	61
Ausztrália	59	58	57	57
Nagy-Britannia	62	46	51	55
Románia	41	44	49	52
Finnország	39	45	47	47
Magyarország	*14*	*14*	*12*	*11*
Világ összesen	*2878*	*3536*	*3912*	*3978*

A világ gabonatermelése (ezer tonna)

Ország	1976–80 átlaga	1981–85 átlaga	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Kína	268 872	333 622	354 320	364 330	356 000	20,8
Egyesült Államok	274 286	307 474	313 698	278 743	195 429	11,4
Szovjetunió	198 131	172 625	202 168	201 413	195 000	11,4
India	133 933	156 125	162 993	145 005	167 900	9,8
Franciaország	41 796	50 871	49 954	51 664	54 997	3,2
Brazília	29 300	32 762	36 600	44 148	42 257	2,5
Kanada	41 154	48 597	59 494	51 219	33 779	2,0
Argentina	23 335	30 915	27 948	23 348	23 173	1,4
Mexikó	17 955	23 809	25 062	22 073	22 150	1,3
Ausztrália	19 345	24 550	25 222	19 519	22 116	1,3
Magyarország	*12 634*	*14 423*	*14 301*	*14 168*	*14 660*	*0,9*
KGST összesen	290 838	277 780	311 200	352 394	289 000	16,9
EGK összesen	130 337	152 262	153 200	154 443	153 180	8,9
Világ összesen	1 536 139	1 727 097	1 861 475	1 786 627	1 715 091	100,0

A világ búzaexportja (ezer tonna)

Ország	1975	1980	1984	1985	1986	1987	Részesedés 1987 (%)
Egyesült Államok	30 967	35 756	42 243	24 810	24 555	30 638	30,5
Kanada	11 065	17 016	21 020	16 983	15 957	22 140	22,0
Ausztrália	7 860	14 876	10 560	15 335	16 595	15 239	15,2
Franciaország	6 281	9 889	13 617	16 943	13 367	14 220	14,2
Argentina	1 758	4 495	7 281	9 583	4 020	4 197	4,2
Nagy-Britannia	217	1 057	2 175	1 886	3 987	4 122	4,1
Magyarország	*952*	*814*	*1 269*	*2 026*	*1 670*	*1 281*	*1,3*
Világ összesen	67 337	89 933	106 853	95 920	87 765	100 432	100,0

A világ búzatermelése (ezer tonna)

Ország	1976–80 átlaga	1981–85 átlaga	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Kína	52 650	76 626	90 300	87 700	87 504	17,1
Szovjetunió	99 691	77 921	92 300	83 300	84 445	16,5
Egyesült Államok	56 950	70 779	56 518	57 289	49 316	9,6
India	31 389	41 221	46 885	46 500	44 600	8,7
Franciaország	19 530	26 965	26 735	28 200	30 000	5,9
Törökország	16 837	17 049	19 000	18 932	20 500	4,0
Kanada	20 214	24 699	31 850	26 342	15 502	3,0
Ausztrália	13 233	16 417	17 360	12 203	13 803	2,7
Magyarország	*5 186*	*6 066*	*5 800*	*5 748*	*6 962*	*1,4*
KGST összesen	127 869	108 820	127 478	120 574	n. a.	n. a.
EGK összesen	52 379	68 170	72 261	71 349	74 782	14,6
Világ összesen	426 923	491 194	527 377	515 433	511 353	100,0

A búza termésátlaga (kg/hektár)

Ország	1976–80	1981–85	1986	1987	1988
Hollandia	5880	7130	8000	7136	7133
Nagy-Britannia	5060	6540	6948	6024	6197
Franciaország	4600	5540	5484	5647	6148
Magyarország	*4060*	*4630*	*4360*	*4370*	*5440*
NDK	4170	4860	5603	5404	4630
Ausztria	3960	4460	4374	4473	4540
Kína	1960	2660	2967	3010	3017
Egyesült Államok	2150	2480	2309	2532	2302
Szovjetunió	1640	1450	1890	1780	1760
Ausztrália	1280	1350	1529	1377	1517
Világátlag	1880	2110	2350	2340	2336

A világ kukoricatermelése (ezer tonna)

Ország	1976–80 átlaga	1981–85 átlaga	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Egyesült Államok	175 488	188 791	209 555	179 437	115 643	29,3
Kína	55 228	65 044	71 170	79 820	74 120	18,8
Brazília	17 470	20 974	20 541	26 787	24 684	6,3
Szovjetunió	9 568	13 083	12 479	14 808	16 030	4,1
Franciaország	8 686	10 557	11 641	12 052	13 030	3,3
Mexikó	9 918	12 945	12 154	11 575	12 000	3,0
Románia	11 096	13 001	20 158	18 378	19 500	4,9
Argentína	7 751	10 580	12 100	9 250	9 200	2,3
Magyarország	*6 374*	*6 977*	*7 261*	*7 234*	*6 027*	*1,5*
KGST összesen	31 032	37 184	44 458	44 200	n. a.	n. a.
EGK összesen	18 632	23 018	25 406	25 640	27 320	6,9
Világ összesen	377 053	437 563	486 198	457 365	394 364	100,0

A világ rizstermelése (ezer tonna)

Ország	1976–80 átlaga	1981–85 átlaga	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Kína	134 994	164 252	172 220	174 420	173 365	36
India	73 301	84 815	90 696	77 960	94 500	20
Indonézia	25 675	35 766	39 727	38 676	41 400	9
Banglades	19 414	21 602	23 109	22 250	21 900	5
Thaiföld	15 929	18 874	18 868	17 650	20 494	4
Vietnam	11 084	14 561	16 003	15 103	15 400	3
Burma	10 566	14 276	14 126	13 722	14 100	3
Japán	15 156	13 609	14 559	13 300	12 500	3
Magyarország	*31*	*41*	*47*	*40*	*39*	*0*
Világ összesen	376 497	446 035	473 068	454 320	476 998	100

A rizs termésátlaga (kg/hektár)

Ország	1981–1985	1986	1987	1988
Koreai NDK	6400	6821	7086	7175
Spanyolország	6060	6253	6359	6579
Dél-Korea	6200	6303	6375	6420
Egyesült Államok	5480	6330	6218	6147
Japán	5940	6322	6222	5863
Olaszország	5640	5744	5579	5776
Kína	4980	5372	5438	5334
Indonézia	3790	3979	4053	4202
Magyarország	*3250*	*3392*	*2980*	*2980*
Világátlag	3080	3271	3165	3338

A világ szójatermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Egyesült Államok	54 861	52 802	51 839	40 860	44,3
Brazília	13 468	13 330	17 072	18 127	19,7
Kína	8 266	11 629	12 200	12 316	13,4
Argentína	3 657	7 100	7 000	9 830	10,7
Indonézia	673	1 227	1 151	1 316	1,4
Olaszország	n. a.	806	1 588	1 280	1,4
Kanada	651	960	1 267	1 168	1,3
Paraguay	616	662	1 025	1 100	1,2
India	359	835	870	1 000	1,1
Magyarország	*38*	*52*	*67*	*100*	*0,1*
Világ összesen	85 978	94 308	99 247	92 156	100,0

A világ hústermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Egyesült Államok	24 626	24 413	25 597	26 045	26 394	26 998	27 866	17,2
Kína	12 054	16 126	15 406	17 550	19 183	19 860	23 654	14,6
Szovjetunió	14 981	15 399	16 977	17 202	17 736	18 577	19 154	11,8
Franciaország	5 360	5 562	5 562	5 499	5 528	5 554	5 494	3,4
Brazília	4 495	5 031	4 506	4 652	4 645	5 063	5 490	3,4
NSZK	5 239	5 052	5 269	5 257	5 484	5 513	5 377	3,3
Olaszország	3 548	3 560	3 743	3 798	3 692	3 736	3 798	2,3
Japán	3 028	3 138	3 337	3 522	3 582	3 552	3 576	2,2
Argentína	3 721	3 475	3 473	3 623	3 748	3 524	3 434	2,1
Lengyelország	2 858	2 350	2 277	2 616	2 751	2 893	2 791	1,7
Magyarország	*1 443*	*1 539*	*1 691*	*1 589*	*1 583*	*1 659*	*1 662*	*1,0*
Világ összesen	141 081	136 413	143 861	148 434	153 366	159 102	162 245	100,0

A világ szarvasmarha-állománya (ezer darab)

Ország	1980	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
India	182 500	182 410	200 000	199 300	201 401	15,9
Brazília	91 000	130 000	133 000	132 934	134 000	10,6
Szovjetunió	115 057	120 888	122 103	120 593	118 806	9,4
Egyesült Államok	111 192	109 749	105 468	102 000	99 000	7,8
Kína	71 676	86 820	91 670	94 651	73 946	5,8
Argentína	55 760	54 800	57 485	55 684	54 884	4,3
Mexikó	34 590	37 450	31 100	31 156	31 200	2,5
Ausztrália	26 203	22 784	23 289	23 260	23 500	1,9
Franciaország	23 919	23 099	22 896	22 803	22 000	1,7
NSZK	15 050	15 688	15 627	15 305	14 887	1,2
Magyarország	*1 918*	*1 766*	*1 725*	*1 664*	*1 690*	*0,1*
Világ összesen	1 204 724	1 263 873	1 275 162	1 280 367	1 265 976	100,0

A világ sertésállománya (ezer darab)

Ország	1980	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Kína	305 430	331 480	336 930	327 730	335 116	39,9
Szovjetunió	73 382	77 772	79 431	77 403	77 702	9,3
Egyesült Államok	67 353	54 073	52 299	53 795	56 000	6,7
Brazília	34 183	33 000	30 500	32 000	33 000	3,9
NSZK	22 374	23 617	24 282	24 503	23 670	2,8
Lengyelország	18 734	19 170	19 615	19 373	20 127	2,4
Mexikó	13 222	19 000	19 000	18 662	18 800	2,2
Spanyolország	10 715	11 390	12 181	14 000	16 941	2,0
Hollandia	10 138	12 383	12 908	14 349	14 845	1,8
Magyarország	*8 330*	*8 280*	*8 687*	*8 216*	*8 327*	*1,0*
Világ összesen	794 521	794 494	819 427	841 689	839 141	100,0

A világ juhállománya (ezer darab)

Ország	1980	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Ausztrália	135 985	149 747	155 561	159 177	164 000	14,0
Szovjetunió	141 573	140 850	142 210	140 783	139 451	11,9
Kína	106 630	95 193	99 010	102 650	102 650	8,8
India	41 300	41 300	54 460	55 482	56 980	4,9
Argentína	32 000	29 000	29 243	28 998	29 202	2,5
Nagy-Britannia	31 446	23 946	24 540	25 976	26 497	2,3
Brazília	18 381	18 500	19 660	19 200	19 314	1,6
Románia	15 865	18 609	18 762	18 793	18 900	1,6
Spanyolország	14 180	17 485	17 300	17 177	17 894	1,5
Magyarország	*3 090*	*2 465*	*2 337*	*2 336*	*2 216*	*0,2*
Világ összesen	1 116 751	1 121 792	1 143 218	1 159 593	1 171 403	100,0

A világ halfogása (ezer tonna)

Ország	1980	1984	1985	1986	Részesedés 1986 (%)
Japán	10 436	12 021	11 444	11 967	13,1
Szovjetunió	9 476	10 593	10 522	11 260	12,3
Egyesült Államok	3 635	4 814	4 767	4 943	5,4
India	2 442	2 859	2 810	2 925	3,2
Dánia	2 029	1 847	1 696	1 871	2,0
Kanada	1 347	1 221	1 426	1 467	1,6
Spanyolország	1 255	1 268	1 338	1 303	1,4
Mexikó	1 222	1 104	1 226	1 303	1,4
Franciaország	794	739	844	850	0,9
Brazília	820	946	959	849	0,9
Lengyelország	638	719	683	645	0,7
Magyarország	*34*	*39*	*37*	*36*	*0,0*
Világ összesen	71 996	82 770	84 945	91 457	100,0

A világ vajtermelése (ezer tonna)

Ország	1978–82 átlaga	1986	1988	Részesedés, 1988 (%)
Szovjetunió	1400	1630	1789	24,2
EGK összesen	1993	2147	1623	22,0
Egyéb kelet-európai	770	845	831	11,2
India	600	720	715	9,7
Egyesült Államok	509	548	550	7,4
Új-Zéland	247	313	282	3,8
Egyéb nyugat-európai	236	240	218	3,0
Dél-Amerika	123	105	152	2,1
Ausztrália	91	107	120	1,6
Kanada	116	106	101	1,4
Magyarország	*32**	*33*	*35*	*0,5*
Világ összesen	6177	6871	7389	100,0

* 1980–82 évek átlaga.

A világ tojástermelése (millió darab)

Ország	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Kína	n. a.	96 246	105 606	111 060	120 294	19,1
Szovjetunió	76 482	77 255	80 700	83 100	83 790	13,3
Egyesült Államok	68 500	68 261	68 579	69 250	72 756	11,6
Japán	35 521	35 700	37 080	38 200	43 524	6,9
Franciaország	14 920	14 910	14 970	14 760	16 956	2,7
Nagy-Britannia	13 145	13 203	13 191	13 310	13 320	2,1
NSZK	13 080	13 150	12 765	12 315	13 068	2,1
Spanyolország	11 050	11 200	11 785	11 350	12 960	2,1
Olaszország	11 247	10 773	9 812	10 260	12 006	1,9
Hollandia	11 084	11 100	11 055	10 750	10 620	1,7
Lengyelország	8 202	8 636	8 280	8 000	8 280	1,3
Világ összesen	559 460	574 200	601 218	613 566	628 902	100,0

A világ tejtermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Szovjetunió	90 899	98 608	102 173	103 785	106 405	20,2
Egyesült Államok	58 298	64 954	65 680	64 620	65 230	12,4
India	30 930	41 000	44 400	40 000	48 500	9,2
Franciaország	34 851	34 510	35 241	33 961	34 228	6,5
NSZK	24 801	25 697	25 697	24 458	23 622	4,5
Lengyelország	16 499	16 446	15 790	15 509	15 485	2,9
Nagy-Britannia	15 983	16 250	16 000	15 401	14 971	2,8
Brazília	10 354	10 812	12 987	13 058	13 111	2,5
Olaszország	11 438	11 786	11 449	12 161	12 113	2,3
Hollandia	11 785	12 559	12 800	11 667	11 230	2,1
Magyarország	*2 557*	*2 729*	*2 778*	*2 833*	*2 886*	0,5
Világ összesen	470 173	506 930	519 577	514 527	526 119	100,0

A világ bortermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Olaszország	8 030	6 288	7 323	7 320	7 400	24,7
Franciaország	7 063	7 052	7 348	7 079	6 477	21,6
Spanyolország	4 142	3 346	3 674	3 800	2 500	8,3
Szovjetunió	3 200	2 650	1 400	2 000	2 000	6,7
Argentína	2 364	1 680	2 052	1 900	1 900	6,3
Egyesült Államok	1 678	1 690	1 770	1 695	1 695	5,7
Románia	880	900	850	1 000	1 000	3,3
Portugália	1 107	832	772	1 020	1 000	3,3
NSZK	700	600	1 017	865	963	3,2
Dél-Afrika	706	824	950	800	820	2,7
Magyarország	*498*	*289*	*442*	*326*	*430*	*1,4*
Világ összesen	34 585	30 685	31 960	31 790	29 972	100,0

A világ sörtermelése (millió hektoliter)

Ország	1985	1986	1987	Részesedés 1987 (%)
Egyesült Államok	226,5	230,5	229,3	22,0
NSZK	93,3	94,2	92,8	8,9
Nagy-Britannia	59,7	59,4	59,9	5,8
Japán	47,5	50,8	54,9	5,3
Szovjetunió	65,7	48,9	50,7	4,9
Kína	32,0	40,0	50,0	4,8

Ország	1985	1986	1987	Részesedés 1987 (%)
Brazília	30,3	43,8	47,5	4,6
Mexikó	27,4	27,4	29,2	2,8
NDK	24,3	24,3	24,0	2,3
Franciaország	19,3	20,7	19,9	1,9
Dél-Afrika	13,5	14,5	18,0	1,7
Lengyelország	11,1	11,3	11,6	1,1
Magyarország	*8,7*	*9,0*	*9,1*	*0,9*
Világ összesen	981,0	1015,0	1041,0	100,0

A világ dohánytermelése (ezer tonna)

Ország	1981	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Kína	1519	2080	1728	1926	2127	34,2
Egyesült Államok	936	702	544	590	560	9,0
Brazília	360	411	386	410	420	6,8
India	481	473	439	460	322	5,2
Szovjetunió	270	323	381	303	303	4,9
Olaszország	131	157	156	156	152	2,4
Görögország	122	133	153	145	139	2,2
Japán	138	121	124	104	103	1,7
Lengyelország	96	112	125	116	91	1,5
Magyarország	*23*	*21*	*22*	*23*	*23*	*0,4*
Világ összesen	5988	6590	6109	6214	6221	100,0

A világ almatermelése (ezer tonna)

Ország	1981	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Szovjetunió	6 334	7 000	7 500	5 200	5 309	13,4
Kína	3 021	3 614	4 015	4 279	5 014	12,7
Egyesült Államok	3 517	3 542	3 590	4 782	3 662	9,3
Franciaország	2 600	2 315	2 650	2 424	2 340	5,9
Olaszország	1 742	2 092	2 080	2 144	2 215	5,6
NSZK	773	1 410	2 180	1 080	1 950	4,9
Lengyelország	780	1 343	1 200	504	1 200	3,0
Magyarország	*1 232*	*954*	*1 050*	*1 064*	*1 131*	*2,9*
India	852	1 000	1 073	813	856	2,2
Spanyolország	1 063	1 056	850	1 039	880	2,2
Világ összesen	33 390	37 922	40 923	37 718	39 489	100,0

A világ narancstermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Brazília	8 348	11 572	13 321	14 670	14 947	33,5
Egyesült Államok	9 519	6 095	6 815	7 019	7 742	17,4
Kína	786	1 700	2 111	3 319	3 395	7,6
Spanyolország	1 657	1 905	2 048	2 392	2 100	4,7
Olaszország	1 659	1 850	2 190	1 416	1 900	4,3
India	1 200	1 350	1 379	1 350	1 379	3,1
Egyiptom	956	1 200	1 170	1 185	1 200	2,7
Mexikó	1 811	2 000	1 410	741	745	1,7
Izrael	866	913	725	888	700	1,6
Szovjetunió	261	845	280	220	228	0,5
Világ összesen	36 379	38 535	41 438	43 192	44 556	100,0

A világ banántermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Brazília	6 521	7 506	7 563	n. a.	n. a.	n. a.
India	4 403	4 686	4 748	4 500	4 596	11,3
Fülöp-szigetek	4 076	4 368	2 303	2 158	2 248	5,5
Ecuador	2 104	1 970	1 930	2 387	2 218	5,4
Indonézia	2 033	2 085	1 900	1 850	1 860	4,6
Thaiföld	1 550	1 580	1 596	1 604	1 612	4,0
Vietnam	855	1 300	1 381	1 425	1 450	3,6
Mexikó	1 435	1 500	1 900	1 058	1 080	2,7
Honduras	1 402	1 300	1 300	904	1 030	2,5
Világ összesen	39 381	42 740	41 299	39 927	40 722	100,0

A világ kávétermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Brazília	1475	1877	1004	2581	1236	22,5
Kolumbia	749	678	708	654	708	12,9
Indonézia	295	325	399	330	348	6,3
Mexikó	228	269	278	488	330	6,0
Elefántcsontpart	298	275	280	260	270	4,9
Uganda	112	210	195	156	210	3,8
Etiópia	192	250	225	179	180	3,3
Guatemala	166	152	156	159	162	2,9
Salvador	175	156	141	140	126	2,3
Világ összesen	5265	6011	5188	6804	5492	100,0

A világ teatermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
India	558	657	625	674	690	27,5
Kína	334	455	486	529	550	22,0
Srí Lanka	203	214	211	213	225	9,0
Kenya	93	147	140	156	158	6,3
Szovjetunió	128	152	146	150	154	6,1
Törökország	80	137	137	148	152	6,1
Indonézia	104	132	121	124	137	5,5
Japán	101	96	94	96	96	3,8
Argentína	29	47	41	45	48	1,9
Világ összesen	1856	2313	2296	2421	2505	100,0

A világ kakaótermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Elefántcsontpart	428	580	590	635	700	31,2
Brazília	330	420	459	329	400	17,8
Ghána	268	212	240	185	225	10,0
Malaysia	36	99	130	185	215	9,6
Nigéria	169	110	125	145	160	7,1
Kamerun	120	115	123	128	125	5,6
Ecuador	83	131	100	58	75	3,3
Kolumbia	35	43	46	51	52	2,3
Mexikó	35	41	47	41	40	1,8
Világ összesen	1691	1963	2002	2003	2244	100,0

A világ kaucsuktermelése (ezer tonna)

Ország	1979–81 átlaga	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Malaysia	1537	1458	1460	1581	1615	33,4
Indonézia	982	1044	1016	1190	1200	24,8
Thaiföld	502	725	790	830	835	17,3
Kína	116	188	201	238	240	5,0
India	146	187	201	220	227	4,7
Srí Lanka	137	138	138	118	139	2,9
Fülöp-szigetek	66	84	135	137	139	2,9
Libéria	76	87	90	85	95	2,0
Nigéria	49	52	60	70	73	1,5
Vietnam	44	58	60	60	61	1,3
Világ összesen	3800	4208	4372	4731	4833	100,0

A világ szizáltermelése (ezer tonna)

Ország	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Brazília	225	291	246	191	195	48,4
Mexikó	72	60	69	70	72	17,9
Kenya	51	45	42	40	40	9,9
Tanzánia	40	32	30	40	40	9,9
Madagaszkár	20	20	20*	20	20	5,0
Haiti	10	9	10*	10	10	2,5
Venezuela	6	6	7	7	7	1,7
Dél-Afrika	7	6	6*	6	6	1,5
Kína	3	4	4	3	3	0,7
Angola	3	3	3	3	3	0,7
Világ összesen	443	480	436	397	403	100,0

* Becslés.

A világ erdőségei a termőterület %-ában, 1986

Ország	Termőterület (1000 ha)	Ebből erdő (%)
Finnország	33 653	68,9
Japán	37 732	66,7
Indonézia	190 867	63,8
Brazília	852 378	65,8
Svédország	44 785	58,7
Szovjetunió	2 236 124	42,1
Új-Zéland	26 869	26,8
Ausztria	8 388	38,4
Fülöp-szigetek	29 967	37,2
Jugoszlávia	25 580	36,5
Magyarország	9 307	*17,8*
Világ összesen	13 389 794	30,5

Bányászat és nyersanyagtermelés

A nyersanyagok világpiaci árának 1988 elején tapasztalt drámai növekedése az év végére megtorpant, de kevésnek bizonyult ahhoz, hogy megtörje az immáron két éve tartó nyersanyagpiaci konjunktúrát. Bizonyossá vált, hogy megfordult a 80-as évek eleje óta lefelé tartó folyamat, s a nemzetközi nyersanyagpiacok, ill. a bányavállalatok és a feldolgozó üzemek a hét szűk esztendő után hosszú időre kilábaltak a recesszióból. A nyersanyagárak 1988-ban az Economist brit gazdasági hetilap SDR-alapon számított összesített nyersanyagárindexe szerint 27%-kal emelkedtek az egy évvel korábbihoz képest. A színesfémek ára látványosan nőtt, az energiahordozóké pedig – közülük is elsősorban a kőolajé – esett.

Az 1988-as konjunktúrát már 1987-ben jelentős nyersanyagár-robbanás előzte meg. A korábbi alacsony árak miatt ugyanis nem volt kifizetődő a termelés, bányák sorát zárták be, vagy legalábbis leállították a bővítő beruházásokat, s így a készletek számottevően megcsappantak. Ezzel párhuzamosan, az 1987-es tőzsdekrach nyomán, a befektetők – tetemes veszteségeik láttán – elfordultak az értékpapíroktól, s átpártoltak a biztosabb nyereséggel kecsegtető nyersanyagpiacokhoz, s ez a hirtelen keresletnövekedés felhajtotta a nyersanyagok árát.

Számos szakértő azonban még a folyamatos évközi áremelkedések ellenére is borúlátóan nyilatkozott a nyersanyagpiac hosszú távú kilátásairól és a 70-es évek hasonlóképpen prosperáló időszakára emlékeztetett. A bányavállalatok és a feldolgozó üzemek a viszonylag kedvező árak nyomán – és a még nagyobb nyereség reményében – akkor is nagyszabású kapacitásbővítő beruházásokba fogtak, s ennek eredménye végül is hosszan tartó recesszió lett a 80-as évek elején. A borúlátó szakértők aggodalma azonban alaptalannak bizonyult: 1988 végére a legtöbb alapvető fémből oly alacsony szintre estek vissza a felhalmozott készletek, hogy a legkisebb keresletnövekedés is rekordnagyságú áremelkedést váltott ki.

A legnagyobb áremelkedést a fémeknél regisztrálták: a nikkel ára 248, az alumíniumé 173%-kal, az óné pedig – kissé lemaradva, de még így is számottevően – 56%-kal volt magasabb 1988 végén, mint egy évvel korábban. A nikkel tonnájáért márciusban még a 23 900 USD-t is megfizették, akkora összeget, amekkorát – a nemesfémek kivételével – még soha egyetlen fémért sem. Az ár az év további részében 13 000 USD-re esett, de az évi átlagos nikkelár így is 12 000 USD/t körül mozgott, szemben az 1987-es 4200 USD-s átlagárral. A drágulásban közrejátszott, hogy pl. a londoni fémtőzsdén a készletek 5 év óta a legalacsonyabb szintre (1938 t) apadtak. A nikkel magas ára hosszú távon is tartósnak bizonyult, mivel a piacon tényleges hiány keletkezett. A világ nikkelfogyasztása 1988-ban 625 000 tonna volt – 2,5%-kal több, mint 1987-ben –, viszont mindössze 600 000 tonnát kínáltak eladásra.

Élénk ütemben drágult 1988-ban az ón – mind az európai, mind pedig a tengerentúli piacokon. Az árak Londonban 18 hónapos, Kuala Lumpurban 30 hónapos rekordot értek el. Az áremelkedés legfontosabb okaként a termelő országok jól működő koordinációját említik a szakemberek: az Óntermelő Országok Szervezetéhez (ATPC) tartozó államok és a kívülállók egyaránt erőteljesen visszafogták az exportot, s így gyorsan csökkentek azok a készletek, amelyek súlyosan megterhelték a piacokat az előző két évben. 1985–86 fordulóján a Nemzetközi Óntanács megszüntette az önkészletek anyagi támogatását, s ez az árak szabadesésszerű zuhanását váltotta ki. A tagországok ezért 1988. márc. és 1989. febr. között együttesen mindössze 101 900 tonnát szállítottak a világpiacra. Az exportvisszafogás következtében a korábban 80 000 tonna körüli világkészlet 45 000-re csökkent. Szakemberek szerint még legalább 25 000 tonnának kell eltűnnie ahhoz, hogy az ón ára tartósan az egyensúlyi szint közelében maradhasson. A dráguláshoz egyébként az is hozzájárult, hogy a konzervipar ismét az ón felé fordult.

A nyersanyagpiaci konjunktúra legnagyobb haszonélvezője 1988-ban is az alumínium volt. Tőzsdei ára az utóbbi 3 évben több mint kétszeresére emelkedett, s márciusban 2240 USD-t, a nyár végére pedig még többet, 3200 USD-t adtak tonnájáért. Piaci szakértők kissé irreálisnak tartják a 2000 USD fölötti árat: prognózisuk szerint a 90-es évtized elejére a tonnánkénti 1800 USD körüli ár stabilizálódik. A magas alumíniumárak hátterében az áll, hogy a világ alumíniumigénye egyelőre gyorsabban nő, mint a gyártókapacitások: a fejlett tőkés országok 1988-ban 2%-kal növelték alumíniumfelhasználásukat, s előrejelzések szerint az elkövetkezendő esztendőkben évente akár 4%-kal is emelkedhet a fém iránti kereslet, miközben a termelés maximálisan mindössze 1,5%-kal bővülhet évente. A Nemzetközi Alumíniumintézet adatai szerint a világ alumíniumtermelése 1988 nyarán a kohók névleges kapacitásának 100,7%-ára rúgott, s ennek következtében a legtöbb üzemben még azt sem várták meg, hogy lehűljenek a tömbök, hanem azon melegében szállították a megrendelőknek. A készletek 1974 óta a legalacsonyabb szintre (3,025 Mt) zsugorodtak. A világ alumíniumgyártói 1988-ban jelentős nyereségről számoltak be: mostanra érett be, hogy a 80-as évek elején mesterségesen visszafogták termelésüket.

A réz 1988-ban a legmagasabb árszintet érte el 1980 óta: tonnánként 2800 USD-ért kelt el a londoni fémtőzsdén, míg egy évvel korábban 1600 USD-t adtak érte. A drágulás főként annak tulajdonítható, hogy az Egyesült Államokban a korábbi években tapasztalt lanyha konjunktúra nyomán egyharmaddal csökkentették a rézfeldolgozó kapacitásokat. Piaci elemzők szerint azonban nem lehet tartósan magas árakra számítani, mivel – a latin-amerikai és az ausztráliai termelésnövekedés következtében – 1988-ban 7,62 millió tonna volt a tőkés világ összesített réztermelése, ami összhangban áll a kereslettel.

Jelentősen drágult a horgany is: ára az 1987-es tonnánkénti 750 USD-ről jóval 1000 USD fölé ugrott. Erősen megnőtt a kereslet a horganyzott lemezek iránt, elsősorban a legnagyobb felhasználó: az autóipar részéről.

Az alapvető színesfémek (alumínium, réz, ón, ólom, cink) mellett igen élénk volt a kereslet az acéliparban használatos ötvözőfémek iránt is.

A nemesfémek viszont 1988-ban is csalódást okoztak a befektetőknek. 1987-es rendkívül magas áruk révén biztos befektetésnek ígérkeztek, de 1988-ban sem az arany, sem az ezüst, sem a platina jegyzése meg sem közelítette az 1980–81-es rekordszintet.

Ami az energiahordozókat illeti: közel 5%-kal több földgázt termeltek és adtak el 1988-ban, mint 1987-ben. Hasonló mértékben növekedtek a tartalékok is: ez 1988 végén 110 683 milliárd köbméter volt világviszonylatban, ami – változat-

lan kitermelési szint esetén – még legalább 59 évig biztosítja a földgázbányászatot. Az elmúlt 5 év összesített adatai azt mutatják, hogy a feltárt készletek mintegy 2,5-szer gyorsabban nőttek, mint a termelés, így a földgáztartalékok kimerülésétől nem kell tartani. A földgáz-kereskedelemnek lendületet adott, hogy a földgáz árát már nem kizárólag a kőolajéhoz kötik, hanem általában a helyettesítő energiahordozók valamivel magasabb áraihoz. Ami az egyes régiókat illeti: Kanada 20%-kal – a 70-es évek óta a legmagasabb szintre – 25,4 milliárd köbméterre növelte az Egyesült Államokba irányuló exportját. Venezuela, Brazília, Ecuador készletei az 5 évvel ezelőtti kutatási adatokhoz képest megduplázódtak, Perué pedig megtízszereződött (340 milliárd köbméter). A közép-keleti országok közül Irán rendelkezik a legnagyobb tartalékokkal: a világkészletek 12,6%-át mondhatja magáénak, s ezzel a 37,7%-os részesedésű Szovjetunió után a második helyen áll. Az afrikai kontinens legnagyobb gáztermelője továbbra is Algéria: 1988-ban több mint 30%-kal növelte exportját. A Szovjetunió évi 80 milliárd köbméteres kivitelének közel a felét Nyugat-Európában, 43%-át pedig a KGST-országokban értékesítette. A szovjet belső fogyasztás – 36 milliárd köbméterrel – 560 milliárd köbméterre nőtt, s így az összes szovjet energiafelhasználás 40%-át fedezte. Ezzel szemben Nyugat-Európában az energiaszükségletnek csak mintegy 16%-át elégítették ki földgázból 1988-ban. E térség készleteinek 90%-át Norvégiában, Hollandiában és Nagy-Britanniában termelik ki. Nagy-Britanniában azonban egyre fogy a feltárható készlet: 1988-ban 26%-kal esett vissza a földgáztermelés, s az ország – számítások szerint – az ezredforduló után már importból lesz kénytelen fedezni a fogyasztás 70%-át.

Az OPEC 1988-as olajárfelhajtó kísérletei elhomályosították az év legfontosabb olajpiaci eseményét: 1988-ban volt a legmagasabb szinten a világ kőolajtermelése 1980 óta. Számos északi-tengeri és alaszkai lelőhelyet fedeztek fel, az új feltárások nagysága meghaladja a 70-es évek teljes növekményét. A londoni Petroleum Economist becslései szerint a világ országaiban 1988-ban 2,979 milliárd tonna nyersolajat termeltek, 4%-kal többet, mint 1987-ben. A kelet-európai szocialista országok együttes termelése – amelynek döntő hányadát a Szovjetunió adta – alig haladta meg az előző évi 643 milliárd tonnát. Ezzel szemben a Közel-Kelet országai – Szaúd-Arábiával és Irakkal az élen – 15%-kal, 713 milliárd tonnára futtatták fel termelésüket. Az Egyesült Államok termelését visszavetette az alacsony olajár. Nyugat-Európa országainak – összesített adatok szerint – változatlan szintű (196 Mt) volt az olajtermelésük; ezen belül viszont Nagy-Britannia 20–25%-kal kevesebb olajat termelt. A kiaknázható nyersolajkészletek – a Cambridge Energy Associates adatai szerint – 26%-kal, 887 milliárd hordóra nőttek 1988-ban. A feltárt készletek még 40 évig fedezik a fogyasztást, míg a 70-es évek elején, a nagy olajválság idején, mindössze 27 évre elegendő olajat jósoltak. Az év egészére – az OPEC tagországainak viszálya s az ebből adódó túlkínálat miatt – az alacsony olajárak voltak a jellemzőek: 1988 közepén az északi-tengeri Brent minőség hordónkénti ára alig érte el a 11 USD-t. (Júliusban az északi-tengeri Piper Alpha kőolajfúró-torony katasztrófája valamit lendített a nyomott olajárakon. Az Occidental Petroleum egyik legrégibb és legnagyobb termelőkapacitású kőolajfúró-tornya, a brit termelés 12 százalékát adó Piper Alpha – állítólag gázszivárgás miatt – felrobbant. A baleset-ben 170 ember halt meg.) Októberre olyan hírek érkeztek, hogy elcsúsztak az OPEC-tagországok kvótavitái. Ennek nyomán ismét emelkedtek az árak. Ám az áremelkedés még mindig olyan csekély maradt, hogy az olaj továbbra is olcsónak számított, s így a világfogyasztás újból fellendült: 1988-ban újra elérte az 1979-es rekordszintet.

Míg olajból a kínálat 1988-ban továbbra is nagyobb volt a keresletnél, addig a szénpiacon ellentétes tendencia alakult ki: a szén iránti kereslet a legjelentősebb tőkés országokban megnőtt, miközben a legnagyobb exportőrök – Ausztrália, Dél-Afrika, Lengyelország és Kína – egyre kevesebb szenet értékesítettek a külpiacokon. Az ok többek között az, hogy az olcsó olajárak és a túlzott szénkínálat miatt az importőrök egyre kevesebbet fizettek. Így pl. az egyik legnagyobb szénexportőr Ausztráliában a csökkenő bevételek miatt 20 bányát kellett bezárni. Dél-Afrika első osztályú szenét pedig politikai okokból bojkottálták az importőr országok. Kína is egyre nehezebben tudta teljesíteni – a megnövekedett belföldi fogyasztás miatt – exportvállalásait, pedig az elmúlt 8 év alatt megháromszorozta termelését. Ázsiai megrendelőinek mindössze a kért mennyiség felét szállította. A csökkenő olajárak magukkal rántották a szenet: míg a szén tonnájáért 1981-ben még 61 USD-t adtak, addig 1987-ben már csak 42 USD-t. A kínálatcsökkentés kovetkeztében az árak most új lendületet vettek: a félkemény szén tonnánkénti ára az 1987-es 33 USD-ről 47-re ugrott 1988-ban.

1989 első felére megtorpant a nyersanyagpiacokon tapasztalt többéves áremelkedés. A fémek csúcsokat döngető árszintnövekedése lényegesen visszaesett. Az alumínium tonnánkénti ára 2400 USD-re csökkent, a nikkelé még jelentősebben: az 1988-as 23 900 USD-s rekorddal szemben legújabban 18 600 USD-t adtak érte. Hasonló, bár nem ilyen nagymértékű az árcsökkenés az ón és a réz esetében.

1989 első félévének nyersanyagpiaci szenzá-

ciója egy eddig sokak számára ismeretlen nemesfém, a palládium volt. Márciusban az amerikai Salt Lake Cityben bejelentették: sikerült szobahőmérsékleten, palládiumelektródákkal magfúziót előállítani. A hír hallatára a nemzetközi piacokon közel 30%-kal, unciánként 177 USD-re emelkedett a palládium ára. A magfúziós energia reflektorfénybe kerülésével megindult a felvásárlási láz, azonban egy csapásra alábbhagyott, amikor kiderült: az üzemi méretű gyakorlati megvalósítás még várat magára.

Júliusban a hordónkénti olajárak 0,2–0,25 USD-s emelkedésére lettek figyelmesek a szakemberek, nem sokkal azt követően, hogy az Alaszkai-öbölben zátonyra futott óriás tankhajóból 40 millió hordó nyersolaj ömlött a tengerbe, közel 300 négyzetkilométernyi területen. A baleset hírére elterjedt, hogy az évi 700 000 tonna kapacitású Alaszka-olajvezetéket egy időre le kell zárni s a kieső mennyiséget máshonnan pótolni, s ennek nyomán a főbb piacokon jelentős olajhiányra számítottak a befektetők.

A világ széntermelése (millió tonna)

Ország	1980 feketeszén	1980 barnaszén	1982 feketeszén	1982 barnaszén	1983 feketeszén	1983 barnaszén	1984**	1985**	1986*	1987**	Részesedés 1987 (%)
Kína**	620,0	–	666,0	–	700,3	–	789,0	850,0	870,0	920,0	20,2
Egyesült Államok	710,4	42,3	707,2	48,8	683,7	46,7	812,8	803,5	787,2	822,0	18,1
Szovjetunió	492,9	159,9	488,0	159,3	487,0	155,0	712,1	726,0	627,7	680,0	14,9
NDK	–	258,1	–	276,0	–	278,0	296,3	312,4	311,3	309,0	6,8
Lengyelország	193,1	37,0	189,3	37,6	191,1	42,5	241,9	249,5	259,3	266,2	5,9
NSZK	94,5	129,9	96,3	127,3	84,9	124,3	206,1	203,2	201,4	192,4	4,2
Ausztrália	73,6	32,9	96,8	37,8	109,1	34,1	159,7	175,5	169,5	140,4	3,1
India	109,1	4,5	128,3	6,7	136,2	7,3	152,2	157,0	174,2	185,1	4,1
Dél-Afrika	116,0	–	136,9	–	145,1	–	162,9	173,1	175,1	174,8	3,8
Csehszlovákia	28,2	94,9	27,5	97,1	26,9	100,5	131,0	126,6	126,4	125,7	2,8
Magyarország	*3,1*	*22,6*	*3,0*	*23,0*	*2,8*	*22,4*	*25,1*	*24,0*	*23,1*	*22,8*	*0,5*
Világ összesen	2731	1005	2825	1062	2820	1070	3994	4350	4466	4550	100,0

* Lignittel együtt. ** Feketeszén, barnaszén és lignit együttesen. – = nem termel.

A világ földgáztermelése (petajoule)

Ország	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Szovjetunió	18 638	20 469	22 149	23 746	24 888	n. a.	39,4
Egyesült Áll.	15 986	17 116	16 365	16 019	17 629	16 563	27,9
Kanada	2 740	2 964	3 194	2 976	3 227	3 758	5,1
Hollandia	2 691	2 717	2 839	2 551	2 350	2 079	3,7
Indonézia	773	941	937	985	1 860	n. a.	2,9
Nagy-Britannia	1 527	1 494	1 653	1 747	1 682	1 617	2,7
Algéria	873	936	1 029	1 341	n. a.	n. a.	n. a.
Románia	1 537	1 526	1 522	1 510	n. a.	n. a.	n. a.
Norvégia	1 041	1 101	1 084	1 091	1 178	1 199	1,9
Mexikó	959	706	891	614	445	n. a.	0,7
Magyarország	*217*	*227*	*274*	*233*	*258*	*231*	*0,4*
Világ összesen	61 186	59 084	59 957	61 664	63 138	66 305	100,0

A világ vasérctermelése (millió tonna)

Ország	1985	1986	1987	1988
Szovjetunió	247,64	250,00	250,90	250,00
Kína	131,50	142,48	157,00	154,00*
Brazília	128,20	129,54	134,00	n. a.
Ausztrália	96,43	95,60	104,58	101,18
India	42,55	48,82	48,50	n. a.
USA	49,53	39,45	45,00	n. a.
Kanada	39,50	37,31	37,00	40,00*

Ország	1985	1986	1987	1988
Dél-Afrika	24,39	24,48	24,00	24,00*
Svédország	20,27	20,47	19,71	20,45
Venezuela	14,76	16,72	17,20	n. a.
Libéria	16,12	15,60	13,81	n. a.
Franciaország	14,48	12,56	11,73	9,77
Világ összesen	905,33	912,47	936,21	n. a.

* Becslés.

A világ bauxittermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Ausztrália	27 179,0	23 625,0	32 182,0	31 839,0	32 432,0	34 206,0	34 495,0	36,1
Guinea	13 911,0	11 827,4	14 738,0	13 956,0	15 656,0	14 656,0	16 282,0	15,4
Jamaica	12 064,3	8 157,7	8 734,9	6 239,3	6 963,9	7 659,9	7 408,4	8,1
Brazília	4 152,4	4 186,5	6 433,1	5 846,0	6 446,3	6 446,3	6 566,5	6,8
Szovjetunió	6 400,0	6 400,0	6 200,0	6 400,0	6 275,0	4 850,0	n. a.	5,1
Jugoszlávia	3 138,0	3 668,0	3 347,0	3 538,0	3 459,0	3 394,0	3 111,0	3,6
Magyarország	*2 950,0*	*2 627,0*	*2 994,0*	*2 815,0*	*3 022,3*	*3 101,0*	*2 928,3*	*3,3*
Suriname	4 903,1	3 060,0	3 374,9	3 738,3	3 730,6	2 800,0	3 438,1	3,0
Guyana	3 052,0	1 783,1	2 484,7	2 153,2	2 073,9	2 073,9	2 784,6	2,2
Görögország	3 285,7	2 845,5	2 386,1	2 453,8	2 225,0	1 822,6	2 508,3	1,9
Világ összesen	93 061,1	78 898,1	92 707,1	88 924,3	91 191,1	94 868,1	n. a.	100,0

A tőkés világ uránérctermelése (tonna)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	Részesedés 1987 (%)
Kanada	7 507	7 643	6 823	10 272	10 441	10 977	13 222	34,8
Egyesült Államok	14 769	10 308	7 923	5 692	4 346	5 308	5 000	13,2
Dél-Afrika	6 135	5 776	6 044	5 744	5 751	5 460	4 015	10,6
Franciaország	2 554	2 880	3 257	3 159	3 195	3 220	3 889	10,2
Ausztrália	2 922	4 422	3 211	4 390	3 206	4 154	3 780	9,9
Namíbia	3 969	3 777	3 713	3 692	3 385	3 487	3 540	9,3
Nigéria	4 361	4 260	3 426	3 267	3 181	3 107	2 968	7,8
Gabon	1 022	976	1 007	917	939	899	794	2,1
Spanyolország	151	154	170	190	201	215	248	0,7
Argentina	184	302	172	169	185	185	95	0,3
Tőkés világ összesen	43 915	41 078	36 284	37 951	35 268	37 406	38 000	100,0

A világ aranytermelése (tonna)

Ország	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Dél-Afrika	664,2	679,5	680,0	670,8	638,0	594,2	617,9	37,3
Szovjetunió	265,9	267,5	269,0	269,0	273,0	273,0	n. a.	17,1
Egyesült Államok	45,6	60,9	63,0	77,0	91,8	154,5	201,4	9,7
Kanada	64,7	70,7	83,4	87,6	104,4	117,8	127,8	7,4
Ausztrália	27,0	30,6	39,1	58,5	72,8	109,9	150,0	6,9
Brazília	45,0	53,7	37,2	29,7	24,1	35,8	35,8	2,2
Fülöp-szigetek	25,8	25,2	24,5	25,2	25,3	34,1	35,3	2,1
Pápua Új-Guinea	17,7	18,3	20,1	31,3	34,8	34,0	n. a.	2,1
Kolumbia	14,3	13,3	22,7	35,5	40,8	26,5	29,0	1,7
Chile	16,9	17,8	16,8	17,3	18,6	17,0	n. a.	1,1
Világ összesen	1333,3	1386,6	1412,2	1479,0	1539,0	1593,2	n. a.	100,0

A világ platinatermelése (tonna)

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Dél-Afrika	72,2	56,0	61,0	64,4	70,9	72,2	73,1	78,4	79,0
Kanada	5,1	4,8	2,8	2,8	4,1	4,2	4,9	4,4	4,6
Kolumbia	0,4	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,7	0,8
Egyesült Államok	0,1	0,2	0,2	0,2	0,5	0,5	0,5	0,8	0,8
Japán	0,4	0,3	0,5	0,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6
Ausztrália	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Finnország	–	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Szovjetunió	25,0	26,0	27,0	28,0	29,0	30,0	29,2	28,6	n. a.
Világ összesen	103,4	88,1	92,2	96,6	105,6	108,2	109,0	114,9	n. a.

A világ ezüsttermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Mexikó	1 556,8	1 840,5	1 986,7	2 153,0	2 307,6	2 461,1	2 065,8	17,7
Peru	1 339,8	1 691,0	1 662,7	1 769,8	1 925,8	2 054,5	1 607,0	14,8
Szovjetunió	1 550,0	1 595,0	1 600,0	1 620,0	1 600,0	1 550,0	n. a.	11,2
Kanada	1 070,0	1 313,6	1 171,0	1 206,8	1 086,4	1 185,6	1 371,6	8,6
Egyesült Államok	1 005,6	1 251,6	1 382,2	1 224,1	1 064,4	1 159,5	1 534,8	8,4
Ausztrália	766,8	906,9	1 062,9	1 085,9	1 009,9	1 009,9	1 030,1	7,3
Lengyelország	766,0	657,0	744,0	831,0	829,0	860	n. a.	6,2
Chile	298,5	382,2	486,6	517,6	500,1	497,2	n. a.	3,6
Japán	267,6	306,2	323,6	339,5	353,1	281,2	250,9	2,0
Spanyolország	177,6	117,8	221,4	221,4	177,2	177,6	177,6	1,3
Világ összesen	10 870,6	12 042,2	12 681,8	13 302,1	13 289,7	13 865,7	n. a.	100,0

A világ rézérctermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Chile	1067,9	1242,2	1290,7	1356,4	1399,8	1359,1	1449,2	15,7
Egyesült Államok	1181,1	1139,5	1091,3	1092,1	1147,3	1274,7	n. a.	14,7
Szovjetunió	980,0	1010,0	1020,0	1030,0	1030,0	1010,0	n. a.	11,6
Kanada	716,4	612,5	721,8	724,4	743,2	719,9	760,2	8,3
Zambia	595,8	529,6	576,0	519,6	512,9	518,1	n. a.	6,0
Zaire	459,7	502,8	500,7	512,7	502,6	499,0	n. a.	5,8
Lengyelország	343,0	376,0	431,0	432,0	435,0	438,0	n. a.	5,0
Peru	366,8	356,3	364,1	386,8	397,4	392,3	298,4	4,5
Ausztrália	243,5	245,3	236,1	266,0	245,4	221,0	214,7	2,5
Fülöp-szigetek	304,5	292,1	233,4	226,2	217,0	215,0	234,0	2,5
Világ összesen	7713,9	8036,6	8301,0	8391,3	8458,5	8674,2	n. a.	100,0

A világ nikkelérctermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Kanada	188,5	92,7	174,2	170,0	180,6	194,5	199,0	24,6
Szovjetunió	143,0	170,0	175,0	172,0	170,0	173,0	n. a.	21,9
Ausztrália	74,3	87,6	76,9	85,8	76,7	74,5	64,4	9,4
Új-Kaledónia	86,6	60,1	58,3	72,4	64,5	56,6	68,7	7,2
Indonézia	40,6	48,5	47,8	48,2	67,3	53,6	59,2	6,8
Kuba	38,2	37,6	38,0	33,6	35,1	35,9	n. a.	4,5
Dominikai Közt.	15,5	6,0	24,3	25,4	24,1	31,3	28,1	4,0
Kína	11,0	13,5	17,5	19,0	22,0	30,4	n. a.	3,9
Dél-Afrika	25,7	20,5	22,5	29,0	29,0	29,0	34,3	3,7
Kolumbia	n. a.	5,0	16,5	14,0	19,0	19,5	16,9	2,5
Világ összesen	748,6	628,9	752,3	787,4	783,7	789,3	n. a.	100,0

A világ ólomérctermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Szovjetunió	580,0	575,0	570,0	580,0	550,0	510,0	n. a.	14,9
Ausztrália	397,5	455,3	443,3	497,6	434,5	476,0	462,2	13,9
Kanada	296,6	341,2	307,4	284,6	349,3	413,4	368,4	12,1
USA	573,1	522,9	333,2	424,4	348,2	323,8	395,1	9,5
Kína	160,0	160,0	165,0	175,0	185,0	236,7	n. a.	6,9

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Mexikó	147,2	170,2	183,3	206,7	196,9	206,4	179,3	6,0
Peru	189,1	173,9	198,4	200,6	194,4	204,0	149,0	6,0
Jugoszlávia	121,5	113,1	113,6	115,1	116,9	97,7	96,0	2,9
Koreai NDK	100,0	80,0	110,0	80,0	85,0	90,0	n. a.	2,6
Marokkó	115,5	105,4	100,1	106,8	71,8	72,0	72,0	2,1
Magyarország	*1,1*	*0,6*	*0,5*	*0,5*	–	–	–	–
Világ összesen	3583,2	3538,4	3411,8	3561,3	3379,6	3419,9	n. a.	100,0

– = nem termel

A világ ónérctermelése (ezer tonna)

Ország	1980	1982	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Malaysia	61,4	52,3	41,3	36,9	29,1	30,4	28,9	16,3
Kína	16,0	16,0	17,5	18,0	22,0	28,0	n. a.	15,0
Indonézia	32,5	33,8	23,2	21,8	24,6	26,4	30,6	14,1
Brazília	6,9	8,2	16,0	26,0	25,4	26,0	42,8	13,9
Thaiföld	33,7	26,2	21,6	16,6	16,8	15,0	12,1	8,0
Szovjetunió	17,0	16,0	17,0	16,0	16,0	15,0	n. a.	8,0
Ausztrália	11,6	12,6	8,1	6,4	8,5	7,7	7,0	4,1
Bolívia	27,3	26,7	19,9	4,7	10,5	4,7	5,2	2,5
Nagy-Britannia	3,0	4,2	5,0	5,2	4,3	3,6	3,6	1,9
NDK	1,8	1,7	2,5	2,8	2,8	3,0	n. a.	1,6
Világ összesen	235,3	224,6	202,2	195,5	180,8	187,0	n. a.	100,0

A világ mangánércтermelése (ezer tonna)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Szovjetunió	9 150,0	9 200,0	10 400,0	10 050,0	9 900,0	9 980,0	9 300,0	n. a.	41,2
Dél-Afrika	5 032,0	5 216,5	2 896,0	3 049,4	3 601,0	3 719,3	2 883,1	3480,7	12,8
Brazília	3 165,7	2 883,2	2 594,0	3 494,2	2 326,1	2 400,0	2 500,0	2500,0	11,1
Ausztrália	1 449,0	1 127,0	1 370,0	1 829,0	2 003,0	1 648,9	1 853,3	1985,5	8,2
Kína	1 600,0	1 600,0	1 600,0	1 600,0	1 600,0	1 630,0	1 600,0	n. a.	7,1
India	1 526,0	1 468,0	1 260,0	1 140,0	1 239,6	1 240,0	1 275,1	1275,0	5,6
Gabon	786,9	756,8	946,9	1 081,0	1 234,0	1 332,0	n. a.	n. a.	n. a.
Ghána	223,1	159,9	197,3	248,0	307,0	307,0	245,0	245,0	1,1
Mexikó	208,3	183,1	133,0	177,0	175,0	178,6	180,0	174,8	0,8
Magyarország	*122,0*	*150,0*	*160,0*	60,0	60,0	*65,3*	*64,0*	*n. a.*	*0,2*
Világ összesen	23 612,1	23 040,4	21 859,5	23 029,9	22 742,1	24 109,8	22 579,5	n. a.	100,0

A világ titánérctermelése (ezer tonna)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Ausztrália	1002,6	879,3	674,0	835,9	1018,2	962,0*	1094,1	1134,3	31,6
Dél-Afrika	400,0	405,0	484,0	520,0	518,0	520,0*	520,0*	520,0*	15,0
Kanada	568,9	550,0*	465,0*	470,0*	470,0	500,0*	500,0	500,0	14,5
Norvégia	292,6	245,6	242,2	294,3	327,2	357,6	379,3	400,3	11,0
Szovjetunió	235,0	235,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	n. a.	6,9
Malaysia	84,2	60,3	122,5	116,7	120,0	180,1	224,0	207,0	6,5
Egyesült Államok	290,1	143,2	140,0*	140,0*	140,0	140,0*	140,0	140,0	4,0
India	102,9	102,5	100,0*	100,0	102,6	100,0	100,0	100,0	2,9
Kína	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	n. a.	2,1
Világ összesen	3243,7	2863,5	2767,5	3049,6	3225,9	3225,5	3458,7	n. a.	100,0

* Becslés.

A világ molibdénérc-termelése (ezer tonna)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Egyesült Államok	63,5	38,3	12,6	47,0	46,2	42,6	30,4	n. a.	35,2
Chile	15,4	20,0	15,3	16,9	18,4	16,6	16,9	n. a.	19,6
Kanada	16,8	14,3	9,7	10,8	7,6	12,0	11,8	n. a.	13,7
Szovjetunió	10,7	11,0	11,0	11,0	11,0	11,4	11,5	n. a.	13,3
Mexikó	0,5	5,2	5,9	4,1	4,3	3,4	3,6	4,4	4,2
Peru	2,6	2,9	2,6	3,1	3,7	3,5	3,6	2,4	4,2
Kína	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,8	2,0	n. a.	2,3
Mongólia	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	1,0	1,0	n. a.	1,2
Bulgária	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	n. a.	0,2
Irán	–	–	0,5	0,5	0,5	0,1	0,1	0,5	0,1
Világ összesen	113,6	95,6	61,1	96,8	98,2	93,5	86,3	n. a.	100,0

– = nem termel

A világ krómércтermelése (ezer tonna)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1987 (%)
Dél-Afrika	2869,5	2869,5	2231,6	3006,2	3 340,4	3452,5	3339,2	3749,3	33,4
Szovjetunió	2900,0	2940,0	2940,0	3000,0	2 900,0	2990,0	3150,0	n. a.	31,5
Albánia	880,0	880,0	900,0	880,0	820,0	852,0	830,0	n. a.	8,3
Brazília	926,4	667,6	469,0	708,6	709,0	716,0	n. a.	n. a.	n. a.
India	334,7	334,7	372,0	441,7	560,7	629,7	623,6	655,0	6,2
Zimbabwe	536,1	431,6	431,4	476,4	526,5	516,0	570,3	561,5	5,7
Új-Kaledónia	2,7	133,5	209,4	224,2	228,3	235,6	n. a.	n. a.	n. a.
Törökország	225,4	227,5	181,0	217,0	222,0	214,0*	n. a.	n. a.	n. a.
Finnország	197,0	180,0	157,0	128,0	181,2	208,6	220,1	267,4	2,2
Fülöp-szigetek	360,5	254,6	209,8	228,1	241,1	157,4	159,2	134,4	1,6
Világ összesen	9553,5	9231,6	8422,9	9635,9	10 000,0	9770,9	9991,9	n. a.	100,0

* Becslés

A világ kőolajtermelése (millió barrel*)

Ország	1973	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Szovjetunió	3 140	4 307	4 432	4 476	4 506	4 528	4 506	4 373	4 520	4 586	4 586
Egyesült Államok	3 995	3 670	3 722	3 716	3 723	3 740	3 846	3 862	3 734	3 603	3 564
Szaúd-Arábia	2 773	3 479	3 624	3 580	2 366	1 657	1 493	1 159	1 840	1 535	1 845
Mexikó	191	591	779	932	1 096	1 075	1 103	1 101	1 003	1 051	1 044
Kína	391	775	773	739	745	778	838	917	960	977	985
Nagy-Britannia	3	583	603	670	773	861	942	953	950	924	855
Irán	2 139	1 156	537	480	873	891	743	800	683	829	822
Irak	737	1 269	969	328	369	401	447	513	616	759	955
Kanada	772	667	645	591	579	608	695	662	636	693	679
Venezuela	1 229	860	792	770	692	657	621	614	632	631	668
Indonézia	489	581	577	586	484	546	469	430	492	478	465
Nigéria	750	840	753	525	470	451	508	544	534	464	508
Kuvait	1 102	913	609	412	301	385	426	342	517	443	516
Norvégia	12	149	193	185	191	237	273	297	331	374	409
Líbia	794	763	670	405	415	403	360	374	377	355	371
Algéria	400	421	373	291	257	241	255	245	219	231	232
Világ összesen	21 209	24 011	23 059	21 645	20 645	20 450	20 790	20 670	21 837	21 795	22 082

* 1 barrel = 163,66 liter (minőségtől függően 130–140 kg).

A világ kőolajtermelése régiónként, 1973-88 (millió tonna)

Régió	1973	1979	1985	1986	1987	1988
OPEC	1542	1524	818	957	928	1031
KGST	503	692	740	766	777	778
Egyéb	806	973	1204	1194	1205	1216
Világ összesen	2851	3189	2762	2917	2910	3025
KGST nélkül	2348	2497	2022	2151	2133	2247

A kőolaj világpiaci ára (USD/barrel)

Év	OPEC	Nem-OPEC	Világátlag
1978	13,03	13,44	13,08
1981	34,82	38,54	35,49
1982	34,13	34,35	34,18
1984	28,62	28,60	28,61
1985	28,04	27,24	27,71
1986	18,19	16,74	17,63
1987	17,15	17,43	17,28
1988	13,72	14,05	13,84

Az OPEC részesedése (%)

	1979	1985	1986	1987	1988
A világ olajtermeléséből	48	30	32,5	32	34
nettó olajexportjából	88	63	66	65	67

A kőolaj piacát jellemző mutatók alakulása (%)

	1980–85	1986–88	1986	1987	1988
A kőolaj ára					
Nominál	40	−49	−50	29	−21
Reál	44	−62	−56	17	−26
Olajfelhasználás					
Világ	−9	8	2,5	2,5	2,5
Fejlett országok	−18	7,5	3	2	2,5
Fejlődő országok	13	13	3,5	5	4
Egyéb országok	–	2	1	1	–
Olajtermelés					
OPEC-országok	−45,5	22,5	14,5	−1,5	9
Többi ország	17,5	2,5	0,5	1	1

Az egy főre számított kőolaj-felhasználás néhány országban (kg/fő)

Ország	1960	1965	1970	1974	1978	1980	1984	1985	1986	1987
Egyesült Államok	2300	2479	3318	3596	3530	3147	2825	2765	2837	2870
Norvégia	972	1233	1918	1771	2063	2043	1856	1872	1998	2115
Finnország	541	1214	2125	2341	2457	2340	1834	1892	2026	2049
Svájc	725	1340	1962	2002	2103	1988	1825	1915	2093	1921
Svédország	1613	2309	3506	3175	2993	2794	1892	1907	1947	1839
NSZK	520	1199	1913	1969	2137	1939	1678	1731	1818	1752
Dánia	1058	2022	3531	2989	3002	2519	1938	2006	1957	1777
Belgium	727	1410	2306	2309	2389	2244	1517	1620	1811	1697
Olaszország	362	790	1412	1670	1555	1534	1296	1317	1313	1407
Franciaország	509	955	1628	2010	2039	1853	1396	1352	1386	1392
Ausztria	415	744	1212	1380	1516	1511	1265	1245	1301	1321
Hollandia	744	1473	1842	1639	1775	1808	1239	1224	1324	1281
Nagy-Britannia	763	1171	1631	1655	1503	1270	1242	1246	1229	1186
Görögország	240	391	583	1022	1116	1140	1036	1052	992	1064
Spanyolország	167	361	756	999	1180	1277	959	909	871	894
Portugália	136	228	357	569	634	772	815	743	796	874
Nyugat-Európa	474	889	1413	1747	1563	1456	1229	1366	1399	1391
Közös piaci országok	496	1047	1711	1861	1833	1638	1438	1411	1355	1350
Magyarország	*261*	*385*	*583*	*829*	*980*	*913*	*843*	*841*	*881*	*881*

A világ ipara

A nyugati világot áthatő általános konjunktúra ellenére a világ ipari termelése viszonylag szerény mértékben, 3,5–4%-kal nőtt 1988-ban. A legdinamikusabb fejlődést a fejlődő országok ipari termelése mutatta. A 24 legfejlettebb ipari országot tömörítő OECD átlaga: 5,4%. A szocialista országok ipari növekménye az év első 6 hónapjában még 4,6%-os volt, a második félévben viszont a termelés gyökeres fordulatot véve 1,2%-kal visszaesett. Az első féléves adatok alapján a szocialista országok közül Lengyelország és Bulgária fej fej mellett vezetett 6,3, ill. 6,2%-os termelésnövekedéssel. Őket követte, valamivel lemaradva, a Szovjetunió (3,5%). Magyarországnak ismét a sereghajtó szerep jutott: ipari termelése mindössze 0,2%-kal emelkedett. A bécsi Nemzetközi Gazdasági Összehasonlító Intézet (WIIW) az első féléves eredmények ellenére is borúlátó hangnemben nyilatkozott a KGST-országok ipari teljesítményéről, mondván: hosszú távon úgysem tartható fenn ez a tempó. A jóslatok alig néhány hónappal később beigazolódtak, az ipari termelés szinte valamennyi szocialista országban lelassult, a szűkös devizaellátottság miatt jelentős importmegszorításokra került sor, s ezek a termelés számottevő visszaeséséhez vezettek. Szinte valamennyi KGST-ország gazdaságára továbbra is az a jellemző, hogy torz a termelési struktúra, elavultak a termelőberendezések, óriási a külföldi adósságállomány és két számjegyű az infláció. Az 1988-as év kedvező nemzetközi gazdasági feltételeit képtelenek voltak kihasználni. A KGST-országok legérzékenyebb pontja továbbra is az energiaágazat maradt. Az 1987-es rendkívül kemény telet szokatlanul enyhe követte, ez mégsem csökkentette az energiaszektor gondjait. Bulgáriában pl. ez már egymást követően a harmadik tél, amikor áramkorlátozásokat vezettek be. Lengyelországban az energiaágazat évek óta az importtal együtt sem képes kielégíteni a folyamatosan növekvő igényeket. De az energiahelyzet kétségkívül Romániában a legkétségbeejtőbb. 1985-ben már szükségállapotot rendeltek el, azaz az erőműveket katonai ellenőrzés alá vonták, de ez sem segített. A szűkös energiaellátást a lakosság sínyli meg leginkább. 1988-ban a fejlődő országok ipari teljesítménye mutatta a leglátványosabb növekedést, de igen szélsőséges szóródásban. A közel 120 fejlődő ország ipari termelésének háromnegyedét 1988-ban is az ázsiai „kis tigrisek" és 3 dél-amerikai ország – Argentina, Brazília és Mexikó – adták. Délkelet-Ázsia megint meghökkentette a világot: a térségben 13%-kal nőtt az ipari termelés.

A fejlődő országokéhoz hasonló, de nem annyira kirívó eltérések mutatkoznak a fejlett ipari országok ipari termelésében térségenként. Nyugat-Európa továbbra is jóval lemaradt az Egyesült Államok és Japán mögött. Az Egyesült Államok gazdaságában átalánosan érzékelhető 6 éves konjunktúra az ipari termelésben is jelentkezett. A makrogazdaságban mutatkozó gondok – 100 milliárd USD feletti költségvetési és kereskedelmi hiány – ellenére a legnagyobb amerikai iparvállalatok 1988-ban minden idők legsikeresebb évét zárták. Összeladásuk 2000 milliárd, összny ereségük pedig 115 milliárd USD volt az egy évvel korábbi 1800, ill. 90 milliárd USD-vel szemben. A 27 iparág mindegyikében volt növekedés, csak a ruházati és az építőipar teljesített rosszabbul 1988-ban, mint 1987-ben.

Az elmúlt években veszteséges acélipari vállalatok világszerte sorra nyereségesekké váltak 1988-ban. A rozsdamentes acéltermékek iránt ugyanis a legjelentősebb felhasználók – autóipar, háztartásikészülék-gyártók – minden eddiginél élénkebb keresletet mutattak, s ez jelentősen felhajtotta az árakat. 1988-ban minden idők legnagyobb acéltermelését sikerült elérni: a világ nyersacélból 780 millió tonnát gyártott. A kedvező eredmények elsősorban a fejlett tőkés országokban mutatkozó keresletnövekedésnek köszönhetők, ill. annak, hogy a fejlődő országokban több új gyárat nyitottak. Az első számú acéltermelőnek tovább is Japán számít: 105 millió tonnás éves termeléssel. A Szovjetunió és a többi KGST-ország 1988-ban összesen 226 millió tonna acélt gyártott. Kína és a többi ázsiai központi gazdálkodást folytató ország 5%-kal, 62 millió tonnára növelte termelését. A nemzetközi vas- és acélintézet 1989-re 782 millió tonna, rekordszintű nyersacélkeresletet jósolt, amilyenre 1979 óta nem volt példa, ám az intézet számításai szerint ennek ellenére a konjunktúra lelassulása várható.

Az acélgyártók közül Japán és Dél-Korea alkalmazza a legkorszerűbb technológiát. Az elmúlt években tetemes energiamegtakarításokat eredményező újítások honosodtak meg acéliparukban, ráadásul az acéltermékek minőségjavulásával is jártak.

Alábbhagyna a számítógépipar eddig szédületes iramú előretörése? – sokan ezzel riogatnak az 1988-as eladásokat az iparág 1987-es mutatóival összevetve. A korábbi, évente legalább 30%-kal emelkedő értékesítési mutatók után ugyanis az iparág 1988-as statisztikái hirtelen romlani kezdtek. A növekedés-lelassulás elsősorban a hagyományos, nagy teljesítményű és méretű gépek készítőit érintette. Továbbra is keresett azonban az ún. „desktop", azaz asztali méretű, a felhasználók speciális igényeihez szabott személyi számítógép. Az amerikai számító-

géppiac az elmúlt években telítődött – mondják a szakemberek –, s ennek eredményeként a 2 éven át stabil árak ismét esni kezdtek. A számítástechnikai ipar ma még dinamikus szegmensének számít a személyi számítógépek (PC) piaca, ahol a jelek szerint erőteljes keresletnövekedés várható a PC-hálózatok bővítéséhez szükséges hardver- és szoftverelemekből. (1988-ban pl. az Egyesült Államokban 6 millió PC-be szereltek hálózati üzemet lehetővé tevő adaptert.) A számítástechnika felhasználásának új keletű gondjai közül 1988-ban a legnagyobb vihart az ún. „vírusprobléma" (azaz a számítógépekbe és programokba „épített", a gépeket és programokat – elsősorban jogtalan felhasználás esetén – „megtámadó" kisprogramok áldatlan tevékenysége) kavarta. Szakemberek egy része úgy véli, hogy a rendelkezésre álló segédeszközökkel a pusztítás megakadályozható; mások szerint viszont a neheze még csak ezután jön, mert a jelenleginél sokkal ártalmasabb s nehezen felfedezhető programocskákat is lehet írni, amelyek minden lehetséges környezetben megsokszorozzák magukat, s a számítógépes hálózatok közvetítésével egyre gyorsabban és egyre nagyobb méretekben terjedhetnek.

A világ évente 100 milliárd USD-s forgalmat lebonyolító gyógyszeripara további erőteljes fejlődésre számíthat. Az elmúlt időszakban a fejlett országokban évente mintegy 10%-kal bővült a gyógyszeripar termelése, s megfigyelők szerint valószínűleg a jövőben is megmarad ez a növekedési ütem. A gyógyszeripar forgalmára – a fogyasztási cikkekétől eltérően – szinte alig van hatással a recesszió. A gyógyszergyártók éves forgalmuk több mint 10%-át fordítják új készítmények kikísérletezésére. A gyógyszeripar struktúrája rendkívül koncentrált maradt: a világon összesen mintegy 10 000 gyógyszergyártó cég létezik, s közülük is 100 adja a világtermelés 80%-át.

Kilábal a 80-as évek eleji mélypontból a vegyipar is. Különösen áll ez a nyugat-európai gyártókra. Nagyvállalataik – hála egy-egy veszteséges üzletág teljes felszámolásának, a kapacitáscsökkentésnek, ill. a néhány termék gyártására való koncentrálásnak – ma már a világ legnyereségesebb cégei közé tartoznak, s 1988-ban rekordprofitra tettek szert. Az Economist brit hetilap a sikerek okai között említi, hogy a tulajdonosi viszonyok jelentősen átrendeződtek. Nagyarányú vállalat-összeolvadások, -felvásárlások indultak meg az iparágban, erősítve pozícióikat a nemzetközi versenytársakkal szemben a piacokon. Így pl. 1988-ban zajlott le 2 olasz nagyvállalat – az ENI és a Montedison – egyes részlegeinek fúziója, s alakult meg az Enimont, Nyugat-Európa legnagyobb etilénggyártója. Ugyanakkor egyre több nyugat-európai cég kezdett nagyarányú külföldi, elsősorban amerikai tőkebefektetésekbe. Így pl. a brit ICI több mint 3 milliárd USD-t, a nyugatnémet Hoechst és BASF együtt közel 4 milliárd USD-t, a francia Rhone-Poulenc pedig 1 milliárdot fordított amerikai vegyipari érdekeltségek bekebelezésére.

Nemcsak a vegyiparban indultak meg a fúziónálások. Az egész nyugati világ legnagyobb iparvállalatai egymást keresztezve vásárolják meg versenytársaikat. Számos közgazdász szerint e folyamat az 1992-re tervezett egységes közös piacból fakadó korlátok kivédésére szolgál.

A világ alapenergia-termelésének megoszlása energiahordozók szerint (%)

	1970	1984	1985	1986
Folyékony	48,5	44,4	42,5	42,9
Szilárd	30,8	30,2	31,4	31,2
Gáznemű	18,5	21,3	21,6	21,4
Elsődleges villamos energia	2,2	4,1	4,5	4,5
Ebből: vízi energia	2,1	2,6	2,6	2,5
atomenergia	0,1	1,5	1,9	2,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A folyékony tüzelőanyagok felhasználásának alakulása (kőolaj-egyenértékben, millió tonna)

Ország	1980	1984	1985	1986
Belgium	19	13	13	20
Dánia	12	9	10	10
Franciaország	93	75	78	76
NSZK	112	101	106	109
Olaszország	80	72	81	80
Spanyolország	43	35	32	32
Svédország	22	14	15	15
Japán	201	191	181	174
Brazília	46	37	39	45
Egyesült Államok	732	673	687	715

Villamosenergia-termelés* (milliárd kWh)

Ország	1970	1980	1985	1986	1987	1988
Egyesült Államok	1640	2354	2525	2489	2 571	2 701
Szovjetunió	741	1294	1544	1599	1 665	1 705
Japán	333	578	598	557	627	658
Kína	304	301	411	450	496	543
Kanada	189	367	459	469	482	483

Ország	1970	1980	1985	1986	1987	1988
NSZK	314	353	407	406	410	n. a.
Franciaország	195	243	326	343	353	366
Nagy-Britannia	271	285	294	301	302	308
Brazília	42	139	193	202	202	n. a.
Olaszország	142	186	182	192	201	201
India	76	119	189	203	198	214
Lengyelország	65	122	138	140	146	144
Spanyolország	57	110	126	128	129	140
NDK	68	99	114	115	114	118
Magyarország	*15*	*24*	*27*	*29*	*30*	*29*
Világ összesen	4963	8247	9712	9962	10 083	10 402

* 1987-es sorrendben.

Energiafelhasználás (kőszénegyenérték; millió tonna)

Ország	1970	1980	1985	1986
Egyesült Államok	2217	2371	2283	2278
Szovjetunió	999	1475	1716	1797
Kína	304	562	708	743
Japán	333	428	460	440
NSZK	314	360	350	345
Nagy-Britannia	271	268	276	302
Kanada	189	254	252	249
Franciaország	195	234	222	213
India	76	126	192	210
Olaszország	142	175	196	184
Lengyelország	131	178	172	176
NDK	105	122	131	133
Mexikó	53	116	133	130
Ausztrália	61	99	105	107
Brazília	42	93	96	105
Hollandia	60	94	98	105
Románia	61	100	104	104
Csehszlovákia	77	97	97	98
Spanyolország	50	83	86	85
Venezuela	25	60	56	60
Magyarország	*29*	*40*	*41*	*40*
Világ összesen	6440	8524	9130	9322

Részesedés a világon megtermelt összes energiából (%)

Ország	1984**	1985*	1985**	1986*	1986**
Egyesült Államok	24,1	21,3	24,0	20,3	24,4
Szovjetunió	17,6	22,9	18,0	23,0	19,3
Kína	7,3	8,4	7,6	8,4	8,0
Japán	4,9	0,5	4,7	0,5	4,7
NSZK	3,6	1,7	3,7	1,6	3,7
Nagy-Britannia	2,8	3,4	2,9	3,6	3,2
Kanada	2,6	3,4	2,7	3,2	2,7
Franciaország	2,3	0,7	2,3	0,7	2,3
India	1,9	1,9	2,0	2,0	2,3
Olaszország	1,9	0,3	2,0	0,3	2,0
Lengyelország	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9
NDK	1,4	1,1	1,4	1,0	1,4
Mexikó	1,4	2,6	1,4	2,4	1,3
Románia	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1
Ausztrália	1,0	1,8	1,1	1,8	1,1
Brazília	0,9	0,7	1,0	0,7	1,1
Hollandia	0,9	1,1	0,9	1,0	1,1
Csehszlovákia	1,0	0,7	1,0	0,7	1,0
Spanyolország	0,9	0,3	0,9	0,3	0,9

* A termelés részesedése a világtermelésből.
** A felhasználás részesedése a világtermelésből.

Az egy főre jutó energiafelhasználás (kőszénegyenérték, kg)

Ország	1970	1984	1985	1986
Kanada	8 864	9773	9899	9694
Egyesült Államok	10 809	9577	9591	9489
NDK	6 111	7600	7791	7944
Hollandia	4 600	6551	6767	7200
Szovjetunió	4 113	5977	6159	6389
NSZK	5 171	5679	5756	5672
Finnország	n. a.	4826	5212	5623
Nagy-Britannia	4 897	4696	4892	5363
Dánia	n. a.	4671	5339	5331
Ausztria	3 297	3904	4098	4024
Franciaország	3 829	3962	4060	3881
Magyarország	*2 825*	*3790*	*3806*	*3735*
Japán	n. a.	3843	3812	3625
Olaszország	2 644	3357	3423	3211
Dél-Korea	654	1533	1586	1625
Brazília	451	679	709	761

Az energiaigény belföldi termelésből fedezett hányada (%)

Ország	1970	1984	1985	1986
Szovjetunió	100	100	100	100
Nagy-Britannia	53	100	100	100
Kanada	95	100	100	100
Hollandia	76	100	100	90
Egyesült Államok	95	91	89	88
NDK	77	76	77	75
Brazília	45	72	75	70
Magyarország	*71*	*56*	*56*	*54*
NSZK	56	45	46	45
Franciaország	31	29	29	31
Dánia	0,2	16	21	29
Dél-Korea	46	25	26	29
Ausztria	46	28	28	27
Finnország	6	22	19	21
Olaszország	18	16	15	16
Japán	15	10	11	11

Az ipari termelés indexe (előző év=100%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Világ összesen (az ázsiai szocialista országok nélkül)	99,3	97,4	102,9	106,1	103,1	103,4	104,8
Fejlett tőkés országok összesen	100,4	96,0	102,8	106,5	103,0	101,3	103,0
Ebből: Egyesült Államok	102,2	92,9	106,0	111,4	102,2	101,1	103,7
Kanada	100,9	89,3	106,0	108,5	104,2	101,3	104,5
Japán	101,0	100,4	103,6	111,0	104,5	99,8	103,5
Közös Piac összesen	98,2	98,6	100,7	102,7	103,5	101,8	101,8
Ebből: NSZK	98,5	97,1	100,7	103,4	105,4	102,0	100,2
Franciaország	99,0	98,0	101,0	102,0	100,0	100,0	102,0
Nagy-Britannia	96,3	101,8	103,6	101,3	104,7	101,6	103,8
Olaszország	97,8	97,3	96,8	103,4	101,6	103,2	102,7
KGST-országok összesen	101,7	102,8	104,4	104,7	104,6	104,7	104,6
Ebből: Szovjetunió	103,4	102,9	104,2	104,1	103,9	104,9	103,8
NDK	104,7	103,2	104,1	104,2	104,4	103,7	103,1
Magyarország	*102,8*	*102,7*	*101,4*	*103,2*	*101,1*	*102,1*	*103,8*
Fejlődő országok összesen	93,5	96,4	101,4	106,7	102,2	110,6	111,3
Ebből: Dél-Korea	113,0	104,4	116,1	115,3	103,8	120,7	118,2
Malaysia	103,0	105,8	111,9	116,4	96,5	110,2	108,6
India	109,0	104,6	104,4	107,6	109,0	105,0	n. a.
Szenegál	109,0	103,7	104,4	97,5	116,5	94,0	n. a.
Mexikó	109,0	98,2	90,7	105,2	104,9	94,4	103,0
Banglades	101,0	95,1	105,2	103,0	98,1	108,7	98,2

Az ipari foglalkoztatottak létszáma (ezer fő)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Egyesült Államok	24 361	22 742	22 331	23 451	23 304	23 297	23 292
Kanada	2 460	2 227	2 176	2 273	2 296	2 321	2 346
Japán	14 260	14 240	14 520	14 810	14 950	14 840	14 640
NSZK	9 696	9 394	8 982	8 887	9 016	9 055	n. a.
Franciaország	5 648	5 581	5 475	5 331	5 179	5 061	4 949
Nagy-Britannia	7 066	6 679	6 309	6 193	6 164	5 987	5 891
Olaszország	5 554	5 449	5 290	5 087	4 975	4 939	4 866
Szovjetunió	37 236	37 610	37 830	37 957	38 103	38 223	38 139
NDK	3 514	3 525	3 539	3 558	3 569	3 552	3 534
Magyarország	*1 637*	*1 596*	*1 561*	*1 542*	*1 538*	*1 531*	*1 512*
Burma	1 143	1 191	1 249	1 299	1 335	1 391	1 458
Dél-Korea	3 015	3 176	3 405	3 528	3 700	4 053	4 646
India	7 713	7 984	8 021	8 003	8 069	8 165	n. a.
Venezuela	877	899	868	864	923	996	1 099

Az ipari foglalkoztatottak számának indexe (1980 = 100%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Egyesült Államok	100	93	92	96	97	98	98
Kanada	101	92	90	94	94	96	97
Japán	101	101	103	105	106	106	104
NSZK	98	94	91	90	90	91	n. a.
Franciaország	97	96	94	92	89	86	85
Nagy-Britannia	91	86	82	81	81	79	76
Olaszország	98	96	93	90	88	87	86
Szovjetunió	101	102	103	103	103	104	103
NDK	100	101	101	101	102	102	101
Magyarország	*98*	*96*	*94*	*94*	*93*	*92*	*90*
Burma	105	109	114	119	122	127	133
Dél-Korea	96	102	109	112	116	125	143
India	103	106	107	105	106	109	n. a.
Venezuela	101	100	96	115	117	126	139

A heti munkaórák száma a feldolgozóiparban

Ország	Jel*	1985	1986	1987	1988
Egyesült Államok	f	40,0	40,7	41,0	41,0
Kanada	f	38,8	38,8	38,8	38,7
Japán	t	41,5	41,1	41,3	41,6
NSZK	f	40,7	40,4	40,1	40,0
Franciaország	t	38,6	38,7	38,7	38,8
Nagy-Britannia	t	41,8	41,6	42,2	n. a.
Csehszlovákia	t	43,1	43,1	43,1	43,0
Dél-Korea	t	53,8	54,7	54,0	n. a.
Venezuela	t	40,6	40,7	n. a.	n. a.

* f = fizetett órák száma; t = ténylegesen ledolgozott órák száma.

Nyersvastermelés (millió tonna)

Ország	1970	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Szovjetunió	85,9	110,0	114,0	114,0	22,7
Japán	69,7	82,0	74,6	73,4	14,6
Kína	17,1	45,0	50,6	56,0	11,1
Egyesült Államok	85,1	45,4	39,8	48,3	9,6
NSZK	33,9	31,7	29,2	28,6	5,7
Brazília	4,3	19,7	21,1	22,2	4,4
Franciaország	19,6	15,4	13,7	13,0	2,6
Olaszország	8,5	12,0	11,9	n. a.	n. a.
Nagy-Britannia	17,9	10,5	9,7	12,0	2,4
India	7,1	9,9	10,5	11,1	2,2
Magyarország	*1,8*	*2,1*	*2,1*	*2,1*	*0,4*
Világ összesen	434	483	498	503	100,0

* Az elektromos kemencékben termelt vasötvözet nélkül.

Acéltermelés (millió tonna)

Ország	1970	1985	1986	1987	1988	Részesedés 1988 (%)
Szovjetunió	115,9	154,7	161,0	161,4	163,0	21,0
Japán	93,3	105,2	98,3	98,5	105,7	13,6
Egyesült Államok	119,3	79,2	72,9	81,0	90,0	11,6
Kína	17,8	46,7	52,1	55,3	59,2	7,6
NSZK	45,0	40,5	37,1	36,3	41,0	5,3
Brazília	5,4	20,5	21,2	22,2	24,6	3,2
Olaszország	17,3	23,7	22,9	22,8	23,7	3,1
Franciaország	23,8	19,0	17,9	17,7	19,0	2,4
Nagy-Britannia	23,8	15,7	14,8	17,2	19,0	2,4
Lengyelország	11,8	16,1	17,1	17,0	16,9	2,2
Magyarország	*3,1*	*3,6*	*3,7*	*3,6*	*3,6*	*0,5*
Világ összesen	594,0	712,0	715,4	734,7	776,0	100,0

Alumíniumtermelés (ezer tonna)

Ország	1970	1985	1986	1987	Részesedés 1987 (%)
Egyesült Államok	3 607	3 499	3 036	3 343	20,5
Kanada	963	1 291	1 364	1 548	9,5
Ausztrália	168	822	870	1 024	6,3
Brazília	48	549	757	843	5,2
Norvégia	522	740	758	798	4,9
NSZK	309	745	766	738	4,5
Kína	130	425	490	540	3,3
Venezuela	23	403	423	431	2,6
Spanyolország	120	370	354	341	2,1
Hollandia	75	244	258	269	1,6
Magyarország	*66*	*74*	*74*	*74*	*0,5*
Világ összesen	10 305	15 430	15 506	16 321	100,0

Cementtermelés (millió tonna)

Ország	1970	1985	1986	1987	1988	A világtermelés %-ában, 1987
Kína	25,8	142,5	166,1	180,0	203,0	17,4
Szovjetunió	95,2	130,8	135,1	137,4	139,5	13,3
Japán	57,2	72,9	71,3	71,3	72,4	6,9
Egyesült Államok	67,7	70,3	71,8	67,4	71,5	6,5
India	14,0	25,9	33,7	37,0	40,7	3,6
Olaszország	33,1	37,2	36,4	35,7	n. a.	3,4
Brazília	9,0	20,6	25,3	25,5	n. a.	2,5
NSZK	38,3	25,5	26,5	25,2	26,4	2,4
Franciaország	29,0	22,2	22,6	23,5	25,3	2,3
Spanyolország	16,7	21,9	22,0	23,0	24,4	2,2
Magyarország	*2,8*	*3,7*	*3,8*	*4,2*	*3,9*	*0,4*
Világ összesen	567	908	947	1035	n. a.	100,0

A gépgyártás termelésének indexe (1980 = 100%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Egyesült Államok	105	92	92	112	118	118	124
Kanada	102	83	75	91	95	n. a.	n. a.
Japán	102	101	100	113	135	133	138
NSZK	100	98	97	101	111	117	n. a.
Franciaország	106	102	97	96	91	86	88
Nagy-Britannia	86	87	88	96	107	103	108
Olaszország	97	89	86	88	99	104	104
NDK	107	113	117	121	128	134	139
Magyarország	*107*	*115*	*113*	*113*	*115*	*119*	*122*
Dél-Korea	126	141	203	252	n. a.	n. a.	n. a.
India	106	109	114	125	146	157	n. a.

A gépipar összes termelésének indexe (1980 = 100%)

Régió	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Világ összesen (az ázsiai szocialista országok nélkül)	102	99	102	112	119	123	129
Fejlett tőkés országok összesen	101	97	100	109	115	117	121
Közös Piac összesen	98	98	98	100	103	106	110
Európai KGST-országok összesen	104	109	115	123	133	141	151
Ebből: Szovjetunió	106	111	118	127	136	144	155
Fejlődő országok összesen	98	96	98	111	116	135	155

A vegyipar összes termelésének indexe (1980 = 100%)

Régió	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Világ összesen (az ázsiai szocialista országok nélkül)	101	100	105	112	115	120	126
Fejlett tőkés országok összesen	100	96	102	108	112	114	119
Közös Piac összesen	97	95	99	105	108	110	114
Ebből: Franciaország	102	103	109	114	105	106	109
Európai KGST-országok összesen	102	105	110	115	118	121	126
Ebből: Szovjetunió	107	110	118	124	127	135	141
NDK	103	108	112	117	121	123	127
Magyarország	*103*	*105*	*107*	*111*	*112*	*114*	*117*
Fejlődő országok összesen	102	106	112	122	129	139	151

A világ vegyiszáltermelése (ezer tonna)

Ország	1970	1980	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Egyesült Államok	2250	3 937	3 623	3 125	3 423	24,0
Japán	1540	1 831	1 829	1 769	1 730	12,1
Szovjetunió	623	1 176	1 394	1 480	1 517	10,6
NSZK	723	877	951	994	986	6,9
Olaszország	425	481	696	707	698	4,9
NDK	215	293	315	299	306	2,1
Nagy-Britannia	600	450	337	289	254	1,8
Lengyelország	138	256	241	233	238	1,7
Franciaország	306	292	221	205	187	1,3
Világ összesen	8358	13 980	15 513	14 686	14 276	100,0

Összes műtrágyatermelés (hatóanyagban) (ezer tonna)

Ország	1970	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Szovjetunió	13 099	33 194	34 737	36 339	25,8
Egyesült Államok	15 789	22 079	18 151	18 894	13,4
Kína	2 435	13 350	13 503	17 040	12,1
Kanada	4 465	10 473	9 976	9 989	7,1
India	1 090	5 255	5 783	7 109	5,0
NDK	3 245	4 843	5 046	5 118	3,6
Franciaország	4 644	4 648	4 432	4 079	2,9
NSZK	4 856	4 314	3 943	3 460	2,4
Románia	895	3 097	3 278	2 690	1,9
Lengyelország	1 629	2 269	2 526	2 622	1,9
Magyarország	*517*	*1 066*	*1 040*	*1 064*	*0,8*
Világ összesen	70 663	140 099	136 542	140 778	100,0

Műanyagok és gyanták termelése (ezer tonna)

Ország	1970	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Egyesült Államok	9 660	15 763	16 730	18 645	22,9
NSZK	4 321	7 634	7 841	8 250	10,1
Japán	5 128	7 301	7 333	7 867	9,7
Szovjetunió	1 479	4 115	4 371	4 463	5,5
Franciaország	1 457	2 756	3 050	3 360	4,1
Hollandia	794	2 630	2 908	2 950	3,6
Belgium	419	2 498	2 770	2 700	3,3
Olaszország	1 567	2 640	2 662	2 690	3,3
Nagy-Britannia	1 463	2 430	2 500	n. a.	n. a.
Kína	176	1 234	1 321	1 526	1,9
Magyarország	*56*	*389*	*426*	*545*	*0,7*
Világ összesen	31 000	72 000	77 000	81 500	100,0

A ruházati ipar termelésének indexe (1980 = 100%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Egyesült Államok	95	85	92	99	103	106	110
Kanada	100	86	93	98	96	100	106
Japán	101	101	99	100	102	n. a.	n. a.
NSZK	92	84	82	83	82	82	77
Franciaország	100	101	95	91	n. a.	n. a.	n. a.
Nagy-Britannia	92	94	97	103	111	112	111
Olaszország	103	107	105	112	117	111	111
Szovjetunió	104	104	105	108	111	111	111
NDK	101	105	113	109	110	110	113
Magyarország	*104*	*101*	*96*	*99*	*97*	*89*	*89*
Dél-Korea	126	123	139	150	n. a.	n. a.	n. a.

A cipőipar termelésének indexe (1980 = 100%)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Egyesült Államok	94	83	84	75	68	59	55
Kanada	107	90	97	108	115	117	97
Japán	102	100	96	99	n. a.	n. a.	n. a.
NSZK	96	91	86	89	85	75	70
Franciaország	102	106	105	102	100	97	89
Nagy-Britannia	88	86	87	88	88	93	91
Olaszország	98	104	96	90	86	84	77
Szovjetunió	103	105	108	113	118	119	123
Magyarország	*107*	*109*	*115*	*123*	*129*	*134*	*134*
Dél-Korea	111	113	122	133	n. a.	n. a.	n. a.

A textilipar termelésének indexe (1980 = 100%)

Régió	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Világ összesen (az ázsiai szocialista országok nélkül)	99	97	99	101	103	106	108
Fejlett tőkés országok összesen	97	93	95	96	97	99	101
Ebből: Egyesült Államok	98	90	102	100	101	108	115
Kanada	104	84	106	105	108	112	117
Japán	98	97	97	99	98	94	93
Közös Piac összesen	96	93	90	94	96	98	99
Ebből: NSZK	94	89	89	91	94	96	94
Franciaország	93	92	90	90	89	86	83
Nagy-Britannia	92	90	92	94	97	99	99
Olaszország	100	98	89	96	98	101	104
Európai KGST-országok összesen	101	100	102	103	106	108	110
Ebből: Szovjetunió	102	102	103	103	105	108	109
NDK	103	105	107	111	113	115	121
Magyarország	*102*	99	*100*	*102*	*103*	*102*	*105*
Fejlődő országok összesen	101	101	105	107	111	117	122

Újságnyomópapír-termelés (ezer tonna)

Ország	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Kanada	8 992	9 288	9 673	31,9
Egyesült Államok	4 924	5 108	5 300	17,5
Japán	2 592	2 735	2 800	9,2
Svédország	1 595	1 726	1 928	6,4
Szovjetunió	1 565	1 610	1 663	5,5
Finnország	1 489	1 315	1 309	4,3
Norvégia	815	854	846	2,8
NSZK	694	748	802	2,6
Nagy-Britannia	349	421	490	1,6
Kína	431	418	349	1,2
Világ összesen	27 800	28 500	30 330	100,0

Papír- és kartontermelés (ezer tonna)

Ország	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Egyesült Államok	60 700	64 000	67 140	32,0
Japán	20 300	20 870	22 500	10,7
Kanada	14 510	15 450	16 200	7,7
Kína	9 112	9 140	11 410	5,4
Szovjetunió	10 023	10 395	10 566	5,0
NSZK	9 250	9 350	9 860	4,7

Ország	1985	1986	1987	A világtermelés %-ában, 1987
Finnország	7 620	7 400	8 010	3,8
Svédország	7 002	7 363	7 811	3,7
Franciaország	5 400	5 470	5 610	2,7
Olaszország	4 587	4 750	4 800	2,3
Magyarország	*494*	*517*	*522*	*0,2*
Világ összesen	193 300	201 000	210 000	100,0

Rádiótermelés (ezer darab)

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	A világtermelés %-ában, 1986
Hongkong	67 478	51 758	41 295	47 986	43 372	33 532	n. a.	n. a.
Szingapúr	17 070	16 028	13 461	15 165	18 246	12 824	16 583	10,9
Kína	30 038	40 572	17 239	19 900	22 203	16 003	15 895	10,4
Japán	15 343	15 196	14 318	13 338	13 589	12 996	13 204	8,7
Tajvan	n. a	9 657	n. a.	8 288	9 069	9 792	11 185	7,3
Szovjetunió	8 478	8 704	8 906	9 298	9 391	8 847	8 924	5,9
Dél-Korea	3 972	5 240	5 925	6 719	7 709	6 392	9 003	5,9
Egyesült Államok*	7 672	8 446	8 577	11 089	9 817	5 743	4 833	3,2
Brazília	6 769	5 639	n. a.	n. a.	6 490	n. a.	n. a.	n. a.
NSZK	3 707	2 845	2 864	3 292	3 031	3 376	3 936	2,6
Lengyelország	2 695	2 797	2 175	2 134	2 418	2 687	2 729	1,8
Franciaország	2 141	2 266	2 733	2 489	2 129	2 632	2 161	1,4
Magyarország	*271*	*180*	*119*	*79*	*89*	*60*	*52*	*0,0*
Világ összesen	163 001	167 619	140 892	146 705	156 117	143 298	152 527	100,0

* Gyári eladás.

Televíziótermelés (ezer darab)

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	A világtermelés %-ában, 1986
Kína	2 492	5 394	5 920	6 840	10 038	16 677	14 594	15,6
Japán	15 205	14 578	12 796	13 278	15 779	17 727	13 809	14,8
Egyesült Államok*	10 320	10 883	10 218	12 084	11 344	13 716	12 277	13,1
Dél-Korea	6 819	7 548	6 113	7 641	9 730	7 803	11 269	12,1
Szovjetunió	7 528	8 190	8 345	8 578	8 998	9 371	9 436	10,1
NSZK	4 425	4 610	4 201	4 705	3 917	3 738**	3 895	4,2
Nagy-Britannia	2 364	2 307	2 277	2 883	2 850	2 972	2 878	3,1
Brazília	3 254	2 516	2 354	1 857	2 856	2 190	n. a.	n. a.
Franciaország	1 928	1 960	2 155	2 033	2 002	1 913	n. a.	n. a.
Olaszország	1 984	1 541	1 719	1 615	1 672	1 663	1 847	2,0
Magyarország	*417*	*424*	*351*	*363*	*370*	*407*	*417*	*0,4*
Világ összesen	72 105	75 482	70 917	76 150	84 878	96 365	93 373	100,0

* Gyári eladás. ** Csak színes televízió.

Háztartásimosógép-termelés (ezer darab)

Ország	1970	1980	1982	1983	1985	1986	A világtermelés %-ában, 1986
Kína	n. a	245	2 533	3 660	8 872	8 934	22,7
Egyesült Államok*	4 270	4 554	4 015	4 615	5 456	5 783	14,7
Szovjetunió	5 243	3 826	3 995	4 250	5 068	5 383	13,7
Japán	4 349	4 879	4 787	4 981	5 092	4 661	11,9

Ország	1970	1980	1982	1983	1985	1986	A világtermelés %-ában, 1986
Olaszország	2 778	3 440	3 170	3 307	3 692	3 991	10,2
NSZK	2 126	1 803	1 655**	1 606**	1 827	1 986	5,1
Franciaország	2 036***	1 955	1 644	1 418	1 262	1 444	3,7
Nagy-Britannia	950	1 319	1 231	1 371	1 430	1 317	3,4
Lengyelország	423	809	623	706	739	773	2,0
Magyarország	*165*	*233*	*252*	*236*	*263*	*254*	*0,6*
Világ összesen	24 726	29 472	30 562	30 465	41 090	39 308	100,0

* Gyári eladás. ** Csak automata mosógépek. *** 1973.

Háztartásihűtőszekrény-termelés (ezer darab)

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	A világtermelés %-ában, 1986
Egyesült Államok*	5 140	5 409	4 669	5 676	6 317	6 419	6 940	15,4
Szovjetunió	5 932**	5 944**	5 816**	5 700**	5 667**	5 860	5 948	13,2
Japán	4 282	4 207	4 385	4 541	4 931	5 354	4 497	10,0
Olaszország	4 300	4 099	3 713	3 900	3 576	3 358	3 590	7,9
NSZK	3 009	2 786	2 787	2 808	2 667	2 788	3 009	6,7
Dél-Korea	652	932	985	1 404	1 819	1 864	2 361	5,2
Spanyolország	1 405	1 518	1 377	1 407	1 750	n. a.	n. a.	n. a.
Brazília***	2 377	1 961	1 725	1 676	1 597	n. a.	n. a.	n. a.
Nagy-Britannia	1 011	1 025	1 080	1 315	1 228	1 266	1 408	3,1
NDK	637	655	700	763	895	973	1 018	2,3
Magyarország	*499*	*504*	*412*	*377*	*387*	*394*	*390*	*0,9*
Világ összesen	39 543	39 437	38 883	40 682	41 125	43 204	45 190	100,0

* Gyári eladás. ** Fagyasztószekrénnyel együtt. *** A nem háztartási hűtőgépekkel együtt.

Kereskedelem és pénzügyek

1988-ban a világkereskedelem növekedési üteme – nem végleges adatok szerint: 9% – az évtized rekordját állította fel. A 80-as évek közepe óta ismét felgyorsult ütemű nemzetközi kereskedelemben a legnagyobb lendület a fejlett tőkés kivitelben mutatható ki. Ebben 1986–87 során kétségkívül jelentős szerepük volt valutáris okoknak (a dollár alulértékeltségének) is. Ám az árfolyam-emelkedést hozó 1988-ban is fennmaradt az „export-boom" üteme. Ezzel szemben a fejlődők exportja a 30 éves átlagos növekedéshez (9,9%) képest 6-7%-osra lassult. A lefékeződés még nagyobb mérvű lenne az újonnan iparosodó, késztermékexportőrök közé tartozó országok teljesítménye nélkül. Az utóbbiak ugyanis közel évi 19%-os ütemben növelték kiviteluket 1986 óta.

Az egyes országcsoportok *világpiaci részesedése* évről évre változott, azonban a fő arány – a fejlett országok exportja a világkivitel durván ⅔-a, a fejlődőké pedig ⅓-a – nem módosult alapvetően, sőt a fejlett országok már növelték is „túlsúlyukat" (1987-ben 72,9%-ra).

1988-ban a fejlődők összességében valamivel növelték részesedésüket, főként az ázsiai sikergazdaságoknak köszönhetően. Az arányok átrendeződése az országcsoportok között kevésbé, sokkal inkább az országcsoportokon belül említésre méltó. A fejlett ipari országokon belül pl. az amerikai kivitel a japán és a nyugatnémet exporttól hóditott vissza piacrészesedést. A fejlődők közül pedig ütemesen törnek előre a késztermékek exportőrei: részesedésük a világexportból elérte a 12%-ot.

A kelet–nyugati kereskedelemben a 80-as évtizedben 1988 volt az első év, amikor reálértéken számítva nőtt a fejlett országok exportja Kelet-Európában (7,5%-kal). Megszakadt tehát a folyamat, az export reálértékének 1980 óta (évi 2%-os ütemben) tartó csökkenése. A szocialista országok tőkés kivitele hasonló léptékkel emelkedett 1988-ban (7%-kal), ez azonos az előző

évi eredménnyel. A forgalom alakulására egyelőre az OECD-országok konjunktúrahelyzete, az olaj és a dollár árfolyama hat alapvetően.

Nemzetközi árupiacok

A világkereskedelemben a nyersanyagok aránya az összes kivitel ⅓-a körül mozgott az utóbbi 20 évben (ezen belül az olaj szerepe túlnyomórészt növekvő volt). Az árolló a 80-as években a nyersanyagexportőrök hátrányára nyílt ki: a fejlődők által exportált nyersanyagok árszínvonala a késztermékek exportáraihoz viszonyítva 1987–88-ban mintegy 20%-kal maradt alatta az 1980–84-es szintnek. Az összevont nyersanyagárindex 1988-as javulása globálisan a nyersanyagexportőröket hozta jobb helyzetbe, ám az is tény, hogy a fejlett országok által exportált nyersanyagtételek 27,4%-kal, a fejlődő országok által exportált nyersanyagok pedig „csak" 18,1%-kal drágultak 1988-ban.

Több nyersanyag tetemes drágulása 1988 folyamán ciklikus és a kínálattal kapcsolatos tényezőkre vezethető vissza. A fémek – *az alapvető színesfémek* – együttesen 48,2%-kal kerültek többe 1988-ban, mint egy évvel korábban; azért drágultak, mert az izmos kereslet kiürítette a korábban feltöltött raktárakat. A már 1987-ben megkezdődött áremelkedés ellenére a termelők ellenálltak a termelés növelésének, mivel bizonytalannak ítélték a kereslet tartósságát. Csak 1988 elején kezdtek ismét üzembe helyezni leállított kapacitásokat. Emiatt az év közepére az árak valamelyest ismét visszaestek. Ám különböző okokból szállítási fennakadások keletkeztek, a kereslet pedig változatlanul erőteljes volt, így az év végére az áremelkedés új lendületet vett. A legjobban a nikkel drágult (183%), ezt követte az alumínium (62,7%), a horgany (55,4%) és a réz (46%).

Az *élelmiszertermékek* ára (az italféléket kivéve) szintén 1987-től kezdődően nőtt, összességében 27,6%-ot emelkedett 1988 folyamán. A fél évszázada nem tapasztalt mértékű szárazság pusztítása Észak-Amerikában és a gyenge szovjet termés „helyet csinált" a kukorica 41,6%-os, a búza 28,6%-os, a növényolajok és fehérjetakarmányok 35,8%-os áremelkedésének. Csak a trópusi italok csoportja – kávé, kakaó, tea – maradt ki az általános drágulási hullámból a bőséges kínálat következtében. Ezen belül azonban a tea 4,8, a kávé pedig 8,1%-kal került többe 1988 végére, míg a kakaó 20,7%-kal visszaesett. A kávé esetében sikerült megállapodni a következő szezonra érvényes exportkvótákban, azaz a világpiac nem számol árudömpinggel. A kakaó évek óta tartó túltermelése azonban folytatódik.

A *mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyagok* ára 9,4%-kal ment feljebb. Ezen belül a legnagyobb mértékben a finomgyapjú (63,3%), a természetes kaucsuk (20,4%), a juta (15,3%) és a bőr (9,8%) drágult. A kaucsuk 7 éves árrekordot ért el, a finomgyapjú pedig új csúcsot állított föl. Keresletének erősségére jellemző, hogy pl. az ausztrál készletek a 2 évvel korábbi 800 000 bála fölötti szintről 8000 bálára apadtak.

Ami az olajpiacot illeti, az OPEC „fegyelmezetlensége" jót tett a világgal – a korábbi megállapodásokat felrúgva a Kőolajexportáló Országok Szervezetének tagjai ugyanis növelték kitermelésüket. Ennek hatására az olaj ára 1988-ban szinte mindvégig lefelé tendált, holott a felhasználás egyébként növekvő, azaz a kereslet erőteljes volt. (Az olaj ára reálértéken több mint 20%-ot esett s 62%-kal maradt alatta az 1985-ös átlagnak.) Az OPEC tagjai az olaj világkereskedelmében változatlanul döntő hányaddal – a nettó export ⅔-ával – szerepelnek. Így lépéseiket, megállapodásaikat továbbra sem lehet figyelmen kívül hagyni. (A termelés önkorlátozásáról 1988 nov.-ében kötött OPEC-megállapodás szinte azonnal felfelé térítette el az árakat, s ez az áremelkedés 1989 első hónapjaiban is folytatódott.)

Nemzetközi pénzügyek

Jó üzletmenet és nyugalom jellemezte a valutapiacokat 1988-ban. A valuták egymáshoz viszonyított árfolyamai a korábban szinte megszokott gyakori kilengésekkel szemben meglepően szilárdnak bizonyultak az év során. A dollár leértékelődése, amely az 1985–87 közötti időszakban jellemezte az amerikai valutát, megállt, s 1989. márc.-ra az USD – a kanadai dollár kivételével – minden más tőkés valutához viszonyítva javult. Az árfolyam-stabilitást célként deklaráló nyilatkozatok a fejlett tőkés országok részéről nem maradtak puszta óhajok, rendszeresen érkeztek a hírek a hivatalos piaci intervenciókról, vagyis az egyes valuták árfolyamának őrzése végett végrehajtott eladásokról, ill. vásárlásokról. A kiegyensúlyozottságot az is jellemzi, hogy a közös nyugat-európai monetáris rendszer – az EMS – fennállása óta másodízben fordult elő, hogy 2 éven keresztül nem változtak a paritások.

A nemzetközi pénzügyi piacok lendületesnek mutatkoztak 1988-ban – bár az előző évihez képest a piac kiegyensúlyozottabb, a banktevékenység visszafogottabb volt, s a fejlődő országokkal szemben fennálló banki követelések csökkentek. Az értékpapírpiacok az emlékezetes 1987. okt.-i összeomlás után megerősödtek.

A pénzmozgások alapvető gazdasági hajtóereje makroökonómiai változásokból, szabályozási reformokból és piacspecifikus eseményekből táplálkozott 1988-ban. Ebben a legfontosabb makroökonómiai tényezők: a világ gazdasági teljesítményének javulása, a folyó fizetési mérlegek aránytalanságainak a csökkenése az Egyesült Államok, valamint az NSZK és Japán

között, továbbá az árfolyamok nagyobb stabilitása, ellentétben az 1987-es évvel, amikor a befektetőket a dollár árfolyamesése és a kamatlábak emelkedése óvatosságra intette, a piaci résztvevők kevésbé érezték szükségét, hogy csökkentsék devizális kockázataikat, s nőtt a dollárban jegyzett értékpapírok kereslete. Az erős üzleti bizalom, a szilárdabb árfolyamok és a hosszú távú kamatlábak sokkal gyorsabban regenerálták az eurokötvénypiacokat, mint az az 1987-es őszi krach után várható volt.

Többéves gyorsulást követően viszont lassult a *nemzetközi banktevékenység* 1988-ban. A fejlett ipari országokkal szembeni bankkövetelések növekedése 3%-kal, tartozásaiké pedig 23%-kal volt kisebb az előző évinél. A nemzetközi bankkövetelések a fejlődő országokkal szemben 12 milliárddal csökkentek (1987-ben még 19 milliárd USD-vel nőttek). A tartozásállomány pedig 25 milliárd USD-vel emelkedett, ami fele volt az előző évi növekménynek. A fejlődő országoknak a nemzetközi bankoknál őrzött hivatalos tartalékai 9 milliárd USD-vel apadtak (1987-ben még 40 milliárd USD-vel nőttek). A bankok összességében kevesebb hitelt vettek fel, s kevesebb hitelt is adtak.

A kereskedelmi bankok hitelszerkezetének átalakítása tovább folyt, általában a fejlődő országok számára kedvezőbb feltételek mellett, mint 1987-ben. Kedvezőtlen viszont, hogy az adósságok másodlagos piaca továbbra is rendkívül nyomott. A forgalom ugyan a 2-szeresére, mintegy 40 milliárd USD-re nőtt, de egyes országok adósságait változatlanul a tényleges követelés értékének feléért, harmadáért árulják.

Tartalékhelyzet

A világ hivatalos tartalékai – az arany nélkül – 7,2%-kal emelkedtek 1988-ban, s 543 milliárd SDR-t értek el. A tartalékok növekedési üteme azonban jócskán elmaradt az előző évitől (21%). A tartalékszint emelkedése elsősorban a devizatartalékok 8,8%-os növekedésének köszönhető (a devizatartalékok szintje 1988 végére 494,5 milliárd SDR-re emelkedett).

A fejlett ipari országok közül változatlanul Japán rendelkezik a legnagyobb tartalékkal (1988 folyamán 14,8 milliárddal, 71,9 milliárd SDR-re növelte állományát). Tajvan (54,6 milliárd SDR) a 3. helyre szorította le az NSZK-t (ahol 12 milliárddal 43,5 milliárd SDR-re apadt a tartalékállomány). A fejlődő országok tartalékhelyzete némiképp romlott (196,6 milliárd SDR, a világtartalékok 36,2%-a). Az országcsoporton belül azonban markáns különbözőségek alakultak ki. Az olajat nem exportálók 12,3%-kal (155,7 milliárd SDR-re) növelni tudták – arany nélkül számított – tartalékaikat, míg az olajexportőrök helyzete 14%-kal (41 milliárd SDR-re) romlott.

A tartalékvaluták közül változatlanul vezet a dollár, pozíciói erősödtek a márkával és a jennel szemben. A globális tartalékokból a fejlett ipari országok részesedése folyamatosan nő, az olajexportőröké pedig csökken.

Adóssághelyzet

Az adóssághelyzet szempontjából sem történt alapvető elmozdulás 1988-ban. A globális mutatók kedvezően alakultak: a fejlődő országok összadóssága – összesített exportjukhoz képest – javult. A kelet-európai országok adósságállománya szintén csökkent valamelyest 1988-ban. Ebben annak is szerepe volt, hogy a nem dollárban fennálló adósságok az árfolyamváltozások következtében leértékelődtek.

A kilábalás az adóssággondokból csak kölcsönösen összefüggő lépések révén valósítható meg – hangsúlyozzák a szakértők. Ennek egyik oldalán az a követelmény áll, hogy növelni kell az adós országok teherviselő képességét, azaz hatékonyabbá tenni a belgazdaságukat. Ehhez az adós országoknak általában gazdaságpolitikai reformokat, struktúraátalakítást kell végrehajtaniuk. A sikerhez azonban elengedhetetlen a nyomasztó adósságteher könnyítése. S ez nemcsak további hiteleket és az adósságok átütemezését jelenti, hanem azt is, hogy új eszközöket és megoldásokat kell alkalmazni a hitelpiacokon. Ezek közé sorolható az Egyesült Államok új pénzügyminiszterének, Nicholas Bradynek a terve a legnagyobb mértékben eladósodott országok problémáinak rendezésére a magánhitelezők, a kormányok és a nemzetközi pénzügyi szervezetek összefogásával.

Világkereskedelmi adatok (Mrd USD)

	1976	1977	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988. I–IX.
Világ összesen										
Import	1014	1160	2035	1900	1878	1983	2025	2210	2578	2116
Export	990	1126	1972	1833	1809	1903	1925	2127	2485	2054
Egyenleg	−24	−34	−63	−67	−69	−80	−100	−83	−93	−62
Fejlett tőkés országok										
Import	696	785	1338	1242	1232	1338	1386	1551	1838	1519
Export	638	724	1228	1151	1148	1220	1266	1478	1732	1449
Egyenleg	−58	−61	−110	−91	−84	−118	−120	−73	−106	−70

	1976	1977	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988. I–IX.
Fejlődő országok										
Import	212	259	509	476	451	447	418	418	486	396
Export	258	293	562	492	457	478	454	421	499	409
Egyenleg	46	34	53	16	6	31	36	3	13	13
Ezen belül: OPEC										
Import	64	86	143	148	136	119	102	96	100	78
Export	138	152	281	224	178	168	151	114	119	89
Egyenleg	74	66	138	76	42	49	49	18	19	11
Szocialista országok										
Import	106	116	188	182	196	198	221	241	254	201
Export	93	108	182	190	204	205	204	227	254	196
Egyenleg	−13	−8	−6	8	8	7	−17	−14	0	−5

A világkereskedelem mennyiségi növekedése és a cserearányok alakulása (az előző évi eredmény %-ában)

	1971–80 átlaga	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Világkereskedelem	5,7	1,2	−2,0	2,7	8,8	3,1	4,4	6,1	9,3
Egységérték USD-ben	13,9	−1,5	−4,3	−4,6	−2,5	−2,2	5,0	10,1	4,8
SDR-ben	11,0	8,7	2,2	−1,5	1,7	−1,2	−9,2	−0,1	0,9
Az export volumene									
Fejlett országok	6,3	3,8	−2,1	2,9	9,9	4,7	2,7	5,3	8,7
Fejlődő országok	3,6	−5,3	−6,6	1,9	7,1	0,9	9,2	10,6	11,0
Olajexportőrök	0,4	−13,9	−14,8	−5,4	0,6	−4,5	13,1	0,8	11,7
Nem olajexportőrök	6,8	4,7	1,5	7,4	11,5	4,1	8,0	14,3	10,8
Az import volumene									
Fejlett országok	5,3	−1,7	−0,7	4,7	12,5	4,6	8,1	6,9	9,5
Fejlődő országok	8,1	8,2	−3,5	−2,7	2,5	−0,6	−4,0	5,9	10,2
Olajexportőrök	14,8	22,6	−0,9	−11,9	−7,9	−10,8	−21,1	−8,6	0,8
Nem olajexportőrök	6,1	2,7	−4,7	1,7	6,9	3,2	2,0	9,9	12,3
Cserearány									
Fejlett országok	−1,9	−1,7	1,8	1,5	0,3	0,4	8,5	0,5	1,7
Fejlődő országok	6,6	3,1	−0,9	−3,0	1,7	−2,6	−18,1	2,2	−4,6
Olajexportőrök	18,4	10,6	−0,4	−7,6	0,2	−4,3	−47,7	10,6	−20,7
Nem olajexportőrök	−1,1	−3,5	−1,8	0,6	2,6	−1,7	−1,8	−0,7	0,7

A fejlett tőkés országok cserearányának alakulása (az előző évi eredmény %-ában)

	1971–80 átlaga	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Együttesen	−1,9	−1,7	1,8	1,5	0,3	0,4	8,5	0,5	1,7
Hetek csoportja	−2,3	−1,7	1,8	2,2	0,2	0,6	10,6	0,5	1,8
Egyesült Államok	−3,6	1,9	3,0	3,3	1,9	−2,2	0,6	−6,5	1,8
Franciaország	−0,9	−4,7	2,0	2,2	1,3	2,6	9,7	1,0	1,3
Japán	−5,4	1,1	1,2	2,5	2,5	4,1	34,3	1,1	3,0
Kanada	1,9	1,7	−3,1	1,3	−0,9	−1,5	−2,4	1,9	2,4
Nagy-Britannia	−0,7	0,9	−0,1	0,2	−1,5	1,0	−5,1	0,9	1,1
NSZK	−1,6	−6,6	3,7	1,7	−2,3	1,3	15,1	3,7	−0,4
Olaszország	−0,7	0,9	−0,1	0,2	−1,5	1,0	−5,1	0,9	1,1

Egyes tömegáruk áralakulása (az előző évi USD-ár %-ában)

Év	Iparcikkek	Kőolaj	Egyéb nyersanyagok
1971–80 átlag	11,1	34,4	11,6
1981	−3,9	9,8	−13,5
1982	−2,1	−4,3	−9,9
1983	−2,8	−11,6	6,9
1984	−3,1	−2,8	4,2
1985	1,1	−4,9	−12,9
1986	17,7	−50,1	−1,2
1987	12,0	29,0	3,4
1988	5,5	−20,4	18,2

Fizetésimérleg-egyenlegek összesítése (Mrd USD)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Fejlett tőkés országok	−15,8	−19,5	−18,0	−57,3	−51,1	−17,5	−44,6	−59,0
Fejlődő országok	−49,1	−83,4	−62,4	−31,4	−26,0	−42,2	1,4	−19,1
Egyéb országok*	−3,4	2,7	3,1	4,8	2,3	3,1	5,1	0,5
(Korrigált) összesítés	−68,3	−100,2	−77,3	−83,9	−74,8	−56,6	−38,1	−77,6

* Az „Egyéb országok" gyakorlatilag a Szovjetuniót és a nem IMF-tag kelet-európai szocialista országokat jelentik.

A folyó fizetési mérleg egyenlegei néhány régióban (Mrd USD)

	1985	1986	1987	1988*	1989**
OECD összesen	−56,6	−22,8	−49,1	−61	−50
Egyesült Államok	−116,4	−141,3	−154,0	−132	−116
Japán	49,2	85,8	87,0	79	77
NSZK	15,1	37,1	44,9	45	51
Egyéb európai OECD-országok	21,5	50,5	36,0	11	9
OPEC	n. a.	n. a.	−7,5	−21	−18
Fejlődők (OPEC nélkül)	n. a.	n. a.	8,4	8	−3

* Előzetes adat. ** OECD-előrejelzés.

Néhány jelentős többlettel/hiánnyal rendelkező ország folyó fizetési mérlege, 1980-88 (Mrd USD)

	1980	1986	1987	1988
Belgium	−4,9	3,1	2,9	3,4
A GNP %-ában	4,1	2,7	2,1	2,3
Egyesült Államok	1,9	−138,8	−154,0	−135,3
A GNP %-ában	0,1	−3,3	−3,4	−2,8
Hollandia	−1,0	4,6	3,4	5,4
A GNP %-ában	0,6	2,6	1,6	2,4
Japán	−10,7	85,8	87,0	79,5
A GNP %-ában	1,0	4,3	3,6	2,8
Nagy-Britannia	7,3	−0,3	−4,4	−26,2
A GNP %-ában	1,4	–	−0,6	−3,2
NSZK	−13,8	39,3	45,0	48,5
A GNP %-ában	1,7	4,4	4,0	4,0
Svájc	−0,5	6,9	7,3	6,4
A GNP %-ában	0,5	4,8	4,1	3,3
4 újonnan iparosodó ázsiai ország*	−9,0	23,1	30,3	25,8
A GNP %-ában	6,4	10,3	10,8	7,4

* Hongkong, Dél-Korea, Szingapúr, Tajvan.

A fejlett tőkés országok fizetési mérlegének szerkezete (Mrd USD)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Export (fob*)	1198,2	1127,6	1115,4	1189,6	1228,1	1431,1	1670,0	1928,3
Import (cif**)	1218,2	1142,5	1132,5	1233,2	1266,6	1431,7	1688,4	1930,6
Árukereskedelmi egyenleg	−20,0	−14,8	−17,1	−43,6	−38,5	−0,5	−18,4	−2,4
Szolgáltatási bevétel	592,9	587,0	540,6	563,2	582,1	668,8	807,3	920,4
Szolgáltatási kiadás	559,6	561,6	513,1	547,0	561,3	644,7	787,7	930,2
Szolgáltatási egyenleg	33,4	25,4	27,5	16,2	20,8	24,2	19,6	−9,8
Kereskedelmimérleg-egyenleg	13,4	10,6	10,3	−27,4	−17,7	23,6	1,2	−12,2
Nettó magántranszfer	−8,5	−7,8	−7,7	−6,6	−6,7	−9,1	−9,1	−8,8
Nettó hivatalos transzfer	−20,6	−22,3	−20,6	−23,3	−26,7	−32,0	−36,7	−38,0
Folyó fizetésimérleg-egyenleg	−15,8	−19,5	−18,0	−57,3	−51,1	−17,5	−44,6	−59,0
Folyó fizetésimérleg-egyenleg a GNP %-ában	0,2	0,3	0,2	0,7	0,6	0,2	0,4	0,4

* fob = az export értékébe bizonyos fuvarköltség is beleszámít.
** cif = az import értékébe bizonyos fuvarköltség is beleszámít.

A Világbank-árindex alakulása (USD-ben számított index, 1985=100)

Év	Összesített index	Élelmiszerek csoportindexe	Italfélék	Mezőgazd. eredetű ipari nyersanyagok	Fémek és ásványok
1984	115,0	118,3	113,3	117,5	106,3
1985	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1986	96,1	87,9	115,3	101,5	93,9
1987	104,1	89,9	83,0	135,5	112,4
1988	128,8	114,8	82,8	148,1	166,6
1989. jan.	137,7	121,0	87,2	147,4	195,6
febr.	135,5	120,2	82,8	146,8	189,7
márc.	135,6	121,4	82,0	146,0	189,2
I. né.	136,3	120,9	84,0	146,7	191,5

Az Economist nyersanyagár-indexei (1985=100)

Időszak	Minden cikkre	Élelmiszerek	Ipari nyersanyagok együttesen	Ipari nyersanyagok mezőgazdasági eredetű	Ipari nyersanyagok fémek
			USD-index		
1986. I. né.	108,5	117,6	99,5	101,3	98,1
II. né.	106,8	111,6	102,0	105,2	99,7
III. né.	100,2	100,8	99,6	101,2	98,4
IV. né.	101,1	97,7	102,5	108,1	98,4
1986	**103,7**	**106,6**	**100,9**	**103,9**	**98,7**
1987. I. né.	100,8	91,0	110,6	118,5	104,9
II. né.	108,2	93,3	123,0	130,8	117,4
III. né.	113,4	88,9	137,8	140,7	135,8
IV. né.	123,7	99,0	148,2	136,8	156,3
1987	**111,5**	**93,1**	**129,9**	**131,7**	**128,6**
1988. I. né.	135,1	104,6	165,3	142,4	181,4
II. né.	155,6	113,0	197,9	155,2	228,1
III. né.	148,8	118,6	178,8	145,7	202,2
IV. né.	150,2	116,5	183,7	136,3	217,2
1988	**147,4**	**113,2**	**181,4**	**144,9**	**207,2**
			GBP-index		
1986. I. né.	96,6	104,7	88,6	90,2	87,4
II. né.	90,8	94,9	86,7	89,4	84,8
III. né.	86,2	86,8	85,7	87,1	84,7
IV. né.	89,5	87,4	91,7	96,7	88,0
1986	**90,6**	**93,1**	**88,1**	**90,8**	**86,2**
1987. I. né.	83,5	75,5	91,6	98,2	86,8
II. né.	84,4	72,8	96,0	102,0	91,6
III. né.	90,0	70,5	109,3	111,5	107,7
IV. né.	90,3	72,3	108,2	100,0	114,0
1987	**87,1**	**72,8**	**101,3**	**102,9**	**100,0**
1988. I. né.	96,1	74,5	117,6	101,4	129,0
II. né.	108,6	78,9	138,1	108,3	159,2
III. né.	112,4	89,6	135,0	110,0	152,7
IV. né.	107,8	83,6	131,7	97,9	155,7
1988	**106,2**	**81,6**	**130,6**	**104,4**	**149,1**
			SDR-index		
1986. I. né.	97,9	106,2	89,8	91,4	88,6
II. né.	93,5	97,7	89,3	92,1	87,3
III. né.	84,6	85,1	84,1	85,5	83,1
IV. né.	84,2	82,2	86,2	91,0	82,8
1986	**89,9**	**92,4**	**87,3**	**89,9**	**85,4**
1987. I. né.	81,0	73,2	88,9	95,2	84,3
II. né.	84,9	73,2	96,5	102,6	92,1

Időszak	Minden cikkre	Élelmiszerek	Ipari nyersanyagok együttesen	Ipari nyersanyagok mezőgazdasági eredetű	Ipari nyersanyagok fémek
III. né.	90,2	70,7	109,6	111,9	108,0
IV. né.	93,4	74,7	111,9	103,3	117,9
1987	87,4	73,0	101,7	103,3	100,6
1988. I. né.	100,1	77,6	122,5	105,6	134,5
II. né.	115,3	83,8	146,7	115,1	169,1
III. né.	116,4	92,8	139,9	114,0	158,2
IV. né.	113,6	88,1	138,9	103,2	164,2
1988	111,4	85,6	137,0	109,5	156,5

Az Egyesült Államok 50 vezető brokercége, rangsorban (M USD)

Cég	Összes tőke	Részvény-	Idegen	„Fölös" nettó
Merrill Lynch	9767,5	3484,2	6283,3	754,7
Shearson Lehman Hutton	8157,0	1746,0	6411,0	819,0
Salomon Brothers	4440,0	3137,2	1302,8	510,8
Goldman Sachs	2771,0	1876,0	895,0	1033,0
Morgan Stanley	2413,9	1599,4	814,5	429,7
Drexel Burnham Lambert	2143,0	1292,0	851,0	1004,0
First Boston	1864,0	1130,0	734,0	458,0
Prudential–Bache	1497,8	1103,7	394,1	292,7
Paine Webber	1464,0	1051,0	413,0	486,0
Integrated Resources	1435,5	530,9	904,6	11,1
Bear, Stearns & Co.	1418,4	1033,0	385,4	214,6
Dean Witter Reynolds	1343,0	821,0	522,0	475,0
Smith Barney, Harris Upham & Co.	973,0	713,0	260,0	253,0
Donaldson, Lufkin & Jenrette	950,0	257,0	693,0	186,0
Kidder, Peabody & Co.	800,0	463,0	337,0	272,0
Allen & Co.	405,7	405,7	–	144,5
J. P. Morgan Securities	404,0	404,0	–	130,0
Shelby Cullom Davis & Co.	394,0	394,0	–	274,8
Charles Schwab & Co.	360,0	291,0	69,0	69,0
Nomura Securities International	322,0	222,0	100,0	166,0
Thomson McKinnon	279,0	204,0	75,0	47,0
A.G. Edwards & Sons	259,0	259,0	–	98,0
Deutsche Bank Capital	256,0	110,0	146,0	67,0
Spear, Leeds & Kellogg	253,0	222,0	31,0	98,0
Aubrey G. Lanston & Co.	243,8	243,8	–	86,9
Oppenheimer & Co.	238,4	173,5	64,9	86,5
Van Kampen Merritt	236,0	236,0	–	75,0
Nikko Securities Co. International	227,0	127,0	100,0	166,1
UBS Securities	219,0	44,0	175,0	139,0
Dillon, Read & Co.	215,0	183,0	32,0	58,0
John Nuveen & Co.	213,6	213,6	–	149,7
Daiwa Securities America	212,0	112,0	100,0	121,0
Alex. Brown & Sons	203,0	170,0	33,0	69,0
Yamaichi International (America)	191,0	141,0	50,0	117,0
Gruntal & Co.	169,4	122,2	47,2	35,1
L.F. Rotschild & Co.	155,0	109,9	45,1	30,1
Wertheim Schroder & Co.	150,2	121,6	28,6	54,0
Allen & Co. Inc.	143,5	140,0	3,5	35,6
Greenwich Capital Markets	138,0	58,0	80,0	66,4
Gruss Partners	126,0	126,0	–	105,0
Jefferies & Co.	125,0	85,0	40,0	84,7
Edward D. Jones & Co.	124,9	69,7	55,2	67,7
Neuberger & Berman	124,4	124,4	–	87,0

Cég	Összes tőke	Részvény-	Idegen	„Fotos" nettó
Prescott, Ball & Turben	113,0	103,0	10,0	3,0
Stephens	109,4	109,4	–	50,7
Brown Brothers Harriman & Co.	102,9	102,9	–	–
Lazard Freres & Co.	100,0	100,0	–	55,0
M.A. Schapiro & Co.	99,7	99,7	–	72,3
SBCI Swiss Bank Corp Investment Banking	99,4	59,4	40,0	80,5
Fidelity Brokerage Service	98,6	98,6	–	26,8

A világ valutái (Financial Times, 1989. ápr. 28.) (második sor: egy évvel korábban)

Ország - valuta	1 GBP értéke a helyi valutában	1 USD	1 DEM	100 JPY
Afganisztán – afghani	99,25	58,7625	31,2598	44,2586
	99,25	52,0997	31,4580	42,0105
Albánia – lek	10,0708	5,9625	3,1719	4,4908
	10,1643	5,3355	3,2216	4,3023
Algéria – dinár	11,8177	6,9968	3,7221	5,2698
	9,8763	5,1844	3,1303	4,1804
Andorra – francia frank (l. ott) spanyol peseta (l. ott)				
Angola – kwanza	51,7575	30,6438	16,3015	23,0802
	56,32	29,5643	17,8510	23,8391
Antigua – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629
Argentina – austral[o]	129,805	76,8531	40,8834	57,8840
	10,8638	5,7027	3,4433	4,5984
Aruba – florin	3,0215	1,7899	0,9516	1,3473
	3,3093	1,7796	1,0745	1,4350
Ausztrália – dollár	2,1243	1,2577	0,6690	0,9472
	2,5265	1,3262	0,8007	1,0694
Ausztria – schilling	22,335	13,2238	7,0346	9,9598
	22,195	11,6509	7,0348	9,3047
Azori-szigetek – portugál escudo (l. ott)				
Bahama – USA-dollár (l. ott)				
Bahrein – dinár	0,6377	0,3775	0,2008	0,2843
	0,7140	0,3748	0,2263	0,3022
Baleár-szigetek – spanyol peseta (l. ott)				
Banglades – taka	52,80	31,2611	16,6299	23,5451
	58,40	30,6561	18,5103	24,7195
Barbados – dollár	3,3951	2,0101	1,0693	1,5139
	3,8094	1,9996	1,2074	1,6124
Belgium – frank[c]	66,40	39,3132	20,9133	29,6098
	66,10	34,6981	20,9508	27,9788
frank[g]	66,70	39,4908	21,0078	29,7435
	66,55	34,9343	21,0935	28,1693
Belize – dollár	3,3760	1,9988	1,0633	1,5054
	3,7880	1,9884	1,2006	1,6033
Benin – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Bermuda – USA-dollár (l. ott)				
Bhután – ngultrum	26,50	15,6897	8,3464	11,8171
	24,60	12,9133	7,7971	10,4126
Bolívia – boliviano	4,3213	2,5584	1,3610	1,9270
	4,3183	2,2668	1,3687	1,8278
Botswana – pula	3,4625	2,0500	1,0905	1,3440
	3,2175	1,6889	1,0198	1,3619

Ország – valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
Brazília – cruzado	1,7249	1,0212	0,5432	0,7691
	236,50	124,1469	74,9603	100,1058
Brit Virgin-szigetek – USA-dollár (l. ott)				
Brunei – dollár	3,2910	1,9484	1,0365	1,4675
	3,7945	1,9918	1,2026	1,6061
Bulgária – leva	1,4416	0,8535	0,4540	0,6428
	1,5280	0,8020	0,4843	0,6467
Burkina Faso – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Burma – kyat	11,3484	6,7190	3,5742	5,0606
	11,0236	5,7866	3,4940	4,6660
Burundi – frank	262,50	155,4174	82,6771	117,0568
	248,83	130,6194	78,8684	105,3248
Kajmán-szigetek – dollár	1,4010	0,8294	0,4412	0,6247
	1,5720	0,8251	0,4982	0,6653
Chile – peso	428,36	253,6175	134,9165	191,0189
	465,64	244,4304	147,5879	197,0962
Ciprus – font	0,8179	0,4842	0,2576	0,3647
	0,8390	0,4404	0,2659	0,3551
Comore-szigetek – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Costa Rica – colón	135,9684	80,5023	42,8246	60,6325
	140,63	73,8215	44,5736	59,5259
Csád – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Csehszlovákia – korona[c]	25,61	15,1628	8,0661	11,4202
	9,45	4,9606	2,9952	4,00
korona[l]	16,60	9,8283	5,2283	7,4024
	16,45	8,6351	5,2139	6,9629
korona[l]	16,60	9,8283	5,2283	7,4024
	15,84	8,3149	5,0206	6,7047
Dánia – korona	12,3475	7,3105	3,8889	5,5061
	12,1575	6,3818	3,8534	5,1460
Dél-Afrika – rand[c]	4,3200	2,5577	1,3606	1,9264
	4,0448	2,1232	1,2820	1,7120
rand[g]	7,0138	4,1526	2,2090	3,1276
	5,5068	2,8907	1,7454	2,3309
Dél-Korea – won	1 122,05	664,3280	353,4015	500,3567
	1 399,55	734,6719	443,5974	592,4021
Dominika – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629
Dominikai Köztársaság – peso	10,7188	6,3462	3,3760	4,7798
	9,4037	4,9363	2,9805	3,9804
Dzsibuti – frank	301,00	178,2119	194,8031	134,2251
	335,00	175,8530	106,1806	141,7989
Ecuador – sucre[o]	762,10	451,2137	240,0314	339,8439
	472,740	248,1574	149,8383	200,1015
sucre[a]	851,51	504,1503	268,1921	379,7246
	814,85	427,7427	258,2725	344,9100
Egyenlítői Guinea – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Egyesült Államok – dollár	1,6890	1	0,5319	0,7531
	1,9050	1	0,6038	0,8063
Egyesült Arab Emirségek – dirham	6,1954	3,6680	1,9513	2,7627
	6,9585	3,6527	2,2055	2,9453
Egyiptom – font	4,228	2,5032	1,3316	1,8853
	4,2510	2,2314	1,3473	1,7993

Ország – valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
El Salvador – colón	8,4350	4,9940	2,6566	3,7614
	9,4732	4,9728	3,0025	4,0098
Elefántcsontpart – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Etiópia – birr	3,4740	2,0568	1,0941	1,5491
	3,8943	2,0442	1,2343	1,6483
Falkland-szigetek – angol font (l. ott)				
Feröer-szigetek – dán korona (l. ott)				
Fidzsi-szigetek – dollár	2,4615	1,4573	0,7752	1,0976
	2,6822	1,4079	0,8501	1,1353
Finnország – márka	7,0820	4,1930	2,2305	3,1580
	7,5355	3,9556	2,3884	3,1896
Franciaország – frank	10,7325	6,3543	3,3803	4,7859
	10,7200	5,6272	3,3977	4,5375
Francia Guyana – frank	10,7325	6,3543	3,3803	4,7859
	10,7200	5,6272	3,3977	4,5375
Fülöp-szigetek – peso	35,00	20,7223	11,0236	15,6075
	38,40	20,1574	12,1711	16,2539
Gabon – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Gambia – dalasi	10,7188	6,3462	3,3760	4,7798
	13,7718	7,2292	4,3650	5,8293
Ghána – cedi	443,566	262,6204	139,7058	197,7997
	350,39	183,9317	111,0586	148,3132
Gibraltár – angol font (l. ott)				
Görögország – drachma	270,84	160,3552	85,3039	120,7759
	251,98	132,2729	79,8668	106,6582
Grönland – dán korona (l. ott)				
Grenada – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629
Guadeloupe – frank	10,7325	6,3543	3,3803	4,7859
	10,7200	5,6272	3,3977	4,5375
Guam – USA-dollár (l. ott)				
Guatemala – quetzal	4,6476	2,7516	1,4638	2,0725
	4,8180	2,5291	1,5270	2,0393
Guinea – frank	506,40	299,8223	159,4960	225,8193
	568,20	298,2677	180,0950	240,5079
Guinea-Bissau – peso	1 097,20	649,6151	345,5748	489,2753
	1 231,10	646,2467	390,2060	521,1005
Guyana – dollár	50,685	30,0088	15,9637	22,6020
	17,0050	8,9265	5,3898	7,1978
Haiti – gourde	8,4400	4,9970	2,6582	3,7636
	9,4700	4,9711	3,0015	4,0084
Holland Antillák – gulden	3,0215	1,7889	0,9516	1,3473
	3,3903	1,7796	1,0745	1,4350
Hollandia – gulden	3,5800	2,1195	1,1275	1,5964
	3,5400	1,8582	1,1200	1,4984
Honduras – lempira	3,3740	1,9976	1,0626	1,5045
	3,7900	1,9895	1,2012	1,6042
Hongkong – dollár	13,1255	7,7711	4,1340	5,8530
	14,8073	7,7728	4,6932	6,2676
India – rúpia	26,50	15,6897	8,3464	11,8171
	24,60	12,9133	7,7971	10,4126
Indonézia – rúpia	2 978,70	1 763,5879	938,1732	1 328,2943
	3 154,69	1 656,0052	999,9017	1 335,3185
Irak – dinár	0,5305	0,3140	0,1670	0,2365
	0,5877	0,3085	0,1862	0,2487

Ország - valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
Irán – rial	121,25	71,7880	38,1889	54,0691
	124,10	65,1443	39,3343	52,5291
Írország – font	1,1880	0,7033	0,3841	0,5297
	1,1811	0,6200	0,3743	0,4999
Izland – korona	89,65	53,0787	28,2362	39,9777
	73,17	38,4094	23,1917	30,9714
Izrael – sékel	3,0800	1,8235	0,9700	1,3734
	2,9605	1,5540	0,9383	1,2531
Jamaica – dollár	9,1570	5,4215	2,8840	4,0833
	10,23	5,3700	3,2424	4,3001
Japán – jen	224,25	132,7708	70,6299	100
	236,25	124,0157	74,8811	100
Jemen – rial	16,497	9,7673	5,1959	7,3565
	19,41	10,1889	6,1521	8,2158
Jemeni NDK – dinár	0,5790	0,3428	0,1823	0,2581
	0,6469	0,3395	0,2050	0,2738
Jordánia – dinár	0,8967	0,5309	0,2824	0,3998
	0,6405	0,3362	0,2030	0,2711
Jugoszlávia – dinár	16 893,39	10 002,0071	5 320,7270	7 533,2842
	2 725,00	1 430,4461	863,7083	1 153,4391
Kambodzsa – riel	168,90	100,00	53,1968	75,3177
	190,50	100,00	60,3803	80,6349
Kamerun – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Kanada – dollár	2,0050	1,1870	0,6314	0,8940
	2,3445	1,2307	0,7431	0,9923
Kanári-szigetek – spanyol peseta (l. ott)				
Katar – rial	6,1605	3,6474	1,9403	2,7471
	6,8940	3,6188	2,1851	2,9180
Kenya – shilling	32,85	19,4493	10,3464	14,6488
	31,90	16,7454	10,1109	13,5026
Kína – jüan	6,3107	3,7363	1,9876	2,8141
	6,9715	3,6595	2,2096	2,9508
Kiribati – ausztrál dollár (l. ott)				
Kolumbia – peso	618,62	366,2640	194,8409	275,8617
	537,97	282,3989	170,5134	227,7121
Kongó – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Koreai NDK – won	1,6374	0,9694	0,5157	0,7301
	1,7804	0,9345	0,5643	0,7536
Közép-afrikai Köztársaság – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Kuba – peso	1,2056	0,7611	0,4049	0,5732
	1,4425	0,7572	0,4572	0,6105
Kuvait – dinár	0,4896	0,2896	0,1542	0,2183
	0,5165	0,2711	0,1637	0,2186
Laosz – kip	725,84	429,7454	228,6110	323,6744
	662,90	347,9790	210,1109	280,5925
Lengyelország – zloty	1 162,00	687,9810	365,9842	518,1716
	761,250	399,6062	241,2836	322,2222
Lesotho – maluti	4,3200	2,5577	1,3606	1,9264
	4,0448	2,1232	1,2820	1,7120
Libanon – font	863,53	511,2670	271,9779	385,0746
	710,06	372,7349	225,0586	300,5544
Libéria – dollár	1,6890	1	0,5319	0,7531
	1,9050	1	0,6038	0,8063

Ország – valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
Líbia – dinár	0,4996	0,2957	0,1573	0,2227
	0,5265	0,2763	0,1668	0,2228
Liechtenstein – svájci frank (l. ott)				
Luxemburg – frank	66,40	39,3132	20,9133	29,6098
	66,10	34,6981	20,9508	27,9788
Makao – pataca	13,5644	8,0310	4,2722	6,0487
	15,2325	7,9960	4,8280	6,4476
Madeira – portugál escudo (l. ott)				
Magyarország – forint	*102,3602*	*60,6040*	*32,2394*	*45,6455*
	89,3701	*46,9134*	*28,3264*	*37,8286*
Malgas – frank	2 457,80	1 455,1805	774,1102	1 096,0089
	2 101,75	1 103,2808	666,1648	889,6296
Malawi – kwacha	4,5120	2,6714	1,4211	2,0120
	4,6100	2,4199	1,4199	1,9513
Malaysia – ringgit	4,5470	2,6921	1,4321	2,0276
	4,8690	2,5559	1,5432	2,0609
Maldiv-szigetek – rufiya	14,7025	8,7048	4,6307	6,5562
	19,1294	10,0416	6,0632	8,0971
Mali – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Málta – font	0,5814	0,3442	0,1831	0,2592
	0,5965	0,3131	0,1890	0,2524
Marokkó – dirham	14,0266	8,3046	4,4178	6,2548
	14,94	7,8425	4,7353	6,3238
Martinique – frank	10,7325	6,3543	3,3803	4,7859
	10,7200	5,6272	3,3977	4,5375
Mauritánia – ouguiya	126,60	74,9555	39,8740	56,4548
	137,1445	71,9918	43,4689	58,0505
Mauritius – rúpia	24,92	14,7542	7,8488	11,1125
	23,85	12,5196	7,5594	10,0952
Mexikó – peso[a]	4 096,76	2 425,5535	1 290,3181	1 826,8717
	4 320,58	2 268,0209	1 369,4389	1 828,8169
peso[d]	4 030,10	2 386,0864	1 269,3228	1 797,1460
	4 274,76	2 243,9685	1 354,9160	1 809,4222
Miquelon – frank	10,7325	6,3543	3,3803	4,7859
	10,7200	5,6272	3,3977	4,5375
Monaco – francia frank (l. ott)				
Mongólia – tugrik	5,6641	3,3535	1,7839	2,5257
	6,3553	3,3361	2,0143	2,6900
Montserrat – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629
Mozambik – metical	1 196,83	708,6027	376,9543	533,7034
	860,8230	451,8755	272,8440	364,3695
Nagy-Britannia – font sterling	1	0,5920	0,3149	0,4459
	1	0,5249	0,3169	0,4232
Namíbia – dél-afrikai rand[c] (l. ott)				
Nauru – ausztrál dollár (l. ott)				
NDK – márka	3,1750	1,8798	1	1,4158
	3,1550	1,6561	1	1,3354
NSZK – márka	3,1750	1,8798	1	1,4158
	3,1550	1,6561	1	1,3354
Nepál – rúpia	40,5120	23,9857	12,7596	18,0655
	40,7210	21,3758	12,9068	17,2364
Nicaragua – córdoba	11 134,20	6 592,1847	3 506,8346	4 965,0836
	18,9500	9,9475	6,0063	8,0211
Niger – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783

Ország – valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
Nigéria – naira	12,4925	7,3956	3,9342	5,5702
	8,4295	4,4249	2,6717	3,5680
Norvégia – korona	11,5225	6,8220	3,6291	5,1382
	11,7100	6,1469	3,7115	4,9566
Nyugat-Szamoa – tala	3,7200	2,2024	1,1716	1,6588
	3,7700	1,9790	1,1949	1,5957
Olaszország – líra	2 324,0	1 375,9621	731,9685	1 036,3433
	2 347,00	1 232,0209	743,8985	993,4391
Oman – rial	0,6512	0,3855	0,2051	0,2903
	0,7290	0,3826	0,2310	0,3085
Pakisztán – rúpia	33,70	19,9526	10,6141	15,0278
	33,00	17,3228	10,4595	13,9682
Panama – balboa	1,6890	1	0,5319	0,7531
	1,9050	1	0,6038	0,8063
Pápua Új-Guinea – kina	1,4376	0,8511	0,4527	0,6410
	1,6575	0,8700	0,5253	0,7015
Paraguay – guarani[o]	–	318,3202	192,2028	256,6772
	606,40	1 013,7951	539,3070	763,5674
guarani[a]	1 712,30	880,3569	531,5625	709,8751
	1 677,08			
Peru – inti[d]	–			
inti[e]	62,54	32,8293	19,8225	26,4719
	–			
inti[l]	79,59	41,7795	25,2266	33,6889
	–			
inti[a]	85,28	44,7664	27,0301	36,0973
	2 766,68	1 638,0580	871,3952	1 233,7480
	142,13	74,6089	45,0491	60,1608
Pitcairn-szigetek – angol font (l. ott)				
új-zélandi dollár (l. ott)				
Portugália – escudo	262,80	155,5950	82,7716	117,1906
	258,47	135,6797	81,9239	109,4052
Puerto Rico – USA-dollár (l. ott)				
Réunion – francia frank (l. ott)				
Románia – lej[l]	14,78	8,7507	4,6551	6,5908
	14,78	7,7585	4,6646	6,2560
Ruanda – frank	134,18	79,4434	42,2614	59,8350
	138,3817	72,6413	43,8610	58,5742
San Marino – olasz líra (l. ott)				
São Tomé – dobra	171,7265	101,6734	54,0870	76,5781
	137,13	71,9842	43,4643	58,0444
Seychelles – rúpia	9,25	5,4766	2,9133	4,1248
	9,68	5,0813	3,0681	4,0973
Sierra Leone – leone	106,4385	63,0186	35,5239	47,4642
	58,30	30,6036	18,4786	24,6772
Szingapúr – dollár	3,2910	1,9484	1,0365	1,4675
	3,7945	1,9918	1,2026	1,6061
Solomon-szigetek – dollár	3,7467	2,2182	1,1800	1,6707
	3,8350	2,0131	1,2155	1,6232
Spanyolország – peseta	209,196,75	116,4890	61,9685	87,7369
	209,73	110,0944	66,4754	88,7746
Srí Lanka – rúpia	57,00	33,7477	17,9527	25,4180
	58,10	30,4986	18,4152	24,5925
St. Christopher – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629
St. Helena – angol font (l. ott)				
St. Lucia – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629

Ország – valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
St. Pierre – francia frank (l. ott)				
St. Vincent – kelet-karibi dollár	4,5576	2,6984	1,4354	2,0323
	5,11	2,6824	1,6196	2,1629
Suriname – gulden	3,0131	1,7839	0,9490	1,3436
	3,3808	1,7746	1,0715	1,4310
Svájc – frank	2,8250	1,6725	0,8897	1,2597
	2,6100	1,3700	0,8272	1,1047
Svédország – korona	10,7800	6,3824	3,3952	4,8071
	11,1250	5,8398	3,5261	4,7089
Szaúd-Arábia – rial	6,3257	3,7452	1,9923	2,8208
	7,1055	3,7299	2,2521	3,0076
Szenegál – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Szíria – font°	35,4480	20,9875	11,1647	15,8073
	51,1380	26,8440	16,2085	21,6457
Szomália – shilling	401,744	237,8590	126,5335	179,1500
	189,40	99,4225	60,0316	80,1693
Szovjetunió – rubel	1,0681	0,6323	0,3364	0,4762
	1,1129	0,5841	0,3527	0,4710
Szudán – font°	7,5960	4,4973	2,3924	3,3872
	8,5230	4,4740	2,7014	3,6076
Szváziföld – lilangeni	4,3200	2,5577	1,3606	1,9264
	4,0448	2,1232	1,2820	1,7120
Tajvan – dollár°	43,25	25,6068	13,6220	19,2865
	54,25	28,4776	17,1949	22,9629
Tanzánia – shilling°	230,10	136,6068	72,4724	102,6086
	177,80	93,3333	56,3549	75,2592
Thaiföld – baht	42,70	25,2812	13,4488	19,0412
	47,10	24,7244	14,9286	19,9365
Togo – CFA-frank	536,625	317,7175	169,0157	239,2976
	536,00	281,3648	169,8890	226,8783
Tonga – pa'anga	2,1243	1,2577	0,6690	0,9472
	2,5265	1,3262	0,8007	1,0694
Trinidad/Tobago – dollár	7,1740	4,2474	2,2595	3,1991
	6,8184	3,5792	2,1611	2,8860
Tunézia – dinár	1,6083	0,9522	0,5065	0,7171
	1,5384	0,8075	0,4876	0,6511
Törökország – líra	3 510,00	2 078,1527	1 105,5118	1 565,2173
	2 330,70	1 223,4645	738,7321	986,5396
Turks & Caicos – USA-dollár (l. ott)				
Tuvalu – ausztrál dollár (l. ott)				
Uganda – új shilling	337,4953	199,8195	106,2977	150,4995
	112,70	59,0131	35,6323	47,5951
Uruguay – peso	893,26	528,8691	281,3417	398,3322
	611,13	320,8031	193,7020	258,6793
Vanuatu – vatu	179,14	106,0627	56,4220	79,8840
	189,50	99,4750	60,0633	80,2116
Vatikán – olasz líra (l. ott)				
Venezuela – bolivar	61,9800	36,6962	19,5212	27,6387
	27,46	14,4146	8,7036	11,6232
Vietnam – dong°	7 596,0	4 497,3357	2 392,4409	3 387,2909
	696,99	365,8740	220,9160	295,0222
Virgin-szigetek (brit) – USA-dollár (l. ott)				
Virgin-szigetek (USA) – USA-dollár (l. ott)				
Zaire – zaire	604,23	357,7442	190,3086	269,4448
	303,6636	159,4034	96,2483	128,5348

Ország – valuta	1 GBP	1 USD	1 DEM	100 JPY
	értéke a helyi valutában			
Zambia – kwacha	17,1	10,1243	5,3858	7,6254
	14,70	7,7165	4,6592	6,2222
Zimbabwe – dollár	3,4275	2,0293	1,0795	1,5284
	3,28	1,7217	1,0396	1,3883

Megjegyzés: Az árfolyamok néhány esetben névlegesek, egyébként többségükben piaci árfolyamok (vásárlási és eladási árfolyamok átlaga), hacsak másként nincs jelezve. Néhány esetben az árfolyamokat azokból a valutákból kalkulálták, amelyekhez kötve vannak. Az alkalmazott megkülönböztető jelek feloldása: [a]: szabad árfolyam; [c]: kereskedelmi árfolyam; [d]: ellenőrzött árfolyam; [e]: a fontos importnál alkalmazott árfolyam; [g]: pénzügyi árfolyam; [i]: nem kereskedelmi árfolyam; [l]: luxuscikkekre alkalmazott árfolyam; [o]: hivatalos árfolyam; [t] turistaárfolyam.

Jegybanki kamatlábak néhány országban (az időszak végén)

Ország	1983	1984	1985	1986	1987	1988			
						I. né.	II. né.	III. né.	IV. né.
Ausztria	3,75	4,50	4,00	4,00	3,00	3,00	3,00	4,00	4,00
Belgium	10,00	11,00	9,75	8,00	7,00	6,50	6,50	7,50	7,75
Brazília	156,60	215,30	219,40	50,70	391,50	351,80	330,60	n. a.	n. a.
Dánia	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
Dél-afrikai Közt.	17,75	20,75	13,00	9,50	9,50	10,50	11,50	12,50	14,50
Dél-Korea	5,00	5,00	5,00	7,00	7,00	7,00	7,00	8,00	8,00
Egyesült Államok	8,50	8,00	7,50	5,50	6,00	6,00	6,00	6,50	6,50
Finnország	9,50	15,07	9,00	7,00	7,00	7,00	8,00	8,00	8,00
Franciaország	9,50	9,50	9,50	9,50	9,50	9,50	9,50	9,50	9,50
Görögország	20,50	20,50	20,50	20,50	20,50	19,00	19,00	19,00	19,00
Hollandia	5,00	5,00	5,00	4,50	3,75	3,25	3,25	4,00	4,50
Japán	5,00	5,00	5,00	3,00	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50
Jugoszlávia	30,00	47,00	61,00	56,00	131,00	101,00	66,00	475,00	n. a.
Kanada	10,04	10,16	9,49	8,49	8,66	8,78	9,44	10,54	11,17
NSZK	4,00	4,50	4,00	3,50	2,50	2,50	2,50	3,50	3,50
Olaszország	17,00	16,50	15,00	12,00	12,00	12,00	12,00	12,50	12,50
Spanyolország	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
Svájc	4,00	4,00	4,00	4,00	2,50	2,50	2,50	3,00	3,50
Svédország	8,50	9,50	10,50	7,50	7,50	7,50	8,50	8,50	8,50
Törökország	48,50	52,00	52,00	48,00	45,00	54,00	54,00	54,00	54,00

Belföldi hitelkamatlábak néhány országban (évi átlagos %)

Ország	1983	1984	1985	1986	1987	1988			
						I. né.	II. né.	III. né.	IV. né.
Ausztrália	14,04	14,46	15,96	19,85	19,83	18,08	18,00	18,75	n. a.
Belgium	13,75	14,00	12,54	10,44	9,33	8,50	8,25	9,33	9,58
Dél-afrikai Közt.	16,67	22,33	21,50	14,33	12,50	13,33	14,67	16,00	17,33
Dél-Korea	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,50
Egyesült Államok	10,79	12,04	9,93	8,35	8,21	8,59	8,78	9,71	10,18
Finnország	9,56	10,49	10,41	9,08	8,91	9,05	9,63	9,97	10,20
Franciaország	18,95	18,85	17,77	16,38	15,82	15,80	15,80	15,50	15,50
Görögország	20,50	20,50	20,50	20,50	21,82	22,80	22,80	22,80	22,80
Hollandia	8,46	8,88	9,25	8,63	8,15	7,00	7,00	8,42	8,67
Japán	7,05	6,66	6,52	5,91	5,09	4,92	4,92	4,93	n. a.
Jugoszlávia	34,00	44,50	71,50	82,00	111,25	154,00	144,33	706,67	n. a.
Kanada	11,17	12,06	10,58	10,52	9,52	9,75	10,42	11,25	n. a.
Malaysia	11,08	11,35	11,54	10,80	8,19	7,50	7,50	7,00	7,00
Nagy-Britannia	9,79	9,65	12,29	10,83	9,63	8,67	8,33	n. a.	n. a.
NSZK	10,05	9,82	9,53	8,75	8,36	8,07	8,04	8,51	n. a.
Olaszország	22,27	22,23	18,15	14,64	13,57	13,50	13,35	13,72	13,71
Spanyolország	15,00	16,58	13,52	12,19	16,36	13,32	11,77	11,63	13,00
Svájc	5,49	5,49	5,43	5,46	5,24	5,23	n. a.	4,99	4,99
Svédország	15,07	15,53	16,72	14,18	12,99	12,74	13,14	13,71	n. a.

Hosszú lejáratú kormánykötvények hozama (évi átlagos %)

Ország	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ausztrália	15,35	14,33	13,83	14,10	13,56	13,47	12,50
Ausztria	n. a.	8,17	8,02	7,77	7.33	6.91	6,67
Belgium	13,56	11,86	11.98	10,61	7.93	7,83	7,85
Dél-afrikai Közt.	13.51	12,67	15.23	16,79	16.37	15,30	16,37
Egyesült Államok	13,00	11,11	12.52	10,62	7,68	8,38	8,85
Franciaország	15,69	13,63	12,54	10,94	8.44	9,43	9,06
Hollandia	10,10	8,61	8,33	7,34	6,35	6,38	6,29
Japán	8,05	7,42	6,81	6,34	4,94	4,21	4,28
Kanada	14,26	11,79	12.75	11,04	9,52	9,95	10,22
Nagy-Britannia	12,88	10.81	10,69	10,62	9,87	9,48	9,36
NSZK	9,00	7,89	7,78	6,87	5,92	5,84	6,10
Olaszország	20,90	18,02	14,95	13,00	10,52	9,65	10,16
Svájc	4,83	4,52	4,70	4,78	4,29	4,12	4,23
Svédország	13,04	12,30	12,28	13,09	10,26	n. a.	n. a.

Adatok néhány ország belföldi értékpapírpiacáról

Ország	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Egyesült Államok (milliárd dollár)									
1.	22,7	25,3	30,7	51,5	22,6	35,5	61,9	53,4	42,3
2.	272,3	291,6	379,0	417,2	527,9	708,2	751,2	n. a.	n. a.
Franciaország (milliárd frank)									
1.	21,1	31,2	33,7	49,7	59,2	84,3	137,8	161,0	156,6
2.	111,7	106,9	154,7	193,7	241,6	304,2	329,8	282,1	342,6
3.	90,7	81,1	116,4	148,3	195,3	237,3	266,3	194,1	226,2
Japán (milliárd jen)									
1.	1 532	2 392	2 153	1 686	2 386	2 388	2 508	6 145	n. a.
2.	36 580	39 992	44 081	53 285	53 621	61 213	72 605	77 791	n. a.
Nagy-Britannia (milliárd font sterling)									
1.	0,96	1,9	1,1	2,5	1,6	4,4	7,6	15,9	5,8
2.	16,1	14,2	12,5	16,9	16,1	17,2	17,1	16,7	10,3
3.	11,1	7,6	6,5	9,2	9,9	10,2	8,8	5,5	2,4
NSZK (milliárd márka)									
1.	6,9	5,5	5,9	7,3	6,3	11,0	16,4	11,9	7,5
2.	136,7	185,1	211,0	225,4	226,8	260,2	256,4	244,5	208,0
3.	44,2	66,0	73,8	86,4	71,5	78,5	87,6	92,1	40,0
4.	12,7	11,0	16,6	22,0	22,4	31,1	33,2	43,3	47,3
5.	5,9	2,1	3,6	6,8	11,6	21,5	22,9	29,4	29,5
Olaszország (milliárd líra)									
1.	3 893	4 133	8 812	6 892	12 534	11 784	14 977	23 792	13 383
2.	30 339	24 872	34 014	72 937	110 181	133 502	151 307	165 362	120 201
3.	14 378	3 963	15 863	36 336	79 929	69 987	101 417	100 607	71 548
Spanyolország (milliárd peseta)									
1.	146,9	176,3	186,7	217,9	322,4	431,7	481,9	573,1	548,8
4.	163,6	148,5	186,0	141,3	629,8	153,6	135,8	9,6	1536,5
5.	137,8	125,7	130,0	131,3	611,3	92,2	−22,0	−159,8	−163,5
Svájc (milliárd frank)									
2.	22,1	24,4	34,2	46,1	40,6	47,3	54,5	68,7	72,7

1. Részvények (bruttó kibocsátás). 2. Kötvények (bruttó kibocsátás). 3. Kötvények (nettó kibocsátás). 4. Egyéb értékpapír (bruttó kibocsátás). 5. Egyéb értékpapír (nettó kibocsátás).

A londoni bankközi kamatlábak (LIBOR) alakulása (évi átlagos %)

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 I. né.
SDR-letétekre							
3 hónapra	9,05	9,29	8,02	6,65	6,22	6,56	8,11
6 hónapra	9,21	9,57	8,17	6,58	6,31	6,70	8,23
1 évre	9,36	9,94	8,40	6,58	6,48	6,87	8,36

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989. I. né.
USD-letétekre							
1 napra (overnight)	9,32	10,38	8,04	6,97	6,63	7,56	9,39
7 napra	9,47	10,53	8,20	6,95	6,82	7,68	9,49
1 hónapra	9,53	10,64	8,23	6,94	6,99	7,81	9,62
3 hónapra	9,72	10,94	8,40	6,86	7,18	7,98	9,81
6 hónapra	9,93	11,29	8,64	6,85	7,30	8,13	10,02
1 évre	10,18	11,82	9,11	6,95	7,61	8,41	10,28
3 hónapos letétekre							
Francia frank	16,53	12,77	10,76	9,46	8,64	8,09	8,90
NSZK-márka	5,60	5,83	5,37	4,64	4,06	4,33	6,28
Japán jen	6,57	6,43	6,68	5,12	4,26	4,51	4,67
Holland gulden	5,67	6,26	6,42	5,66	5,36	4,82	6,66
Svájci frank	4,19	4,45	5,03	4,33	3,91	3,20	5,82
Angol font	10,18	1,02	12,25	10,97	9,80	10,36	13,11
6 hónapos letétekre							
Francia frank	17,05	13,36	11,11	9,16	8,79	8,32	9,18
NSZK-márka	5,71	6,06	5,50	4,64	4,16	4,47	6,48
Japán jen	6,55	6,46	6,56	5,02	4,27	4,56	4,71
Holland forint	5,87	6,39	6,44	5,60	5,40	4,93	6,76
Svájci frank	4,36	4,61	5,09	4,28	3,96	3,42	5,91
Angol font	10,26	10,11	11,99	10,82	9,76	10,50	13,03

A hivatalos tartalékok alakulása (Mrd SDR)

	1975	1980	1986	1987	1988
Valamennyi ország					
IMF tartalékhelyzet	12,6	12,1	35,3	31,5	28,3
SDR	8,8	16,2	19,5	20,2	20,2
Deviza	137,3	258,7	363,8	454,7	494,5
Összesen (arany nélkül)	158,7	287,0	418,6	506,4	543,0
Ipari államok					
IMF tartalékhelyzet	7,7	7,8	23,0	20,4	19,5
SDR	7,2	11,9	16,1	16,4	17,6
Deviza	68,8	143,2	209,8	283,3	309,3
Összesen (arany nélkül)	83,7	162,9	248,9	320,1	346,4
Fejlődő országok					
IMF tartalékhelyzet	4,9	4,3	12,4	11,1	8,8
SDR	1,5	4,3	3,4	3,8	2,6
Deviza	67,7	113,8	116,1	171,4	185,2
Összesen (arany nélkül)	74,1	123,0	131,9	186,3	196,6
Ebből: OPEC	47,0	62,2	50,4	47,6	41,0
Nem OPEC	27,1	60,8	81,5	138,7	155,7

Hivatalos aranytartalékok néhány országban (t)

Ország	1982 végén	1983 végén	1984 végén	1985 végén	1986 végén	1987 végén	1988 végén
Világ összesen	29 522,20	29 481,14	29 448,48	29 528,42	29 520,64	29 376,94	29 382,23
Egyesült Államok	8 212,26	8 192,35	8 173,69	8 169,33	8 150,36	8 160,94	8 145,07
NSZK	2 960,43	2 960,43	2 960,43	2 960,43	2 960,43	2 960,43	2 960,43
Svájc	2 590,30	2 590,30	2 590,30	2 590,30	2 590,30	2 590,30	2 590,30
Franciaország	2 545,82	2 545,82	2 545,82	2 545,82	2 545,82	2 545,82	2 545,82
Olaszország	2 073,67	2 073,67	2 073,67	2 073,67	2 073,67	2 073,67	2 073,67
Hollandia	1 366,69	1 366,69	1 366,69	1 366,69	1 366,69	1 366,69	1 366,69
Belgium	1 063,12	1 063,12	1 063,12	1 063,12	1 063,12	1 046,01	1 047,25
Japán	753,64	753,64	753,64	753,64	753,64	753,64	753,64
Ausztria	656,91	657,22	657,22	657,53	657,53	657,84	657,84
Nagy-Britannia	591,28	591,28	591,90	591,90	591,28	591,28	591,28
Kanada	640,73	627,36	626,42	625,49	613,36	576,04	533,11
Spanyolország	454,42	454,42	455,04	455,67	460,95	370,75	436,69

Fejlődő országok külső tartozásai és arányuk az áru- és szolgáltatásexporthoz (%)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Együttesen	95,8	120,0	134,8	134,3	150,8	170,8	158,7	141,9
(Mrd USD)	752	852	904	947	1023	1114	1231	1240
Regionális csoportok szerint								
Afrika	119,3	154,5	170,6	170,5	191,3	244,9	249,2	248,9
Ázsia	73,8	87,1	92,5	88,3	101,8	103,0	89,1	76,1
Európa	136,9	145,0	149,1	145,4	160,5	168,4	169,0	146,2
Közel-Kelet	34,6	47,6	63,6	72,0	84,9	116,3	109,8	116,8
Latin-Amerika	209,8	271,8	292,5	274,6	296,9	353,0	346,3	305,0
Pénzügyi kritériumok szerint								
Nettó hitelezők	19,9	27,3	32,2	31,6	34,8	42,9	41,7	39,9
Nettó adósok	130,4	157,5	171,0	166,0	183,0	202,4	187,4	164,2
Piacról felvevők	134,1	165,4	170,2	160,8	172,3	180,8	156,3	127,9
Hivatalos felvevők	241,9	278,1	286,9	296,4	341,2	360,6	377,7	344,6
Vegyes felvevők	94,5	112,1	135,6	135,0	153,8	185,6	182,0	172,7

Fejlődő országok adósságszolgálata és annak aránya az áru- és szolgáltatásexporthoz (%)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Együttesen	16,2	19,7	18,6	20,0	21,3	23,0	20,3	19,6
(Mrd USD)	127,0	140,1	125,0	140,8	144,7	150,1	157,6	171,3
Regionális csoportok szerint								
Afrika	17,0	21,2	22,9	26,6	29,1	29,1	25,4	28,8
Ázsia	9,9	12,3	11,9	12,3	14,4	14,5	14,8	11,4
Európa	21,8	22,9	20,7	21,7	23,7	26,5	25,9	25,3
Közel-Kelet	5,0	6,5	8,3	10,0	10,3	14,0	12,6	12,8
Latin-Amerika	43,9	54,0	43,3	42,7	42,1	47,2	37,0	41,6
Pénzügyi kritériumok szerint								
Nettó hitelezők	2,8	3,5	4,2	4,7	4,4	5,9	5,4	4,6
Nettó adósok	22,3	26,3	23,7	24,7	26,0	27,2	24,0	22,9

A 15 súlyosan eladósodott ország* gazdasági mutatószámai (1970–88)

	1970–82 átlaga	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Nemzetgazdaság							
GDP reálnövekedési ráta (%)	5,0	− 2,6	2,2	3,8	4,0	2,2	1,1
Infláció (%)	37,4	90,8	117,9	122,5	77,4	115,8	240,0
Költségvetési egyenleg (a GDP %-ában)	− 2,9	− 4,9	− 3,4	− 2,8	− 4,3	− 5,8	− 5,0
Bruttó beruházások (a GDP %-ában)	24,2	17,1	16,0	16,8	17,2	17,4	17,0
Külkereskedelem és folyó fizetési mérleg							
Export volumennöv. (%)	2,1	5,6	8,7	2,3	− 2,5	5,6	10,8
Import volumennöv. (%)	6,3	− 21,3	− 2,2	1,2	− 0,9	0,5	7,7
Folyó fizetésimérleg-egyenleg (az áru- és szolgáltatásexport %-ában)	− 19,5	− 11,3	− 1,0	− 0,1	− 12,5	− 6,7	− 5,6
Finanszírozás							
Hivatalos segélyek (Mrd USD)	0,5	0,6	0,4	0,9	0,6	0,6	0,7
Közvetlen beruházások (Mrd USD)	3,3	3,3	3,1	4,3	3,7	5,6	8,4
Nettó külső hitelfelvétel (Mrd USD)	24,2	24,2	14,9	4,2	9,7	10,6	0,1

* Argentina, Bolivia, Brazília, Chile, Elefántcsontpart, Ecuador, Fülöp-szigetek, Jugoszlávia, Kolumbia, Marokkó, Mexikó, Nigéria, Peru, Uruguay, Venezuela.

	1970–82 átlaga	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Likviditás és adósság							
Összes tartozás (Mrd USD)	150,6	397,4	409,6	422,7	447,4	482,7	477,4
Az adósság aránya az éves áru- és szolgáltatásexporthoz (%)	172,3	291,9	271,3	288,3	348,7	338,7	299,8
Az adósságszolgálat aránya az éves áru- és szolgáltatás-exporthoz (%)	30,5	41,8	41,7	40,7	45,3	35,5	39,6
Tartalékok (az éves áru- és szolgáltatásimport %-ában)	29,3	17,7	25,4	27,1	23,0	24,6	19,6

Kelet-európai banktartozások* (M USD)

Év	Bulgária	Csehszlovákia	NDK	*Magyarország*	Lengyelország	Románia	Hatok együtt	Szovjetunió	KGST-bankok	Összesen
1974	160	–	12	*190*	509	–	871	–	100	971
1975	125	60	280	*351*	475	106	1397	750	480	2627
1976	240	200	260	*175*	546	–	1421	282	600	2303
1977	245	150	692	*525*	100	125	1837	–	1100	2937
1978	239	230	782	*515*	435	724	2926	400	500	3826
1979	182	450	656	*950*	932	420	3590	320	1025	4935
1980	–	475	397	*600*	736	458	2666	50	–	2716
1981	–	30	516	*591*	–	337	1474	50	100	1624
1982	–	–	69	*483*	–	–	552	153	–	705
1983	–	50	386	*567*	–	–	1003	68	–	1701
1984	–	–	903	*1146*	260	–	2309	867	140	3316
1985	475	100	1173	*1642*	–	150	3540	1508	250	5298
1986	45	278	81	*1315*	–	–	1719	1821	400	3940
1987	260	242	209	*1951*	30	–	2692	1003	20	3715
1988	112	330	–	*1016*	–	–	1458	2679	75	4212

* A kelet-európai országok által publikált – bankhitelek és kötvénykibocsátások formájában felvett – nemzetközi közép- és hosszú lejáratú finanszírozás.

Kelet-Európa bruttó adósságállománya konvertibilis devizában (M USD)

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Bulgária	3 162	2 977	2 482	2 165	3 720	5 075	6 349	7 300
Csehszlovákia	4 598	3 998	3 612	3 135	3 489	4 254	5 371	5 700
Lengyelország	25 869	26 460	26 550	26 908	29 806	33 587	39 300	37 300
Magyarország	*8 699*	*7 952*	*8 250*	*8 836*	*11 745*	*15 086*	*17 733*	*16 800*
NDK	15 423	12 998	12 191	11 332	14 371	15 691	19 889	20 000
Románia	10 159	9 766	8 880	7 198	6 634	6 495	6 040	4 000
Összesen	67 910	64 151	61 965	59 574	69 765	80 188	94 682	91 100
Szovjetunió	26 534	26 737	23 587	22 513	27 979	33 061	36 653	38 000
Mindösszesen	94 444	90 888	85 552	82 087	97 744	113 249	131 335	129 100

A kelet-európai szocialista országok adósságszolgálati rátája*

Ország	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Bulgária	21	24	21	18	15	32	32	36
Csehszlovákia	17	20	20	17	17	17	19	16
Lengyelország	163	175	131	95	81	54	68	68
Magyarország	*42*	*36*	*35*	*46*	*53*	*59*	*47*	*52*
NDK**	75	67	46	41	41	49	52	62
Románia	36	46	35	25	27	28	29	22
Összesen	59	61	48	40	39	40	41	43
Szovjetunió	22	19	14	15	19	22	23	21
Mindösszesen	41	40	31	28	29	31	32	32

* A közép- és hosszú lejáratú adósságra vonatkozó kamatfizetés és tőketörlesztés egy évi export %-ában.
** Az NSZK-val lebonyolított tranzakciókkal együtt.

Az Institutional Investor hitelképességi rangsora

1989. márc.	1989-es pontszám	Ország	1988. szept.	1988. márc.	1987. szept.	1985. márc.	1984. szept.
1.	95,2	Japán	1	1	1	2	2
2.	94,3	Svájc	2	2	3	3	3
3.	93,8	NSZK	3	3	2	4	4
4.	89,8	USA	4	4	4	1	1
5.	87,0	Hollandia	6	5	5	7	8
6.	87,0	Nagy-Britannia	5	6	6	5	5
7.	85,6	Kanada	7	7	7	6	7
8.	84,8	Franciaország	8	8	8	11	12
9.	83,1	Ausztria	9	9	9	10	10
10.	80,3	Svédország	10	10	11	13	13
11.	78,8	Finnország	12	12	12	14	14
12.	78,2	Olaszország	13	13	13	16	16
13.	77,9	Belgium	14	14	14	15	15
14.	77,8	Tajvan	15	15	15	18	20
15.	77,4	Norvégia	11	11	10	8	6
16.	75,6	Szingapúr	16	16	16	12	11
17.	74,7	Spanyolország	17	17	19	24	24
18.	71,8	Dánia	18	18	18	17	17
19.	69,7	Ausztrália	19	19	17	9	9
20.	69,7	Hongkong	20	20	20	22	23
21.	66,5	Dél-Korea	23	24	25	29	30
22.	64,9	Szovjetunió	21	21	22	25	25
23.	63,7	Új-Zéland	22	22	21	19	18
24.	63,5	Írország	25	25	24	27	27
25.	62,9	Kína	24	23	23	21	22
26.	59,9	Szaúd-Arábia	26	26	26	20	19
27.	59,6	Portugália	29	29	31	38	40
28.	58,7	NDK	28	28	28	41	45
29.	58,4	Kuvait	27	27	27	26	26
30.	57,3	Thaiföld	31	31	32	35	34
31.	56,5	Egyesült Arab Emírségek	30	30	29	28	28
32.	55,8	Malaysia	32	32	30	23	21
33.	54,7	Bahrein	33	35	34	30	31
34.	54,4	Csehszlovákia	35	34	35	43	46
35.	54,0	Katar	34	33	33	32	32
36.	53,1	Izland	36	36	36	34	35
37.	50,7	Omán	37	37	37	37	37
38.	48,6	Görögország	39	40	41	36	36
39.	47,8	India	38	38	38	44	41
40.	46,5	Bulgária	40	39	39	45	47
41.	44,7	Ciprus	42	44	44	54	55
42.	*44,5*	*Magyarország*	*41*	*41*	*40*	*42*	*42*
43.	43,9	Indonézia	43	42	43	39	38
44.	41,0	Törökország	44	45	45	56	60
45.	39,9	Algéria	45	43	42	33	33
46.	37,3	Pápua Új-Guinea	47	48	48	48	48
47.	37,1	Kolumbia	46	46	47	47	43
48.	35,5	Tunézia	54	56	53	46	44
49.	35,2	Barbados	52	54	54	57	59
50.	34,9	Venezuela	49	51	50	51	50
51.	34,5	Izrael	50	52	55	63	61
52.	33,4	Jordánia	51	50	51	52	51
53.	32,7	Románia	57	55	58	71	76
54.	32,4	Kamerun	53	49	49	53	53
55.	32,4	Dél-afrikai Köztársaság	56	57	57	31	29
56.	31,9	Trinidad & Tobago	48	47	46	40	39

1989. márc.	1989-es pontszám	Ország	1988. szept.	1988. márc.	1987. szept.	1985. márc.	1984. szept.
57.	31,6	Gabon	55	53	52	50	52
58.	31,1	Chile	61	67	67	70	68
59.	30,7	Mauritius	60	66	69	76	78
60.	30,5	Pakisztán	58	58	60	68	72
61.	30,1	Kenya	59	59	62	65	67
62.	29,3	Mexikó	62	64	65	49	49
63.	29,1	Brazília	64	60	56	60	63
64.	28,9	Uruguay	63	63	64	64	66
65.	26,8	Jugoszlávia	65	61	59	62	64
66.	25,8	Marokkó	73	70	75	73	71
67.	25,4	Paraguay	66	65	63	59	54
68.	25,0	Zimbabwe	70	76	76	80	79
69.	24,8	Elefántcsontpart	67	68	66	67	65
70.	24,6	Fülöp-szigetek	72	71	73	77	78
71.	24,5	Nepál	71	77	0	0	0
72.	24,1	Egyiptom	75	72	72	55	57
73.	23,4	Líbia	68	74	74	61	58
74.	22,4	Srí Lanka	76	75	71	69	69
75.	22,3	Argentína	74	69	68	74	74
76.	21,0	Irán	81	80	78	79	80
77.	20,7	Panama	69	62	61	58	56
78.	19,9	Ecuador	77	73	70	72	70
79.	19,2	Szenegál	78	79	80	83	83
80.	18,8	Nigéria	80	78	77	66	62
81.	18,3	Szíria	79	81	84	81	81
82.	18,1	Costa Rica	83	83	81	86	85
83.	18,1	Lengyelország	85	82	82	88	91
84.	17,7	Banglades	84	84	79	87	87
85.	17,6	Szváziföld	82	85	0	0	0
86.	17,1	Jamaica	86	86	88	84	86
87.	15,8	Irak	90	88	87	78	77
88.	15,6	Malawi	88	87	83	85	84
89.	15,2	Dominikai Köztársaság	87	89	86	89	88
90.	14,9	Seychelles-szigetek	89	93	91	95	94
91.	14,8	Guatemala	93	91	92	92	93
92.	13,4	Kongó	91	92	85	82	82
93.	13,4	Honduras	92	94	93	98	96
94.	11,5	Peru	95	90	89	75	73
95.	11,2	Kuba	94	95	90	90	92
96.	10,6	Libéria	97	99	95	94	95
97.	10,2	Angola	96	96	94	91	89
98.	9,9	El Salvador	103	105	104	106	105
99.	9,7	Bolívia	102	103	103	101	102
100.	9,5	Zambia	100	97	96	96	97
101.	9,5	Tanzánia	101	100	99	100	101
102.	9,4	Zaire	98	98	97	105	106
103.	9,1	Sierra Leone	104	108	101	104	103
104.	8,9	Grenada	99	101	100	97	100
105.	7,2	Etiópia	106	104	105	102	98
106.	7,0	Libanon	108	107	102	93	90
107.	7,0	Haiti	105	106	99	99	99
108.	6,7	Mozambik	107	102	0	0	0
109.	5,4	Uganda	109	111	108	107	108
110.	5,2	Szudán	110	110	106	103	104
111.	4,7	Nicaragua	111	109	107	108	107
112.	3,6	Koreai NDK	112	112	109	109	109

Egy év alatt a legkedvezőtlenebbül változott (pontszám)

Ország	Egyévi változás
Panama	−7,9
Trinidad & Tobago	−6,5
Kamerun	−3,6
Ecuador	−3,3
Norvégia	−2,9
Jordánia	−2,7
Algéria	−2,7
Peru	−2,6
Argentína	−2,5
Paraguay	−2,3
Mozambik	−2,3
Jugoszlávia	−2,2
India	−2,1
Gabon	−2,1
Kolumbia	−2,0
Magyarország	−2,0
Kína	−1,9
Kuba	−1,6
Nigéria	−1,6
Új-Zéland	−1,5
Etiópia	−1,5
Angola	−1,5
Elefántcsontpart	−1,4
Zambia	−1,3
Dánia	−1,2

Egy év alatt a legkedvezőbben változott (pontszám)

Ország	Egyévi változás
Dél-Korea	4,0
Chile	3,9
Mauritius	3,1
Portugália	3,0
Irán	2,7
Ciprus	2,5
Tunézia	2,3
Görögország	2,2
Sierra Leone	2,1
Zimbabwe	2,0
Marokkó	1,9
Nepál	1,8
Tajvan	1,6
Barbados	1,6
Salvador	1,5
Malaysia	1,4
Thaiföld	1,4
Mexikó	1,3
Jamaica	1,3
Seychelles-szigetek	1,2
Spanyolország	1,2
Irak	1,1
Írország	1,1
Dominikai Köztársaság	1,0
Bahrein	1,0

Nemzetközi hitelfelvételek megoszlása főbb hiteleszközök szerint (%)

	1984	1985	1986	1987	1988
Fix kamatozású kötvények	52	56	62	67	72
Lebegő kamatozású letétek	34	35	22	7	10
Változó kamatozású kötvények	10	7	12	24	17
Egyéb kötvények	4	2	4	2	1

Egy évnél hosszabb lejáratú (új) nemzetközi bankhitelek [a kölcsönfelvevő országok szerint (M USD)]

Ország	1987	1988	1989. I. né.
Összesen	80 315,1	116 249,3	33 288,8
OECD-országok	59 963,1	99 849,3	31 724,1
Ausztrália	2 581,7	3 313,4	696,1
Egy. Államok	15 387,9	27 350,6	16 679,5
Franciaország	2 602,5	7 372,3	2 659,7
Japán	1 595,0	2 341,8	–
Kanada	1 561,1	3 478,1	3 950,0
Nagy-Brit.	12 482,5	32 108,3	3 324,4
Olaszország	4 784,7	3 944,9	833,5
Svájc	–	150,0	20,0
Svédország	185,2	2 208,1	–
Fejlődő országok	18 007,6	14 374,4	1 379,1
Argentína	2 110,0	14,0	–
Brazília	–	5 200,0	–
Dél-Korea	827,0	1 189,3	355,0
India	1 397,7	1 185,2	200,0
Indonézia	1 413,7	523,4	140,2
Kína	2 511,3	2 509,0	430,9
Kolumbia	86,6	1 000,0	–
Mexikó	7 700,0	–	–
Kelet-európai országok	2 143,8	1 049,5	175,0
Bulgária	260,2	71,1	–
Csehszlovákia	220,2	150,0	–
Lengyelország	30,0	–	–
Magyarország	663,9	200,0	–
NDK	194,3	–	–
Szovjetunió	755,4	533,4	175,0

Nemzetközi kötvénykibocsátások (Mrd USD)

Év	Euro-kötvény	Külföldi	Össze-sen	Megoszlás (%) Euro-kötvény	Külföldi
1965	0,8	2,4	3,2	25,0	75,0
1970	3,5	2,4	6,0	59,0	41,0
1975	8,7	11,2	20,0	43,8	56,2
1976	14,7	18,4	33,1	44,4	55,6
1977	18,7	16,3	35,0	53,5	46,5
1978	15,0	20,7	35,7	41,9	58,1
1979	18,7	20,3	39,0	47,9	52,1
1980	20,4	17,9	38,3	53,2	46,8
1981	31,3	20,5	51,8	60,4	39,6
1982	50,3	25,2	75,5	66,6	33,4
1983	50,1	27,0	77,1	65,0	35,0
1984	81,7	27,8	109,5	74,6	25,4
1985	135,4	31,0	166,5	81,3	18,7
1986	187,0	38,4	225,4	83,0	17,0
1987	140,5	40,3	180,8	77,7	22,3
1988	177,2	47,7	225,0	78,8	21,2
1989. I. né.	57,9	11,7	69,6	83,2	16,8

Nemzetközi kötvénykibocsátások megoszlása devizanemek szerint (%)

Deviza	1984	1985	1986	1987	1988
USA-dollár	64	61	55	36	38
Japán jen	6	8	10	15	10
NSZK-márka	6	7	8	8	11
Egyéb	24	24	27	41	41

Eurokötvény-kibocsátások devizanemek szerint (M USD)

Deviza	1987	1988	1989. I. negyedév
Ausztrál dollár	8 826,0	8 141,9	2 992,0
Kanadai dollár	6 002,7	12 866,6	4 846,9
Dán korona	1 448,9	983,8	97,4
NSZK-márka	15 023,9	23 672,6	4 471,5
ECU	7 396,7	11 332,1	2 258,2
Francia frank	1 816,7	2 398,7	805,3
Hongkongi dollár	786,4	372,0	128,2
Japán jen	22 562,5	15 849,8	3 884,2
Olasz líra	721,8	1 375,1	459,2
Finn márka	72,9	304,3	–
Holland gulden	1 117,2	2 017,3	331,7
Új-zélandi dollár	1 499,9	784,4	131,5
Brit font	15 050,6	21 655,1	6 055,3
Szingapúri dollár	138,9	–	–
Svéd korona	–	78,4	157,2
USA-dollár	58 069,5	75 362,4	31 303,9
Összesen	140 534,6	177 194,5	57 922,5

Eurokötvényt kibocsátó magánbankok rangsora, 1988

Rang-sor	Bank	1988-as összege (M USD)	Kibocsátások száma	részaránya (%)
1.	Deutsche Bank	2 204,71	14	6,66
2.	Dresdner Bank	1 865,55	7	5,64
3.	Toronto-Dominion Bank	1 204,34	20	3,64
4.	Banca Nazionale del Lavoro	1 091,97	11	3,30
5.	Bergen Bank	1 022,59	17	3,09
6.	Commerzbank	948,80	7	2,87
7.	Industrial Bank of Japan	868,84	6	2,62
8.	National Westminster	808,36	5	2,44
9.	Lloyds Bank	787,15	6	2,38
10.	Skandinavska Enskilda Banken	718,95	7	2,17
11.	Barclays	658,94	4	1,99
12.	Swedbank (Sparbankernas)	649,89	14	1,96
13.	Compagnie Bancaire	596,99	12	1,80
14.	Creditanstalt-Bankverein	566,12	7	1,71
15.	Long-Term Credit Bank of Japan	550,00	3	1,66
16.	Skopbank	539,11	13	1,63
17.	Royal Trust Co.	538,75	7	1,63

Rang-sor	Bank	1988-as összege (M USD)	Kibocsátások száma	Kibocsátások részaránya (%)
18.	Société Générale	514,08	10	1,56
19.	Canadian Imperial Bank of Commerce	513,85	7	1,55
20.	Franklin Savings Ass.	504,10	1	1,52
21.	Goldman Sachs	500,00	1	1,51
22.	Crédit Suisse	493,17	5	1,49
23.	Algemene Bank Nederland	485,60	4	1,47
24.	Compagnie Financière de Suez	474,47	6	1,43
25.	Union Bank of Finland	431,11	4	1,30

Értéktöbbletadók (általános forgalmi adók, %)

Ország	Bevezetés dátuma	Az értéktöbbletadó mértéke a bevezetéskor	1988. jan. 1-jén
Argentína	1975. jan.	**16**	9; **18**
Ausztria	1973. jan.	**8;** 16	10; **20;** 32
Belgium	1971. jan.	6; 14; **18**	1; 6; 17; **19;** 25; 33
Bolivia	1973. okt.	5; **10;** 15	**10**
Brazília	1967. jan.	**15**	9; **11**
Chile	1975. márc.	8; **20**	**16**
Costa Rica	1975. jan.	**10**	**8**
Dánia	1967. júl.	**10**	**22**
Dél-Korea	1977. júl.	**10**	2; 3,5; **10**
Dominika	1983. jan.	**6**	**6**
Ecuador	1970. júl.	**4;** 10	**6**
Elefántcsontpart	1960. jan.	**8**	11,11; **25;** 35,13
Franciaország	1968. jan.	6; 4; **13,6;** 20, 25	2,1; 4; 5,5; 7; **18,6;** 33,3
Fülöp-szigetek	1988. jan.	**10**	**10**
Görögország	1987. jan.	6; **18;** 36	3, 6; **18;** 36
Haiti	1982. nov.	**7**	**10**
Hollandia	1969. jan.	4; **12**	6; **20**
Honduras	1976. jan.	**3**	**5;** 6
Indonézia	1985. ápr.	**10**	**10**
Írország	1972. nov.	5,26; **16,37;** 30,26	2,2; 10; **25**
Izland	1989. jan.	**24**	–
Izrael	1976. júl.	**8**	6,5; **15**
Kolumbia	1975. jan.	4; 6; **10**	4; 6; **10** 15; 20; 35
Luxemburg	1970. jan.	2; 4; **8**	3; 6; **12**
Madagaszkár	1969. jan.	6; **12**	**15**
Magyarország	*1988. jan.*	*0; 15;* ***25***	*0; 15;* ***25***
Marokkó	1986. ápr.	7; 12; 14; **19;** 30	7; 12; 14; **19;** 30
Mexikó	1980. jan.	**10**	6; **15;** 20
Nagy-Britannia	1973. ápr.	**10**	**15**
Nicaragua	1975. jan.	**6**	**10;** 25
Niger	1986. jan.	8; **12;** 18	15; **25;** 35
Norvégia	1970. jan.	**20**	11,11; **20**
NSZK	1968. jan.	5; **10**	7; **14**
Olaszország	1973. jan.	6, **12;** 18	2; 9; **18;** 38
Panama	1977. máj.	**5**	**5**
Peru	1976. jan.	3; **20;** 40	**18**
Portugália	1986. jan.	8; **16;** 30	8; **16;** 30
Spanyolország	1986. jan.	6, **12;** 33	6; **12;** 33
Svédország	1969. jan.	2,04; 6,38; **11,1**	3,95; 12,87; **23,46**
Tajvan	1986. ápr.	**5**	**5;** 15; 25
Törökország	1985. jan.	**10**	12; **15**
Tunézia	1988. júl.	6; **17;** 29	–
Új-Zéland	1986. máj.	**10**	**10**
Uruguay	1968. jan.	5; **14**	12; **21**

Megjegyzés: A vastagon szedett értékek érvényesek az árak és szolgáltatások többségére

A világ legjelentősebb részvénytőzsdéi (SE: Stock exchange)

Tőzsde neve	Alapítva	Bejegyzett cégek száma	Ebből: nemzetközi	Tőkeérték (M USD)
Tokyo SE	1954	72	–	3 191 191,0
Osaka Securities Exchange	1878			2 747 948,0
London International SE	1773	2656	595	2 659 707,0
NYSE (New York SE)	1792	1681	74	2 400 000,0
Toronto SE	1852			626 924,0
NASDAQ (National Ass. of Securities Dealers Automated Quotations) USA	1971			374 500,0
Montreal Exchange	1874	1188	29	368 917,0
Bourse de Paris		888	222	244 998,0
Frankfurter Wertpapierbörse	1585	741	329	186 601,0
Sydney SE	1987	1506	47	164 930,0
SE of Singapore	1973	326	194	137 983,0
Milan SE	1808	211	–	135 428,0
Zurich SE	1873	2914	1105	125 403,0
Société de la Bourse de Luxembourg	1929	243	183	117 195,0
Geneva SE	1850	494	243	100 032,0
Taiwan SE	1962			92 008,0
Amsterdam SE	1913	572	291	91 720,0
Bolsa de Madrid	1831	360	–	88 777,0
Stockholms Fondbörs	1863	157	9	81 778,0
Johannesburg SE	1887			73 147,0
SE of Hong Kong	1986	308		71 697,0
Korea SE	1956			57 007,0
Brussels SE	1801	340	152	50 535,0
Kuala Lumpur SE	1973	292	57	36 760,0
Sao Paulo SE (Bovespa)	1890	580	–	26 283,0
Helsinki SE	1912	124	3	26 028,0
Copenhagen SE	1919	297	7	21 334,0
Bombay SE	1875	2223	–	18 443,0
New Zeland SE	1915	387	154	15 208,0
Oslo SE	1819	137	6	13 090,0
Kuwait SE	1984			12 577,0
Tel Aviv SE	1953			10 975,0
Irish SE	1793	191	3	9 525,0
Securities Exchange of Thailand	1975			9 451,0
Bolsa de Valores de Lisboa	1901	149	–	7 403,0
Vienna SE	1771	170	51	7 001,0
Bolsa de Comercio de Santiago/ Bolsa de Valores	1893	202	–	6 031,0
Ahmedabad SE	1894	620	–	5 655,0
Vancouver SE	1907	2334	–	4 515,0
Bolsa de Corredores/ Bolsa de Valores (Valparaíso)	1988	66	–	4 450,0
Bolsa de Valores de Porto	1981	125	–	4 141,0
Athens SE	1876	120	–	3 569,0
Manila SE	1927	140	–	3 427,0
Makati SE	1965	140	–	3 407,0
Karachi SE	1948	403	363	2 147,0
Nigerian SE	1960	188	–	1 996,0
Istanbul SE	1986	556	–	1 668,0
Tehran SE	1966			1 550,0
Nairobi SE	1954	72	–	444,0
Trinidad and Tobago SE	1981			316,0
Bolsa de Valores de Lima	1970			183,0
Boston SE	1834	1700		133,4
Securities Exchange Centre (Kathmandu)	1976	31	–	38,9

A fejlett tőkés országok kereskedelmi mérlegei (Mrd USD)

	1980	1986	1987	1988
Fejlett tőkés országok együttesen				
export (fob)	1262,2	1472,9	1718,6	1969,2
import (cif)	1348,4	1524,2	1801,9	2043,3
egyenleg	– 86,2	– 51,3	– 83,3	– 74,1
Egyesült Államok				
export (fob)	218,8	227,3	254,5	321,6
import (cif)	352,5	382,3	424,4	459,6
egyenleg	– 133,6	– 155,0	– 170,0	– 138,0
Franciaország				
export (fob)	101,7	124,9	148,4	167,6
import (cif)	108,3	129,4	158,5	178,8
egyenleg	– 6,6	– 4,5	– 10,1	– 11,2
Japán				
export (fob)	177,2	210,8	231,3	264,5
import (cif)	130,5	127,6	151,0	187,2
egyenleg	46,7	83,2	80,3	77,3
Nagy-Britannia				
export (fob)	101,3	107,2	131,3	145,2
import (cif)	109,0	126,3	154,4	189,9
egyenleg	– 7,7	– 19,1	– 23,1	– 44,8
NSZK				
export (fob)	183,9	243,3	294,4	323,4
import (cif)	158,5	190,9	228,4	250,6
egyenleg	25,4	52,5	65,9	72,8
Olaszország				
export (fob)	76,7	97,6	116,4	128,5
import (cif)	87,7	99,5	125,2	138,6
egyenleg	– 11,0	– 1,8	– 8,8	– 10,1

Megjegyzés: fob = az export értékébe bizonyos fuvarköltség is beleszámít, cif = az import értékébe bizonyos fuvarköltség is beleszámít.

A világkereskedelmi szempontból fontos nyersanyagok reprezentatív árindexei (1985 = 100)

Nyersanyag	1984	1985	1986	1987	1988
Alumínium	120,3	100,0	110,5	150,4	244,7
Arany	113,6	100,0	115,9	140,6	137,8
Banán	97,2	100,0	103,9	99,1	98,1
Bauxit	100,4	100,0	100,3	100,3	n. a.
Bőrök	115,0	100,0	125,0	156,0	171,3
Búza	112,2	100,0	84,6	83,1	106,9
Cellulóz	110,7	100,0	108,8	142,3	n. a.
Cukor	128,3	100,0	149,3	166,7	251,4
Dohány	100,7	100,0	88,8	85,1	87,8
Ezüst	132,5	100,0	89,0	114,1	106,4
Földimogyoró-dara	128,2	100,0	113,5	110,7	143,2
Földimogyoró-olaj	112,3	100,0	62,9	55,2	65,2
Gabonacirok	114,8	100,0	80,8	70,7	95,6
Garnélarák	110,1	100,0	123,1	109,0	118,7
Gyapjú	109,0	100,0	92,0	132,9	219,5
Halliszt	133,2	100,0	114,5	136,9	194,4
Horgany	118,6	100,0	94,2	105,8	164,4
Juhhús	105,0	100,0	110,2	117,8	131,0
Juta	91,1	100,0	46,7	55,0	63,5
Kakaóbab	106,3	100,0	91,8	88,8	70,4
Karbamid	125,6	100,0	78,5	85,9	113,7
Kaucsuk	118,6	100,0	98,6	105,5	116,8
Kávé	105,8	100,0	127,6	80,4	86,2
Kókuszolaj	195,7	100,0	50,2	75,0	93,2

Nyersanyag	1984	1985	1986	1987	1988
Kopra	183,8	100,0	51,1	80,3	102,5
Kukorica	122,6	100,0	79,2	64,1	94,1
Marhahús	105,6	100,0	97,3	110,8	116,9
Nikkel	97,0	100,0	79,4	99,5	281,2
Nyersfoszfát	112,8	100,0	101,3	94,2	102,5
Ólom	113,1	100,0	103,8	152,6	167,8
Ón	106,0	100,0	56,3	60,3	63,3
Pálmaolaj	145,5	100,0	51,3	68,4	87,3
Réz	97,2	100,0	96,7	125,7	183,4
Rizs	116,0	100,0	96,7	105,7	138,6
Szén	113,2	100,0	98,0	87,6	90,9
Szizál	111,3	100,0	98,1	97,5	100,9
Szójabab	125,7	100,0	92,9	96,1	135,2
Szójadara	125,5	100,0	117,6	129,3	170,2
Szójaolaj	125,9	100,0	59,4	58,0	80,1
Tea	174,3	100,0	97,2	86,2	90,3
Trópusi fa	122,8	100,0	111,0	162,5	171,2
Újságpapír	97,3	100,0	97,9	106,4	112,7
Vaj	132,2	100,0	99,5	111,4	121,8
Vasérc	102,0	100,0	96,6	98,1	102,0

Az arany jegyzése Londonban (USD/troy uncia; 1 troy uncia = 31,1 g)

Év	Átlag	Legmagasabb	Legalacsonyabb
1975	161,092	185,00	128,75
1976	124,812	137,65	103,50
1877	147,711	165,60	129,75
1978	193,354	243,65	167,65
1979	307,303	524,00	216,55
1980	612,962	850,00	474,00
1981	460,021	599,25	391,25
1982	375,914	477,00	297,00
1983	424,513	511,50	374,75
1984	360,459	406,85	308,25
1985	317,349	339,30	284,00
1986	367,867	442,75	326,00
1987	446,412	502,75	392,60
1988	436,814	485,30	389,05

A platina ára (New York, USD/troy uncia)

Hónap	1985	1986	1987	1988
Január	272	366	517	498
Február	268	375	518	458
Március	258	414	533	498
Április	285	419	587	532
Május	270	412	607	555
Június	266	432	570	588
Július	270	442	579	548
Augusztus	310	543	611	535
Szeptember	310	599	592	509
Október	323	580	571	526
November	333	514	500	577
December	325	476	500	570
Éves átlag	292	464	557	533

Egyes színesfémek éves átlagárai a londoni fémtőzsdén (font sterling/tonna)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Réz	941,75	865,55	864,14	1048,84	1031,19	1103,02	965,07	1080,16	1 460,13
Ólom	391,29	363,37	310,72	279,97	332,18	303,66	277,36	363,66	368,40
Nikkel	2809,57	2951,19	2750,91	3088,86	3569,16	3836,12	2647,05	2959,64	14 317,78
Ón	7227,21	7088,74	7305,51	8572,77	9184,66	9475,48	4308,08	4080,82	4 164,79
Horgany	327,42	425,05	425,47	505,82	667,23	593,34	515,99	487,56	1 498,36
Nemesfémek (londoni érmekereskedők fix ára)									
Ezüst (penny/troy uncia)	900,778	515,304	423,033	753,452	608,050	476,946	371,967	427,906	367,626
Arany (dollár/troy uncia)	612,952	460,021	375,914	424,513	360,459	317,349	367,867	446,412	436,814

A világ 10 vezető áru- és pénzügyi tőzsdéje
(Forgalom a kontraktusok számával kifejezve)

A tőzsde neve	1985	1986	1987	1988
CBOT (Chicago Board of Trade)	70 553 897	81 135 634	127 092 990	143 038 495
CME (Chicago Mercantile Exchange)	52 155 247	59 831 171	84 367 214	78 011 668
NYMEX (New York Mercantile Exchange)	7 831 765	14 644 413	25 735 271	34 316 198
TSE (Tokyo Stock Exchange)	452 553	9 395 829	18 284 198	20 607 298
COMEX (Commodity Exchange, New York)	15 116 655	14 174 698	21 495 598	19 250 644
MATIF (Marche a Terme des Instruments Financiers, Párizs)	–	–	12 018 290	16 580 749
LIFFE (London International Financial Futures Exchange)	3 372 915	6 471 389	13 553 024	15 546 610
TOCOM (Tokyo Commodity Exchange for Industry)	–	–	–	11 694 581
CSCE (Coffee, Sugar & Cocoa Exchange, New York)	4 582 878	5 535 081	6 256 859	10 019 664
LME (London Metal Exchange)	3 256 928	2 696 531	3 284 109	7 614 955

Közlekedés

A világ gépkocsiállománya (M db)

	Összes gépkocsi	Személygépkocsi	Autóbusz és tehergépkocsi
	Világ összesen		
1950	60,8	49,0	11,8
1960	117,8	91,1	26,7
1970	246,6	193,8	52,8
1980	420,0	326,3	93,7
1985	488,8	373,7	115,1
1986	500,3	382,9	117,4
1987	515,8	393,6	122,2
	Világrészenként		
	1970		
Észak-Amerika	116,5	95,9	20,6
Nyugat-Európa	74,3	65,4	8,9
Távol-Kelet	21,2	11,0	10,2
Kelet-Európa	10,4	4,7	5,7
Közép- és Dél-Amerika	10,2	6,6	3,6
Egyéb területek*	14,0	10,2	3,8
	1980		
Észak-Amerika	172,4	133,8	38,6
Nyugat-Európa	116,6	105,0	11,6
Távol-Kelet	46,6	28,5	18,1
Kelet-Európa	30,6	20,3	10,3
Közép- és Dél-Amerika	25,6	18,8	6,8
Egyéb területek*	28,2	19,9	8,3
	1985		
Észak-Amerika	186,0	143,2	42,8
Nyugat-Európa	136,4	121,8	14,7
Távol-Kelet	60,1	34,7	25,7
Kelet-Európa	37,8	26,2	11,6
Közép- és Dél-Amerika	31,5	22,9	8,6
Egyéb területek*	36,7	24,9	11,8

	Összes gépkocsi	Személygépkocsi	Autóbusz és tehergépkocsi
	1987		
Észak-Amerika	190,9	146,9	44,0
Nyugat-Európa	151,8	134,7	17,1
Távol-Kelet	64,2	36,3	27,9
Kelet-Európa	38,1	26,9	11,2
Közép- és Dél-Amerika	32,4	23,6	8,8
Egyéb területek*	38,9	25,2	13,2

* Afrika, Ausztrália, Közép-Kelet.

Környezetkímélő személygépkocsik motorfajta szerint, 1986–87

	Év	Ezer db	Megoszlás (%)		USA norma (%)			Európai norma (%)		
			Benzin	Dízel	Együtt	Benzin	Dízel	Együtt	Benzin	Dízel
Gyári új összesen	1986	1891,0	31,1	68,9	40,2	19,7	20,5	59,8	11,4	48,4
	1987	1696,5	68,4	31,6	44,6	35,9	8,7	55,4	32,5	22,9
NSZK típus	1986	1502,9	31,2	68,8	44,1	20,3	23,8	55,9	10,9	45,0
	1987	1288,4	70,1	29,9	50,6	39,3	11,3	49,4	30,8	18,6
Egyéb típus	1986	388,1	30,8	69,2	25,1	17,3	7,8	74,9	13,5	61,4
	1987	408,1	63,1	36,9	25,4	25,1	0,3	74,6	38,0	36,6
NSZK típusok:										
Audi	1986	115,6	69,1	30,9	38,0	37,0	1,0	62,0	32,1	29,9
	1987	180,6	95,1	4,9	48,0	48,0	0,0	52,0	47,1	4,9
BMW	1986	96,6	57,1	42,9	53,5	51,5	2,0	46,5	5,6	40,9
	1987	113,7	84,5	15,5	18,5	18,5	0,0	81,5	66,0	15,5
Daimler-Benz	1986	335,3	20,5	79,5	26,0	19,1	6,9	74,0	1,4	72,6
	1987	257,5	54,6	45,4	54,5	54,5	0,0	45,5	0,1	45,4
Ford	1986	137,0	9,1	90,9	9,0	0,5	8,5	91,0	8,6	82,4
	1987	98,7	52,7	47,3	18,8	8,6	10,2	81,2	44,1	37,1
Opel	1986	203,3	36,4	63,6	45,1	24,7	20,4	54,9	11,7	43,2
	1987	238,7	86,3	13,7	68,8	58,2	10,6	31,2	28,1	3,1
Porsche	1986	3,5	88,8	11,2	88,8	88,8	–	11,2	11,2	–
	1987	3,5	65,2	34,8	65,2	65,2	–	34,8	34,8	–
VW	1986	611,6	25,4	74,6	61,0	12,2	48,8	39,0	13,2	25,8
	1987	395,6	58,8	41,2	55,2	27,3	27,9	44,8	31,5	13,3
Egyéb típusok:										
Fiat	1986	44,5	59,9	40,1	38,1	37,6	0,5	61,9	22,3	39,6
	1987	58,2	76,9	23,1	18,9	18,9	0,0	81,1	58,0	23,1
Mitsubishi	1986	37,6	33,1	66,9	35,9	32,3	3,6	64,1	0,8	63,3
	1987	51,1	64,4	35,6	51,7	51,7	0,0	48,3	12,7	35,6
Nissan	1986	40,1	34,3	65,7	17,8	14,5	3,3	82,2	19,8	62,4
	1987	50,6	70,5	29,5	3,2	3,2	0,0	96,8	67,3	29,5
Mazda	1986	32,2	64,0	36,0	43,4	43,3	0,1	56,6	20,7	35,9
	1987	48,9	76,4	23,6	60,7	60,4	0,3	39,3	16,0	23,3
Peugeot	1986	88,1	13,6	86,4	22,9	0,3	22,6	77,1	13,3	63,8
	1987	48,7	42,0	58,0	0,2	0,2	0,0	99,8	41,8	58,0
Toyota	1986	19,2	28,3	71,7	19,4	19,2	0,2	80,6	9,1	71,5
	1987	44,0	54,8	45,2	26,0	26,0	0,0	74,0	28,8	45,2
Renault	1986	40,8	34,3	65,7	17,9	14,6	3,3	82,1	19,7	62,4
	1987	35,5	60,7	39,3	0,2	0,1	0,0	99,8	60,5	39,3
Citroën	1986	29,1	6,5	93,5	5,1	0,1	5,0	94,9	6,4	88,5
	1987	16,7	27,1	72,9	–	–	–	100,0	27,1	72,9
Volvo	1986	17,0	26,7	73,3	24,5	15,8	8,7	75,5	10,9	64,6
	1987	13,3	62,7	37,3	48,9	48,2	0,7	51,1	14,5	36,6
Honda	1986	5,8	99,0	1,0	99,0	99,0	–	1,0	1,0	–
	1987	12,9	95,3	4,7	95,3	95,3	–	4,7	4,7	–
Ford	1986	17,7	0,2	99,8	20,3	0,1	20,2	79,7	0,1	79,6
	1987	6,1	–	100,0	7,9	–	7,9	92,1	–	92,1

Az 1000 lakosra jutó személyautók száma

Ország	1980	1985	1986	1987
Egyesült Államok	531	552	561	580
NSZK	377	424	441	457
Kanada	427	432	434	449
Svájc	355	406	412	416
Svédország	347	377	389	401
Olaszország	313	392	393	n. a.
Franciaország	341	380	389	399
Norvégia	302	365	379	387
Ausztria	298	335	345	355
Belgium	321	339	345	354
Hollandia	322	340	345	350
Finnország	256	314	329	345
Nagy-Britannia	273	314	323	331
Dánia	271	294	304	304

Ország	1980	1985	1986	1987
Spanyolország	201	240	249	263
Japán	202	230	239	241
NDK	160	199	208	216
Csehszlovákia	138	174	177	190
Magyarország	95	*135*	*145*	*156*
Görögország	89	127	136	n. a.
Portugália	105	134	144	n. a.
Jugoszlávia	109	122	127	128
Bulgária	n. a.	109	115	n. a.
Lengyelország	67	99	106	112
Brazília	67	68	72	n. a.
Szovjetunió	31	41	42	47
Románia	n. a.	39	n. a.	n. a.
Törökország	15	20	22	23

A 10 vezető személygépkocsi-gyártó ország; részesedése a világtermelésből

	1980		1985		1986		1987	
Ország	M db	%	M db	%	M db	%	M db	%
Japán	7,1	24,3	7,6	23,0	7,8	23,2	7,9	23,4
Egyesült Államok	6,4	21,9	8,2	24,8	7,8	23,2	7,1	21,0
NSZK	3,5	12,0	4,2	12,7	4,3	12,8	4,4	13,0
Franciaország	2,9	9,9	2,6	7,9	2,8	8,3	3,1	9,2
Olaszország	1,4	4,8	1,4	4,2	1,7	5,0	1,7	5,0
Spanyolország	1,0	3,4	1,2	3,6	1,3	3,9	1,4	4,1
Szovjetunió	1,3	4,5	1,3	3,9	1,3	3,9	1,3	3,8
Belgium	0,9	3,1	1,0	3,0	1,0	3,0	1,1	3,3
Nagy-Britannia	1,0	3,4	1,0	3,0	1,0	3,0	1,1	3,3
Kanada	0,8	2,7	1,1	3,3	1,1	3,3	0,8	2,4
Együtt	26,3	90,0	29,6	89,4	30,1	89,6	29,9	88,5
Világ összesen	*29,2*		*33,1*		*33,6*		*33,8*	

A világ legnagyobb személygépkocsi-gyártó vállalatai, 1987

Helyezés	Vállalat	Gyártó országok száma	Előállított ezer db	Részesedés a világ termeléséből, %
1.	GM*	12	6 805	20,1
2.	Ford**	14	4 021	11,9
3.	Toyota	7	2 830	8,4
4.	Volkswagen + Audi	8	2 460	7,3
5.	Nissan	8	2 033	6,0
6.	Peugeot + Talbot + Citroën	8	1 988	5,9
7.	Fiat***	5	1 713	5,1
8.	Renault	7	1 640	4,8
Vezető vállalatok összesen			23 490	69,5
Többi gyártó			10 325	30,5
Világ összesen			*33 815*	*100,0*

* Chevrolet, Pontiac, Oldsmobile, Buick, Cadillac, Opel, Vauxhall, Holden.
** Ford, Mercury, Lincoln, Falcon, Brasil.
*** Fiat, Lancia, Autobianchi, Ferrari, Murati, Automoveis.

A világ vezető személygépkocsi-exportőrei (ezer darab)

Ország	Összesen	Ebből: Nyugat-Európába	Észak-Amerikába	Távol-Keletre	Közel-Keletre	Egyéb területekre
		1986				
Japán	4 554	1306	2571	192	100	385
NSZK	2 519	1866	495	66	29	63

Ország	Összesen	Ebből: Nyugat-Európába	Észak-Amerikába	Távol-Keletre	Közel-Keletre	Egyéb területekre
Franciaország	1 540	1293	74	23	29	121
Kanada	1 207	1	1202	0	2	2
Belgium	970	947	21	1	0	1
Spanyolország	721	697	0	13	0	11
Egyesült Államok	673	12	640	4	11	6
Olaszország	601	545	12	10	12	22
Svédország	224	79	131	5	2	7
Nagy-Britannia	201	141	29	6	15	10
Összesen	*13 210*	*6887*	*5175*	*320*	*200*	*628*
			1987			
Japán	4 482	1392	2446	218	120	306
NSZK	2 451	1867	407	100	25	52
Franciaország	1 670	1442	58	33	38	99
Belgium	1 087	1054	29	2	1	1
Kanada	956	2	952	1	1	–
Spanyolország	751	726	0	14	0	11
Olaszország	639	586	8	17	9	19
Egyesült Államok	633	22	562	15	27	7
Nagy-Britannia	245	161	53	10	9	12
Svédország	229	74	137	8	2	8
Összesen	*13 143*	*7326*	*4652*	*418*	*232*	*515*

A 10 vezető tehergépjármű-gyártó ország; részesedése a világtermelésből

Ország	1980		1985		1986		1987	
	M db	%	M db	%	M db	%	M db	%
Japán	3,9	42,4	4,0	35,7	4,0	33,5	3,9	33,9
Egyesült Államok	1,6	17,4	3,4	30,4	3,5	31,0	3,8	33,1
Szovjetunió	0,8	8,7	0,9	8,0	0,9	8,0	0,9	7,8
Kanada	0,5	5,5	0,9	8,0	0,8	7,2	0,7	6,2
Franciaország	0,4	4,3	0,4	3,6	0,4	3,5	0,4	3,5
Spanyolország	0,1	1,1	0,2	1,8	0,2	1,7	0,3	2,6
NSZK	0,4	4,3	0,2	1,8	0,3	2,7	0,2	1,7
Nagy-Britannia	0,4	4,3	0,2	1,8	0,2	1,7	0,2	1,7
Olaszország	0,2	2,2	0,2	1,8	0,2	1,7	0,2	1,7
Brazília	0,2	2,2	0,2	1,8	0,2	1,7	0,2	1,7
Együtt	8,5	92,4	10,6	94,7	10,7	94,7	10,8	93,9
Világ összesen	*9,2*		*11,2*		*11,3*		*11,5*	

A világ első 20 tehergépjármű-gyártó vállalata (ezer darab)

Sorszám	Vállalat	Ország	1985	1986	1987
1.	Ford	USA	1218,0	1387,6	1482,0
2.	Chevrolet	USA	1181,9	1152,1	1152,3
3.	Toyota	Japán	1096,3	976,1	930,2
4.	Mitsubishi	Japán	581,9	599,3	636,5
5.	Suzuki	Japán	545,7	571,8	570,9
6.	Nissan	Japán	671,7	506,2	458,3
7.	Daihatsu	Japán	417,4	460,5	456,0
8.	GMC	USA	356,5	359,6	373,8
9.	Mazda	Japán	378,6	384,3	344,6
10.	Fuji (Subaru)	Japán	324,7	341,3	338,5
11.	Isuzu	Japán	374,0	343,7	337,7
12.	Dodge	USA	213,9	152,3	330,0
13.	Renault	Franciaország	214,0	269,8	277,1
14.	Jeep AM Gen.	USA	239,2	195,8	245,5

Sorszám	Vállalat	Ország	1985	1986	1987
15.	Honda	Japán	163,9	211,0	219,2
16.	GMC	Kanada	280,8	200,7	180,8
17.	Ford	Kanada	163,6	148,1	153,0
18.	Daimler–Benz	NSZK	131,3	134,2	135,0
19.	Nissan	USA	107,4	108,1	102,7
20.	Kia Motor	Dél-Korea	84,9	104,0	101,6
Együtt			*8745,7*	*8606,5*	*8825,7*

Néhány főbb autóbuszgyártó ország; részesedése a világtermelésből

Ország	1980		1985		1986		1987	
	E db	%	E db	%	E db	%	E db	%
Szovjetunió	85,2	21,3	86,0	24,6	86,0	28,6	85,0	34,0
Japán	91,6	22,9	79,6	22,7	42,3	14,1	50,0	20,0
Egyesült Államok	35,7	8,9	33,5	9,6	37,0	12,3	37,1	14,8
Nagy-Britannia	12,0	3,0	16,1	4,6	12,3	4,1	14,0	5,6
Magyarország	*13,6*	*3,4*	*13,2*	*3,8*	*13,6*	*4,5*	*12,8*	*5,1*
NSZK	18,0	4,5	10,9	3,1	10,6	3,5	9,5	3,8
Lengyelország	12,8	3,2	7,9	2,3	8,0	2,7	8,0	3,2
Világ összesen	*400,0*		*350,0*		*300,0*		*250,0*	

Az autópálya-hálózat hossza (km)

Ország Év	Autópálya-hossz	Ország Év	Autópálya-hossz	Ország Év	Autópálya-hossz
Ausztria		Belgium		Bulgária	
1980	938	1980	1192	1980	112
1985	1261	1985	1456	1985	221
1986	1335	1986	1526	1986	228
1987	1372	1987	1526	1987	244
Csehszlovákia		Dánia		Egyesült Államok	
1981	373	1980	516	1980	83 000
1985	n. a.	1985	593	1985	81 105
1986	481	1986	593	1986	81 000
1987	488	1987	599	1987	n. a.
Finnország		Franciaország		Hollandia	
1980	204	1980	4862	1980	1 780
1985	204	1985	6471	1985	1 872
1986	204	1986	6555	1986	1 973
1987	215	1987	6766	1987	2 000
Japán		Jugoszlávia		Kanada	
1980	2579	1980	386	1980	4 939
1985	3551	1983	630	1985	6 268
1986	3721	1986	n. a.	1986	n. a.
1987	n. a.	1987	665	1987	n. a.
Magyarország		Nagy-Britannia		NSZK	
1980	*130*	1980	2694	1980	7 538
1985	*200*	1985	2879	1985	8 198
1986	*217*	1986	2971	1986	8 250
1987	*218*	1987	2971	1987	8 416
Olaszország		Spanyolország		Svájc	
1980	5900	1980	1182	1980	n. a.
1985	5955	1985	2142	1985	1 054
1986	5997	1986	2142	1986	1 075
1987	6083	1987	2262	1987	1 114

A 100 000 lakosra jutó utak és autópályák hossza 1987-ben

Ország	Út-km	Autópálya-km
Ausztria	1403	18,1
Belgium	1282	15,5
Bulgária	417	2,7
Csehszlovákia	479	3,1
Dánia	1359	11,7
Egyesült Államok	2584	33,6
Finnország	1540	4,4
Franciaország	1441	12,3
Hollandia	755	13,7
Jugoszlávia	498	2,9
Lengyelország	801	0,6
Magyarország	*851*	*2,0*
Nagy-Britannia	606	5,2
NDK	2940	11,1
NSZK	789	13,9
Norvégia	2057	2,8
Olaszország	517	10,6
Románia	314	0,5
Spanyolország	819	5,8
Svájc	1075	17,0
Svédország	1549	12,1

A közúti baleset következtében meghaltak száma 100 millió gépjármű-kilométerre

Ország	1980	1985	1986	1987
Ausztria	5,7	3,9	3,7	3,5
Belgium	6,9	4,8	5,1	n. a.
Dánia	2,7	2,8	2,3	n. a.
Egyesült Államok	2,1	1,5	1,6	n. a.
Finnország	2,1	1,7	1,9	1,7
Franciaország	4,8	3,7	3,8	n. a.
Hollandia	3,0	1,9	1,9	1,7
Japán	2,3	2,2	2,2	2,2
Magyarország	*10,0*	*8,7*	*7,4*	*7,1*
Nagy-Britannia	2,5	1,9	1,9	2,0
NSZK	3,9	2,4	2,4	2,0
Norvégia	1,9	1,8	1,8	1,5
Olaszország	3,8	2,8	2,7	n. a.
Spanyolország	7,1	6,5	6,9	6,4
Svájc	3,5	2,2	2,4	n. a.
Svédország	1,9	1,9	1,7	1,5
Törökország	25,2	27,0	n. a.	n. a.

A közúti baleset következtében meghaltak száma 1000 közúti gépjárműre

Ország	1980	1985	1986	1987
Ausztria	7,1	4,9	4,7	4,5
Belgium	7,1	5,0	5,2	5,1
Csehszlovákia	8,3	5,4	4,6	n. a.
Dánia	4,2	4,4	3,9	n. a.
Egyesült Államok	3,3	2,6	2,9	n. a.
Finnország	4,0	3,1	3,4	3,0
Franciaország	5,9	4,4	4,5	4,3
Görögország	9,7	9,1	7,3	n. a.
Hollandia	4,1	2,7	2,8	2,7
Japán	2,1	2,0	2,0	2,0
Jugoszlávia	19,0	13,4	13,6	13,7
Lengyelország	19,6	10,3	9,6	8,9
Magyarország	*14,2*	*10,9*	*9,4*	*8,4*
Nagy-Britannia	4,0	2,7	2,8	2,6
NDK	6,8	4,7	4,5	3,9
NSZK	5,3	3,1	3,2	2,7
Norvégia	2,7	2,4	2,6	2,3
Olaszország	4,5	2,9	3,0	n. a.
Portugália	n. a.	n. a.	11,6	n. a.
Románia	n. a.	11,3	n. a.	n. a.
Spanyolország	5,6	4,5	4,8	4,8
Svájc	5,1	3,2	3,6	3,2
Svédország	2,7	2,4	2,4	2,2
Törökország	33,7	35,6	44,9	n. a.

A közúti baleset következtében meghaltak száma 100 000 lakosra

Ország	1980	1985	1986	1987
Ausztria	23,1	18,0	17,6	17,3
Belgium	24,3	18,3	19,8	n. a.
Csehszlovákia	12,4	9,9	9,0	9,0
Dánia	13,5	15,1	14,1	13,6
Egyesült Államok	22,4	18,3	19,1	n. a.
Finnország	11,5	11,0	12,4	11,8
Franciaország	23,0	18,9	19,8	17,9
Görögország	12,7	17,2	14,6	15,1
Hollandia	14,1	9,9	10,5	10,2
Japán	7,4	7,6	7,6	7,6
Jugoszlávia	22,6	17,8	19,0	19,5
Lengyelország	16,9	12,6	12,5	12,2
Magyarország	*15,2*	*16,5*	*15,4*	*14,8*
Nagy-Britannia	11,1	9,4	9,9	9,4
NDK	12,0	10,0	10,1	9,2
NSZK	21,2	13,8	14,7	13,0
Norvégia	8,9	9,7	10,8	9,5
Olaszország	15,2	12,5	12,5	11,6
Portugália	n. a.	n. a.	19,6	n. a.
Románia	3,8	5,8	n. a.	5,6
Spanyolország	13,4	12,7	14,0	15,1
Svájc	19,7	14,0	15,9	14,5
Svédország	10,2	9,7	10,1	9,4
Törökország	8,4	11,1	16,8	n. a.

A világ legnagyobb kereskedelmi flottái (MBRT)*

Sorszám	Ország	1980	1985	1986	1987
1.	Libéria	80,3	58,2	52,6	50,8
2.	Panama	24,2	40,7	41,3	42,4
3.	Japán	41,0	39,9	38,5	31,7
4.	Görögország	39,5	31,0	28,4	22,5
5.	Szovjetunió	23,4	24,7	25,0	18,6
6.	Egyesült Államok	18,5	19,5	19,9	17,7
7.	Ciprus	2,1	8,2	10,6	17,2
8.	Kína	6,9	10,6	11,7	12,1
9.	Norvégia	22,0	15,3	9,3	9,2
10.	Fülöp-szigetek	1,9	4,6	6,9	8,8
11.	Hongkong	1,7	6,9	7,5	7,9
12.	Nagy-Britannia	27,1	14,3	11,6	7,7
13.	Olaszország	11,1	8,3	7,9	7,3
14.	Dél-Korea	4,3	7,2	7,2	6,5
15.	India	5,9	6,6	6,5	6,0
Együtt		309,9	296,0	284,9	266,4
Világ összesen		*419,9*	*416,3*	*404,9*	*372,6*

* MBRT = millió bruttóregisztertonna.

A világ vezető hajógyártó országai (MBRT)

Ország	1985	1986	1987
Japán	9,3	7,7	4,2
Dél-Korea	2,8	2,5	2,3
Dánia	0,4	0,3	0,3
Jugoszlávia	0,2	0,3	0,3
NDK	0,4	0,3	0,3
Franciaország	0,2	0,1	0,2
Kína	0,1	0,3	0,2
Lengyelország	0,3	0,2	0,2
NSZK	0,6	0,5	0,2
Finnország	0,3	0,2	0,1
Hollandia	0,2	0,1	0,1
Románia	0,2	0,2	0,1
Spanyolország	0,1	0,2	0,1
Brazília	0,4	0,3	0,0
Egyesült Államok	0,2	0,3	0,0
Nagy-Britannia	0,1	0,2	0,0
Svédország	0,2	0,1	0,0
Együtt	16,0	13,8	8,6
Világ összesen	*17,2*	*14,9*	*9,6*

A világ legnagyobb konténerkikötői (1000 TEU)*

Kikötő	Ország	1985	1986
Rotterdam	Hollandia	2 654	2 939
Hongkong	Hongkong	2 289	2 774
Kaoshiung	Tajvan	1 901	2 484
New York	Egyesült Államok	2 340	2 367
Szingapúr	Szingapúr	1 699	2 203
Kobe	Japán	1 857	1 885
Keelung	Tajvan	1 158	1 587
Busan	Dél-Korea	1 148	1 448
Long Beach	Egyesült Államok	1 172	1 394
Antwerpen	Belgium	1 350	1 370
Yokohama	Japán	1 327	1 310
Hamburg	NSZK	1 159	1 246
Tokió	Japán	1 004	1 082
Együtt		21 058	24 089
Világ összesen		*55 789*	*n. a.*

* 1 TEU = 20 láb (6,10 × 2,44 × 2,44 m) méretű egységrakomány (20 tonna névleges tömeg).

Az egyes közlekedési módok részesedése néhány európai ország nemzetközi kereskedelmében

Közlekedési mód	1980	1984	1985
	Részarány a szállított tonna alapján (%)		
Tengeri szállítás nélkül*			
Vasút	28,4	24,7	25,6
Közút	36,1	41,1	42,0
Belvízi hajózás	35,5	34,2	32,4
Együtt	100,0	100,0	100,0

* Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Jugoszlávia, Luxemburg, Nagy-Britannia, NSZK, Norvégia, Olaszország, Portugália, Svájc, Svédország.

Közlekedési mód	1980	1984	1985
	Részarány a szállított tonna alapján (%)		
Tengeri szállítással együtt**			
Vasút	14,6	11,9	12,1
Közút	18,6	19,8	19,9
Belvízi hajózás	18,3	16,5	15,3
Tengeri hajózás	48,5	51,8	52,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

** Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Jugoszlávia, Nagy-Britannia, NSZK, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Törökország.

A belvízi hajózóutak hossza néhány országban (km)

Ország	1987	Ország	1987
Ausztria	358	Luxemburg	37
Belgium	1 951	*Magyarország*	*1 622*
Bulgária	471	Nagy-Britannia	2 351
Csehszlovákia	483	NDK	2 319
Egyesült Államok	41 107	NSZK	4 319
Finnország	6 098	Olaszország	1 366
Franciaország	8 500	Portugália	124
Hollandia	4 833	Románia	1 659
Jugoszlávia	2 001	Svédország	1 165
Lengyelország	3 997	Szovjetunió	123 200

Repülés

A légitársaságok sugárhajtású gépeinek megoszlása repülőgéptípusok szerint (db), 1988. máj.

Amerikai gyártású		*Lockheed*		*Szovjet gyártású*	
Boeing		L–1011	232	TU–144	13
B–727	1645	*Amerikai összesen*	*6198*	JAK–40/42	252
B–737–200	961			TU–154	482
B–737–300	319	*Európai gyártású*		TU–134	435
B–747	640	A300	265	TU–124	3
B–707	140	F28	141	IL–62	180
B–767	188	BAC–111	145	IL–86	34
B–757	155	A310	97	IL–76	62
B–720	10	Trident	24	AN–72	3
Összesen	*4058*	Caravelle	25	*Összesen*	*1464*
		Concorde	14		
McDonnell Douglas		Mercure	11	*Mindösszesen:*	8452
DC–9	867	BAe–146	65		
DC–10	348	HS–125	3		
MD–80	437	*Összesen*	*790*		
DC–8	256				
Összesen	*1908*				

A repülőgépgyártó vállalatok sugárhajtású gépeire kapott megrendelésállomány megoszlása (db), 1988. jún.

Boeing		MD–80	204	*British Aerospace*	
B707	5	MD–11	47	BAe–146	23
B727	2	*Összesen*	*273*	*Fokker Aircraft*	
B737–200	10	*Lockheed*		F28	6
B737–300/400/500	319	L–1011	4	F100	38
B747	18	*Amerikai összesen*	*904*	*Összesen*	*44*
B747–400	128				
B757	51	*Airbus Industrie*		*Európai összesen*	*372*
B767	94	A–300	39	*Mindösszesen*	*1276*
Összesen	*627*	A–310	40		
		A–320	179		
McDonnell Douglas		A–340	47		
DC–9	6	*Összesen*	*305*		
DC–10	16				

Az ICAO-tagállamokban üzemelő sugárhajtású közforgalmi repülőgépek megoszlása (db)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
4 vagy 3 hajtóműves	3850	3890	3780	3720	3690	3680	3650
2 hajtóműves	3020	3250	3760	3520	3830	4130	4540
Összesen	*6870*	*7140*	*7540*	*7240*	*7520*	*7810*	*8190*

Az utas- és teherforgalom területi megoszlása

Földrészek	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Európa						
Utaskilométer (millió)	381 950	388 330	407 940	427 900	438 730	476 130
Árutonna-km (millió)	11 160	12 445	14 015	14 425	15 445	16 865
Közel-Kelet						
Utaskilométer (millió)	33 670	38 060	41 310	42 670	42 880	44 600
Árutonna-km (millió)	1 550	1 870	2 075	1 880	1 785	2 105
Ázsia						
Utaskilométer (millió)	186 840	190 040	207 820	222 750	237 080	267 750
Árutonna-km (millió)	6 970	7 900	9 150	9 635	10 875	12 620
Afrika						
Utaskilométer (millió)	33 210	34 360	35 960	37 840	34 560	35 310
Árutonna-km (millió)	975	1 080	1 150	1 175	1 075	1 210
Észak-Amerika						
Utaskilométer (millió)	445 580	475 690	513 460	561 440	621 890	681 400
Árutonna-km (millió)	9 020	9 940	11 080	10 460	11 690	12 920
Latin-Amerika						
Utaskilométer (millió)	60 340	60 140	64 120	68 790	75 050	74 680
Árutonna-km (millió)	1 855	1 720	2 015	2 070	2 290	2 310
Összes ICAO-tagállam						
Utaskilométer (millió)	1 141 580	1 186 610	1 270 620	1 361 380	1 450 190	1 579 860
Árutonna-km (millió)	31 535	34 960	39 485	39 650	43 160	48 025

A világ legnagyobb utasforgalmú légi útvonalai, 1986

	Útvonal		Távolság	Repülési idő	Utasforgalom
	-tól	-ig	(km)	(óra)	(ezer fő/év)
1.	London	Párizs	387	0:50	2190
2.	London	New York	6 400	7:45	2067
3.	Amszterdam	London	426	1:05	1291
4.	Hongkong	Tokió	3 340	4:05	1255
5.	Kuala Lumpur	Szingapúr	377	0:50	1241
6.	Hongkong	Tajpei	927	1:50	1228
7.	Dublin	London	537	1:10	1113
8.	Honolulu	Tokió	7 095	7:10	1057
9.	Bangkok	Hongkong	1 792	3:05	1063
10.	Tajpei	Tokió	2 442	3:50	1024
11.	Szöul	Tokió	1 374	2:20	1028
12.	New York	Toronto	663	1:50	940
13.	Frankfurt	London	740	1:30	865
14.	Los Angeles	Tokió	10 117	11:00	851
15.	Dzsakarta	Szingapúr	1 031	1:45	836
16.	Hongkong	Szingapúr	2 976	4:10	818
17.	Chicago	Toronto	796	1:35	794
18.	New York	Párizs	6 720	7:05	786
19.	Bangkok	Szingapúr	1 661	2:50	778
20.	Algír	Párizs	1 557	2:35	755
21.	Koppenhága	Oslo	581	1:15	716
22.	Brüsszel	London	390	0:55	692
23.	Miami	Nassau	340	0:45	686
24.	Frankfurt	New York	7 132	7:15	670
25.	Hongkong	Manila	1 300	2:20	650

A világ légi közlekedési vállalatainak forgalmi adatai (menetrend szerinti járatok)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Összes járatok						
Szállított utasok (1000 fő)	764 218	794 665	840 797	890 893	953 864	1 024 263
Szállított áru (1000 t)	11 570	12 200	13 310	13 610	14 650	15 920
Utaskilométer (millió)	1 142 000	1 187 000	1 271 000	1 361 000	1 450 000	1 580 000
Felszállások száma (1000)	10 310	10 730	11 260	11 670	12 450	13 090
Repült órák száma (1000)	14 760	15 270	16 300	17 010	18 490	19 720
Nemzetközi járatok						
Szállított utasok (1000 fő)	169 818	172 534	184 178	194 038	197 222	221 471
Szállított áru (1000 t)	4 730	5 090	5 770	5 870	6 430	7 140
Utaskilométer (millió)	497 000	510 000	554 000	590 000	603 000	681 000
Felszállások száma (1000)	2 170	2 200	2 230	2 310	2 400	2 560
Repült órák száma (1000)	5 260	5 330	5 550	5 790	6 110	6 550

A világ legnagyobb forgalmú repülőterei utasforgalom szerint (ezer fő/év)

	Repülőtér	1981	1985	1986	1987
1.	Chicago, O'Hare	37 976	48 469	53 338	56 281
2.	Atlanta, Hartsfield	37 594	42 495	45 191	47 648
3.	Los Angeles	32 722	37 648	41 418	44 783
4.	Dallas, Ft. Worth	23 533	37 104	39 945	41 875
5.	London, Heathrow	26 400	31 310	31 310	34 743
6.	Denver, Stapleton	22 601	28 486	34 686	32 355
7.	New York, Kennedy	25 752	28 945	27 224	30 192
8.	Tokió, Haneda	21 235	27 167	27 218	29 927
9.	San Francisco	19 848	24 931	27 810	29 812
10.	New York, La Guardia	18 146	20 542	22 189	24 226
11.	Miami	19 846	19 849	21 947	24 025
12.	New York, Newark	–	–	29 433	23 475
13.	Frankfurt	16 953	19 540	19 753	23 288
14.	Boston, Logan	14 827	20 450	21 863	23 283
15.	Párizs, Orly	17 012	17 671	18 544	20 427
16.	Honolulu	14 344	16 639	18 231	20 380
17.	St. Louis, Lambert	–	–	20 352	20 363
18.	Detroit, Metropolitan	–	–	17 605	19 747
19.	London, Gatwick	–	–	–	19 380
20.	Osaka	17 087	17 452	17 695	19 291

A világ legnagyobb forgalmú repülőterei a járatok száma szerint

	Repülőtér	1981	1985	1986	1987
1.	Atlanta, Hartsfield	523 100	718 100	753 800	766 200
2.	Chicago, O'Hare	554 500	713 600	767 800	753 400
3.	Dallas, Ft. Worth	445 800	534 500	552 000	600 700
4.	Los Angeles	380 200	473 500	512 800	599 300
5.	Denver, Stapleton	379 300	437 300	476 000	478 700
6.	San Francisco	262 600	345 000	385 700	419 400
7.	Boston, Logan	251 600	347 700	364 000	373 100
8.	St. Louis, Lambert	302 600	364 400	399 000	360 700
9.	Philadelphia	255 600	274 700	307 200	356 400
10.	Pittsburgh	320 400	–	327 600	339 700
11.	Detroit	–	–	350 700	336 000
12.	New York, Newark	–	–	368 600	332 900
13.	New York, La Guardia	215 000	312 600	321 600	328 400
14.	Phoenix, Sky Harbor	–	–	285 900	318 900
15.	London, Heathrow	247 000	288 300	293 900	308 000
16.	Miami	265 700	282 800	290 700	302 100
17.	Minneapolis, St. Paul	–	–	302 500	288 300

	Repülőtér	1981	1985	1986	1987
18.	Memphis	–	–	284 800	286 600
19.	Charlotte, Douglas	–	–	266 700	280 200
20.	Honolulu	198 400	246 500	261 800	278 200

A légi közlekedés halálos áldozatokat is követelő baleseteinek adatai

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Menetrend szerinti járatok							
Balesetek száma	21	26	20	16	22	17	24
Áldozatok száma (fő)	362	764	809	228	1067	331	890
Áldozatok száma (fő/millió utas-km)	4	8	8	2	9	3	6
Nem menetrend szerinti járatok							
Balesetek száma	6	2	2	0	5	3	2
Áldozatok száma (fő)	202	49	4	0	443	133	3
Áldozatok száma (fő/millió utas-km)	19	4	0	0	36	9	0

A légi közlekedés halálos áldozatot is követelő főbb baleseteI, 1988

Megjegyzés	Időpont	Légitársaság	Típus	Helyszín	Áldozatok száma
1.	márc. 17.	Avianca	B–727	Kolumbia	139
2.	okt. 19.	Indian Airlines	B–737	Ahmedabad	130
3.	jan. 18.	CAAC	IL–18	Kína	108
4.	szept. 9.	Hongkong	TU–134	Bangkok	75
5.	okt. 7.	Shanxi	IL–14	Linten, Kína	42
6.	okt. 17.	Uganda Airlines	B–707	Róma	32
7.	szept. 15.	Ethiopian	B–737	Bahir Dar	31
8.	jan. 24.	Aeroflot	JAK–40	Nyizsnyevartovszk	27
9.	aug. 2.	Balkan	JAK–40	Szófia	25
10.	ápr. 12.	United Airlines	DC–3	Johannesburg	23
11.	jún. 12.	Austral Lineas Aereas	MD–81	Argentina	22
12.	jan. 4.	Condor	B–737	Izmir	16
13.	aug. 31.	Delta	B–727	Dallas	13
14.	okt. 25.	AeroPeru	F–28	Juliaca	12
15.	jan. 18.	Aeroflot	TU–154	Krasznovodszk	11
16.	aug. 31.	CAAC	Trident–2	Hongkong	7
17.	jún. 26.	Air France	A–320	Mulhouse	3
18.	ápr. 29.	Aloha	N–737	Hawaii	1
19.	febr. 27.	Aeroflot	TU–134	Szurgut	ismeretlen

1. Felszállás közben dombnak ütközött.
2. Rossz látási viszonyok mellett villanyoszlopnak ütközött.
3. Hajtóműsérülés után megsérültek a kormányszervek.
4. Viharban leszállás közben lezuhant.
5. Felszállás után, sétarepülés közben épületre zuhant.
6. Ködben leszállás közben épületnek ütközött.
7. A hajtómű madarat szívott be, majd leállt.
8. A repülőgép megsemmisült.
9. Felszállás közben a pilóta hibája miatt lezuhant.
10. Kigyulladt és lezuhant.
11. Rossz látási viszonyok miatt leszállás előtt fának ütközött.
12. Leszállás közben dombnak ütközött.
13. Felszállás közben a pilóta hibája miatt visszazuhant.
14. Felszállás közben a pilóta hibája miatt visszazuhant.
15. A gyakorlatlan pilóta rossz látási viszonyok között elvétette a leszállópályát.
16. Leszállás közben rossz látási viszonyok mellett a jelzőfények tartóoszlopainak ütközött.
17. Bemutatórepülés közben túl alacsonyra ereszkedett, fáknak ütközött.
18. Kifáradás miatt a törzs első része szétrobbant, kényszerleszállt.
19. A leszállópálya elérése előtt földnek ütközött, kigyulladt.

A légi közlekedés halálos áldozatot is követelő baleseteinek adatai, 1988

	Balesetek száma	Áldozatok száma
Menetrend szerinti utasforgalom	15	633
Nem menetrend szerinti utasforgalom	4	84
Ingajáratok/helyközi járatok	16	218
Nem utasforgalmi célú repülések	19	72
Terrorizmus, eltérítés, szabotázs	7	578
Összesen	*61*	*1585*

Idegenforgalom

A világ idegenforgalmának alakulása (beutazó külföldiek, 1000 fő)

Év	Európába	Amerikába	Közel-Keletre	Ázsiába és Ausztráliába	Afrikába	Együtt
1960	50 351	16 705	630	860	750	69 296
1970	113 000	36 648	1864	5 771	2 407	159 690
1980	196 000	53 703	5821	22 247	7 070	284 841
1981	195 289	53 464	6160	25 889	8 046	288 848
1982	197 759	50 799	7907	22 489	7 826	286 780
1983	202 447	51 116	7129	23 940	8 171	292 803
1984	217 308	59 467	7508	26 175	8 804	319 262
1985	227 645	58 609	8372	29 378	9 819	333 823
1986	229 587	62 716	7156	32 609	9 366	341 134
1987	242 218	66 807	7500	37 000	10 200	363 725
1988	251 500	72 550	9000	44 950	12 000	390 000
			Index (%)			
1988/1960	499,5	4343,0	1428,6	5226,7	1600,0	562,8
1988/1980	128,3	135,1	154,6	202,0	169,7	136,9
			Megoszlás (%)			
1960	72,7	24,1	0,9	1,2	1,1	100,0
1970	70,8	22,9	1,2	3,6	1,5	100,0
1980	68,8	18,9	2,0	7,8	2,5	100,0
1987	66,6	18,4	2,0	10,2	2,8	100,0
1988	64,5	18,6	2,3	11,5	3,1	100,0

Belföldi vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken

Ország	Összesen			Ebből: szállodában		
	1980	1986	1987	1980	1986	1987
Ausztria	28 544	28 228	27 993	14 917	14 282	14 322
Franciaország	718 000	a.	744 210	86 800	n. a.	39 257
Görögország	10 75	n. a.	10 393	9 908	n. a.	9 864
Hollandia	68 0	n. a.	n. a.	4 201	n. a.	5 159
Jugoszlávia	50	59 734	57 684	19 158	23 125	22 602
Kanada	n. a.	256 841	n. a.	n. a.	47 507	n. a.
Magyarország	*13 549*	*13 119*	*12 829*	*1 933*	*1 620*	*1 584*
Nagy-Britannia	550 000	n. a.	495 000	110 000	n. a.	90 000
NSZK	257 714	203 420	207 599	111 232	107 826	110 485
Olaszország	225 489	239 765*	243 083	99 309	106 998*	112 580
Spanyolország	n. a.	n. a.	52 428	37 784	41 816	46 277
Svájc	38 168	38 948	39 037	13 080	13 226	13 281

* 1985-ös adat.

Külföldi vendégforgalom összetétele néhány fogadó országban 1987-ben (kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött éjszakák száma, 1000)

Fogadó országok	Összesen	Küldő országok Ausztria	USA	Franciao.	Görögo.	Hollandia	Japán	Jugoszl.	Kanada	Nagy-Br.t.	NSZK	Olaszo.	Spanyolo.	Svájc
Ausztria	85 512	–	1 720	2 667	162	9 320	308	370	227	4 250	54 937	1 691	286	2 234
Franciaország	339 514	2301	25 477	–	n. a.	32 868	4229	n. a.	5683	60 553	78 411	26 655	7416	17 854
Görögország*	35 451	1691	523	2 581	–	2 061	208	453	202	8 692	7 593	1 517	237	1 153
Hollandia*	13 953	1055	848	584	n. a.	–	149	n. a.	180	1 536	6 932	335	231***	185
Jugoszlávia	55 299	5190	580	1 303	185	2 875	30	–	125	6 057	20 043	4 981	580	596
Kanada	84 860	257	55 367	2 323	333	1 098	1761	400	–	5 699	3 039	1 000	196	730
Nagy-Britannia	175 984	1378	28 940	16 709	1943	5 162	2331	1008	8234	–	15 655	9 235	7106	3 659
NSZK	29 094	997	n. a.	1 397	225	5 641	977	384	327	2 547	–	1 247	459	1 308
Olaszország	106 344	7603	5 447	7 813	504	3 785	985	550	751	7 094	47 624	–	1679	6 785
Spanyolország**	92 444	3624	1 906	6 809	n. a.	3 392	590	n. a.	227	33 758	26 071	4 313	–	2 475
Svájc	34 581	508	2 753	2 607	134	2 978	652	104	292	2 668	14 436	1 409	453	–

* 1985-ös adat. ** Csak szállodákban. *** Portugáliával együtt.

Szállodák és egyéb kereskedelmi szálláshelyek kapacitása (1000 férőhely)

Ország	Szálloda	Egyéb keresk. szálláshely	Összesen	Szálloda	Egyéb keresk. szálláshely	Összesen	Szálloda	Egyéb keresk. szálláshely	Összesen	Szálloda	Egyéb keresk. szálláshely	Összesen
		1960			*1980*			*1986*			*1987*	
Ausztria	280	267	547	635	550	1185	655	540	1 195	651	524	1 175
Franciaország	579	1068	1647	913	n. a.	n. a.	1042	2446	3 488	n. a.	n. a.	n. a.
Görögország	n. a.	n. a.	n. a.	285	136*	n. a.	344	95	435	375	203	578
Jugoszlávia	50	204	254	273	788	1061	338	984	1 322	351	1 017	1 368
Magyarország	*15*	*17*	*32*	*34*	*203*	*237*	*47*	*259*	*306*	*49*	*270*	*319*
NSZK	600	495	1095	1043	1059	2102	1082	516	1 596	1096	531	1 627
Olaszország	793	867	1660	1570	2942*	n. a.	1647	3352	4 999	n. a.	n. a.	n. a.
Spanyolország	n. a.	n. a.	n. a.	984	1326	2310	1020	9940	10 960	1035	10 250	11 285
Svájc	204	19	223	276	822	1098	237	885	1 162	275	883	1 158

* 1979-es adat.

Külföldi vendégéjszakák száma szállodákban és egyéb kereskedelmi szálláshelyeken (1000)

Ország	Szálloda	Egyéb kereskedelmi szálláshely	Együtt	Szálloda	Egyéb kereskedelmi szálláshely	Együtt	Szálloda	Egyéb kereskedelmi szálláshely	Együtt
		1980			*1986*			*1987*	
Ausztria	55 578	34 625	90 203	54 534	30 861	85 395	55 401	30 111	85 512
Franciaország	16 665	238 035	254 700	15 046	317 162	332 208	36 273	303 241	339 514
Görögország	26 625	2 895	29 520	n. a.	n. a.	35 331*	n. a.	n. a.	36 131
Hollandia	6 137	n. a.	n. a.	6 747	7 541	14 288	6 694	7 259	13 953
Jugoszlávia	20 527	16 451	36 978	27 525	23 875	51 400	28 353	23 946	52 299
Magyarország	*3 651*	*6 025*	*9 676*	*5 384*	*10 006*	*15 390*	*6 392*	*11 124*	*17 516*
NSZK	19 003	3 721	22 724	23 447	4 329	27 776	24 314	8 549	32 863
Olaszország	66 188	37 077	103 265	65 123	34 998	100 121	69 966	36 525	106 491
Spanyolország	58 654	3 545	62 199	87 698	4 222	91 920*	92 444	4 825	97 269
Svájc	19 980	16 046	36 026	19 562	15 367	34 929	19 533	15 047	34 581

* 1985-ös adat.

Szállodák kapacitáskihasználtsága 1987-ben (férőhelyek kihasználtsága, %)

Hónap	Ausztria[a, b]	Japán[c]	Jugoszl.	*Magyaro.*	Nagy-Brit.	NSZK	Olaszo.[d]	Spanyolo.	Svájc
Január	31,7	56,0	26,7	*26,7*	26,0	25,1	25,2	42,3	22,2
Február	46,1	67,8	27,8	*34,4*	34,0	30,8	28,7	48,0	32,6
Március	41,6	71,2	27,3	*44,9*	36,0	30,4	28,3	48,8	34,1
Április	15,4	65,4	39,7	*43,3*	42,0	34,4	34,3	53,6	31,3
Május	14,5	71,9	58,8	*54,4*	45,0	41,4	29,9	58,0	31,7
Június	21,4	65,5	72,6	*49,9*	51,0	46,8	40,8	61,9	37,6
Július	44,1	66,7	75,9	*53,0*	57,0	62,2	55,3	68,0	52,5
Augusztus	44,4	75,4	84,8	*61,2*	58,0	52,8	68,6	78,0	38,1
Szeptember	27,7	67,5	76,2	*56,9*	56,0	49,8	45,0	68,0	31,2
Október	11,3	78,5	48,9	*52,9*	51,0	42,4	30,4	59,3	29,0
November	6,3	75,9	23,1	*45,6*	39,0	28,1	21,9	47,1	27,0
December	21,0	57,0	20,0	*38,0*	32,0	25,1	23,0	40,8	22,5

[a] 1986-os adat. [b] Valamennyi szálláshelyre vonatkozóan. [c] Szobakihasználtság. [d] 1984-es adat.

Árváltozások az idegenforgalomban, 1987

Ország	Szállodai árak	Éttermi árak	Utazási tarifák	Fogyasztói árak
		(1986=100)		
Ausztria	103,0	104,0	101,0	101,4
Franciaország	109,2	107,1	n. a.	103,3
Görögország	140,0	n. a.	n. a.	116,4
Hollandia	103,0	102,0	n. a.	99,5
Jugoszlávia	138,0	n. a.	n. a.	120,0
Kanada	102,2	104,0	104,2	104,4
Magyarország	*118,6*	*113,5*	*n. a.*	*108,6*
Nagy-Britannia	110,5	106,4	106,3	104,1
NSZK	103,2	101,7	101,5	100,3
Olaszország	109,0	105,8	106,5	104,7
Spanyolország	113,1	106,3	105,7	105,3
Svájc	105,6	102,2	n. a.	101,4
		(1980=100)		
Ausztria	142,0	138,8	n. a.	128,3
Franciaország	198,8	182,7	n. a.	164,1
Görögország	383,6	n. a.	n. a.	350,4
Hollandia	141,4	120,6	n. a.	120,5

Ország	Szállodai árak	Éttermi árak	Utazási tarifák	Fogyasztói árak
Jugoszlávia	599,4	n. a	n. a.	1192,6
Kanada	175,3	150,8	105,6	153,9
Magyarország	*283,2*	*169,7*	*n. a.*	*159,1*
Nagy-Britannia	239,9	159,8	n. a.	151,5
NSZK	n. a	n. a	n. a.	n. a.
Olaszország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Spanyolország	n. a.	n. a.	n. a	n. a.
Svájc	154,8	133,8	n. a.	126,0

Idegenforgalmi bevételek (M USD)

Év	Európa	Amerika	Közel-Kelet	Ázsia és Ausztrália	Afrika	Összesen
1960	3 918	2 452	89	230	178	6 867
1970	11 200	4 800	300	1 200	400	17 900
1980	61 654	25 505	3474	9 020	2710	102 363
1981	57 240	29 278	4130	10 770	2878	104 296
1982	55 544	25 174	3874	11 305	2703	98 616
1983	55 774	24 375	4174	11 763	2717	98 804
1984	58 304	25 648	4385	12 734	2569	103 640
1985	61 596	26 553	4693	13 102	2640	108 584
1986	76 685	29 155	4026	16 246	3070	129 182
1987	90 000	31 500	4500	20 500	3500	150 000
1988	118 000	39 000	7000	26 500	4500	195 000
			Index (%)			
1987/1960	2 348,1	1 284,7	5056,1	8 043,5	4032,9	2 184,4
1987/1980	149,1	123,5	129,5	205,1	129,2	146,5
1988/1980	191,4	152,9	201,5	293,8	166,1	190,5
			Megoszlás (%)			
1960	57,0	35,8	1,3	3,3	2,6	100,0
1970	62,6	26,8	1,7	6,7	2,2	100,0
1980	60,2	24,9	3,4	8,8	2,7	100,0
1987	60,0	21,0	3,0	13.7	2,3	100,0
1988	60,5	20,0	3,6	13,6	2.3	100,0

Idegenforgalmi bevételek és e bevételek aránya a hazai összteremékből (GDP) néhány országban

Ország	Bevételek (M USD)				Bevételek aránya a GDP-ből (%)		
	1980	1985	1986	1987	1980	1985	1986
Ausztria	6 442*	5 085	6 928	8 704	8,4	7,4	7,4
Egyesült Államok	10 058	11 675	12 913	14 778	0,4	0,3	0,3
Franciaország	8 235	7 929	9 580	12 001	1,3	1,6	1,3
Görögország	1 734	1 426	1 835	2 291	4,1	4,3	4,6
Hollandia	1 668	1 497	1 906	2 705	1,0	1,2	1,3
Japán	644	1 131	1 443	2 148	0,1	0,1	0,1
Jugoszlávia	1 115	1 050	1 105	1 669	1,9	n. a	n. a.
Kanada	n. a	3 101	3 853	3 955	n a	1,1	1,3
Magyarország	*504*	*512*	*611*	*827*	*1,6*	*2,4*	*2,6*
Nagy-Britannia	6 893	6 995	7 921	10 196	1,6	1,6	1,5
NSZK	6 566	5 889	7 826	7 801	0,8	0,9	0,7
Olaszország	8 213	8 758	9 853	12 161	2,0	2,0	1,6
Spanyolország	6 968	8 084	11 945	14 780	3,5	4,9	5,2
Svájc	3 149	3 164	4 240	5 382	3,0	4,4	4,0

* A nemzetközi közlekedési díjakkal együtt

Idegenforgalmi kiadások és e kiadások aránya néhány küldő ország fogyasztásában

Küldő ország	Kiadások (M USD)				Arányuk a fogyasztásban (%)		
	1980	1985	1986	1987	1980	1985	1986
Ausztria	2 847	2 723	4 208	5 502	7,3	7,3	7,6
Egyesült Államok	10 385	16 482	17 627	20 496	0,6	0,6	0,6
Franciaország	6 027	4 551	6 383	8 612	1,5	1,4	1,5
Görögország	190	369	498	519	1,2	1,7	1,9
Hollandia	4 664	3 116	4 430	6 423	4,5	4,2	4,7
Japán	4 593	4 771	7 138	10 699	0,8	0,6	0,6
Kanada	n. a.	4 125	4 295	5 307	2,7	2,6	2,5
Magyarország	*210*	*208*	*241*	*276*	*1,0*	*1,6*	n. a.
Nagy-Britannia	6 410	6 257	8 686	11 870	2,0	2,3	2,6
NSZK	20 599	14 634	20 664	23 568	4,4	4,1	3,6
Olaszország	1 907	2 283	2 758	4 530	0,8	0,7	0,8
Spanyolország	1 229	1 000	1 503	1 953	0,8	0,9	1,0
Svájc	2 357	2 413	3 378	4 364	4,6	5,2	5,2

Idegenforgalmi kiadások az áru- és szolgáltatásimport %-ában

Ország	1980	1984	1985	1986
Ausztria	9,1	9,2	9,0	10,5
Egyesült Államok	3,1	3,4	3,6	3,5
Franciaország	3,5	2,9	3,0	3,6
Görögország	2,6	3,1	3,1	4,1
Hollandia	4,8	4,2	3,9	5,1
Japán	2,7	2,6	2,9	4,2
Kanada	5,0	5,0	4,9	4,8
Magyarország	*1,4*	*2,1*	*2,4*	*2,5*
Nagy-Britannia	4,1	3,3	3,3	4,2
NSZK	8,5	6,6	7,4	7,4
Olaszország	1,6	1,7	1,7	2,3
Spanyolország	3,0	2,3	2,7	3,5
Svájc	6,8	6,8	7,1	7,3

Idegenforgalmi bevételek a teljes áru- és szolgáltatásexport %-ában

Ország	1980	1984	1985	1986
Ausztria	19,6	17,7	16,8	18,1
Egyesült Államok	3,0	3,2	3,3	3,3
Franciaország	4,8	5,2	5,2	5,2
Görögország	20,7	17,9	20,1	23,2
Hollandia	1,7	2,0	1,7	2,2
Japán	0,4	0,5	0,5	0,6
Kanada	3,7	3,5	3,5	4,4
Magyarország	*4,2*	*5,3*	*6,5*	*6,6*
NSZK	2,7	2,1	2,7	2,1
Olaszország	8,5	8,3	8,1	7,7
Spanyolország	20,6	21,1	21,1	25,9

Idegenforgalmi bevételek és kiadások egyenlege (M USD)

Ország	1980	1985	1986	1987
Ausztria	+ 3 595	+ 2362	+ 2 772	+ 3 207
Egyesült Államok	− 327	− 4807	− 4 714	− 5 718
Franciaország	+ 2 208	+ 3377	+ 3 377	+ 3 390
Görögország	+ 1 544	+ 1056	+ 1 338	+ 1 781
Hollandia	− 2 996	− 1619	− 1 619	− 3 718
Japán	− 3 949	− 3640	− 5 696	− 12 847
Kanada	n. a.	− 1024	− 443	− 1 352
Magyarország	+ *294*	+ *304*	+ *370*	+ *551*
Nagy-Britannia	+ 483	+ 738	+ 765	− 1 674
NSZK	− 14 033	− 8744	− 12 838	− 15 766
Olaszország	+ 6 306	+ 6474	+ 7 095	+ 7 630
Spanyolország	+ 5 739	+ 7085	+ 7 085	+ 12 828
Svájc	+ 792	+ 751	+ 862	+ 1 019

Bérek, árak, vásárlóerő

Mit lehet vásárolni Magyarországon egyórai keresetből és mit más országokban? Nemzetközi összehasonlításban csak közelítő becsléssel lehet meghatározni a hazai órakeresetek erősségét. Az összehasonlítást nehezíti, hogy országonként más a fizetett ünnepnapok száma; eltérő a kötelező munkaidő hossza; különböznek a bérekből levont adók és társadalombiztosítási díjak.

Bruttó órabérek

A fejezet táblázatai a nyilvánosságra hozott havi, heti vagy napi bérek órabérre átszámított értékeit tartalmazzák. A bruttó keresetek közvetlenül nem hasonlíthatók össze, hiszen szubjektív vélekedés függvénye, hogy a munkabérek után fizetendő járulékokat – ami Magyarországon pl. a bérek után fizetendő 43% társadalombiztosítási járulék – a bruttó bérek részének tekintsük-e, vagy sem. Azokban az országokban pl., ahol a dolgozók kereseteiből levont társadalombiztosítás költsége magas, rendszerint alacsony társadalombiztosítási járulékok terhelik a munkáltatót. Ahol viszont alacsony a dolgozó által fizetett járulék kulcsa – Magyarországon pl. 10% –, a munkáltatóra hárul a többi teher.

Munkaórák

A havi, heti keresetek órákra történő átszámítása során érdemlegesen nem lehet kiszűrni azt a torzító tényezőt, hogy egyes országok a ténylegesen teljesített munkaórákat jelentik – pl. a táppénzen és fizetéses szabadságon töltött napokat levonják az összmunkaidőből –, más országok a szabadságidőt a munkaidőhöz számítják (ha nem ezt tennék, akkor véleményük szerint olyan magas átlagkeresetek adódnának a szabadságidő bére és nulla óraigénye miatt, ami nem tükrözné vissza a tényleges órabéreket); ismét más országok egyszerűen csak a törvény vagy a kollektív szerződések által meghatározott napi, heti vagy havi munkaidő hosszát közlik.

Jóllehet a heti, havi munkaidők országonkénti összehasonlításának is lenne informatív tartalma, a táblázat – a terjengősség elkerülése érdekében – csak azon országok adatait tartalmazza, amelyek nem órabérben fejezték ki a dolgozók béreit.

Jövedelemadók, társadalombiztosítási járulékok

A bérek vásárlóértékének meghatározásakor az egyik legnagyobb nehézséget a kézhez kapott nettó bér nagyságának a megállapítása jelenti. A „nettósítás" munkafolyamatában a statisztikusok között az alábbi lényegesebb pontokban nincs egyetértés:

– milyen mértékig vegyék figyelembe a foglalkoztatottak által fizetett jövedelemadókat (mindet nyilván nem vehetik figyelembe a béren kívül megszerzett jövedelmek adói miatt, viszont az sem teljesen egyértelmű, hogy csak annyit vegyenek figyelembe, amennyi a béreket terhelné, hiszen a további adók nagyságát a bérek nagysága is befolyásolja);

– milyen mértékben vegyék figyelembe a helyi adókat: Magyarországon pl. ezeket (házadó, településfejlesztési hozzájárulások) nem veszik figyelembe a reálbérszámítás folyamatában, több országban viszont számításba veszik nagyságukat, hiszen nyilvánvalóan befolyásolják a bérek vásárlóértékét, különösen ha a dolgozónak nincs is más jövedelmi forrása (ennek megfelelően a táblázatsor is törekszik ezek nagyságának figyelembevételére);

– milyen mértékben vegyék figyelembe az önkéntes és kötelező társadalom- és nyugdíjbiztosítási kiadásokat. Bonyolítja az összehasonlíthatóságot, hogy a legtöbb országban ezek összegével csökkenteni lehet az adóalapot, néhány országban (pl. Magyarországon is) viszont adózni kell az összegük után.

A táblázatsor nem vállalkozhat rá, hogy évről évre feltárja a figyelembe vett országok adórendszerének változásait, ezért a számítás során figyelembe vett elvonási hányadok nagysága csak tendencia jellegű.

Számított nettó órabérek

A fejezet táblázatai az adókkal, dolgozók által fizetett társadalombiztosítási járulékokkal csökkentett órakereseteket tartalmazzák. A számításokban az előző fejezetekhez viszonyítva nagyobb szerepet játszanak a becslések, pl. egyik évben hiányzó bruttó órakereset-adatok helyén is szerepelnek az előző és következő évek adatai alapján becsült nettó értékek. A táblázatok olyan országok becsült órakereset-adatait is tartalmazzák, amelyek nem közlik sem az órabért, sem a munkaidő hosszát – de keresetalakulásuk ismert (Kína, Törökország).

Számított kiskereskedelmi árak

Az összehasonlításban szereplő országok kiskereskedelmében a legkülönfélébb egységcsomagokban (1 kg, 2 kg, ⅓ kg, 495 g) és mértékegységben (l, 0,7 l, pint) szerepelnek a fogyasztási cikkek. Eltérő a statisztikákban közölt áruk minősége is – pl. a sajtok zsírtartalma lehet 30, de lehet 45% is, más-más a fehér kenyér finomlisztartalma, más-más minőségű húsfélékből készülnek a statisztikákban szereplő felvágottak, más-más színvonalúak és szolgáltatásúak az egyes háztartási gépek.

A mennyiségi egységekből fakadó különbségek átszámítással megoldhatók, a minőségi különbségek számításokban nem érvényesíthető hatása viszont a számítás hibahatárát növeli.

Az órabérek vásárlóértéke

Az órabérek vásárlóértékének összehasonlítását megnehezíti, hogy az egyes országokban nem ugyanazon jószágokat tekintik alapvető fontosságúaknak. Pl. a borjúhús ára hosszú időtávra visszamenően is rendelkezésünkre áll a fejlett országok többségében, Magyarországon viszont ezt nem jegyezték fel. Nekünk viszont hiába van hosszú távra visszatekintő szalonnaárunk, ha ezt a többi országokban nem rögzítették folyamatosan.

Mást-mást kedvelnek országonként az emberek. Magyarországon a rövidkaraj a legkedveltebb, ezért jegyzi fel az árát már több mint 20 éve az árstatisztika. Más országokban a pecsenyerész vagy a tarja, lapocka a legkedveltebb. Bizonyos hibahatárral – ha figyelemmel vagyunk e különbségekre – a bérek vásárlóértéke mégis összehasonlítható.

Több kelet-európai országban közismerten rossz az áruellátás. Hiába olcsó – papíron – a hús, a vaj, ha valójában nem lehet kapni az üzletekben. Ezt a problémát viszont nem lehet tükröztetni a számításokban, mint ahogyan azt sem, hogy országonként más és más az egyes áruk csomagolása, ill. kötelezően előírt (és ténylegesen be is tartott) minősége.

Több országban – pl. Argentína, Jugoszlávia – a dühöngő infláció miatt teljesen irreális (és évente óriásit változó) vásárlóértékek adódnak, attól függően, hogy az év mely időszakából származik az összehasonlításnál felhasznált adat. Az adatok (árak, bérek) megléte ellenére ezeket az eredményeket nem lehetett értelmezni.

Néhány összefoglaló gondolat

Az órabérek vásárlóértékének nemzetközi összehasonlítása az alábbiakban segítheti elő véleményalkotásunkat életszínvonalunk megítélése terén: 1. Elterjedt az a megalapozatlan nézet, hogy Magyarországon olcsó – túl olcsó – az élelmiszer. Ezek régen, a stabil árak időszakában sem jellemezték a kelet-európai országokat. A 60-as években is lényegesen többet – olykor kétszer annyit – kellett dolgoznia a magyar dolgozóknak 1 kg húsért vagy pékáruért, mint nyugat-európai társának. Az akkori különbségek mára megnövekedtek. 2. A figyelembe vett fejlődő országok csak ezekben az években érik el a magyar órabérek vásárlóértékét az élelmiszerek terén. (Az iparcikkek terén már korábban elérték.) 3. Az áringadozások – pl. a 70-es években a cukorár-, kávéárrobbanás – nagyon hamar érzékeltették hatásukat az árakban. A túl olcsó vagy túl drága élelmiszerárak a változó kereslet hatására visszahatnak az árakra. (Szinte valamennyi áresést követően megfigyelhető – az órabérek vásárlóértékében – egy emelkedés, majd egy enyhe csökkenés, végül az áregyensúly megvalósulása.) 4. Magyarországon nagyon magas a létminimum megszerzésének időigénye. Ha a minimálisan szükséges cikkek vásárlásához szükséges munkaórákat összeadnánk, kedvezőtlenebb eredményre jutnánk, mint több olyan fejlődő országban, ahol nem kell fűtőanyagokat, meleg ruházatot, több kalóriát vásárolniuk – és ezért megdolgozniuk – az ottlakóknak.

Munkaórák a mezőgazdaságon kívüli ágazatokban

Ország	Időszak	1966	1970	1975	1980	1981	1982
Ausztria	hét, hó[1]	38,7	37,4	33,9	146,0	144,7	145,5
Csehszlovákia	hét	46,5	43,8	43,6	43,3	43,1	43,1
Jugoszlávia	hó	199	183	183	184	184	183
Magyarország	*hó*	*179,3*	*165,0*	*160,4*	*160,8*	*160,7*	*153,9*
NDK	hét	n. a.	n. a.	41,8	41,6	41,2	40,7
Szovjetunió	hét	40,4	40,6	40,7	40,5	40,7	40,4
Ausztrália	hét	42,9	43,0	40,4	40,7	40,7	39,5
Dél-afrikai Közt.	hét	46,4	47,1	48,2	48,4	48,2	47,1
Dél-Korea	hét	57,2	51,7	50,2	51,6	51,9	52,1
Japán	hét	44,6	43,1	39,7	40,6	40,4	40,3
Kanada	hét	40,8	39,7	38,6	38,8	38,5	38,7
Szingapúr	hét	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.

Ország	Időszak	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ausztria	hét, hó[1]	144,3	145,2	144,9	142,1	139,9	141,0
Csehszlovákia	hét	43,0	43,1	43,1	43,1	43,1	43,0
Jugoszlávia	hó	182	184	185	184	185	n. a.
Magyarország	*hó*	*152,4*	*147,1*	*145,2*	*144,5*	*148,0*	*146,0*
NDK	hét	40,4	41,0	41,7	41,4	41,5	n. a.
Szovjetunió	hét	40,3	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Ausztrália	hét	39,6	39,6	40,1	39,7	39,5	39,4
Dél-afrikai Közt.	hét	46,2	46,5	46,2	46,7	46,6	n. a.
Dél-Korea	hét	52,5	52,4	51,9	52,5	51,9	n. a.
Japán	hét	40,4	40,7	40,6	40,4	40,6	40,4
Kanada	hét	32,4	32,5	32,5	32,3	32,0	32,0
Szingapúr	hét	n. a.	49,4	48,0	48,5	49,0	n. a.

[1] 1966, 1970, 1975 hét; 1980-tól hó.

Bruttó órabérek a mezőgazdaságon kívüli ágazatokban

Ország	Pénznem/óra	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ausztria	schilling	19,9	28,3	57,5	100,2	109,0	115,8	122,9	128,3	136,4	145,8	153,7	156,0
Csehszlovákia	korona	7,6	10,2	12,2	14,1	14,3	14,7	15,0	15,2	15,4	15,6	15,8	16,3
Dánia	őre	1104	1670	3504	6005	6540	7221	7705	8089	8478	8 943	9 920	10 150
Franciaország	frank	3,2	4,7	9,7	18,1	20,7	24,0	26,8	28,9	31,3	33,0	34,2	35,3
Görögország	drachma	11,4	16,0	34,7	102,4	130,3	173,9	207,6	262,2	314,2	354,1	388,2	420,0
Hollandia	gulden	3,8	5,6	11,0	14,3	14,9	15,8	16,0	16,1	16,3	16,6	16,8	17,0
Írország	pence[1]	27,7	43,4	98,3	2,3	2,8	3,2	3,5	3,9	4,2	4,5	4,7	5,0
Izland	korona[2]	79,9	123,2	481,8	25	40	61	95	119	149	198	273	n. a.
Jugoszlávia	dinár	3,5	6,5	16,8	40,0	54,0	68,0	82,0	124,0	220,0	462,0	944,0	n. a.
Magyarország	*forint*	*10,4*	*13,0*	*17,8*	*24,5*	*26,2*	*29,1*	*30,8*	*35,9*	*41,1*	*43,3*	*47,6*	*61,8*
Nagy-Britannia	pence, font[1]	25,2	35,8	88,5	2,4	2,8	3,0	3,2	3,5	3,7	4,0	4,3	4,8
NDK	márka	n. a.	n. a.	n. a.	5,7	5,9	6,1	6,2	6,3	6,3	6,6	6,7	n. a.
NSZK	márka	4,6	6,1	9,9	13,4	14,2	14,9	15,4	15,8	16,4	17,0	17,8	18,7
Norvégia	korona	9,6	13,8	26,2	39,8	43,9	48,4	52,9	57,1	61,5	67,7	78,6	82,5
Olaszország	líra	415	617	2131	4722	5798	6754	7804	8674	9400	10 100	11 000	11 630
Portugália	escudo	6,0	10,0	27,5	83,0	101,4	123,4	146,4	173,7	212,8	250,8	n. a.	n. a.
Spanyolország	peseta	24,9	40,1	107,3	282	340	392	452	508	558	616	n. a.	n. a.
Svájc	frank	5,1	6,6	10,8	14,0	14,8	15,9	16,5	17,0	17,5	18,3	18,9	n. a.
Svédország	korona	9,6	13,5	21,2	39,6	43,2	45,7	48,5	54,0	58,6	62,7	65,0	69,0
Szovjetunió	kopek	59,0	71,0	84,0	97,0	99,0	103,0	104,0	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Argentína	peso, új cent, austral[3]	0,9	1,7	20,3	14,8	34,5	100,8	632,0	0,05	0,33	0,7	1,41	n. a.
Egyesült Államok	dollár	2,6	3,2	4,5	6,7	7,3	7,7	8,0	8,3	8,6	8,8	9,0	9,3
Kanada	dollár	2,4	3,2	5,3	8,2	9,2	10,1	12,1	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Új-Zéland	dollár	1,0	1,3	2,6	5,2	6,4	7,3	7,4	7,9	8,6	10,3	n. a.	n. a.
Dél-afrikai Közt.	rand	0,46	0,62	0,96	1,76	2,15	2,68	3,09	3,40	3,73	4,25	4,70	n. a.
Dél-Korea	won[4]	n. a.	78,0	211,0	0,79	0,94	1,09	1,20	1,31	1,44	1,54	1,72	n. a.
Japán	jen[5]	227,0	405,0	1,03	1,50	1,59	1,65	1,70	1,76	1,80	1,87	1,91	1,97
Szingapúr	cent, dollár[6]	92	96	154	2,3	2,6	2,9	3,2	3,5	3,6	3,7	3,85	n. a.

[1] 1966, 1970, 1975 pence: 1980-tól font. [2] 1966, 1970, 1975 korona, 1980-tól új korona. [3] 1966, 1970, 1975 peso; 1980–1983 új cent; 1984–88 austral. [4] 1980-tól 1000 won. [5] 1975-től 1000 jen. [6] 1966, 1970, 1975 cent; 1980-tól dollár.

Számított nettó órabérek

Ország	Pénznem	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ausztria	schilling	17,5	24,9	50,0	87,2	93,7	99,6	105,7	110,3	117,3	123,9	130,6	132,6
Csehszlovákia	korona	7,3	9,9	11,5	13,3	13,3	13,7	14,0	14,1	14,3	14,4	14,6	15,1
Dánia	öre, korona[1]	751	1136	23,5	40,2	43,8	48,4	51,6	54,2	56,8	59,9	66,5	68,0
Franciaország	frank	3,1	4,5	9,2	17,1	19,3	22,3	24,9	26,9	29,3	30,0	31,1	32,1
Görögország	drachma	11,0	15,5	33,1	96,0	119,9	160,0	191,0	241	289	322	353	382
Hollandia	gulden	3,1	4,6	8,7	11,6	12,2	13,0	13,1	13,2	13,3	13,4	13,6	13,8
Írország	pence, font[2]	24	38	84	2,0	2,6	3,0	3,3	3,5	3,8	4,1	4,2	4,3
Izland	korona	64,7	99,8	395,1	20,5	33,2	50,6	78,9	99	124	164	227	n. a.
Jugoszlávia	dinár	3,2	5,8	14,8	35	48	60	72	109	194	407	831	n. a.
Magyarország	*forint*	*9,9*	*12,4*	*16,9*	*23,0*	*24,1*	*27,0*	*28,6*	*33,0*	*38,0*	*39,4*	*43,6*	*49,0*
Nagy-Britannia	pence[3]	18,4	26,1	63	1,7	2,1	2,3	2,6	2,7	2,8	3,1	3,3	3,6
NDK	márka	3,7	4,4	4,9	5,5	5,6	5,8	5,9	6,0	6,0	6,3	6,4	n. a.
NSZK	márka	4,0	5,3	8,6	11,8	12,1	12,8	13,3	13,4	14,0	14,2	14,8	15,5
Norvégia	korona	7,8	11,2	20,7	31,8	36,0	39,7	43,4	46,8	50,4	55,5	64,5	67,7
Olaszország	líra[4]	369	549	1896	4,2	5,1	5,7	6,6	7,3	7,9	8,2	9,0	9,5
Portugália	escudo	5,7	9,4	26,1	76,4	93,3	113,5	134,7	160	196	231	n. a.	n. a.
Spanyolország	peseta	22,7	36,2	96,6	253,8	302,6	348,9	402,3	452	497	548	n. a.	n. a.
Svájc	frank	4,3	5,7	9,2	11,9	12,7	13,6	14,1	14,5	15,0	15,7	16,3	n. a.
Svédország	korona	6,6	9,4	14,2	26,5	28,5	30,2	32,0	35,6	38,7	41,4	42,9	45,5
Szovjetunió	kopek	57	68	81	92	94	98	99	100	103	106	107	n. a.
Argentína	peso, új peso, austral[5]	0,7	1,4	3,7	6,0	6,6	7,1	7,3	0,04	0,3	0,6	1,3	n. a.
Egyesült Államok	dollár	2,1	2,6	3,8	5,5	6,1	6,5	6,7	7,0	7,2	7,3	7,4	7,6
Kanada	dollár	2,0	2,8	4,7	7,2	8,0	8,9	10,9	8,8	9,1	9,4	9,6	10,3
Ausztrália	dollár	1,1	1,5	3,2	5,4	5,7	6,6	7,0	7,5	7,9	8,4	9,5	n. a.
Új-Zéland	dollár	0,8	1,1	2,2	4,2	4,8	5,5	5,6	5,9	6,6	7,7	n. a.	n. a.
Dél-afrikai Közt.	cent, rand[6]	40	55	83	1,55	1,81	2,43	2,83	2,9	3,2	3,6	3,9	n. a.
Dél-Korea	von[7]	n. a.	71	190	0,72	0,83	0,96	1,06	1,15	1,27	1,36	1,51	n. a.
Japán	jen[8]	213	381	970	1,41	1,46	1,52	1,56	1,62	1,66	1,69	1,72	n. a.
Kína	csiao[9]	2,5	2,4	2,5	3,3	3,3	3,4	3,5	4,2	4,7	5,4	6,0	n. a.
Szingapúr	cent, dollár[10]	86	90	145	2,2	2,5	2,8	3,0	3,3	3,4	3,5	3,6	n. a.

[1] 1966, 1970 öre; 1975-től korona. [2] 1966, 1970, 1975 pence; 1980-tól font. [3] 1980-tól tizes váltószámú pénzrendszerben. [4] 1980-tól 1000 líra. [5] 1966, 1970, 1975 peso; 1980–83 új peso; 1984-től austral. [6] 1966, 1970, 1975 cent; 1980-tól rand. [7] 1980-tól 1000 von. [8] 1980-tól 1000 jen. [9] 1 jüan = 10 csiao. [10] 1966, 1970, 1975 cent; 1980-tól dollár.

Munkabérekből fizetett transzferek[1] aránya (%)

Ország	1966–70	1971–75	1976–80	1981–85	1986–88
Európa					
Ausztria	12	13	13	14	15
Csehszlovákia	4	6	6	7	8
Dánia	32	33	33	33	33
Franciaország	6	6	6	7	9
Görögország	4	4	6	8	9
Hollandia	18	21	19	18	19
Írország	13	14	16	17	20
Izland	19	18	18	17	17
Jugoszlávia	12	12	12	12	12
Magyarország	5	6	7	8	9[2]
Nagy-Britannia	27	29	28	26	24
NDK	4	4	5	5	5
NSZK	13	14	14	15	17
Norvégia	19	21	20	18	18
Olaszország	11	11	12	16	18
Portugália	7	7	8	8	8
Spanyolország	9	9	10	11	11
Svájc	16	16	16	14	14
Svédország	31	33	33	34	34
Szovjetunió	4	4	5	5	6
Törökország	27	27	25	23	21
Amerika					
Argentina	18	18	19	19	20
Egyesült Államok	19	18	18	16	18
Kanada	16	15	14	13	13
Ausztrália és Óceánia					
Ausztrália	15	15	17	21	20
Új-Zéland	22	23	24	25	27
Afrika					
Dél-afrikai Közt.	13	14	15	16	16
Ázsia					
Dél-Korea	10	10	10	12	12
Japán	6	6	7	8	10
Kína	3	3	5	6	7
Szingapúr	6	6	7	7	8

[1] Transzfer: ellenszolgáltatás nélküli elvonás. [2] Az 1988-ban bevezetett személyi jövedelemadó ellentételezését 1988-ban a számítás az 5 évre meghatározott kulcsokon túlmenően veszi figyelembe (21% az elvonás összesen).

Fontosabb árucikkek kiskereskedelmi árai

Fogyasztási cikkek	Mérték-egység	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
						Ausztria (schilling)						
Marhahús (comb)	kg	39,8	46,0	55,9	86,8	94,0	98,9	103	107	109	108	109
Marhahús (leveshús)	kg	34,1	38,0	43,9	68,6	74,1	78,0	81,6	84,3	85,3	85,4	84,8
Borjúhús	kg	77,4	97,1	145,0	182,0	198,0	207,0	213	223	219	219	220
Sertéshús (pecsenye)	kg	41,3	47,1	61,4	101,4	111,0	110,0	109	112	106	103	106
Csirke	kg	30,9	28,0	33,6	36,3	38,5	38,7	39,5	41,2	41,3	41,7	41,5
Extrakolbász	kg	31,8	39,3	48,7	59,5	64,0	67,0	69,2	72,1	72,6	73,0	74,5
Tőkehal	kg	29,8	31,9	57,9	190,0	203,0	220,5	225,3	238,8	252,2	282,5	n. a.
Tojás	db	1,2	1,3	1,8	2,2	2,3	2,4	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6
Tej	l	3,0	4,2	5,9	9,7	10,0	10,5	11,1	11,7	11,6	11,6	11,7

Sajt (ementáli)	kg	32,1	36,7	58,3	99,3	105,3	112,0	116,7	123,3	127,3	130,7	132,0
Teavaj	kg	40,0	42,0	55,6	74,4	76,8	79,2	82	86,4	88,8	88,8	88,8
Sertészsír	kg	16,7	15,8	19,0	20,3	23,9	25,3	26	27,1	27,5	27,4	n. a.
Margarin	kg	n. a.	n. a.	n. a.	23,6	24,0	25,2	26,4	32	33,8	32,7	29
Fekete kenyér	kg	4,9	6,1	8,2	10,7	11,7	12,3	13,1	13,8	14,4	15,1	15,6
Finomliszt	kg	5,2	5,8	7,6	9,8	10,5	11,2	11,9	12,6	13	13,3	13,7
Rizs	kg	8,7	9,1	15,5	12,8	15,2	16,7	15,7	15,8	15,5	14,5	12,4
Kristálycukor	kg	7,0	7,3	9,3	11,3	11,6	12,6	13,6	14,4	15,2	15,6	15,7
Pörkölt kávé	kg	92,7	98,9	93,3	136,0	130,4	132,8	133	137,6	143,6	154,4	135,2
Sör	l	6,4	8,3	10,3	12,0	12,4	13,2	13,6	14,2	14,6	15	15
Fehérbor	l	27,5	22,3	20,6	18,3	20,0	22,5	18,7	16,8	21,2	27,6	27,3
Hűtőszekrény	db	3 555,0	2 052,0	2 805,0	3 160,0	3 550,0	3 640,0	3 690	3 760	3 820	4 870	4 970
Vasaló	db	297,0	237,0	258,0	293,0	293,0	847,0	839	838	829	818	789
Mosógép	db	n. a.	n. a.	n. a.	9 720,0	10 370,0	10 700,0	10 500	10 600	11 000	11 100	10 800
					Csehszlovákia (korona)							
Fehér kenyér	kg	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6
Tészta	kg	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	10,4
Rizs	kg	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Finomliszt	kg	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Marhahús (csont nélkül)	kg	24,0	29,0	29,0	29,0	29,0	46,0	46,0	46,0	46,0	46,0	46,0
Sertéshús (karaj)	kg	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Sertéshús (pecsenye)	kg	28,0	30,0	30,0	30,0	30,0	46,0	46,0	46,0	46,0	46,0	46,0
Csirkehús	kg	22,0	26,5	26,5	26,5	26,5	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0
Sonka	kg	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Vaj	kg	38,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0
Margarin	kg	18,8	18,8	18,8	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Étolaj	kg	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4
Tej (3,5% zsírtartalom)	l	2,7	3,0	3,0	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
Sajt (edami)	kg	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	23,0
Cukor (kocka)	kg	9,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Kávé	kg	190,0	170,0	160,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0	240,0
Csokoládé	kg	100,0	90,0	90,0	130,0	130,0	130,0	130,0	130,0	130,0	130,0	130,0
Sör (10%-os)	l	2,8	3,7	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	5,0	5,0	5,0	5,0
Fehérbor	l	17,0	17,0	17,0	20,0	28,0	28,0	24,0	24,0	24,0	24,0	28,0
Cigaretta	db	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Szén (fekete)	q	22,4	26,2	27,4	39,4	39,4	39,4	39,4	39,4	39,4	39,4	39,4
Cement	q	52,0	59,0	60,6	60,0	60,0	60,0	60,0	60,0	60,0	60,0	60,0

Fogyasztási cikkek	Mértékegység	1966*	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
					Csehszlovákia (korona)							
Elektromos energia	kWh	0,7	0,7	0,7	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Utazás (vonat)	100 km	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0
Utazás (autóbusz)	10 km	3,4	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Utazás (villamos)	jegy	0,6	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Telefon	helyi hívás	0,3	0,3	0,3	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Férfiöltöny	db	1 020,0	1 148,0	852,0	919,0	919,0	907,0	910,0	901,0	940,0	962,0	931,0
Hűtőszekrény (60 l)	db	2 400,0	2 380,0	1 770,0	1 770,0	1 770,0	1 770,0	2 130,0	2 130,0	2 130,0	2 130,0	3 530,0
Mosógép	db	1 640,0	1 580,0	2 450,0	2 450,0	2 450,0	3 030,0	3 030,0	3 030,0	3 030,0	3 030,0	3 100,0
Benzin (normál)	l	2,1	2,1	4,0	6,0	6,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
					Görögország (drachma)							
Baromfihús	kg	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	105,9	133,3	157,6	189,0	215,3	282,4	299,1
Tőkehal	kg	n. a.	n. a.	65,0	161,5	213,5	236,5	287	345,9	465,8	620,3	704,6
Hering	kg	19,6	24,1	66,0	167,0	197,8	214,3	284,9	326,7	388,3	466,6	472,4
Tej	l	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	32,9	40,1	50	55,7	64,7	82,6	89,9
Keménysajt	kg	47,3	48,1	89,5	182,8	254,1	309,6	367,8	420,6	554,0	717,0	723,6
Ömlesztett sajt	kg	32,9	34,8	63,7	128,0	179,9	225,2	258,6	288,8	356,1	430,6	466,8
Olívaolaj	kg	26,2	31,9	68,6	121,0	143,4	168,0	215,3	268,8	345,5	377,5	380,0
Vaj	kg	n. a.	n. a.	n. a.	192,7	267,9	300,7	344,6	402,0	430,2	516,1	593,2
Fehér kenyér	kg	5,1	5,6	9,4	21,7	26,3	30,0	34,9	42,5	53,5	63,3	69,7
Rizs	kg	6,8	7,1	16,0	28,5	45,3	57,2	68,8	81,7	108,2	140,0	158,0
Burgonya	kg	3,3	2,8	7,5	17,2	22,8	28,1	27,3	33,0	33,6	37,0	41,1
Kristálycukor	kg	13,2	13,3	21,6	30,4	42,9	43,4	50,5	51,6	65,2	101,8	101,1
Pörkölt kávé	kg	89,3	102,3	145,7	360,0	336,5	421,7	466,8	518,3	653,8	1 082,2	656,1
Tojás	db	n. a.	n. a.	n. a.	5,9	7,0	7,9	9,0	11,7	11,8	12,6	14,8
Gyapjúkelme	m	349,2	365,7	681,5	1 088	1 565	2 151	2 819	3 470	3 989	4 540	5 728
Fonal	100 g	20,0	19,0	44,0	100	120	140	180	220	270	370	400
Férficipő	pár	301,4	311,8	615,5	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Fűtőolaj	l	3,6	3,6	6,9	n. a.	17,2	18,1	22,6	27,3	33,3	36,7	36,2
Tányér	db	6,4	6,9	21,9	58,4	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
					Hollandia (gulden)							
Kenyér	800 g	0,6	0,8	1,3	1,9	n. a.	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4
Rizs	kg	1,1	1,8	2,8	2,8	n. a.	2,9	3,0	3,1	1,7	1,8	1,8
Burgonya	kg	0,3	0,4	0,6	0,6	n. a.	0,7	0,8	1,0	0,6	0,6	0,6
Banán	kg	1,3	1,3	1,6	2,2	n. a.	2,9	3,1	3,1	3,2	3,0	3,0

Cukor	kg	1,1	1,1	1,5	1,8	n. a.	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4
Kávé	¼ kg	1,8	2,2	2,2	3,8	n. a.	3,7	3,8	4,5	4,5	4,8	3,1
Sör	0,45 l	0,5	0,6	0,7	0,8	n. a.	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
Pálinka (boróka)	l	8,1	10,8	11,9	15,1	n. a.	15,7	15,5	17,5	17,5	17,9	18,2
Marhahús (beefsteak)	kg	10,9	14,5	22,0	27,8	n. a.	32,1	32,7	31,8	31,9	32,1	32,1
Csirke	kg	3,9	4,6	6,0	7,1	n. a.	7,7	7,6	7,6	7,7	7,7	7,6
Vagdalt hús	kg	4,0	5,0	7,0	8,6	n. a.	10,3	10,5	10,5	10,6	10,5	10,1
Kolbász	kg	3,4	4,3	6,3	8,1	n. a.	9,1	9,3	9,5	9,6	9,6	9,7
Teavaj	¼ kg	1,3	1,8	2,0	2,4	n. a.	2,6	2,8	2,6	2,5	2,5	2,5
Tej	l	0,6	0,6	1,0	1,2	n. a.	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4
Joghurt	l	0,6	0,7	1,1	1,4	n. a.	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6
Keménysajt	kg	4,2	6,0	8,9	11,2	n. a.	12,3	12,6	12,9	13,1	13,1	13,2
Tojás	10 db	1,8	1,5	1,7	2,2	n. a.	2,1	2,2	2,4	2,3	2,1	2,3
					Magyarország (forint)							
Sertéskaraj (rövid)	kg	44	44	44	80	85	90	90	109	110	110	127
Sertéscomb	kg	39	39	39	78	84	90	90	108	110	110	127
Marhahús (felsál)	kg	38	38	38	78	84	90	90	115	116	116	138
Ponty (élő)	kg	20	22,60	22	45	55	57	56	59	64	76	90
Tej (2,8% zsírtartalom)	l	3,10	3,30	5	6	6	6	6	6	7,50	7,60	7,60
Sajt (trappista)	kg	46,20	40	46	53	53	53	53	53	75	77	78
Vaj	kg	66	50	60	60	60	60	61	61	76	76	76
Sertészsír	kg	20,10	20,20	20,40	25,20	25,20	25,10	25,20	25,30	25,30	25,40	27,10
Étolaj	l	21,70	21,70	22	28,50	28,50	28,50	34,20	34,20	34,20	34,20	36,20
Margarin	kg	29,60	29,70	36,70	47,30	47	47,20	48,70	53	64	66	65
Liszt	kg	4,70	4,70	4,60	6,60	7	7,40	8	8	8	8	8,20
Rizs	kg	16	16	16	24	26	28,60	32	32	32	32	32
Fehér kenyér	kg	3,60	3,60	3,60	5,40	5,40	5,80	6,70	7,60	7,60	7,60	8,50
Tészta (4 tojásos)	kg	16,90	16,70	17	22,80	22,80	23,90	25,40	25,40	25,50	27	28,60
Cukor	kg	10,70	9,80	13	18,80	18,30	18,30	22,50	22,50	25,30	25,40	25,40
Pörkölt kávé	10 dkg	19,50	17,50	18	33	31,50	36,20	44,10	44,10	44,10	44,10	55,70
Asztali bor	l	15,10	14,50	24,30	29,10	27,40	28,30	27,80	31,60	34,30	37,60	40,30
Világos sör	l	5,40	5,40	6,60	8	8	8,80	9,50	11,80	11,90	12,40	13,40
Cigaretta	20 db	4,40	4,40	5,50	7,30	7,60	8,90	8,90	8,80	8,80	9,10	12,10
Férfiöltöny (gyapjú és szintetikus)	db	1 440	1 470	1 880	1 510	1 520	1 600	1 720	2 430	2 370	2 720	2 970

↓ * Magyarország esetében 1967 évi adat.

Fogyasztási cikkek	Mérték-egység	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
					Magyarország (forint)							
Női télikabát (gyapjú)	db	1 390	1 550	2 000	2 570	2 540	2 600	2 590	2 810	2 850	2 920	3 150
Férfipulóver (akril)	db	421	447	475	456	490	503	498	554	626	674	789
Férfitréningruha	db	237	274	454	592	623	678	723	899	1 020	1 054	1 133
Férfiing (pamut, szintetikus)	db	165	134	210	242	248	258	272	314	354	383	406
Férfifélcipő	pár	303	334	372	839	884	855	831	852	925	1 110	1 270
Női félcipő	pár	180	208	263	556	566	552	568	614	720	807	887
Női harisnyanadrág	db	86	74	47,20	35,20	32,70	33	34,70	37	38,30	39,20	43,60
Mosógép (1,5 kg ruha)	db	1 640	1 660	1 710	1 800	1 820	1 950	1 930	1 980	2 010	2 150	2 160
Hűtőszekrény (160 l)	db	6 900	4 810	4 660	5 260	5 120	5 000	5 000	4 650	4 710	4 890	5 100
Porszívó	db	1 400	1 200	1 280	1 610	1 710	1 630	1 640	1 770	1 760	1 940	2 040
Kisméretű falazótégla	1000 db	777	979	1 350	2 520	2 530	3 000	3 400	4 150	4 570	4 420	4 310
Szintetikus mosópor	kg	34,60	32,50	30,40	37,10	39,10	39,10	39,40	41,40	44,20	47,60	50,40
Benzin (normál)	l	2	3	4,60	9,50	13,20	14,80	18,50	18,50	18,50	18,50	19,40
Koksz	q	n. a.	94	118	151	152	181	195	207	260	261	275
Tüzelőolaj	l	1,90	1,50	2	2,70	2,70	3,50	4	4,70	6,10	6,20	6,70
					NDK (NDK-márka)							
Fehér kenyér	kg	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0		1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Tej	l	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	1,0	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Tojás	10 db	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	0,7	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
Sertéshús (kotlett)	kg	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	3,4	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Marhahús (comb)	kg	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8	8,0	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8
Marhahús (leveshús)	kg	9,8	9,8	9,8	9,8	9,8	5,8	9,8	9,8	9,8	9,8	9,8
Sós hering	kg	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	9,8	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Keménysajt	kg	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4
Sertészsír	kg	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
Margarin	kg	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Burgonya	5 kg	0,7	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Káposzta	kg	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4
Citrom	kg	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Brandy	0,7 l	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5
Sör	0,33 l	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Cigaretta (filteres)	10 db	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Pörkölt kávé	kg	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
Harisnyanadrág	db	31,6	31,6	18,0	18,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0

Férfiöltöny	db	188,0	18,0	245,0	245,0	245,0	245,0	245,0	245,0	245,0	245,0	n. a.
Férfiing	db	75,0	58,5	46,8	43,0	43,0	43,0	43,0	43,0	43,0	43,0	n. a.
Férficipő	pár	48,2	48,2	48,2	48,2	48,2	48,2	50,0	50,0	n. a.	n. a.	n. a.
Mosógép (félautomata)	db	n. a.	n. a.	2 050	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300
Porszívó	db	235	195	195	195	195	195	195	195	195	195	195
Vasaló	db	35,5	35,5	36,0	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8
Hűtőszekrény (125 l)	db	1 350	1 250	1 100	1 425,0	1 425,0	1 425,0	1 425,0	1 425,0	1 425,0	1 425,0	1 425,0
Mélyhűtő (90 l)	db	n. a.	n. a.	n. a.	2 090,0	2 090,0	2 090,0	2 090,0	2 090,0	2 090,0	2 090,0	2 090,0
Fekete-fehér tv (50 cm)	db	2 050	1 906	1 630,0	1 630,0	1 630,0	1 630,0	1 630,0	1 630,0	1 630,0	1 630,0	1 630,0
Színes tv	db	n. a.	n. a.	n. a.	4 100,0	4 100,0	4 100,0	4 900,0	4 900,0	4 900,0	4 900,0	4 900,0
Brikett	q	7,2	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0
Villamos energia	10 kWh	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Városi gáz	10 m³	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
S-Bahn	jegy	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
					NSZK (NSZK-márka)							
Marhahús (comb)	kg	5,3	6,3	13,9	15,6	16,2	17,5	17,9	17,9	17,8	17,0	17,3
Marhahús (leveshús)	kg	7,6	10,0	8,3	9,2	9,5	10,3	10,5	10,3	10,3	10,1	9,9
Sertéshús (kotlett)	kg	7,1	8,4	10,2	11,2	11,6	12,4	12,3	11,9	11,8	11,5	10,9
Borjúhús	kg	7,2	10,6	22,4	26,5	27,3	28,8	29,4	29,4	29,3	29,5	29,1
Tőkehal	kg	4,0	5,3	7,6	9,0	9,1	9,1	9,2	9,2	n. a.	n. a.	n. a.
Sajt (edami)	kg	4,7	6,7	9,6	11,1	11,5	11,9	12,1	12,1	12,0	12,1	11,9
Tej	l	0,3	0,4	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2
Vaj	kg	7,2	7,5	8,4	9,2	9,8	10,4	10,7	10,2	9,4	9,2	8,8
Tojás	10 db	n. a.	n. a.	2,2	2,5	2,8	2,6	2,6	2,8	2,6	2,5	2,6
Margarin	kg	2,6	3,1	4,8	4,6	4,9	5,0	5,2	6,1	6,5	4,0	3,8
Kenyér	kg	1,0	1,4	2,0	2,6	2,8	2,9	3,0	3,0	3,1	3,1	3,1
Liszt	kg	1,0	1,0	1,2	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3
Rizs	kg	n. a.	n. a.	4,6	7,1	7,1	7,2	7,3	7,3	n. a.	n. a.	n. a.
Kristálycukor	kg	1,2	1,2	1,7	1,7	1,8	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9
Burgonya	2,5 kg	0,9	1,3	1,7	2,0	2,4	2,5	2,5	3,1	2,2	2,3	2,5
Pörkölt kávé	kg	17,2	16,5	16,8	22,0	22,0	21,6	10,8	11,3	12,1	12,5	10,0
Fehérbor	0,7 l	12,5	7,8	10,7	12,3	13,6	15,1	15,4	15,3	15,2	15,0	14,8
Férfiöltöny	db	157,0	178,0	239,0	285,0	297,0	307,0	313,0	317,0	321,0	324,0	328,0
Férfiing	db	19,1	19,5	29,4	45,8	48,2	49,7	50,6	51,8	54,5	55,6	55,5
Férficipő	pár	31,2	37,4	53,9	77,8	82,4	85,4	87,6	90,8	94,1	99,9	102,0
Női félcipő	pár	36,7	44,4	73,0	106,0	111,0	114,0	118,0	122,0	127,0	133,0	136,0
Gyermekcipő	pár	21,5	27,1	40,3	55,6	58,4	60,2	61,9	64,2	66.5	68.6	69,5

Fogyasztási cikkek	Mérték-egység	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
					NSZK (NSZK-márka)							
Női kosztüm	db	115,0	126,0	176,0	230,0	242,0	259,0	268,0	272,0	285,0	291,0	296,0
Harisnyanadrág	db	n. a.	4,0	4,0	4,7	4,8	4,9	5,0	5,0	5,1	5,1	5,1
Hűtőszekrény	db	189,0	189,0	369,0	481,0	521,0	553,0	567,0	581,0	597,0	617,0	641,0
Brikett	q	9,7	13,8	21,8	49,8	54,8	56,4	58,0	59,0	60,6	62,0	62,2
Fűtőolaj	l	0,2	0,2	0,3	0,6	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,4	0,4
Normál benzin	l	0,6	0,6	0,8	1,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,0	1,0
Elektromos energia	75 kWh	11,1	13,3	20,3	22,3	24,8	27,0	28,0	28,9	29,6	30,5	31,3
					Svédország (korona)							
Marhahús	kg	15,30	19,07	25,04	44,94	54,55	61,10	81,90	84,42	89,70	93,89	96,92
Főzni való marhahús	kg	11,65	14,52	17,79	28,74	33,58	38,53	68,46	71,97	73,03	75,66	78,38
Borjúhús	kg	18,20	21,33	27,19	40,40	46,03	50,31	69,75	73,02	74,93	80,85	87,81
Sertéshús (kotlett)	kg	14,53	16,58	20,33	30,49	38,52	44,38	55,55	54,49	59,44	65,60	65,20
Sonka	kg	26,4	30,2	36,9	54,30	69,71	82,31	103,83	124,10	132,00	141,86	156,32
Főzőkolbász	kg	9,0	10,55	13,35	19,16	23,24	26,82	34,01	36,61	39,61	39,84	45,56
Tojás	kg	5,87	6,46	7,61	12,57	15,00	15,84	17,61	20,09	21,43	22,66	22,64
Tej	l	1,02	1,10	1,33	2,37	2,87	3,38	3,66	4,00	4,28	4,47	4,83
Sajt (45%-os zsírtartalmú)	kg	10,14	12,14	16,17	24,37	30,38	33,37	36,86	43,45	46,35	48,17	54,62
Vaj	0,5 kg	3,72	4,52	6,19	7,79	9,86	11,22	12,95	14,11	15,29	16,44	17,84
Margarin	0,5 kg	1,92	2,23	3,86	5,65	6,99	8,07	9,68	10,66	11,88	11,92	12,54
Fehér kenyér	0,5 kg	0,87	1,10	1,64	5,28	6,35	6,87	8,21	8,99	9,57	10,38	10,83
Finomliszt	2 kg	2,60	3,72	4,73	6,25	7,39	8,42	9,55	10,00	10,92	10,79	11,89
Burgonya	2 kg	1,54	2,05	3,49	5,45	5,65	5,77	6,73	5,89	6,80	7,67	9,36
Káposzta	kg	1,30	1,52	2,41	3,38	4,22	4,30	5,30	2,83	3,55	3,28	6,49
Hagyma	kg	2,12	3,17	4,30	7,33	6,93	7,43	6,04	5,99	6,05	6,28	7,47
Narancs	kg	2,09	2,34	3,59	5,65	6,80	7,81	8,95	9,08	8,84	9,45	9,75
Cukor	2 kg	3,18	3,11	6,35	9,35	10,25	11,07	12,84	13,84	14,39	14,28	14,70
Mosópor	2 kg	2,88	3,59	6,30	27,94	27,70	29,17	30,19	29,84	30,69	32,06	34,06
Férfifélcipő	pár	65,98	68,16	115,70	203,0	243,3	276,1	343,2	362,2	377,6	433,0	445,8
Női utcai cipő	pár	59,84	66,14	128,9	208,2	231,8	246,0	317,4	347,9	367,4	391,9	411,7
Harisnyanadrág	db	n. a.	6,0	7,50	11,04	12,65	13,36	15,25	13,58	16,07	13,88	15,26
Férfiing	db	n. a.	41,0	67,00	89,68	83,74	91,50	116,70	140,40	165,30	191,60	193,40
Pörkölt kávé	kg	8,60	11,67	15,39	36,11	35,90	33,60	40,20	24,35	28,18	34,14	23,17
Sör (pilseni)	0,33 l	0,68	0,76	1,36	2,18	2,52	2,70	3,02	3,31	3,62	3,90	4,10
Elektromos energia	kWh	n. a.	n. a.	n. a.	0,31	0,33	0,36	0,39	0,42	0,43	0,43	0,44

Fontosabb fogyasztási cikkek vételára megszerzésének munkaidőigénye (óra:perc)

Ország	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
					Marhacomb (kg)						
Argentína	2:05	1:51	3:20	1:40	1:50	1:55	1:50	1:50	2:20	2:05	2:18
Ausztria	2:16	1:51	1:07	1:00	1:00	1:00	1:02	0:58	0:56	0:50	0:49
Csehszlovákia	n. a.	n. a.	n. a.	2:15	2:15	3:21	3:18	3:18	3:20	3:19	3:18
Dánia	1:56	1:47	1:18	0:58	1:03	1:03	1:01	1:00	0:59	0:50	0:44
Dél-afrikai Közt.	2:30	2:06	2:58	2:30	1:56	1:26	2:21	2:25	2:23	2:25	2:45
Egyesült Államok	0:58	0:54	1:02	0:57	0:56	0:54	0:51	0:46	0:43	0:42	0:42
Franciaország	2:47	2:22	1:46	1:30	1:34	1:36	1:30	1:25	1:20	1:19	1:20
Hollandia	n. a.	3:09	2:32	2:24	n. a.	n. a.	n. a.	2:27	2:24	2:24	2:22
Írország	2:38	2:03	1:40	1:45	1:35	1:35	1:31	1:31	1:32	1:29	1:29
Kína	4:39	4:41	4:39	5:20	6:04	6:48	7:26	6:54	6:48	7:24	7:22
Magyarország	*3:30*	*3:04*	*2:15*	*3:23*	*3:29*	*3:20*	*3:09*	*3:29*	*3:03*	*2:57*	*3:10*
Nagy-Britannia	2:10	1:40	1:54	1:25	1:20	1:22	1:14	1:12	1:10	1:07	1:04
NDK	2:39	2:16	2:00	1:47	1:45	1:41	1:40	1:38	1:38	1:33	1:32
Norvégia	1:55	1:00	1:12	1:18	1:26	1:25	1:30	1:32	1:31	1:31	1:25
Portugália	3:30	2:41	1:50	3:33	3:04	3:00	3:40	3:50	3:42	3:31	n. a.
Svájc	3:54	3:13	2:58	2:18	2:21	2:18	2:18	2:20	2:18	2:10	2:04
Svédország	2:19	2:02	1:46	1:42	1:55	2:01	2:34	2:22	2:19	2:16	2:16
Szovjetunió	3:20	2:54	2:35	2:22	2:21	2:18	2:20	2:21	2:18	2:16	2:20
					Tojás (10 db)						
Argentína	0:55	1:05	n. a.	n. a.	n. a.	1:50	1:28	1:20	1:20	1:21	1:05
Ausztria	0:42	0:31	0:21	0:15	0:15	0:14	0:14	0:14	0:13	0:13	0:12
Csehszlovákia	n. a.	n. a.	n. a.	0:31	0:31	0:33	0:32	0:33	0:33	0:32	0:32
Dánia	0:34	0:28	0:15	0:14	0:14	0:14	0:14	0:13	0:12	0:11	0:11
Dél-afrikai Közt.	0:42	0:26	0:24	0:25	0:24	0:22	0:20	0:20	0:21	0:22	0:24
Egyesült Államok	0:14	0:12	0:10	0:08	0:08	0:08	0:07	0:07	0:06	0:05	0:05
Franciaország	0:54	0:40	0:34	0:28	0:25	0:22	0:19	0:19	0:19	0:19	0:19
Görögország	n. a.	n. a.	n. a.	0:30	0:28	0:27	0:25	0:24	0:24	0:25	0:25
Hollandia	n. a.	0:20	0:12	0:11	0:11	0:11	0:11	0:11	0:10	0:09	0:10
Írország	0:33	0:31	0:19	0:18	0:16	0:15	0:12	0:11	0:10	0:11	0:11
Izland	0:54	0:50	0:42	0:32	0:36	0:39	0:41	0:47	0:40	0:32	0:22
Japán	0:51	0:36	0:19	0:10	0:10	0:09	0:08	0:08	0:08	0:07	0:05
Jugoszlávia	1:54	1:08	0:55	0:57	0:57	0:57	0:58	1:00	1:02	0:58	0:53
Kína	4:08	4:10	4:11	3:56	3:50	3:48	3:40	3:35	3:36	3:40	3:41
↓ *Magyarország*	*1:40*	*1:15*	*1:00*	*0:32*	*0:36*	*0:39*	*0:41*	*0:43*	*0:41*	*0:38*	*0:35*

Ország	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
				Tojás (10 db)							
Nagy-Britannia	0:48	0:40	0:25	0:19	0:18	0:16	0:13	0:13	0:14	0:14	0:14
NSZK	n. a.	n. a.	n. a.	0:13	0:15	0:12	0:12	0:12	0:11	0:11	n. a.
Norvégia	0:42	0:33	0:19	0:24	0:22	0:21	0:20	0:19	0:18	0:17	0:15
Olaszország	1:07	1:06	0:21	0:16	0:15	0:14	0:14	0:14	0:13	0:13	0:13
Portugália	2:15	1:20	0:51	0:21	0:22	0:24	0:30	0:29	0:27	0:25	n. a.
Svájc	0:38	0:28	0:23	0:19	0:18	0:17	0:16	0:16	0:15	0:15	0:15
Svédország	0:33	0:26	0:20	0:18	0:20	0:21	0:21	0:20	0:21	0:20	0:20
Szingapúr	1:17	1:03	0:54	0:40	0:37	0:33	0:31	0:30	0:28	0:26	0:24
				Vaj (kg)							
Ausztria	2:17	1:41	1:08	0:51	0:49	0:48	0:47	0:46	0:45	0:43	0:41
Dánia	1:23	1:06	0:48	0:36	0:38	0:38	0:38	0:39	0:40	0:36	0:33
Dél-afrikai Közt.	2:12	1:36	1:35	1:47	1:32	1:30	1:22	1:25	1:28	1:20	1:11
Franciaország	3:16	2:39	1:38	1:15	1:12	1:09	1:06	1:00	0:57	0:56	0:55
Görögország	n. a.	n. a.	n. a.	2:00	1:57	1:53	1:58	1:40	1:29	1:36	1:41
Hollandia	n. a.	1:36	0:56	0:50	0:48	0:48	0:47	0:47	0:44	0:45	0:44
Írország	2:12	1:26	1:05	0:43	0:38	0:33	0:34	0:35	0:37	0:40	0:42
Izland	1:16	1:56	1:19	1:23	1:40	1:22	2:03	2:18	2:40	1:45	1:20
Japán	3:46	2:06	1:18	1:05	1:05	1:04	1:04	1:00	1:00	0:58	0:56
Magyarország	*6:40*	*4:02*	*3:33*	*2:36*	*2:25*	*2:15*	*2:08*	*2:03*	*2:00*	*1:53*	*1:46*
Norvégia	n. a.	0:45	0:36	0:30	0:30	0:30	0:29	0:30	0:28	0:27	0:26
NSZK	n. a.	n. a.	n. a.	0:48	0:48	0:48	0:47	0:45	0:42	0:44	n. a.
Olaszország	3:49	3:04	1:24	1:11	1:10	1:10	1:08	1:05	1:02	1:00	0:59
Portugália	7:01	4:47	2:10	1:42	1:39	2:18	2:07	2:50	3:14	2:56	n. a.
Svájc	2:11	1:12	0:55	0:49	0:50	0:50	0:51	0:50	0:51	0:50	0:51
Svédország	1:07	0:58	0:52	0:35	0:35	0:36	0:36	0:48	0:47	0:48	0:50
Szingapúr	4:50	3:55	3:28	2:46	2:40	2:45	2:50	2:40	2:22	2:10	2:03
Új-Zéland	0:40	0:35	0:24	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0:27	0:25	n. a.
				Tej (l)							
Argentína	0:17	0:16	0:33	0:22	0:20	n. a.	0:17	n. a.	n. a.	0:25	0:20
Ausztria	0:11	0:10	0:07	0:07	0:07	0:06	0:06	0:06	0:06	0:05	0:05
Csehszlovákia	n. a.	n. a.	n. a.	0:14	0:14	0:14	0:14	0:14	0:13	0:13	0:13
Dánia	0:09	0:07	0:06	0:05	0:05	0:05	0:05	0:06	0:06	0:06	0:05
Dél-afrikai Közt.	0:18	0:14	0:16	0:15	0:15	0:14	0:13	0:13	0:13	0:15	0:15
Egyesült Államok	0:08	0:07	0:07	0:06	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05	n. a.
Franciaország	0:15	0:13	0:10	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09

Hollandia	n. a.	0:08	0:07	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06
Írország	0:20	0:10	0:09	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07
Izland	0:07	0:09	0:05	0:09	0:09	0:15	0:14	0:13	0:13	0:12	n. a.
Japán	0:38	0:21	0:15	0:12	0:10	0:09	0:08	0:08	0:08	0:07	0:07
Jugoszlávia	0:27	0:16	0:18	0:17	0:18	0:18	0:21	0:20	0:22	0:19	0:15
Magyarország	*0:20*	*0:17*	*0:18*	*0:17*	*0:15*	*0:14*	*0:13*	*0:11*	*0:12*	*0:11*	*0:10*
Nagy-Britannia	0:23	0:19	0:11	0:10	0:10	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09	0:08
NDK	0:12	0:10	0:09	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:07	0:07	0:06
NSZK	n. a.	n. a.	n. a.	0:06	0:05	0:06	0:06	0:06	0:06	0:05	0:05
Norvégia	n. a.	0:08	0:05	0:05	0:05	0:05	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06
Olaszország	0:20	0:16	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08
Portugália	0:34	0:24	0:14	0:08	0:09	0:09	0:12	0:14	0:15	0:14	0:14
Svájc	0:10	0:08	0:07	0:07	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06
Svédország	0:09	0:07	0:06	0:05	0:06	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07
Szingapúr	2:40	2:35	1:40	1:32	1:31	1:30	1:28	1:20	1:17	1:15	1:13
Törökország	0:46	0:41	0:46	1:01	1:36	1:48	1:39	1:39	n. a.	n. a.	n. a.
Új-Zéland	0:05	0:04	0:02	0:05	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0:06	0:06	n. a.
				Fehér kenyér (kg)							
Argentína	0:29	0:26	1:30	n. a.	n. a.	n. a.	0:32	0:50	1:10	0:45	0:42
Ausztria	0:17	0:15	0:10	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07
Csehszlovákia	0:21	0:16	0:14	0:12	0:12	0:11	0:11	0:11	0:11	0:11	0:11
Dánia	0:22	0:20	0:17	0:16	0:15	0:14	0:16	0:16	0:17	0:16	0:15
Dél-afrikai Közt.	0:14	0:11	0:13	0:13	0:12	0:12	0:12	0:13	0:13	0:13	0:13
Egyesült Államok	0:14	0:12	0:13	0:12	0:12	0:11	0:11	0:10	0:10	0:10	n. a.
Franciaország	0:34	0:30	0:23	0:23	0:23	0:22	0:22	0:22	0:21	0:21	0:21
Görögország	0:28	0:22	0:17	0:12	0:13	0:11	0:11	0:11	0:11	0:12	0:12
Írország	0:22	0:19	0:16	0:14	0:15	0:10	0:09	0:11	0:12	0:13	0:14
Izland	0:16	0:20	0:19	0:15	0:15	0:15	0:20	0:28	0:31	0:31	0:28
Japán	0:27	0:18	0:15	0:13	0:13	0:14	0:14	0:14	0:14	0:13	0:13
Jugoszlávia	0:26	0:16	0:13	0:14	0:14	0:17	0:22	0:19	0:17	0:13	0:09
Magyarország	*0:22*	*0:18*	*0:13*	*0:14*	*0:13*	*0:12*	*0:13*	*0:12*	*0:12*	*0:12*	*0:12*
Nagy-Britannia	0:30	0:26	0:19	0:15	0:13	0:12	0:11	0:11	0:10	0:10	0:10
NDK	0:16	0:14	0:12	0:11	0:11	0:11	0:10	0:10	0:10	0:10	0:10
NSZK	n. a.	0:15	0:14	0:13	0:13	0:14	0:14	0:14	0:13	0:13	n. a.
Norvégia	0:16	0:19	0:16	0:12	0:13	0:15	0:16	0:17	0:18	0:17	0:17
Olaszország	0:32	0:24	0:13	0:16	0:16	0:16	0:16	0:16	0:16	0:15	0:14
Svájc	0:13	0:12	0:13	0:12	0:12	0:13	0:13	0:14	0:14	0:14	0:13

Ország	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
				Fehér kenyér (kg)							
Svédország	0:16	0:14	0:31	0:24	0:25	0:26	0:31	0:30	0:30	0:30	0:29
Szingapúr	0:40	0:40	0:48	0:41	0:37	0:33	0:32	0:31	0:30	0:29	0:28
				Rizs (kg)							
Ausztria	0:30	0:22	0:19	0:09	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:07	0:07
Csehszlovákia	0:41	0:30	0:26	0:23	0:22	0:44	0:43	0:42	0:42	0:41	0:41
Görögország	0:37	0:27	0:29	0:17	0:23	0:21	0:22	0:20	0:22	0:26	0:27
Izland	0:18	0:31	0:30	0:21	0:21	0:22	0:33	0:29	0:32	0:26	0:17
Jugoszlávia	1:42	1:00	1:01	1:05	1:10	1:17	1:26	1:15	1:12	1:20	0:57
Magyarország	*1:37*	*1:17*	*0:55*	*1:03*	*1:00*	*1:05*	*1:07*	*0:54*	*0:51*	*0:46*	*0:41*
NSZK	n. a.	n. a.	0:32	0:36	0:35	0:34	0:33	0:33	n. a.	n. a.	n. a.
Norvégia	0:27	0:24	0:12	0:20	0:20	0:20	0:20	0:20	0:19	0:19	0:18
Olaszország	0:43	0:29	0:13	0:14	0:14	0:15	0:16	0:15	0:15	0:14	0:13
Portugália	0:58	0:40	0:23	0:19	0:19	0:19	0:18	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Svájc	0:20	0:17	0:17	0:11	0:11	0:11	0:11	0:10	0:10	0:09	0:09
Törökország	1:44	1:19	1:32	1:50	1:45	1:40	1:37	2:20	n. a.	n. a.	n. a.
Argentína	0:35	0:34	3:00	0:34	n. a.	n. a.	0:58	1:20	1:00	0:55	1:00
Dél-afrikai Közt.	0:41	0:36	0:57	0:38	0:36	0:34	0:31	0:33	0:36	0:34	0:29
Egyesült Államok	0:12	0:10	0:14	0:16	0:17	0:16	0:14	0:15	0:17	0:17	n. a.
Japán	n. a.	n. a.	0:17	0:16	0:18	0:19	0:19	0:19	0:19	0:18	0:18
Szingapúr	0:45	0:45	0:49	0:29	0:28	0:27	0:26	0:24	0:19	0:17	0:15
				Burgonya (kg)							
Ausztria	0:08	0:06	0:05	0:03	0:03	0:03	0:03	0:03	0:03	0:03	0:04
Dánia	0:06	0:06	0:08	0:04	0:04	0:04	0:04	0:04	0:04	0:04	0:04
Franciaország	0:09	0:06	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05	0:04	0:04	0:05
Görögország	0:18	0:11	0:14	0:08	0:11	0:11	0:09	0:08	0:08	0:07	0:07
Hollandia	n. a.	n. a.	0:04	0:03	0:03	0:03	0:03	0:04	0:03	0:03	0:02
Írország	0:08	0:05	0:08	0:06	0:06	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05
Jugoszlávia	0:20	0:11	0:15	0:17	0:19	0:22	0:25	0:25	0:21	0:19	0:17
Magyarország	*0:18*	*0:16*	*0:14*	*0:16*	*0:15*	*0:14*	*0:14*	*0:12*	*0:12*	*0:11*	*0:17*
Nagy-Britannia	0:11	0:11	0:11	0:05	0:05	0:06	0:06	0:05	0:04	0:04	0:06
NDK	0:04	0:03	0:02	0:02	0:02	0:02	0:02	0:02	0:02	0:02	0:02
NSZK	0:04	0:06	0:05	0:04	0:04	0:04	0:05	0:06	0:04	0:04	n. a.
Norvégia	0:06	0:07	0:06	0:06	0:05	0:08	0:05	0:06	0:04	0:05	0:05
Olaszország	0:15	0:12	0:06	0:06	0:06	0:07	0:06	0:06	0:06	0:06	0:05
Portugália	0:30	0:13	0:12	0:09	0:08	0:07	0:07	0:07	0:06	0:06	0:06

Svájc	0:08	0:07	0:06	0:07	0:06	0:06	0:05	0:05	0:05	0:05	0:05
Svédország	0:07	0:05	0:07	0:06	0:06	0:05	0:05	0:05	0:05	0:06	0:06
Szovjetunió	0:14	0:11	0:10	0:10	0:10	0:10	0:09	0:09	0:09	0:10	0:10
Dél-afrikai Közt.	0:22	0:15	0:20	0:16	0:11	0:13	0:17	0:15	0:12	0:14	0:15
Egyesült Államok	0:05	0:05	0:05	0:04	0:04	0:04	0:04	0:04	0:03	0:03	0:03
Japán	0:15	0:15	0:08	0:08	0:07	0:07	0:08	0:07	0:07	0:08	0:08
Szingapúr	n. a.	n. a.	0:33	0:28	0:26	0:24	0:22	0:20	0:18	0:17	0:17
					Kristálycukor (kg)						
Ausztria	0:24	0:18	0:11	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:07	0:07
Csehszlovákia	1:14	0:53	0:42	0:36	0:35	0:34	0:34	0:34	0:33	0:33	0:33
Dánia	0:14	0:13	0:09	0:15	0:15	0:16	0:15	0:14	0:14	0:13	0:13
Franciaország	0:26	0:21	0:17	0:13	0:13	0:13	0:12	0:12	0:12	0:12	0:11
Görögország	1:12	0:52	0:39	0:17	0:17	0:16	0:16	0:13	0:14	0:19	0:17
Írország	0:22	0:15	0:17	0:13	0:13	0:12	0:11	0:11	0:11	0:11	0:11
Izland	0:08	0:11	0:41	0:16	0:08	0:09	0:13	0:10	0:08	0:07	0:05
Magyarország	*1:04*	*0:48*	*0:35*	*0:48*	*0:45*	*0:41*	*0:47*	*0:45*	*0:41*	*0:37*	*0:35*
Nagy-Britannia	0:25	0:19	0:26	0:13	0:11	0:11	0:11	0:10	0:10	0:09	0:09
NSZK	0:18	0:13	0:12	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09	0:08	0:08	0:07
Norvégia	0:14	0:13	0:30	0:15	0:15	0:16	0:16	0:14	0:13	0:12	0:11
Olaszország	0:39	0:26	0:13	0:11	0:10	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09	0:08
Svájc	0:12	0:10	0:17	0:08	0:08	0:07	0:06	0:06	0:06	0:05	0:05
Svédország	0:15	0:10	0:13	0:11	0:11	0:12	0:12	0:12	0:11	0:11	0:10
Szovjetunió	4:23	3:41	n. a.	3:16	3:15	3:15	3:14	3:16	3:18	3:18	3:11
Argentína	0:38	0:40	n. a.	3:40	n. a.	n. a.	n. a.	0:50	1:00	0:50	1:00
Egyesült Államok	0:08	0:06	0:13	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:05	0:05	0:05
Japán	0:36	0:22	0:18	0:11	0:11	0:10	0:10	0:10	0:09	0:09	0:09
Kína	5:50	5:50	5:36	4:30	4:30	4:10	3:50	3:30	3:15	2:55	2:55
Szingapúr	0:35	0:37	0:52	0:34	n. a.	n. a.	n. a.	0:22	0:19	0:18	0:17
					Mosógép (félautomata, ill. automata*)						
Ausztria*	n. a.	n. a.	n. a.	111:30	114:10	105:00	99:20	96:05	93:45	89:35	87:00
Csehszlovákia	225:00	170:00	213:00	184:00	184:00	221:00	216:00	215:00	211:00	207:00	212:00
Japán*	92:00	71:00	30:40	19:50	18:30	17:50	16:05	15:40	15:20	14:00	14:05
Magyarország	*n. a.*	*715:00*	*552:00*	*519:30*	*521:30*	*446:20*	*420:25*	*376:20*	*341:50*	*368:00*	*336:15*
NDK	622:00	523:00	469:00	418:00	406:00	398:00	390:00	383:00	383:00	355:00	343:00

Ország		1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
					Hűtőszekrény							
Ausztria		202:00	82:20	56:05	34:55	35:00	36:30	34:50	34:00	32:35	39:20	37:20
Csehszlovákia		329:00	240:00	154:00	133:00	133:00	153:00	152:00	151:00	149:00	148:00	242:00
Japán		n. a.	n. a.	100:20	96:00	102:50	98:00	96:30	n. a.	109:15	104:00	100:00
Magyarország		*535:00*	*370:00*	*275:40*	*228:40*	*218:10*	*185:10*	*174:50*	*141:00*	*124:00*	*124:10*	*117:00*
NDK		385:00	324:00	275:40	259:00	252:00	247:00	242:00	237:00	237:00	220:00	213:00
NSZK		47:20	35:40	42:55	40:40	42:00	43:10	43:00	43:00	42:40	43:00	43:20
					Porszívó							
Ausztria		n. a.	n. a.	n. a.	28:05	27:50	28:20	26:33	25:40	24:40	23:25	22:16
Magyarország		*146:00*	*102:00*	*75:40*	*70:00*	*71:00*	*60:20*	*57:20*	*53:40*	*46:20*	*49:10*	*46:45*
NDK		63:30	44:20	40:00	35:30	34:40	34:00	33:00	32:30	32:30	30:20	29:10
					Villanyáram (10 kWh)							
Ausztria		n. a.	n. a.	n. a.	0:09	0:09	0:10	0:09	0:09	0:09	0:09	0:09
Csehszlovákia		0:58	0:42	0:37	0:47	0:47	0:47	0:46	0:45	0:45	0:44	0:44
Egyesült Államok		n. a.	n. a.	0:05	0:05	0:06	0:06	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07
Franciaország		n. a.	n. a.	n. a.	0:13	0:13	0:13	0:13	0:13	0:13	0:13	0:12
Magyarország		*1:02*	*0:44*	*0:29*	*0:27*	*0:25*	*0:22*	*0:21*	*0:18*	*0:18*	*0:17*	*0:15*
NDK		0:13	0:11	0:09	0:09	0:09	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08	0:08
NSZK		0:23	0:20	0:16	0:15	0:16	0:17	0:17	0:17	0:17	0:17	0:17
Portugália		3:31	2:08	0:36	0:21	0:21	0:23	0:29	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Svédország		n. a.	n. a.	n. a.	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:06	0:06
					Szénhidrogén (l)							
					(B = benzin, G = gázolaj, fűtőolaj, P = petróleum)							
Ausztria	G	0:11	0:08	0:07	0:03	0:03	0:03	0:03	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Csehszlovákia	B	0:17	0:12	0:26	0:34	0:34	0:39	0:39	0:38	0:38	0:38	0:38
Dél-afrikai Közt.	B	0:12	0:08	0:10	0:20	0:18	0:17	0:17	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Egyesült Államok	B	0:02	0:02	0:03	0:03	0:03	0:03	0:03	0:02	0:02	0:02	0:02
Franciaország	B	0:18	0:14	0:12	0:11	0:11	0:11	0:11	0:11	0:11	0:09	0:09
Görögország	B	0:20	0:14	0:13	0:16	0:10	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07	0:07
Írország	G	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0:09	0:09	0:09	0:10	0:10	0:09	0:08
Izland	G	0:02	0:03	0:03	0:05	0:04	0:04	0:04	0:04	0:06	0:04	0:02
Japán	G	0:06	0:03	0:02	0:04	0:04	0:04	0:04	0:04	0:03	0:02	0:02
Kína	P	3:30	3:40	n. a.	2:10	2:05	2:00	1:50	1:40	1:32	1:25	1:20
Koreai Közt.	P	n. a.	0:22	0:23	0:08	0:08	0:08	0:08	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.

Magyarország	*G*	*0:12*	*0:07*	*0:07*	*0:07*	*0:06*	*0:07*	*0:07*	*0:08*	*0:08*	*0:09*	*0:09*
	B	*0:28*	*0:19*	*0:21*	*0:29*	*0:33*	*0:33*	*0:39*	*0:34*	*0:29*	*0:28*	*0:27*
NSZK	G	0:03	0:02	0:03	0:03	0:03	0:03	0:03	0:03	0:04	0:02	0:02
	B	0:09	0:07	0:07	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:06	0:05
Törökország	P	0:19	0:13	0:17	0:43	0:45	0:45	0:49	0:48	n. a.	n. a.	n. a.
					Szilárd tüzelőanyag (q)							
					(B = brikett, F = tűzifa, K = koksz, Sz = kőszén)							
Ausztria	K	n. a.	n. a.	n. a.	4:11	4:32	4:28	3:56	4:00	4:15	3:52	3:23
Csehszlovákia	Sz	3:05	2:40	2:43	2:58	2:54	2:51	2:49	2:47	2:45	2:44	2:42
Dél-afrikai Közt.	Sz	1:55	1:30	2:00	2:19	2:16	2:15	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
	F	2:50	2:16	3:00	3:20	3:30	3:10	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Kína	Sz	11:20	12:00	12:00	9:30	9:10	9:00	9:00	9:00	8:55	9:00	9:00
Magyarország	*K*	*9:50*	*7:30*	*6:58*	*6:35*	*6:18*	*6:42*	*6:49*	*6:16*	*6:51*	*6:37*	*6:18*
NDK	B	2:00	1:45	1:25	1:16	1:15	1:14	1:12	1:10	1:10	1:09	1:08
NSZK	B	2:30	2:40	2:30	4:10	4:15	4:25	4:30	4:30	4:20	4:20	4:15
	F	2:50	2:55	2:45	2:55	3:00	3:10	3:10	3:10	3:05	3:00	3:05
Törökország	K	8:00	5:40	7:05	27:20	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
	F	7:50	n. a.	6:28	14:20	12:20	12:00	10:20	10:20	n. a.	n. a.	n. a.
						Harisnyanadrág						
Magyarország		*8:40*	*6:00*	*2:48*	*1:31*	*1:21*	*1:13*	*1:13*	*1:07*	*1:00*	*1:06*	*1:00*
NDK		8:35	7:15	3:40	3:16	3:10	2:25	2:23	2:20	2:20	2:18	2:15
NSZK		1:10	0:45	0:28	0:24	0:23	0:23	n. a.	0:22	0:22	0:21	0:21
Olaszország		1:12	0:49	0:16	0:14	0:14	0:14	0:13	0:13	0:13	0:13	0:13
Svédország		n. a.	n. a.	n. a.	0:21	0:25	0:27	0:29	0:27	0:25	0:23	0:21
						Női cipő (pár)						
Jugoszlávia		n. a.	n. a.	n. a.	16:14	n. a.	n. a.	n. a.	23:47	n. a.	n. a.	n. a.
Magyarország		*20:10*	*16:50*	*15:35*	*24:20*	*23:30*	*23:10*	*19:50*	*18:40*	*19:00*	*20:10*	*21:00*
NSZK		9:40	8:25	8:30	8:00	9:15	8:55	8:55	9:00	9:05	9:10	9:15
Svédország		n. a.	n. a.	9:00	7:50	8:00	8:20	9:50	9:40	9:30	9:30	9:35
						Férficipő (pár)						
Csehszlovákia		n. a.	n. a.	22:00	22:40	22:45	22:55	22:00	19:00	18:30	18:10	17:40
Japán		16:40	10:20	6:05	5:20	5:25	5:25	5:30	5:25	5:20	5:20	5:17
↓ Kína		46:00	46:00	42:00	36:00	36:00	37:00	37:00	38:00	38:00	38:00	37:30

Ország	1966	1970	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
					Férficipő (pár)						
Magyarország	*29:00*	*24:50*	*18:40*	*23:20*	*36:40*	*33:00*	*29:00*	*24:00*	*24:20*	*28:20*	*29:10*
NDK	13:00	11:00	9:50	8:46	8:32	8:19	8:28	8:20	8:20	n. a.	n. a.
NSZK	8:30	7:00	6:16	6:36	6:49	6:40	6:45	6:47	6:42	7:00	6:55
Olaszország	17:50	15:50	8:20	9:30	8:50	8:45	8:55	9:00	9:10	9:15	9:25
Svédország	10:00	7:15	8:10	7:45	8:20	9:10	10:20	10:10	9:40	10:30	10:20
					Férfiöltöny						
Csehszlovákia	140.00	116:00	74:00	69:00	69:00	66:10	65:00	64:00	65:40	64:50	63:45
Japán	59:50	48:20	43:50	43:40	42:00	42:20	42:00	41:10	39:40	39:00	n. a.
Magyarország	*145:30*	*118:30*	*111:10*	*65:40*	*63:00*	*59:15*	*60:00*	*73:40*	*62:20*	*69:00*	*68:10*
NDK	50:50	20:40	50:00	44:30	43:25	42:15	41:35	40:00	40:50	39:20	38:15
NSZK	39:20	33:40	27:50	28:10	28:30	28:00	27:25	27:40	26:50	26:55	n. a.
					Férfiing (hosszú ujjú)						
Japán	5:13	4:17	2:45	2:10	2:10	2:15	2:18	2:15	2:16	2:10	2:15
Magyarország	*17:00*	*10:50*	*12:20*	*10:30*	*10:17*	*9:33*	*9:30*	*9:30*	*9:20*	*10:20*	*9:19*
NDK	20:15	13:50	10:00	7:50	7:40	7:30	7:20	7:18	7:15	7:13	7:10
NSZK	4:40	3:40	3:30	3:53	4:00	3:50	3:50	3:55	3:55	3:55	n. a.
Svédország	n. a.	4:29	4:40	3:25	3:30	3:30	3:25	3:50	4:16	4:25	4:30

VII. A világ országai

Rövidítések:
É = észak
D = dél
K = kelet
Ny = nyugat
hiv. = hivatalos
n. a. = nincs adat
M = millió
Mrd = milliárd
USD = USA dollár
r. kat. = római katolikus

– * = becsült adat

– GNP = bruttó nemzeti termék

– GDP = bruttó hazai termék

– A „Gazdasági növekedés" rovatban: ahol két évszám szerepel, a megadott érték az évszámok között eltelt időszak éves növekedési (csökkenési) átlaga.

– Adósság/fő: mindig az egy lakosra jutó külföldi államadósságot jelenti.

– A városok népességszáma, ha nincs külön jelölve, az elővárosok nélküli területre vonatkozik. Az (A)-val jelölt városoknál a népességszám az agglomeráció népességét is tartalmazza.

– Gépjárművek: az adatok nem tartalmazzák a motorkerékpárokat és a mezőgazdasági gépeket (traktorokat).

– Tv-, rádiókészülékek száma: csak a bejelentett (nyilvántartott) készülékek számára vonatkozik.

– Munkanélküliség: a foglalkoztatottak %-ában értendő.

– Államfő: mindig államelnök, ha eltérő cím nincs külön említve.

– Kormányfő: mindig miniszterelnök, ha eltérő cím nincs külön feltüntetve.

– Vallásoknál: törzsi vallású: minden ún. primitív vallás (természetimádó, animista) ide számítva.

– Írni-olvasni tud: ez a szám az írni-olvasni tudóknak a 14 éven felüli népességen belüli %-a.

– Csecsemőhalandóság: 1000 élveszületésre számítva értendő.

– EAAC = Kelet-afrikai Közösség

– CACM = Közép-amerikai Közös Piac

– CARICOM = Karibi Közös Piac

AFGANISZTÁN

Afgán Demokratikus Köztársaság
De Afghānistān Demokrātīk Djamhūriare (pastu nyelven)
Djamhurie-e Demokratik Afghānistān (dari nyelven)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 647 497 km^2, Magyarországnál kb. 7-szer nagyobb. *Fekvés:* A Szovjetunió közép-ázsiai területei és az Indiai-félsziget között. *Szomszédai:* Pakisztán (K, D), Irán (Ny), Szovjetunió (É), Kína (ÉK). *Felszín:* Völgyekkel szabdalt hegyvidék; nagy része félsivatagos terület. Legmagasabb pont: Nowshak (Hindukus – 7485 m). Legjelentősebb folyók: Helmand, Amu-Darja, Farah.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 18 630 000 (ebből 3 400 000 menekült Pakisztánban, 1 100 000 Iránban, 100 000 Indiában) 8–12% nomád. *Népsűrűség:* 28,8/km^2. *Etnikai csoportok:* pastu 50%; tadzsik 25%; üzbég 5%; hazara 3%; beludzsi, türkmén, kazah, kirgiz, perzsa. *Nyelvek:* pastu (hiv.), dari (perzsa) (hiv.), üzbég. *Vallások:* mohamedán (szunnita 89%, siita 5%, hindu). *Városi lakosság:* 17%. *Főváros:* Kabul (*1986): 2 500 000. *Városok* (1979): Quandahar 178 409; Herat 140 323; Mazar-e Sharif 103 372.

Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Mohammad Nadzsibullah (1987. szept. óta). *Kormányfő:* Mohammad Haszan Sark (1988. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* ápr. 27; aug. 19. (évente változó nap).

Gazdaság: *Pénznem:* afghani (1989. jún.: 64,07 = 1 USD). *GDP* (1985): 3,3 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 275 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–82): −0,5%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1983): 2,5. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 3,0. *Fogyasztói árváltozások* (1970–82): 11,9%. *Export* (1985): 556 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyümölcs, földgáz, gyapjú, szőnyeg, bőr, gyapot. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 65%, Pakisztán 12%, Nagy-Britannia 10%. *Import* (1985): 1,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, textília, kőolajtermék, gép, berendezés, közlekedési eszköz. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 60%, Pakisztán 12%, Nagy-Britannia 12%, Japán 10%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1982): 200 km. *Közúti hálózat* (1978): 18 752 km, ebből burkolt: 2812 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 30 000, egyéb gépjármű: 35 000. *Hírközlés: Tv* (1985): 100 000. *Rádió* (1985): 1,5 M. *Telefon* (1984): 31 200. *Napilap* (1986): 6/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 42,5; nők: 40,8 év. *Születés* (1985): 48,9‰. *Halálozás* (1985): 27,3‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,1%. *Csecsemőhalandóság*

(1985): 189‰. *Kórházi ágyak* (1982): 6875. *Orvosok* (1982): 1215. *Egy orvosra jutó lakosok* (1980): 16 730.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 12%. *Iskolakötelezettség*: 7–15 éves korig.

Az angol befolyás alól az I. világháború után függetlenedő monarchia 1973-ban omlik össze. Muhammad Zahir sah lemondólevele is szentesíti a köztársaságot, melynek élére a király unokatestvére és sógora, Muhammad Daud áll. Az új elnököt 1978. ápr.-ban katonai hatalomátvétel során megölik. Forradalmi Tanács élén Nur Muhammad Taraki államfő és miniszterelnök kikiáltja az Afganisztáni Demokratikus Köztársaságot. Hatályon kívül helyezik a régi alkotmányt, földreformot vezetnek be. 1979. szept.-ben Hafizullah Amin veszi át a hatalmat, majd dec.-ben szovjet csapatok támogatásával Babrak Karmal lesz az államfő, valamint az Afganisztáni Népi Demokratikus Párt főtitkára. Őt 1986. máj.-től dr. Nadzsibullah, a biztonsági erők korábbi irányítója követi a párt élén. Új alkotmány kidolgozásába kezd, fegyverszünetet ajánl az 1980 óta harcoló kormányellenes gerilláknak. Nadzsibullahot 1987. szept.-ben a Forradalmi Tanács államfővé nevezi ki. 1988. ápr.-ban Genfben a szemben álló felek rendezési tervet fogadnak el. A szovjet katonák 1989. febr.-ig elhagyják az országot. Nadzsibullah nem hajlandó lemondani, így azóta folynak a belső harcok. Miközben a választásokra készül az ország, a fegyveres küzdelemben egyik fél sem tud felülkerekedni.

ALBÁNIA

Albán Szocialista Népköztársaság
Republika Popullore Socialiste e Shqipërisë
(albánul)
Európa

Földrajz: *Terület*: 28 748 km^2, Magyarországnak kb. harmadrésze. *Fekvés*: Az Adriai-tenger DK-i partján. *Szomszédai*: Görögország (D), Jugoszlávia (É, K). *Felszín*: Főként bozótos, erdővel borított hegyvidék. Kb. 20%-a parti síkság. Legmagasabb pont: Korab hegység (2764 m). Legjelentősebb folyók: Drin, Seman. Legnagyobb tavak: Shkodriai-tó, Ohridi-tó, Preszpa-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 3 080 000. *Népsűrűség*: 107,1/km^2. *Etnikai csoportok*: albán (toszk, gég) 97%; görög 2,0%. *Nyelvek*: albán (hiv. toszk dialektus), görög. *Vallások*: hivatalosan ateista ország. Hagyomány szerint: mohamedán (szunnita), görögkeleti, r. kat. *Városi lakosság*: 34%. *Főváros*: Tiranë (Tirana) (*1988): 192 000. *Városok* (1986): Shkodër 71 200, Durrës-Enver Hoxha 72 400; Elbasan 69 900.
Államforma: népköztársaság. *Államfő*: Ramiz Alia. *Kormányfő*: Adil Carcani (1982. jan. óta). *Nemzeti ünnep*: nov 29
Gazdaság: *Pénznem*: lek (1989. jún.: 6,57 = 1 USD). *GDP* (1985): 2,8 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 900 USD. *Gazdasági növekedés* (1983): 5,8%. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1986): 10,9. *Munkaerő-megoszlás*: mezőgazdaság 50%; ipar és kereskedelem 50%. *Export* (1985): 345 M USD. *Főbb exportcikkek*: nyersolaj, bitumen, króm, nikkel, vörösréz, vas, dohány, olívaolaj, gyümölcs, zöldség. *Főbb exportpartnerek*: Csehszlovákia, Jugoszlávia, NDK, Olaszo. *Import* (1985): 335 M USD. *Főbb importcikkek*: gép, berendezés, acél, búza, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek*: Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 417 km. *Közúti hálózat* (1981): 21 000 km. *Gépjárművek* (1971): személygépkocsi: 3500; egyéb gépjármű: 11 200. *Főbb kikötők*: Durrës, Vlorë. *Hírközlés: Tv* (1985): 232 000. *Rádió* (1985): 493 000. *Telefon* (1963): 10 150. *Napilap* (1985): 52/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 70,4 év. *Születés* (1985): 27,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,0%. *Csecsemőhalandóság* (1982): 44,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 17 600. *Orvosok* (1983): 4967 (fogorvosokkal együtt). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2100.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 75,0%. *Iskolakötelezettség*: 7–15 éves korig.

A fél évezredes török uralom alól csak 1912-ben függetlenné váló állam, amely a két világháború között olasz befolyás, majd megszállás alá kerül, 1946 óta népköztársaság. Az Albán Munkapárt élén ekkortól (a névváltoztatás 1948-ban történik) 4 évtizeden át, 1985. ápr.-i haláláig Enver Hodzsa vezeti az országot. A nyugati országokkal a kapcsolatok már a világháború után megszakadnak, a Szovjetunióval 1961-ben, Kínával 1977-ben bomlik fel a szövetség. 1981. dec.-ben a miniszterelnök, a Hodzsa örökösének tartott Mehmet Shehu öngyilkosságot követ el. Hodzsa később azzal vádolja Shehut, hogy külföldi kém volt. Hodzsa özvegyét 1986. márc.-ban a Demokratikus Front elnökévé választják. Az állam és a párt új vezetője, Ramiz Alia tárgyalásokat kezd a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról a nyugati országokkal. 1985. aug.-tól véget ér a hadiállapot Görögországgal; 1986-ban a jugoszláv–albán határvasút megnyitásával az ország megint bekapcsolódik az európai vonatközlekedésbe. 1988. ápr.-ban görög–albán külügyminiszteri tárgyalások folynak a kereskedelem és a turizmus fejlesztéséről kötnek megállapodást. 1989-ben a görög elnök látogatása is szóba kerül.

ALGÉRIA

Algériai Demokratikus Népi Köztársaság
Al-Jumhūrīya al-Jazā'irīya ad-Dīmūqrātīyā
Ash-Sha'bīya (arabul)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület*: 2 381 741 km^2, Magyarország-

nál kb. 25-ször nagyobb. *Fekvés:* É-Afrikában, a Földközi-tenger és a Szahara között. *Szomszédai:* Marokkó, Nyugat-Szahara (Ny), Mauritánia, Mali, Niger (D), Líbia, Tunézia (K). *Felszín:* Keskeny tengerparti síkságból emelkedik ki az Atlasz két hegylánca, sós mocsarakkal és tavakkal borított fennsíkot fogva közre. Területének 80%-a a Szahara sivatagban fekszik. Legmagasabb pont: Tahat (3005 m). Legjelentősebb folyó: Chéliff. Legnagyobb tavak: Chergui-sott, Melrir-sott, Mérouane-sott.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 22 420 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,4%; 15–59: 47,6%; 60–: 6,0%. *Népsűrűség:* 9,4/km^2. *Etnikai csoportok:* berber 56%; arab 19%. *Nyelvek:* arab (hiv.), berber, francia. *Vallás:* mohamedán (szunnita) – államvallás: 99%. *Városi lakosság:* 47%. *Főváros:* Al-Dzsazáir (Algír) (*1986): 3 000 000. *Városok* (1983): Oran 663 504; Constantine 448 578; Annaba 348 322.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Bendzsedid Sadli (szül. 1929. ápr. 14.). *Kormányfő:* Mulud Hamrus (1989. febr. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 5., nov. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* dinar (1989. jún.: 7,56 = 1 USD). *GDP* (1988): 54,1 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2264 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,8%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 13,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 69,3. *Adósság/fő:* (1988): 998 USD. *Védelmi kiadások a GDP %-ában* (1984): 2,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 13,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 30,0%; ipar és kereskedelem 40,0%. *Export* (1987): 9,72 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, földgáz, vasérc, foszfát, gyümölcs, zöldség, bor. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 22%, Olaszo. 18%, Franciao. 15%. *Import* (1987): 7,77 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* textília, gép, acél, cukor, elektromos berendezés. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 30%, Olaszo. 12%, NSZK 10%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 3761 km, ebből villamosított: 298 km. *Közúti hálózat* (1986): 80 000 km, ebből burkolt: 45 070 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 574 000; egyéb gépjármű: 360 000. *Főbb kikötő:* Algír. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,5 M. *Rádió* (1985): 4,8 M. *Telefon* (1982): 606 869. *Napilap* (1985): 22/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 56,7; nők: 58,9 év. *Születés* (1985): 42,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 182,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 49 000. *Orvosok* (1986): 15 361. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2630.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 52%. *Iskolakötelezettség:* 13 éves korig.

132 éves francia uralom után 1962-ben De Gaulle elismeri Algéria függetlenségét, és szeptemberben Ahmed Ben Bella vezetésével kikiáltják a köztársaságot. 1965. jún.-tól Huari Bumedien veszi át a hatalmat, és elnökként, miniszterelnökként, valamint honvédelmi miniszterként 1978. dec.-ig, haláláig áll az ország élén. A gazdaságban jelentős államosításokat végrehajtó egypártrendszerű OPEC-országban az 1979. jan.-i FLN (Nemzeti Felszabaditási Front)-kongresszuson Bendzsedid Sadli lesz a főtitkár, majd az egy hónappal későbbi népszavazáson az államfő is. Sadlit funkcióiban 1984-ben és 1987-ben megerősítik. Az 1986-os új Nemzeti Charta a korábbinál jobban hangsúlyozza az iszlám elveket. Sadli első algériai elnökként találkozik Mitterrand francia államfővel is, és az addig feszült viszony némileg javul. 1987–88-ban arab szomszédaival is javítja kapcsolatait Algéria. 1988. okt.-ben az áremelések miatt utcai zavargások törnek ki. Az elnök először rendkívüli állapotot hirdet ki, majd a nép népszavazáson hagyja jóvá a politikai reformot s 1989-ben az új alkotmányt.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

United States of America (angolul)
USA
Észak-Amerika

Földrajz: *Terület:* 9 363 123 km^2, Magyarországnál kb. 100-szor nagyobb. *Fekvés:* É-Amerika D-i részén. *Szomszédai:* Kanada (É), Mexikó (D). *Felszín:* Középső része síkság, mely Ny felé 2000 m magasságot is elérő pusztaságba (Préri-tábla) megy át. Ny-on magashegység (Sziklás-hegység), fennsíkokkal, medencékkel. K-en az Appalache-hegység és -törendszer. DK-en parti síkság, mocsarakkal, tavakkal. Alaszka: nagy része magashegység. Hawaii: vulkanikus eredetű szigetcsoport, ma is működő vulkánnal. Legmagasabb pont: Mount McKinley (6194 m). Legjelentősebb folyók: Missouri, Mississippi, Yukon (Alaszka). Legnagyobb tavak: Lake Superior (Felső-tó), Lake Huron (Huron-tó), Lake Michigan (Michigan-tó).

Népesség: *Lakosság* (1987): 242 080 000. *Életkor szerint:* 0–14: 21,7%; 15–59: 61,8%; 60–: 16,5%. *Népsűrűség:* 25.9/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér 82,3%; fekete és mulatt 11,7%; indián, japán, kínai 5,2%. *Nyelv:* angol. *Vallások:* protestáns 70%, r. kat. 25%, zsidó 5%. *Városi lakosság:* 74%. *Főváros:* Washington (*1984): 622 823. *Városok* (*1984): New York 7 164 742; Los Angeles 3 096 721; Chicago 2 992 472.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Állam- és kormányfő:* George Bush (1989. jan. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 4.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (amerikai dollár, USD). *GDP* (1988): 4864 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 19 854 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,9%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 6,1%. *Fogyasztói árváltozások* (1988):

4,0%. *Munkanélküliség* (1988): 5,25%. *Export* (1986): 217,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gépjármű, számítógép, elektromos, energetikai, mezőgazdasági és irodagép; vegyipari termék, élelmiszer, textília, szén. *Főbb exportpartnerek:* Japán 20%, Kanada 19%, NSZK 6%, Mexikó 5%. *Import* (1986): 387,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, gép, berendezés, papír, cellulóz, ipari nyersanyag, élelmiszer, textília. *Főbb importpartnerek:* Kanada 19%, Japán 20%, Mexikó 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1969): 355 462 km. *Közúti hálózat* (1988): 6 233 308 km, ebből burkolt: 5 635 846 km, autópálya (1986): 81 000 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 137 323 632; egyéb gépjármű: 41 720 817. *Főbb kikötők:* New York, New Orleans, Houston. *Hírközlés: Tv* (1985): 190 M. *Rádió* (1985): 500 M. *Telefon* (1984): 134 M. *Napilap* (1984): 267/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 71,5; nők: 78,5 év. *Születés* (1987): 15,5‰. *Halálozás* (1987): 8,9‰. *Népességnövekedés* (1987): 0,6%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 10,4‰. *Kórházi ágyak* (1985): 1,3 M. *Orvosok* (1987): 544 800. *Egy orvosra jutó lakosok* (1987): 442.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 6–16 éves korig.

Richard Nixon elnök 1972-ben a Szovjetunióba látogat. Leonyid Brezsnyevvel aláírja az új rakétaelhárító-rendszereket tiltó SALT–I. szerződést, amelynek értelmében az Egyesült Államok először ismeri el a két nagyhatalom globális erőegyensúlyát. 1974. aug.-ban, a Watergate-ügy miatt Nixon kénytelen lemondani. Utóda Gerald Ford. 1977-től a szinte teljes ismeretlenségből előtörő volt georgiai kormányzó, a demokrata James Carter az elnök, aki az emberi jogok védelmére szólítja fel a világot. 1979. jún.-ban Bécsben Leonyid Brezsnyevvel aláírja a hadászati támadófegyverek korlátozásáról szóló SALT–II. szerződést. 1980. jan.-ban Carter bejelenti a ratifikálás elhalasztását. Az ún. „Carter-doktrína" keretében amerikai érdekszférának nyilvánítja az Arab-öböl térségének olajvidékét. Az Egyesült Államok nagyszabású fegyverkezési programokba kezd, vége a 70-es évek „SALT-korszakának". 1980. nov.-ben a republikánus Ronald Reagan győz az elnökválasztáson (51%), győzelmét 1984-ben megismétli (59%). Az időközi választások eredményeképpen 1986 őszén immár nemcsak a képviselőházban, hanem a szenátusban is a demokraták kerülnek többségbe. Ronald Reagan, az Egyesült Államok 40. és legidősebb elnöke „supply-side" (a termelést élénkítő) gazdaságpolitikájának jegyében jelentős adóreformot valósít meg. A 70-es évek recessziója után látványos a fellendülés az amerikai gazdaságban, rendkívüli a katonai költségvetés, s fokozódik a költségvetési, ill. kereskedelmi hiány. Csökken az infláció és a munkanélküliség. Reagan 1983. márc.-ban bejelenti az SDI-programot (stratégiai védelmi kezdeményezés, azaz: űrfegyverkezés), az európai NATO-tagországok egyetértésével közepes hatótávolságú új amerikai rakétákat telepítenek Nyugat-Európában. Az erről folyó tárgyalások megszakadása és az amerikai–szovjet kapcsolatok több évtizedes mélypontja után Reagan 1985. nov.-ben Genfben, majd 1986. okt.-ben Reykjavíkban találkozik Gorbacsov szovjet pártfőtitkárral. Az 1987 végi washingtoni csúcstalálkozón aláírják a közepes hatótávolságú és hadműveleti harcászati szovjet és amerikai rakéták felszámolásáról szóló szerződést, amely a két nagyhatalom első tényleges fegyverzetcsökkentési megállapodása. Reagan 1988. máj.-ban Moszkvába utazik, ahol az újabb csúcstalálkozón többek között a stratégiai atomfegyverek 50%-os csökkentésének lehetőségéről tárgyal Gorbacsov főtitkárral. Reagan elnökségének utolsó szakaszát kormányzati gondok is jellemzik: lemond hadügyminisztere, kabinetfőnöke. Az iráni illegális fegyvereladási botrányt követő 1987. nov.-i kongresszusi bizottsági jelentés szerint az elnök „nem tett eleget az alkotmányból rá háruló kötelezettségnek..." Az 1988. nov.-i elnökválasztásokon 54%-os nagy többséggel George Bush, a republikánusok jelöltje győz Michael Dukakisszal szemben. A beiktatás után az elnök sokáig passzív. A törvényhozók nem fogadják el védelmi miniszterét. 1989. máj.-ban nyugat-európai útján Bush több fegyverzetellenőrzési javaslattal áll elő; júl.-ban – első amerikai elnökként – látogatást tesz Magyarországon is.

Függő, ill. társult területek

Északi-Mariana-szigetek
Commonwealth of the Northern Mariana Islands

Fekvés: Szigetcsoport a Csendes-óceán Ny-i részében, Mikronéziában. *Terület:* 472,9 km^2. *Népesség* (*1987): 18 000. Polinéziai. *Székhely:* Chalan Kanoa (Saipan szigetén).

Mikronéziai Szövetségi Államok
Federated States of Micronesia

Fekvés: Szigetek (Kosrae, Pohnpei, Truk, Yap) a Csendes-óceán Ny-i részében. *Terület:* 720,6 km^2. *Népesség* (*1981): 115 000. Mikronéziai, fehér. *Székhely:* Kolonia (Pohnpei szigetén, 1980): 5550. *Főbb exportcikkek:* kopra, hal.

Marshall-szigetek
Marshall Islands

Fekvés: Két láncban (Ratak- és Ralik-szigetek) szétszórtan elhelyezkedő, kisebb és nagyobb szigetekből álló csoport a Csendes-óceán Ny-i részében. *Terület:* 181 km^2. *Népesség* (*1984): 34 923. Mikronéziai, amerikai fehér. *Székhely:* Majuro (12 000). *Főbb exportcikkek:* kopra, hal.

A két világháború között Japán kormányozta korábbi német gyarmatokon 1946 óta az Egyesült Államok tölt be vezető szerepet. A Karolina- és Marshall-szigeteken, valamint Guamot leszámítva a Mariana-szigetcsoporton az Egyesült Államok 1947 júliusa óta gyámsági jogokat élvez. 1975 júniusában a Mariana-szigeteken népszavazással Nemzetközösség alakul, amely társul az Egyesült Államokkal, így már nem tekinthető gyámsági területnek. 1985–86-ban az Egyesült Államok a többi szigetnek szabadon társult státust ad: eszerint Washingtonból irányítják a területek védelmét, cserébe az autonóm kormányok szövetségi pénzügyi támogatást kapnak.

Amerikai Szamoa

American Samoa

Fekvés: Szigetek (Tutuila, Aunu'u, Ta'u, Olosega, Ofu, Rose) a Csendes-óceán középső medencéjében, a Fidzsi-szigetektől ÉK-re. *Terület:* 197 km^2. *Népesség* (1982): 33 920. Polinéziai. *Székhely:* Pago Pago (Tutuila szigetén, 1980): 3075.

Az európaiak által csak a 18. sz.-ban felfedezett szigeteket 1889-ben egy amerikai–német–brit szerződés semlegesnek nyilvánítja. 10 évvel később a másik két fél az Egyesült Államok javára lemond jogairól. Az amerikai belügyminisztérium alá tartozó szigetek lakói az Egyesült Államok állampolgárai

Amerikai Csendes-óceáni-szigetek

United States Miscellaneous Pacific Islands

Johnston-atoll: 2 kisebb sziget a Csendes-óceán K-i részében, Hawaiitól DNy-ra. *Terület:* 2,59 km^2. *Lakosság* (1980): 327.

Midway-szigetek (Midway Islands): 2 kisebb sziget a Csendes-óceán K-i részében, a Hawaii szigetcsoport Ny-i végén. *Terület:* 5,2 km^2. *Lakosság* (1980): 453.

Wake-szigetek (Wake Islands): 3 kisebb sziget a Csendes-óceán K-i részében, Hawaiitól Ny-ra. *Terület:* 7,8 km^2. *Lakosság* (1980): 302.

Baker-, Howland-, Jarvis-szigetek: A Csendes-óceán középső medencéjében fekvő szigetek jelenleg meteorológiai és katonai célokat szolgálnak. *Terület* (összesen): 12,14 km^2.

Malden-, Starbuck-, Caroline-, Vostok-szigetek: A Csendes-óceán középső medencéjében, a Sor (Line)-szigetek közelében. *Terület* (összesen): 106,5 km^2.

A Johnston-atollt, a Midway-szigeteket és a Wake-szigeteket az Egyesült Államok légierője kormányozza.

Puerto Rico

Commonwealth of Puerto Rico

Fekvés: Sziget a Karib-tengerben, a Nagy-Antillák szigetcsoport legkeletibb tagja. *Terület:* 8 897 km^2. *Népesség* (*1986): 3 286 000. Spanyol. *Székhely:* San Juan (1980): 424 600. *Gazdaság: GNP* (1986): 16,38 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 4680 USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, dohány, rum.

A korábbi spanyol gyarmat 1898-ban kerül az Egyesült Államok fennhatósága alá. Nevét 1932-ben változtatják Porto Ricóról Puerto Ricóra. Az 1917 óta érvényes kormányzati törvény, az ún. Jones Act helyett 1952-ben újabb alkotmányt dolgoznak ki, amely deklarálja a Puerto Rico Nemzetközösséget. A teljes függetlenség megszerzéséről azóta is folynak a belső viták. Puerto Rico lakosai nem szavaznak az amerikai elnökválasztásokon, saját kormányzatot választanak.

Amerikai Virgin-szigetek

Virgin Islands of the United States

Fekvés: 3 nagyobb (St. Thomas, St. Croix, St. John) és 50 kisebb szigetből álló csoport a Karib-tengerben, Puerto Ricótól K-re. *Terület:* 344 km^2. *Népesség* (*1986): 110 000. Fekete, mulatt, fehér. *Székhely:* Charlotte Amalie (St. Thomas szigetén, 1980): 11 756. *Gazdaság: GNP* (1984): 980 M USD. *GNP/fő* (1984): 8900 USD. *Főbb exportcikkek:* gyógyszer, illatszer, rum.

A spanyolok, angolok, franciák, máltai lovagok által meghódított szigeteket az Egyesült Államok végül Dániától veszi meg 1927-ben, 25 millió USD-ért. Bár a stratégiai fekvésű szigetek lakosai 10 évvel később amerikai állampolgárságot kapnak, az alkotmány szerint nem tartoznak szervesen az Egyesült Államokhoz. Az 1954. júl.-i alaptörvény a washingtoni belügyminisztérium fennhatósága alá rendeli a területet, és csak némi hatalmat juttat a helyi kormányzatnak. A helyiek azóta is próbálják kiterjeszteni autonómiájuk határait. Ám a legutolsó e tárgyú szavazáson is (1981. nov.) leszavazzák elképzeléseiket.

Palaui Köztársaság

Republic of Palau

Fekvés: 26 nagyobb és 300 kis szigetből álló csoport a Csendes-óceán Ny-i részében, a Karolina-szigetek vonulatában. *Terület:* 458 km^2. *Népesség* (*1985): 14 800. Mikronéziai. *Székhely:* Koror (1980): 7685. *Főbb exportcikkek:* hal, kagyló.

Az óceániai amerikai gyámsági területek közül egyedül Palau tartja mindmáig ezt a státust. Az 1980. júl.-i alkotmány atomfegyvermentes övezetté nyilvánítja a területet, emiatt viták folynak a gyámsági jogokat élvező washingtoni kormány-

zattal. 1986. dec.-ben a lakosság kétharmada a gyámság ellen s a szabadon társult jogok mellett foglal állást, de a változtatáshoz az alkotmány szerint 75%-os többség kell.

Guam

Fekvés: Sziget Mikronéziában, a Csendes-óceán Ny-i részében; a Mariana-szigetcsoport legnagyobb és legdélibb tagja. *Terület:* 549 km^2. *Népesség* (*1986): 110 000. Guami (chamorro), filippínó, maláj. *Székhely:* Agaña (*1983): 5000. *Gazdaság: GNP* (*1985): 670 M USD. *GNP/fő* (*1985): 5470 USD. *Főbb exportcikkek:* zöldség, gyümölcs, hal.

Az állítólag Magellán által 1521-ben felfedezett szigetet a spanyol gyarmatosítók 1898-ban engedik át az Egyesült Államoknak. 1944. júl.-ban az amerikaiak véget vetnek a 3 éves japán megszállásnak. Azóta a szigeten jelentős számú amerikai katona állomásozik: haditengerészeti és légideszantegységek foglalják el a sziget egyharmadát.

Guantánamói-öböl

Guantánamo Bay

Fekvés: Kuba D-i részénél, a Karib-tengert és az Atlanti-óceánt összekötő Szélfelőli-átjáró mentén. *Terület:* 111,9 km^2. (Katonai célokra bérelt terület.)

ANDORRA

Andorrai Völgység
Les Valls d'Andorra (katalánul)
Les Vallées d'Andorre (franciául)
Európa

Földrajz: *Terület:* 453 km^2, Magyarországnál kb. 200-szor kisebb. *Fekvés:* Franciaország és Spanyolország határán. *Szomszédai:* Spanyolország (D), Franciaország (É). *Felszín:* A Pireneusok magas láncai és szűk völgyei uralják. Legmagasabb pont: Roca Enravessada (2961 m). Legjelentősebb folyó: Valira.

Népesség: *Lakosság* (1987): 45 000. *Életkor szerint:* 0–14: 19,0%; 15–59: 68,5%; 60–: 12,5%. *Népsűrűség:* 99,3/km^2. *Etnikai csoportok:* spanyol 60%, andorrai (katalán) 30%, francia 6%. *Nyelvek:* katalán (hiv.), spanyol, francia. *Vallás:* r. kat. *Főváros:* Andorra la Vella (1984): 15 698. *Városok* (1984): Les Escaldes 10 758; St. Julia de Lorio 4647; Encamp 4558.

Államforma: autonóm fejedelemség. *Államfő:* Franciaország elnöke és a spanyolországi Urgel püspöke. *Kormányfő:* Josep Pintat Solans (1984. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 8.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (francia frank) (1989. jún.: 6,69 = 1 USD), spanyol peseta (1989. jún.: 124,69 = 1 USD). *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 20,0%; ipar és kereskedelem 80,0%. *Főbb exportcikkek:* épületfa, bútor. *Főbb importcikkek:* energia, közszükségleti cikkek.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1988): 220 km; ebből burkolt 120 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 24 789. *Hírközlés: Tv* (1985): 5000. *Rádió* (1986): 8000. *Telefon* (1982): 17 719.

Egészségügy: *Születés* (1986): 11,6‰. *Halálozás* (1986): 3,8‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,7%. *Kórházi ágyak* (1988): 113. *Orvosok* (1988): 112.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 100%. *Iskolakötelezettség:* 6–16 éves korig.

A 13. sz.-i szerződés alapján a francia államfőre és az urgeli katalán püspökre szálló társfejedelemségben 1981-ben hagyták jóvá, hogy a végrehajtó hatalom különváljon a törvényhozóktól. Az 1985. dec.-i választások óta a „Völgyek Nagytanácsában" konzervatív többség határoz. Spanyolország közös piaci csatlakozásával a vámmentes terület és adóparadicsom státusa rendezésre vár.

ANGOLA

Angolai Népi Köztársaság
República Popular de Angola (portugálul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 246 700 km^2, Magyarországnál kb. 13-szor nagyobb. *Fekvés:* DNy-Afrikában, az Atlanti-óceán partján. *Szomszédai:* Zaire (É), Zambia (K), Namibia (D); Cabinda tartományt – melyet Zaire választ külön az országtól – Kongó (É) határolja. *Felszín:* A keskeny parti síkságból 900–2000 m magas, termékeny fennsík emelkedik ki; D-en sivatag. Cabinda tartományt trópusi erdő borítja. Legmagasabb pont: Morro Moco (2620 m). Legjelentősebb folyók: Cuanza, Cunene, Cubango.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 8 980 000 (10% nomád). *Népsűrűség:* 7,2/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (mbundu 40%, kimbundu 20%), musikongo, mbangala, ambo, vatva, busman csoportok, mesztic, portugál. *Nyelvek:* portugál (hiv.), bantu nyelvek. *Vallások:* törzsi vallású 42%, r. kat. 40%, protestáns 12%. *Városi lakosság:* 25%. *Főváros:* Luanda (*1984): 1 100 000. *Városok* (1982): Huambo 61 885; Lobito 59 258; Benguela 40 966.

Államforma: népi köztársaság. *Állam- és kormányfő:* José Eduardo dos Santos (szül. 1942. aug. 28.). *Nemzeti ünnep:* nov. 11., dec. 10.

Gazdaság: *Pénznem:* kwanza (1989. jún.: 30,72 = 1 USD). *GDP* (1985): 4,5 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 500 USD. *Gazdasági növekedés* (1984): 0,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 14,3. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 75%; ipar és kereskedelem 15%. *Export* (1986): 1,4 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, gyémánt, kávé, szizál, hal, faanyag, cement, pálmaolaj, kukorica. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Ál-

lamok 49%, Bahama-szigetek 15%. *Import* (1986): 1,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, textília, gép, berendezés, vegyipari termék, gyógyszer, közlekedési eszköz, nyersvas, acél. *Főbb importpartnerek:* Portugália 15%, Franciao. 12%, Szovjetunió 8%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 2952 km. *Közúti hálózat* (1986): 73 830 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 56 000; egyéb gépjármű: 29 000. *Főbb kikötők:* Cabinda, Lobito, Luanda. *Hírközlés: Tv* (1985): 40 000. *Rádió* (1986): 400 000. *Telefon* (1982): 40 000. *Napilap* (*1984): 13/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 42,0; nők: 44,0 év. *Születés* (1985): 47,0‰. *Halálozás* (1985): 20,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 143,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 20 700. *Orvosok* (1980): 436. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 12 000.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 30%. *Iskolakötelezettség:* 7–15 éves korig.

A volt portugál gyarmat, majd tengerentúli megye 1975. nov. 11-én válik függetlenné. Az új alkotmány marxista ihletésű. Az MPLA (Angolai Népi Felszabadító Mozgalom) vezetője, Agostinho Neto kubai csapatok támogatásával száll szembe a korábbi belső szövetségesekkel, az FNLA-val (Angola Nemzeti Felszabadítási Frontja) és az UNITA-val (Nemzeti Szövetség Angola Teljes Függetlenségéért). 1976. nov.-ben Angolát felveszik az ENSZ-be, okt.-ben barátsági és együttműködési szerződést köt a Szovjetunióval. Neto 1979. szept.-i halála után helyére Eduardo dos Santos kerül. Az MPLA és az állam elnökét 1985. dec.-ben megerősítik hivatalában. 1988-ban angolai–kubai–amerikai–dél-afrikai tárgyalások kezdődnek a kubai csapatok kivonásáról. Dec.-ben a Dél-afrikai Köztársaság és Kuba vezetői jegyzőkönyvet írnak alá a délnyugat-afrikai béke megteremtéséről. Ennek keretében a kubai csapatok megkezdik kivonulásukat az országból. 1989. jún.-ban az angolai kormány és az UNITA fegyverszüneti megállapodást köt.

ANTIGUA ÉS BARBUDA

Antigua and Barbuda (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 443 km^2, Magyarországnál kb. 210-szer kisebb. *Fekvés:* A Karib-tenger K-i részében, a Szélcsendes-szigetek 3 szigetén (Antigua, Barbuda, Redonda). *Szomszédja:* Guadeloupe (D). *Felszín:* Sík; szavannás. Csak Barbuda ÉNy-i része erdős. Legmagasabb pont: Boggy Peak (Antigua) (402 m).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 81 500. *Népsűrűség:* 184/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 92%; mulatt 3,5%; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), kreol. *Vallások:* protestáns többség; r. kat. 12%. *Főváros:* Saint John's (1987): 36 000. *Város:* Codrington.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő, akit Wilfred E. Jacobs főkormányzó képvisel. *Kormányfő:* Vere Cornwall Bird (szül. 1910. dec. 7.). *Nemzeti ünnep:* nov. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* kelet-karibi dollár (1989. jún.: 2,68 = 1 USD). *GNP* (1985): 160 M USD. *GNP/fő* (1985): 1963 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 2,9%. *Export* (1983): 7,6 M USD. *Főbb exportcikkek:* textília, cukornád, gyapot, dohány, kőolajtermék. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Kanada, CARICOM-országok. *Import* (1983): 41 M USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, közszükségleti cikk, gép, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Kanada, CARICOM-országok.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 960 km. *Főbb kikötő:* Saint John's. *Hírközlés: Tv* (1985): 19 000. *Rádió* (1985): 21 000. *Telefon* (1983): 10 470.

Egészségügy: *Csecsemőhalandóság* (1985): 31,5‰. *Kórházi ágyak:* 565.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 90%. *Iskolakötelezettség:* 5–16 éves korig.

A volt brit koronagyarmat 1967. febr. 27-én az Egyesült Királyság társult állama lesz, majd 1981. nov. 1-jén függetlenné válik. A Nemzetközösség tagja; államfője II. Erzsébet, ő nevezi ki a főkormányzót. 1989-ben a kormányban helyet kap a kormányfő 2 fia is, akik az utódlásért vetélkednek.

ARAB EMÍRSÉGEK

Egyesült Arab Emírségek
Al-Imārāt al-Arabīyah al-Muttahidah (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 83 600 km^2, Magyarországnál valamivel kisebb. *Fekvés:* Az Arab-öböl D-i partján. *Szomszédai:* Katar (É), Szaúd-Arábia (Ny, D), Omán (K). *Felszín:* Nagy része homokdűnékkel borított, sivatagos síkság; ÉK-en hegyvidék. Legmagasabb pont: 1527 m.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 1 380 000 (10% nomád). *Népsűrűség:* 16,5/km^2. *Etnikai csoportok:* arab törzsek 70%; perzsa, indiai, pakisztáni. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol, fársz, hindi, urdu. *Vallások:* mohamedán 97% (szunnita 67%, siita 30%), keresztény 1,3%, hindu. *Városi lakosság:* 79%. *Főváros:* Abu Dabi (ideiglenesen) (*1984): 242 975 (A). *Városok* (*1984): Dubai 265 702 (A); Sharjah 125 149 (A); Al-Ain 101 663 (A).

Államforma: emirátusok szövetsége. *Államfő:* Zaid ibn Sultan al Nahayan (szül. 1923). *Kormányfő:* Rashid ibn Said al-Maktum (1979. jún. 25. óta). *Nemzeti ünnep:* dec. 2.

Gazdaság: *Pénznem:* dirham (1989. jún.: 3,65 = 1 USD). *GDP* (1988): 23,4 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 16 018 USD. *Gazdasági növekedés*

(1988): −1,8%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,1. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 10,3. *Adósság/fő* (1988): 5774 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 7,4. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 2,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 6,0%; ipar és kereskedelem 67%. *Export* (1987): 9,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, datolya, hal. *Főbb exportpartnerek:* Japán 38%, Egyesült Államok 5%, Franciao. 2%. *Import* (1987): 6,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj-bányászati berendezés, közszükségleti cikk, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Japán 16%, Nagy-Britannia 11%, Egyesült Államok 9%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1984): 2200 km. *Gépjárművek* (1984): 230 000. *Főbb kikötők:* Dubai, Abu Dabi. *Hírközlés: Tv* (*1985): 130 000. *Rádió* (1985): 350 000. *Telefon* (1983): 319 000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 61,6; nők: 65,6 év. *Kórházi ágyak* (1984): 4853 (+119 klinika). *Orvosok* (1984): 1840. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 720.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 56%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 éves korig.

A brit protektorátus alól 1971-ben szabadul föl 6 sejkség, amelyekhez 1972-ben a 7. is csatlakozik. A 2 legnagyobb, Abu Dabi és Dubai befolyása a kezdetektől érvényesül. Pártok tulajdonképpen máig sem alakultak ki. Abu Dabi sejkje, Zajed az elnök; a miniszterelnöki posztot a dubai trónörökös tölti be. A helyi biztonsági erők továbbra is az egyes uralkodók kezében vannak.

ARGENTÍNA

Argentin Köztársaság
República Argentina (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 2 776 889 km^2, Magyarországnál kb. 29-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika D-i részén. *Szomszédai:* Chile (Ny), Bolivia, Paraguay (É), Brazília, Uruguay (ÉK). *Felszín:* Ny-i részén az Andok több ezer m magas hegyláncai; K-en a Gran Chaco fás, bokros síksága, a Pampák és Patagónia (táblás vidék). Legmagasabb pont: Aconcagua (6959 m). Legjelentősebb folyók: Paraná, Paraguay, Pilcomayo. Legnagyobb tavak: Mar Chiquita-tó, Buenos Aires-tó, Argentino-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 31 500 000. *Életkor szerint:* 0–14: 31,1%; 15–59: 56,6%; 60–: 12,3%. *Népsűrűség:* 11,4/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér 97%; indián, mesztic. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), angol, olasz, német, francia. *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns, zsidó. *Városi lakosság:* 84%. *Főváros:* Buenos Aires (1986): 10 700 000 (A). *Városok* (1980): Córdoba 990 000; Rosario 935 000; Mendoza 597 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Carlos Menem (1989. júl. óta). *Nemzeti ünnep:* máj. 25., júl. 9.

Gazdaság: *Pénznem:* austral (1989. jún.: 207,94 =1 USD). *GDP* (1988): 88,97 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2780 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 4,6. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 37,7. *Adósság/fő* (1988): 1946 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,6. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 341%. *Munkanélküliség* (1987): 5,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 16,0%; ipar és kereskedelem 37,0%. *Export* (1987): 6,4 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gabona, hús, konzerv, bőr, gyapjú, lenolaj, tejtermék, gyümölcs, vegyipari termék, gép. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 15%, Szovjetunió 10%, Hollandia 9%, Brazília 8%. *Import* (1987): 5,3 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, gép, berendezés, vegyi cikk, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 16%, NSZK 14%, Brazília 13%, Japán 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 34 172 km; ebből villamosított: 210 km. *Közúti hálózat* (1983): 220 093 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 3,6 M; egyéb gépjármű: 1,3 M. *Főbb kikötők:* Buenos Aires, Bahia Blanca, La Plata. *Hírközlés: Tv* (1985): 6,5 M. *Rádió* (1985): 20 M. *Telefon* (1984): 3 250 000. *Napilap* (1982): 85/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 66,8; nők: 73,2 év. *Születés* (1985): 24,0‰. *Halálozás* (1985): 9,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,5%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 31,4‰. *Kórházi ágyak* (1980): 150 010. *Orvosok* (1980): 68 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 430.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 96%. *Iskolakötelezettség:* 6–14 éves korig.

Az 1810-ben Spanyolországtól függetlenné vált országban a II. világháború után Juan Perón egy évtizeden át elnök, majd hosszú számüzetés után 1973. szept.-ben újra az ország élére áll. 1974. júl.-i halála után felesége veszi át tisztségét. Isabel Perón elnökségének 1976 márciusában katonák vetnek véget. A diktatúra 7 évében mintegy 10 000 politikai ellenzéki tűnik el. Leopoldo Galtieri tábornok-elnök 1982. júl.-ban elveszíti a Nagy-Britannia ellen kezdeményezett háborút a Falkland (Malvin)-szigetek birtoklásáért. Az ország 1983. dec.-ben tér vissza a polgári kormányzáshoz. Dr. Raúl Alfonsin elnök több korábbi katonai vezetőt elítéltet, gazdasági stabilizációs programot kezd, új pénzt vezet be, az australt. A kezdeti gazdasági sikerek után az elnök pártja az 1987. szept.-i parlamenti választásokon visszaszorul. A belső helyzetet 3 katonai lázadás, gyakori sztrájkok, 1989. máj.-ban éhségsztrájk teszik bizonytalanná. Eközben többtucatnyi halálos áldozatot gyászolnak. A máj.-i választásokon a radikálisok vereséget szenvednek, s az ellenzék vezetője, Carlos Menem győz. Az elnöki beiktatásra

egy fél évvel a szokásos idő előtt, júl.-ban kerül sor. Menem szigorú gazdaságpolitikát hirdet meg, de egyben követni akarja populista elődje, Perón elnök népszerű stílusát is.

AUSZTRÁLIA

Ausztrál Államszövetség
Commonwealth of Australia (angolul)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 7 686 420 km², Magyarországnál kb. 82-szer nagyobb. *Fekvés:* Ázsiától DK-re. *Szomszédai:* Az Indiai-óceán (Ny, D), a Csendes-óceán (K), az Arafura- és a Timor-tenger (É) veszi körül. *Felszín:* Ny-on félsivatagos, sivatagos, szigethegységekkel; peremhegységek mögött parti síkság. K-en a száraz, szavannás, sivatagos alföldeket a partvidék mentén a Nagy-Vízválasztó-hegység szegélyezi. Legmagasabb pont: Mount Kosciuszko (2229 m). Legjelentősebb folyók: Murray, Darling, Flinders. Legnagyobb tavak: Eyre-tó, Gairdner-tó, Torrens-tó.
Népesség: *Lakosság* (1986): 16 028 700. *Életkor szerint:* 0–14: 22,7%; 15–59: 62,3%; 60–: 15%. *Népsűrűség:* 2,1/km². *Etnikai csoportok:* brit 95%; egyéb fehér 3%; őslakos, mesztic 1,5%. *Nyelvek:* angol (hiv.), őslakosok nyelvei. *Vallások:* protestáns 61%, r. kat. 33%. *Városi lakosság:* 86%. *Főváros:* Canberra (1985): 273 600. *Városok* (1985): Sydney 3 391 600; Melbourne 2 916 600; Brisbane 1 157 200.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő, akit Ninian Martin Stephen főkormányzó (szül. 1923. jún. 15.) képvisel. *Kormányfő:* Robert J. L. Hawke (szül. 1929. dec. 9.). *Nemzeti ünnep:* jan. 26.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (ausztrál dollár) (1989. jún.: 1,32=1 USD). *GDP* (1988): 245,9 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 12 129 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,8%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1986): 0,85. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1986): 5. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1986): 2,8. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 7,3%. *Munkanélküliség* (1988): 7,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 6%; ipar és bányászat 21%; szolgáltatás 51%. *Export* (1987): 26,5 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* érc, fém, bőr, gyapjú, hús, búza, szén, cukor, gép. *Főbb exportpartnerek:* Japán 27%, Egyesült Államok 11%, Új-Zéland 5%, Nagy-Britannia 4%. *Import* (1987): 29,3 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, energia, élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Japán 22%, Egyesült Államok 21%, Nagy-Britannia 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 39 251 km. *Közúti hálózat* (1987): 840 000 km; ebből burkolt: 467 548 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 6 636 200; egyéb gépjármű: 1 798 200. *Főbb kikötők:* Sydney, Melbourne, Newcastle. *Hírközlés: Tv* (1985): 7 M. *Rádió* (1985): 20 M. *Telefon* (1985): 8,7 M. *Napilap* (1982): 426/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 72,3; nők: 78,8 év. *Születés* (1987): 15,2‰. *Halálozás* (1987): 7,5‰. *Népességnövekedés* (1987): 0,7%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 9,6‰. *Kórházi ágyak* (1985): 91 654. *Orvosok* (1984): 27 500. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 500.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolaköteles:* 6–16 éves korig.

A gyarmati területekből 1901-ben egységesedő állam a 60-as, 70-es években függetlenséget ad több kisebb-nagyobb szigetnek (pl. Nauru, Pápua Új-Guinea). Edward Whitlam munkáspárti kormányát 1975. dec.-ben Malcolm Fraser konzervatív vezetése követi. Az É-i terület bennszülöttei 1977-ben polgárjogot kapnak. A 6 szövetségi államot és 2 területet 1983. márc. óta Robert Hawke kormányozza. Az újra munkáspárti vezetés alá kerülő ország megkönnyíti a bevándorlást. 1985-ben ünnepi aktussal átadják a bennszülötteknek a szimbolikus Ayer-sziklát, amelyet viszont ők 99 évre bérbe adnak a kormánynak. 1986. márc.-ban II. Erzsébet királynő, a Nemzetközösséghez tartozó ország brit uralkodója aláírja az „Ausztrália-törvényt". Ez felszámolja a még megmaradt alkotmányjogi kötelékek többségét, amelyek Ausztráliát Nagy-Britanniához kötik. A brit parlament törvényei immár nem hatályosak Ausztráliában, de továbbra is a brit uralkodó Ausztrália államfője. Az 1987. júl.-i előrehozott választásokon a Munkáspárt és Robert Hawke győz, így az ország történelmében először nyeri el ugyanaz a személy harmadszor is a miniszterelnökséget.

Függő, ill. társult területek

Antarktiszi terület

Australian Antarctic Territory

Fekvés: Az Antarktisz közelében. *Terület:* 6 millió km². *Népesség:* 80 fő, a kutatóállomásokon.

Az 1933. febr.-i törvény ellenére, amely ausztrál fennhatóság alá helyezi a jeges kontinens egy részét, 1959-ben az ausztrál kormány aláírja az Antarktisz-szerződést. A nemzetközi egyezmény szerint az Antarktiszt csakis békés célokra használják fel, és nyitva áll minden nemzet kutatói előtt. Az 1991-ig érvényben lévő szerződés szerint az Antarktiszon az 1961. jún.-i status quót tartják fenn.

Kókusz (Keeling)-szigetek

Cocos (Keeling) Islands

Fekvés: 27 kisebb korallszigetből álló 2 szigetcsoport az Indiai-óceánban, Ausztráliától ÉNy-ra.

Terület: 14,2 km². *Népesség* (1984): 584. Maláj, európai. *Székhely:* Bantam, West Island. *Főbb exportcikkek:* kókusz, kopra.

Az 1609-ben felfedezett, majd sokáig lakatlan szigeteket 1955 óta az ausztrál kormány irányítja helyi megbízottja segítségével.

Karácsony-sziget

Christmas Island

Fekvés: Az Indiai-óceánban, Jávától DK-re. *Terület:* 135 km². *Népesség* (1983): 3260. Kínai, maláj, európai. *Székhely:* Flying Fish Cove. *Főbb exportcikk:* foszfát.

Az 1888. jún.-ban brit tulajdonba vett szigetet 1958. okt.-ben Ausztrália kapja meg. A korábban használt szingapúri törvények azóta is érvényben vannak, de a helyi vezetőt, az adminisztrátort Ausztráliának is el kell fogadnia.

Norfolk-sziget

Norfolk Island

Fekvés: A Tasman-tengerben, Ausztráliától K-re. *Terület:* 34 km². *Népesség* (1983): 1800. Angol, tahiti. *Székhely:* Kingston. *Főbb exportcikkek:* citrusfélék, kávé.

Már a 19. sz.-ban is az ausztrál New South Wales állam fennhatósága alatt állt; 1957-ben került ausztrál szövetségi irányítás alá. Az 1979-es alkotmány széles jogkört biztosít a helyi törvényhozóknak és a kormánynak, melynek további bővítéséről tárgyalások folynak.

Heard- és McDonald-szigetek

Heard and McDonald Islands

Fekvés: Az Indiai-óceánnak a Déli-sarkkörhöz közeli részében. *Terület:* 412 km². Lakatlan.

A szigetek 1947-ben brit tulajdonból kerülnek ausztrál fennhatóság alá.

Ashmore- és Cartier-szigetek

Territory of Ashmore and Cartier Islands

Fekvés: A Timor-tengerben, Ausztrália ÉNy-i partvidéke közelében. *Terület:* 5 km². Lakatlan; természetvédelmi terület.

A szigeteket 1931-ben helyezik a Brit Nemzetközösség felügyelete alá, majd 1938-ban adminisztratív okokból az ausztrál szövetségi állam irányítása alá kerülnek. 1983. aug.-ban a szigeteket nemzeti parkká nyilvánítják.

Korall-tengeri-szigetek

Territory of Coral Sea Islands

Fekvés: Ausztrália ÉK-i partvidéke mentén szétszórtan elhelyezkedő kisebb szigetek és korallzátonyok. *Terület:* 1 M km²-nyi tengeri területen 22 km². A Willis-szigeten lévő meteorológiai állomás kivételével lakatlan.

Az apró, elszórt szigetek 1969-ben kerülnek ausztrál irányítás alá.

AUSZTRIA

Osztrák Köztársaság
Republik Österreich (németül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 83 854 km². Magyarországnál valamivel kisebb. *Fekvés:* Közép-Európa DNy-i részén. *Szomszédai:* Svájc, Liechtenstein (Ny), NSZK, Csehszlovákia (É), Magyarország (K), Jugoszlávia, Olaszország (D). *Felszín:* változatos; nagy részén az Alpok láncai húzódnak; központi része a Duna völgye. Legmagasabb pont: Grossglockner (3797 m). Legjelentősebb folyók: Donau (Duna), Inn, Mur (Mura). Legnagyobb tavak: Boden-tó, Neusiedler See (Fertő-tó), Attersee.

Népesség: *Lakosság* (1988): 7 586 400. *Életkor szerint:* 0–14: 18,2%; 15–59: 61,8%, 60– 20%. *Népsűrűség:* 90,5/km². *Etnikai csoportok:* osztrák 98%; horvát 0,3%, szlovén 0,2%; magyar 0,16%. *Nyelv:* német. *Vallások:* r. kat. 80,6%, protestáns 4,8%, mohamedán 1%, vallás nélküli 10%. *Városi lakosság:* 56%. *Főváros:* Wien (Bécs) (1987*): 1 479 800. *Városok* (1981): Graz 243 166. Linz 199 910; Salzburg 139 426.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Kurt Waldheim (szül. 1918. dec. 21.). *Kormányfő:* Franz Vranitzky kancellár (szül. 1937. okt. 4.). *Nemzeti ünnep:* okt. 26.

Gazdaság: *Pénznem:* Schilling (1989. jún.: 13,9 = 1 USD). *GDP* (1988): 126,9 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 16 742 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,2%. *Védelmi kiadások* a GNP %-ában (1987): 1,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,9%. *Munkanélküliség* (1988): 5,4%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 8%, ipar és kereskedelem 35%, szolgáltatás 56%. *Export* (1987): 27,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* bányatermék, gép, berendezés, papír, fa, textília. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 29%; Olaszo. 9%; Svájc 7%. *Import* (1987): 32,7 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, textília, gép, szállítási eszköz, élelmiszer, gyümölcs, zöldség. *Főbb importpartnerek:* NSZK 41%, Olaszo. 9%, Svájc 5%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 5767 km; ebből villamosított 3144 km. *Közúti hálózat* (1988): 34 965 km; ebből autópálya 1362 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 2 684 780; egyéb gépjármű: 903 985. *Hírközlés: Tv* (1985): 3,2 M. *Rádió* (1985): 4,6 M. *Telefon* (1987): 2 907 000. *Napilap* (1985): 312/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1981): férfiak: 69,3; nők: 76,4 év. *Születés* (1985):

12,0‰. *Halálozás* (1985): 13,0‰. *Népességnövekedés* (1985): −0,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 11,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 83 341. *Orvosok* (1987): 22 889. *Egy orvosra jutó lakosok* (1985): 351.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 98%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1955-ben államszerződéssel örökös semlegességet kinyilvánító országot 1966-ig a két nagy párt, a szocialista SPÖ és a Néppárt, az ÖVP koalíciója kormányozza. Ekkor 4 évre az ÖVP alakít kormányt. 1970-től a szocialisták relatív, 1971-től abszolút többségben kormányoznak. A Kreisky-kormány szerződéseket köt az NDK-val az állampolgárság elismeréséről, Csehszlovákiával a vitás határkérdések rendezéséről. A szocialista párt az 1983. ápr.-i választásokon elveszíti abszolút többségét, és a Szabadságpárttal (FPÖ) lép kormánykoalícióra. Kreisky kancellár lemond, hivatalát alkancellárja, a szintén szocialista Fred Sinowatz veszi át. Az 1986-os elnökválasztásokon Kurt Waldheim korábbi külügyminiszter és ENSZ-főtitkár a Néppárt támogatásával indul a szocialista jelölt, Kurt Steyrerrel szemben. A náci múltja miatt támadott Waldheim a második voksoláson megszerzi a szavazatok 53,9%-át. A választás következtében visszalépő Sinowatzot Franz Vranitzky követi kancellárként. Az 1986. nov.-i választásokon a két nagy párt szavazatokat veszít (SPÖ: 43,13%; ÖVP: 41,29%), így újra nagykoalícióra lépnek egymással. 1987. jan.-ban a kormányalakítás során Vranitzky szocialista kancellár Alois Mock néppárti vezetőt kéri fel külügyminiszternek és alkancellárnak. Egy nemzetközi történészbizottság 1988. febr.-ban közzétett jelentése nem bizonyítja a Waldheim elleni vádakat, mégsem érnek véget az elnök lemondását sürgető osztrák tüntetések. 1988. márc.-ban az Anschluss (Ausztria náci megszállása) 50. évfordulóján a megemlékezésen Waldheim nem szólal fel. Eközben folyik az osztrák gazdaság nagyszabású átalakítási programja. Állami vállalatok kerülnek magánkézbe a tőzsdén, más veszteséges állami üzemeket alaposan átszerveznek, kisebb, hatékony egységekre bontják őket. 1989. júl.-ban az ország jelentkezik a Közös Piacba.

BAHAMA-SZIGETEK

Bahamai Közösség
Commonwealth of the Bahamas (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 13 935 km², Magyarországnál kb. 7-szer kisebb. *Fekvés:* Az Atlanti-óceán Ny-i részén; 700 nagyobb (ebből 30 lakatlan) és kb. 2000 kis sziget. *Felszín:* sík. Legmagasabb pont: 120 m (Cat-szigeten).

Népesség: *Lakosság* (*1987): 240 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38%; 15–59: 56,3%; 60–: 5,7%. *Népsűrűség:* 17,2/km². *Etnikai csoportok:* fekete és mulatt 85%; fehér és mesztic 15%. *Nyelv:* angol. *Vallások:* protestáns 59%, r. kat. 23%, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 60%. *Főváros:* Nassau (*1984): 140 000. *Város* (*1984): Freeport 25 000.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő, akit Gerald C. Cash főkormányzó (szül. 1917. máj. 28.) képvisel. *Kormányfő:* Lynden Oscar Pindling (szül. 1930. márc. 22.). *Nemzeti ünnep:* júl. 10.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (bahamai dollár) (1989. jún.: 1 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,68 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 7000 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,9%. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 5,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 6%. *Export* (1986): 27 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolajtermékek, gyógyszer, cement, rum, hal, só. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 41%, Nagy-Britannia 7%. *Import* (1986): 3.28 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, élelmiszer, gép, közlekedési eszköz. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 70%. Közös Piac 30%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 1066 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 88 000, egyéb gépjármű: 5600. *Főbb kikötők:* Nassau, Freeport. *Hírközlés: Tv* (1985): 51 000. *Rádió* (1985): 116 000. *Telefon* (1988): 119 061. *Napilap* (1985): 136/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 64,0, nők: 70,0 év. *Születés* (1985): 24,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 20,2‰. *Kórházi ágyak* (1988): 1009 (+38 klinika).

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1988): 93%. *Iskolakötelezettség:* 14 éves korig.

A Kolumbusz felfedezte, majd az angolok gyarmatosította területen 1964. jan.-tól belső önkormányzatot vezetnek be, majd 1973. júl. 10. óta teljesen független. A Nemzetközösség tagja, államfője a brit uralkodó.

BAHREIN

Bahreini Állam
Dawlat al-Bahrayn (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 622 km², Magyarországnál kb. 150-szer kisebb. *Fekvés:* Szigetek az Arab-öbölben (Bahrein-sziget és több mint 30 kis sziget). *Felszín:* sík; jelentős artéziavíz-készletekkel. Legmagasabb pont: Jabal ad-Dukhān (135 m).

Népesség: *Lakosság* (*1987): 430 000. *Életkor szerint:* 0–14: 32,0%; 15–59: 64,4%; 60–: 3,6%. *Népsűrűség:* 691,3/km². *Etnikai csoportok:* arab 75%; indiai 16%; perzsa 9%; pakisztáni 5%; fehér 2%. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol. *Vallás:* mohamedán 91% (ebből síita 65%, szunnita 30%), keresztény, hindu 4%. *Városi lakosság:* 80,7%. *Fő-*

város: Manama (1986): 145 000. *Városok* (1986): Al Muharraq 75 000; Jidhafs 50 000; Rifa'a 25 000.
Államforma: sejkség. *Államfő:* Isza bin Szulman Al-Kalifa sejk (szül. 1933. júl. 3.). *Kormányfő:* Kalifa bin Szulman Al-Kalifa sejk (szül. 1935). *Nemzeti ünnep:* dec. 16.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (bahreini dinár) (1989. jún.: 0,37 = 1 USD). *GNP* (1987): 4,6 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 9651 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,8%. *Védelmi kiadások a GNP%-ában* (1984): 7,6. *Fogyasztói árváltozások* (1986): −2,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 4%; ipar és kereskedelem 84,0%. *Export* (1986): 2,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, alumínium, hal. *Főbb exportpartnerek:* Arab Emirségek 18%, Japán 12%, Szingapúr 10%, Egyesült Államok 6%. *Import* (1986): 2,42 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj-bányászati berendezés, gép, jármű, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Szaúd-Arábia 60%, Egyesült Államok 9%, Nagy-Britannia 6%.
Közlekedés: *Közúti hálózat:* 400 km; ebből burkolt 25 km. *Gépjárművek* (1987): 112 250. *Főbb kikötők:* Sitra, Mina Salman. *Hírközlés: Tv* (1985): 170 000. *Rádió* (1985): 225 000. *Telefon* (1988): 120 000.
Egészségügy: *Születés* (1985): 30,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Kórházi ágyak* (1986): 4 kórház + 18 eü. központ.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 74%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

A Nagy-Britanniával kötött 19. sz.-i szerződéseket, amelyek szerint Londonból intézték a terület védelmi és külügyeit, 1971. aug. 15-én „barátsági szerződés" váltja fel. Ugyanezen a napon Bahrein kinyilvánítja függetlenség 1975-ben felosztják a parlamentet, a pártok nem működnek, az államfő – Al-Kalifa – családja adja a kormánytagok felét.

BANGLADES

Bangladesi Népi Köztársaság
Gana Praja Tantri Bangladesh (bengáli nyelven)
Dél-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 143 998 km^2, Magyarországnál kb. 1,5-szer nagyobb. *Fekvés:* A Bengáli-öböl É-i hajlatában. *Szomszédai:* India (Ny, É, K), Burma (DK). *Felszín:* Termékeny alföld; D-i részén a Gangesz és Brahmaputra mocsaras deltavidéke. Legmagasabb pont: Keokradong (1230 m). Legjelentősebb folyók: Gangesz, Brahmaputra.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 102 560 000. *Életkor szerint:* 0–14: 44,3%; 15–59: 50,4%; 60–: 5,3%. *Népsűrűség:* 712,2/km^2. *Etnikai csoportok:* bengáli 98%; bihari. *Nyelvek:* bengáli (hiv.), angol. *Vallások:* mohamedán (államvallás) 85% (ebből szunnita 80%), hindu 13,5%, r. kat., buddhista. *Városi lakosság:* 18%. *Főváros:* Dacca (Dakka) (*1982): 3 400 000. *Városok* (*1982): Chittagong 1 300 000; Khulna 600 000; Narayangani 298 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Hosszain Muhammad Ersad (szül. 1930. febr. 1.). *Kormányfő:* Mizanur Rahman Csoudhuri (1986. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 21., márc. 26., dec. 16.
Gazdaság: *Pénznem:* taka (1989. jún.: 30,85 = 1 USD). *GDP* (1988): 19 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 181 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,6%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 2,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 25. Adósság/fő (1988): 98 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 1,4. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 10,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 74,0%; ipar 11%. *Export* (1986): 955 M USD. *Főbb exportcikkek:* juta, tea, bőr, hal. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 29%, Nagy-Britannia 6%, Szingapúr 4%. *Import* (1986): 2 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, vegyipari termék, gyógyszer, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 10%, Japán 9%, Nagy-Britannia 5%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 2892 km. *Közúti hálózat:* 4500 km; ebből burkolt: 2000 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 35 000; egyéb gépjármű: 21 000. *Főbb kikötők:* Chittagong, Chalna. *Hírközlés: Tv* (1985): 300 000. *Rádió* (1985): 4 M. *Telefon* (1984): 143 000. *Napilap* (1984): 6/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 50,2; nők: 49,2 év. *Születés* (1986): 42,7‰. *Halálozás* (1986): 16,3‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 140‰. *Kórházi ágyak* (1984): 26 141. *Orvosok* (1984): 12 306. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 9010.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 33%. *Iskolakötelezettség:* 6–11 éves korig.

1971. dec.-ben polgárháborúval, indiai segítséggel vált Pakisztántól független államma. 1971-ben népköztársasággá, 1975-ben iszlám köztársasággá nyilvánítják. Az első elnököt, Mudzsibur Rahmant és családját 1975. aug.-ban meggyilkolják. 1981. máj.-ban Ziaur Rahman elnökkel végeznek a hadsereg tisztjei. 1982-ben vértelen hatalomátvétellel Muhammad Ersad áll az ország élére; 1983. dec. óta államelnök; az 1986-os májusi választások is őt erősítik meg a hatalomban. Az 1988. márc.-i választásokat a két legnagyobb ellenzéki párt bojkottálja, így Ersad elnök a szavazatok több mint 80%-át kapja. Szept.-ben pusztító árvíz sújtja az országot.

BARBADOS

Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 431 km^2, Magyarországnál kb. 215-ször kisebb. *Fekvés:* Az Atlanti-óceán Ny-i részén, a Kis-Antillák legkeletibb szigete; korallzá-

tonyok övezik. *Felszín:* É-on alacsony hegy- és dombvidék; másutt síkság. Legmagasabb pont: Mt. Hillaby (340 m).

Népesség: *Lakosság* (*1987): 250 000. *Életkor szerint:* 0–14: 27,3%; 15–59: 59,8%; 60–: 12,9%. *Népsűrűség:* 580,0/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 80%; mulatt 15%; fehér, indiai 5%. *Nyelvek:* angol (hiv.), francia. *Vallások:* protestáns 79%, r. kat. 4%. *Városi lakosság:* 42%. *Főváros:* Bridgetown (1982): 10 000.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő, akit Hugh Springer főkormányzó képvisel (1984 óta). *Kormányfő:* Erskine Sandiford (1987. júl. óta). *Nemzeti ünnep:* nov. 30.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (barbadosi dollár) (1989. jún.: 1,99 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,1 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 4720 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,5%. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 3,3%. *Munkanélküliség* (1987): 17,9%. *Munkaerő-megoszlás:* szolgáltatás 80,4%, mezőgazdaság 6,9%; ipar és kereskedelem 12,7%. *Export* (1986): 275 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, rum, élelmiszer, iparcikk. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 42%, CARICOM-országok 22%. *Import* (1986): 587 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, iparcikk, kőolaj, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 47%, CARICOM-országok 12%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 1641 km, ebből burkolt: 1400 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 34 740; egyéb gépjármű: (1986): 5363. *Főbb kikötő:* Bridgetown. *Hírközlés: Tv* (1985): 65 000. *Rádió* (1985): 220 000. *Telefon* (1985): 86 785. *Napilap* (1986): 156/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 70,8 év. *Születés* (1986): 16,8‰. *Halálozás* (1986): 8,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,7%. *Csecsemőhalandóság* (1987): 14,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 2054. *Orvosok* (1986): 243.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A volt brit gyarmat 1961-ben teljes belső önkormányzatot kap. 1966. nov. 30-án a Nemzetközösség részeként függetlenné válik.

BELGIUM

Belga Királyság
Royaume de Belgique (franciául)
Koninkrijk Belgie (flamandul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 30 519 km^2, Magyarországnak kb. egyharmada. *Fekvés:* ÉNy-Európában, az Északi-tenger partján. *Szomszédai:* Franciaország (Ny, D), Luxemburg (DK), NSZK (K), Hollandia (É). *Felszín:* Túlnyomórészt sík terület; 3 részre osztja a két legnagyobb folyó (Schelde és Meuse). K-en (Ardennek) dombos, erdős. Legmagasabb pont: Botrange (694 m). Jelentős folyó még: Sambre.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 9 910 000. *Életkor szerint:* 0–14: 20%; 15–59: 61,4%; 60–: 18,6%. *Népsűrűség:* 324,7/km^2. *Etnikai csoportok:* flamand 57%; vallon 33%. *Nyelvek:* francia (hiv.), flamand (hiv.), német. *Vallások:* r. kat. 90%; protestáns. *Városi lakosság:* 96%. *Főváros:* Bruxelles (Brussel, Brüsszel) (1986): 976 536. *Városok* (1986): Antwerpen 483 199; Gent 234 251; Charleroi 210 234.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* I. Baudouin király (szül. 1930. szept. 7.) *Kormányfő:* Wilfried Martens (szül. 1936. ápr. 19.). *Nemzeti ünnep:* júl. 21.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (belga frank) (1989. jún.: 41,34 = 1 USD). *GDP* (1988): 147 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 14 801 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,3%. *Honvédelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,9. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,2%. *Munkanélküliség* (1988): 14,5%. *Munkaerő-megoszlás:* szolgáltatás 37%, mezőgazdaság 2,0%; ipar és kereskedelem 26,0%. *Export* (1987): 84,0 Mrd USD. (Az export-import adatok Luxemburg külkereskedelmi adatait is tartalmazzák.) *Főbb exportcikkek:* vas, acél, szállítóberendezés, textília, vegyipari termékek, üvegáru, drágakő, csipke. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 19%, Franciao. 18%, Hollandia 15%, Nagy-Britannia 7%. *Import* (1987): 83,2 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, nyersanyag, vegyipari termék, gabona, gyümölcs, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* NSZK 18%, Hollandia 15%, Franciao. 9%, Nagy-Britannia 7%, Egyesült Államok 3%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 3568 km. *Közúti hálózat* (1988): 130 848 km; ebből autópálya: 1568 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 3 497 818; egyéb gépjármű: 382 664. *Főbb kikötők:* Antwerpen, Zeebrugge, Gent. *Hírközlés: Tv* (1987): 3 172 636. *Rádió* (1987): 4 608 450. *Telefon* (1987): 4 719 273. *Napilap* (1985): 272/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 70,1; nők: 76,7 év. *Születés* (1985): 12,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 10,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 89 589. *Orvosok* (1987): 30 942 (ebből 454 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 380.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 98%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

Az Európai Gazdasági Közösség megteremtésénél jelentős szerepet játszó államban a 60-as évektől felerősödik a vallon–flamand szembenállás. 1977-től a 2 régió és a főváros autonómiát kap. A flamand keresztény néppárti Leo Tindemans, majd Wilfried Martens kormányai fokozatosan növelik a jogköröket: 1980-ban és 1984-ben a nyelvi közösségek helyi parlamentet kapnak. Ezek többek között a kultúra és az egészség-

úgy területén törvényeket hozhatnak. Az 1985. okt.-i előrehozott parlamenti választások után újra a flamand Keresztény Néppárt győz, Martens kap kormányalakítási megbízást. A súlyos gazdasági helyzet miatt a kormány rendkívüli felhatalmazásokat kér. A Harcoló Kommunista Sejtek (CCC) nevű terrorszervezet több tucat támadást hajt végre, egyebek között NATO-berendezések ellen. Az alkotmányos monarchiában 1951 óta uralkodó Baudouin király kijelölt utóda Albert herceg, a király öccse. A király csak valamelyik minisztere által ellenjegyzett rendeletet bocsáthat ki. Martens kormánya 1987 végén nemzeti ellentétek miatt lemond. A választások után majdnem 6 hónapos kormány nélküli időszak következik. 1988. máj.-ban újra Martens alakít ötpárti koalíciót. 1989 elején döntés születik arról, hogy a nyugat-európai Európa Parlament is Brüsszelbe tegye át székhelyét. Brüsszel így a „nyugat-európai főváros" címre pályázhat.

BELIZE

Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 22 963 km^2, Magyarországnak kb. egynegyede. *Fekvés:* Közép-Amerika K-i partvidékén. *Szomszédai:* Mexikó (É), Guatemala (Ny, D). *Felszín:* Több mint fele mocsaras, lagúnás síkság, amely értékes trópusi fákkal borított dombvidékbe megy át. Legmagasabb pont: Victoria Peak (1122 m). Legjelentősebb folyók: Belize, New River.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 170 000. *Életkor szerint:* 0–14: 44,9%; 15–59: 47,8%; 60–: 7,3%. *Népsűrűség:* 7,4/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 38%; indián 24%; mesztic 19%; mulatt 12%; kínai és indiai 5%; fehér 2%. *Nyelvek:* angol (hiv.), spanyol, kreol dialektusok. *Vallások:* r. kat. 66%, protestáns 26%. *Főváros:* Belmopan (1985): 4500. *Városok* (*1986): Belize City 47 000, Dangriga 7500; Corozal 6000.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit E. Minita Gordon főkormányzónő képvisel). *Kormányfő:* Manuel A. Esquivel (szül. 1940.). *Nemzeti ünnep:* szept. 10., szept. 21.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (belizei dollár) (1989. jún.: 1,98=1 USD). *GNP* (1985): 180 M USD. *GNP/fő* (1985): 1059 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −0,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 50%; ipar és kereskedelem 15%. *Export* (1985): 90,1 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, hús, faáru, citrusfélék, hal. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 36%, Nagy-Britannia 22%. *Import* (1985): 128 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 55%, Nagy-Britannia 17%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 1600 km. *Gépjárművek* (1987): 12 752. *Főbb kikötő:* Belize City. *Hírközlés: Telefon* (1985): 8800.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1981): 60 év. *Születés* (1985): 38,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Csecsemőhalandóság* (1985): 54,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 583. *Orvosok* (1988): 82.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 90%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A 17. sz.-ban brit telepesek foglalják el a spanyoloktól a területet; 1964-ig marad gyarmat. Ekkor önkormányzatot, 1981. szept. 21-én teljes függetlenséget kap. A Nemzetközösség tagja. 1981-ben alkotmányt fogad el a kétkamarás parlament. Az 1985. jan.-i választásokon Manuel Esquivel győz, aki elutasítja Guatemala Belizével szembeni bekebelezési törekvéseit.

BENIN

Benini Népi Köztársaság
République Populaire du Bénin (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 122 622 km^2, Magyarországnál kb. 1/3 résszel nagyobb. *Fekvés:* A Guineai-öböl partján. *Szomszédai:* Togo (Ny), Burkina Faso, Niger (É), Nigéria (K). *Felszín:* Őserdővel borított parti síkság; É-on szavannás domb- és hegyvidék.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 4 153 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,5%; 15–59: 49,0%; 60–: 4,5%. *Népsűrűség:* 35,9/km^2. *Etnikai csoportok:* szudáni (fon 47%, adja 12%, bariba 10%); joruba 9%; bargu, fulbe, hausza. *Nyelvek:* francia (hiv.), fon, adja, bariba, joruba, somba, aizo. *Vallások:* törzsi vallású 70%, r. kat. 12%, mohamedán 10%, protestáns 3%. *Városi lakosság:* 35%. *Főváros:* Porto Novo (*1984): 163 876. *Városok* (1984): Cotonou 477 967; Parakou 92 386; Abomey 53 000.

Államforma: népi köztársaság. *Államfő:* Ahmed Kerekou (szül. 1933. szept. 2.). *Nemzeti ünnep:* nov. 30.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-frank (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73=1 USD). *GNP* (1985): 1,08 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 270 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,6%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,2. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1983): 2,6. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 60%; kereskedelem és szolgáltatás 30%. *Export* (1984): 172 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, kakaóbab, kávé, pálmaolaj, ricinus. *Főbb exportpartnerek:* Hollandia 28%, Japán 27%, Franciao. 24%. *Import* (1984): 225 M USD. *Főbb importcikkek:* textília, közlekedési eszköz, gép, vas- és acéláru, kőolajtermék. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 27%, Nagy-Britannia 13%, NSZK 6%, Hollandia 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 579 km. *Közúti hálózat* (1983): 8400 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 2740; egyéb gépjármű: 567. *Főbb kikötő:* Cotonou. *Hírközlés: Tv* (1985): 15 000. *Rádió* (1985): 300 000. *Telefon* (1985): 8650. *Napilap* (1985): 3/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 47,0; nők: 51,0 év. *Születés* (1985): 47,0‰. *Halálozás* (1985): 16,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 143,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 4968. *Orvosok* (1982): 204 (+13 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 16 980.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 28%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A Francia Ny-Afrikában korábban Dahomey néven ismert terület 1960. aug. 1-jén kap teljes függetlenséget. A függetlenség utáni 6. puccs során Ahmed Kerekou veszi át a hatalmat. Az 1984. júl.-i választások az elnököt megerősítik hivatalában. Az ország nevét 1975. dec. 1-jén változtatják Beninre. Az 1977. aug.-i alkotmány a marxizmus–leninizmus elveit hirdeti.

BHUTÁN

Bhutáni Királyság
Druk Yul (dzongkha nyelven)
Dél-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 47 000 km^2, Magyarországnak kb. a fele. *Fekvés:* A Himalája K-i részén. *Szomszédai:* India (Ny, D), Kína (É). *Felszín:* Nagy része magas hegység; folyóvölgyekkel, kisebb medencékkel tagolt, erdős, sziklás terület. D-i része dombvidék. Legmagasabb pont: Kulhagangri (7554 m).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 1 450 000. *Életkor szerint:* 0–14: 40,0%; 15–59: 54,5%; 60–: 5,5%. *Népsűrűség:* 30,9/km^2. *Etnikai csoportok:* bhotia 60%, nepáli 25%; leptsa, indiai. *Nyelvek:* dzongkha (hiv.), bumthangkha, tibeti nyelvek, angol. *Vallások:* buddhista 75% (államvallás), hindu 25%. *Városi lakosság:* 4%. *Főváros:* Thimbu (1987): 20 000. *Város:* Phuntsholing 20 000.
Államforma: monarchia, indiai védnökség alatt. *Államfő:* Zsigme Szingje Vangcsuk király (szul. 1955. nov. 11.). *Nemzeti ünnep:* dec. 17.
Gazdaság: *Pénznem:* ngultrum (1989. jún. 16,13=1 USD). *GNP* (1985): 190 M USD (ebből 25% külföldi segély). *GNP/fő* (1985): 131 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): 2,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 95%. *Export* (1986): 22,2 M USD. *Főbb exportcikkek:* fa, kézműipari cikk, ásvány. *Főbb exportpartner:* India 99%. *Import* (1986): 72,6 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartner:* India 99%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1988): 2000 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 716; egyéb gépjármű: 1697. *Hírközlés: Rádió* (1985): 20 000. *Telefon* (1986): 1945. *Napilap* (1984): 0,3/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 47,7; nők: 46,3 év. *Születés* (1986): 37,8‰. *Halálozás* (1986): 17,3‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,2%. Csecsemőhaladóság (1985): 122‰. *Kórházi ágyak* (1988): 915. *Orvosok* (1988): 134. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 18 160.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 12%.

A volt brit protektorátus 1949-ben Indiával köt szerződést, amelyben lemond külképviseleti jogairól. 1971 óta önálló. Az abszolút monarchia 1969 után demokratikusabb formát ölt, a „sárkánykirály" – Zsigme Szingje Vangcsuk – azonban továbbra is számtalan hatáskört élvez. 1989-ben a király betiltja a televíziózást.

BISSAU-GUINEA

Bissau-Guineai Köztársaság
República da Guiné-Bissau (portugálul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 36 125 km^2, Magyarországnál kb. 2,5-szer kisebb. *Fekvés:* Ny-Afrika atlanti-óceáni partvidékén. *Szomszédai:* Szenegál (É), Guinea (K, D). *Felszín:* Tagolt partvidékén mocsaras, erdős síkság; az ország belsejében alacsony dombvidék. Legmagasabb pont: 210 m. Legjelentősebb folyók: Géba, Corubal, Kayanga.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 935 000. *Népsűrűség:* 25,6/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (balante 30%, fulbe 23%, mandingo 13%, manjaka 14%); portugál 7%. *Nyelvek:* portugál (hiv.), portugál-kreol (crioulo), szudáni. *Vallások:* törzsi vallású 50%, mohamedán 40%, r. kat. 10%. *Városi lakosság:* 20%. *Főváros:* Bissau (1979): 109 214. *Városok:* Bafatá 13 429; Gabu 7803; Mansoa 5390.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* João Bernardo Vieira (szül. 1939.). *Nemzeti ünnep:* szept. 24.
Gazdaság: *Pénznem:* guineai peso (1989. jún.: 645,38=1 USD). *GNP* (1985): 147 M USD. *GNP/fő* (1985): 162 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −1,8%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 8,4. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 90%. *Export* (1982): 12 M USD. *Főbb exportcikkek:* földimogyoró, hal, pálmamag, gyapot. *Főbb exportpartner:* Portugália 65%. *Import* (1982): 61 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, nyersanyag, gép. *Főbb importpartnerek:* Portugália 32%, Olaszo. 11%, Franciao. 7%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1982): 5058 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 3807. *Főbb kikötők:* Bissau, Bolama, Cacheu. *Hírközlés: Rádió* (1985): 30 000. *Telefon* (1984): 3000. *Napilap* (1984): 7/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam*

(1985): 42 év. *Születés* (1985): 39,0‰. *Halálozás* (1985): 20,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 137,0‰. *Kórházi ágyak* (1981): 1570. *Orvosok* (1980): 108 (+ 2 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 15%. *Iskolakötelezettség:* 4 év.

A volt portugál gyarmat, majd 1951-től „tengerentúli megye" 1973. szept. 24-én válik függetlenné. Portugália azonban csak 1974 szept.-ben ismeri el az új státust. Az 1980 óta az egyetlen párt élén elnöklő João Bernardo Vieira 1984-ben új alkotmányt fogadtat el, miután az ápr.-i választások megerősítik hivatalában.

BOLÍVIA

Bolíviai Köztársaság
República de Bolivia (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 1 098 581 km^2, Magyarországnál kb. 12-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Andok középső részében. *Szomszédai:* Peru, Chile, (Ny), Argentína, Paraguay (D), Brazília (É, Ny). *Felszín:* Ny-i részén az Andok hegyláncai 4000 m magas felföldet zárnak körül; K-en alacsonyabb hegy- és dombvidék (Yungas), melyet szavannás, őserdős dombság és síkság vált fel. Legmagasabb pont: Jankho Uma (7010 m). Legjelentősebb folyók: Madeira, Rio Grande, Beni. Legnagyobb tavak: Titicaca-tó, Poopói-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 6 550 000. *Életkor szerint:* 0–14: 43,0%; 15–59: 51,8%; 60–: 5,2%. *Népsűrűség:* 6,0/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 30%, kecsua indián 25%; aymara indián 17%; kreol, fehér 14%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), kecsua, aymara, guaraní. *Vallások:* r. kat. 95%, protestáns. *Városi lakosság:* 44%. *Főváros:* La Paz (*1985): 953 400, jogilag főváros: Sucre (1983) 110 000. *Városok* (*1985): Santa Cruz 419 000, Cochabamba 304 000, Oruro 125 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Jaime Paz Zamora (1989. júl. óta). *Nemzeti ünnep:* aug. 6.
Gazdaság: *Pénznem:* boliviano (1989. jún.: 2,6 = 1 USD). *GDP* (1988): 5,67 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 821 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,9. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 35,1. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 16,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 47%, ipar és kereskedelem 19%. *Export* (1985): 673 M USD. *Főbb exportcikkek:* ón-, volfrám-, cink-, ólom-, rézérc, antimon, bizmut, földgáz, cukor, kávé. *Főbb exportpartner:* Argentína 51%, Egyesült Államok 18%, Franciao. 5%. *Import* (1985): 675 M USD. *Főbb importcikkek:* ipari berendezés, gép, közlekedési eszköz, iparcikk, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Brazília 32%, Egyesült Államok 18%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 3642 km. *Közúti hálózat* (1984): 41 000 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 43 677; egyéb gépjármű: 124 923. *Hírközlés: Tv* (1985): 420 000. *Rádió* (1985): 3,7 M. *Telefon* (1983): 204 747. *Napilap* (1984): 40/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 48,6; nők: 53,0 év. *Születés* (1985): 42,0‰. *Halálozás* (1985): 15,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,9%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 123‰. *Kórházi ágyak* (1977): 1750. *Orvosok* (1972): 2143. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1950.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 75%. *Iskolakötelezettség:* 6–13 éves korig.

Az 1825-ben Spanyolországtól függetlenné vált államban azóta átlagban minden évre jut egy-egy puccs. 1962 után – néhány 1979 végi hónapot leszámítva – a katonák ragadják magukhoz a kormányzást. 1982. okt.-ben az egyenruhások civil elnöknek adják át a hatalmat; az 1985. aug.-i választásokon újra polgári származású elnök, Victor Paz Estenssoro győz, aki új pénzt vezet be. 1986. júl.-ban 170 amerikai katona nem teljesen meglepetésszerű támadást intéz a kokaintermelők ellen, kevés eredménnyel. Az 1989. máj-i választások első fordulójában nincs végleges eredmény. Végül a választások 3. helyezettje, Jaime Paz Zamora lesz az elnök.

BOTSWANA

Botswanai Köztársaság
Republic of Botswana (angolul)
Dél-Afrika

Földrajz: *Terület:* 600 372 km^2, Magyarországnál kb. 6,5-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Afrika középső részében. *Szomszédai:* Namíbia (Ny, É); Zambia (É); Zimbabwe (K); Dél-afrikai Köztársaság (D). *Felszín:* Nagy részén a Kalahári-medence sivatagos, félsivatagos területei időszakos tavakkal, mocsarakkal. K-en fennsík és hegyvidék. Legmagasabb pont: Tsodilo (1375 m). Legjelentősebb folyók: Okavango, Limpopo. Legnagyobb tavak: Dow-tó, Ngami-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 1 170 000. *Életkor szerint:* 0–14: 48,1%; 15–59: 46,1%; 60–: 5,8%. *Népsűrűség:* 1,9/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (8 becsuan törzs) 99%; busman; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), setswana és más bantu nyelvek. *Vallások:* törzsi vallású 85%, protestáns 10%, r. kat. 4%. *Városi lakosság:* 20%. *Főváros:* Gaborone (*1984): 79 400. *Városok* (*1984): Francistown 35 960; Selebi-Pikwe 32 480; Serowe 28 980.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Quett K. J. Masire (szül. 1925. dec.). *Nemzeti ünnep:* szept. 30.

Gazdaság: *Pénznem:* pula (1989. jún.: 2,08 =1 USD). *GNP* (1986): 950 M USD. *GNP/fő* (1986): 812 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 6,4%. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1985): 1,8. *Fogyasztói árváltozások:* (1987): 9,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 70%. *Export* (1985): 720 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyémánt, hús, réz, nikkel, szén, arany. *Főbb exportpartnerek:* európai országok 67%, Egyesült Államok 17%, Dél-afrikai Közt. 7%. *Import* (1985): 500 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, dohány, gép, közlekedési eszköz, textília, energia. *Főbb importpartner:* Dél-afrikai Közt. 88%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 705 km. *Közúti hálózat* (1985): 8674 km; ebből burkolt 1915 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 11 286; egyéb gépjármű: 19 372. *Hírközlés: Rádió* (1985): 77 000. *Telefon* (1987): 12 511. *Napilap* (1985): 22/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 63,5 év. *Születés* (1986): 45,6‰. *Halálozás* (1986): 11‰. *Népességnövekedés* (1986): 3,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 63,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 2367. *Orvosok* (1986): 156 (+ 14 fogorvos).

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 35% (angolul).

A korábbi brit gyarmat, majd protektorátus Becsuánaföld 1966. szept. 30-án függetlenné válik, s Botswana néven a Nemzetközösség tagja lesz. Gazdaságilag továbbra is alapvetően függ D-Afrikától. Az 1965-ös alkotmány a parlament mellett a 8 törzs főnökeinek is jogokat ad. Quett Masire 1980 óta államelnök. 1984-ben újraválasztják.

BRAZÍLIA

Brazil Szövetségi Köztársaság
República Federativa do Brasil (portugálul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 8 511 965 km^2, Magyarországnál kb. 91-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika K-i felében. *Szomszédai:* Francia Guyana, Suriname, Guyana, Venezuela (É), Kolumbia, Peru, Bolívia, Paraguay, Argentína (Ny), Uruguay (D). *Felszín:* Egyharmad részén az Amazonas-alföld trópusi őserdői. Nagyobbik részén a Brazil-felföld hegyei közt fennsíkok; ezeket 2000–2500 m magas hegyvonulatok választják el a parti síkságtól. Legmagasabb pont: Neblina (3139 m). Legjelentősebb folyók: Amazonas, Juruá, Purús. Legnagyobb tavak: Mirimi-tó, Furnas-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 141 450 000. *Életkor szerint:* 0–14: 36,4%; 15–59: 57,0%; 60–: 6,6%. *Népsűrűség:* 16,6/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér 54,7%; mulatt, mesztic 39,1%; fekete 5,9%; indián, japán. *Nyelvek:* portugál (hiv.), angol. *Vallások:* r. kat. 89%, protestáns 6,6%, zsidó 2%, törzsi vallású 2%. *Városi lakosság:* 73%. *Főváros:* Brasília (*1985): 1 576 700. *Városok* (1980): São Paulo 10 099 100; Rio de Janeiro 5 615 100; Belo Horizonte 2 122 100.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Állam- és kormányfő:* José Sarney (szül. 1930. ápr. 30.). *Nemzeti ünnep:* szept. 7.

Gazdaság: *Pénznem:* cruzado (1989. jún.: 1,15 =1 USD). *GDP* (1988): 377,1 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2612 USD. *Gazdasági növekedés* (1987): 3%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,8. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 38,1. *Adósság/fő* (1988): 822 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 0,8. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 694%. *Munkanélküliség* (1987): 15%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 35%; ipar és kereskedelem 25%. *Export* (1987): 22,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, cukor, szójabab, gyapot, kakaó, hús, vasérc, faanyag. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 29%, NSZK 8%, Japán 7%. *Import* (1987): 13,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* bányakincs, gép, vegyipari termék, zöldség, gyümölcs. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 21%, Irak 10%, NSZK 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 22 837 km (+ 1895 km teherszállító vasút); ebből villamosított 776 km. *Közúti hálózat* (1986): 1 593 655 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 9 494 193; egyéb gépjármű: 1 994 432. *Főbb kikötők:* Rio de Janeiro, Santos. *Hírközlés: Tv* (*1986): 26 M. *Rádió* (*1986): 67 M. *Telefon* (1984): 7 363 586. *Napilap* (1986): 62/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 60,9; nők: 66,0 év. *Születés* (1985): 30,6‰. *Halálozás* (1985): 8,4‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,2%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 70‰. *Kórházi ágyak* (1984): 538 721. *Orvosok* (1980): 97 100. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1200.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 76%. *Iskolakötelezettség:* 7–14 éves korig.

A korábbi portugál gyarmaton a gazdasági csoda évei egybeesnek az 1964-től 2 évtizeden át tartó katonai kormányzat idejével. A kezdetben diktatórikus kormányzás fokozatosan enyhül, 1979-től újra engedélyeznek néhány ellenzéki csoportosulást. Ernesto Geisel tábornokot ekkor João Baptista Figueiredo tábornok követi az elnöki székben. Az eddig utolsó tábornok-elnök fokozatosan készíti elő az áttérést a polgári kormányzatra. A többség akarata ellenére nem közvetlenül választják meg az első polgári elnököt, hanem egy szűk körű választótestület nevezi ki. Tancredo Neves, az 1985. jan.-ban kijelölt új elnök még beiktatása előtt, 1985. ápr.-ban betegségben meghal. Funkcióját így alelnöke, José Sarney örökli. Sarney nagyszabású gazdasági programba kezd, új pénzt (cruzado) vezet be. 1987-től az infláció újra elszabadul, a tartozás egy részét átütemezik. A gazdasági miniszter ápr.-ban le-

mond. Az 1986. nov.-i kormányzó- és nemzetgyűlési választásokon az elnök pártja, a centrista irányzatokat tömörítő Brazil Demokratikus Mozgalom jelentős győzelmet arat, ám az 1960 utáni első szabad választások óta az elnök ellenzéke is erősödik. 1988. febr.-ban a nemzetgyűlés 5 évben határozza meg az elnöki periódus időtartamát, a korábbi 6 helyett. Az egyéves csökkentés ellenére ez Sarney politikai győzelmét jelenti. Okt.-ben 2 évtized után új alkotmányt fogadnak el. 1989. jan.-ban új, inflációellenes gazdasági programot hirdet az elnök, az új Cruzado-tervet. Az eredmények kétségesek.

BRUNEI

Negara Brunei Darussalaam (malájul)
Dél-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 5765 km^2, Magyarországnál kb. 16-szor kisebb. *Fekvés:* Borneó sziget ÉNy-i partján; Sarawak malaysiai állam veszi körül, két részre osztva az országot. *Felszín:* Nagy része parti síkság; DK-en 1500 m átlagmagasságú középhegység. Legmagasabb pont: Bukit Pago (1850 m). Legjelentősebb folyó: Brunei.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 230 000. *Népsűrűség:* 40,0/km^2. *Etnikai csoportok:* maláj 50%; kínai 26%; dajak. *Nyelvek:* maláj (hiv.), kínai, angol. *Vallások:* mohamedán 60%, buddhista 14%, keresztény 10%. *Városi lakosság:* 45%. *Főváros:* Bandar Seri Begawan (1986): 56 300. *Városok* (1986): Seria 23 511; Kuala Belait 19 281.
Államforma: független szultanátus. *Állam- és kormányfő:* Muda Hassan al-Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah szultán (1984. jan. 1. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 23., júl. 15.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (brunei dollár) (1989. jún.: 1,95=1 USD). *GNP* (1986): 3,1 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 13 609 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −1,2%. *Export* (1985): 2,97 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, földgáz, kőolajtermékek. *Főbb exportpartnerek:* Japán, Egyesült Államok, Szingapúr, Nagy-Britannia, Malaysia. *Import:* (1985): 615 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, élő állat, ásvány, vegyipari termék, gép, közlekedési eszköz, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Japán, Egyesült Államok, Szingapúr, Nagy-Britannia, Malaysia.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 19,3 km ipari vasút. *Közúti hálózat* (1983): 1233 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 63 177; egyéb gépjármű: 9603. *Főbb kikötő:* Bandar Seri Begawan. *Hírközlés: Tv* (1985): 35 000. *Rádió* (1985): 50 000. *Telefon* (1985): 31 200.
Egészségügy: Születéskor várható élettartam (1987): 74 év. *Csecsemőhalandóság* (1985): 12,1‰. *Kórházi ágyak* (1981): 630. *Orvosok* (1981): 97 (+ 12 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): a fiatalkorúak 95%-a.

Az egykor erős szultanátus, majd brit befolyás alatt álló terület 1963-ban maláj lakossága ellenére elutasítja, hogy Malaysiához csatlakozzék. Bár a szultán 1959-ben alkotmányt ad népének, azóta is abszolút módon uralkodik. 1986. aug. 1-jén koronázzák meg. Olajának köszönhetően a világ egyik leggazdagabb államában uralkodik, amely csak 1983. dec. 31. óta teljesen független. Ezután csatlakozik az ASEAN-hoz, a DK-Ázsiai Nemzetek Szövetségéhez.

BULGÁRIA

Bolgár Népköztársaság
Narodna Republika Balgarija (bolgárul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 110 912 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* A Balkán-félsziget K-i részén, a Fekete-tenger partján. *Szomszédai:* Románia (É), Jugoszlávia (Ny), Görögország, Törökország (D). *Felszín:* Három egység: É-on a Duna menti táblásvidék, középen a Balkán-hegység, melyet medencesor választ el a Rila–Rodope-masszívumtól. Legmagasabb pont: Muszala (2925 m). Legjelentősebb folyók: Dunav (Duna), Marica, Iszkar. Legnagyobb tavak: Burgaszi-tó, Iszkar-víztároló, Sztuden–Kladenec-víztároló.
Népesség: *Lakosság* (1987): 8 973 600. *Életkor szerint:* 0–14: 22,2%; 15–59: 60,2%; 60–: 17,6%. *Népsűrűség:* 80,7/km^2. *Etnikai csoportok:* bolgár 92%; török 5%; cigány 2,5%. *Nyelvek:* bolgár, (hiv.), török, görög. *Vallások:* görögkeleti, mohamedán. *Városi lakosság:* 66,2%. *Főváros:* Szófia (1986): 1 128 707. *Városok* (1986): Plovdiv 377 637; Várna 297 090; Rusze 185 425.
Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Todor Zsivkov (1971 óta). *Kormányfő:* Georgi Atanaszov (1987 óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 9.
Gazdaság: *Pénznem:* leva (1989. jún.: 0,87=1 USD). *GDP* (1988): 45,4 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 5061 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,2%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 3,9. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 5,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 22%; ipar és kereskedelem 43%. *Export* (1985): 13,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* zöldség, gyümölcs, dohány, bor, cement, mezőgazdasági gép, rózsaolaj. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 48%, NDK 6%. *Import* (1985): 13,6 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, kőolajtermék, textília. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 54%, NDK 6%, NSZK 5%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 4341 km; ebből villamosított 2510 km. *Közúti hálózat* (1987): 36 908 km; ebből autópálya (1987): 242 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 937 000; egyéb gépjármű: 519 000. *Főbb kikötők:* Burgasz, Várna. *Hírközlés: Tv* (1987): 1,69 M. *Rádió* (1985): 2 018 000. *Telefon* (1987): 2 228 681. *Napilap* (1984): 249/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 68; nők: 74 év. *Születés* (1985): 13,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Csecsemőhalandóság* (1986): 16,1‰. *Kórházi ágyak* (1987): 85 804. *Orvosok* (1987): 27 107 (+5229 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 400.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 91%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

Todor Zsivkovot, a Bolgár KP főtitkárát 1954-ben választják – akkor még – első titkárnak, így a világ legrégebben vezető funkciót betöltő politikusai közé tartozik. Todor Zsivkov ellátja az államfői feladatokat is, 1986. jún.-ban negyedszer is megválasztják e posztra. A XIII. pártkongresszus 1986. jan.-ban egyhangúan újraválasztja pártvezetői tisztségében is. A PB összetétele megváltozik. Márciusban Grisa Filipov miniszterelnök a KB titkára lesz; az új kormányfő: Georgi Atanaszov. A szigorú takarékossági intézkedésekkel egy időben óvatos reformprogramot vezetnek be. A bolgár vezetők cáfolják, hogy 1985–86-ban a török kisebbséget erőszakosan beolvasztó kampányt folytattak volna. 1987. júl.-ban a BKP KB teljes ülése, majd 1988 jan.-ban a párt országos értekezlete jelentős gazdaságélénkítő, bérdifferenciáló intézkedéseket fogad el. A politikai élet átalakítását sürgető intézkedések egyikeként 8 évben maximálják a vezetők hivatali idejét. Aug.-ban a párt vezető testületeiben személycserékre kerül sor. A reformerként ismert Alekszandrov kimarad a Politikai Bizottságból. 1989-ben kb. 100 000 török nemzetiségű lakos hagyja el az országot. A töröklakta falvakban többször kerül sor véres összeütközésekre.

BURKINA FASO

Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 274 200 km^2, Magyarországnál kb. 3-szor nagyobb. *Fekvés:* Afrika ÉNy-i részében, a Szaharától D-re. *Szomszédai:* Mali (ÉNy), Niger (ÉK), Benin, Togo, Ghana, Elefántcsontpart (D). *Felszín:* Szavannás, sík- és dombvidék. É-on sztyepp. Legmagasabb pont: 749 m. Legjelentősebb folyók: Fehér-Volta, Fekete-Volta.
Népesség: *Lakosság* (1986): 6 750 000. *Népsűrűség:* 24,6/km^2. *Etnikai csoportok:* moszi 48%; fulbe 10%; lobi-dagari 7%; mandingo 7%; bobo 7%. *Nyelvek:* francia (hiv.), diula, moré, voltai, bantu nyelvek. *Vallások:* törzsi vallású 70%, mohamedán 20%, r. kat. 7%. *Városi lakosság:* 8%. *Főváros:* Ougadougou (1985): 442 223. *Városok* (1985): Bobo-Dioulasso 231 162; Koudougou 61 670.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Blaise Compaoré (1987 okt óta). *Nemzeti ünnep:* aug. 4.
Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,08 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 140 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,4%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,5. *Fogyasztói árváltozások* (1987): −2,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 83%; ipar és kereskedelem 12%. *Export* (1985): 130 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, földimogyoró, élő állat, hal. *Főbb exportpartnerek:* Franciao., Elefántcsontpart, NSZK. *Import* (1985): 270 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, iparcikk, energia. *Főbb importpartnerek:* Közös Piac, Elefántcsontpart.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 517 km. *Közúti hálózat:* 13 134 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 21 000; egyéb gépjármű: 6600. *Hírközlés: Tv* (1985): 35 000. *Rádió* (1985): 145 000. *Telefon* (1981): 10 625. *Napilap* (1984): 2/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 42 év. *Születés* (1985): 48,0‰. *Halálozás* (1985): 22,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 176,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 4587. *Orvosok* (1984): 118. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 49 280.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 8%. *Iskolakötelezettség:* 7–13 éves korig.

A „becsületes emberek országa" – így a név –, a korábbi Felső-Volta határait többször tologatják, mígnem 1960. aug. 5-én függetlenné válik. A sorozatos puccsok után csak Thomas Sankara 1983. aug.-i hatalomátvétele után tér vissza a rend. A hatalomváltás első évfordulóján megváltozik az ország neve. Az elnöki köztársaságban 1986. aug.-ban 3 fős koordinációs tanács veszi át a parlament jogkoreit. 1985. dec.-ben határháború tör ki Malival, amely 1986. jan.-ban békekötéssel ér véget. 1987 őszén az „Október 15. Népi Front" államcsínyt hajt végre: Blaise Compaoré százados hívei végeznek Sankarával.

BURMA

Burmai Unió Szocialista Köztársasága
Pyidaungsu Socialist Thammada Myanmã
Naingngandaw (burmaiul)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 678 528 km^2, Magyarországnál kb. 7-szer nagyobb. *Fekvés:* D- és DK-Ázsia között, a Bengáli-öböl partján. *Szomszédai:* India, Banglades (Ny), Kína, Laosz, Thaiföld (K). *Felszín:* É-on, K-en és Ny-on értékes erdőkkel borított, 3000–5000 m magas hegyvonulatok zárják körül az Irrawaddy alföldjét és a szavannás fennsíkot. Legmagasabb pont: Hkakabo Razi (5881 m). Legjelentősebb folyók: Irrawaddy, Salween, Chindwin.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 40 481 000. *Életkor szerint:* 0–14: 41,2%; 15–59: 52,8%; 60–: 6,0%. *Népsűrűség:* 59,7/ km^2. *Etnikai csoportok:* burmai 70%; shan 9%; karen 7%; rakhin 4%;

indiai, kínai. *Nyelvek:* burmai (hiv.), angol, tamil, hindi, kínai, shan, karen. *Vallások:* buddhista 85%, törzsi vallású 11%, mohamedán 2%, hindu 2%, keresztény. *Városi lakosság:* 24%. *Főváros:* Rangoon (Rangun) (1985): 2 458 712. *Városok* (1985): Mandalay 532 895; Bassein 336 000; Henzada 284 000.

Államforma: szocialista köztársaság. *Államfő:* Maung-Maung. *Kormányfő:* U Maung Kha (szül.: 1917. nov. 2.). *Nemzeti ünnep:* jan. 4.

Gazdaság: *Pénznem:* kyat (1989. jún.: 7,16 = 1 USD). *GNP* (1986): 7,07 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 175 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 3,8%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,8. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 23%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 66%; ipar 12%. *Export* (1986): 265 M USD. *Főbb exportcikkek:* rizs, teak- és egyéb fa, nyersgumi, érc. *Főbb exportpartnerek:* Svájc 12%, Szingapúr 10%. *Import* (1986): 304 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, vegyipari termék, fém, energia, papír. *Főbb importpartnerek:* Japán 34%, Egyesült Államok 12%, NSZK 9%, Nagy-Britannia 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 4438 km. *Közúti hálózat* (1985): 23 097 km; ebből burkolt: 3923 km. *Gépjárművek* (1980): személygépkocsi: 43 000; egyéb gépjármű: 44 000. *Főbb kikötők:* Rangun, Sittwe, Bassein. *Hírközlés: Tv* (1985): 20 000. *Rádió* (1985): 3 M. *Telefon* (1987): 61 872. *Napilap* (1986): 14/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 51,6; nők: 54,6 év. *Születés* (1985): 37,9‰. *Halálozás* (1985): 12,7‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 96,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 26 839. *Orvosok* (1987): 10 579. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 4660.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 66%. *Iskolakötelezettség:* 4 év.

1948-ban Burma úgy válik el Nagy-Britanniától, hogy minden kedvezményes kapcsolatról lemond. 1973-ban új alkotmányt fogadnak el, 1974-ben véget ér a katonai vezetés, és az ország egypártrendszerű szocialista köztársaság lesz. Az 1985. okt.-i választásokon is a másfél millió tagot felsorakoztató Burmai Szocialista Programpárt kap meg minden parlamenti helyet. A soknemzetiségű, máig is magába zárkózó országban a kormánycsapatok csak 1987 elejére hódítanak vissza területeket a fegyveres gerilláktól, akik a mák-, vagyis az ópiumtermelést is ellenőrzik. 1988-ban újra éleződik a szembenállás a kormánycsapatok és a gerillák között. Nyáron fokozódó zavargások kezdődnek. Maung-Maung az új államfő. Szept.-ben U Nu volt miniszterelnök vezetésével ellenkormány alakul. Az országban sokan a többpártrendszer bevezetését követelik. 1989 nyarán ismét zavargások kezdődnek.

BURUNDI

Burundi Köztársaság
République de Burundi (franciául)
Republika y'Uburundi (kirundi nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 27 834 km^2, Magyarországnak kb. egyharmada. *Fekvés:* K-Afrika középső részén. *Szomszédai:* Ruanda (É), Zaire (Ny), Tanzánia (K). *Felszín:* K-en magasföld, dombvidék; Nyon hegyvidék, amely meredeken csatlakozik a Tanganyika-tó árkához. Legmagasabb pont: Mweri (2670 m). Legjelentősebb folyók: Ruzizi, Ruvyronza, Ruvuvu. Legnagyobb tó: Tanganyika-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 4 927 000. *Életkor szerint:* 0–14: 44,3%; 15–59: 49,6%; 60–: 6,1%. *Népsűrűség:* 176,9/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu 80%; tuszi 14%; twa (pigmeus) 1%. *Nyelvek:* francia (hiv.), kirundi (hiv.), szuahéli. *Vallások:* r. kat. 63%, törzsi vallású 33%, protestáns 3%, mohamedán. *Városi lakosság:* 2%. *Főváros:* Bujumbura (1986): 272 600. *Város* (1986): Gitega 95 300.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Pierre Buyoya (1987. szept. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (burundi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GNP* (1986): 1,0 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 207 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,2%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,0. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,5. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 7,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 93%. *Export* (1986): 169 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, gyapot, bőr, érc. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 32%; Belgium 10%. *Import* (1986): 205 M USD. *Főbb importcikkek:* textília, gép, jármű, kőolaj, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Belgium 16%; Irán 14%; Japán 8%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1982): 5144 km; ebből burkolt: 310 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 7533; egyéb gépjármű: 4364. *Hírközlés: Tv* (1985): 300. *Rádió* (1985): 250 000. *Telefon* (1983): 6033. *Napilap* (1984): 4/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 42,4; nők: 45,6 év. *Születés* (1985): 47,6‰. *Halálozás* (1985): 20,9‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 137,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 2893. *Orvosok* (1983): 216. *Egy orvosra jutó lakosok* (1980): 45 020.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 30%. *Iskolakötelezettség:* 7–13 éves korig.

A németek, belgák kormányozta, később népszövetségi mandátum, majd ENSZ gyámsági terület 1962 júl. 1-jén válik függetlenné. A 60-as években kezdődő hatalmi harcok 1972-ben tetőznek, a kormánycsapatok és a lázadók ütközeteiben 120 ezren halnak meg. Az akkori győztest – Micombe-

rót – 1976-ban a hadsereg megfosztja az elnökségtől. Jean-Baptiste Bagazát 1984. aug.-ban 99,63%-os többség erősíti meg hivatalában. 1987. aug.-ban Pierre Buyoya őrnagy vezetésével a hadsereg megdönti Bagaza kormányzatát. Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa alakul, az államfő Buyoya. 1988. aug.-ban legalább ötezer paraszt esik áldozatul a törzsi zavargásoknak, a katonaság megtorlásának. A lakosság többségét alkotó törzs szenvedi el a kisebbség csapásait.

CHILE

Chilei Köztársaság
República de Chile (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 756 626 km^2, Magyarországnál kb. 8-szor nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika Ny-i partvidékén. *Szomszédai:* Peru (É), Bolívia (ÉK), Argentína (K). *Felszín:* Az országon végighúzódó Andok láncai között É-on sivatag (Atacama), középső részén termékeny völgy. D-en az Andok tengerbe süllyedt lánca tagolt partvidéket alkot, több ezer szigettel. Gyakori földrengések. Legmagasabb pont: Ojos del Salado (6880 m). Legjelentősebb folyó: Bío-Bío. Legnagyobb tavak: General Carrera-tó, Argentino-tó, Ranco-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 12 540 000. *Életkor szerint:* 0–14: 31,1%; 15–59: 60,6%, 60–: 8,3%. *Népsűrűség:* 16,6/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 60%, fehér 30%; indián 5%. *Nyelv:* spanyol. *Vallások:* r. kat. 89%, protestáns 6%, zsidó. *Városi lakosság:* 83%. *Főváros:* Santiago (*1985): 4 318 305. *Városok* (*1985): Viña del Mar 315 947, Valparaiso 267 025; Talcahuano 220 910.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Augusto Pinochet Ugarte (szül. 1915. nov. 25.). *Nemzeti ünnep:* szept. 18.
Gazdaság: *Pénznem:* chilei peso (1989. jún.: 254,13 = 1 USD). *GDP* (1988): 20,68 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1622 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,8%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 8,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 21. *Adósság/fő* (1988): 1502 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 4,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 14,8%. *Munkanélküliség* (1987): 7,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 9,0%; ipar és kereskedelem 32,0%. *Export* (1986): 4,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* vas, rézérc, szén, bányakincs, fa. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 22%, Japán 11%, NSZK 9%, Brazília 7%. *Import* (1986): 3,12 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, élelmiszer, vegyipari termék, textília, dohány. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 26%, Brazília 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 7205 km, ebből villamosított: 1786 km. *Közúti hálózat* (1986): 78 025 km. *Gépjárművek* (*1986): személygépkocsi: 850 000, egyéb gépjármű: 207 500. *Főbb kikötők:* Valparaiso, Arica, Antofagasta. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,75 M. *Rádió* (1985): 4 M. *Telefon* (1983): 608 200.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 63,8; nők: 70,4 év. *Születés* (1985): 24,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 22,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 37 967. *Orvosok* (1985): 12 334. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 950.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 90%. *Iskolakötelezettség:* 6–13 éves korig.

A latin-amerikai demokráciák egykori mintaállamában 1973. szept. 11-én a 3 fegyvernem és a rendőrség közösen dönti meg Salvador Allende baloldali kormányát. Allendét megölik. A hatalmat 4 főből álló junta veszi át, élén Augusto Pinochet tábornokkal, a szárazföldi haderők parancsnokával. A pártokat betiltják, a politikai tevékenység megszűnik, irtó hadjárat folyik az Allende-kormány tagjai és támogatói ellen. A szükségállapot 1978. márc.-ig tart, de azóta többször újra bevezetik. 1980. szept. 11-én új alkotmányt fogad el a szavazók 67,5%-a, ez 1981. márc. 11-én lép hatályba, s 1989-re helyezi kilátásba a demokrácia helyreállítását s az általános választást. Addig Pinochet elnökként marad hatalmon, s a katonai vezetés 1989-re is fenntartja magának a jelölés jogát. 1983. aug.-ban 5 ellenzéki párt közös csoportot alapít Demokratikus Szövetség néven, ehhez később mások is csatlakoznak. 1986. szept. 7-én Pinochet könnyebb sérüléssel túlél egy merényletet. 1987-ben a pápa ápr.-i látogatásának hírére több ellenzékit hazaengednek, engedélyezik a polgári politikai pártok működését. A pápai látogatás tömegtüntetések jegyében zajlik. 1988-ban a gazdasági eredmények ellenére éleződik a politikai harc. 1988. okt.-ben népszavazás dönt róla, hogy 1989-ben írjanak ki választásokat, s Pinochet elnök ne maradjon újabb 8 évig államfő. A vereséget szenvedett tábornok nov.-ben jelentős változtatásokat hajt végre a vezető testületekben. A 17 ellenzéki párt 1989. jún.-ban a kereszténydemokrata Patricio Aylwint választja elnökjelöltjévé a dec.-i választásokra. Az aug.-i népszavazás demokratikus alkotmánymódosításokat hagy jóvá.

CIPRUS

Ciprusi Köztársaság
Kypriaki Dimokratia (görögül)
Kibris Cumhuriyeti (törökül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 9251 km^2, Magyarországnak kb. egytizede. *Fekvés:* Sziget a Földközi-tenger K-i részében. *Felszín:* Középső részén sík területét DNy-ról és É-ról hegység fogja közre. Legmagasabb pont: Olymbosz (1953 m). Legjelentősebb folyó: Pediasz-Plakosz.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 670 000. *Életkor szerint:* 0–14: 25,0%; 15–59: 61,0%; 60–: 14,0%. *Népsűrűség:* 72,4/km^2. *Etnikai csoportok:* görög 80%; török 18%; örmény; maronita. *Nyelvek:* görög (hiv.), török (hiv.), angol. *Vallások:* görögkeleti 77%, mohamedán 18%. *Városi lakosság:* 43%. *Főváros:* Nicosia (*1985): 164 400. *Városok* (*1985): Limasszol 121 300; Larnaka 53 500; Famaguszta 39 500.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Georgiosz Vasziliu (1988. febr. óta). *Kormányfő:* Dervic Eroglu (1985 óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* ciprusi font (1989. jún.: 0,50 = 1 USD). *GNP* (1985): 2,6 Mrd USD. *GNP/fő* (1987): 6831 USD. *Gazdasági növekedés* (1984): 3,7%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1986): 12. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1984): 11,0. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 3%. *Munkanélküliség* (1987): 3,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 21,0%; ipar 20,0%; kereskedelem 18,0%. *Export* (1986): 506 M USD. *Főbb exportcikkek:* rézérc, pirit, azbeszt, cement, déligyümölcs, dohány, bor. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 17%, Szaúd-Arábia 7%. *Import* (1986): 1,27 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, szállítóeszköz, textília, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 13%, Olaszo. 12%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1984): 11 506 km; ebből burkolt: 5515 km. *Gépjárművek* (1987): 279 368. *Főbb kikötők:* Limasszol, Famaguszta. *Hírközlés: Tv* (1985): 89 000. *Rádió* (1985): 190 000. *Telefon* (1987): 180 118. *Napilap* (1986): 144/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak 72,3, nők 76,0 év. *Születés* (1985): 21,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 12,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 5375. *Orvosok* (1984): 797.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 99%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A görögök, rómaiak, bizánciak, velenceiek, törökök és britek által is elfoglalt sziget 1960. aug. 16. óta független. 1974. júl.-ban a görög junta pucscsot szervez Cipruson; válaszul 40 000 török katona landol a szigeten, s elfoglalja a terület 40%-át. Ebből a részből 200 000 görög menekül át D-Ciprusra. 1975. jún.-ban a török cipriótáknépszavazáson fogadják el különállásukat, 1983. nov. 15-én egyoldalúan kinyilvánítják függetlenségüket. Ezt viszont csak Törökország ismeri el. 1984–87 között az ENSZ főtitkára közvetíteni próbál a föderalisztikus átszervezésért, eredménytelenül. Makariosz érsek halála után 1978. jan.-ban Szpirosz Kiprianu a görög közösség elnöke. A törökök vezetője 1976 óta Rauf Denktas, akit 1985. jún.-ban elnökként újraválasztanak. Az 1988 eleji választások második fordulójában a baloldali Georgiosz Vasziliu győz. Tárgyalások kezdődnek a sziget újraegyesítéséről. Aug.-ban a török és a görög közösség vezetője 3 éves szünet után először találkozik egymással.

COMORE-SZIGETEK

Comore Szövetségi Iszlám Köztársaság
République Fédérale Islamique des Comores
(franciául)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1862 km^2, Magyarországnál kb. 51-szer kisebb. *Fekvés:* 3 nagyobb (Grande Comore, Anjouan, Moheli) és több kisebb sziget a Mozambiki-csatornában. *Felszín:* Korall- és vulkanikus szigetek. Legmagasabb pont: Kartala (2560 m) – ma is működő vulkán.

Népesség: *Lakosság* (*1985): 440 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,7%; 15–59: 49,7%; 60–: 4,6%. *Népsűrűség:* 236,3 km^2. *Etnikai csoportok:* malgas, arab, bantu, perzsa, indiai, francia, maláj. *Nyelvek:* francia (hiv.), comorei (szuahéli), arab. *Vallások:* mohamedán 95%, r. kat., protestáns. *Városi lakosság:* 10%. *Főváros:* Moroni (1980): 20 112. *Városok* (1980): Mutsamudu 12 518; Fomboni 5663.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Ahmed Abdallah Abderrahman (szül. 1919). *Kormányfő:* Ali Mroudjae (1982. febr. óta). *Nemzeti ünnep:* nov. 12.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-frank (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GNP* (1985): 110 M USD. *GNP/fő* (1985): 250 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 87%. *Export* (1985): 15 M USD. *Főbb exportcikkek:* vanilia, szegfűszeg, illóolaj, kopra, kávé, kakaó. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 43%, Egyesült Államok 6%. *Import* (1985): 25 M USD. *Főbb importcikkek:* rizs, kőolajtermék, fém, közlekedési eszköz, gép, vegyi termék. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 51%, Pakisztán 13%, Madagaszkár 6%, Kenya 5%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1983): 750 km; ebből burkolt: 262 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 3600; egyéb gépjármű: 2000. *Főbb kikötők:* Moroni, Mutsamudu, Fomboni. *Hírközlés. Rádió* (1985): 50 000. *Telefon* (1983): 496.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 46,4; nők: 49,7 év. *Születés* (1985): 44,0‰. *Halálozás* (1985): 15,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 92,3‰. *Orvosok* (1978): 20 (+ 1 fogorvos).

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 15%. *Iskolakötelezettség:* 7–15 éves korig.

A francia protektorátus, majd gyarmat, tengerentúli terület 1961-ben belső önkormányzatot kap. 1974. dec. 22-én a 4 nagy sziget közül 3 – Mayotte kivételével – a függetlenség mellett szavaz. Az iszlám szövetségi köztársaságban 1975-ben puccs,

1978-ban ellenpuccs történik; Ahmed Abdallah azóta békében kormányoz.

COSTA RICA

Costa Rica Köztársaság
República de Costa Rica (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 50 700 km^2. Magyarországnak kb. a fele. *Szomszédai:* Nicaragua (É), Panama (D). *Felszín:* A központi (1500 m magas) fennsíkot a Cordillerák párhuzamos láncai zárják közre. A Karib-tenger és a Csendes-óceán felől parti síkság. Legmagasabb pont: Chirripo Grande (3819 m). Legjelentősebb folyók: San Juan, San Carlos, Tempisque.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 2 670 000. *Életkor szerint:* 0–14: 35%; 15–49: 51,8%; 50–: 13,2%. *Népsűrűség:* 52,7/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér (spanyol) 75%; mesztic 15%; fekete, mulatt 2%; indián. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), angol (jamaicai dialektus). *Vallások:* r. kat. 95%, protestáns. *Városi lakosság:* 45%. *Főváros:* San José (1984): 241 464. *Városok* (1984): Limón 52 602; Alajuela 34 556; Puntarenas 29 224.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Oscar Arias Sánchez (szül. 1942). *Nemzeti ünnep:* szept. 15.
Gazdaság: *Pénznem:* colón (1989. jún.: 80,42 = 1 USD). *GDP* (1988): 4,65 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1663 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,4%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 11,6. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 33,0. *Adósság/fő* (1988): 1748 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 0,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 20,8%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 27,0%; ipar és kereskedelem 34%. *Export* (1986): 1,02 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, banán, hús, cukor, kakaó, műtrágya. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 48%, NSZK 9%, Panama 3%. *Import* (1986): 1,13 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* iparcikk, közszükségleti cikk, gép, berendezés. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 43%, Japán 8%, NSZK 5%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 700 km; ebből villamosított: 260 km. *Közúti hálózat* (1984): 28 994 km; ebből autópálya: 683 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 106 000; egyéb gépjármű: 69 000. *Főbb kikötők:* Limón, Puntarenas, Golfito. *Hírközlés: Tv* (1985): 200 000. *Rádió* (1985): 220 000. *Telefon* (1983): 281 042. *Naplap* (1985): 71/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,5; nők: 71,9 év. *Születés* (1985): 31,0‰. *Halálozás* (1985): 4,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 15,2‰. *Kórházi ágyak* (1982): 7706. *Orvosok* (1982): 1929. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1460.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 90%. *Iskolaköteles:* 9 év.

„Latin-Amerika Dániájában" 1949-ben az alkotmány betiltja a hadsereget; 1983. nov. 17-én bejelentik az autonóm, fegyvertelen, aktív és örökös semlegességet. Az 1986. febr.-i elnökválasztáson Oscar Arias Sánchez, a PLN (Nemzeti Felszabadítás Pártja) jelöltje győz. A főváros, San José többször ad otthont a nicaraguai kontrák és a közép-amerikai vezetők politikai tárgyalásainak. 1987-ben Arias elnök a térség egészére kiterjedő béketervet javasol, amelyet Közép-Amerika 5 országának elnöke aláír (Nicaraguáé is). Az aug.-i „II. esquipulasi dokumentumért", a régió béketervéért Arias 1987 végén Nobel-békedíjat kap. A béketervben kitűzött demokratizálás és megbékélés határidejeit az országok többsége nem tudja betartani, Közép-Amerikában mégis jelentős változások kezdődnek. 1989. febr.-ban a közép-amerikai elnökök Salvadorban, aug.-ban pedig Hondurasban tanácskoznak. Ez utóbbin a kontrák leszerelésének tervét fogadják el.

CSÁD

Csádi Köztársaság
République du Tchad (franciául)
Djoumhouriyat Tachâd (arabul)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 284 000 km^2, Magyarországnál kb. 14-szer nagyobb. *Fekvés:* É-Afrika középső részén. *Szomszédai:* Líbia (É), Nigéria, Niger, Kamerun (Ny), Közép-afrikai Köztársaság (D), Szudán (K). *Felszín:* É-on a Szahara sivatag és szigethegységek; D felé a sivatag sztyeppbe és a Csád-tó lefolyástalan, mocsaras területébe megy át. Legmagasabb pont: Emi Koussi (3415 m). Legjelentősebb folyók: Chari, Logone. Legnagyobb tó: Csád-tó.
Népesség: *Lakosság* (1986): 5 140 000. *Életkor szerint:* 0–14: 42,5%; 15–59: 51,7%; 60–: 5,8%. *Népsűrűség:* 4,0/km^2. *Etnikai csoportok:* arab (kanembou, boulala, hadjerai) 51%; sara 28%; csádi-hamita 19%; tibbu-dazza 2%. *Nyelvek:* francia (hiv.), arab (hiv.), sara, boulala, baguirmi stb. (100-nál több nyelv és nyelvjárás). *Vallások:* mohamedán 44%, törzsi vallású 38%, keresztény 17%. *Városi lakosság:* 27%. *Főváros:* N'Djaména (*1987): 400 000. *Városok* (*1980): Sarh 65 000; Moundou 60 000; Abéché 54 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Hisséne Habré (szül. 1942). *Nemzeti ünnep:* jún. 7.
Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GNP* (1985): 400 M USD. *GNP/fő* (1985): 78 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–82): −7,7%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 0,1. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 14. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 81%. *Export* (1984):

113 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, élő állat, hús, hal. *Főbb exportpartner:* Franciao. *Import* (1984): 114 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, energia, textil, gép, berendezés, közlekedési cikk. *Főbb importpartner:* Franciao. 47%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1983): 40 000 km; ebből burkolt: 400 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 7000; egyéb gépjármű: 5000. *Hírközlés: Rádió* (1985): 1,1 M. *Telefon* (1981): 1000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 43,0; nők: 45,0 év. *Születés* (1985): 51,0‰. *Halálozás* (1985): 28,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 140‰. *Kórházi ágyak* (1980): 3500. *Orvosok* (1980): 94. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 47 640.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 15%. *Iskolakötelezettség:* 8–14 éves korig.

A korábbi francia gyarmat 1960. aug. 11-én függetlenné válik, ám a francia katonai ellenőrzés É-on 1965-ig tart. A mohamedán vallású É-i, valamint az animista és keresztény D-i országrész között azóta többször fellángolnak a harcok. Az 1975-ös államcsíny után stabilizálódó helyzet 1980. márc.-tól újra megromlik, amikor Gukuni Veddei államfő és Hissène Habré hadügyminiszter egymás ellen fordul. Az összecsapásokba azóta a franciák és a líbiaiak is beleszólnak. 1982. jún. óta a fővárost francia segítséggel elfoglaló Hissène Habré az elnök. 1986. febr.-ban a kormány általános mozgósítást rendel el, francia segítséget kér az állítólag támadó líbiaiak ellen. Márc.-ban Habré beveszi kormányába az ellenzék egyik korábbi vezetőjét is. 1987-ben a kormánycsapatok francia támogatással előrenyomulnak a vitatott líbiai határtérségben. 1988-tól Líbia és Csád a megbékélést keresi.

CSEHSZLOVÁKIA

Csehszlovák Szocialista Köztársaság
Československá Socialistická Republika
(cseh és szlovák nyelven)
Európa

Földrajz: *Terület:* 127 869 km^2, Magyarországnál egyharmad résszel nagyobb. *Fekvés:* Közép-Európa K-i részén. *Szomszédai:* Lengyelország, NDK (É), NSZK (Ny), Ausztria, Magyarország (D), Szovjetunió (K). *Felszín:* Két egység. Ny-on peremhegységekkel körülzárt, a Cseh–Morvadombsággal elválasztott (Cseh- és Morva-) medence; K-en a Kárpátok párhuzamos láncai és az általuk közrezárt medencék; termékeny alföldek. Legmagasabb pont: Gerlahovka (Gerlahfalvicsúcs 2655 m). Legjelentősebb folyók: Dunaj (Duna), Váh (Vág), Morava (Morva).

Népesség: *Lakosság* (*1987): 15 570 000. *Életkor szerint:* 0–14: 24,4%; 15–59: 59,2%; 60–: 16,4%. *Népsűrűség:* 121,8/km^2. *Etnikai csoportok:* cseh 63%; szlovák 31%; magyar 4%; cigány, német, lengyel, ukrán. *Nyelvek:* cseh (hiv.), szlovák (hiv.), magyar. *Vallások:* r. kat., protestáns, zsidó, görögkeleti. *Városi lakosság:* 66%. *Főváros:* Praha (Prága) (1985): 1 190 000. *Városok* (1985): Bratislava (Pozsony) 490 000; Brno 383 000; Ostrava 325 000.

Államforma: szocialista szövetségi köztársaság. *Államfő:* Gustav Husák (szül. 1913. jan. 10.). *Kormányfő:* Ladislav Adamec (1988. okt. óta). *Nemzeti ünnep:* máj. 9.

Gazdaság: *Pénznem:* koruna (csehszlovák korona) (1989. jún.: 15,71 = 1 USD). *GDP* (1988): 112,36 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 7203 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 4,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 14%; ipar és kereskedelem 64%. *Export* (1986): 20,4 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* mezőgazdasági gép, személygépkocsi, szén, textília, cipő, faáru, üveg, porcelán, sör. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 41%, NDK 9%, Lengyelo. 7%, Magyaro. 5%. *Import* (1986): 21,05 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolajtermék, vasérc, gyapot, zöldség, élő állat, gyümölcs, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 46%, NDK 10%, Lengyelo. 6%, NSZK 5%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 13 130 km; ebből villamosított: 3307 km. *Közúti hálózat* (1984): 74 891 km; ebből autópálya (1988): 660 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 2 639 564; egyéb gépjármű: 412 000. *Hírközlés: Tv* (1985): 4 368 000. *Rádió* (1985): 4 234 000. *Telefon* (1986): 3 706 718. *Napilap* (1984): 284/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,2; nők: 74,4 év. *Születés* (1985): 15,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 15,6‰. *Kórházi ágyak* (1986): 123 000. *Orvosok* (1986): 56 721 (fogorvosokkal együtt). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 540.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1981): 99%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

Az 1969. jan. óta föderatív szocialista köztársaságban a szövetségi intézmények mellett külön cseh és szlovák kormány és nemzeti tanács is működik. Gustav Husák 1969-től Csehszlovákia Kommunista Pártja első titkára. 1971-től főtitkára, 1975-től államelnök. A CSKP taglétszáma 1982-ben 1 584 011 fő. Emellett a Néppárt, a Szabadságpárt, a Cseh Nemzeti Szocialista Párt és a Szlovák Újjászületés Pártja is tevékenykedik. A CSKP XVII. kongresszusán (1986. márc.) gazdaságélénkítő intézkedéseket fogadnak el. 1986. aug.-ban létrejön az első kulturális és tudományos egyezmény az Egyesült Államokkal. 1987-től több állami vezető is nyilatkozik a gazdaság megújításának szükségességéről. 1987. dec.-ben a

kb Miloš Jakeš választja új főtitkárrá. 1988-ban társadalmi vitára bocsátják a munka új törvénykönyvét. A gazdasági reformtervek közepette egyre több szó esik a 20 évvel korábbi, 1968-as eseményekről is. Okt.-ben lemond a kormány; az új kormányfő Ladislav Adamec. 1989 folyamán a rendőrség többször tettlegesen is fellép az ellenzékkel szemben. Václav Havel írót, ellenzéki vezetőt újra bebörtönzik, majd kiengedik. Aug. 21-én megmozdulásokat szervez az ellenzék. A hatalom erőszakosan lép fel.

DÁNIA

Dán Királyság
Kongeriget Danmark (dánul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 43 075 km^2, Magyarországnak kb. a fele. *Fekvés:* É-Európában, az Északi- és Balti-tenger között. A Jütland-félsziget és 490 kisebb sziget alkotja. *Szomszédja:* NSZK (D). *Felszín:* Enyhén hullámos, alföld jellegű. Legmagasabb pont: Yding Skovhøj (173 m). Legjelentősebb folyó: Gudenå.
Népesség: *Lakosság* (1987): 5 124 794. *Életkor szerint:* 0–14: 17,9%; 15–59: 61,7%; 60–: 20,4%. *Népsűrűség:* 119.0/km^2. *Etnikai csoportok:* dán 96,5%; német 1,7%; svéd 0,4%. *Nyelvek:* dán (hiv.), német. *Vallás:* protestáns 98%, r. kat. *Városi lakosság:* 86%. *Főváros:* København (Koppenhága) (1987): 622 275 [1 346 275 (A)]. *Városok* (1987): Århus 255 932; Odense 173 331; Ålborg 154 853.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Margit királynő (szül. 1940. ápr. 16.) *Kormányfő:* Poul Schlüter (szül. 1929.). *Nemzeti ünnep:* ápr. 16., jún. 5.
Gazdaság: *Pénznem:* krone (dán korona) (1989. jún.: 7,67 = 1 USD). *GDP* (1988): 108,5 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 21 237 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 0,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,5%. *Munkanélküliség* (1987): 8,0%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 8,2%; ipar és kereskedelem 46%. *Export* (1986): 21,101 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* tejtermék, húskonzerv, nyershús, hal, vegyipari termék, elektromos berendezés, textília. *Főbb exportpartnerek:* Közös Piac országai 42%, NSZK 15%, Egyesült Államok 8%. *Import* (1986): 22,85 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, energia, nyersanyag, vasérc, acél. *Főbb importpartnerek:* NSZK 20%, Svédo. 12%, Nagy-Britannia 9%, Hollandia 5%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 2448 km; ebből villamosított: 142 km. *Közúti hálózat* (1985): 70 170 km; ebből autópálya (1987): 593 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 1 575 639, egyéb gépjármű: 306 305. *Főbb kikötők:* Koppenhága, Ålborg, Århus. *Hírközlés: Tv* (1983): 2,13 M. *Rádió* (1985): 2,12 M. *Telefon* (1986): 4 010 994. *Napilap* (1985): 363/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 71,5; nők: 77,5 év. *Születés* (1986): 10,8‰. *Halálozás* (1986): 11,4‰. *Csecsemőhalandóság* (1985): 7,8‰. *Kórházi ágyak* (1985): 36 000. *Orvosok* (1986): 12 975. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 420.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1849 óta alkotmányos monarchiában 1972. jan. 14-én lép trónra II. Margit királynő. A törvényhozó hatalom a királynő és a parlament között oszlik meg, a végrehajtásban a miniszterek illetékesek. Fontosabb nemzetközi döntésekben a királynőnek ki kell kérnie a parlament jóváhagyását. Trónörökös: Frigyes herceg (szül. 1968. máj. 26.) 1982. szept. óta Poul Schlüter kisebbségi kormány élén áll. A kormányon lévő pártok: konzervatívok, liberálisok, demokratikus centralisták, keresztény néppártiak. Az 1984. jan.-i választásokon a szociáldemokraták kapják a legtöbb szavazatot (31,6%), de továbbra is ellenzékben maradnak a kormánykoalícióval szemben. Az 1987. szept.-i előrehozott választásokon a koalíció szavazatokat veszít, de kormányon marad. 1988-ban rendkívüli parlamenti választásokat tartanak. Az ok: társadalmi vita indul arról, beengedjék-e az ország kikötőibe a nukleáris fegyverekkel felszerelt hajókat. A választásokon egyik fél sem szerez abszolút többséget. A vita folyik, a kormány marad.

Függő, ill. társult területek

Feröer

Faerøerne/Føroyar (feröeri/dán nyelven)

Fekvés: 17 nagyobb (lakott) és számos apró szigetből álló csoport az Atlanti-óceán É-i részében, Nagy-Britannia és Izland között. *Terület:* 1398,85 km^2. *Népesség* (1987): 46 312. *Székhely:* Tórshavn (1985): 15 287. *Gazdaság: GNP* (1985): 500 M USD. *GNP/fő* (1985): 10 930 USD. *Főbb exportcikk:* hal.

A középkor évszázadaiban norvég terület 1852-ben állítja helyre saját parlamentjét, majd 1948-tól a Dán Királyságon belüli önkormányzati jogait megerősítik. 1972. jan.-tól a szigetek megszüntetik EFTA-tagságukat.

Grönland

Gronland/Kalaallit Nunaat
(dán/eszkimó nyelven)

Fekvés: Sziget az Atlanti-óceán É-i részében. *Terület:* 2 175 600 (ebből jégmentes: 341 700) km^2. *Népesség* (1987): 53 733. Európai, grönlandi, esz-

kimó. *Székhely:* Nuuk (Godthåb) (1986): 10 972. *Gazdaság: GNP* (1985): 390 M USD. *GNP/fő* (1985): 7270 USD. *Főbb exportcikkek:* kriolit, grafit, ólom, cink, hal.

Az 1380 óta dán tulajdonban lévő terület 1953. jún. óta Dánia szerves része. Az 1979. jan.-i népszavazás eredményeképpen máj.-tól széles körű önkormányzatot vezetnek be. 1981. jan. óta a grönlandiak teljes belső önkormányzatot élveznek. 1985. febr.-ban Grönland kilép az EGK-ból, Dániától azóta tengerentúli terület címén kap állandó támogatást. Az 1984. jún.-i választásokat Jonathan Motzfeldt kormányfő pártja, az Előre párt (Siumut) nyeri.

DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG

Republiek van Suid-Afrika (afrikaans nyelven)
Republic of South Africa (angolul)
Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 123 226 km^2, Magyarországnál kb. 12-szer nagyobb. *Fekvés:* Afrika legdélibb részén. *Szomszédai:* Botswana, Zimbabwe (É), Namíbia (ÉNy), Mozambik, Szváziföld (K). Körülveszi Lesothót. *Felszín:* A Kalahári-medence félsivatagos D-i nyúlványát az ország É-i részében magasföldek (1500 m) határolják, melyekhez D-en és K-en hegységek csatlakoznak. K-en és Nyon parti síkság. Legmagasabb pont: Injasuti (3408 m). Legjelentősebb folyók: Orange, Limpopo, Vaal.
Népesség: *Lakosság* (1986): 22 760 770. *Életkor szerint:* 0–14: 41,0%; 15–59: 52,8%; 60–: 6,2%. *Népsűrűség:* 20,3/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (zulu, kszhosza, soto, szvázi, shangaan, tswana, ndebele stb.) 67,7%; búr 12%; mulatt 10%; angol 8%; indiai 3%. *Nyelvek:* afrikaans (hiv.), angol (hiv.), nguni nyelvek, soto, tsonga, venda, busman, khoe, indiai nyelvek (tamil, hindi, urdu, telugu). *Vallások:* protestáns 36%, r. kat. 9%, törzsi vallások, hindu, mohamedán, zsidó. *Városi lakosság:* 56%. *Főváros:* Pretoria (1980): 528 407. *Városok* (1980): Johannesburg 1 536 457, Durban 505 963, Port Elizabeth 492 140.
Államforma: szövetségi köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Frederick de Klerk (1989. aug. óta). *Nemzeti ünnep:* máj. 31.
Gazdaság: *Pénznem:* rand (1989. jún.: 2,78 = 1 USD). *GDP* (1988): 84,68 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2402 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,9%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,8. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 12,5. *Adósság/fő* (1988): 615 USD. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 13,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 30%; ipar és kereskedelem 29%. *Export* (1986): 18,4 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* fém, arany, gyémánt, szén, azbeszt, uránérc, egyéb érc, gyapjú, déligyümölcs, vegyszer, kukorica, bőr. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 10%, Egyesült Államok 9%, Japán 9%. *Import* (1986): 12,9 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, iparcikk, kőolaj, vegyipari termék, közszükségleti cikk, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* NSZK 17%, Japán 12%, Nagy-Britannia 11%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 23 821 km; ebből villamosított: 7913 km. *Közúti hálózat* (1985): 183 851 km; ebből burkolt: 50 745 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 2 973 000; egyéb gépjármű: 1 055 000. *Főbb kikötők:* Durban, Cape Town (Fokváros), East London. *Hírközlés: Tv* (1985): 3 M. *Rádió* (1985): 10 M. *Telefon* (1986): 4 M. *Napilap* (1986): 41/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1982): fehér: 70; ázsiai: 65; fekete: 59 év. *Születés* (1985): 33,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1982): fehér: 14,9‰; ázsiai 25,3‰; fekete 94,0‰. *Orvosok* (1986): 22 525 (+3704 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2140.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): fehér 99%; ázsiai 69%; keverék: 62%; fekete 50%.

Az 1910. máj. 31-én Nagy-Britanniától különvált állam 1961. máj. 31-én a Nemzetközösségből is kilép. Az 1960-as sharpeville-i és az 1976-os soweto-i, feketék elleni vérengzések után a 80-as évekre mindennaposá válnak a feketék és fehérek összeütközései. Az 1984. szept. 4-én életbe lépő új alkotmány 3 kamarás parlamentet hív életre. Így a félvérek és az indiaiak is képviselethez jutnak, de képviselőik összesített száma nem éri el a fehér küldöttekét. Ám míg a fehérek létszáma 4, a színes félvéreké 2, az indiaiaké 0,9 millió, az országban élő 18 millió fekete továbbra sem jut parlamenti képviselethez. 1985. ápr.-ban a kormány megszünteti a faji megkülönböztetést a vendéglátásban, ám az erősödő és ennél sokkal többet követelő fekete mozgalmak és tüntetések hatására 1986. jún.-ban megszigorítja a sajtócenzúrát, kiutasít több külföldi újságírót, szaporítja a biztonsági rendelkezéseket: a korábbi 14 nap helyett 180 nap is lehet a vizsgálati fogság. Oliver Tambót, a betiltott ANC (Afrikai Nemzeti Kongresszus) vezetőjét Londonban kormányképviselők fogadják, a világ több tucatnyi állama szankciókat vezet be D-Afrika ellen, ahol a rendőrség és a hadsereg feketék ezreit ölte meg az elmúlt években. Az 1987. máj.-i, csak fehéreknek tartott választások után a győztes Pieter Botha elnök bejelenti, hogy továbbra is csak fokozatosan kíván reformokat bevezetni. Az 1988. tavaszi választásokon a változásokat ellenző konzervatívok törnek előre. Az ellenzéki csoportosulások tevékenységét szűkítik, erősödik a cenzúra. Az ország a világpolitika egyik tartós feszültséggóca. Szept.-ben a kormányfő Mozambikba látogat. Az okt.-i választásokon a szélsőjobb tör előre. 1989. jan.-ban Bhota elnök könnyű szívrohamon esik át, aug.-ban

benyújtja lemondását. Az utód, Frederick de Klerk lassú reformokat vezet be és erősíti a kapcsolatokat a szomszéd országokkal. A szept.-i választásokon megerősödik az ellenzék.

Dél-Afrika bantusztánjai

Bophuthatswana

Repaboliki ya Bophutatswana (tswana nyelven).

Fekvés: A Dél-afrikai Közt. határain belül, 7 különálló terület. *Terület:* 44 000 km^2. *Népesség* (1986): 1 660 000. Bantu, sotho, fehér. *Népsűrűség:* 37,7/km^2. *Városi lakosság:* 12%. *Székhely:* Mmabatho (*1982): 9062. *Gazdaság: GNP/fő* (1985): 482,73 USD. *Főbb exportcikkek:* gyémánt, vanádium, platina, króm.

A D-afrikai Közt. területébe ékelt Bophuthatswana az 1971-es pretoriai törvény alapján az ún. bantusztánok között elsőként kap önkormányzatot. Másodikként kér teljes függetlenséget a pretoriai törvényhozóktól: ezt 1977. dec.-ben megkapja, de önállóságát csak D-Afrika ismeri el. A politikai életben törzsi irányítási rendszer és az elnökválasztások keverednek. Az 1983-as választásokon Bophuthatswana Demokratikus Pártja nyer el minden parlamenti mandátumot.

Transkei

Iripabliki ye-Transkei (kszhosza nyelven)
Repaboliki ya-Transkei (sotho nyelven)

Fekvés: A Dél-afrikai Közt. határain belül, 3 különálló terület. *Terület:* 43 798 km^2. *Népesség* (*1983): 2 694 000. Bantu (kszhosza, sotho), keverék, fehér. *Népsűrűség:* 69,9/km^2. *Városi lakosság:* 5%. *Főváros:* Umtata (*1982): 32 000 (A). *Gazdaság: GNP/fő* (1981): 140,28 USD. *Főbb exportcikkek:* tea, bőr.

A kszhosza nép bantusztánja 1963-ban kap önkormányzatot a D-afrikai Közt.-tól. 1976 okt.-től a terület formálisan független, de ezt csak D-Afrika ismeri el. Bár 1,5 M transkeii polgár állandóan D-Afrika területén dolgozik, a független bantusztánra hivatkozva megfosztják őket d-afrikai állampolgárságuktól.

Ciskei

iRiphabliki ye Ciskei (kszhosza nyelven)

Fekvés: A D-afrikai Közt. területén belül. *Terület:* 7740 km^2. *Népesség* (*1985): 770 000. Kszhosza, keverék, tswana, fehér. *Népsűrűség:* 100,4/km^2. *Városi lakosság:* 31%. *Főváros:* Bisho (1984): épülőfélben. Mdantsane 300 000. *Gazdaság: GNP/fő* (1985): 366,54 USD. *Főbb exportcikkek:* fa, gyümölcs, finommechanikai termék.

1981. dec.-ben D-Afrika a 4. bantusztánnak is függetlenséget ad, de a világ ezt sem ismeri el. A köztársaságban törzsi és választott testületek közösen kormányoznak.

Venda

Rephabliki ya Venda (shangan nyelven)
Rephablik ya Venda (sotho nyelven)

Fekvés: 2 különálló terület, a D-afrikai Közt. veszi körül. *Terület:* 7410 km^2. *Népesség* (1982): 470 000. Vhavenda, tsonga, sotho, fehér. *Népsűrűség:* 48,6/km^2. *Főváros:* Thohoyando (*1982): 2166. *Gazdaság: GNP/fő* (1985): 318 USD. *Főbb exportcikkek:* mezőgazdasági termékek.

A terület 1973-ban kap önkormányzatot D-Afrikától, majd 1979. szept.-től független, de ezt nemzetközileg nem ismerik el. A parlamenti köztársaságot a választott képviselők és a törzsek elöljárói közösen kormányozzák.

DOMINIKAI KÖZÖSSÉG

Commonwealth of Dominica (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 751 km^2, Magyarországnál kb. 124-szer kisebb. *Fekvés:* A Karib-tenger K-i részében; a Szélfelőli-szigetek legészakibb tagja. *Felszín:* Nagyrészt domb- és hegyvidék. Legmagasabb pont: Morne Diablotin (1447 m). Legjelentősebb folyók: Layou, Roseau, Clyde.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 80 000. *Népsűrűség:* 106,5/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 70%; kreol, mulatt 28%; fehér, indián. *Nyelvek:* angol (hiv.), francia-kreol (patois). *Vallások:* r. kat. 80%, protestáns. *Városi lakosság:* 25%. *Főváros:* Roseau (1985): 23 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Clarence Augustus Seignoret (1984 óta). *Kormányfő:* Mary Eugenia Charles (szül. 1919). *Nemzeti ünnep:* nov. 3.
Gazdaság: *Pénznem:* keleti-karibi dollár (1989. jún.: 2,68 = 1 USD). *GDP* (1986): 102 M USD. *GNP/fő* (1985): 1160 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–82): 2,8%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1983): 18,03. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 3,0%. *Export* (1986): 35 M USD. *Főbb exportcikkek:* banán, kopra, citrusfélék, növényi olaj. *Főbb exportpartner:* Nagy-Britannia 47%. *Import* (1986): 63 M USD. *Főbb importcikkek:* iparcikk, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 27%, Nagy-Britannia 12%, Kanada 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1976): 451 km. *Közúti hálózat* (1978): 756 km. *Gépjárművek* (1988): 6933. *Főbb kikötő:* Roseau. *Hírközlés: Rádió* (1985): 35 000. *Telefon* (1983): 4505.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 57; nők: 59 év. *Születés* (1985): 19,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnöve-*

kedés (1985): 1,3% *Csecsemőhalandóság* (1985): 20,0‰. *Kórházi ágyak* (1988): 245. *Orvosok* (1988): 31 (+4 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud:* 80%. *Iskolakötelezettség:* 5–15 éves korig.

A vasárnap történt felfedezésről Kolumbusz elnevezte sziget a 19. sz.-tól brit gyarmat. 1967–78 között az Egyesült Királyság társult állama. 1978. nov. 3-án Dominikai Közösség néven függetlenné válik. Az 1985. júl.-i választásokon a konzervatívok győznek.

DOMINIKAI KÖZTÁRSASÁG

República Dominicana (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 48 734 km^2, Magyarországnak kb. a fele. *Fekvés:* A Karib-tenger ÉK-i részében, a Hispaniola-szigeten. *Szomszédja:* Haiti (Ny). *Felszín:* A középső részén húzódó hegység 2 részre (É-i, kisebb hegyekkel borított; D-i, sík vidék) osztja. Legmagasabb pont: Pico Duarte (3175 m). Legjelentősebb folyók: Déli-Yaque, Északi-Yaque, Soco. Legnagyobb tó: Enriquillo-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 6 720 000. *Életkor szerint:* 0–14: 40,7%; 15–59: 54,6%, 60–: 4,7%. *Népsűrűség:* 137,9/km^2. *Etnikai csoportok:* mulatt 60%, fehér 28%, fekete 11%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), francia. *Vallás:* r. kat. 98%. *Városi lakosság:* 56%. *Főváros:* Santo Domingo (1985): 1 400 000. *Városok* (1981): Santiago de los Caballeros 278 638; La Romana 91 571; San Pedro de Macoris 78 562.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* dr. Joaquín Balaguer (1986. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 27.
Gazdaság: *Pénznem:* dominikai peso (1989. jún.: 6,36 = 1 USD). *GDP* (1988): 5,25 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 776 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 16,5. *Adósság/fő* (1988): 558 USD. *Védelmi kiadások a GDP %-ában* (1986): 1,5. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 45,3%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 45%; ipar és kereskedelem 21%. *Export* (1986): 770 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, kávé, kakaó, nikkel-, arany-, ezüstérc, dohány, bauxit. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 72%, Puerto Rico 11%, Hollandia 5%. *Import* (1986): 1,23 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, élelmiszer, gép, berendezés, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 73%, Japán 11%, Mexikó 10%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 142 km (+1600 km ipari vasút). *Közúti hálózat* (1982): 17 362 km; ebből burkolt: 5035 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 94 600; egyéb gépjármű: 55 340. *Főbb kikötők:* Santo Domingo, San Pedro de Macoris, Puerto Plata. *Hírközlés: Tv* (1985): 500 000. *Rádió* (1985): 1 M. *Telefon* (1983): 175 054. *Napilap* (1985): 33/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 60,7; nők: 64,6 év. *Születés* (1985): 34,0‰. *Halálozás* (1985): 9,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 74,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 8953. *Orvosok* (1980): 2142. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1390.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 68%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A spanyolok, franciák, majd újra spanyolok, később haitiak és amerikaiak által megszállt sziget Rafael Trujillo diktátor halála után 1961-ben Trujillo városról újra Santo Domingóra változtatja a főváros nevét. Az újabb amerikai invázió (1965) után dr. Joaquín Balaguer teremt békét. Az 1986. aug.-i választásokon újra ő győz.

DZSIBUTI

Dzsibuti Köztársaság
République de Djibouti (franciául)
Jumhuriya Djiboutiya (arabul)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 22 000 km^2, Magyarországnak kb. egynegyede. *Fekvés:* K-Afrika É-i partvidékén; az Arab-félszigettől a Bab-el Mandeb tengerszoros választja el. *Szomszédai:* Etiópia (É, Ny), Szomália (D). *Felszín:* A tengerparti félsivatagos, sivatagos síkság lépcsőzetesen emelkedik a fennsíkokat közrezáró K-afrikai vulkanikus hegyek láncáig. Legmagasabb pont: Moussa Ali (2063 m). Legnagyobb tavak: Assal-tó, Abbé-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 460 000. *Népsűrűség:* 20,9/km^2. *Etnikai csoportok:* szomáli (issza) 47%; afar 37%; fehér 8%; arab 6%. *Nyelvek:* francia (hiv.), arab (hiv.), issza, afar. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 94%, r. kat. *Városi lakosság:* 60%. *Főváros:* Djibouti (Dzsibuti) (1985): 200 000. *Városok* (1985): Dikhil 30 000; Tadjoura; Obock.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Hassan Gouled Aptidon (szül. 1916). *Kormányfő:* Barkat Gourad Hamadou (1978. szept. 30. óta). *Nemzeti ünnep:* jún. 27.
Gazdaság: *Pénznem:* franc (dzsibuti frank) (1989. jún.: 174,66 = 1 USD). *GNP* (1986): 341 M USD. *GNP/fő* (1986): 741 USD. *Gazdasági növekedés* (1982–83): 1,2%. *Export* (1986): 96 M USD. *Főbb exportcikkek:* bőr, állati termék, só. *Főbb exportpartner:* Franciao. 87%. *Import* (1986): 197 M USD. *Főbb importcikkek:* textília, élelmiszer, iparcikk, kőolaj. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 47%, Japán 8%, Nagy-Britannia 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 106 km. *Közúti hálózat* (1987): 3037 km; ebből burkolt: 412 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 11 799; egyéb gépjármű: 1051. *Főbb kikötő:* Djibouti. *Hír-*

közlés: Tv (1985): 10 000. *Rádió* (1985): 30 000. *Telefon* (1984): 6400.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 50 év. *Születés* (1985): 49,2‰. *Halálozás* (1985): 18,3‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 132,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 1285. *Orvosok* (1987): 89 (+10 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 17%. *Iskolakötelezettség:* 6–14 éves korig.

Az 1967. márc.-i népszavazás elutasítja a függetlenséget, s a francia fennhatóság folytatását kéri. Giscard d'Estaing elnöksége alatt 1977. jún. 27-én Dzsibuti önálló lesz. Az 1981. okt.-i alkotmány Dzsibutit egypártrendszerű államnak nyilvánítja, a vezetés 1977 óta változatlan.

ECUADOR

Ecuadori Köztársaság
República del Ecuador (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 283 561 km^2, Magyarországnál kb. 3-szor nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika ÉNy-i részén, a Csendes-óceán partján (az Egyenlítő halad rajta keresztül). *Szomszédai:* Kolumbia (É), Peru (K, D). *Felszín:* A parti síkságot és dombvidéket az Andok kettős lánca közé zárt felföldek választják el az Amazonas őserdővel borított alföldjétől. Gyakori földrengések; ma is működő vulkánok. Legmagasabb pont: Chimborazo (6310 m). Legjelentősebb folyók: Napo, Pastaza, Daule.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 9 650 000. *Életkor szerint:* 0–14: 41,5%; 15–59: 54,8%; 60–: 3,7%. *Népsűrűség:* 34/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 35%; fehér 25%; indián 20%; fekete 5%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), kecsua, jivaro. *Vallások:* r. kat. 80%, törzsi vallású 9%, protestáns, zsidó. *Városi lakosság:* 52%. *Főváros:* Quito (*1986): 1 200 000. *Városok* (1982): Guayaquil 1 300 868; Cuenza 272 397; Ambato 221 392.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Rodrigo Borja (1988. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* aug. 10.
Gazdaság: *Pénznem:* sucre (1989. jún.: 505,75 = 1 USD). *GDP* (1988): 10,41 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 992 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 0,9%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 11,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 43,4. *Adósság/fő* (1988): 1112 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,6. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 50%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 34%; ipar és kereskedelem 12%. *Export* (1987): 2,0 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, banán, kávé, kakaó, balsafa, élelmiszer. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 64%, NSZK 4%. *Import* (1987): 2,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, gyógyszer, vegyipari termék, élelmiszer, közszükségleti cikk, nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 28%, Japán 13%, NSZK 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 971 km. *Közúti hálózat* (1985): 36 187 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 314 360, egyéb gépjármű: 32 379. *Főbb kikötők:* Guayaquil, Manta, Esmeraldas. *Hírközlés: Tv* (1985): 600 000. *Rádió* (1985): 2,75 M. *Telefon* (1984): 295 650. *Napilap* (1985): 57/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1981): férfiak: 59,8; nők: 63,6 év. *Születés* (1985): 36,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 63,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 15 455. *Orvosok* (1984): 11 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 760.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 90%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A Pizarro alapította spanyol gyarmat 1822–30 között Nagy-Kolumbia része, majd független állam. Az 1970-es években katonák ragadják magukhoz a hatalmat. 1979. aug.-ban új alkotmányt fogadnak el, ekkortól civilek töltik be az elnöki funkciót. 1984. aug.-ban León Febres Cordero lép az elnöki hivatalba. 1987. jan.-ban az elégedetlen katonák elrabolják az elnököt. A fogságból kiszabadult elnök pert indít a lázadók ellen. Az 1988 eleji elnökválasztások második fordulójában Rodrigo Borja, a szociáldemokrata irányzatú baloldal jelöltje győz. Az elnök aug.-i beiktatásán a kubai államfő is megjelenik.

EGYENLÍTŐI GUINEA

Egyenlítői Guineai Köztársaság
República de Guinea Ecuatorial (spanyolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 28 051 km^2, Magyarországnak kb. egyharmada. *Fekvés:* Afrika középső részének Ny-i partvidékén (ill. a Guineai-öbölben lévő Bioko-sziget). *Szomszédai:* Gabon (D), Kamerun (É, K). *Felszín:* Szárazföldi részén a keskeny parti síkság őserdővel borított felföldbe és hegyvidékbe megy át. A Bioko-szigeten vulkánok. Legmagasabb pont: Pico de Santa Isabel (3008 m, Bioko szigetén). Legjelentősebb folyó: Benito.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 390 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38,1%; 15–59: 55,2%; 60–: 6,7%. *Népsűrűség:* 13,9/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (fong 70%, betinga 16%, bubu 10%); spanyol; keverék. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), fong, bubu, kreol-portugál. *Vallások:* r. kat. 83%, protestáns, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 20%. *Főváros:* Malabo (*1986): 10 000. *Városok* (*1986): Ebebiyin 25 000; Bata 17 000; Luba 15 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Teodoro Obiang Nguema Mbasogo (szül. 1942. jún. 5.). *Nemzeti ünnep:* okt. 12.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73=1 USD). *GNP* (1985): 95 M USD. *GNP/fő* (1985): 250 USD. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 50%. *Export* (1986): 33,7 M USD. *Főbb exportcikkek:* kakaó, kávé, fa. *Főbb exportpartnerek:* Spanyolo. 40%, Hollandia 28%, NSZK 23%. *Import* (1986): 63 M USD. *Főbb importcikkek:* textília, gép, berendezés, élelmiszer, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Spanyolo. 54%, Kína 17%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1982): 2760 km; ebből burkolt: 330 km. *Főbb kikötők:* Malabo, Bata. *Hírközlés: Tv* (1985): 2200. *Rádió* (1985): 100 000. *Telefon* (1969): 1451.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 44,4; nők: 47,6 év. *Születés* (1985): 42,2‰. *Halálozás* (1985): 17,6‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 142,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 3200. *Orvosok* (1975): 5.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 56%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A volt spanyol gyarmat 1968. okt. 12. óta független. Előtte egy évtizeden át a spanyolok fokozatosan vonulnak ki a területről. Miközben 1971-, 72- és 79-ben Spanyolországgal új együttműködési szerződéseket köt, Egyenlítői Guinea a 70-es években a szocialista országokkal is szoros kapcsolatot tart fenn. Azóta a spanyol hatás az erősebb. 1982. aug.-ban új alkotmány lép életbe. Ez további 7 évre megerősíti posztján az 1979 óta elnöklő Teodoro Nguema Mbasogót.

EGYIPTOM

Egyiptomi Arab Köztársaság
Al Jumhuriyah Misr al-Arabiya (arabul)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 001 449 km^2, Magyarországnál kb. 10-szer nagyobb. *Fekvés:* Afrika ÉK-i részében, a Földközi- és Vörös-tenger partján. *Szomszédai:* Líbia (Ny), Szudán (D), Izrael (K). *Felszín:* A Nílus-völgy 2 részre osztja: a Líbiai-sivatag mészkőtábla-vidéke mélyföldekkel, oázisokkal; az Arab-sivatag mészkő, homokkő hegyvidéke. A Sinai-félszigetet (amely Ázsiához tartozik) a Szuezi-csatorna választja el az ország többi részétől. Legmagasabb pont: Jabal Katrinah (2637 m). Legjelentősebb folyó: Nílus. Legnagyobb tó: Nasszer-tó (víztároló).
Népesség: *Lakosság* (*1987): 50 740 000. *Népsűrűség:* 50,7/km^2. *Etnikai csoportok:* arab hamita; beduin; núbiai; berber; fekete; görög; olasz. *Nyelvek:* arab (hiv), angol. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 93%, keresztény (kopt) 7%. *Városi lakosság:* 46%. *Főváros:* Al Qahira (Kairó) (*1985): 5 881 000. *Városok* (*1984): Alexandria 2 708 000; Giza 1 246 713; Shubra el Khema 393 700.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Hoszni Mubarak (szül. 1929). *Kormányfő:* Ali Lutfi (1985. szept. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 23.; okt. 6.
Gazdaság: *Pénznem:* egyiptomi font (1989. jún.: 2,48=1 USD). *GDP* (1988): 26,44 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 504 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,7%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 9,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 33. *Adósság/fő* (1988): 762 USD. *Honvédelmi kiadások a GNP %-ában* (1987): 8,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 38,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 41%, ipar 14%. *Export* (1987): 3,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, kőolaj, cigaretta, nyersanyag. *Főbb exportpartnerek:* Olaszo. 30%, Franciao. 13%. *Import* (1987): 7,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, élelmiszer, iparcikk, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 31%, NSZK 15%, Franciao. 13%, Olaszo. 11%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 4321 km. *Közúti hálózat* (1980): 21 637 km; ebből burkolt: 16 182 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 597 000; egyéb gépjármű: 227 000. *Főbb kikötők:* Alexandria, Port Said, Szuez. *Hírközlés: Tv* (1985): 3 860 000. *Rádió* (1985): 12 M. *Telefon* (1984): 600 000. *Napilap* (1985): 99/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 55,9; nők: 58,4 év. *Születés* (1985): 40,0‰. *Halálozás* (1985): 11,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 103,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 85 350. *Orvosok* (1984): 73 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 800.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1988): 44%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 év.

Az ottomán birodalom része, majd brit protektorátus, 1922. febr. óta független monarchia, az 1952. júl.-i forradalom óta köztársaság. 1970. okt.-ben Anvar Szadat az elnök az elhunyt Nasszer helyett. 1973-ban Szadat kiutasítja a szovjet tanácsadókat; okt. 6-án háború robban ki Izraellel. 1977. nov.-ben Szadat ellátogat Jeruzsálembe; 1978. okt.-ben megköti az amerikai–egyiptomi–izraeli Camp David-i egyezményt, majd 1979. márc.-ban különbékét köt Izraellel. Mivel a palesztin kérdést az egyezmény nem oldja meg, Szadatot az arab vezetők kiközösítik. 1981. okt. 6-án saját hadseregének katonái meggyilkolják. Azonnal Hoszni Mubarak lép örökébe, aki helyre akarja állítani a belső békét. Normalizálja a kapcsolatokat a szocialista országokkal. 1985. szept.-ben Ali Lutfi személyében új kormányfőt nevez ki. Keresi a megegyezést a vallási vezetőkkel. Letöri az 1986. febr.-i rendőrlázadást, ápr.-ban 2 évvel meghosszabbítja az 1981-ben bevezetett szükségállapotot. Az 1987. márc.-i parlamenti választásokon a kormánypárt (Nemzeti Demokrata Párt) megerősíti helyzetét. Okt.-ben népszavazáson újabb 6 évre Mubarakot választják elnökké.

1989. febr.-ban – 15 év szünet után – újra szovjet–egyiptomi külügyminiszteri tárgyalások folynak. Jún.-ban líbiai–egyiptomi közeledésre kerül sor. A Camp David-i megállapodások 10. évfordulóján az ország normalizálja kapcsolatait az arab országokkal, kivéve Szíriával.

ELEFÁNTCSONTPART

Elefántcsontparti Köztársaság
République de la Côte-d'Ivoire (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 322 463 km^2, Magyarországnál kb. 3,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika D-i partvidékén. *Szomszédai:* Libéria, Guinea (Ny), Mali, Burkina Faso (É), Ghána (K). *Felszín:* A lagúnás parti síkságot trópusi őserdővel borított alföld, É-on szavannás táblás fennsík követi. Legmagasabb pont: 1311 m. Legjelentősebb folyók: Kamoé, Bandama, Sassandra. Legnagyobb tó: Kossou-víztároló.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 10 160 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,1%; 15–59: 50,2%; 60–: 4,7%. *Népsűrűség:* 31,5/km^2. *Etnikai csoportok:* (több mint 60 etnikai csoport): baule 23%; bete 18%; senufo 15%; malinke 11%; kru 10%; francia, libanoni, szír 5%; mande, fulbe, koua stb. *Nyelvek:* francia (hiv.), diula, kwa. *Vallások:* törzsi vallású 65%, mohamedán 23%, r. kat. 8,5%, protestáns 3,5%. *Városi lakosság:* 45%. *Főváros:* Yamoussoukro (*1984): 90 000. *Városok* (*1985): Abidjan 2 543 000; Bouaké 333 309; Daola 102 318.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Félix Houphouët-Boigny (szül. 1905. okt. 18.). *Nemzeti ünnep:* dec. 7.
Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73=1 USD). *GDP* (1988): 10,12 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 941 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −1,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 17. *Adósság/fő* (1988): 1348 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1981): 1,3. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 7,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság és erdészet 85%. *Export* (1985): 2,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, kakaó, gyapot, fa, kőolajtermék. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 17%, Egyesült Államok 16%, Olaszo. 9%. *Import* (1985): 1,7 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, kőolaj, fémáru, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 19%, Japán 3%, NSZK 3%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 655 km. *Közúti hálózat* (1984): 53 736 km; ebből autópálya: 128 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 182 956; egyéb gépjármű: 43 001. *Főbb kikötők:* Abidjan, San Pedro. *Hírközlés: Tv* (1986): 550 000. *Rádió* (1985): 1,3 M. *Telefon* (1984): 87 700. *Napilap* (1984): 8/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 46,9; nők: 50,2 év. *Születés* (1985): 48,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 93,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 10 062. *Orvosok* (1982): 502. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 20 690.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1988): 35%.

A volt francia gyarmat 1960. aug. 7. óta független. Az egypártrendszerű államban az 1985. okt.-i választásokon majdnem 100%-os többség választja újra az elnököt, Félix Houphouët-Boignyt. A 6. periódusába lépő elnök mellett megszüntetik a betöltetlen alelnöki tisztséget. Boigny esetleges halála esetén új választásokat írnának ki, azok eredményéig a parlament elnöke venné át az ügyek irányítását. A többi afrikai átlagnál gazdaságilag jobban álló országban a 80-as évek közepe óta nehézségek mutatkoznak a kakaó, a kávé és a pálmaolaj világpiaci áresése miatt.

ETIÓPIA

Etióp Népi Demokratikus Köztársaság
Ye Ethiopia Hizebawi Democraciyawi Republic (amhara nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 221 900 km^2, Magyarországnál kb. 13-szor nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika É-i részén, a Vörös-tenger partján. *Szomszédai:* Szudán (Ny), Kenya (D), Szomália, Dzsibuti (K). *Felszín:* Központi részén magasföld (2500 m), 4000 m-t meghaladó csúcsokkal. ÉK-en félsivatagos vidék, és a Vörös-tengerrel párhuzamos Danakil Alpok működő vulkánjai. DK-en fokozatosan alacsonyodó lépcsős vidék. Legmagasabb pont: Ras Dashen (4620 m). Legjelentősebb folyók: Abbai (Kék-Nilus), Shebele, Awash. Legnagyobb tavak: Tana-tó, Abaya-tó, Chew-Bahir-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 46 180 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,5%; 15–59: 47,3%, 60–: 6,2%. *Népsűrűség:* 37,8/km^2. *Etnikai csoportok:* oromo (galla) 40%; amhara 25%; tigre 12%; sidamo 9%. *Nyelvek:* amhara (hiv.), tigre, oromo, arab, angol, olasz. *Vallások:* keresztény (kopt) 50%, mohamedán 35%, törzsi vallású 10%. *Városi lakosság:* 15%. *Főváros:* Addis Ababa (Addisz-Abeba) (1984): 1 412 575. *Városok* (1984): Asmara 275 385; Dire Dawa 98 104; Nazret 76 284.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Mengisztu Hailé Mariam (szül. 1937). *Kormányfő:* Fikre-Szelasszié Vogderesz. *Nemzeti ünnep:* szept. 12.
Gazdaság: *Pénznem:* birr (1989. jún.: 2,03 =1 USD). *GNP* (1986): 4,6 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 100 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −0,4%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1986): 2,2. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1986): 20. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 86%. *Export* (1986): 455 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, bőr, gyümölcs, olajos mag-

vak. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 20%, NSZK 18%, Olaszo. 7%. *Import* (1986): 1,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, textília, vegyipari termék, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 22%, Egyesült Államok 15%, Olaszo. 10%, NSZK 10%, Japán 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1982): 782 km. *Közúti hálózat* (1988): 30 000 km; ebből burkolt 13 195 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 41 300; egyéb gépjármű: 11 841. *Főbb kikötők:* Masewa, Aseb. *Hírközlés: Tv* (1985): 70 000. *Rádió* (1985): 8 M. *Telefon* (1986): 162 000. *Napilap* (1986): 1/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985) férfiak: 41,3; nők: 44,5 év. *Születés* (1985): 49,2‰. *Halálozás* (1985): 21,5‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 168,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 11 307. *Orvosok* (1984): 539. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 88 120.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 18%.

Sába birodalmának örökösét, Hailé Szelasszié császárt, az utolsó uralkodót 1974. szept. 12-én etióp katonák fosztják meg trónjától. 1974–77 között a vezetésben kitörő fegyveres nézetkülönbségeknek több tucat katonai vezető esik áldozatul, végül 1977. febr.-ban Mengisztu Hailé Mariam alezredes áll az ország élére. A későbbi állam- és kormányfő katonai vezetőként elejét veszi az eritreai és ogadeni elszakadási törekvéseknek, kubai katonákat hív segítségül. 1984. szept.-ben megalapítja az Etiópiai Dolgozók Pártját. 1985 a nagy éhínség éve. A kormány 1986-ban erőltetett iramú áttelepítésekbe kezd: 3 millió paraszt költözik el az éhségövezetből. 1987. febr.-ban új alkotmány lép életbe, amely az ország nevét Etiópiai Népi Demokratikus Köztársaságra változtatja, csak egy párt tevékenységét teszi lehetővé, s a később megválasztandó parlamentet bízza meg az állam vezetőinek kijelölésével. Az aug.-i nemzetgyűlés szentesíti a változásokat. 1988-ban újra súlyos éhínség fenyeget, s tovább éleződnek a belső nemzetiségi ellentétek. 1989. máj.-ban sikertelen puccskísérlet tör ki. Jún.-ban a kormány tárgyalásokat ajánl a lázadók vezetőinek, akik elfogadják a meghívást.

FIDZSI-SZIGETEK

Fiji (angolul)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 18 272 km², Magyarországnál kb. 5-ször kisebb. *Fekvés:* 322 szigetből álló csoport a Csendes-óceán DNy-i részében. *Felszín:* A nagyobb szigetek vulkáni eredetűek, a kisebbek korallképződmények. Valamennyit trópusi erdő, termékeny terület borítja. Legmagasabb pont: Tomanivi (1323 m). Legjelentősebb folyók: Rewa, Singatoka.

Népesség: *Lakosság* (1986): 714 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38,2%; 15–59: 56,9%, 60–: 4,9%. *Népsűrűség:* 39,1/km². *Etnikai csoportok:* indiai 49%; fidzsi (melanéziai, polinéziai) 46%, fehér 2%; kínai 1%, keverék. *Nyelvek:* angol (hiv.), fidzsi, hindi. *Vallások:* hindu 40%, protestáns 37%, mohamedán 9%, r. kat. 7%. *Városi lakosság:* 37%. *Főváros:* Suva (1986): 77 000. *Város* (1986): Lautoka 24 703.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Penaia K. Ganilau főkormányzó képvisel 1984 óta). *Kormányfő:* Ratu Sir Kamisese Mara. *Nemzeti ünnep:* okt. 10.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (fidzsi dollár) (1989. jún.: 1,53 = 1 USD). *GNP* (1985): 3,9 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 710 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): −3,5%. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 2,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 44%. *Export* (1986): 264 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, kókuszolaj, aranyérc. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 42%, Ausztrália 18%. *Import* (1986): 442 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, energia, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Ausztrália 34%, Japán 16%, Új-Zéland 16%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 595 km. *Közúti hálózat:* 4793 km; ebből burkolt: 601 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 29 262; egyéb gépjármű: 29 436. *Főbb kikötők:* Suva, Lautoka. *Hírközlés: Rádió* (1985): 400 000. *Telefon* (1987): 60 617. *Napilap* (1985): 76/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 67,8, nők: 72,1 év. *Születés* (1985): 31,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 29,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 1721. *Orvosok* (1987): 271 (+48 fogorvos).

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 80%.

A szigetek 1970. okt. 10-én válnak Nagy-Britanniától függetlenné és a Nemzetközösség tagjává. Az alkotmányos monarchiában a kétkamarás parlamenten kívül széles körű jogokat élvez a törzsfőnökök és a vének tanácsa is. Az 1987. ápr.-i választások után – a kisebbségi indiai népesség is helyet kap a kormányban – az eredménnyel elégedetlen katonák puccskísérlettel kényszerítenek ki kormányváltást máj.-ban. Okt.-ben Kanadában a Brit Nemzetközösség csúcsértekezletén Fidzsit kizárják a szervezetből. Dec.-ben új államfő (Penaia Ganilau) és kormányfő (Kamisese Mara) áll az ország élére.

FINNORSZÁG

Finn Köztársaság
Suomen Tasavalta (finnül)
Republiken Finland (svédül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 338 107 km², Magyarországnál 3,5-szer nagyobb. *Fekvés:* É-Európában a

Botteni- és a Finn-öböl partján. *Szomszédai:* Norvégia (É), Svédország (Ny), Szovjetunió (K). *Felszín:* Tagolt partvidékét sok sziget övezi. A parti síkság a több tízezer tóból álló tóhátságba és dombvidékbe megy át; É-on a sarkkörön túl hegyvidék. Legmagasabb pont: Halti (1324 m). Legjelentősebb folyók: Kemijoki, Oulujoki, Tornionjoki. Legnagyobb tavak: Saimaa, Inari, Päijänne.

Népesség: *Lakosság* (1987): 4 925 772. *Életkor szerint:* 0–14: 19,5%; 15–59: 63,2%; 60–: 17,3%. *Népsűrűség:* 14,6/km^2. *Etnikai csoportok:* finn 94%; svéd; lapp. *Nyelvek:* finn (hiv.), svéd (hiv.). *Vallás:* protestáns 91%. *Városi lakosság:* 60%. *Főváros:* Helsinki (1987): 487 428. *Városok* (1986): Tampere 170 097; Turku 161 025; Espoo 160 480.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Mauno Koivisto (szül. 1923. nov. 25.). *Kormányfő:* Harri Holkeri (1987. ápr. 30. óta). *Nemzeti ünnep:* dec. 6.

Gazdaság: *Pénznem:* markkaa (márka) (1989. jún.: 4,41 = 1 USD). *GDP* (1988): 104,7 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 21 367 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,8%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,5. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1984): 1,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1984): 4,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 5,1%. *Munkanélküliség* (1987): 5,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 11%; ipar és kereskedelem 46%. *Export* (1987): 14,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* rönkfa, fűrész- és papíráru, cellulóz, hajó, élelmiszer, gép, faipari termék. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 21%, Svédo. 17%, Nagy-Britannia 15%, NSZK 10%. *Import* (1987): 13,7 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, vegyipari termék, gép, berendezés, iparcikk, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 21%, NSZK 14%, Svédo. 12%, Nagy-Britannia 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 5869 km; ebből villamosított: 1447 km. *Közúti hálózat* (1988): 77 255 km; ebből burkolt: 44 420 km; autópálya: 204 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 1 698 671; egyéb gépjármű: 221 048. *Főbb kikötők:* Porvoo-Sköldvik, Kotka, Helsinki. *Hírközlés: Tv* (1985): 2,3 M. *Rádió* (1985): 4,83 M. *Telefon* (1985): 3 028 000. *Napilap* (1986): 543/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 70,4; nők: 78,8 év. *Születés* (1985): 12,7‰. *Halálozás* (1985): 9,5‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,03%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 6,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 73 488. *Orvosok* (1986): 11 452 (+4719 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 460.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az évszázados svéd, majd orosz megszállás után 1917. dec. 6-án függetlenségét kikiáltó ország a II. világháború után jó viszonyt alakít ki a Szovjetunióval is. Ezért Ny-on sokszor negatív folyamatként állítják be a „finnesítést". Urho Kekkonen (elnök: 1956–81) 1969-es javaslatára 1975. júl. végén a semleges országban 33 európai ország, valamint az Egyesült Államok és Kanada részvételével megrendezik az európai biztonsági és együttműködési értekezletet, amelynek aug. 1-jén aláírt okmányát azóta is a helsinki záródokumentumként idézik. Az 1979-es választásokon a konzervatívok törnek előre, Kekkonen mégis a szociáldemokrata Mauno Koivistót bízza meg kormányalakítással. A kormányban a kommunisták is helyet kapnak. Mauno Koivisto 1982. jan. óta elnök; Kalevi Sorsa az 1983. máj.-i választások után újra miniszterelnöki megbízást kap, a középpártokból alakít koalíciót. Az 1987. márc.-i parlamenti választásokon a polgári pártok előretörnek, szociáldemokrata–konzervatív koalíciós kormány alakul, élén Harri Holkerivel. Az 1988 eleji elnökválasztások második fordulójában újra Koivisto nyer.

FRANCIAORSZÁG

Francia Köztársaság
République Française (franciául)
Európa

Földrajz: *Terület:* 547 026 km^2, Magyarországnál kb. 6-szor nagyobb. *Fekvés:* Ny-Európában; az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger között. *Szomszédai:* Spanyolország, Andorra (D), Olaszország, Svájc, Monaco, NSZK (K), Belgium, Luxemburg (É). *Felszín:* Változatos. 3000–4000 m magas láncheegységek, 1000–1500 m magas röghegységek, köztük széles folyóvölgyek, medencék. Legmagasabb pont: Mont Blanc (4807 m). Legjelentősebb folyók: Loire, Garonne, Rhône, Seine (Szajna).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 55 390 000. *Életkor szerint:* 0–14: 21,1%; 15–59: 60,6%; 60–: 18,3%. *Népsűrűség:* 101,3/km^2. *Etnikai csoportok:* francia 94,7%; arab, portugál, olasz, spanyol. *Nyelvek:* francia (hiv), breton, elzászi német, baszk, katalán, spanyol, olasz, flamand. *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns 5%, mohamedán 3%. *Városi lakosság:* 73%. *Főváros:* Paris (Párizs) (*1985): 8 706 000 (A). *Városok* (*1985): Lyon 1 225 000 (A); Marseille 1 134 000 (A); Lille 934 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* François Mitterrand (szül. 1916. okt. 26.). *Kormányfő:* Michel Rocard (1988. jún. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 14.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (francia frank) (1989. jún.: 6,69 = 1 USD). *GDP* (1988): 943,7 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 15 854 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,6%. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1987): 19. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 2,7%. *Munkanélküliség* (1988): 10,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 9%; ipar és kereskedelem 45%. *Export* (1987): 143,4 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, élelmiszer, vegyipari termék,

gyógyszer, ital. (Az export-import adatok Monaco külkereskedelmi adatait is tartalmazzák.) *Főbb exportpartnerek:* Közös Piac 50%, Egyesült Államok 9%. *Import* (1988): 157,9 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* nyersanyag, energia, gép, berendezés, élelmiszer. *Főbb importpartner:* Közös Piac 51%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 34 676 km; ebből villamosított: 11 488 km. *Közúti hálózat* (1986): 1 521 351 km; ebből autópálya: (1988): 8590 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 20,8 M; egyéb gépjármű: 3,3 M. *Főbb kikötők:* Marseille, Le Havre, Dunkerque. *Hírközlés: Tv* (1985): 21,5 M. *Rádió* (1985): 48 M. *Telefon* (1983): 29 373 663. *Napilap* (1985): 244/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 70,9; nők: 79,0 év. *Születés* (1986): 14,1‰. *Halálozás* (1986): 9,9‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,4%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 8,2‰. *Kórházi ágyak* (1987): 574 000. *Orvosok* (1988): 138 859 [+(1986): 34 946 fogorvos]. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 460.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

Az V. köztársaság, amely az 1946. dec. 24-től 1958. okt. 4-ig tartó IV. köztársaságot váltja fel, az 1969. ápr.-ig elnöklő Charles de Gaulle akaratának megfelelően megnöveli az elnöki hatalmat. Georges Pompidou (1969. jún.–1974. ápr.) és Giscard d'Estaing (1974. máj.–1981. máj.) elnöksége alatt, a jobbközép koalíciók korában, ebből nem származik bonyodalom. 1981. máj. 10-én François Mitterrand nyeri az elnökválasztásokat, az általa vezetett szocialisták győznek a jún.-i parlamenti választásokon is. Az V. köztársaság első baloldali kormányában a kommunisták is 4 helyet kapnak, mivel szavazóik támogatják a szocialistákat. A kezdeti szociális intézkedések és államosítások után a kormány 1982-től szigorú takarékossági politikát vezet be, többször leértékeli a frankot. A nézeteltérések miatt a kommunisták 1984. jút.-ban nem szerepelnek a Pierre Mauroy-t fölváltó, Laurent Fabius vezette kormányban. Az 1986. márc.-i választásokon újra a jobbközép koalíció nyeri a parlamenti választásokat. Az 1988-ig (7 évre) választott köztársasági elnök így a Jacques Chirac-kabinettel „társbérletre" (cohabitation) kényszerül, vitatkozva a nem teljesen tisztázott hatáskörökről. A Chirac-kormány (a gaulle-ista RPR és a polgári középet képviselő „giscard-ista" UDF párt képviseletében) újra magántulajdonba ad 67 nagyvállalatot, bankot, biztosítótársaságot, ill. a TF–1 televíziós csatornát is. A jobboldali kormány hatékonyan lép föl a szélsőjobboldali terroristákkal szemben. Az 1988. tavaszi elnökválasztásokon a második fordulóban Mitterrand győz Chirackal szemben. Az első fordulóban szavazatokat nyer az idegenek ellen fellépő Jean-Marie Le Pen, és veszítenek a kommunisták. Jún.-ban parlamenti választásokat tartanak, ahol a szocialisták nem tudnak abszolút többséget szerezni. Michel Rocard kisebbségi kormányt alakít. Az 1989. márc.-i helyhatósági választásokon a szocialisták megtartják pozícióikat. Júl.-ban az ország – 30 meghívott külföldi államfővel együtt – ünnepli a forradalom 200. évfordulóját.

Függő, ill. társult területek

Franciaország tengeren túli megyéi

Francia Guyana

Guyane Française

Fekvés: D-Amerika ÉK-i partvidékén. *Terület:* 90 000 km^2. *Népesség* (*1987): 89 000. Kreol, indián, kínai, haiti. *Székhely:* Cayenne (1982): 38 155. *Gazdaság: GNP* (1984): 350 M USD. *GNP/fő* (1984): 4160 USD. *Főbb exportcikkek:* fa, kávé, rum.

Bár francia telepesek már 1604-ben megvetik itt lábukat, a terület csak 1817 óta Franciaország tulajdona, ahol 1852 után fegyenctelepet rendeznek be. A hírhedt Ördög-szigeti telepet csak 1945-ben zárják be. 1946-tól Guyana tengeren túli megye, 1974-től adminisztratív régió. Innen lövik fel a francia Ariana rakétákat. A francia kormányt helyi megbízott képviseli.

Guadeloupe

Fekvés: Közép-Amerikában a Karib-tenger K-i részében, a Szélcsendes-szigetcsoporthoz tartozó 2 nagyobb és több kisebb sziget. *Terület:* 1779 km^2. *Népesség* (*1987): 335 300. Mulatt, fekete, indiai. *Székhely:* Basse-Terre (*1986): 15 778. *Gazdaság: GNP* (1984): 2,01 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 6339 USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, banán, rum.

A Kolumbusz által 1493-ban felfedezett sziget 1635 után kisebb megszakításoktól eltekintve francia gyarmat; 1946-ban a tengeren túli megye státusát kapja. Bár a 2 fő szigetet helyileg választott testület is vezeti és Guadeloupe képviselőket küld a párizsi törvényhozók közé, a 80-as években erősödik a függetlenséget követelők mozgalma.

Martinique

Fekvés: Közép-Amerika K-i részében, a Szélfelőli-szigetcsoporthoz tartozó sziget. *Terület:* 1102 km^2. *Népesség* (*1987): 328 500. Fekete, fehér, indiai. *Székhely:* Fort-de-France (*1987): 99 844. *Gazdaság: GNP* (1986): 2,2 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 7050 USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, banán, rum.

Az 1493-ban, Kolumbusz által felfedezett sziget 1635 óta francia gyarmat, majd 1946 után tengeren túli francia megye. 1974-től emellett adminisztratív régióként is emlegetik. A 80-as években erősödik a helyi függetlenségi mozgalom, amely több bombarobbantással hívja fel magára a figyelmet. A sziget elküldi képviselőit a párizsi parlamentbe.

Réunion

La Réunion

Fekvés: Sziget az Indiai-óceán Ny-i részében, Madagaszkár és Mauritius között; továbbá 5 kisebb lakatlan sziget (Juan de Nova, Europa, Bassas da India, Îles Glorieuses, Tromelin) Madagaszkár K-i és É-i partvidéke mentén. *Terület:* 2512 km^2 (+32 km^2). *Népesség* (*1987): 564 600. Mesztic, fehér, indiai, kínai. *Székhely:* Saint-Denis (1986): 110 000. *Gazdaság: GNP* (1984): 1,89 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 3580 USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, vanília, rum.

A sziget 1638 óta francia tulajdon, majd 1946-tól francia tengeren túli megye, 1974-től emellett adminisztratív régió is. Néhány kisebb környező szigetet, amelyet innen kormányoznak, Madagaszkár is magának követel.

Társult területek

Mayotte

Fekvés: 1 nagyobb és 18 kis sziget az Indiai-óceán Ny-i részében, Madagaszkártól ÉNy-ra. *Terület:* 374 km^2. *Népesség* (*1987): 73 900. Malgas, francia. *Székhely:* Dzaoudzi (1985): 5675. *Főbb exportcikkek:* kávé, kopra, vanília.

A sziget 1843 és 1914 között francia gyarmat, majd a Comore-szigetek többi tagjával együtt közvetett párizsi irányítás alatt áll. Amikor a Comore-szigetek többi tagja 1974-ben a függetlenségre adja voksát, Mayotte ez ellen szavaz. Így 1976. dec.-től francia társult terület; a francia kormányt helyi vezető képviseli.

St. Pierre és Miquelon

Îles Saint-Pierre et Miquelon

Fekvés: 8 kisebb szigetből álló csoport az Atlanti-óceán É-i részében, New Foundlandtól DNy-ra. *Terület:* 242 km^2. *Népesség* (*1987): 6300. Francia. *Székhely:* St. Pierre 5415. *Főbb exportcikk:* hal.

Az egykor hatalmas francia É-amerikai gyarmatbirodalom piciny maradványán a 17. sz. óta élnek francia telepesek. A gyarmati közigazgatást 1976-ban tengeren túli megye elnevezés váltja fel. 1985. jún. óta a szigeteket társult területként emlegetik; a francia kormányt helyi vezető képviseli.

Tengeren túli területek

Francia déli területek

Terres Australes et Antarctiques Françaises

Fekvés: Szigetek és szigetcsoportok az Indiai-óceán D-i részében, továbbá a Terre-Adélie az Antarktiszon. *Terület:* Kerguelen-szigetcsoport: 7215 km^2; Crozet-szigetcsoport 327 km^2; Amsterdam 107 km^2; Saint-Paul 7 km^2; Terre-Adélie 432 000 km^2. *Népesség* (1985): 210. Francia kutatók.

A franciául TAAF-nek rövidített területeket 1955. aug.-ban vonják így össze. Az elszórt szigeteket és az antarktiszi területet párizsi adminisztrátor felügyeli, aki szakértőbizottság élén foglalkozik környezetvédelmi kérdésekkel is.

Új-Kaledónia

Nouvelle Calédonie et Dépendances

Fekvés: Szigetcsoport a Csendes-óceán DNy-i részében, Ausztráliától K-re. *Terület:* 19 103 km^2. *Népesség* (*1985): 145 368. Melanéz (kanak), vietnami, indonéz, polinéz, francia, wallisi. *Székhely:* Nouméa (1983): 60 112. *Gazdaság: GNP* (*1985): 860 M USD. *GNP/fő* (*1985): 5760 USD. *Főbb exportcikkek:* nikkel, kávé, kopra.

Új-Kaledóniához tartozik: Loyalty Islands (3 szigetből álló csoport), Isle of Pines, Bélep-szigetcsoport, Chesterfield Islands, Huon Islands, Walpole, Matthew Island, Hunter Island és számos kisebb, lakatlan sziget.

A szigetet 1853-ban szállják meg a franciák, majd a környező kisebb területekkel együtt 1958-ban kapja meg a tengeren túli terület státusát. A korábbi párizsi elnyomás után a 80-as években a szocialista kormányzat idején felélénkül a vita a terület jövőjéről. Az elszakadást követelő csoportok több erőszakos akciót hajtanak végre. Az 1984-ben elszaporodó zavargások után dec.-ben a helyi kanak lakosság képviselői Új-Kaledónia függetlenségét kiáltják ki. Franciaország ezt elutasítja, és csak belső autonómiát ad a szigetnek. A sziget jövőjéről döntő népszavazáson – a függetlenség nem szerepel alternatívaként – a helyiek többsége tartózkodik, így a francia telepesek változások ellen leadott szavazatai döntenek. Az 1985. szept.-i választásokon is ők szerzik meg a többséget az egyébként nagyobb számú helyi lakossággal szemben a helyi parlamentben. Miután François Mitterrand 1988-ban másodszor is Franciaország elnöke, szocialista miniszterelnöke bejelenti, hogy Új-Kaledónia jövőjéről még ebben az évben demokratikus döntést hoznak. A nov.-i népszavazáson alacsony részvétel mellett a lakosság úgy dönt, hogy a sziget nagyobb

önállóságot kap, s hogy az évezredforduló előtt újra szavaznak a függetlenség kérdéséről. 1989. máj.-ban meggyilkolják a mérsékelten francia-ellenes párt 2 vezetőjét.

Francia Polinézia

Territoire de la Polynésie Française

Fekvés: 5 szigetcsoport a Csendes-óceán DK-i részében [Szélalatti-szigetek; Szélcsendes-szigetek (együtt: Társaság-szigetek, Archipel de la Société); Tuamotu-szigetek; Tubuai-szigetek; Marquesas-szigetek]. *Terület:* 4200 km^2. *Népesség* (*1987): 184 600. Polinéziai, keverék, fehér, kínai, maori. *Székhely:* Papéete (1983): 78 814 (A). *Gazdaság: GNP* (*1985): 1,37 Mrd USD. *GNP/fő* (*1985): 7840 USD. *Főbb exportcikkek:* kókusz, vanília, foszfát.

Az 1843 óta francia birtok 1958-ban francia tengeren túli terület, amelyet az 1984-es alkotmány szerint helyi vezetők közül megválasztott kormányzótanács irányít. A helyi parlament elküldi képviselőit a párizsi törvényhozók közé is. A Tuamotu-szigetcsoporthoz tartozó Mururoa-atollon Franciaország 1966 óta nukleáris kísérleteket végez. A robbantásokat állandó nemzetközi tiltakozás kíséri.

Wallis és Futuna

Îles Wallis et Futuna

Fekvés: 2 szigetcsoport (Îles de Hoorn: Futuna, Alofi; Wallis: Uvea és korallzátonyok) a Csendes-óceán DNy-i részében, Fidzsi és Szamoa között. *Terület:* 274 km^2. *Népesség* (*1987): 14 800. Polinéziai, fehér. *Székhely:* Mata Utu (1983): 815. *Gazdaság: GNP* (1981): 11 M USD. *GNP/fő* (1981): 1020 USD. *Főbb exportcikkek:* kókusz, kávé, banán.

Az 1842 óta francia birtok lakói 1959. dec.-ben nagy többséggel szavazzák meg, hogy francia tengeren túli terület státust kapjanak. Ez 1961. júl.-tól érvényes.

FÜLÖP-SZIGETEK

Fülöp-szigeteki Köztársaság
Republika Ng Pilipinas (filippínó nyelven)
Republic of the Philippines (angolul)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 300 000 km^2, Magyarországnál több mint 3-szor nagyobb. *Fekvés:* 7000 szigetből álló csoport Ázsia DK-i partvidékénél. *Felszín:* A szigetcsoporton 3000 m magasságig emelkedő vulkanikus hegylánc vonul végig, ma is működő vulkánokkal. Alföld csak a Luzon- és Mindanao-szigeten. Legmagasabb pont: Mount Apo (2954 m, Mindanao). Legjelentősebb folyók: Cagayan (Luzon), Agusan, Kabacan (Mindanao).
Népesség: *Lakosság* (*1987): 56 980 000. *Életkor szerint:* 0–14: 39,0%; 15–59: 56,2%; 60–: 4,8%. *Népsűrűség:* 189,9/km^2. *Etnikai csoport:* filippínó 99%. *Nyelvek:* filippínó (tagalog) (hiv.), angol (hiv.), 76 más maláj-polinéz nyelv. *Vallások:* r. kat. 84%, protestáns 9%, mohamedán 5%. *Városi lakosság:* 39%. *Főváros:* Manila (1986): 7 108 800 (A). *Városok* (1980): Quezon City 1 165 865; Davao 611 311; Cebu 489 208.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Corazón C. Aquino (szül. 1932). *Kormányfő:* Salvador Laurel. *Nemzeti ünnep:* jún. 12.
Gazdaság: *Pénznem:* fülöp-szigeteki peso (1989. jún.: 20,59 = 1 USD). *GDP* (1988): 39,2 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 667 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 8,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 29,4. *Adósság/fő* (1988): 502 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,3. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 10,2%. *Munkanélküliség* (1986): 6,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 47%; ipar és kereskedelem 20%. *Export* (1987): 5,6 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, kókuszolaj, cukor, rézérc, fa, manilakender, gyümölcs. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 36%, Japán 17%, NSZK 5%, Hollandia 5%. *Import* (1987): 6,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, gép, berendezés, közlekedési eszköz, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 22%, Japán 16%, NSZK 4%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 1027 km. *Közúti hálózat* (1986): 162 325 km; ebből burkolt: 30 960 km. *Gépjárművek* (1987): 1 191 422. *Főbb kikötők:* Cebu, Manila, Iloilo. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,5 M. *Rádió* (1985): 3,55 M. *Telefon* (1985): 882 720. *Napilap* (1985): 44/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 61,9; nők: 65,5 év. *Születés* (1986): 33,8‰. *Halálozás* (1986): 8,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 52,5‰. *Kórházi ágyak* (1987): 87 697. *Orvosok* (1985): 51 461. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1170.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 88%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A spanyoloktól az amerikaiak által elhódított szigetek 1946. júl. 4-én nyerik el függetlenségüket. Miközben továbbra is amerikai támaszpontok maradnak a szigeteken, 1965-től Ferdinand Marcos kormányoz. Keresztények és mohamedánok állandó harcot folytatnak egymással. A rendszer ellenzéke 1980 után megerősödik, ám szószólóját, az amerikai száműzetésből visszatérő Benigno Aquinót a repülőtéren meggyilkolják. Az emiatt perelt katonákat felmentik. Az 1986. febr.-i választásokra az ellenzék a meggyilkolt vezető özvegyét, Corazón Aquinót jelöli. A választási

csalással újra elnöknek kikiáltott Marcos ellen Aquino passzív ellenállást hirdet. Marcos hadügyminiszterének vezetésével az Aquinóhoz húzó erők elfoglalják a főváros stratégiai pontjait. Febr. 25-én Marcost és Aquinót külön-külön felesketik elnökként, ám Marcos – amerikai közbenjárásra – még aznap elhagyja az országot. Aquino elnökségének első évében legalább 4 katonai puccskísérletet hajtanak végre. A kormányából később kivált hadügyminiszter, Juan Ponce Enrile fegyverszüneti ajánlata ellenére nem jön létre tartós béke a kommunistáknak nevezett gerillákkal. 1987. febr.-ban új alkotmány lép életbe, amely 1992-ig Aquino elnökségét biztosítja. A máj.-i parlamenti választások – másfél évtized után az első ilyen szavazás – megerősítik tisztségében az elnöknőt, aki megkezdi földosztási programját. 1988. ápr.-ban több baloldali gerillavezetőt elfognak, az 1987. aug.-i sikertelen katonai puccskísérlet vezetője viszont megszökik börtönéből. 1988. okt.-ben meghosszabbítják az amerikai támaszpontszerződést (a bérleti díj megemelkedik). Miközben 1989-ben újabb gerillaakciók folynak, az elnöknő nem engedi, hogy a szeptemberben elhunyt Marcos volt elnök holttestét hazaszállítsák.

GABON

Gaboni Köztársaság
République Gabonaise (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 267 667 km^2. Magyarországnál majdnem 3-szor nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika atlanti-óceáni partvidékén. *Szomszédai:* Guinea, Kamerun (É), Kongó (K, D). *Felszín:* A parti síkságból lépcsőzetesen emelkedik ki a belső országrész fennsíkja. Nagy részét értékes erdők borítják. Legmagasabb pont: Mount Iboundji (1575 m). Legjelentősebb folyó: Ogooué.
Népesség: *Lakosság* (1985): 1 170 000. *Népsűrűség:* 4,4/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (fang 25%, eshira 25%, adouma 17%); pigmeus 1%, fehér. *Nyelvek:* francia (hiv.) bantu (fang, batéké stb.). *Vallások:* r. kat. 60%, protestáns 10%, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 32%. *Főváros:* Libreville (*1983): 350 000. *Városok* (1983): Port-Gentil 164 000; Masuku 38 030; Franceville 75 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Omar Bongo (szül. 1935. dec. 30.). *Kormányfő:* Leon Mebiame (szül. 1934. szept. 1.). *Nemzeti ünnep:* márc. 12., aug. 17.
Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GDP* (1988): 3,5 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2839 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −2,7%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,5. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 8,4. *Adósság/fő* (1988): 1951 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 2,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): −4,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 65%; ipar és kereskedelem 30%. *Export* (1986): 1,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, mangán-, uránérc, fa. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 35%, Egyesült Államok 20%, Spanyolo. 10%. *Import* (1986): 951 M USD. *Főbb importcikkek:* közszükségleti cikk, gép, berendezés. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 56%, Benelux államok 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 523 km. *Közúti hálózat* (1983): 7513 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 16 043; egyéb gépjármű: 10 695. *Főbb kikötők:* Owendo, Mayumba, Port-Gentil. *Hírközlés:* Tv (1985): 22 000. *Rádió* (1985): 110 000. *Telefon* (1985): 11 700.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 48,0; nők: 51,4 év. *Születés* (1985): 33,7‰. *Halálozás* (1985): 19,9‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 162,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 4617. *Orvosok* (1985): 565.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 65%. *Iskolakötelezettség:* 16 éves korig.

A korábbi francia gyarmat 1960. aug. 17. óta független elnöki köztársaság. Az 1967-ben elhunyt első elnök óta Omar Bongo áll az egypártrendszerű állam élén. Az elnöki periódus ideje francia mintára 7 év; a korábbi gyarmatosítóhoz ma is szoros szálak fűződnek. 1986. nov.-ben Bongo megbízatását meghosszabbítják.

GAMBIA

Gambiai Köztársaság
Republic of the Gambia (angolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 11 295 km^2, Magyarországnál kb. 8-szor kisebb. *Fekvés:* Afrika legnyugatibb részén, az Atlanti-óceán partján. *Szomszédja:* 3 oldalról Szenegál veszi körül. *Felszín:* síkság a Gambia folyó mentén. Legmagasabb pont: 48 m. Legjelentősebb folyó: Gambia.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 660 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,9%; 15–59: 50,3%; 60–: 3,8%. *Népsűrűség:* 58,4/km^2. *Etnikai csoportok:* szudáni (mandinka 37,7%, fulbe 16,2%, wolof 14%, sarahuli stb.); szenegáli; európai. *Nyelvek:* angol (hiv.), mandinka, fulbe, wolof. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 90%, keresztény, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 16%. *Főváros:* Banjul (1983): 44 536. *Városok* (1983): Combo St. Mary 102 858; Sere Kunda 16 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Dawda Kairaba Jawara (szül. 1924. máj. 16.). *Nemzeti ünnep:* febr. 18.
Gazdaság: *Pénznem:* dalasi (1989. jún.: 6,23 = 1 USD). *GNP* (1985): 170 M USD. *GNP/fő* (1985): 230 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −2,7%. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 56,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgaz-

daság 75%; ipar és kereskedelem 18%. *Export* (1986): 35 M USD. *Főbb exportcikkek:* földimogyoró, hal. *Főbb exportpartner:* Közös Piac 40%. *Import* (1986): 100 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, textília, gép, kőolajtermék. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 21%, Kína 11%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 2990 km; ebből burkolt: 837 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 3240; egyéb gépjármű: 775. *Főbb kikötő:* Banjul. *Hírközlés: Rádió* (1985): 105 000. *Telefon* (1980): 3476.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 40,9; nők: 44,1 év. *Születés* (1985): 47,5‰. *Halálozás* (1985): 21,7‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 217‰. *Kórházi ágyak* (1980): 635. *Orvosok* (1980): 66.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 12%.

Az egykori brit koronagyarmat 1965. febr. 18. óta a Nemzetközösség független tagja; 1970. ápr. 24. óta köztársaság a Nemzetközösségben. A Szenegál területébe ékelt ország 1982. febr. 1-jén a szenegambiai konföderáció megalakítását fogadja el. Az 1985. nov.-ben újraválasztott Sir Dawda Kairaba Jawara elnök azóta egyben a konföderáció alelnöke is.

GHÁNA

Ghánai Köztársaság
Republic of Ghana (angolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 238 537 km^2, Magyarországnál kb. 2,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika D-i részén, a Guineai-öböl partján. *Szomszédai:* Elefántcsontpart (Ny), Burkina Faso (É), Togo (K). *Felszín:* Tagolatlan partja mentén síkság. Északabbra fennsík, domb- és hegyvidék, melybe mélyen benyúlik a Volta alföldje. Legmagasabb pont: Djebobo (876 m). Legjelentősebb folyók: Volta, Oti, Tano. Legnagyobb tó: Volta-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 14 040 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,6%; 15–59: 48,9%; 60–: 4,5%. *Népsűrűség:* 58,9/km^2. *Etnikai csoportok:* szudáni (akan, ashanti, fanti 44%; moshi-dagomba 16%; ewe 13%; ga 8%; guan 4%; haussza, mosszi, fulbe). *Nyelvek:* angol (hiv.), 50 törzsi nyelv (akan, ewe, ga, gur stb.). *Vallások:* r. kat. 43%, törzsi vallású 38%, protestáns 12%, mohamedán. *Városi lakosság:* 32%. *Főváros:* Accra (1984): 1 143 634. *Városok* (1984): Kumasi 436 069; Tamale 219 210; Sekondi-Takoradi 123 637.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Jerry John Rawlings (szül. 1947). *Nemzeti ünnep:* márc. 6., júl. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* cedi (1989. jún.: 256,23 = 1 USD). *GDP* (1988): 4,65 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 311 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 6,1. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 28,0. *Adósság/fő* (1988): 226 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 0,9. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 30%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 60%; ipar és kereskedelem 10%. *Export* (1987): 777 M USD. *Főbb exportcikkek:* kakaó, aranyérc, fa, gyémánt, mangán. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 22%, NSZK 20%, Nagy-Britannia 19%, Hollandia 6%. *Import* (1987): 820 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, gyógyszer, élelmiszer, iparcikk, energia. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 26%, Nigéria 13%, NSZK 11%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 953 km. *Közúti hálózat* (1980): 52 800 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 26 590. *Főbb kikötők:* Sekondi-Takoradi, Tema, Accra. *Hírközlés: Tv* (1985): 140 000. *Rádió* (1985): 2,5 M. *Telefon* (1987): 74 935.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 50,3; nők: 53,7 év. *Születés* (1985): 47,0‰. *Halálozás* (1985): 14,6‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 98,0‰. *Kórházi ágyak* (1988): 161 kórház (+252 eü. központ). *Orvosok* (1986): 600. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 6760.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 30%. *Iskolakötelezettség:* 6–16 éves korig.

Az 1957. márc. 6-án a Brit Nemzetközösség független köztársaságává átalakuló egykori gyarmat első elnökét, Kwame Nkrumahot 1966. febr.-ban puccsal távolítják el a hatalomból. 1969-ig katonák vezetik az országot, majd újra civil az elnök – 1972-ig. Ekkor megint katonák szerveznek hatalomátvételt, akiket 1979-ben Jerry Rawlings repülőhadnagy foszt meg a hatalomtól. Rawlings egy időre civileknek adja át a kormányzást, majd 1981. dec.-ben újra ő veszi kezébe az irányítást. Azóta az ideiglenes nemzeti védelmi tanácsé a hatalom, az alkotmányt hatályon kívül helyezik, a pártokat betiltják.

GÖRÖGORSZÁG

Görög Köztársaság
Elleniki Dimokratia (görögül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 131 944 km^2, Magyarországnál kb. 1,5-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Európában, a Balkán-félsziget D-i részén. *Szomszédai:* Albánia, Jugoszlávia, Bulgária (É), Törökország (K). *Felszín:* Kopár, karsztos (1500–2000 m magas) hegyek, köztük termékeny medencék. Partvidéke erősen tagolt; szigetvilág övezi. Legmagasabb pont: Olimposz (2917 m). Legjelentősebb folyók: Evrosz, Sztrimon, Axiosz. Legnagyobb tavak: Preszpa-tó, Trihonisz-tó, Volvi-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 9 970 000. *Életkor szerint:* 0–14: 20,9%; 15–59: 61%; 60–: 18,1%. *Népsűrűség:* 75,6/km^2. *Etnikai csoportok:* görög 98,5%; török 0,9%; bolgár 0,3%; örmény 0,2%; albán, macedón. *Nyelv:* görög. *Vallások:* görögkeleti 98%, mohamedán 1%, protestáns, r. kat., zsidó. *Városi lakosság:* 65%. *Főváros:* Athinai (Athén) (1981): 3 027 331 (A). *Városok* (1981): Thesszaloniki 406 413; Patre 141 529; Larisza 102 048.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Krisztosz Szarcetakisz (1985. márc. óta). *Kormányfő:* Cannisz Cannetakisz (1989. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 25.

Gazdaság: *Pénznem:* drachma (1989. jún.: 169,3 = 1 USD). *GDP* (1988): 53 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 5278 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 6,8. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 23. *Adósság/fő* (1988): 2347 USD. *Védelmi kiadások a GDP %-ában* (1985): 5,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 13,5%. *Munkanélküliség* (1987): 6,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 28%; ipar és kereskedelem 29%. *Export* (1987): 5,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gyümölcs, dohány, mazsola, bor, érc, textília. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 20%, Olaszo. 14%, Franciao. 10%, Hollandia 6%. *Import* (1987): 10,3 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, búza, energia, élelmiszer, nyersanyag, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 16%, Olaszo. 9%, Franciao. 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 2479 km. *Közúti hálózat* (1986): 37 997 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 1 432 577; egyéb gépjármű: 674 892. *Főbb kikötők:* Pireusz, Thesszaloniki, Patre. *Hírközlés: Tv* (1985): 1 715 000. *Rádió* (1985): 4 M. *Telefon* (1987): 4 122 317. *Napilap* (1982): 88/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 72,0; nők: 75,0 év. *Születés* (1986): 11,3‰. *Halálozás* (1986): 9,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 13,8‰. *Kórházi ágyak* (1986): 52 864. *Orvosok* (1986): 30 481 (+9131 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 390.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): férfiak 96%; nők 89%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A török uralom alól 1829-ben felszabaduló, az 1830. febr. 3-i londoni jegyzőkönyvben királyságként megjelölt államban 1967-ben a tábornokok puccsal szerzik meg a hatalmat. Az 1972-ben minden hatalmat a kezében összefogó Papadopulosz tábornok kezdeményezésére 1973. júl.-ban népszavazás fosztja meg trónjától az 1967-ben külföldre távozott Konstantin királyt. Görögországot köztársasággá nyilvánítják. 1974-ben az „ezredesek rendszere" belebukik a sikertelen ciprusi puccskísérletbe. A külföldről hazatérő Konsztantinosz Karamanlisszal a mérsékeltek győznek a választásokon. 27 év után legalizálják a kommunista pártot. Az 1975-ös alkotmány kiterjedt jogokat biztosít az elnöknek; ezeket 1985-ben szűkítik. 1980-ban Karamanlisz, 1985-ben Krisztosz Szarcetakisz lesz elnök. 1981. okt. óta a PASZOK párt kormányoz, élén Andreasz Papandreuval. Az 1985. jún.-i előrehozott választásokon a PASZOK 45,8%-ot kap. 1987-ben államosítják az egyházi birtokokat, folytatódik a társadalmi vita az amerikai támaszpontok sorsáról. Kiéleződik a görög–török viszony az Égei-tenger szigetvilágában. A két éve tartó gazdasági szigorúság programja 1988-ban egyre több elégedetlenkedőt visz az utcára. 1989 elejétől politikai botrányok rázzák meg az országot, lejáratva a kormánypárt felső köreit. Ápr.-ban új választási törvény születik, az aránylagos képviseleti elv győz. A jún.-i választásokon a jobboldal tör előre; de mivel nincs abszolút többsége, még a kommunisták vezetője is kormányalakítási megbízást kap. Végül Cannisz Cannetakisz, a konzervatív Új Demokrácia vezére alakít kormányt, amelyben az igazságügyi tárca élére kommunista kerül. Összel több korábbi vezető ellen per indul.

GRENADA

State of Grenada (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 344 km^2, Magyarországnál kb. 270-szer kisebb. *Fekvés:* 1 nagy és több kisebb sziget a Karib-tenger és az Atlanti-óceán között; a Szélfelőli-szigetek legdélibb tagja. *Felszín:* változatos. Legmagasabb pont: Mount Saint Catherine (840 m). Legnagyobb folyó: Great.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 115 000. *Népsűrűség:* 334,3/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 83%; mulatt 11%; indiai 5%; fehér 1%. *Nyelvek:* angol (hiv.), kreol-francia (patois), kreol-angol. *Vallások:* r. kat. 64%, protestáns 22%. *Városi lakosság:* 65%. *Főváros:* St. George's (*1987): 10 000.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Paul Scoon főkormányzó – szül. 1935. júl. 4. – képvisel). *Kormányfő:* Keith Mitchell (1989. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 7.

Gazdaság: *Pénznem:* kelet-karibi dollár (1989. jún.: 2,68 = 1 USD). *GNP* (1985): 90 M USD. *GNP/fő* (1985): 970 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 33%; szolgáltatás 31%. *Export* (1986): 27 M USD. *Főbb exportcikkek:* szerecsendió, kakaó, banán, hal, rum, cukor. *Főbb exportpartnerek:* CARICOM 38%, Nagy-Britannia 25%. *Import* (1986): 68 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, iparcikk, textília, vegyipari termék, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Trinidad–Tobago 25%, Nagy-Britannia 19%, Egy. Államok 17%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 923 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 4700; egyéb gép-

jármű: 1000. *Főbb kikötő:* St. George's. *Hírközlés: Rádió* (1985): 50 000. *Telefon* (1983): 5544.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 68,5; nők: 72,5 év. *Születés* (1985): 27,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 16,7‰. *Kórházi ágyak* (1980): 325. *Orvosok* (1979): 34 (+5 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 95%. *Iskolakötelezettség:* 5–16 éves korig.

A Nemzetközösség tagjaként 1974. febr. 7-én függetlenné váló szigeten Eric Gairy elnök, volt szakszervezeti vezető diktatórikus rendszert vezet be. 1979. márc.-ban Maurice Bishop vezetésével az Új Jewel Mozgalom dönti meg hatalmát. A szocializmust célul kitűzők több irányítója London egyetemeiről tér haza. 1983. okt.-ben a vezetők belső ellentéteit kihasználva amerikai fegyveres agresszió éri a szigetet. Maurice Bishop még a belharcban életét veszti. 1984. dec.-ben választásokat tartanak, s Herbert Blaize kerül a kormány élére. Az amerikaiak azóta visszaszerzik gazdasági pozícióikat a szigetországban. 1988. dec.-ben a parlamentet feloszlatják. 1989. jan.-ban Blaize elveszti az Új Nemzeti Párt vezetését. Az új vezető: Keith Mitchell.

GUATEMALA

Guatemalai Köztársaság
República de Guatemala (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 108 889 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* Közép-Amerika csendes-óceáni partvidékén. *Szomszédai:* Mexikó (É, Ny), Salvador (D), Honduras, Belize (K). *Felszín:* É-on őserdővel és szavannával borított síkés dombvidék; ÉK-en és D-en hegyvidék. A Sierra Volcanica vulkánsor előtt parti síkság. Legmagasabb pont: Tajumulco (4220 m). Legjelentősebb folyók: Usumacinta, Motagua. Legnagyobb tavak: Izabali-tó, Atitlán-tó, Petén Itzá-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1988): 8 430 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,9%; 15–59: 49,4%; 60–: 4,7%. *Népsűrűség:* 77,4/km^2. *Etnikai csoportok:* indián 45%; mesztic 40%; fehér 5%; mulatt, fekete, keverék (zambo). *Nyelvek:* spanyol (hiv.), 23 indián dialektus. *Vallások:* r. kat. 96%, protestáns, zsidó. *Városi lakosság:* 41%. *Főváros:* Guatemala City (*1983): 1 300 000. *Városok* (*1983): Escuintla 117 000; Quezaltenango 96 000; Puerto Barrios 67 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Marcos Vinicio Cerezo Arévalo (szül. 1942. dec. 26.). *Nemzeti ünnep:* szept. 15.
Gazdaság: *Pénznem:* quetzal (1989. jún.: 2,73 = 1 USD). *GDP* (1988): 8,31 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 959 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 4,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 31. *Adósság/fő* (1988): 357 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1986): 2,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 13%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 50%; ipar és kereskedelem 27%. *Export* (1986): 624 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, gyapot, cukor, banán, hús. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 46%, Salvador 9%, NSZK 8%, Olaszo. 3%. *Import* (1986): 576 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, iparcikk, vegyipari termék, közszükségleti cikk, textília. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 41%, NSZK 9%, Japán 6%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 953 km. *Közúti hálózat* (1985): 18 000 km; ebből burkolt: 2850 km. *Gépjárművek* (1985): 200 000. *Főbb kikötők:* Puerto Barrios, Santo Tomás de Castilla, San José. *Hírközlés: Tv* (1985): 207 000. *Rádió* (1985): 350 000. *Telefon* (1988): 180 000. *Napilap* (1983): 30/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 55 év. *Születés* (1985): 42,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 67,0‰. *Kórházi ágyak:* 60 kórház (+100 gondozóhely). *Orvosok:* 1250 (+275 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 8610.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 48%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A maják piramisai fölött 1821-ig a spanyolok, 1823–39 között a Közép-amerikai Konföderáció, azóta a guatemalaiak az urak. 1954-ben az agrárreformot sürgető s ezzel amerikai érdekeket sértő elnököt amerikai invázió dönti meg. Ezután 3 évtizeden át katonák veszik ki egymás kezéből a kormányrudat. 1982. márc.-ban 3 tagú junta élén Elfrain Rios Montt dandártábornok szerzi meg vértelen puccsal a hatalmat. 1983. aug.-ban az újabb puccs Humberto Mejia Victorest juttatja az elnöki székbe. A 3 évtizedes gerillaháború, ill. indián falvak és területek teljes megsemmisítése is akadályozza a nemzeti megbékélést. Az 1985. nov.-i választások polgárelnököt (Vinicio Cerezo) juttatnak hatalomra. Cerezo helyreállítja a belső demokráciát, Közép-Amerikában pedig semlegesként próbál közvetíteni. 1987. aug.-ban a guatemalai kegyhelyvárosban, Esquipulasban 5 közép-amerikai elnök a régió béketervét írja alá. A nemzeti megbékélés halad, de nem a tervezett ütemben. 1989. febr.-ban a közép-amerikai elnökök Salvadorban, aug.-ban pedig Hondurasban tanácskoznak. Ez utóbbin a kontrák leszerelésének tervét fogadják el.

GUINEA

Guineai Forradalmi Népi köztársaság
République Populaire et Révolutionnaire de Guinée (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 245 857km^2, Magyarországnál kb. 2,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika atlanti-

óceáni partvidékén. *Szomszédai:* Bissau-Guinea, Szenegál, Mali (É), Elefántcsontpart (K), Libéria, Sierra Leone (D). *Felszín:* Központi részén fennsík, ettől ÉK-re szavanna; K-re trópusi erdős hegyvidék; Ny-ra mocsaras, lagúnás parti síkság. Legmagasabb pont: Nimba (1752 m). Legjelentősebb folyó: Niger.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 6 339 000. *Népsűrűség:* 25,8/km^2. *Etnikai csoportok:* szudáni (fulbe 40,3%, malinke 25%, szuszu 11%, kissi 6,5%, kpelle 4,8%, dialonka, loma 11,6%). *Nyelvek:* francia (hiv.), mandinka nyelvek. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 69%, törzsi vallású 30%, keresztény 1%. *Városi lakosság:* 22%. *Főváros:* Conakry (*1980): 800 000. *Városok* (*1986): Labé 110 000; Kankan 100 000; Kindia 80 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Lansana Conté (szül. 1944). *Nemzeti ünnep:* ápr. 3., okt. 2., nov. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (guineai frank) (1989. jún.: 297,86 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,9 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 320 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,0%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 3,6%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1983): 3,3. *Fogyasztói árváltozások* (1981): 5,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 82%; ipar és kereskedelem 11%. *Export* (1984): 537 M USD. *Főbb exportcikkek:* bauxit, timföld, kávé, ananász, banán. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 18%, Franciao. 13%, NSZK 12%, Szovjetunió 12%. *Import* (1984): 403 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, kőolajtermék, textília, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 36%, Szovjetunió 11%, Egyesült Államok 6%, Olaszo. 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 940 km. *Közúti hálózat:* 28 400 km; ebből burkolt: 520 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 10 000; egyéb gépjármű: 10 000. *Főbb kikötők:* Conakry, Kamsar. *Hírközlés: Tv* (1985): 7700. *Rádió* (1985): 180 000. *Telefon* (1981): 10 000. *Napilap* (1982): 2/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 38,7; nők: 41,8 év. *Születés* (1985): 46,8‰. *Halálozás* (1985): 23,5‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 159,0‰. *Kórházi ágyak* (1976): 7650. *Orvosok* (1980): 277 (+21 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 17 110.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 48%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A korábbi francia gyarmat 1958. okt. 2-án proklamálja függetlenségét, 4 nappal azután, hogy népszavazás dönt: Guinea kilép a Francia Közösségből. Az első elnök, Ahmed Sekou Touré 1984. márc.-ig, haláláig áll az ország élén. Az ország elnemkötelezettségét biztosító, ám diktatórikus eszközökre hajló elnök temetése után 1984. ápr.-ban katonai hatalomátvétel történik. Lansana Conté dandártábornok elnöksége, majd dec.-től miniszterelnöksége alatt a törvényhozó és a végrehajtó hatalom egyesül; a 16 fős vezető testület felfüggeszti az alkotmányt. 1987 tavaszán a korábbi rendszer több vezetőjét bíróság ítéli el.

GUYANA

Guyanai Szövetkezeti Köztársaság
Cooperative Republic of Guyana (angolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 214 969 km^2, Magyarországnál több mint 2-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika É-i partvidékén. *Szomszédai:* Venezuela (Ny), Brazília (D), Suriname (K). *Felszín:* É-on parti síkság és dombvidék; középső részén őserdővel borított (800–1200 m magas) hegyvidék; D-en dombvidék. Legmagasabb pont: Roraima (2772 m). Legjelentősebb folyók: Essequibo, Cuyuni, Berbice.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 970 000. *Életkor szerint:* 0–14: 37,5%; 15–59: 56,5%; 60–: 6,0%. *Népsűrűség:* 4,5/km^2. *Etnikai csoportok:* keletindiai 51%; fekete 32%; keverék 10%; amerindián 4%; fehér 2%. *Nyelvek:* angol (hiv.), hindi, urdu, amerindián, kreol. *Vallások:* keresztény 57%, hindu 33%, mohamedán 9%. *Városi lakosság:* 40%. *Főváros:* Georgetown (1983): 188 000. *Városok* (*1982): Linden 30 000; New Amsterdam 20 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Hugh Desmond Hoyte (szül. 1929. márc. 9.). *Kormányfő:* Hamilton Green (1985. aug. 6. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 23.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (guyanai dollár) (1989. jún.: 29,9 = 1 USD). *GNP* (1986): 360 M USD. *GNP/fő* (1986): 371 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −2,3%. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 7,9%. *Védelmi kiadások a GDR%-ában* (1985): 9. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 33%; ipar és kereskedelem 45%. *Export* (1985): 207 M USD. *Főbb exportcikkek:* bauxit, timföld, rizs, cukor, fa, arany, gyémánt. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 28%, Egyesült Államok 18%, CARICOM-országok 17%. *Import* (1985): 255 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, energia, közszükségleti cikk, gép. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 25%, CARICOM-országok 33%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 8870 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 8401; egyéb gépjármű: 12 640. *Főbb kikötők:* Georgetown, New Amsterdam. *Hírközlés: Rádió* (1983): 300 000. *Telefon* (1984): 27 000. *Napilap* (1985): 99/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 70 év. *Születés* (1985): 28,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 32,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 29 kórház (+177 eü. központ). *Orvosok* (1987): 142 (+19 fogorvos).

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 86%. *Iskolakötelezettség:* 6–14 éves korig.

A holland, majd brit birtok 1966. máj. 16. óta a Nemzetközösség független köztársasága; 1970. febr. 23-án a világ első Szövetkezeti Köztársasága. A vizek országában 1980. okt.-ben fogadnak el új alkotmányt, amely több párt tevékenységét engedélyezi. 1985. aug.-ban az elhunyt Forbes Burnham elnök helyét miniszterelnöke, Desmond Hoyte foglalja el, akit dec.-ben esketnek fel. A dec.-i parlamenti választások után a jobboldal csalással vádolja a kormányfőt – 1986. jan.-ban iktatják be az új kormányt. Az őserdőkben 1987-től gyakoribbá válnak a fegyveres összetűzések a kormány támogatói és támadói között.

HAITI

Haiti Köztársaság
République d'Haïti (franciául)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 27 750 km^2, Magyarországnál kb. 3,5-szer kisebb. *Fekvés:* Hispaniola szigetén, a Karib-tenger és az Atlanti-óceán között. *Szomszédja:* Dominikai Köztársaság (K). *Felszín:* Középső részén dombság és alacsony hegyvidék; É-on és D-en magasabb, erdős hegyvidék. A hegyek között termékeny medencék, alföldek. Legmagasabb pont: La Selle (2674 m). Legjelentősebb folyó: Artibonite. Legnagyobb tó: Saumâtre-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 5 440 000. *Életkor szerint:* 0–14: 39,2%; 15–59: 52,5%; 60–: 8,3%. *Népsűrűség:* 196/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 60%; mulatt 30%; fehér 10%. *Nyelvek:* francia (hiv.), kreol, angol, spanyol. *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns 10%, vudu (kultusz, a lakosság 70%-a gyakorolja). *Városi lakosság:* 27%. *Főváros:* Port-au-Prince (*1983): 800 000 (A). *Városok* (*1983): Cap Haïtien 58 000; Gonaïves 39 000; Les Cayes 28 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Prosper Avril (1988. szept. óta). *Nemzeti ünnep:* jan. 1.
Gazdaság: *Pénznem:* gourde (1989. jún.: 4,96 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,9 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 350 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,8%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 1,1. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,6. *Fogyasztói árváltozások* (1987): −11,5. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 75%; ipar és kereskedelem 18%. *Export* (1986): 200 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, bauxit, cigaretta, szizál, kakaó. *Főbb exportpartner:* Egy. Államok 59%. *Import* (1986): 340 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, fémáru, energia, iparcikk. *Főbb importpartner:* Egy. Államok 45%.
Közlekedés: *Közúti hálózat:* 4000 km. *Gépjárművek* (1984): 50 000. *Főbb kikötők:* Port-au-Prince, Les Cayes. *Hírközlés: Tv* (1985): 20 000. *Rádió* (1985): 140 000. *Telefon* (1984): 34 000. *Napilap* (1985): 4/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 51,2; nők: 54,4 év. *Születés* (1985): 35,6‰. *Halálozás* (1985): 13,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 107,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 3694. *Orvosok* (1985): 303. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 8200.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 23%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A franciáknak átengedett spanyol gyarmat, amely Napóleon korában többször győzött a franciák ellen, 1804. jan. 1. óta független. Később amerikai csapatok foglalják el. A zavargásokból kiemelkedő François Duvalier-t 1957. okt.-ben elnökké választják, 1964-től életfogytiglanig államfő. 1971. ápr.-i halála után fia, Jean-Claude Duvalier örökli e címet. Latin-Amerika legszegényebb országában a Duvalier-klán uralma alatt a titkosrendőrség kihágásai és az ínség az 1986. febr.-i lázadáshoz vezetnek. Duvalier feleségével együtt febr.-ban elhagyja az országot, több állam elutasító válasza után a francia Riviérán telepszik le. A hatalmat ideiglenes katonai kormány veszi át; 4 katona és 2 civil, Henry Namphy tábornok vezetésével. Márc.-ban Namphy elnökké nyilvánítja magát, emiatt tüntetések, véres összecsapások következnek be. Az 1987. nov.-i választásokat felfüggesztik, mivel Duvalier hívei a voksolók között vérengzést hajtanak végre. Az 1988. jan.-ban megismételt választásokon – jelentős tartózkodás mellett – Leslie Manigat szerez többséget. Jún.-ban Namphy tábornok puccsal visszaszerzi a hatalmat. Szept.-ben újabb puccs: az új elnök Prosper Avril. 1989. ápr.-ban újabb puccskísérlet megy végbe, ezúttal sikertelenül.

HOLLANDIA

Holland Királyság
Koninkrijk der Nederlanden (hollandul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 41 548 km^2, Magyarországnak nem egészen fele. *Fekvés:* ÉNy-Európában, az Északi-tenger partján. *Szomszédai:* Belgium (D), NSZK (K). *Felszín:* 95%-a alföld; ennek egyharmada természetes dűnék, mesterséges gátak és zsilipek által védett, a tengertől visszahódított mélyföld. Legmagasabb pont: Vaalserberg (322 m). Legjelentősebb folyók: Rijn (Rajna) Maas. Legnagyobb tó: IJssel-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 14 560 000. *Életkor szerint:* 0–14: 19,2%; 15–59: 64%; 60–: 16,8%. *Népsűrűség:* 350,4/km^2. *Etnikai csoportok:* holland 88%; fríz 11%; flamand, német, surinami, indonéz, török, marokkói. *Nyelvek:* holland (hiv.), fríz. *Vallások:* r. kat. 40,4%, protestáns 36%, vallás nélküli 23,6%. *Városi lakosság:* 88%. *Fővá-*

ros: 's Gravenhage (Hága) (1987): 445 127. *Városok* (1987): Amsterdam (Amszterdam) 679 140; Rotterdam 572 642; Utrecht 229 326.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* Beatrix királynő (szül. 1938. jan. 31.). *Kormányfő:* Ruud Lubbers (1982. nov. 4. óta). *Nemzeti ünnep:* ápr. 30.

Gazdaság: *Pénznem:* gulden (holland forint) (1989. jún.: 2,22 = 1 USD). *GDP* (1988): 231,6 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 14 867 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1987): 3,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 0,7%. *Munkanélküliség* (1987): 11,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 6%; ipar és kereskedelem 36%. *Export* (1987): 93,1 M USD. *Főbb exportcikkek:* mezőgazdasági termék, gép, berendezés, kőolajtermék, textília, vegyipari termék. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 30%, Belgium 14%, Franciao. 10%, Nagy-Britannia 9%. *Import* (1987): 91,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, kőolaj, élelmiszer-alapanyag, nyersanyag, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* NSZK 22%, Belgium 11%, Egyesült Államok 9%, Nagy-Britannia 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 2809 km; ebből villamosított: 1931 km. *Közúti hálózat* (1986): 54 525 km; ebből autópálya (1986): 2040 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 5,1 M; egyéb gépjármű (1984): 357 000. *Főbb kikötők:* Rotterdam, Amszterdam, IJmuiden. *Hírközlés: Tv* (1985): 6,7 M. *Rádió* (1985): 12 M. *Telefon* (1985): 5,6 M. *Napilap* (1984): 312/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 73,0; nők: 79,0 év. *Születés* (1985): 12,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 8,0‰. *Kórházi ágyak* (1988): 67 445. *Orvosok* (1988): 34 573. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 480.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 99%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

A korábban spanyol, osztrák és francia fennhatóság ellen harcoló monarchiában 1980. máj. óta Beatrix királynő uralkodik, miután anyja, Juliana lemond a trónról. Az alkotmányos és örökletes monarchiában a királynő részt vehet a törvényhozásban és a végrehajtásban is. 1973–77 között, Joop den Uyl kormányzata idején, majd 1978–82 között, Van Agt miniszterelnöksége alatt a terrorizmus a legfőbb belső gond, amely 1974-ben és 78-ban tetőződik. Miután 1982-ben Ruud Lubbers alakít kormányt, sokkal inkább a gazdasági és katonai kérdések kerülnek előtérbe. A kereszténydemokraták élén Lubbers az 1986. máj-i választásokon is győz (34,6%). A kommunista párt – 1922 óta először – nem szerez helyet a parlamentben. Az 1987-es helyi választásokon a kereszténydemokraták szavazatokat veszítenek. 1989. febr.-ban a parlament támogatja azt a nyugatnémet kezdeményezést, hogy a NATO halassza el a rövid hatótávolságú nukleáris fegyverek korszerűsítését s kezdjen tárgyalásokat erről a Varsói Szerződés országaival. Máj.-ban a kormány lemond: a világon elsőként környezetvédelmi vita miatt. A szept.-i választásokon ismét Lubbers kerekedik felül.

Függő, ill. társult területek

Holland Antillák

De Nederlandse Antillen

Fekvés: A karib-tengeri Kis-Antillákhoz tartozó 2 szigetcsoport: Curaçao, Bonaire (Venezuela partvidéke közelében) és St. Maarten, St. Eustatius, Saba (a Szélcsendes-szigetek É-i végén). *Terület:* 800 km^2. *Népesség* (*1985): 183 000. Fekete, mulatt, indiai, fehér. *Székhely:* Willemstad (Curaçao szigeten) (*1984): 70 000. *Főbb exportcikk:* kőolajtermék.

Bonaire és Curaçao szigetét 1499-ben fedezik fel a spanyolok, majd a 17. sz.-ban kerül holland tulajdonba. A 19. sz.-ban Holland Nyugat-Indiának nevezett szigetek 1954-ben részleges önkormányzatot kapnak. A holland uralkodót azóta kormányzó képviseli az Antillákon. 1986. jan.-ban Aruba különválik a többi szigettől.

Aruba

Fekvés: Sziget a Karib-tenger D-i részében, Venezuela partvidéke közelében, a Kis-Antillák DNy-i végén. *Terület:* 193 km^2. *Népesség* (*1985): 61 000. Indiai, holland, spanyol, mesztic. *Székhely:* Oranjestad (1985): 17 000. *Főbb exportcikk:* só, foszfát, kőolajtermék.

A Holland Antillákhoz tartozó sziget lakossága 1977-ben 57%-os többséggel fogadja el, hogy szomszédaitól külön kormányozzák. Az 1986. jan. óta érvényben lévő különleges státus – a többi szigetnél valamivel szélesebb jogállással – 1996-ra a teljes függetlenséget is kilátásba helyezi.

HONDURAS

Hondurasi Köztársaság
República de Honduras (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 112 088 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* A Karib-tenger partján. *Szomszédai:* Guatemala (Ny), Salvador, Nicaragua (D). *Felszín:* A közép-amerikai Kordillerák vulkanikus hegyei borítják, amelyek fennsíkokat és völgyeket zárnak közre. Legmagasabb pont: Las Minas (2865 m). Legjelentősebb folyók: Coco, Patuca. Legnagyobb tó: Yojoa-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 4 510 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,9%; 15–59: 48,6%; 60–: 4,5%. *Népsűrűség:* 40,2/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 80%; indián 10%; fehér 5%; fekete, mulatt, zambo. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), angol, indián dialektusok. *Vallások:* r. kat. 86%, protestáns. *Városi lakosság:* 39%. *Főváros:* Tegucigalpa (1982): 533 626. *Városok* (1982): San Pedro Sula 397 937; El Progreso 105 372; Choluteca 88 988.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* José Azcona del Hoyo (szül. 1927). *Nemzeti ünnep:* szept. 15.

Gazdaság: *Pénznem:* lempira (1989. jún.: 1,98 = 1 USD). *GDP* (1988): 4,2 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 869 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 4,8. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 20. *Adósság/fő* (1988): 708 USD. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1987): 7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 62%; ipar 9%. *Export* (1985): 958 M USD. *Főbb exportcikkek:* banán, kávé, tea, érc, hús. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 50%, NSZK 9%, Olaszo. 7%. *Import* (1985): 1,5 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, élelmiszer, energia, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 41%, Venezuela 13%, Japán 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 1004 km. *Közúti hálózat* (1985): 17 022 km; ebből burkolt: 2102 km. *Gépjárművek* (1986): 114 675. *Főbb kikötők:* San Lorenzo, Puerto Castilla. *Hírközlés: Tv* (1985): 280 000. *Rádió* (1985): 1,6 M. *Telefon* (1984): 37 278. *Napilap* (1984): 58/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 58,7 év. *Születés* (1985): 41,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 73,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 5601. *Orvosok* (1985): 1900. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 3120.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 56%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

Az 1838 óta független államban – számtalan hasonló előzmény után – 1965-ben a katonaság veszi át a hatalmat. Csak 1981 óta áll újra civil az ország élén. Suazo Córdoba befogadja a salvadori menekülteket, de otthont ad a sandinisták ellen törő kontráknak is. Az 1985. nov.-i választások után dec.-ben Azcona del Hoyót iktatják be elnökként. 50 év óta ez az első eset, hogy 2 választott politikus követi egymást az elnöki székben. 1983 óta többször kerül sor közös hondurasi–amerikai katonai gyakorlatra, ill. nicaraguai–hondurasi határkonfliktusra. 1986. nov.-ben egy ilyen összetűzésnél a hondurasi katonaságot amerikai repülők szállítják a helyszínre. 1988 elején hasonló helyzetben az amerikaiak 3000 katonájukat szállítják légi hídon a helyszínre. A közép-amerikai béketerv teljesítésében elmaradó országban 1988-ban több nagyszabású Amerika-ellenes tüntetést szerveznek. A közép-amerikai elnökök 1989. febr.-i salvadori találkozóján arról döntenek, hogy fokozatosan felszámolják a kontrák hondurasi támaszpontjait. A választásokat 1989. nov.-re tűzik ki. Miután aug.-ban a közép-amerikai elnökök csúcsértekezletén, Hondurasban arról döntenek, hogy a gerillákat le kell szerelni, az országban újabb bizonytalansági tényezővel kell számolni.

INDIA

Indiai Köztársaság
Republic of India (angolul)
Brahat Juktarashtra (hindi nyelven)
Dél-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 3 287 590 km^2, Magyarországnál kb. 35-ször nagyobb. *Fekvés:* Az Indiai-félszigeten. *Szomszédai:* Pakisztán (Ny), Kína, Nepál, Bhután (É), Burma, Banglades (K). *Felszín:* A Himalája láncai és a Dekkán-fennsík között a Gangesz alföldje, a Thar-sivatag és hegyvidék húzódik. A Bengál-öböl mentén széles, az Arab-tenger mentén keskenyebb, termékeny parti síkság. A legmagasabb pont: Godwin Austen (8611 m). A legjelentősebb folyók: Ganga (Gangesz), Brahmaputra, Godavari. Legnagyobb tavak: Chilkató, Hirajudi-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 766 140 000. *Életkor szerint:* 0–14: 36,8%; 15–59: 57,4%; 60–: 5,8%. *Népsűrűség:* 233,0/km^2. *Etnikai csoportok:* hindu 24%; bihári 10%; tamil 7%; maráti 7%; telugu 6%; bengáli 6%; radzsput 4%; gudzsaráti 4%; orijá 3%; kannada 3%; malajálam 3%; ászszámi, kasmíri. *Nyelvek:* hindi (hiv.), angol, ásszámi, bengáli, pandzsábi, tamil, telugu, urdu és 14 főbb más nyelv. *Vallások:* hindu 83%, mohamedán 11%, keresztény 3%, szikh 2%, buddhista. *Városi lakosság:* 25%. *Főváros:* Delhi (New Delhi, Új-Delhi) (*1983): 6 220 406 (A). *Városok* (1983): Calcutta 9 194 018 (A); Bombay (1989. máj. óta: Mumbai) 8 243 405 (A); Madras 4 289 347 (A).

Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Ramaszvami Venkataraman (szül. 1916. máj. 5.). *Kormányfő:* Radzsiv Gandhi (szül. 1944. aug. 20.). *Nemzeti ünnep:* jan. 26., aug. 15.

Gazdaság: *Pénznem:* rupee (indiai rúpia) (1989. jún.: 16,13 = 1 USD). *GDP* (1988): 264,3 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 331 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 9,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 2,5. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 32,3. *Adósság/fő* (1988): 63 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 9,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 70%; ipar és kereskedelem 19%. *Export* (1986): 9,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* tea, kávé, cukor, hal, gyapot, juta, iparcikk, vasérc, textília. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 21%, Szovjetunió 17%, Japán 11%,

NSZK 6%. *Import* (1986): 14,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* nyersanyag, energia, gép, berendezés, élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 12%, Nagy-Britannia 9%, Egyesült Államok 8%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 67 360 km; ebből villamosított: 5143 km. *Közúti hálózat* (1985): 1 770 000 km; ebből burkolt: 832 000 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 1,38 M; egyéb gépjármű: 1,2 M. *Főbb kikötők:* Calcutta, Madras, Bombay. *Hírközlés: Tv* (1985): 3,5 M. *Rádió* (1985): 50 M. *Telefon* (1987): 3 486 387. *Napilap* (1986): 16/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1981): férfiak: 52,0; nők: 50 év. *Születés* (1986): 29,6‰. *Halálozás* (1986): 11,5‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 101,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 559 000. *Orvosok* (1984): 284 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2610.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1981): 36%. *Iskolakötelezettség:* 6–11 éves korig.

Az 1947-ben függetlenné váló korábbi brit gyarmat miniszterelnöki tisztét 1966. jan.-ban Indira Gandhi nyeri el apja – Dzsavaharlal Nehru kormányfő – halála után. A Kongresszus Párt vezetője 1977. márc.-ig marad a kormány élén. Az indiai burzsoázia és a hazafias értelmiség pártja ekkor a választásokon vereséget szenved a Dzsanata, vagyis a Néppárttól, amely a jobboldali erőket tömöríti. 1980. jan.-ban újra Indira Gandhi pártja győz, így újra ő a miniszterelnök. 1984. okt.-ben Indira Gandhi politikai gyilkosság áldozatául esik. Az ország vezetését, látványos választási győzelemmel, fia, Radzsiv veszi át, aki megpróbálja kibékíteni a szemben álló népcsoportokat, hiszen tulajdonképpen ez az ellenségeskedés okozta anyja halálát is. 1983-ban az asszámiak és a bengáliak tűznek össze; 1984-ben először hinduk és mohamedánok. Ezután a szikhek a központi kormány ellen hirdetnek harcot. Radzsiv Gandhi 1985. aug.-ban először az asszámi vezetőkkel egyezik meg, majd a szikhek mérsékelt szárnyával. Bár a radikális szikhek megölik a kiegyező Longowalt, a szept.-i választásokon a mérsékeltek győznek Pandzsabban. 1986. jan.-tól a pandzsabi terrorhullám egyre nő, több százra emelkedik a szikh és a hindu áldozatok száma; sikertelen merényletre kerül sor Radzsiv Ghandi ellen is. Nő az elégedetlenség a kormány politikája, áremelései ellen, amit a szikh szélsőségesek újabb támadásokra használnak fel. Gandhi vezetése alatt az ország tovább erősíti jó viszonyát a Szovjetunióval. 1987 elején a kormány egy tagja vesztegetési botrányba keveredik, ami a miniszterelnök tekintélyén is csorbát ejt. 1987 nyarán a kormányfő személyesen is részt vállal a Sri Lanka-i polgárháború – indiai katonai közreműködéssel történő – megfékezésében. 1988. jan.-ban a Szovjetunió bejelenti, hogy kiképzési célokra bérbe ad Indiának egy atommeghajtású tengeralattjárót. Tavasszal súlyosbodik a népcsoportok és a vallási közösségek egymás közötti harca. Pandzsabban 1000 halottat számolnak, miközben továbbra is folynak a robbantásos merényletek. Aug.-ban egyesül két vezető ellenzéki párt, így a Kongresszus Párttal szemben reális hatalmi alternatíva születik. 1989 nyarán Sri Lanka vezetőivel vita folyik az indiai csapatok távozásáról.

INDONÉZIA

Indonéz Köztársaság
Republik Indonesia (indonéz nyelven)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 1 919 443 m^2, Magyarországnál kb. 20-szor nagyobb. *Fekvés:* 7 nagy és kb. 3000 kisebb szigetből álló szigetcsoport az Egyenlítő mentén. *Szomszédai:* Malaysia (É), Pápua Új-Guinea (K). *Felszín:* Trópusi őserdővel borított alföldek és hegyek váltakoznak; rövid, sűrű folyóhálózat. Gyakori földrengés, intenzív vulkáni tevékenység. Legmagasabb pont: Puncak Jaya (5030 m, Új-Guinea szigetén). Legjelentősebb folyók: Kapuas, Digul, Mamberamo. Legnagyobb tavak: Toba-tó, Towuti-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 170 530 000. *Életkor szerint:* 0–14: 39,2%; 15–59: 56,0%; 60–: 4,8%. *Népsűrűség:* 88,8/km^2. *Etnikai csoportok:* aceh, batak, minangkabau; jávai; szudáni; madurai, bali, sasak, minaha, toraja, bugini, dajak, iriani, amboni, timori. *Nyelvek:* bahasza indonéz és 250 dialektus. *Vallások:* mohamedán 85,1%, protestáns 5,1%, r. kat. 2%, hindu 2%, buddhista 2%, törzsi vallású 1%. *Városi lakosság:* 25%. *Főváros:* Jakarta (Dzsakarta) (*1984): 7 585 000. *Városok* (*1984): Surabaja 2 271 000; Bandung 1 613 000; Medan 1 506 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Szuharto (szül. 1921. jún. 8.). *Nemzeti ünnep:* aug. 17.

Gazdaság: *Pénznem:* rupiah (indonéz rúpia) (1989. jún.: 1764,5 = 1 USD). *GDP* (1988): 75 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 432 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,8%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 11,1%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 39,7. *Adósság/fő* (1988): 321 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,6–3,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 8,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 66%; ipar és kereskedelem 23%. *Export* (1987): 17,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, fa, kávé, gumi, földgáz, nikkel-, ónérc, kopra, dohány. *Főbb exportpartnerek:* Japán 45%, Egy. Államok 20%, Szingapúr 6%. *Import* (1987): 13,00 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, élelmiszer, nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Japán 33%, Egy. Államok 9%, Szingapúr 4%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 6458 km, ebből villamosított: 125 km. *Gépjárművek* (1987): 7 263 188. *Főbb kikötők:* Jakarta, Surabaja, Medan. *Hírközlés: Tv* (1985): 6 438 000. *Rádió* (1985): 19 454 000. *Telefon* (1983): 669 301.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 53,9; nők: 56,7 év. *Születés* (1986): 29,8‰. *Halálozás* (1986): 11,7‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 90,3‰. *Kórházi ágyak* (1987): 111 300. *Orvosok* (1987): 21 493. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 11 320.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 72%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A holland fennhatóság alól 1949. dec. 27-én véglegesen felszabaduló államot az akkori vezető, Ahmed Szukarno irányítja 1966. márc.-ig, amikor először a miniszterelnöki posztot, majd egy év múlva az elnöki széket is elveszíti. Az új vezető Szuharto dandártábornok, aki betiltja és megtizedeli a kommunista pártot, majd erőszakkal véget vet a polgárháborúnak. Kelet-Timort 1966. jún.-ban Indonéziához csatolja. A négyéves időszakonként újraválasztott Szuharto tölti be az elnöki és a kormányfői posztot is: a 460 tagú parlamentből 100 főt személyesen ő jelöl ki. A nyersanyagokban gazdag, mégis szegény ország megszenvedi az olajáresést, de a 80-as évektől a politikai élet kissé liberalizálódik. A világ ötödik legnépesebb államában az 1987. ápr.-i választásokon a kormányzó Golkar párt és Szuharto erősíti meg helyzetét. 1988. márc.-ban a parlament az elnököt ötödször is az ország vezetőjévé választja.

IRAK

Iraki Köztársaság
Al Jumhuriya al'Iraqia (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 438 446 km^2, Magyarországnál kb. 4,7-szer nagyobb. *Fekvés:* Közép-Keleten, a történelmi Mezopotámia helyén. *Szomszédai:* Jordánia, Szíria (Ny), Törökország (É), Irán (K), Kuvait, Szaúd-Arábia (D). *Felszín:* A Tigris és az Eufrátesz között alföld (Mezopotámia); Ny-on sivatag; É-on felföld; K-en hegyvidék (Zagrosz.) Legmagasabb pont: Kuhi Hajji Ibrahim (3600 m). Legjelentősebb folyók: Al Furat (Eufrátesz), Nahr Dijlah (Tigris). Legnagyobb tavak: Al Hammarító, Milh-tó, Habbaniyahi-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 16 450 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,9%; 15–59: 48,8%; 60–: 4,3%. *Népsűrűség:* 37,5/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 81%; kurd 15%; török, perzsa 2%. *Nyelvek:* arab (hiv.), kurd. *Vallások:* mohamedán 95% (siita 55%, szunnita 40%), keresztény 5%. *Városi lakosság:* 70%. *Főváros:* Bagdad (*1984): 3 800 000. *Városok* (*1987): Mossul 857 000; Basra 854 000; Kirkuk 220 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Szaddam Husszein al-Takriti (szül. 1935). *Nemzeti ünnep:* júl. 14., júl. 17.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (iraki dinár) (1989. jún.: 0,3 = 1 USD). *GDP* (1988): 8 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 3928 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,4%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 38,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 29,4. *Adósság/fő* (1988): 1126 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 42%. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 41%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 50%. *Export* (1987): 11,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, datolya, bőr, gyapjú. *Főbb exportpartnerek:* Brazília 16%, Olaszo. 12%, Franciao. 10%, Töröko. 8%. *Import* (1987): 7,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, élelmiszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Töröko. 15%, Egyesült Államok 11%, NSZK 7%, Nagy-Britannia 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 559 km. *Közúti hálózat* (1985): 25 500 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 230 000; egyéb gépjármű: 145 000. *Főbb kikötők:* Basra, Fao, Umm Qasr. *Hírközlés: Tv* (1985): 0,9 M. *Rádió* (1985): 3 M. *Telefon* (1983): 624 685. *Napilap* (1986): 21/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 55,9; nők: 59,1 év. *Születés* (1985): 45,1‰. *Halálozás* (1985): 11,5‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 80,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 26 654. *Orvosok* (1984): 4428. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1790.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 70%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 éves korig.

Az ottománok, majd britek uralta terület az I. világháború után brit irányítású népszövetségi mandátum. 1932. okt. 3-án nyeri el függetlenségét a Hasemita dinasztia irányítása alatt, amelyet 1958-ban katonai puccs távolít el a hatalomból, és Irak köztársaság lesz. Több újabb katonai hatalomátvétel után 1968-ban a Baath párt, az arab újjászületést hirdetők szerzik meg a kormányzást. Az ekkortól 1979. júl.-ig az állam élén álló Ahmed Hasszan al-Bakr teljesíti a kurd kisebbség több követelését, de nem ad nekik autonómiát. Lehetővé teszi a kommunisták működését. Összetűzésbe kerül a szomszédokkal, Iránnal, Szíriával, Kuvaittal. Utóda, Szaddam Husszein 1980. okt.-ben konfliktusba keveredik Iránnal, ami azóta több százezer emberéletet követelő, lassan évtizedes háborúvá terebélyesedik. Az Iránnál kisebb tömegeket, de jobb technikát, francia és szovjet gyártmányú fegyvereket is bevető Irak több nagy iráni offenzivát megállít, sőt 1988 tavaszán D-en ellentámadást vezet. Husszein elutasítja az iráni fegyverszünet-feltételeket. 1988. márc.-ban a kurdok lakta vidéken mustárgáztól halnak meg polgári

lakosok: mindkét háborúzó fél a másikat vádolja a nemzetközi szerződések megszegésével. Aug.-ban fegyverszünet jön létre. ENSZ megfigyelők ellenőrzik a frontokat, míg a két ország képviselői Genfben tárgyalnak. Szept.-ben a kurd lakosság tömegesen – hatvanezer – menekül el az országból. Megfigyelők szerint az iraki hadsereg vegyi fegyvereket használ a nemzeti kisebbség ellen. Az 1989. ápr.-ban parlamenti választásokon kormányzó Baath-párton kívül is indulhatnak jelöltek.

IRÁN

Iráni Iszlám Köztársaság
Jomhori-e-Islami-e-Iran (perzsa nyelven)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 1 648 000 km^2, Magyarországnál kb. 17-szer nagyobb. *Fekvés:* A Közel-Kelet és D-Ázsia között. *Szomszédai:* Törökország, Irak (Ny), Szovjetunió (É), Afganisztán, Pakisztán (K). *Felszín:* Nagy része magas hegyvidék által övezett felföld, sivatagokkal, mocsarakkal, sóstavakkal. Legmagasabb pont: Damavand (5771 m). Legjelentősebb folyók: Aras, Atrak, Karun. Legnagyobb tavak: Kaszpi-tenger, Urmia-tó, Namak-tó.

Népesség: *Lakosság* (1986): 49 760 000 (3-4% nomád). *Életkor szerint:* 0–14: 44,4%; 15–59: 50,3%; 60–: 5,3%. *Népsűrűség:* 30,2/km^2. *Etnikai csoportok:* perzsa 60%, török, tatár, azerbajdzsáni 20%, kurd 8%, arab 2%; örmény. *Nyelvek:* fárszi (perzsa) (hiv.), kurd, luri, beludzsi, azerbajdzsán, türkmén. *Vallások:* mohamedán (államvallás) (siita 96%, szunnita 3%), zsidó, keresztény. *Városi lakosság:* 54%. *Főváros:* Tehran (Teherán) (1986): 6 022 078. *Városok* (1986): Mashhad 1 466 018; Isfahan 1 001 248; Tabriz 994 377.

Államforma: iszlám köztársaság. *Államfő:* Hasemi Rafszandzsani (1989. júl. óta). *Kormányfő:* Mir Hoszein Muszavi-Khamenei (1981. nov. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 11., ápr. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* iráni rial (1989. jún.: 74,08 = 1 USD). *GDP* (1988): 292,8 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 5510 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −3,1%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 0,3. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 6,9. *Adósság/fő* (1988): 114 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 7,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 30%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 40%; ipar és kereskedelem 33%. *Export* (1987): 10,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, szőnyeg, bőr, gyapot, gyümölcs. *Főbb exportpartnerek:* Japán 13%, Olaszo. 9%, Hollandia 8%, Spanyolo. 6%. *Import* (1987): 10,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, iparcikk, vegyipari termék, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* NSZK 19%, Japán 13%, Nagy-Britannia 6%, Olaszo. 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 4567 km; ebből villamosított 146 km. *Közúti hálózat* (1985): 139 368 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 1,5 M; egyéb gépjármű: 313 000. *Főbb kikötők:* Khark-sziget; Khorramshahr, Bushehr. *Hírközlés: Tv* (1985): 2,5 M. *Rádió* (1985): 10 M. *Telefon* (1983): 2 118 080. *Napilap* (1986): 13/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 58,0; nők: 58,3 év. *Születés* (1985): 43,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 110,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 70 152. *Orvosok* (1982): 15 945 (+2340 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2630.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 48%. *Iskolakötelezettség:* 6–14 éves korig.

A perzsa sahok államában Reza Pahlavi 1925-ben szerzi meg a hatalmat és alapít új dinasztiát. 1941. szept.-től fia követi, akit 1979. jan.-ban az iszlám forradalomnak nevezett népi megmozdulás űz el a pávatrónról. Khomeini ajatollah, a siita iszlám vallási felekezet vezetője 15 éves számüzetésből tér haza, s 1979. febr.-ban először ideiglenes kormányt nevez ki, majd ápr.-ban – népszavazás után – kikiáltja az iszlám köztársaságot. 1980. szept.-ben háború kezdődik Irakkal, amelynek első napjaiban néhány iráni várost feldúlnak, s károk érik az abadani olajberendezéseket. Irán azóta nagyobb létszámú mozgósítható tömegeivel több „végső offenzívát" indít, de egyikben sem ér el jelentős eredményt. A halottak számát mindkét oldalon százezrekre teszik. A mélyen vallásos Iszlám Köztársasági Párt az 1984. ápr.-i választásokon 2 hiján az összes képviselői helyet megszerzi a parlamentben. Előzőleg több robbantásos merénylet tizedeli meg a párt és az állam vezetését. Hamenei elnök 1985. szept.-ben második periódusát kezdi meg, az abszolút – de időnként megkérdőjelezett – hatalmú Khomeini ajatollah 1985. nov.-ben Montazeri ajatollahot jelöli ki utódául. Azóta mégis Rafszandzsani ajatollah pozíciója erősödik, aki az amerikai–iráni fegyvereladási botrány idején a világsajtót tájékoztatja. 1987-ben a háború elhúzódása, óriás tankhajók tucatjait érő támadások, a Perzsa-öböl egy részének elaknásítása a világ legfontosabb kőolajszállító útvonalának megbénulásával fenyeget. 1988. jan.-ban Irán újabb sikertelen offenzívát indít. Ápr.-ban parlamenti választásokra kerül sor, amelyeken nem politikai pártok indulnak, hiszen 1987. jún.-ban a kormányzó Iszlám Köztársasági Pártot is feloszlatják. 1988. aug.-ban fegyverszünet jön létre Irakkal, Genfben tárgyalások kezdődnek. 1989. febr.-ban kirobban a „Rushdie-ügy". Az iszlámot bíráló könyvet először Nagy-Britanniában adják ki, ezért Irán felülvizsgálja diplomáciai kapcsolatait a szigetországgal. Montazeri ajatollah ápr.-ban lemond az utódlásról. Jún.-ban meghal Khomeini ajatollah. Temetésén

milliók ismétlik tanait. A júl.-i elnökválasztások győztese Hasemi Rafszandzsani.

ÍRORSZÁG

Ir Köztársaság
Éire (ir nyelven)
Ireland (angolul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 70 283 km^2, Magyarországnál egyharmad résszel kisebb. *Fekvés:* Sziget az Atlanti-óceánban, Angliától Ny-ra. *Szomszédja:* Nagy-Britannia (É). *Felszín:* Partjai mentén hegyvidék; területének nagy része síkság, mocsaras, tőzeglápos tavakkal. Legmagasabb pont: Carrantoohill (1041 m). Legjelentősebb folyók: Shannon, Barrow. Legnagyobb tavak: Lough Corrib, Lough Mask, Lough Ree.
Népesség: *Lakosság* (1987): 3 540 000. *Életkor szerint:* 0–14: 30,5%; 15–59: 54,5%; 60–: 15,0%. *Népsűrűség:* 50,4/km^2. *Etnikai csoport:* ír. *Nyelvek:* ir (gael) (hiv.), angol (hiv.). *Vallások:* r. kat. 94%, protestáns 4%, zsidó. *Városi lakosság:* 57%. *Főváros:* Dublin (Baile Átha Cliath) (1986): 915 115. *Városok* (1986): Cork 149 792; Limerick 75 520; Galway 41 861.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Patrick J. Hillery (szül. 1923. máj. 2.). *Kormányfő:* Charles Haughey (1987. márc. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 17.
Gazdaság: *Pénznem:* punt (ir font) (1989. jún.: 0,74 = 1 USD). *GDP* (1988): 31,6 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 7946 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,8%. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 2,1%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,8. *Munkanélküliség* (1987): 19,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 16%; ipar és kereskedelem 27%. *Export* (1987): 15,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* hús, élő állat, élelmiszer, vegyipari termék, iparcikk. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 33%, NSZK 9%, Franciao. 9%. *Import* (1988): 13,6 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, takarmány, gabona, élelmiszer, vas-, acéláru, kőolaj. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 42%, Egyesült Államok 17%, NSZK 8%, Franciao. 5%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 1944 km; ebből villamosított: 38 km. *Közúti hálózat* (1986): 92 302 km; ebből autópálya: 8 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 711 087; egyéb gépjármű: 120 082. *Főbb kikötők:* Dublin, Cork. *Hírközlés: Tv* (1985): 910 000. *Rádió* (1985): 2 050 000. *Telefon* (1988): 694 000. *Napilap* (1986): 200/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 70,1; nők: 75,6 év. *Születés* (1986): 19,0‰. *Halálozás* (1985): 9,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,1%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 10,5‰. *Kórházi ágyak* (1980): 33 028. *Orvosok* (1984): 4250. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 780.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1919-ben brit fennhatóság alól felszabaduló sziget 1925-ben 2 részre szakad. A protestáns többségű 6 É-i megye és a római katolikus többségű 26 D-i grófság azóta nem tud egyesülni. Ulster, vagyis É-Írország Nagy-Britannia része marad, ami miatt 1969, a brit hadsereg bevonulása óta erősödik a katolikus Ír Köztársasági Hadsereg, az IRA terrortevékenysége, csakúgy, mint a protestáns szélsőségesek hasonló tevékenysége. A mélyen katolikus Ír Köztársaságban a belpolitikai döntésekben is jelen van az É-hoz fűződő viszony. A két riválisa párt, a Fianna Fáil (a Sors Katonái) és a Fine Gael (az Írek családja) többségében ma is elveti a válást, az abortuszt. A Fine Gael viszont békülékenyebb hangot üt meg a britekhez és az Ulsterhez fűződő viszonyt illetően. 1982–86 között a Fine Gael, élén Garret FitzGeralddal kormányoz. 1985. nov.-ben a kormány megállapodást köt Margaret Thatcher brit miniszterelnökkel, amelyben jogokat kap, hogy É-Írország egyes folyamataiba beleszólhasson, ugyanakkor fokozott együttműködésre kötelezi magát a terrorista-ellenes harcban. Az ellenzék behódolásnak nevezi a szerződést. 1987. márc.-ban a Fianna Fáil nyeri a választásokat, és Charles Haughey alakít kormányt. FitzGerald pártelnöki tisztéről is lemond. A kisebbségi kormány csökkenti az adókat, s erőteljesen visszafogja az állami kiadásokat. Az 1989. jún.-i választásokon a Fianna Fáil győz, de befolyása csökken, így a koalíciós kormány megalakítása is szóba kerül.

IZLAND

Izlandi Köztársaság
Lýðveldið Ísland (izlandi nyelven)
Európa

Földrajz: *Terület:* 102 829 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* sziget az Atlanti-óceán É-i részében. *Szomszédjai:* Legközelebbi szárazföld: Grönland (Dánia). *Felszín:* Tagolt partvidék. D-en fennsík, vulkanikus gejzírekkel, több száz ma is működő vulkánnal. A fennsík hóhatár fölötti részét Európa legnagyobb kiterjedésű jégtakarója borítja. Legmagasabb pont: Hvannadalshnúkur (2119 m). Legjelentősebb folyó: Thjórsá. Legnagyobb tó: Thingvallavatn.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 247 024. *Életkor szerint:* 0–14: 25,5%; 15–59: 60,1%; 60–: 14,4%. *Népsűrűség:* 2,4/km^2. *Etnikai csoport:* izlandi. *Nyelvek:* izlandi (hiv), dán. *Vallások:* protestáns 96,8%, r. kat. 0,7%. *Városi lakosság:* 87%. *Főváros:* Reykjavík (1986): 91 394. *Városok* (1984): Kópavogur 14 609; Akureyri 13 750; Hafnarfjörður 13 431.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Vigdis Finnbogadottir (szül. 1930. ápr. 15.). *Kormányfő:*

Thorstein Palsson (1987. ápr. óta). *Nemzeti ünnep:* jún. 17.

Gazdaság: *Pénznem:* krona (izlandi korona) (1989. jún.: 57,94 = 1 USD). *GDP* (1988): 5,5 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 22 289 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −1,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1985): 7,42. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1986): 16,17. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 18,5%. *Munkanélküliség* (1987): 0,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 7%; ipar és kereskedelem 49%. *Export* (1986): 1,09 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* halliszt, bálnaolaj, halkonzerv, hús, gyapjú. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 28%, Nagy-Britannia 19%. *Import* (1986): 1,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, élelmiszer, halászati felszerelés, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 12%, Dánia 10%, Nagy-Britannia 9%, Szovjetunió 8%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1988): 12 453; ebből burkolt: 2649 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 121 694; egyéb gépjármű: 11 846. *Főbb kikötő:* Reykjavík. *Hírközlés: Tv* (1985): 74 000. *Rádió* (1985): 150 000. *Telefon* (1985): 102 700. *Napilap* (1985): 415/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 73,5; nők: 79,5 év. *Születés* (1985): 18,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 6,2‰. *Kórházi ágyak* (1983): 2678. *Orvosok* (1983): 545.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 99%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A norvég és dán fennhatóság alatt élő sziget csak 1944. jún. 17-én nyeri el teljes függetlenségét. 1980. aug. óta a parlamenti köztársaságban Vigdis Finnbogadottir asszony az elnök. Az 1984. jún.-i választások megerősítik hivatalában. 1985. okt.-ben több ezer nő tüntet jogaiért, az elnök-asszony szolidaritását fejezi ki. Márc.-tól az ország fokozottan vesz részt a NATO katonai szervezetében. 1986. okt.-ben az izlandi főváros csúcstalálkozóra látja vendégül Reagan elnököt és Gorbacsov főtitkárt. Az 1987. ápr.-i parlamenti választások után koalíciós kabinet alakul. A kormányban a világon elsőként a nők pártja – a Nőszövetség – is részt vesz.

IZRAEL

Izrael Állam
Medinat Yisrael (héberül)
Nyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 20 770 km^2, Magyarországnak kb. egynegyed része. *Fekvés.* A Földközi-tenger K-i végénél. *Szomszédai:* Libanon (É), Szíria, Jordánia (K), Egyiptom (Ny). *Felszín:* A tengerpart mentén termékeny síkság. ÉK-en hegyvidék, D-en sivatag; K-i határán a világ legmélyebb szárazföldi pontja (Holt-tenger, −397 m). Legmagasabb pont: Har Meron (1208 m). Legjelentősebb folyó: Jordán. Legnagyobb tavak: Holt-tenger, Kineret-tó.

Népesség: *Lakosság* (1987): 4 370 000. *Életkor szerint:* 0–14: 32,6%; 15–59: 55,0%; 60–: 12,4%. *Népsűrűség:* 210,4/km^2. *Etnikai csoportok:* zsidó 82,9%; arab, drúz 14,8%. *Nyelvek:* héber (hiv.), arab (hiv.), angol, jiddis. *Vallások:* zsidó 82,9%, mohamedán 13,2%, keresztény 2,3%. *Városi lakosság:* 90%. *Főváros:* Tel-Aviv (1985): 322 800. *Városok* (1986): Jeruzsálem 468 900; Haifa 224 600; Holon 140 700.

Államforma: parlamentáris köztársaság. *Államfő:* Hájim Herzog (szül. 1918. szept. 17.). *Kormányfő:* Jichak Samir (1986. szept. óta). *Nemzeti ünnep:* változó (1987: máj. 4., 1988: ápr. 21., 1989: ápr. 30.).

Gazdaság: *Pénznem:* sékel (1989. jún.: 1,91 = 1 USD). *GDP* (1988): 39,98 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 9289 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,8%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 25. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 9,8. *Adósság/fő* (1988): 6237 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 27,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 16%. *Munkanélküliség* (1987): 6,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 6%; ipar és kereskedelem 23%. *Export* (1986): 6,84 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* csiszolt gyémánt, citrusfélék, textília, gép, berendezés, vegyipari termék. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 33%, Nagy-Britannia 7%, NSZK 5%, Hollandia 4%. *Import* (1986): 9,34 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* nyersgyémánt, gép, berendezés, élelmiszer, energia, ipari nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 17%, Belgium 12%, NSZK 11%, Nagy-Britannia 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 573 km. *Közúti hálózat* (1986): 12 823 km (burkolt). *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 648 847; egyéb gépjármű: 129 033. *Főbb kikötők:* Haifa, Ashdod, Eilat. *Hírközlés: Tv* (1984): 605 000. *Rádió* (1984): 1 M. *Telefon* (1986): 1,94 M. *Napilap* (1986): 263/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 72,1, nők: 75,7 év (csak a zsidó lakosságra vonatkozik). *Születés* (1985): 23,2‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 13,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 26 402. *Orvosok* (1983): 9000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 400.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): zsidó 88%; arab 70%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1948. máj. 14-én megalakult zsidó állam az arab környezetével vívott 1973-as, negyedik háború után először Egyiptommal egyezik ki: 1978. szept.-ben Camp Davidben Carter amerikai elnök előtt fognak kezet egymással az izraeli és az

egyiptomi vezetők. Ezt 1979. márc.-ban békeszerződés követi. Ennek értelmében 1982. ápr.-ig Izrael visszavonja katonáit a Sínai-félszigetről. 1979–82 között – ezt az időszakot sokan az ötödik arab–izraeli háborúnak nevezik – palesztin és zsidó szélsőségesek egyre szaporodó támadásokat hajtanak végre egymás ellen, mígnem Izrael 1982. jún.-ban katonai erővel vonul be Libanonba, hogy az ottani palesztin bázisokat megsemmisítse. Egyéves megszállás után az izraeli erők megkezdik 1985. febr.-ig tartó kivonulásukat, de azóta is többször hajtanak végre bombázásokat, fegyveres megtorlásokat Libanonban. Az 1984. szept.-i választásokon kialakult patthelyzet megegyezésre készteti a 2 nagy pártot, a Munkapártot (élén Simon Peresz), ill. a Likud-tömböt (élén Jichak Samir). 2 éven át Peresz a kormányfő, majd a választási periódus másik felében Samir. Peresz 1985. okt.-ben hétpontos közel-keleti béketervet dolgoz ki; 1986 elejétől nagyszabású valutareformot vezet be a sékel inflációjának leszorítására; diplomáciai vagy munkakapcsolatot teremt több olyan állammal, amely 1973 óta nem tart kapcsolatot Izraellel. Miközben erősödnek a belpolitikai viták, az ortodox és a világias zsidók belső nézeteltérései, 1986. szept.-től Samir veszi át a kormányzást. 1987 nyarán a belpolitikai nézeteltéréseket fokozza, hogy Peresz nemzetközi közel-keleti békekonferenciát javasol. 1987 végétől a megszállt övezetekben – Gáza, Ciszjordánia – a palesztin lakosság tüntetésekbe kezd. Az izraeli katonaság megtorlásának 1988. nyár elejéig 200 lakos esik áldozatul. 1988. jan.-ban a Biztonsági Tanács felszólítja Izraelt: tartsa tiszteletben a megszállt területek lakosságára vonatkozó genfi konvenciót. Shultz amerikai külügyminiszter béketervét Samir márc.-ban elutasítja. A nov.-i választásokon Samir győz, Peresz elveszíti a külügyminiszteri tárcát s a pénzügyek élére kerül. Samir 1989. ápr.-ban saját béketervet terjeszt elő, ezt a palesztinok elutasítják. Jún.-ban a telepesek erőszakosan lépnek fel a megszállt területeken.

JAMAICA

Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 10 991 km^2, Magyarországnál kb. 8-szor kisebb. *Fekvés:* Sziget a Karib-tengerben. *Felszín:* Nagy része hegyvidék, csak D-en síkság. Legmagasabb pont: Blue Mountain Peak (2256 m). Legjelentősebb folyók: Black River, Rio Minho.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 2 370 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38,7%; 15–59: 52,8%; 60–: 8,5%. *Népsűrűség:* 215,6/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 77%; mulatt 19%; indiai, kínai 1,6%; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), kreol. *Vallások:* protestáns 75%, r. kat. 8%, zsidó, hindu, mohamedán. *Városi lakosság:* 53%. *Főváros:* Kingston (1982): 100 637. *Városok* (1982): Montego Bay 42 800; Spanish Town 41 600; May Pen 26 200.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet (akit Florizel A. Glasspole főkormányzó – szül. 1909. szept. 25. – képvisel). *Kormányfő:* Michael Manley (1989. febr. óta). *Nemzeti ünnep:* aug. első hétfője.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (jamaicai dollár) (1989. jún.: 5,41 = 1 USD). *GDP* (1987): 2,7 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 1129 USD. *Gazdasági növekedés* (1987): 5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1987): 17. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1987): 30. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 5%. *Munkanélküliség* (1986): 23,6%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 35%; ipar 13%. *Export* (1987): 649 M USD. *Főbb exportcikkek:* timföld, bauxit, cukor, banán, kakaó, kávé. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 33%, Nagy-Britannia 17%, Kanada 16%. *Import* (1988): 1,2 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, vegyipari termék, élelmiszer, jármű. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 44%, Nagy-Britannia 17%, Venezuela 11%, Hollandia 10%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 294 km (+31 km ipari vasút). *Közúti hálózat* (1987): 12 592 km. *Gépjárművek* (1987): 71 742. *Főbb kikötők:* Kingston, Montego Bay. *Hírközlés: Tv* (1985): 215 000. *Rádió* (1985): 0,9 M. *Telefon* (1988): 160 918. *Napilap* (1986): 36/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 65 év. *Születés* (1985): 26,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 28,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 5777 (+361 eü. központ). *Orvosok* (1985): 319. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2830.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 73%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

A spanyol, majd brit gyarmat 1962. aug. 6. óta független, a Nemzetközösség tagja. Az 1972. febr.-i választásokon a Népi Nemzeti Párt győz, melynek szociáldemokrata beállítottságú vezetője, Michael Manley lesz miniszterelnök. Mivel Manley földreformot hajt végre, ellenőrzése alá vonja a tőkés bauxit- és alumíniumkonszerneket, az amerikai tőke jelentős része kimenekül az országból, csökken az amerikai turizmus. 1976. jún.-ban Manley kénytelen elrendelni a rendkívüli állapotot, és bár a dec.-i választásokon még egyszer többséget tud szerezni, a romló gazdasági helyzet miatt 1980. okt.-ben az ellenzék nagy fölénnyel győz. Nov.-től Edward Seaga, a polgári Jamaicai Munkáspárt vezetője a kormányfő. Csökkenti a korábban virágzó kapcsolatokat Kubával, s helyreállítja az amerikai monopóliumok befolyását. 1988-ra a kormányfő népszerűsége csökken, ismét nőnek a belső feszültségek. Az 1989. febr.-i választásokon újra Manley győz, aki most liberális gazdasági programot hirdet.

JAPÁN

Nippon (japánul)
Kelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 372 313 km^2, Magyarországnál kb. 4-szer nagyobb. *Fekvés:* 4 nagy és 100 kisebb szigetből álló szigetcsoport Ázsia K-i partvidéke mentén. *Felszín:* A szigetcsoporton magas- és középhegység húzódik végig, medencéket, alföldeket közrezárva. A partvidék mentén termékeny síkság. Gyakori földrengés; számos működő vulkán. Legmagasabb pont: Fudzsi (Fuji, 3776 m). Legjelentősebb folyók: Tone, Kitakami, Shinano. Legnagyobb tó: Biwa.
Népesség: *Lakosság* (1986): 120 047 061. *Életkor szerint:* 0–14: 20,4%; 15–59: 63,9%; 60–: 15,7%. *Népsűrűség:* 322,4/km^2. *Etnikai csoportok:* japán 99,4%; koreai, kínai. *Nyelvek:* japán (hiv.), angol. *Vallások:* sinto és buddhista 80%, protestáns, r. kat. *Városi lakosság:* 76%. *Főváros:* Tokyo (Tokió) (1986): 11 750 000 (A). *Városok* (1985): Yokohama 2 993 000; Osaka 2 636 000; Nagoya 2 116 000.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* Akihito császár (1989. febr. óta). *Kormányfő:* Kaifu Tosiki (1989. aug. óta). *Nemzeti ünnep:* ápr. 29.
Gazdaság: *Pénznem:* yen (jen) (1989. jún.: 144,44 = 1 USD). *GDP* (1988): 2858,9 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 19 553 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 5,6%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1987): 3,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 0,7%. *Munkanélküliség* (1988): 2,2%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 9%; ipar 34%. *Export* (1987): 224,6 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, közlekedési eszköz, elektromos berendezés, híradás-technikai és finommechanikai cikk, vegyipari, kohászati, textil- és élelmiszeripari termék, ásványkincs. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 38%. Dél-Korea 5%, NSZK 5%, Tajvan 4%. *Import* (1987): 128,2 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gyapot, gyapjú, érc, energia, bauxit, ásványi nyersanyag, ipari félkész termék. *Főbb importpartnerek:* közel-keleti országok 26%, délkelet-ázsiai országok 22%, Egyesült Államok 20%, Közös Piac 6%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 26 908 km; ebből villamosított: 13 807 km. *Közúti hálózat* (1986): 1 127 405 km, ebből burkolt: 45 199 km; autópálya (1986): 1075 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 29 478 000; egyéb gépjármű: 19 162 000. *Főbb kikötők:* Yokohama, Tokyo, Kobe. *Hírközlés: Tv* (1985): 70 M. *Rádió* (1985): 95 M. *Telefon* (1985): 66 636 000. *Napilap* (1986): 569/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 75,1; nők: 80,8 év. *Születés* (1986): 11,4‰. *Halálozás* (1986): 6,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,05%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 6,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 1 533 887. *Orvosok* (1986): 191 346 (+ 66 797 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 740.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

Az 1926. dec. óta Hirohito császár jelképes uralma alatt élő országban a II. világháború után a Liberális Demokrata Párt tölt be vezető szerepet. Az Egyesült Államokkal 1951-ben békeszerződést kötő ország 1972-ben visszakapja az Okinawa-szigeteket is. 1978 után felerősödnek a környezetvédő, háborúellenes tüntetések, amelyek akkor a Tokió mellett épülő naritai repülőtér ellen irányulnak. 1978-ban Takeo Fukuda kormányzatának végén az ország helyreállítja kereskedelmi kapcsolatait Kínával, a II. világháborúban szemben állt felek békeszerződést kötnek. Ohira Maszajosi csak egy éven át vezeti az országot, lemondása, majd halála 1980. jún.-ban kormányzati válsághoz okoz. Suzuki Zenko júl.-ban lesz miniszterelnök, őt 1982. okt.-ben Jaszuhiro Nakaszone követi. A világháború után legstabilabb japán kormány vezetője látogatásra hívja meg Gorbacsov szovjet pártfőtitkárt, hogy a rendezetlen kapcsolatokat s Japán területi követeléseit (Kuril-szigetek) megvitassák. A kormányzati bizonytalanság éveiben is virágzik a japán gazdaság és külkereskedelem; a kereskedelmi többlet 1986-ra 80 Mrd USD-re emelkedik. Ám a jen felértékelődése az USD-vel szemben (2 év alatt 40–50%) rontja a japán áruk versenyképességét, csökkenti az exportot, munkanélküliséget teremt, s Japánnak az évtized közepétől meg kell mérkőznie a d-koreai, tajvani és más dk-ázsiai gazdaságok exportsikereivel is. Az 1986. júl. választásokon a liberális demokraták 49,42%-ot kapnak, így 1987-re megvalósítják egyik sokat vitatott célkitűzésüket: amerikai nyomásra is a katonai kiadások 1975 óta először túllépik a nemzeti össztermék 1%-át. Nakaszone 1987-ben népszerűtlen adóreform megvalósításába kezd. Emiatt a helyi választásokon 1987–88-ban több helyütt visszaesik a kormánypárt. Nakaszone 1987. okt.-ben lejáró tisztéért hárman vetélkednek pártjából. Végül Noboru Takesita, az LDP főtitkára győz, ő az új kormányfő. Az 1987-ben elezdő japán–amerikai kereskedelmi ellentét 1988-ban némileg enyhül. 1989. jan.-ban meghal a császár. A febr.-i temetés a világ állam- és kormányfőinek eddigi legnagyobb találkozója. A trónra Akihito, Hirohito fia lép. Tavasszal korrupciós botrány robban ki, ami miatt végül Takesita is kénytelen lemondani. Jún.-ban Sosuke Uno áll a kormány élére, akit viszont az hoz kellemetlen helyzetbe, hogy kiderül: korábban kapcsolatot tartott egy gésával. Uno egy hónapos kormányzás után lemond. Utóda: Kaifu Tosiki, annak ellenére, hogy a szenátus a Japán Szocialista Párt elnökét, Doi Takako asszonyt szavazta meg erre a posztra.

DÉL-JEMEN

Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság
Jumhuriyat al-Yaman ad-Dimuqratiyah
ash-Shabiyah (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 332 968 km^2, Magyarországnál kb. 3,6-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Arab-félszigettől D-i partvidékén. *Szomszédai:* Észak-Jemen (Ny), Szaúd-Arábia (É), Omán (K). *Felszín:* Az Adeni-öböl mentén keskeny parti síkság, amely lépcsőzetesen emelkedik a peremhegység felé; ettől É-ra kopár fennsík és sivatag (Rub'al Hali). Legmagasabb pont: Jabal Thamar (2512 m). Legjelentősebb folyó: Wadi al Masilah.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 2 360 000 (10% nomád). *Életkor szerint:* 0–14: 44,4%; 15–59: 51,4%; 60–: 4,2%. *Népsűrűség:* 7,1/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 75%; indiai, pakisztáni 11%; szomáli 8%. *Nyelv:* arab (hiv.). *Vallások:* mohamedán (szunnita) 96%, hindu, r. kat. *Városi lakosság:* 37%. *Főváros:* Aden (*1986): 250 000. *Városok* (*1986): Mukalla 100 000, Maalla 44 626, Shaikh Uthman 35 000.
Államforma: népi köztársaság. *Államfő:* Haidar Abu-Bakr Attasz (1987. jún. óta). *Kormányfő:* Jarszin Szaid Numan. *Nemzeti ünnep:* nov. 30.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (jemeni dinár) (1989. jún.: 0,34 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,13 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 540 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 3,1%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 10,6. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1983): 17,4 *Fogyasztói árváltozások* (1983): 11%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 43,0%; ipar és kereskedelem 28,0%. *Export* (1985): 316 M USD. *Főbb exportcikkek:* hal, kőolajtermék, kávé, gyapot. *Főbb exportpartnerek:* Japán 36%, Észak-Jemen 23%. *Import* (1985): 762 M USD. Főbb importcikkek: élelmiszer, kőolaj, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 14%, Ausztrália 9%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1986): 1929 km. *Gépjárművek* (1984): 51 884. *Főbb kikötő:* Aden. *Hírközlés: Tv* (1985): 39 000. *Rádió* (1985): 180 000. *Telefon* (1985): 31 000. *Napilap* (1986): 10/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 45,3; nők: 47,7 év. *Születés* (1985): 47,6‰. *Halálozás* (1985): 18,9‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 131,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 4499. *Orvosok* (1986): 652. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 7120.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1980): 39%.

Az utolsó brit katona 1967. nov. 29-én hagyja el D-Jement, másnap kikiáltják a D-jemeni Népköztársaságot, amely nevét később Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságra változtatja. Az új alkotmányt 1978. okt.-ben fogadja el a Legfelsőbb Népi Tanács. Az egyetlen pártot 1978. okt.-ben alapítják, ez a felszabadító harcok mozgalmának jogutódja. A Jemeni Szocialista Párt vezetése 1979-ben alapszerződést köt az É-Jemennel történő egyesítésről. Az egyezményt 1981-ben továbbfejlesztik; a két elnök 1984–85 folyamán többször találkozik, de eredménytelenül. 1986. jan.-ban több ezer áldozatot követelő harcokra kerül sor Abdul Fatah Iszmail, az 1980-ban leváltott elnök és Ali Nasszer Muhammad elnök fegyveresei között. A vezetés több tagját megölik, végül Haidar Abu-Bakr Attasz elnöksége és az új pártvezetés alatt helyreáll a rend. 1987. dec.-ben kivégzik az 1986-os harcok 5 magas rangú vezetőjét. 1988. jan.-ban sokan amnesztiában részesülnek.

ÉSZAK-JEMEN

Jemeni Arab Köztársaság
Al-Jumhuriyat al-Arabiyah al-Yamaniyah
(arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 195 000 km^2, Magyarországnál több mint 2-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Arab-félszigeten, a Vörös-tenger D-i partján. *Szomszédai:* Szaúd-Arábia (ÉK). Dél-Jemen (D). *Felszín:* hegyvidék: csak a Vörös-tenger partvidékén van keskeny alföld és K-en fennsík, amely enyhe lejtővel csatlakozik a Rub'al Hali-sivataghoz. Legmagasabb pont: Nabi Shu'ayb (3760 m).
Népesség: *Lakosság* (1986): 9 274 173. *Népsűrűség:* 47,6/km^2. *Etnikai csoportok:* arab; perzsa; szomáliai; indiai. *Nyelv:* arab. *Vallások:* mohamedán (síita 59%, szunnita 39%; izmaelita 2%). *Városi lakosság:* 19%. *Főváros:* Szanaa (San'a) (1985): 440 000. *Városok* (*1985): Tai'z 220 000; Al Hudaydah 140 000; Hajjah 40 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Ali Abdullah Száleh (szül. 1942). *Kormányfő:* Abdel-Aziz Abdel-Gani (1983. nov. 13. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 26.
Gazdaság: *Pénznem:* jemeni rial (1989. jún.: 9,61 = 1 USD). *GNP* (1985): 4,14 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 520 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): 4,3%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 3,1. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 10. *Fogyasztói árváltozások* (1985): 20%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 64%; ipar és kereskedelem 22%. *Export* (1986): 19 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, kávé, bőr, kézműipari termék. *Főbb exportpartnerek:* Dél-Jemen 23%, Pakisztán 19%, Szaúd-Arábia 8%. *Import* (1986): 900 M USD. *Főbb importcikkek:* iparcikk, élelmiszer, kőolajtermék. *Főbb importpartnerek:* Szaúd-Arábia 20%, Japán 16%, Franciao. 8%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1985): 37 000 km; ebből burkolt: 1924 km. *Főbb kikötők:* Al Hudaydah, Al Mukha. *Hírközlés: Tv* (1985): 28 000. *Rádió* (1985): 150 000. *Telefon* (1984): 35 000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 42,7, nők: 44,8 év. *Születés* (1985): 53,0‰. *Halálozás* (1985): 19,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 137‰. *Kórházi ágyak* (1986): 5986. *Orvosok* (1986): 1234. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 7070.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 20%.

A d-jemeni brit megszállók ellen török, arab, majd egyiptomi segítséggel harcoló államban a 60-as években háború folyik. A nyugalom csak 1967-ben, az egyiptomi katonák távozásával áll helyre. 1974-ben ideiglenes alkotmányt fogadnak el, amely az iszlám elveket hangsúlyozza, s nem teszi lehetővé, hogy a nők szavazzanak. A Jemeni Demokratikus Köztársasággal eredménytelen tárgyalások folynak a politikai unióról. Az államfő 1978. júl. óta Ali Abdullah Száleh, akit 1983. máj.-ban megerősítenek hivatalában. Az 1986-os d-jemeni zavargások idején É-Jemen semleges marad, azóta újra javulnak a kapcsolatok.

JORDÁNIA

Jordán Hasemita Királyság
Al Mamlakah Al Urdunniya Al Hashimiya (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 97 740 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* Az Arab-félsziget ÉNy-i részén. *Szomszédai:* Izrael (Ny), Szaúd-Arábia (D), Irak (K), Szíria (É). *Felszín:* Nagy része félsivatagos, sivatagos. É-on és Ny-on hegységek, melyek a Jordán folyó és a Holt-tenger árka által kettéosztott fennsíkot zárják közre. Legmagasabb pont: Rás al-Khashm (1854 m). Legjelentősebb folyó: Jordán. Legnagyobb tó: Holt-tenger.
Népesség: *Lakosság* (1986): 3 660 000. *Életkor szerint:* 0–14: 48,1%, 15–59: 47,9%, 60–: 4,0%. *Népsűrűség:* 37,4/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 88%; beduin 10%; cserkesz 1%; örmény, kurd. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol. *Vallások:* mohamedán (szunnita 93,0%, slita 3%), keresztény. *Városi lakosság:* 69%. *Főváros:* Amman (*1984): 777 500. *Városok* (*1984): Zarqua 265 700; Irbid 136 200; Nablus (1971): 64 000.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Huszein király (szül. 1935. nov. 14.). *Kormányfő:* Sherif Zeid ben Saker (1989. ápr. óta). *Nemzeti ünnep:* máj. 25.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (jordániai dinár) (1989. jún.: 0,56 = 1 USD). *GDP* (1988): 4,72 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1175 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,6%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 12,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 24,2. *Adósság/fő* (1988): 1233 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 11,9. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 20%; ipar és kereskedelem 20%. *Export* (1986): 733 M USD. *Főbb exportcikkek:* foszfát, zöldség, cigaretta. *Főbb exportpartnerek:* Irak 26%, India 13%, Szaúd-Arábia 12%. *Import* (1986): 2,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* közlekedési eszköz, gép, vegyipari termék, textília, ruházat, gyümölcs, zöldség, bányakincs. *Főbb importpartnerek:* Szaúd-Arábia 19%, Egyesült Államok 11%, Japán 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 618 km. *Közúti hálózat:* 4095 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 118 900; egyéb gépjármű: 43 600. *Főbb kikötő:* Aqaba. *Hírközlés: Tv* (1985): 240 000. *Rádió* (1985): 791 000. *Telefon* (1987): 189 502. *Napilap* (1985): 68/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 60,3; nők: 64,2 év. *Születés* (1985): 45,3‰. *Halálozás* (1985): 9,1‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 51,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 5672. *Orvosok* (1987): 4500 (+ 1041 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1170.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 70%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

A britek 1946. márc. 22-én ismerik el Jordánia függetlenségét. Az országot 1952 óta II. Husszein király vezeti. Az alkotmányos és örökletes hasemita monarchia az 1967-es arab–izraeli háborúban elveszíti ellenőrzését a Jordán folyó Ny-i partja felett. Ennek következtében 1984. márc.-ig nem kerül sor választásokra, mivel az Izrael ellenőrizte területen nem lehet megtartani a szavazást. A pártok is felfüggesztik működésüket, s az uralkodó teljhatalmat kap a következő szavazás megszervezésére. Az 1984-es választás is csak részleges; az iszlám fundamentalisták az újonnan megválasztott 8 küldött közül 3 helyet szereznek. 1985. szept.-ben a palesztinok Tuniszból Ammanba teszik át székhelyüket, ám 1986. júl.-ban újra kénytelenek távozni. Husszein élénk diplomáciai tárgyalásokat szervez a szíriai és az egyiptomi vezetőkkel, ugyanakkor 1985. szept.-ben Reagan elnökkel folytatott megbeszélésein 1,5–2 Mrd USD-s amerikai fegyverszállítási ígéretet kap. Az izraeli és a libanoni palesztinok 1988-as harcai közepette a király sikertelenül próbálkozik közvetíteni. Júl.-ban Husszein tv-beszédben jelenti be, hogy lemond a Jordán folyó nyugati partjáról. 1989. ápr.-ban az áremelések miatt zavargások törnek ki. A kormányfő lemond.

JUGOSZLÁVIA

Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (szerbhorvát, macedón, szlovén nyelven)
Európa

Földrajz: *Terület:* 255 804 km^2, Magyarországnál majdnem 3-szor nagyobb. *Fekvés:* DK-Európában, a Balkán-félsziget földközi-tengeri part-

ján. *Szomszédai:* Olaszország (Ny), Ausztria, Magyarország (É), Románia, Bulgária (K), Albánia (D), Görögország (DK). *Felszín:* Háromnegyed részén a tengerből meredeken kiemelkedő karsztos hegylánc, amely termékeny medencéket zár közre. Partvidéke erősen tagolt. Legmagasabb pont: Triglav (2863 m). Legjelentősebb folyók: Dunav (Duna), Sava (Száva), Tisa (Tisza). Legnagyobb tavak: Ohridi-tó, Preszpa-tó, Shkodriai-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 23 410 000. *Életkor szerint:* 0–14: 23,5%; 15–59: 63,7%; 60–: 12,8%. *Népsűrűség:* 91,5/km^2. *Etnikai csoportok:* szerb 36%; horvát 20%; albán 11%; bosnyák 9%; szlovén 8%; macedón 6%; montenegrói 2,6%; magyar 2%, román, szlovák, török. *Nyelvek:* szerb (hiv.), horvát (hiv.), makedón (hiv.), szlovén (hiv.), albán, magyar. *Vallások:* görögkeleti 41%, r. kat. 32%, mohamedán 12%, protestáns; vallás nélküli 12%. *Városi lakosság:* 45%. *Főváros:* Beograd (Belgrád) (1981): 1 470 073. *Városok* (1981): Zagreb (Zágráb) 1 174 512; Skopje 506 547, Sarajevo 448 500.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Janez Drnovsek (1989. máj. óta). *Kormányfő:* Ante Markovics (1989. jan. óta). *Nemzeti ünnep:* nov. 29.

Gazdaság: *Pénznem:* dinar (jugoszláv dinár) (1989. jún.: 15 624,31 = 1 USD). *GDP* (1988): 71 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2989 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −2,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 4,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 18,8. *Adósság/fő* (1988): 1013 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 230%. *Munkanélküliség* (1987): 13,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 30%. *Export* (1986): 7,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* élelmiszer, dohány, cement, bauxit, ólom-, réz-, cinkérc, fa, gép, szállítóeszköz. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 30%, Olaszo. 9%, NSZK 9%, Egyesült Államok 5%. *Import* (1986): 8,3 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, gyapot, gyapjú, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 16%, NSZK 15%, Olaszo. 8%, Egyesült Államok 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 9283 km; ebből villamosított: 3534 km. *Közúti hálózat* (1986): 104 182 km; ebből burkolt: 69 401 km; autópálya: 720 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 2 957 116; egyéb gépjármű: 232 020. *Főbb kikötők:* Rijeka, Split, Dubrovnik. *Hírközlés: Tv* (1985): 4,1 M. *Rádió* (1985): 4,5 M. *Telefon* (1986): 3 598 000. *Napilap* (1986): 107/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 68,0, nők: 73,0 év. *Születés* (1985): 16,0‰. *Halálozás* (1985): 9,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 30,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 142 579. *Orvosok* (1986): 51 775. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 670.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 90%. *Iskolakötelezettség:* 7–15 éves korig.

A II. világháború után a szocialista táborban éveken át elszigetelt ország az 50-es évek végétől minden szomszédjával normalizálja kapcsolatait. Végül 1975-ben Olaszországgal egyezik meg arról, hogy Jugoszlávia lemond Triesztről, a várost környező terület viszont a balkáni ország fennhatósága alá kerül. Bulgáriával még ma is kisebb nézeteltérések vannak Macedónia kapcsán. Az évtizedeken át vezető szerepet betöltő korábbi partizánhőst, Tito marsallt az 1974-es új alkotmány alapján összeült kétkamarás parlament életfogytiglani elnökké kiáltja ki. Josip Broz Tito halála után (1980. máj.) a törvényhozók a kollektív vezetés elvét fogadják el, miszerint az állam, a parlament és a párt – a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége – vezetője évenként változik, a miniszterelnöki poszt viszont 4 évre szól. 1986. máj.-ban Sinan Hassani, albán nemzetiségű politikus az államelnök, a történelemben először nem szláv vezető. 1987. máj.-tól a macedón Lazar Mojszov lép a helyére. A kormány vezetését Branko Mikulić veszi át Milka Planinctól, hogy a növekvő inflációval (1987-ben több mint 100%), a gazdaság rendkívüli gondjaival megbirkózzék. Szigorú intézkedései következtében (bérbefagyasztás) 1987. márc.-ban tüntetésekre kerül sor, a kormány néhány tervét visszavonja. 1988. febr.-ban Belgrádban először találkoznak a balkáni térség külügyminiszterei. Máj.-ban hatályon kívül helyezik az 1987. okt.-ben bevezetett bérbefagyasztási intézkedéseket. A parlament elveti a horvát és a szlovén képviselők bizalmatlansági indítványát. Ez az első eset az országban arra, hogy a kormány gazdaságpolitikáját egy csoport a parlamentben ily módon kérdőjelezi meg. Az elnök 1988-ban Raif Dizdarević. 1989. jan.-ban Ante Markovics áll a kormány élére, miután elődje lemond. Febr.-tól súlyos összetűzések zajlanak Koszovóban, mígnem márc.-ban Belgrád megszünteti az autonóm köztársaság jogi önállóságát. Máj.-tól az új elnök Janez Drnovsek, a gazdasági szakértőként ismert politikus az eddigi legfiatalabb jugoszláv államfő, akit a soros szlovének első ízben közvetlenül választanak meg. Szept.-ben a szlovén parlament arról határoz, hogy adott esetben a köztársaság kiválhat Jugoszláviából.

KAMBODZSA

Kambodzsai Népköztársaság
Ravax Samaki Songkruos Cheat Kampuchea
(khmer nyelven)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 181 035 km^2, Magyarországnál kb. 2-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Indokínai-félsziget D-i részén. *Szomszédai:* Thaiföld (É, Ny), Laosz (ÉK), Vietnam (É). *Felszín:* Nagy része a

Mekong által feltöltött alföld, melyet dombvidék vesz körül. Legmagasabb pont: Phnum Aoral (1813 m). Legjelentősebb folyó: Mekong. Legnagyobb tó: Tonlé Sap.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 7 280 000. *Népsűrűség:* 40,2/km^2. *Etnikai csoportok:* khmer 93%; vietnami 4%; kínai, maláj; lao. *Nyelvek:* khmer (hiv.), francia, vietnami, kínai. *Vallások:* buddhista 90%, mohamedán. *Városi lakosság:* 10%. *Főváros:* Phnom Penh (*1986): 650 000. *Városok:* Kompong Cham, Battambang.

Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Heng Szamrin (1979. jan. 7. óta). *Kormányfő:* Hun Sen (1985. jan. 14. óta). *Nemzeti ünnep:* ápr. 17.

Gazdaság: *Pénznem:* riel (1989. jún.: 100=1 USD). *GNP* (1984): 1,1 Mrd USD. *GNP/fő* (*1984): 155 USD. *Gazdasági növekedés* (1984): 8,5%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (*1984) 5,6. *Export* (1981): 43 M USD. *Főbb exportcikkek:* rizs, gumi, zöldbab, szezám. *Import* (1981): 103 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, bányakincs, fémáru, gép, textília, vegyipari termék, gyógyszer.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 649 km. *Közúti hálózat* (1981): 13 350 km; ebből burkolt: 2670 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 700; egyéb gépjármű: 700. *Főbb kikötő:* Kompong Cham. *Hírközlés: Tv* (1985): 52 000. *Rádió* (1983): 200 000. *Telefon* (1981): 7315.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 45,3, nők: 48,2 év. *Születés* (1985): 39,0‰. *Halálozás* (1985): 18,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 145,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 16 200. *Orvosok* 1984): 200. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 22 490.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 48%.

1955. okt. 25-én Kambodzsa kilép a Francia Közösségből. Norodom Szihanuk ekkortól 1970. okt.-ig vezető szerepet tölt be az ország el nem kötelezett politikájában. Miután a jobboldali Lon Nol tábornok puccsal átveszi a hatalmat, az ország belekeveredik a vietnami háborúba. Szihanuk 1975-ben, a háború végén visszatér, de hamarosan házi őrizet alá kerül. Ekkor Pol Pot terroruralma következik, ennek során a legóvatosabb becslés szerint is legalább 1 millió ember veszíti életét. 1979. jan.-ban vietnami csapatok segítségével bukik meg a vörös khmerek rendszere, s Heng Szamrin áll a Népi Forradalmi Tanács élére. Pol Pot gerillái azóta is folytatják a dzsungelharcot. Az egypártrendszerű államot az ENSZ-ben azóta is a polpotisták képviselik. 1987. aug.-ban a kormány nemzeti megbékélési programot hoz nyilvánosságra. Dec.-ben és 1988. jan.-ban Hun Sen kormányfő és Norodom Szihanuk, az emigráns ellenzék vezetője többször találkozik, a megbékélés lehetőségeiről tárgyalnak. A vietnami csapatok 1988 nyarán megkezdik kivonulásukat az országból. 1989. máj.-ban Szihanuk és Hun Sen 10. találkozóján a kormányfő felajánlja a hercegnek az államfői tisztséget. Szept.-ben a vietnami katonák elhagyják az országot.

KAMERUN

Kameruni Egyesült Köztársaság
République Unie du Cameroun (franciául)
United Republic of Cameroon (angolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 475 442 km^2, Magyarországnál kb. 5-ször nagyobb. *Fekvés:* A Guineai-öböl partján. *Szomszédai:* Nigéria (ÉNy), Csád, Közép-afrikai Köztársaság (K), Kongó, Gabon, Egyenlítői Guinea (D). *Felszín:* Keskeny parti síkság; K-en őserdővel borított hegyvidék és vulkanikus, szavannás fennsíkok; É-on a Csád-tó félsivatagos medencéje. Legmagasabb pont: Kamerun (4070 m). Legjelentősebb folyók: Bénoué, Sanaga, Logone. Legnagyobb tó: Csád-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 10 860 000. *Életkor szerint:* 0–14: 44,6%; 15–59: 49,8%; 60–: 5,6%. *Népsűrűség:* 22,8/km^2. *Etnikai csoportok:* (kb. 200 törzs): bantu (fang, bakoko, duala, bamileke) 40%; szudáni (fulbe, haussza) 20%; pigmeus. *Nyelvek:* francia (hiv.), angol (hiv.), bantu nyelvek, szudáni nyelvek. *Vallások:* törzsi vallású 39%, mohamedán 10%, r. kat. 30%, protestáns 20%. *Városi lakosság:* 42%. *Főváros:* Yaoundé (*1985): 800 000. *Városok* (*1985): Douala 1 350 000; Nkongsamba 93 000; Bafoussam (1984): 75 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Paul Biya (szül. 1933. febr. 13.). *Nemzeti ünnep:* máj. 20.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-frank (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73=1 USD). *GDP* (1988): 13,1 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1170 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −9,3%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 35. *Adósság/fő* (1988): 428 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 18%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 74%, ipar és kereskedelem 13%. *Export* (1986): 782 M USD. *Főbb exportcikkek:* kakaó, kávé, alumínium, fa, gyapot. *Főbb exportpartnerek:* Franciaország 31%, Egyesült Államok 22%, Hollandia 19%, NSZK 15%. *Import* (1986): 1,7 M USD. *Főbb importcikkek:* közlekedési eszköz, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Franciaország 52%, Egyesült Államok 10%, Japán 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 1115 km. *Közúti hálózat* (1986): 66 910 km; ebből burkolt: 2922 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 73 963, egyéb gépjármű: 41 165. *Főbb kikötők:* Douala, Kribi, Campo. *Hírközlés: Rádió* (1985): 940 000. *Telefon* (1984): 47 200. *Napilap* (1986): 6/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam*

(1983): férfiak: 43,2; nők: 45,6 év. *Születés* (1984): 44,0‰. *Halálozás* (1985): 17,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 113,0‰. *Kórházi ágyak* (1981): 24 541. *Orvosok* (1981): 640 [+ (1979): 21 fogorvos]. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 13 990.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 65%.

A német, francia és brit ellenőrzés alól felszabaduló ország 1961. okt. 1. óta független, az 1972. jún.-i népszavazás után alakul meg a Kameruni Egyesült Köztársaság. A függetlenséget kikiáltó Amadu Ahidjo elnök 1982. nov.-ig tölti be az államfői tisztet, majd Paul Biya követi. Az 1966 óta egypártrendszerű országban az elnök az 1984. jan.-i választásokon csaknem 100%-os eredményt ér el; az 1988 eleji elnök- és parlamenti választásokon is győz.

KANADA

Canada (angolul, franciául)
Észak-Amerika

Földrajz: *Terület:* 9 976 139 km^2, Magyarországnál kb. 100-szor nagyobb. *Fekvés:* É-Amerika É-i részén. *Szomszédja:* Egyesült Államok (D). *Felszín:* É-i és középső részén tóvidék; DNy-on a Préri-fennsík, DK-en az Appalache-hegység, Ny-on a Sziklás-hegység és a Parti-hegység vonulatai. Folyókban gazdag. Legmagasabb pont: Mt. Logan (6050 m). Legjelentősebb folyók: St. Lawrence (Szt. Lőrinc), Peace, Mackenzie. Legnagyobb tavak: Great Bear (Nagy-Medve)-tó, Great Slave (Nagy-Rabszolga)-tó, Winnipeg-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 25 610 000. *Életkor szerint:* 0–14: 21,5%; 15–59: 63,7%; 60–: 14,8%. *Népsűrűség:* 2,6/km^2. *Etnikai csoportok:* brit 44,6%; francia 28,7%; egyéb fehér 23%; indián, eszkimó. *Nyelvek:* angol (hiv.), francia (hiv.). *Vallások:* r. kat. 46,2%, protestáns 39,7%. *Városi lakosság:* 77%. *Főváros:* Ottawa (1981): 295 163. *Városok* (1981): Montreal 980 354; Calgary 592 743; Winnipeg 564 473.

Államforma: szövetségi állam. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Jeanne Suavé főkormányzónő képvisel, 1984 óta). *Kormányfő:* Brian Mulroney (szül. 1933. márc. 20.). *Nemzeti ünnep:* júl. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (kanadai dollár) (1989. jún.: 1,19 = 1 USD). *GDP* (1988): 471,9 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 16 162 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,5%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,8. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,0%. *Munkanélküliség* (1987): 8,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 4%; ipar és kereskedelem 52%. *Export* (1987): 98,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* búza, zöldség, hal, fa, papír, vas-, réz-, nikkelérc, kőolaj, szén, azbeszt, vegyipari termék, mezőgazdasági gép, alumínium. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 78%, Közös Piac 9%, Japán 5%. *Import* (1987): 92,7 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* zöldség, gyümölcs, textília, gép, berendezés, gépjármű, rádió, televízió, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 72%, Közös Piac 8%, Japán 5%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 171 606 km (ebből 25 124 km ipari vasút). *Közúti hálózat* (1986): 280 251 km; ebből autópálya (1985): 6268 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 11 477 314; egyéb gépjármű: 3 212 132. *Főbb kikötők:* Vancouver, Sept-Îles, Québec. *Hírközlés: Tv* (1985): 13 128 000. *Rádió* (1985): 21 931 000. *Telefon* (1986): 15,5 M. *Napilap* (1986): 211/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 69,0; nők: 76,0 év. *Születés* (1986): 14,8‰. *Halálozás* (1986): 7,3‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 8,0‰. *Kórházi ágyak* (1979): 270 000. *Orvosok* (1982): 45 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 510.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 6–16 éves korig.

Az 1931. dec. 11-i westminsteri statútum óta a Brit Nemzetközösség függetlenné vált államában 1968 után – rövid megszakítással (1978–80) – a liberális Pierre Elliot Trudeau tölti be a miniszterelnöki posztot, aki 1984. jún.-ban John Turnernek adja át a párt és a kormány vezetését. Az ország kétnyelvűségét bevezető Trudeau-nak sok gondja akad a francia nyelvű és nagyobb önállóságot, időnként függetlenséget követelő Québec államal. A 80-as évek közepére Québecben visszavonulnak a függetlenséget követelők, az 1984. szept. óta kormányzó konzervatívoknak a gazdasági helyzet jelenti a legfőbb gondot. Brian Mulroney, az új kormányfő elutasítja, hogy az ország hivatalosan részt vállaljon az amerikai SDI űrfegyverkezési programban, a kanadai vállalatok viszont zöld utat kapnak a csatlakozáshoz. 1988. jan.-ban a két ország szabad kereskedelmi megállapodást köt. 1987-ben 125 000-re növelik az országba évente befogadandó menekültek számát. Főleg közép-amerikaiak jönnek. 1987 nyarán a parlament alsóháza leszavazza a halálbüntetés újbóli bevezetéséről beterjesztett törvényjavaslatot. A 7 vezető tőkés ország torontói csúcskonferenciáján jún.-ban a legszegényebb, legeladósodottabb – elsősorban afrikai – államok bizonyos mértékű segítéséről születik határozat. Az 1988. nov.-i választásokon Mulroney újra bizalmat kap, így az Egyesült Államok és Kanada közötti szabad kereskedelem ellenzői vereséget szenvednek.

KATAR

Katari Állam
Dawlat al Qatar (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 11 437 km^2, Magyarországnak kb. az egynyolcada. *Fekvés:* A Katar-félszigeten,

az Arab-öböl Ny-i partján. *Szomszédai:* Szaúd-Arábia (Ny), Egyesült Arab Emirségek (D). *Felszín:* Sivatagos alföld. Parti vizeiben korallzátonyok. Legmagasabb pont: Qurayn Aba al Bawl (105 m).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 330 000. *Népsűrűség:* 28,9/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 56%; perzsa 23%; pakisztáni 7%; indiai; (a lakosság 75%-a külföldi állampolgár. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol, fárszi. *Vallás:* mohamedán (szunnita) 98%. *Városi lakosság:* 80%. *Főváros:* Doha (Ad Dawhah) (1986): 217 294. *Városok* (1986): Rayyan 91 996; Wakra 23 682; Umm Salal 11 161.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Állam- és kormányfő:* Kalifa bin Hamad asz-Szani sejk (szül. 1932). *Nemzeti ünnep:* szept. 3.

Gazdaság: *Pénznem:* katari rial (1989. jún.: 3,60 = 1 USD). *GNP* (1985): 5,1 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 15 980 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −8,5%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1983): 13,1. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 10%; ipar és kereskedelem 70%. *Export* (1986): 2,6 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék. *Főbb exportpartnerek:* Japán 52%, Franciao. 10%. *Import* (1986): 1,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* iparcikk, olajbányászati berendezés, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Japán 20%, Nagy-Britannia 16%, Egy. Államok 11%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1981): 1080 km. *Gépjárművek* (1987): 143 328. *Főbb kikötők:* Musayid, Doha. *Hírközlés: Tv* (1985): 120 000. *Rádió* (1985): 150 000. *Telefon* (1986): 111 000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 68,2; nők: 73,2 év. *Kórházi ágyak* (1987): 973. *Orvosok* (1987): 560 (+ 62 fogorvos).

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 60%. *Iskolaköteles:* 6–15 éves korig.

Az olajból és halászatból élő ország 1971. szept. 3-án nyilvánítja ki különválását Nagy-Britanniától. Az 1972-es puccs óta Kalifa bin Hamad asz-Szani sejk áll az állam élén, aki korábban a britekkel egyetértésben váltja le a függetlenséget kikiáltó uralkodót. Pártok azóta sem működnek.

KENYA

Kenyai Köztársaság
Jamhuri ya Kenya (szuahéli nyelven)
Republic of Kenya (angolul)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 582 646 km^2, Magyarországnál kb. 6-szor nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika középső részén, az Indiai-óceán partvidékén. *Szomszédai:* Uganda (Ny), Tanzánia (D), Szomália (K), Etiópia, Szudán (É). *Felszín:* A keskeny parti síkság után dombvidék és a Kelet-afrikai-árok által kettéosztott magasföld, vulkánokkal; a magasföld ÉK-i és D-i része füves puszta. Legmagasabb pont: Mt. Kenya (5199 m). Legjelentősebb folyók: Tana, Galana. Legnagyobb tavak: Viktória-tó, Turkana (Rudolf)-tó.

Népesség: *Lakosság* (1987): 22 940 000. *Életkor szerint:* 0–14: 52,3%; 15–59: 43,2%; 60–: 4,5%. *Népsűrűség:* 39,4/km^2. *Etnikai csoportok:* (több mint 40 törzs): bantu (kikuju, luhya, kamba) 60%; nilota (luo) 28%; hamita (masszai); indiai, arab, fehér. *Nyelvek:* szuahéli (hiv.), angol (hiv.), bantu nyelvek. *Vallások:* törzsi vallású 36%, protestáns 37%, r. kat. 22%, mohamedán 4%. *Városi lakosság:* 20%. *Főváros:* Nairobi (*1985): 1 200 000. *Városok* (*1985): Mombasa-Kilindi 400 000; Kisumu 150 000; Nakoru 100 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Daniel Arap Moi (szül. 1924. szept.). *Nemzeti ünnep:* jún. 1., okt. 20., dec. 12.

Gazdaság: *Pénznem:* kenyai shilling (1989. jún.: 21,07 = 1 USD). *GDP* (1987): 7,74 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 352 USD. *Gazdasági növekedés* (1987): 4,0%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 5,5. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1987): 25,1. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,4. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 9,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 17%; ipar és kereskedelem 18%. *Export* (1987): 1,0 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, tea, kőolajtermék, cement. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 17%, NSZK 13%, Hollandia 6%. *Import* (1987): 1,6 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, kőolaj, jármű, fém, textília, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 14%, Japán 8%, NSZK 8%, Szaúd-Arábia 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1977): 2654 km. *Közúti hálózat* (1981): 53 577 km; ebből burkolt: 6540 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 115 000; egyéb gépjármű: 90 000. *Főbb kikötő:* Mombasa. *Hírközlés: Tv* (1985): 100 000. *Rádió* (1985): 1 600 000. *Telefon* (1983): 216 674. *Napilap* (1986): 16/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 56,3; nők: 60,0 év. *Születés* (1985): 55,1‰. *Halálozás* (1985): 14,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 4,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 83,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 31 356. *Orvosok* (1985): 2752. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 7540.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 50%.

1963. dec. 12-én egy gyarmati területből és egy protektorátusból alakul meg az önálló kenyai állam, amely a Brit Nemzetközösség keretében dominiumi státust kap. A függetlenség első évfordulója óta a köztársaságot 1978 őszéig, haláláig Kenyatta elnök vezeti; okt.-től Daniel Arap Moi az elnök, akit az 1983. szept.-i választás megerősít hivatalában. Az egypártrendszerű ország fővárosa sok nemzetközi találkozó színhelye. Az elnök megbízatását 1988. febr.-ban meghosszabbítják. Afrika egyik legerősebb gazdasága segíteni pró-

bál a környező államok nehézségein, az ország vezetői politikailag is közvetítenek a szomszédok szemben álló felei között.

KÍNA

Kínai Népköztársaság
Zhonghua Renmin Gongheguo (kínaiul)
Kelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 9 560 779 km^2, Magyarországnál kb. 100-szor nagyobb. *Fekvés:* Ázsia legkeletibb részén. *Szomszédai:* Mongólia (É), Szovjetunió (ÉK, ÉNy), Afganisztán, Pakisztán (Ny), India, Nepál, Bhután, Burma, Vietnam, Laosz (D), KNDK (DK). *Felszín:* Háromnegyed része hegyvidék és fennsík; K-en termékeny alföldek, Ny-i részén a hegyláncok között sivatagos medencék, fennsíkok. Legmagasabb pont: Csomolungma (Mt. Everest, 8848 m). Legjelentősebb folyók: Huang-ho (Sárga-folyó), Csang-csiang (Jangce), Hszi.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 1 072 220 000. *Népsűrűség:* 112,1/km^2. *Etnikai csoportok:* kínai 93,3%; mongol, koreai, ujgur, tibeti 6%. *Nyelv:* kínai. *Vallások:* konfuciánus, buddhista, taoista, mohamedán (szunnita), r. kat., protestáns. *Városi lakosság:* 22%. *Főváros:* Beijing (Peking) (1985): 9 500 000. *Városok* (1985): Sanghaj 11 900 000; Tiencsin 8 110 000; Csunking (*1976): 6 000 000.

Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Jang Sang-kun (1988. óta). *Kormányfő:* Li Peng (1987. óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* jüan (1989. jún.: 3,71 = 1 USD). *GDP* (1988): 329,6 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 304 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 11,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 1,1. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 7,5. *Adósság/fő* (1988): 31 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 8,5. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 20%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 68%; ipar és kereskedelem 18%. *Export* (1987): 30,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* textília, gabona, szója, ásványi nyersanyag, fémáru, fém, vegyipari termék, iparcikk, bőr, selyem, tea. *Főbb exportpartnerek:* Hongkong 36%, Japán 16%, Egyesült Államok 8%. *Import* (1987): 33,9 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, nyersanyag, műtrágya. *Főbb importpartnerek:* Japán 23%, Hongkong 20%, Egyesült Államok 11%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 52 100 km; ebből villamosított: 4200 km. *Közúti hálózat* (1985): 942 400 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 265 000; egyéb gépjármű: 1,7 M. *Főbb kikötők:* Sanghaj, Lüta, Tiencsin. *Hírközlés: Tv* (1985): 10 M. *Rádió* (1985): 120 M. *Telefon* (1985): 6 259 829. *Napilap* (1984): 22/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 65,5; nők: 69,4 év. *Születés* (1985): 16,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 50,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 2 230 000. *Orvosok* (1985): 1 413 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1730.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 70%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

1949. okt. 1-jén forradalom kiáltja ki a Kínai Népköztársaságot. Tajvannal az Egyesült Államok 1979-ben szakítja meg a diplomáciai kapcsolatokat, miután a népköztársaság 1971. okt.-től kizárólagos hivatalos képviselethez jut az ENSZ-ben. Hongkong brit koronagyarmat tulajdonáról 1984. dec.-ben egyezik meg Kína és Nagy-Britannia, eszerint a terület 1997 nyarától különleges adminisztrációjú, kínai fennhatóságú régió lesz, ahol további 50 éven át meg kell őrizni a jelenlegi társadalmi és gazdasági rendet. 1987. márc.-ban Portugáliával is hasonló szerződést írnak alá Makaó ügyében, amely már 1974-től portugál kormányzatú kínai területnek számít. Csou En-laj és Mao Ce-tung 1976-ban bekövetkezett halálát követően hatalmi harc kezdődik a Mao özvegye által vezetett „négyek bandája" – akik az 1966 után egy évtizeden át tartó, több 10 000 áldozattal járó kulturális forradalom folytatását sürgetik –, ill. a nyitást hirdető politikusok között. A „négyek bandáját" az 1980–81-ben megtartott perekben hosszú börtönbüntetésre ítélik. A mérsékeltek képviseletében Teng Hsziao-ping, Hu Jao-pang és Csao Ce-jang veszi át a vezetést. Bár Teng lassanként lemond vezető funkcióiról, szürke eminenciásként továbbra is döntően befolyásolja az eseményeket. 1979-ben Vietnammal rövid háborúvá terebélyesednek a folyamatos határkonfliktusok. 1985. júl.-ban Teng a vezetés megfiatalítását hirdeti meg, jó néhány halálos ítéletet hozó kampány kezdődik a bűnözés, főként a gazdasági bűnözés ellen. 1986-tól lefékezik a korábbi 2 évben nagyon felgyorsult reformfolyamatot, de nem állítják le: eközben is megvalósul a hadsereg átalakítása, ennek során újra bevezetik a rangokat, és egyre magasabb szinten folynak a megbeszélések a Szovjetunióval: 1987-ben sikerül megoldást találni az Usszuri határfolyó szigeteinek új kínai tulajdonáról. 1987. jan.-ban Hu Jao-pang lemond pártvezetői posztjáról. A XIII. pártkongresszuson (okt.) Csao Ce-jang lesz a főtitkár, Li Peng kormányfői megbízatást kap. 1987-ben ér véget az ún. pártkonszolidáció. Ennek folyamán 33 000 párttagot zárnak ki, 184 000 ellen fegyelmi eljárás indul. 1988 elején Tibetben halálos áldozatokat követelő zavargások törnek ki. A régiót lezárják a külföldiek előtt. 1988-ban folytatódik a lassan évtizedes gazdasági és társadalmi reform, Kína folyamatosan javítja kapcsolatait mind a szocialista, mind a tőkés országokkal. Az új amerikai elnök 1989. febr.-ban Kínába látogat. Ápr.-tól, Hu Jao-pang halálát követően, reformpárti tüntetések kezdődnek, amelyek Gorbacsov máj.-i látogatá-

sáig is elhúzódnak. 30 év után az első szovjet–kínai csúcstalálkozóra kerül sor. A több százezer tüntető, közöttük sok diák előtt Csao Ce-jang is felszólal. A fiatalokat jún.-ban tankok űzik el a pekingi főtérről. A vérengzés valószínű mérlege több ezer halott. Jún.-ban Csao Ce-jangot formálisan is megfosztják tisztségétől. Az új főtitkár a sanghaji Csiang Ce-min. Folynak a letartóztatások, több korábbi diáktüntetőt kivégeznek.

KIRIBATI

Kiribati Köztársaság
Republic of Kiribati (angolul)
Ribaberikin Kiribati (I-kiribati nyelven)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 866 km^2, Magyarországnak kb. egyszázada. *Fekvés:* Szigetcsoport a Csendes-óceánban (Mikronézia), ahol a nemzetközi dátumvonal metszi az Egyenlítőt. *Részei:* Gilbert-szigetek, Phoenix-szigetek, Sor (Line)-szigetek, Óceán (Banaba)-sziget. *Felszín:* A szigetcsoporthoz tartozó valamennyi sziget korallzátony felszíne sík. Legmagasabb pont: 81 m.
Népesség: *Lakosság* (1985): 63 843. *Népsűrűség:* 72,1/km^2. *Etnikai csoportok:* mikronéziai (többség), polinéziai, kínai, fehér. *Nyelvek:* I-kiribati (gilbertese) (hiv.), angol (hiv.). *Vallások:* r. kat. 48,5%, protestáns 48,3%. *Városi lakosság:* 30%. *Főváros:* Tarawa (Bairiki) (1985): 21 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Jeremia Tabai (szül. 1950. dec. 16.). *Nemzeti ünnep:* júl. 12.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (ausztrál dollár) (1989. jún.: 1,32 = 1 USD). *GNP* (1984): 30 M USD. *GNP/fő* (1984): 470 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −12%. *Export* (1981): 1,5 M USD. *Főbb exportcikkek:* foszfát, kopra. *Főbb exportpartnerek:* Dél-Korea 40%, Hollandia 36%. *Import* (1981): 13,0 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Ausztrália 42%, Japán 13%, Új-Zéland 7%.
Közlekedés: *Közúti hálózat:* 640 km. *Főbb kikötő:* Tarawa. *Hírközlés: Rádió* (1984): 10 000. *Telefon* (1984): 1400.
Egészségügy: *Kórházi ágyak* (1986): 213. *Orvosok* (1986): 16.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 90%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

A korábbi Gilbert- és Ellice-szigetek a 70-es években lazítják egymáshoz fűződő kötelékeiket. Az Ellice-szigetek a brit protektorátus alól Tuvalu néven válnak függetlenné. A Gilbert-szigetek Kiribati néven lesznek önállóak 1979. júl. 12-én. Azóta Jeremia Tabai az elnök, aki 1985-ben halászati egyezményt köt a Szovjetunióval, valamint sürgeti, hogy az övezetet nyilvánítsák atomfegyvermentessé.

KOLUMBIA

Kolumbiai Köztársaság
República de Colombia (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 1 138 914 km^2, Magyarországnál kb. 12-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika ÉNy-i részén; a Karib-tenger és a Csendes-óceán partján. *Szomszédai:* Panama (ÉNy), Peru, Ecuador (D), Brazília, Venezuela (É). *Felszín:* Az országon az Andok párhuzamos láncai vonulnak végig, fennsíkokat és termékeny völgyeket zárva közre. Az Andoktól É-ra a Karib-tenger menti mocsaras síkság; K-en szavannás síkság és trópusi őserdők. Legmagasabb pont: Cristóbal Colón (5800 m). Legjelentősebb folyók: Magdalena, Cauca, Caquetá.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 29 730 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,5%; 15–59: 47,1%; 60–: 7,4%. *Népsűrűség:* 26,1/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 60%; fehér 20%; indián 7%; fekete 4%; zambo 3%; mulatt. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), indián (csibcsa). *Vallások:* r. kat. 95%, protestáns, zsidó. *Városi lakosság:* 67%. *Főváros:* Bogotá (1985): 3 982 941. *Városok* (1985): Medellín 1 468 089; Cali 1 350 565; Barranquilla 889 781.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Virgilio Barco Vargas (1986. aug. 7. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 20.
Gazdaság: *Pénznem:* kolumbiai peso (1989. jún.: 373,99 = 1 USD). *GDP* (1988): 39,8 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1315 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 9,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 46,4. *Adósság/fő* (1988): 579 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,1. *Foglyasztói árváltozások* (1988): 28,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 26%, ipar és kereskedelem 21%. *Export* (1987): 5,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, banán, cukor, dohány, hús, hal, kőolaj, cement, élő állat, bőr, fa, smaragd. *Főbb exportpartnerek:* Egy. Államok 42%, NSZK 14%, Japán 4%. *Import* (1987): 4,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* textília, papír, élelmiszer, zöldség, gép, berendezés, vegyipari termék, közlekedési eszköz. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 35%, Japán 10%, NSZK 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 2622 km. *Közúti hálózat* (1983): 75 000 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 509 478; egyéb gépjármű: 104 639. *Főbb kikötők:* Buenaventura, Barranquilla, Santa Marta. *Hírközlés: Tv* (1985): 2,75 M. *Rádió* (1985): 4 M. *Telefon* (1984): 2 547 000. *Napilap* (1984): 44/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 61,4; nők: 66,0 év. *Születés* (1985): 31,0‰. *Halálozás* (1985): 7,7‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 62,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 44 495. *Orvosok* (1983): 21 778. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1710.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 80%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

Az 1819. dec. 17-én Spanyolországtól függetlenné váló területen 12 éven át a szomszédokkal együtt kormányzott Nagy-Kolumbia alakul meg. 1831-ben ez az államalakulat felbomlik, 1903-ban Panama is kiválik Kolumbiából. A polgárháborúk számát tekintve világrekorder országban a 2 nagy párt 1958–72 között felváltva tölti be az elnöki posztot, hogy elejét vegyék a további összetűzéseknek. Liberálisok és konzervatívok azóta szabadon választják az elnököt, a kábítószer- és a gerillaellenes harc eközben 30 éve szedi áldozatait. Az 1982. aug. után elnöklő konzervatív Belisario Betancur több gerillaszervezettel fegyverszünetet köt, s kíméletlen harcot kezd a kábítószerkereskedők ellen. Emiatt 1984 tavaszán meggyilkolják igazságügy-miniszterét, Rodrigo Lara Bonillát. 1985. nov.-ben a fegyverszünetet elutasító M–19-es gerillacsoport megtámadja az igazságügyi palotát, a rendőri és katonai beavatkozás több túsz és a gerillák összesen 100 ember életébe kerül. Néhány nappal később a Ruiz vulkán kitörése eltünteti Armero városát. Az 1986. márc.-i parlamenti és a máj.-i elnökválasztásokon a fegyvert letevő egyik gerillaszervezet (FARC) politikai pártja is részt vesz. Az elnökválasztás győztese a liberális Virgilio Barco Vargas, aki azóta az Egyesült Államokkal szorosabbra fűzi a kapcsolatokat. 1987-ben 1000 ember esik az erőszak áldozatául. Márc.-ban először választják meg közvetlen szavazáson a polgármestereket s a helyi tisztségviselőket. 1988 nyarán a két vezető kábítószeres maffia véres belharcot kezd egymás ellen. 1989 elején több baloldali politikust gyilkolnak meg. Az országos mérleg: naponta több tucat áldozat. Aug.-ban a kokainbárók meggyilkoltatják az egyik elnökjelöltet, amire az elnök nagyszabású háborút indít a kokainmaffia ellen. Ehhez amerikai segítséget is kap.

KONGÓ

Kongói Népi Köztársaság
République Populaire de Congo (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 342 000 km^2, Magyarországnál 3,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika középső részén. *Szomszédai:* Gabon, Kamerun (Ny), Közép-afrikai Köztársaság (É), Zaire (K), Angola (Cabinda tartomány) (DNy). *Felszín:* A keskeny parti síkság és az őserdővel borított Kongómedence között hegység húzódik. Legmagasabb pont: Leketi (1040 m). Legjelentősebb folyók: Zaire (Kongó), Oubangui.
Népesség: *Lakosság* (*1985): 1 740 000. *Népsűrűség:* 5,08/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (bakongo, vilikongo 52%; bateke, bavili 24%; m'bosi 4%); szudáni 9%; pigmeus; fehér. *Nyelvek:* francia (hiv.), patois (lingala, monokutuba), kikongo, teke, sanga, ubangi. *Vallások:* r. kat. 50%, protestáns 20%, törzsi vallású 19%, mohamedán 3%. *Városi lakosság:* 40%. *Főváros:* Brazzaville (*1986): 600 000. *Városok* (1983): Pointe Noire 214 466; N'kayi 40 419; Loubomo 33 591.
Államforma: népi köztársaság. *Államfő:* Denis Sassou-Nguesso (1977. ápr. óta). *Kormányfő:* Ange Édouard Poungui (1984. aug. 12. óta). *Nemzeti ünnep:* aug. 15.
Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GDP* (1988): 3,11 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1639 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 7,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 27,6. *Adósság/fő* (1988): 2534 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,5. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 90%. *Export* (1984): 1,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, fa, só, kávé, cukor, kakaó, ón-, rézérc, dohány, gyémánt. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 76%, Franciao. 9%, NSZK 8%. *Import* (1984): 618 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, kőolajtermék, vegyipari termék, textília, vas, acél, gabona, élelmiszer. *Főbb importpartner:* Franciao. 16%, Japán 1%, NSZK 1%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 517 km. *Közúti hálózat* (1982): 8246 km; ebből burkolt: 849 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 35 500; egyéb gépjármű: 18 600. *Főbb kikötők:* Brazzaville, Pointe Noire. *Hírközlés: Tv* (1985): 5000. *Rádió* (1985): 200 000. *Telefon* (1982): 8899.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 44,9; nők: 48,1 év. *Születés* (1985): 44,5‰. *Halálozás* (1985): 17,1‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 110,0‰. *Kórházi ágyak* (1978): 6876. *Orvosok* (1980): 276 (+ 2 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 5510.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 16%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

Az 1960. aug. 15-én függetlenné vált korábbi francia gyarmat a 60-as években több puccsot élt meg. Nevét és államformáját 1970. jan.-ban egy baloldali hatalomátvétel után népköztársasággá változtatják, miután az egyetlen pártot szentesítő új alkotmányt népszavazás hagyja jóvá (1969. júl.). 1977. ápr. óta Denis Sassou-Nguesso az elnök és a katonai tanács vezetője; az 1984. júl.-i elnök-, majd a szept.-i parlamenti választások is őt erősítik meg hivatalában.

DÉL-KOREA

Koreai Köztársaság
Daehan-Minkuk (koreai nyelven)
Kelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 98 484 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* K-Ázsia É-i részén.

Szomszédai: KNDK (É). *Felszín:* A Sárga-tenger partvidékén főleg síkság; K-en hegyvidék, DNyon alacsony dombvidék. Legmagasabb pont: Halla-san (1950 m). Legjelentősebb folyók: Han, Raktong.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 42 030 000. *Életkor szerint:* 0–14: 36,0%; 15–59: 57,3%; 60–: 6,7%. *Népsűrűség:* 426,8/km^2. *Etnikai csoportok:* koreai 98%; tunguz, kínai, mongol, japán. *Nyelvek:* koreai (hiv.), angol. *Vallások:* buddhista, konfuciánus, keresztény. *Városi lakosság:* 64%. *Főváros:* Szöul (1985): 9 645 824. *Városok* (1984): Puszan 3 516 768; Tegu 2 030 649; Incshon 1 387 475.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Cson Tu Hvan (szül. 1931. jan. 18.). *Kormányfő:* Kim Csong Jul (1987. júl. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 1., aug. 15.

Gazdaság: *Pénznem:* dél-koreai von (1989. jún.: 661,94 = 1 USD). *GDP* (1987): 120,9 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 2874 USD. *Gazdasági növekedés* (1987): 11,7%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 8,6. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1987): 12,23. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1986): 5,5. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 3,2%. *Munkanélküliség* (1987): 3,1%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 30%; ipar és bányászat 21%. *Export* (1987): 47 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* textília, gép, berendezés, hajó, híradás- és számítástechnikai berendezés. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 40%, Japán 15,6%, Hongkong 5%, NSZK 3,6%. *Import* (1987): 41 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, vegyipari termék, nyersanyag, gép, berendezés. *Főbb importpartnerek:* Japán 33%, Egyesült Államok 21%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 6324 km, ebből villamosított: 441 km. *Közúti hálózat* (1986): 53 653 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 664 226; egyéb gépjármű: 627 228. *Főbb kikötők:* Puszan, Ulszan, Incshon. *Hírközlés: Tv* (1984): 8,1 M. *Rádió* (1984): 10,2 M. *Telefon* (1986): 7 521 000. *Napilap* (1985): 171/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 65,2; nők: 71,5 év. *Születés* (1986): 21,8‰. *Halálozás* (1986): 6,3‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 30,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 107 907. *Orvosok* (1986): 35 657 (+5995 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1440.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 92%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 éves korig.

Az 1948. aug. 8-án kikiáltott köztársaság 1965–72 között az amerikaiak mellett kötelezi el magát a vietnami háborúban, így adja vissza a koreai háború alatt kapott kölcsönt. Pak Csong Hi tábornok-elnök 1972-ben alkotmányt hagyat jóvá, amely meghatározatlan időre biztosítja hivatalát. 1979. okt.-ben a titkosszolgálat vezetője meggyilkoltatja az elnököt. Miután néhány hónapra civil politikus veszi át a kormányzást, 1980. aug.-ban Cson Tu Hvan, a rendszer „erős embere" választatja magát elnökké. Az ellenzék vezérét (Kim Dze Dzsung) halálra ítélik, de nemzetközi tiltakozás hatására kegyelmet kap. Hiába szerez Cson Tu Hvan többséget pártjának az 1985. febr.-i választásokon, egyre erősödik a rendszer ellen tiltakozók tábora. A sokasodó diák- és utcai tüntetések miatt a rendszer 1987-ben engedményekre kényszerül: kiszabadulnak a politikai foglyok, felújul az alkotmányvita, s az év végére általános és közvetlen elnökválasztásokat hirdetnek meg. Ebben az ellenzék képviselői is indulhatnak. Az 1987-es új alkotmány megfosztja az államfőt a parlament feloszlatásának jogától, a hadsereget pedig semlegességre kötelezi. A dec.-i választásokon Ro Te Vu, Cson Tu Hvan jelöltje nyeri el a legtöbb szavazatot. A 2 ellenzéki vezető együttesen több voksot szerez, de Kim Dze Dzsung és Kim Jung Szam egymással is vetélkedik az elnöki posztért. Ro Te Vu 1988-ban igyekszik megbékíteni az országot, hogy az olimpia kezdetére – amelyre 161 ország jelentkezik a NOB-határidőig – helyreálljon a belső béke. A politikai zavargások idején a gazdaság szinte töretlenül fejlődik. D-Korea exportrohama egyes iparcikkeknél már Japán pozícióit fenyegeti. Az 1988. ápr.-i parlamenti választásokon az elnök elveszíti többségét a parlamentben. A sztrájkok és a tüntetések az olimpia előtt sem szünetelnek. 1989-ben sem szűnnek meg teljesen a zavargások. Eközben az ország politikailag is nyit a szocialista országok felé.

KOREA

Koreai Népi Demokratikus Köztársaság
Choson Minchu-chui Inmin Konghwa-guk
(koreai nyelven)
Kelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 120 538 km^2, Magyarországnál kb. egyharmad résszel nagyobb. *Fekvés:* K-Ázsia É-i részén. *Szomszédai:* Szovjetunió (É), Dél-Korea (D). *Felszín:* É-on magas hegységek és vulkánokkal borított fennsík; DNy-on halomvidék, a Sárga-tenger partján alacsony dombvidék, medencék. Legmagasabb pont: Pektu (2744 m). Legjelentősebb folyók: Jalu, Tedong, Tuman. Legnagyobb tó: Csangdzsini-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 20 880 000. *Népsűrűség:* 173,2/km^2. *Etnikai csoport:* koreai 99,35%. *Nyelvek:* koreai (hiv.), kínai, orosz. *Vallások:* hivatalosan ateista ország; hagyomány szerint buddhista, konfuciánus. *Városi lakosság:* 76%. *Főváros:* Phenjan (Phjongjang) (1981): 1 280 000. *Városok* (*1981): Hamhung 775 000; Cshongdzsin 490 000; Vonszan 300 000.

Államforma: szocialista népköztársaság. *Államfő:* Kim Ir Szen (szül. 1912. ápr. 15.). *Kormányfő:*

Hjon Mu Kvang (1988. dec. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 9.

Gazdaság: *Pénznem:* KNDK-von (1989. jún.: 0,96 = 1 USD). *GNP* (*1985): 24 Mrd USD. *GNP/fő* (*1984): 1170 USD. *Gazdasági növekedés* (1981): 0,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 48%. *Export* (1985): 1,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* érc, színesfém, nyersanyag, vegyipari termék, közszükségleti cikk, élelmiszer. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 26%, Kína 17%, Szaúd-Arábia 9%, Japán 9%. *Import* (1985): 1,7 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, textília, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 22%, Japán 18%, Kína 17%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 4549 km; ebből villamosított: 2706 km. *Közúti hálózat* (1984): 22 000 km; ebből autópálya: 240 km. *Gépjárművek* (1982): 180 000. *Főbb kikötők:* Cshongdzsin, Hamhung, Nampho. *Hírközlés: Tv* (1984): 1 M. *Rádió* (1984): 4,1 M. *Telefon* (1983): 10 000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 65,0; nők: 72,0 év. *Születés* (1985): 30,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 30,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 244 000. *Orvosok* (1982): 45 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 430.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 85%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

A II. világháború végén a szovjet csapatok által felszabadított országban 1948. szept. 9-én kiáltják ki a népköztársaságot. A koreai háború (1950–53) óta vezető szerepet játszó Kim Ir Szen elnök 1980-ban tárgyalásokat kezd az egyesülésről D-Koreával. A tárgyalások egy év múlva megszakadnak. 1985-ben az É-iak segítik a D-i árvízkárosultakat, majd családlátogatási akció kezdődik a háború óta elszakítottak között. A gyakorlatilag egypártrendszerű államban Kim Ir Szen fiát 1986 óta emlegetik lehetséges utódként: Kim Dzsong Il máris több vezető posztot tölt be. 1987-ben tárgyalások folynak arról, hogy az 1988-as nyári olimpia egyes versenyszámait a KNDK-ban rendezzék meg. A tárgyalások 1988-ban megszakadnak, mivel egy terrorista vallomása szerint egy 1987. szept.-ben lezuhant dél-koreai repülőgép elleni merénylet hátterében a KNDK hivatalos szervei állnak. A dél-koreai olimpián az északi szomszéd sportolói nem vesznek részt. 1988. dec.-ben az új kormányfő Hjon Mu Kvang, a Koreai Munkáspárt PB tagja. 1989. júl.-ban a Phenjanban rendezett VIT rendezvényeit néhány politikai incidens zavarja meg.

KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG

République Centrafricaine (franciául)
Afrika

Földrajz: *Terület:* 622 948 km^2, Magyarországnál kb. 7-szer nagyobb. *Szomszédai:* Csád (É), Kamerun (Ny), Kongó, Zaire (D), Szudán (K). *Felszín:* Fennsík: nagy részét szavanna borítja. DNy-on trópusi őserdők. Legmagasabb pont: Kayagangiri (1420 m). Legjelentősebb folyók: Oubangui, Sangha.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 2 740 000. *Népsűrűség:* 4,4/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu és szudáni: banda 27,4%; baja 24,4%; mandja 21,2%; ubangi 12,2%; szara 7%; mbum 6%; ngbandi. *Nyelvek:* francia (hiv.), szango, bantu, szudáni nyelvek. *Vallások:* törzsi vallású 60%, r. kat. 20%, protestáns 15%, mohamedán 5%. *Városi lakosság:* 45%. *Főváros:* Bangui (*1984): 473 800. *Városok* (1984): Bambari 44 500; Bouar 42 000; Berberati 38 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* André Kolingba (1981. szept. 1. óta). *Nemzeti ünnep:* dec. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GNP* (1985): 700 M USD. *GNP/fő* (1985): 270 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −1,7%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,0. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 2. *Fogyasztói árváltozások* (1985): 8,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 86%. *Export* (1985): 88 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyémánt, kávé, fa, gyapot, kaucsuk. *Főbb exportpartnerek:* Franciaország 52%, Belgium 14%. *Import* (1985): 109 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gép, közlekedési eszköz, fém, vegyipari termék, energia, textília, papír. *Főbb importpartner:* Franciaország 58%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1986): 20 286 km; ebből burkolt 442 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 43 121; egyéb gépjármű: 3861. *Főbb kikötők:* Bangui, Salo. *Hírközlés: Tv* (1985): 4500. *Rádió* (1985): 150 000. *Telefon* (1984): 5000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): 44 év. *Születés* (1985): 47,0‰. *Halálozás* (1985): 19,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 134,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 3774. *Orvosok* (1984): 112 (+6 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 23 090.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 20%.

Francia Egyenlítői Afrika 1960. aug. 13. óta független, a köztársaság vezetését 1965. dec.-ben puccsal Jean-Bedel Bokassa ezredes veszi át. 1967. dec.-ben az országot monarchiává alakítja, egy év múlva császárrá koronáztatja magát. 1979. szept.-ben az országos elégedetlenséget kihasználó korábbi elnök, David Dacko francia segítséggel megdönti a császárságot, s visszaállítja a köztársaságot. Az 1981. szept.-i puccs után André Kolingba tábornok jut az elnöki székbe, aki az egypártrendszerű államban 1987. jún.-ban halálra ítélteti a váratlanul hazatért Bokassa császárt. Az ítéletet később börtönbüntetésre változtatják.

KUBA

Kubai Köztársaság
República de Cuba (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 114 524 km^2, Magyarországnál kb. egyharmad résszel nagyobb. *Fekvés:* A Karib-tengeri Nagy-Antillák legnyugatibb részét képező szigetek. *Felszín:* A legnagyobb szigetet (Kuba) nagy része síkság és alacsony dombvidék. K-en magas hegyek; a partvidék ingoványos. Legmagasabb pont: Turquino (1971 m). Legjelentősebb folyók: Cauto, Sagua La Grande.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 10 300 000. *Életkor szerint:* 0–14: 25,9%; 15–59: 62,8%; 60–: 11,3%. *Népsűrűség:* 89,9/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér 50%; fekete 26%; mesztic és mulatt 23%; kínai. *Nyelv:* spanyol. *Vallás:* r. kat. 90%. *Városi lakosság:* 71%. *Főváros:* La Habana (Havanna) (1984): 1 972 363. *Városok* (*1981): Santiago de Cuba 536 455; Santa Clara 525 402; Camagüey 480 402.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Fidel Castro (szül. 1926. aug. 13.). *Nemzeti ünnep:* jan. 1., júl. 26., okt. 10.
Gazdaság: *Pénznem:* kubai peso (1989. jún.: 0,75=1 USD). *GNP* (*1984): 9,45 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 918 USD. *Gazdasági növekedés* (1986): 1,5%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 5,9. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 25%; ipar és kereskedelem 47%. *Export* (1986): 6,29 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, dohány, hal, színesfém. *Főbb exportpartner:* Szovjetunió 72%. *Import* (1986): 9,17 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, jármű, energia, közlekedési eszköz, közszükségleti cikk, élelmiszer. *Főbb importpartner:* Szovjetunió 67%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 4881 km (+9638 km ipari vasút); ebből villamosított: 151 km. *Közúti hálózat* (1986): 16 740 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 49 841. *Főbb kikötők:* Havanna, Santiago de Cuba, Matanzas. *Hírközlés: Tv* (1985): 1 977 000. *Rádió* (1985): 3 282 000. *Telefon* (1985): 493 000. *Napilap* (1985): 140/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1980): férfiak: 71,0; nők: 74,0 év. *Születés* (1986): 16,3‰. *Halálozás* (1986): 6,1‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,0%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 13,6‰. *Kórházi ágyak* (1986): 56 000. *Orvosok* (1986): 21 567 (+5752 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 600.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 96%.

A spanyol uralom alól 1898. dec. 10-én felszabaduló sziget amerikai befolyás alá kerül, aminek csak az 1959. jan. 1-jei forradalmi győzelem vet véget. Az I. (1975) és a II. (1980) pártkongresszuson még a forradalmat megvívók tartják meg vezető tisztségeiket. A III. kongresszuson (1986. febr.) a Kubai Kommunista Párt vezető testületeiben jelentős változások következnek be, bár Fidel és Raúl Castro továbbra is a legfontosabb pozíciókat töltik be. 1986. febr.-ban a katolikus vezetők a forradalom után első ízben ülnek össze püspöki konferenciára. 1985-től több olyan latin-amerikai ország veszi fel a kapcsolatot a szigetországgal, amelyek a 60-as években – az amerikai embargót követve – megszakították vele a diplomáciai kapcsolatokat. A 70-es évek közepétől a kubai katonák szerepet vállalnak Angola, majd Etiópia védelmi feladataiból. A gazdasági nehézségekre reagálva Fidel Castro 1987-től szigorú takarékossági programot hirdet meg. Több a munkahelyi felelősségre vonás, visszaszorul a szabadpiac, amely a jegyrendszer közepette a 80-as évek elején fontos szerepet játszik az ellátási gondok enyhítésében. 1988. jan.-ban bejelentik, hogy Angolában 40 000 kubai katona állomásozik. Tavasszal Kuba is részt vesz a csapatok kivonásáról folyó tárgyalásokon, amely a namíbiai rendezéssel is összefügg. Az ország nem küldi el sportolóit Dél-Koreába az olimpiára. 1989. ápr.-ban Gorbacsov főtitkár a szigetre látogat. Jún.-ban kábítószercsempész-ügy robban ki. A fővádlottak között elítélik s kivégzik az afrikai harcok egyik tábornokát is.

KUVAIT

Kuvaiti Állam
Dawlat al Kuwayt (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 17 818 km^2, Magyarországnak kb. egyötöde. *Fekvés:* Az Arab-öböl É-i részén. *Szomszédai:* Irak (É), Szaúd-Arábia (D). *Felszín:* Nagy része síkság, homokdűnékkel borított sivatag; a tengerparton félsivatag. Legmagasabb pont: Ad Dibdibah (299 m).
Népesség: *Lakosság* (*1987): 1 870 000. *Életkor szerint:* 0–14: 40,2%; 15–59: 57,6%; 60–: 2,2%. *Népsűrűség:* 105,0/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 85%; palesztin, egyiptomi, iraki, perzsa, indiai. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol. *Vallások:* mohamedán (szunnita 78%, siita 14%), keresztény 6%. *Városi lakosság:* 92%. *Főváros:* Al-Kuwayt (Kuvait) (1985): 167 768 (A). *Városok* (1985): Hawalli 152 402; Jahra 67 311; Ahmadi 23 854.
Államforma: alkotmányos monarchia (sejkség). *Államfő:* Jabar al-Ahmad al-Jabar as-Sabah sejk (szül. 1928). *Kormányfő:* Saad Abdulla as-Salim as-Sabah (1978. febr. 8. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 25.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (kuvaiti dinár) (1989. jún.: 0,29=1 USD). *GDP* (1987): 18 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 9675 USD. *Gazdasági növekedés* (1987): 1,5%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1987): 6,93. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 6,3. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 0,5%. *Munkaerő-megoszlás:* szolgáltatás 45%;

építkezés 20%. *Export* (1987): 7,65 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék. *Főbb exportpartnerek:* Japán 12%; Olaszo. 9,8%. *Import* (1987): 5,25 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, iparcikk, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Japán 21%, Franciao. 10%, Egyesült Államok 9%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1986): 3800 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 406 000; egyéb gépjármű: 154 000. *Főbb kikötők:* Mina'al Ahmad, Kuvait. *Hírközlés: Tv* (1985): 580 000. *Rádió* (1985): 750 000. *Telefon* (1984): 419 200. *Napilap* (1985): 267/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 68,0; nők: 72,9 év. *Születés* (1986): 29,5‰. *Halálozás* (1986): 2,4‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 26,1‰. *Kórházi ágyak* (1985): 5886 (+64 klinika). *Orvosok* (1985): 2692 (+291 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 600.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 71%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

Brit protektorátusból 1961. jún. 19-én válik függetlenné, bár veszélyhelyzetben az emirátus továbbra is számíthatna brit katonai segítségre. 1977. dec. óta Jabar as-Sabah sejk áll az olajország élén, a 16 miniszterből 6 a Sabah család tagja. Bár pártok még nincsenek, politikai csoportok már alakulnak. 1985. febr.-ban szavaznak először: a lakosság szavazásra jogosult mintegy 5%-a választ parlamenti képviselőket. 1987-től Kuvait hajói az Egyesült Államok flottájának védelme alatt haladnak a Perzsa-öbölben az iráni támadások miatt. A háború végétől a védelem megszűnik.

LAOSZ

Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság
Sathalamalid Pasathu'paait Pasasim Lao
(lao nyelven)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 236 800 km^2, Magyarországnál 2,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Indokínai-félszigeten. *Szomszédai:* Burma, Kína (É), Vietnam (K), Kambodzsa (D), Thaiföld (Ny). *Felszín:* É-on erdős hegyvonulatok; délebbre a Mekong-alföld, dombvidék és fennsíkok. Legmagasabb pont: Phou Bia (2820 m). Legjelentősebb folyó: Mekong.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 4 220 000. *Népsűrűség:* 17,8/km^2. *Etnikai csoportok:* lao lum 56%; lao theung 34%; lao szoung 9%; vietnami, pakisztáni, kínai, fehér. *Nyelvek:* lao (hiv.), francia, kínai. *Vallások:* buddhista 90%, protestáns, r. kat. *Városi lakosság:* 15%. *Főváros:* Viangchan (Vientiane) (*1984): 120 000. *Városok* (*1984): Savannakhét 50 690; Pakxe 50 000; Luang Prabang 45 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Szufanuvong herceg (szül. 1909. júl. 13.). *Kormányfő:* Kaysone Phonvihane (szül. 1920. dec. 13.). *Nemzeti ünnep:* dec. 2.

Gazdaság: *Pénznem:* kip (1989. jún.: 546,09 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,8 Mrd USD. *GNP/fő* (*1985): 550 USD. *Gazdasági növekedés* (1981): −6,1%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 10,5. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 85%; ipar és kereskedelem 6%. *Export* (1985): 48 M USD. *Főbb exportcikkek:* fa, ónérc, kávé, gyanta, ópium. *Főbb exportpartnerek:* Kína 43%, Egyesült Államok 17%, Thaiföld 8%. *Import* (1985): 163 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, közszükségleti cikk, energia, jármű, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Thaiföld 39%, Szingapúr 14%, Japán 11%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1986): 10 200 km; ebből burkolt: 2350 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 15 100; egyéb gépjármű: 3000. *Hírközlés: Rádió* (1985): 430 000. *Telefon* (1985): 8136.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 45,4; nők: 49,3 év. *Születés* (1986): 41,9‰. *Halálozás* (1986): 17,9‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 126,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 11 650. *Orvosok* (1985): 430. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 26 510.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 41%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

A „millió elefánt hazája", majd francia gyarmat élére a vietnami és a kambodzsai fordulat után a Patet Lao nemzeti felszabaditási mozgalom áll, amely megszünteti a királyságot, és 1975. dec. 2-án kikiáltja a népi demokratikus köztársaságot. Ekkor Szufanuvong herceg az elnök, Kaysone Phonvihane a kormányfő s egyben a pártfőtitkár. Az egypártrendszerű ország azóta Vietnammal és Kambodzsával is szövetségben áll. Thaiföld határán több konfliktusra kerül sor. 1988. febr.-ban Laosz és Thaiföld katonai vezetői tűzszüneti és csapatszétválasztási megállapodást írnak alá. 1989. ápr.-ban az 1975 utáni időszak első választását tartják meg.

LENGYELORSZÁG

Lengyel Népköztársaság
Polska Rzeczpospolita Ludowa (lengyelül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 312 683 km^2, Magyarországnál több mint 3-szor nagyobb. *Fekvés:* Közép-Európa K-i részében, a Balti-tenger partján. *Szomszédai:* NDK (Ny), Csehszlovákia (D), Szovjetunió (K). *Felszín:* É-on és középső részén síkság és alacsony dombvidék (Mazuri-tóhátság, Lengyel-alföld); D-en a sziléziai medence és hegyvidék (Szudéták, Lengyel-középhegység, Kárpátok). Legmagasabb pont: Rysy (2499 m). Legjelentősebb folyók: Wisła (Visztula), Odra

(Odera), Bug. Legnagyobb tavak: Sniardwy-tó, Mamry-tó, Koronowói-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 37 660 000. *Életkor szerint:* 0–14: 25,4%; 15–59: 60,8%; 60–: 13,8%. *Népsűrűség:* 120,4/km^2. *Etnikai csoportok:* lengyel 98%; ukrán, belorusz, szlovák, cseh, litván. *Nyelvek:* lengyel (hiv.), ukrán, belorusz, német. *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns 1%. *Városi lakosság:* 60%. *Főváros:* Warszawa (Varsó) (1985): 1 649 000. *Városok* (1985): Łódź 849 000; Kraków (Krakkó) 716 000; Wrocław 636 000.

Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Wojciech Jaruzelski (1985. nov. óta). *Kormányfő:* Tadeusz Mazowiecki (1989. aug. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 22.

Gazdaság: *Pénznem:* złoty (zloty) (1989. jún.: 835,24 = 1 USD). *GDP* (1988): 65 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1404 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,7. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 5,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 57,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 30%; ipar és kereskedelem 44%. *Export* (1987): 11,86 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* elektromos gép, szén, koksz, érc, hengerelt áru, vegyipari termék, hajó, textília. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 30%, NSZK 10%, NDK 6%, Csehszlovákia 6%. *Import* (1987): 10,58 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, vasérc, vegyipari termék, gép, berendezés, hús, gabona, gyapot. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 38%, NDK 7%, NSZK 7%, Csehszlovákia 5%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 23 707 km; ebből villamosított: 8902 km. *Közúti hálózat* (1984): 153 000 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 4 M; egyéb gépjármű: 913 000. *Főbb kikötők:* Gdańsk, Gdynia, Szczecin. *Hírközlés: Tv* (1985): 9 468 000. *Rádió* (1985): 1 077 000. *Telefon* (1984): 4 028 000. *Napilap* (1983): 217/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 66,5; nők: 74,8 év. *Születés* (1985): 19,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 18,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 249 000. *Orvosok* (1987): 77 300 (+ 17 600 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 800.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 98%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

Az 1966-ban millenniumát ünneplő szocialista ország több évszázados szétdaraboltság után csak 1918. nov. 10. óta egységes és független újra. 1970. dec.-ben Gdańskban munkabeszüntetésekre került sor, az 1956 óta az országot vezető Władysław Gomułka kénytelen lemondani. A párt élén utóda, Edward Gierek eleinte népszerű, de 1976-ban hasonló megmozdulásokkal kell szembenéznie. Akkor még helyén marad, ám 1980. aug.-ban újra nagy erejű munkásmegmozdulások kezdődnek Gdańskban. Szept.-ben a vezetés egyezményt ír alá a munkások képviselőivel, köztük Lech Wałęsával. Néhány nap múlva Gierek Stanisław Kaniának adja át a vezetést, aki 1981. okt.-ig marad posztján. Őt Wojciech Jaruzelski tábornok követi, aki ekkor már a miniszterelnöki funkciót is betölti. Dec. 13-án a vezetés rendkívüli állapotot vezet be, többek közt beszünteti az 1980. aug.-ban létrejött Szolidaritás szakszervezet tevékenységét. A rendkívüli állapot 1983. júl.-ban megszűnik, gazdasági reformot hirdetnek. Jaruzelski tábornok 1985. nov.-ben a kormányfői posztot is átadja Zbigniew Messner közgazdásznak. Az ország 1986-tól a Nemzetközi Valutaalap tagjaként, ill. az amerikai szankciók felfüggesztése után könnyebben jut kölcsönökhöz. A Lengyel Egyesült Munkáspárt 1986. jún.–júl.-i X. kongresszusán Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár is beszédet mond, s támogatásáról biztosítja a konszolidációs folyamatot. 1987-ben a vezetés kidolgozza a reform második szakaszát. A nov.-i népszavazáson, amelynek témája a gazdasági reform megvalósításának üteme és a tervezett politikai reform, csak a reform lassabb bevezetését fogadja el a lakosság. Az 1988. tavaszi áremelések és a romló életszínvonal miatt máj.-ban sztrájkok kezdődnek, majd hamarosan véget érnek. A jún.-i országos pártértekezleten a reform hívei jelentős pozíciókhoz jutnak. Augusztusban újabb sztrájkhullám kezdődik, melynek leszerelésében Lech Wałęsa is együttműködik a hatóságokkal. Szeptemberben a kormány lemond. Az új kormányfő, Mieczysław Rakowski idején 1989. febr.-tól nemzeti kerekasztal-tárgyalások kezdődnek. A megállapodás szerint kétkamarás parlament születik, az elnök nagyobb hatalmat és 6 éves hivatali időt kap, a szakszervezetek szabadon működhetnek. A Szolidaritást Gdańskban hivatalosan is bejegyzik. Wałęsa Jaruzelski elnökkel is találkozik. A jún.-i választásokon a Szolidaritás győz: a szejmben az előre megállapított 35%-os részesedést könnyen megszerzi; a szenátusban 99 hely a Szolidaritásé, 1 pedig független képviselőé. A Szolidaritás nem akar belépni a kormányba. Júl-ban Bush elnök felkeresi az országot és támogatást ígér. Az új parlament választásai: elnök – Jaruzelski, kormányfő – Czeslaw Kiszczak. A LEMP új első titkára: Rakowski. Aug.-ban a Szolidaritás egyik tanácsadója, Tadeusz Mazowiecki lesz az új kormányfő. A szocialista országok történetében ez az első eset, hogy egy nem kommunista politikus kerül a kormány élére.

LESOTHO

Lesothói Királyság
Kingdom of Lesotho (angolul)
Muso oa Lesotho (sesotho nyelven)
Dél-Afrika

Földrajz: *Terület:* 30 355 km^2, Magyarországnak kb. egyharmada. *Fekvés:* A Dél-afrikai Köztársaság veszi körül. *Felszín:* K-en hegyvidék, ÉNy-on

fennsík, D-i része dombvidék és síkság. Legmagasabb pont: Thabana Ntlenyana (3482 m). Legjelentősebb folyó: Orange.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 1 560 000. *Életkor szerint:* 0–14: 42,3%; 15–59: 52,0%, 60–: 5,7%. *Népsűrűség:* 51,4/km^2. *Etnikai csoportok:* sotho 85%, nguni 14%; fehér 1%. *Nyelvek:* angol (hiv.), sesotho (hiv.). *Vallások:* r. kat. 39%, protestáns 35%, törzsi vallású, mohamedán. *Városi lakosság:* 17%. *Főváros:* Maseru (1981): 75 000.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Moshoeshoe király (szül. 1938. máj. 12.). *Kormányfő:* Justin Lekhanya (1986. jan. 20. óta). *Nemzeti ünnep:* jan. 20.

Gazdaság: *Pénznem:* maluti (1989. jún.: 2,78 = 1 USD). *GDP* (1985): 730 M USD (60%-a külföldi segélyből). *GNP/fő* (1985): 480 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 4,6%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 3,2. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,7. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 31%; ipar és kereskedelem 8%. *Export* (1985): 20 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapjú, gyémánt, élő állat. *Főbb exportpartner:* Dél-afrikai Közt. *Import* (1985): 320 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gép, textília, energia, vegyipari termék. *Főbb importpartner:* Dél-afrikai Közt.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 1,6 km. *Közúti hálózat* (1983): 1811 km; ebből burkolt: 311 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 5129; egyéb gépjármű: 11 962. *Hírközlés: Tv* (1985): 500. *Rádió* (1985): 43 000. *Telefon* (1983): 5409. *Napilap* (1985): 28/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 54,2 év. *Születés* (1985): 41,7‰. *Halálozás* (1985): 16,4‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 98‰. *Kórházi ágyak* (1982): 2300. *Orvosok* (1983): 102. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 18 640.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 59%. *Iskolakötelezettség:* 6–13 éves korig.

A D-afrikai Köztársaság területébe ékelt királyság 1966. okt. 4. óta független, és a Nemzetközösség tagja. II. Moshoeshoe király azóta uralkodik, miniszterelnökei viszont többször puccsokkal cserélődnek. 1970-ben a fajuldözés-ellenes Jonathan ragadja magához a vezetést, ám 1986-ban d-afrikai nyomásra kénytelen átadni hatalmát a rendfenntartó erők vezetőjének, Justin Lekhanyának. Az új miniszterelnök kötelezi magát, hogy Lesotho területén felfüggeszti az Afrikai Nemzeti Kongresszus tevékenységét, majd amnesztiát ad előde, Jonathan hiveinek.

LIBANON

Libanoni Köztársaság
Al-Jumhuriya al-Lubnaniya (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 10 400 km^2. Magyarországnak kb. egykilenced része. *Fekvés:* A Földközi-tenger K-i partján. *Szomszédai:* Szíria (K), Izrael (D). *Felszín:* A keskeny parti síksággal párhuzamos hegyláncok termékeny folyóvölgyet zárnak közre. Legmagasabb pont: Quarnat as Sawda (3083 m). Legjelentősebb folyók: Nahr al Asi (Orontes), Nahr al Litani (Litáni).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 2 710 000. *Életkor szerint:* 0–14: 35,6%; 15–59: 56,4%; 60–: 8%. *Népsűrűség:* 260,6/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 92%, palesztin; örmény, cserkesz. *Nyelvek:* arab (hiv.), francia, angol, örmény, kurd. *Vallások:* mohamedán (siita, szunnita, drúz) 63%, keresztény 37%, zsidó. *Városi lakosság:* 78%. *Főváros:* Bejrút (*1985): 1 500 000. *Városok* (1980): Tripoli 175 000; Zahlé 46 800; Saida (Sidon) 24 740.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* nincs betöltve. *Kormányfők:* Szelim al-Hossz (1987. jún. óta), Michel Aount (1988. szept. óta). *Nemzeti ünnep:* nov. 22.

Gazdaság: *Pénznem:* libanoni font (1989. jún.: 503,80 = 1 USD). *GNP* (1984): 6,05 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 2223 USD. *Gazdasági növekedés* (1981): 0,0%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 0,2. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 17%, ipar és kereskedelem 75%. *Export* (1986): 500 M USD. *Főbb exportcikkek:* élelmiszer, zöldség, gyümölcs, textília, ékszer, dohány. *Főbb exportpartnerek:* Szaúd-Arábia 33%, Szíria 8%, Kuvait 8%, Jordánia 6%. *Import* (1986): 2,2 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* ékszerészeti alapanyag, gép, elektromos berendezés, textília, közlekedési eszköz. *Főbb importpartnerek:* Olaszo. 15%, Franciao. 10%, Egyesült Államok 9%, Szaúd-Arábia 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 417 km. *Közúti hálózat:* 7100 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 300 000. *Főbb kikotők:* Bejrút, Tripoli, Sidon. *Hírközlés: Tv* (1985): 800 000. *Rádió* (1985): 2,1 M. *Telefon* (1986): 150 000. *Napilap* (1985): 228/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 65,0; nők: 68,9 év. *Születés* (1985): 30,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 42,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 11 400. *Orvosok* (1982): 3000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 540.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 75%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

A francia kormányzat évei után 1941. nov. 26-án függetlenségét kikiáltó ország 1975-től anarchiába süllyed. 1976. nov.-ben szíriai békefenntartó erők vonulnak be Bejrútba, és Éliasz Szárkisz elnök alatt egy időre sikerül rendet teremteniük. Nyugat-Bejrútban ezalatt is folytatják egymás elleni harcukat a különböző hitvallású miliciák. 1978. márc.-ban, majd 1982. jún.-ban izraeli katonai erők foglalják el az ország D-i részét és Bejrú-

tot. Szept.-ben a palesztinok elhagyják a fővárost. Az 1 hónappal azelőtt megválasztott Basir Dzsemajel elnököt meggyilkolják. Néhány nap múlva testvére, Amin Dzsemajel követi őt az elnöki székben. Azóta a „sem béke, sem háború" állapota dúl az országban, miközben az izraeli erők 1985. febr.-ban megkezdik kivonulásukat. Okt.-ben a miliciák sziriai felügyelet alatt békeszerződést írnak alá egymással, de 1986. jan.-tól a harcok kiújulnak. Miközben sokasodnak a merényletek, robbantások és emberrablási akciók, a sziriai katonák 1987-ben újra bevonulnak az országba. 1988 tavaszán a miliciák harca erősödik, az izraeli katonák újra betörnek az országba. Augusztusban elnökválasztásokat hirdetnek meg, ám a szavazásra jogosult parlamenti tagok többsége nem érkezik meg. Szept.-ben ideiglenes katonai kormány alakul Michel Aount vezetésével. Hossz nem akar lemondani, így az országnak 2 kormánya van, de nincs elnöke. 1989 tavaszán felélednek a belső harcok is. A nyári vérengzéseket túszdráma tetézi, amelybe Izrael és az Egyesült Államok is belekeveredik.

LIBÉRIA

Libériai Köztársaság
Republic of Liberia (angolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 111 369 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika DNy-i partvidékén. *Szomszédai:* Sierra-Leone (Ny), Guinea (É), Elefántcsontpart (K). *Felszín:* Partvidéke lagúnás, mocsaras. Az ország belsejében trópusi őserdőkkel borított síkság; É-on szavannás felföld. Legmagasabb pont: Nimba (1752 m). Legjelentősebb folyók: Saint Paul, Saint John.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 2 350 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,8%; 15–59: 48,3%; 60–: 4,9%. *Népsűrűség:* 21,1/km^2. *Etnikai csoportok:* 16 törzs (kpelle, bassa, kru, loma, mandingo, gola, gio, dey, gbandi, vai stb.) 95%. *Nyelvek:* angol (hiv.), afrikai dialektusok. *Vallások:* törzsi vallású 75%, mohamedán 15%, protestáns, r. kat. *Városi lakosság:* 37%. *Főváros:* Monrovia (*1986): 465 000. *Városok* (1984): Gbarnga 30 000; Buchanan 24 300; Tchien 15 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Samuel K. Doe (1980. ápr. 12. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 26.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (libériai dollár) (1989. jún.: 1 = 1 USD). *GDP* (1987): 813 M USD. *GDP/fő* (1987): 355 USD. *Gazdasági növekedés:* (1987): −2,4%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1985): 3,8. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,7. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 2,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 82%. *Export* (1986): 404 M USD. *Főbb exportcikkek:* vasérc, nyersgumi, kakaó, kávé, tea, pálmaolaj. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 31%, Egy. Államok 17%, Olaszo. 14%, Franciao. 9%. *Import* (1986): 235 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, közlekedési eszköz, energia, élelmiszer, élő állat, vegyiparitermék, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 27%, NSZK 10%, Hollandia 7%, Japán 6%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 493 km (ipari vasút). *Közúti hálózat* (1984): 7670 km; ebből burkolt 734 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 12 000; egyéb gépjármű: 7000. *Főbb kikötők:* Monrovia, Buchanan. *Hírközlés: Tv* (1985): 35 000. *Rádió* (1985): 500 000. *Telefon* (1983): 8510. *Napilap* (1984): 12/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 54 év. *Születés* (1985): 48,7‰. *Halálozás* (1985): 17,2‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 127,0‰. *Kórházi ágyak* (1981): 3000. *Orvosok* (1981): 236. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 8550.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 25%. *Iskolaköteles:* 10 év.

Az Egyesült Államokból visszatelepített felszabadult rabszolgák államát 1847. júl. 26-án hozzák létre. 1980-ig politikai stabilitása példamutató. Akkor Samuel Doe őrmester vezetésével katonai puccs dönti meg az 1971 óta az afroamerikaiak hatalmi befolyását csökkenteni akaró Tolbert elnököt. Az azóta már vezérezredes Doe 5 éven át nem rendez választásokat, az 1985. okt.-i szavazáson 50,9%-kal győz. Nov.-ben az ellene szervezett puccskísérlet megbukik, az ellenzéki párt székhelyét felgyújtják, a puccs szervezőjét kormánypárti katonák lelövik. 1986. jan.-ban Doe elnököt 6 éves periódusra esketik fel.

LÍBIA

Líbiai Arab Szocialista Népi Állam
Al-Jamahiriya Al-Arabiya Al-Libya
Al-Shabiya Al-Ishtirakiya (arabul)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 759 540 km^2, Magyarországnál kb. 19-szer nagyobb. *Fekvés:* É-Afrikában, a Földközi-tenger partján. *Szomszédai:* Tunézia, Algéria (Ny), Niger, Csád (D), Szudán, Egyiptom (K). *Felszín:* Keskeny tengerparti síkság; ettől K-re hegyvidék, D-re a Szaharai-tábla kő-, kavics- és agyagsivatagja és homoksivatag. Legmagasabb pont: Daharson Bette (2266 m).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 3 740 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,0%; 15–59: 51,2%; 60–: 3,8%. *Népsűrűség:* 2,1/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 80%; berber 14%; olasz 5%. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol, olasz. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 98% (államvallás). *Városi lakosság:* 60%. *Főváros:* Tripoli (1982): 989 000. *Városok* (1981): Benghazi 650 000; Misurata 285 000; Zavia 248 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Moamer el-Kadhafi (szül. 1942. szept.). *Kormányfő:* Muhamad az-Zaruq Rajab (1984. febr. 16. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 1.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (líbiai dinár) (1989. jún.: 0,31 = 1 USD). *GDP* (1986): 20,5 Mrd USD. *GDP/fő* (1986): 5494 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −2,6%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1986): 11,33. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 18%; ipar és kereskedelem 31%. *Export* (1986): 10,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, bőr, zöldség. *Főbb exportpartnerek:* Olaszo. 24%, NSZK 10%, Spanyolo. 7%. *Import* (1986): 4,5 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, élelmiszer, iparcikk, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Olaszo. 30%, NSZK 11%, Japán 8%, Franciao. 6%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1986): 25 675 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 415 509; egyéb gépjármű: 334 405. *Főbb kikötők:* Tripoli, Benghazi. *Hírközlés: Tv* (1985): 235 000. *Rádió* (1985): 800 000. *Telefon* (1982): 102 000. *Napilap* (1986): 10/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 56,1; nők: 59,4 év. *Születés* (1985): 46,0‰. *Halálozás* (1985): 11,2‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 84,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 16 051. *Orvosok* (1982): 5200. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 660.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 50%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1951. dec. 24-én királyságként függetlenné váló korábbi olasz gyarmaton 1969. szept. 1-jén Idrisz királyt megfosztja trónjától a Moamer el-Kadhafi ezredes vezetése alatt álló Forradalmi Parancsnoki Tanács. 1971 óta Líbia több arab és fekete-afrikai államnak tesz konföderációs államalakítási javaslatot, ám a tervek változatlanul megvalósításra várnak. 1977. márc.-ban kikiáltják a Líbiai Arab Szocialista Népi Államot, amelyben pártok helyett a népi bizottságok révén közvetlenül a nép lenne hivatott a hatalom gyakorlására. 1979. márc.-tól Kadhafi ezredes „a forradalom vezetője" címet veszi fel. 1985. okt.-ben Líbia vezetője és Mihail Gorbacsov Moszkvában együttműködési szerződést ír alá. A nemzetközi terrorizmus állítólagos támogatását megtorlandó, 1986. ápr.-ban amerikai repülők bombázzák Tripolit és Benghazit. Néhány nappal később a Közös Piac több állama szankciókat vezet be Líbia ellen. Kadhafi ezredes válasza: televíziós beszédben jelenti be, hogy folytatja harcát a világforradalomért. 1987. aug.-ban Csád és Líbia elfogadja az Afrikai Egységszervezet tűzszüneti felszólítását. 1988. okt.-ben az ország felújítja diplomáciai kapcsolatait Csáddal. 1989. jan.-ban nemzetközi vita robban ki arról, hogy működik-e Líbiában vegyi fegyvereket készítő új gyár. A forró hangulatban amerikai F–14-esek 2 líbiai vadászgépet lőnek le. Az amerikaiak és a líbiaiak egymást hibáztatják az incidensért.

LIECHTENSTEIN

Liechtensteini Hercegség
Fürstentum Liechtenstein (németül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 160 km^2. Magyarországnál kb. 580-szor kisebb. *Fekvés:* Ny-Európában, az Alpok között. *Szomszédai:* Svájc (Ny), Ausztria (K). *Felszín:* A Rajna menti terület sík. K-en az Alpok erdős és alpesi legelőkkel borított láncai. Legmagasabb pont: Naafkopf (2570 m). Legjelentősebb folyó: Rhein (Rajna).
Népesség: *Lakosság* (1987): 27 714. *Életkor szerint:* 0–14: 20,1%; 15–59: 68,3%; 60–: 11,6%. *Népsűrűség:* 173,2/km^2. *Etnikai csoport:* alemán 60%; svájci, osztrák, német, olasz, jugoszláv, török. *Nyelvek:* német (hiv.), alemán dialektus. *Vallások:* r. kat. 86,9%, protestáns 8,5%, zsidó. *Főváros:* Vaduz (1987): 4891. *Városok* (1987): Schaan 4836; Balzers 3509; Triesen 3248.
Államforma: hercegség. *Államfő:* II. Ferenc József herceg (szül. 1906. aug. 16.). *Kormányfő:* Hans Brunhart (szül. 1945. márc. 28.). *Nemzeti ünnep:* aug. 15.
Gazdaság: *Pénznem:* franc (svájci frank) (1989. jún.: 1,70 = 1 USD). *GNP/fő* (1984): 15 000 USD. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 4%; ipar és kereskedelem 54%. *Export-import:* vámunió Svájccal.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 18,5 km. *Közúti hálózat:* 250 km. *Hírközlés: Tv* (1985): 9000. *Rádió* (1985): 18 000. *Telefon* (1987): 13 812. *Napilap* (1986): 546/1000 fő.
Egészségügy: *Születés* (1986): 12,8‰. *Halálozás* (1986): 6,7‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 6,3‰.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 100%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A történelmét 1342. máj. 3-ig visszavezető önálló fejedelemség ma alkotmányos monarchia. Az 1938 óta uralkodó II. Ferenc József fejedelem fia, János Ádám 1984. aug.-ban csak elvileg veszi át az örökséget. A pénz- és külpolitikájában Svájchoz kötődő országban az 1986. febr.-i parlamenti választásokon először szavazhatnak a nők is. 1989-ben előrehozott választásokat tartanak.

LUXEMBURG

Luxemburgi Nagyhercegség
Grand-Duché du Luxembourg (franciául)
Grossherzogtum Luxemburg (németül)
Grousherzogdem Letzebuerg (luxemburgi nyelven)
Európa

Földrajz: *Terület:* 2586,4 km^2. Magyarországnak kb. 36-od része. *Fekvés:* Ny-Európában. *Szom-*

szédai: Belgium (Ny), Franciaország (D), NSZK (K). *Felszín:* É-on hegyvidék (Ardennek, Eifel-hegység); D-en a Mosel és Sauer folyó széles völgyei. Legmagasabb pont: Mont de Holdingen (565 m). Legjelentősebb folyók: Mosel, Sauer.

Népesség: *Lakosság* (1986): 369 500. *Életkor szerint:* 0–14: 19,0%; 15–59: 63,5%; 60–: 17,5%. *Népsűrűség:* 142,9/km^2. *Etnikai csoportok:* luxemburgi 73%, portugál, olasz, francia, német, belga. *Nyelvek:* francia (hiv.), német (hiv.), luxemburgi (hiv.). *Vallások:* r. kat. 95%, protestáns 2%, zsidó. *Városi lakosság:* 67%. *Főváros:* Luxembourg (1988): 76 600. *Városok:* Esch-sur-Alzette 23 700; Differdingen (Differdange) 16 000; Düdelinge (Dudelange) 14 100.

Államforma: nagyhercegség (alkotmányos monarchia). *Államfő:* János nagyherceg (szül. 1921. jan. 5.). *Kormányfő:* Jacques Santer (1984. júl. 21. óta). *Nemzeti ünnep:* jún. 23.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (luxemburgi frank) (1989. jún.: 41,34 = 1 USD). *GDP* (1987): 6,93 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 18 250 USD. *Gazdasági növekedés* (1986): 2,25%. *Fogyasztói árváltozások* (1987): −0,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 1%; ipar és kereskedelem 42%. *Export-import:* vámunió Belgiummal.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 270 km, ebből villamosított: 162 km. *Közúti hálózat* (1986): 5164 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 168 476; egyéb gépjármű: 10 668. *Hírközlés: Tv* (1985): 91 000. *Rádió* (1985): 227 000. *Telefon* (1987): 161 700. *Napilap* (1985): 365/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 66,9; nők: 73,5 év. *Születés* (1985): 11,0‰. *Halálozás* (1985): 11,0‰. *Csecsemőhalandóság* (1985): 10,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 4661. *Orvosok* (1987): 666.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 100%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1815. jún. 9-én függetlenné vált nagyhercegség a Nassau család örökletes vezetése alatt áll. János nagyherceg 1964 óta irányítja az országot. Az 1984-es törvényhozói választásokon a jobbközép került ki győztesen. 1986. jan.-ban a luxemburgi nép megkapja az Aachen városa alapította nemzetközi Károly-rendet, amely a nagyfejedelemség erőfeszítéseit ismeri el a ny-európai gazdasági közösség és politikai egység megteremtéséért. 1987 eleje óta a nagyhercegségben nők is teljesíthetnek katonai szolgálatot. Márc.-ban a Benelux államok katonai együttműködési szerződést írnak alá. 1989. jún.-ban választ az ország.

MADAGASZKÁR

Madagaszkári Demokratikus Köztársaság
Repoblika Demokratika Malagasy
(malgas nyelven)
République Démocratique de Madagascar
(franciául)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 587 041 km^2, Magyarországnál több mint 6-szor nagyobb. *Fekvés:* Sziget az Indiai-óceánban, Afrika DK-i partja közelében. *Felszín:* A K-i parti síkságból szavannás fennsík emelkedik ki; Ny-on középhegység, a korallszirtekkel szegélyezett Ny-i part mentén széles síkság. Legmagasabb pont: Maromokotro (2876 m). Legjelentősebb folyók: Mangoky, Onilahy, Ikopa. Legnagyobb tó: Alaotra-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 10 300 000. *Népsűrűség:* 17,5/km^2. *Etnikai csoportok:* 18 maláj-polinéz eredetű törzs (merina, betsimisaraka, betsileo stb.) 98%; kínai, indiai, francia. *Nyelvek:* malgas (hiv.), francia (hiv.), hova. *Vallások:* törzsi vallású 47%, r. kat. 28%, protestáns 20%, mohamedán 5%. *Városi lakosság:* 21%. *Főváros:* Antananarivo (1985): 1 050 000 (A). *Városok* (1984): Taomasina 83 000; Fianarantsoa 73 000; Majunga 71 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Didier Ratsiraka (szül. 1936. nov. 4.). *Kormányfő:* Desiré Rakotoarijaona (szül. 1934. jún. 19.). *Nemzeti ünnep:* jún. 26.

Gazdaság: *Pénznem:* franc (madagaszkári frank) (1989. jún.: 1260,12 = 1 USD). *GNP* (1986): 2,6 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 255 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −3,5%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 5,3. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1987): 9. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 15,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 90%. *Export* (1986): 304 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, fűszer, cukor, kőolajtermék. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 34%, Egyesült Államok 14%. *Import* (1986): 353 M USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, gép, fém, vegyszer. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 32%, NSZK 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 883 km. *Közúti hálózat* (1982): 49 637 km; ebből burkolt: 4774 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 33 000. *Főbb kikötők:* Tamatave, Diego-Suarez, Majunga. *Hírközlés: Tv* (1985): 50 000. *Rádió* (1983): 910 000. *Telefon* (1983): 37 100.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 46 év. *Születés* (1985): 45,0‰. *Halálozás* (1985): 17,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 101,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 20 800. *Orvosok* (1981): 901 (+52 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 9940.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 53%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A Franciaországtól 1960. jún. 26-án függetlenné váló országban 1972. máj.-ban megbukik Tsiranana jobboldali kormánya, s Gabriel Ramanantsoa tábornokkal az élén baloldali tisztek csoportja veszi át az irányítást. Az 1975. febr.-ban kinevezett Richard Ratsimandravna állam- és kormányfőt néhány nap múlva egy sikertelen jobboldali katonai puccskísérlet során meggyilkolják. Utóda, Didier Ratsiraka kezdeményezésére népszavazáson fogadják el a szocialista forradalom chartáját. Ratsirakát 1982. nov.-ben újabb 7 évre megerősítik tisztségében. Az 1983. aug.-i parlamenti választásokon az AREMA forradalmi párt győz.

MAGYARORSZÁG

Magyar Népköztársaság
Európa

Földrajz: *Terület:* 93 032 km^2. *Fekvés:* Közép-Európában, a Kárpát-medencében. *Szomszédai:* Csehszlovákia (É), Ausztria (Ny), Jugoszlávia (D), Románia, Szovjetunió (K). *Felszín:* A Duna által kettéosztott terület K-i részén termékeny síkság (Alföld); Ny-on változatos dombvidék (Dunántúl, középső és D-i részén középhegységgel); É-on középhegység. Legmagasabb pont: Kékes (1014 m). Legjelentősebb folyók: Duna, Tisza, Dráva. Legnagyobb tavak: Balaton, Velencei-tó, Fertő tó.

Népesség: *Lakosság* (1989): 10 588 600. *Életkor szerint:* 0–14: 20,8%; 15–59: 60,5%; 60–: 18,7%. *Népsűrűség:* 113,8/km^2. *Etnikai csoportok:* magyar; cigány; német; szlovák; délszláv; román. *Nyelv:* magyar. *Vallások:* r. kat., protestáns, zsidó, görögkeleti. *Városi lakosság:* 59,2%. *Főváros:* Budapest (1989): 2 113 645. *Városok* (1989): Debrecen 219 251; Miskolc 207 826; Szeged 189 484; Pécs 183 082; Győr 131 503.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Szűrös Mátyás (ideigl.). *Kormányfő:* Németh Miklós (1988. nov. 9. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 15., ápr. 4.

Gazdaság: *Pénznem:* forint (1989. jún.: 62,02 = 1 USD). *GDP* (1988): 28 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2539 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 0,4%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 11. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 35. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 15,7%. *Munkanélküliség* (1988): 0,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 18,8%; ipar és kereskedelem 41,6%. *Export* (1988): 10,27 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* élelmiszer, gyógyszer, gép, berendezés, elektromos és híradás-technikai eszközök, autóbusz, építőanyag. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió 32,7%, NSZK 9,8%, NDK 5,6%, Ausztria 5,5%. *Import* (1988): 9,53 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* fűtőanyag, ipari nyersanyag, gép, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 28,5%, NSZK 13,9%, NDK 6,4%, Ausztria 6,4%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 8026 km, ebből villamosított 1290 km. *Közúti hálózat* (1988): 140 000 km; országos úthálózat 29 715 km; ebből burkolt: 29 303 km; ebből autópálya: 218 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 1 789 562 (ebből magántul.: 1 747 292); egyéb gépjármű: 259 551. *Hírközlés: Tv* (1985): 4 250 000. *Rádió* (1985): 6 144 000. *Telefon* (1987): 770 151. *Napilap* (1987): 304/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1988): férfiak: 66,2; nők: 74,0 év. *Születés* (1988): 11,7‰. *Halálozás* (1988): 13,2‰. *Népességnövekedés* (1988): −0,15%. *Csecsemőhalandóság* (1988): 15,8‰. *Kórházi ágyak* (1988): 104 832. *Orvosok* (1988): 36 188. *Egy orvosra jutó lakosok* (1988): 293.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): a 15 évesnél idősebb népesség 72,3%-a végezte el az általános iskolát. *Iskolakötelezettség:* 6–16 éves korig.

MALAWI

Malawi Köztársaság
Republic of Malawi (angolul)
Mfuko La Malawi (csicseva nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 118 484 km^2, Magyarországnál kb. egynegyed résszel nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika D-i részén. *Szomszédai:* Zambia (Ny), Mozambik (D), Tanzánia (É). *Felszín:* A Malawi (Nyasza)-tó Ny-i partján 1000–2500 m magas magasföld. D-en síkság, dombság, alacsony hegyvidék. Legmagasabb pont: Sapitwa (3001 m). Legjelentősebb folyó: Shire. Legnagyobb tavak: Malawi (Nyasza)-tó, Chilwa-tó, Malombe-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 7 500 000. *Életkor szerint:* 0–14: 47,6%; 15–59: 48,2%; 60–: 4,2%. *Népsűrűség:* 63,3/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (cseva, nyanja, lomwe, sena) 99%; keverék, fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), csicseva (hiv.), nyanja, tumbuka, yao. *Vallások:* törzsi vallású 60%, r. kat. 20%, protestáns 10%, mohamedán 10%. *Városi lakosság:* 12%. *Főváros:* Lilongwe (*1985): 186 800. *Városok* (*1985): Blantyre 355 200; Mzuzu 82 700; Zomba 53 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Hastings Kamuzu Banda (szül. 1906. máj. 14.). *Nemzeti ünnep:* júl. 6.

Gazdaság: *Pénznem:* kwacha (1989. jún.: 2,82 = 1 USD). *GDP* (1988): 1,78 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 230 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,1%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 28,6. *Adósság/fő* (1988): 201 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 58,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 51%; ipar és kereskedelem 18%.

Export (1986): 243 M USD. *Főbb exportcikkek:* dohány, tea, cukor, földimogyoró. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 57%, Egyesült Államok 29%, Hollandia 10%. *Import* (1986): 252 M USD. *Főbb importcikkek:* iparcikk, élelmiszer, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Dél-afrikai Közt. 40%, Nagy-Britannia 18%, Japán 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 768 km. *Közúti hálózat* (1985): 7947 km; ebből burkolt: 2186 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 14 911; egyéb gépjármű: 15 643. *Hírközlés: Rádió* (1985): 1,7 M. *Telefon* (1985): 25 000. *Napilap* (1985): 5/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1981): férfiak: 42,7; nők: 45,4 év. *Születés* (1985): 54,0‰. *Halálozás* (1985): 21,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 170,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 7081. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 52 960.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 25%.

A korábbi Nyaszaföld 1964. júl. 6-án változtatja meg nevét, amikor a Brit Nemzetközösség tagjaként függetlenné válik. Az egypártrendszerű államban az elnök, a kormányfő és a Malawi Kongresszus Párt vezetője egy személy, dr. Hastings Banda. A „hős és hódító" életfogytiglan tölti be funkcióit; ezt az 1983. jún.-i választások megerősítik.

MALAYSIA

Maláj Államszövetség
Persekutuan Tanah Malaysia (malájul)
Federation of Malaysia (angolul)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 329 749 km^2, Magyarországnál kb. 3,5-szer nagyobb. *Fekvés:* A Maláj-félszigeten, a környező szigeteken és a Borneo-sziget É-i partján. *Szomszédai:* Thaiföld (É), Indonézia (D). *Felszín:* A Maláj-félszigeten: Ny-on a tengerparttal párhuzamos hegyvidék. Borneo-szigeten: K-en a tengerparton mocsaras síkság, beljebb dombvidék és trópusi erdővel borított hegység. Legmagasabb pont: Kinabalu (4101 m). Legjelentősebb folyók: Pahang, Perak, Rajang.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 16 560 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38,0%; 15–59: 56,2%; 60–: 5,8%. *Népsűrűség:* 50,2/km^2. *Etnikai csoportok:* maláj 55%; kínai 35%; indiai, pakisztáni 7%; dajak 3%. *Nyelvek:* maláj (hiv.), angol (hiv.), kínai, tamil, iban. *Vallások:* mohamedán (államvallás), hindu, buddhista, konfuciánus, r. kat., törzsi vallású. *Városi lakosság:* 38%. *Főváros:* Kuala Lumpur (1980): 937 875. *Városok* (1980): Ipoh 300 727; Bandaraya Tanjung (Georgetown) 250 578; Johor Bharu 249 880.

Államforma: monarchikus államszövetség. *Államfő:* Azlan Muhibuddin sah (1989. márc. óta). *Kormányfő:* Datuk Seri Mahathir bin Mohamed (szül. 1925. dec. 20.). *Nemzeti ünnep:* aug. 31.

Gazdaság: *Pénznem:* ringgit (1989. jún.: 2,69 = 1 USD). *GDP* (1987): 30,3 Mrd USD. *GDP/fő* (1986): 1836 USD. *Gazdasági növekedés* (1987): 2,5%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1987): 8,7. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 3,7. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 1,5%. *Munkanélküliség* (1986): 8,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 21%; ipar és kereskedelem 18%. *Export* (1987): 16,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gumi, fa, kőolaj, ón, pálmaolaj, gép, fűszer. *Főbb exportpartnerek:* Japán 22,7%, Szingapúr 17%, Egyesült Államok 17%, Hollandia 3%. *Import* (1987): 11,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, jármű, félvezetők, iparcikk, élelmiszer, gyógyszer, közszükségleti cikk, kőolajtermék. *Főbb importpartnerek:* Japán 25%, Egyesült Államok 18%, Szingapúr 14%.

Közlekedés: *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 1,1 M; egyéb gépjármű: 266 000. *Főbb kikötők:* Georgetown, Kelang, Melaka. *Hírközlés: Tv* (1983): 1,6 M. *Rádió* (1985): 6,6 M. *Telefon* (1986): 1 042 827. *Napilap* (1985): 133/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 67,0; nők: 71,2 év. *Születés* (1986): 30,6‰. *Halálozás* (1986): 5,7‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 25,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 34 538. *Orvosok* (1983): 4234. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 3920.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 80%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

Az 1963. szept. 16-án a Brit Nemzetközösség tagjaként függetlenné váló föderatív köztársaságból 1965. aug. 9-én Szingapúr – megegyezéssel – kiválik. A monarchiában a 9 szövetséges maláj állam szultánjai közül ötévenként választják a királyt. Az 1984. febr.-i választáson Johore szövetségi állam szultánja, Mahmud Iskander Al-Haj kapja a szavazatok többségét. A rendkívüli fejlődés, a virágzó gazdaság évei után újabban feszültségek mutatkoznak: 1985. szept.-ben iszlám fundamentalisták tüntetnek, a rendőrség beavatkozása 18 halálos áldozattal jár. 1986. júl.-ban 2 ausztráliai kábítószercsempészt végeznek ki, a szigorú kábítószer-ellenes törvényt alkalmazva. A kommunista párt be van tiltva. Mahathir Mohamed kormányfő 1981. júl. óta „Keletre nézz" jelszavával D-Korea gazdasági fejlődését akarja megismételni. Ám a japán jen erősödése, az alacsony nyersanyagárak egyaránt gazdasági nehézségekhez vezetnek. 1987. ápr.-ban Mahathir Mohamedet választáson erősítik meg tisztségében. 1988. febr.-ban bírósági döntés alapján – amelyet a kormányfő párttagtársai kezdeményeznek – törvénytelennek jelentik ki a kormányzó UMNO párt 1987-es pártvezető-választását, amely a kormányfő személyéről is határozott.

A vita egyelőre sajátságosan zárul: a kormányfő megtarthatja posztját, de a jelölőgyűlést utólag érvénytelenítik. 1989. márc.-tól az új király Azlan Muhibuddin sah, Perak állam szultánja.

MALDÍV-SZIGETEK

Maldív Köztársaság
Divehi Raaje Jumhuriya (divehi nyelven)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 298 km^2, Magyarországnál kb. 312-szer kisebb. *Fekvés:* 1196 korallszigetből álló szigetcsoport az Indiai-óceánban, Indiától DNy-ra. *Felszín:* Sík. Legmagasabb pont: 24 m.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 195 100. *Életkor szerint:* 0–14: 44,4%; 15–59: 51,7%; 60–: 3,9%. *Népsűrűség:* 654,7/km^2. *Etnikai csoportok:* maláj, szingaléz, arab. *Nyelvek:* divehi (hiv.), angol. *Vallások:* mohamedán (szunnita) (államvallás). *Városi lakosság:* 20,4%. *Főváros:* Male (1985): 46 334.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Maumun Abdul Gajum (szül. 1939. dec. 29.). *Nemzeti ünnep:* júl. 26.
Gazdaság: *Pénznem:* rufiya (maldiv rúpia) (1989. jún.: 8,35 = 1 USD). *GNP* (1985): 50 M USD. *GNP/fő* (1985): 290 USD. *Gazdasági növekedés:* (1973–85): 3,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság és ipar: 80%. *Export* (1985): 22,8 M USD. *Főbb exportcikkek:* hal, kókusz, kopra, kagyló. *Főbb exportpartnerek:* Japán, Európa. *Import* (1985): 52 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, közszükségleti cikk, energia, gép. *Főbb importpartnerek:* Szingapúr, Japán, Srí Lanka.
Közlekedés: *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 401; egyéb gépjármű: 485. *Főbb kikötő:* Male Atoll. *Hírközlés: Tv* (1985): 3200. *Rádió* (1985): 19 000. *Telefon* (1984): 3000.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 57,4; nők: 58,4 év. *Születés* (1985): 45,0‰. *Halálozás* (1985): 14,0‰. *Csecsemőhalandóság* (1985): 81,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 4 kórház. *Orvosok* (1987): 7 (+ 1 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 82%.

Az 1965. júl. 26-án Nagy-Britanniától függetlenné váló szigeteken 1968. nov. 11-én kikiáltják a köztársaságot. Amir Ibrahim Naszir államfő 1976 tavaszán bezáratja az Addu-korallzátonyon épített brit támaszpontot. Az ország ekkortól az el nem kötelezett mozgalom teljes jogú tagja. Az elnöki köztársaságban 1978. nov. óta Abdul Gajum az elnök; tisztségében 1983. szept.-ben 95,6%-os többséggel megújították. Politikai szervezetek nem működnek. 1988. szept.-ben a választók 96%-os többséggel hosszabbították meg Gajum megbízatásait. Okt.-ben indiai csapatok hiúsítják meg a felbérelt külföldi zsoldosok puccskísérletét.

MALI

Mali Köztársaság
République du Mali (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 240 142 km^2, Magyarországnál kb. 13-szor nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika belsejében. *Szomszédai:* Mauritánia, Szenegál (Ny), Guinea, Elefántcsontpart, Burkina Faso (D), Niger (K), Algéria (É). *Felszín:* É-i része a Szaharához tartozó homok- és kősivatag; délebbre sztyepp- és szavannaövezet. DNy-on fennsík választja el a Niger árterületét a Szenegál medencéjétől. Legmagasabb pont: Hombori Tondo (1155 m). Legjelentősebb folyók: Niger, Szenegál.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 8 680 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46%; 15–59: 49,4%; 60–: 4,6%. *Népsűrűség:* 7,0/km^2. *Etnikai csoportok:* mande (bambara 60%, szoninke, malinke, dogon); fulbe, szonghai, szenufo tuareg. *Nyelvek:* francia (hiv.), bambara, szongál, arab, ful. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 90%, törzsi vallású 9%, keresztény. *Városi lakosság:* 20%. *Főváros:* Bamako (*1980): 600 000 (A). *Városok* (*1980): Segou 64 890; Mopti 53 855; Sikasso 47 030.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Moussa Traoré (szül. 1936. szept. 25.). *Nemzeti ünnep:* szept. 22.
Gazdaság: *Pénznem:* CFA-frank (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD. *GNP* (1985): 1,07 Mrd USD. (40%-a külföldi segélyből.) *GNP/fő* (1985): 140 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,0%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 3,5. *Védelmi kiadások a GDP %-ában* (1986): 3. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 73%, ipar és kereskedelem 12%. *Export* (1986): 192 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, földimogyoró, élő állat, hal. *Főbb exportpartnerek:* Belgium 25%, Franciaország 15%. *Import* (1986): 438 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gép, jármű, textília, energia, vegyipari termék, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Elefántcsontpart 25%, Franciaország 22%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 642 km. *Közúti hálózat* (1985): 15 700 km; ebből burkolt: 2606 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 23 209; egyéb gépjármű: 6802. *Hírközlés: Tv* (1985): 500. *Rádió* (1985): 130 000. *Telefon* (1984): 9537.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 40,4; nők: 43,6 év. *Születés* (1985): 50,2‰. *Halálozás* (1985): 22,4‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 173,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 3200. *Orvosok* (1980): 337 (+ 14 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 25 380.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 10%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A Franciao.-tól először Szenegállal együtt, majd külön függetlenné váló ország 1960. szept. 22-én kiáltja ki a köztársaságot. A nemkapitalista fejlődést szorgalmazó Modibo Keita elnökségét 1968. nov. 19-én fiatal tisztek döntik meg. A ma már tábornok – akkor hadnagy – Moussa Traoré lesz az elnök, 1 év múlva a kormányfő is. Az 1974. ápr.-i alkotmány előirányozza, hogy a katonák választásokon adják át a hatalmat. Az 1979. és 1985. jún.-i szavazáson viszont Traoré elnök, aki az egyetlen párt élén is áll, gyakorlatilag 100%-os többséget szerez.

MÁLTA

Máltai Köztársaság
Repubblika ta'Malta (máltai nyelven)
Republic of Malta (angolul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 315,6 km^2, Magyarországnál 300-szor kisebb. *Fekvés:* 3 sziget (Malta, Comino, Gozo) D-Európában, a Földközi-tengerben. *Felszín:* Kopár, sziklás. Folyó nincs. Legmagasabb pont: 253 m.
Népesség: *Lakosság* (1986): 345 418. *Életkor szerint:* 0–14: 24,2%; 15–59: 62,5%; 60–: 13,3%. *Népsűrűség:* 1094,5/km^2. *Etnikai csoportok:* máltai (arabok és olaszok leszármazottai); angol. *Nyelvek:* máltai (hiv.), angol (hiv.), olasz. *Vallások:* r. kat. 98%, protestáns. *Városi lakosság:* 94%. *Főváros:* Valetta (1985): 9340. *Városok* (1983): Sliema 20 116; Victoria 5461.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Paul Xuereb (ideiglenesen). *Kormányfő:* Fenech Adami (szül. 1933. júl. 17.). *Nemzeti ünnep:* márc. 31.
Gazdaság: *Pénznem:* pound (máltai font) (1989. jún.: 0,36 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,19 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 3300 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 6,7%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,5. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 2,0%. *Munkaerő-megoszlás:* ipar és kereskedelem 35%. *Export* (1986): 497 M USD. *Főbb exportcikkek:* textília, élelmiszer, dohány, virág, zöldség. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 31%, Nagy-Britannia 20%, Líbia 8%. *Import* (1986): 887 M USD. *Főbb importcikkek:* közszükségleti cikk, gép, élelmiszer, energia, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Olaszo. 23%, Nagy-Britannia 18%, NSZK 14%, Egyesült Államok 7%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1987): 1385 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 89 908; egyéb gépjármű: 18 246. *Főbb kikötő:* Valetta. *Hírközlés: Tv* (1985): 117 000. *Rádió* (1985): 142 000. *Telefon* (1985): 122 267.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 76,0; nők: 76,0 év. *Születés* (1986): 16,5‰. *Halálozás* (1986): 8,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 13,4‰. *Kórházi ágyak* (1988): 3217. *Orvosok* (1988): 710 (+80 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 90%. *Iskolakötelezettség:* 16 éves korig.

Az 1964. szept. 21-én függetlenné váló, korábban brit ellenőrzésű terület 1974. dec. 13. óta a Nemzetközösség tagja. 1971-ben a szigeten felülkerekedő munkáspárti vezetők el nem kötelezett politikába kezdenek, melynek eredményeként 1979. márc.-ban bezárják a brit katonai támaszpontot. 1985. nov.-ben az ország szabad költözködési egyezményt ír alá Líbiával. Az 1987. máj.-i választásokon – 16 éves munkáspárti kormányzás után – az ellenzéki Nacionalista Párt győz. Vezetője, Fenech Adami alakít kormányt, aki – programja szerint – némileg távolodni kíván Líbiától s közeledni a Közös Piachoz. 1988. ápr.-ban a szigetről 190 éve elűzött Máltai Lovagrend Rómában új vezetőt választ.

MAROKKÓ

Marokkói Királyság
Al-Mamlakah al-Maghrebia (arabul)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület:* 458 730 km^2, Magyarországnál majdnem 5-ször nagyobb. *Fekvés:* É-Afrika Ny-i részén, a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán partján. *Szomszédai:* Algéria (K), Nyugat-Szahara (D). *Felszín:* Nagy részén az Atlasz-hegység vonulatai és az általuk közrezárt fennsíkok; csak a partvidéken van keskeny síkság. Legmagasabb pont: Toubkal (4165 m). Legjelentősebb folyók: Moulouya, Sebou, Rbia.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 22 480 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,4%; 15–59: 49,4%; 60–: 4,2%. *Népsűrűség:* 49,0/km^2. *Etnikai csoportok:* berber 40%; arab 20%; keverék, francia, spanyol, olasz. *Nyelvek:* arab (hiv.), berber, francia, spanyol. *Vallások:* mohamedán (szunnita 98% – államvallás), r. kat., zsidó. *Városi lakosság:* 44%. *Főváros:* Rabat (1983): 841 000. *Városok* (1983): Casablanca 2 500 000; Fès (Fez) 562 000; Marrakech 548 000.
Államforma: örökletes monarchia. *Államfő:* II. Hasszán király (szül. 1929. júl. 9.). *Kormányfő:* Azzedin Laraki (1986. márc. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 3., aug. 14.
Gazdaság: *Pénznem:* marokkói dirham (1989. jún.: 8,68 = 1 USD). *GDP* (1988): 17,50 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 732 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,8%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 8,5. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 30,9. *Adósság/fő* (1989): 989 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 5,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 2,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 50,0%, ipar 15%. *Export* (1987): 2,6 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* foszfát, citrusfélék, színesfém, zöldség. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 34%, NSZK 13%, Spanyolo. 8%, Olaszo. 6%. *Import* (1987): 3,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, élelmi-

szer, fémáru, vegyipari termék, gép, berendezés. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 28%, Egyesült Államok 13%, Spanyolo. 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 1779 km; ebből villamosított 794 km. *Közúti hálózat* (1983): 57 592 km; ebből burkolt 19 039 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 470 000; egyéb gépjármű: 232 000. *Főbb kikötők:* Tanger, Casablanca, Kenitra. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,15 M. *Rádió* (1985): 3,85 M. *Telefon* (1983): 265 672. *Napilap* (1986): 12/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 56,1; nők: 59,4 év. *Születés* (1985): 44,1‰. *Halálozás* (1985): 11,7‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 93,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 26 538. *Orvosok* (1984): 7229. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 17 230.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 28%. *Iskolakötelezettség:* 7–14 éves korig.

Az 1956. márc. 2-án – francia és nemzetközi ellenőrzésű területen – függetlenné váló országban 1961. márc. óta II. Hasszán uralkodik. Az „alkotmányos, demokratikus és társadalmi monarchiában" több merényletet kísérelnek meg a király ellen: 1971-ben és 72-ben is katonai vezetők próbálnak megszabadulni tőle. 1975-ben a király 350 000 fős „zöld menetet" indít a korábban fegyveres erővel bekebelezett Ny-Szahara jelképes elfoglalására. A háború az arabközi párbeszédek rendszeres témája, s megosztottságot kelt az Afrikai Egységszervezet ülésein is. Az 1984. szept.-i választásokat újonnan alakult jobbközép pártok nyerik, amelyek a királyt támogatják. 1986. júl.-ban II. Hasszán vendégül látja az izraeli miniszterelnököt, amiért a legtöbb arab ország elítéli. 1987. febr.-ban Hasszán újabb „zöld menetet" hirdet a két é-afrikai spanyol enklávéváros, Ceuta és Melilla elfoglalásáért. A király bejelenti, hogy 1988 végéig készen lesz a hatodik védelmi vonal, amely a mauritániai határszakaszon nyújt majd védelmet a ny-szaharai Polisario szabadságharcosai ellen. 1987. júl.-ban Marokkó jelentkezik a Közös Piacba. A király 1989. jan.-ban fogadja a Polisario képviselőit, hogy Nyugat-Szahara státusáról tárgyaljanak.

MAURITÁNIA

Mauritániai Iszlám Köztársaság
Al Jumhuriya al Islamiya al Muritaniya (arabul)
République Islamique de Mauritanie (franciául)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 030 700 km^2, Magyarországnál kb. 11-szer nagyobb. *Fekvés:* É-Afrika Ny-i részén. *Szomszédai:* Algéria, Mali (K), Szenegál (D), Nyugat-Szahara (É, Ny). *Felszín:* Nagy részét a Szahara foglalja el (Ny-i felén agyagos, homokos síkság, K-i részén kopár mészkőfennsík); DNy-on sztyeppes, szavannás medencék és a Szenegál alföldje. Legmagasabb pont: Kédia d'Idjil (917 m). Legjelentősebb folyó: Szenegál.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 1 950 000 (25% nomád). *Életkor szerint:* 0–14: 46,4%; 15–59: 49,0%; 60–: 4,6%. *Népsűrűség:* 1,9/km^2. *Etnikai csoportok:* berber–arab keverék 81% (ebből 30% nomád); fekete (tukulór 8%, fulaui 5%; bambara, szoninke, volof). *Nyelvek:* arab (hiv.), francia (hiv.), szudáni nyelvek, berber, ful. *Vallások:* mohamedán (szunnita 99% – államvallás). *Városi lakosság:* 31%. *Főváros:* Nouakchott (*1986): 450 000. *Városok* (*1986): Nouadhibou (Port Étienne) 24 000; Zouérate 22 000; Kaédi 20 000.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Mauja Uld Szid Ahmed Taja (1981. ápr. 25. óta). *Nemzeti ünnep:* nov. 28.

Gazdaság: *Pénznem:* ouguiya (1989. jún.: 74,46 = 1 USD). *GNP* (1986): 6700 M USD. *GNP/fő* (1986): 450 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,1%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 12. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1986): 20,0. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 47%, ipar és kereskedelem 14%. *Export* (1986): 349 M USD. *Főbb exportcikkek:* hal, vasérc. *Főbb exportpartnerek:* Olaszo. 26%, Franciao. 21%, Japán 20%. *Import* (1986): 221 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, energia, jármű, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 29%, Spanyolo. 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 652 km. *Közúti hálózat* (1983): 8900 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 15 071; egyéb gépjármű: 2188. *Főbb kikötők:* Nouadhibou, Nouakchott. *Hírközlés: Tv* (1985): 500. *Rádió* (1985): 250 000. *Telefon* (1985): 3161.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): 46 év. *Születés* (1985): 45,0‰. *Halálozás* (1985): 27,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 138,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 1325. *Orvosok* (1984): 170 (+ 8 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 14 500.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 17%. *Iskolakötelezettség:* 6–14 éves korig.

Az 1960. nov. 28-án Franciaországtól függetlenné váló országban Mokhtar Ould Daddah elnök 1964-től egypártrendszert vezet be. Az 1978. júl.-i katonai puccs megfosztja hatalmától, azóta az országban nem működnek sem pártok, sem a parlament. 1984-ben újabb puccsra kerül sor, azóta Ahmed Taja ezredes áll az elnöki köztársaság élén. Az 1979. ápr.-i alkotmány szerint a legfőbb hatalom a katonai tanácsé. 1989. ápr.-ban határvita robban ki Szenegállal; mindkét ország hazaküldi a másik államból érkezett vendégmunkásait.

MAURITIUS

Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 2045 km^2, Magyarországnál kb. 46-szor kisebb. *Fekvés:* Szigetek az Indiai-óceánban, K-Afrika D-i részénél. *Felszín:* Mauritius: vulkanikus eredetű, trópusi erdőkkel borított sziget; a tengerparton síkság, a sziget belsejében fennsík és hegyvidék. A hozzá tartozó többi sziget: korallsziget. Legmagasabb pont: Piton de la Petite Rivière Noire (826 m).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 1 034 255. *Népsűrűség:* 505,7/km^2. *Etnikai csoportok:* indiai származású 66%; kreol 29%; kínai 3%; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), kreol-francia, hindi, urdu, kínai. *Vallások:* hindu 50%, keresztény 26%, mohamedán 16%, protestáns 3%, buddhista 0,6%. *Városi lakosság:* 56%. *Főváros:* Port Louis (1985): 138 272. *Városok* (1985): Beau Bassin-Rose Hill 93 059; Quatre Bornes 65 405; Curepipe 64 072.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Ringadoo Werasamy főkormányzó képvisel, 1985 óta). *Kormányfő:* Aneerood Jugnauth (1982. jún. 12. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 12.

Gazdaság: *Pénznem:* rupee (mauritiusi rúpia) (1989. jún.: 15,54 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,11 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 1070 USD. *Gazdasági növekedés:* (1973–85): 1,8%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1983): 0,25. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 1,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 27%; ipar és kereskedelem 22%. *Export* (1986): 675 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, textília, hal, tea. *Főbb exportpartnerek:* Nagy Britannia 50%, Franciao. 22%, Egyesült Államok 8%. *Import* (1986): 684 M USD. *Főbb importcikkek:* energia, gép, berendezés, rizs, műtrágya, cement. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 12%, Nagy-Britannia 9%, Dél-afrikai Közt. 9%.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 1887 km; ebből autópálya: 40,8 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 24 365; egyéb gépjármű: 9655. *Főbb kikötő:* Port Louis. *Hírközlés: Tv* (1985): 107 000. *Rádió* (1984): 719 112. *Telefon* (1983): 48 462. *Napilap* (1985): 75/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1982): 69 év. *Születés* (1985): 20,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 28,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 2814. *Orvosok* (1987): 800.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 79%.

Az 1968. márc. 12-én Nagy-Britanniától független-né váló nemzetközösségi tagállam bérbe adja volt gyarmattartójának a Diego Garcia-szigetet, ahol fontos amerikai katonai támaszpont épül. Az 1983. aug.-i, majd az 1987. aug.-i választásokat a szocialista párt nyeri; vezetője, Aneerood Jugnauth azóta a kormány élén áll. Jugnauth szövetségbe lép a baloldali Mauritiusi Militáns Mozgalommal (MMM), így D-Afrika-ellenes politikája és kispolgári érdekeket támogató vezetése biztos alapokon áll.

MEXIKÓ

Mexikói Egyesült Államok
Estados Unidos Mexicanos (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 1 963 201 km^2, Magyarországnál kb. 21-szer nagyobb. *Fekvés:* Közép-Amerika É-i részén. *Szomszédai:* Egyesült Államok (É), Guatemala, Belize (D). *Felszín:* Legnagyobb részét a Mexikói-fennsík képezi, amelyet K-en és Ny-on magas (2500–3000 m) hegyvonulat, D-en vulkáni hegyvidék vesz körül. A keskeny tengerparti síkság csak DK-en szélesedik alfölddé. Legmagasabb pont: Citlaltépetl (Orizaba) (5700 m). Legjelentősebb folyók: Rio Bravo, Balsas, Panuco. Legnagyobb tavak: Chapalai-tó, Infiernillo-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 81 160 000. *Életkor szerint:* 0–14: 39,7%; 15–59: 55,0%; 60–: 5,3%. *Népsűrűség:* 41,4/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 55%; indián 29%; kreol, fehér. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), indián nyelvjárások. *Vallások:* r. kat. 93%, protestáns, zsidó. *Városi lakosság:* 69%. *Főváros:* Ciudad de Méjico (Mexikóváros) (1986): 19 400 000 (A). *Városok* (1984): Guadalajara 3 256 000 (A); Monterrey 2 658 000 (A); Tijuana 932 000.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Carlos Salinas de Gortari (1988. dec. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 16.

Gazdaság: *Pénznem:* mexikói peso (1989. jún.: 2473,06 = 1 USD). *GDP* (1988): 171,71 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2062 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 0,4%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 8,1. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 44,2. *Adósság/fő* (1988): 1262 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 0,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 114%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 26%; ipar 13%. *Export* (1987): 20,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, gép, gyapot, kávé, élő állat, színesfém, textília, élelmiszer. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 70%, Japán 6%, Spanyolo. 5%. *Import* (1987): 13 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közszükségleti cikk, gyógyszer, élelmiszer, ipari nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 73%, Japán 7%, NSZK 4%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 25 689 km. *Közúti hálózat* (1982): 214 073 km; ebből autópálya: 1178 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 5 221 159; egyéb gépjármű: 1 978 327. *Főbb kikötők:* Coatzacoalcos, Tampico, Salina Cruz. *Hírközlés: Tv* (1985): 8,5 M. *Rádió* (1985): 15 M. *Telefon* (1983): 6 395 000. *Napilap* (1982): 130/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 63,9; nők: 68,2 év. *Születés* (1986):

27,3‰. *Halálozás* (1986): 5,0‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 42,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 82 717. *Orvosok* (1980): 66 373. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1140.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 92%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

Az 1821. szept. 28-án függetlenségét kikiáltó országban az 1917. febr.-i alkotmány elfogadása óta országos szinten hagyományosan az Intézményes Forradalmi Párt (PRI) kerul ki győztesen a választásokból. Luis Echeverria (1970–76), Lopez Portillo (1976–82) és Miguel de la Madrid (1982–88) elnöksége alatt az országban az olajnak köszönhetően rendkivüli gazdasági növekedés, egyúttal rendkivüli eladósodás következik be. A demokratikus berendezkedésű államban a legnagyobb ellenzéki párt, a PRI-től jobbra álló PAN (Nemzeti Akció Párt) többször próbálja megszerezni egy-egy kulcsállam kormányzói tisztét, miközben rendre választási csalással vádolja a PRI-t. A baloldal 5 kis pártja 1987. márc.-ban egyesül. Az 1980-ban kritikus gazdasági helyzetben lévő országot a bankvilág 1983 után példamutató adósként ünnepli, ám a 13. labdarúgó-világbajnokság napjaiban, 1986. máj.-ban az adósság átlépi a 100 Mrd USD-s határt. Az adósságot 1986. febr.-ban, majd 1987 elején is át kell ütemezni. A mexikói kormány amerikai kincstárjegyek vásárlásával sem tud változtatni súlyos helyzetén. Az 1988. júl.-i választásokon Carlos Salinas de Gortari csekély többséggel győz, de hónapokon át tart a vita arról, hogy csalással szerezte-e meg az elnöki hivatalt. Az 1989. jan.-i elnöki beiktatáson Fidel Castro is a meghivottak között van. Máj.-ban a kölcsönök részleges eltörléséről indulnak – a világon először – komoly tárgyalások.

MONACO

Monacói Hercegség
Principauté de Monaco (franciául)
Európa

Földrajz: *Terület:* 1,95 km^2, Magyarországnál kb. 48 000-szer kisebb. *Fekvés:* A Földközi-tenger ÉNy-i partján. *Szomszédja:* Franciaország (Ny, É, K). *Felszín:* A francia Alpok D-i lábánál, a Riviérán; 3 egymásba épült városból áll. Legmagasabb pont: 65 m.
Népesség: *Lakosság* (*1984): 28 000. *Életkor szerint:* 0–14: 12,7%; 15–59: 56,3%; 60–: 31,0%. *Népsűrűség:* 14 358,97/km^2. *Etnikai csoportok:* francia 47%; olasz 17%; monacói (francia–olasz keverék) 16%. *Nyelvek:* francia (hiv.), olasz, angol. *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns, zsidó. *Főváros:* Monaco (1987): 1234. *Város* (1982): Monte-Carlo 13 154.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* III. Rainier herceg (szül. 1923. máj. 31.). *Kormányfő:* Charles Ballerio államminiszter (1981. júl. óta). *Nemzeti ünnep:* nov. 19.
Gazdaság: *Pénznem:* franc (francia frank) (1989. jún.: 6,69 = 1 USD). *GNP* (1983): 2,2 Mrd USD. *GNP/fő* (1983): 51 000 USD (!). *Export-import:* vámunió Franciaországgal.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 1,6 km. *Közúti hálózat* (1984): 47,8 km. *Főbb kikötő:* La Condamine. *Hirközlés: Tv* (1985): 18 000. *Rádió* (1985): 10 000. *Telefon* (1987): 23 153. *Napilap* (1987): 420/1000 fő.
Egészségügy: *Születés* (1985): 7,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): −0,3%. *Csecsemőhalandóság* (1970): 9,3‰. *Kórházi ágyak* (1986): 432. *Orvosok* (1986): 53.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

A történelmét 1297-ig visszavezető hercegségben 1949 óta uralkodó III. Rainier herceg az 1962. dec.-ben érvénybe lépő alkotmányban lemond isteni jogairól, viszont megtartja az örökletes monarchia intézményét. Az 5 évre szóló parlamenti választásokon 1983 és 1988 elején a Nemzeti és Demokratikus Unió egyeduralkodó helyzetbe jut. A Franciaországgal 1951-ben kötött jószomszédsági és adminisztratív segítségnyújtási szerződést 1963. máj.-ban új, hasonló szerződés váltja fel, amely ismét meghosszabbítja a vám- és pénzügyi uniót.

MONGÓLIA

Mongol Népköztársaság
Bügd Najramdah Mongol Ard Uls (mongolul)
Kelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 1 565 000 km^2. Magyarországnál kb. 17-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Ázsia középső részében. *Szomszédai:* Szovjetunió (É, Ny); Kína (D, K). *Felszín:* Ny-i részén 2000–4000 m magas hegységek homokos, sztyeppes, mocsaras, lefolyástalan medencéket zárnak közre. K-en 1000–1200 m magas fennsíkok, homok-, kő- és agyagsivatagokkal (a Góbi peremvidéke). Legmagasabb pont: Pik Hujtun (4653 m). Legjelentősebb folyók: Szelenga, Onon, Herlen. Legnagyobb tavak: Uvsz-tó, Hövszgöl-tó, Har-Usz-tó.
Népesség: *Lakosság* (1986): 1 940 000. *Népsűrűség:* 1,2/km^2. *Etnikai csoportok:* halha mongol 75%; burját mongol 5%; kazah 4%; orosz, kínai. *Nyelvek:* halha mongol (hiv.), kazah, orosz, kínai. *Vallás:* buddhista (lámaista) – egyetlen kolostor. *Városi lakosság:* 55%. *Főváros:* Ulánbátor (1984): 479 500. *Városok* (1984): Darhan 63 600; Erdenet 40 000; Csojbalszan 23 000.
Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Dzsambín Batmönh (szül. 1926. máj. 10.). *Kormányfő:* Dumagin Szodnom (1984. aug. 23. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 11.

Gazdaság: *Pénznem:* tugrik (1989. jún.: 3,33 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,6 Mrd USD. *GNP/fő* (1984): 1000 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): 5%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 16. *Fogyasztói árváltozások* (1985): 70%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 52%; ipar 10%. *Export* (1985): 660 M USD. *Főbb exportcikkek:* bányakincs, hús, bőr, élelmiszer, gyapjú, szőrme, élő állat. *Főbb exportpartner:* Szovjetunió 80%. *Import* (1985): 1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, jármű, iparcikk, gyógyszer, élelmiszer. *Főbb importpartner:* Szovjetunió 91%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 1423 km. *Közúti hálózat:* 1500 km. *Hírközlés: Tv* (1985): 60 000. *Rádió* (1985): 250 000. *Telefon* (1983): 44 600. *Napilap* (1985): 91/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 61,1; nők: 65,2 év. *Születés:* (1985): 35,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 47,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 20 790. *Orvosok* (1986): 4347. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 440.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 89%. *Iskolakötelezettség:* 8 év (a nagyobb településeken).

A korábbi kínai megye, majd orosz protektorátus 1921. júl. 11. óta független, 1924. nov. 26. óta népköztársaság. Jumdzságin Cedenbal pártfőtitkárt 1984. dec.-ben Dzsambin Batmönh követi a párt élén. Az 1986-os választásokon a 70 000 tagot számláló Mongol Népi Forradalmi Párt gyakorlatilag 100%-os eredménnyel győz. Mihail Gorbacsov 1986. júl.-ban bejelenti, hogy csökkenteni fogják a Mongóliában állomásozó szovjet csapatok létszámát. 1987. ápr. és jún. között szovjet gépesített lövészhadosztály távozik Mongóliából. 1989 elején bejelentik, hogy csökkentik a fegyveres erők létszámát. Miközben javul a viszony Kínával, májusban újabb szovjet haderőcsökkentés kezdődik, miszerint 50 000 katona hagyja el az országot.

MOZAMBIK

Mozambiki Népi Köztársaság
República Popular de Moçambique (portugálul)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 799 380 km^2, Magyarországnál kb. 8,5-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika D-i részén, az Indiai-óceán partján. *Szomszédai:* Tanzánia (É), Malawi, Zambia, Zimbabwe (Ny), Dél-afrikai Köztársaság, Szváziföld (D). *Felszín:* Széles parti síkság; É-on és ÉNy-on hegyvidék, délebbre fennsíkok. Legmagasabb pont: Monte Binga (2436 m). Legjelentősebb folyók: Zambezi, Limpopo, Save. Legnagyobb tó: Malawi (Nyasza)-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 14 550 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,3%; 15–59: 50,6%; 60–: 4,1%. *Népsűrűség:* 18,2/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu 98% (ebből makua 37%, tonga 23%, sona 10%); portugál, indiai, keverék. *Nyelvek:* portugál (hiv.), bantu nyelvek, szuahéli. *Vallások:* törzsi vallású 60%, keresztény 18%, mohamedán 16%. *Városi lakosság:* 19%. *Főváros:* Maputo (*1984): 903 600. *Városok* (1980): Beira 350 000; Quelimane (1970): 184 000; Xai-Xai 64 000.

Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Joaquín Alberto Chissano (1986. okt. óta). *Kormányfő:* Mario Machungo. *Nemzeti ünnep:* jún. 25.

Gazdaság: *Pénznem:* metical (1989. jún.: 730,05 = 1 USD). *GDP* (1985): 3,6 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 247 USD. *Gazdasági növekedés* (*1982): −6,9%. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1986): 38,0. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 85%; ipar és kereskedelem 9%. *Export* (1986): 90 M USD. *Főbb exportcikkek:* kesudió, textília, tea, gyapot, cukor. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 27%, Portugália 16%, Nagy-Britannia 7%, Dél-afrikai Közt. 7%. *Import* (1986): 525 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, jármű, textília, kőolaj, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Dél-afrikai Közt. 20%, NSZK 15%, Portugália 10%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 4161 km. *Közúti hálózat* (1982): 26 000 km; ebből burkolt 4600 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 99 400; egyéb gépjármű: 24 700. *Főbb kikötők:* Maputo, Beira, Naçala. *Hírközlés: Tv* (1985): 6500. *Rádió* (1985): 450 000. *Telefon* (1982): 56 305. *Napilap* (1986): 5/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 47 év. *Születés* (1985): 44,6‰. *Halálozás* (1985): 17,2‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 158,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 12 472. *Orvosok* (1986): 279. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 33 340.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 14%.

Portugália 1975. jún. 25-én ismeri el az ország függetlenségét. A függetlenségi harcot vezető Frelimo mozgalom 1977. febr.-ban az egyetlen politikai párttá, marxista–leninista élcsapattá alakul át. Miközben az ország több tartományában tartós zavart keltenek a D-Afrika által támogatott gerillák, Samora Machel elnök 1984. márc.-ban megnemtámadási szerződést ír alá a fajüldöző rendszer vezetőivel. Machel elnök és pártvezető kormánygépével 1986. okt.-ben máig tisztázatlan körülmények között lezuhan. Örökébe Joaquín Alberto Chissano, addigi külügyminiszter lép, aki fejleszti az ország kapcsolatait a tőkés államokkal is. 1989. jún.-ban Chissano tárgyalásokat ajánl a Renamónak, a fegyveres ellenzéki szervezetnek.

NAGY-BRITANNIA

Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (angolul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 244 046 km^2, Magyarországnál kb. 2,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Ny-Európától ÉNy-ra. *Felszín:* A tagolt partvidékű sziget gerince a Pennine-hegység; É-on (Skócia) magasföld és hegyvidék; Ny-on (Wales) hegyvidék; D-en és K-en síkság. É-Írország: dombvidék. Legmagasabb pont: Ben Nevis (1343 m). Legjelentősebb folyók: Thames (Temze), Severn, Humber. Legnagyobb tó: Lough Neagh (Észak-Írország).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 56 760 000. *Életkor szerint:* 0–14: 18,8%; 15–59: 60,4%; 60–: 20,8%. *Népsűrűség:* 232,5/km^2. *Etnikai csoportok:* angol 81,5%; skót 9,6%; ír 2,4%; indiai, pakisztáni 2%; walesi 1,9%. *Nyelvek:* angol (hiv.), walesi, gael (kelta). *Vallások:* protestáns 88,5%, r. kat. 10%, zsidó, mohamedán 1,5%. *Városi lakosság:* 92%. *Főváros:* London (1985): 6 767 500 (A). *Városok* (1985): Manchester 2 582 600 (A); Birmingham 1 007 000; Glasgow 733 800.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (szül. 1926. ápr. 21.). *Kormányfő:* Margaret Thatcher (szül. 1925. okt. 13.). *Nemzeti ünnep:* jún. második szombatja.
Gazdaság: *Pénznem:* pound sterling (font). (1989. jún.: 0,64 = 1 USD). *GDP* (1988): 803,5 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 11 370 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,6%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 5,3. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,8%. *Munkanélküliség* (1988): 6,2%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 1,7%; ipar 26%. *Export* (1987): 92,87 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, textília, konfekcióáru, vegyipari termék, kőolaj, közszükségleti cikk, élelmiszer. *Főbb exportpartnerek:* Egy. Államok 14,2%, NSZK 12%, Franciao. 8,5%, Hollandia 7,5%. *Import* (1987): 110,26 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* nyersanyag, gép, berendezés, élelmiszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 13%, Egy. Államok 12%, Hollandia 8%, Franciao. 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 16 632 km. *Közúti hálózat* (1988): 354 288 km (burkolt); ebből autópálya: 3002 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 17 421 000; egyéb gépjármű: 2 566 000. *Főbb kikötők:* London, Liverpool, Glasgow. *Hírközlés: Tv* (1985): 24,5 M. *Rádió* (1985): 57 M. *Telefon* (1984): 29 M. *Napilap* (1984): 538/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 70,2; nők: 76,2 év. *Születés* (1985): 13,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,01%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 10,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 388 500. *Orvosok* (1987): 32 422 [+17 440 fogorvos (1988)]. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 680.
Oktatás: *Irni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolaköteles:* 11 év.

Az évszázados hagyományú polgári demokrácia parlamenti „váltógazdaságában" az 1979. máj.-i választások győztese Margaret Thatcher, a konzervatívok jelöltje. 1979 őszén már a szakszervezetek általános sztrájkjával kell szembenéznie, ám ettől függetlenül keresztülviszi programját: csökkenti az adókat – amelyek ekkor a legmagasabbak Ny-Európában –, leszorítja az inflációt, de a rendkívüli (több mint 3 milliós) munkanélküliség egy ideig állandósul. Thatcher eléri, hogy csökkentsék a közös piaci brit hozzájárulás összegét (az EGK-tagságot csak 1975-ben hagyta jóvá egy népszavazás). Az otthon és külföldön „vaslady"-nek keresztelt kormányfő 1982. ápr.-ban az argentin tábornokok ellen indít hadjáratot, akik – történelmi jogaikat hirdetve – elfoglalják a brit Falkland-szigeteket. Thatcher nagy erőket küld a helyszínre, az argentinok jún.-ban kapitulálnak. Az 1983. jún.-i választásokon a konzervatívok 42,4%-ával szemben a Munkáspárt csak 27,6%-ot szerez. A liberálisok és a szociáldemokraták új egységéből kialakult pártszövetség 25,3%-ot kap. A rendkívüli méretű bányászsztrájkot is átvészelő konzervatív kormány folytatja nagyszabású reprivatizálási programját: hatalmas állami vállalatok kerülnek magánkézbe. Az 1987. jún.-i általános választásokon Thatcher harmadszor is nyer, bár győzelme kisebb mértékű, mint a korábbiak (konzervatívok: 42,3%, Munkáspárt: 30,8%, szociáldemokrata-liberális szövetség: 22,5%). A munkanélküliség 1988-ra a 3 milliós határ alá csökken. Eközben a gazdaság növekszik, az államháztartás rendbe jön. É-Írországban a brit rendőrség többször is erőszakosan lép fel, így 1988-ra újra nő a feszültség. 1989 elején a kormány titkos tárgyalásokat kezd az IRA-val. Máj.-ban Thatcher asszony kormányzatának 10. évfordulóját ünnepli. Az Európa Parlament jún.-i választásain a Munkáspárt előretör. Júl.-ban kiterjedt közlekedési sztrájk bénítja meg az országot.

Függő, ill. társult területek

Man-sziget
Isle of Man

Fekvés: Sziget az Ír-tengerben, Skócia és Írország között. *Terület:* 572 km^2. *Népesség* (1986): 64 282. Angol; „manx" nyelvű csoport. *Székhely:* Douglas (1986): 20 368. *Gazdaság: GNP* (*1985): 380 M USD. *GNP/fő* (*1985): 5910 USD. *Főbb exportcikkek:* ólom, vasérc, hal.

Csatorna-szigetek
Channel Islands

Fekvés: Szigetek a La Manche-csatornában, Franciaország É-i partvidéke (Normandia) közelében. Részei: Jersey, Guernsey és tartozékai: Alderney, Brechou, Great Sark, Little Sark, Herm, Jethou, Lihou. *Terület:* 194 km^2. *Népesség* (1986): 135 694. Angol, francia, normandiai. *Székhely:* St. Helier 28 135 (Jersey) és St. Peter Port 16 303 (Guernsey). *Gazdaság: GNP* (1985): 1,35 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 10 390 USD. *Főbb exportcikkek:* zöldség, gyümölcs, virág.

A normann hódítás óta Angliához, majd Nagy-Britanniához tartozó szigetek (Jersey, Guernsey, Sark, Alderney és más kisebb szigetek) gyakran kétnyelvűek, bár a francia mellett az angol a fontosabb. A brit uralkodó helyi megbízottja kormányoz, de a helyi törvényeket is messzemenően figyelembe veszik. Man szigetének külön megállapodása van a Közös Piaccal is, miszerint a tagállamok tiszteletben tartják a saját zászlóval dicsekedő Man-szigetiek szabad kereskedelmét.

Brit Antarktiszi terület
British Antarctic Territory

Fekvés: Szigetek (Déli-Orkney, Déli-Shetland-szigetek) és félsziget (Palmer Föld, Graham Föld, Coats Föld) az Antarktiszon, a Falkland-szigetektől D-re. *Terület:* 1 813 000 km^2. *Népesség:* a kutatóállomások személyzetén (300 fő) kívül lakatlan.

A terület 1962. márc.-ban kapja nevét, amikor a nemzetközi Antarktisz-szerződés miatt ezt a részt leválasztják a Falkland-szigetekről, amelyeket ki akarnak vonni a szerződés hatálya alól. A területen csak tudósok élnek, bennszülött lakosság nincs.

Brit Indiai-óceáni terület
British Indian Ocean Territory

Fekvés: 5 korallszigetből (Diego Garcia, Peros Banhos, Salomon, Eagle, Egmont) álló csoport az Indiai-óceán középső részében, a Maldív- és a Seychelle-szigetek között. *Terület:* 60 km^2. *Népesség:* lakatlan.

A terület 1965. nov.-ben kapja nevét: a függetlenség előtt álló Seychelle-szigetektől és Mauritiustól független brit kormányzóság fenntartása a londoni honatyák célja. A piciny szigeteken nem él állandó lakosság. Diego Garcia, az egyik atoll sok vitára ad okot, amikor 1966-ban, majd 76-ban a brit kormány ismételten bérbe adja az amerikai haditengerészetnek bázis építésére, majd bővítésére.

Anguilla

Fekvés: 1 nagyobb és több kisebb sziget, a Kis-Antillákhoz tartozó Szélcsendes-szigetcsoport tagjai a Karib-tengerben. *Terület:* 155 km^2. *Népesség* (1984): 7000. Fekete, mulatt, fehér (ír). *Székhely:* The Valley: 2000. *Gazdaság: GNP* (1980): 10 M USD. *GNP/fő* (1980): 1539 USD. *Főbb exportcikkek:* foszfát, hal.

A 15. sz.-ban spanyolok által felfedezett szigeten a 17. sz.-tól angol telepesek élnek, akiket 1825-től St. Kitts lakóival együtt kormányoznak. A helyiek elhúzódó tiltakozása miatt 1969-től a sziget közvetlenül londoni irányítás alá kerül. Ezt 1980-ban az Anguilla-törvény is szentesíti. Az 1982. ápr.-i alkotmány szerint helyi törvényhozás működik, de a kormányzót Londonban nevezik ki.

Bermuda

Fekvés: 150 (ebből 130 lakatlan) kisebb sziget az Atlanti-óceán Ny-i részében. *Terület:* 53,3 km^2. *Népesség* (*1985): 57 145 (az ott állomásozó katonaságon kívül). *Székhely:* Hamilton: 3000. *Főbb exportcikkek:* zöldség, gyümölcs, virág, fűtőanyag, gyógyszer.

A spanyolok által felfedezett sziget egészen addig lakatlan marad, amíg 1609-ben egy angol nemes itt szenved hajótörést. Az 1684-től a brit koronához tartozó szigeten az 1968. jún.-i alkotmány szerint a brit uralkodó által kinevezett kormányzó irányít. 1989 elején a választások megerősítik John Swan kormányzatát.

Kajmán-szigetek
Cayman Islands

Fekvés: Szigetek (Grand Cayman, Little Cayman, Cayman Brac) a Karib-tengerben, Jamaicától ÉNy-ra. *Terület:* 260 km^2. *Népesség* (1987): 22 900. Mulatt, fekete, fehér. *Székhely:* Georgetown (1986): 8900. *Főbb exportcikkek:* teknősbéka, kagyló.

A Kolumbusz által felfedezett szigeteken 1670 óta Anglia az úr. 1959. júl.-tól koronagyarmat, amelyet Jamaicával együtt kormányoznak, de Jamaica függetlenné válása után (1962) a szigeteket külön kormányzó irányítja. Ezt az 1972. aug.-i alkotmány is megerősíti.

Falkland-szigetek
Falkland Islands
Islas Malvinas (spanyolul)

Fekvés: Kb. 200 kisebb sziget az Atlanti-óceán D-i részében, D-Amerika D-i vége közelében, a Magellán-szorostól K-re. *Terület:* 12 173 km^2. *Népesség* (1986): 1919. Brit, argentin. *Székhely:* Stanley (1986): 1200. *Főbb exportcikkek:* gyapjú, bőr.

1764-ben a franciák, egy évvel később az angolok telepszenek le a szigeteken, de 1770-től helyüket spanyolok foglalják el. 1806-ban az argentinok elkergetik a spanyolokat, és arra hivatkoznak, hogy a korábbi telepeseknek semmiféle joguk nincs a szigeteken. A britek 1832-ben a koronagyarmat címet adják a szigeteknek, amelyek birtokáért 1982. ápr.-ban brit–argentin háború tör ki. Az argentin tábornokok rendszere elrendeli a szigetek elfoglalását. Rövid, súlyos harcok után Nagy-Britannia jún.-ban visszaszerzi a szigeteket. Az új argentin kormányzat és a brit vezetés azóta sem tud mindkét fél számára elfogadható tárgyalásos rendezésben megállapodni.

Gibraltár

Gibraltar

Fekvés: Félsziget Spanyolország D-i részén. *Terület:* 6,5 km^2. *Népesség* (*1986): 28 843. Brit, portugál, máltai, spanyol. *Főbb exportcikk:* kőolajtermék.

Az Afrikából betörő mór hódítók vezetőjéről elnevezett szikla 1462-ben spanyol, 1704-ben angol tulajdonba kerül, amit az 1713-as utrechti békeszerződés is szentesít. Franco kormányzata idején Spanyolország és Gibraltár viszonya megromlik, a határt szinte hermetikusan lezárják. Az 1967-es helyi népszavazáson szinte az egész lakosság arra szavaz, hogy Gibraltár brit kormányzat alatt maradjon. Miután a határ 1982-ben részlegesen újra megnyílik, 1985-re minden korábbi korlátozást visszavonnak. A brit és a spanyol külügyminiszter többször is eredménytelenül tárgyal a stratégiailag rendkívüli értékű félsziget jövőjéről. Bár a helyi szavazásokon a gibraltáriak továbbra is hűek brit elkötelezettségükhöz, 1987-ben megállapodnak, hogy a félsziget repülőterét részben a spanyolok is irányíthassák.

Hongkong

Hong Kong

Fekvés: Sziget a Dél-kínai-tengerben, Kína partvidéke közvetlen közelében, a Kowloon-félszigettel, Stonecutters-szigettel, a szárazföld szomszédos partvidéki területeivel (New Territories) és 230 kisebb szigettel együtt. *Terület:* 1063,45 km^2. *Népesség* (1987): 5 588 000. Kínai 98%; filippínó, indiai, amerikai, brit, maláj, ausztráliai, kanadai, portugál, japán. *Városi lakosság:* 93%. *Gazdaság: GDP* (1988): 53,6 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 9486 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,7%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 2,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 2,0. *Adósság/fő* (1988): 1646 USD. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 8,3%. *Munkanélküliség* (1987): 1,8%. *Export* (1987): 48,0 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* textília, bútor, gyógyszer, vegyipari termék, elektromos készülék. *Főbb exportpartnerek:* Kína 25%, Egyesült Államok 25%, Japán 5%, NSZK 5%. *Import* (1987): 49,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* nyersanyag, gép, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Kína 31%, Japán 18%, Egyesült Államok 8%. *Közlekedés: Vasúti hálózat:* 70,4 km (villamosított). *Közúti hálózat* (1988): 1409 km. *Főbb kikötő:* Kwai Chung. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,31 M. *Rádió* (1985): 3,25 M. *Telefon* (1987): 2,6 M. *Egészségügy: Kórházi ágyak* (1988): 24 560. *Orvosok* (1988): 5380. *Oktatás: Írni-olvasni tud:* 90%.

A sziget a 20. sz.-i kínai–brit háborúk következtében kerül Nagy-Britannia tulajdonába. Ezt a nankingi szerződés (1842), majd a pekingi konvenció (1860) is megerősíti. Kowloon É-i részét a britek 1898-ban 99 évre bérbe veszik Kínától. Az 1941–45-ös japán megszállást leszámítva azóta a brit kormányzó irányítja a területet. 1982-ben kínai–brit tárgyalások kezdődnek Hongkong jövőjéről, ezek 1984. dec.-ben megállapodáshoz vezetnek. Eszerint Kína 1997. júl. 1-jén visszakapja szuverenitását Hongkong (beleértve Hongkong szigetét, Kowloont és a New Territoriest) felett, ahol különleges irányítású régiót szervez: azaz, az elkövetkező 50 év folyamán sem változtatja meg az ottani társadalmi és gazdasági viszonyokat és életmódot. A hongkongiak a tárgyalások alatt sérelmezik, hogy nem lehetnek jelen saját jövőjük eldöntésénél. Azóta tömeges elvándorlás indul meg a szigetről: a hongkongiak megpróbálják átmenteni vagyonukat Ausztráliába, Észak-Amerikába, Ázsia más részeibe. A DK-ázsiai „tigris" gazdasága mégis szinte töretlenül fejlődik, bár az 1987. okt.-i tőzsdekrach súlyosan megrázza Ázsia második legfontosabb pénzközpontját. 1988-ban a Vietnamból vízen érkező menekültek (boat-people) áradatát szigorú intézkedésekkel korlátozzák. 1989. jún.-ban a kínai események láttán a tőzsdén jelentősen zuhannak az árfolyamok, a szigeteken gyásznapot tartanak. Erősödik a nyomás Nagy-Britanniára, hogy a hongkongiak kapjanak brit útlevelet.

Montserrat

Fekvés: Sziget a Karib-tengerben; a Kis-Antillákhoz tartozó Szélcsendes-szigetcsoport tagja. *Terület:* 106 km^2. *Népesség* (1985): 11 852. *Székhely:* Plymouth: 3500. *Főbb exportcikkek:* zöldség, gyümölcs, fűszer.

A Kolumbusz által felfedezett szigetet 1632-től írtelepesek népesítik be. 1871 és 1956 között a Szélcsendes-szigetekkel együtt kormányozzák Londonból. Azóta önállóan irányítják, amit az 1960-as törvény is szentesít. 1971-től adminisztrátor helyett kormányzó áll a sziget élén.

Pitcairn-szigetek

Pitcairn Islands

Fekvés: 4 sziget (Pitcairn; lakatlan: Henderson, Ducie, Oeno) a Csendes-óceán K-i részében, Francia Polinézia közelében. *Terület:* 38 km^2. *Népesség* (1986): 64. *Székhely:* Adamstown. *Főbb exportcikkek:* gyümölcs, zöldség.

Az 1767-ben felfedezett sziget 1790-ig lakatlan. Ekkor a Bounty nevű hajó 9 lázadója tahiti asszonyokkal itt telepszik meg. Mivel 1856-ra a népesség (194) a lehetőségekhez képest túlságosan magas, a lakosok többségét a Norfolk-szigetekre szállítják. A sokáig Fidzsiről irányított sziget Fidzsi függetlensége óta Új-Zéland brit főmegbízottjának irányítása alá tartozik.

Szent Ilona

Saint Helena

Fekvés: Sziget az Atlanti-óceánban, a Baktérítő közelében, Afrikától Ny-ra. *Terület:* 121,7 km^2. *Népesség* (1985): 5895. *Székhely:* Jamestown (1985): 1500. *Főbb exportcikkek:* lenáru, gyümölcs, zöldség. *Szent Ilonához tartozik:* Ascension, Tritan da Cunha és 5 lakatlan sziget az Atlanti-óceánban.

A szigetet 1659-től a brit Kelet-indiai Társaság irányítja. 1834-től gyarmat. A kormányzó mellett néhány választott képviselő felügyeli a politikai és gazdasági életet.

Déli-Georgia és Déli-Sandwich-szigetek

South Georgia and South Sandwich Islands

Fekvés: Az Atlanti-óceán D-i részében, a Falkland-szigetektől DK-re. *Déli-Georgia: Terület:* 3753 km^2. *Lakosság* (1982): 20. *Déli-Sandwich-szigetek:* 337 km^2. Lakatlan.

James Cook kapitány 1775-ben veszi birtokba a szigeteket. A 18. sz. végén a fókavadászat, egy századdal később a bálnavadászat virágzik erre, egészen 1966-ig, amikor a szigetek irányítói távoznak. Argentína 1982. ápr.-ban elfoglalja a szigeteket, de néhány napon belül a britek távozásra kényszerítik az argentin egységeket.

Turks- és Caicos-szigetek

Turks and Caicos Islands

Fekvés: 30 apró (lakatlan) és 6 nagyobb (Grand Caicos, Grand Turk, South Caicos, Middle Caicos, North Caicos, Providenciales) sziget a Bahama-szigetcsoport DK-i részén. *Terület:* 430 km^2. *Népesség* (1981): 7436. Fekete, mulatt. *Székhely:* Grand Turk: 3100. *Főbb exportcikkek:* hal, rák, só.

Bár a franciák és a spanyolok is vetélkednek a szigetek birtoklásáért, 1766-ban a britek kerekednek felül. Többször egyesítik a Bahamákkal, Jamaicával, de 1973-tól külön gyarmati felügyelet alatt áll. Az 1976. aug.-i alkotmány szerint a kormányzó munkáját helyi törvényhozás és kormány is segíti.

Brit Virgin-szigetek

British Virgin Islands

Fekvés: 40 (ebből 15 lakott) sziget (Tortola, Virgin Gorda, Anegada, Jost Van Dyke) az Atlanti-óceán Ny-i részében, a Nagy-Antillák szigetcsoport K-i végén. *Terület:* 153 km^2. *Népesség* (1983): 10 985. Fekete, mulatt. *Székhely:* Road Town (1980): 3976. *Főbb exportcikkek:* hal, zöldség, gyümölcs, élő állat.

Kolumbusz második amerikai utazásán, 1493-ban fedezi fel a szigeteket, ahol holland, majd brit telepesek is megjelennek. 1774-ben a britek alkotmányt adnak a helyieknek, 1834-ben megszüntetik a rabszolgaságot. Az 1967-es, majd 1977-ben módosított alkotmány szerint a kormányzó munkáját helyi törvényhozás és kormányzó szerv is segíti.

NAURU

Nauru Köztársaság
Naoero (naurui nyelven)
Republic of Nauru (angolul)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 21,3 km^2, Magyarországnál kb. 4366-szor kisebb. *Fekvés:* Sziget a Csendes-óceán Ny-i részén, az Egyenlítő közelében. *Felszín:* A keskeny termékeny parti sávot kivéve foszfátból és korallmészkőből épült fel; nagy része síkság. Legmagasabb pont: 65 m. Legnagyobb tó: Buada-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1983): 8421. *Népsűrűség:* 395,3/km^2. *Etnikai csoportok:* naurui (polinéziai–melanéziai–mikronéziai keverék) 57%; egyéb polinéziai 26%; kínai, vietnami 9%; fehér 8%. *Nyelvek:* naurui (hiv.), angol (hiv.). *Vallások:* protestáns 70%, r. kat. 30%. *Főváros:* Yaren.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Hammer De Roburt (szül. 1922. szept. 25.). *Nemzeti ünnep:* jan. 31.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (ausztrál dollár) (1989. jún.: 1,32=1 USD). *GNP* (1981): 171 M USD. *GNP/fő* (1981): 21 400 USD. *Export* (1984): 93 M USD. *Főbb exportcikk:* foszfát. *Főbb exportpartnerek:* Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Nagy-Britannia. *Import* (1984): 14 M USD. *Főbb importcikkek:* bányászati felszerelés, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Nagy-Britannia.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 5,2 km (ipari vasút). *Közúti hálózat:* 19 km. *Főbb kikötő:* Yaren. *Hírközlés: Rádió* (1985): 5000. *Telefon* (1978): 1500.

Egészségügy: *Születés* (1985): 21,0‰. *Halálozás* (1985): 5,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 26,0‰.
Oktatás: *Írni-olvasni tud:* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 6–16 éves korig.

Az 1968. jan. 31-én függetlenséget kapott ország azóta is szoros kapcsolatot tart volt gyámjaival, Ausztráliával, Új-Zélanddal és Nagy-Britanniával. A Nemzetközösséghez különleges kapcsolatok fűzik. A köztársaságban 18 tagú parlament működik, pártok nincsenek, helyettük törzsi szervezetek látják el az érdekképviseletet. 1968 óta Hammer De Roburt áll az állam élén.

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

Deutsche Demokratische Republik (németül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 108 333 km^2, Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* Közép-Európában, a Balti-tenger partján. *Szomszédai:* NSZK (Ny), Csehszlovákia (D), Lengyelország (K). *Felszín:* Nagy része síkság (Germán-alföld); D-en hegyvidék (Német-középhegység). Legmagasabb pont: Fichtelberg (1214 m). Legjelentősebb folyók: Elbe (Elba), Oder (Odera), Saale. Legnagyobb tavak: Müritz-tó, Schwerini-tó, Plaui-tó.
Népesség: *Lakosság* (1986): 16 639 877. *Életkor szerint:* 0–14: 19,2%; 15–59: 61,5%; 60–: 19,3%. *Népsűrűség:* 153,6/km^2. *Etnikai csoportok:* német 99%; vend (szorb). *Nyelvek:* német (hiv.), szorb. *Vallás:* protestáns. *Városi lakosság:* 76%. *Főváros:* Berlin (1987): 1 236 248. *Városok* (1987): Leipzig (Lipcse) 550 641; Dresden (Drezda) 519 810; Karl-Marx-Stadt 313 799.
Államforma: népköztársaság. *Államfő:* Erich Honecker (szül. 1912. aug. 25.). *Kormányfő:* Willi Stoph (szül. 1914. júl. 9.). *Nemzeti ünnep:* okt. 7.
Gazdaság: *Pénznem:* Mark (NDK-márka) (1989. jún.: 1,97 = 1 USD). *GDP* (1988): 117 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 7094 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,0%. *Védelmi kiadások a GDP %-ában* (1984): 7,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 10%; ipar 42,5%. *Export* (1986): 27,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, brikett, vegyipari termék, fotó-optikai cikk, gépkocsi, közszükségleti cikk. *Főbb exportpartnerek:* Szovjetunió, szocialista országok. *Import* (1986): 27,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, szén, koksz, vasérc, bauxit, mangánérc, textilipari nyersanyag, gép, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió, szocialista országok.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 14 231 km; ebből villamosított: 2523 km. *Közúti hálózat* (1986): 47 214 km, ebből autópálya: 1850 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 3 462 184; egyéb gépjármű: 277 015. *Főbb kikötők:* Rostock, Wismar, Stralsund. *Hírközlés: Tv* (1985): 6 079 000. *Rádió* (1985): 10 M. *Telefon* (1983): 3 441 484. *Napilap* (1986): 559/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 68,8; nők: 74,7 év. *Születés* (1985): 14,0‰. *Halálozás* (1985): 13,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 13,1‰. *Kórházi ágyak* (1986): 169 179. *Orvosok* (1986): 39 157 (+ 12 182 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 490.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

Az 1949. okt. 7-én megalakult demokratikus köztársaságot 1971. máj.-ig Walter Ulbricht vezeti, akit akkor saját kérésére a pártvezetés felment a Német Szocialista Egységpárt KB első titkári tisztsége alól. Utóda, Erich Honecker 1976-tól főtitkár, egyben az államtanács elnöke is. Az 1972. dec.-ben megszületett NDK–NSZK alapszerződés, valamint a Ny-Berlinnel kapcsolatos négyoldalú megállapodás (1971. szept.) hozzájárul az európai határok sérthetetlenségének elismeréséhez. Az NSZK-val s általában a Közös Piaccal különleges kapcsolatokat, főleg erőteljes gazdasági együttműködést fenntartó ország 1980-ban nagyszabású termeléskoncentrációval válaszol a világgazdasági változásokra: a termelés 90%-át 129 kombinátba vonják össze. Miután az NSZK-ban amerikai közepes hatótávolságú nukleáris rakétákat telepítenek, az NDK-ban szovjet rövid hatótávolságú nukleáris fegyvereket állítanak fel. Többszöri halasztás után Erich Honecker 1987. aug.-ban látogatást tesz az NSZK-ban. 1988-ban leszerelik a rövid hatótávolságú szovjet nukleáris rakétákat. 1989. máj.-ban helyi választásokat tartanak. Az NSZEP fölényes győzelme mellett az ellenzék is szervezkedni kezd. A menekülőkre nem lőnek a határon. Nyáron és ősszel több mint 20 ezren hagyják el Magyarországon keresztül véglegesen az országot. A prágai és a varsói NSZK-nagykövetségre menekülő ezrek később vasúton az NDK-n keresztül jutnak el az NSZK-ba. Megjelenik az első nyíltan szervezkedő ellenzéki csoportosulás, az „Új Fórum".

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

Bundesrepublik Deutschland (németül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 248 229 km^2 (Ny-Berlin nélkül). Magyarországnál majdnem 3-szor nagyobb. *Fekvés:* Európa középső részében. *Szomszédai:* Dánia (É), Hollandia, Belgium, Luxemburg, Franciaország (Ny), Svájc, Ausztria (D), Csehszlovákia, NDK (K). *Felszín:* É-on síkság (Germán-alföld); délebbre középhegység; a Duna völgyétől D-re a Sváb-Bajor-medence és az Alpok áthúzódó vonulatai. Legmagasabb pont: Zugspitze (2963 m). Legjelentősebb folyók: Rhein (Rajna),

Donau (Duna), Main (Majna). Legnagyobb tavak: Boden-tó, Chiem-tó, Ammer-tó.
Népesség: *Lakosság* (1987): 59 286 100 (Ny-Berlin lakói nélkül). *Életkor szerint*: 0–14: 15,0%; 15–59: 64,6%; 60–: 20,4%. *Népsűrűség:* 245,8/km^2. *Etnikai csoportok:* német 99%; dán. *Nyelv:* német. *Vallások:* r. kat. 47%, protestáns 44%. *Városi lakosság:* 86%. *Főváros:* Bonn (1988): 292 727. *Városok* (1988): Hamburg 1 566 714; München 1 290 079; Köln 967 050.
Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Richard von Weizsäcker (szül. 1920. ápr. 15.). *Kormányfő:* Helmut Kohl szövetségi kancellár (szül. 1930. ápr. 3.). *Nemzeti ünnep:* nincs.
Gazdaság: *Pénznem:* Mark (NSZK-márka) (1989. jún.: 1,97 = 1 USD). *GDP* (1988): 1202 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 18 374 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,3%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 3,3. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,2%. *Munkanélküliség* (1987): 8,9%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 6%; ipar és kereskedelem 42%. *Export* (1987): 293,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, textília, vegyipari termék, nyersvas, acél, gyógyszer, közszükségleti cikk. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 14%, Hollandia 8%, Belgium 7%. *Import* (1987): 222,5 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, nyersanyag, élelmiszer, gép, közlekedési eszköz. *Főbb importpartnerek:* Hollandia 12%, Franciao. 11%, Olaszo. 8%, Belgium 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 30 995 km; ebből villamosított: 11 204 km. *Közúti hálózat* (1987): 173 478 km (burkolt); ebből autópálya (1987): 8416 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 27 908 200; egyéb gépjármű: 1 461 300. *Főbb kikötők:* Hamburg, Bremen, Lübeck. *Híradás: Tv* (1985): 22 705 000. *Rádió* (1985): 26 194 000. *Telefon* (1987): 40,29 M. *Napilap* (1986): 417/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,2; nők: 73,4 év. *Születés* (1986): 10,2‰. *Halálozás* (1986): 11,5‰. *Népességnövekedés* (1986): −0,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 9,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 674 384. *Orvosok* (1987): 165 015 (+38 015 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 420.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1949. szept. 21-én alakult állam csak az 1969. okt.-től hatalomra jutó szociáldemokrata kancellár, Willy Brandt kormányzata alatt rendezi keleti kapcsolatait (Ostpolitik). 1970. aug.-ban szovjet–NSZK egyezmény születik; dec.-ben NSZK–lengyel szerződés ismeri el Lengyelország Ny-i határát. 1972. nov.-ben a két német állam kölcsönösen elismeri a másik szuverenitását. Eközben az NSZK-ban terrorista hullám tetőzik, diákzavargások folynak. 1974 májusában Brandt egy kémbotrány miatt kénytelen lemondani; 8 évre

NYUGAT-BERLIN

Berlin West (németül)
Európa

Terület: 480,23 km^2, Magyarországnál kb. 194-szer kisebb. *Népesség* (1988): 1 897 066. *Népsűrűség:* 3951,4/km^2. *Etnikai csoport:* német. *Nyelv:* német. *Vallások:* protestáns 70,2%, r. kat. 12,5%. *Kormányzó polgármester:* Walter Momper. *Gazdaság: Pénznem:* Mark (NSZK-márka) (1989. jún.: 1,97 = 1 USD). *GNP* (1986): 39,4 Mrd USD. *Export* (1986): 5,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, elektromos berendezés, gyógyszer. *Főbb exportpartner:* Közös Piac. *Import* (1986): 4,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* ipari nyersanyag, gép, élelmiszer. *Főbb importpartner:* Közös Piac. *Közlekedés: Közúti hálózat* (1987): 145,6 km; ebből autópálya: 44,3 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 612 309; egyéb gépjármű: 45 808.

A II. világháború után az egykori német birodalmi főváros négyhatalmi megszállás alá kerül. Az 1950. szept.-i alapszerződés szerint Nyugat-Berlin – azaz a város 3 nyugati, (brit, amerikai és francia) megszállási övezete – a Német Szövetségi Köztársaság tartománya, amely azonban formálisan nem tagja az NSZK-nak és önálló város. A város jogállása a hidegháború évei alatt mindvégig kelet–nyugati viták forrása. 1971. szept.-ben négyoldalú megállapodást írnak alá, amely 1972. jún. óta van érvényben. Eszerint Nyugat-Berlin alkotmányjogilag nem tartozik az NSZK-hoz, de a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország elismeri, hogy a várost szoros szálak fűzik a szövetségi köztársasághoz. A szinte teljes elzárkózás évtizedei után a 80-as években szélesednek Berlin, az NDK fővárosa és Nyugat-Berlin kapcsolatai. Az 1985. márc.-i választásokon a szociáldemokraták egykori fellegvárában a kereszténydemokraták győznek. Eberhard Diepgen kormányzó polgármester többszöri halasztás után találkozik az NDK vezetőivel, és szerződéseket kötnek területcserékről, közlekedésről, a város jobb áram- és vízellátásáról. Az 1989. jan.-i választásokon a CDU vereséget szenved, előretörnek a szociáldemokraták és a szélsőjobb.

Helmut Schmidt követi kancellárként. 1976–77-ben a terrorizmus megint erősödik, de a gazdasági fejlődés egyenletes és látványos. 1982. szept.-ben 13 évi kormányzás után véget ér a Brandt–Schmidt-korszak: felbomlik a szociáldemokrata–liberális kormánykoalíció, az FDP a kereszténydemokraták és a keresztényszocialista párt oldalára áll. Így jön létre a CDU–CSU–FDP-koalíció, amely megnyeri az 1983. márc.-i és az 1987. jan.-i választásokat (CDU 34,5%, CSU 9,8%, SDP 37,0%, FDP 9,1%, Zöldek 9,1%). Helmut Kohl kancellár második négyéves periódusát tölti. Figyelemre méltó a környezetvédő Zöldek előretörése. 1986. jún.-tól a szakszervezeti lakásépítések körül tör ki botrány (Neue Heimat). A szociáldemokraták Willy Brandt elnök leköszönése után Hans-Jochen Vogelt választják meg pártelnökké (1987. jún.). Az 1988-as helyi választásokon – Baden-Württembergben és Schleswig-Holsteinben – az uniópártok szavazatokat veszítenek; utóbbiban a szociáldemokraták nagyarányú győzelmet aratnak. Okt.-ben elhunyt a bajor Franz Josef Strauss, a CSU vezetője. 1989. ápr.-ban jelentős kormányátalakításra kerül sor, miközben Kohl népszerűsége számottevően csökken. Az ország rakétavitába bonyolódik az Egyesült Államokkal. Az NSZK a harmadik nullamegoldást támogatja, vagyis tárgyalásokat sürget a rövid hatótávolságú nukleáris rakétákról. Bush elnök látogatása alkalmával kompromisszum születik: folytatódik a fejlesztés, de tárgyalások kezdődnek a leszerelésről.

NEPÁL

Nepáli Királyság
Sri Nepala Sarkar (nepáli nyelven)
Dél-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 140 797 km^2. Magyarországnál valamivel nagyobb. *Fekvés:* A Himalája hegyláncai között. *Szomszédai:* Kína (É), India (D). *Felszín:* É-i részén a Himalája 6000–7000 m magas vonulatai között medencék; D-en a Himalája elővidékét alkotó, őserdőkkel borított dombvidék. Legmagasabb pont: Csomolungma (Mount Everest, 8848 m). Legjelentősebb folyók: Karnali, Narayani.

Népesség: *Lakosság* (1987): 17 140 000. *Életkor szerint:* 0–14: 42,2%; 15–59: 52,9%; 60–: 4,9%. *Népsűrűség:* 121,7/km^2. *Etnikai csoportok:* nepáli (tamang, gurung, nevar, thakali, magar, sunwar stb.); tibeti (sherpa); indonepáli (brahman, kshatriya). *Nyelvek:* nepáli (hiv.), bihári, nevari; tibeti dialektusok. *Vallások:* hindu 90%, buddhista 5%, mohamedán 3%. *Városi lakosság:* 7%. *Főváros:* Katmandu (1981): 235 160. *Városok* (1981): Pátan (Lalitpur) 79 875; Moráng (Biratnagar) 93 544; Bhádgáon (Bhaktapur) 48 472.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* Birendra Bir Bikram Sáh Deva király (szül. 1945. dec. 28.). *Kormányfő:* Marics Man Szingh. *Nemzeti ünnep:* dec. 28.

Gazdaság: *Pénznem:* rupee (nepáli rúpia) (1989. jún.: 23,82 = 1 USD). *GNP* (1986): 2,13 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 128 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,5%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 0,5. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,2. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 19%. *Export* (1985): 160 M USD. *Főbb exportcikkek:* fa, rizs, juta, fűszer, gyógynövény. *Főbb exportpartner:* India 68%. *Import* (1985): 450 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, közszükségleti cikk, élelmiszer, energia. *Főbb importpartnerek:* India 47%, Japán 25%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 54 km. *Közúti hálózat:* 2080 km. *Hírközlés: Tv* (1985): 20 000. *Rádió* (1985): 500 000. *Telefon* (1984): 23 000. *Napilap* (1985): 5/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 53,4; nők: 50,6 év. *Születés* (1986): 42,2‰. *Halálozás* (1986): 16,0‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 313‰. *Kórházi ágyak* (1986): 3767. *Orvosok* (1986): 692. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 30 060.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 29%. *Iskolakötelezettség:* 6–11 éves korig.

Az 1768-ban alapított egyesült királyságban 1951. febr.-ban alkotmányos monarchiát vezetnek be, amelyet 1962. dec.-től „hindu alkotmányos monarchiának" neveznek. Az 1972. jan. óta uralkodó Birendra Bir Bikram király 1982. máj.-ban 22 év után először engedélyez parlamenti választásokat. A parlament 140 tagjából 28-at a király nevez ki, s csak az általa elismert társadalmi csoportosulások tagjai választhatók. A király szükségállapotot rendelhet el, s felfüggesztheti az alkotmányt.

NICARAGUA

Nicaraguai Köztársaság
República de Nicaragua (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 130 000 km^2, Magyarországnak kb. 1,5-szerese. *Szomszédai:* Honduras (É), Costa Rica (D). *Felszín:* Ny-on hegyvidék, ma is működő vulkánokkal; középső része fennsík; a K-i partszakasz lagúnás, őserdővel borított vidék. Legmagasabb pont: Isabella-hegység (2438 m). Legjelentősebb folyók: San Juan, Coco, Rio Grande. Legnagyobb tavak: Nicaragua-tó, Managua-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 3 380 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,7%; 15–59: 49,2%; 60–: 4,1%. *Népsűrűség:* 26,0/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 60%, fehér 17%; fekete, mulatt, zambo 15%; indián 4%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), angol. *Vallások:* r. kat 95%, protestáns 3%, zsidó. *Városi la-*

kosság: 56%. *Főváros:* Managua (1982): 682 111. *Városok* (1982): León 100 982; Granada 88 636; Masaya 74 946.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Daniel Ortega Saavedra (1985. jan. 10. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 19., szept. 15.

Gazdaság: *Pénznem:* córdoba (1989. jún.: 7361,74 = 1 USD). *GDP* (1988): 483 M USD. *GDP/fő* (1988): 133 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −10,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 13,5. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 22,3. *Adósságfő* (1988): 2155 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 13,4. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4568,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 41%; ipar 13%. *Export* (1986): 350 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, banán, gyapot, fa, cukor, szezám, aranyérc. *Főbb exportpartnerek* (1986): szocialista országok 50%, tőkés országok 25%, fejlődő országok 25%. *Import* (1986): 800 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közszükségleti cikk, vegyipari termék, gyógyszer, energia, élelmiszer. *Főbb importpartnerek* (1986): szocialista országok 50%, tőkés országok 25%, fejlődő országok 25%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 373 km. *Közúti hálózat* (1984): 25 000 km; ebből burkolt: 4000 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 23 000; egyéb gépjármű: 40 000. *Főbb kikötők:* Corinto, San Juan del Sur, Puerto Cabezas. *Hírközlés: Tv* (1985): 190 000. *Rádió* (1985): 800 000. *Telefon* (1984): 51 237. *Napilap* (1985): 46/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 58,7; nők: 61,0 év. *Születés* (1985): 44,0‰. *Halálozás* (1985): 9,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,5%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 37,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 5045. *Orvosok* (1984): 2172. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2290.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 66%. *Iskolakötelezettség:* 7–12 éves korig.

Az 1838. ápr. 30-án függetlenné váló ország a Somoza család 46 éves diktatúrája után 1979. júl. 19-én a baloldali sandinisták vezetése alá került. A 17 éves harcot követően júl. 20-án a nemzeti újjáépítés kormányzó juntája veszi kezébe a hatalmat. Az 1984. nov.-i választások után ez a szerv megszűnik; az új elnök Daniel Ortega Saavedra, aki egyben a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front vezetője is. 1981-től az ország háborút folytat a rendszerre törő kontrákkal, akik amerikai támogatással akarják eltávolítani a sandinistákat. A kontrák 1986-ban 100 millió USD-s segélyt kapnak az Egyesült Államoktól, ám 1987 elején politikai válságba kerülnek: több vezetőjük lemond tisztségéről. A belső ellenzéket a háborús körülmények között a rendszer csak részben tűri meg: beszüntetik a La Prensa c. ellenzéki napilapot, kiutasítják a kontrákat nyíltan támogató egyházi vezetőket. Az 1987. aug.-i közép-amerikai béketerv szerint visszavonják ezeket az intézkedéseket, s közvetett, majd közvetlen tárgyalások indulnak a kontrák vezetőivel. 1988 tavaszán 60 napos tűzszünetről állapodnak meg; a tárgyalások azonban akadoznak. A tűzszünetet egész nyárra meghosszabbítják. 1989. febr.-ban a sandinisták és a kormány békét kötnek egymással. 1990. febr.-ra választásokat helyeznek kilátásba. Ezt megkönnyítendő, az 1989. aug.-i hondurasi közép-amerikai csúcsértekezleten az elnökök a kontrák leszerelésének tervét fogadják el.

NIGER

Nigeri Köztársaság
République de Niger (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 1 267 000 km^2, Magyarországnál több mint 13-szor nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika középső részében. *Szomszédai:* Líbia, Algéria (É), Mali, Burkina Faso (Ny), Benin, Nigéria (D), Csád (K). *Felszín:* Kétharmada sivatag (Szahara), melyet az Aïr-hegység 2 részre oszt; D-en sztyepp- és szavannaövezet. Legmagasabb pont: Mt. Gréboun (2310 m). Legjelentősebb folyó: Niger. Legnagyobb tó: Csád-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 6 608 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,7%; 15–59: 48,5%; 60–: 4,8%. *Népsűrűség:* 5,3/km^2. *Etnikai csoportok:* hauszsza 54%; dzserma, szongai 23%; fulani 10%; beriberi-manga 9%; tuareg 3%. *Nyelvek:* francia (hiv.), haussza, szongai, fulani, arab. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 85%, törzsi vallású 15%, keresztény. *Városi lakosság:* 15%. *Főváros:* Niamey (1983): 399 100. *Városok* (1983): Zinder 82 800; Maradi 65 100; Tahoua 41 900.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Seyni Kountché. *Kormányfő:* Hamid Algabid (1983. nov. 11. óta). *Nemzeti ünnep:* dec. 18.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,25 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 200 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,5%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 5,6. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 0,7. *Fogyasztói árváltozások* (1987): −6,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 90%. *Export* (1985): 251 M USD. *Főbb exportcikkek:* uránkoncentrátum, élő állat, földimogyoró, zöldség. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 36%, Nigéria 17%. *Import* (1985): 309 M USD. *Főbb importcikkek:* jármű, energia, gép, textília, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 36%, Nigéria 13%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1981): 8547 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 23 000; egyéb gépjármű: 9500. *Hírközlés: Tv* (1985): 12 000. *Rádió* (1985): 300 000. *Telefon* (1985): 11 824. *Napilap* (1986): 1/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): 44 év. *Születés* (1985): 51,0‰. *Halálozás* (1985): 22,9‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 145‰. *Kórházi ágyak* (1982): 2 kórház (+36 eü. központ). *Orvosok* (1980): 136 (+10 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 38 790.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 13%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

Francia Ny-Afrika 1960. aug. 3. óta független egykori részét ma 12 tagú katonai tanács vezeti. Az 1974. ápr.-i puccs óta Seyni Kountché alezredes tölti be az elnöki tisztet. A pártokat betiltja, a kinevezett nemzetgyűlési tagok csak kevés joggal rendelkeznek. Az alkotmány fel van függesztve.

NIGÉRIA

Nigériai Szövetségi Köztársaság
Federal Republic of Nigeria (angolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 923 768 km^2. Magyarországnál majdnem 10-szer nagyobb. *Fekvés:* Ny-Afrika D-i partvidékén. *Szomszédai:* Benin (Ny), Niger (É), Csád, Kamerun (K). *Felszín:* A 200–300 km széles parti síkságot (a Guineai-öböl mentén) és a Niger mocsaras deltáját fennsík választja el a Csád-tó medencéjének szavannás síkságától. Legmagasabb pont: Dimlang (2042 m). Legjelentősebb folyók: Niger, Benue. Legnagyobb tó: Csád-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 98 520 000. *Népsűrűség:* 106,7/km^2. *Etnikai csoportok:* joruba 21%; haussza 21%; ibo 18%; ibibio, tiv, fulbe, kanuri, tuareg; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), szudáni és bantu nyelvek (ibo, joruba, ful, haussza, bini, ijav, nupe). *Vallások:* mohamedán 47%, r. kat. 17%, protestáns 17%, torzsi vallású 19%. *Városi lakosság:* 30%. *Főváros:* Lagos (*1983): 1 060 848. *Városok* (*1983): Ibadan 2 100 000; Ogbomosho 590 600; Kano 545 000.
Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Ibrahim Babangida (szül. 1941. aug. 17.). *Nemzeti ünnep:* okt. 1.
Gazdaság: *Pénznem:* naira (1989. jún.: 7,34 = 1 USD). *GDP* (1988): 25,2 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 241 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,1%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,1. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 17,8. *Adósság/fő* (1988): 263 USD. *Védelmi kiadások a költségvetés %-ában* (1986): 8,2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 25%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 54%; ipar és kereskedelem 19%. *Export* (1987): 7,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, kakaó, földimogyoró, pálmaolaj, nióbiumérc. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 13%, NSZK 3%, Franciao. 2%. *Import* (1987): 4,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, élelmiszer, vegyipari termék, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 18%, NSZK 12%, Franciao. 9%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 3505 km. *Közúti hálózat* (1980): 108 000 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 262 000; egyéb gépjármű: 90 000. *Főbb kikötők:* Port Harcourt, Lagos, Warri. *Hírközlés: Tv* (1985): 500 000. *Rádió* (1985): 8 100 000. *Telefon* (1982): 708 390. *Napilap* (1986): 9/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 48,3; nők: 51,7 év. *Születés* (1985): 46,0‰. *Halálozás* (1985): 18,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8‰. *Csecsemőhalandóság* (1985): 127,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 74 901. *Orvosok* (1980): 8037. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 10 540.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 42%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 éves korig.

A több brit protektorátusból és gyarmati területből egyesült független Nigériát 1960. okt. 1-jén kiáltják ki. A Nemzetközösség tagja, 1963. okt. 1. óta köztársaság. 1967–70 között a Biafra körüli szeparatista harcokban egymillióan esnek el. A katonai kabinetek után 1979. aug.-ban Shehu Shagari polgári kormányzata az olajárcsökkenés miatt kénytelen elkuldeni tobb millió vendégmunkást, elszabadul az infláció, nő a belső feszültség. 1983. aug.-ban a szavazatok 48%-át kapja, ám dec.-ben Muhammad Buhari vezérezredes pucscsal átveszi az irányítást. 1985. aug.-ban a minden hatalmat a saját kezében összpontosító Buharit puccs távolítja el; Ibrahim Babangida vezérőrnagy 28 tagú katonai kormányzótanácsot esket fel, pártok működését nem engedélyezi. Babangida 1986. febr.-ban kivégezteti 13 ellenfelét, mert puccsot szerveztek ellene. 1987-ben az elnök bejelenti, hogy 1992-ben választott polgári kormánynak adja át a hatalmat Afrika legnépesebb országában. 1989. máj.-ban éhségsztrájkok és összeütközések folynak.

NORVÉGIA

Norvég Királyság
Kongeriket Norge (norvégül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 323 878 km^2, Magyarországnál kb. 3,5-szer nagyobb. *Fekvés:* É-Európában, a Skandináv-félsziget Ny-i részén. *Szomszédai:* Svédország, Finnország, Szovjetunió (K). *Felszín:* Egész területén a Skandináv-hegység vonulatai és fennsíkjai. Partvidéke fjordokkal és sziklaszigetekkel tagolt. Legmagasabb pont: Glittertind (2470 m). Legjelentősebb folyó: Glomma. Legnagyobb tavak: Femund, Mjøsa, Røssvatnet.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 4 190 000. *Életkor szerint:* 0–14: 19,8%; 15–59: 58,9%; 60–: 21,3%. *Népsűrűség:* 12,9/km^2. *Etnikai csoportok:* norvég 99%, lapp, finn. *Nyelvek:* norvég (bokmål és nynorsk). *Vallások:* protestáns 98%, r. kat. *Városi*

lakosság: 73%. *Főváros:* Oslo (1986): 449 208. *Városok* (1985): Bergen 207 866; Trondheim 134 406; Stavanger 95 076.

Államforma: örökletes monarchia. *Államfő:* V. Olaf király (szül. 1903. júl. 2.). *Kormányfő:* Gro Harlem Brundtland (1986. máj. 2. óta). *Nemzeti ünnep:* máj. 17.

Gazdaság: *Pénznem:* krone (norvég korona) (1989. jún.: 7,17 = 1 USD). *GDP* (1988): 94,0 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 20 183 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 0,8%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 6,7%. *Munkanélküliség* (1988): 2,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 7%; ipar és kereskedelem 47%. *Export* (1987): 21,45 M USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, földgáz, gép, közlekedési eszköz, cellulóz, papír, hal, színesfém, vegyipari termék. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 36%, NSZK 15%, Svédo. 9%. *Import* (1987): 22,6 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, élelmiszer, takarmány, fém, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Svédo. 17%, NSZK 16%, Nagy-Britannia 10%, Egyesült Államok 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 4234 km; ebből villamosított: 2459 km. *Közúti hálózat* (1988): 86 805 km; ebből burkolt: 58 690 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 1 623 137; egyéb gépjármű: 303 203. *Főbb kikötők:* Bergen, Stavanger, Oslo. *Hírközlés: Tv* (1985): 1 369 000. *Rádió* (1985): 3 230 000. *Telefon* (1988): 1 948 680. *Napilap* (1986): 482/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 72,7; nők: 79,5 év. *Születés* (1986): 12,6‰. *Halálozás* (1986): 10,5‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 8,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 66 373. *Orvosok* (1985): 10 324. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 460.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 100%. *Iskolakötelezettség:* 9 év

Az 1905. okt. 26. óta független királyságban 1957. szept.-től az alkotmány figyelembevételével V. Olaf uralkodik. 1965-ben a Munkáspárt elveszti 3 évtizeden át megtartott többségét, azóta a polgári pártkoalícióval felváltva kormányozza az országot. Az 1981. szept.-i szavazást követően a konzervatívok alakítanak kormányt, élükön Kaare Willochhal. Az 1985. szept.-i választásokon szoros küzdelemben újra a polgári koalíció nyer. Willoch kisebbségi kormányt alakít, amely az 1986. ápr.-i parlamenti bizalmi szavazáson megbukik. Máj.-ban a király Gro Harlem Brundtland asszonynak, a Munkáspárt vezetőjének ad kormányalakítási megbízást, aki szociáldemokrata beállítottságú kisebbségi kormányt alakít, melynek 18 tagjából 8 nő. Brundtland asszony nemzetközileg is elismerést vív ki magának azzal, hogy bizottság élén a világ környezetének állapotáról jelentést tesz közzé, s megoldási módozatokat is javasol. A szept.-i választásokon Brundtland asszony kormányon marad, de helyzete meginog.

Függő, ill. társult területek

Spitzbergák

Svalbard

Fekvés: Több mint 1000 szigetből álló csoport a Jeges-tengerben, Norvégiától É-ra. *Terület:* 62 700 km^2; 60%-át jég borítja. *Népesség* (1985): 3936. Norvég, szovjet és lengyel szénbányászok. *Székhely:* Longyerbyen: 1000. *Fő exportcikk:* szén.

Az 1194-ben norvégok által felfedezett sziget tulajdonáért a kitűnő bálnavadászati lehetőségek miatt a 17. sz.-tól hollandok, britek, dánok és norvégok vetélkednek. Később a sziget szénkincse miatt vitáznak az említett országok, mígnem 1920-ban Norvégia szuverenitását ismeri el egy párizsi nemzetközi szerződés. A 70-es évektől fellendül az olajkutatás.

Jan Mayen

Fekvés: Vulkáni eredetű sziget a Grönland-tengerben, Izlandtól ÉK-re. *Terület:* 380 km^2. *Népesség:* A rádióadó- és meteorológiai állomás személyzetén kívül lakatlan.

Az állítólag Henry Hudson által 1608-ban felfedezett sziget századokon át lakatlan marad, és csak a fókavadászok keresik fel. 1929. máj.-ban Norvégia bejelenti tulajdonjogát, amelyet 1930-tól törvény szentesít.

Bouvet-sziget

Bouvetøya

Fekvés: Az Atlanti-óceán D-i részében, a Falkland-szigetek vonalában, azoktól K-re. *Terület:* 50 km^2. *Népesség:* A meteorológiai állomás személyzetén kívül lakatlan.

A francia Bouvet által 1739-ben felfedezett sziget hamarosan brit tulajdonba kerül, majd az 1930. febr.-i norvégiai törvénnyel cserél újra gazdát. A lakatlan szigeten 1977 óta Norvégia automata meteorológiai állomást működtet.

I. Péter-sziget

Peter I Øy

Fekvés: A Csendes-óceán DK-i részében, a Déli-sarkkör és az Antarktisz közelében. *Terület:* 180 km^2. Lakatlan.

A lakatlan szigetet 1821-ben fedezi fel Bellinghausen orosz tengernagy, de csak 1929-ben tűznek

földjére zászlót: a norvég lobogót. 1931. máj. óta a sziget hivatalosan is norvég tulajdonban van.

Dronning Maud Föld

Dronning Maud Land

Fekvés: Az Antarktisz atlanti-óceáni részén. Lakatlan.

1939. jan.-ban a norvég kormány Norvégia külbirtokának nyilvánítja a Falkland-szigetektől Ny-ra fekvő területet, „Maud királynő földjét". Bár 1949 óta több ország is részt vesz az antarktiszi terület felkutatásában, 1957-ben Norvégia megerősíti fennhatóságát.

NYUGAT-SZAMOA

Nyugat-szamoai Független Állam
Independent State of Western Samoa (angolul)
Malotuto'atasi o Samoa i Sisifo
(szamoai nyelven)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 2842 km^2, Magyarországnál kb. 33-szor kisebb. *Fekvés:* 2 nagyobb (Savai'i, Upolu) és több kisebb sziget a Csendes-óceán D-i részében. *Szomszédai:* Tonga (D), Amerikai Szamoa (K), Wallis és Futuna (Ny). *Felszín:* A vulkáni eredetű szigetek gerincét hegyvonulat alkotja; partvidékeiket korallszirtek övezik. Legmagasabb pont: Mt. Silisili (1857 m).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 163 000. *Életkor szerint:* 0–14: 50,4%; 15–59: 45,3%; 60–: 4,3%. *Népsűrűség:* 57,4/km^2. *Etnikai csoportok:* szamoai (polinéz) 90%; keverék 9%; fehér, kínai. *Nyelvek:* angol (hiv.), szamoai (hiv.). *Vallások:* protestáns 75%, r. kat. 22%. *Városi lakosság:* 22%. *Főváros:* Apia (*1984): 36 000.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Malietoa Tanumafili király (szül. 1913. jan. 4.). *Kormányfő:* Va'ai Kolone. *Nemzeti ünnep:* jún. 1.
Gazdaság: *Pénznem:* tálá (1989. jún.: 2,34 = 1 USD). *GNP* (1986): 105 M USD. *GNP/fő* (1986): 644 USD. *Gazdasági növekedés* (1984–85): 2,7%. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 4,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 67%. *Export* (1986): 12 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, kókusz, fa. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 31%, Új-Zéland 26%, Egyesült Államok 12%. *Import* (1986): 48 M USD. *Főbb importcikkek:* közlekedési eszköz, energia, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Új-Zéland 28%, Japán 13%, Ausztrália 10%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1987): 2085 km; ebből burkolt 799 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 1498; egyéb gépjármű: 2791. *Főbb kikötő:* Apia. *Hírközlés: Tv* (1985): 5000. *Rádió* (1985): 70 000. *Telefon* (1984): 3641.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 62,2; nők: 65,5 év. *Születés* (1985): 38,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 28,0‰. *Kórházi ágyak* (1988): 8 kórház. *Orvosok* (1988): 44.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 90%.

A korábbi német protektorátust, majd ENSZ-gyámságot követően a szigetek 1962. jan. 1. óta függetlenek. Az első független polinéziai állam 1970 óta a Nemzetközösség tagja, külpolitikai érdekeit Új-Zéland képviseli. 1963. ápr. óta II. Malietoa Tanumafili az államfő, aki haláláig hivatalában marad, utána elnökválasztás lesz. Az 1985. febr.-i törvényhozói választások óta folyamatosan fejlődnek ki a pártszervezetek.

OLASZORSZÁG

Olasz Köztársaság
Repubblica Italiana (olaszul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 301 252 km^2, Magyarországnál több mint 3-szor nagyobb. *Fekvés:* D-Európában, az Appennini-félszigeten. *Szomszédai:* Franciaország (Ny), Svájc, Ausztria (É), Jugoszlávia (K). Körülveszi San Marinót és a Vatikánt. *Felszín:* É-on az Alpok hegyláncai és a Pó alföldje; délebbre az Appennin-hegység vonulatai, a tenger felé nyitott medencékkel. Középső és D-i részén gyakori földrengés és vulkáni tevékenység. Legmagasabb pont: Mont Blanc (4807 m). Legjelentősebb folyók: Pó, Adige, Tevere. Legnagyobb tavak: Garda-tó, Comói-tó, Lago Maggiore.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 57 220 000. *Életkor szerint:* 0–14: 19,9%; 15–59: 61,3%; 60–: 18,8%. *Népsűrűség:* 189,9/km^2. *Etnikai csoportok:* olasz 95%; szárd; rétoromán (friuli, ladin), dél-tiroli, provanszál, szlovén, albán, görög. *Nyelvek:* olasz (hiv.), német, francia, szlovén, ladin, görög. *Vallás:* r. kat. 99%. *Városi lakosság:* 67%. *Főváros:* Róma (1987): 2 815 457. *Városok* (1987): Milano (Milánó) 1 495 206; Napoli (Nápoly) 1 204 211; Torino 1 035 565.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Francesco Cossiga (szül. 1929. júl. 9.). *Kormányfő:* Giulio Andreotti (1989. júl. óta). *Nemzeti ünnep:* jún. első vasárnapja.
Gazdaság: *Pénznem:* olasz líra (1989. jún.: 1431,73 = 1 USD). *GDP* (1988): 820,7 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 12 932 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,5%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1986): 2,5. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 5,0%. *Munkanélküliség* (1988): 11,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 10%; ipar és kereskedelem 30%. *Export* (1987): 111 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, textília, bőráru, konfekcióáru, élelmiszer, kőolajtermék, vegyipari termék. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 18%, Franciao. 15%, Egy. Államok 11%, Nagy-Britannia 7%. *Import* (1987): 125 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, élelmiszer, gép, berendezés, nyers-

anyag, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 16%, Franciao. 12%, Egy. Államok 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 19 750 km; ebből villamosított: 8938 km. *Közúti hálózat* (1987): 300 292 km; ebből autópálya (1987): 6083 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi. 20,9 M; egyéb gépjármű: 1,9 M. *Főbb kikötők:* Genova, Trieste, Augusta. *Hírközlés: Tv* (1985): 14 521 000. *Rádió* (1985): 14 829 000. *Telefon* (1987): 26 873 730. *Napilap* (1985): 109/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 73,0; nők: 79,1 év. *Születés* (1985): 10,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 12,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 470 579. *Orvosok* (1985): 237 579. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 750.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 97%. *Iskolakötelezettség:* 6–13 éves korig.

Az 1946. jún.-ban kikiáltott köztársaságban a II. világháború óta átlagban minden évre jut egy-egy kormány, viszont szinte mindvégig a kereszténydemokrácia (DC) tartja kezében a hatalmat. A 70-es évek gazdasági nehézségei közepette a DC először jobbra (A. Segni), majd balra próbál nyitni (P. Nenni, G. Saragat, A. Fanfani és A. Moro kormányai). A Vörös Brigádok eközben fokozzák terrorista tevékenységüket, politikusokat és az igazságszolgáltatás vezető képviselőit rabolják el. Az OKP, a kommunista párt „demokratikus egységkormányt" követel, amiről Aldo Moro tárgyal is velük. Ám a politikust 1978. márc.-ban elrabolják, máj.-ban pedig meggyilkolják. Miután Giovanni Leone elnök a Lockheed vesztegetési botrány miatt jún.-ban lemond, a szocialista Sandro Pertini lesz az államfő. A főleg a kereszténydemokratákat kompromittáló P–2-ügy, a szabadkőműves páholyok hatalomátvételi kísérlete után 1981. jún.-ban a köztársaságpárti Giovanni Spadolini alakítja meg az 1945 óta először nem DC-vezetésű kormányt. Az 1983. jún.-i választások után a szocialista Bettino Craxi a kormányfő: a háború utáni leghosszabb életű kormányt vezeti 1987. márc.-ig. Ekkor lemond. Francesco Cossiga, az 1985. jún. óta elnöklő kereszténydemokrata politikus sorra adja sikertelen kormányalakítási megbízásait. Végül az előrehozott választásokon, 1987. jún.-ban a szocialisták és a kereszténydemokraták erősítik meg helyzetüket, a kommunisták szavazatokat veszítenek. Így a kereszténydemokrata Giovanni Goria, Itália eddigi legfiatalabb miniszterelnöke alakít kormányt. Goria az év végéig sem tudja elfogadtatni a parlamentben az 1988-as költségvetést, így több leszavazás után 1988 tavaszán távozni kényszerül posztjáról. Az egy hónapon át folyó tárgyalások után a kereszténydemokrata Ciriaco de Mita alakít kormányt a látványos gazdasági fejlődést produkáló országban. Mita 1989. febr.-ban elveszíti a DC pártvezetői posztját. Márc.-ban az OKP kongresszusán a szocialdemokrácia nézetei felé tesznek lépéseket. Máj.-ban Mita lemond, majd visszaadja a kormányalakítási megbízást is. Júl.-ban Giulio Andreotti lesz – immár 6. alkalommal – kormányfő.

OMÁN

Ománi Szultánság
Saltanat 'Oman (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 212 457 km^2, Magyarországnál több mint 2-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Arab-félsziget DK-i részén, az Arab-tenger partján. *Szomszédai:* Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia, Dél-Jemen (Ny). *Felszín:* É-i részén hegység, az ettől Ny-ra eső terület a Rub'al Hali-sivataghoz tartozik. Partvidéke sík és sivatagos. Legmagasabb pont: Jabal al Harim (3352 m).
Népesség: *Lakosság* (*1985): 1 190 000. *Népsűrűség:* 5,6/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 88%; beludzsi 4%; perzsa 3%; indiai, pakisztáni 2%; fekete 2%. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol, urdu, hindi. *Vallások:* mohamedán (ibadita 70%, szunnita 25%, siita) – államvallás. *Városi lakosság:* 27%. *Főváros:* Muscat (Maszkat) (*1983): 30 000. *Városok* (*1983): Sur 30 000; Naswa 25 000; Sohar 20 000.
Államforma: abszolút monarchia. *Állam- és kormányfő:* Kábusz bin Szaid (szül. 1942. nov. 18.). *Nemzeti ünnep:* nov. 18.
Gazdaság: *Pénznem:* ománi rial (1989. jún.: 20,33 = 1 USD). *GNP* (1985): 8,36 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 7080 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 3,6%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 3,0. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság és halászat 80%. *Export* (1986): 2,52 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, datolya, hal, citrusfélék. *Főbb exportpartnerek:* Japán 58%, Európa 30%. *Import* (1986): 2,38 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Japán 21%, Egyesült Arab Emírségek 17%, Nagy-Britannia 14%.
Közlekedés: *Közúti hálózat:* 21 889 km; ebből burkolt: 3222 km. *Gépjárművek* (1985): 200 000. *Főbb kikötők:* Mina'al Fahl, Riyam, Mina Quabus. *Hírközlés: Tv* (1984): 46 000. *Rádió* (1984): 800 000. *Telefon* (1984): 23 000.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 48 év. *Kórházi ágyak* (1986): 2861. *Orvosok* (1984): 581. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1680.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 20%.

A hivatalosan mindig is független állam ma abszolút monarchia, ahol az Al Busaid család 1749 óta ül a trónon. 1970. júl.-ban Kábusz bin Szaid „fehér forradalommal" megdönti apja hatalmát, de ezzel csak a kezdődő népmozgalmat akarja

megelőzni. Az ország neve Maszkat és Ománról ekkor változik Ománra. A szultanátusban ma sincs alkotmány, parlament; a szultán munkáját 55 fős kinevezett tanács segíti.

PAKISZTÁN

Pakisztáni Iszlám Köztársaság
Islami Jamhuriya-e-Pakistan (urdu nyelven)
Islamic Republic of Pakistan (angolul)
Dél-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 803 943 km^2, Magyarországnál több mint 8-szor nagyobb. *Fekvés:* Az Arab-tenger partján. *Szomszédai:* Irán (Ny), Afganisztán, Kína (É), India (K). *Felszín:* Ny-on és É-on hegyvidék; K-en az Indus alföldje, amely sztyeppvidékből (Punjab), D-en sivatagos, lefolyástalan területből és a tenger mentén sós mocsaras vidékből áll. Legmagasabb pont: Tirich Mir (7690 m). Legjelentősebb folyók: Indus, Sutlej.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 102 240 000. *Népsűrűség:* 127,2/km^2. *Etnikai csoportok:* pandzsábi 65%; szindi 13%; urdu 7%; iráni (pastu, beludzsi) 2,5%; bengáli. *Nyelvek:* urdu (hiv.), angol (hiv.). *Vallások:* mohamedán (szunnita 76%, síita 20%), hindu 1,5%, keresztény 1,4%, buddhista. *Városi lakosság:* 29%. *Főváros:* Islamabad (Iszlámábád) (*1984): 236 000. *Városok* (1981): Karachi 5 103 000; Lahore 2 922 000; Faisalabad 1 092 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Gulam Iszak Han. *Kormányfő:* Benazir Bhutto (1988. nov. óta). *Nemzeti ünnep:* márc. 23., aug. 14.
Gazdaság: *Pénznem:* rupee (pakisztáni rúpia) (1989. jún.: 20,33 = 1 USD). *GDP* (1988): 39,1 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 371 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 8,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,9. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 27,5. *Adósság/fő* (1988): 155 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1986): 6,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 5,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 53%; ipar 13%. *Export* (1987): 4,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* rizs, gyapot, bőráru, hal, banán, cukor, kávé. *Főbb exportpartnerek:* Japán 11,4%, Egyesült Államok 11%, Szaúd-Arábia 7%. *Import* (1987): 5,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, iparcikk, gép, jármű, vegyipari termék, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Japán 16%, Egyesült Államok 9%, Kuvait 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 8775 km; ebből villamosított: 290 km. *Közúti hálózat* (1986): 101 315 km; ebből burkolt: 45 686 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 211 000; egyéb gépjármű: 66 000. *Főbb kikötő:* Karachi. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,3 M. *Rádió* (1985): 9 M. *Telefon* (1986): 634 500. *Napilap* (1986): 22/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 52,4; nők: 50,6 év. *Születés* (1986): 41,4,0‰. *Halálozás* (1986: 14,8‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 125,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 59 987. *Orvosok* (1987): 51 020. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 3320.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 25%.

Az 1947. aug. 14-én Indiától különváló, függetlenségét kikiáltó állam 1956. márc.-ban iszlám köztársasággá nyilvánítja magát. A katonai kormányzatok és a rendkívüli állapotok évtizedei után, Banglades elszakadását követően, 1973. aug.-ban új alkotmány lép életbe, amely az elnök, a kormányfő és a parlament kezébe adja a hatalmat. Az 1971 óta elnöklő Zulfikar Ali Bhutto az új alkotmány elfogadása után kormányfő. 1977. júl.-ban Ziaul Hakk tábornok a zavargásokra hivatkozva átveszi a hatalmat, s újra bevezeti a rendkívüli állapotot. A tábornok 1978. szept.-től az elnöki tisztet is betölti. Bhuttót a nemzetközi tiltakozás ellenére 1979. ápr.-ban kivégezteti. A tábornok-elnök 1984. dec.-ben az iszlám támogatására szólító népszavazást tartat, amelyet úgy értelmez, hogy a pakisztániak 5 évre elnökükké választják. Az új parlament dec.-ben feloldja a pártok tilalmát, majd a rendkívüli állapotot is. 1986. ápr.-ban Bhutto elnök lánya, Benazir hazatér a száműzetésből, s valódi választásokat követel. A belső helyzet továbbra is feszült. 3 millió afgán menekült helyzete tisztázatlan. Az állítólag titokban kifejlesztett pakisztáni nukleáris fegyver miatt a szomszédok közül elsősorban India aggódik. 1988-ban Genfben pakisztáni tisztségviselők is részt vesznek az Afganisztán jövőjéről folyó tárgyalásokon. Máj.-ban az elnök meneszti miniszterelnökét. Ziaul Hakk repülőgépe aug.-ban tisztázatlan körülmények között lezuhan. Az elnök halála után rendkívüli állapotot vezetnek be. Nov.-ben – a választások eredményeként – Benazir Bhutto lesz a kormányfő. Dec.-ben az elektorok Gulam Iszak Hant választják elnökké. Bhutto asszony nem ismeri el az afgán ellenkormányt, s 1989. jún.-i amerikai látogatásakor Bush elnököt is az afgán belháború politikai megoldása mögé állítja.

PANAMA

Panamai Köztársaság
República de Panamá (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 75 650 km^2, Magyarországnál valamivel kisebb. *Fekvés:* Közép-Amerika legdélibb részén. *Szomszédai:* Costa Rica (Ny), Kolumbia (K). *Felszín:* A Csendes-óceánt a Karib-tengerrel összekötő Panama-csatornától Ny-ra vulkanikus magashegység. K-i és Karib-tengeri részében trópusi őserdők. Legmagasabb pont: Baru (3478 m). Legjelentősebb folyó: Tuira. Legnagyobb tavak: Gatun-tó, Bayano-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987) 2 270 000. *Életkor szerint*: 0–14: 37.5%; 15–59: 55.8%, 60: 6.7%. *Népsűrűség*: 30.0/km^2. *Etnikai csoportok*: mesztic 60%, fekete és mulatt 20%, fehér 10%, indián 5%, ázsiai. *Nyelvek*: spanyol (hiv.), angol, indián dialektusok. *Vallások*: r. kat. 93%, protestáns 6%. *Városi lakosság*: 50%. *Főváros*: Panamá (*1985): 500 000 (A). *Városok* (*1985): Colón 59 800, David 50 600, Santiago de Veraguas 21 809.

Államforma: köztársaság. *Államfő*: Francisco Rodriguez. *Nemzeti ünnep*: nov. 3.

Gazdaság: *Pénznem*: balboa (1989. jún.: 1 = 1 USD). *GDP* (1988): 4,05 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1726 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −25,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 4,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 5,0. *Adósság/fő* (1988): 2319 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 2,0%. *Munkaerő-megoszlás*: mezőgazdaság 28%; ipar és kereskedelem 29,4%. *Export* (1986): 327 M USD. *Főbb exportcikkek*: kőolajtermék, banán, hal, cukor, kávé. *Főbb exportpartnerek*: Egyesült Államok 68%, Costa Rica 6%, NSZK 5%. *Import* (1986): 1,27 Mrd USD. *Főbb importcikkek*: kőolaj, iparcikk, gép, jármű, vegyipari termék, gyógyszer. *Főbb importpartnerek*: Egyesült Államok 35%, Japán 8%, Mexikó 5%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat*: 737 km. *Közúti hálózat* (1985): 9694 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 104 000; egyéb gépjármű: 35 000. *Főbb kikötők*: Balboa, Cristóbal, Colón. *Hírközlés*: *Tv* (1985): 350 000. *Rádió* (1985): 400 000. *Telefon* (1983): 202 627. *Napilap* (1986): 89/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 69,2; nők: 72,9 év. *Születés* (1985): 26,0‰. *Halálozás* (1985): 5,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 25,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 7669. *Orvosok* (1984): 2438. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1010.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 87%.

Az 1903. nov. 3-án amerikai ösztönzésre Kolumbiából kivált állam 1979. okt. 10-én szuverenitást kap a Csatorna-övezet felett. Az Egyesült Államok viszont 1999 végéig ellenőrzése alatt tartja az egész övezetet – beleértve a katonai bázisokat is –, s gondoskodik a vízi út és környéke védelméről. 1990-ig amerikai állampolgár a csatorna főfelügyelője, helyettese panamai, azután a szerepek felcserélődnek. Az országot 1968. okt.-től a pucscsal hatalomra jutott baloldali Omar Torrijos ezredes vezeti, aki 1978. okt.-ben átadja az elnökséget Aristides Royo Sánchezknek. Az 1984. máj.-i választások után Ardito Barletta az elnök, akit 1985. szept.-ben Eric Arturo del Valle követ. 1987 nyarán a hadseregen belüli nézeteltérések miatt bizalmi válság robban ki. A lakosság egy része munkabeszüntetéseken és felvonulásokon követeli, hogy mondjon le a rendszer „erős embere", Manuel Noriega tábornok. 1988-ban az Egyesült Államokban vádat emelnek Noriega ellen. A kábítószer-csempészettel gyanúsított vezető azonban ellenáll az Egyesült Államok politikai és gazdasági nyomásának. A mindkét felet kielégítő politikai megoldásról máj.-ban tárgyalások kezdődnek, de Noriega tábornok hamarosan megszakítja az egyezkedést. Az 1989. máj.-i választások után mindkét fél győzelmét ünnepli, mígnem Noriega tábornok semmissé nyilvánítja az eredményt. Bush elnök csapatokat küld a helyszínre. Aug.-ban Noriega tábornok Francisco Rodriguezt jelöli elnöknek.

PÁPUA ÚJ-GUINEA

Papua New Guinea (angolul)
Óceánia

Földrajz: *Terület*: 461 691 km^2. Magyarországnál kb. 5-ször nagyobb. *Fekvés*: Az Új-Guinea-sziget K-i felében és több kisebb szigeten. *Szomszédja*: Indonézia (Ny). *Felszín*: D-i partvidékén alföld, trópusi őserdőkkel. Középső részén 4000–5000 m magas hegység, szavannás fennsíkokkal. É-on ma is működő vulkánok. Legmagasabb pont: Mont Wilhelm (4694 m). Legjelentősebb folyók: Sepik, Fly. Legnagyobb tavak: Murray-tó, Chambri-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 3 400 000. *Népsűrűség*: 7,4/km^2. *Etnikai csoportok*: pápua, maláj; melanéz, polinéz; kínai; pigmeus; fehér. *Nyelvek*: angol (hiv.), pidgin, motu, pápua. *Vallások*: törzsi vallású 43%, protestáns 32%, r. kat. 25%. *Városi lakosság*: 14%. *Főváros*: Port Moresby (1986): 141 500. *Városok* (*1984): Lae 73 400, Madang 23 700, Wewak 22 100.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő*: II. Erzsébet királynő (akit Kingsford Dibela főkormányzó képvisel 1983. márc. 1. óta). *Kormányfő*: Rabbie Namaliu (1988. júl. óta). *Nemzeti ünnep*: szept. 16.

Gazdaság: *Pénznem*: kina (1989. jún.: 0,87 = 1 USD). *GDP* (1988): 3,42 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 963 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,6%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 11,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 23,7. *Adósság/fő* (1988): 775 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 5,5%. *Munkaerő-megoszlás*: mezőgazdaság 75%, ipar és kereskedelem 8%. *Export* (1985): 909 M USD. *Főbb exportcikkek*: rézérc, kávé, kopra, kakaó, kaucsuk, fa. *Főbb exportpartnerek*: NSZK 29%, Japán 21%, Ausztrália 11%. *Import* (1985): 873 M USD. *Főbb importcikkek*: gép, jármű, élelmiszer, energia, iparcikk. *Főbb importpartnerek*: Ausztrália 41%, Japán 17%, Szingapúr 10%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1985): 19 736 km; ebből burkolt: 1200 km. *Gépjárművek* (1986): sze-

mélygépkocsi: 16 499; egyéb gépjármű: 29 214. *Főbb kikötők:* Port Moresby, Kieta, Rabaul. *Hírközlés: Rádió* (1985): 220 000. *Telefon* (1987): 63 212. *Napilap* (1986): 8/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 52,6; nők: 54,2 év. *Születés* (1985): 43,0‰. *Halálozás* (1985): 12,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 91‰. *Kórházi ágyak* (1984): 14 661. *Orvosok* (1986): 283. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 12 520.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 32%.

A korábban Ausztráliától függő terület 1975. szept. 16. óta független, a Nemzetközösség tagja. A 750 törzs 1982. júl.-ban parlamenti választásokat tart. 1985. nov. óta Paias Wingti a kormányfő, 6 pártból álló koalíció élén. Az óceániai állam 1985-ben elutasítja, hogy fogadja Mitterrand francia elnököt, aki az atomkísérletek veszélytelenségéről akar a helyszínen meggyőződni. A 60-as évek eleje óta gerillaháború folyik a sziget K-i részén, hogy az indonéziai tulajdonban lévő országrészt Pápua Új-Guineához csatolják. 1988. júl.-tól az új kormányfő Rabbie Namaliu.

PARAGUAY

Paraguayi Köztársaság
República del Paraguay (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 406 752 km^2, Magyarországnál kb. 4-szer nagyobb. *Fekvés:* A D-amerikai kontinens belsejében. *Szomszédai:* Bolívia (É), Argentína (D), Brazília (K). *Felszín:* K-i részében a brazil magasföld nyúlványa, melyet a Paraguay folyó választ el a Gran Chaco homokos, mocsaras síkságától. Legmagasabb pont: León (1000 m). Legjelentősebb folyók: Paraguay, Paraná, Pilcomayo. Legnagyobb tó: Ipoá-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 3 920 000. *Életkor szerint:* 0–14: 41,0%; 15–59: 52,0%; 60–: 7,0%. *Népsűrűség:* 9,6/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 95%; fehér 3%; indián 2%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), guaraní. *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns 2%, zsidó. *Városi lakosság:* 41%. *Főváros:* Asunción (1984): 729 307 (A). *Városok* (1984): Presidente Stroessner 110 000; Pedro Juan Caballero 80 000; Encarnación 31 445.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Andrés Rodriguez (1989. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* máj. 14.

Gazdaság: *Pénznem:* guaraní (1989. jún.: 1117,20 = 1 USD). *GDP* (1988): 5,82 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1438 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 6,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 23. *Adósság/fő* (1988): 651 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 23,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 44%; ipar és kereskedelem 34%. *Export* (1986): 275 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, növényolaj, fa, dohány, bőr, hús. *Főbb exportpartnerek:* Brazília 40%, Argentína 15%, Hollandia 10%. *Import* (1986): 733 M USD. *Főbb importcikkek:* energia, gép, jármű, élelmiszer, fémáru, vegyi termék. *Főbb importpartnerek:* Brazília 31%, Argentína 14%, Egyesült Államok 14%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 441 km. *Közúti hálózat* (1986): 23 606 km; ebből burkolt: 2159 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 116 100; egyéb gépjármű: 27 000. *Hírközlés: Tv* (1985): 85 000. *Rádió* (1985): 600 000. *Telefon* (1985): 88 730. *Napilap* (1985): 60/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 63 év. *Születés* (1985): 36,0‰. *Halálozás* (1985): 7,2‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 52,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 3345. *Orvosok* (1982): 2201. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1390.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 81%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

Az 1811. máj. 11-én Spanyolországtól függetlenné vált ország 1954. aug. óta Alfredo Stroessner tábornok irányítása alatt áll. A diktátor 1958 óta 5 évenként választásokat rendez. A legutolsón (1983. febr.) a szavazatok 90%-át szerzi meg. A KP elnökét, Antonio Maidanát még 1958. aug.-ban bebörtönözteti. A fehérek (blancos) és színesek (colorados) hagyományos ellentéte a pártviaskodásokban ma is tovább él. A coloradók kétharmados többséget élveznek, a blancók egyharmados részesedést kapnak a törvényhozásban, bár az ellenzék tevékenységét többször hatóságilag akadályozzák meg. A KP ma is illegális, de évtizedek után 1987-ben nem hosszabbítják meg a rendkívüli állapotot. Stroessner az 1988 eleji választásokat is megnyeri. 1989. febr.-ban katonai puccsal Andrés Rodriguez lesz az ideiglenes elnök. A máj.-ra kiírt választásokon Rodriguez győz, de az ellenzék is 20%-ot kap.

PERU

Perui Köztársaság
República del Perú (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 1 285 216 km^2, Magyarországnál kb. 14-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika csendes-óceáni partvidékén. *Szomszédai:* Ecuador, Kolumbia (É), Brazília, Bolívia (K), Chile (D). *Felszín:* Területének felén az Andok hegyvidéke és a hegyek közé zárt fennsíkok. Ny-on keskeny, száraz síkság; K-en az Amazonas-medence trópusi növényzetű síksága. Legmagasabb pont: Huascarán (6768 m). Legjelentősebb folyók: Ucuyali, Marañon, Amazonas. Legnagyobb tó: Titicaca-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1987) 20 730 000. *Életkor*

szerint: 0–14: 40,5%; 15–59: 54,0%; 60–: 5,5%. *Népsűrűség:* 16,1/km^2. *Etnikai csoportok:* indián 49%; mesztic 33%; fehér 10%; fekete, mulatt, japán, kínai. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), kecsua (hiv.), aymará. *Vallások:* r. kat. 95%, protestáns 1%, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 68%. *Főváros:* Lima (*1984): 5 331 000. *Városok* (*1984): Arequipa 509 000; Callao 460 000; Trujillo 403 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Alan García Pérez (szül. 1949. máj. 23.). *Kormányfő:* Armando Villanueva (1988. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 28.

Gazdaság: *Pénznem:* inti (1989. jún.: 2965,57 = 1 USD). *GDP* (1988): 31,4 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1476 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): –7,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 1,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 11,4%. *Adósság/fő* (1988): 866 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1987): 4,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 665,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 40%; ipar és kereskedelem 19%. *Export* (1987): 2,6 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* réz-, ezüst-, cink-, vas-, ólomérc, hal, kávé, cukor, gyapot. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 27%, Japán 10%, Nagy-Britannia 6%. *Import* (1987): 2,75 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, textília, jármű, fémáru, élelmiszer, közszükségleti cikk, energia, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 27%, NSZK 8%, Japán 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 1672 km. *Közúti hálózat* (1986): 69 942 km; ebből burkolt: 7459 km. *Gépjárművek* (1987): 610 813. *Főbb kikötők:* Callao, Mollendo, Talara. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,5 M. *Rádió* (1985): 4 M. *Telefon* (1986): 628 643. *Napilap* (1985): 57/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 58,3; nők: 62,2 év. *Születés* (1985): 36,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 82,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 29 991. *Orvosok* (1982): 14 751. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1390.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 79%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

Az ország 1821. júl. 28-án nyilvánítja ki függetlenségét Spanyolországtól. 1968. okt.-ben Belaúnde Terry polgári kormányzatát Juan Velasco Alvarado tábornok dönti meg. A baloldali katonai vezetést 1975. aug.-ban Francisco Morales Bermudez hasonló irányultságú kormányzata folytatja, miután vértelen puccsal átveszi az irányítást. Belaúnde Terry 1980. júl.-ban folytathatja, amit 1968-ban abbahagyott. 1985. júl.-ban az ország s a földrész legfiatalabb elnöke, Alan García Pérez balközép irányultságú APRA pártja 45,7%-kal először nyer választásokat. García bejelenti: csak az exportjövedelmek 10%-át fordítja adósságtörlesztésre. Újító belpolitikája a Fényes Ösvény nevű maoista csoport sorozatos gerillaakciói miatt eddig nem tud megvalósulni. 1988 végén, majd 1989 első felében többször átalakítják a kabinetet. Jan.-ban García elnök elveszti az APRA-párt vezetését, valamint a lakosság többségének bizalmát. Az 1990-es választásokra, a konzervatívok színeiben, Vargas Llosa író is bejelenti jelölését. Okt.-ben a kormány lemond.

PORTUGÁLIA

Portugál Köztársaság
República Portuguesa (portugálul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 92 082 km^2, Magyarországnál valamivel kisebb. *Fekvés:* D-Európa legnyugatibb részében (valamint az Atlanti-óceánban lévő Azori- és Madeira-szigetek). *Szomszédja:* Spanyolország (É, K). *Felszín:* É-on hegyvidék; Ny-on parti síkság, DNy-on alföld, DK-en alacsony dombvidék. Legmagasabb pont: Estrela (1991 m) a kontinensen; Pico (2320 m) az Azori-szigeteken. Legjelentősebb folyók: Tejo, Douro, Guadiana.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 10 350 000. *Életkor szerint:* 0–14: 23,8%; 15–59: 59,4%; 60–: 16,8%. *Népsűrűség:* 112,4/km^2. *Etnikai csoportok:* portugál 99%; spanyol; afrikai. *Nyelv:* portugál. *Vallás:* r. kat. 95%, protestáns, mohamedán, zsidó. *Városi lakosság:* 31%. *Főváros:* Lisboa (Lisszabon) (1984): 807 937. *Városok* (1984): Porto 327 368; Amadora 95 518; Setúbal 77 885.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Mário Soares (szül. 1924. dec. 7.). *Kormányfő:* Anibal Cavaco Silva (1985. nov. 6. óta). *Nemzeti ünnep:* jún. 10.

Gazdaság: *Pénznem:* escudo (1989. jún.: 156,39 = 1 USD). *GDP* (1988): 40,02 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 3894 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 10,4. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1986): 29,8. *Adósság/fő* (1988): 1654 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1987): 2,9. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 9,5%. *Munkanélküliség* (1988): 5,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 21%; ipar és kereskedelem 34%. *Export* (1986): 7,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* textília, érc, parafa, élelmiszer, energia, nyersanyag, gép, bor. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 15%, Nagy-Britannia 14%, NSZK 14%, Egyesült Államok 7%. *Import* (1986): 9,4 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, élelmiszer, energia, közszükségleti cikk, vegyipari termék, gyapot. *Főbb importpartnerek:* NSZK 14%, Franciao. 10%, Spanyolo. 10%, Nagy-Britannia 8%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 3614 km; ebből villamosított: 458 km. *Közúti hálózat* (1985): 18 815 km. *Gépjárművek* (1986): 2 365 645 *Főbb kikötők:* Lisboa, Setúbal, Leixões. *Hírközlés: Tv* (1985): 2 605 000. *Rádió* (1985): 2 160 000. *Telefon* (1984): 1 763 925. *Napilap* (1985): 58/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,6; nők: 74,1 év. *Születés* (1985):

14,0‰. *Halálozás* (1985): 9,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 18,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 53 566. *Orvosok* (1985): 24 629 (+ 426 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 450.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 80%. *Iskolakötelezettség*: 6 év.

Az 1926. máj. óta tartó jobboldali katonai diktatúrát 1974. ápr. 25-én tisztek döntik meg, élükön António Spinola tábornokkal. Az új kormány, amelyben kommunisták, liberálisok és szocialisták is helyet kapnak, elismeri az addigi portugál gyarmatok függetlenségét. A válság közepette egymást követik a – többnyire koalíciós – kormányok. A szocialista Mário Soarest 1978-tól da Costa, Mota Pinto, Pintassilgo asszony és Sá Carneiro követi kormányfőként. Az 1980. dec.-i elnökválasztáson a független Eanes újra győz, 1986. márc.-ig marad hivatalban, akkor – a febr.-i választások után – Soares lesz az államfő. Az 1985. okt.-i népszavazás Anibal Cavaco Silvát juttatja a kisebbségi kormány élére. Portugália 1986. jan. 1-jétől a Közös Piac tagja. Az 1974-ben kezdődött „szegfűk forradalma" fokozatosan jobbra tolódik. Az 1987. júl.-i előrehozott választásokon a szociáldemokratáknak sikerül abszolút többséget szerezniük – ez az első ilyen eset a „szegfűk forradalma" óta. Cavaco Silva így megkezdi gazdasági programjának megvalósítását, többek között az állami vállalatok magánkézbe adását.

Függő terület

Makaó

(Macau)

Fekvés: Egy félsziget, földnyelv és 2 sziget a Délkínai-tengerben, a Kanton-folyó torkolatánál, Kína közvetlen közelében. *Terület*: 16,4 km^2. *Népesség* (*1987): 426 400. Kínai, portugál, keverék. *Székhely*: Macau (Santo Nome de Deus de Macau) 406 000. *Gazdaság*: *GNP* (1985): 1,12 M USD. *GNP/fő* (1985): 3260 USD. *Fő exportcikk*: textília.

Portugál kereskedők először 1513-ban vetnek horgonyt a szigetnél, amely 1557-től portugál gyarmat. Az 1887. dec.-i kínai–portugál szerződés is elismeri, hogy Portugália irányítja a területet. 1961–74 között Makaó tengeren túli megye státust kap, majd tárgyalások folynak a kínai vezetőkkel a sziget jövőjéről. 1974-ben bejelentik, hogy Makaó portugál irányítású kínai terület. Ekkor zavargások kezdődnek. Az 1976. febr.-i statútum szerint Makaón a portugál törvények az iránymutatóak, de a sziget adminisztratív, gazdasági és pénzügyi autonómiát kap. A súlyosbodó zavargások így elcsendesülnek. A kormányzót a portugál elnök jelöli ki, de Makaó gazdasági életében – és főleg játékkaszinóiban – már kínaiak az urak. A sziget 1999-ben kínai irányítás alá kerül.

ROMÁNIA

Román Szocialista Köztársaság
Republica Socialista Romania (románul)
Európa

Földrajz: *Terület*: 237 500 km^2, Magyarországnál kb. 2,5-szer nagyobb. *Fekvés*: Közép-Európa DK-i részében. *Szomszédai*: Szovjetunió (É, K), Magyarország, Jugoszlávia (Ny), Bulgária (D). *Felszín*: Ny-i részében az Erdélyi-medence, melyet D-ről és K-ről a Kárpátok, Ny-ról peremhegységek vesznek körül. D-i része síkság. Legmagasabb pont: Moldoveanu (a Fogarasi-havasokban, 2543 m). Legjelentősebb folyó: Dunarea (Duna), Mureş (Maros), Someş (Szamos).
Népesség: *Lakosság* (1986): 23 170 000. *Életkor szerint*: 0–14: 24,6%; 15–59: 61,0%; 60–: 14,4%. *Népsűrűség*: 97,6/km^2. *Etnikai csoportok*: román 89,1%; magyar 8,8%; német 1,5%; cigány; ukrán; szerb; horvát. *Nyelvek*: román (hiv.), magyar, német. *Vallások*: görögkeleti, r. kat., protestáns. *Városi lakosság*: 51%. *Főváros*: Bucureşti (Bukarest) (1985): 1 975 808. *Városok* (1984): Braşov (Brassó) 334 136; Constanţa 306 879; Timişoara (Temesvár) 301 612.
Államforma: szocialista köztársaság. *Államfő*: Nicolae Ceauşescu (szül. 1918. jan. 26.). *Kormányfő*: Constantin Dăscălescu (1982. máj. óta). *Nemzeti ünnep*: aug. 23.
Gazdaság: *Pénznem*: leu (lej) (1989. jún.: 9,54 = 1 USD). *GDP* (1988): 68,4 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2983 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,2%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 4,3. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 3,5. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 2,9%. *Munkaerő-megoszlás*: mezőgazdaság 28%; ipar és kereskedelem 37%. *Export* (1984): 10,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek*: kőolaj-kitermelő berendezés, fa, gép, textília, gabona, cement, jármű, élelmiszer, vegyipari termék. *Főbb exportpartnerek*: Szovjetunió 18%, NSZK 7%. *Import* (1984): 8,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek*: gép, berendezés, vasérc, koksz, nyersanyag, acéláru, gyógyszer. *Főbb importpartnerek*: Szovjetunió 18%, Egyesült Államok 8%, Irán 7%, NSZK 6%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 11 221 km; ebből villamosított: 3328 km. *Közúti hálózat* (1985): 14 666 km. *Főbb kikötők*: Constanţa, Galaţi, Brăila. *Hírközlés*: *Tv* (1985): 3 982 000. *Rádió* (1985): 3 235 000. *Telefon* (1984): 1,86 M. *Napilap* (1985): 187/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 67,0; nők: 72,6 év. *Születés* (1985): 15,0‰. *Halálozás* (1984): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 22,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 213 560. *Or-*

vosok (1986): 48 062 (ebből 7356 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 740.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 98%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

A II. világháború végén a Szovjetunió mellé álló ország 1965. évi alkotmánya a népköztársaságot szocialista köztársasággá változtatja. Márc.-tól – Gheorghiu Dej pártfőtitkár halála óta – Nicolae Ceauşescu áll a párt élén. 1974 márciusától az újonnan létrehozott köztársasági elnöki hivatalt is ő tölti be. Emellett ő az államtanács elnöke. Jelenlegi miniszterelnöke, Constantin Dăscălescu 1982. máj. óta tölti be funkcióját; első helyettese felesége, Elena Ceauşescu, aki egyben a legfelsőbb pártvezetés tagja is. Fia a pártvezetés póttagja, az ifjúsági szervezet irányítója, egyben az ifjúsági ügyekért felelős miniszter. 1984. okt.-ben megerősítik funkciójában az 1985 elején 3,4 millió tagot számláló RKP főtitkárát. A kormányt és a végrehajtó apparátust rendszeresen és jelentősen átalakítják, a vezetés folyamatosan hangsúlyozza, hogy a végrehajtásban súlyos mulasztások történnek. Az eladósodást drasztikus takarékossági eszközökkel igyekeznek csökkenteni, ezek keretében a lakosság élelmiszer- és energiaellátását is lényegesen korlátozzák. 1987. dec.-ben az RKP országos konferenciája megerősíti az addigi irányvonalat. 1988 tavaszán megszüntetik a magyar és a német helységnevek használatát, majd bejelentik a vidék totális átformálásának tervét: az évezredfordulóig a felére csökkentik a falvak számát. Az elhatározások szerint 7–8000 települést buldózerrel számolnak fel. A 35 ország részvételével rendezett, az emberi jogokkal foglalkozó bécsi Helsinki-utókonferencián jún.-ban a román delegáció egyedül lép fel a közös közleménnyel szemben. Az országot egyre több nemzetközi fórumon elítélik, s belpolitikáját a szocialista országokban is bírálják. Szept.-ben Ceauşescu és Grósz Károly Aradon tárgyal. 1989-ben Genfben, az emberi jogokkal foglalkozó konferencián és más nemzetközi tanácskozásokon is elítélik a román belpolitikát. Több nyugati nagykövetet visszahívnak, miközben erősödik a tiltakozás a „szisztematizálás", a falurombolás ellen.

RUANDA

Ruandai Köztársaság
République Rwandaise (franciául)
Republica y'u Rwanda (ruandai nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 26 338 km^2, Magyarországnál kb. 3,5-szer kisebb. *Fekvés:* K-Afrika középső részében. *Szomszédai:* Uganda (É), Zaire (Ny), Burundi (D), Tanzánia (K). *Felszín:* Nagy része hegyvidék; K-en szavannás fennsík; É-on ma is működő vulkánok. Legmagasabb pont: Karisimbi (4507 m). Legjelentősebb folyók: Kagera, Ruzizi. Legnagyobb tó: Kivu-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 6 270 000. *Életkor szerint:* 0–14: 48,7%; 15–59: 47,1%; 60–: 4,2%. *Népsűrűség:* 238,0/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (hutu) 90%; tutsi 9%; twa (pigmeus) 1%. *Nyelvek:* francia (hiv.), kinyarwanda (ruandai, hiv.), szuahéli. *Vallások:* r. kat. 56%, törzsi vallású 23%, protestáns 12%, mohamedán 9%. *Városi lakosság:* 5%. *Főváros:* Kigali (1981): 156 650. *Városok* (1979): Butare 25 000; Ruhengeri 16 000; Gisenyi 13 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Juvénal Habyarimana (szül. 1937. márc. 8.). *Nemzeti ünnep:* júl. 1., júl. 5.
Gazdaság: *Pénznem:* franc (ruandai frank) (1989. jún.: 83,37 = 1 USD). *GNP* (1986): 1,9 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 303 USD. *Gazdasági növekedés* (1972–85): 2,0%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 0,9. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 2,0. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 4,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 91%. *Export* (1986): 118 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, tea, érc. *Főbb exportpartnerek:* Belgium 17%, Uganda 12%. *Import* (1986): 352 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, textília, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Kenya 21%, Belgium 16%, Japán 12%, NSZK 9%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1982): 6760 km. *Közúti hálózat* (1982): 6760 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 6188; egyéb gépjármű: 7168. *Főbb kikötő:* Gisenyi. *Hírközlés: Rádió* (1985): 350 000. *Telefon* (1983): 6598.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 48 év. *Születés* (1985): 54,0‰. *Halálozás* (1985): 16,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 124,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 9015. *Orvosok* (1983): 258. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 29 150.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 50%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A Burundival sokáig közös történelmet író belga gyarmati terület 1962. júl. 1-jétől független. A törzsi ellentétek és a polgárháború miatt 1973. júl.-ban Juvénal Habyarimana vezérőrnagy puccsal veszi át a hatalmat. Betiltja a pártokat, 1975-ben saját politikai mozgalmat alapít, 1978-ban és 1983. dec.-ben 99%-os többség erősíti meg elnöki hivatalában. A Nemzeti Mozgalom Pártnak minden polgár tagja. 1988. dec.-ben az elnököt megerősítik hivatalában.

SAINT CHRISTOPHER ÉS NEVIS

Saint Christopher és Nevis Állam
State of Saint Christopher and Nevis (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 262 km^2, Magyarországnál kb. 355-ször kisebb. *Fekvés:* A Karib-tenger K-i részé-

ben; a Szélcsendes-szigetcsoport 2 szigetén. *Felszín:* Vulkanikus eredetű, hegyes, dombos vidék, kisebb parti síkságokkal. Legmagasabb pont: Mt. Misery (1156 m).
Népesség: *Lakosság* (*1985): 60 000. *Népsűrűség:* 229,0/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete, mulatt 80%; fehér, kínai, indiai. *Nyelv:* angol. *Vallások:* protestáns 76%, r. kat. 10,8%. *Főváros:* Basseterre (1980): 14 725. *Város* (1980): Charlestown 1771.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Clement Arrindell főkormányzó képvisel, 1981 óta). *Kormányfő:* dr. Kennedy Alfons Simmonds (szül. 1936. ápr. 12.). *Nemzeti ünnep:* szept. 19.
Gazdaság: *Pénznem:* kelet-karibi dollár (1989. jún.: 2,68 = 1 USD). *GNP* (1986): 66 M USD. *GNP/fő* (1985): 1520 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 3,3%. *Export* (1984): 19,6 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, só. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia, Egyesült Államok, CARICOM. *Import* (1984): 52,2 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, nyersanyag, gép, közlekedési eszköz, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia, Egyesült Államok, CARICOM.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 58 km (ipari vasút). *Közúti hálózat* (1983): 305 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 2641; egyéb gépjármű: 1494. *Főbb kikötő:* Basseterre. *Telefon* (1988): 4000.
Egészségügy: *Csecsemőhalandóság* (1985): 39,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 258. *Orvosok* (1987): 22.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 90%. *Iskolakötelezettség:* 5–17 éves korig.

A korábbi brit gyarmat, majd belső önkormányzatot élvező terület 1983. szept. 19-étől független. A föderatív országban a 2 sziget külön vezető szervekkel is rendelkezik. Az 1984. jún.-i első független választásokon is külön pártok indulnak a 2 szigeten. A Nemzetközösség tagállamában 1980 óta dr. Kennedy Alfons Simmonds a kormányfő és a külügyminiszter.

SAINT LUCIA

Saint Lucia Állam
State of Saint Lucia (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 616 km^2, Magyarországnál 151-szer kisebb. *Fekvés:* A Karib-tenger K-i részében; a Szélfelőli-szigetek második legnagyobb szigete. *Felszín:* Nagyrészt vulkáni képződmény. Legmagasabb pont: Mount Gimie (950 m). Legjelentősebb folyók: Troumasse, Roseau.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 140 000. *Életkor szerint:* 0–14: 43,5%; 15–59: 48,3%; 60–: 8,2%. *Népsűrűség:* 227,3/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete és mulatt 87%; indiai 2,6%, fehér 1%. *Nyelvek:* angol (hiv.), kreol-francia (patois). *Vallások:* r. kat. 90%, protestáns. *Városi lakosság:* 50%. *Főváros:* Castries (1987): 49 000. *Város* (1980): Vieux Fort 8108.
Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Allen Lewis főkormányzó képvisel). *Kormányfő:* John Compton (1982. máj. 3. óta). *Nemzeti ünnep:* dec. 13.
Gazdaság: *Pénznem:* kelet-karibi dollár (1989. jún.: 2,68 = 1 USD). *GNP* (1986): 160 M USD. *GNP/fő* (1986): 1143 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 2,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 36%; ipar és kereskedelem 20%. *Export* (1985): 52,4 M USD. *Főbb exportcikkek:* banán, kókusz, kakaó, cukor, rum. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 28%, Nagy-Britannia 25%. *Import* (1985): 125,9 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, közszükségleti cikk, energia, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 36%, Nagy-Britannia 12%, Trinidad és Tobago 11%.
Közlekedés: *Közúti hálózat:* 800 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 4500; egyéb gépjármű: 1200. *Főbb kikötő:* Castries. *Hírközlés: Tv* (1985): 2200. *Rádió* (1985): 92 000. *Telefon* (1986): 13 654.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 70,3; nők: 74,9 év. *Születés* (1985): 30,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1984): 20,0‰. *Kórházi ágyak* (1984): 525. *Orvosok* (1984): 58 (+ 5 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 78%. *Iskolakötelezettség:* 5–15 éves korig

A francia, majd brit terület 1979. febr. 22-én kap teljes függetlenséget. A Nemzetközösség tagállamában a függetlenség kikiáltása után rendezik meg az első választásokat (1982. máj.), amelyekből az Egyesült Munkáspárt kerül ki győztesként. A parlament brit mintára kétkamarás. A miniszterelnök és külügyminiszter John Compton.

SAINT VINCENT

Saint Vincent és Grenadine-szigetek
Saint Vincent and the Grenadines (angolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 389 km^2, Magyarországnál kb. 239-szer kisebb. *Fekvés:* A Karib-tenger K-i részében; a Szélfelőli-szigetekhez tartozó 1 nagyobb és több kisebb sziget. *Felszín:* A szigetek vulkáni képződmények. Gyakori a vulkáni tevékenység és földrengés. Legmagasabb pont: Soufriéré (1234 m). Legjelentősebb folyó: Colanaire.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 100 000. *Népsűrűség:* 257,0/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 66%, mulatt 24%; fehér, ázsiai. *Nyelvek:* angol (hiv.), kreol-angol. *Vallások:* protestáns 85%, r. kat. 13%. *Városi lakosság:* 30%. *Főváros:* Kingstown (1982): 33 694.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Joseph Lambert Eustache főkormányzó képvisel 1985. febr. 28. óta). *Kormányfő:* James Mitchell (1984. júl. 30. óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 27.

Gazdaság: *Pénznem:* kelet-karibi dollár (1989. jún.: 2,68 = 1 USD). *GNP* (1986): 105 M USD. *GNP/fő* (1986): 1050 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 2,3%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 30%. *Export* (1985): 62,6 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, banán, cukor, rum. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 45%, Trinidad és Tobago 23%. *Import* (1985): 79,8 M USD. *Főbb importcikkek:* közszükségleti cikk, élelmiszer, gép. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 32%, Nagy-Britannia 17%, Trinidad és Tobago 14%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1987): 600 km; ebből burkolt: 423 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 4400; egyéb gépjármű: 2000. *Főbb kikötő:* Kingstown. *Hírközlés: Tv* (1985): 6000. *Rádió* (1985): 55 000. *Telefon* (1986): 7950.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,5; nők: 71,4 év. *Születés* (1985): 30,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 40,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 454. *Orvosok* (1987): 39 (+ 2 fogorvos).

Oktatás: *Írni-olvasni tud:* (1984): 85%.

A korábbi brit gyarmat, majd az Egyesült Királyság önkormányzattal rendelkező társult állama 1979. okt. 27. óta független, a Nemzetközösség tagja. Az 1984. jún.-i választásokon a mérsékelt Munkáspárt visszaszorul, s előretör az Újdemokrata Párt, melynek vezetője James Mitchell kormányfő és külügyminiszter.

SALAMON-SZIGETEK

Solomon Islands (angolul)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 28 446 km^2. Magyarországnak kb. egyharmada. *Fekvés:* Szigetcsoport a Csendes-óceán Ny-i részében. *Felszín:* A nagyobb szigetek vulkáni eredetűek, hegyekkel, ma is működő vulkánokkal. Legmagasabb pont: Mount Popomanasiu (2240 m).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 280 000. *Életkor szerint:* 0–14: 49,0%; 15–59: 45,5%; 60–: 5,5%. *Népsűrűség:* 9,8/km^2. *Etnikai csoportok:* melanéziai 93%; polinéz 4%; mikronéziai 1,4%; fehér, kínai. *Nyelvek:* angol (hiv.), pidgin angol, melanéziai és polinéziai dialektusok. *Vallások:* protestáns 76%; r. kat. 17%; törzsi vallású. *Városi lakosság:* 9%. *Főváros:* Honiara (*1985): 26 000. *Városok:* Auki, Gizo.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Baddeley Devesi főkormányzó képvisel, szül. 1941. okt. 16.). *Kormányfő:* Ezekiel Alebua (1987 óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 7., okt. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (Salamon-szigeteki dollár) (1989. jún. 2,31 = 1 USD). *GNP* (1985): 140 M USD. *GNP/fő* (1985): 510 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −9,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 32%; ipar és kereskedelem 18%. *Export* (1986): 67 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, hal, fa. *Főbb exportpartnerek:* Japán 59%, Hollandia 15%, Nagy-Britannia 14%. *Import* (1986): 63 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Ausztrália 34%, Szingapúr 18%, Japán 14%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1985): 1300 km; ebből burkolt: 100 km. *Gépjárművek* (1986): személygépkocsi: 1802; egyéb gépjármű: 1827. *Főbb kikötők:* Honiara, Yandina, Gizo. *Hírközlés: Rádió* (1985): 25 000. *Telefon* (1985): 3872.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 54 év. *Születés* (1985): 47,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 46,0‰. *Orvosok* (1988): 31.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1980): 13%.

Az 1977-ben összeülő alkotmányozó gyűlés úgy dönt, hogy a brit ellenőrzésű terület 1978. júl. 7-én kapjon függetlenséget. Feltételként azt szabják, hogy a Nemzetközösség tagállama demokratikusan rendezkedjen be. Az 1984. okt.-i választások után Sir Peter Kenilorea a kormányfő. A brit királynő érdekeit helyi születésű főkormányzó képviseli. 1987-ben Ezekiel Alebua jut kormányra.

SALVADOR

Salvadori Köztársaság
República de El Salvador (spanyolul)
Közép-Amerika

Földrajz: *Terület:* 21 041 km^2. Magyarországnál kb. 4,5-szer kisebb. *Fekvés:* Közép-Amerika Ny-i, Csendes-óceán menti partvidékén. *Szomszédai:* Guatemala (Ny), Honduras (K). *Felszín:* Nagy részén hegyvidék, ma is működő vulkánokkal. A hegyláncok medencéket, fennsíkokat zárnak közre. Legmagasabb pont: 2804 m. Legjelentősebb folyó: Lempa. Legnagyobb tó: Ilopango.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 5 010 000. *Életkor szerint:* 0–14: 44,3%; 15–59: 51,0%; 60–: 4,7%. *Népsűrűség:* 238,1/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic 70%; indián 10%; fehér 10%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), nahuatl, maya. *Vallások:* r. kat. 85%, protestáns. *Városi lakosság:* 43%. *Főváros:* San Salvador (1984): 440 052. *Városok* (1980): Santa Ana 208 322; San Miguel 161 156; Zacatecoluca 78 751.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Alfredo Cristiani (1989. jún. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 15.

Gazdaság: *Pénznem:* salvadori colón (1989. jún.:

4,97 = 1 USD). *GDP* (1988): 5,71 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1139 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,9. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 23,5. *Adósság/fő* (1988): 389 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 4,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 21,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 50%; ipar és kereskedelem 22%. *Export* (1986): 757 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, gyapot, bőr, textília, cukor, élő állat. *Főbb exportpartnerek:* Egy. Államok 33%, CACM 23%. *Import* (1986): 902 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közszükségleti cikk, gyógyszer, kőolaj, élelmiszer, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 39%, CACM 23%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 602 km. *Közúti hálózat* (1982): 12 297 km; ebből burkolt: 4990 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 128 000; egyéb gépjármű: 19 000. *Főbb kikötők:* Acajutla, La Libertad. *Hírközlés: Tv* (1985): 350 000. *Rádió* (1985): 1,9 M. *Telefon* (1983): 82 158. *Napilap* (1982): 71/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 62,6; nők: 66,3 év. *Születés* (1985): 34,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 71,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 7668. *Orvosok* (1981): 1793. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 3220.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 62%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A Spanyolország fennhatósága alól 1921. szept. 15-én felszabaduló, de a Közép-amerikai Föderáció felbomlását követően csak 1941. jan. 30-tól független országban a 60-as években katonatisztek kormányoznak. A tábornokok politikai és gazdasági nézetellentétek miatt 1969. jún.-ban az ún. futballháborúba vezetik az országot a szomszédos Hondurasszal. Az ezután is egymást váltó ezredesek diktatúráját 1979. okt.-ben megdönti egy olyan tiszti csoport, amely polgári politikusokat, közöttük a kereszténydemokrata José Napoleon Duartét is bevonja a vezetésbe. A folytatódó erőszaknak 1980. márc.-ban áldozatul esik Romero érsek is. A baloldal a Farabundo Marti nemzeti felszabadítási front megalapítása óta egyre intenzívebb harcot folytat a rendszer ellen. A polgárháborús körülmények közepette az 1984. ápr.-ban újraválasztott Duarte elnök 1986. márc.-ban béketervet készít a gerillaháború befejezésére, ám a továbbra is erős szélsőjobboldal miatt a megegyezés nem jön létre. Nem hoz alapvető változást az 1987. aug.-i közép-amerikai béketerv sem. Az 1988. márc.-i választásokon a szélsőjobb tör előre, az elnök pártja visszaszorul. 1989. márc.-ban az elnökválasztásokon a szélsőjobb győz, miközben a gerillák és a hadsereg harcolnak egymással. Az új elnököt, Alfredo Cristianit jún.-ban iktatják be. Az aug.-i hondurasi közép-amerikai csúcsértekezleten az elnökök tárgyalásra szólítják fel a kormányt és a gerillákat.

SAN MARINO

San Marino Köztársaság
Repubblica di San Marino (olaszul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 60,57 km^2. Magyarországnál kb. 1525-ször kisebb. *Fekvés:* Az Appennin-félszigetet középső részén, az Adriai-tenger közelében. *Szomszédja:* Olaszország veszi körül. *Felszín:* A Monte Titano oldalán helyezkedik el. Legmagasabb pont: Monte Titano (739 m).

Népesség: *Lakosság* (1985): 22 418. *Életkor szerint:* 0–14: 19,0%; 15–59: 63,7%; 60–: 17,3%. *Népsűrűség:* 370,1/km^2. *Etnikai csoport:* olasz. *Nyelv:* olasz. *Vallás:* r. kat. *Városi lakosság:* 92%. *Főváros:* San Marino (1985): 4416. *Városok* (1985): Serravalle 6418; Borgo Maggiore 3715; Faetano 770.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* két, egymást hathavonta váltó „régenskapitány". *Nemzeti ünnep:* szept. 3.

Gazdaság: *Pénznem:* olasz líra (1989. jún.: 1431,73 = 1 USD). *Munkanélküliség* (1987): 5,8%. *Export-import:* Vámunió Olaszországgal. *Főbb exportcikkek:* kerámia, építőkő, bélyeg.

Közlekedés: *Közúti hálózat:* 237 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 16 540; egyéb gépjármű: 3225. *Hírközlés: Tv* (1985): 6700. *Rádió* (1985): 12 000. *Telefon* (1986): 11 707. *Napilap* (1985): 60/1000 fő.

Egészségügy: *Születés* (1985): 11,0‰. *Halálozás* (1985): 7,2‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 9,6‰. *Kórházi ágyak* (1987): 149. *Orvosok* (1987): 60.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 97%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A történelmét a 9. sz.-ig visszavezető köztársaság először 1962. márc.-ban köt együttműködési szerződést Olaszországgal (pl. vámunió), amelyet azóta többször megújít. A 70-es évek végi balratolódás óta a kommunisták befolyása nő, az 1986. júl. óta hivatalban lévő kereszténydemokrata irányítású koalíciós kormányban is helyet kap a kommunista párt. Az egymást hathavonta váltó államfők között 1986-ban egy kommunista és egy szocialista szerepel. Az 1983. máj.-i választásokon első helyen a kereszténydemokraták, utánuk a kommunisták végeznek, őket követik a szocialisták és a szociáldemokraták.

SÃO TOMÉ ÉS PRÍNCIPE

São Tomé és Príncipe Demokratikus Köztársaság
República Democrática de São Tomé e Príncipe (portugálul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 964 km^2, Magyarországnál kb. 96-szor kisebb. *Fekvés:* 2 sziget Afrika Ny-i partja

közelében, a Guineai-öbölben. *Felszín:* Mindkét sziget vulkáni eredetű. Legmagasabb pont: Pico São Tomé (2024 m).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 110 000. *Népsűrűség:* 114,1/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete; mulatt; fehér (portugál). *Nyelvek:* portugál (hiv.), portugál-bantu keverék (crioulo). *Vallások:* r. kat. 50%, törzsi vallású 40%, protestáns. *Városi lakosság:* 30%. *Főváros:* São Tomé (1984): 25 000. *Város* (1984): Santo António 1000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* dr. Manuel Pinto da Costa. *Nemzeti ünnep:* júl. 12.
Gazdaság: *Pénznem:* dobra (1989. jún. 105,11 = 1 USD). *GNP* (1986): 32 Mrd USD (40%-a külföldi segélyből). *GNP/fő* (1986): 291 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,0%. *Export* (1983): 5 M USD. *Főbb exportcikkek:* kakaó, kopra. *Főbb exportpartnerek:* Hollandia 52%, Portugália 33%, NSZK 8%. *Import* (1983): 10,3 M USD. *Főbb importcikkek:* rizs, búza, cukor. *Főbb importpartnerek:* Portugália 61%, Angola 13%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1987): 288 km; ebből burkolt: 198 km. *Gépjárművek* (1979): személygépkocsi: 1300; egyéb gépjármű: 1900. *Főbb kikötők:* São Tomé. *Hírközlés: Rádió* (1985): 26 000. *Telefon* (1983): 6074.
Egészségügy: *Születés* (1985): 28,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 65,0‰. *Kórházi ágyak* (1978): 665. *Orvosok* (1981): 38.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 50%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 éves korig.

A portugál kormány és a helyi felszabadító szervezet egyezménye szerint a terület 1975. júl. 12. óta demokratikus köztársaság, amelyben csak egyetlen párt, a felszabadító szervezet utóda működik. Dr. Manuel Pinto da Costa nemcsak a párt főtitkára, hanem a függetlenség óta állam- és kormányfő is. Az 1985. szept.-i választás megerősíti hivatalaiban. Az 1989 márc.-i sikertelen puccskísérlet résztvevőit aug.-ban bíróság ítéli el.

SEYCHELLE-SZIGETEK

Seychelle Köztársaság
Republic of Seychelles (angolul)
République des Seychelles (franciául)
Republik Sesel (kreol nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 404 km^2, Magyarországnál kb. 230-szor kisebb. *Fekvés:* Az Indiai-óceánban, Madagaszkár szigetétől ÉK-re. *Szomszédai:* Madagaszkár (DNy), Szomália (ÉNy). *Felszín:* 115 kisebb, főleg korallsziget. Legmagasabb pont: Morne Seychellois (905 m).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 70 000. *Életkor szerint:* 0–14: 36,3%; 15–59: 57,3%; 60– 6,4%. *Népsűrűség:* 173,3/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete; mulatt; francia-kreol; indiai, kínai, maláj. *Nyelvek:* angol (hiv.), francia (hiv.), kreol (hiv.). *Vallások:* r. kat. 91%, protestáns 7,5%. *Városi lakosság:* 26%. *Főváros:* Victoria (1980): 23 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* France Albert René (1979 óta). *Nemzeti ünnep:* jún. 5.
Gazdaság: *Pénznem:* rupee (Seychelle-szigeteki rúpia) (1989. jún. 5,73 = 1 USD). *GNP* (1985): 140 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 2100 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 3,7%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 5,6. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 2,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 18,5%; ipar és kereskedelem 19,4%. *Export* (1984): 4,3 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, hal, fahéj, guanó. *Főbb exportpartnerek:* Pakisztán 38%, Japán 26%. *Import* (1984): 70,9 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, iparcikk, energia, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 15%, Dél-afrikai Közt. 8%.
Közlekedés: *Közúti hálózat:* 269 km; ebből burkolt: 165 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 3500; egyéb gépjármű: 1000. *Főbb kikötő:* Victoria. *Hírközlés: Tv* (1985): 2000. *Rádió* (1985): 30 000. *Telefon* (1983): 4512. *Napilap* (1986): 48/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 66 év. *Születés* (1986): 26,2‰. *Halálozás* (1986): 7,5‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,8%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 15,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 373. *Orvosok* (1987): 57 (+9 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 80%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A 19. sz.-ban Mauritiusszal együtt irányított gyarmat 1903-tól közvetlenül Londontól függ, végül a Nemzetközösség tagjaként 1976. jún. 29. óta független. Az első elnököt, James Manchamot egyéves hivatali idő után miniszterelnöke puccsal távolítja el. A baloldali fordulat vezetőjét, France Albert Renét 1979. jún.-ban, majd 1984. jún.-ban választásokon is megerősítik államfőként (az utóbbin 92,6%-os többséggel). Az 1979. jún.-i alkotmány szerint az országban a Népi Progresszív Párt az egyetlen engedélyezett politikai mozgalom.

SIERRA LEONE

Sierra Leone Köztársaság
Republic of Sierra Leone (angolul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 71 740 km^2, Magyarországnak kb. kétharmada. *Fekvés:* Ny-Afrika É-i részén, az Atlanti-óceán partján. *Szomszédai:* Guinea (É, K), Libéria (D). *Felszín:* Öblokkel, lagúnákkal tagolt partja mentén síkság; az ország belsejében szavannás fennsík, K-en hegyvidék. Legmagasabb pont: Loma Mansa (1948 m). Legjelentősebb folyók: Rokel, Sewa, Moa.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 3 670 000. *Életkor szerint:* 0–14: 41,4%; 15–59. 53,5%; 60–: 5,1%. *Népsűrűség:* 51,2/km². *Etnikai csoportok:* szudáni (mende 20%, temne 20%, soso, kuranko, limba, kissi, kono); kreol 2%; libanoni; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), szudáni nyelvek (malinke), krio. *Vallások:* törzsi vallású 52%, mohamedán (szunnita) 39%, protestáns 6%, r. kat. 2%. *Városi lakosság:* 25%. *Főváros:* Freetown (1985): 469 776. *Városok* (1980): Bo 32 900; Kenema 31 300; Makeni 26 500.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Joseph Saidu Momoh (szül. 1937. jan. 26.). *Nemzeti ünnep:* ápr. 19.

Gazdaság: *Pénznem:* leone (1989. jún.: 62,77 = 1 USD). *GNP* (1986): 1,1 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 300 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 0,2%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 0,8%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 0,7. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 80,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 75%; ipar és kereskedelem 15%. *Export* (1986): 145 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyémánt, kávé, kakaó, bauxit, kóladió. *Főbb exportpartnerek:* Hollandia 35%, Nagy-Britannia 15%, Egyesült Államok 9%. *Import* (1986): 132 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gép, energia, gyógyszer, textília, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 22%, Franciao. 11%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 84 km (ipari vasút). *Közúti hálózat:* 7000 km; ebből burkolt: 1210 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 19 040; egyéb gépjármű: 1818. *Főbb kikötő:* Freetown. *Hírközlés: Tv* (1985): 30 000. *Rádió* (1985): 800 000. *Telefon* (1981): 220 000. *Napilap* (1984): 3/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 46 év. *Születés* (1985): 45,3‰. *Halálozás* (1985): 17,4‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 195%. *Kórházi ágyak* (1984): 4754. *Orvosok* (1984): 197. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 17 670.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 15%.

A volt rabszolgák részére megvásárolt terület, majd brit protektorátus 1961. ápr. 27. óta független, 10 évvel később köztársaság. A 60-as évek sorozatos hatalomátvételei után az ország a 70-es években Siaka Stevens elnöksége idején némi nyugalomhoz jut, fokozza gazdasági együttműködését szomszédaival. Az 1978. jún.-i új alkotmány az addigi választások győztesét, az Össznépi Kongresszus Pártot (APC) ismeri el az egyetlen politikai erőként. Az 1985. nov.-i választásokon a párt új vezetője, Joseph Momoh a szavazatok 99%-ával elnök.

SPANYOLORSZÁG

Spanyol Királyság
Reino de España (spanyolul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 504 782 km², Magyarországnál több mint 5-ször nagyobb. *Fekvés:* Európa DNy-i részén (valamint a Kanári- és a Baleár-szigetek). *Szomszédai:* Portugália (Ny), Franciaország (K), Gibraltár (D). *Felszín:* Több mint fele (600–800 m magas) fennsík (Meseta), melyet hegységek és keskeny parti síkságok szegélyeznek. É-on a hullámos felszínű Ebro-medence, D-en alföld. Legmagasabb pont: Mulhacén (3478 m) a kontinensen, Pico de Teide (3718 m) a Kanári-szigeteken. Legjelentősebb folyók: Tajo, Duero, Ebro.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 38 830 000. *Életkor szerint:* 0–14: 24,6%; 15–59: 59,5%; 60: 15,9%. *Népsűrűség:* 76,9/km². *Etnikai csoportok:* kasztíliai 64%; katalán 24%; galíciai 7%; baszk 2,5%; cigány. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), katalán, baszk, galíciai. *Vallások:* r. kat. 99%, protestáns. *Városi lakosság:* 77%. *Főváros:* Madrid (1984): 3 200 234. *Városok* (1984): Barcelona 1 770 296; Valencia 758 273; Sevilla 672 435.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* I. János Károly (de Borbón y Borbón, szül. 1938. jan. 5.). *Kormányfő:* Felipe González Márquez (1982. dec. 2. óta). *Nemzeti ünnep:* jún. 24., okt. 12.

Gazdaság: *Pénznem:* peseta (1989. jún.: 124,69 = 1 USD). *GDP* (1988): 336,63 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 7408 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 5,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,4. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,8%. *Munkanélküliség* (1987): 20,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 17%; ipar és kereskedelem 34%. *Export* (1987): 34 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* élelmiszer, gyümölcs, textília, gyapot, vasérc, olajbogyó, bor, nyersanyag, gép, parafa, kőolajtermék, vegyipari termék. *Főbb exportpartnerek:* Közös Piac 50%, Egyesült Államok 9%. *Import* (1987): 48,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, nyersanyag, élelmiszer, közszükségleti cikk, acéláru. *Főbb importpartnerek:* Közös Piac 40%, Egyesült Államok 11%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 12 670 km; ebből villamosított: 6196 km. *Közúti hálózat* (1987): 318 225 km; ebből burkolt: 123 788 km; autópálya (1987): 2262 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 10 689 101; egyéb gépjármű: 1 889 202. *Főbb kikötők:* Bilbao, Algeciras, Barcelona. *Hírközlés: Tv* (1985): 10,4 M. *Rádió* (1985): 11,5 M. *Telefon* (1987): 15 350 464. *Napilap* (1983): 89/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 71,3; nők: 77,5 év. *Születés* (1985): 11,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 9,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 179 192. *Or-*

vosok (1987): 131 080. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 360.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 97%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

Francisco Franco haláláig (1975. nov. 22.) tartó, csaknem négy évtizedes kormányzása után 2 nappal I. János Károly király az államfő. Az 1976-os tömegmozgalmak politikai amnesztiát és reformmozgalmat követelnek. A szocialista és a kommunista párt legalizálása után 1977-ben, majd 1979-ben választásokat tartanak. Adolfo Suárez, a győztes miniszterelnök 1978. dec.-ben új alkotmányt hagyat jóvá, amely a nemzeti kisebbségi területeknek és a régióknak területi autonómiát biztosít, bár a baszkok és a katalánok esetében ezek határait azóta is vitatják. Suárez lemondása (1981. jan.) után febr.-ban egy katonai puccskísérlet meghiúsításában a király is részt vesz. Calvo Sotelo kormánya után 1982. dec.-től a szocialista Felipe González a miniszterelnök, aki az 1986. júl.-i általános választás után is megtartja abszolút többségét a parlamentben. Az ország 1981. dec. óta tagja a NATO-nak – ezt az 1986. márc.-i népszavazás jóváhagyja – s 1986. jan. óta a Közös Piacnak. A szocialista kormányzat alatt nem csökken a baszk szeparatisták tevékenysége: az ETA-nak évente átlagosan 50 áldozata van. A spanyol szocialisták sorain belül 1987 végén nőnek a feszültségek: mind a pártkongresszuson, mind a párt és a szakszervezetek nézetkülönbségei miatt erősödik az ideológiai vita. A kormányfő a gazdaság átalakításának programját hirdeti, ezért vállalja a Ny-Európában rendkívül magas spanyol munkanélküliséget is. 1988. febr.-ban a kommunisták új főtitkára Julio Anguita, a „vörös kalifa". 1989 első felében a Közös Piacban spanyolok látják el az elnökségi teendőket; eközben folytatódik az 1988. dec.-i 7 milliós általános sztrájkkal kezdődött munkabeszüntetési hullám.

SRÍ LANKA

Srí Lankai Demokratikus Szocialista Köztársaság
Srí Lanka prajatantrika samajawadi janarajaya (szingaléz nyelven)
Ilangai jananayage socialisak kudiarasu (tamil nyelven)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 65 610 km^2, Magyarországnak majdnem kétharmada. *Fekvés:* Sziget az Indiai-óceánban, Indiától DK-re. *Felszín:* Központi részén hegység, amelyet alacsony dombvidék és alföld vesz körül. Legmagasabb pont: Pidurutalagala (2524 m). Legjelentősebb folyók: Mahaweli, Kala. Legnagyobb tó: Senanayake Samudra-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 16 360 000. *Életkor szerint:* 0–14: 35,3%; 15–59: 58,1%; 60–: 6,6%. *Népsűrűség:* 249,4/km^2. *Etnikai csoportok:* szingaléz 74%; ceyloni tamil 12,6%; indiai tamil 5,5%; mór 7,12%. *Nyelvek:* szingaléz (hiv.), tamil (hiv.), angol. *Vallások:* buddhista 69%, hindu 16%, mohamedán 8%, keresztény 7%. *Városi lakosság:* 21%. *Főváros:* Colombo (1984): 643 000. *Városok* (1984): Dehiwala-Mt. Lavinia 184 000; Moratuwa 138 100; Yapnaya 133 000.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Ranasinghe Premadasa (1988. dec. óta). *Nemzeti ünnep:* febr. 4.
Gazdaság: *Pénznem:* rupee (Srí Lanka-i rúpia) (1989. jún.: 31,12 = 1 USD). *GDP* (1988): 7,74 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 467 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,3. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 21,5. *Adósság/fő* (1988): 314 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 0,8. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 13,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 46%; ipar és kereskedelem 29%. *Export* (1987): 1,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* tea, kaucsuk, grafit, kókusz, érc, drágakő, fűszer. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 27%, NSZK 7%, Nagy-Britannia 5%. *Import* (1987): 2,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, gép, berendezés, cukor, liszt, rizs, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Japán 15%, Szaúd-Arábia 1%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 1453 km. *Közúti hálózat* (1985): 25 650 km; ebből burkolt 21 000 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 148 587; egyéb gépjármű: 137 168. *Főbb kikötők:* Colombo; Trincomalee, Galle. *Hírközlés: Tv* (1985): 450 000. *Rádió* (1982): 4,9 M. *Telefon* (1986): 109 900.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 68,0; nők: 71,2 év. *Születés* (1986): 23,9‰. *Halálozás* (1986): 6,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 28,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 46 005. *Orvosok* (1986): 2222. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 7620.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 87%. *Iskolakötelezettség:* 5–15 éves korig.

A korábbi brit gyarmat 1948. febr. 4. óta független és a Nemzetközösség tagja. A krónikák szerint az i. e. 6. sz.-ban keletkezett királyság az 1972. máj.-i alkotmány óta köztársaság. Az országot 1960. júl.-tól 1977. júl-ig Sirimavo Bandaranaike asszony, a világ első női kormányfője irányítja. Szociális intézkedéseit az őt követő Dzsuniusz Dzsajavardene jórészt felszámolja. Az 1978. szept.-i alkotmány az elnöki köztársasággá változtatott ország vezetőjének 6 éves hivatali időt biztosít, ami Dzsajavardene 1982. okt.-i újraválasztásával kezdődik. A tamil kisebbséget képviselő párt az 1983. júl.-i zavargások után kénytelen lemondani parlamenti képviseletéről, valamint a tamil autonómiatervezetről. Az elézdő harcok idején a tamil

kisebbség 1985. szept.-ben hiába ajánl megegyezést a szingaléz többségnek, a tárgyalások azóta is sikertelenek. 1987 tavaszán a tamil gerillák több száz szingaléz életet követelő terrorakció-sorozatot hajtanak végre. Nyáron – indiai közreműködéssel – fegyverszünet jön létre: 4 éves polgárháború után több tamil gerillacsoport leteszi a fegyvert. Az 1988. dec.-i választásokon az addigi kormányfőt, Ranasinghe Premadasát választják elnökké, bár az öldöklés a voksolás idejére sem szűnik meg. Az elnök 1989. ápr.-ban békeprogramot terjeszt elő, majd jún.-ban távozásra szólítja fel az indiai csapatokat, 45 000 katonát.

SURINAME

Suriname Köztársaság
Republiek van Suriname (hollandul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 163 265 km^2, Magyarországnál több mint 1,5-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika ÉK-i partvidékén. *Szomszédai:* Guyana (Ny), Brazília (D), Francia Guyana (K). *Felszín:* Az Atlanti-óceán partvidéke mentén széles síkság; D-en őserdővel borított domb- és hegyvidék. Legmagasabb pont: Juliana Top (1280 m). Legjelentősebb folyók: Corantijn, Marowinje, Suriname.
Népesség: *Lakosság* (*1988): 380 000. *Népsűrűség:* 2,3/km^2. *Etnikai csoportok:* hindi 37%; kreol 31%; indonéz (jávai) 15%; fekete 9,5%; indián 3%; kínai 1,6%; fehér 1%. *Nyelvek:* holland (hiv.), angol, takki-takki (keveréknyelv). *Vallások:* keresztény 37%, hindu 33%, mohamedán 22%. *Városi lakosság:* 50%. *Főváros:* Paramaribo (1988): 150 000. *Városok:* Nieuw Nickerie, Albina.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Ramsewak Shankar. *Kormányfő:* Henk Arron. *Nemzeti ünnep:* nov. 25.
Gazdaság: *Pénznem:* gulden (holland forint) (1989. jún.: 1,77 = 1 USD). *GNP* (1985): 1,01 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 2570 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,7%. *Fogyasztói árváltozások* (1984): 3,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 29%; ipar és kereskedelem 15%. *Export* (1985): 315 M USD. *Főbb exportcikkek:* timföld, bauxit, alumínium, rizs. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 36%, Hollandia 17%, Norvégia 13%. *Import* (1985): 282 M USD. *Főbb importcikkek:* iparcikk, élelmiszer, gép, energia. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 31%, Hollandia 19%, Trinidad és Tobago 15%, Japán 7%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 120 km. *Közúti hálózat:* 1335 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 31 536; egyéb gépjármű: 12 552. *Főbb kikötő:* Paramaribo. *Hírközlés: Tv* (1985): 44 000. *Rádió* (1985): 230 000. *Telefon* (1985): 36 000. *Napilap* (1987): 80/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,0; nők: 71,9 év. *Születés* (1985): 26,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 21,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 1964. *Orvosok* (1985): 219.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 65%. *Iskolakötelezettség:* 6–12 éves korig.

A korábbi holland gyarmat – amelyet a hollandok cserével szereztek az angoloktól – 1975. nov. 25. óta független. A polgári kormányzat csak 1980-ig tart, amikor az új katonai tanács tagjai először a kormányfőt, majd aug.-ban az elnököt, Johan Ferriert is letartóztatják. Az alumíniumipar nemzeti ellenőrzését célul kitűző katonák először Chin Sent nevezik ki miniszterelnöknek, aki polgári-katonai kormányt szervez. 1982-től Desi Bouterse ezredes veszi át a vezetést, akit 1985. aug.-ban választások is megerősítenek hivatalában. 1980 óta az alkotmány hatályon kívül van, pártok nem működnek. 1985 óta a parlament tagjait kinevezik. 1987-től feszültségek mutatkoznak a katonai vezetésben.

SVÁJC

Svájci Államszövetség
Schweizerische Eidgenossenschaft (németül)
Confédération Helvétique (franciául)
Confederazione Elvetica (olaszul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 41 293 km^2, Magyarországnak majdnem a fele. *Fekvés:* Ny-Európában, az Alpok hegyláncai között. *Szomszédai:* Franciaország (Ny), Olaszország (D), Ausztria, Liechtenstein (K), NSZK (É). *Felszín:* Középpontjában a (400–600 m magas) Svájci-medence; ÉNy-on középhegység (Jura), D-en az Alpok vonulatai, gleccserekkel. Legmagasabb pont: Dufourspitze (4634 m). Legjelentősebb folyók: Rhein (Rajna), Rhône, Inn. Legnagyobb tavak: Léman (Genfi)-tó, Neuchâteli-tó, Boden-tó.
Népesség: *Lakosság* (1988): 6 567 600. *Életkor szerint:* 0–14: 17,8%; 15–59: 63,2%; 60–: 19,0%. *Népsűrűség:* 159,0/km^2. *Etnikai csoportok:* svájci német 73,5%; francia 20%; olasz 4,5%. *Nyelvek:* német (hiv.), francia (hiv.), olasz (hiv.), rétoromán. *Vallások:* r. kat. 47,6%, protestáns 44,3%. *Városi lakosság:* 60%. *Főváros:* Bern (1986): 138 600. *Városok* (1986): Zürich 351 500; Basel (Bázel) 174 600; Genève (Genf) 160 000.
Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Jean-Pascal Delamuraz (1989-ben). *Nemzeti ünnep:* aug. 1.
Gazdaság: *Pénznem:* franc (svájci frank) (1989. jún.: 1,70 = 1 USD). *GDP* (1988): 184,83 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 26 161 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 3,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,9%. *Munkanélküliség* (1988): 0,7%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 7%; ipar és kereskedelem 39%. *Export* (1987): 45,5 Mrd USD (az ex-

port-import adatok Liechtenstein külkereskedelmi adatait is tartalmazzák). *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, óra, gyógyszer, textília, iparcikk. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 21%, Egyesült Államok 9,6%, Franciao. 9%, Olaszo. 8%. *Import* (1987): 50,6 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, nyersanyag, energia, gép, berendezés, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 30%, Franciao. 11%, Olaszo. 11%, Nagy-Britannia 5%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 5002 km (villamosított). *Közúti hálózat* (1983): 70 848 km; ebből autópálya (1987): 1114 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 2 733 000; egyéb gépjármű: 229 000. *Hírközlés: Tv* (1985): 2 550 000. *Rádió* (1985): 5 231 000. *Telefon* (1985): 5 435 800. *Napilap* (1985): 491/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 70,3; nők: 76,2 év. *Születés* (1986): 11,7‰. *Halálozás* (1986): 9,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 9‰. *Kórházi ágyak* (1984): 66 192. *Orvosok* (1986): 18 366. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 390.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1291. aug. 1-jén először egyesült 3 kanton 1815-től 22 kantonból álló semleges állam, amelyben népszavazás eredményeképpen 1979. jan. 1-jétől Jura a 23. kanton. Az 1983. okt.-i választásokon a polgári pártok győznek; 1986. márc.-ban a svájciak 75,7%-a elveti, hogy az ország teljes jogú tagja legyen az ENSZ-nek, mivel ezt a többség összeegyeztethetetlennek tartja a deklarált örökös semlegességgel. Az államelnököt évente a szövetségi parlament újraválasztja. 1986-ban Alphons Egli, 1987-ben Pierre Aubert tölti be ezt a tisztséget. A külföldi vendégmunkások és menekültek előtt egyre kevésbé nyitott országban 1987. márc.-ban újabb rendeletet hoznak a bevándorlás csökkentésére. Az 1987-es helyi választásokon a Zöldek a hagyományos pártok rovására több helyütt előretörnek. 1988-ban Otto Stich az elnök. 1989. ápr.-ban az igazságügy-miniszter-asszony lemond, mivel kiderül: hivatali titkokat szivárogtatott ki.

SVÉDORSZÁG

Svéd Királyság
Konungariket Sverige (svédül)
Európa

Földrajz: *Terület:* 449 964 km^2, Magyarországnál több mint 4,5-szer nagyobb. *Fekvés:* É-Európában, a Skandináv-félszigeten. *Szomszédai:* Norvégia (Ny), Finnország (K). *Felszín:* Ny-i részén hegyvidék; középső és D-i területein dombvidék; a keskeny parti síkság D-en alföldé szélesedik, nagy tavakkal. Legmagasabb pont: Kebnekajse (2132 m). Legjelentősebb folyók: Göta älv, Dalälven, Umeälven. Legnagyobb tavak: Vänern, Vättern, Mälaren.

Népesség: *Lakosság* (1988): 8 358 000. *Életkor szerint:* 0–14: 18,1%; 15–59: 58,8%; 60–: 23,1%. *Népsűrűség:* 18,6/km^2. *Etnikai csoportok:* svéd 97%; lapp, finn 3%. *Nyelv:* svéd. *Vallások:* protestáns 95%, r. kat. *Városi lakosság:* 86%. *Főváros:* Stockholm (1986): 659 030. *Városok* (1986): Göteborg 425 495; Malmö 229 936; Uppsala 154 859.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* Károly XVI. Gusztáv (szül. 1946. ápr. 30.). *Kormányfő:* Ingvar Carlsson (szül. 1934. nov. 9.). *Nemzeti ünnep:* ápr. 30., jún. 6.

Gazdaság: *Pénznem:* krona (svéd korona) (1989. jún.: 6,67 = 1 USD). *GDP* (1988): 178 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 18 874 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,1%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 5,8%. *Munkanélküliség* (1988): 1,6%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 5%; ipar 30%; kereskedelem 21%. *Export* (1987): 44,5 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, nyersanyag, vegyipari termék, cellulóz, iparcikk. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 11,6%, Norvégia 11%, Nagy-Britannia 10%. *Import* (1987): 40,7 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, gép, berendezés, nyersanyag, élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* NSZK 17%, Nagy-Britannia 13%, Egyesült Államok 9%, Finno. 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 11 673 km; ebből villamosított: 7464 km. *Közúti hálózat* (1988): 200 000 km; ebből burkolt 87 136 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 3 366 570; egyéb gépjármű: 259 576. *Főbb kikötők:* Göteborg, Luleå, Helsingborg. *Hírközlés: Tv* (1985): 3 257 000. *Rádió* (1986): 5 242 497. *Telefon* (1985): 7,25 M. *Napilap* (1984): 574/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 73,1; nők: 79,1 év. *Születés* (1986): 12,2‰. *Halálozás* (1986): 11,2‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,1%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 3,3‰. *Kórházi ágyak* (1985): 115 000. *Orvosok* (1984): 20 200. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 410.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A 10. sz.-ban alakult állam 1809 óta alkotmányos monarchia, élén 1973. szept. 15. óta Károly XVI. Gusztáv király áll. A szocialdemokraták 40 éves kormányzás után 1976-ban és 79-ben választásokat veszítenek. T. Fälldin, majd O. Ullsten kormányát 1982. szept.-től újra a szocialdemokraták váltják fel, Olof Palme 6 év után újra miniszterelnök. A semlegességet hirdető, ugyanakkor több nemzetközi konfliktusban kozvetítést vállaló vezető 1985. szept.-ben, az újabb választásokon is megőrzi posztját. Olof Palmét 1986. márc. 1-jén meggyilkolják, a tettesek azóta is ismeretlenek.

A kormány élére helyettese, Ingvar Carlsson kerül, akit néhány nap múlva a parlamentben választanak utódául. Az 1988. szept.-re meghirdetett választások előtt újra kiéleződik az atomerőművek jövőjéről folytatott vita. Bővülnek a kereskedelmi és politikai kapcsolatok a Szovjetunióval; 1987 végétől az ország teljes kereskedelmi bojkottot hirdet D-Afrikával szemben. Az 1988. szept.-i választásokon a szociáldemokraták megőrzik vezető helyüket. Újdonságként a Zöldek is bekerülnek a törvényhozók közé. 1989-ben folyik a per a Palme-gyilkosság gyanúsítottja ellen.

SZAÚD-ARÁBIA

Szaúd-Arábiai Királyság
Al-Mamlaka Al'Arabiya As-Sa'udiya (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 2 149 690 km^2, Magyarországnál kb. 23-szor nagyobb. *Fekvés:* Az Arab-félszigeten. *Szomszédai:* Kuvait, Jordánia, Irak (É), Észak-Jemen, Dél-Jemen, Omán (D). *Felszín:* É-on és D-en homoksivatagok; középső része fennsík; K-en az Arab-öböl menti parti síkság a Föld kőolajban leggazdagabb területe; Ny-on hegyvidék. Legmagasabb pont: Asir-hegység (3133 m). **Népesség:** *Lakosság* (*1987): 13 610 000 (kb. 30% nomád és félnomád). *Népsűrűség:* 6,3/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 98%, indiai. *Nyelv:* arab. *Vallás:* mohamedán (szunnita 85%, siita 15%). *Városi lakosság:* 72%. *Főváros:* Riyadh (Rijad) (*1980): 1 250 000. *Városok* (*1980): Jiddah (Dzsidda) 1 300 000; Mekka 550 000; Ta'if 300 000.
Államforma: monarchia. *Állam- és kormányfő:* Fahd király (szül. 1922). *Nemzeti ünnep:* szept. 23.
Gazdaság: *Pénznem:* szaúd-arábiai rial (1989. jún.: 3,73 = 1 USD). *GDP* (1988): 73,04 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 5614 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,7%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 2,6. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 5,2. *Adósság/fő* (1988): 1063 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 23. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,0%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 14%, ipar 11%. *Export* (1987): 21,7 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, mezőgazdasági termék. *Főbb exportpartnerek:* Japán 19%, Egy. Államok 15%, Franciao. 8%. *Import* (1987): 15,5 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, jármű, élelmiszer, textília, építőanyag, vegyipari termék, iparcikk, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Egy. Államok 17%, Japán 14%, NSZK 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 1036 km. *Közúti hálózat* (1985): 81 881 km; ebből burkolt: 29 655 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 2 M; egyéb gépjármű: 2 041 000. *Főbb kikötők:* Ra's at Tannurah, Khafji, Ad Dammam. *Hírközlés: Tv* (1985): 3,1 M. *Rádió* (1985): 3,7 M. *Telefon* (1985): 913 400. *Napilap* (1986): 41/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 60 év. *Születés* (1985): 43,7‰. *Halálozás* (1985): 12,6‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Kórházi ágyak* (1985): 30 707. *Orvosok* (1985): 14 339. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1800.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 50% (férfiak).

Az 1932. szept. 23-án kikiáltott Szaúd-Arábiai Királyságban 1964. nov.-ben Fejszált koronázzák uralkodóvá. 1975. márc.-ig tartó uralkodása alatt felszámolja a rabszolgaságot, de nem dolgoz ki alkotmányt. Megpróbál gátat vetni az arab szocialista mozgalomnak, amit jobboldali, amerikai szövetséget kereső pániszlámizmussal kíván helyettesíteni. Miután egy rokona megöli, féltestvére, Khaled a király, akinek halála után 1982. jún.-ban Fahd következik. 1978-ban az egyiptomi–izraeli kiegyezés miatt Szaúd-Arábia megszakítja kapcsolatait Egyiptommal, pénzügyi támogatását befagyasztja. 1980-ban a világ első kőolajexportőre amerikai AWACS felderítő repülőgépeket vásárol. 1987. aug.-ban Mekkában az iráni zarándokok összecsapnak a helyi biztonsági erőkkel: több százan életüket vesztik. A városból kitiltják az iráni zarándokokat. 1988. márc.-ban az ország kínai rakétákat vásárol. A király ma is minden hatalom letéteményese. A pártok lassan szerveződnek, és az alkotmány szövegét is vitatják már. 1989-ben az ország ismét csökkenti olajkitermelését, hogy a nemzetközi piacokon stabilizálódjanak az árak.

SZENEGÁL

Szenegáli Köztársaság
République du Sénégal (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 196 192 km^2, Magyarországnál kb. 2-szer nagyobb. *Fekvés:* Afrika legnyugatibb részén. *Szomszédai:* Mauritánia (É), Mali (K), Guinea, Bissau-Guinea (D), Gambiát 3 oldalról körülveszi. *Felszín:* Nagy része szavannás síkság, csak a DK-i határon hegyek; DNy-on mocsaras vidék, őserdők. Legmagasabb pont: Kundukonko (498 m). Legjelentősebb folyók: Szenegál, Gambia.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 6 610 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,0%; 15–59: 50,2%; 60–: 4,8%. *Népsűrűség:* 33,7/km^2. *Etnikai csoportok:* szudáni (volof 41%; szerer 15%; tukulór 11%; mandingo 6%; sarakole 2%; malinke); fulbe 12%; fehér. *Nyelvek:* francia (hiv.), wolof, szerer, malinke. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 91%, keresztény 6%, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 36%. *Főváros:* Dakar (1983): 1 150 000. *Városok* (1979): Thiès 126 886; Kaolack 115 679; Saint-Louis 96 594.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Abdou Diouf (szül. 1935. szept. 7.). *Nemzeti ünnep:* ápr. 4.

Gazdaság: *Pénznem:* CFA-frank (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73 = 1 USD). *GDP* (1988): 4,94 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 709 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 7,8. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 32,8. *Adósság/fő* (1988): 551 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 2,8. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 4,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 70%. *Export* (1985): 402 M USD. *Főbb exportcikkek:* földimogyoró, növényi olaj, foszfát, hal. *Főbb exportpartnerek:* Franciao. 28%, Mauritánia 4%, Elefántcsontpart 5%. *Import* (1985): 6,02 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, járműi, textília, energia, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Franciao. 32%, Nigéria 11%, Egyesült Államok 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 1186 km. *Közúti hálózat* (1983): 14 700 km; ebből burkolt: 3650 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 73 665; egyéb gépjármű: 36 144. *Főbb kikötők:* Dakar, Saint-Louis, Kaolack. *Hírközlés: Tv* (1985): 200 000. *Rádió* (1985): 700 000. *Telefon* (1984): 32 997. *Napilap* (1984): 4/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 45,0; nők: 48,0 év. *Születés* (1985): 47,9‰. *Halálozás* (1985): 21,1‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 102,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 6200. *Orvosok* (1981): 449 (+70 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 13 060.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 10%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

A korábbi francia gyarmat, amely az 50-es években Malival egyesül, 1960. aug. 22. óta önálló, független köztársaság. 1980. dec.-ig Léopold Sédar Senghor elnök vezeti. Lemondása után miniszterelnöke, Abdou Diouf az elnök, akit az 1983. febr.-i választások megerősítenek hivatalában. Máj.-ban átveszi a kormányfő teendőit is. 1982. febr.-tól Szenegál és Gambia konföderációban egyesül Szenegambia néven, amelyben a társult országok megtartják szuverenitásukat, de közösen gondoskodnak a védelemről, a külügyekről és a gazdaságpolitikáról. A konföderáció elnöke Szenegál, alelnöke Gambia elnöke. 1988. febr.-ban Dioufot újabb 5 éves periódusra iktatják be. 1989 tavaszán az ellenzék nagyobb befolyást követel magának. Ápr.-ban a mauritániai kereskedőket kiutasítják az országból.

SZINGAPÚR

Szingapúri Köztársaság
Republic of Singapore (angolul)
Majulah Singapurah (malájul)
Hszincsiapo Kunghokuo (kínaiul)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 618,1 km^2, Magyarországnál kb. 150-szer kisebb. *Fekvés:* 1 nagyobb és 54 kisebb sziget a Maláj-félszigettől D-re. *Felszín:* Sík. Legmagasabb pont: Timah (176 m).

Népesség: *Lakosság* (*1987): 2 610 000. *Életkor szerint:* 0–14: 24,4%; 15–59: 67,8%; 60–: 7,8%. *Népsűrűség:* 4222,6/km^2. *Etnikai csoportok:* kínai 77%; maláj 15%; pakisztáni, indiai 6%; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), maláj (hiv.), kínai (hiv.), tamil (hiv.). *Vallások:* buddhista, taoista 56%, mohamedán 16%, keresztény 10%, hindu 4%. *Városi lakosság:* 100%.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Wee Kim Wee (1985. szept. 3. óta). *Kormányfő:* Li Kuan Ju (szül. 1926. szept. 16.). *Nemzeti ünnep:* aug. 9.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (szingapúri dollár) (1989. jún.: 1,95 = 1 USD). *GDP* (1988): 23,4 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 8859 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 10,9%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 4,1. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 2,0. *Adósság/fő* (1988): 1755 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 5,3. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 1,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 1%; ipar és kereskedelem 58%. *Export* (1987): 25,8 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolajtermék, gép, berendezés, gumi, textília, élelmiszer. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 24,4%, Malaysia 14%, Japán 9%, Hongkong 6%. *Import* (1987): 28,3 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, kőolaj, élelmiszer, ipari nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Japán 20,5%, Egyesült Államok 15%, Malaysia 14%, Kína 4%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 25,8 km. *Közúti hálózat:* 2760 km; ebből burkolt 2655 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 236 120; egyéb gépjármű: 118 460. *Főbb kikötő:* Singapore. *Hírközlés: Tv* (1985): 500 000. *Rádió* (1985): 720 000. *Telefon* (1987): 1,16 M. *Napilap* (1986): 270/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 69,9; nők: 76,2 év. *Születés* (1986): 14,8‰. *Halálozás* (1986): 5,0‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 8,9‰. *Kórházi ágyak* (1987): 7717. *Orvosok* (1987): 2941. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1100.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 85%.

A Malaysia és Szingapúr között 1965. aug. 9-én életbe lépő egyezmény szerint a városállam kilép a föderációból. A két kormány ugyanakkor közös védelmi és segítségnyújtási egyezményt is aláír. A miniállam élén azóta Li Kuan Ju miniszterelnök áll, aki a kínai többség pártját, a Népi Akciópártot (PAP) vezeti. Az utolsó brit csapategységek 1976-ban hagyják el az országot. Miközben a kormányfő saját utódlását készíti elő (egyik jelöltként fia is szóba kerül), 1988-ban kisebbfajta sajtóháború indul a szigetországban megjelenő egyes nyugati gazdasági szaklapok ellen, amelyek terjesztését a szingapúriak korlátozzák. Ápr.-ban kommunista

aktivistákat tartóztatnak le. A szept.-i választásokon a kormányzó párt elsöprő győzelmet arat.

SZÍRIA

Szíriai Arab Köztársaság
Al Jumhuriya Al'Arabiya As Suriya (arabul)
Délnyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 185 180 km^2, Magyarországnál kb. 2-szer nagyobb. *Fekvés:* A Földközi-tenger K-i partján. *Szomszédai:* Libanon, Izrael (Ny), Jordánia (D), Irak (K), Törökö. (É). *Felszín:* Ny-on keskeny parti síkság; ezzel párhuzamosan hegyvidék; K-en sivatag, ÉK-en az Eufrátesz termékeny völgye; D-en kisebb hegység. Legmagasabb pont: Jabal ash Shaykh (Mount Hermon, 2814 m). Legjelentősebb folyók: Al Furat (Eufrátesz), Asi (Orontes), Nahr Dijlah (Tigris). Legnagyobb tó: Asszad-víztároló.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 10 970 000 (ebből 140 000 nomád). *Életkor szerint:* 0–14: 49,3%; 15–59: 44,2%; 60–: 6,5%. *Népsűrűség:* 59,2/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 86%; kurd 7%; örmény 3%; cserkesz. *Nyelvek:* arab (hiv.), kurd, örmény, angol, francia. *Vallások:* mohamedán (szunnita, síita, izmaelita, alavita) 92%, keresztény 6%, drúz 2%. *Városi lakosság:* 49%. *Főváros:* Damas (Damaszkusz) (1981): 1 251 028. *Városok* (1981): Aleppo 976 727; Homs 354 508; Latakia 196 791.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Hafez Asszad (szül. 1930. márc.). *Kormányfő:* Mahmud az-Zubi. *Nemzeti ünnep:* ápr. 17.
Gazdaság: *Pénznem:* szíriai font (1989. jún.: 20,85=1 USD). *GDP* (1988): 16,17 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1422 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 2,3%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 3,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 26,4. *Adósság/fő* (1988): 488 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 22,4. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 45,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 32%; ipar és kereskedelem 29%. *Export* (1986): 1,32 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, gyapot, textília, faszfát, zöldség, gyümölcs. *Főbb exportpartnerek:* Olaszo. 12%; Románia 7%; Franciao. 1%. *Import* (1986): 2,72 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, fém, élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* Irán, Olaszo. 7%, Franciao. 6%, NSZK 6%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 1932 km. *Közúti hálózat* (1980): 20 400 km; ebből burkolt: 14 300 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi 114 000; egyéb gépjármű: 85 000. *Főbb kikötők:* Latakia, Tartus. *Hírközlés: Tv* (1983): 405 000. *Rádió* (1983): 1,8 M. *Telefon* (1983): 468 922. *Napilap* (1986): 19/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 63,3; nők: 67,0 év. *Születés* (1985): 45,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 57,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 12 382. *Orvosok* (1986): 6768. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 2160.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 78% (férfiak). *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A francia csapatok 1946. ápr. 17-i távozásával függetlenné váló ország 1956. febr. és 1961. szept. között Egyiptommal az Egyesült Arab Köztársaság része. Hafez Asszad 1970. nov.-ben ragadja magához a hatalmat – 10 éven belül ez az 5. puccs –, s 1971. febr.-tól elnök. A tábornokot legutóbb 1985. febr.-ban választják 7 évre államfővé, 99,97%-os többséggel. Az 1973. márc.-i alkotmány óta az Arab Újjászületés Szocialista Pártja (Baath) hivatalosan is az állam és a társadalom vezetője, ami az 1986. febr.-i parlamenti választásokon is bebizonyosodik. Szíria már a 70-es évek közepén is békefenntartó szerepet játszik Libanonban, ezt a 80-as években sorozatos közvetítési kísérleteivel, 1987-től ismételt katonai jelenlétével bizonyítja. 1988-ban a szíriai katonák megpróbálják megakadályozni a libanoni belharc erősödését. 1989-ben az ország veszít befolyásából az arab államok között.

SZOMÁLIA

Szomáli Demokratikus Köztársaság
Jamhuuriyadda Dimugradiga Soomaaliya
(szomáli nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 637 657 km^2, Magyarországnál majdnem 7-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika középső részén, az Indiai-óceán (Szomáliai-öböl) és az Ádeni-öböl partján. *Szomszédai:* Dzsibuti, Etiópia, Kenya (Ny). *Felszín:* É-on meredek hegyvidék, délebbre száraz mészkőplató, DK-en lépcsőzetes fennsíkok csatlakoznak a part menti síksághoz. Legmagasabb pont: Surud Ad (2408 m). Legjelentősebb folyók: Jubba, Shabeelle.
Népesség: *Lakosság* (*1984): 5 450 000 (40% nomád). *Népsűrűség:* 8,5/km^2. *Etnikai csoportok:* szomáli (digil, dir, issas, hawiya) 95%; bantu; arab; fehér; indiai; pakisztáni. *Nyelvek:* szomáli (hiv.), arab, olasz, angol. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 99%, r. kat. *Városi lakosság:* 34%. *Főváros:* Muqdisho (Mogadishu) (*1986): 1 000 000. *Városok* (*1986): Hargeisa 400 000; Baidoa 300 000; Burao 300 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Mohammed Sziad Barre (szül. 1919). *Kormányfő:* Ali Szamater (1987 óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 21.
Gazdaság: *Pénznem:* szomáliai shilling (1989. jún.: 407,08=1 USD). *GNP* (1986): 1,56 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 328 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): −0,3%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 2,3. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 6,5. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 35,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság

82%. *Export* (1985): 91 M USD. *Főbb exportcikkek:* élő állat, bőr, hús, banán, hal. *Főbb exportpartnerek:* Szaúd-Arábia 66%, Olaszo. 12%. *Import* (1985): 112 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, textília, energia, gép, közlekedési eszköz, gyógyszer. *Főbb importpartnerek:* Olaszo. 35%, Egyesült Államok 9%, Nagy-Britannia 8%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1985): 17 215 km; ebből burkolt: 2500 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 17 754; egyéb gépjármű: 9533. *Főbb kikötők:* Muqdisho, Berbera, Kismaayo. *Hírközlés: Tv* (1985): 1000. *Rádió* (1985): 200 000. *Telefon* (1985): 6000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 43,9 év. *Születés* (1985): 47,0‰. *Halálozás* (1985): 17,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,0%. *Kórházi ágyak* (1975): 5536. *Orvosok* (1986): 450 (+ 2 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 15 630.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 40%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A brit és olasz felügyeletű területek egyesüléséből alakult, 1960. júl. 1. óta független köztársaságban 1969. okt.-ben Sziad Barre vezérőrnagy vezetésével a katonák veszik át a hatalmat, az előző elnököt meggyilkolják. A baloldali orientációjú vezetés a 70-es évek közepén területi követelések miatt szembekerül Etiópiával. Ogadent nem sikerül megszerezni, a szomáliai csapatok 1978 tavaszán feladják a küzdelmet. Barre felmondja a szovjet–szomáliai barátsági szerződést, és 1980-tól erősödik az amerikai befolyás, beleértve a haditengerészeti erők jelenlétét is. Az 1979. aug.-i alkotmány szerint az elnök, a kormányfő és az egyetlen párt vezetője egy személy, Sziad Barre. 1985. jan.-ban megerősíti őt funkcióiban az új nemzetgyűlés, amelyben szinte minden képviselő a Szomáli Szocialista Forradalmi Párt tagja. 1988-ban Szomália visszavonja Etiópiával szemben támasztott területi követeléseit és csapatait is az etióp határról. 1989. júl.-ban a karhatalom a tüntetők közé lövet.

SZOVJETUNIÓ

Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
Szojuz Szovjetszkih Szocialisztyicseszkih Reszpublik (oroszul)
Európa–Ázsia

Földrajz: *Terület:* 22 274 900 km², Magyarországnál kb. 239-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Európától É-Ázsián át a Csendes-óceánig terjed. *Szomszédai:* Finnország, Norvégia, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia (Ny), Törökország, Irán, Afganisztán, Kína, Mongólia, KNDK (D). *Felszín:* Az európai területen lévő síkságot az Urál hegylánca választja el Szibériától (Ny-Szibéria: D-en dombokkal határolt, mocsaras alföld; Közép-Szibéria: fennsík; K-Szibéria: hegyvidék). D-i része (Közép-Ázsia) sivatagos, félsivatagos terület. Legmagasabb pont: Kommunizmus-csúcs (7495 m). Legjelentősebb folyók: Ob, Irtisz, Jenyiszej. Legnagyobb tavak: Kaszpi-tenger, Aral-tó, Bajkál-tó.

Népesség: *Lakosság* (1988): 284 500 000. *Életkor szerint:* 0–14: 24,8%; 15–59: 62,1%; 60–: 13,1%. *Népsűrűség:* 12,7/km². *Etnikai csoportok* (összesen 100-nál több nemzetiség): orosz 52,3%; ukrán 16,1%; üzbég 5%; belorusz 4%; kazah 2%; tatár 2%; azerbajdzsán 2%; örmény 2%; grúz 1%; litván 1%; moldován 1%; tadzsik 1%; csuvas, dagesztáni, kirgiz, német, türkmén. *Nyelvek:* orosz (hiv.), ukrán, üzbég, belorusz, litván, lett, észt, jiddis, grúz, örmény, moldován. *Vallások:* görögkeleti, mohamedán, zsidó, protestáns, buddhista. *Városi lakosság:* 66%. *Főváros:* Moszkva (1986): 8 714 000. *Városok* (1984): Leningrád 4 904 000; Kijev 2 495 000; Taskent 2 077 000.

Államforma: szocialista szövetségi köztársaság. *Államfő:* Mihail Gorbacsov (1989. máj. óta). *Kormányfő:* Nyikolaj Rizskov (szül. 1929). *Nemzeti ünnep:* nov. 7., máj. 9.

Gazdaság: *Pénznem:* rubel (1989. jún.: 0,65 = 1 USD). *GDP* (1988): 1051 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 3656 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,4%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1987): 12–15. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 1,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 19%; ipar 29%; kereskedelem 26%. *Export* (1986): 97,33 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, szén, érc, gép, berendezés, nyersanyag, vas, acél, iparcikk. *Főbb exportpartnerek:* NDK 10%, Lengyelo. 8%, Bulgária 8%, Csehszlovákia 8%. *Import* (1986): 88,87 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, jármű, fém, gyapot, gyapjú, nyersgumi, élelmiszer, iparcikk. *Főbb importpartnerek:* NDK 10%, Csehszlovákia 8%, Bulgária 8%, Lengyelo. 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1988): 146 100 km; ebből villamosított 51 700 km. *Közúti hálózat* (1988): 1,5 M km; ebből burkolt: 842 700 km. *Gépjárművek* (1980): személygépkocsi: 9,2 M; egyéb gépjármű: 7,9 M. *Főbb kikötők:* Leningrád, Odessza, Arhangelszk. *Hírközlés: Tv* (1985): 100 090 000. *Rádió* (1985): 222,1 M. *Telefon* (1988): 35,3 M. *Napilap* (1984): 726/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 64,0; nők: 73,0 év. *Születés* (1986): 19,6‰. *Halálozás* (1986): 9,7‰. *Népességnövekedés* (1986): 0,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 31,0‰. *Kórházi ágyak* (1988): 3,7 M. *Orvosok* (1987): 1 232 000. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 260.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 99%. *Iskolakötelezettség:* 10 év.

Az 1922. dec. 30-án megalakult Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében 1964. okt. és

1982. nov. között Leonyid Brezsnyev áll a Szovjetunió Kommunista Pártjának élén. Jelentős reformok nélküli gazdasági vezetésével egy időben fontos külpolitikai egyezményeket köt: a SALT–I. és a SALT–II. szovjet–amerikai egyezmények (bár az utóbbit az amerikai törvényhozás nem hagyja jóvá) fékezik a fegyverkezési versenyt. 1979. dec.-ben – egy korábbi egyezmény értelmében – szovjet csapatok vonulnak be Afganisztánba. A Brezsnyevet követő Jurij Andropov (1982. nov.–1984. febr.), majd Konsztantyin Csernyenko (1984. febr.–1985. febr.) után 1985. márc.-ban Mihail Gorbacsovot választják meg az SZKP főtitkárává. Szept.-ben Nyikolaj Rizskov áll a kormány élére. A főtitkár átfogó programot dolgoz ki az ország gazdasági és társadalmi életének átalakítására. Eközben a külpolitikában is egymást érik javaslatai, ezek kidolgozásában az új külügyminiszter, Eduard Sevardnadze is tevékenyen részt vesz. Többször meghosszabbítják a szovjet atommoratóriumot; 1986. jan.-ban háromlépcsős tervet jelentenek be az atomfegyverek teljes felszámolására 2000-ig. A febr. végi, márc. eleji pártkongresszuson új gazdasági ösztönzőket sürgetnek, amelyek a dolgozóknak közvetlen beleszólást tesznek lehetővé a termelésbe, ill. új pártprogramot fogadnak el. Ápr.-ban a csernobili atomerőműben a helyi vezetők gondatlansága miatt rendkívüli károkat és halálos áldozatokat is követő robbanás történik. Az 1986–90-es ötéves tervben nő a vállalatok önállósága, saját terveket dolgoznak ki. Nagyobb teret kapnak a magánvállalkozók is. Kicserélődik a PB tagjainak, a minisztériumok vezetőinek többsége. A glasznoszty és a peresztrojka jelszó a világon mindenütt ismertté válik. Mihail Gorbacsov 1985. nov.-ben és 1986. okt.-ben Genfben, ill. Reykjavíkban találkozik az amerikai elnökkel, de csak a harmadik találkozón, 1987. dec.-ben Washingtonban sikerül tényleges és lényeges haladást elérni: a közepes és a rövid hatótávolságú amerikai és szovjet nukleáris rakéták az egyezmény ratifikálásától számított 3 éven belül eltűnnek Európából. Az 1988. máj.–jún.-i újabb, ezúttal moszkvai találkozón a stratégiai fegyverek 50%-os csökkentéséről tárgyalnak. Az 1987. okt.-ben, a forradalom 70. évfordulóján megkezdett történelmi átértékelési folyamat 1988-ban folytatódik: a szovjet történelem több kiemelkedő egyéniségét rehabilitálják. Érdemi vita kezdődik a sztálinizmus korszakáról, a személyi kultusz évtizedeiről. Az SZKP 19. országos értekezletét (1941 óta először) jún.-ra hívják össze: a párt és a társadalom életének további demokratizálásáról és a gazdaságirányítás gyökeres átalakításának tervéről esik szó. Tavasszal az azerbajdzsán–örmény nemzetiségi villongások 34 emberéletet követelnek. Jún.-ban fényes külsőségek közepette emlékeznek meg az orosz ortodox egyház 1000 éves fennállásáról. Szept.-ben Gorbacsov megkapja az elnöki megbízatást. Dec.-ben az örmény földrengés 25 000 áldozatot szed. 1989-ben forrong a Baltikum, egymást érik a nagyobb függetlenséget követelő határozatok. Márc.-ban megválasztják a népképviseleti szerveket; 7 évtizede ez a leginkább szabad választás. Az ünnepelt Borisz Jelcin, korábbi pb-póttag, a párt belső bírálója, aki időközben lemond minden előjogáról. Ápr.-ban Grúziában véres nemzetiségi zavargások törnek ki, amit „társadalmi Csernobilnak" neveznek. A rendőrség használja fegyverét, a „könnygáz" is emberéleteket követel. Jún.-ban Üzbegisztánban törnek ki nemzetiségi zavargások. Eközben Moszkvában az új törvényhozás több miniszteri jelölést visszautasít.

SZUDÁN

Szudáni Demokratikus Köztársaság
Al Jamhuriyat ad Dimuqratiyat as-Sudan (arabul)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 2 505 813 km^2, Magyarországnál kb. 27-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika középső részén, a Vörös-tenger partján. *Szomszédai:* Egyiptom (É), Líbia, Csád, Közép-afrikai Közt. (Ny), Zaire, Uganda, Kenya (D), Etiópia (K). *Felszín:* Középső részén a Nílus menti síkság, melyet három oldalról hegyvidék vesz körül. Legmagasabb pont: Kinyeti (3187 m). Legjelentősebb folyók: Nílus, Bahr al Jabal (Fehér-Nílus), Bahr al Azraq (Kék-Nílus).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 22 180 000. *Népsűrűség:* 8,8/km^2. *Etnikai csoportok:* arab 40%; hamita és nilota (dinka, nuer) 30%; núbiai 10%; fehér. *Nyelvek:* arab (hiv.), angol, hamita, nilota és szudáni nyelvek. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 73%, törzsi vallású 18%, keresztény 9%. *Városi lakosság:* 21%. *Főváros:* Kartum (1983): 476 218. *Városok* (1983): Omdurman 526 287; Khartum Bahri 341 146; Port Sudan 206 727.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Omar Hasszán el-Besir (1989. jún. 30. óta). *Nemzeti ünnep:* jan. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* szudáni font (1989. jún.: 4,46 = 1 USD). *GDP* (1988): 11,1 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 466 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −5,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 0,3. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 11,7. *Adósság/fő* (1988): 485 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 2,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 90%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 78%; ipar és kereskedelem 9%. *Export* (1986): 333 M USD. *Főbb exportcikkek:* gyapot, köles, földimogyoró, élő állat, bőr. *Főbb exportpartnerek:* Szaúd-Arábia 21%, Olaszo. 9%, Kína 6%. *Import* (1986): 961 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, jármű, energia, élelmiszer, textília, fémáru, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 13%, Szaúd-Arábia 11%, NSZK 8%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1982): 4786 km. *Közúti hálózat* (1982): 48 000 km; ebből burkolt: 3000 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 99 400; egyéb gépjármű: 17 500. *Főbb kikötő:* Port Sudan. *Hírközlés: Tv* (1985): 1,1 M. *Rádió* (1985): 5,4 M. *Telefon* (1983): 68 838. *Napilap* (1985): 6/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 48,0; nők: 50,0 év. *Születés* (1985): 45,3‰. *Halálozás* (1985): 16,6‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 118,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 17 328. *Orvosok* (1983): 2169. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 9070.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 20%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A brit csapatok távoztával az ország 1956. jan. 1-jén független. 1969. máj.-ban a kormányhatalmat forradalmi tanács veszi át, élén Muhammad al-Nimeri áll. A testületet 1979-ben Nimeri személyes vezetése váltja fel, aki megalapítja a Szudáni Szocialista Uniót (ez az egyetlen legális politikai szervezet). Az időlegesen kibékülő mohamedán É-i és keresztény D-i országrész ellentétei a 80-as években újra fellángolnak. A több puccsot meghiúsító Nimerit 1985. ápr.-ban katonák távolítják el tisztségéből. Ed-Dahab tábornok enyhíti a szigorúan az iszlámhoz igazodó rendelkezéseket. A FAO 15 M USD-s segéllyel próbál segíteni a szárazság áldozatain, kevés sikerrel. Az 1986. ápr.-i választások után Szadik al-Mahdi, a D-i országrész képviseletét is ellátó párt vezetője a kormányfő, bár D-en a polgárháborús helyzet miatt csak a választókörzetek felében lehet szavazni. 1987. júl.-ban bizonytalan időre meghosszabbítják a rendkívüli állapotot. 1988. jan.-ban Szudánt többpártrendszerű országgá nyilvánítják. Aug.-ban hatalmas áradások tetemes károkat okoznak. 1989. jún.-ban katonai kormány veszi át az irányítást. Omar Hasszán el-Besir tábornok egyoldalú tűzszünetet hirdet a déliekkel szemben, az előző vezetőket korrupciós perben állítja bírák elé.

SZVÁZIFÖLD

Szváziföldi Királyság
Kingdom of Swaziland (angolul)
Umbuso we Swatini (szvázi nyelven)
Dél-Afrika

Földrajz: *Terület:* 17 364 km^2, Magyarországnak kb. egyötöde. *Fekvés:* D-Afrika K-i részén, az Indiai-óceán közelében. *Szomszédai:* Dél-afrikai Köztársaság (É, Ny, D), Mozambik (K). *Felszín:* Nagy része hegyvidék. Legmagasabb pont: Emlembe (1862 m). Legjelentősebb folyók: Usutu, Komati.
Népesség: *Lakosság* (*1987): 670 000. *Életkor szerint:* 0–14: 46,1%; 15–59: 48,9%; 60–: 5,0%. *Népsűrűség:* 38,6/km^2. *Etnikai csoportok:* szvázi (bantu nguni csoport) 90%; keverék és fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), siswati (szvázi) (hiv.). *Vallások:* protestáns 60%, törzsi vallású 32%, r. kat. 8%. *Városi lakosság:* 8%. *Főváros:* Mbabane (*1984): 23 109. *Városok* (*1984): Manzini 18 818; Havelock Mine 4838, Mhlume 3921.
Államforma: monarchia. *Államfő:* III. Mswati király (1986. ápr. óta). *Kormányfő:* Bhekimpi Alpheus Dlamini herceg (1983. márc. 25. óta). *Nemzeti ünnep:* szept. 6.
Gazdaság: *Pénznem:* lilangeni (1989. jún.: 2,78 = 1 USD). *GNP* (1985): 490 M USD. *GNP/fő* (1985): 650 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): 0,7%. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 11,8%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 53%; ipar és kereskedelem 9%. *Export* (1985): 165,5 M USD. *Főbb exportcikkek:* cukor, cellulóz, azbeszt, vasérc, gyümölcs, hús. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 33%, D-afrikai Közt. 20%. *Import* (1985): 255,7 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, élő állat, gép, berendezés, jármű, energia, vegyipari termék. *Főbb importpartner:* D-afrikai Közt. 96%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 370 km. *Közúti hálózat* (1986): 2772 km; ebből burkolt: 680 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 17 000; egyéb gépjármű: 8000. *Hírközlés: Tv* (1985): 7500. *Rádió* (1985): 100 000. *Telefon* (1985): 18 484. *Napilap* (1985): 35/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 46,8; nők: 50,0 év. *Születés* (1985): 47,5‰. *Halálozás* (1985): 17,2‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 156‰. *Kórházi ágyak* (1984): 1608. *Orvosok* (1984): 80 (+ 13 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 65%. *Iskolakötelezettség:* 7 év.

A brit felügyelettől megszabaduló terület 1968. szept. 6. óta független. Az 1921-től uralkodó II. Sobhusa a függetlenség után alkotmányos monarchiát hirdet meg, de 1973. szept.-ben felfüggeszti, 1976-ban pedig hatályon kívül helyezi az alkotmányt, valamint a pártokat. Sobhusa halála után (1982. ápr.) a trónörökös Makhosemrlo herceget csak 4 év múlva, 1986. ápr.-ban, nagykorúsága elérésekor avatják királlyá, III. Mswati néven.

TANZÁNIA

Tanzániai Egyesült Köztársaság
United Republic of Tanzania (angolul)
Jamhuriya Mwungano wa Tanzania (szuahéli nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 945 087 km^2, Magyarországnál kb. 10-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika középső részén, az Indiai-óceán partján. *Szomszédai:* Uganda (É), Ruanda, Burundi, Zaire (Ny), Zam-

bia, Malawi, Mozambik (D), Kenya (ÉK). *Felszín:* Nagy része szavannás magasföld; É-on vulkánok, köztük a Kilimandzsáró. Legmagasabb pont: Kibo (5895 m). Legjelentősebb folyók: Ruvuma, Rufiji, Kagera. Legnagyobb tavak: Viktória-tó, Tanganyika-tó, Malawi (Nyasza)-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 22 460 000. *Népsűrűség:* 23,8/km^2. *Etnikai csoportok:* főleg bantu (haya, makonde, njamwesi, sukuma); masszai, szuahéli, arab, indiai, fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), szuahéli (hiv.), bantu és hamita dialektusok. *Vallások:* mohamedán 30%, törzsi vallású 30%, r. kat. 20%, protestáns 10%, hindu. *Városi lakosság:* 14%. *Főváros:* Dodoma (1978): 158 577. *Városok* (1978): Dar es Salaam 851 522; Musoma 219 127; Mwanza 169 660.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Államfő:* Ndugu Ali Hassan Mwinyi (1985. nov. 5. óta). *Kormányfő:* Joseph S. Warioba (1985 óta). *Nemzeti ünnep:* ápr. 26.

Gazdaság: *Pénznem:* tanzániai shilling (1989. jún.: 136,60 = 1 USD). *GNP* (1985): 5,84 Mrd USD. *GNP/fő* (1985): 270 USD. *Gazdasági növekedés* (1986): −1,6%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 1,9. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 3,4. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 29,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 85%; ipar és kereskedelem 15%. *Export* (1986): 343 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, gyapot, gyémánt, szizál, szegfűszeg, kesudió, dohány, tea, zöldség. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 15%; Nagy-Britannia 13%. *Import* (1986): 868 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, élelmiszer, vegyipari termék, textília, gabona, járműf. *Főbb importpartnerek:* Nagy-Britannia 14%, Japán 12%, NSZK 10%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1984): 3569 km. *Közúti hálózat* (1984): 45 202 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 43 248; egyéb gépjármű: 12 579. *Főbb kikötők:* Dar es Salaam, Tanga, Mtwara. *Hírközlés: Tv* (1985): 11 000. *Rádió* (1985): 2 M. *Telefon* (1983): 99 885. *Napilap* (1984): 5/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): 52 év. *Születés* (1985): 49,0‰. *Halálozás* (1985): 16,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,4%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 110‰. *Kórházi ágyak* (1984): 22 800. *Orvosok* (1984): 1065. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 17 740.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 85%.

A volt Német K-Afrika, majd brit mandátumterület 1964. ápr. 26-án egyesül Tanganyika és Zanzibár néven, amit okt. 29-én Tanzániára változtatnak. A köztársaság elnöke Julius Nyerere, az addigi zanzibári elnök, alelnoke Karume, a korábbi tanganyikai miniszterelnök. Az 1977. ápr.-i alkotmány szerint a föderatív államban csak egyetlen forradalmi párt működik: Zanzibár és Tanganyika vezető pártjai jan.-ban egyesülnek. 1985. okt.-ben Nyerere lemond az elnöki tisztről, de megtartja a párt vezetését. A választásokon az egyetlen jelöltet, Ali Hassan Mwinyit választják meg 5 évre elnöknek. Mwinyi korábban Zanzibár elnöki tisztét töltötte be.

THAIFÖLD

Thaiföldi Királyság
Prathet T'hai (thai nyelven)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 513 115 km^2, Magyarországnál kb. 5,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Indokínai-félszigeten és a Maláj-félsziget É-i részén. *Szomszédai:* Burma (Ny), Laosz (É), Kambodzsa (K), Malaysia (D). *Felszín:* É-on teakfaerdővel borított hegyvidék; délebbre alföld; K-en sztyeppes fennsík. A Maláj-félsziget őserdővel borított hegyvidék. Legmagasabb pont: Doi Ithanon (2595 m). Legjelentősebb folyók: Chao Phraya, Mekong.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 53 600 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38,5%; 15–59: 54,9%; 60–: 6,6%. *Népsűrűség:* 104,5/km^2. *Etnikai csoportok:* thai (sziámi, shan, lao) 85%; kínai 10%; maláj 3%; fehér. *Nyelvek:* thai (hiv.), angol, kínai, maláj. *Vallások:* buddhista 95%, mohamedán 4%, keresztény. *Városi lakosság:* 18%. *Főváros:* Bangkok (1986): 5 446 708. *Városok* (1983): Chiang Mai 150 449; Khon Kaen 115 515, Hat Yai 113 964.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* Bhumibol Aduljadedzs király (szül. 1927. dec. 5.). *Kormányfő:* Csatinaj Csunhavan (1988. aug. óta). *Nemzeti ünnep:* dec. 5.

Gazdaság: *Pénznem:* baht (1989. jún.: 25,30 = 1 USD). *GDP* (1988): 55,15 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1019 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 10,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 12,3. *Adósság/fő* (1988): 402 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 4,4. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 3,8%. *Munkanélküliség* (1985): 2,6%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 59%; ipar és kereskedelem 26%. *Export* (1987): 11,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* rizs, gumi, érc, kukorica, manióka, cukor, fa. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 18%, Japán 14%, Szingapúr 8%. *Import* (1987): 11,8 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, energia, vegyipari termék, gyógyszer, ipari nyersanyag, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Japán 24%, Egyesült Államok 12%, NSZK 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 3924 km. *Közúti hálózat* (1985): 156 776 km; ebből burkolt 44 534 km. *Gépjárművek* (1983): személygépkocsi: 411 000; egyéb gépjármű: 789 000. *Főbb kikötő:* Krung Thep. *Hírközlés: Tv* (1985): 5 M. *Rádió* (1985): 9 M. *Telefon* (1985): 576 082. *Napilap* (1985): 50/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1986): férfiak: 61,3; nők: 67,3 év. *Születés* (1986):

25,3‰. *Halálozás* (1985): 7,4‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,7%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 51,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 88 504. *Orvosok* (1982): 6550 (+ 1122 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1980): 18 100.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1988): 89%. *Iskolakötelezettség*: 7 év.

A független történelmét a 13. sz.-ig visszavezető sziámi királyságban 1932. jún. 24-én ér véget az abszolút monarchia időszaka. Az 1950. máj.-ban megkoronázott Aduljadedzs király 1974. okt.-ben és 1977. nov.-ben is új alkotmányt fogad el. 1973-ban megbukik a katonai kormányzat, rövid polgári irányítás következik, amely 1976. okt.-ben jobboldali katonai hatalomátvétellel, a rendkívüli állapot ismételt bevezetésével ér véget. 1977 végétől Kriangszak Csamanand próbálja normalizálni a kapcsolatokat a szomszéd országokkal, ám nehézségei miatt 1980-ban lemond, utóda Prem Tinszulanonda. A tábornok 1983. ápr.-ban és 1986. júl.-ban választásokon erősíti meg kormányfői tisztét. Az 1985. szept.-i puccskísérlet már a második próbálkozás Tinszulanonda megdöntésére. A majdnem 200 000 kambodzsai menekült – részben Pol Pot hívei – s táboraik jelenléte folyamatos határkonfliktusokat okoz Kambodzsa és Thaiföld között. 1987 végén Laosszal is fellángolnak a harcok. 1988. máj.-ban Tinszulanonda Moszkvába is ellátogat. Az aug.-ban megválasztott új kormányfő Csatinaj Csunhavan.

TOGO

Togói Köztársaság
République Togolaise (franciául)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület*: 56 000 km^2, Magyarországnál kb. 1,5-szer kisebb. *Fekvés*: Ny-Afrika középső részén, a Guineai-öböl partján. *Szomszédai*: Ghana (Ny), Burkina Faso (É), Benin (K). *Felszín*: A homokos, lagúnás partvidék mentén széles síkság; É-on hegység. Legmagasabb pont: Pic Baumann (1050 m). Legjelentősebb folyó: Mono.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 3 050 000. *Életkor szerint*: 0–14: 49,8%; 15–59: 44,6%; 60–: 5,6%. *Népsűrűség*: 54,5/km^2. *Etnikai csoportok*: szudáni (evé 47%): hamita (kabre 22%; gurma 14%; tem 4%; mopa); haussza, fulbe; fehér. *Nyelvek*: francia (hiv.), evé, tem, gur, pidgin angol, hausszsa. *Vallások*: törzsi vallású 46%, r. kat. 28%, mohamedán 17%, protestáns 9%. *Városi lakosság*: 23%. *Főváros*: Lomé (1983): 366 476. *Városok* (1981): Sokodé 48 098; Palimé 31 800; Atakpamé 27 100.
Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő*: Gnassingbé Eyadéma (1972 óta). *Nemzeti ünnep*: ápr. 27.
Gazdaság: *Pénznem*: CFA-franc (afrikai valutaközösségi frank) (1989. jún.: 334,73=1 USD). *GNP* (1985): 750 M USD. *GNP/fő* (1985): 250 USD. *Gazdasági növekedés* (1984): −1,1%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1985): 13,7. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,9. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 4,1%. *Munkaerőmegoszlás*: mezőgazdaság 67%; ipar és kereskedelem 15%. *Export* (1985): 242 M USD. *Főbb exportcikkek*: foszfát, kakaó, kávé, növényi olaj. *Főbb exportpartnerek*: Hollandia, Franciao., NSZK. *Import* (1985): 262 M USD. *Főbb importcikkek*: gép, közlekedési eszköz, közszükségleti cikk, vas-, acéláru. *Főbb importpartnerek*: Franciao., Hollandia, NSZK.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 525 km. *Közúti hálózat* (1986): 7850 km; ebből burkolt: 1500 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 36 000; egyéb gépjármű: 17 000. *Főbb kikötő*: Lomé. *Hírközlés*: *Tv* (1985): 15 000. *Rádió* (1985): 610 000. *Telefon* (1983): 11 105. *Napilap* (1986): 3/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): 47 év. *Születés* (1985): 48,0‰. *Halálozás* (1985): 17,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 107,0‰. *Kórházi ágyak* (1982): 3655. *Orvosok* (1985): 168 (+ 7 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1980): 18 100.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 45% (férfiak). *Iskolakötelezettség*: 6–12 éves korig.

A volt német protektorátus, majd brit és francia ellenőrzésű terület 1960. ápr. 27-től független. A 60-as években több erőszakos hatalomátvételre kerül sor. 1967. ápr.-ban Gnassingbé Eyadéma tábornok az elnök, miután lemondásra kényszeríti elődjét. Eyadémát 1972-ben és 79-ben újraválasztják, az 1980. jan.-i alkotmány 7 éves elnöki periódust ír elő. Az 5 évre megválasztott parlamenti képviselők 1985. márc.-ban foglalhatják el helyeiket. Az egyetlen pártot is Eyadéma vezeti, akit az 1986. dec.-i elnökválasztások 7 évre megerősítenek posztján.

TONGA

Tongai Királyság
Kingdom of Tonga (angolul)
Pule'anga Tonga (tongai nyelven)
Óceánia

Földrajz: *Terület*: 699 km^2, Magyarországnál kb. 133-szor kisebb. *Fekvés*: 171 sziget 3 nagyobb csoportban (Tongatapu, Ha'apai, Vava'u) a Csendes-óceán DNy-i részén. *Felszín*: A nagyobb szigetek vulkáni eredetűek, a többi korallsziget. Legmagasabb pont: 1030 m (Kao szigetén).
Népesség: *Lakosság* (*1988): 110 000. *Népsűrűség*: 157,4/km^2. *Etnikai csoportok*: tongai polinéz 99%; keverék; fehér. *Nyelvek*: angol (hiv.), tongai (hiv.). *Vallások*: protestáns 77%; r. kat. 15%. *Városi lakosság*: 15%. *Főváros*: Nuku'alofa (1986): 28 899. *Városok*: Neiafu, Mu'a.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* IV. Taufa'ahau Tupou (szül. 1918. júl. 4.). *Kormányfő:* Fatafehi Tu'ipelehake (szül. 1922. jan. 7.). *Nemzeti ünnep:* júl. 4.
Gazdaság: *Pénznem:* pa'anga. (1989. jún.: 1,32 = 1 USD). *GNP* (1985): 70 M USD (20%-a külföldi segélyből). *GNP/fő* (1985): 730 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): 6,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 51%. *Export* (1986): 5 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, banán. *Főbb exportpartnerek:* Ausztrália 36%, Új-Zéland 34%. *Import* (1986): 38 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gép, textília. *Főbb importpartnerek:* Új-Zéland 37%, Ausztrália 31%, Fidzsi-szigetek 7%, Japán 6%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1987): 1242 km; ebből burkolt: 263 km. *Gépjárművek* (1987): 4000. *Főbb kikötők:* Nuku'alofa, Neiafu. *Hírközlés: Rádió* (1985): 80 000. *Telefon* (1986): 3500.
Egészségügy: *Születés* (1985): 28,0‰. *Halálozás* (1985): 8,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 45,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 307. *Orvosok* (1987): 47 (+11 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 93%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A korábbi brit protektorátus 1970. jún. óta független királyság a Brit Nemzetközösségen belül. 1965-től IV. Tupou uralkodik, öccse a miniszterelnök. Az ország külképviseletét a Fidzsi-szigetek látja el. A törvényeket 7 törzsfő és a kormány néhány tagja hozza.

TÖRÖKORSZÁG

Török Köztársaság
Türkiye Cumhuriyeti (törökül)
Nyugat-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 780 576 km^2, Magyarországnál kb. 8-szor nagyobb. *Fekvés:* Kis-Ázsiában, a Földközi-tenger és a Fekete-tenger között. *Szomszédai:* Bulgária, Görögország (Ny), Szovjetunió (É), Irán (K), Irak, Szíria (D). *Felszín:* K-en fennsík magas hegyekkel, vulkáni kúpokkal; középső részében magasföld (Anatólia), melyet peremhegységek vesznek körül. Ny-on és D-en termékeny medencék, parti síkságok. Legmagasabb pont: Büyük Agri dagi (Ararát, 5165 m). Legjelentősebb folyók: Kizilirmak, Büyükmenderes, Firat (Eufrátesz). Legnagyobb tavak: Van-tó, Tuz-tó, Beysehiri-tó.
Népesség: *Lakosság* (1986): 50 800 000. *Életkor szerint:* 0–14: 38,5%; 15–59: 54,9%; 60–: 6,6%. *Népsűrűség:* 65,1/km^2. *Etnikai csoportok:* török 90%; kurd 7%; arab 1,6%; cserkesz, örmény, bolgár, görög, grúz. *Nyelvek:* török (hiv.), kurd, arab. *Vallás:* mohamedán (szunnita) 98%. *Városi lakosság:* 46%. *Főváros:* Ankara (1988): 2 845 689 (A). *Városok* (1988): Istanbul (Isztambul) 4 741 890 (A); Izmir 1 976 763 (A); Konya 1 562 139 (A).
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Kenan Evren (szül. 1918). *Kormányfő:* Turgut Özal (szül. 1917). *Nemzeti ünnep:* okt. 29.
Gazdaság: *Pénznem:* török líra (1989. jún.: 2070,74 = 1 USD). *GDP* (1988): 71,11 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1316 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 9,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 40,2. *Adósságfő* (1988): 731 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 4,5. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 75%. *Munkanélküliség* (1987): 15,5%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 58%; ipar és kereskedelem 17%. *Export* (1987): 10,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* érc, dohány, szőlő, gyapot, bőr, textília. *Főbb exportpartnerek:* NSZK 21%, Irak 9%, Irán 4%. *Import* (1987): 13,6 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* energia, gép, berendezés, vegyipari termék, vas, acél, élelmiszer, iparcikk, nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* NSZK 16%, Egy. Államok 10%, Irak 8%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1983): 8373 km; ebből villamosított: 393 km. *Közúti hálózat* (1987): 59 302 km; ebből burkolt: 58 915 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 1 193 021; egyéb gépjármű: 619 220. *Főbb kikötők:* Iskenderun, Isztambul, Izmir. *Hírközlés: Tv* (1985): 7,3 M. *Rádió* (1985): 6 425 000. *Telefon* (1983): 2,39 M.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 57 év. *Születés* (1985): 33,6‰. *Halálozás* (1985): 9,3‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1988): 12,3‰. *Kórházi ágyak* (1987): 111 135. *Orvosok* (1987): 38 829 (+8410 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1500.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1988): 70%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

Az oszmán birodalom romjain 1923. okt. 29-én kikiáltott köztársaságban a 60-as és 70-es években katonai és polgári kormányzatok váltják egymást. Demirelt 1971. dec.-ben a hadsereg lemondásra kényszeríti, Erim az új kormányfő. 1973. ápr.-ban Korutürk volt tengernagyot választják elnökké, az okt.-i parlamenti választások után Ecevit alakít kormányt. 1974. júl.-ban a kormány elrendeli Ciprus megszállását. A növekvő terrorista-veszély miatt 1980. szept.-ben Kenan Evren tábornok vezetésével a hadsereg veszi át a hatalmat. 1982. nov.-ben népszavazás hagyja jóvá az új alkotmányt, amely 7 évre Evrent jelöli elnöknek, a korábbi pártvezetőket pedig 10 évre kizárja a politikai életből. Az 1983. dec.-i választások után Turgut Özal a kormányfő. 1986. márc.-ban felfüggesztik a rendkívüli állapotot, ápr.-ban enyhítenek a korábbi politikai vezetők ellen hozott intézkedéseken. 1987 tavaszán néhány hétre újra kiéleződik a török–görög feszültség, ezúttal az Égei-tenger vélt olajkincseinek tulajdonjogáért.

Az 1987. nov.-i általános választásokon a kormányzó Haza Pártja és Turgut Özal a szavazatok egyharmadával többséget szerez a parlamentben, pedig a választásokon a korábban a közéleti tevékenységtől eltiltott politikusok is indulhatnak. Az ország gazdaságára súlyos adósság nehezedik, de átütemezésre nem kerül sor, és a török gazdaság növekedését Európa-szerte csodálják. Özal 36 év után első török kormányfőként 1988. jún.-ban Görögországba látogat. Nem sokkal ezután merényletet kísérelnek meg ellene. Az 1989. márc.-i helyi választásokon a kormányfő pártja elveszíti a nagyvárosok ellenőrzését. Általános választásokat mégsem írnak ki. Előretörnek a szociáldemokraták. Nyáron az ország több százezer bolgár menekültet fogad be.

TRINIDAD ÉS TOBAGO

Trinidad és Tobago Köztársaság
Republic of Trinidad and Tobago (angolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 5128 km^2, Magyarországnál kb. 18-szor kisebb. *Fekvés:* 2 sziget a Karib-tenger K-i része és az Atlanti-óceán közt. *Felszín:* Trinidad: É-i részén hegyvidék, középső és D-i része (helyenként mocsaras) alföld. Tobago: alacsony hegy- és dombvidék. Legmagasabb pont: Mt. Aripo (940 m, Trinidad szigetén). Legjelentősebb folyó: Ortoire.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 1 200 000. *Életkor szerint:* 0–14: 32,9%; 15–59: 58,7%; 60–: 8,4%. *Népsűrűség:* 230,1/km^2. *Etnikai csoportok:* fekete 41%; indiai 41%; mulatt 16%; fehér 1%; kínai *Nyelvek:* angol (hiv.), spanyol, hindi. *Vallások:* r. kat. 34%, hindu 25%, protestáns 20%, mohamedán 6%, zsidó. *Városi lakosság:* 64%. *Főváros:* Port of Spain (*1984): 150 000. *Városok* (*1984): San Fernando 60 000; Arima 20 000; Scarborough (*1975): 3000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Noor Mohammad Hassanali. *Kormányfő:* Arthur Robinson (1987 óta). *Nemzeti ünnep:* aug. 31.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (Trinidad és Tobagó-i dollár) (1989. jún.: 4,21 = 1 USD). *GNP* (1988): 4,44 Mrd USD. *GNP/fő* (1988): 3584 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): – 3,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 14,3. *Adósság/fő* (1988): 1210 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1982): 0,6. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 13,0%. *Munkanélküliség* (1986): 17,2%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 10%; bányászat, ipar és kereskedelem 32%. *Export* (1986): 1,37 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj és vegyipari termék, kakaó, rum. *Főbb exportpartner:* Egyesült Államok 62%. *Import* (1985): 1,33 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, jármű, kőolaj, élelmiszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 37%, Nagy-Britannia 11%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1985): 6435 km. *Gépjárművek* (1985): személygépkocsi: 157 108; egyéb gépjármű: 33 846. *Főbb kikötők:* Point-á-Pierre, Port of Spain, Scarborough. *Hírközlés:* Tv (1985): 320 000. *Rádió* (1985): 380 000. *Telefon* (1986): 182 325. *Napilap* (1985): 151/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 67,8; nők: 72,6 év. *Születés* (1985): 27,0‰. *Halálozás* (1985): 7,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 21,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 4087. *Orvosok* (1985): 1103 (+ 129 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 1390.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 96%. *Iskolakötelezettség:* 7 év.

A brit fennhatóság után az ország 1962. aug. óta a Nemzetközösség független tagja. 1976. aug.-ban kikiáltják a köztársaságot, a választásokon a Népi Nemzeti Mozgalom (PNM) győz; vezetője, Eric Williams a kormányfő. Halála után George Chambers követi, aki az 1981. nov.-i választásokon a PNM-et vezeti. Utóda Arthur Robinson. Az 1986. dec.-i választások után Noor Hassanali az elnök.

TUNÉZIA

Tunéziai Köztársaság
Al-Jumhuriyah at-Tunisiyah (arabul)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület:* 164 150 km^2, Magyarországnál több mint 1,5-szer nagyobb. *Fekvés:* A Földközi-tenger partján. *Szomszédai:* Algéria (Ny), Líbia (K). *Felszín:* É-on az Atlasz-hegység láncai; K-en félszáraz sztyepp, D-en a Szaharához tartozó sivatag. Legmagasabb pont: Chambi (1544 m). Legjelentősebb folyó: Medjerda. Legnagyobb tavak: Djerid-sott, Fedjadj-sott.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 7 460 000. *Életkor szerint:* 0–14: 39,6%; 15–59: 53,7%; 60–: 6,7%. *Népsűrűség:* 45,4/km^2. *Etnikai csoportok:* arab (berber); olasz, máltai, francia. *Nyelvek:* arab (hiv.), francia. *Vallások:* mohamedán (szunnita) 96%, keresztény 2%, zsidó 2%. *Városi lakosság:* 56%. *Főváros:* Tunisz (1984): 556 654. *Városok* (1984): Sfax 231 911; Bizerte 94 509; Gabès 92 258.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Zin el-Abidin Ben Ali. *Kormányfő:* Hédi Bakus. *Nemzeti ünnep:* jún. 1.
Gazdaság: *Pénznem:* dinar (tunéziai dinár) (1989. jún.: 0,97 = 1 USD). *GDP* (1988): 10,1 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 1364 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,0%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 11,5. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 31,3. *Adósság/fő* (1988): 1083 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985):

3.2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 7,0%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 35%; ipar és kereskedelem 22%. *Export* (1987): 2,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, foszfát, olívaolaj, textília, bőr, gyümölcs. *Főbb exportpartnerek:* Franciaország 23%, NSZK 15%, Olaszország 13%. *Import* (1987): 3,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, vegyipari termék, élelmiszer, fémáru, közlekedési eszköz. *Főbb importpartnerek:* Olaszország 15%, Franciaország 13%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 2175 km, ebből villamosított: 21 km. *Közúti hálózat* (1985): 26 200 km, ebből burkolt: 11 000 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 141 185; egyéb gépjármű: 141 426. *Főbb kikötők:* Sekhira, Sfax, Tunisz. *Hírközlés: Tv* (1984): 400 000. *Rádió* (1985): 1 550 000. *Telefon* (1983): 218 808. *Napilap* (1986): 36/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 60,1; nők: 61,1 év. *Születés* (1986): 31,1‰. *Halálozás* (1986): 8,7‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,4%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 53,0‰. *Kórházi ágyak* (1986): 15 838. *Orvosok* (1986): 3453. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 3620.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 46%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A korábbi francia protektorátus 1956. márc. 20. óta független, néhány nappal később megszüntették a monarchiát, 1957. júl.-ban kikiáltják a köztársaságot. Elnöke Habib Burgiba, akit 1974-ig négyszer újraválasztanak. 1975-ben megbízatását haláláig meghosszabbítják. Kadhafi ezredes 1974-es látogatása után bejelentik Líbia és Tunézia unióját, amire nem kerül sor, sőt a viszony a 80-as években annyira elhidegül, hogy 1985. szept.-ben megszűnnek a diplomáciai kapcsolatok. 1986. ápr.-ban letartóztatják az ellenzék vezetőjét, júl.-ban Burgiba lemondatja a kormányfőt s új miniszterelnököt nevez ki. 1987 végén azonban a miniszterelnök, Ben Ali csendes hatalomátvételt szervez, az elnököt nyugdíjba küldi. Líbia és Tunézia viszonya ezután javul, a két ország dec.-ben helyreállítja az 1985-ben megszakadt diplomáciai kapcsolatokat. Az új elnök népszerű, pedig a gazdaságban szükséges és nehéz átalakítási programba kezd. Az 1989. ápr.-i elnök- és parlamenti választásokon a kormánypárt (RCD) mellett 6 ellenzéki párt is indul. Az egyedüli elnökjelölt, Ben Ali fölényesen győz.

TUVALU

Óceánia

Földrajz: *Terület:* 24,6 km^2. Magyarországnál kb. 3800-szor kisebb. *Fekvés:* 9 sziget (Ellice-szigetek) a Csendes-óceán DNy-i részében. *Felszín:* Korallszigetek, sík felszínnel. Legmagasabb pont: 4,5 m.

Népesség: *Lakosság* (*1985): 8229. *Népsűrűség:* 334,5/km^2. *Etnikai csoportok:* polinéziai 96%; melanéziai, angol. *Nyelvek:* tuvalui (hiv.), angol. *Vallás:* protestáns 98%. *Főváros:* Funafuti (1983): 2620.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Tupua Leupeua főkormányzó képvisel). *Kormányfő:* Tomasi Puapua (1981. szept. 8. óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 1.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (ausztrál dollár) (1989. jún.: 1,32 = 1 USD). *GNP* (*1983): 5 M USD. *GNP/fő* (*1983): 680 USD. *Gazdasági növekedés* (1983): 0,0% *Export* (1983): 0,64 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra. *Főbb exportpartnerek:* Ausztrália, Új-Zéland. *Import* (1983): 2,11 M USD. *Főbb importcikk:* élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Ausztrália, Új-Zéland.

Közlekedés: *Főbb kikötő:* Funafuti. *Hírközlés: Rádió* (1985): 2000. *Telefon* (1984): 120.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1979): férfiak: 57,0; nők: 60,0 év. *Születés* (1985): 27,0‰. *Halálozás* (1985): 11,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 1,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 35‰. *Kórházi ágyak* (1985): 20. *Orvosok* (1985): 5.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 96%. *Iskolakötelezettség:* 7–15 éves korig.

A korábbi Ellice-szigetek brit protektorátus a 70-es években a Gilbert-szigetektől kormányzatilag elszakad s 1978 okt. 1-jén önállóan válik függetlenné. A Brit Nemzetközösség tagja marad, külpolitikáját és honvédelmét Nagy-Britannia intézi. Az 1981. szept.-i helyi választásokon nem pártok, hanem törzsi szervezetek képviselői indulnak jelöltként.

UGANDA

Ugandai Köztársaság
Republic of Uganda (angolul)
Jamhuriya Uganda (szuahéli nyelven)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 236 036 km^2. Magyarországnál kb. 2,5-szer nagyobb. *Fekvés:* K-Afrika középső részében. *Szomszédai:* Szudán (É), Zaire (Ny), Ruanda, Tanzánia (D), Kenya (K). *Felszín:* Nagy része magasföld dombokkal, hegyekkel. Ny-on a Mobutu-, a Rutanzige- és Ruwenzori-tó árka; K-en Kenyából áthúzódó hegyvidék. Legmagasabb pont: Margherita (5220 m). Legjelentősebb folyó: Viktória-Nilus, Albert-Nilus. Legnagyobb tó: Viktória-tó, Mobutu (Albert)-tó, Rutanzige (Edward)-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 16 020 000. *Népsűrűség:* 67,9/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu 50%; nilota 13%; hamita 13%; szudáni 5%; indiai, fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), szuahéli (hiv.), buganda, törzsi nyelvek. *Vallások:* r. kat. 30%, protestáns 20%, törzsi vallású 40%, mohamedán

6%. *Városi lakosság:* 7%. *Főváros:* Kampala (1982): 460 000 (A). *Városok* (1982): Jinja 55 000; Bugembe 48 000; Masaka 29 000.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Yoweri Kaguta Muszeveni (szül. 1944). *Kormányfő:* Samson Kisekka (1986. febr. óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 9.

Gazdaság: *Pénznem:* ugandai új shilling (1989. jún.: 198,14 = 1 USD). *GNP* (1986): 4,48 Mrd USD. *GNP/fő* (1986): 280 USD. *Gazdasági növekedés* (1986): −0,5%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 1,7. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 1. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 90%. *Export* (1985): 352 M USD. *Főbb exportcikkek:* kávé, tea, gyapot, rézérc. *Főbb exportpartner:* Egyesült Államok 27%, Nagy-Britannia 9%. *Import* (1985): 325 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, jármű, energia, vegyipari termék, gyógyszer, közszükségleti cikk, ipari nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Kenya 39%, Nagy-Britannia 9%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 1286 km. *Közúti hálózat* (1985): 27 222 km; ebből burkolt: 1934 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 10 000; egyéb gépjármű: 11 000. *Hírközlés: Tv* (1982): 75 000. *Rádió* (1985): 340 000. *Telefon* (1985): 90 000. *Napilap* (1984): 2/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 49,0; nők: 53,0 év. *Születés* (1985): 48,0‰. *Halálozás* (1985): 17,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,1%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 113,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 20 343. *Orvosok* (1983): 655. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 22 180.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1980): 52%.

A korábbi brit protektorátus 1962. okt. 9-én kiáltja ki függetlenségét, 1967. szept.-től köztársaság. 1971. jan.-ban dr. Milton Obotét Idi Amin Dada tábornok váltja fel az elnöki székben. Amin 1976. jún.-ban élethossziglani elnökké nyilvánítja magát, ám 1979. ápr.-ban megbukik. A zsarnoki uralmat követő 2, rövid ideig kormányzó elnök után 1980. dec.-ben újra elnökké választják Obotét. Pártja, az Ugandai Népi Kongresszus (UPC) a legerősebb párt a parlamentben. Az éleződő torzsi ellentétek, fegyveres harcok miatt 1985. júl.-ban Obotét újra katonák döntik meg, lezárják a határokat, felfüggesztik az alkotmányt. Okello tábornok rövid elnöksége után 1986. jan.-ban Yoweri Muszeveni próbálja megteremteni a nemzeti megbékélést. Néhány fegyveres csoport azóta abbahagyja a harcot, de a polgárháború nem ér véget.

ÚJ-ZÉLAND

New Zealand (angolul)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 269 063 km^2. Magyarországnál majdnem 3-szor nagyobb. *Fekvés:* 2 nagy (North Island és South Island) és több kisebb sziget a Csendes-óceán DNy-i részében. *Felszín:* South Island síkasággal övezett, erdős hegység. North Island alacsonyabb hegységek által közrezárt fennsík, ma is működő vulkánokkal, gejzírekkel. Legmagasabb pont: Mt. Cook (3764 m). Legnagyobb tavak: Taupo-tó, Te Anau-tó.

Népesség: *Lakosság* (1987): 3 280 000. *Életkor szerint:* 0–14: 23,3%; 15–59: 61,1%; 60–: 15,6%. *Népsűrűség:* 12,2/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér 85%; polinéziai, maori, kínai, indiai. *Nyelvek:* angol (hiv.), maori. *Vallások:* protestáns 70%, r. kat. 15%, maori 1,3%, zsidó. *Városi lakosság:* 83%. *Főváros:* Wellington (1986): 352 035. *Városok* (1986): Auckland 899 225; Christchurch City 333 191; Hamilton City 167 711.

Államforma: alkotmányos monarchia. *Államfő:* II. Erzsébet királynő (akit Paul Reeves főkormányzó képvisel 1985. nov. óta). *Kormányfő:* Geoffrey Palmer (1989. aug. óta) *Nemzeti ünnep:* febr. 6.

Gazdaság: *Pénznem:* dollar (új-zélandi dollár) (1989. jún.: 1,74 = 1 USD). *GDP* (1988): 42,19 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 12 944 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): −0,3%. *Adósságszolgálat a GNP %-ában* (1984): 0,0. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,0. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 6,4%. *Munkanélküliség* (1988): 6,1%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 10,3%; ipar és kereskedelem 34%. *Export* (1987): 7,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* hús, gyapjú, bőr, tejtermék, alumínium, gyümölcs. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 19%, Ausztrália 16%, Egyesült Államok 15%, Japán 15%. *Import* (1987): 7,1 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, vegyipari termék, élelmiszer, energia, textília. *Főbb importpartnerek:* Japán 20%, Ausztrália 16%, Egyesült Államok 16%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 4273 km; ebből villamosított 200 km. *Közúti hálózat* (1987): 93 130 km. *Gépjárművek* (1988): személygépkocsi: 1 387 475; egyéb gépjármű: 647 673. *Főbb kikötők:* Whangarei, Auckland, Wellington. *Hírközlés: Tv* (1985): 962 000. *Rádió* (1985): 3 M. *Telefon* (1987): 2 315 000. *Napilap* (1985): 323/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 71,0; nők: 76,8 év. *Születés* (1985): 16,2‰. *Halálozás* (1985): 7,6‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 10,0‰. *Kórházi ágyak* (1987): 24 488. *Orvosok* (1987): 8312. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 590.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 99%. *Iskolakötelezettség:* 6–15 éves korig.

A korábbi brit gyarmat 1907. szept. 26-án de facto, 1931. dec. 11-én de jure is független. A nagyobb gazdasági önállóságra törekvő munkáspárti vezetést 1975-től Robert Muldoon konzervatív kormányzata váltja fel. Az 1984. júl.-i választások újra

a Munkáspártot juttatják győzelemre, David Lange a kormányfő. A Mururoa-korallzátonyon végrehajtott francia atomrobbantások miatt korábban is tiltakozó munkáspártiak 1985-ben provokatívnak nevezik Mitterrand látogatását a térségben. Jún.-ban francia ügynökök Auckland kikötőjében megszervezik a Greenpeace környezetvédő mozgalom Rainbow Warrior zászlóshajójának elsüllyesztését. Emiatt diplomáciai feszültség keletkezik Franciaország és Új-Zéland között. Langéval folytatott megbeszélései után Shultz amerikai külügyminiszter 1986. jún.-ban bejelenti: az Egyesült Államok visszavonja Új-Zélandnak adott biztonsági garanciáit. A kormányfő és a pártok ugyanis többször fellépnek az ellen, hogy nukleáris fegyvereket hordozó hajók vessenek horgonyt az ország kikötőiben. Az 1987. aug.-i választásokon Lange újra bizalmat kap. 1989. aug.-ban Lange váratlanul lemond. Utóda: Geoffrey Palmer.

Függő, ill. társult területek

Cook-szigetek

Cook Islands

Fekvés: szétszórtan elhelyezkedő szigetekből álló 2 csoport (Északi Cook-szk.: Nassau, Palmerston, Penrhyn, Manihiki, Rakahanga, Pukapuka, Suwarrow; Déli Cook-szk.: Rarotonga, Mangaia, Atiu, Aitutaki, Mauke, Mitiaro, Manuae, Te au-otu, Takutea) a Csendes-óceán DNy-i részében. *Terület:* 240,6 km^2. *Népesség* (1981): 17 754. Polinéziai. *Székhely:* Avarua. *Fő exportcikkek:* citrusfélék, zöldség, kopra, textília.

A szigetek 1888-ban brit protektorátus alá, 1901-ben új-zélandi irányítás alá kerülnek. 1965-ben a Cook-szigetek önkormányzatot kapnak, Új-Zélanddal a „szabad egyesülést" választják.

Niue

Fekvés: Sziget a Csendes-óceán DNy-i részében, Tonga és a Cook-szigetek között. *Terület:* 259,1 km^2. *Népesség* (1986): 2531. Melanéziai, polinéziai. *Székhely:* Alofi: 3000. *Fő exportcikk:* kopra.

A sziget 1974. okt.-ben kap önkormányzatot.

Tokelau-szigetek

Tokelau Islands

Fekvés: 3 korallsziget (Atafu, Nukunonu, Fakaofo) a Csendes-óceán DNy-i részében, Szamoától É-ra. *Terület:* 10,3 km^2. *Népesség* (1985): 1703. Melanéziai, polinéziai. *Székhely:* Fakaofo. *Fő exportcikk:* kopra.

Tokelau szigetei korábban a Gilbert-szigetcsoporthoz tartoznak, majd 1926-ban kerülnek Új-Zéland irányítása alá. 1949. jan. óta a szigeteket Új-Zéland részévé nyilvánítják, 1974-ben részleges helyi önkormányzatot vezetnek be.

Ross Függő Terület

Ross-Dependency

Fekvés: Az Antarktisz csendes-óceáni részén. *Terület:* 414 400 km^2; nagy részét jég borítja. *Népesség:* A Ross-szigeten (Pram Point) lévő állomás (Scott Base) személyzete – 12 fő – kivételével lakatlan.

Többnyire jég borította síkjain először 1957. jan.-ban jár új-zélandi expedíció. Az antarktiszi területen azóta egész éven át kutatócsoportok váltják egymást.

URUGUAY

Uruguayi Keleti Köztársaság
República Oriental del Uruguay (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 177 508 km^2, Magyarországnál majdnem 2-szer nagyobb. *Fekvés:* Dél-Amerika D-i részén, az Atlanti-óceán partján. *Szomszédai:* Argentína (Ny), Brazília (É). *Felszín:* É-i részén dombvidék, délebbre a La Plata-síkság. A tengerparti síkságon kisebb magaslatok; lagúnák. Legmagasabb pont: Cerro de las Animas (501 m). Legjelentősebb folyók: Uruguay, Rio Negro. Legnagyobb tavak: Mirimi-tó, Rincón del Bonetei-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1986): 2 980 000. *Életkor szerint:* 0–14: 26,9%; 15–59: 57,7%; 60–: 15,4%. *Népsűrűség:* 16,8/km^2. *Etnikai csoportok:* fehér 85%; mesztic 10%; mulatt, fekete 5%. *Nyelv:* spanyol (hiv.). *Vallások:* r. kat. 66%, protestáns 3%, zsidó 2%. *Városi lakosság:* 85%. *Főváros:* Montevideo (*1985): 1 247 920. *Városok* (*1985): Salto 80 787; Paysandu 75 081; Rivera 56 335.

Államforma: köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Julio Maria Sanguinetti (szül. 1936. jan. 6.). *Nemzeti ünnep:* aug. 25.

Gazdaság: *Pénznem:* uruguayi peso (1989. jún.: 567,23 = 1 USD). *GDP* (1988): 7,79 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 2534 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,2%. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 26,2. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 6,2. *Adósság/fő* (1988): 1404 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 2,7. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 62,2%. *Munkaerőmegoszlás:* mezőgazdaság 16%; ipar és kereskedelem 31%. *Export* (1987): 1,1 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* bőr, élő állat, gyapjú, textília, mezőgazdasági termék. *Főbb exportpartnerek:* Brazília 24%, Egyesült Államok 14%, Argentína 9%, NSZK 8%. *Import* (1987): 1,0 Mrd USD. *Főbb im-*

portcikkek: nyersanyag, gép, berendezés, közszükségleti cikk, jármű, energia. *Főbb importpartnerek:* Nigéria 17%, Brazília 17%, Egyesült Államok 15%, NSZK 10%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 2991 km. *Közúti hálózat* (1984): 52 000 km; ebből autópálya: 12 000 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 281 000; egyéb gépjármű: 47 102. *Főbb kikötő:* Montevideo. *Hírközlés: Tv* (1985): 500 000. *Rádió* (1985): 1,8 M. *Telefon* (1986): 337 000. *Napilap* (1985): 185/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1983): férfiak: 67,1; nők: 73,7 év. *Születés* (1985): 18,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 0,8%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 26,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 23 400. *Orvosok* (1984): 5756. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 510.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 96%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

Az 1825. aug. 25-én függetlenségét kikiáltó ország a 20. sz.-ban sokáig demokratikus intézményeiről ismert Latin-Amerikában. A Tupamaro városi gerillamozgalom és a gazdasági nehézségek miatt a 70-es évek elején többször rendkívüli állapotot vezetnek be, mígnem 1973. febr.-ban jobboldali főtisztek államcsínyt hajtanak végre. Az 1980. nov.-i népszavazáson a többség elutasítja azt a törvénytervezetet, amely némi demokratizálásért cserébe legalizálni akarja a katonai kormányzatot. Az 1981. szept.-től hatalmon lévő Gregorio Alvarez tábornok már a polgári átmenetet készíti elő. Az 1984. nov.-i választásokat Julio Maria Sanguinetti, a szociáldemokrata irányultságú Colorado Párt vezetője nyeri; 1985. márc.-tól elnök. A baloldali Széles Front is 20,56%-ot kap. 1985. okt.-ben 2 évtizedes szünet után az ország újra felveszi a diplomáciai kapcsolatokat Kubával. 1986. ápr.-ban a kormányon lévő párt egyezményt köt az ellenzékkel a válságból kivezető politikáról. 1989-ben az ország úgy dönt, hogy nem indulnak perek a korábbi katonai túlkapások elkövetői ellen.

VANUATU

Vanuatui Köztársaság
Republic of Vanuatu (angolul)
République du Vanuatu (franciául)
Óceánia

Földrajz: *Terület:* 14 763 km^2, Magyarországnál kb. 6-szor kisebb. *Fekvés:* Szigetcsoport a Csendes-óceán DNy-i részében. *Felszín:* A több mint 80 sziget egy része vulkáni eredetű, ma is működő vulkánokkal; a többi mészkő- és korallsziget. Legmagasabb pont: Luganville (1811 m).

Népesség: *Lakosság* (*1986): 140 000. *Népsűrűség:* 9,5/km^2. *Etnikai csoportok:* melanéziai (nivanuatu) 91%; polinéziai, mikronéziai 3%; fehér. *Nyelvek:* angol (hiv.), francia (hiv.), pidgin angol (bislama). *Vallások:* protestáns 54%, r. kat. 16%, törzsi vallású 15%. *Főváros:* Vila (*1982): 15 759. *Város:* Santa (Luganville) 5220.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Ati George Sokomanu (1980 óta). *Kormányfő:* Walter Lini (1980 óta). *Nemzeti ünnep:* júl. 30.

Gazdaság: *Pénznem:* vatu (1989. jún.: 115,62 = 1 USD). *GNP* (1985): 115 M USD. *GNP/fő* (1985): 821 USD. *Gazdasági növekedés* (1983): 0,9%. *Export* (1986): 17 M USD. *Főbb exportcikkek:* kopra, hal, hús. *Főbb exportpartnerek:* Hollandia 48%, Japán 17%, Franciao. 12%. *Import* (1986): 57 M USD. *Főbb importcikkek:* élelmiszer, gép, energia, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Ausztrália 36%, Japán 13%, Franciao. 8%.

Közlekedés: *Közúti hálózat* (1984): 1062 km; ebből burkolt: 250 km. *Gépjárművek* (1984): 3087. *Főbb kikötők:* Vila, Santa. *Hírközlés: Rádió* (1985): 30 000. *Telefon* (1983): 3000.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1984): férfiak: 56,2; nők: 53,7 év. *Csecsemőhalandóság* (1985): 78,0‰. *Orvosok* (1984): 19 (+2 fogorvos [1982]).

1980. júl. 30-án a korábbi brit–francia kondomínium (Új-Hebridák) Vanuatu néven válik függetlenné. George Sokomanu elnököt 1984. márc.-ban újraválasztják. A Nemzetközösség tagállama a 80-as évek közepétől több más óceániai szigetállammal együtt bővíti kapcsolatait a Szovjetunióval s elítéli a térségbeli francia nukleáris kísérleteket. 1987. nov.-ben Walter Lini szociáldemokrata kormányzata újra bizalmat kap.

VATIKÁN

Vatikánvárosi Állam
Status Civitatis Vaticanae (latinul)
Stato della Città del Vaticano (olaszul)
Európa

Földrajz: *Terület:* 0,44 km^2, Magyarországnál kb. 210 000-szer kisebb (a Margitsziget fele). *Fekvés:* Olaszország (Róma) területén.

Népesség: *Lakosság:* (*1985): 4500. *Etnikai csoportok:* olasz 85%; svájci. *Nyelvek:* latin (hiv.), olasz (hiv.). *Vallás:* r. kat.

Államforma: teokratikus monarchia. *Államfő:* II. János Pál pápa (Karol Wojtyła, szül. 1920. máj. 18.). *Államtitkár:* Agostino Casaroli (1979 óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 22.

Gazdaság: *Pénznem:* vatikáni líra (1989. jún.: 1431,73 = 1 USD).

Az olasz állam és a Vatikán közötti kapcsolatokat csak 1929. febr.-ban rendezi átfogó egyezmény, amelyet 1962-ben megújítanak. 1963. jún.-tól a XXIII. Jánost követő VI. Pál aktív külpolitikát folytat (Gromiko, Tito és Kádár János is jár nála); az egy-

házon belül a II. vatikáni zsinat útmutatásainak megfelelően lassú változást indít el. Az őt követő I. János Pál 1978. aug. 26-tól csak szept. 29-ig áll az egyházi állam élén. Halála után a pápának megválasztott krakkói érsek, Karol Wojtyła, a II. János Pál nevet veszi fel. Személyében 456 év óta először esik a bíborosok választása nem olasz egyházi vezetőre. A lengyel pápa több tucat külföldi útjával túltesz minden elődjén: igen aktív külpolitikát folytat. 1981. máj.-ban merényletet követnek el ellene, melynek során súlyosan megsebesül. Több enciklikát bocsát ki. Erélyesen fellép a D-amerikai „felszabadítási teológia" ellen, amelynek hirdetői a katolikus vallási elvek mellett baloldali társadalmi nézeteket vallanak. Elítéli az afrikai és É-amerikai katolikus újítókat, bár 1985-től e fellépései kevésbé szigorúak. Több találkozót tart nem római katolikus vallási vezetőkkel; 1986. ápr.-ban egy római zsinagógát keres fel (katolikus egyházfő még nem lépett zsidó imaházba). 1987. okt.-ben püspöki szinódus összegzi a világegyház helyzetét. 1988. máj.-ban az egyházfő 9. latin-amerikai útjára indul, júniusban Ausztriába látogat. 1989 elején diplomáciai offenzíva indul a szocialista országok, Szovjetunió, Kuba, Magyarország felé. A németajkú tőkés országokban erősödik a pápát bírálók hangja. A kölni nyilatkozatot aláírók igenlik a fogamzásgátlást.

VENEZUELA

Venezuelai Köztársaság
República de Venezuela (spanyolul)
Dél-Amerika

Földrajz: *Terület:* 912 050 km^2. Magyarországnál majdnem 10-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Amerika Karib-tengeri partvidékén. *Szomszédai:* Kolumbia (Ny), Brazília (D), Guyana (K). *Felszín:* Középső részén (Orinoco-medence) szavannás alföld, D-en a Guyanai-hegyvidék. É-on az Andok láncai. Az Andok és a tengerpart között a kőolajban gazdag Maracaibói-öböl. Legmagasabb pont: Pico Bolivar (5007 m). Legjelentősebb folyók: Orinoco, Rio Negro, Apure. Legnagyobb tavak: Valencia-tó, Guárico-víztároló, Guri-víztároló.

Népesség: *Lakosság* (*1987): 18 270 000. *Életkor szerint:* 0–14: 41,0%; 15–59: 54,3%; 60–: 4,7%. *Népsűrűség:* 20,0/km^2. *Etnikai csoportok:* mesztic és mulatt 69%; fehér 20%; fekete 9%; indián 2%. *Nyelvek:* spanyol (hiv.), indián nyelvek. *Vallások:* r. kat. 95%, protestáns, zsidó, törzsi vallású. *Városi lakosság:* 85%. *Főváros:* Caracas (1981): 1 816 901. *Városok* (1981): Maracaibo 888 824; Valencia 616 037; Barquisimeto 496 684.

Államforma: szövetségi köztársaság. *Állam- és kormányfő:* Carlos Andrés Peres (1989. dec. óta). *Nemzeti ünnep:* ápr. 19., jún. 24., júl. 5., júl. 24., okt. 12.

Gazdaság: *Pénznem:* bolivar (1989. jún.: 37,92 = 1 USD). *GDP* (1988): 66,17 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 3516 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 4,2%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 8,0. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 43,3. *Adósság/fő* (1988): 1989 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,6. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 28,0%. *Munkanélküliség* (1987): 11%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 15%; ipar és kereskedelem 28%. *Export* (1987): 10,43 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* kőolaj, kőolajtermék, vasérc, vegyipari termék, kávé, kakaó. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 53%, Hollandia 14%, Kanada 4%. *Import* (1987): 8,2 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, közlekedési eszköz, közszükségleti cikk, élelmiszer, vegyipari termék, nyersanyag. *Főbb importpartnerek:* Egyesült Államok 41%, NSZK 8%, Japán 6%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat:* 336 km. *Közúti hálózat* (1985): 62 601 km; ebből burkolt: 24 036 km; autópálya: 10 097 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 1,5 M; egyéb gépjármű: 763 000. *Főbb kikötők:* Maracaibo, La Guaira, Puerto Caballo. *Hírközlés: Tv* (1985): 2,25 M. *Rádió* (1985): 7,3 M. *Telefon* (1985): 1 165 699. *Napilap* (1982): 120/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 65; nők: 70,6 év. *Születés* (1985): 32,0‰. *Halálozás* (1985): 6,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,6%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 37,0‰. *Kórházi ágyak* (1983): 43 650. *Orvosok* (1983): 21 502. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 930.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1987): 88%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A spanyol fennhatóság alól 1811. júl. 5-én függetlenné váló ország 1830. szept. 22-én kiválik Nagy-Kolumbiából is. A II. világháború után aktív szélsőjobb és szélsőbal mozgalom ellenére a 60-as évektől demokratikusan választják az elnököket. Az olajkincs kitermelése sokáig külföldi kezekben van, az 1974. márc. után elnöklő Carlos Andrés Peres – a nemzeti reformista Demokratikus Akciópárt (AD) élén – 1976. jan.-ban államosítja a kőolajipart. Az 1979. márc.-tól hivatalba lépő Luis Herrera Campins elnök, a kereszténydemokraták (COPEI) vezetője fellép a térség változást sürgető erői ellen (Kuba, salvadori gerillák, nicaraguai sandinisták). Az 1983. dec.-i választásokat újra az AD jelöltje, Jaime Lusinchi nyeri, akit febr.-ban iktatnak be. Az elnöki föderatív köztársaságban 5 évre szóló megbízatás, az újraválasztást az alkotmány tiltja. 1989. dec.-ben újra Carlos Andrés Peres nyeri az elnökválasztásokat. Az 1989. febr.-i beiktatás után véres tüntetések és megtorlások folynak. Az új kormány szigorú gazdasági intézkedéseket vezet be.

VIETNAM

Vietnami Szocialista Köztársaság
Nuoc Cong Hoa Xa Hoi Chu Nghia Viet Nam
(vietnami nyelven)
Délkelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 332 556 km^2, Magyarországnál kb. 3,5-szer nagyobb. *Fekvés:* Az Indokínai-félsziget K-i partvidékén. *Szomszédai:* Kína (É), Laosz, Kambodzsa (Ny). *Felszín:* Ny-on a Vietnami-hegység vonulatai; D-en a Mekong alföldje; K-en keskeny parti síkság, É-on hegyvidék. Legmagasabb pont: Fan Si Pan (3143 m). Legjelentősebb folyók: Mekong, Vörös-folyó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 60 920 000. *Népsűrűség:* 183,2/km^2. *Etnikai csoportok:* vietnami 83%; müong, thai, nung, miao, meo 13%. *Nyelvek:* vietnami (hiv.), francia, kínai, khmer. *Vallások:* buddhista, konfuciánus, taoista, r. kat. *Városi lakosság:* 20%. *Főváros:* Hanoi (1979): 2 570 909. *Városok:* Ho Si Minh (1986): 4 000 000; Haiphong (1979): 1 279 067; Da Nang (1976): 492 194.
Államforma: szocialista köztársaság. *Államfő:* Vo Chi Cong (szül. 1912). *Kormányfő:* Do Muoi. *Nemzeti ünnep:* szept. 2.
Gazdaság: *Pénznem:* dong (1989. jún.: 4468,04 = 1 USD). *GNP* (1985): 11,0 Mrd USD. *GDP/fő* (1987): 160 USD. *Gazdasági növekedés* (1985): 4,0%. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 40. *Fogyasztói árváltozások* (1986): 700%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 70%; ipar és kereskedelem 8%. *Export* (1986): 800 M USD. *Főbb exportcikkek:* kőszén, gyümölcs, élelmiszer, faáru, kézműipari cikk. *Főbb exportpartnerek:* Hongkong 31%, Japán 18%, Szovjetunió 10%. *Import* (1986): 1,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, élelmiszer, mezőgazdasági gép, berendezés, vegyipari termék. *Főbb importpartnerek:* Szovjetunió 23%, Japán 21%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1986): 4200 km. *Közúti hálózat* (1986): 65 000 km. *Gépjárművek* (1976): személygépkocsi: 100 000; egyéb gépjármű: 200 000. *Főbb kikötők:* Ho Si Minh, Haiphong, Da Nang. *Hírközlés: Tv* (1985): 2 M. *Rádió* (1985): 6 M. *Telefon* (1984): 2,2 M. *Napilap* (1984): 8/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 57,7; nők: 62,1 év. *Születés* (1986): 33,6‰. *Halálozás* (1986): 10,3‰. *Népességnövekedés* (1986): 2,3%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 59‰. *Kórházi ágyak* (1986): 216 000. *Orvosok* (1986): 19 100. *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 4310.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1983): 94%. *Iskolakötelezettség:* 5 év.

A franciák és a japánok ellen harcoló ország 1954-ben kettészakad. Az amerikaiak ellen folytatott háború 1975. ápr.-ban Saigon elfoglalásával ér véget. 1976 elején választásokat tartanak, júl. 2-án az ország újra egyesül. 1978. szept. 20-án Vietnam az ENSZ tagja, ugyanebben az évben belép a KGST-be. 25 évre szóló barátsági és együttműködési egyezményt ír alá a Szovjetunióval. 1979-ben a vietnamiak közreműködnek a kambodzsai Pol Pot-rendszer fegyveres megdöntésében. 1985-ben vietnami–amerikai tárgyalások folynak az eltűnt amerikai katonák felkutatásáról. 1986 nyarán több gazdasági vezető megválik posztjától; a júl.-ban elhunyt Le Duan pártfőtitkár helyére Truong Chinh kerül. A VKP VI. kongresszusán 1986 végén tanácsadóvá lép vissza a „Nagy Nemzedék" 3 képviselője: Truong Chinh államfő, Pham Van Dong kormányfő és Le Duc Tho. Az új pártfőtitkár: Nguyen Van Linh. A hagyományos hadigazdálkodást békegazdasággá reformáló – a rendkívüli gazdasági és ellátási gondok miatt sürgető – megújulásról intenzív viták folynak; az 1987. ápr.-i parlamenti választások nyomán folytatódik a vezetés megújítása, így jún.-ban új vezetés kerül az ország élére. A dec.-i VI. pártkongresszuson kritikusan elemzik az országegyesítés óta eltelt időszakot. 1988. jan.-ban a külföldi beruházásokat ösztönző törvényt fogadnak el. Nyáron a legfelső vezetés sorait átszervezik, hogy a reform szabadon bontakozhasson ki. 1988. dec.-ben bejelentik, hogy csökkentik a hadsereg létszámát. 1989. jan.-ban a vezetés felajánlja: őszig kivonja csapatait Kambodzsából, ha ott addigra megfelelő koalíciós kormány alakul. A rossz termés miatt az ország ekközben éhezik. Szept.-ben a vietnami csapatok elhagyják Kambodzsát.

ZAIRE

Zairei Köztársaság
République de Zaïre (franciául)
Kelet-Afrika

Földrajz: *Terület:* 2 345 409 km^2, Magyarországnál kb. 25-ször nagyobb. *Fekvés:* Afrika déli felének középső részében. *Szomszédai:* Kongó (Ny), Angola (D), Közép-afrikai Köztársaság, Szudán (É), Uganda, Ruanda, Burundi, Tanzánia (K). *Felszín:* Legnagyobb részét a peremhegységekkel körülvett, őserdővel borított Kongó-medence alkotja. D-en szavannás fennsík és hegyvidék. Legmagasabb pont: Mt. Margherita (5220 m). Legjelentősebb folyók: Zaire (Kongó), Ubangi, Kasai. Legnagyobb tavak: Tanganyika-tó, Mobutu (Albert)-tó, Mweru-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 30 850 000. *Népsűrűség:* 13,2/km^2. *Etnikai csoportok:* (kb. 200 törzs): bantu (luba 18%; mongo 17%; kongo 12%; ruanda 10%); szudáni, nilota, hamita, pigmeus; fehér. *Nyelvek:* francia (hiv.), bantu nyelvek (csiluba, kikongo, lingala), szuahéli. *Vallások:* törzsi vallású 50%, r. kat. 30%, protestáns 19%, mohamedán 1%. *Városi lakosság:* 39%. *Főva-*

ros: Kinshasa (*1984): 2 653 558. *Városok* (*1984): Lubumbashi 543 268; Mbuji-Mayi 423 363; Kananga 290 898.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Mobutu Sése Seko (szül. 1930. okt. 14.). *Kormányfő:* Sambwa Pida Nbagui. *Nemzeti ünnep:* jún. 30.

Gazdaság: *Pénznem:* zaire (1989. jún.: 373,62 = 1 USD). *GDP* (1988): 5,21 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 157 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 1,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,8. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 13,8%. *Adósság/fő* (1988): 276 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 1,2–2. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 101%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 75%. *Export* (1987): 1,9 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* réz-, ón-, cink-, kobalt-érc, kávé, gyémánt, kőolaj. *Főbb exportpartnerek:* Belgium–Luxemburg 30%, Egyesült Államok 25%, NSZK 12%. *Import* (1987): 1,32 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, jármű, élelmiszer, textília, vegyipari termék, gyógyszer, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek:* Belgium–Luxemburg 20%, Kína 15%, Hollandia 8%, Egyesült Államok 7%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 5116 km; ebből villamosított: 858 km. *Közúti hálózat* (1984): 160 000 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 89 471; egyéb gépjármű: 16 807. *Főbb kikötők:* Matadi, Banana, Boma. *Hírközlés: Tv* (1985): 13 000. *Rádió* (1985): 3 M. *Telefon* (1985): 31 200. *Napilap* (1986): 1/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 48,3; nők: 51,7 év. *Születés* (1985): 45,2‰. *Halálozás* (1985): 15,8‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,9%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 106‰. *Kórházi ágyak* (1979): 79 244. *Orvosok* (1979): 1900 (+ 58 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1980): 13 940.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): férfiak: 78%; nők: 44%. *Iskolakötelezettség:* 6 év.

A korábbi belga gyarmat 1960. jún. 30-án válik függetlenné, nevét 1971. okt.-ben változtatja Kongóról Zaire-ra. A katangai szeparatista harcok idején meggyilkolt államalapító Lumumba elnököt hosszú belharcok után 1965. nov.-től Mobutu tábornok követi az elnöki székben. Az elnököt 1970-ben és 84-ben is újraválasztják. 1978-ban újabb zavargások törnek ki Shaba tartományban, aminek többek között francia idegenlégiósok és belga csapatok vetnek véget. 1983-ban a nyugati hatalmak számára is kényelmetlenné váló Mobutu eltörli a többpártrendszert, máj.-ban marsallá nevezi ki magát. A Forradalmi Népmozgalom nevű pártnak mindenki automatikusan tagja. Mobutu 1983-ban csapatokat küld Csádba, hogy az ottani francia erőket támogassák Habré oldalán.

ZAMBIA

Zambiai Köztársaság
Republic of Zambia (angolul)
Dél-Afrika

Földrajz: *Terület:* 752 614 km^2, Magyarországnál kb. 8-szor nagyobb. *Fekvés:* D-Afrika középső részében. *Szomszédai:* Zaire (É), Tanzánia, Malawi, Mozambik (K), Zimbabwe, Namíbia, Botswana (D), Angola (Ny). *Felszín:* Nagy része szavannás fennsík (1200–1500 m magas); É-on tektonikus völgyek, D-en folyóvölgyek. Legmagasabb pont: Nyika-fennsík (2148 m). Legjelentősebb folyók: Zambezi, Luapula. Legnagyobb tavak: Tanganyika-tó, Bangweulu-tó, Mweru-tó.

Népesség: *Lakosság* (*1985): 6 900 000. *Népsűrűség:* 9,2/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (bemba, tonga, nguni, lozi) 96%; busman, angol, indiai. *Nyelvek:* angol (hiv), bantu nyelvek (ci-bemba, cinyanja, tonga). *Vallások:* törzsi vallású 60%, r. kat. 20%, protestáns 10%. *Városi lakosság:* 48%. *Főváros:* Lusaka (1980): 538 469. *Városok* (1980): Kitwe 314 794; Ndola 282 439; Mufulira 149 778.

Államforma: köztársaság. *Államfő:* Kenneth David Kaunda (szül. 1924. ápr. 28.). *Kormányfő:* Keby Musokotwane (1985. ápr. 24. óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 24.

Gazdaság: *Pénznem:* kwacha (1989. jún.: 10,65 = 1 USD). *GDP* (1988): 3,31 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 448 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 0,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 5,9. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 16,4. *Adósság/fő* (1988): 799 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1984): 7,1. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 55%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 60%; ipar és kereskedelem 40%. *Export* (1987): 760 M USD. *Főbb exportcikkek:* réz-, kobalt-, cink-, ólomérc. *Főbb exportpartnerek:* Japán 32%, Olaszo. 9%, Franciao. 7%. *Import* (1987): 420 M USD. *Főbb importcikkek:* gép, jármű, vegyipari termék, energia, élelmiszer. *Főbb importpartnerek:* Dél-Afrikai Közt. 20%, Nagy-Britannia 17%, Szaúd-Arábia 15%.

Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 1266 km. *Közúti hálózat* (1984): 37 279 km; ebből burkolt: 5592 km. *Gépjárművek* (1982): személygépkocsi: 105 000; egyéb gépjármű: 97 000. *Hírközlés: Tv* (1985): 90 000. *Rádió* (1985): 200 000. *Telefon* (1985): 74 500. *Napilap* (1984): 16/1000 fő.

Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): 47 év. *Születés* (1985): 47,4‰. *Halálozás* (1984): 15,4‰. *Népességnövekedés* (1985): 3,2%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 107,0‰. *Kórházi ágyak* (1981): 20 638. *Orvosok* (1981): 821 (+ 52 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1980): 7670.

Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1984): 54%.

A korábbi É-Rhodesia 1964. okt. 24-én szabadul fel a brit gyarmati uralom alól. Kenneth Kaunda elnök azóta vezeti az országot; 1983. aug.-ban ötödször is újraválasztják. Többször fellép a D-afrikai rasszizmus ellen. Az 1973-as alkotmánymódosítás óta csak egyetlen párt működik, az Egyesült Nemzeti Függetlenségi Párt, amely a legutolsó, 1983-as választásokon minden képviselői helyet megszerez. A 80-as évek közepére az ország súlyos gazdasági helyzetbe kerül. 1987-től korlátozzák a külföldi adósság visszafizetését. Az 1988. okt.-i választásokon Kaunda elnököt megerősítik hivatalában.

ZIMBABWE

Zimbabwei Köztársaság
Republic of Zimbabwe (angolul)
Dél-Afrika

Földrajz: *Terület:* 390 622 km^2, Magyarországnál kb. 4-szer nagyobb. *Fekvés:* D-Afrika K-i részén. *Szomszédai:* Zambia (É), Botswana (Ny), Dél-afrikai Köztársaság (D), Mozambik (K). *Felszín:* Szavannás, É felé emelkedő lépcsős vidék; D-en fennsík, K-en hegyvidék. Legmagasabb pont: Inyangani (2596 m). Legjelentősebb folyók: Zambezi, Limpopo, Sabi. Legnagyobb tavak: Kariba-víztároló, Kyle-tó.
Népesség: *Lakosság* (*1986): 8 410 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45%; 15–59: 51,0%; 60–: 4,0%; *Népsűrűség:* 21,5/km^2. *Etnikai csoportok:* bantu (karanga 22%; zezeru 18%; ndebele 14%; manyiku 13%; korekore 12%); fehér, keverék. *Nyelvek:* angol (hiv.), bantu nyelvek (cishona, isindebele). *Vallások:* főleg törzsi vallású; r. kat. 10%, protestáns 10%, mohamedán. *Városi lakosság:* 27%. *Főváros:* Harare (1982): 656 000. *Városok* (1982): Bulawayo 414 000; Chitungwiza 175 000; Gweru 79 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Canaan Banana (szül. 1936. márc. 5.). *Kormányfő:* Robert G. Mugabe (szül. 1928. ápr. 14.). *Nemzeti ünnep:* ápr. 18.
Gazdaság: *Pénznem:* dollar (zimbabwei dollár) (1989. jún.: 2,12=1 USD). *GDP* (1988): 6,43 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 727 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 6,5%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 8,2. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 25,7. *Adósság/fő* (1988): 311 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1985): 6,3. *Fogyasztói árváltozások* (1988): 7,9%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 35%; ipar és kereskedelem 30%. *Export* (1987): 1,3 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* dohány, azbeszt, aranyérc, hús, gyapot, vasötvözők. *Főbb exportpartnerek:* Nagy-Britannia 12%, Dél-Afrikai Közt. 11%, Egyesült Államok 7%, NSZK 4%. *Import* (1987): 1,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* gép, berendezés, jármű, textília, vegyipari termék, gyógyszer, energia. *Főbb importpartnerek:* Dél-afrikai Közt. 21%, Nagy Britannia 9%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1985): 3394 km; ebből villamosított: 308 km. *Közúti hálózat:* 85 237 km; ebből burkolt: 12 000 km. *Gépjárművek* (1984): személygépkocsi: 237 128; egyéb gépjármű: 17 058. *Hírközlés: Tv* (1985): 120 000. *Rádió* (1985): 375 000. *Telefon* (1986): 251 344. *Napilap* (1985): 23/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1987): férfiak: 57,9; nők: 61,4 év. *Születés* (1985): 53,0‰. *Halálozás* (1985): 13,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 4,0%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 77,0‰. *Kórházi ágyak* (1985): 162 kórház (+1062 klinika és eü. központ +32 mozgó kórház). *Egy orvosra jutó lakosok* (1985): 7020.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1985): 50%. *Iskolakötelezettség:* 8 év.

A korábbi brit gyarmaton 1970. márc. 2-án kikiáltják a Rhodesiai Köztársaságot, amelyet a brit kormány később elismer, az 1972-ben megtartott népszavazáson viszont a fekete lakosság többsége elutasítja. 1979 elején a fehér kisebbség népszavazással, majd választásokkal akarja biztosítani folyamatos uralmát a fekete többség felett, ám ezt a 2 vezető felszabadítási szervezete, a ZANU (élén Robert Mugabe) és a ZAPU (élén Joshua Nkomo) nem ismeri el. A brit rendezési terv szerint átmeneti időre visszaállítják a gyarmati státust, tűzszünetet hirdetnek, majd 1980. febr.-ban választásokat tartanak. A 2 hónappal később kikiáltott független Zimbabwe első miniszterelnöke Mugabe. A függetlenségi mozgalom 2 legerősebb szervezete között kiéleződnek az ellentétek. Az 1985. júl.-i első független parlamenti választás után – Mugabe győz – ZAPU-ellenes kampány kezdődik, 1986. márc.-ban tárgyalások folynak a Zimbabwei Afrikai Népi Unió (ZAPU) és a Zimbabwei Afrikai Nemzeti Unió (ZANU) egyesítéséről. Dec.-ben a 2 párt egyesül, Mugabe vezetésével.

ZÖLD-FOKI KÖZTÁRSASÁG

República de Cabo Verde (portugálul)
Nyugat-Afrika

Földrajz: *Terület:* 4033 km^2. Magyarországnál kb. 23-szor kisebb. *Fekvés:* Szigetcsoport az Atlanti-óceánban, Afrika legnyugatibb pontja közelében. *Felszín:* A 10 nagyobb és 5 kis, vulkanikus eredetű sziget partvidékén síkság; beljebb magasföldek, vulkáni kúpokkal. Legmagasabb pont: 2828 m (Fogo szigetén).
Népesség: *Lakosság* (*1986): 330 000. *Életkor szerint:* 0–14: 45,6%; 15–59: 47,7%; 60–: 6,7%. *Népsűrűség:* 81,8/km^2. *Etnikai csoportok:* mulatt 70%; fekete 28%; fehér 1%. *Nyelvek:* portugál (hiv.), crioulo (portugál–afrikai keverék). *Vallások:* r. kat. 90%; törzsi vallású. *Városi lakosság:*

20%. *Főváros*: Praia (1980): 39 794. *Városok* (1980): Mindelo 41 792, S. Felipe 11 000.
Államforma: *köztársaság. Államfő*: Aristides Maria Pereira (szül. 1923. nov. 17.). *Kormányfő*: Pedro Verona Rodrigues Pries (szül. 1934. ápr. 29.). *Nemzeti ünnep*: szept. 12.
Gazdaság: *Pénznem*: escudo (1989. jún.: 80,93 = 1 USD). *GNP* (1985): 140 M USD (70%-a külföldi segélyből). *GNP/fő* (1985): 430 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 4,9%. *Export* (1982): 4 M USD. *Főbb exportcikkek*: hal, só, banán. *Főbb exportpartnerek*: Portugália 63%, Angola 14%, Zaire 5%, Nagy-Britannia 5%. *Import* (1982): 68 M USD. *Főbb importcikkek*: élelmiszer, járműalkatrész, benzin, közszükségleti cikk. *Főbb importpartnerek*: Portugália 58%, Hollandia 5%.
Közlekedés: *Közúti hálózat* (1981): 2250 km; ebből burkolt: 660 km. *Gépjárművek* (1981): személygépkocsi: 4000; egyéb gépjármű: 1343. *Főbb kikötő*: Mindelo. *Hírközlés*: *Rádió* (1985): 50 000. *Telefon* (1981): 1739.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 60,3; nők: 64,0 év. *Születés* (1985): 36,0‰. *Halálozás* (1985): 10,0‰. *Népességnövekedés* (1985): 2,5%. *Csecsemőhalandóság* (1985): 89,0‰. *Kórházi ágyak* (1980): 632. *Orvosok* (1988): 300 (+40 fogorvos).
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1986): 37%. *Iskolakötelezettség*: 8 év.

A portugál gyarmat, majd tengeren túli megye 1974. dec.-től átmeneti kormányt, 1975. júl. 5-én teljes függetlenséget kap. Aristides Pereira elnök 1980-ban és 85. dec.-ben újraválasztják. A függetlenségi mozgalomból alakult párt az egyetlen politikai szervezet, főtitkára szintén Pereira.

NAMÍBIA

Dél-Afrika

Földrajz: *Terület*: 823 168 km^2, Magyarországnál majdnem 9-szer nagyobb. *Fekvés*: D-Afrika Ny-i részén, az Atlanti-óceán partján. *Szomszédai*: Dél-afrikai Köztársaság (D), Botswana (K), Angola, Zambia (É). *Felszín*: Nagy része fennsík; Ny-on, a partvidék mentén (Namib-) és K-en (Kalahári-) sivatag. Legmagasabb pont: Brandberg (2606 m). Legjelentősebb folyók: Orange, Okavango, Cunene.
Népesség: *Lakosság* (1986): 1 590 000. *Népsűrűség*: 1,9/km^2. *Etnikai csoportok*: bantu (ovambo, herero, tswana) 71%; hottentotta (damara, kavango, nama) 13%; busman, keverék, búr. *Nyelvek*: búr (hiv.), angol (hiv.), német (hiv.), bantu nyelvek. *Vallások*: törzsi vallású 60%, keresztény. *Városi lakosság*: 10%. *Főváros*: Windhoek (1986): 120 000. *Városok* (1984): Tsumeb 17 600; Swakopmund 13 600; Keetmanshoop 10 500.
Államforma: ENSZ gyámsági terület. *Államfő*: nincs. *Kormányfő*: nincs. *Nemzeti ünnep*: nincs.
Gazdaság: *Pénznem*: rand (dél-afrikai) (1989. jún.: 2,78 = 1 USD). *GNP* (1988): 1,2 M USD. *GNP/fő* (1985): 755 USD. *Gazdasági növekedés* (1973–85): 1,1%. *Export* (1983): 453 M USD. *Főbb exportcikkek*: gyémánt, uránérc, réz, ólom, cink, élő állat, hal, szőrme. *Főbb exportpartnerek*: Dél-afrikai Közt., Angola, Botswana, Zambia, Egyesült Államok, Szovjetunió, Közös Piac. *Import* (1983): 452 M USD. *Főbb importcikkek*: iparcikk, élelmiszer, energia. *Főbb importpartnerek*: Dél-afrikai Közt., Angola, Botswana, Zambia, Egyesült Államok, Szovjetunió, Közös Piac.
Közlekedés: *Vasúti hálózat*: 2340 km. *Közúti hálózat* (1988): 41 762 km, ebből burkolt: 4500 km. *Gépjárművek* (1986): 103 715. *Főbb kikötők*: Lüderitz, Walvis Bay. *Hírközlés*: *Tv* (1985): 22 377. *Rádió* (1985): 53 674. *Telefon* (1987): 69 273.
Egészségügy: *Kórházi ágyak* (1988): 8750. *Orvosok* (1988): 300 (+40 fogorvos).
Oktatás: *Iskolakötelezettség*: 9 év.

Namíbiában 1978. dec.-ben a megszálló D-afrikaiak választásokat szerveznek, ezeket az ENSZ nem ismeri el, és a SWAPO (DNy-afrikai Felszabadítási Szervezet) is bojkottálja őket. A 80-as évek elejétől a D-afrikai csapatok többször innen törnek be Angolába. 1988-ban a többoldalú angolai rendezési tárgyalások összekapcsolódnak Namíbia jövőjének meghatározásával. Az alapképlet: ha a kubaiak távoznak Angolából, a D-afrikaiak elhagyják Namíbiát. 1988. dec.-ben egyezmény születik. Kuba 27 hónapon belül kivonja 50 000 katonáját Angolából, Dél-Afrika viszont 1989. nov. 1-jéig kivonul Namíbiából. 1989. ápr.-ban súlyos harcok törnek ki a SWAPO és a dél-afrikai katonák között.

NYUGAT-SZAHARA

Szaharai Demokratikus Arab Köztársaság
Al-Gumhuriya al-Arabiya as-Sahrawiya ad-dimuqratiya (arabul)
West Sahara (ENSZ-elnevezés)
Észak-Afrika

Földrajz: *Terület*: 266 000 km^2. Magyarországnál majdnem 3-szor nagyobb. *Fekvés*: É-Afrika Ny-i partvidékén. *Szomszédai*: Mauritánia (D, K), Marokkó (É). *Felszín*: A partvidéki keskeny síkság K felé homokos, sziklás, sivatagi táblás vidékbe megy át. Legmagasabb pont: 823 m.
Népesség: *Lakosság* (1986): 160 000. *Népsűrűség*: < 1/km^2. *Etnikai csoportok*: berber, berber–arab keverék; fehér. *Nyelvek*: arab (hiv.), spanyol. *Vallás*: mohamedán (szunnita). *Főváros*: El Alaiun (1982): 96 784. *Városok* (1982): Dakhla 17 822; as-Smara 17 753.
Államforma: köztársaság. *Államfő*: Mohammed Abdel Aziz (1982. okt. óta). *Kormányfő*: Mahfoud Ali Beida.

Gazdaság: *Pénznem:* marokkói dirham (1989. jún.: 8,68 = 1 USD).
Közlekedés *Közúti hálózat:* 6100 km; ebből burkolt: 500 km.

Franco halálakor (1975. nov.) Spanyolország, Marokkó és Mauritánia megegyezik a terület jövőjéről. Eszerint 1976. febr.-tól Marokkó és Mauritánia közösen kormányozná a foszfátban gazdag területet. A spanyol csapatok 1975 végi kivonulása után Marokkó egyoldalúan elfoglalja Nyugat-Szaharát, Mauritánia 1979-ben kivonul a szerződésben számára biztosított területrészről is. A Polisario Front azóta a marokkói katonák ellen küzd. Az algériai segítséggel felszerelt felszabadítási mozgalom Szaharai Arab Demokratikus Köztársaságnak nevezi el Nyugat-Szaharát. 1988-ra már a marokkói csapatok is keresik a békés megegyezés lehetőségét. 1989-re népszavazást terveznek a vitatott terület státusáról. A Polisario képviselői erről is tárgyalnak jan.-ban a marokkói királlyal.

TAJVAN

Ta Csung-Hua Min-Kuo (kínaiul)
Kelet-Ázsia

Földrajz: *Terület:* 36 188 km^2, Magyarországnál kb. 2,5-szer kisebb. *Fekvés:* 1 nagy és több kisebb sziget Kína DK-i partvidéke közelében, a Délkínai- és Kelet-kínai-tenger között. *Felszín:* A szigetet gerincét képező hegyvonulattól K-re sziklás, meredek vidék; Ny-ra termékeny síkság. Legmagasabb pont: Yü-san (3950 m).
Népesség: *Lakosság* (1985): 19 135 254. *Népsűrűség:* 528,8/km^2. *Etnikai csoportok:* kínai; malájpolinéziai. *Nyelvek:* kínai (hiv.), tajvani dialektusok. *Vallások:* buddhista, taoista, r. kat., protestáns. *Városi lakosság:* 51%. *Főváros:* Taipei (1987): 2 609 000. *Városok* (1987): Kaohsiung 1 330 000; Taicsung 707 000; Tainan 651 000.
Államforma: köztársaság. *Államfő:* Li Teng-huj (1988 óta). *Kormányfő:* Yu Kuo-hua (1984. máj. óta). *Nemzeti ünnep:* okt. 10.
Gazdaság: *Pénznem:* új tajvani dollár (1989. jún.: 25,95 = 1 USD). *GDP* (1988): 116,54 Mrd USD. *GDP/fő* (1988): 5916 USD. *Gazdasági növekedés* (1988): 7,1%. *Adósságszolgálat a GDP %-ában* (1988): 1,7. *Adósságszolgálat az export %-ában* (1988): 2,7. *Adósság/fő* (1988): 574 USD. *Védelmi kiadások a GNP %-ában* (1987): 7,0. *Fogyasztói árváltozások* (1987): 0,4%. *Munkaerő-megoszlás:* mezőgazdaság 20%; ipar és kereskedelem 41%. *Export* (1987): 53,2 Mrd USD. *Főbb exportcikkek:* elektrotechnikai és elektronikai cikk, textília, vegyipari termék, iparcikk, fa, cukor, rizs, tea, só, fémek, gyümölcs. *Főbb exportpartnerek:* Egyesült Államok 48%, Japán 11%, Hongkong 7%. *Import* (1987): 32,0 Mrd USD. *Főbb importcikkek:* kőolaj, mezőgazdasági termék, gép, fémcikk. *Főbb importpartnerek:* Japán 35%, Egyesült Államok 23%, NSZK 5%, Szaúd-Arábia 3%.
Közlekedés: *Vasúti hálózat* (1987): 2876 km. *Közúti hálózat* (1987): 19 945 km; ebből burkolt: 16 884 km. *Gépjárművek* (1987): személygépkocsi: 1 254 955; egyéb gépjármű: 472 708. *Főbb kikötők:* Kaohsiung, Keelung, Hualien. *Hírközlés: Tv* (1985): 5 M. *Rádió* (1985): 13 M. *Telefon* (1987): 6 548 733. *Napilap* (1984): 259/1000 fő.
Egészségügy: *Születéskor várható élettartam* (1985): férfiak: 70,8; nők: 75,8 év. *Születés* (1986): 15,9‰. *Halálozás* (1986): 4,9‰. *Népességnövekedés* (1986): 1,1%. *Csecsemőhalandóság* (1986): 0,7‰. *Kórházi ágyak* (1987): 78 027. *Orvosok* (1987): 20 697 (+ 4150 fogorvos). *Egy orvosra jutó lakosok* (1981): 873.
Oktatás: *Írni-olvasni tud* (1988): 90%. *Iskolakötelezettség:* 9 év.

A II. világháború végén Csang Kaj-sek kínai csapatai foglalják el a szigetet. 1949-től, a Kínai Népköztársaság kikiáltásától Csang Kaj-sek Tajvanon a Kínai Köztársaságot vezeti, amely Kína ENSZ-tagságáig a nemzetközi fórumokon képviseli a kínaiakat. Csang Kaj-sek 1975-ös halála után az Egyesült Államok 1979. jan.-ban megszakítja diplomáciai kapcsolatait Tajvannal. 1978. márc.-tól Csang Kaj-sek legidősebb fia, Csiang Csing-kuo lép elnökként apja örökébe. Az 1984-es választások újabb 6 évre megerősítik hivatalában. Az 1949 óta érvényben lévő rendkívüli állapotot 1986. okt.-ben felfüggesztik, azóta ellenzéki pártok is működhetnek a Kuomintang párt vezette országban. A két Kína képviselői először 1986-ban, 37 éves szünet után folytatnak egymással hivatalos tárgyalásokat. Csiang Csing-kuo halála után 1988. jan.-ban Li Teng-huj az elnök.

A Postabank és Takarékpénztár Rt.

A Postabank az 1987. évi magyarországi bankreformot követően – a megalakult bankok közül elsőként – *univerzális bank*ként kezdte meg működését. Tehát úgy indult 1988. jún. végén, hogy megvolt az engedélye – és a lehetősége is – mind a kereskedelmi banki, mind a lakossági pénzügyi műveletekre. Igaz, az első évben az utóbbi üzletágat még nem kezdte meg, de 1989-ben működése már a szolgáltatások teljes körére kiterjed, természetesen abban az ütemben, ahogyan azok feltételei létrejönnek.

Az első üzleti év (amely voltaképpen csak fél év volt) közel 500 M Ft nyereséggel zárult, ami lehetővé tette, hogy a 94 alapító részvényes 12% osztalékot kaphasson. Ez egyébként azt is mutatja, hogy a Postabank üzletpolitikája igen sikeres volt az induláskor. Vagy ha úgy tetszik: lendületből indult a bank.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a mintegy 300 alkalmazott átlagéletkora mindössze 34 év – a vezérigazgató 33 éves –, az új bank dinamikája ezzel is magyarázható. Meg a szakértelemmel, hiszen a vezetők – fiatal koruk ellenére – komoly szakmai tapasztalatok megszerzése után kerültek a Postabankba.

A Postabank tevékenysége nem előzmény nélküli Magyarországon, hiszen a Magyar Királyi Postatakarékpénztár már 1886-ban megjelent a honi pénzpiacon. Az akkori jelmondat – és cél – ma is aktuális: „a betevők pénzeit gyümölcsözőleg kezelje".

Igaz, a mai Postabank és Takarékpénztár Rt.-nek annyi köze van a Magyar Postához, hogy az a legnagyobb alapító részvényese. Ahhoz azonban, hogy egyedül irányíthassa a részvénytársaságot, nincs elég részvénye. Így van ezzel a többi részvényes is; ez teszi lehetővé, hogy a Postabank valódi üzleti vállalkozásként működjön. Eddig nem is eredménytelenül.

Van azért kapcsolat a Magyar Posta és a Postabank között. Pl. egy olyan szerződés alapján, amely az ország 3200 postahivatalában lehetővé teszi a bank működését. Így a Postabank ott van a települések nagy részén, s ez a legkiterjedtebb hálózatot eredményezi a lakossági megtakarítások területén. Ennyi fiókja ugyanis egyetlen más pénzintézetnek sincs Magyarországon. Ráadásul a postahivatalokban több évtizedes múltja van a készpénzforgalom intézésének, tehát megvan a szükséges szakértelem, s így kitűnő ügynöki helyei a Postabanknak. (Igaz, egyelőre csak takarékbetét gyűjtése céljából. A takarékbetét-gyűjtés ugyanis nem más, mint a készpénzforgalom egy sajátos változata.)

A Postabank és Takarékpénztár Rt.-nek 6 területi központja van. Az igazgatóságokon (Budapesten, Debrecenben, Miskolcon, Pécsett, Sopronban és Szegeden) teljes körű tevékenység folyik, vagyis minden kereskedelmi banki, ill. a lakosság pénzügyeivel kapcsolatos feladatot – amelyekre már felkészült a Postabank – ellátnak.

Lakossági szolgáltatások

1989. jan. 1-jével indult a lakossági betétek gyűjtése. Fél év alatt 80 000 betétszámlát nyitottak a Postabanknál, ami azért figyelemre méltó, mert a más pénzintézetben lévő betétek nagy része kötött, tehát kamatveszteség nélkül nem vihető át máshová. Ez arra enged következtetni, hogy új ügyfelekről, ill. új megtakarításokról van szó. Ez pedig az ismert gazdasági helyzetben nem csekélység. Az is igaz viszont, hogy a betétszámlakönyvre 10% a kamat. Az alapvető különbség másokhoz képest, hogy a Postabanknál – ha valaki kiveszi pénzét – nem kell visszamenni oda, ahol betette. Bármely postahivatalban hozzájuthat pénzéhez. Mégpedig meglehetősen gyorsan! Ezt a gyorsaságot a postahivatal elszámolási módja és a Postabank már működő központi számítógépe teszi lehetővé.

Ez a szolgáltatás készpénzkímélő is, hiszen ha valakinek a Postabanknál van betétje, nem kell pl. utazáskor sok pénzt magával vinnie; bármely postahivatalban kivehet a pénzéből – szinte mintha csekket váltana be. Mindig csak költekezése mértékéig kell készpénzt felvennie, a többi pénze kamatozik tovább.

A tartós megtakarítási forma a takarékszelvény (máshol takarékleveleknek nevezik), de ebből is azonnal lehet kivenni – akár részösszeget is – a 3200 postahivatalban. A többi pénz az eredeti feltételeknek megfelelően marad a szelvényen.

Ma már személyi hitelt is ad a Postabank, egyelőre kísérleti jelleggel, a 6 területi igazgatóságon. Természetesen az ilyen típusú hitelekre a Postabank is fedezetet kér. Ez általában ingatlan. Most készülnek az ún. expresszkölcsön bevezetésének tervei. Ez azt jelenti, hogy pusztán a fizetési igazolást kell bemutatni – pl. a Postán –, és az ügyfél máris kap 10–20 000 Ft hitelt.

A Postabank takarékpénztári tevékenysége kiterjed a lakossági devizaszámlák vezetésére is. Ez is a területi központokban történik. Sőt: Budapesten munkaszüneti napokon is fogadják az ügyfeleket. E helyeken természetesen valutavétel és -eladás is van.

A Postabank mint kereskedelmi bank

A Postabank és Takarékpénztár Rt. működése egy éve alatt eljutott odáig, hogy már 500 vállalati számlát vezet.

Vállalatok részére rövid, közép- és hosszú lejáratú hiteleket ad a bank. Ezek közül a világbanki hitelek továbbkölcsönzésének a lehetősége emelkedik ki, amelyre szintén jogot szerzett. Természetesen egyéb hiteleivel számos esetben részt vesz exportbővítő beruházások finanszírozásában is.

A hitelek újabb csoportja a lízing (pl. gépbérlet). Így az is nagy értékű géphez juthat, akinek kevés a pénze.

A kereskedelmi váltók leszámítolásával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a működés első évében egyetlen olyan váltót sem óvatoltak még eddig, amely a Postabank és Takarékpénztár Rt. szigorú mércéjén megméretett. És ez egy új banknál nem elhanyagolható szempont, különösen ha azt is figyelembe vesszük, hogy a magyar gazdaságban a váltóóvatolások gyorsan szaporodnak.

A Postabank közvetítésével már eddig is sok Mrd Ft értékű vállalati kötvény cserélt gazdát. Ennél az üzletágnál a határidős ügyletek a jellemzőek. Egyébként a Postabank értékpapírok (pl. vállalati kötvények) kibocsátásának lebonyolítását is vállalja.

A Postabank és Takarékpénztár Rt. kereskedelmi bankként is foglalkozik devizaügyletekkel, tehát pl. hitelez az arra jogosult vállalatoknak. Természetesen devizaszámlát is vezet.

A Postabank vállalkozóként sem elhanyagolható. Ennek egyik formája: tőkerészesedés vállalatokban. Vállalkozásokat is szervez úgy, hogy később maga is tőkerészt vállal bennük. Az egyik közeli terv: vegyes tulajdonú biztosítótársaság létrehozása, természetesen tőkével is társulva.

A Postabanktól bankgarancia is kapható.

És végül: azok a kis- és közepes vállalkozók, akiknek a banknál számlájuk van, mindenfajta pénzügytechnikai, pénzkezelési tanácsot megkaphatnak. Az előbbieken kívül „pénzgyümölcsöztetési" tanácsadást is végez a Postabank (értelemszerűen a vállalkozó szorosan vett szakmáján kívüli tevékenységekre vonatkozóan). Tehát a Postabank segít a vállalkozók szabad pénzeszközeinek gyümölcsöző befektetésében is.

Néhány szó a jövőről

A Postabank és Takarékpénztár Rt. azzal az elhatározással kezdte meg tevékenységét, hogy aktívan működik a vállalati és a lakossági körben egyaránt. Épp ezért minden olyan művelet ellátására berendezkedik, amelyre jogosítványt kap. (E rendszer teljes kiépítése 1990 közepére, végére várható.) Ez teszi azt lehetővé, hogy a Postabank mindig a legjövedelmezőbb pénzügyi műveleteket végezze. És ezt azonnal megteheti, ha megtörténik annak felismerése, hogy egy adott pillanatban mit érdemes leginkább csinálni. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy ez a felismerés többnyire bekövetkezett.

A Postabank és Takarékpénztár Rt. szeretne hozzájárulni a banki infrastruktúra fejlesztéséhez is, mégpedig azzal, hogy – a forgalmi adatok alapján – kiválaszt 20–30 postahivatalt, s ezeket jelentős invesztícióval alkalmassá teszi korlátozott körű bankári műveletek ellátására. Szó lehet – egyebek közt – devizaszámla-vezetésről vagy lakossági hitelnyújtásról (postahivatalban!) olyan településeken, ahol ilyesmire eddig Postabank-fiók hiányában nem volt mód.

A Postabank és Takarékpénztár Rt. a Magyar Postával közösen hamarosan úttörő tevékenységbe kezd: kísérletképpen bevezeti az aktív memóriakártya alkalmazását. Így – egyelőre csak 1 településen – a készpénzforgalom jelentős mérséklésére lesz mód.

Ezek csak villanások a közeljövő terveiből, de talán mutatják, hogy az újonnan alakult bankok közül az eddig legdinamikusabban fejlődő Postabank és Takarékpénztár Rt. szeretné úgy folytatni, ahogyan kezdte.

VIII. Hagyományos fegyverzetek

Fegyveres erők Európában

1990-ben lesz 45 éve, hogy befejeződött az utolsó európai háború, a II. világháború, mely egyben az emberiség történetének legpusztítóbb háborúja volt.

A mai európai katonai helyzet mégsem tekinthető egyértelműen kedvezőnek, hiszen a kontinensen békeidőben példátlanul magas a fegyveres erők létszáma, hihetetlen mennyiségű hagyományos és tömegpusztító fegyvert tartanak szolgálatban, mikozben az európai államok, ill. katonai-politikai szövetségi rendszerek közötti fegyveres konfrontációnak nincs realitása.

E felismerés vezetett el másfél évtizeddel ezelőtt az európai államok (és a kontinensen katonailag jelen lévő két észak-amerikai állam) Helsinkiben megtartott konferenciájához, melynek nyomán a kezdeti – sajnos kisebb-nagyobb megtorpanásokkal tarkított – politikai enyhülést, a 80-as évtized utolsó éveitől a katonai enyhülés is követi.

Az európai katonai enyhülés első bizonyítékai: a stockholmi biztonság- és bizalomerősítő konferencia záróokmánya, amelyet az európai országok 1986-ban írtak alá, ill. az 1987-ben megkötött szovjet–amerikai megállapodás a közepes és a rövidebb hatótávolságú atomtöltetű rakéták felszámolásáról. Ez utóbbi azért is különösen fontos, mert ezeknek az atomfegyvereknek a döntően nagyobb hányadát éppen Európában telepítették.

Épp e megállapodások nyomán javuló nemzetközi politikai légkörben kezdődhetett meg 1989. márc.-ban Bécsben az a tárgyalássorozat, amelynek célkitűzése az Európában állomásozó hagyományos haderők és fegyverzet radikális csokkentése. E tárgyalásokon részt vesz a két európai katonai-politikai szövetség, a NATO és a Varsói Szerződés összes tagállama, valamint a semleges és el nem kötelezett európai államok is – Albánia kivételével.

Az igen kedvező feltételek között megkezdődött, a hagyományos leszereléssel foglalkozó összeurópai bécsi konferenciától viszonylag rövid időn belül reálisan várhatók jelentős eredmények, hiszen az atomkorszak ötödik évtizedének kozepére kialakult helyzetben Európában tulajdonképpen semmiféle háborúnak nincs realitása.

A NATO- és a Varsói Szerződés-tagországok fegyveres erőinek állománya

Az Európában állomásozó fegyveres erők döntő részét természetesen a két katonai-politikai szövetség, a NATO és a Varsói Szerződés tagországainak haderői képezik – mind a fegyveres erők létszáma, mind pedig fegyverzete tekintetében.

Az európai katonai szövetségekbe tömörült országok fegyveres erőinek táblázatos ismertetését megelőzően célszerű vázlatosan áttekinteni az európai kontinensen, ill. az azt övező tengeri és óceáni térségekben állomásoztatott fegyveres erők fajtáit, az ún. haderőnemeket és ezek fegyvernemeit.

A fegyveres erőket a hadtudomány ún. haderőnemekre osztja. Egy adott haderőnembe azok a csapatok, katonai szervezetek tartoznak, melyeknek feladata egy földrajzilag egységes térségben (földön, levegőben, tengeren) folytatandó harctevékenységben való részvétel – önállóan vagy más haderőnemmel együtt. Minden haderőnemnek sajátos, elsősorban rá jellemző fegyverzete, haditechnikai felszerelése és szervezete van.

Mindezek alapján nyilvánvaló 3 haderőnem: a szárazföldi csapatok, a légierő és a haditengerészeti flotta. A Varsói Szerződést meghatározóan befolyásoló szovjet hadtudomány az említetteken kívül önálló haderőnemként tartja számon a hadászati rakétacsapatokat és a honi légvédelmi csapatokat.

Európában, ill. az Európát övező térségben tulajdonképpen az összes haderőnem jelen van, hiszen a Szovjetunió európai területén vannak hadászati (5500 km-nél nagyobb hatótávolságú) rakétafegyver-bázisok, s ezek a hadászati rakétacsapatok állományába tartoznak. Mivel azonban e fegyverek célpontjai nem Európában találhatók, ezért a haderőnemet jellemző adatok – csakúgy, mint az önálló angol és francia közepes hatótávolságú rakétákkal kapcsolatosak – a jelen összeállításban nem szerepelnek.

Szárazföldi csapatok

A fegyveres erővel egyáltalában nem rendelkező Izland és a csak gyenge partvédelmi erőkkel rendelkező Málta kivételével az összes NATO-, Varsói Szerződés- és semleges ország fegyveres erőiben vannak szárazföldi csapatok.

A szárazföldi csapatok a fegyveres erők legrégebbi haderőneme. E sajátos haderőnem – a klasszikus értelemben vett hadsereg – rendeltetése a szárazföldi harctevékenységek megvívása. Alapvető harcfeladatok: az ellenség hasonló szervezeteivel védekező és támadó hadműveletek folytatása, szárazföldi területek megtartása, ill. megszerzése végett. A harcfeladatok végrehajtásában a szárazföldi csapatok együttműködhetnek más haderőnemekkel, ill. a harctevékenység során az ellenség más haderőnemeivel is szembekerülhetnek (pl. tengeri, óceáni partszakasznak az ellenséges tengeri vagy légi deszanttól való védelme során).

A szárazföldi csapatok állományába mindenekelőtt a különféle harcoló fegyvernemek tartoznak. Ezek harctevékenységének elősegítésére – katonai szóval: biztosítására – a szárazföldi csapatok állományába különféle szakcsapatok és -szolgálatok is tartoznak.

A szárazföldi haderőnem szervezetileg ún. alegységekből (szakasz, század, zászlóalj), egységekből (ezred), magasabbegységekből (dandár, hadosztály) és seregtestekből (hadtest, hadsereg) áll. A szervezeti csoportosulás azt jelenti, hogy néhány alacsonyabb típusból épül fel a nagyobb, így pl. egy egység (ezred) néhány alegységből (zászlóaljból), egy magasabbegység (pl. hadosztály) néhány egységből (ezredből) áll.

A szárazföldi csapatok összetétele (országonként, szövetségi rendszerenként) változó, s az adott ország földrajzi elhelyezkedésétől, a hagyományoktól, más haderőnemek meglététől is függ.

A szárazföldi csapatok legnagyobb létszámú harcoló fegyverneme, az egykori gyalogság mai korszerű utóda a gépkocsizó lövész csapatok. E fegyvernem jelenlegi elnevezését a 60-as évek közepén kapta, ugyanis ez időre a lövész alakulatok gépesítettségének mértéke igen magas fokot ért el, s így a fegyvernem minőségi átalakulása befejeződött.

A mai gépkocsizó lövész alegységek és egységek jellemző alapvető felszerelése a különféle fedélzeti fegyverekkel ellátott, gumikerekes vagy lánctalpas gyalogsági harcjármű. Ez az eszköz lehetővé teszi egyfelől a nagyfokú manőverezőképességet, másfelől az egyébként is sorozatlövő fegyverrel ellátott lövészkatonáknak nagy tűzerejű támogatást s ezenkívül jelentős védettséget is nyújt.

A mai lövész alegységeknek az ellenség különféle fegyverfajtáitól való védettsége is jelentős mértékben fokozódott. Az atom- és a vegyi fegyverektől való fokozott védelmet szolgálja a gyalogsági harcjárművek és a páncélozott szállítójárművek hermetikusan elzárt küzdőtere. Az ellenséges harckocsik elleni harcra a lövészeknek kis hatótávolságú kézi páncéltörő rakéták és nagy hatótávolságú irányított páncéltörő rakéták állnak rendelkezésre. Az alacsonyan támadó harci repülőgépek és helikopterek elleni harcra pedig a lövészek hatékony kézi légvédelmi rakétákkal vannak felszerelve.

A szárazföldi haderőnemnek a nagy manőverezőképességet és hatalmas tűzerőt egyesítő fegyverneme a harckocsicsapatok. Harceszközeik a 30–50 t körüli szerkezeti tömegű, jelentős páncélvédettségű harckocsik, melyek lövegeinek űrmérete nemritkán a 100 mm-t is meghaladja, mozgási sebességük pedig terepen is 40–50 km/h.

Védettségüket jellemzi, hogy legnagyobb veszélynek kitett homlokpáncéljuk fél méternél is vastagabb. Az igazán korszerű harckocsik menet közben is képesek tüzelésre, a cél megsemmisítésére, hiszen nagy űrméretű, több km-re is célba találó lövegük mozgás közben is, a terep egyenetlenségei ellenére, a kiválasztott célra irányozva marad, mivel hossz- és keresztstabilizátorral van ellátva.

A szárazföldi haderőnem legnagyobb tűzerejű fegyverneme a tábori tűzérség. Harceszközei között egyaránt megtalálhatók a hagyományos csöves tűzérség vontatott vagy önjáró lövegei, valamint a földi célok elleni tűzérségi rakéták.

A csöves tűzérségi lövegek nagyobb űrméretű változatai közül néhány fajta atomlőszer-tüzelésre is alkalmas.

A sorozatvető rakéták – a legkisebb tűzérségi rakéták – a II. világháború kedvező tapasztalatai nyomán széleskörűen elterjedtek. Lőtávolságuk ugyan nem nagyobb, mint a legnagyobb, a 150–200 mm-es űrméretű lövegeké (20–30 km), de tűzerejük a lövegekének sokszorosa. Igaz, pontatlanabbak a lövegeknél, de nagy terület lefogására alkalmasak.

A tábori tűzérség legnagyobb hatótávolságú és tűzerejű fegyverei a hagyományos és az atomtöltet célbajuttatására egyaránt alkalmas ballisztikus rakéták. Ezek kisebb változatai a 100–120 km-ig terjedő hatótávolságú harcászati rakéták, a nagyobbak pedig az 500 km-ig terjedő hatótávolságú hadműveleti-harcászati rakéták. Bevetésükre lánctalpas vagy gumikerekes szállító-indító berendezés szolgál.

A csapatlégvédelemben az önjáró többcsövű kis kaliberű sorozatlövő fegyvereken kívül egyre nagyobb számban rendszeresítenek irányított rakétafegyvereket. Ezek különféle, rendszerint kerekes vagy lánctalpas járműre telepített változatai, a kis és közepes hatótávolságú irányított rakéták egyaránt hatékony fegyverek az ala-

csony és a közepes (néhány km) magasságról támadó harci repülőgépek és helikopterek ellen.

A szárazföldi haderőnem szakcsapatai teremtik meg a harcoló fegyvernemek számára a harctevékenység feltételeit. Így a híradósok megfelelő összeköttetést hoznak létre a harcoló alakulatok és a vezetési pontok között, a műszaki csapatok utakat, ideiglenes hadi hidakat építenek, s ahol nincs lehetőség hídépítésre, ott kompolással teszik lehetővé az átkelést. A műszaki csapatok végzik az elaknásított területek mentesítését is, ill. ha szükséges, aknamezőket telepítenek.

A vegyvédelmi csapatok az ellenséges vegyi, ill. atomcsapás következményeinek a felszámolását végzik, végrehajtva az ún. vegyi- és sugármentesítést.

A rádiótechnikai csapatok figyelik a hadszíntér légterét, adatokat szolgáltatnak a csapatlégvédelem számára az ellenséges légierő tevékenységéről.

A harcoló fegyvernemek lőszer-, fegyver-, élelmiszer-, tüzelőanyag-utánpótlására, a sérült felszerelések javítására, a harcvonal mögötti terület közlekedésének megszervezésére szolgálnak a hadtápegységek, -intézmények, javítóbázisok.

Légierő

A pilóta vezette repülő harceszközök haderőneme a légierő. Harcfeladatai közül a legfontosabbak: a légi fölény kivívása a hadszíntér fölött, légicsapás mérése az ellenséges szárazföldi és haditengerészeti erők csoportosítására; az ellenség hátország katonai, ipari, közigazgatási, közlekedési, vezetési központjainak rombolása, továbbá a saját csapatok, haditechnikai eszközök, anyagok légi úton való szállítása, ill. az ellenséges terület légi felderítése.

A légierő haditechnikai eszközei a különféle rendeltetésű, merevszárnyú, főként sugárhajtású repülőgépek, ill a forgószárnyú repülőgépek, repülőeszközök, vagyis a helikopterek.

A légierő a szárazföldi csapatokhoz hasonlóan szervezetileg alegységekből (raj, század), egységekből (wing, ezred), magasabbegységekből (hadosztály) és seregtestekből (hadsereg) áll. E haderőnem a feladatok megoldása érdekében ún. repülőnemekre, a repülőnemek pedig repülőfegyvernemekre tagozódik.

Egy ország fegyveres erőiben a légierő állománya, összetétele az adott ország nagyságától, földrajzi elhelyezkedésétől, az ország hadseregfejlesztésének hagyományaitól függ.

Távolsági repülőerővel napjainkban pl. csak a Szovjetunió és az Egyesült Államok rendelkezik, s e harceszközök az európai hadszíntér vizsgálatakor figyelmen kívül hagyhatók.

A többi repülőnem – részben vagy teljes egészében – számos európai ország fegyveres erőiben megtalálható.

A frontrepülőerők feladata: megsemmisíteni a frontvonal mögötti mélységi területeken lévő ellenséges célpontokat. Legfontosabb harceszközei hangsebesség körüli vagy feletti sebességű – közepes és könnyű – bombázó repülőgépek, valamint a földi célok elleni és légiharcra egyaránt alkalmas vadászbombázó repülőgépek.

A többcélú vadászbombázó repülőgépek jellemzője a rendkívül nagy mozgékonyság és a változatos fedélzeti fegyverkészlet, mely tűzfegyverekből, atom- és különféle hagyományos légibombákból, földi célok elleni irányított és nem irányított rakétákból, ill. ezek sajátos kombinációjából állhat, s rendszerint igen nagy tűzerőt képvisel.

A frontrepülőerő fontos feladata az ellenség levegőből figyelése, a csapatok elhelyezkedésének, mozgásának folyamatos nyomon követése. Tulajdonképpen minden harci repülőgép harcfeladata közben felderítő tevékenységet is végez, figyelemmel kíséri az ellenséges csapatok állományát, elhelyezkedését, mozgását.

E feladatra rendszerint eredetileg más célra (frontbombázó, szállító, vadászbombázó) kifejlesztett repülőgép sajátos felderítő eszközökkel felszerelt változatát alkalmazzák, vagy pedig a fedélzeti fegyverzet egy része helyett különféle felderítő eszközöket (rendszerint konténerben, a szárny vagy a törzs alá felfüggesztve) szállító vadászbombázókat használnak.

A frontrepülőerők ún. kisegítő repülőgépei közé tartoznak mindenekelőtt a szállító repülőgépek, a futárgépek, nemkülönben azok a speciális repülőgépek, melyek fedélzetén lévő berendezések a rádióelektronikai háború folytatására szolgálnak, azzal a feladattal, hogy zavarjákbénítsák az ellenfél híradását, rádiólokátorainak és más rádióelektronikai berendezéseinek a működését.

A hadsereg-repülőerők legfontosabb feladata a szárazföldi harc levegőből való tűztámogatása, nemkülönben a légi deszantok szállítása, kirakása. E feladatokra egyaránt szolgálnak merev- és forgószárnyú repülőeszközök.

A földi harc támogatásának nagy tűzerejű eszköze a különlegesen erős kombinált – sorozatlövő tűzfegyverekből, légibombákból, rakétákból álló – fegyverzetű csatarepülőgép, melynek fontos tulajdonsága az alacsonyan, kis sebességgel történő manőverezésre való alkalmasság. Amíg a légierő más felfegyverzett repülőgéptípusai – pl. a vadászrepülőgépek – esetében éppenhogy meghatározó a minél nagyobb sebességgel és magasságban való repülés, addig a csatarepülőgépek számára meghatározó követelmény a kis – néhány tucattól néhány száz méteres – magasságban végzendő harctevékenységre való alkalmasság.

A hadsereg-repülőerőknél az utóbbi két évtizedben elterjedtek a felfegyverzett harci helikop-

terek. Alkalmazásukra elsősorban a repülőtértől való függetlenségük és sajátos repülési módjaik miatt került sor. A helikopterek ugyanis függőlegesen szállnak fel, ill. le, üzemeltetésükhöz nem igényelnek nagyméretű, jól előkészített (gyakran beton) repülőteret.

A helikopterek előre, oldalt, sőt hátrafelé is képesek rendkívül alacsony sebességgel haladni, szükség esetén egy helyben is lebeghetnek. Mindezek eredményeként fedélzetükről olyan fegyverek is bevethetők, melyek a viszonylag gyors harci repülőgépekről egyáltalán nem – vagy csak alacsony hatékonysággal – alkalmazhatók.

A harci helikoptereket a csatarepülőgépekéhez hasonló – elsősorban földi célok megsemmisítésére szolgáló – fegyverkészlettel látják el.

A szállító repülőerők feladata a csapatok és a nehéz haditechnikai eszközök nagy távolságra rövid idő alatt történő átszállítása, a csapatok gyors manőverezésének biztosítása. E feladatok végrehajtása érdekében egyfelől a haditechnikai eszközöket, a fegyverrendszerek alkotóelemeinek jelentős hányadát úgy alakítják ki, hogy alkalmasak legyenek a légi szállításra, másfelől pedig kifejlesztették a különösen nagy teherbíró képességű katonai szállító repülőeszközöket, az óriási méretű repülőgépeket, helikoptereket.

A katonai szállító repülőgépeket az általuk szállítható teher tömege alapján szokás csoportosítani. A 3–5 t teherbíró képességűeket a könnyű, a 15–20 t-t szállítókat a közepes, az ennél nagyobbakat a nehéz szállítógépek kategóriájába sorolják.

A könnyű és a közepes katonai szállító repülőgépek rendszerint polgári célra tervezett utasszállító repülőgépek katonai célra átalakított változatai. A legnagyobbak, az óriás szállítógépek teherbíró képessége rendszerint 30–40 t, de egyké típusa eléri, sőt meghaladja a 80–100 t-t is. Ezek azonban már kifejezetten katonai célra kifejlesztett teherszállító repülőgépek.

Megemlítendő, hogy az Egyesült Államok – és vele a NATO – szervezése szerint a légierő állományába tartoznak a kifejezetten légvédelmi feladatokat ellátó elfogó vadászrepülőgépek és a légvédelmi rakéták is, valamint a működtetésük irányítására, összehangolására szolgáló rádiótechnikai csapatok.

Honi légvédelem

Az utóbb említett feladatokra a Varsói Szerződés tagországainak hadseregeiben sajátos haderőnem szolgál, melynek feladata az ország területének, ezen belül a közigazgatási-politikai központoknak, ipari körzeteknek, közlekedési csomópontoknak, a fegyveres erők csoportosításainak, objektumainak védelme az ellenséges légicsapások ellen.

A honi légvédelem csapatai feladataikat önállóan, ill. más haderőnemekkel (szárazföldi csapatok csapatlégvédelme, ill. haditengerészeti flotta légvédelme) együttműködve hajtják végre, a repülő támadóeszközök repülésközbeni megsemmisítésével.

A honi légvédelem eszközeinek elvileg mindenfajta repülő támadóeszköz elleni oltalmazásra alkalmasnak kell lenniük, a valóságban ez még sincs így. A ballisztikus rakéták repülési jellemzői – mindenekelőtt hatalmas (másodpercenként 3–7 km-es) sebességük – miatt jelenleg nem áll rendelkezésre megfelelő hatékonyságú fegyver ellenük. A honi légvédelem mai eszközei – vagy ahogy szakszerűen nevezik: a jelenlegi honi légvédelmi rendszerek – csak a légkörben haladó hagyományos katonai repülőgépektől nyújtanak oltalmat.

A honi légvédelmi rendszerek alapvető felderítő eszközei a nagy hatótávolságú, földfelszíni telepítésű rádiólokátorok. Az ún. rádiótechnikai csapatok állományába tartozó felderítő eszközök folyamatosan, szünet nélkül pásztázzák a légteret, és több száz km-es távolságról is időben jelzik a be nem jelentett, idegen, támadó szándékkal közeledő ellenséges légicélt.

A mai honi légvédelem aktív megsemmisítő fegyvereivel szemben a korszerű támadó repülőgépek hatalmas követelményeket támasztanak. Ma már nem egy támadó repülőgép 20–25 km-es magasságban, a hangsebesség 2–2,5-szeresét meghaladó sebességgel közelítheti meg a célját. Ellenük a régebbi légvédelmi lövegek teljesen hatástalanok. A csöves légvédelmi tüzérfegyverek épp ezért közel negyedszázada hiányoznak a honi légvédelem eszköztárából.

A honi légvédelem aktív megsemmisítő eszközeiként ma kizárólag rakétafegyvereket és nagy sebességű, továbbá igen jó emelkedési képességű elfogó vadászrepülőgépeket használnak.

A rakéták mindenekelőtt azért alkalmasak az ellenséges légicélok leküzdésére, mert sebességük és manőverezőképességük, továbbá hatótávolságuk a támadó repülőgépekét meghaladja, ezenkívül azért is, mert a cél elfogásáig – tehát a teljes röppályán – irányítottak.

A honi légvédelemben ma a nagy (25–30 km-ig terjedő) hatótávolságú és a közepes (10–15 km-ig terjedő) hatómagasságú rakétafegyvereket alkalmazzák. Ezeket rendszerint helyhez kötött vagy gyorsan áttelepíthető indítóberendezésekről vetik be.

Az alacsonyan haladó vagy magasságát gyakran változtató ellenséges légicélok megsemmisítése számos esetben biztonságosabb vadászrepülőgéppel. A honi légvédelem elfogó vadászrepülőgépei között találjuk a leggyorsabb katonai repülőgépeket, közülük néhány típus a hangsebesség 2,5-szeresénél is gyorsabb. Az elfogó vadászok fel vannak szerelve többcsövű

nagy tűzerejű gépágyúkkal, de legfontosabb fedélzeti fegyverük az irányított légiharc-rakéta, mellyel a felderített légicélt több 10 km távolságról is meg lehet semmisíteni.

Haditengerészeti flotta

Az európai fegyveres erők állományából semmiképpen nem hagyható ki a negyedik haderőnem, a haditengerészeti flotta. Európában a tenger menti országok mindegyike rendelkezik haditengerészeti flottával, de a világ kétségkívül legerősebb tengeri hatalma az Egyesült Államok.

A haditengerészeti flotta legfontosabb feladata az őt fenntartó ország érdekének védelme a tengereken: békében – tulajdonképpen puszta meglétével – a tengeri határok őrzése, háborúban harctevékenység folytatása a tengereken, óceánokon, valamint az azokat övező partszakaszokon.

A haditengerészeti flotta hagyományos és atomfegyvereivel csapásokat mérhet az ellenség parti objektumaira, ill. haditengerészeti flottájának a bázisokon állomásozó, valamint a nyílt tengereken hajózó egységeire.

A haditengerészeti flotta feladata továbbá a saját tengeri szállítóeszközök védelme, az ellenségesek pusztítása, saját tengeri deszantok partra szállítása, ill. az ellenséges tengeri deszantok kirakásának megakadályozása.

A haditengerészeti flotta feladatait önállóan vagy más haderőnemekkel (pl. légierő) együttműködve hajtja végre. Az önállóság miatt a haditengerészeti flották sokoldalúan összetettek, a harcoló és kisegítő hajóegységeken kívül más sajátos fegyvernemekből, szolgálati ágakból, haditengerészeti bázisok rendszeréből állnak.

Az ún. óceáni – vagy másként globális képességű – haditengerészeti flotta fegyvernemei a vízfelszíni hadihajók, a tengeralattjárók, a repülőerő, a partvédelmi rakéta- és tüzércsapatok, továbbá a tengerészgyalogság.

Az európai tenger menti államok többsége – a globális képességgel rendelkező Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia és a Szovjetunió kivételével – csak az említett fegyvernemek egy részét, elsősorban partvédelmi feladatokra alkalmas haditengerészetet tart szolgálatban.

A haditengerészeti flották vízfelszíni hadihajóállománya rendkívül széles körű. Nagyságuktól, fegyverzetüktől, hatótávolságuktól függően ezeket a vízfelszíni hadihajókat ún. hajóosztályokba sorolják.

A legnagyobb hatótávolságú hajók az atomhajtóművesek, ezek hatótávolsága 50–200 000 tengeri mérföld (1 tengeri mérföld = 1,852 km). Az ún. „óceáni" kategóriába 8–10 000 tengeri mérföld (15–18 000 km) feletti hatótávolságú hajók tartoznak, míg a „közepes" kategóriába a 2000–3000 tengeri mérföld (3700–5550 km) feletti hatótávolságú hajók tartoznak. Kis – parti – kategóriába sorolják a 2000 tengeri mérföldnél (3700 km) kisebb hatótávolságú hadihajókat.

Az általános támadó rendeltetésű hadihajók közül a legnagyobbak a csatahajók, közülük ma már csak néhány van szolgálatban. Az amerikai IOWA osztályú csatahajók vízkiszorítása pl. 57 000 t. Fegyverzetük lövegekből, szárnyas rakétákból és robotrepülőgépekből áll.

Az ezeknél kisebb hajóosztályok elnevezése a következő (zárójelben a vízkiszorítás és a legnagyobb sebesség):

- cirkáló (7000–12 000 t, 55–70 km/h);
- romboló (3000–7 000 t, 58–70 km/h);
- fregatt (1000–4 000 t, 45–55 km/h);
- korvett (500–1 000 t, 45–55 km/h);
- naszád (200–300 t, 72–90 km/h).

E hajók fegyverzetében a csöves tűzfegyverek, lövegek mellett egyre növekszik a hajók és tengeralattjárók elleni irányított rakéták és a robotrepülőgépek aránya. A vízfelszíni célok elleni támadófegyvereken kívül a mélytengeri célok elleni irányított rakétafegyverekkel és bombákkal, ill. légvédelmi rakétafegyverekkel is fel vannak szerelve. A nagy vízfelszíni hadihajók nagy kaliberű lövegei és felszíni célpontok elleni rakétái atomlőszer kilövésére, ill. hordozására is alkalmasak.

Csupán néhány ország haditengerészeti flottája rendelkezik úszó repülőterekkel – az ún. repülőgép- vagy helikopterhordozó hajókkal. Közöttük találjuk meg a legnagyobb – 80–100 000 t vízkiszorítású – hadihajóegységeket. A kisebb repülőgép- és helikopterhordozó hajók, az ún. tengeralattjárók elleni cirkálók vízkiszorítása 16–40 000 t: ezeken a tengeralattjárók elleni harcra szolgáló harci repülőgépek és helikopterek teljesítenek szolgálatot.

A haditengerészeti flottáknak a hajóegységek számarányát messze meghaladó jelentőségű fegyverneme üzemelteti a tengeralattjárókat. A víz alatti hadihajókat két csoportba szokás osztani. Az egyikbe a hadászati ballisztikus rakétákat hordozó, nagyméretű, 5000 t-nál nagyobb, atomhajtóműves típusok, az ún. csapásmérő atom-tengeralattjárók tartoznak. A kisebbek a vízfelszíni hadihajók és az ellenséges tengeralattjárók elleni harcra szolgálnak, vízkiszorításuk legfeljebb 2000–3000 t, fegyverzetük távvagy önirányított torpedó. Ez utóbbiak között egyaránt van atomhajtóműves és dízelmotor hajtotta típus.

Szinte mindegyik haditengerészeti flotta állományában megtalálhatók a különleges rendeltetésű hajók, pl. az aknatelepítők vagy az aknamentesítők. A különleges rendeltetésű kategóriába tartoznak még a partraszálló (deszant-) hajók és sajátos (pl. légpárnás) járművek.

A fegyverzet nélküli – vagy a csak légvédelmi fegyverzettel ellátott – ún. kisegítő hajók rendeltetése a személy- vagy a sebesültszállítás (kórházhajó), ill. az utánpótlás (raktárhajó), továbbá a karbantartás-javítás (ellátó-, dokk-, mentő- és javítóhajó).

A haditengerészeti flotta repülőereje a tengeri, ill. a partközeli harctevékenység támogatására szolgáló vadász-, vadászbombázó repülőgépekből, felfegyverzett és harci helikopterekből áll. Működtetésüket tekintve e gépek lehetnek parti bázisúak vagy hajófedélzetiek.

A partvédelem csöves és rakétatüzér, valamint légvédelmirakéta-alakulatokból, ill. a fegyverrendszereik működtetéséhez szükséges felderítő rendszerekből és szolgálati ágakból áll.

A tengerészgyalogság a gépesített lövész egységekhez hasonlóan szervezett, de tengeri szállításra és partraszállásra alkalmas harceszközökkel ellátott csapatokból áll.

A haditengerészeti flottát az úszóegységek működtetéséhez, karbantartásához szükséges – helyhez kötött vagy mozgó – bázisrendszer egészíti ki.

Hagyományos haderők – atomfegyverekkel

Az európai haderők összetevőinek elemzése egyértelműen arra utal, hogy egyetlen haderőnem, a honi légvédelem harceszközei kivételével az összes többi haderőnemben megtalálható az atomfegyver, pontosabban az atomfegyver célba juttatásának képessége.

Az európai kontinensen a világ 5 atomhatalmából jelen van 4: az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Nagy-Britannia és Franciaország – s szárazföldi haderejük csöves tüzérségi eszközei, ill. tüzérségi rakétái rendelkeznek atomlőszerekkel, ill. atomtöltetekkel. Hasonlóképpen harci repülőgépeik egy része számára rendelkezésre állnak az atomtöltetű légibombák.

Az Európában állomásoztatott hadszíntéri atomfegyverek állományáról tett közzé adatokat – a Varsói Szerződés birtokában lévő adatok alapján – a Pravda 1989. ápr. 19-én megjelent számában Ahromejev marsall, korábbi szovjet vezérkari főnök, Gorbacsov katonai tanácsadója. Ahromejev adataiból kitűnik, hogy Európában – a szovjet, az amerikai, a brit és a francia központi hadászati atomtöltet-állományt figyelmen kívül hagyva – mindkét katonai-politikai szövetség birtokában 10–10 000 egységnél is több, lényegében a hagyományos haderők által szolgálatban tartott fegyverrendszer van a hadszíntéri atomfegyverek célba juttatására.

Mindehhez hozzá kell tenni, hogy e mennyiségnél az Európát fenyegető készlet valójában nagyobb, hiszen nem számították bele az Európát övező tengereken a vízfelszíni hadihajókon és a tengeralattjárókon lévő nem hadászati jellegű, hajófedélzeti hordozóeszközökkel, rakétákkal, robotrepülőgépekkel célba juttatható atomtölteteket.

Az is tény, hogy atomtöltetekkel a katonai szövetségek tagországai közül valóban csak az atomhatalmak rendelkeznek, de mind a NATO, mind pedig a Varsói Szerződés összes tagországai haderőiben van rendszeresítve olyan nagy űrméretű tüzérségi löveg, tüzérségi rakéta vagy harci repülőgép, mely alkalmas atomlőszer kilövésére, atomtöltet célba juttatására vagy atomtöltetű légibomba hordozására.

Ezek az ún. kettős kapacitású fegyverrendszerek, amelyek számára az atomlőszert békeidőben a katonai szövetségek atomhatalmai raktározzák.

Mindezek ismeretében válik nyilvánvalóvá, hogy a „hagyományosnak" tekintett európai haderők valójában hatalmas atomfegyver-alkalmazási képességgel rendelkeznek.

Az európai fegyveres erők létszáma, fegyverzetük mennyiségi és minőségi jellemzői

A Varsói Szerződés és a NATO

Az Európában állomásozó fegyveres erők létszámának és fegyverzetének döntő részét a 2 katonai-politikai szövetség tagországainak haderői tartják szolgálatban.

A későbbiekben táblázatokba összefoglalva – az összehasonlíthatóság céljából egymás mellett – mutatjuk be a 2 katonai-politikai szövetség tagországai haderőinek létszámát, ill. a fegyverzet mennyiségét jellemző adatokat. A fegyverzet minőségének érzékeltetésére felsoroljuk, hogy a Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői az egyes jellemző fegyverzetkategóriában milyen főbb típusokat rendszeresítettek, s megadjuk a szolgálatban tartott legelterjedtebb típusok legfontosabb technikai-harci alkalmazási jellemzőit.

A létszámmal és a fegyverzet mennyiségével kapcsolatos adatok alapvetően 3 forrásból származnak.

1. 1988 őszén a NATO „Hagyományos erők Európában: Tények" c. összefoglalója a NATO és a Varsói Szerződés fegyveres erőinek létszám-

és a szolgálatban tartott fegyverzetek mennyiségi adatairól. E kiadvány az 1988. jan. 1-jei helyzetnek megfelelően a NATO-álláspontot tükrözi: pontos ismeretek alapján a saját erőkről, ill. feltételezések (felderítési adatok) alapján a Varsói Szerződés erőiről.

2. 1989. jan. végén a Varsói Szerződés honvédelmi minisztereinek bizottsága nyilvánosságra hozta saját álláspontját a Varsói Szerződés és a NATO azon fegyveres erőinek személyi állományáról és fegyverzetéről, amelyet a 2 katonai-politikai szövetség Európában és az Európát övező tengeri és óceáni térségben állomásoztat.

3. A táblázatok összeállításában kiegészítő forrásként szolgált a londoni székhelyű Nemzetközi Hadászati Kutatóintézet (International Institute for Strategic Studies) évenként megjelenő, a katonai erőviszonyokat mérlegelő kiadványa, „A katonai egyensúly" (The Military Balance) évkönyv legutolsó, 1988–89-es kötete.

Ahol csak lehetséges – az adatok gyors összevethetősége végett –, együtt szerepelnek a 2 szövetség saját magáról, ill. a másikról nyilvánosságra hozott adatai. Ezek az adatok kisebb-nagyobb mértékben természetesen különböznek, s nemcsak azért, mert a felderítés adatai természetükből eredően pontatlanok, hanem azért is, mert a NATO és a Varsói Szerződés által készített dokumentumok nem azonos rendező elvek szerint készültek. A NATO a forrásként szolgáló kiadványban pl. egyáltalában nem hozott nyilvánosságra adatokat a haditengerészeti flottákról, az Európát övező tengeri térségben állomásozó erőkről, s – bár a légierő harceszközei szerepelnek – hiányoznak a légierők létszámával kapcsolatos adatok. A Varsói Szerződés anyagából viszont kimaradt a támadóképességre utaló hídvető készletekre vonatkozó adat. A tábori tüzérség kettős képességű hadműveleti-harcászati és harcászati rakétái csak a Varsói Szerződés által nyilvánosságra hozott anyagban szerepelnek. Ugyanakkor a NATO dokumentuma (csakúgy, mint a Varsói Szerződés anyaga) tartalmazza a többi kettős képességű fegyverrendszert: a harci repülőgépeket s a nagy kaliberű tüzérségi lövegeket.

Mindkét szövetség dokumentuma utal az általa számításba vett harceszközök, fegyverrendszerek konkrét típusaira, de ezek az utalások nem kellően pontosak, sőt pl. a Varsói Szerződés anyagából a haditengerészeti erők típusmeghatározása teljesen elmaradt.

Egyik szövetség dokumentuma sem foglalkozik a jellegzetes harceszköztípusok minőségét jellemző tényezőkkel. A sajátos harceszközfajták számszerű adatait tartalmazó táblázat és a főbb típusok felsorolása után külön táblázat tartalmazza a jellegzetes harceszközök minőségére utaló legfontosabb harcászati technikai jellemzőket.

A Varsói Szerződés fegyveres erőiben szolgálatban tartott harceszközök típusjelzéseként, ahol lehet, az eredeti (szovjet) típusjelzés van feltüntetve, s külön megjelölés utal – az eredeti típusjelzés közlésének hiányában – a nemzetközi haditechnikai szakirodalomban megszokott (NATO- vagy Pentagon-kód szerinti) típusjelzésre. A szovjet típusjelzések használatának bővítésére figyelembe vettük a nemzetközi haditechnikai szakirodalom egyik mértékadó szakfolyóirata, a Jane's Defence Weekly 1987. máj. 2-i és 9-i számában a szovjet harceszközök típusjelzéséről közölteket.

Egy európai koalíciós háború lehetőségeiről, jellegéről, elkerülhetőségéről

Nem kétséges, hogy az atomkorszak 5. évtizedének közepén a világban a katonai szembenállás történetében példátlan s ugyanakkor ellentmondásos helyzet alakult ki.

Ennek az új helyzetnek legfontosabb jellemzője, hogy már a 60-as évek fordulójára kialakult – s azóta megszilárdult, stabillá vált – a szovjet–amerikai hadászati erőegyensúly, mely sokkal több, mint a két fél birtokában meglévő, egymást elérni képes legnagyobb hatótávolságú és legnagyobb pusztító hatású atomfegyverek mennyiségi és minőségi egyensúlya. Ez az egyensúly ugyanis tartalmazza a biztos válaszcsapásmérési képességet is – vagyis hogy az elsőként támadó is teljesen elpusztul egy atomháborúban, s ezzel az atomháború kirobbantása értelmetlenné vált.

Az új helyzetet továbbá az is jellemzi, hogy világszerte elismert szakértők megállapították: az atomháború az emberi civilizáció teljes kipusztulását eredményezné. A számvetések szerint a szovjet és az amerikai hadászati atomfegyverek mindössze 10%-ának (kb. 2400 db) bevetése esetén a Föld légkörének átlaghőmérséklete mintegy 30 °C-kal csökkenne, s az élet ott is kipusztulna, ahol nem vetettek be atomfegyvereket. Az atomháború azért is értelmetlen, mert nem lenne, nem maradna győztese.

Nyilvánvaló, hogy ez az új helyzet Európára is érvényes, vagyis hogy az Európa keleti és nyugati oldalán egyaránt felhalmozott hatalmas mennyiségű hadszíntéri-atomfegyver-állomány megléte ellenére a jelenlegi körülmények között európai atomháború gyakorlatilag megnyerhetetlen,

tehát kirobbantása értelmetlenség, hiszen visszafordíthatatlanul, elviselhetetlenül károsítaná a földrészt.

Az új helyzet ellentmondásait mutatja az a hatalmas – 50 000 egységnél is nagyobb – atomfegyver-állomány, amelynek nagyjából 95%-a (tehát 47 500 darabnál is több) a két világhatalom, a Szovjetunió és az Egyesült Államok birtokában van.

Kétségtelen azonban, hogy egy európai atomháború megnyerhetetlensége – vagyis értelmetlensége – mellett a katonai gondolkodásmód semmiképpen sem tartja kizárhatónak egy csak hagyományos fegyverekkel megvívandó európai koalíciós háború lehetőségét.

E tényre utal, hogy a NATO-ban és a Varsói Szerződésben már hosszú évek óta folytatnak olyan törzsvezetési és harcászati gyakorlatokat, melyek feltételezése szerint a 2 szövetségi rendszer közti katonai konfliktus hagyományos fegyverekkel kezdődik s huzamos ideig megmarad a hagyományos keretek között.

Az atomfegyverek legnagyobb hatású (hadászati) változatainak felszámolására irányuló törekvés – s ezek kezdeti és várható eredményessége – következtében megfigyelhetően előtérbe kerül a hagyományos fegyverekkel megvívandó európai háború lehetősége. Mindez egyre inkább az atomfegyverek, különösen a rendkívül nagy mennyiségben Európa mindkét felén rendelkezésre álló hadszíntéri atomfegyverek (tüzérségi lövedékek, légibombák, 500 km alatti hatótávolságú rakétatöltetek) felszámolásának legnagyobb akadályává válik.

Az erősen túlméretezett európai hadszíntéri-atomfegyver-állomány legfontosabb feladatának azt tekintették, hogy pusztán létükkel, a bevetésüktől való félelem révén megakadályozzák a két szövetségi rendszer közti katonai konfrontációt.

A NATO azért ellenzi felszámolásukat, mert ez lehetőséget adna a végzetes következményektől mentes, csak hagyományos fegyverekkel való háborúzásra.

Ugyanakkor nem tagadható, hogy a NATO és a Varsói Szerződés Európában állomásoztatott fegyveres erőinek állománya, szerkezete, fegyverzete és diszlokációja (elhelyezkedése) egyaránt az európai hagyományos háború reális veszélyére utal. A békeidőben példátlanul nagy mennyiségben szemben álló európai fegyveres erők hagyományos összetevőinek felfejlesztése látszólag úgy ment végbe, mintha nem léteznének Európában hadszíntéri atomfegyverek, pontosabban mintha a haderőfejlesztést irányítók nem hittek volna az atomháború kirobbanthatóságában, viszont annál inkább lehetségesnek tartottak volna egy hagyományos háborút.

Az Európában jelenleg állomásozó fegyveres erők lehetőségeinek, sajátosságainak figyelembevételével, elemezve az európai, csak hagyományos fegyverekkel megvívandó háború lehetőségeit, két fontos következtetésre lehet jutni.

1. Amíg Európa mindkét felében nagy mennyiségben és többféle változatban állnak rendelkezésre hadszíntéri atomfegyverek, addig naivitás azt feltételezni, hogy a hagyományos konfliktusként induló európai háború megtartható hagyományos keretek között.

2. A 2 szövetségi rendszer között kirobbanó és csak hagyományos fegyverekkel folytatandó európai háború következményei gyakorlatilag megegyezőek lennének a tömegpusztító – az atom- és a vegyi – fegyverekkel folytatandó háborúéval, vagyis mindkét félnek, pontosabban egész Európának elviselhetetlen veszteséget, elfogadhatatlan következményeket okoznának.

Tiszta hagyományos háború atomfegyverek jelenléte mellett?

Az első következtetés elemzése során abból célszerű kiindulni, hogy az említett hadszíntéri atomfegyverek bevetése (egy hagyományos fegyverekkel megkezdődött háborús konfliktus során) a központi akarattól függetlenül, az atomfegyverek feletti rendelkezési jog birtokában lévő parancsnok elhatározása alapján is megtörténhet.

Mindehhez lehetőséget teremt, hogy már esetleg a háborús veszély fokozódása, de a háború kitörése esetén az atomtöltetek a hordozóeszközökre, ill. a hordozókkal összeszerelésre kerülnek, hiszen fennáll annak a veszélye, hogy az ellenfél elsőként alkalmazhatja hadszíntéri atomfegyvereit, s a saját atomfegyverek válaszkénti bevetésére időben fel kell készülni.

A hadszíntéri atomfegyverek bevetésre kész állapotba kerülése pedig lehetőséget ad ezek központi akarattól független alkalmazására; a bevetésre intézkedőképes parancsnok be fogja vetni rendelkezésre álló atomfegyvereit, ha úgy érzi, hogy katonailag reménytelen helyzetbe került, melyből csak atomfegyverek alkalmazásával menekülhet meg, vagy ha annak jeleit tapasztalja, hogy az ellenfél megkezdte atomfegyvereinek alkalmazását.

A hadszíntéri atomfegyverek meglété, bevetésre kész állapotba helyezése ilyenformán egy hagyományos fegyverekkel folytatandó háborúban rendkívüli szubjektivitásokra ad lehetőséget, hiszen az atomfegyverek elsőkénti bevetésére akkor is sor kerülhet:

– ha az atomfegyverek bevetésére jogosult parancsnok túlértékeli a csapatait fenyegető veszélyt;

– ha meghibásodott műszerek jelzik a sugárveszélyt (vagyis hogy az ellenség atomfegyvert vetett be), hiszen a harctéri körülmények között gyakorlatilag nincs idő az ellenséges atomcsapás jelzésének valóságosságáról meggyőződni;

– ha a sugárzásjelzés annak alapján történt, hogy az ellenség hagyományos eszközeivel tárolás alatt álló vagy bevetésre előkészített fegyverrendszerek atomtölteteit rongálta meg, s az ennek nyomán szétszóródó hasadóanyag sugárzását értékelték ellenséges atomfegyver bevetése következményeinek.

Mindenesetre megállapítható, hogy a fenti példáktól eltérő, más helyzetekben is feltételezhető az atomfegyverek központi akarattól független, ill. indokolatlan bevetése. Az előző feltételezések szerinti sajátos hadviselésre ugyanis gyakorlatilag nincs semmiféle tapasztalat, hiszen mind ez ideig nem volt példa 2 atomfegyverrel rendelkező ország közvetlen háborús konfliktusára.

Nagy biztonsággal állítható tehát, hogy az atomfegyverek nagy számban való megléte miatt Európában a hagyományos fegyverekkel induló háborús konfliktus előbb-utóbb atomháborúvá alakul át. Azonban szinte meghatározhatatlan, s elsősorban szubjektív tényezők függvénye, hogy ez az átalakulás a háború kirobbantását követően mikor, melyik pillanatban következik be. Az atomfegyverek bevetésének mindkét oldalon meglévő lehetősége mindenesetre elősegíti, gyorsítja ezt az átalakulási folyamatot.

Hagyományos háború – atomháborús következmények

A II. világháború óta eltelt több mint negyven év óta alapvetően megváltoztak Európában egy esetleges háború lefolyását meghatározó körülmények. Nőtt a hagyományos fegyverek pusztító hatása, találati pontossága: ilyenformán a hagyományos fegyverekkel való megsemmisítés valószínűsége, biztonsága. A jelenlegi legfontosabbnak tekinthető hagyományos harceszközök (pl. a harckocsik, a harci repülőgépek, ill. a légvédelmi és páncélelhárító fegyverek) minőségi jellemzői, képességei összevethetetlenek a 4-5 évtizeddel korábbiakéval.

Furcsa módon mégsem a fegyverek jelentős továbbfejlődése a legfontosabb tényező, ami miatt egy jelenlegi, csak hagyományos eszközökkel megvívandó, nagy európai háború összemérhetetlenül nagyobb kárt és pusztítást eredményezne, mint a II. világháború, s számos szakértő egybehangzó állítása szerint következményei gyakorlatilag egyenértékűek lennének egy atomháború feltételezett következményeivel.

Az okok az elmúlt 45 év alatt bekövetkezett európai változásokban keresendőek.

1. Európa nyugati és keleti felében egyaránt nagy mennyiségben épültek fel és működnek, ill. épülnek atomerőművek, melyek tüzelőanyaga a reaktorokban elhelyezett veszélyes hasadóanyag.

2. Európa mindkét fele számottevő mértékben iparosodott, hatalmas nehézipari komplexumokat, vegyipari üzemeket építettek ki az elmúlt 45 év alatt.

3. Európa-szerte nagy számban épültek hagyományos hő- és vízi erőművek.

4. Az ipar és az egyre városiasabb, motorizált életmódot folytató lakosság igényeinek kielégítésére hatalmas szilárd-, folyékony- és gáznemű tüzelőanyag-raktárak, folyékony- és gáznemű tüzelőanyag-csővezetékek épültek és működnek Európa mindkét felében.

5. Egy európai hagyományos háborúban a jelenlegi körülmények között mindenképpen veszélyes célpontokká válnak a hatalmas hadianyagüzemek és -raktárak, mindenekelőtt az atomtöltetek, a vegyi fegyverek gyártására és tárolására szolgálók, de semmiképp nem hagyhatók figyelmen kívül a hagyományos fegyverek lőszereit gyártó üzemek s az ezek elhelyezésére szolgáló állandó és tábori raktárak sem.

Az európai hagyományos háború következményei elemzésében fontos tapasztalatokat szolgáltatnak az utóbbi években bekövetkezett súlyos katasztrófák, melyek rendkívüli károkat okoztak. Ilyen:

– az olaszországi Seveso városkában lévő vegyüzemben 1979-ben bekövetkezett robbanás, melynek során kis mennyiségű, erősen mérgező anyag, dioxin szabadult ki, s pusztította a környező lakosságot és élőlényeket;

– a csernobili atomerőműben 1986. ápr.-ban bekövetkezett reaktorrobbanás, mely hihetetlen károkat okozott a Szovjetunió határain belül, ezenkívül Kelet- és Nyugat-Európa nagy területein;

– 1986 őszén a bázeli Sandoz vegyi gyárban bekövetkezett tűz, amely égő termékeivel beszennyezte a Rajnát, s egyes helyeken kipusztította a folyó szinte teljes élővilágát.

Az előzőekben felsorolt európai változások, egy hagyományos háborúban jelentkező újfajta célpontok elpusztításának lehetőségei, ill. az említett nagy katasztrófák tapasztalatai egyértelműen bizonyítják, hogy a 2 európai szövetségi rendszer, a NATO és a Varsói Szerződés között kirobbanó, csak hagyományos fegyverekkel folytatott nagy háború egyértelműen hasonló következményekkel járna, mint egy, a tömegpusztító fegyverekkel megvívott háború.

Így egy, csak hagyományos fegyverekkel megvívott európai nagy háborúban:

– a hatalmas mennyiségben meglévő éghető anyagok miatt az atomháború következményeihez hasonlóan óriási kiterjedésű tüzek keletkeznének;

– az atomerőművek (ill. az atomfegyverraktárak) rombolása miatt óriási mennyiségű hasadóanyag kerülne a levegőbe;

– a vegyi gyárak (vegyifegyver-raktárak) rombolásai, továbbá a tüzek következtében nagy mennyiségű mérgező anyag kerülne a légkörbe.

Az effajta „hagyományos háború" következményei tehát lényegében olyanok lennének, mintha atomfegyvereket vagy vegyi fegyvereket alkalmaztak volna. Így tehát a füst, elnyelve a napsugárzást, csökkentené a légkör átlaghőmérsékletét; a radioaktív sugárzás és a mérgező anyagok – az élővilág közvetlen pusztításán kívül – tönkretennék az emberi környezetet, hosszú idejű hatásukkal folyamatosan károsítanák az életben maradtakat, a normális életre alkalmatlanná tennék a kontinenst, beláthatatlanul károsítva az élővilágot és a növényzetet.

Új katonai gondolkodás szükségessége

Nem kétséges, hogy a minden korábbitól különböző feltételek – az európai koalíciós háborúk bármelyik változatának elfogadhatatlansága – merőben új katonai gondolkodást igényelnek, s ennek alapvető feladata: egy európai katonai konfrontáció kitörésének megakadályozása. E cél elérése érdekében át kell alakítani az európai feltételeket, hiszen elégtelen magát a szándékot megváltoztatni, ha eközben a lehetőségek változatlanul megmaradnak.

Az európai katonai szembenállás feltételeit alapjaiban megváltoztatható új katonai gondolkodásmódra való áttérés sem egyszerű dolog. A katonai gondolkodásmódban évszázadokon, talán évezredeken keresztül mint legfontosabb célkitűzés, meghatározó volt a hadviselés, a háború győzelemmel végződő megvívása s a feltételezett támadó ellenség mindenáron történő elpusztítása.

Az új katonai gondolkodásmód pedig lemondást követel: nemcsak a támadó szándékáról, hanem lehetőségéről is, vagyis az európai katonai szövetségek fegyveres erői ellenőrizhető átalakítását teszi szükségessé, hogy ezek alkalmatlanná váljanak váratlan, meglepetésszerű támadás elindítására, továbbá hosszan tartó támadó hadműveletek lefolytatására.

Az új katonai gondolkodásmód az effajta átalakítás céljának az ún. strukturális támadóképtelenség megteremtését tekinti, melynek elérésére gyökeresen módosítani kell a 2 európai katonai-politikai szövetség fegyveres erőinek létszámviszonyait, fegyverzetét, haderőszerkezetét, a csapatok elhelyezkedését, továbbá kiképzését is.

Ahhoz tehát, hogy a 2 szövetségi rendszerbe tömörült országok haderői elérjék a váratlan támadásra, a támadó hadműveletek folytatására való alkalmatlanságot, vagyis a strukturális támadóképtelenséget, az alábbi konkrét intézkedéseket kell kölcsönösen végrehajtani:

– az Európában állomásoztatott fegyveres erők létszámának és fegyverzetének drasztikus csökkentése;

– a kifejezetten támadó jellegű csapatok (pl. harckocsiegységek, deszantalakulatok, hídépítő egységek, alegységek) jelentős mérséklése vagy teljes felszámolása;

– a megmaradó haderőkben a fegyverrendszerek támadó jellegű változatainak (harckocsiknak, páncélozott harcjárműveknek, tüzérségi lövegeknek, csatarepülőgépeknek) radikális csökkentése, s a felszámolt fegyverzet helyett a megmaradó csapatoknak csak védekezésre alkalmas fegyverekkel (pl. páncéltörő és légvédelmi rakéta stb.) való ellátása;

– a megmaradó csapatoknak oly módon való áttelepítése, hogy az új elhelyezkedés nyújtson garanciát a támadási szándékról való lemondásról;

– az áttelepítés révén nagy kiterjedésű, nagy szélességű fegyver- és haderőmentes zónák, ill. folyosók létrehozása.

Csakis a fenti intézkedések végrehajtása nyomán képzelhető el az európai biztonság növelésének következő fontos lépése: a hadszíntéri atomfegyverek összes változatának radikális csökkentése, majd minden példányának felszámolása, hiszen a jelenlegi hadszíntéri atomfegyverek között nincs védőfegyver.

Gyakorlati lépések, célkitűzések

Az európai fegyveres erők radikális csökkentése nyitányaként értékelhető az az egyoldalú haderő- és fegyverzetcsökkentési intézkedéssorozat, melyet a Varsói Szerződés vezető hatalmának első embere, Mihail Gorbacsov jelentett be az ENSZ-közgyűlésen, 1988. dec. 7-én elmondott beszédében. A táblázatban összefoglalt jelentős egyoldalú szovjet haderő- és fegyverzetcsökkentési elhatározást a Varsói Szerződés összes tagországa követte, s az intézkedéseket 1989–90 folyamán hajtják végre.

A Varsói Szerződés tagországai egyoldalú haderő- és fegyverzetcsökkentési intézkedései nyomán összességében 15–20%-kal csökken a katonai szövetség szárazföldi haderőnemének létszáma, hasonló mértékben a harckocsik és a tüzérségi lövegek mennyisége. Az NDK, Csehszlovákia és Magyarország területéről kivonandó és felszolatandó szovjet harckocsihadosztályok, deszantegységek és -alegységek, valamint a folyami átkelést biztosító műszaki egységek révén, nemkülönben az NDK, a csehszlovák és a magyar fegyveres erők csökkentésének eredményeként csökken a megmaradó erők támadóképessége.

Mindez kedvező feltételeket teremtett az 1989. márc.-ban Bécsben megkezdődött összeurópai hagyományos haderő- és fegyverzetcsökkentési tárgyalásokhoz, mivel csökkent a Varsói Szerződés néhány területen fennálló nyomasztó fölénye, mérséklődött a támadó felállás okozta, nem teljesen indokolatlan nyugati veszélyérzet.

A Varsói Szerződés, de mindenekelőtt a Szovjetunió jelentős egyoldalú haderő- és fegyverzetcsökkentési intézkedései eredményeként megfelelően alakulnak a szovjet vezetés és a Bush elnök vezette új amerikai kormányzat kapcsolatai az európai haderő- és fegyverzetcsökkentés területén.

Az új amerikai kormányzat külügyminiszterének első moszkvai látogatásán (1989. máj.) előterjesztett, minden eddiginél radikálisabb szovjet elképzelésre csakhamar megérkezett az amerikai válasz. Bush amerikai elnök által a NATO fennállása 40. évfordulóján előterjesztett elképzelés sok vonatkozásban hasonlít a szovjet haderő- és fegyverzetcsökkentési elképzelésekhez. Az amerikai elnök által vázolt haderő- és fegyverzetcsökkentési elgondolás nemcsak a számok, hanem az elvek tekintetében is közeledett a szovjet elképzelésekhez, ugyanis az új amerikai kormányzat hajlandó a csökkentés körébe bevonni a Szovjetunió által már korábban szorgalmazott légierőt is.

A bécsi tárgyalások eddigi menete, a szovjet–amerikai kapcsolatok alakulása reális lehetőséget teremt arra, hogy 1991-től kétoldalúan is folytatódjék a haderő- és fegyverzetcsökkentési intézkedéssorozat.

Szentesi György

Haditechnikai miniszótár

aknavető földfelszíni célok megsemmisítésére szolgáló, olyan elöltöltő csöves tűzfegyver, amely az űrméretétől (csőátmérőtől) függő lőtávolságra tüzel. Felépítése egyszerű, tömege nem nagy, eléggé mozgékony. Az aknavetők sima furatú csövének űrmérete jellemzően 50–280 mm között van. A lövéskor keletkező visszahatás a talplemezen és a csőtámasztó állványon keresztül adódik át a talajra. Többségüket szétszerelt állapotban, járművön szállítják, a nagyobb űrméretűeket taligán vontatják.

csatarepülőgép a szárazföldi hadseregek harcát a fedélzeti fegyverekből való tüzeléssel, ill. légibombák ledobásával támogató harci repülőgép. Legfontosabb sajátossága, hogy a földfelszín felett alacsonyan, kis sebességgel repülve, manőverezve kell harcfeladatát végrehajtani. Sebessége többnyire csak hang alatti (szubszonikus). Nagy tűzerejű fedélzeti fegyverekkel: csöves sorozatlövő eszközökkel (géppuska, gépágyú), továbbá irányított és nem irányított földi célok elleni rakétákkal, valamint légibombákkal van felszerelve.

bombázó repülőgép a légibombát a cél körzetébe, a repülőgép-fedélzeti rakétát és robotrepülőgépet a céltól megfelelő távolságra szállító, majd onnan indító repülőeszköz, a légierők egyik legfontosabb, legnagyobb ütőerejű harceszköze. Felépítése szerint lehet: könnyű, közepes és nehéz. Feladatkorét tekintve: harcászati és hadászati bombázó repülőgép. A harcászati repülőgépek feladata a szárazföldi csapatok harcának légi támogatása. Ide tartoznak a könnyű bombázó repülőgépek, melyek 2000–3000 km távolságra 3-4 t bombaterhet szállíthatnak. Egyik fő feladatuk az ellenséges hátország létfontosságú célpontjainak bombázása.

deszant az ellenség mögöttes területein meglepetésszerűen bevetett, különleges harcfeladatokkal megbízott kötelék, mely az irányában működő csapatok beérkezéséig önálló harctevékenységet folytat. Szállítási módjuk alapján megkülönböztetünk légi, tengeri, harckocsi deszantokat. A deszantok a támadó harctevékenység fontos eszközei.

gyalogsági harcjármű, lövészpáncélos a II. világháború páncélozott gépkocsijából fejlődött ki. A harckocsik és a lövészek szoros együttműködését teszi lehetővé azáltal, hogy az így szállított lövészek mozgékonyan, védetten és számottevő tűzerővel vehetnek részt a harcban. A lövészpáncélosok 10–30 mm-es páncélzatú, kerekes vagy lánctalpas futóművel felszerelt, 6–12 t harci tömegű, 9–12 fő szállítására alkalmas, rendszerint úszóképes járművek. Fegyverzetük korforgó kupolába vagy toronyba épített 20–30 mm-es gépágyú, nehézgéppuska és 1–2 db, rendszerint 7,62 mm-es géppuska. Esetenként hátrasiklás nélküli páncéltörő lövéggel vagy rakétákkal is felszerelik őket. A lövészek számára a folyamatos figyelési és kilövési lehetőség biztosított, így a gyalogsági harcjárműről való leszállás nélkül is eredményesen harcolhatnak. A korszerű gyalogsági harcjármű hermetikusan zárt, a tiszta levegőt szűrő-szellőztető berendezés szolgáltatja.

felderítő repülőgép az ellenséges célok – csapategységek, katonai bázisok, katonai építmények, hadiüzemek (de tágabb értelemben az ország hadviselési képességét befolyásoló összes polgári objektum, építmény, létesítmény, gyár) – felfedezésére és megfigyelésére szolgáló, rendszerint vadászbombázó vagy csatarepülőgép. Nagy felbontóképességű fényképezőgépekkel, tv-kamerákkal, infravörös észlelőberendezésekkel, ill. az ellenség rádiólokátorainak és rádióforgalmának megfigyelésére rádiótechnikai felderítőkészülékekkel szerelik fel. Újabban egyre gyakrabban alkalmaznak pilóta nélküli felderítő

repülőgépeket, vagyis felderítő robotrepülőgépeket.

gépágyú 20 mm-nél nagyobb űrméretű, önműködő lőfegyver. Fedélzeti fegyverként repülőgépekre, hadihajókra, harckocsikra, ill. gyalogsági harc- és szállító járművekre szerelik fel.

géppuska 20 mm alatti űrméretű, önműködő tűzfegyver; rakaszban tárolt, hevederezett tölténnyel hosszabb sorozattűz lövésére alkalmas. Tűzgyorsasága eléri a percenkénti 600–1000 lövést. Hatásos lőtávolsága 1200–1500 m-ig terjed. Rendszerint állványos kivitelben készül, harcjárművekre, harckocsikra, hadihajókra, harci repülőgépekre és helikopterekre van szerelve fedélzeti fegyverként.

hadtáp a fegyveres erők anyagi (lőszer, élelmiszer, ruházat, üzemanyag stb.) ellátását mind békében, mind pedig háborúban végző erők és eszközök (szervezetek, parancsnokságok, intézmények) összessége.

harckocsi a szárazföldi csapatok harceszköze. Hatásos tűzerejű löveggel és 2–3 géppuskával felszerelt, erős páncélzatú, jó terepjáró képességű gépjármű, 3–5 főnyi személyzettel. Mozgékonysága, védettsége és nagy tűzereje folytán támadásban és védelemben egyaránt jól alkalmazható. A harckocsi az atomfegyverek összetett hatásának minden más szárazföldi harceszköznél jobban ellenáll. Fő részei a fegyverek, a test, a torony, a hajtómű és a futómű. A torony a fegyverzetet fogadja be, s megfelelő védettséget és irányzási lehetőséget biztosít. A test vezető-, küzdő- és motortérre osztható. Futóműve a megfelelő terepjáró képesség elérése céljából lánctalpas. A harckocsik tömegük vagy feladataik szerint csoportosíthatók; így beszélünk könnyű, közepes és nehéz típusokról. A korszerű hadseregekben a közepes harckocsikat találjuk meg a legnagyobb számban. A jelenlegi közepes harckocsik tömege 30–60 t között van, fő fegyverzetük a 100–120 mm-es löveg. Hatótávolságuk 500–700 km. Nappali és éjszakai tevékenységre egyaránt alkalmasak, atom- és vegyvédelmi szempontból hermetikusan zártak.

hátrasiklás nélküli (HSN) löveg működésében a hagyományos tűzfegyverek lövésmódját és a rakétaelvet egyesítő, elsősorban páncéltörő fegyver. Csőfara rakéta fúvócsőként szerepel, a lövedék a csövet hagyományos gránát módjára hagyja el. A korszerű fegyverek közé sorolják. Kézi, állványos és járműre épített változatban készítik.

hídvető készlet kerekes vagy lánctalpas járművekre helyezett ideiglenes elemek, melyekből viszonylag gyorsan telepíthető hadi híd vízi akadályokon az átkelések biztosítására

katonai helikopter forgószárnyas repülőeszköz katonai célokra. A helikopternek a korszerű hadseregekben való alkalmazása mind a szárazföldi csapatoknál, mind a haditengerészetnél fokozódik. Elterjedten alkalmazzák az ún. általános rendeltetésű csapat- és teherszállító helikoptereket. Ezeknek a harcokban, hadműveletekben közvetlen szerepük van, fő feladatuk az élőerő és a harceszközök szállítása, manőverezésük elősegítése. A helikopterek harceszközként való alkalmazása céljából számos felfegyverzett, ún. harci helikoptertípust alakítottak ki. Ez utóbbiak fegyverzete csöves sorozatvető fegyverekből, irányított és nem irányított rakétákból, továbbá légibombákból áll. A felfegyverzett helikopterek pilótafülkéjét, hajtóművét és tüzelőanyag-tartályait páncélzattal védik az ellenséges lövedékek hatásától. Alkalmazási területük az utóbbi években számottevően bővült, így meg kell említeni a műszaki csapatok helikoptereit, amelyeket kompolásra, hídépítésre, aknatelepítésre és -mentesítésre használnak, továbbá a haditengerészetet, ahol a felfegyverzett helikopter a tengeralattjárók elleni harc egyik legfontosabb eszközévé vált.

légibomba harci repülőgépről ledobott atom-, vegyi vagy hagyományos töltetű lőszer. Hagyományos fajtái: a repeszbomba, a rombolóbomba, a légiakna, a gyújtóbomba és a vegyi bomba. A II. világháború idején fejlesztették ki az atomfegyver első kiviteli formáját, az atombombát. A repeszbombák átlagtömege 10–20 kg körül van, a rombolók – vastagabb faluk miatt – mintegy 25–500 kg-osak. A repeszbombák elsősorban repeszhatást, a rombolóbombák pedig repesztő és átütő hatást fejtenek ki. A 250–1000 kg tömegű légiaknák hatása főként a keltett nagy légnyomás útján érvényesül. A gyújtóbombák magas hőmérsékleten égő anyaggal töltött, könnyű bombák, a vegyieket pedig mérgező harcanyagokkal töltik. Újabban kezdenek elterjedni az irányított bombák, melyek a rajtuk elhelyezett irányító rendszer eredményeként pontosabban érkeznek a célba.

légiharc-rakéta, levegő-levegő rakéta a különféle harci repülőgépek, ill. helikopterek fedélzeti rakétafegyvere, melynek rendeltetése az ellenséges repülőeszközök leküzdése. Viszonylag kisméretű, rendszerint egy- vagy kétfokozatú, szilárd hajtóanyagú, rakétahajtóműves szerkezet. Kisebb méretű változatai repülés közben nem irányítottak, ezeket csőkötegből vagy vezetősínről indítják a repülőeszköz irányának beállításával megirányozva a célt. Nagyobb részük repülés közben irányított, célba vezetésükre az önirányítás, valamint a távirányítás különféle módszereit egyaránt alkalmazzák.

légvédelmi rakéta légi célok leküzdésére a földfelszínről, járművekről, a hajók fedélzetéről stb. induló, irányított rakétafegyver. Bármely napszakban s akármilyen időjárási viszonyok között bevethető: találati pontossága igen nagy. Felépítése szerint egy- vagy többfokozatú, szilárd hajtóanyagú, rakétahajtóműves szerkezet.

Alapvető irányítási módszere a távirányítás, ill. a kombinált irányítás, mely a röppálya nagyobb részén távirányításból, majd a pálya végső szakaszán alkalmazott, többnyire valamilyen önirányítási eljárásból tevődik össze. Repesz- vagy repeszromboló töltetét rendszerint közelségi gyújtó indítja. A légvédelmi rakétákat a honi, a csapat, légvédelmi, valamint hajófedélzeti típusokra szokás felosztani. Míg a honi légvédelmi és a hajófedélzeten elhelyezett rakétaeszközök indítóberendezésének nagyobb része helyhez kötött, addig a csapat légvédelmi rakéták mozgó indítóállványról vagy éppen kézi vetőszerkezetről startolnak. A hatómagasság szerint megkülönböztetünk alacsony (1–5 km), közepes (10–15 km) és nagy (15 km feletti) magasságokban repülő célok elleni légvédelmi rakétákat.

lokátor, rádiólokátor, radar rádiótechnikai berendezés, amely a rádióhullámok segítségével meghatározza a tárgyak helyét. A rádióhullámoknak azon tulajdonságát használja ki, hogy azok különféle tárgyakról – nem fémes tárgyakról is – visszaverődnek, s az adás helyén ismét észlelhetők. A lokátor a szabad szemmel való látástól független, éjjel és ködben egyaránt használható. Antennájának mozgatásával a teret mintegy letapogatja. A céltárgyakról a rádiósugárzás egy része visszaverődik. Az antennán felfogott jeleket képernyőn teszi láthatóvá. A lokátor a céltárgy helyzetkoordinátáit határozza meg. A légvédelem, a légierő és a haditengerészet elterjedten használja, de a szárazföldi csapatok is alkalmazzák tüzelőállások s a terepen mozgó céltárgyak helyének bemérésére is.

meglepetésszerű támadás, váratlan támadás az ellenséget váratlanul érő támadó tevékenység, mely a siker egyik fő feltétele a harcban. Lényege: olyan időpont, haditevékenységi mód, harceljárás vagy haditechnikai eszköz megválasztása, amely lehetővé teszi támadó tevékenység megindítását, csapás mérését ott és akkor, ahol és amikor az ellenség legkevésbé számol vele. A meglepetésszerű támadás lehetséges feltételei: az ellenség megtévesztése, új pusztítóeszközök, az ellenség számára ismeretlen harctevékenységi módok alkalmazása stb.

páncéltörő rakéta a korszerű páncélelhárítás, a harckocsik, a páncélozott harcjárművek elleni harc leghatásosabb eszköze. Kisméretű és 10–30 kg tömegű, rendszerint kétfokozatú, szilárd hajtóanyagú, rakétahajtóműves, irányított rakétafegyver; fejrészében különleges, páncélátütésre alkalmas, ún. üreges töltettel. A régebbi típusok vezetékes irányításúak voltak, az újabb változatok között rádió-távirányítású, lézerirányítású típus is megtalálható. Indításukra rendszerint vezetősín, vetőcső szolgál, s ezeket különkülön vagy kötegben, állványon, kisméretű terepjáró gépjármű rakfelületén, gyalogsági harcjárművön vagy helikopterre szerelve telepítik.

tengeralattjáró a hadihajók egyik fajtája, felszín alatti hajótípus, amely huzamos idejű víz alatti tartózkodásra és mozgásra képes. Le- és felmerülése a merülési tartályok vízzel való megtöltése, ill. a víznek sűrített levegővel történő kiszorítása s a vízszintes kormánylapátok állítása útján valósul meg. A jelenlegi tengeralattjárók vagy dízel-elektromos hajtásúak vagy atomhajtóművesek. A dízelmotor – mivel levegőigénye nagy – csak a vízfelszínen való haladást és a fedélzeti akkumulátorok feltöltését szolgálja. Az ilyen tengeralattjáró csak az akkumulátorok feltöltöttségétől, kapacitásától függően képes a víz alá merülve mozogni. Az atomhajtóműves tengeralattjárók energiaforrása viszonylag kis méretű atomerőmű, melynek energiatermeléséhez szükségtelen a levegő oxigénje, így az ilyen tengeralattjárók gyakorlatilag korlátlan ideig hajózhatnak merülésben.

torpedó önjáró, irányított víz alatti robbanólövedék – felszíni hajók és tengeralattjárók leküzdésére. A torpedó rendszerint 6–9 m hosszú, 0,45–0,6 m átmérőjű, 450–900 kg tömegű, szivar alakú test. Jellemzői: 200–400 kg töltettömeg (többnyire trotil), 40–85 km/h sebesség, 25 km legnagyobb hatótávolság. Az újabb atomtöltetű torpedóknak 10 kt-ig terjedő hatóerejű robbanótöltete van. Vízi hajtóművük régebben kizárólag hajócsavar, újabban rakétahajtómű is.

tömegpusztító fegyverek a II. világháború után az atomfegyver előállítását és bevetését követően alkalmazott gyűjtőfogalom azon fegyverfajták megnevezésére, melyek a többi fegyverekhez képest – azonos körülmények esetén, hatásaik sajátos jellegénél és méreteinél fogva – viszonylag rövid idő alatt rendkívül nagy mértékű pusztítást okoznak az épületekben, a haditechnikai eszközökben, az épületekben s más létesítményekben. Igen nagy területen sok esetben még az alkalmazást követő hosszú időn át is képesek hatni. Veszteséget okoznak a harcoló csapatoknak és a lakosságnak egyaránt. Akadályozzák a harctevékenységet, a termelőmunkát, sőt bizonyos esetekben kizárnak minden életlehetőséget. Napjainkban az atomfegyvereket, a vegyi és a gyújtófegyverek egyes fajtáit, továbbá a biológiai fegyvereket sorolják a tömegpusztító fegyverekhez.

tüzérségi lőveg 20 mm-t meghaladó űrméretű (átmérőjű) lövedék kilövésére szolgáló csöves tüzérségi fegyver. Fő részei: a cső, a lövegtalp és az irányzék. A lövegeket a szerkezet, ill. az alkalmazás módja szerint osztályozzák. Megkülönböztetnek sima csövű és huzagolt csövű lövegeket; a cső hossza szerint pedig hosszú és rövid csövű lövegeket. A lövegek elnevezése és csoportosítása a löveg csőhossza és a csőátmérő viszonyszáma alapján történik. Így az ágyú csőhossza az űrméret (csőátmérő) 30–50-szerese, a tarackó 15–25-szöröse, a mozsáré pedig 10–15-

szöröse. Az alkalmazási mód szerint megkülönböztetnek tábori (földfelszíni célok elleni), légvédelmi (repülőeszközök elleni) és páncéltörő (harckocsik és gyalogsági harcjárművek elleni) lövegeket. A tüzérségi lövegeket mozgatható alvázra építik, ezek vontatottak vagy önjáróak. A vontatott lövegek alváza rendszerint gumikerekes, az önjáró lövegek alvázaként egyaránt alkalmazhatnak kerekes és lánctalpas járműveket.

tüzérségi rakéta a szárazföldi erők tábori tüzérségének állományába tartozó, a csöves tüzérség lövegeinél jóval nagyobb pusztító hatású és lőtávolságú, hadszíntéri célok pusztítására alkalmas ballisztikus rakéta. Legkisebb változata, a legfeljebb 20–30 km hatótávolságú, hagyományos töltetű rakéta-sorozatvető szilárd hajtóanyagú rakétahajtóművel van ellátva. A nagyobb tüzérségi rakéták között egyaránt megtalálhatók szilárd és folyékony hajtóanyagú típusok. A tüzérségi rakéták indítóberendezése önjáró, kerekes vagy lánctalpas jármű. A harcászati és a hadműveleti-harcászati rakéták újabb változatai mind programirányítású szerkezetek.

űrméret, kaliber a fegyvercső belső, ill. a lövedék külső átmérője. Nálunk mm-ben, Nyugat-Európában általában cm-ben, Angliában és az Egyesült Államokban angol hüvelykben (25,4 mm) mérik. A lövegek – egyben a tüzérség – osztályozásának egyik lehetséges módja az űrméret alapján történő osztályozás. Így különböztetnek meg könnyű-, közepes és nehéztüzérséget.

vadászrepülőgép felfegyverzett katonai repülőgéptípus, a légvédelem eszköze. Rendszerint egy- vagy kétszemélyes, hangsebesség feletti (szuperszonikus) sebességű, egy vagy két hajtóműves, viszonylag nem nagy méretű és tömegű harci repülőgép. Felszállótömege általában 10–25 t. A szuperszonikus vadászrepülőgépek legnagyobb repülési sebessége a hangsebesség kétszeresét is meghaladja. Fedélzeti fegyverzetükhöz csöves (többcsövű) sorozatlövő tűzfegyverek, géppuskák, gépágyúk, nem irányított és irányított légi harcrakéták tartoznak. Az elfogó vadászrepülőgépek feladata az adott légvédelmi rendszerben: az ellenséges légi célok felderítése és megsemmisítése; együttműködés a légvédelmi csöves és rakétatüzérséggel.

Hadszíntéri atomképességű fegyverrendszerek állománya Európában

Hadszíntéri atomfegyverfajta	VSZ	NATO	Arány
Hadszíntéri rakéta (500 km hatótávolságig) indítóberendezés	1608	136	12 : 1
Atomlőszer tüzelésére alkalmas löveg	több mint 6000	több mint 6000	1 : 1
Atombomba hordozására alkalmas harci repülőgép	2783	4075	1 : 1,5
Atomképességű fegyverrendszerek összesen	több mint 10 000	több mint 10 000	1 : 1

A Varsói Szerződés tagországai európai fegyveres erőinek létszáma (VSZ-adatok szerint)

	Bulgária	Cseh-szlovákia	Lengyel-ország	Magyar-ország	NDK	Románia	Szovjet-unió	Összesen
Honvédelmi (Nemzetvédelmi) Minisztérium, vezérkar (főtörzs)	1 100	3 300	2 800	1 200	2 500	2 200	17 100	30 200
Szárazföldi csapatok, légideszantcsapatok és hadseregrepülő-erők	70 400	128 100	169 800	54 700	103 300	110 000	1 187 200	1 823 500
Légvédelmi csapatok	17 600	22 300	49 800	19 800	29 900	22 000	389 100	550 500
Légierő	4 500	23 000	40 900	1 600	4 700	5 400	345 000	425 100
Haditengerészet	6 400	–	22 200	–	14 200	6 400	288 900	338 000
Központi alárendeltségű alakulatok (felderítő, hiradó, rádió, katonai tanintézetek)	14 200	15 900	21 100	23 500	5 500	12 000	133 200	225 400
Hadtápellátó egységek és intézetek	2 700	4 000	33 500	6 000	13 000	12 000	75 100	146 300
Polgári védelem, területvédelmi alakulatok	700	3 100	6 900	–	–	1 000	22 400	34 100
Összesen	117 600	199 700	347 000	106 800	173 100	171 000	2 458 000	3 573 100

A NATO-tagországok európai fegyveres erőinek létszáma (VSZ-adatok szerint)

	Belgium	Dánia	Egyesült Államok	Franciao.	Görögo.	Hollandia	Izland	Kanada
Honvédelmi (Nemzetvédelmi) Minisztérium, vezérkar (főtörzs)	1 000	60	–	5 000	300	1 000	–	–
Szárazföldi csapatok, légideszantcsapatok és hadseregrepülő-erők	59 200	17 300	208 800	238 200	135 400	60 400	–	4 900
Légvédelmi csapatok	5 100	1 500	9 200	15 000	11 400	4 000	–	–
Légierő	15 700	4 500	80 100	70 700	15 200	13 400	–	1 900
Haditengerészet	4 000	6 000	294 000	62 000	22 000	18 000	–	6 000
Központi alárendeltségű alakulatok (felderítő, híradó, rádiós, katonai tanintézetek)	4 200	100	–	38 500	4 300	2 750	–	1 300
Hadtápellátó egységek	2 800	1 500	900	13 100	1 200	1 500	–	300
Polgári védelem	–	–	–	–	200	800	–	–
Összesen	92 000	30 960	593 000	442 500	190 000	101 850	–	14 400

A NATO-tagországok európai fegyveres erőinek létszáma (VSZ-adatok szerint)

	Luxemburg	Nagy-Brit.	Norvégia	NSZK	Olaszo.	Portugália	Spanyolo.	Törökо.	Összesen
Honvédelmi (Nemzetvédelmi) Minisztérium, vezérkar (főtörzs)	30	1 000	80	1 800	17 000	1 900	2 300	18 000	49 470
Szárazföldi csapatok, légideszantcsapatok és hadseregrepülő-erők	710	143 900	21 200	342 000	234 750	43 600	185 000	420 000	2 115 360
Légvédelmi csapatok	–	13 000	2 000	31 300	21 200	–	12 000	12 000	137 700
Légierő	–	74 900	6 900	71 300	51 400	9 000	23 100	44 200	482 300
Haditengerészet	–	71 000	8 000	36 000	45 000	13 000	48 000	52 000	685 000
Központi alárendeltségű alakulatok (felderítő, híradó, rádiós, katonai tanintézetek)	300	2 700	1 700	6 500	19 650	1 000	8 800	5 100	96 900
Hadtápellátó egységek	–	4 700	1 200	5 000	6 000	1 500	3 300	44 500	87 500
Polgári védelem	–	–	–	1 100	1 000	–	500	2 400	6 000
Összesen	1040	311 200	41 080	495 000	396 000	70 000	283 000	598 200	3 660 230

A NATO és a Varsói Szerződés európai fegyveres erői létszámának aránya (VSZ-adatok szerint)

	Varsói Szerződés	Arány	NATO
Honvédelmi (Nemzetvédelmi) Minisztérium, vezérkar (főtörzs)	30 200	1 : 1,6	49 470
Szárazföldi csapatok, légideszantcsapatok és hadseregrepülő-erők	1 823 500	1 : 1,2	2 115 360
Légvédelmi csapatok	550 500	4 : 1	137 700
Légierő	425 100	1 : 1,1	482 300
Haditengerészet	338 000	1 : 2	685 000
Központi alárendeltségű alakulatok	225 400	2,3 : 1	96 900
Hadtápellátó egységek	146 300	1,7 : 1	87 500
Polgári védelem	34 100	5,7 : 1	6 000
Összesen	3 573 100	1 : 1	3 660 200

Idegen területeken állomásozó fegyveres erők (szárazföldi csapatok és légierő) létszáma Európában (a londoni Nemzetközi Hadászati Kutatóintézet, az IISS adatai szerint)

	Idegen csapatokat állomásoztató országok	Idegen csapatokat befogadó országok									
		Belgium	Görögország	Hollandia	Izland	Nagy-Britannia	NSZK	Olaszország	Spanyolország	Törökország	Összesen
NATO	Egyesült Áll.	2660	3170	2930	1300	27 500	245 700	9750	7200	2400	302 610
NATO	Belgium	–	–	–	–	–	26 600	–	–	–	–
NATO	Franciaország	–	–	–	–	–	50 000	–	–	–	–
NATO	Hollandia	–	–	–	–	–	5 500	–	–	–	–
NATO	Nagy-Britannia	–	–	–	–	–	66 912	–	–	–	–
NATO	Összesen	2660	3170	2930	1300	27 500	394 712	9750	7200	2400	451 622
VSZ		Csehszlovákia	Lengyelo.	Magyaro.	NDK						
VSZ	Szovjetunió	80 000	40 000	65 000	380 000						565 000

Az Európában állomásozó fegyveres erők Varsói Szerződés és NATO szerinti létszámadatainak összehasonlítása (a légierő és haditengerészet nélkül)

Varsói Szerződés			NATO		
Ország	VSZ-adat	NATO-adat	Ország	VSZ-adat	NATO-adat
Bulgária	106 700	135 000	Belgium	72 300	68 000
Csehszlovákia	176 700	145 000	Dánia	20 460	20 540
Lengyelország	283 900	230 000	Egyesült Államok	218 900	216 000
Magyarország	105 200	80 000	Franciaország	309 800	267 000
NDK	154 200	120 000	Görögország	152 800	116 990
Románia	159 200	180 000	Hollandia	70 450	68 000
Szovjetunió	1 824 100	2 200 000	Izland		–
			Kanada	6 500	5 000
			Luxemburg	1 040	695
			Nagy-Britannia	165 300	140 560
			Norvégia	26 180	25 059
			NSZK	387 700	351 800
			Olaszország	299 600	297 000
			Portugália	59 000	46 949
			Spanyolország	211 900	210 000
			Törökország	502 000	380 000
Összesen	2 810 000	3 090 000	Összesen	2 503 930	2 213 593

A Varsói Szerződés-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott fegyverfajták mennyisége (VSZ-adatok szerint)

Fegyver- vagy harceszközfajta		Bulgária	Csehszlovákia	Lengyelország	Magyarország	NDK	Románia	Szovjetunió	Összesen
Harci repülőgépek	A légvédelem állományában elfogó vadászként és földi célok ellen egyaránt alkalmazható	165	270	372	113	242	28	2 074	3 264
Harci repülőgépek	A légvédelem állományában csak elfogó vadászként alkalmazható	–	–	–	–	–	224	1 605	1 829
Harci repülőgépek	A légvédelem összesen	165	270	372	113	242	252	3 679	5 093
Harci repülőgépek	a légierő és a hadsereg repülőerő állományában	69	137	108	–	41	128	1 608	2 091
Harci repülőgépek	a haditengerészeti légierő állományában	–	–	–	–	24	–	668	692
Harci repülőgépek	mindösszesen	234	407	480	113	307	380	5 955	7 876
Harci helikopterek		51	101	43	96	74	220	2 200	2 785
Harckocsik		2200	4585	3300	1435	3140	3200	41 580	59 470

	Fegyver- vagy harceszközfajta	Bulgária	Cseh-szlovákia	Lengyel-ország	Magyar-ország	NDK	Románia	Szovjetunió	Összesen
Tüzérségi fegyverek	Gyalogsági harcjárművek és páncélozott szállító járművek	2365	4900	4855	2310	5900	5000	45 000	70 330
	hadműveleti-harcászati és harcászati rakéta-indító berendezések	72	77	81	27	80	50	1 221	1 608
	rakéta-sorozatvetők, 75 mm-nél nagyobb űrméretű lövegek, 50 mm-nél nagyobb űrméretű aknavetők	3990	3445	3065	1750	2435	6600	50 275	71 560
	páncéltörő rakétarendszer	360	540	435	270	620	400	8 840	11 465
Hadihajók	nagyobb vízfelszíni hadihajók	–	–	–	–	–	1	77	78
	1200 t-nál nagyobb deszanthajók	–	–	–	–	–	–	24	24
	tengeralattjárók	4	–	3	–	–	1	220	228

A Varsói Szerződés és a NATO fegyveres erői által szolgálatban tartott fontosabb fegyverfajták (VSZ-adatok szerint)

	Fegyver- vagy harceszközfajta	Varsói Szerződés	Arány	NATO
Harci repülőgépek	A légvédelem áll.-ban elfogó vadászként és földi célok ellen egyaránt alkalmazható	3 264	1,1 : 1	3 005
	A légvédelem áll.-ban csak elfogó vadászként alkalmazható	1 829	37 : 1	50
	A légvédelem áll.-ban légvédelem összesen	5 093	1,7 : 1	3 055
	a légierő és a hadsereg repülőerő állományában	2 091	1 : 1,2	2 445
	a haditengerészeti légierő állományában	692	1 : 2,4	1 630
	mindösszesen	7 876	1,1 : 1	7 130
Harci helikopterek		2 785	1 : 1,9	5 270
Harckocsik		59 470	1,9 : 1	30 690
Gyalogsági harcjárművek és páncélozott szállító járművek		70 330	1,5 : 1	46 900
Tüzérségi fegyverek	hadműveleti-harcászati és harcászati-rakéta-indító berendezések	1 608	12 : 1	136
	rakéta-sorozatvetők, 75 mm-nél nagyobb űrméretű lövegek, 50 mm-nél nagyobb űrméretű aknavetők	71 560	1,25 : 1	57 060
	páncéltörő rakétarendszerek	11 465	1 : 1,6	18 070
Hadihajók	nagyobb vízfelszíni hadihajók	78	1 : 5,3	415
	1200 t-nál nagyobb deszanthajók	24	1 : 3,5	84
	tengeralattjárók	228	1 : 1,1	200

A NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott fontosabb fegyver- és harceszközfajták mennyisége (VSZ-adatok szerint)

	Fegyver- vagy harceszközfajta	Belgium	Dánia	Egyesült Államok	Francia-ország	Görög-ország	Holland-dia	Izland	Kanada
Harci repülőgépek	A légvédelem állományában elfogó vadászként és földi célok ellen egyaránt alkalmazható	60	50	810	420	220	90	–	–
	A légvédelem állományában csak elfogó vadászként alkalmazható	–	–	–	–	–	–	–	–
	A légvédelem állományában légvédelem összesen	60	50	810	420	220	90	–	–

	Fegyver- vagy harceszkozfajta	Belgium	Dánia	Egyesült Államok	Francia-ország	Görög-ország	Holland-dia	Izland	Kanada
Harci repülőgépek	a légierő és a hadsereg repülőerő állományában (bombázó, vadászbombázó, csatarepülő)	110	50	–	260	230	90	–	50
	a haditengerészeti légierő állományában	–	–	1150	200	–	20	–	–
	mindösszesen	170	100	1960	880	450	200	–	50
Harci helikopterek		70	–	2180	700	130	20	–	–
Harckocsik		530	350	6980	3190	2000	1250	–	150
Gyalogsági harcjárművek és páncélozott szállítójárművek		2020	1090	7590	4520	1720	3240	–	500
Tüzérségi fegyverek	hadműveleti-harcászati és harcászatirakéta-indító berendezések	6	–	36	36	–	8	–	–
	rakéta sorozatvetők, 75 mm-nél nagyobb űrméretű lövegek, 50 mm-nél nagyobb űrméretű aknavetők	1620	1750	3520	8510	3950	1410	–	170
	páncéltörő rakétarendszerek	560	310	4940	2000	320	764	–	70
Hadihajók	nagyobb vízfelszíni hadihajók	4	10	146	45	20	17	–	15
	1200 t-nál nagyobb deszanthajók	–	–	37	9	9	–	–	–
	tengeralattjárók	–	7	57	17	10	5	–	3

	Fegyver- vagy harceszkozfajta	Luxem-burg	Nagy-Britan.	Norvé-gia	NSZK	Olasz-ország	Portu-gália	Spa-nyolo.	Török-ország	Össze-sen
Harci repülőgépek	A légvédelem állományában elfogó vadászként és földi célok ellen egyaránt alkalmazható	–	375	50	235	290	20	155	230	3 005
	csak elfogó vadászként alkalmazható	–	50	–	–	–	–	–	–	50
	légvédelem összesen	–	425	50	235	290	20	155	230	3 055
	a légierő és a hadsereg repülőerő állományában (bombázó, vadászbombázó, csatarepülő)	–	365	50	445	140	130	125	400	2 445
	a haditengerészeti légierő állományában	–	45	–	170	20	–	15	10	1 630
	mindösszesen	–	835	100	850	450	150	295	640	7 130
Harci helikopterek		–	700	–	450	540	–	160	310	5 270
Harckocsik		–	2000	370	4900	2330	470	1850	4 320	30 690
Gyalogsági harcjárművek és páncélozott szállítójárművek		–	6840	190	6480	6440	280	1720	5 270	46 900
Tüzérségi fegyverek	hadműveleti-harcászati és harcászatirakéta-indító berendezések	–	12	–	26	12	–	–	–	136
	rakéta sorozatvetők, 75 mm-nél nagyobb űrméretű lövegek, 50 mm-nél nagyobb űrméretű aknavetők	10	3320	2320	3190	5510	1870	5010	14 900	57 060
	páncéltörő rakétarendszerek	6	1480	150	2760	2130	40	190	2 350	18 070
Hadihajók	nagyobb vízfelszíni hadihajók	–	56	8	16	24	17	23	24	415
	1200 t-nál nagyobb deszanthajók	–	10	3	–	3	–	4	7	84
	tengeralattjárók	–	28	11	24	10	3	8	17	200

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott harci repülőgépek mennyisége

VSZ-országok	VSZ-adat	NATO-adat	NATO-országok	VSZ-adat	NATO-adat
Bulgária	234	250	Belgium	170	144
Csehszlovákia	407	400	Dánia	100	87
Lengyelország	480	700	Egyesült Államok	1960	800
Magyarország	113	150	Franciaország	880	450
NDK	307	350	Görögország	450	319
Románia	380	350	Hollandia	200	162
Szovjetunió	5955	6050	Izland	–	–
			Kanada	50	40
			Luxemburg	–	–
			Nagy-Britannia	835	445
			Norvégia	100	78
			NSZK	850	547
			Olaszország	450	250
			Portugália	150	99
			Spanyolország	295	186
			Törökország	640	370
			Raktárban tárolva		530
Összesen	7876	8250	Összesen	7130	4507

Megjegyzések: 1. A VSZ nem számította be, a NATO beszámította a TU–22M (Backfire) közepes bombázót. 2. A VSZ számításba vette az összes haditengerészeti harci repülőgépet (tehát a hajófedélzetieket is), a NATO csak a szárazföldi bázisúakat.

A harci repülőgépek mennyiségének meghatározásakor figyelembe vett típusok

	Varsói Szerződés részéről		NATO részéről	
Kategória	VSZ-állományban	NATO-állományban	VSZ-állományban	NATO-állományban
Elfogó vadászrepülőgépek	MIG–25, MIG–31, JAK–28, TU–128, SZU–15	Lightning	MIG–25, MIG–31, JAK–28, TU–128, SZU–15	Lightning
Csatarepülőgép	SZU–25	A–7, A–10, Harrier, Alpha-Jet,	SZU–25	A–7, A–10, Harrier, Alpha-Jet
Vadász-, vadászbombázó repülőgép	SZU–7B, SZU–15, SZU–17, SZU–27, MIG–17, MIG–21, MIG–23, MIG–27, MIG–29	Bucaneer, Tornado, F–4, F–5, F–15, F–16, F–18, F–84, F–100, F–104, Jaguar, Mirage–5, Mirage–III, Mirage F–1, Mirage–2000, G–91, Draken F–35	SZU–7, SZU–15, SZU–17, SZU–22, SZU–27, MIG–17, MIG–21, MIG–23, MIG–27, MIG–29	Bucaneer, Tornado, F–4, F–5, F–15, F–16, F–18, F–100, F–104, Jaguar, Mirage–5, Mirage F–1, Mirage–2000, G–91, Draken F–35
Könnyű és közepes bombázó repülőgép	SZU–24	F–111	SZU–24, IL–28, TU–16, TU–22, TU–22M	F–111
Felderítő és rádióelektronikai háború (zavaró)	MIG–21, MIG–25, SZU–17, SZU–24, JAK–28	RF–4, RF–5, RF–16, RF–84, RF–104, EF–111, Jaguar, Mirage F–1R, Nimrod, P–3 Orion, G–9IR, Tornado EC–130, Canberra, Shackelton DC–8,	Külön nem jelölték	Draken RF–35, RF–4, RF–5, C–212, PD–808, EF–111, EC–130, RF–16, RF–84, Canberra, TR–1A
Haditengerészeti harci repülőgépek	TU–16, TU–22, TU–142, IL–38, BE–12, JAK–38, SZU–17, SZU–27, MIG–21, MIG–29, MIG–23	A–4, A–6, A–7, F/A–18, Sea Harrier, Tornado, Super, Etandard, F–4, F–14, F–104, Crusader	A típusokat külön nem jelölték, s csak a szárazföldi bázisú haditengerészeti harci repülőgépeket vették számításba	

Fontosabb elfogó vadász- és csatarepülőgép-típusok főbb harcászati technikai jellemzői

Fajta	Elfogó vadászrepülőgépek				Csatarepülőgépek			
Típus	SZU–15	MIG–25	MIG–31	Lightning F–6	SZU–25	A–7	A–10	Alpha-Jet
Hossz (m)	21,5	22,3	23,9	16,84	14	14,6	16,3	13,23
Fesztáv (m)	10,5	14,0	14,0	10,60	15	11,8	16,76	9,11
Legnagyobb sebesség (km/h)	2400	3000	2620	2410	880	1125	720	1000
Csúcsmagasság (km)	18	30	20	18,30	–	12	–	–
Hatósugár (km)	650	700–900	930	1200	560	2000	–	500–900
Felszállótömeg (t)	12,5	37,5	41	21,77	16,35	19,5	20,5	7,5
Fegyverterh. (t)	–	–	5	4,54	4,0	6,8	7,25	2,25
Fegyverzet	4 db LR	4 db LR	8 db LR	2 db 30 mm-es GU, 2 db LR	30 mm-es GU, F–NIR, F–IR	6 × 20 mm-es GU, LB, LR, F–IR, F–NIR, LR, AB	7 × 30 mm-es GU, LB, F–IR, F–NIR, LR	GU, F–NIR F–IR, LB, AB
Gyártó ország	Szovjetunió	Szovjetunió	Szovjetunió	Nagy-Britannia	Szovjetunió	Egyesült Államok	Egyesült Államok	NSZK, Franciao.
Rendszerbe állítás éve	1971	1971	1984	1980	1982	1970	1974	1978

Jelmagyarázat: F–NIR = földi célok elleni nem irányított rakéta. F–IR = földi célok elleni irányított rakéta. GU = gépágyú. LB = légibomba. AB = atombomba. LR = légiharcrakéta.

Fontosabb vadászbombázórepülőgép-típusok főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	MIG–23	MIG–29	SZU–27	Tornado	Mirage F–1	F–15	F–16
Hossz (m)	18,25	14,7	20,5	18,1	15,2	19,45	14,5
Fesztáv (m)	14,25/8,3	10,25	14,5	8,7/13,9	8,4	13,5	9,45
Legnagyobb sebesség (km/h)	2400	2500	2500	2600	2337	2650	2400
Csúcsmagasság (km)	18,6	–	–	17,7	18,5	21	15
Hatósugár (km)	700	–	600–800	–	400–1200	2000	925
Felszállótömeg (t)	18,5	19,6	28,35	23,59	15	25,4	14,97
Fegyverterhelés (t)	2	4	–	7,25	4	6,2	6,9
Fegyverzet	23 mm GU 4 db LR vagy F–NIR F–IR	6 db LR vagy F–NIR F–IR LB	23 mm GU LB, LR F–NIR F–IR	2 db 27 mm-es GU, LR, LB, AB, F–IR, AB	2 db 30 mm-es GU, LR, LB, F–IR, F–NIR	6 × 20 mm-es GU, LR, LB, F–IR	6 × 20 mm-es GU, LR, LB, AB, F–IR
Gyártó ország	Szovjetunió	Szovjetunió	Szovjetunió	NSZK, Nagy-Brit., Olaszo.	Franciaország	Egyesült Államok	Egyesült Államok
Rendszerbe állítás éve	1971	1984	1986	1984	1973	1973	1979

Jelmagyarázat: LR = légiharcrakéta. F–NIR = földi célok elleni nem irányított rakéta. F–IR = földi célok elleni irányított rakéta. GU = gépágyú. LB = hagyományos töltetű légibomba. AB = atombomba.

Fontosabb könnyű és közepes bombázó repülőgépek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	SZU–24	TU–16	TU–22	TU–22M	F–111
Hossz (m)	20	365	40,5	40,2	19,2
Fesztáv (m)	10/17,25	34,54	27,7	26,2/34,5	9,74/19,2
Legnagyobb sebesség (km/h)	2500	950	1590	2100	2600

Típus	SZU-24	TU-16	TU-22	TU-22M	F-111
Csúcsmagasság (km)	16,5	14	18	17	18,3
Hatósugár (km)	1000	3200	3200	3600	915
Felszállótömeg (t)	41	72	84	110	41,5
Fegyverterhelés (t)	8	6	10	8	5,5/13,6
Fegyverzet	23 mm-es GU, LR, F–NIR, F–IR, LB, AB	7 db 23 mm-es GU, LB, AB, HR, T, F–IR	23 mm-es GU, LB, AB, F–IR, HR, T	30 mm-es GU, LB, F–IR, AB, HR, T	6 × 20 mm-es GU, LB, AB, F–IR
Gyártó ország	Szovjetunió	Szovjetunió	Szovjetunió	Szovjetunió	Egyesült Áll.
Rendszerbe állítás éve	1977	1958	1961	1971	1967

Jelmagyarázat: GU = gépágyú, F–IR = földi célok elleni irányított rakéta, AB = atombomba, HR = hajók elleni rakéta

Fontosabb haditengerészeti harci repülőgépek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	Be-12	Jak-38	Sea Harrier	A-6	F-14	Super Etandard
Hossz (m)	30,2	15,9	14,5	16,64	18,9	14,31
Fesztáv (m)	29,7	7,3	7,7	16,15	11,6/19,45	9,6
Legnagyobb sebesség (km/h)	610	1200	1180	1100	2550	1180
Csúcsmagasság (km)	–	12	15,25	12,7	21	13,7
Hatósugár (km)	2000	370	460/750	2000	1200	470/720
Felszállótömeg (t)	30	11,7	11,4	26,58	33,7	11,5
Fegyverterhelés (t)	5	1,6	3,6	7,83	6,6	2,1
Fegyverzet	LB, HR, T, MB, AB	GU, HR, LB, MB	30 mm-es GU, LR, HR, LB, AB	LB, HR, AB	20 mm-es GU, LR, HR	2 db 30 mm-es GU, LR, LB, HR, AB
Bázis	vízfelszín v. repülőtér	hajófedélzet	hajófedélzet	hajófedélzet	hajófedélzet	hajófedélzet
Gyártó ország	Szovjetunió	Szovjetunió	Nagy-Britannia	Egyesült Államok	Egyesült Államok	Franciaország
Rendszerbe állítás éve	1963	1976	1980	1971	1974	1978

Jelmagyarázat: GU = gépágyú, LR = légiharcrakéta, HR = hadihajó elleni rakéta, LB = légibomba, MB = melytengeri bomba, AB = atombomba, T = torpedó

A harci helikopterek mennyiségének meghatározásánál figyelembe vett típusok

Kategória	A Varsói Szerződés részéről		A NATO részéről
	VSZ-állományban	NATO-állományban	
Támadó fegyverzetű és páncéltörő rakétával felszerelt helikopter	Mi-24	AH-64, AH-1, Bo-105P Gazelle, A-129	Nincs utalás a konkrét típusokra
Csapatszállító, ill. többcélú helikopter	Mi-8	Blackhawk, Puma, AB-204, AB-205, AB-206, Lynx T, Alouette	
Felderítő és rádióelektronikai háborús helikopter	Mi-24, Mi-8	EH-14, EH-60	
Haditengerészeti helikopter	Ka-25, Ka-26, Ka-27, Mi-14	Sea King, Lynx, Super Frelon, AB-212, Sea Hawk	

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott harci helikopterek mennyisége*

Varsói Szerződés			NATO		
Ország	VSZ-adat	NATO-adat	Ország	VSZ-adat	NATO-adat
Bulgária	51	100	Belgium	70	–
Csehszlovákia	101	200	Dánia	–	–
Lengyelország	43	200	Egyesült Államok	2180	700
Magyarország	96	100	Franciaország	700	270
NDK	74	150	Görögország	130	64
Románia	220	100	Hollandia	20	54
Szovjetunió	2200	2850	Izland	–	–
			Kanada	10	–
			Luxemburg	–	–
			Nagy-Britannia	700	287
			Norvégia	–	–
			NSZK	450	554
			Olaszország	540	170
			Portugália	–	–
			Spanyolország	160	160
			Törökország	310	160
			Raktárban tárolva		180
Összesen	2785	3700	Összesen	5270	2599

* A Varsói Szerződés adatai a haditengerészeti helikoptereket is tartalmazzák, a NATO adatai nem.

Fontosabb támadó fegyverzetű és páncéltörő rakétával felszerelt helikopterek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	Mi–21	AH–1 Huey Cobra	AH–64 Apache	Bo–105P	A–129 Mangusta
Törzshossz (m)	17	13,54	17,7	8,56	12,3
Főrotor-átmérő (m)	17	13,41	14,6	9,82	11,9
Magasság (m)	4,25	4,1	5	2,98	3,35
Utazósebesség (km/h)	260	270	290	232	250
Hatótávolság (km)	160	507	480	625	–
Csúcsmagasság (km)	5,5	3,7	6,1	4,1	2,4
Felszállótömeg (t)	10	4,5	8	2,3	3,7
Fegyverzet	4 db 20 mm-es GU, 4 db IPR, F–NIR	6 × 20 mm-es GU, F–NIR, IPR	1 db 30 mm-es GU, 16 db IPR vagy F–NIR	6 db IPR	IPR, F–NIR
Gyártó ország	Szovjetunió	Egyesült Áll.	Egyesült Áll.	NSZK	Olaszország
Rendszerbe állítás éve	1975	1977	1984	1981	1987

Jelmagyarázat: GU = gépágyú, F–NIR = földi célok elleni nem irányított rakéta, LB = légibomba, IPR = irányított páncéltörő rakéta.

Fontosabb csapatszállító és többcélú katonai helikopterek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	MI–8	UH–60 Blackhawk	SA–332 Super Puma	WG–13 Lynx	SA–319B Alouette
Törzshossz (m)	18,31	19,76	14,76	12,06	12,84
Főrotor-átmérő (m)	21,29	16,36	15,6	12,8	11,2
Magasság (m)	5,6	5,13	4,92	3,66	3
Utazósebesség (km/h)	200	272	260	140	197
Hatótávolság (km)	400	600	630	275	480
Csúcsmagasság (km)	4,5	5,8	4,6	–	3,6
Felszállótömeg (t)	12	9,2	8,7	4,3	2,25
Hasznos teher (t)	4	3,6	4,5	1,36	0,8
Szállítható katonák (fő)	26	11	25	10	5
Gyártó ország	Szovjetunió	Egyesült Áll.	Franciaország	Nagy-Brit.	Franciaország
Rendszerbe állítás éve	1967	1979	1978	1973	1973

Fontosabb haditengerészeti helikopterek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	Ka–25	Ka–27	AB–212	SA–321 Super Frelon	SH–3 Sea King
Törzshossz (m)	10,35	11	1402	19,4	16,69
Főrotor-átmérő (m)	15,75	16,54	14,63	18,9	18,9
Magasság (m)	5,37	5,5	4,4	4,94	5,13
Utazósebesség (km/h)	220	260	185	249	225
Hatótávolság (km)	500	370	670	820	1006
Csúcsmagasság (km)	3,5	–	–	3,15	4,48
Felszállótömeg (t)	7,3	10,2	4,93	13	8,5
Fegyverzet	2 db T	T	HR, T	MB, T	MB, T
Gyártó ország	Szovjetunió	Szovjetunió	Olaszország	Franciao.	Egyesült Áll.
Rendszerbe állítás éve	1973	1982	1976	1966	1969

Jelmagyarázat: MB = mélytengeri bomba, T = torpedó, HR = hajó elleni rakéta

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott harckocsik mennyisége*

Varsói Szerződés			NATO		
Ország	VSZ-adat	NATO-adat	Ország	VSZ-adat	NATO-adat
Bulgária	2 200	1 800	Belgium	530	320
Csehszlovákia	4 585	3 800	Dánia	350	228
Lengyelország	3 330	3 400	Egyesült Államok	6 980	1 800
Magyarország	1 435	1 300	Franciaország	3 190	1 250
NDK	3 140	300	Görögország	2 000	1 420
Románia	3 200	1 200	Hollandia	1 250	750
Szovjetunió	41 580	37 000	Izland	–	–
			Kanada	150	60
			Luxemburg	–	–
			Nagy-Britannia	2 000	717
			Norvégia	370	117
			NSZK	4 900	4 330
			Olaszország	2 330	1 500
			Portugália	470	66
			Spanyolország	1 850	866
			Törökország	4 320	3 000
			Raktárban tárolva		5 800
Összesen	59 470	48 800	Összesen	30 690	22 224

* A VSZ-adatok nem utalnak a harckocsik típusaira. A NATO a következő harckocsitípusokat vette figyelembe: VSZ: T–54/55, T–62, T–64, T–72, T–80. NATO: Challenger, M–1, Leopard-I, Leopard–II, AMX–30, M–60, Chieftain, Centurion, M–47, M–48

Fontosabb harckocsitípusok főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	T–54/T–55	T–72	FV 4030 Challenger	AMX–30	M–1 Abrams	Leopard–II
Harci tömeg (t)	36	41	62	36	54	55
Hossz (m)	6,27	6,4	10,9	9,48	9,79	9,61
Szélesség (m)	3,28	3,4	2,87	3,1	3,65	2,45
Magasság (m)	2,4	2,26	3	2,3	2,9	2,8
Sebesség úton (km/h)	35	45	40	40	50	50
Motorteljesítmény (kW)	426	573	882	529	1103	1103
Hatótávolság (km)	400	480	–	500	440	500
Lőfegyverzet	100 mm-es löveg	125 mm-es löveg	120 mm-es löveg	105 mm-es löveg	105 mm-es löveg	120 mm-es löveg
Gyártó ország	Szovjetunió	Szovjetunió	Nagy-Brit.	Franciao.	Egyesült Áll.	NSZK
Rendszerbe állítás éve	1956	1972	1983	1967	1978	1980

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott gyalogsági harcjárművek és páncélozott szállító járművek mennyisége*

Varsói Szerződés			NATO		
Ország	VSZ-adat	NATO-adat	Ország	VSZ-adat	NATO-adat
Bulgária	2 365	4 400	Belgium	2 020	1 586
Csehszlovákia	4 900	5 100	Dánia	1 090	787
Lengyelország	4 855	6 500	Egyesült Államok	7 590	6 550
Magyarország	2 310	2 000	Franciaország	4 520	3 850
NDK	5 900	5 200	Görögország	1 720	1 853
Románia	5 000	4 200	Hollandia	3 240	2 020
Szovjetunió	45 000	64 000	Izland	–	–
			Kanada	500	400
			Luxemburg	–	5
			Nagy-Britannia	5 480	5 048
			Norvégia	190	356
			NSZK	6 840	7 440
			Olaszország	6 440	4 900
			Portugália	280	269
			Spanyolország	1 720	2 740
			Törökország	5 270	1 700
			Raktári készlet		8 125
Összesen	70 330	91 400	Összesen	46 900	47 629

* A VSZ-adatok nem utalnak típusokra. A NATO a következő gyalogsági harcjárműveket vette figyelembe: VSZ: BMD–1, BMP–1/2; NATO: Marder, AMX–10P, M–2, YPR–765; míg a többi páncélozott járművek között felsorolják a könnyű harckocsikat, a szállító járműveket a típusjelzésre való utalás nélkül.

Fontosabb gyalogsági harcjármű-típusok főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	BMP–1	AMX–10P GIAT	Marder	M–2 Bradley
Harci tömeg (t)	12	14,2	28,2	22,3
Hossz (m)	6,6	5,78	6,79	6,45
Szélesség (m)	3,15	2,78	3,25	3,2
Magasság (m)	2	2,54	2,95	2,97
Sebesség úton/vízen (km/h)	55/8	65/6,5	70/n. a.	62/n. a.
Motorteljesítmény (kW)	221	206	441	367
Hatótávolság (km)	500	600	520	480
Árokáthidaló képesség (m)	2,2	1,6	1,7	1,68
Járműrész	lánctalpas	lánctalpas	lánctalpas	lánctalpas
Fegyverzet	73 mm-es löveg 7,62 mm-es GP	20 mm-es GU 7,62 mm-es GP	20 mm-es GU 7,62 mm-es GP	20 vagy 25 mm-es GU 7,62 mm-es GP
Kezelők/lövészek száma	2/9	2/9	4/6	3/7
Gyártó ország	Szovjetunió	Franciaország	NSZK	Egyesült Államok
Rendszerbe állítás éve	1967	1969	1966	1974

Jelmagyarázat: GP = géppuska, GU = gépágyú, PR = páncéltörőrakéta-indító

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott tüzérségirakéta-indító berendezések mennyisége (VSZ-adatok szerint)

Varsói Szerződés		NATO		NATO	
Ország	Mennyiség	Ország	Mennyiség	Ország	Mennyiség
Bulgária	72	Belgium	6	Luxemburg	–
Csehszlovákia	77	Dánia	–	Nagy-Britannia	12
Lengyelország	81	Egyesült Államok	36	Norvégia	–
Magyarország	27	Franciaország	36	NSZK	26
NDK	80	Görögország	–	Olaszország	12
Románia	50	Hollandia	8	Portugália	–
Szovjetunió	1221	Izland	–	Spanyolország	–
		Kanada	–	Törökország	–
Összesen	1608			Összesen	136

Fontosabb páncélozott szállítójármű-típusok főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	M–113	FV–432	BTR–50	BTR–60	OT–64 Skot
Harci tömeg (t)	10,67	15,11	14	10	14,8
Hossz (m)	487	5,25	6,9	7,2	7,44
Szélesség (m)	2,69	2,8	3,18	2,8	2,55
Magasság (m)	2,12	1,88	2	2,29	2,7
Motorteljesítmény (kW)	158	177	177	133	133
Hatótávolság (km)	480	580	250	500	700
Sebesség úton (km/h)	65	52	43	80	95
Járműrész	lánctalpas	lánctalpas	lánctalpas	gumikerekes	gumikerekes
Fegyverzet	12,7 mm-es GP	7,62 mm-es GP	7,62 v. 12,7 v. 14,5 mm-es GP	14,5 mm-es, 7,62 mm-es GP	7,62 vagy 12,7 mm-es GP
Kezelők/lövészek száma	2/11	2/10	3/12	2/10	2/18
Gyártó ország	Egyesült Áll.	Nagy-Brit.	Szovjetunió	Szovjetunió	Csehszlovákia
Rendszerbe állítás éve	1959	1964	1960	1962	1964

Jelmagyarázat: GP = géppuska, GÜ = gépágyú.

A tüzérségi kettős képességű (hagyományos és atom-) rakétafegyverek jellemzői

Fejlesztő ország	Szovjetunió			Egyesült Államok	Franciaország
	Luna–M/Forg–7*	Tocska/SS–21*	R–17/Scud–B*	Lance	Pluton
Hatótávolság (km)	65	70	300	112	120
Starttömeg (t)	2	n. a	5	1,28	2,45
Hossz (m)	9	n. a	10,5	6,1	7,64
Átmérő (m)	0,55	n. a	0,85	0,58	0,65
Hajtóműfajta	szilárd hajtóanyagú	szilárd hajtóanyagú	folyékony hajtóanyagú	folyékony hajtóanyagú	szilárd hajtóanyagú
Atomtöltet hatóereje (kt)	néhányszor 10**	néhányszor 10**	100–200**	1	15–25
Indítóberendezés fajtája	gumikerekes önjáró	gumikerekes önjáró	gumikerekes önjáró	lánctalpas önjáró v. vontatott gumikerekes utánfutó	lánctalpas önjáró
Rendszerbe állítás éve	1964	1975	1962	1972	1974
Rendszeresített mennyiség	65	289	661	100	36

* NATO-elnevezés. ** Nyugati becsléseken alapuló adat.

Fontosabb tüzérségi rakéta sorozatvetők főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	BM–21	Firos–6	LARS	Ratale	MLRS
A rakétalövedék					
– indulótömege (kg)	66	4,8	35	78	270
– hossza (m)	2,87	1,05	2,26	3,2	3,96
– átmérője (mm)	122	51	110	145	240
– lőtávolsága (km)	20,5	6,55	15	30	30
– robbanótöltetének tömege (kg)	6,4	2	17,2	19	n. a.
Az indítóállvány					
– fajtája	Ural–375 tehergépkocsi	Fiat 661A páncélozott gépkocsi	Magirus tehergépkocsi	tehergépkocsi	M–2 páncélozott harcjármű
– indítható rakéta száma	40	48	36	18	12
Gyártó ország	Szovjetunió	Olaszország	NSZK	Franciao.	Egyesült Áll.
Rendszerbe állítás éve	1965	1980	1979	1982	1980

A Varsói Szerződés és a NATO fegyveres erői által szolgálatban tartott tábori tüzérségi fegyverek mennyisége***

Varsói Szerződés			NATO		
Ország	VSZ-adat*	NATO-adat**	Ország	VSZ-adat*	NATO-adat**
Bulgária	3 990	2 000	Belgium	1 620	248
Csehszlovákia	3 445	2 100	Dánia	1 750	542
Lengyelország	3 065	2 500	Egyesült Államok	3 520	1 100
Magyarország	1 750	800	Franciaország	8 510	780
NDK	2 435	1 700	Görögország	3 950	1 752
Románia	6 600	1 300	Hollandia	1 410	667
Szovjetunió	50 275	33 000	Izland		–
			Kanada	170	35
			Luxemburg	10	–
			Nagy-Britannia	3 320	394
			Norvégia	2 320	522
			NSZK	3 190	2 220
			Olaszország	5 510	2 100
			Portugália	1 870	260
			Spanyolország	5 010	1 083
			Törökország	14 900	2 800
			Raktárban tárolt		2 870
Összesen	71 560	43 400	Összesen	57 060	17 373

* A VSZ-adatok a sorozatvető rakétákat, a 75 mm űrméret feletti tüzérségi lövegeket és az 50 mm feletti űrméretű aknavetőket tartalmazzák. ** A NATO-adatok a 100 mm feletti űrméretű sorozatvetőket, tüzérségi lövegeket és aknavetőket tartalmazzák. *** Sem a VSZ, sem a NATO nem jelöl meg fegyvertípusokat.

Fontosabb tüzérségi lövegek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	M–101	M–114	M–109G	M–110A1	2S1	2S3	1976M	2S7 1985 M
Fajta	tarack	tarack	tarack	tarack	tarack	tarack	ágyú	ágyú
Harcitömeg (t)	2,26	5,76	24,5	26,5	16	27,5	n. a.	40
Csőhossz (m)	2,57	3,78	4,5	5,38	–	–	n. a.	–
Űrméret (mm)	105	155	155	203,2	122	152,4	152	203
Lőtávolság (km)	14,6	14,96	18,5	21,3	15,3	24	27	30
Tűzgyorsaság (lövés/perc)	10	4	n. a.	0,5	5	n. a	n. a.	n. a.
A lövedék fajtája	H	H	H, A	H, A	H	H, A	H	H, A
– tömege (kg)	17,5	43,1	49,3	90,7	21,7	43,6	n. a.	n. a
– kezdősebessége (m/s)	548	564	686	711	690	655	n. a	n. a.
A járműrész	V	V	Ö	Ö	Ö	Ö	V	Ö
Gyártó ország	Egyesült Államok	Egyesült Államok	Egyesült Államok	Egyesült Államok	Szovjet-unió	Szovjet-unió	Szovjet-unió	Szovjet-unió
Rendszerbe állítás éve	1950	1950	1966	1960	1970	1973	1981	1985

Jelmagyarázat: H = hagyományos, A = atom, Ö = önjáró, V = vontatott.

Fontosabb irányított páncéltörő rakétafegyverek főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	M–47 Dragon	MGM–71 Tow	Milan	Hot	FV–438 Swingfire	9M14 Maljutka	9M111 Fagot
Indulótömeg (kg)	6,12	18	6,6	22	26	11,3	10
Hossz (m)	0,74	1,17	0,77	1,27	1,067	0,86	1,2
Átmérő (mm)	123	152	90	132	170	119	135
Hatótávolság (m)	1100	3750	2000	4000	4000	3000	2500
Páncélátütő-képesség (mm)	430	500	500	600	550	400	500
Utazósebesség (m/s)	110	210	200	260	185	120	250

Típus	M–47 Dragon	MGM–71 Tow	Milan	Hot	FV–438 Swingfire	9M14 Maljutka	9M111 Fagot
Indítóberendezés fajtája	kézi vetőcső	állványos vetőcső	kézi vetőcső	harcjárműre, helikopterre szerelhető vetőcső	harcjárműre szerelt vetőcső	harcjárműre szerelt vezetősín	kézi harcjárműre szerelt vetőcső
Irányítás módja	R	R	R	R	R	V	R
Gyártó ország	Egyesült Államok	Egyesült Államok	NSZK/ Franciao.	NSZK/ Franciao.	Nagy-Britannia	Szovjetunió	Szovjetunió
Rendszerbe állítás éve	1968	1968	1972	1976	1969	1970	1980

Jelmagyarázat: V = vezetékes távirányítás, R = rádió-távirányítás.

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott páncéltörő fegyverek mennyisége***

Varsói Szerződés			NATO		
Ország	VSZ-adat*	NATO-adat**	Ország	VSZ-adat*	NATO-adat**
Bulgária	360	500	Belgium	560	518
Csehszlovákia	540	2 000	Dánia	310	330
Lengyelország	435	2 000	Egyesült Államok	4 940	3 300
Magyarország	270	800	Franciaország	2 000	146
NDK	620	1 700	Görögország	320	2 267
Románia	400	700	Hollandia	764	674
Szovjetunió	8 840	36 500	Izland	–	–
			Kanada	70	45
			Luxemburg	6	6
			Nagy-Britannia	1 480	1 196
			Norvégia	150	550
			NSZK	2 760	1 710
			Olaszország	2 130	2 200
			Portugália	40	362
			Spanyolország	190	1 222
			Törökország	2 350	2 400
			Raktárban tárolt	–	2 700
Összesen	11 465	44 200	Összesen	18 070	19 626

* A VSZ-adatok csak a kézi és harcjárművekre épített irányított páncéltörő rakétákat tartalmazzák. ** A NATO-adatok tartalmazzák az összes kézi és harcjárművekre épített páncéltörő ágyúkat, rakétákat és hátrasiklás nélküli fegyvereket. *** Sem a VSZ, sem a NATO nem utal típusra.

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott légvédelmi fegyverek mennyisége*

Varsói Szerződés		NATO		NATO	
Ország	Mennyiség	Ország	Mennyiség	Ország	Mennyiség
Bulgária	900	Belgium	250	Norvégia	527
Csehszlovákia	1 100	Dánia	279	NSZK	3 290
Lengyelország	1 500	Egyesült Államok	600	Olaszország	850
Magyarország	500	Franciaország	1 160	Portugália	110
NDK	800	Görögország	480	Spanyolország	393
Románia	700	Hollandia	275	Törökország	1 700
Szovjetunió	19 000	Izland	–	Raktárban	
		Kanada	45	tárolt	770
		Luxemburg	–		
		Nagy-Britannia	350		
Összesen	24 500			Összesen	11 079

* A NATO hozott nyilvánosságra mennyiségi adatokat, ezek tartalmazzák az összes csöves légvédelmi tüzér fegyvert, valamint az összes helyhez kötött, járműre épített és kézi légvédelmi rakétát.

Fontosabb légvédelmi gépágyúk főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	ZSzU–23 Silka	M–61A1 Vulcan	Falcon	T6 521 F1 Panhard Turret	Gepard
Harci tömeg (t)	14	11	16	1,8	45
Fegyverzete					
csőátmérő(mm)	23	20	20	20	35
- csőszám	4	6	2	2	2
Tűzgyorsaság csövenként (lövés/perc)	800	4000	600	700	550
Kiegészítő felszerelés	célkövető irányító lokátor				célkereső, célkövető lokátor
Hordozójármű	PT–76 könnyű harckocsiváz	páncélozott lánctalpas harcjármű	páncélozott lánctalpas harcjármű	gumikerekes utánfutó	Leopard–1 harckocsi-alváz
Gyártó ország	Szovjetunió	Egyesült Államok	Nagy-Britannia	Franciaország	NSZK

Fontosabb kis hatómagasságú légvédelmi rakéták főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	Blowpipe	ET–316 Rapier	FIM–92A Stinger	MIM–72A Chapparal	9M31/32 Sztrela 1/2
Indulótömeg (kg)	11	42,6	10,1	84	9,2
Hossz (m)	1,35	2,24	1,52	2,91	1,35
Átmérő (mm)	76	130	70	127	70
Irányítás módja	T	T	Ö	Ö	Ö
Indítóberendezés fajtája	kézi vetőcső	földre telepített v. járműre szerelt állvány	kézi vetőcső	járműre szerelt vezetősín	kézi, vagy járműre szerelt vetőcső
Egy indítóberendezésről indítható rakéták száma	1	4/8	1	4	1/4
Gyártó ország	Nagy-Britannia	Nagy-Britannia	Egyesült Áll.	Egyesült Áll.	Szovjetunió
Rendszerbe állítás éve	1966	1978	1979	1968	1976

Jelmagyarázat: Ö = önirányítás, T = távirányítás.

Fontosabb közepes hatómagasságú légvédelmi rakéták főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	Roland–2	9M8 Krug	9M9 Kub	SA–8* Gecko*
Indulótömeg (kg)	63	1800	550	190
Hossz (m)	2,4	6,8	6,2	2,2
Átmérő (m)	0,16	0,8	0,335	0,21
Hatótávolság (km)	5,5	70	30	16
Irányítás módja	T	K	K	K
Indítóberendezés fajtája	AMX–30 harckocsi v. Marder gyalogsági jármű	lánctalpas harcjármű	lánctalpas harcjármű	gumikerekes harcjármű
Indítóberendezésről bevethető rakéták száma	2	2	3	4
Gyártó ország	NSZK/Franciao.	Szovjetunió	Szovjetunió	Szovjetunió
Rendszerbe állítás éve	1975	1964	1967	1975

Jelmagyarázat: Ö = önirányítás, T = távirányítás, K = kombinált (táv- és ön-)irányítás. * = Pentagon-kód szerinti elnevezés.

Fontosabb nagy hatómagasságú légvédelmi rakéták főbb harcászati-technikai jellemzői

Típus	Mk–2 Bloodhound	MIM–14 Nike Hercules	MIM–23A Improved Hawk	MIM–104 Patriot	V–750 Dvina	SA–3* GOA*
Indulótömeg (kg)	3860	4860	590	1000	2300	400
Hossz (m)	8,45	12,65	51	5,2	10,7	6,7
Átmérő (m)	0,54	0,8	0,36	0,4	0,7/0,5	0,61
Hatótávolság (km)	26	45	18	24	30	18
Irányítás módja	Ö	K	K	K	K	T
Indítóberendezés fajtája	földre helyezett állvány	helyhez kötött állvány	kerekes utánfutó	kerekes utánfutó	földre helyezett állvány	földre helyezett állvány
Egy indítóberendezésről indítható rakéták száma	1	1	2	1	1	4
Gyártó ország	Nagy-Brit.	Egy. Áll.	Egy. Áll.	Nagy-Brit.	Szovjetunió	Szovjetunió
Rendszerbe állítás éve	1963	1957	1987	1963	1958	1962

Jelmagyarázat: Ö = önirányítás. T = távirányítás. K = kombinált (táv- és ön-)irányítás. * = Pentagon-kód szerinti elnevezés.

A Varsói Szerződés- és a NATO-tagországok fegyveres erői által szolgálatban tartott önjáró hídvető készletek mennyisége (NATO-adatok szerint)

Varsói Szerződés		NATO		NATO	
Ország	Mennyiség	Ország	Mennyiség	Ország	Mennyiség
Bulgária	50	Belgium	12	Nagy-Britannia	36
Csehszlovákia	200	Dánia	4	Norvégia	–
Lengyelország	250	Egyesült Államok	100	NSZK	180
Magyarország	50	Franciaország	–	Olaszország	60
NDK	200	Görögország	28	Portugália	2
Románia	100	Hollandia	18	Spanyolország	7
Szovjetunió	1700	Izland	–	Törökország	–
		Kanada	7		
		Luxemburg	–		
Összesen	2550			Összesen	454

A Varsói Szerződés-tagországok által 1988. dec.-től bejelentett, 1989–90-ben végrehajtandó egyoldalú haderő- és fegyverzetcsökkentési intézkedések

	Bulgária	Csehszl.	Lengyelo.	Magyaro.	NDK	Szovjetunió	Összesen
Haderőlétszám	10 000	12 000	40 000	9300	10 000	240 000*	321 300
Harckocsi	200	850	850	251	600	10 000	12 751
Tüzérségi löveg	200	–	900	430	–	8 500	10 030
Gyalogsági harcjármű	–	165	700	30	–	–	895
Harci repülőgép	20	51	80	9	50	820	1 030

Megjegyzés: Románia nem jelentett be csökkentési intézkedéseket.
* Az 500 000 főnyi csökkentés Európára eső hányada.

A Szovjetunió csökkentései az NDK és Magyarország területéről:

- 50 000 fő
- 6 harckocsihadosztály
- 5000 harckocsi
- deszantegységek
- folyóátkelő technika

Egyoldalú szovjet hadszíntéri atomfegyver-csökkentés (1989. máj.-i bejelentés):

– légibomba	166 db
– tüzérségi lőszer	50 db
– tüzérségi rakétatöltet	284 db
Összesen	500 db

A NATO és a Varsói Szerződés fegyveres erőinek Európában maradó megegyező összlétszáma és fegyverzet állománya: a bécsi összeurópai haderő-csökkentési tárgyalásokon elérendő célkitűzések

Kategória	VSZ-javaslat (elhangzott 1989. máj. 11., Baker amerikai külügyminiszter első moszkvai látogatásán)	NATO-javaslat (elhangzott 1989. máj. végén, Brüsszelben, a NATO fennállása 40. évfordulójára tartott csúcsértekezleten)
Fegyveres erők létszáma	1 350 000	nincs javaslat
Ebből idegen területen állomásozó	350 000	275 000
Harci repülőgép	1 500	jelenlegi NATO-állomány −15%
Harci helikopter	1 700	jelenlegi NATO-állomány −15%
Tüzérségi fegyverek	24 000	16 500–24 000*
Harckocsi	20 000	20 000
Gyalogsági harcjármű	28 000	28 000

* A beszámításra kerülő tüzérségi fegyverek fajtáitól függően.

Európai el nem kötelezett és semleges országok fegyveres erőinek létszáma és az általuk szolgálatban tartott fontosabb fegyverfajták mennyisége

Ország	Albánia	Ausztria	Ciprusi Köztárs.	Finnország	Írország	Jugoszl.	Málta	Svájc	Svédország
Haderőlétszám	42 000	54 700	13 000	35 200	13 200	188 000	1216	21 500	67 000
Harci repülőgép	95	47	–	74	6	320	–	151	352
Katonai helikopter	–	24	6	8	16	78	9	98	99
Tüzérségi helikopter	n. a.	596	92	902	84	4 890	–	1 649	1 520
Harckocsi	190	50	24	150	–	1 570	–	1 660	885
Gyalogsági harcjármű és páncélozott szállító jármű	93	460	95	254	84	873	–	1 500	800
Nagy vízfelszíni hadihajó	–	–	–	2	–	3	–	–	–
Tengeralattjáró	–	–	–	–	–	5	–	–	14

IX. Technika

A korszakváltás első éve a számítástechnikában

A Tények könyve '89 közölte elemzésünket, amely részletesen bemutatta a számítástechnika történeti fejlődését. Megismerhettük az ismert gépkategóriákat (nagy-, mini- és mikroszámítógépek), megjelenésük körülményeit, kialakulásuk történetét, a legelterjedtebb konstrukciókat, végezetül pedig technikai és üzleti értelmű kiteljesedésüket. A mellékelt táblázatok bemutatták a vezető gyártmányok ár- és teljesítményviszonyainak alakulását, elterjedtségük mértékéről is tájékoztatva az olvasót. Az összehasonlításból kitűnt, hogy napjainkra a hagyományos kategorizálás értelmét vesztette.

Egy külön elemzés arra is választ adott, hogy mi az oka ennek. A mikroszámítógépek bejárták ugyanazt az utat, amit a nagy- és a miniszámítógépek, csak éppen sokkal gyorsabban. A legfontosabb fődarab, a mikroprocesszor napjainkban ugyanolyan összetett konstrukciójú, mint a tranzisztorokból és mérsékelt integráltságú diszkrét alkatrészekből megépített legnagyobb berendezések. Az elemi műveleteket ütemező óra frekvenciája is megközelítette, ill. meghaladta a hagyományos processzorokét.

Az 1989-ben megjelent mikroprocesszorok, különösképpen az Intel 80486 és a Motorola 68040 tovább erősítették az eddigi tendenciákat. Belső felépítésük jóval hatékonyabb a hozzájuk hasonlóan összetett utasításkészletű (ún. CISC), de hagyományos gépekénél (VAX 8700, IBM 4381/23 és IBM 3090S stb.). A leggyorsabb nagygépek processzorait ezért már alacsonyabb órafrekvencián is verik a maguk 15–20 MIPS (millió utasítás/s) teljesítményével. Egyúttal az egy évvel korábban megjelent leegyszerűsített utasításkészletű (ún. RISC) mikroprocesszorokkal is versenyképesek. Mindezt az tette lehetővé, hogy egyszeriben 1,2 millió tranzisztor van ezeken a processzorlapkákon, ami egyúttal új mikroprocesszor-generáció kezdetét is jelenti.

Még fokozottabban igaz tehát az, amit 1988 eseményei alapján a jövő számítástechnikájáról egy éve mondtunk. Immár bizonyos, hogy a továbbiakban *nem* az egyetlen gép nagyszámú felhasználó közötti megosztása jellemzi a számítástechnikát. Egyetlen gépben ugyanis mindössze néhány processzort lehet alkalmazni, itt pedig milliós sorozatban gyártható, igen kis méretű alkatrészről van szó, amit akár minden felhasználó személyi számítógépébe be lehet építeni.

A feldolgozási erőforrások központosítása helyett jön tehát az osztott kialakítás, ami egy csapásra módosítja a számítástechnikai rendszerek fogalmát, sőt az egésszel kapcsolatos képzeteinket is. A gép helyett most már a szerteszéjjel szórt erőforrásokat egyesítő hálózat a rendszer. Az erősen korlátos felépítéssel szemben pedig jön a korlátlan bőséget kínáló architektúra. A képernyőkön sem az eddig megszokott, meglehetősen szűkös formavilágot látja a felhasználó, hanem az új elektronikus közeg „illúzióinak" határtalan formagazdagságát. Végezetül pedig az sem jelent számára gondot, hogyan is vegyen birtokba egy ennyire korlátok nélküli közeget. Az általánosságot a legvégsőkig vivő, de a képi megjelenítés s a közvetlen manipulálás erejére támaszkodó, legújabb szoftverek valóságos hiperformaként használhatók a korábban nem létező médiában. Mind a hagyományos formák (szövegek, grafikák, táblázatok stb.), mind pedig korábban nem létezők kialakíthatók bennük. Óriási kifejező erejüknek köszönhető, hogy jelentősebb tanulási idő sem szükséges mindehhez, s az ember szinte kísérletezve tapasztalja ki az új közeget.

Tavalyi vizsgálódásaink egy több évre igaz jövőkép megfogalmazására irányultak, mivel egy páratlan fordulat első jeleit véltük felfedezni, s ilyenkor mindig a jövő jelzése a legfontosabb. 1989-ben azonban már teljességében érzékelhető mind a fordulat, mind pedig jövőképünk igazsága. Szinte egyetlen új terméket sem tudunk például említeni, amit már ne az általunk felvázolt jövőkép jegyében hoztak volna piacra a vezető gyártók.

Valóságos korszakváltás első éve van tehát mögöttünk, s ilyenkor a korábbi korszak értékelése és az új korszak kibontakozásának megítélése az aktuális teendő. A továbbiakban éppen ezért ebből a 2 szempontból számolunk be 1988/89 eseményeiről.

Lezárult az elemi alkatrészekből épített számítógépek korszaka

Ha egyetlen kifejezéssel kellene jellemeznünk a korábbi számítástechnikát, akkor az „elemi alkatrészekből épített számítógépek" korának nevezhetnénk.

1961 volt az első év, hogy a számítástechnika több összetevőjében is megjelent az, amit már nem holmi próbálkozásnak, hanem *megoldásaiban kiforrott élvonalnak* nevezhetünk. 1963-ig bezárólag valamennyi összetevő megjelent az élvonal ezen első szintjén. Ezt követően azonban

nem a folytonos, 2-3 évenkénti javulás jellemezte az élvonalat, hanem az, hogy minden 7. évben egy-egy minőségi ugrás volt megfigyelhető. Így 1968-ban, 1975-ben, 1982-ben és 1989-ben is volt egy-egy ugrásszerű előrelépés.

Az élvonal aktuális megjelenítőjéről az utókor szinte már semmit sem tud, miközben a döntő lökést éppen ő adta meg a fejlődéshez, nem utolsósorban pedig éppen az ő példája mutatja, hogy milyen technikai lehetőség mikor jelentkezett először a számítástechnika fejlődésében (tehát ez a fejlődés igazi menetét mutatja).

Példák: a Digital Equipment Corp. (DEC) cég (USA) csak 1970-ben jelent meg a kiemelkedően sikeres PDP–11-gyel, és csak 1978-ban a még annál is sikeresebb VAX–11-gyel. Mégis, 1968-hoz rendelhetjük a 16, ill. 1975-höz a 32 bites miniszámítógépek megjelenését *mint technikai és üzleti lehetőséget*. 1968-ban ugyanis a számítógépek alaptechnológiája (SSI és MSI integrált áramkörök stb.) már lehetővé tette, hogy a belépési szinten (értsd: egyéni és kiscsoportos, valamint célrendszerek) felmerülő alkalmazási igényeket 16 bites minigép-konstrukcióval elégítsék ki. A DEC-nek ugyanakkor az MIT LINC gépének és a PDP–5-nek a tapasztalatai alapján kiérlelt, 12 bites PDP–8-at kellett továbbvinni (PDP–8/L), ahelyett hogy egy új, 16 bites konstrukcióval jelentkezett volna. A felhasználóknak fontosabb volt a meglévő programok futtatása egy kellően gyors és olcsó gépen, semmint a technikai lehetőségek maximumának azonnali kihasználása.

Ezért is jelent meg más vállalat, a Data General (USA) az első 16 bites minigép-konstrukcióval (Nova, 1969. febr.). Erre a DEC-nek is lépnie kellett, s késése még szerencsésnek is mondható, hiszen a PDP–11 gépcsaládelvű kialakításánál így alaposan figyelembe vehette az elgondolással úttörőként jelentkező IBM tapasztalatait. A felhasználókhoz már 1965-ben kikerült IBM 360-as gépek ugyanis csak 1967-től kezdték bizonyítani az újításnak számító gépcsalád-elgondolás kiválóságát. Addig csak korábban nem tapasztalt méretű technikai problémákkal való kilátástalan küzdelemnek tűnt az egész.

Az IBM fejlesztőinek ugyanis „több dimenzióban kellett gondolkodniuk". Az egyes modellek másokkal való kompatibilitására is ügyelniük kellett, miközben a sorozatba pontosan illő teljesítményű processzort kellett tervezniük, amit előre eltervezett költséggel kellett a későbbiekben előállítani, és végezetül maradt a teljesen új felépítési rendszer első megvalósításának egyébként sem kis problémája. A működtető rendszerszoftver vonatkozásában pedig még nagyobb kihívással, az OS/360 kidolgozásával kellett megbirkózni. Emiatt is rendeljük a nagygépek 1968-as élvonalához a System/360-at, mivel az IBM alig egy évvel előbb jutott egyenesbe, és ma már tudjuk, hogy ez 5 milliárd dollárjába került a cégnek, a bukás kínos veszélyérzetéről nem is beszélve, ami rendkívül megviselte az IBM vállalati szervezetének „idegrendszerét".

Ha mindent nem is, egy dolgot sikeresen megoldott a PDP–11-gyel a DEC. A minik konstrukciós egyszerűségre és az egyes megoldások harmóniájára törekvő rendszerében is rátalált a gépcsalád-architektúrához vezető útra. A VAX–11 már a nevében is arról tanúskodik, hogy a PDP–11 felépítési rendszer 32 bites virtuális címzéssel való kiterjesztése a VAX (*Virtual Address Extended*) konstrukció (később a „–11" elmaradt). A VAX pedig már mint gépcsalád is tökéletesebb volt az IBM 360-nál és utódainál (370, 4300, 30XX). Jellemző, hogy azt az eredeti elgondolást, miszerint a gépcsaládnak csak egyetlen működtető rendszerszoftvere lehet, nem is az IBM-nek, hanem a DEC-nek sikerült megvalósítania. Az OS/360 első kifejlesztésének késése, konstrukciós tökéletlensége, ill. elégtelensége miatt az IBM-gépeken még ma is számtalan operációs rendszert használnak, a VAX-okon viszont csak a VMS-nek nevezett egyetlen rendszert.

A VAX/VMS kombináció egységessége hallatlanul egyszerűsítette az alkalmazási programok fejlesztőinek, ill. a programcsomagok eladóinak a dolgát. A kevesebbe kerülő fejlesztés és a nagyobb példányszámban való eladás egyre versenyképesebbé tette ezeket a termékeket, miközben a kedvező ár egyre több VAX/VMS gép eladását tette lehetővé. Így nőhette ki magát a számítástechnikai ipar második legnagyobb vállalatává a DEC. Eközben az IBM-nek a nagygépes processzorok élvonalát rendre meg kellett osztania az Amdahllal (USA) (bár igazi, piaci veszélyt az utóbbi sohasem jelentett, inkább állandó technikai előrelépésre ösztökélt), és csak az 1982-es lépéskor játszott ismét jelentős szerepet az óriáscég. Ez a győzelem is tiszavirág-életűnek bizonyult, mert a piacra hozott személyiszámítógép-konstrukció, az IBM PC a hasonmásgyártók „martaléka" lett.

A fejlődési pályának itt olyan szakaszáról van szó, amikor már hallatlan kényszerítőerők működtek. A belépési szintet teljesen újradefiniálták az 1975-ben színre lépő mikroszámítógépek. Kialakult a személyi számítógépes konstrukció s a gépeket milliószámra vevőkhöz juttató értékesítési rendszer. Az IBM nem is választhatott mást, mint a legjobban bevált konstrukciós és értékesítési jegyeket az éppen élenjáró mikroprocesszoros technológiával kombinálni. Egyetlen döntési szabadsága volt 1980-ban (amikor PC-jét fejleszteni kezdte), hogy nem a más IBM-gyártmányok számára hallatlanul veszélyes Motorola 68000-et választotta, hanem a 16 bites architektúra korlátait magán viselő Intel 8088-at. Ezzel viszont gyakorlatilag elzárta az új asztali gépek nagygépekhez való csatlakoztatásának útját,

ami pedig stratégiai terveiben az első helyen szerepelt.

A nagygépekkel való közvetlen hálózati együttműködéshez ugyanis csak egyenrangú, programok közötti kommunikáció bevezetésével tudta volna biztosítani a mások behatolása elleni védelmet az IBM. Ehhez azonban a PC maximálisan 640 Kbájtos tárkapacitása túl kicsi volt (hiszen még a PC-programokat is futtatni kellett volna a kommunikációt bonyolítóak mellett). Az ismert PC melletti döntéssel megnyílt az út a DEC hálózati stratégiájának érvényesülése előtt. A nagy sebességű helyi hálózaton alapuló DECnet rendszer VAX gépeihez kötött terminálok nemcsak a VAX alkalmazásokhoz tudtak hozzáférni, hanem ún. átjárókon keresztül az IBM nagygépek alkotta SNA-hálózat adatbázisrendszereihez is. Ezzel pedig kialakult egy osztott erőforrású terminálhálózat, amelyben már nem volt szükség minden komolyabb alkalmazást IBM-gépen futtatni, hiszen lehetett a VAX-on is.

Az IBM és a DEC egymás piacaiból éltek az elmúlt 7 évben. Az IBM elvette a DEC mikrogépek piaci esélyét (1982–84), majd a DEC hódította el azon IBM-vevők bizonyos hányadát, akiknek a kisebb IBM-rendszerek (4361, 9370, S/38, S/36) jelentették volna a megoldást. 1985-től kezdődően végezetül szinte léptek a PC-hálózatok, amelyek először az IBM-kisrendszerek piacát támadták, az utóbbi években azonban már a DEC-nek is egyre több fejfájást okoztak. Ennek eredményeként a különböző teljesítményű, IBM 370 architektúrájú gépek (9370...3090) száma csak kb. 75 000-re, az IBM-miniké (S/3, S/34, S/36, S/38, AS/400) kb. 250 000-re, a különböző VAX-oké (MicroVAX...VAX8800) pedig mindössze kb. 150 000-re tehető. Ezzel szemben a PC-hálózatokban működő kiszolgálók száma (ez felelne meg a hagyományos többfelhasználós gépekkel való összevetésnek) meghaladja az 500 000-et (ebből 300 000 a Novell NetWare-alapú), számuk megállíthatatlanul nő, s egyre versenyképesebbek a hagyományos kisrendszerekkel szemben.

A DEC fejlődése csak 1989-ben kezdett megtorpanni (jelenleg kb. évi 13 Mrd USD-s forgalmat lebonyolító vállalat). Az IBM viszont már 1985 óta új növekedési pályát kénytelen építeni magának, mivel bevételei szinte alig nőttek. Jelenleg kb. 60 Mrd USD a cég éves forgalma, ebből azonban mindössze 7 Mrd USD-t tesznek ki a mikrogépes eladások, amelyek pedig a legkedvezőbb ár/teljesítmény viszonyt kínálják a vevőknek, akik ezért egyre inkább a mikrókat keresik. Az 1985-ben még nevetségesen jelentéktelen mikrogépes cégek némelyike eközben új óriás lett, mint a jelenleg kb. évi 2,5 Mrd USD-t forgalmazó Compaq (USA), vagy az 1,4 Mrd USD-s Zenith (USA). A '85-ben majdnem padlóra került Apple (USA) forgalma pedig ma már vagy 5 Mrd USD. Végezetül pedig ott van a mikrogépes ipar legújabb fenegyereke, a Sun Microsystems (USA), amely elérte az 1,8 Mrd USD-t, és évi 70%-ot meghaladó növekedése megállíthatatlannak tűnik.

Ha összeszámoljuk, akkor csak ezeknek a mikrogépes vállalatoknak nagyobb az összevont forgalma (10,7 Mrd USD), mint az IBM mikrogépes részének. Nem sokban maradnak el azonban a DEC éves forgalmától sem. Ha pedig a teljes mikrogépes piac szempontjából nézzük, akkor egyenesen kétségbeejtő helyzetbe jutott a 2 vezető vállalat. Az évekkel korábban 50%-ot meghaladó részesedéssel bíró IBM az eladott gépeknek ma jó ha 15%-át mondhatja magáénak. Az utóbbi években többször is újra próbálkozó DEC pedig mindannyiszor csődöt mondott a személyi számítógépek piacán. Valami alapvető változás történt tehát a számítástechnikai üzletben, ami megakadályozza az eddig legsikeresebb 2 vállalatot a jövő piacának megfelelő megalapozásában.

Beköszöntött a nagyblokkos hardver/szoftver elemekből való hálózatépítés kora

Ezt az alapvető változást akkor érjük tetten, ha a most kezdődött új korszak jövőképe szempontjából ábrázoljuk az 1982-ben és 1989-ben már ismert, ill. az 1996-ban várhatóan bekövetkező előrelépést. Teljesen új technológiai pályáról van szó, amelynek főbb összetevői:

– az 1 MIPS-ről akár 115 000 MIPS-re növekedő teljesítményű mikroprocesszoros gépek;
– a nagykapacitású tárlapkák (64 Kbitről akár 64 Mbitre);
– az egyre kisebb méretű (3,5 hüvelyk) és eközben egyre nagyobb kapacitású (akár 1 Gbájt), egyre gyorsabb (akár 10 ms alatti hozzáférési idejű) mágneslemezek (ún. winchesterek);
– az egyre gyorsabb hálózati közegek (10 Mbit/s-ról akár 282 500 Mbit/s-ra);
– és a tömegesen alkalmazott, nem egyetlen gyártó által bitorolt operációs rendszerek egyre teljesebb változatai (a korlátos MS–DOS-t helyettesítő OS/2, a PDP–11 lehetőségeihez igazodó Unixot már több fejlesztési fázisban felülmúló System V Release 4.0, amelyek majd mind egyetlen operációs rendszerré lesznek a továbbfejlődés eredményeképpen).

Az osztott erőforrású hálózati rendszereknek központi szerep jut az új technológiai pályán. A gyártóspecifikus terminálhálózatok az egymással egyenrangú gépi csomópontokat befogadó, általános hálózati alapokká alakulnak át. Az első Unix-hálózatok a magas szintű megjelenítést és az adatbázis-elérés technológiáját meghonosító változatokkal újulnak meg, míg a korábban csak állománykiszolgálásra berendezkedett PC-hálózati élvonal a teljesen általános kiszolgáló funkcionalitás támogatásában lép előre. Mindez pedig 1996-ban elvezet azok-

hoz a teljesen nyílt és gyártófüggetlen rendszerekhez, amelyek teljesen magukba tudják integrálni a cégspecifikus hálózati elemeket.

A korábbi korszakban domináns szerepet betöltő rendszer-kategorizálásnak mindössze kiegészítő szerepe van. Az osztott erőforrású közeg mellett egyedül a személyt mindenhová elkísérő számítógépeknek van önálló szerepük az új technológiai pályán. Az eddigi, legfeljebb egy lapos aktatáskának megfelelő méretű gépeket perspektivában felváltják majd a zsebben hordozható, kártyanaptár-méretű eszközök, amelyek tulajdonosaiknak lehetővé teszik a dinamikus információs közeggel való állandó kapcsolattartást, a bennük működő összetett szoftverek pedig mintegy kitalálják a gazda kívánságát.

A munka- és lakóhelyeken magas szintű alkalmazási környezetek segítik majd az információ gyűjtéséből és hasznosításából élő emberek munkáját. 1982-ben még a számtáblázat-kezelők formailag érett rendszere (Lotus 1–2–3), az információfeldolgozási alkalmazások BASIC-szerű könnyedséggel használható nyelve (dBase) és a feldolgozási követelmények megfogalmazásából közvetlenül futtatható szoftvert előállítani képes nyelv (Focus) jelentették a technológiai élvonalat. Ezt mintegy felváltja most a grafikus manipulációs elemekkel (Metaphor) és a követelmények általános példák formájában való képernyős megadásával (OBE), ill. a korábbi számtáblázat-kezelés jelentősen továbbfejlesztett változatával jellemezhető, integrált környezet. Ebben megfelelő hiperszöveg- és hiperforma-támogatás is működhet. A következő technológiai előrelépést éppen az hozza majd, hogy kialakul az igazi, mindenki által elfogadott hiperforma, ami az igazi hiperszöveg-funkcionalitást is tartalmazza majd.

Az 1982-től napjainkig tartó időszak arra kellett, hogy kialakuljanak a dinamikus információs közeget megalapozó konstrukciók és üzleti körülmények. A mostani korszakváltás e konstrukciókat jeleníti meg, és az új üzleti körülményekről is most alkothatunk először képet magunknak.

Az *új hálózati konstrukciók* között az első helyen kell említeni az OS/2 hálózatokhoz kidolgozott, ún. LAN Managert. Az OS/2 maga is új operációs rendszer. Segítségével a 80286-os és 80386-os PC-k lehetőségeit először lehet kihasználni. Az ilyen csomóponti gépek hálózati együttműködését támogatja nagyon sokféleképpen a LAN Manager. Egyrészt a korábbi PC-hálózatok állománykiszolgálási funkcióit látja el a korábbinál lényegesen jobb színvonalon, másrészt bevezet egy olyan általános csomóponti együttműködést a hálózatba, amelynek segítségével az alkalmazási programok megfelelő részei között klienskiszolgáló kapcsolatok alakíthatók ki, s ezek lehetővé teszik a különböző részek különböző csomópontokon való futtatását és az egyes alkalmazások erőforrásigényeinek rugalmas elosztását a hálózaton belül.

A klienskiszolgáló típusú együttműködések színvonalát tekintve a Unix-hálózatok hozták 1989-ben a legnagyobb előrelépést. Ezekbe szabványos elemként bevezették a munkaállomást kiszolgálóként használó, távolból történő megjelenítés rendszerét. Ráadásul egyszerre 2 szintje van ennek. Az X Window-nak nevezett mechanizmus előre gyártott grafikus primitívákra építi fel a távoli megjelenítés rendszerét. Ennél sokkal általánosabb a megjelenítési feladat megfogalmazását támogató, általános programozási nyelv, az ún. PostScript segítségével történő kommunikáció. Ennek olyan változatát dolgozták ki, melynek segítségével a munkaállomás beviteli/kiviteli funkcióit helyben lekezelő programrészlet is lehet az átküldött megjelenítési programban. Így a munkaállomás-oldal intelligenciája tetszőlegesen fokozható, miközben a tényleges információfeldolgozáshoz a legnagyobb teljesítményű csomópontot lehet igénybe venni a hálózatból. Ez lehet pl. a 8000 MIPS-es Cray–3 szuperszámítógép.

A PostScript nyelvre emellett egy teljesen általános képalkotási modell jellemző, amely matematikailag, a kontúrokat alkotó vonalak és görbék formájában ír le minden objektumot, függetleníti a képalkotás koordináta-rendszerét a fizikai megjelenítés koordináta-rendszerétől, és a kettő között a megjelenítési program futása során módosítható leképzést használ. Ezen az alapon építették fel a teljes PostScript gépezetet, amelyben olyan általános mechanizmusok vannak, mint pl. az egyes betűk méretének és irányultságának teljesen szabad állítása, ami egyúttal független mind az aktuális betűtípustól, mind pedig a megjelenítő eszköz felbontásától. Az ilyen visszaadási gépezetek előnye egy hálózati rendszerben, hogy a megjelenítendő objektumok lehető legmagasabb szinten való megadásával minimális szinten tartják mind az adatátviteli rendszerből igénybe vett kapacitást, mind pedig a fizikai megjelenítés képének tárolásához szükséges tárrészt a munkaállomáson, még a lehető legösszetettebb képek megjelenítése esetén is. Emellett viszont hiánytalanul elérik a legfontosabb célt, ami az adott kép korlátos felbontású fizikai eszközön való, lehető leghűségesebb visszaadása.

A távolból történő magas szintű megjelenítések rendszere mellett a távoli adatbázis-elérés hálózati támogatásának megjelenése hozta közelebb az erőforrás-megosztás lehetőségének gyakorlati kiaknázását. Mind az OS/2 LAN Managerhez, mind pedig a legújabb Unix-hálózatokhoz megjelentek az új lehetőségeket kihasználó relációs adatbázis-kezelők. Az IBM vagy 18 éves múltra visszatekintő technológiájának véglegesen közkinccsé válásáról van szó. Mindenki

az IBM-féle OS/2 operációs rendszerbe beépített adatbázis-kezelőre figyel, s ahhoz igazítja saját termékeit. Az igazítást jelentős mértékben megkönnyíti, hogy már több szabványban is rögzítették az SQL-nek nevezett lekérdezési és karbantartási nyelvet, amely az adatbázis-kiszolgáló és a kliens minőségben vele együttműködő alkalmazási programok közötti kommunikációhoz biztosítja a keretet. A kliens itt is egy, a távolban végrehajtandó programot küld a kiszolgálónak. Ez a program kiválasztja a bennünket érdekló adatokat magán a kiszolgálón, és így sem a hálózatot nem kell terhelni a feleslegesen átvitt adatokkal, sem a kliensoldali gépet a nagy adathalmazból való kiválasztással.

Egy ilyen magas színvonalú hálózati rendszert azonban sem kifejleszteni, sem elfogadtatni nem lehet a korábbi megközelítéssel. Még a messze legnagyobb gyártónak számító IBM sem teheti meg, hogy mint annak idején a System 360-at, teljesen maga dolgozza ki a teljes számítástechnikai rendszert. Ez már azért sem lehetséges, mert itt nem egyetlen projektben megvalósítható fejlesztésről van szó, hanem számtalan kisebb-nagyobb, előre nem látható ideig tartó fejlesztés egymáshoz kapcsolódásáról. Emellett még az egyes fejlesztések is oly sokba kerülnek, hogy egy versenyképes hálózati rendszer valamennyi összetevőjének fejlesztése egyszerűen meghaladja a rendelkezésre álló kereteket. Az új technológiai pályához minőségileg más viszonyrendszerre van szükség az egyes gyártók között, különösképpen annak fejlesztési vonatkozásaiban.

A nagy gyártók közül az IBM ugyan elsőként, még 1985-ben felismerte ezt az alapigazságot, de vagy 4 évig tartott, amíg szervezetét ennek megfelelően átalakította. Az IBM intelligenciájáról mindig híres felső vezetésének ugyanis nem kisebb dolgot kellett végrehajtania, mint az egyáltalán nem szolgai, de azért szigorúan hierarchikus rendben működő vállalatot a sok-sok autonóm szervezet – együttműködésében sikeres és egységes imázsú – láncává alakítani. 400 000 embernek kellett megtalálni azt a működési formát, amellyel az önálló vállalkozó pozíciójába juttathatók – mi több, kényszeríthetők minél többen közülük –, és eközben a vállalat egészének működését is új alapokra kellett helyezni, hogy a vevők továbbra is egyetlen céggel, a megbízhatóságáról híres IBM-mel álljanak szemben. Ehhez végezetül meg kellett szabni a külső partneri kapcsolatok új rendjét is, szorosan együttműködve az egyes részterületeken az IBM-nek legtöbb hasznot hajtó cégekkel, s közben új pályára helyezni a vállalatnak legtöbbet ártani képes versenytársakkal való küzdelmet. Ez utóbbihoz a hasonló veszélyeknek kitett cégekkel való együttműködés útját választották, ismét bizonyítva, hogy bekoszöntött a *sokszereplős, közös fellépések időszaka a világban.*

Már a számítástechnikai korszakváltás első éve igazolta, hogy egy csapásra minden megváltozott. Az IBM sikeresen együttműködött a nyílt, tehát egyetlen gyártó által sem uralt operációs rendszerek területén mind a mikrogépes iparral, mind pedig a hagyományos gyártókkal. Az IBM és a Microsoft piacra hozták a magas szintű képalkotást és képmanipulációt is támogató OS/2 rendszert, s egy csapásra ipari szabvánnyá tették azt az Intel-bázisú mikrogépeken. Más kategóriák esetében az IBM, a DEC és a Hewlett-Packard, tehát az egykori legnagyobb versenytársak közötti együttműködés hozta meg az első eredményt. Hamarosan megjelentetik a Unix saját változatát, amelyhez az OS/2-höz kidolgozott felhasználói kapcsolatrendszert kínálják majd, a programozási felületet azonban az X Window technológiát alkalmazó és jóval fejlettebb eszközkészletet kínáló DECwindowsból veszik át.

Az utóbbi reményteljes válasznak tűnik arra a hallatlan kihívásra, amely egy *teljesen új minőségű Unix* kidolgozásával érte a hagyományos gyártókat. Erről az operációs rendszerről tudni kell, hogy már vagy egy évtizede olyan technológiai előnyöket kínált, ami potenciálisan az egész számítástechnikai piac átformálására képessé tette volna. Ebben mindössze az akadályozta meg ezt a rendszerszoftver-konstrukciót, hogy volt néhány súlyos hiányossága, s gazdája, a távközlés területén vezető szerepet játszó AT&T, nem hozzáértő módon lépett fel vele a számítástechnikai piacon. A Unixban rejlő lehetőségeket számtalan új vállalkozás próbálta kiaknázni 1982 óta. A mérsékelt sikert elérők népes csapatából kiemelkedett azonban egy minden eddiginél agresszívebb vállalat, a Sun Microsystems.

A Sun agresszivitása abban rejlett, hogy a Unix hibáinak kiküszöbölésében a pillanatnyilag elérhető legkorszerűbb megoldásokat készen vagy félkészen vette igénybe, az egyes elemeket egyre jobban egymáshoz csiszolta, s rendkívül előretekintően fejlesztette tovább az egész technológiát. Így tudott éppen a Unix – más részek erősségeihez képest – egyik leggyengébb pontjának számító interaktív és grafikus működtetés területén megjelenni egyre jobb és versenyképesebb munkaállomásokkal, amelyeket a lehető leghatékonyabb módon, az ún. értéket hozzáadó viszonteladók és a közvetlen értékesítés erőinek adott piacokra való összpontosításával tudott egyre nagyobb számban forgalmazni.

Kezdettől fogva az volt a vállalat elképzelése, hogy csak olyan hardvergyártók tudnak majd megélni a 90-es évek piacán, akiknek a legnagyobbakkal megegyező nagyságrendű a mikrogépes sorozatgyártásuk és az éves forgalmuk. Egészen alulról indulván, a Sun csak akkor tudja felküzdeni magát a legnagyobbak közé – ismerték fel –, ha minden főbb technológiai elem, amire termékei támaszkodnak, legalább olyan

sorozatban készül, mint a nagyokéi. Így a Sunnak minden technológiai elemét fel kell kínálni gyártásra azon partnereknek, akik az adott pillanatban rendszerszállítóként nem nagyobbak nála, de vele együtt növekedve garantálhatják az adott elem versenyképes módon való gyártását és továbbfejlesztését.

A Sun így szinte maga ösztökélte a mikrogépes piacból jelentős részesedésre áhítozó cégeket, hogy legyenek a saját versenytársai a Sparc processzoros gépek minél nagyobb sorozatú előállításával. Ehhez az akár öngyilkosságnak is minősíthető lépéshez az adott bátorságot a Sunnak, hogy felismerte: a fejlett rendszerszoftverrel ellátott és szupergyors Sparc gépekhez csak az alkalmazási szoftverek megfelelően széles körű és minőségileg is kiemelkedő választéka teremti meg az igazi piacot. A szoftverfejlesztésre szakosodott vállalatok viszont csak olyan gépi környezethez hajlandóak alkalmazkodni, amelyet egyre több gyártó egyre nagyobb mennyiségben kínál. Ehhez a stratégiához, amely csak csoportosan vihető sikerre, az amerikai AT&T-t, Xeroxot, Unisyst, a japán Matsushitát, Toshibát, Fujitsut, Seikót, a tajvani Tatungot és Datatechet sikerült megnyernie a Sunnak, hogy csak a mikrogépes vonalon legismertebb cégeket említsük. A mikrogépes szoftverek területén pedig olyan vezető gyártókat állított maga mögé, mint a Lotus Development (1–2–3) és az Ashton-Tate (dBase).

A korszakváltás első évében ez a megközelítés lehetővé tette a Sunnak, hogy gyilkos tempóban haladhasson előre az újabb Sparc bázisú Unix munkaállomások és a legújabb rendszerszoftver-változat fejlesztésével. A Sun és partnerei megrendeléseiben bízó félvezetőgyártók eközben már a 65 MIPS-es Sparc konstrukciót is kidolgozták, biztosítva ezzel, hogy a 15 MIPS-es alapprocesszortól kezdve egészen a legfejlettebb konstrukciójú szuperprocesszorokig bezárólag rendelkezésre álljon az áramköri technológia. Sikeresen megjelent a Unix legújabb változata is (az AT&T és a Sun közös fejlesztésében), amely a legújabb Sun rendszerszoftvert egyesíti az AT&T Unix technológiájával, s ezzel felszámolja azt a lehetetlen állapotot, hogy a különböző szállítóktól származó Unix gépeken – a kisebb-nagyobb eltérések miatt – a felhasználók nem használhatták az IBM kompatibilis személyi számítógépekhez hasonló egyszerűséggel az egyébként Unix-kompatibilis alkalmazási programokat.

Elérték tehát azt a célt, amit az AT&T illetékes vezetője így fogalmazott meg: „A felhasználóknak olyan megfelelési szintre van szükségük, mint ami például a videomagnetofonok tulajdonosainak oly természetes, vagyis: bármilyen VHS típusú kazetta bármelyik VHS rendszerű magnetofonon lejátszható." Ezzel tehát a szoftver esetében is eljutott a számítástechnikai ipar ahhoz a lehetőséghez, hogy a különféle szállítóktól származó, nagy teljesítményű rendszerekbe is csereszabatosan „bedugaszolhatók" legyenek a különböző szállítóktól származó alkalmazási szoftverek. Mivel ezzel egyidejűleg a különböző rendszerelemek közötti hálózati együttműködések is szabványosak lettek, beköszöntött a számítástechnikai rendszerek nagy blokkokból való építésének kora, legyen szó hardverről, avagy szoftverről.

A 21. század közműve egyetlen évtized alatt

Az AT&T és a Sun körüli Unix-csoportosulás (amelynek Sparcban nem érdekelt résztvevői is vannak), az IBM, a DEC és a Hewlett-Packard vezette Unix-csoport (amit OSF-nek neveznek) és az Intel processzoros mikrogépeket gyártó ipar csatlakozása az IBM és a Microsoft OS/2 kezdeményezéséhez egészen leszűkítette a hálózat csomópontjaiban alkalmazandó alapgépek konstrukciós választékát. Már most ki lehet jelenteni, hogy a Unix, az attól csak kismértékben eltérő OSF, valamint az utóbbi kettőtől nem jelentősen különböző OS/2 mellett csak a legelterjedtebb hagyományos gépek tudják majd fenntartani jelenlétüket az új hálózati rendszerben. Ez gyakorlatilag továbbélését jelenti az IBM 370 architektúrájú – DEC VAX/VMS – rendszereknek a hálózati központokban, az IBM AS/400-nak a kisebb központokban, és az Apple Macintoshokét a munkaállomások szintjén.

Az eddig uralkodó pozícióban lévő számítógép-hálózatok, az IBM SNA és a DECnet, annyira megújultak, hogy szinte gyártófüggetlen hálózatokként az alapját tudják képezni a most megvalósítandó hálózati rendszereknek *is*.

Az új működésmódra való átállás (hiszen az egyes DECnet-ekben a teljes hálózatot át kell állítani) különös lendületet kapott azzal, hogy beérett a DEC és az Apple még 1988-ban megkezdődött együttműködése a Macintosh-hálózatok (az ún. AppleTalk) és a DECnet-rendszerek integrálására. Az AppleTalk továbbfejlesztésével (ún. Phase II) a Macintosh számítógépek közvetlenül becsatlakoztak a VAX/VMS rendszerekbe, mivel ezek a berendezések is az OSI protokollokkal működnek ezentúl (a korábbi Macintoshok átjárón keresztül működnek együtt a DECnet csomópontokkal). Az Apple olyan programozási eszközkészleteket hozott piacra, amelyekkel egyrészt a hagyományos VAX adatbázisokat, másrészt az új ipari szabványnak megfelelő SQL adatbázisokat lehet elérni.

A nyílt összeköttetésű hálózatok bevezetésével az IBM sem akart elmaradni. Egyelőre ugyan még nem tart ott SNA hálózatának átalakításával, hogy az OSI protokollokra alapozza rendszerét, de nagy hírverést csapott egy 3 Mrd USD-s

üzlet megnyerése kapcsán, amihez már kizárólag OSI hálózatot fog szállítani. Nem kisebb megrendelésről van szó, mint az egész Egyesült Államok területén működő légiforgalom-irányítás rekonstrukciója. Az új hálózati rendszerben számtalan Unix-kompatibilis (saját RISC technológián alapuló) IBM-mikrogép fog együttműködni egymással az OSI hálózat segítségével. Az OSI szoftvert egy olyan cégtől vásárolta az IBM, amely komplett csomaggal lépett piacra 1989-ben, és a legkülönfélébb gépekhez legfeljebb néhány hét szükséges a termék adaptálásához. A cég eddigi legnagyobb megrendelői az Apple, az Intel és a Motorola voltak. Az IBM vevőként való jelentkezése csak megerősíti, hogy csak ebből az egyetlen forrásból számítani lehet az OSI technológia minden eddigi elképzelést felülmúlóan gyors elterjedésére.

A LAN Managernek is sajátossága, hogy egyszerre több protokollhalmazzal is működik, s ezek között az egyik az OSI. A Microsoft (USA) és a hálózati technológiában őt segítő 3COM (USA) cég azt is megoldotta, hogy a meglehetősen kis méretű tárral rendelkező DOS munkaállomások is használhassák a teljes protokollkészletet. Az eddig megszokott PC-hálózati funkcióknál (helyi állományok és nyomtatók elérése) egészen leegyszerűsített és mindössze 20–30 Kbájtos helyfoglalású protokollokkal működik a rendszer. Amikor a globális hálózat lényegesen nagyobb biztonságra törekvő és a hálózati alkalmazások nagyságrendekkel szélesebb körét támogató protokollokra van szüksége a PC-n futó programnak, akkor automatikusan az kerül be a tárba. Ezzel a felhasználóknál működő, kb. 35 millió PC túlnyomó többsége is igénybe veheti a globális hálózat szolgáltatásait (az elképzelhető legminimálisabb megkötéssel).

Nem véletlen, hogy a DEC is a LAN Manager technológia átvételével illesztette be az IBM-kompatibilis PC-ket új hálózati rendszerébe. A LAN Manager kiszolgáló része, kiegészítve a DECnet-en biztosított munkaállomás-támogatással (l. a Macintoshnál), a cég VAX gépein fut. Mivel a LAN Managert a számítástechnikai ipar gyártóinak túlnyomó többsége átvette, beleértve a legkülönbözőbb kategóriájú gépek, hálózati hardver- és szoftvertermékek szállítóit, szinte a szemünk előtt van kialakulóban az, amit csak egyetlen jelzővel illethetünk. Nem egyszerűen a globális hálózatok technológiája van születőben, hanem egy ez idáig nem létező *új közmű, amelynek az a feladata, hogy támogassa a jövő század dinamikus információs közegét.*

A jövő század közművének megalkotása különösen szembeszökő, ha a felhasználói kapcsolatrendszerek területén bekövetkezett fejleményeket vizsgáljuk. Azokról a rendszerfelületekről van szó, amelyeket a képernyő előtt ülő felhasználók maguk előtt látnak. Ha a grafikusan megjelenített képekben és manipulációjuk módjában nem vezetnek be *bizonyos* egységességet a gyártók, akkor aligha számíthatnak rá, hogy a felhasználók kellő hatékonysággal el tudnak majd igazodni a felkínált számtalan szolgáltatásban, s ugyanolyan könnyen tudnak majd bánni az elektronikus közegben megvalósított formákkal, mint a jól ismert, papirosalapú közegben megszokottakkal. Napjaink személyi számítógépeinek felhasználói a megmondhatói, hogy mennyire irritáló az, amikor szinte minden szoftvernek a másiktól merőben különböző formavilága van, pedig nagyon sok hasonló dolgot csinálnak, csak éppen teljesen eltérő módon. Ember legyen a talpán, aki képes és hajlandó mindezt kitanulmányozni. Ez a felismerés áll az egységes kapcsolatrendszerek bevezetése mögött.

Az Intel-bázisú mikrogépek gyártói az IBM és a Microsoft közös fejlesztésében kidolgozott, ún. Presentation Managert használják. Az IBM, a DEC és a Hewlett-Packard vezette OSF külső képében és használati érzetében ugyanazt nyújtó szoftveren, az ún. Motifon dolgozik. Ezzel a Unix-kompatibilis IBM, DEC és HP Unix-gép felhasználója ugyanolyan módon működhet együtt a hálózattal, mint az Intel-bázisú, OS/2 gépek felhasználója. Számára az sem jelent majd különbséget, hogy az alkalmazási programok is egészen eltérő felületeken keresztül csatlakoznak az operációs rendszerhez.

Nem kevésbé egységes az AT&T és a Sun vezette csoportosulás megközelítése. A képalkotás és a képmanipuláció alapvető támogatására a Unix System V Release 4.0-ban megjelent az X11/NeWS-nak nevezett alapszoftver. Így nevezik az X Window technológiát a Sun PostScript-alapú képalkotó és képmanipulációs rendszerével kombináló szoftverréteget. Az X Window támogatása azt jelenti, hogy a távolban működő minden olyan gép, amely képes egy X Window kiszolgálóval kommunikálni (s ez nem csak más Unix- vagy OSF-változatú Unix-gép!) ugyanúgy képes elérni a Unix munkaállomást a távolból, mintha a munkaállomás szállítójának gépe lenne. A NeWS szerepe pedig az, hogy hasonló hálózaton keresztüli elérést biztosítson minden olyan gépnek, amelyik az X Window-nál fejlettebb NeWS technológiával is működni tud (a Sun bárkinek átadja a NeWS licencét, még ha nem is Unix-érdekeltségű az illető vállalat). Erősen leegyszerűsítve a dolgot, ez mintegy kiterjeszti a PostScript megjelenítések körét. Az eddig csak nyomtatókon elérhető technológia most már a képernyőkön is szabványosan elterjedhet (ennél azért több, mivel jelentős bővítések vannak benne). Ezzel pedig igazából megvalósul a képek mindenütt azonos módon való visszaadása (legfeljebb a jobb felbontású eszközön jobb minőségű és „valósághűbb" lesz a kép).

Erre az alapszoftverre számtalan programozói

eszközkészlet felépül. Ezek egyike az OSF/Motif DECwindows kompatibilis felületével azonos (ami a programok áthelyezhetőségét támogatja), míg mások a már meglévő Sun eszközkészlet felületét ismerők, ill. a NeWS oldal lehetőségeit igazából kiaknázni kívánók számára készültek. Mindhárom programozói eszközkészletnek azonban egységes csatlakozási felülete van a felhasználó irányában. Ezt Open Looknak nevezik, és először igencsak eltérőnek tűnik a Presentation Manager felületétől; alaposabb vizsgálat azonban kideríti, hogy sokkal több a használati azonosság, mint az eltérés. A fejlesztők nem is titkolják, hogy olyan csatlakozási felületet akartak kialakítani, hogy a Macintoshhoz vagy a Presentation Managerhez szokott felhasználók is rövid idő alatt otthonosan érezzék magukat az ő kapcsolatrendszerükben.

Hogyan lehetséges ez a kinézetre és használati érzetre vonatkozó jogok megsértése nélkül? Úgy, hogy az Open Look technológiának ugyanaz a forrása, mint a másik kettőé. A Xerox Palo Altóban működő kutatóközpontjában folytak vagy 1982-ig azok a fejlesztések, amelyek célja – többek között – az ember–gép kapcsolatrendszer radikális megújítása voltak. A Xerox nem technológiai okok miatt kevéssé ismert termékében, a Star munkaállomáson jelent meg először az új kapcsolatrendszer (1981). Az Apple csak ebből és más Xerox-fejlesztésekből vett át, amikor kidolgozta Macintoshát. Ennek következtében abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az elkövetkezőkben jelentős szerepet játszó, mindhárom kapcsolatrendszer azonos törzről fakad, és ezért megteremti az új közmű felhasználói kapcsolataiban azt az azonosságot, ami nélkül nem beszélhetnénk közműről (gondoljunk arra, hogy az elektromos művekhez milyen fontos volt a feszültségek, a frekvencia és a csatlakozók alapvető fizikai méreteinek szabványosítása).

Az új, grafikus kapcsolatrendszerek közös vonása, hogy a felhasználó képi objektumok elvben korlátlan tömegével áll kapcsolatban (egyszerűen látja őket a képernyőn). Mindegyik objektumféleségnek jól meghatározott rajzolata van (ún. ikon formájában jelenik meg), ami rögtön eligazítást ad arra nézve, hogy mivel is áll (pontosabban ül) szemben az ember. Ez a megjelenés azonban csak akkor igaz, ha nincs megnyitva a kapcsolati elem. A megnyitásnak az a szerepe, hogy betekintést nyerjünk az objektum mibenlétébe és közelebbi interakciót kezdeményezzünk vele. Ekkor egy ablak nyílik a képernyőn, amelyen keresztül látjuk a képi objektum legutolsó betekintésünk végén meglévő belső világát. Ez a belső világ meglehetősen eltérő az egyik objektumtól a másikig. Legfeljebb akkor van némi hasonlóság, ha ugyanazzal az alkalmazási programmal támogatott objektumokkal vagyunk kapcsolatban. Ekkor is csak az általános manipulációs és megjelenítési lehetőségek tekintetében van azonosság, a konkrétan kialakított „kép" és „viselkedési mód" (ha a felhasználó által „programozható" az objektum) már teljesen egyedi.

A megnyitott objektumok belső világának elérésében mégis nagymértékű egységesség figyelhető meg e kapcsolatrendszerekben. Legfőképpen azért, mert egységesen lett kialakítva a manipulációs eszközkészlet. Olyan dolgokat szabványosítottak hasonló módon, mint a rámutatásra és kiválasztásra, valamint egyéb dolgokra használatos ún. egér, az alkalmazási programok által felkínált parancsok elhelyezkedése és aktiválásának módja, és más általános együttműködési mechanizmusok (az ablakban látható képet mozgató, ún. görgetősávok, a kiválasztott objektumok tulajdonságainak megmutatása kívánság esetén, a használható együttműködési eszközök felkínálásának módja stb.). Ha valamiben különbözik az említett 3 kapcsolatrendszer egymástól, akkor az éppen az általános együttműködési mechanizmusok gazdagsága. Valamennyi közül az Open Look a leggazdagabb. Ez nyújtja a többiekével funkcionálisan azonos legtöbb mechanizmust, és emellett olyan általános stílust vezet be, amelybe esztétikusan beleillenek újabb mechanizmusok is.

Egyszóval mindegyik kapcsolatrendszernek jól meghatározott stílusvilága van, ezek egymástól sem túl idegenek, és ezért ha az alkalmazási programok készítői veszik maguknak a fáradságot, és alkotó módon alkalmazkodnak ezekhez a stílusokhoz, akkor a felhasználóknak sem kell majd idejük jelentős részét arra vesztegetni, hogy a megoldandó feladathoz egyáltalán nem tartozó részletekkel vesződjenek.

A technológiai fejlődés 1989-es lépcsőfoka azonban nem egyszerűen a programozókra bízza a stílusok átvételét és alkalmazását, hanem a maga módján rá is kívánja venni őket erre. Ennek módja olyan programozói eszközkészletek megjelentetése volt, amelyek hatékonyságukkal és a programozói munka jelentős támogatásával mintegy vonzóvá teszik az elképzelt felhasználói kapcsolatrendszerhez való igazodást. Ezek az eszközkészletek ugyanis úgy lettek kialakítva, hogy szinte kikényszerítsék a programozóból a stílusjegyek használatát, mikozben a kellő szabadságfokot is biztosítják neki. A programozói eszközkészletek ezért ugyanolyan tartozékai az új közműnek, mint a korábban említett rendszerszoftverek.

A jövőre készülő gyártók azonban sokkal tovább vitték a képi objektumok manipulálásán alapuló egységes elgondolást. Az IBM pl. már be is jelentette leendő irodaautomatizálási rendszere első elemeit. A Presentation Manager képi környezetébe „simuló" elektronikus levelezés

objektumai mellett központi helyet kapott az ún. Data Interpretation System (adatértelmezési rendszer). Olyan előre gyártott képi objektumtípusokról van szó, amelyek az adatbázisokban található üzleti adatok különböző kinyerési fázisainak (szempontrendszerek különböző módon való megadása, táblázatos átrendezések, grafikus leképzések stb.) leírásában és tetszőleges számban előállítható feldolgozási lépések képi összekapcsolásával összetett feldolgozási logikák előállítását teszik lehetővé. A vezetői információszolgáltatás univerzális objektumvilágaként használható adatértelmező rendszer minden objektumot a Presentation Manager stílusában jelenít meg a képernyőn, így még az előállított feldolgozási logikák is ikonként tárolhatók a rendszerben, s ugyanazt lehet csinálni velük, amit minden más ikonnal. Így pl. meg is lehet nyitni őket, aminek hatására a feldolgozási logika „megnyílik" a felhasználónak, s megjeleníti az általa értelmezett információt. (A nyitás műveletének lehető legszélesebb értelmű esetével állunk tehát szemben.)

A „közműépítés" történetében be kell számolnunk az ún. Digital Video Interactive (digitális video interaktívan) technológia termékekben való megjelentetésére az Intel, a Microsoft és az IBM között kötött megállapodásokról. Az eredetileg az RCA cégnél kidolgozott technológia rafinált adattömörítési eljárásokkal teszi lehetővé, hogy az egyébként csak 30 másodpercnyi mozgóképes anyagot tárolni képes kompakt lézerlemezeken órányi anyag is elférjen. Az így kialakított lemezen természetesen a legkülönfélébb hang- és adatinformációkat is megtalálhatjuk. Megfelelően felszerelt számítógépbe helyezve a gép nagyfelbontású és kellő grafikus teljesítményű megjelenítő rendszerének közvetítésével lehet hozzáférni a képi és hangtartalomhoz, amely természetesen egészen más élményben részesíti a felhasználót, mint az eddigi videorendszerek.

Egy eddig ismeretlen dimenzió, a képpel és hanggal való szoros emberi kölcsönhatás, az interaktivitás kerül előtérbe. Ennek hardverrendszertechnikai (Intel), szoftvertechnológiai (Microsoft) és termékkialakítási (IBM) munkáira kötött megállapodást a 3 vállalat. A munka nagyságrendjének érzékeltetésére elég legyen annyit mondani, hogy az Intelnek ugyanolyan bonyolultságú áramkört kell kifejlesztenie, mint amilyen a 80486. A rendszer felhasználóknak is hozzáférhető megjelenítését 1991-re tervezik. Hozzátehetjük, hogy az adattömörítés és a gyors információ-visszaállítás technikájának megjelenése nemcsak a kompakt lézerlemezeken való tárolásban hoz forradalmi áttörést, hanem az új közmű adattáraiban is tárolhatóvá teszi a DVI-kompatibilis információt (hiszen a tömör formában való tárolás az előhívandó információt is a lehető legtömörebben teszi átvihetővé az új adathálózatok segítségével). Mindez drámai módon átalakíthatja a tömegtájékoztatási ipart. Az új közmű széles körű elterjedésével eltűnhetnek a napilapok, az eddig megszokott televízió és rádió. Végezetül pedig az eddigi telefon- és postarendszer helyét is ez az új közmű veheti át.

Az utóbbi egyébként is elkerülhetetlen. A telefonosok jó évszázadig abból éltek (és milyen jól!), hogy közönséges vonalkapcsolatot létesítettek egymással beszélni kívánó emberek között. Sokaknak ma is úgy tűnhet, hogy ennek továbbfejlesztése (ezt ISDN-nek nevezik), amikor az előfizetői vonalakon egyszerre 2 csatorna jelenik meg, amelyek adatátvitelre is képesek, mégpedig a jelenleginél körülbelül egy nagyságrenddel nagyobb sebességgel, szóval hogy ez a technika jelenti majd a 21. sz. távközlését. A már vagy 10 éve megfogant koncepció Nyugaton most kezd megjelenni a telefonhálózatokban. Az NSZK – mint ennek élharcosa – is azonban csak valamikor 2020 tájékára tervezi teljes bevezetését. Ezzel szemben a számítástechnikai korszakváltás olyan adathálózatok rendkívül gyors elterjedésével jár majd, amelyek már most képesek egyetlen fizikai összeköttetésen (az FDDI gyűrűhálózatok száloptikai vezetőjén) egyidejűleg 1562 db telefonbeszélgetésnek megfelelő információ (természetesen digitalizált formában történő) továbbítására.

A Brit Távközlési Vállalat kutatói 1989-ben büszkén számoltak be arról a kísérletről, amelynek során már terepi viszonyok között kipróbálták egy olyan technológia alapvető elemeit, melynek segítségével 500, egyenként 565 Mbit/s sebességű csatornát lehet megvalósítani egyetlen száloptikai vezető mentén. Ráadásul a közvetlen fotonikus úton, tehát a fényjelek szintjén történő erősítést is meg tudták valósítani, ami azzal jár, hogy technológiájukkal nem kell majd erősítési pontokat építeni a városok között.

A csatlakozási pontok a rádiózásból és a tvtechnikából ismert műsorszórás elvén veszik igénybe az egyes csatornákat, megfelelő hozzáférési protokollok segítségével a többszörös hozzáférés is lehetséges, és így megszámlálhatatlanul sok előfizető veheti egyszerre igénybe a nagyteljesítményű átviteli közeget. Az ily módon kialakítandó „száloptikai éter" (minden egyes optikai vezető egy zárt éterként működik) hasonlít a nagy sebességű hálózatok működési elveire. Azok is az egyetlen átviteli közeg több csatlakozási pont közötti olyan megosztásán alapulnak, hogy semmilyen kapcsológép nem szükséges a közeg igénybevételével kapcsolatos vezérlésekhez. Ezért is jelenthetjük ki bátran, hogy a most építeni kezdett közmű keretében megjelenő adathálózatok egyre kevésbé a régi távközlési (fő)vonalakkal kerülnek egybeépítésre majd, mint inkább ezekkel az új technikájú távközlési rendszerekkel.

A britek 1993-ra tervezik a száloptikai éter kísérleti üzembe helyezését, és az AT&T-ről, valamint a japánokról is ismert, hogy hasonló rendszereken dolgoznak. Ha valakit még ez sem győzött volna meg állításaink igazságáról, akkor vegye tekintetbe az IBM legutóbbi döntését. 1984-ben még úgy érezte a cég, hogy feltétlenül szüksége van a digitális telefonhálózatok technológiájában komoly tapasztalatokkal rendelkező vállalati részlegre, és az USA egyik legdinamikusabb és leginkább innovatív középvállalatát, a Rolmot vásárolta meg magának. Mire azonban hosszas munkával vállalati szervezetébe integrálta azt, rá kellett ébrednie, hogy a digitális telefónia piaca lehanyatlóban van. A felismerést gyors tett követte, és Rolm részlegét 1988 végén eladta a hagyományos távközlésben változatlanul fantáziát látó Siemensnek.

Mi az IBM – egyáltalán nem deklarált, csak éppen tetten érhető – döntésével értünk egyet, hiszen az új adathálózati technológiák alkotják majd a jövő évszázad közművének alapját. Ezek megépítéséhez nem évtizedek szükségesek, hanem egyetlen évtized alatt megvalósíthatók. A teljesen összecsiszolt adathálózat-együttműködési mechanizmusok nyílt rendszerének kidolgozásával, a mindenki által elfogadott képi és egyéb érzékszervi kapcsolatokon alapuló felhasználói csatlakozásokat kínáló hiperformák megjelenésével fémjelzett következő előrelépés 1996-ban várható, és ehhez illeszkedhet a száloptikai éterhez hasonló, új távközlési rendszer is (mellesleg a DVI általános bevezetése is ekkor várható). Mindennek alapján pedig 2002-re az új közmű is készen lesz. (Ebben semmi meglepő nincs, hiszen a vasúti hálózatokat is igen gyorsan kiépítették egy, a mainál sokkal fejletlenebb korban.)

Hálós együttműködések új világrendje

Az új közmű megjelenése nem annyira a menet közben felkínált szolgáltatások páratlan minőségével – vagy a mindenki által igénybe vehető dinamikus információs közeg megjelenésével – hozza majd a legnagyobb változást, hanem azzal az új együttműködéssel, ahogyan ezt az alkotást létrehozzák. Eddig az emberiség ahhoz szokott, hogy különböző erősségű hierarchiák uralják a világot. Mindenkinek van főnöke, és persze annak is van főnöke, aki őfelette áll. Igaz ez még azokra az országokra is, amelyek sikerrel kerülték el a hierarchiák mindenhatóságának csapdáját.

Az új közművet azonban nem hierarchiák hozzák létre, hanem a lehető legkifinomultabb hálós szerkezetek. A hálókban is vannak ugyan központok, ezek azonban csak olyan értelemben központjai egy rendszernek, ahogyan a világegyetemben megfigyelhető. A Nap központja ugyan a Naprendszernek, mégsem a Napon élnek értelmes lények, hanem a körülötte keringő Földön. Ezek az értelmes lények azonban nem tudnának meglenni a Nap nélkül. A világegyetem más összetevői sem játszanak alárendelt szerepet, csak legfeljebb mi – saját békaperspektívánkból szemlélve – vélhetjük azt. A rész és az egész elválaszthatatlanok egymástól, még akkor is, ha a rész szerepe egyedülálló a maga helyén és idejében, és ilyen értelemben felette áll más részeknek.

Az új közmű megalkotásában azért kerültek előtérbe a hálós struktúrák, mert annyira ismeretlen, annyira sokféle és annyira páratlan nehézségi fokú feladatokat kell megoldani, hogy mindezzel csak együttesen birkózhatnak meg az egyes szereplők. Eközben azonban azt is meg kell tanulniuk, hogyan küzdjenek meg a saját érvényesülésükért. Mint az IBM átalakulásából láttuk, még az olyan kiválóan megszervezett hierarchiák is megszűntek ezen kényszer hatására, amelyek szinte teljes védettséget kínáltak az ott dolgozó embereknek a változó világ napi kihívásaival szemben. Most már csak akkor kínálják azt, ha az IBM belső hálója jobban működik, mint a külső hálók rendszere, ami persze már belül is állandó küzdelemmel járó dolog. Ez a hálós küzdelem ráadásul semmissé teszi a megszerzett előjogokon alapuló belső harc korábbi gyakorlatát, hiszen a belső kapcsolatok folyamatos átalakulásban vannak, és mindenki mindig újra megmérettetik.

Jelen eszmefuttatás nem alkalmas rá, hogy részleteiben foglalkozzunk ezzel a kérdéssel. Ahol lehetett, sorozatban említettünk példákat a technológiai együttműködésre. Ezeknél jól látható volt, hogy van egy központi mag, amely adott időszakban a katalizátor szerepét tölti be a teljes háló vonatkozásában. Ugyanolyan éltető szerepe van, mint a Napnak a Föld számára. Voltak olyan hálók is, amelyekben többen töltik be a katalizátor szerepet (IBM, DEC és HP az OSF esetében, Sun és AT&T a másik esetben stb.). Az egyes technológiai hálók emellett folyamatosan átalakulnak, mindenki értékeli a körülményeket, mások lehetőségeit és lépéseit, s ennek megfelelően változtat magatartásán. A szereplők egyszerre több hálóban is közreműködnek. Enélkül gyanítható, hogy az egész sem lenne működőképes. Végezetül azt kell világosan látni, hogy bár az egyes hálókban szerepet vállalók keményen küzdenek másokkal, ismételten a dolog természetéből kifolyóan, gyakorlatilag képtelenek megsemmisíteni másokat (hiszen végszükség esetén azok átalakulnak).

Éppen azért kellett a számítástechnikai korszakváltás első évének elemzése kapcsán szólnunk erről a nem technikai kérdésről, hogy világossá tegyük mindenki előtt: csak azok hullanak el ebben az új stílusú küzdelemben, akik képtelenek bekapcsolódni az új hálós struktúrákba.

A hazai számítástechnika „közmű"-szemléletű átállítása éppen ezért közügy. Az itt együtt élő nemzetnek is meg kell építenie saját részét ebből a világméretű közműből, ha nem akar a világból kirekesztettek sorsára jutni. Ez a nemzet olyan hatalmas terheket visel, amelyeket csak *a 90-es években megalapozásra kerülő modern világba való azonnali beilleszkedéssel* vehet le a saját vállairól. Ezért kell a hálós struktúrákba bekapcsolódni, megtalálni a saját partnereket és azokkal együtt helytállni. Ha ezt nem sikerül olyan mértékben megvalósítani, hogy az egész nemzet számára elérje a kritikus tömeget, akkor nem egyszerűen a sikertelen kísérletet tévő közösségek széthullásával kell számolni (mint Nyugaton), hanem az egész ország sikertelenségével.

Tavalyhoz képest végre mérsékelt áron kaphatóak nálunk a legkülönfélébb teljesítményű mikrogépek. Működtető rendszerszoftverek is elérhetőek (bár ezeknek már sem az ára, sem a választéka nem igazán kedvező). Hozzá lehet jutni azokhoz a telefonvonali csatolókhoz is (ún. modemekhez), amelyek segítségével a meglévő telefonhálózatot valóságos közműként lehet már igénybe venni. Bizonyos alkalmazásokhoz ez már egy olyan hálózati alap, ami nem sokkal rosszabb, mint a nyugati országok most épülő szuperközműve. Ezt egy példával is meg tudjuk világítani.

A *praktikus mikrogépes hálózatokat* egészen *kis szervezetek* is rendkívül eredményesen használják tevékenységük *globális kiterjesztésére*. Egy kaliforniai székhelyű elektronikai alkatrészkereskedelmi kisvállalat az ún. *elektronikus hirdetőtábla-szoftverek* (olyan szoftverről van szó, amely az üzenetek közös „adattáblán való kitűzését" teszi lehetővé, és a válaszok „hozzátűzésével" támogatja a hálózat felhasználóit) egyik legfejlettebbikének (Fido BBS, ismertebb nevén Fidonet, Fido Software) alkalmazásával először New Yorkban nyitott egy 2 főből álló kirendeltséget, majd az alkatrész-kereskedelem valódi központjába, Szingapúrba helyezte át ezt a csapatot. Nappal az ügyfeleket és az üzleti partnereket keresik fel a kisvállalat munkatársai, a potenciális ajánlatokat, ill. az ajánlatkéréseket a „vállalati hálózatba" táplálják, majd az éjszaka folyamán – amikor a legalacsonyabbak a távközlési tarifák – történik meg az információcsere (ajánlatok és ajánlatkérések, árstratégiák, megkötött szerződések részletei, teljesítésekre vonatkozó információk stb.) a szingapúri és a kaliforniai rendszerek között. A helyi hirdetőtáblákba közvetlenül a tereprőll tudnak bejelentkezni, amihez nagyon olcsó hordozható PC-ket használnak. Így a munkatársak egymással is tudják tartani a kapcsolatot. Emellett szingapúri és más ügyfelek közvetlenül is jelentkezhetnek ajánlatkéréseikkel a kaliforniai központi rendszerben.

Hatalmas multinacionális vállalatokat sikerült e működési móddal legyőznie a kis cégnek. Vezetője a következőkkel magyarázza üzleti sikereiket: „Gyakorlatilag saját fegyverükkel, az információk gyors cseréjével győzzük le a »nagymenőket«. Naponta ott tudunk lenni a terepen, állandóan bombázva a megnyerni kívánt vállalati tisztségviselőket tényadatainkkal és ajánlati összegeinkkel. Ez lehetővé teszi, hogy sokkal nagyobbnak tűnjünk, mint amilyenek a valóságban vagyunk. Sok-sok munkával és hirdetőtábla-rendszereink segítségével nálunk százszor nagyobb cégekkel tudunk versenyezni."

Ezt a rugalmas működést szerény ráfordítással tudták bevezetni. Egyetlen helyi hirdetőtáblához mindössze 150 USD-be került a hálózati szoftver, a szükséges hardver pedig közönséges személyi számítógép, a megfelelő modemekkel felszerelve. A szoftver „tárold és éjjel továbbítsd" elven működő, elektronikus levelezési opcióját igénybe véve minimálisra tudták leszorítani a távoli kapcsolattartás költségeit. Az ügyfeleknek megengedhették a vállalatvezetéssel való közvetlen kapcsolatfelvételt is, mivel a hívót (szükség esetén) terhelő számlázási rendszer kizárta a költségek ellenőrizhetetlen növekedését. A távkonferencia lehetősége is adott számukra, mivel a szoftver ún. visszhanglevelezési (echo-mail) opciója automatikusan továbbítja a helyi hirdetőtáblán éppen folyó konferencia észrevételeit valamennyi távoli hirdetőtáblához is. Ezzel pedig az egészen távoli jövő igényeit is kielégítő hálózati alapja van ennek a kisvállalatnak, hiszen akár több ezer résztvevő (munkatárs és ügyfél) kiszolgálására is képes ez a technológia, s számtalan helyi hirdetőtáblát egyesíthet egyetlen globális rendszerré.

Ebből a példából kiválóan látszik, hogy a lehetőségeknek már most jóval tágasabb a tárháza, mint amit sokan gondolnának ebben a házában. Bátran lehet állítani, hogy az országon belüli és a külső hálók gyors megalkotásával (beleértve a vállalaton belülieket is), valamint az IBM szolgáltatási filozófiájának átvételével (ami a hazai szállítókat illeti) egészen fantasztikus eredményeket lehetne elérni.

Milyen is az IBM filozófia? Ezt itt csak egyetlen mondattal lehet megvilágítani. Az IBM minden megnyilatkozásában felfedezhető ugyanis a következő szemléletmód: „Mi nem technikát kínálunk Önnek, hanem legkülönfélébb információfeldolgozási problémáinak megoldásában működünk Önnel együtt." Ahhoz persze, hogy az ilyen szemléletű magatartásforma hazánkban meghonosodjon, a felhasználóknak is igazi partnereknek kell lenniük, együttműködési készségben, rátermettségben, elszántságban.

Nacsa Sándor

Az alaptechnológia frontvonala (© Nacsa S.)

	1982	1989	1996
Mikroprocesszorok			
– monoprocesszor:			
CISC	10 MHz, 1 MIPS	33 MHz, >20 MIPS	kb. 120 MHz, 100 MIPS
RISC	–	80 MHz, 65 MIPS (Sparc)	kb. 150 MHz, 450 MIPS
– multiprocesszor:			
CISC	(64 × 280, 6,4 MIPS, Molecular)	4/8 × 20 MIPS = 80/160 MIPS	kb. 64 × 100 MIPS = 6400 MIPS
RISC	–	n × Motorola 88000 = 400 MIPS (n = több tucat, Encore 1990-ig)	kb. 256 × 450 MIPS = 115 200 MIPS
Tárlapkák: DRAM piaci berendezésekben	64 Kbit (1979 óta)	1/4 Mbit (1 Mbit 1986 óta)	16/64 Mbit
új termékek prototípusaiban	256 Kbit	4[/16] Mbit (4 Mbit 1988 óta)	256 Mbit
Winchesterlemezek			(jóval kisebb méretű is megjelenhet)
átmérő	5¼ hüvelyk	3½ hüvelyk	3½ hüvelyk
kapacitás	50 Mbájt	172 Mbájt (1988 óta)	>1 Gbájt (egyetlen lemezfelületen!)
hozzáférési idő (átlag)	30 msec	16,5 msec (1988 óta)	10 msec alatt (várható)
Nagysebességű hálózati közegek	Ethernet, 10 Mbit/sec	FDDI, 100 Mbit/sec	száloptikai éter, 500 × 565 Mbit/sec (csat. × cs. seb) = = 282 500 Mbit/sec
Tömegesen alkalmazott operációs rendszerek	Xenix/Unix v. 7 (terminálos rend.) MS–DOS 1.X (Intel 8086/88-ra)	Unix System V Release 4.0 OS/2 (Intel 80286-ra)	egyetlen, univerzális operációs rendszer, Unix és OS/2 gyökerekkel
Osztott erőforrású hálózati rendszerek	DECnet Phase IV (terminálhálózat, Ethernet, 1982-ben bejelentés) Sun-féle (Berkeley 4.2) Unix hálózat (1983 elejétől forgalmazták) Novell NetWare (S-Net változat, az XNS-en alapuló 1983-tól)	DECnet Phase V (OSI kompatibilis) IBM SNA (Token Ring szállítással) Unix hálózatok (X Window és PostScript alapú kapcsolatokkal) OS/2 hálózatok (LAN Manager) OSI kompatibilis hálózatok	általános OSI hálózatok, amelyek teljesen magukba tudják integrálni a cégspecifikus elemeket (az egyes gyártók kínálata csak a megvalósítási hatékonyságban és az alkalmazási protokollok választékában különbözik)
A személyt mindenhová elkísérő számítógépek	Compaq Portable (1983. jan.-tól forgalmazva)	Compaq SLT/386 Personal Computer	zsebben hordozható, naptár méretű „segítő" és „kommunikátor"
Magas szintű alkalmazási környezetek	Lotus 1-2-3 (1983. jan.-tól forgalmazva) dBase (Ashton-Tate) Focus (Information Builders)	IBM „képi" nyelv (integrálja az új 1-2-3, Metaphor és OBE techn.-t) Xanadu hiperszöveg HyperCard (1987. szept. óta)	igazi, általánosan elfogadott hiperforma, ami az igazi hiperszöveg funkcionalitást is tartalmazza

Megjegyzés: Az előző szakasz kezdetén az alaptechnológia élvonalába tartozó elemek a következő szakasz megkezdésekor már teljesen kommersz, tömegárukban alkalmazott technológiák (sokszor tökéletesebb változatban). Ezt mindenki lemérheti az 1982-es élvonallal való összehasonlításban. Ennek megfelelően az 1989-es élvonal alapján jól megbecsülhető, hogy 1996-ra milyen kommersz kínálattal számolhatnak hazánkban – felismerik(bevallják)-e, vagy sem, az nem változtat ezen – eredendően az értéket hozzáadó ágon tevékenykedő számítástechnikai cégek. A felhasználóknál feltétlenül szükséges, tömeges alkalmazásra való felkészülés is jól tervezhető ily módon.

A számítógépes technika élvonalának alakulása 1961-től napjainkig (© Nacsa S.)

	1961	1968	1975	1982	1989
Processzorok	2. generáció (tranzisztorok)	3. generáció (SSI és MSI)	LSI (> 1000 tranz./lapka)	VLSI (> 10 000 tranz./lapka)	> 100 000 tranz./lapka
– szupergépek (tudományos és katonai központok rendszerei)	CDC 6600, 1963/64, *3 MIPS* (60 bites, 2 pr. + 10 spec. pr.)	n. a.	Cray 1, 1976, 83 MHz (több *belső* egység a pr.-ban)	Cray XMP, 1983, 105 MHz (max. 4 proc., Cray-1 kompatibilis)	Cray 3, 1989, 500 MHz (max. 16 pr., új arch., 8000 MIPS)
– nagygépek (számítóközponti, nagykiépítésű rendszerek)	IBM 7030 (Stretch), < 1 MIPS (64 bites gép, technológiáját több kommersz gépben alk.)	IBM 360/6X, 1966, 1.6 MIPS (*32 bites gépcsalád*, a 370, a 4300 és a 30XX gépek alapja)	Amdahl 470V/6, 4.6 MIPS (1 pr.), 30,8 MHz	IBM 3081, 16,3 MIPS (2 pr.) Amdahl 5860, 13 MIPS (1 pr.), 42 MHz	3090/600S, *102 MIPS* (6 pr.) Amdahl 5990/1400, *100 MIPS* (4 pr.), *100 MHz*
– kisgépek (kisrendszerek – kis- és közepes vállalatok, ill. vállalati részlegek feldolgozásai)	IBM 1401 > 125 000 $ (a teljes sorozatból 12 000 darabot adtak el, az 1440-ason jelent meg az IBM 1311-es lemez 1962–63-ban)	IBM S/3, 1969 > 60 000 $ (RPG-programozású gép, az S/32, S/34, S/36, S/38 és AS/400 gépek alapja, ezek eltérő gépi architekturájúak)	Interdata 8/32 > 62 000 $ SEL 32/55 > 32 000 $ DEC VAX–11/780, 1978, 1 MIPS, > 128 000 $ (*32 bites* univerzális gépek)	Motorola 680X0-es gépek 1981 – monoproc., 1 MIPS, 1983 – multiproc., 8 MIPS, 1983 – hálózat, 2... > 50 MIPS, 1982 (*32 bites* mikroszámítógépek)	RISC rendszerek (1986-tól): – monoproc., *65 MIPS, 80 MHz* – multiproc., *400 MIPS*, 1990 – hálózat, 40... > *1000 MIPS* (gépi architektúrafüggetlenség)
– belépési szint (egyéni és kiscsoportos, valamint célrendszerek)	(CDC 160, 1960 > 65 000 $) DEC PDP–1, 1960 > 120 000 $ DEC PDP–4, 1962 > 65 000 $ (MIT LINC, 1962, szem. gép) DEC PDP–5, 1964 (12 bites, kivéve PDP–1/4)	DEC PDP–8/L > 10 000 $ (12 bites gép) DG Nova, 69.02 > 8000 $ PDP–11/10, 1970 > 8000 $ (16 bites gépek)	MITS Altair 8800 > 621 $ Apple II, 1977 > 995 $ Tandy TRS–80, 1977 > 599 $ Commod. PET, 1977 > 795 $ (8 bites mikrogépek) DEC LSI–11 (11/03) > 2000 $	IBM PC, 1981 > 1600 $ IBM PC XT, 1983 > 5000 $ IBM PC AT, 1984 > 9000 $ (16 bites mikrogépek) Apple Macintosh, 1984, 2000 $ PC-hálózat, < 6 MIPS > 7000 $	80386-os PC, 1986 > *2500 $* (min. *16 MHz*, 1 Mbájt tár, 40 Mbájt lemez, képernyő – *32 bites*, > *2 MIPS* mikrogépek) Mac. SE/30, *3 MIPS*, 4000 $ PC-hálózat < *400 MIPS* > *12 000 $*
Tárelemek	ferritgyűrű (1 µsec hozzáférés)	bipoláris (0,3 µsec hozzáférés) 256/1K bites MOS, 1969–70	4 Kbites DRAM, 1973 16 Kbites DRAM, 1976	64 Kbites DRAM, 1979 256 Kbites DRAM, 1982	1 Mbites DRAM, 1985/86 4 Mbites DRAM, 1988
Mágneslemezek: írássűrűség-tipus, megjelenési év, meghajtó kapacitás, ↓	$5{,}1 \times 10^4$ bit/hüvelyk² IBM 1311, 1962/3, *3 Mbájt* kb. *100 msec*,	$2{,}2 \times 10^5$ bit/hüvelyk² IBM 2314, 1966, *29 Mbájt*	$3{,}1 \times 10^6$ bit/hüvelyk² IBM 3350, 1976, *317 Mbájt*, *25 msec*,	$1{,}2 \times 10^7$ bit/hüvelyk² IBM 3380, 1981, *1520 Mbájt*, *16 msec*,	$3{,}6 \times 10^7$ bit/hüvelyk² IBM 3380 K, 1987, *7,5 Gbájt*, *12 msec*,

átlagos hozzáférés, fajta	lemezcsomag	*72,5 msec,* lemezcsomag	14″ winchester	14″ winchester	14″ winchester
Távoli felhasználói kapcsolatok	aszinkron, 2,4 Kbit/sec, [érpár/]telefonhálózat	szinkron (BSC) 9,6 Kbit/sec, [érpár/]telefonhálózat	csomagátvitel, 56 Kbit/sec, IBM SNA, DECnet hálózatok	osomagátvitel, 10 Mbit/sec, Ethernet (CSMA/CD koaxális)	csomagátvitel, 100 Mbit/sec, FDDI (száloptikai gyűrűhálózat)
Működtető szoftverek:	*felügyelet és I/O vezérlés:*	*univerzális erőforrás-kezelés:*	*hordozhatóság/egységesség:*	*gyártófüggetlenség:*	*alkalmazásorientáltság:*
operációs rendszer,	System IBSYS (IBM 7094-en)	IBM OS/360 (System 360-n)	AT & T Unix, CP/M, VAX/VMS	Unix v. 7+, MS–DOS, NetWare	Unix System V Rel. 4.0, OS/2
adatbázis-kezelő	állománykezelők	IBM DL/1+IMS, hierarchikus	Cullinet IDMS, 1973, hálós	A–T dBase, IBM DB2, relációs	IBM SAA adatbázis-kezelő rész
Programozás (eszközök):	*szimbolikusan:*	*SZOFTVERKRÍZIS!*	*hatékonyan/kifejezően:*	*egységesen/magas szinten:*	*objektumorientáltan:*
rendszerszoftver,	assembler	makroassembler, -generátor	C, PL/M, FORTH	Ada, Modula–2, Mesa	C++
alkalmazási szoftver	FORTRAN, COBOL, ALGOL	RPG, PL/1	BASIC, Pascal, jelentés- és programgenerátorok	magas szintű alkalmazási környezetek (4. generációs nyelvek)	IBM „képi" nyelv (integrálja az 1-2-3-t, Metaphort és OBEt)

Megjegyzés: 1. Minden szakasz kezdetén új, a korábbinál egy fokkal magasabb technikai színvonal jellemzi a kínálatot minden tekintetben. Vonatkozik ez mindegyik gépkategóriára (szupergép, nagygép, kisgép, belépési szintű gép), a felhasznált kiegészítő összetevőkre (tárelemek, mágneslemezek, távoli felhasználói kapcsolatok), és a működtető szoftverekre, ill. a programozásra. 2. Egyedul a programozás területén maradt el egyszakasznyi színvonal-emelkedés, amikor a nagyméretű szoftverek készítését nem sikerült megoldani, és egyértelmű krízis következett be. 1968-tól kezdődően ez a krízis általános és csak lépésről lépésre feloldható problémaként szerepelt. Úgy tűnik, hogy 1989-re sikerül végérvényesen túljutni az elhúzódó válságon. 3. 1989-cel kezdetét veszi egy teljesen új korszak, amelyben már nem a gép a meghatározó, hanem a gépek alkotta közeg. A korábbi, 1961-től kezdve fejlődésében töretlen korszak eredményeként a következő architektúrák a dominánsak (behatolásuk becsült mértéke szerint). A gyártó és egyúttal gépspecifikus architektúrák közül: IBM 370 > 75 000 üzemelő rendszer, DEC VAX > 150 000 rendszer, és S/3...S/36, S/38, AS/400 > 250 000 rendszer. Unix, mint az egyedüli, gyártótól és *gépi architektúrától* független rendszer: > 500 000 (szupergépektől kezdve a belépési szintű gépekig mindenütt használják!). Végezetül a belépési szintű gépeken egyeduralkodó és egyben gyártófüggetlen MS–DOS > 20 000 000.
Rövidítések: pr. = proceszor; arch. = architektúra; tranz. = tranzisztor.

A mikroprocesszorok generációi

Megjelenés éve	Kategória	Tranzisztorok száma	Órafrekvencia (MHz)	MIPS	Címezhető tár* min.	Címezhető tár* max.
1972–76	8 bites	2 000–8 200	0,5–6,0	0,02–0,2	16 K	64 K
1978–82	16 bites	29 000–130 000	5,0–12,5	0,3–2,1	1 M	1 G
1984–88	32 bites	70 000–370 000	6,0–33,0	0,6–20,0	4 G	64 T
1989–93	64+32 bites	1 100 000–4 000 000	25–100	15–400	4 G	16 M×T

* A kapacitás bájtokban (1 bájt = 8 bit) van megadva. K a számítástechnikai ezret (kilo = 1024), M a számítástechnikai milliót (*Mega* = 1024 × 1024 = 1 048 576), G a számítástechnikai milliárdot (Giga = 1024 × 1024 × 1024 = 1 073 741 824) és T a számítástechnikai billiót (*Tera* = 1024 × 1024 × 1024 × 1024 = 1 099 611 627 776) jelöli.

Az Intel mikroprocesszoral, 1972–1989

Processzor típusa	Tranzisztorok száma	Megjelenés időpontja	Órafrekvencia (MHz)	Összeadási idő (μsec)	Busz átviteli sebessége (Mbájt/sec)
			8 bites		
8008	2 000	1972	0,5–0,8	2,0–1,25	n. a.
8080	4 500	1973	2–3	2,0–1,3	n. a.
8085	6 500	1976	3–5	1,3–0,8	0,75–1,25
			16 bites		
8086/88	29 000	1978/1979	5–10	0,6–0,3	2,5–5/1,25–2,5
80186/188	n. a.	1982	8–10	0,375–0,3	4–5/2–2,5
80286	130 000	1982	6–20	0,1	6–20
			32 bites		
80386	275 000	1985	12–33	0,16–0,06	24–66
80486	1 185 000	1989	25–33	0,04–0,03	50–106

Az Intel mikroprocesszorok programozói szintű architektúrája

Processzor típusa	Az operatív tár elvi kapacitása (bájt)	A virtuális tár elvi kapacitása (bájt)	Műveletek 8 bit	Műveletek 16 bit	Műveletek 32 bit	Utasítások száma
8008	16 kb 16 384	nincs virtuális tár	van	nincs	nincs	48
8080/85	64 kb 65 536	nincs virtuális tár	van	nincs	nincs	111/113
8086/186	1 Mb 1 048 576	nincs virtuális tár	van	van	nincs	150/162
80286	16 Mb 16 777 216	1 Gb 1 073 741 824	van	van	nincs	178
80386	4 Gb 4 294 967 296	64 Tb 70 368 844 177 664	van	van	van	229

A 32 bites processzorok különböző kategóriáinak teljesítőképessége, 1989 (a VAX–11/780 kivételével mind a legújabb típus)

A processzor típusa	Órafrekvencia (MHz)	Ciklus/utasítás	MIPS
	Szuperminik		
DEC VAX–11/780	5,0	5,0	1,0
DEC VAX–8550	22,2	3,6	6,1
DEC VAX 8700	22,2	3,6	6.1
	Nagyszámítógépek		
IBM 4381/23	18,0	3,8	4,7
IBM 3090S	66,6	3,2	20,5
Amdahl 5990	100,0	4,0	25,0
	32 bites CISC mikroprocesszorok		
Motorola 68020	25,0	6,3	4,0
Intel 80386	33,0	4,4	7,5
Intel 80486	33,0	1,6	20,0
Motorola 68030	50,0	4,1	12,0
Motorola 68040	25,0	1,6	15,6
National 32532	33,0	2,4	13,8
	32 bites RISC mikroprocesszorok		
VLSI Technology VL86CO20	30,0	2,0	15,0
Sun/Fujitsu Sparc–1	16,7	1,4	11,9
Sun/Fujitsu S25	25,0	1,4	18,0
Cypres Semiconductor Sparc 7C601	33,0	1.4	24,0
BIT B5000 Sparc	80,0	1,2	65,0
MIPS R2000	16,7	1,4	11,9
MIPS R3000	25,0	1,2	20,0
AMD 29000	25,0	1,5	16,7
Motorola 88000	20,0	1,2	17,0
Intel 80960	20,0	2,7	7,5
Intel 80860	40,0	1,25	32,0

Megjegyzés: A CISC (Complex Instruction Set Computer) utasításkészlete a kezelt adattípusok és a műveletek tekintetében összetett. Ezzel szemben a RISC (Reduced Instruction Set Computer) mikroprocesszorok a leegyszerűsített, de maximális hatékonyságú utasításkészletet alkalmazzák.

Nagyszámítógép*-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986		1987		1988	
	db	M USD	db	M USD	db	M USD
NSZK	438	2131	471	1976	440	1760
Nagy-Britannia	314	1206	298	1276	340	1428
Franciaország	209	1100	251	1265	270	1323
Olaszország	189	848	212	956	200	900
Svédország	48	248	80	338	80	336
Spanyolország	57	264	58	293	80	360
Hollandia	61	314	72	332	75	338
Belgium	49	234	71	272	75	300
Svájc	48	225	76	298	70	273
Dánia	28	164	59	265	65	293
Ausztria	36	162	47	159	45	176
Finnország	18	74	29	98	30	114
Norvégia	18	97	27	100	30	115
Nyugat-Európa összesen	1513	7067	1751	7628	1800	7716
Növekedés %			15	8	3	1

* 1 000 000 USD felett.

A nagyszámítógép-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1986–87

Gyártó	Leszállított egységek				Érték			
	db		%		M USD		%	
	1986	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*
IBM	641	664	42	38	3289,0	3736,2	53	49
Siemens	295	334	19	19	1120,0	1028,4	18	13
Unisys	75	108	5	6	293,0	695,0	5	9
Bull	54	83	4	5	270,0	415,0	4	5
Amdahl	61	84	4	5	244,0	363,5	4	5
Comparex	66	115	4	7	113,6	338,3	2	4
NAS	63	127	4	7	165,0	307,2	3	4
ICL	124	97	8	6	302,3	231,5	5	3
Cray	12	14	1	1	120,0	161,6	2	2
Honeywell-Bull	51	50	3	3	100,3	117,5	2	2
Olivetti	–	36	–	2	–	108,0	–	1
CDC	26	32	2	2	73,0	107,3	1	1
Fujitsu	–	5	–	*	–	12,5	–	*
Nokia	–	2	–	*	–	6,0	–	*
Egyéb	45	–	3	–	93,4	–	2	–
Összesen	1513	1751	100	100	6183,6	7628,0	100	100

* 1%-nál kisebb részesedés.

A Nyugat-Európában üzemelő nagyszámítógép-rendszerek megoszlása gyártók szerint, 1986–87

Gyártó	Üzemelő rendszerek				Érték			
	db		%		M USD		%	
	1986	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*
IBM	3110	3431	50	47	18 206,5	18 976,4	58	53
Unisys	420	495	7	7	1 986,7	3 551,7	6	10
Bull	368	451	6	6	2 392,0	2 931,5	8	8
Siemens	753	970	12	13	3 525,7	2 895,4	11	8
NAS	189	376	3	5	580,4	1 397,5	2	4
ICL	485	491	8	7	1 294,1	1 382,8	4	4
Amdahl	272	264	4	4	1 324,7	1 286,4	4	4
Honeywell-Bull	186	279	3	4	427,7	780,3	1	2
Comparex	–	243	–	3	–	713,5	–	2
Cray	34	46	1	1	442,0	626,1	1	2
CDC	114	133	2	2	394,0	525,5	1	1
Olivetti	–	95	–	1	–	370,5	–	1

Gyártó	Üzemelő rendszerek db		%		Érték M USD		%	
Nokia	–	25	–	*	–	97,5	–	*
Fujitsu	–	15	–	*	–	48,8	–	*
DEC	–	21	–	*	–	38,2	–	*
Egyéb	295	–	5	–	756,0	–	2	–
Összesen	6226	7335	100	100	31 330,2	35 622,1	100	100

* 1%-nál kisebb részesedés.

A Nyugat-Európában üzemelő nagyszámítógép-rendszerek (db)

Ország	1986	1987	1988
NSZK	1527	1837	1870
Nagy-Britannia	1402	1540	1570
Franciaország	1046	1213	1250
Olaszország	708	898	920
Hollandia	256	296	300
Svédország	211	275	280
Svájc	216	262	270
Belgium	213	244	260

Ország	1986	1987	1988
Spanyolország	222	242	250
Ausztria	119	149	155
Dánia	118	151	155
Finnország	90	113	125
Norvégia	98	115	120
Ny-Európa össz.	6226	7335	7525
Növekedés %		18	3

Közepesnagyságúszámítógép*-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986 db	1986 M USD	1987 db	1987 M USD	1988 db	1988 M USD
Nagy-Britannia	3 980	1275	4 280	1207	5 000	1560
NSZK	3 360	1327	4 500	1395	4 700	1645
Franciaország	3 280	1315	3 420	1190	3 800	1368
Olaszország	1 350	598	1 860	608	2 650	954
Spanyolország	805	319	1 100	395	1 200	420
Hollandia	790	317	1 090	346	1 100	374
Svájc	675	283	700	220	840	298
Svédország	560	218	760	248	800	280
Belgium	510	214	640	213	720	245
Norvégia	500	173	640	183	700	207
Ausztria	320	139	400	144	450	182
Dánia	335	139	405	140	415	135
Finnország	235	103	290	93	410	152
Nyugat-Európa összesen	16 700	6419	20 085	6381	22 785	7819
Növekedés %			20	–1	13	23

* 100 000–1 000 000 USD

A Nyugat-Európában üzemelő közepes nagyságú számítógéprendszerek (db)

Ország	1986	1987	1988
NSZK	18 850	22 000	22 500
Nagy-Britannia	19 460	21 350	22 000
Franciaország	14 690	17 680	17 200
Olaszország	9 240	9 470	11 000
Hollandia	4 270	5 120	5 400
Spanyolország	4 220	4 280	5 000
Svédország	3 600	4 060	4 500
Svájc	3 590	4 020	4 200
Belgium	3 050	3 590	3 700
Norvégia	3 300	2 720	3 100
Dánia	2 000	2 110	2 400
Ausztria	1 620	1 880	2 100
Finnország	1 700	1 930	2 050
Nyugat-Európa összesen	89 590	100 210	105 150
Növekedés %		12	5

A közepesnagyságúszámítógép-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1986–87

Gyártó	Leszállított egységek db		%		Érték M USD		%	
	1986	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*
IBM	3 551	3 755	21	18	1871,0	1572,1	33	24
DEC	2 290	2 380	14	12	684,0	829,3	12	13
Bull	1 898	1 950	11	10	615,3	675,6	11	10
Siemens	540	1 186	3	6	303,0	517,6	5	8
Unisys	557	932	3	5	227,6	306,1	4	5
Hewlett-Packard	855	1 045	5	5	236,4	281,3	4	4
Prime	421	528	3	3	128,2	238,3	2	4
ICL	526	452	3	2	205,3	174,0	4	3
Norsk Data	510	675	3	3	140,2	173,1	2	3
Honeywell-Bull	680	428	4	2	213,7	129,3	4	2
NCR	370	505	2	3	89,4	111,9	2	2
Mannesmann-Kienzle	675	733	4	4	92,5	105,0	2	2
Ferranti	678	–	4	–	77,5	–	1	–
Data General	244	–	1	–	74,3	–	1	–
Philips	445	–	3	–	71,2	–	1	–
McDonnell Douglas	185	–	1	–	65,7	–	1	–
Egyéb	2 275	5 516	14	27	544,3	1267,1	10	20
Összesen	16 700	20 085	100	100	5640,7	6380,7	100	100

A Nyugat-Európában üzemelő közepes nagyságú számítógépek megoszlása gyártók szerint, 1986–87

Gyártó	Leszállított egységek db		%		Érték M USD		%	
	1986	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*
IBM	24 890	20 875	28	21	13 679,6	13 412,2	39	32
DEC	12 586	14 197	14	14	3 504,2	4 379,6	10	11
Bull	5 616	9 206	6	9	2 488,7	3 623,6	7	9
Siemens	2 658	3 903	3	4	1 936,0	2 772,8	5	7
Unisys	2 995	4 640	3	5	1 507,8	2 172,7	4	5
Honeywell-Bull	3 555	3 441	4	3	1 604,5	1 553,4	5	4
ICL	3 333	3 150	4	3	1 381,2	1 452,5	4	4
Hewlett-Packard	2 385	3 498	3	3	777,6	1 079,1	2	3
Prime	2 215	2 687	3	3	728,1	1 017,5	2	2
Norsk Data	1 335	3 193	2	3	451,5	994,8	1	2
NCR	2 366	2 663	3	3	917,7	968,4	3	2
Philips	3 875	4 015	4	4	806,0	835,1	2	2
Data General	1 984	–	2	–	505,4	–	1	–
Ericsson	1 625	–	2	–	433,0	–	1	–
Ferranti	2 375	–	3	–	365,0	–	1	–
Egyéb	14 157	24 742	16	25	4 130,3	7 021,1	12	17
Összesen	87 950	100 210	100	100	35 217,1	41 282,8	100	100

A Nyugat-Európában üzemelő kisszámítógép-rendszerek (db)

Ország	1986	1987	1988
Nagy-Britannia	196 500	230 000	255 000
NSZK	192 000	215 000	240 000
Olaszország	143 000	190 000	215 000
Franciaország	167 000	190 000	212 000
Spanyolország	50 900	59 000	67 300
Hollandia	40 500	47 000	53 000
Svájc	34 500	39 000	42 900
Svédország	27 700	32 000	35 800

Ország	1986	1987	1988
Belgium	25 600	29 000	32 000
Norvégia	20 100	25 000	27 500
Ausztria	17 700	21 000	23 000
Dánia	16 600	20 000	23 000
Finnország	17 900	19 500	22 000
Nyugat-Európa összesen	950 000	1 116 500	1 248 500
Növekedés %		15	12

Kisszámítógép*-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986		1987		1988	
	db	M USD	db	M USD	db	M USD
Nagy-Britannia	38 100	1041	45 000	1200	49 660	1390
NSZK	36 500	1524	40 500	1700	45 620	1734
Franciaország	30 600	1179	33 000	1270	38 210	1414
Olaszország	31 300	1024	35 000	1170	37 700	1319
Spanyolország	12 025	359	12 900	400	15 000	495
Hollandia	9 275	327	10 640	354	11 160	391
Svédország	5 650	198	6 100	220	6 800	238
Svájc	6 050	245	6 100	240	6 770	250
Belgium	5 325	211	5 500	210	6 120	226
Ausztria	3 475	145	4 300	150	5 170	181
Norvégia	4 450	182	4 400	183	4 900	196
Dánia	3 950	174	4 000	170	4 720	189
Finnország	3 300	121	3 200	140	4 280	175
Nyugat-Európa összesen	190 000	6730	210 640	7407	236 110	8199
Növekedés %			11	10	12	11

* 100 000 USD alatt.

Kisszámítógép-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1986–87

Gyártó	Leszállított egység				Érték			
	db		%		M USD		%	
	1986	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*
IBM	24 215	30 750	13	15	1262,1	1220,1	21	16
DEC	17 455	22 144	9	11	612,4	730,7	10	10
Nixdorf	11 660	13 192	6	6	534,7	629,5	9	8
Siemens	7 120	7 890	4	4	195,5	320,1	3	4
Hewlett-Packard	5 160	7 181	3	3	225,9	272,7	4	4
Philips	5 010	6 237	3	3	157,6	243,5	3	3
NCR	3 790	3 844	2	2	136,0	215,9	2	3
ICL	15 305	14 223	8	7	204,7	195,6	3	3
Olivetti	17 365	11 146	9	5	295,9	195,5	5	3
Bull	3 270	2 580	2	1	181,3	162,6	3	2
Honeywell-Bull	4 245	4 080	2	2	166,2	161,6	3	2
Altos	5 010	5 875	3	3	169,4	155,2	3	2
Texas Instruments	1 710	2 182	1	1	81,0	112,9	1	2
Unisys	12 835	–	7	–	137,5	–	2	–
Wang	2 215	–	1	–	123,5	–	2	–
Data General	3 275	–	2	–	78,7	–	1	–
Mannesmann-Kienzle	1 380	–	1	–	73,1	–	1	–
Egyéb	48 980	79 316	26	37	1267,3	2791,1	21	38
Összesen	190 000	210 640	100	100	5903,5	7407,0	100	100

A Nyugat-Európában üzemelő kisszámítógép-rendszerek megoszlása gyártók szerint, 1986–87

Gyártó	Üzemelő rendszer				Érték			
	db		%		M USD		%	
	1986	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*	*1986*	*1987*
IBM	108 620	140 077	11	13	7 193,4	8 099,5	19	18
DEC	91 395	100 983	10	9	3 728,2	4 168,8	10	9
Nixdorf	42 995	56 015	5	5	2 481,8	3 382,0	7	7
Olivetti	88 770	105 774	9	9	1 929,3	2 353,3	5	5
Hewlett-Packard	31 865	36 546	3	3	1 567,0	1 813,8	4	4
Siemens	23 725	27 404	2	2	1 250,3	1 699,4	3	4
Bull	28 870	29 266	3	3	1 420,4	1 508,9	4	3
NCR	–	22 742	–	2	–	1 268,9	–	3
Honeywell-Bull	–	18 680	–	2	–	1 239,3	–	3

Gyártó	Üzemelő rendszer db		%		Érték M USD		%	
Philips	–	27 272	–	2	–	1 237,9	–	3
Texas Instruments	–	18 398	–	2	–	1 167,3	–	3
ICL	–	56 463	–	5	–	1 165,7	–	2
Data General	–	37 915	–	3	–	971,0	–	2
Mannesmann-Kienzle	–	14 050	–	1	–	953,7	–	2
Wang	–	18 028	–	2	–	797,4	–	2
Egyéb	533 760	406 887	56	37	18 470,1	13 695,1	49	30
Összesen	950 000	1 116 500	100	100	38 040,9	45 522,0	100	100

PC-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986 db	1986 M USD	1987 db	1987 M USD	1988 db	1988 M USD
Nagy-Britannia	1 157 300	1803	1 327 000	2 250	1 452 000	2 616
NSZK	1 291 750	1935	1 380 000	2 382	1 426 000	2 824
Franciaország	757 010	1534	1 012 800	2 165	1 076 000	2 461
Olaszország	515 290	1085	553 500	1 275	721 000	1 694
Spanyolország	380 560	454	480 500	702	501 100	855
Hollandia	239 820	550	331 300	876	407 000	1 106
Belgium	114 940	246	202 550	319	216 820	346
Svédország	134 260	387	155 000	439	188 600	540
Svájc	136 080	294	142 000	319	150 900	374
Dánia	104 870	247	104 600	283	127 200	353
Ausztria	91 500	183	101 100	204	114 900	252
Norvégia	87 970	225	94 000	274	113 900	337
Finnország	94 450	242	95 000	281	113 600	336
Nyugat-Európa összesen	5 105 800	9186	5 979 350	11 768	6 609 020	14 093
Növekedés %			17	28	11	20

A Nyugat-Európában üzemelő PC-k (db)

Ország	1986	1987	1988
Nagy-Britannia	5 911 880	5 834 019	6 085 384
NSZK	3 519 100	4 170 640	4 890 748
Franciaország	2 681 090	3 168 439	3 707 561
Olaszország	1 869 310	2 028 067	2 333 228
Spanyolország	1 018 560	1 309 670	1 582 925
Hollandia	731 810	927 309	1 197 151
Belgium	444 300	549 232	666 501
Svédország	472 410	531 558	628 345
Svájc	370 330	446 755	523 954
Dánia	322 650	376 199	435 355
Finnország	282 170	326 783	379 478
Norvégia	252 180	304 132	375 214
Ausztria	249 550	304 823	374 118
Nyugat-Európa összesen	18 125 340	20 277 626	23 179 962
Növekedés %		12	14

PC-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

Gyártó	Leszállított egység db	%	Érték M USD	%
IBM	584 175	9,8	2 133,1	18,1
Amstrad	1 423 406	23,8	1 142,0	9,7
Olivetti	296 421	5,0	1 049,9	8,9
Commodore	1 312 462	22,0	773,8	6,6
Apple	189 785	3,2	570,5	4,9

Gyártó	Leszállított egység db	%	Érték M USD	%
Atari	417 680	7,0	510,3	4,3
Hewlett-Packard	67 445	1,1	395,9	3,4
Compaq	69 689	1.2	390,1	3,3
Tandon	105 805	1,8	349,1	3,0
Egyéb	1 512 482	25,3	4 452,8	37,8
Összesen	5 979 350	100	11 767,5	100

Business/professional PC-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986 db	M USD	1987 db	M USD	1988 db	M USD
NSZK	369 450	1246	492 000	1612	600 000	1 966
Nagy-Britannia	377 740	1110	487 000	1395	590 000	1 690
Franciaország	324 370	1071	482 000	1532	570 000	1 811
Olaszország	200 820	796	280 000	1013	364 000	1 317
Hollandia	121 020	401	210 000	664	277 000	876
Spanyolország	98 620	310	169 000	442	230 000	601
Svédország	79 710	278	102 000	336	125 000	412
Svájc	53 560	208	65 000	224	78 000	269
Dánia	48 600	178	62 000	216	77 500	270
Belgium	47 260	178	71 300	231	75 000	243
Norvégia	46 790	170	62 500	219	75 000	263
Finnország	39 700	182	62 000	225	74 000	269
Ausztria	34 070	127	44 300	147	56 000	186
Nyugat-Európa összesen	1 841 710	6253	2 589 100	8257	3 191 500	10 173
Növekedés %			41	32	23	23

A Nyugat-Európában üzemelő business/professional PC-k (db)

Ország	1986	1987	1988
Nagy-Britannia	1 143 280	1 375 533	1 731 774
NSZK	939 000	1 200 029	1 624 841
Franciaország	808 930	1 134 231	1 535 053
Olaszország	490 750	692 801	954 005
Hollandia	277 610	442 174	656 740
Spanyolország	215 130	351 193	537 594
Svédország	179 950	253 156	343 288
Belgium	153 800	189 481	230 493
Dánia	116 510	163 287	215 793
Svájc	130 500	171 922	223 004
Norvégia	94 870	147 161	202 062
Finnország	83 550	135 554	192 221
Ausztria	81 540	109 936	149 811
Nyugat-Európa összesen	4 715 420	6 366 458	8 596 679
Növekedés %		35	35

Business/professional PC-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

Gyártó	Leszállított egység db	%	Érték M USD	%
IBM	553 498	21,4	1994,4	24,2
Olivetti	251 289	9,7	894,2	10,8
Amstrad	291 515	11,3	426,1	5,2
Apple	126 912	4,9	381,3	4,6
Compaq	60 485	2,3	338,5	4,1
Tandon	96 051	3,7	320,8	3,9
Commodore	144 601	5,6	303,3	3,7
Unisys	47 370	1,8	231,8	2,8
Bull és Honeywell-Bull	52 444	2,0	225,1	2,7
Hewlett-Packard	41 548	1.6	216,9	2,6
Egyéb	923 387	35,7	2924,2	36,4
Összesen	2 589 100	100	8256,6	100

Műszaki/tudományos PC-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986 db	1986 M USD	1987 db	1987 M USD	1988 db	1988 M USD
NSZK	50 660	276	69 000	294	82 000	350
Nagy-Britannia	44 290	315	66 000	343	70 000	364
Franciaország	30 530	173	52 800	266	53 000	267
Olaszország	23 070	122	24 000	107	30 000	133
Hollandia	11 640	74	21 300	93	23 000	100
Spanyolország	9 160	50	20 000	64	23 000	74
Svédország	10 040	62	11 000	50	14 100	64
Svájc	6 470	42	8 800	37	10 400	43
Belgium	5 480	35	7 650	32	8 120	34
Dánia	5 130	32	6 400	35	8 000	43
Norvégia	4 930	29	5 500	32	7 500	43
Finnország	4 170	30	5 000	29	6 500	37
Ausztria	4 100	27	5 200	24	6 400	29
Nyugat-Európa összesen	209 670	1269	302 650	1406	342 020	1582
Növekedés %			44	11	13	13

Műszaki/tudományos célú PC-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

Gyártó	Leszállított egység db	Leszállított egység %	Érték M USD	Érték %
Hewlett-Packard	25 897	8,6	179,0	12,8
Sun	7 894	2,6	178,4	12,7
Apollo	6 903	2,3	168,9	12,0
IBM	25 502	8,4	124,3	8,9
Olivetti	20 490	6,8	87,1	6,2
Amstrad	44 006	14,5	76,1	5,4
DEC	4 887	1,6	59,1	4,2
Apple	14 260	4,7	55,4	4,0
Compaq	9 204	3,0	51,6	3,7
Bull és Honeywell-Bull	11 329	3,7	50,7	3,6
Atari	33 168	11,0	49,8	3,5
Commodore	24 432	8,2	44,0	3,1
Egyéb	74 678	24,7	279,2	19,9
Összesen	302 650	100	1403,8	100

A Nyugat-Európában üzemelő műszaki/tudományos PC-k (db)

Ország	1986	1987	1988
NSZK	152 600	170 727	231 609
Nagy-Britannia	163 550	172 245	222 833
Franciaország	93 480	116 307	154 930
Olaszország	66 010	73 124	93 518
Hollandia	35 190	48 137	64 170
Spanyolország	29 870	40 571	58 046
Svédország	30 230	33 583	42 457
Svájc	20 700	24 196	30 768
Belgium	18 800	20 848	26 904
Dánia	13 900	20 440	24 972
Norvégia	13 240	15 386	20 601
Ausztria	13 860	14 631	18 904
Finnország	12 060	13 836	18 096
Nyugat-Európa összesen	663 490	764 028	1 007 804
Növekedés %		15	32

Otthoni/hobbi PC-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

Gyártó	Leszállított egység db	Leszállított egység %	Érték M USD	Érték %
Amstrad	971 922	39,0	485,4	38,5
Commodore	995 921	40,0	320,5	25,4
Atari	259 554	10,4	284,7	22,6
Philips	41 800	1,7	33,4	2,7
Egyéb	222 303	8,9	136,6	10,8
Összesen	2 491 500	100	1260,6	100

Otthoni/hobbi PC-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986		1987		1988	
	db	M USD	db	M USD	db	M USD
NSZK	821 230	326	696 000	326	570 000	321
Nagy-Britannia	621 680	255	604 000	298	570 000	337
Franciaország	328 240	172	361 000	196	320 000	208
Spanyolország	245 180	69	255 000	143	200 000	135
Olaszország	266 900	108	207 000	87	230 000	116
Belgium	53 000	21	106 000	36	110 000	44
Hollandia	89 320	42	68 000	54	75 000	71
Svájc	67 000	27	55 000	37	49 000	40
Ausztria	46 580	19	43 000	21	41 500	24
Svédország	32 210	18	29 500	25	35 000	35
Dánia	43 690	23	28 000	18	32 000	25
Norvégia	27 540	11	20 000	12	25 000	18
Finnország	42 430	16	19 000	9	21 000	12
Nyugat-Európa összesen	2 685 000	1108	2 491 500	1261	2 278 500	1385
Növekedés %			−7	14	−8	10

A Nyugat-Európában üzemelő otthoni/hobbi PC-k (db)

Ország	1986	1987	1988
Nagy-Britannia	4 080 640	3 657 242	3 405 778
NSZK	2 299 540	2 557 884	2 636 298
Franciaország	1 384 060	1 420 902	1 442 578
Olaszország	1 242 770	1 154 143	1 089 705
Spanyolország	709 500	822 307	855 285
Belgium	237 540	290 903	345 105
Hollandia	321 460	319 998	335 241
Svájc	183 680	205 638	219 683
Svédország	205 420	181 520	177 601
Ausztria	134 630	153 556	170 903
Dánia	154 230	149 672	150 091
Finnország	144 220	133 593	125 161
Norvégia	113 020	107 786	119 552
Nyugat-Európa összesen	11 209 710	11 155 144	11 072 981
Növekedés %		−0,5	−1

Oktatási célú PC-eladások Nyugat-Európában (db)

Ország	1986		1987		1988	
	db	M USD	db	M USD	db	M USD
Nagy-Britannia	113 590	124	170 000	214	222 000	225
NSZK	50 410	88	123 000	149	174 000	188
Franciaország	73 870	118	117 000	172	133 000	175
Olaszország	24 500	59	42 500	68	97 000	128
Spanyolország	27 600	25	36 500	53	48 100	45
Hollandia	17 840	33	32 000	65	32 000	58
Belgium	9 200	12	17 600	20	23 700	24
Svájc	9 050	16	13 200	21	13 500	22
Svédország	12 300	30	12 500	28	14 500	29
Finnország	8 150	14	9 000	18	12 100	18
Ausztria	6 750	11	8 600	13	11 000	13
Dánia	7 450	14	8 200	14	9 700	15
Norvégia	8 710	15	6 000	12	6 400	13
Nyugat-Európa összesen	369 420	557	596 100	847	797 000	953
Növekedés %			61	52	34	13

A Nyugat-Európában üzemelő oktatási célú PC-k (db)

Ország	1986	1987	1988
Nagy-Britannia	524 410	629 000	725 000
Franciaország	394 620	497 000	575 000
NSZK	127 960	242 000	398 000
Olaszország	70 780	108 000	196 000
Hollandia	97 550	117 000	141 000
Spanyolország	64 060	95 600	132 000
Svédország	56 810	63 300	65 000
Belgium	34 160	48 000	64 000
Svájc	35 450	45 000	50 500
Dánia	38 010	42 800	44 500
Finnország	42 340	43 800	44 000
Ausztria	19 520	26 700	34 500
Norvégia	31 050	33 800	33 000
Nyugat-Európa összesen	1 536 720	1 992 000	2 502 500
Növekedés %		30	26

Oktatási célú PC-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

Gyártó	Leszállított egység db	%	Érték M USD	%
Amstrad	115 963	19,6	154,4	18,2
Apple	40 150	6,8	120,5	14,2
Commodore	147 507	25,0	105,9	12,5
Atari	58 532	9,9	76,2	9,0
Olivetti	23 255	3,9	65,8	7,8
Bull és Honeywell-Bull	8 263	1,4	29,9	3,5
Acorn	47 750	8,1	25,6	3,0
Research Machines	6 875	1,2	25,5	3,0
Philips	12 316	2,1	24,8	2,9
Egyéb	130 489	22,0	217,9	25,7
Összesen	591 100	100	846,5	100

Számítógép-hálózatok

Sokáig azt a számítógépet tekintették egy számítógépes rendszer középpontjának, ahová az összes adat és felhasználói igény befut. Az információkat nyújtó és igénylő környezetből minden adatot adathordozókon (lyukkártyán, mágnesszalagon) fizikailag is a számítóközpontba kellett szállítani s az eredményeket – főleg nyomtatványok formájában – vissza kellett juttatni az igénylőkhöz. Ennél a még ma is alkalmazott eljárásnál a rendszer távol van a felhasználótól, és ez megnehezíti a hibák s más rendkívüli események kezelését, nem teszi lehetővé a folyamatos kapcsolatot a felhasználóval. Az erőforrások koncentrált elhelyezkedése annál is inkább nehezíti az egyes részrendszerek együttműködését, mivel egységes elvek és eljárások hiányában a működés irányíthatatlanná válik.

Az első számítógép-hálózatok kiépítésének célja mindenekelőtt a távolság áthidalása volt. Az időosztásos üzemű számítógépek megjelenésekor – amelyeknél egyetlen processzor, erőforrásait megosztva az elvégzendő munkák között, párhuzamosan több feladattal is foglalkozhat – építették ki az első terminálhálózatokat. A számítógép néhány adatállomása távgépíró volt; ezeket a számítógéptől távol is el lehetett helyezni, s telefon- vagy telexvonalon csatlakoztak a központi géphez. A hálózatok e legegyszerűbb formája már biztosítja a távoli hozzáférést, az adatok küldését és fogadását. Az ilyen hálózatokat egyetlen számítógép köré telepítették, s a számítógép csupán egyetlen feladatot látott el, pl. helyfoglalást vagy banki ügyletek intézését. Mivel az összes vonal egyetlen központba futott be, a hálózat felépítése (topológiája) csillag alakú volt. E centralizált rendszerek alkalmatlanok voltak arra, hogy a felhasználó új feladatokkal bővítse a választékot, vagy hogy egynél több központi gépet használjon a szolgáltatás ellátásához. A központosítás hátránya az is, hogy az ilyen rendszerben elmosódtak az egyes részfeladatok határai. A tranzakciók feldolgozása és a távközlés bonyolításával összefüggő tennivalók összefonódtak; lehetetlenné vált az egyes funkciók szétválasztása.

A korszerű hálózatok már nem egyszerű hozzáférésűek és nem is egyetlen számítógépet kiszolgáló rendszerek. A mai tipikus hálózat egy időben több feladat ellátására is alkalmas. Valamely felhasználói igény a hálózaton keresztülhaladó üzenetek egész sorát indítja el. A tervezési munkáját végző felhasználó pl. együttműködhet egy olyan számítógéppel, amelynek adatállományából adatokat hívhat le, vagy amely a bonyolultabb számítási feladatok elvégzéséhez szükséges kapacitást biztosítja.

A számítógép-hálózatok rendeltetése ma már nemcsak a távolságok áthidalása, hanem az erőforrások elosztása és összekapcsolása, valamint a felhasználók közötti kommunikáció biztosítása is. A hálózati környezetben folyó munka tipikusan párbeszédes (interaktív): párbeszéd folyik a gép és a felhasználó között, de párbeszéd folyhat a gépek közvetítésével egyszerre két vagy több felhasználó között is. A hálózatok megjelenése kiszélesíti a számítógépek alkalmazási területeit: korszerű kereskedelmi on-line információszolgáltatás, műszaki tervezés vagy számítógépes gyártás el sem képzelhető hálózatok nélkül.

A modern hálózatok egyre inkább heterogének: különböző gyártók számítógépei és termináljai működhetnek együtt. Ennek elengedhetetlen előfeltétele a kapcsolatok rendszerének és módjának, az együttműködés előírásainak (protokolljainak) egységesítése, szabványosítása. Még nem sikerült elérni a mindenre kiterjedő egységesítést, de napjainkban minden eddiginél intenzívebb szabványosítási munka folyik.

Az összetett rendszerek – mint amilyenek a hálózatok is – tervezésének első – és kritikus – fázisa a rendszer önállóan kezelhető és tervezhető alrendszerekre való felbontása. Ha sikerül az alrendszerek funkcióit pontosan meghatározni, akkor egyszerűbben és megbízhatóbban dolgozhatók ki a közöttük levő kapcsolatok (interfészek) is. A nemzetközi szabványszervezet, az ISO (International Standard Organization) által kezdeményezett OSI (Open Systems Interconnection) koncepció célja olyan nyitott hálózati rendszerek meghatározása, mely hálózatok különböző funkcionális pontjain bármely gyártó termékei telepíthetők, ha azok működése megfelel az OSI előírásainak. Az elképzelés szerint a rendszert 7 funkcionális alrendszerre (rétegre) bontják: a rétegek közötti interfészek a lehető legegyszerűbbek.

A nyílt rendszerek megvalósíthatóságára irányuló törekvés mellett a fejlődés másik fő iránya az integráltság fokozása, vagyis hogy egy hálózaton belül egy időben legyenek igénybe vehetők különböző szolgáltatások. Az ISDN (Integrated Service Digital Network = integrált szolgáltatású digitális hálózat) rendszerben a beszéd, az adatok, a szövegek és a képek leírása és továbbítása azonos alakban, digitális formában történik, és az adatjelek rendeltetésére vonatkozó kísérő információból derül ki, hogy a feldolgozás helyén a jelfolyamatot beszédként vagy éppen képként kell-e megjeleníteni. Az ISDN rendszereknél a különböző rendeltetésű információk átvitele történhet párhuzamosan, nincs akadálya annak, hogy az átvitt kép mellett beszédet is továbbítsunk (ez lehet pl. egy képtelefon-szolgáltatás). Az ISDN is bizonyítja azt a tendenciát, hogy a különböző rendeltetésű hálózatok (telefonhálózatok, adatátviteli hálózatok) fokozatosan közelítenek egymáshoz.

Hálózattípusok

A hálózat kialakítása szempontjából meghatározó tényező, hogy mekkora távolságokat kell áthidalnia. Ennek alapján helyi, nagyvárosi, körzeti és távolsági hálózatok különböztethetők meg.

A helyi hálózat (LAN = local area network) kiterjedhet egy helyiségre, épületre vagy telephelyre. A körzeti hálózat jellegzetesen egy intézmény, nagyobb vállalat adott földrajzi körzetben fekvő telephelyeit, nemritkán a telephelyek helyi hálózatait köti össze. A távolsági hálózat (WAN = wide area network) országnyi, földrésznyi, sőt akár az egész világra kiterjedő lehet. Az egyes hálózattípusok között nehéz éles határvonalat húzni, bár igaz, hogy a helyi hálózatok körzete általában nem nagyobb egy 5 km sugarú kör területénél, míg a körzeti hálózatoké 25–30 km sugarú. A helyi és körzeti hálózatok közé sorolhatók az ún. nagyvárosi hálózatok (MAN = metropolitan area network), melyeknél a lefedett terület inkább a körzetre jellemző méretű, a technikai megvalósítás viszont a helyi hálózatok felépítési elveit követi.

A helyi és a körzeti hálózatok legtöbbször vállalatok, intézmények tulajdonában vannak; a távolsági hálózatok állomásai általában több tulajdonoshoz tartoznak, az átviteli közegeket állami vagy társadalmi ellenőrzés alatt álló magánvállalatok birtokolják.

A közös erőforrások szolgáltatásai a gépek és a felhasználók egymás közötti kommunikációját biztosítják a személyi számítógépes hálózatokban. Hosszabb távon ezek jelentősége csökkenni fog, a jövő a szabványosított megoldásoké.

Hálózati elemek

A hálózatok legfontosabb elemei: a szolgáltatásokat nyújtó számítógépek (ezek számításokat, feldolgozást, információkeresést, tranzakciót, adattárolást végezhetnek), a hálózat felhasználóinak adatállomásai, az adatkoncentrátorok, melyek a felhasználói adatállomások egy-egy csoportját az adatátviteli alrendszerre csatolják, és az maga az adatátviteli alrendszer.

Kezdetben az adatátvitelre csak a telefonhálózatot használták. Ismert tény, hogy a telefonközpontok a hívó akaratának (a hívott számnak) megfelelően építik ki az átviteli utat a hívó és a hívott között. Ez esetben kapcsolt vonalakról beszélünk. Az adatátvitel is végezhető ily módon. E megoldás előnye, hogy a kapcsolatot csak addig kell fenntartani, amíg van mit továbbítani: hátránya viszont, hogy a régi kapcsolóközpontok esetében a nem megfelelő kontaktusok miatt az átviteli út zajos, tehát az átvitel hibás lehet. Ennek elkerülésére alkalmazzák a bérelt vonalakat, amikor is a 2 végpont között állandóan felépített összeköttetéseket alakítanak ki. Ez esetben az átviteli út jobb minőségűvé válik, de ez a megoldás lényegesen költségesebb, mint a kapcsolt vonalak alkalmazása, hiszen a bérelt vonalakért állandóan fizetni kell, nem beszélve arról, hogy a lekötött vonalak csökkentik a hálózati rendszer egészének átviteli kapacitását. A korszerű elektronikus telefonközpontok korában már egyre ritkábban használják a bérelt vonalakat.

A fizikai közeg, a jelek hordozója fémvezeték (érpár vagy koaxiális kábel), fényvezeték (szál-

optikai kábel) vagy rádióhullámok közvetítésével az éter lehet. Így beszélhetünk vezetékes és vezeték nélküli rádióhullámokkal végzett átvitelről. Az átvivő közeg több, mint maga a fizikai közeg: ide számítjuk az átvitelnél használt egyéb elemeket (erősítőket, kapcsolókat) is.

A távolsági hálózatoknál bármely átvivő közeg előfordulhat. Legtöbbször vegyesen használják őket. A felhasználó – pl. az on-line információs rendszerre kapcsolt terminálnál dolgozó – nem is tudja, milyen úton jut el hívása az információt szolgáltató számítógéphez. Ez annál inkább rejtve marad előtte, mivel nagy kiterjedésű hálózatoknál legtöbbször alternatív utakat biztosítanak, s a hívásokat irányító kapcsolóközpontok automatikusan döntenek pl. arról, hogy egy európai hívás tenger alatti kábelen vagy műholdak közvetítésével jusson-e el az Egyesült Államokba.

Az átvivő közeg típusa meghatározó az átviteli kapacitásra (sebességre), vagyis arra, hogy egységnyi idő alatt mennyi információ áramolhat a közegen. Az átviteli sebesség szempontjából lassú, közepes és gyors hálózatokat különböztetünk meg. A leglassúbb hálózatok azok, amelyek a telefonhálózatra épülnek: ezeket a beszéd frekvenciatartományának (0,3–3,4 kHz) átvitelére alakították ki. E hálózatokon a digitális adatjelek eredeti formájukban nem is továbbíthatók. Ezért alkalmazzák a modemeket (modulátor és demodulátor). Feladatuk, hogy a küldő oldalon a digitális jeleket analóg jelekké alakítsák (modulálás), míg a vételi oldalon az analóg jelekből visszaállítsák az eredeti digitális tartalmat (demodulálás). A modulálás során a digitális jel 2 állapotához (0 és 1) 2 különböző frekvenciát rendelnek.

A modulálási technikák finomításával elérhető, hogy a telefonhálózatok kis sávszélessége ellenére az átviteli sebesség 19,2 kbit/s-ig nőjön.

A közepes sebességű hálózatokra a nyilvános és csak a felhasználók egy zártkörű csoportja által használható távolsági adathálózatoknál egyaránt láthatunk példákat. Az AT&T Társaság (USA) nyilvános Digital Dataphone Service (DDS) hálózatánál 56 kbit/s az átviteli sebesség. A világ egyik első nagy kiterjedésű magánhálózata, az Egyesült Államokban főleg katonai célra kidolgozott, zártkörű Arpanet esetében 50 kbit/s az átviteli sebesség. Gyorsnak tekintjük azokat a hálózatokat, melyeknél az átviteli sebesség nagyobb 0,5 Mbit/s-nál, s nagyon gyorsnak azokat, melyeknél meghaladja az 50 Mbit/s-ot is. A nemzetközi együttműködés érdekében az átviteli sebességeket szabványosították, s a CCITT (Comité Consultatif International de Téléphonique et Téléphonique = Nemzetközi Távíró és Távbeszélő Tanácsadó Bizottság) ajánlásaiban tették közzé.

A különböző átviteli közegek közül a legkisebb átviteli sebesség a hagyományos kábelérpárral érhető el. Nagyobb az átviteli sebessége – így a kapacitása is – a koaxiális kábelnek; és hatványozottan nagyobb a fényvezetőnek (fénykábel, száloptikai kábel). Ez utóbbi a legkevésbé érzékeny a külső zavaró tényezőkre, pl. a mágneses és a villamos terek hatásaira, ami tovább növeli jelentőségét. Bár a fénykábeleknél sok gondot okoz a csatlakozások kialakítása (ami nem jelent különösebb feladatot a fémvezetők esetében), mégis egyre inkább terjednek: a korszerű fényvezetőknél akár több km-es távolság is áthidalható a jel közbenső erősítése nélkül. Kezdetben elsősorban az országos hálózatok gerincvezetékeit készítették száloptikai kábelekkel, napjainkban több, kontinenseket összekötő kábelnél is használják az optikai átvitelt. S minden valószínűség szerint a fénykábeleket a jövőben a telefonközpontok és a lakások közötti távolság áthidalására is használni fogják, mivel egyre több helyi hálózatban jutnak szerephez.

Az átvitel lehet alapsávú és széles sávú. Az analóg telefontechnikában az alapsávon a beszédsávot (vagyis a 0,3–3,4 KHz közötti sávot), a digitális beszédátvitelnél pedig a 64 kbit/s-os jelsorozat közvetlen átviteléhez szükséges sávot értik. A széles sávú hálózatokban az információ átvitele modulált szinuszos jellel történik, az átviendő jelet egy vivőjelre ültetik. A vivőhullám frekvenciája sokkal nagyobb, mint a továbbítandó jel frekvenciája. A széles sávú hálózatok jellegzetessége, hogy frekvenciaosztással egymástól függetlenül több csatornát képeznek, ezek mindegyikén önálló adatátvitel alakítható ki. De e hálózatok egyesíthetők egyetlen hálózattá is (pl. az átviteli kapacitás megnövelése érdekében).

Topológia

Felépítését, tehát topológiáját tekintve a hálózat lehet sín-, fa-, gyűrűszerkezetű, szövevényes, teljesen összefüggő és kombinált.

A *sín*hálózatnál az állomások egyetlen közös csatornán kommunikálnak egymással. A *fa*hálózat jellegzetes típusa a hierarchikus hálózat, melynek csúcsán található a kiemelt szerepű számítógép. A *csillag*hálózatnak egyetlen csomópontja van, ehhez futnak be az egyes állomások adatútjai. A *gyűrű*hálózatok egyik fajtájánál a szomszédos állomásokat közvetlen vonalak kötik össze, a másiknál a vezérállomásból kiinduló és oda visszatérő zárt hurok mentén találhatók az állomások. Ez utóbbit *hurok*hálózatnak is hívják. A *szövevényes* hálózat a teljesen összefüggő hálózat csonka változata. A *kombinált* topológiai hálózatok különböző formájú részhálózatokból vagy alhálózatokból épülnek fel.

Két állomás (vagy egy állomás és az erőforrást nyújtó számítógép) *egyirányú* (szimplex), *váltakozó irányú* (félduplex) vagy *kétirányú* (duplex)

üzemmódban kommunikálhat egymással. Egyirányú üzemmódban az egyik állomás csak adó, a másik csak vevő lehet, az átvitel mindig csak egy irányban, az adótól a vevő felé folyhat. Váltakozó irányú átvitelnél mindkét irányban áramolhatnak az adatok, de időben egymástól elválasztva, vagyis amíg az egyik állomás ad, a másik csak vehet, ill. fordítva. Kétirányú üzemmódban mindkét állomás egy időben betöltheti az adó és a vevő szerepét, vagyis egyszerre küldhet adatokat egy másik állomásnak s fogadhatja annak küldeményét is.

A hálózatokon kommunikáló partnerek üzenetekkel váltanak egymással információt. Az üzenet 3 részes: a *fejrész* (megjelöli az üzenet forrását, rendeltetését, s más vezérlő elemeket tartalmaz); a tulajdonképpen továbbítandó információ, az *üzenet* és a *zárórész* (az üzenet végét jelzi, s általában ellenőrző információt is tartalmaz).

A hosszú üzeneteket általában célszerűbb kisebb részekre, csomagokra bontva továbbítani. A csomagokat is ellátják fej- és zárórésszel. A csomag nem szintaktikai egység, nincs szükségképpen önálló jelentése. A csomagokból a vétel helyén kell előállítani a szemantikailag hibátlan üzeneteket. A korszerű adatátvitel gyakran *csomagkapcsolt* hálózatokon folyik.

Az adatátvitel lehet aszinkron és szinkron. Az *aszinkron* vagy más néven start-stop üzemmódot a karakterszervezésű üzenetek továbbításánál (pl. a nemzetközi on-line információs szolgáltatásoknál) használják. Itt az egyes karakterek továbbításának kezdeti időpontja véletlenszerű. A karakterek továbbítása start bittel (bitekkel) kezdődik s a karaktert stop bit zárja le. Ezért egy karaktert pl. 10 bit jellemez, következésképpen egy 300 bit/s átviteli sebességű hálózaton másodpercenként 30 karakternyi információt lehet továbbítani. A szinkron üzemmódnál az üzenetet vivő jel adását és vételét ugyanazon órajel-generátor szinkronizálja. Ezt a módot tipikusan a bitszervezésű üzenetek továbbításánál használják.

Kapcsolási technikájuk szerint megkülönböztetünk vonalüzenet- és csomagkapcsolt hálózatokat. A *vonalkapcsolt* hálózatokban adatátvitel csak akkor végezhető 2 pont között, ha előzőleg a 2 pont között az összeköttetés már felépült. Az átvitel befejezése után az összeköttetést bontani kell. Éppen ezért az átvitel során 3 munkafázist különböztetünk meg: az összeköttetés felépítését hívással, az összeköttetést felhasználó kommunikációt, majd a kapcsolat bontását. A kapcsolat felépítésének egyik része a fizikai összeköttetés megvalósítása, másik része a logikai kapcsolat megvalósítása. A fizikai kapcsolat megvalósításához nagyon sokszor a nemzeti posták nyújtanak segítséget (a szükséges átviteli utak és kapcsolóközpontok biztosításával), a logikai kapcsolatteremtés a szolgáltató számítógéppel jelent kapcsolatot, pl. egy on-line szolgáltató adatbázis kínálatából kiválasztja azt, amit a felhasználó használni akar.

Helyi hálózatok

Bár a piacon nagyon sokféle helyi hálózattípus működik, ma már világosan látszik, hogy alapvetően kétféle változat számíthat hosszú távú sikerre. Ezek: a Xerox Ethernet rendszere és az elsősorban az IBM nevéhez fűződő Token ring hálózat. Mindkettőt (részben) szabványosították, ami tovább erősíti pozíciójukat.

Az Ethernet kísérleti változata után a Xerox Corp., a DEC és az Intel együttműködésével készült el az „Ethernet 1" specifikációja 1980-ban s az „Ethernet 2" (kissé módosított változat) 1982-ben. Az Ethernet sínvezérlésű, alapsávú hálózat. Az átvitel fizikai közege koaxiális kábel, melyen adatcsomagok (ezt ez esetben keretnek nevezik) áramlanak. A csomagok átvitele véletlenszerű, az átviteli sebesség maximális értéke 10 Mbit/s. A hálózat szegmensekből épül fel, egy szegmens legnagyobb hossza 500 méter, ennél nagyobb távolságok áthidalása csak több szegmenssel oldható meg.

Az Ethernet típusú hálózatok építéséhez a különböző integráláramkör-gyártó és adatátvitellel foglalkozó cégek áramkörcsaládokat fejlesztettek ki, melyek kisebb-nagyobb mértékben el is tér(het)nek egymástól. A velük felépített áramköri kártyák személyi számítógépekbe vagy nagyobb gépekbe (pl. DEC VAX, Data General Nova, Eclipse stb.) illeszthetők. Néhány jelentősebb Ethernet vezérlőkártya-, ill. áramkörcsaládkészítő: Interlan, Seeg Technology, Advanced Micro Devices, Digital Equipment Corporation, Fujitsu, Intel, Ungermann–Bass.

Az IBM Token ring helyi hálózat a gyűrűhálózatok családjába tartozik, amely logikai felépítését tekintve gyűrű, fizikai kialakítását tekintve csillag alakú lehet. Az 1985-ben bejelentett terméknél az átviteli sebesség 4 Mbit/s. Jellemzője, hogy rugalmasan illeszkedik az IBM már meglévő más hálózati rendszereihez, szabványos eljárásokat használ, s magas szintű hálózati szolgáltatásokat nyújt. A hálózatnál a jelzéstovábbítás (token passing) elvét követik. Mint a gyűrűhálózatokban általában, a Token ring hálózatban is az információ a gyűrűben meghatározott irányban körbe jár. A hálózatban továbbított adatcsomag keret formájú, tartalmazza a cél- és a forgalmazó állomás címét, az üzenetet és a különböző vezérlő információkat. A hálózatba küldött adatcsomagokat az egyes állomások sorra érzékelik, s ha az címükre érkezett, azonosítják tartalmát, ellenőrzik az üzenet hibátlan megérkezését. Ha nincs címegyezés, az állomás a csomagot továbbküldi. A hálózatba kapcsolható állo-

mások száma 260, de számuk több hálózat összekapcsolásával növelhető.

A különböző helyi hálózatok jellemzőinek összehasonlításánál a legfontosabb szempontok: a szabványosítás foka, a hálózat topológiája, az üzenetközvetítés módja, az átvitel sebessége, a kábelezés megoldása, a hálózat felépítésének és bővítésének kérdései, a hálózatban működtethető állomások maximális száma és a költségek.

A hírközlési iparág egyik legdinamikusabban fejlődő ága a helyi hálózatoké. 1987-ben 518 000 hálózati csomópontot szállítottak 524,3 M USD értékben. A következő évekre hasonlóan kedvezőek a kilátások, az éves növekedési átlagot 1993-ig a csomópontok számát tekintve 22%-ra becsülik, érték szerint ez 11%-os növekedés. (A számokból kitűnik, hogy a csomópontok fajlagos költsége az idők folyamán csökken.) Az előrejelzések szerint *1993*-ban Nyugat-Európában 1 749 000 helyi hálózati csomópontot állítanak üzembe, ezek értéke majdnem 1 Mrd USD-t tesz ki. Az adatok bizonyítják a helyi hálózatok dinamikus térhódítását az európai piacon. Az Európában megfigyelhető folyamatok hű tükörképei az Egyesült Államokban és Japánban tapasztalható folyamatoknak.

A különböző helyihálózat-típusok között Európában az első helyen az Ethernet áll, 1987-ben 230 950 ilyen csomópontot telepítettek, s ezzel az Etherneté a helyihálózat-piac 45%-a. Prognózisok szerint 1993-ban sem változik a helyzet, az évi 23%-os növekedés eredményeként már 800 000 Ethernet csomópontot telepítenek egyetlen év alatt, ami az akkori piac 46%-ának felelhet meg. E szegmens legfontosabb szállítói a DEC (49%-os részesedéssel) és a 3Com Corp. (7%).

A LAN-piacon újdonságnak számító Token ring hálózatokhoz 1987-ben 38 150 csomópontot állítottak üzembe (ez a piac 7%-át jelenti). E hálózattípusnál dinamikus fejlődés várható, az évi növekedés elérheti a 65%-ot, s így 1993-ban már 759 000 csomópont üzembe állítása várható egyetlen év alatt, amivel a Token ring a piac 43%-át uralhatja.

A többi helyihálózat-típus jelentősége egyre inkább csökkenni fog az Ethernet és a Token ring szabványos hálózatok árnyékában. 1987-ben még 249 700 ilyen hálózati csomópontot tartottak nyilván (vagyis többet, mint az Ethernet típusából), viszont 1993-ban a 189 500 e kategóriába tartozó csomópont már a teljes piacnak csupán 11%-át képviselheti majd.

A helyi hálózatok szempontjából is meghatározó tényező a processzorok teljesítménye. Az Intel 80386-os mikroprocesszorok megjelenése itt is lényegi változásokat eredményez, hiszen az új áramkör teljesítménye többszöröse a korábbi (8088 és 80286) processzorokénak. Ugyancsak lényegi változást hozhat a helyi hálózatok piacán a Unix alapú személyi számítógépek megjelenése, ill. a hardverújdonságok közé tartozik a kifejezetten az ilyen hálózatok termináljaként kifejlesztett és az IBM, valamint a 3Com cég által forgalmazott „lemez nélküli" személyi számítógépek megjelenése.

A helyi hálózatok elterjedéséhez további impulzust ad majd az igazán többfelhasználós környezetre szánt alkalmazói szoftverek megjelenése. Ilyenekkel ma még csak elvétve találkozhatunk a szoftverkatalógusokban.

Jelenleg a hálózatkezelő szoftverek területén a Novell (USA) NetWare termékei jelentik a de facto szabványokat, s ennek megfelelően jelentős piaci részesedésük is. Valószínű azonban, hogy a jövő években megjelenő új hálózati szoftverek már más koncepciókat követnek, s ezért hosszú távon várhatóan nem a Novellé lesz a vezető szerep. A hosszú távú megoldást jelentő hálózati szoftvereket minden bizonnyal az OSI elvei szerint alakítják ki, s nagyon valószínű, hogy e területen is nőni fog az IBM piaci részesedése.

Távolsági hálózatok

Az információtechnológia társadalmasításával egyre inkább nő az igény nagy kiterjedésű, akár az országhatárokon is átmenő adatforgalmat biztosító hálózatok iránt. Ma már egyes nagyobb hálózatokra több tízezer terminál is kapcsolódhat. Az igazán fejlett távolsági rendszereknél a hálózatok különböző erőforrások, szolgáltató számítógépek egyidejű elérését teszik lehetővé.

A hálózati *erőforrás* vagy *szolgáltató gépek*, processzorok piacát az IBM uralja, bár az utóbbi években veszített részesedéséből, még mindig a legnagyobb szállító, egymaga nagyobb részt birtokol a piacból, mint riválisai együttvéve. A processzorok piaca a 80-as évek közepéig az eladások értékét tekintve évi 8%-kal nőtt. A processzorok fajlagos árának csökkenése és a személyi számítógépek növekvő piaci részesedése miatt a nagygépek piaca a jövőben kisebb lendülettel nő, a 90-es évek első harmadára az évi 3%-os emelkedés lehet jellemző. Az átlagot meghaladó növekedés várható e területen az NSZK-ban, Nagy-Britanniában, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban, míg Dániában, Hollandiában, Norvégiában és Ausztriában a növekedés az európai átlag alatt marad.

A hálózati *terminálok* piaca a processzorokénál dinamikusabban nő, de hosszabb távon itt is a lassulás jelei várhatók. A 80-as évek közepén az érték alapján vizsgált növekedés elérte az évi 17%-ot is, a 80-as évek végére 11, a 90-es évek elejére 6–8%-os évi növekedés várható. Adatvégberendezésként egyre inkább használnak személyi számítógépet. A terminál saját intelligenciája a hálózati szolgáltatások magasabb szintű és gazdaságosabb igénybevételét teszi

lehetővé. A személyi számítógépek piaca 1991-ig várhatóan évi 12%-kal nő, s ez közvetlenül hat a terminálok forgalmára is. A személyi számítógépek piacának $^2/_3$-át az IBM személyi számítógépek s a velük kompatíbilis eszközök teszik ki.

A *modemek* típusválasztéka igen gazdag. Az alacsonyabb átviteli sebességű (1200 vagy 2400 bit/s) modemeket a telefonvonalakon át történő adattovábbításnál, míg a nagyobb sebességűeket (9600 bit/s) a bérelt vagy speciális építésű vonalaknál használják.

A *nyilvános hálózati szolgáltatásokban* a *nemzeti postákra világszerte* kitüntetett szerep hárul. A szolgáltatások fajtái és minősége függ – egyebek mellett – a telefonhálózat infrastruktúrájától, a rendelkezésre álló analóg és digitális vonalak minőségétől is.

A nemzeti nyilvános csomagkapcsolt hálózatú szolgáltatás ideális azok számára, akiknek csak időszakosan van szükségük adatátvitelre, vagyis számukra feleslegesen költséges lenne saját hálózat kiépítése. A szolgáltatások köre bővül, ha a nemzeti csomagkapcsolt hálózaton keresztül más külföldi, ill. nemzetközi hálózatok is elérhetők. Ilyen világméretű hálózatok a McDonalds Douglas Tymnet rendszere vagy a Telenet.

A csomagkapcsolás terjedése mellett sem csökkent az érdeklődés a vonalkapcsolás iránt. Az NSZK-ban 1987 végéig 159 105 felhasználó vette igénybe ezt a lehetőséget (a csatlakozási pontok száma 1986-ban 33 222-vel, 1987-ben 37 630-cal nőtt). Ausztriában 1987 végéig a csatlakozási pontok száma 3450 volt, de a növekedés üteme meghaladta az NSZK-ra jellemző értéket (1986-ban 500, 1987-ben 1850 új csatlakozási pontot építettek ki).

Nyilvános európai csomagkapcsolt hálózatok csomópontjainak és csatlakozópontjainak száma, 1987

Nemzetközi hálózat neve	Csomópontok száma	X. 25.* csatlakozások száma	X. 28.** csatlakozások száma
Ausztria – DATEX-P	15	2 305	265
Belgium – DCS	26	1 450	3 415
Dánia – DATAPAK	52	300	900
Finnország – DATAPAK	9	680	1 290
Franciaország – TRANSPAC	115	50 915	3 270
Hollandia – DATANET 1	70	7 500	2 500
Nagy-Britannia – PSS	160	8 000	12 000
Norvégia – DATAPAK	25	1 990	1 315
Nyugat-Németo. – DATEX-P	62	20 000	3 250
Olaszország – ITAPAC	15	1 200	4 000
Spanyolország – IBERPAC	870	3 295	950
Svájc – TELEPAC	33	2 555	2 210
Svédország – DATAPAK	73	610	1 430
Összesen	1525	100 800	36 795

* A nyilvános adathálózatokon csomagüzemben folytatott átvitel protokollja.
** Csomaghálózatokon start-stop üzemmódban folytatott átvitel protokollja.

Többfelhasználós környezetben használható személyi számítógépes programcsomagok, 1989

Szállító*	Programcsomag neve	Alkalmazási terület
Ashton-Tate	dBase IV	Adatbázis-kezelés
Ashton-Tate	Multimate	Szövegfeldolgozás
Business Simulation	Cardbox Plus	Adatbázis-kezelés
Innovative Software Inc.	Smart	Integrált adatfeldolgozás
Lotus	1-2-3	Integrált adatfeldolgozás
Lotus	Symphony	Integrált adatfeldolgozás
Microsoft	Wordstar	Szövegfeldolgozás
Microsoft	Word	Szövegfeldolgozás
Microsoft	Rbase	Adatbázis-kezelés
O'Hanlon Computer Systems	Sensible Solution	Integrált adatfeldolgozás
Samna Corporation	Samna	Szövegfeldolgozás
Satellite Software	Wordperfect	Szövegfeldolgozás
SPI	Open Access	Integrált adatfeldolgozás
Wordcraft	Wordcraft	Szövegfeldolgozás

* A szállító cégek központja az Egyesült Államokban található.

Személyi számítógépes hálózatok

A hálózat gyártója*	A hálózat típusa	A személyi számítógép típusa	Átviteli sebesség bit/s	Az állomások max. száma	A vezeték típusa	Topológia	Max. kiterjedés m
Altos Computer Syst.	Altos-Net	IBM és mások	800 k	32	S-ÉRP; AS-KOAX	sín	300
AST Research	PC net 11	IBM	800 k	160	S-ÉRP	sín	750
AT&T	StarLan	AT&T	1 M	n. a.	S-ÉRP	sín	480
Corvus Systems	OMNINET	IBM és mások	1 M	64	Á-S-ÉRP	sín	1200
Cromemco	C-NET	N/I	880 k	255	Á-S-ÉRP	sín	600
Datapoint	ARCNET	IBM DP VISTA-PC	2,5 M	255	AS-KOAX	sín	6600
Dialog Business Syst.	System 1800	saját gépek	500 k	16	S-ÉRP	csapolt sín	300
Digital Equipment Corp.	DELNI/LAN	különfélék	10 M	64	többeres	sín-csillag	200
Digital Micro-syst.	HINET	saját gépek	500 k	30	Á-S-ÉRP	csapolt sín	300
Fox Research	10-Net	IBM	1 M	255	S-ÉRP	sín	1600
IBM (Sytek)	PC-Network	IBM	2 M	75	CATV-KOAX	sín	600
IEEE 802	Cheapernet	különfélék	10 M	30/szegm.	AS-KOAX	sín	900
Interlan (Ethernet)	MULTIB.; Q-BUS; UNIBUS csatl.	különfélék	10 M	1024	AS-KOAX	sín	2500
Nestar Systems (Arcnet)	Plan 4000	IBM, Apple II és III	2,5 M	255	AS-KOAX	sín	n. a.
Novell	Netware/x	IBM	1,43 M	256	AS-KOAX	sín	<3000
Novell	Netware/s	IBM és mások	500 k	24	S-ÉRP	csillag	1000
Orchid Technology	PCnet	IBM és mások	880 k	128	CATV-KOAX	sín	2100
Proteon	proNET	IBM	10 M	255	S-ÉRP; AS-KOAX; FK	csillag gyűrű	n. a.
Radio Shack	TRS-80 Arcnet	TRS-80 gépek	2,5 M	255	AS-KOAX	sín	6600
ROLM	CBX	IBM, ROLM-CEDAR	110 - 19,2 k	4000	3 × S-ÉRP	csillag	1500
Televideo Systems	TS 816/40 (Mmm OST)	saját gépek	800 k	16	Á-S-ÉRP	csillag	90
3COM Corp.	Etherseries Products	IBM, HP, DEC, APPLE	10 M	100	vékony AS-KOAX	sín	2500
3 M	LAN/1	IBM	2,5 M	255	AS-KOAX	sín	<6600
Ungermann-Bass	Net/One PC alapsávú	IBM	10 M	100	AS-KOAX FK	sín	<3000
Ungermann-Bass	Net/One PC széles sávú	IBM	5 M	n. a.	SzS-KOAX	sín	>6600
VLSI Networks	1553-Net	IBM és mások	3 M	256	KOAX	sín	< 600
Zilog	Z-Net II	saját gépek	800 k	255	AS-KOAX	sín	2000

Rövidítések: S-ÉRP = sodrott érpár. Á-S-ÉRP = árnyékolt sodrott érpár. KOAX = koaxiális kábel. SzS-KOAX = széles sávú koaxiális kábel. CATV-KOAX = tv-minőségű kábel. FK = fénykábel. AS = alapsávú.

* A gyártók központja az Egyesült Államokban található.

Az Ethernet és a Token ring hálózat típusok összehasonlítása

Jellemző	Ethernet		Token ring		Melyik a jobb?
	Előny	Hátrány	Előny	Hátrány	
Szabványosítás	Mind a kettő szabványosított				egyforma
Topológia	kevesebb hiba-lehetőség			új állomások telepítése problémákkal járhat	Ethernet
Üzenetközvetítés módja		véletlenszerű ütközések	pontos időzítés	túl részletezett	Token ring
Átviteli sebesség	10 Mbit/s		a sebesség nagyon sok felhasználónak elegendő	4 Mbit/s	Ethernet
Kábelezés	egyszerűbb, mint a Token ringnél		olcsó	bonyolultabb, mint az Ethernetnél	nincs lényegesebb különbség
Új állomások telepíthetősége	egyszerű			bonyolulttá és költségessé válhat	Ethernet
Költségek	általában olcsóbb, mint a Token ring			általában költségesebb, mint az Ethernet	Ethernet

Néhány erőforrás-megosztó csillaghálózat

A hálózat gyártója	típusa	Alkalmazott csomóponti processzor	Operációs rendszer	Az állomások száma
Hewlett-Packard (USA)	DSN/SRM	MC 68000	HP-UX	1...12
Novell Inc. (USA)	ShareNet	MC 68000	ShareNet/OS	1...24
Novell Inc. (USA)	NetWare/s	MC 68000	NetWare/OS	1...24
North Star (USA)	Horizon 8/16	Horizon	TurboDos	1...8

LAN*-eladások Nyugat-Európában

Ország	1986		1987		1988	
	(db)	(M USD)	(db)	(M USD)	(db)	(M USD)
Nagy-Britannia	114 000	96,1	170 000	164,2	205 200	180,8
NSZK	38 500	39,3	86 950	97,0	148 050	144,5
Franciaország	47 900	40,6	76 000	72,0	107 450	95,5
Olaszország	20 500	17,2	30 000	29,9	46 300	42,1
Hollandia	17 000	15,4	29 000	28,0	39 200	33,8
Svédország	24 300	18,1	26 250	24,2	32 800	29,3
Svájc	11 300	10,0	18 000	23,3	24 400	26,8
Dánia	12 900	11,2	25 750	20,3	28 950	21,3
Spanyolország	6 400	5,2	12 500	12,2	23 800	19,0
Finnország	11 300	9,1	14 500	16,9	18 000	18,3
Norvégia	10 100	8,9	15 000	15,6	18 950	17,8
Belgium	7 000	6,1	12 000	12,0	18 350	17,1
Ausztria	4 100	3,4	6 100	7,8	9 200	10,4
Nyugat-Európa összesen	325 300	280,6	522 050	523,4	720 650	656,7
Növekedés %			59	87	38	25

* LAN = Local Area Network (helyi hálózat)

LAN-eladások Nyugat-Európában (topológia szerint)

	1987		1988	
	(db)	(M USD)	(db)	(M USD)
Ethernet	230 950	356,7	325 150	442,2
Token ring	38 150	33,7	94 850	75,8
Egyéb	249 700	133,0	297 450	138,7
Összesen	518 800	523,4	717 450	656,7
PC	348 700	213,5	501 600	282,6
Terminál	170 100	309,9	215 850	374,1
Összesen	518 800	523,4	717 450	656,7

A LAN-gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában

	Leszállított hálózat				Érték			
	(db)		(%)		(M USD)		(%)	
Gyártó	1986	1987	1986	1987	1986	1987	1986	1987
DEC	n. a.	44 000	n. a.	8	n. a.	176,1	n. a.	34
IBM	14 040	33 500	4	6	12,1	29,1	4	6
3COM	22 450	32 500	7	6	23,6	26,0	8	5
DCA-IONET	n. a.	29 900	n. a.	6	n. a.	23,9	n. a.	5
Ungermann-Bass	9 580	12 300	3	2	19,2	24,8	7	3
Excelan	n. a.	7 550	n. a.	1	n. a.	15,1	n. a.	3
Apollo	n. a.	7 500	n. a.	1	n. a.	15,0	n. a.	3
Schneider und Koch	n. a.	15 000	n. a.	3	n. a.	14,3	n. a.	3
Novell	20 050	26 500	6	5	14,0	13,3	5	3
Proteon	n. a.	17 100	n. a.	3	n. a.	11,1	n. a.	2
Fox Research	22 400	n. a.	7	n. a.	15,6	n. a.	6	n. a.
Apple	20 080	n. a.	6	n. a.	12,1	n. a.	4	n. a.
ICL	11 110	n. a.	3	n. a.	5,6	n. a.	2	n. a.
Digital Microsystems	10 670	n. a.	3	n. a.	6,8	n. a.	2	n. a.
Corvus Systems	8 680	n. a.	3	n. a.	3,0	n. a.	1	n. a.
Intel	8 670	n. a.	3	n. a.	8,7	n. a.	3	n. a.
Egyéb	177 570	292 950	55	56	159,6	174,8	57	33
Összesen	325 300	518 800	n. a.	n. a.	280,3	523,5	n. a.	n. a.

A kis sebességű LAN-t gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

	Leszállított hálózat		Érték	
Ország	(db)	(%)	(M USD)	(%)
Nagy-Britannia	75 400	38	36,3	39
Franciaország	36 000	18	15,4	17
NSZK	17 000	9	9,4	10
Olaszország	14 450	7	7,8	8
Svájc	6 550	3	4,6	5
Svédország	13 450	7	4,7	5
Hollandia	8 300	4	3,9	4
Dánia	5 550	3	2,7	3
Belgium	4 750	2	1,8	2
Finnország	4 550	2	1,8	2
Norvégia	3 650	2	1,7	2
Spanyolország	5 600	3	2,3	2
Ausztria	1 600	1	0,7	1
Nyugat-Európa összesen	196 850	100	93,1	100

A nagy sebességű LAN-t gyártók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

	Leszállított hálózat		Érték	
Ország	(db)	(%)	(M USD)	(%)
Nagy-Britannia	94 600	29	127,9	30
NSZK	69 950	22	87,6	20
Franciaország	40 000	12	56,5	13
Hollandia	20 700	6	24,2	6
Olaszország	15 550	5	22,1	5
Svédország	12 800	4	19,5	5
Dánia	16 950	5	17,6	4
Finnország	9 950	3	15,1	4
Svájc	11 450	4	18,7	4
Norvégia	11 350	4	13,9	3
Ausztria	4 500	1	7,2	2
Belgium	7 250	2	10,2	2
Spanyolország	6 900	2	9,9	2
Nyugat-Európa összesen	321 950	100	430,4	100

WAN*-hoz X. 25-ös berendezéseladások Nyugat-Európában

Ország	1987 (db)	1987 (M USD)	1988 (db)	1988 (M USD)
Nagy-Britannia	6 255	78,4	7 485	84,9
Franciaország	6 970	58,9	8 320	64,6
NSZK	1 670	11,1	2 200	15,1
Olaszország	695	14,1	835	15,0
Hollandia	1 673	10,0	2 025	11,5
Svájc	945	7,1	1 135	7,9
Svédország	185	4,4	265	4,9
Belgium	476	2,6	575	3,4
Finnország	176	3,0	245	2,9
Spanyolország	315	1,8	475	2,5
Ausztria	300	1,5	380	2,0
Dánia	95	0,6	150	1,0
Norvégia	145	0,7	205	1,0
Nyugat-Európa összesen	19 900	194,2	24 295	216,7
Növekedés %			22	11

* WAN—Wide Area Network (távolsági hálózat)

WAN-hoz X. 25*-ös berendezésszállítók piaci részesedése Nyugat-Európában, 1987

Szállító cég	Leszállított egység (db)	Leszállított egység (%)	Érték (M USD)	Érték (%)
Telenet	691	3	25,9	13
Telematics	645	3	15,8	8
CSEE	155	1	14,5	7
OST	2 135	11	12,1	6
TRT	1 380	7	11,7	6
Dynatech	2 700	14	11,5	6
BBN	210	1	8,3	4
Tymnet	219	1	8,0	4
Plessey	502	3	7,9	4
Ericsson	83	**	7,8	4
Egyéb összesen	11 180	56	70,7	36
Összesen	19 900		194,2	

* A nyilvános adathálózatokon csomagüzemben folytatott átvitel protokollja.
** Kisebb, mint 0,5%.

Számítógépes on-line információs rendszerek

A világ különböző országaiból elérhető on-line információs rendszerek nagy teljesítményű központi számítógépeinek tárolóiban megtalálható – adatbázisokban összegyűjtve – a különböző szakterületeken az egész világon publikált szakirodalom. Az on-line rendszereket üzemeltető információszolgáltató központokon keresztül, korszerű telekommunikációs infrastruktúra (kábeles, mikrohullámú és műholdas összeköttetés) segítségével, egyidejűleg nagyszámú felhasználó férhet hozzá – földrajzi távolságtól és országhatároktól függetlenül – a számítógép tárolóiban lévő adatokhoz. Így lehetővé válik, hogy kisebb és tőkeszegény intézmények, vállalatok is – a kutatási költségek töredékének megfelelő összegért – pillanatok alatt hozzájussanak a termelésüket vagy értékesítésüket alapvetően befolyásoló információhoz.

Az on-line rendszerek adatbázisaihoz az anyagot nagy könyvtárak és tájékoztató központok szolgáltatják. Ezek szakterületenként folyamatosan gyűjtik, rendszerezik a nyomtatásban megjelenő szakirodalmi és egyéb információs anyagokat, és referáló lapjaikban egy-egy eredeti anyag (ún. primer dokumentum, azaz: egy könyv, folyóiratcikk, szabadalom stb.) jellemzőit tételekben csoportosítva közlik. E tételek (melyeket számítógéppel kezelhető formájukban *rekord*oknak nevezünk) képezik az adatbázisok anyagát.

Az on-line rendszerekben a felhasználó ezekben az adatbázisokban lévő anyagok közül keresi ki a neki szükséges információt. „Vonalban" (=on-line) van a számítógéppel: párbeszédet folytat vele, kérdéseire a rendszer válaszol, s a kapott válaszoktól függően a felhasználó további kérdéseket tesz fel, kérdéseit módosítja: kisebb körre szűkítve vagy szélesebb fogalomkörre, időtartamra kibővítve; esetleg logikai és/vagy kapcsolatok felhasználásával, több fogalmat kombinálva pontosítja kérdéseit.

Az információkeresés (információ-visszakeresés, „lekérdezés") alapját képező kérdéseket (keresőkérdések) a felhasználó mindig az igénybe vett szolgáltató központ parancsnyelvén teszi fel, de a kérdés megfogalmazásának módja attól függ, milyen típusú adatbázisban végzi a keresést. Ha a felhasználó arra kíváncsi: egy adott témáról ki mit (könyvet, cikket, kutatási jelentést) mikor és hol publikált, az adott írás milyen nyelven jelent meg – azaz, ha munkájához irodalomkutatást végez, bibliográfiai adatokra van szüksége –, akkor a keresést az ún. bibliográfiai adatbázisokban végzi. Ezek alkotják a ma működő adatbázisok zömét. Az egyes tételek az eredeti anyagok (könyvek, disszertációk, folyóiratcikkek, konferencia-előadások stb.) bibliográfiai adatain kívül a mű témáját körülíró tárgyszavakat (deszkriptorokat) és a mű rövid tartalmi kivonatát közlik. A keresést végző felhasználónak a számítógép először „megmondja", hány olyan tétel található az adatbázisban, amelyben a keresőkérdésben megadott fogalmak szerepelnek. Ezután következhet a – „párbeszéd" folyamán többszörösen finomított kérdés eredményeként kapott – tételek megjelenítése a felhasz-

náló képernyőjén (vagy ezzel egyidejűleg nyomtatóján is). Az adatbázisból így kikeresett, de csak bibliográfiai leírással és tartalmi kivonattal jellemzett dokumentum teljes szövegű másolata is megrendelhető a szolgáltató központnál.

Ha a felhasználót konkrét adatok érdeklik: termelési eredmények, kémiai képletek, pénzügyi információk, az információt a faktografikus (tényleíró) adatbázisokban találja meg. Ezek az adatbázisok tényadatokon (idősorok, statisztikai táblázatok, tudományos alapismeretek) kívül hipotetikus és prognosztikai jellegű adatokat is tartalmaznak. Az adatok túlnyomó része numerikus. A felhasználó a terminálon megjelenő adatokat vagy közvetlenül hasznosítja, vagy további manipulációkat végez velük (táblázatokat szerkeszt, számításokat old meg vagy az adatokat más állományba viszi át). A faktografikus adatbázisok állománya gyakran valamely „élő" folyamat termékeként kerül a rendszerbe (pl. árfolyamok, tőzsdei adatok, meteorológiai információk).

A faktografikus adatbázisok állományát képezik a katalógusok, kézikönyvek, „ki kicsoda" jellegű kiadványok számítógéppel kezelhető változatai is. Ezekben az információkeresés általában szöveges elemre épül; a tárolt anyagban csak kevés numerikus adat található.

Ha a felhasználónak egy-egy hiranyagra, újságcikkre teljes terjedelmében van szüksége, akkor ezt az ún. teljes szövegű adatbázisokban keresi. Ezek az adatbázisok az eredeti anyagokat (pl. egy-egy napilap számait) teljes terjedelmükben tárolják, s az információkeresés a felhasználó által megadott fogalmakkal ezek teljes szövegében történik. Mivel az ilyen adatbázisok tárolóigénye nagy, alkalmazásuk csak az utóbbi években terjedt el nagyobb mértékben. A felhasználó számára rendkívül kényelmes lehetőséget kínálnak, hiszen a kikeresett anyagot nem kell külön megrendelni, az azonnal – teljes terjedelmében – megjelenik a terminálon.

Az adatbázisok építésekor a nyomtatott „alapanyagok" gépi adathordozóra történő konverzióját jelentős intellektuális – ún. feltáró – munka előzi meg. Ennek során készül el az eredeti anyag bibliográfiai jellemzőit, a témáját körülíró tárgyszavakat és a kivonatot tartalmazó tétel (rekord). Az itt felhasználható tárgyszóállomány szigorú szabályok szerint meghatározott szavakból, szakkifejezésekből, összetett kifejezésekből áll; a legtöbb adatbázis esetében az állományt a tárgyszavak közötti összefüggéseket is tükröző, hierarchikus felépítésű tezauruszok (kifejezéskincstárak) foglalják össze. A tezaurusz nyomtatott könyv formájában, ill. a terminál képernyőjén megjelenítve „lapozható" fel: a tétel adatbázisba vitelét megelőzően ezekből választják ki a témát leíró deszkriptorokat, s a felhasználó később, a keresés előkészítésekor e deszkriptorgyűjtemény segítségével pontosabban tudja a keresés témáját meghatározni, ill. azt a keresőkérdésben megfogalmazni.

Egyes adatbázisokban – tezaurusz vagy tárgyszóállomány hiányában – „szabadszöveges" keresést végez a felhasználó; azaz nem szabályok szerint rendezett szóállományból vett, hanem tetszőlegesen megadott szavak segítségével keresi az információt.

Az információkeresés tehát történhet az adott témát leíró tárgyszavakból kiindulva; lehet azonban a keresőkérdést egy-egy szerző nevére is építeni, vagy azt kikötni, hogy a keresőkérdésben megadott fogalmak az adatbázisból kiválasztott művek címében vagy tartalmi kivonatában forduljanak elő; lehetőség van a számítógép által kikeresett tételekből kiszűrni a bizonyos időszakban vagy bizonyos nyelveken megjelent műveket.

Az adatbázis-építő cégek és intézmények az állományokat rendszeres időközönként kiegészítik, felülvizsgálják, felújítják (aktualizálják). Ez két „irányban" történhet: a nyomtatásban megjelenő legújabb anyagokból készült rekordok bevitelén kívül az egyes adatbázisok az időben „visszafelé" is haladnak; folyamatosan egészítik ki állományukat egyes folyóiratok korábbi évfolyamainak, köteteinek anyagával, hogy az adatbázisban összegyűjtött szakirodalmi információ minél teljesebb legyen.

Az adatbázis-előállítók általában nem rendelkeznek a nemzetközi on-line szolgáltatáshoz szükséges számítástechnikai és távközlési háttérrel, ezért olyan munkamegosztás alakult ki, hogy egy-egy szolgáltató központ egyidejűleg több adatbázishoz létesít folyamatos (napi 24 órai) hozzáférést a világ különböző részeiből „bejelentkező" felhasználók számára.

A rendszerbe bejelentkezéskor a felhasználó megadja „jelszavát", melyet az információkeresés jogát rögzítő szerződés megkötésekor kap a szolgáltató központtól. A jelszót titkosan kezelik, s ezzel az illetéktelen információ-hozzáférés kizárható.

A szolgáltató központok és az adatbázis-előállítók együttesen széles körű szakmai támogatást nyújtanak ügyfeleik részére: tanfolyamokat szerveznek a parancsnyelv és az egyes adatbázisok jellemzőinek elsajátítására, nyomtatott segédanyagokat adnak a felhasználóknak. Az információkeresést végző szakembernek – szakmája magas szintű ismerete mellett – tudnia kell az igénybe vett szolgáltató központ parancsnyelvének használatát, ismernie az adatbázisok sajátosságait, ill. az adott szakterület angol szókincsét is, mivel a nemzetközileg hozzáférhető adatbázisok 85%-a angol nyelvű. Az információkeresés hatékonysága és költségei nagymértékben függnek a kereső képzettségétől és képességeitől, mivel a költségek nagy részét az on-line

összeköttetésben végzett munka időtartama után fizetendő, időegységnyi díj képezi (ez magában foglalja – a szolgáltató központ költségein kívül – a kereséshez igénybe vett adatbázisok tulajdonosainak jogdíját is); tehát minél gyorsabb a keresés, annál „olcsóbb" a kapott információ. Az on-line költségek további része a képernyőn megjelenített tételek számától függ. (Külön kell fizetni a keresés után megrendelt, a felhasználó számára postán érkező anyagokért.)

Az on-line rendszerek igénybevételéhez szükséges távközlési összeköttetést részben az egyes országok postaigazgatóságai, részben maguk a szolgáltató központok biztosítják. A felhasználó munkahelyén egy terminálra van szükség (az utóbbi időben főleg ún. „intelligens" terminálokat, azaz személyi számítógépeket alkalmaznak erre a célra. Ezek segítségével az on-line kapcsolatfelvétel előtt a keresőkérdések előre megszerkeszthetők, a keresés eredményei tovább feldolgozhatók, ill. egy adatbázis-állomány egyes részei a szolgáltató rendszertől közvetlenül átvehetők s a felhasználó saját „házi" adatbázisába „letölthetők".) A távközlési hálózat és a terminál közötti összeköttetést a modem (*mo*dulátor–*dem*odulátor) egység képezi. Célszerű a terminált saját nyomtatóval is ellátni, hogy papírra rögzítse a képernyőn megjelenő adatokat.

A magyarországi felhasználók a nyugati szolgáltató központokkal a magyar postai vonalakon és a Radio Austria csomagkapcsolású hálózatán keresztül léphetnek összeköttetésbe, akár a budapesti információs központok szakembereinek közreműködésével, akár jelszótulajdonosként, saját üzemeltetésű termináljaikkal. A külföldi szolgáltató központokkal az információkeresés jogát biztosító kereskedelmi szerződések megkötése, ill. az adatbázisok igénybevételéhez szükséges devizakeret biztosítása az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) hatáskörébe tartozik.

Az on-line szolgáltatások piaca

Az adatbázisok szolgáltatása az elmúlt másfél évtized során szinte külön iparággá vált, amely szorosan összefonódik és beépül a számítástechnikai, pénzügyi és nyomdai szolgáltatásokba és a kiadói üzletágba. A teljes adatbázis-szolgáltató ágazat eladásai Európában 1982–85 között átlag évi 27%-kal nőttek. A Frost and Sullivan amerikai piackutató cég szerint 1986-ban Európában csaknem 1,2 Mrd USD értékben nyújtottak adatbázis-szolgáltatásokat (ennek mintegy fele on-line szolgáltatás!), s az 1990-re prognosztizált érték eléri a 4,0 Mrd USD-t. Más piackutató cégek szerint az on-line szolgáltatások ugyan csak a negyedét teszik ki a teljes professzionális információszolgáltatási piacnak, de a világméretű értékesítés 2000-re elérheti a 40–100 Mrd USD-t is.

Az utóbbi években a szolgáltatók száma alig változott, a szolgáltatott adatbázisok száma kismértékben nőtt. Jelentősen megnőtt viszont a szolgáltatott adatbázisokon belül a faktografikus és teljes szövegű üzleti adatbázisok aránya a hagyományos szakirodalmi, bibliográfiai típusúak rovására. Az új felhasználók száma csak szerény mértékben nőtt, a tapasztalt felhasználók viszont egyre intenzívebben élnek e szolgáltatásokkal. A szolgáltatók különféle műszaki újításokkal kívánják megnyerni az on-line keresésben gyakorlatlan felhasználókat is, így a közvetítő információs szakemberek szerepe némileg csökken. Egyre több, főleg üzleti adatbázisnál biztosítanak egyszerű, menürendszerű keresési lehetőséget. Külön említést érdemel a több százezer előfizetős amerikai Easynet hálózat, amelyben a felhasználó természetes nyelvű menük segítségével, eldöntendő kérdések sorozatával maga keresi ki az igényeinek legjobban megfelelő adatbázist.

Az on-line információszolgáltató piacot ma vitathatatlanul a nagy nyugati, elsősorban amerikai szolgáltató központok uralják. A KGST 1971-ben elfogadott komplex programja alapján hozták létre a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszert (NTMIR) a tagországok (európai szocialista országok, Kuba, Mongólia és Vietnam) műszaki, tudományos és gazdasági információellátásának javítására. Az NTMIR moszkvai központjában a tagországok szakértői egyrészt módszertani munkát végeznek, másrészt on-line szolgáltató központ is működik. Az NTMIR rendszerben egyes nagy nyugati adatbázisok (pl. BIOSIS, INSPEC) is elérhetők. Az egyelőre sem teljesítményében és tárolókapacitásában, sem megbízhatóságában nem kielégítő számítástechnikai háttér miatt az egyes adatbázisok csak meghatározott időszakokban szolgáltatnak.

Magyar felhasználók 1983 óta folytatnak rendszeres on-line keresést külföldi adatbázisokban, de az igénybevétel nemzetközi összehasonlításban igen szerény.

Lokális felhasználású, hazai építésű számítógépes adatbázisok már több éve léteznek, de nyilvános on-line szolgáltatásuk csak 1989 elején indult meg. A Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság támogatásával beindított projekt, a kutatásfejlesztés „információs infrastruktúrájának fejlesztése" (IIF) elsősorban a hazai kutatóintézetek, fejlesztővállalatok és a felsőoktatás információs igényeit kívánja kielégíteni. A projekt 1986-tól 1988 végéig terjedő első szakaszában több száz IBM PC/XT, AT kompatibilis terminált és több helyi hálózatot helyeztek üzembe a részt vevő szolgáltató és felhasználó intézményeknél; 9 szolgáltató központ 10 közepes teljesítményű központi számítógépéről 1989 eleje óta 28 adat-

bázis-tulajdonos mintegy 50-féle adatbázisát szolgáltatja (egy részük még a kezdeti feltöltés stádiumában van). A rendszerbe eddig bevont 87 intézmény (felhasználó, adatbázis-előállító és szolgáltató, melyek 1/3-a akadémiai intézet) egy része már a Magyar Posta csomagkapcsolt kísérleti hálózatához is csatlakozott. A projekt második fázisában világbanki kölcsönnel több nagy szolgáltató számítógépet kívánnak beszerezni, továbbra is nyújtanak központi támogatást módszertani fejlesztésekhez és újabb adatbázisok on-line üzemmódba helyezéséhez.

Egy másik hazai projekt keretében a KSH Számítástechnikai és Ügyvitelszervezési Vállalata az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) támogatásával és a Magyar Gazdasági Kamara közreműködésével olyan országos on-line információszolgáltató hálózat mintarendszerét hozza létre 1990-re, melynek elsődleges célja a hazai gazdálkodó szervezetek jobb ellátása – elsősorban piaci, gazdasági – információval. A mintarendszer és a majdani üzemszerű hálózat alapját a SZÜV egész országra kiterjedő regionális számítóközpontjai képezik. A mintarendszert a SZÜV budapesti és 2 vidéki számítóközpontjának összekapcsolásával s az ezekhez csatlakozó, legalább 30 db terminál kiszolgálásával alakítják ki. A projekt keretében végzett felmérés szerint lenne fizetőképes kereslet a hazai vállalatok piaci munkájában közvetlenül hasznosítható, releváns, naprakész információkra.

A számítógépes on-line információs rendszerek fejlődése

1945 – Vannevar Bush (USA) cikke az „Atlantic Monthly"-ban megjósolja az interaktiv on-line információkereső rendszerek létrejöttét.
(1951) – *UNIVAC: az első kereskedelmi forgalomba került univerzális elektronikus számítógép.*
1956 – SAGE: az amerikai légierő számára az MIT egyetem kutatói által kidolgozott első jelentősebb on-line számítógépes rendszer.
1961 – A Chemical Abstracts referálószolgálat által publikált Chemical Titles az első, rendszeresen számítógéppel készülő műszaki-tudományos kiadvány, mely KWIC (kulcsszavak szövegkörnyezetben) permutált indexet tartalmaz.
(1962) – *Megkezdi szolgáltatását a TELSTAR híradástechnikai műhold.*
1964 – MEDLARS: számítógépes, lekérdezéses orvosi információkereső szolgáltatás beindítása.
1965 – *A harmadik generációs (IBM 360 sorozat) számítógépek megjelenése.*
– A Lockheed cég Palo Alto-i (Kalifornia) kutatólaboratóriumában a NASA (Országos Űrkutatási Hivatal) megbízásából megkezdik a RECON rendszer fejlesztését, amely távoli terminálokról nyújt on-line adatbázis-elérési lehetőséget.
– Carlos Cuadra a System Development Corporationnél kidolgozza az eredeti ORBIT (információ-visszakereső) szoftvert az amerikai légierő megbízásából.
1967 – A Data Corporation (USA) az ohiói törvényszék megbízása alapján elkészíti az Ohio állambeli jogszabályok teljes szövegű számítógépes adatbázisát (ez lesz a későbbi LEXIS jogi adatbázis alapja).
1968 – A SUNY orvosi-biológiai kommunikációs hálózat bérelt vonalakon on-line hozzáférést biztosít a MEDLARS adatbázishoz.
(1969) – *Az ARPANet első csomagkapcsolt adatátviteli hálózat próbaüzeme.*
– Az ESA (Európai Űrkutatási Ügynökség) kísérleti jelleggel megkezdi az első európai on-line információ-visszakeresési szolgáltatást, a NASA RECON szoftverjének felhasználásával.
– A Data Resources Incorporated megindítja az első jelentősebb faktografikus adatbázis szolgáltatást.
– Az ESA kísérleti jelleggel beindítja az első európai on-line információkereső szolgáltatást.
1970 – Első tengerentúli kapcsolat on-line adatbázishoz (Párizsból a Lockheed DIALOG cég kaliforniai központjához).
– *A negyedik generációs számítógépek (IBM 370 sorozat) megjelenése.*
1971 – MEDLINE: a MEDLARS orvosi adatbázis on-line változata az első jelentősebb, nyilvános telefonhálózaton keresztül elérhető szolgáltatás.
1972 – A DIALOG cég (a Lockheed International önállósult részlege) megindítja az első nyilvános, kereskedelmi forgalomba kerülő on-line adatbázis szolgáltatását.
– Az ORBIT cég (USA) is megkezdi üzleti alapon az on-line információszolgáltatást.
1974 – A New York Times információs bankja az első nyilvános, on-line elérhető bibliográfiai napilap-adatbázis.
1975 – 300 különféle nyilvános on-line adatbázis a világpiacon.
1979 – A Source és Compu Serve lakosság részére kialakított on-line rendszerek bevezetése.
– A torontói „Globe and Mail" adatbázisa a világ első kereskedelmi forgalomba kerülő teljes szövegű újságadatbázisa.
(1983) – *10 millió db számítógép üzemel az Egyesült Államokban.*
– A BIOSIS adatbank hajlékony mágneslemezen (floppy) nyújt havi szelektiv információszolgáltatást (SDI).
1984 – A TYMNET és TELENET hálózatok 2400 bit/s adatátviteli sebességű hozzáférést biztositanak on-line adatbázisokhoz.
– A Telebase Systems amerikai cég kifejleszti menüvezérelt EasyNet szolgáltatását az on-line keresés felhasználói számára.
(1985) – *Megjelennek a személyi számítógépekhez csatlakoztatható első CD-ROM olvasók.* Az

első CD-ROM lemezen forgalmazott adatbázisok (pl. Grolier's Academic American Encyclopedia).

1986 – 3000 különféle nyilvános on-line adatbázis a világpiacon.

1987 – A TYMNET hálózat 9600 bit/s adatátviteli sebességű hozzáférést biztosít on-line adatbázisokhoz.

1988 – Képi információ visszakeresése első alkalommal (a Trademark Scan védjegy adatbázis lekérdezése a DIALOG rendszerben) kereskedelmi szolgáltatásként.

– A külkereskedelmi forgalomban 555 on-line szolgáltatón keresztül 1685 adatbázis-tulajdonos 3699 adatbázisa érhető el.

A legnagyobb nemzetközi on-line adatbázis-szolgáltatók, 1989

Cég neve	Ország	Város	Szolgáltatott adatbázisok száma
DIALOG Information Services Inc.	USA	Palo Alto, Kalifornia	386
BRS Information Technologies	USA	New York	158
Data Star	Nagy-Brit.	London/	100
Information Industries	Svájc	Bern (számítóközpont)	
Orbit Search Service	USA	Santa Monica, Kalifornia	96
Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ	KGST	Moszkva	60
Pergamon Infoline Ltd.	Nagy-Brit.	London	60
STN International	NSZK	Karlsruhe	60
FIZ Technik (Fachinformationszentrum Technik e. V.)	NSZK	Frankfurt am Main	45
I. P. Sharp	Kanada	Toronto	16

On-line információs szolgáltatások igénybevétele néhány országban, 1985 (USD/fő)

Egyesült Államok	15,0
Japán	2,7
Nyugat-Európa	1,0
*Magyarország**	*0,02*

* 1989-re a hazai igénybevétel a táblázatban szereplő érték duplájára nőtt, de az arányok nem változtak.

Az on-line tudományos és műszaki szakirodalmi, ill. gazdasági információkat tartalmazó adatbázisok forgalma néhány országban (M USD)

Év	Információ típusa	Egyesült Államok	Nagy-Britannia	Svájc	Japán	NSZK	Franciaország	Olaszország	Nyugat-Európa többi országa	Évi összes forgalom
1984	Tudományos és műszaki	120,0	2,5	3,5	6,4	8,4	12,5	1,9	5,5	160,7
	Gazdasági	1 727,0	224,9	57,5	56,1	37,1	27,1	28,0	36,9	2 194,6
	Összesen	1 847,0	227,4	61,0	62,5	45,5	39,6	29,9	42,4	2 355,3
1985	Tudományos és műszaki	147,0	3,8	6,0	7,8	9,6	15,5	2,1	6,9	198,7
	Gazdasági	2 118,0	276,9	76,4	68,4	44,7	33,6	35,0	49,0	2 701,5
	Összesen	2 265,0	280,7	82,4	76,2	54,3	49,1	37,1	55,9	2 900,2
1986	Tudományos és műszaki	176,0	4,6	7,5	9,5	13,0	19,2	2,3	8,3	240,4
	Gazdasági	2 542,0	335,8	91,7	83,5	49,5	41,7	45,0	64,0	3 253,2
	Összesen	2 718,0	340,4	99,2	93,0	62,5	60,9	47,3	72,3	3 493,6
1987	Tudományos és műszaki	211,0	5,5	9,0	11,6	15,6	23,0	2,5	9,9	288,1
	Gazdasági	3 051,0	417,0	110,0	101,9	56,9	50,1	54,0	82,8	3 923,7
	Összesen	3 262,0	422,5	119,0	113,5	72,5	73,1	56,5	92,7	4 211,8
A 4 évi összes forgalom		10 092,0	1271,0	361,6	345,2	234,8	222,7	170,8	263,3	12 960,9

Az on-line szolgáltató központok és a közvetítésükkel elérhető nyilvános adatbázisok száma a világon

Év	Adatbázisok száma	Adatbázis-készítők száma	Szolgáltató központok száma
1980	400	221	59
1981	600	340	93
1982	965	512	170
1983	1350	718	213
1984	1878	927	272
1985	2453	1189	362
1986	2901	1379	454
1987	3369	1568	528
1988	3699	1685	555
1989	4062	1813	600

Néhány főbb adatbázis jellemzői* (1988–89)

Az adatbázis					Új anyag bevitele		On-line kapcsolat
neve	előállítója	tartalma	kezdete	mérete (rekord)	milyen idő-közönként	mennyi (db rekord)	díja** USD/óra
		Szabadalom és szabványügy					
World Patents Index	Derwent Ltd. (USA)	31 ország találmányi hivatalainak adatai	1963	5 094 000	hetente	12 000	113
Chinese Patent Abstracts in English	Kínai Népköztársaság Szabadalmi Dokumentációs Központja	A Kínai Népköztársaságban 1985 óta bejegyzett szabadalmak angol nyelvű tartalmi kivonatai	1985. ápr. 1.	18 395	2 hetente	400	120
INPADOC/ Family and legal status	Nemzetközi Szabadalmi Dokumentációs Központ (INPADOC) (Bécs, Ausztria)	55 ország szabadalmi adatai, 10 ország esetében jogi információ	1968	8 630 937 szabadalom család	hetente	20 000	125
CLAIMS TM/U.S. Patent Abstracts	IFI/Plenum Data Corporation (USA)	Az Egyesült Államok Találmányi Hivatala által megadott szabadalmak adatai	1950 (vegyészet), 1963 (egyéb)	2 069 450	havonta	6 500	125
TRADEMARK SCAN – Federal	Thomson and Thomson Co. (USA)	Az Egyesült Államok Találmányi Hivatala által elfogadott és még érvényes védjegyek adatai	1884	869 379	hetente	1 300 új, 2 500 felülvizsgált rekord	120
Standards and Specifications	National Standards Association Inc. (USA)	Bibliográfiai adatok az Egyesült Államokban érvényes nemzetközi, állami, ipari szabványokról	1950	118 178	havonta	n. a.	66
		Humán- és társadalomtudományok					
ERIC	U.S. Department of Education, OERI (USA)	700 oktatásüggyel foglalkozó folyóirat anyagának bibliográfiai adatai	1966	660 868	havonta	2 600	80
Sociological Abstracts	Sociological Abstracts Inc. (USA)	1600 folyóiratból és egyéb forrásból a szociológiai szakirodalom bibliográfiai adatai	1963	270 384	évente 3-szor	3 300	69

* A felsorolt adatbázisok angol nyelvűek. ** A DIALOG szolgáltató központon keresztül, 1989

Az adatbázis neve	előállítója	tartalma	mérete kezdete	(rekord)	Új anyag bevitele milyen idő- közönként	mennyi (db rekord)	On-line kapcsolat díja** USD/óra
Historical Abstracts	ABC – CLIO (USA)	90 országban 30 nyelven megjelenő 2000 történelmi szaklap anyagának bibliográfiai adatai	1973	298 248	évente 3-szor	5 000	65
Religion Index	American Theological Library Association (USA)	A vallás, teológia, bibliakutatás és az ezekhez kapcsolódó szociológiai, filozófiai, történelmi, antropológiai stb. szakirodalom bibliográfiai adatai	1975	435 378	havonta	n. a.	48
Philosopher's Index	Philosophy Documentation Center, Bowling Green State University (USA)	270 filozófiai tárgyú folyóirat és könyvek anyagát tartalmazó bibliográfiai adatok	1940	143 856	negyedévente	1 200	55
LISA (Library and Information Science Abstracts)	Library Association Publishing (London, Nagy-Brit.)	A könyvtár- és információtudomány nemzetközi szakirodalmának (60 ország 550 folyóiratának anyagából) bibliográfiai adatai	1969	97 348	havonta	540	66
		Kereskedelem, pénzügy					
Financial Times Company Abstracts	Financial Times Business Information Ltd. (N.-Brit.)	Adatok mintegy 30 000 cégről a Financial Times napilapban megjelent cikkek alapján	1981	214 477	hetente	800	72
Hoppenstedt Directory of German Companies	Hoppenstedt Wirtschaftsdatenbank GmbH (NSZK)	Cím-, pénzügyi és marketing adatok mintegy 36 000 NSZK-beli cégről, ill. vezetőikről (angol–német nyelvű adatbázis)	kurrens adatok	43 022	negyedévente		105
Consumer Reports	Consumers Union Mount Vernon (USA)	A Consumer Reports amerikai havi folyóirat (termékvizsgálat és fogyasztói tanácsadás) fő cikkeinek és termékteszteinek teljes szövege	1982	5 866	havonta	10	60
D & B DUN's Electronic Yellow Pages	Dun's Marketing (USA)	Közel 8 millió egyesült államokbeli cég adatai (tevékenységi kód, cím, telefon, alkalmazottak száma stb.); a teljes gyártó, szolgáltató és kereskedelmi ágazat adatai	kurrens adatok	7 916 159	negyedévente		72

Az adatbázis					Új anyag bevitele		On-line kapcsolat
neve	előállítója	tartalma	kezdete	mérete (rekord)	milyen idő-közönként	mennyi (db rekord)	díja** USD/óra
Trade and Industry ASAP™	Information Access Co. (USA)	Több mint 90-féle kereskedelmi és általános üzleti publikáció fontosabb cikkeinek teljes szövege. A Reuters, PR Newswire és Kyodo hírügynökség pénzügyi, gazdasági hírei	1983	554 511	havonta (hírügynökségi anyagoknál 48 óránként)	10 000	96
INVES-TEXT®	Technical Data International (USA)	Észak-amerikai, európai és japán pénzügyi tanácsadó cégek iparági és vállalati elemző anyagai 6000 vállalatról, teljes szöveggel; pénzügyi és piaci vizsgálatok, tervezés, értékesítés és piaci részesedési prognózisok	1982	679 659	hetente	775	96
D & B Million dollar directory®	Dun's Marketing Services (USA)	Legalább félmillió USD nettó vagyonnal rendelkező több mint 160 000 amerikai cég adatai (cím, tevékenység, éves forgalom, vezető munkatársak)	kurrens adatok	160 973	évente	n. a.	105
		Mezőgazdaság, élelmiszeripar					
AGRICOLA (AGRICultural OnLine Access)	U.S. National Agricultural Library (USA)	A nemzetközi mezőgazdasági szakirodalom (mintegy 600 folyóirat, könyvek, nemzetközi kiadványok) bibliográfiai adatai	1970	2 554 484	havonta	10 000	39
AGRIS International	U.S. National Agricultural Library (USA)	A világ élelmiszer-ellátásával, élelmiszer-termelésével, regionális fejlesztéssel foglalkozó anyagok bibliográfiai adatai	1975	1 057 150	havonta	3 500	50
Food Science and Technology Abstracts	International Food Information Service (Nagy-Brit.)	Az élelmiszer-tudomány és -technika kutatási és fejlesztési eredményeinek bibliográfiai adatai	1969	367 664	havonta	1 500	81
AGRI-BUSINESS USA SM		Agrárgazdasági, termelési és árstatisztikák, trendek, új termékek az Egyesült Államokban (1988 óta USA-n ki-	1985	2 554 484	2 hetente	1 400	96

Az adatbázis neve	előállítója	tartalma	mérete kezdete	(rekord)	Új anyag bevitele milyen idő- közönként	mennyi (db rekord)	On-line kapcsolat díja** USD/óra
		vüli statisztikai adatok is); faktografikus, teljes szövegű, ill. bibliográfiai rekordok					
European Directory of Agrochemical Products	Royal Society of Chemistry (Nagy-Brit.)	20 000-féle Európában gyártott, forgalmazott, ill. alkalmazott, agrokémiai termék faktografikus adatai	kurrens adatok	23 519	félévente	n. a.	249
COFFEELINE[R]	International Coffee Organization (London, Nagy-Brit.)	A kávétermelés, csomagolás, forgalmazás kérdései; 5000 folyóirat és egyéb dokumentum bibliográfiai adatai	1973	19 331	2 havonta	400	87
		Vegyészet, vegyipar					
CA SEARCH	Chemical Abstracts Service (USA)	A vegyészet és alkalmazásai nemzetközi szakirodalmának bibliográfiai adatai	1967	8 583 590	2 hetente	17 000	110
CHEMNAME[R]	DIALOG Information Services, ill. Chemical Abstracts Service (USA)	Vegyi anyagok teljes leírása (Chemical Abstracts-nyilvántartási szám, molekuláris képlet, szinonim megnevezés)	1967	1 949 000	havonta	8 000	237
Chemical Engineering Abstracts	Royal Society of Chemistry (Nagy-Brit.)	Elméleti és gyakorlati vegyészmérnöki ismeretek szakirodalmának bibliográfiai adatai	1971	88 000	havonta	500	98
Analytical Abstracts	The Royal Society of Chemistry (Nagy-Brit.)	Az analitikus kémia valamennyi területét érintő 1300 szaklap, konferenciaanyag, könyv stb. bibliográfiai adatai	1980	110 011	havonta	1 000–2 000	98
Chemical Industry Notes		A vegyipar üzleti jellegű információi (piacok, erőforrások, termék-, cég- és árlisták), 80 nemzetközi folyóirat, ill. szaklapok anyagából	1974	730 500	hetente	n. a.	120
		Orvostudományok, egészségügy					
MEDLINE[R]	U.S. National Library of Medicine (USA)	Bibliográfiai adatok a humán- és állatorvoslás összes területéről, 70 ország kb. 3000 szaklapjából	1966	6 200 000	havonta	25 000	36

Az adatbázis neve	előállítója	tartalma	kezdete	mérete (rekord)	Új anyag bevitele milyen idő- közönként	mennyi (db rekord)	On-line kapcsolat díja** USD/óra
AIDSLINE	U.S. National Library of Medicine (USA)	Az AIDS betegség klinikai, kutatási, járványügyi és egészségügy-szervezési kérdéseivel foglalkozó szakirodalom bibliográfiai adatai (84%-ban angol nyelven)	1980	16 000 (1989. III.)	havonta	500	n. a.
Health Planning and Administration	U.S. National Library of Medicine (USA)	Az egészségügy nem klinikai szakirodalmának bibliográfiai adatbázisa (egészségügyi ellátás tervezése, eszközei, pénzügyi és személyzeti irányítás, betegbiztosítás)	1975	437 491	havonta	3 000	36
International Pharmaceutical Abstracts	American Society of Hospital Pharmacists (USA)	Több mint 650 orvosi és gyógyszerészeti szaklap anyagának bibliográfiai adatai (gyógyszerkutatás és -felhasználás, a gyógyszerészeti gyakorlat és képzés)	1970	149 300	havonta	1 200	69
BIOSIS PREVIEWS®	BIOSIS® Philadelphia (USA)	Mintegy 9000 folyóirat, monográfia, kutatási jelentések és konferenciaanyagok bibliográfiai adatai (élettani tudományok és az orvosi kutatás területéről)	1969	6 156 082	2 hetente	19 500	87
EMBASE	Excerpta Medica (Hollandia)	A világ humánorvoslással foglalkozó szakirodalmának bibliográfiai adatai	1974	3 707 137	hetente	15 000	96
		Jog és államigazgatás					
ASI (American Statistics Index)	Congressional Information Service Inc. (USA)	Index és útmutató az Egyesült Államok szövetségi kormányának összes statisztikai kiadványáról	1973	140 531	havonta	1 000	90
Commerce Business Daily	U.S. Department of Commerce (az USA Kereskedelmi Minisztériuma)	Teljes szövegű adatbázis az azonos című napi kiadvány anyagából; az Egyesült Államok kormánya által igényelt és felkínált ter-	1982	2 027 457	naponta	1 500	54

Az adatbázis					Új anyag bevitele		On-line kapcsolat
neve	előállítója	tartalma	kezdete	mérete (rekord)	milyen idő-közonként	mennyi (db rekord)	díja** USD/óra
		mékek és szolgáltatások adataival					
LABOR-LAW I–II	The Bureau of National Affairs Inc. (USA)	Az Egyesült Államok szövetségi, állami és egyéb munkajogi határozatai, bírósági ítéletek, munkavédelmi kérdések	1938	306 550	havonta	1 500	120
Congressional Record Abstracts	National Standards Association (USA)	Az Egyesült Államok törvényhozó testülete által hozott határozatok, tervezetek, jelentések, beszédek bibliográfiai adatai; a képviselőkre vonatkozó személyes adatok	1981	349 174	hetente	1 000	96
Criminal Justice Periodical Index	University Microfilms International (USA)	Főbb büntetőjogi (amerikai, brit és kanadai) folyóiratok anyagának bibliográfiai adatai (büntetőjog, kriminológia, családjog, biztonsági rendszerek, rendőrség, büntetés-végrehajtás)	1975	148 791	havonta	1 000	66
		Műszaki tudományok					
INSPEC Information Services for Physics, Electronics and Computing	The Institute of Electrical Engineers (London, Nagy-Brit.)	A fizika, számítástechnika, automatizálás, elektronika, villamosmérnöki szakterületek nemzetközi szakirodalmának bibliográfiai adatai (3900 folyóirat, könyvek stb. alapján)	1969	3 234 740	havonta	20 000	114
COMPENDEX^{R} PLUS	Engineering Information Inc. (USA)	A legfontosabb gépész-, bánya-, kohó-, vegyész-, villamosmérnöki ismeretek (4500 folyóirat, évi kb. 2000 konferenciaanyag bibliográfiai adatai)	1970	2 520 437	havonta	17 500	108
World Textiles	Shirley Institute (Manchester, Nagy-Brit.)	Textilkutatás és -gyártás, a textilipar gazdasági, piaci kérdései (500 folyóirat, amerikai és brit szabadalmak és szabványok anyagának bibliográfiai adatai)	1970	156 694	havonta	700	55

Az adatbázis					Új anyag bevitele		On-line kapcsolat
neve	előállítója	tartalma	kezdete	mérete (rekord)	milyen időközönként	mennyi (db rekord)	díja** USD/óra
Ceramic Abstracts	The American Ceramic Society (USA)	A kerámiaanyagok (csiszolóanyagok, művészi kerámia) tudományos, műszaki, gyártási és kereskedelmi szakirodalmának bibliográfiai adatai	1980	58 093	2 havonta	1 500–2 000	80
Microcomputer Index TM	Learned Information Inc.	A mikroszámítógépek különféle alkalmazásainak szakirodalma bibliográfiai adatokkal, termékismertetők és árak	1981	78 892	havonta	1 100	60
Microcomputer Software Guide	R. R. Bowker Company (USA)	Katalógus jellegű, ill. bibliográfiai információ az USA-ban készült vagy forgalmazott valamennyi mikroszámítógépes programról	kurrens adatok	35 368	folyamatosan		60
		Újság, hiranyag (teljes szövegű) adatbázisok					
Magazine ASAP™	Information Access Co. (USA)	Több mint 100 gyakran idézett amerikai magazin cikkanyagának teljes szövege	1983	167 497	havonta	1 000	96
Chicago Tribune	Chicago Tribune Co. (USA)	A Chicago Tribune amerikai napilap cikkeinek teljes szövege	1988. jan.	100 000	naponta	400	87
Reuters	Reuters Library Service (USA)	Teljes szövegű adatbázis nemzetközi hiranyagokkal (politika, sport, regionális hírek)	1987	452 328	folyamatosan		96
McGraw-Hill Publications Online	McGraw-Hill Information Network (USA)	A fontosabb McGraw-Hill kiadványok (pl.: Business Week, Metals Week, Electrical Marketing, Oilgram Price Report stb.) teljes szövege	1985	89 571	hetente	750	96

A KGST-országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerében (NTMIR) elérhető néhány saját építésű adatbázis

Adatbázis neve	előállítója (és szolgáltatója)	tartalma	nyelve	kezdete	mérete (db rekord)	Új anyag bevitele milyen időközönként	Új anyag bevitele mennyi (db rekord)
Nemzetközi Szabványok (Mezsdunarodnüje Sztandartü)	KGST Szabványügyi Intézete (Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ) Moszkva, Szovjetunió	A KGST, az ISO és az IEE érvényes szabványainak bibliográfiai adatai	orosz	1985	12 000	félévente	500
METAL	INFORMETAL (UVTEI – tudományos, műszaki és gazdasági információs központ) Prága, Csehszlovákia	A vas- és színesfémkohászat nemzetközi szakirodalmának bibliográfiai adatai (72% szakcikk, 10% szabadalom)	cseh	1972	12 000	2 havonta	2700
HORIZONT	CINTI – Tudományos és műszaki információ központi intézete, Szófia, Bulgária	Néhány gazdasági ágazat nemzetközi műszaki, tudományos és gazdasági információinak faktografikus adatai	bolgár	1976	40 000	havonta	500
BIOMAR	Havannai Egyetem Tengerkutatási Intézete (IDICT)	Kuba óceánkutatási, hidrológiai, ökológiai, tengeri biológiai szakirodalmának bibliográfiai adatai	spanyol	1945	3 019	n. a.	n. a.
NIFO	Bányászati Informatikai és Számítástechnikai Egyesülés, Tatabánya (VEIKI, Budapest)	A bányászati szakirodalom bibliográfiai adatai	magyar	1980	6 000	félévente	500
ISOT (Ökonomische Fakten des Kernforschung)	NDK Tudományos Akadémiája Izotópkutató Intézete, Lipcse, (NTMIK, Moszkva)	Az izotóptermelés műszaki és gazdasági paramétereinek faktografikus adatai	német, orosz	1986	7 000 izotóp-készítmény adatai	évente	n. a.

Az IIF rendszerben elérhető hazai adatbázisok

Az adatbázis neve	tartalma	nyelve	mérete (1988) (db rekord)	Új anyag bevitele milyen időközönként	Új anyag bevitele mennyi (db rekord)	Tulajdonos	Szolgáltató
NPA	Nemzetközi periodika-adatbázis (a hazai könyvtárakban fellelhető külföldi periodikák 1981 óta)	több nyelvű	20 000	évente	n. a.	Országos Széchényi Könyvtár	MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet

Az adatbázis			mérete (1988)	Új anyag bevitele			
neve	tartalma	nyelve	(db rekord)	milyen időközönként	mennyi (db rekord)	Tulajdonos	Szolgáltató
KFEL	Az OMIKK 1982 óta beszerzett számítástechnikai könyvei	magyar	24 000	havonta	300	Országos Műszaki Könyvtár és Információs Központ	OMIKK
SZAKMA	Híradástechnikai, elektronikai mérés és automatizálási, számítástechnikai, környezetvédelmi szakirodalmi információ	magyar	28 000	havonta	1200	OMIKK	OMIKK
SANDOKAN	Számítástechnikai szakirodalmi információ	magyar	39 000	havonta	800	Számítástechnika Alkalmazási Vállalat	SZÁMALK
TRANAR	Környezetvédelmi szakirodalom	magyar	6 000	folyamatosan	n. a.	Erdészeti és Faipari Egyetem	MTA SZTAKI
ÉTK BAU	KGST-országok építő- és építőanyag-ipari szakirodalma	magyar	5 000	évente		Építésügyi Tájékoztató Központ	Villamosenergia-ipari Kutató Intézet
VEIKIVIL	Nem publikált hazai villamosenergia-ipari szakirodalom	magyar	650	folyamatosan		VEIKI	VEIKI
			Kutatás-fejlesztés, szabadalmak				
KUFET	Hazai kutatási-fejlesztési témák	magyar	16 500	folyamatosan		MTA SZTAKI	MTA SZTAKI
MUED	A Budapesti Műszaki Egyetem doktori disszertációi	magyar	3 900	folyamatosan		BME Központi Könyvtár	MTA SZTAKI
TTR	Technológiatranszfer adatbázis	magyar	2 000	negyedévente	n. a.	Ipari Informatikai Központ	IPIK
SZETE	Hazai és külföldi szellemitermék-kínálat	magyar	1 600	folyamatosan		MTA SZTAKI	MTA SZTAKI
SZIR	Magyar szabadalmi bejelentések tartalmi kivonatai	magyar	2 700	n. a.	n. a.	MTA SZTAKI	MTA SZTAKI
OLT	1984 után Magyarországon bejelentett találmányok	magyar	20 000	havonta	n. a.	Országos Találmányi Hivatal	OTH
MSZ	Érvényes magyar szabadalmak	magyar	2 000	havonta	800	IPIK	IPIK
NSZ	Nemzetközi szabadalmi bibliográfiai adatbázis	magyar	100 000	3 havonta		IPIK	IPIK

Az adatbázis

neve	tartalma	nyelve	mérete (1988) (db rekord)	Új anyag bevitele milyen időközönként	Új anyag bevitele mennyi (db rekord)	Tulajdonos	Szolgáltató
			Mezőgazdaság				
MABI	Magyar agrárbibliográfia: hazai szerzők publikációi + külföldi szerzők magyar dokumentumokban	magyar	1 000	folyamatosan	n. a.	Agroinformációs Vállalat	AGROINFORM
ASZ	Agrárirodalmi Szemle bibliográfiai adatbázisa	magyar	3 000	folyamatosan		AGROINFORM	AGROINFORM
TIR	Hazai talajinformációs rendszer adatbázisa	magyar	100 Mbyte	folyamatosan		MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet	Állami Számítógépes Szolgálat
			Faktografikus adatbázisok				
SMDBASE	Felületre szerelhető elektronikai alkatrészek adatai	magyar	8 000	folyamatosan		Számítástechnikai Kutató Intézet és Innovációs Központ	SZKI
TEKER	Elektronikai alkatrész adatbázis	magyar	50 000	hetente	n. a.	REMIX Rádiótechnikai Gyár Elektromodul Vállalat	EMO
TARKADAT	A TÁRKI közös adatfelvételi rendszer keretében végzett kérdőíves szociológiai vizsgálatok adatai	magyar (részben angol)	8 000 változó és 18 000 eset	felmérésenként		Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés	MTA SZTAKI
GEPD	A magyar felsőoktatási intézmények számítástechnikai eszköz- és személyi ellátottságának adatai	magyar	9 700	folyamatosan		Tudományszervezési és Informatikai Intézet	MTA SZTAKI
MEZINFO	Faktografikus adatbázis a világ traktor- és mezőgépgyártásának adataival	magyar	1 000	folyamatosan		Mezőgépfejlesztő Intézet	VEIKI

Külföldi* on-line adatbázisok közvetlen eléréséhez jogosultsággal (jelszóval) rendelkező hazai intézmények

	1985	1989
Jelszótulajdonosok	31	49
Jelszótulajdonosok megoszlása (%)		
Információs központok	19	13
Felsőoktatás	13	18
Kutatóintézetek	23	33
Főhatóságok	10	6
Vegyipar	19	14
Egyéb vállalat	16	16

* A KGST-adatbázisokat nem tartalmazza.

Ország	Népesség[1] (M)	Háztartások (M)	Angol tudás[2] (%)	Napilapolvasás (%)	A népesség, ill. a háztartások hány %-a rendelkezik: telefonnal	1 tv-készülékkel	színes tv-készülékkel	1-nél több tv-készülékkel	távirányítású tv-készülékkel	képmagnóval	videojátékkal	kazettás magnóval	hifi hangberendezéssel	kompakt (CD) lemezjátszóval	házi számítógéppel	autórádióval	A népesség, ill. a háztartások hány százaléka veheti igénybe a: teletext szolgáltatásokat	videotex szolgáltatásokat
Ausztria	6,2	2,8	17	72	87*	97*	85*	26*	54*	21*	6*	65*	44*	5*	4*	55*	9*	1*
Belgium vallon	4,0	1,5	25	n. a.	68*	96	86	21	56*	23	15	65	n. a.	6	12	44	0	0
Belgium flamand	5,0	2,0		63		99	86	27	56	29	n. a.	84	89	n. a.	n. a.	57	17	n. a.
Csehszlovákia	11,8	5,3	n. a.	98	24*	95*	41*	n. a.	n. a.	3	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	3	n. a.	n. a.	n. a.
Dánia	4,4	2,2	50	85	93*	96*	87*	24*	44*	25*	n. a.	84*	69*	6*	12*	63*	18*	n. a.
Egyesült Áll.	188	92	100	n. a.	99*	99*	96*	64*	56*	59*	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	96*	0	0
Finnország	3,9	1,9	20	92	90*	95	84	30	40	33	n. a.	88	76	n. a.	11	58	18	0
Franciaország	43,5	23,7	n. a.	n. a.	94	95*	83*	21*	51*	19*	n. a.	59	42	3	n. a.	60	n. a.	11
Hollandia	11,9	5,6	50	82	95*	98*	92*	28*	50*	37*	n. a.	87*	87*	10	10*	63*	24*	n. a.
Írország	2,5	1,0	100	70	57*	93*	78*	15*	24*	24*	4*	48*	29*	2*	6*	54*	2*	n. a.
Japán	97,0	39	n. a.	94	70	99	98	63	n. a.	53	25	n. a.	n. a.	n. a.	6	n. a.	n. a.	n. a.
Kanada	20,0	9,5	n. a.	84	99*	98*	94*	48*	n. a.	45*	n. a.	n. a.	n. a.	n. a	10*	85*	n. a.	n. a.
Lengyelország	28,1	11	7	n. a.	25*	99*	29*	20*	n. a.	1*	n. a.	59*	23*	0	n. a.	25*	0	0
Magyarország	*8,4*	*3,8*	*4*	*84*	*16*	*97*	*36*	*32*	*13*	*4*	*n. a.*	*61*	*7*	*n. a.*	*3*	*23*	*4**	*n. a.*
Nagy-Britannia	46,8	21,3	100	68	83*	97*	92*	46*	49*	50*	6*	58*	55*	4*	7*	56*	22*	0
NDK	13,5	6,5	n. a.	n. a.	15	97	57	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	56	60	n. a.	n. a.	32	n. a.	n. a.
NSZK	48,7	24,2	n. a.	77	89*	97*	91*	22*	75*	24*	7*	70*	61*	4*	5*	60*	14*	1*
Norvégia	3,2	1,5	80	n. a.	82*	97*	94*	26*	50*	37*	10*	92*	67*	6*	13*	70*	26*	n. a.
Olaszország	46,7	19,9	5	45	74*	99*	76*	33*	68*	9*	4*	49	34	2*	9*	36	11*	n. a.
Spanyolország	27,9	10,5	1	30	65*	98*	81*	22*	17*	24*	3*	65*	14*	3*	9*	40*	0	0
német	4,1	1,8	22	45	94	91	88	7	74	22	2	83	n. a.	11	n. a.	87	14	n. a.
Svájc francia	1,3	0,6	18	43	92	92	90	9	67	36	6	76	n. a.	12	n. a.	85	9	n. a.
olasz	0,2	0,1	8	55	93	97	91	12	78	19	2	61	n. a.	4	n. a.	79	10	n. a.
Svédország	6,9	3,7	60	76	99*	94*	89*	28*	47*	27*	5*	68*	69*	3*	6*	62*	26*	0
Szovjetunió**	0,7	0,2	n. a.	100**	n. a.	99*	59*	17*	n. a.	2*	n. a.	n. a.	40	n. a.	n. a.	31*	n. a.	n. a.
Törökország	34,7	8,5	n. a.	n. a.	n. a.	96*	27*	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.		n. a.	n. a.

[1] A 14 éven felüli lakosság.

[2] A 14 éven felüli lakosság hány %-a tud annyira angolul, hogy követni tudjon egy angolul beszélő filmet vagy tv-műsort.

* Háztartásokra vonatkozó adat.

** Csak az Észt SZSZK adataira, ill. az észt nemzetiségű lakosságra vonatkozik.

Összehasonlító médiastatisztika (2), 1987–88

Ország	A népesség, ill. a háztartások hány %-a kapcsolódik				hány %-át éri el naponta					
	kábel-tv-adáshoz	nagyközösségi vevőantennához	műholddal közvetített tv-programokhoz közösségi antennával	külföldi tv-programokhoz vevőkészülékkel, segédeszköz nélkül	nemzeti tv-adás	külföldi tv-adás	bármilyen tv-adás	nemzeti rádióadás	külföldi rádióadás	bármilyen rádióadás
Ausztria	15*	16*	1*	n. a.	71	7	73	74	4	75
Belgium vallon	83	0	0	0	73	22	84	n. a.	n. a.	n. a.
Belgium flamand	94	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	82	n. a.	n. a.	57
Csehszlovákia	n. a.	n. a.	n. a.	55*	76	50	90	n. a.	n. a.	87
Dánia	7*	36*	11*	64*	72	n. a.	n. a.	77	n. a.	n. a.
Egyesült Áll.	57*	n. a.	n. a.	n. a.	99*	n. a.	99*	68	n. a.	n. a.
Finnország	18	n. a.	n. a.	n. a.	67	5	n. a.	70	n. a.	70
Franciaország	1	6*	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	84	n. a.	n. a.	75
Hollandia	65*	13	n. a.	n. a.	80	15	n. a.	80	3	83
Írország	29*	29*	n. a.	26*	71	37	82	71	n. a.	79
Japán	13	n. a.	n. a.	n. a.	90	n. a.	90	29	n. a.	29
Kanada	67*	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	78	n. a.	n. a.	79
Lengyelország	0	n. a.	0	19*	87	1	n. a.	60	n. a.	n. a.
Magyarország	*4**		*n. a.*	95*	*74*	*n. a.*	*74*	*86*	*3*	*86*
Nagy-Britannia	1*	5	0	0	76	n. a.	76	44	n. a.	44
NDK	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	54	20	72
NSZK	12*	41	n. a.	n. a.	60/59/34	10	71	n. a.	n. a.	71
Norvégia	19*	14	n. a.	n. a.	77	11	80	n. a.	n. a.	66
Olaszország	0	37*	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	54
Spanyolország	n. a.	4*	4*	1*	87	0	87	55	0	55
német	50	18	n. a.	n. a.	57	n. a.	68	58	9	74
Svájc francia	25	39	n. a.	n. a.	56	n. a.	69	43	23	64
olasz	28	26	n. a.	n. a.	50	n. a.	71	58	13	66
Svédország	9*	41*	n. a.	22*	78	6	80	76	1	76
Szovjetunió**	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	78	9	83	82	8	83
Törökország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	66	n. a.	n. a.	46	n. a.	n. a.

* Heti adat. * Háztartásokra vonatkozó adat. ** Csak az Észt SZSZK-ra vonatkozó adat

Használatban lévő, ill. bejelentett rádió- és tv-vevőkészülékek néhány országban, 1988

Ország	Rádiókészülék (db/ezer lakos)	Tv-készülék (db/ezer lakos)
AFRIKA		
Algéria	221	72
Egyiptom	256	82
Ghána	184	11
Guinea	30	8,1
Kenya	78	8,7
Marokkó	175	52
Mozambik	32	0,6
Nigéria	85	50
Tanzánia	89	0,5
Togo	206	6,8
Tunézia	219	56
Uganda	22	5,8
Zaire	100	0,5
Zambia	30	14
Zimbabwe	43	14
ÉSZAK-AMERIKA		
Egyesült Államok	2101	798
Kanada	863	600
LATIN-AMERIKA		
Argentína	654	817
Brazília	391	239
Chile	332	183
Kolumbia	139	175
Kuba	327	197
Mexikó	190	110
Nicaragua	244	58
Panama	186	207

Nézési idő (perc/nap/fő)			Hallgatási idő (perc/nap/fő)			Hirdetésre fordított összegek (M USD) és megoszlásuk (%)						Előfizetési díjak (tv, rádió) évente
nemzeti tv-adás	külföldi tv-adás	bármilyen tv-adás	nemzeti rádió-adás	külföldi rádió-adás	bármilyen rádió-adás	(M USD)	tv	rádió	napilap	hetilap	egyéb	(USD)
107	8	115	147	6	153	627	29,0	12,8	40,5	10,7	7,0	167
54	83	137	125	28	153	511	16	2	24	42	16	177
n. a.	n. a.	132	n. a.	n. a.	186		1	2	26	42	29	152
n. a.	n. a.	156	n. a.	n. a.	130	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	76
90	n. a.	n. a.	113	n. a.	171	481	0	0	45	6	49	173
360*	n. a.	360*	170	n. a.	n. a.	118 820	21,7	7,0	26,2	5,1	40,0	0
99	n. a.	105	174	n. a.	174	1 236	11,7	1,4	74,6	10,5	1,9	148
262*	5*	267*	n. a.	n. a.	137	n. a.	22	7,5	57		13,5	79
112	24	135	159	10	169	2 250	14	3	59	20	4	79
108	n. a.	n. a.	140	n. a.	n. a.	197	37,	15	39		9	88
198	n. a.	198	37	n. a.	37	18 969	45	7	38	10	n. a.	n. a.
n. a.	n. a.	264	n. a.	n. a.	204	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
172	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	93	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	6
143	*n. a.*	*n. a.*	*127*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*	*14*
218	n. a.	218	76	n. a.	76	9 718	32	2	39	12	15	105
n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	93	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	6
137	4	141	n. a.	n. a.	146	8 448	10	4	53	28	5	105
112	10	129	118	4	129	n. a.	0	0	n. a.	n. a.	n. a.	141
n. a.	n. a.	180	n. a.	n. a.	84	4 068	48,5	3,5	22,2	20,4	5,4	84
211	0	211	116	0	116	3 335	31,5	12,0	34,6	16,4	5,5	n. a.
47	60	107	147	16	163							
51	78	129	79	40	119	2 393	4,6	1,0	39,1	12,4	42,9	176
44	89	133	88	19	106							
105	6	111	129	n. a.	129	1 057	0	0	80	15	5	152
163	17	180	138	6	144	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	145	64,5	1,7	30		3,8	n. a.

Ország	Rádió-készülék (db/ezer lakos)	Tv-készülék (db/ezer lakos)
Peru	203	76
Venezuela	422	145
ÁZSIA		
Afganisztán	91	6
Banglades	40	3
Burma	81	1,7
Ciprus	284	236
Dél-Korea	936	192
Észak-Korea	172	10
Fülöp-szigetek	65	110
India	66	16
Indonézia	117	39
Irak	189	57
Irán	224	56

Ország	Rádió-készülék (db/ezer lakos)	Tv-készülék (db/ezer lakos)
Japán	787	580
Jordánia	225	83
Kína	113	117
Malaysia	424	101
Mongólia	131	31
Pakisztán	90	14
Szingapúr	281	202
Szíria	238	57
Thaiföld	173	97
Törökország	130	148
Vietnam	100	33
EURÓPA		
Albánia	162	76
Ausztria	620	354

Ország	Rádió-készülék (db/ezer lakos)	Tv-készülék (db/ezer lakos)
Belgium	457	308
Bulgária	222	232
Csehszlovákia	272	280
Dánia	416	386
Finnország	988	470
Franciaország	879	394
Görögország	405	174
Hollandia	828	462
Írország	568	252
Izland	618	307
Jugoszlávia	193	175
Lengyelország	271	255
Liechtenstein	632	311
Luxemburg	625	252
Magyarország	*574*	*397*
Málta	371	375
Nagy-Britannia	1016	437
NDK	596	370
NSZK	430	375
Norvégia	780	348
Olaszország	259	255
Portugália	212	157
Románia	141	173
Spanyolország	298	374
Svájc	821	400
Svédország	868	392
Szovjetunió	656	314
ÓCEÁNIA		
Ausztrália	1274	446

Távbeszélő-ellátottság a világon, 1987

Földrész	A fővonalak száma (M db)	A fővonalak megoszlása (%)	Egy fővonalra jutó lakosok száma	A fővonalak számának növekedése (%) 1979–87	1985–87	A fővonalak 100 lakosra jutó sűrűsége 1969	1979	1987
Európa	185,7	42,4	4,4	6,3	5,2	7,2	14,5	22,5
Észak-Amerika	133,6	30,5	2,0	3,0	2,9	32,0	42,0	50,0
Japán	46,3	10,6	2,6	3,1	2,2	11,0	31,7	38,2
Ázsia (Japán nélkül)	36,0	8,2	74,6	11,2	10,4	0,55	0,6	1,34
Latin-Amerika	21,5	4,9	19,0	7,4	6,3	1,95	3,3	5,2
Óceánia	8,2	1,9	3,0	5,4	4,8	18,0	24,5	32,8
Afrika	6,3	1,4	91,0	9,0	10,4	0,5	0,6	1,09
Összesen	*437,6*	*100,0*	*11,2*	*18,2**	*19,1**	–	–	–

* millió db/év

Távbeszélő-fővonalak néhány országban

Ország	Fővonalszám 1988	100 lakosra jutó fővonalak száma 1986	1987	1988	Fővonalszám %-os növekedése 1986	1987	1978–88 közötti (évi átlag)
Egyesült Államok	126 275 000	49,43	50,58	51,99	3,3	3,7	3,1
Japán	49 247 000	38,24	39,14	40,34	3	3,4	3,2
Szovjetunió	28 184 000	5,03	9,35	7,96	6,9	7,5	7,2
NSZK	27 552 453	42,44	43,8	45,06	3,1	3,1	5,6
Franciaország	24 461 808	41,25	42,6	43,97	3,7	3,7	9,4
Nagy-Britannia	23 290 000	38,24	39,31	40,94	3,0	4,4	4,4
Olaszország	19 104 828	30,45	31,9	33,31	4,9	4,7	5,9
Kanada	13 444 317	49,19	50,56	52,41	3,7	3,8	3,4
Spanyolország	10 236 408	24,26	25,30	26,36	4,8	4,6	6,1
Dél-Korea	8 785 165	16,16	18,42	20,88	15,4	14,7	18,8
Brazília	8 007 692	5,31	5,47	5,66	5,2	5,8	9,7
Kína	7 566 000	0,57	0,61	0,7	9,5	14,7	8,2
Ausztrália	7 091 549	41,25	42,55	54,64	4,8	4,0	5,5
Hollandia	6 234 000	40,2	41,41	42,52	3,5	3,4	4,7
Svédország	5 480 000	62,78	64,19	65,71	2,5	2,0	2,0
Tajvan	5 120 521	22,73	24,30	26,21	8,0	8,3	14,3
Mexikó	4 089 005	4,75	4,88	5,04	4,7	5,4	7,0
Törökország	4 077 184	4,56	5,53	7,94	23,7	46,7	17,0
India	3 798 779	0,42	0,46	0,49	10,1	9,0	8,2
Svájc	3 499 609	50,65	52,02	53,51	3,2	3,0	3,5

Ország	Fővonalszám 1988	100 lakosra jutó fővonalak száma 1986	1987	1988	Fővonalszám %-os növekedése 1986	1987	1978–88 között (évi átlag)
Görögország	3 465 815	31,39	33,02	34,69	5,6	5,3	6,2
Belgium	3 367 192	30,63	32,56	33,94	6,4	4,3	5,2
Argentina	3 031 681	9,01	9,37	9,62	5,5	4,3	5
Jugoszlávia	3 026 568	10,85	11,91	12,93	10,4	9,2	10,9
Ausztria	2 906 736	36,10	37,28	38,4	3,3	3,1	5,2
Lengyelország	2 774 410	6,67	7,1	7,37	5,9	5,7	5,2
Dánia	2 711 691	49,72	51,32	52,87	3,3	3,2	3,3
Dél-afrikai Közt.	2 668 589	7,61	7,84	8,08	5,4	5,4	6,7
Finnország	2 365 486	44,69	46,17	47,98	3,7	4,1	4,7
Csehszlovákia	2 031 000	12,08	12,52	13,04	3,9	4,5	3,0
Hongkong	2 021 394	32,31	33,95	36,03	6,4	7,7	7,4
Kolumbia	1 958 601	5,86	6,18	6,59	7,7	8,5	7,7
Norvégia	1 948 680	42,35	44,64	46,51	5,9	4,7	6,9
NDK	1 695 100	9,43	9,81	10,19	3,9	4,0	3,2
Portugália	1 655 228	13,78	14,69	16,00	7,9	9,6	6,7
Irán	1 594 441	2,89	2,97	3,11	7,66	7,7	7,5
Venezuela	1 401 733	7,01	7,43	7,67	8,9	6	8,1
Izrael	1 392 500	27,90	29,83	31,86	8,7	8,6	7,6
Új-Zéland	1 376 781	39,85	40,60	41,98	2,5	3,7	2,6
Egyiptom	1 222 890	1,84	2,17	2,41	20,6	13,6	12,9
Szaúd-Arábia	1 149 100	8,65	8,97	8,44	8,0	6,1	22,3
Malaysia	1 131 719	6,11	6,47	6,83	8,8	8,5	17,4
Thaiföld	901 622	1,21	1,52	1,68	27,5	12,9	13,2
Szingapúr	886 103	31,45	32,49	33,95	4,5	5,3	10,1
Magyarország	*812 748*	*6,94*	*7,25*	*7,65*	*4,2*	*5,5*	*4,5*
Írország	789 000	19,86	21,07	22,29	6,1	5,8	7,4
Indonézia	737 588	0,37	0,39	0,43	9,3	12,0	11,8
Pakisztán	636 590	0,54	0,59	0,62	12,4	9,0	11,7
Algéria	634 859	2,46	2,57	2,75	7,7	9,7	13,9
Chile	580 795	4,43	4,53	4,63	3,9	4,1	5,05
Fülöp-szigetek	546 017	0,95	0,96	0,95	3,4	2,0	4,1
Szíria	466 496	4,25	4,28	4,25	4,2	2,7	11,9
Peru	462 270	2,11	2,19	2,23	6,4	4,5	5,6
Uruguay	311 984	9,83	10,3	10,2	6,6	1,6	4,4
Marokkó	266 187	1,09	1,11	1,14	4,7	5,8	6,9
Kuvait	257 267	12,85	13,19	13,76	7,4	8,9	8,5
Costa Rica	240 444	8,43	8,04	8,65	2,3	12,0	8,5
Tunézia	227 663	2,61	2,90	2,98	14,4	5,1	11,2
Panama	192 700	7,71	7,92	8,49	5,1	9,1	7,4
Ciprus	189 058	21,64	24,61	27,80	13,7	14,7	12,8
Luxemburg	161 682	41,51	43,04	43,70	3,7	2,9	3,3
Izland	117 371	42,77	45,99	46,95	7,5	6,3	4,6
Paraguay	85 636	2,09	2,12	2,18	4,6	6,1	9,3
Tanzánia	58 800	0,24	0,24	0,25	4,6	8,0	6,3

Nyilvános távbeszélő-állomások néhány országban (db/1000 lakos)

Ország	1986	1987	1988	Ország	1986	1987	1988
Szingapúr	8,54	9,07	9,58	Ausztria	3,71	3,78	3,85
Svájc	8,89	9,06	9,24	Finnország	3,62	3,75	3,84
Olaszország	7,66	7,70	7,69	Dél-Korea	2,87	3,33	3,81
Egyesült Államok	7,16	n. a.	7,12	Franciaország	3,86	3,69	3,53
Japán	7,53	6,87	6,78	Izrael	2,62	3,00	3,25
Kanada	5,86	5,86	5,93	Norvégia	3,21	3,21	3,21
Tajvan	4,59	4,78	5,00	Izland	n. a.	2,96	3,14

Ország	1986	1987	1988
NSZK	2,63	2,65	2,67
Ciprus	1,61	1,91	2,49
NDK	2,20	n. a.	2,33
Görögország	2,20	2,16	2,15
Magyarország	*1,87*	*1,93*	*2,04*
Luxemburg	1,75	1,76	1,75
Uruguay	1,21	1,35	1,55
Venezuela	1,38	1,42	1,49
Nagy-Britannia	1,37	1,38	1,42
Brazília	0,77	1,07	1,27
Belgium	1,15	1,21	1,27
Szovjetunió	1,01	1,07	1,21
Dánia	1,13	1,17	1,18
Dél-afrikai Közt.	1,12	1,16	1,16
Malaysia	0,56	0,55	0,54
Kolumbia	0,78	0,90	0,94
Lengyelország	0,65	0,66	0,69
Hollandia	0,56	0,55	0,54
Mexikó	0,46	0,51	0,51
Jugoszlávia	0,48	0,48	0,49
Törökország	0,23	0,29	0,43
Hongkong	0,19	0,26	0,35
Peru	0,24	0,27	0,27
Iran	0,22	0,22	0,26
Paraguay	0,25	0,25	0,24
Szíria	0,16	0,17	0,18
Marokkó	0,10	0,10	0,10
Egyiptom	n. a.	0,08	0,09
Fülöp-szigetek	0,08	0,08	0,08
India	0,06	0,06	0,06
Indonézia	0,02	0,02	0,03

Egy lakosra jutó telefonhívások száma néhány országban

Ország	1985	1986	1987	A hívások számának növekedése (%) 1986	1987	1977–87 (éves átlag)
Ausztrália	533	556	593	6,1	8,0	7,5
Csehszl.	353	391	433	11,0	11,0	11,8
Dánia	784	822	861	2,8	3,7	1,8
Egy. Államok	1685	1718	1779	2,9	4,5	5,0
Hollandia	415	426	436	3,1	3,1	5,4
Kanada	1374	1437	1451*	5,5	1,2*	4,8*
Magyaro.	*98*	*104*	*n. a.*	*6,1*	*n. a.*	*n. a.*
NDK	125	129	133	2,8	3,7	1,8
NSZK	452	475	496	5,0	5,0	4,7
Olaszország	310	325	346	5,0	6,6	5,7
Svájc	427	445	466	4,8	5,2	4,2
Szíria	64	66	67	5,5	6,5	11,4
Uruguay	231	234	236	6,1	–	–

* Becsült adat.

Egy lakosra jutó kezdeményezett külföldi távhívások néhány országban (hívások száma/fő)

Ország	1985	1986	1987	Növekedés (%) 1986	1987	1977–87 között (éves átlag)
Argentina	0,1	0,2	0,2	18,2	16,2	11,5
Ausztrália	2,2	3,0	4,1	38,1	37,8	29,9
Belgium	9,8	10,8	12,3	10,1	13,8	9,8
Brazília	0,1	0,1	0,1	26,1	22,1	20,7
Csehszl.	0,5	0,5	0,5	11,0	9,4	13,4
Dánia	10,8	13,4	14,8	23,8	11,1	14,9
D-afr. Közt.	0,4	0,4	0,5	8,1	15,2	12,2
Egy. Áll.	1,7	2,0	2,3	16,8	18,4	27,5
Finnország	3,7	4,2	4,8	12,8	15,4	12,6
Fülöp-szk.	0,1	0,1	0,1	28,8	23,9	22,3
Görögország	2,9	3,0	3,1	5,6	3,0	10,0
Hollandia	8,8	9,6	10,8	10,2	13,6	9,6
Hongkong	5,5	7,3	9,2	34,0	29,0	34,2
Indonézia	0,02	0,03	0,04	35,8	30,6	24,3
Izland	5,5	7,2	8,5	29,7	23,7	31,4
Izrael	n. a.	3,4	5,0	n. a.	47,6	n. a.
Japán	0,4	0,6	0,8	41,7	39,6	31,4
Kanada	5,9	6,5	7,4	11,0	13,5	11,3
Kolumbia	0,2	0,2	0,2	21,4	10,3	25,4
Dél-Korea	0,2	0,4	n. a.	55,9	n. a.	n. a.
Lengyelo.	0,1	0,1	0,1	21,2	27,4	9,6
Malaysia	0,2	0,3	0,4	48,0	50,1	35,8
Magyaro.	*1,1*	*1,3*	*n. a.*	*12,0*	*n. a.*	*n. a.*
Mexikó	0,5	0,5	0,5	13,7	3,2	12,0
Nagy-Brit.	3,9	4,3	4,9	11,0	14,0	14,8
NDK	0,8	0,8	0,9	5,6	8,4	5,4
NSZK	7,1	7,7	8,4	8,3	10,0	12,7
Olaszország	2,2	2,5	2,9	10,1	16,4	17,1
Pakisztán	0,02	0,02	0,03	12,8	47,7	17,3
Paraguay	0,3	0,4	0,4	22,5	8,0	19,8
Peru	0,1	0,1	0,1	31,0	46,0	19,8
Spanyolo.	2,3	2,6	3,0	14,6	17,4	15,3
Svájc	22,6	24,7	28,1	9,9	14,6	10,8
Svédország	7,9	8,8	n. a.	11,5	n. a.	n. a.
Sz.-Arábia	n. a.	3,5	4,2	n. a.	38,0	47,8
Szingapúr	6,6	9,1	12,9	39,7	43,7	38,5
Szíria	0,2	0,2	0,3	7,6	7,8	9,7
Szovjetunió	0,01	0,01	0,01	9,3	11,2	n. a.
Uruguay	1,7	1,8	1,8	9,3	n. a.	14,1
Új-Zéland	2,2	3,1	4,8	43,4	54,7	30.3
Venezuela	0,6	0,6	0,7	10,6	12,4	15,7

Kiscellás mozgó rádiótelefon* (autótelefon)

Ország	1986	1987	1988	Növekedés (%) 1987
Ausztrália	–	4 423	31 622	615
Ausztria	9 762	17 454	26 223	38
Belgium	0	0	4 251	–
Dánia	46 100	57 604	77 432	34
Dél-Afrika	–	474	1 418	199
Egyesült Államok	330 000*	680 000**	1 230 000**	81**
Egyiptom	0	0	2 627	–
Finnország	32 309	49 672	71 598	44
Hollandia	4 800	15 300	24 400	59
Indonézia	–	3 640	4 505	24
Írország	50 000	130 000	290 000	123
Izland	0	2 642	4 500	70
Japán	62 103	95 131	150 773	58
Kanada	30 000	60 000	120 000	100
Korea	4 686	7 090	10 255	45
Luxemburg	40	84	166	98
Malaysia	4 629	10 817	17 411	61
Marokkó	–	–	60	–
Nagy-Britannia	50 000	130 000	290 000	123
NSZK	1 080	23 800	48 747	105
Norvégia	64 655	87 061	120 029	38
Olaszország	6 415	9 044	16 534	83
Spanyolország	–	1 800	3 800	111
Svájc	–	–	5 475	–
Svédország	73 000	112 600	160 000	42
Törökország	0	365	5 101	1298
Új-Zéland	0	0	2 400	–

* A 160–950 MHz frekvenciasávban működő, kis teljesítményű rádió adó-vevőkkel 200–1000 km² nagyságú (6–20 km sugarú) területeken létesített telefon-összeköttetés, melyben a bázisadók úgy vannak vezérelve, hogy a mozgó járművek haladásuk során mindig a legközelebbi bázisadóhoz csatlakoznak. ** Becsült adat

Távközlési beruházások a világon (M USD)

Földrész	1988	1989
Afrika	1 905	2 042
Észak-Amerika	29 016	29 106
Latin-Amerika	3 185	4 132
Közel-Kelet és Délkelet-Ázsia	4 866	5 793
Távol-Kelet és a csendes-óceáni térség	25 951	25 493
Európa	40 778	43 972
Szovjetunió	7 200	7 500
A világ összesen	*112 901*	*118 038*

Távközlési beruházások néhány országban (ezer USD)

Ország	1985	1986	1987	(1985–87 közötti átlag a GDP ‰-ében)
Malaysia	729 340	583 030	234 779	17,1
Dél-Korea	1 337 520	1 707 547	1 411 589	14,6
Törökország	453 059	664 747	862 898	10,9
Új-Zéland	219 262	313 384	298 516	10,5
Dél-afrikai Köztársaság	598 105	707 638	646 707	10,1
Uruguay	47 759	59 300	70 183	9,4
Ausztrália	1 396 631	1 590 320	1 629 015	8,8
Svájc	752 655	1 209 177	1 532 520	8,6
NSZK	5 350 244	7 401 508	9 198 634	8,3
Ausztria	588 763	746 907	923 575	8,1
Svédország	766 399	1 088 638	1 332 009	8,1
Portugália	167 792	213 789	n. a.	7,6
Szingapúr	189 890	129 532	97 150	7,5
Norvégia	423 010	507 812	610 198	7,3
Izrael	83 426	288 769	221 727	7,1

Ország	1985	1986	1987	(1985–87 közötti átlag a GDP‰-ében)
Írország	149 409	191 587	186 630	7,0
Zimbabwe	57 051	31 270	28 233	7,1
Spanyolország	1 137 340	1 474 920	2 125 817	6,9
Franciaország	4 062 833	4 918 193	5 060 642	6,6
Olaszország	2 840 120	3 748 059	4 651 719	6,2
Finnország	343 555	401 261	544 307	6,1
Egyesült Államok	24 621 000	26 052 351	26 461 838	6,1
Kanada	1 867 795	2 121 271	2 533 998	5,8
Nagy-Britannia	2 710 801	3 150 890	3 908 360	5,5
Magyarország	*94 622*	*123 002*	*169 001*	*5,5*
Japán	7 530 869	10 510 522	15 067 818	5,2
Görögország	247 401	160 178	196 817	5,0
Dánia	294 304	419 790	504 912	4,7
Luxemburg	10 528	27 791	30 430	4,6
Brazília	886 957	1 227 748	n. a.	4,3
Hongkong	77 252	128 378	202 090	4,3
Ecuador	23 343	56 077	54 888	4,2
Belgium	377 705	474 354	538 228	4,1
Costa Rica	18 983	15 306	18 375	4,1
Kolumbia	104 406	137 614	158 511	4,0
Hollandia	495 643	638 987	n. a.	3,7
Mexikó	506 312	427 945	435 720	3,4
Paraguay	16 022	16 366	19 863	3,4
Algéria	208 178	221 123	171 652	3,3
India	697 661	612 662	598 800	2,7
Jugoszlávia	n. a.	163 357	n. a.	2,5
Csehszlovákia	86 839	110 258	178 472	2,3
Szíria	62 420	36 497	18 080	1,4

Videotex-szolgáltatás* néhány országban

Ország	Előfizetők száma		Információszolgáltató adatbázisok száma	
	1986	1987	1986	1987
Ausztrália	24 100	32 000	200	200
Ausztria	6 228	8 323	764	708
Belgium	721	2 460	50	98
Brazília	8 479	11 532	54	52
D-afr. Közt.	3 095	4 355	72	144
Finnország	400	1 350	50	78
Franciao.	2 240 000	3 372 957	4200	7005
Hollandia	22 564	26 473	227	271
Írország	n. a.	700	n. a.	8
Kanada	3 200	4 000	55	50
Luxemburg	n. a.	227	n. a.	38
Nagy-Brit.	75 350	77 000	1200	n. a.
NSZK	53 687	85 836	3498	3354
Norvégia	600	1 482	50	102
Olaszo.	3 908	12 946	225	255
Spanyolo.	83	279	5	18
Svájc	4 187	n. a.	275	n. a.
Svédország	9 900	13 300	125	n. a.

* Videotex: távbeszélővonalon elérhető adatbázisokból lekérdezett információ képernyős megjelenítésére alkalmas rendszer. Az adatbázisokban lévő információ többfokozatú tartalomjegyzék „fellapozásával" érhető el.

Teletex-szolgáltatás* néhány országban

Ország	Előfizetők száma	
	1986	1987
Ausztrália	n. a.	536
Ausztria	1 410	1 589
Belgium	n. a.	81
Dánia	552	607
Dél-afrikai Közt.	1 290	2 149
Finnország	573	790
Franciaország	1 454	2 895
Hollandia	5	n. a.
Luxemburg	n. a.	41
Nagy-Britannia	megszűnt	–
NSZK	15 184	17 467
Norvégia	401	397
Olaszország	400	483
Spanyolország	289	366
Svájc	117	n. a.
Svédország	2 300	2 300
Törökország	324	671

* Teletex: a nemzetkozi kereskedelmi levelezésben használt betűtípusok és jelek továbbítására alkalmas, normál távbeszélő-áramkoron (2400 bit/sec) üzemelő irásátviteli rendszer.

Fakszimile-szolgáltatások* néhány országban

Ország	Burofaxterminálok** száma		Telefaxterminálok*** száma	
	1986	1987	1986	1987
Ausztrália	4	723	60 000	100 000
Ausztria	81	81	2 689	6 000
Belgium	36	n. a.	2 276	17 000
Brazília	n. a.	84	n. a.	1 682
Ciprus	n. a.	n. a.	352	868
Finnország	382	395	5 957	9 471
Franciao.	n. a.	n. a.	60 000	96 000
Görogo.	n. a.	n. a.	682	12 600
Hongkong	n. a.	n. a.	12 673	32 076
Izland	11	15	53	325
Kanada	n. a.	n. a.	55 000	84 000
Lengyelo.	n. a.	n. a.	52	332
Nagy-Brit.	n. a.	n. a.	105 000	115 000
NSZK	654	1170	43 799	84 125
Norvégia	99	149	12 000	28 000
Olaszo.	n. a.	308	25 203	47 961
Portugália	44	153	2 330	4 314
Spanyolo.	n. a.	n. a.	6 462	18 549
Svájc	481	n. a.	3 377	n. a.
Svédország	n. a.	n. a.	15 000	35 000
Szingapúr	100	100	5 249	11 969
Toroko.	77	77	1 649	4 464

* Fakszimile: távmásolás. Papíron lévő, kézzel vagy géppel írt, nyomtatott szövegek, rajzok, ábrák, képek továbbítása. ** Burofax: vállalaton belül működő, a nemzetközi ajánlásoknak nem szükségképpen megfelelő fakszimileszolgáltatás. *** Telefax: nemzetközi fakszimileszolgáltatás, a nemzetközi ajánlásoknak megfelelően működő távmásolás.

Adatátvitel néhány országban

Ország	Telefon- és telexhálózaton működő adatállomások száma		Bérelt adatvonalak száma		Adathálózatokon üzemeltetett adatállomások száma	
	1986	1987	1986	1987	1986	1987
Ausztrália	14 429	19 300	86 076	96 000	32 201	145 000
Ausztria	10 300	12 531	16 909	18 590	6 115	7 722
Belgium	7 082	n. a.	93 603	96 933	1 035	4 734
Ciprus	455	991	235	292	n. a.	n. a.
Csehszlovákia	2 835	3 513	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Chile	364	149	1 030	917	135	80
Dél-afrikai Közt.	n. a.	n. a.	52 582	57 997	n. a.	n. a.
Finnország	28 900	34 800	29 900	37 500	4 700	6 200
Franciaország	40 386	50 914	n. a.	n. a.	41 992	52 310*
Görögország	388	546	2 596	2 950	n. a.	n. a.
Hollandia	n. a.	n. a.	11 214	13 232	n. a.	4 983
Hongkong	n. a.	10 718	64 000	67 940	1 700	3 187
Írország	n. a.	n. a.	4 822	5 450	682	1 257
Izrael	n. a.	n. a.	7 350	8 225	940	3 000
Dél-Korea	550	1 163	20 000	26 000	460	705
Lengyelország	915	1 004	570	570	n. a.	n. a.
Magyarország	376	692	*616*	698	*183*	*328*
Nagy-Britannia		583 000**				
NSZK	105 000	129 000	73 000	80 000	51 000	62 000
Norvégia	n. a.	n. a.	4 623	4 940	10 364	11 449
Olaszország	41 313	54 566	n. a.	n. a.	157 270	191 686
Portugália	980	1 000	5 600	6 700	481	1 028
Spanyolország	12 889	20 087	44 600	53 389	32 553	34 059
Svájc	18 700	21 000	18 383	20 500	3 110	4 500
Svédország	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	21 663	28 035
Szingapúr	3 276	17 444	24 184	30 380	90	118
Törökország	86	455	209	373	26	174

* A francia adathálózati videotex és elektronikus telefonkönyv forgalom nélkül. ** Összes modem száma; adathálózat nincs.

A jövő század arcai

Felelőtlen és felelős feladat erről szólni. Felelőtlen, hiszen a történelem – s benne a tudomány – sohasem haladt lineárisan, vagyis abból jósolhatóan, ami korábban látható volt; a meglepetés a folyamat egyik lényege. Felelős, mert a ma gyermekei cselekvő emberek lesznek a jövő század közepén is, így felkészültségüket erre kell irányítani, és mert amit ma visszafordíthatatlanná teszünk a környezetünkben, az átok a jövő század számára.

Két feladat áll így előttünk. Az egyik a felkészítés arra a jövő századra, amelyről nagyon keveset tudhatunk. A másik azon problémák tudatosítása, amelyeket ma fenyegetőnek látunk az emberiség jövője számára. A kettőt összekapcsolja egy szemlélet, amely mindezeket lehetséges forgatókönyvekként kezeli, méghozzá olyanokként, melyeket folytonosan újra lehet és újra kell írni az új fejlemények tanulságai alapján.

Ez az üzenet lényege, a többi már az aktuális forgatókönyv. Gyorsan felsoroljuk azt a mai listát, amelyet mindennap készen kaphatunk tudományos folyóiratokból, ismeretterjesztő lapokból, mindenfajta színezetű politikai nyilatkozatokból, az emberek olyan szorongásaiból, amelyek akkor törnek elő, ha kinéznek pillanatnyi, közvetlen gyötrelmeik köréből: a környezet tönkremenése, a túlnépesedés, az energiahordozó nyersanyagok kimerülése, új élettani veszedelmek (most éppen az AIDS), a társadalmakon belüli és társadalmak közötti anyagi-szellemi szakadékok mélyülése és az ennek nyomán elhatalmasodó erőszak, népirtás, emberfaj-öngyilkosság. Nem adhatunk ehhez hozzá, és nem is vehetünk el belőle, hiszen sem a fenyegetettség hisztériája, sem a beletörődő megnyugvás nem segít; ezek a mai tudás tükrében objektív, növekedést mutató veszedelmek, a ma és a jövő század első felének próbája, hogy az emberiség képes lesz-e megoldást – vagy legalábbis elviselhető téren tartást – találni. A technika eddig talán a környezeti ártalmak csökkentésében tudta a legtöbbet elérni, főleg ott, ahol a technikai civilizáció erejével előbb gazdaggá is lettek.

Feladatunk: e kérdésekben évről évre újrairni a forgatókönyveket, a rosszabb változatra állandóan ráirányítani a figyelmet, s nem megfeledkezni arról, hogy a világ változásával, a régi veszedelmek elmúlásával újak is keletkeznek. A lista és vele együtt e forgatókönyvek egy értelmes emberiség kezében munkatervvé is válhatnak, mely érdekes visszaemlékezés és tanulságos elemzés lesz (lehet) a jövő század derekának most született, született olvasói számára – reméljük: ők bőven lesznek, de nem túl bőven.

Hangsúlyozzuk: nem csalóka jövőképeket rajzolunk, hanem a ma látható teendőket a jövő érdekében. Mégis – a szerző szakmáját nem tagadva – érdemes szólni egy nagy változást jósoló folyamatról. Ehhez a bátorságot az adja, hogy a változás technikai feltételei – gyors kibontakozásban – többségükben már jelen vannak. A számítástechnika–informatika–elektronika forradalmi átalakító hatásáról van szó. Már a századvégre előrevetítve is érvényes, hogy ez a forradalom – bár még csak most kezdődik – átalakítja az összes emberi tevékenységet, legyőzve minden távolságot, egyetlen óriási együttműködő faluvá szervezi az emberiséget, s megszabadítja azt a ma nehéznek, unalmasnak, fárasztónak tekintett munkafajtáktól – és az óriási méretű együttműködést párosítja az autonómia rendkívüli lehetőségeivel. A legbonyolultabb szellemi és érzelmi feladatok kivételével – ezekhez sorolva az embereknek a mások emberi valója szolgálatában végzett hivatás-munkáját – nehéz elképzelni olyan tevékenységet, amelyet többé-kevésbé ne bízhatnánk automatizálható eszközeinkre. Ez a folyamat ma még csak a kezdetén tart: a robotok, az önműködő gyártóeszközök, a számítógépes hálózatokkal működő szállító, szolgáltató rendszerek világa. Az alapok már itt vannak. A 64 bites mikroprocesszor, amely a legnagyobb sorozatgyártású mai számítógépek teljesítményét tudja, a könyvtárnyi tudásanyagot egyetlen parányi lemezen tartalmazó optikai tárak, a több ezer televíziós műsort továbbítani képes átviteli rendszerek „csak" a tömeges és változatosságukban terjedő alkalmazásokra várnak – az alkotó emberiség következő, gigászi méretű, de megoldásra kész feladat-áradatára.

Három, egymással összefüggő következménnyel is számolhatunk. Az első – és a többit gerjesztő – az emberi munkamegosztás újabb óriási átrendeződése. A 19. sz. során (átnyúlva a mi századunkra) a mezőgazdasággal foglalkozó lakossági többség alig néhány százalékra olvadt, a munka átáramlott az iparba. A 20. sz.-ban és ezt folytatva, még a jövő század elején ugyanez lezajlik az iparban is; ezúttal azonban az áramlás a szolgáltatások felé tart. A most következő átalakulás a szolgáltatások mai, jellegzetes strukturálódását is érinteni fogja: az emberi feladat az előbb említett alkotó, humán szolgáltatás felé tolódik el. Ebből két további, párhuzamos jelenség következhet. Hatalmas tömegek válhatnak feladat nélkülivé, részben mert mai feladataik kifogynak, részben mert ami marad, arra nem lesznek igazán alkalmasak. Vagy alkalmassá tehetők lesznek és sikerül kialakítani ennek módszereit, vagy az új társadalom e ponton fog kettészakadni, ezúttal a valóságban fogalmazva újra azt a jelenséget, amelyet Arisztotelésztől Huxley-ig oly sokan megírtak már a maguk

látott vagy elképzelt valóságából kiindulva. A másik várható jelenség biztatóbb, mert reménlhetően éppen ezt a folyamatot ellensúlyozza. Említettük az autonómia kiteljesedésének lehetőségét. Ez igen széles értelemben valósulhat meg. A tömegtermelés és tömegszolgáltatás uniformizáló kényszere feloldhatóvá válik, a világméretű kooperáció és a programozott automatizálás felszabadíthatja az embert az adottságok korlátainak kényszerei alól. Az ember mindennapi tevékenysége, szükségleteinek kielégítése önmegvalósító alkotássá válhat. A közel végtelen választékú elemekből és eszközökkel magunk tervezhetjük mindennapi élelmünket, ruhánkat, lakókörnyezetünket, sőt munkaterünket, munkaeszközeinket is – aktív (teremtő) szórakozásunkat. Van – és főleg lesz – lehetőség arra, hogy egy egészen más szinten és egy egészen más szabadsággal újraéledjen az az autonóm ember, aki maga látta el magát, maga építette házát, faragta munkaeszközeit. A primitív autonómia a szükség magányából fakadt, ez az autonómia viszont az együttműködés szabadságából. Így alakulhatnak mássá az emberi közösségek is, így térhet vissza egy más szinten eredeti hivatásához az önkifejező és társakhoz szóló művészet. Az utópia ismerős, sokak között már Anatole France is írt róla a Fehér kövönben. A lehetőség, úgy tűnik, adódóban van, a szükséglet – éppen a munkaátrendeződés nyomán – érik.

Itt kell visszatérnünk a jövőért elhangzó üzenetre, a felkészítésre. A jövő század félelmetes vagy biztató forgatókönyve – az emberiség sok évezredes fejlődésének eredményeképpen – sokkal inkább van az ember kezében, mint valaha. A nyitott – vagyis a be nem látható, de mégiscsak befolyásolható – jövő döntő módon ettől a felkészítéstől függ. Irányát, az eddig elmondottak alapján, elég jól körülírhatjuk. Az embernek természetesen továbbra is meg kell tanulnia kezelni munkaeszközeit. Ezek azonban igen gyorsan változnak, még a számítógép-programozásban is egészen másfajta gondolkodásmódra van szükség ma, mint akár 5–10 évvel ezelőtt. A változó eszközök már önmagukban is változásra kész embereket igényelnek, olyanokat, akik nem egy munkatípus automatizmusát rögzítik maguknak, hanem széles, továbbépíthető alapokat, az egész életen át történő tanulás, váltás készségét és belső kényszerét, valamint egy fegyelmezett, igényes, minőséget létrehozó munkastílust. Fel kell tudni emelni az emberek képességét és szükségletét a magasabb színvonalú munkafajták iránt; az írni-olvasni tudással jelképezett múlt századi követelmény a szövegértés és szövegalkotás jelképrendszerének az irányába emelkedik – szövegnek tekintve mindenfajta dolgok, fogalmak, viszonyok összefüggéseit. Az információs forradalom az információ létrehozóinak, befogadóinak felkészítési, pedagógiai forradalmát teszi elengedhetetlenné. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy az információs forradalom társadalmi vetülete egy kooperációs forradalom. Ez az egyéni, a nyelvi-társadalmi-kulturális megértésnek, sőt veleérzésnek, empátiának a sokszorosan javított készségét igényli.

Csak látszólagos ellentmondás ezért az új és régi kultúra új kapcsolatainak szükséglete. Századunk naiv racionalizmusainak kudarcai és zavaros mítoszainak szörnyű tapasztalatai után tudhatjuk, hogy végtelenül hosszú állati és emberi múltunk kitörölhetetlen munkájának a szülöttei vagyunk, s minden megszakítási törekvés visszájára fordul. Ezért kell az újra felkészülve birtokba venni a magunk és mások múltját, kultúráját – csak ebből építve tudunk továbblépni –, ezért kell ellentmondanunk azoknak, akik a jövő századra tekintve az eddigi tapasztalatokat szellemi ócskapiacnak nézik.

Minden új korszak új értékeket alakít ki, vagy legalábbis átrendezi az értékek régi rendjét. A kölcsönhatás ebben igen erős, a változás módosítja az értékeket, az értékek mozdítják előre és szilárdítják meg a változásokat. A felsorolt emberi létkérdések és létviszony-módosulások máris megingatták azokat az értékrendeket, melyeken a 19. sz. és részben a mi századunk első fele nyugodott. Ezek romjai itt vannak, ezek között – is – élünk. Van köztük értékes építőanyag a jövő számára, mint például a fegyelmezett, minőségi munka értéke; és van sok eltakarítandó, főleg az ellenséges indulatú öntudatok.

Utópiánkból talán kirajzolódik egy lehetséges és kívánatos jövőbeli értékrend. Egy ilyen értékrend persze nemcsak magától születik – az emberi szellem szép feladata a lehetőséget és szükségletet megérezni és azzal harmóniában az értékeket építeni. Ezt tették kezdettől fogva az emberiség nagy szellemi áramlatai.

Ennyi mindennel a tarsolyunkban (és ennyi teherrel a hátunkon) igazán elindulhatunk a jövő század felé. Az úgyis jön – jobb tehát indulni.

Vámos Tibor

X. Sport

Rövidítések

BEK	Bajnokcsapatok Európa Kupája
dp.	döntőpont
EB	Európa-bajnokság
G	gólszerző
hp.	hibapont
h. u.	hosszabbítás után
hv.	holtversenyben
kcm	köbcentiméter
kl.	klasszikus stílus
korm.	kormányos
KEK	Kupagyőztesek Európa Kupája
p.	pont
sz.	szabad stílus
VB	világbajnokság

Az országnevek rövidítései

ARG	Argentína
AUS	Ausztrália
AUT	Ausztria
BEL	Belgium
BRA	Brazília
BUL	Bulgária
CAN	Kanada
CHN	Kína
CUB	Kuba
DEN	Dánia
ENG	Anglia
EGY	Egyiptom
ESP	Spanyolország
FIN	Finnország
FRA	Franciaország
FRG	NSZK
GBR	Nagy-Britannia
GDR	NDK
GRE	Görögország
HOL	Hollandia
IRL	Írország
IRB	Irán
ISR	Izrael
ITA	Olaszország
JAM	Jamaica
JPN	Japán
KEN	Kenya
KOR	Dél-Korea
LUX	Luxemburg
MAR	Marokkó
MEX	Mexikó
NIR	Észak-Írország
NOR	Norvégia
NZL	Új-Zéland
POL	Lengyelország
POR	Portugália
PRK	Koreai NDK
ROM	Románia
SCO	Skócia
SUI	Svájc
SWE	Svédország
TCH	Csehszlovákia
TUR	Törökország
URS	Szovjetunió
USA	Egyesült Államok
VEN	Venezuela
WAL	Wales
YUG	Jugoszlávia

A labdarúgó-világbajnokságok döntőinek rövid története és eredményei

I. VB – 1930 (URUGUAY)

Világbajnok: URUGUAY

A FIFA (Nemzetközi Labdarúgó Szövetség) 1928-ban, az amszterdami olimpia idején ülésező kongresszusán határozott az első labdarúgó-világbajnokság kiírásáról. A konkrét döntés a szövetség már 1904-ben hozott elvi határozata alapján született. A kiírás szerint a Világ Kupa (ma is ez a hivatalos neve, jóllehet a legtöbb európai országban világbajnokságnak nevezik) „oly díjmérkőzés, amelyben profi és amatőr csapatok egyaránt részt vehetnek, s nem teszik vita tárgyává a részt vevő játékosok amatőrségét".

Az első VB színhelyéül Uruguayt jelölték ki, amely a rendezés esztendejében, 1930-ban ünnepelte alapításának 100. évfordulóját, s melynek csapata mind az 1924-es, mind az 1928-as olimpiai játékokon a legjobbnak bizonyult.

Noha a rendező ország komoly erőfeszítéseket tett a minél színvonalasabb mezőny toborzására – többek közt utazási költségtérítést és teljes ellátást biztosított –, a kor labdarúgó-nagyhatalmainak többsége, így Anglia és a középeurópai országok legtöbbje távol maradt a tornáról. A VB-n ezért csak 13 csapat – köztük 4 európai – küzdhetett meg az első világbajnoki címért. Uruguayban – elsősorban a profiklubok ellenkezése miatt – Magyarország sem képviseltette magát.

A 13 induló csapatot egy négyes és három hármas csoportba sorolták. A négy csoportgyőztes alkotta az elődöntő mezőnyét. A döntőben a két elődöntő győztese találkozott, a 3. helyért nem mérkőztek, mert Jugoszlávia visszalépett. A találkozókat 1930. júl. 13. és 30. között játszották, Montevideo két stadionjában.

A torna jelentős dél-amerikai fölényt hozott, a döntőben a házigazdák együttese gólgazdag találkozón verte az örök riválisi szomszéd argentinok csapatát.

I. csoport: Franciaország–Mexikó 4–1, Argentína–Franciaország 1–0, Chile–Mexikó 3–0, Chile–Franciaország 1–0, Argentína–Mexikó 6–3, Argentína–Chile 3–1. Végeredmény: 1. Argentína 6 pont; 2. Chile 4; 3. Franciaország 2; 4. Mexikó 0.

II. csoport: Jugoszlávia–Brazília 2–1, Jugoszlávia–Bolívia 4–0, Brazília–Bolívia 4–0. Végeredmény: 1. Jugoszlávia 4 pont; 2. Brazília 2; 3. Bolívia 0.

III. csoport: Románia–Peru 3–1, Uruguay–Peru 1–0, Uruguay–Románia 4–0. Végeredmény: 1. Uruguay 4 pont; 2. Románia 2; 3. Peru 0.

IV. csoport: Egyesült Államok–Belgium 3–0, Egyesült Államok–Paraguay 3–0, Paraguay–Belgium 1–0. Végeredmény: 1. Egyesült Államok 4 pont; 2. Paraguay 2; 3. Belgium 0.

Elődöntő: Argentína–Egyesült Államok 6–1, Uruguay–Jugoszlávia 6–1.

Döntő: Uruguay–Argentína 4–2 (1–2). Montevideo, 70 000 néző. Vezette: Langenus (belga). Gólszerzők: Dorado, Céa, Iriarte, Castro, ill. Peucelle, Stabile.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Uruguay, 2. Argentína, 3. Egyesült Államok.

A világbajnok csapat tagjai: Ballesteros – Nasazzi, Mascheroni – Andrade, Fernandez, Gestido – Dorado, Scarone, Castro, Céa, Iriarte (Anselmo, Petrone, Tejera, S. Urdinarán).

A gólkirály: Stabile (Argentína) 6 góllal.

II. VB – 1934 (OLASZORSZÁG)

Világbajnok: OLASZORSZÁG

Szinte vita nélkül Olaszország kapta a 2. VB rendezési jogát. A világbajnokságra 31 ország nevezett, köztük Magyarország is, amelynek csapata fölényesen nyerte mindkét selejtező mérkőzését.

A világbajnoki cím védője, Uruguay bojkottálta az itáliai döntőt, de a két konkurens dél-amerikai focihatalom, Argentína és Brazília elküldte csapatát.

Az utolsó selejtezőt sajátos módon már a döntő helyszínén, Rómában játszották. Ezen az Egyesült Államok legyőzte Mexikót, s így annak játékosai döntőbeli mérkőzés nélkül utazhattak haza.

A tornát 16 csapattal, egyenes kieséses rendszerben bonyolították le. A magyar együttes előbb kiverte Egyiptomot – visszavágva az 1924-es olimpia emlékezetes „egyiptomi csapásáért" (0–3) –, de a négy közé már nem jutott be: vitatott összeállításban, erősen részrehajló játékvezetés mellett kikapott Ausztria csapatától.

A tornagyőzelmet – s egyben a világbajnoki címet – a kitűnően felkészített olasz válogatott szerezte meg; igaz, a döntőben csak a hosszabbításban tudta maga alá gyűrni a csehszlovák gárdát. A 3. és a 4. helyen is európai csapat végzett.

A döntő mérkőzéseit 1934. máj. 25. és jún. 10. között rendezték, Olaszország városaiban.

Selejtezők: 8. csoport: Bulgária–Magyarország 1–4 (G: Sárosi dr., Toldi, P. Szabó, Markos), Magyarország–Bulgária 4–1 (G: P. Szabó 2, Solti IV 2).

1. forduló: Olaszország–Egyesült Államok 7–1, Csehszlovákia–Románia 2–1, Németország–Belgium 5–2, Ausztria–Franciaország 3–2 (h. u.), Spanyolország–Brazília 3–1, Svájc–Hollandia 3–2, Svédország–Argentína 3–2, Magyarország–Egyiptom 4–2 (2–1) [M: Szabó A. – Futó, Sternberg – Palotás, Szűcs, Lázár – Markos, Vincze, Teleki, Toldi, P. Szabó. G: Toldi (2), Teleki, Vincze, ill. Fawzi (2)].

Negyeddöntő: Németország–Svédország 2–1, Csehszlovákia–Svájc 3–2, Olaszország–Spanyolország 1–1 (h. u.), 1–0 (ism.), Ausztria–Magyarország 2–1 (1–0) [M: Szabó A. – Vágó, Sternberg – Palotás, Szűcs, Szalay – Markos, Avar, Sárosi dr., Toldi, Kemény. G: Zischek, Horvath, ill. Sárosi dr.].

Elődöntő: Csehszlovákia–Németország 3–1, Olaszország–Ausztria 1–0.

A 3. helyért: Németország–Ausztria 3–2.

Döntő: Olaszország–Csehszlovákia 2–1 (0–0, 1–1, 2–1). Róma, 50 000 néző. V: Eklind (svéd). G: Orsi, Schiavio, ill. Puc.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Olaszország, 2. Csehszlovákia, 3. Németország.

A világbajnok csapat tagjai: Combi – Monzeglio, Allemandi – Ferraris IV, Monti, Bertolini – Guaita, Meazza, Schiavio, Ferrari, Orsi (Borel II, Castellazzi, Demaria, Guarrisi, Pizziolo, Rosetta).

A gólkirály: Nejedly (Csehszlovákia) 5 góllal.

III. VB – 1938 (FRANCIAORSZÁG)

Világbajnok: OLASZORSZÁG

A rendezési jogot Franciaország kapta, amely nem számított ugyan labdarúgó-nagyhatalomnak, de részt vett a korábbi két VB-n, s honfiának mondhatta Jules Rimet-t, a FIFA elnökét, aki a világbajnoki gondolat első számú híve, terjesztője és megvalósítója volt.

A VB-re összesen 36 ország nevezett, közülük 15-en vívták a franciaországi döntő mérkőzéseit. (A legjobb osztrák labdarúgókat – Ausztria annektálása után – Németország szerepeltette csapatában.)

A magyar együttes nemcsak selejtezőjét nyerte gólzáporral, de a döntőn is helytállt: egészen a fináléig verekedte magát, de ott már meg kellett hajolnia a címvédő olaszok nagyobb tudása előtt. A 3. helyen a nagy közönségsikerrel játszó brazil csapat végzett. A döntőt kieséses rendszerben rendezték, 1938. jún. 4. és 19. között, 9 francia városban.

Selejtezők: Európai 5. csoport. Magyarország–Görögország 11–1 (G: Zsengellér 5, Nemes 3, Titkos 2, Vincze).

1. forduló: Svájc–Németország 1–1 (h. u.), 4–2 (ism.), Kuba–Románia 3–3 (h. u.), 2–1 (ism.), Franciaország–Belgium 3–1, Csehszlovákia–Hollandia 3–0 (h. u.), Brazília–Lengyelország 6–5 (h. u.), Olaszország–Norvégia 2–1 (h. u.), Magyarország–Holland-India 6–0 (4–0) [M: Háda – Kohányi, Biró – Lázár, Turai, Balogh – Sas, Zsengellér, Sárosi dr., Toldi, Kohut. G: Sárosi dr., Zsengellér (2–2), Kohut, Toldi].

Negyeddöntő: Svédország–Kuba 8–0, Olaszország–Franciaország 3–1, Brazília–Csehszlovákia 1–1 (h. u.), 2–1 (ism.), Magyarország–Svájc 2–0 (1–0) [M: Szabó – Korányi, Bíró – Szalay, Turai, Lázár – Sas, Vincze, Sárosi dr., Zsengellér, Kohut. G: Sárosi dr., Zsengellér].

Elődöntő: Olaszország–Brazília 2–1, Magyarország–Svédország 5–1 (3–1) [M: Szabó A. – Korányi, Bíró – Szalay, Turai, Lázár – Sas, Zsengellér, Sárosi dr., Toldi, Titkos. G: Zsengellér (2), Titkos, Sárosi dr., Jacobsson (öngól)].

A 3. helyért: Brazília–Svédország 4–2.

Döntő: Olaszország–Magyarország 4–2 (3–1). Párizs, 50 000 néző. V: Capdeville (francia). [M: Szabó A. – Polgár, Bíró – Szalay, Szűcs, Lázár – Sas, Vincze, Sárosi dr., Zsengellér, Titkos. G: Colaussi (2), Piola (2), ill. Titkos, Sárosi dr.].

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Olaszország, 2. Magyarország, 3. Brazília.

A világbajnok csapat tagjai: Olivieri – Foni, Rava – Serantoni, Andreolo, Locatelli – Biavati, Meazza, Piola, Ferrari, Colaussi (Ferraris II, Monzeglio, Pasinati).

A gólkirály: Leonidas (Brazília) 8 góllal.

IV. VB – 1950 (BRAZÍLIA)
Világbajnok: URUGUAY

A II. világháború miatt kimaradt két VB; 12 esztendő után 1950-ben Braziliában találkoztak a világ legjobbjai. Ezen a tornán a díjat már hivatalosan Jules Rimet-kupának nevezték el, s összesen 33 ország válogatottja szállt érte harcba.

Visszalépések tarkították a selejtezők sorozatát, és ez a tendencia a döntőre is folytatódott: Törökország, India és Skócia távolmaradásával 13-ra csökkent a döntő indulóinak száma. Az utólagos visszalépések miatt aztán igen fura csoportbeosztással indultak a döntő küzdelmei: két négyes csoport mellett egy hármas és egy kéttagú (!) csoportba sorolták a mezőnyt. A négy csoportgyőztes körmérkőzéses döntőt vivott.

A torna legmeglepőbb eredménye az Egyesült Államok együttesének 1–0-ás győzelme volt Anglia csapata ellen. Igaz, arra sem sokan számítottak, hogy a kétszeres világbajnok olaszok hamar búcsúznak.

A szinte fantasztikus biztatás, az igazi brazil tömeghisztéria, a hazai csapat elsöprő győzelmei után a döntő utolsó találkozóján a higgadtabb, taktikusabb uruguayi gárda nyerni tudott a sokkal esélyesebb házigazdák ellen.

Magyarország – a többi szocialista országhoz hasonlóan – nem nevezte együttesét, mert a szakvezetés még nagy nemzetközi erőpróbára éretlennek minősítette a formálódó fiatal csapatot.

A 13-as döntő mérkőzéseit 1950. jún. 24. és júl. 16. között rendezték Brazília városaiban.

Csoportmérkőzések:

I. csoport: Brazília–Mexikó 4–0, Jugoszlávia–Svájc 3–0, Brazília–Svájc 2–2, Jugoszlávia–Mexikó 4–1, Brazília–Jugoszlávia 2–0, Svájc–Mexikó 2–1. **Végeredmény:** 1. Brazília 5 pont; 2. Jugoszlávia 4; 3. Svájc 3; 4. Mexikó 0.

II. csoport: Anglia–Chile 2–0, Spanyolország–Egyesült Államok 3–1, Egyesült Államok–Anglia 1–0, Spanyolország–Chile 2–0, Spanyolország–Anglia 1–0, Chile–Egyesült Államok 5–2. **Végeredmény:** 1. Spanyolország 6 pont; 2. Anglia 2; 3. Chile 2; 4. Egyesült Államok 2.

III. csoport: Svédország–Olaszország 3–2, Svédország–Paraguay 2–2, Olaszország–Paraguay 2–0. **Végeredmény:** 1. Svédország 3 pont; 2. Olaszország 2; 3. Paraguay 1.

IV. csoport: Uruguay–Bolivia 8–0. **Végeredmény:** 1. Uruguay 2 pont; 2. Bolivia 0.

Négyes döntő: Brazília–Svédország 7–1, Uruguay–Spanyolország 2–2, Brazília–Spanyolország 6–1, Uruguay–Svédország 3–2, Svédország–Spanyolország 3–1, Uruguay–Brazília 2–1.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Uruguay 5 pont, 2. Brazília 4, 3. Svédország 2, 4. Spanyolország 1.

A világbajnok csapat tagjai: Maspoli – M. Gonzalez, Tejera – Gambetta, Varela, Andrade – Ghiggia, Perez, Miguez, Schiaffino, Moran (W. Gonzalez, Vidal).

A gólkirály: Ademir (Brazília) 9 góllal.

V. VB – 1954 (SVÁJC)
Világbajnok: NSZK

Ha volt valaha labdarúgó VB-nek kiemelkedő, toronymagas esélyese, akkor az az 1954-es világbajnokság és az „Aranycsapat" néven tisztelt magyar nemzeti tizenegy volt. Puskásék olimpiai bajnoki címmel, csaknem harmincmérkőzéses veretlenségi sorozattal, a wembley-i 6–3-mal és egyéb világraszóló eredményekkel a tarsolyukban abszolút favoritként érkeztek Svájcba. Ahol esélyeshez méltón folytatták: két nagy különbségű győzelem a csoportmérkőzéseken, Dél-Amerika két óriásának kiverése a negyed- és az elődöntőben – mind a papírformát látszott igazolni. Aztán jött az azóta is megmagyaráz(hat)atlan döntő, amelyen a korábban már öt góllal legyőzött NSZK – megváltozott összeállításban, kétgólos hátrányból fordítva – szertefoszlatta az aranyreményeket. A 3. helyet a fokozatosan javuló teljesítményt nyújtó osztrák együttes szerezte meg.

A torna mérkőzéseit 1954. jún. 16. és júl. 4. között svájci városokban rendezték.

Selejtezők: 7. csoport. Magyarország ellen Lengyelország visszalépett.

Csoportmérkőzések:

I. csoport: Brazília–Mexikó 5–0, Jugoszlávia–Franciaország 1–0, Brazília–Jugoszlávia 1–1 (h.

u.). Franciaország–Mexikó 3–2. **Végeredmény**: 1. Brazília és Jugoszlávia 3–3 pont; 3. Franciaország 2; 4. Mexikó 0.

II. csoport: Magyarország–Dél-Korea 9–0 (4–0) [M: Grosics – Buzánszky, Lóránt, Lantos – Bozsik, Szojka – Budai, Kocsis, Palotás, Puskás, Czibor. G: Kocsis (3), Puskás, Palotás (2–2), Lantos, Czibor], NSZK–Törökország 4–1, Magyarország–NSZK 8–3 (3–1) [M: Grosics – Buzánszky, Lóránt, Lantos – Bozsik, Zakariás – Tóth II, Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Czibor. G: Kocsis (4), Hidegkuti (2), Puskás, Tóth II, ill. Pfaff, Hermann, Rahn], Törökország–Dél-Korea 7–0. **Végeredmény**: 1. Magyarország 4 pont; 2. Törökország és NSZK 2–2; 4. Dél-Korea 0. NSZK–Törökország 4–1 (ism.).

III. csoport: Ausztria–Skócia 1–0, Uruguay–Csehszlovákia 2–0, Ausztria–Csehszlovákia 5–0, Uruguay–Skócia 7–0. **Végeredmény**: 1. Uruguay és Ausztria 4–4 pont; 3. Skócia és Csehszlovákia 0.

IV. csoport: Anglia–Belgium 4–4 (h. u.), Svájc–Olaszország 2–1, Anglia–Svájc 2–0, Olaszország–Belgium 4–1. **Végeredmény**: 1. Anglia 3 pont; 2. Svájc és Olaszország 2–2; 4. Belgium 1. Svájc–Olaszország 4–1 (ism.).

Negyeddöntő: Uruguay–Anglia 4–2, Ausztria–Svájc 7–5, NSZK–Jugoszlávia 2–0, Magyarország–Brazília 4–2 (2–1) [M: Grosics – Buzánszky, Lóránt, Lantos – Bozsik, Zakariás – Tóth II, Kocsis, Hidegkuti, Czibor, Tóth I. G: Kocsis (2), Hidegkuti, Lantos, ill. D. Santos, Julinho].

Elődöntő: NSZK–Ausztria 6–1, Magyarország–Uruguay 4–2 (1–0, 2–2, 3–2) [M: Grosics – Lantos, Lóránt, Buzánszky – Bozsik, Zakariás – Budai, Kocsis, Palotás, Hidegkuti, Czibor. G: Kocsis (2), Czibor, Hidegkuti, ill. Hohberg (2)].

A 3. helyért: Ausztria–Uruguay 3–1.

Döntő: NSZK–Magyarország 3–2 (2–2). Bern, 64 000 néző. V: Ling (angol). [M: Grosics – Buzánszky, Lóránt, Lantos – Bozsik, Zakariás – Czibor, Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Tóth I. G: Rahn (2), Morlock, ill. Puskás, Czibor].

A VB végeredménye: *Világbajnok:* NSZK, 2. Magyarország, 3. Ausztria.

A világbajnok csapat tagjai: Turek – Posipal, Liebrich, Kohlmeyer – Eckel, Mai – Rahn, Morlock, O. Walter, F. Walter, Schäfer (Bauer, Herrmann, Klodt, Kwiatkowski, Laband, Mebus, Pfaff).

A gólkirály: Kocsis (Magyarország) 11 góllal.

VI. VB – 1958 (SVÉDORSZÁG)

Világbajnok: BRAZÍLIA

Rekordnevezés: 53 ország együttese nevezett a VI. labdarúgó VB-re, melynek 16-os döntőjét Svédország városaiban rendezték. Az 53-ban, de a „célba ért" 16-ban is ott szerepelt a magyar válogatott, amely első selejtezőjét Oslóban elveszítette ugyan, de a további három megnyerése elégnek bizonyult a továbbjutáshoz. Ám ami a selejtezőben elég volt, a döntőben már kevés: a Wales elleni döntetlen és a házigazdáktól elszenvedett vereség után a gyenge Mexikó fölényes legyőzése csak a Wales elleni újrázás lehetőségét biztosította. Stockholmban aztán végleg bebizonyosodott: e csapat képességei nagyon messze állnak a négy év előtti együttes tudásától.

A VB-döntő merő diadalmenet volt a fiatal, technikás, ötletgazdag és gólerős brazilok számára: egy kivétellel minden mérkőzésüket megnyerve, a fináléban a házigazdákat kiütve szerezték meg a Rimet-kupát. Győzelmük az első és mindmáig egyetlen dél-amerikai végső siker volt Európában rendezett világbajnokságon.

A 16-os döntő mérkőzéseit 1958. jún. 8. és 29. között rendezték Svédország 12 városában.

Selejtezők: Európai 3. csoport. Norvégia–Magyarország 2–1 (G: Tichy), Magyarország–Bulgária 4–1 (G: Machos 3, Bozsik), Bulgária–Magyarország 1–2 (G: Hidegkuti 2), Magyarország–Norvégia 5–0 (G: Csordás 2, Sándor, Machos, Falk öngól).

Csoportmérkőzések:

I. csoport: NSZK–Argentína 3–1, Észak-Írország–Csehszlovákia 1–0, NSZK–Csehszlovákia 2–2, Argentína–Észak-Írország 3–1, NSZK–Észak-Írország 2–2, Csehszlovákia–Argentína 6–1. **Végeredmény**: 1. NSZK 4 pont; 2. Észak-Írország és Csehszlovákia 3–3; 4. Argentína 2. Észak-Írország–Csehszlovákia 2–1 (h. u.) (ism.).

II. csoport: Jugoszlávia–Skócia 1–1, Franciaország–Paraguay 7–3, Paraguay–Skócia 3–2, Jugoszlávia–Franciaország 3–2, Franciaország–Skócia 2–1, Jugoszlávia–Paraguay 3–3. **Végeredmény**: 1. Franciaország és Jugoszlávia 4–4 pont; 3. Paraguay 3; 4. Skócia 1.

III. csoport: Svédország–Mexikó 3–0, Magyarország–Wales 1–1 (1–1) [M: Grosics – Mátrai, Sipos, Sárosi – Bozsik, Berendi – Sándor, Hidegkuti, Tichy, Bundzsák, Fenyvesi. G: Bozsik, ill. J. Charles], Mexikó–Wales 1–1, Svédország–Magyarország 2–1 (1–0) [M: Grosics – Mátrai, Sipos, Sárosi – Szojka, Berendi – Sándor, Bundzsák, Bozsik, Tichy, Fenyvesi. G: Hamrin (2), ill Tichy], Svédország–Wales 0–0, Magyarország–Mexikó 4–0 (1–0) [M: Ilku – Mátrai, Sipos, Sárosi – Szojka, Kotász – Budai, Bencsics, Hidegkuti, Tichy, Sándor. G: Tichy (2), Sándor, Gonzales (öngól)]. **Végeredmény**: 1. Svédország 5 pont; 2. Magyarország és Wales 3–3; 4. Mexikó 1. Wales–Magyarország 2–1 (0–1) [M: Grosics – Mátrai, Sipos, Sárosi – Bozsik, Kotász – Budai, Bencsics, Tichy, Bundzsák, Fenyvesi. G: Allchurch, Medwin, ill. Tichy] (ism.).

IV. csoport: Brazília–Ausztria 3–0, Szovjetunió–Anglia 2–2, Brazília–Anglia 0–0, Szovjetunió–Ausztria 2–0, Brazília–Szovjetunió 2–0,

Ausztria–Anglia 2–2. **Végeredmény**: 1. Brazília 5 pont; 2. Szovjetunió és Anglia 3–3; 4. Ausztria 1. Szovjetunió–Anglia 1–0 (ism.).

Negyeddöntő: NSZK–Jugoszlávia 1–0, Svédország–Szovjetunió 2–0, Brazília–Wales 1–0, Franciaország–Észak-Írország 4–0.

Elődöntő: Svédország–NSZK 3–1, Brazília–Franciaország 5–2.

A 3. helyért: Franciaország–NSZK 6–3.

Döntő: Brazília–Svédország 5–2 (2–1). Stockholm, 49 737 néző. V: Guigue (francia). G: Vavá, Pelé (2–2), Zagalo, ill. Liedholm, Simonsson.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Brazília, 2. Svédország, 3. Franciaország.

A világbajnok csapat tagjai: Gilmar – D. Santos, N. Santos – Zito, Bellini, Orlando – Garrincha, Didi, Vavá, Pelé, Zagalo (de Sordi, Dida, Dino, Joel, Mazzola-Altafini).

A gólkirály: Fontaine (Franciaország) 13 góllal.

VII. VB – 1962 (CHILE)

Világbajnok: BRAZÍLIA

Ezúttal már 55-re nőtt a tényleges résztvevők száma. A szokásos „vetésforgó" alapján dél-amerikai ország, Chile kapta a rendezés jogát.

A selejtezők során Magyarország együttese simán továbbjutott csoportjából, mindössze egyetlen pontot veszített.

A VB-döntőn maradt a 16-os létszám, de a csoportmérkőzéseken a gólarány holtversenyt eldöntő tényezővé lépett elő. (Az előző két VB-n megismételt mérkőzéssel döntötték el a negyeddöntőbe jutás sorsát.)

A csoportmérkőzéseken a magyar válogatott kitűnően szerepelt: előbb Angliát, majd Bulgáriát verte, és az utolsó találkozón hősiesen védte a csoportelsőséget jelentő döntetlent az argentinokkal szemben. A negyeddöntőben aztán némi balszerencsével, bírói elnézésekkel és jó néhány nagy gólhelyzet elszalasztásával alulmaradt a későbbi ezüstérmes csehszlovák együttessel szemben.

A világbajnoki címet a négy évvel korábbihoz képest színtelenebb futballt nyújtó brazilok szerezték meg; ezzel megvédték címüket, ami azóta sem sikerült senki másnak. Egy magyar részsiker: Albert Flórián – hatos holtversenyben – a torna gólkirálya lett.

A torna mérkőzéseit 1962. máj. 30. és jún. 17. között rendezték, Chile 4 városában.

Selejtezők: Európai 4. csoport. Magyarország–NDK 2–0 (G: Albert, Görocs), Hollandia–Magyarország 0–3 (G: Sándor, Fenyvesi, Tichy), NDK–Magyarország 2–3 (G: Solymosi, Sándor, Tichy), Magyarország–Hollandia 3–3 (G: Monostori, Görocs, Tichy).

Csoportmérkőzések:

I. csoport: Uruguay–Kolumbia 2–1, Szovjetunió–Jugoszlávia 2–0, Jugoszlávia–Uruguay 3–1, Szovjetunió–Kolumbia 4–4, Szovjetunió–Uruguay 2–1, Jugoszlávia–Kolumbia 5–0. **Végeredmény**: 1. Szovjetunió 5 pont; 2. Jugoszlávia 4; 3. Uruguay 2; 4. Kolumbia 1.

II. csoport: Chile–Svájc 3–1, NSZK–Olaszország 0–0, Chile–Olaszország 2–0, NSZK–Svájc 2–1, NSZK–Chile 2–0, Olaszország–Svájc 3–0. **Végeredmény**: 1. NSZK 5 pont; 2. Chile 4; 3. Olaszország 3; 4. Svájc 0.

III. csoport: Brazília–Mexikó 2–0, Csehszlovákia–Spanyolország 1–0, Brazília–Csehszlovákia 0–0, Spanyolország–Mexikó 1–0, Brazília–Spanyolország 2–1, Mexikó–Csehszlovákia 3–1. **Végeredmény**: 1. Brazília 5 pont; 2. Csehszlovákia 3; 3. Mexikó 2; 4. Spanyolország 2.

IV. csoport: Argentína–Bulgária 1–0, Magyarország–Anglia 2–1 (1–0) [M: Grosics – Mátrai, Mészöly, Sárosi – Solymosi, Sipos – Sándor, Rákosi, Albert, Tichy, Fenyvesi dr. G: Tichy, Albert, ill. Flowers], Anglia–Argentína 3–1, Magyarország–Bulgária 6–1 (4–0) [M: Ilku – Mátrai, Mészöly, Sárosi – Solymosi, Sipos – Sándor, Göröcs, Albert, Tichy, Fenyvesi dr. G: Albert (3), Tichy (2), Solymosi, ill. Szokolov], Bulgária–Anglia 0–0, Magyarország–Argentína 0–0 [M: Grosics – Mátrai, Mészöly, Sárosi – Solymosi, Sipos – Kuharszki, Görocs, Tichy, Monostori, Rákosi]. **Végeredmény**: 1. Magyarország 5 pont; 2. Anglia 3; 3. Argentína 3; 4. Bulgária 1.

Negyeddöntő: Chile–Szovjetunió 2–1, Jugoszlávia–NSZK 1–0, Brazília–Anglia 3–1, Csehszlovákia–Magyarország 1–0 (1–0) [M: Grosics – Mátrai, Mészöly, Sárosi – Solymosi, Sipos – Sándor, Rákosi, Albert, Tichy, Fenyvesi dr. G: Scherer].

Elődöntő: Csehszlovákia–Jugoszlávia 3–1, Brazília–Chile 4–2.

A 3. helyért: Chile–Jugoszlávia 1–0.

Döntő: Brazília–Csehszlovákia 3–1 (1–1). Santiago, 69 000 néző. V: Latisev (szovjet). G: Amarildo, Zito, Vavá, ill. Masopust.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Brazília, 2. Csehszlovákia, 3. Chile.

A világbajnok csapat tagjai: Gilmar – D. Santos, Mauro, N. Santos – Zito, Zozimo – Garrincha, Didi, Vavá, Amarildo, Zagalo (Pelé).

A gólkirály: Albert (Magyarország), Ivanov (Szovjetunió), Garrincha és Vavá (Brazília), Jerkovics (Jugoszlávia), L. Sánchez (Chile) 4–4 góllal.

VIII. VB – 1966 (ANGLIA)

Világbajnok: ANGLIA

A lemondások, visszalépések után 74 válogatott rajtolt – ez ismét csúcsrészvétel. A selejtezőkön – akárcsak négy éve – ismét könnyedén jutott át a magyar csapat: 3 győzelemmel, 1 döntetlennel jutott az angliai 16-os döntőbe.

Sajátos közjáték előzte meg a döntőt: eltűnt a

trófea, a Jules Rimet-kupa. Szerencsére egy derék londoni házőrző eb kiásta egy bokor tövéből. A csoportmérkőzések legnagyobb szenzációját éppen a magyar csapat okozta: a sajtó által egyöntetűen a torna legjobb mérkőzésének minősített találkozón két góllal legyőzte a kétszeres világbajnok brazil együttest. Előtte és utána szintén egy-egy 3–1 – ellenkező előjellel: vereség a portugáloktól, győzelem a bolgárok ellen. S aztán a negyeddöntőben: újabb kapushibák, védelmi figyelmetlenségek, ügyetlenkedő támadók – kiesés... Igaz, a liverpooli, brazilok elleni mérkőzés így is bevonul a magyar labdarúgás legnagyobb tettei közé.

A végeredmény – abszolút európai fölény: négy óvilági válogatott alkotta az elődöntő mezőnyét. Győzött – máig vitatott hosszabbításbeli vezető góllal – a rendező Anglia csapata.

A 16-os döntő mérkőzéseit 1966. júl. 11. és 30. között rendezték, Anglia 7 városának stadionjaiban.

Selejtezők: Európai 6. csoport. NDK–Magyarország 1–1 (G: Bene), Ausztria–Magyarország 0–1 (G: Fenyvesi dr.), Magyarország–Ausztria 3–0 (G: Farkas, Fenyvesi dr., Mészöly), Magyarország–NDK 3–2 (G: Rákosi, Novák, Farkas).

Csoportmérkőzések:

A csoport: Anglia–Uruguay 0–0, Franciaország–Mexikó 1–1, Uruguay–Franciaország 2–1, Anglia–Mexikó 2–0, Mexikó–Uruguay 0–0, Anglia–Franciaország 2–0. **Végeredmény**: 1. Anglia 5 pont; 2. Uruguay 4; 3. Mexikó 2; 4. Franciaország 1.

B csoport: NSZK–Svájc 5–0, Argentína–Spanyolország 2–1, Spanyolország–Svájc 2–1, Argentína–NSZK 0–0, Argentína–Svájc 2–0, NSZK–Spanyolország 2–1. **Végeredmény**: 1. NSZK 5 pont; 2. Argentína 5; 3. Spanyolország 2; 4. Svájc 0.

C csoport: Brazília–Bulgária 2–0, Portugália–Magyarország 3–1 (1–0) [M: Szentmihályi – Káposzta, Mátrai, Mészöly, Sóvári – Nagy I., Sipos – Bene, Albert, Farkas, Rákosi. G: Augusto (2), Torres, ill. Bene], Magyarország–Brazília 3–1 (1–1) [M: Gelei – Káposzta, Mátrai, Mészöly, Szepesi – Mathesz, Sipos – Bene, Albert, Farkas, Rákosi. G: Bene, Farkas, Mészöly, ill. Tostao], Portugália–Bulgária 3–0, Portugália–Brazília 3–1, Magyarország–Bulgária 3–1 (2–1) [M: Gelei – Káposzta, Mátrai, Mészöly, Szepesi – Mathesz, Sipos – Bene, Farkas, Albert, Rákosi. G: Davidov (öngól), Mészöly, Bene, ill. Aszparuhov]. **Végeredmény**: 1. Portugália 6 pont; 2. Magyarország 4; 3. Brazília 2; 4. Bulgária 0.

D csoport: Szovjetunió–Koreai NDK 3–0, Olaszország–Chile 2–0, Koreai NDK–Chile 1–1, Szovjetunió–Olaszország 1–0, Koreai NDK–Olaszország 1–0, Szovjetunió–Chile 2–1. **Végeredmény**: 1. Szovjetunió 6 pont; 2. Koreai NDK 3; 3. Olaszország 2; 4. Chile 1.

Negyeddöntő: NSZK–Uruguay 4–0, Anglia–Argentína 1–0, Portugália–Koreai NDK 5–3, Szovjetunió–Magyarország 2–1 (1–0) [M: Gelei – Káposzta, Mészöly, Mátrai, Szepesi – Nagy I., Sipos – Bene, Farkas, Albert, Rákosi. G: Csiszlenko, Parkujan, ill. Bene].

Elődöntő: Anglia–Portugália 2–1, NSZK–Szovjetunió 2–1.

A 3. helyért: Portugália–Szovjetunió 2–1.

Döntő: Anglia–NSZK 4–2 (1–1, 2–2, 3–2). London. 97 000 néző. V: Dienst (svájci). G: Hurst (3), Peters, ill. Haller, Weber.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Anglia, 2. NSZK, 3. Portugália.

A világbajnok csapat tagjai: Banks – Cohen, J. Charlton, Wilson – Stiles, Moore – Ball, Hunt, B. Charlton, Hurst, Peters (Callaghan, Connelly, Greaves, Paine).

A gólkirály: Eusebio (Portugália) 9 góllal.

IX. VB – 1970 (MEXIKÓ)

Világbajnok: BRAZÍLIA

A tényleges indulók száma elérte a 75-öt. A selejtezőkből – a sportág történetében először – nem sikerült döntőbe kerülnie a magyar válogatottnak. Pedig a rajt – Dublinban, és Budapesten a csehszlovákok ellen – remekül sikerült. De aztán jött Koppenhága: vereség az akkor még az európai középmezőny aljához tartozó dánoktól. S a vége: mérkőzés Marseille-ben az azonos pontszámmal végzett csehszlovákokkal. Kiütéses vereség, Marseille azóta a magyar labdarúgás (egyik?) Mohácsa.

A 16-os döntő: egy csodacsapat elkápráztatja a világot. Brazília: 6 mérkőzés – 6 győzelem. Káprázatos támadójáték, csodás technika, ötlet, ravaszság, gólerő – a sokszorosan eltemetett futball látványos újjáéledése. Az ezüst az olaszoké, a bronz a nyugatnémeteké, akik egyébként a sportág történetének egyik legdrámaibb hosszabbítását vívták az elődöntőben egymással.

A torna mérkőzéseit 1970. máj. 31. és jún. 21. között rendezték, Mexikó hat városában.

Selejtezők: Európai 2. csoport. Magyarország–Csehszlovákia 2–0 (G: Dunai II, Albert), Írország–Magyarország 1–2 (G: Dunai II, Bene), Dánia–Magyarország 3–2 (G: Bene, Farkas), Csehszlovákia–Magyarország 3–3 (G: Bene, Dunai II, Fazekas), Magyarország–Dánia 3–0 (G: Bene 2, Szűcs), Magyarország–Írország 4–0 (G: Halmosi, Bene, Puskás, Kocsis), Csehszlovákia–Magyarország 4–1 (G: Kocsis).

Csoportmérkőzések:

I. csoport: Mexikó–Szovjetunió 0–0, Belgium–Salvador 3–0, Szovjetunió–Belgium 4–1, Mexikó–Salvador 4–0, Szovjetunió–Salvador 2–0, Mexikó–Belgium 1–0. **Végeredmény**: 1. Szovjetunió 5 pont; 2. Mexikó 5; 3. Belgium 2; 4. Salvador 0.

II. csoport: Uruguay–Izrael 2–0, Olaszország–Svédország 1–0, Uruguay–Olaszország

0–0, Svédország–Izrael 1–1, Svédország–Uruguay 1–0, Olaszország–Izrael 0–0. **Végeredmény**: 1. Olaszország 4 pont; 2. Uruguay 3; 3. Svédország 3; 4. Izrael 2.

III. **csoport**: Anglia–Románia 1–0, Brazília–Csehszlovákia 4–1, Románia–Csehszlovákia 2–1, Brazília–Anglia 1–0, Brazília–Románia 3–2, Anglia–Csehszlovákia 1–0. **Végeredmény**: 1. Brazília 6 pont; 2. Anglia 4; 3. Románia 2; 4. Csehszlovákia 0.

IV. **csoport**: Peru–Bulgária 3–2, NSZK–Marokkó 2–1, Peru–Marokkó 3–0, NSZK–Bulgária 5–2, NSZK–Peru 3–1, Bulgária–Marokkó 1–1. **Végeredmény**: 1. NSZK 6 pont; 2. Peru 4; 3. Bulgária 1; 4. Marokkó 1.

Negyeddöntő: Uruguay–Szovjetunió 1–0 (h. u.). Olaszország–Mexikó 4–1, Brazília–Peru 4–2, NSZK–Anglia 3–2 (h. u.).

Elődöntő: Brazília–Uruguay 3–1, Olaszország–NSZK 4–3 (h. u.).

A 3. helyért: NSZK–Uruguay 1–0.

Döntő: Brazília–Olaszország 4–1 (1–1). Mexikóváros, 107 000 néző. V: Glöckner (NDK). G: Pelé, Gerson, Jairzinho, Carlos Alberto, ill. Boninsegna.

A VB **végeredménye**: *Világbajnok:* Brazília, 2. Olaszország, 3. NSZK.

A világbajnok csapat tagjai: Felix – Carlos Alberto, Brito, Piazza, Everaldo – Clodoaldo, Gerson, Rivelino – Jairzinho, Tostao, Pelé (Edu, Fontana, Marco Antonio, Paulo César, Roberto).

A gólkirály: G. Müller (NSZK) 10 góllal.

X. VB – 1974 (NSZK)

Világbajnok: NSZK

Új sorlegért szálltak harcba a csapatok, hiszen Brazília mexikói győzelmével végleg elnyerte a Rimet-kupát. Az új trófeáért – FIFA Világ Kupa a hivatalos neve – kereken 100 ország válogatottja vívott mérkőzéseket. A magyar együttes selejtezőbeli szereplését ezúttal sem kísérte szerencse: mindkét nagy ellenfelével kétszer is megosztozott a pontokon, de mivel azoknál kisebb összgólkülönbséggel verte Máltát, veretlenül (!) kiesett.

A 16-os döntőt ezúttal ismét új rendszerben vívták: a 4 csoportból továbbjutó két-két csapatot a középdöntőre újabb négytagú csoportokba sorolták. A két csoportgyőztes vívhatta a világbajnoki döntőt, a másodikak mérkőzhettek a bronzéremért. A világbajnoki címet a megelőző időszak kétségkívül legerősebb válogatottja, a házigazdák együttese szerezte meg, a döntőben hatalmas csatában diadalmaskodva a tornán végig látványos futballt nyújtó hollandokon. A bronzérmet a két évvel korábban olimpiai bajnok lengyel gárda nyerte.

A 16-os döntő mérkőzéseit 1974. jún. 13. és júl. 7. között játszották az NSZK városaiban.

Selejtezők: Európai 1. csoport. Málta–Magyarország 0–2 (G: Bene 2), Magyarország–Málta 3–0 (G: Kocsis, Bene, Juhász I.), Svédország–Magyarország 0–0, Ausztria–Magyarország 2–2 (G: Dunai II, Kocsis), Magyarország–Ausztria 2–2 (G: Zámbó, Bálint), Magyarország–Svédország 3–3 (G: Kozma, Vidáts, Zámbó).

Csoportmérkőzések:

I. **csoport**: NSZK–Chile 1–0, NDK–Ausztrália 2–0, Chile–NDK 1–1, NSZK–Ausztrália 3–0, Ausztrália–Chile 0–0, NDK–NSZK 1–0. **Végeredmény**: 1. NDK 5 pont; 2. NSZK 4; 3. Chile 2; 4. Ausztrália 1.

II. **csoport**: Brazília–Jugoszlávia 0–0, Skócia–Zaire 2–0, Jugoszlávia–Zaire 9–0, Skócia–Brazília 0–0, Skócia–Jugoszlávia 1–1, Brazília–Zaire 3–0. **Végeredmény**: 1. Jugoszlávia 4 pont; 2. Brazília 4; 3. Skócia 4; 4. Zaire 0.

III. **csoport**: Svédország–Bulgária 0–0, Hollandia–Uruguay 2–0, Hollandia–Svédország 0–0, Bulgária–Uruguay 1–1, Hollandia–Bulgária 4–1, Svédország–Uruguay 3–0. **Végeredmény**: 1. Hollandia 5 pont; 2. Svédország 4; 3. Bulgária 2; 4. Uruguay 1.

IV. **csoport**: Olaszország–Haiti 3–1, Lengyelország–Argentína 3–2, Lengyelország–Haiti 7–0, Argentína–Olaszország 1–1, Argentína–Haiti 4–1, Lengyelország–Olaszország 2–1. **Végeredmény**: 1. Lengyelország 6 pont; 2. Argentína 3; 3. Olaszország 3; 4. Haiti 0.

Középdöntő:

A csoport: Brazília–NDK 1–0, Hollandia–Argentína 4–0, Hollandia–NDK 2–0, Brazília–Argentína 2–1, Argentína–NDK 1–1, Hollandia–Brazília 2–0. **Végeredmény**: 1. Hollandia 6 pont; 2. Brazília 4; 3. NDK 1; 4. Argentína 1.

B csoport: NSZK–Jugoszlávia 2–0, Lengyelország–Svédország 1–0, NSZK–Svédország 4–2, Lengyelország–Jugoszlávia 2–1, NSZK–Lengyelország 1–0, Svédország–Jugoszlávia 2–1. **Végeredmény**: 1. NSZK 6 pont; 2. Lengyelország 4; 3. Svédország 2; 4. Jugoszlávia 0.

A 3. helyért: Lengyelország–Brazília 1–0.

Döntő: NSZK–Hollandia 2–1 (2–1). München, 80 000 néző. V: Taylor (angol). G: Breitner, G. Müller, ill. Neeskens.

A **VB végeredménye**: *Világbajnok:* NSZK, 2. Hollandia, 3. Lengyelország.

A világbajnok csapat tagjai: Maier – Vogts, Beckenbauer, Schwarzenbeck, Breitner – Hoeness, Overath, Bonhof – Grabowski, G. Müller, Hölzenbein (Cullmann, Flohe, Herzog, Heynckes, Netzer, Wimmer).

A gólkirály: Lato (Lengyelország) 7 góllal.

XI. VB – 1978 (ARGENTÍNA)

Világbajnok: ARGENTÍNA

A tényleges indulók száma 104-re nőtt. A szokásos „kontinensváltásos" rendszerben ezúttal

dél-amerikai ország, Argentína kapta a rendezés jogát.

A magyar válogatott sikerrel vívta meg selejtező mérkőzéseit. Igaz, a rajtnál megosztozott a pontokon Athénban, de mint később kiderült, ez nem vesztett, hanem szerzett pont volt. Ugyanis a vetélytárs szovjet együttes idegenben kikapott a görögöktől, a magyar csapattal viszont megosztozott a négy ponton – Budapesten és Tbilisziben is hazai győzelem született –, így az athéni pont nyomán Magyarország játszhatta a interkontinentális selejtezőt. Ezt sikeresen vívta meg, s így 12 év után ismét döntős lett.

Az argentínai tornát az előző VB-vel azonos formában rendezték. A magyar együttes számára a selejtezőcsoport túl erősnek bizonyult: nemcsak a későbbi világbajnok házigazdák és 4. helyezett olaszok, de még a franciák is legyőzték a fizikailag és idegileg mélyponton lévő csapatot. Magyarország együttesénél csak Mexikóé nyújtott kevesebbet a VB-döntőn.

A világbajnoki címet – elsősorban Kempes remekléseivel – Argentína szerezte meg, a döntőben a hosszabbításban azt a Hollandiát legyőzve, amely már másodízben szorult házigazda együttes mögé a 2. helyre. A bronzérmes a fiatal, nagy reményekre jogosító olasz gárdát legyőző brazil csapat lett.

A torna mérkőzéseit 1978. jún. 1. és 25. között rendezték Argentína városaiban.

Selejtezők: Európai 9. csoport: Görögország–Magyarország 1–1 (G: Kereki), Magyarország–Szovjetunió 2–1 (G: Nyilasi, Kereki), Szovjetunió–Magyarország 2–0, Magyarország–Görögország 3–0 (G: Pusztai, Nyilasi, Fazekas). Interkontinentális selejtező: Magyarország–Bolívia 6–0 (G: Nyilasi, Törőcsik, Zombori, Várady, Pintér, Nagy L.), Bolívia–Magyarország 2–3 [G: Törőcsik, Halász, Dellano (öngól)].

Csoportmérkőzések:

I. csoport: Olaszország–Franciaország 2–1, Argentína–Magyarország 2–1 (1–1) [M: Gujdár – Török (Martos), Kocsis, Kereki, Tóth J. – Csapó, Nyilasi, Pintér, Zombori – Törőcsik, Nagy L. G: Luque, Bertoni, ill. Csapó], Olaszország–Magyarország 3–1 (2–0) [M: Mészáros – Martos, Kocsis, Kereki, Tóth J. – Csapó, Pintér, Zombori – Pusztai, Fazekas (Halász), Nagy L. (Tóth A.). G: Rossi, Bettega, Benetti, ill. Tóth A.], Argentína–Franciaország 2–1, Franciaország–Magyarország 3–1 (3–1) [M: Gujdár – Martos, Bálint, Kereki, Tóth J. – Nyilasi, Pintér, Zombori – Pusztai, Törőcsik, Nagy L. (Csapó). G: Lopez, Berdoll, Rocheteau, ill. Zombori], Olaszország–Argentína 1–0. **Végeredmény:** 1. Olaszország 6 pont, 2. Argentína 4; 3. Franciaország 2; 4. Magyarország 0.

II. csoport: NSZK–Lengyelország 0–0, Tunézia–Mexikó 3–1, Lengyelország–Tunézia 1–0, NSZK–Mexikó 6–0, Lengyelország–Mexikó 3–1, NSZK–Tunézia 0–0. **Végeredmény:** 1. Lengyelország 5 pont; 2. NSZK 4; 3. Tunézia 3; 4. Mexikó 0.

III. csoport: Ausztria–Spanyolország 2–1, Svédország–Brazília 1–1, Ausztria–Svédország 1–0, Brazília–Spanyolország 0–0, Spanyolország–Svédország 1–0, Brazília–Ausztria 1–0. **Végeredmény:** 1. Ausztria 4 pont; 2. Brazília 4; 3. Spanyolország 3; 4. Svédország 1.

IV. csoport: Peru–Skócia 3–1, Hollandia–Irán 3–0, Skócia–Irán 1–1, Hollandia–Peru 0–0, Peru–Irán 4–1, Skócia–Hollandia 3–2. **Végeredmény:** 1. Peru 5 pont; 2. Hollandia 3; 3. Skócia 3; 4. Irán 1.

Középdöntő:

A csoport: NSZK–Olaszország 0–0, Hollandia–Ausztria 5–1, Olaszország–Ausztria 1–0, Hollandia–NSZK 2–2, Hollandia–Olaszország 2–1, Ausztria–NSZK 3–2. **Végeredmény:** 1. Hollandia 5 pont; 2. Olaszország 3; 3. NSZK 2; 4. Ausztria 2.

B csoport: Argentína–Lengyelország 2–0, Brazília–Peru 3–0, Argentína–Brazília 0–0, Lengyelország–Peru 1–0, Brazília–Lengyelország 3–1, Argentína–Peru 6–0. **Végeredmény:** 1. Argentína 5 pont; 2. Brazília 5; 3. Lengyelország 2; 4. Peru 0.

A 3. helyért: Brazília–Olaszország 2–1.

Döntő: Argentína–Hollandia 3–1 (1–0, 1–1, 2–1). Buenos Aires, 77 000 néző. V: Gonella (olasz). G: Kempes (2), Bertoni, ill. Nanninga.

A VB végeredménye: *Világbajnok:* Argentína, 2. Hollandia, 3. Brazília.

A világbajnok csapat tagjai: Fillol – Olguin, L. Galvan, Passarella, Tarantini – Ardiles (Larrosa), Gallego, Kempes – Bertoni, Luque, Ortiz (Houseman) (Alonso, Ovideo, Valencia, Villa).

A gólkirály: Kempes (Argentína) 6 góllal.

XII. VB – 1982 (SPANYOLORSZÁG)
Világbajnok: OLASZORSZÁG

Éppúgy, mint négy esztendeje, ismét 104 ország indította csapatát. A magyarok ezúttal is sikerrel vívták meg selejtezőiket: a nagy esélyes Angliát megelőzve, csoportelsőként kerültek az első ízben 24 résztvevővel lebonyolított döntő mezőnyébe. Igaz, a magyar együttes cseppet sem állt hadilábon a szerencsével.

A döntő létszámának emelésére elsősorban sportág-politikai szempontokból került sor: a labdarúgásban (is) fejlődőnek számító térségek – Ázsia, Afrika, Közép-Amerika – nagyobb részvételi lehetőségének biztosításáért, amelyek így megkettőzték indulási jogosultságukat. A „több mérkőzés – nagyobb érdeklődés – nagyobb bevétel" gondolatsorban így háttérbe szorult az átlagszínvonal feltételezett csökkenése.

A 24 résztvevőt 6 négyes csoportba sorolták, a két-két továbbjutó a középdöntőben 4, egyen-

ként háromtagú csoportot alkotott. Ezek győztesei vívták az elődöntőket.

A magyar csapat „hozta a papírformát": Salvador ellen VB-gólrekorddal kezdett ugyan, de Argentinától megalázó vereséget szenvedett, és a belgákkal szemben nem sikerült egygólos előnyét megőriznie, így nem került a 12 közé.

Bár a torna legszebb játékát elismerten a brazilok nyújtották, védelmi könnyelműskódéseik megbosszulták magukat az olaszok ellen a középdöntő-csoportban. Jellemző a mezőny „sűrűségére": a későbbi világbajnok Olaszország együttese a csoportmérkőzésekből csak több lőtt góljával került tovább, Kamerun tizenegyét megelőzve. Az európai fölény szembetűnő: az elődöntőbe kizárólag az óvilág válogatottjai jutottak. A torna legizgalmasabb mérkőzését a döntőbe jutásért vívták: csakúgy, mint 12 esztendővel korábban, ismét az NSZK csapata volt az egyik fél. Akkor azonban hosszabbításban kikapott az olaszoktól, most tizenegyes-rúgásokkal verte a franciákat.

A 24-es döntő mérkőzéseit 1982. jún. 13. és július 11. között rendezték, Spanyolország városaiban.

Selejtezők: Európai 4. csoport. Svájc–Magyarország 2–2 (G: Bálint, Müller), Magyarország–Románia 1–0 (G: Fazekas), Norvégia–Magyarország 1–2 (G: Kiss L. 2), Magyarország–Anglia 1–3 (G: Garaba), Románia–Magyarország 0–0, Magyarország–Svájc 3–0 (G: Nyilasi 2, Fazekas), Magyarország–Norvégia 4–1 (G: Kiss L. 2, Bálint, Fazekas), Anglia–Magyarország 1–0.

Csoportmérkőzések:

I. csoport: Olaszország–Lengyelország 0–0, Peru–Kamerun 0–0, Olaszország–Peru 1–1, Lengyelország–Kamerun 0–0, Lengyelország–Peru 5–1, Olaszország–Kamerun 1–1. **Végeredmény**: 1. Lengyelország 4 pont; 2. Olaszország 3; 3. Kamerun 3; 4. Peru 2.

II. csoport: Algéria–NSZK 2–1, Ausztria–Chile 1–0, NSZK–Chile 4–1, Ausztria–Algéria 2–0, Algéria–Chile 3–2, NSZK–Ausztria 1–0. **Végeredmény**: 1. NSZK 4 pont; 2. Ausztria 4; 3. Algéria 4; 4. Chile 0.

III. csoport: Belgium–Argentína 1–0, Magyarország–Salvador 10–1 (3–0) [M: Mészáros – Martos, Bálint, Garaba, Tóth J. – Müller (Szentes), Nyilasi, Sallai – Fazekas, Törőcsik (Kiss L.), Pölöskei. G: Kiss L. (3), Nyilasi, Fazekas (2–2), Pölöskei, Tóth J., Szentes, ill. Ramirez], Argentína–Magyarország 4–1 (2–0) [M: Mészáros – Martos (Fazekas), Bálint, Garaba, Tóth J. – Sallai, Nyilasi, Rab, Varga J. – Kiss L. (Szentes), Pölöskei. G: Maradona (2), Bertoni, Ardiles, ill. Pölöskei], Belgium–Salvador 1–0, Belgium–Magyarország 1–1 (0–1) [M: Mészáros – Martos, Kerekes A., Garaba, Varga J. – Müller (Sallai), Nyilasi, Pölöskei – Fazekas, Törőcsik, Kiss L. (Csongrádi). G: Czerniatynski, ill. Varga J.], Argentína–Salvador 2–0. **Végeredmény**: 1. Belgium 5 pont; 2. Argentína 4; 3. Magyarország 3; 4. Salvador 0.

IV. csoport: Anglia–Franciaország 3–1, Csehszlovákia–Kuvait 1–1, Anglia–Csehszlovákia 2–0, Franciaország–Kuvait 4–1, Franciaország–Csehszlovákia 1–1, Anglia–Kuvait 1–0. **Végeredmény**: 1. Anglia 6 pont; 2. Franciaország 3; 3. Csehszlovákia 2; 4. Kuvait 1.

V. csoport: Spanyolország–Honduras 1–1, Jugoszlávia–Észak-Írország 0–0, Spanyolország–Jugoszlávia 2–1, Honduras–Észak-Írország 0–0, Jugoszlávia–Honduras 1–0, Észak-Írország–Spanyolország 1–0. **Végeredmény**: 1. Észak-Írország 4 pont; 2. Spanyolország 3; 3. Jugoszlávia 3; 4. Honduras 2.

VI. csoport: Brazília–Szovjetunió 2–1, Skócia–Új-Zéland 5–2, Brazília–Skócia 4–1, Szovjetunió–Új-Zéland 3–0, Szovjetunió–Skócia 2–2, Brazília–Új-Zéland 4–0. **Végeredmény**: 1. Brazília 6 pont; 2. Szovjetunió 3; 3. Skócia 3; 4. Új-Zéland 0.

Középdöntő:

A csoport: Lengyelország–Belgium 3–0, Szovjetunió–Belgium 1–0, Szovjetunió–Lengyelország 0–0. **Végeredmény**: 1. Lengyelország 3 pont; 2. Szovjetunió 3; 3. Belgium 0.

B csoport: NSZK–Anglia 0–0, NSZK–Spanyolország 2–1, Spanyolország–Anglia 0–0. **Végeredmény**: 1. NSZK 3 pont; 2. Anglia 2; 3. Spanyolország 1.

C csoport: Olaszország–Argentína 2–1, Brazília–Argentína 3–1, Olaszország–Brazília 3–2. **Végeredmény**: 1. Olaszország 4 pont; 2. Brazília 2; 3. Argentína 0.

D csoport: Franciaország–Ausztria 1–0, Ausztria–Észak-Írország 2–2, Franciaország–Észak-Írország 4–1. **Végeredmény**: 1. Franciaország 4 pont; 2. Ausztria 1; 3. Észak-Írország 1.

Elődöntő: Olaszország–Lengyelország 2–0, NSZK–Franciaország 3–3 (tizenegyesek: 5–4).

A 3. helyért: Lengyelország–Franciaország 3–2.

Döntő: Olaszország–NSZK 3–1 (0–0). Madrid, 90 000 néző. V: Coelho (brazil). G: Rossi, Tardelli, Altobelli, ill. Breitner.

A VB végeredménye: *Világbajnok*: Olaszország, 2. NSZK, 3. Franciaország.

A világbajnok csapat tagjai: Zoff – Gentile, Scirea, Collovati, Cabrini – Conti, Oriali, Bergomi, Tardelli – Rossi, Graziani (Altobelli, Causio) (Antognoni, Marini).

A gólkirály: Rossi (Olaszország) 6 góllal.

XIII. VB – 1986 (MEXIKÓ)

Világbajnok: ARGENTÍNA

119 nevező – 110 induló. Vagyis: újabb részvételi rekord a legutóbbi Mundialon. A magyar csapat – a rendezőt és a védőt kivéve – Európából

(időben) elsőként harcolta ki döntős helyét, úgy, hogy egyetlen vereségét már biztos továbbjutóként a Népstadionban szenvedte el.

A 24-es döntő lebonyolítási rendszerén ismét változtattak. A 6 négyes csoportból az 1. és 2. helyezettek közvetlenül jutottak tovább, a hat 3. helyezett közül a két leggyengébb kiesett. Az ily módon kialakított 16-os „táblárói" aztán egyenes kieséses, kuparendszerben haladt tovább a mezőny, egészen a döntőig. A 3. helyért játszottak ugyan mérkőzést, de a 4. helyezett is bronzérmet kapott.

A magyar válogatott – cáfolva a felfokozott előzetes várakozásokat – csúfosan leszerepelt. Előbb megsemmisítő vereséget szenvedett a szovjet együttestől, majd nyögvenyelős győzelmet aratott Kanada legjobbjai felett. A sorsdöntő harmadik találkozón a későbbi bronzérmes franciák is leckét adtak a futball tudományából a magyaroknak.

A végeredmény megfelelt a hagyományoknak. Latin-amerikai helyszín – dél-amerikai győzelem. Bár a szép és színes labdarúgást játszó brazilok ismét elbuktak – tizenegyesekkel estek ki a franciák ellen –, a helyüket Argentína vette át, amelynek csapata Maradona vezérletével mérkőzésről mérkőzésre javuló teljesítményt nyújtott. Az ezüstérmes, akárcsak négy évvel korábban, az NSZK gárdája lett. A küzdelmek hevességére jellemző, hogy a negyeddöntő négy mérkőzéséből háromban csak a tizenegyesek döntöttek az érmes helyek sorsáról.

A mérkőzéseket 1986. máj. 31. és jún. 29. között játszották, Argentína városaiban.

Selejtezők: Európai 5. csoport. Magyarország–Ausztria 3–1 (G: Nagy A., Esterházy, Kardos), Hollandia–Magyarország 1–2 (G: Détári, Esterházy), Ciprus–Magyarország 1–2 (G: Róth, Nyilasi), Magyarország–Ciprus 2–0 (G: Nyilasi, Szokolai), Ausztria–Magyarország 0–3 (G: Kiprich 2, Détári), Magyarország–Hollandia 0–1.

Csoportmérkőzések:

A csoport: Olaszország–Bulgária 1–1, Argentína–Dél-Korea 3–1, Olaszország–Argentína 1–1, Bulgária–Dél-Korea 1–1, Olaszország–Dél-Korea 3–2, Argentína–Bulgária 2–0. **Végeredmény**: 1. Argentína 5 pont; 2. Olaszország 4; 3. Bulgária 2; 4. Dél-Korea 1.

B csoport: Mexikó–Belgium 2–1, Paraguay–Irak 1–0, Mexikó–Paraguay 1–1, Belgium–Irak 2–1, Mexikó–Irak 1–0, Belgium–Paraguay 2–2. **Végeredmény**: 1. Mexikó 5 pont; 2. Paraguay 4; 3. Belgium 3; 4. Irak 0.

C csoport: Franciaország–Kanada 1–0, Szovjetunió–Magyarország 6–0 (3–0) [M: Disztl P. – Sallai, Róth (Burcsa), Garaba, Kardos – Péter (Dajka), Nagy A., Détári, Bognár – Kiprich, Esterházy. G: Jakovenko, Alejnyikov, Belanov, Jaremcsuk, Dajka (öngól), Rogyionov], Franciaország–Szovjetunió 1–1, Magyarország–Kanada 2–0 (1–0) [M: Szendrei – Sallai, Kardos, Garaba, Varga J. – Burcsa (Róth), Bognár, Nagy A. (Dajka), Détári – Kiprich, Esterházy. G: Esterházy, Détári], Franciaország–Magyarország 3–0 (1–0) [M: Disztl P. – Kardos – Sallai, Róth, Garaba, Varga J. – Dajka, Hannich (Nagy A.), Détári – Kovács K. (Bognár), Esterházy. G: Stopyra, Tigana, Rocheteau], Szovjetunió–Kanada 2–0. **Végeredmény**: 1. Szovjetunió 5 pont; 2. Franciaország 5; 3. Magyarország 2; 4. Kanada 0.

D csoport: Brazília–Spanyolország 1–0, Algéria–Észak-Írország 1–1, Brazília–Algéria 1–0, Spanyolország–Észak-Írország 2–1, Spanyolország–Algéria 3–0, Brazília–Észak-Írország 3–0. **Végeredmény**: 1. Brazília 6 pont, 2. Spanyolország 4 pont; 3. Észak-Írország 1; 4. Algéria 1.

E csoport: NSZK–Uruguay 1–1, Dánia–Skócia 1–0, NSZK–Skócia 2–1, Dánia–Uruguay 6–1, Dánia–NSZK 2–0, Uruguay–Skócia 0–0. **Végeredmény**: 1. Dánia 6 pont; 2. NSZK 3; 3. Uruguay 2; 4. Skócia 1.

F csoport: Lengyelország–Marokkó 0–0, Portugália–Anglia 1–0, Marokkó–Anglia 0–0, Lengyelország–Portugália 1–0, Anglia–Lengyelország 3–0, Marokkó–Portugália 3–1. **Végeredmény**: 1. Marokkó 4 pont; 2. Anglia 3, 3. Lengyelország 3; 4. Portugália 2.

Nyolcaddöntő: Mexikó–Bulgária 2–0, Brazília–Lengyelország 4–0, Belgium–Szovjetunió 4–3 (h. u.), Franciaország–Olaszország 2–0, Argentína–Uruguay 1–0, Anglia–Paraguay 3–0, NSZK–Marokkó 1–0, Spanyolország–Dánia 5–1.

Negyeddöntő: Franciaország–Brazília 1–1 (tizenegyesek: 4–3), NSZK–Mexikó 0–0 (tizenegyesek: 4–1), Argentína–Anglia 2–1, Belgium–Spanyolország 1–1 (tizenegyesek: 5–4).

Elődöntő: NSZK–Franciaország 2–0, Argentína–Belgium 2–0.

A 3. helyért: Franciaország–Belgium 4–2 (h. u.).

Döntő: Argentína–NSZK 3–2 (1–0). Mexikóváros, 114 800 néző. V: Arppi Filho (brazil). G: Brown, Valdano, Burruchaga, ill. Rummenigge, Völler.

A VB végeredménye: *Világbajnok*: Argentína, 2. NSZK, 3. Franciaország.

A világbajnok csapat tagjai: Pumpido – Cuciuffo, Brown, Olarticoechea – Giusti, Ruggeri, Batista, Maradona, Enrique – Burruchaga (Trobbiani), Valdano (Bochini, Borghi, Clausen, Garre, Pasculli, Tapia).

A gólkirály: Lineker (Anglia) 6 góllal.

Az ökölvívás története

Az ökölbe szorított kéz feltehetően az ember legősibb fegyvere. A fennmaradásért folyó szüntelen küzdelem során még akkor is megmaradt alapvető – vagy talán végső – harci eszköznek, amikor a fejlődés különféle szúró-, vágó- és ütőfegyverek megalkotásához vezetett. Az ökölharc gyakorlása a harcászati kiképzés fontos eleme lett, békeidőben az ökölléi vivott vetélkedések a harci szellem fenntartását célozták a katonák körében. A legősibb nyomok az i. e. 5. évezred második feléből datálódnak és a mai Etiópiába vezetnek. Tőlük került az ökölharc i. e. 4500 táján Egyiptomba, ahol hieroglifák tanúsítják, hogy az egyiptomi katonák – sőt: egyes fáraók is! – gyakorolták ezt a fajta küzdelmet. Bagdad közelében is találtak nyomokat ugyanebből az időből. Az ellenfelek mindhárom helyen szíjat csavartak az öklükre és alkarjukra.

A versenyszerű ökölvívással a görögöknél találkozunk először. A hellén birodalomban rendszeres műsorszáma volt a különböző alkalmakból rendezett játékoknak, fesztiváloknak; a sportág istene Polüdeikész (Pollux) volt. Az egyik legrégebbi képzőművészeti dokumentum Théráról, az Égei-tenger egy kis szigetéről származik, keletkezésének ideje kb. i. e. 1600. A freskón 2 gyermek ökölvívót láthatunk, jobb kezükön – elég meghökkentően! – ökölvívókesztyűvel!

A görög ökölvívásról Homérosz Iliászából, valamint freskók, vázák és edények festményeiről szereztük legtöbb ismeretünket. Kezdetben finom marhabőr szíjakat csavartak az öklükre, és azokat a csuklónál, vagy az alkaron kötötték meg. Ezt az „ősbokszkesztyűt" az i. e. 5. sz.-ig használták, aztán a keményebb szíjak kora következett. Ovális alakúra vágott nyersbőr darabok közepére lyukat vágtak az ujjaknak, több ilyen lapot szíjakkal keresztben összefűztek, s ezt erősítették fel puha szíjakkal. A kemény rész belsejébe gyapjút tettek a kéz védelmére. Ez már afféle kesztyű volt, amelyet nem bontottak le a küzdelem után, hanem csak a szíjakat csatolták le a kézről. A római korban aztán vas- és ólomgombokat erősítettek a szíjakra, ez volt a caestus, amelyet kb. i. e. 250-től a rómaiak ünnepi szertartásai alkalmából rendezett gladiátori játékokon alkalmaztak. Caligula császár Afrikából hozatott ökölvívókat, a győzteseket hajadonokkal jutalmazta. E küzdelmek gyakran halálos kimenetelűek voltak.

Az olimpiai játékokon viszont soha nem alkalmazták a caestust. Az ökölvívás a 23. ókori olimpián szerepelt először a versenyszámok között, i. e. 688-ban. A szmirnai Onomasztosz volt a győztes, aki a sportág első szabályait is megalkotta. Ezek tiltották a fogást – mint birkózóelemet –, az ütést a nemi szerv tájára, a szíjak megerősítését többszörös szíjréteggel és a sertésbőr szíj alkalmazását. Az ökölvívás az olimpiai programban az utolsó nap délutánján került sorra, az ifjúságiak – 12–18 év között – külön vetélkedtek. Míg a különféle játékokon értékes pénz- és egyéb díjakat – bronzedények, lovak, rabszolganők stb. – tűztek ki, az olimpián „csak" babérkoszorú volt a győztes jutalma, ezt viszont ökölvívásban az is megkapta, aki esetleg egyedül indult. Egy-egy olimpiai győzelem jelentősen növelte egy ökölvívó hírnevét és dicsőségét. A bajnokokat városaik vagy államuk szponzorálta, költők énekelték, vázák, szobrok örökítették meg őket.

A küzdelmek időtartama nem volt meghatározva, egy mérkőzés addig tartott, amíg valamelyik fél – egy vagy két ujjának feltartásával – feladást nem jelzett vagy eszméletlenül a földre nem zuhant. Ha a küzdelem nagyon elhúzódott anélkül, hogy döntés született volna, a győztest az ún. „klimax" útján is eldönthették: ilyenkor felváltva ütöttek védekezés nélkül, az első ütés jogát sorsolással döntötték el. De ez csak nagyon ritkán fordult elő.

Sem súlycsoportbeosztás, sem elhatárolt küzdőtér nem volt. A küzdőstílus a kézfejet borító eszközök minősége szerint változott. A puha szíjak idejében a gyorsaság, az ügyesség, a mozgékonyság és a jó technika uralkodott. A durva szíjak bevezetésével az ütések is keményebbek lettek, az ökölvívók több súlyt fektettek a védekezésre, a küzdelmek lelassultak, s inkább épültek a nyers erőre, mint az ügyességre.

Az ellenfelek egyenes tartásban álltak egymással szemben, a térdben kissé behajlított bal láb volt elöl. Az előrenyújtott bal kéz a védekezést szolgálta (a régi freskón is csak az ellenfelek jobb kezén volt kesztyű), az ütéshez használt jobb kezet a testhez szorítva, behajlítva tartották. Általában fejre ütöttek, igyekeztek úgy helyezkedni, hogy az ellenfél szembekerüljön a nappal.

Philosztratosz szerint a jó ökölvívónak hosszú és erős karokra, erős vállakra és hosszú nyakra van szüksége. Öklének keménynek és rugalmasnak kell lennie, előnytelen a vastag lábszár és a nagy has, mert hátrányos a mozgékonyságra és a hajlékonyságra. Az ökölvívónak emellett kitartónak, türelmesnek, szívósnak és erős akaratúnak kell lennie, hogy lekűzdje a fájdalmat, az ütések hatását és a sérüléseket. Ezeket a tulajdonságokat csak intenzív és folyamatos edzéssel lehet elérni.

Meg kell emelnünk a kalapunkat a 3000 évvel ezelőtti görög testkultúra előtt: ismerték és alkalmazták a bemelegítést, a lazítást, a légzőgyakorlatokat, az erő- és állóképesség-fejlesztés módszereit, a mozdulatok harmóniájának és ritmi-

kusságának fejlesztését – az edzéseket a háttérből rendszerint síp- és fuvolazene kísérte –, a masszázst és a diétát, az ökölvívók emellett árnyékbokszolást végeztek, homokzsákon gyakoroltak, és az edzéseken fejvédőt viseltek!

Érdekes, hogy a korabeli feljegyzések inkább a jó védekezőket emelik ki: a kariai Melankómasz sok mérkőzést nyert úgy, hogy nem is ütött, csak lábmunkájával kifárasztotta ellenfeleit; az alexandriai Kleoxenosz és az éliszi Hippomakhosz soha nem sérült meg. Theagenész és Kleithomakhosz viszont ökölvívásban és pankrationban is győzött az olimpián, amolyan korabeli „világbajnokok" voltak, nevüket ismerték az egész hellén világban.

Amikor i. sz. 393-ban Nagy Theodosius császár betiltatta a „pogány szentélyeket és központokat", befejeződtek a hozzájuk kapcsolódó ünnepi játékok – s véget ért az ókori ökölvívás története is.

A sportág Angliában éledt újjá, a 17. sz.-ban. Hosszú ideig szorosan kapcsolódott a víváshoz: a mesterek, akik az akkoriban divatos és önvédelmi szempontból is fontos kardforgatást tanították, egyre gyakrabban lettek az ökölvívásnak is oktatói. Hogy magukat reklámozzák, bemutatókat rendeztek fegyverrel és anélkül, és az ököllel való küzdelem fokozatosan a szórakoztatás népszerű formája lett. Erős, bátor és vállalkozó szellemű emberek kisebb csoportokban – kezükben vagy a vállukon hosszú kötelet cipelve – járták a vidéket, és a nép gyorsan megtanulta, hogy ez mit jelent. Amikor elegendő néző gyűlt össze, kört formáltak a kötélből, s aki elfogadta valamelyik ökölvívó kihívását, a körbe bedobta a kalapját. Ha nem volt jelentkező, akkor a társaság két tagja öklözött egymással. Mindkét esetben gyűjtést rendeztek, aztán felkerekedtek, s elindultak a következő falu felé.

A vándorcirkuszoknak és az utazó vásároknak is rendszerint volt ökölvívósátra, ahol az ökölvívók kihívták a közönséget, vagy egymással bokszoltak fizető publikum előtt. Lassanként minden falunak, helységnek „bajnoka" lett, akit a környékbeliek segítettek más helyi bajnokok kihívásában. A győztes számára pénzdíjat ajánlottak fel, de jutalmat fizettek neki a gyakori fogadások nyertesei is. Az ökölvívás az egyetlen sportág, ahol előbb volt a díjazott, és csak jóval később, a kesztyű bevezetése után az amatőr változat.

Az is előfordult, hogy egy földesúr állította ki valamelyik alkalmazottját vándor ökölvívók vagy környékbeli bajnokok ellen, és nem volt ritka az sem, hogy arisztokraták rendeztek meccset szolgáik és az öklözőmesterek között. Egy ilyen eseményt örökít meg a The Protestant Mercury c. újság 1681. jan.-i száma, amely az újkori ökölvívás első írásos dokumentuma: Albemarle herceg inasa mérkőzött a londoni hentesek bajnokával. A hentes győzött.

Természetesen az idő tájt semmiféle „szövetség", hivatalos szervezet nem létezett, a versenyélet teljesen spontán módon folyt, egy-egy környék legjobb verekedője bajnoknak titulálta magát, vagy a szurkolók kiáltották ki annak. Szabályok nem voltak, a küzdelmek a végkimerülésig tartottak – csupasz ökölle!–, vagy addig, amíg az egyik fél elismerte, hogy legyőzték. Az egészet tulajdonképpen az különböztette meg a verekedéstől, hogy nem haragból, hanem vetélkedésből folyt.

Hivatalos nyilvántartás sokáig nem volt, a bajnokok útját a korabeli újságok és lelkes szurkolók jegyezték fel. 1719-ben az angol James Figg – aki általános önvédelmet: vívást, botvívást és ökölvívást tanított – a southwarki vásárban felállított bódéja emelvényéről kihívott „bárkit, a bajnokságért". Ő az első általánosan elismert angol bajnok, egyben a sportág első ismert oktatója (reklámtábláját a híres festő, William Hogarth készítette, aki maga is lelkes tanítványa volt).

1740-ben megjelenik az első ökölvívószakkönyv, 3 évvel később pedig Jack Broughton – a 3. bajnok – elsőként foglalja írásba az akkoriban általános szabályokat. Lényegük: a „helyszín" közepén egy 1 yard oldalú négyzet rajzolandó, ennek ellentétes oldalán állnak fel minden kezdésnél az ellenfelek. Ha valaki földre kerül – ütéstől, gáncstól vagy dobástól, mert akkoriban ezek is megengedettek voltak –, a segédeknek fél perc alatt fel kell állítaniuk a „vonalra", különben elvesztette a mérkőzést. A szabályok csak a földön lévő ellenfél megütését és az ellenfél „bármely, övvonal alatti részének" megfogását tiltották. A szünetekben a segédek féltérdre ereszkedtek, s védenceik a térdükön ülve pihentek. Broughton nagy újító volt, kesztyűt is ő használt először, de csak edzésen.

Ekkoriban már minden neves bajnoknak edzőterme, „amfiteátruma" volt, ahol nemcsak saját edzéseit végezte, de fiatalokat tanított és készített fel mérkőzésekre, no meg sportkedvelő arisztokratákkal foglalkozott, akik a lóverseny mellett az ökölvívásban lelték kedvenc időtöltésüket. Közülük sokan váltak mecénássá: felkaroltak egy-egy tehetséget, lakást és ellátást biztosítottak neki, trénert fogadtak mellé, aztán meccseket szerveztek számára, amelyekre – helyenként hatalmas összegű – fogadásokat kötöttek. Ők a mai menedzserek ősei (Broughton mecénása pl. Cumberland hercege volt). I. György király pedig 1743-ban a londoni Hyde parkban jóváhagyta egy állandó ring létesítését, ahol bárki mérkőzhetett.

Anglia abban az időben világhatalom volt, az angol matrózok mindenfelé elterjesztették az ökölvívást: Franciaországban, Oroszországban és Amerikában már a 18. sz.-ban, Dél-Afrikában

és Ausztráliában az 1800-as évek elején indult meg az ökölvívó-versenyzés.

A sportág népszerűsége rohamosan nőtt, s lassan elégtelennek bizonyult a nézők által tartott „ring", mert a távolabb álló szurkolók előretolakodása miatt alakja deformálódott, területe beszűkült. Így később a kötelet – majd köteleket – cölöpökre feszítették, a helyszín viszont, immár szögletes formája ellenére, megőrizte a „ring" nevet. Később, a nagyobb mérkőzéseken egy külső ringet is formáltak, ahol az időmérők, a döntőbírók – akik a szabályok betartására ügyeltek –, az ostorosok és a tekintélyes előkelőségek ültek, pl. akik a pénzdíjakat felajánlották. Az ostorosok rövid korbáccsal tartották távol a tömeget a küzdelembe való beavatkozástól, az időmérő sípot vagy gongot használt, hogy jelezze a menetek végén a 30 másodperc leteltét.

Az ellenfelek 2 átlós sarokban helyezkedtek el, rendszerint 2 segédjük volt, egyikük a szünetekben a térdén pihentette védencét, a másik a frissítést – néha az élesztgetést – végezte. A ring közepén vonalat húztak, erre kellett az ellenfeleknek a küzdelem – és minden menet – elején a lábujjukat helyezni. Az időmérők még 8 másodpercet hagytak arra, hogy az ellenfelek a jelzés után felálljanak a vonalra, különben „kiszámolódtak az időből" – innen a mai „kiszámolás" fogalom eredete. (Sok mai szakkifejezés maradt fenn ebből az időből; a kitűzött pénzdíjat tartalmazó bugyellárist pl. rendszerint valamelyik ringtartó oszlophoz – stake – erősítették, hogy a mérkőzők azt mindig szemmel tarthassák. Innen a „stake-money" kifejezés, amelyet ma is használnak a lóversenyen és több szerencsejátékban.)

A következő bajnokok közül Tom Johnson érdemel említést, aki 1783–91 között uralkodott. Bajnokságát Hamilton hercegének pártfogoltja, Benjamin Brain ellen vesztette el, 21 perces küzdelemben.

Dan Mendoza volt az első „tudományos" ökölvívó, aki a védekezést – főleg az oldallépéseket – is alaposan gyakorolta, s balegyenesét a tökéletességig fejlesztette. 1792-től ismerték el bajnoknak. 1795-ben „Gentleman" John Jackson 9 menetben legyőzte, őt tekintették utódjának. Nagyszámú csodálója közé tartozott Lord Byron is, aki költeményekben emlékezett meg róla. Visszavonulása után utóda Jem Belcher, egy igen képzett, robbanékony és gyors ökölvívó lett. 1805. dec. 6-án 18 menetben sérülés miatt vesztett Henry Pearce ellen, aki győzelme után visszavonult. Ezután John Gullyt tartották bajnoknak, mivel előzőleg 64 menetes, iszonyatos küzdelemben maradt alul Pearce-szel szemben, s annak kiválásával ő volt a legjobb ökölvívó. Rövidesen a rendkívül népszerű Gully is hátat fordított a versenyzésnek: őt – aki valaha az adósok börtönében kezdte bokszpályafutását – 1832-ben a Parlamentbe is beválasztották, ahol 2 ülésszakot is szolgált.

Tom Cribb következett, a csupasz öklű korszak egyik leghíresebb bajnoka. Ő bokszolt első ízben fekete bőrű öklözővel. Az amerikai Bill Richmond, egy georgiai rabszolga fia, a hadifogolytáborban hívta fel magára a figyelmet; miután 3 angol katonát is legyőzött, Earl Percy tábornok háztartásába vette, majd hazavitte Angliába, s mérkőzéseket kötött le számára. Több értékes győzelem után, 1805. okt. 8-án Cribb-bel állt szemben, aki 90 perces, hatalmas küzdelemben diadalmaskodott ellene. Richmond átmenetileg visszavonult, csak 1809-ben jelentkezett újra, s több értékes győzelmet aratott, többek között visszavágott első legyőzőjének, George Maddoxnak is. Utolsó mérkőzését 56 éves korában vívta: 1818. nov. 12-én a 3. menetben kiütötte Jack Cartert, aki az ő skalpjával szeretett volna elismerést és egy bajnoki mérkőzést szerezni.

1790-ben megjelent az első bokszmagazin (Boxing Rewieved), majd 1811-ben az első történeti munka, s jellemző a sportág népszerűségére már abban az időben, hogy az egy évvel később kiadott Boxiana (alcíme: „Karcolatok az ősi és a modern öklözésről") közel 500 oldalon keresztül ismerteti szemtanúk leírása alapján a híresebb mérkőzések lefolyását.

Richmond sikerein felbuzdulva újabb fekete bőrű öklöző érkezett a tengerentúlról, Tom Molineaux. Több győzelem után kihívta Cribbet, aki 1810. dec. 8-án 33 menetes, iszonyatos küzdelemben győzött. 1811. szept. 28-án újra összecsaptak; a mérkőzésre 25 000 néző volt kíváncsi. Cribb megint megvédte bajnokságát; 19 perc 11 másodperc (11 menet) után ellenfele feladta, mert eltört az álla.

Miután tanítványa, Tom Spring a mezőny legjobbjait megverte, Cribb 1822-ben visszavonult, s Springet jelölte meg utódjául. Az ő nevéhez fűződik az első lelátó: 1824. jan. 7-én 30 000 néző izgulta végig Jack Langan elleni mérkőzését Worcesterben. Spring 77 menetben (2 óra 29 perc) győzött. A jún. 8-i visszavágó is 76 meneten át tartott, megint Spring diadalmaskodott, de a küzdelem után mindketten visszavonultak.

Most Tom Cannon tartott igényt a bajnoki címre, de Jem Ward 1825. jún. 19-én 10 menetben legyőzte. Őt viszont „Mészáros" Peter Crawley fosztotta meg koronájától (1827. jan. 2.). Crawley 2 nap múlva bejelentette visszavonulását, a sportág történetében ő ült legrövidebb ideig a bajnoki trónon.

Miután Jack Cartert 17 menetben legyőzte, 1828-ban újra Ward lett a bajnok. Ő kapott első ízben bajnoki övet, ami azóta hagyományos a sportág bajnokainál. Ward visszavonulása után a „Süket" James Burke lett a király, miután 11 menetben legyőzte Jack Cartert (1832. máj. 8.).

A boksztörténet leghosszabb bajnoki mérkőzését egy évvel később, 1833. máj. 30-án vívták: Burke 99 menetben (3 óra 16 perc) győzött a szintén ír származású Simon Byrne ellen. Burke ezután Amerikába utazott. Samuel O'Rourke elleni mérkőzése balul ütött ki: nyeresre állt, amikor az amerikai barátai – gengszterek – a 3. menetben betódultak a szorítóba, s az angol alig tudott elszaladni. Egy meccset még nyert Amerikában, aztán jobbnak látta hazautazni. Otthon William Thompson, a „Bendigo" ellen 1839. febr. 12-én 10 menetben elvesztette bajnokságát.

1838-ban megjelentek a „londoni szabályok", amelyeket 1853-ban módosítottak. A szabályzat 8 oszlop által tartott, 24 láb oldalú ringet írt elő; szabályozta a ringsegédek és bírók számát; a szabálytalanságok közé besorolta a fejelést, a harapást, a karmolást, a rúgást és a földön lévő ellenfélre térddel való ráesést is. Kesztyűkről még nem esett szó, egy menet változatlanul földre kerülésig tartott, melyet fél perc pihenő követett.

Mivel a fogadások miatt a nézők között gyakran tört ki verekedés, az ökölvívást szinte mindenütt betiltották. (Az is igaz, hogy a rendőrség nem volt túl buzgó a megakadályozásukban.) A mérkőzéseket ezért titokban, eldugott helyeken, erdei tisztásokon rendezték. Erre célzott a szabály egyik pontja: „Hatósági beavatkozás vagy a beállott sötétség miatti félbeszakítás esetén a vezető bírónak kell kitűzni a következő találkozó helyét és időpontját, lehetőleg még aznap, vagy olyan gyorsan, ahogy csak lehet."

Bár a szabályok nem foglalkoztak a súlycsoportokkal, ez idő tájt a nehézsúly mellett könnyű-, váltó- és középsúlyban is rendeztek mérkőzéseket. A súlycsoportok határai azonban nem voltak hivatalosan lefektetve, a mecénások és a versenyzők igényüknek megfelelően variálták azokat.

Bár az Újvilágban is voltak hagyományai az ökölvívásnak, az amerikai ökölvívás atyjának Jacob Hyert tartják, aki 1816-ban győzött Tom Beasley ellen. Az öreg Hyer ezzel be is fejezte ökölvívó pályafutását, de fiát, Tomot, Amerika első bajnokának tartják, amióta 1841. szept. 9-én legyőzte George McChestert. A küzdelem 101 meneten, 2 óra 55 percen át tartott. 1849. febr. 7-én Hyer a 16. menetben kiütötte az Angliából bevándorolt Yankee Sullivant, aztán visszavonult. Az ír születésű John Morrissey gyerekkorában került Amerikába. 1853. okt. 12-én a 37. menetben kiütötte Sullivant, majd amikor Kanadában legyőzte John C. Heenant (1858. okt. 20: Heenan az első menetben eltörte a kezét, de elhúzta a 11. menetig), amerikai bajnoknak ismerték el. Morrissey visszavonulása után Heenan tartotta bajnoknak magát, de miután Amerikában nem talált ellenfelet, áthajózott Angliába, hogy megmérkőzzön Tom Sayersszel. Ez volt tulajdonképpen az első világbajnoki mérkőzés.

1860. ápr. 17-én a London környéki Farnborough-ban ütköztek meg. A rendőrség látszatintézkedést tett: London körül vont kordont, miközben zsúfolt különvonatok szállították a nézőket a tényleges helyszínre: sokan jöttek Amerikából és Franciaországból is.

Hatalmas küzdelem, a 37. menetben tömegverekedés, a bíró eltűnik. A rend helyreállása után még 5 menetet bokszolnak bíró nélkül, ekkor újabb verekedés – végül a zsűri 2 óra 20 perc után döntetlennek minősíti a találkozót, s mindkét harcos bajnoki övet kap.

Sayers visszavonulása után Heenan világbajnoknak érezte magát, ismét áthajózott Angliába, de most se volt szerencséje: Tom King 35 perces küzdelem után, a 24. menetben kiütötte (1863. dec. 8.). A „Cigány" Jem Mace következett, az utolsó nagy angol bajnok. 1862-ben győzött, majd vesztett King ellen, aki nem volt hajlandó 3. meccsre kiállni. A következő 10 év alatt többször is győzött: először Joe Goss, majd Tom Allen, a legerősebb kihívók ellen, majd áthajózott Amerikába és 2 ízben megmérkőzött Joe Coburnnel. Az elsőt a rendőrség állította le 1 óra 17 perces küzdelem után, a második döntetlenül végződött. Utolsó mérkőzését Charley Mitchell ellen vívta 1890. febr. 7-én (59 éves korában!); 3 menetben alulmaradt. Érdekesség: a mérkőzést 6 unciás kesztyűkkel vívták!

Közben ugyanis érvénybe léptek azok a szabályok, amelyeket John Graham Chambers könnyűsúlyú ökölvívó dolgozott ki 1867-ben, de amelyeket a kiadásokat finanszírozó Queensberry márkiról neveztek el, s 1888-ban vezettek be általánosan. (Egységes világszervezet nem lévén, ezeket hol betartották, hol nem – a régi idők kemény legényei általában puhányságnak tartották és elutasították a kesztyű használatát.)

Az új szabályok 3 perces meneteket írtak elő 1 perces szünetekkel; a mérkőzésnek akkor volt vége, ha a földre került versenyző 10 másodpercen belül nem tudott felállni. Kötelező volt kesztyű viselése, de a méretet nem határozták meg. (Az ökölvívókesztyűk méretét – súlyuktól függően – unciában számolják; 1 uncia = 28,35 gramm.)

Chambers alapította meg 1866-ban az Amateur Boxing Clubot is, ez volt az első ökölvívószervezet.

A két Mace-vereség után Joe Goss 1867-ben egyszer döntetlenül mérkőzött, egyszer pedig győzött Tom Allen ellen, így Anglia bajnokának minősült. 1876-ban újra diadalmaskodott Allen felett, de 1880. máj. 30-án a 87. menetben kiütéses vereséggel adta tovább koronáját az ír Paddy Ryannek, 1 óra 24 perces küzdelemben. És itt elérkeztünk a 19. sz. legnépszerűbb bajnokához, legszínesebb egyéniségéhez: a „Bostoni Erős Fiúhoz", az ír–amerikai John Lawrence Sullivanhez, az utolsó csupasz öklű bajnokhoz.

Sullivan 1882. febr. 7-én a 9. menetben kiütötte

Ryant, ekkor nyerte el a világbajnoki címet. (Ryan 1885-ben és 1886-ban újra próbálkozott, Sullivan előbb az 1., aztán a 3. menetben végzett vele.) Ezután bekalandozta egész Amerikát, megverekedve bárkivel, aki csak jelentkezett. Legerősebb ellenfelének az angol Charley Mitchell látszott. 1883-ban találkoztak először. Sullivan az 1. menetben a földre került – ütéstől életében először –, de miután a 3.-ban kétszer is kiütötte az angolt a ringből, a rendőrség leállította a meccset.

A franciaországi Chantillyban, Rotschild báró birtokán találkoztak legközelebb, 1888. márc. 10-én. A zuhogó esőben vívott küzdelem 39. menete után – 3 óra 10 perc telt el – a segédek döntetlenben egyeztek ki. 1889. júl. 8-án vívott meg az amerikai Jake Kilrainnel, a Mississippi állambeli Richburgben. Sullivan ekkoriban már erősen ivott, de a híres William Muldoont kérte fel edzőnek, aki kitűnő formába hozta. A hőség mindkét versenyzőt megviselte. Sullivan a 21. menetben ütötte le először kihívóját. A 75. menet – 2 óra 16 perc – után Kilrain főségéde, Mike Donovan a feladás jeléül bedobta a spongyát: az utolsó, csupasz ököllel vívott nehézsúlyú világbajnoki mérkőzés véget ért...

Az egyes súlycsoportok története előtt fussunk végig a sportág további fejlődésének érdekesebb állomásain.

1902-ben Jack Marks londoni fogász – Ted Kid Lewis váltósúlyú világbajnok számára – elkészíti az első fogvédőt.

1909-ben Boxing címmel megjelenik Angliában az első ökölvívó hetilap, amelyik ma is működik Boxing News néven.

1910 fontos év a súlycsoportbeosztás szempontjából. Angol és amerikai szakemberek és újságírók ülnek össze Londonban, élükön Lord Lonsdale-lel és Lord Alfred Douglasszel, és hosszas vita után 9 súlycsoportban (papír-, légharmat-, pehely-, könnyű-, váltó-, közép-, félnehéz- és nehézsúly) állapodnak meg. A papírsúlyt 1912-ben megszüntetik, a többi az amatőröknél egész 1951-ig, a hivatásosaknál – a helyenként átmenetileg felbukkanó junior súlykategóriáktól eltekintve – 1959-ig érvényben marad.

(Feltűnő, hogy a sportág szakmai vezetésében ez idő tájt mennyi arisztokrata szerepelt: első magyar szimpatizánsai is gróf Széchenyi István és báró Wesselényi Miklós voltak, hazai meghonosítása pedig részben herceg Esterházy Miksa nevéhez fűződik.)

A menetek számában a század elején az ellenfelek (ill. menedzsereik) állapodtak meg. Amerikában az 1920-ban életbe lépett Walker-törvény 15 menetben határozta meg a bajnoki mérkőzések időtartamát, ezt lassan világszerte átvették (de még Amerikában sem mindig tartották meg).

A hivatásos ökölvívás aranykorának a 20-as, 30-as éveket tekintik. Nagyszerű versenyzők, csodálatos mérkőzések, profi szintű szervezés és reklámozás, mindennek eredményeképpen százezres nézőszámok, milliós bevételek.

Az 1921-es Dempsey–Carpentier mérkőzés az első, amelyet rádión Amerika-szerte közvetítenek.

1938. ápr. 7-én a sportág megjelenik a televízió képernyőjén is: elsőként a Londonban vívott Len Harvey–Jock McAvoy mérkőzést közvetítik.

1945-ben megalakul az Európai Bokszunió, a hivatásosak európai szerve.

1962-ben az amerikai profiszövetség – NBA – világszövetséggé kiáltja ki magát, s felveszi a World Boxing Association nevet. 1963-ban konkurens szerv alakul: a World Boxing Council – ettől kezdve a legtöbb súlycsoportban kettős bajnokságot tartanak nyilván.

1962. márc.-ban a kubai születésű Benny Paret, 1963-ban az amerikai pehelysúlyú Davey Moore szenved halálos kimenetelű balesetet világbajnoki mérkőzésen. Televízión a tragédiákat több százezer ember látja, a sportágat világszerte heves támadások érik. Ennek nyomán a profiknál és az amatőröknél is fontos egészségvédő szabálymódosításokat vezetnek be.

1965. máj. 25-én közvetítenek először műholygó segítségével: Az Ali–Liston visszavágót már világszerte „egyenes adásban" nézhetik.

A 70-es, de főleg a 80-as években egyre-másra szaporodnak a súlycsoportok, jelenleg 17-et (!) tartanak nyilván. Emellett 1983-ban megalakul egy 3. világszervezet is (International Boxing Federation), majd 1988-ban a 4. is (World Boxing Organisation) – így a legtöbb súlycsoportban 4 (!) világbajnokot tartanak nyilván. Ez áttekinthetetlenné teszi a valós erőviszonyokat, s megkönnyíti, hogy valaki többszörös bajnok legyen, hiszen gyakran előfordul, hogy valaki elnyeri egy másik szervezet „világbajnokságát", miután az egyikét elvesztette. Rengeteg a jó ökölvívó és a jó mérkőzés, de úgy tűnik, a legjobbakat már nem is érdekli különösebben egy súlycsoport bajnokságának folyamatos birtoklása, ehelyett gyakran inkább keresnek lehetőséget más – közeli – súlycsoportok sztárversenyzőivel való, sokkal jövedelmezőbb találkozásra. Ha a 20-as évek a milliódolláros bevételek évtizede, úgy a 80-as a milliós kereseteké. Néhány adat: Duran–Leonard 1980: Duran 10, Leonard 3 millió; Hagler–Duran 1983: Hagler 8, Duran 5 millió; Hagler–Hearns 1985: 8–8 millió; Hagler–Leonard 1987: Hagler 12, Leonard 11 millió; Leonard–Lalonde 1988: Leonard 11,7, Lalonde 3,8 millió; Tyson–Spinks 1988: Tyson 20, Spinks 15 millió; Leonard–Hearns 1989: Leonard 13, Hearns 11 millió dollár. (Természetesen, ezek bruttó keresetek, amelyekből a menedzser – a szerződésnek megfelelően – levon 30–50%-ot, kap belőle az edző, az edzőtársak, lejönnek belőle a felkészülés kiadásai – a maradék után adózik a versenyző.)

Thomas Hearns az első ökölvívó, akinek sikerült 4 különböző súlycsoportban is világbajnokságot nyerni (sorrendben: váltó-, nagyváltó-, félnehéz-, végül középsúlyban). Azóta Sugar Ray Leonard túlszárnyalta, igaz, 5. bajnokságát úgy szerezte, hogy amikor a félnehézsúlyú bajnokságot elnyerte, versenysúlya alapján belül volt az újonnan létrehozott nagyközépsúly határán is, így 1 győzelemmel 2 súlycsoportban nyert világbajnokságot (előzőleg váltó-, nagyváltó- és középsúlyban viselte a koronát).

1983-ban a WBC 12 menetre redukálta a bajnoki mérkőzések tartamát, rövidesen csatlakozott a WBA is; az IBF viszont 1988-ig ragaszkodott a 15 menethez.

A kesztyű bevezetése lehetővé tette az amatőr versenyökölvívás megindulását is. Angliában 1881-től, Amerikában 1888-tól rendezik meg a nemzeti bajnokságokat; az első évben mindkét országban 4-4 súlycsoportban avattak bajnokot. A mérkőzések tartama kezdettől fogva 3 háromperces menet volt, köztük 1-1 perc szünettel.

Az amatőr ökölvívóéletnek nagy lendületet adott, hogy a sportág 1904-ben bekerült az olimpiai játékok programjába. Ekkor még csak amerikaiak indultak, 19 versenyzővel. A vetélkedést 7 súlycsoportban (légy-, harmat-, pehely-, könnyű-, váltó-, közép- és nehézsúly) rendezték meg; Oliver Kirk harmat- és pehelysúlyban is aranyérmet szerzett.

4 évvel később, Londonban már 4 ország (Anglia, Franciaország, Dánia és Ausztrália) 42 ökölvívója vetélkedett, ezúttal viszont csak 5 súlycsoportban (harmat-, pehely-, könnyű-, közép- és nehézsúly).

Az 1912-es és az 1916-os olimpiák műsoráról a sportág kimaradt. 1920-ban aztán megalakult az amatőr ökölvívás nemzetközi szerve, a Federation International Boxing Association. Az ökölvívás újra felkerült az olimpiák műsorára, 1920-ban 11 ország 96 versenyzője, 1924-ben már 28 nemzet 141 öklözője vetélkedett. Az angol középsúlyú Harry Mallin mindkét olimpián aranyérmet nyert. Az 1. Európa-bajnokságot Stockholmban rendezték, 1925-ben.

Az utolsó háború előtti olimpián (Berlin, 1936) 35 ország 183 ökölvívója sereglett össze.

1946-ban Amateur International Boxing Association néven újjáalakult az amatőr világszövetség, 2 évvel később Londonban újra megindult az olimpiai vetélkedés. Újabb részvételi csúcs: 39 nemzet, 206 versenyző.

1951-ben bevezették a kis- és a nagyváltósúlyt, a súlycsoportok száma így 10-re emelkedett. A sportág egyre népszerűbb, az olimpiákon fokozatosan emelkedik a résztvevők száma, ez alól – feltehetően a nagy távolság miatt – csak az 1956-os melbourne-i olimpia kivétel, ahol „csak" 35 ország 164 ökölvívója vetélkedett. Itt viszont egy másfajta csúcs született: Papp László az első ökölvívó, aki egymás után 3 olimpián is felkerült a dobogó legmagasabb fokára.

Az amatőr ökölvívás színvonala a II. világháború után kialakult politikai helyzet, a 2 tábor között folyó „békés versengés" következtében is emelkedett. Az erőviszonyok fokozatosan a szocialista országok jelentős állami támogatást élvező versenyzői javára billentek.

Az AIBA 1966. szept.-ben tartott kongresszusán megszavazták a kislégsúly bevezetését, de elvetették a szupernehézsúlyra vonatkozó javaslatot.

1970-ben megalakul a European Amateur Boxing Association, az amatőr ökölvívás európai vezető szerve.

1972-re érik be az első „nagy" kubai amatőr generáció. A Szovjetunió mellett ez idő tájt az NDK is ökölvívó nagyhatalommá vált. Az amerikaiak az 1976-os olimpiára készülnek első ízben tudatosan – az eredmény: 5 aranyérem. Az amatőr ökölvívás ebben az évtizedben kerül eddigi színvonalának csúcsára. A minőségi mellett nagy mennyiségi növekedés is tapasztalható: az 1972-es olimpián már 81 nemzet 357 ökölvívója indul!

1974-ben rendezték az 1. amatőr világbajnokságot, amelyre 4 évenként került sor, 1989-től 2 éves periódusra térnek át.

1979-ben bevezetik a régebben leszavazott szupernehézsúlyt.

Az amatőr versenyökölvívás népszerűsége világszerte nő – a szóuli olimpián már Kína is indult –, s az erőviszonyok további kiegyenlítődése figyelhető meg. A világ élvonalát Kuba és az Egyesült Államok ökölvívása képezi, de szorosan mögöttük áll a Szovjetunió, az NDK, Bulgária, Kenya, Kanada, Olaszország, a KNDK és Dél-Korea is. Az átlagos színvonal emelkedése miatt eltűntek a régi idők legendás csillagai: nagyon erős mezőnyből jóval nehezebb toronymagasan kiemelkedni. A sportág elterjedtségét jól illusztrálják a 2 utolsó olimpia adatai: 1984-ben 82 ország 359 versenyzője, 1988-ban pedig 107 nemzet 441 ökölvívója vetélkedett!

A világbajnokság 2 évenkénti rendezése mellett az AIBA egyre több világverseny rendezésével biztosít lehetőséget a nagyszámú versenyző erejének felmérésére.

Egyre népszerűbb az eddig 5 alkalommal megrendezett Világ Kupa, ezen a kontinensválogatottak indulnak, s az ún. Kihívásos Kupa, amelyen olimpiai és világbajnokokat hívhatnak ki a világszövetség által méltónak tartott versenyzők. Az 1989-es, Casablancában rendezett Kihívásos Kupán alkalmaztak első ízben 5×2 perces meneteket; a mezőny kiegyensúlyozódása miatt ugyanis a mérkőzések egyre szorosabbak, így sok a vitatható eredmény, az 5×2 perc több lehetőséget nyújt a pontozóknak a teljesítmények elbírálására.

Nehézsúlytól lefelé

Az alacsonyabb súlycsoportok elemzésénél figyelmen kívül hagyjuk az alig egyéves WBO bajnokait (egyes súlycsoportokban a trónust még be sem töltötték), s a korlátolt terjedelem miatt csak a legnagyobb egyéniségek pályafutására térünk ki.

Az 1980-ban létrehozott **kisnehézsúly** első bajnoka az amerikai Marvin Camel volt. A súlycsoport legkiemelkedőbb bajnoka az amerikai Evander Holyfield, a Los Angeles-i olimpia félnehézsúlyú bronzérmese, akinek bajnoki státusát 1986-tól kezdődően folyamatosan mindhárom szervezet elismerte. 1988-ban lemondott koronájáról, s felment nehézsúlyba, ahol Mike Tyson skalpjára pályázik. A profik között veretlen.

1903-ban jött létre a **félnehézsúly.** Hogy hogyan, az jól tükrözi az akkori idők spontaneitását. Egy Lou Housman nevű menedzsernek volt egy Jack Root nevű versenyzője, aki kicsi volt a nehézsúlyúak közé, de már nehezen tudta hozni a középsúly felső határát. Nosza, keresett egy másik versenyzőt, akinek hasonló problémája volt – meg is találta az amerikai Charles (Kid) McCoy személyében. Ápr. 22-én Root győzött 10 menetben, s ő lett a félnehézsúly első bajnoka. A korona aztán gyorsan vándorol tovább. Júl. 4-én az ír George Gardner detronizálja Rootot (döntő folény a 12. menetben), ő viszont a már 40 éves, volt közép- és nehézsúlyú király Bob Fitzsimmonsnak adja tovább a trónust nov. 22-én, pontozással.

A „Szeplős Bob" az első a sportág történetében, aki egymás után 3 súlycsoportban tudott bajnokságot nyerni. A veterán ökölvívó 1905. dec. 20-án a 13. menetben t. k. o.-val (technikai kiütés) veszít Philadelphia Jack O'Brien ellen, aki kétszer is eredménytelenül próbálkozik a nehézsúlyú bajnoksággal, majd 1912-ben szegre akasztja a kesztyűket.

Nehéz eldönteni – a többi súlycsoportban is –, hogy kiket emeljünk ki a számtalan kitűnő ökölvívó közül. A súlycsoport legnagyobb egyénisége kétségkívül az amerikai ring-matuzsálem, Archie Moore, aki 36–46 éves kora között viselte a félnehézsúlyú koronát (anyja szerint 3 évvel idősebb volt!). 1936–1963 között versenyzett, összesen 215 mérkőzést vívott, s mindössze 22 vereséget szenvedett. Monguznak is hívták, mert védekező tudását állítólag egy film alapján fejlesztette ki, ahol egy monguz megölt egy kobrát: megvárta a kígyó dőfését, villámgyorsan félrehúzódott, s oldalról elkapta a hüllő torkát. Mindenesetre tény, hogy hosszú pályafutása során nem volt egyetlen arcsérülése sem. (Az ő idejére esett sok egészségvédő szabálymódosítás, pl. a profiknál is bevezették az amatőröknél használt 8 uncias kesztyűt. Az Öreg ezen csak dohogott: „Minek ezek a párnanagyságú kesztyűk; először tanuljanak meg bokszolni, s csak aztán lépjenek be a szorítóba, meglátjátok, nem lesz semmi baj!")

A bajnokságot 1952. dec. 17-én pontozással nyerte el az olasz amerikai Joey Maximtól (Giuseppe Antonio Berardinelli), akinek kétszer is megadta a visszavágás lehetőségét. Mindkét alkalommal a Monguz diadalmaskodott, pontozással. 1954 nyarán a 14. menetben döntő fölénnyel verte honfitársát, Harold Johnsont, majd 1 évvel később a 3. menetben kiütötte a középsúlyú világbajnok hawaii Carl Bobo Olsont. Szept. 21-én nagy fába vágta a fejszét: kihívta a nehézsúlyú világbajnok Rocky Marcianót. A drámai mérkőzés a nehézsúly klasszikusai közé tartozik: Moore a 2. menetben egy csodálatos jobbfelütéssel a padlóra kuldte a Sziklát, de aztán diadalmaskodott az erő és a fiatalság, s a 39 éves Monguzt – miután már 4 leütésből felkelt! – a 9. menetben kiszámolták.

Amikor Rocky szegre akasztotta a kesztyűket, a bajnokságért a 21 éves Floyd Patterson és a 40 éves Moore mérkőzött. Az Öreg volt az esélyes, de itt is a fiatalság – és főleg a gyorsaság! – kerekedett felül. Patterson az 5. menetben egy balhoroggal kiütötte.

A matuzsálem visszament félnehézsúlyba, 1957 őszén kiütéssel védte meg bajnokságát a 20 évvel fiatalabb Tony Anthony ellen. 1958. dec. 10-én drámai csata a sziklakemény kanadai Yvon Durelle ellen: a halászlegény az 1. menetben háromszor is valósággal letaglózza, de valahogy kihúzza a menet végéig, akkor segédei fel akarják adni a mérkőzést. „Meg ne próbáljátok! Hogy fogom tanítani ezt a fiatalembert, hogy ne akarjon olyan valakit megverni, aki az apja lehetne!" Az 5. menetben az Öreg újra „lemegy", de a 6.-ban már a kanadai ismerkedik meg a padlóval, a 11.-ben ki is számolják. A következő nyáron visszavágó: Moore kiütéssel győz, már a 3. menetben.

1960-ban csak barátságos mérkőzéseket vívott – Robinsonnal folytak tárgyalások, de az „álommeccs" végül a két fél túlzott anyagi követelései miatt nem jött létre –, az amerikai szövetség meg is fosztotta koronájától. 1961 nyarán pontozással védi meg címét az olasz Giulio Rinaldi ellen, majd újra csak barátságos meccsek, így 1962-ben megfosztják bajnoki címétől.

Felmegy nehézsúlyba, ott gyorsan több értékes győzelmet arat, de nov. 15-én a fiatal Cassius Clay (akinek ő volt az első profiedzője!) döntő fölénnyel legyőzi a 4. menetben. Nem akar vesztesként visszavonulni: 1963. márc.-ban kiütéssel győz egy középszerű versenyző ellen, aztán szegre akasztja a kesztyűket.

A 191 centi magas, nyakigláb albuquerque-i seriffhelyettes Bob Foster 1961-ben, 23 éves korában kezdte a versenyzést. Eleinte főleg nehézsúlyban indult, de 1968. máj. 24-én a 4. menetben

egy remek balhoroggal kiütötte a közép-, majd félnehézsúlyú világbajnok Dick Tigert, ezzel megszerezte a félnehézsúlyú koronát. Miután bajnoki címét 1969-ben és 1970-ben is 2-2 alkalommal megvédte, újra kirándult a nehézsúlyba: kihívta a világbajnok Joe Frazier-t. A 10 centivel alacsonyabb Frazier 1970. nov. 18-án a 2. menetben egy balhoroggal úgy oldalbordán vágta, hogy az kis híján kettétört, a fejre leadott befejező balhorog már csak a pontot tette a mondat végére.

Úgy vigasztalódott, hogy a következő évben négyszer, majd 1972-ben háromszor is megvédte félnehézsúlyú koronáját, aztán megint feljebb tekintett. Nem is akárkit vett célba: a Frazier-vereség után magát összeszedő Muhammad Alit. Bár nagyon jó teljesítményt nyújtott – száraz, hosszú balegyeneseivel helyenként valósággal ledöfte ellenfele fejét, Ali itt bizony nem lógathatta a kezeit! –, a 18 kilós súlykülönbség döntött, s a bíró a 8. menetben leállította a meccset, miután a bátor Foster már többször is padlóra került.

1973-ban kétszer is a dél-afrikai Pierre Furie ellen védte meg bajnokságát (pontozással); dec. 1-jén Johannesburgban vívott mérkőzésük azért érdekes, mert ez volt az első sportesemény Dél-Afrikában, amelyen fekete és fehér mérkőzött egymással. (A boksz népszerűsége erősebbnek bizonyult a szegregációnál!) 1974 nyarán döntetlent ért el az argentin Jorge Ahumada ellen, ezzel megvédte bajnokságát, de utána bejelentette visszavonulását.

Harmadik kiemelkedő félnehézsúlyúnk Michael Spinks, aki az 1976-os, montreali olimpián középsúlyban nyert aranyérmet. A profik között lassabban, de biztosabban haladt előre bátyjánál, Leonnál, aki már 1978-ban nehézsúlyú világbajnok lett az öregedő és felkészületlen Ali legyőzésével, de még abban az évben el is vesztette koronáját, s azóta teljesen visszaesett. Ő „csak" 1981. júl.-ban lett világbajnok, amikor pontozással ragadta el az amerikai Eddie Mustapha Muhammad WBA-koronáját. Bajnokságát 5 alkalommal védte meg sikerrel, majd amikor 1983. márc. 18-án Dwight Braxtont, a WBC bajnokát is megverte, általánosan elismert félnehézsúlyú világbajnok lett. Újabb 4 sikeres címvédés után 1985. szept. 22-én pontozással győzött az IBF nehézsúlyú bajnoka, Larry Holmes ellen, s ezzel megtörte elődei kudarcsorozatát: ő az első félnehézsúlyú világbajnok, akinek sikerült megszereznie a nehézsúlyú koronát is. 1986-ban a visszavágón is diadalmaskodott – igaz: egyik győzelme sem volt túl népszerű sem a közönség, sem az újságírók között –, majd a norvég Steffen Tangstad ellen is megvédte bajnokságát (a félnehézsúlyúról a Holmes-győzelem után lemondott). 1987-ben az IBF megfosztotta címétől, mert a kijelölt kihívó helyett a fehér óriás Gerry Cooney ellen vállalt – sokkal jövedelmezőbb – mérkőzést. Nagy fegyvertény volt, hogy az 5. menetben döntő fölénnyel győzött, Holmesnak ez csak a 13.-ban sikerült, 1982-ben. Veretlen volt 31 mérkőzésen, amikor 1988. jún. 27-én Mike Tysonnal állt szemben. Bár minden szempontból Tyson volt az esélyes, sokan biztak benne, hogy Spinks kellemetlen stílusa ismét meglepetést okoz. Ezúttal viszont a papírforma érvényesült: Spinkset a 91. másodpercben kiszámolták. Azóta nem lépett szorítóba.

A **nagyközépsúly** története mindössze 1984-ig nyúlik vissza. Az első bajnok a skót Murray Sutherland volt, őt a dél-koreai Chong-Pal Park még ebben az évben legyőzte, s tartotta az IBF bajnokságát 1987-ig, akkor átkerült a WBA trónjára. Koronáját azóta továbbadta a venezuelai Fulgencio Obelmejiasnak. Az IBF bajnoka az NSZK-beli Graciano Rocchigiani, a WBC trónján pedig Sugar Ray Leonard ül.

Mivel a nehézsúly után a **középsúly** a sportág „legizgalmasabb" súlycsoportja, itt megint végig kell szaladnunk a kategória teljes történetén.

A súlycsoport első bajnoka az angol Nat Langham, aki 1843. febr. 9-én 8 menetben győz William Ellis ellen. 20 évvel később 61 menetben diadalmaskodik Tom Sayers felett, aki középsúlyú létére a nehézsúlyúak között versenyzett (ez volt Sayers egyetlen veresége). Később ő is megvív a jóval nehezebb Ben Caunttal: 1857. szept. 9-én 60 menetben döntetlenül mérkőznek. Tom Chandler, George Rooke, majd „Professzor" Mike Donovan a bajnokok sorrendje – az ő visszavonulása után, 1884. júl. 30-án rendezték meg a „váltó- és a középsúlyú bajnokságért" mérkőzést az ír John Kelly (ismertebb nevén a „Páratlan" Jack Dempsey) és George Fulljames között; Dempsey győzött kiütéssel, a 22. menetben. A helyszíni riport szerint „az ellenfelek nehéz motoroskesztyűkben viaskodtak". A közönség nyomására Mike Donovan 4 év kihagyás után, 41 éves korában kiáll Dempsey ellen, 6 menetes mérkőzésük döntetlenül végződik 1888. nov. 15-én. Dempsey Bob Fitzsimmonsnak adja tovább a bajnokságot, aki 1891. jan. 14-én kiüti őt a 13. menetben.

Miután Fitz felment nehézsúlyba, a volt váltósúlyú bajnok Tommy Ryan került a középsúlyú trónusra 1898-ban, s bajnokságát biztosan tartotta 1907-ig, amikor veretlenül visszavonult. Utódja a súlycsoport egyik „legizgalmasabb" alakja, a lengyel származású Stanley Ketchel (Stanislaus Kiecal). 1908. máj. 9-én a 20. menetben kiütéssel győz Jack (Twin) Sullivan ellen, bajnokságát még ebben az évben háromszor megvédi, majd a német származású – ugyancsak nagyon kemény verekedő – Billy Papke kiüti a 12. menetben, szept. 7-én. Nov. 26-án visszavág (k. o. a 11. menetben), majd 1909. júl.

5-én 20 menetben pontgyőzelemmel zárja kettőjük sorozatát.

Ketchel jellegzetes képviselője a század eleji Amerika kemény legényeinek: utcai, kocsmai verekedő, revolverhős, nem csinál ügyet abból, hogy Jack Johnson 20 kilóval nehezebb nála (s ráadásul kitűnő ökölvívó), beáll a Fehér Reménységek sorába, s kihívja a nehézsúlyú világbajnokot! A fekete végig vezet, de Ketchel a 12. menetben egy jobbhoroggal valósággal letaglózza; Johnson felkel, hátralép, és egy rettenetes jobbfelütéssel kiüti a védekezés nélkül nekiugró kihívót – akit 1910. okt. 15-én féltékenységből agyonlőnek a saját vadászpuskájával...

Ugrás 1941. máj. 9-ére, amikor az amerikai Billy Soose elnyeri a bajnoki címet, de még ebben az évben le is mond a bajnokságról. Az üres trónért a lengyel amerikai Tony Zale (Anthony Florian Zaleski) és az amerikai Georgie Abrams mérkőzik nov. 28-án; Zale (az „Acélember") győz, s bajnokságát biztosan őrzi 1947. júl. 16-ig, amikor az olasz amerikai Rocky Graziano (Rocco Barbella) kiüti a 6. menetben. (A két sziklakemény verekedő meccssorozata a háború utáni évek legendás találkozói közé tartozik; első meccsükön – 1946. szept. 27-én – Zale győzött kiütéssel, szintén a 6. menetben.) 1948. jún. 10-én Zale visszaszerzi a koronát – nagy kiütés a 3. menetben –, de még ebben az évben végleg el is búcsúzik tőle: szept. 21-én a robusztus verekedő francia Marcel Cerdan felőrli, összetöri, és segédei a 11. menet után feladják.

A „Marokkói Bombázónak" ezután nincs szerencséje: 1949. jún. 16-án sérülés miatt feladni kényszerül az olasz amerikai Jake LaMotta ellen, okt. 27-én pedig repülőszerencsétlenség áldozata lesz, miközben a visszavágóra utazik. LaMotta 1951. febr. 14-ig ült a középsúly trónusán, akkor a váltósúlyból feljött Sugar Ray Robinson – 1946-tól tartotta a váltósúlyú bajnokságot – a 13. menetben döntő fölénnyel detronizálta.

Robinsont sokan tartják a súlycsoporttól függetlenül legjobb ökölvívónak. Ideális alkatú, hosszú kezű, hosszú lábú, tökéletes lábmunkával és villámgyors sorozatokkal. Mestere volt a ritmusváltásoknak: balegyenesezéssel vagy fogással „elaltatta" ellenfeleit, aztán egy villámgyors, kemény sorozattal kiütötte őket. Híres volt visszavágóiról is. 1951-ben volt az első. Az angol Randolph Turpin legyőzte őt pontozással júl. 10-én, de a szept. 12-i visszavágón (ahol 61 000 néző szurkolt: máig is rekord nem nehézsúlyú mérkőzésen) Sugar győzött döntő fölénnyel a 10. menetben. 1952 tavaszán Bobo Olson és az exvilágbajnok Graziano ellen védte meg bajnokságát, majd jún. 25-én a félnehézsúlyú bajnok Joey Maxim ellen próbálkozott. A súly- és erőkülönbség azonban Robinson ellen döntött a roppant hőségben vívott mérkőzésen – a vezetőbírót a 10. menet után le kellett cserélni, mert hőgutát kapott –, a 13. menet után ülve maradt a szorító sarkában.

A vereség annyira elkeserítette, hogy visszavonult. A trónutódlásért Turpin és a hawaii Carl Bobo Olson mérkőzött 1953. okt. 21-én: a kemény hawaii verekedő pontozással győzött. Robinson 3 éves kihagyás után visszatért a szorítóba, s 1955. dec. 9-én a 2. menetben kiütötte Olsont – újra ő volt a középsúlyú világbajnok. A visszavágón, 1956. máj. 18-án a 4. menetben számolták ki Olsont; Robinson legközelebb csak 1957. jan. 2-án vívott bajnoki mérkőzést, ahol pontozással alulmaradt a rohamozó utah indián Gene Fullmer ellen. Máj. 1-jén volt a visszavágó: Robinson az 5. menetben egy remek balhoroggal kiütötte ellenfelét. Koronáját azonban még ebben az évben újra továbbadta: szept. 23-án szoros küzdelemben maradt alul a váltósúlyú király Carmen Basilióval szemben. 1958. márc. 25-én – megint nagy csatában, szoros mérkőzésen – Robinson győzött, s ezzel ötödször nyerte el a középsúlyú bajnoki koronát.

Miután több mint egy évig nem bokszolt (ez idő tájt folytak a tárgyalások az Archie Moore elleni esetleges mérkőzésről), az NBA megfosztotta bajnokságától, s azt Fullmer és Basilio között döntötte el. 1959. aug. 28-án Fullmer döntő fölénnyel győzött a 14. menetben; 1963-ig tartotta NBA-bajnokságát. Robinson 1960. jan. 22-én pontozással vesztett az amerikai Paul Pender ellen, s ezúttal a visszavágón (jún. 10.) is alulmaradt a bostoni tűzoltótiszt ellen. Dec. 3-án, majd 1961. márc. 4-én eredménytelenül próbálkozott Fullmer ellen (az első döntetlenül, a második pontozásos vereséggel végződött), de a kesztyűket csak 1965 végén, 45 éves korában akasztotta szegre.

1970-től 1977-ig az argentin Carlos Monlon viselte a középsúlyú koronát, akkor visszavonult. Bajnoki címét 14 alkalommal védte meg, 101 mérkőzése során mindössze 3 pontozásos vereséget szenvedett. A súlycsoport egyik kiemelkedő alakja.

Visszavonulása után a columbiai Rodrigo Valdez lett a bajnok, amikor 1977. nov. 5-én nagy küzdelemben pontozással győzött az amerikai Benny Briscoe ellen. Koronáját 1978. ápr. 22-én pontozással vesztette el az argentin Hugo Corro ellen, akit viszont az olasz amerikai Vito Antuofermo detronizált 1979. jún. 30-án, pontozással. Nov. 30-án nagy verést kapott a kopasz fekete Marvin Haglertől, de a bírók döntetlent hoztak ki, így megvédte bajnokságát. A következő nagyság, aki az angol Alan Mintert 1980. szept. 27-én a 3. menetben döntő fölénnyel detronizálta, Marvin Hagler. Hagler – aki hivatalosan is felvette a Marvelous (Csodálatos) előnevet – fordított alapállású, nagyon kemény ökölvívó; 1976 óta veretlen volt, és bajnoki státusát mindhárom világszervezet elismerte. Biztosan őrizte koronáját: a

bajnoki címet 12 alkalommal védte meg. 1987. ápr. 6-án vitatható pontozással maradt alul a hosszú kihagyás után visszatért Sugar Ray Leonarddal szemben, utána szegre akasztotta a kesztyűket. 67 mérkőzése során csak 3 – vitatható – pontozásos vereséget szenvedett, 52 mérkőzést nyert kiütéssel. A súlycsoport és a közelmúlt egyik legnagyobb bajnoka.

Leonard a bajnokság elnyerése után visszavonult, azóta 3 ágon halad a súlycsoport bajnoksága.

A **váltósúly**ú bajnokságnak hosszú története és sok nagy egyénisége van. Az amerikai Paddy Duffy volt az első bajnok; címét 1888. okt. 30-án nyerte el, amikor a 17. menetben kiütötte honfitársát, William McMillant. Sok kérészéletű bajnok után a század első negyedének 2 nagy egyénisége, az ír amerikai Jack Britton (William A. Breslin) és az angol Ted (Kid) Lewis (Gershon Mendeloff) váltogatta egymást a trónon 1915 és 1922 között. 20 (!) mérkőzéses sorozatuk a sportág klasszikusai közé számít: 4 alkalommal Britton győzött, 3 ízben Lewis, 1 találkozó döntetlenül ért véget, 12 pedig pontozás nélküli volt – ebben az időben ilyesmi is létezett: ha a bajnok a lábán állt a meccs végén, megvédte címét, akármilyen verést is kapott „ütközben". A sorozat folyamán csak egyszer fordult elő kiütés: 1919. márc. 17-én Britton a 9. menetben altatta el ellenfelét. Mindketten a sportág halhatatlanjai; Brittonnak 342, Lewisnak 283 mérkőzését jegyezték fel. (Lewis hazánkban is járt, értékes tanácsokat adva gyermekcipőben járó ökölvívósportunknak.)

Brittontól a középsúlyból ismert Mickey Walker nyerte el a bajnokságot 1922. nov.-ben, 4 évig biztosan ült a trónuson, akkor már súlyproblémákkal küszködött, s alulmaradt az amerikai Pete Latzo ellen.

A 30-as évek híres sorozatát vívja az ír Jimmy McLarnin és az amerikai Barney Ross (az ő pályafutását majd a könnyűsúlyúaknál fogjuk részletesen elemezni). Ross 1934 tavaszán pontozással elnyeri McLarnin koronáját, amelyet az szept.-ben ugyanígy szerez vissza. 1935. máj.-ban újra Ross győz, s 3 évig biztosan őrzi a címet. Akkor a pehelysúlyú világbajnok Henry Armstrong hatalmas küzdelemben legyőzi – és nála meg kell állnunk egy kicsit.

A Henry Jackson néven szuletett amerikai ökölvívó ereiben néger, indián és fehér vér keveréke keringett. 19 éves korában vívta első profimeccsét – kiütéssel vesztett. Szerencsére kedvét nem vesztette el, Kaliforniában és Mexikóban vívta legtöbb mérkőzését, ahol mindig hemzsegtek a jó ökölvívók. A közönség szerette nonstop stílusát: magát összehúzva, előrehajolva, folyamatosan támadott, közben jó érzékkel hajolt el az ellenfél ütései elől, s azokra kemény horgokkal, felütésekkel válaszolt. Hurrikánnak becézték, és olyan is volt, mint a forgószél.

A pehelysúlyú világbajnoki címet 1937. okt. 29-én nyerte el, amikor a 6. menetben kiütötte Petey Sarront. Ezután következett a váltósúlyú bajnokság, 15 menetes pontgyőzelem Ross ellen 1938. máj. 31-én; majd ugyanazon év aug. 17-én a könnyűsúlyú „babér", a Lou Ambers elleni pontgyőzelemmel. A sportág történetében ő az egyetlen, aki egyszerre volt 3 súlycsoport bajnoka.

Persze a testsúllyal nem lehet sokáig játszani. Nov.-ben lemondott a pehelysúlyú koronáról; a könnyűsúlyút Ambers 1939. aug.-ban visszanyerte tőle; váltósúlyú bajnokságától pedig az amerikai Fritzie Zivic fosztotta meg pontozással, 1940. okt. 4-én. Közben megpróbálkozott a középsúllyal is, de 1940. márc.-ban döntetlent hoztak ki neki Garcia ellen. 1945. febr.-ban lépett utoljára szorítóba. Összesen 181 mérkőzést vívott, 152 győzelmet aratott, 100-at kiütéssel. 1951-ben pappá szentelték; 1988. nov. 22-én halt meg, 75 éves korában.

Az 50-es években – többek között – olyan bajnokai voltak a váltósúlynak, mint Sugar Ray Robinson, a kubai Kid Gavilan (Robinson őt tartotta pályafutása legjobb ellenfelének) és Carmen Basilio, a későbbi évtizedekben pedig Emile Griffith, a kubai emigráns José „Mantequilla" Napoles (18 éves korában vívta első profimeccsét, 4 év múlva áttelepült Mexikóba; 1969. ápr.-ban – 29 évesen – az amerikai Curtis Cokestól nyerte el a bajnokságot, ezt háromszor megvédte, majd döntő fölénnyel vesztette el Basilio unokaöccse, Billy Backus ellen 1970. dec.-ben; a következő nyáron ugyanígy nyerte vissza, aztán tartotta egész 1975. dec.-ig, amikor az angol John H. Stracey döntő fölénnyel detronizálta a 6. menetben; 1974. febr. 9-én Alain Delon volt a rendezője annak a mérkőzésnek, ahol Párizsban megpróbálta elhódítani Monzon középsúlyú bajnokságát; a méretkülönbség döntött, segédei a 6. menet után feladták a mérkőzést), Wilfred Benitez, Sugar Ray Leonard, Roberto Duran, Thomas Hearns, az amerikai Donald Curry, a jamaicai Milton McCrory és az amatőr világ-, majd olimpiai bajnok Mark Breland.

Ray Charles Leonard 20 éves volt, amikor elnyerte a montreali olimpia kisváltósúlyú aranyérmét. Utána átlépett a profik táborába, s 1979. nov. 30-án elnyerte a váltósúlyú világbajnoki címet, amikor a 15. menet legvégén döntő fölénybe került Benitezzel szemben. A bajnokságot 1980. jún.-ban pontozással elvesztette a könnyűsúlyból feljött Duran ellen; nov. 25-én viszont a „Kőoklú" a 8. menetben feladta ellene, miután egyszerűen nem tudta megütni a ringben csodálatos lábmunkával ide-oda cikázó ellenfelét. Nevét – „Sugar" Robinson után – Sugar Ray Leonardra változtatták. 1981. jún. 25-én a 9. menetben kiütéssel hódítja el az ugandai Ayub Kalule nagyváltósúlyú címét. Még ebben az évben viszszamegy váltósúlyba, szept. 16-án iszonyatos

küzdelemben győz a WBA-bajnok Hearns ellen. A „Kobra" vezet 12 meneten át, akkor Leonard – utolsó lehetőségként – elsöprő rohamba kezd, s a 14. menetben a bíró döntő fölényt hirdet. Drága árat fizet a győzelemért: bal szemén leválik a retina, ezért – miután 1982. febr.-ban még megvédi címét Bruce Finch ellen – bejelenti visszavonulását. Két év múlva visszatér a szorítóba, de Kevin Howard elleni győzelme után újra szegre akasztja a kesztyűket. Tévériporterként működik, s miután többször közvetíti Marvin Hagler mérkőzéseit, kiismeri harcmodorát és – megveri.

A bajnokságról a győzelem után lemond, mondván, csak Haglert akarta legyőzni, presztízsből. Újabb visszavonulását már kevesen veszik komolyan, inkább azt várják, kit fog legközelebbre kiszemelni. Végül a kanadai Don Lalonde félnehézsúlyú koronáját célozza meg, s 1988. nov. 7-én a 9. menetben kiütéssel diadalmaskodik (nem volt „sétameccs": az elején bizony respektálta jóval nagyobb darab, kemény ellenfelét, aki a 4. menetben egy jobbegyenessel padlóra is küldte). Mivel mindketten a nemrég létrehozott **nagyközépsúly** felső határán is belül vannak, a WBC a találkozót az új súlycsoport első bajnokságának is elismeri, így Leonard a győzelemmel 2 címet is szerez.

A félnehézsúlyúról lemond, de a nagyközépsúly megvédésére tárgyalások indultak a régi riválisa Hearnsszel. A „Nagy visszavágóra" 1989. jún. 12-én került sor: 12 menetes, hatalmas küzdelem után döntetlent hoztak ki, Leonard így megvédte bajnokságát.

Thomas Hearns 155 mérkőzést vívott az amatőrök között, de nemzetközi sikert nem ért el. 19 éves korában ment el profinak, 1977-ben. 185 centijével, pipaszár karjaival-lábaival, beesett mellkasával elég furcsán mutatott a váltósúlyú mezőnyben, ennek ellenére kiütéssel nyerte első 17 mérkőzését. Már ekkoriban ráragasztották a „Hit Man" (Ütőember) jelzőt – főleg a jobb keze volt életveszélyes. 1980. aug. 2-án Detroitban, az új Joe Louis Arénában a félelmetes WBA-világbajnok mexikói José „Pipino" Cuevasszal állt szemben. Ellenfelét 2 villámgyors jobbkezestől már a 2. menetben kiszámolták: Hearns a világbajnok.

Miután bajnoki címét háromszor megvédte, 1981 őszén a WBC-király Leonarddal ütközött meg, hogy eldöntsék: ki a váltósúly igazi „főnöke". Hearns veretlen volt 32 mérkőzésen, Leonard 31 csatából csak egyet vesztett el. Mint már láttuk, Leonard nyert, de Tommy nem vesztette el a kedvét, feljebb ment egy súlycsoporttal, s 1982. dec. 3-án pontozással elnyerte Benitez nagyváltósúlyú WBC-bajnokságát, majd amikor 1984. jún. 15-én szenzációs kiütéses győzelmet aratott a 2. menetben Duran ellen, a nagyváltósúly általánosan elismert bajnoka lett. Ez a győzelem nagy távlatokat nyitott meg előtte: mivel Duran alig fél éve csak szoros mérkőzésen maradt alul Haglerrel szemben, 1985. ápr. 15-én a középsúlyú bajnokságot célozta meg. Sajnos, itt elszámította magát. Ezúttal nem egy könnyűsúlyról felerősödött, hanem egy valódi, nagyon kemény középsúlyúval volt dolga. A „blitzkrieg" most nem vált be, kegyetlen csatában Hearns fokozatosan „elolvadt", s a 3. menetben a bajnok 3 egymásutáni jobbhoroggal kiütötte.

A „Kobra" ezúttal sem keseredett el, 1986 nyarán megvédte nagyváltósúlyú bajnokságát, aztán lemondott róla, s 1987. márc.-ban döntő fölénnyel ragadta el az angol Dennis Andries félnehézsúlyú WBC-koronáját. Miután a Haglert legyőző Leonard visszavonult, a megüresedett középsúlyú trónusért a WBC Hearnst és a sziklakemény argentin Juan Domingo Roldant mérkőztette 1987. okt. 29-én. Nagyon kemény küzdelem után az argentint a 4. menetben kiszámolták – így Hearns lett az első ökölvívó, akinek 4 különböző súlycsoportban sikerült világbajnokságot nyerni!

Koronáját nagyon balszerencsésen vesztette el. Fölényesen vezetett Iran Barkley ellen, amikor egy hatalmas jobbkezestől hanyatt vágódott, s bár felkelt, a bíró hamarosan kihirdette ellenfele döntő fölényét.

Nem lepődhetünk meg, hogy még ezután sem dobta be a törülközőt, és nov.-ben James Kinchen ellen pontozással megnyerte a WBO, az új világszervezet középsúlyú bajnokságát – sajnos, ezt a szervezetet a közvetlen érdekelteken kívül nemigen veszik komolyan. 1989 nyarán pedig Leonard nagyközépsúlyú koronáját célozta meg, kétszer is padlóra küldte ellenfelét (igaz, neki is voltak meleg pillanatai), s a közönség tüntetett a döntetlen eredmény ellen, amellyel Leonard végül is megvédte bajnokságát.

A váltósúly jelenlegi bajnokai – WBA: Mark Breland (USA); WBC: Marlon Starling (USA); IBF: Simon Brown (USA).

A **kisváltósúly** utóbbi évtizedeinek bajnokai elsősorban latin-amerikaiak és távol-keletiek. A sok kitűnő ökölvívó közül egyet emelünk ki.

A columbiai Antonio Cervantes (Kid Pambele) 1972. okt.-ben a panamai Alfonso Frazer kiütésével került a trónra, akit a 10. menetben ütött ki. Az aránytalanul magas, vékony, csontos fekete bőrű oklöző nagyon kemény verekedő volt: folyamatosan támadva, kemény balegyenesekkel és felütésekkel győzte le ellenfeleit. Bajnokságát biztosan tartotta 1976. márc.-ig – közben 10 alkalommal védte meg –, akkor pontozással alulmaradt a Puerto Ricó-i Wilfred Benitezzel szemben (szoros meccs volt: ha nem a kihívó szülővárosában rendezik, Cervantes a győztes). Benitezt a WBA 1977-ben megfosztotta trónjától, s annak betöltésére Cervantest és az argentin Carlos Giminezt mérkőztették. A columbiai a 6. menetben döntő fölénnyel győzött – újra ő lett a bajnok.

1980. aug.-ban az amerikai Aaron Pryor kiütötte (addig 6 ízben védte meg ismét a koronát); végleg elbúcsúzott a bajnokságtól, de csak 4 évvel később, 39 éves korában vonult vissza.

Az ir Jack McAuliffe volt a **könnyűsúly** – egy szintén klasszisoktól hemzsegő súlycsoport – első bajnoka, 1886–1894 között uralkodott. A századforduló tájának legkiemelkedőbb alakja a fekete amerikai Joe Gans (1902–04, majd 1906–08), emlékezetesek a dán Battling Nelson elleni csatái: először ő győzött a 42. menetben, aztán kétszer a dán ütötte ki, a 17., majd a 21. menetben. 156 mérkőzését jegyezték fel, mindössze 9-et vesztett el.

A század első negyedének legjobbjai az amerikai Benny Leonard (Benjamin Leiner). Remek ökölvivő, védekező virtuóz, az ellenütések mestere. Hosszú orrával, csapott állával, középen elválasztott s mindig simára brillantinozott hajával inkább keltette egy úrlovas benyomását, mint bokszvilágbajnokét. 15 éves korában vívta első profimérkőzését – kiütötték a 3. menetben. 6 évvel később, 1917. máj. 28-án a walesi Freddie Welsh (Frederick Hall Thomas) kiütésével lett világbajnok, s trónját biztosan őrizte egész 1925-ig, amikor veretlen bajnokként vonult vissza. 1922. jún.-ban érthetetlen – és rá egyáltalán nem jellemző – fegyelmezetlensége miatt vallott kudarcot a váltósúlyú bajnoksággal: nagy fölényben volt, s a 13. menetben kiütötte a bajnok Jack Brittont, de a földön is megütötte, amiért azonnal diszkvalifikálták. 213 mérkőzéséből csak 21-et vesztett el. 51 éves korában, a szorítóban halt meg: vezetőbíróként szívinfarktust kapott.

A könnyűsúlyúak között kell megemlékeznünk a közelmúlt egyik legnagyobb egyéniségéről, a panamai Roberto Duranról. Pályafutása állítólag úgy indult, hogy atyja elérzékenyült büszkeséggel mutatta egy barátjának, amint éppen az utcán verekedett. „Így megsérülhet, és a rendőrséggel is meggyűlhet a baja; küldd el hozzám az edzőterembe, ott kedvére kiverekedheti magát, sőt ha elég ügyes, megnyerhet egy-két meccset is" – mondta a barát, aki történetesen bokszmenedzser volt. Nem tudni, hogy a történetben mennyi az igazság, tény, hogy a kávébarna fiú még nincs 16 éves, amikor megnyeri első profimeccsét, 1967-ben. Veretlen, amikor a skót Ken Buchanan könnyűsúlyú koronájáért lép a Madison Square Garden szorítójába 1972. jún. 26-án. A nagy csatában az ügyes, technikás skót fokozatosan őrlődött fel a kemény horgokkal, felütésekkel folyamatosan, agresszíven rohamozó Duran ütései nyomán. A meccs már eldőlt, amikor a 13. menetben – szépséghibaként – a panamai egy erősen öv alá sikeredett felütéssel kiütötte ellenfelét. Buchanan segédei hiába reklamáltak, a bíró kiütést hirdetett.

Még ebben az évben elszenvedte első vereségét: a jó lábmunkájú Puerto Ricó-i Esteban De Jesus „kimozogta" és pontozással legyőzte 10 menetes, barátságos mérkőzésen – így bajnokságát nem vesztette el. Trónusát 1979-ig őrizte veretlenül, 12 alkalommal védte meg a legjobb ellenfelekkel szemben (De Jesusnak 2 ízben is kiütéssel vágott vissza), s a Nemzetközi Bokszújságírók Szövetsége őt szavazta meg a 70-es évtized legkiemelkedőbb ökölvívójának.

1980-ban felment váltósúlyba, ahol jún. 20-án pontozással elnyerte Leonard váltósúlyú bajnokságát – akinek ez az egyetlen veresége –, a nov.-i visszavágón azonban ellenfele kerülte a közelharcokat, kitáncolta vagy lefogta, Duran egyszerűen nem jutott ütéshez, s idegileg teljesen felőrlődve a 8. menetben feladta a mérkőzést. Az addig ünnepelt sztár, a rettegett „Kőöklű" kegyvesztett lett a szurkolók körében. 1982. jan.-ban eredménytelenül próbálkozott Benitez nagyváltósúlyú WBC-koronájával, majd amikor szept.-ben pontozással kikapott a rangsorolatlan angol Kirkland Laingtől, mindenki eltemette.

De ő nem adta fel (amint az előzők során is láttuk, ez jellemző a legnagyobbakra): 1983. jún. 16-án valósággal darabokra szedte az addig veretlen nagyváltósúlyú WBA-világbajnok amerikai Davey Moore-t – a bíró a 8. menetben hirdetett döntő fölényt –, ezzel egy 3. súlycsoportban is felkapaszkodott a világbajnoki trónusra.

A közönség kegyeit viszont egy vereséggel szerezte vissza: nov. 10-én hatalmas, 15 menetes csatában maradt alul a középsúlyú világbajnok Haglerrel szemben, a Csodálatos csak az utolsó 2 menetben levágott huszáros hajrájával fordította a maga javára a mérkőzést.

1984 nyarán – nagy meglepetésre – Thomas Hearns a 2. menetben súlyosan kiütötte, megint úgy nézett ki, hogy pályafutása végére érkezett. A következő évet ki is hagyta, de 1986-ban újrakezdett, és – 17 évvel első világbajnoksága után, 38. évében – 1989. febr. 24-én elhódította Iron Barkley középsúlyú WBC-koronáját.

A **kiskönnyű-** vagy **nagypehelysúly** kiemelkedő alakja a mexikói Julio Cesar Chavez, akit ma sokan súlycsoporttól függetlenül a legjobb ökölvívónak tartanak. 18 éves korában kezdett versenyezni, 1980-ban. 1984. szept. 13-án a mexikói Mario Martinez legyőzésével (döntő fölény a 8. menetben) került fel a súlycsoport WBC-trónjára. Bajnokságát biztosan tartotta 1987 végéig; nov. 21-én a Puerto Ricó-i Edwin Rosariót verte döntő fölénnyel a 11. menetben, ezzel a WBA könnyűsúlyú világbajnoka lett, s lemondott a kiskönnyűsúlyú trónról. 1988. okt. 29-én a WBC könnyűsúlyú koronáját is megszerezte, amikor honfitársát, José Luis Ramirezt a 11. menetben sérülés miatt leléptették. 1989. máj. 17-én még feljebb lépett: a kisváltósúlyú WBC-király, a kitűnő amerikai Roger Mayweather segédei a 10. menet után feladták ellene a mérkőzést. Eddig 63 mérkőzést

vívott, egyetlen vereség nélkül, 50 ellenfelénél nem volt szükség a pontozók munkájára.

A **kispehelysúly**ban 1922–24 között már rendeztek bajnokságot, amelyet aztán 1976-ban újított fel a WBC (az első bajnok a panamai Rigoberto Riasco, aki fél évig ült a súlycsoport trónusán). A bajnokok mind a latin-amerikai és a távol-keleti országok ökölvívói közül kerültek ki.

Az amerikai Hughey Boyle a **harmatsúly** első bajnoka, 1887–88-ban. A súlycsoport nagy egyénisége a panamai Al Brown (aki 1929. jún. 18-án Gregorio Vidal elleni pontgyőzelmével lett bajnok, s koronáját biztosan őrizte 1935. jún. 1-jéig, akkor pontozással adta tovább a spanyol Balthasar Sangchillinek); az amerikai Manuel Ortiz (aki 1942. aug. 7-én az olasz ameriai Lou Salica pontozásos legyőzésével került trónra, s bajnokságát 1947. jan. 6-án az amerikai Harold Dade ellen vesztette el pontozással – átmenetileg, mert már márc. 11-én vissza is szerezte, s csak 1950. máj. 31-én adta tovább a dél-afrikai Vic Toweelnek, ugyancsak pontozással); a vegetáriánus brazil Eder Jofre (aki 1961. márc. 25-én az olasz Piero Rollo elleni döntő fölényes győzelmével lett bajnok, s koronáját 1965. máj. 17-én pontozással vesztette el a japán Masahiko Harada ellen). Jofre miután 1 évvel később a visszavágón is alulmaradt, visszavonult. 78 mérkőzéses pályafutásának ez volt a 2 veresége. 1969-ben aztán meggondolta magát, ismét felhúzta a kesztyűket, s 1973. máj. 5-én a kubai spanyol José Legra pontozásos legyőzésével a pehelysúlyú trónra is felkapaszkodott. Okt.-ben kiütötte a félelmetes mexikói Saldivart, de következő nyáron megfosztották bajnokságától, mert nem védte meg a 6 hónapos határidőn belül.

A súlycsoport utolsó nagy alakja az ausztrál Jeff Fenech. 1985. ápr. 26-án – élete 7. mérkőzésén! – döntő fölénnyel nyerte el az IBF bajnokságát a 9. menetben a japán Satoshi Shingakitól. Trónját veretlenül őrizte 1987. máj. 8-ig, akkor eggyel feljebb lépett, és a WBC kispehelysúlyú koronáját szerezte meg a thaiföldi Samart Payakaroon kiütésével (4. menet). 1988. márc. 7-én már a WBC pehelysúlyú trónusát vette be (döntő fölény a 10. menetben a Puerto Ricó-i Victor Callajas ellen), miután pedig 1989. ápr. 8-án harmadszor is sikeresen védte meg, bejelentette visszavonulását. Mindössze 23 mérkőzést vívott, valamennyit megnyerte.

Az 1980-ban bevezetett **kisharmatsúly** első bajnoka a venezuelai Rafael Orono volt; a súlycsoport 3 legjobbja a japán Jiro Watanabe (WBA: 1982–84, WBC: 1984–86), a thaiföldi Kaosai Galaxy (WBA: 1984-től) és a mexikói Gilberto Roman (WBC: 1986-tól).

A **légsúly** első bajnoka az amerikai Jimmy Barry volt, aki 1897. dec. 6-án a 20. menetben kiütötte az angol Walter Crootot, de aztán visszavonult, s a súlycsoport csak 1913-ban éledt újjá: ápr. 11-én az angol Sid Smith 20 menetben pontozással győzött a francia Eugene Criqui ellen. Az argentin Pascual Perez 22 éves, amikor Londonban aranyérmet nyer légsúlyban, az 1948-as olimpián. 1954. nov. 26-án pontozással nyeri el a világbajnokságot a japán Yoshio Shiraitól, aztán sikeresen védi (9 alkalommal) 1960. ápr. 16-ig, amikor a thaiföldi Pone Kingpetch pontozással detronizálja. A visszavágón is alulmarad, de csak 1964-ben vonul vissza. 91 mérkőzéséből csak 7-et vesztett el.

Az utóbbi 2 évtizedben a légsúlyt, de az 1975-ben indított **kislégsúly**t és az 1987-ben alapított **minilégsúly**t is latin-amerikai és távol-keleti ökölvívók uralják.

Az ökölvívás súlycsoportjai 1989-ben

Amatőrök		Hivatásosak*			
Kislégsúly	48 kg alatt	Minilégsúly	47,627 kg alatt	Középsúly	72,575 kg alatt
Légsúly	51 kg alatt	Kislégsúly	48,988 kg alatt	Nagyközépsúly	76,203 kg alatt
Harmatsúly	54 kg alatt	Légsúly	50,802 kg alatt	Félnehézsúly	79,379 kg alatt
Pehelysúly	57 kg alatt	Kisharmatsúly	52,163 kg alatt	Kisnehézsúly	
Könnyűsúly	60 kg alatt	Harmatsúly	53,524 kg alatt	WBA	88,450 kg alatt
Kisváltósúly	63,5 kg alatt	Kispehelysúly	55,338 kg alatt	WBC–IBF	86,183 kg alatt
Váltósúly	67 kg alatt	Pehelysúly	57,153 kg alatt	Nehézsúly:	
Nagyváltósúly	71 kg alatt	Kiskönnyűsúly	58,967 kg alatt	WBA	88,450 kg felett
Középsúly	75 kg alatt	Könnyűsúly	61,235 kg alatt	WBC–IBF	86,183 kg felett
Félnehézsúly	81 kg alatt	Kisváltósúly	63,503 kg alatt		
Nehézsúly	91 kg alatt	Váltósúly	66,678 kg alatt		
Szupernehézsúly	91 kg felett	Nagyváltósúly	69,853 kg alatt		

* A súlycsoporthatárokat a szövetségek fontban határozták meg; mi kg-ra átszámítva közöljük.

Nehézsúly: James Corbettől Mike Tysonig

Gauguin Tahitin van, van Gogh már egy éve halott, Münchenben Sezession társaság alakul, Tolsztoj az éhínség sújtotta tulai tartományt járja, Shaw a Warrenné mesterségén dolgozik, Gandhi visszatérve Londonból ügyvédként próbál egzisztenciát teremteni családjának, Einsteinnek éppen megjósolja egyik tanára, hogy semmire nem viszi, Sklodowska a Sorbonne-on tanul, Planck Berlinben tanít, Freud figyelme most fordul a pszichopatológia felé, Verdi a Falstaffot, Puccini a Manont komponálja, Bismarck immár kegyvesztett ember, Lenin marxista kört szervez Szamarában. Áll már az Eiffel-torony, a viktoriánus Nagy-Britannia világbirodalmához csatolja Rhodesiát, készülőben a francia–orosz paktum, Magyarország millenniumi lázban ég. Önnön haláltáncát járva, felfokozott, fergeteges életerővel búcsúzik a század. 1892-t mutat a naptár. Odaát, az óceán túlsó partján, ha lehet, még szédítőbb a forgatag, még harsányabb a kavalkád. A föld a két part között teljes szélességben birtokba vétetett, épül New York és Chicago között a Pennsylvania expressz, a Standard Oil az Államok összes olajtársaságát hatáskörébe vonja, a trösztök száma meghaladja a 200-at, Kelet-Európából érkezik az újabb nagy bevándorlási hullám, a Morgan és Rockefeller bankház már első a legnagyobbak között, Jack London matrózként Japán felé hajózik, Mark Twain az írófejedelem, Fred Stone megírja a Ma Ragtime Baby c. számot, Scott Joplin lebujokban játszik egyvelegeket, King Bolden kornettjátéka magával ragadja New Orleanst, alighanem e futamokkal kezdődik a jazz története, Ignite, a csodaló első versenyeit nyeri.

És ez év szept.-ben 2 különös fickó kapaszkodott a kötelek közé New Orleans szorítójában, hogy első ízben kesztyűben megküzdjenek a nehézsúlyú világbajnoki címért. Egyikük, John L. Sullivan minden ízében a nagy pionírkorszak bajnoka. Izgalmas, ezerszínű, zabolátlan. Robusztus őserő, robusztus kedély, robusztus szertelenség, virtus. Imád inni, enni, adománzni, verekedni. Járja az országot, sorra hívja ki a legszilajabb legényeket, s persze csupasz kézzel sorra péppé veri őket, majd este a kocsmában legjobb barátként együtt röhög, danászik, vedeli a whiskyt velük, a megmaradt pénzt pedig szétosztja, ügyet sem vetve rá, szegények, gyerekek között. A bokszstörténelem utolsó csupasz öklű döntőjében 1889. júl.-ban 75 menetes óriási csatában győz a nagyszerű Kilrain ellen. A hatalmas bajszú, pirospozsgás, alighanem Twain tollára való írt Amerika-szerte mindenütt imádják, eszményeik, álmaik bálványát látják benne. Másikuk, James J. Corbett legalább ilyen mértékben a közeledő új korszak, az új század embere. Hűvös, kimért, elegáns, ízig-vérig sportember. Foglalkozása banktisztviselő. Számára a boksz nem virtus, nem játék, nem férfiúi kivagyiság, hanem szakma. Ő a modern ökölvívás úttörője, ő foglalta rendszerbe a modern ökölvívás technikai repertoárját, a lábmunkát, az egyeneseket, ő kezdett tudatos módszerességgel készülni mérkőzésekre. Sullivan természetesen sokáig ellenfélszámba sem veszi a hosszú, csontos, vékonydongájú Gentleman Jimet, méltatlannak érzi, hogy ilyen aktakukaccal lépjen egy szorítóba. Amerika is legszívesebben kiutálná a kötelek közül az ilyen sótlan alakot, a győzelmek sorozata azonban egyre inkább őt igazolja, így lehetetlenség tovább kitérni a kihívás elől. Sullivan az utolsó napokat is víg ivócimborák és örömlányok körében tölti; Corbett aszkétaéletet élve, keményen készül az edzőteremben. Szept. 7-én, első ízben 5 unciás kesztyűt húzva a bajnok és kihívója szorítóba lép. A fogadóirodák 4:1 arányban adják az esélyt Sullivan javára. Egész Amerika kedvence biztos győzelmét várja. Ezzel szemben Corbett 20 meneten át könnyedén kimozogja a szánalmasan csapkodó és erejével egyre jobban elkészülő írt, majd a 21.-ben egy jobbegyenessel véget vet a küzdelemnek. Az addig dermedt csendben figyelő publikum csalódottan fütyülni, hurrogni kezd. Így távozik győzelme után az első kesztyűs világbajnok. Ezzel kezdődik el a modern ökölvívás évszázados históriája.

Diadala Corbettet egyáltalán nem teszi vehemenssé, sikerhajhásszá. A következő 5 évben mindössze 3-szor lép a kötelek közé, akkor sem a legkeményebbnek tűnő ellenfelekkel, 4 menetnél többet egyik ellen sem tölt szorítóban. A negyedik választás sem tűnik túlzottan vakmerőnek. Robert Fitzsimmons 70 kilójával csaknem 20-szal könnyebb nála, emellett elmúlt már 36 éves is, tehát 4 esztendővel idősebb. Eredeti szakmája patkolókovács. Kopasz fej, mélyen ülő riadt szemek, kissé hajlott hát, csápszerű hosszú, vékony karok – egész lényében van valami szánalmasan és irritálóan kisemberi. Maga a gesztus is egyszerre hősies és pimasz, amivel kihívja a nehézsúlyú világbajnokot. Nevadában csapnak össze 1897. márc.-ban. Ez az első világbajnoki döntő – és alighanem az első sportesemény is –, amelyről film készül. 10 meneten keresztül minden úgy történik, ahogy azt mindenki várja. Corbett csak játszik ellenfelével, sőt a 6. menetben padlóra is küldi, pontosabban küldené, ám Fitzsimmons huppanás közben átkarolja ellenfele lábait, és csak miután karjait lefejti onnan, kezd a mérkőzésvezető számolni. Ebből

kerekedik az első botrány, lévén, hogy Corbett tiltakozik, jóval több, mint 10 másodpercen keresztül volt harcképtelen a kihívó – hiába, a mérkőzésvezető tántoríthatatlan. A 11. menetben aztán történik valami, amire senki nem számított; a reménytelen helyzetben lévő Fitzsimmons egy óvatlan pillanatban közel csúszik a gyanútlan kihívóhoz, s iszonyatos erővel gyomron vágja. Ez az a bizonyos solar-plexus, gyomorszájütés, amit ő kísérletezett ki, de a klasszikus korban ilyen banális dolgot, kvázi alattomos módszert senki nem vett igazán komolyan. Most viszont a világbajnok fájdalmasan görnyed hatására a padlón, míg a mérkőzésvezető ki nem számolja. A történtek valóban sokkoló hatásúak, a döbbent Corbett percek múltán is még mindig folytatni akarja a küzdelmet, a közönség – jórészt környékbeli ezüstbányászok – órákkal később is zajosan tüntet.

A fura, groteszk kis Bob természetesen átmeneti figura a sportág történetében. 2 év múlva száll ismét kötelek közé, hogy megvédje a nehézsúlyú világbajnoki címet. Szemben James Jim Jeffries: 24 éves, 93 kiló, csupa izom óriás. Bob 10 meneten keresztül minden trükköt, furfangot, agyafúrtságot bemutat, ám a következőre már nincs ellenszer. A 11. menetben Jeffries egyszerűen letaglózza. Azóta is általános vélemény, hogy a skót–holland ősöktől származó kazánkovács a sportág első igazi klasszikusa. Nem bokszművész, nincs benne semmi könnyedség, játékosság, elegancia; keménysége, ütőereje azonban páratlan. A következő 4 év folyamán ismét kiüti Fitzsimmonst, majd 2 ízben is a visszatéréssel próbálkozó Corbettet, majd – miután nem lát számba jöhető ellenfelet – 1904-ben bejelenti visszavonulását. Veretlenül, anélkül hogy bárkinek sikerült volna őt padlóra küldenie, vagy végigállnia vele szemben mérkőzést.

A szabadon maradt világbajnoki címért azon nyomban selejtezőket írnak ki. A jelöltek, legalábbis ezen a szinten, igencsak középszerű öklözők. Csatározásukból Marvin Hart kerül ki győztesen, őt dögunalmas 20 menetes csatában Tommy Burns fosztja meg 1906. febr.-ban a címtől. És a meglehetősen szürke, jellegtelen Burns egy csapásra a sportág legszorgalmasabb bajnokává válik. Egymás után köti le és vívja mérkőzéseit előbb keresztül-kasul Amerikában, majd átruccan Európába, innen egyenest Ausztráliába vezet az útja. 2 és fél év alatt 11 alkalommal védi meg a címet, s áll tovább gyorsan, nem dicsőséget hajhászva – hanem kétségbeesetten menekülve. Ugyanis nyomában minduntalan ott jár valaki. Valaki, akit máig sokan minden idők legnagyobb bokszolójának tartanak, akinek páratlan képességeihez egy pillanatra nem fér kétség, akinek világelsősége abszolút vitathatatlan, ám a bajnoki címhez közel engedni senki nem akarja, lévén, hogy ő az első fekete aspiráns a sportág történetében. Rakodómunkás, 20 évesen kezd bokszolni, pályája szédületes gyorsasággal emelkedik, hamarosan nyilvánvaló, hogy klasszisa egyedülálló. Fizikuma, reflexei, eleganciája máig páratlanok. Amilyen különleges egyéniség a szorítóban, olyan extravagáns a szorítón kívül. Hivalkodó, szélsőséges, provokáló. Tűzpiros kocsiján száguldja be Amerikát, versenyre hívja a kor legismertebb amerikai vezetőjét, Oldfieldot, hírhedtek nőügyei, hivalkodó eleganciával öltözködik, ellenfeleit fölényes mosollyal veri – a Fehér Amerika gyűlöli, a szövetség is mindent megtesz, hogy távol tartsa a világbajnoki címtől. Éveken keresztül tart e megalázó fogócska, míg 1908. dec. 26-án Sydney-ben utóléri Burnst. Most már nincs haladék, nem lehet kitérni az összecsapás elől. Az összecsapás megalázóan egyoldalú. A bajnok most, királysága utolsó perceiben, hőssé magasztosul, halvány esély nélkül is derekasan harcol, mígnem a 14. menetben a sydney-i rendőrség véget vet a mészárlásnak. És ezzel elkezdődik a boksz történelmének egyik legizgalmasabb, legtalányosabb és legellentmondásosabb fejezete, Jack Johnson világbajnoksága.

A Burns elleni mérkőzésről a New York Heraldot Jack London tudósítja. Cikkének zárómondata – „le kell hervasztani a bádogmosolyt a nigger pofájáról!" – pillanatok alatt egy korszak jelszavává válik. Elkezdődik a Fehér Reménységek időszaka az Államokban. 1909-ben 6 jobb sorsra hivatott öklözőt verbuválnak össze, köztük még a középsúlyú világbajnokkal, a legendás Ketchellel is próbálkoznak, mindhiába, Johnson könnyedén, mosolyogva eljátszadozik valamennyiükkel. Mire a kampányszervezők felocsúdnak, az összes reménység ripityára van verve. Mit lehet tenni? Az ötlet ezúttal is Jack Londoné: Csak egy lehetőségünk van, Jeffriesnek elő kell jönnie a farmjáról! Jeff rajtad a sor! Jeff rajtad a sor! – visszhangozza egész Amerika. És Jeff? Már 6 éve hátat fordított az ökölvívásnak, felhízott 137 kilóra, és békésen műveli földjét a nyugati parton – 34 éves, nyugodtan, kényelmesen él. Először hallani sem akar az egészről, marhaságnak tartja, a visszatérést egyetlen porcikája sem kívánja, ám a tömeghisztéria, a sajtókampány lassan kezdi megtenni hatását. A nemzetihős-mitosz, a kilátásba helyezett 200 000 dollár – egyes szakemberek szerint mintegy a 15-szörösét érte a mainak! –, a szenátus tagjainak felhívása, az ismét felpiszkált becsvágy elveti a józan belátást, a Nagy Jeff egyszeriben igent mond, ismét edzésbe áll. A hír valódi szenzációt hoz, a templomi szószékektől az újságokon át a kongresszusig ezzel foglalkozik Amerika. Ekkor hangzik el először az „Évszázad mérkőzése" kifejezés, ekkor lép színre Tex Richard, akinek hamarosan meghatározó szerepe lesz. Cowboy volt, aranyásó, szerencsejátékos, seriff,

és most kezdi felismerni az iszonyú üzletet a bokszban. 1906-ban már rendezett világbajnoki mérkőzést, az igazi nagy színtérre azonban most lép. Több versengő város közül a legtöbbet ígérő Renót jelöli a mérkőzés színhelyéül. Bírónak először magát az elnököt, a fajgyűlölő Taftot kéri fel, aztán Conan Doyle-t, majd Sullivant, de mindvégig úgy manipulál, hogy véletlenül se vállalhassa egyik sem, így maga lehessen a mérkőzés vezetője. Ezalatt Jefferson keményen dolgozik, 43 kilót lead, igyekszik megtalálni egykori önmagát; Johnson, a Fekete Gyémánt viszont szokásos könnyedségével készül. A szerződés aláírásáért kapott 25 000 dollárból új versenyautót vesz magának – és lakást New Yorkban legújabb fehér barátnőjének. Újabb olaj a tűzre.

Amikor 1910. júl. 4-én – Amerika nemzeti ünnepén – 16 000 néző előtt rekkenő hőségben halálos ellenségekként belépnek a szorítóba, a feszültség szinte elviselhetetlen. Johnson gúnyos megjegyzést tesz, Jeffries elutasítja a fekete kézfogását. Vibrál a levegő, izzik a gyűlölet. Jeff iszonyú indulattal veti magát a küzdelembe, Johnson könnyedén kitér előle. 3 meneten keresztül tart így a halálos játék, ennyi idő alatt Jeffries minden erejével elkészül. Ekkor kezd Johnson. Érezhető kéjjel veri szét és alázza meg az óriást. A feszültség fokozódik. A 7. menetben pisztoly dörren a tribünről. A golyót Johnsonnak szánják, szerencsére senkit nem talál. Ettől kezdve a mérkőzés már csak véres leszámolás. A Fehér Reménység ajkai széthasadnak, orra miszlikre törik, szemöldökéből patakzik a vér, de változatlanul megy előre. A 15. menet már gladiátorjáték. Egy jobbkezes nyomán Jeff pályája során először végigzuhan a földön. Ami innen következik, téboly, agyrém, a legfantasztikusabb emberi dráma. Richard számol, Jeff testvére beugrik a kötelek közé, és – ellentétben a szabályokkal – felsegíti bátyját. Johnson protestál, őrjöng mérgében, a lelátó tombol, Jeff eszméletlenül, roskadozó lábakkal, az egykori Nagy Világbajnok hősi méltóságával elindul előre, vállalja a harcot. Johnson sorozata ismét letaglózza. Ott lóg a köteleken, emberek rohannak a szorítóba, és ismét talpra állítják, Richard ismét félrenéz, Jeff ismét elindul, Johnson ismét keresztbeveri minden dühét, gyűlöletét, tudását beleadva. Hisztérikus vad sikolyok a tribünön, ezt már nem lehet nézni, Jeff azonban megpróbál feltápászkodni. Ekkor ugrik be Sam Berger, Jefferson menedzsere, s kéri a bírót, vessen véget a csatának. Így zárul az Évszázad – első – mérkőzése. „Jeff, te mindent megtettél, amit tudtál!" – sommázza másnapi tudósítását Jack London. Az összecsapást azóta is Jefferson tragikus elbukásának, Johnson fényes diadalának emlegetik, több szempontból joggal, ám ugyanakkor fel kell figyelni, hogy a Fekete Gyémánt pályája érezhetően módosult e mérkőzéstől. A bajnoki cím ettől fogva egyre kevésbé érdekli. Botrányos nőügyek eddig sem voltak ritkák életében, ám most olyanba keveredik, ami miatt jobbnak látja, ha áthajózik Európába. Párizsba teszi át székhelyét, ott várja kihívóit. Sorra veri őket különösebb gond nélkül, miközben az ottani társadalmi élet egyik központi figurájává válik, ha ideje engedi, fellép revükben is, ám mérkőzésein észrevehető: egyre inkább fárad. Így is biztosan ül a trónján még 5 éven keresztül, amikor különös szerzetként új kihívó jelentkezik. Jess Willardnak hívják, 198 centi magas, 114 kiló; 30 éves korától farmján dolgozott, csöndben, nyugalomban. Nem érdekelte a hírnév, utált verekedni, dolgos gazda lévén csak a pénz érdekelte. Néhány cimborája beszélte rá, hogy szálljon ringbe, próbáljon szerencsét, hátha valamit összeszedhet ökleivel. Egy szép napon így találja szembe magát Jack Johnsonnal. 1915. máj. 5-én kerül sor a találkozóra, Havannában.

Európa már javában lángol, Amerikát még nemigen érinti a háború, vélhetően csak kevesekben rémlik fel, hogy rövidesen ők is e véres, nagy szoritóba lépnek. Izgalmasabb kérdésnek tűnik, sikerül-e végre megállítani Johnsont. 31 000 néző kíváncsi az összecsapásra, és válik tanújává egy igencsak érdektelen csatának. Johnson már csak halovány árnyéka egykori önmagának, erejéből legfeljebb arra futja, hogy elkerülje egykedvűen cammogó ellenfele bődületes ütéseit – 25 meneten keresztül. A 26.-ban aztán egy bal-jobb kombináció betalál, s egyszeriben kicsúszik a lába alól a talaj. Így zárul egy fejezet, a sporttörténelem egyik legizgalmasabb pályája.

Willardot a megszerzett bajnoki cím sem teszi szenvedélyes dicsőséghajhászzá. Változatlanul, rendíthetetlen nyugalommal él és dolgozik odahaza a farmján, szánt, vet, ad, vesz – csak ha muszáj, száll ismét szorítóba, hogy iszonyatos ereje révén megvédje világbajnokságát. Egy év múlva vívja következő csatáját, aztán a következő 3 esztendő folyamán csupán néhány bemutató csalja a kötelek közé. Közben azonban gyökerestől változik a világ. Vége a háborúnak, a győztes oldalon álló Amerika egy csapásra felkerül a szuperhatalmak sorába. Megerősödve, meggazdagodva, önbizalmat nyerve veszett, vad, féktelen fejlődésnek indul. Mamutgyárak, monopóliumok, tőkefelhalmozódás, mindent elöntő gépesítés, szeszтilalom. A „Modern idők" kora, a „jazzkorszak", minden felfokozott, minden túlméretezett, minden kezdi elveszteni normál emberi léptékét, minden polarizálódott. Ha erős vagy, ha állva maradsz, akkor nagy életet élhetsz, ha meginogsz, megbotlasz, pillanatok alatt elsodor, eltapos az élet. A gigantikus szerveződés, gigantikus irányítottság, gigantikus célszerűség időszaka köszönt Amerikára, a magányos hős ábránd immár, csupán mitoszokban él tovább. Ca-

ruso, Valentino, Chaplin, Armstrong, Lindbergh, a szorítók környékén pedig a Sziklás-hegyek vidékéről érkezve különös szerzet jelentkezik. Csóró, mufurc, faragatlan, bájosan gátlásos. Jack Dempsey ereiben egyaránt csörgedez ír, indián, viking és zsidó vér – így úgyszólván fajtiszta amerikai. Pullmankocsik tengelyén keresztülkasul beutazta az országot, volt bányász, hordár, kifutófiú, dokkmunkás, de ha éppen nem akadt semmi keresőszakmája, bármely kocsmában kiállt 1-2 dollárért akárkivel verekedni. Nem robusztus termet: 182 centi és 84 kiló, ám veszett küzdeni tudása, dinamizmusa pillanatok alatt elsöpört minden ellenállást. Salt Lake Cityben a környék legnevesebb bokszolója egy véletlen találkozás nyomán vihogva mérkőzésre hívta ki, és a vadóc jövevény 15 másodperc alatt kiütötte One-Punch („Együtéses") Hanockot, rekordösszeget, 2,5 dollárt vágva zsebre ezzel. Így indult el ökölvivó pályafutása. Valóban üstökös pályafutás az övé: 1 év alatt 27 ellenfelet szenderít hosszú, pihentető nyugalomra, majd amikor teljesen váratlanul a ranglistát vezető Fultont is szétveri, egyszeriben ott találja magát Willard előtt.

Az összecsapásra 1919. júl. 4-én kerül sor Toledóban. A dátum azért is hangsúlyos, mert az ökölvívás legnagyobb szakértői e napot tartják a sportág történelmében aligha felülmúlható csúcsnak. Dempsey maga elé meredten ül szorítósarkában. Rajta kopott foltos köpenye, amit még anyjától kapott, s amihez pályafutása végéig babonás mániákussággal ragaszkodott. Arca borostás, két könyöke térdén, fel egyszer sem pillantana, e szokásait is mindvégig megőrizte. Szemben Willard peckes magabiztossággal, fölényes mosollyal tekint kifelé. 14 centivel magasabb, 28 kilóval nehezebb ellenfelénél, egy pillanatig sem gondolja, hogy a hegyi jövevény erőfeszítésre készteti. Dempsey még a kézfogásnál is mereven csak a földet nézi. A gong pillanatában viszont vadállatként pattan ki a sarokból és veti magát a világbajnokra. Willard még ki sem kászálódik a sarokból, amikor fergeteges sorozás befejezéseként egy jobbkeresztütés állon találja. Azon nyomban végigvágódik, s ezzel kezdetét veszi a legfantasztikusabb 3 perc, amit a sportág valaha is megélt. Dempsey olyat produkál, amit senki sem előtte, sem utána. Egyszerűen képtelenség megállítani, feltartóztatni, útját állni, valami elementáris lendülettel erővel megy előre – és üt, üt, üt, iszonyú erővel, szélvész gyorsasággal. A világbajnok 7-szer kerül padlóra 3 perc leforgása alatt – és tápászkodik fel, törött állkapoccsal, bedagadt szemekkel, összezúzott bordákkal, míg 8-adszorra a mérkőzésvezető kiszámolja, Dempseyt hirdetve győztesnek. Az indulatok elszabadulnak, a 20 000 néző hősét ünnepli, százak rohannak a szorítóhoz, Dempsey azonban teljesen megzavarodik, elhesseget mindenkit maga körül, pánikszerűen menekülni kezd, utat törve az öltözőbe – míg utol nem éri egy küldönc: vissza az egész, ugyanis miközben a bíró kiszámolta Willardot, véget ért a menet, így folytatni kell a küzdelmet. Percekig tart, amíg a rendezők úrrá lesznek a helyzeten, Dempsey visszamászik, ám kérdés, hogy a szétvert Willard tudja-e folytatni a küzdelmet? Segédei intenek, hogy nem, ő azonban a gongszóra feláll és elindul előre. Indul? Imbolyog, tántorog a monstrum test, de amíg csak szufla van benne, nem hagyja magát. A vesszőfutás még 2 menetig tart, állja Dempsey pillanatra sem szűnő ütészáporát, míg a 3. menet után magatehetetlenül zuhan a székébe. Most már valóban nincs folytatás. Egy nagy álom megvalósult, Dempsey elnyeri a nehézsúly világbajnokságát. És ezzel elkezdődik a „golden age", a boksz történelmének aranykora, Dempsey évtizede. A manassai marcangoló pillanatok alatt nemzeti hős lesz. Az újságok tele vannak képeivel, bekerül az üzleti életbe, barátságát politikusok, mágnások, filmsztárok keresik, városok díszpolgárrá avatják.

Ebben alighanem része van a ragyogó üzletembernek, Tex Richardnak, az évtized másik kulcsfigurájának, aki elsők kozott ismerte fel, hogy a tömegfogyasztásra átálló szórakoztatóipar – film, rádió – egyik legtöbb hasznot ígérő területe a sport, ezen belül az emócióra épülő boksz. Ugyancsak jó érzékkel ismeri fel, hogy Dempsey személye alkalmas arra, hogy milliók érdeklődését irányítsa a sportág felé – és a továbbiakban nagyszerűen egyengeti embere útját. Mert Dempseyben a kor Amerikája valóban felismeri legjobb önmagát, álmát, ideálját, s ő bajnokként, milliomosként, sztárként is megőrzi kisember mivoltát, egyszerűségét, közvetlenségét, bájos bumfordiságát. Mindig – saját szavaival – megmarad hobónak, csupán megtanulja használni a kést és villát. A szorítóba 1 év múlva tér vissza. A Brennan elleni mérkőzés Dempsey egyik leggyengébb csatája. Amiért említést érdemel: ez a találkozó hozza az első 100 000 dolláros bevételt, s ez volt az első, amit a mozihálózat révén már világszerte láthatnak. 1921-ben áll elő Richard az újabb nagy geggel: kihívja a félnehézsúly világbajnokát, Franciaország büszkeségét, Carpentiert. Carpentier, a világháború egyik repülőhőse 75 öltönyös, 100 selyeminges gardróbbal kel át az óceánon, a közvetlen előkészület időszakában Astor és Vanderbilt kalauzolja New York éjszakai életében, sőt az egyik reggel a walesi herceggel a Central park gyepén ébrednek fel. Ezalatt Dempsey a világtól elvonultan egy kiszuperált repülőtéri hangárban készül, a régi aszkéta módon, a csillogó társaságnak hátat fordítva, a régi becsvággyal.

Az érdeklődés minden képzeletet felülmúl: New Jersey 50 000-es stadionjának nézőterét duplájára bővítik, 778 újságírót akkreditálnak a

viadalra, első ízben kerül sor transzatlanti rádióközvetítésre. Párizsban százezrek kémlelik az eget, ugyanis a köztársasági elnök utasítására Carpentier győzelmét kétfedelű gépeknek füstbetűkkel kell jelezniük.

A bevétel 1 800 000 dollár. Ehhez képest a mérkőzés sok érdekességet nem hoz. A hatalmas fizikai fölényben lévő Dempsey 4 menetet eljátszik, aztán kiüti ellenfelét. Ezután könnyed, vidám idők következnek számára, európai körúttal, bemutatókkal, filmezéssel, igazi ellenfél mindössze egy akad, az viszont minden eddiginél cudarabb, keményebb. Argentínából hajózik át, Luis Firpónak hívják, de a bokszvilág a Pampák Vad Bikájaként emlegeti, 190 centi magas, 98 kiló, félelmet, hátrálást nem ismerő vad küzdő.

1923. szept. 14-én 82 000 néző előtt szállnak szorítóba. A gong pillanatában 2 buldózer veti magát egymásra. Kavarog a levegő az ütésfergetegben. Az első sorozást Firpo fejezi be, Dempseynek megbicsaklik a térde, a földet is érinti, ám felpattan, azonnal folytatja egy balkezessel, amitől Firpo vágódik végig a szorítón, a következő pillanatban azonban már ő is áll. Sőt, rohamoz, és egy újabb horga megint megrogygyantja Dempseyt. A világbajnok válasza egy jobbkereszttűés, ettől a Bika kerül padlóra. Mindez egyetlen perc leforgása alatt! A közönség őrjöng, tombol, indulatok aligha szabadultak el még így bokszmeccsen, Dempsey érzi a veszélyt, hogy pályafutása eddigi legválságosabb pillanatait éli, egy csapásra felhagy az állóháborúval és elsöprő lendületű offenzívába megy át. Viharos, ellenállhatatlan, ütései pontosan találnak, egymás után 4-szer üti le Firpót. Ezzel azonban még messze nincs vége. A Bika ugyanis minden leütés után még szilajabb, még elszántabb és a legváratlanabb pillanatban támadásba lendül, valóban egy sarokba szorított vadállat minden dühével, elszántságával. Végigszórja a szorítón a hátrálásra kényszerített Dempseyt, a köteleknél egy hatalmas balhoroggal megrendíti, majd lendületben lévő testével kisodorja a kötelek közül. Le a szorítót körülülő újságírók közé – klaszszikus eseteként az ölbe pottyant témáknak. Iszonyú pánik tör ki, a közönség ledönti a korlátot, a rendőrkordont, s igyekszik a szorító felé, hogy minél többet lásson, a riporterek deszkaemelvénye leszakad, Firpo tétován áll, a bíró ide-oda rohangál, Dempsey néhány újságíró segítségével visszamászik a szorítóba. Senki sem ura a helyzetnek, amikor – a legjobb pillanatban – megszólal a menet végét jelző gong. Dempseyt a történtek valósággal sokkolják, a szünet alatt végig teljesen kába, a végén megkérdezi: hányadik menet is következik? Aztán az első rohamra kiüti Firpót.

A mérkőzés mindkettőjük számára életük végéig lidérces emlék maradt. Regényt írtak, filmet készítettek róla, Firpóról szobrot öntöttek Buenos Airesben. A Dempsey-legenda pedig nőttönnő, népszerűsége, nimbusza minden elképzelhetőt felülmúl. Ám miközben a Dempsey-jelenség ázsiója egyre magasabb, Dempsey, a bokszoló lassan hanyatlóban van. Hogy mitől? A 3 év szünet, amikor ellenfél híján csak bemutatókat öklözött? Vagy gazdag, sikeres emberként már nem volt meg benne a korábbi féktelen, szilaj harcosság? Az egyeduralom kényelmesítette el?

És ekkor bukkan fel egy új ellenfél, Gene Tunney. Szegény, írországból kivándorolt családban született, korán megtanulta gyűlölni a szegénységet, a kiszolgáltatottságot. Elhatározza, erős lesz, gazdag, sikeres, és módszeresen halad ezen az úton. Tanul, képzi magát, sportol. Gazdag családba nősül, egyetemre jár, félnehézsúlyú bajnokságot nyer a haditengerészetnél. Méltóságteljes, elegáns, választékos. Egy ember irritálja: Jack Dempsey. Gyűlöli, lenézi, irigyli, és ez rögeszméjévé válik. 8 esztendeig csak arra készül, hogy letaszítsa a trónról. Zavarja zsidó–indián származása, zavarja népszerűsége, örökplebejus mivolta, természetessége. Minden ellenfélben csak eszközt lát, hogy közelebb kerüljön nagy céljához, Dempsey kihívásához. Így emelkedik egyre feljebb a ranglistán, míg jogot nem nyer, hogy megküzdhessen Dempseyvel a világbajnoki címért.

1926. szept. 26-án 120 757 néző vált jegyet a philadelphiai stadionban a várva várt nagy csatára. A nézőtéren ott van többek között Chaplin, Lindbergh, Stokowsky, Pulitzer; az irodákban 11 : 5 arányban lehet fogadni a világbajnok javára, ebben azonban már több a sóhajos vágy, mint a számító realitás. Mert az első percek után kiderül, ez a Dempsey már nem a párduc, már nem a marcangoló, ebben már nincs az a valamikori feszítő hév, akarás, szilaj átütőerő. Csak megy előre, lassan, hit nélkül, erőtlenül. Tunney játszik vele; szurkál, ugraszt, keresztbever, aztán eltáncol. Pontosan, jéghidegen, kiszámítottan. Ez az ő napja, minden úgy történik, ahogy ő eltervezte, kigondolta, akarja. A vívóstílus, a lábmunka, a hűvös racionalitás ezen a napon nyer létjogosultságot a sportágban. A tömeg egy darabig még reménykedik bálványa feltámadásában, új erőre kapásában, ám ahogy múlnak a menetek, és Tunney fölénye egyre nyilvánvalóbb, be kell látnia, hiába. A 10. menet végén, az eredményhirdetést meg sem várva, a szemerkélő esőben dermedt csendben vonul ki 120 000 ember. Dempsey azon nyomban vissza is akar vonulni, úgy érzi, elég volt, megöregedett, elszállt az idő felette, ám rövidesen feltámad benne a becsvágy, a virtus, a bele-nem-törődő makacsság; hátha még nem késő, hátha még egyszer össze tudná magát szedni, hátha csak a felkészülés során rontott el valamit? És Amerika örömmámorától kísérve kihívja legyőzőjét.

Dempsey 1 évig készül a régi módon, a világtól

távol Atlantic Cityben a nagy visszatérésre. Bár elhangzanak kétkedő hangok is Dempsey táborából, ezt senki nem akarja meghallani, szept. 22-én 105 000 felajzott ember várja Chicagóban a csodát, a nagy „come back"-et, a bálvány feltámadását. És eljön egy pillanat, amikor ez közvetlen realitássá válik. A 7. menetben az addig megint csak szánalmasan vergődő, alárendelt szerepet játszó Dempsey megvillan. Az addig kívülről, hibátlanul szurkáló és könnyedén eltáncoló Tunney jobbegyenesét egy szempillantás alatt keresztbeveri egy balhoroggal. Tunney megroggyan és ereszkedni kezd a kötelek mellett lefelé, miközben a kiégett, szétvert, megfáradt Dempsey egyszeriben a régi, szilajjá, fergetegessé válik, és az ereszkedő Tunneyre a másodperc töredéke alatt 6 (!) ütést zúdít. A közönség felpattan, üdvrivalgásba tör ki: Igen! Sikerült! Feltámadt Dempsey! Visszatért! Megtörtént a csoda! És Dempsey elköveti pályája legvégzetesebb hibáját. Ott áll a letaglózott Tunney fölött, szikrázó szemekkel, fújtató orrlukakkal, megfeszült izmokkal, teljes harci hévvel, hogy folytassa a harcot, döntésre vigye, amint Tunney felállt; és közben elfelejtkezik a most bevezetett új szabályról, hogy a számolás ideje alatt a semleges sarokba kell mennie. A mérkőzésvezető tuszkolja, ő nem tágít, szól, menjen arrébb, meg se hallja, csak az ellenfelet lesi, megint el próbálja tolni, még mindig ellenáll. 5 másodperc telik el ezzel a közjátékkal, a bíró csak 5 másodperc múlva kezdi el a roggyant Tunney fölött a számolást. Dempsey e rövidzárlata 5 másodpercet ad ellenfelének. Ennyi éppen elég Tunney számára, hogy magához térjen, kijózanodjon, s ettől kezdve ismét az ő számító agya az úr a szorítóban. Biztos fölénnyel nyer minden pontozónál. Dempsey üstökös-pályája e mérkőzéssel gyakorlatilag le is zárul; lezárul az aranykor, a sportág történelmének romantikus időszaka. A magányos hős, az álmait öklei segítségével valóra váltó, sok-sok buktató után diadalmaskodó örök-kisember elbukott.

Az illúziók lassan foszladoznak. 1927-et mutat a naptár. Amerika még táncol, él, vigad, Európa még élvezi a konszolidációt, hisz az örök békében, de a raktárakban már irdatlan mennyiségű áru áll eladatlanul, farmerek ezrei kerülnek a tönk szélére, Olaszországban Mussolini berekeszti a parlamentet, Németországban 4 milliónál sztrájkolnak, Japánban Tanaka tábornok kerül a miniszterelnöki székbe. A távolban vészes viharfelhők gyülekeznek. Közeledik a gazdasági világválság.

Tunneyt – célját elérve – nemigen érdekli tovább sem a boksz, sem a bajnoki cím. Egy könnyű mérkőzést még nyer, aztán visszavonul. A világbajnoki címért jogutód híján tornát írnak ki. A döntőbe az amerikai Jack Sharkey és a német Max Schmeling jut. Összecsapásuk 1930. jún.-ban szerfelett különös eseménnyel szolgál. Az addig jobban álló Sharkey a 4. menetben iszonyú erejű horgot mér testre, Schmeling fájdalmától eltorzult arccal a földre zuhan. A mérkőzésvezető annak rendje és módja szerint kiszámolja, majd kihirdeti – a német győzelmét. Véleménye szerint ugyanis az ütés övön alul talált. Először kerül át a nehézsúlyú világbajnoki cím Európába, először lesz valaki világbajnok a padlón görnyedve. 1932. jún.-ban találkoznak ismét. 15 menetes, nem túl érdekes, de mindvégig nyílt csatát vívnak. Schmeling villámgyors, pontos jobbhorgait Sharkey szorgalmasan ütögetett balegyenesekkel igyekszik kompenzálni. A bírák az amerikait látják valamivel jobbnak, ezzel a közönség jelentős része nem ért egyet. Kifütyülik a távozó Sharkeyt, megtapsolják Schmelinget. Jó időre alighanem utolsó eset, hogy rokonszenvtüntetést tartsanak Amerikában egy német mellett. Meglehetősen nyilvánvaló, hogy Sharkey – a Cápácska – csak átmeneti figura lehet a maga szolid képességeivel, s néhány hónap múlva valóban új trónkövetelő jelentkezik. Ismét Európából.

1906-ban egy dél-olasz falucskában született 8 kilós testsúllyal. Növekedése továbbra sem torpant meg, ifjúkorára 196 centi magassá és 116 kilóvá serdült. Favágással keresi kenyerét, innen csábítják át Primo Carnerát, az „Emberhegyet" a szorító világába. És az óriás pillanatok alatt mindenkit lesöpör, aki csak az útjában áll. Így jut el 1933 nyarán egészen Sharkeyig. Sharkey 5 meneten keresztül kipötyögi, beugrik, megszórja, aztán gyorsan kisurran az ütőtávból. Carnera első ütése a 6.-ban talál célt. Egy bődületes jobbfelütés. Sharkeyt ezután percekig élesztgetik. Carnera az új világbajnok. Kedves, jámbor, jószívű óriás. Nem túlzottan komplikált észjárású, sem a szorítón kívül, sem a szorítóban. Amíg csak ő talál, addig nincs is különösebb probléma, ám alig 1 év múlva jön valaki, aki az esetek túlnyomó többségében őt találja. A boksz történetének egyik legtalányosabb egyénisége. Mindenkit beleértve Max Baer talán a legnagyobb tehetség. Elegancia és technikai virtuozitás találkozik nála a legmagasabb szinten ütőerővel és féktelen küzdőkedvvel. Nadrágján hatalmas Dávid-csillag. 15 centivel alacsonyabb, 20 kilóval könnyebb Carneránál, mindez azonban számára nem okoz problémát. 11 menet alatt 13-szor küldi a padlóra Carnerát, míg a mérkőzésvezető véget nem vet a mészárlásnak. A jelenlevő Jack Johnson azt jósolja, ez a fiú addig lesz világbajnok, ameddig csak akar – a Bohóc Maxie azonban nem akarja ezt túl sokáig. Szertelen bohémsága, döbbenetes könnyelműsége erősebbnek bizonyul tehetségénél. Filmszerepet vállal Hollywoodban, táncol a Broadway-n, flortol Ginger Rogersszel, mulat, éjszakázik, szinte onnan esik be a szorítóba. Egy év múltán a szolid középszer abszolút megtestesítője, James Braddock ellen.

Baer végigmókázza az egész mérkőzést. Jó néhányszor bolondját járatja Braddockkal, leengedett kesztyűkkel húzogatja el a fejét ellenfele ütészápora közepette, hangos megjegyzéseket tesz, kikacsint a közönségre – briliáns sziporkákkal kötyavetyéli el világbajnokságát. Mindenki remekül szórakozik, Braddock kivételével. A mérkőzést viszont buldogszívóssága révén ő nyeri, nagy pontfölénnyel. E tékozló zseni aznap este harsány pezsgőbontással nyugtázza bajnoksága elvesztését. Braddock pedig már szinte másnap hozzáfog, hogy felkészüljön a következő erőpróbára. Lehetnek illúziói? Hiheti azt, hogy a kemény, céltudatos munka mindent pótol?

Mert időközben új csillag tűnik fel a sportág egén, akinek ragyogása szinte minden eddigit elhomályosít. 1914. máj. 13-án született Alabamában. 187 centi magas, 91 kiló. Gyermeteg arcú, naiv, békés óriás, talán a legnagyobb utó azok közül, akik valaha szorítóba léptek. Úgy hívják: Joe Louis. 1934-ben lesz profi, s 2 éven belül már 2 világbajnok skalpját is magáénak mondhatja, Carneráét és Baerét. Amikor 1937. jún.-ra kihívja a világbajnokot, már 5 : 2 arányban ő az esélyes. És Braddock, ez az ízig-vérig kiváló sportember nem adja könnyen magát, az első percben egy pontos jobbhoroggal a padlóra küldi Louist. Louis feláll, folytatja a küzdelmet, s ettől kezdve minden a rendes kerékvágásban megy. A Barna Bombázó fölénye egyre nyomasztóbbá válik, többször is megroggyantja Braddockot, ám ő élete utolsó nagy fellépésén az utolsó töltényig harcol. A 8. menetben számolja csak ki a bíró. S miközben segédei Braddockot a sarokba vonszolják, az 50 000 főnyi közönség egy emberként Louist, az új csillagot ünnepli. Ott, ahol alig 2 évtizede az első fekete világbajnokot kiáltották, egy másik fekete óriást.

Csakhogy ekkor már 1937-et írnak. Németországban érvényben vannak a nürnbergi törvények, működnek a koncentrációs táborok, a Condor légió gépei porig bombázzák Guernicát, olasz katonák harcolnak Abesszíniában – időközben nagyot változott a világ. És ebben a pillanatban bombaként hat az új bajnok első nyilatkozata: még nem tekintem magamat bajnoknak, mondja, majd ha legyőztem Schmelinget! A dolog előzménye, hogy a másodvirágzását élő nagy német bajnok 1 évvel korábban szétverte, majd a 12. menetben csúnyán kiütötte Louist. Igazság szerint ezek után őt illette volna a jog, hogy kihívja Breddockot, ám sikerült úgy csúrni-csavarni az ügyeket, hogy ennek a terve meghiúsuljon. Nem volt kétség ugyanis, hogy Schmeling klasszissal jobb bokszoló, mint a világbajnok, hogy övé lenne a győzelem, ám azt senki sem akarta a világ tisztesebb részein, hogy a nehézsúlyú világbajnoki cím Németországba kerüljön, ahol ebből fegyver kovácsolódott volna a fajelmélet ideológiájához. Ezért hatott bombaként Louis kijelentése, hogy kockára teszi világbajnokságát tavalyi legyőzőjével szemben. Ő nem mérlegelt sem politikai, sem üzleti szempontokat, őt kizárólag az emberi tisztesség, becsvágy vezérelte. Visszaút azonban immár nincs, a nyilatkozattal a kocka el lett vetve.

Schmeling és Németország boldogan fogadja a lehetőséget. Megkezdődik a felkészülés az öszszecsapásra, ami – mindenki előtt nyilvánvaló – több két kivételes nagyságrendű bokszoló csatájánál. Egy árja német egy négerrel szemben! Németországban Ribbentrop vezetésével alakul bizottság, hogy Schmeling felkészülését segítse, teljes propagandaapparátus fokozza szinte hisztérikusságig a kozhangulatot, biztosra véve büszkeségük, Schmeling győzelmét. Schmeling abszolút apolitikus emberként vélhetően az egészből nagyon keveset ért meg. Tény, hogy soha nem lép be a náci pártba, mégcsak félreérthető nyilatkozatot sem tesz, sem ekkor, sem később, zsidó menedzseréhez, Jacobshoz mindvégig ragaszkodik, az egész kavalkádba valóban csak belecsöppen, akaratán kívül lesz a rezsim egyik reklámembere. Louist gyakorlatilag veresége óta csak a visszavágás érdekli, ennek lázában él, monomániásan vezérli ez a nagy cél. Egy éven át csiszolja csupán balegyeneseit, ahol Schmeling a sebezhető pontját megtalálta.

Bosszúmérkőzés! – adják szalagcímül az amerikai lapok. Több mint 70 000-en szorongnak a Yankee Stadion tribünjein, amikor 1938. jún. 22-én összecsap a két óriás. Louis zárt alapállásból azonnal kötelekhez szorítja ellenfelét, és itt gyilkos erejű horogsorozattal árasztja el. Schmeling láthatóan már az első ütések után megroggyan, ám beszorul a kötelek közé és nem tud lecsúszni, így még tucatnyi ütés éri ebben az állapotban, mire végre landolni tud. Louis nyomban rohan a sarokba, ám Schmeling elkövet egy jóvátehetetlen hibát. Ahelyett hogy hagyna magára 9-et számolni, és közben kitisztulna, azonnal felpattan, és kába állapotban jelzi, folytatja. Most Louis egy bal-jobb kombinációja jön, a német lehemperedik, ám ismét nyomban feláll, rogyadozó léptekkel imbolyogva elindul ellenfele felé. Louis kérlelhetetlen, egy balfelütéssel befejezi Schmeling állát, egy jobbegyenessel pedig letaglózza. És még mindig nincs vége, néhány másodperc múlva Schmeling már megint talpon van. Louis érzi, itt a döntő pillanat, egy kicsit kivár, aztán elindítja azt a jobbhorgot, ami csaknem lecsavarja ellenfele fejét. Schmeling hasra zuhan, de megint megpróbál felkecmeregni, ez azonban már sok. A mérkőzésvezető egy pillantást vet Schmeling arcára – és véget vet a mérkőzésnek. 124 másodperc volt az egész. A század egyik legnagyobb, de mindenképpen a legnagyobb figyelemmel kísért bokszcsatája

Mint valami mesében, a Jó Bajnok elégtételt vesz és pillanatok alatt diadalmaskodik a Rossz felett. Vajha ez az életben is így lett volna!

Louis valóban megmarad Jó Bajnoknak. Lényében van valami gyermeki tisztaság, romlatlanság, báj, amit mindvégig megőriz. Talán őt manipulálja legkevésbé a siker az összes nagy bajnok közül, ő képes minden velejáróját a legártatlanabbul elviselni. Szolidan él, rendezett családi körülmények között, nincsenek kicsapongásai, gyakran és szívesen jótékonykodik, a háború alatt felfüggeszti pályafutását, s barátjával, Sugar Ray Robinsonnal járják a frontot bemutatókat tartva. A szupernehézsúlyú csatákat immár nem a szorítóban vívják, hanem Ukrajnában, Afrikában, a Távol-Keleten, Normandiában. 4 év kihagyás után száll ismét ringbe, 1946. jún.-ban – és 1949. márc.-i visszavonulásáig őrzi a bajnoki címet. 13 éven át volt a sportág királya, 25-ször védte meg bajnokságát, mindössze 3 ellenfele állta végig ellene a 15 menetet. Soha nem ügyeskedett, válogatott, mindenkivel megmérkőzött, aki csak kihívta. Voltak iszonyatos csatái, volt többször is padlón, volt, hogy veszni látszott már minden, az utolsó pillanatokban azonban mindegyiket visszahozta.

Lényére, egyéniségére roppant jellemző visszavonulásának históriája. 1947. dec.-ben, a Joe Walcott elleni mérkőzés előtt Louis bejelenti, hogy akármi lesz is az eredmény, visszavonul. Az igazság az, hogy az utóbbi mérkőzésein már nem volt a régi, a kor is, a 4 éves kihagyás is alaposan meglátszott rajta, inkább szenvedve, mint magabiztosan győzött az egykori Barna Bombázó. Úgy érezte, nem szabad tovább forszírozni. Walcott ellen akar búcsúzni, ám Walcott alaposan elagyabugyálja. Walcott, ez a nálánál is idősebb, bohém technikai fenomén jóformán azt csinál, amit akar a megkopott, lelassult Louisszal. Louis is teljesen egyértelműnek tartja vereségét, megindul az öltözőbe, hogy ne kelljen végigasszisztálnia trónfosztásának ceremóniáját, útközben hallja meg, hogy a pontozók 2 : 1 arányban őt látták jobbnak. Nyomban visszamegy, és közli Walcott-tal, hogy sajnálja a történteket, méltánytalannak tartja, és ezek után természetesen megváltoztatja visszavonulási szándékát, megadja az újabb lehetőséget Walcottnak. 1948. jún.-ban találkoznak ismét, New Yorkban, 43 000 néző előtt. A mérkőzés ott folytatódik, ahol az előző abbamaradt. Walcott játszik, Walcott brillírozik, Walcott tüneményes dolgokat produkál, fölényesen vezet minden pontozónál a 10 menet után. A 11.-ben azonban Walcott egyik könnyelműsködése után Louis még egyszer megvillan. Még egyszer, a legváratlanabb pillanatban, az utolsó pillanatban előjön mindaz, ami őt legendák hősévé, Barna Bombázóvá, minden idők egyik legnagyobbjává tette. Egy horoggal elkapja, és egy félelmetes összütözésével támadással letaglózza Walcottot. Most már szögre akaszthatja kesztyűjét. Néhány bemutatómérkőzés után be is jelenti visszavonulását.

Az utódlás kérdése mindig heves vitatéma, ezt azonban Louis továbbgerjeszti, ugyanis maga jelöli ki, hogy kik döntsék el egymás között a bajnoki cím sorsát. Walcott személyével még úgy-ahogy mindenki egyetért, ám annál kevésbé értik és tartják indokoltnak a félnehézsúlyú Ezzard Charles jelölését. A nemzetközi szövetség eleve el is határolja magát; még ha netán Charles győzne, akkor sem ismeri el bajnokságát. És Charles nagy meglepetésre 1949. jún. 22-én pontozással győz. Olaj a tűzre, az illetékesség kérdésében a civódás tovább tart, miközben a Cincinnati Kobra 4 kiütéses győzelmet arat. Pontot a végére csak egy szívszorítóan keserű epizód tesz. Kiderül ugyanis, hogy Louis nem jól fizetett adót, hatalmas hátralékai halmozódtak fel, és felszólítást kap, hogy ezt mielőbb rendezze. Mivel Louis a pénzügyekben mindig járatlan és ügyetlen volt, számottevő összeget nem tudott félretenni közel 5 000 000 dolláros összkereseteből, más forrása nem lévén, másfél évi kihagyás után – közel a 40-hez – ismét edzésbe áll, és kihívja Charlest. A közönség természetesen csodát vár a nagy bálvány, a nagy kedvenc visszatérésével, a „bitorló" Charlesszal szemben, ám a csoda elmarad. 15 menetes, eléggé lapos mérkőzésen győz Charles. Louis vesszőfutása ezzel még nem fejeződik be – ez azonban a történet egy másik szálához kapcsolódik. Charles azonban ezzel immár elismertetett, ha meg nem is bocsáttatott neki, hogy Louis örökébe lépett. Jobb öklöző, mint amennyire taksálják, ravasz harcos, nagy küzdő, de nem kivételes klasszis, s így képtelen kilépni az árnyékból. Egyelőre azonban biztosan ül a trónon és uralkodik, ill. uralkodna, ha egy makacs öreglegény nem zaklatná mindannyiszor.

Először másfél évvel első összecsapásuk után invitálja a kötelek közé Charlest Walcott, és megint Charles győz pontozással, Walcott most csak 3 hónapot vár, 1952. jún.-ig. Hiába, sürgeti az idő. Immár 38. évét tapossa, 6 gyermek büszke apja, nagy álma azonban, bármilyen közel is jár hozzá többször is, még nem vált valóra. Elképesztő virtuozitása elképesztő könnyelműséggel párosul. A balhorgot senki nem ütötte még különbül nála, viszont senki nem kockáztatott többet egy trükkért, mint ő. Egyike a szorítótörténet legmegkapóbb figuráinak. A fogadások 6 : 1 arányban állnak Charles javára, s ez a differencia túlontúl szolidnak tűnik 6 meneten keresztül. Walcott 6 meneten keresztül áltat, les, figyel, aztán a 7.-ben üt egy balhorgot. Pontosan, keményen, a legjobb ütemben. A hatás frenetikus. Charles előbb térdre érkezik, onnan a hátára fordul, innen meg se moccan, amíg kiszámolja a bíró. Egy esztendő múlva, immár 39 évesen

negyedszer áll szembe Charlesszal, és most ismét ő győz, 15 menetes szenzációs csatában. Most kezdek belejönni! – nyilatkozza utána Joe papa kajánul. Ami azt illeti, sok ideje a kibontakozásra nemigen maradt. De ezt akkor még senki sem sejthette.

A háború sebei még nem hegedtek be, a hidegháború szörnyűségekkel fenyeget. Kevés győztes van, s iszonyúan sok vesztes. A világ zordabb, agresszívabb. A kisember lázad a rock and roll eksztázisában, az olasz neorealizmus filmjeiben, Hemingway, Steinbeck regényeiben. Az antihősök világa, Santiago, az öreg halász, és – Rocky Marciano. 1923. szept. 1-jén született, olasz bevándorlók gyerekeként. Hamar lett kenyérkereső, alkalmi munkákból élt, bokszolni 22 éves korában kezdett. Épp egy cipőgyárban dolgozott, amikor egy amatőr mérkőzésen karját törte, ezért rövid úton kipenderítették. Ekkor csap fel profinak, bár a világon senki nem jósol neki számottevő jövőt. Nem tűnik különösebben nagy fizikumúnak: 177 centi, 85 kiló, mozgása lassú, darabos, technikájában tucatnyi kifogásolnivalót talál minden hozzáértő. Fura, kimunkálatlan, egy tömbből faragott figura. Csendes, morózus, bizalmatlan, visszahúzódó. Indulat nélkül bokszol, nem csinál semmi fakszni, csupán aki elé kerül a szorítóban, azt szétveri. Nem érdekli, mit csinál az ellenfél, ő mennyit kap, hányszor találja csak a levegőt, konok céltudatossággal megy előre, és üt, mindaddig, amíg a másikat rakkoló stílusával fel nem őrli. Először akkor hívja fel magára a figyelmet, amikor 1951. okt.-ben a visszakapaszkodni, az adóhátralékot összekaparni akaró Joe Louisszal mérkőzik. Általános a vélemény, hogy e fantáziátlan vidéki tuskónak nincs esélye a formáját egyre jobban visszanyerő Bombázó ellen. Az első 6 menet Louisé. Okos, takarékos, kimódolt. Apró csusszanásaival ravaszul tartja távol magát, s pontos balegyeneseivel rendre talál. Óvatosan furkész a kesztyűk mögül, és türelmesen vár. Vár a pillanatra, ami a 7. menetben elérkezik. Elkapja a ritmust, amint Marciano fedetlenül előrelép, és telibe veri legendás jobbhorgával, amivel másfél évtizeden keresztül a földkerekség valamennyi neves öklözőjét hosszabb álomba küldte. Marciano azonban még csak meg sem roggyan, fel sem veszi, megy előre ugyanazzal a rössel, mint eddig, és csapkod maga körül. Ez az a pillanat, amikor Louis összeroppan, amikor rádöbben, e fura szerzet ellen nincs fegyvere. Változatlanul okosan bokszol, vitézül küzd, de jóvátehetetlenül megrendul benne valami. A 8. menetben aztán Marciano padlóra is küldi. Louis feláll, de a továbbiakat illetően nem lehet sok kétség. Marciano folytatja, jön és üt. A kötelekhez tereli, aztán 2 balhorog testre, majd elindul a jobb, és Louis aléltan csurog ki a ring mellé.

A bokszhistória egyik legtragikusabb pillanata; a bíró nem is számol, nem viszi rá a lelke, hogy generációk bálványát kiszámolja. Marciano segíti a sarokba. A kongresszus a következő napokban elengedi az adótartozást (különös tekintettel arra, hogy 1942-ben 2 mérkőzésének teljes bevételét a haderőnek adományozta). Marciano pedig hamarosan ott találja magát a nagy lehetőség kapujában. Rekordlistája félelmetes: eddigi 42 mérkőzését mind megnyerte, közte 37-et kiütéssel, padlón pedig még nem volt. Az öreg varázsló és az ereje teljében lévő Kőszikla áll tehát szemben a chicagói stadionban 1952. szept. 25-én. Az első másodperc máris észbontó; Walcott egyszerűen letámadja Marcianót. Marciano megzavarodik, tétova lesz, ez ideális terep ellenfele számára. Nem is késlekedik soká, hogy kihasználja, félelmetes balhorgával pontosan állon vágja Marcianót, aki menten földre huppan. Életében először, épp a világbajnoki döntőn. De menten felpattan, s 3-nál már várja a folytatást. Walcott továbbra is támad, nem engedi kibontakozni ellenfelét, Marciano pedig sehogy sem találja önmagát. A 6–7. menetben kezd változni a kép, a szerepek kezdenek visszacserélődni. Elfáradt-e Walcott a számára idegen harcmodorban? Biztos előnye tudatában úgy érzi, elég most már őriznie az eredményt? Vagy Marciano talált annyira magára, hogy átvegye a kezdeményezést? Ki tudja. A lényeg, így is Walcott az úr a szorítóban. Bravúros mutatványokat mutat be Marciano pörölyként zúduló ütései között, leeresztett kézzel, látható élvezettel, Marciano azonban ezzel mit sem törődve csak jön és üt változatlan rössel. A 13. menet előtt mindhárom pontozónál Walcott vezet, szinte behozhatatlan előnnyel. A világbajnok, a nagy játékos, fölénye tudatában sziporkázó finist akar kivágni, Marciano változatlanul araszol utána, hogy egyszer közelkerüljön. Már nincs sok hátra, amikor elindít egy balhorgot, majd nyomban egy jobbot. Walcott könnyedén elhúzza a bal elől a fejét – pontosan bele a jobba. Egy villanás, és ott csüng kezeivel fennakadva a kötélen. Percekig tart, amíg magához tér. Marcianót pedig immár világbajnokként ünneplik. Ő kevéssé ünnepel. Nem az a típus. Az utolsó centig bezsebeli a pénzt, aztán tapossa tovább konok céltudatossággal a maga kemény, göröngyös útját. Végigdolgozott, kemény, aszketikus hétköznapokkal, szikrázó csatákban, a maga kamikazestílusát vasakaratkövetkezetességgel végigvivő harcokban kivívott, kínkeserves, kegyetlen győzelmekkel.

Egyedül Ezzard Charles állja végig ellene a 15 menetet 1954-ben; a visszavágón azonban egészen váratlanul veszélybe kerül Marciano világbajnoki címe. Az első 3 menet Charlesé, aztán jön fel és bontakozik ki Marciano. A 6.-ban már ő irányít, amikor az egyik közelharcnál Charles hirtelen felkapott könyöke hosszában szétvágja Marciano orrát. Hiába próbálják a szünetben

a segédek összetoldozni, a 7. menetben végig ömlik a vér az orrnak már aligha nevezhető hús és porccafatból. A mérkőzésvezető a szünetben odamegy hozzá, s közli: még egy menetet ad neki, tovább nem halogathatja, le kell léptetnie. Egyetlen menet ilyen állapotban Charles ellen, akit még nem ütött le! Marciano egy lapra tesz fel mindent. Már rég nem tölt, csak lő. Az első percben egy jobbhoroggal leüti, Charles feláll, a másodikban egy felütés nyomán kerül földre, Charles azonban megint folytatja, az utolsó percben egy balhorog, Charles újból emelkedik, aztán ernyedten visszahuppan. Kész. Néhány másodperc lett volna még hátra a menetből...

Itt már alighanem gyanítható valami egészen kivételes versenyzői, emberi nagyság. Egy év múlva pedig egy újabb, már az ötlet pillanatában klasszikussá váló mérkőzés. Miután Marciano minden nehézsúlyú trónkövetelőt felperzselt maga körül, új jelentkező akad. A boksztörténelem talán legelbűvölőbb, legfaramucibb egyénisége: Archie Moore. Király és bohóc egy személyben. A fenségesség és a gyermetegség, a bölcsesség és a kópéság, elegancia és mély önirónia tökéletesen megfér benne egymással. Mindent tud, amit bokszoló tudhat, kisujjában van a technikai és taktikai repertoár minden cslnja-binja, és mindez kifejezett művészi invencióval párosul. 1916-ban született, 1936-ban kezdett el öklözni, 1952-ben, tehát 36 évesen nyerte el a félnehézsúlyú világbajnoki címet, és most gondol egy merészet: 40. évében kihívja a nehézsúlyú világbajnokot. Azaz, a kihívásnak egy sajátos változatát választja; körözőlevelet tesz közzé Marciano fényképével: „100 000 dollár jutalom annak, aki ellenem Rocky Marcianót a szorítóba hozza! Archie Moore."

Az ötlet pompásnak tűnik, persze hogy menten rácsapnak – az Öreg Monguz a Kőszikla ellen. A valaha élt legnagyobb tudású, legrafináltabb bokszoló harca a legkeményebbel, a legeltökéltebbel. A nehézsúly világelsőjének a félnehézsúlyéval, ahol ráadásul a félnehézsúlyú a nehezebb, mivel Moore-nak a 81 kilóhoz rendre 15–20 kilókat kellett lefogynia. 61 574 néző zsúfolódik össze 1955. szept. 21-én a New York-i Yankee Stadionban, hogy tanúja legyen e páratlannak ígérkező csatának. S a valóság ezúttal felülmúl minden várakozást. Az 1. menet tapogatózás ugyan, de világosan kirajzolódik a harcmodor. Marciano, az állhatatos, megy előre, s függetlenül attól, mit csinál az ellenfél, csépel. Hol a másikat, hol a levegőt. Moore, az alkalmazkodó, néha visszasoroz, egyébként hagyja, hadd hadonásszon Marciano, hadd fárassza ki magát maga diktálta iramával, az ütések java részét, lévén a védekezés művésze, könnyedén hatástalanítja, hajlik velük, vagy karjával háritja, aztán jönnek az ő percei. A 2. menet hasonlóképpen indul, ám egyszer csak döbbenetes dolog történik. Moore a rohamozó Marciano elől oldalra csusszan, és iszonyú jobbfelütést helyez el ellenfele állára. Marciano nyikkan egyet, és térdre zuhan. Pályája során másodszor. A közönség, mintha dróton rángatnák, úgy ugrik fel egy emberként, aztán visszahuppan. Marciano ugyanis 3-nál már áll, és folytatja a rohamozást, mintha mi sem történt volna. Moore úgy érzi, most talán döntésre lehet vinni a dolgot, nem létezik, hogy egy ilyen tökéletes ütés ne hagyjon nyomot az ellenfélben, odaáll verekedni, de csak pazar kontracsata kerekedik belőle, nyoma sincs a találat hatásának. A 3., 4., 5. menet a Monguzé. Marcianónak szinte minden ütését védi, ide-oda billen előlük, aztán visszavág tiszta hármas sorozatokat. A 6.-ban viszont 2-szer is padlóra kerül Moore. Hiába védekezik változatlanul fenomenálisan, több tucat ütést hárít könnyedén – ereje fogyni kezd. A 7.-ben megint fordul a kocka. Élete talán legjobb teljesítményét nyújtja Moore. Könnyed, virtuóz, elegáns. Marciano minden ütése a levegőben robban, az ütemet hajszálpontosan elkapva „gurul" velük, neki meg minden ütése tisztán talál. A 8.-ban is folytatódik ugyanez – a menet közepéig. Mert akkor kiderül, hogy ezzel a másfél menetes tűzijátékos feltámadással Moore ellőtte az utolsó tartalékát. Sarokba szorul, már képtelen válaszolni az ütésekre. Egy jobbhorog után ismét földre kerül. A gong menti meg a kiütéstől. A szünetben odamegy Moore-hoz az orvos, s felajánlja, hogy valami sérülésre hivatkozva nem engedi tovább, ne tegye ki magát egy értelmetlen mészárlásnak. Moore azonban elhessenti: egy világbajnok csak a szorító közepén, kiszámolva veszthet, nem a szünetben, a széken ülve! És biztos veresége tudatában nekivág a 9. menetnek. De nem adja olcsón magát. Odaáll nyílt harcba Marcianóval; amíg bírja, tartja magát, vissza-visszaüt, ám másodpercről másodpercre fogy a szufla. Hiába minden trükk, szakmai mesterfogás, invenció, Marciano jön, mint a végzet, sarokba szorítja, üti, ahol éri, míg az erejével teljesen elkészült Moore lábai alól ki nem folyik a talaj. Ülve számolja ki a bíró, kezével még a kötélbe kapaszkodva próbál feltápászkodni. Marciano rohan oda hozzá elsőnek: jól vagy öreg? Óriási meccs volt, gratulálok! És a nagy harcost a sarkába segíti, megcsókolja, aztán megy az övéi közé. Moore-t, az aggastyánt különösebben nem viseli meg a vereség, pályája ekkor éppen a delelőn jár, 6 évvel később, 46 éves korában köszön majd le a félnehézsúlyú trónról, mert már fárasztónak érzi a sok fogyasztást, közben még a nehézsúlyú világbajnoki cím elnyerésével is többször újra megpróbálkozik. A győztes, a 34 éves Marciano viszont bejelenti, ezennel búcsút mond a versenyzésnek, ezt eldöntötte, kár minden rábeszélés. Mindmáig az egyetlen, aki vereség nélkül fejezte be pályafutását; s 49 győzelme

közül csupán 6 volt pontozásos. 46. születésnapján repülőgépe sziklafalnak ütközött. Így halt meg. Szikla a sziklák között...

Ismét a szövetségen a sor, hogy intézkedjék az utódlás kérdésében. A 2 kijelölt személy: a 40 éves Archie Moore és a 21 éves Floyd Patterson, aki a helsinki olimpián középsúlyban nyert aranyérmet, aztán felerősítették nehézsúlyra – vélhetően azért is, mert az igazi nagy pénz ebben van. Villámgyors, roppant technikás, hallatlanul sokoldalú öklöző, csak törékenynek tűnik a nehézsúlyú ütésekhez. Egyértelműen Moore tűnik esélyesebbnek, ám az Öreg idegei a nagy lehetőség küszöbén felmondják a szolgálatot. 1956. nov. 20-án Patterson az 5. menetben kiüti az addig is rendkívül indiszponált, alárendelt szerepet játszó Moore-t. Győzelme annyiból is nevezetes, mert ő a história eddigi legfiatalabb nehézsúlyú világbajnoka. Ezzel együtt senki nem tekinti a nehézsúly méltó királyának. És itt nem csupán arról van szó, hogy Marciano után az emberek szemében ugyan ki lehetne az, hanem kiderül, hogy Patterson bizony fél. Vagy nem is ő, hanem cinikusan ravasz menedzsere, Cus D'Amato, s e klasszisoktól egyébként sem hemzsegő időszakban is csak másod-, harmadrangú ellenfelekkel hozza össze emberét. Az érdektelen meccseken aratott könnyed győzelmek egyáltalán nem teszik népszerűbbé a tudása alapján egyébként jobb sorsra érdemes Pattersont.

Az 1959. jún. 26-ára lekötött Johansson elleni mérkőzés sem korbácsolja fel túlzottan az érdeklődést, hiszen a svéd szintén nem tartozik a szorító héroszai közé. Patterson 2 meneten át le is iskolázza nehézkes, kicsit darabos kihívóját, ám a 3.-ban belelép egy hatalmas jobbkezesbe, padlóra kerül, és innentől nem tud kijózanodni. Johansson még ebben a menetben 5-ször üti le, s kiderül, hogy nem akármilyen harcos Patterson: még az utolsó után is, amikor a mérkőzésvezető beszüntette már a mérkőzést, folytatni akarja. Azzal, hogy most már egy valóban szolid képességű öklöző büszkélkedhet a világelsőséggel, a cím ázsiója még lejjebb csúszik. Valószínűleg eddigi mélypontjára.

1960. jún.-ban találkoznak ismét, megint New Yorkban. Patterson, a leírt, gyalázott, mindennek lehordott exvilágbajnok élete eddigi legjobbját nyújtja. 4 meneten keresztül játszik, pattog, kimozogja lomhább ellenfelét, ügyesen kerüli el annak félelmetes jobbját, csapott horgai rendre betalálnak. Mindez azonban egy remekül felépített koreográfia első része. Az előkészítés, puhítás, az ellenfél elbizonytalanítása. Az 5.-ben pedig jön a második rész. Patterson rohamra indul. Rögtön az elején egy pontos balhorog keményen padlóra küldi Johanssont. A svéd feláll, folytatja, ám most már ugyanaz következik, mint egy éve, csak éppen ellenkező felállásban. Patterson kemény leszámolásának és hőssé magasztosulásának percei ezek, poénként egy nyújtott, csak rá jellemző balhoroggal. Még percek múlva is élesztgetni kell Johanssont utána. Patterson tehát azok után, hogy legfiatalabbként nyerte el a nehézsúlyú világbajnoki címet, újabb történelmi tettet hajtott végre. Ami nem sikerült Corbettnak, Jeffriesnek, Dempseynek, Louisnak, ő véghezvitte; visszaszerezte a világbajnoki címet. Kettejük párharca azonban ezzel még nem zárul le. Most Johanssonnak van joga visszavágót kérni, és ő él is vele. 1961 márc.-ban lépnek ismét ringbe. Egy győzelem ide, egy oda, fifty-fifty az esély. Az ügyet most már döntésre kell vinni.

Amit az 1. menetben produkálnak, az méltó a legnagyobb világbajnoki döntőkhöz. Szédítő iramban vetik egymásra magukat, innen is, onnan is zúdulnak az ütések. Nyilvánvaló, hogy itt pillanatokon belül valaminek történnie kell. Történik is. Johansson jobbhorga ismét betalál, s Patterson máris a földön találja magát. De felkel és folytatja. Egészen a következő ütésig, ami ismét lekaszálja. Rögtön utána egy harmadik ütés és harmadik zuhanás. Csakhogy ezúttal Patterson az, aki út, és Johansson, aki zuhan. Örjong az aréna, amikor a gong véget vet ennek a menetnek. Úgy látszik azonban, e kezdés túlontúl sokat vett ki mindkettőjükből, mert a folytatás érdektelen, banális, szimpla. A 6. menetig semmi nem történik, akkor azonban Patterson hirtelen sebességet vált, egy villámgyors ballal megrendíti, majd a következő pillanatban egy jobbhoroggal kiüti Johanssont. A svéd még megpróbál felállni, úgy tűnik, sikerül neki, aztán visszazuhan. Ezzel zárul egy fura párviadal, és kezdődik egy még furább új.

Sok kétség ugyanis nem tér hozzá, hogy mindekozben a korszak kimagaslóan legjobb öklözője Sonny Liston. 186 centi magas és 100 kiló. Ütőereje fantasztikus, emellett hallatlanul gyors, jó reflexű. Évek óta mindenkit, aki csak elébe kerül, pépessé ver néhány menet alatt, minden arra predesztinálná, hogy nagy bajnok legyen – kivéve a múltja. Liston ugyanis fiatal korában bűnöző volt. 18 alkalommal ütközött a hatósággal, 2 ízben volt börtönben, ott ismerkedett meg a bokszszal, 19 éves korában. Később legfeljebb szabálysértési ügyei voltak. Hogy maradt, vagy lett-e kapcsolata a szervezett alvilággal, arról legfeljebb találgatni lehet – D'Amato azonban kevésbé finnyás ilyen ügyekben, és valóságos gengsztermítoszt sző Liston köré, aki emiatt ügyebár nem méltó arra, hogy mérkőzhessen a világbajnoki címért. Annyit ugyanis sejt, hogy jobb, ha Patterson elkerüli a találkozást vele. Egy ideig sikerül is húzni-halasztani ezzel a taktikával a dolgot, miközben a közvélemény egyre türelmetlenebb, mígnem egy fehér házi fogadáson maga Kennedy elnök kérdez rá, hogy mikor

lesz végre Patterson mérkőzése Listonnal? Ekkor már nem lehet tovább odázni.

1962. szept. 25-én Chicagóban kerül sor az összecsapásra. A helyszínen levő 18 000 néző ragyogó ökölvívást láthat – 124 másodpercen keresztül. Ennyi kell ugyanis Listonnak, hogy egyetlen rohammal elsöpörje Pattersont, aki semmi ellenállást nem tud kifejteni, próbálkozik feltartó egyenesekkel, próbálkozik fogással, hiába. Mintha puszta kézzel igyekezne megállítani az osakai expresszt. Liston keresztülgázol mindenen, és nincs menekvés. Egy év múlva Las Vegasban találkoznak ismét. Patterson keményen készül, a legapróbb részletekig kielemezve az előző mérkőzés tapasztalatait. Nem hiába. Ezúttal keményebb az ellenállás. Listonnak 130 másodpercébe is belekerül, hogy kiüsse őt. A hallgatag, titokzatos Liston elfoglalhatja az őt megillető helyet.

„Én szétverem a Csúnya, Vén Medvét" – hasít egy hadaró, vékony hang az ajnározók kórusa felett. Cassius Clay-é...

Minden ízében a „kor gyermeke", amibe belefér Párizs és Peking, Central park és Vencel tér, West Side Story és a Szegénylegények, a Beatles és Miles Davis, Bob Dylan és Dave Brubeck, Czibulsky és Woody Allen, Streisand és Sophia Loren, Pelé és Bobby Fischer, Kozma Pici és Rod Laver. Illúziók és kiábrándulások, szabadság és manipuláció, individualizálódás és kohézió. Clay pont a legjobb időpontban érkezik. Amikor a legnagyobb szükség van rá. Amikor a televízió világhatalommá válik, amikor szükség van rá, hogy valaki magára vonja százmilliók figyelmét, hogy a készülék elé vonzzon rajongó vagy gyűlölködő tömegeket, aki nem mészárol pillanatok alatt, hanem produkciója 10–15 meneteket garantál, aki zseniális tehetség és zseniális showman egy személyben. Cassius Clay 1942. jan. 17-én született Louisville-ben. 12 éves korában kezd el bokszolni, kiugrását az 1960-as év hozza, amikor megnyeri az Aranykesztyű versenyt, majd a római olimpiát. Rögtön utána átlép a hivatásosak táborába, és súlycsoportot is vált: félnehézsúlyból nehézsúlyba megy, ám igazi nehézsúlyú nem lesz soha – ez pályájának egyik kevéssé figyelembe vett vonása –, sok tekintetben ez okozza nagyságát, majd később hanyatlását.

Hiperérzékeny, szenzibilis, túlpörgetett, karizmatikus jelenség. Öklözése is teljesen egyedi, senkihez sem hasonlítható. Szavaival: száll, mint a pillangó, és döf, mint a méh. Elsősorban intellektuálisan kerekedik ellenfelei fölébe. Letett kézzel táncol a szorítóban, intuíciója, gyorsasága, ritmusérzéke révén húzogatja el fejét az ellenfél ütései elől, majd a legváratlanabb pillanatban lendül ellentámadásba távoli egyenesekkel vagy géppuska-gyorsasági sorozással. Törékeny, fél az ütéstől – nem nehézsúlyú! –, szorult helyzetekben pánikszerűen menekül, ám ebből a gyengéjéből ámulatba ejtően képes erényt kovácsolni, a külharcot művészi tökélyre emelni. Sorozatban aratja győzelmeit, mégis inkább extravaganciájával, szélsőséges megnyilvánulásaival, handabandázásaival kelt feltűnést. Inkább tartják bloffölőnek, mint művésznek, pojácának, mint egyéniségnek, kóklernek, mint iskolateremtőnek. Részletekben mindig ösztönös, indulatai, exhibicionizmusa, hangulatai vezérlik, ám karrierjét abszolút céltudatossággal, vaskövetkezetességgel építi.

Sajtója és a paláver körülötte mindenesetre egyre nő. A nagy attrakció, hogy sorra előre bemondja, hányadik menetben üti ki ellenfelét, és az esetek túlnyomó többségében akkor is végez velük. Amikor azonban a 21 éves Clay 1962. nov.-ben a 47. évét taposó Moore-t a 4. menetben kiüti, „Mr. Nagyszáj" megítélése alapvetően kezd megváltozni. Még mindig több a kétség, mint a bizonyosság, de most már sokakban vetődik fel: lehet, hogy ez a különös, izgága alak mégiscsak tud valamit? S kezd megnyílni előtte az út a Liston elleni mérkőzés felé. Ha tényleg annyira nagy, amennyire állítja, akkor Liston ellen bizonyítsa, ha nem, akkor ki más taníthatná inkább móresre, mint Liston.

1964. febr. 25-én Miami Beachben találkoznak. A képhez tartozik, hogy Clay kapcsolatai a Malcolm X vezette Fekete Muzlimokkal egyre intenzívebbé válnak, és nem sokkal a mérkőzés előtt tagja is lesz a szektának. Ettől kezdve használja a Muhammad Ali nevet. A mérkőzés előtti orvosi vizsgálatnál Clay hisztérikusan viselkedik, úgy tűnik, nem ura idegeinek, provokálja Listont, csaknem verekedés lesz belőle. Az orvos alig akarja szorítóba engedni ebben az állapotban. A fogadóirodák 7 : 1 arányban adják esélyesnek a hatalmas fizikai fölényben lévő robusztus Listont. Az első 4 menetben Clay a jobb. A nehézkesen cammogó Liston elől könnyedén eltáncol, távoli egyenesei közül elég sok betalál. Az 5. furcsa fordulatot hoz: Liston agresszívabbá válik, végig irányít, ütései, ha nem is pontosak, de rendre ülnek, Clay pánikszerűen menekül, kapkod, fog, kétségbeesetten néz ki a sarokba. A 6.-ra úgy kell betuszkolni a szorító közepe felé. A kép viszont újból változik: Liston megtorpan, Clay egyre jobban oldódik és bátorodik fel, lassan átveszi az irányítást. A 7. menetre Liston nem jön ki. Segédei jelzik, feladja a küzdelmet. Csendben, maga elé meredve ül a sarokban, miközben Clay ekstatikus örömtáncot lejt, eszeveszetten rohangál körbe, és ordibálja: én vagyok a legjobb, a legszebb, a legnagyobb, én vagyok a király!

Clay tehát világbajnok lett. De mi is történhetett valójában? Ez az a kérdés, amit tisztességgel megválaszolni aligha lehet. Liston segédei szerint a 6. menetben elszakadt Liston bal vállán egy izomköteg, mozdítani sem tudta, azért adták

fel. Ezt később orvosi diagnózis is alátámasztja. Vannak azonban, akik úgy vélik, hogy Liston alábecsülte Clayt, úgy számolt, hogy 1–2 menet alatt agyoncsapja, és szuflával nem bírta az elnyúló mérkőzést. És akadnak, akik váltig állítják, hogy a bokszon kívüli erők osztották ilyetén módon a szerepeket, célozván akár Liston, akár Clay kétes kapcsolataira, tehát eleve el volt döntve, hogy Claynek itt nyernie kell. (Ekkoriban kezdődnek iszonyatos összegek beáramlani a sportágba. Ennek a mérkőzésnek csak a tv-jogdíja közel 3 millió dollár!) Hol, vagy melyikhez áll közelebb az igazság? Mindegyik verziót erősíteni és cáfolni látszó tényezők azóta is időről időre felbukkannak, az alapkérdés azonban minden bizonnyal így marad, végső válasz nélkül.

Az ügy titokzatosságát még csak fokozza az 1965. máj. 25-i visszavágó. Alig kezdődik a mérkőzés, amikor Liston egy tétova ütése elől Clay hátralép, és onnan villámgyors egyenessel állon találja. Liston a hátára zuhan, majd kezd tápászkodni, Clay ott áll mellette, hisztérikusan ordibál, a mérkőzést vezető Joe Walcott taszigálja a sarokba, majd visszatérve a már álló Listonhoz számolni kezd. 8-nál teljesen harcképes Liston, így engedélyt ad a folytatásra. Összecsapnak, miközben a zsűriasztaltól az időmérő felkiált, hogy több mint 10 másodpercig volt padlón Liston, tehát kiütéssel vesztett. Walcott erre szétválasztja a kuzdőket, és általános megrökönyödésre kihirdeti Clay győzelmét.

Ha az előző mérkőzés után gyanú támadt, akkor most itt botrány. A feltételezéseknek, találgatásoknak, leleplezéseknek se szeri, se száma, holott ez esetben a legvalószínűbb egy banális baklövés. Nevezetesen az, hogy a bírónak rutintalan Walcott a váratlan esemény hatására megzavarodott, és szarvashibát követett el, hiszen a szorítóban kizárólag az ő számolása mérvadó, és nem a túlbuzgó időmérő véleménye. (Tunney–Dempsey mérkőzés...) Tehát nem lett volna szabad a mérkőzést abbahagyatni. Liston ezzel gyakorlatilag el is tűnik a sportág színpadáról, néhány év múlva felderítetlen körülmények között hal meg Las Vegas-i otthonában.

Clay csillaga viszont egyre emelkedik. Szipor-kázó öklözéssel zsinórban nyeri mérkőzéseit, száll és dől, még csak megütni sem tudják ellenfelei. Egészen 1967. ápr.-ig, amikor egy nem várt esemény megszakítja az ustököspályát. Katonai behívót kap a vietnami háborúba. Valószínűsíthetően nem frontvonalban kéne harcolnia, hanem bemutatókat tartani. Ám Clay, illetve Ali lelkiismereti okokra hivatkozva megtagadja a szolgálatot. A gyorsan lefolytatott tárgyaláson az eskudtek bűnösnek találják, a bíró 5 évi börtönt és 10 000 dollár büntetést szab ki rá, a nemzetközi szövetség pedig azonnal megfosztja a világbajnoki címtől. 3 éves jogi hercehurca következik. Ali óvadék ellenében mindvégig szabadlábon van, perújrafelvételt kér, közben misszionárius tevékenységet folytatva járja be Amerikát és a muzulmán világot. Ez idő alatt a nemzetközi szövetség selejtezőt ír ki a világbajnoki címért, ebből Ali korábbi edzőpartnere, a szorgosan középszerű Jimmy Ellis kerül ki győztesen. Elsőségét azonban több államban nem ismerik el. Szerintük a világbajnok a bokszelvonalába sisteregve berobbanó új csillag, Joe Frazier. Lehengerlően dinamikus, félelmetesen agresszív, stílusa egyfajta totalitást képvisel. Az első másodperctől megy előre, tapad az ellenfélre, szünetet nem hagyva, ragyogó ritmusérzékkel bujkál az ellenfél ütései között és ha rést lát, iszonyú nagyokat vág oda. Tornádóként megy végig a súlycsoporton, és 1970. febr. 16-án pillanatok alatt söpri el Ellist. Jogilag megoldódik a probléma, ő az új világbajnok. Elismerik, tisztelik, nagyra tartják, ám kimondva vagy kimondatlanul ott a kérdés: akkor is világbajnok lenne-e, ha bokszolna Ali?

Nem sokkal később sikerre vezet Ali sokadik perújrafelvételi kísérlete, s az új tárgyaláson rehabilitálják. Így 3 éves szünet után nincs akadálya, hogy visszatérjen a szorítóba. Feldereng a lehetősége egy újabb „Évszázad mérkőzésének", a 2 addig veretlen bajnok, Frazier és Ali között. Ali vagy 10 kilónyit felszedett a kényszerpihenő alatt, ami többé már nem jön le róla. 2 felkészítő mérkőzésen kiderül, hogy korábbi könnyedsége elveszett, már nem száll a szorítóban, nem képes lábával, kiismerhetetlen mozgásával mérkőzéseket nyerni, ellenben nagyszerű pozícióharcossá fejlődött, keményebb lett, tudatosabb. 1971. márc. 8-án a Madison Square Gardenben kerül sor a csúcstalálkozóra. És a mérkőzés valóban káprázatos csatát hoz. Érződik, itt nem csupán a bajnoki címről, hanem a veretlenség megőrzéséről, a presztízsről van szó. Szinte menetenként változik a helyzet. Iszonyú az iram, öldöklő a csata, hol a szünetenkul támadó, testre, fejre szédítő horgokat ütő Frazier, hol az ellenfelét megelőzve sorozó, majd őt arrébbtaszító Ali dominál. A 14. menet után még nyíltnak tűnik a csata sorsa, az utolsóban, amikor mindketten mindent egy lapra feltéve őrült nyílt sisakos csatát vállalnak, Frazier egy iszonyatos balhorga padlóra küldi Alit. Ali azonmód felpattan, de gyakorlatilag ezzel, itt el is dől a mérkőzés sorsa. Frazier nyer pontozással. Az izgalomtól 2 néző holtan esik össze. Alit állkapocstörés gyanújával viszik kórházba, Frazier vérnyomását nem tudják megzabolázni. Túlerőltette magát a 45 perces kamikazeháborúban. Mindketten 2,5 millió dollárt kapnak érte. A mérkőzés méltán vonul be a legnagyobb összecsapások közé. Mindketten emberfelettit nyújtottak – ám iszonyú árat kell érte fizetniük. Ezt a teljesítményüket többé megközelíteni sem tudják.

A végzet előbb Frazierre sújt. 2 könnyű győzelem után 1973. jan. 27-én a mexikói olimpia bajnokával, George Foremannel kerül szembe. Foreman rekordlistája félelmetes ugyan – eddigi 37 mérkőzéséből csak 3-at nyert pontozással –, ám e győzelmek java részét gyengébb ellenfelek fölött aratta. Többen korainak tartották, hogy összeengedjék Frazierrel. Hiába a félelmetes ősfizikum, az eddig mindenkit szétvágó ütőerő, a nagy harcosokra jellemző hideg szenvedély, kérdés: tud-e mindez érvényesülni egy precízebb, dinamikusabb, ütőfelületet alig hagyó, állandóan mozgásban lévő, támadó ellenféllel szemben? Egyértelműen Fraziert tartják a mérkőzés esélyesének. Aztán az első megdöbbenés, hogy jelentős súlyfölénnyel, láthatóan kevéssé felkészülten lép szorítóba a világbajnok; a második pedig, hogy Foreman 2 menet alatt lemészárolja. Hatszor üti le, mire a bíró kihirdeti kiütéses győzelmét. 2 hónappal később Ali szenved heves csatában pontozásos vereséget Nortontól. Az utolsó meneteket törött állkapoccsal küzdi végig. Egyikük sem adja fel azonban. Ali rövidesen legyőzi Nortont, majd 1974. jan.-ban sor kerül az Évszázad mérkőzésének visszavágójára. Lapos, unalmas, gyenge mérkőzést hoz a viadal. Tűz nélkül, fásultan bokszolnak. Ali belharcban ügyesen fog, dulakodik, s néhány távoli szurkálása elég, hogy a bírák a javára ítéljenek. Ezzel ismét megnyílik az út számára a világbajnoki mérkőzés felé.

1974. okt. 30-án Kinshasában a 10 éve első ízben esélytelenként szorítóba lépő Ali elképesztő dolgot produkál. A magas páratartalmú, pokoli hőségben a félelmetes Foremannal szemben 7 meneten keresztül alig csinál egyebet, mint kettős fedezékből hárítja az egyre idegesebben, kapkodóbban rohamozó Foreman ütéseit. Igen, Foreman lépre megy, a sok hatástalan ütéssel tökéletesen elfárasztja magát, ellenállásra sem futja, amikor a 8. menetben Ali egy szemvillanás alatt vált, és egyetlen gyors rohammal kiüti. Az egyik legnagyobb truvaille, amit sportoló valaha kitalált. A világ elképed, kalapot dobál, ünnepli, csak azt veszik kevesen észre, hogy Ali – akinek ütésálló képessége félnehézsúlyú – nyertes mérkőzésein is egyre több ütést kap.

1975. okt. 1. Manila. Harmadszor Frazier ellen. Ádáz adok-kapok csata 14 meneten keresztül. Az exvilágbajnok valamicskével jobban áll, de a szeme úgy bedagad, hogy segédei nem engedik kiállni a 15.-re.

1976. szept. 28., New York. Most harmadszor Norton ellen. Norton 15 meneten keresztül üzihajtja, Alinak csak felvillanásai vannak. Iszonyú verést kap. Norton sírógörcsöt kap, 30 000 néző tüntet, Ali alig akarja elhinni, hogy a pontozók őt látták jobbnak. Rögtön a mérkőzés után be is jelenti visszavonulását, néhány nap múlva azonban visszavonja bejelentését. Vagy visszavonatják? Ki tudja? Maga a sportág egyébként is a 2 – egyelőre még csak 2 – világszervezet rivalizálása következtében egyre kaotikusabb. Az Ali–Foreman visszavágóban még mindenki egyértelműen sok pénzt szimatol, ám közben Foreman váratlanul vereséget szenved Youngtól, így ugrik ennek a reménye. Ismét előtérbe kerül a Norton-botrány, a világtanács, a WBC felszólítja Alit, hogy ismét mérkőzzön meg vele, őt ismerik el első számú kihívójának. Ali vonakodik, s váratlanul a másfél évvel azelőtt félnehézsúlyban olimpiát nyert, egyelőre még veszélytelennek tűnő, tapasztalatlan Leon Spinks ellen köt le mérkőzést. A WBC azonnal megfosztja világbajnoki címétől Alit, és odaadományozza a címet Nortonnak.

A bonyodalmaknak ezzel éktelen láncolata kezdődik, és sok évnek kell eltelnie, míg egy igazi nagy bajnok, Mike Tyson keresztülvágja a csomót. Addig azonban hol kínos, hol piti, hol keserű események sora zajlik a szorítókban, kevés szép fellángolással. Az első nem várt esemény, hogy a könnyű mérkőzésre számító Alit 1978. febr. 28-án hivatásos pályafutásának 8. mérkőzésén Spinks szétveri. Spinks fékezhetetlen, vad, zabolátlan egyéniség. Ez nagysága és végzete is. Most, rangsorozatlanul, váratlanul lehetőséget kapva felőrli, széttrancsírozza, ledarálja az elhízott, eltompult, elnehezedett Alit. És ezzel immár a semmiből előugorva ő a világszövetség, a WBA bajnoka. Ettől kezdve valóban nem bír iszonyú temperamentumával, féktelenül veti bele magát az élet örömeibe, néhány hetes felkészülés után vág neki a mérkőzés visszavágójának 1978. szept. 15-én New Orleansban (az első kesztyűs döntő óta ez az első nehézsúlyú döntő itt!), és simán kikap az egészében szolid teljesítményt nyújtó, néhány villanásával azonban valamikori szebb napjait idéző Alitól. Ezzel sikerült neki, ami eddig senkinek a nehézsúly történetében: másodszor szerezte vissza a világbajnoki címet. Ezzel be is jelenti – sokáig úgy tűnik: végleges – visszavonulását.

A WBA selejtezőt ír ki a világbajnoki címért. Ettől kezdve azonban ez a szál jó ideig meglehetősen érdektelenül gabalyodik tovább. A másikat, a WBC-ét Norton kijelöltetésével hagyjuk abba. A kitűnő, erős, sokoldalú öreglegény többször állt már reálisan a nagy siker küszöbén, a sors iróniája, hogy végül is nem átlépett rajta, hanem mögéje tették. Az első adandó alkalommal pedig ménkű nagyot esik rajta. 1978. jún. 9-én Larry Holmes kőkemény mérkőzésen biztosan legyőzi. Egy korszak legszámottevőbb egyénisége fejére kerül ezzel a korona. Az amatőröknél a müncheni olimpiáig Bobick árnyékában volt, a hivatásosoknál Ali és Frazier kedvelt edzőpartnere lett, miközben szép lassan egyre magasabbra emelkedik a ranglistán. Kitűnő bokszolóvá vált: gyors, kemény, technikás, sokoldalúan

képzett, minden harcmodorban egyaránt otthonos. öklözése esztétikailag is szép, harmonikus.

Mégis, amikor 28 éves korában addigi 29 mérkőzését mind megnyerve eljut a világbajnoki címig, az ováció elmarad. Valami hiányzik belőle, ami egy nagy öklözőt nagy bajnokká tehetne. Valami, ami különös, ami extrém, ami önmagánál többé, a jelenség szintjére emelhetné. Tiszteletből, elismerésből jócskán jut neki; csodálatból, népszerűségből alig valami. Kezdetben azt nem tudják megbocsátani neki, hogy Ali örökébe mert lépni, anélkül hogy legyőzte volna őt, később azt, hogy le merte győzni Alit. Mert Ali hosszabb kihagyás után 1980. okt.-ben ismét próbálkozik.

Az egyik leglehangolóbb 10 menetnek tanúja ezen a napon 2 milliárd néző a világon. Ali még csak ellenállást sem képes kifejteni. Holmes azt csinál a szorítóban, amit csak akar. Amikor segédei a 10. menet után megkegyelmeznek neki, Holmes valósággal sírva kér elnézést bálványától, aki egykori önmaga árnyékaként, szánalmasan vergődött. Egy letűnt, szép reményű kor valaha káprázatosan csillogó hőse búcsúzott kiábrándítóan, túlélve önmagát, nimbuszát.

Holmes viszont folytatja. 1981 nyarán Leon Spinksen gázol át 3 menet alatt. Közben, mintha nem volna eléggé kaotikus a helyzet, tovább bonyolítandó, megalakul a 3. világszervezet, az IBF, és 1983-tól ennek a bajnoka Holmes. Ezzel együtt Holmes becsületes, jó bajnok, mindenkivel kiáll és megmérkőzik, aki csak számba jön, és mindenkit le is győz. 1985 derekán 48. győzelmes mérkőzése után ott tart, hogy következő diadalával beállíthatja a legendás Marciano rekordját. Az ellenfél Leon Spinks testvére. Michael, aki kísérletet tesz arra, ami eddig egyetlen félnehézsúlyú öklözőnek sem sikerült: elhódítani a nehézsúlyú világbajnoki címet. 1985. szept. 21-én csapnak össze, és nívós csatában, ha vitatható módon is, de Spinks nyer. A helyzet azonban most már valóban komolytalan és áttekinthetetlen: 3 szervezet 3 világbajnokot tart nyilván, miközben biztosra vehető, hogy a 3 együtt nem ér fel egy igazi bajnokkal. Az elérdektelenedés, a szétesés fenyeget, amikor új fiú jelentkezik.

Mintha egyenesen filmvászonról vagy képernyőről lépett volna le, horror-, kommandófilmekről, Schwarzeneggerek, Stallonék, Norrisok megszemélyesítette félelmetes, borzongató, emberen-túli formátumú mesehősök közül. Emberfeletti ereje, sebezhetetlensége révén nem helyettünk cselekszik, kuzd és oszt igazságot, hanem – amire mi már nem vagyunk képesek – értünk. Mike Tyson ő. Kedves, gyermeteg, szeretetre méltó figura az életben, a szorítóban azonban a végzet embere. Kegyetlen, agresszív küzdőmodorával, fergeteges lendületével, hajszálpontos, taglózóan erős ütéseivel pillanatok alatt morzsolja fel ellenfeleit. Nemhogy megállítani, még csak feltartóztatni sem lehet. Sebzetlenül gázol át kemény feltartóütéseken, szilaj horogzárakon, és közelről aztán nincs kímélet. 1986. nov. 22-én a 2. menetben végzi ki Berbicket és nyeri el a WBC világbajnoki címét. 1987. márc. 7-én James Smithen gázol át, ezzel ő a WBA bajnoka is; aug. 1-jén Tony Tucker sem akadály számára, ami az IBF koronáját jelenti. Ami éveken keresztül nem sikerül számos jó szándékú sportdiplomatának, azt a szorítóban Tyson néhány hónap leforgása alatt megteszi: újból egyesíti a nehézsúlyú világbajnoki címet, és azóta is, amikor csak szorítóba lép, az egyetlen kérdés, hogy ki meddig állja ellene. Holmes nagy bravúrral az 5. menetig húzza, Michael Spinks erejéből másfél percre telik.

37 mérkőzésből 37 győzelem – ebből 33 kiütéses. Meddig bírja ezt az iszonyatos tempót? Meg tudja-e dönteni Marciano rekordját? Meddig lesznek érdekesek ezek a másodpercekig tartó mérkőzések? Vagy éppen ez a sűrítettség a kor igénye? Túlhevítettségre, felfokozottságra, szuperbajnokokra van szükség? E kérdésekre ma még nincs válasz. Közeledik az ezredvég. 1989-et mutat a naptár.

Az év kiemelkedő versenyeinek győztesei és helyezettjei*

ASZTALITENISZ

VB, Dortmund (III. 29.–IV. 9.). Férfi csapat: SVÉDORSZÁG. Női csapat: KÍNA ... 4. *MAGYARORSZÁG (BÁTORFI Csilla, URBÁN Edit, WIRTH Gabriella)* **Férfi egyes:** WALDNER, Jan-Ove (SWE). **Női egyes:** CSIAO Hung (CHN). **Férfi páros:** ROSSKOPF, Jörg; FETZNER, Steffen (FRG). **Női páros:** CSIAO Hung; TENG Ja-ping (CHN). **Vegyes páros:** JU Nam Kju; HJUN Dzsung Hva (KOR)

ATLÉTIKA

Fedettpályás VB, Budapest (III. 3–5.). Férfiak. **60 m:** SIMON, Andres (CUB) 6,52. **200 m:** REGIS, John (GBR) 20,54. **400 m:** McKAY, Antonio (USA) 45,59. **800 m:** ERENG, Paul (KEN) 1 : 44,84. **1500 m:** O'SULLIVAN, Marcus (IRL) 3 : 36,64. **3000 m:** AOUITA, Szaid (MAR) 7 : 47,94. **60 m gát:** KINGDOM, Roger (USA) 7,43. **Magas:** SOTOMAYOR, Javier (CUB) 243. **Rúd:** GATAULLIN, Rogyion (URS) 585 ... 6. *BAGYULA István*

* Az összeállítás tartalmazza a Tények könyve '89-ben nem szereplő, 1988. X. 1. utáni eredményeket is. Ezek előtt kulön jelezzük a vonatkozó évet.

550. **Távol:** MYRICKS, Larry (USA) 837 ... 4. *SZALMA László 810.* **Hármas:** CONLEY, Mike (USA) 17,65. **Súly:** TIMMERMANN, Ulf (GDR) 21,75. **5000 m gyaloglás:** SCSENNYIKOV, Mihail (URS) 18 : 27,10 ... 4. *URBANIK Sándor 18 : 34,77.* **Nők. 60 m:** COOMAN, Nelli (HOL) 7,05. **200 m:** OTTEY, Marlene (JAM) 22,34. **400 m:** ARENDT, Helga (FRG) 51,52. **800 m:** WACHTEL, Christine (GDR) 1 : 59,24. **1500 m:** MELINTE, Doina (ROM) 4 : 04,79. **3000 m:** HULST, Elly van (HOL) 8 : 33,32. **60 m gát:** CSERNYISOVA, Jelizaveta (URS) 7,82. **Magas:** KOSZTADINOVA, Sztefka (BUL) 202. **Távol:** CSISZTJAKOVA, Galina (URS) 698. **Súly:** LOSCH, Claudia (FRG) 20,45. **3000 m gyaloglás:** SAXBY, Kerry (AUS) 12 : 01,65 ... 5. *SZEBENSZKY Anikó 12 : 27,20,* 6. *ALFÖLDI Andrea 12 : 31,66.*

Mezei futó VB, Stavanger (III. 19.). Férfiak. **Egyéni:** NGUGI, John (KEN) 39 : 42. **Csapat:** KENYA 44 pont. **Nők. Egyéni:** SERGENT, Annette (FRA) 22 : 27. **Csapat:** SZOVJETUNIÓ 59 pont.

AUTÓSPORT

Forma–1 VB (1988. évi végeredmény). Vezetők: SENNA, Ayrton (BRA, McLaren–Honda) 90 p., PROST, Alain (FRA, McLaren–Honda) 87, BERGER, Gerhard (AUT, Ferrari) 41. **Márka VB:** McLaren–Honda 199 p., Ferrari 65, Benetton–Ford 46.

1989. évi állás (12 futam után): **Vezetők:** PROST, Alain (FRA, McLaren–Honda) 71 p., SENNA, Ayrton (BRA, McLaren–Honda) 51, MANSELL, Nigel (GBR, Ferrari) 38. **Márka-VB:** McLaren–Honda 122 p., Williams–Renault 52, Ferrari 44.

BIRKÓZÁS

VB, Martigny. Kötöttfogás (VIII. 25–27.) **48 kg:** KUCSERENKO, Oleg (URS). **52 kg:** IGNATYENKO, Alekszandr (URS) ... 4. *VADÁSZ Csaba.* **57 kg:** IVANOV, Emil (BUL) ... 3. *SIKE András.* **62 kg:** MADZSIDOV, Komandor (URS) ... 6. *BÓDI Jenő.* **68 kg:** PASSARELLI, Claudio (FRG) ... 5. *REPKA Attila.* **74 kg:** TURLIHANOV, Daulet (URS). **82 kg:** *KOMÁROMI Tibor.* **90 kg:** BULLMANN, Maik (GDR). **100 kg:** HIMMEL, Gerhard (FRG) ... 6. *TAKÁCS Ferenc.* **130 kg:** KARELIN, Alekszandr (URS). 2. *KLAUZ László.* Szabadfogás (IX. 1–3.). **48 kg:** KIM Dzsong Sin (KOR). **52 kg:** JORDANOV, Valentin (BUL). **57 kg:** KIM Jeung Szik (PRK). **62 kg:** SMITH, John (USA). **68 kg:** BUDAJEV, Borisz (URS). **74 kg:** MONDAY, Ken (USA). **90 kg:** HADARCEV, Maharbek (URS) ... 3. *TÓTH Gábor.* **100 kg:** ATAVOV, Ahmed (URS) ... 6. *KISS Sándor.* **130 kg:** SZOLEJMANI, Ali Reza (IRN).

Kötöttfogású EB, Oulu (V. 5–7.). 48 kg: SCHERER, Markus (FRG) ... 5. *FARAGÓ József.* **52 kg:** RIZVANOVICS, Szenad (YUG). **57 kg:** PEHKONEN, Keijo (FIN). **62 kg:** WOLNY, Richard (POL), 2. *SZUROMI József.* **68 kg:** *REPKA Attila.* **74 kg:** TENEV, Petar (BUL). **82 kg:** MAMIASVILI, Mihail (URS) ... 4. *KOMÁROMI Tibor.* **90 kg:** POPOV, Vlagyimir (URS) ... 4. *FARKAS Péter.* **100 kg:** WRÓNSKI, Andrzej (POL). **130 kg:** KARELIN, Alekszandr (URS) ... 4. *KÉKES György.*

Szabadfogású EB, Ankara (V. 12–14.). 48 kg: MEDZSLUMJAN, Gnyel (URS). **52 kg:** JORDANOV, Valentin (BUL). **57 kg:** AHMET Ak (TUR). **62 kg:** KUMBEROV, Alben (BUL). **68 kg:** KASZABOV, Nikola (BUL) ... 5. *PODOLSZKI Attila.* **74 kg:** GADZSIHANOV, Naszir (URS) ... 6. *NAGY János.* **82 kg:** – (a döntőben kettős leléptetés). **90 kg:** KAZIBEKOV, Vagab (URS) ... 4. *TÓTH Gábor.* **100 kg:** SZABEJEV, Ararat (URS) ... 5. *KISS Sándor.* **130 kg:** HADARCEV, Aszlan (URS).

BOB

Kettes VB, Cortina d'Ampezzo (II. 4–5.): HOPPE, Wolfgang–MUSIOL, Bogdan (GDR) 3 : 38,05.

Négyes VB, Cortina d'Ampezzo (II. 11–12.): SVÁJC–II. 3 : 34,31.

Kettes EB, Winterberg (I. 21–22.): WEDER, Gustav–GERBER, Bruno (SUI) 3 : 51,61.

CSELGÁNCS

EB, Helsinki (V. 12–14.). Férfiak. **60 kg:** TOTIKASVILI, Amiran (URS) ... 5. *WÁGNER József.* **65 kg:** CARABETTA, Bruno (FRA) ... 3. *CSÁK József.* **71 kg:** KORHONEN, Jorma (FIN), 2. *HAJTÓS Bertalan.* **78 kg:** VARAJEV, Basir (URS) ... 3. *ZSOLDOS Zsolt.* **86 kg:** CANU, Fabien (FRA). **95 kg:** KURTANIDZE, Koba (URS). **+95 kg:** KUBACKI, Rafael (POL). **Abszolút kategória:** SALONEN, Juha (FIN). **Nők. 48 kg:** NOWAK, Cécile (FRA). **52 kg:** RONKANEN, Jaana (FIN). **56 kg:** ARNAUD, Cathérine (FRA). **61 kg:** FLEURY, Kathrin (FRA). **66 kg:** PIETRANTOZZI, Emanuela (ITA). **72 kg:** BERGHMANS, Ingrid (BEL). **+72 kg:** SERIESE, Angelique (HOL). **Abszolút kategória:** SERIESE, Angelique (HOL).

EVEZÉS

VB, Bled (IX. 4–10.).* Férfiak. **Egypárevezős:** LANGE, Thomas (GDR) 6 : 58,14. **Kétpárevezős:** NORVÉGIA (BJÖNNES, Lars; THORSEN, Rolf) 6 : 23,40. **Kormányos nélküli kettes:** NDK (JUNG, Thomas; KELLNER, Uwe) 6 : 29,95. **Kormányos kettes:** OLASZORSZÁG (ABBAGNALE, Giuseppe; ABBAGNALE, Carmine, korm.; DI CAPUA, Giuseppe) 6 : 54,81. **Kormányos nélküli négyes:** NDK 6 : 06,94. **Kormányos négyes:** ROMÁNIA 6 : 15,25. **Négypárevezős:** HOLLANDIA 6 : 03,98. **Nyolcas:** NSZK 5 : 43,88. **Nők. Egypárevezős:** LIPA, Elisabeta (ROM) 7 : 27,96 ... 3. *SARLÓS Katalin* 7 : 34,15. **Kétpárevezős:** NDK (SORGERS, Jana; SCHRAMM, Beate)

* Olimpiai versenyszámok

7 : 01.71. **Kormányos nélküli kettes:** NDK (HAACKER, Kathrin, ZEIDLER, Judith) 7 : 26,97. **Kormányos nélküli négyes:** NDK 6 : 45,81. **Négypárevezős:** NDK 6 : 16,62. **Nyolcas:** ROMÁNIA 6 : 07,52.

GYORSKORCSOLYA

Férfi négytávú összetett VB, Oslo (II. 11–12.): VISSER, Leo (HOL) 165,698 pont.
Női négytávú összetett VB, Lake Placid (II. 4–5.): MOSER, Constanze (GDR) 181,389 pont.
Sprint VB, Heerenveen (II. 25–26.). Férfi: ZSELEZOVSZKIJ, Igor (URS) 145,945 pont. Női: BLAIR, Bonnie (USA) 159,435 pont.
Férfi négytávú összetett EB, Göteborg (I. 21–22.): VISSER, Leo (HOL) 168,427 pont.
Női négytávú összetett EB, Nyugat-Berlin (I. 14–15.): KLEEMANN, Gunda (GDR) 176,005 pont.
Rövidpályás VB, Sollhull (IV. 8–12.). Férfiak. **Egyéni:** DAIGNAULT, Michael (CAN) 12 dp. **5000 m váltó:** HOLLANDIA 7 : 43.10. Nők. **Egyéni:** DAIGLE, Sylvie (CAN) 12 dp. **3000 m váltó:** KANADA 4 : 54,25.

HÁRMASPRÓBA (TRIATLON)

VB, Avignon (VIII. 6.). Férfiak. **Egyéni:** ALLEN, Mark (USA) 1 : 58:46. **Csapat:** EGYESÜLT ÁLLAMOK. Nők. **Egyéni:** BAKER, Erin (NZE) 2 : 10 : 02. **Csapat:** EGYESÜLT ÁLLAMOK.
Rövid távú EB, Cascais (VI. 11.). Férfiak. **Egyéni:** CORDIER, Yves (FRA). **Csapat:** HOLLANDIA. Nők. **Egyéni:** MORTIER, Simone (FRG). **Csapat:** NSZK.
Hosszú távú EB, Rödekro (VIII. 13.). Férfi egyéni: KOENDERS, Axel (HOL) 8 : 26 : 58.

ÚJÁSZAT

VB, Lausanne (VII. 2–8.). Férfiak. **Egyéni:** ZABROCKIJ, Sztanyiszlav (URS) 332. **Csapat:** SZOVJETUNIÓ 985. Nők. **Egyéni:** KIM Szu Njung (KOR) 338. **Csapat:** KOREAI KÖZTÁRSASÁG 995.

JÉGKORONG

VB, Göteborg (IV. 15–29.): SZOVJETUNIÓ.
EB, Göteborg (IV. 15–25.): SZOVJETUNIÓ.
Stanley Kupa. Döntő: Calgary Flames–Montreal Canadiens 4–2 (3–2, 2–4, 3–4, 4–2, 3–2, 4–2).

KAJAK-KENU

VB, Plovdiv (VIII. 24–27.) Kajak. Férfiak. **K I. 500 m:** HUNTER, Martin (AUS) 1 : 41,45. **K II. 500 m:** BLUHM, Kay–GUTSCHE, Torsten (GDR) 1 : 31,58 ... 5. *ÁBRAHÁM Attila–CSIPES Ferenc 1 : 32,94.* **K IV. 500 m:** SZOVJETUNIÓ 1 : 22,50 ... 5. *MAGYARORSZÁG 1 : 23,20.* **K I. 1000 m:** *GYULAY Zsolt 3 : 38,87.* **K II. 1000 m:** BLUHM, Kay–GUTSCHE, Torsten (GDR) 3 : 11,62 ... 3. *ADROVICZ Attila–BERKES Zoltán 3 : 16,49.* **K IV. 1000 m:** *MAGYARORSZÁG (ÁBRAHÁM Attila, CSIPES Ferenc, GYULAY Zsolt, HÓDOSI Sándor) 2 : 55,30.* **K I. 10 000 m:** SZABÓ Attila (TCH) 42 : 48,94. **K II. 10 000 m:** *ÁBRAHÁM Attila–HÓDOSI Sándor 39 : 24,89.* **K IV. 10 000 m:** SZOVJETUNIÓ 35 : 58,84. 2. *MAGYARORSZÁG (KULCSÁR Gábor, ANGYAL Ákos, CSIPES Ferenc, VINCZE László) 35 : 59,69.*
Nők. **K I. 500 m:** BORCHERT, Katrin (GDR) 1 : 53,38. **K II. 500 m:** NOTHNAGEL, Anke–SINGER, Heike (GDR) 1 : 43,17. 2. *DÓNUSZ Éva–MÉSZÁROS Erika 1 : 44,63.* **K IV. 500 m:** NDK 1 : 32,90. 2. *MAGYARORSZÁG (GYULAY Katalin, HUBER Henrietta, KÓBÁN Rita, MÉSZÁROS Erika) 1 : 34,10.* **K I. 5000 m:** BORCHERT, Katrin (GDR) 22 : 15,80 ... 5. *KÓBÁN Rita 22 : 38,00.* **K II. 5000 m:** BUNKE, Monika–PORTWICH, Ramona (GDR) 20 : 27,05 ... 6. *JÁNOSI Erika–LAKATOS Katalin 21 : 14,02.*
Kenu. **C I. 500 m:** SZLIVINSZKIJ, Mihail (URS) 1 : 53,17 ... 5. *SZABÓ Attila 1 : 55,96.* **C II. 500 m:** ZSURAVSZKIJ, Nyikolaj–RENYEJSZKIJ, Viktor (URS) 1 : 40,90. **C IV. 500 m:** SZOVJETUNIÓ 1 : 31,10. 2. *MAGYARORSZÁG (SZABÓ Attila, VARGA Zsolt, ZALA György, HOFFMANN Ervin) 1 : 33,12.* **C I. 1000 m:** KLEMENTYEV, Ivan (URS) 4 : 00,04 ... 3. *BOLDIZSÁR Gáspár 4 : 03,70.* **C II. 1000 m:** FREDRIKSEN, Christian–NIELSSON, Arne (DEN) 3 : 37,08. **C IV. 1000 m:** SZOVJETUNIÓ 3 : 19,74. 2. *MAGYARORSZÁG (LEIKEP Gusztáv, SZABÓ Attila, TAKÁCS Gábor, HOFFMANN Ervin) 3 : 22,30.* **C I. 10 000 m:** KLEMENTYEV, Ivan (URS) 46 : 49,96. 2. *BOHÁCS Zsolt 46 : 50,10.* **C II. 10 000 m:** FREDRIKSEN, Christian–NIELSSON, Arne (DEN) 42 : 42,59 ... 4. *GYULAI István–PÉTERVÁRI Pál 43 : 54,39.*

KERÉKPÁR

Pálya VB, Lyon (VIII. 14–20.).* Férfiak. **Repülőverseny:** HUCK, Bill (GDR). **1000 m-es állórajtos időfutam:** GLÜCKLICH, Jens (GDR) 1 : 04,032. **4000 m-es üldöző egyéni:** JEKIMOV, Vjacseszlav (URS). **4000 m-es üldöző csapat:** NDK. **Pontverseny:** SATIBALDIJEV, Marat (URS) 52 p. Nők. **Repülőverseny:** SALUMJAE, Erika (URS).
Országúti VB, Chambéry (VIII. 23–27.).* Férfi egyéni verseny (185 km): HALUPCZOK, Joachim (POL) 4 : 52 : 54. Férfi csapatverseny **(kb. 100 km):** NDK 2 : 02 : 36. Női egyéni verseny **(75 km):** LONGO, Jeannie (FRA) 1 : 56 41.
Tour de France. Férfiak (Luxembourg–Párizs, VII. 1–23., 3285,8 km): LEMOND, Greg (USA) 87 : 38 : 35. FIGNON, Laurent (FRA) 87 : 38 : 43. DELGADO, Pedro (ESP) 87 : 42 : 09. Nők (Martyres–Párizs, VII. 12–23. 778,5 km): LONGO Jeannie (FRA) 21 : 59 : 38.

* Olimpiai versenyszámok.

KOSÁRLABDA

Férfi EB, Zágráb (VI. 20–25.): JUGOSZLÁVIA. (Döntő: Jugoszlávia–Görögország 98–77.)
Női EB, Várna (VI. 13–18.): SZOVJETUNIÓ. (Döntő: Szovjetunió–Csehszlovákia 64–61.)
Profi „világbajnokság" (NBA bajnoki döntő): Detroit Pistons–Los Angeles Lakers 4–0 (109–97, 108–105, 114–110, 105–97).
Férfi BEK-döntő, München (IV. 6.): Jugoplastika Split (YUG)–Maccabi Tel-Aviv (ISR) 75–69.

LOVASSPORT

Díjlovagló EB, Mandorf les Bains (VIII. 2–6.). Egyéni: UPHOFF, Nicole (FRG) 1483 p. **Csapat:** NSZK 4291.
Díjugrató EB, Rotterdam (VIII. 16–20.). Egyéni: WHITAKER, John (GBR) 8,50 hp. **Csapat:** NAGY-BRITANNIA 29,25 hp.
Kettesfogathajtó VB, Balatonfenyves (VIII. 23–27.). Egyéni: HOCHGESCHURZ, Udo (CAN) 128 hp. ... 3. *FEHÉR Mihály 134* ... 6. *KECSKEMÉTI László 143.* **Csapat:** *MAGYARORSZÁG (FEHÉR Mihály, LÁZÁR Vilmos, SZEGEDI Gábor) 269 hp.*

MOTORSPORT

Gyorsasági VB (1988. évi végeredmény). 80 kcm: MARTINEZ, Jorge (ESP, Derbi) 137 p. **125 kcm:** MARTINEZ, Jorge (ESP, Derbi) 197. **250 kcm:** PONS, Sito (ESP, Honda) 252. **500 kcm:** LAWSON, Edward (USA) 252. **Oldalkocsik:** WEBSTER, Steven–HEWITT, Anthony (GBR, LCR-Krauser) 156 p.
1989. IX. 1-jei állás. 80 kcm: HERREROS, Manuel (ESP, Derbi) 92 (már világbajnok). **125 kcm:** CRIVILLÉ, Alex (ESP, JJ-Cobas) 166 (már világbajnok). **250 kcm:** PONS, Sito (ESP, Honda) 249 (már világbajnok). **500 kcm:** LAWSON, Edward (USA, Honda) 211. **Oldalkocsik:** WEBSTER, Steve–HEWITT, Anthony (GBR, LCR-Krauser) 145 (már világbajnok).
Salakmotor. Egyéni VB, München (IX. 4.): NIELSEN, Hans (DEN) 15 p. **Páros VB, Leszno (VIII. 6.):** GUNDERSEN, Erik–NIELSEN, Hans (DEN) 49.
Jégmotor VB, Medeo (III. 5.): NYISCSENKO, Nyikolaj (URS) 26 p.

MÜKORCSOLYA

VB, Párizs (III. 14–19.). Férfiak: BROWNING, Kurt (CAN) 3,6. Nők: ITO Midori (JPN) 4,0. Páros: GORGYEJEVA, Jekatyerina–GRINYKOV, Szergej (URS) 1,5. Jégtánc: KLIMOVA, Marina–PONOMARENKO, Szergej (URS) 2,0 ... 4. *ENGI Klára–TÓTH Attila 7,4.*
EB, Birmingham (I. 16–21.). Férfiak: FAGYEJEV, Alekszandr (URS) 2,4. Nők: LEISTNER, Claudia (FRG) 2,0. Páros: SZELEZNYEVA, Larissza–MAKAROV, Oleg (URS) 1,5. Jégtánc: KLIMOVA, Marina–PONOMARENKO, Szergej (URS) 2,0 ... 4. *ENGI Klára–TÓTH Attila 8,0.*

ÖKÖLVÍVÁS

Amatőr EB, Athén (V. 29.–VI. 3.). 48 kg: HRISZTOV, Ivajlo (BUL). 2. *ISASZEGI Róbert.* **51 kg:** ARBACSAKOV, Jurij (URS). 2. *VÁRADI János.* **54 kg:** TODOROV, Szerafin (BUL). **57 kg:** KIRKOROV, Kirkor (BUL). **60 kg:** CSJU, Konsztantyin (URS). **63,5 kg:** RUZSNYIKOV, Igor (URS). **67 kg:** MEHNERT, Siegfried (GDR) ... 3. *SZABÓ Lóránt.* **71 kg:** AKOPKOHJAN, Iszrael (URS). **75 kg:** MASKE, Henry (GDR). **81 kg:** LANGE, Sven (GDR). 2. *ERÖS Lajos.* **91 kg:** VANDERLIJDE, Arnold (HOL). **+91 kg:** KADEN, Ulli (GDR).
Profi VB-döntők. Nehézsúly. Las Vegas (II. 25.): TYSON, Mike (USA)–BRUNO, Frank (GBR) az 5. menetben k. o. Atlantic City (VII. 21.): TYSON, Mike (USA)–WILLIAMS, Carl (USA) az 1. menetben k. o. Szuperközépsúly, Las Vegas (VI. 12.): LEONARD, Sugar Ray (USA)–HEARNS, Thomas (USA) döntetlen (ezzel Leonard maradt a világbajnok.)

ÖTTUSA

Férfi VB, Budapest (VIII. 30.–IX. 4.). Egyéni: *FABIÁN László 5654 p., 2. MIZSÉR Attila 5616.* Csapat: *MAGYARORSZÁG (FÁBIÁN László, MARTINEK János, MIZSÉR Attila) 16 651 p.* Váltó: *MAGYARORSZÁG (KÁLNOKI KIS Attila, MARTINEK János, MIZSÉR Attila) 5148 p.*
Férfi EB, Umea (VI. 19–22.). Egyéni: JAGORASVILI, Vahtang (URS) 5185 p., 2. *FÁBIÁN László 5164.* Váltó: SZOVJETUNIÓ 5030 p. ... 4. *MAGYARORSZÁG 4568.*
Női VB, Bécsújhely (VIII. 3–6.). Egyéni: NORWOOD, Lori (USA) 5315 p., 2. *KOVÁCS IRÉN 5222.* Csapat: LENGYELORSZÁG 15 260 p. ... 5. *MAGYARORSZÁG 14 686.*
Női EB, Modena (IV. 24–30.). Egyéni: NOWAKIDZI, Dorota (POL) 5421 ... 4. *KOVÁCS Irén 5237* ... 6. *TULOK Andrea 5209.* Csapat: LENGYELORSZÁG 15 694 p. 2. *MAGYARORSZÁG (KOVÁCS Irén, TULOK Andrea, TEMESI Andrea) 15 420.* Váltó: LENGYELORSZÁG 5366, 2. *MAGYARORSZÁG (HEILIG Anita, KOVÁCS Irén, TULOK Andrea) 5067.*

RÖPLABDA

Női EB, NSZK (IX. 4–10.): SZOVJETUNIÓ.

SAKK

Olimpia, Athén (1988. XI. 13–29.). Férfiak: SZOVJETUNIÓ 40,5 pont ... 5. *MAGYARORSZÁG 34,0.* Nők: *MAGYARORSZÁG (POLGÁR Zsuzsa, POLGÁR Judit, MÁDL Ildikó, POLGÁR Zsófia) 33,0.*
Női világbajnoki döntő, Telavi (IX. 21.–XI. 7.): CSIBURDANIDZE, Maja (URS)–JOSZELIANI, Nana (URS) 8,5–7,5.
Férfi Világ Kupa-versenyek. Reykjavík (1988. X. 4–24.): KASZPAROV, Garri (URS) 11,0. **Barcelona (III. 31.–IV. 20.):** KASZPAROV, Garri (URS) és

LJUBOJEVICS, Ljubomir (YUG) 11,0–11,0. **Rotterdam (VI. 5–25.):** TIMMAN, Jan (HOL) 10,5. **Skelleftea (VIII. 13.–IX. 3.):** hv. KASZPAROV, Garri és KARPOV, Anatolij (URS) 9,5–9,5 ... 3. hv. *PORTISCH Lajos 8,5.* **A VK végeredménye:** KASZPAROV, Garri (URS) 83 p., KARPOV, Anatolij (URS) 81, ELVEST, Jan (URS) 68.

Aktívsakk VB, Mazatlán (1988. XII. 12–18.): KARPOV, Anatolij. [A döntőben KARPOV, Anatolij (URS)–GAVRIKOV, Viktor (URS) 5 : 5.]

SÍELÉS

Alpesi VB, Vail (I. 29.–II. 12.). Férfiak. **Műlesiklás:** NIERLICH, Rudolf (AUT) 2 : 02,85. **Óriásműlesiklás:** NIERLICH, Rudolf (AUT) 2 : 37,66. **Szuper-óriásműlesiklás:** HANGL, Martin (SUI) 1 : 38,81. **Lesiklás:** TAUSCHER, Hansjörg (FRG) 2 : 10,39. **Alpesi összetett:** GIRARDELLI, Marc (LUX) 4,72 p. Nők. **Műlesiklás:** SVET, Mateja (YUG) 1 : 30,88. **Óriásműlesiklás:** SCHNEIDER, Vreni (SUI) 2 : 39,27. **Szuper-óriásműlesiklás:** MAIER, Ulrike (AUT) 1 : 49,46. **Lesiklás:** WALLISER, Maria (SUI) 1 : 46,50. **Alpesi összetett:** McKINNEY, Tamara (USA) 5,65 p.

Északi VB, Lahti (II. 17–26.). Férfiak. **Sífutás: 15 km (kl.):** KIRVESNIEMI, Harri (FIN) 42 : 40,7. **15 km (sz.):** SVAN, Gunde (SWE) 40 : 39,6. **30 km (kl.):** SZMIRNOV, Vlagyimir (URS) 1 : 24 : 56,9. **50 km (sz.):** SVAN, Gunde (SWE) 2 : 15 : 24,9. **4 × 10 km váltó:** SVÉDORSZÁG 1 : 40 : 12,3. **Síugrás. Középsánc:** WEISSFLOG, Jens (GDR) 114,3. **Nagysánc:** PUIKKONEN, Jari (FIN) 218,5. **Csapat:** FINNORSZÁG 645,0. **Északi összetett. Egyéni:** ELDEN, Trond Einar (NOR). **Csapat:** NORVÉGIA. **Nők. Sífutás. 10 km (kl.):** KIRVESNIEMI, Marja-Liisa (FIN) 29 : 19,0. **10 km (sz.):** VÄLBE, Jelena (URS) 27 : 04,5. **15 km (kl.):** MATIKAINEN, Marjo (FIN) 47 : 46,6. **30 km (sz.):** VÄLBE, Jelena (URS) 1 : 29 : 59,7. **4 × 5 km váltó:** FINNORSZÁG 54 : 49,8.

SÍLÖVÉSZET

VB, Freistitz (II. 7–12.). Férfiak. **10 km:** LUCK, Frank (GDR) 28 : 08,7. **20 km:** KVALFOSS, Eirik (NOR) 58 : 13,0. **4 × 7,5 km váltó:** NDK 1 : 29 : 05,0. **20 km csapat:** SZOVJETUNIÓ 59 : 36,9. Nők. **7,5 km:** ELVEBAKK, Anne (NOR) 27 : 12,3. **15 km:** SCHAAF, Petra (FRG) 1 : 06 : 11,2. **3 × 7,5 km:** SZOVJETUNIÓ 1 : 23 : 15,5. **15 km csapat:** SZOVJETUNIÓ 1 : 05 : 38,8.

SPORTLÖVÉSZET*

Légfegyveres VB, Szarajevó (IV. 28–30.). Férfiak. **Légpuska:** AMAT, Jean-Pierre (FRA) 696,5. **Légpisztoly:** PIZSJANOV, Szergej (URS) 690,3. **Futócél:** *SOLTI Attila 671,6.* 2. *ÁNGYÁN József 670,5.* 3. *SIKE József 670,1.* Nők. **Légpuska:** LECSEVA, Veszela (BUL) 496,5 ... 5. *JOÓ Éva 493,8.* **Légpisztoly:** SZALUKVADZE, Nino (URS) 487,5. **Légfegyveres EB, Koppenhága (III. 3–5.).** Férfiak. **Légpuska:** BOCSKARJOV, Vjacseszlav (URS) 695,9. **Légpisztoly:** BABII, Sorin (ROM) 686,4. **Futócél:** RACANSKY, Lubos (TCH) 661,7 ... 3. *SOLTI Attila 654,9.* Nők. **Légpuska:** CSERKASZOVA, Irina (URS) 469,9 ... 3. *JOÓ Éva 492,8* ... 6. *FEHRENTHEIL Bernadett 490,5.* **Légpisztoly:** SZMIRNOVA, Szvetlana (URS) 488,8 ... 4. *FERENCZ Ágnes 480,1.*

EB, Zágráb (VII. 6–16.). Férfiak. **Kisöbű sportpuska, fekvő:** BOCSKARJOV, Vjacseszlav (URS) 702,4. **Kisöbű sportpuska, összetett:** BAKES, Milan (TCH) 1266,1. **Szabadpisztoly:** SKANAKER, Ragnar (SWE) 656, 2. *PAPANITZ Zoltán 654.* **Gyorstüzelő pisztoly:** SCHUMANN, Ralf (GDR) 887 ... 3. *PÁLINKÁS Lajos 879.* **Traplövés:** VENTURINI, Marco (ITA) 222 ... 6. *BODÓ Zoltán 216.* **Skeetlövés:** ROSETTI, Bruno (ITA) 223. Nők. **Standardpuska, összetett:** MALUHINA, Anna (URS) 675,3. **Sportpisztoly:** SZALUKVADZE, Nino (URS) 693, 2. *FERENCZ Ágnes 692.* **Traplövés:** USIETO, Sgema (ESP) 194. **Skeetlövés:** WILCZYNSKA, Alicja (POL) 189.

Koronglövő VB, Montecatini (IX. 7–8.).* Skeet. **Férfiak. Egyéni:** GIOVANNANGELO, Claudio (ITA) 222. **Csapat:** OLASZORSZÁG 440. **Nők. Egyéni:** CSANG San (CHN) 214 ... 3. *VASVÁRI Erzsébet 210.* **Csapat:** KÍNA 415 ... 3. *MAGYARORSZÁG (VASVÁRI Erzsébet, IGALY Diana, IGALY Józsefné) 403.* Trap. **Férfiak. Egyéni:** VENTURI, Marco (ITA) 217. **Csapat:** OLASZORSZÁG 425, 2. *MAGYARORSZÁG (BODÓ Zoltán, GOMBOS Károly, PUTZ István) 422.* **Nők. Egyéni:** SISIRINA, Jelena (URS) 205. **Csapat:** SZOVJETUNIÓ 395.

SZÁNKÓ

VB, Winterberg (II. 10–12.). Férfiak. **Egyes:** HACKL, Georg (FRG) 1 : 42,464. **Kétüléses:** KRAUSSE, Stefan–BEHRENDT, Jörg (GDR) 1 : 22,452. Nők. **Egyes:** ERDMANN, Susi (GDR) 1 : 22,371. **Csapat:** OLASZORSZÁG 134 pont.

TENISZ**

Ausztrál bajnokság, Melbourne (I. 16–29.). Férfi egyes: LENDL, Ivan (TCH)–MECIR, Miroslav (TCH) 6 : 2, 6 : 2, 6 : 2. Női egyes: GRAF, Steffi (FRG)–SUKOVÁ, Helena (TCH) 6 : 4, 6 : 4. Férfi páros: PUGH, Jim; LEACH, Rick (USA)–CAHILL, Darren; KRATZMANN, Mark (AUS) 6 : 4, 6 : 4, 6 : 4. Női páros: NAVRATILOVA, Martina; SHRIVER, Pam (USA)–FENDICK, Patty (USA); HETHERINGTON, Jill (CAN) 3 : 6, 6 : 3, 6 : 2. Vegyes páros: PUGH, Jim (USA); NOVOTNÁ, Jana

* Olimpiai versenyszámok.

* Az olimpián a férfiak és a nők kozos mezőnyben indulnak.

** A négy nemzetközi nyílt bajnokság döntői.

(TCH)–STEWART, Sherwood; GARRISON, Zina (USA) 6 : 3, 6 : 4.

Francia bajnokság, Roland Garros (V. 29.–VI. 11.). Férfi egyes: CHANG, Michael (USA)–EDBERG, Stefan (SWE) 6 : 1, 3 : 6, 4 : 6, 6 : 4, 6 : 2. **Női egyes:** SÁNCHEZ, Arantxa (ESP)–GRAF, Steffi (FRG) 7 : 6, 3 : 6, 7 : 5. **Férfi páros:** GRABB, Jim; McENROE, Patrick (USA)–BAHRAMI, Mansour (IRN); WINOGRADSKY, Eric (USA) 6 : 4, 2 : 6, 6 : 4, 7 : 6. **Női páros:** SZAVCSENKO, Larisszsza; ZVEREVA, Natalja (URS)–GRAF, Steffi (FRG); SABATINI, Gabriela (ARG) 6 : 4, 6 : 4. **Vegyes páros:** NIJSSEN, Tom; BOLLEGRAF, Manon (HOL)–DE LA PENA, Horacio (ARG); SÁNCHEZ, Arantxa (ESP) 6 : 3, 7 : 6.

Angol bajnokság, Wimbledon (VI. 26.–VII. 10.). Férfi egyes: BECKER, Boris (FRG)–EDBERG, Stefan (SWE) 6 : 0, 7 : 6, 6 : 4. **Női egyes:** GRAF, Steffi (FRG)–NAVRATILOVA, Martina (USA) 6 : 2, 6 : 7, 6 : 1. **Férfi páros:** FITZGERALD, John (AUS); JARRYD, Anders (SWE)–PUGH, Jim; LEACH, Rick (USA) 3 : 6, 7 : 6, 6 : 4, 7 : 6. **Női páros:** NOVOTNÁ, Jana; SUKOVÁ, Helena (TCH)–SZAVCSENKO, Larissza; ZVEREVA, Natalja (URS) 6 : 1, 6 : 2. Vegyes páros: PUGH, Jim (USA); NOVOTNÁ, Jana (TCH)–KRATZMANN, Mark; BYRNE, Jenny (AUS) 6 : 4, 5 : 7, 6 : 4.

Amerikai bajnokság, Flushing Meadow (VIII. 29.–IX. 10.). Férfi egyes: BECKER, Boris (FRG)–LENDL, Ivan (TCH) 7 : 6, 1 : 6, 6 : 3, 7 : 6 **Női egyes:** GRAF, Steffi (FRG)–NAVRATILOVA, Martina (USA) 4 : 6, 7 : 5, 6 : 1. **Férfi páros:** McENROE, John (USA); WOODFORDE, Mark (AUS)–FLACH, Ken; SEGUSO, Robert (USA) 6 : 4, 4 : 6, 6 : 3, 6 : 3. **Női páros:** MANDLIKOVA, Hana (AUS); NAVRATILOVA, Martina (USA)–FERNANDEZ, Mary Jo; SHRIVER, Pam (USA) 5 : 7, 6 : 4, 6 : 4. Vegyes páros: CANNON, Shelby; WHITE, Robin (USA)–LEACH, Rick; McGRATH, Meredith (USA) 3 : 6, 6 : 2, 7 : 5.

Csapatversenyek. Davis Kupa. Döntő (1988. XII. 16–18., Göteborg): NSZK–Svédország 4 : 1. **Federation Kupa. Döntő (1988. XI. 28.–XII. 11.):** Csehszlovákia–Szovjetunió 2 : 1.

TÁJÉKOZÓDÁSI FUTÁS

VB, Skövde térsége (VIII. 17–20.). Férfiak. **Egyéni:** THORESEN, Petter (NOR) 96 : 16. **4 × 10 km váltó:** NORVÉGIA 246 : 01. Nők. **Egyéni:** SKOGUM, Marita (SWE) 64 : 06. **4 × 7,2 km váltó:** SVÉDORSZÁG 223 : 46 ... 6. *MAGYARORSZÁG 249 : 19.*

TOLLASLABDA

VB, Dzsakarta (V. 24.–VI. 4.). Csapat: KOREAI KÖZTÁRSASÁG. **Férfi egyes:** JANG Jang (CHN). **Női egyes:** LI Ling-vej (CHN). **Férfi páros:** LI Jong-po; PING Csi (CHN). **Női páros:** LIN Jing; KUAN Vey-csen (CHN). **Vegyes páros:** PAK Ju Bong; MJUNG Hi Csung (KOR).

TORNA

Férfi EB, Stockholm (V. 6–7.). Egyéni összetett: KOROBCSINSZKIJ, Igor (URS) 58,10. **Talaj:** KOROBCSINSZKIJ, Igor (URS) 9,75 ... 6. *TAKÁCS Gyula 9,625.* **Lólengés:** MOGILNIJ, Valentyin (URS) 9,837. **Gyűrű:** BEHRENDT, Holger (GDR) 9,85. **Ugrás:** MOGILNIJ, Valentyin (URS) 9,793. 2. *TAKÁCS Gyula 9,75.* **Korlát:** HRISZTOZOV, Kalofer (BUL) 9,837. **Nyújtó:** WECKER, Andreas (GDR) 9,862 ... hv. 4. *FAJKUSZ Csaba 9,800.*

Női EB, Brüsszel (V. 20–21.). Egyéni összetett: BOGINSZKAJA, Szvetlana (URS) 39,862 ... 5. *ÓNODI Henrietta 39,549.* **Ugrás:** BOGINSZKAJA, Szvetlana (URS) 9,962. **Felemáskorlát:** *ÓNODI Henrietta 9,962.* **Gerenda:** hv. POTORAC, Gabriela (ROM), DUDNYIK, Oleja (URS) 9,975 ... 5. *ÓNODI Henrietta 9,850.* **Talaj:** hv. BOGINSZKAJA, Szvetlana (URS), SILIVAS, Daniela (ROM) 10,00 ... 3. hv. *ÓNODI Henrietta 9,962.*

ÚSZÁS

EB, Bonn, (VIII. 14–20.). Férfiak. **50 m gyors:** TKACSENKO, Vlagyimir (URS) 22,64. **100 m gyors:** LAMBERTI, Giorgio (ITA) 49,24. **200 m gyors:** LAMBERTI, Giorgio (ITA) 1 : 46,69. **400 m gyors:** WOJDAT, Artur (POL) 3 : 47,78. **1500 m gyors:** HOFFMAN, Jörg (GDR) 15 : 01,52. **100 m hát:** LOPEZ-ZUBERO, Martin (ESP) 56,44. **200 m hát:** BATTISTELLI, Stefano, (ITA) 1 : 59,96. **100 m mell:** MOORHOUSE, Adrian (GBR) 1 : 01,71 ... 6. *DEBNÁR Tamás 1 : 03,05.* **200 m mell:** GILLINGHAM, Nick (GBR) 2 : 12,90 ... 3. *SZABÓ József 2 : 16,05* ... 6. *DEBNÁR Tamás 2 : 16,90.* **100 m pillangó:** SZUKALA, Rafal (POL) 54,47. **200 m pillangó:** *DARNYI Tamás 1 : 58,87.* **200 m vegyes:** *DARNYI Tamás 2 : 01,03.* **400 m vegyes:** *DARNYI Tamás 4 : 15,25.* **4 × 100 m gyorsváltó:** NSZK 3 : 19,68. **4 × 200 m gyorsváltó:** OLASZORSZÁG 7 : 15,39. **4 × 100 m vegyesváltó:** SZOVJETUNIÓ 3 : 41,44. **Műugrás. 1 m:** JONGEJANS, Edwin (HOL) 394,08. **3 m:** KILLAT, Albin (FRG) 672,25. **Toronyugrás:** CSOGOVADZE, Georgij (URS) 639,69. Nők. **50 m gyors:** PLEWINSKI, Catherine (FRA) 25,63. **100 m gyors:** MEISSNER, Katrin (GDR) 55,33. **200 m gyors:** STELLMACH, Manuela (GDR) 1 : 58,93. **400 m gyors:** MÖHRING, Anke (GDR) 4 : 05,84. **800 m gyors:** MÖHRING, Anke (GDR) 8 : 23,99. **100 m hát:** OTTO, Kristin (GDR) 1 : 01,86. 2. *EGERSZEGI Krisztina 1 : 02,44.* **200 m hát:** HASE, Dagmar (GDR) 2 : 12,44. 2. *EGERSZEGI Krisztina 2 : 12,61.* **100 m mell:** BÖRNIKE, Susanne (GDR) 1 : 09,55. **200 m mell:** BÖRNIKE, Susanne (GDR) 2 : 27,77. **100 m pillangó:** PLEWINSKI, Catherine (FRA) 59,08. **200 m pillangó:** NORD, Kathleen (GDR) 2 : 09,33. **200 m vegyes:** HUNGER, Daniela (GDR) 2 : 13,26. **400 m vegyes:** HUNGER, Daniela (GDR), 2. *EGERSZEGI Krisztina 4 : 44,75.* **4 × 100 m gyorsváltó:** NDK 3 : 42,46. **4 × 200 m gyorsváltó:** NDK 7 : 58,54. **4 × 100 m vegyesvál-**

tó: NDK 4 : 07,40. **Műugrás. 1 m:** LASKO, Irina (URS) 278,46 ... 4. *GERLACH Ágnes 197,82.* **3 m:** BABKOVA, Marina (URS) 514,23. **Toronyugrás:** WETZIG, Ute (GDR) 403,35. **Műúszás. Egyéni:** FALASZINIDI, Krisztina (URS) 184,56. **Páros:** SCHULER, Karine; AESCHBACHER, Marianne (FRA) 182,502. **Csapat:** FRANCIAORSZÁG 180,365.

Hosszú távú EB, Sztari Grad (IX. 2–3.). Férfiak. 5 km: MAJCEN, Igor (YUG) 1 : 09 : 25. **21 km:** MAJCEN, Nase (YUG) 4 : 52 : 04 ... 6. *TÓTH-SZABÓ Dusán 5 : 23 : 01.* **Nők. 5 km:** PETRICSEVICS, Anamarija (YUG) 1 : 16 : 55. **21 km:** *LÁZÁR Rita 5 : 27 : 07.*

VITORLÁZÁS*

Finn dingi EB, Helsinki (VII. 2–6.): SPITZAUER, Hans (AUT) 14,7.

Repülő holland EB, Balatonfüred (V. 5–10.): *POMUCZ Tamás, ARGAY Béla 55,1.*

Csillaghajó EB, Travemünde (VII. 1–6.): GRAEL, Torben; FERREIRA, Marcelo (BRA)** 4,5.

VÍVÁS

VB, Denver (VII. 5–15.) Férfiak. **Tőr. Egyéni:** KOCH, Alexander (FRG). **Csapat:** SZOVJETUNIÓ. **Párbajtőr. Egyéni:** PEREIRA, Manuel (ESP). **Csapat:** OLASZORSZÁG ... 6. *MAGYARORSZÁG.* **Kard. Egyéni:** KIRIJENKO, Grigorij (URS) ... 4. *KÖVES Csaba,* 5. *NÉBALD György.* **Nők. Tőr. Egyéni:** VELICSKO, Olga (URS) ... 6. *JÁNOSI Zsuzsa.* **Csapat:** NSZK ... 4. *MAGYARORSZÁG.* **Párbajtőr. Egyéni:** STAUB, Anja (FRG). **Csapat:** *MAGYARORSZÁG (SZALAY Gyöngyi, HORVÁTH Mariann, EÖRI Diána, VÁRKONYI Marina, SZŐCS Zsuzsa).*

VÍZILABDA

EB, Bonn (VIII. 13–20.). Férfiak: NSZK. Nők: HOLLANDIA, 2. *MAGYARORSZÁG (HUFF Zsuzsa, SZALAY Orsolya, DANCSA Katalin, EKE Andrea, STIEBER Mercédesz, VINCZE Edit, RAFAEL Irén, ERNST Ágnes, KERTÉSZ Zsuzsa, DÉNES Andrea, KÖKAI Ildikó, BAJUSZ Andrea).*

LABDARÚGÁS

A magyar válogatott mérkőzései

Izland–Magyarország 0–3 (0–3). Reykjavík, 1988. IX. 21. G: Kiprich (2), Vincze. M.: Disztl P. (Gáspár) – Sallai, Nagy A. (Pintér), Róth (Mészöly), Keller – Kozma, Gyimesi (Gregor), Kovács E., Vincze – Kiprich (Fodor), Hajszán.

Magyarország–Észak-Írország 1–0 (0–0). VB-selejtező. Budapest, 1988. X. 19. G: Vincze. M.: Disztl P. – Sallai, Nagy A., Mészöly (Dajka) – Kozma, Bognár Gy., Garaba, Sass – Kiprich, Détári, Hajszán (Vincze).

Görögország–Magyarország 3–0 (1–0). Athén, 1988. XI. 15. G: Tszaluhidisz (2), Laganidisz. M.: Disztl P. (Petry) – Máriási, Pintér, Mészöly (Bordás), Sass (Keller) – Kozma, Kovács E., Csucsánszky, Vincze (Fischer) – Kiprich, Hajszán (Balog).

Málta–Magyarország 2–2 (0–1). VB-selejtező. Valletta, 1988. XII. 11. G: Busuttil (2), ill. Vincze, Kiprich. M.: Disztl P. – Kozma, Disztl L., Csuhay, Keller – Kékesi, Kovács E., Csucsánszky, Vincze (Fischer) – Kiprich (Pintér), Balog.

Magyarország–Írország 0–0. VB-selejtező. Budapest, III. 8. M.: Disztl P. – Bognár Z., Disztl L., Sass – Kozma, Détári, Kovács E., Hajszán – Gregor (Boda), Kiprich. Mészáros (Bognár Gy.).

Magyarország–Svájc 3–0 (2–0). Budapest, IV. 4. G: Détári, Kovács E., Bognár Z. M.: Disztl P. – Kozma, Disztl L., Bognár Z., Keller – Gregor, Kovács E. (Balog), Détári (Csucsánszky), Sass (Csehi) – Kiprich (Fischer), Hajszán.

Magyarország–Málta 1–1 (0–1). VB-selejtező. Budapest, IV. 12. G: Boda, ill. Busuttil. M.: Disztl P. – Bognár Z., Disztl L., Keller – Kozma (Kiprich), Kovács E., Bognár Gy., Détári, Sass (Fischer) – Boda, Hajszán.

Olaszország–Magyarország 4–0 (1–0). Taranto, IV. 26. G: Vialli, Ferri, Berti, Carnevale. M.: Disztl P. – Kozma, Disztl L., Balog T., Keller – Fodor (Bognár Gy.), Bognár Z., Détári – Zsinka (Gregor), Kovács K., Vincze (Hajszán).

Írország–Magyarország 2–0 (1–0). VB-selejtező. Dublin, VI. 4. G: McGrath, Cascarino. M.: Disztl P. – Bognár Z., Disztl L., Garaba – Kozma, Fitos, Détári, Csehi (Bognár Gy.), Keller – Mészáros (Vincze), Boda.

Észak-Írország–Magyarország 1–2 (0–2). VB-selejtező. Belfast, IX. 6. G: Whiteside, ill. Kovács K., Bognár Gy. M.: Disztl P. – Sallai, Disztl L., Limperger, Keller – Sass, Kovács E., Détári, Bognár Gy. (Bognár Z.) – Fischer (Hajszán), Kovács K.

A magyar válogatott örökmérlege: 629 mérkőzés, 330 győzelem, 134 döntetlen, 165 vereség, 1501 szerzett és 961 kapott gól.

* Olimpiai versenyszámok.

** Nyílt Európa-bajnokság, tengerentúliak is részt vehettek.

Az NB I 1988–89. évi végeredménye

1.	Bp. Honvéd	30	16	6	1	7	44–28	61
2.	Ferencváros	30	16	4	3	7	49–29	59
3.	MTK-VM	30	13	8	3	6	41–34	58
4.	Videoton	30	17	1	4	8	57–32	57
5.	Rába ETO	30	16	3	2	9	44–31	56
6.	Tatabánya	30	12	3	6	9	39–35	48
7.	Békéscsaba	30	12	4	2	12	40–36	46
8.	Váci Izzó	30	10	5	5	10	33–34	45
9.	Ú. Dózsa	30	11	2	4	13	37–35	41
10.	Veszprém	30	9	6	2	13	23–35	41
11.	PMSC	30	9	3	7	11	35–37	40
12.	Siófok	30	8	4	6	12	34–41	38
13.	Haladás VSE	30	7	5	4	14	31–44	35
14.	Vasas	30	8	2	7	13	35–58	35
15.	Zalaegerszeg	30	7	4	5	14	37–44	34
16.	Dunaújváros	30	3	6	5	16	27–53	26

Kiesett a Zalaegerszeg és a Dunaújváros, osztályozók után bennmaradt a Haladás és a Vasas, feljutott a Debrecen és a Csepel.

A góllövőlista élcsoportja: Petres (Videoton) 19, Szabadi (Vasas) 16, Fischer (Ferencváros) és Kámán (Zalaegerszeg) 13–13.

Az MNK döntője

Bp. Honvéd–Ferencváros 1–0 (0–0). VI. 14., Budapest, Népstadion. G: Fodor.

Az európai kupák (1988–89)

BEK

Döntő. AC Milan (ITA)–Steaua Bucuresti (ROM) 4–0 (3–0). Barcelona, V. 24. G: Gullit (2), Van Basten (2).

1. forduló. Bp. Honvéd–Celtic (SCO) 1–0 és 0–4.

KEK

Döntő. FC Barcelona (ESP)–Sampdoria (ITA) 2–0 (1–0). Bern, V. 10. G: Julio Salinas, López Recarte.

Selejtező: Békéscsaba–IL Bryne (NOR) 3–0 és 1–2. 1. forduló: Sakaryaspor (TUR)–Békéscsaba 2–0 és 0–1.

UEFA Kupa

Döntő. SSC Napoli (ITA)–VfB Stuttgart (FRG) 2–1 (0–1). Nápoly, V. 3. G: Maradona, Careca, ill. Gaudino. VfB Stuttgart–SSC Napoli 3–3 (1–2). Stuttgart, V. 17. G: Klinsmann, De Napoli (öngól), O. Schmäler, ill. Alemao, Ferrara, Careca.

1. forduló. Akranes (ICE)–Ú. Dózsa 0–0 és 1–2. VfB Stuttgart (FRG)–Tatabánya 2–0 és 1–2.

2. forduló. Ú. Dózsa–Girondins de Bordeaux (FRA) 0–1 és 0–1.

Copa América, Brazília (VII. 2–27.). 1. Brazília 6 pont, 2. Uruguay 4, 3. Argentina 1.

Ázsia Kupa, Doha (XII. 2–18.). Döntő: Szaúd-Arábia–Koreai Köztársaság 0–0, 11-esekkel 4–3. A 3. helyért: Irán–Kína 0–0, 11-esekkel 3–0.

Teremlabdarúgó VB, Hollandia (I. 5–15.). Döntő: Brazília–Hollandia 2–1 (1–0). A 3. helyért: Egyesült Államok–Belgium 3–2 h. u.

Ifjúsági VB (16 éven aluliak), Skócia (VI. 11–24.). Döntő: Szaúd-Arábia–Skócia 2–2 (0–2, 2–2, 2–2), 11-esekkel 5–4. A 3. helyért: Portugália–Bahrein 3–0 (1–0).

Női EB, NSZK (VI. 29.–VII. 2.). Döntő: NSZK–Norvégia 4–1 (2–0). A 3. helyért: Svédország–Olaszország 2–1 (0–1, 1–1, 1–1).

Az 1988. évi Aranylabda-szavazás: 1. BASTEN, Marco van (HOL, AC Milan) 129 p., 2. GULLIT, Ruud (HOL, AC Milan) 88, 3. RIJKAARD, Frank (HOL, AC Milan) 45, 4. MIHAJLICSENKO, Alekszej (URS, Dinamo Kijev) 41, 5. KOEMAN, Ronald (HOL, PSV Eindhoven) 39, 6. MATTHÄUS, Lothar (FRG, Internazionale) 10, 7. VIALLI, Gianluca (ITA, Sampdoria) 7, 8. BARESI, Franco (ITA, AC Milan), KLINSMANN, Jürgen (FRG, VfB Stuttgart) és ZAVAROV, Alekszandr (URS, Dinamo Kijev, Juventus) 5–5.

Az év világcsúcsai

ATLÉTIKA

Férfiak. 100 m: 9,92 LEWIS, Carl (USA), 1988. IX. 24., Szöul.* **10 000 m:** 27 : 08,23 BARRIOS, Arturo (MEX), VIII. 18., Nyugat-Berlin. **110 m gát:** 12,92 KINGDOM, Roger (USA), VIII. 16., Zürich. **3000 m akadály:** 8 : 05,35 KOECH, Peter (KEN), VII. 3., Stockholm. **Magasugrás:** 244 SOTOMAYOR, Javier (CUB), VII. 31., San Juan. **Nők. 10 km gyaloglás:** RJASKINA, Nagyezsda (URS) 43 : 08,40, IV. 29., Bergen.

SÚLYEMELÉS

+110 kg. Összetett: 475 TARANYENKO, Leonyid (URS), 1988. XI. 26., Canberra. **Lökés:** 266 TARANYENKO, Leonyid (URS), 1988. XI. 26., Canberra.

ÚSZÁS

Férfiak. 200 m gyors: 1 : 46,69 LAMBERTI, Giorgio (ITA), VIII. 15., Bonn. **100 m mell:** 1 : 01,49 MOORHOUSE, Adrian (GBR), VIII. 15., Bonn. **200 m mell:** 2 : 12,90 BARROWMAN, Mike (USA), VIII. 3., Los Angeles és GILLINGHAM, Nick (GBR), VIII. 18., Bonn. 2 : 12,89 BARROWMAN, Mike (USA), VIII. 20., Tokió. **200 m vegyes:** 2 : 00.11 WHARTON, David (USA), VIII. 20., Tokió. **Nők. 800 m gyors:** 8 : 16,22 EVANS, Janet (USA), VIII. 20., Tokió.

* JOHNSON, Benjamin (CAN) világcsúcsainak visszamenőleges megsemmisítésével.

XI. Szociálpolitika

Társadalombiztosítás

Magyarországon a bruttó nemzeti termék 16,5%-át fordítják társadalombiztosításra. A dolgozók keresetük minden 10 Ft-jából 1 Ft-ot; a munkáltatók minden bérként kifizetett 100 Ft-ból 30-at társadalombiztosításra költenek.

A társadalombiztosítás kialakulása

A társadalmi biztonság a modern kori történelem megkérdőjelezhetetlen értéke. A társadalombiztosítási rendszerek a szerveződésükben alapvető szerepet játszó elvek alapján 2 nagy csoportra oszthatók: 1. a biztosítási elven nyugvó – vagy *bismarcki típusú* – társadalombiztosítás; 2. a *Beveridge-féle* „univerzális" közelítést tükröző skandináv–angolszász – vagy szolidarisztikus – modell.

Mindkét megoldás ténylegesen létező társadalmi kérdésekre adott érvényes választ, középpontjukban azonban eltérő értékek álltak. A bismarcki rendszer a társadalomba, a munkamegosztásba már beilleszkedett embert próbálta védeni a státusát veszélyeztető kockázatokkal szemben. Alapeszménye a *polgári jog magánbiztosításának* logikája. A kockázat terheit a kockázatközösségbe tartozónak kell viselni; a kapott juttatás, kártérítés nagyságát pedig a teherviselés mértéke határozza meg.

Nincs jelentős különbség a magánbiztosítási szerződés és a porosz társadalombiztosítás jogok és kötelezettségek közötti egyensúlyában. Mindkettőt az *ekvivalencia* elve jellemezte. Ez azt jelenti, hogy a befektetések megfelelnek a kifizetéseknek; mindenki azt kapja vissza, amit a biztosítás segítségével összegyűjtött.

A biztosítási elven nyugvó modell jellemzője még, hogy a biztosítás csak meghatározott körre terjed ki: ez eleinte a társadalom leginkább veszélyeztetett nagyipari munkássága volt. A finanszírozás forrása a munkások és munkáltatók között megosztott béralapú *járulék*. A lebonyolító szervezet olyan *önkormányzati* irányítás alá került, amelynek tagjait a munkavállalók és munkáltatók képviselői alkották.

A társadalombiztosítás másik modelljét eltérő értéktartalom jellemzi. Alapgondolata az a társadalmi konszenzus, mely a *szolidaritás* jegyében mindenki számára biztosítani kívánta a megélhetéshez szükséges minimális javakat. Olyan gondoskodásról van tehát szó, amelynek birtokában lehetségessé válik a társadalmi beilleszkedés.

Először a rászoruló szegényekre terjedt ki, később *minden állampolgárra* kiterjedt, vagyis állampolgári jogon garantálta az ellátáshoz való hozzájutást. A működéséhez szükséges pénzügyi fedezetet *közadók* teremtették elő. A progresszív adó jövedelemarányosan oszlik meg a társadalom tagjai között, az elosztás módja pedig – a rendszer keretei között – szociális célú újraelosztást valósított meg.

A társadalombiztosítás említett 2 modellje tehát a következőképpen rögzíthető:

	Bismarcki típus	Skandináv–angolszász típus
Alapelve	ekvivalencia	szolidaritás
Jogosultak köre	munkavállalók	rászorultak, majd mindenki
Forrás	járulék	adó
Elosztás	időbeli	időbeli és személyek közötti
A jogosultság alapja	befizetéssel szerzett	állampolgári
Szervezete	elkülönült önkormányzat	államigazgatás része

Ezek az előzmények erős hatást gyakorolnak a ma működő társadalombiztosítási rendszerekre, bár ilyen tiszta formájukban ma már nem léteznek. Az alapértékek és a hozzájuk tartozó megoldások azonban ma is jelen vannak mind a sokat kritizált hazai társadalombiztosítás jellemzői között, mind az azt megújítani szándékozó tudományos, szakmai törekvések, ill. politikai ambíciók között.

A társadalombiztosítás irányítási, szervezeti rendszere

1945 előtt a társadalombiztosítás szervezete tagolt volt. A biztosítóintézetek különböző foglalkozási csoportoknak eltérő színvonalú ellátást nyújtottak. Az intézetek önkormányzati rendszerben működtek, az ország lakosságának 31%-a, az aktív keresőknek pedig 40%-a volt biztosított.

1945 után az egységes társadalombiztosítási rendszer megteremtése volt a cél. Az igazgatási munka „társadalmasítása" érdekében 1950-től a társadalombiztosítás irányítását, felügyeletét, igazgatását és ellenőrzését a szakszervezetek végezték, ehhez az állampolgárok jogait és köte-

lezettségeit érintő normaalkotási jogkörrel, államigazgatási, hatósági jogosítványokkal ruházták fel őket.

1950-ig megtörtént a több tucat biztosítási intézet egyetlen intézetbe való centralizációja. Az önkormányzat fogalmát – vagyis a társadalombiztosítás anyagi alapját létrehozó munkavállaló és munkáltató rendelkezési jogát – hosszú időre száműzték a politikai szótárból, és az így keletkező hiányt a szakszervezeteknek a társadalombiztosítási jogszabályok végrehajtásába való bevonásával próbálták betölteni.

A rendszer korrekciójának igénye a 60-as évek elején merült fel először, amikor is az igazgatottak (esetünkben a biztosítottak) demokratikus érdekképviseletének biztosítása céljából a szakszervezetek szövetségére, a SZOT-ra bízták a társadalombiztosítás irányítási, részjogalkotási feladatait. Az 1964-es szervezeti reform jobbító szándéka vitathatatlan, de az is kétségtelen, hogy egy lépéssel sem vitt közelebb az elérni kívánt célhoz.

A szervezet irányítási rendszerének újabb korrekciójára 1984-ben került sor: azóta a társadalombiztosítás irányítását állami szervezetek, a társadalombiztosítási tanácsok közreműködésével végzik. Tehát a társadalombiztosítás igazgatása – jórészt irányítása is – államigazgatási feladat, de ebbe beleszólást kapnak a biztosítottak önkormányzati jellegű szervezetei is.

Az önkormányzat csúcsszerve, az Országos Társadalombiztosítási Tanács gyakorlatilag döntési jogosítványok nélküli, a biztosítottak érdekei által csak áttételesen befolyásolt testületi szerv. Nem rendelkezik az önálló gazdálkodáshoz szükséges jogosítványokkal, tagjait nem a biztosítottak választják, hanem érdekképviseleti szerveik jelölik.

Az irányítási jogosultságok ide-oda telepítgetése a szakszervezet és az államigazgatás között nem jelentett változást a döntéshozatal mechanizmusában. Ha az átszervezések során valami nyilvánvalóvá vált, az az, hogy a döntéshozó – a döntéshez szükséges összes jogosítványt megtartva – mindvégig kívül maradt a társadalombiztosítás szervezetén.

Ma erős kormányzati elszántság mutatkozik arra, hogy a társadalombiztosítás *önálló alappá válása* után megteremtse a munkáltatók és a munkavállalók (ellátottak) tipikus csoportjai által kialakított önkormányzatot. Jelentős a nyomás, hogy az önkormányzat elsődlegesen közvetlenül az Országgyűlésnek legyen alárendelve.

A társadalombiztosítási ellátások fejlődése, pénzügyi feltételei

A fejlődést jellemzi: a jogosultak körének fokozatos bővítése; az ellátáshoz való hozzájutás feltételeinek egységesítése, az ellátások színvonalának növelése; a társadalombiztosítási kiadásoknak a nemzeti jövedelmen belüli növekvő aránya.

E folyamatos fejlesztés eredményeként pl. gyorsan gyarapodott a nyugdíjban, járadékban részesülők létszáma. 1960-ban létszámuk még nem érte el a 800 000-et (a lakosság 8%-át), 1970-ben már megközelítette az 1,5 millió főt (a lakosság 14%-át). Napjainkban számuk megközelíti a 2,5 milliót (a lakosság több mint 20%-a). Míg a 60-as évek elején az idős népesség alig 50%-a részesült nyugdíjban, járadékban, jelenleg több mint 85%-a. (A társadalombiztosítás rendszerét az 1975. évi II. törvény foglalta egységes szerkezetbe.)

1950 óta a társadalombiztosítás költségvetése az állami költségvetés részét képezte egészen az 1989. jan. 1-jétől – ma még jelképesen – önállóvá lett Társadalombiztosítási Alap létrehozásáig. A társadalombiztosítási járulék a munkáltatók esetében jövedelemszabályozási funkciót töltött be, a nyugdíjjárulék pedig vásárlóerő-szabályozó, kereseti adó feladatot látott el.

A társadalombiztosítás gazdálkodása állami támogatásra épült; a befizetett járulékok és a társadalombiztosítás kiadásai között nem volt közvetlen kapcsolat.

Közvetlen volt a finanszírozás abból a szempontból is, hogy a társadalombiztosítás tartalma a funkcióktól, eltérő jellegű kockázatokra nyújtott ellátásfajtáktól függően nem különült el. Így semmiféle gazdasági motiváltság nem jelenhet meg az egyes csökkenthető kockázatok megelőzésére, ill. a biztosítottak sem lehetnek tisztában vele, hogy járulékfizetéseik miként oszlanak meg a különböző ellátások fedezeteként. A szociálpolitikai intézkedések következtében a növekvő fedezethiányt a meredeken emelkedő költségvetési támogatás finanszírozta. (A gazdaságirányítás 1968. évi reformjának kidolgozása során megfogalmazódott ugyan, hogy a járulékok mértékének megállapításánál célszerű volna érvényt szerezni a társadalombiztosítás fedezeti szempontjainak is, de ez a törekvés nem valósult meg.)

Az 1988-ban megvalósított adóreform kidolgozása során a járulékok tervezett módosítása számolt a társadalombiztosítási szempontokkal is. Ennek megvalósítása azonban az áttérés jövedelemszabályozási problémái miatt későbbre halasztódott. 1989-től két fontos lépés történt: a munkáltatók járulékának 43%-on való egységesítése és a társadalombiztosítás leválasztása a költségvetésről.

A 80-as években nyilvánvalóvá vált, hogy a járulékok emelése a mai finanszírozási rendszeren belül maradva csak látszólagos egyensúlyt teremtett a társadalombiztosítási kiadások és bevételek között. A finanszírozás mai struktúrájában – az árak emelkedésének gyors üteme (és az attól elmaradó keresetnövekedés, tehát az

elmaradó járulékbevétel) esetén – egyetlen, csak a részleges vásárlóérték-megőrzésre tett intézkedés is azonnal deficitet okoz.

Nehezíti a tisztánlátást, hogy 1950 óta nem került sor a társadalombiztosítási alap hosszú távú, biztosításmatematikai számításokon alapuló tervezésére, kezelésére, és így a társadalombiztosítás semmiféle tartalékkal nem rendelkezik. Sőt: a tartalék népgazdaságon belüli terhe is láthatatlanná vált. (Elméletileg, a klasszikus biztosításfedezeti elv alapján becsült tartalékhiány – a népgazdaságban működő vagyon részeként – több százmilliárdos nagyságrendű.)

Centralizált jövedelemelosztási modellben végül is közömbös volt, hogy a társadalombiztosítás finanszírozásában hogyan alakul az egyes csatornák aránya; a lényegi kérdés a források egészének a volumene volt. Ennek meghatározása azonban a kialakult jövedelemelosztási mechanizmusunkban – „esetleges" döntések alapján és csak éves időtávra történik. Ilyen finanszírozási rendszerben csak jogi és pénzügyi értelemben beszélhetünk az állami garancia teljes megvalósulásáról, vagyis annyiban, amennyiben a jogosultak megkapják a jogszabály által meghatározott mértékben az őket megillető ellátásokat. Nem valósult meg viszont az a cél, hogy a jogszerűen kifizetett ellátások egy, a társadalom gazdasági fejlettségi szintjének megfelelő színvonalon biztosítsák a megélhetést.

A jelenlegi nyugdíjrendszer főbb jellemzői

Mivel a nyugdíjrendszer, mint az ellátás rendszerének meghatározó eleme, alapvetően befolyásolja a társadalombiztosítás egészét, érdemes külön is megvizsgálni.

A nyugdíj a munkával és járulékfizetéssel szerzett társadalombiztosítási jogosultságon alapul. A nyugdíjrendszer meghatározó alapelve egyrészt a munka szerinti elosztás, másrészt a szociális, létbiztonsági szempontok együttes érvényesítése. Ez azt jelenti, hogy a nyugellátásokban arányosan tükröződnie kell az aktív korban végzett munka mennyiségének és minőségének, társadalmi hasznosságának. A szociális biztonság elve viszont megköveteli, hogy a társadalom azok számára is biztosítson egy minimális szintű, a megélhetéshez szükséges nyugdíjat, akiknek az általános feltételek mellett számított nyugdíja objektív okok miatt (pl. alacsony kereset, a biztosításba később bevont rétegek által elérhető rövidebb szolgálati idő) ezt nem teszi lehetővé. A szociális biztonság együttal azt is jelenti, hogy a megállapított nyugdíjak a teljes nyugdíjas életszakaszra biztos, nyugodt megélhetést jelentsenek, vagyis a nyugdíjak értékállóak legyenek.

Jelenlegi nyugdíjrendszerünket áttekintve megállapítható, hogy a 2 alapelvet csak hiányosan, jelentős korlátokkal és – különösen az utóbbi időszakban fokozódó, egyre szélesebb körben újratermelődő – feszültségekkel képes érvényesíteni.

A nyugdíjra jogosultság, a megállapítás feltételei kedvezőek ugyan, s – gazdasági fejlettségünk szintjéhez képest – jó színvonalú ellátást nyújtanak, de csak a megállapítás időpontjában. Ráadásul a nyugdíj-megállapítás belső összetételében egyenetlenségek, következetlenségek vannak.

A nyugdíjba vonulás merev korhatárhoz kötődik, az egyén sem egészségi állapota, sem munkavégzési szándéka alapján nem tudja befolyásolni nyugdíjba vonulásának idejét. Külön gondot jelent, hogy a munkában eltöltött éveket a nyugdíj-mértékszabály nem értékeli azonosan; a hosszabb szolgálati időt leértékeli a rövidebbhez képest. A nyugdíjak a nyugdíjazást megelőző néhány év átlagkeresetén alapulnak, így az induló nyugdíjarányok társadalmilag igazságos béraránynak esetén sem igazodnak az aktív életpálya munkavégzéséhez. A nyugdíjaknak nincs felső határuk, a konjunkturális jövedelmek következtében kiugróan magas nyugdíjak is vannak. Ezzel szemben a nyugdíjminimum nem éri el a társadalmi minimum szintjét sem.

A legnagyobb, mindenki számára érzékelhető gondot azonban az okozza, hogy nincs ma olyan módszer – s olyan anyagi lehetőség sem –, amely automatikusan biztosítaná, hogy a nyugdíjak a felgyorsult infláció viszonyai között megőrizzék értéküket.

A gazdasági fejlődés nehézségei, az egyensúly romlása, az erősödő infláció kedvezőtlen hatásokkal járt a nyugdíjrendszerben is. Annak ellenére, hogy a nyugdíjasok helyzetének javítására évente több alkalommal is intézkedések történnek, a nyugdíjrendszer feszültségek hordozójává vált, felerősödtek működésének hiányosságai, kedvezőtlen társadalmi hatásai.

Mindez annak ellenére alakult ki, hogy a nyugdíjkiadások az 1970. évi 13 Mrd Ft-ról 1988-ra 130 Mrd Ft-ra, 10-szeresükre növekedtek. A 117 Mrd Ft többletből közel 70 Mrd Ft jutott a nyugdíjak évenkénti automatikus emelésére, az árkompenzációs kiegészítésekre, ill. a régi, alacsony nyugdíjak mintegy 5 évenkénti külön emelésére.

A nyugdíjkiadások 1970-ben a nemzeti jövedelem 5%-át sem érték el, jelenleg ez az arány meghaladja a 12%-ot. A nyugdíjak egy főre számított havi átlagos összege 5100 Ft. Ez az átlagkereset 65%-a.

A nyugdíjkiadások GDP-részesedése az 1981. évi 7,9%-ról 9,6%-ra nőtt; az utóbbi időszakban az évenkénti aránynövekedés 0,3% volt.

A nemzetközi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy Magyarországon a nyugdíj-megállapítás feltételei általában kedvezőek. A nyugdíjhoz előírt minimális szolgálati és járulékfizetési idő a legtöbb országban 20 év felett van; nálunk

jelenleg 10 év, 1991-től – az 1980-ban hozott törvénymódosítás szerint – 20 év lesz. A nyugdíj alapjául figyelembe vett kereseteknek nincs felső határa, és csak az utolsó 5 év legkedvezőbb 3 éve a nyugdíj-megállapítás alapja. Az országok jó részében a nyugdíjat ennél hosszabb időszak (10–15–20 év) keresetéből számítják, és a beszámítható keresetek összegét korlátozzák. A nyugdíjkorhatár a legtöbb országban a mienknél magasabb és kevésbé „merev".

A tőkés országok nyugdíjrendszerei biztosítási típusú elemeket is tartalmaznak, s mindegyik országban valamilyen szisztéma szerinti automatikus nyugdíjemelést is garantálnak. A nyugdíjemelések kapcsolódnak a bérek-keresetek és/vagy a fogyasztói árak változásához, a megélhetési költségek indexéhez, ill. ezek kombinált változataihoz.

A biztosítási elv figyelembevételével működő nyugdíjrendszerek biztonságosabb értékmegőrzési garanciákat tartalmaznak ugyan, de az átlagos élettartam növekedése és a 80-as években jelentkező fokozódó infláció miatt e nyugdíjrendszereknél is finanszírozási problémák mutatkoznak. A finanszírozási egyensúly megteremtésére tervezett, ill. egyes külföldi országokban már bevezetett jellemző intézkedések:

– az aktív munkában töltött idő hosszának növelése, a minimális szolgálati idő, ill. a nyugdíjkorhatár differenciált emelésével;

– a nyugdíj-megállapítás szabályainak szigorítása;

– járulékemelés, ill. költségvetésen keresztül adókból történő kiegészítő finanszírozás, az adók emelésével.

A jelenlegi ellátórendszerek becsült alakulása, ha a rendszer nem változik

A nyugdíjkiadások évi 15–17%-os növekedése mellett több kedvezőtlen folyamattal is számolni kell. Pl.:

– A nyugdíjas létszámon belül nő a rokkantak aránya. A foglalkoztatási problémák egy része is a rokkantellátásokat növeli, mert a munka nélkül maradó nyomást gyakorol saját leszázalékolása érdekében.

– Az elkövetkező években nem változik az aktív keresők és a nyugdíjasok aránya: 1,8 aktív keresőre jut 1 nyugdíjas. E tendencia ugrásszerűen csak a ma harmincas évei derekán járó „Ratkó-generáció" nyugdíjba vonulása idején fog változni: 1 nyugdíjasra kevesebb mint 1,5 aktív kereső jut majd.

– A fenti demográfiai folyamat rövid távon is érezteti hatását, ugyanis nő a 70 éven felüli nyugdíjasok aránya, akik egészségi állapotuk, csökkenő aktivitásuk miatt nem számíthatnak a nyugdíj melletti jövedelemszerzésre, külön munkavállalásra.

– Az átlagnyugdíj emelkedése mögött az egyes nyugdíjak folyamatos értékvesztése húzódik meg.

– Az alacsony bérek miatt a minimumellátások aránya az újonnan nyugdíjba vonulóknál nem mérséklődik(!). A mai bérminimumhoz képest ugyanis az öregségi nyugdíjminimum 90%.

Összességében megállapítható, hogy az egységes összegű nyugdíjemelés több éven át nem tartható.

Igényként fogalmazódik meg a régi, alacsony nyugdíjak emelése, a létminimumszintű ellátások biztosítása és az értékmegőrzés törvényi szintű garantálása is.

Mindezek alapján szükségszerű és halasztathatatlan a nyugdíjrendszer olyan korszerűsítése, amely a kiadásokat összességükben mérsékli, és garantálja az értékmegőrzés rendszerét.

A gyermekes családok ellátásainak – egy 1989. jan.-ban készített becslés szerint – átlagosan 20% körüli éves növekedése mellett is elégedetlenség várható.

Viszonylag jó színvonalúak – és nemzetközi adatokat is figyelembe véve kedvezőek – az anyasági ellátások a gyermek 3 éves koráig. Általános az elégedetlenség viszont a családi pótlékkal szemben, ami ugyanakkor e kiadások között meghatározó nagyságrendű.

Az aktívak egy főre számolt átlagos havi létminimuma 3700 Ft körül várható 1989-ben (1 gyermek létminimuma természetesen annak függvénye, hogy 1 vagy 2 keresős családban él, és hány eltartott van a családban rajta kívül). Az 1 gyermekre jutó átlagos családi pótlék havi 1670 Ft, ez az átlagos havi létminimum 45%-a. A 2 keresős, 2 gyermekes családoknál átlagos kereset esetén családi pótlékkal együtt az 1 főre jutó nettó havi jövedelem 4500 Ft, azaz a létminimum 123%-a, a társadalmi minimumnak viszont mindössze 98%-a 1989. jan.-ban.

Ha egy 2 gyermekes család jövedelme és családi pótléka az eddigi átlagos mértéknek megfelelően növekszik, az 1 főre jutó jövedelem a családban 7–10%-pontot közelít a minimumszinthez, és közel ennyi %-ponttal marad el a társadalmi minimumtól. Ez az általános életszínvonalromlás és az átlagos jövedelmi szinten élőknél is azt jelenti, hogy korlátozniuk kell az alapvető szükségleteik kielégítését.

Egy felmérés szerint 1989-ben a Budapesten élő, 2 gyermekes, átlagos jövedelmű családok helyzete romlik a leginkább, ugyanis a szociálpolitika csak a minimumszinten élőket és a 3 gyermekeseket „védi".

Mindez finanszírozási oldalról és társadalmi fogadtatás oldaláról is a gyermekes családok támogatásának újragondolását igényli.

A táppénzes esetek és napok száma évről évre nő, de az 1 napra jutó táppénzköltség növekedése elmarad a keresetek átlagos növekedésétől.

Ha ezek a tendenciák nem változnak, 3 év alatt 3,8%-ról 4,2–4,3%-ra nő a kiadásokhoz szükséges járulékmérték.

A gyógyszer- és gyógyászatisegédeszközkiadások a támogatás mértékének meghatározásával mérsékelhetők, de számolni kell azzal a ténnyel, hogy itt csak egy lassúbb ütemben befolyásolható közfelfogás-változás hozhat igazán eredményt.

A társadalombiztosítási ellátások és a jogosultak köre

Társadalombiztosítási ellátásként betegségi és anyasági ellátás; családi pótlék; nyugellátás; és baleseti ellátás igényelhető.

A társadalombiztosítási ellátások teljes körére a biztosítottak, egyes társadalombiztosítási ellátásokra a jogszabályban meghatározott családtagok és hozzátartozóik jogosultak.

Betegségi és anyasági ellátások

A biztosítottat – és jogszabály által felsorolt esetekben hozzátartozóit – *1.* táppénz; *2.* anyasági segély; *3.* terhességi-gyermekágyi segély; *4.* gyermekgondozási díj (gyed); *5.* temetési segély; *6.* (gyermekgondozási segély) illeti meg. A betegségi és anyasági ellátásokra jogosultak 2 csoportba sorolhatók: *a)* azok, akik a betegségi és anyasági ellátás keretébe tartozó összes ellátásra jogosultak; és *b)* azok, akik csak anyasági segélyre és temetési segélyre jogosultak. A gyermek nevelésével és ellátásával kapcsolatos a gyermekgondozási segély (gyes) is, de a gyermekgondozási segély nem társadalombiztosítási ellátás, hanem munkaviszonyon alapuló állami szolgáltatás.

1. Táppénz

A munkaképtelen dolgozó kieső munkaidejére fizetést nem kap, saját, valamint eltartott családtagjai ellátásáról a társadalombiztosítás gondoskodik – ez a táppénz. Az erre való jogosultságot egészségügyi szempontból a kezelőorvos, társadalombiztosítási szempontból pedig a munkahelyi társadalombiztosítási kifizetőhely vagy a területileg illetékes társadalombiztosítási igazgatóság (kirendeltség) bírálja el.

Betegállományba csak a területileg illetékes üzem- vagy körzeti orvos vehet. Ez alól kivétel, ha a beteg azért tartózkodik távol lakhelyétől, mert kezelése, ápolása csak ily módon biztosítható. Keresőképtelenség esetén táppénz annak jár, aki: *a)* a biztosítás tartama alatt vagy a biztosítás megszűnését követő 1. vagy 2. napon válik keresőképtelenné; vagy *b)* a biztosítás megszűnését követő 2–15. nap között válik keresőképtelenné, ha a biztosításban töltött ideje legalább 180 nap; vagy *c)* a biztosítás megszűnését követően baleseti táppénzben vagy terhességi-gyermekágyi segélyben részesül, ha a folyósítás megszűnését követő napon keresőképtelen.

A táppénzre jogosultság megállapítása szempontjából keresőképtelennek minősül: aki betegsége miatt nem tud dolgozni; aki terhes, szül, de terhességi-gyermekágyi segélyre nem jogosult; aki kórházban lévő, 1 évnél fiatalabb gyermekét szoptatja; az az anya vagy egyedülálló apa, aki 1 évnél fiatalabb beteg gyermekét ápolja; az 1–10 éves beteg gyermekét ápoló szülő; az, aki 14 évesnél fiatalabb skarlátos gyermekét ápolja; az, akit járványügyi okokból foglalkozásának gyakorlásától eltiltottak, elkülönítettek, vagy aki a zárlat miatt nem foglalkoztatható; aki kórházi ápolásban részesül.

A táppénzes állomány 1. napja az, amikor az orvos azt megállapította, ill. amikor a beteg kórházba került. (Visszamenőleg legfeljebb 3 napra igazolható. Ha a megbetegedés napján a beteg kötelező munkaidejének legalább a felét ledolgozta, akkor a következő nap.)

Táppénz a keresőképtelenség tartamára, legfeljebb azonban 1 (gümőkóros megbetegedés esetén 2) évig jár. Ha a biztosításban töltött idő 1 évnél rövidebb, akkor az összes igénybe vehető táppénzes idő legfeljebb a biztosításban töltött idővel lehet egyenlő. Annál a biztosítottnál, aki a keresőképtelensége 1. napját közvetlenül megelőző 1 éven belül már táppénzben részesült, ennek tartamát figyelembe kell venni az újabb keresőképtelenség alapján járó táppénz időtartamának megállapításához (ún. előzmény).

A táppénz összegének kiszámításánál minden olyan keresetet figyelembe kell venni, amely után a beteg nyugdíjjárulékot vagy jövedelemadót fizet. Az átlagkeresetet a keresőképtelenség 1. napját közvetlenül megelőző naptári év keresetének napi átlaga alapján számolják. Az átlagkeresetbe beleszámít a prémium és a jutalék összege, ill. – a 30 napot meghaladó keresőképtelenség esetén – az év végi részesedés és a jutalom összege is.

Gyermekápolási táppénzre jogosult a szülő 10 évesnél fiatalabb gyermekének betegsége esetén. A gyermekét egyedül nevelő szülő hosszabb tartamú gyermekápolási táppénz igénybevételére jogosult. E jogosultság szempontjából egyedülálló, aki hajadon, nőtlen, özvegy, elvált, házastársától külön él (kivéve, ha élettársa van).

Aki a gyermekgondozási segély folyósítása alatt dolgozik, biztosítás alapján a gyermek 1,5 és 2 éves kora között összesen 42 táppénzes napot vehet igénybe.

A gyermekápolási táppénz címén igénybe vehető napok a gyermek életkorához igazodóan évenként használhatók fel. A gyermek 1–10 éves kora között az igénybe nem vett táppénzes na-

pok összegyűjthetők s a következő időszakban felhasználhatók.

2. Anyasági segély

Anyasági segély jár annak a szülő nőnek, aki terhessége folyamán legalább egyszer terhességi orvosi vizsgálaton részt vett, és *a)* a biztosítás tartama alatt, ill. a biztosítás megszűnését követő 180 napon belül; vagy *b)* a biztosítás megszűnését követő 180 napon túl, táppénz, baleseti táppénz, terhességi-gyermekágyi segély vagy gyermekgondozási segély folyósításának ideje alatt szül. (Az anyasági segély halva született gyermek után is jár.)

A segélyre való jogosultsághoz meghatározott tartamú előzetes biztosítási idő nem szükséges.

Az anyasági segély összege gyermekenként 6000 Ft, ha a szülő nő az orvosi vizsgálaton 4-szer – koraszülés esetén 1-szer – részt vett, s az első orvosi vizsgálat a terhesség kezdetétől számított 140 napon belül történt. Egyéb esetekben a segély összege gyermekenként 1000 Ft. Az anyasági segélyre nem jogosult nő kérheti, hogy a lakóhelye szerint illetékes tanács egészségügyi részlege javasolja a társadalombiztosítási igazgatóságnak az anyasági segély folyósítását.

3. Terhességi-gyermekágyi segély

Terhességi-gyermekágyi segély annak a szülő nőnek jár, aki a szülést megelőző 2 éven belül legalább 180 napon át biztosított volt, és *a)* a biztosítás tartama alatt vagy a biztosítás megszűnését követő 42 napon belül; ill. *b)* a biztosítás megszűnését követő 42 napon túl, táppénz, baleseti táppénz folyósításának ideje alatt (vagy a folyósítás megszűnését követő 28 napon belül) szül.

A terhességi-gyermekágyi segély összege, ha az anya a szülést megelőző 2 éven belül legalább 270 napon át biztosított volt, a napi átlagkereset teljes összege; ha 270 napnál kevesebb, de legalább 180 napon át biztosított volt, akkor napi átlagkeresetének 65%-a.

A terhességi-gyermekágyi segély a szülési szabadságnak megfelelő időtartamra jár. A szülési szabadság tartama 24 hét, amelyből 4 hetet a szülés várható időpontja előtt kell kiadni.

A terhességi-gyermekágyi segély alapjául szolgáló napi átlagkereset megállapításánál a táppénzre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

4. Gyermekgondozási díj

Gyermekgondozási díjra jogosult, aki *a)* teljes összegű terhességi-gyermekágyi segélyben részesült, vagy ha nem részesült, akkor rendelkezik az ehhez szükséges jogosultsági feltételekkel; és *b)* a gyermek gondozása céljából fizetés (díjazás) nélküli szabadságot vesz igénybe.

A gyermekgondozási díj a szülési szabadság (a terhességi-gyermekágyi segély folyósításának ideje) megszűnését követő naptól a gyermek 2 éves korának betöltéséig jár.

A gyermekgondozási díjat a gyermek 1 éves koráig csak az anya, ezután a szülők bármelyike igénybe veheti.

A gyermekgondozási díj – ha a jogosultsághoz a szükséges feltételekkel rendelkeznek – az örökbe fogadó, a mostoha- és nevelőszülőt is megilleti.

A gyermekgondozási díj napi összege a táppénz alapját jelentő naptári napi átlagkereset 75%-a.

A gyermekgondozási díj minden naptári napra jár. Folyósításának ideje alatt a gyermek ápolása címén táppénz nem vehető igénybe.

5. Temetési segély

Temetési segély a biztosított és hozzátartozója halála esetén jár, ha a halál a biztosítás tartama alatt, vagy a biztosítás megszűnését követő 180 napon belül, vagy a biztosítás megszűnését követő 180 napon túl táppénz, baleseti táppénz, terhességi-gyermekágyi segély vagy gyes folyósításának ideje alatt következik be. Temetési segély a halva született gyermek után is jár.

A temetési segély összege földbe temetés esetén 2000, hamvasztás esetén 1000 Ft.

6. (Gyermekgondozási segély)

Az anyát, ill. a gyermekét egyedül nevelő apát gyermeke 3 éves korának – tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermek esetében 10 éves korának – betöltéséig gyermekgondozási segély illeti meg, ha a gyermek születését megelőző 2 évben összesen 270 napig munkaviszonyban (ipari szövetkezeti tagsági viszonyban) állt, és munkaideje – átlagosan – legalább a törvényes munkaidő felét elérte.

A gyermekgondozási segély az örökbe fogadó, mostoha- és nevelőszülőt is megilleti; a jogosultsághoz szükséges feltételeknek az örökbefogadás, ill. a gondozásba vétel időpontjában kell meglenniök.

A gyermekgondozási segély havi összege:

– első gyermek után	800 Ft
– második gyermek után	900 Ft
– harmadik és minden egyes további gyermek után	1000 Ft.

A tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermek esetében a gyermekgondozási segély összege:

– első gyermek után	1600 Ft
– második gyermek után	1800 Ft
– harmadik és minden egyes további gyermek után	2000 Ft.

A gyermekgondozási segélyre jogosultnak a gyermekek számától függetlenül havi 1490 Ft jövedelempótlék jár, kivéve azokat a hónapokat, amelyekben általános bérpótlékra jogosult.

A gyermekgondozási segélyben részesülő a segély teljes összegének folyósítása mellett, a gyermek másfél éves kora után munkát vállalhat. A munkavégzés azonban éves átlagban nem haladhatja meg a törvényes munkaidő felét.

Családi pótlék

Családi pótlékra az a biztosított jogosult, akinek háztartásában 2 vagy több gyermek van. A jogosultság szempontjából azt a gyermeket kell figyelembe venni, aki *a)* 16 évesnél fiatalabb; *b)* 16 évesnél idősebb, de 19 évesnél fiatalabb és alsó- vagy középfokú oktatási intézmény nappali tagozatán tanul; *c)* tartósan beteg, ill. testileg vagy szellemileg fogyatékos.

Családi pótlék 1 gyermek után is jár: *a)* a gyermek 6 éves koráig az együtt élő házastársaknak; *b)* a gyermek 16 éves koráig, ha a biztosított egyedülálló; vagy a gyermek tartósan beteg, ill. testileg vagy szellemileg fogyatékos; vagy háztartásban lévő 1 gyermek figyelembevételével a biztosítottat 1971. nov.-t követően már megillette a családi pótlék.

A családi pótlékra jogosultság szempontjából egyedülállónak ugyanazokat kell tekinteni, akik a betegségi és anyasági ellátásra jogosultság szempontjából egyedülállónak minősülnek, kivéve akinek házastársa kórházban van vagy külföldön tartózkodik, ill. szigorított javító-nevelő munkát végez.

A családi pótlék havi összege (1989. aug. 1-jétől):

	Gyermekenként	Összesen
– 1 gyermek után a gyermek 6 éves koráig	1470 Ft	1470 Ft
– 1 gyermek után egyedülállónak	1770 Ft	1770 Ft
– 1 gyermek után, ha korábban e gyermek figyelembevételével 2 gyermek után járt a családi pótlék	1770 Ft	1770 Ft
– 2 gyermek után	1770 Ft	3540 Ft
– 2 gyermek után egyedülállónak	1900 Ft	3800 Ft
– 3 és minden további gyermek után	1900 Ft	n × 1900 Ft

Tartósan beteg, ill. testileg vagy szellemileg fogyatékos, állandó felügyeletre szoruló gyermek után havi 2250 Ft a családi pótlék. Ha 2 gyermek közül az egyik tartósan beteg, ill. testileg vagy szellemileg fogyatékos, a családi pótlék összege együttesen 4150 Ft.

Együtt élő házastársak egyetlen gyermekének 6 éves kora után havi 1300 Ft jövedelempótlék jár a biztosítottnak.

A családi pótlék arra a naptári hónapra jár, amelyben a biztosított legalább 21 napot biztosításban, ill. családi pótlékra jogosító egyéb jogviszonyban töltött.

Ha a gyermek együtt élő házastársak háztartásában van, és a családi pótlékra mindketten jogosultak, a családi pótlék a férj jogán jár. A feleség jogán jár a családi pótlék, ha arra a férj nem jogosult, vagy gyermekéről legalább 2 hónapja nem gondoskodik, vagy szigorított javító-nevelő munkát végez, továbbá ha a feleség magasabb összegű családi pótlékra jogosult. Külön élő szülők esetén a családi pótlékra az a szülő jogosult, aki a gyermekről háztartásában gondoskodik.

A családi pótlékra jogosultság annak a hónapnak az 1. napjától kezdődik, amelyben a jogosultsághoz szükséges összes feltétel bekövetkezik. Az újszülött gyermek után a születés hónapjának 1. napjától jár a családi pótlék. Arra a hónapra, amelyben a gyermekre vonatkozó jogosultsági feltétel megszűnik, még jár a családi pótlék.

Nyugellátás

Nyugdíjrendszerünkben saját jogú és hozzátartozói nyugellátások körét különböztetjük meg.
A) Saját jogú nyugellátások: *1.* öregségi nyugdíj; *2.* rokkantsági nyugdíj; *3.* öregségi járadék; *4.* munkaképtelenségi járadék.
B) Hozzátartozói nyugellátások: *1.* özvegyi nyugdíj; *2.* végkielégítés; *3.* árvaellátás; *4.* szülői nyugdíj; *5.* özvegyi járadék.

A jogosultat a nyugellátások formái közül csak egy illeti meg.

A) Saját jogú nyugellátások

1. Öregségi nyugdíj

Az öregségi nyugdíjra jogosultságnak 2 feltétele van: *a)* az öregségi korhatár betöltése; és *b)* a szükséges szolgálati idő megszerzése.

A nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati idő a hatályos szabályozás szerint 20 év. A korábbi szabályozás szerint azonban már 10 év szolgálati idővel öregségi nyugdíjjogosultságot lehet szerezni, ezért aki 1990. dec. 31-ig tölti be az öregségi korhatárt, öregségi nyugdíjra jogosult akkor is, ha 20 évnél kevesebb, de legalább 10 évi szolgálati időt szerez.

A nyugdíjjogosultság megszerzéséhez szükséges szolgálati időnek számít az aktív munkavégzéssel töltött – vagy a jogszabály által meghatározott esetekben aktív munkavégzés nélkül figyelembe vehető – idő. Aktív munkavégzés alapján számít szolgálati időnek a munkaviszonyban, a szövetkezeti tagsági viszonyban bedolgozóként, ügyvédként, kisiparosként stb. végzett munka. Szolgálati időnek számítanak ugyanak-

kor egyes olyan időtartamok is, amelyek alatt a jogosult nem végzett munkát, de ez neki nem róható fel.

Az öregségi nyugdíjra jogosító korhatár (1980-tól egységesen a mezőgazdasági szövetkezeti tagoknál is) férfiaknál a 60., nőknél az 55. életév betöltése.

Az öregséginyugdíj-jogosultság az öregségi korhatár elérésével nyílik meg, ha azonban a dolgozó ezen életkor betöltésekor még nem rendelkezik legkevesebb 10 év (1990. dec. 31. után legkevesebb 20 év) szolgálati idővel, akkor a jogosultság a szükséges szolgálati idő megszerzését követő nappal kezdődik.

Az öregségi korhatár elérése előtt korkedvezménnyel mehetnek nyugdíjba azok, akik a jogszabályban meghatározott ideig a szervezet fokozott igénybevételével járó vagy az egészségre különösen káros munkát végeztek. Ilyen kedvezményük van pl. a bányászoknak, a keszonosoknak, a búvároknak, a polgári repülésben dolgozóknak stb. A korkedvezményre jogosító munkaköröket, munkahelyeket a Minisztertanács állapítja meg.

Az öregségi nyugdíj összege a szolgálati idő tartamától és a havi átlagkeresettől függ. (42 vagy ennél több szolgálati év esetén a havi nyugdíj a nyugdíj alapjául szolgáló havi átlagkereset 75%-a. Ehhez jönnek a pótlékok.)

Az öregségi nyugdíj összegét a nyugdíjazás évét közvetlenül megelőző 5 naptári év közül az igénylőre legkedvezőbb 3 naptári év alatt, valamint a nyugdíjazás évében a nyugdíj megállapításáig, a főfoglalkozás keretében elért keresetek havi átlaga alapján kell kiszámítani.

A havi átlagkereset megállapításánál keresetként minden olyan pénzbeli és természetbeni juttatást számításba kell venni, amely után nyugdíjjárulékot kellett fizetni. Ha a jogosultat főfoglalkozásában a munkakörre megállapított törvényes munkaidőnél rövidebb időre alkalmazzák, a mellékfoglalkozásból származó keresetét is – időarányosan – figyelembe kell venni, a másodállásból származó keresetet azonban figyelmen kívül kell hagyni. A havi átlagkereset számításánál az év végi részesedést is beszámítják.

Ha az öregségi nyugdíj összegének megállapításánál figyelembe vehető összeg, ill. átlagkereset a 10 000 Ft-ot meghaladja, akkor
– a 10 001–12 000 Ft közötti átlagkeresetrész 90%-át,
– a 12 001–14 000 Ft közötti átlagkeresetrész 80%-át,
– a 14 001–16 000 Ft közötti áglagkeresetrész 70%-át,
– a 16 000 Ft feletti átlagkeresetrész 60%-át kell figyelembe venni nyugdíjalapként, vagyis ezt kell a 10 000 Ft keresethez hozzáadni.

A nyugdíj alapösszegéhez járul – az arra jogosultnál – az ösztönző nyugdíjpótlék, továbbá az évenkénti rendszeres emelés, valamint a központi fogyasztói áremelkedések ellentételezésének összege.

Az öregségi nyugdíj a jogszabályban meghatározott összegnél nem lehet kevesebb. Ez az ún. nyugdíjminimum, mely 1989. júl. 1-jétől egységesen 3640 Ft/hó. (A 70. életévüket betöltött nyugdíjasok nyugellátása minimálisan 3800 Ft/hó. Ez nem vonatkozik azokra, akiknek átlagkeresete a nyugdíjminimumot nem éri el.)

2. Rokkantsági nyugdíj

A rokkantság fogalmi meghatározása országok, sőt egy országon belüli intézmények szerint is különböző. Rokkant általában az, aki fizikai vagy szellemi képességeinek csökkenése következtében előreláthatóan hosszabb időre vagy véglegesen elveszíti munkaképességét.

Rokkantsági nyugdíjra az a dolgozó jogosult, aki *a)* egészségromlás, ill. testi vagy szellemi fogyatkozás következtében munkaképességének 67%-át elvesztette, s ezen állapotában javulás legalább 1 évig nem várható; *b)* a szükséges szolgálati időt megszerezte; és *c)* nem dolgozik rendszeresen, vagy keresete lényegesen kevesebb megrokkanás előtti kereseténél.

A rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati idő:

22 éves életkor betöltése előtt	2 év
22–24 éves életkorban	3 év
25–29 éves életkorban	6 év
30–34 éves életkorban	8 év
35 éves életkor betöltése után	10 év

Szolgálati idejének tartamára tekintet nélkül jogosult rokkantsági nyugdíjra az, aki az iskolai tanulmányainak megszűnését követő 180 napon belül szolgálati időt szerez és 22 éves kora előtt válik rokkanttá.

A rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati idő megállapításánál a megrokkanás időpontjában betöltött életkort veszik figyelembe. Az a dolgozó viszont, aki a munkába lépését vagy a szolgálati idő kezdetét megelőző időtől rokkant (pl. gyermekkorától fogva fogyatékos vagy rokkant), akkor jogosult rokkantsági nyugdíjra, ha megszerezte az igénybejelentés időpontjában betöltött életkora szerint szükséges szolgálati időt, és rendszeresen nem dolgozik, vagy ha igen, keresete lényegesen kevesebb a nyugdíj igénylését megelőző kereseténél. A rokkantsági nyugdíjra való jogosultság azzal a nappal nyílik meg, amelytől a rokkantság az illetékes orvosi bizottság véleménye szerint fennáll. Abban az esetben, ha az igénylőnek ez időpontig nincs meg a szükséges szolgálati ideje, jogosultsága a szükséges szolgálati idő megszerzését követő nappal nyílik meg.

A rokkantsági nyugdíj alapösszege a megrokkanás időpontjában betöltött életkortól, a megszerzett szolgálati idő tartamától, a rokkantság

fokától, valamint a jogosult havi átlagkeresetétől függ.

A rokkantság foka szerint a jogszabály 3 rokkantsági csoportot különböztet meg:
– III. rokkantsági csoportba tartozik az, aki rokkant, de nem teljesen munkaképtelen;
– II. rokkantsági csoportba tartozik az, aki teljesen munkaképtelen, de mások gondozására nem szorul;
– I. rokkantsági csoportba tartozik az, aki teljesen munkaképtelen és mások gondozására szorul.

A rokkantsági nyugdíj minimuma (1989. aug. 1-jétől):
– a III. rokkantsági csoportban havi 3640 Ft;
– a II. rokkantsági csoportban havi 3936 Ft;
– az I. rokkantsági csoportban havi 3971 Ft.

3. Öregségi járadék

Mezőgazdasági szövetkezeti tag öregségi járadékra akkor jogosult, ha *a)* férfi a 70., nő a 65. életévét betöltötte; *b)* legalább 3 év óta megszakítás nélkül tagja a szövetkezetnek; *c)* az öregségi nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt (1990. dec. 31-ig 10 év, utána 20 év) nem szerezte meg, vagy öregségi, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíja, kivételes nyugellátása a mezőgazdasági szövetkezeti tagságon alapuló öregségi nyugdíj legkisebb összegét nem éri el; *d)* rendszeres szociális járadékban nem részesül; és *e)* keresete, kereső foglalkozásból származó jövedelme az öregségi járadék összegét nem haladja meg.

Az öregségi járadék összege 1989. aug. 1-jétől havi 3308 Ft. Ha a házastársak mindegyike jogosult öregségi járadékra, az igényét utóbb előterjesztő házastársat 3319 Ft öregségi járadék illeti meg. Az öregségi járadék folyósítását meg kell szüntetni, ha a járadékos szövetkezeti tagsági viszonya megszűnik.

4. Munkaképtelenségi járadék

Munkaképtelenségi járadékra a mezőgazdasági szövetkezeti tag akkor jogosult, ha teljesen munkaképtelen és a rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt nem szerezte meg, s egyebekben megfelel az öregségi járadékra jogosultság feltételeinek. A munkaképtelenségi járadék legkisebb összege 1989. aug. 1-jétől havi 3800 Ft. A munkaképtelenségi járadékot meg kell szüntetni, ha a járadékos szövetkezeti tagsága megszűnik, vagy az orvosi vizsgálat megállapítja, hogy a járadékos már nem teljesen munkaképtelen.

B) Hozzátartozói nyugellátások

A hozzátartozói nyugellátások szolgálati időn alapuló társadalombiztosítási ellátások. Hozzátartozó részére történő megállapításuk 2 feltétele: *a)* az elhalt dolgozó az öregségi (rokkantsági) nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati időt megszerezte; és *b)* a túlélő hozzátartozó a személyére előírt feltételekkel rendelkezzék. (A hozzátartozói nyugellátás szempontjából az eltűnés is halálesetnek számít, ha azt a bíróság jogerősen megállapította.)

1. Özvegyi nyugdíj

Özvegyi nyugdíjat a feleség, az elvált nő, az élettárs és a férj kaphat.

Kétféle özvegyi nyugdíj létezik: ideiglenes (a túlélő feleségnek a férj halálától számított 1 évig jár) és állandó. Ez utóbbi annak a feleségnek jár, aki férje halálakor az 55. életévét betöltötte, vagy rokkant, vagy elhalt férjétől származó 2 vagy több kiskorú gyermek ellátásáról gondoskodik, ill. akinél e feltételek valamelyike a férj halálától számított 15 éven belül bekövetkezik.

Özvegyi nyugdíj az elvált vagy férjétől hosszabb ideje külön élő nőnek akkor jár, ha férjétől annak haláláig tartásdíjban részesült, vagy ha az állandó özvegyi nyugdíjra jogosító feltételek a különéléstől számított 15 éven belül bekövetkeznek.

Özvegyi nyugdíj jár a munkaképtelen férjnek a felesége után akkor, ha az elhunyt az öregségi (rokkantsági) nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt megszerezte, s halálát megelőzően legalább 1 évig a férjét saját háztartásában eltartotta, vagy válás esetén a bíróság a férj részére tartásdíjat állapított meg.

Az özvegyi nyugdíj összege annak az összegnek a fele, amely az elhunytat a halálakor megillette vagy megillette volna.

Az özvegyi nyugdíjra való jogosultság megszűnik: ha az özvegy az állandó özvegyi nyugdíjra jogosító életkorának betöltése előtt házasságot köt; ha rokkantság címén állapították meg, és a rokkantság megszűnik; ha árvaellátásra jogosult gyermekek eltartása címén állapították meg, és már egyik gyermeket sem illeti meg az árvaellátás.

2. Végkielégítés

Végkielégítés annak az állandó özvegyi nyugdíjra jogosult özvegynek jár, aki 55. életévének betöltése előtt újabb házasságot köt, s így az özvegyi nyugdíjra való jogosultsága megszűnik, és igényét a házasságkötéstől számított 1 éven belül előterjeszti.

A végkielégítés összege egyévi özvegyi nyugdíj összegével egyenlő.

3. Árvaellátás

Árvaellátásra az a gyermek jogosult, aki a 16. életévét még nem töltötte be, vagy ennek betöltése után oktatási intézmény nappali tagozatán tanul tovább (a tanulmányok idejére, de legfeljebb 25 éves koráig), és az elhalt szülő a nyugellátáshoz szükséges szolgálati időt megszerezte.

Az árva jogosultságát nem érinti az a tény,

hogy életben maradt szülője külön házasságot köt, vagy őt örökbe fogadják.

Az árvaellátás összege az özvegyi nyugdíj alapösszegének a fele. Ha mindkét szülő meghalt, az árvaellátás az özvegyi nyugdíjjal azonos összegű.

4. Szülői nyugdíj

Szülői nyugdíjra jogosult az a rokkant szülő, ill. nagyszülő, akinek gyermeke (unokája) a nyugellátáshoz szükséges szolgálati időt megszerezte, s akit a gyermeke (unokája) a halálát megelőzően 1 éven át túlnyomó részben eltartott.

A szülői nyugdíj összege azonos az özvegyi nyugdíj összegével, legkisebb összege is azonos annak minimumával.

A hozzátartozói nyugellátások együttes összege nem haladhatja meg az özvegyi nyugdíj 2,5-szeresét. E korlátozó rendelkezés szempontjából az özvegyi nyugdíjnak az évenkénti rendszeres emelések és a fogyasztói árnövelő intézkedések ellensúlyozására adott kiegészítések nélkül számított összege az irányadó.

5. Özvegyi járadék

Özvegyi járadékra annak az öregségi vagy munkaképtelenségi járadékosnak vagy e járadékra jogosultság megszerzése után elhalálozott személynek az özvegye jogosult, aki *a)* házastársával annak haláláig együtt élt; és *b)* házastársának halálakor a 65. – férfi esetében a 70. – életévet betöltötte, vagy munkaképtelen; *c)* öregségi, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíja, kivételes nyugellátása a mezőgazdasági szövetkezeti tagságon alapuló öregségi nyugdíj legkisebb összegét nem éri el; *d)* özvegyi nyugdíjban, baleseti özvegyi nyugdíjban, rendszeres szociális járadékban nem részesül; és *e)* keresete, keresőfoglalkozásból származó jövedelme az öregségi járadék összegét nem haladja meg.

E feltételek fennállása mellett élettársként az a nő is jogosult özvegyi járadékra, aki az öregségi (munkaképtelenségi) járadékossal annak haláláig megszakítás nélkül 1 évig együtt élt és gyermekük született, vagy megszakítás nélkül 10 évig együtt élt.

Az özvegyi járadék összege havi 3205 Ft.

Baleseti ellátások

Baleseti ellátásként *1.* baleseti táppénz; *2.* temetési segély; *3.* baleseti nyugellátás, ezen belül *a)* saját jogú baleseti nyugellátás (l. baleseti járadék: 2. baleseti rokkantsági nyugdíj); *b)* hozzátartozói baleseti nyugellátás (l. baleseti özvegyi nyugdíj, 2. özvegyi végkielégítés, 3. árvaellátás, 4. szülői nyugdíj) állapítható meg.

Baleseti ellátás üzemi baleset vagy foglalkozási betegség miatt bekövetkezett keresőképtelenség, 15%-ot meghaladó munkaképesség-csökkenés vagy halál esetén jár.

Üzemi balesetnek az a baleset minősül, amely a sérültet foglalkozása körében végzett munka közben vagy azzal összefüggésben, ill. munkába vagy onnan lakásába menet közben éri. Üzemi baleset a társadalmi munka végzése közben vagy egyes társadalombiztosítási ellátások igénybevétele során elszenvedett baleset is. Nem minősül üzemi balesetnek a baleset, ha a sérült ittas volt, vagy ha a baleset a lakásban következett be.

Foglalkozási betegség az a betegség, amely a biztosított foglalkozásának különös veszélye folytán keletkezett.

1. Baleseti táppénz

Baleseti táppénz jár annak, aki üzemi baleset vagy foglalkozási betegség következtében keresőképtelen. A baleseti táppénz időbeli korlátozás nélkül mindaddig jár, amíg az illetékes orvos véleménye szerint a beteg a balesettel összefüggésben keresőképtelen. A biztosítottnak járó baleseti táppénz összege a napi átlagkereset teljes összege (100%-a). Az alkalmi fizikai munkát végző személy, a gazdasági dolgozó, a háztartási alkalmazott, a szigorított javító-nevelő munkát végző személy baleseti táppénzének napi összege 120 Ft. A kisiparos, a magánkereskedő, az ügyvédi, jogtanácsosi, gazdasági munkaközösség és ipari szakcsoport tagjának baleseti táppénze a társadalombiztosítási járulék alapjául szolgáló havi jövedelem 65%-a, biztosítottakra vonatkozó feltételek fennállása esetén 75%-a.

2. Temetési segély

Az üzemi baleset vagy foglalkozási betegség következtében meghalt személy földbe temetése esetén 2000 Ft, hamvasztásos temetés esetén 1000 Ft temetési segély jár.

3. Baleseti nyugellátás

A) Saját jogú baleseti nyugellátás

Baleseti járadékra az jogosult, akinek munkaképessége üzemi baleset következtében 15%-ot meghaladó mértékben csökkent, de baleseti rokkantsági nyugdíj nem illeti meg. Ha a munkaképesség-csökkenés mértéke a 25%-ot meghaladja, a baleseti járadék a munkaképesség-csökkenés tartamára időbeli korlátozás nélkül jár, mindaddig, amíg a munkaképesség-csökkenés a 25%-ot meghaladja. Ha a munkaképesség-csökkenés mértéke a 25%-ot nem haladja meg, a baleseti járadék legfeljebb 2 évre jár.

A munkaképesség-csökkenés mértéke szerint az 1. fokozatba a 16–25%-os, a 2. fokozatba a 26–35%-os, a 3. fokozatba a 36–49%-os, a 4. fokozatba pedig az 50–66%-os csökkent munkaképességű dolgozó tartozik. A baleseti járadék összege:

1. baleseti fokozat: a havi átlagkereset 8%-a
2. baleseti fokozat: a havi átlagkereset 10%-a
3. baleseti fokozat: a havi átlagkereset 15%-a
4. baleseti fokozat: a havi átlagkereset 30%-a.

A baleseti járadékot a baleset bekövetkezését közvetlenül megelőző 1 éven belül elért átlagkereset alapján kell megállapítani.

2. Baleseti rokkantsági nyugdíjra jogosult: *a)* aki munkaképességét 67%-ban, túlnyomórészt üzemi baleset következtében elvesztette, és rendszeresen nem dolgozik, vagy keresete lényegesen kevesebb a megrokkanás előtti kereseténél; *b)* akinek szilikózisból eredő munkaképesség-csökkenése eléri az 50%-ot, és nem dolgozik, vagy szilikózismentes munkakörben vagy munkahelyen rendszeresen nem dolgozik, vagy ha dolgozik ugyan, de keresete lényegesen kevesebb a korábbi kereseténél.

A baleseti rokkantsági csoportok:
– III. rokkantsági csoportba tartozik az, aki munkaképességét legalább 67 (szilikózisnál 50) %-ban elvesztette, de nem teljesen munkaképtelen.
– II. rokkantsági csoportba tartozik az, aki teljesen munkaképtelen, de mások gondozására nem szorul.
– I. rokkantsági csoportba tartozik, aki teljesen munkaképtelen és mások gondozására szorul.

A baleseti rokkantsági nyugdíj mértéke függ: *a)* a rokkantság fokától (III. rokkantsági csoport: az átlagkereset 60%-a; II. rokkantsági csoport: az átlagkereset 60%-a; I. rokkantsági csoport: az átlagkereset 75%-a); *b)* a szolgálati idő tartamától, azaz a rokkantsági nyugdíj a) pontban meghatározott alapösszege a szolgálati idő minden éve után a havi átlagkereset 1%-ával emelkedik, de nem haladhatja meg az átlagkeresetet.

A baleseti rokkantsági nyugdíj legkisebb összege:

III. csoport	3680 Ft
II. csoport	4006 Ft
I. csoport	4066 Ft.

A baleseti járadékot a baleset bekövetkezését közvetlenül megelőző 1 éven belül elért átlagkereset alapján kell megállapítani.

B) Hozzátartozói baleseti nyugellátások

Hozzátartozói baleseti nyugellátás jár, ha *a)* a halál üzemi baleset következtében következett be; *b)* baleseti rokkantsági nyugdíjas halála esetén; *c)* ha a halál a baleseti táppénz folyósításának ideje alatt következett be, de vélelmezhető, hogy a rokkantsági nyugdíj megállapítására sor került volna.

A hozzátartozói baleseti nyugellátásokra a szolgálati időn alapuló hozzátartozói nyugellátások szabályai az irányadók, az alábbi eltérésekkel: a hozzátartozót az ellátás az elhalt szolgálati idejére tekintet nélkül megilleti; az üzemi baleset következtében elhalálozott özvegyét az állandó özvegyi nyugdíj megilleti (életkorára, egészségi állapotára vagy az árvaellátásra jogosult gyermekek számára tekintet nélkül); az özvegyi nyugdíj összege annak a baleseti rokkantsági nyugdíjnak a fele, amely az üzemi balesetben elhaltat a II. rokkantsági csoportban járó nyugdíj alapján megillette vagy megillette volna; ha a rokkantnyugdíjas halála nem az elszenvedett üzemi balesettel kapcsolatos, az özvegyi nyugdíj összege annak az összegnek a fele, amely a baleseti rokkantsági nyugdíjast a III. rokkantsági csoport szerint megillette vagy megillette volna.

Felnőttvédelmi szociális gondoskodás

A 18. életévüket betöltött személyekre kiterjedő, a következőkben ismertetett gondoskodási formák közös jellemzője, hogy a tanácsi szakigazgatás keretében funkcionálnak, a rászoruló személy lakóhelye szerint illetékes elsőfokú szerv állapítja meg a rászorultság tényét, s nyújtja azt a segítséget, amely az adott igénylő esetében a legcélravezetőbb.

E rendszer aszerint csoportosítható, hogy az elesett, idős vagy rászorult személynek nyújtott segítség az érintett

1. saját környezetében történő önálló életvitelt tesz-e lehetővé (pénzbeli, anyagi ellátás, étkeztetés);

2. fizikai támogatással, de még saját környezetében teremti-e meg a létfeltételeket (területi gondozási formák); avagy

3. intézményi keretek között biztosítja a teljes ellátást (szociális otthon, intézet).

E hármas tagolás a mindennapi gyakorlatban nem különül el élesen. Így tömegesen fordul elő, hogy a segélyezett idős ember házi gondozásban és mellette szociális étkeztetésben is részesül. A szociális otthonban élők számára a teljes ellátás biztosított, így számukra egyéb támogatás (pl. segély) nem nyújtható.

1. Pénzbeli, anyagi ellátások

a) Rendszeres szociális segély

Jelenleg ez a legjelentősebb szociális segélyezési forma. Az 1 főre havonta adható összeg megegyezik a mindenkori özvegyi nyugdíjminimum összegével, amely a nyugdíjak és a nyugdíjszerű ellátások összegének növekedésével együtt automatikusan emelkedik. Jelenleg a 70 éven aluliak részére 3440 Ft/hó, a 70 éven felüliek részére 3800 Ft/hó fizethető (teljes összegű segély).

A megállapítás feltételei szerint rendszeres szociális segélyben részesíthető az a munkaképtelen, rokkant vagy megváltozott munkaképességű személy, aki: 18. életévét betöltötte; jövedelme nem éri el a munkaviszonyon alapuló özvegyi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét; nem rendelkezik olyan vagyonnal, amelyből létfenntartását biztosítani tudná; továbbá nincs tartásra köteles és képes hozzátartozója, illetve olyan személy, aki a tartásra tartási, életjáradéki vagy öröklési szerződésnél fogva köteles lenne. Az itt felsorolt feltételek együttes megléte szükséges ahhoz, hogy a rendszeres szociális segély megállapítható legyen.

Egészségi állapotára tekintet nélkül munkaképtelennek kell tekinteni azt a férfit, aki 70. életévét, ill. azt a nőt, aki 65. életévét betöltötte. Rokkantnak az minősül – életkorától függetlenül –, aki munkaképességét legalább 67%-ban elvesztette.

A segélyt a kérelmező lakóhelye szerint illetékes tanácsi szerv határozatban állapítja meg, s folyósításáról minden hónap 5. napjáig gondoskodik.

b) Rendkívüli szociális segély

Hazánkban ma ez a segélyezési forma a legelterjedtebb. Egy-egy személy 1 évben többször is (legfeljebb azonban 6 ízben) részesülhet e támogatási fajtában.

Rendkívüli szociális segélyben lehet részesíteni azt a 18. életévét betöltött személyt, akinek megélhetése veszélyeztetve van, s anyagi helyzetének átmeneti javítása más módon nem biztosítható.

A segély összegét úgy kell megállapítani, hogy az hathatós támogatást nyújtson a rászorulónak. Az 1 ízben kifizetésre kerülő segély azonban a teljes összegű rendszeres szociális segély összegénél (jelenleg 3800 Ft) nem lehet magasabb. A segélyt általában pénzben kell folyósítani, de indokolt esetben nyújtható egyéb formában is (pl. vásárlási utalvány, tüzelőutalvány).

c) Vakok személyi járadéka

Jelenleg mintegy 31 000 vak ember számára folyósítja a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság ezt az ellátást. A járadékra való jogosultságot a lakóhely szerint illetékes tanácsi szerv állapítja meg a megyei (fővárosi) szemész szakfőorvos igazolása alapján.

A vakok részére önállóan folyósított teljes összegű személyi járadék 3800 Ft/hó, de a nyugdíjdinamizmussal azonos mértékben emelkedik.

Kivételes méltánylást érdemlő esetben a 18. éven aluli vak gyermek is kaphat személyi járadékot, ha családban él, nevelőintézeti elhelyezése és oktatása saját hibáján kívül nem biztosítható. Az állami intézetben (tanácsi szociális otthon, vakok általános iskolája és nevelőotthona) elhelyezett vak személyek nem részesülhetnek személyi járadékban, hiszen az ő létfenntartásuk intézeti szinten biztosított.

d) Közgyógyellátás

A közgyógyellátásra jogosult személy ingyenesen kapja a gyógyszereket, gyógyászati segédeszközöket, és ingyenesen javítják gyógyászati segédeszközét. Ez a kedvezmény alanyi jogon illeti meg a rászorultak egy részét, ill. méltányossági alapon is adható.

Alanyi jogon jogosultak közgyógyellátásra: az intézeti elhelyezett, intézeti és állami nevelt kiskorúak; a rendszeres szociális segélyben részesülő személyek; a pénzellátásban részesülő hadigondozottak; a sorkatonai családi segélyben részesülők; a központi szociális segélyben részesülők; a rokkantsági járadékosok; azon személyek (tartósan beteg, fogyatékos gyermek), akik után a szülő magasabb összegű családi pótlékban részesül.

Méltányosságból azoknak adható, akik szociális helyzetükre, egészségi állapotukra tekintettel megélhetésük veszélyeztetése nélkül nem képesek a magas gyógyszerköltségek viselésére. A közgyógyellátásra való jogosultságukat az érintettek „Közgyógyellátásra jogosító igazolvány"-ukkal igazolják az orvosnál, aki fekete színnel nyomott szövegű receptre írja fel a gyógyszert, amelyért a gyógyszertárban nem kell térítési díjat fizetni.

Az igazolványt a lakóhely szerint illetékes tanácsi szerv adja ki. Ma mintegy 200 000-en rendelkeznek ilyen igazolvánnyal.

e) Központi szociális segély

Jellegét tekintve ez a legkülönösebb segélyfajta. 1953-ban vezették be azoknak az izraelita vallású személyeknek a támogatására, akik a II. világháború folyamán üldözés, elhurcolás következtében megrokkantak, létfenntartásuk biztosítására képtelenné váltak.

Az ellátás juttatásának feltételei azonosak a rendszeres szociális segély kiutalásának feltételeivel. Az adható legmagasabb összeg jelenleg 3800 Ft/hó, amit a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság folyósít, a lakóhely szerint illetékes tanácsi szerv határozata alapján. Új megállapítások ma már igen ritkán történnek, hiszen ez a korosztály már nagyon idős.

f) Hadirokkantak támogatása

Az 1967-es Hadigondozási Szabályzat intézkedik a hadirokkantakat megillető támogatási formákról. Az itt megállapított feltételek mellett az érintettek hadirokkantként, (saját jogon) hadigyámoltként, hadiözvegyként, ill. hadigondozott családtagjaként (származékos) jogosultak a segítségre.

A hadigondozott pénzellátásban, gyógyászati

ellátásban, ill. intézményi ellátásban részesülhet. A hadirokkantak közül csak a 100%-os, a 75%-os és a 65%-os hadirokkant kaphat pénzt. Ez akkor illeti meg a hadirokkantat, ha egyéb forrásból származó jövedelme nem éri el azt az értékhatárt, amely megegyezik a számára adható hadigondozotti pénzellátás összegével. A járadék összege (azaz egyúttal az értékhatár is) jelenleg 3800 Ft/hó.

A hadirokkantat ezenkívül megilleti az ingyenes utazás a MÁV és a Volán helyközi járatain, ha rokkantságával kapcsolatban utazik.

A hadigondozó hatóság a lakóhely szerint illetékes tanácsi szerv, a pénzellátást a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság folyósítja. Új megállapítás napjainkban már csak elvétve fordul elő.

g) Sorkatonai családi segély

Ez a juttatási forma a katonai szolgálatra bevonult személyek otthon maradt családtagjainak anyagi támogatására szolgál. A segélyjogosultságot és a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság folyósította segély összegét a lakóhely szerint illetékes tanácsi szerv határozatban állapítja meg.

Családi segélyben kell részesíteni a sorkatona munkaképtelen és eltartásra szoruló hozzátartozóját, ha őt a sorkatona – bevonulását megelőzően – saját keresetéből, jövedelméből tartotta el, vagy tartási igénye a bevonulás után keletkezett, ill. a bevonulttal szemben fennálló tartási igényét bírósági határozat állapítja meg. Eltartásra szoruló a hozzátartozó, ha keresete, jövedelme nem éri el a családi segély havi összegét (jelenleg 3440 Ft).

Sorkatonai családi segélyt évente mintegy 10 000 esetben állapítanak meg.

h) Szociális étkeztetés

Az anyagi ellátások közül ez az egyetlen nem pénzbeli támogatás. A rászorult személy természetben kapja meg a napi egyszeri meleg ételt (általában ebédet).

Az étkeztetést a lakóhely szerint illetékes tanácsi szerv biztosítja. Az étkezésért általában fizetni kell, ennek maximuma az étel nyersanyagnormája, de akinek a jövedelme a saját jogú nyugdíjminimumot (jelenleg 3888 Ft) nem haladja meg, ingyenesen étkezhet.

Az étkeztetés iránti igény az életszínvonal csökkenése következtében dinamikusan nő.

i) Mozgáskorlátozottak üzemanyag-támogatása

Ez a mozgáskorlátozottak viszonylag szűk körére kiterjedő ellátási forma 1980 óta létezik. Azok a mozgássérültek kapják, akik gépjárművel rendelkeznek; ill. az az egészséges családtag kapja, aki a vele közös háztartásban élő mozgáskorlátozott hozzátartozóját gépkocsiján rendszeresen szállítja. A közel 300 000 mozgáskorlátozott mintegy 10%-a részesül ebben a támogatási formában. Nevezetesen: meghatározott mozgásszervi vagy egyéb betegségben szenvednek; 2000 cm^3-nél nem nagyobbb lökettérfogatú benzinüzemű járművet üzemeltetnek; és a mozgáskorlátozott személy, ill. a vele közös háztartásban élő közeli hozzátartozójának 1 főre jutó havi jövedelme a saját jogú nyugdíjminimum egyhavi összegének 2-szeresét nem haladja meg. (Kivételesen indokolt esetben a jövedelmi értékhatártól el lehet tekinteni, így az is kaphat támogatást, akinek jövedelme ennél 25%-kal magasabb.)

A támogatásra való rászorultság tényét, a támogatás mértékét a lakóhelyi tanács illetékes szakigazgatási szerve bírálja el, és év elején egy összegben fizeti ki.

j) Cukorbetegek anyagi támogatása

A hazánkban élő mintegy 300 000 cukorbeteg ingyenesen kapja meg a betegsége kezeléséhez szükséges gyógyszereket. Az erről intézkedő 1988. jan. 1-jén hatályba lépett rendelet korlátozott körben biztosít havi 100 Ft támogatást.

Erre a legsúlyosabb cukorbetegek közül azok jogosultak, akik: 70. életévüket betöltötték, ill. az esedékesség évében betöltik; I–II. csoportba tartozó rokkantak; a nyugellátás, ill. nyugdíjszerű egyéb ellátás szempontjából a kiemelt csoportba tartoznak.

A betegség tényét a körzeti orvos igazolja. Ezt az igazolást kell beküldeni a Nyugdíjfolyósító Igazgatósághoz, ill. az egyéb ellátást (rendszeres szociális segély) biztosító tanácsi szervhez.

2. A területi gondozás

a) Idősek klubja

Ez a korábban öregek napközi otthonának nevezett intézmény a segítségnyújtás különböző módjait biztosítja az idős személyeknek.

A klubokat a járóképes, viszonylag jó fizikai állapotú, főleg magányos, idős emberek keresik fel, s ott napi egyszeri (de lehet napi háromszori) meleg étellhez jutnak, társaságban, gondozónői felügyelet mellett töltik el napjukat. A klub fűtött, világított, komfortos helyiség, tévével. Lehetőség van tisztálkodásra (fürdés), a ruházat kimosására, rendszeres orvosi ellenőrzésre, vasárnapi és ünnepnapi nyitva tartásra, szervezett foglalkoztatásra.

A klubok egyik válfaja szállást is biztosít. Itt 1–2 hétig, esetleg hónapig tartózkodik az idős személy, akinek gondot jelent – főleg vidéken – a téli hónapokban esténként hazamenni befűteni.

A klub igénybevételéért (klubtagság) díjat kell fizetni. Kötelező a díjfizetés, ha az igénybe vevő jövedelme meghaladja a saját jogú nyugdíjminimum összegét (3888 Ft/hó). A klubok iránti igény egyre nő, ezért a tanácsi szervek erejüket sokszor meghaladó módon létesítenek és tartanak fent klubokat.

A klubokba való bekerülést általában sorban állás előzi meg. A felvételi kérelmet a klubvezető bírálja el; ő dönt a tagsági díj nagyságáról is.

b) Házi gondozás

Ha az idős személy állapota rosszabbodik, s már nem képes az idősek klubjába eljárni, igénybe veheti a házi gondozásnak nevezett gondozási formát. Ennek keretében a tanács alkalmazásában álló gondozónő az idős személyt annak lakásán gondozza, ápolja. A rászorult nem kerül ki megszokott lakókörnyezetéből, szomszédai, ismerősei köréből. A házi gondozás keretében az étkeztetést is megoldják, számára naponta kihordják a meleg ételt.

A gondozók 3 kategóriába tartoznak: hivatásos gondozók, akik munkaviszony keretében, munkabérért végzik ezt a munkát; tiszteletdíjas gondozók, akik nem főállású munkaviszonyban, hanem nyugdíj vagy munka mellett végzik tevékenységüket (ezért havonta 500–2000 Ft tiszteletdíjat kapnak); tiszteletdíj nélküli gondozók, akik emberbaráti meggondolásból, ingyen végzik ezt a tevékenységet, és általában naponta 1-2 idős embernek nyújtanak segítséget.

3. Intézményi gondozás

Ha a rászorult idős személy állapota tovább romlik, és lakókörnyezetében már nem biztosítható ellátása, előtérbe kerül az intézeti elhelyezés.

A szociális intézményeket 2 nagy csoportra oszthatjuk: szociális otthonokra és szociális intézetekre.

a) Szociális otthonok

A szociális otthon kategóriájába 3-féle otthontípus tartozik:

– *Időskorúak szociális otthonába* azt az öregségi nyugdíjkorhatáron felüli személyt lehet beutalni, aki kora vagy betegsége miatt nem képes magáról gondoskodni, állapota rendszeres gyógyintézeti kezelést nem igényel, de szociális gondozása az idősek klubjában, a házi szociális gondozás keretében nem oldható meg.

– *Elmebetegek szociális otthonába* azt a 18. életévét betöltött elmebeteget lehet beutalni, aki a gyógykezelés eredményeként állandó gyógyászati (kórházi) kezelésre nem szorul, de betegsége miatt önmagát ellátni, fenntartani képtelen.

– *Szakosított szociális otthonba* (típusának megfelelően) azt a 18. éven felüli személyt lehet beutalni, aki látásfogyatékos, mozgásfogyatékos, súlyos értelmi fogyatékos. Feltétel még, hogy nem foglalkoztatható, ill. nem oktatható.

b) Szociális intézetek

– *Vakok és gyengénlátók szociális intézetébe* azt a 16 éven felüli (kivételesen 14 éven felüli) személyt lehet beutalni, aki: vak vagy gyengénlátó; elméleti vagy gyakorlati képzésre, ill. munkavégzésre alkalmas; és képzése vagy munkavégzése csak intézeti elhelyezéssel valósítható meg.

– *Mozgásfogyatékosok szociális intézetébe* azt a 14 év feletti, oktatásra, átképzésre alkalmas fogyatékost lehet beutalni, akinek: mozgásfogyatékossága állapot jellegű; rendszeres gyógyintézeti kezelést nem igényel; intézeten belül önállóan vagy segédeszközzel közlekedni képes; és oktatása, képzése, átképzése kizárólag intézeti keretek között valósítható meg.

– *Értelmi fogyatékosok szociális foglalkoztató intézetébe* azt a 16 éven felüli (kivételesen 14 éves, de a gyógypedagógiai iskola 8. osztályát elvégzett), foglalkoztatásra alkalmas értelmi fogyatékost lehet beutalni, aki ápolást nem igényel, de foglalkoztatása csak intézeti keretek között valósítható meg.

A beutalásokat a lakóhely szerint illetékes tanácsi szervnél kell kezdeményezni. Valamennyi intézménytípusnál jellemző a várakozók magas száma, emiatt előfordulhat, hogy a bejutásra több hónapot, esetleg évet is várni kell.

Gyermek- és ifjúságvédelem

A gyermek- és ifjúságvédelem társadalmi funkciója igen tágan úgy határozható meg, mint azon külső beavatkozások összessége, melyek arra irányulnak, hogy a felnövekvő nemzedék minden tagjának személyiségfejlődése az elfogadott társadalmi felfogás és normák érdekében végül is elérje célját: a társadalmi beilleszkedést.

A gyermekvédelem fogalmát többféle értelemben használjuk. Leggyakrabban azt a *speciális gyermekvédelmi* tevékenységet értjük rajta, amely az elárvult, saját családját nélkülözni kényszerülő gyermekek gondozására-nevelésére, ill. valamilyen ok miatt veszélyeztetett gyermek és fiatalkorú felkarolására, pártfogására, védelmére irányul.

A speciális gyermekvédelem csupán része a tágabb tartalmú *általános gyermek- és ifjúságvédelemnek*, amely kiterjed a gyermekek és fiatalok szocializációjában szerepet játszó intézményekre (család; egészségügyi, oktatási-nevelési intézmények stb.), és felöleli az ifjúság nevelésének minden területét.

Az általános gyermek- és ifjúságvédelem tehát a gyermek- és ifjúkori szocializáció épségén őrködik, kiszűri, közömbösíti az ártó hatásokat. Ha a hiány- vagy a károsító tényezők tömegméretekben, vagy tendenciaszerűen fordulnak elő, akkor hátterükben a társadalmi-gazdasági változások feszültségeiből törvényszerűen következő okokat kell keresni. Ilyen esetekben a be-

avatkozás is csak társadalmi méretekben lehetséges (átfogó szociálpolitikai, népesedés-, oktatáspolitikai intézkedések útján).

Az így értelmezett általános gyermek- és ifjúságvédelemnek a megelőzés, a támogatás az alapvető tevékenységi területe, míg a speciális gyermekvédelem a már bekövetkezett bajok orvoslására, a veszélyeztetett helyzet megszüntetésére, ill. az utógondozásra összpontosul.

Általános, megelőző gyermekvédelem

Az általános megelőző gyermekvédelem hagyományosan és lényegében a gyermekekre és a gyermekes családokra vonatkozó állami, szociálpolitikai tevékenység. A megelőző gyermek- és ifjúságvédelem működésének alapfeltétele egy jól funkcionáló jelzőrendszer, amelynek egyik fontos láncszeme az

Anya- és csecsemővédelmi és gyermek-egészségügyi hálózat

A védőnői-gyermekorvosi hálózat az újszülöttek otthoni látogatása során évente több 100 000 családdal kerül közvetlen kapcsolatba. Alapfeladata a gyermek testi egészségének megőrzése érdekében végzett feltáró-szűrő-gondozó munka, de ezen túlmenően már a 60-as években megfogalmazódott a gyermekegészségügy felelőssége a preventív gyermekvédelemben is.

E területen feladata a családi-nevelési-szociális problémák feltárása és a veszélyeztetett gyermekek kiemelt nyilvántartása, ill. gondozása.

Oktatási-nevelési intézmények gyermekvédelmi tevékenysége

A pedagógusok – napi kapcsolatban a gyerekekkel – folyamatában ismerhetik meg azok viselkedését, környezetét, testi-értelmi-érzelmi állapotváltozásait. Az iskolai gyermekvédelem feladata felderíteni, felismerni a gyermeket veszélyeztető tényezőket, és pedagógiai-pszichológiai eszközökkel megszüntetni, korrigálni, egyensúlyozni azok káros hatását. Saját kompetenciakörét meghaladó esetekben feladata szakellátáshoz (logopédus, ideggondozó, nevelési tanácsadó stb.) juttatni a gyermeket, ill. súlyos veszélyeztetés esetén – a gyámhatósággal együttműködve - a szociális gondoskodás eszközével biztosítani a hátrányos helyzetű gyermekek tanórán kívüli foglalkoztatását, ellátását (napközi otthon, kedvezményes, ingyenes étkeztetés, utaztatás, segélyezés stb.).

Nevelési tanácsadó

A nevelési tanácsadók a 3–18 éves, beilleszkedési vagy teljesítményzavart mutató gyerekekkel, ill. azok családjával foglalkoznak, megelőzési-korrekciós célzattal.

A nevelési tanácsadók végzik azoknak a 6 éves gyerekeknek a beiskolázási vizsgálatát, akiknek iskolaképességük kétséges. Pedagógiai fejlesztő és korrekciós tevékenységükkel támogatják a tanulási-olvasási-számolási stb. nehézségekkel küszködő, részfunkcióikban sérült gyermekeket. Pszichológiai tevékenységük a különböző magatartási személyiségzavarok okfeltárására irányul. A diagnózis megállapítása után megkezdődik a közvetett vagy közvetlen gondozómunka, amely a konfliktusok feldolgozását, a tünetek enyhítését, ill. megszüntetését célozza. A tüneteket kiváltó fő ok jellegétől függően a terápiát pszichológus, korrekciós pedagógus vagy családgondozó végzi.

A nevelési tanácsadó (országosan 136) viszonylag újonnan kialakult intézményhálózat, és csak a fővárosban épült ki rendszerszerűen (minden kerületben létesítettek).

Közművelődési intézmények, humán szolgáltatások

A tágabb értelemben vett gyermekvédelmi prevenció fontos színterei a lakókörnyezetben működő különböző intézmények és szervezetek (művelődési házak, könyvtárak, klubok, egyházi, társadalmi szervezetek stb.). E szervezetek joga és kötelessége a gyermekek hasznos szabadidő-eltöltésének, a különböző családsegítő szolgáltatásoknak szervezése, társadalmasítása.

Sajátos helyet foglalnak el ezen intézményrendszerben a humán szolgáltatások (lelki segély, önsegítő csoportok, speciális igényeket kielégítő szolgáltatások).

Családsegítő központok

A komplex családgondozás intézményrendszeréről, a családsegítő központok kiépítéséről kormányhatározat szól. Ennek alapján 1990-ig kell kiépíteni ezt a hálózatot, de a folyamat – megfelelő szakemberek és anyagi erőforrások hiányában – a tervezettnél lassabban halad. Jelenleg 75 családsegítő központ működik az országban, és 1989 végére számuk elérheti a 110-et.

A családsegítő központ az egyének, a családok, a tartósan hátrányos helyzetű, az átlagosnál nagyobb szociális terhekkel küzdő csoportok, közösségek szükségleteihez igazodó, a szociális alapellátás bázisát képező intézmény. Szociális jelző-felderítő funkcióján túl tanácsadó szolgálatot is biztosít, ami kiterjed az állampolgárok munkajogi, társadalombiztosítási, családjogi, hatósági ügyeinek konkrét segítésére. Életvezetési, mentálhigiénés tanácsadással közreműködik az egyének és családok konfliktusainak a rendezésében és a pszichés, életvezetési zavarok elhárításában.

Speciális gyermek- és ifjúságvédelem

A gyámhatóság

A súlyosan veszélyeztetett gyermekek és fiatalok helyzetének rendezése gyakran megköveteli a nevelési-pszichológiai, szociális támogatáson

túl a hatósági beavatkozást is. A hatósági intézkedések megtétele a közigazgatás tanácsi rendszerében működő gyámhatóságok feladata.

Az országban mintegy 1500 elsőfokú gyámhatóság működik. A gyámügyi feladatokat 1900–2000 ügyintéző látja el, közülük csak 529 rendelkezik szakirányú (jogi és államigazgatási főiskolai) végzettséggel.

A gyámhatóság gyermekvédelmi tevékenységének elsődleges célja, hogy a veszélyeztetettség megszüntetésével vagy enyhítésével, a családi körülmények rendezésével, a gyermekvédelemhez szükséges alapfeltételek biztosításával elősegítse a gyermek nevelését saját családjában.

A gyámhatóságoknál nyilvántartott veszélyeztetett családok száma 48 818 (ez majdnem 100 000 kiskorút érint). Ez a szám az utóbbi években dinamikus növekedést mutat.

A családban nevelkedő veszélyeztetett kiskorú érdekében a gyámhatóság – az állami gondoskodás rendszerén belül – *védő-óvó intézkedéseket alkalmazhat.* A leggyakoribb intézkedési forma a kiskorú vagy a szülő *figyelmeztetése* a magatartási szabályok betartására, vagy a szülő *kötelezése*, hogy vegye igénybe a különböző oktatási-nevelési intézmények szakszerű szolgáltatásait (pl. ingyenes étkeztetés, kötelező védőoltás, nevelési tanácsadóba utalás stb.).

A családok, ill. a családban nevelkedő gyermekek anyagi támogatása a *segélyezés* különböző formáival történik. A tanácsok költségvetésében 1988-ban e *rendkívüli segélyre* 340 millió Ft-ot biztosítottak. Rendkívüli segélyt egyéni mérlegelés alapján akkor ad a gyámhatóság, ha a család nem tudja biztosítani a gyermek megfelelő ellátását. A rendkívüli segély független attól, hogy a szülő mennyiben felelős a helyzet kialakulásáért. A jogszabály csak azt korlátozza, hogy ez az összeg egyszeri alkalommal nem haladhatja meg a gyermekenkénti 5000 Ft-ot, ill. évenként és gyermekenként a 10 000 forintot. 1988-ban 110 000 család kapott segélyt, ez több, mint 250 000 kiskorút érintett. (1 segélyezett családra átlagban 2980 Ft segély jutott.) Mivel egy család évente többször is részesülhet segélyben, a segélyezési esetek száma majd kétszerese (193 668) a segélyezett családok számának.

A rendszeres nevelési segélyt 1974-ben azért vezették be, mert a családok tömegesen kerülnek olyan helyzetbe, hogy anyagi okok miatt nem tudják gyermekeik nevelését vállalni. Ilyen segélyt akkor lehet adni, ha a szülő minden tekintetben alkalmas a gyermek nevelésére, és a család 1 főre jutó jövedelme nem éri el a saját jogú nyugdíj minimumát. A rendszeres nevelési segélyre a tanácsok 1988-as költségvetésében több mint 400 millió Ft-ot biztosítottak (1 segélyezett családra átlagosan 1600 Ft, 1 gyerekre vetítve pedig havi 700 Ft jutott).

A gyámhatóság fontos védő-óvó intézkedése a *pártfogó kirendelése* is. Ennek célja, hogy támaszt nyújtson, életvezetési tanácsot adjon a kisebb-nagyobb bűncselekményt elkövető fiataloknak. Az 1988-ban pártfogó felügyelet alatt álló 8497 kiskorúval 2070 pártfogó foglalkozott.

Ha a gyámhatóság védő-óvó intézkedései eredménytelennek bizonyulnak, és a gyermek továbbra is személyiségfejlődését károsító környezetben él, akkor kerülhet sor a *kiskorú kiemelésére családi környezetéből*, az intézeti nevelésbe vételre. A szülő magatartása, életvitele alapján a *gyámhatóság jogosult a szülő felügyeleti jogának korlátozására is.*

Amennyiben a szülő – neki felróhatóan – a gyermek érdekét súlyosan sérti, gyermekével nem tart kapcsolatot, magatartásán, életvitelén nem változtat stb., a *gyámhatóság pert kezdeményez a szülő felügyeleti jogának bírói úton történő megszüntetésére.* Ha a bíróság a szülői felügyeleti jogot megvonja, a gyámhatóság a kiskorút állami nevelésbe veszi, és nagykorúságáig, ill. munkába állásáig az állam köteles gondoskodni róla.

Ha a gyermek súlyos veszélyeztetettsége miatt azonnali intézkedés szükséges, a gyámhatóság azonnal, *ideiglenes hatállyal* intézetbe utalhatja a gyermeket, ill. a gyermek környezetében arra alkalmas személynél helyezheti el.

1988-ban az intézeti és állami neveltek összlétszáma 26 363 volt. Az állami gondoskodásban lévők 3,3%-a intézeti elhelyezett, 75,6%-a intézeti nevelt, 16,2%-a állami nevelt, 4,9%-a ideiglenesen beutalt.

Ha a gyermek vér szerinti családja alkalmatlan a gyerek nevelésére, vagy nincs remény rá, hogy erre alkalmassá váljon, esetleg a szülő lemond gyermekéről, akkor az *örökbefogadás* jelenthet a gyermek számára megnyugtató, végleges megoldást.

Gyámhatósági eljárás alapján évi 800–1000 örökbefogadás történik. Az örökbefogadási eljárás titkos.

Gyermek- és ifjúságvédő intézet

A gyámhatóság által beutalt gyermekek először a gyermek- és ifjúságvédő intézetbe kerülnek. Itt történik a gyerekek fogadása, elhelyezése, iratanyagának (környezettanulmány, iskolai bizonyítvány, gyámhatósági határozat stb.) beszerzése, vizsgálata. A pedagógiai-pszichológiai vizsgálatot az intézmény szakértő csoportja végzi, és ennek alapján javaslatot tesz a gyermek elhelyezésére. Az elhelyezés elsősorban nevelőotthonban vagy nevelőszülőnél történik.

A döntés felelőssége az intézet igazgatójáé, aki mint intézeti gyám az intézeti állami nevelt gyerekek esetében ellátja a törvényes képviselői jogokat is.

Fontos feladata még a nevelőszülői felügyelő-

kön keresztül megszervezni és ellenőrizni a nevelőszülői hálózatot, valamint a területen dolgozó pártfogó, utógondozó, családgondozó munkatársak segítségével bekapcsolódni a gyermekvédelmi megelőzésbe és figyelemmel kísérni, támogatni a nagykorúvá vált, állami gondozott fiatalok önálló életkezdését.

Nevelőszülői hálózat

Magyarországon a nevelőszülői hálózat csírái a századforduló után alakultak ki, amikor a gyermekmenhelyek mellett nevelőszülői telepeket szerveztek. A 30-as években e telepeken nevelkedett az állami gondozottak 80%-a. 1945 után ez az arány jelentősen megváltozott, és az intézményes, államilag garantált nevelés vált uralkodóvá.

Mára a nevelőszülői nevelés jelentősége ismét megnőtt. A nevelőszülői gondozás előnye – az intézményi keretek között megvalósuló neveléssel összehasonlítva – általában az eredeti családéhoz közelebb álló szocializációs folyamat, a teljesebb értékű családpótlás és ezáltal a gyermeknek jobb életpályaesély biztosítása.

Magyarországon a nevelőszülői gondozás zömében a hagyományos nevelőszülői hálózatra épül. 1989-ben 5088 nevelőcsaládban 8012 állami gondozott gyerek nevelkedik (ez az összes állami gondozott 26,7%-a).

A nevelőszülői gondozói feladatra vállalkozók az idősebb generációkból kerülnek ki (a nők átlagéletkora 46 év, a férfiaké 50). Nem kedvező tendencia az sem, hogy a nevelőszülők zöme alacsony iskolai végzettségű.

A nevelőszülők a gyermekek neveléséért gondozási díjat kapnak, ami az 1988-as jelentős emeléssel sem közelíti meg a gyermeknevelés tényleges költségeit. Új kezdeményezés a hivatásos nevelőszülői hálózat megszervezése. A hivatásos nevelőszülő főállású hivatásként vállalja 5–10 állami gondozott gyermek nevelését. 1989-ben mintegy 100 nevelőszülő több mint 500 gyermeket gondoz.

Nevelőotthonok

Nevelőotthonokban él az állami gondozott gyermekek 38,2%-a, csaknem 11 000 3–18 éves korú gyerek.

Az ország 117 nevelőotthonának többsége elavult, pedagógiai célra alkalmatlan kastélyépület.

A kialakult hagyományoknak megfelelően a hálózat a gyermekek életkora szerint – esetenként nemek szerint is – tagolt; így csecsemők, óvodások, általános iskolások és az ifjúsági korosztály számára létesült otthonok működnek.

Az intézmények 40%-ában belső iskola működik, másutt a környező iskolába járnak a gyerekek.

Az otthonokban a gyermekek nevelésével-oktatásával 3335 fő foglalkozik. A nem pedagógus munkatársak száma 3322 fő.

A 9783 *fogyatékos gyermek nevelését* 83 intézmény szolgálja. Az ilyen diákotthonok 80%-ában értelmi fogyatékosok, a többiben érzékszervi és testi fogyatékosok nevelését-oktatását látják el.

Sürgető társadalmi igény további *terápiás jellegű intézmények* létrehozása a szenvedélybetegek, neurotikusok, speciális gondozást igénylők számára.

Javító- és nevelőintézetek

A javító- és nevelőintézetek (1590 férőhellyel) a gyermekvédelmi intézményrendszer sajátos pontjai. Ezekbe azok a súlyosan problémás gyermekek és fiatalok kerülnek, akiknek addigi nevelése nem vezetett eredményre, és személyiségfejlődésük antiszociális jegyeket mutat. Reszocializációs nevelésük 4 nevelő- és 3 javítóintézetben történik. A nevelőintézetekbe való utalás államigazgatási, a javítóintézeti nevelés elrendelése bírói úton történik.

1988-ban 817 fiatalkorúból 341-en bűncselekmény elkövetése után, bírói úton kerültek az intézetbe, míg 476 főt államigazgatási úton utaltak be. A bíróilag beutaltak 82%-a a társadalmi tulajdon és személyi javak ellen elkövetett bűntett, az államigazgatási úton beutaltak zöme pedig család, ifjúság és nemi erkölcs ellen elkövetett bűntett és antiszociális magatartás miatt került intézetbe.

A beutalt fiatalok 44,7%-a családból, míg 55,3%-a nevelőotthonból került javító-nevelő intézetbe.

A szociálpolitika alapfogalmai

Társadalmi státus, státusdimenziók

Társadalmi státusnak nevezzük az egyének és családok tipikus élethelyzetét. Ez a helyzet több dimenzió együtteseként alakul ki. Ezek a státusdimenziók, amelyek meghatározzák az egyén, a család szükségleteit és szükségletkielégítési lehetőségeit, módjait is. Ilyenek:

– a jövedelem, vagyon (munka és tőkejövedelmek, ingó és ingatlan vagyon);

– a fogyasztás, életmód (mit, hol, kivel, milyen gyakran fogyaszt, tevékenykedik);

– a település, lakóövezet (infrastrukturális ellátottság, zaj- és egyéb környezeti ártalmak);

– a lakás (komfortossága, mérete);

– a munkamegosztásban elfoglalt hely (foglalkozás, munkakörülmények, egyáltalán: van-e állandó munkája);

– az érdekérvényesítő képesség (formális lehetőségek, informális kapcsolatok, ismeretségek);
– a kulturáltság (iskolai végzettség, a társadalom által értékelt tudások és képességek birtoklása stb.);
– az egészségi állapot (tartós betegség, fogyatékosság);
– a nem (férfiak előnyei a nőkkel szemben);
– az etnikumhoz tartozás (cigánysággal szembeni előítélet).

Valamennyi dimenzión belül megkülönböztethetünk előnyös és hátrányos pozíciókat. A hátrányok általában vonzzák egymást; az előnyök átválthatósága korlátozott. Nagyon lényeges, hogy egy társadalomban milyen abszolút színvonalat jelent az előnyös, ill. a hátrányos helyzet (pl. milyenek a legrosszabb és legjobb lakások), ill. milyen nagy a távolság közöttük, azaz mekkorák a társadalmi egyenlőtlenségek az egyes státusdimenziókban.

	Jövedelem, vagyon	Fogyasztás, életmód	Település, lakóövezet	Lakás	Munkamegosztásban elfoglalt hely	Érdekérvényesítő képesség	Kulturáltság	Egészségi állapot	Nem	Etnikumhoz tartozás
Előnyös helyzet	y	y	y	y	y	y	y	y	y	y
Hátrányos helyzet	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

Deprivació, szegénység, halmozottan hátrányos helyzet

Az előző táblázatban x-szel jelölt társadalmi státusú egyént vagy családot nevezzük depriváltnak (megfosztott az adott társadalomban elérhető anyagi és nem anyagi javaktól).

Megkülönböztethetünk abszolút és relatív deprivációt. *Abszolút* deprivációnak a különféle javak teljes – vagy az adott társadalomban elfogadható mértékét meghaladó – hiányát nevezhetjük. A *relatív* deprivació viszonylagos hátrányt jelent. E tekintetben szinte az egész társadalom relatív deprivált, legalábbis ahhoz a csoporthoz képest (elit), amelyik valamennyi státusdimenzióban – halmozottan – előnyös helyzetben van. (A táblázatban y-nal jelölve.)

Érdemes, érdemtelen, önhibás

Az egyéni lehetőségek nem korlátlanok. Esetenként igen szűk – társadalmi erőviszonyok által kijelölt – mozgástérben léphet, választhat az állampolgár. (Szociológiai felmérések tucatjai igazolták, hogy pl. az iskolarendszer felerősíti a családból hozott előnyöket és hátrányokat, s ily módon kijelöli a gyermek további életének mozgásterét.) Ilyen körülmények között lehetetlen megállapítani, hogy a halmozottan hátrányos helyzet kialakulásában mennyi az „önhiba", és mennyi a társadalmi hiba, a társadalmi működés szerepe.

Szociális biztonság

Biztosíték arra, hogy bármilyen egyéni vagy társadalmi kockázat bekövetkeztekor (pl. a munkavégző képességet elveszítve) a már megszerzett társadalmi pozíciók az egyes státusdimenziókban (pl. jövedelem, fogyasztás, lakás) nem esnek nagyot. Ez a *relatív biztonság*, ami elsősorban a társadalom jobb helyzetű tagjait érinti, hiszen nekik van mit elveszteni. (A relatív biztonságot szolgáló megoldások pl. a keresetarányos társadalombiztosítási ellátások.)

Abszolút biztonságként értelmezhetjük azt az állapotot, amikor a kockázat bekövetkeztekor valamilyen társadalmilag elfogadott minimális – jövedelmi, fogyasztási, lakás- – szint alá senki sem eshet. (Az abszolút biztonságot szolgálhatják a különféle – államilag garantált – minimumok.)

Társadalmi egyenlőség

A teljes társadalmi egyenlőség a társadalom valamennyi tagja számára azonos pozíciót jelentene minden egyes státusdimenzióban. Ez az állapot, az ún. *kimeneti egyenlőség* azonban elvileg is elképzelhetetlen.

A *bánásmód egyenlősége* a liberális ideológia terméke. Ez a társadalmi egyenlőtlenségek növekedését és a társadalom zártságát (kasztosodását) eredményezi, hiszen az egyenlőtlenek egyenlő joga/lehetősége egyenlőtlenséget szül.

Az *esélyegyenlőség* az előző 2 gondolat kombinációja. Ennek célja a társadalom minden tagja számára olyan starthelyzet (jövedelem, kulturáltság, lakás stb.) biztosítása, ami lehetővé teszi számára az adott társadalomban elérhető javakhoz való hozzájutást, az egyes státusdimenziókban történő előnyös helyzetbe kerülést.

Tolerancia, szolidaritás

Mindkét érték az egyén másik emberhez, csoporthoz, közösséghez való viszonyára utal. A tolerancia a másság elviselése, eltűrése. A szolidaritás ennél „több": együttérzést, támogatást, közösségvállalást fejez ki.

Látható, hogy a tolerancia értéke a bánásmód egyenlőségének a követelményével, míg a szolidaritás az esélyegyenlőség biztosításával van összefüggésben. A saját erejükből önmaguk helyzetén változtatni nem tudók számára szük-

séges, de nem elégséges a tolerancia (hogy elviseljék az ő szegénységüket), tettekben megnyilvánuló szolidaritásra van szükségük.

A szolidaritás a szociálpolitikai célú újraelosztás elvi-erkölcsi alapja.

A szociálpolitika

Olyan tevékenység, amelynek feladata a társadalmi *biztonság és esélyegyenlőség* megteremtése. Tulajdonképpen a depriváció kockázatának megosztása a társadalom tagjai között. Ezt a célt különféle javak újraelosztásával éri el, ily módon függetlenítve bizonyos – a társadalmi újratermelés szempontjából fontos – szükségletek kielégítését az egyén, a család kereső-, ill. vásárlóképességétől.

A szociálpolitika szűkebb értelemben egy *ágazat*, amelynek feladata az utólagos *korrekció*, a hátrányos helyzetűek segítése, képessé tétele saját helyzetük javítására. Tágabban értelmezve a szociálpolitika társadalmi funkció, *szemlélet*, amelynek valamennyi társadalmi alrendszer működését át kellene hatnia. Ily módon a problémák egy része *megelőzhető* lenne, ill. a problémák utólagos megoldását toleráns és szolidáris társadalmi környezet segítené elő.

Tekintetbe véve, hogy a különféle státusdimenziókbeli hátrányok vonzzák egymást, a szociálpolitikai tevékenység nem merülhet ki a rászorultak segélyezésében. Eredményt csak a valamennyi státusdimenzióban, társadalmi alrendszerben kifejtett segítség, ill. megelőző tevékenység együttese hozhat.

A szociálpolitika alanyai

Mindazok, akiknek nincs anyagi vagy kulturális tőkéjük, ill. munkavégző képességük saját helyzetük javítására. Így általában a valamilyen szempontból *munkaképteleneket* szokás ide sorolni, azokat, akik *1.* még (gyermek, tanuló); *2.* már (idős); *3.* állandóan (fogyatékos); *4.* ideiglenesen (beteg, munkanélküli, gyermeket szül vagy gondoz) nem folytatnak olyan tevékenységet, amit a társadalom munkaként elismer, és azért bért fizet.

A szociálpolitika szereplői

Mindazok, akik valamilyen módon szociálpolitikai célú vagy jellegű tevékenységet folytatnak, azaz: a család, a gazdálkodó és társadalmi szervezetek, egyesületek, a társadalombiztosítás, a központi és helyi állam.

Kiemelkedő szerepe van az államnak, hiszen – ellentétben pl. a politikai vagy gazdasági jogokkal – a szociális jogok érvényesítése lehetetlen aktív állami szerepvállalás nélkül.

Miért van szükség szociálpolitikára?

A társadalom hátrányos helyzetű csoportjainak az érdekeltsége nyilvánvaló. Nagyon fontos azonban, hogy az előnyös helyzetűek is tisztában legyenek azzal, hogy ők is érdekeltek egy olyan társadalom kialakításában, amely figyelembe veszi a depriváltak szempontjait is, hiszen egy „hajóban" (országban, társadalomban) „utaznak". A depriváció egyik ismérve a gyenge érdekérvényesítő képesség, s így a társadalmi működés elveit, technikáit elsősorban az előnyös helyzetű (s jó érdekérvényesítő képességű) csoportok alakítják, nyilvánvalóan saját értékeiknek és érdekeiknek megfelelően.

Miért van szükség szociálpolitikára? Azért, mert

– *morális követelmény*, hogy annyi jogot követeljek magamnak, amennyit másoknak (különösen akkor, ha a különféle hátrányok bekövetkeztének oka nagyrészt a társadalom működése);

– *a gazdaság* integrált működése a kor színvonalán *képzett és egészséges munkásokat igényel;*

– így valósítható meg a társadalomba született *potenciális képességek* kiaknázása (függetlenül attól, hogy a gyerek milyen családban született);

– egyenletesebb jövedelemeloszlás esetén az *összkereslet* nagyobb, s ez a gazdaság működését is serkenti;

– így biztosítható a *társadalmi béke, stabilitás*, a rendszer legitimitása;

– könnyebb *a bűnözés, a devianciák megelőzése* (az aspirációs szint és a reális kielégítési lehetőség közötti különbség csökkentése, a relatív egyenlőtlenségek csökkentése és a hátrányos helyzetek abszolút színvonalának emelése útján);

– jobb a *közegészség* (a járvány nem áll meg a szegénytelepek határán);

– előnyösebb az ország *nemzetközi megjelenése* (a koldusok, szegények rossz fényt vetnek az országra);

– a társadalom tagjainak érdekei között nincs alapvető ellentét, így a *konfliktusok kisebbek, feloldásuk könnyebb*, a közös társadalmi érdek megfogalmazása és érvényesítése zökkenőmentesebb;

– az integrált (ami nem kasztokra szakadt) társadalom előnyös és hátrányos helyzetű csoportjai számára lehetővé teszi a *kölcsönösen előnyös és hatékony együttműködést;*

– teljesebb körű az egyenlőtlenség csökkentése, a *szabadság egyenlőbb elosztása*.

Minimumok

Szokás szerint megkülönböztetnek lét- és társadalmi minimumot. A *társadalmi minimumon* az alapvetőnek minősülő szükségletek racionális gazdálkodás melletti, szerény, de társadalmilag elfogadható szintű kielégítését értik. A *létminimum* a folyamatos életvitel igen szerény színvonalát jelenti.

A minimum nem pusztán jövedelmi szint, hanem valamennyi szükséglet kielégítésére (pl. tudás, egészség, munkakörülmények, település infrastrukturális ellátottsága) vonatkozhat. A minimumok történelmileg, a társadalmi erőviszonyok és a gazdasági lehetőségek által meghatá-

rozottak. E minimumok állami garanciája jelentheti az abszolút társadalmi biztonságot.

A minimumok mértéke, értékmegőrzése

A jövedelmi minimumok mértéke meghatározható fogyasztói kosár alapján (meghatározott javak fogyasztásához mennyi jövedelemre van szükség) vagy az átlagjövedelem %-ában. A minimumok értékmegőrzésének 2 formája: *a) reál*-értékmegőrzés, amikor a fogyasztói árak változásával, és *b) relatív* értékmegőrzés, amikor az aktívak jövedelmeivel vagy az 1 főre jutó nemzeti termék változásával együtt változnak az inaktívak jövedelmei.

Többszintű szociálpolitikai rendszer

Az előző megfontolások alapján a szociálpolitika 3 szintű modelljét célszerű kiépíteni.

Az első a társadalom minden polgárának *alapszintű létbiztonságot* garantálna a mindenkori minimumok szintjén. Célja, hogy senki se kerülhessen bizonyos társadalmilag elfogadható szint alá, akár egyéni, akár társadalmi okból. Kifejezné, hogy a különféle kockázatok, hátrányok bekövetkeztének oka jelentős részben nem önhiba, hanem a társadalom működésének következménye.

A második elem a kötelező járulékfizetéshez kötött, a befizetés idejétől és mértékétől függő *relatív jövedelmi biztonságot* szolgáló rész. Célja az, hogy az elért életszínvonal ne essen nagyot a munkából történő kiváláskor (pl. munkanélküliség, betegség, gyermekszülés stb. esetén). Tekintettel arra, hogy ez az elem az egyéni felelősség elvén alapul, bizonyos szempontból ide sorolhatóak a különféle társadalombiztosítási ellátások mellett a személyijövedelemadó-rendszerben adott kedvezmények is.

A harmadik elem a különféle kockázatok bekövetkeztére önkéntes választás alapján kötheto *magánbiztosítás*.

Pénzbeli vagy természetbeni társadalmi juttatás

A jövedelmi transzferek célja, hogy társadalmilag alapvetőnek tekintett szükségletek kielégítését ne akadályozza a *fizetőképesség* hiánya. A fizetőképesség megteremtése szükséges, de nem elégséges feltétel, mert a pénzjövedelem bármilyen szükséglet kielégítésére felhasználható. Ezért – bizonyos esetekben – a fogyasztás befolyásolása céljából az egyéni *fogyasztói preferenciát* is kiiktatják, és a szükséglet kielégítését természetbeni (termék, szolgáltatás) juttatással teszik lehetővé. A pénzbeli és a természetbeni juttatások főbb jellemzői a következők:

Pénzbeli	*Természetbeni*
– a jövedelemfelhasználás egyéni preferencia alapján történik;	– társadalmi preferencia alapján történő jövedelemfelhasználás, elsősorban differenciálatlan szükségletek kielégítésére;
– a célzott személyhez, családhoz kerül;	– a hozzájutást területi és társadalmi hátrányok korlátozhatják (pl. érdekérvényesítő képesség);
– az egyéni szükségletekhez jól igazodhat a jövedelemfelhasználás;	– rugalmatlanul reagál a szükségletek mennyiségi, minőségi, területi változására;
– amiért fizetni kell, az értékes, ezért takarékoskodnak vele.	– végtelen kereslet miatt finanszírozhatatlanná válhat;
	– megakadályozhatja a szolgáltatások kettős (gazdagoknak és szegényeknek külön intézmények) rendszereinek kialakulását.

Átmeneti megoldást jelenthet a *címkézett pénz*, ami – társadalmi preferencia alapján – meghatározott keretek között szabad választást tesz lehetővé a jövedelemfelhasználásban (pl. a lakásszükséglet fedezését szolgáló címkézett pénz fordítódhat lakbérfizetésre, lakáshiteltörlesztésre vagy lakásfenntartásra).

Univerzális és szelektív megoldások

A javak és szolgáltatások szociálpolitikai célú elosztása univerzálisan vagy szelektíven történhet. Univerzálisnak nevezzük azt a rendszert, amely mindenki számára (állampolgári jogon vagy a lét jogán) egységes mértékű hozzájutást biztosít. *A hozzájutók szelektálása* többféle dimenzió mentén képzelhető el, ilyenek: életkor (pl. csak időseknek vagy csak gyermekeknek); település (pl. csak adott településen élőknek); munkaviszony (pl. csak állami munkáltatóknál dolgozóknak); jövedelem (pl. csak meghatározott jövedelem alattiak számára).

Ez utóbbi szelekciós szempont a leggyakoribb (a szociálpolitika a „rászorulóknak" járjon), ám ez veti fel a legtöbb problémát is.

A *szelekció* lehet *egyedi*, amikor a juttatás egyedi elbírálás alapján adható; valamint *normatív*, amikor meghatározott feltételek fennállásakor jár.

A szelekció nemcsak a hozzájutók, hanem a *juttatások szelektálását* is jelentheti. Általában a hátrányos helyzetűek pozitív diszkriminációja a jellemző, de előfordul ún. „teljesítményarányos" „szociálpolitizálás" is, amikor az előnyös helyzetűek a kedvezményezettek (így pl. az adóalapból adott személyijövedelemadó-kedvezmény vagy a családijövedelemadó-rendszer, amely a magasabb jövedelmű egyének, családok számára kedvezőbb).

Az univerzális, ill. a rászorultakat szelektíven segítő rendszerek jellemzői:

Univerzális rendszer	*Szelektív rendszer*
– újraelosztás-igényes, mert attól is el-	– a szükös forrásokat célzottan a rászorulóknak biztosítja;

Univerzális rendszer	*Szelektív rendszer*	*Univerzális rendszer*	*Szelektív rendszer*
vesz, akinek később visszaad; – az emberek adó- és járulékellenesek;		– a jövedelmek egyenlőtlensége nem mérséklődik (esélyegyenlőség);	– a jövedelmek egyenlőtlensége mérsékelhető (kimeneti egyenlőség);
– drága, mert az is kap, aki nem rászorult;	– drága, mert a központosított jövedelem egy jelentős része a rászorultság vizsgálatára, adminisztrációra fordítódik;	– a szolidaritás érzését növeli; – az emberek szívesebben fizetnek akkor, ha abból ők is részesedhetnek, nemcsak a rászorulók;	– a szolidaritás érzése csökken (a társadalom megosztott: rászorulókra és rá nem szorulókra); – hátrányosan érinti a megtakarítókat;
– nem veszik figyelembe a kedvezményezettek helyzetének specialitásait (egyenlő bánásmód); – elvileg nem maradhat ki senki;	– a rászorultság vizsgálata megalázó, stigmatizáló; – figyelembe vehetők speciális hátrányok; – a jogtudat hiánya, a rászorult felderítésének hiánya vagy a szelekció „hibás" meghatározása miatt többen kimaradhatnak;	– az adott garantált jövedelem mellett lehetőséget ad egyéb jövedelemszerzésre is; – megelőzheti a jövedelmi hátrány következtében kialakuló problémákat.	– ellenösztönző a munkára (ha nő a jövedelem, csökken a társadalmi juttatás); – csak utólag és később reagál a jövedelemhiányra; – az „igazi" rászorultság elvileg megállapíthatatlan.
– csak egyénre irányul, holott a fogyasztás valódi egysége a család;	– a család meghatározása nehéz, és a család állandóan változik;		

A GDP fogyasztási célú felhasználása (folyó áron, M Ft)

	Lakosság fogyasztása				Közösségi fogyasztás		
Év	Lakossági jövedelemből	Költségvetésből	Gazdálkodó szervezetektől	Összesen	Költségvetésből	Gazdálkodó szervezetektől	Összesen
1976	267 121	35 392	3 513	306 026	50 364	2 810	53 174
1977	289 558	39 140	3 893	332 591	54 682	3 129	57 811
1978	310 806	44 933	4 522	360 261	62 458	3 364	65 822
1979	345 799	49 002	4 812	399 613	67 799	3 527	71 326
1980	379 039	55 646	5 041	439 726	69 910	3 991	73 901
1981	409 543	62 496	5 618	477 657	74 750	4 393	79 143
1982	439 293	69 102	6 696	515 091	79 479	4 718	84 197
1983	470 481	73 791	6 925	551 197	85 562	5 306	90 868
1984	512 524	80 401	7 545	600 470	89 107	6 221	95 328
1985	552 294	89 319	7 667	649 280	96 825	7 708	104 533
1986	592 144	95 170	8 184	695 498	105 800	10 181	115 981
1987	665 723	102 080	10 657	778 460	111 407	14 934	126 341

A lakosság jövedelme főbb jövedelemforrások szerint (folyó áron, M Ft)

	Munkából származó jövedelem	Társadalmi jövedelem	Egyéb jövedelem	Illetékek és egyéb adók	Jövedelem összesen	Ebből		
Év						Személyes	Pénzbeli	Természetbeni
1977	254 989	102 869	6 947	– 5 347	359 458	316 425	287 924	71 534
1978	273 466	113 972	7 406	– 5 958	388 886	339 431	310 739	78 147
1979	290 572	129 204	7 952	– 6 640	421 088	367 274	337 340	83 748

Év	Munkából származó jövedelem	Társadalmi jövedelem	Egyéb jövedelem	Illetékek és egyéb adók	Jövedelem összesen	Ebből: Személyes	Ebből: Pénzbeli	Ebből: Természetbeni
1980	313 805	147 711	7 197	−6 920	461 793	401 106	368 362	93 431
1981	335 505	162 054	9 644	−6 046	501 157	433 043	398 236	102 921
1982	357 081	178 199	9 838	−5 955	539 163	463 365	427 273	111 890
1983	382 008	192 564	13 758	−7 015	581 315	500 599	463 731	117 584
1984	416 756	213 552	11 528	−7 814	634 022	546 076	506 441	127 581
1985	451 774	234 323	12 687	−10 268	688 516	591 530	553 034	135 482
1986	489 030	251 463	10 624	−10 526	740 591	637 237	598 017	142 574
1987	532 568	275 508	9 703	−10 827	806 952	694 215	648 204	158 748
1988	575 200	343 700	23 900	−13 900	928 900	790 400	738 900	190 000

A lakosság jövedelme a jövedelem formája szerint (a reáljövedelem indexei)

Év	Pénzjövedelem nominál értéke	Népesség	Pénzjövedelem nominál értéke 1 főre	Fogyasztói árindex (lakosság összesen)	Pénzjövedelem reálértéke 1 főre	Természetbeni munkajövedelem reálértéke	Személyes reáljövedelem	Természetbeni társadalmi jövedelem reálértéke	Reáljövedelem összesen
				1970 = 100,0					
1971	107,8	100,3	107,5	102,0	105,4	96,7	104,2	104,7	104,2
1972	115,6	100,6	114,8	104,9	109,4	94,2	107,3	110,7	107,7
1973	126,7	101,0	125,4	108,4	115,7	90,1	112,1	117,1	112,7
1974	139,4	101,4	137,4	110,4	124,5	86,9	119,3	123,4	119,7
1975	152,9	102,0	149,8	114,6	130,8	83,9	124,2	130,6	124,9
1976	162,2	102,6	158,2	120,3	131,5	82,6	124,6	136,6	126,0
1977	178,1	103,1	172,9	125,0	138,3	85,7	130,9	142,1	132,1
1978	192,3	103,4	185,9	130,8	142,2	84,1	134,1	150,6	135,9
1979	208,7	103,6	201,5	142,4	141,5	82,7	133,4	154,2	135,8
1980	228,0	103,7	219,8	155,4	141,5	81,6	133,1	160,1	136,3
1981	245,6	103,7	236,7	162,5	145,8	81,9	136,9	166,3	140,3
1982	263,6	103,6	254,1	173,7	146,4	81,0	137,2	173,8	141,5
1983	286,1	103,5	276,2	186,4	148,3	79,9	138,7	176,4	143,1
1984	312,4	103,3	302,1	201,9	149,9	79,6	140,1	179,6	144,6
1985	341,1	103,1	330,5	216,0	153,2	75,8	142,5	184,5	147,3
1986	368,6	102,9	358,0	227,4	157,6	72,6	145,8	188,8	150,8
1987	399,7	102,7	388,7	247,0	157,6	77,2	146,4	193,8	151,9
1988	455,5	102,5	443,9	285,8	155,4	78,7	144,8	195,4	150,6
				Éves növekedési ütem (%)					
1971	7,8	0,3	7,5	2,0	5,4	−3,3	4,2	4,7	4,2
1972	7,2	0,4	6,8	2,9	3,8	−2,6	3,0	5,7	3,3
1973	9,6	0,3	9,3	3,3	5,8	−4,4	4,5	5,8	4,7
1974	10,1	0,5	9,6	1,8	7,6	−3,5	6,4	5,3	6,2
1975	9,7	0,6	9,0	3,8	5,0	−3,5	4,2	5,8	4,4
1976	6,1	0,6	5,6	5,0	0,5	−1,5	0,3	4,6	0,9
1977	9,8	0,5	9,3	3,9	5,2	3,8	5,0	4,1	4,9
1978	7,9	0,3	7,6	4,6	2,9	−1,9	2,4	5,9	2,9
1979	8,6	0,1	8,4	8,9	−0,5	−1,6	−0,5	2,5	−0,2
1980	9,2	0,1	9,1	9,1	0,0	−1,4	−0,1	3,8	0,4
1981	7,7	0,0	7,7	4,6	3,0	0,4	2,8	3,8	2,9
1982	7,3	−0,1	7,4	6,9	0,4	−1,1	0,3	4,5	0,9
1983	8,5	−0,2	8,7	7,3	1,3	−1,4	1,1	1,5	1,1
1984	9,2	−0,2	9,4	8,3	1,0	−0,3	0,9	1,8	1,1
1985	9,2	−0,2	9,4	7,0	2,2	−4,9	1,7	2,8	1,9
1986	8,1	−0,2	8,3	5,3	2,9	−4,2	2,4	2,3	2,3
1987	8,4	−0,2	8,6	8,6	0,0	6,3	0,4	2,6	0,7
1988	14,0	−0,2	14,2	15,7	−1,4	2,0	−1,1	0,8	−0,8

Társadalmi jövedelmek (folyó áron, M Ft)
Pénzbeli társadalmi jövedelmek

Év	Nyugdíj	Táppénz	Családi pótlék*	Gyermekgondozási segély	Gyermekgondozási díj	Terhességi, gyermekágyi és anyasági segély	Ösztöndíj	Egyéb segély	Összesen
1970	12 985	3 688	2 810	1 191	–	821**	383	182	22 060
1970		4 166					491	1 004	23 468
1975	27 103	6 859	6 426	3 006	–	1 747	700	1 510	47 351
1975									
1976	32 270	6 722	7 487	3 476	–	1 850	724	1 534	54 063
1977	36 312	6 928	8 471	3 777	–	1 869	792	1 687	59 836
1978	40 016	7 589	8 756	3 678	–	1 875	814	1 789	64 517
1979	48 258	8 080	10 544	3 736	–	1 908	907	1 957	75 390
1980	55 979	8 534	13 561	3 913	–	1 895	1 013	2 129	87 024
1981	61 184	9 083	14 645	3 692	–	1 895	1 038	2 403	93 940
1982	68 541	9 726	14 925	3 528	–	1 848	1 215	2 618	102 401
1983	75 021	10 660	16 032	3 390	–	1 838	1 131	3 776	111 848
1984	84 053	11 019	19 407	3 409	–	1 865	1 415	4 438	125 606
1985	91 737	11 610	21 341	2 773	1 625	2 018	1 604	4 629	137 337
1986	99 315	12 834	21 467	1 982	3 421	2 608	1 656	4 826	148 109
1987	110 055	13 295	23 182	2 011	4 115	2 745	1 740	5 628	162 771
1988	129 966	17 500	37 001	1 904	6 901	3 691	2 108	6 169	205 240

* 1979-től a családi pótlékban nem részesülő 1 gyermekes családok részére juttatott kiegészítő pótlék összegével együtt. ** Csecsemőkelengye-juttatással együtt.

Természetbeni társadalmi jövedelmek

Év	Egészségügyi juttatás	Bölcsőde	Gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök állami térítése	Szociális juttatás	Oktatási juttatás	Óvoda	Kulturális, sport-, üdültetési juttatás	Állami lakások amortizációja	Étkezési hozzájárulás, egyéb	Összesen
1976	11 161	795	448	1482	14 191	2008	4 579	2085	2156	38 905
1977	12 140	892	433	1686	15 413	2255	5 630	2251	2333	43 033
1978	13 848	1045	466	1878	18 372	2710	6 307	2291	2538	49 455
1979	15 495	1118	496	2209	19 229	2911	7 134	2449	2773	53 814
1980	17 627	1317	576	2588	21 862	3478	7 977	2627	2635	60 687
1981	20 386	1562	652	2053	24 083	4233	9 612	2658	2875	68 114
1982	22 695	1692	794	2603	26 907	4666	10 406	2740	3295	75 798
1983	23 731	1909	499	2804	28 067	5225	12 216	2833	3432	80 716
1984	25 927	1856	232	3453	30 802	5596	13 254	2917	3909	87 946
1985	28 317	2152	265	3761	34 000	6148	14 995	3034	4314	96 986
1986	30 942	2239	315	4143	35 702	6335	16 154	2993	4531	103 354
1987	33 900	2480	287	4765	38 786	6788	17 531	3190	5010	112 737

	Bölcsődei ellátás			Óvodai ellátás						
	beíratott gyermekek			beíratott gyermekek						
Év	száma (1000 fő)	aránya a bölcsődés korúak %-ában*	1 beíratott gyermekre jutó havi juttatás (Ft)	száma (1000 fő)	aránya az óvodás korúak %-ában**	1 beíratott gyermekre jutó havi juttatás (Ft)	Általános iskolások közül a napközisek aránya (%)	Szociális otthonokban gondozottak száma az év végén (1000 fő)	Napközi	Házi szociális ellátás keretében
1976	63,0	11,5	1050	349,2	71,7	500	32,3	30,5	17,8	25,0
1977	67,7	12,5	1100	384,4	73,5	500	34,4	30,9	18,8	25,5
1978	70,5	13,6	1250	422,5	74,7	550	36,8	31,1	19,5	31,6
1979	71,9	14,6	1300	457,3	76,9	550	36,8	31,9	20,3	34,5
1980	69,8	14,8	1550	478,1	79,8	600	38,2	32,4	21,1	35,1
1981	68,9	15,5	1900	477,0	82,8	750	39,9	33,7	22,0	36,9
1982	65,3	15,7	2150	466,4	84,2	850	41,6	33,7	23,5	31,1

Év	Bölcsődei ellátás: beíratott gyermekek száma (1000 fő)	Bölcsődés korúak %-ában*	1 beíratott gyermekre jutó havi juttatás (Ft)	Óvodai ellátás: beíratott gyermekek száma (1000 fő)	Óvodás korúak %-ában**	1 beíratott gyermekre jutó havi juttatás (Ft)	Általános iskolások közül a napközisek aránya (%)	Szociális otthonokban gondozottak száma az év végén (1000 fő)	Napközi otthonokban gondozottak száma az év végén (1000 fő)	Házi szociális ellátás keretében gondozottak száma az év végén (1000 fő)
1983	62,1	15,7	2550	455,2	87,0	950	42,7	33,9	24,8	35,7
1984	58,2	15,4	2650	440,8	89,0	1050	42,6	34,4	25,7	39,5
1985	54,0	14,4	3300	424,7	91,3	1200	42,7	35,1	27,6	49,8
1986	50,6	13,5	3700	406,0	92,0	1300	42,2	36,3	29,1	56,1
1987	51,8	13,7	4000	398,0	86,8	1400	40,5	36,9	30,4	64,1

* 35 hónapos vagy ennél fiatalabb gyermekek figyelembevételével számított adat. ** 1986-ig az iskolaév szerint számított 3–5 évesek és a tárgyévben szept. 1.–dec. 31. között a 3. életévet elérő gyermekek figyelembevételével számított adat. 1987-től a hasonló módon számított 3–5 évesek és a tankötelezettség módosuló korhatára figyelembevételével számított adat.

Létminimum*, 1982–88 — 1 főre számított havi átlag (Ft)

Háztartástípusok	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Aktív keresős háztartások							
Egy szülő 1 gyermekkel	2230	2400	2590	2790	2920	3170	3680
Házaspár gyermek nélkül	2360	2530	2730	2940	3080	3350	3840
Ezen belül: városiak	2710	2920	3150	3390	3540	3850	4410
községiek	2120	2270	2460	2650	2780	3020	3460
Házaspár 1 gyermekkel	2190	2350	2440	2730	2860	3110	3610
Ezen belül: városiak	2410	2590	2790	3000	3150	3420	3970
községiek	1910	2050	2210	2380	2490	2710	3150
Házaspár 2 gyermekkel	1920	2060	2220	2390	2500	2720	3180
Ezen belül: városiak	2120	2280	2460	2640	2770	3010	3520
községiek	1680	1800	1950	2090	2190	2380	2780
Házaspár 3 gyermekkel	1660	1780	1920	2060	2160	2350	2780
Összes aktív háztartás*	2010	2160	2330	2510	2620	2850	3310
Nyugdíjas háztartások							
Egyedül élők	2090	2230	2420	2650	2800	3040	3470
Ezen belül: városiak	2240	2390	2600	2850	3010	3270	3730
községiek	1800	1910	2070	2270	2400	2600	2970
Házaspárok	1760	1870	2040	2210	2330	2530	2890
Ezen belül: városiak	1940	2070	2260	2450	2570	2790	3190
községiek	1610	1710	1860	2020	2120	2300	2630
Összes nyugdíjas háztartás**	1840	1950	2130	2320	2430	2640	3010
Aktív és nyugdíjas háztartások együtt	1990	2130	2300	2480	2590	2810	3260

* Csak a folyamatos életvitellel kapcsolatos, alapvető szükségletek igen szerény kielégítésére lehetőséget nyújtó jövedelem.
** A fel nem sorolt típusok adataival együtt.

Társadalmi minimum*, 1982–88 — 1 főre számított havi átlag (Ft)

Háztartástípusok	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Aktív keresős háztartások							
1 szülő 1 gyermekkel	2750	2940	3170	3400	3570	3880	4500
Házaspár gyermek nélkül	2900	3100	3340	3590	3760	4090	4680
Ezen belül: városiak	3260	3490	3760	4030	4220	4590	5260
községiek	2670	2850	3070	3300	3480	3780	4330
Házaspár 1 gyermekkel	2680	2870	3100	3320	3490	3790	4400
Ezen belül: városiak	2880	3090	3330	3560	3750	4080	4740
községiek	2400	2560	2770	2970	3120	3390	3940

Háztartástípusok	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Házaspár 2 gyermekkel	2340	2510	2710	2890	3040	3300	3860
Ezen belül: városiak	2540	2720	2930	3130	3290	3580	4190
községiek	2110	2250	2430	2600	2730	2970	3470
Házaspár 3 gyermekkel	2050	2190	2370	2530	2660	2890	3420
Összes aktív háztartás*	2470	2640	2850	3050	3200	3480	4040
Nyugdíjas háztartások							
Egyedül élők	2430	2580	2810	3060	3240	3520	4020
Ezen belül: városiak	2590	2760	3000	3280	2470	3760	4290
községiek	2200	2330	2530	2760	2920	3170	3620
Házaspárok	2130	2260	2460	2660	2800	3040	3470
Ezen belül: városiak	2260	2400	2620	2830	2970	3220	3680
községiek	1980	2100	2280	2470	2590	2810	3210
Összes nyugdíjas háztartás**	2210	2330	2550	2760	2910	3160	3610
Aktív és nyugdíjas háztartások együtt	2430	2590	2800	3000	3140	3410	3960

* Az alapvető szükségletek kielégítésén felül a tömegigénnyé vált javaknak és szolgáltatásoknak szerény, de társadalmilag még elfogadható mértékű és színvonalú fogyasztására lehetőséget nyújtó jövedelem.
** A fel nem sorolt típusok adataival együtt.

A társadalmi és létminimum összevetése a jövedelemmel, átlagbérrel és átlagnyugdíjjal

	1982			1987		
	Aktív keresős háztartások	Nyugdíjas háztartások	Összesen	Aktív keresős háztartások	Nyugdíjas háztartások	Összesen
Az 1 főre jutó havi társadalmi minimum						
az 1 főre jutó személyes célú jövedelem %-ában	71,4	73,7	71,6	64,6	68,2	64,8
az átlagkereset, ill. az átlagnyugdíj %-ában	53,3	87,0	–	50,0	81,2	–
Az 1 főre jutó havi létminimum						
az 1 főre jutó személyes célú jövedelem %-ában	58,3	61,3	58,7	52,9	57,0	53,4
az átlagkereset, ill. az átlagnyugdíj %-ában	43,6	72,3	–	41,0	67,8	–
A társadalmi minimum alatt élők						
száma (1000 fő)	1698	326	2024	1786	347	2133
aránya (%)	18,8	19,9	19,0	18,8	26,5	20,1
A létminimum alatt élők						
száma (1000 fő)	641	141	782	814	150	964
aránya (%)	7,1	8,6	7,3	8,8	11,6	9,3

A személyes jövedelemből származó fogyasztás összetétele (folyó áron, %)

	1960	1970	1975	1980	1987	1988
Élelmiszerek	42,6	36,9	32,1	31,8	30,0	30,3
Élvezeti cikkek	12,7	16,2	17,4	18,2	16,2	16,6
Ruházati cikkek	14,8	12,8	12,1	10,1	9,4	8,5
Fűtés, háztartási energia	3,3	3,7	3,6	4,3	4,8	4,8
Tartós fogyasztási cikkek	4,7	8,1	8,8	8,7	10,2	9,0
Ebből: személygépkocsi	0,2	1,5	2,4	2,6	2,5	n. a.
Egyéb iparcikkek	7,9	8,9	12,0	12,7	13,5	13,4
Termékek összesen	86,0	86,6	86,0	85,8	84,1	82,6
Szolgáltatások	14,0	13,4	14,0	14,2	15,9	17,4
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Egy főre jutó fogyasztás (kg/év)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Húsféle összesen	58,1	68,5	71,7	76,9	78,2	78,3	n. a.
Ebből: sertéshús	29,8	41,4	40,2	42,8	42,2	43,1	n. a.
marhahús (borjúhússal)	10,2	7,5	9,6	8,6	9,0	7,9	78
belsőség	2,6	3,3	3,0	3,7	3,7	3,8	
baromfihús	14,2	15,3	18,0	20,8	22,3	22,5	
Hal	2,3	2,7	2,1	2,2	2,1	2,1	n. a.
Tej- és tejtermék*	109,6	126,6	166,1	182,0	183,9	196,6	194
Tojás	13,7	15,2	17,7	18,0	17,7	18,0	19
Zsiradék összesen	27,7	29,4	30,5	34,0	33,8	37,2	36
Ebből: vaj	2,1	1,7	2,0	2,5	2,5	2,7	2,5
Liszt	124,1	117,9	111,7	106,3	105,4	107,0	108
Rizs	4,1	4,3	3,4	3,7	3,8	4,6	
Cukor	33,5	39,4	37,9	35,3	35,4	39,6	34
Burgonya	75,1	66,8	61,2	54,1	50,0	49,9	50
Zöldség- és főzelékféle	83,2	85,2	79,6	75,6	75,0	79,0	154,0
Gyümölcs összesen	72,5	74,0	74,9	71,0	73,8	73,4	
Égetett szeszes italok** (l)	5,4	7,2	9,3	10,9	10,5	9,4	8,9
Bor (l)	37,7	34,2	34,8	24,8	23,3	21,5	22
Sör (l)	59,4	72,3	86,0	92,4	99,4	100,2	101
Dohány	2,2	2,3	2,4	2,1	2,2	2,1	2,0
Kávé	1,6	2,6	2,9	2,9	3,1	2,8	2,7
Tea (dkg/fő)	7,2	8,1	10,1	11,3	11,4	12,8	n. a.

* Vaj nélkül. ** 50%-os szeszre átszámítva

Az 1988. évi fogyasztói árindex részletei

	1988. évi árszínvonal (1987 = 100,0)
Élelmiszer, ital, dohány	
Hús, húskészítmények, baromfi	116,0
Hal, halkészítmények	104,2
Tej	121,1
Sajt	140,2
Egyéb tejtermék	126,5
Tojás	98,7
Vaj, vajkrém	122,4
Zsír, étolaj, margarin	109,0
Liszt, búzadara	106,6
Kenyér, péksütemény	114,7
Száraztészta	106,2
Cukor	103,3
Cukorka, csokoládéfélék, sütemények	124,5
Burgonya	110,3
Friss zöldség- és főzelékfélék	123,5
Friss hazai gyümölcs	108,0
Déligyümölcs	114,9
Tartósított gyümölcs, főzelék, szörp, egyéb élelmiszer	108,2
Üzemi, gyermekintézményi, éttermi étkezés	131,1
Kávé, tea	103,9
Alkoholmentes italok	122,5
Bor	118,6
Sör	118,8
Égetett szeszes italok	108,3
Dohányáruk	116,8
Összesen	*115,3*
Lakás, fűtés, világítás	
Lakbér	114,0
Lakáskarbantartás	120,5
Építőanyag, építési szolgáltatás	126,0
Készlakás-vásárlás	119,7
Háztartási energia, fűtés, víz	112,8
Összesen	*118,9*
Közlekedés	
Üzemanyagok	109,9
Helyi tömegközlekedés	100,0
Távolsági közlekedés	103,3
Taxi, teherszállítás	116,9
Összesen	*108,5*
Ruházkodás	
Felnőtt ruházat	111,4
Felnőtt lábbeli	110,5
Gyermekruházat	128,8
Gyermek lábbeli	185,6
Csecsemőruházat	182,0
Egyéb ruházati kiadás	112,8
Összesen	*122,1*
Tartós javak vásárlása és javítása	
Bútor	119,1
Egyéb tartós háztartási cikkek vásárlása és javítása	111,2
Járművásárlás, -javítás	105,9

	1988. évi árszínvonal (1987 = 100,0)
Egyéb tartós kulturális cikkek vásárlása és javítása	108,7
Ékszer, nemesfém	105,7
Összesen	*110,0*
Egyéb kiadások	
Háztartási felszerelések, háztartási textiláru	109,2
Háztartási fogyóanyagok, mosó- és tisztítószerek	117,1
Mosoda, vegytisztítás	151,9
Testápolási, egészségügyi cikkek és szolgáltatások	119,0
Postai szolgáltatások	100,5
Könyv, tankönyv, újság	109,0
Tanszer, írószer	173,4
Oktatási és kulturális szolgáltatások	111,8
Üdülés	118,3
Egyéb kiadások	114,9
Összesen	*116,6*
Kiadások mindösszesen	*115,7*

Az egy főre jutó személyes jövedelem differenciáltsága
(A népesség egy főre jutó jövedelem szerint rangsorolt tizedeinek százalékos részesedése az összes személyes jövedelemből)

Népesség összesen (%)

	1962	1967	1972	1977	1982	1987
1. népességtized	3,6	4,1	4,0	4,5	4,9	4,5
2. népességtized	5,6	6,0	5,9	6,3	6,4	6,0
3. népességtized	6,6	7,1	7,0	7,3	7,3	6,9
4. népességtized	7,8	8,0	7,9	8,1	8,1	7,7
5. népességtized	8,6	8,9	8,8	8,9	8,8	8,5
6. népességtized	9,4	9,9	9,8	9,8	9,6	9,4
7. népességtized	11,2	10,9	10,8	10,8	10,7	10,5
8. népességtized	12,4	12,2	12,1	12,0	11,9	11,8
9. népességtized	14,1	14,0	14,0	13,7	13,7	13,8
10. népességtized	20,7	18,9	19,7	18,6	18,6	20,9
Átlag felettiek jövedelme az átlag alattiak %-ában	209	192	196	184	182	199
A felső tized átlag-jövedelme az alsó tized %-ában	575	461	493	413	380	464

Aktív háztartások (%)

	1962	1967	1972	1977	1982	1987
1. népességtized	3,9	4,2	4,3	4,7	4,9	4,4
2. népességtized	5,6	6,1	6,1	6,5	6,4	5,9
3. népességtized	6,5	7,2	7,1	7,4	7,3	6,8
4. népességtized	7,4	8,1	8,0	8,2	8,1	7,6
5. népességtized	8,8	8,9	8,9	9,0	8,9	8,5
6. népességtized	9,6	9,9	9,7	9,8	9,7	9,4
7. népességtized	10,9	10,9	10,7	10,7	10,7	10,5
8. népességtized	12,4	12,1	11,9	11,9	11,9	11,8
9. népességtized	14,6	13,9	13,8	13,6	13,6	14,0
10. népességtized	20,3	18,7	19,3	18,3	18,5	21,1
Átlag felettiek jövedelme az átlag alattiak %-ában	207	188	189	179	181	201
A felső tized átlag-jövedelme az alsó tized %-ában	521	445	449	389	378	457

Inaktív háztartások (%)

	1962	1967	1972	1977	1982	1987
1. népességtized	3,6	4,2	4,0	4,5	4,9	5,0
2. népességtized	5,6	5,9	5,5	6,0	6,5	6,4
3. népességtized	6,8	7,0	6,5	7,0	7,3	7,3
4. népességtized	7,7	8,0	7,5	7,9	8,0	7,9
5. népességtized	8,8	8,9	8,4	8,8	8,8	8,7
6. népességtized	9,6	9,8	9,4	9,6	9,6	9,5
7. népességtized	10,7	10,9	10,5	10,7	10,7	10,4
8. népességtized	12,1	12,2	12,1	12,0	11,9	11,7
9. népességtized	15,0	14,0	14,4	13,8	13,6	13,6
10. népességtized	20,1	19,1	21,7	19,7	18,6	19,5
Átlag felettiek jövedelme az átlag alattiak %-ában	208	193	214	192	181	185
A felső tized átlagjövedelme az alsó tized %-ában	558	445	543	438	380	390

Az aktív és inaktív háztartások népességtizedeinek %-os részesedése az összes személyes jövedelemből

	Aktív keresős háztartások			Inaktív és eltartott háztartások			Összes háztartás			
Népességtizedek	1977	1982	1987	1977	1982	1987	1972	1977	1982	1987
1.	4,7	4,9	4,4	4,5	4,9	5,0	4,0	4,5	4,9	4,5
2.	6,5	6,4	5,9	6,0	6,5	6,4	5,9	6,3	6,4	6,0
3.	7,4	7,3	6,8	7,0	7,3	7,3	7,0	7,3	7,3	6,9
4.	8,2	8,1	7,6	7,9	8,0	7,9	7,9	8,1	8,1	7,7
5.	9,0	8,9	8,5	8,8	8,8	8,7	8,8	8,9	8,9	8,5
6.	9,8	9,7	9,4	9,6	9,6	9,5	9,8	9,8	9,7	9,4
7.	10,6	10,7	10,5	10,7	10,7	10,4	10,8	10,7	10,7	10,5
8.	11,9	11,9	11,8	12,0	11,9	11,7	12,1	12,0	11,9	11,8
9.	13,6	13,6	14,0	13,8	13,6	13,6	14,0	13,7	13,7	13,8
10.	18,3	18,5	21,1	19,7	18,6	19,5	19,7	18,6	18,6	20,9
Felső 5%	10,4	10,5	12,7	10,6	10,6	11,4	11,5	10,6	10,6	12,5
Az átlag felettiek átlagjövedelme az átlag alattiak %-ában	179	181	201	192	181	185	196	184	182	199
Felső tized átlagjövedelme az alsó tized %-ában	389	378	478	438	380	392	493	413	380	462

Az aktív keresős és inaktív háztartások népességtizedeinek %-os részesedése az összes személyes jövedelemből településtípusonként

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Településtípusonként	népességtized									
				1977						
Budapest										
Aktív keresős háztartások	5,1	6,4	7,3	8,1	8,9	9,7	10,8	12,0	13,6	18,2
Inaktív háztartások	4,8	6,2	6,9	7,7	8,5	9,5	10,4	12,0	14,1	19,8
Összesen	4,8	6,2	7,1	8,0	8,9	8,9	10,8	12,1	13,9	18,6
Vidéki városok										
Aktív keresős háztartások										
Inaktív háztartások										
Összesen	4,7	6,3	7,3	8,2	8,9	9,7	10,7	11,9	13,6	18,5
Községek										
Aktív keresős háztartások										
Inaktív háztartások										
Összesen	4,4	6,4	7,4	8,2	9,1	9,9	10,8	11,9	13,6	18,3

Településtípusonként	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	népességtized									
				1982						
Budapest										
Aktív keresős háztartások	4,8	6,2	7,3	8,0	8,8	9,7	10,7	12,0	14,0	18,5
Inaktív háztartások	5,2	6,6	7,3	7,9	8,7	9,5	10,4	11,8	13,6	18,9
Összesen	4,8	6,2	7,1	8,0	8,7	9,6	10,7	12,0	14,1	18,8
Vidéki városok										
Aktív keresős háztartások	5,2	6,5	7,4	8,1	8,9	9,6	10,6	11,8	13,5	18,3
Inaktív háztartások	5,1	6,6	7,4	8,0	8,7	9,5	10,5	12,0	13,9	18,4
Összesen	5,1	6,5	7,4	8,1	8,8	9,7	10,6	11,9	13,6	18,4
Községek										
Aktív keresős háztartások	4,8	6,5	7,4	8,2	9,0	9,8	10,7	11,9	13,6	18,1
Inaktív háztartások	4,8	6,5	7,3	8,1	8,9	9,8	10,8	11,9	13,5	18,4
Összesen	4,8	6,4	7,4	8,2	9,0	9,8	10,7	11,9	13,6	18,2
				1987						
Budapest										
Aktív keresős háztartások	4,25	5,72	6,62	7,44	8,36	9,35	10,37	11,93	14,16	21,79
Inaktív háztartások	4,95	6,22	6,80	7,43	8,18	9,30	10,59	12,01	14,27	20,27
Összesen	4,38	5,70	6,60	7,44	8,38	9,40	10,37	11,86	14,11	21,76
Vidéki városok										
Aktív keresős háztartások	4,63	5,99	6,80	7,61	8,45	9,31	10,43	14,75	14,05	20,98
Inaktív háztartások	4,99	6,30	7,27	8,00	8,79	9,68	10,71	12,16	13,76	18,34
Összesen	4,64	6,02	6,89	7,67	8,54	9,42	10,57	11,88	13,79	20,59
Községek										
Aktív keresős háztartások	4,43	6,04	6,99	7,84	8,73	9,54	10,50	11,85	13,82	20,25
Inaktív háztartások	5,02	6,61	7,52	8,23	9,01	9,79	10,61	11,40	13,08	18,74
Összesen	4,49	6,15	7,12	7,90	8,74	9,48	10,45	11,76	13,68	20,23

Az aktív keresős háztartások népességtizedeinek %-os részesedése az összes személyes jövedelemből a háztartásfő munkamegosztásban elfoglalt helye szerint

A háztartásfő munkamegosztásban elfoglalt helye szerint	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	népességtized									
				1977						
Vezetők	5,4	6,4	7,3	8,0	8,6	9,5	10,5	11,6	13,9	18,8
Irányítók	5,8	6,8	7,6	8,3	9,0	9,7	10,6	11,8	13,2	17,2
Felsőszintű szakemberek	5,4	6,8	7,5	8,1	8,8	9,6	10,5	11,7	13,5	18,1
Középszintű szakemberek	5,8	6,9	7,7	8,3	8,9	9,8	10,5	11,4	13,4	17,4
Alsószintű szakemberek	5,4	6,2	7,6	8,2	8,7	10,1	10,7	11,4	13,9	17,7
Ügyviteli alkalmazottak	5,1	6,6	8,1	8,5	9,0	9,8	10,5	12,0	12,6	17,7
Szellemiek együtt	5,3	6,6	7,4	8,1	8,8	9,6	10,5	11,7	13,6	18,5
Szakmunkások	5,6	6,8	7,6	8,3	9,0	9,7	10,6	11,7	13,3	17,3
Betanított munkások	4,4	6,3	7,3	8,2	9,1	10,1	11,0	12,1	13,9	17,6
Segédmunkások, kisegítők	3,7	5,6	7,1	8,1	9,1	10,1	11,1	12,5	14,3	18,4
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	4,8	6,6	7,5	8,3	9,1	9,9	10,8	11,9	13,6	17,6
Mezőgazdasági fizikaiak	4,1	6,1	7,1	7,9	8,8	9,7	10,6	12,2	13,8	20,2
				1982						
Vezetők	5,2	6,7	7,3	8,2	8,8	9,6	10,5	11,7	13,7	18,3
Irányítók	5,8	6,8	7,5	8,1	8,8	9,6	10,4	11,6	13,4	18,0
Felsőszintű szakemberek	5,4	6,4	7,5	8,1	8,8	9,6	10,4	11,7	13,7	18,4
Középszintű szakemberek	5,6	6,9	7,6	8,2	8,7	9,5	10,4	11,7	13,6	17,9
Alsószintű szakemberek	5,6	6,6	7,2	8,1	9,1	10,0	10,7	11,8	13,8	17,1
Ügyviteli alkalmazottak	5,4	6,5	7,3	8,0	8,7	9,5	10,5	11,8	13,6	18,5
Szellemiek együtt	5,5	6,8	7,5	8,2	8,9	9,7	10,5	11,7	13,4	17,8
Szakmunkások	4,5	6,1	7,2	8,1	8,9	9,9	10,9	12,2	13,9	18,3
Betanított munkások	4,4	6,0	7,2	8,1	8,9	9,8	10,8	12,2	14,0	18,8

A háztartásfő munkamegosztásban elfoglalt helye szerint	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	népességtized									
Segédmunkások, kisegítők	4,9	6,5	7,4	8,2	8,9	9,8	10,7	11,9	13,6	18,1
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	5,0	6,6	7,4	8,2	8,8	9,8	10,7	12,2	13,9	17,5
Mezőgazdasági fizikaiak	4,9	6,4	7,3	8,1	8,9	9,7	10,6	11,9	13,7	18,6
				1987						
Vezetők	4,8	6,0	6,9	7,6	8,4	9,3	10,4	11,8	14,2	20,6
Irányítók	5,1	6,4	7,2	7,9	8,7	9,4	10,4	11,9	13,6	19,4
Felsőszintű szakemberek	4,9	6,3	7,0	7,8	8,6	9,4	10,4	11,7	13,5	20,5
Középszintű szakemberek	5,0	6,2	7,1	7,8	8,5	9,2	10,3	11,8	13,6	20,4
Alsószintű szakemberek	4,0	5,3	6,2	6,8	7,2	8,1	9,5	11,6	14,1	27,3
Ügyviteli alkalmazottak	5,4	6,6	7,5	8,1	8,8	9,6	10,4	11,6	13,8	18,1
Szellemiek együtt	4,8	6,1	6,9	7,6	8,4	9,3	10,3	11,8	13,8	21,0
Szakmunkások	4,8	6,1	6,8	7,6	8,4	9,3	10,3	11,6	13,9	21,2
Betanított munkások	4,3	6,0	7,1	7,9	8,6	9,5	10,5	11,9	14,1	20,1
Segédmunkások, kisegítők	4,0	5,9	7,0	7,9	8,7	9,6	10,8	12,1	13,9	20,1
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	4,4	6,0	6,9	7,6	8,5	9,4	10,4	11,8	13,9	21,2
Mezőgazdasági fizikaiak	4,3	6,0	7,0	7,9	8,8	9,7	10,8	12,0	13,9	19,6

A háztartások – családi jövedelem szerint rangsorolt – tizedeinek %-os részesedése az összes személyes jövedelemből a háztartásfő munkájának jellege és kora alapján képzett csoportokban, 1987

A háztartásfő munkajellege és korcsoportja	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	népességtized									
Szellemiek										
–29 éves	5,1	7,4	8,7	10,2	9,8	10,4	9,6	11,5	13,1	14,3
30–39 éves	5,8	7,4	8,2	8,9	9,5	9,5	11,1	11,6	11,9	16,1
40–49 éves	6,4	7,8	8,5	9,2	9,8	9,7	10,3	11,2	11,5	15,6
50–59 éves	6,7	7,7	8,8	9,0	9,4	9,3	10,5	9,7	12,2	16,7
60– éves	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Együtt	5,7	7,4	8,3	8,8	9,8	10,2	10,1	11,2	11,7	16,8
Nem mezőgazdasági fizikaiak										
–29 éves	5,3	6,9	8,2	9,2	9,0	9,8	9,8	11,4	12,3	18,2
30–39 éves	5,8	7,3	7,3	8,4	8,9	9,5	10,4	11,0	12,5	18,9
40–49 éves	6,2	7,7	8,2	8,7	9,3	9,4	10,4	10,4	11,6	18,0
50–59 éves	6,6	7,9	9,3	8,4	9,8	9,8	10,3	10,4	11,1	16,4
60– éves	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Együtt	5,8	7,3	8,2	8,8	9,3	9,8	10,5	10,8	11,8	17,0
Mezőgazdasági fizikaiak										
–29 éves	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
30–39 éves	6,0	7,6	8,1	8,6	9,3	10,4	11,1	11,1	13,4	14,4
40–49 éves	5,7	7,6	8,8	9,3	9,8	9,5	11,8	11,3	10,7	15,5
50–59 éves	5,4	7,5	9,3	9,2	10,8	9,9	11,8	10,6	12,0	13,6
60– éves	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Együtt	5,4	7,3	8,1	9,3	9,7	10,4	11,3	11,8	12,0	14,7
Aktív kereső háztartásfők együtt										
–29 éves	5,3	7,0	8,5	9,0	9,6	9,5	10,3	11,3	12,5	17,1
30–39 éves	5,9	7,1	7,7	8,4	9,0	9,8	10,5	11,4	12,4	17,9
40–49 éves	6,2	7,5	8,4	8,7	9,2	9,9	10,6	10,5	12,3	16,7
50–59 éves	6,3	8,0	8,3	9,1	9,5	10,0	9,9	10,5	11,9	16,6
60– éves	2,3	3,9	6,2	8,0	10,1	6,0	8,9	10,7	15,6	28,4
Együtt	5,7	7,3	8,1	8,8	9,4	9,8	10,7	10,8	12,3	17,1

Az aktív keresős háztartások népességtizedeinek %-os részesedése az összes személyes jövedelemből az eltartott gyermekek száma szerint

A háztartásban élő 19 éven aluli eltartottak száma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	népességtized									
				1977						
–0	5,3	7,1	7,9	8,5	9,2	9,9	10,6	11,5	12,8	17,2
–1	5,9	7,4	8,2	8,9	9,4	10,0	10,6	11,4	12,5	15,7
–2	6,0	7,5	8,3	8,9	9,4	10,0	10,6	11,3	12,4	15,5
–3	4,7	6,4	7,6	8,7	9,5	10,2	10,9	12,0	13,2	16,9
–4 és több	4,7	6,5	7,4	8,2	8,9	9,7	10,7	11,9	13,6	18,5
				1982						
–0	5,5	7,0	7,8	8,5	9,2	9,8	10,6	11,6	13,0	17,0
–1	5,8	7,3	8,1	8,8	9,4	9,9	10,7	11,5	12,6	15,9
–2	6,0	7,4	8,2	8,8	9,4	9,9	10,6	11,4	12,5	15,8
–3	5,7	7,4	8,3	8,8	9,4	10,0	10,6	11,4	12,7	15,6
–4 és több	5,7	6,9	7,8	8,5	9,1	10,1	11,2	11,8	13,1	15,8
				1987						
–0	4,6	6,0	7,0	7,8	8,6	9,5	10,5	11,7	13,5	20,7
–1	5,1	6,5	7,3	8,1	8,7	9,4	10,2	11,3	13,4	20,0
–2	5,1	6,6	7,3	8,0	8,6	9,3	10,2	11,5	13,4	19,9
–3	5,0	6,5	7,4	8,1	8,7	9,5	10,3	11,5	13,4	19,6
–4 és több	5,1	6,3	7,1	8,2	9,0	9,5	10,7	11,7	13,3	19,2

A személyek számának %-os megoszlása az 1 főre jutó havi személyes jövedelem nagysága szerint az aktív keresős háztartásokban gyermekszám, a háztartásfő beosztása és kora szerint, 1987

	–2600	2601–3400	3401–4200	4201–5000	5001–5800	5801–6600	6601–7400	7401–8200	8201–10 000	10 000–	Összesen
	Ft										
					A 19 éven aluli eltartottak száma szerint						
0	1,1	2,5	7,2	13,7	17,4	16,0	12,8	8,9	9,9	10,5	100,0
1	2,3	9,3	19,2	23,4	16,9	8,8	6,5	4,6	4,7	4,4	100,0
2 } 19 éven aluli	6,9	19,3	26,8	17,9	10,7	7,3	3,2	2,5	2,8	2,5	100,0
3 eltartott	20,8	30,5	22,7	11,6	7,4	2,3	1,5	0,8	1,3	1,0	100,0
4 és több	58,3	24,4	9,8	3,5	2,2	0,9	0,3	–	–	0,5	100,0
Együtt	6,1	12,4	18,0	17,3	14,0	9,9	6,9	4,9	5,3	5,3	100,0
					A háztartásfő beosztása szerint						
Vezetők	0,1	2,1	6,3	8,9	13,9	13,6	11,6	9,8	13,8	19,9	100,0
Irányítók	1,1	4,2	12,2	18,0	16,3	14,7	8,5	7,4	9,5	8,1	100,0
Felsőszintű szakemberek	1,9	7,1	13,7	17,2	17,8	11,7	8,4	7,6	6,6	8,2	100,0
Közép- és alsószintű szakemberek	2,3	11,6	14,5	23,1	12,6	8,8	8,1	5,8	6,6	6,6	100,0
Ügyviteli alkalmazottak	4,8	13,2	25,1	20,3	13,2	5,8	8,5	3,0	4,6	1,5	100,0
Szellemiek együtt	1,6	6,7	12,8	17,4	15,4	11,9	8,9	7,3	8,5	9,5	100,0
Szakmunkások	4,4	13,5	20,1	17,6	13,6	9,4	6,2	4,6	5,3	5,3	100,0
Betanított munkások	12,3	16,5	21,8	16,6	11,6	7,0	5,6	3,3	2,6	2,7	100,0
Segédmunkások	16,4	19,5	21,8	15,0	11,8	6,2	4,5	1,7	1,4	1,5	100,0
Nem mg.-i fizikaiak együtt	7,8	15,0	20,7	17,0	12,9	8,4	5,8	3,9	4,2	4,2	100,0
Mezőgazdasági fizikaiak	11,3	15,8	18,6	17,7	13,0	8,6	5,7	3,7	3,4	2,2	100,0
Aktív háztartásfők együtt	6,5	12,9	18,5	17,2	13,6	9,4	6,6	4,8	5,2	5,4	100,0
					A háztartásfő kora szerint						
–30 éves	12,4	20,3	21,0	16,5	8,9	7,0	4,6	3,2	3,1	3,1	100,0
30–39 éves	9,1	19,0	23,8	17,2	10,6	6,8	3,8	2,8	3,7	3,3	100,0
40–49 éves	3,9	8,1	16,6	19,2	17,2	10,8	7,4	5,5	5,4	6,0	100,0
50–59 éves	1,6	4,2	9,7	14,5	16,5	13,8	12,2	8,4	9,5	9,7	100,0
60– éves	6,3	6,9	4,7	10,5	11,8	8,0	9,5	7,2	7,5	27,7	100,0
Összesen	6,5	12,9	18,5	17,2	13,6	9,4	6,6	4,8	5,2	5,4	100,0
Ebből: 35 év alatt	11,3	20,7	22,2	15,4	9,3	6,8	4,1	3,3	3,6	3,3	100,0

Jövedelmi, kereseti és kereső–eltartott arányok a háztartásfő kora szerint

A háztartásfő kora	A háztartásfő foglalkozása: szellemi 1982	szellemi 1987	nem mezőgazdasági fizikai 1982	nem mezőgazdasági fizikai 1987	mezőgazdasági fizikai 1982	mezőgazdasági fizikai 1987	Aktív kereső háztartásfők összesen 1982	Aktív kereső háztartásfők összesen 1987
1 főre jutó jövedelem (összesen = 100)								
–30 éves	83	78	87	90	83	88	85	85
30–39 éves	85	85	88	90	82	81	87	88
40–49 éves	104	102	107	106	104	108	106	105
50–59 éves	129	127	125	122	124	117	127	123
60– éves	144	191	131	133	100	81	132	161
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
1 alkalmazásban álló és tsz-tag keresőre jutó kereset (összesen = 100)								
–30 éves	80	74	95	93	102	96	90	86
30–39 éves	96	94	101	101	104	104	100	99
40–49 éves	102	104	101	101	99	98	102	102
50–59 éves	107	110	101	101	99	101	103	104
60– éves	121	140	86	111	107	69	118	145
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
100 keresőre jutó eltartott								
–30 éves	58	56	84	74	117	92	81	72
30–39 éves	92	85	104	101	136	130	103	101
40–49 éves	62	59	55	52	65	50	58	54
50–59 éves	24	22	27	21	35	30	27	22
60– éves	26	17	13	32	21	18	20	24
Összesen	61	59	68	64	73	63	66	63

Az 1 főre jutó jövedelem és az 1 keresőre jutó kereset a háztartásfő kora alapján, 1987

A háztartásfő kora	A háztartásfő foglalkozása: szellemi	nem mezőgazdasági fizikai	mezőgazdasági fizikai	Aktív kereső háztartásfők együtt
1 főre jutó jövedelem (Ft)				
–30 éves	4 935	4527	4188	4 579
30–39 éves	5 403	4536	3836	4 703
40–49 éves	6 449	5339	5098	5 649
50–59 éves	8 031	6152	5557	6 599
60– éves	12 044	6697	3824	8 606
Összesen	6 321	5054	4742	5 360
Ebből: –35	5 176	4525	4044	4 632
1 alkalmazásban álló és tsz-tag keresőre jutó kereset (Ft)				
–30 éves	6 561	6039	5553	6 122
30–39 éves	8 426	6565	6012	7 041
40–49 éves	9 086	6595	5717	7 269
50–59 éves	9 832	6602	5846	7 463
60– éves	12 486	7258	4008	10 385
Összesen	8 925	6522	5807	7 144
Ebből: –35	7 618	6338	5857	6 615

Jövedelmi, kereseti adatok a lakóhely jellege és a háztartásfő kora alapján képzett csoportokban

A háztartásfő kora (év)	Az 1 háztartásra jutó átlagos havi jövedelem	Az 1 főre jutó átlagos havi jövedelem	Az 1 fogyasztási egységre* jutó átlagos havi jövedelem	Alkalmazásban állók és tsz-tagok keresete (bruttó)	Alkalmazásban állók és tsz-tagok keresete (nettó)
Budapest					
–30	14 027	5 140	5557	6 475	5312
30–39	17 311	5 282	5936	7 872	6571
40–49	20 386	6 504	6739	9 825	7559
50–59	20 128	7 853	7658	9 532	8032
60–	20 765	9 519	9079	11 466	9223

A háztartásfő kora (év)	Az 1 háztartásra jutó átlagos havi jövedelem	Az 1 főre	Az 1 fogyasztási egységre*	Alkalmazásban állók és tsz-tagok keresete (bruttó)	Alkalmazásban állók és tsz-tagok keresete (nettó)
Összesen	18 561	6 187	6549	8 522	7154
Ebből: –35	15 814	5 170	5793	7 217	5976
		Vidéki városok			
–30	13 638	4 540	5128	6 154	5079
30–39	17 032	4 722	5395	7 228	6188
40–49	19 619	5 653	5815	7 438	6365
50–59	18 022	6 679	6537	7 790	6676
60–	24 734	10 048	9811	10 872	9472
Összesen	17 615	5 348	5739	7 329	6255
Ebből: –35	15 368	4 650	5348	6 753	5680
		Községek			
–30	15 623	4 415	5086	5 932	5016
30–39	17 722	4 442	5149	6 420	5574
40–49	19 339	5 251	5438	6 319	5444
50–59	17 937	6 078	6029	6 402	5581
60–	12 788	6 132	5928	7 836	6654
Összesen	17 942	5 029	5436	6 335	5477
Ebből: –35	16 627	4 390	5153	6 153	5268
		Országosan			
–30	14 498	4 579	5180	6 122	5095
30–39	17 351	4 703	5390	7 041	6027
40–49	19 672	5 649	5835	7 268	6218
50–59	18 389	6 599	6495	7 463	6413
60–	19 386	8 606	8325	10 385	8786
Összesen	17 935	5 360	5756	7 144	6103
Ebből: –35	15 936	4 632	5348	6 615	5581

* Számításba véve, hogy a kisebb gyermekek szükségletei alacsonyabbak a felnőttekénél, ill. hogy a nagyobb családoknál az ún. közös családi szükségletek kielégítése nem igényel a család létszámával arányosan nagyobb összeget.

A háztartások jövedelmi színvonala és főbb adatai megyénként, 1987

Megyék	A háztartások száma (1000)	A személyek	1 háztartásra jutó havi személyes jövedelem (Ft)	1 főre	Alkalmazásban állók és tsz-tagok átlagos havi bruttó keresete (Ft)	100 háztartásra jutó személyek	aktív keresők	inaktív	eltartottak
						száma			
Baranya	146,9	411,0	14 774	5279	6960	280	127	74	80
Bács-Kiskun	212,8	591,1	14 162	5098	6288	278	133	64	81
Békés	149,1	413,2	14 353	5179	6343	277	123	70	84
Borsod-Abaúj-Zemplén	279,8	839,2	14 145	4716	6811	300	140	62	98
Csongrád	167,7	449,9	14 557	5426	6499	268	120	73	75
Fejér	145,7	415,4	14 875	5218	7207	285	135	64	87
Győr-Sopron	151,2	448,1	15 609	5268	6902	296	138	70	88
Hajdú-Bihar	192,1	557,9	13 941	4799	6518	291	130	60	101
Heves	126,1	349,7	14 312	5159	6878	277	125	68	83
Komárom	112,4	313,1	15 225	5467	7724	278	122	70	87
Nógrád	86,2	249,1	14 207	4913	6757	289	131	72	86
Pest	335,5	960,7	14 778	5161	7220	286	130	68	89
Somogy	117,7	348,8	14 339	4840	6403	296	128	77	92
Szabolcs-Szatmár	188,5	582,0	14 860	4814	6038	309	140	65	104
Szolnok	153,3	430,9	14 606	5198	6611	281	131	63	87
Tolna	89,4	251,4	14 557	5179	6929	281	124	76	80
Vas	93,7	274,7	14 706	5017	6512	293	137	73	82
Veszprém	134,4	410,5	16 429	5380	7196	305	152	60	93
Zala	102,6	301,4	15 247	5193	6502	294	133	70	91
Együtt	2985,1	8598,1	14 675	5095	6759	288	132	67	88

A háztartások jövedelmi színvonala és főbb adatai a háztartásfő beosztása szerint, 1987

A háztartásfő beosztása	A háztartások %-os megoszlása	A személyek %-os megoszlása	1 háztartásra jutó havi személyes jövedelem (Ft)	1 főre jutó havi személyes jövedelem (Ft)	Alkalmazásban állók és tsz-tagok átlagos havi bruttó keresete (Ft)	100 háztartásra jutó személyek száma	aktív keresők	inaktív keresők	15 éven aluli eltartottak	egyéb eltartottak
Aktív kereső háztartásfők										
A háztartásfő:										
vezető	2,93	3,42	25 558	7847	11 566	326	196	22	71	37
irányító	4,38	5,33	21 299	6266	8 778	340	199	25	85	31
felsőszintű szakember	5,20	5,74	18 748	6090	8 909	308	168	26	87	27
közép- és alsószintű szakember	3,97	4,11	16 849	5844	7 511	288	174	20	71	24
ügyviteli alkalmazott	1,21	1,16	13 166	4909	6 698	268	148	25	72	23
szellemi	17,69	19,76	19 698	6321	8 925	312	180	24	79	28
szakmunkás	25,36	31,68	18 725	5374	6 866	348	193	31	99	27
betanított munkás	8,45	10,14	15 486	4625	6 078	335	190	28	87	29
segédmunkás	6,15	7,12	13 705	4241	5 671	323	180	29	83	31
nem mg.-i fizikai	39,96	48,94	17 267	5054	6 522	342	190	30	94	28
mg.-i fizikai	4,99	6,43	17 029	4742	5 807	359	201	31	89	37
Aktív kereső háztartásfők együtt	62,64	75,13	17 935	5360	7 144	335	188	28	89	29
Inaktív és eltartott háztartásfők										
A háztartásfő:										
szellemi foglalkozású volt	8,70	5,76	10 942	5925	7 415	185	25	143	4	12
nem mg.-i fizikai volt	22,08	14,82	8 684	4639	6 049	187	27	135	6	19
mg.-i fizikai volt	6,43	4,21	8 817	4826	5 849	183	26	125	3	28
eltartott	0,14	0,08	5 391	3458	–	156	0	0	34	122
Inaktív és eltartott háztartásfők együtt	37,35	24,87	9 220	4965	6 334	186	26	135	6	19
Összes háztartás	100,00	100,00	14 679	5262	7 082	279	128	68	58	25

A személyes jövedelem %-os megoszlása források szerint az aktív keresős háztartásokban gyermekszám, ill. a háztartásfő beosztása szerint

	Alkalmazotatásból származó jövedelem	Mezőgazdasági tsz-ből	Háztáji (egyéni) gazdaságból	Nem mg-i önálló tevékenységből	Egyéb munkából	Pénzbeli társadalmi jövedelmek	Egyéb családi	Összesen	1 háztartásra jutó havi jövedelem (Ft)
A 19 éven aluli eltartottak száma szerint 1982									
0	60,5	9,5	10,5	3,0	1,9	14,7	−0,1	100,0	10 871
1	61,5	10,1	8,7	3,0	2,3	13,0	1,4	100,0	11 942
2	57,9	10,1	8,6	3,3	2,2	16,6	1,3	100,0	12 071
3	46,8	12,0	10,0	3,2	1,8	24,8	1,4	100,0	12 338
4 és több	42,3	10,4	6,9	3,1	1,3	34,1	1,9	100,0	12 605
Aktív keresős háztartások együtt	59,1	10,0	9,4	3,1	2,0	15,6	0,8	100,0	11 561

	Alkalmaztatásból származó jövedelem	Mezőgazdasági tsz-ből	Háztáji (egyéni) gazdaságból	Nem mg-i önálló tevékenységből	Egyéb munkából	Pénzbeli társadalmi jövedelmek	Egyéb családi	Összesen	1 háztartásra jutó havi jövedelem (Ft)
1987									
0	59,1	7,5	10,2	6,3	2,8	14,7	−0,5	100,0	16 297
1	57,4	7,2	8,8	8,9	3,2	12,7	1,8	100,0	18 426
2	51,8	7,1	8,7	10,2	3,9	15,7	2,5	100,0	19 171
3	46,3	6,9	10,0	9,0	2,9	22,7	2,1	100,0	19 037
4 és több	37,6	7,7	8,3	5,4	2,5	36,0	2,6	100,0	17 998
Aktív keresős háztartások együtt	55,7	7,3	9,4	8,2	3,2	15,1	1,1	100,0	17 734
A háztartásfő foglalkozása szerint Budapesten, 1982									
Vezetők	82,8	2,4	0,6	2,8	2,0	9,8	−0,4	100,0	16 298
Irányítók	80,5	3,4	0,7	1,4	1,6	12,7	−0,3	100,0	12 394
Szakemberek	76,2	1,4	0,6	3,2	3,6	13,7	1,3	100,0	11 923
Ügyviteli alkalmazottak	75,4	2,2	0,5	1,2	4,0	16,0	0,7	100,0	8 676
Szellemiek együtt	78,3	1,9	0,6	2,7	3,0	12,8	0,7	100,0	12 574
Szakmunkások	68,1	6,5	0,9	6,6	4,1	13,7	0,1	100,0	12 124
Betanított munkások	69,8	6,9	0,7	2,4	2,9	17,4	−0,1	100,0	9 947
Segédmunkások	74,3	5,1	0,4	0,2	2,8	16,3	0,9	100,0	8 761
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	69,0	6,4	0,8	5,3	3,8	14,5	0,2	100,0	11 300
Mezőgazdasági fizikaiak	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Aktív kereső háztartásfők együtt	73,5	4,3	0,7	4,0	3,4	13,7	0,4	100,0	11 890
A háztartásfő foglalkozása szerint vidéki városokban, 1982									
Vezetők	77,3	8,1	3,7	0,2	1,8	8,8	0,1	100,0	15 374
Irányítók	76,0	5,7	4,6	1,3	1,5	10,4	0,5	100,0	12 826
Szakemberek	78,5	1,3	3,5	1,2	3,0	11,4	1,1	100,0	11 196
Ügyviteli alkalmazottak	72,0	2,8	2,7	1,1	0,4	16,2	4,8	100,0	8 952
Szellemiek együtt	77,2	4,0	3,8	1,0	2,2	10,9	0,9	100,0	12 144
Szakmunkások	69,1	3,2	5,1	5,4	2,4	13,4	1,4	100,0	11 258
Betanított munkások	65,7	3,7	7,7	3,2	2,2	15,9	1,6	100,0	10 105
Segédmunkások	66,4	3,5	6,1	2,3	2,0	18,2	1,5	100,0	8 986
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	68,2	3,3	5,7	4,7	2,3	14,4	1,4	100,0	10 737
Mezőgazdasági fizikaiak	30,8	33,8	21,1	0,4	0,6	12,7	0,6	100,0	11 291
Aktív kereső háztartásfők együtt	70,1	4,6	5,6	3,2	2,2	13,1	1,2	100,0	11 222
A háztartásfő foglalkozása szerint községekben, 1982									
Vezetők	41,6	33,5	12,5	0,6	1,2	9,5	1,1	100,0	15 794
Irányítók	54,9	17,6	14,2	0,9	1,3	10,3	0,8	100,0	14 104
Szakemberek	64,1	8,6	10,1	1,1	2,0	13,1	1,0	100,0	12 241

	Alkalmaz-tatásból	Mezőgaz-dasági tsz-ből	Háztáji (egyéni) gazda-ságból	Nem mg-i önálló tevékeny-ségből	Egyéb munká-ból	Pénzbe-li társa-dalmi	Egyéb családi	Összesen	1 háztar-tásra jutó havi jövedelem (Ft)
	származó jövedelem					jövedelmek			
Ügyviteli alkalmazottak	58,2	9,6	12,9	0,0	3,4	12,8	3,1	100,0	10 451
Szellemiek együtt	55,9	17,0	12,4	0,9	1,6	11,2	1,0	100,0	13 427
Szakmunkások	52,8	12,1	13,2	5,2	1,8	14,1	0,8	100,0	12 189
Betanított munkások	55,3	11,2	14,0	2,6	1,3	14,5	1,1	100,0	11 181
Segédmunkások	50,6	16,5	15,1	0,7	1,4	15,0	0,7	100,0	10 011
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	53,1	12,5	13,7	3,8	1,6	14,4	0,9	100,0	11 509
Mezőgazdasági fizikaiak	23,7	35,3	26,8	0,9	1,0	11,9	0,4	100,0	11 545
Aktív kereső háztartásfők együtt	48,6	17,2	15,7	2,8	1,5	13,4	0,8	100,0	11 805
A háztartásfő foglalkozása szerint országosan, 1982									
Vezetők	71,0	11,9	4,6	1,2	1,8	9,3	0,2	100,0	15 801
Irányítók	68,5	9,9	7,7	1,2	1,4	10,8	0,5	100,0	13 215
Szakemberek	74,7	2,8	3,6	2,0	3,0	12,7	1,2	100,0	11 681
Ügyviteli alkalmazottak	69,6	4,3	4,6	0,8	2,2	15,3	3,2	100,0	9 193
Szellemiek együtt	72,1	6,6	4,9	1,6	2,3	11,6	0,9	100,0	12 599
Szakmunkások	61,9	7,6	7,8	5,6	2,4	13,8	0,9	100,0	11 812
Betanított munkások	59,9	8,6	10,7	2,8	1,7	15,2	1,1	100,0	10 706
Segédmunkások	58,2	11,3	10,6	1,1	1,7	16,1	1,0	100,0	9 522
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	61,0	8,3	8,8	4,4	2,2	14,4	0,9	100,0	11 199
Mezőgazdasági fizikaiak	24,6	35,1	26,0	0,8	1,0	12,1	0,4	100,0	11 509
Aktív kereső háztartásfők együtt	61,1	10,2	9,2	3,2	2,1	13,3	0,9	100,0	11 616
A háztartásfő foglalkozása szerint Budapesten, 1987									
Vezetők	82,5	1,4	0,5	4,5	2,4	9,6	−0,9	100,0	26 527
Irányítók	81,5	2,9	0,8	3,5	1,8	10,1	−0,6	100,0	20 353
Szakemberek	72,6	0,9	0,6	9,0	3,4	11,6	1,9	100,0	18 481
Ügyviteli alkalmazottak	73,3	1,4	0,4	0,0	1,6	19,9	3,4	100,0	11 528
Szellemiek együtt	76,6	1,4	0,6	6,6	2,8	11,2	0,9	100,0	19 729
Szakmunkások	59,1	3,5	0,6	20,3	4,2	11,5	0,8	100,0	19 516
Betanított munkások	67,1	4,2	0,4	5,4	3,4	17,9	1,6	100,0	14 353
Segédmunkások	65,9	3,1	1,9	7,8	3,6	15,8	2,0	100,0	12 460
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	61,0	3,5	0,7	16,8	4,1	12,9	1,1	100,0	17 582

	Alkalmaz-tatásból	Mezőgaz-dasági Isz-ből	Háztáji (egyéni) gazda-ságból	Nem mg-i önálló tevékeny-ségből	Egyéb munká-ból	Pénzbe-li társa-dalmi	Egyéb családi	Összesen	1 háztar-tásra jutó havi jövedelem (Ft)
	származó jövedelem					jövedelmek			
Mezőgazdasági fizikaiak	31,1	16,9	12,4	16,6	4,8	15,7	2,5	100,0	15 061
Aktiv kereső háztartásfők együtt	68,5	2,6	0,7	11,7	3,4	12,1	1,0	100,0	18 561
A háztartásfő foglalkozása szerint vidéki városokban, 1987									
Vezetők	71,2	8,2	4,6	4,7	2,9	7,6	0,8	100,0	24 465
Irányítók	71,8	4,3	5,7	4,6	2,6	9,5	1,6	100,0	21 219
Szakemberek	71,7	0,7	4,9	4,4	4,9	11,4	1,9	100,0	17 425
Ügyviteli alkalmazottak	65,9	2,3	3,4	5,1	3,0	16,3	4,0	100,0	13 637
Szellemiek együtt	71,4	3,3	5,0	4,6	3,8	10,3	1,7	100,0	19 245
Szakmunkások	61,3	2,3	5,1	13,6	3,3	12,7	1,7	100,0	17 939
Betanított munkások	63,9	2,2	6,5	8,2	2,7	14,6	1,9	100,0	14 671
Segédmunkások	63,8	2,9	6,5	6,1	2,3	15,5	3,0	100,0	13 880
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	62,0	2,4	5,4	11,9	3,1	13,3	1,9	100,0	16 804
Mezőgazdasági fizikaiak	33,1	24,1	23,6	1,9	2,6	12,3	2,4	100,0	17 175
Aktiv kereső háztartásfők együtt	64,3	3,5	5,9	8,9	3,3	12,2	1,8	100,0	17 615
A háztartásfő foglalkozása szerint községekben, 1987									
Vezetők	45,5	26,0	14,4	3,2	2,4	8,4	0,2	100,0	26 316
Irányítók	53,2	14,0	14,1	3,8	3,6	10,5	0,8	100,0	22 112
Szakemberek	59,8	7,4	13,2	2,4	3,1	12,7	1,5	100,0	18 148
Ügyviteli alkalmazottak	50,8	6,3	15,8	2,1	0,8	18,8	5,4	100,0	14 829
Szellemiek együtt	53,9	13,6	13,9	3,1	3,0	11,3	1,2	100,0	20 635
Szakmunkások	45,5	9,5	13,7	13,2	4,0	13,2	0,9	100,0	19 225
Betanított munkások	52,9	9,7	15,1	3,8	2,8	14,5	1,1	100,0	16 324
Segédmunkások	49,7	10,9	16,7	2,3	3,2	16,7	0,6	100,0	13 955
Nem mezőgazdasági fizikaiak együtt	47,8	9,8	14,4	9,5	3,6	14,0	0,9	100,0	17 568
Mezőgazdasági fizikaiak	21,4	31,5	29,1	1,3	2,7	13,2	0,8	100,0	17 041
Aktiv kereső háztartásfők együtt	44,9	13,7	16,5	7,2	3,3	13,4	0,9	100,0	17 942
A háztartásfő foglalkozása szerint országosan, 1987									
Vezetők	70,1	9,4	5,1	4,3	2,6	8,5	0,1	100,0	25 558
Irányítók	67,8	7,2	7,3	4,1	2,7	10,0	0,8	100,0	21 299
Szakemberek	70,1	1,9	4,7	5,8	4,0	11,7	1,8	100,0	17 926
Ügyviteli alkalmazottak	64,3	3,1	5,6	2,8	2,0	18,1	4,2	100,0	13 166
Szellemiek együtt	69,2	5,0	5,5	4,9	3,3	10,8	1,3	100,0	19 698

	Alkalmaztatásból	Mezőgazdasági tsz-ből	Háztáji (egyéni) gazdaságból	Nem mg-i önálló tevékenységből	Egyéb munkából	Pénzbeli társadalmi	Egyéb családi	Összesen	1 háztartásra jutó havi jövedelem (Ft)
	származó jövedelem					jövedelmek			
Szakmunkások	54,5	5,5	7,7	14,7	3,7	12,7	1,2	100,0	18 725
Betanított munkások	58,2	6,6	10,4	5,4	2,8	15,0	1,5	100,0	15 486
Segédmunkások	56,9	7,0	11,1	4,3	2,9	16,1	1,6	100,0	13 705
Nem mezőgazdasági fizikaiak	55,5	5,9	8,7	11,6	3,5	13,6	1,3	100,0	17 267
Mezőgazdasági fizikaiak	23,8	29,8	27,8	1,6	2,8	13,1	1,1	100,0	17 029
Aktív kereső háztartásfők együtt	57,3	7,4	9,1	8,8	3,4	12,7	1,3	100,0	17 935

A személyes jövedelmek források szerinti összetétele megyénként, 1987

	Alkalmaztatásból	Mezőgazdasági tsz-ből	Háztáji (egyéni) gazdaságból	Nem mg-i önálló tevékenységből	Egyéb munkából	Pénzbeli társadalmi	Egyéb családi	Összesen	1 háztartásra jutó havi jövedelem (Ft)
	származó jövedelem					jövedelmek			
Baranya	47,1	6,6	10,3	7,1	3,0	24,8	1,1	100,0	17 784
Bács-Kiskun	39,1	10,0	21,0	6,0	2,7	20,9	0,3	100,0	14 162
Békés	37,4	10,4	16,8	9,4	3,2	21,6	1,2	100,0	14 353
Borsod-Abaúj-Zemplén	53,6	5,8	9,3	4,9	2,8	23,1	0,5	100,0	14 145
Csongrád	37,8	7,9	19,3	6,7	3,2	23,1	1,9	100,0	14 557
Fejér	53,5	4,9	10,2	4,8	2,9	22,6	1,2	100,0	14 875
Győr-Sopron	48,1	7,5	14,2	3,9	2,6	23,3	0,3	100,0	15 609
Hajdú-Bihar	46,4	9,0	14,5	5,5	2,1	21,5	0,9	100,0	13 941
Heves	46,7	7,1	11,5	6,4	4,0	22,6	1,7	100,0	14 312
Komárom	48,9	5,6	7,9	8,1	3,0	26,2	0,3	100,0	15 225
Nógrád	48,7	6,3	10,8	5,1	2,8	25,0	1,3	100,0	14 207
Pest	48,9	7,4	9,4	7,3	3,5	23,0	0,5	100,0	14 778
Somogy	43,5	7,5	13,0	6,2	1,7	24,8	3,3	100,0	14 339
Szabolcs-Szatmár	40,0	9,3	18,1	5,5	4,5	20,8	1,8	100,0	14 860
Szolnok	44,8	10,0	13,7	7,4	2,3	21,1	0,8	100,0	14 606
Tolna	45,1	9,1	13,0	6,0	2,4	23,2	1,2	100,0	14 557
Vas	46,6	7,5	13,4	6,0	1,7	23,7	1,1	100,0	14 706
Veszprém	54,2	5,9	7,8	7,2	2,8	21,2	0,9	100,0	16 429
Zala	42,2	6,4	15,0	11,6	1,6	21,5	1,7	100,0	15 247
Együtt	46,2	7,6	13,1	6,5	2,9	22,7	1,1	100,0	14 675

Alkoholisták becsült száma

Év	Jellinek-formula segítségével számított alkoholisták száma		
	férfi	nő	összesen
1970	75 600	39 312	114 912
1975	110 074	55 901	165 975
1980	171 936	52 128	224 064
1981	216 864	75 024	291 888
1982	212 832	71 712	284 544
1983	271 872	87 408	359 280

Év	Jellinek-formula segítségével számított alkoholisták száma		
	férfi	nő	összesen
1984	322 560	100 080	422 640
1985	329 472	105 984	435 456
1986	330 624	117 504	448 128
1987	367 920	121 392	489 312
1988	371 520	137 520	509 040

Gondozókban nyilvántartott alkoholisták száma

Év	Alkohol-gondozó intézetekben nyilvántartott alkoholisták száma	Ideg-	Összesen	Év	Alkohol-gondozó intézetekben nyilvántartott alkoholisták száma	Ideg-	Összesen
1970	33 705	5683	39 388	1980	43 217	6733	49 950
1971	35 058	5066	40 124	1981	44 288	5716	50 004
1972	37 185	6619	43 804	1982	47 864	6811	54 675
1973	39 830	7870	47 700	1983	51 584	6186	57 770
1974	45 365	6702	52 067	1984	55 634	6433	62 067
1975	46 860	6834	53 694	1985	58 346	6825	65 171
1976	44 747	8890	53 637	1986	60 117	6922	67 039
1977	45 614	9152	54 766	1987	65 134	6009	71 143
1978	46 888	8962	55 850	1988	65 210	5945	71 155
1979	44 059	7411	51 470				

A tartós betegségben szenvedők aránya 10 000 lakosra, a betegségek főcsoportja, kiemelt betegségek és korcsoport szerint, 1986

Betegségi főcsoport, kiemelt betegség	10 000 lakosra jutó Összes	–19 éves	20–29	30–39	40–49	50–59	60–
Fertőző és élősdiek okozta betegségek	23,2	2,9	14,6	16,4	33,4	51,3	40,7
Daganatok	17,6	4,7	–	9,6	22,2	42,6	37,3
Endokrin, táplálkozási és anyagcsere-betegségek és az immunrendszer zavarai	172,7	16,6	30,2	79,8	116,5	348,3	517,6
Cukorbetegség	143,7	10,6	11,8	35,9	83,0	310,8	468,0
A vér és a vérképző szervek betegségei	14,4	8,6	16,6	21,3	12,8	15,9	15,8
Elmezavarok	62,4	8,3	42,8	79,9	99,0	115,0	84,1
Idegkimerülés, neurózis	51,3	7,4	33,7	64,9	77,6	89,8	76,2
Az idegrendszer és az érzékszervek betegségei	144,0	34,8	81,4	125,9	145,1	225,6	317,7
A keringési rendszer betegségei	1233,2	60,7	188,4	548,2	1163,1	2237,2	3760,2
Szívbetegségek	479,0	42,0	64,3	196,0	435,8	922,4	1429,1
Ischaemiás szívbetegség	193,5	1,8	2,5	60,0	146,2	393,3	640,8
Érbetegségek	713,8	16,9	110,0	308,9	693,2	1224,3	2243,2
Magas vagy ingadozó vérnyomás	459,5	13,9	64,3	202,0	480,5	869,7	1364,6
Agyérbetegségek	26,8	–	–	5,0	16,6	22,6	115,7
Érelmeszesedés	56,5	–	2,6	3,3	6,4	35,3	276,1
Érszűkület	71,6	–	2,3	19,8	58,0	61,1	238,5
A légzőrendszer betegségei	163,3	91,1	33,9	76,2	155,5	258,7	384,4
Hörghurut, tüdőtágulat tüdőasztma	116,1	73,6	22,0	45,9	110,1	166,6	280,0
Az emésztőrendszer betegségei	268,5	15,6	111,4	250,4	386,3	562,0	510,1
Gyomor-nyombélfekély	88,1	4,9	62,1	120,9	145,6	182,2	104,4
Epeutak és máj idült betegségei, epekő	62,3	1,0	16,3	40,0	96,0	144,4	131,6
A húgy-ivarrendszer betegségei	78,1	18,0	42,4	69,7	104,8	107,3	165,4
A bőr és a bőr alatti szövet betegségei	16,8	7,6	19,8	27,5	12,4	17,9	21,5

Betegségi főcsoport, kiemelt betegség	10 000 lakosra jutó Összes	–19 éves	20–29	30–39	40–49	50–59	60–
A csontváz és izomrendszer és a kötőszövet betegségei	536,7	28,4	125,5	325,2	704,4	1150,9	1274,9
Ízületi bántalmak, reuma (kivéve hát)	344,4	6,6	62,1	129,8	369,7	721,7	985,3
Gerincoszlop betegségei	169,8	11,9	53,6	176,1	312,0	396,8	242,3
Veleszületett rendellenességek	4,3	2,0	2,8	3,0	10,4	3,8	5,9
Tünetek és rosszul meghatározott állapotok	26,2	12,5	6,8	29,3	27,5	44,3	45,5
Sérülések és mérgezések	9,1	3,0	4,9	4,9	19,0	10,7	17,0
Összes tartós betegség	2770,2	314,6	721,4	1667,4	3012,3	5191,5	7198,1

Társadalombiztosítás (1000 Ft)

Megnevezés	1988 Előirányzat	Teljesítés	1989 Eredeti előirányzat	Módosított előirányzat
Bevételek				
Vállalati gazdálkodó szervezetek társadalombiztosítási járuléka	129 400 000	127 778 977	156 000 000	171 000 000
Lakosság társadalombiztosítási járuléka	11 100 000	9 297 877	10 500 000	11 000 000
Nyugdíjjárulék-befizetés	44 800 000	45 200 322	47 300 000	52 000 000
Költségvetési szervek társadalombiztosítási járuléka	9 800 000	11 218 259	45 650 000	48 000 000
Társadalombiztosítás egyéb bevétele	1 100 000	1 015 171	2 000 000	2 000 000
Bevételek összesen	196 200 000	194 510 606	261 450 000	284 000 000
Kiadások				
Munkások, alkalmazottak nyugdíja	86 400 000	89 993 964	100 140 000	100 140 000
Mezőgazdasági szövetkezeti és szakszövetkezeti tagok nyugdíja	22 409 000	23 740 648	26 950 000	26 950 000
Mezőgazdasági szövetkezeti és szakszövetkezeti tagok járadéka	3 360 000	3 575 124	3 590 000	3 590 000
Ipari szövetkezeti tagok nyugdíja	3 490 000	3 649 074	3 960 000	3 960 000
Ügyvédek nyugdíja	126 000	124 737	138 000	138 000
Kisiparosok nyugdíja	2 750 000	2 823 654	3 257 000	3 257 000
Magánkereskedők nyugdíja	270 000	282 894	350 000	350 000
Segélyek és segély jellegű ellátások	4 445 000	5 371 320	5 535 000	5 535 000
Nyugdíjasok lakbér-kiegészítése	450 000	404 874	380 000	380 000
Nyugdíjak, nyugdíj jellegű kiadások összesen	123 700 000	129 966 389	144 300 000	144 300 000
Családi pótlék	22 690 000	34 593 964	38 280 000	38 280 000
Jövedelempótlék	880 000	1 629 109	2 093 000	2 093 000
Lakbér-kiegészítés	30 000	28 511	27 000	27 000
Családi pótlék összesen	23 600 000	36 251 584	40 400 000	40 400 000
Táppénz	14 100 000	16 300 675	17 800 000	19 700 000
Gyermekápolási táppénz	1 100 000	1 063 339	1 200 000	1 300 000
Táppénz összesen	15 200 000	17 364 014	19 000 000	21 000 000
Anyasági segély	484 000	692 153	740 000	740 000
Terhességi-gyermekágyi segély	2 680 000	2 999 204	3 290 000	3 290 000
Gyermekgondozási segély	2 156 000	1 904 235	1 800 000	1 800 000
Gyermekgondozási díj	4 910 000	7 060 945	7 670 000	7 670 000
Gyermekgondozási díj és segélyek összesen	10 230 000	12 656 537	13 500 000	13 500 000
Egyéb segélyek	1 050 000	992 250	1 160 000	1 160 000

Megnevezés	1988 Előirányzat	1988 Teljesítés	1989 Eredeti előirányzat	1989 Módosított előirányzat
Megváltozott munkaképességűek keresetkiegészítése	300 000	401 429	440 000	440 000
Temetési segély	260 000	232 205	270 000	270 000
Gyógyászati szolgáltatások	290 000	302 020	430 000	430 000
Gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök	14 700 000	18 171 758	18 000 000	19 300 000
Központosított előirányzat	18 100 000	–	15 600 000	20 100 000
Társadalombiztosítási szolgáltatások folyósításának postaköltsége és egyéb működési kiadások	1 242 648	1 244 109	2 100 000	2 100 000
Részvényvásárlási előleg			1 800 000	2 700 000
Kötvényvásárlás			–	13 100 000
Kiadások összesen	208 672 648	217 582 275	257 000 000	278 800 000
Bevétel többlet (hiány)	–12 472 648	–23 071 669	+4 400 000	+5 200 000

A társadalombiztosítás alakulása

		1950	1960	1970	1980	1988
A társadalombiztosításra jogosultak létszáma						
Saját jogon:	millió fő	2,4	4,4	6,2	7,0	7,0
	index (%)	100,0	183	258	292	292
Családtagi jogon:	millió fő	2,0	4,1	3,8	3,7	3,7
	index (%)	100,0	205	190	185	185
Összes jogosult:	millió fő	4,4	8,5	10,0	10,7	10,7
	index (%)	100,0	193	227	243	243
Összes jogosult aránya a népesség %-ában		47	85	97	100	100
*A társadalombiztosítás összes kiadásai**						
Mrd Ft		1,7	8,1	22,0	83,8	216,6
Index (%)		100,0	477	1 294	4 929	12 741
Aránya a nemzeti jövedelemben (%)		3,6	5,6	8,0	14,4	18,8
A társadalombiztosítás bevételei						
Járulékbevételek összesen						
Mrd Ft		1,5	7,2	21,7	60,1	194,5
Index (%)		100,0	480,0	1 446	4 006	12 966
Költségvetési támogatás						
Mrd Ft		+0,1	+0,9	+0,3	+23,7	+22,1
Index (%)		100,0	900	300	23 700	22 100
Járulékbevételek aránya az összes kiadáshoz (%)		88,0	88,0	98,6	71,7	89,8
A járulékbevételekből a dolgozók járulékának aránya (%)		0,1	3,8	24,9	27,0	23,2
Nyugdíjak, nyugdíj jellegű ellátások						
Ellátásban részesülők száma az év végén						
1000 fő		539	796	1 453	2 082	2 422
Index (%)		100	148	270	386	449
Arány a népesség %-ában		5,8	8,0	14,0	19,4	22,8
Nyugdíjakra fordított kiadás						
M Ft		927	4427	12 985	55 979	129 966
Index (%)		100	478	1 401	6 039	14 020
Arány az összes kiadásban (%)		54,5	54,7	59,0	66,8	60,0

	1950	1960	1970	1980	1988
Az 1 főre jutó nyugdíjak átlaga					
Ft/hó	147	510	764	2 276	4 515
Index (%)	100	347	520	1 548	3 071
Arány az átlagkeresethez (%)	21,5	32,4	35,7	52,9	64,5
Az adott évben nyugdíjba vonuló ipari dolgozók saját jogú nyugdíja					
Ft/hó	263	898	1 136	3 215	5 698
Index (%)	100	341	4 319	1 222	2 166
Arány az átlagkeresethez (%)	38,5	57,0	53,1	74,7	81,4
*Táppénzellátás***					
Táppénzesek napi átlagos létszáma					
1000 fő	55	134	214	248	269
Index (%)	100	244	389	451	489
Táppénzesek aránya a foglalkoztatottak %-ában	3,0	4,5	5,4	5,9	6,5
Táppénzes napok száma					
M nap	17,2	42,2	64,8	76,5	97,9
Index (%)	100	245	377	445	569
Táppénzkiadás					
M Ft	249	1656	3 690	7 395	17 364
Index (%)	100	665	1 482	2 970	6 973
Arány az összes kiadásban (%)	14,6	20,4	16,8	8,8	8,0
Családi pótlék					
Ellátásban részesült családok száma					
1000 család	595	577	731	1 113	1 315
Index (%)	100	97	123	187	221
Ellátásban részesült gyermekek száma					
1000 fő	1094	1422	1 597	2 095	2 257
Index (%)	100	130	146	191	206
Családipótlék-kiadás					
M Ft	303	1391	2 810	13 561	36 252
Index (%)	100	459	927	4 476	11 964
Aránya az összes kiadásban (%)	17,8	17,2	12,8	16,2	16,7
Gyermekneveléshez nyújtott egyéb ellátások					
Anyasági segély					
Segélyben részesülők létszáma					
1000 fő	94	114	141	146	121
Index (%)	100	121	150	155	128
Segélyre fordított kiadás					
M Ft	45	115	148	360	692
Index (%)	100	256	329	800	1 537
Terhességi és gyermekágyi segély					
Segélyezettek napi átlagos létszáma					
1000 fő	4	9	37	47	45,5
Index (%)	100	225	925	1 175	1 137
Segélyezési napok száma					
M nap	1,2	2,7	11,3	14,5	16,7
Index (%)	100	225	942	1 208	1 391
Segélyre fordított kiadás					
M Ft	25	119	673	1 535	2 999
Index (%)	100	476	2 692	6 140	11 996

	1950	1960	1970	1980	1988
Gyermekgondozási segély					
Igénybe vevők átlagos létszáma					
1000 fő	–	–	167	254	82
Index (%)	–	–	100	152	49
Segélyekre fordított kiadás					
M Ft	–	–	1 191	3 913	1 904
Index (%)	–	–	100	329	160
Gyermekgondozási díj					
Igénybe vevők átlagos létszáma					
1000 fő	–	–	–	–	154
Kiadás M Ft	–	–	–	–	7 981
Társadalombiztosítási kifizető-helyek adatai (az év végén)					
Kifizetőhelyek száma (db)	1499	2977	4 298	5 408	7 638
Index (%)	100	199	287	361	509
Kifizetőhelyen ellátott dolgozók létszáma					
1000 fő	614	2158	3 329	3 924	3 859
Index (%)	100	351	542	639	628
Aránya az összes saját jogú biztosított létszámában (%)	26	72	84	93	93
1 aktív biztosítottra jutó tb-kiadás évi összege					
Ft	885	2362	4 966	17 717	52 268
Index (%)	100	267	561	2 002	5 905
1 aktív biztosítottra jutó tb-kiadás aránya az átlag-keresethez (%)	14,4	18,2	26,5	31,9	62,2
1000 aktív keresőre jutó ellátottak száma					
Nyugdíjas-járadékos	131	168	292	411	584
Táppénzes állományban lévő	13	28	43	49	64
Terhességi-gyermekágyi segélyezett	1	2	7	9	10
Gyermekgondozási segélyezett	–	–	34	50	20
Gyed-et igénybe vevők	–	–	–	–	37
Együtt	145	198	376	519	715
Index (%)	100	137	259	358	493

* 1988-tól a kiadási adatok a 18,2 Mrd Ft gyógyszertámogatást is tartalmazzák. ** Munkások, alkalmazottak és ipari szövetkezeti tagok adatai

Társadalombiztosítási költségvetés (Mrd Ft)

	1975	1985	1989
Bevételek			
Járulékok	33,3	134,3	261,5
Munkáltatók	23,7	100,7	201,7
Ebből: költségvetési intézmények	–	–	45,7
Önállók	0,0	6,3	10,5
Nyugdíjjárulék-fizetők	9,6	27,3	47,3
Egyéb bevétel	0,0	1,0	2,0
Összes bevétel	33,3	135,3	261,5
(a GDP %-ában)	6,9	13,1	16,5
Kiadások			
Nyugdíjak	27,1	88,3	150,5
Táppénz	6,2	10,3	20,0
Családi juttatások	11,2	32,9	63,3
anyasági juttatás	4,8	6,5	14,2
ebből: anyasági segély	0,5	0,4	0,7
terh.-gyerm.	1,3	1,7	3,3
gyes-gyed	3,0	4,4	10,2
családi pótlék	6,4	21,3	49,1
Gyógyszerek*	–	–	18,0
Igazgatási költségek	0,1	0,9	2,1
Egyéb	–	–	2,3
Összes kiadás	44,9	132,4	256,2
(a GDP %-ában)	9,3	12,8	16,3
Egyenleg	−11,6	2,9	5,3
(a GDP %-ában)	2,4	0,3	0,2

* A gyógyszertámogatás 1988-tól társadalombiztosítási kiadásnak minősül.

A jelenlegi társadalombiztosítási ellátásokhoz szükséges járulékmértékek

Megnevezés	1987	1988	1989
Kiadások			
Nyugdíj	27,9	28,7	30,4
Táppénz	2,7	3,7	3,8
Családi pótlék	5,7	8,0	9,8
Anyasági ellátások	2,3	2,8	3,0
Gyógyszertámogatás	–	3,5	3,6
Egyéb	0,4	0,5	0,5
Társadalombiztosítási ellátások összesen	39,0	47,2	51,1

Megnevezés	1987	1988	1989
Működési kiadás	–	–	0,4
Részvényvásárlás	–	–	0,4
Tartalék	–	–	0,9
Járulékfizetési engedmény	n. a.	n. a.	0,2
Társadalombiztosítási kiadás összesen	n. a.	n. a.	53,0

Megjegyzés:
- Ez a munkavállalók által fizetett 10%-os nyugdíjjárulék és a munkáltatók által fizetett 43%-os társadalombiztosítási járulék (összesen 53%) megoszlása.
- 1989 előtt a működési kiadásokat nem a járulékbevétel terhére számolták el, hanem központi államigazgatási költségként.
- 1989 előtt részvényvásárlás és tartalékképzés nem történt.
- 1989 előtt a biztosított járulékkedvezmények hatását nem mérték.
- Szerkezeti változások nélkül (1988-ban gyógyszertámogatás, 1989-ben ellátáskon kívüli kiadások) az éves járulékmérték-növekedés 4-5%.

Az 1988-ra tervezett és év közben elhatározott szociálpolitikai intézkedések

Érintettek	Intézkedés	Hatása az 1988-as költségvetésre (M Ft)
1. Költségvetésben előirányzott (nyugdíjkiadások között 8000; központosított előirányzat 18 100)		
70 éven felüli és súlyosan rokkant nyugdíjasok	A nyugdíjaknak a tervezett fogyasztói árral azonos mértékű 15%-os, min. 330 Ft/hó növelése jan. 1-jétől	5 800
70 éven aluli nyugdíjasok	A nyugdíjak 2%, min. 330 Ft/hó növelése jan. 1-jétől	6 300
Nyugdíjasok összesen		*12 100*
Családi és jövedelempótlékban részesülők	A családi pótlék és az egygyermekesek jövedelempótlékának 400 Ft/hó növelése jan. 1-jétől	11 100
	A 3 éven aluli gyermek után további 100 Ft/hó emelés jan. 1-jétől	500
	A közép- és felsőfokú tanulók jövedelempótlékának 210 Ft/hó növelése jan. 1-jétől	300
	A gyes utáni jövedelempótlék 300 Ft/hó növelése jan. 1-jétől	200
2 éves gyerekesek, gyedben részesülők	A gyed-korhatár 2 évre, s felső határának emelése jan. 1-jétől	650
Anyasági segélyre jogosultak	Anyasági segély 2000 Ft/eset növelése jan. 1-jétől	250
Gyermekes családok összesen		*13 000*
Tanácsi szociális-nevelési segélykeretek emelése		500
6 éven felüli tartósan beteg gyermekek	A gyes 10 éves korig való kiterjesztése jan. 1-jétől	100
18 éven felüli súlyosan fogyatékosok	Rokkantsági járadék havi 2200 Ft/hó bevezetése jan. 1-jétől	60
Cukorbetegek	Havi 100 Ft/hó támogatás bevezetése jan. 1-jétől	60
Idősek klubjában részt vevők	Havi 150 Ft/hó tagsági díj megszüntetése jan. 1-jétől	40

Érintettek	Intézkedés	Hatása az 1988-as költségvetésre (M Ft)
Nyugdíjasok	Utazási kedvezmény kiterjesztése jan. 1-jétől	100
	70 éven felüliek tv-díjmentesítése jan. 1-jétől	140
Összesen		*26 100*
2. Év közben elhatározott		
Családi és jövedelempótlékban részesülők	A családi és a jövedelempótlék 100 Ft/hó növelése júl. 1-jétől	1 200
70 éven felüli és súlyosan rokkant nyugdíjasok	A nyugdíjak 2%, min. 100 Ft/hó növelése okt. 1-jétől	300
3000 Ft alatti jövedelmű nyugdíjasok és gyermekgondozási segélyben részesülők	Egyszeri (dec.) 1000 Ft támogatás	245
Anyatejbeadók	Térítési összeg növelése	24
Összesen		*1 769*
Mindösszesen		*27 869*

Az 1989-re bevezetett és év közben elhatározott szociálpolitikai intézkedések

Érintettek	Intézkedés	Hatása az 1989-es költségvetésre (M Ft)
Előirányzott		
Társadalombiztosítási alapból (nyugdíjkiadások között 7600; központi költségvetési előirányzat 15 600)		
Nyugdíjasok	A nyugdíjak 360 Ft/hó növelése jan. 1-jétől, 100 Ft/hó máj. 1-jétől. (Ez utóbbi nem az eredeti terv, hanem az V. 17-i SZOT–kormány megállapodás szerint lett végrehajtva)	12 800
	A nyugdíjminimumok egységesítése jan. 1-jétől	200
	Az első két intézkedést követően azoknál a 70 éven felülieknél, akik ellátása még így sem érte el a 3500 Ft-ot, e szintre történő kiegészítés	800
Nyugdíjasok összesen		*13 800*
Családi és jövedelempótlékban részesülők	A családi és a jövedelempótlék 300 Ft/hó emelése jan. 1-jétől	8 300
Szakmunkásotthonban elhelyezettek, harmadéves szakmunkástanulók	A jövedelempótlék helyett családi pótlék kerül bevezetésre	400
Gyedben és gyesben részesülők	A gyed minimumának és a gyes jövedelempótléknak 360 Ft/hó növelése jan. 1-jétől, 100 Ft/hó máj. 1-jétől. (Ez utóbbi az V. 17-i SZOT–kormány megállapodás szerint lett végrehajtva)	700
Gyermekesek összesen		*23 200*
– Tanácsi szociális-nevelési segélykeretek emelése		1 500
– Iskolák jövedelempótléka	A közép- és felsőfokú tanulók jövedelempótlékának 300 Ft/hó növelése jan. 1-jétől	300
Összesen		*2 500*

Érintettek	Intézkedés	Hatása az 1989-es költségvetésre (M Ft)
Év közben elhatározott		
Családi és jövedelempótlékban részesülők	A családi és a jövedelempótlék 100 Ft/hó növelése szept. 1-jétől	1 510
Gyes jövedelempótlékban részesülők	200 Ft/hó növelés szept. 1-jétől	90
Gyermekes családok összesen		*1 600*
Nyugdíjasok	100 Ft/hó nyugdíjemelés júl. 1-jétől	1 472
5000 Ft alatti nyugdíjjal bírók és I–II. fokozatú rokkantnyugdíjasok	További 200 Ft/hó nyugdíjemelés júl. 1-jétől	1 235
Házastársi pótlékosok és 5300 Ft alatti jövedelempótlékosok	200 Ft/hó emelés júl. 1-jétől	186
Nyugdíjasok összesen		*2 893*
Tanácsi szociális és nevelési segélykeretek növelése, egészségügyi, szociálpolitikai pályázat		600
Mindösszesen		*5 093*

A nyugdíjban, nyugdíj jellegű ellátásban részesülők megoszlása korcsoportonként, nyugdíjösszeg szerint, 1989. jan. (%)

Ft/hó	Korcsoport –54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–	Összesen
–3500*	3,0	3,4	4,0	4,5	–	–	–	14,9
3500–4000	2,0	2,4	3,5	4,0	5,0	5,8	6,9	29,6
4000–5000	2,3	3,4	5,2	5,6	3,7	4,0	3,7	27,9
5000–6000	0,9	1,8	3,3	3,3	1,7	1,0	0,5	12,5
6000–7000	0,4	1,0	2,0	1,7	0,8	0,3	0,1	6,3
7000–8000	0,2	0,6	1,2	0,9	0,4	0,2	0,1	3,6
8000–	0,4	1,2	1,8	1,1	0,4	0,2	0,1	5,2
Összesen	9,2	13,8	21,0	21,1	12,0	11,5	11,4	100,0

* A 3500 Ft az inaktivak átlagos létminimuma.

A nyugdíjasok, járadékosok létszámának megoszlása, jogcím és a havi ellátmány nagysága szerint, 1989. jan. (ezer fő)

Ft/hó	Jogcím Saját jogú öregségi	rokkantsági	Hozzátartozói özvegyi, szülői	árvaellátás	Egyéb ellátásban részesülők	Mindösszesen
–3500	204	76	165	54	63	562
3501–3999	267	109	100	21	9	506
4000–4999	437	188	28	18	–	671
5000–5999	214	79	7	–	–	300
6000–6999	109	42	–	–	–	151
7000–7999	66	21	–	–	–	87
8000–	104	22	–	–	–	126
Összesen	1401	537	300	93	72	2403

Az átlagos élettartam és a nyugdíjra jogosító korhatár néhány országban, 1987

Ország	Átlagos életkor		Nyugdíj-korhatár	
	férfiak	nők	férfiak	nők
Ausztria	69,0	76,2	65	60
Belgium	68,6	75,1	65	60
Bulgária	68,7	73,9	60	55
Ciprus	72,3	76,0	65	65
Csehszlovákia	67,0	74,3	60	60
Dánia	71,1	77,2	67	62
Egyesült Államok	70,0	77,8	65	65
Finnország	69,5	77,8	66	66
Franciaország	70,0	78,2	60	60
Görögország	70,1	73,6	65	60
Hollandia	72,4	79,2	65	65
Írország	68,8	73,5	66	66
Japán	73,8	79,1	60	55
Jugoszlávia	67,7	73,2	60	55
Kanada	70,1	77,4	66	66
Lengyelország	67,1	75,2	65	60
Magyarország	*66,0*	*73,4*	*60*	55
Nagy-Britannia	70,4	76,6	65	60
NDK	69,5	75,4	65	60
NSZK	69,9	76,6	63	63
Norvégia	72,5	79,2	67	67
Olaszország	69,7	76,9	60	55
Portugália	65,1	72,9	65	62
Románia	67,4	72,2	60	55
Spanyolország	70,4	76,2	60	55
Svájc	72,0	78,7	65	62
Svédország	73,0	79,1	67	67
Szovjetunió	64,0	74,0	60	55

Az öregségi nyugdíjrendszerek főbb jellemzői néhány európai országban

Ország	A jogosultsághoz szükséges minimális szolgálati idő		A nyugdíj alapját képező átlagkereset időszaka	A nyugdíj minimuma és maximuma
	férfi	nő		
Ausztria	15	15	Az utolsó 10 év valorizált átlaga	Min.: az átlagkereset 50%-a Max.: az átlagkereset 79,5%-a
Bulgária	III. 25 II. 20 I. 15	III. 20 II. 20 I. 15	Az utolsó 15 évből választott 3 egymást követő év	Min.: fix összeg Max.: a kereset 80%-a
Csehszlovákia	25	25	Az utolsó 5 év, vagy az utolsó 10 év	Min.: fix összeg Max.: a beszámítható kereset van korlátozva
Finnország	30	30	Az utolsó 4 évből választott 2 év	Min.: átlagkereset 38%-a + népnyugdíj Max.: változó fix összeg
Franciaország	37,5 teljes nyugdíjhoz	37,5 teljes nyugdíjhoz	Az utolsó 10 év valorizált átlaga	Min.: fix összeg Max.: a beszámítható kereset van korlátozva
Jugoszlávia	40	35	Az utolsó 10 év vagy a biztosítási idő választott 10 évi átlaga	Min.: nincs Max.: a kereset 85%-a
Lengyelország	25	20	Az utolsó 1 év vagy az utolsó 12 évből választott 2 egymást követő év	Min.: fix összeg Max.: a kereset 95%-a

Ország	A jogosultsághoz szükséges minimális szolgálati idő: férfi	A jogosultsághoz szükséges minimális szolgálati idő: nő	A nyugdíj alapját képező átlagkereset időszaka	A nyugdíj minimuma és maximuma
Magyarország	*10*	*10*	*Az utolsó 5 évből választott 3 év*	*Min.: fix összeg* *Max.: nincs*
Nagy-Britannia	1978-tól évi 50 hét biztosítás, 6 év állampolgárság	1978-tól évi 50 hét biztosítás, 6 év állampolgárság	A választott 20 év	Min.: fix összeg Max.: fix összeg
NDK	15	15	Az utolsó 20 év	Min.: fix összeg Max.: biztosítási bérhatár van, felette kiegészítő biztosítás
NSZK	15	15	A teljes biztosítási idő alatti átlag a bérindex szerint felértékelve	Min.: 15 éves valorizált országos átlagbér 75%-a Max.: a beszámítható kereset van korlátozva
Románia	30	25	Az utolsó 10 évből választott 5 egymást követő év	n. a.
Szovjetunió	25	20	Az utolsó 1 év vagy az utolsó 10 évből választott 5 egymást követő év	Min.: fix összeg Max.: fix összeg

Rendszeres szociális segélyezés

	1975	1980	1985	1987	1988
Segélyben részesülők száma (fő)	51 579	51 212	48 671	48 070	47 002
Teljes összeg (1000 Ft)	269 019	589 178	880 891	1 033 459	1 190 000

Rendkívüli szociális segélyezés

	1975	1980	1985	1987	1988
Segélyezési esetek száma	96 449	186 271	446 235	563 952	545 485
Teljes összeg (1000 Ft)	54 185	163 372	519 421	803 017	914 107
1 esetre jutó átlag (Ft)	562	877	1164	1424	1676

Központi szociális segélyezés

	1980	1985	1987	1988
Ellátásban részesülők száma (fő)	429	219	174	156
1 főre jutó havi átlag (Ft)	1300	1994	2469	2938

Hadigondozotti pénzellátás

Év	Saját jogú ellátásban részesülők (fő)	Származékos ellátásban részesülők (fő)	Saját jogú ellátások 1 főre jutó havi átlaga (Ft)	Származékos ellátások 1 főre jutó havi átlaga (Ft)
1975	2734	10 881	783	578
1980	1480	6 370	1350	1150
1985	783	4 347	2109	1894
1987	638	3 635	2588	2366
1988	589	3 378	3074	2830

Szociális étkeztetés

	1975	1980	1985	1987	1988
Étkeztetésben részesülők száma (fő)	2439	11 152	32 321	50 772	64 192
Étkeztetésre fordított összeg (1000 Ft)	3982	37 780	138 849	248 394	407 500
Az étkezésért térítési díjat fizet (fő)	697	6 838	19 930	31 300	39 471

Mozgáskorlátozottak üzemanyag-támogatása

	1982	1985	1987	1988
Támogatásban részesülők (fő)	18 006	24 729	26 733	29 744
Támogatásra fordított összeg (1000 Ft)	79 476	152 290	164 000	205 000

Az idősek klubjai

	1975	1980	1985	1987	1988
Idősek klubjainak száma	643	835	1080	1232	1281
Férőhelyek száma	18 406	23 819	30 183	34 794	36 172
60 éven felüliekre jutó férőhelyek száma (férőhely/10 000 fő)	96,0	131,3	160,3	177,1	184,0

Házi szociális gondozást végzők

	1975	1980	1985	1987	1988
Hivatásos gondozók (fő)	1033	1469	3 078	3 664	4 170
Tiszteletdíjas gondozók (fő)	3346	8190	10 972	11 670	12 726
Tiszteletdíj nélküli gondozók (fő)	3669	6467	9 477	8 290	6 817

Szociális intézmények adatai

	1975	1980	1985	1987	1988
Intézmények száma	257	267	283	286	289
Férőhelyek száma	30 565	33 737	37 706	39 029	39 995
10 000 lakosra jutó férőhelyek száma	28,9	31,5	35,4	36,8	37,7

A családi pótlék hány %-a a gyermekek eltartási kiadásainak, 1987–88

	A gyermek eltartása (Ft/hó – KSH szerint)		1 gyermekre jutó családi pótlék hány % az eltartás költségeihez			
			2 gyermekes családnál		3 gyermekes	
Kor (év)	1987	1988	1987	1988	1987	1988
0– 3	2530	2960	32	48	38	52
4– 6	2870	3360	29	39	33	43
7–10	3364	3940	24	34	28	37
11–14	4410	5160	19	26	22	28
15–18	5580	6530	15	20	17	22

Családipótlék-rendszerek néhány európai országban (1987-ben hatályos jogszabályok alapján)

Ország	A jogosultak köre	A jogosultság feltételei	Pénzügyi fedezet	A pótlék mértéke és specifikumai	Felügyelet, folyósítás	Egyéb megjegyzés
I. Univerzálisan nyújtott családipótlék-ellátás						
Dánia	Minden dán állampolgár, idegen állampolgár, aki állandó lakhellyel rendelkezik	A gyermek *18* éves koráig (1987 előtt *16* éves korig)	Állam az adókból	– *Gyermekenként* negyedévenként *1250* dán korona – A gyermekét *egyedül nevelő* részére kiegészítés havi 910 korona – A gyermekek számától függetlenül minden család 696 koronát kap ezen felül	– Szociális Ügyek Minisztériuma és a Társadalombiztosítási Hivatal – Helyi közigazgatási szervek negyedévenként	Az ellátások összegét évente kiigazítják, ennek évi mértékét külön jogszabály határozza meg
Finnország	Minden személy, aki állandó lakóhellyel rendelkezik (ha nem finn állampolgár, úgy 2 évi tartózkodást követően jogosult)	A gyermek *16* éves korának betöltéséig	Állam az adókból	– *Gyermekszám* szerint progresszív: 1 gyermek után évi 2172 finn márka 2 gyermek után évi 4668 finn márka 3 gyermek után évi 7732 finn márka 4 gyermek után évi 11 698 finn márka az 5. és minden további gyermek után 4776 finn márka – A *3 éven* aluli gyermek után járó csp.-ot évi 1248 finn márkával egészítik ki – *Szülési segély:* 520 finn márka, de gyakran természetben – kelengye – nyújtják	– Népjóléti Hivatal – adminisztratív feladatok – Kérelmek elbírálása és folyósítás helyi közigazgatási hatóságok (havonként) – Szociális és Egészségügyi Minisztérium – Általános felügyelet	

Franciaország	A 2 vagy többgyermekes családok – *családi pótlék*	– *16 éves* korig – 17 éves korig, ha a keresete nem nagyobb a minimális bér 55%-ánál; – *20 év*, ipari tanuló, tanuló rokkant vagy otthon dolgozó lány esetén – 3 vagy több eltartott gyermek esetén garantált maximális jövedelem	Járulékból: munkaadó fizeti a bérösszeg 9%-át (az önálló keresők jövedelmük 9%-át fizetik) maximált jövedelem-határig (115 560 frank/év)	Havi összege: az *alapbér* (1683 FFR) 32%-a a 2. gyermek után, 33%-a a 3. gyermek után, 114%-a a 4. gyermek után, 155%-a az 5. gyermek után, 196%-a a 6. gyermek után – Gyermekgondozási segély: havi 2000 FFR – Egyedülálló szülő segélye: az alapbér 150%-a + 50% gyermekenként 1 évig (a legkisebb gyermek 3 éves koráig) – Családtámogatási segély: az alapbér 22,5-a árvánként, ill. egyedülálló anya számára, teljes árva esetén 30%	Felügyelet: SZEM Országos Családsegélyező Alap koordinál, a csp. alap esetén a programot (körzetenként, szakmánként) kétoldalú testületek igazgatják	A segélyeket évente indexálják a megélhetési költségek függvényében
Hollandia	Minden állandó lakhellyel rendelkező hollandiai személy	– A gyermek *16 éves* korának betöltéséig – Főiskolai tanulmányok esetén *27 éves korág* – Gyermek rokkantsága esetén *18 éves korig*	Járulék, amely a nettó jövedelem 3,95%-a; munkáltató fizeti maximálisan évi 63 200 holland forint keresetig	A gyermekek *számától* és *életkorától* függően fokozatosan emelkedő összeg. Pl. 6 éven aluli gyermek után negyedévenként 222,69 holland forint jár, amely fokozatosan emelkedik, és 10 gyermek	Társadalombiztosítási Tanács – állandó felügyelet Iparági szövetségek – igazgatási teendők Folyósítás: nagyobb munkáltatók – munkavállalónak Társadalombiztosítási Bank és a helyi mun-	Összeget évente kétszer hozzáigazítják az árindex alakulásához

Ország	A jogosultak köre	A jogosultság feltételei	Pénzügyi fedezet	A pótlék mértéke és specifikumai	Felügyelet, folyósítás	Egyéb megjegyzés
Hollandia				esetén 12–17 éves kor között elérheti a 712,80 holland forintot gyermekenként	kaügyi tanácsok – munkaviszonyban nem állóknak, – nyugdíjasoknak	
Nagy-Britannia	Minden állandó lakos, ha a gyermek állandó lakhelye legalább 26 hétig Nagy-Britannia	A gyermek *16 éves*, főiskolai tanulmányok folytatása esetén 19 éves életkorának betöltéséig	Állam az adókból	– Összege *gyermekenként* 7,10 GBP/hét – a gyermekét egyedül nevelő szülők családi pótlékát az első gyermek után heti 4,60 GBP-vel egészítik ki	– Szociális és Egészségügyi Minisztérium	
NDK	Minden állandó lakos	– A gyermek *16 éves* koráig, ill. főiskolai tanulmányainak befejezéséig – Az önállók a 3. gyermektől jogosultak ellátásra a jövedelem függvényében	Állam	*Havi* összege 1. és 2. gyermek után 20-20 márka 3. gyermek után 50 márka 4. gyermek után 60 márka minden további után 70 márka	Felügyelet: Munka- és Közegészségügyi Minisztérium A kifizetés az alkalmazó vállalatnál történik	Egyszeri szülési segély: 1000 márka
NSZK	Minden olyan személy, akinek állandó lakóhelye az ország területén van (speciális rendelkezések vonatkoznak azokra a vendégmunkásokra, akiknek gyermekei külföldön laknak)	*Gyermekpótlék*, a gyermek *16 éves* korának betöltéséig jár. 16 éves kor után a gyermek akkor jogosult, ha főiskolai tanuló vagy szakmai továbbképzést folytat, és havi jövedelme nem halad meg egy bizonyos összeghatárt (1986-ban havi 750 DM-et)	Állam az adókból	– 3 gyermekig progresszív, ezt követően degresszív; *szociális* helyzettől függően változik 1 gyermek után 50 DM/hó 2 gyermek után 120–150 DM/hó 3 gyermek után 140–370 DM/hó 4 és több gyermekenként	Általános felügyelet: a Szövetségi Szociális és Munkaügyi Minisztérium Igazgatás: Szövetségi Munkaügyi Hivatal – regionális és helyi hivatalok útján	Akik gyermekeik után nyugdíj-kiegészítést kapnak, a különbözetet kapják, amennyiben a pótlék összege meghaladja a kiegészítő nyugellátás összegét

		– a gyermek *nyilvántartott munkanélküli,* (21 éves korig) – a gyermek rokkant		140–240 DM/hó – A gyermekpótlék magasabb a kisjövedelmű családok esetében, akik nem érik el az évente meghatározott szintet (1986: 45 479 DM/év); efölött *jövedelemsávonként* csökkenő oly módon, hogy a magasabb gyermekszámot figyelembe veszik	
Norvégia	Az ország területén tartózkodó valamennyi gyermek	Minden *18 év* alatti gyermek	Állam az adókból	*Évi* összege 6180 korona az 1. gyermek, 6672 korona a 2. gyermek, 8088 korona a 3. gyermek, 8172 korona a 4. gyermek, és 9096 korona minden további gyermek után és egyedülállóknak magasabb pótlék	Szociális Ügyek Minisztériuma – általános felügyelet A program országos kezelése és a helyi irodák felügyelete az Országos Biztosítási Igazgatóságnál Havonta folyósítják
Svédország	Minden olyan személy, akinek állandó lakhelye az ország területén van, és egy vagy több gyermeket nevel	Ellátásra jogosult az eltartó a gyermek *16 éves* életkorának betöltéséig; főiskolai tanulmányok folytatása esetén *20 éves* koráig; szellemi fogyatékos spec. iskoláiban tanulók után 23 éves korig	Állam az adókból	Havi összege 1 gyermek után 485, 2 gyermek után 970, 3 gyermek után 1698, 4 gyermek után 2668, 5 és több gyermek után 3638 svéd korona	Felügyelet: Országos Társadalombiztosítási Hivatal Folyósítása a hivatal helyi irodáinál

Ország	A jogosultak köre	A jogosultság feltételei	Pénzügyi fedezet	A pótlék mértéke és specifikumai	Felügyelet, folyósítás	Egyéb megjegyzés
II. Biztosítási jogviszony alapján nyújtott ellátások						
Belgium	Minden keresőfoglalkozást folytató vagy társadalombiztosítási ellátásban részesülő személy, aki gyermeke, eltartásra szoruló unokája, testvér, mostoha, vagy fogadott gyermeke, vagy más, eltartásra szoruló kiskorú személy eltartásáról gondoskodik	– A gyermek *16 éves* koráig; ha a gyermek főiskolai tanuló, *25 éves* korig; ha ipari tanuló vagy rokkant, *21 éves* korig (bizonyos testi fogyatékosság esetén nincs időbeli határ)	Járulékokból + állami adókból (járulékok: a munkáltató fizeti a bérek 7%-át; az önállóknál a járulékmérték a jövedelem függvényében változik)	– Havi összege 1 gyermek után 2177, 2 gyermek után 4027, 3 és minden további után gyermekenként 6012 belga frank – A fenti alapösszegeket a gyermek *életkora* szerint egészítik ki 6–12 éves kor között 603 fr/hó 12–16 éves kor között 953 fr/hó 16 év felett 1163 fr/hó A 2. és többi; főiskolai tanulók után 1357 fr/hó – kiegészítő ellátás rokkant gyermekek után 25 éves kor alatt havi 9790 fr 25 év felett havi 4954 fr	Felügyelet: Népjóléti Minisztérium; Járulékbeszedés: Országos Társadalombiztosítási Hivatal, Folyósítás: Országos Családipótlék-hivatal és 48 szakmai és területi pénztár, évente 14 alkalommal	– A rendszer része a *degresszív* szülési segély: 1. szülés után 29 484 fr; 2. szülés után 20 335 fr; 3. és minden további szülés után 10 939 belga frank jár – Az ellátásokat időszakonként igazítják a bérszínvonal, az árindex és egyéb tényezők változásához
Csehszlovákia	– Minden munkaviszonyban álló dolgozó (kisipari termelőszövetkezeti tag, főiskolai hallgató is) társadalombiztosítási ellátásban részesülő személy	– A gyermek *15 éves* koráig jár (továbbtanulás, rokkantság esetén *26 éves* korig) – További feltétel a teljes munkaidős (vagy rokkant) szülő; egyedülálló anya	– Járulékból és állami hozzájárulásból – Felosztó-kirovó rendszer, a osp. forrása nem különül el	– Havi összege 1 gyermek után 200 korona, 2 gyermek után 400 korona, 3 gyermek után 560 korona, 4 gyermek után	Szakszervezetek Központi Tanácsa regionális szakszervezeti tanácsok felügyelete alatt helyi rendszerek munkáltatói, társadalombiztosítási bizottságok bírálják el az	A rendszer szülési segéllyel egészül ki, összege esetenként 2000 korona

	– Mgtsz-tagok részére speciális rendszer	eseten télmunkaidős munkavállalás		510 korona, minden további gyermek után 350 korona gyermekenként – Testi-szellemi fogyatékos gyermekenként a kiegészítő ellátás 500 korona	igényeket és folyósítják	
Görögország	Jogosultak az iparban, kereskedelemben, rokon szakmákban munkaviszonyban álló egy vagy több gyermek eltartásáról gondoskodó dolgozók	– A biztosított szülő a gyermek *18 éves* koráig *(24 éves* koráig, ha főiskolai tanulmányokat folytat; időbeli korlátozás nélkül, ha *rokkant)* – A megelőző évben legalább 75 nap munkaviszony (50–74 nap munkaviszony esetén a pótlék összegét arányosan csökkentik)	Járulék: – a munkavállaló havi keresetének 1%-a – a munkáltató által kifizetett munkabér 1% (max. évi 1 965 950 drachma)	– Havi összege 1 gyermek után 930, 2 gyermek után 3170, 3 gyermek után 6921, 4 gyermek után 8000, minden további gyermek után gyermekenként 1500 drachma – Egyedülálló szülők esetén gyermekenként havi 1250 drachma kiegészítő ellátás	Felügyelet: Munkaügyi Minisztérium; Folyósítás: Munkaerő-foglalkoztatási Szervezet fennhatósága alá tartozó helyi szervezet	A szülési segélyt szülésenként meghatározott jövedelemszint alatt nyújtják
Lengyelország	Munkaviszonyban álló dolgozók, önálló kisiparosok, bedolgozók, ügyvédek, társadalombiztosítási ellátásban részesülők	– A gyermek *16 éves* koráig (*25 éves* koráig főiskola végzése, szakmai továbbképzés esetén; időbeli korlátozás nélkül a gyermek rokkantsága esetén) – További feltétel: 3 hónap előzetes biztosítás; teljes munkaidős munkavállalás	Járulék: mértéke 43%; felosztó-kirovó rendszer, a csp.-re fordított járulék nem különül el	– Havi összege a család *jövedelmének* függvényében változik Ha az 1 főre jutó jövedelem (1987) havi 4000 zł alatt 2400 zł/gyermek, 4–6000 zł között 1900 zł/gyermek, 6000 zł felett 1300 zł/gyermek – Kiegészítő ellátás a fogyatékos gyermeket nevelő szülőnek 1500 zł/hó	Felügyelet: Munka-, Bér- és Szociális Ügyek Minisztériuma A rendszert a Társadalombiztosítási Igazgatóság igazgatja (Az állami vállalatok maguk folyósítják tb-járulékuk terhére)	

Ország	A jogosultak köre	A jogosultság feltételei	Pénzügyi fedezet	A pótlék mértéke és specifikumai	Felügyelet, folyósítás	Egyéb megjegyzés
Olaszország	– Munkaviszonyban álló dolgozók, társadalombiztosítási ellátásban, munkanélküli-segélyben részesülők, önálló foglalkozásúak egyes kategóriái – Emellett *speciális* rendszerek a mg.-i munkavállalók, biztosítási, adóhivatali, közszolgáltató szféra, tengerészet, légiközlekedés dolgozói részére	– Az eltartott gyermek *18 éves* korig (*21 éves* korig, nem felsőfokú továbbképzés esetén; *26 éves* korig egyetemi tanulmányok folytatása esetén; *időbeni korlátozás nélkül,* ha a gyermek rokkant) – Jövedelemvizsgálat alapján a gyermek 18 éves koráig kiegészítő ellátás állapítható meg	– Járulék: (a munkáltató fizeti a munkabér 6,2%-át) Az állam a kiegészítő ellátást adja – Az állam a kiegészítő ellátást, valamint a mg.-i és önálló foglalkozásúakat támogatja	– Összege havi 19 760 líra gyermekenként (meghatározott jövedelemszint felett csak a második gyermek után jár) – A *kiegészítő* ellátás mértéke függ a *családi jövedelem* nagyságától és az eltartott családtagok számától (itt külön ismerik el a gyermeküket egyedül nevelő, ill. rokkant gyermeket nevelő szülő magasabb családi pótlékát)	Felügyelet: Munka-, Szociális és Kincstári Ügyek Minisztériuma, Társadalombiztosítási Igazgatóság központi csp.-pénztára Zömében a munkáltatók fizetik, és a helyi társadalombiztosítási szervekkel számolnak el	A jövedelemhatárokat évenként valorizálják az infláció mértékével
Spanyolország	Minden munkaviszonyban álló dolgozó, aki egy vagy több gyermek eltartásáról gondoskodik	*18 éves korig* jár (ha a gyermek rokkant, időbeli korlátozás nélkül)	– Járulékfedezet: a munkavállaló keresetének 4,8%-át, a munkáltató a munkabérek 25%-át köteles járulék címén befizetni – Felosztó-kirovó rendszer Az állam is támogatja a társadalombiztosítást	– *Havi* összege az első 3 gyermek után 250 peseta gyermekenként, a 4–5. gyermek után 313, 6–9. gyermek után 325, minden további gyermek után 339 peseta	Felügyelet: Munka-, Szociális és Egészségügyi Minisztérium Igazgatás: Országos Társadalombiztosítási Intézet és az Általános Társadalombiztosítási Pénztár	– A nagycsaládok kategóriájában a fogyatékos gyermek után dupla családi pótlékot folyósítanak – Magasabb ellátást kapnak (gyermekenként havi 1050 pesetát) az alacsony jövedelmű, rászoruló családok; a nyugdíjminimumon élők; a feleségüket is eltartó, 65 éven felüli személyek

A gyámhatóságnál nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma, 1988

Megnevezés	Község	Nagyközség	Városi jogú és kozv. m.-i irányítású nagykozség, kozség	Város	Főváros	Együtt
	gyámhatósági területén					
A gyámhatóságnál nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma						
Környezeti okból	9 299	4114	9 158	16 392	10 221	49 184
Magatartási okból	3 125	1401	3 258	10 457	4 948	23 189
Anyagi okból	6 086	2944	6 428	10 547	9 316	35 321
Egészségi okból	565	260	337	704	359	2 225
Összesen	19 075	8719	19 181	38 100	24 844	109 919
Ebből						
oktatási intézményben is nyilvántartottak száma	12 898	4989	11 672	24 227	18 718	72 504
cigány kiskorúak						
száma	9 111	3519	8 043	14 859	6 418	41 950
%-a	47,8	40,4	41,9	39,0	25,8	38,2
Családok száma, amelyekben veszélyeztetett kiskorúak élnek	8 592	3668	8 212	17 220	10 726	48 418
Veszélyeztetett kiskorúak száma						
A tárgyévben nyilvántartásba vett	4 549	1760	3 900	7 959	5 168	23 336
A tárgyévben megszűnt	3 614	986	2 756	4 672	1 918	13 946
Egy gyámhatóságra jutó veszélyeztetett						
kiskorú	21,0	66,1	60,1	307,3	1 129,3	73,1
család	9,5	27,8	25,7	138,9	487,5	32,2

Gyámhatósági védő- és óvintézkedések száma, 1988

	Megnevezés	Község	Nagyközség	Városi jogú és kozv. m.-i irányítású nagyközség, kozség	Város	Főváros	Együtt
		gyámhatósági területén					
A kiskorú	figyelmeztetése	3 459	1937	4 032	15 697	5 668	30 793
	helyes magatartásra kötelezése	1 308	875	1 669	6 271	3 241	13 364
	részére pártfogó kirendelése	1 017	412	987	2 553	455	5 424
	munkába helyezése	161	104	249	856	94	1 464
	pályaalkalmassági vizsgálatra kötelezése	12	2	18	16	9	57
A szülő	figyelmeztetése magatartása megváltoztatására	2 595	1034	3 068	10 564	3 742	21 003
	kötelezése a kiskorú elhelyezésére	734	437	1 068	1 464	489	4 192
	felkérése vagy kötelezése nevelési tanácsadó, gyermek-ideggondozó intézet, család-védelemmel foglalkozó más szerv felkeresésére	226	142	320	1 206	766	2 660
	helytelen magatartás miatt munkáltatójának megkeresése	165	84	760	549	116	1 674
	lakókörzeti társadalmi szervek megkeresése	29	22	63	155	198	467
Egészségügyi veszélyeztetettség miatt az illetékes egészségügyi szerv megkeresése		81	48	60	317	206	712
Kiskorú veszélyeztetése miatt		160	74	124	264	73	695

Megnevezés	Község	Nagyközség	Városi jogú és kozv. m.-i irányítású nagyközség, község	Város	Főváros	Együtt
	gyámhatósági területén					
A szülői felügyelet megszüntetésének	36	22	194	533	123	908
A kiskorú elhelyezésének	71	46	146	405	166	834
Egyéb büntetőeljárás	57	24	132	298	61	572
Gyermektartásdíj megállapításának	37	31	99	360	23	550
Alkoholelvonó kezelés, gondozás	743	388	637	1 211	753	3 732
Munkaterápiás intézeti gyógykezelés	57	32	35	34	5	163
Összes intézkedési esetek száma	10 948	5723	13 664	42 753	16 188	89 276
Ebből a cigány kiskorúakat érintő intézkedési esetek száma	3 931	1481	4 463	13 378	3 424	26 677
Egy gyámhatóságra jutó védő- és óvintézkedési eset	12,1	43,4	42,9	344,8	735,8	59,4

Kezdeményezése

A gyámügyi segélyezés, 1988

Megnevezés	Község	Nagyközség	Városi jogú és kozv. m.-i irányítású nagyközség, község	Város	Főváros	Együtt
	gyámhatósági területén					
Költségvetésben biztosított segélykeret*	73 614	23 813	64 293	118 543	53 415	333 678
Ebből a kifizetett segélyek*	72 600	23 728	61 921	116 694	52 265	327 208
Rendkívüli segélyben részesített családok	26 049	9 014	21 395	35 363	17 695	109 516
kiskorúak	56 828	19 637	48 742	83 246	44 230	252 683
Segélyezési esetek száma	35 649	13 372	37 832	53 575	53 240	193 668
Egy segélyezett családra jutó átlagos Ft összeg	2 787	2 632	2 854	3 300	2 954	2 988
Egy segélyezett kiskorúra jutó átlagos Ft összeg	1 278	1 208	1 270	1 402	1 182	1 295
Egy gyámhatóságra jutó						
segélyben részesített család	29	68	69	285	804	137
segélyezett kiskorú	63	149	153	671	2 010	168
kifizetett segély összege Ft	80 044	179 758	194 110	941 081	2 375 682	217 559
segélyezési eset	39	101	119	432	1 473	129
Rendszeres nevelési segélyben részesített családok	4 823	1 682	4 465	9 244	4 281	24 495
Ebből cigánycsaládok	1 508	482	1 065	1 475	708	5 238
Rendszeres nevelési segélyben részesített kiskorúak	10 343	3 570	10 015	19 359	11 369	54 656
Ebből cigány kiskorúak	3 476	1 124	2 435	3 411	1 948	12 394
A tárgyév folyamán megszűnt nevelési segélyezések	563	171	547	1 147	500	2 928
A tárgyév folyamán megvont nevelési segélyezések	165	80	141	228	82	696
A költségvetésben biztosított segélyezési keret összege*	–	–	–	–	–	443 891
Ebből ténylegesen kifizetve*	–	–	–	–	–	399 385
Egy főre jutó kifizetett összeg (Ft)	–	–	–	–	–	730

1000 Ft

Kiskorúak pártfogó felügyelete, utógondozása, 1988

Megnevezés	Község	Nagyközség	Városi jogú és közv. m.-i irányítású nagyközség, község	Város	Főváros	Együtt
	gyámhatósági területen					
Pártfogó felügyeletet ellátó pártfogók*	684	226	401	721	38	2 070
Pártfogó felügyelet alatt álló kiskorúak	1399	681	1306	3889	1222	8 497
Ebből a visszaesők						
száma	137	68	134	485	197	1 021
%-a	9,8	10,0	10,3	12,5	16,1	12,0
Egy gyámhatóságra jutó pártfogó felügyelet alatt álló kiskorú	1,5	5,2	4,1	31,4	55,5	5,6
Pártfogásban részesülők						
Büntetőeljárás alatt	470	243	545	1124	322	2 704
Gyámhatósági intézkedés alapján	289	201	285	668	259	1 702
Utógondozott kiskorúak	182	64	191	718	262	1 417
Pártfogó felügyelet alatt álló kiskorúakkal kapcsolatos intézkedések	1115	660	1068	5519	3501	11 863

* A hivatásos pártfogókkal együtt

Örökbefogadás

Megnevezés	Község	Nagyközség	Városi jogú és közv. m.-i irányítású nagyközség, község	Város	Főváros	Együtt
	gyámhatósági területen					
Engedélyezett örökbefogadások száma	–	–	146	464	180	790
Ebből						
állami nevelt volt	–		75	195	35	305
a szülő hozzájáruló nyilatkozata alapján	–		71	241	134	446
egyéb	–	–	–	28	11	39
Felbontott örökbefogadások száma	–	–	4	13	6	23
Ebből						
állami nevelt volt	–		1	5	–	6
a szülő hozzájáruló nyilatkozata alapján	–		3	8	6	17
A felbontott örökbefogadások közül						
kiskorúak száma	–	–	1	7	3	11
nagykorúak száma		–	3	6	3	12
Egy gyámhatóságra jutó						
engedélyezett örökbefogadás	–	–	0,5	3,7	8,2	5,9
felbontott örökbefogadás	–	–	0,1	1,0	2,7	0,5

Az állami gondoskodás alatt állók létszámának alakulása

Év	Intézeti elhelyezettek	Intézeti és állami nevelt (állami gondozottak)	Ideiglenesen beutaltak
1975	492	34 326	
1980	1188	33 148	624
1981	1190	32 821	591
1982	1201	32 213	616
1983	1252	31 356	594
1984	1295	30 963	835
1985	1352	30 927	822
1986	1259	30 619	848
1987	1177	28 956	1410
1988	943	26 318	1394

Állami gondoskodásban részesülők elhelyezés szerint, 1988

Megnevezés	Az állami gondoskodásban lévő					
	intézeti		ideiglenesen beutaltak	állami neveltek	Összesen	Ebből leány
	elhelyezettek	neveltek				
	száma					
Gyermek- és ifjúságvédő intézetben (GYIVI)	28	408	254	47	737	347
Állami nevelőotthonban	419	8 333	324	989	10 065	4 441
Diákotthonban, kollégiumban	52	317	14	65	448	218
Szakmunkástanuló-otthonban	43	740	11	115	909	360
Fogyatékos gyermekek oktatását-nevelését ellátó intézményben	218	2 843	75	609	3 745	1 499
Nevelőintézetben	–	527	4	38	569	188
Állami csecsemőotthonban	95	1 436	415	304	2 250	1 045
Egészségügyi gyermekotthonban	18	525	7	210	760	316
Kórházban és egyéb eü. intézményben	4	93	10	9	116	59
Munkásszálláson	1	387	28	65	481	190
Egyéb helyen (intézményben)	15	253	12	65	345	149
Nevelőszülőnél	47	5 656	232	2077	8 012	4 335
Albérletben	3	168	8	39	218	111
Összesen	943	21 686	1394	4632	28 655	13 258

Állami gondoskodás alá került gyermekek száma a megelőző tartózkodási hely szerint, 1988

Megnevezés	A szülőktől	Egyik szülőtől		Hozzátartozótól	Egyéb helyről	Összesen
		apától	anyától			
	állami gondoskodásba vett gyermekek száma					
Intézeti elhelyezett	96	34	125	10	42	307
Intézeti nevelt	1315	263	806	124	1238	3746
Ideiglenesen beutalt	898	213	839	204	682	2836
Állami nevelt	120	49	132	42	305	648
Összesen	2429	559	1902	380	2267	7537

A nevelőotthonban dolgozók képesítés szerint, 1988

A beosztás megnevezése	Tanár	Tanító	Óvónő	Pedagógiai képesítéssel nem rendelkező			Összesen	Az összesenből			
	képesítésűek			egyetemi, főiskolai végzettségűek	érettségizettek	érettségi nélküliek		a nők	egyetemen, főiskolán továbbtanulók	tanító-, óvónőképzőben	Mellékfoglalkozásúak
	száma							száma			
Igazgató	90	12	8	1	–	–	111	55	1	–	–
Igazgató-helyettes	86	22	18	8	–	–	134	80	3	–	–
Otthonvezető	15	1	1	–	–	–	17	11	1	–	–
Nevelő	589	337	351	75	207	–	1559	1067	75	46	9
Pszichológus	18	–	–	13	–	–	31	25	2	–	8
Gyógypedagógus	9	–	–	–	–	–	9	8	–	–	–
Logopédus	37	–	–	1	–	–	38	34	–	–	7
Utógondozó	38	8	–	7	11	–	64	33	3	–	–
Szakfelügyelő	5	–	–	1	–	–	6	5	–	–	–
Összesen	887	380	378	106	218	–	1969	1318	85	46	24
Gyermekfelügyelő	15	–	7	10	649	667	1348	1151	8	9	–
Munkaoktató	–	–	–	–	11	7	18	3	3	–	–
Orvos	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	81
Együtt	902	380	385	116	878	674	3335	2472	96	55	105

Nevelőotthonok

Év	Nevelő-otthonok száma	Férőhelyek	Növendékek	Ebből az állami gondozottak	Ebből intézeti állami neveltek	Torzstag nevelők*
1950	70	6 293	5 111	n. a.	n. a.	n. a.
1955	76	8 555	7 620	5 604	n. a.	n. a.
1960	100	11 642	11 026	8 607	n. a.	732
1965	117	14 587	13 836	11 519	n. a.	970
1970	127	15 369	14 171	12 940	n. a.	1298
1975	119	15 396	12 893	11 946	n. a.	1397
1980	114	15 760	13 700	13 097	n. a.	1499
1985	115	15 639	12 661	12 326	n. a.	1896
1986	114	15 694	12 319	12 005	n. a.	1968
1987	117	15 461	12 077	11 705	n. a.	2022
1988	117	15 260	10 911	380	8947	1987

* Gyermekfelügyelők nélkül.

A nevelőotthoni férőhelyek és növendékek száma oktatási fokozat szerint, 1988

Megnevezés		Óvodás	Általános iskolás	Fogyatékos tan. nevelését okt. ellátó általános	Közép-	Szakmunkástanuló	Egyéb	Összesen
Férőhelyek	száma	2622	9518	148	242	1083	1647	15 260
Növendékek	száma	1570	6658	310	171	966	1236	10 911
Férőhely-betöltöttség	%-ban	59,9	72,1		70,7	89,2	75,0	71,5

Nevelőotthonok száma megyénként, 1988

Megye, főváros	Óvodás	Általános iskolás	Ifjúmunkás	Óvodás és általános iskolás	Óvodás, ált. iskolás és ifjúmunkás	Óvodás, ált. és középiskolás, ifjúmunkás	Általános és középiskolás	Általános iskolás és ifjúmunkás	Középiskolás és ifjúmunkás	Általános és középiskolás, ifjúmunkás	Együtt
	nevelőotthonok száma										
Baranya	–	–	2	1	1	–	–	2	–	–	6
Bács-Kiskun	–	1	–	2	2	–	–	–	–	1	6
Békés	1	1	–	1	–	1	1	–	–	–	5
Borsod-A.-Z.	–	2	2	1	2	–	–	1	–	–	8
Csongrád	–	–	1	–	3	4	–	2	–	–	10
Fejér	1	–	1	2	1	–	–	–	–	–	5
Győr-Sopron	–	–	–	1	1	1	–	–	–	–	3
Hajdú-Bihar	1	1	1	3	2	–	–	–	–	–	8
Heves	1	1	–	–	1	–	–	1	–	–	4
Komárom	–	–	1	–	–	1	–	1	–	–	3
Nógrád	–	1	–	1	1	–	–	–	–	–	3
Pest	–	–	–	2	1	1	–	–	–	–	4
Somogy	–	–	1	2	–	1	–	–	–	–	4
Szabolcs-Sz.	1	–	1	1	1	–	–	2	–	1	7
Szolnok	–	–	–	–	1	–	–	2	–	–	3
Tolna	–	–	–	1	–	–	–	1	–	–	2
Vas	–	–	1	–	–	1	–	1	–	–	3
Veszprém	–	1	–	2	–	–	–	–	–	–	3
Zala	–	1	1	1	–	–	–	–	–	–	3
Budapest	–	5	–	8	–	3	–	7	4	–	27
Összesen	5	14	12	29	17	13	1	20	4	2	117

Fiatalkorúak száma a javító nevelésre utalás oka szerint, 1988

Megnevezés		Állam elleni bűntett miatt	Államigazgatási és igazságszolgáltatás elleni bűntett miatt	Biztonság és közrend elleni bűntett miatt	Népgazdaság elleni bűntett miatt	Személy elleni bűntett miatt	Családi, ifjúság és nemi erkölcs elleni bűntett miatt	Társadalmi tulajdon elleni bűntett miatt	Személyi javak elleni bűntett miatt	Antiszociális magatartás miatt	Utógondozási jelleggel	Összesen
		beutalt fiatalkorúak száma										
Fiú		–	2	14	–	22	230	166	108	53	–	595
Lány		–	–	9	–	10	15	8	66	114	–	222
Összesen		–	2	23	–	32	245	174	174	167	–	817
Bíróilag	beutalt	–	2	9	–	25	10	152	129	6	–	333
Államigazgatási úton	beutalt	–	–	14	–	7	227	22	45	161	–	476

Nevelőszülők, 1988

1	2	3	4	5 és több	Nevelőszülők	Ebből hivatásos
állam. gondoskodás alatt álló gyermeket vállaló nevelőszülők száma					száma összesen	nevelőszülő
3370	1070	336	143	169	5088	106

Segélytelefonok

Mentők: 04

Tűzoltóság: 05

Rendőrség: 07

Lelki Elsősegély Telefonszolgálat: 122-9609
7–19 között hívható.

ÉLET: 122-9600
Állandóan hívható.

Tinédzserügyelet: 129-1836, 149-1514
Munkanapokon 9–19 között hívható.
Telefonbejelentkezés után lelki tanácsadás fiataloknak személyesen, díjtalanul.

„AIDS-telefon": 138-4555
16-08 között hívható. (Automata tájékoztatás)

Társadalmi misszió: 122-7870/13
Kábítószeres fiatalok számára. Hétfőtől csütörtökig 9–17, pénteken 9–16
(Magyarországi Ref. Egyház Zsinati Irodája)

„Drog-ambulancia": 120-7741
Munkanapokon 8–16 között hívható.
(Az Országos Egészségvédelmi Tanács kábítószer-ügyelete: Bp. XIII., Klapka u. 17.)

Telefonos lelkigondozás: 118-7187
Pénteken és szombaton 17–21 között hívható.
Lelki válság esetén, emberi, családi, hitbeli, lelkiismereti kérdések megbeszélése.

Iszákosmentő misszió: 189-1336
Munkanapokon 9–16 között hívható.
(A Magyarországi Református Egyház szolgálata)

„Krizis-ügyelet": 176-0922/165
Munkanapokon 8–16 között hívható.
Lelki válság esetén

Ifjúsági és felnőtt lelki tanácsadás és neurózisrendelés:
176-3620; 176-0922/172
Nem sürgős esetben.
Jelentkezés: hétfőn 8–18 között.

Drog-ambulancia: 176-3620; 176-0922/172
Hétfőn 13.30–17, kedden 11–19, csütörtökön 8–19 között hívható.
Kábítószer- és gyógyszerfüggőség esetén.
(Országos Ideg- és Elmegyógyászati Intézet 1026 Bp. II., Voros Hadsereg útja 116. Központi Ambulancia)

Ittas egyén (önkívületi állapot, sérülés vagy közveszélyes magatartás esetén) **elszállítása** (magán- és közterületről) **kérhető** (magánszemély nem szállíthatja!):
URH: 07
FRE (Forradalmi Rendőr Ezred): 113-4260
BRFK (Bp.-i Rendőr-főkapitányság): 118-0800
Mentők: 04 (sérülés esetén)

Érdeklődni lehet (hogy az elszállított hova került):
Detoxikáló Állomás (Bp. XIII., Róbert Károly krt. Kórház): 129-8200/187
Intoxikációs osztály (Mentőkórház, Bp. V., Szobi u.): 111-9850
Baleseti Belgyógyászat (Bp., Korányi Kórház): 122-3450/281
Központi Ágynyilvántartó: 111-1666

„TTT (Teratológiai Tájékoztató)-telefon": 163-2229
Munkanapokon 8–16 között hívható.
Tájékoztatás a méhen belül fejlődő magzatra veszélyes ártalmakról – gyermeket váró anyák számára.

Családtervezési Tanácsadó: 163-1402
Genetikai tanácsadás, családtervezési alkalmassági vizsgálat; optimális családtervezési modell. Előjegyzés céljából állandóan hívható.
(Bp. XIV., Vámos Ilona u. 3.)

Debreceni Leiki Segély Telefonszolgálat: 52/12-165
Állandóan hívható.
(Ideggondozó Intézet, Debrecen)

Győri SOS Telefonos Leiki Segélyszolgálat: 96/10-622
Mindennap 19–07 között hívható.
(Győr-Sopron Megyei Kórház)

Hatvani Leiki Segély Telefonszolgálat: 38/11-700
Hétfőn és pénteken 13–21 között hívható.
(Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya)

Kaposvári Alkoholistákat Mentő Szolgálat: 82/12-495
Minden nap 7–22 között hívható. Telefonbejelentkezés után személyesen: Nádor u. 33.
82/15-689
Munkanapokon 9–12 között és 19 óra után hívható. Telefonbejelentkezés után személyesen: Bartók Béla u. 13.
(Szentkereszt Plébánia)

Miskolci Leiki Segély Telefonszolgálat: 46/88-884
Munkanapokon 18–06 között, hétvégén és ünnepnapokon állandóan hívható.

Pécsi SOS Élet Telefonszolgálat: 72/12-390
Mindennap 19–07 között hívható.
(Baranya Megyei Kórház-Rendelőintézet)

Pécsi Drog Telefonszolgálat: 72/32-600
Szerdán és csütörtökön 15–18 között hívható.
(Baranya Megyei Tanács Gyermekkórháza)

Pécsi Nyugdíjas Telefonszolgálat: 72/41-907
Hétfőtől péntekig 17–19 között hívható.

Pécsi Társkereső Telefonszolgálat: 72/41-907
Segítő telefon (a hívó gondjait megtudakolva hasonló sorsúakkal teremtenek kapcsolatot számára)
Hétfőn és csütörtökön 17–19 között hívható.
(Apáczai Nevelési Központ Műv. Háza)

Pécsi Bűnmegelőzési Tanácsadó Szolgálat
Személy- és vagyonvédelmi tanácsadás és bejelentések
72/12-713, 72/20-260: hétfőn 17–19 között hívható.
72/25-080: kedden 17–19 között hívható.
72/41-563: szerdán 17–19 között hívható.
72/15-290: csütörtökön 17–19 között hívható.

Szegedi SOS Telefonos Leiki Segélyszolgálat: 62/11-000
Mindennap 19–07 között hívható.

Szegedi drog-telefon: 62/54-773
Munkanapokon munkaidőben hívható. Tanácsadás kábítószeres fiatalok számára.
(Személyesen. Szeged, Fésű u. 4.)

FŰ-VÉSZ Klub
Kábítószeres fiatalok számára.
Munkanapokon 16–22 között látogatható.
Ifjúsági Klub, Szeged, Fésű utca. 4.

Szombathelyi Leiki Segély Telefonszolgálat: 94/22-000
Mindennap 19–07 között hívható.
(Vas Megyei Tanács Markusovszky Kórháza)

Veszprémi Kapcsolat Telefonszolgálat: 80/22-205
Segítség egyéni problémák megoldásához.
Péntektől hétfőig 17–24 között hívható.

Menekültügy

Menekülteket Segítő Iroda: 131-3950
Hétfőn 8.30–17.30; kedden 12.30–16; szerdán 8.30–16; csütörtökön 12.30–16; pénteken 8.30–13.30 között hívható.
Személyesen: Bp. V., Arany János u. 31. I. emelet.
(Magyar Vöröskereszt)

Erdélyi menekülteket segítő szolgálatok:
189-1336
Telefonon és személyesen: munkanapokon 10–18 között
Bp. XV., Alagi tér 13.
(A Magyarországi Református Egyház szolgálata)

111-3094
Hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön 9.30–13; vasárnap 12–14 között hívható.
Személyesen: Bp. V., Nagy Ignác u. 4. II. emelet
(Az Unitárius Egyház szolgálata)

155-5765
Hétfőn, kedden, csütörtökön, pénteken 14.30–17.30 között hívható.
Személyesen: Bp. XII., Csaba u. 5.

188-9573
Hétfőn 19 órától hívható.
Személyesen: Bp. III., Bécsi út 32.

118-3108
Hétfőn 18.30-tól, kedden és csütörtökön 16–18, szombaton 10–12 között hívható; szerdán 18.30-tól román nemzetiségűek részére.
Személyesen: Bp. V., Március 15. tér 2.

129-4893
Szerdán és szombaton 10–12 között hívható.
Személyesen: Bp. XIII., Váci út 34.

122-4117
Hétfőn, szerdán, szombaton 10–12 között hívható.
Személyesen: Bp. VII., Rózsák tere 8.

133-9385
Szombaton 10–15 között hívható.
Személyesen: Bp. VIII., Kerepesi út 33.

114-5913
Szombaton 9–12 között hívható.
Személyesen: Bp. IX., Hámán Kató u. 19–21.

114-7581
Munkanapokon 17–19 között hívható.
Személyesen: Bp. XXI. (Csepel), Sas u. 10.
(A Római Katolikus Egyház szolgálatai)

XII. Magyarország

A fordulat vagy a felfordulás éve volt 1989 Magyarországon? Okt. közepén - e kézirat nyomdába adásakor – még nehéz volna egyértelmű választ adni erre a kérdésre. A világsajtó lélegzetelállító tempójúnak nevezi a magyarországi változásokat – nyugati politikusok viszont éppen amiatt figyelmeztetnek: nehogy a „nézők" helyett a „szereplőknek" akadjon el a lélegzete, pl. attól, hogy hirtelen légüres tér, vákuum keletkezik, amelyben a felgyülemlett feszültség sokkal könnyebben vezet kisüléshez, azaz robbanáshoz, mint ellenállóképesebb közegben.

A Magyar Szocialista Munkáspárt nem volt képes időben felismerni s a gyakorlati cselekvés nyelvére lefordítani, hogy mi lenne a szerepe a demokratizálódási folyamatban. Az 1988. máj.-i pártértekezleten megválasztott és 11 hónapig változatlan maradt pártvezetés egységének hiánya – amit a személyes rivalizálás és a nem lebecsülendő politikai-ideológiai nézetkülönbségek egyaránt tápláltak – teljes mértékben megakadályozta a „felülről jövő kezdeményezést" az MSZMP-ben mind a párt belső dolgait, mind az országos ügyeket illetően. Az 1956 újraértékelése és Nagy Imre rehabilitálása körüli „üzemzavar", a többpártrendszer megkésett és felemás módon történt igenlése, az átmenet feltételei kidolgozásában részes partnerek szelektálásának kísérlete, a nemzeti háromszög-tárgyalásokon történt gyakori pozícióváltoztatások mind-mind azt a benyomást erősítették akár a párttagságban, akár a szélesebb közvéleményben, hogy a párt vezetése kizárólag taktikázik, a hatalommentés kisstílű praktikáival van elfoglalva, s nincs átgondolt koncepciója, stratégiája a „hogyan és merre tovább" kérdésének megválaszolására. A történelmi felelősség súlya egyelőre nagyobbnak bizonyult az azt felvállalni tudó és cipelni hajlandó politikusok erejénél.

E tekintetben csak a központi bizottság jún. végi ülése hozott változást: a 4 tagú pártelnökség megválasztásával, a kongresszus okt.-re való összehívásával, ill. – ezzel lényegében egy időben – Pozsgay Imre küldöttségvezetői megbízatásával a politikai egyeztető tárgyalásokon az MSZMP jelét adta, hogy komoly „kitörési kísérletet" tesz defenzív és halogató magatartásának elhagyására. A párt belső erjedési (vagy bomlási?) folyamata azonban addigra már nagyon előrehaladt: az önmagában is heterogén reformköri mozgalom mellett megjelentek a különféle, „visszarendeződésre" utaló platformok, a küldöttválasztó fórumokon pedig különösen élesen rajzolódtak ki a párton belüli törésvonalak. Egy hónappal a kongresszus kezdete előtt a „ki kit hagy el?" kérdése teljesen nyitottá vált. A kongresszus azonban még erre a kérdésre sem adott egyértelmű és végérvényes választ. Döntései nyomán, miszerint megszűnt az MSZMP és helyette – teljes értékű jogutódként – megalakult a Magyar Szocialista Párt, megváltozott a párt programja és működési szabályzata, kétharmad részben kicserélődött a legfelső vezető testület, a párttagságon és a szélesen politizáló közvéleményen sokkal inkább a zavar és a nyugtalanság, semmint a változások elfogadásának gyors „életösztöne" volt megfigyelhető. Az új pártvezetésnek hivatásos politikusokhoz szinte már méltatlan „amatőr" megnyilvánulásai, a kellő tömegbázis hiányának érzetéből is táplálkozó tétovaság, megtetézve egyes személyek kifejezetten önmentő célzatúnak tűnő egyéni akcióival együttesen azt eredményezték, hogy sok százezer ember találta magát a „kilépni?, belépni?, átlépni?" feloldhatatlannak tűnő dilemmája előtt. Az október közepén ismét összeült Országgyűlés volt MSZMP képviselőinek ilyetén döntés elé állítása annak a veszélyét vetette fel, hogy az eddig biztos parlamenti többséget maga mögött tudó kormány egyik napról a másikra olyan kisebbségi hatalmi centrummá „fokozódik le", amelynek válságok sorozatát kell még megélnie az 1990-es választásokig. Ha ugyan előbb rá nem kényszerül az államügyek operatív intézésének átadására, valamilyen politikailag „színtelennek" tetsző együttes javára.

Még szerencse, hogy a magyarországi változásokat egyébként szimpátiával kísérő külföld figyelme nem X, Y vagy Z politikus személyének, hanem alapvetően magának a reformfolyamatnak szól. (Mint ahogy az is kedvezőnek mondható, hogy azokban az országokban, ahol a hivatalos politika több kivetnivalót talál a magyarországi pártállam-leépítési és velejáró meglehetősen gyökeres átalakulási folyamatban, a belső gondok-zavarok elterelik a figyelmet rólunk, az egyetnemértés hangjait pedig tompítják velünk szemben.) A vezető tőkés országok júliusi párizsi csúcsértekezletét, illetve Bush amerikai elnök varsói és budapesti látogatását követően alapvetően megváltozott a fejlett Nyugat viszonya e két kelet-európai ország történéseihez: a hűvös, visszafogott, legfeljebb szavakban kifejezett szimpátiát fokozatosan aktív cselekvési program váltotta fel. Itt kell megemlíteni a huszonnégyek csoportjának koordinált akcióját, aminek szervezését és lebonyolítását a Közös Piac brüsszeli bizottságára bízták. Ide tartozik az Európai Gazdasági Közösség 300 millió és a Közös Piac beruházási bankjának 1 milliárd dolláros csomagja (ami e sorok írásakor, igaz, még csak az ígéret, illetve az elvi lehetőségek szintjén létezik), a legnagyobb kedvezményes elbánás amerikai részről korlátozás nélküli megadása Magyarországnak, az itteni magánberuházáshoz nyújtott washingtoni kormány-garancia,

egy 800 millió dolláros lengyel–magyar csomagterv felvetése az amerikai képviselőházban és természetesen az a hitelkonstrukció, amelynek keretében az NSZK két tartományi, illetve szövetségi kormánya összesen 1 milliárd márka nagyságú, államilag garantált hitelt nyújt elsősorban újonnan induló vállalkozásokhoz, illetve a privatizálási törekvések alátámasztására. Az Európai Gazdasági Közösség pedig bejelentette: már jövőre – tehát az eredetileg tervezettnél 2, illetve 5 évvel korábban – eltörlik a magyar és a lengyel közös piaci export mennyiségi korlátait és mindkét országnak biztosítják a többnyire csak a fejlődőknek nyújtott általános kereskedelmi preferenciákat. Ha a magyarországi reformfolyamat megtorpan, kicsorbul vagy a gazdaság kátyúba reked, senki sem állíthatja majd szavahihetően, hogy mindez a külvilág közömbössége miatt történt.

De vessünk egy pillantást a belpolitikai „aréna" másik térfelére is: bár az MSZMP-nél jóval több sikerélményt tudhat magáénak, valójában nincs sokkal könnyebb helyzetben az ellenzék sem. Annak ellenére, hogy 1989 eddig vitathatatlanul az ő sikereik jegyében telt. A márc. 15-i nagy demonstráció éppúgy, mint a különféle helyi megmozdulások, aláírásgyűjtések, tiltakozó akciók megmutattak valamit potenciális erejéből, tömegtámogatásából. Nagy Imre és társainak temetése jún. 16-án az év európai eseményeinek egyik kiemelkedő pillanata volt. Az Ellenzéki Kerekasztal, mint alkalmi politikai tömörülés, rendkívül hatékonynak bizonyult: lényegében rá tudta kényszeríteni a maga tárgyalási taktikáját az MSZMP-re, elfogadtatva vele nemcsak a kiemelten kezelendő témákat, de a köztük lévő összefüggések logikai rendszerét is. Az ellenzék által kezdeményezett képviselő-visszahívások, ill. lemondáskövetelések minden esetben eredményesnek bizonyultak. A pótválasztások pedig – 4 esetben is – a közös ellenzéki jelöltek látványos győzelmét hozták.

Ennyi siker láttán mi utalhat mégis az ellenzék gondjaira? Több tényező. Először: még mindig viszonylag kicsiny a számszerűsíthető bázisa. Az Ellenzéki Kerekasztalban tömörült szervezetek együttes taglétszáma az MSZMP-énak legfeljebb egytizede. És az ily módon aktivizáltak túlnyomó többsége az értelmiség, ill. a városi alkalmazotti rétegek közül kerül ki. (Valószínű persze, hogy egy esetleges hatalomváltozás esetén ez a kör gyorsan bővülne, hasonlóan más európai országok, ill. korábbi magyarországi politikai helyzetek példájához.) Másodszor: az ellenzéki szervezetek, pártok iránti bizalom, a velük szembeni pozitív várakozás – több közvélemény-kutatás, felmérés tanúsága szerint – nem lényegesen (vagy egyáltalán nem) nagyobb, mint amit az MSZMP-vel szemben táplál a közvélemény. Másképpen fogalmazva: választási és egyéb sikereiket korántsem annyira az általuk igért vagy hirdetett programok vonzerejének, jobb meggyőzőképességüknek vagy nagyobb személyes hitelüknek köszönhetik, mint inkább a protesztteffektusnak: a közönség az ő támogatásukkal fejezi ki elégedetlenségét azzal szemben, ami és ahogyan eddig volt.

Harmadszor: az ellenzéki szervezetek mostanáig igyekeztek háttérbe szorítani a köztük lévő különbségeket (egyedül talán az SZDSZ részéről hangzottak el komolyabb kritikai észrevételek az MDF-fel szemben), és figyelmüket a közös célra – az MSZMP hatalmi pozícióinak megnyirbálására, a pluralista társadalmi berendezkedés és a demokratikus jogállam feltételeinek a megteremtésére – koncentrálták. Az ún. sarkalatos törvények elfogadásával azonban ez az akcióegység lényegében véget ér, a választásokra készülő pártoknak most már külön-külön kell „profilírozni" magukat. Ilyen értelemben tehát semmi hasonlóság nincs pl. a lengyel nemzeti kerekasztal és a magyarországi politikai háromszög között. Ugyanakkor Magyarországon nemcsak Szolidaritás nincs, de nincs Wałęsa sem: az ellenzék nem rendelkezik olyan karizmatikus egyéniséggel, aki jelentős társadalmi erőket lenne képes megmozgatni. Ezért félő, hogy az ellenzék bizonyos csoportjai utólag nem tudják megszerezni azt a legitimitást, amely visszamenőlegesen igazolná jelenlétük jogosságát a háromszögletű tárgyalóasztalnál.

Időközben már 33-ra rúg a mindenfelől felbukkanó „pártcsírák" száma és a még ki sem tűzött köztársasági elnökválasztásnak is pillanatok alatt 5-6 jelöltje lett.

Itt tart tehát a politikai felszín 1989. okt.-ben, miközben a „mély" egyáltalán nem hallgat, hanem komolyan fenyegető jelek érkeznek felőle. Az ország gazdasági teljesítőképessége számottevően romlik, az év elején a kormány által előirányzott mutatók (növekedés, költségvetés, fizetési mérleg stb.) közül egyik fontos célkitűzés sem látszik megvalósulni, nő a társadalmi elégedetlenség – és vele együtt az egyes emberek, ill. csoportok közti intolerancia is. 1989 minden valószínűség szerint olyan esztendőként fog bevonulni a magyar történelembe, mint amikor kiszabadultak a szellemek az összes ledugaszolt palackból, de még nem lehet bizonyosan tudni, hogy ezek az erők többségükben rombolnak-e, vagy képesek újat teremteni.

Lipovecz Iván

Terület, népesség, népsűrűség

Magyarország *területe* 93 033 km². Legnagyobb kiterjedése észak–déli irányban 268 km, kelet–nyugati irányban 526 km. Határainak hossza 2242 km; ebből Csehszlovákiával 608 km, a Szovjetunióval 215 km, Romániával 432 km, Jugoszláviával 631 km, Ausztriával 356 km közös.

A *népsűrűség* 114 fő/km². A népesség az ország területén igen egyenlőtlenül oszlik el; több mint 2 millió ember Budapesten él. A 3300 településből több mint 1800 a Dunántúlon és a Kisalföldön. 500-nál több az Északi-középhegység területén van; az Alföldön csupán 950 található.

Terület, népesség, népsűrűség 1989. jan. 1.

Főváros, megye	Terület (km²)	Lakónépesség (1000 fő)	Népsűrűség (fő/km²)	Terület (km²) (%)	Lakónépesség 1000 fő	Népsűrűség (fő/km²)
Budapest	525	2 114	4026	0,6	20,0	3531,6
Baranya	4 487	434	97	4,8	4,1	85,1
Bács-Kiskun	8 362	552	66	9,0	5,2	57,9
Békés	5 632	413	73	6,1	3,9	64,0
Borsod-Abaúj-Z.	7 247	772	107	7,8	7,3	93,9
Csongrád	4 263	456	107	4,6	4,3	93,9
Fejér	4 373	426	97	4,7	4,0	85,1
Győr-Sopron	4 012	426	106	4,3	4,0	93,0
Hajdú-Bihar	6 211	549	88	6,7	5,2	77,2
Heves	3 637	336	92	3,9	3,2	80,7
Komárom	2 251	320	142	2,4	3,0	124,6
Nógrád	2 544	227	89	2,7	2,1	78,1
Pest	6 394	990	155	6,9	9,4	136,0
Somogy	6 036	348	58	6,5	3,3	50,9
Szabolcs-Szatmár	5 938	564	95	6,4	5,3	83,3
Szolnok	5 607	426	76	6,0	4,0	66,7
Tolna	3 704	262	71	4,0	2,5	62,3
Vas	3 337	276	83	3,6	2,6	72,8
Veszprém	4 689	386	82	5,0	3,6	71,9
Zala	3 784	310	82	4,1	2,9	71,9
Összesen	*93 033*	*10 589*	*114*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A népesség száma városokban és községekben (%)

Év (év elején)	Budapest	A többi város	Községek	Összesen
1900	12,6	19,3	68,1	100,0
1910	14,6	19,6	65,8	100,0
1920	15,4	27,9	56,7	100,0
1930	16,6	27,6	55,8	100,0
1941	18,4	27,9	53,7	100,0
1949	17,3	27,2	55,5	100,0
1960	17,9	29,6	52,5	100,0
1970	19,4	33,2	47,4	100,0
1980	19,2	37,2	43,6	100,0
1985	19,4	38,7	41,9	100,0
1986	19,5	38,9	41,6	100,0
1987	19,7	39,2	41,1	100,0
1988	19,8	39,4	40,8	100,0
1989	20,0	39,5	40,6	100,0

A népesség számának alakulása, népsűrűség (jan. 1.)

Év	A népesség száma	Népsűrűség (fő/km²)	Év	A népesség száma	Népsűrűség (fő/ km²)
1949	9 204 799	98,9	1987	10 621 121	114,2
1960	9 961 044	107,1	1988	10 604 360	114,0
1970	10 322 099	110,9	1989	10 588 614	113,8
1980	10 709 463	115,1			

A belföldi vándorlások alakulása

Év	Oda-vándorlások száma	El-vándorlások száma	Különbözet + –	Oda-vándorlások 1000 lakosra*	El-vándorlások 1000 lakosra*	Különbözet + –
			Állandó vándorlások			
			Budapest			
1960	47 723	22 049	+25 674	26,2	12,1	+14,1
1970	25 293	16 688	+ 8 605	13,2	8.7	+ 4,5
1980	21 566	14 006	+ 7 560	10,5	6,9	+ 3,6
1987	27 720	19 015	+ 8 705	13,2	9,1	+ 4,1
1988	26 321	19 338	+ 6 983	12,5	9,2	+ 3,3
			A többi város			
1960	84 189	57 578	+26 611	38.7	26,5	+12,2
1970	80 572	54 956	+25 616	29.5	20,4	+ 9.1
1980	84 878	54 669	+30 209	24.4	15,3	+ 9.1
1987	89 368	83 309	+ 6 059	21.4	20,0	+ 1,5
1988	82 568	80 346	+ 2 222	19,8	19,2	+ 0,5
			Községek			
1960	206 294	258 579	−52 285	34.3	43,0	− 8,7
1970	165 133	199 354	−34 221	29.4	35,4	− 6,0
1980	105 167	142 936	−37 769	22,1	30,2	− 8,1
1987	115 548	130 312	− 14 764	26,6	30,0	− 3,4
1988	112 949	122 154	− 9 205	26,2	28,3	− 2,1
			Ideiglenes vándorlások és visszavándorlások együtt			
			Budapest			
1960	154 773	138 880	+15 893	85,1	76,3	+ 8,8
1970	121 718	110 865	+10 853	63,2	58,7	+ 4,5
1980	76 520	75 248	+ 1 272	37,5	37.4	+ 0,1
1987	76 975	64 544	+12 431	36,7	30.7	+ 5,9
1988	75 516	63 793	+11 723	35,8	30,2	+ 5,6
			A többi város			
1960	173 563	150 906	+22 657	79,9	69.4	+10,5
1970	159 936	143 306	+16 630	57,9	53.8	+ 4,1
1980	142 183	144 446	− 2 263	39,7	40,3	− 0,6
1987	150 460	148 232	+ 2 228	36.1	35.6	+ 0,5
1988	149 546	149 382	+ 164	35,8	35,8	+ 0,0
			Községek			
1960	302 112	340 662	−38 550	50,3	56.7	− 6,4
1970	243 797	271 280	−27 483	44,2	47,7	− 3,5
1980	164 313	163 322	+ 991	33.9	33,5	+ 0,4
1987	134 767	149 426	− 14 659	31,0	34,4	− 3,4
1988	129 032	140 919	− 11 887	29,9	32.7	− 2,8

* 1970, 1980 éveknél az 1969–1970, ill. az 1979–1980 évek átlaga

A belföldi vándorlók számának alakulása nem és korcsoport szerint

Korcsoport (év)	1960	1970	1980	1988
		Állandó vándorlók		
		Férfi		
0–14	44 042	33 890	25 799	26 821
15–39	90 922	73 165	58 308	59 066
40–59	19 023	14 430	10 817	13 748
60–	8 809	9 098	6 713	7 207
Összesen	*162 796*	*130 583*	*101 637*	*106 842*

Korcsoport (év)	1960	1970	1980	1988
		Nő		
0–14	42 202	32 273	26 050	25 738
15–39	101 292	80 363	62 158	63 397
40–59	18 382	13 771	10 506	12 681
60–	13 534	14 008	11 260	13 180
Összesen	*175 410*	*140 415*	*109 974*	*114 996*
		Férfi és nő együtt		
0–14	86 244	66 163	51 849	52 559
15–39	192 214	153 528	120 466	122 463
40–59	37 405	28 201	21 323	26 429
60–	22 343	23 106	17 973	20 387
Összesen	*338 206*	*270 998*	*211 611*	*221 838*
		Ideiglenes vándorlók és visszavándorlók együtt		
		Férfi		
0–14	22 236	22 661	20 796	23 280
15–39	319 552	246 882	168 210	136 809
40–59	67 227	42 190	25 875	22 999
60–	14 144	9 843	7 215	7 032
Összesen	*423 159*	*321 576*	*222 096*	*190 120*
		Nő		
0–14	21 610	19 363	17 393	22 389
15–39	140 758	158 022	120 948	116 446
40–59	26 427	14 741	12 709	14 262
60–	18 494	11 749	9 870	10 877
Összesen	*207 289*	*203 875*	*160 920*	*163 974*
		Férfi és nő együtt		
0–14	43 846	42 024	38 189	45 669
15–39	460 310	404 904	289 158	253 255
40–59	93 654	56 931	38 584	37 261
60–	32 638	21 592	17 085	17 909
Összesen	*630 448*	*525 451*	*383 016*	*354 094*

A népesség számának alakulása nemek szerint

Év	Férfi		Nő		Férfi és nő együtt	
(Év elején)	szám	%	szám	%	szám	%
1949	4 423 420	48,1	4 781 379	51,9	9 204 799	100,0
1960	4 804 043	48,2	5 157 001	51,8	9 961 044	100,0
1970	5 003 651	48,5	5 318 448	51,5	10 322 099	100,0
1980	5 188 709	48,4	5 520 754	51,6	10 709 463	100,0
1988	5 116 264	48,2	5 488 096	51,8	10 604 360	100,0
1989	5 106 715	48,2	5 481 899	51,8	10 588 614	100,0

A nemek arányának alakulása korcsoportok szerint (jan. 1.)

Korcsoport (év)	1949	1960	1970	1980	1988	1989
			1000 férfira jutó nő			
0– 4	962	952	939	944	958	956
5–14	978	963	947	941	948	950
15–19	994	991	953	943	943	942
20–39	1049	1064	1012	980	968	967
40–59	1131	1112	1111	1108	1092	1089
60–	1270	1326	1325	1415	1486	1491
Összesen	*1081*	*1073*	*1063*	*1064*	*1073*	*1073*

A 15 éves és idősebb népesség számának alakulása nem és családi állapot szerint

Év (év elején)	Nőtlen, hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen
		Férfi			
1949	997 864	2 105 147	128 842	30 286	3 262 139
1960	831 290	2 513 171	120 710	47 903	3 513 074
1970	958 569	2 714 647	124 067	86 966	3 884 249
1980	875 261	2 818 932	139 762	149 362	3 983 317
1988	957 819	2 633 619	154 158	225 954	3 971 550
1989	979 391	2 612 131	155 223	231 288	3 978 033
		Nő			
1949	828 103	2 159 618	607 581	57 268	3 652 570
1960	676 128	2 524 343	616 435	101 611	3 918 517
1970	733 531	2 717 700	649 450	160 662	4 261 343
1980	603 528	2 818 679	716 658	246 108	4 384 973
1988	654 739	2 633 366	778 252	333 195	4 399 552
1989	672 865	2 611 878	782 951	340 093	4 407 787
		Férfi (%)			
1949	30,6	64,5	4,0	0,9	100,0
1960	23,7	71,5	3,4	1,4	100,0
1970	24,7	69,9	3,2	2,2	100,0
1980	22,0	70,8	3,5	3,7	100,0
1988	24,1	66,3	3,9	5,7	100,0
1989	24,6	65,7	3,9	5,8	100,0
		Nő (%)			
1949	22,7	59,1	16,6	1,6	100,0
1960	17,3	64,4	15,7	2,6	100,0
1970	17,2	63,8	15,2	3,8	100,0
1980	13,8	64,3	16,3	5,6	100,0
1988	14,9	59,9	17,7	7,6	100,0
1989	15,3	59,3	17,8	7,7	100,0

A népesség korösszetételének alakulása nemek és korcsoportok szerint (jan. 1.)

Korcsoport (év)	1949	1960	1970	1980	1988	1989
			Férfi			
0	91 042	74 504	77 788	82 614	63 430	62 792
1– 4	316 738	349 499	284 800	362 701	255 393	255 011
5– 9	382 833	467 274	333 798	397 569	378 915	357 592
10–14	370 668	399 692	423 016	362 508	446 976	453 287
0–14	*1 161 281*	*1 290 969*	*1 119 402*	*1 205 392*	*1 144 714*	*1 128 682*
15–19	389 362	378 491	469 624	334 752	378 946	380 876
20–24	383 193	329 599	395 921	415 158	338 591	348 905
25–29	365 731	354 726	371 769	452 175	345 307	335 490
30–34	228 053	367 407	326 284	381 314	457 472	438 760
35–39	357 112	357 886	349 196	358 551	410 319	421 232
15–39	*1 723 451*	*1 788 109*	*1 912 794*	*1 941 950*	*1 930 635*	*1 925 263*
40–44	324 161	212 412	358 101	313 383	351 449	360 778
45–49	307 681	337 503	345 653	331 180	318 071	323 925
50–54	246 189	308 790	201 598	330 402	287 980	283 421
55–59	188 022	276 104	309 219	308 628	292 574	289 001
40–59	*1 066 053*	*1 134 809*	*1 214 571*	*1 283 593*	*1 250 074*	*1 257 125*
60–84	166 845	217 472	264 231	170 481	265 412	261 951
65–69	130 948	148 109	213 443	238 087	199 774	221 661
70–74	89 983	109 978	145 160	172 785	126 392	108 692
75–79	52 501	69 819	78 185	106 475	118 370	119 614
80–84	23 803	32 516	39 013	50 488	55 202	57 072
85–	8 555	12 262	16 852	19 458	25 691	26 655
60–	*472 635*	*590 156*	*756 884*	*757 774*	*790 841*	*795 645*
Összesen	*4 423 420*	*4 804 043*	*5 003 651*	*5 188 709*	*5 116 264*	*5 106 715*

Korcsoport (év)	1949	1960	1970	1980	1988	1989
			Nő			
0	87 129	70 976	72 366	77 461	60 456	59 721
1– 4	305 064	332 869	268 259	342 928	244 913	244 171
5– 9	372 244	447 762	315 588	375 111	360 083	341 037
10–14	364 372	386 877	400 892	340 281	423 092	429 183
0–14	*1 128 809*	*1 238 484*	*1 057 105*	*1 135 781*	*1 088 544*	*1 074 112*
15–19	387 072	375 000	447 510	315 740	357 375	358 856
20–24	399 797	349 364	383 328	398 759	318 730	329 290
25–29	407 040	367 770	369 096	439 376	332 579	321 757
30–34	259 287	386 309	345 540	374 673	443 593	424 963
35–39	393 119	395 865	363 156	362 018	407 204	416 938
15–39	*1 846 315*	*1 874 308*	*1 908 630*	*1 890 566*	*1 859 481*	*1 851 804*
40–44	350 506	239 210	378 755	338 601	354 923	363 979
45–49	326 264	377 538	385 543	354 267	341 892	343 880
50–54	295 606	340 448	229 145	363 836	327 903	325 666
55–59	233 462	304 508	356 355	365 345	340 302	335 794
40–59	*1 205 838*	*1 261 704*	*1 349 798*	*1 422 049*	*1 365 020*	*1 369 319*
60–64	213 079	264 928	311 070	210 205	331 577	329 028
65–69	164 385	200 817	262 012	309 285	280 181	310 628
70–74	113 332	153 579	204 291	243 452	191 703	166 168
75–79	65 266	98 865	127 017	168 194	199 559	201 941
80–84	30 803	45 801	67 321	95 868	109 406	113 603
85–	13 552	18 515	31 204	45 354	62 625	65 296
60–	*600 417*	*782 505*	*1 002 915*	*1 072 358*	*1 175 051*	*1 186 664*
Összesen	*4 781 379*	*5 157 001*	*5 318 448*	*5 520 754*	*5 488 096*	*5 481 899*
			Férfi, nő együtt			
0	178 171	145 480	150 154	160 075	123 886	122 513
1– 4	621 802	682 368	553 059	705 629	500 306	499 182
5– 9	755 077	915 036	649 386	772 680	738 998	698 629
10–14	735 040	786 569	823 908	702 789	870 068	882 470
0–14	*2 290 090*	*2 529 453*	*2 176 507*	*2 341 173*	*2 233 258*	*2 202 794*
15–19	776 434	753 491	917 134	650 492	736 321	739 732
20–24	782 990	678 963	779 249	813 917	657 321	678 195
25–29	772 771	722 496	740 865	891 551	677 886	657 247
30–34	487 340	753 716	671 824	755 987	901 065	863 723
35–39	750 231	753 751	712 352	720 569	817 523	838 170
15–39	*3 569 766*	*3 662 417*	*3 821 424*	*3 832 516*	*3 790 116*	*3 777 067*
40–44	674 667	451 622	736 856	651 984	706 372	724 757
45–49	633 945	715 041	731 196	685 447	659 963	667 805
50–54	541 795	649 238	430 743	694 238	615 883	609 087
55–59	421 484	580 612	665 574	673 973	632 876	624 795
40–59	*2 271 891*	*2 396 513*	*2 564 369*	*2 705 642*	*2 615 094*	*2 626 444*
60–64	379 924	482 400	575 301	380 686	596 989	590 979
65–69	295 333	348 926	475 455	547 372	479 955	532 289
70–74	203 315	263 557	349 451	416 237	318 095	274 860
75–79	117 767	168 684	205 202	274 669	317 929	321 555
80–84	54 606	78 317	106 334	146 356	164 608	170 675
85–	22 107	30 777	48 056	64 812	88 316	91 951
60–	*1 073 052*	*1 372 661*	*1 759 799*	*1 830 132*	*1 965 892*	*1 982 309*
Összesen	*9 204 799*	*9 961 044*	*10 322 099*	*10 709 463*	*10 604 360*	*10 588 614*
			Férfi, nő együtt (%)			
0	1,9	1,5	1,4	1,5	1,2	1,2
1– 4	6,8	6,8	5,4	6,6	4,7	4,7
5– 9	8,2	9,2	6,3	7,2	7,0	6,6
10–14	8,0	7,9	8,0	6,5	8,2	8,3
0–14	*24,9*	*25,4*	*21,1*	*21,8*	*21,1*	*20,8*

Korcsoport (év)	1949	1960	1970	1980	1988	1989
			Férfi, nő együtt (%)			
15–19	8,4	7,6	8,9	6,1	6,9	7,0
20–24	8,5	6,8	7,5	7,6	6,2	6,4
25–29	8,4	7,2	7,2	8,3	6,4	6,2
30–34	5,3	7,6	6,5	7,1	8,5	8,2
35–39	8,2	7,6	6,9	6,7	7,7	7,9
15–39	*38,8*	*36,8*	*37,0*	*35,8*	*35,7*	*35,7*
40–44	7,3	4,5	7,1	6,1	6,7	6,8
45–49	6,9	7,2	7,1	6,4	6,2	6,3
50–54	5,9	6,5	4,2	6,5	5,8	5,8
55–59	4,6	5,8	6,4	6,3	6,0	5,9
40–59	*24,7*	*24,0*	*24,8*	*25,3*	*24,7*	*24,8*
60–64	4,1	4,8	5,6	3,5	5,6	5,6
65–69	3,2	3,5	4,6	5,1	4,5	5,0
70–74	2,2	2,7	3,4	3,9	3,0	2,6
75–79	1,3	1,7	2,0	2,6	3,0	3,0
80–84	0,6	0,8	1,0	1,4	1,6	1,6
85–	0,2	0,3	0,5	0,6	0,8	0,9
60–	*11,6*	*13,8*	*17,1*	*17,1*	*18,5*	*18,7*
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A családok száma és összetétele (ezer család, III. %)

Családösszetétel	1949		1970		1980		1984	
Házaspár gyermek nélkül	639	26,8	975	33,7	1066	35,2	1088	35,6
Házaspár gyermekkel	1439	60,3	1623	56,1	1621	53,5	1585	51,8
Együtt	*2078*	*87,1*	*2598*	*89,8*	*2687*	*88,7*	*2673*	*87,4*
Apa gyermekkel	39	1,7	37	1,3	56	1,9	68	2,2
Anya gyermekkel	268	11,2	256	8,9	285	9,4	317	10,4
Összesen	*2385*	*100,0*	*2891*	*100,0*	*3028*	*100,0*	*3058*	*100,0*

A családok száma a gyermekek száma szerint (ezer család, III. %)

Gyermekszám	1949		1970		1980		1984*	
0	639	(26,8)	974	(33,7)	1066	(35,2)	1088	(35,6)
1	756	(31,7)	1023	(35,4)	1020	(33,7)	989	(32,3)
2	521	(21,8)	645	(22,3)	750	(24,8)	797	(26,1)
3	244	(10,3)	163	(5,6)	142	(4,7)	144	(4,7)
4 és több	225	(9,4)	86	(3,0)	50	(1,6)	40	(1,3)
Összesen	*2385*	*(100,0)*	*2891*	*(100,0)*	*3028*	*(100,0)*	*3058*	*(100,0)*

* 1984. okt. 1

A háztartások száma és összetétele (ezer háztartás, III. %)

A háztartások összetétele	1970		1980		1984*	
1 családos háztartás	2515	(74,5)	2705	(72,7)	2825	(73,7)
Ebből:						
rokon személy nélkül	2097	(62,1)	2362	(63,5)	2538	(66,2)
rokon személlyel	418	(12,4)	343	(9,2)	287	(7,5)
2 családos háztartás	180	(5,3)	153	(4,1)	111	(2,9)
3 és több családos háztartás	5	(0,1)	5	(0,2)	4	(0,1)
Családháztartások együtt	*2700*	*(79,9)*	*2863*	*(77,0)*	*2940*	*(76,7)*
Egyszemélyes háztartás	591	(17,5)	731	(19,6)	759	(19,8)
Egyéb háztartás	87	(2,6)	125	(3,4)	132	(3,5)
Háztartások összesen	*3378*	*(100,0)*	*3719*	*(100,0)*	*3831*	*(100,0)*
100 háztartásra jutó személyek száma	295	–	279	–	270	–

* 1984. X. 1.

Születéskor várható átlagos élettartam (év)

Év (évek átlaga)	Férfi	Nő	Év (évek átlaga)	Férfi	Nő
1900–1901	36,56	38,15	1980	65,45	72,70
1920–1921	41,04	43,13	1984	65,05	73,16
1930–1931	48,70	51,80	1985	65,09	73,07
1941	54,95	58,24	1986	65,30	73,21
1950	59,88	64,21	1987	65,67	73,74
1960	65,89	70,10	1988	66,16	74,03
1970	66,31	72,08			

A népesség gazdasági aktivitás szerint (ezer fő)

Gazdasági aktivitás	1949	1960	1970	1980	1989
Aktív kereső	4084,9	4759,6	4 988,7	5 068,8	4 813,6
Inaktív kereső	254,8	436,6	1 395,5	2 202,5	2 623,8
Ebből:					
nyugdíjas, járadékos gyermekgondozási segélyen levő*	254,8	436,6	1 254,3	1 921,5	2 382,8
	–	–	141,2	281,0	241,0
Eltartott	4865,1	4764,8	3 937,9	3 438,2	3 151,2
Ebből:					
0–6 éves gyermek	1109,1	1223,9	956,1	1 116,8	876,8
tanuló	n. a	1631,9	1 722,4	1 639,0	1 797,4
egyéb eltartott	n. a	1909,0	1 259,4	682,4	477,0
Népesség összesen	*9204,8*	*9961,0*	*10 322,1*	*10 709,5*	*10 588,6*

* A gyermekgondozási díjban részesülőkkel együtt

A nyugellátás főbb adatai

	1950	1960	1970	1980	1988
Nyugellátásban részesülők száma az év végén (ezer fő)	539	796	1453	2082	2422
Nyugellátásban részesülők a népesség %-ában	5,8	8,0	14,1	19,4	22,9
Nyugdíjköltség (milliárd Ft)	0,9	4,4	13,0	56,0	130,0
Nyugdíjköltség a nemzeti jövedelem %-ában	2,0	3,0	4,7	9,6	11,2
A nyugellátás átlagos havi összege (Ft)	147	486	765	2267	4515
Az átlagos havi nyugdíj az átlagkereset %-ában	21,7	31,4	35,9	55,3	64,5
Az adott évben megállapított saját jogú nyugellátások átlagos havi összege (Ft):					
munkásoknál, alkalmazottaknál	n. a.	898	1136	3215	5698
mgtsz-tagoknál	n. a.	n. a.	n. a.	2303	4349

A nyugellátásban részesülők száma és a nyugdíj összege

A nyugellátás jellege	Nyugellátásban részesülők (ezer fő)		Havi nyugdíj (Ft)	
	1987	1989	1987	1989
	januárban			
Öregségi nyugdíj	1331,6	1371,0	3980	5172
Ebből: férfi	617,4	613,5	4705	6124
nő	714,2	757,5	3353	4400

A nyugellátás jellege	Nyugellátásban részesülők (ezer fő)		Havi nyugdíj (Ft)	
	1987	1989	1987	1989
	januárban			
Rokkantsági nyugdíj	475,7	501,8	3848	4987
Ebből: férfi	294,3	304,6	4277	5529
nő	181,4	197,2	3152	4150
Baleseti járadék	29,6	27,5	1587	2116
Ebből: férfi	25,3	23,3	1615	2153
nő	4,3	4,2	1423	1913
Özvegyi ellátás	309,7	302,0	2771	3779
Ebből: férfi	1,0	0,3	3016	3630
nő	308,7	301,7	2770	3780
Mezőgazdasági termelő- és szakszövetkezeti járadék	107,1	90,2	2583	3724
Ebből: férfi	15,4	11,4	2745	4031
nő	91,7	78,8	2556	3680
Árvaellátás	90,1	93,3	2185	3055
Egyéb ellátás	6,0	45,5	2475	5722
Összesen	*2349,8*	*2431,3*	*3619*	*4787*

A nyugellátásban részesülők száma korcsoportonként

	Év	–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–
		éves nyugdíjasok száma az adott év januárjában (ezer fő)						
Öregségi nyugdíjas								
Férfi	1987	1,7	22,0	151,1	157,6	105,0	102,6	77,4
	1989	1,7	20,4	145,3	169,9	87,9	101,3	87,0
Nő	1987	3,1	149,2	193,3	146,9	88,9	79,4	53,4
	1989	3,4	150,9	197,0	169,6	81,5	88,8	66,3
Rokkantsági nyugdíjas								
Férfi	1987	73,2	58,5	67,5	44,2	25,1	20,2	5,6
	1989	75,3	57,8	67,5	47,4	21,9	22,4	12,3
Nő	1987	66,4	43,4	32,8	23,2	9,8	4,3	1,5
	1989	70,9	44,7	34,6	26,4	11,1	6,8	2,7
Baleseti járadékos								
Férfi	1987	19,9	4,3	1,0	0,1	0,0	0,0	0,0
	1989	18,0	3,8	1,0	0,2	0,1	0,1	0,1
Nő	1987	3,6	0,4	0,1	0,1	←	0,1	→
	1989	3,5	0,4	0,1	0,1	←	0,1	→
Özvegyi nyugdíjas nő*	1987	34,0	22,6	34,8	45,6	45,3	61,8	65,6
	1989	32,7	20,0	33,7	48,3	36,2	59,1	72,0
Mgtsz-járadékos								
Férfi	1987	0,5	0,3	0,6	0,9	1,6	3,3	8,2
	1989	0,4	0,3	0,5	0,8	0,9	2,3	6,2
Nő	1987	0,9	1,1	2,5	7,8	12,7	23,4	43,3
	1989	0,7	1,0	2,0	7,7	7,9	19,4	40,1
Férfiak összesen	*1987*	*95,3*	*85,2*	*220,2*	*202,9*	*131,9*	*126,3*	*91,6*
	1989	*95,4*	*82,3*	*214,4*	*218,4*	*110,8*	*126,1*	*105,7*
Nők összesen	*1987*	*108,0*	*216,7*	*263,5*	*223,5*	*156,5*	*168,6*	*163,5*
	1989	*111,2*	*217,0*	*267,3*	*252,0*	*136,7*	*174,1*	*181,1*

* 1987-ben az 1039, 1989-ben a 263 férfi özvegyi nyugdíjassal együtt.

A nyugdíj összegének átlaga korcsoportonként

	Év	–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–
		évesek nyugdíja az adott év januárjában (Ft)						
Öregségi nyugdíjas								
Férfi	1987	6101	7935	5344	4854	4427	3929	3610
	1989	8017	9503	6789	6004	6007	5597	5150
Nő	1987	4412	3636	3438	3229	3186	3115	3165
	1989	5715	4733	4438	4196	4292	4284	4274
Rokkantsági nyugdíjas								
Férfi	1987	4185	4842	4494	4064	3760	3554	3593
	1989	5322	6093	5775	5295	5211	5086	5078
Nő	1987	3184	3312	3074	2921	3011	3121	3363
	1989	4164	4318	4107	3902	4046	4161	4333
Baleseti járadékos								
Férfi	1987	1597	1656	1677	2019	2405	2446	2251
	1989	2131	2217	2230	2327	2283	2346	2219
Nő	1987	1395	1476	1587	1710	1988	1774	1877
	1989	1884	1995	2104	2128	2255	2352	2229
Özvegyi nyugdíjas nő*	1987	2833	3010	2876	2755	2761	2703	2684
	1989	3724	3976	3842	3687	3845	3795	3737
Mgtsz-járadékos								
Férfi	1987	2460	2469	2534	2619	2671	2796	2798
	1989	3537	3544	3650	3715	3911	4072	4164
Nő	1987	2469	2480	2518	2507	2603	2590	2538
	1989	3543	3515	3564	3460	3710	3753	3693
Férfiak összesen	*1987*	*3671*	*5471*	*5058*	*4670*	*4276*	*3837*	*3534*
	1989	*4761*	*6750*	*6439*	*5839*	*5829*	*5476*	*5078*
Nők összesen	*1987*	*3043*	*3496*	*3309*	*3075*	*3005*	*2891*	*2808*
	1989	*4006*	*4567*	*4313*	*4045*	*4120*	*4054*	*3932*

* A férfi özvegyi nyugdíjjal együtt.

A nyugdíjasok %-os megoszlása a nyugdíjak havi összege szerint

A nyugdíj havi összege (Ft)	1975 júliusban	1980 januárban	1985 januárban	1989 januárban
–1499	12,8	27,2	1,1	0,5
1500–1999	75,8	34,4	6,3	
2000–2499	5,6	16,8	29,3	0,8
2500–2999	2,7	8,6	23,7	3,4
3000–3999	2,1	7,8	22,8	38,6
4000–4999	0,6	2,8	8,6	28,6
5000–5999	0,2	1,3	3,9	12,4
6000–6999	0,2	0,6	1,9	6,7
7000–		0,5	2,4	9,0*
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

* E kategória megoszlása: 7000–7999 között 3,5%, 8000–9999 között 3,3%, 10 000 felett 2,2%.

Élveszületési arányszám, csecsemőhalandóság

Év	Ezer lakosra jutó élveszületés	Ezer élveszülöttre jutó egy éven aluli meghalt
1900	39,7	225,7
1910	35,1	196,1
1920	31,4	192,5
1930	25,4	152,5
1941	18,9	115,6
1950	20,9	85,7
1960	14,7	47,6
1970	14,7	35,9
1975	18,4	32,8
1980	13,9	23,2
1984	11,8	20,4
1985	12,2	20,4
1986	12,1	19,0
1987	11,9	17,3
1988	11,7	15,8

Az élveszületések száma és aránya

Év	Összesen	Házasságban	Házasságon kívül
1948	191 907	176 246	15 661
1960	146 461	138 445	8 016
1970	151 819	143 580	8 239
1980	148 673	138 068	10 605
1986	128 204	115 975	12 229
1987	125 840	112 791	13 049
1988	124 296	109 476	14 820
		Ezer lakosra	
1948	21,0	19,2	1,7
1960	14,7	13,9	0,8
1970	14,7	13,9	0,8
1980	13,9	12,9	1,0
1986	12,1	10,9	1,2
1987	11,9	10,6	1,2
1988	11,7	10,3	1,4

Az élveszületések alakulása a születéskori súly szerint

Év	2500 grammon alúli	2500 grammon felüli	Összesen	Átlagsúly
		Összes		
1950	10 831	184 736	195 567	3392
1960	13 437	133 024	146 461	3183
1970	16 247	135 572	151 819	3154
1980	15 391	133 282	148 673	3148
1987	12 062	113 778	125 840	3173
1988	11 626	112 670	124 296	3183
		Fiú		
1950	5 119	96 280	101 399	3455
1960	6 353	69 435	75 788	3246
1970	7 686	70 680	78 366	3218
1980	7 248	68 867	76 115	3210
1987	5 657	58 922	64 579	3233
1988	5 385	58 405	63 790	3244
		Leány		
1950	5 712	88 456	94 168	3324
1960	7 084	63 589	70 673	3115
1970	8 561	64 892	73 453	3086
1980	8 143	64 415	72 558	3083
1987	6 405	54 856	61 261	3109
1988	6 241	54 265	60 506	3119
		Összes (%)		
1950	5,5	94,5	100,0	–
1960	9,2	90,8	100,0	–
1970	10,7	89,3	100,0	–
1980	10,4	89,6	100,0	–
1987	9,6	90,4	100,0	–
1988	9,4	90,6	100,0	–
		Fiú (%)		
1950	5,0	95,0	100,0	–
1960	8,4	91,6	100,0	–
1970	9,8	90,2	100,0	–
1980	9,5	90,5	100,0	–
1987	8,8	91,2	100,0	–
1988	8,4	91,6	100,0	–
		Leány (%)		
1950	6,1	93,9	100,0	–
1960	10,0	90,0	100,0	–
1970	11,7	88,3	100,0	–
1980	11,2	88,8	100,0	–
1987	10,5	89,5	100,0	–
1988	10,3	89,7	100,0	–

Az élveszületések alakulása nem szerint

Születések	1948	1960	1970	1980	1988
Összes					
Fiú	98 885	75 788	78 366	76 115	63 790
Leány	93 022	70 673	73 453	72 558	60 506
Összesen	*191 907*	*146 461*	*151 819*	*148 673*	*124 296*
Házasságból					
Fiú	90 843	71 626	74 055	70 745	56 229
Leány	85 403	66 819	69 525	67 323	53 247
Összesen	*176 246*	*138 445*	*143 580*	*138 068*	*109 476*

Születések	1948	1960	1970	1980	1988
Házasságon kívül					
Fiú	8 042	4 162	4 311	5 370	7 561
Leány	7 619	3 854	3 928	5 235	7 259
Összesen	*15 661*	*8 016*	*8 239*	*10 605*	*14 820*
			(%)		
Összes					
Fiú	51,5	51,7	51,6	51,2	51,3
Leány	48,5	48,3	48,4	48,8	48,7
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Házasságból					
Fiú	51,5	51,7	51,6	51,2	51,4
Leány	48,5	48,3	48,4	48,8	48,6
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Házasságon kívül					
Fiú	51,4	51,9	52,3	50,6	51,0
Leány	48,6	48,1	47,7	49,4	49,0
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Élveszületések alakulása testhossz (cm) szerint

Év	–44	45–47	48–52	53–55	56–X*	Összesen
			Összes			
1950	5651	6618	87 839	49 695	45 764	195 567
1970	5433	7451	71 670	44 140	23 125	151 819
1980	5199	9560	68 225	43 323	22 366	148 673
1987	4395	9084	63 004	33 290	16 067	125 840
1988	4367	8835	62 968	32 312	15 814	124 296
			Fiú			
1950	2716	3030	42 000	26 956	26 697	101 399
1970	2676	3392	34 274	23 792	14 232	78 366
1980	2552	4277	32 697	23 069	13 520	76 115
1987	2177	3903	30 657	18 060	9 782	64 579
1988	2103	3838	30 703	17 620	9 526	63 790
			Leány			
1950	2935	3588	45 839	22 739	19 067	94 168
1970	2757	4059	37 396	20 348	8 893	73 453
1980	2647	5283	35 528	20 254	8 846	72 558
1987	2218	5181	32 347	15 230	6 285	61 261
1988	2264	4997	32 265	14 692	6 288	60 506
			Összes (%)			
1950	3,3	3,5	44,6	25,1	23,5	100,0
1970	3,9	5,0	47,1	28,9	15,1	100,0
1980	3,8	6,5	45,8	29,0	14,9	100,0
1987	3,5	7,2	50,1	26,5	12,8	100,0
1988	3,5	7,1	50,7	26,0	12,7	100,0
			Fiú (%)			
1950	2,7	3,0	41,4	26,6	26,3	100,0
1970	3,4	4,3	43,7	30,4	18,2	100,0
1980	3,4	5,6	42,9	30,3	17,8	100,0
1987	3,4	6,0	47,5	28,0	15,1	100,0
1988	3,3	6,0	48,1	27,6	14,9	100,0
			Leány (%)			
1950	3,1	3,8	48,7	24,2	20,2	100,0
1970	3,8	5,5	50,9	27,7	12,1	100,0
1980	3,6	7,3	49,0	27,9	12,2	100,0
1987	3,6	8,5	52,8	24,9	10,2	100,0
1988	3,7	8,3	53,3	24,3	10,4	100,0

* Az ismeretlennel együtt.

Az élveszületések alakulása az élveszületési sorrend száma szerint

Az élveszületési sorrend száma	1948	1960	1970	1980	1988
1.	78 280	64 403	74 903	67 650	55 216
2.	49 784	42 969	51 173	57 756	45 289
3.	25 015	18 633	13 439	15 150	15 572
4.	13 512	8 296	5 076	4 173	4 554
5.	8 307	4 621	2 570	1 750	1 845
6.	5 548	2 820	1 668	853	854
7.	3 873	1 803	1 110	505	458
8.	2 790	1 158	768	316	222
9.	1 873	717	489	204	134
10.–	2 925	1 041	623	316	152
Összesen	*191 907*	*146 461*	*151 819*	*148 673*	*124 296*
Az élveszületési sorrend átlaga	2,54	2,18	1,88	1,82	1,87
		(%)			
1.	40,8	44,0	49,3	45,5	44,4
2.	26,0	29,3	33,7	38,9	36,4
3.	13,0	12,7	8,9	10,2	12,5
4.	7,0	5,7	3,4	2,8	3,7
5.	4,3	3,2	1,7	1,2	1,5
6.	2,9	1,9	1,1	0,6	0,7
7.	2,0	1,2	0,7	0,3	0,4
8.	1,5	0,8	0,5	0,2	0,2
9.	1,0	0,5	0,3	0,1	0,1
10.–.	1,5	0,7	0,4	0,2	0,1
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Élveszületések alakulása az anyák korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
			Összesen		
–19	17 809	19 641	22 750	21 522	15 993
20–24	65 397	55 929	62 396	61 115	46 501
25–29	54 500	38 426	40 478	44 419	35 833
30–34	24 535	20 343	17 851	15 663	18 870
35–39	22 090	9 882	6 616	4 910	6 058
40–49	7 529	2 201	1 708	1 041	1 041
50–	47	39	20	3	–
Összesen	*191 907*	*146 461*	*151 819*	*148 673*	*124 296*
			Házasságból		
–19	14 769	17 530	19 281	17 645	11 128
20–24	59 633	53 537	60 179	58 077	42 792
25–29	50 923	36 856	39 391	42 641	33 201
30–34	23 031	19 259	17 056	14 522	16 654
35–39	20 807	9 228	6 134	4 326	4 919
40–49	7 048	2 006	1 525	856	782
50–	35	29	14	1	–
Összesen	*176 246*	*138 445*	*143 580*	*138 068*	*109 476*
			Házasságon kívül		
–19	3 040	2 111	3 469	3 877	4 865
20–24	5 764	2 392	2 217	3 038	3 709
25–29	3 577	1 570	1 087	1 778	2 632
30–34	1 504	1 084	795	1 141	2 216
35–39	1 283	654	482	584	1 139
40–49	481	195	183	185	259
50–	12	10	6	2	–
Összesen	*15 661*	*8 016*	*8 239*	*10 605*	*14 820*

Élveszületések alakulása az anyák korcsoportja szerint (%)

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
			Összes		
–19	9,3	13,5	15,0	14,5	12.9
20–24	34,1	38,2	41,1	41,1	37.4
25–29	28,4	26,2	26,7	29,9	28.8
30–34	12,8	13,9	11,8	10,5	15,2
35–39	11,5	6,7	4,3	3,3	4,9
40–49	3,9	1,5	1,1	0,7	0,8
50–	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
			Házasságból		
–19	8,4	12,6	13,4	12,8	10.2
20–24	33,8	38,7	41,9	42,1	39,1
25–29	28,9	26,6	27,4	30.9	30,3
30–34	13,1	13,9	11,9	10,5	15,2
35–39	11,8	6,7	4,3	3,1	4,5
40–49	4,0	1,5	1,1	0,6	0,7
50–	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
			Házasságon kívül		
–19	19,4	26,3	42,1	36,6	32,8
20–24	36,8	29,9	26,9	28,6	25,0
25–29	22,8	19,6	13,2	16,8	17,8
30–34	9,6	13,5	9,6	10,8	15,0
35–39	8,2	8,2	5,9	5,5	7.7
40–49	3,1	2,4	2,2	1.7	1,7
50–	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Az élveszületési arányszámok alakulása az anyák korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1988
		Ezer megfelelő korú nőre jutó élveszületés			
15–19	46,5	52,5	51,0	70,5	44,1
20–24	163,0	161,5	162,2	162,9	143,5
25–29	137,7	106,2	111,0	102,3	109,5
30–34	88,5	54,5	52,8	42,4	43,5
35–39	54,5	26,3	19,0	14,2	14,7
40–44	19,8	7,9	4,4	3,0	2,8
45–49	1,7	0,5	0,3	0,2	0,1
15–49	*75,7*	*59,7*	*57,2*	*59,7*	*48,5*

A házasságból élveszületések alakulása az anyák, ill. az apák korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
			Az anya korcsoportja		
–19	14 769	17 530	19 281	17 645	11 128
20–24	59 633	53 537	60 179	58 077	42 792
25–29	50 923	36 856	39 391	42 641	33 201
30–34	23 031	19 259	17 056	14 522	16 654
35–39	20 807	9 228	6 134	4 326	4 919
40–49	7 048	2 006	1 525	856	782
50–	35	29	14	1	–
Összesen	*176 246*	*138 445*	*143 580*	*138 068*	*109 476*

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
			Az apa korcsoportja		
–19	1 202	1 707	2 334	2 663	2 008
20–24	29 940	27 475	38 185	39 302	25 233
25–29	51 972	52 130	53 839	56 991	40 238
30–34	33 204	31 146	28 452	24 975	27 951
35–39	33 729	15 972	13 579	9 595	9 803
40–49	23 863	8 582	6 587	4 063	3 907
50–	2 336	1 433	604	479	336
Összesen	*176 246*	*138 445*	*143 580*	*138 068*	*109 476*
			Az anya korcsoportja (%)		
–19	8,4	12,6	13,4	12,8	10,2
20–24	33,8	38,7	41,9	42,1	39,1
25–29	28,9	26,6	27,4	30,9	30,3
30–34	13,1	13,9	11,9	10,5	15,2
35–39	11,8	6,7	4,3	3,1	4,5
40–49	4,0	1,5	1,1	0,6	0,7
50–	0,0	0,0	0,0	0,0	–
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
			Az apa korcsoportja (%)		
–19	0,7	1,2	1,6	1,9	1,8
20–24	17,0	19,9	26,6	28,5	23,0
25–29	29,5	37,7	37,5	41,3	36,8
30–34	18,8	22,5	19,8	18,1	25,5
35–39	19,1	11,5	9,5	7,0	9,0
40–49	13,6	6,2	4,6	2,9	3,6
50–	1,3	1,0	0,4	0,3	0,3
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Házasságból élveszülöttek arányszáma az anyák, ill. az apák korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1988
Ezer megfelelő korú házas nőre jut házasságból élveszületés					
15–19	347,2	322,1	355,4	373,1	356,5
20–24	291,6	230,2	239,3	231,1	232,4
25–29	180,9	118,9	126,7	118,6	126,9
30–34	108,8	59,2	57,1	46,3	46,8
35–39	65,5	28,7	20,0	14,7	14,8
40–44	24,1	8,9	4,6	3,0	2,6
45–49	2,1	0,6	0,3	0,2	0,1
15–49	*113,1*	*79,7*	*76,8*	*76,5*	*63,8*
Ezer megfelelő korú házas férfira jut házasságból élveszületés					
15–19	264,9	371,5	364,8	395,8	483,1
20–24	322,6	293,7	304,2	292,1	280,7
25–29	257,4	195,3	195,7	179,4	185,7
30–34	175,2	97,3	103,8	80,4	83,9
35–39	107,6	51,4	44,5	33,3	29,9
40–44	59,0	27,3	16,0	11,9	10,4
45–49	23,0	10,8	5,3	3,6	3,4
50–59	5,3	2,5	1,1	0,8	0,6
15–59	*100,6*	*68,5*	*68,7*	*64,6*	*54,3*

A gyermekgondozási segélyt igénybe vevők aránya a foglalkoztatottak %-ában

Év (december)	A gyes-t, ill. gyed-et igénybe vevők száma	A foglalkoztatottak %-ában
1967	34 220	n. a.
1968	92 050	n. a.
1969	143 820	n. a.
1970	167 450	3,3
1971	178 480	3,5
1972	185 200	3,6
1973	195 070	4,1
1974	228 530	4,8
1975	264 930	5,6
1976	287 150	6,0
1977	290 030	6,0
1978	277 220	5,7
1979	263 990	5,5
1980	254 110	5,3
1981	241 460	5,1
1982	233 220	4,9
1983	223 940	4,8
1984	217 626	4,7
1985*	219 750	4,7
1986	224 840	4,7
1987	230 710	4,8
1988	240 080	5,1

* 1985-ben a gyermekgondozási segély mellett a gyermekgondozási díj is bevezetésre került.

Magzati veszteségek számának és arányának alakulása (1000)

Év	Korai és középidős magzati halálozások	Késői magzati halálozások	Terhességmegszakítások	Összes magzati veszteségek	Év	Korai és középidős magzati halálozások	Késői magzati halálozások	Terhességmegszakítások	Összes magzati veszteségek
1950	34,3	4,2	1,7	40,2		*Ezer 15–49 éves nőre jut*			
1960	33,8	2,0	162,2	198,0	1950	13,6	1,6	0,7	15,9
1970	29,8	1,5	192,3	223,6	1960	13,6	0,8	65,1	79,6
1980	20,0	1,2	80,9	102,1	1970	11,1	0,6	71,5	83,4
1986	18,3	0,8	83,6	102,7	1980	7,8	0,4	31,4	39,6
1987	17,7	0,9	84,5	103,1	1986	7,2	0,3	32,7	40,2
1988	18,0	0,8	87,1	105,9	1987	6,9	0,4	33,1	40,4
					1988	7,1	0,3	34,1	41,4

Terhességmegszakítások számának alakulása

Év	Terhességmegszakítás	Év	Terhességmegszakítás
1950	1 707	1984	82 191
1960	162 160	1985	81 970
1965	180 269	1986	83 586
1970	192 283	1987	84 547
1975	96 212	1988	87 106
1980	80 882		

Magzati veszteségek alakulása a nők korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1971	1980	1983	1987	1988
			Korai és középidős magzati halálozások		
–19	2 345	2 060	1 678	1 925	2 051
20–24	8 128	5 529	4 528	4 722	4 823
25–29	7 106	5 749	4 942	4 443	4 460
30–34	4 839	3 382	3 122	3 591	3 519
35–39	2 938	1 879	1 712	2 104	2 175
40–	3 094	1 373	1 002	917	1 019
Összesen	*28 450*	*19 972*	*16 984*	*17 702*	*18 047*
			Késői magzati halálozások		
–19	179	138	129	99	86
20–24	552	442	273	274	208
25–29	368	322	255	217	215
30–34	241	138	158	183	163
35–39	133	91	63	89	72
40–	46	25	24	20	20
Összesen	*1 519*	*1 156*	*902*	*882*	*764*
			Terhességmegszakítás		
–19	16 703	8 182	8 381	9 278	9 487
20–24	47 618	14 846	13 276	14 132	15 259
25–29	45 572	19 607	18 151	15 848	16 342
30–34	37 644	17 114	18 017	20 741	20 354
35–39	26 128	13 458	13 877	16 710	17 683
40–	13 760	7 675	6 897	7 838	7 981
Összesen	*187 425*	*80 882*	*78 599*	*84 547*	*87 106*

Magzati veszteségek arányának alakulása a nők korcsoportja szerint

Év (évek átlaga)	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	15–49 összesen
	Ezer megfelelő korú nőre jutó korai és középidős magzati halálozás					
1971	5	20	19	11	4	11
1980	7	14	13	7	2	8
1987	5	15	13	7	1	7
1988	6	15	14	7	1	7

Év (évek átlaga)	15–19	20–24	25–29	30–39	40–49	15–49 összesen
Ezer megfelelő korú nőre jutó késői magzati halálozás						
1971	0	1	1	1	0	1
1980	0	1	1	0	0	0
1987	0	1	1	0	0	0
1988	0	1	1	0	0	0
Ezer megfelelő korú nőre jutó terhességmegszakítás						
1957	15	76	95	68	8	49
1959–60	22	100	124	79	11	63
1969–70	39	128	148	95	12	74
1979–80	26	39	44	41	10	31
1987	26	45	47	44	11	33
1988	26	47	50	45	11	34

A terhességmegszakítások alakulása a nők családi állapota szerint

Év	A terhességmegszakításon átesett nő családi állapota				Összesen
	hajadon	házas	özvegy	elvált	
1957	9 332	110 348	1162	2541	123 383
1960	12 031	146 260	1014	2855	162 160
1970	26 994	157 659	1234	6396	192 283
1980	16 268	57 827	904	5883	80 882
1987	17 921	57 593	1040	7993	84 547
1988	19 534	57 967	2042	8563	87 106
			(%)		
1957	7,6	89,4	0,9	2,1	100,0
1960	7,4	90,2	0,6	1,8	100,0
1970	14,0	82,0	0,6	3,4	100,0
1980	20,1	71,5	1,1	7,3	100,0
1987	21,2	68,1	1,2	9,5	100,0
1988	22,4	66,6	1,2	9,8	100,0

Terhességmegszakítások alakulása a nők életben levő gyermekeinek száma szerint

Év	A terhességmegszakításon átesett nő életben levő gyermekeinek száma				Összesen
	0	1	2	3–	
1957	13 354	32 343	37 563	40 123	123 383
1960	19 429	46 717	51 903	44 111	162 160
1970	32 855	63 985	63 396	32 047	192 283
1980	15 982	17 394	32 708	14 798	80 882
1987	16 103	16 966	35 814	15 664	84 547
1988	17 445	17 611	35 730	16 320	87 107
			(%)		
1957	10,8	26,2	30,5	32,5	100,0
1960	12,0	28,8	32,0	27,2	100,0
1970	17,1	33,3	33,0	16,6	100,0
1980	19,8	21,5	40,4	18,3	100,0
1987	19,0	20,1	42,4	18,5	100,0
1988	20,0	20,2	41,0	18,7	100,0

A terhességmegszakítások alakulása az engedélyezés indoka szerint

Engedélyezés indoka	1974	1980	1983	1987	1988
Betegség	11 865	12 630	11 660	11 321	10 818
A nő nem házas családi állapotú	27 403	20 290	18 448	20 170	21 885
Önálló lakás hiánya	13 063	9 356	6 967	6 019	5 971

Engedélyezés indoka	1974	1980	1983	1987	1988
Elveszületések, ill. előző szülészeti események száma	20 823	24 129	16 562	17 155	18 368
A nő kora (35. életévét betöltötte*)	21 289	5 018	16 632	19 661	19 406
Egyéb egészségügyi, ill. szociális ok	6 277	8 447	8 303	10 179	10 526
Ismeretlen	1 302	1 012	27	42	132
Összesen	*102 022*	*80 882*	*78 599*	*84 547*	*87 106*
		(%)			
Betegség	11,6	15,6	14,8	13,4	12,4
A nő nem házas családi állapotú	26,9	25,1	23,5	23,9	25,1
Önálló lakás hiánya	12,8	11,6	8,9	7,1	6,9
Elveszületések, ill. előző szülészeti események száma	20,4	29,8	21,1	20,3	21,1
A nő kora (35. életévét betöltötte*)	20,9	6,2	21,1	23,3	22,3
Egyéb egészségügyi, ill. szociális ok	6,2	10,4	10,6	12,0	12,1
Ismeretlen	1,2	1,3	0,0	0,0	0,2
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

* 1980-ban a betöltött 40 év volt az engedélyezés indoka

A csecsemőhalálozások alakulása korcsoport szerint

Korcsoport (nap, hónap)	1948	1960	1970	1980	1988
0 napos	2 227	1852	2059	1162	613
1 napos	922	460	563	362	221
2 napos	741	342	422	245	134
3 napos	427	198	206	198	95
4 napos	331	144	170	139	68
5 napos	277	136	154	103	45
6 napos	260	105	138	72	36
0– 6 napos	5 185	3237	3712	2281	1212
7–13 napos	1 333	317	354	232	146
14–30 napos	1 917	454	285	155	119
1– 2 hónapos	3 706	1072	395	292	193
3– 5 hónapos	3 294	1100	389	271	169
6–11 hónapos	2 619	796	314	212	128
Összesen	*18 054*	*6976*	*5449*	*3443*	*1967*
Ebből:					
28 napon aluli	n. a.	3958	4312	2651	1467
28 napon felüli	n. a.	3018	1137	792	500
			(%)		
0 napos	12,3	26,5	37,8	33,8	31,2
1 napos	5,1	6,6	10,3	10,5	11,2
2 napos	4,1	4,9	7,8	7,1	6,8
3 napos	2,4	2,8	3,8	5,8	4,8
4 napos	1,8	2,1	3,1	4,0	3,5
5 napos	1,5	2,0	2,8	3,0	2,3
6 napos	1,5	1,5	2,5	2,1	1,8
0– 6 napos	28,7	46,4	68,1	66,3	61,6
7–13 napos	7,4	4,5	6,5	6,7	7,4
14–30 napos	10,6	6,5	5,2	4,5	6,1
1– 2 hónapos	20,5	15,4	7,3	8,5	9,8
3– 5 hónapos	18,3	15,8	7,1	7,9	8,6
6–11 hónapos	14,5	11,4	5,8	6,1	6,5
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Ebből					
28 napon aluli	n. a.	56,7	79,1	77,0	74,6
28 napon felüli	n. a.	43,3	20,9	23,0	25,4

A csecsemőhalálozások arányának alakulása korcsoport szerint

Korcsoport (nap, hónap)	1948	1960	1970	1980	1988
Ezer élveszülöttre jutó születés körüli halálozás					
Késői magzati halál	24,6	13,4	10,0	7,8	6,1
0 napos	11,6	12,7	13,6	7,8	4,9
1 napos	4,8	3,1	3,7	2,4	1,8
2 napos	3,9	2,3	2,8	1,7	1,1
3 napos	2,2	1,4	1,4	1,3	0,8
4 napos	1,7	1,0	1,1	0,9	0,5
5 napos	1,4	0,9	1,0	0,7	0,4
6 napos	1,4	0,7	0,9	0,5	0,3
0–6 napos	27,0	22,1	24,5	15,3	9,8
Összesen	*51,6*	*35,5*	*34,5*	*23,1*	*15,9*
Ezer élveszülöttre jutó 1 éven aluli meghalt					
0 napos	11,6	12,6	13,6	7,8	6,1
1– 2 napos	8,7	5,5	6,5	4,1	2,9
3– 6 napos	6,8	4,0	4,4	3,5	1,7
7–13 napos	6,9	2,2	2,3	1,6	1,2
14–30 napos	10,0	3,1	1,9	1,0	1,0
1– 2 hónapos	19,3	7,3	2,6	2,0	1,6
3– 5 hónapos	17,2	7,5	2,5	1,8	1,4
6–11 hónapos	13,6	5,4	2,1	1,4	1,0
Összesen	*94,1*	*47,6*	*35,9*	*23,2*	*15,8*
Ebből:					
28 napon aluli n. a.	27,0	28,4	17,9	11,8	
28 napon felüli n. a.	20,6	7,5	5,3	4,0	

A csecsemőhalálozások alakulása születéskori súly szerint

Év	2500 grammon aluli	2500 grammon felüli	Összesen
1954	4936	8620	13 556
1960	3458	3518	6 976
1970	3733	1716	5 449
1980	2350	1093	3 443
1987	1481	697	2 178
1988	1302	665	1 967
		(%)	
1954	36,4	63,6	100,0
1960	49,6	50,4	100,0
1970	68,5	31,5	100,0
1980	68,3	31,7	100,0
1987	68,0	32,0	100,0
1988	66,2	33,8	100,0
Ezer azonos súlyú élveszülöttre jutó 1 éven aluli meghalt			
1954	315,9	41,5	60,7
1960	257,3	26,4	47,6
1970	229,8	12,7	35,9
1980	152,7	8,2	23,2
1987	122,8	6,1	17,3
1988	112,0	5,9	15,8

A halálozások számának alakulása

Év	Férfi	Nő	Összesen
1948	55 797	49 983	105 780
1960	51 667	49 858	101 525
1970	62 545	57 652	120 197
1980	76 729	68 626	145 355
1986	77 059	70 030	147 089
1987	74 917	67 684	142 601
1988	73 339	66 703	140 042

Ezer lakosra jutó halálozás

Év	Férfi	Nő	Összesen
1948	12,7	10,5	11,6
1960	10,7	9,6	10,2
1970	12,5	10,8	11,6
1980	14,8	12,4	13,6
1986	15,0	12,7	13,8
1987	14,6	12,3	13,4
1988	14,4	12,2	13,2

A meghalt férfiak száma korcsoportok szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1987	1988
0	10 360	3 988	3 147	1 968	1 278	1 103
1	752	298	160	99	68	60
2	327	115	76	61	44	34
3– 4	443	154	98	89	56	51
5– 9	600	265	153	169	109	107
10–14	456	241	188	153	139	157
15–19	912	453	539	333	374	331
20–24	1 498	503	587	630	427	425
25–29	1 404	587	637	813	660	591
30–34	1 008	695	656	876	1 285	1 229
35–39	1 677	911	1 004	1 396	1 687	1 670
40–44	2 074	705	1 522	1 949	2 222	2 281
45–49	2 624	1 754	2 168	2 995	3 267	3 205
50–54	2 833	2 773	1 968	4 672	4 575	4 432
55–59	3 285	4 290	4 551	6 480	6 520	6 331
60–64	4 142	5 378	6 993	5 361	8 763	8 652

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1987	1988
65–69	4 766	5 836	9 232	10 371	8 315	9 328
70–74	5 471	6 849	9 815	12 446	9 340	7 662
75–79	5 128	7 149	8 230	11 996	11 617	11 495
80–84	3 797	5 311	6 239	8 451	8 295	8 343
85–	2 240	3 412	4 582	5 421	5 876	5 852
Összesen	*55 797*	*51 667*	*62 545*	*76 729*	*74 917*	*73 339*
A meghalt férfiak átlagos kora	46,84	60,04	62,95	64,87	64,93	65,12

A meghalt férfiak arányának alakulása korcsoportok szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1987	1988
			Ezer megfelelő korú férfira jutó halálozás			
0	101,97	55,13	39,29	26,43	19,79	17,29
1	9,11	4,13	1,87	1,13	1,05	0,94
2	4,28	1,59	0,97	0,69	0,69	0,53
3– 4	2,54	0,83	0,66	0,45	0,44	0,40
5– 9	1,51	0,58	0,46	0,41	0,28	0,29
10–14	1,20	0,62	0,47	0,43	0,32	0,35
15–19	2,22	1,20	1,06	1,05	0,99	0,87
20–24	3,68	1,60	1,45	1,47	1,28	1,24
25–29	3,72	1,62	1,68	1,73	1,87	1,74
30–34	4,03	1,99	2,04	2,29	2,79	2,74
35–39	4,61	2,54	2,72	3,71	4,13	4,02
40–44	6,26	3,48	4,23	5,87	6,38	6,41
45–49	8,40	5,50	6,12	8,74	10,40	9,98
50–54	11,83	9,14	9,53	13,65	15,71	15,51
55–59	17,27	16,08	14,78	20,10	22,20	21,77
60–64	25,32	25,30	25,80	29,65	32,77	32,81
65–69	37,52	40,02	42,68	43,48	44,01	44,27
70–74	60,86	63,35	66,49	69,87	68,53	65,19
75–79	97,18	101,79	104,51	109,59	99,35	96,60
80–84	154,69	162,29	159,00	161,76	151,67	148,62
85–	257,39	271,33	269,11	260,10	233,10	223,59
Összesen	*12,47*	*10,93*	*12,33*	*14,34*	*14,63*	*14,35*

A meghalt nők száma korcsoportok szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1987	1988
0	7 694	2 988	2 302	1 475	900	864
1	654	273	132	72	46	44
2	301	100	61	45	30	29
3– 4	390	104	65	52	50	31
5– 9	518	171	105	90	77	59
10–14	430	114	104	93	82	78
15–19	822	217	187	138	139	143
20–24	1 253	271	212	210	155	163
25–29	1 185	332	258	310	225	214
30–34	832	505	311	397	510	490
35–39	1 281	720	521	614	737	766
40–44	1 434	636	872	941	985	970
45–49	1 825	1 453	1 403	1 540	1 373	1 389
50–54	2 295	2 013	1 315	2 329	2 081	2 025
55–59	2 722	2 741	2 923	3 566	3 327	3 162
60–64	3 668	4 185	4 466	3 404	4 866	4 766
65–69	4 617	5 610	6 427	7 464	5 942	6 729
70–74	5 513	7 500	9 249	10 623	8 406	6 987
75–79	5 419	8 700	10 289	12 472	13 060	13 122

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1987	1988
80–84	4 086	6 720	9 008	12 350	12 272	12 323
85–	3 044	4 505	7 442	10 441	12 421	12 349
Összesen	*49 983*	*49 858*	*57 652*	*68 626*	*67 684*	*66 703*
A meghalt nők átlagos kora	50,71	64,50	68,45	70,86	72,13	72,26

A meghalt nők arányának alakulása korcsoportok szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1987	1988
			Ezer megfelelő korú nőre jutó halálozás			
0	82,44	44,65	32,07	20,58	14,69	14,28
1	8,03	3,69	1,76	0,97	0,74	0,72
2	4,03	1,45	0,78	0,52	0,49	0,47
3– 4	2,39	0,69	0,54	0,31	0,41	0,25
5– 9	1,33	0,40	0,31	0,24	0,21	0,17
10–14	1,09	0,33	0,28	0,24	0,20	0,18
15–19	2,04	0,59	0,41	0,43	0,39	0,40
20–24	2,94	0,79	0,53	0,51	0,49	0,50
25–29	2,86	0,99	0,67	0,68	0,66	0,65
30–34	2,97	1,28	0,95	1,04	1,14	1,13
35–39	3,29	1,84	1,45	1,62	1,82	1,86
40–44	4,01	2,72	2,27	2,74	2,79	2,70
45–49	5,60	3,85	3,59	4,21	4,05	4,05
50–54	7,83	5,93	5,82	6,33	6,30	6,20
55–59	11,63	9,41	8,43	9,63	9,77	9,35
60–64	18,17	15,82	13,95	15,63	14,50	14,43
65–69	29,81	28,07	24,90	23,86	22,59	22,78
70–74	50,44	48,98	44,78	41,98	40,82	39,05
75–79	85,30	86,92	77,91	72,89	66,34	65,36
80–84	136,19	145,96	131,31	123,30	113,69	110,52
85–	226,39	239,91	227,18	219,16	202,33	193,07
Összesen	*10,58*	*9,73*	*10,67*	*12,08*	*12,33*	*12,16*

A meghaltak száma korcsoportok szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1987	1988
0	18 054	6 976	5 449	3 443	2 178	1 967
1	1 406	571	292	171	114	104
2	628	215	137	106	74	63
3– 4	833	258	163	141	106	82
5– 9	1 118	436	258	259	186	166
10–14	886	355	292	246	221	235
15–19	1 734	670	726	471	513	474
20–24	2 751	774	799	840	582	588
25–29	2 589	919	895	1 123	885	805
30–34	1 840	1 200	967	1 273	1 795	1 719
35–39	2 958	1 631	1 525	2 010	2 424	2 436
40–44	3 508	1 341	2 394	2 890	3 207	3 251
45–49	4 449	3 207	3 571	4 535	4 640	4 594
50–54	5 128	4 786	3 283	7 001	6 656	6 457
55–59	6 007	7 031	7 474	10 046	9 847	9 493
60–64	7 810	9 563	11 459	8 765	13 629	13 418
65–69	9 383	11 446	15 659	17 835	14 257	16 057
70–74	10 984	14 349	19 064	23 069	17 746	14 649
75–79	10 547	15 849	18 519	24 468	24 677	24 617
80–84	7 883	12 031	15 247	20 801	20 567	20 666
85–	5 284	7 917	12 024	15 862	18 297	18 201
Összesen	*105 780*	*101 525*	*120 197*	*145 355*	*142 601*	*140 042*

A meghaltak arányának alakulása korcsoportok szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1987	1988
			Ezer megfelelő korú lakosra jutó halálozás			
0	92,54	50,06	35,80	23,58	17,31	15,83
1	8,58	3,91	1,82	1,05	0,90	0,83
2	4,16	1,52	0,88	0,61	0,59	0,50
3– 4	2,46	0,77	0,60	0,38	0,42	0,33
5– 9	1,42	0,50	0,39	0,33	0,24	0,23
10–14	1,14	0,48	0,38	0,34	0,26	0,27
15–19	2,13	0,90	0,75	0,75	0,70	0,64
20–24	3,30	1,19	1,00	1,00	0,90	0,88
25–29	3,27	1,30	1,18	1,21	1,28	1,21
30–34	3,47	1,63	1,48	1,67	1,98	1,95
35–39	3,92	2,17	2,08	2,66	2,98	2,94
40–44	5,09	3,08	3,22	4,25	4,57	4,54
45–49	6,96	4,63	4,79	6,40	7,10	6,92
50–54	9,65	7,46	7,56	9,82	10,71	10,54
55–59	14,15	12,58	11,38	14,42	15,52	15,10
60–64	21,31	20,10	19,39	21,91	22,60	22,59
65–69	33,23	33,14	32,88	32,39	31,54	31,73
70–74	55,05	54,98	53,80	53,56	51,85	49,41
75–79	90,59	93,07	88,04	87,12	78,64	76,99
80–84	144,25	152,74	141,47	136,57	126,46	123,27
85–	238,39	252,43	241,88	231,45	211,29	201,93
Összesen	*11,49*	*10,31*	*11,47*	*13,17*	*13,44*	*13,22*

A halálozások alakulása családi állapot szerint

Év (évek átlaga)	Nőtlen, hajadon	Házas*	Özvegy	Elvált	Összesen
		Férfi			
1948–49	18 142	27 590	8 947	492	55 171
1959–60	8 930	32 270	10 446	883	52 529
1969–70	7 911	40 379	11 763	1 632	61 685
1979–80	7 659	49 009	14 171	3 587	74 426
1988	6 948	46 095	14 568	5 728	73 339
		Nő			
1948–49	14 286	14 730	21 119	443	50 578
1959–60	7 674	15 046	26 484	970	50 174
1969–70	7 085	17 133	30 719	1 806	56 743
1979–80	6 774	19 792	37 049	3 051	66 666
1988	5 541	17 455	39 425	4 282	66 703
		Férfi, nő együtt			
1948–49	32 428	42 320	30 066	935	105 749
1959–60	16 604	47 316	36 930	1 853	102 703
1969–70	14 996	57 512	42 482	3 438	118 428
1979–80	14 433	68 801	51 220	6 638	141 092
1988	12 489	63 550	53 993	10 010	140 042
		Ezer megfelelő családi állapotú lakosra jutó halálozás			
		Férfi			
1948–49	8,4	13,1	69,4	16,2	12,5
1959–60	4,2	12,8	86,5	18,4	10,9
1969–70	3,8	14,9	94,8	18,8	12,3
1979–80	3,7	17,4	101,4	24,0	14,3
1988	3,3	17,6	94,2	25,1	14,4

Év (évek átlaga)	Nőtlen, hajadon	Házas*	Özvegy	Elvált	Összesen
			Nő		
1948–49	7,2	7,0	33,2	7,7	10,6
1959–60	4,0	6,0	43,0	9,5	9,7
1969–70	4,0	6,3	47,3	11,2	10,7
1979–80	3,9	7,0	51,7	12,4	12,1
1988	3,2	6,7	50,5	12,7	12,2
			Férfi, nő együtt		
1948–49	7,8	10,0	39,3	10,7	11,5
1959–60	4,1	9,4	50,1	12,4	10,3
1969–70	3,9	10,6	54,9	13,9	11,5
1979–80	3,8	12,2	59,8	16,8	13,2
1988	3,2	12,1	57,7	17,7	13,2

* ismeretlen családi állapotúakkal együtt.

A halálozások alakulása halálokok szerint*

Halálok	1948	1960	1970	1980	1988
Tuberkulózis (a késői hatások is)	9 972	3 097	1 991	1 245	670
Egyéb fertőző és élősdiek okozta betegségek	4 790	1 412	783	278	229
Az ajak, szájüreg és a garat rosszindulatú daganata	278	272	373	699	1 023
A gyomor és a belek rosszindulatú daganata	4 878	5 575	6 159	5 866	5 429
A végbél rosszindulatú daganata	311	648	999	1 597	1 662
A máj, az epehólyag és az epevezetékek rosszindulatú daganata	1 251	1 419	1 837	2 092	2 144
A hasnyálmirigy rosszindulatú daganata	100	502	900	1 181	1 440
A gége, légcső, hörgők, tüdő és a mellhártya rosszindulatú daganata	865	2 301	3 822	5 731	7 094
Az emlő rosszindulatú daganata	503	833	1 314	1 826	2 052
A női nemi szervek rosszindulatú daganata	1 551	1 849	1 903	2 120	1 939
Egyéb rosszindulatú daganatok	1 625	3 496	4 949	6 438	7 076
Jóindulatú, bizonytalan természetű és k. m. n.** természetű daganatok	694	495	376	387	379
Cukorbetegség	345	786	841	2 031	1 939
Heveny reumás láz	21	39	5	4	1
Idült reumás szívbetegségek	362	533	1 029	1 845	875
Magasvérnyomás-betegség	15	2 329	3 964	4 392	5 298
Ischaemias szívbetegség	1 208	6 919	23 534	25 724	28 006
A szívbetegség egyéb formái	16 005	16 699	8 459	7 089	4 897
Agyérbetegségek	7 380	14 410	17 474	24 851	21 047
Influenza	265	2 025	1 139	181	84
Tüdőgyulladás	8 268	4 938	1 724	1 682	753
Hörghurut, tüdőtágulat és asztma	1 297	3 261	2 251	7 043	4 329
Peptikus fekély	547	540	941	1 093	857
Bélelzáródás és sérv	867	837	732	569	441
Idült májbetegség és májzsugorodás	366	885	1 330	2 968	4 651

Halálok	1948	1960	1970	1980	1988
Vesegyulladás, vesebajos szindróma és nephrosis	1 496	907	761	612	460
Prosztatatúltengés	255	471	562	472	209
Vetélés	129	36	13	8	7
A terhesség, szülés és gyermekágy szövődményei	192	51	51	23	14
Veleszületett anomáliák	663	1 031	1 133	1 015	704
Perinatális időszakkal összefüggő bizonyos állapotok	7 407	2 788	3 306	2 096	1 212
Tünetek és rosszul meghatározott állapotok	18 586	4 607	517	86	122
Összes egyéb betegségek	8 122	9 532	15 527	19 827	20 527
Motoros járműbalesetek	307	642	1 717	1 755	1 828
Összes egyéb balesetek	2 427	2 710	3 909	5 403	5 942
Öngyilkosság és önsértés	2 178	2 493	3 595	4 809	4 377
Emberölés és más személyek által szándékosan okozott sérülés, egyéb sérülések	254	157	277	317	325
Összesen	*105 780*	*101 525*	*120 197*	*145 355*	*140 042*

* A IX. Betegségek Nemzetközi Osztályozása rövidített névjegyzék alapján. ** Külön megnevezés nélküli.

A halandóság alakulása halálokok szerint (10 000 lakosra)

Halálok	1948	1960	1970	1980	1987	1988
Tuberkulózis (a késői hatások is)	10,89	3,10	1,93	1,16	0,72	0,63
Egyéb fertőző és élősdiek okozta betegségek	5,23	1,41	0,76	0,26	0,20	0,22
Az ajak, szájüreg és a garat rosszindulatú daganata	0,30	0,27	0,36	0,65	0,93	0,97
A gyomor és a belek rosszindulatú daganata	5,33	5,58	5,96	5,48	5,10	5,12
A végbél rosszindulatú daganata	0,34	0,65	0,97	1,49	1,57	1,57
A máj, az epehólyag és az epevezetékek rosszindulatú daganata	1,37	1,42	1,78	1,95	1,99	2,02
A hasnyálmirigy rosszindulatú daganata	0,11	0,50	0,87	1,10	1,33	1,36
A gége, légcső, hörgők, tüdő és a mellhártya rosszindulatú daganata	0,94	2,31	3,70	5,35	6,80	6,69
Az emlő rosszindulatú daganata	0,55	0,83	1,27	1,70	2,02	1,94
A női nemi szervek rosszindulatú daganata	1,69	1,85	1,84	1,98	1,88	1,83
Egyéb rosszindulatú daganatok	1,77	3,50	4,79	6,01	6,50	6,68
Jóindulatú, bizonytalan természetű és k. m. n.* természetű daganatok	0,76	0,50	0,36	0,36	0,36	0,36
Cukorbetegség	0,38	0,79	0,81	1,90	1,96	1,83
Heveny reumás láz	0,02	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00
Idült reumás szívbetegségek	0,39	0,53	1,00	1,72	0,87	0,83
Magasvérnyomás-betegség	0,02	2,33	3,83	4,10	5,08	5,00
Ischaemiás szívbetegség	1,32	6,93	22,76	24,02	25,94	26,43
A szívbetegség egyéb formái	17,48	16,73	8,18	6,62	4,67	4,62
Agyérbetegségek	8,06	14,43	16,90	23,20	20,71	19,86
Influenza	0,29	2,03	1,10	0,17	0,05	0,08
Tüdőgyulladás	9,03	4,95	1,67	1,57	0,70	0,71
Hörghurut, tüdőtágulat és asztma	1,42	3,27	2,18	6,58	4,41	4,09
Peptikus fekély	0,60	0,54	0,91	1,02	0,80	0,81
Bélelzáródás és sérv	0,95	0,84	0,71	0,53	0,43	0,42
Idült májbetegség és májzsugorodás	0,40	0,89	1,29	2,77	4,42	4,39
Vesegyulladás, vesebajos szindróma és nephrosis	1,63	0,91	0,74	0,57	0,45	0,43
Prosztatatúltengés	0,28	0,47	0,54	0,44	0,25	0,20
Vetélés	0,14	0,04	0,01	0,01	0,00	0,01
A terhesség, szülés és gyermekágy szövődményei	0,21	0,05	0,05	0,02	0,01	0,01
Veleszületett anomáliák	0,72	1,03	1,10	0,95	0,73	0,66
Perinatális időszakkal összefüggő állapotok	8,09	2,79	3,20	1,96	1,27	1,14

Halálok	1948	1960	1970	1980	1987	1988
Tünetek és rosszul meghatározott állapotok	20,29	4,62	0,50	0,08	0,09	0,12
Összes egyéb betegségek	8,87	9,55	15,02	18,51	19,90	19,37
Motoros járműbalesetek	0,33	0,64	1,66	1,64	1,61	1,73
Összes egyéb balesetek	2,65	2,71	3,78	5,04	5,81	6,61
Öngyilkosság és önsértés	2,38	2,50	3,48	4,49	4,51	4,13
Emberölés és más személyek által szándékosan okozott és egyéb sérülések	0,28	0,16	0,27	0,30	0,30	0,31
Összesen	*115,51*	*101,69*	*116,28*	*135,70*	*134,37*	*132,16*

* Külön megnevezés nélküli.

Halálos balesetek alakulása nem és korcsoport szerint

Év	0	1–6	7–14	15–39	40–59	60–	Összesen
				Halálos közlekedési balesetek			
				Férfi			
1954	1	44	37	426	296	127	931
1960	–	15	28	416	296	190	945
1970	–	27	56	753	496	430	1762
1980	2	31	43	615	514	465	1670
1987	–	21	53	594	435	418	1521
1988	3	22	40	617	465	459	1606
				Nő			
1954	1	22	11	66	66	56	222
1960	1	15	11	51	45	87	210
1970	1	29	37	87	118	209	481
1980	1	17	23	117	110	242	510
1987	2	16	13	120	120	232	503
1988	1	15	12	154	131	260	573
				Összesen			
1954	2	66	48	492	362	183	1153
1960	1	30	39	467	341	277	1155
1970	1	56	93	840	614	639	2243
1980	3	48	66	732	624	707	2180
1987	2	37	66	714	555	650	2024
1988	4	37	52	771	596	719	2179
				Halálos nem közlekedési balesetek			
				Férfi			
1954	51	143	116	563	372	301	1546
1960	39	111	104	421	266	415	1356
1970	19	95	55	401	393	914	1877
1980	38	67	45	443	669	1339	2601
1987	25	36	38	520	808	1579	3006
1988	13	35	37	493	753	1570	2901
				Nő			
1954	34	95	28	103	114	287	661
1960	32	55	22	59	76	597	841
1970	20	56	19	45	99	1267	1506
1980	33	28	10	74	187	2045	2377
1987	14	24	9	85	204	2513	2849
1988	13	14	6	69	202	2385	2689
				Összesen			
1954	85	238	144	666	486	588	2207
1960	71	166	126	480	342	1012	2197
1970	39	151	74	446	492	2181	3383
1980	71	95	55	517	856	3384	4978
1987	39	60	47	605	1012	4092	5855
1988	26	49	43	562	955	3955	5590

Halálos balesetek arányának alakulása nem és korcsoport szerint (100 000 megfelelő korú és nemű lakosra)

Év	0	1–6	7–14	15–39	40–59	60–	Összesen
				Halálos közlekedési balesetek			
				Férfi			
1954	0,9	8,2	6,0	24,0	24,7	24,8	19,9
1960	–	2,8	4,1	23,3	26,0	31,7	19,6
1970	–	6,4	9,2	39,1	40,8	56,3	35,2
1980	2,6	5,8	7,2	31,7	40,1	61,2	32,2
1987	–	5,3	7,7	30,7	34,9	52,9	29,7
1988	4,7	5,6	5,8	32,0	37,1	57,9	31,4
				Nő			
1954	0,9	4,3	1,8	3,7	4,9	8,3	4,4
1960	1,4	2,9	1,7	2,7	3,5	11,0	4,1
1970	1,4	7,3	6,4	4,5	8,7	20,6	9,0
1980	1,4	3,4	4,1	6,2	7,8	22,4	9,2
1987	3,3	4,2	2,0	6,4	8,8	19,8	9,2
1988	1,7	4,0	1,9	8,3	9,6	22,0	10,4
				Összesen			
1954	0,9	6,3	3,9	14,0	14,3	15,4	11,9
1960	0,7	2,8	2,9	12,8	14,2	19,9	11,6
1970	0,7	6,9	7,8	21,9	23,9	35,9	21,7
1980	2,0	4,6	5,7	19,1	23,1	38,4	20,4
1987	1,6	4,7	4,9	18,8	21,3	33,2	19,1
1988	3,2	4,9	3,9	20,4	22,7	36,4	20,6
				Halálos nem közlekedési balesetek			
				Férfi			
1954	44,0	26,7	18,7	32,8	31,0	58,8	33,0
1960	51,5	20,5	15,4	23,5	23,4	69,2	28,2
1970	24,2	22,6	9,0	20,8	32,3	119,6	37,5
1980	49,9	12,5	7,6	22,9	52,2	176,3	50,1
1987	38,7	9,0	5,5	26,9	64,8	200,0	58,7
1988	20,4	9,0	5,4	29,6	60,1	197,9	56,8
				Nő			
1954	31,6	18,5	4,7	5,7	8,5	42,5	13,2
1960	45,3	10,7	3,4	3,2	6,0	75,2	16,3
1970	27,2	14,1	3,3	2,3	7,3	124,9	28,3
1980	45,5	5,5	1,8	3,9	13,2	189,3	43,0
1987	22,9	6,3	1,4	4,6	15,0	214,6	51,9
1988	21,5	3,8	0,9	3,7	14,8	202,0	49,0
				Összesen			
1954	38,1	22,7	11,8	19,0	19,2	49,5	22,7
1960	48,5	15,7	9,5	13,1	14,2	72,6	22,0
1970	25,7	18,5	6,2	11,6	19,2	122,6	32,7
1980	47,8	9,1	4,8	13,5	31,7	184,0	46,5
1987	31,0	7,7	3,5	15,9	38,8	208,7	55,2
1988	20,9	6,4	3,2	14,9	36,4	200,3	52,8

Az öngyilkosság nemenként és korcsoport szerint, 1988

	7–14	15–39	40–59	60–	Összesen
		Férfi			
100 000 megfelelő korú férfira jutó öngyilkosság	1,9	47,8	91,1	112,7	58,1
		Nő			
100 000 megfelelő korú nőre jutó öngyilkosság	0,6	17,1	33,7	52,8	25,6

Az öngyilkosságok gyakorisága korcsoportonként
Összesen

Korcsoport	100 000 megfelelő korú lakosra jutó öngyilkosságok száma*					
	1960	1970	1980	1985	1987	1988
10–14	1,4	1,8	3,6	1,3	1,2	1,3
15–19	16,3	12,4	11,4	8,1	10,5	10,2
20–24	28,6	25,3	24,0	22,5	23,2	21,0
25–29		24,8	34,5	31,9	32,7	31,0
30–34	25,4	33,6	41,8	46,7	47,0	41,4
35–39		32,4	54,3	60,2	52,0	48,9
40–44	33,5	45,5	56,6	62,4	64,6	59,6
45–49		44,2	67,3	69,5	71,4	63,3
50–54	41,6	62,9	70,7	71,2	71,3	66,2
55–59		51,1	66,6	61,7	64,8	60,0
60–64	47,3	61,9	76,4	61,0	63,2	55,3
65–69		72,1	66,1	66,5	85,1	76,7
70–74	65,8	73,5	96,6	81,1	80,5	62,9
75–79		100,4	121,6	112,0	101,4	102,5
80–		123,2	162,5	156,9	142,2	130,0
Összesen**	34,6	43,8	57,2	56,5	57,1	52,3

* Év eleji népességgel számolva ** 15 éves és idősebb lakosra számítva.

Az öngyilkosok száma az öngyilkosok lakóhelye szerint

Lakóhely (megye)	1960	1970	1980	1985	1987	1988
Budapest	546	702	892	744	809	772
Baranya	117	146	188	197	190	179
Bács-Kiskun	274	335	381	378	362	278
Békés	140	195	244	234	243	217
Borsod A.-Z.	138	150	314	332	336	319
Csongrád	151	237	289	254	276	288
Fejér	71	113	169	184	194	182
Győr-Sopron	62	93	88	102	111	121
Hajdú-Bihar	164	223	357	319	338	325
Heves	99	118	149	122	140	110
Komárom	45	93	120	119	120	117
Nógrád	29	56	62	95	68	60
Pest	215	309	454	461	450	370
Somogy	69	96	133	146	128	118
Szabolcs-Szatmár	119	188	331	354	363	318
Szolnok	135	191	228	241	234	229
Tolna	68	100	117	122	120	99
Vas	37	64	61	70	77	68
Veszprém	75	114	134	133	134	111
Zala	38	54	86	113	81	91
Külföld és ismeretlen	–	5	12	5	8	6
Összesen	2592	3582	4809	4725	4782	4378
Ebből: Megyei városok	143	202	351	323	365	362
Városok	449	751	1037	1181	1119	1050
Községek	1454	1922	2517	2472	2481	2188

Az öngyilkosságok gyakorisága az öngyilkosok lakóhelye szerint

Lakóhely (megye)	100 000 lakosra jutó öngyilkosságok száma					
	1960	1970	1980	1985	1987	1988
Budapest	29,9	36,7	44,6	37,1	40,4	38,6
Baranya	29,9	34,5	43,6	46,1	44,5	42,0

Lakóhely (megye)	100 000 lakosra jutó öngyilkosságok száma					
	1960	1970	1980	1985	1987	1988
Bács-Kiskun	47,1	58,0	67,1	67,6	65,3	50,2
Békés	30,1	43,3	54,9	54,0	56,6	50,8
Borsod A.-Z.	16,8	19,2	38,3	40,8	41,5	39,6
Csongrád	37,9	54,2	64,1	56,8	62,0	64,9
Fejér	19,6	29,1	40,1	43,4	45,7	42,8
Győr-Sopron	15,8	22,9	20,4	23,6	25,7	28,0
Hajdú-Bihar	30,2	41,5	63,8	57,1	60,5	58,2
Heves	28,5	34,2	42,2	35,1	40,5	31,9
Komárom	16,4	31,0	37,2	36,9	37,2	36,3
Nógrád	12,3	23,1	25,3	39,4	28,5	25,3
Pest	27,3	35,7	47,6	48,2	47,0	38,6
Somogy	18,7	26,4	36,8	41,1	36,3	33,6
Szabolcs-Szatmár	20,5	31,2	53,3	57,9	59,7	52,5
Szolnok	29,3	42,0	50,3	54,2	53,0	52,1
Tolna	25,6	38,4	43,9	46,1	45,6	37,7
Vas	13,1	22,7	21,1	24,6	27,2	24,1
Veszprém	19,0	28,0	34,4	34,0	34,3	28,4
Zala	14,0	20,0	26,7	35,4	25,5	28,6
Összesen	26,0	34,6	44,9	44,4	45,1	41,3
Ebből: Megyei városok	29,3	34,8	41,9	36,9	41,5	41,1
Városok	26,9	35,2	37,7	37,2	35,0	32,8
Községek	24,2	33,8	49,2	53,9	54,8	48,6

Az öngyilkosságok alakulása

Év	Öngyilkosok száma	Ebből		100 000 megfelelő lakosra jutó öngyilkosságok száma		
		férfi	nő	összesen	férfi	nő
1960	2592	1792	800	26,0	37,3	15,5
1961	2534	1751	783	25,3	36,3	15,1
1962	2532	1752	780	25,2	36,1	15,0
1963	2720	1855	865	27,0	38,1	16,6
1964	2903	2005	898	28,7	41,1	17,2
1965	3020	2088	932	29,8	42,2	17,8
1966	3033	2090	943	29,8	42,6	18,0
1967	3150	2207	943	30,8	44,8	17,9
1968	3457	2434	1023	33,7	49,2	19,4
1969	3407	2405	1002	33,1	48,4	18,9
1970	3582	2525	1057	34,6	50,5	19,9
1971	3697	2588	1109	35,7	51,6	20,8
1972	3851	2700	1151	37,0	53,6	21,5
1973	3844	2688	1156	36,8	53,2	21,5
1974	4307	3018	1289	41,1	59,6	24,0
1975	4020	2827	1193	38,1	55,5	22,0
1976	4304	2971	1333	40,6	57,9	24,5
1977	4292	2894	1398	40,3	56,1	25,6
1978	4610	3133	1477	43,1	60,5	26,9
1979	4770	3304	1466	44,5	63,6	26,6
1980	4809	3344	1465	44,9	64,4	26,5
1981	4880	3293	1587	45,6	63,5	28,7
1982	4659	3214	1445	43,5	62,0	26,1
1983	4911	3455	1456	45,9	66,7	26,4
1984	4900	3486	1414	46,0	67,7	25,7
1985	4725	3447	1278	44,4	67,1	23,2
1986	4817	3393	1424	45,3	65,9	25,9
1987	4782	3377	1405	45,1	65,9	25,6
1988	4378	2972	1406	41,3	58,1	25,6

Az öngyilkosságok száma és aránya

Év (évek átlaga)	Öngyilkosságok száma	Öngyilkosság 100 000 lakosra	Az összes halálozás %-ában
1948–1949	2196	23,9	2,1
1959–1960	2527	25,4	2,5
1969–1970	3503	33,9	3,0
1979–1980	4789	44,7	3,4
1986	4817	45,3	3,3
1987	4782	45,1	3,4
1988	4377	41,3	3,1

A halálozás, a természetes szaporodás, ill. fogyás (–) alakulása

Év	Halálozások	Természetes szaporodás, fogyás (–)	Év	Halálozások	Természetes szaporodás, fogyás (–)
1900	177 363	90 656	1978	140 121	28 039
1910	168 875	96 582	1979	136 829	23 535
1920	169 717	79 741	1980	145 355	3 318
1930	134 341	85 443	1981	144 757	– 1 867
1941	123 349	53 698	1982	144 318	– 10 759
1950	106 902	88 665	1983	148 643	– 21 385
1960	101 525	44 936	1984	146 709	– 21 350
1970	120 197	31 622	1985	147 614	– 17 414
1975	131 102	63 138	1986	147 089	– 18 885
1976	132 240	53 165	1987	142 601	– 16 761
1977	132 031	45 543	1988	140 042	– 15 746

A házasságok mérlege

Év	Házasság-kötések	Megszűnt házasságok			Házasságok többlete, ill. hiánya (–)
		halál által	válás által	összesen	
1948	97 710	41 983	11 058	53 041	44 669
1960	88 566	47 046	16 590	63 636	24 930
1970	96 612	58 014	22 841	80 855	15 757
1980	80 331	70 424	27 797	98 221	– 17 890
1986	72 434	67 715	29 557	97 272	– 24 838
1987	66 082	65 009	29 856	94 865	– 28 783
1988	65 907	63 527	23 868	87 395	– 21 488
			Ezer lakosra		
1948	10,7	4,6	1,2	5,8	4,9
1960	8,9	4,7	1,7	6,4	2,5
1970	9,3	5,6	2,2	7,8	1,5
1980	7,5	6,6	2,6	9,2	– 1,7
1986	6,8	6,4	2,8	9,2	– 2,4
1987	6,2	6,1	2,8	8,9	– 2,7
1988	6,2	6,0	2,3	8,2	– 2,0

A házasulók családi állapota

Év	Nőtlen, hajadon	Özvegy	Elvált	Összesen
		Férfi		
1948	83 678	7002	7 030	97 710
1980	63 279	2512	14 540	80 331
1987	51 291	1859	12 932	66 082
1988	51 287	1814	12 806	65 907
		Nő		
1948	85 338	6780	5 592	97 710
1980	63 697	2451	14 183	80 331

Év	Nőtlen, hajadon	Özvegy	Elvált	Összesen
1987	51 364	2068	12 650	66 082
1988	51 263	1956	12 688	65 907
		Férfi (%)		
1948	85,6	7,2	7,2	100,0
1980	78,8	3,1	18,1	100,0
1987	77,6	2,8	19,6	100,0
1988	77,8	2,8	19,4	100,0
		Nő (%)		
1948	87,3	7,0	5,7	100,0
1980	79,3	3,0	17,7	100,0
1987	77,7	3,1	19,1	100,0
1988	77,8	3,0	19,3	100,0

A házasságkötések alakulása a férfiak korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
–19	3 268	5 746	5 906	5 872	3 947
20–24	33 867	35 107	47 880	35 064	29 039
25–29	31 837	23 123	22 952	22 484	15 528
30–34	9 959	8 442	6 653	6 066	7 077
35–39	7 550	4 709	3 653	3 366	3 486
40–49	6 757	4 860	4 787	3 419	3 601
50–59	2 780	3 992	2 489	2 254	1 755
60–*	1 692	2 587	2 292	1 806	1 474
Összesen	*97 710*	*88 566*	*96 612*	*80 331*	*65 907*
			(%)		
–19	3,3	6,5	6,1	7,3	6,0
20–24	34,7	39,6	49,6	43,6	44,1
25–29	32,6	26,1	23,7	28,0	23,6
30–34	10,2	9,6	6,9	7,6	10,7
35–39	7,7	5,3	3,8	4,2	5,3
40–49	6,9	5,5	4,9	4,3	5,5
50–59	2,9	4,5	2,6	2,8	2,7
60–*	1,7	2,9	2,4	2,2	2,2
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
			Átlagos életkor (év)		
	28,8	28,8	27,1	27,2	27,9

* Ismeretlen korúakkal együtt.

A házasságkötések alakulása a nők korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
–19	25 383	30 841	35 353	25 231	18 311
20–24	39 218	31 047	37 768	30 937	27 400
25–29	17 012	9 251	9 950	11 639	7 668
30–34	5 240	5 428	4 133	4 568	4 782
35–39	4 440	3 859	2 569	2 427	2 690
40–49	4 287	4 429	3 928	2 867	2 950
50–59	1 608	2 629	1 867	1 703	1 288
60–*	522	1 082	1 044	959	818
Összesen	*97 710*	*88 566*	*96 612*	*80 331*	*65 907*
			(%)		
–19	26,0	34,8	36,6	31,4	27,8
20–24	40,1	35,1	39,1	38,5	41,6
25–29	17,4	10,4	10,3	14,5	11,6

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
30–34	5,4	6,1	4,3	5,7	7,3
35–39	4,5	4,4	2,6	3,0	4,1
40–49	4,4	5,0	4,1	3,6	4,5
50–59	1,7	3,0	1,9	2,1	2,0
60–*	0,5	1,2	1,1	1,2	1,2
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
		Átlagos életkor (év)			
	24,5	24,7	23,6	24,2	24,8

* Ismeretlen korúakkal együtt.

A házasságkötési arányszámok alakulása a házasulók korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1988
	Ezer megfelelő korú nem házas férfira jutó házasságkötés				
–19	8,7	14,4	12,7	18,9	10,5
20–24	119,7	148,3	173,9	140,5	114,4
25–29	228,3	280,2	243,4	174,7	125,6
30–34	214,4	196,4	143,9	96,4	61,5
35–39	152,7	153,6	106,6	63,7	39,5
40–49	96,2	111,3	78,2	42,9	28,9
50–59	60,3	69,0	52,1	31,8	20,2
60–*	15,1	20,3	15,4	10,9	8,0
Összesen	*88,8*	*89,4*	*82,2*	*71,9*	*48,8*
	Ezer megfelelő korú nem házas nőre jutó házasságkötés				
–19	78,1	95,8	89,4	100,4	56,0
20–24	207,4	270,1	281,9	250,5	195,9
25–29	158,5	184,0	184,5	153,2	116,9
30–34	88,1	112,9	104,4	81,6	61,1
35–39	55,2	69,4	60,8	46,7	34,1
40–49	26,0	34,1	31,5	24,7	19,2
50–59	8,5	13,8	11,0	8,8	6,6
60–*	1,3	2,3	1,8	1,4	1,1
Összesen	66,6	*64,2*	*62,3*	*53,5*	*37,0*

* Ismeretlen korúakkal együtt.

Az újraházasulók számának alakulása

Év	Előzőleg egyik fél sem volt házas	az egyik fél házas volt	mind a két	Házasságkötések összesen
1948	77 561	13 894	6 255	97 710
1960	64 773	14 061	9 732	88 566
1970	71 944	13 914	10 754	96 612
1980	56 825	13 326	10 180	80 331
1986	49 736	12 391	10 307	72 434
1987	45 790	11 075	9 217	66 082
1988	45 839	10 872	9 196	65 907
		(%)		
1948	79,4	14,2	6,4	100,0
1960	73,1	15,9	11,0	100,0
1970	74,5	14,4	11,1	100,0
1980	70,7	16,6	12,7	100,0
1986	68,7	17,1	14,2	100,0
1987	69,3	16,8	13,9	100,0
1988	69,6	16,5	14,0	100,0

A házasságkötések, válások száma, aránya

Év	Házasságkötések	Válások	Házasságkötések ezer lakosra	Válások ezer lakosra
1970	96 612	22 841	9,3	2,2
1973	101 614	25 354	9,7	2,4
1975	103 775	25 997	9,8	2,5
1980	80 331	27 797	7,5	2,6
1981	77 131	27 426	7,2	2,6
1982	75 550	28 587	7,1	2,7
1983	75 969	29 337	7,1	2,7
1984	74 951	28 711	7,0	2,7
1985	73 238	29 309	6,9	2,8
1986	72 434	29 557	6,8	2,8
1987	66 082	29 856	6,2	2,8
1988	65 907	23 868	6,2	2,3

A válások számának és arányának alakulása

Év	Válások	Ezer fennálló házasságra	Ezer lakosra	Ezer házasságkötésre
1948	11 058	5,3	1,2	113,2
1960	16 590	6,5	1,7	187,3
1970	22 841	8,4	2,2	236,4
1980	27 797	9,9	2,6	346,0
1986	29 557	11,1	2,8	408,1
1987	29 856	11,3	2,8	451,8
1988	23 868	9,1	2,3	362,1

A válások alakulása a férfiak korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
–19	489	35	48	74	44
20–24		1 172	2 382	2 871	1 875
25–29	1 792	3 350	5 010	6 813	4 150
30–34	1 941	3 478	3 969	5 534	5 650
35–39	2 497	2 693	3 338	4 197	4 421
40–49	2 864	3 133	5 053	4 923	5 193
50–59	1 475	1 898	1 981	2 381	1 763
60–*		831	1 060	1 004	772
Összesen	*11 058*	*16 590*	*22 841*	*27 797*	*23 868*
			(%)		
–19	4,4	0,2	0,2	0,3	0,2
20–24		7,1	10,4	10,3	7,9
25–29	16,2	20,2	21,9	24,5	17,4
30–34	17,6	21,0	17,4	19,9	23,7
35–39	22,6	16,2	14,6	15,1	18,5
40–49	25,9	18,9	22,1	17,7	21,8
50–59	13,3	11,4	8,7	8,6	7,4
60–*		5,0	4,7	3,6	3,2
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
			Átlagos életkor (év)		
	38,9	37,6	36,7	35,7	36,6

* Ismeretlen korúakkal együtt.

A válások alakulása a nők korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948	1960	1970	1980	1988
–19	207	540	689	911	549
20–24	1 684	2 957	4 853	5 532	3 872
25–29	2 647	3 448	5 068	6 933	4 480
30–34	1 733	2 975	3 394	4 732	5 329
35–39	1 936	2 313	2 824	3 460	4 054
40–49	1 882	2 541	4 055	3 987	3 968
50–59	969	1 367	1 388	1 700	1 182
60–*		449	570	542	434
Összesen	*11 058*	*16 590*	*22 841*	*27 797*	*23 868*
			(%)		
–19	1,9	3,3	3,0	3,3	2,3
20–24	15,2	17,8	21,2	19,9	16,2
25–29	23,9	20,8	22,2	24,9	18,8
30-34	15,7	17,9	14,9	17,0	22,3
35–39	17,5	13,9	12,4	12,5	17,0
40–49	17,0	15,3	17,7	14,3	16,6
50–59	8,8	8,3	6,1	6,1	5,0
60–*		2,7	2,5	2,0	1,8
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
			Átlagos életkor (év)		
	34,6	33,9	33,2	32,6	33,6

* Ismeretlen korúakkal együtt.

A válási arányszámok alakulása az elváltak korcsoportja szerint

Korcsoport (év)	1948–1949	1959–1960	1969–1970	1979–1980	1988
		Ezer megfelelő korú házas férfira jutó válás			
–19	5,34	30,20	7,72	9,88	10,67
20–24		17,08	18,63	20,96	20,86
25–29	9,46	14,38	18,10	20,50	19,15
30–34	11,48	12,06	14,04	17,01	16,96
35–39	8,84	9,40	10,44	13,46	13,50
40–49	5,33	7,10	7,50	8,83	9,40
50–59	2,04	4,15	4,06	4,36	3,60
60–*		1,95	1,73	1,70	1,27
Összesen	*5,61*	*7,66*	*8,23*	*9,83*	*9,10*
		Ezer megfelelő korú házas nőre jutó válás			
–19	4,70	9,63	12,63	18,18	17,59
20–24	8,78	12,99	19,32	21,46	21,03
25–29	10,29	12,80	15,86	18,34	17,13
30–34	9,18	10,43	10,80	14,54	14,97
35–39	6,47	8,18	8,48	11,14	12,17
40–49	3,98	6,32	6,14	7,00	7,23
50–59	1,81	3,78	3,16	3,29	2,51
60–*		1,98	1,36	1,34	0,99
Összesen	*5,60*	*7,63*	*8,22*	*9,83*	*9,10*

* Ismeretlen korúakkal együtt.

A válások alakulása a házasság tartama szerint

A házasság tartama (év)*	1948	1960	1970	1980	1987	1988
1 évnél kevesebb	173	407	642	852	627	420
1	568	1 083	1 798	2 127	1 794	1 501
2	804	1 198	2 014	2 358	2 035	1 673
3	783	1 284	1 936	2 305	2 042	1 646
4	698	1 248	1 748	2 184	1 873	1 497

A házasságok tartama (év*)	1948	1960	1970	1980	1987	1988
5	715	1 212	1 561	1 908	1 636	1 340
6	721	1 084	1 310	1 611	1 497	1 149
7	628	1 059	1 121	1 449	1 412	1 145
8	564	972	929	1 252	1 480	1 094
9	532	842	840	1 131	1 356	1 102
10–14	2 045	2 749	3 519	4 448	6 066	4 845
15–19	1 258	1 365	2 519	2 541	3 978	3 196
20–	1 569	2 087	2 904	3 631	4 060	3 260
Összesen	*11 058*	*16 590*	*22 841*	*27 797*	*29 856*	*23 868*
			(%)			
1 évnél kevesebb	1,6	2,5	2,8	3,1	2,1	1,8
1	5,1	6,5	7,9	7,6	6,0	6,3
2	7,3	7,2	8,8	8,5	6,8	7,0
3	7,1	7,7	8,5	8,3	6,8	6,9
4	6,3	7,5	7,7	7,9	6,3	6,3
5	6,4	7,3	6,8	6,9	5,5	5,6
6	6,5	6,5	5,7	5,8	5,0	4,8
7	5,7	6,4	4,9	5,2	4,7	4,8
8	5,1	5,9	4,1	4,5	5,0	4,6
9	4,8	5,1	3,7	4,1	4,5	4,6
10–14	18,5	16,6	15,4	16,0	20,3	20,3
15–19	11,4	8,2	11,0	9,1	13,3	13,4
20–	14,2	12,6	12,7	13,0	13,6	13,7
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	100,0

* 1948-ig a házassági kereset beadásának, 1960-tól az ítélet jogerőre emelkedésének keltéig számítva.

A válások a házasság termékenysége szerint

	Válások		A felbontott házasságból gyermek született		gyermek nem született	
Év	szám	%	szám	%	szám	%
1948	11 058	100,0	5 381	48,7	5 677	51,3
1960	16 590	100,0	9 151	55,1	7 439	44,9
1970	22 841	100,0	14 138	61,9	8 703	38,1
1980	27 797	100,0	19 080	68,6	8 717	31,4
1987	29 856	100,0	19 580	65,6	10 276	34,4
1988	23 868	100,0	15 860	66,4	8 008	33,6

A felbontott házasságból született és életben levő gyermekek száma

	Az életben levő gyermekek száma*					Válások
Év	0	1	2	3	4–	összesen
1956	5 834	4 205	1702	478	260	12 479
1960	7 439	5 577	2445	732	397	16 590
1970	9 179	8 545	3566	969	582	22 841
1980	8 717	10 264	6746	1402	668	27 797
1987	10 276	10 494	7598	1196	292	29 856
1988	8 008	8 409	6241	1002	208	23 868
			(%)			
1956	46,8	33,7	13,6	3,8	2,1	100,0
1960	44,9	33,6	14,7	4,4	2,4	100,0
1970	40,2	37,4	15,6	4,2	2,6	100,0
1980	31,4	36,9	24,3	5,0	2,4	100,0
1987	34,4	35,1	25,4	4,0	1,0	100,0
1988	33,6	35,2	26,1	4,2	0,9	100,0

* 1980-tól az elvált házaspártól származó életben levő gyermekek száma, függetlenül a házasság jogi időtartamától.

Gazdaság

Bruttó hazai termék (GDP)

Év	Folyó áron (Mrd Ft)	Előző év = 100 (összehasonlító áron)	Egy főre jut folyó áron (Ft)
1980	721,0	100,1	67 314
1981	779,9	102,9	72 806
1982	847,9	102,8	79 199
1983	896,4	100,7	83 862
1984	978,4	102,7	91 714
1985	1033,7	99,7	97 152
1986	1088,8	101,5	102 417
1987	1226,4	104,1	115 554
1988	1411,3	100,4	133 179

Bruttó hazai termék (GDP) gazdálkodási formák szerint (%-ban, folyó áron)

	1981	1984	1985	1986	1987	1988
Vállalatok	62,6	59,5	58,4	56,7	56,8	n. a.
Szövetkezetek	17,0	16,4	15,6	15,1	14,3	n. a.
Kisvállalatok, kisszövetkezetek	0,0	0,8	1,4	2,2	3,4	n. a.
Együtt	79,6	76,7	75,4	74,0	74,5	73,9
Költségvetési rend szerint működő gazdálkodó szervezetek	10,3	10,6	11,0	11,2	11,1	12,7
Háztáji gazdaságok, lakossági kisegítő tevékenység, önállók együtt	10,1	12,7	13,6	14,8	14,4	13,4
Ebből: önállók	3,1	4,6	5,3	5,8	6,1	5,9
Bruttó hazai termék	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A bruttó hazai termék (GDP) termelésének összetétele (%-ban, összehasonlító áron)

Népgazdasági ágak	1970	1980	1986	1987	1988
Ipar	36,5	37,2	36,7	36,7	36,5
Építőipar	8,2	8,0	6,6	6,9	6,6
Mező- és erdőgazdaság	21,5	19,6	20,7	19,5	20,4
Közlekedés, posta és távközlés	9,0	9,1	8,9	9,0	9,1
Kereskedelem	10,7	9,7	9,4	9,6	8,6
Vízgazdálkodás	1,2	1,5	1,4	1,4	1,5
Egyéb anyagi ágak	0,1	0,7	1,2	1,4	1,3
Anyagi ágak együtt	87,2	85,8	84,9	84,5	84,0
Nem anyagi ágak együtt	12,8	14,2	15,1	15,5	16,0

Bruttó hazai termék (GDP) felhasználása

	Százalékos megoszlás (összehasonlító áron)					Folyó áron (Mrd Ft)
	1970	1980	1986	1987	1988	1988
Belföldi felhasználás	108,6	102,5	96,4	95,7	93,0	1372,6
Ebből:						
Lakossági fogyasztás	64,7	62,2	61,4	61,2	58,3	860,7
Közösségi fogyasztás	10,8	10,1	10,7	10,3	10,5	160,0
végső fogyasztás	75,5	72,3	72,1	71,5	68,8	1020,7
Beruházás	32,2	28,8	23,5	24,8	22,9	298,0
Készletfelhalmozás	0,8	1,3	0,9	−0,7	1,2	53,9
bruttó felhalmozás	33,0	30,1	24,4	24,1	24,1	351,9
Export	32,0	39,0	44,9	45,2	47,9	530,4
Import	40,6	41,5	41,3	40,9	40,9	491,7
Behozatali (−), kiviteli (+) többlet	−8,6	−2,5	+3,6	+4,3	+7,0	+38,7
Bruttó hazai termék	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1411,3

A népesség gazdasági aktivitás szerint (az év elején)

	1949	1960	1970	1980	1987	1988	1989
Aktív kereső (1000 fő)	4084,9	4759,6	4988,7	5068,8	4885,2	4844,8	4813,6*
Inaktív kereső (1000 fő)	254,7	436,6	1395,5	2202,5	2517,2	2564,5	2623,8
Eltartott (1000 fő)	4865,1	4764,8	3937,9	3438,1	3218,7	3195,1	3151,2
Aktív kereső a népesség %-ában	44,4	47,8	48,3	47,3	46,0	45,7	45,5
Inaktív kereső a népesség %-ában	2,8	4,4	13,5	20,6	23,7	24,2	24,8
Eltartott a népesség %-ában	52,8	47,8	38,2	32,1	30,3	30,1	29,7
100 aktív keresőre jutó							
inaktív kereső	6	9	28	43	52	53	54
eltartott	119	100	79	68	65	66	65

* Részben becsült adat

Az aktív keresők száma népgazdasági ágak szerint (1000 fő, az év elején)

Népgazdasági ágak	1949	1960	1970	1976	1981	1987	1988	1989
Ipar	792,9	1328,6	1804,5	1782,0	1647,5	1526,2	1497,2	1462,3
Építőipar	91,1	289,1	370,1	420,0	392,6	341,5	345,4	337,0
Mező- és erdőgazdaság	2195,9	1831,8	1245,1	1085,0	1057,7	942,7	911,5	885,2
Közlekedés	180,5	308,5	363,1	403,0	333,3	329,7	323,5	323,2
Posta és távközlés					67,0	74,6	76,5	77,0
Kereskedelem	214,8	297,7	394,7	468,0	488,6	514,2	519,7	521,7
Vízgazdálkodás	4,4	10,8	59,1	71,0	76,6	79,2	79,6	78,3
Egyéb anyagi tevékenység	n. a.	n. a.	39,9	42,0	46,5	48,7	49,5	44,4
Anyagi ágak együtt	*3479,6*	*4066,5*	*4276,5*	*4271,0*	*4109,8*	*3856,8*	*3802,9*	*3729,1*
Személyi és gazdasági szolgáltatás	144,4	117,5	102,0	145,0	155,9	180,2	187,2	204,4
Egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatás	152,7	268,8	365,6	456,0	527,0	610,8	608,7	621,4
Közösségi, közigazgatási és egyéb szolgáltatások	308,2	306,8	244,6	221,0	221,8	237,4	246,0	258,7
Nem anyagi ágak együtt	*605,3*	*693,1*	*712,2*	*822,0*	*904,7*	*1028,4*	*1041,9*	*1084,5*
Összesen	*4084,9*	*4759,6*	*4988,7*	*5093,0*	*5014,5*	*4885,2*	*4844,8*	*4813,6*

Az aktív keresők számának megoszlása (%-ban, az év elején)

Népgazdasági ágak	1949	1960	1970	1976	1981	1987	1988	1989
Ipar	19,4	27,9	36,2	35,0	32,9	31,2	30,9	30,4
Építőipar	2,2	6,1	7,4	8,3	7,8	7,0	7,1	7,0
Mező- és erdőgazdaság	53,8	38,5	25,0	21,3	21,1	19,4	18,8	18,4
Közlekedés	4,4	6,5	7,3	7,9	6,7	6,7	6,7	6,7
Posta és távközlés					1,3	1,5	1,6	1,6
Kereskedelem	5,3	6,3	7,9	9,2	9,8	10,5	10,7	10,9
Vízgazdálkodás	0,1	0,2	1,2	1,4	1,5	1,6	1,6	1,6
Egyéb anyagi tevékenység	n. a.	n. a.	0,8	0,8	0,9	1,0	1,0	0,9
Anyagi ágak együtt	*85,2*	*85,5*	*85,8*	*83,9*	*82,0*	*78,9*	*78,4*	*77,5*
Személyi és gazdasági szolgáltatás	3,5	2,5	2,0	2,8	3,1	3,7	3,9	4,2
Egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatás	3,7	5,6	7,3	9,0	10,5	12,5	12,6	12,9
Közösségi, közigazgatási és egyéb szolgáltatás	7,6	6,4	4,9	4,3	4,4	4,9	5,1	5,4
Nem anyagi ágak együtt	*14,8*	*14,5*	*14,2*	*16,1*	*18,0*	*21,1*	*21,6*	*22,5*
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Az aktív keresők nemek szerint

Év	Férfi	Nő	Összesen	Nők aránya az aktív keresőkön belül (%)	A munkaképes korú nők közül aktív kereső (%)
	1000 fő				
1949	2892,1	1192,8	4084,9	29,2	34,6
1960	3068,5	1691,1	4759,6	35,5	49,9
1970	2933,5	2055,2	4988,7	41,2	63,7
1980	2866,8	2202,0	5068,8	43,4	70,7
1986	2639,9	2252,6	4892,5	46,0	74,3
1987	2637,2	2248,0	4885,2	46,0	74,7
1988	2624,0	2220,8	4844,8	45,8	74,0
1989	2599,2	2214,4	4813,6	46,0	73,0

Az aktív keresők száma és korcsoportos megoszlása (1000 fő, ill. %)

Életkor	1949	1960	1970	1980	1988*	Ezen belül férfiak	Ezen belül nők
14–29 éves	1533,5	1452,9	1671,1	1654,1	1247,2	702,9	544,3
30–39 éves	766,5	1108,0	1159,4	1337,0	1402,1	725,1	677,0
40–nyugdíjkorhatárig	1268,0	1565,4	1763,1	1917,5	1810,2	991,5	818,7
Nyugdíjkorhatár felett	516,9	633,3	395,1	160,2	90,9	20,8	70,1
Összesen	*4084,9*	*4759,6*	*4988,7*	*5068,8*	*4550,4*	*2440,3*	*2110,1*
14–29 éves	37,5	30,5	33,5	32,6	27,4	28,8	25,8
30–39 éves	18,8	23,3	23,2	26,4	30,8	29,7	32,1
40–nyugdíjkorhatárig	31,0	32,9	35,4	37,8	39,8	40,6	38,8
Nyugdíjkorhatár felett	12,7	13,3	7,9	3,2	2,0	0,9	3,3
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

* Állami és szövetkezeti szervezetek

A munkanélküli-segélyen lévők főbb adatai állománycsoportonként és nemek szerint (1989. I. 2.–VI.22.)

Megnevezés	Létszám (fő)	Segélyezett napok összesen (nap)	Bruttó segély összege (Ft)	1 fő 1 napi bruttó segélye (Ft/fő/nap)	Havi bruttó segély (Ft)
		Férfi			
Szakmunkás	580	43 376	7 180,9	166	4967
Betanított munkás	494	37 844	5 297,5	140	4199
Segédmunkás	1259	101 564	11 996,6	118	3544
Fizikaiak együtt	2333	182 784	24 474,9	134	4017
Szellemiek együtt	582	43 768	9 128,6	209	6257
Férfiak összesen	2915	226 552	33 603,5	148	4450
		Nő			
Szakmunkás	160	11 962	1 360,1	114	3411
Betanított munkás	457	38 814	3 891,9	100	3008
Segédmunkás	664	55 990	5 062,7	90	2713
Fizikaiak együtt	1281	106 766	10 314,7	97	2898
Szellemiek együtt	429	31 157	4 568,4	147	4399
Nők összesen	1710	137 923	14 883,1	108	3237
		Összesen			
Szakmunkás	740	55 338	8 540,9	154	4630
Betanított munkás	951	76 658	9 189,3	120	3596
Segédmunkás	1923	157 554	17 059,3	108	3248
Fizikaiak együtt	3614	289 550	34 789,6	120	3605
Szellemiek együtt	1011	74 925	13 697,0	183	5484
Mindösszesen	*4625*	*364 475*	*48 486,6*	*133*	*3991*

A foglalkoztatottság területi adatai

Budapest, megyék	Népesség száma (1000 fő) 1989. I. 1.	Foglalkoztatottak száma (1000 fő) az iparban, 1988	Foglalkoztatottak száma (1000 fő) a mező- és erdőgazdálkodásban, 1988	Az iparban foglalkoztatottak megoszlása (%) 1988	A mező- és erdőgazdálkodásban
Budapest	2 114	315,0	7,9	22,4	1,1
Baranya	434	61,0	27,9	4,3	3,9
Bács-Kiskun	552	60,6	71,5	4,3	9,8
Békés	413	51,7	43,5	3,7	6,0
Borsod-A.-Z.	772	128,3	52,0	9,1	7,2
Csongrád	456	58,0	33,0	4,1	4,6
Fejér	426	70,5	31,8	5,0	4,4
Győr-Sopron	426	65,4	29,2	4,6	4,0
Hajdú-Bihar	549	61,6	48,9	4,4	6,7
Heves	336	46,8	23,5	3,3	3,3
Komárom	320	53,1	23,7	3,8	3,3
Nógrád	227	35,7	16,9	2,5	2,3
Pest	990	83,4	87,2	5,9	12,1
Somogy	348	29,5	34,1	2,1	4,7
Szabolcs-Sz.	564	53,3	53,2	3,8	7,4
Szolnok	426	55,8	39,3	4,0	5,4
Tolna	262	32,6	25,5	2,3	3,5
Vas	276	37,8	23,5	2,7	3,2
Veszprém	386	61,9	27,9	4,4	3,9
Zala	310	42,9	23,1	3,0	3,2
Országhatáron kívül	–	3,0	–	0,2	–
Összesen	*10 589*	*1407,9*	*723,7*	*100,0*	*100,0*

Munkanélküli-segélyben részesülők 1989. I. 2. és VI. 22. között

Terület	Segélyen levők száma (fő)	Segélyezett napok összesen (nap)	Bruttó segély összesen (ezer Ft)	1 fő 1 napi bruttó segélye (Ft/fő/nap)	Havi bruttó segély (Ft/fő)
Budapest	208	16 406	3 478,2	212	6360
Baranya	435	28 570	3 972,4	139	4171
Bács-Kiskun	38	2 594	450,8	174	5213
Békés	125	9 142	1 161,4	127	3811
Borsod-Abaúj-Zemplén	1019	89 919	11 005,9	122	3672
Csongrád	132	9 302	1 436,8	154	4634
Fejér	137	10 896	1 372,7	126	3779
Győr-Sopron	124	6 851	1 124,9	164	4926
Hajdú-Bihar	121	10 379	1 308,6	126	3783
Heves	50	2 924	433,2	148	4444
Komárom	62	5 373	704,2	131	3932
Nógrád	267	20 393	2 595,3	127	3818
Pest	96	6 977	1 129,5	162	4857
Somogy	147	11 436	1 455,5	127	3818
Szabolcs-Szatmár	962	81 352	9 304,8	114	3431
Szolnok	270	18 309	2 283,8	125	3742
Tolna	171	13 630	1 666,3	122	3668
Vas	39	2 504	331,9	133	3977
Veszprém	198	15 230	2 903,5	191	5719
Zala	24	2 288	366,7	160	4808
Országos összesen	*4 625*	*364 475*	*48 486,6*	*133*	*3991*

Nyilvántartott álláskeresők száma megyénként (fő, 1989. I. félév)

Budapest, megyék	Álláskeresők összesen	Ebből munkanélküli
Budapest	779	764
Baranya	1 033	774
Bács-Kiskun	498	451
Békés	235	202
Borsod-Abaúj-Zemplén	2 891	2 737
Csongrád	1 205	1 072
Fejér	1 110	952
Győr-Sopron	1 026	766
Hajdú-Bihar	925	800
Heves	498	498
Komárom	227	208
Nógrád	414	385
Pest	113	96
Somogy	600	468
Szabolcs-Szatmár	1 674	1 344
Szolnok	2 971	2 358
Tolna	648	547
Vas	969	764
Veszprém	888	675
Zala	483	292
Országos összesen	*19 187*	*16 153*

A munkanélküliek életkor szerinti összetétele (%-ban, 1989. I. félév)

Életkor	Össze-sen	Ezen belül Bp.	Bors.-A.-Z.	Szab.-Szatm.	Szolnok
–18	7,7	3,7	5,6	6,3	8,7
19–24	20,8	19,8	20,2	24,3	21,7
25–30	17,5	17,4	17,4	20,4	17,8
30–40	29,7	31,7	29,2	27,9	29,3
40–50	17,4	20,8	18,5	15,3	15,5
50–	6,9	6,6	9,1	5,8	7,0
Össz.	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Nyilvántartott álláshelyek és álláskeresők száma és megoszlása (1989. I. félév)

	Nyilvántartott álláshelyek	Nyilvántartott álláskeresők	Ebből		Nyilvántartott munkanélküliek
			férfi	nő	
Összesen	66 748	19 187	11 209	7978	16 153
Ebből (%-ban):					
Szakmunkás	46,5	17,3	23,2	9,1	17,8
Betanított munkás	29,5	19,8	17,5	23,0	20,3
Segédmunkás	13,8	46,5	49,9	41,6	48,2
Fizikai összesen	89,8	83,6	90,6	73,7	86,3
Szellemi	10,2	16,4	9,4	26,3	13,7

Nominál- és reálbér, reáljövedelem

	Munkások és alkalmazottak				
Év	havi átlagbér az állami szektorban (Ft)	egy keresőre jutó nettó nominál átlagkereset	egy keresőre jutó reálbér	Egy főre jutó reáljövedelem	Lakosság fogyasztása
		előző év = 100,0			
1956	1235	110,5	111,6	106	107,8
1957	1442	121,0	118,2	107	107,7
1958	1478	104,4	104,1	102	103,1
1959	1540	104,0	105,4	111	106,4
1960	1575	102,7	102,0	105	106,2
1961	1599	101,2	100,2	100,8	101,2
1962	1638	102,0	101,5	103,9	103,5
1963	1702	103,8	104,5	105,9	104,8
1964	1757	103,1	102,6	105,8	105,5
1965	1766	101,1	100,0	100,7	101,6
1966	1856	104,0	102,2	105,1	104,8
1967	1915	104,3	103,7	106,4	106,3
1968	1928	102,3	102,3	106,3	104,7
1969	2012	105,9	104,5	105,9	105,4
1970	2139	106,1	104,7	107,3	107,5
1971	2239	104,6	102,3	104,2	105,1
1972	2342	105,1	102,2	103,3	103,6
1973	2512	106,3	102,8	104,7	104,2

Év	Munkások és alkalmazottak: havi átlagbér az állami szektorban (Ft)	egy keresőre jutó nettó nominál átlagkereset (előző év = 100,0)	egy keresőre jutó reálbér	Egy főre jutó reáljövedelem	Lakosság fogyasztása
1974	2682	107,4	105,6	106,2	105,9
1975	2881	107,7	103,8	104,4	104,8
1976	3042	105,1	100,1	100,9	101,9
1977	3288	107,8	103,8	104,9	104,5
1978	3567	107,8	103,1	102,9	103,8
1979	3785	107,0	98,3	99,8	102,1
1980	4014	107,4	98,4	100,4	100,7
1981	4267	105,8	101,1	102,9	102,6
1982	4542	106,1	99,3	100,9	101,3
1983	4761	104,0	96,8	101,1	100,5
1984	5342	105,6	97,6	101,1	101,2
1985	5866	108,3	101,3	101,9	101,3
1986	6291	107,4	101,9	102,3	102,0
1987	6808	108,1	99,6	100,7	103,8
1988	8817*	110,3	95,1	99,2	95,6

* Bruttó átlagbér. A SZJA-val csökkentett nettó átlagbér 6729 Ft volt.

Fogyasztói árak évi növekedése (%)

1962	0,5	1976	5,0
1963	0,6	1977	3,9
1964	0,4	1978	4,6
1965	0,7	1979	8,9
1966	1,2	1980	9,1
1967	0,4	1981	4,6
1968	−0,3	1982	6,0
1969	1,4	1983	7,3
1970	1,3	1984	8,3
1971	2,0	1985	7,0
1972	2,9	1986	5,3
1973	3,3	1987	8,6
1974	1,8	1988	15,7
1975	3,8		

Munkások és alkalmazottak reálbérindexének évi növekedése (%)

Év	Fizikai foglalkozásúak	Szellemi foglalkozásúak
1976	0,3	−0,6
1977	3,9	3,2
1978	3,1	3,3
1979	−2,0	−1,5
1980	−1,6	−2,0
1981	1,0	1,1
1982	−1,0	−0,2
1983	−3,0	−3,8
1984	−2,5	−2,2
1985	0,3	2,9
1986	1,1	3,0
1987	−2,2	1,9
1988	−5,8	−3,0

Az egy főre jutó személyes jövedelemből származó fogyasztás összetétele (folyó áron, %-ban)

	1970	1975	1980	1987	1988
Élelmiszerek	36,9	32,1	31,8	30,0	30,2
Élvezeti cikkek	16,2	17,4	18,2	16,2	16,6
Ruházkodási cikkek	12,8	12,1	10,1	9,4	8,5
Fűtés, háztartási energia	3,7	3,6	4,3	4,8	4,8
Tartós fogyasztási cikkek	8,1	8,8	8,7	10,2	9,1
Ebből: személygépkocsi	1,5	2,4	2,6	2,6	n. a.
Egyéb iparcikkek	8,9	12,0	12,7	13,5	13,4
Termékek összesen	86,6	86,0	85,8	84,1	82,6
Szolgáltatások	13,4	14,0	14,2	15,9	17,4
Ebből: lakásszolgáltatás	3,0	3,7	3,8	4,5	n. a.
egészségügyi és testápolási szolgáltatás	0,8	0,8	0,7	0,7	n. a
közlekedési és hírközlési szolgáltatás	3,5	3,5	3,0	3,7	n. a
oktatás, kultúra, sport, üdülési szolgáltatás	2,4	2,5	2,6	2,2	n. a.
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Külkereskedelmi forgalom (M Ft)

Év	Import	Export
1976	230 056	204 834
1977	267 309	238 591
1978	300 933	240 707
1979	308 906	282 129
1980	299 899	281 012
1981	314 284	299 405
1982	324 819	324 486
1983	364 963	374 108
1984	390 511	413 957
1985	410 128	424 601
1986	439 691	420 303
1987	463 099	450 142
1988	472 486	504 070

Megjegyzés. Az adatok határparitáson szerepelnek. 1976. I. 1-jétől 1981. IX. 30-ig az MNB által jegyzett kereskedelmi árfolyamon, 1981. X.-től hivatalos devizaárfolyamon.

A külkereskedelmi forgalom egyenlege (Mrd Ft; szerződéses áron, a tényleges fuvarköltségek figyelembevételével)*

Év	Rubelelszámolások	Nem rubelelszámolások	Összesen
1974	+ 3,3	−28,0	−24,7
1975	−14,9	−23,6	−38,5
1976	− 8,9	−14,6	−23,5
1977	− 4,8	−23,6	−28,4
1978	−17,0	−42,8	−59,8
1979	−14,7	−10,3	−25,0
1980	−17,3	− 0,9	−18,2
1981	−14,0	+ 1,1	−12,9
1982	−18,3	+19,7	+ 1,4
1983	−14,6	+27,8	+13,2
1984	− 6,3	+35,2	+28,9
1985	+ 7,2	+12,1	+19,3
1986	+ 0,06	−18,3	−18,3
1987	+ 3,3	−16,8	−13,5
1988	+ 3,0	+30,2	+33,1

* Behozatali többlet (−), kiviteli többlet (+).

A külkereskedelmi forgalom árindexei és a cserearány-változások

Év	Behozatali árindex		Kiviteli árindex		Cserearányindex	
	Előző év = 100,0	1973 = 100,0	Előző év = 100,0	1973 = 100,0	Előző év = 100,0	1973 = 100,0
			Rubelelszámolások			
1973	100,2	100,0	100,5	100,0	100,3	100,0
1974	100,9	100,9	101,3	101,3	100,4	100,4
1975	125,7	126,8	114,7	116,2	91,2	91,6
1976	98,2	124,5	96,1	111,7	97,9	89,7
1977	106,4	132,5	103,2	115,3	97,0	87,0
1978	101,5	134,5	99,2	114,4	97,7	85,1
1979	101,2	136,2	99,4	113,8	98,2	83,6
1980	94,5	128,7	93,5	106,4	98,9	82,7
1981	109,0	140,3	104,8	111,5	96,1	79,5
1982	107,4	150,7	104,0	116,0	96,8	77,0
1983	108,0	162,8	105,1	122,0	97,3	75,0
1984	105,6	172,0	103,4	126,1	97,9	73,4
1985	105,9	182,1	105,2	132,6	99,3	72,8
1986	106,6	194,1	106,3	140,9	99,7	72,6
1987	94,7	183,8	97,5	137,4	103,0	74,8
1988	93,3	171,5	96,5	132,6	103,3	77,3
			Nem rubelelszámolások			
1973	116,5	100,0	113,6	100,0	97,5	100,0
1974	139,5	139,5	118,9	118,9	85,2	85,2
1975	100,4	140,0	93,4	111,1	93,0	79,4
1976	88,7	124,1	94,5	105,0	106,5	84,6
1977	107,7	133,6	103,6	108,8	96,2	81,4
1978	98,8	132,0	99,6	108,4	100,8	82,1
1979	110,6	146,0	109,3	118,5	98,8	81,2
1980	102,0	149,0	103,6	122,7	101,6	82,3
1981	100,8	150,1	103,0	126,4	102,2	84,1
1982	99,7	149,6	98,6	124,6	98,9	83,2
1983	108,1	161,7	105,5	131,4	97,6	81,2
1984	108,3	175,1	105,7	138,8	97,6	79,2
1985	101,9	178,4	100,8	139,9	98,9	78,3
1986	103,5	184,6	96,2	134,6	92,9	72,7
1987	109,4	202,0	109,3	147,1	99,9	72,6
1988	113,8	229,9	115,8	170,3	101,8	73,9

Megjegyzés: Az árindexek az árváltozások és az árfolyamváltozások hatását együttesen tükrözik.

Magyarország legfontosabb külkereskedelmi partnerei (%-os részesedés a forgalomból)

Ország	Behozatal					Kivitel				
	1970	1980	1986	1987	1988	1970	1980	1986	1987	1988
Szovjetunió	33,2	27,7	30,9	28,5	25,0	34,1	29,3	33,9	32,7	27,6
NSZK	5,3	11,7	12,4	13,9	13,9	6,0	9,7	8,4	9,8	11,0
NDK	10,4	6,9	6,7	6,4	6,4	9,7	6,8	6,4	5,6	5,3
Ausztria	3,3	5,4	6,2	6,4	7,2	2,8	4,4	5,3	5,5	5,7
Csehszlovákia	7,9	5,1	5,2	5,4	5,1	8,7	6,1	5,9	5,0	5,4
Lengyelország	5,8	3,7	4,7	4,0	4,1	6,0	4,3	4,2	3,4	3,3
Olaszország	3,8	3,1	2,7	2,7	3,2	5,7	4,5	3,2	3,6	4,2
Egyesült Államok	1,5	2,7	2,0	2,5	2,2	0,4	1,3	2,3	3,0	3,0
Jugoszlávia	2,3	2,6	2,7	2,1	2,9	2,5	2,9	3,1	2,5	2,8
Svájc	1,1	2,8	2,1	2,6	2,6	2,6	1,6	1,9	1,8	2,0
Franciaország	2,0	2,2	1,9	1,9	2,0	1,1	1,7	1,6	1,9	2,0
Románia	2,8	2,1	1,9	1,8	1,8	2,3	2,4	2,0	1,8	1,7
Kína	0,7	0,7	1,8	2,2	1,7	0,8	0,6	1,9	1,1	1,9
Nagy-Britannia	2,2	2,0	1,8	1,7	1,8	1,1	1,1	1,3	1,5	1,9
Bulgária	2,0	1,3	1,4	1,3	1,4	1,2	1,4	1,6	1,5	1,3
Hollandia	1,3	1,5	1,4	1,5	1,8	1,1	1,4	1,1	1,1	1,2

Magyarország legfontosabb exportcikkei

	1975	1980	1986	1987	1988	Az összes kivitel értékének %-ában, 1988
Autóbusz (db)	9 065	11 014	10 940	10 925	10 892	4,0
Gyógyszer és gyógyszeralapanyag (Mrd Ft)	7,9	9,3	18,1	19,2	20,1	4,0
Műanyag-alapanyag, sajtolóanyag (1000 t)	24,3	130,5	208,7	294,8	395,5	2,6
Hengerelt acél (1000 t)	873	1 045	1 029	1 021	1 030	2,6
Komplett gyárberendezés (Mrd Ft)	6,4	9,0	9,8	11,2	12,8	2,5
Nyers hús (1000 t)	108	160,9	172,2	190,4	188,7	2,4
Felsőruházati konfekcióipari termék (Mrd Ft)	n. a.	7,0*	10,0	11,3	11,2	2,2
Kőolaj és kőolajtermékek (Mrd Ft)	4,0	10,2	12,5	15,0	10,9	2,1
Vágott baromfi (1000 t)	104	135,2	180,5	206,4	234,4	2,1
Búza (1000 t)	922	814	1 669	1 281	1 790	2,0
Közútigépjármű-részterméke (1000 db)	45,5	93,4	97,3	139,0	106,4	1,6
Alumíniumtermék (1000 t)	46,6	28,9	58,8	57,9	64,7	1,3
Bőr lábbeli (M pár)	20,2	21,0	20,5	20,0	16,3	1,3
Főzelékkonzerv (1000 t)	195	234,0	328,8	327,6	350,2	1,1
Kohó- és tömbösített alumínium (1000 t)	60,8	84,2	61,2	63,4	59,1	1,1
Növényvédő szer (1000 t hatóanyagban)	2,4	11,7	30,9	32,5	31,5	1,0
Izzólámpa (M db)	225	335	352	366	362	1,0
Kötöttáru (1000 t)	4,7	8,1	5,8	6,6	7,5	0,8
Gyümölcskonzerv (1000 t)	97,8	125,6	157,2	174,1	182,3	0,8
Napraforgóolaj (1000 t)	29,3	84,7	162,4	186,9	205,4	0,8
Vágómarha és -borjú (1000 t)	105	64,6	85,4	67,5	78,2	0,8
Szőlőbor (1000 hl)	1 522	2 092	1 745	1 714	1 834	0,8
Gyümölcs (1000 t)	396	454	454	422	366	0,7
Húskonzerv (t)	22 204	35 785	50 596	50 933	52 195	0,6
Kukorica (1000 t)	344	83	478	188	152	0,5

* 1981-es adat.

A behozatal és a kivitel áruszerkezete (M Ft, határparitáson)

Év	Energiahordozók, villamos energia	Anyagok, félkész termékek, alkatrészek	Gépek, szállítóeszközök, egyéb beruházási javak	Fogyasztási iparcikkek	Élelmiszer-ipari anyagok, élő állatok, élelmiszerek	Összesen
			Behozatal			
1985	85 538,4	183 723,6	68 405,1	43 254,6	29 214,8	*410 127,5*
1986	85 423,5	196 851,7	73 643,2	51 309,5	32 462,9	*439 690,7*
1987	74 760,3	215 680,9	81 559,3	56 386,3	33 711,8	*463 098,7*
1988	62 001,5	240 212,2	79 344,3	55 180,5	35 747,4	*472 485,8*
			Kivitel			
1985	19 541,9	129 129,1	122 421,1	64 102,9	90 405,6	*424 600,6*
1986	14 562,2	126 956,5	126 570,4	67 876,5	84 337,4	*420 303,1*
1987	16 352,9	143 173,7	129 623,4	74 349,6	86 642,6	*450 142,2*
1988	12 248,0	171 348,6	135 736,7	80 423,9	104 312,4	*504 069,5*

A behozatal áruszerkezete 1988-ban (folyó árak alapján, %-ban)

	Rubel-elszámolások	Nem rubel-elszámolások	Összesen
Energiahordozók, villamos energia	27,4	2,3	13,1
Anyagok, félkész termékek, alkatrészek	35,5	62,5	50,8
Ebből: Nyers- és alapanyagok	12,9	13,8	13,4
Félkész termékek	14,3	33,9	25,4
Alkatrészek	8,3	14,8	12,0
Gépek, szállítóeszközök, egyéb beruházási javak	20,9	13,7	16,8
Fogyasztási iparcikkek	13,6	10,2	11,7
Élelmiszer-ipari anyagok, élő állatok, élelmiszerek	2,6	11,3	7,6
Ebből: Mezőgazdasági termékek, élő állatok	0,5	3,7	2,3
Élelmiszer-ipari termékek	2,1	7,6	5,3
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A kivitel áruszerkezete 1988-ban (folyó árak alapján, %-ban)

	Rubel-elszámolások	Nem rubel-elszámolások	Összesen
Energiahordozók, villamos energia	0,4	3,9	2,4
Anyagok, félkész termékek, alkatrészek	22,1	42,4	34,0
Ebből: Nyers- és alapanyagok	2,3	12,0	8,0
Félkész termékek	9,5	26,4	19,5
Alkatrészek	10,3	3,9	6,5
Gépek, szállítóeszközök, egyéb beruházási javak	47,5	12,5	26,9
Fogyasztási iparcikkek	16,6	15,5	16,0
Élelmiszer-ipari anyagok, élő állatok, élelmiszerek	13,5	25,8	20,7
Ebből: Mezőgazdasági termékek, élő állatok	3,9	10,0	7,5
Élelmiszer-ipari termékek	9,6	15,8	13,2
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A behozatal volumenindexei, 1988 (1980 %-ában)

	Rubelelszámolások	Nem rubel-elszámolások	Összesen
Energiahordozók, villamos energia	102,7	60,1	95,5
Anyagok, félkész termékek, alkatrészek	122,1	102,6	108,9
Gépek, szállítóeszközök, egyéb beruházási javak	95,0	106,1	98,8
Fogyasztási iparcikkek	153,1	162,5	156,0
Élelmiszer-ipari anyagok, élő állatok, élelmiszerek	107,4	107,8	107,5
Összesen	*112,1*	*106,3*	*109,1*

A kivitel volumenindexei, 1988 (1980 %-ában)

	Rubelelszámolások	Nem rubelelszámolások	Összesen
Energiahordozók, villamos energia	89,0	142,5	129,0
Anyagok, félkész termékek, alkatrészek	129,6	136,4	133,9
Gépek, szállítóeszközök, egyéb beruházási javak	142,0	128,9	139,0
Fogyasztási iparcikkek	139,6	117,5	128,0
Élelmiszer-ipari anyagok, élő állatok, élelmiszerek	140,5	138,8	140,2
Összesen	*137,6*	*133,3*	*135,6*

Magyarország fizetési mérlege nem konvertibilis devizában, 1988 (M USD)

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
I. Folyó fizetési mérleg	*5060,1*	*4856,8*	*203,3*
A. Áruforgalom, szolgáltatások és jövedelmek			
1. Áruforgalom			
Export	4477,7		
Import		4413,6	
Kereskedelmi mérleg			64,0
2. Szolgáltatások és jövedelmek			
Árufuvar és biztosítás	17,6	94,6	−77,0
Idegenforgalom	195,3	82,1	113,2
Külföldi befektetések jövedelmei	9,5	26,4	−16,9
Kormányzati fizetések	37,2	16,0	21,2
B. Egyoldalú folyó átutalások	7,9	5,1	2,8
C. Egyéb folyó fizetések	314,8	219,0	95,9
II. Tőkemozgási mérleg			*−203,3*
Tőke a tartalékok kivételével			
1. Közép- és hosszú lejáratú tőke			
Követelések	21,5	75,6	−54,0
Tartozások	43,8	242,4	−198,7
Összesen (1.)	65,3	318,0	−252,7
Fizetési alapmérleg (I. + II. 1)			*−49,4*
2. Rövid lejáratú tőke			
Követelések			−6,9
Tartozások			−65,3
Összesen (2.)			−72,2
Teljes fizetési mérleg (I. + II.)			*−121,6*
B. Tartalékok			121,6

Magyarország fizetési mérlege konvertibilis devizában, 1988 (M USD)

	Bevétel	Kiadás	Egyenleg
I. Folyó fizetési mérleg	*7177,4*	*8309,0*	*−591,6*
A. Áruforgalom, szolgáltatások és jövedelmek			
1. Áruforgalom			
Export	5793,6		
Import		5124,0	
Kereskedelmi mérleg			669,6
2. Szolgáltatások és jövedelmek			
Árufuvar és biztosítás	53,5	353,2	−299,6
Idegenforgalom	670,1	629,0	41,1
Külföldi befektetések jövedelmei	217,8	1265,9	−1048,1
Kormányzati fizetések	37,6	113,2	−75,7
B. Egyoldalú folyó átutalások	169,7	55,3	114,4
C. Egyéb folyó fizetések	775,0	768,3	6,7
II. Tőkemozgási mérleg			*591,6*
Tőke a tartalékok kivételével			
1. Közép- és hosszú lejáratú tőke			
Követelések	191,1	229,2	−38,1
Tartozások	2324,0	2141,0	182,9
Összesen (1.)	2515,1	2370,2	144,9
Fizetési alapmérleg (I. + II. 1)			*−446,7*
2. Rövid lejáratú tőke			
Követelések			−1,1
Tartozások			331,9
Összesen (2.)			330,8
Teljes fizetési mérleg (I. + II.)			*−116,0*
B. Tartalékok			116,0

Magyarország bruttó külföldi adóssága (M USD)

	1987. XII. 31.	1988. XII. 31.
Konvertibilis devizák	*17 738,9*	*17 349,2*
Eredeti lejárat szerint:		
Rövid lejáratú	1 954,4	2 135,8
Közép- és hosszú lejáratú	15 784,5	15 213,4
Típus szerint:		
Financiális hitelek	15 775,7	15 304,2
Kereskedelmi hitelek	1 652,4	1 627,5
Kormányközi hitelek	0,4	–
Egyéb	310,4	417,5
Nem konvertibilis devizák	*1 025,7*	*637,8*
Eredeti lejárat szerint:		
Rövid lejáratú	262,7	175,1
Közép- és hosszú lejáratú	763,0	462,7
Típus szerint:		
Financiális hitelek	289,5	191,5
Kereskedelmi hitelek	–	–
Kormányközi hitelek	728,3	438,5
Egyéb	8,0	7,9
Külföldi adósság összesen	*18 764,6*	*17 987,0*

Magyarország nemzetközi tartalékai és egyéb külföldi követelései (M USD)

	1987. XII. 31.	1988. XII. 31.
Nemzetközi tartalékok	*2796,8*	*2377,1*
Konvertibilis devizák	2478,0	2194,1
Arany*	525,1	509,7
Valuta	1952,9	1684,4
Nem konvertibilis devizák	318,7	182,9
Egyéb külföldi követelések	*4854,9*	*4571,8*
Konvertibilis valuták	4356,5	4086,5
Rövid lejáratú	2607,6	2549,3
Hosszú lejáratú	1748,9	1537,2
Nem konvertibilis devizák	498,4	485,4
Rövid lejáratú	51,6	34,1
Hosszú lejáratú	446,8	451,3
Nemzetközi tartalékok és egyéb külföldi eszközök összesen	*7651,7*	*6948,9*

* 320 USD/uncia (1 uncia = 31,104 g).

A magyar bankrendszer felépítése

Az 1987. jan. 1-jével kialakított kétszintű bankrendszerben a jegybank a felelős a monetáris politika (pénz-, hitel- és devizapolitika) alakításáért és végrehajtásáért, a kereskedelmi bankok pedig üzleti döntéseik következményeiért viselik a felelősséget.

A bankrendszer reformjával a Magyar Nemzeti Banknak (MNB) mint jegybanknak megszűntek a gazdálkodó szférával való közvetlen kapcsolatai, és a központi bank a bankok és az állam bankjává vált.

Jegybanki feladatkörében az MNB:
– bankjegyek és érmék kibocsátásával – amelyre kizárólagosan jogosult – gondoskodik a pénzforgalomhoz szükséges mennyiségű készpénzről;
– kialakítja az országos fizetési és elszámolási rendszert, meghatározza a pénzforgalom szabályait;
– aranyból és devizából készleteket gyűjt és gazdálkodik azokkal;
– szabályozza és kezeli a külföldi kapcsolatokkal összefüggő hitel-, valuta- és devizaműveleteket.

Az MNB a bankrendszer reformja után változatlanul fenntartotta a devizamonopóliumot, azaz a külföldi hitel- és devizaműveletek központi intézménye maradt, s a nemzetközi pénz- és tőkepiacon továbbra is kereskedelmi bankként funkcionál.

Jegybanki feladataival összefüggésben az MNB előírásokat ad a bankok, szakosított pénzintézetek, biztosítóintézetek, a pénzintézeti tevékenységet is végző jogi személyek részére és ellenőrzi a jegybanki előírások megtartását.

A jegybank a pénzintézeti tevékenység szabályozását a jegybanki kamattal, a bankok számára kötelező tartalékképzés előírásával, a jegybanki refinanszírozással és az ún. nyíltpiaci műveletekkel (értékpapírok vételével és eladásával) végzi. A szabályozás során a jegybank a normativitásra törekszik.

Kereskedelmi bankok: A bankrendszer reformjakor kialakított kereskedelmi bankok részvénytársaságként jöttek létre és kereskedelmi banktevékenység (számlavezetés, betétgyűjtés, hitelnyújtás) végzésére kaptak felhatalmazást. A bankok biztonságos működéséhez szükséges alaptőkét az állami költségvetés (Pénzügyminisztérium) és a gazdálkodó szervezetek részvény jegyzésével biztosították. (Az indulás óta sor került az alaptőkék emelésére.) A részvénytársasági formában működő bankok legfőbb irányító szerve a közgyűlés, ahol a döntéseket a részvénytulajdon arányának megfelelő szavazati jog alapján hozzák.

A kétszintű bankrendszer kialakításakor 5 bank kapott általános kereskedelmi banktevékenység végzésére jogosítványt. Ezek: Magyar Hitel Bank, Országos Kereskedelmi és Hitel

Bank; Budapest Bank; Magyar Külkereskedelmi Bank; Általános Értékforgalmi Bank. Bár induláskor a kereskedelmi bankok teljes körű hitelbanki tevékenység végzésére váltak jogosulttá, kezdetben nem foglalkoztak lakossági bankműveletekkel. A lakossági betétek gyűjtése és a hitelek nyújtása az Országos Takarékpénztár és a takarékszövetkezetek privilégiuma maradt. Ezt az indokolta, hogy a lakossági betétek képezik a kedvezményes feltételekkel nyújtott lakásépítési hitelek forrását.

1989 elején sor került a lakásfinanszírozási rendszer továbbfejlesztésére, s ezzel egyidejűleg megtörtént a lakossági és vállalati bankműveletek integrálása, azaz valamennyi kereskedelmi bank jogosulttá vált a lakossággal kapcsolatos aktív és passzív bankműveletek végzésére. Ezzel párhuzamosan az OTP és több szakosított pénzintézet kereskedelmi banktevékenység végzésére kapott jogosítványt.

Így az induláskor alapított 5 bankon kívül a következő ún. középbankok működnek kereskedelmi bankként: Agrobank; Általános Vállalkozási Bank; Építőipari Innovációs Bank; Interbank; Kisvállalkozási Bank; Mezőbank; Országos Takarékpénztár; Postabank; Takarékszövetkezeti Bank.

Szakosított pénzintézetek: Tevékenységük elsősorban fejlesztési folyamatok finanszírozásával kapcsolatos, csak meghatározott (általában fejlesztési) célú betéteket gyűjtenek, valamint egyéb szolgáltatás jellegű pénzintézeti feladatokat látnak el. Részvénytársasági, ill. betéti formában működnek. A szakosított pénzintézetek csoportjába tartozik: Befektetési és Forgalmazási Bank; Ipari Fejlesztési Bank; Innofinance; Investbank; Investrade; Konzumbank; Merkantil.

A bankrendszer tagjai még a külföldi részvétellel működő bankok: Közép-Európai Nemzetközi Bank (CIB); Közép-Európai Hitelbank; Unicbank; Citibank.

Állami bankfelügyelet: A kétszintű bankrendszerben – amelyben jellemzően idegen tőkével vállalkozó bankok, ill. pénzintézetek tevékenykednek – a szakmai, hatósági felügyeleteket a bankfelügyelet látja el. Funkciója az, hogy normatív szabályok előírásaival oly módon határolja be a bankok, pénzintézetek tevékenységét, hogy ezáltal biztosítsa azok biztonságos működését s védje a betétesek és a hitelezők érdekeit. Az állami bankfelügyelet a jegybanki szabályozással és ellenőrzéssel összehangoltan működik. Az állami bankfelügyelet körébe tartozik:
– ki és milyen formában alapíthat bankot;
– mekkora minimális tőke szükséges az alapításhoz;
– a likviditásra, a források és a kihelyezések lejárati szerkezetére vonatkozó utasítások;
– a bankok végleges kihelyezéseinek a saját tőkéhez viszonyított felső határának a meghatározása.

A bankfelügyelet a bankok és pénzintézetek tevékenységébe csak akkor avatkozik be, ha azok tevékenysége nem felel meg a felügyeleti előírásoknak.

Az értékpapírpiac 1988-ban: ellentmondásos képet mutatott. Egyrészt nőtt a piac szereplőinek a száma, új értékpapírok jelentek meg, másrészt a lakossági kötvénypiac – az újonnan megjelenő értékpapírok, valamint az infláció miatt – válságos helyzetbe került. (Az 1988-ban kibocsátott kötvények értéke 1,2 Mrd Ft volt, az előző évinek 6,7%-a.)

Új típusú értékpapírként az állam a költségvetés finanszírozására rövid lejáratú kincstárjegyet bocsátott ki, az év folyamán kb. 4 Mrd Ft értékben. A lakosság körében igen keresetté váltak az infláció üteméhez igazodó kamatozású, a pénzintézetek által kibocsátott letéti jegyek. A letéti jegyhez hasonló típusú, de csak a gazdálkodók körében értékesíthető – főleg a kisebb pénzintézetek által kibocsátott – betéti jegyből kb. 2 Mrd Ft összegben értékesítettek a pénzintézetek.

A Magyar Nemzeti Bank mérlege (M Ft)

	1987. dec. 31.*	1988. dec. 31.**
Eszközök		
1. Arany, valuta és deviza, készletek, látra szóló követelések	*129 733*	*124 884*
I. Arany	31 053	36 447
a) Tényleges készletek	24 358	26 780
b) Aranyswap	6 695	9 667
II. Deviza	98 680	88 437
2. Magyarország IMF-kvótája	*32 766*	*37 336*
3. Közép- és hosszú lejáratra nyújtott kölcsönök és hitelek	*557 872*	*580 202*

	1987. dec. 31.*	1988. dec. 31.**
Források		
1. Alaptőke	*10 000*	*10 000*
2. Tartalékok	*8 832*	*9 833*
3. Tartós betétek	*717 705*	*770 843*
I. Bankoktól	711 396	769 043
a) Belföldiektől	70 035	63 054
b) Külföldiektől	641 361	705 989
II. Vállalatoktól, költségvetési intézményektől	2 402	1 564
a) Belföldiektől	–	–
b) Külföldiektől	2 402	1 564
III. Állami költségvetéstől	3 907	236

	1987. dec. 31.*	1988. dec. 31.**
I. Bankok számára	385 258	403 008
a) Belföldieknek	370 562	386 239
b) Külföldieknek	14 696	16 769
II. Vállalatok és költségvetési intézmények számára	36 719	37 007
III. Állami költségvetés számára	135 895	140 187
4. Rövid lejáratra nyújtott kölcsönök és hitelek	*144 960*	*124 104*
I. Bankok számára	138 006	114 642
a) Belföldieknek	118 685	101 261
b) Külföldieknek	19 321	13 381
II. Vállalatok és költségvetési intézmények számára	165	496
III. Állami költségvetés számára	6 789	8 966
5. Egyéb aktívák	*302 064*	*358 697*
– ebből: külföldi értékpapírok	4 535	4 939
átértékelési különbözetek	136 458	180 302
Eszközök összesen	*1 167 395*	*1 225 223*

	1987. dec. 31.*	1988. dec. 31.**
4. Látra szóló betétek és számlák	*164 376*	*148 498*
I. Bankoktól	127 626	113 826
a) Belföldiektől	68 449	52 895
b) Külföldiektől	59 177	60 931
II. Vállalatoktól és költségvetési intézményektől	3 986	1 840
a) Belföldiektől	2 834	812
b) Külföldiektől	1 152	1 028
III. Állami költségvetéstől	26 299	31 888
IV. Egyéb (klíring)	6 465	944
5. IMF-betétek	*67 951*	*70 492*
6. SDR-allokáció	–	–
7. Bankjegy és érme	*171 087*	*182 526*
8. Egyéb passzívák	*21 666*	*28 877*
9. Nyereség	*5 778*	*4 154*
Források összesen	*1 167 395*	*1 225 223*

* A közgyűlés által elfogadott mérleg.
** Közbülső mérleg.

A pénzintézeti szektor összevont mérlege (Mrd Ft)

	1986. XII. 31.	1987. I. 1.	1987. XII. 31.	1988. XII. 31.
Bruttó belföldi hitel				
A kormányzati szervekkel szemben fennálló követelések	*102,9*	*102,1*	*144,7*	*152,8*
I. Kormány (nettó)	95,6	94,8	133,8	137,1
II. Tanácsok	7,3	7,3	10,9	15,7
A nem kormányzati szervekkel szemben fennálló követelések	*643,8*	*644,6*	*686,4*	*711,7*
I. Vállalatok és szövetkezetek	583,7	584,5	618,8	624,1
a) Forgóeszköz-hitel	274,1	256,4	259,5	242,6
b) Beruházási hitel	106,1	106,9	117,1	122,6
c) Állami kölcsön	149,9	148,7	161,0	167,8
d) Egyéb vállalati hitelek	53,6	72,5	81,2	91,1
II. Egyéb belföldi hitelek	60,1	60,1	67,5	87,6
A magánszektorral szemben fennálló követelések	*235,7*	*235,1*	*272,1*	*305,0*
Bruttó belföldi hitelek összesen	*982,4*	*981,8*	*1103,1*	*1169,5*

	1986. XII. 31.	1987. I. 1.	1987 XII. 31.	1988. XII. 31.*
Tartozások				
Külföldi (nettó)	*459,4*	*459,4*	*628,6*	*706,1*
Belföldi likvid tartozások	*541,7*	*541,9*	*592,6*	*609,8*
I. Pénz**	274,5	274,6	308,2	300,2
a) Bankokon kívüli bankjegy- és érmeállomány	130,7	130,9	153,7	164,2
b) Látra szóló betétek	143,8	143,7	154,5	136,0
Vállalatok és költségvetési intézmények	119,8	119,7	125,7	102,1
Lakosság	24,0	24,0	28,8	33,9
II. Kvázi pénz	265,3	267,3	284,4	309,6
a) Tanácsok	6,6	6,6	7,6	12,2
b) Lekötött vállalati betétek	25,0	27,0	37,4	38,1
c) Lakossági takarékbetétek	233,7	233,7	239,4	259,3
d) Egyéb pénzintézeteknél lekötött betétek	1,9	–	–	–
Kötvények és takarékleve'l	*30,5*	*33,6*	*47,0*	*50,0*
Egyéb források nettó	*– 49,2*	*– 53*	*– 165,1*	*– 196,4*

* Előzetes adatok. ** Egyéb pénzintézetek betétei nélkül.

Jegybanki kamatlábak

	1987. I. 1.	1987. VI. 1.	1988. I. 1.	1988. VII. 1.	1988. X. 1.	1989. I. 1.
I. Jegybanki (refinanszírozási) kölcsönök kamatlába						
1. Állami kölcsönöket ref. kölcsön	10,0	10,0	11,5	11,5	11,5	11,5
2. Állami alapjuttatást ref. kölcsön	10,0	10,0	11,5	11,5	11,5	11,5
3. Pénzintézet számára nyújtott ref. hitel						
a) – 1 évnél rövidebb lejárat esetén	9,5	11,5				
– folyószámlahitel 1 évnél rövidebb lejárat esetén			11,0	11,0	13,0	14,0
– likviditási hitel 1 évnél rövidebb lejárat esetén						18,0
b) – 1 évnél hosszabb lejárat esetén	10,5	10,5	12,0	12,0	14,0	14,0
4. Értékpapír-fedezet mellett 1 évnél rövidebb lejárat esetén (lombard-hitelek)	9,25	11,25	10,75	10,75	10,75	13,0
5. Váltók viszontleszámítolása esetén ha a viszontleszámítolás és az esedékesség közötti idő*	8,0	10,0				
– 60 napnál rövidebb				10,5	10,5	10,5
– 60–90 nap közötti				11,0	11,0	11,0
– 90–180 nap közötti				12,0	12,0	12,0
– 180 napnál hosszabb				13,5	13,5	13,5
6. Export céghiteleket ref. hitel**	7,0	7,0				
– 180 napig terjedő lejárat esetén			5,0	5,0	5,0	5,0
– 180 napon túli, de éven belüli lejárat esetén			6,0	6,0	6,0	6,0
– éven túli lejárat esetén			7,0	7,0	7,0	7,0
7. Forgatható exportokmányok leszámítolása**						
– 180 napig terjedő lejárat esetén	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
– 180 napot meghaladó lejárat esetén	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
8. Idegenforgalmi hitelkonstrukció keretében folyósított kölcsön	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
9. Fejlődő országokban végzett tervezési tevékenységből származó árbevételt megelőző kölcsön	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
10. Állami kölcsön	12,0	12,0	13,0	13,0	13,0	13,0
11. Költségvetés és intézményei részére nyújtott hitelek	11,0	11,0	12,0	12,0	12,0	12,0
II. Jegybanknál saját elhatározás alapján elhelyezett betétek után térített évi kamat						
3 hónapos lekötés esetén	3,0	3,0	3,0	3,0	8,0	8,0
6 hónapos lekötés esetén	4,0	4,0	4,0	4,0	9,0	9,0
9 hónapos lekötés esetén	5,0	5,0	5,0	5,0	10,0	10,0
1 éves lekötés esetén	8,25	8,25	9,0	9,0	12,0	12,0
2 éves lekötés esetén	9,5	9,5	10,5	10,5	13,5	13,5

* 1989. ápr. 1-jétől 3%-kal alacsonyabb. ** 1989. máj. 2-tól 1%-kal alacsonyabb (az éven belüli hiteleknél).

A lakosság takarékbetét-állománya (Mrd Ft)

	1970	1978	1980	1985	1986	1987*	1988*
Takarékbetét-állomány összesen	42,1	124,9	145,3	244,1	274,9	287,5	312,7
Ebből: Kamatozó betétek	33,6	94,6	109,5	159,7	174,6	167,4	174,1
Takaréklevél	–	2,7	4,2	15,1	17,2	25,6	30,3
Gépkocsinyeremény-betétek	4,6	10,0	9,8	12,5	13,6	12,6	11,1
Gépkocsi-fedezeti betétek	–	n. a.	9,6	13,3	16,2	21,2	23,1
Év végén jóváírt kamat	n. a.	n. a.	4,8	9,0	10,6	14,4	26,5

BC-számlával együtt.

Vállalatok és magánszemélyek befektetési lehetőségei Magyarországon

A befektetés szűkebb értelemben valamilyen értékmennyiség tartós időre, az esetek többségében kockázattal történő olyan felhasználását jelenti, amely végeredményben jövedelmet biztosít az elhelyezőnek. Figyelembe véve azonban a jelenlegi magyarországi lehetőségeket, a befektetés tágabb értelmezésébe praktikus okok miatt valamennyi olyan pénz (érték)elhelyezés beleértendő, ami valamilyen hozadékkal bír.

A tágabb értelmezést indokolja az is, hogy ma – elsősorban magánszemélyek részére – alig van lehetőség valódi befektetésre, amely esetleges nagyobb kockázata mellett jelentős hasznot biztosít. A mai pénzpiac már számos olyan konstrukciót kínál, amelyek – jellegüket tekintve – változatos befektetési eszköztárat képezhetnének. Valójában azonban ezek többsége nem bír kockázati, vállalkozási hozammal. Hasznukat elsősorban a forrásszűke által determináltan emelkedő kamatlábak, az ezeket kiegészítő kamatprémiumok jelentik, és csak másodsorban – adminisztratív, sok önkényes elemet tartalmazó jelleggel – az árfolyamok alakulása.

Vállalkozások, befektetések vállalatok részére

Egy vállalat számára ma a valódi vállalkozást elsődleges tevékenységének zavartalan folytatása jelenti. Viszonylag kedvező adottságú, jó hatékonysággal dolgozó vállalatoknak is pénzügyi zavarokat, esetleg tartós fizetésképtelenséget okozhatnak partnerei likviditási problémái. Mindebből következik, hogy kevés a szabad pénzeszközzel rendelkező vállalat, s hogy még szűkebb kör bír tartós befektetési lehetőséggel is. A következőkben e sajátos helyzetet figyelembe véve vizsgáljuk a befektetési változatokat.

Vállalkozások

A gazdálkodó szervezetek vállalkozási lehetőségének jelenlegi leggyakoribb formája a leányvállalat vagy társaság alapítása. A gyakorlat igazolta, hogy a jelenlegi vállalati befektetési lehetőségek legkedvezőbb változata a leányvállalatalapítás, mivel ezáltal a saját szervezetében már egyébként is meglévő egység megfelelő eszközallokációval, önálló eredményérdekeltséggel hatékonyabb gazdálkodást kénytelen folytatni. Az eszközátcsoportosulás hatékonyabb hasznosulását pedig az alapító vállalat tetszés szerinti arányban vonhatja el.

Társulásban, társaságban való részvétel esetén kisebb a tőke lekötése, a rá eső kockázat azonban nagyobb. A befektetés hasznosulásának mértékét az határozza meg, hogy az alakuló társaságnak milyen a potenciális konkurenciája, milyen piaci helyzetbe integrálódik, alapítói milyen tőkeerővel bírnak. E körülmények körültekintő figyelembevétele ésszerű határok közé csökkentheti a vállalkozási kockázatot.

Értékpapír-vásárlás

A társaságban való passzív, de tulajdonosi jogokat megtestesítő részvételt biztosít a részvényvásárlás. Magyarországon az egzakt és egységes vállalati vagyonértékelés megoldatlansága miatt a részvényesek érdekeltsége kizárólag osztalékcentrikus. A vállalati vagyonértékelés hiányában a viszonylag kevés tőke nem tud a leghatékonyabb területre áramlani, a részvények kifejező árfolyamkülönbségeiben pedig nem fejeződik ki a vállalkozói hatékonyság. A mai részvényárfolyam-különbségek – kevés kivételtől eltekintve (elsősorban bankok) – önkényesen kerülnek kialakításra és meglehetősen manipuláltak (valós tartalommal nem rendelkeznek).

Az osztalék mértéke általában igazodik az egyéves lekötésű betétek kamatlábához (18–19%), pénzintézeti körben 1989-ben azonban ez alatt (12–13%) maradt. A pénzintézeti részvények birtoklásának azonban – tekintettel a bankári kapcsolatok nagy és egyre növekvő jelentőségére – stratégiai jelentősége van, azok önmagukban is a nyereséges befektetés értékével bírnak. A jelenlegi forrásszűke miatt a kötvénypiacon a vállalatok elsősorban mint kibocsátók vesznek részt, a másodlagos kötvénypiacnak csaknem kizárólag pénzintézetek a résztvevői, vásárlói.

1989-ben a vállalati kötvények kamatai 12–19% között szóródtak, árfolyamuk általában 100% alatt maradt. Forgalmuk a másodlagos tőkepiacon általában gyenge vagy közepes. 1989 nyarán a legkedvezőbb kamatozású kötvény a Hermesz Szálloda és Vendéglátó-ipari Rt. által kibocsátott 22%-os kamatozású értékpapír.

Rövid távú (90 napos lejáratú) pénzlekötést tesznek lehetővé a Magyar Nemzeti Bankban kéthetente megrendezett diszkont kincstárjegy aukciók. Az átlagos diszkont mértéke 4,25%, ami 18%-os éves hozamnak felel meg. A benyújtott ajánlatok szinte minden esetben meghaladják az elfogadható ajánlatok mértékét.

Tranzakciós értékpapír-befektetésnek minősül a pénzintézetekkel köthető értékpapír-adásvételi szerződés.

Ennek hozama a lekötés időtartamától függően:

1 hónapos évi 15–16% kamatnak megfelelő árfolyamnyereség
2 hónapos évi 17–18% kamatnak megfelelő árfolyamnyereség
3 hónapos évi 18–19% kamatnak megfelelő árfolyamnyereség
6 hónapos évi 19–19,5% kamatnak megfelelő árfolyamnyereség
9 hónapos évi 20–21% kamatnak megfelelő árfolyamnyereség
12 hónapos évi 21–23% kamatnak megfelelő árfolyamnyereség

Kvázibefektetésnek minősül a Közraktározási Vállalatnál tárolt árura váltható közraktári jegy. A 2 részből (árujegy, zálogjegy) álló értékpapír forgatással történő átruházása révén megkönnyíti az áru értékesítését.

Az értékpapírba történő pénzbefektetés koncentrált piaci színhelyévé válhat a másodlagos forgalmat lebonyolító tőzsde. A magyarországi tőzsde eddig nem volt jelentős tényezője az értékpapír-kereskedelemnek.

Betételhelyezés

A befektetés tágabb értelmezésébe tartozik a pénzintézeteknél lekötheto vagy látra szóló betétként elhelyezhető pénzeszköz. A lekötési és felhasználási idejét tekintve bizonytalan vállalati pénzeszközöknek biztosít jövedelmező elhelyezést a látra szóló betét. Az átlagos állományra meghatározott kamatláb a szerződés jellegétől függ, általában 5–13% között mozog. A megállapodástól függően a minimális állományra is meghatározható kamat (maximum 18%).

A fix lekötésű betétek kamathozamának 1989-es szóródása a következő:

1 hónapra évi 14–16%
3 hónapra évi 14–17,5%
6 hónapra évi 16–18%
12 hónapra évi 17–19%
24 hónapra évi 17–20%

A fix betéti szerződésekben meglévő, szerződéses kötelezettségekbe foglalt latens kamatvesztési lehetőséget (lejárat előtti felmondás esetén 6% kamat számolható el) hivatott kiküszöbölni az ún. sávos betétlekötési mód. Ennél a betételhelyezésnél a futamidőn belül több egyenlő időtartamsáv kerül meghatározásra önálló, de folyamatosan növekvő kamatlábbal. Egy-egy megszolgált sávra a kamat a későbbiekben történő részfelmondás esetén is jár. Ez a betétlekötési mód figyelembe veszi a vállalat mindenkori döntéseiben meglévő, a jelenlegi inflációs gazdasági környezetből fakadó bizonytalansági tartalmat, ami előre nem tervezett, kényszerű betétfelmondással járhat.

A betéti kamatlábak nem évre meghatározott, állandó kondíciók. Tendenciájukat tekintve folyamatosan emelkednek, összefüggésben az inflációval, a forráshoz jutási lehetőség állandó csökkenésével. 1988. szept.-től 1989. ápr.-ig az éven belül lekötött betétek kamatlába átlagosan 3,91%-kal emelkedett.

Egyéb befektetési lehetőségek

Formáját tekintve még betétlekötésnek minősíthető, tartalmára nézve azonban közvetett vállalkozás, amikor a vállalat megbízási szerződést köt valamely pénzintézettel, hogy szabad pénzeszközeit jövedelmező vállalkozásba fektesse. A szerződésben a bank garanciát vállal rá: ha a vállalkozás meghiúsul, akkor is köteles a vállalatnak elhelyezett tőkéje után a vállalt üzleti hozadéknak megfelelő kamatot biztosítani. A vállalt hozamok általában a betéti kamatlábak szintjén mozognak.

Magánszemélyek befektetési lehetőségei

Elhalasztott fogyasztással összefüggő befektetések

A lakossági pénzpiac fejletlensége miatt a magánszemélyek részére kínálkozó befektetési lehetőségek jórészt az elhalasztott fogyasztás kategóriába tartoznak. (A konstrukciók azonban magukban hordozzák a klasszikus értelemben vett befektetés csíráit is.)

1987-től megindult a lakossági pénzműveletek reformja, ám ez a múlt örökségei, valamint a determinált aktív és passzív bankműveletek következtében lassú átalakulássá változott. Látványos áttörést jelentett az új társasági törvény, a tőzsde kezdetleges működésének beindulása.

Könyves betétek

(A kamatok minden esetben nettó kamatok.)

a) Az OTP-nél

1 évre lekötött takarékbetét kamata évi 13,5%
2 évre lekötött takarékbetét kamata évi 14,0%
3 évre lekötött takarékbetét kamata évi 15,0%

b) Takaréklevél betét az OTP-nél

1 év után évi 14%
2 év után évi 15%
3–4 év után évi 15,5%
5 év után évi 16%
6 év után évi 16,5%

c) Látra szóló betét az OTP-nél lekötés nélkül évi 8%, a Takarékszövetkezeti Banknál évi 12%.

d) Betétszámlakönyv mint látra szóló betét a Postabanknál, lekötés nélkül évi 10%.

e) Takarékszelvény mint tartós lekötés a Postabanknál meghatározott (10, 25, 50 és 100 ezer Ft) névértékben váltható. 5 szelvénylapból áll, mindegyik a névérték ötödrészét megtestesítő értéket képvisel. Az elhelyezett teljes összegből részösszegek és azok kamatai a szelvénylapok ellenében felvehetők amellett, hogy a bennmaradó összeg kamatozási feltételei továbbra is változatlanok. Kamatai és lekötési ideje megegyeznek az OTP-takaréklevél betétjének feltételeivel.

A takarékszelvény betét előnye a meglévő hasonló vagy összehasonlítható konstrukciókkal szemben, hogy a lekötéskor meghatározott megtakarítási hajlandóság nem változik kényszer szülte – a kamatvesztés elkerülése miatti –, szándék elleni lekötéssé. Számítható veszteség – elmaradt haszon – éri azt a betétest, aki, bár csupán részösszegre lenne szüksége lekötött pénzéből, a teljes összeget kénytelen felmondani a betéti konstrukció jellege miatt. A takarékszelvény ezt, a jelenlegi tartós pénzlekötési formákban potenciálisan meglévő kamatvesztési lehetőséget hivatott kiküszöbölni, bővítve a pénzpiaci szolgáltatások körét.

Valamennyi betételhelyezési konstrukcióra jellemző a kockázat nélküli kamathozam, ám éppen emiatt egyik sem eredményez jelentős tőkehozadékot. A kamatlábak közül a legmagasabbak is legfeljebb a fogyasztói áremelkedések szintjén mozognak.

Folyószámla jellegű betétek

a) Ifjúsági betét – lakáscélú felhasználás esetén: 5 éven belül bruttó évi 14% (nettó 11,2%); 5 év után bruttó évi 18% (nettó 14,4%).

b) Nyugdíj-előtakarékossági betét – 10 éves időszakra nettó évi 16,5% (a 10 éven belül megszüntetett számlák a takaréklevél feltételei szerint kamatoznak).

c) Csekkszámlabetét (egyéni és társas vállalkozók pénzforgalmi számlája)

1–12 havi lekötés esetén	nettó évi	9–16%
1 éves lekötés után	nettó évi	16–18%
2 éves lekötés után	nettó évi	18–20%
3 éves lekötés után	nettó évi	20–21%

Egyéb, itt fel nem sorolt valós vagy kényszermegtakarítási formák sajátos jellegük miatt még a befektetések tágabb értelemben vett körébe sem tartoznak.

Értékpapír jellegű befektetések

A lakossági pénzpiac relatív fejletlensége miatt az értékpapír jellegű befektetések Magyarországon ma még megtakarítás jelleggel bírnak. Befektetés jellege csak az általános lakossági pénzpiaci lehetőségekhez képest jelentős. Az utóbbi évek látványos fejlődése arra utal, hogy az egységes vállalati vagyonértékelés megteremtésével az értékpapírügyletek a legjelentősebb lakossági befektetési formává nőhetik ki magukat. Az értékpapír-árfolyamokba szintetizált vállalati gazdálkodási különbségek valódi kockázati tartalommal töltik meg az értékpapír-vásárlásokat, lehetőségként létező árfolyamnyereséggel vagy -veszteséggel.

A jelenleg forgalomban lévő értékpapírok árfolyamkülönbségei nem számottevőek, általában a névérték (100%) körül szóródnak. Egyedi, spekulatív jellegű tranzakciókat leszámítva az értékpapírok vonzerejét kamatuk (osztalékuk) határozza meg.

a) Kötvények

A kedvező kamatozású lakossági kötvények kamatlába kamatprémiummal elérheti a bruttó 20%-ot (nettó 16%). A lakossági kötvények túlnyomó többsége azonban évi bruttó 11–12% (nettó 8,8–9,6%) kamatot biztosít. 1989 nyarán a legkedvezőbb kamatozású kötvény a Hermesz Szálloda és Vendéglátó-ipari Rt. által kibocsátott, jogi és magánszemélyek körében egyaránt forgalmazható értékpapír, amelynek alapkamata bruttó 22% (nettó 17,6%). Amennyiben azonban a KSH hivatalos fogyasztói árindexe az évi 17%-ot meghaladja, akkor minden 1%-os infláció további 1%-kal növeli a kötvény kamatát. E kötvény értékesítése már lezárult, vásárlásra esetleg a későbbiek során a másodlagos értékpapírpiacon (tőzsdén) nyílhat lehetőség.

Külön kategóriát képez a kötvénybefektetések között a pénzintézetekkel köthető határidős értékpapír-adásvételi szerződés, amely a jelenlegi megtakarítás jellegű pénzlekötések közül a legmagasabb hozamot biztosító lakossági befektetési lehetőség. A tranzakciós értékpapír-vásárlás fix, de tetszőleges lekötési időtartamra évi 22–23% bruttó (17,6–18,4% nettó) kamatnak megfelelő árfolyamnyereséget garantál. A kamatláb a tapasztalatok szerint meglehetősen rugalmasan alakul. A pénzintézetek által bevonható források csökkenésével összefüggésben 1989-ben 2 alkalommal is 1-1%-os átlagkamatláb-emelésre került sor árfolyamnyereségre konvertálva.

b) Betétjegy (CD jellegű értékpapírforma)

A Merkantil Bank által kibocsátott értékpapír lényegét tekintve közel áll a határidős értékpapír-adásvételi szerződéshez. A kötés azonban nem szerződéssel, hanem magán a betétjegyen történik, amely a kitöltés után forgatható, átruházható értékpapírként funkcionál. Összege, futamideje és kamata az ügyféllel történt megegyezés során kerül megállapításra megkötések nélkül.

c) Letéti jegy

Elsősorban a lakossági pénzpiacon elterjedt értékpapírforma. A pénzintézetek által kibocsátott letéti jegy fix (5000, 10 000, 50 000, 100 000 Ft) címletű, 1 éves lekötésű (az MHB-nál 2 alkalommal 1-1 évre meghosszabbítható a lekötés), 18–19%-os bruttó (14,4–15,2% nettó) kamatozású értékpapírforma. Kedvező feltételeket biztosít az MHB letéti jegye, amelynek 19%-os kamatát minden további, a 17%-os fogyasztói árindexet 1%-kal meghaladó infláció további 1%-kal növeli.

A letéti jegy bemutatóra szóló, szabadon átruházható.

d) Célrészjegy

A Takarékszövetkezeti Banknál (minimálisan 100 Ft összegben) váltható, névre szóló, nem átruházható értékpapír. Lekötés nélkül évi nettó 12,8% kamatozású, 1 éves lekötés esetén a kamat bruttó 20% (nettó 16%).

e) Részvény

Az új társasági törvény lehetővé tette magánszemélyek részére is a részvénytársaságokban való aktív közreműködést, részvények birtoklását (a részvényvásárlás ez esetben mint befektetés, s nem mint szavazati jogokat is lehetővé tevő tulajdonosi jogosítvány értelmezendő).

1989 első felének tapasztalatai alapján a lakosság általában nem élt ezzel a lehetőséggel. A megengedő jogszabály ellenére visszatartó erő lehet a részvények jellemzően alacsony osztaléka (maximum az 1 éves lekötésű betéti kamathozam érhető el), ugyanakkor viszonylag jelentős kockázata. A már meglévő részvénytársaságok vagyonértékelésének hiánya nem csupán az osztalék mértékét, de – a várható eredményesség ismerete nélkül – a befektetett részvénytőke visszatérülését is bizonytalanná teszi. Az új társaságokba bevont tőke hatékonyságát pedig csak hosszabb idő után lehet megállapítani.

f) Kincstárjegy

Rövid lekötési ideje és ehhez képest magas kamathozama miatt kedvező befektetésnek minősíthető a kincstárjegyvásárlás:

3 hónapos lekötés esetén évi bruttó 13,5% (nettó 10,8%)
6 hónapos lekötés esetén évi bruttó 15,5% (nettó 12,4%)
9 hónapos lekötés esetén évi bruttó 17,5% (nettó 14,0%)

g) Vagyonjegy

A vagyonjegy a dolgozói vagyonérdekeltség, a belső vállalkozás speciális formája. A vállalat által alkalmazotti körben kibocsátható, korlátozottan forgalomképes értékpapír. A vagyonjegy tulajdonosát a vállalat nyereségéből osztalék illeti meg. Az osztalék forrása – választástól függően – az adózott nyereség vagy egy előre meghatározott osztalékkulcs.

Vállalkozások és vállalkozási jellegű befektetési lehetőségek

Az új társasági törvény nem csupán a passzív befektetési lehetőségeknek nyitott új utat, hanem az aktív társasági részvételt is elősegítette. A jelenlegi szabályozás értelmében lehetőség nyílik magánszemély részére egyszemélyes vagy – kizárólag magánszemélyek részvételével is – többszemélyes kft. alapítására is. Ebben az esetben a magántőke kockázata valódi vállalkozói kockázat. Csődbe mehet – vagy extraprofitra tehet szert. A befektetői kockázat mérsékléséhez ezért piackutató munkára, körültekintő szervezésre van szükség.

Hasonló kockázatú befektetésnek minősíthető a kisipari tevékenység vagy a magánkereskedői működés megkezdése.

Az egyéni és társas vállalkozásokról egyaránt elmondható, hogy a legnagyobb nyereséget e befektetések hozhatják. Az áruba, nyersanyagba és egyéb forgóeszközökbe invesztált tőke forgási sebessége a kicsi, piachoz könnyen alkalmazkodó, tevékenységét gyorsan változtatni tudó vállalkozásban rendkívül nagy lehet. E tőke hozadékával egyetlen megtakarítás jellegű betétforma sem versenyezhet. Az elmondottakból viszont az is következik, hogy a befektetés mindenkori formáját az dönti el, hogy a befektető milyen kockázatviselő képességgel rendelkezik.

Egyéb befektetési lehetőségek

Inflációs gazdasági környezetben általános tévhiedelem, hogy a nemesfémekbe, értéktárgyakba, műkincsekbe fektetett pénz jövedelmező befektetés. Általánosságban, valamint ezek értékváltozásának együttes eredőjét figyelembe véve megállapítható, hogy az ezekbe fektetett tőke mindössze az értékállóságot garantálja.

Sajátos, spekulációs jellegű, jelentős hozadékot biztosító befektetési forma az ingatlanvásárlás. A korlátozottan rendelkezésre álló földterületek normál, stabil gazdasági környezetben is folyamatosan drágulnak. Az infláció az áremelkedést még tovább gerjeszti, ami azt jelenti, hogy a befektetőnek mindössze az időparamétert kell figyelembe venni. Ingatlanspekulációknál a jelenlegi gazdasági környezetben igaz az az ellentmondónak látszó megállapítás, miszerint nagy tőkebefektetéssel, kis kockázattal rendkívüli haszon érhető el.

Állami vállalatok és szövetkezetek vagyoni helyzete (az év végén, Mrd Ft)
Összesen

	1984	1985	1986	1987	1988
Állóeszközök nettó értéke, beruházások	1448,4	1486,1	1547,8	1643,0	1737,6
Készletek (anyagok, fogyó- és gyártóeszközök, kész-, félkész és befejezetlen termékek, áruk, tenyész-, igás- és hízóállatok stb.)	660,4	705,2	747,9	787,7	867,0
Pénzügyi eszközök (elszámolási betétszámla, bankszámlák, kinnlevőségek stb.)	2604,7	2793,6	3167,8	3800,6	3919,4
Eszközök összesen	4713,5	4984,9	5463,5	6231,3	6524,0
Ebből: vállalati saját vagyon	1549,0	1655,6	1839,4	1961,6	2259,1

Állami vállalatok és szövetkezetek vagyoni helyzete (az év végén, Mrd Ft)
Ipar

	1984	1985	1986	1987	1988	Ebből: szövetkezetek
Állóeszközök nettó értéke, beruházások	619,6	638,7	662,0	696,7	666,2	28,6
Készletek (anyagok, fogyó- és gyártóeszközök, kész-, félkész és befejezetlen termékek, áruk stb.)	294,4	314,1	332,9	360,9	378,9	26,5
Pénzügyi eszközök (elszámolási betétszámla, bankszámlák, kinnlevőségek stb.)	360,6	380,1	405,7	424,9	511,0	37,6
Eszközök összesen	1274,6	1332,9	1400,6	1482,5	1556,1	92,7
Ebből: vállalati saját vagyon	642,7	681,2	820,0	861,9	951,4	46,7

Állami vállalatok és szövetkezetek vagyoni helyzete (az év végén, Mrd Ft)
Mező- és erdőgazdaság

	1984	1985	1986	1987	1988	Ebből: szövetkezetek
Állóeszközök nettó értéke, beruházások	219,6	217,5	225,3	240,5	214,2	179,0
Forgóeszközök (anyagok, fogyó- és gyártóeszközök, kész-, félkész és befejezetlen termékek, áruk, tenyész-, hízó- és igásállatok stb.)	133,2	137,1	144,0	152,1	166,3	113,8
Pénzügyi eszközök (elszámolási betétszámla, bankszámlák, kinnlevőségek stb.)	121,7	133,0	141,7	154,9	169,9	97,3
Eszközök összesen	474,5	487,6	511,0	547,5	550,4	390,1
Ebből: vállalati saját vagyon	278,8	284,5	295,2	306,6	393,7	284,8

Állami vállalatok és szövetkezetek vagyoni helyzete (az év végén, Mrd Ft)
Kereskedelem

	1984*	1985*	1986	1987	1988
Állóeszközök nettó értéke, beruházások	83,0	86,2	90,9	97,7	107,3
Forgóeszközök (anyagok, fogyó- és gyártóeszközök, kész-, félkész és befejezetlen termékek, áruk, tenyész-, igás- és hízóállatok stb.)	157,6	173,2	184,7	179,2	194,7
Pénzügyi eszközök (elszámolási betétek, bankszámlák stb.)	258,6	286,3	304,7	358,8	386,4
Eszközök összesen	499,2	545,7	580,3	635,7	688,4
Ebből: vállalati saját vagyon	179,3	187,3	201,2	212,2	255,2

* Kisvállalatok és kisszövetkezetek nélkül.

Beruházásra fordított összegek (Mrd Ft)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Állami és szövetkezeti szervek beruházásai összesen	182,8	185,7	188,1	188,8	194,1	207,4	243,6	232,0
Ebből: Központi beruházások	48,3	46,1	48,2	50,0	52,0	49,9	55,5	52,2
Tanácsi beruházások	29,4	30,8	30,8	29,4	29,3	29,9	34,6	30,3
Vállalati beruházások	105,1	108,8	109,1	109,4	112,8	127,6	153,5	149,5
Önállók és a lakosság beruházásai	26,6	29,8	36,1	42,7	45,5	51,8	51,5	58,8
Összes beruházás	*209,4*	*215,5*	*224,2*	*231,5*	*239,6*	*259,2*	*295,1*	*290,8*

Ipari irántyű

A magyar ipar néhány nagyvállalatának történetét, jelenlegi profilját, szervezetét és gazdálkodási teljesítményét mutatja be a következő monografikus összeállítás. Kiválasztásuk alapja a nagyságukat jellemző három mutató: a nettó árbevétel, a létszám és a konvertibilis export volt. A mintába azok a vállalatok kerültek, amelyek valamelyik mutató szerint az első 30, illetve legalább két mutató szerint az első 50 közé tartoztak 1988-ban. Az így képzett toplistán összesen 55 vállalat szerepelt, közülük 26-an vállalkoztak az adatszolgáltatásra.

A magyar ipar ágazati struktúrája, vezető vállalatainak köre erősebben kötődik a múlthoz, az iparosítás korához, mint a jövőhöz, az új ipari kultúrához. Az információt adók között pl. egyetlen olyan cég sem akadt, amelyiket 1965 után alapítottak volna. Az elmúlt évtizedek iparpolitikája nem serkentette az új üzletágak, új vállalkozások megjelenését. A meglévő gazdálkodó szervezetek számára pedig hosszú időn át lehetővé tette a régi profil, üzletág megtartását, vagy nem engedte új tevékenységek meghonosítását. A tőkepiac hiánya – sok egyéb feltétellel együtt – az ipari struktúra konzerválásához is hozzájárult. A hosszú időn át központilag meghatározott profil, az ún. profilgazda szerep előírása sem tette lehetővé, hogy egy-egy működő vállalat a jövedelemtermelő képességét, versenyképességét új tevékenységi körök megszerzésével is megőrizze, javítsa.

1. Bányászati vállalatok

Dorogi Szénbányák Címe: 2511 Dorog, Hantken Miksa u. 8–9. **Gyárak (telepek):** Alagúti Bányaüzem, 2533 Sárisáp; Anyagellátó és Anyaggazdálkodó Üzem, Dorog; Bányagépgyártó és Javító Üzem, Dorog; Brikettüzem „A", „B" gyár, Dorog; Brikettüzem „C" gyár, 2531 Tokod; Lencsehegyi Bányaüzem, 2517 Kesztölc; Mész- és Ásványőrlő Üzem, Dorog; Szállítási és Osztályozó Üzem, Tokod; Szolgáltató Üzem, Dorog; Tervezőiroda, Dorog. **Márkanév:** Ovidor, Hydrop, Dekolt. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Technoimpex Rt., Gépipari Kft., MERCA Budapest Spanyol–Magyar Kereskedelmi Fejlesztő Kft., Budapest Bank Rt., Építőipari Rt. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** *dorogi brikett*, konténerházak, térelemek, szivattyúk, spirálkarcolt acél- és alumíniumcsövek, hidropneumatikus úszókotrók, markolós úszókotrók, könnyű és közepes acélszerkezetek, alumínium- és bronzöntvények, vibrációs adagolók, rosták, égetett mész, mészhidrát. Jelentős a gépgyártási, építőipari, mész- és ásványőrlési, valamint a tervezési tevékenység is.

Vezetői: *dr. Tóth István* (vezérigazgató); *Radoszta István* (Alagúti Bányaüzem igazgatója); *Sebák József* (Anyagellátó Üzem igazgatója); *Zicsi István* (Bányagépgyár igazgatója); *Dósa Mihály* (Brikettüzem igazgatója); *Sziklai Ede* (Lencsehegyi Bányaüzem igazgatója); *Pintér József* (Mészmű igazgatója); *Poltzner Bernát* (Szállítási és Osztályozó Üzem igazgatója); *Puchner Ferenc* (Tervezőiroda igazgatója). **Vezetési struktúra:** A vállalat *állami igazgatási felügyeletű*, az élén vezérigazgató áll, helyettesei átruházott hatáskörben a vállalati központ funkcionális osztályai révén irányítják az üzemeket. Az üzemek önálló szervezettel oldják meg operatív feladataikat. E struktúrát 1986-ban alakították ki.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 4479,2 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4933,0 M Ft; konvertibilis export árbevétele 52,3 M Ft; rubelexport árbevétele 1,6 M Ft; tiszta eredmény –21,8 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 5485 fő; évi átlagos összes kereset 157 766 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 93,3%.

A vállalat rövid története: Több mint 200 évvel ezelőtt kezdődött a széntermelés az annavölgyi felszíni kibúváson. A Dorog környéki bányákat előbb kisebb vállalkozók és társaságok tartották üzemben, majd 1898-ban a dorogi, csolnoki, annavölgyi és mogyorósi terület szénbá-

nyászati jogát az Esztergom-szászvári Kőszénbánya Rt. vette át (1925-ben beolvadt a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.-be), a tokodi, szarkási terület pedig a Magyar Állami Kőszénbánya birtokát képezte. A múlt század végi iparosítás, az 1895-ben készült vasútvonal a széntermelés fokozatos felfutását eredményezte. Az egyre mélyebben lévő széntelepek lefejtésével egyidejűleg nőtt a vízbetörés veszélye. 1905-ben 7 akna víz alá került és mindössze 2 működő akna maradt. A víz- és tűzveszély elhárítására felfejlesztették a szivattyúzási technikát, bevezették a lefejtett területek iszaptömedékeléses elzárását. A bányaveszélyek leküzdése – nem utolsósorban az így hatékonyabbá vált tőkemegtérülés révén – egyéb ipari tevékenység kialakulását eredményezte: brikettgyártás, erőmű-üzemeltetés, mészmű-üzemeltetés, karbidgyártás, szénlepárlás, központi javítóműhelyek kialakulása, tégla-, cserép-, cementgyártás. 1945 után szinte nulláról indult a széntermelés. 1946-ban a Szénbányák állami kezelésbe került, hamarosan létrejött a Dorogi Kerületi Igazgatóság. 1948-ban megalakult a Dorogi Szénbányák Állami Vállalat. 1950-ben felvette a Dorogi Szénbányák Nemzeti Vállalat nevet, 1952-ben pedig Dorogi Szénbányászati Trösztlett. Az energiaigény növekedése új bányanyitásokat tett lehetővé. A szénmedence 1955-ben érte el az évi 2 millió tonnás széntermelést, s termelési fénykora az 1960-as évek közepéig tartott, amikor az évenkénti termelés 2,1–2,2 millió tonna volt. 1967-től a széntermelés csökkent. Ekkor a vállalat neve Dorogi Szénbányák lett. A vízbetörések sorozatos bányaelfulladásokhoz vezettek. A szénhidrogén-felhasználás elterjedésével tovább csökkentek a szénigények. A 80-as évektől kezdve a vállalat új gazdálkodási stratégiát vezetett be: a technológia megújításával, új szervezeti intézkedésekkel – állami támogatás nélkül – biztosította a vállalat talpon maradását, és új beruházásokkal igyekezett megalapozni a dorogi szénbányászat jövőjét. Az elmúlt évtizedben két jelentős nagyberuházás volt a vállalatnál: 1981 és 1988 között nyitották meg a Lencsehegy II. bányát, III. 1985 és 1987 között létesült a Tokodi Brikettgyár. Az exporttevékenysége számottevően bővül.

Mecseki Szénbányák Címe: 7601 Pécs, Komját Aladár u. 5. Gyárak (telepek): Pécsi Bányaüzem, 7691 Pécs-Vasas; Komlói Bányaüzem, 7301 Komló, Zobák-akna; Északi Bányaüzem, 6349 Szászvár Bányatelep; Külfejtési Üzem, 7601 Pécs, Széchenyi-akna; Brikett Üzem, 7355 Nagymányok; Szénelőkészítő Üzem, 7629 Pécs, Buzsáki I. u. 22.; Szolgáltató Üzem, 7300 Komló, Kossuth L. u. 3.; Anyagellátó Üzem, 7300 Komló, Pécsi út 1.; Építési Üzem, 7629 Pécs, Buzsáki I. u. 22.; Központi Gépüzem, 7300 Komló, Pécsi út 1.; Villamos Üzem, 7629 Pécs, Buzsáki I. u. 22. Fontosabb termelési ágak, termékek: kokszolható feketeszén, *darabos tüzelőszén*, *brikett*, erőműi tüzelőszén.

Vezetői: *Csethe András* (vezérigazgató); *Balás László* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *Dr. Göndöcs István* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *Reszler Zoltán* (személyzeti és szociális igazgató). Vezetési struktúra: 1989-ben alakították ki. Az igazgatóság irányítási feladatkörébe tartoznak a piaci és a külső kapcsolatok; a belső irányítás és a feladatok teljesítéséhez kapcsolódó érdekeltség megteremtése a hagyományos tervgazdasági struktúrában történik. Az *állami igazgatási felügyeletű* vállalatnál a döntések kialakítására hivatott igazgatótanács 19 tagú; 10 kinevezett vezetőből és a szakszervezet által választott 9 tagból áll.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 9734,9 M Ft; értékesítés nettó árbevétele: 5700,2 M Ft; tiszta eredmény −533,3 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 11 609 fő; évi átlagos összes kereset 180 152 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 106,5%.

A vállalat rövid története: 1782-ben a Pécs melletti Vasason, 1793-ban a medence északi szárnyán, 1812-ben pedig Komlón alakultak egyéni és társas vállalkozások a kőszén kitermelésére. A felszínközeli kezdetleges bányászkodás a reformkorban kapott nagyobb lendületet, amikor Széchenyi István gróf kezdeményezésére osztrák tőkével, a Rotschild-bankház részvételével megalakult az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT), amely 1850-től nagyszabású bányafejlesztésbe kezdett a Pécs környékén felvásárolt bányatelepeken. A társaság európai színvonalú, gőzgépeket alkalmazó bányákat épített, és 1856-ban vasúttal kötötte össze a bányákat és a Mohács melletti Duna-kikötőt. A bányák közelében új telepeket létesítettek templommal, iskolával, kórházzal, és a Monarchia hagyományos bányavidékeiről – Karintiából, Stájer- és Morvaországból – szakképzett bányászokat toboroztak. A termelés gyors ütemben nőtt, s a századforduló körüli évtizedben elérte az évi 1 millió tonnát. Komlón, amely a Magyar Állami Szénbányák tulajdona volt, és az északi területen, amely a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. érdekeltsége volt, az I. világháború után létesültek nagyobb kapacitású bányák, de színvonaluk elmaradt a DGT akkoriban modernizált – és nagyrészt ma is működő – bányáitól. Az 1946-os államosítások után a volt DGT-bányák jóvátételként a Szovjetunió kezelésébe kerültek, a komlói és az északmecseki bányák (Szászvár, Mázsa, Nagymányok) a Magyar Állami Szénbányák igazgatása alá tartoztak. 1952 után a bányákat két trösztszervezetbe tagolták: létrejött a Pécsi Szénbányászati Trösztt, a komlói és az északi telepek pedig a Komlói Szénbányászati Trösztöt alkották. Az

1950-es években Komló volt a szocialista iparosítás egyik kiemelt színtere; Pécs környékén rekonstrukciókra került sor, míg az északi bányák közül csak a szászvári maradt máig is művelésben. 1963-ban a két trösztöt egyesítették, megalakult a Mecseki Szénbányászati Tröszt. Egy nagyberuházás eredményeként 1964-ben lépett üzembe a Zobák-bánya, 1968-ban nyitották az István II. aknát. 1968-ban a tröszti szervezetet felszámolták, ekkor vette fel a vállalat jelenlegi nevét. 1988-ban készült el a Pécsi Szénmosó.

Oroszlányi Szénbányák Postacím: 2841 Oroszlány, Pf. 22. Gyárak (telepek): Márkushegyi Bányaüzem, 8066 Pusztavám; XX. Bányaüzem, Oroszlány-Majk. Fontosabb termelési ágak, termékek: energiahordozó barnaszénbányászat, hőerőművi pala, *háztartási fűtőanyag*.

Vezetői: *Varga Albert* (vezérigazgató); *Barabás Mihály* és *dr. Magyar György* (vezérigazgató-helyettesek). Vezetési struktúra: Az *államigazgatási felügyeletű* vállalati vezetés csúcsán a vezérigazgató, ill. két helyettese (műszaki és gazdasági) áll, a vállalatvezetés döntési jogú igazgatótanáccsal egészül ki. A főosztályokra, osztályokra és csoportokra, a termelő és szolgáltató egységekre tagolódó hierarchia struktúrájában 1957 óta nem volt alapvető változás.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 6091,1 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4694,9 M Ft; konvertibilis export árbevétele 1,8 M Ft; tiszta eredmény −269,3 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 7045 fő; évi átlagos összes kereset 177 380 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 104,9%.

A vállalat rövid története: 1937. szept.-ben kezdődött az oroszlányi szénbányászat. A bánya a II. világháború előtt rt.-i irányítás alatt állt, majd 1945. dec.-ben állami ellenőrzés alá került; szervezetileg Tatabányához tartozott. Ez a kapcsolat – 1951-ben – rövid időre megszakadt ugyan, de 1957-ig, a végleges önállósulás időpontjáig ismét Tatabányához kapcsolták. Az önálló vállalati státus elnyerésében közrejátszott a nagyfokú termelésbővítés és fejlesztés, a szénbányászat irányításában bekövetkezett lényeges változás, és az is, hogy a település 1954-ben városi rangra emelkedett. Ezt követően sorra épültek az új bányák: a III., XXI., XXII., XXIII. aknák, Majk, Márkushegy. 1964-ben a pusztavámi bányákat Oroszlányhoz csatolták, ettől fogva beszélhetünk a szénmedence egységes irányításáról. A legnagyobb termelést (3,5 M t) 1965-ben érték el. Az Oroszlányi Szénbányák vezetése mindig arra törekedett, hogy fejlett műszaki technológiát alkalmazzon. Ennek eredményeként ma magas fokúnak nevezhető a munkahelyi és üzemi koncentráció. Az elmúlt 10 év legjelentősebb vállalati nagyberuházása a márkushegyi bányanyitás. Az oroszlányi szén legjelentősebb fogyasztói az erőművek (67%), a cementipar. a brikettgyárak és a lakosság (12–15%). A szénvagyonbővítés, a fogyó szénvagyon pótlásának lehetőségei adottak a Móri-árroktól keletre, Bokod község határában.

Tatabányai Bányák Vállalat Címe: 2803 Tatabánya I., Vértanúk tere 1. Gyárak (telepek): Nagyegyházi Bányaüzem; Mányi Bányaüzem; Vértessomlói külfejtés. Csordakúti akna; szénelőkészítő és brikett-termelő üzem; Fővállalkozás és Gépgyár. Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek: Jelentős tulajdoni hányad a Gallakarbon Szállítási Rt. (1988) és más kisebb vállalkozásokban. Fontosabb termékek, termelési ágak: *tatai brikett*, bauxit, komplettvíz- és szennyvízkezelő, ásvány-előkészítő és iszapvíztelenítő berendezések, szivattyúk, szűrők, hajtóművek, egyedi acélszerkezetek, bányabiztosító berendezések, komplett széntüzelésű kazántelepek, *szénmosók*, Warman zagyszivattyú, TABSZ típusú *szennyviztisztító kisberendezés*.

Vezetői: *Vas László* (vezérigazgató); *Szikrai Miklós* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *dr. Csiszár István* (gazdasági vezérigazgató-helyettes). Vezetési struktúra: Az *államigazgatási felügyeletű* vállalatnál a vezérigazgató mellett 14 (8 kinevezett, 6 választott) tagból álló, döntési jogú igazgatótanács működik.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 10 073,3 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 6627,0 M Ft; konvertibilis export árbevétele 342,4 M Ft; rubelexport árbevétele 176,5 M Ft; tiszta eredmény −116,2 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 8114 fő; évi átlagos összes kereset 176 038 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 104,1%.

A vállalat rövid története: Az 1891-ben alakult Magyar Általános Kőszénbánya Rt. 1894-ben megvásárolta az Esterházy család tatai uradalmának szénkiaknázási jogát, s a sikeres kutatások után 1896-ban megkezdte a szénkitermelést. A kezdeti pénzügyi nehézségek miatt csak külföldi tőke bevonásával lendült fel a kedvező adottságú és fekvésű medencében a szén bányászata. Erre alapozva jöttek létre az önmagukban is jelentős nagyüzemek: a tatabányai erőmű (1898); a brikettgyár (1901); a cementgyár (1912); a karbidgyár (1921); a bauxitcementgyár (1928); a szénlepárló (1929); a ferroszilíciumgyár (1938); az alumíniumkohó (1940). 1914-ben a MÁK Rt. – amelynek gerincét akkor már a tatabányai gyárak, bányák alkották – Európa 50 legnagyobb ipari vállalkozása közé tartozott. Magyarországon először a tatabányai bányászatban alkalmaztak villamos energiát, az

iszaptömedékeléses fejtési technológiát, a lejtős aknán történő végtelen köteles szállítást s több más bányászati technológiai újdonságot. Az 1946-os államosítás után a szénbányászathoz közvetlenül nem kapcsolódó nagyüzemek önálló nemzeti vállalattá alakultak; 11 bányaüzem és ezek közvetlen kisegítő üzemei (sűrítettlevegő-ellátás, gépüzem stb.) a bányavállalatnál maradtak. 1957. jan. 1-jén a Tatabányai Szénbányászati Trösztből kivált és önállósult az Oroszlányi Szénbányászati Tröszt. 1958-ban megkezdte működését a Palahányó Üzem (a Haldex lengyel–magyar közös vállalat bázisüzeme). Az 1950-es évek extenzív fejlesztésének időszakát több kisebb, rövid életű és kockázatos bányanyitás jellemezte, ezek közül a megalapozott beruházások is csak az 1950-es évek második felében hoztak eredményt. A medence 1964-ben – immár a korszerűbb bányászati technológia alkalmazásával – érte el a termelési csúcsot 3455 kilotonnával. A tisztán széntermelési profil diverzifikálása 1957-ben kezdődött a szenes meddőhányók feldolgozására alkalmas Haldex eljárás ipari bevezetésével. A tevékenységi kör 1968 után bővült lényegesen. Újabb profilok – víz- és szennyvízkezelés, ásvány-előkészítés, iszapvíztelenítés, szivattyúk, szűrők, egyedi acélszerkezetek, bányabiztosító berendezések, komplett kazántelepek gyártása – felvételével, ami – a bánya már meglévő gépgyártási, építési és szállítási tevékenységével együtt – már komoly ipari kapacitást eredményezett. Az 1960–1970-es években az öreg medencében a bányákat összevonták, rekonstruálták, korszerűsítették. 1973-ban lépett túl a vállalat a medence határain a Csordakúti Bányaüzem megépítésével; ezt 1981-ben a Nagyegyházi Bányaüzem, 1985-ben pedig a Mányi Bányaüzem átadása követte. Ekkor kezdődött a bauxit külszíni bányászata is Nagyegyházán. Miközben a hagyományos tatabányai medence szénkészlete 1987-ben kimerült, a megváltozott gazdasági környezet és a környezetvédelmi előírások szigorodása miatt az új bányák üzemeltetésénél is komoly gondok merültek fel, a mányi bányában pl. beszüntették a termelést. 1987 végén a vállalatot szanálni kellett, majd a szanálási egyezmény módosítása a nagyegyházi bánya termelésének 1989 végi leállításával járt. A kieső termelési lehetőségek pótlására a vállalat Mány I/a néven és Vértessomlón létesített bányát. A szanálási megállapodásnak megfelelően a vállalat szervezetéből kivált és önálló állami vállalatként működik a Haldex Vállalat. A vállalat építészeti üzeméből, gépkocsi üzeméből, adatfeldolgozó irodájából külső tőke bevonásával önálló gazdasági egységek alakultak (Építőipari Rt., Gallakarbon Szállítási Rt., Alfadat GT). **Új jogosítvány:** 1968-tól önálló külkereskedelmi jog a szénen kívüli tevékenység termékeire.

Veszprémi Szénbányák Címe: 8200 Veszprém, Budapest út 2. **Gyárak (telepek):** Ajkai Bányaüzem, 8400 Ajka; Balinkai Bányaüzem, 8055 Balinka; Dudari Bányaüzem, 8416 Dudar; Várpalotai Bányaüzem, Gépüzem, Irányítástechnikai Üzem, Vegyesüzem, Földtani Kutató és Fúró Üzem, 8100 Várpalota. **Márkanév:** VHP Hungarian System. Fontosabb **termelési ágak, termékek:** szénbányászat (barnaszén, brikett); bányabeli pajzsbiztosító berendezések gyártása; irányítástechnikai termékek gyártása (diszpécserközpont, hangostelefon, vezérlőberendezés).

Vezetői: *Benyó István* (vezérigazgató); *Pölczmann István* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *Németh György* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *Sasvári Antal* (termelési igazgató); *Dancsó János* (gépgyártási igazgató); *Huszár József* (személyzeti és szociális igazgató). **Vezetési struktúra:** A vállalat *államigazgatási felügyelet* alatt áll, működését az ipari miniszter utasítása alapján 18 fős igazgatótanács irányítja. Ennek elnöke a mindenkori vezérigazgató, tagjai a vezérigazgató helyettesei, a termelési, a gépgyártási igazgató, a bányaüzemek igazgatói, a külszíni üzemek vezetői és 8 fizikai dolgozó (éves rotáció szerint, fele-fele arányban mint tag, ill. tanácskozási joggal bíró meghívott), valamint 3 főosztályvezető. Az üléseken meghívottként vesznek részt a kiemelt szakterületek vezetői, képviselői és a szakértők. **Szervezeti struktúra:** 1981-ben az Ajkai-medencében működő 3 bányaüzemet és a központi osztályozót egy üzem irányítása alá vonták össze, és ugyanitt segéd- és szolgáltató részleget hoztak létre a közös kiszolgáló feladatok ellátására. 1981-ben a Várpalotai-medencében is egy üzem irányítása alá került a 3 bányaüzem és az osztályozó, az ahidráló mű és a brikettgyár. A Dudari és a Balinkai Bányaüzem az új szervezeti keretek közt is azonos formában működött tovább, így a vállalatnál többaknás és egyaknás vegyes bányaüzemi szervezetek jöttek létre.

Fontosabb **gazdasági mutatók** (1988): vagyon 4299,3 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 6018,5 M Ft; konvertibilis export árbevétele 237,0 M Ft; tiszta eredmény 41,8 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 8806 fő; évi átlagos összes kereset 180 474 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 106,7%.

A vállalat rövid története: 1981. jan. 1-jén jött létre a Közép-dunántúli Szénbányák és a Várpalotai Szénbányák egyesítésével a Veszprémi Szénbányák. A vállalat alaptevékenységi körébe tartozik az Ajkai-medence földtörténeti krétakori, a Dudari- és Balinkai-medence eocénkori, továbbá a Várpalotai-medence miocénkori barnaszénvagyonának bányászata. A jogelőd vállalatok üzemeit az Ajkai- és Várpalotai-medencében több mint 100 éve, a Balinkai Bányaüzem jog-

elődjét 1920-ban, a Dudari Bányaüzemet pedig 1945-ben alapították. Az 1946-os államosítás után 1952. jan. 1-jén hozták létre a Középdunántúli Szénbányászati Trösztöt, melyhez a Veszprémi Szénbányák jelenlegi üzemei is tartoztak. 1954-ben az e trösztből leválasztott dunántúli lignitbányászat és külszíni üzemei irányítására megalapították a Várpalotai Szénbányászati Trösztöt. 1967-ben az Egyesült Magyar Szénbányák elnevezésű egyesülésbe tömörítették a szénbányászati trösztöket, ezek a továbbiakban az egyesülésen belül vállalati formában üzemeltek. 1974-ben megalakult a Magyar Szénbányászati Tröszt, amely középirányító szervként felügyelte a hazai bányavállalatokat (1980 végén a trösztöt a Bányászati Egyesülés váltotta fel). A szénbányászat 1980–1981-es átszervezésével egyidejűleg kezdte meg működését a vállalat Veszprémi Szénbányák elnevezéssel és veszprémi központtal. Így, 26 év után, ismét egy vállalat irányítása alá került Veszprém megye szénbányászata. A vállalat szénbányászaton kívüli tevékenysége az éves nettó árbevétel több mint 20%-a, ebből legjelentősebb a saját tervezésű és fejlesztésű önjáró hidraulikus bányabiztosító berendezések (pajzsok) gyártása. E termékek zömét tőkés országokba exportálják. Említésre méltó még az irányítástechnikai berendezések fejlesztése és gyártása, a földtani fúrókutató munka s a különböző szolgáltatási tevékenységek is. Az elmúlt években a bányamezőcsatolások – az alapvető szellőztetési és szállítási kapacitások létrehozásával – lehetővé tették új területek termelésbe vonását. Az ezzel egyidejűleg végrehajtott komplex fejtésgépesítések kapacitásbővítéssel, ill. a meglévő kapacitások jobb kihasználásával jártak. Korszerűsítették és bővítették a brikettgyárat is, 1969-ben kezdték az irányítástechnikai berendezések fejlesztését és gyártását. A piaci kereslet nyomán 1987. jan. 1-jével – az irányítástechnikai tervező-fejlesztő osztály és a gyártó részleg összevonásával – új termelő egységet hoztak létre, Irányítástechnikai Üzem elnevezéssel.

Új jogosítványok: A várpalotai telephelyű Földtani Kutató és Fúró Vállalat 1988. aug.-ban bejelentette a Veszprémi Szénbányák Vállalattal való egyesülési szándékát; az ipari miniszter határozatával a két vállalat egyesülésével új vállalatot alapított, amely megőrizte a Veszprémi Szénbányák nevet. Tevékenységi köre az egyesüléskor a földtani fúrási és kutatási tevékenységgel bővült.

2. Energiaipar

Magyar Villamos Művek Tröszt Címe: 1011 Budapest, Vám u. 5–7. és Iskola u. 13. Gyárak (telepek): Ajkai Hőerőmű Vállalat, 8400 Ajka, Gyártelep; Borsodi Hőerőmű Vállalat, 3700 Kazincbarcika, Ipari út 7.; Budapesti Hőerőmű Vállalat, 1117 Bp., Budafoki út 52.; Dunamenti Hőerőmű Vállalat, 2440 Százhalombatta, Erőmű út 2.; Gagarin Hőerőmű Vállalat, 3272 Visonta; November 7. Hőerőmű Vállalat, 8103 Várpalota, III. Inota; Oroszlányi Hőerőmű Vállalat, 2840 Oroszlány; Paksi Atomerőmű Vállalat, 7030 Paks; Pécsi Hőerőmű Vállalat, 7630 Pécs, Edison u.; Tatabányai Hőerőmű Vállalat, 2800 Tatabánya II., Környei u. 38.; Tiszai Erőmű Vállalat, 3580 Leninváros; Budapesti Elektromos Művek, 1132 Bp., Váci út 72–74.; Észak-magyarországi Áramszolgáltató Vállalat, 3027 Miskolc, Dózsa György u. 13.; Észak-dunántúli Áramszolgáltató Vállalat, 9027 Győr, Kandó K. u. 11–13.; Dél-dunántúli Áramszolgáltató Vállalat, 7626 Pécs, Rákóczi út 73/b; Dél-magyarországi Áramszolgáltató Vállalat, 6720 Szeged, Klauzál tér 9.; Tiszántúli Áramszolgáltató Vállalat, 4024 Debrecen, Kossuth L. u. 41.; Erőmű Beruházási Vállalat, 1054 Bp., Széchenyi rkp. 3.; Erőmű Javító és Karbantartó Vállalat, 1158 Bp., Cservenka M. u. 94.; Országos Villamostávvezeték Vállalat, 1054 Bp., Báthory u. 5.; Villamosenergia-ipari Tatarozó és Építő Vállalat, 1133 Bp., Kunigunda u. 3., Villamos Erőmű Tervező és Szerelő Vállalat, 1116 Bp., Fehérvári út 108–112. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** *villamosenergia-, gőz- és forróvíz-termelés*, villamos energia szállítása, beszerzése, elosztása, szolgáltatása, értékesítése, fogyasztói szolgálat, erőművi villamos- és hőenergia-termelő berendezések karbantartása, üzemzavar elhárítása, erősáramú vezetékek és kapcsolóberendezések üzemeltetése, tervezése, kivitelezése, karbantartása, üzemzavar elhárítása, az 500 kV, 750 kV és nagyobb feszültségű távvezetékek feszültség alatti állapotban történő javítására is alkalmas eljárások, eszközök; *magas hőfokon végzendő munkához készült védőruha*; villamosenergia-ipari kutatás-fejlesztés, gépek, gépi berendezések gyártása, javítása, technológiai szerelése, beruházások szervezése, lebonyolítása; villamosenergia-ipari beruházási fővállalkozás, hő-, víz-, atomerőmű, villamos- és hőszolgáltatás hálózat létesítésével, bővítésével, felújításával kapcsolatban; villamos energia export-import tevékenységgel járó feladatok, áruk és anyagi értékeket képviselő jogok külkereskedelme; vízgazdálkodás, az erőművi tevékenységgel kapcsolatos víz másodlagos hasznosítása, környezet- és természetvédelem.

Vezetői: *Hatvani György* (vezérigazgató); *Lengyel Gyula* (üzemviteli vezérigazgató-helyettes); *dr. Zettner Tamás* (fejlesztési vezérigazgató-helyettes); *László Tamás* (közgazdasági vezérigazgató-helyettes); *Pelle Gábor* (termelési igazgató); *Csathó János* (hálózati igazgató); *Bakács István* (beruházási igazgató); *Zakar István* (gazdasági igazgató); *Pintér Tibor* (OVT igazgató); *Kovács István* (személyzeti igazgató).

Vezetési struktúra: Az *államigazgatási felügyelet alá* tartozó trösztben a hosszú és középtávú tröszti célokkal, szabályozási elvekkel kapcsolatos döntéseket a vezérigazgató, ill. az igazgatótanács hozza. E testület elnöke a trösztvezérigazgatója, tagjai a trösztvállalatok igazgatói. A rövid távú és operatív döntések előkészítése és meghozatala a trösztvezetések feladata.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 153 694,8 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 209 426,9 M Ft; konvertibilis export árbevétele 112,2 M Ft; rubelexport árbevétele 16,9 M Ft; tiszta eredmény – 111,6 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 42 396 fő; évi átlagos összes kereset 124 923 Ft/fő, évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 101,7%.

A vállalat rövid története: A magyar villamosenergia-ipar államosítása két lépésben történt. 1948-ban állami kezelésbe kerültek a nagyobb erőművek és elosztó részvénytársaságok, megalakult az Állami Villamosművek Rt., ennek 20 területi üzletigazgatósága felügyelte a még nem államosított vállalatokat is. 1949-ben államosították a közületi és magántulajdonban lévő villamos műveket, ezek a már létezett területi üzletigazgatóságokba olvadtak. Kivételt csak a Budapest Székesfőváros Elektromos Művei képeztek, amelyek 1963-ig megtartották önállóságukat. 1949-ben létrehozták a nagyfeszültségű nagy távvezetékek építésével foglalkozó Távépet. Az iparág irányítására szervezték meg a Nehézipari Minisztérium villamos energia főosztályát (későbbi nevén: Villamosenergia-ipari Igazgatóság). Ennek feladata volt az elosztó vállalatok közvetlen irányítása. 1950-ben a főváros területének rendezése során a Budapest környéki üzletigazgatóságok mint üzemosztályok a Budapesti Fővárosi Elektromos Művekhez kerültek. 1950–1951-ben alakult meg a Villamos Erőmű és Szerelő Vállalat, az Országos Villamostávvezeték Vállalat és a Hálózattervező Intézet. 1951-ben a 2 évvel korábban felállított Állami Villamosenergia-szolgáltató Vállalat felosztásával 5 vidéki áramszolgáltató vállalat alakult (ÉDÁSZ, DÉDÁSZ, ÉMÁSZ, DÉMÁSZ, TITÁSZ) 19 üzletigazgatósággal, közvetlen felügyeletüket a Villamosenergia-ipari Igazgatóság látta el, tanácsadó szerve a Villamoshálózati Szolgálat volt. 1952-ben feloszlott az Erőművek Ipari Központja, vállalatai fölött 1954-ig, az Erőmű Tröszt megalakulásáig a Villamosenergia-ipari Igazgatóság gyakorolt közvetlen irányítást. Ekkor létesültek a központi szakszolgáltatások. Az iparigazgatóságok 1963-ban megszűntek, és szept. 1-jével megalapították a Magyar Villamos Művek Trösztöt, melybe beleolvadt az Erőmű Tröszt, s így a teljes villamosenergia-termelő és -elosztó iparág egységes trösztirányítás alá került.

3. Vas- és acélipar

Dunai Vasmű Címe: 2401 Dunaújváros, Vasmű tér 1–3. **Gyárak (telepek):** Lőrinci Hengermű, 1184 Bp., Hengersor u. 38.; Dunai Vasmű Bölcskei Gyáregység, 7025 Bölcske. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Dunai Vasmű Lőrinci Hengermű Leányvállalata. Résztulajdon: Dunaferr-Szekszárd Lemezfeldolgozó GT; Bócsai Készmész GT; Borsodi Gépkocsi Társaság; Dunai Vasmű–Pannónia Külker. Társaság; Dunai Vasmű–Metalimpex Külker. Társaság; Dunai Vasmű–Nikex Külker. Társaság; Dunai Vasmű–Lignimpex Külker. Társaság; Vállalatgazdasági Kutató Társaság; Acélinform; Magyar Vas- és Acélipari Egyesülés; Construmex Betéti Társaság; Ipari Fejlesztési Bank Rt.; Magyar Hitel Bank Rt.; Szelektív Rt.; Ganz Danubius Rt.; Metab Dunaferr Metalimpex–Hans Taborsky Kft.; Hungaroinvest Kft.; Metalimpex–Dunaferr Külker. Kft.; P_x Informatikai és Humán Kockázatokat kezelő Kft; Isoplus-Dunaferr Kisszövetkezet. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** melegen, hidegen hengerelt tábla- és tekercsacél, *hidegen hajlított zárt és nyitott szelvényű idomacélok*, spirálvarratos hegesztett acélcsövek, *acéllemez radiátorok*, könnyűszerkezetes acél épületvázak, távvezetékoszlopok, *horganyzott hullámlemez*, kovácsolt termékek, energiaszolgáltatás, kátránytermékek, koksz, tűzállóanyag-ipari termékek.

Vezetői: *Dr. Szabó Ferenc* (vezérigazgató); *Szabó József* (műszaki igazgató); *Melegh Lászlóné* (gazdasági igazgató); *Horváth István* (fejlesztési igazgató); *Kocsa László* (kereskedelmi igazgató); *Kóré Sándor* (személyzeti és oktatási igazgató). **Vezetési struktúra:** Az *államigazgatási felügyeletű* vállalatot a vezérigazgató irányítja. A stratégiai irányítás a döntési jogú *igazgatótanács* feladata, melynek elnöke a vezérigazgató, tagjai a szakigazgatók, főmérnökök, 6 gyáregységvezető és a szakszervezet által választott 2 fizikai dolgozó.

A vállalat rövid története: 1949. dec. 28-án a Minisztertanács döntést hozott arról, hogy Magyarországon a Duna mellett teljes vertikumú, lapos hengerelt acél árufféleségeket gyártó kohászati kombinátot kell létrehozni. A kombinát alapanyag-ellátását majdnem 100%-ban szocialista – elsősorban szovjet – beszerzésből tervezték. A Duna menti telepítést a kedvező vízi fuvarozási lehetőség indokolta. Először Mohács térségébe tervezték a beruházást, de tekintettel a Jugoszláviával kialakult feszültségre, a biztonságosabbnak tűnő Dunapentele falu mellett döntöttek. Az építéskor *Sztálinvárosnak* átkeresztelt városnak ma már 60 ezer lakosa van. A 60-as évek közepére kiépült a Dunai Vasmű teljes kohászati vertikuma; kokszolómű, nyersvas-, acél- és hengereltáru-gyártó egységek létesültek. A vállalat ma már közel 1 millió tonna

hengerelt árut értékesít, kétharmad részben belföldön, egyharmad részben tőkés piacokon. A 12 ezer főt foglalkoztató, a 80-as évek elejétől eltekintve nyereségesen működő nagyvállalat nagyban hozzájárult a város mai arculatának kialakításához. A Vasműben az utóbbi 15 évben a következő jelentősebb létesítmények átadására került sor: folyamatos acélöntőmű, konverteres acélmű, oxigéngyár, hulladékfeldolgozó, lefejtő darabolósor, kokszolómű, tolókemencék.

Új jogosítványok, üzletágak: A 70-es évektől fokozatosan kiépültek a másod- és harmadtermékgyártó részlegek, amelyek hidegen alakított nyitott és zárt acélszelvényeket, lemezradiátorokat, expandált lemezt, horganyzott hullámlemezt állítanak elő. E termékekből főként mezőgazdasági üzemek számára acélszerkezetes épületek is készülnek.

Lenin Kohászati Művek Címe: 3540 Miskolc, Herczeg F. u. 43. Korábbi nevei: 1772. Szentléleki Vasgyár; 1775. Diósgyőri Császári és Királyi Társulati Vasgyár; 1868. Vasgyári Gondnokság; 1870. Magyar Királyi Vasmű Hivatal; 1880. Magyar Királyi Vas és Acélgyár; 1938. Magyar Állami Vas- Acél és Gépgyárak Gyárai; 1949. MÁVAG Kohászati Üzemek Nemzeti Vállalat; 1952. MÁVAG Kohászati Üzemek, Miskolc–Diósgyőr Vasgyár; 1953. Lenin Kohászati Művek. **Gyárak (telepek):** Metallurgiai Gyár, Hengermű Gyár, Szállító Gyárrészleg, Energia Gyárrészleg, a vállalat postacímén. Márkanév: LKM Diósgyőr. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Összes befektetett vagyon: 2227,3 M Ft. „Hámor" Kovácsoló, Megmunkáló és Hőkezelő Rt. (242,0 M Ft), Csavar és Húzottáru Rt. (408,0 M Ft), KOMPLEX Karbantartó és Szolgáltató Kft. (518,0 M Ft), Diósgyőri Acél- és Vasöntő Kft. (356,0 M Ft), COMET Ipari, Kereskedelmi és Számítástechnikai Kft. (55,9 M Ft), CC Shop Folyamatos Acélöntőmű Kft. (175,09 M Ft), Ipari Elektronikai KV (70,9 M Ft), Miskolci Fűtőmű KV (351,6 M Ft), ENERGOINDUSTRIA Berendezésgyártó és Szerelő KV (9,5 M Ft), ENERGOTECHNO Magyar–Szovjet Vegyes V. (2,0 M Ft), Thermoxid Ipari Segédanyaggyártó Kisszövetkezet (0,27 M Ft), TEKLA Sokszorosító, Könyvkötő, Műanyagfeldolgozó Kisszövetkezet (0,27 M Ft), Magyar Iparbank Rt. (12,5 M Ft), MHB Rt. (10,0 M Ft), Északmagyarországi IC(P) Rt. (4,4 M Ft), Ganz-Danubius Rt. (1,2 M Ft), Borsodi Gépkocsi Társaság (1,0 M Ft), Magyar Vas és Acélipari Egyesülés (0,6 M Ft), **Fontosabb termelési ágak, termékek:** A vállalat nyersvasgyártási, acélgyártási, hengerelési alapvertikumi kapacitással rendelkezik, de érdekeltségei révén szélesebb termékválasztékot kínál. Termékei: nagyolvasztói, öntészeti célú nyersvasak, folyamatosan öntött buga, hengerelt buga, hengerelt rúd-idom áruk, hengerelt acélok tekercsben, *tartó, ill. betonacélok*, kovácsolt gépipari előgyártmányok, szerszámacélok, tömbök és rudak, csavaráruk, bányászati és sínkötőszerek, csiszolt és hántolt rúdáruk, húzott és foszfátozott acélok rúdban és tekercsben, különféle méretű egyedi vas- és acélöntvények, granulált salak, mezőgazdasági célú salakőrlemény, építési célú bányatermékek, samott alapú tűzálló anyagok, elektronikus mérő- és szabályozóberendezések stb. Szolgáltatásai: számítástechnikai rendszerfejlesztés és feldolgozás, gép-, villamos- és építőipari szerelés, karbantartás, közúti szállítás, nyomda és könyvkötészet stb.

Vezetői: *dr. Tolnay Lajos* (vezérigazgató); *dr. Sziklavári István* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *Csathó Géza* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *Kalóczkai Istvánné* (személyzeti és szociális vezérigazgató-helyettes); *dr. Dutkó Lajos* (kereskedelmi vezérigazgató-helyettes). **Vezetési struktúra:** A vállalat változatlanul *államigazgatási felügyelet* alatt áll, vállalati tanács nem működik. A közvetlen felügyeletet a *Borsodi Vaskohászati Tröszt* látja el.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 11 811,3 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 15 790,2 M Ft; konvertibilis export árbevétele 3272,2 M Ft; rubelexport árbevétele 717,4 M Ft; tiszta eredmény 42,3 M Ft; a teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 12 359 (1988. dec. 31-én 12 287) fő; évi átlagos összes kereset 119 585 Ft/fő (120 000 Ft/fő); évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 94,4%.

A vállalat rövid története: Az egykori diósgyőri koronauradalom területén 1770-ban *Fazola Henrik* építtette *Mária Terézia* engedélyével az első vasolvasztót. Fia, *Fazola Frigyes* építtette a másodikat, a mai Újmassa területén 1814-ben. A 19. század közepétől a felgyorsuló gazdasági fejlődés által támasztott kereslet lehetővé tette egy nagy és korszerű acélgyár létrehozását. 1868-ban a mai helyére települt az új üzemek: 1871-ben adták át a hengerművet, 1879-ben az első martinkemencét, 1882-ben a Bessemer-üzemet. 1911-ben már megkezdték az elektroacél-gyártást is. Az I. világháborút követő pangás évei után, 1926-ban kezdte meg működését az első koksszal üzemelő nagyolvasztó. A vállalatnak igen nagy veszteséget okozott az 1930-as évek eleji világgazdasági válság, majd a II. világháború is. Az újjáépítés után 1952-ben helyezték üzembe a harmadik nagyolvasztót, korszerűsítették a hengerműveket, 1969-ben üzembe helyezték a II. számú elektroacélművet, majd 1975-ben a nemesacél-hengerművet. 1982. nov.-ben helyezték üzembe az új kombinált acélművet – ez Magyarország legfontosabb nemesacélgyártó bázisa – konverterrel, földgáz póttüzelésű elektrokemencével, folyamatos öntőművel és üstmetallurgiai berendezéssel is felszerelték. Ezzel egyidejűleg leállították az elavult SM acélművet.

1952. a vállalat önállósulása óta a vállalati alapstruktúra lényegében 1988-ig változatlan maradt (Az 50-es éveket megelőzően – bizonyos fokú önállósággal – tröszti szervezethez tartozott.) Érdemi változások 1988-ban kezdődtek a leány-, közös, vegyes vállalatok stb. alapításával. Tervezik a törzsvállalat rt.-vé, a gyárak önálló elszámolású egységgé alakítását. 1989. jan. 1-jétől a vállalat a Borsodi Vaskohászati Tröszt tagvállalata.

Új jogosítvány: A vállalat 1989. jan. 1-jétől megkapta az önálló külkereskedelmi jogot.

Ózdi Kohászati Üzemek Címe: 3602 Ózd, Rombauer tér 1. Korábbi nevei: 1845. Gömöri Vasművelő Egyesület; 1852. Rimamurány-völgyi Vasmű Egyesület; 1881. Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Ózdi Vasgyára. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Számítóközpont Leányvállalat; Magyar Vas- és Acélipari Egyesülés; RIMA Kft. (gép- és villamosipari alkatrészgyártás, ipari szolgáltatás); METEOR Kft. (vaskitermelés, salakhasznosítás); MOZAIK Kft. (vendéglátás, kommunális szolgáltatás); GEOTHERM Kft., Hajdúszoboszló (üdültetés). **Résztulajdon:** RAIR Számítógép Kft. (hardver-szoftver kereskedelem, gyártás, lízing), Aratrum Kft. (gépalkatrész-felújítás, porbeles elektródahuzal-gyártás), Oxiker Kft. (alumínium-oxid kerámia-alapanyag fejlesztése, gyártása), Borsodi Gépkocsi Társaság (gépkocsi-összeszerelés, alkatrészgyártás). **Fontosabb termelési ágak, termékek:** Melegen hengerelt rúd-, *idomacélok, periodikus betonacélok*, hengerhuzalok, különböző vaskohászati salakok, *salakokból készült építési elemek*, cseppfolyós és palackos oxigén.

Vezetői: *dr. Lotz Ernő* (vezérigazgató); *dr. Polencsik József* (termelési igazgató); *Bukolyi Ferenc* (kereskedelmi igazgató); *Pálya Károly* (gazdasági igazgató); *dr. Kovács Károly* (személyzeti és szociális igazgató); *Pálinkás László* (fejlesztési igazgató). **Vezetési struktúra:** A vállalat jelenlegi vezetési rendszerét 1988. jan. 1-jei hatállyal vezették be. A vállalat *államigazgatási felügyelet* alatt áll, közvetlen felügyeletét a Borsodi Vaskohászati Tröszt látja el.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 7371,0 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 12 786,5 M Ft, konvertibilis export árbevétele 2711,5 M Ft, rubelexport árbevétele 445,8 M Ft; tiszta eredmény 163,9 M Ft; a teljes munkaidőben foglalkoztatottak létszáma 10 440 fő; évi átlagos összes kereset 116 528 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 92,0%.

A vállalat rövid története: 1845-ben Rimaszombatban alakult meg a *Gömöri Vasművelő Egyesület*, amely az akkori szénigényes technológia miatt a barnaszéntelepekhez közeli Ózdon létesített vasgyárat. A termelést 1847-ben kezdte meg a gyár. A korábbi vállalkozás átszervezésével 1852-ben hozták létre a *Rimamurány-völgyi Vasmű Egyesületet*. A vállalkozást eredetileg a reformkor idején, még önállóan dolgozó vasipari kisüzemek tulajdonosai alapították. A társulást 1881-ben, a vasúti hálózatba való bekapcsolódást követően ismét átszervezték, s megalakították a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.-t, a vállalat közvetlen jogelődjét. Az Rt. átszervezését és az önálló vállalatok alapítását 1949. febr.-ban határozta el a kormány; így jött létre 1950. jan. 1-jén az új vállalat, amely később felvette az *Ózdi Kohászati Üzemek* nevet. 1954-ben az *Ózdi Salakkitermelő Vállalatot*, majd 1957-ben az *Ózdi Tűzállóanyag Gyárat* a vállalathoz csatolták. Az utóbbi évtizedek jelentősebb beruházásai: 1960. az acélmű rekonstrukciója, ennek során 8 új Siemens–Martin-kemence épült; 1973. megkezdődött a folyamatos acélöntés; 1975. rúd-, drótkengermű átadása; 1979. új számítóközpont; 1984. salakfeldolgozó üzem, salakbeton építőelemek gyártása, hegesztett betonacél hálók előállítása; 1986. új forgácsolócsarnok. 1988 végétől a vállalat a *Borsodi Vaskohászati Tröszt* tagvállalatává vált.

Új jogosítványok, üzletágak: A vállalat megkapta az önálló külkereskedelmi jogot, s alkalmazási engedélyt szerzett a vastalanított, osztályozott salak mezőgazdasági célú, talajjavítási felhasználására.

Salgótarjáni Kohászati Üzemek Címe: 3100 Salgótarján. **Márkanév:** Dexion-Salgó, DS–RECK, Rapistan-Salgó. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** Kovácsolt, sajtolt termékek, hidegen húzott rúdacélok és alacsony szilárdságú bevont és bevonatlan acélhuzalok és -szegek, hegesztőhuzalok, hidegen hengerelt szalagacélok, ill. a belőlük készülő hosszvarratos hegesztett csövek, *raktári állványrendszerek* és görgőspályák, *szalagtűrészek, drótfonatok*.

Vezetői: *dr. Szabó István* (vezérigazgató); *Hopka László* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *dr. Mészáros Ottó* (gazdasági vezérigazgató-helyettes). **Vezetési struktúra:** 1986. jan. 1-jétől 34 tagú *vállalati tanács* irányítja. Ennek tagjai: a vezérigazgató, valamint 17 vállalati küldött, ill. 16 delegált képviselő.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 1866,9 M Ft; értékesítés nettó árbevétele: 4677,0 M Ft; konvertibilis export árbevétel: 902,7 M Ft; rubelexport árbevétel: 68,8 M Ft; tiszta eredmény: 25,8 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám: 3096 fő; évi átlagos összes kereset 109 980 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest: 86,8%.

A vállalat rövid története: A Rimamurányi Vasmű Rt. 1868-ban alakult, a gömöri kohóban termelt faszenes nyersvasak finomítására épült kavaróművével, a meleghengermű finom-, közép- és durvasorával kezdte meg a termelést.

Magyarországon itt épült meg az első Siemens–Martin regeneratív széngáztüzelésű acélgyártó kemence, majd a Thomas konverteres acélmű. A fejlesztés során létesült a meleghengerműben az a gyorssor, amelyben drótot és abroncsot (szalagacélt) hengereltek; ez vált a gyár fő profiljává. A gyár átépítése során az 1910-es években új technológiák jelentek meg: a galvanikus és a tűzi fémbevonás. 1933-ban kezdődött a hegesztőanyagokkal való foglalkozás, RIMAGIL márkanévvel hegesztőpálcát 1954-ig termelt és forgalmazott a vállalat. 1947. jan. 1-jén Salgótarjáni Acélárugyár néven államosították. 1973-ban a Mezőgép bátonyterenyei telepét is ide csatolták, azóta önálló gyáregységként működik. 1988-ban a termékek zömét belföldön értékesítették; az árbevétel közel egyötöde származott tőkés exportból, a szocialista kivitel nem érte el a 2%-ot sem. 1988-ban fejeződött be a hengermű-rekonstrukció első lépcsője.

4. Gépgyártás

BHG Híradástechnikai Vállalat Címe: 1119 Budapest, Fehérvári út 70. Gyárak (telepek): Fejlesztési Intézet, 1115 Bp., Petzval J. u. 31.; 1. sz. gyár, 1119 Bp., Fehérvári út 70.; 2. sz. gyár, 4031 Debrecen, Köntösgát sor 1–3.; 3. sz. gyár, 5340 Kunhegyes, Tiszaszentimrei u. 13.; 4. sz. gyár, 7100 Szekszárd, Keselyűsi u. 4–8.; 5. sz. gyár, 2800 Tatabánya II., Tavaszmező u. 3.; 6. sz. gyár, 1119 Bp., Fehérvári út 70.; 7. sz. gyár, 1119 Bp., Fehérvári út 70.; 8. sz. gyár, 5600 Békéscsaba, Temetősor 8.; 9. sz. gyár, 5300 Karcag, Beloiannisz u. 17.; Műszaki Szolgáltató Gyár, 1119 Bp., Fehérvári út 70.; Termelési Szolgáltató Gyáregység, 1119 Bp., Fehérvári út 70.; Szerviz és Vevőszolgálat, 1113 Bp., Daróczi út 1–3. Fontosabb termelési ágak, termékek: *AR rendszerű crossbar központok*, elektromos üzemelőgyeleti és karbantartó rendszer, *teljesen elektronikus telefonalközpontok, elektronikus főnök-titkári telefonberendezés*, jelfogós kapcsolású telefonközpontok, távbeszélő vonalkoncentrátor, előfizetői nagytávolságú vonalhosszabbító, teljesen elektronikus felfűzős vagy sugaras hálózatú diszpécserrendszerek, tápáramellátó berendezések, URH–FM adóberendezések, tv-adók és tv-átjátszó berendezések, professzionális antennák és antennarendszerek, közszükségleti antennák, csatlakozók és egyéb híradás-technikai szerelvények, mátrix sornyomtatók.

Vezetői: *Kovács Kálmán* (vezérigazgató); *Rakaczki Szilárd* (kereskedelmi igazgató).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 3653,8 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 5999,7 M Ft; konvertibilis export árbevétele 464,2 M Ft; rubelexport árbevétele 2392,3 M Ft; tiszta eredmény 85,7 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagos létszám 9499 fő; évi átlagos összes kereset 102 487 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 100,0%.

A vállalat rövid története: A vállalat őse – *Egger Béla* budapesti kisiparos távíróüzlete – 1894-ben alakult. Az 1886-os magyar ipari kiállításon távírókészülékük díjat nyert. 1896-ban a kisvállalkozás Egger Béla és Társa néven rt. formát öltött. A dinamikusan fejlődő belső piac, az állami monopóliumok megrendelései fontos húzóerőt jelentettek a vállalkozás növekedésében. 1897-ben fúzióra léptek az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.-vel, 1899-ben pedig megvásárolták a Western Electric Company, a legnagyobb amerikai telefontársaság egyik leányvállalatának a szabadalmát a telefontechnikai termékek gyártására. 1910 és 1927 között ötszörösére nőtt a létszám, világszínvonalú izzó-, telefontechnika- és rádiógyártást valósítottak meg. 1928-ban az ITT híradás-technikai vállalata, az ISEC megvette a híradás-technikai profilt; ettől kezdve – új elnevezéssel: Standard Villamossági Rt. – az ITT kelet-európai bázisává váltak. A legfejlettebb nyugati technika átvétele és az erre épülő saját fejlesztői tevékenység magában hordozta a világpiacra kitörés lehetőségét. A gazdasági válság okozta átmeneti megtorpanás után jelentős volt a fejlődés; a termelés 25%-a belföldre, 16%-a a balkáni országokba, 29%-a más külföldi piacokra jutott. A háborús konjunktúra is húzó hatást gyakorolt a fejlődésre; 1937-ben a Standard megvette legfőbb konkurense, a svéd Ericsson egyik budapesti gyárát. A II. világháborúban létesítményei szinte sértetlenek maradtak. Az újjáépítés belső igényei és a szovjet és jugoszláv jóvátételi szállítások gyors fejlődéshez vezettek, de egyúttal megalapozták a vállalat erős állami függőségét. Az ITT-vel való kapcsolat kezdetben alig változott, de aztán – a hidegháborús légkör hatására – az anyavállalat információs csatornái bezárultak. A vállalatot a legutolsók közt, 1949. dec.-ben államosították; jelenlegi nevét 1977-ben vette fel. Az 50-es években véglegessé vált a piacváltás: Kínába és a KGST-országokba átviteltechnikai és mikrohullámú berendezéseket exportáltak, a hazai igények kielégítésére telefonközpontokat gyártottak. A fejlődés új lehetőségét kínálja a KGST telefonközpontgyártás-kooperációjában való részvétel. A 60-as évek első felében az óriási mennyiségi igények hosszú távra biztos, tervezhető piacot jelentettek; ezt is figyelembe vevő nagyarányú „profiltisztítás" eredményeként telefonközpontgyártásra specializálódott, egyprofilú egységgé vált a BHG. A kapacitásbővülést vidéki iparitelepítéssel – tatabányai és kunhegyesi egységek – biztosítják. 1965-ben a Szovjetunió átadta az új crossbar kapcsológépes ATSZK telefonközpontok dokumentációját; a vállalat ezt követően szovjet gépekkel, cseh és magyar alkatrészeket

beépítve e típust gyártotta. A világszínvonalhoz való felzárkózás érdekében a vállalat 1968-ban megvásárolta a svéd Ericsson cég AR főközpontjának licencét és gyártási eljárását. A honosítás belső gondjai és az átadóknál felmerülő problémák miatt a felfutás elhúzódott, a vállalkozástól várt nyugati piaci sikerek elmaradtak. A vállalat legnagyobb válságát 1970–1973-ban élte át: a csehszlovák importalkatrészek hibája miatt a Szovjetunióba szállított háromévi exportját kellett kijavítani. A nehéz gazdasági helyzet átvészelését állami beavatkozás enyhítette. 1976-ban az Elektromechanikai Vállalat beolvasztása révén az adás- és átviteltechnikai profillal bővült a vállalat tevékenysége. A 70-es évek második felében két új telephellyel bővült a vállalat (egy szekszárdi gyár beolvasztása és egy debreceni „zöldmezős" telepítés). A beruházási hiteleket 1985-re visszafizették, e teher azonban jelentősen fékezte a vállalat belső felhalmozását. 1986-ban a vállalat kollektívája a *vállalati tanács* megalakítása mellett döntött. Ebben az évben átvették a veszteséges Híradótechnikai Vállalatot. A BHG megújulási törekvéseit fejezi ki az 500 fős Fejlesztési Intézet 1978-as megalapítása. A 80-as évek elején nagyszabású felzárkózási program körvonalazódott a KGST-ben: fejlesztési együttműködésre alapozva, szocialista alkatrész- és szabványbázison, ill. mikroelektronikán alapuló telefonközpontok gyártásának terve. A vállalat kifejezte együttműködési készségét. Jelenleg az éves árbevétel fele belföldi piacról származik, első számú belföldi partner a Magyar Posta. A termékek másik részét exportálják, elsősorban a szocialista országokba (fő partner a Szovjetunió), részben pedig a fejlődő és a tőkés piacokra.

Csepel Autó Cime: 2311 Szigetszentmiklós, Gyártelep, Pf. 38. **Korábbi neve**: 1949. Csepel Autógyár. **Gyárak (telepek)**: 1. sz. gyár, 2311 Szigetszentmiklós, Pf. 38.; 2. sz. gyár, 1201 Bp., Helsinki u. 91.; 3. sz. gyár, 3301 Eger, Kistályai u. 2.; 4. sz. gyár, 5520 Szeghalom, Rákóczi u. 12.; 5. sz. gyár, 2311 Szigetszentmiklós, Pf. 38. **Márkanév**: Csepel Autó. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek**: Dugattyú- és Dugattyúgyűrűgyártó Leányvállalat. **Fontosabb termelési ágak, termékek**: járóképes padlóvázak, merevvázas autóbuszalvázak, *speciális dízel tehergépkocsik*, sebességváltók, szervokormányok, tengelykapcsolók, járműipari alkatrészek és javítási munkák.

Vezetői: *Lukácsi Gábor* (vezérigazgató); *dr. Kosaros Csaba* (vezérigazgató-helyettes, termelési és beszerzési igazgató); *Geiger Márton* (gazdasági igazgató); *Szabó Zoltán* (kereskedelmi igazgató); *Török László* (vt-elnök, műszaki igazgató). **Vezetési struktúra**: A vállalat stratégiai irányítását 1985 óta a 48 tagú *vállalati tanács* végzi (24 választott és 24 hivatalból kijelölt taggal).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 5844,2 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 14 391,3 M Ft; konvertibilis export árbevétele 637,2 M Ft; rubelexport árbevétele 1899,6 M Ft; tiszta eredmény 97,6 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 7754 fő; évi átlagos összes kereset 94 842 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 92,8%.

A vállalat rövid története: 1949-ben alapították meg a volt Dunai Repülőgépgyár helyén, Csepel Autógyár néven, s még ugyanebben az évben elkészítették az első Csepel dízelmotorokat Steyr-licenc alapján. E motorokból – 2–6 hengeres változatban – csaknem 300 ezer darab készült. 1950-ben megkezdték a tehergépkocsik gyártását (e termékeik nemzetközi megbízhatósági és gyorsasági versenyeken számos díjat nyertek). 1951-ben megindul az export is, s megkezdődik az együttműködés az Ikarusszal az autóbuszgyártásban: motort, ill. első-hátsó futóművet szállítottak az autóbuszokhoz. 1966-ban 2 milliárd Ft költséggel megkezdődött a vállalat rekonstrukciós programja. Ezután a vállalat bekapcsolódott a kormány által 1968-ban elhatározott közútijármű-gyártási programba: 1971-ben a gyártmányszerkezet átalakítása után megkezdték az új Ikarus 200-as autóbuszok fenékvázainak gyártását. A 70-es és 80-as években számos új járműalkatrész fejlesztésére, ill. licencének megvásárlására került sor. A Csepel Autó gyártja továbbra is az Ikarus részére az autóbuszok alvázát, s kulcsszerepet játszik a magyar közúti járműgyártásban.

December 4. Drótművek Cime: 3527 Miskolc, Besenyői u. 18. **Fontosabb termelési ágak, termékek**: huzalgyártmányok: nagyszilárdságú acélhuzalok, betonfeszítő huzalok, horganyzott huzalok, rugóhuzalok, gumiipari huzalok, küllőhuzalok, különféle alakos huzalok; sodronykötél gyártmányok; laposkötelek, flex kötelek, különféle sodrott szerkezetek, szerelt (fülecselt) kötelek; vezetéksodrony gyártmányok: acél-alumínium kábelek, alumínium és ötvözött alumínium vezetéksodronyok, Koral, Miral kábelek; építőipari hegesztett síkhálók, bányarácsok, felülettisztító acélszemcsék, acélhaj, alumíniumszálka.

Vezetői: *Kiss Béla* (igazgató); *Ginovszky Arisztid* (műszaki igazgatóhelyettes); *dr. Iglai Mariann* (gazdasági igazgatóhelyettes). **Vezetési struktúra**: Az 1985-ben alakult *vállalati tanács* 26 főből áll (14 dolgozók által választott küldött, 8 szervezeti egységek által delegált vezető, 4 igazgató által jelölt tag).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 1542,4 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 3703,1 M Ft; konvertibilis export árbevétele

1244,5 M Ft; rubelexport árbevétele 103,6 M Ft; tiszta eredmény 100,6 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 2174 fő; évi átlagos összes kereset 114 926 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 90,7%.

A **vállalat rövid története**: 1912. okt.-ben kezdődött a gyártelep építése, egy évvel később bejegyezték a Deichsel Adolf Magyar Acéldrót-, Drótkötél- és Drótárugyár Rt.-t, egy 40 fős, vashuzalt és szeget gyártó kisüzemet. A fokozatos fejlődést az I. világháborút követő gazdasági hanyatlás akasztotta meg. 1927-ben a termékek körét jelentősen bővítették, hamarosan megindult a nagyszilárdságú acélhuzalok gyártása is. 1937-ben új csarnokkal gazdagodott a dróthúzó üzem, modern dróthúzó és sodrógépek jelentek meg, és a tulajdonos az energia biztosítására szénbányát is vásárolt. A gyors fejlődést jelzi, hogy az alapítás 25 éves évfordulóján a gyár az induló létszám tizszeresét foglalkoztatta. A II. világháborút megelőző hadigazdálkodás további fellendülést eredményezett. E folyamatnak a gyár megsemmisítése vetett véget: akkori tulajdonosai elrendelték felrobbantását, hogy ne juthasson a szovjet csapatok kezére. A gyárat szövetkezetként indították újra, majd szovjet tulajdonba került. Az újjáépítés 1946 és 1952 között folyt, ennek lendületét megtörte egy átszervezés: a budapesti központi telep és a miskolci gyártelep szétválasztása. A gyár mai nevét Miskolc város felszabadulásának 10 éves évfordulója alkalmából, 1954-ben vette fel. 1958 és 1960 között, 64,3 millió Ft ráfordítással, 1 millió USD-s évi megtakarítást hozó fejlesztés valósult meg, a drótkötélimport csökkentése révén. 1961-ben a Csepel Fémművektől átkerült az aludúr és keményalumínium szabadvezeték gyártása. 1961 és 1965 között az új építőipari technológia, a feszítettelemes építkezés elterjesztéséhez további 280 millió Ft-os beruházást hajtottak végre, elsősorban a sodronykötél- és a nagyszilárdságú acélhuzalgyártás fokozása érdekében. 1968-ban saját szabadalom alapján importkiváltó exporttermék – a tűzött kivitelű laposkötél – gyártása indult meg. 1976-ban környezetvédelmi célokból sósav-regeneráló épült. 1976 és 1985 között saját erőből fejlesztették a sodronykötél- és vegyesacél-gyártást. 1981-ben indult meg a magas műszaki színvonalú új importkiváltó termék, a betonfeszítő pászma gyártása. 1986-ban a bányabiztosító rácsok gyártására korszerű berendezést és technológiai know-how-t vásároltak.

Diósgyőri Gépgyár Címe: 3544 Miskolc, Kerpely Antal u. 1. Gyárak (telepek): Diósgyőri Gépgyár Szivattyúgyár, 3900 Szerencs, Gyár út 9–11. Márkanév: DIGÉP, DIMÁVAG, DITEK, DIRUTEK. Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek: Borsodi Gépkocsi Társaság (1988). Fontosabb termelési ágak, termékek: huzal- és kábelipari gépek, berendezések; lemezmegmunkáló szerszámgépek; melegalakító gépek, berendezések; szivattyúk; dízelüzemű emelővillás targonca; kovácsüzemi termékek; vasúti kerékpárok, ütközők; bányászati berendezések; egyedi hengerdei, kohóipari berendezések; injekciósű-gyártó berendezés; *sífelvonó;* sertésbőrfejtő berendezés; hőkezelés; precíziós öntés; szerszámgyártás; fogazás, gépfelújítás; *szállítás;* fővállalkozói tevékenység.

Vezetői: *Kovács Zoltán* (vezérigazgató); *Regős Antal* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *dr. Molnár István* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *Czirbus János* (személyzeti vezérigazgató-helyettes). Vezetési struktúra: Az 1989. jan.-i átszervezése óta a vezérigazgató közvetlenül irányítja a központi szervek, a gyárak, a működést segítő gyáregységek, főosztályok vezetőit, 11 főt. A stratégiai döntéseket a 27 fős *igazgatótanács* hozza (tagjai: a vezérigazgató, valamint 13, a vezérigazgató által megbízott, ill. 13, a szakszervezet által delegált fő).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 2497,2 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4748,1 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 7038 fő; évi átlagos összes kereset 101 628 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 98,9%.

A vállalat rövid története: A Bükk hegység lábánál már 200 évvel ezelőtt megjelentek az első vasgyártásra és -feldolgozásra szolgáló műhelyek, a vashámorok. 1770-ben Ómassán, Miskolc–Lillafüredtől néhány km-re, a Szinva völgyében *Fazola Henrik* alapított kohót. Kezdeményezése a helyi vasfeldolgozás üzemszerű megindulását eredményezte. 1915-ben jött létre a Diósgyőri Gépgyár jogelődje, a budapesti MÁVAG-gyárak miskolci üzeme, DIMÁVAG néven. Az I. világháború és a gazdasági világválság után gyors fejlődés bontakozott ki, javarészt a fegyvergyártás szolgálatában. A II. világháborúban a termelőberendezések jelentős része elpusztult. Ezt követően teljesen megváltozott a vállalat gyártási profilja: a mezőgazdasági eszközök gyártását a szerszámgépgyártás követte, majd fokozatosan kifejlődött a kábelgyártás, a vasúti kerékpárok és kovácsolt termékek gyártása. Termékeik 1949-ben lépték át első ízben az országhatárt. 1963-ban a DIMÁVAG-ot, a Nehézszerszámgépgyárat és a Könnyűgépgyárat összevonták, így alakult ki a jelenlegi Diósgyőri Gépgyár. A magyar gépipar egyik legnagyobb vállalatánál az elmúlt 10 évben jelentős beruházások valósultak meg: szerencsi szivattyúgyártó kapacitás, nagyteljesítményű precíziós öntöde, új felületkezelő üzem, számítástechnikai központ stb. Gyártmányaikat több mint 50 országba exportálják.

Ganz Villamossági Művek Címe: 1024 Budapest, Lövőház u. 39. Korábbi nevei: 1878: Ganz és Társa Vasöntő és Gépgyár Rt. Villamos Osztálya; 1906. Ganz és Társa Villamossági Rt.; 1929. Ganz és Társa Villamossági, Gép-, Vagon-, és Hajógyár Rt.; 1949. Ganz Villamossági Gyár; 1953. Klement Gottwald Villamossági Gyár; 1964. Ganz Villamossági Művek. **Gyárak (telepek):** Villamosgépgyár; Transzformátorgyár; Irányítástechnikai Gyár; Járműgyár, 1024 Bp., Lövőház u. 39.; Óbudai Készülékgyár, 1031 Bp., Szentendrei út 207–209.; Bajai Készülékgyár, 6500 Baja, Kölcsey út 31.; Szolnoki Vasszerkezeti Gyár, 5000 Szolnok, Munkásőr út 34/c. **Márkanév:** Ganz. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** GVM Gyulai Relégyár Leányvállalat; GVM Tüzeléstechnikai Leányvállalat; Ganz Vasúti Járműgyár Rt. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** gépek, villamosgépek; transzformátorok, forgalomszabályozó és -biztosító berendezések; *villamos üzemű járművek;* alkatrészek tervezése, gyártása, javítása és értékesítése.

Vezetői: *Kara Gábor* (vezérigazgató); *Rácz Mátyás* (műszaki igazgató); *dr. Dénes Gábor* (gazdasági igazgató), *Tuza János* (kereskedelmi igazgató). **Vezetési struktúra:** *államigazgatási felügyelet* alatt áll.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 2934,1 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4584,2 M Ft, konvertibilis export árbevétele 549,1 M Ft; rubelexport árbevétele 595,8 M Ft; tiszta eredmény 15,0 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 4120 fő; évi átlagos összes kereset 106 074 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 103, 5%.

A vállalat rövid története: 1844-ben alapította a vállalat névadója, a svájci származású *Ganz Ábrahám* azt a vasöntő vállalatot, amely később rt.-vé alakult s tevékenységét 1878-ban kiterjesztette az akkor új és nagy fejlődési lehetőséget kínáló villamosgép- és -berendezés-gyártásra is. Az üzem az 1890-es évek elején már 800 munkást dolgoztatott. 1884–85-ben mérnökei kidolgozták a gyár világhírnevét megalapozó transzformátoros villamosenergia-szállító és -elosztó rendszert. A századfordulóig a Ganz majdnem 300 villamos erőművet és elosztórendszert gyártott és épített szerte a világon. 1897-ben a jelenlegi törzsgyár helyén 1500 embert foglalkoztató új, modern gyártelep létesült. Megkezdődött az egyenáramú, majd saját fejlesztés alapján a váltakozó áramú villamos vontató járművek gyártása. A Ganz szállította és szerelte fel a világ első nagyfeszültségű forgóárammal működő villamos vasútvonalát Észak-Olaszországban. Az Osztrák–Magyar Monarchia hatalmas belső piacára támaszkodva világcéggé fejlődő és 1906-ban önálló rt.-vé alakuló gyárnak az I. világháború után a jóval kisebb magyar piac és a világkereskedelmet gátló protekcionizmus már csak szerényebb fejlődési lehetőségeket biztosított. 1929 végén a Ganz-vállalatok ismét egy rt.-ben egyesültek. A szétválások és egyesítések a részvénytöbbséget birtokló Magyar Általános Hitelbankhoz kötődő tőkéscsoportok pénzügyi érdekeihez, manipulációihoz igazodtak. Ezekben az években a műszaki fejlesztés veszített dinamizmusából, de a megbízható és korszerű Ganz-termékek továbbra is jól eladható cikkeknek számítottak az exportpiacon. A II. világháborúban a gyárterület 80%-a elpusztult. Az újjáépítés – állami támogatással – 1948 végére fejeződött be. Az 1949-es államosítás utáni években számos részleg önállóvá vált. Így pl. a jelenlegi Villamosipari Kutatóintézet, a Ganz Kapcsolók és Készülékek Gyára, a Villamos Automatika Intézet, a Villamos Erőmű Tervező és Szerelő Vállalat is eredetileg a Ganz részlegeiből alakult meg. Újabb átszervezések során 1964–65-ben és 1974–75-ben a gyárhoz vidéki gyártelepeket csatoltak. Az átszervezések után a vállalat profilja egységesebbé vált. A 3 fő terület: erőművi nagyteljesítményű villamosgépek és berendezések gyártása; nagyfeszültségű transzformátorgyártás; villamos vontatás; vasútvillamosítás. Kiépült a versenyképesség javítását szolgáló fővállalkozói szervezet is.

Új jogosítványok: 1988 óta a külkereskedelmi jogosítvány, fővállalkozói tevékenység.

Ikarus Karosszéria- és Járműgyár Címe: 1165 Budapest, Margit u. 2. **Gyárak (telepek):** Vállalati központ, Ikarus Budapesti Gyára a törzsgyár címén; Ikarus Székesfehérvári Gyára, 8002 Székesfehérvár–repülőtér, Pf. 21.; Ikarus Kiskunhalasi Gyára, 6400 Kiskunhalas, Középső Ipartelep 8. **Márkanév:** Ikarus. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Ikarus Móri Alkatrészgyár Leányvállalat; Ikarus Szegedi Leányvállalata; Magyar Autóbusz Export (Hungarian Busexport) Közös Vállalat; Novofer Innovációs Közös Vállalat. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** nagy sorozatú és egyedi karosszériák és alkatrészek tervezése és gyártása. Városi autóbuszok, luxus távolsági autóbuszok, trolibuszok, sínautóbuszok, speciális járművek.

Vezetői: *Semsey András* (vezérigazgató); *Urszin János* (vezérigazgató általános helyettese); *Vadnai Zoltán* (vezérigazgató vállalkozási helyettese); *Lepsényi István* (vezérigazgató műszaki helyettese); *Bóna Imre* (vezérigazgató gazdasági helyettese); *Nagy Károly* (vezérigazgató személyzeti és szociális helyettese); *Balla Károly* (vezérigazgató kapcsolatszervezési helyettese). **Vezetési struktúra:** A vállalatnál a stratégiai irányítás kérdéseiben a 45 tagú *vállalati tanács* dönt. A tanácsnak a kijelöltek mellett 35 választott tagja van.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 8262,7 M Ft; értékesítés nettó árbevétele

23 816,7 M Ft; konvertibilis export árbevétele 2688,2 M Ft; rubelexport árbevétele 17 779,5 M Ft; tiszta eredmény 453,8 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 8500 fő; évi átlagos összes kereset 118 882 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 115,5%.

A vállalat rövid története: 1895-ben alapították *Uhri Imre* Kovács és Kocsigyártó Műhelyét, amely 1933-ban Uhri Testvérek Autókarosszéria- és Járműgyár Kft.-vé alakult át. A vállalat másik előd je az Ikarus Gép- és Fémáru Rt. A két vállalatot az államosítás után 1949-ben egyesítették Ikarus Karosszéria- és Járműgyár néven. 5 városban van telephelye, s évente 13–14 ezer autóbuszt állít elő. Ezek túlnyomó többségét (85–90%) exportálja. 6,5-től 18 méter hosszúságig készít városi és városközi autóbuszokat és luxuskivitelű turistabuszokat is. A saját tervezésű, nagy szériában gyártott önhordó autóbuszokon kívül külföldi alvázakra is készít karosszériát. A gyár széles vevőszolgálati hálózatot épített ki, hogy lehetőség szerint biztosítsa az autóbuszok zavartalan üzemeltetését. Nemrég fejezték be a székesfehérvári automatizált fényezőüzem, a móri utasülésgyártó-sor és a kiskunhalasi üvegszálas műanyagelem-gyártó üzem beruházásait.

Új jogosítványok: 1988-ban önálló import-export jogosítványokat szerzett.

Magyar Gördülőcsapágy Művek Címe: 4028 Debrecen, Szabadság útja 129. **Gyárak (telepek):** MGM Kereskedelmi Igazgatóság, 1132 Bp., Kresz Géza u. 13–15.; MGM Diósdi Gyára, 2049 Diósd, Gyár u. 2.; MGM Balmazújvárosi Gyára, 4060 Balmazújváros, Böszörményi út 98. **Márkanév:** MGM Radax. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Német–Magyar Csapágyipari Kft. (50%-os tulajdoni részesedéssel). **Fontosabb termékek, termelési ágak:** *gördülőcsapágyak, görgőspapucsok, görgős hajtóművek,* lineáris vezetékek, csapágyipari célgépek.

Vezetői: *Fiák László* (vezérigazgató); *dr. Cserna Tamás* (kereskedelmi igazgató); *Derzsényi Sándor* (műszaki igazgató); *Kovács Csaba* (gazdasági igazgató); *Végh Lajos* (személyzeti, oktatási és szociális igazgató). **Vezetési struktúra:** A vállalatot az 1985-ben alakult 48 tagú *vállalati tanács* irányítja (24 fő választott, 7 fő a vezérigazgató által kinevezett, 17 fő beosztása alapján delegált tag).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 3402,2 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4410,3 M Ft; konvertibilis export árbevétele 1110,8 M Ft; rubelexport árbevétele 266,1 M Ft; tiszta eredmény 199,3 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 5505 fő; évi átlagos összes kereset 95 813 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 93,5%.

A vállalat rövid története: A magyar csapágyipar a II. világháború utáni iparosítás során jött létre, korábban számottevő hazai gyártás nem volt. Az MGM jogelődjének számító debreceni csapágygyárat 1952-ben alapították. 1963-ban a diósdi csapágygyárral való egyesítés után alakult meg a jelenlegi Magyar Gördülőcsapágy Művek, melynek tevékenységi köre a gyártás mellett 1965-től a teljes hazai csapágyforgalmazásra is kiterjedt. Ezáltal az MGM Magyarország egyetlen nagyvolumenű csapágygyártó – egyúttal a hazai igények kielégítéséhez szükséges importot is forgalmazó – vállalata lett. Többszöri kapacitásbővítéssel 1980-ra a vállalat kapacitása 23,5 millió db/évre növekedett, a teljes felfutás évében – 1982-ben – pedig elérte a 28 milliót. Az MGM 1983-ban átvette a Szerszámgépipari Művek balmazújvárosi gyárát, 1987-ben pedig állami alapjuttatásból finanszírozott beruházás fejeződött be. A jelenlegi termelési lehetőség mintegy 33 millió db/év.

Új jogosítványok: önálló külkereskedelmi jog 1986-tól.

Magyar Kábel Művek Címe: 1117 Budapest, Budafoki út 60. **Gyárak (telepek):** Balassagyarmati Kábelgyár, 2660 Balassagyarmat, Nyugati ipartelep 10., Budapesti Kábelgyár, 1117 Bp., Budafoki út 60.; Kisteleki Kábelgyár, 6760 Kistelek, Árpád u. 43.; Szegedi Kábelgyár, 6724 Szeged, Huszár u. 1. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** erősáramú kábelek és vezetékek; szabad- és légvezetékek; zománchuzalok; jelző-, mérő- és működtető kábelek és vezetékek: *CATV tv-elosztórendszer, telefonkábelek,* légkábelek, *fűtővezetékek,* installációs vezetékek, rádiófrekvenciás vezetékek, flexo vezetékek.

Vezetői: *dr. Laczkó Mihály* (vezérigazgató); *Tóth Tibor* (általános vezérigazgató-helyettes); *dr. Benyák Béla* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *Tombácz József* (műszaki vezérigazgató-helyettes). **Vezetési struktúra:** A vállalat vezetését 1987 óta 23 fős *vállalati tanács* látja el. Tagjai: a vezérigazgató, valamint 10 fő a vállalatvezetés képviseletében, 12 fő a dolgozók választott küldötteként.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 3804,3 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 9413,5 M Ft; konvertibilis export árbevétele 1734,0 M Ft; rubelexport árbevétele 288,9 M Ft; tiszta eredmény 203,1 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 2935 fő; évi átlagos összes kereset 119 529 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 116,7%.

A vállalat rövid története: „Ősvállalatát" 1883-ban alapították Perci és Schacherer Első Magyar Távírda-sodrony és Kábelgyár néven, 1891-től Jacottet és Társa Kábelgyár, 1893-tól Felten és Guilleaume Kábelgyár, 1930-tól pe-

dig Permel Zománchuzalgyár néven működött. 1945-től 1953-ig szovjet tulajdon volt, előbb Budapesti Kábel- és Sodronykötélgyár, majd 1948-tól Albertfalvai Zománchuzalgyár névvel. 1963-ban az addig önálló gyárakat nagyvállalati formába szervezték, megalakult a Magyar Kábel Művek. Azóta termékei a magyar kábelszükséglet döntő hányadát fedezik. 1967-ben a balassagyarmati gyárban, 1976-ban a kisteleki gyáregységben kapacitásbővítő beruházás, 1982-ben a kábelgépgyártó és -fejlesztő gyáregységben rekonstrukció fejeződött be. 1985-ben a kisteleki gyáregység önálló gyárrá alakult. Az átlagosnál gyorsabb növekedés mellett a tőkés export részaránya az 1968-as évi mintegy 7%-ról 1988-ra 18% fölé emelkedett. A szocialista export megfelelt az államközi szerződésből fakadó kötelezettségnek, majd fokozatosan visszaszorulva 1989-re gyakorlatilag megszűnt. A vállalat – good-will-je és termékei műszaki tulajdonságai révén – világbanki tenderkiírást is nyert; stabil szállítója a svéd, az osztrák és a finn piacoknak.

Új jogosítványok: nagykereskedelmi tevékenység, kiskereskedelmi tevékenység, kábelgép- és alkatrészgyártás, fővállalkozás.

5. Vegyipar, gyógyszergyártás

Biogal Gyógyszergyár Címe: 4024 Debrecen, Pallagi u. 13. **Gyárak (telepek)**: Nyírteleki Telep, 4461 Nyírtelek, Görögszállás. **Márkanév**: Biogal, Helia–D, Eryc, Restacorin, Hevizas, Peponen, Maripen, Brulamycin, Vegacillin, Pallagicin. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek**: B+Z Kft. (Biogal+Zyma Kft.); Medimpex Gyógyszerkülker. Közös Vállalat: Magyar Gyógyszeripari Egyesülés; Helia Kutatási Fejlesztési Termelési Társaság; Gyógyszerkutató Intézet Közös Vállalat; Gyógynövénykutató Intézet Közös Vállalat. **Fontosabb termelési ágak, termékek**: gyógyszeralapanyagok, *gyógyszerspecialitások*, állatgyógyászati készítmények, takarmánykiegészítők és állattápszerek, *gyógyhatású készítmények, gyógyászati tapaszok, kozmetikumok*, tabletták (Venoruton, Voltaren, Minipress, Doxium, Ulceran, Maripen, Valeriana), kenőcsök, sebhintőpor; tapaszok (Leukoplaszt, Hansaplast); kapszulák (Broncho-Vaxom, Eryc, Peponen); Brulamycin injekció; Solimar fürdősó; Helia–D felnőtt-, gyermek- és sportkozmetikumok.

Vezetői: *Kéri Tibor* (vezérigazgató); *Ráthonyi György* (általános vezérigazgató-helyettes); *Faragó Tamás* (kereskedelmi vezérigazgató-helyettes); *dr. Béni János* (controlling vezérigazgató-helyettes); *dr. Arany Sándor* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *Csernus István* (kutatási vezérigazgató-helyettes); *dr. Koczka László* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *dr. Bacsa György* (minőségbiztosító és -ellenőrző központ igazgató). **Vezetési struktúra**: Anyagi érdekeltségen alapuló, decentralizált döntési rendszerű, belső együttműködésre és vállalkozásra épülő irányítási struktúra, legutóbb 1989-ben átalakítva. A *vállalati tanács* 34 főből áll (17 választott, 4 delegált tag és 13 szakszervezetiegység-vezető).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 3015,4 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 7407,9 M Ft; konvertibilis export árbevétele 1726,0 M FT; rubelexport árbevétele 632,2 M Ft; tiszta eredmény 428,4 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 2660 fő; évi átlagos összes kereset 151 173 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 111,7%.

A vállalat rövid története: 1912-ben jött létre a vállalat jogelődje. Mai formája 1960-ban alakult ki a biológiai profilú Hajdúsági Gyógyszergyár és a galenikus termékeket előállító Debreceni Gyógyszergyár összevonásával. A vidéki ipartelepítési politika jegyében alapított vállalat feladata a belföldi gyógyszerellátás és a hazai nagy gyógyszergyárak expanziójához szükséges termelési háttér biztosítása volt. A jogelőd Hajdúsági Gyógyszergyár alapítólevele a penicillingyártás meghonosítására és a belföldi igények maradéktalan kielégítésére szólt. A vállalat termékprofilja emellett a nagy gyáraktól átvett – többnyire kis tételekben gyártandó, az átadók számára már nem gazdaságos – készítmények voltak; a profil szinte minden gyógyszerformát felölelt. 1970-től hoznak forgalomba saját fejlesztésű termékeket is. A termékszerkezetet licencvásárlásokkal is korszerűsítették; felgyorsult a beruházási és a műszaki fejlesztési tevékenység is. A vállalat a 70-es évek közepétől dinamikusan fejlődött, előtérbe került a külpiaci értékesítés; legnagyobb mértékben a tőkés export növekedett. A vállalat a licencvásárlások mellett egyre inkább támaszkodik saját kutatói apparátusa eredményeire. 1983-ban helyezték üzembe a nyírteleki telepet; az utóbbi 3 évben fejeződött be a fermentációs kapacitás rekonstrukciója és az Erithromycin létesítményeinek fejlesztése.

Új jogosítványok: 1985-ben szerves és szervetlen vegyipar, háztartási és kozmetikai vegyipar; 1986-ban áruk és anyagi értéket képviselő jogok külkereskedelme, terményfelvásárló nagykereskedelem, zöldség-gyümölcs nagykereskedelem, egyéb mezőgazdasági termékfelvásárló nagykereskedelem, vegyesiparcikk-kiskereskedelem, rövidáru-ipar.

Chinoin Gyógyszer- és Vegyészeti Termékek Gyára Rt. Címe: 1325 Budapest, Tó u. 1–5. **Gyárak (telepek)**: Újpesti Gyáregység, 1325 Bp., Tó u. 1–5.; Nagytétényi Gyáregység, 1225 Bp., Bányalég u.; Csanyik-völgyi Injekciós Üzem, 3835

Miskolc, Csanyik-völgy; Diósgyőri Telep, 3531 Miskolc, Kiss Ernő u. 19. **Márkanév:** A vállalatnak közel 500 bejegyzett védjegye van, ebből a használt védjegyek száma 130. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Medimpex Gyógyszerkülker. Közös Vállalat; Gyógyszerkutató Intézet Közös Vállalat; Szervesvegyipari Fejlesztő Közös Vállalat; Gyógynövénykutató Intézet Közös Vállalat; Dorogi Hulladékégető Közös Vállalat; Pharmavit Sváici–Magyar Közös Vállalat (21%-os tőkerészesedés, 1988); Biochin Fermentációs Leányvállalat (100%-os tőkerészesedés, 1988); Cyclolab Ciklodextrin Kutató-fejlesztő Leányvállalat (100%-os tőkerészesedés, 1989). **Fontosabb termelési ágak, termékek:** kémiai szintézissel és bioszintetikus úton előállított intermedierek, gyógyszerhatóanyagok és *formázott gyógyszerek* (No-Spa, Libexin, Probon, Trasicor, Trental, Sensit, Jumex, Osteochin, Gentamicin, Pyassan, Doxiciklin-Chinoin, Nystatin stb.); kémiai szintézissel előállított *növényvédő szerek*, intermedierek, hatóanyagok és formázott szerek (Fundazol 50 WP, Chinetrin 25 EC, Agrocit, Kolfugo).

Vezetői: *Bihari István* (vezérigazgató); *Kováts Ferenc* (vezérigazgató-helyettes); *dr. Kemenár János* (gazdasági igazgató); *Császár János* (gyáregység-igazgató); *dr. Stickl László* (gyáregység-igazgató). **Vezetési struktúra:** 1985 óta *vállalati tanács* irányítja a vállalatot. A testület 35 főből áll. Tagjai: a vezérigazgató, továbbá a vállalatvezetés képviselői (16 fő; közülük 4 a vezérigazgató által, 12 a munkaköre alapján delegált), ill. a dolgozók választott küldöttei (18).

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 6241,9 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 9108,7 M Ft; konvertibilis export árbevétele 2750,5 M Ft; rubelexport árbevétele 2888,2 M Ft; tiszta eredmény 383,5 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 4319 fő; évi átlagos összes kereset 126 411 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 93,4%.

A vállalat rövid története: 1910-ben alapították a vállalat jogelődjét, Alka Vegyészeti Gyár néven, betéti társaságként. Első terméke egy yohistrintartalmú állatgyógyászati készítmény volt (Yohimbin kincsem). 1912. jan.-ban a gyár rt.-vé alakult át. A nagyüzemi termelés alapjait 1916-ban a szalicilsavgyártás megszervezésével (komplett üzem megvásárlásával) rakták le. A Chinoin nevet az 1917-től forgalmazott, Distol nevű, májmétely elleni állatgyógyászati készítmény tette világszerte ismertté. Ennek nyomán kezdtek egyéb, a mezőgazdaságban alkalmazható szereket gyártani. Az I. világháború idején a haditermelésre való átállás fellendítette a gyár fejlődését. A 30-as évek közepén kutatói kidolgozták a szintetikus Papaverin-gyártást: a világszükséglet döntő részét a Chinoin fedezte. A II. világháború alatt óriási anyagi, erkölcsi és szellemi károk érték a vállalatot; az egyik legsúlyosabb veszteséget az jelentette, hogy a világpiacon elveszítette korábbi szerepét. 1948. márc. 25-én államosították, de formálisan ezután is rt.-ként működött. Az államosítás után a belföldi gyógyszerellátás érdekében megteremtették a szulfonamidgyártás, ill. a hazai penicillingyártás bázisát, a növényvédőszer-gyártás viszont fokozatosan háttérbe szorult. Nagyobb fejlesztésre csak az 1955-ben megkezdett rekonstrukció keretében került sor, ennek során jelentősen bővült a gyárterület, az infrastruktúra, többszintes gyógyszerhatóanyag-gyártó csarnokok épültek. Az 50-es, 60-as évek rekonstrukciói megteremtették a továbbfejlődés lehetőségét. 1968-ban a Bányagyutacsgyár szanálás útján a vállalathoz került; ez képezte a nagytétényi gyáregység alapját. A 60-as évek végén a termelést diverzifikálták; ennek során újjáéledt a növényvédőszergyártási ágazat. Ekkor kezdett kiépülni a hatékony kutató-fejlesztő apparátus is, amely új, eredeti készítményeket fejlesztett ki (Ebrimycin nevű antibiotikum, a Parkinson-kór elleni Jumex, a csontritkulás-gyógyszer Osteochin). 1981-ben a fermentációs gyártások, 1983-ban a nagytétényi Fundazol-gyártás kapacitása növekedett; 1985-től Tetrametrin-gyártó üzem is működik. Az 1968-ban félbeszakadt rekonstrukció folytatására gyakorlatilag csak a világbanki hitel megnyitásával nyílt lehetőség. Ennek nyomán került sor a tabletta-, drazsé- és injekciógyártó üzem korszerűsítésére (1986); a Pietroid-gyártó üzem kapacitásbővítésére, a gyógyszerhatóanyag-gyártás korszerűsítésére, hidrogénező, hidrogénfejlesztő üzem létesítésére, új injekciósüzem létesítésére Miskolc–Csanyik-völgyben, Ipriflaron-üzem építésére (1988).

Új jogosítvány: szellemi export-import jog (1982).

Magyar Viscosagyár Címe: 2537 Nyergesújfalu. **Márkanév:** Macosa, Popril, Danamid, Crumeron, Mavibono, Mavicel, Netlon. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Noviplast Szovjet–Magyar Közös Vállalat. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** poliamid selyem, poliakrilnitril szálak, viszkóz vágottszál, polipropilén szál, poliamid granulátum, *netron hálók és rácsszerkezetek*, karboximetilcellulóz, *kötőfonalak, különféle lakástextíliák*.

Vezetői: *Bakucz Miklós* (vezérigazgató; *dr. Kepecs György* (kereskedelmi vezérigazgató-helyettes); *Pászty György* (fejlesztési és beruházási vezérigazgató-helyettes); *Bakos György* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *Borbély István* (személyzeti, szociális és munkaerőgazdálkodási igazgató). **Vezetési struktúra:** 1984 óta 29 fős *vállalati tanács* működik. Tagjai: a vezérigazgató, 4, a vezérigazgató által kijelölt

személy, 8 munkaköre alapján delegált, ill. 16, a dolgozók által választott küldött.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 3697,2 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4051,8 M Ft; konvertibilis export árbevétele 566,8 M Ft; rubelexport árbevétele 230,0 M Ft; tiszta eredmény 347,7 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 2386 fő; évi átlagos összes kereset 122 053 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 90,2%.

A vállalat rövid története: Jogelődjét 1941. ápr. 29-én alapították rt.-ként 9 millió pengő alaptőkével. A viszkózvágottszál- és a műselyemgyártást 1943-ban kezdték. A II. világháborúban hadiüzemmé nyilvánított vállalatnál a háború után – a helyreállítást és az államosítást követően – megkezdték a saját fejlesztésű viszkózszivacs gyártását. Jelenlegi nevét az 1948. márc. 26-i államosításkor kapta. Saját eljárás és szabadalom alapján 1958. febr.-ban megkezdődött a karboximetil-cellulóz gyártása. Az 50-es évek második felétől a vállalatnál jelentős fejlesztések valósultak meg: 1958: NDK-technológia alapján poliamidrost-üzem építése (1965-ig bővítése); 1968–73: viszkózüzemi intenzifikálási program a vágottszáltermelés megduplázásával; 1962–70: NSZK-beli Hoechst-technológia alapján három lépcsőben a poliamidselyemüzem; 1969–77: két lépcsőben a Snia Viscosa-technológiával poliakrilnitrilszál-üzem. Ez utóbbi bővítését 1988-ban kezdték meg. A Du Pont cég száraz eljárása alapján létesülő 20 ezer t/év kapacitású üzemet 1990 elején kívánják üzembe helyezni. A fő profilt képviselő vegyiszál-gyártás mellett a 80-as évek elején a nem szálas termékek gyártását is fejlesztették. Ennek keretében 1000 t/év kapacitású Netlon hálót és rácsszerkezeteket, valamint poliamid- (danamid)granulátumot gyártó üzemet létesítettek, és jelentősen bővítették a karboximetilcellulóz-gyártó (Mavibond) kapacitást.

Új jogosítvány: külkereskedelmi jog megszerzése, 1988.

Pannonplast Műanyagipari Vállalat Cím**e:** 1225 Budapest, Nagytétényi út 216. Gyárak (telepek): Debreceni Gyár, 4001 Debrecen, Kishegyesi út; Szombathelyi Gyár, 9701 Szombathely, Puskás T. u. 6.; Csepeli Gyár, 1211 Bp., Bajáki F. u. 1. **Márkanév:** Durovinil, Hunor-delfin, Hungigran, Neovinil, Hexacell, Tetraflok, Hungikor, Hungisol, Savaria, Colorvinilelastic, Hungelastic. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** G. H. P. Közös Szerszámgyár, 1982; Polifoam Kft. 1984. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** *műanyag padlók, PVC-csövek és csőkötő idomok, szigetelő fóliák,* üreges testek, *csomagolóeszközök,* ipari formázott termékek, hulladékfeldolgozás.

Vezetői: *dr. Fehér Erzsébet* (vezérigazgató); *Lutz Miklós* (gazdasági vezérigazgató-helyettes); *dr. Door Ervin* (műszaki vezérigazgató-helyettes); *Palotás Tibor* (fejlesztési igazgató); *Hevér András* (személyügyi igazgató); *Ritter Tamás* (informatikai igazgató); *Arany Mária* (értékesítési igazgató); *Varga Edit* (külkereskedelmi igazgató); *dr. Héczey László* (beszerzési igazgató); *Dulai Pál* (igazgató, Debrecen); *Szabó Balázs* (igazgató, Szombathely); *dr. Csekő Gyula* (igazgató, Csepel), *Czaier Gyula* (ügyvezető igazgató). **Vezetési struktúra:** A *vállalati tanács* 27 tagú (ebből 12 fő a dolgozók választott küldötte). Állandó meghívott 4; eseti meghívott 2–3 fő.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 2078,5 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 4980,5 M Ft; konvertibilis export árbevétele 643,2 M Ft; rubelexport árbevétele 266,3 M Ft; tiszta eredmény 38,4 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 1791 fő; évi átlagos összes kereset 151 918 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 112,2%.

A vállalat rövid története: 1922-ben alapították Magyar Gomb- és Műanyaggyár Rt. néven kazein-formaldehid műanyag feldolgozására. Profiljában egyre nagyobb súlyt képviselt a gumitermékek előállítása. 1926-ban már Hungária Gumiárugyár Rt. néven szerepelt. 1948-ban államosították, Nagytétényi Gumigyárnak elnevezve. Az átalakított gumiipari gépeken hamarosan megindult a hőre lágyuló PVC feldolgozása is (1953-ban 700 tonna). A következő 10 évben megtízszereződött a feldolgozott műanyagok mennyisége, a vállalat profilja polietilén- és polisztirol-fröccsöntéssel, polietilénfólia-fúvással, palackfúvással és polisztirolhab-gyártással bővült. 1958-ban vette fel a Hungária Műanyagfeldolgozó Vállalat nevet. A 60-as években 2 vidéki gyárral gyarapodott (Debrecen, Szombathely). Ezt követően a termelési volumen viharos gyorsaságú növekedése figyelhető meg. (1973-ban évi 27 ezer tonna, 1978-ban évi 39 ezer tonna műanyagot dolgoztak fel.) A 80-as évek elejére a termelési érték elérte a 3 milliárd Ft-ot, évi 58 ezer tonna PVC-t dolgoztak fel; és az új termékek – csőtermékek, Hungikor, Hungisol fóliák, vékony, merev falú, mélyhúzott csomagolóeszközök, ládák, rekeszek – rendszerként való gyártása vált jellemzővé. 1988-ban a szervezeti átalakítás összekapcsolódott a vállalat új névválasztásával. Az elmúlt 10 évben 3 nagyberuházás fejeződött be: Debrecenben a cső-, Szombathelyen a fólia- és csomagolóeszköz-gyártást fejlesztették, s ennek révén a csepeli gyárban bővíteni lehetett a fitting termelését. A vállalat új gyárak alapításában is részt vett: 1984 végén jött létre Polifoam Kft. néven az első japán–magyar vegyes vállalat, 1982-ben pedig a Granvisus Lát-

szerészeti Eszközök Gyárával és a Pest Megyei Műanyagipari Vállalattal karöltve létrehozták a G. H. P. Közös Szerszámgyárat (1988-tól a PEMÜ helyébe a Konsumbank Rt. lépett).

Új jogosítványok: önálló külkereskedelmi jog (1986); PVC-padló, bútorfólia, szigetelő fólia, lágyfólia gyártása; fitting, kozmetikai berendezések gyártása (Csepel); cső-, üreges testek, fröccstermék gyártása, hulladékfeldolgozás (Debrecen); keményfólia, csomagolóanyag, ipari formázott termékek gyártása, hulladékfeldolgozás (Szombathely).

Taurus Gumipari Vállalat Címe: 1965 Budapest, Kerepesi út 17. **Gyárak (telepek):** Abroncsgyár, 1965 Bp., Kerepesi út 17.; Nyíregyházi Gumigyár, 4401 Nyíregyháza, Derkovits u. 107.; Műszaki Gumigyár, 1475 Bp., Új-hegyi út 25–31.; Szegedi Gumigyár, 6701 Szeged, Budapesti út 4.; Váci Gumigyár, 2601 Vác, Derecske dűlő; Taurus Gépgyár, 1965 Bp., Kerepesi út 13. **Márkanév:** Taurus, Pálma, Emergé, Cordatic. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Taurus International Incorporated, Wayne, New Yersey, USA; Pangus Gumitermék Rt.; Fémtechnikai Szerelvénygyár Rt.; ATB Iparigumitermék Gyártó Rt.; Ipari Fejlesztési Bank Rt.; Magyar Hitel Bank Rt.; Hidraulika-tömlő-csatlakozó Gyártó GT; Bétaroll Műszaki Gumitermékgyártó GT; Hulladék-feldolgozó GT; Flexi GT; Palmafarik Gumiszőrgyártó GT; Taurus Gumiipari Vállalat Fórum Leányvállalata; Taurus Gumiipari Vállalat Koromkezelő és Csomagoló Leányvállalata (Carbonpack); Sportinvest Kft. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** teherabroncsok, mezőgazdasági abroncsok, abroncstömlők, újrafutózott abroncsok, abroncstartozékok; hevederek, tömlők, *ékszíjak, hajtószíjak;* járműipari termékek; *autószőnyegek, gumilemezek, fóliák; kempingtermékek; kesztyűk;* préscikkek; fém-gumi rendszerek; *ragasztók,* vulkanizáló szerszámok; gépalkatrészek, speciális szerszámok.

Vezetői: *dr. Tatai Ilona* (vezérigazgató); *dr. Edelényi András, Jagiellowicz Györgyné, László Géza, Palotás László, Penzias Tibor, Sivó Imre, Tóth Gyula* (vezérigazgató-helyettesek); *Bárány György, dr. Harsányi István* (igazgatók). **Vezetési struktúra:** A nagyvállalat felügyeletét 37 tagú *vállalati tanács* látja el és döntést hoz a stratégiát befolyásoló előterjesztésekről. Tagjai: a vezérigazgató, az igazgatóságok, a gyárak vezetői, 17, a vezérigazgató által delegált és 19, a dolgozók által választott küldött.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 6358,3 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 18 898,9 M Ft; konvertibilis export árbevétele 4764,0 M Ft; rubelexport árbevétele 2079,3 M Ft; tiszta eredmény 318,1 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 9161 fő; évi átlagos összes kereset 158 744 Ft/fő; évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 116,8%.

A vállalat rövid története: Az 1882-ben *Schottola Ernő* által alapított cég a Kerepesi úti gyártelepen 5–6 kisebb barakkban és elhanyagolt téglaépületben kezdte meg – Magyarországon elsőként – a gumiáruk gyártását. 1891-ben osztrák tőke kezdeményezésére a Schottola-féle üzem jogutódjaként alakult meg a Magyar Ruggyantaárugyár Rt. Kezdetben szinte kizárólag a MÁV részére termelt különféle műszaki gumiárukat. 1893-tól megkezdődött a kerékpárgumi, 1895-ben a gumijáték és a játéklabda gyártása. 1909-ben lett közkedvelt a Palma gumisarok, és 1922-ben kezdődött meg az autógumi-gyártás, amivel a gyár később világhírűvé lett. A 30-as években jelentősen bővült termékei köre. Csak néhány a legfontosabbak közül: Cordatic abroncs, Emergé abroncs, tömítőgyűrűk, lemezek, gumifonalak, textilbevonatú gumifonal (lastex), szíjak, hevederek, gumirugók, szivacsgumi, gumipadló, Okma-talp stb. Az rt. kiterjedt nemzetközi kapcsolatai révén világszerte ismertté vált. A II. világháború idején – egészen a gyár 1944. dec.-i leállásáig – túlnyomórészt abroncsgyártás folyt. A háború utáni helyreállítási munkák 1946. jan.-ban tették lehetővé az addig részlegesen üzemelő gyár teljes beindítását. Az rt.-t 1951-ben Ruggyantaárugyár néven államosították. Az 50-es évek elején kezdődött teljes gyárrekonstrukció mintegy 10 évet vett igénybe. Az előállított gumitermékek mennyisége gyors ütemben nőtt. 1957-ben kezdődött a mopedköpenyek, a felfújható gumimatracok, 1958-ban az abroncsok (személygépkocsi-, traktor-), mélyfúrótömlők és ékszíj gyártása. 1963-ban a Ruggyantaárugyár, a Műszaki Gumigyár, a Palma Gumigyár, a Gumiipari Kutatóintézet, valamint a Gumiabroncs és Műszaki Gumiáru-értékesítő Vállalat összevonásával létrehozták az Országos Gumiipari Vállalatot. 1965-ben megalapították a Váci, 1966-ban átadták a Szegedi, majd 1968–69-ben a Nyíregyházi Gumigyárat. 1969-ben megalakult a Szerszámszerelvény- és Gépgyár, amely később a Taurus Gépgyár nevet kapta. 1973-ban a vállalat nevét Taurus Gumiipari Vállalatra változtatták. A 70-es évek a szelektív termékfejlesztés jegyében teltek el. 1975-ben és 1979-ben fejeződött be két ütemben a Semperit-gyártási eljárást meghonosító acélradiál teherabroncs-beruházás. Az abroncsgyártás rekonstrukciójának keretében 1979-ben Nyíregyházán Európa második legnagyobb mezőgazdasági abroncsüzemét avatták fel BF Goodrich gyártási eljárás átvételével. 1988-ban az acélradiál teherabroncs-gyártás lehetőségei bővültek a Firestone know-how honosításával. A nagyvállalatnál az elmúlt 15 évben igen gyakoriak voltak a szervezeti átalakítások: 1973-ban kibernetikai szervezetet hoztak létre, 1976-ban termékigazgatói irányítási rendszert

vezettek be, ezt 1982-ben 2 gyárnál az önálló elszámoló egységek váltották fel. A 80-as évek első felében a stratégia középpontjába a Taurus nemzetközi pozícióinak megalapozása került. Erőteljesen fejlesztette külkereskedelmi szervezetét, exportorientációja fokozódott. Nemzetközi versenyképessége javítása érdekében a vállalat 1987-ben jelentős szerkezet-átalakító programba kezdett; 1988-tól divizionális vállalatirányítást alakított ki.

Új jogosítványok: önálló export-import jog gumiipari alapanyagokra, segédanyagokra és termékekre (1981), gépexportjog (1987).

Tiszai Vegyi Kombinát Címe: 3581 Leninváros. **Gyárak** (telepek): Budapesti Kirendeltség, 1052 Bp., Pilvax köz 2–4.; Hotel Olefin, Leninváros. **Márkanév:** Mozaik, Durol, Pavolin, Koralkyd, Gemini, Orkán, Wallkyd, Tipox, Tilatex, Tivebond, Tipolen, Tipplen, Biafol, Tipelin. **Fontosabb termelési ágak, termékek:** *festékek*, műtrágyák, műanyag-alapanyagok (polietilén, lineáris polietilén, polipropilén), polimerek; *polietilén tasakok, hordtáskák, zsákok, agrofólia, zsinegek, gégecső;* geotextília.

Vezetői: *Pintér Imre* (vezérigazgató); *Sipőcz Lajos, dr. Kriszt Gyula, Várhegyi Miklós, Nagy László, Kelemen Lajos, Pálfi Sándor* (vezérigazgató-helyettesek). **Vezetési struktúra:** Irányítását 30 főből álló *vállalati tanács* látja el.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): vagyon 12 729,1 M Ft; értékesítés nettó árbevétele 26 500,1 M Ft; konvertibilis export árbevétele 8587,0 M Ft; rubelexport árbevétele 1172,6 M Ft; tiszta eredmény 2540,1 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos létszáma 6526 fő; évi átlagos összes kereset 197 904 Ft/fő, évi átlagos összes kereset az ágazat átlagához képest 146,1%.

A vállalat rövid története: 1961-ben kezdte meg a termelést a kombinát első üzemelő egysége, a festékgyár. A műtrágyagyárat 1964-ben helyezték üzembe. A műanyaggyár alapjait 1966-ban rakták le. A polietiléngyár 1970 óta üzemel. Az 1970-ben megkötött magyar–szovjet olefinegyezmény alapján a kombinát hosszú távú nemzetközi kooperációban vesz részt, közvetlen termékvezeték köti össze a szovjetunióbeli kalusi „Klórvinil" Termelési Egyesüléssel, amelybe – az egyezménynek megfelelően – etilént szállítanak. A petrolkémiai jelleg kialakításának bázisa az 1975-ben megvalósult, etilént termelő olefingyár. Ennek termelésére épül a műanyag-alapanyag-gyártás és -feldolgozás. Az első polipropiléngyár üzembe helyezése 1978-ban fejeződött be; a növekvő kereslet kielégítésére létesített újabb gyár 1983-ban kezdett el termelni. A kombinát újabb beruházását, a lineáris polietiléngyárat, 1986-ban helyezték üzembe. 1987 óta termel a nem szőtt textíliákat előállító geotextília-üzem. Új profil a szupervékony BOPP fólia gyártása, e területen 1988-ban jelentős kapacitásbővítés történt. 1989-ben lépett üzembe a harmadik polipropiléngyár. Ennek technológiája a legkorszerűbb, és lehetővé teszi a műszaki műanyagnak számító nagy etiléntartalmú blokk kopolimerek előállítását is. Most épül ki a kombinát számítógépes irányítási rendszere. A vállalat közel 50 országgal áll üzleti kapcsolatban; árbevételének közel egyharmada exportból származik, a szocialista országokba államközi egyezmények keretében petrolkémiai alapanyagokat exportál, a tőkés piacokra pedig polipropilén-granulátumot, lineáris polietilén-granulátumot, műtrágyát és feldolgozott műanyag termékeket.

Részvénytársaságok

Medicor Holding Rt. Címe: 1132 Budapest, Röntgen u. 11–13. **Korábbi neve:** Medicor. Medicor befektetési Tanácsadó Rt., 1132 Bp., Röntgen u. 11–13.; A Medicor csoport vállalatai: ~ Kereskedelmi Rt., 1132 Bp., Röntgen u. 11–13.; ~ Röntgen Ipari Rt., 1103 Bp., Gyömrői út 128–130.; ~ Műszaki Fejlesztő Rt., 1132 Bp., Váci út 48/e–f; ~ Elektromedikai Ipari Rt., 1135 Bp., Jász u. 33–35.; ~ Fővállalkozási Rt., 1132 Bp., Váci út 48/e–f; ~ Szerviz Rt., 1147 Bp., Lőcsey út 56.; ~ Medorg Szervezési és Számítástechnikai Rt., 1132 Bp., Röntgen u. 11–13.; ~ Orvosi Műszeripari Rt., 4027 Debrecen, Hámán K. u. 98.; ~ Respirátor Ipari Rt., 1097 Bp., Illatos út 9.; ~ Maros Bútoripari Rt., 6900 Makó, Rákosi út 6. **Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek:** Medinvest Fővállalkozási Betéti Társulás; Mikromed Kft. Magyar–Szovjet Vegyes Vállalat; Medicor International Betéti Társulás. **Vállalatai:** Medicor do Brasil, S. A. (Estrada dos Bandeirantes 363., Rio de Janeiro, Brazília); Medicor Jamaica Ltd (26 Waterworks Circuit, Kingston 8., Jamaica W. I.); Tutlinger Instrumenten Manufaktur GmbH (Zeughausstr. 78. 7200 Tutlingen, NSZK); MOT Suc. en el Peru (Jr. Maximo Abril 56. Jesus Maria, Lima, Peru); Parsa Trading Co. (5. Cornwall Crescent, London WII I PH. Anglia); Medicor-Skoutas S. A. (269. Mesogion Av. 15 231 Athens, Görögország); Medicor Uruguay S. A. (Av. Italia 2739 Montevideo, Uruguay). **Medicor-csoport leányvállalatai, alapításai, érdekeltségei:** Medicor Medilab Kutató-Fejlesztő Leányvállalat; Medicor Medakku Műszeripari Leányvállalat; Medicor Denticor Fogtechnikai Leányvállalat; Biocor GmbH, Ausztria; Römed GmbH, NSZK; Medicor Nigéria, Nigéria; Medicor USA Ltd, USA.

Fontosabb gazdasági mutatók (1988): értékesítés nettó árbevétele: 7947,2 M Ft; konvertibilis export árbevétele 1422,0 M Ft; rubelexport árbevétele 2738,0 M Ft; adózott eredmény 467,3 M Ft; teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagos

létszáma 6933 fő; évi átlagos összes kereset 105 973 Ft/fő.

Tisztségviselői: *dr. Martos István* (elnök); *Gábor Péter* (alelnök); igazgatósági tagok: *Sipos László* (Budapest Bank Rt.), *Princz Gábor* (Postabank), *Király Péter* (Pénzügymin.), *Bolyky János* (Ipari Fejlesztési Bank Rt.), *dr. Huber Mária* (Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt.); *Deák Andrea* (Állami Biztosító); felügyelőbizottság: *Köteles Zoltán* (Magyar Posta), *dr. Tenner György* (MNB), *dr. Kőpataki József* (Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt.), *Pálos István* (Medicor International Betéti Társaság), *Simek Tibor* (Budapest Bank), *Szász András* (Állami Biztosító).

Tevékenységi kör: a Medicor-csoport vállalatai részvényeinek többsége felett rendelkezik, ellátja az rt.-k tulajdonosi irányítását, a gazdálkodás javítását szolgáló akcióprogramokat dolgoz ki, befektetési tanácsadási tevékenységet végez. **Alaptőke** (1989): 1035 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke 10 000,0 Ft; darabszáma: 103 500. **Alapszabály elfogadási éve**: 1989. **Utolsó közgyűlés**: 1989.

Medicor Kereskedelmi Rt. Tevékenységi kör: a Medicor-csoport termékeinek bel- és külföldi forgalmazása, közép- és felsőfokú orvosi, műszaki és kórháztechnikai oktatás, vegyes és saját vállalatok alapítása, kiállítások, hirdetések szervezése, fordítások készíttetése, gyógyidegenforgalom szervezése. **Alaptőke** (1989): 341 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 1 M Ft; darabszáma: 341. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői**: *Mádai Szilvia* (elnök); igazgatósági tagok: *dr. Földi József* (Szociális és Egészségügyi Min.), *Seres István* (Danubius Szálloda Vállalat), *Kovácsné Lantos Mária* (Medicor Holding Rt.), *Kotora György* (Medicor Fejlesztő Rt.); felügyelőbizottság: *dr. Harsányiné Polgár Mária* (Pénzintézeti Központ), *Gere László* (Hungária Biztosító), *Fiala Kornél* (Medicor-nyugdíjas). **Alapszabály elfogadási éve**: 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás**: dec. 31. **Utolsó közgyűlés**: 1989. márc.

Medicor Röntgen Ipari Rt. Tevékenységi kör: humán gyógyászat számára alkalmas röntgenberendezések fejlesztése, gyártása, üzembe helyezése, szervizelése, speciális radiológiai igényeket kielégítő berendezések gyártása. **Alaptőke**: 780 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 1 M Ft; darabszáma: 780. Osztalék (1988): 3,7% vagyonarányos. **Tisztségviselői**: *dr. Mikes Gábor* (elnök); igazgatósági tagok: *dr. Hajdú Tibor* (Medicor Holding Rt.), *Újlaki András* (Hibtrade), *Kovács Benedek* (Budapest Bank Rt.); felügyelőbizottság: *Báldy Lászlóné* (Medicor Holding Rt.); *Szabó Sándor* (Magyar Hitel Bank Rt.), *Lipták Sándor* (Medicor Irányító Vállalat). **Alapszabály elfogadási éve**: 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás**: dec. 31. **Utolsó közgyűlés**: 1989. márc.

Medicor Elektromedikai Ipari Rt. Tevékenységi kör: orvosi, gyógyászati, laboratóriumi eszközök, felszerelések, berendezések, valamint ügyvitel-technikai, fénymásoló, sokszorosító, adatfeldolgozó berendezések tervezése, gyártása, készletezése; ehhez kapcsolódóan saját fejlesztési, felszerelési, üzembe helyezési, szervizelési tevékenység. **Alaptőke**: 673 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 1 M Ft; darabszáma: 673. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői**: *Hart János* (elnök); igazgatósági tagok: *Kürtössy Ottó* (Műanyag és Faipari Szöv.), *Kovácsné Lantos Mária* (Medicor Holding Rt.), *Sebők János* (Budapest Bank Rt.), *Fiala Kornél* (Medicor-nyugdíjas); felügyelőbizottság: *Pádár Gyuláné* (Medicor-nyugdíjas), *dr. Pámi László* (Budapest Bank Rt.), *Richter Nándor* (Medicor Irányító Vállalat). **Alapszabály elfogadási éve**: 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás**: dec. 31. **Utolsó közgyűlés**: 1989. márc.

Medicor Fővállalkozási Rt. Tevékenységi kör: komplett egységek fejlesztése, tervezése, legyártatása, ezek kulcsrakész kivitelezése vállalkozói, ill. fővállalkozói körben, valamint az ehhez kapcsolódó vevőszolgálat és műszaki tanácsadás. **Alaptőke**: 59 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 500 000 Ft; darabszáma: 118. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői**: *Mirgay Sándor* (elnök); igazgatósági tagok: *Krammer György* (Medicor-nyugdíjas), *Nagy Imréné* (Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt.), *Bielcsikné Rényi Judit* (Szociális és Egészségügyi Min.), *dr. Török Pál* (Medicor Holding Rt.); felügyelőbizottság: *Fiala Kornél* (Medicor-nyugdíjas), *dr. Hideg János* (Honvédelmi Min.), *Borda Józsefné* (MKKE), *Vidor Éva* (Medicor Irányító Vállalat). **Alapszabály elfogadási éve**: 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás**: dec. 31. **Utolsó közgyűlés**: 1989.

Medicor Szerviz Rt. Tevékenységi kör: orvostechnikai berendezések telepítése, javítása, karbantartása bel- és külföldön, orvostechnikai berendezések kezelésével, szervizelésével kapcsolatos szoftverek előállítása és forgalmazása. **Alaptőke**: 46,2 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 100 000 Ft; darabszáma 462. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői**: Pozsgai Dezső (elnök); igazgatósági tagok: *Mester Lajos* (Medicor Kereskedelmi Rt.), *Czine József* (Medicor Holding Rt.), *Krammer György* (Medicor-nyugdíjas); felügyelőbizottság: *Vidor Éva* (Medicor Irányító Vállalat), *Kojanicz Lászlóné* (Medakku), *Pádár Gyuláné* (Medicor-nyugdíjas). **Alapszabály elfogadási éve**: 1988. Utolsó

módosítása: 1989. **Üzletévzárás:** dec. 31. **Utolsó közgyűlés:** 1989. márc.

Medicor „Medorg" Szervezési és Számítástechnikai Rt. Tevékenységi kör: vállalati rendszerek folyamatszervezése, működési szabályozása, számítógépes rendszerek tervezése, installálása, működtetése, az ehhez kapcsolódó komplex orgver-hardver-szoftver szolgáltatása. **Alaptőke:** 13,7 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 100 000 Ft; darabszáma: 137. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői:** *dr. Spronz Imre* (elnök); igazgatósági tagok: *dr. Végh Mihály* (Struktúra Vállalat), *Páles György* (Magyar Hitel Bank Rt.), *Varga Éva* (Medicor Holding Rt.); felügyelőbizottság: *Báldy Lászlóné* (Medicor Holding Rt.), *Kovács Antal* (ELTE), *Czunyiné dr. Kálmán Györgyi* (Medicor Irányító Vállalat). **Alapszabály elfogadási éve:** 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás:** dec. 31. **Utolsó közgyűlés:** 1989. márc.

Medicor Orvosi Műszeripari Rt. Tevékenységi kör: orvosi, gyógyászati, laboratóriumi eszközök, felszerelések és berendezések, egyszerhasználatos eszközök, orvosi kéziműszerek gyártása, az ehhez kapcsolódó felszerelési, üzembe helyezési, szervizelési tevékenység, saját műszaki fejlesztés. Alaptőke: 666 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 1 M Ft; darabszáma 666. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői:** *Nagy János* (elnök); igazgatósági tagok: *dr. Hevesi Györgyné* (Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.), *dr. Hajdú Tibor* (Medicor Holding Rt.), *Báldy Lászlóné* (Medicor Holding Rt.); felügyelőbizottság: *Papp Sándor* (Medicor-nyugdíjas), *Földesi László* (MNB), *Rónainé Kókai Ágnes* (Medicor Holding Rt.). **Alapszabály elfogadási éve:** 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás:** dec. 31. **Utolsó közgyűlés:** 1989. márc.

Medicor Respirátor Ipari Rt. Tevékenységi kör: orvosi, gyógyászati, laboratóriumi eszközök, felszerelések és berendezések, légzésvédelmi eszközök, egészségügyi mobil rendszerek, egyéb finommechanikai eszközök, ipari, mezőgazdasági és közhasználatú fémtömegcikkek és tartozékaik gyártása, szerelése, szervizelése, ehhez kapcsolódó vevőszolgálati tevékenység. **Alaptőke:** 215,5 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 500 000 Ft; darabszáma: 431. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői:** *Mikle Ferenc* (elnök); igazgatósági tagok: *Bálintné Tamás Éva* (Magyar Hitel Bank Rt.), *Till József* (Műárt), *Kalocsay Imréné* (Medicor Holding Rt.); felügyelőbizottság: *Czunyiné dr. Kálmán Györgyi* (Medicor Irányító Vállalat), *Rónainé Kókai Ágnes* (Medicor Holding Rt.), *Znamenák József* (Medicor Respirátor Ipari Rt.). **Alapszabály elfogadási éve:** 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás:** dec. 31. **Utolsó közgyűlés:** 1989. márc.

Medicor Maros Bútoripari Rt. Tevékenységi kör: egyedi és típusigényű bútorgyártás; sebészeti varrótűk, hagyományos és egyszerhasználatos tűk félkész változatának gyártása; komplett térelemes egészségügyi létesítmények kivitelezése, berendezése. **Alaptőke:** 190,6 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 100 000 Ft; darabszáma: 1906. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői:** *Nagy Lajos* (elnök); igazgatósági tagok: *Kalocsai Imréné* (Medicor Holding Rt.), *dr. Schmidt Ernő* (FALCO), *Párizs Istvánné* (Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt.); felügyelőbizottság: *Pádár Sándor* (Medicor-nyugdíjas), *Váradiné Jassó Mária* (Medicor Holding Rt.), *Bakai István* (Marosmenti Áfész). **Alapszabály elfogadási éve:** 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás:** dec. 31. **Utolsó közgyűlés:** 1989. márc.

Medicor Műszaki Fejlesztő Rt. Tevékenységi kör: külső megbízás alapján orvosi, gyógyászati eszközök, felszerelések, berendezések kutatása, fejlesztése; a témákhoz kapcsolódó szoftvergyártás, a kifejlesztett késztermékek szériagyártását megelőzően első kis sorozatú gyártás megszervezése; műtőasztalgyártás. **Alaptőke:** 112,5 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 500 000 Ft; darabszáma: 225. Osztalék (1988): 8% vagyonarányos. **Tisztségviselői:** *Kotora György* (elnök); igazgatósági tagok: *Mádai Szilvia* (Medicor Kereskedelmi Rt.), *dr. Török Pál* (Medicor Holding Rt.), *Kontra László* (Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt.), *Dányi István* (Ipari Min.); felügyelőbizottság: *Ádám Antal* (Ipari Min.), *dr. Csontos Istvánné* (Ipari Fejlesztési Bank Rt.), *Pádár Gyuláné* (Medicor-nyugdíjas). **Alapszabály elfogadási éve:** 1988. Utolsó módosítása: 1989. **Üzletévzárás:** dec. 31. **Utolsó közgyűlés:** 1989. ápr.

A rövid történet: Az orvosi műszergyártásnak Magyarországon több évszázados, a gyáripar jellegű termelésnek közel 80 éves múltja van. Az 1963-ban megalakult Medicor az orvostechnikai szakágazat legnagyobb belföldi vállalata, s világméretekben is a legjelentősebbek közé tartozik. A nagyvállalati működés keretében – egységes koncepció alapján – valósították meg az orvostechnikai eszközök fejlesztését, gyártását, kül- és belföldi értékesítését, ill. a különböző komplettségi fokú egészségügyi rendszerek fővállalkozását. A világpiacon a Medicor a 15 legjelentősebb exportőr közé tartozik, termékeit 70 országba forgalmazza, 32 országban kereskedelmi irodája vagy képviselete működik. Mivel az elmúlt években csökkentek a dinamikus fejlődéshez szükséges erőforrások, jelentős tőkehi-

ány gátolta a továbbfejlődést, s a hatékony működés korlátjává vált a centralizált nagyszervezet is, a Medicor 1988. jan. 1-jével mélyreható szerkezeti-tulajdonosi változtatást hajtott végre. Ennek során 3100 M Ft alaptőkével rt.-ket és kft.-ket alapított gyáraiból és központi funkcionális egységeiből. Így a nagyvállalatból kialakult a magyar orvosi műszergyártás hagyományaira támaszkodó, de szervezetében és stratégiájában megújult Medicor-csoport. A Medicor Holding Rt. alapítói: a korábbi Medicor Állami Vállalat, a Budapest Bank Rt., a Postabank és Takarékpénztár Rt., az Ipari Fejlesztési Bank Rt., az Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt., az Állami Biztosító, továbbá két Medicor-társaság: a Mikromed Kft. és a Medicor Kereskedelmi Rt. A Medicor-csoport vállalatainak részvénytöbbségével (51–75%) a Medicor Holding Rt. rendelkezik; a tulajdonosi irányítás és kontroll révén biztosítja a Medicor-csoport vállalatainak hatékony működését, együttes fellépését, a birtokában lévő több mint 2 milliárd Ft értékű vagyonrész hozadékának a növelését. Az 1988-as működés során jelentkeztek a decentralizálás előnyei: a társaságok jelentős, a tervezettnél nagyobb nyereséget értek el. Az új, kisebb szervezetek eredményes gazdálkodásához hozzájárult a holding szintű koordináció.

Tungsram Részvénytársaság Címe: 1044 Budapest, Váci út 77. Korábbi neve: Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. Márkanév: Tungsram alapvédjegy és közel 40 más, a Tungsram szóból képzett márkanév. Gyárak (telepek) Magyarországon: Tungsram Rt. Gépgyára, 9027 Győr, Repülőtér 2.; ~ Vákuumtechnikai Alkatrész- és Gépgyára, 4220 Hajdúböszörmény, Kinizsi tér 1.; ~ Elektronikai Gyára, 7400 Kaposvár, Kenyér út 2.; ~ Fényforrásgyára, 4600 Kisvárda, Rudas L. u. 17.; ~ Fényforrásgyára 2600 Vác, Sebes I. u. 21–23.; ~ Alkatrészgyára, 8900 Zalaegerszeg, Alsó erdei út 17.; ~ Elektronikai Gyára, 1135 Bp., Béke út 21–29.; ~ Vákuumelektronikai Gyára, 1038 Bp., Váci út 169.; ~ Fényforrásgyára 1044 Bp., Váci út 77.; ~ Vákuumtechnikai Gépgyára, 1046 Bp., Fóti út 141. Leányvállalatok, alapítások, érdekeltségek külföldön: Tungsram–Ausztria, Bécs; Tungsram GmbH, Frankfurt; Tungsram Lighting, London; Tungsram Distributors Ltd, Dublin; Tungsram A.B., Stockholm; Tungsram A.S., Koppenhága; DY Tungsram A.B., Helsinki; Tungsram Espana S. A., Barcelona; Tungsram-Bureau, Párizs; Tungsram Australia Pty Ltd, Melbourne; Action-Tungsram Inc., New Yersey; Nipon-Tungsram Ota-ku, Tokió; Tungsram-Schréder, Bp. Fontosabb termelési ágak, termékek: fényforrásgyártás, fényrendszerek gyártása, vákuumtechnikai berendezések és gépek, vákuum- és ipari elektronika, alkatrészek. Alapszabály elfogadási éve: 1896. Utolsó közgyűlés: 1989. Alaptőke (1989): 6042 M Ft. Kibocsátott részvények névértéke: 200 M Ft; darabszáma: 30 210 M db.

Tisztségviselő: *Gábor András* (elnök, vezérigazgató).

Az rt. rövid története: 1896-ban alakult meg az Egyesült Villamossági Rt., a mai vállalat elődje. 1904-ben vásárolták meg Just Sándor és Hanamann Ferenc találmányát volfrámszálas izzótest gyártására. A volfrámszálas izzólámpák tömeggyártását a cég 1907-ben kezdte meg. 1906-ban a cég neve Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.-re módosult, hangsúlyozva ezzel az izzólámpagyártást mint fő profilt. A cég fennállása óta termelésének jelentős részét exportpiacon helyezte el. A 20-as években a világ izzólámpaforgalmának 5–6 százalékát a vállalat értékesítette. Ugyanezen időtől kezdve kezdte kiépíteni európai eladási képviseleteit például: Dániában, Németországban, Svájcban, Ausztriában stb. Magyarországon először 1921-ben az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.-nél hoztak létre ipari bázison működő kutatóintézetet, amelynek első igazgatója Pfeiffer Ignác műegyetemi tanár volt. A háborút követően a vállalatot állami vállalatként kezelték, bár megmaradt a részvénytársasági forma. 60-tól a cég megkezdte a vállalat magyarországi gyárainak kiépítését. 53-ban Újpesten a Vákuumtechnikai Gépgyár, majd a 60-as évektől kezdődően épült fel a nagykanizsai fényforrásgyár, a zalaegerszegi alkatrészgyár, a kaposvári elektroncsőgyár, a váci tv-képcsőgyár stb. A vállalat az exportjogát 57-ben, az importjogot 68-ban kapta vissza. A termékszerkezet korszerűsítése, a konvertibilis export bővítése céljából a hetvenes években jelentős beruházásokkal fejlesztették a fényforrásgyártást, rekonstruálták a vákuumtechnikai gépgyártást. 77-ben pedig vegyes vállalatot alapítottak az Egyesült Államokban ACTION-TUNGSRAM néven. A nyolcvanas évek elejétől kezdve ismét sor került a külföldi érdekeltségi hálózat jelentős bővítésére, éspedig: Ausztráliában, Japánban, Franciaországban, Angliában, Dél-Amerikában stb. Jelenleg a részvénytársaság több mint száz országgal áll üzleti kapcsolatban. Tradicionális a jelenléte a világpiacon a fényforrás, fényforrás-alkatrészek, vákuumtechnikai gép- és berendezés termékeivel: míg az elektronikai ágazat termékeinek értékesítése most van felfejlődőben. A cég a TUNGSRAM Rt. nevet 84-ben vette fel. A 88. decemberi közgyűlésen pedig megemelték a vállalat alaptőkéjét és 89. jan. 1-től ismét mint valós részvénytársaság működik. 89. máj.-ban a részvények közül 15 millió darabot külföldi bankkonzorciumoknak adtak el.

A felsorolt vállalatok mérlegadatai, 1988 (M Ft)

1. Bányászat

Eszközök	Dorogi	Mecseki	Oroszlányi	Tatabányai	Veszprémi
Forgóeszközök	1334,9	1 842,1	1241,0	3 293,2	1436,2
Állóeszközök nettó értéke	5228,4	6 591,1	5541,1	9 533,4	4013,9
Beruházások	373,5	2 712,3	595,0	654,1	284,7
Eszközök összesen	6936,8	11 145,5	7377,1	13 480,7	5734,8
Források					
Rövid lejáratú tartozások	892,6	875,8	798,4	4 176,4	560,4
Hosszú lejáratú tartozások	1513,4	347,5	448,7	255,0	757,8
Saját forrás	4528,3	9 621,3	6126,6	9 049,3	4098,2
Mérleg szerinti nyereség	2,5	300,9	3,4	0	318,4
Források összesen	6936,8	11 145,5	7377,1	13 480,7	5734,8

2. Energiaipar

Eszközök	Magyar Villamos Művek	Források	Magyar Villamos Művek
Forgóeszközök	35 497,9	Rövid lejáratú tartozások	17 175,2
Állóeszközök nettó értéke	132 832,7	Hosszú lejáratú tartozások	7 179,4
Beruházások	11 463,4	Saját forrás	153 427,8
		Mérleg szerinti nyereség	2 011,6
Eszközök összesen	179 794,0	Források összesen	179 794,0

3. Vas- és acélipar

Eszközök	Dunai Vasmű	Lenin Kohászat	Ózdi Kohászat	Salgótarjáni Kohászat
Forgóeszközök	10 721,8	8 112,0	4 912,1	1944,4
Állóeszközök nettó értéke	17 727,1	8 302,3	5 335,5	912,5
Beruházások	1 260,5	269,1	211,1	39,6
Eszközök összesen	29 709,4	16 683,4	10 458,7	2896,5
Források				
Rövid lejáratú tartozások	5 993,0	4 498,3	3 036,9	840,3
Hosszú lejáratú tartozások	252,1	331,5	20,9	154,7
Saját forrás	22 382,8	11 811,3	7 237,0	1794,8
Mérleg szerinti nyereség	1 081,5	42,3	163,9	106,7
Források összesen	29 709,4	16 683,4	10 458,7	2896,5

4. Gépgyártás

Eszközök	BHG	Csepel Autó	December 4. Drótművek	Diósgyőri Gépgyár	Ganz Villamossági Művek	Ikarus	Magyar Gördülőcsapágy	Magyar Kábel
Forgóeszközök	4203,9	4863,8	1390,7	3194,8	4200.9	7 502,3	2634,8	3722,0
Állóeszközök nettó értéke	1530,5	3090,4	769,6	1554,9	1105,1	5 294,4	1720,5	2041,9
Beruházások	266,7	31,8	13,2	22,5	57.0	84,0	101,0	122,4
Eszközök összesen	6001,1	7986,0	2173,5	4772,2	5363,0	12 880,7	4456,3	5886,3

Források	BHG	Csepel Autó	December 4. Drótművek	Diósgyőri Gépgyár	Ganz Villamossági Művek	Ikarus	Magyar Gördülőcsapágy	Magyar Kábel
Rövid lejáratú tartozások	2442,0	1447,4	579,1	1956,9	2530,3	2 830,3	362,6	2157,1
Hosszú lejáratú tartozások	22,0	652,5	14,2	318,1	–	1 498,7	485,3	–
Saját forrás	3140,0	5634,0	1267,3	2497,2	2669,0	7 532,5	3202,9	3198,3
Mérleg szerinti nyereség	397,1	252,1	312,9	0	163,7	1 019,2	405,5	530,9
Források összesen	6001,1	7986,0	2173,5	4772,2	5363,0	12 880,7	4456,3	5886,3

5. Vegyipar, gyógyszergyártás

Eszközök	Biogal	Chinoin Rt.	Magyar Viscosagyár	Pannonplast	Taurus	TVK
Forgóeszközök	4562,5	5 371,7	2501,3	1715,9	6 700,8	9 255,6
Állóeszközök nettó értéke	2534,6	3 801,1	1803,9	1753,0	4 743,1	9 530,6
Beruházások	1340,8	1 701,3	227,7	36,7	272,2	1 046,5
Eszközök összesen	8437,9	10 874,1	4532,9	3505,6	11 716,1	19 832,7
Források						
Rövid lejáratú tartozások	3019,7	2 429,6	633,3	657,4	3 252,3	2 294,0
Hosszú lejáratú tartozások	2400,5	2 201,0	206,2	792,7	1 583,0	4 526,2
Saját forrás	2331,1	5 840,0	2996,5	1634,1	6 040,2	8 752,3
Mérleg szerinti nyereség	686,6	403,5	696,9	421,4	840,6	4 260,2
Források összesen	8437,9	10 874,1	4532,9	3505,6	11 716,1	19 832,7

Ipari adatok

Az iparvállalatok és az ipari szövetkezetek bruttó termelésének szerkezete (%-ban, 1986. évi összehasonlító áron)

	1950	1960	1970	1980	1986	1987	1988
Bányászat	17,8	13,4	11,1	8,1	7,1	6,9	6,6
Villamosenergia-ipar	3,9	4,0	4,7	5,7	6,0	6,0	6,0
Kohászat	12,0	12,3	10,6	9,1	8,3	8,0	8,5
Gépipar	15,4	19,5	22,7	23,5	25,6	25,9	25,8
Ebből:							
Gép- és gépiberendezés-ipar	4,4	6,0	6,3	5,5	5,8	5,8	6,0
Közlekedéseszköz-ipar	5,4	5,8	5,9	6,8	7,1	7,1	6,4
Villamosgép- és -készülék-ipar	2,0	2,3	2,8	3,2	3,3	3,3	3,2
Híradás- és vákuumtechnikai ipar	0,5	1,1	2,0	3,3	4,4	4,7	4,9
Műszeripar	0,3	0,9	1,5	2,0	2,5	2,5	2,7
Fémtömegcikk-ipar	2,8	3,4	4,2	2,7	2,4	2,4	2,6
Építőanyag-ipar	3,9	4,3	3,6	3,5	3,2	3,3	3,4
Vegyipar	5,3	9,0	13,5	18,6	19,1	19,5	19,6
Könnyűipar	17,9	17,5	15,1	13,7	12,9	12,9	12,9
Egyéb ipar	0,1	0,7	0,9	1,1	1,0	0,9	0,8
Élelmiszeripar	23,7	19,3	17,8	16,7	16,8	16,6	16,4
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A felhalmozott eszközök nettó értéke, 1987 (folyó áron, Mrd Ft)

Népgazdasági ág	Állóeszközök nettó értéke	Befejezetlen beruházások	Készletek	Felhalmozott eszközök összes nettó értéke
Ipar	643,9	64,9	364,0	1072,8
Építőipar	33,1	1,1	41,8	76,0
Mező- és erdőgazdálkodás	273,9	16,0	193,4	483,3
Közlekedés	438,5	19,7	22,6	480,8
Posta és távközlés	38,4	10,3	6,0	54,7
Kereskedelem	99,9	5,9	180,4	286,2
Vízgazdálkodás	184,7	30,6	6,7	222,0
Egyéb anyagi tevékenység	21,8	0,4	4,3	26,5
Anyagi ágak együtt	1734,2	148,9	819,2	2702,3
Nem anyagi ágak együtt	1071,1	51,0	63,6	1185,7
Összesen	*2805,3*	*199,9*	*882,8*	*3888,0*

A termelés növekedése az iparvállalatoknál és az ipari szövetkezeteknél (éves átlagban, %-ban, összehasonlító áron)

	1948–1950*	1951–1955	1956–1960	1961–1965	1966–1970	
Bányászat	12,5	10,5	4,0	5,4	3,7	
Villamosenergia-ipar	26,2	12,3	9,2	8,9	8,2	
Kohászat	29,5	14,8	6,5	5,4	5,5	
Gépipar	38,1	15,5	10,8	9,7	7,7	
Építőanyag-ipar	42,5	14,2	8,9	6,5	5,3	
Vegyipar	31,0	18,9	13,8	13,8	11,6	
Könnyűipar	33,5	13,1	7,1	6,4	4,4	
Egyéb ipar		72,5	12,2	6,9	13,2	
Ipar élelmiszeripar nélkül	34,0	14,8	8,8	8,1	6,7	
Élelmiszeripar	43,6	12,5	3,8	7,5	4,7	
Ipar összesen	35,8	14,3	7,7	8,0	6,3	

	1971–1975	1976–1980	1981–1985	1986	1987	1988
Bányászat	2,0	0,5	−0,1	−0,1	−0,4	−3,7
Villamosenergia-ipar	7,6	5,9	2,9	2,1	4,4	0,1
Kohászat	5,0	1,6	0,0	2,8	0,9	4,3
Gépipar	7,8	3,2	3,4	3,7	4,7	0,0
Építőanyag-ipar	5,1	4,3	0,0	2,3	6,9	1,6
Vegyipar	10,5	6,4	2,3	1,4	6,1	1,3
Könnyűipar	5,7	2,1	1,1	1,1	2,9	0,2
Egyéb ipar	7,8	4,5	1,2	−2,9	1,2	−4,3
Ipar élelmiszeripar nélkül	6,9	3,4	1,9	2,1	3,9	0,5
Élelmiszeripar	4,7	3,3	2,0	1,3	3,2	−2,5
Ipar összesen	6,4	3,3	1,9	1,9	3,8	0,0

*Minisztériumi iparhoz tartozó vállalatok.

Az iparban foglalkoztatottak száma (1000 fő)

Év	Állami vállalatok és szövetkezetek		Együtt	Magánkisipar	Egész ipar
1950	666	14	680	151	831
1960	1142	161	1303	81	1384
1970	1517	238	1755	61	1816
1975	1505	239	1744	47	1791
1980	1392	222	1614	46	1660
1985	1295	201	1496	53	1549
1986	1287	199	1486	54	1540
1987	1258	196	1454	59	1513
1988	1208	200	1408	70	1478

Az ipari beruházások megoszlása, folyó áron (%)

Év, évek átlaga	Építés	Gép	Egyéb	Összesen
1970	39,3	51,3	9,4	100,0
1971–1975	33,9	57,0	9,1	100,0
1976–1980	33,4	55,9	10,7	100,0
1981–1985	32,4	53,5	14,1	100,0
1980	34,9	53,1	12,0	100,0
1985	31,9	54,4	13,7	100,0
1986	34,1	57,1	8,8	100,0
1987	34,8	58,6	6,6	100,0
1988	37,3	56,8	5,9	100,0

A gépállomány értékét jellemző fontosabb mutatók az ipari vállalatoknál és szövetkezeteknél

	A gépek, berendezések									
	nettó értéke a bruttó érték %-ában					bruttó értékből a teljesen leírtak aránya (%)				
	1970	1975	1980	1986	1987	1970	1975	1980	1986	1987
Összesen	55,2	55,3	52,6	43,2	42,7	7,7	14,9	17,5	23,3	25,1
Ezen belül:										
Bányászat	51,2	48,2	45,2	48,4	48,7	14,0	23,6	23,9	22,2	23,0
Vill.-energia-ip.	63,1	65,1	60,9	59,2	60,5	3,3	5,2	7,4	7,7	8,6
Kohászat	53,2	46,5	45,3	38,4	35,6	6,8	20,2	26,9	30,4	31,6
Gépipar	51,7	46,1	49,4	37,9	37,2	10,3	21,7	22,4	28,6	29,8
Építőanyag-ipar	52,6	64,0	56,6	37,1	34,6	9,9	10,9	12,4	24,7	27,6
Vegyipar	58,7	57,0	50,2	35,2	34,0	7,7	15,3	19,9	33,1	38,1
Könnyűipar	55,2	59,9	56,0	44,2	43,1	4,2	10,0	12,0	17,5	19,3
Élelmiszeripar	53,5	58,8	57,9	43,0	40,4	8,2	12,7	12,8	21,4	25,3

Egységnyi ipari termelésre jutó energiafelhasználás (fűtőérték alapján)

Év	Kilojoule/Ft (1981. évi áron)	1970 = 100,0	Előző év = 100,0
1975	675,5	83,7	n. a.
1980	650,2	80,6	102,1
1981	619,4	76,7	95,2
1982	596,1	73,9	96,3
1983	587,4	72,8	98,6
1984	582,4	72,2	99,1
1985	569,0	70,4	97,6
1986	561,4	69,5	98,7
1987	544,2	67,2	96,7
1988	534,4	66,0	98,2

Magyarország villamosenergia-termelése és villamosenergia-importja (Mrd kWh)

Év	Termelés	Import
1960	7,6	0,5
1965	11,2	1,3
1970	14,5	3,4
1975	20,5	4,1
1980	23,9	7,4
1983	25,8	9,1
1984	26,3	10,3
1985	26,8	10,8
1986	28,0	10,5
1987	29,7	10,6
1988	29,2	11,3

Az alap-energiahordozók termelésének szerkezete Magyarországon (%-ban, fűtőérték alapján)

Energiahordozók	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Szén	62,7	51,4	46,0	37,4	36,8	35,4	33,9
Szénhidrogének	34,8	46,1	51,6	51,1	50,2	47,2	44,8
Ebből: Földgáz	20,3	30,2	33,7	34,7	33,7	31,9	29,0
Kőolaj	14,5	15,9	17,9	16,4	16,5	15,3	15,8
Atomerőművi villamos energia	–	–	–	9,2	10,7	15,3	19,1
Vízi erőművi villamos energia	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Tűzifa	2,3	2,2	2,2	2,1	2,1	1,9	1,9
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Az energiahordozók forrásának szerkezete, termelés+import együtt (%-ban, fűtőérték alapján)

Energiahordozók	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Szénféleségek	50,1	36,3	28,8	26,7	25,5	23,8	23,2
Szénhidrogének	43,4	57,7	63,6	59,9	60,8	59,9	58,4
Ebből: Földgáz	13,5	18,6	26,2	27,1	27,7	27,8	26,8
Kőolaj és kőolaj-termékek	29,9	39,1	37,4	32,8	33,1	32,1	31,6
Atomerőművi villamos energia	–	–	–	4,6	5,2	7,7	9,4
Import villamos energia	4,6	4,5	6,5	7,7	7,4	7,5	7,9
Egyéb	1,9	1,5	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Egységnyi nemzeti jövedelemre jutó energiafelhasználás

Év	Előző év = 100,0	1970 = 100,0
1976	101,3	88,0
1977	97,8	86,1
1978	102,8	88,5
1979	98,8	87,4
1980	101,0	88,3
1981	97,1	85,7
1982	98,4	84,3
1983	98,2	82,8
1984	101,2	83,7
1985	103,8	87,0
1986	98,7	85,9
1987	98,2	84,6
1988	98,3	83,2

Az iparvállalatok és ipari szövetkezetek megoszlása a termelési érték szerint, 1988

	200 M Ft alatt	200–500 M Ft között	500 M Ft–1 Mrd Ft között	1–2 Mrd Ft között	2–5 Mrd Ft között	5–10 Mrd Ft között	10 Mrd Ft felett	Összesen
				Vállalatok száma				
Állami iparvállalatok	479	188	145	176	104	31	20	1143
Ipari szövetkezetek	1450	103	24	4	1	–	–	1582
Összesen	1929	291	169	180	105	31	20	2725
				Vállalatok számának megoszlása, %				
Állami iparvállalatok	41,9	16,5	12,7	15,4	9,1	2,7	1,7	100,0
Ipari szövetkezetek	91,6	6,5	1,5	0,3	0,1	–	–	100,0
Összesen	70,8	10,7	6,2	6,6	3,9	1,1	0,7	100,0
				Termelési érték megoszlása, %				
Állami iparvállalatok	1,7	1,3	7,5	18,4	23,3	14,8	30,0	100,0
Ipari szövetkezetek	53,2	25,9	13,9	5,2	1,8	–	–	100,0
Összesen	5,7	6,0	8,0	17,4	21,7	13,7	27,5	100,0
				A fizikai foglalkozásúak számának megoszlása, %				
Állami iparvállalatok	5,0	9,2	12,7	23,5	23,2	12,6	13,8	100,0
Ipari szövetkezetek	74,3	18,5	5,3	1,4	0,5	–	–	100,0
Összesen	15,3	10,6	11,6	20,2	19,9	10,7	11,7	100,0

Az állami iparvállalatok és ipari szövetkezetek megoszlása a létszám szerint, 1988

	100-nál kevesebb	101–300	301–500	501–1000	1001–2000	2001–5000	5001–10 000	10 000-nél több	
	fizikai dolgozót foglalkoztató								Összesen
				Vállalatok száma					
Állami iparvállalatok	317	206	123	215	173	86	18	5	1143
Ipari szövetkezetek	1057	408	80	32	5	–	–	–	1582
Összesen	1374	614	203	247	178	86	18	5	2725

	100-nál kevesebb	101–300	301–500	501–1000	1001–2000	2001–5000	5001–10 000	10 000-nél több	Összesen
	fizikai dolgozót foglalkoztató								
	Vállalatok számának megoszlása, %								
Állami iparvállalatok	27,8	18,0	10,8	18,8	15,1	7,5	1,6	0,4	100,0
Ipari szövetkezetek	66,8	25,8	5,1	2,0	0,3	–	–	–	100,0
Összesen	50,4	22,5	7,4	9,1	6,5	3,2	0,7	0,2	100,0
	Termelési érték megoszlása, %								
Állami iparvállalatok	0,6	5,2	4,0	16,2	22,4	32,7	13,5	5,4	100,0
Ipari szövetkezetek	29,3	40,9	16,5	11,2	2,1	–	–	–	100,0
Összesen	2,9	8,0	5,0	15,8	20,8	30,2	12,4	4,9	100,0
	Fizikai foglalkozásúak számának megoszlása, %								
Állami iparvállalatok	1,1	4,1	5,2	17,1	25,9	26,3	13,6	6,7	100,0
Ipari szövetkezetek	23,3	41,9	18,0	13,3	3,5	–	–	–	100,0
Összesen	4,4	9,7	7,1	16,5	22,5	22,5	11,6	5,7	100,0

A 100 legnagyobb iparvállalat közül az első 50 rangsora a termelési érték alapján 1988-ban [KSH+Figyelő]

Termelési érték szerinti sorrend				Lét-szám	Bruttó állóeszköz	Export értékesítés	Belföldi értékesítés
1988	1987	A vállalat megnevezése	Értékhatár	szerinti 1988. évi sorrend			
1.	1.	Dunai Kőolajipari Vállalat	10 Mrd Ft-nál több	67.	4.	3.	1.
2.	2.	Nagyalföldi Kőolaj és Földgáztermelő Vállalat	10 Mrd Ft-nál több	47.	2.	56.	3.
3.	9.	Magyar Villamosművek Tröszt	10 Mrd Ft-nál több	99.	96.	88.	2.
4.	6.	Tiszai Vegyi Kombinát	10 Mrd Ft-nál több	23.	5.	6.	7.
5.	5.	Dunai Vasmű	10 Mrd Ft-nál több	7.	3.	8.	5.
6.	3.	Magyar Vagon- és Gépgyár (RÁBA)	10 Mrd Ft-nál több	3.	6.	2.	20.
7.	4.	Ikarus Karosszéria- és Járműgyár	10 Mrd Ft-nál több	14.	30.	1.	87.
8.	7.	Papíripari Vállalat	10 Mrd Ft-nál több	6.	7.	32.	4.
9.	8.	VIDEOTON Elektronikai Vállalat	10 Mrd Ft-nál több	2.	29.	4.	30.
10.	13.	Székesfehérvári Könnyűfémmű	10 Mrd Ft-nál több	45.	23.	12.	13.
11.	15.	Borsodi Vegyi Kombinát	10 Mrd Ft-nál több	24.	11.	13.	14.
12.	10.	Lenin Kohászati Művek	10 Mrd Ft-nál több	5.	10.	17.	10.
13.	12.	TAURUS Gumiipari Vállalat	10 Mrd Ft-nál több	11.	25.	9.	27.
14.	14.	Kőbányai Gyógyszerárugyár	10 Mrd Ft-nál több	25.	24.	5.	67.
15.	11.	Csepel Autógyár	10 Mrd Ft-nál több	17.	36.	23.	11.
16.	20.	Növényolaj-ipari és Mosószergy. Váll.	10 Mrd Ft-nál több	58.	39.	15.	24.
17.	16.	Fővárosi Gázművek	10 Mrd Ft-nál több	65.	14.	78.	12.
18.	18.	Ózdi Kohászati Üzemek	10 Mrd Ft-nál több	9.	16.	22.	15.
19.	19.	Tungsram Részvénytársaság	10 Mrd Ft-nál több	1.	27.	7.	77.
20.	21.	Tiszántúli Gázszolgáltató Vállalat	10 Mrd Ft-nál több	52.	42.	93.	18.
21.	33.	Paksi Atomerőmű Vállalat	5–10 Mrd Ft	49.	1.	92.	19.
22.	34.	Csepel Művek Fémmű	5–10 Mrd Ft	79.	49.	35.	21.
23.	28.	Chinoin Gyógyszergyár Rt.	5–10 Mrd Ft	36.	37.	11.	74.
24.	29.	Magyar Kábelművek	5–10 Mrd Ft	64.	48.	34.	23.
25.	23.	Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat	5–10 Mrd Ft	32.	9.	100.	25.
26.	17.	Tiszai Kőolajipari Vállalat	5–10 Mrd Ft	97.	34.	51.	9.
27.	27.	EGIS Gyógyszergyár	5–10 Mrd Ft	42.	43.	14.	69.
28.	26.	Nitrokémia Ipartelepek	5–10 Mrd Ft	37.	40.	27.	33.
29.	24.	Budapesti Édesipari Vállalat	5–10 Mrd Ft	57.	81.	64.	17.
30.	38.	Ajkai Timföldgyár és Alumíniumkohó	5–10 Mrd Ft	61.	44.	10.	80.
31.	22.	Üvegipari Művek	5–10 Mrd Ft	15.	41.	49.	28.
32.	35.	Csepel Művek Vasmű	5–10 Mrd Ft	59.	51.	44.	29.
33.	46.	BIOGAL Gyógyszergyár	5–10 Mrd Ft	72.	60.	38.	40.
34.	32.	Tiszai Erőmű Vállalat	5–10 Mrd Ft	87.	22.	94.	31.

Termelési érték szerinti sorrend 1988	1987	A vállalat megnevezése	Értékhatár	Létszám szerinti	Bruttó állóeszköz 1988. évi sorrend	Export értékesítés	Belföldi értékesítés
35.	30.	Dunamenti Hőerőmű Vállalat	5–10 Mrd Ft	96.	21.	95.	32.
36.	43.	Péti Nitrogénművek	5–10 Mrd Ft	56.	15.	19.	78.
37.	36.	Compack Keresk. Csomagoló Váll.	5–10 Mrd Ft	85.	90.	80.	26.
38.	41.	Hűtőgépgyár	5–10 Mrd Ft	31.	70.	25.	59.
39.	–	Tatabányai Bányák Vállalat	5–10 Mrd Ft	16.	17.	67.	37.
40.	49.	Dél-alföldi Gázszolgáltató Vállalat	5–10 Mrd Ft	89.	52.	96.	34.
41.	53.	BUDAPRINT Pamutnyomóipari V.	5–10 Mrd Ft	13.	45.	31.	60.
42.	45.	Veszprémi Szénbányák	5–10 Mrd Ft	12.	32.	74.	38.
43.	40.	Ganz-Danubius Hajó- és Darugyár	5–10 Mrd Ft	21.	100.	18.	96.
44.	51.	Kohászati Alapanyagelőkészítő V.	5–10 Mrd Ft	66.	56.	83.	35.
45.	44.	BHG Híradástechnikai Vállalat	5–10 Mrd Ft	10.	68.	24.	70.
46.	47.	Mecseki Szénbányák	5–10 Mrd Ft	8.	20.	86.	45.
47.	54.	Borsodi Szénbányák	5–10 Mrd Ft	4.	33.	97.	39.
48.	57.	GPABOPLAST Győri Pamutszövő és Műbőrgyár	5–10 Mrd Ft	69.	66.	40.	58.
49.	56.	Szegedi Szalámigyár és Húskombinát (PICK)	5–10 Mrd Ft	74.	75.	36.	76.
50.	55.	Kőolajkutató Vállalat	5–10 Mrd Ft	54.	28.	81.	36.

A vállalati rend szerint működő gazdasági szervezetek száma

Gazdasági szervezetek	1982 XII. 31.	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989. VI. 23.
Vállalat és tröszt	1782	1856	1864	1910	1940	1955	1986	2002
Leányvállalat	25	87	172	254	345	397	391	408
Közös vállalat	211	218	239	251	276	302	309	307
Egyesülés	45	50	53	57	61	69	78	86
Részvénytársaság	19	37	48	62	74	137	116	210
Kft.							451	2329
Mezőgazdasági halászati tsz., mezőgazdasági szakszövetkezetek	1387	1368	1361	1350	1340	1337	1333	1332
Egyéb szövetkezet	2745	2747	2772	2735	2719	2658	2439	2486
Kisszövetkezet	145	255	380	762	1278	2154	3108	3185
Társulat	547	538	478	435	455	498	534	472

A társas vállalkozások számának alakulása az év végén (db)

Megnevezés	1984	1985	1986	1987	1988
1. *Bejegyzett társaságok**					
gmk	7 873	10 118	11 832	12 411	11 788
vgmk	18 178	21 153	22 396	20 956	16 592
szakcsoport	2 328	2 688	2 955	2 714	1 786
egyéb társaságok	712	967	1 684	2 662	3 655
Összesen	29 091	34 926	38 867	38 743	33 821
2. *Ténylegesen működő (bevallást benyújtó) társaságok**					
gmk	7 340	9 314	10 941	11 185	10 430
vgmk	17 775	20 267	21 490	19 117	15 255
szakcsoport	2 243	2 523	2 768	2 337	1 522
egyéb társaságok	622	833	1 484	2 199	3 209
Összesen	27 980	32 937	36 683	34 838	30 416

* Jogi személyiséggel nem rendelkezők

A bevallást benyújtó társas vállalkozások létszámának alakulása az év végén (fő)

Megnevezés	1984	1985	1986	1987	1988
Jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok					
Gmk					
főfoglalkozású tagok	10 962	14 096	16 818	16 876	14 765
mellékfoglalkozású tagok	31 554	41 342	49 499	51 171	43 311
alkalmazottak	5 483	4 865	6 224	6 746	11 035
Összesen	47 999	60 303	72 541	74 793	69 111
Vgmk					
főfoglalkozású tagok	4 430	4 447	3 754	3 695	–
mellékfoglalkozású tagok	195 644	237 012	262 907	237 499	180 000
alkalmazottak	1 011	486	256	267	253
Összesen	201 085	241 945	266 917	241 461	180 253
Szakcsoportok					
főfoglalkozású tagok	24 641	28 360	28 402	19 762	12 273
mellékfoglalkozású tagok	49 114	59 598	72 374	65 413	33 484
alkalmazottak	1 896	1 189	1 447	1 049	859
Összesen	75 651	89 147	102 223	86 224	46 616
Egyéb társaságok					
főfoglalkozású tagok	3 518	3 619	2 684	4 023	5 869
mellékfoglalkozású tagok	4 302	6 259	1 346	2 863	4 177
alkalmazottak	652	709	1 330	2 416	3 865
Összesen	8 472	10 587	5 360	9 302	13 911
Mindösszesen	333 207	401 982	447 041	411 780	309 891

A társas vállalkozások* árbevételének alakulása (1000 Ft)

Megnevezés	1984	1985	1986	1987	1988
Gmk	9 718 805	13 386 434	17 721 504	20 544 546	18 254 704
Vgmk	11 330 811	14 832 522	16 886 376	16 488 031	11 289 283
Szakcsoport	9 348 083	12 973 910	16 317 517	14 389 788	8 909 526
Egyéb társaság	1 744 936	2 418 894	5 118 735	7 569 645	11 044 112
Összesen	32 142 635	43 611 760	56 044 132	58 992 010	49 497 625

* Jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok.

A társas vállalkozások* által kimutatott vagyon összege az év végén (1000 Ft)

Megnevezés	1984	1985	1986	1987	1988
Gmk	1 813 980	2 447 585	3 421 675	4 408 142	3 529 747
Vgmk	1 335 523	1 407 056	1 651 407	756 744	1 146 522
Szakcsoport	1 280 031	1 399 874	1 721 352	1 758 056	1 100 331
Egyéb társaságok	177 182	185 590	265 190	1 163 166	1 254 507
Összesen	4 606 716	5 440 105	7 059 624	8 086 108	7 031 107

* Jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok.

A társas vállalkozásokban részt vevők jövedelme*, 1988

Megnevezés	1000 Ft	Ft/fő/év
Jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok		
Gmk		
főfoglalkozású tagok	2 429 467	164 542
mellékfoglalkozású tagok	2 223 555	51 339
alkalmazottak	969 230	87 832
Összesen	5 622 252	81 351

Megnevezés	1000 Ft	Ft/fő/év
Vgmk		
főfoglalkozású tagok	–	–
mellékfoglalkozású tagok	6 454 445	35 858
alkalmazottak	9 616	38 008
Összesen	6 464 061	35 860
Szakcsoport		
főfoglalkozású tagok	1 725 042	140 556
mellékfoglalkozású tagok	1 256 426	37 523
alkalmazottak	102 063	118 816
Összesen	3 083 531	66 147
Egyéb társaság		
főfoglalkozású tagok	472 953	80 585
mellékfoglalkozású tagok	107 970	25 848
alkalmazottak	233 160	60 326
Összesen	814 083	58 520
Mindösszesen	15 983 927	51 579

* SZJA adózás előtti jövedelem.

Mezőgazdaság

A mezőgazdaság aránya a népgazdaságban (folyó árak alapján, %)

	1970	1980	1985	1986	1987	1988
Bruttó termelési érték	16,7	16,4	15,7	15,8	15,9	16,8
Nettó termelési érték	18,6	17,8	16,5	16,9	16,9	16,6
Tiszta jövedelem	6,1	9,5	10,7	11,1	11,8	12,0
Aktív keresők	24,0	19,5	20,0	19,1	18,2	17,8
Bruttó eszközérték	10,4	10,6	10,3	10,2	10,0	10,2
Beruházás	19,0	12,1	10,7	11,1	13,3	11,7
Export	23,8	21,8	20,7	19,6	18,8	20,2
Ebből: rubelviszonylat	16,9	13,9	13,2	14,2	13,5	13,4
nemrubel-viszonylat	30,7	27,8	27,5	25,1	23,8	24,9
Import	13,1	7,8	6,5	6,9	6,9	7,1
Ebből: rubelviszonylat	4,0	2,5	2,5	2,8	3,1	2,5
nemrubel-viszonylat	22,6	12,2	10,1	10,8	10,1	10,6

Mezőgazdasági termékek termelése (összes gazdaság)

	1976	1980	1985	1986	1987	1988	1988 az 1980. évi %-ában
	1981-es áron, M Ft						
Gabonafélék és hüvelyesek	40 074	48 672	52 052	50 871	50 710	54 580	112,1
Ipari növények	8 945	11 503	14 100	16 051	15 946	16 120	140,1
Burgonya	4 015	3 865	3 880	3 284	2 935	3 720	96,2
Szálas- és tömegtakarmány	8 443	10 255	9 503	8 524	8 338	8 110	79,1
Zöldségfélék	10 504	11 828	11 700	11 635	13 302	13 540	114,5
Gyümölcsök	9 569	10 784	10 024	11 272	10 144	10 380	96,3
Szőlő	10 818	13 754	7 372	10 710	8 259	10 720	77,9
Egyéb növények	3 765	n. a.	4 298	4 811	1 025	2 580	n. a.
Növénytermelés összesen	*96 133*	*110 661*	*112 929*	*117 158*	*110 659*	*119 750*	*108,2*
Szarvasmarha	27 478	31 144	31 326	30 812	30 364	30 070	96,6
Sertés	36 713	42 302	47 039	46 505	47 667	48 480	114,6
Juh	4 202	5 699	4 766	4 708	4 625	4 110	72,1
Baromfi	24 390	29 011	30 966	33 213	34 413	35 970	124,0
Egyéb állat	4 011	4 121	3 799	3 985	3 959	4 000	97,1
Állattenyésztés összesen	*96 794*	*112 277*	*117 896*	*119 223*	*121 028*	*122 630*	*109,2*
Mezőgazdasági termékek mindösszesen	*192 927*	*222 938*	*230 825*	*236 381*	*231 687*	*242 380*	*108,7*

Mezőgazdasági termékek termelése (kistermelés, 1981-es áron, M Ft)

	1976	1980	1985	1986	1987	1988
Gabonafélék és hüvelyesek	5 648	5 248	4 931	4 962	5 221	5 260
Ipari növények	627	907	1 696	1 861	1 831	1 850
Burgonya	2 282	2 400	2 791	2 455	2 222	2 820
Szálas- és tömegtakarmányok	628	588	633	600	515	500
Zöldségfélék	4 882	6 268	8 158	8 383	10 090	10 280
Gyümölcsök	4 877	5 745	6 605	7 024	6 417	6 640
Szőlő	5 464	6 696	4 291	6 054	4 929	6 450
Egyéb növények	– 118	86	234	394	244	320
Növénytermelés és kertészet	*24 290*	*27 938*	*29 339*	*31 733*	*31 469*	*34 480*
Szarvasmarha	8 628	8 586	7 611	7 372	7 043	7 290
Sertés	19 489	23 331	27 609	26 419	26 594	27 370
Juh	693	1 121	1 191	1 283	1 248	1 110
Baromfi	11 086	12 008	13 319	14 200	14 996	15 820
Egyéb állat	2 661	2 574	2 157	2 397	2 461	2 490
Állattenyésztés	*42 557*	*47 620*	*51 887*	*51 671*	*52 342*	*54 080*
Mindösszesen	*66 847*	*75 558*	*81 226*	*83 404*	*83 811*	*88 560*

Mezőgazdasági termékek termelésének aránya (összes gazdaság = 100%)

	Állami gazdaságok, kombinátok	Mgtsz-ek közös gazdaságai	Kistermelés	Állami gazdaságok, kombinátok	Mgtsz-ek közös gazdaságai	Kistermelés
	1977			1987		
Gabonafélék és hüvelyesek	13,3	71,2	13,1	13,9	74,9	9,8
Ipari növények	13,6	74,4	8,6	12,9	75,0	11,4
Burgonya	7,3	33,0	53,8	2,6	25,4	70,4
Szálas- és lédús takarmányok	17,7	72,6	6,2	16,9	73,6	6,5
Zöldségfélék	5,3	41,5	42,0	2,4	23,3	74,0
Gyümölcsök	20,1	26,9	44,8	13,3	24,9	60,9
Szőlő	21,7	25,3	35,5	11,4	28,8	53,1
Egyéb növények	14,2	68,9	9,3	27,9	0,0	36,8
Növénytermelés és kertészet	*14,3*	*57,4*	*22,2*	*11,8*	*55,7*	*30,6*
Szarvasmarha	15,7	49,5	32,8	18,3	59,3	21,9
Sertés	17,4	24,9	52,4	15,7	27,6	53,5
Juh	11,8	67,8	21,2	7,7	59,1	26,2
Baromfi	14,5	34,9	44,6	15,9	37,2	42,7
Egyéb állat	16,6	10,3	55,4	13,1	6,4	60,2
Állattenyésztés	*16,0*	*35,7*	*43,6*	*16,0*	*38,7*	*41,8*
Mindösszesen	*15,1*	*47,2*	*32,6*	*14,0*	*46,9*	*36,4*

Földterület megoszlása művelési ágak szerint (1000 ha)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Szántó	5046	4976	4735	4698	4705	4709	4712
Kert	146	152	291	339	339	338	338
Szőlő	230	206	168	154	147	145	142
Gyümölcsös	172	161	138	103	99	97	95
Gyep	1281	1275	1294	1246	1234	1222	1210
Mezőgazdasági terület összesen	*6875*	*6770*	*6626*	*6540*	*6524*	*6511*	*6497*
Erdő	1471	1545	1610	1648	1659	1669	1678
Nádas	32	34	38	39	40	40	40
Halastó	24	23	25	26	26	26	27
Termőterület összesen	*8402*	*8372*	*8299*	*8253*	*8249*	*8246*	**8242**
Művelés alól kivont terület	901	931	1005	1050	1054	1057	1061
Földterület összesen	*9303*	*9303*	*9304*	*9303*	*9303*	*9303*	*9303*

Az összes földterület megoszlása társadalmi szektorok szerint (1000 ha)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Állami szektor	2830	2823	2871	2868	2873	2862	2868
Ebből: állami gazdaságok, kombinátok	999	984	994	965	966	962	956
Szövetkezeti szektor	5920	5937	5927	5863	5782	5768	5731
Ebből: mgtsz közös háztáji	4865	5069	5299	5320	5299	5292	5252
	739	589	441	359	346	340	332
Kisegítő gazdaságok	335	334	380	472	548	574	597
Egyéni gazdaságok	218	209	126	100	100	99	107
Földterület összesen	*9303*	*9303*	*9304*	*9303*	*9303*	*9303*	*9303*

Fontosabb szántóföldi növények termésmennyisége (1000 t)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Összes gazdaság							
Búza	2718	4005	6068	6555	5740	5685	6962
Rozs	155	147	139	164	170	182	245
Árpa	552	699	925	1039	844	783	1168
Zab	57	87	106	130	121	95	134
Kukorica	4013	7088	6535	6619	7029	7007	6027
Cukorrépa	2174	4089	3927	4072	3760	4255	4504
Napraforgó	92	154	454	673	857	790	705
Lucernaszéna	1971	2328	2241	1814	1710	1617	1481
Vöröshereszéna	364	281	215	164	88	83	90
Burgonya	1430	1268	941	975	815	694	887
Állami gazdaságok, kombinátok							
Búza	507	647	839	910	787	793	926
Rozs	11	9	9	12	14	16	21
Árpa	66	46	90	155	123	112	158
Zab	7	4	7	15	11	6	14
Kukorica	514	851	797	789	845	855	675
Cukorrépa	143	767	692	632	514	615	605
Napraforgó	11	19	41	83	99	91	82
Lucernaszéna	537	602	537	365	345	308	300
Vöröshereszéna	27	10	11	8	3	4	4
Burgonya	14	64	70	42	29	22	32
Mgtsz-ek közös gazdaságai							
Búza	2161	3261	5084	5491	4816	4763	5855
Rozs	104	90	108	126	131	144	186
Árpa	416	530	743	810	661	624	948
Zab	40	71	88	104	100	80	109
Kukorica	1503	4210	4379	4633	4986	4979	4295
Cukorrépa	2022	3304	3209	3239	2997	3328	3506
Napraforgó	77	131	406	579	742	682	605
Lucernaszéna	1358	1633	1618	1362	1291	1223	1106
Vöröshereszéna	319	258	192	145	79	73	79
Burgonya	561	383	307	262	209	164	226

Szőlő- és gyümölcstermelés

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Szőlőtermelés							
Összes terület (1000 ha)	230	206	168	154	147	145	142
Szőlőtelepítés (1000 ha)	n. a.	n. a.	5	1,8	1,6	2,5	1,9
Termőterület (1000 ha)	217	199	147	125	115	113	109
Termésátlag (termőterületen) (kg/ha)	3250	3880	3560	3050	516	3890	5250

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Termésmennyiség (1000 t)	743	813	898	466	691	512	681
Ebből: gyümölcsként értékesített	62	62	64	33	43	32	32
Egyszer fejtett bortermés (M l)	438	495	571	289	442	326	430
Gyümölcstermelés							
Összes terület (1000 ha)	172	161	138	103	99	97	95
Gyümölcstelepítés (1000 ha)	n. a.	n. a.	5	0,5	0,6	0,8	1,0
Termőterület (1000 ha)	137	145	120	83	81	80	79
Termésmennyiség (1000 t)	1308	1355	1653	1520	1822	1630	1664
Ebből: alma	661	809	1017	954	1253	1064	1092
körte	80	123	96	86	86	78	80
meggy	40	35	38	55	53	83	75
szilva, ringlószilva	227	156	221	164	194	222	210
kajszibarack	84	36	69	54	31	27	26
őszibarack	113	79	98	81	91	50	75

Öntözési kapacitás (ha)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Öntözési kapacitás összesen	458 005	487 396	444 387	343 989	336 895	341 948	348 694
Ebből: öntözésre műszakilag berendezett terület	179 451	179 604	170 136	159 668	156 007	158 142	166 825
ebből: felületi öntözőtelep	122 257	104 378	68 658	52 625	51 415	50 326	48 463
altalaj-nedvesítő öntözőtelep	10 516	10 404	8 376	11 063	11 287	9 247	9 202
felszín alatti nyomócsöves öntözőtelep	46 426	64 570	91 209	93 046	89 840	93 418	93 204

Az öntözött területek nagysága, művelési ágak közötti megoszlása öntözési technológiák szerint a mezőgazdasági nagyüzemekben, 1987 (ha)

Művelési ág	Felületi (ebből: árasztó)		Altalaj-nedvesítés	Esőztető öntözés (ebből: hordozható berendezéssel)		Csepegtető öntözés	Összesen	A kiöntözött víz mennyisége (M m³)	egy hektárra (m³)
Szántó	15 476	(13 212)	1145	92 800	(53 848)	130	*109 551*	256,1	2 338
ebből: rizsterm.	13 212	(13 212)	–	–	(–)	–	*13 212*	150,1	11 361
zöldségterm.	n. a.	(n. a.)	n. a.	n. a.	(n. a.)	n. a.	*12 729*	14,9	1 173
Gyümölcsös	70	(–)	–	1 783	(289)	2056	*3 909*	5,3	1 364
Szőlő	–	(–)	23	300	(22)	46	*369*	0,5	1 449
Gyep	10 802	(8 259)	327	10 425	(7 871)	–	*21 554*	39,1	1 814
Egyéb területek	134	(6)	6740	634	(306)	–	*7 508*	5,4	726
Összesen	*26 482*	*(21 477)*	*8235*	*105 942*	*(62 336)*	*2232*	*142 891*	*306,5*	*2 145*

Traktor- és aratócséplőgép-állomány (db)

	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Gépivonóerő-kapacitás (1000 kW)	4714	7019	8209	8407	8509	8517
Összes traktor	62 361	55 363	55 414	55 317	53 947	53 507
Ebből: 150 kW feletti	619	1 927	3 185	3 343	3 408	3 609
111–150 kW-os	5	1 601	3 934	4 067	4 153	4 191
76–110 kW-os	1 791	3 093	2 942	2 969	2 973	3 001
41– 75 kW-os	13 786	16 005	22 759	24 112	23 958	24 877
21– 40 kW-os	43 874	31 349	20 856	19 060	17 815	16 155
Traktorok átlagos kapacitása (kW)	40	52	62	63	66	67
Gabonaaratógép összesen	14 133	14 113	12 153	12 016	11 475	11 170
Ebből: 8 kg/sec és nagyobb áteresztőképességű	1 174	2 968	6 432	6 666	7 664	8 887

A nagyüzemi mezőgazdaság traktorállománya

Évek	Traktorok száma (1000 db)		A traktorok motorkapacitása (1000 kW)		1000 ha mezőgazdasági területre jutó motorkapacitás (1000 kW)	
	á. g.	tsz	á. g.	tsz	á. g.	tsz
1950	2,0	0,1	44,4	2,6	124	212
1955	7,4	0,7	158,9	1,5	187	209
1960	10,4	6,6	248,8	149,1	288	192
1965	11,7	41,0	347,6	1152,1	382	314
1970	12,1	52,7	431,3	1747,9	488	395
1975	9,1	48,5	402,0	2020,4	473	445
1980	9,9	43,7	561,1	2392,4	667	514
1985	10,0	43,5	630,6	2700,3	762	584
1987	9,7	43,2	651,2	2902,9	808	636

A mezőgazdasági nagyüzemek tehergépkocsi-állománya

Évek	Tehergépkocsik (1000 db)		Motorkapacitás (1000 kW)	
	á. g.	tsz	á. g.	tsz
1950	0,1	0,1	7,0	6,3
1955	0,5	0,5	26,0	25,5
1960	1,1	1,1	57,9	57,2
1965	1,7	3,2	92,0	174,5
1970	2,5	9,7	178,3	638,4
1975	3,8	15,2	316,5	1232,2
1980	5,5	21,8	459,2	1803,6
1985	6,3	24,9	519,9	2000,2
1987	6,4	25,6	527,3	2043,5

A nagyüzemi mezőgazdaság energiafelhasználása, 1987

	Villamosenergia (M kWh)	Földgáz (M m³)	Szén (1000 t)	Benzin	Gázolaj	Fűtőolaj	Tűzifa	Termálvíz (M m³)
Traktorok	–	–	–	0,4	368,5	–	–	–
Kombájn és egyéb önjárók	–	–	–	0,4	77,2	–	–	–
Tehergépkocsik	–	–	–	31,5	151,9	–	–	–
Személygépkocsik	–	–	–	31,4	10,1	–	–	–
Öntözőművek	12,3	–	–	0,1	6,2	–	–	–
Szárítóüzemek	194,5	118,0	0,0	0,0	137,4	7,7	–	0,3
Állattartási épületek	628,8	62,7	17,3	0,6	89,2	0,1	37,8	6,4
Növényház és fóliatelep	18,4	8,1	0,4	0,0	2,9	5,1	1,0	14,8
Ipari tevékenység	550,8	29,1	45,8	2,0	44,9	0,2	36,0	1,1
Egyéb	443,9	114,8	87,8	13,0	85,4	9,9	79,0	1,4
Összesen	*1848,7*	*332,7*	*151,3*	*79,4*	*973,7*	*23,0*	*153,8*	*24,0*

A mezőgazdasági nagyüzemek épületállománya, 1987

Megnevezés	Mértékegység	Az épületek száma		A befogadóképesség	
		á. g.	tsz	á. g.	tsz
Tehénistálló	1000 férőhely	790	3465	117,9	437,6
Hízómarha-istálló	1000 férőhely	364	2410	48,3	260,0
Növendékistálló	1000 férőhely	n. a.	n. a.	81,1	336,2
Borjúnevelő	1000 férőhely	n. a.	n. a.	48,1	171,6
Sertésfiaztató	1000 férőhely	n. a.	n. a.	46,3	95,0
Sertéshizlaló	1000 férőhely	1080	3135	846,9	1740,4
Egyéb sertésszállás	1000 férőhely	n. a.	n. a.	466,6	774,3
Juhhodály	1000 férőhely	497	4313	275,8	1925,8
Tojóház	1000 m²	n. a.	n. a.	545,9	542,0
Baromfinevelő	1000 m²	n. a.	n. a.	445,1	2 139,9

Megnevezés	Mértékegység	Az épületek száma		A befogadóképesség	
		á. g.	tsz	á. g.	tsz
Növényház	1000 m²	n. a.	n. a.	29,5	1 201,7
Fóliasátor	1000 m²	n. a.	n. a.	104,8	2 116,0
Bortároló	1000 hl	n. a.	n. a.	3061,5	1517,1
Raktárterület	1000 m²	n. a.	n. a.	664,0	1 661,6
Magtár	1000 t	n. a.	n. a.	1490,2	5903,8
Gabonasiló	1000 t	591	897	591,1	1341,2
Takarmánysiló	1000 t	n. a.	n. a.	1190,1	2951,1
Hűtött tároló	1000 m³	52	121	661,4	576,4
Hűtőház (szabályozott légterű)	1000 m³	17	25	231,5	254,1
Műhelyek	1000 m²	n. a.	n. a.	536,6	2 086,1
Víztorony	1000 m³	n. a.	n. a.	44,5	85,8
Szilárd burkolatú út	1000 m²	n. a.	n. a.	10 405,2	28 072,0

A növénytermelés fontosabb mutatói

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Szántóföldi növények termésátlaga (kg/ha)							
Búza	2 130	3 200	4 760	4 830	4 360	4 370	5 440
Kukorica	3 380	5 020	5 320	6 290	6 290	6 130	5 470
Cukorrépa	28 730	32 220	37 640	37 900	36 180	36 300	39 260
Napraforgó	1 010	1 190	1 660	1 970	2 190	2 090	1 940
Burgonya	10 410	12 640	14 960	19 580	18 630	15 970	18 600
Egy főre jutó gabonatermelés (kg/fő)	739	1161	1308	1391	1346	1335	1410
Zöldségfélék termésátlaga (kg/ha)							
Fejes káposzta	17 190	19 270	18 810	25 050	22 000	24 730	22 230
Vöröshagyma	10 270	10 240	19 200	21 410	19 920	18 610	20 870
Zöldborsó	4 940	5 500	8 010	10 970	10 290	10 260	10 950
Paradicsom	16 450	18 030	23 310	29 730	30 240	34 140	28 940
Zöldpaprika	10 120	13 020	10 570	16 350	12 900	15 070	14 130
Egy főre jutó zöldség (kg/fő)	147	155	184	183	180	210	214
Gyümölcsfélék termésátlaga (kg/ha)							
Alma	9 900	11 920	15 050	15 170	21 780	18 370	20 280
Körte	6 490	13 420	9 170	5 410	6 660	5 420	7 990
Kajszibarack	2 960	880	4 630	4 480	2 200	2 490	2 070
Őszibarack	3 860	2 820	6 330	5 120	6 750	3 880	4 700
Szilva, ringlószilva	6 620	4 640	8 250	4 240	6 520	7 090	5 880
Egy főre jutó gyümölcstermelés (kg/fő)	127	129	154	143	171	154	157
Szőlő termésátlaga (kg/ha)	3 250	3 880	5 360	3 050	5 160	3 890	5 250
Egy főre jutó szőlőtermelés (kg/fő)	n. a.	n. a.	84	44	65	48	58

Az állatállomány alakulása (1000 db)

Év	Szarvasmarha	Sertés	Juh	Baromfi
1938	1872	5224	1628	17 617
1950	2018	4782	990	18 181
1955	2150	6600	1690	23 536
1960	1963	6388	2250	26 844
1965	1919	6590	2460	29 209
1970	1911	7311	2316	35 097
1975	1904	6953	2039	38 667
1980	1918	8330	3090	42 764

Év	Szarvasmarha	Sertés	Juh	Baromfi
1981	1945	8296	3140	42 787
1982	1922	9035	3180	45 379
1983	1907	9844	2977	41 267
1984	1901	9237	2832	40 962
1985	1766	8280	2465	38 376
1986	1725	8687	2337	37 174
1987	1664	8216	2336	36 222
1988	1690	8327	2216	35 607

Az állattenyésztés fontosabb mutatói (kg)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
			Vágómarha-termelés				
Egy tehénre	435	483	425	494	447	443	394
Egy lakosra	31,4	36,7	30,7	33,5	29,0	28,2	25,0
			Vágósertés-termelés				
Egy kocára	1362	1976	1881	1827	1935	1898	1958
Egy lakosra	67,0	102,1	110,0	124,4	119,3	125,4	124,6
			Vágójuhtermelés				
Egy lakosra	3,6	3,4	3,9	4,7	3,9	3,6	3,5
			Vágóbaromfi-termelés				
Egy lakosra	27,2	33,8	43,3	49,6	54,7	58,6	60,4
			Tejtermelés (l)				
Egy tehénre	2187	2411	3596	4399	4632	4722	4820
Egy lakosra	158,0	168,3	230,7	247,0	251,2	257,5	263,1
			Tojástermelés (db)				
Egy tojóra	113	144	151	152	157	156	174
Egy lakosra	317,8	381,0	409,4	396,7	403,6	399,3	443,1
			Gyapjútermelés				
Egy juhra	4,3	4,2	4,1	3,9	4,1	4,3	4,1
Egy lakosra	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9

A mezőgazdasági nagyüzemek szarvasmarha- és sertésistállóinak gépesítettsége, 1987 (%)

	Állami gazdaságok				Termelőszövetkezetek			
A munkafolyamatok	Az összes szarvasmarha-férőhelyen	A tehén-férőhelyeken	Az összes sertés-férőhelyen	A hízlaló férőhelyeken	Az összes szarvasmarha-férőhelyen	A tehén-férőhelyeken	Az összes sertés-férőhelyen	A hízlaló férőhelyeken
Tömegtakarmányok kiosztása	66,5	88,9	–	–	35,9	54,1	–	–
Abrakkiosztás	56,4	72,8	75,0	81,7	26,8	38,9	48,4	53,3
Itatás	83,9	97,2	93,8	95,5	64,3	84,0	80,2	82,1
Trágyaeltávolítás	74,5	93,1	81,5	83,7	47,7	70,4	55,3	57,9
A megfigyelt összes munkafolyamat alapján	52,8	68,5	71,3	75,6	22,8	34,6	35,8	40,3

Szarvasmarha-állomány (1000 db)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Állami szektor							
Szarvasmarha összesen	227	256	323	341	332	323	347
Ebből: tehén	91	93	122	124	123	123	123
Mgtsz							
Szarvasmarha összesen	949	1075	1151	1077	1058	1036	1048
Ebből: tehén	321	390	419	387	382	381	380

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Háztáji és egyéb gazdaságok							
Szarvasmarha összesen	735	573	444	348	335	306	295
Ebből: tehén	351	273	224	177	171	169	160
Összes gazdaság							
Szarvasmarha összesen	1911	1904	1918	1766	1725	1664	1690
Ebből: tehén	763	756	765	688	676	673	663

Sertésállomány (1000 db)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Állami szektor							
Sertés összesen	1076	1463	1791	1798	1842	1827	1864
Ebből: koca	65	117	115	109	112	108	110
Mgtsz							
Sertés összesen	1703	1922	2240	2512	2609	2619	2658
Ebből: koca	164	203	189	196	202	202	200
Háztáji és egyéb gazdaságok							
Sertés összesen	4532	3568	4299	3970	4237	3771	3805
Ebből: koca	318	277	308	350	388	364	359
Összes gazdaság							
Sertés összesen	7311	6953	8330	8280	8687	8216	8327
Ebből: koca	547	597	612	655	702	674	669

Juh- és baromfiállomány (1000 db)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Juh							
Állami szektor	439	384	546	372	307	287	280
Mgtsz	1 523	1 417	2 094	1 557	1 522	1 534	1 393
Háztáji és egyéb gazdaság	354	238	450	536	508	516	542
Összes gazdaság	2 316	2 039	3 090	2 465	2 337	2 336	2 216
Baromfi (felnőtt)							
Állami szektor	2 280	2 842	3 194	3 203	3 446	3 347	3 234
Mgtsz	3 578	5 128	6 897	7 222	6 985	7 700	7 501
Háztáji és egyéb gazdaság	27 022	28 579	29 641	27 951	26 743	25 175	24 872
Összes gazdaság	32 880	36 549	39 732	38 376	37 174	36 222	35 607

Vágóállat és állati termékek termelése (1000 t)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Vágóállat összesen	1360	1898	2 066	2 307	2 245	2 339	2 314
Ebből: Vágómarha	324	379	329	358	308	299	265
vágósertés	691	1072	1 178	1 326	1 268	1 331	1 320
vágójuh	37	35	42	48	41	38	37
vágóbaromfi	281	355	464	529	581	621	640
vágónyúl	14	43	41	32	34	36	n. a.
Áruhal	18	22	21	25	26	26	27
Tehéntej (M l)	1631	1767	2 471	2 631	2 680	2 732	2 788
Tojás (M db)	3280	4001	4 384	4 228	4 290	4 237	4 695
Gyapjú (t)	9776	8393	12 143	11 118	10 187	10 200	9 600

Mezőgazdasági termékek felvásárlása (1000 t)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Szántóföldi növénytermelés							
Ebből: búza	1662	2787	4389	4950	4082	3720	4677
kukorica	557	2351	1920	2297	2453	1998	1783
napraforgómag	82	129	415	626	799	794	695

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
cukorrépa	2130	4153	3934	3476	3174	3568	3859
burgonya	333	326	300	236	177	140	162
Zöldség összesen	860	962	1309	1173	1187	1371	1247
Ebből: zöldborsó (hüvelyes)	120	153	261	309	300	271	286
paradicsom	210	227	344	278	294	446	326
zöldpaprika	77	105	93	104	105	121	99
vöröshagyma	93	59	90	115	72	93	117
Gyümölcs: alma	383	542	617	527	767	696	679
Szőlő (étkezési)	12	14	19	1	4	2	2
Állattenyésztés							
Vágómarha	310	359	314	306	277	271	237
Vágósertés	363	726	844	923	863	886	852
Vágójuh	30	31	43	44	40	34	29
Vágóbaromfi	140	206	282	342	388	422	435
Tehéntej (M l)	1203	1372	2054	2175	2206	2235	2317
Tojás (M db)	1047	1080	901	418	369	399	328
Nyersgyapjú	10	8	12	11	10	9,6	9,6

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának alakulása

Évek	Mezőgazdasági aktív keresők (1000 fő)	A mezőgazdaság részaránya a keresőkből (%)	100 mezőgazdasági keresőre jutó népesség (fő)
1941*	2165,0	50,4	430
1950	2092,5	51,0	444
1960	1784,1	37,7	558
1970	1193,7	24,0	865
1980	988,9	19,5	1083
1987	890,0	18,2	1193

* Az erdészetben és a vízgazdálkodásban dolgozókkal együtt.

A magyar agrárexport (1000 t)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Mezőgazdasági termékek							
Vágómarha	112,9	105,0	64,6	96,9	85,4	67,5	78,2
Vágósertés	2,7	19,7	56,1	59,2	33,5	43,8	49,8
Friss gyümölcs	305,1	396,4	454,0	323,0	453,7	419,8	365,8
Kenyérgabona	494,8	922,3	813,6	1946,8	1621,4	1260, 6	1707,6
Napraforgómag	24,1	26,9	75,9	85,3	62,7	134,6	165,7
Élelmiszer-ipari termékek							
Nyershús összesen	43,4	107,6	160,9	192,3	171,0	190,3	188,7
Vágott baromfi	56,6	103,9	135,2	156,1	180,5	206,4	234,4
Gyümölcskonzerv	75,0	86,8	113,7	143,6	145,3	195,4	158,4
Főzelékkonzerv	142,8	173,9	204,6	265,3	287,6	280,2	293,5
Bor (1000hl)	974,6	1522,2	2092,2	2704,0	1746,0	1714,0	1843,0

A magyar agrárimport (1000 t)

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Mezőgazdasági termékek							
Takarmánygabona	141,1	172,7	100,2	n. a.	101,4	539,2	133,4
Burgonya	14,9	12,1	20,9	9,9	10,3	54,7	20,5
Kávé	25,4	32,7	47,2	34,3	36,6	34,4	44,2
Déligyümölcs	79,8	78,8	89,8	79,4	77,6	84,2	89,1
Élelmiszer-ipari termékek							
Finomított szesz (1000 absz. hl)	183,8	239,2	176,7	331,9	362,5	297,8	425,7
Bor (1000 hl)	91,1	238,6	141,5	775,0	975,0	420,0	320,0
Növényolaj-ipari takarmány	336,4	505,3	620,3	609,7	566,0	595,7	643,1
Állati eredetű takarmány	85,2	65,8	60,2	56,1	71,4	82,0	79,2
Sör (1000 hl)	1141,0	1016,0	1388,4	1136,0	1773,0	1668,0	1419,0

Állami költségvetés

Az 1988. évi állami költségvetés (M Ft)

Bevételek	Előirányzat	Teljesítés	Kiadások	Előirányzat	Teljesítés
Vállalati gazdálkodó szervezetek befizetései	229 200	252 281	Vállalati gazdálkodó szervezetek támogatása	34 700	39 541
Fogyasztáshoz kapcsolt adók	210 700	210 464	Adó-visszatérítés, mezőgazdasági exporttámogatás és szocialista államközi elszámolások	43 000	62 836
Lakosság befizetései	18 890	24 504			
Társadalombiztosítási befizetések	196 200	194 510	Összesen	77 700	102 377
Központi költségvetési szervektől származó befizetések	1 136	1 652	Fogyasztáshoz kapcsolt támogatások	41 700	44 449
Elvonás elkülönített állami pénzalapokból	152	119	Felhalmozási kiadások	45 600	47 620
Pénzintézetek nyereségadója és osztaléka	15 000	23 353	Társadalombiztosítási kiadások	207 740	216 634
Nemzetközi pénzügyi kapcsolatokból eredő és egyéb bevételek	5 730	6 884	Központi költségvetési szervek támogatása	117 465	119 227
			Tanácsok támogatása	96 106	97 642
			Elkülönített állami pénzalapok támogatása	19 941	21 038
			Nemzetközi pénzügyi kapcsolatokból eredő kiadások	21 888	21 631
			Adósságszolgálat, kamattérítés	43 904	47 739
			Egyéb kiadások	25 334	15 146
Bevételek főösszege	677 008	713 767	Kiadások főösszege	697 378	733 503
Hiány	20 370	19 736			

Az 1989. évi állami költségvetés (M Ft)

Bevételek	Előirányzat	Kiadások	Előirányzat
Gazdálkodó szervezetek befizetései	244 463	Gazdálkodó szervezetek támogatása	18 700
Fogyasztáshoz kapcsolt adók	228 500	Mezőgazdasági, élelmiszer-ipari exporttámogatás	16 000
Lakosság befizetései	17 970	Szocialista államközi elszámolások	28 500
Központi költségvetési szervektől származó befizetések	1 200		
Nemzetközi pénzügyi kapcsolatokból eredő bevételek	4 174	Összesen	63 200
Pénzintézetek nyereségadója és osztaléka	21 500	Fogyasztáshoz kapcsolt támogatások	39 500
Egyéb bevételek	9 300	Felhalmozási kiadások	48 400
		Központi költségvetési szervek támogatása	139 532
		Tanácsok támogatása	122 149
		Elkülönített állami pénzalapok támogatása	63 968

Bevételek	Előirányzat	Kiadások	Előirányzat
		Nemzetközi pénzügyi kapcsolatokból eredő kiadások	21 243
		Adósságszolgálat, kamattérítés	33 558
		Egyéb kiadások	15 033
Bevételek főösszege	527 107	Kiadások főösszege	546 583
Hiány	19 476		

Az 1989. évi állami költségvetés módosítása (M Ft)

Bevételek	1989. évi előirányzat	Kiadások	1989. évi előirányzat
Gazdálkodó szervezetek befizetései	217 650	Gazdálkodó szervezetek támogatása	24 700
Fogyasztáshoz kapcsolt adók	227 500	Mezőgazdasági és élelmiszer-ipari exporttámogatás	16 700
Lakosság befizetései	34 635	Szocialista államközi elszámolások	28 500
Központi költségvetési szervektől származó befizetések	2 900	Összesen	69 900
Nemzetközi pénzügyi kapcsolatokból eredő bevételek	4 174	Fogyasztáshoz kapcsolt támogatások	44 300
Pénzintézetek nyereségadója és osztaléka	21 500	Felhalmozási kiadások	46 356
Egyéb bevételek	10 400	Központi költségvetési szervek támogatása	135 851
		Tanácsok támogatása	123 000
		Elkülönített állami pénzalapok támogatása	50 200
		Nemzetközi pénzügyi kapcsolatokból eredő kiadások	19 243
		Adósságszolgálat, kamattérítés	37 931
		Egyéb kiadások	16 074
		Tartalék	2 000
		Nem meghatározott kiadáscsökkentés	−5 000
Bevételek főösszege	518 759	Kiadások főösszege	539 855
Hiány	21 096		

Fogyasztói árkiegészítés (M Ft)

	1988		1989
	Terv	Tény	Eredeti előirányzat
Tej és tejtermékek	5 000	5 056	4 700
Tüzelőanyagok	12 300	12 882	12 300
Személyszállítás	9 700	9 130	9 100
Távhőszolgáltatás	7 980	7 690	9 000
Ivóvíz- és csatornaszolgáltatás	6 600	6 719	4 000
Egyéb	120	9	–
Összesen	*41 700*	*41 486*	*39 100*
Pénzforgalmi áthúzódások			
– előző évről	2 605	2 625	−338
– következő évre	−2 605	+338	+738
Pénzforgalmi teljesítés	41 700	44 449	39 500

Magánerős lakásépítés támogatása (M Ft)

	1988		1989
	Terv	Tény	Eredeti előirányzat
Szociálpolitikai kedvezmény	7100	7550	9 000
Egyéb lakásépítési támogatás (törlesztési kedvezmény)	1880	1801	–
Új felvételű hitel törlesztési támogatása	–	–	1 970
Bányászlakásépítés támogatása	520	442	530
Összesen	*9500*	*9793*	*11 500*

Az állami költségvetésben a vállalati gazdasági szervek támogatása 1988-ban, 1989. évi előirányzat népgazdasági áganként (M Ft)

Megnevezés	Ipar	Építő-ipar	Mező- és erdőgazdálkodás	Közlekedés, posta és távközlés	Kereskedelem	Vízgazdálkodás	Szem. és gazd. szolg.	Pénzintézetek	Egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatások	Ágazatra fel nem osztott	Összesen	Pénzforgalmi áthúzódások előző évről	Pénzforgalmi áthúzódások következő évre	Költségvetési pénzforgalmi előirányzat teljesítése
Agrártámogatás														
1988. előirányzat	0	0	13 585	0	0	0	0	0	0	0	13 585	2 196	−2 281	13 500
1988. teljesítés	0	0	15 072	0	0	0	0	0	0	0	15 072	1 280	−173	16 179
1989. előirányzat	0	0	9 020	0	0	0	0	0	0	0	9 020	1 315	−1 335	9 000
Termelési árkiegészítés és dotáció														
1988. előirányzat	6 310	0	5	750	5 380	0	0	0	1487	0	13 932	587	−519	14 000
1988. teljesítés	6 102	0	5	921	4 316	0	0	0	1375	0	12 719	941	423	14 083
1989. előirányzat	960	0	5	70	3 800	0	0	0	1600	0	6 435	908	−443	6 900
Importár-kiegészítés														
1988. előirányzat	830	0	0	0	1 125	0	0	0	0	0	1 955	209	−264	1 900
1988. teljesítés	1 080	0	729	0	495	0	0	0	0	0	2 304	652	−197	2 759
1989. előirányzat	50	0	0	0	650	0	0	0	0	0	700	332	−32	1 000
Egyéb támogatás														
1988. előirányzat	650	0	740	97	383	0	0	0	0	3700	5 570	−124	−146	5 300
1988. teljesítés	2 551	187	1 129	204	3 453	6	32	2	10	0	7 574	−6	−1 048	6 520
1989. előirányzat	160	0	890	2	100	0	0	0	0	600	1 752	124	−76	1 800
Mezőgazdasági, élelmiszer-ipari támogatás														
1988. előirányzat	12 050	0	1 150	0	2 860	0	0	0	0	0	16 060	6 615	−6 175	16 500
1988. teljesítés	11 347	0	1 841	0	2 971	0	0	0	0	0	16 159	6 798	−4 050	18 907
1989. előirányzat	11 800	0	1 000	0	2 700	0	0	0	0	0	15 500	4 298	−3 798	16 000
Szocialista államközi elszámolás														
1988. előirányzat	25 660	−180	900	0	540	0	−140	0	−50	0	26 730	11 693	−11 923	26 500
1988. teljesítés	36 380	−105	1 996	−29	2 502	24	3	0	31	0	40 802	16 062	−12 935	43 929
1989. előirányzat	15 020	−240	1 640	120	8 000	0	−310	0	−40	0	24 190	8 997	−4 687	28 500
Gazdálkodó szervezetek támogatása														
1988. előirányzat	45 500	−180	16 380	847	10 288	0	−140	0	1437	3700	77 832	21 176	−21 308	77 700
1988. teljesítés	57 460	82	20 772	1096	13 737	30	35	2	1416	0	94 630	25 737	−17 980	102 377
1989. előirányzat	27 990	−240	12 555	192	15 250	0	−310	0	1560	600	57 597	15 974	−10 371	63 200

Az állami költségvetés egyéb kiadásai (M Ft)

Megnevezés	1988 Előirányzat	1988 Tény	1989 Eredeti előirányzat
Pénzintézet részére kiutalt összegek			
Orenburgi Gázvezeték Alap hiányának megtérítése	200	878	–
PK költségtérítése (devizaszerzési dotáció)	180	163	200
Közületi kártérítés	160	213	200
Biztosítási veszteség megtérítése	500	481	2 500
Állatkárok megtérítése	–	–	100
Összesen	*1 040*	*1 735*	*3 000*
Egyéb (vegyes) kiadások			
Kisüzemi gazdaságok támogatása	880	791	–
Társadalmi szervek támogatása	3 550	3 513	2 600
Egészségügyi és egyéb vegyes tartalék	625	364	588
SZOT támogatása	206	206	161
Megváltozott munkaképességűek támogatása	1 000	1 692	900
MÁV támogatása	4 500	4 500	4 500
Bányakártérítés	1 000	1 000	–
Külföldi intézetek, képviseletek létesítése	250	412	250
Árvíz- és belvízvédelmi tartalék feltöltése	200	200	200
„Útalapra" átutalás	300	–	–
Mgtsz-ek biztosításidíj-kiegészítése	520	–	520
Vegyes kiadások	1 263	733	464
Tartalék	10 000	–	1 500
Adónyomtatványok	–	–	350
Összesen	*24 294*	*13 411*	*12 033*
Mindösszesen	*25 334*	*15 146*	*15 033*

Az állami költségvetésből közvetlenül finanszírozott társadalmi szervezetek támogatása (1000 Ft)

Megnevezés	1988 Előirányzat	1988 Teljesítés	1989 Eredeti előirányzat	1989 Jún. 2-án módosított
Működésre				
MSZMP	1 680 000	1 680 000	1 045 000	919 600
KISZ-Demisz	1 097 100	1 217 413	734 000	650 300
HNF	256 947	286 708	310 000	274 700
OBT	35 050	46 804	33 700	29 200
MUOSZ	63 897	65 897	59 000	52 300
Magyar–Szovjet Baráti Társaság	42 900	56 900	44 400	39 338
Magyar Vöröskereszt	121 471	133 385	140 700	140 700
SZOT	205 740	205 740	161 400	161 400
Tartalék	252 635	–	304 700*	304 700
Igazgatási beruházásra				
HNF	10 000	33 900	25 000	25 000
Magyar Vöröskereszt	–	3 000	9 000	9 000
Összesen	3 765 740	3 729 747	2 866 900	2 606 238

* Ebből 71,5 M Ft a SZOT kozmúvelődési dolgozók berrendezésére szolgál.

Idegenforgalom

Magyarország nemzetközi idegenforgalmának fontosabb mutatói

Ország	Kiutazó magyar	Érkező külföldi	Ebből: turista	Turisták tartózkodási ideje	Ebből: 1000 éjszaka	
					kereskedelmi szálláshelyen	szervezett turizmusban
	1000 fő			1000 éjszaka		
			1970			
Összesen	*1 007*	*6 320*	*4 040*	*20 405*	*4 480*	*1 717*
Ebből: szocialista	822	5 584	3 442	15 766	2 827	996
nem szocialista	185	736	598	4 639	1 653	721
Ausztria	52	203	154	715	230	180
Bulgária	27	329	207	528	101	43
Csehszlovákia	234	2 538	1 175	4 522	996	220
Egyesült Államok	5	54	50	479	149	32
Franciaország	14	32	26	206	86	33
Hollandia	6	17	15	133	45	14
Jugoszlávia	143	1 661	1 229	3 618	267	51
Lengyelország	103	378	294	1 367	340	163
Nagy-Britannia	9	21	19	167	69	25
NDK	133	308	268	3 065	765	252
NSZK	38	206	161	1 537	581	250
Olaszország	26	55	51	261	151	50
Románia	110	196	117	756	67	47
Skandináv országok	8	25	23	234	80	32
Szovjetunió	71	168	148	1 768	279	220
			1980			
Összesen	*5 164*	*13 996*	*9 413*	*68 068*	*9 676*	*3 907*
Ebből: szocialista	4 694	12 052	8 189	57 424	5 663	2 513
nem szocialista	470	1 944	1 224	10 644	4 013	1 393
Ausztria	168	861	346	1 487	489	336
Bulgária	315	491	280	1 764	153	52
Csehszlovákia	2 070	5 664	3 858	23 164	1 323	571
Egyesült Államok	11	55	50	489	146	26
Franciaország	21	40	35	274	133	40
Hollandia	8	38	31	281	168	36
Jugoszlávia	530	1 638	709	3 352	209	26
Lengyelország	542	1 945	1 513	9 400	1 426	557
Nagy-Britannia	12	28	24	206	88	25
NDK	591	1 274	1 138	12 478	1 681	745
NSZK	90	516	414	5 249	1 582	606
Olaszország	47	74	66	323	221	77
Románia	435	526	308	2 141	85	28
Skandináv országok	11	44	37	364	102	35
Szovjetunió	200	507	379	5 066	737	531
			1987			
Összesen	*7 197*	*18 953*	*11 826*	*77 647*	*17 516*	*10 364*
Ebből: szocialista	6 205	13 519	9 148	58 382	9 042	6 629
nem szocialista	992	5 434	2 678	19 265	8 474	3 734
Ausztria	448	3 264	823	3 237	1 086	667
Bulgária	387	575	319	1 507	217	154
Csehszlovákia	2 583	4 870	3 204	18 839	1 812	1 478
Egyesült Államok	15	111	100	878	303	90

Ország	Kiutazó magyar	Érkező külföldi	Ebből: turista	Turisták tartózkodási ideje	Ebből: 1000 éjszaka	
	1000 fő			1000 éjszaka	kereskedelmi szállás-helyen	szervezett turizmus-ban
Franciaország	31	48	44	356	161	66
Hollandia	17	93	83	943	670	247
Jugoszlávia	517	2 227	1 160	5 068	294	111
Lengyelország	606	3 253	2 354	14 747	2 717	2 056
Nagy-Britannia	18	51	43	352	159	62
NDK	638	1 621	1 371	12 055	2 399	1 328
NSZK	215	1 097	961	8 712	3 748	1 796
Olaszország	73	157	141	699	434	164
Románia	1 298	421	274	2 143	61	24
Skandináv országok	22	125	107	846	368	200
Szovjetunió	168	529	453	3 876	1 400	1 460
		1988				
Összesen	*10 797*	*17 965*	*10 562*	*66 367*	*15 897*	*7 653*
Ebből: szocialista	7 472	11 589	7 478	44 031	6 546	4 290
nem szocialista	3 325	6 376	3 084	22 336	9 351	3 363
Ausztria	2 749	3 844	919	3 568	1 133	552
Bulgária	100	625	293	1 226	122	76
Csehszlovákia	4 071	3 505	2 235	11 610	1 426	1 241
Egyesült Államok	8	126	113	920	330	91
Franciaország	23	49	45	369	163	56
Hollandia	9	137	125	1 483	1 079	248
Jugoszlávia	760	2 023	928	3 511	288	69
Lengyelország	698	2 820	1 900	10 737	1 126	458
Nagy-Britannia	16	57	49	388	170	68
NDK	623	1 638	1 363	11 424	2 336	1 283
NSZK	225	1 278	1 126	10 307	3 886	1 497
Olaszország	88	192	174	849	502	200
Románia	1 007	271	166	1 114	68	7
Skandináv országok	16	139	123	980	413	159
Szovjetunió	206	683	578	4 231	1 081	1 151

Magyarország külföldi idegenforgalmának összetétele (%)

Ország	Partnerországok részesedése			
	kiutazókból	érkező forgalomból	turista-éjszakákból	vendég-éjszakákból
		1970		
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Ebből: szocialista	81,6	88,4	77,3	63,1
nem szocialista	18,4	11,6	22,7	36,9
Ausztria	5,2	3,2	3,5	5,1
Bulgária	2,7	5,2	2,6	2,3
Csehszlovákia	23,2	40,2	22,2	22,2
Hollandia	0,6	0,3	0,7	1,0
Jugoszlávia	14,2	26,3	17,7	6,0
Lengyelország	10,2	6,0	6,7	7,6
NDK	13,2	4,9	15,0	17,1
NSZK	3,8	3,3	7,5	13,0
Olaszország	2,6	0,9	1,3	3,4
Románia	10,9	3,1	3,7	1,5
Szovjetunió	7,1	2,7	8,7	6,2

Ország	Partnerországok részesedése kiutazókból	érkező forgalomból	turista-éjszakákból	vendég-éjszakákból
		1980		
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Ebből: szocialista	90,9	86,1	84,4	58,5
nem szocialista	9,1	13,9	15,6	41,5
Ausztria	3,2	6,2	2,2	5,1
Bulgária	6,1	3,5	2,6	1,6
Csehszlovákia	40,1	40,5	34,0	13,7
Hollandia	0,2	0,3	0,4	1,7
Jugoszlávia	10,3	11,7	4,9	2,2
Lengyelország	10,5	13,9	13,8	14,7
NDK	11,4	9,1	18,3	17,4
NSZK	1,7	3,7	7,7	16,3
Olaszország	0,9	0,5	0,5	2,3
Románia	8,4	3,8	3,1	0,9
Szovjetunió	3,9	3,6	7,4	7,6
		1987		
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Ebből: szocialista	86,2	71,3	75,2	51,6
nem szocialista	13,8	28,7	24,8	48,4
Ausztria	6,2	17,2	4,2	6,2
Bulgária	5,4	3,0	1,9	1,2
Csehszlovákia	35,9	25,7	24,3	10,3
Hollandia	0,2	0,5	1,2	3,8
Jugoszlávia	7,2	11,8	6,5	1,7
Lengyelország	8,4	17,2	19,0	15,5
NDK	8,9	8,6	15,5	13,7
NSZK	3,0	5,8	11,2	21,4
Olaszország	1,0	0,8	0,9	2,5
Románia	18,0	2,2	2,8	0,3
Szovjetunió	2,3	2,8	5,0	8,0
		1988		
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Ebből: szocialista	69,2	64,5	66,3	41,2
nem szocialista	30,8	35,5	33,7	58,8
Ausztria	25,5	21,4	5,4	7,1
Bulgária	0,9	3,5	1,8	0,8
Csehszlovákia	37,7	19,5	17,5	9,0
Hollandia	0.1	0.8	2,2	6,8
Jugoszlávia	7,0	11,3	5,3	1,8
Lengyelország	6,5	15,7	16,2	7,1
NDK	5,8	9,1	17,2	14,7
NSZK	2,1	7,1	15,5	24,4
Olaszország	0,8	1,1	1,3	3,2
Románia	9,3	1,5	1,7	0,4
Szovjetunió	1,9	3,8	6,4	6,8

Magyarország kereskedelmi szálláshelyi kapacitása I.

	1970			1980		
	Egység	Szoba	Férőhely	Egység	Szoba	Férőhely
			Az ország összesen			
Szállodák	265	11 813	27 572	210	15 172	34 285
*****	1	349	674	3	878	1 759
****	3	680	1 121	6	1 191	2 104
***	21	3 669	7 822	27	4 571	9 638
**	66	3 997	8 960	58	3 671	8 436
*	174	3 118	8 995	116	4 861	12 348

	1970			1980		
	Egység	Szoba	Férőhely	Egység	Szoba	Férőhely
Egyéb szálláshelyek[2]	184[1]	21 918	94 104	480[1]	55 309	202 837
Panzió	–	–	–	147	4 654	13 988
Turistaszállás	79	696	5 253	114	1 460	8 839
Nyaralóház	52	1 866	6 160	106	3 217	10 032
Kemping	53	–	33 738	113	–	58 931
Szervezett fizető-vendéglátás	10 952	18 199	43 928	28 680	45 978	111 047
Összesen	*449*[1]	*33 731*	*121 676*	*690*[1]	*70 481*	*237 122*
Magánpanzió		–	–	–	–	
Magánkemping	–	–	–	–	–	–
Nem szervezett fizetővendéglátás	–				–	
Összesen	–	–		–	–	
Kereskedelmi szálláshelyek összesen	*449*[1]	*33 731*	*121 676*	*690*[1]	*70 481*	*237 122*
			Budapest			
Szállodák	27	3 493	7 089	32	4 862	9 947
*****	1	349	674	3	878	1 759
****	3	680	1 121	4	879	1 491
***	9	1 552	3 196	8	1 634	3 338
**	8	579	1 316	11	1 117	2 536
*	6	333	782	6	354	823
Egyéb szálláshelyek[2]	9[1]	4 105	12 108	536[1]	10 502	26 817
Panzió	–	–	–	141	1 105	2 901
Turistaszállás	1	22	179	105	10	47
Nyaralóház	4	192	605	147	215	563
Kemping	2	–	2 375	143	–	2 831
Szervezett fizető-vendéglátás	3 069	3 694	8 410	33 465	9 172	20 475
Összesen	*36*[1]	*7 598*	*19 197*	*568*[1]	*15 364*	*36 764*
Magánpanzió	–	–	–	–	–	–
Magánkemping	–	–	–	–	–	–
Nem szervezett fizetővendéglátás	–	–	–	–	–	–
Összesen	–	–	–	–	–	–
Kereskedelmi szálláshelyek összesen	*36*[1]	*7 598*	*19 197*	*568*[1]	*15 364*	*36 764*
			Balaton-part			
Szállodák	46	3 436	7 829	28	3 497	7 825
*****	–	–	–	–	–	–
****	–	–	–	1	202	383
***	10	1 759	3 855	4	1 244	2 767
**	13	1 127	2 430	4	415	867
*	23	550	1 544	19	1 636	3 808
Egyéb szálláshelyek[2]	54[1]	9 575	49 056	75[1]	22 092	92 481
Panzió	–	–	–	8	161	401
Turistaszállás	8	50	433	8	58	640
Nyaralóház	10	534	1 504	20	1 084	3 390
Kemping	28	–	23 382	39	–	34 425
Szervezett fizető-vendéglátás	3 834	8 926	22 892	9 825	20 789	53 625
Összesen	*100*[1]	*13 011*	*56 885*	*103*[1]	*25 589*	*100 306*
Magánpanzió	–	–	–	–	–	–
Magánkemping	–	–	–	–	–	–

	1970			1980		
	Egység	Szoba	Férőhely	Egység	Szoba	Férőhely
Nem szervezett fizetővendéglátás	–	–	–	–	–	–
Összesen	–	–	–	–	–	–
Kereskedelmi szállás-helyek összesen	*100*[1]	*13 011*	*56 885*	*103*[1]	*25 589*	*100 306*

[1] Fizetővendéglátó-helyek nélkül.
[2] 1970-ben a felsoroltakon kívül a kisegítő szálláshelyek adatait is tartalmazza.

Magyarország kereskedelmi szálláshelyi kapacitása II.

	1987			1988		
	Egység	Szoba	Férőhely	Egység	Szoba	Férőhely
			Az ország összesen			
Szállodák	254	21 338	49 170	282	22 261	51 533
*****	4	1 220	2 489	4	1 220	2 489
****	15	3 829	8 207	16	3 898	8 347
***	50	7 142	15 478	60	7 564	16 398
**	87	5 254	12 880	92	5 319	13 110
*	98	3 893	10 116	110	4 260	11 189
Egyéb szálláshelyek	536[1]	74 203	269 616	553[1]	73 408	269 079
Panzió	141	4 262	13 226	156	4 342	13 890
Turistaszállás	105	2 126	20 891	95	1 911	9 667
Nyaralóház	147	3 742	11 605	153	4 055	11 717
Kemping	143	–	85 137	149	–	87 862
Szervezett fizető-vendéglátás	33 465	64 073	122 277	32 928	63 100	145 943
Összesen	*790*[1]	*95 541*	*318 786*	*835*[1]	*95 669*	*322 612*
Magánpanzió	65	481	1 197	69	524	1 303
Magánkemping	44	–	5 695	50	–	7 315
Nem szervezett fizetővendéglátás	53 463	100 612	226 624	64 768	124 757	276 867
Összesen	*109*[1]	*101 093*	*233 516*	*119*[1]	*125 281*	*285 485*
Kereskedelmi szállás-helyek összesen	*899*[1]	*196 634*	*552 302*	*954*[1]	*220 950*	*608 097*
			Budapest			
Szállodák	47	8 337	18 632	52	8 566	19 018
*****	4	1 220	2 489	4	1 220	2 489
****	9	2 627	5 714	10	2 696	5 854
***	13	2 759	5 874	14	2 799	5 969
**	13	1 011	2 499	14	1 054	2 589
*	8	720	2 056	10	797	2 117
Egyéb szálláshelyek	32[1]	14 613	33 721	33[1]	14 106	33 561
Panzió	8	473	1 323	10	433	1 323
Turistaszállás	8	384	1 254	8	379	1 255
Nyaralóház	12	344	970	13	358	1 016
Kemping	4	–	2 681	2	–	3 080
Szervezett fizető-vendéglátás	8 871	13 412	27 493	8 457	12 936	26 887
Összesen	*79*[1]	*22 950*	*52 353*	*853*[1]	*22 672*	*52 579*
Magánpanzió	6	31	78	4	25	50
Magánkemping	5	–	543	7	–	1 366
Nem szervezett fizetővendéglátás	13 994	20 635	43 178	17 811	26 760	55 030
Összesen	*11*[1]	*20 666*	*43 799*	*11*[1]	*26 785*	*56 466*
Kereskedelmi szállás-helyek összesen	*90*[1]	*43 616*	*96 152*	*96*[1]	*49 457*	*109 025*

	1987			1988		
	Egység	Szoba	Férőhely	Egység	Szoba	Férőhely
			Balaton-part			
Szállodák	25	3 583	8 363	29	3 693	8 698
*****	–	–	–	–	–	–
****	1	330	744	1	330	744
***	9	1 814	4 156	11	1 897	4 309
**	8	975	2 387	9	980	2 464
*	7	464	1 076	8	486	1 181
Egyéb szálláshelyek	72[1]	27 795	111 594	67[1]	28 067	109 905
Panzió	8	175	465	7	168	447
Turistaszállás	4	24	248	3	18	203
Nyaralóház	22	1 113	3 516	21	1 415	3 803
Kemping	38	–	42 010	36	–	41 188
Szervezett fizető-vendéglátás	10 803	26 483	65 355	11 149	26 466	64 264
Összesen	*97*[1]	*31 378*	*119 957*	*96*[1]	*31 760*	*118 603*
Magánpanzió	2	16	38	3	34	80
Magánkemping	11	–	1 400	12	–	1 800
Nem szervezett fizetővendéglátás	10 921	55 851	131 485	30 662	66 875	154 451
Összesen	*13*[1]	*55 867*	*132 923*	*15*[1]	*66 909*	*156 331*
Kereskedelmi szállás-helyek összesen	*110*[1]	*87 245*	*252 880*	*111*[1]	*98 669*	*274 934*

[1] Fizetővendéglátó-helyek nélkül

Kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma Magyarországon (1000 éjszaka)

		Ebből:		
	Összesen	belföldi	külföldi	külföldiből tőkés
		1970		
Ország összesen	*13 595*	*9 114*	*4 480*	*1654*
Ebből: Budapest	4 166	2 071	2 094	n. a.
Balaton	3 757	2 131	1 626	n. a.
Dunakanyar	444	374	70	n. a.
Velencei-tó	54	39	15	n. a.
Mátra–Bükk	928	833	95	n. a.
		1980		
Ország összesen	*23 135*	*13 458*	*9 676*	*4013*
Ebből: Budapest	6 841	3 016	3 825	2067
Balaton	6 170	2 804	3 366	1297
Dunakanyar	712	519	194	45
Velencei-tó	105	75	30	13
Mátra–Bükk	1 587	1 227	360	61
		1987		
Ország összesen	*30 345*	*12 829*	*17 516*	*8475*
Ebből: Budapest	9 094	2 998	6 096	3474
Balaton	7 690	1 901	5 789	2944
Dunakanyar	811	439	372	118
Velencei-tó	358	180	179	95
Mátra–Bükk	1 852	1 134	718	147
		1988		
Ország összesen	*27 835*	*11 938*	*15 897*	*9351*
Ebből: Budapest	8 122	2 774	5 348	3634
Balaton-part	7 242	1 689	5 553	3166
Dunakanyar	813	460	353	162
Velencei-tó	386	169	217	179
Mátra-Bükk	1 391	889	502	183

Kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmának összetétele

Megnevezés	1980				1988			
	Belföldi	Szocialista	Nem szocialista	Együtt	Belföldi	Szocialista	Nem szocialista	Együtt
Összesen	13 458	1376	1072	23 135	11 938	6546	9351	27 835
Ebből:								
Szállodák	1 933	1601	2050	5 584	1 440	1801	4228	7 469
*****	4	14	303	321	6	9	453	468
****	40	85	324	449	44	92	1395	1 531
***	360	568	803	1 731	371	739	1586	2 696
**	603	460	379	1 442	417	669	584	1 670
*	927	474	241	1 642	602	290	211	1 103
Turistaszállás	688	60	7	755	503	142	68	713
Kemping	793	1438	481	2 712	1 068	1515	2354	4 937
Fizetővendéglátás	8 891	2052	1268	12 211	7 920	2681	2286	12 887

Kétágyas, fürdőszobás szobák átlagára júliusban (Ft/nap)

Megnevezés	1987			1988		
	Országos átlag	Budapesten	Balatonparton	Országos átlag	Budapesten	Balatonparton
Szálloda						
*****	2076	2839	1751	2798	3772	2361
****	4269	4269	–	5285	5285	–
***	3124	3421	–	4248	4996	2470
**	1729	2064	1815	2344	2565	2614
*	1047	1087	1314	1476	1583	1895
Fizetővendéglátás	250	245	284	328	308	385

Szállodai szobák kihasználtsága (%)

Megnevezés	1980			1987			1988		
	Országos átlag	Budapesten	Balatonparton	Országos átlag	Budapesten	Balatonparton	Országos átlag	Budapesten	Balatonparton
				Március					
Szálloda	61,1	69,8	62,9	60,3	66,1	49,9	55,7	66,2	40,9
*****	60,9	60,9	–	54,8	54,8	–	65,9	65,9	–
****	66,6	66,3	77,6	61,9	58,8	–	61,1	62,2	30,2
***	64,8	73,7	53,4	69,4	76,0	82,0	62,8	70,8	65,9
**	59,8	74,2	54,2	57,2	72,8	33,5	48,6	66,7	5,9
*	55,9	68,5	54,6	46,0	60,3	36,0	37,6	58,8	38,0
				Augusztus					
Szálloda	79,3	88,9	83,9	80,0	87,1	80,5	73,8	85,7	76,4
*****	83,5	83,5	–	86,8	86,8	–	87,1	87,1	–
****	86,6	88,8	92,3	86,4	88,9	–	86,1	89,5	60,4
***	82,6	93,5	81,8	84,0	87,9	84,3	78,2	86,9	81,8
**	75,4	86,4	80,0	75,8	84,0	79,8	65,8	82,2	73,5
*	76,6	88,5	85,4	71,0	81,1	73,0	60,8	69,6	77,5
				November					
Szálloda	63,2	65,2	67,1	60,2	63,8	43,5	59,9	69,7	27,3
*****	62,8	62,8	–	68,9	68,9	–	75,3	75,3	–
****	65,2	61,2	78,4	62,3	56,7	–	68,3	65,6	28,4
***	66,5	67,1	62,5	67,9	69,0	66,2	63,6	72,0	34,3
**	62,9	69,4	56,7	58,2	65,0	24,2	52,1	70,9	7,1
*	58,8	58,8	59,3	40,7	51,1	28,4	44,3	58,5	18,3

Az idegenforgalomhoz kapcsolódó devizabevételek (M Ft)

	1987			1988		
	Rubel-elszámolású	Nemrubel-	Együtt	Rubel-elszámolású	Nemrubel-	Együtt
			BC-számlák nélkül			
Bevétel	12 878	24 111	39 041	11 698	27 347	39 045
Kiadás	4 321	7 470	11 791	4 992	28 380	33 372
Egyenleg	+ 8 557	+16 641	+25 198	+ 6 706	− 1 033	+ 5 673
			BC-számlák forgalma			
Bevétel	–	2 052	2 052	–	7 016	7 016
Kiadás	–	1 267	1 267	–	4 078	4 078
Egyenleg	–	+ 785	+ 785	–	+ 2 938	+ 2 938
			Együtt			
Bevétel	12 878	26 163	39 041	11 698	34 363	46 061
Kiadás	4 321	8 737	13 058	4 992	32 458	37 450
Egyenleg	+ 8 557	+17 426	+25 983	+ 6 706	+ 1 905	+ 8 611

Magyarország idegenforgalmi mérlege (M Ft)

	Rubel-	Nemrubel-	Ebből:		
	elszámolású országok		tőkés országok	Jugoszlávia	Összesen
		1970			
Bevétel	1 245	949	861	85	2 194
Kiadás	460	400	275	125	860
Egyenleg	+785	+549	+586	−40	+1 334
Kiadás/bevétel (%)	36,9	42,3	31,9	147,1	39,3
		1980			
Bevétel	6 210	4 040	3 688	352	10 250
Kiadás	2 122	2 146	1 528	618	4 268
Egyenleg	+4 088	+1 894	+2 160	−266	+5 982
Kiadás/bevétel (%)	34,2	53,1	41,4	175,6	41,6
		1987			
Bevétel	12 878	26 163	24 817	1346	39 041
Kiadás	4 321	8 737	7 996	741	13 058
Egyenleg	+8 557	+17 426	+16 821	+605	+25 983
Kiadás/bevétel (%)	33,6	33,4	32,2	55,1	33,4
		1988			
Bevétel	11 630	34 363	33 816	547	45 993
Kiadás	5 008	32 458	31 607	851	37 466
Egyenleg	+6 622	+1 905	+2 209	−304	+8 527
Kiadás/bevétel (%)	43,1	94,5	93,5	155,6	81,5

Közúti gépjárművek forgalma (1000 db)

	Külföldi rendszámú közúti gépjárművek Magyarországon				Külföldre kilépő magyar rendszámú közúti gépjárművek			
		Ebből:				Ebből:		
Határszakasz	Összesen	személy-gépkocsik	autó-buszok	tehergép-kocsik	Összesen	személy-gépkocsik	autó-buszok	tehergép-kocsik
				1980				
Osztrák	564	520	10	31	40	31	2	7
Jugoszláv	521	479	14	22	245	229	6	5
Román	148	122	4	19	75	72	1	0
Szovjet	26	21	1	3	14	12	1	1
Csehszlovák	1314	1243	34	33	578	548	12	8
Együtt	*2573*	*2385*	*63*	*108*	*951*	*892*	*22*	*20*

Határszakasz	Külföldi rendszámú közúti gépjárművek Magyarországon				Külföldre kilépő magyar rendszámú közúti gépjárművek			
	Összesen	Ebből: személy-gépkocsik	autó-buszok	tehergép-kocsik	Összesen	Ebből: személy-gépkocsik	autó-buszok	tehergép-kocsik
				1987				
Osztrák	1407	1308	25	59	153	123	5	24
Jugoszláv	948	850	21	70	353	333	8	18
Román	342	287	4	49	340	336	2	2
Szovjet	104	87	3	14	12	10	1	1
Csehszlovák	1180	1023	53	101	683	606	22	50
Együtt	*3982*	*3555*	*105*	*293*	*1541*	*1398*	*38*	*96*
				1988				
Osztrák	1761	1651	27	62	713	668	17	27
Jugoszláv	852	741	20	84	457	422	9	23
Román	280	230	4	45	253	251	1	1
Szovjet	131	112	3	16	23	21	1	2
Csehszlovák	963	811	38	111	988	898	26	59
Együtt	*3988*	*3546*	*92*	*319*	*2434*	*2260*	*53*	*112*
				1989. I. félév				
Osztrák	957	902	14	33	810	782	10	14
Jugoszláv	455	394	9	49	396	376	7	12
Román	90	67	1	22	90	90	0	0
Szovjet	262	245	4	9	24	22	1	1
Csehszlovák	324	256	13	54	324	286	9	29
Együtt	*2089*	*1864*	*42*	*164*	*1644*	*1555*	*27*	*57*

Külföldre utazók számának szezonális ingadozása

Időszak	1000 fő				Megoszlás (%)		
	1980	1987	1988	1989 I–VIII. hó	1980	1987	1988
Január	156	183	305	734	3,0	2,5	2,8
Február	161	252	382	872	3,1	3,5	3,5
Március	229	366	676	1322	4,4	5,1	6,3
Április	358	476	725	1469	6,9	6,6	6,7
Május	294	407	719	980	5,7	5,7	6,7
Június	397	547	826	1168	7,7	7,6	7,7
Július	823	962	1 122	1586	15,9	13,4	10,4
Augusztus	1098	1212	1 498	1783	21,3	16,8	13,9
Szeptember	422	578	982		8,2	8,0	9,1
Október	423	766	1 228		8,2	10,6	11,3
November	470	791	1 296		9,1	11,0	12,0
December	333	656	1 038		6,4	9,1	9,6
Összesen	*5164*	*7197*	*10 797*		*100,0*	*100,0*	*100,0*

Külföldre utazók száma határszakaszok szerint

Határszakasz	1000 fő				Megoszlás (%)			
	1980	1987	1988	1989 I–VIII.	1980	1987	1988	1989 I–VIII. hó
Budapest – repülőtér	353	506	443	230	6,8	7,0	4,1	2,3
hajóállomás	12	6	6	8	0,2	0,0	0,1	0,1
Osztrák	256	621	3 017	4113	5,0	8,6	27,9	41,5
Jugoszláv	732	793	918	1912	14,2	11,0	8,5	19,3
Román	570	1459	1 048	451	11,0	20,4	9,7	4,6
Szovjet	138	104	146	113	2,7	1,4	1,4	1,1
Csehszlovák	3103	3708	5 219	3088	60,1	51,5	48,3	31,1
Összesen	*5164*	*7197*	*10 797*	*9915*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A külföldre utazók megoszlása egyes hónapok napjai szerint

	1988				1989		
Dátum	Április	Augusztus	November	December	Március	Április	Augusztus
1	19 914	31 959	19 232	32 748	27 413	44 006	52 400
2	13 805	35 418	31 341	43 068	29 770	19 917	54 573
3	6 396	37 897	39 738	46 352	48 679	162 592	57 600
4	11 849	46 557	62 636	14 444	62 332	127 649	78 555
5	19 796	58 426	69 061	28 029	17 218	85 590	96 446
6	32 478	47 483	23 598	32 735	26 573	130 369	46 873
7	45 058	27 601	193 261	42 694	29 149	136 515	53 688
8	52 252	36 062	53 967	20 521	30 598	57 782	56 749
9	43 730	41 069	40 284	53 008	36 825	27 740	61 394
10	23 766	41 728	45 590	50 306	58 711	21 720	76 042
11	15 186	48 894	70 182	15 347	62 045	25 996	84 238
12	15 319	66 039	66 014	34 091	21 501	27 913	101 869
13	19 742	51 975	19 489	37 564	31 301	30 288	37 342
14	21 944	34 186	26 682	44 618	45 388	47 347	63 864
15	33 241	32 608	42 142	45 600	109 381	55 531	56 453
16	32 445	57 897	43 010	57 477	37 159	20 984	67 425
17	15 848	63 174	46 351	46 603	65 923	21 484	79 291
18	14 161	62 898	56 890	16 690	58 813	22 425	99 499
19	20 273	67 931	51 539	33 673	23 344	27 695	85 632
20	21 932	53 955	17 971	37 219	41 598	28 917	37 426
21	24 529	30 040	29 273	36 738	69 732	49 033	44 986
22	36 428	40 477	19 696	47 053	44 075	48 477	56 098
23	29 832	40 608	25 077	32 406	73 240	19 804	64 173
24	17 001	60 246	29 245	9 843	44 603	23 276	69 595
25	16 159	75 466	46 369	3 458	32 041	24 283	87 137
26	19 063	84 041	33 190	6 838	13 036	29 392	85 550
27	20 423	53 754	14 632	21 699	17 901	29 932	47 632
28	23 980	38 618	24 260	45 382	29 942	48 842	48 332
29	32 198	40 596	24 863	45 808	44 102	53 734	59 635
30	26 635	56 942	30 207	42 219	51 486	19 950	60 511
31	–	33 533	–	12 002	68 224	–	68 849
Összesen	*725 383*	*1 498 078*	*1 292 790*	*1 038 233*	*1 322 103*	*1 469 201*	*2 039 860*

Magyar turisták külföldi tartózkodásának ideje országonként (az átlagosan eltöltött éjszakák száma)

Ország	1975	1978	1980	1985	1986	1987	1988
Európa	7,7	6,4	7,0	6,0	6,0	5,6	5,0
Ebből: Ausztria	13,9	11,4	7,5	5,4	5,7	6,1	4,1
Bulgária	11,0	11,1	11,7	10,4	9,7	10,0	3,6
Csehszlovákia	4,6	4,1	4,6	4,2	4,1	3,7	3,8
Franciaország	23,2	18,2	15,3	15,1	14,0	15,4	12,3
Jugoszlávia	6,0	4,9	5,9	5,9	5,9	6,2	6,7
Lengyelország	8,1	6,8	7,5	6,8	6,4	5,8	4,8
Nagy-Britannia	23,8	16,6	13,7	16,6	17,1	18,1	14,0
NDK	12,7	9,8	10,2	7,8	8,1	7,7	7,9
NSZK	24,7	17,6	15,2	13,3	14,1	13,5	9,0
Olaszország	16,1	14,5	10,9	10,5	10,7	11,1	9,7
Románia	7,8	4,9	5,2	3,6	3,4	3,1	2,8
Szovjetunió	12,1	12,7	12,3	7,5	8,3	7,7	7,4
A többi földrész	41,0	43,9	28,4	28,6	35,9	37,4	21,1
Ebből: Egyesült Államok	63,6	57,9	38,0	44,5	51,3	56,1	32,9
Átlag	*8,0*	*6,7*	*7,2*	*6,2*	*6,2*	*5,8*	*5,0*

Magánforgalomban behozott személygépkocsik száma (db)

Megnevezés	1984	1985	1986	1987	1988
Külszolgálatból hazatérők	2860	2891	3134	2279	2046
Ajándék	2496	4055	3225	2442	1682
Utasforgalomban és egyéb címen	1159	1287	1338	1495	1630
Összesen	*6515*	*8233*	*7697*	*6216*	*5358*
Ebből:					
Audi	166	236	140	129	144
BMW	273	401	310	241	288
Datsun/Nissan	282	358	316	230	148
Fiat	229	409	416	194	150
Ford	347	641	567	378	277
Mazda	n. a.	305	257	121	96
Mercedes	307	246	245	211	159
Opel	770	1187	1119	806	540
Peugeot	86	145	144	112	93
Polski Fiat	116	43	61	51	43
Renault	110	216	152	88	65
Skoda	608	642	611	375	348
Toyota	n. a.	n. a.	236	233	217
Volkswagen	472	733	607	394	277
Zsiguli/Lada	1579	1537	1744	2015	1975

Bűnözési statisztikák

A közvádas bűncselekmények főbb adatai

Év	100 000 lakosra jutó ismertté vált bűncselekmények száma	Felderítetlen bűncselekmények aránya (%)	100 000 büntethető korú lakosra jutó ismertté vált bűnelkövetők száma	100 000 büntethető korú lakosra jutó jogerősen elítéltek száma
1965	1203	19,6	1102	772
1970	1185	16,0	799	555
1975	1150	21,1	845	697
1980	1218	26,1	858	663
1985	1556	31,8	1008	686
1986	1719	31,5	1095	745
1987	1775	32,6	1168	837
1988	1749	36,8	1037	832

A büntetett előéletűek, ill. a fiatalkorúak aránya a jogerősen elítéltek között (%)

Év	Büntetett előéletűek aránya (%) (közvádas bűncselekmények)			Fiatalkorúak aránya az elítéltek között (%)
	Felnőttek	Fiatalkorúak	Összesen	
1963	37,7	12,7	35,8	6,0
1970	37,5	15,4	35,1	9,7
1975	30,6	18,2	29,5	8,3
1980	27,3	20,2	26,7	7,7
1985	36,0	21,3	34,5	10,0
1986	35,5	21,5	34,0	9,9
1987	35,3	20,8	33,9	9,7
1988	36,5	20,9	35,1	9,1

Egyes bűncselekmények száma és aránya (a jogerősen elítéltek száma alapján)

Év	Szándékos emberölés és kísérlete	Erőszakos nemi közösülés	Rablás	Társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények	Gazdasági bűncselekmények*
1963	386	370	165	8 575	n. a.
1970	430	680	376	7 642	n. a.
1980	278	398	821	11 679	2930
1985	301	490	1110	10 649	2176
1986	331	460	1138	11 281	2971
1987	355	386	1094	11 864	3488
1988	326	325	1026	12 127	2948
		100 000 büntethető korú lakosra számítva			
1963	5	5	2	110	n. a.
1970	5	8	5	92	n. a.
1980	3	5	10	137	35
1985	4	6	13	125	26
1986	4	5	13	133	35
1987	4,5	5	14	150	44
1988	4,1	4	13	153	37

* Üzérkedés, devizagazdálkodás megsértése, csempészet és vámorgazdaság.

Az egyes bűncselekménytípusok aránya a jogerősen elítéltek %-ában

	1963	1970	1980	1985	1986	1987	1988
Elítéltek összesen	42 838	50 978	59 913	60 918	65 809	68 591	68 197
Ebből (%-ban):							
Szándékos emberölés és kísérlete	0,9	0,8	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Szándékos testi sértés*	14,7	12,2	10,7	10,5	9,6	9,0	8,8
Közlekedési bűncselekmények	13,2	21,5	24,3	23,4	23,5	24,3	24,6
Ebből: ittas járművezetés	5,1	9,1	18,1	19,4	18,1	18,7	18,3
Tartás elmulasztása	2,6	2,4	3,6	4,4	4,0	4,4	4,3
Közveszélyes munkakerülés	0,5	0,8	1,1	2,6	3,7	3,0	1,6
Garázdaság	1,7	9,7	4,2	5,6	5,6	5,5	5,5
Devizagazdálkodás megsértése	n. a.	1,3	2,9	2,6	3,1	3,5	2,8
Társadalmi tulajdont károsító } vagyon	20,0	15,0	19,5	17,5	17,1	17,3	17,8
Személyek javait károsító } elleni	18,6	16,5	18,6	20,1	20,2	19,8	21,5
Vagyon elleni együtt	38,6	31,5	38,1	37,6	37,3	37,1	39,3
Ebből: Lopás	17,3	12,6	24,3	25,0	25,0	25,1	27,2
Sikkasztás	4,6	3,0	4,1	3,2	3,2	3,1	3,1
Csalás	2,7	1,5	2,2	1,9	1,7	2,0	2,1
Rablás	0,4	0,7	1,4	1,8	1,7	1,6	1,5
Jármű önkényes elvétele	n. a.	n. a.	2,7	2,8	2,6	2,3	2,2
Orgazdaság	0,8	0,6	1,4	1,4	1,5	1,4	1,6

* Köz- és magánvádas bűncselekmények együtt

A jogerősen elítéltek közül azok aránya, akiknek cselekménye alkoholfogyasztással volt összefüggésben (%)

Év	Elítéltek összesen	felnőttek	fiatalkorúak
1963	21,3	22,2	7,6
1970	35,4	37,4	17,2
1975	37,7	39,3	19,2
1980	37,0	38,2	21,7
1985	39,6	41,7	20,9
1986	37,7	39,8	18,9
1987	37,1	39,2	17,8
1988	36,5	38,3	18,6

Év	Elítéltek Összesen	felnőttek	fiatalkorúak
Ezen belül (közvádas bűncselekményeknél):			
Emberölés és kísérlete	68,1	70,1	33,3
Súlyos testi sértés (szándékos)	45,5	47,1	27,2
Közlekedési	75,9	76,6	48,8
Erőszakos nemi közösülés	49,5	55,8	21,7
Hivatalos személy elleni erőszak	58,8	61,4	26,2
Garázdaság	65,1	67,6	50,4
Személyek javait károsító rablás	52,1	61,1	33,5
Jármű önkényes elvétele	48,6	59,1	25,6

* Ideértve az alkoholos befolyásoltság állapotában és az alkoholszerzés érdekében elkövetett bűncselekményeket is.

Az ittasan okozott személysérüléses közúti balesetek az összes baleset %-ában

Év	A járművezetők által okozott balesetek	A gyalogosok, utasok, egyéb személyek által okozott balesetek	Összesen
1963	n. a.	n. a.	18,9
1964	n. a.	n. a.	17,7
1965	17,3	15,6	16,7
1966	15,4	16,2	15,4
1967	16,0	16,8	16,0
1968	16,6	16,5	16,3
1969	16,2	19,1	16,6
1970	17,2	18,6	17,2
1971	16,2	21,1	16,9
1972	16,1	22,3	17,1
1973	16,5	21,7	17,2
1974	16,2	23,5	17,2
1975	18,1	23,7	18,9
1976	16,7	20,7	17,3
1977	16,6	17,6	16,6
1978	16,2	19,1	16,6
1979	17,3	17,0	17,1
1980	17,6	18,8	17,7
1981	18,1	18,4	18,0
1982	19,2	19,5	18,8
1983	19,8	19,2	19,6
1984	18,7	18,6	18,6
1985	17,5	17,3	17,3
1986	15,8	16,0	15,6
1987	14,2	15,5	14,3
1988	13,9	16,0	14,1

Az ittasan okozott személysérüléses közúti közlekedési balesetek kimenetele (a baleset után 30 nappal)

Év	Halálos	Súlyos sérüléses	Könnyű	Halálos	Súlyos sérüléses	Könnyű
	balesetek száma			az összes baleset %-ában		
1976	258	1368	1592	17,2	18,3	16,6
1977	336	1502	1508	20,1	18,1	14,9
1978	355	1488	1462	19,2	18,3	14,7
1979	319	1453	1726	19,9	18,1	15,9
1980	280	1452	1622	18,8	19,3	16,2
1981	324	1433	1542	22,0	19,0	16,6
1982	317	1490	1626	22,0	20,2	17,3
1983	357	1607	1752	24,0	20,6	18,1

Év	Halálos	Súlyos sérüléses	Könnyű	Halálos	Súlyos sérüléses	Könnyű
	balesetek száma			az összes baleset %-ában		
1984	323	1578	1682	22,2	20,1	16,9
1985	344	1459	1586	21,6	17,9	16,1
1986	289	1346	1390	19,3	16,6	14,3
1987	276	1249	1312	19,1	15,4	12,8
1988	297	1355	1350	19,0	15,4	12,3

A jogerősen elítélt felnőttek közül azok száma és aránya, akiknek cselekménye alkoholfogyasztással volt összefüggésben

Év	Férfiak		Nők	
	száma	aránya (%)	száma	aránya (%)
1963	8 643	27,7	281	3,1
1964	12 895	29,9	443	4,1
1965	14 546	28,0	465	3,9
1966	15 566	28,4	498	3,8
1967	17 051	31,0	561	4,4
1968	15 618	34,0	492	4,9
1969	16 207	36,8	499	5,4
1970	16 772	42,6	442	6.6
1971	19 096	39,3	566	6,4
1972	21 408	40,0	568	5,3
1973	21 383	39,0	613	5,8
1974	22 071	40,1	574	5,8
1975	22 727	44,1	580	7,5
1976	25 436	44,6	797	9,0
1977	24 797	43,8	844	8,8
1978	24 712	43,2	771	8,1
1979	21 296	42,3	666	8,2
1980	20 427	42,7	711	9,6
1981	21 225	42,7	849	10,7
1982	21 967	43,7	810	10,3
1983	23 150	44,5	805	9,8
1984	22 292	44,7	823	10,7
1985	22 057	45,6	822	12,7
1986	22 588	43,8	1002	13,0
1987	23 158	43,4	1116	13,1
1988	22 684	42,3	1064	12,8

A bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer krónikája

1911 – A Schmidthauer Antal Alb. Buss et Cie bázeli cég terveket készít a Mosoni-Duna vízerejének felhasználására.

1912 – Viczián Ede tervet készít a Soroksári-Duna vízerejének hasznosítására.

1913 – A Földmívelésügyi Minisztérium Viczián Ede vezetésével felméri a Kárpát-medence vízerő-hasznosítási lehetőségeit.

1918 – Ladányi Jenő miniszteri tanácsos Magyarország elektromos energiával való ellátásáról írott emlékiratában a Duna nagyesésű szakaszain, a Mosoni-Dunán és a zuhatagoknál, továbbá a soroksári Duna-ágon tartja lehetségesnek vízerőművek építését.

1918. dec. 20. – Viczián Ede miniszteri osztálytanácsos „Egységes vízgazdálkodás és vízerőhálózat" c. tanulmányában, amelyben Magyarország integritásának fenntartása mellett érvel, kárpáti országos fővezeték létesítését javasolja, amely vízerőműveket kötne össze, köztük egy 50 000 lóerő elméleti teljesítményű, Pozsony környéki dunai erőművet.

1919 – A trianoni béke következtében a magyar állam által felmért vizerőkészlet 94,5%-a az új országhatárokon kívül marad.

1924 – A prágai közmunkaügyi minisztérium tanácsosa, Emil Zimmler értelmezése szerint „a trianoni békeszerződés 290. cikkelye értelmében a Csehszlovák Köztársaságnak adatott a kizárólagos jog a határfolyók vízerejének kihasználására", és „kétségtelen, hogy Csehszlovákia a legteljesebb mértékben élni fog ezzel a joggal, különösen a Dunának Pozsonyhoz közel eső részén, ahol a trianoni szerződés alapján felügyeletet gyakorol mindkét part fölött".

1928. febr. 19. – Milan Hodza csehszlovák oktatásügyi miniszter az 50. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségen kijelenti, hogy „a dunai bázis az egész Csehszlovák Köztársaság bázisa".

1930. jún. 20. – A Földmívelésügyi Minisztérium vízügyi műszaki kistanácsa elfogadja Sajó Elemér „Emlékiratát" vizeink fokozottabb kihasználtsága tárgyában, amely többek közt vízerőművek építését javasolja a Mosoni-Dunán, a Szentendrei-sziget fölötti szakaszon és a Soroksári-Dunán.

1941 – Királyi Vízerőügyi Hivatal alakul az országos jelentőségű vízerőművek tervezésére.

1946 – A Vízerőügyi Hivatal felméri Magyarország potenciális vízerőkészletét, és 30 esztendő alatt 80 millió pengős költséggel (évi) 375 millió kWh hasznosítását irányozza elő.

1947. febr. 11. – Pozsony város távlati rendezési tervébe iktatják egy Pozsony–Komárom-hajózócsatorna létesítését, amelyen vízerőművek is épülnének Szlovákia egész déli és délkeleti részének energiaellátására.

1947. okt. 14. – A pozsonyi Narodna Obroda „Már hat falu a mi Dunántúlunkon" c. cikke szerint Csehszlovákia a II. világháborút követő párizsi békekonferencián kérte annak a lehetőségnek a biztosítását, hogy a kibővítendő pozsonyi hídfő területén megépíthesse azokat a műveket, amelyek a Dunának mint természetes energiaforrásnak a teljes kihasználásához szükségesek.

1948 – A Vízerőügyi Hivatal egy Paks környékén létesítendő vízerőmű lehetőségét vizsgálja.

1950. okt. 30. – Az MTA 125 éves fennállásának alkalmából rendezett ünnepi héten Mosonyi Emil professzor előadásában egy visegrádi vízerőmű építését javasolja, és szorgalmazza a kapcsolatfelvételt Csehszlovákiával a közös Duna-szakaszon létesítendő vízerőművek lehetőségének vizsgálatára.

1951 – Megalakul a Vízerőmű-tervező Iroda (Viti), ahol megindulnak az előmunkálatok egy visegrádi vízerőmű tervezésére.

1952. aug. 2. – Magyar–csehszlovák kormánybizottsági megállapodás a közös Duna-szakasz hasznosítására.

1952. aug. 15. – A Minisztertanács elrendeli egy országos vízgazdálkodási keretterv készítését. Az elkészült terv több önálló – elsősorban a Duna felső szakaszán létesítendő – nagy vízerőművel foglalkozik, s 15 év alatt 230 MW teljesítmény kiépítését javasolja, mintegy 3,25 milliárd Ft beruházással.

1953. ápr. 18. – A dunai vízerőművekről tartott értekezleten Gerő Ernő visszautasítja a vízügy képviselőinek azt a szándékát, hogy 2 héten belül egyezzenek meg a csehszlovák féllel. A mérnökök által javasolt szlovákiai (bal oldali) oldalcsatornával kapcsolatban kijelenti: szó sem lehet arról, hogy a csehszlovákok „a vizet is elvigyék, a Dunát is elvigyék, és még a vizet se adják meg".

1954 – Elkészül a tiszalöki duzzasztómű. Az Elnöki Tanács a tiszalöki vízlépcső építésének irányításával szerzett érdemeiért a Munka Vörös Zászló érdemrenddel tünteti ki dr. Mosonyi Emil Kossuth-díjas egyetemi tanárt, akadémikust, a Magyar Hidrológiai Társaság elnökét.

1956. ápr. – A KGST berlini plenáris ülésén elhatározza, hogy a Dévény és Fekete-tenger közötti Duna-szakasz komplex hasznosítására az érdekelt államok illetékes szerveinek közreműködésével tanulmányt készítenek.

1957. ápr. 30. – Osztrák–csehszlovák kormánybizottsági megállapodás Prágában a Wolfsthal–Pozsony vízlépcső megépítéséről.

1958 – Uzembe helyezik a tiszalöki vízlépcső hajózsilipjét.

1958. máj. 19. – A magyar–csehszlovák közös szakbizottság május 12–19-i tárgyalásán, a szovjet konzulensek ajánlásait is figyelembe véve, javasolja a felső szakaszra az egylépcsős üzemvízcsatornás, az alsó szakaszra a nagymarosi vízerőművet.

1958. okt. 7. – Magyar–csehszlovák kormánybizottsági jegyzőkönyv aláírása Prágában. A felek egyetértenek a dunai vízlépcsők közös tervezésében és építésében, az 1965-ig terjedő távlati tervek keretébe illesztve. Elrendelik, hogy a felső szakaszra 1960 végéig 4 változatot kell kidolgozni, s közülük kell kiválasztani az optimális megoldást.

1959. dec. 23. – Magyar vízügyi vezetők Franciaországban a nagy elzászi oldalcsatornát tanulmányozzák a dunai vízerő-hasznosítás tervezéséhez szükséges tervezési, építési és üzemeltetési tapasztalatok megszerzése érdekében.

1960. jan. 27. – Jegyzőkönyv aláírása a dunai vízlépcsők ügyében folytatott magyar–szovjet konzultációk eredményéről.

1960 – Elkészül a KGST-tagállamok közös „Duna-komplex" tanulmánya a Dévény alatti Duna-szakasz hasznosítására.

1960 – Ausztria közli Csehszlovákiával, hogy nem vesz részt a tervezett közös Wolfsthal–Pozsony vízerőmű építésében.

1960. dec. 7. – Jegyzőkönyv aláírása a dunai vízlépcsők ügyében folytatott magyar–szovjet konzultáció eredményeiről. A szovjet szakértők megállapítják, hogy az optimális változatot a nagymarosi vízerőmű és az egylépcsős üzemvízcsatornás változat alkotja, továbbá javasolják a 2 vízlépcső egységes rendszerként, csúcsenergia-termelésre történő kialakítását.

1961. szept. – A KGST villamosenergiai és mezőgazdasági állandó bizottságai Szófiában elfogadják a magyar–csehszlovák közös Dunaszakasz hasznosítási sémáját.

1963. márc. 6. – Az OMFB kibővített elnökségi ülésén elfogadja az OMFB koncepciótervezetét, amely javasolja, hogy a távlati és éves népgazdasági terveknél a gabčíkovo–nagymarosi vízlépcsőrendszert érvényesítsék.

1963. ápr. 20. – Magyar és csehszlovák kormánybizottságok jóváhagyják a Gabčíkovo–Nagymaros Vízlépcsőrendszer [B(G)NV] koncepcióját, s javasolják, hogy az építést legkésőbb 1975-ig fejezzék be. Megállapodnak abban is, hogy az oldalcsatorna szlovák területen lesz, s hogy ezzel kapcsolatban határmódosítást hajtanak végre.

1964. ápr. 30. – Elkészül egy közös beruházási program.

1965. szept. 9. – A Közlekedéstudományi és a Gépipari Tudományos Egyesületek a Magyar Hidrológiai Társasággal együtt kongresszust tartanak Budapesten „A Duna-csatornázás szerepe és jelentősége a transzkontinentális víziúthálózatban" címmel.

1966. ápr. 30. – Elkészül egy folyami változat sémája. A magyar fél állásfoglalása nem javasolja e változat beruházásiprogram-szintű kidolgozását.

1966. dec. – A csehszlovák fél közli, hogy a beruházási programot a gabčíkovo–nagymarosi üzemvízcsatornás változatra kell kidolgozni.

1967. jún. 30. – Elkészül egy újabb közös beruházási program.

1969 – Befejeződik a tiszalöki vízerőmű gépészeti és villamos berendezéseinek szerelése.

1969. jan. 30. – Magyar–csehszlovák megállapodás a hajózsilipek méretéről (2-2 db 36 × 260 m).

1970 – Az 1967-es közös beruházási program kiegészítése.

1970. febr. 9. – Csehszlovák és magyar kormánymeghatalmazottak Budapesten megállapodnak, hogy az időközben felmerült észrevételek nem teszik szükségessé az 1967-ben kidolgozott közös beruházási program koncepciójának módosítását. A csehszlovák fél szerint „felül kell vizsgálni a csehszlovák államhatár javasolt módosításának szükségességét és célszerűségét".

1973 – Elkészül a kiskörei vízlépcső és tározó, amely nem váltja be a tervezők elképzeléseit. A várt nagyarányú öntözésfejlesztés elmaradása és a környék talajvizének káros emelkedése miatt a tározót mindmáig nem töltötték fel az eredetileg tervezett szintre.

1973. jún. – Újabb közös beruházási program készül el.

1974 – A kormány jóváhagyja a vízlépcsőrendszert mint beruházási, fejlesztési célt.

1974. ápr. 13. – Magas szintű párt- és kormányküldöttség tárgyal Csehszlovákiában a vízlépcsőrendszer építésében történő szovjet közreműködésről.

1974. dec. – Elkészül az OMFB-ben „A Duna komplex hasznosítása" c. elemző tanulmány, amely szerint „a vízlépcsőrendszer a Duna komplex hasznosításába illeszkedve jelentős nemzetközi érdekeket is kielégít".

1975 – Az Állami Tervbizottság tárgyalását követően a minisztertanács elfogadja a vízlépcsőrendszer beruházási javaslatát.

1976 – Az OVH vízkészlet-gazdálkodási központjában egy UNDP/WHO program keretében elkészül a magyarországi Felső-Duna-térség összefoglaló vízminőség-védelmi regionális terve, amely többek között tárgyalja a vízlépcsőrendszer tervezett csúcsrajáratása miatt várható vízminőségromlást, ill. a felhagyásra ítélt Dunamederrel kapcsolatos negatív környezeti változásokat.

1977. márc. 16. – Az Állami Tervbizottság 5011/1977. sz. határozata előírja, hogy a csehszlovák féllel egyeztetve vizsgálatot kell végezni az érintett Duna-szakasz vízháztartásának alakulásával s ennek a mezőgazdaságra gyakorolt hatásával kapcsolatban.

1977. szept. 15. – Kádár János és Gustav Husák pártvezetők Budapesten közös közleményben jelentik be a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer [B(G)NV] megépítésére és üzemeltetésére vonatkozó közös elhatározást.

1977. szept. 16. – Lázár György és Lubomír Štrougal miniszterelnökök Budapesten aláírják a B(G)NV építéséről szóló államközi szerződést. A két kormány megállapodik abban is, hogy a csehszlovák fél a saját területén átvállal kotrási feladatokat, amelyek értékét a magyar fél a majdan termelt villamos energiából egyenlíti ki. – A Gustav Husák budapesti látogatása alkalmából rendezett csehszlovák–magyar baráti nagygyűlésen Kádár János a közös létesítmények közül kiemeli az Adria-kőolajvezeték már megkezdett építését és a B(G)NV-t.

1978 – Nagymarosnál és Dunakilitinél megindulnak az építkezés előkészítő munkálatai.

1978 – A Magyar Televízió bemutatja „A Rajna pusztulása" c. bajor filmet, amely részletesen tárgyalja a Bázel és Breisach között épült nagy elzászi oldalcsatorna káros környezeti hatásait.

1978. jún. 21. – A csehszlovák parlament megvitatja és jóváhagyja a B(G)NV közös megépítéséről és üzemeltetéséről kötött magyar–csehszlovák államközi szerződést.

1978. jún. 30. – Prágában kicserélik a B(G)NV létesítéséről és üzemeltetéséről szóló, 1977-ben aláírt államközi szerződés megerősítő okiratait.
1978. szept. 12. – Az Elnöki Tanács 1978. évi 17. sz. törvényerejű rendelete „a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság között a Gabčíkovo–Nagymaros Vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről Budapesten, 1977. évi szeptember hó 16. napján aláírt Szerződés kihirdetéséről".
1978. szept. 17. – „Víztükör lesz az erdő helyén – Dunakilitinél már épül a vízlépcső" címmel közöl riportot a vízlépcső előkészítő munkálatairól a Népszabadság.
1979. márc. 7. – Az Oviber és a Vízterv megbízottainak a nagymarosi vízerőmű ügyében folytatott szovjetunióbeli tárgyalásain kiderül, hogy a szovjet konstruktőrök által közölt turbinateljesítmények a vártnál kisebbek, s hogy a műszaki segítségnyújtásról kötött államközi szerződés eltérő értelmezése miatt a szovjet fél csak azokat a berendezéseket hajlandó szállítani, amelyek gyártására a magyar ipar nem képes.
1979. ápr. 11. – 200 szakember részvételével tudományos tanácskozás Győrött a vízlépcsőrendszer területi hatásairól.
1979. jún. – A Győr-Sopron Megyei Népi Ellenőrzési Bizottság jelentést készít „A Szigetköz táj- és környezetvédelme" c. vizsgálatáról, s többek között megállapítja, hogy egyes fontos szempontok kimaradtak a korábbi vizsgálatokból.
1979. okt. 11. – Imrich Daubner szlovák tudós előadást tart a Magyar Tudományos Akadémián a dunai vízlépcsők létesítésének biológiai vonatkozásairól. Az előadó szerint a halállomány több mint 50, a halfogás mintegy 90%-kal csökkenne. Dr. Tóth János hidrobiológus vázolja a vízlépcsőrendszer megépítése esetén várható súlyos környezeti ártalmakat, elmondva azt is, hogy az általa leírt következtetéseket hogyan hamisította meg győri előadásában egy, a tervezésben és kivitelezésben érdekelt intézmény prominens szakembere.
1979. nov. 24. – A Magyar Hírlap beszámolója szerint Nagymaroson megkezdődtek a kisajátítások és kártalanítások, valamint a bontási munkák.
1980. márc. 5. – A Vízgazdálkodási Tudományos Kutatóintézet (Vituki) Tudományos Napok c. rendezvényén Varsa Endre tudományos munkatárs ismerteti a felső-dunai vízlépcsőrendszer vízrajzi információ-rendszeréről készített vázlattervét. Az 1979-ben készült tanulmány többek között felveti a karsztvízkészletek elszennyeződésének problémáját.
1980. ápr. 21. – A Hazafias Népfront környezetvédelmi bizottsága összeállítja a vízlépcsőrendszer környezetvédelmi feltételrendszerét a Tatabányán, máj. 13–14-én rendezendő környezetvédelmi ankétra.
1980. máj. 14. – A HNF és a Magyar Hidrológiai Társaság tatabányai ankétja a vízlépcsőrendszerről. Tóth János hidrobiológus több javaslatot tesz a várható környezeti károk csökkentésére, de a szervezők egyiket sem veszik be az ankét ajánlásaiba. A sajtó nem ír az elhangzottakról – Tóth János előadása csak 3 évvel később jelenik meg a Földrajzi Közleményekben.
1980. szept. 22. – A MTESZ több tagegyesülete „Gabčíkovo–Nagymaros Vízlépcsőrendszer Kollokvium"-ot rendez, amelyen Hábel György és Molnár István mérnökök élesen támadják a terveket, elutasítva az üzemvízcsatornát és az árvízszint fölé duzzasztást. Véleményük szerint a beruházás megvalósítása annyira kezdeti állapotban van, hogy még mindig nem késő a koncepció felülvizsgálata.
1980. okt. 13. – A Magyar Rádió egész napos műsorban foglalkozik a Dunával.
1981 – A Vituki Tudományos Napok c. rendezvényén dr. Bulkai Lajos elmondja, hogy a folyók vízi energiáját hasznosító erőművek építése a vízsebesség lecsökkenése miatt károsan befolyásolja a parti szűrésű kutakat.
1981 – A pozsonyi Ohranca Prirody c. környezetvédelmi lap (1981/2.) cikke szerint a dunai vízlépcsőrendszer okozta károk lényegesen meghaladják az elérhető előnyöket.
1981 – A magyar kormány Gazdasági Bizottságának a vízlépcsőrendszer tartós szüneteltetésével kapcsolatban hozott 10.096/1981. sz. határozata szerint 1981-ben csak a legszükségesebb munkálatokat végzik el 446 millió Ft értékben, 1982-ben pedig csak a minimális állagmegóváshoz szükséges munkák végezhetők el, 151 millió Ft-os pénzügyi előirányzat keretében. A határozat az építkezés 1990-ig történő felfüggesztésével számol.
1981. jan. – Kovács Antalt, az MSZMP ipari, mezőgazdasági és közlekedési osztályának vezetőjét az Országos Vízügyi Hivatal elnökévé nevezik ki.
1981. ápr. 30. – Az MTA elnökének felkérésére munkabizottság alakul a B(G)NV mezőgazdasági és környezeti hatásaival kapcsolatos kutatási és tervezési munkák újbóli áttekintésére. A bizottság elnöke dr. Petrasovits Imre; tagjai dr. Breinich Miklós, dr. Cselőtei László, dr. Kovács György, dr. Kozák Miklós és dr. Martos Ferenc. A bizottság titkárságának vezetője dr. Nagy László.
1981. szept. 21. – A Magyar–Csehszlovák Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság elnökei megállapodnak a vízlépcsőrendszer megvalósításának szüneteltetésében.
1981. okt. – Az MTA B(G)NV munkabizottsága Petrasovits Imre akadémikus vezetésével jelentést készít a B(G)NV mezőgazdasági és környezeti hatásairól.
1981. nov. – A Valóságban megjelenik Vargha

János „Egyre távolabb a jótól" c. tanulmánya a vízlépcsőrendszerről és annak történetéről; e szerint a vízügy az egyes ágazatok közötti költségmegosztás meghamisításával kívánt kedvezőbb képet adni a beruházás elfogadtatása érdekében.

1981. dec. 12. – Faluvégi Lajos miniszterelnök-helyettes független szakértői bizottság létrehozására utasítja Hetényi István pénzügyminisztert. Az Állami Fejlesztési Bank által szervezendő bizottság feladata a vízlépcsőrendszer-építés felfüggesztésével kapcsolatos pénzügyi kérdések vizsgálata. A bizottság dec. 19-én megalakul; elnöke Kozák Miklós műegyetemi tanár.

1982. jan. 28. – A vízlépcsőrendszer építésének felfüggesztésével kapcsolatos pénzügyi kérdéseket vizsgáló szakértői bizottság elkészíti jelentését. E szerint „a vízlépcsőrendszer szüneteltetése helyett az eredeti tervhez képest egy felülvizsgálat és lassított építés gazdaságosabb volna, és elháríthatja a nemzetközi feszültséget is".

1982. febr. 3. – MTA–OMFB bizottság alakul „A Duna távlati komplex hasznosításának újraértékelése"-re. Szekér Gyula, az OMFB elnöke az alakuló ülésen hangsúlyozza, hogy „a bizottsági üléseken elhangzottak szolgálati jellegű információk, azok nem publikálhatók, nem terjeszthetők".

1982. febr. 12. – Az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatalnak a vízlépcsőrendszer környezetvédelmi kérdéseivel foglalkozó irata összegzi a várható kedvezőtlen hatásokat és az azok csökkentésére, ill. megszüntetésére javasolt intézkedéseket.

1982. febr. 19. – Peter Danišovič mérnök a pozsonyi Új Szóban mint „indokolatlan és igazságtalan véleményt" határozottan elutasítja Vargha János azon állítását, miszerint a B(G)NV „társadalmi csapda" volna.

1982. márc. – Dr. Kozák Miklós (BME) az MTA elnökének felkérésére a B(G)NV-ről írt véleményében azt hangsúlyozza, hogy „a beruházás leállítása vagy hosszabb idejű elodázása egyértelműen súlyos kártérítést von maga után a magyar fél terhére".

1983. márc. 29. – Az Oviber – Szántó Miklós vezérigazgató-helyettes és Farkas Mihály főmérnök által aláírt, a Természeti Erőforrások Koordinációs Irodájának megküldött – véleménye szerint „a vízlépcsőrendszer nem befolyásolja a parti szűrésű kutak létesítését, nem korlátozza a vízbeszerzés fejlesztését, méghozzá távlatban sem".

1983. márc. 31. – Molnár István vízépítő mérnök alternatív tervet dolgoz ki a Pozsony–Budapest Duna-szakasz problémáinak megoldására, amely vízlépcsőrendszer helyett korszerű módszerekkel végrehajtandó folyamszabályozást javasol. Hivatalos helyekre eljuttatott tanulmányára nem kap érdemi választ.

1983. ápr. 30. – A kormány Tudománypolitikai Bizottságának 30.022/1982. sz. határozata alapján az MTA főtitkára által felkért operatív csoport elkészíti összefoglaló előrejelzését a vízlépcsőrendszer adott műszaki megvalósítása esetén várható környezeti hatásokról. E szerint a környezeti károk nagy valószínűséggel mérsékelhetők, az ehhez szükséges beavatkozások költségeit azonban eddig nem vették figyelembe, ezért hatástanulmányt és a környezeti hatások egészére kiterjedő gazdasági értékelést kell készíteni.

1983. jún. 21. – Az Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács határozatot hoz a B(G)NV „adott műszaki megvalósítása esetén várható környezeti hatások előrejelzéséről"; ebben az OVH elnökére bízza egy környezetihatástanulmány készítését, amelyben „alternatívákat kell kidolgozni a műszaki, gazdasági és biztonságkockázati szempontok mérlegelésével, maradéktalanul érvényesítve a környezet- és természetvédelmi érdekeket".

1983. júl. 9 – A Magyar–Csehszlovák Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság társelnökei, Marjai József és Rudolf Rohlíček miniszterelnök-helyettesek Komáromban tartott tárgyalásukon megállapodnak, hogy a vízlépcsőrendszer építését a módosított határidőknek megfelelően folytatják.

1983. szept. – Szlovákiai területen munkába áll 120 magyar munkás kotró- és rakodógépekkel. A leendő alvízcsatorna mélyítése során 1983 végéig több mint 150 000 m^3 kavicsot termelnek ki.

1983. okt. 10. – Lázár György és Lubomír Štrougal miniszterelnökök Prágában megerősítik a jún. 9-i megállapodást az építkezések új ütemezés szerinti folytatásáról.

1983. nov. – A Viziterv és az Oviber „A nagymarosi vízlépcső telepítési helyének kiválasztása" c. tanulmánya szerint az eredeti, nagymaros–visegrádi telepítés a legkedvezőbb, s a vízlépcső „harmonikusan illeszthető a római őrtornyok, a renaissance palotaromok, a fellegvár és a térség tájértéket alkotó valamennyi elemével".

1983. dec. 3. – Néhány héttel a vízlépcsőrendszer folytatásáról szóló szerződésmódosítás prágai aláírása után Vargha János a Heti Világgazdaságban környezetvédelmi és gazdasági szempontból bírálja a terveket.

1983. dec. 20. – Az MTA elnöksége Aczél Györgynek, az MSZMP PB tagjának felkérésére határozatban foglal állást a vízlépcsőrendszer kérdésében. Ebben hangsúlyozza, hogy a határozatban felsorolt és fel nem sorolt tényezők együttes számbavétele alapján az elnökség a beruházás jelentős időbeli elhalasztását, az indokolt tartalmi változtatások érvényesítését, de leginkább a beruházás leállítását tartja indokoltnak.

1984. jan. 26. – Az OVH vezetői tájékoztató sorozatot kezdenek a vízlépcsőről a Duna menti me-

gyék vezetői számára. Elsőként Komárom megyébe látogatnak.

1984. jan. 27. – A Rakpart Klub meghívja dr. Nagy Lászlót, az OVH főosztályvezető-helyettesét és Vargha János biológust a B(G)NV-ről rendezett vitára. Az OVH az utolsó pillanatban lemondja a részvételt, arra hivatkozva, hogy a vízlépcsőrendszer nem szerepel a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala első félévi programjában. A vita helyett megtartott előadás után a résztvevők egy része elhatározza, hogy mozgalmat indít a Duna megmentéséért.

1984. febr. – Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO) konferenciát rendez Budapesten a parti szűrésű ivóvíztermelés problémáiról. Osztrák és jugoszláv szakemberek beszámolnak róla, hogy az eddig megépült dunai vízerőművek súlyosan károsították a parti szűrésű kutakat.

1984. febr. 7. – Roska István külügyminiszterhelyettes és Ondrej Durej csehszlovák nagykövet Budapesten kicserélik a vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről 1977. szept. 16-án kötött szerződés módosításáról szóló, 1983. okt. 10-én Prágában aláírt jegyzőkönyv megerősítő okiratait.

1984. febr. 22. – Az OMFB plénuma megvitatja „A Duna távlati komplex hasznosítása" c. tanulmányt. A testület – a csúcsrajáratás esetleges mérséklése, a nagymarosi vízlépcső elhelyezése, továbbá vízminőségi és más környezetvédelmi kérdések további vizsgálata mellett – lényegében támogatja a vízlépcsőrendszer felépítését, valamint javasolja külföldi tőke és osztrák kivitelezők bevonását.

1984. febr. 23. – Kádár János, az MSZMP főtitkára ellátogat a MTESZ-be. Vámos Tibor akadémikus felszólalásában hangsúlyozza: a MTESZ a magyar társadalom döntéshozó mechanizmusának fontos érzékszerve. Ha ezt a szerepet töltötte volna be korábban is, számos kérdésben jobb döntést lehetett volna hozni. Az akadémikus példának említi a dunai vízlépcsők ügyét.

1984. márc. 5. – Baráti látogatásra Budapestre érkezik Lubomír Štrougal csehszlovák miniszterelnök.

1984. márc. 6. – Az Almássy Téri Szabadidő Központ „Természetátalakítás a Dunán" címmel vitaestet rendez. A vita előtt egy funkcionárius közli az előadóval, hogy az előadásból még baj lehet, mert a csehszlovák miniszterelnök budapesti látogatásával való egybeesés nem lehet véletlen.

1984. márc. 20. – Az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarának KISZ-bizottsága állásfoglalásában a széles nyilvánosság kontrollja előtt folyó szakmai vitát követel a vízlépcsőrendszer ügyében.

1984. márc. 26. – Az első nyilvános vita a vízlépcsőrendszerről a BME egyik kollégiumában. Az egyetem vezetősége nem engedélyezi, hogy a Balázs Béla Stúdió forgatócsoportja videofelvételt készíthessen.

1984. márc. 29. – A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Közgáz Klubja vitát rendez a dunai vízlépcsőrendszerről. A vita előtt kisebb incidens történik; a klub szervezői megakadályozzák, hogy az egyetem vezetősége kizárhassa a külső érdeklődőket. A rektor nem engedélyezi, hogy a BBS videofelvételt készítsen.

1984. ápr. 13. – A pozsonyi Új Szó riportja szerint az épülő oldalcsatorna és a Duna mai medre között található, magyarok lakta Vajka községben már csak 230-an laknak. „Tíz éve még ezer lakos élt itt, ám a víz[erő]mű építése miatt elvándorolnak az emberek. Nincs már iskola sem..."

1984. máj. – Az MSZMP KB agitációs és propagandaosztálya „belső használatra" szóló titkári tájékoztatója szerint „egyes ellenzéki beállítottságú személyek – felhasználva a vízlépcsőrendszer megépítése körüli természetvédelmi, gazdasági aggályokat – tiltakozó aláírások gyűjtését kezdeményezték. A magyar nyelvű ellenséges rádióadások nagy figyelmet fordítanak erre az akcióra, azzal a szándékkal, hogy a kormányzat tekintélyét lejárassák és rontsák kapcsolatainkat Csehszlovákiával".

1984. máj. – Faluvégi Lajos miniszterelnök-helyettes, az Országos Tervhivatal elnöke a BME-n a vízlépcsőrendszerről kijelenti: „...ha ezt most kéne eldönteni... erről érdemben tárgyalni se szabadna, akkora anyagi hatásai vannak."

1984. máj. – Havas Péter kormánymeghatalmazott a Konjunktúra- és Piackutató Intézetben rendezett vitán kijelenti, hogy a magyar kormány kénytelen volt beleegyezni a vízlépcsőrendszer folytatásába, mert nekünk „nincs annyi tankunk", mint Csehszlovákiának. Egyúttal kijelenti azt is, hogy az ivóvízkészletek veszélyeztetettségének emlegetése csak „zöld fogás", amellyel a népet ijesztgetik.

1984. jún. 7. – Magyarország és Ausztria megállapodást köt a környezetvédelmi együttműködésről, amely 1985. nov. 8-án lép hatályba.

1984. jún. 20. – A Magyar Építőművészek Szövetségének vezetősége eljuttatja az MSZMP KB-nak, a kormánynak és egyes tárcáknak a szövetség állásfoglalását, amely szerint „egyértelműen bizonyítottnak látja, hogy az 1977-ben aláírt Egyezményes Terv módosítás nélküli kivitelezése sérti az ország csaknem félmillió lakosának közvetlen érdekét", és javasolja a nagymarosi vízlépcső elhagyását.

1984. jún. 21. – A Viziterv Dobó István által aláírt, 4820/1984. sz. levelében megbízza a VÁTI-t a nagymarosi vízlépcső telepítési helyével kapcsolatos vizsgálatokkal. A megbízólevélben kérik, hogy dr. Perczel Károly „nyilvános helyeken többször is elmondott, de minden reális alapot nélkülöző szélsőséges véleménye hangoztatása miatt" ebben a munkában ne vegyen részt.

1984. júl. 23. – A Közép-Tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság dolgozói újonnan beszerzett gépekkel szlovákiai munkaterületre érkeznek kavicsszállítási munkák elvégzésére.

1984. szept. – A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (VÁTI) tanulmányt készít a nagymarosi vízlépcső nyugatabbra helyezésének területrendezési és településfejlesztési szempontból való értékeléséről. A VÁTI szerint az eredeti, nagymaros–visegrádi változat problémái miatt feltétlenül indokolt a vízlépcső nyugatabbra telepítése.

1984. szept. 15. – A Duna Kör felhívást intéz az osztrák környezetvédőkhöz, hogy közösen akadályozzák meg Ausztria részvételét a B(G)NV építésében.

1984. szept. 20. – Josef Buchner, az osztrák Zöldek egyik vezetője levelében támogatásukról biztosítja a független magyar környezetvédőket.

1984. okt. 15. – Az esztergomi Magyar Vízügyi Múzeum filmvetítést rendez a dunai vízlépcsőkről; ezen bemutatják a „Merjetek nagyok lenni", az „Új partok között" és a „Vízlépcsőrendszerek a Dunán" c. filmeket.

1984. nov. 2. – A Duna közös szakaszának hasznosításával foglalkozó csehszlovák–osztrák állandó bizottság tárgyalásán a csehszlovák fél közli, hogy a Wolfsthal–Pozsony vízerőművet tartja a legelőnyösebbnek. Osztrák részről bejelentik, hogy a közös vízerőmű tervét gazdaságtalannak tartják, és a saját Duna-szakaszukon megkezdik a hainburgi vizerőmű építésének előkészületeit.

1984. nov. 13. – Az Országgyűlés és a kormány 6068 aláírással megkapja a vízlépcsőrendszer felépítése elleni első petícióit, amely létfontosságúnak tartja olyan tervek kidolgozását a közös magyar–csehszlovák Duna-szakasz szabályozására, amelyek figyelembe veszik a folyam ökológiai, társadalmi és gazdasági szerepét, mindenekelőtt a 2 ország lakosságának ivóvízellátását.

1984. nov. 20. – Csehszlovákia diplomáciai úton tiltakozik a hainburgi vízlépcső építése ellen. A prágai külügyminisztérium jegyzéke szerint a vízlépcső építése következtében megbomlana az ökológiai egyensúly, károsodnának a vízkészletek, és Pozsonyt árvízkatasztrófa fenyegetné.

1984. nov. 22. – A Budapesti Városszépítő Egyesület közgyűlése felkéri az elnökséget, szerezzen be szakértői információkat a B(G)NV építésének ügyéről, mert meg kívánják ismerni, hogyan érinti a főváros vízellátását és az üdülési lehetőségeket.

1984. dec. – Megjelenik „A Duna Kör Hírei" első száma.

1984. dec. 18. – Ausztriában megkezdődik a hainburgi vízlépcső építésének előkészítése. Osztrák rendőrök brutálisan bántalmazzák az osztrák környezetvédőket, akik a Hainburg környéki ártéri erdőben igyekeznek megakadályozni a fák kivágását. Az incidens következtében az osztrák kormány leállítja a munkálatokat.

1985 – A Közép-Tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság földmunka-kapacitása több mint ⅓-át a bősi vízlépcső építésénél köti le.

1985. febr. 16. – Vladimir Lokvenc, a B(G)NV építésének szlovákiai kormánybiztosa egy interjúban kijelenti, hogy a Hainburgnál tervezett vízlépcső közvetlenül veszélyeztetné a szlovák főváros, Pozsony biztonságát. Ugyanakkor határozottan elutasítja a B(G)NV-t érő bírálatokat, s azon szilárd meggyőződésének ad hangot, hogy felépítése kedvező hatással lesz a környezetre.

1985. febr. 19. – Dr. Perczel Károly és munkatársai átadják Szentágothai Jánosnak, az MTA elnökének a vízlépcsőrendszer módosítására vonatkozó javaslatukat, amelyet az Akadémia jún. 21-én zártkörű ülésen vitat meg.

1985. febr. 22. – Lázár György miniszterelnök bécsi utazása előtt sajtóértekezleten közli, hogy nincs szó a bős–nagymarosi építkezés lemondásáról, sem annak meghatározatlan időre történő elhalasztásáról.

1985. jún. 21. – Az MTA zártkörű kerekasztalkonferencián vitatja meg dr. Perczel Károly és társai javaslatát a vízlépcsőrendszer módosítására.

1985. jún. 24. – Az MTA zártkörű kerekasztalkonferencián vitatja meg a vízlépcsőrendszernek a Viziterv által összeállított „környezetihatástanulmányát". A vita összefoglalásaként született vélemény – az MTA elnökségének 1983. dec. 20-i megállapításával összhangban – javasolja a társadalmi hatások vizsgálatát és a gazdaságossági számítások elvégzését; a kormány csak ez utóbbiak ismeretében hozzon döntést.

1985. jún. 28. – Az MTA a dr. Perczel Károly és munkatársai által benyújtott javaslatra adott véleményében megállapítja, hogy „a több mint három évtizede megkezdett beruházással kapcsolatos előkészítő munka eredményeképpen a vízlépcsőrendszer létesítése olyan (politikai, gazdasági, beruházás-előkészítési stb.) stádiumba jutott, amelyben már nem lehetséges a mai gazdasági megfontolások alapján ésszerű döntés".

1985. júl. 1. – Az MTA elnöke Havasi Ferencnek, az MSZMP KB titkárának írt levelében kifejti, hogy az Akadémia tisztikarának álláspontja szerint „összehasonlíthatatlanul jobb lett volna, ha a létesítmény felépítésének várható hatásait tudományosan elemző tanulmány és annak akadémiai vitája jóval korábban, a létesítményre vonatkozó döntés előtt készült volna el".

1985. aug. 10. – Dr. Horváth István esztergomi múzeumigazgató tanulmányt készít a nagymarosi vízlépcső által érintett régészeti emlékekről. A tanulmány szerint a duzzasztás összesen 45 lelőhelyet veszélyeztetne, ebből 26-ot Esztergomban. „Ha a város területén a talajvíz átlagos

szintje csak kismértékben is emelkedne – írja a szerző –, a legmélyebben fekvő, s így történelmünk szempontjából legnagyobb jelentőségű forrásanyag feltárására a későbbiekben már nem lenne mód."

1985. aug. 15. – A kormány meghallgatja és tudomásul veszi az OVH elnökének és a kormánymeghatalmazottnak a jelentését a vízlépcsőrendszer építkezésének állásáról. A kormány nagyra értékeli a Viziterv által szerkesztett környezetihatás-tanulmányt, elismerését fejezve ki azoknak a szakembereknek, akik „e világviszonylatban is ritkának mondható feladatot elvégezték", s kötelezi az illetékes szerveket, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket az államközi szerződés teljesítése érdekében.

1985. aug. 16. – Előre kidolgozott terv alapján központilag irányított sajtókampány indul a vízlépcsőrendszer népszerűsítésére. A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala felkéri a főszerkesztőket, jelöljenek ki a témával állandóan foglalkozó munkatársakat. Közlés előtt minden írást be kell mutatni ellenőrzésre; környezetvédelmi kérdésekben a vízlépcsőrendszert tervező Viziterv által összeállított „környezetihatás-tanulmányt" kell használni.

1985. aug. 23. – Marjai József Szlovákiában tárgyal a vízlépcsőrendszer építéséről.

1985. aug. 24. – Az ÉVM az érintett tárcákkal, országos főhatóságokkal és megyei szervekkel tervpályázatot hirdet a nagymarosi vízlépcső környékének rendezésére.

1985. szept. 23. – Az OVH és a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala egész napos sajtótájékoztatót rendez a bősi és dunakiliti építkezéseken.

1985. okt. 9. A Kémlelő Spektrum, a BME Vegyészmérnöki Kar KISZ-szervezetének lapja bírálja a vízlépcsőrendszer terveit, jelezve, hogy a káros következmények nagyobb része Magyarországot érinti.

1985. okt. 9. – Egy nemzetközi bizottság egy amerikai és kanadai kutatónak, az indiai Lokayan csoportnak és a magyar Duna Körnek ítéli az 1985. évi alternatív Nobel-díjat. A hír magyarországi közlését az MSZMP agitációs és propagandaosztálya azonnal megtiltja.

1985. okt. 18. – Anatolij Jeliszejev, a Szovjetunió budapesti nagykövetségének tanácsosa bejelenti, hogy a leningrádi Elektroszila gyárban elkészültek a nagymarosi turbinák tervei.

1985. nov. 12. – Az MSZMP központi bizottságának üléséről kiadott közlemény szerint: „Az államközi szerződésnek megfelelően épüljön a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer."

1985. nov. 27. – A Magyar Építőművészek Szövetségének vezetősége sajnálattal állapítja meg, hogy az 1984. jún. 20-án az MSZMP KB-nak, a kormánynak és egyes tárcáknak eljuttatott állásfoglalására, amely a nagymarosi vízlépcső elhagyását javasolta, nem kapott érdemi választ. Ugyanakkor elutasítja a tagság egy részének azon javaslatát, hogy a szövetség határolja el magát a nagymarosi vízlépcsőre kiírt tervpályázattól.

1985. dec. 9. – Stockholmban a Duna Kör képviselőjének átadják az alternatív Nobel-díjat. A hírt a magyar lapok csak 3 évvel később közlik. A díjjal együtt járó 25 000 dollárt a Kör csak egy év múlva veszi át (Ft-ban), s létrehozza belőle a Duna Alapítványt.

1985. dec. 27. – A Tanjug jugoszláv hírügynökség budapesti jelentésében beszámol róla, hogy Magyarország osztrák cégeket von be a nagymarosi vízlépcső építésébe, s a tervek szerint 1996-tól árammal fizet az osztrákoknak.

1985. dec. 29. – A magyar kormány Gazdasági Bizottsága megtárgyalja és tudomásul veszi a kormánymeghatalmazott jelentését a nagymarosi vízlépcső osztrák vállalkozásban történő megépítésére és finanszírozására, valamint a villamos energiával való törlesztésre vonatkozó megállapodásról, amelyet – a jóváhagyott irányelveknek megfelelően – a magyar és osztrák vállalatok, ill. bankok kötöttek.

1986. jan. – Kutatási-fejlesztési program készül a vízlépcsőrendszer számára, amely az 1986–90 közötti időszakra összesen 101 millió Ft-ot irányoz elő.

1986. jan. 18. – A Duna Kör nemzetközi sajtókonferenciát rendez a Zöldfa étteremben, ahol bejelentik, hogy febr. 8-án környezetvédelmi sétát tartanak a Batthyány tértől a Margitszigetig. A sajtókonferencián teszik közzé magyar és külföldi környezetvédők közös nyilatkozatát, amely szerint minden demokratikus és békés eszközt felhasználnak a B(G)NV felépítése elleni tiltakozásra.

1986. jan. 27. – Szűrös Mátyás, az MSZMP KB titkára a Magyar Rádió „Rádiónapló" c. műsorában kijelenti: „Fel fogjuk építeni a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszert s az erőművet úgy, hogy ennek következtében ne érje károsodás a magyar tájat, a magyar területet, és általában a Duna vidékét szlovák területen sem..."

1986. jan. 30. – 2665 aláíró petíciót juttat el az Elnöki Tanácshoz, kérve, hogy a testület éljen alkotmányos jogával: rendezzen nyilvános vitát a B(G)NV-ről, majd rendeljen el népszavazást. A nyilatkozat kibocsátói hangsúlyozzák, hogy „a társadalomnak jogában áll tudni, milyen áldozatot követel tőle egy-egy gazdaságpolitikai és politikai döntés, és jogában áll eldönteni, hogy az ezzel járó áldozatot vállalja-e".

1986. febr. 6. – A Duna Kör a febr. 8-ára meghirdetett környezetvédelmi sétát elhalasztja, mert nem lát biztosítékokat arra, hogy a séta erőszakmentesen zajlana le.

1986. febr. 8. – A környezetvédelmi séta lemondása ellenére a Batthyány téren gyülekező ma-

gyar és osztrák környezetvédőket hatalmas rendőri készültség fogadja. A Margitsziget felé indulókat – köztük időseket és gyermekeket – a rendőrség gumibottal és könnygázzal oszlatja szét.

1986. febr. 26. – A kormány Gazdasági Bizottságának a vízlépcsőrendszert tárgyaló ülésén Marjai József, a bizottság elnöke közli az Akadémia főtitkárával: nem lehet minden kérdés vizsgálatánál újólag visszanyúlni olyan alapkérdésekhez, amelyeket a kormány döntésével lezárt. A kormányzat a jóváhagyott munkaprogramban kijelölt feladatokban igényli az Akadémia álláspontját – jelenti ki Marjai József.

1986. márc. 13. – A strasbourgi Európa Parlament határozatában tiltakozik az ellen, hogy a magyar rendőrség erőszakkal feloszlatta a magyar és osztrák környezetvédők békés menetét. Felszólítja a magyar kormányt, hogy vessen véget a Duna Kör zaklatásának, és tegye lehetővé, hogy szabadon végezhesse munkáját. Kéri továbbá a csehszlovák és magyar kormányt, hogy a Duna Kör tudományos érvei alapján vizsgálja felül a vízlépcsőrendszer terveit, s felszólítja Ausztriát, ne vegyen részt az építkezésekben.

1986. márc. 28. – Az ÉVM több más intézménnyel közösen tervpályázatot ír ki Nagymaros településközpontjának, az érintett lakóterületnek és a Duna-parti területnek a távlati fejlesztésére.

1986. ápr. 10. – Az Országgyűlés településfejlesztési és környezetvédelmi bizottságának ülésén dr. Perczel Károly, az érintett terület területfejlesztési koordinátora a vízlépcső terveit bírálva rámutat, hogy a tervbe vett szennyvíztisztítás nem elegendő a duzzasztás okozta káros vízminőségi hatások megelőzésére. Néhány nappal az ülést követően Somogyi László építésügyi miniszter visszavonja dr. Perczel Károly koordinátori megbízatását.

1986. ápr. 16. – 30 magyar közéleti személyiség egész oldalas hirdetést tesz közzé a bécsi Die Pressében, amelyben tiltakoznak Ausztriának a nagymarosi vízlépcső építésében való részvétele ellen.

1986. máj. 7. – A Népszava szerint a vízlépcsőrendszer körüli vita nem csitul, holott az „a világ egyik, tudományosan leginkább megalapozott, hatásaiban leginkább felmért beruházása". A lap szerint szükség van a nyílt, demokratikus vita megteremtésére, de „röplapok terjesztése, fizetett hirdetések megjelentetése, petíciók megfogalmazása, szakmai érvek semmibevétele, nemzeti érzelmek felkorbácsolása nem nevezhető sem nyíltnak, sem demokratikusnak, sőt még vitának sem".

1986. máj. 9. – Berend T. Iván, az MTA elnöke az Akadémia közgyűlésén elmondja, hogy a testület változatlanul érvényesnek tartja 1983. dec.-i állásfoglalását. (A titkosnak minősített dokumentum továbbra sem kerül nyilvánosságra.)

1986. máj. 9. – Havas Péter, a vízlépcsőrendszer kormánymeghatalmazottja a kormány Gazdasági Bizottsága részére írt előterjesztésében közli, hogy a nagymarosi vízlépcső építésében való osztrák részvételre vonatkozó szerződések néhány, még mindig nyitott kérdés kivételével aláírásra késznek tekinthetők.

1986. máj. 16. – A magyar kormány Gazdasági Bizottsága 10.099/1986. sz. határozatával tudomásul veszi az áramszállítás megelőlegezésére kötendő magánjogi szerződéseket, és felhatalmazást ad azok aláírására.

1986. máj. 20. – Lázár György miniszterelnök egynapos baráti látogatást tesz Prágában. A kormány lapjának másnapi vezércikkében Pintér Dezső hangsúlyozza, hogy az együttműködés kiemelkedő példája a B(G)NV közös építése.

1986. máj. 22. – Egy Győrött tartott ülésen az OVH szakemberei hangsúlyozzák, hogy ha bármilyen rendellenességet tapasztalnak, módosítják a vízlépcsőrendszer terveit.

1986. máj. 26. – Marjai József miniszterelnök-helyettes Ausztriában – kíséretével együtt – megtekinti a melki vízerőművet.

1986. máj. 27. – Koordinációs bizottság alakul Komárom megyében a vízlépcsőrendszer terv szerinti megvalósításának segítésére.

1986. máj. 28. – Osztrák és magyar cégek szerződéseket írnak alá a nagymarosi vízlépcső építésében való osztrák részvételről. Jelen van Marjai József miniszterelnök-helyettes és Norbert Steger alkancellár is, akik közösen aláírt nyilatkozatban erősítik meg a 2 kormány készségét a szerződésekben foglaltak teljesítésének előmozdítására.

1986. jún. 7. – Berend T. Iván, az MTA elnöke a Népszabadságnak adott interjúban kijelenti: a kormányzat elfogadta az Akadémiának azt a véleményét, miszerint a vízlépcsőrendszer eredeti terveknek megfelelő megépítése esetén elengedhetetlen a bal és jobb parti szennyvíztisztítás előzetes, gyors megvalósítása.

1986. jún. 14. – A Népszabadság közli Szabó Lászlónak Marjai József miniszterelnök-helyettessel készült interjúját, amelyben a politikus az osztrák–magyar szerződések előnyeit ecsetelve elmondja, hogy „egy nagyon hosszú és közös munka után sikerült olyan szerződést megalkotni, amelyben egyik fél előnyei sem gyengítik a másikét". A Viziterv által összeállított hatástanulmány Marjai József szerint „a maga nemében egyedülálló munka, amit a külföldi szakemberek is nagyra becsülnek".

1986. jún. 19. – A magyar kormány Gazdasági Bizottsága 10.111/1986. sz. határozatában kimondja: szorgalmazni kell, hogy a vízlépcsőrendszer gyorsított ütemű megépítésére tett magyar javaslatra a csehszlovák fél mielőbb választ adjon.

1986. jún. 26. – Az Osztrák Kommunista Párt küldöttsége az OVH-ban tájékoztatót hallgat meg az épülő vízlépcsőrendszerről és ellátogat a Dunakanyarba.
1986. júl. 4. – Josef Kobilka, a Donaukraftwerke osztrák vízerőmű-építő vállalat igazgatója cáfolja, hogy Ausztria a hainburgi vízlépcsővel kapcsolatos környezeti problémákat Magyarországra exportálja.
1986. aug. – Langmár Ferenc szerkesztésében megjelenik a Vízjel c. környezetvédő szemle Duna-száma, amely dokumentumokat és interjúkat közöl a B(G)NV ügyéről.
1986. aug. 4. – Franz Vranitzky és Lázár György burgenlandi találkozója után az új osztrák kancellár kijelenti, hogy az osztrák törvényhozás meghozta a szükséges döntést a B(G)NV építésében való közműködésről, s visszautasít minden külső befolyásolási kísérletet ebben a kérdésben.
1986. szept. 25. – Magyar környezetvédők sajtókonferenciát tartanak Budapesten, amelyen felszólítják a magyar kormányt, vizsgálja felül részvételét a vízlépcsőrendszer építésében.
1986. okt. – Elkészül a vízlépcsőrendszer újabb módosított beruházási javaslata.
1986. nov. 10. – Stefán Mihálik, Szlovákia Kommunista Pártja kerületi titkára szerint a központi szervek rendkívüli figyelme ellenére sem halad a kívánt ütemben a vízlépcsőrendszer építkezése.
1986. dec. 22. – Breinich Miklós, az OVH elnökhelyettese a Komárom Megyei Tanács ülésén kijelenti: a vízlépcsőrendszer építésével sehol sem következik be visszafordíthatatlan környezeti károsodás.
1987. jan. 27. – Az MTI prágai jelentése szerint elmaradások vannak a bős–nagymarosi építkezésen, amelyre abban az évben az összes beruházás közül a legnagyobb összeget szánják Csehszlovákiában. A csatorna gátjának asztaltbeton szigetelését nem sikerült a tervezett időben elvégezni, júl.-ban akadozott az aszfaltszállítás, s tartós hiány volt különleges közúzalékból.
1987. febr. – Lipták Béla, Amerikában élő magyar mérnök, a Yale Egyetem tanára Magyar Környezetvédelmi Alapot hoz létre a B(G)NV ellen küzdő magyarországi környezetvédők támogatására.
1987. febr. 17. – Marjai József magyar és Pavel Hrivnak csehszlovák miniszterelnök-helyettesek budapesti tárgyalásukon megállapítják, hogy a vízlépcsőrendszer építkezései a tervek szerint haladnak.
1987. márc. 7. – Fritz Marsch, az Osztrák Szocialista Párt nemzetközi titkára budapesti látogatása alkalmából kijelenti: semmi kétség sem fér ahhoz, hogy Ausztriának a Duna alsó folyásán még 2-3 vízerőműre van szüksége.
1987. márc. 19. – Az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal elnöke 1/1987. (III. 19.) OKTH sz. rendelkezésével létrehozza a Szigetközi Tájvédelmi Körzetet. A rendelkezés 3. (2) pontja szerint „a TK területén a természetvédelemre vonatkozó jogszabályok előírásait úgy kell alkalmazni, hogy azok árvízvédelmi, folyószabályozási és vízrendezési (vízpótlási) vízilétesítmények kiépítését, üzemeltetését és fenntartását, illetőleg az ahhoz kapcsolódó vízügyi műszaki szaktevékenység elvégzését ne gátolják".
1987. máj. 13. – A rendőrség Budapesten rövid időre őrizetbe vesz 3 osztrák parlamenti képviselőt és további 5 osztrák állampolgárt, akik a B(G)NV s Ausztriának az építkezésekben való részvétele ellen tiltakozó röplapokat osztogatnak a járókelőknek.
1987. szept. 30. – Mikolics Sándor, a Viziterv főmérnöke bejelenti: az osztrák kivitelezők Visegrád közelében hozzákezdtek az ideiglenes Duna-meder kialakításához, amely a hajózómeder lesz a vízlépcső építésének ideje alatt.
1987. okt. 12. – Nemzetközi sajtótájékoztatón Kovács Antal, az OVH elnöke a talajvízszint alakulására vonatkozó kérdésre válaszolva kijelenti, hogy a kiskörei vízlépcsőnél azért következtek be belvízkárok, mert „ott a pénzt nem mindig a végső cél figyelembevételével költötték el". Az államtitkár szerint „a Duna mentén mindez nem fordulhat elő".
1987. dec. 16. – A kormány átszervezése során az OVH és az OKTH összevonásával Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztériumot hoznak létre, élén Maróthy Lászlóval, az MSZMP PB volt tagjával.
1988. jan. 22. – A Magyar Környezetvédelmi Alap nevű amerikai szervezet elküldi az Elnöki Tanácsnak a nyugati magyarság nyílt levelét, amely 26 pontban foglalja össze a B(G)NV problémáit. A levelet aláíró több tízezer magánszemély és – mintegy 3 millió tagot képviselő – 232 szervezet arra kéri az Elnöki Tanácsot: rendeljen el népszavazást a vízlépcsőrendszer ügyében.
1988. febr. 17. – A Mladá Fronta című csehszlovák ifjúsági napilap felhívja a fiatalokat, hogy vállaljanak társadalmi munkát a nagymarosi vízerőmű terveivel kapcsolatos környezetvédelmi kutatásokban. A lap szerint „a tervet nagyrészt olyan időszakban dolgozták ki, amikor a környezetvédelmi szempontokat még nemigen vették figyelembe". A Mladá Fronta szerint „még sok munka szükséges ahhoz, hogy olyan kiegészítő megoldásokat találjanak, amelyek révén csökkenthető a nagymarosi vízerőmű kockázata".
1988. febr. 21. – A Nové Slovo szlovák hetilapban szlovák akadémikusok figyelmeztetnek arra, hogy a vízlépcsőrendszer érvényben lévő terveinek megvalósítása esetén az egész terület talajvízszintje lényegesen csökkenne, ezenkívül hatalmas erdőterületek száradnának ki.
1988. febr. 24. – A Nové Slovo szlovák hetilap cikke bírálja a vízlépcsőrendszer terveit, különö-

sen a Duna elterelése után várható talajvízszintsüllyedéssel kapcsolatban.

1988. máj. 21. – Bognár József akadémikus, a kormány tanácsadó testületének vezetője a HVG-nek adott interjújában kijelenti: közgazdasági szempontból mindig is rossznak ítélte a vízlépcsőrendszer terveit, de a véleményére a kormányzat nem volt kíváncsi.

1988. máj. 27. – 2–3000 ember tüntet Budapesten a vízlépcsőrendszer felépítése és Ausztriának az építkezésekben való részvétele ellen. A felvonulók petíciót adnak át az osztrák nagykövetségnek.

1988. jún. – Lipták Béla, a Magyar Környezetvédelmi Alap elnöke Magyarországra látogat. Előadást tart a Magyar Újságírók Szövetségében és a Jurta Színházban. A magyarországi Dunamozgalmak képviselőivel együtt tárgyalásokat folytat Nyers Rezső államminiszterrel és Berend T. Ivánnal, az MTA elnökével.

1988. jún. 16. – Király Zoltán képviselő az Országgyűlés településfejlesztési és környezetvédelmi bizottságának ülésén javasolja, hogy a kormány függessze fel a nagymarosi vízlépcső építését, s külföldi szakértők bevonásával dolgozzon ki más alternatívákat. A bizottság a javaslatot elutasítja, de elfogadja azt a – Berdár Béla képviselő által előterjesztett – indítványt, hogy a kormány ősszel terjesszen jelentést az Országgyűlés elé. A KVM látogatásokat szervez az építkezésre a képviselők számára.

1988. jún. 27. – Független környezetvédő csoportok az országgyűlési képviselőkhöz írt nyílt levelükben a nagymarosi építkezések felfüggesztését és nemzetközi szakértői bizottság felállítását követelik.

1988. jún. 29. – Király Zoltán képviselő a parlament ülésén javasolja, hogy a kormány aug. 31-ig függessze fel a nagymarosi előkészítő munkálatokat, és a pró vagy kontra elkötelezett hazai szakintézményeket mellőzve, elfogulatlan – szükség szerint külföldi – szakértőket kérjen fel a vízlépcső terveinek felülvizsgálatára, ill. ha szükséges, módosítására. A pénzügyminiszter – válaszában többek közt a nemzetközi kötelezettségekre hivatkozva – elutasítja a felfüggesztés gondolatát.

1988. júl. 3. – Maróthy László környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter a televíziónak nyilatkozva elutasítja egy esetleges nemzetközi szakértői felülvizsgálat lehetőségét. A miniszter szerint „ahhoz, hogy korrekten be tudjuk mutatni, és el tudjuk mondani, hogy mi ez a mű, a magyar szakértelem elég és tisztességes".

1988. aug. – Sikhegyi József geológus, a Magyar Állami Földtani Intézet kutatója az Impulzus c. lapnak nyilatkozva elmondja, hogy kutatásaik eredményeit – holott azokat felajánlották a vízügynek – nem használták fel a vízlépcsőrendszer tervezése során.

1988. szept. 4. – A Duna Kör és a Természetvédelmi Világalapítvány (WWF) 3 napos nemzetközi konferenciát rendez a dunai duzzasztógátakról. A konferencia állásfoglalása szerint a tanácskozásokon túlsúlyra jutott az a vélemény, hogy a vízlépcsőrendszer építését – mindenekelőtt a nagymarosi munkálatokat – fel kell függeszteni. Újra kell értékelni a Dunával kapcsolatos célkitűzéseket, figyelembe véve a valódi értékrendet tükröző prioritásokat.

1988. szept. 6. – Az Országos Piackutató Intézet a KVM megbízásából aug. 28.–szept. 6. között 1500 fős mintán közvélemény-kutatást készít. A megkérdezettek 47%-a (32% feltételesen) támogatja a vízlépcsőrendszert. 20%-uk szerint már nem lehet leállítani az építkezést, 7% szerint erre még van lehetőség.

1988. szept. 7. – A kormány elfogadja a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer felépítését javasoló előterjesztést. Az ülésen részt vesz az MTA elnöke is. Felszólalásának eredményeképpen a Minisztertanács felkéri az Akadémiát, alakítson egy ad hoc bizottságot a nagymarosi vízlépcső esetleges leállításának mint alternatívának az értékelésére. A bizottság munkájához 2 hét áll rendelkezésre.

1988. szept. 10. – A HNF nagymarosi bizottsága és a község társadalmi szervei röpiratban tiltakoznak az ellen, hogy a környezetvédő csoportok Nagymaros Bizottsága településük nevét használja. A bizottság válaszában kozli: nevét nem a községről, hanem a nagymarosi vízerőműről kapta, amelynek felépítése ellen tiltakozik.

1988. szept. 12. – Mintegy 23–30 000 ember vonul a Kossuth térre, a Parlament elé, hogy tiltakozzon a B(G)NV felépítése ellen.

1988. szept. 25. – A Duna Kör szakértőinek gazdasági elemzése szerint a nagymarosi vízlépcső elhagyásával (az esetleges kártérítéseket nem számítva) több mint 60 milliárd Ft-ot lehetne megtakarítani.

1988. szept. 28. – A MTESZ szakértői vitát rendez a vízlépcsőrendszerről. A rendezvényen nem születik állásfoglalás.

1988. szept. 30. – Az MTA ad hoc bizottságának állásfoglalása szerint a nagymarosi vízlépcső építésének leállítása vagy elhalasztása még az adott helyzetben is reális alternatíva a továbbépítéssel szemben. Az építkezés elhalasztása olyan megoldás, amely csökkentheti a gazdasági terheket, s egyértelműen kisebb környezeti kockázattal jár.

1988. okt. 4. – A Magyar Építőművészek Szövetsége ismételten napirendre tűzi és megvitatja a B(G)NV ügyét. A vezetőség hosszas és alapos vita után úgy határoz, hogy az illetékes politikai és állami vezetéshez fordul a nagymarosi vízlépcső és tározó építésének haladéktalan leállítása érdekében, és határozatát nyilvánosságra hozza.

1988. okt. 6. – A magyar Országgyűlés először vitatja meg a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer kérdését. Maróthy László környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter beszédében „vízlépcsőt és demokráciát" felkiáltással az építkezés folytatását javasolja.

1988. okt. 7. – Szentágothai János képviselő, az MTA nyugalmazott elnöke javasolja, hogy az Országgyűlés ne fogadja el a kormány beszámolóját, határozattal döntsön a nagymarosi vízlépcső munkálatainak felfüggesztéséről vagy elhalasztásáról, továbbá kötelezze a kormányt arra, hogy az építkezést ne folytassa addig, míg a járulékos környezetvédelmi beruházások, különösen a biológiai szennyvíztisztítás berendezései a határ mindkét oldalán teljesen el nem készülnek. Az Országgyűlés heves vita után – amelynek során Stadinger István házelnök a kormány tájékoztatójának elfogadtatása érdekében hat ízben sérti meg a házszabályokat – túlnyomó többséggel elfogadja a kormány beszámolóját a vízlépcsőrendszer építéséről. A képviselők ugyanakkor 8 pontból álló határozatot fogadnak el, amely az építkezés eredeti tervek szerinti folytatása mellett többek között kimondja, hogy a rendszert a szennyvíztisztítás megfelelő megoldása előtt nem szabad napi csúcsra járatni.

1988. okt. 30. – Több ezer ember a Margitszigetről indulva fáklyás felvonuláson tüntet a vízlépcsőrendszer ellen. A szervezők levelet adnak át az MTA képviselőjének, megköszönve a testület állásfoglalását, amelyben reális alternatívának tartják a nagymarosi vízlépcső építkezéseinek leállítását. Aláírásgyűjtés indul, amely népszavazást követel a nagymarosi vízlépcső kérdésében. A budapesti felvonulással egy időben a világ több fővárosában kerül sor tüntetésre a magyar és osztrák nagykövetségek előtt.

1988. nov. 10. – Vásárhelyi Mária, a Magyar Közvélemény-kutató Intézet munkatársa az Ötlet c. hetilapnak nyilatkozva elmondja, hogy a B(G)NV-ről készült közvélemény-kutatásban nem vehettek részt azok, akik valamilyen formában nyíltan tiltakoztak az erőműépítés ellen. A tiltás nem vonatkozott a támogatókra.

1989. jan. 28. – „Utánunk az ozonvíz" címmel dokumentumkötet jelenik meg a Duna Kör és az ELTE–AJTK politikatudományi tanszékcsoport kiadásában, amely az 1988. szept.-i duzzasztógát-konferencia előadásai mellett több, addig nem publikált dokumentumot is tartalmaz.

1989. febr. 2. – A Magyar Közvélemény-kutató Intézet felmérése szerint Budapesten (300 fős minta) 32% támogatja, 47% ellenzi a vízlépcsőrendszer építését. Vidéken (4 × 100 fős minta) átlagosan 57% a támogatók és 25% az ellenzők aránya.

1989. febr. 6. – Medgyessy Péter és Pavel Hrivnák miniszterelnök-helyettesek Budapesten jegyzőkönyvet írnak alá a bősi erőmű gépegységei üzembe helyezésének meggyorsításáról.

1989. febr. 27. – Független környezetvédő csoportok képviselői átadják Stadinger Istvánnak, az Országgyűlés elnökének a nagymarosi vízlépcső ügyében népszavazást követelő 140 000 aláírást.

1989. márc. 6. – Politikai és környezetvédő szervezetek közös gyűlésükön kiadott nyilatkozatban követelik a nagymarosi vízlépcső építkezéseinek leállítását. A nyilatkozatot a jelenlévők közül csak az MSZMP képviselője nem írja alá.

1989. márc. 8. – Az Országgyűlés úgy határoz, hogy májusban ismét megvitatja a B(G)NV ügyét. Németh Miklós miniszterelnök kijelenti, hogy addig nem történik semmi visszafordíthatatlan a nagymarosi építkezéseken.

1989. máj. 6. – A Rudé Právo, a CSKP lapja szerint Csehszlovákia kártérítést kérhet Magyarországtól, ha nem épül meg a nagymarosi vízlépcső. A pártlap szerint „a tájékozatlanság hihetetlenül kiterjedt és heves vitákhoz vezetett Magyarországon, végül pedig kormányellenes akciókba torkollott, abba a követelésbe, hogy mondják fel a vízlépcsőről kötött nemzetközi megállapodást".

1989. máj. 9. – Ideiglenes képviselőcsoport alakul, amely célul tűzi ki a nagymarosi vízlépcső építésének mielőbbi felfüggesztését.

1989. máj. 9. – A kormány által a B(G)NV ellenőrzésére létrehozott társadalmi bizottság szerint a környezeti károk mérséklése érdekében elhatározott beruházások jobbára csak a tervezőasztalon vagy még ott sem léteznek, anyagi fedezetük pedig tisztázatlan. A győri szennyvíztisztítót csak 1992-ben kezdik felépíteni, holott annak a bizottság véleménye szerint már a tározó feltöltésével egy időben működnie kellene. Nyitrai Réka, a bizottság soros elnöke szerint „a beruházók csak az erőműre koncentrálnak, s figyelmen kívül hagynak egy sor más kérdést. A felelősségre vonás pedig rendre elmarad."

1989. máj. 10. – Németh Miklós miniszterelnök, az MSZMP PB tagja az Országgyűlésben elmondott beszédében élesen bírálja a B(G)NV-t, amelyet egy meghaladásra ítélt modell szimbólumának nevez. „Teljesen érthetően – jelenti ki Németh Miklós –, a 70-es évek közepétől ugyanis a politikai vezetés megismételte az 50-es évek gazdaságpolitikai hibáit. Sok állami nagyberuházás – amelyet a szűk pártvezetés határozott el, ill. szentesített – csődöt mondott. A bős–nagymarosi vízerőmű feletti döntés is ebbe a sorba illeszkedik. Ezt a döntést is antidemokratikus módon hozták. Mindenkinek igaza van, aki ezt kifogásolja, és velük együtt mondom azt, hogy végérvényesen szakítani kell ezzel a rossz döntési mechanizmussal" – hangoztatja a miniszterelnök.

1989. máj. 13. – A kormány egész napos ülése után Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes

bejelenti: azonnali hatállyal felfüggesztik a nagymarosi vízlépcső építését.

1989. máj. 15. – A Szlovák Természet- és Tájvédők Szövetségének pozsonyi városi bizottsága és a városban működő 16. számú alapszervezete a dunai környezetvédelem kérdéseinek megvitatása után támogatásáról biztosítja a nagymarosi vízlépcső felfüggesztésére vonatkozó magyar döntést. A pozsonyi természetvédők, akik arra kérik Csehszlovákia kormányát, hogy ne ragaszkodjon hajthatatlanul az 1977-es szerződéshez, emlékeztetnek arra, hogy csehszlovák környezetvédelmi szakemberek már az építkezés előtt felhívták a figyelmet a vízlépcsőrendszer rettenetes ökológiai következményeire.

1989. máj. 19. – Az MSZMP Budapesti Reformköre nyilatkozatban szólítja fel az MSZMP tagjait: támogassák a kormány döntését a nagymarosi vízlépcső munkálatainak felfüggesztéséről.

1989. máj. 24. – Németh Miklós és Ladislav Adamec miniszterelnökök Prágában tárgyalnak a B(G)NV kérdéséről.

1989. máj. 26. – A KVM szakemberei az MTI-nek nyilatkozva bírálják a kormánynak a nagymarosi építkezések felfüggesztésére vonatkozó döntését. – Niedermüller Ferenc nagymarosi tanácselnök átad Szűrös Mátyásnak, az Országgyűlés elnökének 78 000 aláírást, amelyet a vízlépcső építésében érdekeltek gyűjtöttek a népszavazás és a kormánynak a nagymarosi építkezések felfüggesztésére vonatkozó döntése ellen. – Néhány ezer ember tüntet a Kossuth téren, támogatva a kormánynak a nagymarosi építkezések felfüggesztésére hozott döntését, s követelve azok végleges leállítását. Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke átveszi azt az újabb 40 000 aláírást, amelyet a népszavazás mellett gyűjtöttek a korábban benyújtott 124 000 mellé.

1989. jún. 2. – Az Országgyűlés jóváhagyja a kormánynak a nagymarosi vízlépcső építésének felfüggesztésére vonatkozó döntését.

1989. jún. 13. – A magyar kormánymegbízott átadja a csehszlovák követség képviselőjének azon érvek tudományos összefoglalóját, amelyek a nagymarosi építkezések felfüggesztését befolyásolták.

1989. jún. 20. – A csehszlovák szövetségi parlament felszólítja a magyar Országgyűlést: járuljon hozzá, hogy az államközi szerződésnek megfelelően befejezzék a B(G)NV építését.

1989. jún. 25. – Egy demokratikus változásokat sürgető petíció, amelyet csaknem 2000 csehszlovák állampolgár írt alá – köztük ismert művészek és ellenzéki személyiségek –, azt is követeli, hogy haladéktalanul terjesszék sokoldalú megvitatásra a szakértők és a közvélemény elé a jelentős ökológiai következményekkel járó B(G)NV terveit.

1989. jún. 25. – Udvari László kormánybiztos Budapesten átadja Vladimir Lokvenc csehszlovák kormánybiztosnak azokat a kockázati és környezeti veszélyeket felsoroló háttéranyagokat, amelyeket a magyar kormány figyelembe vett a nagymarosi vízlépcső építkezésének felfüggesztésekor, ill. azon szakértői véleményeket, amelyeket az MTA dolgozott ki a vízlépcső építésének esetleges elhagyásáról, ill. felépítésének környezeti, ökológiai, vízminőségi és földrengéstani hatásairól.

1989. jún. 26. – Vladimir Lokvenc csehszlovák kormánybiztos nyilatkozatában kijelenti, hogy az előző nap átadott magyar dokumentumok nem tartalmaznak olyan új körülményeket, amelyeket a csehszlovák és a magyar fél eddig ne tisztázott volna.

Magyar tudomány, oktatás, kultúra

Tudományos fokozattal rendelkezők száma

	1961	1970	1980	1986	1987	1988
Akadémia rendes és levelező tagja	157	184	204	221	242	230
Tudományok doktora	303	523	1037	1320	1426	1460
Tudományok kandidátusa	1806	3622	5825	7173	7300	7423

A tudomány doktora fokozattal rendelkezők megoszlása tudományágak szerint (%)

Tudományág, ágazat	1970	1980	1986	1987	1988
Természettudományok	35,2	27,4	27,3	27,8	27,1
Ebből: matematika	4,8	4,0	4,1	4,1	4,1
fizika	4,2	4,2	4,1	4,0	4,5
kémia	11,5	8,9	7,9	8,6	7,9
földtudományok, földrajz	6,7	3,7	3,5	3,6	3,6
biológia	8,0	6,6	7,5	7,4	7,5

Tudományág, ágazat	1970	1980	1986	1987	1988
Műszaki tudományok	13,6	21,2	20,2	18,9	19,5
Ebből: építés	n. a.	3,8	3,3	3,2	3,2
bányászat, kohászat, energiagazdálkodás	n. a.	3,7	3,4	3,3	3,3
vegyipar	n. a.	4,5	5,2	4,6	5,0
gépipar, villamos ipar	n. a.	5,2	2,1	2,0	2,2
elektronikai ipar és számítástechnika	n. a.	n. a.	2,5	2,4	2,5
élelmiszeripar	n. a.	1,2	0,9	0,8	0,8
szállítás, hírközlés, vízgazdálkodás	n. a.	1,5	1,4	1,3	1,3
Orvostudományok	17,8	19,0	19,4	20,1	19,5
Ebből: elméleti	n. a.	6,8	6,9	7,2	7,1
klinikai	n. a.	10,9	11,6	12,1	11,8
Agrártudományok	6,7	5,2	5,8	5,5	5,8
Ebből: növénytermesztés, kertészet	3,6	0,8	1,4	1,3	1,4
állattenyésztés, állatorvos-tudományok	3,1	1,4	1,4	1,4	1,5
talajtan	–	1,3	1,0	0,9	1,0
Társadalomtudományok	26,7	27,2	27,3	27,8	27,5
Ebből: filozófia	1,3	1,5	1,4	1,4	1,4
pedagógia, pszichológia	1,3	1,7	1,3	1,5	1,4
állam- és jogtudományok	3,8	4,3	4,4	4,2	4,4
közgazdaság-tudományok	n. a.	5,1	5,0	5,3	5,1
történelem, régészet, néprajz	n. a.	5,4	6,1	6,4	6,2
nyelvészet és irodalom	6,5	6,6	1,5	1,7	1,6
művészeti kutatások	n. a.	1,5	1,1	1,0	1,0
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

A tudomány kandidátusa fokozattal rendelkezők megoszlása tudományágak szerint (%)

Tudományág, ágazat	1970	1980	1986	1987	1988
Természettudományok	26,4	24,5	24,9	24,7	24,9
Ebből: matematika	2,3	2,8	3,1	3,0	3,1
fizika	3,1	3,6	3,8	3,8	3,8
kémia	12,2	8,0	7,4	7,3	7,4
földtudományok, földrajz	3,2	3,5	3,4	3,5	3,4
biológia	5,6	6,4	7,0	6,9	7,0
Műszaki tudományok	14,4	15,8	15,9	15,9	16,0
Ebből: építés	n. a.	1,3	1,3	1,3	1,3
bányászat, kohászat, energiagazdálkodás	n. a.	2,3	2,5	2,5	2,6
vegyipar	n. a.	4,0	4,1	4,0	4,1
gépipar, villamos ipar	n. a.	4,4	2,0	2,0	2,0
elektronikai ipar és számítástechnika	n. a	n. a	2,6	2,7	2,7
élelmiszeripar	n. a.	1,5	1,3	1,3	1,3
Orvostudományok	19,2	19,9	20,0	19,7	20,0
Ebből: elméleti	n. a.	4,7	4,8	4,7	4,7
klinikai	n. a.	13,3	13,5	13,4	13,6
Agrártudományok	10,1	9,8	9,4	9,5	9,4
Ebből: növénytermesztés és kertészet	7,3	2,9	3,0	2,9	3,0
állattenyésztés, állatorvos-tudományok	2,8	2,3	2,2	2,3	2,2
Társadalomtudományok	29,9	30,0	29,8	30,2	29,7
Ebből: filozófia	2,4	2,6	2,6	2,5	2,6
pedagógia, pszichológia	2,0	2,8	2,9	3,0	2,9
állam- és jogtudományok	3,2	2,8	2,5	2,5	2,5
közgazdaság-tudományok	n. a.	7,0	7,5	7,5	7,5
történelem, régészet, néprajz	n. a.	5,9	5,1	5,1	5,1
nyelvészet, irodalom	5,7	5,4	5,1	5,2	5,0
Összesen	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

Tudományos kutatás, fejlesztés

	1970	1980	1985	1986	1987	1988
Tudományos kutatók, fejlesztők száma	23 721	38 705	36 753	37 306	36 453	35 268
Kutatási-fejlesztési segédszemélyzet száma	29 239	30 849	27 096	26 364	25 205	23 776
Ráfordítások (Mrd Ft)	7,7	21,8	27,6	31,3	36,7	37,0*
(a nemzeti jövedelem belföldi felhasználásának %-ában)	2,72	3,65	3,36	3,49	3,67	3,32*

* 1988-tól a tudományos kutatáshoz, kísérleti fejlesztéshez a korábbinál kevesebb tevékenység tartozik.

A Művelődési Minisztérium által támogatott társadalmi szervezetek, egyesületek 1988-ban

Megnevezés	1988. évi támogatás (1000 Ft)
Liszt Ferenc Társaság	800
Kodály Társaság	450
Nemzeti Színházi Intézet	345
Magyar Rajztanárok Egyesülete	130
Magyar Zeneművészek Szövetsége	3 724
Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete	30
Magyar Írók Szövetsége	10 809
Magyar Gyors- és Gépírók Egyesülete	480
Magyar Film- és Televíziómővészek Szövetsége	2 119
Magyar Pedagógiai Társaság	80
Magyar Színházművészeti Szövetség	1 634
Felsőoktatási Intézmények Sportegyesület	5 000
Magyar Táncművészek Szövetsége	2 269
Görög Kulturális Egyesület	733
Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége	6 399
Lengyel Kulturális Egyesület	560
Magyar Fotóművészek Szövetsége	4 475
Magyarországi Cigányok Országos Szövetsége	7 080
Magyar Népművelők Országos Egyesülete	150
Családi Intézmények Szövetsége	500
Berzsenyi Dániel Kozművelődési Egyesület	200
Nagy Lajos Társaság	200
Károlyi Mihály Társaság	200
Magyar Könyvtárosok Egyesülete	360
Összesen	48 727

Óvodák Magyarországon

	1986	1987	1988
Óvodák	4804	4786	4772
Férőhelyek (1000)	411,01	407,524	402,424
100 óvodáskorú gyerekre jutó férőhely	101	102	102
100 férőhelyre jutó óvodás	98,8	97,7	97,8

Általános iskolák Magyarországon

	1986–87	1987–88	1988–89
Általános iskolák	3 540	3 540	3 526
Tantermek	44 597	45 409	46 045
Tanárok	89 611	90 925	90 620
Pedagógusi képesítéssel rendelkezők	86 021	87 211	87 534
Pedagógusi képesítéssel rendelkezők aránya (%)	96	95,9	96,6
Szakos ellátottság* (%)	89,3	89,4	89,4
Egy tanteremre jutó tanuló	29,1	28,1	27,0
Egy tanulócsoportra jutó tanuló	26,4	25,7	25,1
Egy pedagógusra jutó tanuló	14,7	14,0	13,7
Általános iskolai tanulmányait a 14 éves korúakból befejezi** (%)	80,8	81,6	81,8

* Szakos tanár által tartott órák, az összes órák %-ában.

** A tankötelezettség 16 éves korig tart, ebben a korban az általános iskolát végzettek aránya 76–96%.

Középiskolák Magyarországon

	1986–87	1987–88	1988–89
Középiskolák	587	608	645
Tantermek	7 045	7 239	7 567
Tanárok	18 527	19 184	20 084
Okleveles középiskolai tanárok (%)	69,5	69,6	69,7
Pedagógiai képesítéssel rendelkezők az összes tanárok %-ában	92,7	93,0	93,5
Egy osztályteremre jutó (nappali) tanuló	33,6	31,1	32,8
Egy tanárra jutó (nappali) tanuló	12,8	12,5	12,4
Középiskolások a 14–17 évesek közül (%)	40,2	n. a.	n. a.

Lemorzsolódási adatok

Alapfokú oktatás

1. osztály induló éve	8. osztály befejező éve	8 év alatti lemorzsolódás (%)
74/75	81/82	13,0
75/76	82/83	13,0
76/77	83/84	13,8
77/78	84/85	13,3
78/79	85/86	12,8
79/80	86/87	13,7

Középfokú oktatás

I. évfolyam induló éve	IV. évfolyam befejező éve	A 4 év alatti lemorzsolódás (%)		
		Gimnázium	Szakközép-iskola	Összesen
80/81	83/84	13,3	18,5	16,2
81/82	84/85	13,4	18,1	16,0
82/83	85/86	13,6	17,7	15,9
83/84	86/87	12,5	16,2	14,5
84/85	87/88	12,3	15,7	14,2

A felvételi vizsgára jelentkezettek hozott és ott szerzett pontszámai intézménytípusonként

Év		Tudományegyetemek	Orvostudományi egyetemek	Műszaki egyetemek	Agrártudományi egyetemek
1983	Hozott	50,92	53,20	49,20	47,68
	Szerzett	33,70	35,38	39,96	35,05
1984	Hozott	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
	Szerzett	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
1985	Hozott	46,35	42,33	45,36	43,96
	Szerzett	37,49	37,70	38,39	38,70
1986	Hozott	46,29	47,93	45,85	40,49
	Szerzett	35,89	39,89	40,55	37,58
1987	Hozott	53,4	55,5	51,8	51,0
	Szerzett	40,7	43,6	45,0	39,3
1988	Hozott	54,1	56,2	52,5	52,2
	Szerzett	43,1	46,3	47,6	44,8

Az érettségi évében felsőoktatási intézményben felvételt nyertek aránya közigazgatási egységenként, 1987 (az érettségizők %-ában)

Baranya	34	Hajdú-Bihar	35	Szabolcs-Sz.	36	Budapest	28
Bács-Kiskun	38	Heves	30	Szolnok	35	Debrecen	31
Békés	38	Komárom	32	Tolna	34	Győr	23
Borsod-A.-Z.	32	Nógrád	35	Vas	31	Miskolc	22
Csongrád	31	Pest	39	Veszprém	36	Pécs	26
Fejér	32	Somogy	33	Zala	33	Szeged	24
Győr-Sopron	31						

Felsőoktatási intézmények, 1989

Vezető	Intézmény	Cím
Egyetemek		
Fülöp József rektor	Eötvös Loránd Tudományegyetem	1053 Budapest, Egyetem tér 1–3.
Ormos Mária rektor	Janus Pannonius Tudományegyetem	7601 Pécs, 48-as tér 1.
Csákány Béla rektor	József Attila Tudományegyetem	6720 Szeged, Dugonics tér 13.
Daróczy Zoltán rektor	Kossuth Lajos Tudományegyetem	4010 Debrecen, Egyetem tér 1.
Csáki Csaba rektor	Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem	1095 Budapest, Dimitrov tér 8.
Tanárképző főiskolák		
Illyés Sándor főigazgató	Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola	1071 Budapest, Bethlen tér 2.
Iker János megbízott főigazgató	Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola	9701 Szombathely, Szabadság tér 4.
Cservenyák László főigazgató	Bessenyei György Tanárképző Főiskola	4401 Nyíregyháza, Sóstói út 31/b
Roland Ferenc igazgató	Gárdonyi Géza Tanárképző Főiskola	3301 Eger, Szabadság tér 2.
Békési Imre főigazgató	Juhász Gyula Tanárképző Főiskola	6701 Szeged, Április 4. útja 6.
Tanítóképző Főiskolák		
Molnár Ernő főigazgató	Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola	9022 Győr, Liszt Ferenc u. 42.
Hunyadi Györgyné főigazgató	Budapesti Tanítóképző Főiskola	1126 Budapest, Kiss J. altábornagy u. 40.
Földi Ferenc főigazgató	Comenius Tanítóképző Főiskola	3950 Sárospatak, Eötvös u. 7.
Pap Miklós főigazgató	Debreceni Tanítóképző Főiskola	4026 Debrecen, Péterfia u. 1–7
Juhász Károly főigazgató	Eötvös József Tanítóképző Főiskola	6501 Baja, Szegedi út 2.
Kaposi Endre főigazgató	Esztergomi Tanítóképző Főiskola	2501 Esztergom, Makarenko u. 1–3.
Fábián Zoltán főigazgató	Jászberényi Tanítóképző Főiskola	5102 Jászberény, Rákóczi út 53.
Leitner Sándor főigazgató	Kaposvári Tanítóképző Főiskola	7401 Kaposvár, Bajcsy-Zsilinszky u. 10.
Ecsédi András mb. főigazgató	Kecskeméti Tanítóképző Főiskola	6000 Kecskemét, Kaszap u. 6–14.
Tóth Albert főigazgató	Zsámbéki Tanítóképző Főiskola	2072 Zsámbék, Lenin tér 3.
Óvónőképző intézetek		
Horváthné Szöllösi Ilona igazgató	Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola Óvónőképző Intézete	9400 Sopron, Ferenczi J. u. 5.
Szitovszky Józsefné főigazgató-h.	Debreceni Tanítóképző Főiskola Óvónőképző Intézete	4220 Hajdúböszörmény, Désány u. 7–9.
Daróczy Erzsébet igazgató	Szarvasi Óvónőképző Intézet	5541 Szarvas, Szabadság út 4.

Műszaki egyetemek		
Fodor Lajos rektor	Budapesti Műszaki Egyetem	1111 Budapest, Műegyetem rkp. 3.
Kovács Ferenc rektor	Nehézipari Műszaki Egyetem	3515 Miskolc-Egyetemváros
Heil Bálint rektor	Veszprémi Vegyipari Egyetem	8002 Veszprém, Schönherz Z. u. 10.
Műszaki főiskolák		
Pomázi Lajos főigazgató	Bánki Donát Gépipari Műszaki Főiskola	1081 Budapest, Népszínház u. 8.
Kulcsár Béla főigazgató	Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola	6001 Kecskemét, Izsáki u. 10.
Vágó István főigazgató	Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola	1431 Budapest, Tavaszmező u. 15–17.
Kanczler Gyula főigazgató	Könnyűipari Műszaki Főiskola	1034 Budapest, Doberdó út 6.
Kiscelli László főigazgató	Széchenyi István Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola	9026 Győr, Ságvári E. u. 3.
Pozsgai Lajos főigazgató	Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola	1146 Budapest, Thököly út 74.
Gábor Bertalan főigazgató	Nehézipari Műszaki Egyetem Kohó- és Gépipari Főiskola Kara	2401 Dunaújváros, Táncsics Mihály u. 1.
Lenkei Péter főigazgató	Pollack Mihály Műszaki Főiskola	7601 Pécs, Boszorkány u. 2.
Papp Péter főigazgató-helyettes	Vízgazdálkodási Intézet Debreceni Területi Egysége	4028 Debrecen, Landler Jenő u. 2.
Gazdasági főiskolák		
Horn Miklós főigazgató	Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola	1054 Budapest, Alkotmány u. 9–11.
Törzsök Éva főigazgató	Külkereskedelmi Főiskola	1097 Budapest, Ecseri út 3.
Kállai Lajos főigazgató	Pénzügyi és Számviteli Főiskola	1149 Budapest, Buzogány u. 10–12.
Fekete István intézetigazgató	PSZF Zalaegerszegi Intézete	8900 Zalaegerszeg, Ságvári E. u. 21.
Lontsák László intézetigazgató	PSZF Salgótarjáni Intézete	3101 Salgótarján, Kistarján u. 7.
Susánszky János	Nehézipari Műszaki Egyetem Közgazdaságtudományi Intézet	3515 Miskolc-Egyetemváros
Művészeti főiskolák		
Soproni József rektor	Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola	1391 Budapest, Liszt Ferenc tér 8.
Tőkér Dániel igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet	1052 Budapest, Semmelweis u. 12.
Mihálfz Gábor igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet Budapesti Tagozata	1052 Budapest, Semmelweis u. 12.
Weninger Richárd igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet Szegedi Tagozata	6722 Szeged, Lenin krt. 79.
Gábor József igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet Győri Tagozata	9025 Győr, Kossuth u. 5.

Vezető	Intézmény	Cím
Sasvári Attila igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet Pécsi Tagozata	7621 Pécs, Mátyás király út 15.
Nemes Ferenc igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet Miskolci Tagozata	3530 Miskolc, Bartók B. tér 1.
Kedves Tamás igazgató	LFZF Zeneiskolai Tanárképző Intézet Debreceni Tagozata	4032 Debrecen, Egyetem tér 2.
Gergely István rektor	Magyar Iparművészeti Főiskola	1121 Budapest, Zugligeti út 11/25.
Kiss István rektor	Magyar Képzőművészeti Főiskola	1062 Budapest, Népköztársaság útja 7.
Kazimir Károly rektor	Színház- és Filmművészeti Főiskola	1088 Budapest, Vas u. 2/c
Dózsa Imre főigazgató	Állami Balett Intézet	1061 Budapest, Népköztársaság útja 2.
Aszalós Károly igazgató	Állami Artistaképző Intézet	1071 Budapest, Gorkij fasor 3.
Erdei Péter igazgató	Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet	6000 Kecskemét, Kéttemplom köz 1.
Felsőfokú intézetek		
Sirch János igazgató	Országos Munkavédelmi Képző és Továbbképző Intézet	1368 Budapest, Guszev u. 12.
Hári Mária igazgató	Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete	1125 Budapest, Kútvölgyi út 6.
Hoschke Károly igazgató	Nemzetközi Előkészítő Intézet	1118 Budapest, Budaörsi út 73–75.
Istvánfi Csaba rektor	Testnevelési Főiskola	1123 Budapest, Alkotás u. 44.
Kelemen Ferenc főigazgató	Államigazgatási Főiskola	1118 Budapest, Ménesi út 5.
Belügyminisztérium		
Belovai Illés rendőr ezredes, főigazgató	Rendőrtiszti Főiskola	1525 Budapest
Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium		
Petrasovics Imre rektor	Agrártudományi Egyetem, Gödöllő	2103 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
Szász Gábor rektor	Agrártudományi Egyetem, Debrecen	4015 Debrecen, Böszörményi út 138.
Horn Péter rektor	Agrártudományi Egyetem, Keszthely	8360 Keszthely, Deák F. u. 16.
Kovács Ferenc rektor	Állatorvostudományi Egyetem	1072 Budapest, Landler J. u. 2.
Gaál János rektor	Erdészeti és Faipari Egyetem	9401 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u.
Tamássy István rektor	Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem	1114 Budapest, Villányi út 29–31.
Bánházi János főigazgató	Mezőgazdasági Főiskola, Nyíregyháza	4400 Nyíregyháza, Rákóczi út 69.

Szociális és Egészségügyi Minisztérium		
Somogyi Endre rektor	Semmelweis Orvostudományi Egyetem	1085 Budapest, Üllői út 26.
Bauer Miklós rektor	Pécsi Orvostudományi Egyetem	7624 Pécs, Szigeti út 12.
Leővey András rektor	Debreceni Orvostudományi Egyetem	4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 78.
Szilárd János rektor	Szegedi Orvostudományi Egyetem	6720 Szeged, Zrínyi u. 9.
Kulka Frigyes rektor	Orvostovábbképző Intézet	1046 Budapest, Lahner Gy. u. 26.
Honvédelmi Minisztérium		
Kazal Barna vezérőrnagy, parancsnok	Kossuth Lajos Katonai Főiskola	2001 Szentendre, Dózsa György u. 12.
Zsemberi István vezérőrnagy, parancsnok	Kilián György Repülő Műszaki Főiskola	5001 Szolnok-Szandaszőlős, Pf. 1.
Paál György vezérőrnagy, parancsnok	Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola	1456 Budapest, Üllői út 133–135.
Simon Sándor vezérőrnagy, parancsnok	Magyar Néphadsereg Zrínyi Miklós Katonai Akadémia	1581 Budapest, Hungária krt. 9–11.

Egyházi irányítású felsőoktatási intézmények

Vezető	Intézmény	Cím
Mészáros Kálmán, dékán	Baptista Teológiai Szeminárium	Budapest II., Tapolcsányi u. 7.
Fabiny Tibor, rektor	Evangélikus Teológiai Akadémia	Budapest XIV., Lőcsei út 32.
Máté Károly, igazgató	Ferences-rendi Hittudományi Főiskola	Budapest II., Pasaréti út 137.
Schweitzer József, igazgató	Országos Rabbiképző Intézet	Budapest VIII., József krt. 27.
Bolderitz Pál, dékán	Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia	Budapest V., Eötvös L. u. 7.
Borián Tibor, igazgató	Piarista Hittudományi Főiskola	Budapest VIII., Mikszáth tér 1.
Balyki János, rektor	Református Teológiai Akadémia	Budapest IX., Ráday u. 28.
Gaál Botond, dékán	Református Teológiai Akadémia	Debrecen, Kálvin tér 16.
Kartal Ernő, rektor	Egri Érseki Hittudományi Főiskola	Eger, Széchenyi u. 1.
Dékány Vilmos, rektor	Érseki Hittudományi Főiskola	Esztergom, Bajcsy-Zs. u. 7.
Hosszú Lajos, rektor	Püspöki Hittudományi Főiskola	Győr, Káptalan domb 7.
Pregun István, rektor	Görög Katolikus Hittudományi Főiskola	Nyíregyháza, Bethlen G. u. 5.
Korzenszky Richárd, rektor	Pannonhalmai Szt. Gellért Főiskola	Pannonhalma, Vár 1.
Turay Alfréd, rektor	Szegedi Egyházmegyeközi Hittudományi Főiskola	Szeged, Dóm tér 6.

Felsőfokú oktatás Magyarországon

	1986–87	1987–88	1988–89
Intézmények	54	54	58
Hallgatók (nappali, esti, levelező) (1000 fő)	98,5	99,0	103,0
Nők az összes hallgató %-ában	53,6	51,7	49,4
Nappali hallgatók a 18–22 évesek korosztályában (%)	9,3	9,5	9,7
Oktatók	15 111	15 302	16 242
Egy oktatóra jutó (nappali) hallgató	4,3	4,4	4,4
Egy oktatóra jutó összes (nappali, esti, levelező) hallgató	6,5	6,5	6,3

Felvételizők egyetemenként, 1988

Intézmény	Vizsgázók pontszáma (átlag)	Felvettek pontszáma (átlag)	Felvettek a vizsgázók %-ában
ELTE, Budapest			
Állam- és Jogtudományi Kar	74,91	105,59	30,21
Bölcsészettudományi Kar	82,03	108,75	26,05
Természettudományi Kar (nem tanári)	89,14	111,45	46,35
Természettudományi Kar (tanári)	91,04	107,91	51,86
Összesen (egyetemi karok)	89,98	108,58	33,32
JATE, Szeged			
Állam- és Jogtudományi Kar	88,04	108,76	43,53
Bölcsészettudományi Kar	90,45	107,13	31,58
Természettudományi Kar (nem tanári)	92,92	109,03	44,56
Természettudományi Kar (tanári)	89,66	105,69	34,75
Összesen (egyetemi karok)	90,22	107,61	37,18
KLTE, Debrecen			
Bölcsészettudományi Kar	89,99	104,85	38,32
Természettudományi Kar (nem tanári)	91,29	108,08	58,78
Természettudományi Kar (tanári)	93,01	101,59	69,77
Összesen (egyetemi karok)	90,94	104,21	49,23
JPTE, Pécs			
Állam- és Jogtudományi Kar	90,90	110,12	46,48
Közgazdaság-tudományi Kar	93,12	108,48	59,39
Középiskolaitanár-képző Kar	75,91	103,56	30,30
Összesen (egyetemi karok)	84,42	107,37	41,93
Marx Károly KTE, Budapest	91,88	110,69	43,89
NME, Miskolc			
Állam- és Jogtudományi Kar	80,37	106,30	38,72
Tudományegyetemek összesen	86,78	107,75	38,88
Orvostudományi egyetemek			
SOTE, Budapest			
Általános Orvostudományi Kar	93,91	115,22	33,76
Fogorvos-tudományi Kar	86,73	113,37	28,03
Gyógyszerész-tudományi Kar	81,91	104,47	42,80
Összesen	90,48	112,42	34,62
Debreceni Orvostudományi Egyetem, Debrecen			
Általános Orvostudományi Kar	102,96	114,36	43,90
Fogorvos-tudományi Szak	97,63	113,00	35,55
Összesen	101,97	114,15	42,35
Pécsi Orvostudományi Egyetem, Pécs			
Általános Orvostudományi Szak	102,02	113,52	54,56
Fogorvos-tudományi Szak	98,91	111,41	28,66
Összesen	101,52	113,47	44,46

Intézmény	Vizsgázók pontszáma (átlag)	Felvettek pontszáma (átlag)	Felvettek a vizsgázók %-ában
Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Szeged			
Általános Orvostudományi Kar	103,29	114,11	45,93
Fogorvos-tudományi Szak	103,83	112,79	48,38
Gyógyszerész-tudományi Kar	87,80	104,64	39,43
Összesen	97,91	111,00	43,87
Orvostudományi egyetemek összesen	95,47	112,49	39,26
Műszaki egyetemek			
BME, Budapest			
Építőmérnöki Kar	96,30	106,52	64,65
Gépészmérnöki Kar	89,23	106,32	51,43
Építészmérnöki Kar	97,45	113,65	45,52
Vegyészmérnöki Kar	87,76	105,66	61,23
Villamosmérnöki Kar	97,96	112,70	59,71
Közlekedésmérnöki Kar	83,43	104,52	51,04
Összesen	93,12	108,91	56,14
Nehézipari Műszaki Egyetem, Miskolc			
Gépészmérnöki Kar	87,75	98,22	62,88
Bányamérnöki Kar	81,00	94,61	62,00
Kohómérnöki Kar	81,27	92,52	72,34
Összesen (műszaki egyetemi karok)	85,39	96,72	63,44
Veszprémi Vegyipari Egyetem, Veszprém	82,99	97,53	63,44
Műszaki egyetemek összesen	91,04	105,59	58,24
Agrártudományi egyetemek			
Agrártudományi Egyetem, Gödöllő			
Mezőgazdaság-tudományi Kar	96,72	106,54	46,56
Mezőgazdasági Gépészmérnöki Kar	90,85	103,31	45,24
Társadalomtudományi Kar	95,76	98,17	86,08
Összesen (egyetemi karok)	94,11	102,62	54,44
Agrártudományi Egyetem, Debrecen			
Mezőgazdaság-tudományi Egyetemi Kar	86,48	101,07	52,58
Agrártudományi Egyetem, Keszthely			
Mezőgazdaság-tudományi Kar, Keszthely	90,03	103,80	57,80
Mezőgazdaság-tudományi Kar, Mosonmagyaróvár	87,41	102,65	60,21
Összesen (egyetemi karok)	87,41	102,65	60,21
Állatorvos-tudományi Egyetem, Budapest	88,85	111,06	31,32
Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron			
Erdőmérnöki Kar	92,69	106,07	45,87
Faipari Mérnöki Kar, mérnöki szak	93,72	100,71	79,31
Összesen (egyetemi karok)	93,05	103,51	57,48
Kertészeti Egyetem, Budapest			
Élelmiszer-ipari Kar	85,43	100,58	51,81
Termesztési Kar	93,03	106,21	48,20
Összesen (egyetemi karok)	89,25	103,31	50,00
Agrártudományi egyetemek összesen	90,36	103,37	51,33

A felsőoktatási intézmények nappali tagozatos hallgatóinak száma évfolyamonként, az 1988/89-es tanévben

Intézmény	Évfolyam I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összes
Tudományegyetemek, egyetemi főiskolai karok							
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest							
Állam- és Jogtudományi Kar	209	184	170	178	192	–	933
Bölcsészettudományi Kar	478	432	448	386	348	–	2 101
Természettudományi Kar	442	430	399	300	305	–	1 876

Intézmény	Évfolyam I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összes
Általános Iskolai Tanárképző							
Főiskolai Kar, Budapest	406	364	330	318	–	–	1 400
Kihelyezett tagozat, Gödöllő	77	76	–	–	–	–	153
József Attila Tudományegyetem, Szeged							
Állam- és Jogtudományi Kar	144	118	130	132	143	–	667
Bölcsészettudományi Kar	212	192	180	181	134	–	899
Természettudományi Kar	310	275	251	146	143	–	1 125
Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen							
Bölcsészettudományi Kar	301	282	311	168	165	–	1 227
Természettudományi Kar	272	245	229	177	174	–	1 097
Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs							
Állam- és Jogtudományi Kar	132	103	114	105	114	–	568
Közgazdaság-tudományi Kar	133	111	111	86	–	–	441
Tanárképző Kar	152	151	143	117	111	–	674
Tanárképző Kar (főiskolai fokozat)	81	265	235	229	–	–	1 010
Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest							
Általános Közgazdasági Kar	587	129	109	130	58	–	1 013
Ipari Kar	–	153	155	144	–	–	452
Kereskedelmi Kar	–	320	272	274	167	–	1 033
Műszaki egyetemek							
Budapesti Műszaki Egyetem							
Építészmérnöki Kar	111	137	115	112	122	–	597
Építőmérnöki Kar	243	226	215	225	200	–	1 109
Gépészmérnöki Kar	368	251	205	175	219	–	1 218
Közlekedésmérnöki Kar	186	184	175	146	132	–	823
Vegyészmérnöki Kar	148	119	102	94	73	–	536
Villamosmérnöki Kar	511	492	406	411	383	–	2 203
Nehézipari Műszaki Egyetem, Miskolc							
Bányamérnöki Kar	99	97	96	88	88	–	468
Gépészmérnöki Kar	286	255	131	163	119	–	954
Kohómérnöki Kar	42	37	28	25	29	–	161
Kohó- és Fémipari Főiskolai Kar, Dunaújváros	142	129	127	84	–	–	482
Vegyipari Automatizálási Főiskolai Kar, Kazincbarcika*	–	–	58	–	–	–	58
Veszprémi Vegyipari Egyetem							
Vegyészmérnöki Kar	220	145	90	72	70	–	599
Esztergom	114	103	92	–	–	–	309
Jászberény	127	130	112	–	–	–	369
Kaposvár	186	172	172	–	–	–	530
Szekszárd (kihelyezett tagozat)	73	52	58	–	–	–	183
Kecskemét	78	84	33	–	–	–	195
Zsámbék	110	101	95	–	–	–	306
Óvónőképző intézetek							
Sopron	116	109	–	–	–	–	225
Hajdúböszörmény	122	115	–	–	–	–	237
Szarvas	131	116	–	–	–	–	247
Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete, Budapest	66	44	74	73	–	–	257

Intézmény	Évfolyam I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összes
Közgazdasági főiskolák							
Pénzügyi és Számviteli Főiskola, Budapest	492	450	387	–	–	–	1 329
Budapesti intézetek	217	206	178	–	–	–	601
Salgótarjáni Intézet	103	82	69	–	–	–	254
Zalaegerszegi Intézet	172	162	140	–	–	–	474
Külkereskedelmi Főiskola, Budapest	330	293	283	–	–	–	876
Nehézipari Műszaki Egyetem Közgazdaság-tudományi Intézet, Miskolc	88	59	–	–		–	147
Művészeti Főiskolák							
Magyar Iparművészeti Főiskola, Budapest	84	73	81	63	38	32	371
Magyar Képzőművészeti Főiskola, Budapest	64	46	48	58	43	28	287
Színház- és Filmművészeti Főiskola, Budapest	42	24	24	38	–	–	128
Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Budapest	80	112	97	92	107		488
Művész-, tanárképzés, Bp.							
Zeneiskolai Tanárképző Intézet							
Budapesti Tagozat	51	49	54	–	–	–	154
Debreceni Tagozat	5	50	74	5	7	–	191
Győri Tagozat	27	22	27	–	–	–	76
Miskolci Tagozat	24	25	22	2	–	–	73
Pécsi Tagozat	28	21	30	–	–	–	79
Szegedi Tagozat	26	22	25	3	–	–	76
Állami Balett Intézet, Budapest	–	–	12	15	–	–	27
Művelődési Minisztérium felügyelete alá tartozó intézmények együtt	14 931	13 517	11 851	6713	3805	60	50 877
Ebből: tanár	4 530	4 303	4 064	3307	1048	–	17 252
műszaki tanár	138	126	63	87	–	–	414
tanító és óvodapedagógus	2 701	2 523	1 665	–	–	–	6 889
Műszaki és tanárképző főiskolák							
Széchenyi István Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Győr	521	381	328	14	–	–	1 244
Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola, Budapest	425	379	353	18	–	–	1 175
Budapesti intézetek	369	312	296	18	–	–	1 005
Számítástechnikai Intézet, Székesfehérvár	56	57	57	–	–	–	170
Bánki Donát Gépipari Műszaki Főiskola, Budapest	198	160	176	16	–	–	550
Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola, Kecskemét	185	134	127	–	–	–	446
Pollack Mihály Műszaki Főiskola, Pécs	428	361	292	17	–	–	1 098
Pécsi intézetek	353	282	235	17	–	–	887
Vízgazdálkodási Intézet, Baja	75	79	57	–	–	–	211
Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola, Budapest	364	287	256	–	–	–	907
Budapesti intézetek	216	181	161	–	–	–	558
Debreceni intézetek	148	106	95	–	–	–	349
Könnyűipari Műszaki Főiskola, Budapest	168	139	132	–	–	–	439

Intézmény	Évfolyam I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összes
Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely	351	388	361	388	–	–	1 438
Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza	522	482	477	413	–	–	1 894
Gárdonyi Géza Tanárképző Főiskola, Eger	432	397	430	348	–	–	1 607
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged	477	460	383	326	–		1 646
Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest	114	114	114	98	–	–	440
Tanítóképző Főiskolák							
Győr	211	193	163	–	–	–	567
Szombathely	35	38	48	–	–	–	121
Nyíregyháza	76	96	74	–	–	–	249
Budapest	223	226	243	–	–	–	692
Sárospatak	128	121	109	–	–	–	357
Debrecen	304	281	258	–	–	–	843
Békéscsaba (kihelyezett tagozat)	122	113	53	–	–	–	288
Baja	145	139	140	–	–	–	414

Agrártudományi egyetemek, egyetemi főiskolai karok

Agrártudományi Egyetem, Gödöllő							
Mezőgazdasági Gépészmérnöki Kar	137	110	95	97	83	–	522
Mezőgazdaság-tudományi Kar	115	130	137	122	114	–	618
Társadalomtudományi Kar	111	117	45	51	56	–	380
Vállalatgazdasági Üzemmérnökképző Intézet, Gyöngyös	–	–	63	–	–	–	63
Mezőgazdasági Gépész-üzemmérnöki Főiskolai Kar, Mezőtúr	82	68	73	–	–	–	223
Agrártudományi Egyetem, Debrecen	117	100	73	88	78	–	456
Állattenyésztési Főiskolai Kar, Hódmezővásárhely	86	61	70	–	–	–	217
Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Szarvas	88	99	79	–	–	–	266
Agrártudományi Egyetem, Keszthely							
Mezőgazdaság-tudományi Kar, Keszthely	86	105	105	97	91	–	484
Mezőgazdaság-tudományi Kar, Mosonmagyaróvár	68	65	71	59	50	–	313
Állattenyésztési Kar, Kaposvár	93	100	84	–	–	–	277
Állatorvos-tudományi Egyetem, Budapest	134	105	86	103	101	–	529
Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron							
Erdőmérnöki Kar	55	63	57	56	35	–	266
Faipari Mérnöki Kar	81	75	54	33	19	–	262
Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kar, Székesfehérvár	55	48	41	–	–	–	144
Kertészeti és Élelmiszer-ipari Egyetem, Budapest							
Élelmiszer-ipari Kar	93	72	86	55	57	–	363
Termesztési Kar	98	88	95	82	79	–	442
Élelmiszer-ipari Főiskolai Kar, Szeged	146	130	132	–	–	–	408
Kertészeti Főiskolai Kar, Kecskemét	100	100	105	–	–	–	305
Mezőgazdasági Főiskola, Nyíregyháza	79	71	79	–	–	–	229

Intézmény	Évfolyam I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összes
Orvostudományi egyetemek							
Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Budapest							
Általános Orvostudományi Kar	372	402	365	383	402	415	2 339
Fogorvos-tudományi Kar	102	119	104	90	82	–	497
Gyógyszerész-tudományi Kar	157	156	113	92	100	–	618
Debreceni Orvostudományi Egyetem	253	229	203	225	182	163	1 255
Pécsi Orvostudományi Egyetem	217	225	189	199	196	189	1 215
Szentgyörgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Szeged							
Általános Orvostudományi Kar	206	227	191	176	168	178	1 146
Fogorvos-tudományi Szak	26	26	28	22	20	–	122
Gyógyszerész-tudományi Kar	130	118	118	96	82	–	544
Orvostovábbképző Egyetem							
Egészségügyi Főiskolai Kar, Budapest	453	396	319	–	–	–	1 168
Egyéb főiskolák							
Testnevelési Főiskola, Budapest	122	98	99	106	–	–	425
Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Főiskola, Budapest	358	310	292	128	4	–	1 092
Államigazgatási Főiskola, Budapest	154	161	140	–	–	–	455
Egyéb főhatóságok felügyelete alá tartozó intézmények	5 555	5 302	4 561	2360	1999	945	20 812
MSZMP Politikai Főiskola, Budapest	53	69	53	–	–	–	175
Kilián György Repülő Műszaki Főiskola, Szolnok	154	151	114	–	–	–	419
Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Szentendre	444	373	328	–	–	–	1 145
Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, Budapest	531	534	365	–	–	–	1 430

* 1986. szept. 1-jén megszűnt egyetemi főiskolai kar, a beiratkozott hallgatók még a régi szervezet szerint fejezik be tanulmányaikat

Képesítés nélküli pedagógusok, foglalkozási csoportjuk százalékában

Év	Óvónő (%)	Általános iskolai tanító, tanár (%)	Középiskolai tanár (%)
1950	n. a.	0,3	n. a.
1960	7,7	2,8	9,6
1970	12,1	5,1	13,2
1980	7,2	3,8	10,0
1981	6,3	3,7	9,9
1982	5,6	3,8	9,1
1983	4,9	4,0	8,3
1984	4,3	4,4	8,0
1985	4,8	4,4	7,5
1986	4,0	4,4	7,5
1987	3,1	4,1	7,3
1988	2,6	3,4	6,5

Könyvkiadás

Év	Kiadott könyvek száma	példányszáma (M db)	A könyvforgalom értéke (M Ft) összesen	ebből a lakosság vásárlása	A lakosság vásárlásából egy lakosra jut (Ft/év)
1938	2438	9,2	n. a.	n. a.	n. a.
1950	1880	20,1	143	70	7
1960	2972	34,7	554	429	43
1965	3953	44,8	778	616	61
1970	4793	47,0	1033	809	78
1975	7730	74,0	1789	1465	139

Év	Kiadott könyvek száma	Kiadott könyvek példányszáma (M db)	A könyvforgalom értéke (M Ft) összesen	A könyvforgalom értéke (M Ft) ebből a lakosság vásárlása	A lakosság vásárlásából egy lakosra jut (Ft/év)
1980	8241	94,7	2766	2263	211
1981	7910	94,5	3007	2442	228
1982	7845	95,4	3337	2774	259
1983	7600	99,4	3692	3117	292
1984	9128	100,5	4010	3380	317
1985	8015	88,0	4405	3745	352
1986	8206	95,6	4772	4062	382
1987	7804	97,9	5310	4613	435
1988	7562	99,3	5611	4825	455

A könyvek és füzetek* jelleg szerinti megoszlása, 1988

Jelleg	Szám	1987 %-ában	Példányszám (1000)	1987 %-ában
Tudományos irodalom	382	41	510	41
Ismeretterjesztő irodalom	1784	104	33 253	108
Szakirodalom	3599	100	8 009	81
Szépirodalom	996	112	27 406	117
Ifjúsági és gyermekirodalom	388	112	13 768	82
Tankönyv	1398	88	29 675	97
Egyéb (vallásos) irodalom	74	127	843	146
Összesen	*8621*	95	*113 464*	100

* Füzet: három ívnél (48 oldalnál) kisebb terjedelmű kiadvány.

A könyvek és füzetek megoszlása témakörök szerint

Témakör	1986	1987	1988
Általános témájú	289	241	256
Filozófia, pszichológia	129	83	99
Vallás, valláskritika	119	88	103
Szociológia, statisztika	426	368	231
Államtudományok (politika, pol. gazdaságtan, közgazdaság)	833	633	585
Jog, közigazgatás	330	357	342
Honvédelem, hadtudomány	42	35	20
Nevelés	1001	583	569
Kereskedelem, közlekedés	130	142	87
Néprajz	105	96	116
Matematika	203	209	175
Természettudományok	673	571	469
Orvostudomány, egészségügy	245	298	247
Műszaki, technika, ipar	1240	1332	1095
Mezőgazdaság	329	291	287
Háztartás	160	102	105
Üzemszervezés	482	526	473
Területrendezés, város- és falutervezés, építészet	145	173	172
Szobrászat, festészet, fotóművészet	287	285	290
Zeneművészet, előadó-művészetek	178	135	126
Sport, játék	120	108	130
Nyelvészet, nyelvtudomány	405	429	372
Irodalomtudomány, szépirodalom, ifjúsági és gyermekirodalom	1358	1448	1680
Földrajz, utazás	275	271	207
Történelem	353	307	385
Összesen	*9857*	*9111*	*8621*

A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalmi művek számának és példányszámának alakulása

Év	Szám	Példányszám (1000)
1983	5883	34 368
1984	7197	42 606
1985	6609	39 692
1986	7160	47 295
1987	6230	41 589
1988	5765	41 772
1988/1987 (%)	93,0	100

A fordításban megjelent művek számának és példányszámának alakulása

Év	Szám	Példányszám (1000)
1983	1194	22 861
1984	1212	18 615
1985	1282	18 500
1986	1207	18 369
1987	1111	21 417
1988	1003	22 301
1988/1987 (%)	90	104

A szépirodalmi művek megoszlása műfajok szerint

Műfaj	Művek száma		Példányszáma (1000)	
	1987	1988	1987	1988
Verses művek	204	219	910	961
Színművek, műsorfüzetek	42	30	691	293
Regények, elbeszélések	499	552	18 739	20 946
Egyéb szépprózai művek	139	195	2 975	5 205
Összesen	884	996	23 315	27 405

A Magyarországon 1988-ban legnagyobb példányszámban kiadott könyvek

Magyar szerzők	Példányszám	Ár (Ft)
Moldova György: Bűn az élet (kötve/fűzve)	300 000	125/98
Berkesi András: A fekete mappa	165 000	96
Sulyok Mária: Szobanövények	159 000	38
Szilvási Lajos: Jegenyék. A jackman	150 160	116
Moldova György: Ki ölte meg a Holt-tengert?	150 000	63
Hernádi Gyula: Jancsó Miklós szeretői	139 700	88
Mattyasovszky Jenő–Kulcsár Ödön: Hód és a picike ember, avagy szeretnek táncolni a lányok	136 500	48
Nemere István: Senkinek se nyiss ajtót!	133 280	46
Kökénykisasszony	130 000	100

Külföldi szerzők	Példányszám	Ár (Ft)
Cook, Robin: Agymosás	267 000	86
Knittel, John: Via Mala	256 000	175
Cook, Robin: Kóma	200 000	68
Unger, G. F.: Fejvadászok párbaja	197 000	48
Searry, Richard: Tesz-Vesz Város	195 000	105
Paszternak, Borisz: Zsivago doktor	179 000	120
Burroughs, Edgar Rice: Tarzan, a vadember	172 000	76
Foster, Alan Dean: A bolygó neve: Halál	163 000	65
Burroughs, Edgar Rice: Tarzan és az aranyszőrű oroszlán	161 000	69
Hailey, Arthur: Hotel	159 600	90

A Magyarországon kiadott könyvek és füzetek megoszlása a megjelenés nyelve szerint

A megjelenés nyelve	1987		1988	
	szám	példányszám (1000)	szám	példányszám (1000)
Magyar	*8218*	*109 915,3*	*7858*	*110 215,3*
Angol	388	757,2	309	1 086,9
Bolgár	–	–	1	0,3
Cseh, szlovák	9	16,4	5	4,4
Eszperantó	–	–	22	56,4
Finn	1	1,9	–	–

A megjelenés nyelve	1987		1988	
	szám	példányszám (1000)	szám	példányszám (1000)
Francia	26	41,5	30	97,4
Holland	1	0,3	1	0,2
Latin	5	16,5	4	1,7
Lengyel	6	56,4	2	15,2
Német	132	981,9	119	835,3
Olasz	3	11,9	12	63,3
Orosz és szovjet népek nyelvei	57	351,3	51	269,9
Portugál	–	–	2	2,8
Román	16	18,3	1	1,2
Spanyol	5	18,9	9	27,1
Szerbhorvát	11	46,3	24	62,0
Többnyelvű és egyéb	233	516,9	171	725,6
Összesen	*9111*	*112 732,1*	*8621*	*113 465,0*

A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom, valamint a szépirodalom megoszlása a külföldi szerzők állampolgársága szerint, 1988

	Tudományos, ismeretterjesztő könyvek		Szépirodalmi	
	száma	példányszáma (1000)	száma	példányszáma (1000)
1. Amerikai (USA)	38	330,5	84	6039,0
2. Angol	44	642,1	48	3081,9
3. Orosz és szovjet	41	470,9	40	638,0
4. Csehszlovák	14	173,3	35	168,1
ebből: csehszlovákiai magyar	5	6,1	13	16,3
5. Német	54	613,5	25	898,9
ebből: NDK	13	200,1	6	283,6
NSZK	34	375,6	15	592,9
klasszikus és egyéb német	7	37,6	4	22,4
6. Francia	14	129,3	23	914,8
7. Román	3	5,0	20	36,6
ebből: romániai magyar	1	1,5	5	19,0
8. Svájci	2	29,9	7	557,0
9. Olasz	8	351,8	6	266,0
10. Lengyel	7	123,0	7	94,0

Közművelődési könyvtárak és olvasóik

Év	Közművelődési könyvtárak száma			Beiratkozott olvasók száma (1000)		
	tanácsi	szakszervezeti	összesen	tanácsi	szakszervezeti	összesen
1950	1739	2594	4 333	224,0	178,6	402,6
1960	4668	5105	9 773	918,9	708,1	1627,0
1965	5403	4009	9 412	1551,4	558,1	2109,5
1970	5293	3958	9 251	1582,6	642,1	2224,7
1975	5069	3213	8 282	1549,9	661,2	2211,1
1980	4915	5583	10 498	1600,6	621,0	2221,6
1981	4899	5591	10 490	1604,5	619,5	2224,0
1982	4842	5430	10 272	1605,6	609,5	2215,1
1983	4809	5201	10 010	1626,1	600,4	2226,5
1984	4643	4937	9 580	1644,7	603,8	2248,5
1985	4644	5003	9 647	1671,7	589,4	2261,1
1986	4566	4754	9 320	1660,2	583,2	2243,4
1987	4503	4546	9 049	1643,0	563,7	2206,7
1988	4410	4321	8 731	1606,0	521,0	2127,0

A könyvtárak száma (főfoglalkozású könyvtárossal)

Könyvtárak	1965	1970	1974	1982	1986	1987	1988
Tanácsi közművelődési	5 403	5 293	5 111	4 842	4566	4503	4410
Szakszervezeti közművelődési	4 009	3 958	3 185	5 430	4754	4546	4321
Szakkönyvtár	1 624	1 935	1 833	860*	n. a.	n. a.	n. a.
Általános iskolai	6 036	5 480	4 625	3 335	3188		
Középiskolai	492	547	464	446	720	3913	3931
Szakmunkásképző iskolai	n. a.	n. a.	n. a.	249	n. a.		
Összesen	*17 564*	*17 213*	*15 218*	*15 162*	*n. a.*	*n. a.*	*n. a.*

* Csak a főfoglalkozású könyvtárossal működő könyvtárak adatai

A legnagyobb példányszámban kiadott magyar hanglemezek Magyarországon, 1988

Komolyzene
A magyar reformáció zenéje (Debreceni Református Kollégium kántusa)
Csajkovszkij: Diótörő szvit, Hattyúk tava, balettszvit (MÁV Szimfonikus Zenekar)
Mozart: C-dúr szimfónia (Budapesti Fesztiválzenekar)
Bartók: A kékszakállú herceg vára (Marton Éva, Samuel Ramey, Magyar Állami Hangversenyzenekar)
Hungaria Sacra (Schola Hungarica)

Szórakoztató zene
Terített Betli (Betli Duó)
Folytassa, Cirmos (13+1 zenekar)
Eladó a menyasszony (Gémes trió)
3×1 kópé
Diszkócsárda (Betyá-rock)

Jazz
Benkó Dixieland
New Age (Magyar Jazz Quartett)
Pege Aladár
Kinn és benn (Babos Gyula)
Oui (Kruza Richard)

Népzene
Tündérkert – erdélyi ballada
Közelítések (Makám együttes)
VI. Magyarországi Táncház találkozó
Bonchidától – Bonchidáig (Kalamajka együttes)
Vágják az erdei utat – erdélyi katonadalok (Kallós Zoltán gyűjtése)

Popzene
A sárkány éve (Csepregi Éva, Neoton együttes)
Túl szexi? (Zoltán Erika)
Júlia nem akar a földön járni (Napóleon Boulevard)
Ha volna még időm (Bikini együttes)
Pop-Tari-Top

Irodalom
Cseh Tamás–Csengey Dénes: Mélyrepülés
Latinovits Zoltán szentesi előadóestje
Villon-balladák (Kaláka együttes)
Kányádi Sándor verseit mondja
Lukács evangéliuma

Gyereklemezek
Csukás–Bergendy: Süsü csapdába esik, Süsü és a sárkánylány
Grimm: Hófehérke és a hét törpe
Babszem Jankó – Háromszéki népmesék
Székely Tündérország – Benedek Elek meséi
Móra Ferenc: Csalavári Csalavér tündöklése és bukása

Hanglemezkiadás

Év	Kiadott lemezek száma (db) összesen (1000)	100 lakosra	Egy lakosra jutó hanglemezvásárlás (Ft)
1952	305	3	n. a.
1960	2270	23	n. a.
1965	2110	21	n. a.
1970	2837	28	8,6
1975	3411	32	10,1
1980	7709	72	37,1
1981	9063	85	45,2
1982	8706	81	46,5
1983	8587	80	40,4
1984	7695	72	42,1
1985	7774	73	35,5
1986	7085	66	n. a.
1987	6696	63	n. a.
1988	4973	47	n. a.

A hangszeres zenét tanulók száma intézmények szerint

Intézmény típusa	1980/81 tanév	1986/87 tanév	1987/88 tanév	1988/89 tanév
Alapfokú zeneiskolában	61 602	66 520	68 128	69 461
Középiskolában	1 578	1 753	1 605	1 664
Felsőoktatási intézményben	1 827	2 076	2 137	2 130
Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézetben	1 670	2 288	2 576	2 095
Zeneoktatói munkaközösségben	5 824	4 812	4 430	2 706
Közművelődési tanfolyamokon	3 072	2 378	2 254	2 150
Összesen	*75 573*	*79 827*	*81 130*	80 206

A legtöbb látogatót vonzó filmek nézőszáma Magyarországon, 1988

Magyar film		Külföldi film	
Az erdő kapitánya	747 719	Az ördög jobb és bal keze (olasz)	1 215 602
Szerelem második vérig	724 671	Kobra (amerikai)	1 130 707
Titánia, Titánia avagy... I–II.	267 620	Aladdin (olasz)	988 835
Törvénysértés nélkül I–II.	224 413	A Nílus gyöngye (amerikai)	957 085
Szeleburdi vakáció	197 954	A bolygó neve: Halál (amerikai)	879 118

Mozi

Év	Bemutatott új játékfilmek száma összesen	ebből magyar	Egy látogatóra jutó jegybevétel (Ft)	A mozik kihasználtsága (%)
1950	59	4	n. a.	n. a.
1960	148	17	3,66	65,2
1965	155	24	3,88	52,3
1870	167	24	4,84	41,5
1975	171	19	5,22	39,5
1980	220	26	8,21	34,7
1981	202	24	8,61	39,0
1982	190	26	8,62	40,9
1983	193	26	8,80	40,3
1984	193	33	9,78	41,8
1985	196	30	11,82	42,1
1986	193	27	12,66	42,5
1987	204	33	17,97	38,4
1988	215	35	21,25	36,3

Színház

Év	Műsoron levő próza darabok száma		Egy fizető látogatóra jutó
	összesen	magyar szerzők műve	jegybevétel (Ft)
1960	175	58	n. a.
1965	192	79	n. a.
1970	207	91	19,30
1975	214	74	16,50
1980	250	92	26,00
1981	246	88	27,10
1982	271	98	28,60
1983	287	109	32,80
1984	302	117	38,80
1985	312	122	47,40
1986	305	120	54,30
1987	307	125	59,70
1988	290	111	69,40

Mozik, színházak összefoglaló adatai

Év	Mozival ellátott települések (%)	Mozik férőhelyei (1000)	Színházak által látogatott községek (%)	Színházak férőhelyei (1000)
1960	91,6	718,5	19,8	21,7
1965	96,0	687,3	24,1	20,3
1970	92,1	607,7	21,6	20,3
1975	83,5	561,7	14,9	20,6
1980	83,2	559,4	9,7	20,7
1981	78,8	544,2	9,8	21,3
1982	77,6	543,2	9,1	22,6
1983	76,8	546,9	9,0	22,8
1984	77,1	558,2	7,5	24,2
1985	76,5	557,9	8,8	25,1
1986	72,9	542,8	8,7	24,3
1987	69,9	506,2	8,6	24,3
1988	66,4	462,2	7,9	22,9

Múzeumok, kiállítások látogatói (1000 fő)

Év	Múzeumok	Kiállítások*	Év	Múzeumok	Kiállítások*
1950	1 308	n. a.	1982	17 717	3706
1960	3 640	491	1983	18 591	3503
1965	5 596	605	1984	19 200	3225
1970	7 154	796	1985	19 360	3704
1975	11 943	625	1986	19 572	3672
1980	16 217	943	1987	20 066	3035
1981	17 395	2426	1988	18 335	2505

* A hivatásos képző-, ipar- és fotóművészeti kiállítások adatai 1980-ig csak a Műcsarnok, 1981-től az egyéb szervek által rendezett kiállítások.

Művelődési otthonok

Év	Művelődési otthonok száma	Résztvevők száma (1000 fő)			A kollégyelés kiadásai a művelődési otthonokra (M Ft)
		ismeretterjesztő előadásokon	műsoros esteken	klub-foglalkozásokon	
1965	3878	n. a.	n. a.	n. a.	111
1970	3656	3748	6499	4636	148
1975	2805	3960	7356	6009	339
1980	2554	3589	8017	6226	532
1981	2535	3521	8444	6510	936
1982	2533	3563	8458	7008	1046

Év	Művelődési otthonok száma	Résztvevők száma (1000 fő) ismeretterjesztő előadásokon	műsoros esteken	klub-foglalkozásokon	A költségvetés kiadásai a művelődési otthonokra (M Ft)
1983	2524	3358	8177	6549	1155
1984	2505	3230	7774	5940	1239
1985	2497	3038	8378	6014	1475
1986	2482	2727	8324	5872	1641
1987	2549	2356	7485	n. a.	1768
1988	2485	2049	6745	n. a.	2070

Az egy főre jutó rendezvénylátogatások száma

Év	Mozi	Színház	Hangverseny	Múzeum
1938	2,06	0,44	n. a.	0,09
1950	5,04	0,32	0,04	0,14
1960	14,03	0,64	0,14	0,37
1965	10,44	0,59	0,13	0,55
1970	7,72	0,54	0,15	0,69
1975	7,06	0,59	0,24	1,13
1980	5,67	0,53	0,31	1,51
1981	6,26	0,55	0,29	1,62
1982	6,54	0,57	0,28	1,66
1983	6,45	0,57	0,25	1,73
1984	6,66	0,56	0,26	1,80
1985	6,59	0,57	0,28	1,82
1986	6,39	0,56	0,27	1,84
1987	5,26	0,55	0,33	1,89
1988	4,79	0,54	0,27	1,73

A háztartások egy főre jutó művelődési, szórakozási kiadásai (Ft/év)

	1975	1980	1985	1987
Munkások	898	1367	2139	2757
Szellemi foglalkozásúak	1805	2714	4651	5968
Mezőgazdasági dolgozók	757	1172	1807	2342
Aktív háztartások összesen	1064	1610	2885	3562
Inaktív háztartások	654	1176	1654	2202

Sajtótermékek

Év	Napilapok száma	példányszáma (M)	Folyóiratok száma	példányszáma (M)	Összes időszaki sajtótermékek száma*
1938	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	1934
1950	24	291	310	184	334
1960	24	472	566	232	590
1965	25	596	671	279	696
1970	29	731	830	370	859
1975	29	818	867	431	896
1980	29	877	1619	507	1648
1981	29	888	1588	553	1617
1982	29	903	1592	502	1621
1983	29	906	1585	501	1614
1984	29	924	1627	510	1656
1985	29	917	1678	493	1707
1986	29	938	1654	506	1683
1987	29	952	1692	501	1721
1988	29	968	1826	497	1855

* 1980-tól az 5000-en aluli példányszámban megjelent sajtótermékekkel együtt.

Az 1988. jan. 1–1989. jún. 20. között engedélyezett új sajtótermékek

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
		NYOMTATOTT SAJTÓTERMÉKEK			
		Napilap			
Dátum	40 000	13	8	Editor Kisszövetkezet	1989
Déli Apró	40 000	A/4	16	Csapó és Társai Informatikai Kft.	1989
Mai Nap	100 000	13/4	24	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
		Hetilap			
Alföldi Maholnap	20 000	A/4	32	Alap Kft.	1989
Apróhirdető	3 000	A/4	16	Victoria Kereskedelmi, Reklám- és Marketing Kft.	1988
Aprópress	30 000	13/3	8	Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalat	1988
Aréna	30 000	A/3	16	Aréna Kiadó Kft.	1989
Árfolyamlat	30 000	27,5 × 37,5	32	Értékpapír-kereskedelmi Titkárság	1988
Bácskapocs	20 000	A/4	24	IMKER Kereskedelmi és Szolgáltató Kisszövetkezet	1989
Bazár (1989-ben Forró Drót)	50 000	A/3 vagy 13/3	8	Idegen Nyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalat	1988
Börze	50 000	B/4	16–32	Fejes System Kft.	1989
Családi Regényújság	90 000	A/4	64	Kulcs Kft., Stúdió I. Kft., Szépirodalmi Könyvkiadó	1989
Déli Napló	40 000	A/4	32	Csapó és Társai Informatikai Kft.	1989
Egerszeg	20 000	A/3	8	Zalaegerszegi Városi Művelődési Központ	1989
Favorit	30 000	31 × 44	4	Littera Könyv- és Lapkiadó Kft.	1989
Fehérvári Hét	10 000	A/4	32	Fejér Megyei Lapkiadó Vállalat és Nyomda	1989
Foci	50 000	B/4	16	Magyar Labdarúgó Szövetség	1988
Forró Drót (l. Bazár)					
Gyulai Hírlap	2 000	A/3	4	Gyulai Városi Tanács	1988
Hangszín	100 000	13/4	32	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Határszél	13 000	A/4	32–48	Határ-Szél Kft.	1989
A Helyzet	40 000	13	16	„A helyzet" Lap- és Könyvkiadó Rt.	1989
7. Népsport	200 000	A/3	16	7. Népsport Kft.	1989
Heti Budapest	50 000	13/3	12–16	Fővárosi Tanács	1989
Heti Hírnök	50 000	A/4	32	Radius Rt.	1989
Hirdet-ők	5 000	A/4	8	Aktív Lapkiadó és Kereskedelmi Kft.	1989
Hírnökmagazin	100 000	23 × 29,7	96	Athenaeum Nyomda és Kiadó Kft.	1989
Kacsa	100 000	20,5 × 31	32–40	Koma Kulturális és Műszaki Kft.	1989
2 Forintos	40 000	B/3	8	Zrínyi Nyomda	1988

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Kis Újság	100 000	A/3	8	Press-Art Kft.	1989
Magyar Vasárnap	100 000	A/3	8	Független Magyar Demokrata Párt	1989
Művészbejáró	3 000	A/3	4	Pécsi Nemzeti Színház, Pécsi Nyári Színház, MÉV Ságvári Endre Művelődési Ház, Harmadik Színház	1989
Novopress	10 000	A/4	16	Novotrade Rt.	1988
Nyir-Hirmondó	40–60 000	A/4	8	MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei bizottsága	1989
Orosházi Napló	3 000	A/4	12–16	Orosházi Napló Betéti Társaság	1989
Plusz	20 000	A/4	20	Váltó Kft.	1989
Reform	200 000	13/4	48	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
Somogyország	20 000	A/3	16	Somogyországi Kiadó Kft.	1989
Soproni Hírlap	5 000	25 × 34	4–8	HNF soproni városi bizottsága	1988
Sport +	100 000	13/3	12–16	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
Sporthirlap	változó	A/3	16	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Szabad Szó	50 000	B/3	16	Püski–ISIS Kft.	1989
Szarvas és Vidéke	1 500	A/3	4	MSZMP szarvasi városi bizottság, Szarvasi Városi Tanács	1988
168 Óra	50 000	13/4	24	Háttér Kft.	1989
Szuper	50 000	13/4	8–40	Delta Szaklapkiadó és Műszaki Szolgáltató Leányvállalat	1989
Tallózó	50 000	13/4	64	Háttér Kft., Téka Könyvértékesítő Vállalat	1989
Tarjáni Tükör	15 000	A/4	24	PoliPress Kiadó, Reklám, Szolgáltató Kft.	1989
Telehold	40 000	13/4	16	Magyar Távirati Iroda, Magyar Posta	1988
Tér-Kép	100 000	A/4	48	Radius Rt.	1988
TVR Hét	200 000	13/4	32	Axel Springer–Budapest Kft.	1989
Új Irodalmi Újság	40 000	13/3	16	Magyar Írók Szövetsége	1989
Úton	25 000	A/3	16	Inform Stúdió Kft.	1989
Válasz Levelező-lap	50 000	A/3	8	Magyar Rádió, Háttér Kft.	1989
Vásárhelyi Tükör	3 000	A/5	6	Hódmezővásárhelyi Városi Tanács	1989
Világ	50 000	22,5 × 29,8	48	Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.	1989
Világújság	110 000	13/4	16	Magyar Távirati Iroda, Magyar Posta	1989
Zalatáj	20 000	A/4	24	Kódex Kiadványszerkesztő és -terjesztő Gmk.	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
			Kétheti lap		
Aszódi Tükör	400	A/3	6	Aszódi Művelődési Ház	1989
Autópiac	100 000	13/3	32	Computerworld Informatika Kft.	1988
Borsod Express	10 000	A/4	16	MSZMP Borsod megyei bizottsága	1989
Cégközlöny	10 000	13/4	változó	Igazságügyi Minisztérium	1989
Csongrád	3 000	A/3	4–8	Csongrádi Városi Tanács	1988
Egri Újság	8 000	13/4	16	Egri Nyomda, Eger és Vidéke Áfész, Egri Dohánygyár, Egri Városi Tanács	1989
Észbontó	50 000	A/4	16	Createam Rt.	1989
Filmkörkép	400	A/5	36–48	Helikon Film	1988
Gyarmati Napló	6 000	13/3	8	Balassagyarmati Városi Tanács	1989
Hajdúböszörményi Hírlap	6 000	13	6	Hajdúböszörményi Városi Tanács	1989
Hajdúszoboszló	4 000	13	4	Hajdúszoboszlói Városi Tanács	1988
Hiány	15 000	A/4	24	Ipszilon Általános Ipari és Szolgáltató Kisszövetkezet	1989
Hitel	20 000	A/4	64	ISIS Kisszövetkezet Eötvös Kiadója	1988
Honpolgár	20 000	A/5	32	Püski–ISIS Kft.	1989
Igen	60 000	A/4	32	Országos Lelkipásztori Intézet	1989
Ingatlanpiac	20 000	A/3	16	Kolonel Kft.	1989
Ipoly	3 000	B/4	max. 20	Ipoly Hírügynökség	1989
Kalász	1 000	A/4	8	Budakalász Baráti Kör	1988
? (Kérdőjel)	50 000	A/4	16	Fogyasztók Országos Tanácsa	1989
Két Hét	7–10 000	A/3	változó	MSZMP budapesti bizottsága	1989
Kihívás	50 000	A/4	16	Delta Szaklapkiadó és Műszaki Szolgáltató Leányvállalat	1989
Kisgazdapárt	20 000	A/4	64	ISIS Kisszövetkezet Eötvös Kiadója	1988
Komlói Újság	4 000	13/3	8+2	Komlói Városi Tanács	1989
Mosonmagyaróvár	5 000	13	4	Mosonmagyaróvári Városi Tanács	1988
Műhely Napló	1 000	A/4	4	Kiskunhalasi Városi Ifjúsági Műhely	1989
Nánási Újság	4 000	A/3	4	MSZMP hajdúnánási városi bizottság, Hajdúnánási Városi Tanács	1989
Nova	100 000	A/5	16	Officina Nova	1989
Pápa és Környéke	5 000	B/4	12	Pápai Városi Tanács	1988
Pest Megyei Kisgazda	4 000	A/4	4–8	Független Kisgazda- és Parasztpárt Pest megyei szervezete	1989
Pénzvilág	40 000	A/4	28	Ikrek Kft., Kráter Kiadó	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Sárospatak	10 000	A/3	8	Sárospataki Városi Tanács	1989
Százhalombattai Hírtükör	2 000	A/3	4	Százhalombattai Városi Tanács	1988
Szigetvár és Vidéke	5 000	A/3	16	Szigetvári Városi Tanács	1989
Szövetkezeti Hírmagazin	15 000	A/4	32	Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsa	1988
(Új) Szabad Szál	200 000	A/3	4	Totál Ipari és Szolgáltató Kft.	1989
Váci Demokrata	1 000	A/4	8	Fidesz	1989
		Havonta megjelenő lap			
Abstract Review in Science Extension	1 000	B/5	96	Nemzetközi Tudományos-Ismeret-terjesztő, Irodalmi és Információs Központ	1989
Ág és Levél	5 000	A/4	32	Magyar Zsidó Kulturális Egyesület	1989
Ajkai Szó	6 000	13	4	Ajkai Városi Tanács	1988
Aquincum	1 000	A/4	20	Magyar Demokrata Fórum Budapest III. kerületi szervezete	1989
Aranyág	15 000	B/4	8	Keresztény Értelmiségiek Szövetsége	1989
Autó-Extra	100 000	B/4	64	Axel Springer–Budapest Kft.	1989
Autóközlekedés	3 000	A/4	12	Magyar Közúti Fuvarozók Egyesülete	1989
Autó Magazin	70 000	A/4	90	Axon-Kreatív	1988
Autó Tipp	100 000	23,5 × 31,5	max. 64	Statisztikai Kiadó Vállalat	1989
Bácsalmási Híradó	max. 3 000	A/4	8	Bácsalmási Városi Környezetvédő Egyesület	1988
Bácskai Napló	10 000	B/4	16	Bácskai Városi Tanács	1988
Baktai Hírek	1 500	A/3	4	Baktalórántházi Nagyközségi Tanács	1989
Befektetés	10 000	B/5	64	Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalat	1988
Belvedere	10 000	A/4	28	Radius Hungaricus Rt.	1989
Berettyóújfalu	4 000	13	4	Berettyóújfalui Városi Tanács	1989
Bicskei híradó	2 000	A/4	8	HNF bicskei városi bizottsága, Bicskei Művelődési Központ	1989
Bonyhádi Krónika	2 000	A/3	6	Bonyhádi Városi Tanács	1989
Budapesti Tőzsdehírek	5 000	A/4	16	Értékpapír-kereskedelmi Titkárság	1988
Cslzió	300 000	B/5	96	Rébusz Egyesület	1988
Csurgó és Környéke	3 000	A/4	16	Csurgói Nagyközségi Tanács	1989
Délibáb	4 000	B/3	4	Baloldali Ifjúsági Szervezetek Városi Szövetsége, Tiszafüred	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Delta-Fantázia	50 000	A/4	48	Delta Szaklapkiadó és Műszaki Szolgáltató Leányvállalat	1989
Demokrata Fórum	2 000	A/4	8	Tornádó Kisszövetkezet	1989
Dennise	50 000	B/13	132	Axel Springer–Budapest Kft.	1989
Dili	150 000	A/3	16	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Drávavölgye	5 000	A/3	8	Barcsi Városi Tanács, Vörös Csillag Mgtsz	1989
Dunántúli Napló – Panoráma	30–40 000	A/4	32	Baranya Megyei Lapkiadó Vállalat	1989
Erdélyi Tudósítások	50 000	13/3	12	Tudósítások Lap- és Könyvkiadó Kft.	1989
Erotika	100 000	A/4	100	Vjesnikova Press Agencija	1989
Ez-Az Nőknek	20 000	13/4	32	Veszprém Megyei Lapkiadó Vállalat	1988
Faddi Hírek	2 000	A/4	8	Béri Balogh Ádám Művelődési Ház és Könyvtár	1989
Füredi Hírek	3 000	13/3	4	MSZMP balatonfüredi városi bizottsága	1988
Gazdaság és Energia	10 000	A/4	64	Digital-Comp Kft.	1989
Gól Labdajátékok	változó	A/4	48	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Gyomaendrődi Híradó	2 500	A/4	8	Gyomaendrődi Nagyközségi Tanács	1988
HangSúly	1 000	A/4	20	Magyar Közvélemény-kutató Intézet	1989
Hatvani Napló	4 000	A/3	8	MSZMP hatvani városi bizottsága, Hatvani Városi Tanács	1988
Házikert Munkanaptár	30 000	A/5	32	MÜSZI	1988
Hepiend	50 000	13/3	32	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Hírmondó	1 000	A/4	24	Fővárosi Távfűtő Művek	1989
Hör Zu Extra	100 000	A/4	32	Axel Springer–Budapest Kft.	1989
Inkognitó	max. 50 000	A/4	20	Első Vertikális Kisszövetkezet	1988
International Hungary „Popcorn"	100 000	A/4	64	Talentum KISZ Kulturális Fórum	1988
Irodalmi Újság	50 000	13/3	24	Tudósítások Lap- és Könyvkiadó Kft.	1989
Jelen és Jövő	1 000	A/5	60	Új Tudományok és Művészetek Egyesülete	1988
JÉ Képes Kurír	50 000	A/4	16	Népszava Kiadóvállalat	1989
Júlia	50 000	B/3	132	Axel Springer–Budapest Kft.	1989
Kamarai Hírlap	2 000	A/4	8	Magyar Gazdasági Kamara	1988
Kaposvári Mutató	5 000	A/3	8	Kaposvári Városi Tanács	1988
Kapu	100 000	13/4	64	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Karcagi Hírmondó	4 000	B/3	6	Karcagi Városi Tanács	1988
Kazincbarcikai Közélet	5 000	A/3	6	Kazincbarcikai Városi Tanács	1988
Kép-Képzelet	100 000	B/5	32	Műgyűjtők Galériája Kft.	1988
Keszi Valóság	1 200	A/4	8	Dunakeszi Városi Tanács	1988
Keszthelyi Hírlap	5 000	A/3	8	Keszthelyi Városi Tanács	1988
2000	15 000	A/4	64	Európa Alapítvány	1988
Kisbéri Hírek	2 000	13	4	Kisbéri Városi Tanács	1989
Kisdunatáj	3 000	A/4	8	Taksony és Vidéke Áfész	1988
Kisújszállás és Vidéke	2 000	13/3	4	Kisújszállási Városi Tanács	1989
Kisváros	4 000	A/3	4	Mezőberényi Városi Tanács	1989
Kiszólások	5 000	A/4	12	KISZ miskolci városi bizottsága	1989
Komáromi Híd	2 000	A/4	8	Komáromi Ifjúsági Szervezetek Szövetsége	1989
Könyvtári Express	1 000	A/4	12	Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ	1988
Körút	1 500	A/4	8	Debreceni Orvostudományi Egyetem	1989
Kőszeg és Vidéke	5 000	63 × 47	8	Kőszegi Városi Tanács	1988
Kroki Krimi Újság	80 000	13/5	64	MUOSZ Krónika Kiadó	1989
Kunszenti Hírek	1 000	A/4	16	Kunszentmártoni Városi Tanács	1988
Külváros	5 000	A/4	8+4	Külváros Művelődési Egyesület, Pécs	1988
A Lap	10 000	B/5	80	Ikrek Kft., Kráter Kiadó	1989
Látogató	600	A/4	16+4	ELTE	1989
Madonna	80 000	21 × 28	100	Kreatív Fotószolgáltatási és Kiadói Kft.	1989
Magyar Cserkész	25 000	A/4	16	Magyar Cserkészszövetség	1989
Magyarok	50 000	A/5	128	Babits Kiadó	1989
Makói Szó	3 500	R/13	4	Makói Városi Tanács	1989
Marcali és Vidéke	5 000	A/3	8	Marcali Városi Tanács	1989
Mesterdetektív	50 000	A/4	48	Kolonel Kft.	1988
Mezőhegyes	3 500	13/3	4–6	MSZMP mezőhegyesi városi bizottsága, Mezőhegyesi Mezőgazdasági Kombinát	1989
Mezőkövesdi Újság	10 000	A/3	8	Mezőkövesdi Városi Tanács	1988
Mezőtúr és Vidéke	2 000	A/4	16	Mezőtúri Városi Tanács	1988
Miki Egér	85 000	B/5	32	Egmont–Pannonia Film- és Kiadó Kft.	1989
Moszkovszkije Novosztyi	20 000	13/3	24	APN	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Motorosok	25 000	A/4	12	Reklám Propaganda Szolgáltató Kisszövetkezet	1989
Munkás	70 000	A/3	8	Totál Ipari és Szolgáltató Kft	1989
Nagyatád	2 000	B/3	8	Nagyatádi Városi Tanács	1989
Nyírbátor és Vidéke	1 500	A/3	4	Nyírbátori Városi Tanács	1989
OM – Orvosi Magazin	30 000	A/4	32	IPV	1989
Otthon	50 000	A/4	32	HNF országos tanácsa	1989
Őszidő	80 000	13/4	32	Kossuth Könyvkiadó	1988
Poénvadászat	max. 150 000	B/5	16	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Polip	50 000	A/4	48	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Pop-Expressz	100 000	A/4	48	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
Prés	5 000	A/4	26	KISZ gyöngyösi városi bizottsága	1988
Ráckevei Újság	3 000	A/4	8	Ráckevei Nagyközségi Tanács	1989
Ritmus	40 000	13/3	16	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Romania	50 000	B/3	132	Axel Springer–Budapest Kft.	1989
Salglas Síküveg Híradó	2 200	13/3	4	Salgótarjáni Síküveggyár	1989
Sárvári Lap	3 000	13	4	Sárvári Városi Tanács	1988
Siklós	800	A/5	32	Gerencsér Ferenc Művelődési Központ	1988
Siófoki Hírek	5 000	13	8	Siófoki Városi Tanács	1988
Sport Revü	100 000	A/4	48–64	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
100 × Szép	100 000	A/4	64	Talentum KISZ Kulturális Fórum	1988
Szele Élete	2 000	A/4	8	Blaskovits Múzeum Baráti Köre, Tápiószele	1989
Szentgotthárd	2 200	13	4	Szentgotthárdi Városi Tanács	1988
Szolidaritás	10 000	A/4	24	Szolidaritás szervezőbizottság	1989
Szószóló	15 000	13/3	4	Tudományos Dolgozók Szakszervezete	1988
Sztori	45 000	B/5	48	Popkultúra Kulturális Egyesület	1989
Tamási Mozaik	2 000	A/3	4	Tamási Városi Tanács	1989
Tata Hűtőtechnika Krónika	5 000	13	8	Tata Hűtőtechnikai Ipari Kisszövetkezet	1989
Tatai Újság	3 000	13	4	Tatai Városi Tanács	1989
The Hungarian Observer	10 000	A/4	32	Idegen Nyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalat	1988
Tímári Krónika	1 000	A/3	4	Béke Mgtsz	1989
Újhelyi Körkép	7 000	13	8	Sátoraljaújhelyi Városi Tanács	1988
Új Idő	100 000	A/4	48	Új Idő Lap- és Könyvkiadó Kft.	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Új Kunmajsa	2 000	A/3	4	Kiskunmajsai Nagyközségi Tanács	1988
Új Misszió	15 000	A/5	32	Szent Anna plébánia, Miskolc	1989
Utazási Börze	50 000	A/4	32	Népszava Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Út, Igazság, Élet	10 000	A/4	8	ISIS Kisszövetkezet Eötvös Kiadója	1989
Üzenet	20 000	13/3	16	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Vampi	60 000	A/4	48	Hírnök Marketing, Szolgáltató Kisszövetkezet	1989
Városunk – Nagykőrös	1 500	A/5	36	Nagykőrösi Városi Tanács	1988
Vasi Szövetkezeti Élet	2 000	A/4	16	Ipari Szövetkezetek Vas Megyei Szövetsége	1989
Velencei Ablak	1 500	A/4	12	Velenceiek Baráti Köre Szabadidős Egyesület	1989
Video Magazin	60 000	A/4	48	Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.	1989
Világtükör	22 000	B/5	80	Kossuth Könyvkiadó	1989
VOSZ Hírek	10 000	A/4	16	Vállalkozók Országos Szövetsége	1989
			Kéthavonta megjelenő lap		
Ádám	50 000	A/4	64	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Albertirsai Híradó	1 000	A/4	8	Albertirsai Nagyközségi Tanács	1989
Bácsalmási Hírek	1 000	A/4	12	Bácsalmási Városi Tanács	1988
Balatoni Kék Fény	5 000	13/4	4	Veszprém Megyei Közlekedésbiztonsági Tanács	1989
Body Power	5 000	B/5	24	Magyar Testépítők és Erőemelők Országos Egyesülete	1988
Budaörs	8 000	A/4	8	Budaörsi Városi Tanács	1988
Burda Moden	100 000	A/4	80+40	Téka Könyvértékesítő, Könyvtárellátó és Könyvkiadó Vállalat	1988
Csabai Hírmondó	12 000	23×30,5	16	Békéscsabai Városi Tanács	1988
Családi Ház	50 000	A/4	80	Officina Nova	1989
ef-lapok (1989-ben: Unió)	20 000	A/4	80	Egyetemi, Főiskolai Tanács	1988
Életünk és Környezetünk	500	A/4	6	Közép-dunántúli Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Igazgatóság	1989
Elixir	20 000	A/4	60	Folk-Union Kulturális Szolgáltató Kisszövetkezet	1988
Energia	max. 5 000	A/4	12–36	Digital-Comp Kisszövetkezet	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Erato	70 000	A/4	64	Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.	1989
Esély	50 000	B/5	96	Hilscher Rezső Egyesület	1989
Firtató	4 000	B/3	4–6	KISZ egri városi bizottsága	1989
Fricska	300	A/4	12	ELTE	1988
Fitness Magazin	60 000	A/4	48	Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.	1989
Gazdasági Jövőlátó	600	A/4	70	Reformer Kisszövetkezet	1989
Hunor Vadászmagazin	30 000	A/4	80	Officina Nova	1989
Interkrimi	150 000	13/5	80	Hírlapkiadó Vállalat	1989
Jel	10 000	B/4	32	Keresztény Értelmiségiek Szövetsége	1989
Jenny	30 000	A/5	128	Téka Könyvértékesítő, Könyvtárellátó és Könyvkiadó Vállalat	1989
Józan Nép – Egészséges Nemzet	1 000	A/4	24	Józan Élet Egészség- és Családvédő Országos Szövetség	1989
Kelet-pesti Áfész-híradó	3 000	A/4	12	Kelet-pesti Áfész	1988
Kisebbség	20 000	B/5	112	Téka Könyvértékesítő, Könyvtárellátó és Könyvkiadó Vállalat	1989
Kockás	200 000	A/4	64	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Közös Nyelv	5 000	A/4	12	Magyar Eszperantó Szövetség Zala megyei bizottsága	1989
Ma-Holnap	2 000	A/3	12	KISZ mezőkövesdi városi bizottsága	1989
Nagykátai Újság	2 000	A/4	10	Nagykáta Barátainak Köre	1989
NJ–Újság	5 000	A/4	20	Magyarországi Német Juhászkutya Klub	1989
Pataji Hírlap	500	A/4	8	HNF dunapataji nagyközségi bizottsága	1988
Pesti Divat	60 000	B/4	80	Népszava Kiadóvállalat	1989
Pesti Sport	60 000	B/4	80	Népszava Kiadóvállalat	1989
Popsikerek	45 000	A/4	96	Laude Kiadó	1989
Sexpress Magazin	100 000	A/4	64	Népszava Lap- és Könyvkiadó	1988
Simontornyai Krónika	1 000	A/3	4	Simontornyai Nagyközségi Tanács, MSZMP simontornyai nagyközségi bizottsága	1989
Szenzáció	50 000	13/4	48	MUOSZ Krónika Kiadó	1988
Szerelem	100 000	13/4	80	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Sztár Nemzetközi Poszter-magazin	100 000	A/4	44	Safari Club Kulturális Egyesület	1988
Talány	100 000	13/4	32	Mezőgazdasági Kiadó	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Térinformatika	250	A/4	12	Computerworld Informatikai Kft. Geometria Kisszövetkezet	1989
Tini Magazin	100 000	A/4	64	Hungaropop. Safari Club Kulturális Egyesület	1989
Titkárnő Magazin	30 000	A/4	32	Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.	1989
Tom és Jerry	80 000	B/5	32	Fabula Könyvkiadó Közös Vállalat	1989
Új Kemenesalja	3 000	B/4	8	Celldomölki Városi Tanács	1989
Unió (l. el-lapok)					
Változó Baranya	1 300	A/5	50	MSZMP Baranya megyei bizottsága	1989
Vesevilág	2 500	A/4	12	Vesebetegek Országos Egyesülete	1988
VHS Magazin	60 000	B/4	48	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988

Negyedévenként megjelenő lap

Abonyi Hírek	1 500	A/4	14–16	Abonyi Nagyközségi Tanács	1989
Akupunktúra	500	B/5	32	Magyar Akupunktúrás Orvosok Társasága	1989
Andi-Bandi	60 000	A/4	60	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Bátonyterenyei Krónika	2 000	31,5 × 45,2	4	Bátonyterenye Barátainak Köre	1989
Biztonság	max. 5 000	A/4	8–100	Tüvati Kft.	1988
Continuo – Hungarian Music Quarterly	4 000	B/5	36	Zeneműkiadó Vállalat	1988
Csillag Magazin	200 000	B/4	32	Mezőgazdasági Kiadóvállalat	1989
Dolly Roll	50 000	A/4	8	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
Dunaújvárosi Diákok	1 000	A/3	8	KISZ dunaújvárosi városi bizottsága	1989
Egyesületi Híradó	2 000	A/5	96	Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete	1988
Encsi Híradó	800	A/4	8	Encsi Városi Tanács	1988
Erasmus	5 000	A/4	64–80	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
European CMEA Countries	200	A/4	max. 60	Kopint–Datorg	1989
Ezredvég	szükség szerint	B/5	változó	Honvédelmi Minisztérium	1988
Extra Lucas	250 000	A/4	32	Hírlapkiadó Vállalat	1988
Fakanál	210 000	B/5	32	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Fokuso	5 000	B/5	96	Magyar Eszperantó Szövetség	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Fuvaros	40 000	13/4	12	KIOSZ személy- és teherfuvarozók országos szakmai tagozata	1988
Füles Mellényzsebkönyvtár	100 000	13/6	160	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Gondozás	500	B/5	80	Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár	1989
Győr-Sopron Megyei Tanács Közlönye	450	A/4	20	Győr-Sopron Megyei Tanács	1988
Harmadik Part	max. 40 000	A/4	80–120	Guzsalyas Kör Közművelődési Egyesület, Pécs	1989
33+1 Vicc	változó	B/5	32	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Health Information And Libraries	300	B/5	60	Országos Orvostudományi Intézet és Könyvtár	1989
Hevesi Szó	3 000	A/3	3 × 4	Egri Városi Tanács	1988
Interjú	13 000	B/5	160	Standard Kulturális Szolgáltató Kft.	1989
Intim	45 000	A/5	64	Magyar Média Reklám-, Propaganda-, Szolgáltató Vállalat	1988
Jelenlét	2 500	B/5	112	ELTE	1988
Juss	3 000	B/5	80	Hódmezővásárhelyi Petőfi Sándor Művelődési Központ	1988
Kabaré	200 000	13/3	16	MUOSZ Krónika Kiadó	1988
Kagylókürt	10 000	A/4	64	Magyar Vaisnava Hindu Egyesület	1989
Keményseprő	3 500	A/3	8	Országos Keményseprő és Tüzeléstechnikai GT	1989
Képes Újság Magazin	200 000	13/4	96	Hírlapkiadó Vállalat	1989
Keresztény Igazság	1 000	A/5	48	Ordass Lajos Baráti Kör	1989
Kertbarát Magazin	60 000	13/4	64	Hírlapkiadó Vállalat	1988
Kis Füles	változó	13/5	32	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Kismama	80 000	A/4	80	Interprint Kft.	1989
Kitoló	80 000	B/4	14	Mezőgazdasági Kiadó	1989
Kórházi Lap	1 000	A/4	20–30	Békés Megyei Tanács Pándy Kálmán Kórház, Rendelőintézet	1988
Liget	10 000	B/5	160	Hazafias Népfront Családvédelmi Tanács	1988
A Macska	20 000	A/4	16	Magyar Fajtanemesítő Macskatenyésztők és Macskavédők Országos Társasága	1988
Macskaszem	20 000	A/4	20	Magyar Macskabarátok és -tenyésztők Országos Egyesülete	1988
Mátészalkai Titán	2 000	A/4	8	KISZ mátészalkai városi bizottsága	1988

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Metallica Hungarica	30 000	A/4	32	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1988
Múlt és Jövő	13 000	A/4	160–192	Standard Kulturális Szolgáltató Kft.	1989
Négykezes	5 000	A/4	48–64	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Nők Lapja Magazin	250 000	13/4	96	Hírlapkiadó Vállalat	1988
Nővér	1 500	B/5	80	Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár	1989
Nyúltenyésztés	10 000	A/4	12	Környei Mezőgazdasági Kombinát, Nyúltermeltetési és Feldolgozási GT	1989
Nyusziful	40 000	A/5	48	Laude Kiadó	1989
Ómagyar Kultúra	változó	A/5	max. 60	Országos Ómagyar Kultúra Baráti Társaság	1988
Olasz–Magyar Szemle	5 000	A/4	120	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Pásztói Hírmondó	3 000	A/4	8	Pásztói Városi Tanács	1988
Plusz Rejtvénymagazin	200 000	A/4	32	Plusz Szolgáltató, Ipari és Kereskedelmi Kisszövetkezet	1988
Poén	100 000	r 3	16	Mezőgazdasági Kiadó	1989
Psycho Magazin	30 00	A/4	60	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Pulli	100 000	A/4	48+32	Axon-Kreatív	1989
Rábaközi Hírlap	2 000	B/4	8	Csornai Városi Tanács	1989
Rakéta Magazin	150 000	13/4	96	Magvető Könyvkiadó	1989
Rejtvényújság	200 000	RO–13	16	Magyar–Szovjet Baráti Társaság	1988
Rendkívüli Füles	400 000	B/4	16	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Shotokan Karate Magazin	10 000	22,5×31	32	Magyar Shotokan Karate Egyesület	1988
Sic Itur Ad Astra	max. 550	A/5	120	Magyar Történészhallgatók Egyesülete	1988
SME	max. 550	A/5	100	Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége	1988
Solti Hírek	2 000	A/4	4	Solti Nagyközségi Tanács	1989
SOS Gyermekfalu Hírnök	5 000	A/4	8	SOS Gyermekfalu Magyarországi Egyesülete	1988
Szabad Föld Százoldalas	210 000	13/4	96	Hírlapkiadó Vállalat	1988
Szeged	3 000	A/4	48	Csongrád Megyei Városi Tanács	1989
Szicsász	50 000	A/4	16	Állami Ifjúsági és Sporthivatal	1988
Szociális Munka	1 000	A/5	80	Csurgói Városi Tanács	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Szomszédoló	50 000	A/4	32	Ipari Informatikai Központ	1988
Társadalompolitikai Füzetek	1 500	A/5	240	Hazafias Népfront	1989
Teszt Lap	50 000	B/5	48	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Tini Módi	50 000	A/4	48	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Titkok Magazinja	változó	A/4	48	Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó	1989
Tolna Megyei Diáksport	10 000	A/3	4	Tolna Megyei Tanács ifjúsági és sportosztálya	1988
Tubus	400	A/4	20	Faluház, Tiszadob	1988
Új Rábavidék	3 000	A/4	20	Körmendi Városi Tanács	1988
Útravaló	100 000	13/5	112	Magyar Média Reklám-, Propaganda-, Szolgáltató Vállalat	1988
Világjáró Magazin	50 000	13/4	80	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
Volleyball Magazin	1 000	A/4	24	Mozgáskorlátozottak Piremon Sportegyesülete	1989
Vonal '89	100 000	A/4	64 + 16	Könyvért, Révai Nyomda, Co-nexus Rt., Habitus Művészeti Alkotóközösség	1988
Well	50 000	A/4	16	Állami Ifjúsági és Sporthivatal	1988

Egyéb lap

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Évente hányszor jelenik meg	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Adó- és Ellenőrzési Értesítő	25 000	18	B/4	24	Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal	1989
Amoeba	500	5	A/5	32	ELTE TTK KISZ-bizottsága	1988
Aspecte Din Ungaria	1 400	9	A/4	32	Külügyminisztérium	1988
Balatoni Magazin	30 000	2	13/4	96	Veszprém Megyei Lapkiadó Vállalat	1989
Blick Auf Pannonien	max. 50 000	máj.-tól szept.-ig kéthetenként	RO–13	16	Győr-Sopron Megyei Lapkiadó Vállalat	1989
Családi Rejtvényújság	150 000	2	13/4	16	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Dombóvár	500	2	A/4	24	Dombóvári Városi Tanács	1988
Ernas	800	2	A/4	64	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Gördülő Kövek	1 000	2–4	A/4	12–16	Ferencvárosi Művelődési Központ	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Évente hányszor jelenik meg	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Gyorsírók és Gépírók Lapja	11 500	10	A/4	24	Magyar Gyorsírók és Gépírók Országos Szövetsége	1988
Hangadó	5 000	3	31,5 × 47	4	Nógrád megyei KISZ-bizottság	1988
Hifi Mozaik	22 000	3	A/4	112	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat	1989
Hullám	50 000	máj.-tól okt.-ig max. 12	A/4	32	Reform Lap- és Könyvkiadó Rt.	1989
Irányzék	300	8	A/4	12	Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem	1989
János-ünnepély	10 000	1	A/5	40	Gutenberg Szakszervezeti Szövetség	1989
Jazz	5 000	3	A/4	20	Magyar Zeneművészek Szövetsége	1988
Kemény Dió	100 000	2	13/4	32	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
Kenguru	150 000	2	A/4	16+8	Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1989
A Kert	40 000	10	13/4	32	HNF országos tanácsa	1988
Marczius 15-ike	100 000	1	rajnai	12	KISZ központi bizottsága	1989
Mormogó mormOTE	400	5	A/4	20	Orvostovábbképző Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar	1989
Országgyűlési Tudósítások	max. 300 000	az országgyűlés ülései alatt naponta	B/3	32	Pszichoteam Mentálhigiénés Módszertani Központ	1988
Őrségi Hírmondó	4 000	1	A/3	12	HNF Őrségi Baráti Kör	1988
Páholy	3 000	2	A/4	32	Szegedi Nemzeti Színház	1988
PSZF–nyuz	400	20	A/4	4	Pénzügyi és Szamviteli Főiskola KISZ-bizottsága	1989
Pofon	3 000	10	A/4	8	Szegedi Diákok és Pedagógusok Szövetsége	1989
Randevú	12 000	10	A/4	16	KISZ kb középiskolai és szakmunkástanuló tanácsa	1988
Salon	1 000	3	26 × 36	100	Mobil Kiadó Kft.	1989
Sárvári	3 000	4–6	A/4	8	Néptánckör Kulturális Egyesület	1988
Sor(s)ok	2 000	esetenként	A/3	8	HNF Borsod megyei bizottsága	1989
Specimina Nova Dissertationum	500	évi 1 kötet, 1 füzet	B/5	2 × 150	Janus Pannonius Tudományegyetem Történettudományi és Nemzetiségi Intézet	1989

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Évente hányszor jelenik meg	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Stethoscop	1 000	évi 17	A/3	10	Debreceni Orvostudományi Egyetem KISZ-bizottsága	1988
Ungarland	30 000	2	A/5	128	Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat	1988
WTC Budapest News	1 000	2	A/4	12	Magyar Gazdasági Kamara	1989

Megjegyzés: A formátumok cm-ben: A/3=29,7×42, A/4=21×29,7, A/5=14,8×21, B/3=35×50, B/4=25×35, B/5=17,5×25, 13/3=31,5×46,8, 13/4=23,4×31,5, 13/5=15,7×23,4, 13/6=11,7×15,7, K/3=37,5×53

ELEKTRONIKUS SAJTÓTERMÉKEK

A lap neve	Engedélyezett példányszám	Formátum	Terjedelem (oldal)	Alapító	Az alapítás éve
Napilap					
Képújság	150 000	képernyő-méret	500	Magyar Televízió, Magyar Hitelbank, Agrárinformációs Vállalat	1988
Kétheti lap					
A Bankár	1 000	IBM 360 Kbyte mágneslemez	100	Cédrus Elektronikai és Szolgáltató Kisszövetkezet	1989
Floppy Lap	500–2 000	IBM 360 Kbyte mágneslemez	max. 250	Cédrus Elektronikai és Szolgáltató Kisszövetkezet	1989
Egyéb lap					
Fekete Doboz		évente 4-5 alkalommal VHS videokazetta	90–180 perc	Pénzügykutató Rt.	1989

Adatátvitel és telematika* Magyarországon

Szolgálat	Hálózat	A bevezetés időpontja	Előfizetők (1989. május)
Adatátvitel	PSTN	1968	
Adatátvitel	Telexhálózat	1967	12 842
Távmásolás (bürofax)	(Postai szolgálati telefonvonalakon)		
	Belföldön	1985. aug. 1.	
	Nemzetközileg	1987. dec. 1.	
Teletex	CSPDN	1987. okt. 1.	2
Telefax	PSTN	1987. dec. 1.	2 066
Videotex	PSTN és bérelt vonalak; PSPDN	1989. febr. 1.	25
Minitex	PSTN + telex	1989. febr. 1.	98
Adatbázisok elérése	CSPDN		
USA, Kanada		1982. júl. 1.	
6 európai ország		1984. júl. 1.	
további országok		folyamatosan	

* A facsimile- teletex- és videotex-szolgálatok együtt

Megjegyzés: PSTN=nyilvános kapcsolt távbeszélő hálózat, CSPDN=nyilvános vonalkapcsolt adathálózat, PSPDN=nyilvános csomagkapcsolt adathálózat, Minitex=nyilvános, szövegkommunikációs, üzenethagyó (postaládai) szolgálat (E-mail, text-mail)

Rádióállomások, 1989. máj.

Program	Állomás	kHz	kW
Középhullámú sáv			
Kossuth*	Solt	540	2 × 1000
Kossuth** (R. Miskolc)	Miskolc	1116	15
Petőfi** (R. Calypso)	Lakihegy	873	20
Petőfi** (R. Pécs)	Pécs	873	20
Petőfi** (R. Győr)	Mosonmagyaróvár	1116	5
Petőfi	Szolnok	1188	135
Petőfi** (R. Győr)	Szombathely	1188	25
Petőfi	Marcali	1251	2 × 500
Petőfi** (R. Nyíregyháza)	Nyíregyháza	1251	25
Petőfi	Lakihegy	1341	2 × 150
Petőfi** (R. Győr)	Győr	1350	5
Szolnok körzeti	Szolnok	1350	5
Pécs körzeti****	Pécs	1350	10
Siófok körzeti (R. Juventus)	Siófok	801	100
Rövidhullámú sáv			
Kossuth***	Székesfehérvár	6025	100

* Naponta 0.15-től a Magyar Rádió Éjfél után c. műsorát sugározza. ** Naponta meghatározott időszakban körzeti műsort sugároz. *** Az éjszakai órákban idegen nyelvű műsort sugároz (22.15-től). **** A körzeti adás ideje alatt sugároz.

URH-sáv		MHz	kW
Kossuth*	Miskolc	66,80	3
Kossuth	Komádi	66,14	3
Kossuth	Budapest	67,40	10
Kossuth*	Szentes	66,29	3
Kossuth*	Nagykanizsa	71,03	10
Kossuth*	Kékes	71,21	3
Kossuth*	Tokaj	71,33	10
Kossuth*	Pécs	71,81	3
Kossuth*	Sopron	72,86	3
Kossuth*	Kabhegy	72,98	10
Kossuth*	Szeged	94,9	1
Petőfi***	Miskolc	66,02	3
Petőfi***	Komádi	66,92	3
Petőfi***	Szentes	67,85	3
Petőfi***	Budapest	66,62	10
Petőfi***	Pécs	67,19	10
Petőfi***	Nagykanizsa	69,98	10
Petőfi***	Sopron	70,40	3
Petőfi***	Kabhegy	71,42	10
Petőfi***	Tokaj	72,11	10
Petőfi***	Kékes	72,77	3
Petőfi*	Szeged	94,9	1
Bartók	Győr	67,04	3
Bartók*	Pécs	67,97	10
Bartók	Komádi	68,24	3
Bartók	Nagykanizsa	68,36	10
Bartók	Miskolc	68,48	3
Bartók	Szentes	68,72	3
Bartók	Budapest	69,38	10
Bartók	Kékes	70,10	3
Bartók	Tokaj	70,43	10
Bartók	Kabhegy	70,64	10
Bartók	Sopron	72,08	3
Danubius**	Szeged	94,9	1
Danubius**	Kabhegy	100,5	10

URH-sáv		MHz	kW
Danubius**	Sopron	102,0	10
Danubius**	Budapest	103,3	10
Danubius**	Debrecen	103,5	1

* Naponta meghatározott időszakban korzeti műsort sugároz. ** Naponta 6.30–21.00 között a Danubius rádió német nyelvű műsorát sugározza. *** Naponta 0.15–04.20 között a Magyar Rádió Éjfél után c. műsorát sugározza.

Tévéállomások

Program	Állomás	Csatorna	kW	Program	Állomás	Csatorna	kW
Tv 1.	Budapest	01	20	Tv 1.	Budapest	41	0,1
Tv 1.	Nagykanizsa	01	4	Tv 1.	Tokaj	43	20
Tv 1.*	Pécs	02	4	Tv 2.*	Kabhegy	22	40
Tv 1.	Tokaj	04	20	Tv 2.*	Szentes	23	20
Tv 1.	Komádi	07	4	Tv 2.*	Budapest	24	40
Tv 1.	Kékes	08	4	Tv 2.	Tokaj	26	20
Tv 1.	Győr	08	4	Tv 2.	Pécs	32	20
Tv 1.	Sopron	09	1	Tv 2.	Győr	35	4
Tv 1.	Szentes	010	20	Tv 2.*	Kékes	36	40
Tv 1.	Kabhegy	012	20	Tv 2.	Csávoly	07	10
Tv 1.	Csávoly	28	2	Tv 2.	Komádi	32	10
Tv 1.	Miskolc	09	5	Tv 2.	Sopron	32	0,1

* Egyes napokon meghatározott időszakban korzeti tv-műsort sugároz.

Helyi televíziók, 1988–89

Helyi televíziók	Alapítás éve	Elért lakások száma (ezer)	Főfoglalkozású munkatársak száma	Saját jelentkezések száma (1988)	Átlagos heti adásperc (1988)	Helyi képújság (van/nincs)
Bp.-Kőbánya	1985	10	7	46	180	nincs
Bp.-Gazdagrét	1984	5	3	52	60	van
Bp.-Óbuda	1987	5,7	3	24	120	van
Bp.-Kispest	1988	4	3	52	300	van
Békéscsaba	1986	3,2	0	24	60	
Debrecen*	1985	az egész város	11	35	90	nincs
Dunaújváros	1983	20	6	28	180	van
Eger	1988	3	5	12	60	nincs
Győr*	1986	az egész város	6	26	90	nincs
Kecskemét*	1985	az egész város	11	25	70	van
Keszthely	1985	7,5	3	24	130	nincs
Leninváros	1987	5,8	5	22	180	nincs
Miskolc*	1985	az egész város	19	23	120	nincs
Mór	1985	3,8	3	24	180	van
Nagykanizsa	1985	11	6	26	120	nincs
Nyíregyháza	1985	15	10	25	120	nincs
Oroszlány	1986	6,5	6	15	150	van
Pécs*	1982	az egész város	7	24	150	van
Salgótarján	1988	3,5	2	52	180	van
Sátoraljaújhely	1987	1	7	12	180	van
Szeged	1986	13	9	52	80	van
Székesfehérvár	1984	28	9	52	250	van
Szolnok	1986	6	4	24	180	van
Tatabánya	1985	22	9	52	90	nincs
Veszprém	1986	14,5	7	52	85	nincs
Zalaegerszeg	1985	14,5	7	52	60	van
Záhony	1987	0,5	2	24	120	nincs

* A helyi televízió műsorát sugározzák (az 5 városban összesen 800 000 nézője van a helyi programoknak).

Rádió-adóberendezések

Év	Műsorszóró								Rádiótávíró		Egyéb		Összesen	
	KH		RH		URH		Együtt							
	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW
1970	13	815,4	5	235	5	19	23	1069,4	12	145	5	90	40	1304,4
1975	13	815,4	7	735	19	132	39	1682,4	9	105	9	150	57	1937,4
1980	12	2460,4	9	770	28	182	49	3412,4	11	150	1	0,5	61	3562,9
1981	11	2380,4	9	770	31	191	51	3341,4	11	150	1	0,5	63	3491,9
1982	12	2530,4	9	770	31	191	52	3491,4	11	150	1	0,5	64	3641,9
1983	13	2820	7	745	31	191	51	3756	10	125	–	–	61	3881
1984	13	2820	7	745	31	191	51	3756	10	125	–	–	61	3881
1985	13	2820	7	745	31	191	51	3756	10	125	–	–	61	3881
1986	13	3565	7	745	32	201	52	4511	9	100	–	–	61	4611
1987	12	3565	7	745	33	211	53	4521	9	100	–	–	62	4621
1988	13	3565	8	845	35	221,5	56	4631,5	9	100	–	–	65	4731,5
1989	14	3580	8	845	36	222,5	58	4647,5	9	100	–	–	67	4747,5

Televízió-műsorszóró adóberendezések

Év	TV 1.				TV 2				Együtt					
	Gerinc		Átjátszó		Gerinc		Átjátszó		Gerinc		Átjátszó		Összes	
	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW	db	kW
1970	8	98,1	3	0,090	1	4	–	–	9	102,1	3	0,090	12	102,19
1975	10	99	8	0,220	3	44	1	0,002	13	143	9	0,222	22	143,22
1980	10	99	41	1,435	6	140,1	7	0,162	16	239,1	48	1,597	64	240,69
1981	11	99,08	41	1,455	7	184,0	16	0,304	18	283,0	57	1,759	75	284,75
1982	11	99,08	45	1,656	9	188,1	16	0,304	20	287,1	61	1,960	81	289,06
1983	12	103,08	51	1,901	9	185,1	26	1,018	21	288,1	77	2,919	98	291,01
1984	12	103	52	–	9	185	29	–	21	288	81	–	102	288
1985	12	103	54	–	10	195	33	–	22	298	87	–	109	298
1986	12	103	65	–	10	195	43	–	22	298	108	–	130	298
1989	13	123	68	–	10	195	48	–	23	318	116	–	139	318

Megjegyzés: Az összteljesítménynél a képadó-teljesítmény szerepel, a hangadó teljesítménye 1980-tól ennek 10-ed része.

Rádió–televízió: az ország területének hány százalékán vehető?

Műsor	1975	1980	1985	1989
Kossuth-műsor				
– középhullám	46	77	82	82
– URH-sáv, monó	48	82	69	69
Összesen	80	97	93	93
Petőfi-műsor				
– középhullám	52	46	45	54
– URH, monó	54	69	86	86
– URH, sztereó	–	–	54	54
Összesen	84	86	90	95
Bartók-műsor				
– monó	75	84	93	93
– sztereó	41	52	67	67
Danubius-műsor (a 100 MHz-es URH-FM-sávban)	–	–	–	20
Tv 1. műsora a VHF- és UHF-sávokban	87	91	93	95*
Tv 2. műsora a VHF- és UHF-sávokban	33	54	82	85*

* A tv-átjátszó adókat is figyelembe véve.

A rádió és televízió műsorideje (heti átlag, óra)

Év	Rádió*	Televízió**
1950	222	–
1960	227	22
1965	264	40
1970	307	51
1975	337	67
1980	380	87
1981	383	88
1982	386	89
1983	386	91
1984	395	95
1985	414	95
1986	412	103
1987	428	101
1988	432	121

* A Kossuth és Petőfi rádió, valamint 1965-től a III. műsor (1987-től Bartók rádió), ill. 1989-től a Danubius rádió magyar és német nyelvű adásainak adatai. ** A Tv 1. és a Tv 2., valamint a szovjet tv sugárzásának átlagos heti műsorideje.